

DNEVNIK

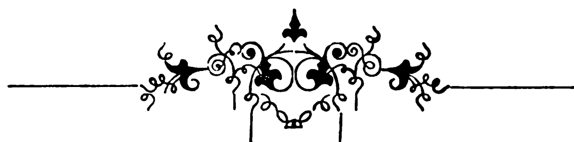
sabora trojedne kraljevine

Dalmacije, Hrvatske i Slavonije

od

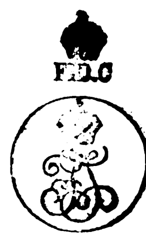
godine

186⁵/7.

U Zagrebu 1867.

Brzotiskom Antuna Jakića.

Kazalo.

Otvorenje sabora dne 12. studenoga 1865.

Oko deset satih sastanu se narodni zastupnici, velikaši i ostali članovi u sabornici, gdje ih presvietli g. veliki župan zagrebački, Ivan Kukuljević, kao najstariji veliki župan, pozdravi sliedećim govorom:

Uzorita, preuzvišena, presvietla, velemožna i poglavita gospodo, slavni zastupnici naroda!

Po starom i ustavnom pripadajućem sebi pravu, čast mi je, kao u redu najstarijemu od pribitnih velikih županah, pozdraviti vas u svečanom ovom zboru sa srdačnim dobro došli!

Kao odabrani cviet naroda našega, kao najplemenitiji članovi dviuh slavnih granah jugoslavenstva, sakupiste se ovdje u jedno tielo, da riešite sudbu naroda trojedne kraljevine, a možebiti i sudbu svih što po krvi, što po povjestnici srodnih narodah u carevini austrijskoj.

Ja nedvojim da će prilikom budućih viećanjah naših, svakomu od nas uviek lebditi pred očima ponajprije samostalnost i sloboda narodna i gradjanska, pa zatim goruća želja, da stara historička prava zemlje ove, stečena umom i krvlju djedovah naših, opet povratimo narodu i zemlji. U to ime pomagao nam Bog!

Nu prije svega valja da ovo slavno tielo ima i glavu svoju, koja mu je po starodavnom običaju i zakonu svietli Ban zemlje ove, po kojega, kao kraljevskoga namjestnika i zakonitoga predsjednika našega, molim vas, slavni zastupnici naroda, da pošaljete svečani odbor, koji će ga u sabornicu ovu dovesti. Za članove ovoga odbora s dozvoljom vašom predlažem sliedeću gospodu:

Preuzvišenoga gosp. bisk. djakovačkoga kao vodju odbora. Presvietlu gospodu grofove Gjuru Jellačića i Miroslava Kulmera. Presvietloga biskupa križevačkoga. Presvietle velike župane Vukotinovića i Zmajića; presv. gg. pukovnike Zastavnikovića i Došena; velemožnu gg. Kamaufa i Cuculića; preč. gg. kanonike Petrovića, Sokolića i protopresbitera Nikolića. A od strane ostale gg. zastupnikah, gospodu puna naslova Dragutina Jellačića, Josipa Briglevića, Kolomana Bedekovića, Aurela Kuševića, Martina Ožegovića, Ivana Vončinu, Antuna Stojanovića, Jovana Rogulića, majore Truskoga i Bojčetu, Mihajla Polita, dr. Šuhaja, Antuna Melinčevića, Ernesta Vernedu, Faustina Župea, Napoleona Špuna, Mirka Hrvata, Gabriela Dizdara i Vasu Sekulića. Koju gospodu molim, da se potrude u dvorove banske, a ostalu gospodu prosim za malo uztrpljenje."

Preuzv. g. ban, došav u sabornicu, dočekan bude klicanjem „živio", te zasjednuv priredjeni za to priestol pročita sliedeći:

Kraljevski odpis:

Mi Franjo Josip Prvi, po božjoj milosti cesar austrijanski, kralj ugarski i česki, kralj lombardezki i mljetački, dalmatinski, hrvatski i slavonski, galički, vladimirski i ilirski, arkivojvoda austrijanski itd. itd.

Častni, poštovani, poglaviti i velemožni, ugledni i plemeniti, mudri i obzirni, ljubljeni vjerni Naši!

Sastavljajuć sada po drugi put sabor kraljevine Naše Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, rado se poslužujemo prilikom ovom, poručiti Vam svimkolikim kraljevski naš pozdrav.

A ćutimo i potrebu od godine 1861. ovamo, uvjeriti Vas sada i opet, da, kó što Nam je iskreno na srcu napredak i razvoj moći ove po providnosti Nam povjerene države od narodah, isto smo tako iskreno i toplo osvjedočeni o tom, da uzvišena ova svrha ne samo neprieči organičnoga, naravi shodnoga razvitka i jačanja pojedinih njezinih sastavinah, nego dapače da svrha ta bez ovih nije ni moguća, i da uprav ova imadu joj biti najčvršća i najsilnija podpora.

Starodavne, od djedovah nasliedjene naredbe, zakoni i zakonski običaji kraljevine ove, kao što i njezin način mišljenja, jezik i narodnost — bitna su sastavina najunutarnije joj naravi, a podjedno i temelj svekolike joj političné, umne i družtvene sgrade.

Naravski ovaj temelj prigrljujemo rado i sa svom odvažnošću kao izhodište daljemu obrazovanju.

Ono dakle, što je historično, neima Nam valjati kao svrha skrajnja, nego samo kao zemljište, buduć zakonito, zato i najprikladnije, koje jedino trajno, kako za zemlju samu, tako i za državu ukupnu, uroditi može plodom novim, vremenu shodnim.

Kao što smo sigurni, da ćete Vi, koji ste zastupnici naroda darovita, priznati ovo načelo istom onom iskrenošću i prostodušjem, kojom Mi obuadjosmo izreći ga naprema Vam: isto smo tako osvjedočeni, da se Vi nećete oglušiti onim uvažavanjem, koja Mi glede najvišjih poslovah državnih, jednako tičućih se svihkolikih zemaljah monarkije Naše, izjavismo u prvom dielu kraljevskoga Našega reskripta od 8. studenoga 1861.

Neobhodna je u istinu potreboća vremena, da u buduće pri zakonotvorstvu, ne samo pojedinih kraljevinah i zemaljah cesarevine Naše, nego i monarkije ukupne kao takove zaključujuć sudjeluju zastupnici narodah.

Koji se poslovi pri tom razpravljati imadu kao poslovi zajednički, odredismo Mi u cesarskoj Našoj diplomi od 20. listopada 1860.; forma razpravljanja ovoga bi naznačena u

temeljnom zakonu, proglašenu patentom Našim od 26. veljače 1861.

Saobćujuć Vam dakle u prilogu oba ova državna spisa, kao što glase od rieči do rieči, pozivamo Vas ovim, da ih prihvatite.

Ovo je prvi Naš kraljevski predlog, o kojem dakle — prije svih inih pitanjah — očekujemo zaključke sakupljena zemaljskoga sabora.

Riešivši posao ovaj, Vaše će vjernosti kao dalje Naše kraljevske predloge, u redu, kao što su ondje navedeni, preduzeti ostale one predmete, koji su u kraljevskom Našem reskriptu od 8. studenoga 1861. naznačeni kao neriešeni.

Povodom zaključka posljednjega zemaljskoga sabora o odnošajih naprema Našoj kraljevini Ugarskoj — izjavljujemo živu želju, da riešenje pitanja ovoga, o kojem će i ugarski sabor viećati, putem porazumka izmedju oba zemaljska sabora podje do skora za rukom.

Sabor ugarski, koji će se sastati na dan 10. prosinca o. g., bit će, kao i onaj od godine 1861., namienjen poglavito tomu, da krunjenje Naše kao kralja od Ugarske, Dalmacije, Hrvatske i Slavonije priugotovi, pak, primiv diplomu krunitbenu (inauguralnu), da božjom pomoćju krunjenje sad u istinu i ovrši. Pozivamo Vjernosti Vaše, da se pobrinete za dobe, da ova Naša kraljevina u onom zemaljskom saboru bude zastupana.

Što se tiče Dalmacije, pozivamo se na izjave, sadržane u kraljevskom Našem reškriptu od 8. studenoga 1861., po kojih će se pitanje o sjedinjenju konačno riešiti moći stopram, pošto uredjeni budu državo-pravni odnošaji Hrvatske. — Čim ova pitanja sretno budu riešena, neće smetati ništa, da Vjernosti Vaše predju na pretresivanje ostalih Naših kraljevskih predlogah.

Kao takov označujemo odavna jurve viseće u kraljevskom našem reskriptu od 30. srpnja 1861. zemaljskomu saboru predloženo, nego na žalost neokončano pitanje o vremenu shodnom uredjenju zemaljskoga sabora i o izradjenju nova zakona izbornoga.

Dotične osnove zakonske, prilagodjene, koliko moguće, potreboćam sadašnjim, Naša će vlada odmah, čim završeno bude viećanje o predmetih prediducih, predložiti Vjernostim Vašim na razpravljanje ustavno.

Na koncu zemaljskoga sabora očekivamo pouzdano, da će Vjernosti Vaše zaključke saborske, priredjene po običaju kao članke zakonske, podnieti Nam kraljevske potvrde i izdatbe radi.

Ljubezni vjerni!

Velike i važne su zadaće, o kojih Vam je viećati, koje Nam je zajednički riešiti.

Pouzdanjem, umjerenošću i zrelim, mirnim razsudom učinit ćete, Vi sinovi vitežkoga naroda, da Nam, zakonitomu Vašemu kralju, moguće bude, učvrstiti temelje narodnomu Vašemu obstanku i osigurati ih za sva buduća vremena.

I sad, uzdajuć se u Boga, i u Vaše domoljubje, proglašujemo, da je sabor otvoren.

U ostalom ostajemo Vam Našom cesarskom i kraljevskom prijazni i milosti blagonaklonjeni.

Dato u cesarskom Našem, glavnom i priestolnom gradu Beču u Austriji, na drugi dan mjeseca studenoga, godine spasa tisuću osam sto i šestdeset pete, vladanja Našega godine sedamnaeste.

Franjo Josip s. r.

Milan Barun Kussevich s. r.

Po previšnjoj zapovjedi Njegova posvećenoga cesarskoga i kraljevskoga apoštolskoga veličanstva

Ivan Daubachy. s. r.

Prva saborska sjednica,

držana dne 13. studenoga 1865. pod predsjedničtvom preuzv. g. bana barona Josipa Šokčevića.

Ban predsjednik. „Uzorita preuzvišena, presvietla, velemožna i veleštovana gospodo! Slavni zastupnici naroda! Što je sav naš narod sve od god. 1861. željno čekao, to se oživotvori danas, kad po najvišoj milosti njegova veličanstva premilostivoga kralja našega i po starom običaju i zakonu, mogu otvoriti evo prvu sjednicu sabora naše trojedne kraljevine i vas gospodo, kao zastupnike naroda srdačno pozdraviti.

Nedvojim, da će svaki izmedju vas dobro pojmiti, kakova je velika zadaća ovoga sabora, od kojega zavisi budućnost svega naroda našega. Jer naš narod traži od nas, da prodjemo već jednom iz nestalna provizorija u postojanu zakonitost, spojivši stara prava ove kraljevine s novimi stečevinami glede podpune samouprave zemaljske; a premilostivi vladar naš zahtieva sa svim pravom od nas, da se neprotivimo onomu, što je za uzdržanje sile, imena i obstanka čitavoga velikoga carstva neobhodno potrebito.

To dvoje da dovedemo u sklad, velika je zadaća naša; a od načina, kako da toj zadaći odgovorimo, zavisi buduća naša sudbina i narodna naša samostalnost. Naš je narod, gospodo! neznatan brojem, brojem malen prema drugim velikim narodom, razkidan po zemlji, upravi, imenu i vjeri; za sad još, žalibože, više siromašan nego li bogat, više neučen, nego li prosviećen, pak je ipak počinio u stara i najnovija vremena tako slavnih i velikih djelah, da su mu se divili — mnogo veći, složniji i silniji, mnogo bogatiji i prosviećeniji narodi. — Pomislite sad, gospodo! što bi tek naš narod počiniti mogao, da je složan, da je od siromašnoga seljaka do najvećega vlastelina narodno samosviestan? — Budimo dakle, gospodo, prije svega narodom našim ponosni, budimo kako valja, u pravom narodnom smislu slobodoumni.

Ovo je mjesto, da pokušamo prvi korak u novu dobu narodne sloge i toli potrebitoga uzajamnoga porazumljenja i povjerenja medju sobom i medju narodom i vladom. — A to možemo postići samo onda, ako na stranu bacimo prvi i najglavniji uzrok svakoga razpadnuća, svakoga podjarmljenja i družtvah i narodah, osobne naime prekoredne strasti i osobna napadanja. — Da u taj grieh nepadnemo u ovo kritično doba, treba da svaki izmedju nas, po dužnosti izobražena čovjeka a i po dužnosti narodnoga zakonodavca, bude strog svoj čuvar i stražar; a svi treba da osudimo onoga, čija osobna strast bude jača nego li svetost narodnoga ovoga mjesta.

Nemojmo zaboraviti ni na to, gospodo, da je red i umjereni duh najljepše svojstvo prosviećenih ljudih, pak kad zavlada u političkih skupštinah, da je najbolji učitelj i odgojitelj naroda.

Još jedno imadem spomenuti, što ćete sva gospoda zastupnici naroda, zajedno sa mnom, duboko ćutiti, a to jest: da neima sramotnija prizora za odvažna i značajna muža, nego kad kao zakonodavac narodni postane robom slušateljstva. — S toga ću ja sa svom strogošću gledati na to, da se slušateljstvo, kojemu je pristup na gornje prostore ove kuće dozvoljen, onom pristojnošću vlada, na koju nijedan izobražen čovjek zaboraviti nesmie, kad mu je pristup u kojegod javno družtvo samo pod tom pogodbom dozvoljen, da bude slušateljem i gledateljem, nipošto pako sudjelujućim članom družtva.

Primite, gospodo, još jedan krat pozdrav moj, i budite uvjereni, da ću kao predsjednik uviek nastojati, da ugodim u svem tako dobro najvišim namjeram Njegova veličanstva, kao i pravoj koristi naroda, kao vjerni sin domovine i kao ustavni ban ove kraljevine.

Kardinal Haulik: Preuzvišeni gospodine bane! Visoki sabore! Kad smo iz pouzdana izvora saznali, da je naš sabor urečen, obradovaše se srca svih stanovnikah trojedne kraljevine. Jer svi bijasmo, a i jesmo tvrdo uvjereni, da je sabor ne samo zakonito polje, nego i jedini način, kojim se podpuno izliečiti dadu rane, domovini našoj od prošlih vremenah zadane; da je sabor jedino sredstvo, kojim ćemo se moći, ako ga upotrebimo kako valja, izbaviti iz nesnosnoga provizorija; sredstvo, kojim ćemo moći obezbiediti svoju samostalnost, — postići sklad sa visokom vladom; a tako položiti temelj pravomu blagostanju domovine; paće po milosti, i pomoćju Svevišnjega sgradu narodnoga blagostanja dograditi, razširiti i učvrstiti.

No takov je već čovječji udes, da se riedko kada u životu ovom podpuna veselja uživati možemo; te je skoro uviek čaša ma i najnedužnijega, najplemenitijega veselja pomiešana kapljami gorkosti. — Tako bi i sada. — Dok nam srca igrahu od radosti, što se primiče toli žudjeni sabor, u isto vrieme moradosmo čuti, da i vlastitima očima vidjeti, da je skupocjeno zdravlje preuzvišenosti vaše, ne samo uzdrmano, nego upravo u opasnu stanju. — Znadosmo, da ta bolest bijaše posljedica one nesreće, štono je život preuzvišenosti vaše u očitu pogibelj stavila, upravo onda, kad je preuzvišenost vaša putovala u poslu i za boljak domovine. Morala nas je dakle ta bolest već s toga vrlo neugodno dirnuti. A kada vidismo, da je po tom kobnom pripećenju preuzvišenost vaša prepriečena predsjedati tomu doista kritičnomu saboru, težko nas je u srcu zaboljelo; jer bijasmo

lišeni predsjednika, od koga se nadasmo, da će svojom osobitom oštroumnošću, svojim od podulje vremena stečenim izkustvom, neumornom radinošću, a najjače vrućom ljubavi napram domovini u ovom saboru biti nam od prevelike koristi.

Ali Svevišnji, koji nepusti, da uzdajući se u Njega budu više kušani, nego li mogu podnieti, povratio je preuzvišenosti vašoj prvašnje zdravlje na toliko, da je mogla na novo poprimiti upravu domovine, te zdrava i krepka na duši i tielu, zasjesti na čelo saboru, koji se evo otvara.

U to ime zahvaljujemo Bogu darovatelju svega dobra; a vam preuzvišeni Gospodine iz dna iskrena srca čestitamo; moleći otca najmilostivijega, da preuzvišenost vašu u tom povoljnom zdravlju još mnogo, mnogo godinah uzdrži, i sav Vaš rad na korist naše domovine, najboljim uspjehom ovjenča.

Dočim izrazujem ove želje, koje bez dvojbe osjeća svaki, komu je na srcu sreća domovine, usudjujem se njekoliko riečih prosboriti glede sadanjega stanja domovine naše. Poznajem ja slabost svoju, pa s toga uvidjam, da toli uzvišeno tielo, kakovo je ovaj visoki sabor, u kom je cieli narod zastupan, u kom je veća strana inteligencije naše, bi reć u kitu savita, netreba moga savjeta; nit nemislim, da ću svojimi riečmi ičijim pokrenuti mnenjem. Sa svim tim sudim, da rieči starca svećenika, koji je više no četvrt vieka u domovini proživio, te š njom sve sgode i nesgode dielio; koji je svojimi slabimi silami, ma i sa vrlo malo, a to ipak s čim tim svoju iskrenu privrženost pram domovini zasvjedočio; koji si je tećajem mnogo godinah života svoga nješto i izkustva pribavio; da rieči, velju, svećenika, potekle iz najčišće i od strasti slobodne namjere, zaslužuju barem, da se blagovoljno saslušaju. A tomu se od Vas, preuzvišeni gospodine bane, visoki sabore, tim pouzdanije nadam, što je obće uvjerenje, da nam za domovinu od obstanka njezina, jedva bijaše kritičnijega položaja, i važnijega trenutka, nego li je ovaj, u kom se nalazimo. — Pa niti tomu treba silna duševna napora, ili izvanrednih umnih silah, da se uvidi, da udes domovine zavisi o izboru staze, kojom će ovaj sabor udariti.

Prem su mnogovrstna i razna mnienja pojedinacah glede naših domaćih stvarih, sa svim tim mislim, da svih nas nastojanje, djelovanje i napor onamo težiti ima, da domovina naša, u čvrstom savezu sa svojim apoštolskim kraljem i sa visokom vladom monarkije, koje čest sačinjava, što moguće veću i bolje osiguranu autonomiju dobije, pa da u onaj položaj dodje, u kom će moći, obezbiediv narodnost svoju, uživati blagodati ustavne slobode.

Da domovina naša jedino kao čest monarkije austrijske do ustavne slobode, do stalna mira, sjegurnosti i blagostanja doći može, to nas uči njezin geografički položaj i medjusobni odnošaji europejskih narodah, nemanje poviest prošlih vjekovah. Doista, ako Ugarska, toli prostrano kraljevstvo, nemogaše napokon drugdje, nego pod krilima austrijskoga orla naći utočište i svoj spas, to bi ga još manje drugdje naći mogla domovina naša, osobito u sadanje vrieme, kadno je medjusobno odnošenje europejskih silah takovo, da o preustrojenju kraljestvah i pokrajinah razborito ov hip ni govora biti nemože.

To su veoma dobro uvidjeli predji naši, te stranom radi toga stranom pako iz prirodjene si nepokolebive privrženosti i vjernosti pram zakonitim svojim vladarom, stajahu postojano u svih i najpogibeljnijih vremenih i najzamamnijih okolnostih uz prejasnu austrijsku kuću, tako, da nema u poviesti primjera, da su joj se ikada iznevjerili; — a po tom si stekoše neumrlo ime i bezkonačnu zahvalnost kod potomstva. Jer se za cielo uztvrditi može, da je samo tim načinom izbjegla domovina naša jadnomu udesu, kojino stiže bližnju nam Bosnu, Hercegovinu, i ine po krvi i jeziku srodne nam pokrajine; da bo nisu otci naši toli mudro i pomno uz vjernost kralju svomu pristajali, nebi jamačno ovdje saborisali i sa svojim apoštolskim kraljem o boljku domovine viećali; već bi i mi dielili gorke uzdisaje, pod težkim jarmom varvarske samovolje iztočnoga polumjeseca stenjuće nam braće.

Isto tako stoji, štono rekoh o autonomiji, o narodnoj i ustavnoj našoj slobodi. Težko bo imade u čitavoj Europi u naše doba naroda, koji bi volio bez tih blagodatih biti; da, kojih nebi smatrao za glavne uvjete svoga blagostanja. Tim manje hoće i može da bude bez njih domovina naša, koja je uviek u njih najveću svoju sreću polagala, i tečajem vjekovah na njihovu obranu mnoge žrtve doprinieła.

Svrhu dakle, na koju treba da smjeraju sva naša nastojanja u ovom saboru, nije težko označiti. Ali nije tako lasno naznačiti načine i staze, koje bi nas mogle k toj svrsi sjegurno i sretno dovesti. U tom su vrlo različita mnienja; kako su naime pojedini ljudi obdareni više ili manje prosvietljenim umom, više ili manje obsežnim poznavanjem okolnostih, užganijom ili mirnijom krvi, od predsudah čistom ili punom i strastmi podpaljenom ćudi.

Niti si ja neprisvajam tolikoga znanja, da bih mogao točno naznačiti te k žudjenoj svrsi vodeće staze. Nu jesu njekoja, bez kojih, kako sam u duši uvjeren, tu željenu svrhu postići nemožemo; a ova neka mi bude dopušteno u trih kratkih točkah navesti.

Prije svega, po mom mnienju, treba do od prieke je nužde, da nikada netražimo takova šta, što se neda složiti sa dostojanstvom, sjegurnosti i obćim mirom cjelokupne monarkije. Uda jednoga tiela, bila ona kako zdrava i čila u sebi, nemogu obstati, ako nije tielo, kojemu spadaju, zdravo i čilo. Gine li glava ili srce u tielu, poginuti će lje i pojedina uda. Dakle blagostanje samih pojedinih zemaljah monarkije zahtieva, da tielo, to jest cjelokupna monarkija, u cielom svom obsegu čvrsto bude obezbiedjeno i dostojanstveno. Niti nije se moći pametno nadati, da će zahtjevi pojedinih pokrajinah, koji se sa obstankom cieloga carstva nedadu složiti, zadobiti vladarovu sankciju; jerbo kod vlade uviek više valja i valjati mora spas ukupne monarkije, nego li probitak pojedine koje česti. Bolje je indi vazda netražiti takova šta, o čem je predvidjeti, da nije moći dobiti, nego li tražiti pa ne dobiti, a po tom strasti još većma razdražiti, i veću smetnju prouzročiti.

Drugo načelo, koje nam valja, po mom mnienju, pred očima imati, jest: da se nedržimo naših starih pravah na toliko, da nebi htjeli od njih odpustiti ni za vlas, pa bilo to od največe potrebe; a u suprot, da se nedamo novotarenjem tako daleko zavesti, da sve, što je staro, zabacimo.

Kad bi tko od svojih predjah baštinio skupocjenu i biserom izvezenu baljinu, doista nebi mudro radio, kad bi ju zajedno s dragocjenim biserom zabacio zato, jerbo kroj njezin neodgovara ukusu sadanjega vremena; nego kao pametan čovjek, dao bi si skrojiti novu haljiinu, ali bi liepi nakit i biser sa stare pometao na novu. Tako je i s našim ustavom i zakoni. Ima u njih, što je duh vremena izbrisao na toliko, da neima na svietu sile, koja bi to opeta povratiti mogla; tako na primjer: prava plemstva, uslied kojih bijaše prosto

od državnih teretah; izključiva povlastica obnašati javne časti i službe, pravo robote, itd. Kad bi dakle tko na tih povlasticah još i sada jašio, ne samo da bi uzalud vrieme i sile svoje tratio, nego bi upravo priečio toli željeno uredjenje domaćih stvarih. — A imade opet u naših starih zakonih i ustavu dosta toga, što je od vele vriednosti i ciene, te se sa zahtjevi sadanjega vieka liepo složiti dade. Takove točke bistrim okom razabrati, i shodno složiti, to će reći: zakonarska mudrost. Oko toga treba da nastoji, kako mnijem, i visoki ovaj sabor; u tu svrhu valja mu upotriebiti sve svoje sile, odbaciv svaku predsudu uma i srca. Nisu dobri i savršeni arkitekti, koji umiju na papiru gradit liepe i sjajne palače, iz vana odgovarajuće svim pravilom graditeljstva, no unutri bez potrebite udobnosti, bez obzira na novčane sile posjednikah. Nego oni zaslužuju kao graditelji ime i hvalu, kojih risarije i osnove i izvana oku gode, — i iznutra svim potrebam stanovnikah odgovaraju; kojih osnove moći je bez velikih težkoćah izvesti, a time neprekoračiti novčane sile posjednikah. To isto valja o zakonotvorcih i onih, kojim je povjereno uredjenje domaćih stvarih.

Treće svojstvo, bez kojega, kako sam ja uvjeren, sabor naš neće žudjenim plodom uroditi, jest: iskreno povjerenje i pouzdanje u našega apošt. kralja i njegovu vladu. Stara je poslovica: „Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari.“

Uspjeh svakoga razpravljanja najviše zavisi od medjusobnoga pouzdanja stranakah. Liepo i mudro reče njetko: „medjusobno pouzdanje je najbolje jamstvo pomirenja.“ — Istina, bilo je doba, kad se nije moglo zamjeriti domovini našoj, što je pouzdanjem svojim u vladu potresla bila; što se je u srdcu naroda nepovjerenje porodilo bilo radi boli od zadatih mu ranah; ali nedade se tajiti, da to bijahu većom stranom žalostne posljedice kobnoga političkoga prevrata, štono ga nemalo cieloj Europi nanese razvratni duh četrdeset i osme godine; isto tako neda se ni to tajiti, da je sadašnji naš položaj posvema drugi, od kako je njegovo veličanstvo naš milostivi vladar i kralj podielio cielomu svomu carstvu, od ciele Europe vrlo slobodnim priznani ustav. Punim pravom moći je o ovom podieljenju kazati, štono malo prije o starih povlasticah plemstva rekoh, naime: da neima sile, koja bi u Austriji ustavnost ukinuti, te absolutizam opet uvesti mogla. Ako pako ostali narodi austrijskoga carstva neimadu u tom pogledu dovoljna uzroka nepovjerenja napram visokoj vladi, tim ga manje imademo mi. Jer nitko nemože tajiti, a da nesagrieši proti istini i pravdi, da neima u čitavoj monarkiji zemlje ili naroda, koji bi se pohvaliti mogao, da je od svoga vladara tečajem vjekovah tolikih i takovih blagodatih stekao, kakovimi nas obdari u ovo njekoliko godinah darežljiva ruka našega premilostivoga kralja. Nabrajanjem tih blagodatih neću da dosadjujem visokomu saboru, tim manje, buduć sam uvjeren, da neima nikoga medju nami, koji toga znao i priznao nebi. Samo se usudjujem napomenuti, da je visoka vlada u najnovije doba otvoreno izjavila, da se našemu saboru samomu na volju stavlja, da pronadje način i shodna sredstva, kako će se odnošaji pram ostalim stranam monarkije rješavati. I to jest zaisto nov sjajan dokaz, koliko joj do čuvanja naše ustavnosti stoji.

Narodu pripada pravo čuvati i bditi nad svojim ustavom, nit mu je moći u grieh upisati nepouzdanje u vladu, kada njene neprijateljske namjere uvidja. Ali kada neima ni traga kakovim zlim namjeram; kada vlada pruža od dana do dana nove dokaze svoje blagohotnosti, te pokazuje tvrdu volju i odluku čuvati narodne svetinje: tada bilo bi nepovjerenje ne samo bez svakoga temelja, pače urodilo bi najžalostnijimi posljedicami. O našem kralju pako moći je to, osobito nakon tolikih i tako sjajnih dokazah svoje dobrostivosti pram nam, punim pravom uztvrditi.

Bilo je u svako doba, kod svih narodah, nu možebiti nikada toliko, koliko u sadanje vrieme, koji su si upilili u glavu, da što god se vladi od ugleda uzme, to narodu ide u prilog; da je narod tim jači, slobodniji i slavniji, čim su vladi većma svezane ruke, čim je njezin djelokrug u užje granice stisnut, i čim više njeno veličanstvo i sjaj potamni; koji misle, da sve, što se od kraljevih pravah odštipne, narodu na čast i probitak služi. — Nu kako je to mnienje naopako i opasno, to nas uči ista narav čovječje zadruge, i mnogostrano izkustvo. Jer kakono hvala sinovah i otcu na čast služi, tako obratno počitanje i dostojanstvo otca diže ugled sinovom.

Ako u pojedinoj kući kućegazda neima ugleda pred družinom, do skora će pasti ugled ciele kuće i njeno blagostanje. To nas uči izkustvo i u vlastitoj našoj domovini, osobito gdje zadružni život jošte obstoji. To isto biva i kod onih velikih obiteljih, što ih carstva, kraljevine itd. zovemo. Poviest bo najstarijih i najnovijih vremenah bjelodano svjedoči, da red, pravda sigurnost imutka te obći mir i poredak kod naroda samo tako dugo obstati može, dok mu je vlada jaka i čvrsta, dok je u onoj časti, ugledu i štovanju, koje ju ide. Gdje god vidimo, da je vladi pao ugled, da joj prava i djelokrug preko mjere bijahu stegnuta, vidimo takodjer, da je uzastopce sliedio nered u upravi, napadanja na prava pojedinacah, kad i kad bune, svakovrstne okrutnosti i grozovita krvoprolića. Zato rekoh, da sreća samih narodah zahtieva, da se prava, ugled i čast vlade i vladaoca nepovriede, i da se u veličanstvo prestolja nedira. Osim ovih trih točkah, što ih napomenuh i od kojih po mom uvjerenju najviše zavisi dobar uspjeh našega sabora, imade još više, što bi navesti mogao, nu neću da dalnjim nabrajanjem visokomu saboru nepriličan budem. Molim ipak, da mi se dozvoli jošte samo jedno spomenuti. Po mojem i mnogih drugih osvjedočenju k dobromu uspjehu javnih viećanjah i to mnogo doprinosi, da se u takovih pretresivanjih drži stvari, u kojoj se razpravlja te da se nesvraća u osobnosti i nedira u ičiju čast i poštenje. Radi se ovdje ob obćem dobru domovine te o načinu i sredstvih, po kojih bi se to obće dobro polučiti dalo. Što se osobnostih tiče, to k toj uzvišenoj svrsi malo doprinosi, dapače često mnogo prieči i škodi. Jer tim se podžižu strasti, nesloga se sija, ogorčenost povećava, a gdje strast i ogorčenost vlada, tamo neima mirna savjetovanja i hladnokrvna dogovaranja, gdje pako toga neima, tamo neima niti nade dobromu uspjehu viećanjah. Ideš li sokakom mimo koje kuće, pa čuješ viku i kriku svadjajuće se braće, odmah i nehotice pomisliti ćeš: ta kuća ne stoji dobro, tudjer sreća lje necvate.

A vidiš li u logoru, da se vojaci medju sobom oružjem napadaju i na iste starešine nasrću, probudit će se u tebi i nehotice misao i uvjerenje, da se neprijatelj od te vojske neima mnogo bojati.

Ovim sam u kratko svoje mnienje visokomu saboru nacrtao, ne, kako jur rekoh, da šta nova kažem, ili da koga o boljem poučim, nego jedino, da samu sebi zadovoljim, buduć sam u duši uvjeren, da će, ako se toga držali nebudemo, viećanja naša ostati bez povoljna uspjeha, s jedne strane,

s druge pako, jer sam osvjedočen, da je sadanji naš sabor, kako jur takodjer napomenuh, od prevelike važnosti; da o njem zavisi sadanja i buduća sreća domovine naše. Jer tvrdo sam uvjeren, da će Hrvatska težko ikada više razpravljati domaće svoje poslove na toli liepu i prostranu polju, kako nam se još za sada po dobroti božjoj otvorilo, ako nam niti sada nepodje za rukom postići sporazumljenje sa vladarom, našim apošt. kraljem. Ja sam naime, a i mnogi drugi sa mnom su istoga mnienja, da je ovaj sabor jedini zaostatak od broda, kojim se može domovina naša spasiti od propasti, te prispjeti u luku svoje narodne autonomije i ustavne slobode.

Ako pako usuprot valjano upotriebimo ovu liepu sgodu, moći ćemo još čvrsti temelj položiti našemu narodnomu obstanku, trieznoj slobodi i pravomu blagostanju domovine; a po tom steći ćemo si kod potomstva onu dičnu uspomenu, koju mi sada zahvalnim srdcem slavimo, naime neumrli spomen mudrosti, razborite umjerenosti i nepokolebive vjernosti predjah naših. To je, što u podpunoj mjeri, iz dna srca ljubljenoj domovini želim.

Ban predsjednik: Sada molim, da se po § 4. poslovnika tajnim glasovanjem izaberu četiri privremena bilježnika.

Mato Mrazović: Pošto je otvoreno glasovanje, premda sam za izbor privremenih bilježnikah saborskih, nemogu mukom mimoići one okolnosti, da su i članovi uzv. kr. banskoga stola prisutni, kojim ipak nepristoji ni glas ni mjesto u saboru. S toga molim vis. predsjedničtvo, ako bi članovi banskoga stola htjeli uticati u predstojeći izbor, da im to po glasu odluke saborske od god. 1861. uzkrati.

Ban predsjednik: Toga ja nemogu dopustiti: jer odluku, koju ste vi gospodine naveli, nije potvrdila vlada. Banskomu stolu nemože se uzkratiti mjesto i glas u ovom saboru, jer je ovamo pozvan po glasu izbornoga reda, Nj. veličanstvom potvrdjenoga. Saboru nepreostaje drugo, nego predstavkom obratiti se na krunu radi potvrdjenja rečene odluke, a dotle će banski stol ostati ovdje.

Mato Mrazović: Ja se nalazim u neugodnoj sitnaciji, što se moram puštati u polemiku s predsjedničtvom. Upravo zato, što je nj. veličanstvo odobrilo prev. ručnim pismom od 24. svibnja o. g. na preuzv. g. bana upravljenim, onaj isti izborni red, koji i kako je bio rabljen za sabor do god. 1861., nepristoji ni mjesto ni glas članovom banskoga stola na ovom saboru; jer je taj izborni red prilikom verifikacije banskih pozivnicah za članove banskoga stola ovako protumačen čl. 9. od 1861. god. § 3: „da se savjetnikom banskoga stola, kojih prisutstvovanje na saboru ovom niti ustavu kraljevinah ovih u obće, niti sastavu representativnom napose, a niti izbornomu redu, na kojem je ovaj sabor (1861.) sastavljen, neodgovara, pravo glasa i mjesta jur u ovom saboru uzkrati". Po ovom, od nikoje strane neprotuslovljenom tumačenju bijaše rabljen izborni red od 1861. godine, i ovako bijaše sastavljen sabor od 1861. god. bez članovah banskoga stola.

Odluka saborska ob ovom pitanju nije trebala posebne potvrde nj. veličanstva, kad je i onako odobren § 16. poslovnika, koji veli: „Ako se o valjanosti kojega poziva banskoga sumnja porodi, o tom odlučuje sabor".

Ja se nisam nadao, da će članovi uzv. banskoga stola podnieti ovaj prigovor; nadao sam se usuprot, da će mu se u prvom početku sabora ukloniti i verifikaciji ostaviti, da o njihovom pravu presudi; nu pošto sam se u toj nadi prevario, ostajem kod svojega predloga.

Franjo Šmidt: Proti napadanju (vika) g. predgovornika na banski stol moram navesti, da mi nismo ovamo pozvani po oktroiranom izbornom redu, nego po ustavnom zakonu od god. 1848., koji je potvrdjen izbornim redom za ovaj sabor valjanim.

Mato Mrazović: Ogradjujem se proti tomu, da se moja o zakon i zakoniti običaj uprta izvodjenja označuju napadanjem; mimogred pako opažujem, da g. Šmidt niti nije banskoga stola prisjednik, nego podpredsjednik kr. županijskoga sudbenog stola, pak mu već kao takovomu nepripada glas.

Jovan Živković: Ja mislim, da se to za sada, dok se neobavi verifikacija, mora ostaviti, jer sada još neznamo, tko smo, pa bi se moglo dogoditi, da i od zastupnikah koji god glasuje, o kom će se pokazati, da nebi bio smio.

Mirko Hrvat: Pristajem uz predlog g. Mrazovića, jer je posljednji sabor oduzeo banskomu stolu pravo glasa i sjedala u saboru, s toga se ima još prije verifikacije riešiti to pitanje. Prisjednici banskoga stola bili su do god. 1848. u sabor pozivani ili kao velikaši, ili kao prelati, ili kao plemići, nikada zato, što su banskoga stola prisjednici. God. 1848. moguće da se u onom obćenitom metežu nije na to mnogo pazilo, ali nije ni utvrdjeno, da su imali glas. Oni su po primjeru ugarskoga sabora ondje mogli biti samo kao sud. Nu pošto nam po poslovniku od god. 1861. nije trebalo više suda na saboru, oduzeto je banskomu stolu god. 1861. ne samo pravo glasa nego i sjedala.

Ban predsjednik: Onaj saborski zaključak, koji oduzima banskomu stolu pravo biti na saboru, nije sankcioniran, nemože se dakle u smislu onoga postupati.

Baron Drag. Kušlan. Slažem se sa predlogom g. Mrazovića i s mnenjem g. Mirka Hrvata, pa dodajem, da onaj saborski zaključak, koji oduzima banskomu stolu pravo glasovati u saboru, niti netreba vladine ni kraljeve potvrde, buduć da je stvar, koja spada na kućni red.

Franjo Šmidt: Moram odgovoriti g. Mrazoviću, da ja nisam podpredsjednik sudbenog stola, nego sam dekretom nj. veličanstva imenovan prisjednikom banskoga stola in statu.

Mato Mrazović: Ali ste ipak pridieljeni žup. sudbenomu stolu.

Jovan Subotić: U svemu valja, da red vlada, i zato se za sada, dok se sabor nekonštituira, nemože drugčije raditi, nego po dosadanjem redu, a kad se jednom sabor konštituira, tada će se razpravljati o pravu glasovanja na saboru toliko glede banskoga stola, koliko glede velikašah i. t. d.; dok se dakle drugčije valjano neodredi, treba da ostanemo kod reda od god. 1861.

Auerl Kušević: Zaključak sabora od god. 1861. kojim se pravo glasovanja u saboru trojedne kraljevine članom tabule banske uzimlje, po Vašoj preuzvišenosti bez kojega prigovora, bez koje reklamacije članovah tabule banske izrečen, po Vašoj preuzišenosti obdržavati se mora polag onoga pririeč́ja: patere legem, quam tuleris ipse, i to tim bolje, što u tom pitanju nikakova suprotivna odluka od najvišega mjesta stigla nije. Narod hrvatski do god. 1848. u saborih našib zastupao se je kroz plemstvo, koje, i to trijuh hrvatskih županijah, izključivo samo obnašalo je troškove zastupstva u ugarskom zakonodavstvu. God. 1848. je ovo jasno pravo na temelju mnienja povjerenikah pokojnoga bana Jelačića na sve klase pučanstva razprostranjeno, i narod se hrvatski u saboru ovom kroz svoje izabrane zastupnike zastupa. Tabula dakle banska predmet izbornog reda nesačinjava, jerbo se njezini članovi neizabiraju, nego se po nj. veličanstvu imenuju, njihovo anda pravo glasovanja uza za-

stupnike naroda najveću bi anomaliju sačinjavalo. Vaša preuzvišenost načina, kojim je sabor od god. 1861. sastavljen bio, samovoljno preinačiti nemože; jer ako mi naše saborske zaključke sami štovali nebudemo, i njihova valjanost prestati mora, kano da bi ju bura odnosila; onda našega ustavnog obstanka neima.

Josip Briglević: Ima ih ovdje mnogo, koji neznaju, što veli taj izborni red, neka bi se dao tiskati i porazdielio medju zastupnike; što se pako tiče banskoga stola, to se nadam od diskrecije banskoga stola, da će za sada odustati od glasovanja.

Ivan Vončina: Pristajem uz g. Briglevića, da će sam banski stol odustati od upliva kod glasovanja, te da se taj predmet ostavi do verifikacije, kao što je sada.

Stjepan Hrvoić: Banskomu stolu neima u ovom saboru nikakvoga mjesta, jer neima nikakve svrhe, radi koje bi on ovdje glasovati mogao, budući da neima nigdje nikakovih interesah, koje bi on zastupao.

Petar Horvat: Najprije moram odgovoriti g. Živkoviću, da za zastupnike vojuje supozicija, da su pravovaljano ovdje izabrani; ako li tko nije, to će se pokazati kod verifikacije. Za banski stol zna se pako unapred, da mu ovdje neima mjesta; u ostalom banski stol neima zbilja svrhe ni interesah, kojih bi u saboru zastupao, jedino što gubi skupocjeno vreme, i što parnice neriešene leže, čim se strankam čini šteta.

Ban-predsjednik: Taj je predmet već izcrpljen, i zato postavljam pitanje: Ima li se banski stol izključiti ili ne? Tko je zato, da se izključi, neka ustane.

Antun Vakanović: Ja sam svakako toga mnienja, da se sabor prije konštituira, pa da istom onda o tom pitanju vieća i zaključuje; i zato bi ja molio, da se pitanje ovako postavi: Ima li se ob ovom predmetu glasovati ili ne?

Ban-predsjednik: Pristajete li na to?

(Većinom glasovah bude odlučeno, da se ob ovom pitanju neima glasovati, dok sabor nebude konštituiran).

(Zatim je sliedilo tajno glasovanje o izboru četvorice privr. saborskih bilježnikah, a svietli ban imenova odbor, koji će pregledati i javiti uspjeh glasovanja, sastojeći iz gg. barona Levina Raucha, Dra. Mirka Šuhaja, Filipa Thalera i Ivana Vončine.

Na što se ova gg. u tu svrhu udaljiše iz saborske dvorane i prijaviše za kratko, da su većinom glasovah izabrani za privr. sab. bilježnike gg. vel. bilježnik žup. varaždinske Janko Car, odvj. Mirko Hrvat, gradski sudac križevački Franjo Sviličić i Šandor Peičić.)

(Iza toga predloži ban-predsjednik, da se po poslovniku sav sabor razdieli na pet odsjekah, koji će prije svega obaviti verifikaciju. Pošto bi i ovo obavljeno bilo, i pošto su radi verifikacije članovi saborski izručili svoje vjerodajnice predsjedničtvu, budu pozvani predsjedničtvom članovi saborski, da se priprave za izbor odsječnih predsjednikah i izvjestiteljah, u koju će svrhu biti izložen imenik u sabornici.)

Dor. Mirko Šuhaj: Od velike bi koristi bilo, kad bi se dnevnik saborski izdavao još za saborskoga zasjedanja; s toga predlažem, da bi se odbor od pet članovah izaslao, koji bi, proučiv svestrano stvar i predloživ nam način, kako da se izdavanje saborskoga dnevnika što prije zopočeti može.

(Primljeno. U dotični odbor izabran je g. dor. Šuhaj predsjednikom, a gg. Perkovac, Kraljević, Vončina i Trnski članovi. Odbor će izpitati i urediti stvar glede saborskih brzopisacah, i saboru na odobrenje podnieti.)

Druga saborska sjednica,

držana dne 24. studenoga 1865 pod predsjedničtvom preuzv. gosp. bana barona Josipa Šokčevića.

Zapisnik

prve sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u Zagrebu na 13. studenoga 1865. u sabornici priredjenoj u kući županije zagrebačke pod predsjedničtvom preuzvišenoga gospodina baruna Josipa Šokčevića bana trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, s uvodom o otvorenju sabora.

Dana 12. mjeseca studenoga godine 1865., na koji je sabor trojedne kraljevine sazvan, sastadoše se članovi sabora na poziv preuzvišenoga gospodina bana u crkvi sv. Marka u 10 satih prije podne k svetoj misi i zazivanje duha svetoga, a po svršenoj službi božjoj sadjoše se u sabornici, gdje bje po predlogu presvietloga gospodina Ivana Kukuljevića, kao po časti najstarijega velikoga župana, shodnim govorom učinjenom odaslan odlični odbor saborski, na čelu mu preuzvišeni gosp. biskup Josip Strossmayer, da preuzvišenoga gospodina bana u sabornicu doprati.

Preuzvišeni gospodin ban odborom ovim u sabornicu dopraćen i užklikom obćenitim „Živio", po saboru pozdravljen, pročita previšnji kraljevski odpis od 2. studenoga ove godine sadržajući previšnji pozdrav na sabor, previšnje kraljevske predloge, i otvorenje sabora; tim bje sabor ovaj svečano otvoren. Kad je na to sabor pokornost i podanički poklon svoj prama njegovomu veličanstvu apoštolskom kralju svomu, ustav sa stolicah, uzhićenim uzklikom „Živio". izrazio, blagoizvolio je preuzvišeni gospodin ban za današnji dan u 10 satih prije podne ureći prvu saborsku sjednicu.

Današnju sjednicu je otvorio preuzvišeni gosp. ban svečanim govorom, izrazujuć pozdrav saboru, napominjuć važnost zadaće sabora ovoga i opominjuć na umjerenost i razboritost u viećanju, te je predložio, da sabor u smislu poslovnika privremene bilježnike izabere. —

Iza kako je na to uzoriti sv. rimske crkve stožernik i arcibiskup zagrebački gosp. Juraj Haulik, odzdravljajuć preuzvišenom gosp. banu poduljim govorom, opisao stanje domovine i razložio nazore svoje o pravcu za uspješno djelovanje sabora; i izakako je učinjeni gosp. Matijom Mrazovićem zastupnikom naroda predlog, da se u smislu odluke posljednjega sabora od god 1861. članovi uzvišenoga banskoga stola iz sabora izključe, — odgodjen na ono vrieme, kada će biti sabor konstituiran; pristupi se izboru privremenih bilježnikah, te su tajnim glasovanjem izabrani za takove većinom glasovah gg. Janko Car, Mirko Hrvat, Franjo Sviličić i Škender Peičić. —

Zatim su se u smislu §. 5. poslovnika prisutni članovi sabora, predavši vjerodajna pisma i pozivnice, žrebanjem po predsjedniku odredjenim, radi ovjerovljenja u §. 6. poslovnika propisanoga, podielili na pet odsiekah kako sliedi:

Odsjek I.

P. n. gg.

Josip Poljak,
Dane Petrović;
Ante Jančarić;
Ivan Kukuljević;
Samojlo Popović;
Vatroslav Vinski;
Gjuro Dodig;
Petar Simić;
Gjuro Nović;
Josip Nolden;
Ivan Kobler;
Andrija Zidarić;
Tomislav Cuculić;
Adam Jovanović;
Stjepan Muzler;
Mijo Sauer;
Koloman grof Oršić;
Franjo Lovrić;
Gjuro Ceboci;
Gjuro Skender;
Mirko Bogović;
Petar Horvat;
Gedeon Zastavniković;
Franjo Mihanović;
Simo Dragašević;
Škender Peičić;
Avelin Ćepulić;
Arsenije Prodanov;
Joso Runjanin;
Svetozar Kušević;
Lukijan Nikolajević;
Ivan Šteković;
Ferdo Krajačić;
Lavoslav Šram;
Antun Regen;
Emil barun Kavanagh;
Antun Ratković;
Stjepan Hervoić;
Ivan Tomičić;
Ladislav Došen;
Ivan Vončina;
Dr. Andrija Gostiša.

Odsjek II.

P. n. gg.

Ivan Laudenbach;
Dr. Antun Stojanović;
Franjo Stojan;
Antun Jakić;
Benjoš Kraljević;
Vladislav Naypar;
Venieslav Urpani;
Josip Prukner;
Ivan Kamauf;
Marko Trbuhović;
Ivan Ivanović;
Mirko Bertalan;
Antun Antonović;
Stiepan Jančo;
Kažimir Jellačić;
Miroslav Špun;
Franjo Kukuljević;
Jovan Rogulić;
Josip Turković;
Filip Taller;
Dane Gvozdanović;
Matija Mrazović;
Josip Žuvić;
Adolfo Veber;
Klement Celebrini;
Josip Tomasić;

Matija Mager;
Josip Špun;
Lazar barun Hellenbach;
Vaso Sekulić;
Aleksander Teodorović;
August Lukinac;
Tošo Novaković;
Andrija Olujević;
Josip Babić;
Stanko Kostrenčić;
Jovan Subotić;
Franjo Sviličić;
Jovan Popović;
Tomo Milanković;
Ivan Kralj biskup;
Oskar grof Keglević.

Odsjek III.

P. n. gg.

Ivan Šedel;
Aleksander Šuljok;
Miroslav Kraljević;
Makso Maller;
Ivan Malinarić;
Šišman barun Ottenfels;
Kažimir Kozulić;
Antun Zoričić;
Ljudevit Vukotinović;
Juraj Bach;
Jovan Živković;
Dr. Pavao Muhić;
Franjo Vranić;
Ernesto Verneda;
Franjo Šmidt;
Franjo Kružić;
Škender Virag;
Janko Boleslavski;
Rajko Varešanin;
Prokop Adler;
Stiepan Kugler;
Gavro Dizdar;
Aurelio Kušević;
Ivan Jurčić;
Ivan Pintar;
Vinko Mrzljak;
Mato Toljan;
Dr. Franjo Rački;
Samojlo Gerber;
Miljan Korić;
Roberto Zlatarović;
Gjuro Ružičić;
Josip Torbar;
Adam Kovarbašić;
Levin barun Rauch;
Dragutin Klobučarić;
Ljudevit Radecki;
Ivan Ilijašević,
Dragutin Akurti;
Vjekoslav Begna;
Mojsija Tarbuk;
Erazmo Barčić;
Nikanor Gruić.

Odsjek IV.

P. n. gg.

Josip Strossmajer;
Janko Predojević;
Franjo Pinterović;
Andrija Kolarić;
Ivan Perkovac;
Dragutin Pogledić;
Gjuro Smičiklas;
Dragutin Jellačić;
Dr. Franjo Šagovac;
Stjepan Pavleković;
Franjo Žužel;
Miroslav grof Kulmer;
Bartol Zmaić;
Slavoljub Šuljok;
Nestor Borojević;
Ivan Šarić;
Stanko Rašić;
Dr. Mihajlo Polit;
Slavoljub Mihalić;
Škender Bojčeta;
Andrija Ostriš;
Napoleon Špun;
Ivan Martini;
Gjuro Šafarić;
Antun Matić;
Antun Vakanović;
Antun Kotas;
Dragutin Koritić;
Stjepan Šašić;
Ivan Kralj župnik;
Dr. Mirko Šuhaj;
Ladislav Kiš;
Josip Razum;
Maksim Pesić;
Ivan Ožegović;
Antun Milinčević;
Martin Ožegović;
Ivan Stahuljak;
Pavao Nikolić;
Gjuro Dološćak;
Ivan Ciotta;
Svetozar Miletić.

Odsjek V.

P. n. gg.

Deo Paić;
Šišman Farkaš;
Dr. Ante Starčević;
Dionizijo Blažić;
Mihajlo Grgović;
Jovan Alagić;
Gjuro barun Rukavina;
Dragojlo barun Kušljan;
Mirko Hrvat;
Dr. Luka Petrović;
Ivan Trnski;
Gedeon Zastavniković;
Dr. Ivan Fiamin;
Koloman Bedeković;
Bartol Grabrić;
Konstantin grof Norman;
German Angjelić;
Gjuro Haulik;
Josip Briglević;
Dr. Ante Jordan;
Mavro Broz;
Vladovit Zorac;
Ladislav Kukuljević;
Janko Car;
Venceslav Soić;
Stjepan Vuković;
Luka Petrović;
Pavao Lalić;
Robert grof Oršić;
Jovan Knežić;
Tito Ožegović;
Josip Akšamović;
Gjuro grof Jellačić;
Stjepan Josipović;
Maksim Prica;
Antun grof Jellačić;
Ivan Mažuranić;
Gjuro barun Rauch;
Kosta Bukvić:
Pavao Kolarić;
Matija Elger;
Živonj Kirjaković;
Dr. Josip Vranyczany;
Ladislav grof Pejačević;
Henriko grof Khuen;

Napokon bude postavljen odbor pod predsjedničtvom g. Dr. Mirka Šuhaja sa sučlanovi gg. Miroslavom Kraljevićem, Ivanom Perkovcem, Ivanom Vončinom i Ivanom Trnskim, koji će o izdavanju saborskoga dnevnika shodan predlog načiniti i saboru predložiti, a sa brzopisci i tiskarom, ako uzmogne, odmah pogodbu za tu svrhu usloviti u nadi odobrenja.

Šokčević s. r.

Janko Car. s. r.
privremeni bilježnik.

Bilježnik Janko Car: Čita zapisnik prvašnje sab. sjednice.

Ban predsjednik: Neima li nitko ništa opaziti proti zapisniku?

(Nitko se nejavi).

Ban predsjednik: Molim, gospodo! da se, prije nego verifikaciju započmemo, pročita na mene upravljeni previšnji kralj. reskript od 24. svibnja t. g., kojim bude propisan izborni red za ovaj sabor, i meni naloženo, da ga ukupnomu saboru priobćim, jer je upravo ovaj kralj. reskript kod verifikacije od najvećega upliva. Ja molim g. bilježnika, da ga pročita.

Bilježnik Sviličić: Čita kr. reskript od 24. svibnja 1865. br. 163.

Ban predsjednik: Molim sada gg. izvjestitelje odsjekah, da izviešća pročitaju.

Izvjestitelj Ivan Vončina: čita izviešće 1. ovjeritbenog odsjeka.

Izvjestitelj Mato Mrazović: Čita izviešće 2. ovjeritbenog odsjeka.

Izvjestitelj Franjo Rački: Čita izviešće 3. ovjeritbenog odsjeka.

Izvjestitelj Martin Ožegović: Čita izviešće 4. ovjeritbenog odsjeka.

Izvjestitelj Mirko Hrvat: Čita izviešće 5. ovjeritbenoga odsjeka.

Mirko Hrvat: Preuzv. g. bane! Buduć da se iz sada pročitanih zapisnikah vidi, da su preko dvie trećine članovah verificirane, s toga molim preuzvišenost vašu, da na temelju članka 19. poslovnika odrediti izvoli, da se preduzme biranje prvog i drugog saborskoga podpredsjednika i bilježnikah, i da se poslje tih poslovah sabor konstituiranim izjavi.

Ban predsjednik: Ja bih najprije molio, da g. izvjestitelj osrednjeg verifikacionalnog odbora pročita, koja su gospoda verificirana, i koja nisu; onda možemo dalje ići.

Mirko Hrvat: Čita imenik verificiranih članovah.

Ban predsjednik: Koliko ih je?

Mirko Hrvat: 172.

Ban predsjednik: Kad bi imali $^2/_3$ verificiranih članovah, onda bi morali imati najmanje 180. A moram vas, gospodo, najprije pozornu učinit na kralj. reskript, koji smo danas čitali; ondje stoji: „odlučismo izborni red, bivši propisan riešenjem našim od 21. veljače 1861. za sabor iste godine, odobrit ovim i za sastanak predstojećega sabora.“ To je onaj izborni red, koji ste vi danas dobili (bio je razdieljen prije sjednice), i tamo su takodjer navedeni prisjednici banskoga stola. Mi smo u prvoj sjednici odlučili, da ćemo ovo pitanje odgoditi, dok bude sabor konstituiran. Ja mislim, da mi neimamo prava, banskomu stolu glas oduzeti; jer kako sam ja prava naroda i braniti dužan, isto tako imam dužnost prava krune braniti. Što je sabor od godine 1861. glede banskoga stola odlučio, to nije niti kralju predloženo, niti po njem potvrdjeno bilo. Zato molim, što se banskoga stola tiče, da mu se pravo glasa neuzme, dok sabor nebude konstituiran, gdje će se stvar dalje riešiti; ako bude većina zato, da se banski stol izključi, ja neimam ništa proti tomu.

Mirko Hrvat: Vaša preuzvišenost imala bi prije svega dokazati, da neima $^2/_3$ verificiranih članovah, ja kažem da ih ima; prisutnih ima 216 članovah . . . .

Ban predsjednik: Molim gospodine, meni pripada to izreći, to ćete mi dopustiti. §. 19. poslovnika kaže: „Pošto je predsjednik izjavio, da su jur $^2/_3$ na temelju izbornoga reda izabranih zastupnikah narodnih kao i pozvanikah banskih verificirane . . . .“

Mirko Hrvat: Ja moram Vašoj preuzvišenosti kazati, da smo mi na saboru od god. 1861. poslovnik naučili tako tumačiti, da su potrebne $^2/_3$ onih članovah, koji su na sabor prispjeli; prispjelo ih je 216, $^2/_3$ su dakle 144, a mi imamo verificiranih 172; ja neznam, što bi još falilo.

Ban predsjednik: Ja nemogu dopustiti, da banskomu stolu samovoljno uzmete pravo glasovanja.

Mato Mrazović: Po našem poslovniku, na koji se preuzvišenost Vaša kao naš predsjednik poziva, imade se sabor za konstituiran proglasiti, čim su $^2/_3$ prisutnih članovah verificirane. Iz izviešća po g. bilježniku pročitanog vidi se, da su $^2/_3$ prisutnih članovah verificirane. Vaša preuzvišenost protivi se tumačenju dosadašnjemu, kojemu se više tragovah i u saboru od god. 1861. nalazi, i poziva se na broj svih onih pozvanikah banskih, koji su doduše možebiti i zakonom pozvani, o kojih ipak nije dokazano, da im u istinu glas u saboru trojedne kraljevine pristoji. Vaša se preuzvišenost u tom pogledu poziva na izkaz članovah sabora, po pisari banskoj sastavljen. Ova izkaznica — podlažem ju sudu visokoga sabora i svega obćinstva, neka se priobći i neka se razsudi, — nije prema izbornomu redu sastavljena, jer su uvršćeni mnogi prelati i velikaši, kojim pravo niti glasa niti mjesta u ovoj sabornici nepristoji. Vaša si je preuzvišenost dakle načinila broj sastavinah ovog sabora u pisari banskoj, da može očitovati, kad budu 172 člana verificirana, da nisu $^2/_3$ verificirane. Ja držim, da je ovo protuzakonito silovanje ovoga sabora, i to tim više, jer se namjera vidi, kako da vaša preuzvišenost nekonstituiran sabor u prvom aktu svojem verifikacije može prisiliti, kad proti svojemu najboljem osvjedočenju, proti dobromu razumu i proti dosadašnjem običaju jednu korporaciju neće da verificira. Ja mislim, da će se toliko štovanja za zakon u hrvatskih krugovih naći, da će prije skrajnja sredstva poprimiti, ma nebilo sabora pod banom Šokčevićem nikada . . . (Živio, buka) . . .

Zato ja, gospodo, predlažem, neka se izjavi manifestacijom sabora, da je naprama smislu i duhu poslovnika konstatiran broj zastupnikah, i kako veli zapisnik, da su $^2/_3$ ovjerovljene, te da neima zapreke konstituiranju sabora, a preuzvišeni gospodin ban neka izvoli dalje odrediti, ako neće ovu odluku izreći.

Ban predsjednik: Da je taj broj $^2/_3$, proti tomu neimam ništa, ali što se tiče prava krune, od toga nemogu odustati. Onda vam gg. moram još nadalje kazati, što se krajiških zastupnikah tiče, kakova je to anomalija, vi ste jednu polovicu verificirali, a drugu ne, a opet verficirali njekoje, koji su u jednom odboru, a oni, koji su u drugom, nisu verificirani. Ja mislim, da je zakon za svaki odsjek jedan, i da to svaki jednako riešiti mora.

Ivan Perkovac: Pred nami je poslovni red; i ja sam ovih danah čuo s uzvišenoga jednoga mjesta ove sabornice, da ima prije svega valjati red, ja ću prvi biti, koji će ga se držati, ali isto tako strogo zahtievam, da se mora svatko držati poslovnika. Meni nije stalo do druge namjere, nego da se zakon vrši. Po ovom se mora najprije nastojati, da se sabor konstituira, i tkogod bude zapreke tomu stavljao, mora — da odgovornost na sebe prima za onaj čin, ako bi mi proti nezakonitomu teženju prisiljeni bili, otići iz ove sabornice.

Ban predsjednik: Neplašim se toga.

(S njekojih stranah: I mi ne.)

Ivan Perkovac: Pošto je preuzvišeni gosp. ban priznao, da su $^2/_3$ nazočnih članovah ... —

Ban predsjednik: Samo tumačiti . . — .

Ivan Perkovac: Molim, preuzvišenost Vašu za toliko slobode govora, da izrečem svoje mnienje do kraja, onda izvolite staviti opazke, pak ako bi gdje sagriešio, pozvati me na red; ali dok govorim, molim, da mi se ovo pravo nekrati.

Vaša preuzvišenost je kazala, da je to načelo, da je dovoljno, kad su $^2/_3$ članovah verificirane, da sabor može na konstituiranje preći. Premda je pravo banskoga stola prieporno, premda su prieporni izbori krajiških zastupnikah, mi ipak nemožemo drugo raditi, nego konstituirati se. Kad bude taj čin obavljen, stoji na Vašoj preuzvišenosti i svih zastupnicih, da svaki brani načela, koja su mu po volji; ali prije nemožemo ništa raditi, što nije zakonom propisano. Mi na jednu rieč odustati nećemo, da odmah u prvom koraku pogazimo i podkopamo čvrst temelj,

na kojem stajati moramo, ako hoćemo, da uspiemo proti samovolji. Rekoh.

Dor. Subotić: Meni je samo do toga stalo, da se zakon obdržava, i da se uzdrži sloga i jedinstvo u ovom visokom tielu. Ali, gospodo, da do toga dodjemo, moramo sam zakon za temelj uzeti. §. 19. poslovnika jasno i izrično kaže ovako: „Pošto je predsjednik izjavio, da su jur 2 trećine na temelju izbornoga reda izabranih zastupnikah naroda kao i pozvanikah banskih verificirane, i da su već svi odsjeci verifikacionalni napose, a i napomenuti u §. 17. osrednji odsjek svoja izviešća podnieli, onda se verificirani članovi sabora laćaju izbora svojih častnikah.“ Temelj, na kojem se broj ovaj osnovati ima, izkazuje ovaj §. Temelj taj drugo nije, nego izborni red, i na njem učvršćen broj zastupnikah naroda i pozivnikah banskih. Gospodo! izborni red imamo, iz njega možemo znati, koliko ima zastupnikah naroda; ali gdje nam je broj; pozvanikah? Toga od nas svaki za sebe konstatirati nemože, taj broj mora pred nami sa druge strane konstatiran ležati. Toga neimamo, i ja neznam po najboljoj volji, kako da zakonu za dosta učinim, jer neimam broja konstatiranog, pa tim bi račun utemeljio. Kad bi bio osrednji verifikacionalni odbor svoju zadaću riešio, i kad bi bio sastavio imenik o onih, koji su imali po izbornom redu na sabor doći, kad bi bio imenik onih članovah, koji su došli, sastavljen, onda bi imali temelj, na kojem bi se mogli razgovoriti o tom, da li je ovdje zaista slučaj, da su $^2/_3$ onih članovah, koji imadu doći, verificirane. U ovakovom slučaju dakle, gospodo, prije nego se možemo upuštati u razgovor ili razpravu, ili disput, ili kako mu drago, prije nego što možemo donieti riešenje, prije svega nuždno je, gospodo, da se visoko predsjedničtvo i slavna skupština slože u tom, da nam se bazis pribavi, po kojoj možemo znati, da li su zakonom tražene 2 trećine verificirane. To je jedno. A sad idem dalje. Drugo, gospodo moja, u §. 19. kaže se, da se verificirani članovi laćaju izbora svojih častnikah. Radja se pitanje: što se ovdje pod izrazom „verificirani članovi“ razumjeti ima? Da li samo oni, kod kojih odsjeci nikakve primjetbe učinili nisu?

Gospodo moja! Ja mislim, da odsjeci nisu bili pozvani, da odlučuju u toj stvari, nego imaju samo izviešća pripraviti za sabor, da ovaj konačno rieši. To nemogu dopustiti, da odsjeci kažu: ovaj se izbor neodobrava; to nije zadaća odsiekah nego cieloga tiela. Gospodo! Kad se vidi, da se za zadaću odsiekah nemože uzeti, da izbore odobre ili neodobre, onda gospodo, dolazimo na to, da je zaisto nejasno, što znači u §. 19. rieči „verificirani“ i tko su òni, koji se za takove uzeti imaju?

Ako uzmete to, da rieč „verificiran“ po onom, što smo malo prije rekli, znači one, koji su kroz verifikaciju po saboru prošli, o kojih se dakle još nemože positivno znati, da li će biti po saboru odobreni ili ne: onda se moraju po mojem sudu, oni kod kojih su odsjeci primjetbe stavili ili ne, za verificirane smatrati. Takovih ima kao što čusmo 216. U ovom dakle slučaju ima svakako $^2/_3$ svih pozvanih izbornim redom saborskih članovah, i u tom smislu mogao bi sabor izraziti, da imade 2 trećine verificiranih, te da se sabor konstituirati može.

Ako se uzme, da ove 2 trećine imaju biti takovi, kod kojih primjetbe neima, onda čini mi se da možemo lako doći u slučaj, da se sabor konstituirati nemože. Da je 250 članovah pozvano, a da ih ima samo 120 bez primjetbe; onda se sabor nikad konstituirati nebi mogao. Kad je ovo moguće sljedstvo ovoga izraza, onda moram kazati, da je takov zakon sam sa sobom u proturječju, a kod svakog zakona mora se onaj smiso uzeti, koji protuslovlje uklanja, nipošto pak onaj, koji takov dovodi. Ali je to ovo samo teoretično tumačenje §. 19., u tom što se najme pod izrazom „verificirani“ razumije. Ja prelazim sada na praktično tumačenje.

Mi imamo gospodo §. 16. u poslovniku. U ovom se kaže, da onim zastupnikom ili pozvanikom banskim, proti kojim su pritužbe javljene, i kojih je izbor u sumnju stavljen, nemože uzkratiti pravo, koje im pripada kao zastupnikom u saboru. Gospodo! kad im se nemože uzkratiti to pravo, dakle pravo u odsjecih djelovati, viećati, svoja mnienja davati, glasom svojim rješavati pitanja: onda pitam vas, gospodo, moželi im se uzkratiti pravo biranja častnikah svojih, koje djelo je po mom mnienju mnogo manje važno, nego ona pitanja, koja se našega naravnog života tiču?

Ako se vidi, da je pravo pitanja ova rješavati mnogo važnije, i ako ovo pravo i onim članovom sabora pripada, kojih izbor odobren nije, nego sumnji podleži; onda sliedi to, da izraz „verificirani“ nemože imati onoga smisla, kao što bi možebit njekoja gospoda rekla, da se po njem razumievaju samo oni zastupnici, proti kojih izboru neima nikakove primjetbe. Dalje!

Gospodo! mi smo imali god. 1861. sabor, koji je isto tako pristupao konstituiranju svome, i biranju častnikah svojih. Ja nalazim u 4. sjednici poslje primljenoga ovoga istoga poslovnika, konstituiranje sabora t. j. biranje podpredsjednikah i bilježnikah. Ovdje su, gospodo moja! bili prisutni 130 članovah, od ovih su udioničtvovali u konstituiranju sabora 131, a bilo ih je priepornih mnogo više, kao što njekoji varaždinski i drugi, zastupnici i banska stolica ciela; ali su ipak svi u konstituiranju sabora udioničtvovali, svi su častnike birali. Što to znači? Znači to, da je sabor od god. 1861. izjasnio i raztumačio §. 19. posl., u kojem se kaže, da pri pitanju, da li se sabor može konstituiranim proglasiti, i da li može častnike svoje birati, netreba gledati samo na one izbore, proti kojim neima nikakove primjetbe, nego na sve one, koji su verifikaciju prešli, koji su se legitimirali, da su zastupnici ili pozvanici. A to, gospodo, mislim, da služi za podpun razlog onomu mnenju, koje sam ja tako slobodan bio ovdje razvijati, t. j. gdje se pita, hoće li se sabor za konstituiran proglasit, hoće li konstituiranju svome pristupiti; tu se nema pitati, koliko ima članovah, proti kojim nema nikakove primjetbe, nego koliko je onih, koji su verifikaciju prošli, koji su se kao članovi sabora javili i legitimirali. Ako to stoji, onda mislim, da neima zapreke, da vis. presjedničtvo ovaj broj od 216 članovah, koji su verifikaciju prošli, za dvie trećine svih onih proglasi, koji su po izbornom redu i kao zastupnici i kao pozvanici na sabor pozvani.

Ja dakle predlažem, da vis. ova skupština na temelju tom, što je 216 članovah verifikaciju prošlo, izjaviti izvoli, da su time dvie trećine verificiranimi izkazane i da sabor konstituiranju pristupiti može.

Bilježnik Janko Car: Ja ću u kratko svoje mnenje izreći. Cielo se pitanje vrti samo o tom: kako se razumievaju $^2/_3$ članovah, dali svih onih, koji su pozvani na sabor, ili pako samo onih, koji su na sabor prispjeli. Ja ću u kratko jedan primjer navesti: Uzmimo, da je svih pozvanih 150, i da od tih jesu magnati, koji baš neće da dodju, i da svih dodje samo 51. Hoćemo li mi onda ovdje čekati i sjedjeti dok tko dodje? (živio). Ja imam još jedan razlog; sabor može odlučivati, ako je absolutna većina: mislim, da onda

*

nije dvojbe, da se imadu razumievati samo prisutni članovi, da ako su $^2/_3$ prisutne, da se sabor konstituirati može. Jer ako bi se razumievale $^2/_3$ svih pozvanih, onda po navedenom primjeru nebi mogli ništa raditi; jer niti nebi mogli $^2/_3$ verificirati. Ja sam dakle toga mnenja, da se svakako razumievaju $^2/_3$ prisutnih članovah, i čim su ove $^2/_3$ verificirane, da preuzvišeni gosp. ban blagoizvoli odrediti biranje podpredsjednikah i bilježnikah, i onda izreći konstituiranje sabora.

Ban predsjednik: Samo je ovdje pitanje, kako g. Subotić predložio, da li imaju svi, koji su prisutni, pravo birati častnike, a ono drugo će se poslje riešiti. To je (g. Subotića) predlog bio.

Josip Vranyczany: Slavna skupština! Dopustite, da zamolim visoko predsjedničtvo, da nam vrati temelj, da vremena negubimo, i da idemo na naš posao, koji je zakonom propisan. Zakon taj je tako jasan, da se zbilja čuditi moram, da se u ovoj visokoj skupštini tako jasna stvar inače tumači, nego što ju najbolji um tumačiti može. Ovdje se kaže: „Pošto je predsjenik izjavio, da su jur dvie trećine na temelju izbornoga reda izabranih zastupnikah kao i pozvanikah banskih verificirane, ... onda se verificirani članovi sabora laćaju izbora svojih častnikah.“ Dakle kad predsjednik ovo izjavi, onda ide skupština na svoj posao. Istina bog ja moram priznati pravo predsjedničtva, da u tom poglavitom pitanju svoje potežkoće iz raznih razlogah imati može; ali onda nepreostane drugo, nego da vis. predsjedničtvo, ako neće popustiti od svoga tumačenja, polag svoga osvjedočenja radi; ako većina protivno misli, tu nepreostane drugo, nego da vis. predsjedničtvo popita većinu, što i kako ona misli o tumačenju ovoga paragrafa.

Ako većina verificiranih članovah tumači drugčije nego visoko predsjedničtvo, tada ćemo znati što imamo raditi. Ako se pako većina izjavi, da je skupština zbilja u smislu ovoga §. vlastna na poslovanje ići: onda ćemo dalje. Dakle zavisi samo od visok. predsjedničtva, da saznademo, kako većina tumači ov §. 19. Ja izjavljujem unapried, da to pravo imaju samo verificirani članovi.

Što su njeka gospoda rekla, da bi čudnovato bilo, da ona gospoda, koja su izvršivala svoje pravo u odsjecih, da ga sada nemaju i kod komentiranja ovoga §. i kod izborah častnikah, navodeć da ovaj izbor nije tako važna stvar; na to ja odgovaram, da je to jako logična stvar.

U odsjecih se još nezna, proti komu stoji zbilja kakov prigovor ili ne; sabor u odsjecih razdieljen sudi; proti ovomu sudu ima pako još prigovor. Sada ste već u drugom stepenu, da o prigovorih viećate; a sada nikomu drugomu nepripada ovo pravo nego samo verificiranim članovom. Ovo je dakle jako logična stvar.

Ban predsjednik: To je veliko pitanje, vi kažete, neka samo oni odluče, koji su verificirani, mi bi morali sada jednoga i drugoga preduzeti, i sabor bi morao viećati, dali je izbor pravovaljan ili ne.

Zastupnik Vončina: Ja mislim iz ovog meteža mogu nas izvoditi §. 11. i 12.

Po članku 19., na kojega se ova dva §. pozivlju, imadu svi kod izbora sudjelovati, koji su verificirani, o prieporních pako članovih može samo sabor odlučiti kad je konstituiran. Dakle ja kažem, verificirani članovi su svi oni, koji su prošli ovaj process, koji su predali svoja vjerodajna pisma kod odborah verifikacionalnih. Imade pako njekoliko takvih, proti kojim su prigovori. Pitanje o ovih riešiti može sabor, tek kad bude konstituiran. Nebudući još konstituirani nemožemo lišiti nikakvoga člana prava njegova. To se može tek onda, kada, constituiran sabor na temelju tužbe, na temelju iztrage odluči, čiji je izbor prieporan, koji se imaju odobriti, koji odbaciti. Ja to na temelju zakona izvadjam, možebit da ikojemu taj zakon nije jasan, meni jest po praksi posljednjega našega sabora, kao što je naglasio gospodin Subotić. U tom saboru bilo je možda i 30 prieporních izborah, naročito bile su prieporne banske pozivnice upravljene na banski stol. Čim su izvjestitelji pojedinih saborskih odsjekah pročitali zapisnik ovjeritbeni u kojem je takodjer navedeno, da ima proti cieloj jednoj korporaciji prigovora: ti se prigovori, prije nego je bio sabor konstituiran, nisu uvažili, nego svi, koji su pozivnice predali, svi su pri izboru častnikah učestvovali. Dakle ja izvadjam iz poslovnika i prakse sabora 1861. godine, da imadu svi sudjelovati kod konstituiranja sabora.

Zastupnik M. Polit: Ja se moram čuditi, da se §. 19., koji je tako jasan, sasvim u maglu metnuti hoće, drugčije tumači, nego što je naravski sastavljen. Ona gospoda, koja se protive, da se sabor konstituira na temelju osnove, koju su odbori podnieli, ignoruju svu tu radnju tih odborah. Odbori, koje je skupština izaslala, da verificiraju članove, oni su svoje radnje podnieli, oni su se izjavili koje zastupnike smatraju za verificirane koje ne. Sada može se samo o tom odlučiti, da li je ova radnja valjana ili ne, i u tom neka se vis. predsjedničtvo izrazi, da li su verificirani oni, koje su odsjeci verificirali, ili ne.

Da se sabor konstituirari može, nuždne su dvie trećine verificiranih članovah. Odborova je izreka, da zaista imaju 2 trećine verificiranih, i to nam mora za mjerilo služiti. O kojih su se odsjeci izrazili, da nisu prieporni, oni se moraju i pred forumom ovog sabora smatrati, kao pravo valjani zastupnici.

Kad se pako sabor konštituira, biti će o prieporních izborih razprava; dakle posle izviešćah odborah ovjeritbenih nemože vis. predsjedničtvo ništa drugo raditi, nego izraziti, dali je sabor konstituiran ili ne, i kad bude sabor konstituiran, onda može izboru častnikah svojih pristupiti, i nikako nemislim, da mogu i oni u ovaj izbor uticati, kojih su izbori prieporni, jer verifikacija samo suditi može a ništa drugo.

Zastupnik Avelin Ćepulić: Gospodo zastupnici naroda! Ja se čudim gospd. predgovorniku, što se on čudi. Ako on drži §. 19. za jasan i ja ga držim u tom smislu jasnim, nego a samo druge konsekvencije iz njega izvodim. Ovdje se kaže naročito: „Pošto je predsjednik izjavio, da su jur dvie trećine na temelju izbornoga reda izabranih zastupnikah kao i pozvnikah banskih verificirane, i da su već svi odsjeci verifikacionalni napose, a i napomenuti u §. 17. osrednji odsjek svoja izvješća podnieli, onda se verificirani članovi sabora laćaju izbora svojih častnikah.“ Ja ga inače logično tumačiti nemogu, već ovako: Ovdje medju izrazom: „verificirani.“ i medju drugom stavkom: „da su već svi odsjeci , . . . podnieli,“ spada črknja, ove su dvie stavke odlučne jedna od druge črknjom. Ja kažem, i nemogu drugčije tumačiti, već da članovi verificirani mogu biti i prije nego su dotični odsjeci svoja izvješća napose podnieli. Kaže bo se naročito: i kada su odsjeci svoja izvesća podnieli,“ t. j. prva stavka nezavisi od druge, i to je sasvim jasno. Na što se gospodin Subotić poziva, i ja se sam pozivljem, na onaj razlog. Stavimo, da bi se zastupnici u odsjećih mrzili, pa da bi manisali sve zastupnike: dali bi se mi mogli, i na

kojem bi se mogli temelju onda konstituirati? Uzmimo da su u koje pojedinim odsjeku strasti zavladala tako da su nastojale stranke, da jedna drugu ostave: onda bi prosto stalo po vašem mnenju i po mnenju pomenute gospode manisati ikojega u tielu. Članovi manisani nebi imali glasa: kuda bi onda dospjeli? Čitava ova skupština nebi imala onih pravah, koje pravo dala bi ista skupština sama sebi, kada se je na odsjeke razdielila; onda bi odsjeci ili mnenje odsiekah više valjalo, nego li ciele saborske skupštine. Zato nemogu ovaj zakon drugčije tumačiti, nego da se zbilja pod ovim izrazom „verificirani" nemože drugo razumievati, već da su verificirani svi oni, koji su donieli budi vjerodajnice, budi dotične zapisnike; nego da li su preporni ili ne? to se mora poslje riešiti. Da je zbilja stvar tako, to mnogi paragrafi i upravo §. 16. osobito dokazuje. Ovaj paragraf nebi smisla imao, ako se nebi stvar tako uzimala; jer ako prije konstituiranja sabora neverificiranim glas uzimamo, zakon bi bio u protuslovju; pa bi morali dopustiti, da sam sabor može sam sebe uništiti, kao što Saturn, koji je sam svoju djecu progutao.

Ja toga nemogu odobriti. Još moram opaziti, na opazku jednoga g. predgovornika, koji je rekao: odsjeci su verificirali, sabor je dakle konstituiran. Meni se vidi ta argumentacija, kao baculus in angulo. Jer ako se pozivljemo na ono, što su odsjeci ad referendum izradili; onda uzimamo parallelu medju ovimi i onimi odsjeci, koji se imaju poslie sabora imenovati, ad referendum najme, a sabor rješava svoje poslove. Nego da se ima držati sve za sveto pismo, što se je odsjekom svidilo, to ja niječem. (Živio).

Šram: Gospodin predgovórnik Čepulić je emphatičkom točnostju §. 19. tumačio. Ja ću ga sliediti na toj stazi, nu prije svega ću konstatirati, da nije razvio razloga, s kojega se čudi, da se predgovornik g. Polit čudi: neka dakle dopusti, da se tomu opet ja čudim. Gospodin Čepulić stavio je tezu onamo, da se pod riečju „verificirani članovi" imadu uzeti svi, koji su ovamo prispjeli i pozivnice predali. Kad bi ovo stajalo, rado bi znati, da što se pod onim dvim trećinam razumije, koje su dovoljne, da se sabor konstituira, §. 19. bo naročito kaže: „čim su $^2/_3$ verificirane"; te tako nebi doseg ovog §. ni logičan, ni mogući bio.

Dvie trećine su čest od ukupnosti, iz koje proizlazi resultat verificationalnoga čina. Kad je tomu tako, onda se nemože ono od gospodina predgovornika uzeto tumačenje uzeti za ono, što saboru kao mjerodavno pred očima lebditi mora. Jedan gospodin predgovornik Dr. Subotić, mnio je, da pripada slavnoj ovoj skupštini pravo, odnosno da se vis. predsjedničtvo imade potaknutim naći, pitanje staviti: da li slavna skupština §. 19. tumači onamo, da kod izbora častnikah imadu glasovati svikolici članovi ove skupštine. Ako ja to dobro razumiem, ako je on zbilja mislio onamo formulirati predlog, koji bi imao biti predmetom viećanja, onda ja svakako držim da do toga viećanja doći nemože, s toga, jer nije pitanje preporno, tko može učestvovati kod biranja častnikah, te slavna skupština sada nemože derogirati niti abrogirati dotičnomu zakonu, t. j. poslovniku, koji naročito kaže: „Verificirani" članovi laćaju se izbora svojih častnikah." A dalje se veli: „Jedan od bilježnikah čita imenik verificiranih članovah." Meni se čini, da je sva ona argumentacija, što su ju gospoda protivnoga mnenja naprvo donieli, da se najme nemože onoj gospodi, koja dosad još nisu verificirana, pravo odvjeta uzeti, odtuda nastala, što se gospoda nisu držali strogo onoga kronologičnoga reda, po kojem ova skupština postupati imade. Po kronologičkom redu imade više fazah u konstituiranju, u napredovanju najme i postajanju sabora.

Pod prvu fazu brojim ja ono, kad se skupština sastane, za drugu nalazim predanje pozivnicah i vjerodajnicah, kad se verifikacija dvijuh trećinah obavi i na temelju tom izabiru častnici, i sabor se proglasi konstituiranim. Treća pako faza je djelovanje sabora, te o ovoj govori §. 16. dali se ima komu odvjet podieliti ili ne.

Dakle svakako molim, da se u smislu §. 19, buduć da su jur 2 trećine članovah verificirane, preduzme izbor častnikah, da se sabor onda konstituiranim izreče i da djelovanje svoje nastavi.

Adolfo Veber. Ja vidim da se prepirka vodi o paragrafih. Ja znadem i vidim takodjer iz prakse, da su §§. više putah nejasni, te ih višeputah razni pravnici natežu amo i tamo.

Metnimo dakle na stran paragrafe, pak uzmimo samo ono, što može biti pravično u tom smislu, i to u pravom smislu te rieči. Po ovom vašem postupanju nemože drugo biti, nego da su odsjeci njekakova veća gospoda, nego sav sabor, a to nikako nemože biti, jer česti sabora nemogu biti veće i jače, nego cielo tielo; jer se mogu stvari u pojedinih čestih razpravljati na krivom temelju, u drugih na pravom, kao što i zbilja vidimo, da se je dogodilo; jer jedni odsjeci su verificirali, drugi nisu. Sada ja mislim, da moraju odsjeci svi apelirati na višji sud, a to je na tielo svoje. S druge strane ja vidim iz §. 11., da oni izbori, koji su preporni, do viećanja dodju, kad se sabor konstituira. Sada gospodo moja! vi meni kažete, da moj izbor nije valjan. Dobro. Dali je valjan ili nevaljan, o tom će viećati sabor. Vi sabor još niste, a vi uzimljete meni sveto pravo, da sudjelujem kod izbora častnikah.

Ja niečem, da vi imate to pravo prije nego je sabor razsudio, i zato slažem se s onimi, koji kažu, da svi izabiru častnike.

Zastupnik Lovrić: Ja neznam, zašto se mi ovdje pravdamo, i trošimo dragocjeno vrieme, tumačeć paragrafe i zakone, koji su već jedanput ovdje protumačeni. Poslovnik ovaj primljen je kako sada stoji u 4. saborskoj sjednici god. 1861. U 5. saborskoj sjednici podnieli su odsjeci svoja izvješća. U 6. sjednici konstituiran je sabor, a nije se pazilo i nije bilo nikakva prepiranja, što su odsjeci izviestili, nego konstituiran sabor izbrao je podpredsjednike i bilježnike. U 7. sjednici čitano je izviestje osrednjega odbora verifikacionalnih odsjekah, i onda se je predložilo, što se ima, što se nema priznati za valjano. Kod ovih izborah podpredsjednikah i bilježnikah udioničtvovali su svi članovi sabora bez razlike, tako i banski stol, i drugi koji su bili preporni. U 7. saborskoj počela se je prepirka o banskom stolu. U 8. sjednici nije više bilo banskoga stola.

Evo prakse, evo tumačenja! Da se ne izgubi jedan dan, da se netroši nepravedno hiljada forintih, ja predlažem, neka preuzv. g. ban izreče, da je sabor konštituiran, onda neka osrednji odbor verifikacionalnih odsiekah izviešća podnese, onda neka se odluči što se ima priznati, što ne, što se imadu novi izbori poduzeti; a u tom slučaju svaki preporni neka zadrži svoj glas dotle, dok mu zamjenik nedodje; jer mi znamo iz prijašnjega sabora, da su zastupnici položili mandate, pak ih je opet sabor pozvao, da izvršuju svoja prava, dok im zamjenik nedodje. Tim putem je poslovnik i zakon protumačen. Molim dakle, da više negubimo vremena.

Ban predsjednik, § 23. kaže: „Kad izabrani častnici svoja mjesta zauzmu, izjavljuje ban, da je sabor konstituiran“; dakle ne prije nego su častnici izabrani.

Petar Horvat: Gospoda preda mnom govorivša vrlo su liepo argumentirali, samo su došli u sukob sa § 5. poslovnika, koji kaže: „Članovi, koji su predali svoja vjerodajna pisma ili izborna zapisnike ili pako pozivnice banske, podielit će se na pet jednakih odsjekah žrebanjem, koje će narediti predsjednik“. Neka gospoda žele sada, da svi bez razlike, da li su verificirani ili ne, biraju častnike.

Golema razlika. Već ima sada dvie nedjelje danah što u Zagrebu boravimo; bavili smo se samo verifikacijom. Narod pita: Što radi sabor u Zagrebu; još nije došao do nikakvoga uspjeha? Možemo li mi to na se uzeti, da baš 2 nedjelje danah ovdje uzalud boravimo? Po tumačenju protivne gospode je verifikacija nepotrebna; a onda nismo trebali 2 nedjelje verifikacijom potrošiti, nego smo mogli odmah prvi dan birati častnike. (pravo!) Ako pojedina gospoda misle, da se ima drugih kakovih pravilah držati, prosto im je; ali sabor i predsjednik nemože na to pristati, da se zakon, koji je posve jasan, drugčije tumači.

Ban predsjednik: Da nije tako jasan, to se vidi, što su njekoja gospoda drugoga mnenja. (Mrmljanje.)

Adolfo Veber: Dopustite gospodo! da razjasnim, što g. predgovornik kaže, da bismo već prvi dan izabirati mogli častnike. To je, moja gospodo, lako reći, ali težko razumiti; jer prvi dan neznamo još, tko je izabran, ili tko je pozvan, mogli bi dakle doći u sabor ljudi strani, koji neće nikada imati pravo glasa i mjesta u saboru, pa bi oni sudjelovali pri biranju. Odsjeci su zato, da nam kažu: ovi, koji ovdje sjede, zbilja su poslanici ili pozvanici.

Zato na temelju pravice nemožete mi uzkratiti prvo moje pravo; jer neimate prava viećati, da li sam pravilno izabran ili ne. Ja to ovako razumiem; prvo je dakle moje pravo, da biram častnike. —

Petar Horvat: Dozvolite mi samo njekoliko riečih, Ja samo mislim, da onda nebi bilo trebalo 2 nedjelje danah verifikacijom izgubiti; jer ovakova stvar lako bi se bila zgotovila u prvoj sjednici.

Luka Petrović: Uzmimo za temelj § 19, u njem kako nam on predloži, kaže se (čit. § 19.) Ja mislim, da ovo imamo sliediti za pravac, što se razumije pod verificiranimi, što ne? Ono, što njekoji govornici kažu, da se razumiju samo oni, koji su odobreni, neodgovara § 17. jer u prvoj točki §. 17. ovako glasi: „Iz sravnivanja imenikah svih pojedinih odsječnih članovah sastaviti (ima se) glavni imenik prispjevših saborskih članovah abecednim redom“, — a ne odobrenih. Sad molim, jeli to učinjeno? To je prvo; a drugo: „Na temelju ovoga glavnoga imenika sačiniti imenik onih članovah; koji su po izbornom redu doći imali na sabor, nu došli nisu“. — Imademo li to? Držimo se našega poslovnika, držimo se reda, pa ćemo najbolje posao riešiti; jer: „ordo est anima rerum“. Treće jest, slavna skupština, da ovo prije izpunimo, pa onda predjemo na ono, čemu je ovo temelj. Ako pako to hoćemo, onda moramo rieč „verificirani“ uzeti kako stoji u prvoj točki § 17. „prispjevših“. I tako ćemo zadovoljiti takodjer § 16. koji kaže: Da sabor, dok traje iztraga, nemože uzkratiti prava onome saborskomu članku, radi kojega se iztražuje. Ja dakle mislim, da se prije izbiranja bilježnikah i podpredsjednikah nikomu od ovih, koji su došli, prvo pravo zastupnika naroda oduzeti nemože. To je moje mnenje.

Dr. Nap. Špun: Ja se protivim mnenju g. Hrvata, i protivim se zato, što je rekao, da bi mogli odmah prvi dan izabrati svoje častnike. Verifikacija po momu mnenju je čin, po kojemu smo se sastali, da ono podkriepimo, zašto smo ovamo došli. Što se tiče formalnosti kod verifikacije; to se kaže, da se gleda, jeli tko valjano pozvan, ili izabran. A to smo jedino iz pozivnicah viditi mogli. Mogli smo to takodjer viditi iz zapisnikah izbornih. Drugoga mjerila nismo imali. Sada jedni kažu: ovaj zapisnik valja, ovaj nevalja, i odlučiv se o tom, da li valja ili nevalja.

Što se materialnosti tiče, jeli tko pravo-valjani zastupnik ili ne; to je ostavljeno saboru, onomu saboru, koji sjedi ovdje na temelju formalno obavljene verifikacije, na temelju onih zapisnikah i pozivnicah, na kojih je tko amo došao. Ja mislim, da svaki, koji je pozivnicom i zapisnikom verifikaciju prošao, da se već on ovdje razumieva pod verificiranimi članovi. Kad bi kazali, da onaj nije verificirani član, o kojemu se je sumnja porodila: što bi sliedilo? Prvi odsjek bi se na primjer sastavio iz članovah, koji absolutno nikakvoga prava glasa nemaju, a oni bi mene, koji sam pravo izabran, odbacili. Što bi bilo? Ja onda nebi učestvovao u viećanju kod izbora častnikah. To, gospodo, biti nemože. Koji su došli, došli su na predmnjevi valjanosti; a pravo im se ukinuti nemože, — jer sumnja dotle traje, dok god se neiznadje, da sumnja stoji ili ne. Zato je moje mnenje to, da se kao verificirani članovi svi imadu smatrati, koji su već kroz odsjeke prošli, i zato kao neverificirani članovi oni, koji nisu još dali svojih pozivnicah niti zapisnikah za vrieme, dok su odsjeci radili. Za ove će se opet odbori izabrati, i uviek će sabor odlučivati. Zato su verificirani svi, koji su prošli kroz odsjeke, a svi izabiraju svoje častnike.

Ban predsjednik: Mi bi mogli još dva tri dana o tom pitanju govoriti. Jedna strana misli to, druga ono. Pitam ja, koji su toga mnenja, da su verificirani svi oni članovi sabora? (Glasovi: neima još sabora).

Kako ćemo dakle odlučiti, kad neima sabora, kad neima votizantah?

Ja mislim, da bi moglo sada ovo pitanje prestati.

Putem dvorske kancelarije dobio sam previšnji kr. reskript, s naputkom, da ga prije nego se častnici izaberu, vis. saboru proglasim.

Bilježnik Sviličić: Čita reskript od 20. studenoga 1865. br. 628.

Ban predsjednik: §. 20. poslovnika glasi: (čita ga) Birati se imadu 2 podpredsjednika; molim dakle, gospodo, jedno ime za prvoga podpredsjednika.

(nemir.)

Mirko Hrvat: Ja imam ovdje imenik, kako ga je odbor sastavio, drugoga čitati neću.

Ban predsjednik: Ako nećete, pustite, ja vas nisam molio.

Dr. Antun Starčević: Pitanje je: tko ima pravo izabirati saborske častnike, ili, što je isto, tko ima pravo konstituirati sabor? Jer, bez sabora neima saborskih častnikah, a bez saborskih častnikah nije sabor konstituiran.

Bez sabora neima valjana sudca o izborih, koje su odsjeci proglasili prepornimi, a ovakovi su svi, kojih nisu odsjeci bez svakoga prigovora proglasili valjanimi. Moguće je, da ima članovah, koje su odsjeci zabacili ili izjavili prepornimi a sabor će ih primiti za svoje članove; moguće je takodjer, da ima i takovih članovah o valjanosti izbora kojih nebijaše u odsjecih ni govora, pak i tako sabor će ih možda

zabaciti. Neka dakle članovi, koji na to imaju pravo, postupaju ka konstituiranju sabora.

U koliko sam dosadanju razpravu razabrao, jedna gospoda kažu, da ono pravo na konstituiranje sabora imamo svi, koji smo donieli zapisnike o naših izborih, pa bili ovi izbori u odsjecih smatrani valjanimi, sumnjivimi, nedopunimi, ili posve nevaljanimi; druga gospoda kažu protivno, t. j. da samo onim pripada pravo konstituirati sabor, proti kojih izboru nikakova prigovora nebijaše u odsjecih. Obje stranke pozivlju se na poslovnik.

Naš poslovnik, u koliko ga ja razumiem, na koliko se proteže na javno pravo ili na pravo naroda naprama priestolu, izvadjen je iz francezkoga poslovnika, što-no je vladao za Ludovika Filipa, a na koliko se steže taj poslovnik na saborsko poslovanje, on je skrpan iz magjarskoga poslovnika od god. 1848.

Po mojemu mnenju, učiti se javno pravo iz ustanovah Ludovika Filipa, isto je što i kruh tražiti na pasjem uzglavju, a od Magjarah učiti se saborski poslovnik, znamenuje u Ciganke mlieko posudjivat.

Ja dakle, neću tumačiti taj poslovnik, koj se dade na sve strane natezati, i po kojemu bi reći svatko ima pravo i ujedno krivo; nego ću se pozvati samo na onaj njegov nedvojbeni paragraf, koj kaže, da moraju pribivati dvie tretjine verificiranih članovah, za-da se uzmogne sabor konstituirati.

Neka, ovdje, s riečju „verificirani“ bude kako mu drago, pitanje je prvo: tko spada u one dvie trećine? Ja ću na to pitanje odgovoriti iz kraljevih odpisah.

Kraljevski odpis od 27. svibnja o. g. kaže, da zastupnici, koji dodju iz granice, budu udioničtvovali samo u pretresivanju pitanjah tičućih se prava državna.

Tu je javno i jasno kazano, da se naša braća iz granice nesmidu upušćati ni u konstituiranje sabora, ni u izbor saborskih častnikah, ni u bud koji saborski čin, koji nespada u državno-pravna pitanja, a medju ta pitanja doista nespada konstituiranje sabora ili izbranje saborskih častnikah. Ta gospoda i naša braća mogu u saborskih poslih s nami samo ondje raditi gdje im je tu radnju njegovo veličanstvo dozvolilo.

Odpisom 24. svibnja nalaže njeg. veličanstvo preuzvišenomu g. banu, neka on na ovaj sabor pozove velikaše i prelate zemlje. Tu neima ni slova o banskomu stolu, kod kojega, što bi ja znao, neima grofa, barona, ni biskupa. Ovaj kraljevski odpis neka čita i tumači tko hoće i kako mu drago, ja sam uvjeren, da se iz njega nemože opravdati nazočnost banskoga stola na ovomu saboru. Tu nije druga nego priznati, da je njegova preuzvišenost ili pogazila kraljeve odpise, ili da se vlada po tajnih naputcih, kojimi su pobijene javne kraljeve zapoviedi.

Ban predsjednik: Molim samo jednu rieč. Istina je, kako ste čitali, da u kr. odpisu samo stoji: prelate i velikaše. Ali kada to tvrdite, da iz toga uzroka neima banski stol glasa na saboru, moram vam glede izbornog reda primietiti, da onda ni podkapetan ovih kraljevinah, niti veliki župani, niti vice-ban niti komes turopoljski nebi imali glasa na saboru, a to neće nitko tvrditi.

Dr. Antun Starčević: Veliki župani, kao dostojanstvenici kraljevinah, imadjahu mjesto i glas u hrvatskomu saboru. Takovim bijaše smatran i župan Turopolja. Podban i podkapetan, dostojanstvenici naše domovine, imadjahu takodjer mjesto i glas na hrvatskomu saboru. To biva na temelju ustava i zakonita običaja. Nego banski stol, kao tielo, nikada nije imao nikakovo pravo biti na saboru. Nu o tomu će biti govor kod saborske verifikacije.

Vaša preuzvišenost imadjaše po javnoj kraljevoj zapoviedi pozvati samo velikaše i biskupe. Sam ona ove protezati se može izborni red, a ne i na one, koje da pozovete kralj vam nije zapoviedio. Evo primjera: da bi vam kralj zapoviedio, da na temelju popisa ili imenika pukovine, nekamo pozovete četnike i satnike, ja sudim, da bi vaša preuzvišenost pogazila onu zapovied, ako bi ste pozvali takodjer poručnike, nadporučnike, podpukovnike, prostu momčad, stražmeštre itd., prem da i ovi svi stoje u imeniku pukovine.

Ja moram opetovati ono, što sam već rekao: ovdje neima izgovora ni utočišta, nego ili da pogazite kraljeve naredbe, koje vam za zakon služe, ili da pokažete tajne naputke. Sada, nepristaje-li vaša preuzvišenost na ovo, nepristajemo li mi na ono, jedna ni druga strana nemože na ino nego sabor konstituirati bez obzira na gospodu iz granice i na banski stol.

Ono što kazah, nije samo rieč i duh javnih kraljevih odpisah, nego je i stvar sasma naravska: poslovnik je načinjen ne samo bez zastupnikah iz granice i bez banskoga stola, nego na tu gospodu nije se kod sastavljanja poslovnika nikakov obzir uzeo. Dakle pod taj poslovnik, tumačili ga vi, gospodo, kako hoćete, nikako nemožete kod konstituiranja sabora, spraviti zastupnike iz granice, ni banski stol. Sabor godine 1861. ne samo da se konstituirao bez graničarah i bez banskoga stola, nego je bez njih jednih i drugih i saborio.

Ako ustanovimo, da gospoda iz granice i banski stol konstituiraju sabor, evo što nam se može dogoditi: gospoda graničarska odlaze, dok su riešena državno-pravna pitanja; moguće je, da banski stol bude ili kraljem opozvan, ili saborskom verifikacijom zabačen. Za da sabor uzmogne zaključivati, treba da je u njemu prekopolovična većina članovah. Ta je većina danas po prilici 110. Dakle, odlazkom graničarah i banskoga stola gubi sabor preko 70 svojih članovah. Godine 1861. kako rekoh, sabor je konstituiran bez te gospode, i tako moradjaše mjeseca listopada sjednice odgoditi, i to, jer nebijaše dosta članovah za da uzmognu valjano viećati i zaključivati. Nevelim, da će to i ovaj put biti, nego velim, da je to moguće, i ta mi se mogućnost, osim drugih okolnostih, čini tim verojatnijom, što je znatna razlika medju brojevi po prilici 110 i po prilici 80.

Dakle po mojemu mnenju, medju dvie trećine konstituirajućih članovah, niti spadaju graničari ni banski stol, nego samo saborski članovi iz provinciala. I medju ovimi, da odgovorim na drugo pitanje, t. j. koga valja smatrati verificiranim članom sabora, i medju ovimi, ja sudim, mogu se razumievati samo oni, koji nisu preporni, t. j. koji su u odsjecih jednoglasno odobreni. Jer, nespodoba je koga smatrati članom sabora, a zna se ili se barem sumnja, da bi taj sutra mogao iz sabora odpravljen biti.

Ako su dakle dvie trećine provincialnih poklisarah bez svakoga prigovora u odsjecih priznane nedvojbenimi članovi sabora, neka se te dvie trećine konstituiraju za sabor. Ako li tih dvijuh trećinah još neima, onda nije drugo, nego, ako nećemo razići se, da čekamo dok se te dvie trećine sastanu, pa bilo to došašćem onih, koji još nisu tu, pa bilo popravkom nepodpunih izbornih zapisnikah.

Ban predsjednik: Da krajišnici samo u državopravna pitanja uticati imadu, to je istina, tako veli reskript. Ali podpredsjednici će i djelovati, kad se budu ova pitanja

rješavala. Kad krajišnici otidu, slobodno stoji vis. kući, ako hoće, druge podpredsjednike izabrati. Što se banskoga stola tiče, već je izrečeno, da će se o tom pitanju poslje odlučiti.

Jovan Živković: Koliko sam shvatio tečajem razprave, radi se ponajprije o tumačenju §. 19. poslovnika, u drugoj liniji, o domašaju radnje verifikacionalnih odborah, a u trećoj liniji o pravnoj naravi sadašnjega ovoga tiela.

Što se prvog pitanja tiče, to je zakon dosta jasan, ali ipak nije svim; ja ovako tumačim ovaj zakon, da samo oni, koji su prisutni, imaju ovo pravo, i ako §. 19. kaže: verificirani članovi, to se može samo tumačiti od svijuh onih koji su došli; jer gospodo, oni koji ni pozvani niti izabrani nisu, ne mogu ni u kakov obzir doći, dakle o njih nigovora biti nemože, da li spadaju u ono čislo ili ne.

Ja smatram dakle, da se ovdje samo onaj broj poslanikah u obzir uzima, koji su prisutni, koji su naime svoje pozivnice ili vjerodajnice izkazali.

Prelazim na drugu točku, na domašaj radnje verifikacionalnog odbora. O tom glasi cieli drugi odsjek poslovnika.

Po smislu toga vidi se, da je odboru prepušteno, da izrazuje svoje mnjenje, kojega smatra za verificiranoga kojega ne. I to, kako smo čuli, izrazili su oni odbori tako, da su njekoji članovi čisto verificirani, njekoji nisu. Sada pita se dalje, dali sabor ima pravo o tom odborskom operatu viećati i odlučiti? Ova strana nije jasno izvedena u zakonu; ali §. 16. veli: „Ako se o valjanosti kojega izbora ili poziva banskoga poziva sumnja porodi, o tom odlučuje sabor“. Koji sabor? To je privremeno ustrojen sabor. Dakle ja u ovoj točki pristajem uz onu gospodu, koja kažu, da imamo mi pravo o onih članovih sabora viećati. Preuzvišeno predsjedničtvo pako molim, da po smislu §. 19. poslovnika resultat verifikationalnih odborah izjavi; jer tek iza te izjave ima se po verificiranih članovih k izboru sab. častnikah pristupiti.

Dr. Subotić: Sada kad se pitanje tako stavlja, tko ima po §. 19. poslovnika pravo birati častnike saborske, daje se mnjenje u njekoliko riečih izraziti.

Po §. 16. poslovnika nemože se nijednomu članu sabora, koji je proces verifikacije po odsjecih prošao, uzkratiti pravo zastupničko, a kao takovo se mora uzeti i biranje častnikah saborskih. Sabor od 1861. god., koji je taj §. 19. stvorio, jest ga ujedno i protumačio, tako, da svaki onaj član sabora, koji je, kao što rekoh, verifikaciju po odsjecih prošao, častnike saborske bira. Godine 1861. birali su svi takovi članovi te častnike.

Dakle kad i zakon i praksa, kad i onaj, koj je zakon stvorio, tako stvar uzima, onda je ni mi drugčije uzeti nesmijemo, i moramo dopustiti, da se častnici od onih biraju, od kojih su i godine 1861. birani bili.

Aurel Kušević: Mi imamo zakon, kojega se moramo držati, i koji nam zapovieda, da jedan te isti član ovoga sabora višeputah negovori. Za sada imam još ovu prošnju, da preuzvišeno predsjedničtvo blagoizvoli, da kraljevski reskript štampati, i članovom ovoga sabora podieliti dade. Ja sam osvjedočen, buduć se u odlukah ovoga reskripta ništa nepreinačuje, ništa novoga nezapovieda, nego samo da polag zakona od 1861 godine podpredsjednike izabiremo, da ćemo mi ovaj zakon bez svakoga prigovora primiti; zato prosim, kako rekoh, da se ovaj reskript štampa i razdieli. —

Ban predsjednik: Molim, da svaki napiše ime za prvoga podpredsjednika. (Vika: njekoji zahtievaju da svi, njekoji, da samo verificirani.)

Mato Mrazović: Imamo već tečajem ovoga sabora primjer, kako se mora postupati, kad se ima odluka izreći. Kad se je u drugoj sjednici odluka izreći imala, dali ima banski stol ovdje ikoje pravo, ili ne; tada se nije glasovalo, dali pravo banskoga stola obstoji ili ne; nego glasovalo se je o tom, da li se može sad o tom pitanju glasovati ili ne. Molim dakle preuzvišenost Vašu, da izvoli zakonitoga reda se držati.

Ban predsjednik: Toga reda sam se držao.

(Opet ista pravda.)

Avelin Ćepulić: Ovdje se radi o tumačenju §. 20. poslovnika; ja ga nemogu tumačiti, nego na temelju §. 17., koji kaže: (čita); a §. 20. kaže: (čita). Bilježnik mora imati imenik, a taj nemože drugi biti, nego onaj koj je u §. 17. napomenjen. U ovom se §. pako nigdje nekaže, da mora biti takodjer imenik onih članovah sastavljen, koji su u smislu protivne gospode ovjerovljeni, nego upravo iz toga se vidi, da se §. 20. mora razumjeti tako, da se svi članovi za ovjerovljene smatrati imadu, koji su svoje vjerodajnice predali.

Koloman Bedeković: Ako sve ono smatramo, što se je dosad od 1. sjednice dogodilo, sigurno kazati moramo, da bi prije mogli se našega posla latiti, potrebno bi bilo, da nov poslovnik naredimo, jer je sve u protuslovju; ali toga činiti nemožemo još sad.

U prvoj sjednici potaknuto je pitanje, da banski sud usljed zaključka saborskog od god. 1861. glasovati nemože, i onda se je kazalo, dok sabor usljed poslovnika nije konstituiran, da zaključke stvarati nemože. Iz ovoga razloga preduzela se je verifikacija u odsjecih. Ako ova verifikacija nebi bila tako važna stvar, mogli bismo svaki dan sjednicu držati, a poslje podne u odsjecih verifikaciju obavljati. Kako je g. predgovornik Živković izjavio, sigurno glavno je, da ako hoćemo pravi sabor biti, i ako imamo primjer svih drugih parlamentah pred očima, moramo kazati, da se u nikakvo potanko djelovanje upuštati nemožemo, dok se nije po vis. predsjedničtvu izrazilo, da je sabor konstituiran. Gospodo! ako bi mi sada kao prisiljeni svakojake poslove preduzeti imali, morali bi proti tomu prosvjed staviti, jer preuzv. gospodin predsjednik poslovnik takodjer obdržavati mora, koji zahtieva, da se nijedan posao prije neobavi, dok sabor nije konstituiran, da se nijedan posao, ako je još tako prešan neobavi, dok se na dnevni red nestavi. Taj je bio običaj i u prijašnjih saborih; kadgod je stigao kr. reskript, dao se je tiskati i razdieliti, da ga je mogao svaki promotriti, i onda stopram je počelo viećanje. Da mi sada o tom nekonstituirani viećamo, mislim, da k tomu ruke pružiti nemožemo, te neznam, kako bi se mi pred narodom radi tog opravdati mogli.

Iz svih tih razlogah molio bi ja preuzv. g. predsjednika, da izvoli izreći, da li smo konstituirani ili ne.

Ban predsjednik: Nemogu po 23. poslovnika to prije izreći, dok častnici nisu izabrani.

Dr. Lavoslav Šram: Ja konstatiram, da je preuzv. g. predsjenik i ciela ova skupština toga mnienja, da se, buduć sabor jošče konstituiran nije, o nikakvom pitanju votizirati nemože. Nu ja iz ovog konstatiranja nemogu onu konsekvenciju izvoditi, da preuzvišenost Vaša po svojoj vlasti svekolike članove pozove, da udioničtvuju u izbor častnikah. Ja držim, da sada, gdje sabor još nije konstituiran, dosljedno ni zaključke stvarati nemože, da za nas nemože biti drugoga svietla u toj tmini, nego upravo sam zakon. Po ovom mogu učestvovati kod biranja častnikah samo verificirani

članovi, a kad zakon sa riečju „samo“ njeku stegu primetnu, to proizlazi logičnom nuždom, da se tu nemogu razumjeti svi članovi ove skupštine. S toga bi molio vašu preuzvišenost, da jedinu onu mjeru, koja nas odtud izvesti može, uporaviti izvoli, najme, da verificirane članove pozove, neka učestvuju u izboru častnikah.

Ban predsjednik: To je vaše mnienje.

Petar Horvat: Ako preuzvišenost vaša hoće mimoići jasan zakon, onda moram takovo postupanje nazvati nasiljem, nam narodnim zastupnikom . . . . (žestoka vika.)

Ban predsjednik: Proti vašoj rieči protestiram, vi nesmiete mene uvriediti; ja vam podjeljujem ukor.

(Sveudilj vika i glasovi sa svih stranah: red, red.)

Pešić: Ovdje je višeputah napomenjeno, da samo oni članovi glasovati imadu kod izbiranja častnikah, koji su verificirani. Za verificirane smatraju se oni, kojih su imena danas pročitana. Da u toj verifikaciji različita mnienja vladahu u različitih odsjecih, o tom mogu gospodi jedan dokaz ovdje podnieti. Zastupnici štabalnog mjesta gradiške pukovine gg. Muzler i Antunović izabrani su u štabalnom mjestu, obadva su izabrani na isti način u jedan isti dan. Jedan je u jednom odsjeku verificiran, a drugi je u drugom zabačen.

Ivan Perkovac: Uzimljem rieč u smislu poslovnika. G. Petar Horvat izvolio se je služiti izrazom, koji se Vašoj preuzvišenosti nije baš dopao. U smislu poslovnika je preuzvišenost Vaša ovlaštena, govornika pozvati na red, ali ukor podieliti može samo onda, kad sabor na to pristane. Zato ja smatram, da je taj ukor ništetan.

(Nemir).

Ban predsjednik: Ja sam govornika pozvao na red; ali gospodo, vi hoćete samo da gazite bansku čast, (opet vika i glasovi: vi hoćete da gazite nas) ja držim na bansku čast, i nedam ju gaziti (glasovi: ni mi se nedamo gaziti; vika).

Luka Petrović: Nam se valja držati §. 16. poslovnika, koji kaže: „ako se o valjanosti kojega izbora ili poziva banskog sumnja porodi, o tom odlučuje sabor.“ Odsjeci nemogu toga odlučiti, dali koji izbor ili poziv banski valja ili ne, jer se ovdje jasno kaže: o tom odlučuje sabor. Što ćemo se dakle prepirati, dali što valja ili ne, jer odsjeci nisu bili vlastni to odlučiti?

Poslovnik nadalje jasno govori: Sabor može iztragu odredit itd.; ali dok traje iztraga, nemože se uzkratiti pravo onom saborskomu članu, radi kojega je iztraga povedena. Dok sabor nezaključi, da koji izbor nevalja, dotle ima član pravo; a to je pravo bitno, ako može sudjelovati kod izbiranja podpredsjednikah i bilježnikah. S toga ja mislim, da od toga nikako odustati nemožemo, ako nećemo poslovnik nogami gaziti.

Dr. Jos. Vranyczany: Ja bi molio, da se gospoda nesile i netrude §-u 19. silom drugo znamenovanje dati, nego što ga zbilja ima. Ja izjavljujem unapried, ako bi mi, kako njekoja gospoda žele, sada izabrali častnike, da bi mimoišli jasni zakon, te bi nam bio trud uzalud, jer bi bio čin nezakonit, koji sabora vezati neće. Mogli bi tim doći i u protuslovje veliko; jer uzmimo slučaj, da sada izbere većina predsjednika, koji nije verificiran. Sutra će se sastati konstituirani sabor; ja mislim, da konstituiran sabor ima veću moć, nego današnja skupština, pa će proglasiti čin nezakonitim. Zato ja mislim, da polag jasnog poslovnika samo verificirani članovi častnike biraju.

Mihalić: Ja smatram §. 19. poslovnika za tako jasan, da se sigurno čuditi moram, kako tako jasno sastavljen paragraf toliko sumnje, toliko dvojbe prouzročiti može. Ovaj po mom mnienju posve jasno kaže: (čita §. 19). Ova rieč „verificirani“ svaku dvojbu odstranjuje; jer ako bi se to tako razumievalo, da svi članovi bez obzira na to, dali su se legitimirali vjerodajnicom ili ne, mogu ovdje uplivati u izbor častnikah, onda je ovdje ova rieč „verificirani“ suvišna, te bi se samo reklo: članovi sabora laćaju se izbora svojih častnikah. Ja mislim, da preuzv. g. predsjednik nebi imao sada odmah konstituiranje sabora izreći, nego da prije verificirani članovi častnike izaberu, i onda da se po 25. §. poslovnika izreče, da je sabor sastavljen. Zato, da negubimo vrieme, mislim, da se odmah latimo izbora častnikah, i onda neima nikakve zapreke, da konstituiranje sabora sliedi.

Žužel: Svako družtvo moro imati njekoja pravila, koja mu propisuju red pri viećanju i postupanju, i kojih svaki član toga družtva treba da se drži; inače se mora u takovom družtvu poroditi anarhia, koja će ne samo viećanje činit nemoguće, nego i isto družtvo voditi k propasti. Isto valja i glede ovoga družtva. Pravila, kojih se ima ono držati kod svoga viećanja i postupanja, sadržana su u poslovniku, sastavljenu po saboru 1861. godine. Svakomu dakle članu ovoga sabora ima biti poslovnik pravilo pri viećanju i postupanju. Čuo sam s njeke strane, da se članci toga poslovnika mogu različno tumačiti; dakle u kut š njim, i da se tu može, zanemariv poslovnik, po svojoj glavi, po svom razumu odlučivati. Gospodo, ako je to slobodno, ako se netreba držati poslovnika; tada može svaki raditi i govoriti, što i kako ga volja.

A gdje onda red i svetinja zakona? Naopako, kad bi zakonotvorno tielo na to pristalo, da može mimoići zakon. Ja dakle tvrdim, da poslovnik svakoga izmedju nas bez iznimke veže. Ali ovaj poslovnik jasno odredjuje, da samo verificirani članovi imaju birati podpredsjednike i bilježnike; dapače veli naročito, da jedan od gospode bilježnikah ima verificirane članove alfabetičkim redom pozivati i oni tada pismeno glasovati. Usljed toga nije sumnje, da nevereficirani članovi nemogu uticati u izbore. Drugo je pitanje glede broja verificiranih članovah. Poslovnik naredjuje, da kad preuzvišeni gospodin ban izjavi, da su $^2/_3$ članovah sabora verificirane, da se tada pristupa k izboru. Ali preuzvišeni gospodin ban kaže, da stoprv 180 verificiranih članovah čine $^2/_3$ sabora, dočim gospodin bilježnik kaže, da su 172 člana verificirana, i da oni čine $^2/_3$ sabora. Tu dakle nastaje pitanje, koje od ova 2 tvrdjenja stoji? Da se na ovo odgovori, treba dokazah, odkuda bi se mogao izabrati ukupni broj članovah, i koliko ih treba za $^2/_3$. Dokazala ta pružao bi nam središnji odsjek, kad bi nam po smislu poslovnika predložio popis tako ukupnih, kano i verificiranih članovah, onda bi bio broj na jasnom. Buduć to danas učinjeno nije, to ja predlažem, da preuzvišeni gosp. ban sjednicu do sutra odgodi, kojoj bimogao središnji odsjek potrebita dokazala podnieti, i to tim većma predlažem; jer opažujem, da su se strasti razigrale.

Avelin Cepulić: Gosp. Ciotta želi govoriti, i moli, da bi mu se dozvolilo, da može talijanski progovoriti, buduć da nije na toliko vješt našemu narodnomu jeziku.

(Dozvoli se).

Ivan Ciotta: Nebi uzeo rieč o tom priepornom predmetu, da nije njegova preuzvišenost g. predsjednik povela

rieč o stranki, kojoj ja protivno sjedim, dočim sam ipak njezinoga mnienja.

U pitanju oko kojega se vrti razprava, imademo s jedne strane unutarnji red sa svojimi paragrafi stiliziran na način sasvim nepozitivan, a povrh toga si medjusobno protuslove, — s druge strane imademo duh, što ga je inšpirirala redakcija, a osim toga imademo običaj parlamentarni, koji vlada svuda i kod svih narodah, koji prigrliše ustavni život. Težko bi se dočepali riešenja toga pitanja, kad bi se držali unutarnjega reda; nu tumačeći jednostrano tamni smisao njegovih paragrafah, te imajući pred očima ono, na što bi nas mogao uputiti oportunitet, toliko stoji, da uspjeh nebi odgovarao našemu mnenju, što bi ga morali imati, da radimo na takov način, da nas naše djelovanje može voditi za cielo vrieme na tom zakonodavnom putu. Oportunitet, koji nam može danas biti u prilog i koristan, može se sutra promieniti, pa postati nepovoljnim. Nepreostaje nam ino, nego da se držimo duha parlamentarnih običajah. Nu karakteristika ovoga je očevidna, da ga treba čuvati čista poput kristala od svake ma i iste sjene nepravilnosti, a bila bi zaista nepravilnost, kad bi učestvovali razpravam definitivnim i permanentnim, a možda i većina osobah, koje bi sutra izgubile parlamentarni glas.

S toga je nepobitno, da kad bi se htjelo postupati, da se uredi sabor napose, i da se izabiraju častnici sabora uz natjecanje i neverificiranih članovah, tada bi se za cielo ustanovio čin, koji bi se morao nazvati kao unicum u parlamentarnih običajih.

Dr. Polit nastavio ka govoru g. Ciotte: Pozivam protivnu stranu, da nam kaže, u kom parlamentu europskom neverificirani članovi prije konstituiranog sabora biraju saborske častnike.

Kostrenčić: Koliko vidim, najviše se govornikah pozivlje na poslovni red. Ovaj poslovni red obstojao je već u saboru od 1861. godine, i po njem su se svi članovi vladali i ravnali; i nedvojbeno je, da tumačio se ovaj poslovni red kako mu drago, ipak je to bilo i dogodilo se, da su pri biranju podpredsjednikah i bilježnikah svikolici sazvani i prisutni članovi sabora glasovali. Onda nije bilo nikakove prepirke, i kolikogod se je to od strane ove naglasivalo, nisam čuo, da je tko jednu besjedu izustio, da li pripozna red i praksu od 1861. godine zakonitom ili ne. Samo sam danas vidio, da se drže točno i čvrsto paragrafa; ali na onu praksu od 1861. godine neće da se obaziru, već se samo o tom radi, da samo oni verificirani t. j. tako zvani odobreni imaju pravo birati častnike, a da budu izključeni oni, koji verificirani nisu. Gospodo, ako ćemo tako postupati, ja se opet usudjujem primietiti: kakovim pravom mogu se ja izključiti, nečuven i neosudjen? Odbori nisu meritorno nikakvoga prava imali niti su izrekli konačno, da ovaj ili onaj neima pravo. Kad dakle to konačno izrečeno nije, kako nebi onda ono pravo obstojalo, što je već i praksom pokazano? Ja pozivljem onu gospodu, koja su proti tomu, da se izraze, u koliko oni priznadu onaj čin sabora od god. 1861., gdje su svi prisutni članovi votizirali. Danas se to neće nikako da pripozna. Ako se pripozna ono za valjano, buduć je poslovnik valjanim za onda, kako danas: zašto nebi valjalo i danas kad su iste okolnosti, kad je isti izborni red; dapače kad je većina istih članovah, koji su ga onda priznali zakonitim? Nam graničarskim zastupnikom odrica se već unapred pravo. Mi smo već 1861. godine ovdje bili, pustili su nas uticati u biranje svih častnikah (glasovi: „niste onda ovdje bili“.)

Prosim još jedno, da izjave gospoda: jeli priznadu poslovnik ili ne i onaj čin sabora od god. 1861., gdje su svi članovi bez razlike birali častnike?

Avelin Ćepulić: Na interpelaciju jednoga g. predgovornika moram odgovoriti, što on kaže, da nije u nijednom parlamentu u Europi običaj, da nekonstituiran sabor bira častnike. Neka on meni dokaže protivno, onda ću mu odgovoriti.

Drugo kažem ja to, da hrvatskomu politiku niti nije nuždno, da sve te zakone inihparlamentah drži. Odgovarajuć na onu opazku, biti će mi dosta, da se pozivljem na običaje englezkoga po mom mnienju najslobodnijeg naroda. Svakako će mi se dopustiti, da je u smislu §. zavladao dubium. Sada se dakle pita, kakav običaj imamo, i to od god. 1861.? Ja dakle predlažem, da se i sada tako postupa, kako se godine 1861. postupalo.

Biskup Strossmayer: Ja nebi bio progovorio u tom pitanju, da nije bilo provokacijah od gospode predgovornikah na običaje prijašnjega našega sabora od god. 1861. Ja, gospodo, nisam čovjek od paragrafah, i negovorim rado o tumačenju paragrafah; ali sam čovjek, koji sam o državnom pravu, kako u cieloj Europi obstoji, i o parlamentarnih običajih ustavnoga svieta nješto štio i učio.

Pozivam sve vas, da kažete, da li je ova skupština sabor? (Glasovi: nije.) Gospodo, svi odgovarate, da ova skupština nije sabor. Gospodo, po državnom pravu, po državnih običajih, po običajih svih civiliziranih narodah, pitam ja vas, kakova je to skupština, koja priznati može, da nije sabor? Ja mnijem, da je takovoj skupštini prva zadaća riešenje onog pitanja, kako da dodje do toga, da bude sabor. Kojim putem dakle dodjemo mi tamo, da budemo sabor? Upravo putem odsjekah, koje su njekoja gg. predgovornici proglasili, kano da nikakve pravne znamenitosti neimaju. Ja vam pako, gospodo, kažem, da ovo tielo ni neima drugoga puta po državnom pravu, po državnih običajih, po običajih svih civiliziranih narodah, da može onamo doći, da bude sabor, nego samo putem odsjekah. Pitam ja vas, gospodo, imadu li odsjeci kakovo pitanje riešiti? Mislim, da neimaju, a isto tako mislim, da nitko nemože dvojiti, da su članovi, koji su u odsjecih verificirani, pravi poslanici naroda. O tom jesu li oni i sbilja pravi poslanici naroda, neće biti više niti govora: već je pitanje, imadu li se oni ljudi za verificirane uzeti, koji su izabrani ili pozvani, a u odsjecih nisu odobreni. Ja mislim, da ne; i to zato, jer se je ova skupština razdieljenjem u odsjeke njekako kompromitirala, i u odsjecih viećalo i odlučivalo se po većini; sve što većina odluči, to je zakonito i neopozovno. Pitam ja svakoga juristu, da li je onaj član, koji je u odsjeku verificiran i danas pročitan, član sabora, poslanik naroda? Svi ćete kazati: jest, o njem neima više govora, on je pravi pravcati zastupnik naroda. Jerbo samo tim putem može se onamo doći, da se sabor konstituira, i kada su dvie trećine članovah verificirane, o kojih sabor nemože dvojiti, da su izabrani, izabiraju se častnici, i tako se dodje do konstituiranja sabora.

Njekoja gosp. predgovornici pozvali su se na običaj od god. 1861. Gospodo, po mom znanju jedan sabor neima prejudicirati drugomu, osobito pako onda, kada je sabor tako konstituiran, kao što je sabor hrvatski, koji je u onoj formi, kako je god. 1861. saborovao, prviput u javnost stupio. Ja vam, gospodo, iskreno kažem, da su u saboru od god. 1861. njekoje stvari učinjene, koje ja iz moga gledišta nemogu odobriti. Ja ću vam kazati jednu stvar, koja u udes svake

država duboko zasieca. U Englezkoj bitno je pitanje reforma, t. j. da se pravo izbora razširi i bolje razdieli: pa pitajte vi svakoga Engleza, pa pitajte engl. sabor, tko u tom odlučuje? Svaki će Englez prije si oba oka izkopati dati, nego da privoli, da to sabor bez kralja, ili kralj bez sabora odluči. A, gospodo, sabor naš od godine 1861. dielio je pravo odvjeta i sjedanja. Ja nikada nebi dopustio, da sabor to čini bez krune, ali niti da kruna bez sabora pravo odvjeta i sjedala u ovoj sabornici podjeljuje. Dakle, gospodo moja, običaj sabora od god. 1861. nemože biti zakonom; nego jedina norma po državnom pravu, koje se imamo držati, jest onaj način, kojim jedinim se možemo konstituirati, a poslovni red kaže naročito, da kod izbiranja častnikah mogu udioničtvovati samo verificirani članovi. (živio)!.

Pavleković: Na poziv gospodina kanonika Petrovića, da se izjavimo o tom, da li priznajemo, da je sabor 1861. godine izbirao podpredsjednike i bilježnike polag poslovnoga reda, prije nego se je konstituirao, ja moram samo napomenuti onu okolnost, da onda još niti nije bilo ovoga posl. reda; jerbo svaka skupština, dok neima propisa, kojega se mora kao positivnoga zakona držati, tako se dugo drži običaja, koji je već prije obstojao, kako se onda i zbilja dogodilo. Nego sada imamo poslovni red, kojega se moramo točno držati. Dočim se dakle ovdje veli, da „sabor to odlučuje" razumije se sabor onaj, koji iz onih članovah sastoji, koji su verificirani. To je moje mnjenje.

Veliki župan Ivan Kukuljević: Pošto je velecienjeni od mene preuzvišeni gospodin biskup progovorio i kazao, da njekoje čestice od ukupnoga ovoga tiela izaslane imaju pravo isto kao što podpuno tielo ovo, to ja ustajem proti tomu (mrmljanje) i kažem, da odsjeci koji su izabrani, u skupnom ovom tielu i koji su imali njekoja pravila izraditi po nalogu ukupnoga tiela nisu nikad mogli dobiti takovoga prava, da prescribiraju ukupnomu tielu. Odsjeci nisu drugo imali raditi, nego pretresivati dotične vjerovnice, dotične zapisnike, a imali su onda zadaću tu, da predlože skupnomu ovom tielu, koje jedino ima pravo konačno izjaviti, da li se kojemu članu od ukupnoga tiela pravo oduzimlje ili mu se podaje. Kad se o tom radi, da se kojemu članu oduzima pravo, kod toga moramo biti vrlo saviestni, i na temelj zakona se postaviti. Ako se komu pravo uzme, mora se u obzir uzeti, da izmedju tako zvanih verificiranih članovah ima samo 30 zastupnikah krajine, pošto ih do 57 ovdje sjedi. Na kojem temelju su jedni verificirani, na kojem temelju drugi nisu odobreni, to ovdje nije jasno; jer je u protuslovju jedan odsjek s drugim. Tko ima pravo konačno o tom sud izreći? (sa više stranah: sabor) Isto ono tielo, koje je odsjeke izaslalo. Gospodo, kad bi bio ovaj poslovnik, na koji se je ovdje toliko putah pozivalo, jasan, kad nebi bio sam sobom u protuslovju, vjerujte mi, nebih ni ja do jedne rieči došao. Dočim jedna gospoda strogo drže §. 19., drugi kažu, da se mora još strožije držati §. 16. gdje se članovom niti od ukupnoga tiela neoduzimlje pravo, niti u slučaju ako bi proti njemu tužba podignuta ili iztraga povedena bila. Pitam ja, gdje smo mi iz istih izviešćah razumjeli, da je proti kojemu ili većoj strani neverificiranih članovah tužba podignuta, ili iztraga povedena? Ima samo 2 do 3 slučaja; ali svi drugi su takovi, da, ako hoćemo pravedni biti, moramo priznati, da su zakoniti članovi ovoga sabora, pa da im se tako sveto pravo, kao što je izbor častnikah, uzkrati, uz to nitko, koji pravedno misli pristati nemože.

Gospodo, ja govorim ovo, što znam da je od strane žup. zagrebačke god. 1861. ovdje sjedjelo zastupnikah od obćine samoborske, proti kojim je tužba i iztraga podignuta bila; ali opet su oni pri izboru svojih častnikah zastupani bili i pravo svoje vršili. Kad je to bilo g. 1861., kad je to moći dokazati, da svaki ima oto pravo: pitam vas, gospodo, da li bi to pravedno bilo, da sada uz to nepristane sva skupština? Zato ja pristajem uz onu gospodu, koja tvrde, da u izbor častnikah i bilježnikah svi prisutni oni članovi, koji su odsjekom vierodajnice predali, imadu pravo udioničtvovati.

Biskup J.J. Strossmajer: Gosp. velikomu županu zagrebačkomu moram samo na to odgovoriti, što je rekao, kako mogu ja pripisivati odsjekom pravo, da preskribiraju saboru. Toga ja nisam kazao, da mogu preskribirati, nego to da po običajih svijuh izobraženih narodah nemože se inače do resultata doći; da je ova skupština, koja još nije sabor, koja se nemože gerirati kao sabor, izaslala odsjeke, dakle sama sebi preškribirala. Ako se kaže, da tielo ovo nije sabor, ja opet kažem, da dotle nesmie ni jednoga prava saborskoga izvršivati. Ja sam kazao, da je to po običajih svijuh izobraženih narodah jedino sredstvo, kojim se može ex circulo vitioso, to jest iz fikcije, izići na pravni temelj. Ova skupština razdielila se je u odsjeke i štogod je većina u odsjecih odlučila, preškribirano je ne ovomu tielu, nego ovo je tielo samo sebi preškribiralo, i to može.

Opet vas, gospodo, opaznimi činim, da o onih, koji su po odsiecih verificirani, nema dvojbe, o ovih neće ni biti više pitanje, i to zato, jer mi smo upravo odsjekom to pravo dali, mi držimo dakle, da su pravi članovi sabora; dočim se svi drugi pravimi pravcatimi zastupnici smatrati nemogu. Vjerujte gospodo, svuda po svom svietu je taj običaj, i vjerujte mi, da se ova skupština jedinim tim načinom može proglasiti konstituiranim saborom.

Još na jedno moram vas opaznimi činiti. Ja neznam sigurno, je li bila granica 1861. god. pri biranju častnikah prisutna ili ne? (Glasovi: Nije bila). Ako nije bilo granice, opazka moja tim je temeljitija. Ako itko u ovom saboru, to ja iz svega srca pozdravljam poslanike granice, ter iz sve duše bi želio, da su zastupnici krajine prisutni ne samo radi pojedinih pitanjah, nego da sudjeluju u svijuh, koja zasiecaju u stanje domovine naše, da nisu ovdje samo jedanput, nego svagda prisutni. Ali, gospodo, tomu nije tako. Gospoda zastupnici granice imadu se ograničiti samo na državo-pravna pitanja.

Nije to samo naznačeno u kr. reskriptu nego je također napomenuto u zapisnicih i vjerovnicah, jerbo se njekojim pogibeljno činilo, da graničari i u druge poslove uticaju, što odnošenje naše prama granici u državnom našem pravu još više otegoćuje.

Graničari će birati, kako vi, častnike ove kuće. Najprije je pitanje, da li to spada u kategoriju državnih pravah? Oprostite, može biti ćete reći, da to spada na državo-pravno odnošenje; ja toga nemogu kazati.

Ako biraju graničari častnike, drugo je pitanje: da li ti imaju biti za cieli sabor ili ne? Ja mislim: za cieli, Pitam sada: Je li ima igdje sabora, u kojem bi njekoji jedino ad hoc pozvani zastupnici birali častnike za trajanje cieloga sabora?

Kad je dakle to pitanje toliko zamršeno, onda, ja mislim, da bi se imalo od običaja g. 1861. tim više odstupiti, dok običaj taj zakonom nije postao.

Dr. Špun: Usudjujem se njekoliko riečih odvratiti preuz. gosp. predgovorniku, da dokažem, da veliki župan

nije se kretao u tako zvanom circulo vitioso. Preuzv. g. biskup blagoizvolio je reći, da ova skupština kao sabor nije priznata, i ja to priznajem. Ova skupština danas nema nikakove zakonodavne vlasti, a upravo to karakterisira sabor. Nego jednu jedinu vlast ima ova današnja skupština to jest: činiti sve, da postane saborom. (Glasi: Ovo i čini). Dakle biranje častnikah ništa drugo nije, nego čin, da ova skupština postane saborom.

Što se tiče rieči: verificirani članovi, ovo je jasno rečeno; nego se pita sada, što se razumieva pod verificiranjem? Jedni kažu ovo, drugi ono; dakle dvojbeno je na svaki način. Što se konačno tiče u govoru gosp. predgovornika glede zastupnikah krajine, i tu ja mislim, da predmet taj nije predmet dosadanje debatte; ja mislim da nemože nikako biti pitanje, da bi predsjednik, koje ga bi izabrali, bio pravedni zakoniti predsjednik; jer krajišnici dobiše poziv, da biraju u sabor hrvatski u isti mah kad i mi. Oni su s nami otvorili sabor zajednički Vidi se dakle s toga, da im već s početka je pristalo ono isto podpuno pravo glede konstituiranja sabora.

Kad odstupe, onda prosto ostane saboru nove si častnike izbirati. Ako smo svi podpuno na pravednom strogom gredištu, da pitanje razmotrimo, moram reći, da ni najmanje pravednosti nemogu nalaziti u tom, da peti odbor odlučuje inače negoli ikoji drugi, na primjer; ja imam 2 prijatelja u saboru, jedan je prošao verifikaciju, a drugi ne. Ima pako medju ovimi toliko analogije; da nije moguće niti pomisliti, da jedno te isto tielo rieši dva tako slična slučaja posve drugčije. Moram dakle izreći, da se tomu samo onda pomoći može, ako se svim prisutnim članovom priznaje pravo biranja častnikah.

Biskup J.J. Strossmajer: Od gospodina Špuna samo bih molio, ako to nije circulus vitiosus, da bi se skupština, premda nije sabor u preškribiranje upustila, neka mi kaže kakov drugi izhod, nego, kad se sabor u sekcije razdieli i kad iz sekcijah izidju 2 trećine verificiranih; ako mi kaže ikoji drugi put, ja ću se duboko pred njim nakloniti, ako dokaže, da to nije circulus vitiosus. —

Ban predsjednik: Za danas zaključujem sjednicu, sutra u 10 satih nastaviti ćemo.

Treća saborska sjednica,

držana dne 25. studenoga 1865. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom preuzv. g. bana barona Josipa Šokčevića.

(Velika strana saborskih članovah nije u sabornicu došla.)

Vel. žup. Iv. Kukuljević: Preuzv. g. bane! slavni zastupnici naroda! Buduć kako vidimo, jedna strana naše braće i zastupnikah danas ovdje prisutna nije, usudjujem se predlog taj učiniti, da preuzvišenost Vaša današnju sjednicu u tajnu promieniti blagoizvoli, da se možemo dogovoriti, što imamo učiniti na korist naše domovine i na dobro našega naroda, što nam najviše na srcu leži, jerbo želimo, da sabor ovaj bude osiguran od strastih i težnjah naših protivnikah, i da nebude bez koristi, nego da bude u prilog onomu zvanju, kojega čitavi narod očekuje od zastupnikah i od sabora ovog, kojega je tako težko i tako žudno očekivao.

Ban predsjednik: Pristajete li gospodo! na ov predlog?

(Pošto je ciela kuća pristala, izprazne se galerije, i sjednica se pretvori u tajnu.)

Četvrta saborska sjednica,

držana dne 27. studenoga 1865. u 11 satih prije podne pod predsjedničtvom preuzv. gosp. bana barona Josipa Šokčevića.

Zapisnik

Zametnut o drugoj sjednici privremeno konstituiranog sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držanoj u Zagrebu na dan 24. studenoga 1865. pod predsjedom preuzvišenoga gosp. Josipa baruna Šokčevića, bana trojedne kraljevine.

Preuzvišen gosp. ban, došavši u sabornicu, bude pozdravljen sa živio, i pošto je zauzeo svoje predsjedničko mjesto, bude pročitan zapisnik prve i druge saborske sjednice od 12. i 13. studenoga o. g., koji je u cielom svom sadržaju odobren.

Zatim bude pročitan vis. kr. odpis od 24. svibnja o. g. pod ./· prislonjen na preuzvišenoga gosp. bana upravljen, kojim njegovo c. k. apoštolsko veličanstvo pronadje izborni red od god. 1848. i za ovaj sabor odobriti, s tom naročitom ipak ustanovom, da se odatle unapredak neimaju izvadjati nikakove posljedice ograničujuće pravo krune, u koliko se ustavnim putem predmet saborskog uredjenja na predstojećem saboru obavio nebi. —

Previšnji ovaj odpis bude stojećke saslušan i do znanja primljen.—

Nakon toga budu po dotičnih izviestiteljih pročitana izviešća pojedinih ovjerovnih odsjekah pod 2/. 3/. 4/. 5/. privita.

Zatim uze rieč Mirko Horvat te predloži, da preuzvišeni g. ban na temelju §. 19. poslovnika saborskog od god. 1861. izvoli odrediti biranje saborskih častnikah i proglasiti, da je sabor konstituiran, jer iz izviešćah odsječnih proizlazi, da su preko dvie trećine saborskih članovah već verificirane.

Na to primieti preuzvišen gosp. ban, da se najprije pročita glavni izkaz verificiranih članovah. Pošto odavle proizadje, da su samo 172 člana verificirana, izjavi preuzvišeni gosp. ban, da dvie trećine nisu verificirane, jer bi ih moralo biti 180 verificiranih, kad se uzme obzir na sve izabrane i pozvane članove. —

Posto je ovo mnenje pobijalo više govornikah, preuzvišeni gosp. ban odustade od njega, no izjavi, da ipak mora braniti pravo krune, te nemože dopustiti, da i prisjednici visokog banskog stola i krajiški zastupnici neutiču u izbor saborskih častnikah.

Poslje duljega pretresivanja nemogaše se kuća složiti u tom. —

Medju to bude pročitan kr. odpis od 20. studenoga 1865. tičući se izbora saborskih častnikah, i pošto predsjednik preuzvišeni gosp. ban pozivom na §. 20. poslovnika pozva sve prisutne članove saborske na izabiranje častnikah, ustade više govornikah za i proti tomu govoriti. —

No nakon podulje neuspješne debate pronadje uzvišeni gosp. ban sjednicu u 2 sata poslje podne zaključiti i na sliedeći dan ureći radi dalje razprave. —

Tako bude ova sjednica zaključena i zapisnik podpisan. —

Šokčević, s. r.

Franjo Sviličić, s. r.
privremeni bilježnik.

(Ona strana saborskih članovah, što bi već iz prediduće saborske sjednice izostala, i danas bi odsutna.)

Ban predsjednik: Kako vidimo, gospodo! neima ovdje nijednoga bilježnika; zato mislim, da najprije 2 ili 3 privremene bilježnike izabrati treba, da možemo naše poslovanje dalje nastaviti.

Adolfo Veber: Preuzvišeni gosp. bane! privremeni sabore! Kad smo se u petak sastali u sjednicu saborsku, i kad su već odsječni tajnici pročitali bili zapisnike o verifikaciji ovoga sabora, onda se je zametnulo pitanje i poziv, da se sabor ovaj konstituira i bira častnike svoje. U tom predmetu zametnulo se pitanje, tko da ima pravo izabirati ove častnike saborske, da li ovi ili oni članovi ovog sabora. Jedna je stranka naš poslovnik tumačila inače, i tako se je vodila prepirka do kasna dana, i prije nego li se je ikakav zaključak stvorio, odgodi preuzv. g. ban sjednicu na jutrašnji dan. Kako se je ta prepirka vodila, sav narod zna, jer se je vodila javno, a vjernu sliku te razprave su brzopisci sigurno naslikali tako, da meni ništa nepreostaje načinu, kako se sve dogodilo, dodati. Kad smo sutradan u 10 satih opet došli u sjednicu saborsku, opazili smo sa velikom žalošću, da mnogo naše braće u sabornici neima. Videći to, zamolili smo g. predsjednika, da sjednicu odgodi, te da se zastupnici prisutni saberu u posebnu konferenciju, da razvide, što se učiniti može u tih okolnostih. Preuzv. se gosp. ban na to ukloni, i saborska sjednica prestala je biti saborskom.

Videći to zastupnici ovi, i neznajući povoda, zašto braća njekoja u sabornicu nisu došla; da se spasonosno za narod djelovanje sabora nezaprieči, miroljubivim duhom odlučiše poslati i poslali su njekoličinu izmedju sebe, da braću svoju upitaju, s kojega razloga u sabornicu došla nisu, i ako ima različitih odnošajah, da se stvar medjusobnim dogovorom razrieši, i sabor svoje djelovanje nastavi. Braća naša odgovoriše, da su oni pripravni, da se stvar uredi, ako ih mi pomognemo u tom, da vis. predsjedničtvo sabora na to sklonimo, da ono poslovni red i pravila o verifikaciji

ovako tumači, kao što tumače ona braća, koja zu iz sabornice izostala. Mi smo uvidili, da mi za to niti prava, niti povoda neimamo, te smo mislili, da na tom temelju nemožemo ništa učiniti. Ali ujedno smo im naznačili pravi temelj, na kojem smo mi pripravni da se stvar uredi, i opet poslali članove izmedju sebe, da našoj braći taj novi temelj naznače. Braća naša do današnjega dana ništa odgovorila nisu, jer mi smo se danas na poziv preuzv. g. bana opet u sjednicu saborsku sakupili, pa opet vidimo, da ove naše braće ovdje neima. Danas opet, — ako i neima zastupnikah, koji su u tom poslu nezavisni, da mogu doći ili nedoći po svojoj volji, te su zato sami odgovorni, — al s velikom žalošću opažamo, da niti bilježnikah neima; a ti nisu više sasvim samostalni, jer su činovničtvo sabora preuzeli i zato svakako dužni u sabornicu doći, i spise dotične, koji se protežu na dosadanje djelovanje sabora, u sabornicu donieti, da se zakoniti put nastaviti može.

Pošto ova gospoda toga učinila nisu, zato ja mislim i predlažem vis. kući, da se za slučaj ovaj, da se može znati, što mi danas ovdje govorimo, imenuju 2 bilježnika ad hoc, i drugo mislim predložiti, da preuzv. g. ban kao naš predsjednik izvoli i ostale bilježnike pozvati, da one spise, koji nisu njihova svojina, u njegove ruke izruče, da naše djelovanje dalje nastaviti možemo.

Ovako su se stvari dogodile, i mislim, da sam dužan bio po istini ovo razložiti, i na tom temelju svoja dva predloga poduprieti.

Ban predsjednik: Zapisnik od 1 i 2 sjednice dobio sam, i one zapisnike od 1., 2., 3. i 4. odsjeka, samo još fali od 5. odsjeka, koji je kod gosp. Mirka Hrvata. Najprije molim, što se bilježnikah tiče, da odlučite, da se može zapisnik čitati.

Makso Prica: Molim za rieč.

(Sa svih stranah: bilježnike birati najprije, nemože biti debate bez bilježnikah).

Ja ću govoriti o predlogu g. Vebera; ja mislim njegov predlog tako izpraviti, da mi danas samo privremene bilježnike izaberemo (glasovi: samo ad hoc), a da pozovemo izabrane bilježnike, da svakako u buduću sjednicu dodju, ili se svoje časti odreku, da sabor po pravu, koje mu pristoji, druge bilježnike izabere. U ostalom imam na §. 19. poslovnika to primietiti, da je glavni naš posao konstituiranje sabora. Naša ova zadaća stoji i zavisi od stanovitih propisah, a ti su propisi u poslovniku u čl. 19. sadržani. Prvi je uvjet taj, da moraju biti dvie trećine članovah saborskih verificirane, a drugi je taj, da su već svi odsjeci verifikacionalni napose, a i napomenuti u §. 17. osrednji odsjek svoja izviešća podnieli. Kako sam razabrao, i kako je izrečeno po g. predsjedniku, podnieli su samo pojedini verifikacionalni odsjeci svoja izviešća. Ali što je najvažnije, neima točnoga izviešća glavnog odsjeka, koje je propisano §om 17. poslovnika. Ovomu izviešću mora biti priklopljen 1. glavni imenik prispjevših na sabor članovah, koji su verifikaciju prošli, te se legitimirali; 2. imenik onih članovah, koji su po izbornom redu doći imali na sabor, ali ipak došli nisu. To je neobhodno potriebno, da znamo, koliko ih je imalo doći, i koliko ih je došlo, da možemo odlučiti, da li smo u to stanje došli, na kojem se konstituirati možemo.

Budać toga još neimamo, zato bi ja predlogu g. Vebera još dodao, da bi preuzv. g. ban izvolio po vlasti, koja njemu kao predsjedniku pripada, pozvati i dotične izvjestitelje odsjekah, da u buduću sjednicu dodju, i svojoj dužnosti zadovolje.

(Sa svih stranah: bilježnike birati).

Ban predsjednik: Ja sam takodjer toga mnenja, da najprije 2 bilježnika izaberemo. Koja su gospoda zato?

Svi se članovi dignu, i izaberu per aclamationem za privremene bilježnike gosp. Dr. Napoleona Špuna-Strižića i Ivana Stahuljaka.

Dr. Napoleon Špun: Čita zapisnik druge saborske sjednice.

Franjo Lovrić: Ja nalazim jednu pogrješku u ovom zapisniku; jer se veli, da je preuzvišeni gosp. ban izvolio dignuti sjednicu i ureći za drugi dan.

Ja se nesjećam, da je sjednica za budući dan urečena, nego samo dignuta.

Ban predsjednik: Nisam dignuo sjednicu nego zaključio i rekao, da ćemo sutra u 10 satih nastaviti.

Ima još tko proti zapisniku što primietiti?

Dr. Petrović: Da mi protestujemo proti onim izrazom, kojimi se je služila protivna stranka proti najvećemu autoritetu trojedne kraljevine, mislim, da bi shodno bilo, da se u zapisniku napomene; jer nikako nemožemo trpiti, da se glava sabora može napastovati onimi izrazi, kojimi se je ona stranka služila; da se metne u zapisnik ukor onomu, koji ga je zaslužio.

Ban predsjednik: Koja gospoda pristaju na to?

(Digne se mnogo članovah).

Jovan Živković: Ja se uzdržajem svakoga glasovanja.

Avelin Čepulić: Budać sam čuo glasove, da svi na to pristaju, moram kazati: Ja nepristajem; jer nisam zato, da se nebitne stvari u zapisnik meću, tim manje takove, kojimi se samo strasti razpaljuju; ja želim slogu.

Adolfo Veber: I ja nepristajem.

(Čuju se i drugi glasovi: nepristajem).

Ban predsjednik: Ja mislim, da to izpustimo (Živio).

J. Živković: Ja nemam ništa proti tomu pitanju ni pro ni contra, tim više, što je preuzvišenost sama od toga odustala, nego ja bi rado povesti red u viećanju o tom, da se konstituiramo; jer nam je prije svega svrha, da se konstituiramo. §. 19. poslovnika veli izrično, da su k tomu $^2/_3$ nuždne od svijuh izabranih zastupnikah narodnih kao i pozvanikah banskih. Tek onda može se k tomu pristupiti. Ja mislim, da nas niti neima $^2/_3$ ovdje, niti onih, koji su došli, niti onih, koji su bili pozvani. Sad samo izvolite čuti, što veli §. 69. poslovnika: „Kad se vieća i odlučuje, treba da bude prisutna absolutna većina verificiranih članovah. (Glasovi: Ovaj paragraf je preinačen god. 1861. Dakle samo absolutna većina).

Čepulić: Članak 69. jest god. 1861. u 42. sjednici tako preinačen: „Kad se vieća i odlučuje treba da bude prisutna absolutna većina „Verificiranih zastupnikah“.

Lovrić: To je u 42. sjednici g. 1861. zaključeno na predlog gosp. Mrazovića.

Živković: Onda prestaje, što sam hotio kazati, ako se razumijeva, da su svi oni, koji su odsjeke prošli, koji su izkazali svoje pozivnice ili vjerodajnice, verificirani. Takovih je absolutna većina ovdje; jer više ih je ovdje, nego ih je odstupilo. Ali na žalost nekonstiturani k viećanju po mom mnienju pristupiti nemožemo. Ako to nemožemo, onda je svaki naš posao bezuspješan. Dakle treba primiti ona sredstva, kojim do toga dospjeti možemo. Onda spada na

visoko predsjedničtvo poprimiti onaj put, kojim bi nas do ove svrhe dovesti moglo, a to, ja mislim, bilo bi najbolje, da se svi oni zastupnici, koji su izostali, pozovu, da u sabor dodju; ali ako neće, neka mandate svoje polože; da se novi članovi izaberu, i da se tako sabor u ono stanje stavi, da može posao svoj nastaviti, gdje se je dokončao prije 3 dana, da se najme imenik sastavi i pristupi k onomu koraku, koji k tomu vodi, da se konstituirati; možemo. Želio bi, da se prije svega konstatira, jesmo li mogući konstituirati se ili ne. Ja sam zato, da nismo.

Prica: Ja mislim, da o tom nema pitanja; jer znademo, da moramo prije svega konstatirati, što je po smislu poslovnika tomu nuždno, t. j. mi moramo sastaviti sve ono, što §. 17. poslovnika propisuje, najme a) izvešće centralnog odbora najme glavni imenik prispevših saborskih članovah abecednim redom. b) Na temelju ovoga glavnoga imenika sačiniti imenik onih članovah, koji su po izbornomu redu doći imali; ali došli nisu. Bez toga nemože biti pitanja, dali se možemo ili nemožemo konstituirati. Zato ja mislim, da se toga reda imamo držati, i ja ostajem pri tom, što sam predlogu gosp. Vebera dodao, i mislim, da se o tom predlogu vieća.

Ban predsjednik: Kako vi formulirate vaš predlog?

Veber: Predlog moj jest, da se bilježnici, koje je čitav sabor izabrao, pozovu, da u sjednicu dodju, i ako absolutno doći nebi htjeli, da barem svoje spise i pisma predsjedniku izruče.

Ban presiednik: Kako sam već kazao, predali su bilježnici od 1—4. odsjeka svoja izviešća, a ta su ovdje. Obratio sam se danas pismeno na gospodina kanonika Račkoga, predsjednika osrednjega odbora, da se dotična pisma na stol visoke ove kuće polože. Tu je njegov odgovor. Molim čitajte. (Dade ga privremenomu bilježniku Špunu, koji ga čita.)

Ban predsjednik: Možebiti Vam nije poznato, da je gosp. Mrazović danas u jutro otišao u Beč s deputacijom.

Franjo Lovrić: Ja bi imao ovdje učiniti taj predlog, da bi se imenovao jedan odbor, koji bi od ove gospode potražio spise i koji se još nalaze u njihovih rukuh, a nakoliko mi nikako nebi mogli do tih spisah doći, što nemislim, dapače se nadam, da će gospoda ova imati toliko poštenja, da neće zadržavati stvarih u svojih rukuh, koje nisu njihova svojina; to se nebi pristojalo niti ikojemu privatnomu a kamo li činovniku sabora što dakako nespada ovamo, nego pripada konstituiranomu saboru, i ja si pridržujem kašnje predlog taj učiniti, da se ova gospoda za sve posljedice, koje na štetu naroda iz toga proizteći mogu, odgovorne čine; jer ovaj sabor stoji najmanje 1000 for. svaki dan, koje narod težko svojom stečevinom i mukom platiti mora. A ovdje neradimo ništa, te ciele dane gubimo, i badava novce trošimo. Ja sam dakle za to, da se jedan odbor imenuje u tu svrhu, da potraži sve potrebito, i ako to nebi bilo moguće, da se na temelju poslovnika drugi spisi sastave, koji su potrebiti za konstituiranje našega sabora.

Ban predsjenik: Što se toga tiče, fali nam samo zapisnik 5. odsjeka, a ovoga sada nemožemo dobiti: jer g. Mrazović nije ovdje, i kad bi imenovali odbor, može odbor sve one imenike sastaviti što su po §. 17. potrebiti.

Prica: Ja mislim, da toga nemožemo, jer mi još neznamo, da li su prijavili, s kojega uzroka su oni izostali. Ja bi dakle mislio, da mi ovdje nemožemo na to obzir uzeti, nego valja nam postupati samo, kako poslovnik propisuje. To je factum, da su gospoda ova izabrani za izviestitelje u dotičnih odsjecih. Oni imaju dakle dužnosti svoja izviešća u sabor donieti i ovdje pročitati, dužni su takodjer sastaviti medjusobom centralni odbor, i organizirati na temelju ovih izviešćah glavni imenik. Ja mislim dakle, da budući to učinjeno nije, imademo mi samo opomenuti gospodu, da dužnosti, koja im pripada kao zastupnikom i izviestiteljem, zadovolje, i da se u budućoj sjednici imadu dotična izviešća a osobito glavni imenik ovomu saboru podnieti. Ako toga nebi učinili, onda može sabor postupati onako, kako za dobro i potrebito pronadje, i uvažiti i u pretres uzeti pitanje, da li bi bilo shodno od strane sabora imenovati posebni odbor, koji će na temelju izviešćah pojedinih odsjekah glavno to izviešće podnieti.

Ban predsjednik: Onda po vašem predlogu nemožemo prije sjednice držati, dok se gospoda iz Beča nepovrate; jer kod gospodina Mrazovića su ostala pisma

J. Živković: Dugo ta katastropha trajati neće.

Iv. Vončina: Ja moram priznati, da polag svega objektivnoga smatranja te stvari nemože čovjek mirno prolaziti preko postupanje, kojim nas njekoja gospoda, koja nisu ovdje, u našem poslovanju zadržavaju. Ja mislim, da mi ovdje konstatiramo sve, što se je oko nas zbilo, odkad smo se prvi put u ovoj sabornici skupili. Prvo treba konstatirati, koliko smo vremena izgubili verificiranjem pojedinih odsjekah. Ako mi na to pogledamo, viditi ćemo, da je odsjek, gdje je gosp. Mrazović izviestitelj, za verificiranje članovah trebao 8 danah, dočim su drugi odsjeci gotovi bili za jedan najviše 2 dana. Ako nadalje idemo, i sliedimo tečaj verifikacionalnoga posla, priznati ćemo, da taj odbor, kojemu je Mrazović izvjestitelj, zapisnik svoj do ovoga dana, kad je sjednica opet urečena bila, niti visokomu predsjedničtvu uručio uiti na stol visoke ove kuće položio nije. Kad sve ovo prije konstatiramo, te idemo na treće, pa ćemo vidjeti, da sada, kad su gospoda u velikomu broju istupila, nismo u stanju niti pregledati i uvidjeti ono, što je u zapisniku zabilježeno, i da smo u položaju, da radi pomanjkanja pisamah, svojine ove kuće, nećemo doći do svrhe; jer volio je to gospodin Mrazović otišavši iz Zagreba u Beč. —

Gospodo! Sudio tko o tom kako mu drago, ja u tom postupku vidim veliku pogibelj za cieli naš narod. Naša zemlja nalazi se u stanju vrlo nepovoljnu, naša zemlja treba, da se radi što prije o učvršćenju i osiguranju njezinoga obstanka i političkoga života. Ja sam čuo, gospodo, prije 3 mjeseca, da ima u našem narodu ljudih, koji o tom snuju i rade, da sabor trojedne kraljevine iz Zagreba na drugo mjesto prenesu. Gospodo, ja priznajem, da medju onom gospodom, što ih nema ovdje ima vrlo odličnih Hrvatah. Ali i to moram istinito priznati, i želio bi, i bio bi vrlo sretan, da budemo krivim prorokom bied.en, da iz ovoga postupanja nemože ništa dobra za naš narod sliediti, nego da se izpuni, za čim neprijatelji naši teže, da sabor naš čine nemo gućim, da hrvatski narod pred svietom izlože kao nezreo za sabor i politički život; da nije dvojbe, da teže, da se našim ljudem zavedenim osobnimi obziri svaki temelj izpod noguh digne, i da naš sabor prenešen bude u Peštu. — Ja se, gospodo, toga bojim, jer vidim, da naši ljudi uz jako svoje domoljubje tako rade. S toga molim, da se konstatira sve ono, što se zbilo i opazilo ovih 14 danah, da se konstatira, kako su se obavljali verifikacionalni poslovi, da se konstatira, kako su gospoda izostala, bez da je od naše strane ikoji povod tomu pružen, da se konstatira,

*

kako smo mi voljom izviestitelja gospodina Mrazovića došli u taj položaj, da niti naša pisma ovdje na obće razsudjenje predložena nisu.

Veliki župan Kušević: Neka mi bude dopušteno, da i ja malo o tom predmetu proslovim. Na predlog gosp. predgovornika imam samo toliko primietiti, da i ja ono mnenje dielim, da se neradi sada o definitivnom konstituiranju sabora, nego glavno o tom, da nastavimo nit onu, koja je bez naše krivnje i uzroka pretrgnuta. Ja mislim, da u tom predmetu netreba mnogo govoriti: gospoda predgovornici jasno i javno su izrekli, i konstatirali, koji je tomu povod i uzrok, pa baš zato, što je konstatirano, mislim, da si osvjetlamo lice pred narodom, da nam se nemože predbaciti, da smo mi krivi ne samo trošku nego i gubitku dragocjenoga vremena na ovom saboru, kojega naš narod jedva dočekao; da bi iz toga obzira prva naša zadaća bila, da po poslovniku našem u smislu poglavja 2. o konstituiranju privremenoga sabora nastavimo djelovanje. Ali je pitanje, kako ćemo to učiniti, kad dotičnih spisah ovdje nema? Gospodin predgovornik Prica je predložio, da se gospoda ova pozovu, da spise ovamo predadu. Ako ćemo mi na to čekati, onda ćemo još njekoliko danah izgubiti, prije nego do cilja dodjemo; jer su ta gospoda već pozvana, i s toga dužna u sjednicu, koja je urečena bila za nas kao i za sve, doći. Ali oni nisu niti došli, niti su odgovorili. Što će biti posljedica toga poziva? bit će to, da ćemo opet njekoji doći, drugi ne, da ćemo onda ono učiniti, što već danas učiniti možemo. Ja pristajem dakle uz predlog gosp. Lovrića i Vebera, da se već sada odbor ad hoc imenuje, da dotične spise priredi, a to će tim lakše moći, što su 4 zapisnika već ovdje. Mi ćemo onda pristupiti moći na temelju našega poslovnoga reda k našemu zadatku bez one gospode, koja su i danas izostala i koja neće da sudjeluju, i nit nastaviti ondje, gdi je pretrgnuta, da po §. 16. verificiramo one članove, proti kojim je sumnja, i da nastavimo naše poslovanje. To je moje ponizno mnenje.

Ivan Kukuljević: Preuzvišeni bane, slavni zastupnici naroda! „Kako će dugo još trajati strpljivost naroda“, tako je poviknuo neumrli Rimljanin, kad je u opasnosti stala domovina, pošto su pritiskale zidine Rima oda svijuh stranah sile domaćih neprijateljah.

Kako će dugo još trajati strpljivost naroda našega? mogao bi zaviknuti narod naš na čitavom jugu slavenskom, osobito u trojednoj kraljevini, sada, kad mu se tolike silne zapreke čine, da nemože u saboru saborisati onako, kako bi valjalo. Na saboru, od kojega se narod tolikomu uspjehu nada. Od ovoga sabora, rečeno je to već u sabornici ovoj i toliko je putah pisano, zavisi sudba sinovah naše domovine, zavisi sreća i napredak zemlje naše; zavisi budućnost naroda našega tako dobro u kraljevini trojednoj, kao možebiti i daleko preko granicah ove kraljevine; od sabora našega zavisi napokon uspjeh, možebiti obstanak, ili barem napredak čitave naše carevine austrijske, koju mi Hrvati, dok jednoga poštenoga i valjanoga Hrvata imade, braniti i čuvati moramo, ako želimo s carevinom i mi da nepropadjemo, (Živio).

Velim, gospodo, ako želimo, da nepropadnemo. Jer silni se oblaci dižu od svijuh stranah, ili pogledamo na jadransko more, ili izpod Karpatah na Dunavo i Beč, svuda su tamni oblaci već razprostrti i za nas i za našu domovinu, i za narodnost našu i za stara naša prava.

Pa da mi u tom opasnom vremenu kojekakve šale sbijamo! pa da gledamo, kako jedna stranka drugu hoće da navlada i nadjača u istoj sabornici, pa ako je slučajno u manjini, da ostavi sabornicu i da kaže narodu: Eto ti sabora! Drži si ga, ako možeš! Nije li to čudnovata i opasna igra? a tim opasnija, tim žalostnija, jer je štetnom namjerom namišljena. Gospodo, mi koji smo stariji, vidili smo od onoga vremena, odkad se je u domovini našoj posijalo sjeme za tudjinstvo, a osobito ljubav za magjarštinu, da se od onoga vremena uviek i uviek tjera jedna te ista tradicionalna politika onih, koji su magjarštini prijatelji. Spominjem se dobro prošastih godinah, nu ipak ću samo ono napomenuti, gdje sam prisutan bio.

Od 1842—1846. godine pod znanim banom Hallerom, iste godine, kad su kraj mene kao žrtve mrtvi padali prijatelji moji tamo u gospodskoj ulici i na Markovu trgu, one iste godine držaše se sabor trojedne kraljevine.

Pa što se je sbilo?

Došla je na sabor hrpa ljudih, protivnih narodnosti, inštitucijam, pravu zemlje ove, te htjede prostim plemstvom da nadvlada glasove zastupnikah županijah, gradovah, dostojanstvenikah i stališah viših.

Po božjoj providnosti ostala je u manjini i ostavila sabornicu krikom i vikom.

God. 1847. bijaše sabor trojedne kraljevine opet u oči sabora ugarskoga. Što se je sbilo?

Došli su zastupnici slavne županije zagrebačke, tada duhom protivnim nadahnuti, protestirali su proti tomu, da prosti plemići neimaju većega glasa, nego čitava županija, čitavi gradovi.

Ostadoše po sreći opet u manjini, i opet su otišli iz sabora.

God. 1848. bio je sav narod čist, jer nije bilo ljudih, koji bi mogli možebiti u manjini prkositi na saboru. Nu god. 1861. znademo svi mladi i stari, što se je dogodilo. Manjina, koja je išla za realnom unijom s ugarskom, ostavila je sabornicu i u koje kakvo komešanje dočerala sabor hrvatski.

Tradicionalna dakle ova politika ponovila se je evo i godine 1865. čudnovatim proročanstvom njekoje gospode, koja su u Zagrebu javno i tajno proricala, da ako bude manjina njihova, da će sa svojim izlazom uništiti sabor.

Gospodo! Kuda ćemo doći takovim postupanjem? Stavimo, da budemo slučajno sutra mi u manjini, pa da onda mi otidemo i da se ovako podjedno mienjamo: šta će tad narod reći? Šta li sav tudji sviet?

Kazat će narod: „Jesam li vas zato onamo poslao, da se svadjate, da vaše osobne razpre na kraj čerate, da kojekakve malenkosti razpravljate; ili zato, da stvarate bolju budućnost zemlje i sudbinu naroda; da izvučete narod i zemlju iz ovoga turobnoga stanja, u kojem se nalazi, pošto neima skoro čovjeka, koji bi zadovoljan bio!“ Tu istinu ćuti svaki, to nosi svaki u duši i na jeziku svojem, ili mi pogledamo u prostu kolibicu, na siromaštvo, gdje prosti seljanin nemože ni poreza da plati; ili pogledamo u kuću zanatlije, gdje mu zanati trgovina nemože da napreduju, ili pogledamo u gradove naših spahijah, kojih žalibože u toliko malenom broju ovdje vidimo. Svuda se tuže na sadašnje okolnosti, jerbo neima više toga, što je u staro doba bilo. A zašto nije više toga? Jer sve ima početak svoj u godini 1848., kad su se dignuli narodi svi i stavili takove zahtjeve, kojih carstvo nikada dozvoliti niti podati nemogaše. Hoćemo li u tom stanju i nadalje ostati?

Naš narod zahtieva, da mu čuvamo, da mu povratimo prava, oteta uplivom god. 1848.

Možemo li mi to učiniti, kad nam se zapreke od svijuh stranah stavljaju? Zahtieva narod, da mu dademo povlasticah. Možemo li mi to, kad sabor napredovati nemože? Zahtieva narod, da čvrst temelj stavimo trojednoj kraljevini i cjelokupnosti zemlje ove. Možemo li jedan korak napried učiniti u tom poslu, kad nas ostavljaju braća naša u najvažnijem trenutku sabornoga života i djelovanja? Nemožemo, gospodo, zadovoljiti ni narodu, ni duhu vremena, ni potrebam žalostnoga stanja zemlje naše.

Pak ako ovako ostane, ili se sami konstituirali ili zaključke najvažnije stvarali, uviek i uviek biti će zlobna sjemena u našem narodu, koje će kazati: Sve ovo nevalja, jer veću stranu sabora sačinjavahu krajišnici, koji viećali na zapovied; veliki župani i biskupi, koji moradoše činiti, što Beč hoće. Pa makar i najbolje mislili, to ćemo ipak zvani biti od zlobnih nama neprijateljskih ljudih, natražnjaci, reichsrathisti, šmerlingovci, pa može bit i izdajicami naroda svoga.

Zabadava će biti sav naš trud, ako nebudemo odvažno i složno u duhu naroda napredovali, jer svemu neredu, nije drugo uzrok, nego što njekoji ljudi stoje pod uplivom koje kakvim bečkim i susjedah prekodravskih. Zabadava smo mi dosad evo knjigu punu pravah narodu našemu pisali i predali, zabadava pozivali se na zasluge, na domoljubje i žrtve prinešene, zabadava tolikoputah kazali narodu, da smo pripravni ostaviti sve časti, sva bogatstva, pa odstupiti u siromašnu zabitnu kolibu. Sve to neprudi nam ništa, ako nebudemo napredovali na korist narodnu, jer njekolicini ljudih ide u prilog kazati, da smo izdajice, pa ćemo pri nezrelosti naroda ostati izdajice, a narod će vjerovati onim, koji najviše psuju i najviše viču, da su liberalni i slobodoumni, a svi drugi osim njih da su natražnjaci.

Gospodo moja, ta vi znate koja je naša krivnja, da su nas ostavila naša braća! Da li je to naša krivnja, što smo se stavili na temelj zaključka 42. od g. 1861., na temelj onaj, kojega moramo nazvati velikom kartom i listom slobode naroda našega, jer smo s njime razkinuli verige, koje su vezale našu zemlju uz drugu zemlju, kano robkinju; jer smo povratili saboru našemu ono pravo, koje ga po Bogu i po pravdi ide, jer smo s njim položili temelj svakomu dobru i svakomu napredku. Toga zaključka želimo se i nadalje čvrsto držati, da li je to dakle naša krivnja? Ili je možda naša krivnja, što hoćemo ono dati carstvu i caru, bez česa car nemože uzdržati ni sebe, ni nas, ni čitavu carevinu. Nemoramo li to učiniti sada ili nikad? Vi znate svi, da bez onoga temelja, da damo carstvu, što ga ide, i narodu, što ide narod, obstati nemožemo. Naša je jedina krivnja sada, naša većina.

Od svijuh stranah, rekoh, prieti opasnost narodu našemu. Tko zna, neće li za koji mjesec ili bar godinu buknuti bura od jadranskoga mora, ili izpod Karpatah i Dunava. Što će tad sirotica Hrvatska u svojoj razpri usred svojih domaćih svadjah? Nećemo li gledati, kako si preko naših ledjah pružaju ruku neprijatelji naši, da medju sobom razdiele našu zemlju i narod? Ostaje li nam dakle drugo, ako želimo kada tada uspjeh postići one velike ideje, koja je ukorienjena osobito u grudih mladeži naše, već da se što tješnje sdružimo sa slavnom krajinom našom? Možemo li s druge strane, gospodo, ikada k velikoj našoj svrhi dospjeti, ako se nepovrati narodu njegova upravna neodvisnost, ako se nepostavi narod na samostalne noge, ako nesačuvamo narodu njegova prava i slobodu staru?

A to je želja naša, izjavljena pred čitavim svietom, ali je i to tužna i stara naša krivnja u očijuh prijateljah prekodravskih.

Zar nismo upravo mi, kao slobodoumni ljudi, počeli prvi i govoriti i pisati i raditi za samostalnost, za ravnopravnost, za državna prava narodna? Zar nisu naši glasovi iz Hrvatske, kao jeka od Jerike grada, zaorili od Karpatah do jadranskoga mora po Dunavu, Moldavi i Savi, i po svijuh krajevih carstva? Sva su plemena za nami ustala, za nami su počela zahtievati samostalnost i ravnopravnost, pa da mi sada odustanemo od naše samostalnosti, od naše ravnopravnosti, od našega zakonodavnoga tiela, od starih pravah našega naroda, da se pokorimo i opet tudjincem, pa da nam u Pešti zapoviedaju, ne po našem zakonu, nego kako ga budu oni krojiti htjeli!

Ja mislim, da neima poštenoga Hrvata, koji bi takova šta želio! Pa koji bi to želio, proti tomu je većina naroda, koju mi svetim pravom ovdje i danas zastupamo; jer nikad nesmijemo zaboraviti, da pretežnija strana naroda, tamo uz Kupu, Unu i Savu, stoji na straži sa sabljom u krvavoj ruci; koja nas čuva, i kao reserva velike vojske, kad uztreba, nam na pomoć priskoči. (Živio!) Da nje neima, nebi više bilo imena, niti bi bilo glasa hrvatskoj zemlji, kao što su joj prije god. 1848. u Pešti i u Požunu zanijekali ime i glas. Velim, da je pretežna većina naroda ovdje zastupana, prem da smo čuli od njekoje gospode zastupnikah, da mi nemožemo s Krajinom ni viećati, ni saborsko častničtvo birati, te da se oni od Krajine majorizirati nedadu. A tko je ta Krajina? Nije li to pretežnija većina i zemlje i naroda našega, koja, kad mi mirno spavamo, ili o domaćih svadjah se prepiramo, od vjekovah bdije nad našom glavom, nad našim životom, nad našom kućom i ognjištem, nad našom zemljom, pa i nad istom idejom našom velikom, koju će ona u život pretvoriti, ako Bog da i ako imade slobodnoga duha, kojega zaista imade zajedno s nami.

Pogledajmo na onu gospodu iz Krajine, s krsti su jim prsi nakićene; pogledajmo na njihovu kosu, posiedila jim je u službi dugotrajnoj za cara i domovinu! Vojevali su na Minčiju i na Karpatih, na Dunavu i na Tisi, uviek slavno, nesamo za carstvo, nego i za svoju domovinu; težko da nebi bili neprijatelji od jadranskoga mora i od Dunava do nas prodrli, da njih nije bilo. Velim dakle, da je većina naroda po broju i po prostoru ovdje zastupana, i svaki tko to nieće, na lažljivom je temelju (Živio!)

Kad vidimo, da je tako s jedne strane, a s druge strane kad vidimo, kakve nam se zapreke stavljaju, kad vidimo, da svi naši koraci, koje u i izvan sabornice preduzimamo i da pomirljivim putem do svrhe dodjemo, ništa nepomažu, nemoramo li odvažnim udariti putem i to na žalost našu, bez naše odsutne braće, medju kojimi imade isto tako vrlih domoljubah, isto takih slobodnjakah, kao i u nas, i u kojih ima isto toliko ljubavi domovine svoje, ali bez njih moramo, jer evo vidimo, prazne su im stolice.

S toga da djelo naše što hitrije nastavimo, pristajem i ja na to, da odaberemo iz sredine naše odbor, kako je to predložio i g. Subotić, a radi izviestiteljah i bilježnikah, da ih pozovemo, neka izviešća svoja predadu.

Nu jer bi mogli možebiti na uspjeh toga poziva čekati mnoge dane, a možebit i nedjelje, pošto su njeki otišli u Beč, to mislim, da bez njih nastavimo našu radnju, jer težak je posao u Beču, neda se tamo sve tako hitro

izraditi, kako se želi, treba tu kojekakvih hodanjah i trčanjah, kojekakvih viećanjah, kojekakvih kombinacijah, treba mnogo mudrosti, hitrine i pameti. Nije tamo posao svršen za njekoliko danah, a mi bi mogli do toga sa štetom i troškom siromašnoga naroda čekati na odgovor izviestiteljah i šetati se po Zagrebu bez svake radnje. Bi-li to u prilog bilo pojedinim i čitavoj zemlji? Doista ne.

Naša je dakle zadaća napredovati, bilo sami, bilo sdruženi s ostalimi. Nu buduć da sdruženi nemožemo, moramo napred sami. Da izviestitelje i bilježnike čekamo, zabadava bi bilo, jer vidimo, da su im prazne stolice i da jedan na toliko prkosi, da niti svietlomu banu pisma predati neće. Svi su pozvani, kad nisu došli, neka ostanu. Nam dakle nepreostaje drugo, nego jedino sredstvo, to jest, da mjesto njih drugo tielo iz drugih ljudih imenujemo.

S toga predlažem i opet, da odbor ad hoc imenujemo, te da ovaj sve pripravne poslove za moguće konstituiranje sabora dogotovi, pa što prije ovoj visokoj kući podnese.

J. Subotić: Ja nebi ustao, da govorim, ali radi sam, da budem na čistu, i ja i drugi prema meni.

U ovoj se je sabornici razvio govor o tri predmeta. Prvo je pitanje, što nam sada činiti valja; drugo je, što je jedan g. predgovornik anticipirajuć naveo, što će se razpravljati, kad dodju pitanja meritorna u pretres, a treće se tiče naše braće, koja nisu ovdje.

Što se onoga pitanja tiče, koje će se roditi, kada dodjemo na meritorne stvari, o tom će se tek onda govoriti. Ja, u koliko sam s veseljem čuo, kako je g. vel. žup. Kukuljević izjavio, da je pripravan za svoju domovinu krv i život, i tielo i bogatstvo žrtvovati, moram sa radošću izjaviti, da i ja sebe brojim medju one, koji će tielo i život, i djecu i imanje dati za slavu i sreću domovine, Ja mislim, gospodo, da je to čuvstvo svih nas (Živio)!

Što se tiče one braće, koje danas ovdje nevidimo, ja sam uvjeren, da svakomu od njih, što se tiče domovine, pouzdano ruku pružiti možemo, jer i oni su gotovi za slavu i sreću njezinu s nami ovako postupati. To sam dužan o njih kazati, da čuju, kako o njih sudim.

Ali nije danas, gospodo, predmetom našega razgovora, kako ćemo raditi, kada na meritorna pitanja dodjemo, nije predmet, što mislimo o braći našoj, zašto nisu tu. Oni su nam dali javiti, da neimaju ništa proti nam, i mi nemamo ništa proti njim. Ja u tom vidim prijateljstvo, i mislim, da smo i mi dužni prijateljstvo njim pokloniti.

Mi o njih neimamo povoda govoriti, jer svakomu od njih pripada pravo u sjednicu doći i nedoći, kako čemu razloga ima, i ako što kažemo, možemo samo kazati, što prijatelji jedan drugomu kazati su dužni.

Ali predmet današnjega viećanja jest taj, da konštatiramo, kako stvari stoje, i da vidimo, što imamo raditi.

O tom neima sumnje, da nas je narod poslao ovamo, da radimo; o tom neima sumnje, da mi ovdje svaki dan velike žrtve naroda stojimo; o tom neima sumnje, da kad vrieme gubimo, mogu nastupiti okolnosti, koje će nam biti neugodne i štetne. Dakle naš zadatak jest, da radimo, dapače i naša je dužnost da radimo, jer je naš poziv, da uradimo, što se uraditi može.

Mi neimamo bilježnikah: izabrali smo danas dva privremeno, da pomognu; ali mi bi rado, da oni, koje smo svi izabrali, dodju i svoja mjesta zauzmu.

Ja dakle pristajem uz onaj predlog, koji je prije učinjen, da se ona gospoda na temelju našega viećanja pozovu, da u dolazećoj sjednici mjesta svoja po dužnosti svojoj opet zauzmu i sve priprave, što im u smislu poslovnika učiniti pristoji. Mi neznamo, ili su ovdje u mjestu ili ne; mi neznamo, ili su pripravili spise ili ne; mi neznamo, hoće li jih oni prinieti ili ne. Kad to neznamo, nemožemo danas ništa definitivnoga odrediti, nego samo to, da molimo visoko predsjedničtvo, da u ime sabora tu gospodu pozove, a ako nedodju i nepriprave sve, što imadu u smislu poslovnika dužnost pripravit, onda bi na njih mogo pasti teret odgovornosti za sve ono, što od tuda štetonosna za narod naš sliedilo bude.

Ako ih, gospodo moja, ta odgovornost neprisili, onda neznam, što da upotrebimo, da ih dovedemo, na što su se primanjem svojega zvanja obvezali. Ako nebudu ona pisma, koja su saboru nuždna, na stol visoke kuće postavili, što ćemo onda? Onda ćemo se sastati, pa opet jedan ovaj predlog učinit, drugi onaj, i tako vrieme gubiti, i možebiti do zaključka nedoći. Ja dakle pristajem uz predlog gospodina Vebera, da sada odbor ad hoc imenujemo; ali molim, gospodo, da me razumiete, izvolite čuti, što ja držim za zadaću toga odbora. Taj odbor nebi imao ništa spravljati, što u dužnost bilježnikah spada, koji su izabrani; nebi imao ništa spravljati, što u dužnost izviestiteljah odsiekah, što u osrednji odbor spada. Kad bi taj zadatak saboru sada još dali, dok neznamo, hoće li oni doći, neznamo, hoće li biti pisma predana saboru, bili bi nepravedni proti njim, a to mi nećemo da budemo ni prema ma komu, a najmanje prema našoj braći, proti onim, kojih neima ovdje, da sugovoriti mogu. Nego da je kritično stanje, koje je u povjestnici našega sabora nastalo, to se neda tajiti, a nam je svim do toga stalo, da ga na čisto izvedemo, da se narodu pomogne, da se zakonu zadosta učini, a nikomu nikakva nepravda nenanese. Odbor bi dakle taj imao stanje, u kom se sabor ovaj nahodi, izviditi, sve momentozne okolnosti konstatirati i gotov predlog, kako se veli, skuhan, podnesti, da bi se tako temelj nabavio, na kojem možemo u stanje doći, da ono odlučimo, što po zakonu biti smie, i što po zakonu biti mora, što dobru našega naroda, zadaći ovoga sabora, pravu one gospode, koji nisu ovdje, i časti ove gospode, koja su ovdje, odgovara.

Ja dakle pristajem uz predlog g. Vebera, da se odbor taj imenuje, da stanje ove stvari razvidi, i motiviran predlog visokoj kući učini, što imamo učiniti, da se stanju ovomu kraj učini, koje nam sve sile oduzimlje, da se nemožemo maknuti, i ovo moramo učiniti, ako hoćemo da sebi, da domovini živimo mili.

Dr. Petrović: Moja namjera nije ikoga uvriediti niti ikomu protusloviti, ali gospodina predgovornika, kako je liepo govorio, ja ga hvalim i dičim, ali se samo nemogu š njim složiti u tomu, da ona strana nema proti nama ništa, niti mi proti njoj. To bi bilo očevidno rane sakriti htjeti. Ova stranka nam je protivna, ne na zakonu nego na temelju nestalnom. Što je dalo tomu povod? Srdca naša ćute, što je preuzvišeni gosp. ban rekao, kad je sabor otvorio, da je narod malen i siromašan i da je razdieljen. Isto tako osjećamo mi svi dobro, sve ono, što je uzoriti gosp. kardinal rekao: „Po slogi rastu male stvari, a nesloga sve pokvari." Nesloga je medju nami, neda se to tajiti, a zašto? jer smo po njegovoga veličanstva milosti našega kralja i vladara svi pozvani, da uredimo našu domovinu, da uredimo kuću našu. To smo mi svi nakanili; ali se o načinu nismo složili. Zato su nastala 2 programa. Neda se tajiti. Ovdje ima 2 stranke. Jedna stranka misli, da joj se nebi dostojalo pi-

tati drugu, pa da je kadra sve stvari sama urediti. Druga veli, da mi naše stvari nemožemo sami dobro urediti, nego da se naši susjedi pitaju za njihov savjet.

Ban predsjednik: Molim gospodine, da kod stvari ostanete.

Dr. Petrović: Ja ću dakle samo kratko reći, da je ova stranka, koja je vjerna svojoj domovini i svojoj zadaći, odlučila sama svoje stvari odrediti, buduć misli, da će svoje stvari najbolje urediti; jer narod magjarski narodi ugarski jesu narodi domoljubni, narodi značajni neda se tajiti. Ali i oni narodi imaju nesreću razdieliti se na 2 stranke, u stranku konservativnu i u stranku liberalnu. Jedna i druga stranka htjele bi svoju domovinu ojačiti; ili umjerenim zakonitim putem; ili takvu novu kuću si sagraditi, da ju protegnu napram iztoku t. j. Erdelju, pak onda napram Hrvatskoj. A tomu se domoljubi i u Erdelju i u Hrvatskoj domoljubi naši protive. Milostivi naš kralj oprostio je sve prošaste prekršaje, i sazvao jednu i drugu stranku, da si kuću iz nova sagrade, i na kratko idu k svojoj svrhi. Pozvani smo takodjer mi, da si gradimo svoju kuću, i u tu svrhu nesmiemo nikako uzkratiti prava vojničkim zastupnikom niti tako zvanim prisjednikom banskoga stola. To je bio razlog (Nemir.)

Zašto dalje čekamo, nego birajmo si kako je rekao g. Subotić one odbore da možemo početi odmah graditi si kuću. (Nemir.)

Ban predsjednik: Ja mislim, da imamo sada 3 predloga. Prvo što se tiće izviestiteljah, to je moja stvar, ja ću ih pozvati, 2.) predlog jest onaj, da biramo odbor. Ja pitam sada, koji pristaju na predlog gosp. Subotića, da se ovaj odbor imenuje (Glasovi: svi, svi.)

To su dakle svi. Ja ću sada moliti gospodina Subotića, da još jedanput formulira, što je zadaća ovoga odbora.

Subotić: Da stanje ovoga saborskoga tiela pretrese, sve odsudne okolnosti konstatira, i motivirani predlog učini, što se ima učiniti, da se djelovanje sabora bez svake zapreke nastavi.

Ban predsjednik: (Obrativ se prama gosp. Kukuljeviću.) Vi ste njekoja imena predložili.

Ivan Kukuljević: gg. Subotić, Veber, Ćepulić, Trnski, Vončina, veliki župan Vukotinović. (Svi su acclamatijom primljeni, te njekoji još zahtievahu g. Kukuljevića.)

Ban predsjednik: 3. je predlog g. vel. žup. Kuševića, koji predlaže, da počmemo već sada kod članka 16. poslovnika. Sada imate samo odlučiti, hoćeti li taj predlog primiti, ili čekati, dok odbor svoj posao svrši.

(Sa svih stranah: čekati.)

Onda danas neimamo ništa više. Ja zaključujem sjednicu, te molim, koga za predsjednika odbora izaberite, da mi izvolite javiti.

(Tim se svrši sjednica.)

Peta saborska sjednica,

držana dne 29. studenoga 1865. u 11 satih prije podne pod predsjedničtvom preuzvišenoga g. bana baruna Šokčevića.

Nap. Špun: čita zapisnik posljednje sjednice.

Zapisnik

četvrte sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dana 27. studedenoga 1865. pod predsjedom preuzvišenoga gospodina baruna Josipa Šokčevića.

Preuzvišeni gospodin ban bude pri svojem ulazku u dvoranu pozdravljen dugotrajnim i oduševljenim „živio“.

Otvoriv u 11 satih prije podne sjednicu izjavi preuz. gosp. ban, kako sa žalošću opažava, da iz sjednice izostadoše sva četiri privremeno izabrana bilježnika, ter reče, da bi valjalo za ovu sjednicu ad hoc izabrati bilježnike.

Zast. Veber svrati se podužim govorom na dogadjaje sbivše se u sjednici saborskoj od 24. t. m., ter razloživ nastavše uslied njih stanje stvari, učini predlog, da se za današnju sjednicu izaberu dva bilježnika.

Zast. Prica pristaje uz predlog Veberov s primjetbom, da bi trebalo predsjedničkim putem potražiti od dotičnih privremenih bilježnikah verifikacionalne spise.

Preuzvišeni gosp. ban izjavi, da je zapisnike prvoga, drugoga, trećega i četvrtoga verifikacionalnoga odsjeka primio; zapisnik petoga odsjeka, da mu manjka.

Na to budu jednoglasno za bilježnike ad hoc izabrani zastupnici dr. Napoleon Špun-Strižić i Ivan Stahuljak.

Zapisnik treće sjednice saborske bude pročitan.

Zast. kapt. zagreb. dr. Petrović opazi, da nijesu unešeni u isti zapisnik proturedni izrazi njekojih članovah saborskih ter podieljen uslied njih ukor od strane preuzvišenoga gospodina bana predsjednika.

Pošto se njekoji članovi izjaviše proti upitnoj promjeni zapisnika, očitova preuzvišeni gosp. ban želju, da se podieljenje ukora u zapisniku nespominje, što bi obćim uzklikom primljeno i tako zapisnik odobren.

Zast. Živković razlaže prieku nuždu, da se sabor konstituira; nu da se konstituirati nemože, jer nisu nazočne dvie trećine verificiranih članovah saborskih. Predlaže, neka se preuzvišeni gosp. ban umoli, da odsutne članove pozove, da u sjednicu dodju ili da mandat polože.

Prica mnije, da o konstituiranju sabora nemože biti govora, dok se neizpune uvjeti propisani §. 17. poslovnika.

Veber drži da su bilježnici kano saborski častnici dužni u sjednice dolaziti; ako ipak nebi došli, da bi jih valjalo pozvati, neka predadu sve spise, koja su svojina sabora.

Preuzvišeni gosp. ban izjavljuje, da se je rad pisamah centralnoga verifikacionalnoga odbora pismeno obratio na predsjednika toga odbora, zastupnika Račkoga.

Pročitan bude odgovor zastupnika Račkoga, od 27. t. m., kojim javlja, da se svi spisi odborski nalaze kod izvjestitelja saborskoga, zastupnika Matije Mrazovića.

Zast. Lovrić predlaže, da se imenuje odbor ad hoc, kojemu će zadaća biti, da od privremenih bilježnikah spise pribavi; isti bilježnici neka se učine odgovornimi za sve štetne posljedice, ako spise neizruče. Glede toga pridržuje si govornik učiniti u svoje vrieme poseban predlog.

Zast. Vončina konštatira, što se je od otvorenja sabora do danas dogodilo; spominje, da je izvjestitelj centralnoga verifikacionalnoga odbora, zastupnik Mrazović, prekomjerno oklievao s izradjenjem izvješća propisana po §. 17. poslovnika, ter da je naročito uslied toga zapelo djelovanje sabora, svraćajuć pozornost na veliku pogibelj, koja s toga zatezanja domovini prieti, odbija svaku odgovornost od nazočnih članovah saborskih.

Vel. žup. Kušević dokazuje, da nazočni članovi sabora niesu krivi prekinuću saborskoga poslovanja ter trošku odatle nastavšemu. Predlaže, da se u smislu §. 16. poslovnika preduzme izpitivanje izborah prepornimi pronašastih.

Vel. žup. Kukuljević razmatra u podužem govoru važnost ovoga sabora i ozbiljnost političke situacije. Pristaje uz predlog Lovrićev s primjetbom, da bi imenovati se imajući odbor posao u smislu §. 17. poslovnika tamo nastavio, gdje je prekinut. Za članove toga odbora predlaže velikoga župana Vukotinovića i zastupnike Subotića, Čepulića, Lovrića, Trnskoga, Vončinu i Vebera.

Zast. Subotić prihvaća predlog predgovornikah, da se privremeni bilježnici putem visokoga predsjedničtva u prvu buduću sjednicu pozovu. Ako pozivu nezadovolje, neka se po predlogu zasupnika Lovrića imenuje odbor, kojemu bi bila zadaća, da stanje stvari pretrese, ter da podnese obrazložen predlog, koje mjere da se poprime u svrhu nastavka djelovanja saborskoga.

Petrović podupire predlog Subotićev.

Na poziv preuzvišenoga gospodina bana, da se o predlogu zastupnika Subotića odvjetuje, bude isti predlog jednoglasno primljen.

Iza toga bude sjednica u pol jedan sat poslje podne po preuzvišenom gospodinu banu predsjedniku zaključena.

(Odobren.)

Šokčević s. r.

Dr. Nap. Špun Strižić m. p.
bilježnik ad hoc.

Ban predsjednik: Po zaključku, gospodo moja, posljednje sjednice pozvao sam još prekjučer gg. bilježnike, da u sjednicu dodju, a osobito g. Mirka Hrvata, da zapisnik od 5. verifikacionog odsjeka na stol vis. kuće položi. Danas dobio sam odgovor, i molit ću, da se pročita. Što se g. Mrazovića tiče, i njega sam pozvao; ali on je sada u Beču, od njega dakle još nisam mogao odgovora dobiti.

Nap. Špun: čita odgovore od gg. privremenih bilježnikah Janka Cara, Škendera Pejčića, Mirka Hrvata i Franje Sviličića kojimi isti predsjedničtvu saborskomu javljaju, da po zaključku iz sabora izstupivše stranke njihove nemogu u saborske sjednice dolaziti, dok nebude na previšnjem mjestu riešena njihova pritužba proti krivomu tumačenju saborskoga poslovnika.

Dr. Subotić: Izaslani od posljednje sjednice odbor adhoc izabrao je mene za svoga predsjednika i g. Vončinu za izvjestitelja.

Odbor je svoj posao svršio, te će imati gosp. izvjestitelj čast, vis. kući izviešće predložiti.

Ivan Kukuljević: Prije nego bi se zapisnik odbora ad hoc pročitao, mislim, da ova vis. kuća nemože mimoići ono, što smo upravo sada čuli iz pismenih prijavljenjah i očitovanjah bivših naših bilježnikah i izvjestiteljah; jer ako se sve mukom mimoide, nemože ipak vis. ova kuća pristati uz ono, ili odobravati ono, što se osobito u očitovanju gg. Sviličića i Mirka Hrvata tvrdi, da je vis. naše predsjedničtvo protuzakonito postupalo, i da se je u ovoj vis. kući o tom radilo, da poslovni red ova vis. kuća krivo tumači. Ja mislim, kako je svim nam poznato, da nije to uzrok bio prepirke, najme krivo tumačenje poslovnika od naše strane, niti da je to uzrok bio, što je sjednica prekinuta bila bez svakoga zaključka od strane vis. predsjedničtva, nije uzrok to, da se ovaj zakon prevrne ili nezakonito postupa; nego povod tomu izstupu ponajviše je taj bio, što se po našem bar mnienju nezakonito ili krivo postupalo s druge strane, u tom obziru, što se izvjestitelji svog propisanog reda držali nisu, naročito izviestitelj osrednjeg odsjeka, koj bi bio morao u smislu §. 17. poslovnog reda ponajprije izza čitanja izvješćah dotičnih 5 odsjekah pročitati takodjer zapisnik osrednjeg verif. odbora, koj bi i zatim, kad bi bio pročitan zapisnik osrednjeg odbora imao zadaću tu, da iz kombinacijah i zaključakah pojedinih odsjekah svoje mnienje i svoje prigovore ovdje vis. kući priobći. Jer kako znamo, doista su se kojekakove nelogične i protuslovne stvari uvukle u zaključke pojedinih odsjekah, dočim su, kako je čitavom svietu i nam poznato, u jednom odsjeku zastupnici takovi, koji su u jednom mjestu, od jednih te istih biračah, na isti dan i na isti način osobito u Krajini birani, takovi, koji su pri tom izboru najviše glasovah dobili, da su oni u jednom odsjeku za ništetne proglašeni, a u drugom odsjeku priznani i verificirani. S toga mnoga gospoda članovi nisu mogli uz to pristati, da bi se to moglo s pravom i pravicom i istinom i zakonitošću slagati, da od zastupnikah, koji su jednakim pravom i na jednaki način izabrani, jedni imadu pravo a drugi ne. To je ponajviše uzrok bio prepiranju, i na to se od ove strane nije moglo pristati, da se jedna strana zastupnikah nezakonitim putem neće da prizna za verificirane. Bilo je i slučajah, kao što glede obćinah Daruvarske i Pakračke, buduć nisu u izbornom redu od god. 1861. naročito imenovane, zajedno s obćinami zagrebačke županije Cvetković, Draganić i Petrovina, nego su stopram naknadno putem kraljevske resolucije pravo zadobile, da imadu izabirati za sabor svoje zastupnike, pa su ipak pri jednom odsjeku, gdje je slučajno većina naših protivnikah bila, zastupnici od njihove stranke, kao što od obćine Cvetković, verificirani, a s druge strane zastupnici daruvarski i pakrački, koji su na istom zakonitom temelju izabrani, nisu verificirani.

To su sve, osim mnogih drugih stvarih, uzroci bili, zašto ova naša stranka i većina ove vis. kuće nije mogla pristati uz takovu očitu nepravdu, zašto nije mogla uzkratiti onim zastupnikom naroda pravo, da neuživaju sve one povlastice i sva zakonita prava, kao što ih uživaju druga gospoda, koja su na istom temelju izabrana.

Bio je dakle to pravi uzrok, a drugo taj, što se osrednji odsjek nije držao članka 17. poslovnog reda, jer nije predložio prvo, imenika svih prispjevših i pozvanih na sabor članovah, drugo, nije sastavio imenika onih, koji su verificirani i koji nisu sa razlozi, zašto nisu verificirani, a treće, nije sastavio imenika onih, koji su preporni i sumnjivi. Iz toga gledišta visoka kuća nije mogla zaključka stvoriti, niti visoko predsjedničtvo zaključak izreći, nego odgoditi sjednicu na drugi dan, kad bi se možebiti stranke zajedno porazumile, kad bi se umirili dusi, te bi mogli lako do zaključka doći. Medjutim drugoj stranki nije se svidilo više u sjednicu doći, i tako je stvar ostala. Tu dakle o nezakonitosti ili nasilju neima ni govora. S toga predlažem, da mi to očitovanje mukom mimoići nemožemo, nego da se u zapisnik stavi, da se mi proti tim izrazom ogradjujemo, te ih od sebe odbijamo.

Avelin Čepulić: Ja držim protivno od onoga što je kazao gosp. veliki župan Kukuljević; da bi naime bilo izpod dostojanstva ovoga visokoga tiela, da obzir uzme na mnenja pojedinih ljudih. Mi moramo ova očitovanja primiti takova kakova jesu. Mi znademo, da je vis. predsjedničtvo sve pozvalo u današnju sjednicu, a oni kažu, da neće da dodju, to je njihovo osobno mnenje, koje uvažavati nespada ni najmanje na sabor kao zakonodavno tielo, jer bi ovo izpod svoje časti i dostojanstva radilo, kad bi se na mnienje pojedinih licah tolik obzir uzimao. Zato ja držim, da se na ta očitovanja nikakav dalji obzir neuzimlje, nego da prime na znanje.

Dr. Luka Petrović: Ja se ipak s ovimi izrazi složiti nemogu, jer ova stranka piše, da su radi krivoga tumačenja njekojih §§. po visokom predsjedničtvom iz ove kuće bili izbačeni, i da su bili u većini. Ja velim: 1) da u većini nisu bili, jer da su u većini bili, bili bi dopustili, da se do glasovanja dodje, ali oni su proti glasovanju bili, akoprem je visoko predsjedničtvo predložilo, neka se glasuje. Dakle već to dokazuje, da u većini nisu bili; 2) je to, da visoko predsjedničtvo nije svojevoljno tumačilo ovaj §., nego da je samo sliedilo većinu sabora, da nije to bilo svojevoljno tumačenje, nego da je višeputah izjavilo: Većina to tako kaže.

Ja molim, da se u zapisnik stavi, da je visoko predsjedničtvo u tumačenju sliedilo većinu sabora.

Ban predsjednik: Da negubimo vremena, molim onu gospodu, koja pristaje uz predlog g. Kukuljevića, da se to metne u zapisnik, da izvole ustati. (Manjina). Molim sada za predlog g. Čepulića (Skoro svi.) To je većina.

Dr. Luka Petrović: Molim, moj je predlog bio treći, da se metne u zapisnik (Glasovi: Već je većina), da vis. predsjedničtvo nije svojevoljno tumačilo §§., nego da je pristalo uz većinu.

Ban predsjednik: Vi niste zato, da se to metne u zapisnik? (glasovi: Nismo).

Ako izvoli visoka kuća, pročitat će se sada izvješće odbora ad hoc.

Iv. Vončina: Čita izviešće odbora ad hoc. Poslje čitanja: Ako vis. kuća na predloge ovoga odbora, što ga je izaslala, da stanje stvarih razvidi, i predlog učini, kako bi se djelovanje sabora nastavilo, pristane, onda može visoki sabor takodjer smatrati, da je odbor zadovoljio svim uvjetom, koji su potriebni, da predhode konstituiranju sabora, te onda nebi bilo zapreke, da se preduzme izbor častnikah, i kad bude sabor konstituiran, može se razpravljati točka po točku ovoga predloga.

Ban predsjednik: Najprije pitam, primate-li operat ovoga odbora? Koji su za to, neka izvole ustati.

(Velika većina).

Prica. Ja mislim, da se pitanje nemože ovako staviti, nego tako, da-li vis. kuća odobrava postupak odbora ad hoc, u tom sastojeći, što je on mjesto centralnoga odbora sastavio glavno izviešće, koje je po §. 17. poslovnoga reda propisano; jer ako bi pitanje onako glasilo, kako je stavljeno, onda bi sliedilo, da mi u obće sve odobravamo, što se sada dogodilo. To je tim više potriebno, jer koliko se sjećam posljednje sjednice, odbor nije izaslan, da glavno izviešće centralnoga odbora sastavi, nego je izaslan, da se posavjetuje o tom, i mnenje svoje podnese vis. saboru, što u ovih izvanrednih okolnostih ovomu saboru činiti nadleži.

Zato ja mislim, da odbor nije bio naročito ovlašten, da mjesto centralnoga odbora glavno izviešće podnese. Nego odtuda nesliedi nipošto, da ovi njegovi koraci nisu valjani, nego ta valjanost zavisi o tom, da-li će sabor ovo odobriti. Ja dakle mislim, da pitanje u tom sastoji, da li je odbor stanje stvarih tako razjasnio, da mu u istinu nije drugo preostalo, nego postupati tako kako je postupao. Ja mislim, u tom obziru neima dvojbe, da se vis. kuća može u tom pogledu izraziti; jer ako i nije odbor izaslani naročito ovlašten od sabora, da ono izradi, što bi bio morao centralni odbor sastaviti: ipak nalog odboru podieljen glasi obćenito; on je dakle mogao unutar granicah naloga i ono izvesti, što centralnomu odboru pripada. t. j. glavno izvješće sastaviti, i ako vis. kuća unutar granicah naloga odobrava korake od odbora poduzete, to može onda urediti stvar tako, kao da je već u posljednjoj sjednici naročit nalog odboru podieljen bio. Ja mislim dakle, da se samo o tom pitanje staviti ima, da-li vis. kuća odobrava sve korake po izaslanom odboru poduzete.

Dr. Subotić: Ja se podpuno slažem sa mnenjem g. zastupnika Prica, i to tim više, što je to već sam odbor učinio. Ovaj je smatrao za svoj zadatak sve okolnosti konstatirati u svojem izviešću, iz kojega svaki član može si odgovoriti na sva pitanja, i zato je napravio imenik onih, koji su bili u sjednici od 24. stud.. napravio je imenik svih članovah saborskih, koji su došli, i imenik svih onih, koji su zvani ili izabrani, a nisu došli, napravio je primjetbe, koje su odsječni odbori u svoje izvješće postavili, i predlog je učinio o načinu, kako se može saboru riešenje ovih pitanjah upustiti. On je dakle materijal pripravio, kojega sabor može upotriebiti ako hoće.

Prvi predlog, kojega je ovaj odbor stavio, glasi ovako: Na pitanje: može li se ovaj sabor upustiti u nastavljanje svoga djelovanja, predložio je odbor: da može; i o tom se ima sada glasovati, da li primamo taj predlog ili ne.

Drugi je predlog odbora ovoga taj: može i hoće-li vis. kuća ono, što je odbor mjesto centralnoga ovjeritbenoga odbora izradio, odobriti i primiti ili ne? O ovom neka se vis. kuća izreče. To je predlog i g. Price.

Treći predlog odbora jest taj: Na pitanje: možemo-li dalje djelovati, možemo-li upotriebiti ove operate izaslanoga odbora kao operate centralnoga ovjeritbenoga odbora, ili nebi li bolje bilo čekati, dok dodju naša braća? Sve okolnosti dobro promislivši, našó je odbor dosta razlogah, staviti predlog, da nije probitačno dalje čekati, nego da se nastavi djelovanje. Razloge ove naveo je takodjer g. izvjestitelj odbora. O tom dakle neka se vis. kuća izreče, štogod misli da učiniti mora. Ako je dakle prvi predlog, da nastavimo djelovanje, primljen, onda mislim, da, kako je g. Prica predložio, ima se sad ova kuća izreći: da li operat, izradjen po ovom odboru na mjesto onoga operata, kojega bi imao bio izraditi centralni odbor, kao takav prima ili ne?

Ban predsjednik: Molim, gospodo, koji odobravaju postupak odbora, neka ustanu.

(Svi.)

(Prama Vončini): Molim, sada čitajte prvi predlog odbora.

Iv. Vončina: Čita prvi predlog odbora, u tom sastojeći se: neka izvoli vis. sabor zaključiti: da-li se može upustiti u nastavljenje saborskoga djelovanja?

Ban-predsjednik: Molim, gospodo, koji primaju predlog, neka ustaju.

(Svi.)

Sad molim drugi predlog.

Iv. Vončina: Čita drugi predlog odbora, u tom sastojeći se, neka vis. sabor zaključi: da-li on može i hoće ono, što je odbor ad hoc mjesto centralnoga ovjeritbenoga odbora izradio, odobriti i primiti?

Ban-predsjednik: Koji su za taj predlog?

(Svi).

Iv. Vončina: Čita treći predlog odbora, u tom sastojeći se: neka se odluči, da-li možemo dalje djelovati, i da-li možemo upotrebljivati ove operate izaslanoga odbora kao operate centralnoga ovjeritbenoga odbora, i da-li nebi trebalo čekati, dok izostala braća u sjednicu dodju?

Ban predsjednik: Ja moram samo to ovdje primietiti od moje strane, da se nemože kazati, da nam nije poznato, zašto njekoji članovi nisu u saboruicu došli. To je nam vrlo dobro poznato, da je tomu uzrok, što većina nije pristala uz njihovo mnenje.

Ivan Vončina: To je Vašoj preuzvišenosti moglo biti rečeno, ali nam u odboru nije bilo to poznato.

Avelin Čepulić: U operatu odbora nismo mogli ovo navesti, jer nismo znali.

Ban predsjednik: Zato mislim, da se to sada tako promieni.

Prica: Ja mislim, da sad nije govora o tom, da bi bilo dopušteno i dovoljno, ako 80 članovah ove kuće izstupe, da samo njekolica od njih svoje mnenje, možebiti posve osobno, vis. predsjedničtvu izjave, ali radi se o tom, da to nije vis. ovoj kući officiozno poznato; i ja mislim, da se takove osobne izjave kao službene nikako priznati nemogu.

Koliko je meni praksa poznata, u svih parlamentih valja taj običaj, da ako koja stranka ima što kollektivno izjaviti dotičnomu saboru, da se to nečini po njekolicini od njih, nego po svih onih, koji to čine: dakle očitovanje ima se podnieti pismeno, i ovo pismo mora biti podpisano po svih onih, koji daju očitovanje.

Ako se svrnemo na prošlost našega parlamenta, koja sigurno nije dugotrajna, siže naime samo do 1848. godine, to nalazim jedan primjer u saboru g. 1861. Poznato nam je da se je god. 1861. u saboru našem žalibože dogodio isti ili

barem analogni slučaj, koji prije njekoliko danah, t. j. da jedna strana saborskih članovah iznenada istupila i ostavila sabornicu, i onda su oni, koji su odstupili, posle 2 ili 3 dana, ne jedan ili pojedinice, nego svi kolektivno, svi zajedno, dali očitovanje saboru i ono je bilo podpisano po svih.

Ovaj primjer dakle dokazuje, da je već u našem parlamentarnom životu običaj ili praksa zavladala, da se očitovanja takova imadu podnieti po svih dotičnicih, to jest dotične izjave moraju biti podpisane po svih članovih.

Tako može sabor, zašto A, B, C, nije došo u sabor, samo onda službeno to poznati, ako su izostali pismene izjave podnieli i izrekli uzrok svoga nedošašća.

Mislim dakle, da je odbor zadaću svoju dobro shvatio, kad kaže, da se službeno, oficiosno nezna uzroka izostanku onih, koji nisu ovdje.

Ban predsjednik: Ja nemam ništa proti tomu, samo sam za svoju dužnost smatrao kazati, da je meni poznato bilo.

Sad imate kazati, da li primate ovaj posljednji predlog ili ne. (Većina ustane.)

Sad bi dakle imali birati častnike.

Prica: Ako bi sada imali pristupiti k izboru častnikah i konstituiranju sabora, onda nehotice nastaje pitanje: da li je ovaj sabor u tom stanju, da može što zaključiti? Jerbo ovdje baš nastaje to pitanje prije izbora častnikah. Jerbo što znaći izbor častnikah? Ništa drugo nego kakav drugi zaključak; jerbo zaključak je ustanoviti, tko ima biti 1-vi tko 2-gi podpredsjednik, koji imadu biti bilježnici ove kuće. Dakle što valja o drugih zaključcih, koje stvara visoka ova kuća, to valja i o zaključku onom, kojim ona pristaje na imenovanje podpredsjednikah i bilježnikah, u obće častnikah ove kuće.

Ja mislim dakle, da to stoji, da se ovdje radi o zaključku: može se dakle ustanoviti, koliko nas ima biti prisutnih, da možemo stvoriti valjan takav zaključak. Jer od koje bi bilo koristi ono što zaključimo, ako poslije možda padne komu na um, pozivati se na poslovnik i njegove propise, te stane nam prigovarati, da naši zaključci nisu valjani, da ono, što smo učinili, nema po zakonu krieposti i da u obće nevalja. Na koje se §§. i članke poslovnika imamo u tom obziru obratiti, ako hoćemo, da ustanovimo, da li smo vlastni, ovdje što zaključiti, to ja mislim, da je poslovnik u tom obziru sasvim jasan, jer u članku 69. ustanovljuje se, kada može sabor šta valjano zaključiti, t. j. odredjuje se broj zastupnikah, koji moraju prisutni biti u ovoj kući, da ova može što valjano zaključiti. A primietiti moram, da je taj članak 1861. godine revidiran, t. j. preinačen, i to tako preinačen, da kad se vieća i odlučuje treba najmanje absolutna većina verificiranih zastupnikah.

Ja mislim, da ako ovaj propis treba da nam bude pravilo i da se po njem ravnamo riešujuć to pitanje, da li smo vlastni što zaključiti, da bi trebalo ovdje konstatirati, da li je absolutna većina verificiranih zastupnikah ovdje prisutna, da li nije? Ako je prisutna absolutna većina članovah, onda je ova kuća u istinu u tom stanju, da je vlastna zaključke praviti; ako pako toga nije, ako nismo u tolikom broju, kako članak 69. zahtieva, onda nismo vlastni zaključke praviti; ako to nismo, onda i nismo vlastni izabirati si častnike. Zato bi ja mislio, preuzvišeni g. bane, da bi se najprije moralo konstatirati, da li je broj prisutnih članovah dovoljan.

Ban predsjednik: To bi se morao sad imenik pročitati; izvolite ga dakle čitati, pa će se gospoda javiti.

Prica: Zadaća osrednjega odbora je bila, da se sastave 3 imenika: 1. svih izabranih i pozvanih zastupnikah; onda imenik onih, koji su prispjeli na sabor, i koji su po odsjecih verificirani; pa onda 3. koliko je onih članovah prisutnih. Onda ćemo znati, što je absolutna većina.

(Brojenjem kroz čitanje imenika konstatira se broj prisutnih članovah sa 115.)

Čepulić: Preuzvišeni gospodine bane, visoki sabore! Ja mislim, da sada nema nikakve zapreke, da se može sabor konstituirati po propisu §. 19. našega poslovnika. Razlozi po g. predgovorniku navedeni me o tom neosvjedočiše, nego baš o protivnom, jer §. 19. poslovnika kaže: „Pošto je predsjednik izjavio, da su dvie trećine na temelju izbornoga reda izabranih zastupnikah narodnih kao i pozvanikah banskih verificirane itd.“

Mi znademo, da je vis. predsjedničtvo u sjednici od 24. ovoga mjeseca izjavilo, da je 216 članovah verificiranih. To je svakako većina izabranih zastupnikah narodnih i pozvanikah banskih. Da li su ove $^2/_3$ prisutne ili nisu, to je drugo pitanje, to ovamo nespada, i na koliko se ja sjećam, to je sam odbor u obzir uzeo. Odbor se je i na to obazrio, da ima više odsutnih verificiranih članovah; nego §. 19. nezahtieva izrično, da su svi prisutni, dosta je, da se konstituiramo, to, da su verificirani. Mislim, da ako bi se tražilo, da budu svi prisutni, onda bi došli u protuslovje sa teorijom, koju smo onomadne razvijali; jer u sjednici od 24. o. m., kako je bilo konstatirano, da su $^2/_3$ verificirane, povelo se je upravo pitanje o tom, je da li utječu u izbore samo verificirani respektivno odobreni ili pako svi. Onda je bilo rečeno, da svi. Bilo bi dakle sada veliko protuslovje zahtievati, da samo dotični odobreni članovi u to uticati mogu. Upravo ovom prigodom gospodin Prica jako obširno je razvijao praksu, koja vlada u Englezkoj i njezinom parlamentu; i to je istina. Ovdje nema govora, jesu li verificirani ili nijesu, dosta da su se javili parlamentu — sva druga pitanja su ostavljena saboru ili parlamentu. Ako se nevaram, gosp. predgovornik Prica je o tom u protuslovju. ako hoće da danas opet drugu teoriju predstavimo.

Kako je konstatirano, da su $^2/_3$ verificirane, mislim da nema zapreke nikakve, da visoka kuća stupa na konstituiranje sabora, a budući da je tomu preduvjet izbor častnikah: to ja držim da bez svake zapreke pristupimo k izbiranju častnikah, a kroz to konstituiranju sabora. Onda tek mogao bi sabor po §. 11. o tom viećati, je da li može zaključke praviti ili ne, je li može zaključke stvarati ili ne. To je po cieloj parlamentarnoj Europi, nego to nije u protuslovju sa zaključivošću sabora.

Tek onda, kad se budu oni preporni slučajevi, koji su u izviešćih odsječnih zabilježeni, riešili kad dakle dodjemo do broja 69, onda će biti potrebita absolutna većina, onda će se očitovati, možemo li zaključke stvarati ili ne.

Zato ja držim, da nije ni najmanje zapreke, da se sabor konstituira, t. j. da pristupimo k izboru častnikah.

Ban predsjednik: Želi još tko govoriti? (nitko). Koja gospoda podupiraju prelog g. Price, da nemožemo prije izabrati častnikah nego su $^2/_3$ verificiranih članovah prisutne, molim, da ustane. (Prica sam). Drugi predlog g. Čepulića jest, da odmah sada po članku 19. poslovnika izaberemo naše častnike. Molim, da ona gospoda koja su zato, ustanu. (Svi osim Price.)

Sad pitam, gospodo, samo to, nebi li dobro bilo, da to odgodimo do sutra, možebiti će od protivne stranke njekoji doći. (Glasovi: Oni su i za danas pozvani; odmah danas.)

Ona gospoda, koja su za to, da odmah danas izabiramo, izvolite ustati. (Većina ustane.)

Molim dakle g. velikoga župana Kukuljevića, da kao dobni predsjednik svoje mjesto zauzme.

Ivan Kukuljević: Molim, da se najprije pročita §. 20. poslovnika, da svaki znade način pri biranju.

Dr. Špun: Čita §. 20.

(Pri biranju 1og podpredsjednika bude 114 ceduljah predano, (G. Živković uzdržao se glasovanja). Od ovih dobi g. Čepulić 110, a gg. Subotić, Mažuranić, Živković i Kušlan svaki po 1 glas.

Pri biranju 2gog podpredsjednika bude 113 ceduljah predan; od ovih dobio g. Dr. Šuhaj 99 glasovah, a gg. Veber 2, Ged. Zastavniković 3, Mažuranić 1, Subotić 7, Adler 1.

Pri biranju bilježnikah bude 111 ceduljah predano. Od ovih dobiše gg. Dr. Nap. Špun 110, Stahuljak 110, Virag 101, i Steković 101 glas.)

Ban predsjednik: Molim, gospodo, da novo izabrani častnici svoja mjesta zauzmu.

(Učine svi častnici izim odsutnoga dr. Šuhaja.)

Na temelju članka 23. poslovnika izjavljujem, da je sabor sastavljen t. j. konstituiran.

(Dugotrajni živio!)

Avelin Čepulić: Svietli bane, visoki sabore! Dočim zasjedam ovo za mene odlično mjesto, neću mnogo da govorim; jer je sada vrieme, da se radi, a manje govori; ipak nemogu propustiti, da vam, gospodo, duboko nezahvalim na izjavi povjerenja i pouzdanja, koje ste u mene stavili. (Živio!) Ako mi bude u dio pala čast, da budem morao ravnati ovim vis. tielom, mogu obećati, da ću sa svom snagom i silom nastojati, da svojoj dužnosti zadovoljim; volje mi sigurno neće uzmanjkati. Načelo će mi uvjek biti to, da bude domovina, trojedna naša kraljevina, sretna i cielokupna, a buduć da si sreću svoje domovine hrvatske nemogu predstaviti, u cielokupnoj jakoj i čvrstoj Austriji, to ću sa svimi silami nastojati, da se cjelokupna, ravnopravna i ustavna Austrija uzdrži. (Dugotrajni živio!)

Ban predsjednik: Za danas zaključujem. Sutra za 11 satih uričem sjednicu.

Šesta saborska sjednica,

držana dne 30. studenoga 1865. u 11 satih prije podne pod predsjedničtvom preuzv. g. bana barona Josipa Šokčevića.

Bilježnik Iv. Stahuljak: Čita zapisnik od posljednje sjednice:

Zapisnik

pete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu na dan 29. studenoga 1865. pod predsjedom preuzvišenoga gosp. Josipa baruna Šokčevića, bana trojedne kraljevine.

Njegova preuzvišenost svietli ban stupi u 11 satih prije podne u sabornicu, i bude pozdravljen sa dugotrajnim gromovitim „Živio."

Bilježnik ad hoc Dr. Napoleon-Špun pročitao je najprije zapisnik četvrte saborske sjednice od 27. studenoga t. g. koji bude bez svake primjetbe saslušan i odobren.

Ban predsjednik javlja visokom saboru, da je u smislu zaključka četvrte saborske sjednice predsjedničkim putem privremene bilježnike pismeno pozvao, neka zbilja u sabor dodju, ili pako neka mu izruče ovjeritbene spise kao svojinu sabora, i da je od istih bilježnikah imenito pako gg. Janka Cara, Franje Sviličića, Mirka Hrvata i Skendera Peičića dobio pismene odgovore, koje odmah predade bilježniku ad hoc Dr. Napoleonu-Špunu, da jih pročita; — ujedno pako prijavi, da je takodjer izviestitelja petoga i osrednjega odbora Matu Mrazovića pozvao, neka mu izruči kod njega nalazeće se spise, nu kao što je obće poznato, da se taj izviestitelj u Beču nalazi, te da s toga od istoga tražene spise dobiti nemože.

Ti pismeni odgovori privremenih bilježnikah budu na to pročitani, te se u izvoru ovomu zapisniku pod 1|. do 4|. priklapaju.

Zastupnik Dr. Subotić javlja visokomu saboru, da je on bio predsjednikom odbora ad hoc u četvrtoj saborskoj sjednici izabranoga, da je ovaj odbor svoje djelovanje dovršio, i da je zastupnik Vončina kao izviestitelj toga odbora izradio dotični zapisnik, koji bi valjalo pročitati.

Ban predsjednik pozove na to zastupnika Vončinu, neka taj zapisnik pročita, na što ustade veliki župan Kukuljević, te u poduljem govoru svrati pozornost kuće na način izpričanja dotičnih privremenih bilježnikah, zašto nemogu dolaziti u sjednice, ter napose napominje, da se nemogu mukom mimoići pročitani dopisi privremenih bilježnikah, imenito pako Mirka Hrvata i Franje Sviličića, u kojih se saboru na njeki način predbacuje, da je u sjednici 24. studenoga t. g. krivo poslovnik tumačio, i da je to povod ujihovoga i još njekojih njihovih drugovah izostajanja iz saborskih sjednicah, — uzbija ovaj njihov prigovor saboru učinjeni, ter dokazuje, da je uprav izostala stranka zlo tumačila poslovnik, jer je očevidna nedosljednost i nepravda učinjena pri ovjerovljenju saborskih zastupnikah u različitih odsjecih, dočim su izbori njekih zastupnikah iz krajine verificirani, a drugi, koji su u isto vrieme, od istih biračah i pod istimi okolnostmi obavljeni na jednom i istom mjestu, te po jednom i istom izbornom redu, prepornimi učinjeni. — Navadja nadalje izbor zastupnikah poveljenih trgovištah Pakrac i Daruvar s jedne, a izbor zastupnikah sdruženih obćinah Draganić, Cvietković i Petrovina s druge strane, ter pokazuje, koli su nedosliedno ona dva prva izbora prepornimi učinjena; a treći valjanim nadjen, premda je i Pakracu i Daruvaru isto onako kao i pomenutim sdruženim obćinam po predlogu vis. sabora od godine 1861. Njegovo veličansto premilostivo dozvolilo, da si zastupnike naknadno izaberu i na sabor pošalju.

Govornik navadja nadalje za razlog izostajanja protivne stranke iz sabora tu okolnost, što osrednji ovjeritbeni odbor nije u smislu §. 17. poslovnika u sjednici od 24. studenoga predložio bio imenike i ostale spise, ter uslied toga tvrdi, da se izostajući članovi sabora nemogu na prisutne članove, niti na kakovo nasilje ili krivo tumačenje poslovnika od strane zadnjih temeljito tužiti.

Predlaže neka se u zapisnik stavi, da se vis. sabor ogradjuje proti prigovorom poradi tobože krivoga tumačenja poslovnika ikakova nasilja.

Zastupnik Čepulić nepristaje uz predgovornika, nego predlaže, da se odgovori privremenih bilježnikah jednostavno na znanje uzmu, i prime kakovi jesu.

Zastupnik kanonik Dr. Petrović uzbija predbacivanja izražena u odgovorih privremenih bilježnikah, kano da je tobože visoko predsjedničtvo saborsko krivo tumačilo poslovnik, te da su izostali članovi saborski uslied toga počeli izostajati, i veli, da je većina visoke ove kuće poslovnik tumačila, a ne samo visoko predsjedničtvo. Predlaže neka se to u zapisnik bilježi.

Zastupnik Prica brani predlog Čepulićev, uz koji na pitanje bana predsjednika pretežna većina pristaje.

Zastupnik Vončina čita zapisnik odbora imenovana ad hoc u saborskoj sjednici od 27. studenoga t. g., koji se u izvoru ovomu sjedničkomu zapisniku pod 5|. skupa sa njegovimi prilozi priklapa.

Kod čitanja toga zapisnika, kada se je došlo do predloga odborova, da se glede valjanosti izbora zastupnika kotara Crničkoga Dionisa Blažića uslied tužbe Dr. Andrije Torkvata Brlića i dvojice izbornikah putem požežke županije odredi iztraga, — priobći ban predsjednik, da je od pred-

sjednika kotarske izborne deputacije u Cerniku i od dotičnih malo ne svih izbornikah podpisanu na visoki sabor upravljenu pouzdanicu za njihovoga zastupnika Dioniza Blažića primio. Ova pouzdanica bude pročitana pred vis. saborom, a zaključeno je proti predlogu izviestitelja Vončine, da se vis. ova kuća do svojega konstatiranja neće upušćati u presivanje toga predmeta, nego da će to u svojem redu u pretres doći.

Imenovani odbor ad hoc dovršio je sve one poslove, koje je imao obaviti osrednji ovjeritbeni odbor, sastaviv spise u §. 17. poslovnika propisane, koji budu pred saborom pročitani.

Na temelju svojega poslovanja učinio je pomenuti odbor svoje predloge, koji su u navedenom zapisniku zabilježeni, te je ostavio vis. saboru na volju neka te njegove predloge budi pojedince ili pako sve skupa primi, ili š njimi po volji postupa.

Zastupnik Prica proti predlogu izviestitelja odborskoga Vončine misli, da bi se pitanje ovako staviti imalo: da li vis. kuća odobrava postupak odbora ad hoc u tome sastojeći, što je on mjesto centralnoga ovjeritb. odbora sastavio glavno izviešće, koje je po §. 17. poslovnika propisano; jer ako bi pitanje onako glasilo, kako je stavljeno, onda bi sliedilo, da da vis. kuća sve odobrava, što se je po odboru učinilo.

Govornik tvrdi, da je to tim više potriebno, jer koliko se on sjeća iz posliednje sjednice, odbor nije izaslan, da glavno izviešće centralnoga odbora sastavi, nego je bio izaslan da se posavjetuje o tome i mnienje svoje podnese vis. saboru, što u ovih izvanrednih okolnostih ovomu saboru činiti naleži. Zato da odbor nije bio naročito ovlašten, da mjesto centralnoga odbora glavno izviešće podnese; nego odtuda da nesliedi nipošto, da ovi odborovi koraci nisu valjani, nego da ta valjanost zavisi o tome, da li će sabor ovo odobriti. Govornik misli, da se pitanje u tome sastoji, da-li je odbor stanje stvari tako razjasnio, da mu u istinu nije drugo preostalo, nego postupati tako, kako je zaista postupao? U tom obziru da neima dvojbe, da se vis. kuća u tom pogledu izraziti može; jer ako nije odbor izaslani naročito ovlašten po saboru, da ono izradi, što bi bio morao centralni ovjeritbeni odbor izraditi odnosno sastaviti, da ipak nalog odboru podieljeni obćenito glasi i uslied toga da je odbor mogao unutar granicah naloga i ono izvesti, što centralnom odboru pripada t. j. glavno izviešće sastaviti; i ako vis. kuća unutar granicah naloga odobrava korake od odbora poduzete, to da može onda urediti stvar tako, kao da je već u posljednjoj sjednici naročiti nalog odboru podieljen bio.

Govornik dakle mnije, da se samo o tome pitanje staviti imade: da li vis. kuća odobrava upitne korake po izaslanom odboru poduzete?

Prije svega primjećuje ban predsjednik na ono mjesto zapisnika odbora ad hoc, gdjeno se govori o tome, zašto iz sabora mnogi članovi izostaju bez znanja saborova, da to nestoji, nego da su njemu kao predsjedniku saborskomu te stvari poznate, dočim je k njemu poslana deputacija od izostajuće stranke objavila, zašto u sabornicu nedolazi. Ban predsjednik mnije, da bi se uslied toga upitni pasus u odborskom zapisniku promieniti imao.

Zastupnik Prica veli, da ono, što je preuzvišenom gospodinu banu kao predsjedniku saborskomu po njekoličini članovah izostalih iz sabora objavljeno, po sam sabor neima oficiozne valjanosti, niti da to visoka kuća može očitovati, da je njoj poznato, zašto izostajući članovi saborski iz sabornice izostaju; jer po parlamentarnom običaju u inih ustavnih narodah, a i po praecedensu sabora hrvatskoga od god. 1861. imade ona stranka, ili oni članovi, koji iz sabornice otidju, ili izostanu, saboru pismeno očitovanje podpisano od svih članovah predati, i u tom očitovanju naznačiti razloge, s kojih iz sabornice izostaju.

Po tome je valjana ona opazka u odborovu zapisniku, a govornik predlaže neka se ona svakako u zapisniku ostavi.

Na poziv bana predsjednika, neka se vis. sabor izjavi, imali se upitna primjetba iz odborova zapisnika izostaviti ili ne? zaključeno je jednoglasno, da ta primjetba svakako ostati imade nepromjeneno u odborovu zapisniku. —

Po tome bude, u smislu predloga zastupnika Price, izviešće odborovo primljeno skupa sa predlozi i to tako:

1. Da se može ovaj sabor upustiti u nastavljanje svoga djelovanja?

2. Da ova vis. kuća ono, što je odbor mjesto centralnoga uvjeritbenoga odbora izradio, odobrava i prima.

3. Da možemo dalje djelovati, i da možemo upotrebljivati ove operate izaslanoga odbora, kao operate centralnoga ovjeritbenoga odbora, i da netreba čekati, dok ostala izostajuća braća u sjednicu dodju, i da će sabor nakon svojega konstituiranja ostale točke i predloge pretresivati.

Ban predsjednik izjavljuje, da su dve trećine saborskih članovah verificirane, te da bi se uslied toga u smislu §. 19. posl. mogao obaviti izbor saborskoga častničtva, naime dvojice podpredsjednikah i četvorice bilježnikah definitivnih, a nakon toga da bi se mogao sabor konstituirati.

Zastupnik Prica: Na izbiranje častničtva saborskoga od potrebe je zaključivanje. Nastaje dakle pitanje: da li smo mi sposobni valjane zaključke stvarati? — Moramo najprije konstatirati, imade li nas ovdje toliko, da bi mogli valjane zaključke stvarati, te tako i saborsko častničtvo birati. Obazrimo se na one §§. poslovnika, koji nam služe kao propisi pri zaključivanju u obće.

§. 69. poslovnika ustanovljuje, kada može sabor valjane zaključke stvarati t. j. on opredjeljuje, kolik je broj zastupnikah u tu svrhu potrebito. — Kao što je poznato, jeste §. 69. poslovnika kroz sabor god. 1861. revidiran i u tome preinačen, da mora pri svakom viećanju biti namjesto dvijuh trećinah absolutna većina verificiranih članovah prisutna. Nastaje ovdje pitanje: da li je u današnjoj saborskoj sjednici absolutna većina verificiranih saborskih članovah prisutna ili ni? Ako je: može sabor valjane zaključke stvarati, dakle i izbor svojega častničtva valjano obaviti. Ako pako nije, nismo niti vlastni to častničtvo birati. —

Govornik predlaže dakle, neka bi svietli ban prije svega odredio, da se konstatira: da li je u sabornici absolutna većina verificiranih članovah prisutna?

Svietli ban veli, neka se čita imenik. Sabornici žele neka se broje koliko ih je.

Zastupnik Prica predlaže, neka se sastavi imenik svih izabranih, prispjelih i verificiranih, zatim neka se konstatira, koliko je od prisutnih verificirano?

Po tome je bilježnik ad hoc dr. Napoleon Špun pročitao imena svih na sabor prispjelih i verificiranih članovah, kojih imade 217, od kojih je u sabornici prisutnih nabrojeno 115, dakle svakako absolutna većina konstatirana.

Zastupnik Ćepulić tvrdi, da je dokazanim načinom svakako konstatirana absolutna većina saborskih članovah, koji su prošli verifikaciju, te da po tome nikakove dalnje zapreke neimade biranju častničtva saborskoga. U svojem govoru

veli govornik, da je visoko predsjedničtvo saborsko jošte u sjednici od 24. studenoga reklo i konstatiralo, da imade svega 216 članovah saborskih verificiranih, te da se je po tome već onda sabor mogao konstituirati, nu onda se je pitalo: tko je verificiran, tko li ne? a rečeno je: da častnike mogu birati svi oni, koji su tako zvani verifikacionalni proces prošli.

Govornik tvrdi, da se sabor može na temelju do sada dokazanoga bez svake zapreke odmah konstituirati, te predlaže u smislu §. 19. poslovnika, da se biranje častnikah saborskih preduzme.

Ban predsjednik primjećuje, da bi možebiti shodno bilo biranje častnikah saborskih odgoditi na sutrašnji dan, pošto se je nadati, da će i od protivne stranke doći mnogi članovi u dojduću saborsku sjednicu.

Na pitanje svietloga bana predsjednika, tko je za predlog zastupnika Price? tko li za predlog zastupnika Čepulića? izjavi se sva visoka kuća za predlog Čepulića, i tako bje zaključeno biranje častnikah saborskih odmah preduzeti.

Ban predsjednik dade na to pročitati §. 26. poslovnika, koji glasi o samom izboru častnikah saborskih.

Po tome paragrafu pročitaše bilježnici ad hoc dr. Napoleon Špun i Ivan Stahuljak redom abecednim sva imena verificiranih članovah saborskih i pribilježiše sve one, koji su u sabornici.

Ovi redom idjahu k stolu, kod kojega je najstariji po časti od velikih županah sjedio i od njih na papiriću napisana imena najprije prvoga, a zatim drugoga podpredsjednika, a napokon imena četvorice bilježnikah primao od članovah redom abecednim izazivanih. Uspjeh toga glasovanja sliedeći je:

Za I. podpredsjednika glasovalo je od prisutnih 115 saborskih članovah, pošto se je banskoga stola prisjednik Živković od svakoga viećanja i glasovanja naročito uztegao, 114 članovah, od kojih je dobio;

Čepulić	110	glasovah
Subotić	1.	„
Mažuranić	1.	„
Kušlan	1.	„
Živković	1.	„

Za drugoga podpredsjednika glasovalo je 111 članovah, a od tih dobio je:

Dr. Šuhaj	99.	glasavah
Veber	2.	„
Adler	1.	„
Subotić	6.	„
Zastavniković	3.	„

Za četvoricu bilježnikah glasovalo je 111 članovah, i dani su glasovi za sve ukupno, od tih dobio je:

Stahuljak	110	glasovah
Dr. Napoleon Špun	110	„
Steković	101	„
Virag	101	„
Car Janko	7	„
Ožegović Ivan	6	„
Trnski	3	„

Po tome proglasi najstariji u časti vel. župan imena sliedećih častnikah:

I. podpredsjednik Avelin Čepulić.
II. podpredsjednik dr. Šuhaj
bilježnici:
Ivan Stahuljak,
dr. Napoleon Špun,
Skender Virag,
Ivan Steković.

Ban predsjednik pozove izabrane častnike, neka na svoje mjesto dodju i takovo zauzmu.

Od izabranih častnikah neima u saboru dr. Mirka Šuhaja.

Kad su ostali častnici na svoja mjesta došli, proglasi ban predsjednik sabor konstituiranim.

Na to se digne podpredsjednik Čepulić i u kratko rekne, da će na svojem mjestu sve ono učiniti, što samo ide na spas i blagostanje domovine naše, kojoj želi samostalnost i neodvislost u jakoj carevini austrijskoj.

Nakon toga zaključi ban predsjednik u $2\frac{1}{4}$ sata sjednicu, urekav sliedeću za dan 30. studenoga u 11 satih prije podne.

Šokčević, s. r.

Stahuljak Ivan s. r.
bilježnik ad hoc.

Subotić: Ja bi imao tu primjetbe staviti. Prva je ta, da se zapisnik neima voditi u formi diariuma, nego u formi zapisnika, kako ga propisuje §. 55. poslovnika. Dalje bi imao primietiti, da g. Prica nije kazao, da je izaslani odbor granice svoga naloga prekoračio, kad je izradio onaj operat, što ga je imao izraditi centr. odbor. Koliko se sjećam, držim ja, da nije to smisao govora g. Price, jer znam pozitivno, da je kazao, odbor mogao je na temelju obćeg ovlašćenja i to izraditi, ali specialnog naloga dobio nije: zato predlažem, da zaključak ovaj vis. kuća popuni i sada izjavi, da je odbor bio ovlašćen taj operat izraditi, da se nebi moglo izvoditi, da je odbor svoje granice prešao. To sam si držao za dužnost ovdje konstatirati.

Dalje se navodi, što sam ja sa svoje strane rekao, tumačeći ono, kako je odbor radio, i što je pri tom pred očima imao. Ja sam pristao uz predlog g. Price, a ništa drugo; ali u zapisniku ima stvarih, koje ja usvojiti nemogu. Treća primjetba je, da je u zapisnik uzeto, da je g. Prica predložio, da se najprije izbroji, da se vidi, dali su $\frac{2}{3}$ izabranih i verificiranih članovah prisutne. Da je taj predlog g. Prica učinio, to stoji: ali da je to modificirano predlogom g. Čepulića, to želim konstatirati, i da se u protokolu izpravi. Dakle mjesto ono u protokolu nemože stajati: da je predlog g. Price primljen; nego mora ovako doći, da se na temelju ovog predloga počelo brojiti, a uslied predloga g. Čepulića učinjen je zaključak, da se konstatira, dali je većina izabranih i došavših na sabor zastupnikah prisutna, usljed čega se sabor može konstituirati, i da je usljed toga zaključka i zbilja v. kuća k izboru častnikah pristupila. Po ovih 3 primjetbah molio bi vis. kuću, da se ovaj zapisnik modificira, a govor, koji je kao moja rieč u zapisnik uzet, čistio izbriše, jer u zapisnik nespada.

Jovan Živković: I ja sam isto htio napomenuti, najme, da to nije zapisnik nego dnevnik; u zapisnik spadaju samo predlozi i resultat glasovanja. Drugi moj predlog tiče se istine: bilo je samo 114 glasovateljah, jer ja sam se uzdržao od glasovanja, čemu u zapisniku traga neima.

Avelin Čepulić: Ja držim, da tu nije potriebno mnogo govoriti, jer §. 55. poslovnika jasno kaže; „U zapisniku ima biti 1. točno i od slova do slova naznačeno pitanje, o kojem se je glasovalo; 2. resultat glasovanja“, a

*

drugo ništa. Ja mislim, ako će se gg. bilježnici točno držati ovog §., da će biti sve u redu.

Ban predsjednik: Koje su vaše (proti Subotiću) opazke bile?

Subotić: Opetuje što je u početku kazao.

Ban predsjednik: Pristajete li, gospodo, na to, da se zapisnik tako izpravi? Molim, da ustanete.

(Digne se većina).

Avelin Čepulić: Budući vidim, da je to već primljeno, moram se pozvati na §. 56. poslovnika: „ako većina pronadje, da je prigovor glede zapisnika temeljit, da se mora još isti dan izpraviti.“

Ban predsjednik: To možemo kašnje izpraviti.

Pogledić: Ja imam još opazku, da je predlog, da se o vjerodajnici g. Blazića iztraga povede, samo predlog g. izvjestitelja Vončine, i da se vis. kuća nije htjela upuštati u taj predmet, nego kazala, da će to u svojem redu u pretres doći.

Ban predsjednik: Priznate li to, što g. Pogledić kaže?

(Većina).

Žuvić: Usljed previš. kr. reskripta, kojim se ovoj vis. kući dozvoljava izbor podpredsjednikah svojih, usudjujem se preponizno predlog učiniti, da vis. sabor imenuje odbor ad hoc, kojemu bi zadaća bila: 1.) uzeti ovaj kr. reskript u pretres, 2) u sljedstvu ovoga pretresa sastaviti representaciju, kojom da vis. sabor zahvali Nj. veličanstvu za podieljenu blagodat, kojom on može da bira podpredsjednike samovoljno, te samo na potvrdu podnese Nj. veličanstvu, jer do god. 1861. bilo je to pravo samo permisivno, dočim je sada nj. c. kr. ap. Veličanstvo saboru ovo pravo svečanim načinom podielilo. A treća zadaća odbora ovog bila bi ta, da se Nj. veličanstvu na potvrdjenje podnese izbor podpredsjednikah.

Subotić: Što se toga tiče, dok dodje reskript u odbor ad hoc, to je posve u redu, budući da treba da se stvar prije rieši, jer inače bi ona morala proći sve sekcije. Ali gospodo moja, što će taj odbor predložiti, nemožemo mu propisati, on ima stvar u pretresivanje uzeti, predlog učiniti, koji on opravdanim nadje i za koji drži, da se učiniti mora. U pogledu na broj osobah želio bi, da se u taj odbor imenuje barem 9 članovah, jerbo to je stvar važna, koju treba dobro pretresivati, a želio bih da u tom broju bude barem njekoličina onih, koji u sjednici nisu. Zašto? jer uviek moraju se smatrati kao da su prisutni u ovom saboru.

Ban predsjednik: Najprije bi morali glasovati da li se odbor imenovati ima?

(Većina).

Indi molim, koga želite da u taj odbor dodje.

Dr. Subotić: Ja bi mislio, da se odredi zato jedan od svećenstva i to njegova presvietlost biskup Kralj; jedan od magnatah i to g. grof Antun Jellačić, da se odredi jedan od velikih županah i to zagrebački, od zastupnikah predložio bi gg. Vebera, Vončinu, Pricu, (glasovi: Subotić;) onda od strane naše braće što nisu ovdje, g. Šuhaja, napokon od strane krajiških zastupnikah g. G. Zastavnikovića.

Prica: Ako je sabor konstituiran, onda se mora pri postupanju točno držati propisanoga poslovnika, a to tim više, jer je naš zakon stvoren za uzdržanje unutarnjega reda, moramo se ga držati toliko, koliko samoga ustava. Ovi propisi dakle su mjerodavni u svih slučajih, u svih viećanjih, u svih razpravah. Neću ovdje da govorim o tome, da li je možebiti ovaj predlog učinjen prerano, i da li nebi bilo probitačnije, da se ov predlog, što se tiče kr. odpisa, poslje stavi; nego budući da je učinjen i po većini primljen, smatram ga kao primljena; nego gospodo, kad se radi o izboru odbora, ima se držati točno poslovnik. Izvolite ga pročitati, nigdje nećete naći, da se pri biranju odborah imade onako postupati kako ovdje, da se naime odbor predloži, nego onako kako poslovnik propisuje, a taj je način taj, da se ovdje onako postupa, kao što jučer pri biranju častnikah, ne baš sasvim onako, da pojedince glasujemo, nego da svaki napiše toliko imenah, koliko članovah je zastupnik Dr. Subotić za odbor predložio i da se poslje revidiraju cedulje i resultat izvidi.

Ban predsjednik: Ja bi mislio, gospodo, da najprije bi imali po §. 11. verifikaciju prepornih članovah preduzeti; onda bi mogli dalje ići, jer to je najvažnije. Za sad se već u principu priznalo, da ćemo po svršenoj verifikaciji odbor birati.

Subotić: Što se toga tiče, da je odbor preran, ja se u tom slažem sa gosp. Pricom, ako visoka ova kuća pristane uz njega.

Što se pako tiče konstituiranja sabora, dopustite gospodo, da se o tom stavimo na čisto, jer to je glavni naš zadatak, pa da onda radimo složno. Ja sam bio uviek onoga nazora, da se imamo držati propisanoga poslovnika i načina, kojim je sabor 1861. god. išao. Ako hoćemo na temelju ovoga postupati, mislim, da prije nego išta drugo, stabiliramo si poslovni red. U poslovniku savršuje se sa §. 23. konstituiranje sabora (čita ga). To je dakle obavljeno. Pita se, što sada najprije obaviti valja? —

U poslovniku odsjek govori o načinu viećanja (čita §. 25): „Za pripravu viećanja podielit će se sabor, izuzam bana i prvoga podpredsjednika, žrebanjem u 5 odsjekah.“ To je dakle jedan predmet, koga bi prije svega učiniti morali. Kad pogledamo, kako je sabor 1861. god. radio, onda ćemo naći, da je on, kad se je konstituirao, izabravši si podpredsjednike i častnike, namah stupio k biranju odbora verifikacionalnoga za one članove, koji budu nadošli. Naravno je, da je ta stvar od prieke nužde jerbo već imade ovdje u mjestu zastupnikah, koji su došli, ali u verifikaciju nisu mogli doći. Dakle ima sabor poslje svoga konstituiranja i to učiniti. 2) sabor od 1861. g. izabrao je u istoj sjednici odbor peticionalni, koji će primati prošnje i molbenice, pretresivat ih i dotične predloge vis. saboru činiti. Taj je odbor potrieban, da ovi spisi neostanu u privatnoj shrani jer imam i ja predati molbenicu, koja mi je došla. 3). je ovdje propisano podieljenje sabora u 5 odsjekah; a i sabor od 1861. god. tako je radio podielivši svoje članove žrebanjem na pet odsjekah. Imamo dakle put, kojim su naši predšastnici išli.

Kad je sabor to uredio, onda je u 7. svojoj sjednici odmah preduzeo verifikaciju i na temelju operata centralnoga odbora svršio verifikaciju.

Ovo bi bio dakle četvrti predmet, kojemu bi mi sada svakako pristupiti mogli, a to bi bilo dosta za danas, a možebiti i za sutra i preksutra. Ja bi dakle predložio, da se u smislu poslovnika i ususa od 1861. god. najprvo izabere odbor verifikacionalni, 2. odbor peticionalni; 3. da se podielimo u 5 odsjekah; onda, ako bude vremena, da predjemo na pretresivanje operata verifikacionalnoga odbora. Imam jošte čast predstaviti vis. saboru, da je 1861. god. odbor

peticionalni bio izabran votizacijom, da je odredjena bila komisija i da je ta komisija imala konstatirati broj i imena članovah odborskih: uzimam si dakle slobodu, predložiti, da se sada na isti način postupa.

Što se tiče onih 5 odsjekah, u koje bi se imali žrebanjem podieliti, to bi ja predložio, da se u te odsjeke uzmu ne samo oni, koji su ovamo došli, nego i ona naša braća, koja nisu ovdje, buduć ih nemožemo izključiti (Živio). Ja bi dakle taj predlog učinio i molio, da se vis. sabor izvoli o tom izjaviti.

Avelin Čepulić: Po mom mnienju §. 69. poslovnika ovu stvar sasvime razjasnjuje: „Kad se vieća i odlučuje, treba da bude prisutna absolutna većina.“ Ja nisam htio baš danas o tom govoriti, nu pošto se već rieč povela, mislim, da će vis. kuća najsigurnije postupati, ako se strogo drži zakona. Jučer je prigodom napomenuto, da kad bude sabor konstituiran, da će mu onda prva zadaća biti, konstatirati, jedali može valjane zaključke stvarati. Nakoliko sam sada osvjedočen, da svih narodnih zastupnikah ukupno ima 173, to je resultat svega toga, da je 87 absolutna većina, nego ovi moraju biti strogo već odobreni. Nakoliko sam mogao proračunati, neima prisutnih takovih više nego 69. S toga je najprije potrebno, da se vis. sabor pobrine za to, da dobimo absolutnu većinu narodnih zastupnikah, jer držim, da bi svaki zaključak, koji bi se u ovom stanju stvorio, u smislu §. 69. eo ipso nevaljan bio. S toga sam ja toga mnienja, da mi odgodimo imenovanje odborah, i prije svega predjemo na verifikaciju.

Jovan Živković: Ako neima absolutne većine, nemožemo ni verificirati, jednom riečju, ako to stoji, što je g. Čepulić naveo, nemožemo ni za korak dalje ići. Kad je sabor konstituiran, onda stoji regula §. 69., da mora svagda biti absolutna većina zastupnikah prisutnih, ako toga neima, onda ja odričem svakomu zaključku valjanost. Neka se dakle broji, da znamo koliko nas ima, jer drugčije ćemo ići iz jedne fikcije u drugu.

Subotić: Netreba fikcije da imamo, nego držimo se zakona. Da su ona gospoda, koja su izstupila, prisutni, to nitko netvrdi; ali da se ima držati, kao da oni k ovomu saboru neprinadleže, to nestoji, jer nisu mandate položili; oni se dakle imadu smatrati kao svaki od nas, koji danas u sjednicu dodje, a sutra možebiti doći neće. Dakle se imaju smatrati kao dio ovoga sabora. Pitanje je ovdje, što će se u verifikaciji raditi. Mi imamo izborah, koji su nepreporni, imamo izborah, koji su preporni. Koji su preporni, oni pod §. 11. podpadaju. Izvolite čuti, kako glasi onaj §: „Oni izbori, o kojih nastanu razpre, razpravljat će se uslied mnienja, za koje je bila absolutna većina odbora, istom poslje, kako se je sabor konstituirao.“ Ovdje je dakle samo naznačeno vrieme, kada ovi izbori na red razprave dodju. Sabor je konstituiran, dakle je vrieme sada tu, da i o ovih izborih razpravljamo. Kako se ima to razpravljati, to kaže §. 16: „Ako se o valjanosti kojega izbora ili poziva banskoga sumnja porodi, o tom odlučuje sabor,“ ali kako? svi koji su u saboru, koji su verifikaciju prošli, koji se kao prisutni smatrati imadu, svi u razpravi udioničtvuju; jer evo što kaže ovaj §. dalje: „Kad dodje red na glasovanje o valjanosti kojega izbora, najprije će se dignuti na predsjednikov poziv oni, koji su mnienja izvjestitelja odsjećnoga, zatim oni, koji su proti tomu mnienju.“ Ovdje se nitko neizključuje, koji je u saboru. „U slučaju dvojbe pokuša se ovakovo glasovanje i po drugi put.“ Ovdje se nitko neizključuje, koji je u saboru. „Ako ni onda nebude jasna većina, pozovu se već verificirani članovi abecednim redom, da glasuju krugljicami.“ Ovdje se vidi, da u saboru ima članovah verificiranih i takovih, koji to još nisu. Verificirani pako ovdje nemogu drugi biti nego oni, koji su kroz verifikaciju prošli, a neverificirani su oni, koji su u sabor nadošli i pisma svoja dotičnomu odboru predložili, ali nisu još verifikaciju prošli. To je moje mnjenje, jer ja držim, da ima ovdje i takovih članovah, koji mogu takodjer u saboru sjedeti i ovdje o razpravah prepornih članovah glasovati sve dotle, dok nedodje na uže glasovanje.

Ali gospodo moja, buduć da ima više mnenjah o tom, tko se ima uzeti verificiranim ili neverificiranim, neka se to uzme baš u najstrožjem smislu, da su ovdje verificirani samo oni, koji su odobreni: ništa nam ni onda na putu nestoji, verifikacionalni posao preduzeti. U slučaju, da glasovanje nebude bezdvojbeno, onda se mogu pročitati svi oni, koji su verifikaciju prošli, ili ako hoćete oni, koji su odobreni.

Molim, gospodo, da mi dopustite još to opaziti, da stvar i po doktrini protivne nam braće nemože drugčije biti; jer vi izvoliste čuti, da su oni kazali, da, sabor počmu $^2/_3$ od onih, koji su došli; neka bi došli samo sto, ako su od ovih sto $^2/_3$ verificirane, onda se može po onom mnienju ka konstituiranju sabora pristupiti.

Dakle ja mislim, gospodo, da razlika medju ovom alternativom, izabrati odbore i podieliti se u odsjeke, pa onda verificirati, ili prije verificirati, pak onda birati odbore i dieliti se u odsjeke, nije tako velika, tako bitna. Ja pristajem uz obadvoje.

Počmimo dakle verificiranje, svršimo ga, pak onda se podielimo u odsjeke i to zato, jer je i sabor od 1861 god. tako postupao. Pristajem uz g. Čepulića, da se najprije verifikacija preduzme.

Ban predsjednik: Primate li prelog g. Čepulića, da se u smislu §. 16. sada preduzme najprije verifikacija? koji su zato, neka ustanu (svi ustanu.)

Molim dakle g. izviestitelja, da pročita svoje izviešće.

Izviestitelj Vončina: Medju vjerodajnicami, koje se u odboru ad hoc nisu mogle odobriti, nalaze se vjerodajnice gg.: Ivana Laudenbacha, Josipa Babića, Gjure Cebocija, Antuna Regena, Mavre Brooza, Janka Cara i Germana Angjelića. Proti ovim vjerodajnicam učinjen je prigovor s toga, što po §. 24. naputka za izvršivanja izbornoga reda za ovaj sabor prisjednici izborne deputacije izborni zapisnik podpisali nisu. Centralni odbor misli, da se ovi izbori odobriti nemogu, prije nego se propisanoj formalnosti nezadovolji; s toga predlaže, da se o tom odluči, da-li se imadu odobriti ili ne? i da-li ima sabor sam putem nalježne oblasti nastojati, ili sami zastupnici, da se zapisnikom dotični podpisi pribave? i kad to bude, onda nebi bilo ništa proti njihovim vjerodajnicam. Ja dakle u ime centralnoga odbora predlažem, da se neovjerovljuju, dok se nezadovolji §-u 24. ove ustanove.

Ban predsjednik: Molim onu gospodu, koja su za mnjenje izviestitelja, da se dignu.

Prica: Da bi mogli to prosuditi, morali bi poznati te pogreške, koje su se uvukle u vjerodajnice, jer su te pogreške neznatne, takove, koje nezasiecaju u bitnost vjerodajnog pisma, ja neuvidjam, zašto radi takove malene mahne čitavi izbor nebi priznali?

Izv. Vončina: Ja sam naveo, da te mahne u tom

obstoje, što zapisnici nisu podpisani od svih onih, koji bi jih imali po zakonu podpisati; a to je po mojem i po mnjenju centr. odbora i pojedinih verifikacionalnih odsjekah svakako važna pogreška, radi koje se ove vjerodajnice nemogu odobriti.

Prica: Što se mene tiče, ja sam toga mnenja, da imamo u tom obziru već u saboru od 1861. god. precedenciju; treba dakle, da se je držimo. Ja se sjećam, da je takovih vjerodajnicah bilo i na saboru od 1861. god.; pa i sjećam se, da sabor nije dotične izbore nevaljanimi proglasio, nit im oduzeo legitimaciju dotle, dok ovo nebi bilo izpunjeno.

Ja mislim, da se to i ovdje može učiniti, kako god. 1861.; a onda priznali su se izbori pri takovih pogrieškah za valjane, nego samo se je taj uvjet postavio, da se pogreške, buduć neznatne, imadu naknadno izpraviti Ja bi dakle ovdje taj predlog postavio, da se svi izbori za valjane proglase sa dodatkom, da se pogreške formalne naknadno imadu izpraviti.

Vel. žup. Svetozar Kušević: Ja pristajem u ovom pogledu uz mnenje izaslanoga odbora ad hoc, i to zato, jer nam u ovih naših okolnostih treba vrlo strogim biti pri izpitivanju i obavljanju verifikacionalnog posla, i to tim više pristajem, što se kroz ove primjetbe izbori nevaljanimi neproglašuju, nego se ide na to, da se opredieljenoj formi zadovolji. Ja bi dakle mislio, da bi taj predlog tim većma primiti mogli, čim se ovoj gospodi o kojoj se radi, tim nikakav uštrb nepravi, niti jim se u saboru uzkraćuje pravo. Zato sam ja toga poniznoga mnienja, da se nedaje gospodi, da to popune, nego da se od strane sabora, i to putem administrativnim, one mahne naknade, koje su se samo slučajno uvukle. Tim putem bi se doskočilo formalnosti.

Subotić: Dopustite gospodo, ja sam u odboru: naravna je dakle stvar da nemogu proti njemu govoriti; ali mi je nješto napomenuti.

Kad je odbor predlog taj učinio, imao je dostojanstvo ove kuće pred očima. U njekojih zapisnicih fali podpis prisjednikah, a u drugih zapisnicih, kao kod g. Angjelića, nije izrečeno, kolik je broj biračah bio. Odbor je mnio. da vis. ova kuća neće ni časa počasiti, te izbore verificirati, kad se ove mahne izprave; dok pako one izpravljene nisu, ili dok to nije u redu, odbor sam nije mogo predložiti visokoj ovoj kući, da ih verificira. Zašto? zato jer bi mi onda per fictionem držali da su verificirani; a kad se nebi mahne mogle nadoknaditi, onda bi sabor morao uništiti ono što je prije aprobirao. Zato je odbor mislio, da dostojanstvo ove kuće ište, da se ona neprehitri nikakvim zaključkom, i to tim više, što se po §. 16. dotičnoj gospodi tim nikakva nepravda nečini, jer mogu i po praksi od 1861. god. viećati; s toga je dakle mislio odbor, da se oni za sada odobriti nemogu, nego neka prije popune one mahne, i onda predlože saboru svoje vjerodajnice. Jer uzmimo slučaj, da je prisjednik umro, onda ov temelj našega verificiranja nemože valjati, nego onda bi se moralo drugo štogod izreći, i to na temelju pravičnosti i na temelju prava, koje ovoj kući pristoji.

Obazrio se je odbor i na precedenciju od 1861. god., gdje se je više takovih izborah odobrilo; ali onda gospodo moja, nije obstojao zakon, da se izbori u buduće imaju strogo držati propisanoga reda. To je dakle vodilo odbor, da je predložio saboru ono, što nikomu neškodi, a dostojanstvo ove kuće čuva: da se izpune izprave tako, da budu odgovarale izbornomu redu, pa onda ćemo jih odobriti: a ako se neizpune, za temelj odobrenja nemogu nam služiti.

Prica: Pitanje, o kojem se sad radi, jest to, da-li je ta mahna bitna ili ne? Jer ako je bitna, pa se poslje neizpuni, to bi mi ovdje već implicite izrekli, da su dotični izbori nevaljani; ako pako bitnosti neimade, ako po zapisniku, kao što nam ovdje predleži, neima nikakve krivde proti izboru, onda nam neostaje ino, nego predstaviti si, da su izbori po zakonu obavljeni. Ja neznam dakle, u čem bi se moglo utemeljiti, da valja obustaviti izreku o verifikaciji dotle, dok se ove pogreške naknadno neizpune; nego po mom mnjenju mi ovdje, ako proti izborom neima nikakve pritužbe, nemožemo na ino, nego priznati ih za valjane i odrediti, da se te malene pogreške naknadno izpune, ali da od toga, da li se ove mahne izprave ili ne, nipošto nevisi legitimacija sama.

Ivan Vončina: Ja ću samo toliko narodn. zastupniku Prici odgovoriti, što on kaže, da ovo nemože nam služiti kao temelj prosudjivanja, jeli izbor u redu ili ne?

Po §. 12. saborskoga poslovnika, oni su svi izbori preporni, glede kojih verodajnice nisu sastavljene u redu; a ove nisu sastavljene u redu, jer ne odgovaraju pripisanoj formalnosti, dakle je to svakako bitna pogreška. Zato ja predlažem, da se za sada neupušćamo u valjanost ovih izborah, nego da to odgodimo, dok se vjerodajnice onako nesastave, kao što moraju sastavljene biti

Ban predsjednik: Molim sada onu gospodu, koja su mnienja g. izvestitelja odbora, da se dignu. (Većina se digne.) Sad ona, koja su protivnoga mnjenja (g. Špun Nap.)

Kojim će se putem to nabaviti? (Glasovi: po predlogu g. Kuševića, putem administrativnim.)

Vončina: Čita odborski predlog glede zastupnika Svetozara Miletića.

Proti ovomu izboru neima nikakvoga prigovora, nego centralni odbor, što ga je vis. sabor izaslati izvolio, da sastavi predlog, kako da sabor može zakonito nastaviti svoje djelovanje, našao je, da g. Miletića nenalazi u imeniku onih saborskih članovah, koji su u prvoj sjednici razredjeni bili na odsjeke. Poznato je, da ovaj gospodin nije niti došao, niti se zna, da li će doći; jer ništa još nije prijavio. S toga odbor misli, da bi ovdje umjestno bilo, da se o njegovoj vjerodajnici ništa neodluči dok ovaj gospodin sam nedodje. Čim on dodje, onda će se i njegova vjerodajnica u pretres uzeti, pa neće biti proti valjanosti njegovoga izbora od strane odbora nikakvoga prigovora.

Ban predsjednik: Molim, da se dignu ona gospoda, koja su mnjenja g. izviestitelja (Većina.) A sada ona gospoda, koji su protivnoga mnienja (Njekoliko.)

Živković: Ja bi rado rieč povesti, da nebudemo u neizviestnom, da se konstatira, koliko nas ovdje imade, što bi mogli gospodą bilježnici izvesti. Dok toga neznam, uzdržajem se svakoga glasovanja.

Virag i Pešić: Ima ih 114.

Živković: G. Čepulić pako je prije kazao, da ih neima ovdje više nego 69.

Čepulić: G. Živković nije me dobro razumio, ja sam samo govorio o verificiranih t. j. dobrenih u strogom smislu; sigurno neće mi on zaniekati, da imam na toliko dobre oči, da vidim da ima ovdje više nego 69. članovah.

Što se tiče stvari, imam ja samo to primietiti, da poslovnik nigdje nezahtieva, da bude član prisutan; jer kad je za verifikaciju podnio svoje spise, naveo je i razloge, zašto nije ovamo došao. Ja bi dakle mislio, da se ovo pismo

svakako mora pročitati, da uvidimo razloge, zašto nije došao, valjda baš zato, da prištedi narodu nepotrebite troškove, u slučaju da se nebi mogao verificirati.

Želio bi, da se ovo pismo koje glasi na vis. sabor, ovdje pročita.

Ban predsjenik: Nemože se pročitati; jer ga neima ovdje, nisu ga predali.

Josip Špun: Kad to načelo priznamo, da ima jedan pravo izostati i čekati, hoće li ga sabor verificirati ili neće, onda nije nijedan dužan ovamo doći, i svaki će samo zapisnik poslati.

Vončina: Ako ima jedan to pravo, tko bi isto zabranio i cieloj stotini?

Subotić: Odbor je kod izbora g. Miletića našao sve u redu, samo da njega još ovdje neima; za to predlaže, da se proti njegovoj verifikaciji neima ništa drugo prigovoriti, nego samo, da ga još ovdje neima.

Prisjedn. b. stola Jovanović: Ja znam, da nije sin ove kraljevine. Vaš je predlog taj, da čekamo, dok on dodje; a on će s druge strane opet čekati, dok se izbav njegov ovako ili onako rieši, da zna, hoće li doći ili ne. Dakle kamo čekati! i dokle će narod, koji ga je za svoga zastupnika izabrao, biti ovdje nezastupan. Ja si dakle uzimam slobodu, predložiti, da se rieši pozitivno, hoće li se primiti ili neće; jer nije poznato, da nije sin ove kraljevine.

Čepulić; Ja si slobodu uzimam, gledati ovdje na §. 68.: „Kad se glasuje, nije slobodno držati govora, niti svoje glasovanje razlozi podupirati“. Kako svih tako se imamo držati i toga §-a.

Vončina: Proti izboru grofa Normana učinjen je taj prigovor, da on nije sin trojedne kraljevine, nu pošto je dokazano, da već 15 godinah u ovoj kraljevini živi, da je u vojski služio, i da ima posjed u Slavoniji, odbor ovaj, koji ima predložiti vis. kući resultat verifikacionalnog svoga poslovanja predlaže, da bi se odobrio izbor g. grofa Normana.

Ban predsjednik: Gospoda, koja su za mnienje g. izvjestitelja, neka se dignu (većina.)

Sad molim onu, koja su protivnoga mnienja (dva.)

Vončina: Proti izboru narodn. zastupnika Imre Bertalana podignut je u 1. odsjeku taj prigovor, da on nije sin trojedne kraljevine, pak ujedno većinom glasovah zaključi, da se izbor proglasi nevaljanim, dok se neizkaže sa svojstvi, koje propisuje članak 8. izbornoga reda. Odboru nije poznato, da li su već 1-mu. odsjeku podnešena kakova dokazala ili ne; stoga nemogu drugo nego predložiti, da se izbor njegov neodobri, dok se neizkaže, da je sin ove kraljevine.

Veber: Molim, neka se kaže, da li imade on kakav posjed onako, kako grof Norman.

Pesić: Vlastelinski je činovnik, pak neima nikakva posjeda.

Ban predsjednik: Koji su mnienja izvjestitelja, neka se dignu (učini se.) To je većina.

Sad oni, koji su proti mnienju izvjestitelja. (Nitko neustane.)

Vončina: Proti izboru Mate Toljana i Andrije Ostriša imade pritužba, odbor mnije, da se nemože priznati valjanim, dok se glede tužbe neizvidi, da li je temeljita ili ne. Tužba nije u rukuh odbora; jer je medju onimi spisi, što se nalaze kod izvjestitelja Mrazovića.

Svakako je odbor toga mnienja, da se stvar za sada meritorno riešiti nemože, dok tužba nebude došla do rukuh sabora; onda se može odrediti iztraga ili pako saznati, da tužba neima nikakvoga temelja. Za sada se izbor nemože odobriti.

Ban predsjednik: Koji su toga mnienja, neka izvole dignuti se. (Većina se digne.)

Sad, koji su proti tomu (njekoji se dignu.)

Vončina: Radi gosp. zastupnikah Teodorovića i Mažuranića učinjen je u dotičnom odsjeku prigovor taj, da obćine, koje su ih izabrale, neimadu prava zastupstva na saboru; jer nisu navedene u imeniku onih obćinah, kojim pripada to pravo po izbornom redu. Prigovor taj je toliko temeljit, što zbilja nedolaze u dotičnom imeniku; ali je tim obćinam dozvoljeno bilo zastupstvo i na saboru od g. 1848. i g. 1861., za tim obzirom na §. 11. izbornoga reda, koji ovako glasi: (čita ga.)

Dakle ove obćine, nenalazeće se u onom izkazu, imale su dozvoljenje, da šalju na sabor, i stekle su povrh toga to pravo kraljevskom resolucijom i to od 6. travnja 1861. god.

Zato odbor predlaže, da se oba pomenuta izbora proglase zakonitimi.

Ban predsjednik: Koji su toga mnienja? (svi se dignu.)

Proti tomu? (nitko.)

Vončina: Što se tiče izbora g. Miškatovića i Solaričeka, smatra odbor, da oni nemogu u razpravu doći, dok onaj, kojega bi imali zamieniti, nepoloži madata; Mirko Hrvat imao bi se dakle pozvati, da se odrekne zastupstva jedne ili druge obćine, pa tek onda mogle bi se u pretres uzeti vjerodajnice zamjenikah.

Ban predsjednik: Koji su mnjenja izviestitelja? (svi.)

Koji su protivnoga mnienja? (nitko.)

Vončina; Glede vjerodajnicah zastupnikah grada i kotara Rieke primjećava se samo, da budu u buduće sastavljene jezikom hrvatskim. Vjerodajnice te naime sastavljene su jezikom talijanskim, a odbor misli, da to nepovrjedjava valjanost izbora; ali smatra, da bi se im naložila ta dužnost, da se imadu u buduće sastaviti jezikom hrvatskim a ne talijanskim.

Ban predsjednik: Primate li taj predlog? (svi ustanu.)

Sad neka se dignu ona gospoda, koja su proti tomu, (nitko neustane.)

Vončina: Proti izboru Vladovita Zorca podignut je prigovor u 4. verifikacionalnom odsjeku, i to pozivom na izborni zapisnik, gdjeno na čelu stoji Zorac kao predsjednik, a medju podpisi izborne deputacije dolazi gosp. Miličić.

Odsjek verifikacionalni prigovorio je tomu, što je tu protuslovje medju čelom i podpisom zapisnika; a odbor, kojega je vis. sabor izaslao, nalazi to sasvim u redu, dapače, da to nije moglo drugčije biti; jer g. Zorac bijaše imenovan predsjednikom izborne deputacije, i po svoj prilici nije mogao znati, da će resultat biranja njemu povoljnim nastati.

Kako se iz zapisnika izbornoga vidi, g. Zorac, kad je vidio, da imade glasovah mnogo, koji na to smjeraju, da on izidje kao zastupnik, nije mogao drugo, nego odustati sa predsjedničke stolice, pa svome namjestniku g. Miličiću ju ostaviti; dapače, kad on toga nebi bio učinio, i sve bi se bilo obavilo pod njegovim predsjedničtvom, tako da on kao predsjednik izidje takodjer kao zastupnik, onda bi upravo to po mnienju odbora povod bilo prigovoru glede valjanosti njegovoga izbora.

Ako se gospoda malko uztrpiti izvole, ja ću izborni

*

zapisnik donieti i pročitati, gdje je ciela procedura opisana, kako se je taj izbor obavio.

(Čita izborni zapisnik.)

Iz svega ovoga se vidi, da je tu bilo onaka života, što mi inače kažemo kortešovanje za jednu i drugu stranku, a a da bi bio kakav nered kod izbora samoga vladao, dokazom zapisnika ovoga nemože se uztvrditi; dapače uprav one tužbe, koje su pred izbornom deputacijom bile prijavljene, one su ujedno oprovrgnute kroz to, što su se tužitelji pritužili, da je njekako silovanje sa ceduljami obstojalo, dokazuju, da je tužba netemeljita; jer taj birač pozvan kazao je, da to nije istina, nego da je sam došao u sisački magistrat, neznajuć pisati, da je sam dao cedulju napisati imenom sudca Zorca: odbor dakle iz svega navedenoga nevidi ništa temeljita, s česa bi se valjanost izbora g. Zorca mogla narušiti i predlaže, da se ov izbor odobri.

Ban predsjednik: Molim, da se ona gospoda dignu, koja su za mnienje g. izvjestitelja (svi.)

Sad koji su protivnoga mnienja (nitko neustane.)

Vončina: Proti izboru narodnoga zastupnika g. Dinka Blažića podnio je tužbu g. A. T. Berlić kao tobožnji sukandidat u ime jošte dvoce drugih biračah. Odbor predlaže, da se uputi ova tužba na županiju požežku, da se temeljitost njezina konstatira i izviešće podnese. Medjutim izvoli svietli ban uručiti ovamo protu tužbu biračah samih, koju sam imao čast vis. saboru takodjer pročitati.

Ovim očitovanjem, prosvjedom hoće, da se dokaže, da tužba g. Brlića, koji napada valjanost izbora g. Blažića, neima nikakvoga temelja, dapače ovdje stoji, da on nije bio niti prisutan.

Odbor misli, da te tužbe svakako nemožemo ignorirati, nego da se konstatira, ima li g. Berlić ikakav temelj, ili tuži samo iz obiesti; s toga predlaže, da se ovjerovljenje vjerodajnice g. Blažića odgodi, dok se putem iztrage ta stvar ne iznese na vidjelo.

Dr. Špun: Čitam ja u §-u 13. poslovnoga reda ovako: Tužbu glede zastupnikah mogu podnieti samo izbornici ili sukandidati dotičnoga izbornoga kotara.

Prema tomu niečem ja, da je g. Berlić bio izbornik ili sukandidat kotara cerničkoga. Ja dokazujem svoje tvrdjenje izbornim zapisnikom i molim g. izviestitelja, imade li izborni zapisnik?

Vončina: Neimam.

Dr. Špun: Ja sam član bio verifikacionalnog odsjeka, koji je viećao o predlogu glede izbora ćerničkoga, i kano članu poznato mi je osobno, da su u izbornom zapisniku poimence navedena imena svih izbornikah. Iz toga se vidi, 1.) da pod pritužbom nitko od izbornikah podpisan nije; a 2.) to, da g. Berlić nije mogao biti sukandidat, pošto je Blažićev izbor obavljen jednoglasno; gdje je to, tamo nemogu pripustiti načelo, da može biti sukandidat; jer on mora imati stanovitu stranku za se; možda je on želio biti zastupnik, nu nije bio kandidat, jer drugčije bi §. 13. izgubio svu svoju praktičnu valjanost, ako bi svaki mogao tužbu podnieti, komu se svidi. S toga usudjujem se učiniti taj predlog, da odbijemo tužbu g. Berlića, u koliko g. izviestitelj može predložiti vis. ovoj kući dotični zapisnik izborni, ako pako sada nebi mogao, onda neka odbijemo pritužbu pod tim uvjetom, da se vis. kuća iz izbornoga zapisnika naknadno osvjedoči, je-li izbor jednoglasno ili ne, je-li dakle moglo biti sukandidata? Drugo je to, da je pritužba podpisana od dva čovjeka, kojima pravo pritužbe nepripada, jer nisu izbornici.

Pogledić: Ja sam takodjer imao čast biti u četvrtom odsjeku, kad se je ova vjerodajnica pretresivala. Meni je stvar dobro poznata. Prvi je zapisnik manjkao, predložen je za vrieme drugi zapisnik, u kojem je ova mahna izpravljena; dakle izbor je, kao što dobro znam i mogu uvjeriti vis. ovu kuću, jednodušno učinjen, i ja nebi bio radi formalnosti protivan, jer mislim, da tu može svaka sumnja prestati, i slažem se podpuno sa mnienjem g. predgovornika, ter predlažem, da se ova tužba sasvim zabaci.

Ban predsjednik: Predlog izviestitelja je taj, da se iztraga odredi; molio bi onu gospodu, koja su toga mnienja, da ustanu (manjina ustane.)

Sad molim onu gospodu, koja su proti tomu mnienju, koja naime nisu za iztragu (većina ustane.)

Vončina: Čita odborski predlog, da budu prisjednici banskoga stola ovjerovljeni kao zakoniti pozvanici banski.

Ban predsjednik: Gospoda, koja su mnienja izviestitelja molim da se dignu (većina ustane.)

Kardinal Haulik: Akoprem se iz onoga, što je dosad u našem saboru učinjeno, osobito iz duha jučerašnje sjednice dovoljno razabrati dade, da je najveća strana ovoga saborskoga tiela za to, da se slavnomu banskomu stolu i nadalje udieli pravo mjesta i glasa kod saborskih pretresivanjah; i premda znam, da bi se ta stvar i bez moga glasa povoljno po banski stol riešila: sa svim tim nemogu se uzdržati, da u kratko neizjavim svoje mnienje glede toga pitanja. Neću se upuštati u nabrajanje i obširnije razlaganje u prilog banskomu stolu vojujućih razlogah, samo ću njeka navesti, na kojih se moje osvjedočenje poglavito osniva, i koja će možebiti što to doprinieti moći k razjasnjenju dvojbah, koje su se gdjegdje pojavile, ter bi se u buduće poroditi mogle. Jer kako mi se vidi, biti će glede toga pitanja još svakojakih prigovorah.

Najprije čini mi se, da već sama dosljednost i dostojanstvo saborskoga tiela u obće zahtieva, da od zaključka, kojega je sam, i to u novije vreme stvorio, koji je kralj. sankcijom potvrdjen, te je tako postao formalnim zakonom, bez velevažnih uzrokah neodustaje, i da ga nemienja; osobito ako takovo promjenjivanje prejudicira i vriedja čast i štovanje muževah uglednih i za domovinu zaslužnih. Taj razlog vidi mi se u nazočnom pitanju tim važniji, što je s jedne strane očevidno, da bi izključenje banske stolice iz sabora sbilja žalostno djelovati moralo, tako na ukupno toli ugledno u našoj domovini tielo, kakovo je banski stol, kao i na pojedine člane istoga.

S druge pako strane, što po mom uvjerenju razlozi proti banskomu stolu navedeni nisu nimalo pretežniji od protivnih razlogah.

Drugo, što mi je napomenuti, jest, da bi izključenjem banskoga stola štetovala domovina naša u pogledu sudbenom i zakonodavnom. Jer tajiti se neda, da u obće muževi, u kojih imade većega i obširnijega znanja zakonah i zakonotvorstva, a za takove bez dvojbe držati moramo one, koji zauzimlju ugledna mjesta kod banskoga stola, — mogu mnogo hasniti kod stvaranja valjanih i spasonosnih zakonah. „Justitia regnorum fundamentum“ kaže stari axiom, koji i sada valja, a valjati će uviek. Biti će navlaš jedna od bitnih zadaćah i našega sabora: reformiranje sudbenosti i uvedenje bržega i točnijega sudnoga postupnika. U tom pogledu pako, tko nam može dati boljih i zaufanijih savje-

tah, ako ne muževi, koji se od mladosti svoje bave juridičkimi znanostmi, te po svom zvanju i službi sudbenu struku rukovode? Nadalje i kod drugih naobraženih narodah vidimo zakonodavna tiela sastavljena iz svih skoro razredah gradjanstva, iz muževah svakoga zvanja.

U najnovije vreme podieljeno je u erdeljskom saboru mjesto i glas cielomu guberniju, tomu velikomu tielu, kojega jednu čest sačinjava sudbeni stol erdeljske kneževine. Kod nas neima niti namjestničko vieće, niti koj drugi dikasterij mjesta na saboru: zašto dakle oduzeti to pravo i jedinomu banskomu stolu, koji ga je u svih glavnih skupštinah uživao, i koje mu je i po kralju potvrdjeno? Doista, ako je naš sabor, sliedeć mudro načelo drugih narodah, udielio akademiji, tielu zastupajućemu znanstvenu struku, mjesto i glas na saboru: neuvidjam, zašto bi se upravo morao izključiti banski stol, tielo zastupajuće sudstvenu struku, koje nam može biti kod stvaranja zakonah od tolike koristi?

Kaošto neću, da dosadjujem visokomu; saboru nabrajanjem razlogah, u prilog banskomu stolu padajućih; isto tako neću se upuštati u oprovrgavanje protivnih mnienjah. Jedno je samo, što mukom mimoići nemogu, tim manje, pošto vidim, da nije svestrano pretresano. Kaže se naime, da niti na ugarskom saboru kraljevski stol nije imao pravo glasovanja, nego imao je samo mjesto, i to kao sudbeno tielo, komu bijaše zadaća ustati u slučaju, ako bi se povriedio zakon ili kraljeva osoba.

Ali neda se tajiti, da su u prvašnja doba članovi kraljevskoga stola kao takovi na saborih ugaskih uživali jednako pravo sudjelovati kod zaključakah saborskih, kao i zastupnici županijah, kaptolah i gradovah. Stopram u saboru godine 1790. i 91. počeše jim uzkraćivati pravo glasovanja, kad je naime zavladao običaj, glasove brojiti ne pako uvažavati; što prije nije bivalo, i što se bar po mojem mnienju neslaže sasvim sa starimi zakoni, koji ne većoj, nego razboritoj stranki priznavahu pravo odluke. Sa svim tim i poslje god. 1790. udoničtvovahu članovi kraljevskoga stola kod javnih saborskih pretresivanjah. Sám sam vidio svojima očima, i čuo na vlastite uši našega za onda prabilježnika gospodina Mikšića, kako je sjedeć kod kraljevskog stola u javnoj saborskoj sjednici podulji govor govorio. U ostalom neće se nitko čuditi, da je kraljevskomu stolu u novije vreme uzkraćen glas na ugarskom saboru, komu je poznata ona prevaga, koju su si znali prisvojiti zastupnici županijah proti duhu zakonah. Velim proti duhu zakonah, znam bo, da je bio na saborih ugarskih u novije doba svim petdeset i dvima kraljevskima i slobodnima gradovima podieljen samo jedan glas, tako, da svi ukupno gradovi nisu više važili kod rješavanja javnih pitanjah, nego tornjanska, ugočka, ili ma koja još tako malena pojedina županija. Znamo i to, kako je u najnovije doba kaptolom svako pravo na saboru zanijekano, prem jim po zakonu, naročito u smislu stožernoga članka 1. od god. 1608. naročito pripadalo mjesto i glas na saboru, i to pred županijami. Takove novotarije neodgovaraju zaisto duhu naših zakonah! Nu isti ovaj protivnički duh, razprostiruć se poput silna vjetra, urodi najžalostnijim plodom; jer plod mu je 1848. godina i sve sliedeće ju nevolje. Naši domaći sabori suprotstaviše se do sada mudro duhu onomu, a ufam se u Boga, da mu i nadalje podleći neće,

Indi i s toga pogleda jesam i sada toga mnienja, kojega sam bio godine šestdeset i prve, naime, da se banskomu stolu pusti i nadalje pravo mjesta i glasa na saboru.

Nu čini mi se, da su njeki od prevriednih članovah visokoga sabora u strahu, da bi to pravo, gospodi prisjednikom banskoga stola podieljeno, buduć od kraljeva imenovanja zavisno, moglo biti na uštrb obćemu dobru domovine, i uplivu ostalih narodnih zastupnikah. Što se mene tiče, iskreno izpoviedam, da te bojazni nedielim. Ne iz obzira na obće dobro domovine; jer gospoda prisjednici banskoga stola jesu svi do jednoga pravi domovine sini, te tako dobro narodnim duhom i ljubavju domovine oduševljeni, kao ma koji drugi; jesu muževi, koji u tom pogledu, na koliko je meni znano, sumnji nikakova povoda dali nisu. Nu nemogu biti pogibeljni niti glasovanju narodnih zastupnikah; jer dočim svaka županija broji deset, dvanaest itd. zastupnikah, to im ono njekoliko glasovah nemože doista biti od kakove pogibelji. Ako sa svim tim većina visokog sabora nebi se dala glede toga umiriti, mogla bi se po mom mnienju podnieti Njegovom Veličanstvu predstavka, da za buduće slučaje, ako bi se kojim god povodom sadanji broj prisjednikah banskoga stola umnožio, da velim, u takovom slučaju prisjednikom, preko sadanjega broja imenovanim nebude mjesta ni glasa na saboru.

Na takov način dalo bi se, kako sudim, i dostojanstvo, te dosljednost saborskog zaključka, i čast banskoga stola s pravednim razmjerom glasovah, liepo složiti.

Subotić: Ovo je jedno od onih pitanjah, koje nemožemo riešiti odmah, nego treba da se porazgovorimo, da čujemo i mi i sviet različita mnienja.

U pitanju ovom, da li se pozvani prisjednici banskoga stola, kao članovi visoke ove kuće odobriti imadu, ima, 2 točke. 1. točka jest ona, na kojoj stojimo svagda kad se o verifikaciji govori. Po poslovniku našem ima se pri verifikaciji gledati, je li tko na temelju izbornoga reda na sabor pozvan, i jeli ona izprava, koju je on primio u redu. Ovdje se dakle na ništa gledati nemože, nego na to, da li je on, o kojem je rieč, po izbornom redu na sabor pozvan, i dali je njegova izprava u redu?

U ovom štadiumu pitanja, mislim, moja gospodo, nemože biti sumnje, da su u slied izbornoga reda i prisjednici banskoga stola u sabor pozvani. Sa strane dakle izbornoga reda ovdje nema prepreke nikakve; sa strane ove moraju se oni odobriti. Ali imade muževah, koji govore: Izborni red nije mogao ih pozvati u sabor, jerbo je sabor od 1861. god. zaključak donio, da oni u saboru mjesta i glasa nemaju.

Gospodo moja! Kad mi izborni red od god. 1848. i od god. 1861. za zakon smatramo, kojega je kruna sa svoje strane dala, a narod sa svoje strane prihvatio, onda nesmiemo ujedno tom istom zakonu odricati, što zakonu pristoji.

Istina je, da sabor trojedne kraljevine može zaključke donieti, da se obstojeći koji zakon ukine, ali promieni, ali dopuni; ali sve donde, dokle ovaj zaključak zakonom nepostane, mora stariji zakon silu imati i držan biti.

Kad je ovako, onda gospodo, u onom zaključku od 1861. godine možemo viditi želju i volju naroda, i to izraženu želju, da se izborni red promieni; ali zaključak onaj saborski, koji od krune nije još sankcioniran, još nema sile zakona, niti se može za zakon držati. Čuo sam, gospodo moja, da se veli: sabor je to zaključio, dotične osobe su otišle iz sabora, vlada ništa na to rekla nije. Istina je, da je sabor zaključio, istina je, da dotične osobe nisu odmah lieka potražile, istina je, da vlada odmah proti tomu nije protestirala. Ali ovo nije podpuno dokazajuće sredstvo kada nije bila pozvana da se izrazi, zašto? jer jednostrani zaključci nemogu pravo zakonito nikomu oduzeti. Iz ovoga, gospodo

moja, sljeduje to, da bi se postupak sabora od 1861. god. najbolje kao jednokratni usus smatrati imao, po tom što je to tako bilo. A usus, gospodo moja, jednokratni, pa makar i ne protizakonit, nemože ni komu pravo oduzeti; običaj ima silu zakona tek onda, kad je višeputa što bilo i kad nema naročita zakona, koji mu na putu stoji. S toga, što je već jedanput tako bilo, da se je izreklo, da prisjednici ban. stola neimaju u saboru mjesta i glasa, nemože se tvrditi, da ovaj slučaj ima zakonodavnu moć i da se mora uvažiti prije nego onaj zakon, koji je voljom krune i pristupanjem naroda postao.

Kad dakle izpitujemo pitanje, da li je banski stol izbornim redom zaista pozvan, onda mislim, da nemožemo kazati, da nije. Zakon zaista za njega vojuje; saboru je pako prosto učiniti zaključak, uz sankciju krune postane zakonom. S toga dakle po mom osvjedočenju verifikaciji banskoga stola nestoji ništa na putu, i ja onim pristupam, koji to tako tvrde, premda što se tiče onoga pitanja, da li valja pomenutomu zaključku podpunu valjanost zakona pribaviti, ja sam možebiti drugoga mnienja, a to ću i u svoje vrieme izreći.

Što se pako izprave tiče, napomenuti moram, da su jedni podpuno u redu pozvani u sabor, jer donieli su pozivnice, koje je preuzvišeni gosp. ban sam podpisao. Kod tih, mislim, s ove strane niti sumnje nema. Ali ima i takovih članovah, koji nemaju po pr. g. banu podpisanih pozivnicah, nego kojih pozivnice su podpisane po bivšemu dvorskomu savjetniku g. Mrzljaku. U ovom pravcu rodilo se je pitanje, da li se te pozivnice sasvim zakonitimi smatrati imadu. Njekoji su pro, njekoji contra. Ja imam dosta razlogah, da ih nepriznajem, nego zahtievam, da moraju biti od zakonitoga bana podpisane. Zašto? jer drugomu nepristoji pravo na sabor pozivati nego zakonitomu banu. Takovi članovi banskoga stola dakle, kojih pozivnice nisu u redu, ne bi se mogli odobriti, kad nebi bilo nadopunjeno ono, što zakon zahtieva. O tom zaista nema dvojbe, da su pozvani, nego samo fali svetloga bana podpis, koji se svaki čas i još danas imati može i kad budu ove pozivnice izpravljene, mislim, da je s ove strane stvar svršena. Ali mi smo čuli u visokoj ovoj kući glasove, da ima mnogo gospode, koja su proti tomu, da se banski stol u sabor prima. Hoću opet, da postupam prema njima kao braći, hoću k njim da govorim, makar da jih ovdje neima. Mi kad rješivamo ovo pitanje u protivnom smislu, nezatvaramo im vrata u ovu kuću svoje mnenje u dotičnoj formi donieti. Ako mi dakle danas pozivanje ban. stola odobrimo, zato ipak može sutra drugi tko predlog postaviti da se b. stol. izključi i onda putem reprezentacije može se učiniti, da se pristupanjem jednoga i drugoga faktora zakonodavnoga stvori zakon, kojim će se ovo pitanje riešiti, dakle pogledom na pravednost ovo pitanje tako je riešeno, da se banski stol kao zakonito pozvan priznati ima.

Nego, gospodo moja, još moram napomenuti, da ako bi se pitalo o svakom pojedinom članu, onda dotični član o sebi glasovati nemože a njegova druga braća mogu. O pitanju pako glede principa mislim, da sav banski stol glasovati nemože. Predlažem dakle, da se u pitanju o banskom stolu on sam glasovanja uzdrži.

J. Živković: Ja se uticanja u ovo pitanje dobrovoljno uzdržajem.

Ban predsjednik: Što se pozivnicah banskih tiče, to ću ja još danas promieniti. Sada molim još jedanput gospodu, koja su mnienja izvjestitelja odbora, da ustanu.

To je većina.

Sada molim onu gospodu, koja su protivna mnienja.

(Dignu se četvorica.)

Za danas zaključujem; sutra u 10 sat. uriučem sjednicu.

Sedma saborska sjednica,

držana dne 13. prosinca 1865. u 11 satih prije podne pod predsjedničtvom preuzvišenoga g. bana baruna Josipa Šokčevića.

(U sabornici su opet svi zastupnici).

Ban predsjednik: Oba podpredsjednika i svi bilježnici bijahu prije sjednice kod mene, i odrekoše se svoje časti. Molim dakle, gospodo, da izaberete ili imenujete za danas dva bilježnika ad hoc.

Dr. Subotić: Ja mislim, da za štedjenje vremena izaberemo aklamacijom dva bilježnika, i ako vis. kuća pristane, uzimam si slobodu predložiti gg. Lovrića i Janka Cara.

Ban predsjednik: Primate? (sa „Živio" primljeni, te zauzmu bilježnička mjesta).

Ja ću moliti, da se sada pročita kraljevski reskript.

Lovrić: Čita kr. reskript od 6. prosinca 1865. br. 659., kojim se uzoriti gospodin kardinal i nadbiskup zagrebački imenuje kraljevskim namjestnikom banske časti, za ovaj sabor, u slučaju, ako bi zakoniti predsjednik saborski svietli ban prepriečen bio predsjedati saboru, a drugoga predsjednika nebi bilo.

Ban predsjednik: Uslied pročitanog kr. reskripta imam čast predstaviti vis. saboru uzoritoga gosp. stožernika kao namjestnika banske časti. (Živio!). Tim zaključujem za danas sjednicu, i uričem na sutra u 10 satih.

Osma saborska sjednica,

držana dne 14. prosinca 1865. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom preuzv. gosp. bana barona Josipa Šokčevića.

Ban predsjednik: Ja mislim, gospodo, da je prije svega neobhodno potrebno, da izaberemo častnike, t. j. podpredsjednike i bilježnike.

Biskup Strossmajer: Narod naš već od davnih vremenah živi u nepovoljnih okolnostih. Nije dakle čudo, da množinu ranah na sebi nosi, koje izvidati, da silu potrebocah osjeća, kojim doskočiti valja. U takovom položaju, pa u očigled na neizmjernu znamenitost vremena našega, srce i duša naroda našega puna je s jedne strane, gospodo moja, liepih nadah; ali mi je istinu reći, s druge strane srce i duša naroda našega puna je i njeke bojazni. Gospodo, narod naš se nada, da će zadaća, koja nam predstoji, sretno riešena biti, t. j. da će državni život naš od one neizvjestnosti i uzkolebivosti, u kojoj već predugo čamimo, i koja nam samim već dodija, oprošten i oslobodjen biti, da će državni život našega naroda, prema duhu starodavnog ustava i potrebocam današnjega vremena udešen, na čvrsti temelj zakona osovljen biti, i da ćemo sve uvjete poprimiti sretnog i koristnog razvitka naroda našega. Polag ove nade, gospodo moja i boji se narod naš. Vrieme je

*

ozbiljno, skrajno, posao ovaj već višeputah poče, ali žalibože nedodje, pak se narod naš boji, da nebi i opet crna kob mreže svoje razapela, da nebi opet za rukom pošlo razdor i neslogu med narod posijati, da crnoj kobi ne podje za rukom, najplemenitije namjere i napore u vrtlog svoj zavesti, i sveto djelo preporodjenja narodnog i sada prepriečiti.

Gospodo! ja se nebojim, pače ja se svakomu dobru nadam; a čujte dva uzroka, s kojih se nadam, a nebojim.

Prvi uzrok moje nade je poslje Boga, u kojega rukuh udes naš i uspjeh djelovanja našega leži, mudrost, pravednost i velikodušnost apoštolskoga kralja i vladaoca našega (Živio!) Gospodo, zakon i pravu čudnovata vam je stvar; Bog je svakomu zakonu i pravu na ovom svietu sveto mjesto opredielio, a to sveto mjesto nije drugo, nego sviest i srce naroda. Gospodo, zaman je zakon najizvrstniji, zaman učenost, zaman sva rječitost, koja ga preporučuje, zaman najplemenitiji napori, ako zakon nije prema naravi i biću stvari, ako zakon neodgovara nuždi i jasno izraženoj potreboći naroda, ako zakonu neima žile u poviesti naroda, sve je zaman, gola sjena, neplodno djelo; zašto? jer mu neima mjesta u sviesti i osvjedočenju naroda; a gospodo moja, sviest i osvjedočenje naroda neda se siliti, ter sveta je istina, da čemu u srcu i savjesti naroda mjesta neima, da tomu i u životu nikada mjesta biti nemože.

Evo vam, gospodo, u kratko poviest temeljnog veljačkog zakona. Zato upravo ja scienim, da je rujanski manifest čin velike mudrosti, čin pravednosti i velikodušja, i zato mu se, gospodo, svuda po cielom carstvu srce i sviest narodah odziva, i zato se nj. veličanstvu svuda dar harnosti i priznanja poklanja. Zakon veljački trsio se je u nas u javni život prodrieti. A mi, gospodo, premda narod lojalan, narod od pamtivieka vjeran, koji je vazda pripravan za kralja svoga i svete svrhe krv proliti i život svoj dati, ipak se nismo mogli djelovanjem našim odazvati onomu, čemu u sviesti i osvjedočenju našem, i prošlom životu našem nije traga bilo; al zato se i mi sa harnošću činu rujanskomu nj. veličanstva odzivamo.

Jest istina, staza, koju je Nj. veličanstvo nastupilo, jest težka; nije dvojbe, da će i tu biti težkoćah, pače znano je, da se ljudi najplemenitijim namjeram, pa i tomu opiraju, jer tko bi mogao svemu svietu ugoditi? Ali ja velim, staza, koju je nj. veličanstvo nastupilo, jedina je, koja k porazumljenju i svrsi vodi, nu ovaj sviet je na to odsudjen, da se bori i uztraje u postojanosti; jer nije zaman pisano, koji uztraje do konca, spašen će biti.

Drugi uzrok, zašto se nadam, jest, gospodo moja, svih vas čista i plemenita namjera: to je ono oko, u kojem se sveta pravda i istina rado odzivlje, i koja je sigurna, da će ju Bog blagosloviti. Gospodo, ja sam uvjeren, da neima nijednoga ovdje, koji nebi pred očima imao svetu ovu namjeru, da zaboravi na se, na vlastitu korist svoju, da pače istu slavu svoju, koji nebi ništa drugo pred očima ima, nego svetu stvar naroda, njegovu korist, za koju je pripravan sve sile svoje, pače i život žrtvovati (Živio!) Gdje je toga, gospodo, tu će dakako biti i razboritosti, umjerenosti i pomirljivosti, — sve kriepostí, koje su plodovi političke zrelosti i vještine.

Gospodo, vi ste u posljednjem vremenu primjer pružili tih liepih kriepostih, dočim ste medjusobnu razmiricu sretno svršili, i narod naš od te bojazni oslobodili, da mu sabor od god. 1865. neostane diete mrtvo rodjeno. Gospodo, vi ste slogu i medjusobnu ljubav opet probudili, i svi se tomu radujemo, radujemo se i zato, da će prilikom pretresivanja važnih pitanjah, koje pretresivati nam predstoji, duh pomirljivosti nas voditi, radujem se ja i kao biskup i svećenik, jer mi tamo, gdje se o slogi radi, prvi biti imamo.

Gospodo, da se vrieme, koje smo podosta izgubili, naknadi, da pružimo ljubavi medjusobnoj u horu zalog, ja predlažem, da mjesto običnog načina izabiranja podpredsjednikah i bilježnikah poprimimo izbor uzklikom. (Živio!). S vašim dakle dopuštenjem preporučam za prvog podpredsjednika g. dr. Šuhaja, (živio!) za drugoga podpredsjednika gosp. dr. Subotića (Živio!) Za bilježnike preporučam gg. Trnskoga (Živio!) dr. Polita (Živio!) Urpani-a (Živio!) i Vebera (Živio!)

Ban. predsjednik: Gospodo, vi ste aklamacijom izabrali saborske častnike; ja dakle proglašujem g. Dr. Šuhaja za prvog, g. dr. Subotića za drugog podpredsjednika, a za bilježnike gg. Trnskog, Dr. Polita, Urpani-a, i Vebera. Molim sada, da ova gospoda svoja mjesta zauzmu.

(Učini se).

Stožernik Haulik: Preuzv. g. bane, visoki sabore! Neima ljepšega slavja medju umrlimi, nego kad se slavi povratak narušena mira i sloge, osobito medju članovi jedne obitelji, — sinovi jedne domovine. Eto pade i nam po dobroti božjoj danas ta sreća u dio, takvo slavje da slavimo. Raduje se doista tomu blagi genij naroda našega; uzkliču srca svih po domovinu dobro mislećih!

Prem dobro znam, da se ta sreća nijednomu pojedincu u zaslugu uračunati neima, nego se pripisati mora uzvišenoj i vrućoj ljubavi naroda hrvatsko-slavonskoga pram domovini svojoj, — dužnost je dakle istoga naroda zahvaliti se na tom svim i pojedinim, koji su budi kojim načinom u tu plemenitu svrhu sudjelovali; sa svim tim, budući je taj posao pomirenja po Nj. Veličanstvu našem ap. kralju i vladaocu navlastito meni povjeren, u koju svrhu blagoizvoli me opet milostivo imenovati banske časti namjestnikom: nemogu propustiti, da vam se gospodo i u svoje ime što usrdnije nezahvalim; tim usrdnije i toplije, što je vaša mudrost i plemenitost srca svako skoro posredovanje moje predtekla na toliko, da je toli važno djelo prije dovršeno, nego je pod mojim predsjedanjem u javno pretresivanje došlo. Dao dobri Bog, da ova sloga i bratinska ljubav, koja nam opet srca združi, sveudilj nepomućena ostane, na razvitak, čast i blagostanje mile naše domovine!

Dr. Mirko Šuhaj: Neimam doista riečih, kojimi da čuvstva, koja osjećam u ovaj par, vis. kući izrazim na povjerenju, kojim me je vis. kuća odlikovati dostojala. Akoprem mi je vruća želja bila, da se radi zvaničnih poslovah okanim poslovah, koji se tiču sabora, da me mine svaka, osobito takova čast, koja izvanredna znanja, izvanredne vještine iziskuje: to mi se ipak nemože na ino, nego da se volji vis. kuće pokorim, a pokoravam se tim radostnije, što sam uvjeren, da će me vis. kuća u težkom zvanju podupirati, i u presudi djelovanja moga u obziru volje, koja je najčistija i najplemenitija, blagi sudac biti. Dao Bog, da saborsko djelovanje, koje smo u bratskoj slogi započeli, nastavimo onako, da nas suvremenici naši štovati, a potomci blagosivljati budu mogli. (Živio!)

Dr. Subotić: Ja pristajem svakoj rieči, koje je g. predgovornik svoj ovoj vis. kući kazao, a sa svoje strane dodajem samo još njekoliko riečih. Da mi je ova čast, koju mi je vis. kuća izkazala, neocjenljiva, samo se po sebi razumie i lako se tomu razlog nalazi; da je zahvalnost moja preduboka i da iz dubljine srca proizlazi, izvolite mi vje-

rovati; a za ovu čast i povjerenje obećavam, da ću sve poslove, koje ovim primam. na zadovoljstvo ove vis. kuće točno i savjestno izvršivati. (Živio!)

Dr. A. Starčević: Po poslovniku ima se sabor konstituiranim proglasiti, dok častnici svoja mjesta zauzmu. Ja molim dakle vis. predsjedničtvo, da to izvoli proglasiti.

Ban predsjednik: Ja mislim, da je to već učinjeno.

Dr. A. Starčević: Ali molim vis. predsjedničtvo da to proglasi.

Ban predsjednik: To je već učinjeno, i ja opet proglašujem sabor konstituiran.

Biskup Gruić: Svietli bane, gospodo slavna! Sabor je sastavljen, za koji bi se moglo reći: tantae molis erat; — jer on nije prešao samo preko onih mienah i promienah, koje su prolazili i drugi sabori; nego je morao podignuti i ukloniti ispred sebe i pogdjekoju granu, koja mu je bacana na put, i morao je odbiti od sebe ili prekoračiti pogdjekoju i nogu, što mu je podmetana. — —

Medjutim svladane su na radost svijuh nas te svekolike nevolje: sabor se sastavijo i evo hoće da nastavi radnju svoju.

No prije, nego koračimo napred, želio bi izgovoriti i ja nekoliko iskrenih ozbiljnih riečih, ne u drugu koju, no u korist sloge naše, do koje će stajati i napredna radnja naša, i sretan izlazak njen.

Neznam pravo, je li poslovica ili nije, ali znam, da ima u nas jedna stara mudra rieč, koja se i čuje i poštuje u narodu našem kao poslovica, i koje bi se morao sjećati i držati, kao što ja mislim, svaki član saborni u zastupanju naroda svoga, osobito ovdje na ovom mjestu, gdje se vode javni razgovori, i drže se javna dogovaranja i savjetovanja u obštu korist i za obšte dobro otačbine naše.

Poslovica ta nema mnogo riečih, ali ima mnogo značenja za ovo vrieme, i za ovu radnju našu; a to nekoliko riečih glasi ovako: mrzost na stranu, a korist preda se!

Ja nisam imao, gospodo slavna, ni najmanje volje, započeti prvoga govora svoga u ovoj saborniei s tom poslovicom; ali nagoni muka na nevolju; a toj nevolji nemogu odoljeti zato, što bi želio, da se neupotrebi i odsada ta poslovica naša, kao što se upotrebljala dosada nastraške: korist na stranu, a mrzost preda se; i da nas nebaci tako i opet u kakvu nepriliku, koja bi mogla pobiti svu cienu i važnost, ne samo saboru ovome pred narodom, koga zastupa, nego i samom narodu našem pred cielim svietom; jer bi nam mogla ona iztrgnuti kako iz rukuh čistu zakonodavačku artiju našu i napisati na njoj mjesto spasonosnih zakonah, za koje je spremljena, crnu svjedočbu političke maloljetnosti, ustavne nedozrelosti i narodne nesviesti naše. — Pa tko bi mogao pogledati u tom slučaju i sebi samom, i narodu svome, i ostalome svietu u oči, a da se nezastidi i nepropane, što no vele, u zemlju od stida i srama, videći i čujući, kako se čita svjedočba ta po svima krajevima svieta i kako zauzima na sramotu našu mjesta u dnevnicima drugih svjestnih i naprednih naroda! —

A što bi moglo biti još crnje i gore po nas i po sudbu naroda našega, to je, što prekidajući i nadvezujući tako svaki čas žice sabornih poslovah svojih, mogli bi zakasniti sa sabornom rieči našom, onom nosilicom ukupne volje narodne, koja bi pretezala jamačno u korist našu, kad bi se izrekla i opravila na svoje mjesto za vremena; — a poslje, kad priedju odsudni časovi i pohvataju se iz njih krajevi od najglavnijih poslenih silah, moglo bi nam se povikati sa svijuh stranah „kasno je“ — pa onda ponehari sva muka naša, i žalibože ovoga skupoga vremena i još skupljega znoja narodnoga uzalud ovdje potrošena!

Tu dakle i vrieme preteže. Ono može pomoći. Ono može i odmoći. Jer vrieme grad sagradi, pa ga i razgradi, veli stara poslovica.

Ovo vrieme, koga smo nosioci danas mi gg. sl. u saboru ovome, jest istina i zamršeno i ozbiljno i teško i svakojako, no, kao što je viditi po svima drugim znacima njegovima, duh mu je ipak oran i voljan sagraditi nam grad za narodnu budućnost našu; a drugo može imati i druge nosioce, i Bog zna, neće li doći upravo zato, da razgradi i ono malo ograde, koju su nam sačuvali dosada predci naši ovo suženo i gotovo upolak već zapretano ognjište narodne samostalnosti naše.

Znam ja da je teško kod takoga ognjišta, i misliti i govoriti razgovetno i pouzdano, osobito prema ovakim odnošajima, koji zamršuju i ono, što je razgovietno u položaju našem, i koji lome i zatiru snagu i onome, što je pouzdano u vremenu ovome; i znam ja, da je teško tu i srdcu uzdržati se od strasti, osobito kad preotme mah u njemu oduševljenje silno, a znam, da imaju i strasti svojih časova, u kojima, kad uzbujaju, nemogu govoriti drugim kojim, do svojim jezikom: no prema svemu tome mislim, da bi nam bilo lasno i od po muke uviditi i to, da časovi, u kojima se razmršuju konci zapletene sadašnjosti, da se izvede i sastavi iz njih razgovetnija i pouzdanija budućnost za narod naš — da časovi ti netrebaju strasti, koje otešćavaju, ni jezika njinoga, koji prekida tu nježnu i spasonosnu radnju, a tako isto nebi nam bilo teško uvjeriti se i o tome, da bi trebali oni svakojako tišine, hladnokrvnosti, ozbiljnosti, razboritosti i iskrene sloge naše više nego li ikada,... još jedanput velim gg. sl. više nego li ikada; jer ja neznam i nevjerujem, da je povjestnica zabilježila do sada sabora naših na listovima svojima saborni zadatak koji, bi bijo sadržajem i zamašajem svojim po narod naš važniji i pretežniji od toga, što je zapao ovoga puta u dio nama, da ga riešimo.

Ali kako ćemo ga riešiti? I vrieme je tu, i prilika je tu, i volja je tu; no ja opet strepim, kad pomislim na to pitanje, i studen neka prolazi mi kroz dušu i kroz srdce, kad se sjetim, kako se lako može potresti medju nami uzajamno povjerenje, kako se lako može razmrviti kod nas iskrenost prema samoj stvari našoj, i kako nam je težko razlikovati osoba, s kojima se dogovaramo. od predmeta samoga, o kom se razgovaramo.

Osim te nezgode ima tu još i drugih nevoljah, koje je teško spomenuti; ali još teže je proći ih mukom bez velikog jada.

Zastava slobode narodne, koju su čuvali predji naši kao najveću svetinju toliko vjekova, i koje nije smijo dotaknuti baš svatko neprijateljskim prstima, dok je bila u rukama njihovima, ta zastava pretvorila se od nekoga vremena u zastavu slobodne političke narodnosti naše. Nismo je pretvorili mi. Duh vremena učinijo je to, a potrebe napredujućega vieka pomagale su mu. Nama je predana ovoga puta gotova kao takova i vladaocem našim i narodom u ruke. I mi smo ju primili, da vojujemo i borimo se pod njom na ovom zakonodavnom borištu za život i čast svoju. Ali ta zastava htjede, da se razdere u rukama našima. Nije htjela volja narodna, — uzbujale strasti naše htjele su, da ju razderu: — i to je ono, što mora boliti i tišćati u tim dogodjajima

svakoga, tko ima i jednu iskricu još ponosa narodnoga u sebi . . . .

Što dakle da činimo od sada prema takim nevoljam? Meni nije povladjeno, opominjati ikoga ovdje na spomenuti otoić zakonodavačke vrline one, koje su nam u ovom vremenu i u tom položaju našem od prieke nužde i potrebe, i na koje nas opominje svakojako i sama ova ozbiljna i teška radnja naša, oko koje se bavimo: — nije mi povladjeno, ni savjetovati koga ovdje; jer mi se nismo sastali tu, da se savjetujemo jedan drugoga; već smo se sastali, da se savjetujemo jedan sdrugim i svi zajedno u ime i na mjesto naroda svoga ponajprije o tome, kako ćemo se obšančiti u narodnom pravu svome, da lakše odbijemo od narodnosti naše pogibao, koja bi mogla naići odkudgod na nju, a poslje da iznadjemo temelj, na kom će i način, kojim će se utvrditi i osigurati i narodu našem, i otačbini našoj i cieloj carevini postojanija bolja sudba, i u njoj sretnija budućnost. — Ali prema tom tako velikom i teškom zadatku našem nije mi, mislim, gospodo ni zabranjeno, željiti i od sebe samoga, i od sviuh nas koji smo izišli, pozvani ili poslani, na taj posao, da se otresamo odsada i prema rodoljubju onom, s kojim smo se sastali, i prema dostojanstvu mjesta svoga, na kom smo se sastali, i prema ozbiljnosti vremena ovoga, u kom smo se sastali, i prema važnosti zadatka toga, zbog koga smo se sastali, da se otresamo, velim, od sada prema svemu tome bujnih strasti, da odbijemo od sebe pobočna i stranputična osvrtanja i teženja, da zabacimo za ledja svekolike osobne obzire svoje, i da se složimo svi iskreno i u odvažnoj obrani pravah narodnih i u razboritom podpomaganju koristi narodne, koja se sad tek započela razvijati po gdjekoim krajevima otačbine naše i po gdjekojim strukama narodnoga života našeg.

To nije, gospodo, ni predlog, ni savjet, ni opomena — to je za sada samo jedina iskrena želja moja. Jeli ta želja moja na svome mjestu, jesam li ju izrazijo ja jasno i razgovetno, i jeste li ju shvatili vi, kao što ja mislim; to neznam; ali to znam i vjerujem, da pravah narodnih i koristi narodne neće, nemože, i nesmije iznevjeriti u ovo odsudno doba ni jedan pravi sin otačbine i naroda svoga . . . .

Ako dakle nećemo da ocrnimo u zanešenim strastima svojima ni sebi ni narodu svome obraza pred sadašnjim sveitom i pred potomstvom, ako nećemo, da posječemo u nerazboritoj naglosti svojoj koriena narodnom životu svome, i ako nećemo da navučemo uboitom neslogom svojom na se i na narod svoj krivice samoubijstva narodnoga, a mi, gospodo, prije, nego što ćemo uzeti u pretresanje pitanja, do kojih stoji sudba otačbine i carevine, prije nego što ćemo se upustiti u razpravljanje i uredjivanje odnošajah, do kojih stoji život ili smrt naroda našeg, prije, nego što ćemo nastaviti sabornu radnju našu, dakle prije svega: m r z o s t n a s t r a n, a k o r i s t p r e d a s e!

J a n č o: Ja se samo sa njekoliko riečih ogradjujem proti izreki presvietloga predgovornika, da nas je mrzost vodila u našem postupanju i kažem, da je jedino korist naroda nas vodila.

S t o j a n o v i ć: Naši bogoslovci i vjerovjestnici prozborili su u ovom vis. saboru vrlo liepe rieči; težko nam je dakle poslie njih govoriti, koji nismo slovu tako dorasli. Oni su, jest istina, vrlo liepo govorili; ali moram izjaviti od moje strane, da nije baš sve ono dobro, što je liepo; osobito mi je presvietli gospodin biskup Gruić povod dao, da jednu rieč progovorim. Od moje strane moram kao što je i g. predgovornik izjavio i opet reći, da na tu liepu poslovicu nikako pristati nemogu, i da ju tako smatram, da je ona samo liepa; ali da je njezina valjanost samo prividna. Ja, kao predgovornik moj, odlučno odbijam od sebe kao i od svojih prijateljah ono (živio!) da bi u ponašanju našem i u našem razpravljanju itko od nas do sad kakovu mrzost pokazao bio; a s druge strane nemogu podpirati onu drugu: mrzost na stran korist preda se. Gospodo moja, što god smo radili, što god radimo, mi i što go ćemo raditi, činiti ćemo to samo po našoj saviesti i dužnosti; a naša najveća dužnost je ta, da držimo zakon, i ono što zakon naredjuje, svaki držati mora, i ako se zakon drži, korist proizlazi iz toga za pojedinoga i za cieli narod; nikako pako onda, ako bi liepoj rieči: „Sloga i korist“ zakon zapostavili i ono počitovanje zakona, koje mu svaki iskreni sin ove trojedne kraljevine dati mora. Nije nam sada dosta liepo govoriti i kazati „mrzost na stran, korist preda se“, sada je vrieme ozbiljno nestalo, i skrajno da narod uredimo.

A ja mislim, da bi mene svaki uvriedio, koji bi predpostavljao, da sam došao ovamo boriti se, da vlada ovaj ili onaj. Dužnost nam je jedina: da skinemo jaram trostruki s naroda, te da se ozbiljno hvatamo posla. Kako rekoh, odbijam ja ovu izreku presvietloga predgovornika od sebe. Nadalje je gospodin presvietli biskup napomenuo strasti. I to ja odbijam; ja nemogu priznati, da mi strastno radimo, kad branimo zakon. Gospodo moja, razlika je medju rieči, i rieči; rieči su liepe u svakoj liepoj formi; drugo je strast, drugo je oduševljenje za narod i zakon. Gospodin presvietli biskup kaže, da strastmi nemožemo započeti, da nemožemo napred, i da na stran sve strasti, ako želimo da čvrsti temelj budućnosti naše domovine položimo; ja kažem, gospodo moja, da nećemo i nemožemo drugčije čvrsti temelj položiti i carstvu i našoj domovini i narodu našemu, nego samo štujući zakon, da se nedamo zavesti nikakvimi liepimi cifrastimi formami, i negledajuć na ikakvu korist privatnu. Štovanjem zakona hoćemo utvrditi i vladajući dom i carstvo i našu domovinu. (Živio!)

R o b e r t Z l a t a r o v i ć: Neka mi se dozvoli jedna primjetba, koja je u uzkom savezu s konstituiranjem sabora. Gospodo moja, mi smo svi radostno predlog preuzvišenoga gosp. biskupa Strosmajera najslavnijega sina domovine naše prihvatili, i prigrlismo zato, da tim položimo novo svjedočanstvo zajedničke sloge naše. I ako visoka ova kuća mi dozvoli onu primjetbu, da je to čin, koji je učinjen na uštrb poslovnika našega, želio bi ja, da se u zapisnik metne, da smo aklamacijom častnike birali samo za sada, i da ta iznimka za buduće nikavih posljedicah za sobom povući nemože.

M i r k o B o g o v i ć: Ja mislim, da baš one rieči, što ih je naglasio gospodin predgovornik Stojanović, tako zasiecaju u posao, da se imamo strogo držati poslovnika. §. 24. kaže naročito: „Imena podpredsjednikah i bilježnikah putem dvorske kancelarije nj. Veličaestvu na službeno znanje javiti“. To je god god. 1861. odmah stante sessione učinjeno bilo, i treba da se učini i sada putem telegrafičkim. —

B a n p r e d s j e d n i k: Kao što znate, gospodo, iz onoga kraljevskoga reskripta, što smo ga čitali prije njekoliko danah, moraju se izabrani častnici njeg. Veličanstvu na potvrdjenje podnieti, što se nemože učiniti sa njekoliko riečih. Ja mislim dakle, da se to nemože telegrafirati.

M i r k o B o g o v i ć: Neradi se tu o potvrdjenju, nego radi se tom, da se samo njeg. Veličanstvu do znanja stavi, tako §. 24. glasi. (Čita.)

Stojanović: Ja mislim, da je razlika medju mnenjem presvietloga bana, i medju onim, što kaže gosp. Bogović. Ja to tako razumijem, da se izbori častnikah. Njeg. Veličanstvu do znanja službenoga stave. A što se dalje toga pitanja tiče, da se izbori na potvrdjenje podnesu, to je predmet urednoga pretresivanja.

Ban predsjednik: Ja mislim, da se to brzojavnim putem dvorskoj kancelariji obznani, i to možemo odmah učiniti. —

Petar Hrvat: Samo bi ja želio, da se glede predloga gosp. Zlatarovića i Stojanovića izvoli odlučiti izrično, da li se prima ili ne. —

Ban predsjednik: Ja mislim, da se prima (Prima se!)

Vončina: Čita izviešće verifik. odbora, i to najprije o banskom stolu, te predlaže, neka se na nj. Veličanstvo učini predstavka; da se banskomu stolu oduzme pravo mjesta i glasa na saboru.

Ban predsjednik: Primate li gospodo moja ovaj predlog? Koji su zato, molim, neka ustanu. (Učini se.) To je većina. —

Živković: Predstavka ona, kojom se pravo banskoga stola u pitanje stavlja, sada je usvojena. Članovi banskoga stola zauzimali su do sada svoja mjesta u ovoj sabornici na poziv krune, i na temelju izbornoga reda; s toga se nije moglo očekivati od njih, da svoja mjesta svojevoljno i samovlastno ostave. Pa što je sada ovo pitanje zakonitim putem uredjeno, članovi su banskoga stola, imajući u obziru uspješno dielovanje sabora i želeći nikakvomu razdoru povoda dati i odustraniti svaku zapreku, odlučili jednoglasno, bez ikakvoga naloga, i svojevoljno, da se uzdrže svakoga uticanja u saborisanje visoke ove kuće, želeći ovoj kući najbolji uspjeh.

To ja od njih povlašćen molim visoku ovu kuću, da se ovo očitovanje metne u zapisnik.

Ban predsjednik: Primate li to? (Primamo).

Vončina: Čita dalje i predlaže, da se zastupnici iz krajine ovjerove.

Ban predsjednik: Molim gospodo, ako to primate, da se dignete. (Učini se) To je primljeno. —

Vončina: Čita dalje, i predlaže ovjerovljenje zastupnika Muzlera.

Mirko Hrvat: Peti verifikacionalni odsjek je o izboru gosp. Muzlera predložio, da se zabaci, i nov izbor odredi, a isto je zaključio centralni odbor; dočim je izvjestitelj sada čitao, neka se taj član verificira, a to da je istina, mogu ja dokazati, jer sam član osrednjega verifikacionalnoga odbora.

Ja sam zato, da se ovaj izbor gospod. Muzlera kao nezakonit zabaci, i to iz sliedećih razlogah. U vojničkoj krajini držali su se izbori na temelju zakona od g. 1848.

Zakon od god. 1848. u §. 10. naročito kaže, da se u štopovih i onih mjestih, koja imadu pravo osebnoga glasa, imadu izbori držati putem direktnim, t. j. neposredno. Izbor u obćini Gradiškoj učinjen je na način, kakovomu primjera u cieloj našoj domovini nema; jer dočim je Gradiška izabrala samo 5 izbiračah, od ovih je gosp. Muzler 3 glasa dobio. Povreda je zakona ovdje, ne formalnosti, nego isti materialni zakon t. j. izborni red je prestupljen, nije tu pogrieška proti kakovoj inštrukciji, nego proti naročitom zakonu. S toga ja mislim, da se ima ovaj izbor zabaciti. Pozivaju se gospoda na običaj od 1848. i 1861. godine. Meni poznato nije, kako se je 1861. godine izabiralo, pak ipak ako bi bio sabor od 1848. i 1861. godine prekršio zakon, ja nemogu podnipošto na to pristati, da se ususom zakon povredjivati može, i da to povredjivanje sabor može odobravati. Ovaj je razlog, s kojega ja i nadalje predlažem, da se ovaj izbor zabaci, jer se nemože složiti sa čašću visoke ove kuće i svakoga njezinoga člana.

Ban predsjednik: Molim, da se ona gospoda koja su mnenja izviestitelja dignu. —

Avelin Čepulić: Prije nego se do glasovanja dodje, želio bi ja, da se čita dotični izborni zapisnik; jer inače ja nemogu glasovati.

Vončina: Ja sam dobio ova pisma jučer od gosp. Mrazovića, pa u alfabetičnom redu neima ovdje vjerodajnice gosp. Muzlera. —

(Glasovi: Neka to ostane za kasnije).

Perkovac: Ja bi molio visoko predsjedničtvo za ubaviešćenje o tom, kako je došlo do toga, da je gosp. Vončina referent osrednjega odbora mjesto g. Mrazovića? Na to me potiče govor Mirka Hrvata, koji je kao član toga odbora kazao, da gosp. Vončina drugo referira, nego što je ondje bilo zaključeno. Prije nego se to doznači, ja se u nikakav pretres izviešća ovoga verifikationalnoga odbora upustiti nemogu.

Mirko Šuhaj: Za razjasnjenje onoga, što je gospodin predgovornik naveo, imadem čast ovdje očitovati, da su se izviešća odborah kombinirala, i da su se u tom složila svakolika mnenja, da se nastavi verifikacija tamo, gdje je zaostala i na temelju kombiniranja izviešćah, zbilja je g. Muzler verificiran. O tom dvojbe neima; a buduć da gospodina Mrazovića ovdje i onako neima, nepreostade drugo, nego da gosp. Vončina izviešće pročita.

Starčević: Ako gospodina podpredsjednika dobro razumijem, on kaže tu, da se je bilo zaključilo, da se verifikaćija ima njekako nastaviti. Tu se može misliti, da se je već njekakva verifikacija obavljala. Po mom mnenju osim saborskih odsiekah nemože nitko nego sabor konstituiran o tom se izraziti. Kad je sabor tek danas konstituiranim proglašen, ja nemogu dokučiti, kada i kakva je verifikacija već bila obavljena.

Živković: Ovo je pitanje sada suvišno, gdje se znade, da se je o sporazumljenju i komplanaciji radilo.

Ja predlažem dakle, da se predje na dnevni red (glasovi: Dnevni red).

Ban predsjednik: Što se izbora gosp. Muzlera tiče, molim, da se ona gospoda dignu, koja su mnenja izviestitelja. (Dignu se.) To je većina.

Sad molim, da se dignu ona gospoda, koja su protivnoga mnenja. (Dignu se.) To je manjina. —

Vončina: Čita dalje izvješće o verifikaciji.

Hrvoić: Prije je čitao izviestitelj izbor Dodika, kao odobren.

Ja znadem iz novinah i od deputacije Ivaničke, koja je k meni došla, da je izbor novi obavljen, i da sam ja sa 78 glasovah proti 15 izabran. Ja bi dakle želio, da se ta stvar razjasni.

Ban predsjednik: On je položio svoj mandat, javio je glavnomu vojničkomu zapovjedničtvu; ono je, kako je meni javljeno, odredilo novi izbor i da je vam deputacija zapisnik predala. —

Hrvoić: Meni nisu nikakvoga zapisnika predali, nego došli su samo pitati me, da li primam izbor ili ne. —

*

Ban predsjednik: Ako ga nemate, ja ću gledati, da taj zapisnik dobijem, pak ću vam ga dati. —

Primate li gospodo predlog, koji se tiče gosp. Dodika?

(Većina se digne).

Vončina: Čita izviešće o verifikaciji i predlaže, da se pritužba proti izboru Toljana i Oštriša zabaci.

Ban predsjednik: Ako primate taj predlog, molim, da ustanete.

(Većina se digne).

Vončina: Čita i predlaže, da se izbor Mirka Bertolana odobri.

Ban predsjednik: Primate li to gospodo?

(Većina se digne).

Vončina: Čita i predlaže, da se odobre izbori Laudenbacha, Babića, Cebocija, Regena, Broza, Cara i Angjelića.

Ban predsjednik: Ako to primate, gospodo, molim da ustanete.

(Većina).

Vončina: Čita glede odsutnih velikašah, da se pozovu.

Starčević: Ako pravo razumiem, kaže gosp. izviestitelj, da je njegova preuzvišenost biskup senjski Ožegović baron. A od god. 1861. nisu uknjiženi nikakovi novi baroni. Ja bi dakle želio, da ga za ovaj put nesmatramo za barona.

Vakanović: Ovdje smo sada čuli, da imade više velikašah, koji su pozvani, i koji nisu došli niti se nisu izpričali. Dužnost svakoga velikaša tim je veća, čim on na višem stepenu u državi stoji. Dužnost je dakle njihova, da su ili prisutni, ili da se temeljito izpričaju. Zato je moje mnenje, da se oni velikaši, koji se nisu izpričali, pozovu, da svoje razloge nedošašća izkažu. Ako pako niti nedodju, niti se izpričaju, neka se po zakonu kazne.

Ban predsjednik: Primate li predlog gospodina Vakanovića?

Mirko Hrvat: Prije mora se za predlog osrednjega odbora glasovati, i onda tek o novih predlozih.

Vončina: Ja odgovaram g. predgovorniku Vakanoviću da su odnošenja naših velikašah sada sasvim druga, nego su bila njegda. Velikaši su do god. 1848. takodjer sasvim druga dobročinstva uživali, nego sada, pošto je razriešeno odnošenje medju podanici i velikaši; da dakle sada to nemožemo od njih zahtievati, što su bili prije dužni uslied većih svojih pravah. Ovo je i sabor od god. 1848. i onaj od god. 1861. ostavio jedino njihovom rodoljubju i ponosu na volju, hoće li, ako im okolnosti dopušćaju, prisustvovati na saboru ili ne. Naši velikaši nestanuju samo u našoj zemlji, nego i izvan naše zemlje, izvan carevine austrijske, i njekoji i izvan Europe. S toga ja mislim, da niti je u nuždi utemeljeno, niti u oportunitetu, da oni sada iste terete nose, koje njegda, da zahtiev taj na nje stavimo, pa da im se još u slučaju izostanka zaprieti kaznom, s toga predlažem, da se dosljedno zaključku od god. 1861. i sada odborov predlog primi.

Ban predsjednik: Molim, koji su za predlog odbora, da ustanu. (Učini se). To je većina.

Vončina: Čita i predlaže, da se izpričanje podbana uvaži i da se ovaj na sabor doći nesili.

Ban predsjednik: Koji su mnenja izviestitelja, molim da ustanu.

(Većina se digne).

Vončina: Čita i predlaže, da se veliki župan virovitički na sabor pozovu.

Ban predsjednik: Primate li ovaj predlog?

(Većina se digne).

Vončina: Čita i predlaže, da se zastupnici Klaić i Miletić taki na sabor pozovu.

Ban predsjednik: Molim, da se dignu ona gospoda, koja su za taj predlog.

(Većina se digne.)

Vončina: Čita i predlaže, da se petrovaradinska pukovina već na ovaj sabor pozove.

Ban predsjednik: Primate-li taj predlog?

(Većina se digne.)

Vončina: Čita i predlaže, da kotari ribnički itd., zatim Mrkopalj, Ravna gora, Vrbovsko, napokon kotar bakarski izaberu po još jednoga zastupnika na ovaj sabor.

Vakanović: Ja mnijem, da je osrednji odbor vlast svoju prekoračio; jer nema on nikakvoga drugoga područja, nego da izbore, koji su već učinjeni, i koji su verificirani pregleda i u sklad postavi i liste napravi. Ovaj pako odbor se je pustio ovdje u mnenje s kojega podjeljuje, pravo izbora onim, koji ga neimaju. One obćine i kotari, ako hoće proti izbornom redu ovo pravo imati, dužni su peticionirati, i sabor će peticije na peticionalni odbor odpraviti. Kad ovaj podnese svoje mnenje, onda može se o tom viećati.

Mirko Hrvat: Gospodin predgovornik kaže, da je centralni verifikacionalni odsjek prekoračio medju vlasti svoje. Nu §. 17. pod točkom *e* naročito kaže, da ima verifikacionalni centr. odsjek načiniti izkaz onih članovah dotičnih municipijah ili čestih kraljevine, koje na naš sabor spadaju, a izbornim redom ovamo pozvati nisu. Toga radi je centralni verifikacionalni odbor mislio, ne samo da mu pripada pravo, nego i dužnost to učiniti i to tim više, jer je i sabor od 1848. i 1861. god. onako postupao.

S toga predlažem, da se odmah preduzme glasovanje o predlogu centralnoga odbora.

Ban predsjednik: Molim onu gospodu, koja su za predlog centralnoga odbora, da ustanu. (Većina se digne.)

Vončina: Čita i predlaže, da se o Dalmaciji i Medjumurju, kano uvjetu, uzradi onda, kad se budu uredjivali državopravni odnošaji.

Živković: Svietli bane visoki sabore, ako bi predlog taj stajati imao onda rieč: „za uvjet staviti“ nebi imala ovdje mjesta, jer onda se o tom više nebi moglo viećati. Ja dakle mislim, da bi se ta rieč, „za uvjet“ morala izpustiti.

Ban predsjednik: Najprije ćemo glasovati o predlogu odbora. Koji su zanj, neka izvole ustati.

Čepulić: Mislim, da bi bilo dobro, da se stvar sasvim razjasni i pristajem sasvim uz predlog g. Živkovića, da se ta stvar odluči tek onda, kad se budu rješavala konačno državo-pravno pitanja, dakle ja svakako držim, da treba da stvar shvatimo kako stoji. Po svoj prilici misli centralni odbor, kad se budu pretresivali odnošaji kraljevine naše naprema Ugarskoj sa jedne, i naprema Austriji sa druge strane, da se tek onda pitanje o Dalmaciji i Medjumurju i o otocih meritorno riešiti može.

Ban predsjednik: Kad nitko nije prije ustao, to će doći u svoje vrieme u pretres.

Mirko Hrvat: Mi želimo glasovati o predlogu odbora, sa dodatkom g. Živkovića.

Ban predsjednik: Tko je dakle za predlog odbora, kako ga je g. Živković popravio?

(Većina ustane.)

Vončina: Tim je posao verifikacije obavljen, i ja ću, ako je dozvoljeno, pročitati imenik svih verificiranih članovah.

Starčević: Nije još svršen; jer sjećam se, da je više prepornih članovah, kao n. p. g. Zorac, kojih verifikaciju sada nisam ovdje pročitati čuo.

Urpani: K izviešću osrednjega odbora usudjujem se primietiti samo to, da uslied izbornoga reda od god. 1848. i 1861. svaki kotar županijski imade svoga zastupnika. U riečkoj županiji imade tu iznimakah; grobničko-helinski i vinodolski kotari imadu jednoga zastupnika; a dva su kotara. S toga ja predlažem, neka toliko grobnički kao i vinodolski kotar bira svoga zastupnika. Ja zastupam obadva, i hoću se zastupanja jednoga odreći, ako se dotično poglavarstvo pozove, da novi izbor odredi.

Ćepulić: Ja mislim, da je predlog taj gospodina Urpanija već riešen. Ja nisam bio onoga mnenja, da se već ovim putem pravo izbora dieli onim obćinam, koje nisu izrekom u imeniku izbornoga reda navedene.

Starčević: Ja opetovano želim, da bi se o mojem predlogu odlučilo, buduć da imade njekoliko gospode, koju ja moram smatrati za verificiranu; jerbo se u sada pročitanom zapisniku nenalaze, a prije bili su ovi izbori prepornimi pronadjeni.

Subotić: Prinudjen sam ovdje izjaviti, da smo se mi prije u toj stvari dogovorili, i da stvari sad idu u smislu toga predišavšega dogovora. Ako budemo sada svaki čas to ovo to ono zapodirali, onda, gospodo moja, prestaje ugovoreno stanje stvari, i mi ćemo opet doći, gdje smo bili. Što je bilo, to nije tajna, nego svi dobro znademo, netreba se dakle tomu nevještim činiti. Najbolje će dakle biti, da o tom dalje negovorimo, nego da idemo napried. (Živio!)

Vončina; Čita imenik svih verificiranih članovah.

Petar Hrvat: Poznato je, da je njekoliko gospode velikašah tek ovih danah na sabor došlo, koji nisu mogli biti verificirani, većinom su takovi, koji su već prisutni bili na prošlomu saboru, i ja mislim, da se ovoj gospodi danas odmah u sjednici prizna pravo mjesta i glasa u saboru, da se dakle proglase, kao verificirani.

Mirko Bogović: Kao što sam prije predložio, da se Njegovom veličanstvu prijavi izbor podpredsjednikah i bilježnikah držeći se zakona i običaja, isto tako molim sada Vašu svietlost, da kraljevski ovaj spis dade tiskati i porazdieliti medju članove ove visoke kuće.

Vakanović: Ja bi molio, da se dade takodjer tiskati reskript, kojim je zadnji sabor bio razpušćen; jer onaj reskript je predmet saborskoga pretresivanja, i osim toga manifest od 20. rujna, koji zasieca mnogo u državnopravno pitanje.

Ban predsjednik: Što se tiče onoga predloga, da se velikaši odmah verificiraju, molim ja onu gospodu, koja su zato, da ustanu.

Mirko Hrvat: Ja nemogu za taj predlog gospodina Petra Horvata glasovati; jer bi to bilo proti naročitom propisu poslovnika, koji naročito veli, da oni, koji poslije dodju, kad se je sabor već u odsjeke podielio, imadu se po dotičnom verifikacionalnom odboru za verifikaciju saboru predložiti. Ja mislim dakle, da se o tom predlogu sada niti nemože votizirati, a da bi osim toga povriedjena bila i ravnopravnost.

Peter Hrvat: Ja mislim, da nije to proti ravnopravnosti; jerbo drugi je položaj onoga, komu pripada po rodu i po staležu pravo prisustvovati pri saboru, nego onoga, koji je izabran. Za onoga, koji je po rodu član sabora, dosta je, ako je poznato, da je na zadnjem saboru prisustvovao, i da se u njegovih okolnostih ništa nije promienilo. Drugčije je za onoga, koji je izabran; jerbo tu je pitanje, dali je po redu izabran, ili ne. I koliko se ja sjećam, takodjer §. 3. poslovnika: (čita) moje mnenje potvrdjuje. Ja mislim dakle, da bi se oni izmedju velikašah, koji su došli, bez zapreke verificirali; i ostajem kod moga predloga.

Mirko Šuhaj: Ja mislim, da je poslovnik u tom dosta jasan, i da mi neimamo nužde od njega odustati. Što je gosp. Peter Horvat naveo, valja samo za članove saborske, koji su s početka došli. Za one pako članove, koji kasnije dodju, valja jedino §. 14. (čita ga) . . . .

Ja mislim, da je to sasvim u redu, i da se to može još danas učiniti, da o tom dakle pitanja više neima. Drugo bi bilo ono, pošto je danas zaključeno, da se imadu pozvati veliki župani, da se mora prijaviti izbor častnikah itd., i jer je toga mnogo, usudjujem se ja, buduć da gospodin Veber, koji danas zapisnik vodi, nebi mogao do sutra dospjeti predlog taj učiniti, neka mu i gospodin Vončina na ruku ide, da se taj posao čim prije obaviti može. —

Ban predsjednik: Mislim, da za sada nam nepreostaje drugo, nego birati još verifikacionalni, financijalni, peticionalni odbor, —

Mirko Šuhaj: Molim, da se visoka ova kuća izvoli izreći, hoće li po propisu birati, ili nebi li umjestnije bilo to uzklikom učiniti. (Glasovi: uzklikom!)

Ban predsjednik: Molim dakle, koga hoćete?

Mirko Šuhaj: Ja bi se usudio predložiti za odbor verifikacionalni po smislu poslovnika 5 članovah, i to gospodina Mrazovića, Šašića, Stojanovića, Špuna Napoleona i Mirka Hrvata.

Ban predsjednik: Molim, da se izrazite, da li primate ovaj predlog? (Primamo.) Dakle to su gg. (Čita imena.)

Mirko Šuhaj: Peticionalni odbor ima biti sastavljen iz 11 članovah po §. 76.: usudjujem se dakle predložiti presvietloga velikoga župana Kukuljevića, Roberta Zlatarovića, Ciotu, Kostrenčića, Jelačića Kazimira, Stahuljaka, Pejčića, Tomičića, Mihalića, Špuna Josipa i Barčića.

Ban predsjednik: Primate te li ovaj predlog? (Primamo.) Dakle to su gg. (Čita imena.)

Mirko Šuhaj: Za odbor financijalni usudjujem se predložiti da uzmemo broj 7 i predlažem u to ime sliedeću gospodu: Smaića, Kiša, Lovrića, Ožegovića, Petrovića (Luku), Derenčina, Teodorovića Šandora. —

Ban predsjednik: Primate li ovaj predlog? (Primamo.) Čita imena. —

Mirko Šuhaj: Ako bi dozvolila visoka ova kuća, mogli bi sada pročitati izviešće odbora, koji je bio izaslan, da posao uredi sa brzopisci i tiskari.

Trnski: Povjerenjem vis. kuće zapala me je čast biti članom onog odbora, kojemu je bilo povjereno, da nadje i najmi brzopisce, i predlog svoj o tom vis. saboru na riešenje podnese. Prije nego zapisnik o našoj radnji pročitam, molim, da mi vis. kuća dopusti, razložiti i opravdati naše postupanje.

13

Brzopisno bilježenje ima glavnu svrhu, da se unapriedi izdavanje dnevnika. Mi smo sudili, da je prieka potreba izdavanje ovog dnevnika, koje se propustiti nemože već s toga, što je sabor ovaj toli važan i odsudan po našu domovinu, i što želimo, da narod zna, koji smo položaj zauzeli. Buduć pako, da je stvar prešna i takova, koja nepodleže toliko umovanju, nego tehničkomu mjerilu i točnu računu: to smo mi radnju našu tako udesili, da ju sabor bez dangubne razprave primiti može.

Što se brzopisacah tiče, to se je gledalo na to, kako je bilo god. 1861.: onda se je plaćalo za svaku sjednicu 30 fr., a plaćali su se isti prepisaoci; brzopisci su svoje radnje predavali kašnje, i za njekoliko nedjeljah. Mi smo sa brzopisci za ovaj put ugovor ugovorili pod istu cienu, ali da do 10 ure drugi dan radnju svoju predadu. Mi smo uradili to s toga uzroka, da se brže i lakše izdaje dnevnik, do kojega je svoj gospodi stalo.

Što se tiče samog izdavanja dnevnika, pozvali smo tiskare, i oni su nam svoje ponude podnieli. Mi smo pregledali tiskarske račune od god. 1861. Polag ovih je na te troškove do 8500 for. izdano. Mi smo našli, da je bio saborski dnevnik na drugom formatu izdan, i spisi saborski na drugom, a tiskanice opet na drugom. Mi smo mislili, da bi dobro bilo, da se svi spisi na jednakom formatu izdavaju, te da se posebno izdavanje saborskih spisah prištedi

Što se tiče još uredjivanja, to je isto uredjivanje stajalo god. 1861.. 12 for. za svaki tiskani tabak. Mi smo ovo snizili na polovicu, a tiskanje ugovorili tako, da bude arak $3\frac{1}{2}$ for. cjeniji, nego što je bio god. 1861.

Sada molim, da vis. sabor dopusti, da pročitam zapisnik i predlog u toj stvari učinjen. (Čita zapisnik.)

Ban predsjednik: Molim sada, gospodo, da se izjavite, da-li primate sve, što je odbor predložio.

(Kuća zahtieva: točku po točku.)

Trnski: Čita prvu točku predloga, glede ugovorah s brzopiscem, tiskarami i g. Šulekom.

(Prima se.)

Trnski: Čita drugu točku, u tom se sastojeću, da sabor povladjuje drugoga podpredsjednika, da nadgleda izvršavanje ugovorah, zasluge izplaćuje, i glede dnevnika sve potrebito odredjuje, napokon da račune položi.

(Prima se.)

Trnski: Čita treću točku: Sabor dozvoljuje, da se drugomu podpredsjedniku poradi izplaćivanja zaslugah od vremena do vremena dovoljna naklada doznači.

(Prima se.)

Trnski: Čita 4. točku: Sabor izabere 9 zastupnikah: gg. Derenčina, Miškatovića, Dr. Jordana, Torbara, Ćepulića, Broza, Dr. Nap. Špuna, Cara i Stahuljaka, da pregledaju i verificiraju rukopis brzopisacah.

(Prima se.)

Trnski: Čita 5. točku predloga, da se ustanovi, da ona gospoda, koja bi se možebiti bojala, da su im govori nepodpuno bilježeni, pravo imadu, prije nego se rukopisi dadu u redakciju, podpredsjedniku pisan svoj govor izručiti, i da se nitko drugi nemieša u izpravljanje.

Mirko Hrvat: U ovom predlogu odbora nevidim drugo, nego sumnju na vještinu brzopisacah; jer ako su brzopisci stvari dorasli, neznam, kakova treba izpravljanja. Tim će načinom sasvim drugi govori u zapisnik doći, nego koji su u saboru bili držani. Zato nisam nipošto za ovaj predlog, nego sam zato, da gospoda, ako im nije govor sasvim dobro napisan, k brzopiscem dodju, i ako koja riec gdje fali, da izprave, ali nipošto, da kakove pisane govore predavaju, kao što se je dogodilo 1861. godine.

Ant. Jakić: Ja mislim, da se može ovomu tim doskočiti, da se odredi, da onaj dan, kada brzopisci svoj rukopis predadu, govornici dodju da pročitaju, i ako im što nije pravo, izprave.

Dr. Ant. Stojanović: Ja pristajem uz predlog gosp. Mirka Hrvata, i molim, da se to izostavi, da može svaki pisan govor donesti, nego da se ustanovi, da nije slobodno pisanih govorah davati. Svakako se mora brzopiscem ostaviti, da zapisnik naprave, i da podpredsjednik pogleda, da-li je podpun ili ne; koj gospodin misli, da je važan govor držao, da pročita, ali nipošto da govor poslje koncipira.

Ivan Živković: Ja sasvim pristajem uz mnienje g. M. Hrvata, jerbo istina je, da baš ono mora biti mjerodavno, što je brzopisac zabilježio, a ne ono, što bi ovaj ili onaj govornik poslje napisano donio; i samo toliko ovdje može biti dopušteno da oni govornici, koji misle, da u njihovu govoru ima kakvih pogriešakah, da je kakva rieč izostala, da to izprave, svakako pak mora i pri tom mjerodavno biti ono, što je brzopisac zabilježio.

Veber: Ni ovim se načinom neće uhvatiti prava slika saborskih viećanjah; jer meni je svejedno, da-li je tko donio pismo, ili je po volji svojoj u sobi brzopisacah umetnuo ono, što želi da bude unutra. Ja držim, da brzopisac mora biti osoba sasvim pouzdana, u koju se i sabor može pouzdati. A kod bilježenja dogodi se višeputah i najvještijemu, da mu kakva rieč, osobito pri burnih razpravah, izbjegne. U tom slučaju držim ja da bi bilo dobro, da brzopisac u slučaju dvojbe govornika popita, a u ostalom da se govornik u posao brzopisacah nikako nemože miešati: zato bi ja učinio taj predlog, da govornik može samo u slučaju dvojbe na poziv brzopisca ono, što manjka, u sklad dovesti sa ostalim.

Dr. Šuhaj: Ja mislim, da je svemu tomu upravo kroz to doskočeno, da je odbor, gledeć i na to, da se tiskanje nezakasni, za uvjet stavio, da imadu brzopisci stvar svaki drugi dan u 10 urah gotovu predati, jerbo onda verifikacija nije tako težka stvar, buduć da nitko neće verificirati ono, što nije prijašnji dan čuo.

Mirko Hrvat: Ja tim više pristajem uz mnienje g. Vebera, što je u svih parlamentih običaj, da gdje se sumnja porodi glede kakve izreke, uzme se brzopisac za sudca. Nemože dakle svaki svoj govor donašati, nego samo to može biti dopušteno, da u slučaju dvojbe, kako misli g. Veber, brzopisac upita dotičnoga govornika.

Ban predsjednik: Molim dakle g. Vebera, da formulira svoj predlog.

Adolfo Veber: „Samo brzopisac, ako je glede koga mjesta u dvojbi, ima potražiti od govornika izpravak dotičnoga mjesta."

Mirko Šuhaj: Čita izviešće od njega i barona Kušlana o uredjenju saborskih spisah g. 1861.

Gospodo! Mislili smo, da je to nuždna stvar, uvjereni smo bili o tom, te smo se posla toga latili. Buduć da valja narodu sve ono obnarodovati, što se je na posljednjem saboru dogodilo, zato velim ja: imali smo posla ogromnoga. Izdali smo ovo djelo u formi vam poznatoj iz konkurencialne zaklade izplaćeno je 3.771 forintih 83 nč. Mi smo dosada vratili 3.432 forintih, dakle onoliko koliko smo dobili. Mislim da je to rezultat povoljan, ako se pomisli, da se u našoj zemlji knjige vrlo težko razprodavaju, i da manjak nije veći

nego 339 fr., i 33 novč. a to se najviše odnosi na ono, što smo u ime poštarine korekture i drugih manjih potrebočah pisarskih izdali, jer nismo bili u stanju obaviti sve pisarske poslove sami, te smo u to ime morali plaćati ljude, koji su ovo ili ono prepisivali. Dakle ja mislim, da je sasvim pravedan zahtjev, da taj manjak nepadne nam možebit i našoj djeci na teret, te molim, da nam se to odpiše.

Drugo je to, da smo 25 eksemplarah dali tiskati na velinskom papiru i malo ljepše vezati dali, te jednoga poslali nj. veličanstvu, druge svietlom banu i ostalim dostojanstvenikom porazdielili. Ovo vezanje stalo je 180 for. Što sam dobio, izplatio sam, a manjka još 80 for., i za ove napastuje me knjigovezac često putah. Molim sada neka bi visoki sabor izvolio odrediti, da se to iz zemaljske konkurencijalne zaklade namiri.

Treće je to, da imamo još veliku zalihu ovih pisamah, naime do 3—4sto eksemplarah, ne baš podpunih, jer jedni su uzeli prvi svezak, drugoga opet ne, i zato se taj broj točno opredieliti neda. Buduć pako da sad neima više nade, da bi se ti još mogli razprodati, a buduć da je bio i onako čist dohodak jugosl. akademiji namienjen, mislili smo, da bi bilo najbolje, da se taj ostanak bud jugoslav. akademiji, bud učećoj se našoj mladeži na pravoslovnoj akademiji za badava porazdieli.

O tom dakle molim, da vis. sabor izvoli izreći svoje mnenje.

Lovrić: Na ovo, što se je sada predložilo, mnijem ja, da bi se ponajprije dostojalo, da ovoj gospodi, koja su si bez svoje koristi ogromnoga posla naložili i te spise sabrali i tiskati dali, i tako ovjekoviečili za narod i prepriečili, da svi poslovi sabora od 1861. godine nepropadnu kao oni od 1848. godine, da se svoj gospodi u današnjem zapisniku duboka zahvalnost izreče. (Živio!)

Mislim, da nije nitko medju nami, koji nebi dragovoljno pristao uz to, da ova gospoda netrpe za trud, dočim su za korist naroda radili, zato i pristajem sasvim na predlog g. podpredsjednika.

Mirko Bogović: Mislim, da nikoga medju nami neima u ovoj sabornici, koji nebi priznao, da je 1848. godina bila od najvećega domašaja toliko glede narodnoga, koliko i političkoga razvitka. S toga uzroka svaki će se radovati u ono doba, kad uzvidi, da se gradivo u taj posao zasiecajuće pomno kupi. Nu 1861. godine saznadosmo, da je toga gradiva u saborskih spisih uloženoga njekoliko ponestalo. Ja sam onda privatnim putem kao bilježnik imao priliku govoriti o tom sa svietlim banom, koji mi je očitovao, da će nastojati oko toga, da, ako moguće bude, do tih spisah, koji su nestali, dodjemo. Ja ništa nisam čuo, da li je uspjeh povoljan ili ne. Usudjujem se dakle upitati svietloga bana radi toga.

Ban predsjednik: Ono, što smo našli, sve je gosp. dr. Šnhaj dobio, za ostala pisma neznam gdje su, u arkivu nisu, niti su kod namjestničtva.

Stojanović: Ja bi imao primietiti, da bi se ovdje mjesto izraza: zahvalnost, kao g. Lovrić predlaže, upotriebio izraz priznanje, da naime ovaj sabor prizna, da su si ova gospoda sabiranjem spisah veliku zaslugu za narod stekli. —

Dr. Subotić: Čuli smo izvlešće dr. Šuhaja i ja mislim, da bi bilo najbolje ovo izviešće odboru predati, koji bi ga imao pregledati, i dotični predlog učiniti, i onda da se stvar može bez svake iznimke riešiti. Ja mislim, da tomu nebi trebalo više nego 3 osobe.

Živković: Podnesak gosp. podpredsjednika ima 2 točke. Prva je riešena, druga je molba, da sabor rieši onu gospodu od 339 fr. Ne kao da se protivim ovoj molbi, nego samo radi toga, da radimo po smislu našega poslovnika, mislim ja, da je najbolje predati ovu stvar peticionalnomu ili financijalnomu odboru, neka ju on previdi i predlog učini, tim bi zadovoljeno bilo i zakonom.

Robert Zlatarović: Imade ovdje dva predloga. Prvi je Lovrićev, da se priznanje za trud ove gospode u zapisnik stavi. A drugi je taj, da se ta stvar na dotični odbor uputi. Molim dakle, da najprije izrečemo, jeli predlog gospodina Lovrića primljen ili ne?

Ban predsjednik: Pristajete li na to, da to dodje u zapisnik? (Primljemo.) Druga je točka, da se stvar na financijalni odbor uputi. — Primate-li to? (Primljemo.)

Za danas zaključujem sjednicu, a za sutrašnji dan u 10 satih uričem.

Deveta saborska sjednica,

držana dne 15. prosinca 1865. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom preuzv. gosp. bana barona Josipa Šokčevića.

Dr. Šuhaj: Preuzvišeni g. bane, visoki sabore! Promjenom, koja se je dogodila jučer u izboru častnikah, dakako bilo je potrebito, da se svi spisi, koji su se nalazili u rukuh prijašnjih bilježnikah, predadu novo-izabranim bilježnikom. Zato se je i desilo, da zapisnik od jučerašnje sjednice nije još mogao biti sgotovljen, nego ja molim, da se vis. sabor uztrpi do sutrašnjega dana. Onda imam čast javiti takodjer, da je preuzv. ban, kako je bilo u jučerašnjoj sjednici zaključeno, putem telegrafičkim izbore častnikah nj. veličanstvu do znanja stavio.

Što se tiče dnevnoga reda, dakako ima sabor o njem odlučiti; a za danas ja mislim, da bi bilo najbolje, da se ponajprije pročitaju sve pritužbe, molbe i predstavke itd., koje su do sada pojedinim od nas došle; zatim, da bi gospodin kojega je verifikacialni odbor za izvjestitelja izabrao, dotično izvješće pročitao, a da bi se onda sabor u pet odsjekah porazdielio.

Trnski: Čita molbenicu narodn. zastupnika Dr. Klaića za dopust.

Zlatarović: Ja uvažavam podpuno razloge navedene po g. dru. Klaiću, nego ako se nevaram, izabran je jedan namjestnik njegov; i ako se taj dopust dade, neka onda zamjenik na sabor dodje.

Trnski: Mislim, da za onoga, kojemu se dade samo dopust, nije treba da dodje zamjenik.

Dr. Šuhaj: I ja sam zato, da mu se radi vrlo važnoga razloga podieli zamoljeni dopust.

Ban predsjednik: Koji su zato, da mu se dopust dade, neka ustanu. (Većina.)

Trnski: čita u izvadku molbenicu graničarah, kojom zahtievaju svakojake polakšice. (Smieh.)

Ban predsjednik: Ta molbenica nije podpisana, a po poslovniku, što nije podpisano, nemože se primati; ja mislim, da ju metnemo ad acta. (Ad acta.)

Trnski: Čita u izvadku molbenicu brodske občine, kojom želje svojim zastupnikom priposlane saboru na znanje daje.

Lovrić: Na saboru od god. 1861. bilo je zaključeno, da se na ovakve instrukcije nikakav obzir nemože uzeti; zato ja mislim, da se ova molbenica isto tako metne ad acta, kao prijašnja.

Steković: U ovoj molbenici ima i govora o potrebah občine, koju ja zastupati čast imam, zato se sasvim neslažem sa mnienjem g. predgovornika, nego molim, da se odputi na peticionalni odbor.

Mirko Hrvat: To je tako rekuć satira, da se jedna instrukcija dade peticionalnomu odboru, koji imade samo molbe pretresivati, a nipošto instrukcije. Ili u načelu imadu instrukcije mjesta ili ne; ako ga neimadu, onda neka se i ta predstavka metne ad acta, ako imadu, onda jih se zastupnik držati mora. Neka se sabor o tom izjavi.

Steković: Predstavka ova , od koje ja dvopis u rukuh imam, ima dva diela; jedan sadržava instrukciju, a drugi je sasvim različit; s toga sam ja zato, da se uputi na peticionalni odbor.

Žužel: Ovo je jedno pitanje, koje u načelo saborskoga postupanja zasieca, da li naime mogu budi pojedinci, budi občine ili moralne osobe na sabor uticati sa predstavkami i peticijami. Ja se baš nemogu sjećati, da li poslovnik glede toga što naredjuje ili ne, nego, na koliko je meni znano, stoji to načelo, da je to slobodno takodjer u drugih saborih; to je bezdvojbeno. Sjećam se ja takodjer, da se u saboru Londonskom podnašaju ogromne peticije od Bog zna koliko članovah podpisane, koje jedan čovjek niti nemože nositi, nego više njih. Sjećam se takodjer, da sam čitao, da se i u Reichsrathu i u drugih saborih podnašaju peticije i da se uvažavaju. S toga ja svakako, makar poslovnik o tom što naredjivao ili ne, držim za načelo, da se molbenice saboru mogu podnieti.

S ovoga gledišta, buduć da su ondje, kako kaže g. predgovornik, i želje izrečene i upućene na vis. sabor, ja držim, da bi nepravedno bilo, da sabor ove želje nesasluša, nego držim, da jih na peticionalni odbor uputi i da ovaj svoje izviešće podnese. Drugo je to, što se tiče naputka.

Naputak izborni ove godine izdan glasi, da zastupnici slobodno po svojoj volji glasuju, izim ako bi dobili naputak od svojih povjeriteljah. Po mom mnienju naputak zastupnike one občine veže, ali sabor neveže ništa, i kao naputak na sabor ništa ne spada

Tarbuk: Buduć da su krajišnici na sabor pozvani samo i jedino, da o državopravnih pitanjih viećaju, ja sam za to, da se na saboru niti želje niti molbe krajišnikah neprimaju.

Ban predsjednik: Molim, da ustanu ona gospoda, koja žele, da se ova molba predade peticionalnomu odboru. (Većina.)

Dr. Šuhaj: Pošto je svietli ban zaključak izrekao, mislim da razprava o tom prestane tim više, što smo zamolili bilježnika, da prošnje samo u izvadku pročita, i to je bilo i u posljednjem saboru; jerbo inače bi morali tu svukoliku prošnju pročitati; a ja mislim, da bi bilo bolje, da ju odbor prije izvidi i da onda sabor zaključak izreče.

Trnski: Čita druge molbenice, koje sve budu upućene na molbeni odbor, te veli: Još imam jednu molbu ravnatelja zemaljkoga muzeja. U cielom moli samo, da sabor što prije uredjenje muzeja ustanovi, jer inače blago narodno tu pogiba.

Mirko Hrvat: To nije molba. To mora doći na dnevni red, jerbo to je zavod zemaljski.

Dr. Špnn: Primjećujem samo na rieč g. predgovornika, da će predmet ovoga podneska i onako doći na dnevni red, kad o njem peticionalni odbor izvješće podnese. Predlažem dakle, da se uputi na peticionalni odbor.

Ban predsjednik: Toga smo se držali i god. 1861. Dakle neka se uputi na odbor. (Primljeno.)

Veber: (Čita predstavku, kojom se prijavljuje nj. vel. izbor saborskih častnikah. (Predstavka se prima.)

Ban predsjednik: Molim, da izviestitelj verifikacionalnog odbora čita svoje izviešće.

Mirko Hrvat: Čita izvišeće verifikacionalnog odbora, kojim se predlaže odobrenje izborah gg. zastupnikah Suppe, Dr. Marian Derenčin, Petar grof Pejačević, grofovi Gjuro i Stjepan Drašković, Artur Nugent, Ladislav Pejačević mladji, Dionis i Rihard Sermage, Moric i Stjepan Oršić, te barun Gustav Prandau. Predlog odborski bude primljen.

Ban predsjednik: Sada bi se imali podieliti po našem poslovniku u pet odsiekah. Svaki izvan prvoga podpredsjednika, neka dakle napiše svoje ime na cedulju.

Iv. Trnski: (Sliedi razdieljenje sabora na 5 odsjekah, i pošto se taj posao obavi, pročita imenik, kako su članovi razdieljeni.)

Ban predsjednik: Ja mislim, da bi gospoda mogla sada ovdje ostati, i birati si predsjednike i izviestitelje. Za sada sjednicu zaključujem i uričem ju za sutru u 10 satih.

Deseta saborska sjednica,

držana dne 15. prosinca 1865. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom preuzv. g. bana barona Josipa Šokčevića.

Adolf Veber: Čita zapisnike od posljednjih četirih sjednicah:

Zapisnik

pete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu na dan 30. studenoga 1865. pod predsjedom preuzvišenoga gosp. Josipa baruna Šokčevića, bana trojedne kraljevine.

Stupiv u dvoranu preuzv. g. ban predsjednik, bude pozdravljen oduševljenim uzklikom, izza čega preuzv. gospodin u 11 satih prije podne sjednicu otvori.

Najprije se pročita zapisnik posljednje sjednice, koji bude odobren poslje njekojih primjetbah o obliku saborskih zapisnikah.

Zastupnik Ćepulić predlaže, neka se u smislu §. 16. poslovnoga reda preduzme verifikacija.

Predlog ovaj bude jednoglasno primljen.

Zastupnik Vončina kano izviestitelj čita operat glede preduzeti se imajuće verifikacije.

Glede izbora zastupnika Svetozara Miletića predloži odbor, da se prizna valjanim.

Proti izboru zastupnikah Ivana Mažuranića za Daruvar, dra. Aleksandra Teodorovića za Pakrac, te dra. Lavoslava Šrama za Cvetković i Draganić neima nikakova prigovora; nu pošto se navedena mjesta nespominju u izbornom redu, da jim pravo zastupstva pripada, nalazio je odbor za nuždno konstatirati, da-li jim je to pravo kašnjim kr. riešenjem dopitano. Odbor izvješćuje, da jim je pravo zastupstva zaista posebnim kr. riešenjem podieljeno, te predlaže, da se izbori gore rečenih zastupnikah zakonitimi priznadu.

Predlog ovaj bude jednoglasno primljen.

Glede zamjenikah Franje Solaričeka i Josipa Miškatovića predlaže odbor, da se ovjeritba odgodi, dok se zastupnik Mirko Hrvat neodreče izbora budi djakovačkoga budi virovitičkoga. Predlog bud primljen.

Ovjerovnicam zastupnikah grada Rieke prigovara odbor, što su pisane talijanskim jezikom. Odbor predlaže, neka se izreče, da u buduće imadu biti sastavljene jezikom hrvatskim, predlog bude jednoglasno primljen.

Izbori zastupnikah Vladovita Zorca i Dioniza Blažića budu valjanimi priznani, i to posljednji proti predlogu odbora.

Glede prisjednikah kr. banskoga stola predlaže odbor, da budu kano zakoniti pozvanici banski ovjerovljeni. Predlog taj bude većinom glasovah primljen.

Izza ovoga zaključka diže preuzvišeni gospodin ban predsjednik sjednicu u pol dva sata poslje podne.

Šokčević, s. r.

Dr. N. Špun-Strižić s. r.
bilježnik ad hoc.

Zapisnik

šeste sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dana 13. prosinca 1865. pod predsjedom preuzvišenoga gospodina baruna Josipa Šokčevića.

Preuzvišeni gospodin ban otvoriv sjednicu prijavio je saboru, da su se saborski častnici svi časti svoje odrekli, i zato je predložio, da sabor za obavljanje bilježničkih poslovah privremene bilježnike izabere.

Iza kako na to uzklikom jednoglasno izabrani bješe privremenim bilježnicim gg. Franjo Lovrić i Janko Car, proglašen bi previšnji kraljevski odpis od 6. prosinca t. g. 1865. kojim je, povodom tim, što izbor saborski podpredsjednikah previšnoj kraljevskoj potvrdi još podastrt nije, i što je slučaj mogućan, da bi preuzvišeni gosp. ban mogao biti zapriečen voditi predsjedničtvo u saboru — nj. cesarsko i kraljevsko apoštolsko veličanstvo blagoizvolilo uzoritoga svete rimske crkve stožernika i nadbiskupa zagrebačkoga g. Juraja Haulika imenovati svojim kraljevskim namjestnikom časti banske.

Tim je sjednica zaključena, i sliedeća za sutra u 10 satih prije podne urečena.

Šokčević s. r.

Janko Car s. r.
bilježnik ad hoc.

Zapisnik

sedme sjednice sabora trojedne kraljevine, Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne četrnaestoga prosinca 1865. to jest: hiljadu osam sto šestdeset i pete pod predsjedom preuzvišenoga g. bana Josipa baruna Šokčevića.

Preuzvišeni g. predsjednik, otvarajuć sjednicu pozva sabor, da mjesto privremenih dvajuh bilježnikah izabere čast-

ničtvo saborsko, to jest dva podpredsjednika i četiri bilježnika. Na to, nakon podužega govora o pomirenju predloži preuzvišeni g. biskup Josip Juraj Strossmayer, da se u znak pomirenja isto častničtvo uzklikom izabere. Pošto je sabor na to pristao, predloži isti preuzviš. gospodin osobe, ter se uzklikom izaberu: za prvoga podpredsjednika: dr. Mirko Šuhaj, a za drugoga dr. Jovan Subotić; za bilježnike: Ivan Trnski, dr. Mijo Polit, Vaclav Urpani i Adolfo Veber.

Pošto je uzoriti g. stožernik, Juraj Haulik, banski namjestnik očitovao radost svoju sa pomirenja, pozva preuzvišeni g. ban novo izabrano častničtvo, da zauzme svoja mjesta.

Kad su se oba podpredsjednika u ime svoje i svoga častničtva zahvalila visokomu saboru na odlikovanju, predloži zastupnik Robert Zlatarović, neka se u zapisnik metne, da se odatle, što je ovoga puta častničtvo uzklikom izabrano, nebi za buduće izvadjale nikakve posljedice, pa to se jednoglasno primi.

Nakon toga umoli zastupnik Mirko Bogović preuzvišenoga g. predsjednika, da se visokoj dvorskoj kancelariji dalmatinsko-hrv.-slavonskoj telegrafičkim putem na znanje prijavi izbor podpredsjednikah i bilježnikah, na što preuzvišeni g. ban obeća, da će to taki učiniti.

Zatim uze zastupnik Ivan Vončina čitati izviešće o verifikaciji saborskih članovah, koje se ovdje prilaže.

Glede banskoga stola bude na predlog izviestitelja zaključeno, da članom banskoga stola pravo mjesta i glasa na saboru nepripada, i da se ovaj zaključak u formi zakonskoga članka podnese njegovu veličanstvu na previšnje odobrenje. Prije nego sabor ovo zaključi, izjavi narodni zastupnik irižki Jovan Živković, ovlašćen na to po banskom stolu, da su članovi pomenutoga banskoga stola, vodjeni rodoljubivim nagonom, odstraniti i sa svoje strane sve zapreke, koje bi otegotile potrebito našemu saboru porazumljenje, zaključili, da neće dolaziti u saborske sjednice, dok glede daljega udioničtvovanja njihova na saboru nestigne previšnje riešenje.

Glede izborah krajišničkih, koji nisu obavljeni kod štopa, zaključi sabor, da se za sada priznadu valjanimi, al u buduće da se imade strogo obdržavati propis izbornoga reda, kao takodjer i glede onih zastupnikah krajine, koji su izabrani samo većinom glasovah kano g. Adam Joanović i Antun Ratković, i koji su u obćinah izabrani posrednimi birači, kamo spada Stjepan Muzler i Antun Antunović.

Izbor Matije Toljana i Andrije Ostriša priznaje se valjanim; isto tako i Mirka Bertalana, koji se je naknadno izkazao stečenim pravom domaćinstva u Rumi; a ovjerovljuje se i vjerodajnica Josipa Miškatovića za zastupstvo trgovišta Djakova, zamjenika zastupnika, Mirka Hrvata, pošto se je ovaj odlučio za zastupstvo virovitičko.

Vjerodajnice Ivana Landenbacha, Josipa Babića, Gjure Cibocia, Antuna Regena, Mavre Broza, Germana Angjelića i Janka Cara ovjerovljuje se, neuvaživ formalnih njihovih pogriešakah dielom glede podpisa prisjednikah izborne deputacije, dielom glede nenaznačena broja biračah.

Glede odsutnih prelatah i velikašah zaključi sabor, da se prepusti njihovu rodoljubju, hoće-li prisustvovati saboru, dočim je glede nasljednoga velikoga župana, grofa Ivana Erdödya priznao, da mu iz naslova njegova izvire dužnost, sudjelovati u zakonarstvu, te da se putem saborskoga predsjedničtva pozove, neka do 8 danah svoje mjesto u saboru zauzme, ili pako dovoljne razloge za izpričanje doprinese. Izpričanje podbana, Ivana Zidarića, da radi slaba zdravlja nemože na sabor doći, uvažava sabor, i zaključuje ujedno, da se glede prabilježnika trojedne kraljevine za sada ništa neodredjuje.

Izgovor velikoga župana virovitičkoga, da radi slaba zdravlja na sabor doći nemože, neuvaži sabor, nego zaključi pozvati ga putem saborskoga predsjedničtva, da za 8 danah tim stalnije dodje, što će se u protivnom slučaju umoliti njeg. veličanstvo, da ga liši veliko-županske časti.

Nedošavši na sabor narodni zastupnici dr. Mihajlo Klaić i dr. Svetozar Miletić imadu se pozvati, da do 8 danah svoja mjesta u sabornici zauzmu, jer će se inače njihovi mandati smatrati utrnutimi.

Nebudući petrovaradinska pukovina zastupana na ovom saboru, zaključi sabor, da se umoli nj. veličanstvo, da se rečena pukovina i povlašćene obćine Zemun, Karlovci i Varadin na brzu ruku pozovu, da poslanike na sabor odašalju, a na koliko bi tomu priečila okolnost, što ova pukovina i napomenute povlašćene obćine spadaju pod glavno zapovjedničtvo temišvarsko, da se ta zapreka ukloni podvrgnućem te pukovine i spomenutih obćinah pod vojno zapovjedničtvo zagrebačko.

Glede kotarah ribničkoga, pokupskoga, krašićkoga, brdovačkoga i grobničkoga, koji proti dosadašnjemu običaju i proti §. 3. izbornoga reda, nisu posebno zastupani na ovom saboru; isto tako glede povlašćenih obćinah Mrkopalj, Ravnagora, Vrbovsko; napokon glede kotara bakarskoga zastupana samo trimi zastupnici, bude zaključeno, da zastupstvo njihovo bude prama izbornomu redu i prama dosadanjemu običaju, u koju svrhu ima od navedenih kotarah i povlašćenih obćinah, a isto tako i kotar bakarski jednoga zastupnika izabrati i na sabor odaslati, dodavši tomu, da se zastupnik pomenutih trih obćinah i na pose obćine bribirske, Erazmo Barčić izjavi, od koje si obćine pridržava zastupstvo.

Glede Dalmacije sa kvarnerskimi otoci i glede Medjumurja koje zemlje nisu zastupane na ovom saboru, bude zaključeno, da se zahtjevi naši prigodom ugovaranja nagodbe o državopravnih odnošajih formuliraju. —

Zatim pročita izviestitelj Vončina sve odobrene članove saborske.

Poslje togo predloži zastupnik, Petar Horvat, da se njeki novo nadošli velikaši kratkim putem od sabora verificiraju; ali taj se predlog na predlog Mirka Horvata zabaci, pošto po jasnom glasu poslovnika istu gospodu ima verificirati izabrati se imajući verifikacionali odbor.

Na poziv preuzvišenog g. bana, da se imenuju odbori verifikacionalni, peticionalni i financijalni, predloži g. podpredsjednik Šuhaj, da se i to sbog štednje vremena obavi uzklikom; i tako se izaberu:

Za verifikacionalni odbor:

Mrazović Matija
Šašić Stjepan
Stojanović Antun
Špun Napoleon
Hrvat Mirko.

Za peticionalni odbor:

Kukuljević Ivan
Zlatarović Robert

Ciotta Ivan
Kostrenčić Stanislav
Jelačić Kažimir
Stahuljak Ivan
Peičić Škender
Tomičić Ivan
Mihalić Eduard
Špun Josip
Barčić Erazmo.

Za odbor o saborskih troškovih.

Smaić Bartol
Kiš Ladislav
Lovrić Franjo
Ožegović Ivan
Petrović Luka
Derenčin Marijan
Theodorović Šandor.

Poslje toga pročita Ivan Trnski izviešće onoga odbora, koji je po nalogu sabora imao učiniti predlog o brzopiscih. — U tom poslu primljeni su jednoglasno predlozi i stvoreni ovi zaključci. Sabor odobrava ustmeni ugovor odbora s g. Magdićem, kano brzopiscem, sa tiskarami gg. Jakića, Gaja i Albrechta i s gosp. Šulekom kano urednikom saborskoga dnevnika.

2. Sabor povladjuje drugoga podpredsjednika, da te ugovore, ako je nužda, pismeno sastavi, izvršivanje točno nadgleda, zaslužbe izplaćuje, cienu dnevnika prema troškovom točno opredjeljuje, predbrojku na saborski dnevnik razpisuje, predbrojbinu od zastupnikah sakupi, dostavljanje ugodi i napokon račun položi.

3. Sabor dozvoljuje, da se poradi izplaćivanja zaslužbah drugomu podpredsjedniku od vremena do vremena dovoljna naklada na račun doznači i putem kr. namjestničkoga vieća stvar uredi.

4. Sabor izabire ovih devet zastupnikah: dr. Derenčina, Miškatovića, dra. Jordana, Torbara, Ćepulića, Broza, dra. Napoleona Špuna, Cara i Stahuljaka, od kojih će izmjenice po trojica na poziv drugoga podpredsjednika u saborskoj pisari dnevnik, čim ga brzopisac preda, pregledati i ovršiti.

5. Na predlog zastupnika Adolfa Vebera sabor prima ovaj predlog: Samo brzopisac, ako je glede koga mjesta u dvojbi, ima potražiti od govornika izpravak dotičnoga mjesta. —

G. podpredsjednik, Mirko Šuhaj pročita izviešće o uredjenju saborskih spisah g. 1861. i moli: prvo, da se manjak od 339 for. i 33 nov. a. vr. ako je na ime Kušlana i Šuhaja, kano urednikah istih spisah, u zemaljskoj blagajni na dotičnom stupcu ubilježen, izbriše i na stupcu pokrića troškovah zemaljskih prepiše, drugo, da se knjigoveži Paji Henriku na račun konkurencionalne zemaljske zaklade izplati svota od 80 fr.; treće, da se preostali saborski spisi predaju jugoslavenskoj akademiji, ostalim domaćim zavodom i pravoslovnoj mladeži. Na predlog zastupnika Lovrića izreče sabor jednoglasno priznanje urednikom Šuhaju i Kušlanu za ovaj mučni posao, a izviešće se odpravi za saborsko uredovanje na financialni odbor, koji ima o tom u svoje vrieme sobom obrazloženi predlog učiniti.

Tim se svrši saborska sjednica u 1 sat poslje podne, i ureče sliedeća za sutra u 10 satih prije podne.

Šokčević s. r.

Adolfo Veber s. r.
bilježnik.

Zapisnik

osme sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije obdržavane u Zagrebu dne 15. prosinca 1865. pod predsjedničtvom preuzvišenoga gospodina bana barona Šokčevića.

Ponajprvo javi g. prvi podpredsjednik dr. Šuhaj, da se zapisnici posljednjih sjednicah poradi toga čitati nemogu, što novo izabrano častničtvo te zapisnike tekar skupiti i u spoj dovesti ima.

Zatim čita bilježnik Ivan Trnski molbenicu dra. Mihajla Klaića, narodnoga zastupnika kotara severinskoga i ribničkoga, da mu se dopust na tri nedjelje dana dozvoli. — Na predlog g. podpredsjednika dra. Šuhaja bude velikom većinom glasovah odlučeno, da se taj dopust dozvoli.

Bilježnik čita nadalje predstavku obćinstva varažd. žup. od 15. studena 1865., br. 2977., neka bi visoki sabor izhodio, da se barem njeki dio tvrdje Cetinja kao spomenik uzdrži. Molbenica ta bude na molbeni odbor uputjena.

Bilježnik čita izvadak molbenice iz Gospića od 4. stud. 1865. u ime graničara od Zrmanje do Vinkovaca bez podpisa, kojom se zahtieva, da se sadašnja uprava šuma odstrani, drvarenje i paša olakša, ciena soli umali, da se Krajina gradjanskoj upravi nepodvrgne, da se jako ukupno carstvo stvori, ni u kakvi savez s Ugarskom nestupa, da se porez i danak umali, da se toliki činovnici nedrže, da se Bosna i Hercegovina u ime duga na diplomatičkom putu carstvu priklope, da se železničke pruge tudjincem nedaju i t. d.

Budući ta molbenica podpisa nema, odluči visoki sabor jednoglasno, da se ad acta stavi.

Bilježnik čita izvadak molbenice Gjure barona Neustädtera od 12. stud. 1865., da se kao velikaš trojedne kraljevine uzakoni. Ta molbenica bude jednoglasno na molbeni odbor upućena.

Bilježnik čita izvadak molbenice graničara Gjurgja, Laze i Danila Guteše, da bi se najviše pomilovanje njihova brata Guteše, koji još 10 mjeseci tamnovati ima, kod njegova Veličanstva izhodilo. I ta molbenica bude na molbeni odbor upućena.

Bilježnik čita izvadak pritužbe Petra Kirete, Ivana Krčelića i Lovre Meljnjaka od 16. studenoga 1865. proti vlastelinu topolovačkomu g. Kukoviću, kojom se k jednu neke polakšice u drvarenju i paši, zatim umala broja službenika i obćinskog nameta zahtieva. Ta se pritužba predaje molbenomu odboru.

Bilježnik čita izvadak molbenice Tome Crnčića k. br. 71 pisane u Hrastelnici na 26. studenoga 1865,. kojom kao zastupnik obćine moli, da se krivično postupanje činovničtva proti njemu i obćini obustavi, da se povjerenstvo izašalje, koje će njihove tegobe popisati, i da im se izmjena obćinskih službenikah dopušti.

Visoki sabor uputi i ovu molbenicu na molbeni odbor.

Bilježnik čita izvadak molbenice urara Ivana Željeznika iz Samobora od 16. studenoga 1865., da mu se čim u pomoć priteče s toga, što je uz veliki trošak zvonički dobnjak za izložbu sagradio i tim u nevolju došao. — Upravlja se i ta molbenica jednodušno na molbeni odbor.

Bilježnik čita izvadak tužbe Bare Kalajke proti kraljevskomu sudu u Varaždinu, što u iztrazi proti njezinu utamničenu suprugu Franji Kalaju za 19 mjeseci ništa učinio nije.

Ta se tužba predaje molbenomu odboru.

Bilježnik čita izvadak molbenice obćine Gaboške od 17. listopada, kojom se zahtieva, da se porez smali, da se smije duvan saditi, rakija po starom zakonu peći, tršćanici i bare po starinski uživati, da se odkupom krčevina pričeka, da vlastela nesmiju zemalja pokraj sela kupovati a kad vlastelin uhvati marvu na svojoj zemlji, da nesmije žiteljstva u tamnicu stavljati.

I ta molbenica bude na molbeni odbor upućena.

Bilježnik čita izvadak iz molbenice zastupničtva brodskog od 9. studenoga 1865, kojom se ubaviest brodskim poslanikom izdana saboru na znanje daje, nebi li sabor u smislu §. 10. izbornoga reda bdio, da se nalog izvrši.

I ta molbenica upućuje se na molbeni odbor.

Bilježnik čita izvadak molbenice obćine Antinske u Sriemu od 6. studenoga 1865, kojom moli, da joj se oduzete krčevine povrate i da se opet smije u šumi Ašaću drvariti, a na Vuci tršćariti. Molbenica ta upravlja se na molbeni odbor.

Bilježnik čita izvadak molbenice predstojnika narodnoga muzeja trojedne kraljevine g. Mijata Sabljara, da se prostorije narodnoga doma muzeju ustupe.

Na predlog g. Mirka Bogovića bude ovaj predmet jednoglasno na odsjeke upućen.

G. bilježnik Adolfo Veber pročita za tim predstavku, kojom se njegovomu apošt. Veličanstvu izbor činovničtva na znanje daje i ta predstavka bude jednodušno primljena.

Poslje toga pročita gosp. Mirko Hrvat kao izvjestitelj ovdje priloženi zapisnik ovjeritbenoga odbora vrhu ovjeritbe kašnje prispjevših članova ovoga sabora i budu po predlogu odborovu g. Faustin Suppe i g. Dor. Marian Derenčin kao narodni zastupnici municipija bakarskog, zatim preuzvišeni g. Petar grof Pejačević, te presvietla gospoda grofovi Gjuro i Stjepan Drašković, Artur Nugent, Ladislav Pejačević mladji, Dioniz i Richard Sermage, Moric i Stjepan Oršić, te baron Gustav Prandau kao pozvanici jednodušno ovjerovljeni.

Na poziv preuzvišenoga g. bana predsjednika budu nakon sva gospoda sabornici, koji su poslje ovjerovljeni, izim podpredsjednika, na broju 210 u pet odsjeka putem žrebanja porazdieljeni, te u svaki odsjek dopadoše po 42 kako sliedi:

Odsjek I.

P. n. gg.

Šteković Jovan;	Kukuljević Ladislav;
Kušević Aurel;	Melinčević Antun;
Norman grof;	Došen Lavoslav;
Barčić Erazmo;	Zmajić Bartol;
Vinski kanonik;	Kukuljević Ivan;
Malinarić Ivan;	Virag Aleksander;
Pinterović Franjo;	Martini Ivan;
Ratković Antun;	Haulik Juraj kardinal;
Prica Makso;	Jelačić grof Antun;
Muhić Pavao;	Miškatović Josip;
Taler Filip;	Jurčić Ivan;
Nikolić Pavao;	Lukinac August;
Stojan Franjo;	Kušević Svetozar;
Vončina Ivan;	Pejačević grof Ladislav;
Adler Prokop;	Ciota Ivan;
Stahuljak Ivan;	Zastavniković Glišo;
Hellenbach baron Lazar;	Rašić Stanko;
Popović Samuel;	Smičiklas Gjuro;
Prandau baron Gustav;	Zlatarović Roberto;
Ellger Mate;	Bukvić Kosta;
Turković Josip;	Gruić Nikanor.

Odsjek II.

P. n. gg.

Šarić Ivan;	Ostriž Andrej;
Soić Vjenceslav;	Simić Petar;
Dragašević Simo;	Šauer Mijo;
Nikolajević Lukian;	Ožegović Ivan Nep.;
Kolarić Andrija;	Drašković grof Stjepan;
Paić Dionizije;	Vranić Franjo;
Horvat Petar;	Grabić Bartol;
Angjelić German;	Tarbuk Mojsia:
Škorić Milan;	Teodorović Aleksander dr.;
Kirjaković Živojin;	Borojević Nestor;
Nugent grof Artur;	Zorac Vladislav;
Hrvat Mirko;	Olujević Andrija;
Ružić Gjuro;	Pešić Makse;
Lovrić Franjo;	Zoričić Antun;
Neupajer Ladislav;	Kiš Ladislav;
Šafarić Gjuro;	Špun Napoleon dr.;
Krajačić Ferdo;	Kralj Ivan biskup;
Maler Maksim;	Vuković Stjepan;
Jelačić Kažimir;	Brigljević Josip;
Verneda Ernesto;	Škender Gjuro;
Razum Josip;	Čepulić Avelin.

Odsjek III.

P. n. gg.

Grgurić Mile;	Halagić Jovan;
Car Janko;	Kostrenčić Janko;
Rauch baron Levin;	Vakanović Antun;
Suppe Faustin;	Boleslavski Janko;
Fiamin Ivan;	Kolarić Pavao;
Mihanović Franjo;	Bedeković Koloman;
Rogulić Jovan;	Petrović Danilo;
Sokolić Antun;	Subotić Jovan dr.;
Tomičić Ivan;	Starčević Antun dr.;
Predojević Janko;	Regen Antun;
Klaić Mijo dr.;	Polit Mihajlo dr.;
Peičić Škender;	Bach Gjuro;
Rukavina Juraj;	Kotas Antun;
Trnski Ivan;	Novaković Joso;
Akšamović Josip;	Bojčeta Škender;
Akurti Dragutin;	Nović Gjuro;
Šedel Ivan;	Nikolajević Stjepan;
Kralj Ivan župnik;	Mrzljak Vinko;
Dološćak Gjuro;	Sekulić Vaso;
Ožegović Tito;	Urpani Vaclav;
Gerber Samuilo;	Popović Jovan.

Odsjek IV.

P. n. gg.

Khuen grof Henrik;	Ceboci Juraj;
Milanković Toma;	Živković Jovan;

Vukotinović Ljudevit;
Špun Josip;
Kružić Franjo;
Petrović Luka dr.;
Jakić Antun;
Jovanović Adam;
Dizdar Gavro;
Kušlan bar. Dragutin;
Rački Franjo dr.;
Zastavniković Gedeon;
Trbuhović Marko;
Ilijašević Ivan;
Zidarić Andrija;
Jelačić grof Gjuro;
Kovarbašić Adam;
Runjanin Josip;
Pejačević grof Petar;
Varešanin Rajko;
Šašić Stjepan;
Kulmer grof;
Blažić Dionis;
Žužel Franjo;
Špun Miroslav;
Veber Adolfo;
Torbar Josip;
Rauch baron Gjuro;
Matić Antun;
Pavleković Stjepan;
Jančarić Antun;
Babić Joso;
Stojanović Antun;
Laudenbach Ivan;
Oršić grof Koloman;
Keglević grof Oskar;
Lalić Pavao;
Petričević Luka;
Šram Lavoslav dr.;
Oršić grof Moric.

Odsjek V.

P. n. gg.

Kavanjak baron Emil;
Jordan Antun dr.;
Kugler Stjepan;
Bertalan Mirko;
Kraljević Benjamin;
Strosmayer Josip;
Hrvojić Stjepan;
Nolden Josip;
Ožegović Martin;
Prodanov Arsenije;
Mažuranić Ivan;
Perkovac Ivan;
Toljan Mate;
Farkaš Šišman;
Poljak Josip;
Mihalić Slavoljub;
Derenčin Marian dr.;
Oršić grof Stjepan;
Mrazović Matija;
Babić Stjepan;
Jelačić Dragutin;
Šagovac Franjo;
Prukner Josip Dragutin:
Sermage grof Richard;
Šuljok Eduard;
Sermage grof Dionis;
Vranicani Josip dr.;
Bogović Mirko;
Drašković grof Gjuro;
Sviličić Franjo;
Radecki Ljudevit;
Antonović Antun;
Muzler Stjepan;
Ottenfels barun Šišman;
Kraljević Miroslav;
Knežić Jovo;
Benja Vjekoslav,
Pintar Ivan;
Josipović Stjepan;
Broz Mavro;
Jančo Stjepan;
Kozulić Kažimir;

Poslje kako je ovaj imenik gospode sabornika, kako su u odsjeke porazdieljeni, još jedan put po bilježniku Ivanu Trnskom pročitan, zaključi preuzvišeni g. ban predsjednik ovu sjednicu i ureče buduću na sutradan o 10 sati.

Šokčević s. r.

Ivan Trnski s. r.
bilježnik.

Vakanović: U zapisniku sjednice od 14. prosinca imenovan je odbor, koji će troškove saborske razabrati; to je po mojem mnienju odbor ad hoc, zato je nepravilno ime, kako se u zapisniku kaže, odbor financijalni, dočim je u saboru od god. 1861. financijalni odbor onaj bio, koji je zemaljske zaklade i imetak zemaljski pretresati imao. Zato bi ja mislio, da se u zapisniku ovo ime izpravi, te kaže, da je to odbor za saborske troškove; financijalni pako odbor koji će mnogobrojniji biti, jer ima velike zadaće, izabrati će se posebno.

Ban predsjednik: Primate, gospodo? (Primamo!)

Dr. Ant. Starčević: Ja nisam do sada propustio doći u nijednu saborsku sjednicu, nu nikada nisam čuo pročitati zapisnik o sjednici onoj, koja se je držala bila 24. prošl. mjeseca. Ja sam u njekoj zadnjoj sjednici napomenuo i to, da je preuzvišeni g. ban, pošto su izabrani častnici zauzeli svoja mjesta po poslovniku, do kojega ja kako sam već jedanput kazao, mnogo nedržim, ali kojega se svi skupa držati moramo dotle, dok ga nezabacimo, proglasio sabor konstituiranim. A toga danas u zapisniku neima.

Ja sam takodjer u njekoj sjednici napomenuo, da ima ovdje gospode, koja nisu kroz verifikaciju prošla. Bilo to riešeno ovako ili onako, i danas opet toga čitati nisam čuo. Gospodo, ja tvrdo vjerujem, da imate dovoljno razlogah tako postupati, kako postupate; ali vjerujte mi, da i ja neradim iz obiesti ono što radim, jer to smatram kao oružje, koje bi se uprav proti onoj gospodi obratiti moglo od njihovih neprijateljah. Ja neimam dosta snage obustaviti taj postupak, ali ja svakako prosvjedujem proti takovom postupanju, a to nečinim s drugoga uzroka nego samo, da sa nikakvim predlogom nepriečim navedenu najplemenitiju svrhu, koju svi želimo. Za sada bi pako sa moje strane učinio taj predlog, koji bi si možebiti drugi na mojem mjestu pridržao za priličnije vrieme, što bi i ja učinio, kad nebi već bilo dosta smutnje; stavio bi naime taj predlog onda, kad bi se ov sabor, prije nego uredi nutarnje domovine naše poslove, latio razpravljanja državnih odnošajah. Ja ću pako već sada ov predlog učiniti, za da se čim prije riešim svoje dužnosti, koja me veže napram narodu, koji me simo poslà. Kraljevski ukaz proglašen u sborniku god. 1863. komad 12, broj 181. izključuje sve služeće vojničke častnike od svakoga zastupanja budi u saboru budi u obćinah. Ja izpoviedam, da ovaj ukaz nepriznajem kao zakon, nu što priznajem jest to, da imade ovdje medju nami oko 50 muževah, koji su došli amo iz granice izabrani od naše braće, koji izvršivaju ona prava, koja, kako sam već u sjednici od 24. prošloga mjeseca napomenuo, izvršivati pravo neimaju. Gospoda graničari, dok služe kao oficiri, prestanu biti stalni stanovnici budi kojega mjesta i oni moraju ići tamo, kamo ih zapovied zove i za naviek mogu se odazvati iz domovine ove.

Mi svi znademo, što je dan danas Turčin, i da njegovoj njegdašnjoj važnosti sada neima niti traga; mi svi znademo, da naš narod u Turskoj, kog je Turčin oružjem oteo, nevoljničtvo u onom stepenu netrpi, kao što u granici, a ipak taj barbarski ostracizam proti pravu naše domovine obstoji. Nu dok ovaj propis stoji, dotle ja sudim, da nije moguće priznati mužu, bio koji mu drago, pa bio i ja taj, koji nikoga osim samoga sebe nemože zastupati, priznati pravo, da zakone stvara, koji vežu druge, a njega ne. Zakoni, koji se stvaraju na ovom saboru, kakovi vam drago, oni nespadaju više na graničare, nego i oni, koji se stvaraju u Washingtonu ili Philadelphiji. Odnošaji Hrvatske naprama Austriji i naprama Ugarskoj za našu braću graničare su od isto tolike vriednosti, kao odnošaji Japana naprama Ameriki. Zato, moja gospodo, tvrdo sam uvjeren, da će doći vrieme, kad će ona gospoda, koja misle, da ja sada Bog zna radi česa proti njim, govorim, uviditi, da su u meni imali prijatelja, i da ja samo želim biti na čistom naprama

biračem i naprama narodu, kojega zastupstvo nam je povjereno i kojemu imamo odgovarati za naše poslovanje.

Zato ja predlažem, neka prije svega visoki sabor to rieši, priznaje li on služeće oficire za zastupnike naroda ili ne, i ako nadjem jošte 14 muževah, koji tako misle kako ja, onda predlažem, neka se to pitanje javnim glasovanjem rieši.

Veber: Na govor zastupnika Starčevića imadem kao bilježnik ovo primietiti, da je juridička axioma: Pacta paciscentibus legem ponunt. Na temelju te axiome ono, što je g. Starčević o konstituiranju sabora govorio, spadalo je izvan toga dogovora i uslied toga dakako u miestu, gdje se je uhvatila živa slika toga dogovora, mjesta nije imati moglo; i tim ja mislim da je riešeno ono prvo pitanje, kako da njegovih riečih o konstituiranju sabora u zapisniku neima. Drugo je ono, što se tiče Krajine; i tu imam primietiti, da je sabor od god. 1865. u zadnjoj svojoj sjednici jednoglasno primio za valjane izbore zastupnikah krajiških i da zapisnik ništa drugo nečini, nego izriče onu sliku, koju je sabor onda izrekao; a buduć da je sabor to već izrekao, da su izbori valjani, nebi se slagalo sa njegovom dosljednošću, da ovo opeta u budućoj kojoj sjednici pobija.

U ostalom, što se unutarnjega smiera tiče, priznat ću i ja sa g. Starčevićem, da ono, što se bude sada zaključilo, neće možebiti za nje imati velike vriednosti; ali ja držim, da mi domovinu našu nismo jošte stvorili, nego da ju tek stvaramo, pa da sve raztrkane česti u jedno tielo skupljamo, i nadam se, da će duhu vremena i našemu nastojanju poći za rukom, da se Krajina naša drugčije uredi, nego što je danas uredjena, pak da će onda ono, što budu zastupnici njezini s nami utanačili, i za nas i za nje vriediti. Zato ja nedržim, da je, kao što je g. predgovornik napomenuo, njihovo djelovanje tako u opreci sa našom radujom u razpravljanju naših odnašajah naprama cjelokupnoj našoj carevini.

Zato ja mislim, da o ovom pitanju, to jest da li imadu sada pravo kao zastupnici ovdje sjediti, takodjer govora biti nemože.

Zlatarović: Ja držim, da se debatta ovdje samo na ovo pitanje ograničiti ima, da li je zapisnik pravilno sastavljen ili ne, i ja si uzimam slobodu na to pitanje samo primjetbu učiniti, koja sastoji u tom, da li se je uvažio predlog g. Vakanovića. (Taj je primljen.)

Druga primjetba je ta, da li je napomenuto u zapisniku ono priznanje glede Šuhaja, Kušlana za sastavljanje saborskih spisah . . . (Jest). Dobro, ako jest; što se pako tiče predloga g. Starčevića, čini mi se, da sada nije još na mjestu, jer sada se radi samo o stilizaciji zapisnika, jerbo ono što je g. predgovornik predložio, ima se udesiti po §. 28. poslovnika.

Martini: All' occasione della verificazione del protocollo . . . . . (sa svih stranah glasovi: hrvatski — hrvatski: . .) Mi lusingo, che mi sarà permesso, come al Sign. Ciotta, di parlare nella lingua italiana, (Opet glasovi: hrvatski — — hrvatski!)

Torbar: Kriči se ovdje: hrvatski. Mi smo iz razlogah važnih zastupniku grada Rieke, g. Ciotti, dozvolili, da mu je, neznajuć jezika hrvatskoga, slobodno služiti se jezikom talijanskim; mi imamo razlogah, zašto to zastupnikom riečkim dozvoljavamo, i ja imam ovdje samo to primietiti, da, što jednomu dozvolimo, ono isto drugomu nemožemo uzkratiti; jedino primjećujem da se iztoga u buduće nikave konsekvencije vući nemogu; dakle molim, da što je jednomu dozvoljeno, to bude i drugomu prosto.

Ban predsjednik: Primate li ov predlog? (Prima se.)

Vončina: Ja se usudjujem popitati, da li je to zaključeno za cieli sabor, ili samo za danas; jer u prvom slučaju morao bi se sabor prije u odsjeke podieliti i onda tek bi se moglo o tom viećati.

Ban predsjednik: To je izrečeno samo za ovaj sabor.

Torbar: Ja sam rekao ovdje, da bi se to moglo u zapisnik staviti, da se u buduće iz toga nikakve konsenkvencije neizvedu, i da je to dozvoljeno samo za ovaj sabor.

Žužel: G. Torbar činio je 2 predloga. 1. predlog je bio taj, da bi se zastupnikom grada Rieke dozvolilo ovdje govoriti i talijanski, i to samo za vrieme ovoga sabora. 2. predlog je taj, da se odtuda za buduće nikakve konsekvencije izvadjati nemogu.

Zato ja mislim, da bi se o svakom predlogu posebice glasovalo.

Ban predsjednik: To je jedan predlog bio koj je i većinom glasovah primljen. (Lovrić hoće da govori — Glasovi: već je riešeno!) Ja mislim, da se imamo držati poslovnika, koji naredjuje, da se o tom, što je zaključeno, već nemože govoriti.

Vončina: Je li dozvoljeno za cieli sabor, ili za danas?

Ban predsjednik: Za ovaj sabor.

Vončina: Toga ja nebi bio predložio, jer ovo bi moralo doći na dnevni red. Mnogoj bi se gospodi htjelo govoriti magjarski i njemački. (Sa svih stranah glasovi: Martini!)

Martini: All' occasione della verificazione aveva inteso, che presso taluna delle sezioni verificazionali sia stata fatta la rimarca, essere i protocolli di elezione dei Deputati di Fiume redatti in lingua italiana.

Io mi riservava di fare la mia osservazione in merito al momento, in cui verrebbe l' oggetto portato a quest' Eccelsa Dieta; devo però dirlo ingenamente, di non aver io inteso la lettura di quel protocollo di verificazione.

I protocolli dei Deputati della città e del distretto di Fiume sono compilati nella lingua ivi regnante qual lingua del paese.

Comprendo ora dalla lettura del protocollo dietale essere stata abbracciata la proposta della rispettiva sezione verificatoria, quella cioè che i protocolli d' elezione pel futuro debbano essere compilati in lingua croata.

Su questo punto ho soltanto da dire, se l' Ecc. Dieta me lo permette, che non si lederebbe il diritto di nessuno, se a quei protocolli concepiti nella lingua italiana, pel futuro venendo il caso, si aggiungesse anche una traduzione autentica croata nello stesso modo, che viene adoperato nella corrispondenza del Municipio di Fiume coll' Ecc. Luogotenenza e coll' Ecc. Cancell. Regia Croato-Slavona, ove anche viene adoperata negli originali la lingua italiana, che è secondo il mio parere la lingua municipale. Io credo che questo punto non lederà la suscetività di nessuno, e che questa mia opinione sarà accolta da Cotesta Ecc. Dieta.

Biskup Soić: I ja sam toga mnienja, da se riečkim zastupnikom za sada dozvoli govoriti jezikom talijanskim; medjutim ja se samo ograničujem proti g. predgovorniku, što on misli, da se imaju zapisnici voditi „nella lingua del paese" t. j. u jeziku gradskom. Ja se ograničujem proti tomu, što je on izrekao, da je u Rieki jezik gradski talijanski jezik, koga ja štujem, i želim da se ustanovi i uzdrži

na Rieci; ali da je taj jezik ondje gradski jezik, to ja ničem; gradski jezik je hrvatski; te ako se što ima dodati u zapisnik, to sam ja za to, da se nerečc gradski jezik; jerbo hrvatski jezik je na Rieci gradski, a ne talijanski.

Vranicani: Predlog g. Martini-a, u koliko sam ga ja razumio, smiera onamo, kako bi se u buduće u gradu Rieki dotični izborni zapisnici naprama trojedn. kraljevini sastavljati imali. To će svaki uviditi, da to smiera na stvaranje zakona, buduć smo ovdje već jedan zaključak čitali i primili, a predlog g. Martinia sasvim protivno traži; smatram dakle, da za stvaranje zakona u trojednoj kraljevini treba, da g. Martini običnim putem svoj predlog saboru podnese i da se vieća o tom u odsjecih.

Nap. Špun: Ja držim za dužnost svoju, svrnuti se na predlog g. Vakanovića glede zapisnika saborskoga; on veli, da nije izpravljeno ime odbora . . . . . .

Ban predsjednik: Molim, gospodo, što se tiče imena financialnoga odbora, to je već riešeno.

Nap. Špun: Molim ponizno §. 65. poslovnika glasi ovako: Glasuje se tako, da se ustaje ili ostaje sjedeć. U svakom sličnom slučaju odlučuje većina. Ako je resultat dvojben, još se jedanput glasuje i većina se sbraja po osobah. Niti se je ustalo, niti se je ostalo sjedeć; ako mislite, da se ostalo sjedeć, onda je propao predlog.

Ban predsjednik: Već je o tom zaključak izrečen; svi su izrekli, da pristanu.

Nap. Špun: To nije bilo zakonitim načinom.

Ban predsjednik: Što g. Vranicani kaže, ja mislim, da možemo na to pristati, da g. Martini učini poseban predlog.

Špun Josip: Molim preuzvišeni g. bane! Ja ću upravo o tom govoriti. Predlog g. Vranicani ide tamo, da se glede talijanskoga i hrvatskoga jezika zaključak stvori. Ja mislim, da je ovdje sabor hrvatski, i da mi, sazvani u hrvatski sabor, takodjer imamo saboravati hrvatski. Svaki predlog mora dakle tamo smierati, da bude narodan; a predlog takav učiniti, koji je uprav protunarodan, nismo niti pozvani, niti ćemo o njem viećati. Jedino, što ovdje možemo, jest kazati, da je to iznimka sa zastupnici riečkimi, koji talijanski govore; a mi svagda predmnievamo, da su Hrvati, nu takovi Hrvati ondje izabrani za zastupnike, koji nisu marili učiti se jezika hrvatskoga; jerbo znademo, da je Rieka hrvatska, i zato ja mislim, da radi toga nikakvoga zakona ne stvaramo, ako bi slučajno njekoja gospoda zastupnici govorili talijanski ili makar kinezki; ja nisam dakle za to, da se zakon stvara, jerbo predmnievamo, da su Hrvati.

Živković: Mi vrlo mnogo vremena gubimo kroz to, što se nedržimo poslovnika, koji izrično kaže, da svaki, koji hoće takav predlog učiniti, mora još imati 14 osobah, koje ga podupiru, da može postati predmetom debate. Zato je prije g. Starčević vrlo dobro i jasno kazao: Ako još 14 muževah mene podupiru,onda želim, da predlog moj postane predmetom debatte. Da negubimo dalje vremena, treba dakle najprije, da gledamo, ima li taj predlog još 14 glasovah za se ili ne. Što se dakle tiče zastupnikah grada Riake, na to ja jasno odgovaram g. Vranicanu, da mora takodjer imati 14 članovah za se ili da pismeno preda predlog svoj, o kojem bi se tek onda moglo debatirati. Ja predlažem, da vremena ovako više negubimo, da debatu o ovom predlogu zaključenom izrečemo i predjemo na dnevni red.

Suppe: Da je ovaj predlog g. Živkovića, koji ide uprav na to, da se prekine debatta, najredovitiji i najlogičniji, to stoji; a onu koncesiju, koju smo danas dozvolili zastupnikom rečkim, smatram ja samo za privremenu, ona gospoda, koja žele o tom predmetu još govoriti, neka se samo drže poslovnika.

Martini: Io intendeva soltanto fare qui una osservazione, e se questa non viene accettata, mi riservo di fare a suo tempo la mia rispettiva proposizione.

Iv. Kukuljević: Gosp. predgovornik Martini upravo je najbolje razjasnio svoj predlog, koji nesmiera tamo, kako je g. Vranicani i druga gospoda shvatila, nego samo onamo, da se ogradi proti tomu, što u zapisniku stoji, naime, da se ove vjerodajnice i zapisnici izborni zastupnikah grada Rieke imadu samo u hrvatskom jeziku predložiti. Na ovo pozivajuć se gospodin zastupnik grada Rieke kaže, da on želi, da i u buduće izborni zapisnici, vjerodajnice i ostala pisma budu takodjer u njihovom narodnom jeziku, ili kako ga on prozva, „lingua del paese“ sastavljena, i zajedno da se preda prevod u hrv. jeziku. Ja mislim, da bi gradjani riečki mogli ponješto pogledati u prošlost svoju, koja nije tako daleko: ima tomu samo njekoliko godinah, kad su zastupnike svoje na ugarski sabor pošiljali, neznam, jesu li ikada onda zastupnici grada Rieke talijanskim samo jezikom tamo svoje vjerodajnice i ostala svoja pisma predavali, nego to znam, da bar nijedan zastupnik grada Rieke nije drugim jezikom govorio, nego magjarskim; neznam, zašto mi Hrvati, koji znamo, da je Rieka više hrvatska nego talijanska, zašto ovi zastupnici ovoga grada na ovom mjestu, gdje doista svoj grad i narod zastupaju, hoće da priznamo, da jezik hrvatski u gradu Rieki nije domaći nego tudji, da smo mi Hrvati u Rieci tudjini, dočim je jezik talijanski naseljenik, kojega mi Hrvati častimo, i kojemu se nijedan neprotivi, gdje mu je vlast gospodovati; ali neznam, kojim pravom da zastupnici grada Rieke zahtievaju to, da mi ovdje na ovom našem narodnom temelju, u našem zakonodavnom tielu priznamo koji drugi jezik u našoj domovini za službeni, osim naš narodni hrvatski. S toga ja mislim, da mi ovu ogradu od zastupnikah grada Rieke jednostavno neprimamo, te samo na dnevni red predjemo bez ikakve druge primjetbe; nu ako bi zastupnici riečki zahtievali, da se njihova ograda u zapisnik stavi, predlažem, da mi proti tomu i našu protuogradu stavimo u zapisnik za buduća vremena.

Vakanović: §. 70. poslovnika glasi: „Proti svojim zaključkom neprima sabor nikakovih prigovorah.“ To je tako jasna stvar, da nikakve debate netreba, tim većma, što je g. Martini sam očitovao, da ako se njegov predlog u zapisnik primiti neće, kako se i nemože primiti, da će ga svojim putem predložiti.

Ban predsjednik: Ja mislim, da predjemo na dnevni red.

(Sa svih stranah: dnevni red.)

Iv. Trnski: Čita zapisnik posljednje sjednice.

Dr. Mihajlo Polit: U obziru zapisnika imao bi ja primjetiti, da se nebi unj stavljale molbenice u izvadku, jer to nije nuždno, te bi zapisnik preveć narasao. U zapisnik prosto samo spada, da su molbenice dotičnim odborom predane. Tako se je radilo i god. 1861.

Ban predsjednik: Primate gg. predlog g. Polita?

(Glasovi: redakcija.)

Ban predsjednik: Koji su za redakciju? (Većina.)

Dr. Mirko Šuhaj: Ja imam samo dvie rieči progovoriti glede zapisnika. Jedna je, što se tiče molbe Bare Kalajke, koja se tuži, da o iztragi njezinog supruga koja već

19 mjesecih traje, kr. sudbeni stol varaždinski ništa učinio nije. Ova je molba na peticionalni odbor upućena; neznam, kada će ovaj odbor imati vrieme, da molbenicu rieši. Ja mislim, gdje se radi o slobodi, o pogodah ili nepogodah za čovjeka, da tamo treba najpreči put poprimiti, da se liek donese. S toga se ja usudjujem predložiti, da se ta molbenica preuz. g. banu preda, da on kao vrhovni sudac naše zemlje dotični sudbeni stol upita, što je u toj stvari radio; on će najprije lieka donieti moći, ako je zbilja tužba temeljita.

Ban predsjednik: Primate predlog g. Šuhaja?

Ivan Perkovac: Jučer je zaključeno, da se upućuje ova molbenica na peticionalni odbor. Ako je g. predgovornik htio ovu molbu preporučiti, to je imao jučer navesti; danas se radi samo o verifikaciji zapisnika.

Dr. M. Šuhaj: Drugo je glede muzeja. Stvar ova takodjer je važna; s druge strane neznam, da-li vis. sabor želi, da se na dnevni red postavi, ili odputi u odsjeke. Ja mislim, da se na jedan i drugi način stvar nebi uredila, kako bi valjalo, nego da se posebni mali odbor odabere, koji će sve prostorije pregledati, da-li su dovoljne ili ne, i da onda saboru izviešće podnese.

Franjo Lovrić: Ja sam o tom predmetu u tom smislu progovoriti htio, kao što sada g. podpredsjednik, da se naime izabere posebni odbor, jer inače će stvar jako kasno gotova biti. Tako se je postupalo i god. 1861. u takovih predmetih; s toga se slažem s predlogom, da se posebni odbor izabere.

Avelin Čepulić: Ja mislim, da sada o tom niti govora nije, nego kako je već napomenuto, radi se ovdje samo o ovjerovljenju zapisnika. To bi dakle nov predlog bio.

Faustin Suppe: Polag poslovnika može se predlog, kad nesmjera na stvaranje zakona, preduzeti i bez predbježnoga pretresivanja u odboru. Ja mislim, da je ovaj predlog g. Šuhaja takav, koji se može riešiti neodvisno od autenticiranja protokola. Ja se slažem sasvim, da se taj predlog u razpravu primi.

Ban predsjednik: Želite li, da to odmah riešimo, što je g. Šuhaj predložio?

Franjo Žužel: Ako ćemo tako raditi, nećemo se nikada s mjesta krenuti, ako danas zaključimo a sutra oprovrgavamo, onda naopako. Ja uvidjam, da je predlog gosp. Šuhaja dobar, ali danas nije umjestan, nego to bijaše jučer. Da se tomu doskoči, mislim, da bi bilo najbolje, da se stvar u odsjecih odmah preduzme, i u bližnjoj sjednici rieši. Tako će biti zadovoljeno zaključku, i ovomu predlogu.

Iovan Živković: Koliko se ja spominjem, bio je odbor za znanstvene struke na zadnjem saboru ustrojen. Mi sada taj odbor ustrojili nismo. Ako mi taj odbor ustrojimo, onda bi mu mogli takove stvari suo tempore predati. Ja sam dakle toga mnienja, da mi i sada taj odbor za znanstvene struke ustrojimo. pa će onda sve takove stvari iz odsjekah preći na taj odbor, gdje će se uspješnije riešiti.

Petar Horvat: Upravo iz razloga, da štedimo vrieme, podupiram predlog g. Šuhaja; ja mislim, da nebi bilo nikakve svrhe, da ta stvar dodje na odsjeke, pa bi onda odsjeci onaj predlog načinili, kojega je sada g. Šuhaj načinio. Ovdje se neradi o tom, da se zapisnik izpravi; zapisnik mora naravski ostati tako, da je živa slika onoga, što se je dogodilo, nego ovdje se radi o tom, da se stvar pospješi, a to može biti bez svake nedosljednosti. Možebiti, da smo bili jučer raztrešeni — omne initium durum, — da se nismo dosjetili, kakovu važnost ima ovaj predlog. Što smo dakle jučer pogriešili u tom predmetu, možemo danas popraviti, i to kraćim putem, nego ga je g. Žužel predložio, da naime stvar ide na odsjeke. S toga sam ja za predlog g. Šuhaja, da se odmah odbor imenuje.

Ban predsjednik: Da jedanput ovu stvar svršimo, stavljam ja pitanje: Koja su gospoda za predlog g. Šuhaja, da se odbor ad hoc imenuje?

Mirko Horvat: Pozivam se na poslovnik. Po poslovniku imade se predlog, prije nego predsjednik pozove članove na glasovanje, po bilježniku pročitati. Molim dakle, da bilježnik prije pročita, da znamo, o čem ćemo glasovati.

Miroslav Kraljević: Ja bi se usudio učiniti u tom pitanju taj predlog, da se najprije rieši, da li se predlog g. Šuhaja prima, ili pako onaj g. Živkovića, koji zahtieva, da se sve znanstvene struke jednomu odboru predadu.

Dr. Franjo Rački: Ja mislim, da bi vis. sabor najprije imao o tom sud izreći, da li se ima ostati kod zapisnikah ili ne; jer u onom slučaju, ako se ima kod zapisnika ostati, stvar je za danas svršena. U protivnom pako slučaju ja ću vis. saboru način preporučiti, za koji mislim, da će se još prije urediti muzeum, pa i drugi zavodi, nego novim odborom. Zato ja mislim, da se najprije o tom zaključi, da li danas ostanemo samo kod zapisnika; ako se pako misli, da se stvar još danas u pretres uzeti ima, onda ću ja svoj predlog učiniti.

Jos. Vranicani: Predlog g. Šuhaja može se jako liepo složiti sa verifikacijom zapisnika; jer neide tamo, da se zapisnik promieni, — redakcija mora naravski ostati; — ali po poslovniku znamo, da sabor može neposredno kojemu odboru vještakah povjeriti pripravu kojega predmeta. Predlog g. Šuhaja samo tamo ide, da sabor odbor vještakah sastavi; bez toga se nemože niti dalje ići, jer kamo ćemo doći, ako će 200 osobah pregledat ići prostorije muzeja? S toga mislim, da bi se mogao primiti predlog g. Šuhaja, i mali odbor vještakah imenovati.

Dr Mirko Šuhaj: Za danas svoj predlog natrag uzimljem.

Avelin Čepulić: Upravo neredovitost, kojom je predlog učinjen, načinila je, da smo toliko vremena izgubili; da smo odmah po poslovniku postupali, da je g. predložitelj tražio, da li ima 14 članovah, koji predlog podupiru, stvar bi bila već riešena. Ja bi dakle preporučio, da u buduće, kada se koji nov predlog učini, da predložitelj traži 14 članovah, koji će za prelog stajati.

Adolfo Veber: Čita predstavku glede banskoga stola.

Dr. Ant. Starčević: Ja bi imao glede ove predstavke samo to primietiti, da se nereče tako bezuvjetno „članovi banskoga stola“, nego da bi se kazalo: članovi „banskoga stola kao tielo“; jer od tuda bi se moglo izvesti, da se članovi banskoga stola nemogu izabrati za zastupnike.

Iv. Perkovac: Ja ću početi sa latinskom poslovicom: de mortuis nil nisi bene; drugi su radi tu poslovicu pokratiti: de mortuis nihil. Vidim se ponukanim, da progovorim samo njekoliko riečih. Zaključeno je, da mi zakonski članak od god. 1861. previšnjoj sankciji predložimo; ako se to učini, onda sam ja sa predstavkom zadovoljan.

Adolfo Veber: To je učinjeno. (Čita dotično mjesto.)

Avelin Čepulić: Ja imam jednu malu opazku. U zakonu, kojim su članovi banskoga stola pozvani na sabor, upotrebljuje se izraz: prisjednici banskoga stola i ja mislim, da bi bilo dobro, da se teksta zakona držimo.

Ban predsjednik: Primate li tu predstavu? (Primamo!)

Veber: Čita predstavku radi petrovaradinske regimente.

Kukuljević: Samo nješto imam još primietiti, da bi se naime medju razloge i taj stavio, da je petrovaradinska regimenta i godine 1848. ovdje prisutna bila.

Vončina: Ja bi predložio, da bi se pozvali i na zaključak o odnošaju našem naprama Ugraskoj, koji je potvrdjen, i gdje je petrovaradinska regimenta navedena kao i svaka druga u našoj trojednoj kraljevini.

Ban predsjednik: Molim, da se dignu ona gospoda, koja su zato! (Glasovi: Obadvoje.)

Dor. Polit: (Čita molbenicu odvjetnika Milakovića) U ostalom imam opaziti, da je na saboru od godine 1861. bilo zaključeno, da slične molbenice, kojimi se išću podpore bez kojega drugoga razloga, ne spadaju na sabor, i da bi se izvolilo što sličnoga zaključiti, pošto sam uvjeren, da bi inače svaki dan po 10—15 takovih molbah dobivali.

Vončina: Po članku 75. našega poslovnika ustanovljeno je, da samo one prošnje, koje su ili po predsjedniku ili po kojem članu saboru predane, primati se mogu; ako to nije slučaj ovdje, onda se može jednoglasno ignorirati.

Ban predsjednik: Od koga vam je došla ta molba?

Polit: Dobio sam ju od g. Starčevića.

Starčević: Dobio sam ju jučer od odvjetnika Milakovića, a kad sam ju predao, nisam niti gledao, od koga je podpisana.

Dr. Polit: Dakle komu ide? (Glasovi: Presidiumu.)

Dr. Derenčin: (Čita izviešće financialnoga odbora.)

Subotić: Usljed ovoga zaključka naručene su u štamparnici 2 tiskanice jedna za račun, za namire dnevnicah a druga za putne troškove. Poslje podne nek izvole gospoda poslati koga ili sami doći u pisarnu; tamo će ih dobiti.

Ban predsjednik: Primate li predlog financialnoga odbora?

Miroslav Kraljević: Nisam dobro razumio, hoće li zastupnici neposredno dizati (Jest.) Za tu točku ja nisam, jer zastupnici nemaju posla sa c. kr. kasami, i ja bi predložio, da bi se onako postupalo kao i 1861. godine, gdje se je digla čitava suma neposredno kod predsjednika odbora.

Polit: Koliko se sjećam, bio je gosp. Smaić, koji je izplaćivao. (Jest.)

Stojanović: Ja nisam za to, da idemo u zem. blagajnu. Ja netrebam nikakve gracije od njih (činovnikah), jer znademo, koliko treba čekati i koliko nas oni amo tamo turaju, prije nego dobijemo dnevnice.

Živković: Kako vidim iz ovog predloga odbora, slaže se način izplaćivanja s onim, što je god. 1861. obstojao, jedino je razlika u tom, da gospoda imadu dizati novce ne kod predsjednika odbora, nego kod blagajne. Ako budemo tamo novce dizali, tim još nismo ništa pripoznali. Ja mislim, da je cieli shodno, onako dizati novce, kako je lakše i jednostavnije. Predsjednik odbora neima kod sebe kase, mora dizati više hiljadah forintih, bit će veće turanje kod njega, nego u kasi, a predsjednik je onako otērećen poslovi, a mi nemožemo zahtievati, da bude naš rob. Tim nikojemu pravu naše zemlje neprejudiciramo, ako prisvojimo predlog, koji je odbor iz izkustva učinio. Podupiram dakle sasvim predlog financijalnog odbora.

Avelin Čepulić: Pristajem tim više uz predlog g. Živkovića, što je pogibelj, koja bi odtud za našu zemlju proizišla, ma išlo to i kroz novi zaključak, t. j. da se g. Smaić, kao član sabora obrati na blagajnu. I ja pravno nepriznajem c. kr. blagajnu, nego faktično stoji. Dakle pristajem uz predlog g. Živkovića.

Jos. Vranicani: Istina bog, da bi bio za predsjednika odbora g. Smaića neugodan taj posao; isto tako neima sigurnosti, niti tolike kase, da toliko novacah primati može i priznajem isto tako razloge gg. predgovornikah, da je za zastupnika neugodno, hodati po svakojakih bureau-ih; s toga bi se ja usudio visokmu saboru predložiti medium taj, da u istoj ovoj kući, u kojoj obstoji municipalna kasa županijska, da ova od zemaljske blagajne novce preuzme uz položenje računah, da ih uloži u županijskoj blagajni, te da župan. blagajnik izplaća zastupnike, on će to lakše učiniti, i za gg. zastupnike bit će ugodnije.

Iv. Vončina: Ja sam toga mnienja, da ona gospoda, kojoj ustavna ćut neda, da idu u c. kr. blagajnu, da bi se toga sasvim okanili, pa nebi ni išli.

(Smieh.)

Ban predsjednik: Najprije moramo po poslovniku viećati o predlogu odbora, koj kaže, da svaki član digne novce kod financije. Molim onu gospodu koja su za predlog odbora, da se dignu. (Manjina.) Drugi je predlog, da, kako je god. 1861. bilo, da predsjednik odbora svakomu izplati. Molim gospodu, koja su za to, da se dignu. (Čini se.) I to nije većina.

Molim sada za predlog g. Vranicania.

(Digne se većina.)

(Prepirka.)

Biskup J. J. Strossmajer: Dvostruk je način, kojim se u smislu poslovnika predmeti za viećanje i riešenje pripravljaju. To je obični način, da ide svaki predmet na odsjeke; osim toga ima još jedan način, koji je u članku 34. našega poslovnika naveden, koji članak ovako glasi: „ako se saboru bude svidjelo, može mimoići ovo viećanje u odsječnih sjednicah, te može neposredno kojemu odboru ad hoc povjeriti pripravu kojega predmeta. Ovaj odbor izabire izmedju se predsjednika i izviestitelja.“ Gospodo, najvažniji i najprešniji predmet, o kojem imamo viećati i odlučiti, jest adresa ili odgovor nj. veličanstvu na kr. reskript. Ja sam dakle toga mnienja i uvjerenja, da upravo važnost toga predmeta zahtieva, da poprimemo drugi način čl. 34. poslovnika, kojega sam sad pročitao, i da za diskutiranje i pripravljanje adrese odbor ad hoc od 11 članovah imenujemo. To je moj predlog, i ja ga preporučam vis. saboru.

Ban predsjednik: Primate ovaj predlog? (Ustanu svi.)

Župan turopoljski Josipović: Ja mislim, da po zapisniku, koji je sada pročitan, zaključak glede dnevnicah samo s jedne strane je odobren, t. j. gdje se dižu novci. Ali u zapisniku takodjer stoji, da će zastupnici kaptolah dobivati dnevnice ...... (Sa svih stranah: riešeno, riešeno!) Molim ja ću svoj predlog poduprieti sa 15 članovah .... (vika: riešeno!) Gospodo, mi smo se na stanovište postavili, da prištedimo troškove narodu ..... (opet vika: riešeno je!) Kričite gospodo, ja ću čekati. — Ja sam, gospodo, u tom istom položaju; ja kao župan turopoljski pozvan sam ovamo, da zastupam jednu korporaciju. U zadnjem saboru uzeli su mi dnevnice, kojih i prije imao nisam, niti sada netražim; ali mislim, da se i zastupnikom kaptolah neplaćaju dnevnice, jer

i oni nezastupaju narod, nego da se plaćaju dnevnice samo onim, koji zastupaju narod. To je moje mnienje (glasovi: riešeno je!)

Dr. Mihajlo Polit: Ja mislim, da je u tom obziru već zaključak u redu; ako g. komes turopoljski želi nov predlog učiniti, neka ga predloži poslje.

Koloman Bedeković: Ja mislim, da se o tom predmetu nemože sada viećati, jer usljed zaključka saborskog od god. 1861., gdje se je to ex professo pretresivalo, zaključeno je, da i zastupnikom kaptolah pripadaju dnevnice. Ako g. turopoljski župan želi, da se ovo pitanje s nova pretresa, neka 15 članovah potraži, koji će predlog podupirati (glasovi: bit će kasno!)

Ban predsjednik: Molim, gospodo, da votizaramo sada.

Mirko Hrvat: Ja bi predložio, da preuzv. g. ban odbor imenuje, koji će obaviti žrebanje predloženoga po preuzv. g. biskupu Strossmayeru odbora.

Ban predsjednik: Hoćete, da odbor imenujem?

Nap. Špun: Ja bi ponizno molio preuzvišenost Vašu, da izvoli odgoditi sjednicu za pol sata. (Čini se).

Mirko Šuhaj: Usudjujem se predložiti, da bi preuzvišeni g. ban do polak 2 ure digniuo sjednicu, dotle da odbor ide u sobu (lievo) i skrutinium obavi, a mi idemo ovamo (desno), da konstituiramo odsjeke. Tako možemo sve za jedno vrieme obaviti. (Primljeno).

Vel. župan Bartol Smaić: Za zadovoljiti obćoj želji objavljujem, da će se dnevnice tako izplaćivati, kako i u saboru 1861. (Obćenitim „Živio!“ primljeno).

Ban predsjednik: Gospodo! to će još možebiti 2, 3 sata trajati, dok se skrutinium svrši. Za danas zaključujem sjednicu, i molim, da se sastanemo danas u 6 satih, samo da proglasimo resultat izbora. U 6 satih na večer.

Mirsol. Kraljević: Odbor izaslan radi brojenja predanih ceduljah, sliedeći je resultat pronašao: Od 201 glasa dobio je gosp. Rački 201; Vranicani 199; Mrazović 195; Perkovac 180; Ćepulić 128; Veber 125; Trnski 125; Prica 106; Subotić 101; Šuhaj 99; Stojanović 99; Kukuljević 99. itd.

Odtuda proizlazi, da su podpunom većinom izabrani gg. Rački, Vranicani, Mrazović, Perkovac, Ćepulić, Veber, Trnski, Prica, Subotić; onda trojica sa 99 glasovah, od kojih samo dvojica onamo spadaju, što bi se moralo ždrebanjem odlučiti ili ako vis. ova kuća na to pristane, mogao bi odbor iz 12 članovah sastojati i onda bi mogla sva trojica u odbor doći.

Ban predsjednik: Primate li gospodo, to da se odbor sastoji iz 12 članovah? Ona gospoda, koja su za to, neka ustanu. Učini se).

Mirko Horvat: 12 članovah u nijednom odboru biti nemože (Glasovi: primljeno je već!).

Ban predsjednik: Već je primljeno, da 12 članovah u odbor dodju. Ja molim sada onu gospodu, koja su u odboru, da si izaberu predsjednika, i da, kad budu gotovi, imadu dobrotu to meni javiti, da mogu dati operat tiskati, pa onda ćemo sjednicu držati.

Polit: Nebude li prije sjednice?

Ban predsjednik: Dotle nemože sjednice biti.

Vončina: Molim, da bi se proglasilo, koje su si odsjeci predsjednike i bilježnike izabrali.

Polit: (Čita:) Prvi odsjek izabra za svoga predsjednika presv. gosp. vladiku Gruića, a za izvjestitelja g. Vončinu; drugi odsjek za predsj. gosp. bisk. Kralja za izvjestitelja g. Ćepulića; treći odsj. za predsj. gosp. septemvira Dr. Subotića, za izvjestitelja g. majora Trnskog; četvrti odsj. za predsj preuzv. g. Gj. Jelačića, za izvjestitelja g. Vebera; napokom peti odsj. preusv. g. biskupa Strossmajera, a za izvjestitelja g. Mrazovića.

Prica: Sabor je odobrio, da bude u odboru, mjesto 11, 12 članovah, nego izmedju ovih imade ih samo 8, koji su absolutnom većinom izabrani (glasovi: 9). a ostali su dobili po 99 glasovah. Ja mislim dakle, da bi se morao sabor izreći, dali se ona trojica, koja su dobila po 99 glasovah imadu smatrati kao članovi odbora. (Već je riešeno).

Ban predsjednik: U odboru su ova gospoda.

(Čita svih 12).

Vranicani: Ja mislim, da broj 12 nije prikladan, zato (Glasovi: primljeno!) bi predložio, da se još jedan član doda.

Ban predsjednik: Ako uzmemo još jednoga, onda nalazimo opet dva, koji imadu po 97 glasovah i imamo isti slučaj.

Dr. Mih. Polit: Ja bi htio samo još bilježnika pitati kako da je sad samo 201 cedulja prebrojena, dočim je bilo predanih 202?

Kraljević: Buduć da je jedan član, koji nije još verificiran bio, takodjer dao cedulju, te nam je poslje kazao imena, koja je napisao, pa smo dotičnoj gospodi, svakomu pojedan glas odbili.

Ban predsjednik: Ja zaključujem današnju sjednicu moja gospodo!

Jedanaesta saborska sjednica,

držana dne 19. prosinca 1865. u 11 satih prije podne pod predsjedničtvom preuzv. gosp. bana barona Josipa Šokčevića.

Dr. M. Polit: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

devete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 16. prosinca 1865. pod predsjedničtvom preuzvišenoga g. bana Josipa baruna Šokčevića.

Zapisnik saborske sjednice od 13. prosinca tek god. bi pročitan i odobren. Isto tako zapisnik od 30. studenoga t. g. o verifikaciji. Povodom ovoga zapisnika učinjena opazka narodnoga zastupnika g. Dr. Starčevića u obziru njekih verificiranih članovah, kao i u obziru načelnoga pitanja: da li se graničarski častnici pogledom na vojnički sustav kao narodni zastupnici smatrati mogu, — bude zabačena iz razloga, što je verifikacija na osnovu predhodnoga sporazumljenja sliedila.

Isto tako bude zabačena opazka narodnoga zastupnika Martinija u obziru jezika, na kom bi se imali izborni zapisnici na Rieki voditi, te kao na predlog spadajući predmet odpućena.

Povodom tim, što je isti narodni zastupnik prilikom ove opazke talijanski zborio, bude zaključeno, da se dopušta zastupnikom grada Rieke iznimice na ovom saboru talijanskim jezikom govoriti; ali da se otuda po buduće nikakove posljedice izvoditi nemogu.

Učinjena opazka: da ne stubički, no brdovački kotar imade još zastupnika na sabor poslati, bude uvažena i tomu shodno zapisnik popravljen.

Zatim bi pročitan zapisnik saborske sjednice od 14. prosinca t. g. te s jedinom promjenom odobren, da se u tom zapisniku napomenuti odbor nema zvati financijalnim, već odbor za troškove saborske, počem bi financijalni odbor sasvim drugu zadaću imao.

Izza toga bi pročitan zapisnik saborske sjednice od 15. prosinca t. g. i u svom sadržaju odobren, nu samo u tom popravljen, da se ima nazvati podnesak županije varaždinske radi grada Cetina, ne molbenicom, već predstavkom, počem je od korporacije učinjen.

Po tom bi pročitana i jednoglasno poprimljena od saborskoga bilježnika g. Vebera sastavljena predstavka na nj. Veličanstvo u obziru uzkratiti se imajućega glasa i mjesta u saboru prisjednikom banskoga stola. Isto tako bi jednoglasno odobrena po istom saborskom bilježniku sastavljena predstavka na nj. Veličanstvo radi zastupstva petrovaradinske pukovine na ovom saboru, te se ima samo to dodati, da je petrovaradinska pukovina i g. 1848. na saboru trojedne kraljevine zastupana bila, a da čl. 42. sabora od god. 1861. istu pukovinu kao cjeloviti dio trojedne kraljevine naznačuje.

Izza toga čitaju se podnesci na sabor upravljeni, naime molbenica Ivana Milakovića, molećega podporu, koja se preuzvišenomu g. banu, i molbenica Ilije Radoševića, molećega mjesto saborskoga pisara, koja se II. podpredsjedniku kao ravnatelju saborske pisare, odstupljuje shodnoga uredovanja radi.

Zatim pročita narodni zastupnik Dr. Derenčin, kao izviestitelj odbora za troškove saborske, izviešće o tom predmetu, koje bi jednoglasno poprimljeno sa tom ipak promjenom, da saborski članovi imaju pobirati svoje dnevnice kod ovdješnje županijske blagajne, kojoj bi se imala svojim putem dotična svota predati, i koja bi posao izplaćivanja kroz svoga zvaničnika obavila.

Po tom učini preuzvišeni g. biskup Strossmayer predlog, da se u smislu čl. 34. poslovnika posebni odbor iz 11 članovah za sastav adrese izabere. Ovaj predlog bi jednoglasno poprimljen i odmah glasovanje žrebanjem obavljeno. Nadzor i sastav uspjeha toga žrebanja bi povjereno gg. članovom saborskim Subotiću, Kraljeviću Miroslavu, barunu Rukavini, Bukviću i Kišu. Pošto isti sakupiše 202 cedulje, udaljiše se, da sastave uspjeh glasovanja.

U tom predloži I. podpredsjednik Dr. Šuhaj, da medjutim jučer porazdieljenih pet odsjekah svoje predsjednike i izvjestitelje izaberu, što bijaše jednoglasno poprimljeno, te I. odsjek izabra za svoga predsjednika presv. g. vladiku Gruića, a za izvjestitelja g. Vončinu; II. odsjek za predsjednika presv. g. biskuga Kralja, a za izvjestitelja g. Ćepulića; III. odsjek za predsjednika g. septemvira Dr. Subotića, a za izvjestitelja g. majora Trnskoga; IV. odsjek za predsjednika presv. g. grofa Gjuru Jellačića, a za izvjestitelja g. Vebera; napokon V. odsjek za predsjednika preuzv. g. biskupa Strossmayera, a za izvjestitelja g. Mrazovića.

Pošto medjutim povjerenstvo, koje bi imalo uspjeh glasovanja za odbor adrese izviestiti, svoj posao dovršilo nije, to preuzvišeni g. ban u 2 sata po podne odgodi sjednicu na 6 satih u večer.

U to doba sastavšemu se saboru izviesti g. Miroslav Kraljević u ime povjerenstva sliedeći uspjeh glasovanja za izbor odbora adrese:

Zadobiše: Rački 201, Vranicani 199, Mrazović 195, Perkovac 180, Ćepulić 128, Veber 125, Trnski 125, Prica 106, Subotić 101, Šuhaj 99, Stojanović 99, i Ivan Kukuljević 99 glasovah.

Pošto su ova zadnja trojica jednaki broj glasovah dobila, to bi se ili uži izbor preduzeti, ili odbor iz 12 članovah sastaviti bi omorao. Ovo zadnje bi velikom većinom glasovah poprimljeno, te tako spomenuta dvanaestorica za članove odbora za sastav adrese proglašena.

S tim bi saborska sjednica u $6\frac{1}{2}$ satih na večer zaključena.

Šokčević s. r.

Dr. Polit s. r.
bilježnik.

Janko Car: Ja molim glede zapisnika samo jednu opazku: ondje se kaže, da je predlog g. Martinia zabačen; meni se čini, da izraz taj nije na mjestu, te da bi se samo moglo kazati, da je taj predlog učinjen, i da je sabor preko toga predloga na dnevni red prešao.

Polit: U zapisniku nestoji: predlog, nego opazka, i da je ova zabačena.

Josip Špun: Što se tiče one posljednje trojice, koja su imala po 99 glasovah, kaže se, da se je primio u odbor i g. vel. župan Kukuljević. To ne stoji, jer se nezna, tko se imade primiti, nego primljena su sva trojica.

Dr. Štarčević: Već se javno znade, da se zapisnici skrivaju, da se nevode onako, kako bi se morali, da je naročito sakriven zapisnik od 24.* studenoga. Ja sam već 2—3 puta zahtievao, ali nikada nije bilo pročitano ovdje u zapisniku, da je vaša preuzvišenost sabor konstituiranim proglasila. Vaša preuzv. je to učinila na moju opetovanu prošnju; ali u sabotu opazio sam, da to u zapisniku ne stoji. Ja sudim, da u zapisniku mora biti sve ono, što se u sjednici pretresuje.

Danas bilježnik kaže, da je moj predlog, neka vis. sabor rieši, da li priznaje služeće oficire iz granice za zastupnike naroda, zabačen. Na koliko se ja sjećam, o tom nije bilo ni govora, niti se je to pretresivalo. Gospodo moja, ovo je posljednji put što ću ovdje o tih stvarih govoriti, pozivajuć se na svjedočanstvo ove gospode. Ja iskreno izpoviedam, da ja neću niti hotimice, niti nehotimice medju koje kakve gaunere spadati, niti ću . . .

(Sa svih stranah: Ah! Oho! O!)

Ban predsjednik: Molim gospodine, što ste ovdje kazali, to nemožete saboru kazati, jerbo to njegovo poštenje (Nemir i vika).

Starčević: Molim, gdje je zapisnik od 24. studenoga?

Ban predsjednik: Pročitan je, kad vi niste u sjednici bili.

Starčević: Ja sam bio u svakoj sjednici.

G. Zastavniković: Ja zahtievam u ime moje i svih članovah sabora ovdje, da gosp. Starčević svoju rieč odmah natrag uzme.

(Nemir).

Starčević: Ja opetovano zahtievam, neka se pročita u zapisniku, da je sabor konstituiran.

(Nemir).

G. Zastavniković: Radi se sad o tom, da uzmete rieč natrag.

Starčević: Ja očitujem, da sam do sada u svih sjednicah bio; i ako se je sabor konstituiranim proglasio, ja sam time zadovoljan, te opozivljem, samo kažem, da se je sabor bez moga znanja konstituirao (Nemir, vika — to je ništetno!).

Mirko Horvat: Ja sam čuo ovdje jedan predlog činiti od g. Zastavnikovića, kojega nikada još nisam čuo činiti u nijednom parlamentu, niti kojega on može utemeljiti po našem poslovniku; jerbo nije po poslovniku, da član može pozivati člana, neka rieč natrag uzme.

Ako vi mislite, da je ikomu kakovu krivnju učinio, dokažite mu protivno.

(Nemir, vika: molim!)

Molim, sad ja govorim, nedam si rieč prekinuti. Po poslovniku našem nijedan član sabora neima pravo drugoga pozivati, da rieč svoju natrag uzme, nego samo predsjedničtvu pripada pravo na red ga pozvati, i ako ga je 2 puta prekoračio, onda se može, ali zaključkom sabora, ukoriti; ali nepripada to pravo pojedinim članovom; zato ja mislim, da je ovaj predlog g. Zastavnikovića neumjestan, da nije po poslovniku.

(Nemir na galeriji).

Ban predsjednik: Molim, da su galerije mirne.

Čepulić: Ja mislim, da nam najprije mora do toga stati, da se čast i dostojanstvo ovoga vis. tiela uzdrži (Živio)! Ovdje u toj stvari neima stranke, jerbo dostojanstvo cieloga tiela zahtieva, da se javno i svečano ogradi proti onakovomu izrazu, kojim se je služio g. Starčević. (Živio!). Služio se je riečju: Gauner; ja držim, da svakomu čestitu čovjeku, bio on ma koje stranke, nije svejedno, da se ta rieč na njegovu osobu aplicira. U ostalom, što se tiče forme, kaže §. 50. poslovnika, da svaki član ima pravo govoriti, koji želi odgovoriti na osobna napadanja, kad bi se na njegovu osobu navaljivalo. Ja držim, da se ova rieč na svakoga pojedinoga člana proteže, dakle i na me, dakle imam pravo da govorim, a i hoću da govorim. Dalje se pozivljem na §. 61. koji kaže: „Samo predsjednik imade pravo govornika na red uputiti i ako se to tečajem jednoga govora dvaput dogodi, onda sabor uslied opravdanja govornikova može na predsjednikovo pitanje govorniku uztegnuti rieč, i prema okolnostim odlučiti, da mu se ukor ubilježi u zapisnik.“

Buduć da po prijašnjem imadem pravo govoriti, molim vis. predsjedničtvo, da najprije pozove g. Starčevića na red, i da on opozove i opravda po njem upotrebljenu rieč. Dalje si pridržujem pravo o tom predlog svoj učiniti.

Starčević: Na ono, što se od mene zahtieva, ja kažem, da odkada živim, nisam nikada nikoga hotimice uvriedio, pa mi to i sada nije bila namjera. To pako gospodo nemojte misliti, da je to pošteno, da se zapisnici sakrivaju. Tko ih sakriva, toga ja neznam, a velim, da se mora u zapisniku sjednice sve pročitati, što . . .

Ban predsjednik: Na to ću ja odgovoriti. Kada ste vi vaš zahtjev stavili, odgovorio sam ja, da je sabor već proglašen konstituiranim.

Starčević: I to nije u zapisniku, neka se barem to u zapisnik metne, pa je sve u redu, da je sabor bio konstituiranim proglašen.

Ban predsjednik: Već proglašen.

Starčević: Makar i to, neka se u zapisnik metne, pa je stvar u redu, ali i toga do sada u zapisniku neima.

Glas: Nije govor o tom, nego o rieči Gauner.

Starčević: Ja imadem samo napomenuti, da sada, kad se metne u zapisnik da je vaša pruzvišenost proglasila sabor konstituiranim, prestaje sva prepirka.

(Nemir).

Ban predsjednik: Molim, vi niste još zadovoljili onomu, što se zahtieva, da opozovete onu rieč.

Starčević: Ja opozivljem, kad sam zadovoljen sasvime.

Ban predsjednik: Rieč je opozvana; sada je zadovoljeno.

Zlatarović: §. 87 i za tim §. 88. poslovnoga reda opredjeljuju i ustanovljuju, što se ima glede galerije učiniti. §. 87. kaže, kako se imadu galerije urediti, a §. 88. ustanovljuje pravo svakoga člana saborskoga, da na svoje odgovaranje porazdiele svaki pojedan biljet. Već imamo više zasjedanjah, ali glede toga ništa nije odredjeno. Ja molim, da se jedanput već odredi po §. 88., da svaki član dobije po jednu ulaznicu, jerbo su se tužila već mnoga gospoda, da nisu mogli dobiti biljetah, i budać da to spada na nutarnje uredjenje sabora, predlog taj preporučam vis. ovoj kući.

Mirko Šuhaj: Da bi se bio g. predgovornik samo njekoliko trenutakah uztrpio, čuo bi bio, da predsjedničtvo poseban predlog visokoj kući podastreti kani radi preustrojstva galerije; dakle mislim, da o toj stvari sada nemože govora biti, jer će i onako na dnevni red doći.

Biskup Soić: Iz razloga blagdanah njekoji bi članovi vis. ove kuće rado njekoje dane kod svoga ognjišta provesti, te bi želili, da se saborske sjednice za toliko vremena odgode. Ako bi ja smio učiniti predlog, predložio bi, da se prva sjednica drži u četvrtak 10 siečnja.

Dr. Šuhaj: U svih parlamentih blagdani božični se svetkuju; svetkuju se i kod nas, nu samo tom razlikom, da kod nas to dulje trajati mora, što su u ovoj zemlji 2 crkve sasvime ravnopravne; a budać da kod nas neimade glede praznovanja izričnih ustanovah, to bi ja mislio, da bi bilo najbolje, da se držimo i poslovnika našega, i zaključka kojega smo u tom obziru u saboru 1861. godine stvorili bili. Poslovnik u §. 81. poročito kaže, da se nijedan član bez dozvolje sabora na nadulje vremena udaljiti nemože. Kad se je godine 1861. izza kako bi njekoliko mjesecih saborisali bili, porodila želja, da se za njekoje vrieme odgode javne sjednice: bude Čl. LVXXVIII. sasvime shodno zaključeno, da se sjednice za 14 danah odgoditi imadu, pa da je svakomu članu sabora prosto, ili odlaziti, ili pako ostati, samo da se u potonjem slučaju prijavi, da će u jednom ili drugom odboru raditi; i onako bila je mogućnost zadovoljiti i onim, koji su žele odstraniti i takodjer onim, koji se voljni raditi. Taj članak odobriti i primiti mogao bi se i sada, jer okolnosti, u kojih se nalazimo, iziskuju, da ako se jedan dio udalji, da se drugi, koji ostane ovdje, posla lati, i gradivo za 1. sastanak priredi.

Ako promotrimo, da je naš sabor prvi pozvan, da ozbiljnu svoju rieč izusti o velevažnih pitanjih, koja se tiču sudbine i naše i ciele carevine; ako promotrimo, da izmedju sazova i sastava sabora našega jeste iztekao velikdušni onaj čin nj. Velič. od 20. rujna, kojim je k sporazumljenju medju narodi i narodi, k sporazumljenju medju narodi i krunom slobodna otvorena staza, da su postojavše sve zapreke uklonjene; ako napokon uvažimo, i da je ovaj naš sabor prvi, kojega je nj. Veličanstvo kralj i vladar naš formalnim priestolnim govorom otvorio, te mu tako podielio značaj parlamenta: a ono doista važnih imamo razlogah, radovati se i ponositi i najpreča je nam zadaća, da prije svega na kralj. govor i sadržane u njemu kr. propozicije odgovorimo. Za riešenje te zadaće imenovan je po predlogu g. biskupa Strossmayera odbor za izradjenje adrese. Taj odbor se je jučer sastao i raditi će svaki dan. No uz to je od potrebe, da se prihvate kraljevske rieči, koje su naznačene u previšnjem odpisu od 2. stud. god. 1865. Ondje se naročito kaže, da čim bude sabor to svršio, da imade u pretres uzeti sve predmete, koji su u kralj. odpisu od 8. studenoga kao neriešeni naznačeni.

Svaki, gospodo moja, zna, da se je u jednom i drugom, trećem i četvrtom obziru mnogo u prošlom saboru već radilo; svaki zna, da se radilo o utemeljenju jugoslavenske akademije, o sveučilištu i inih znanstvenih zavodih, o urbarialskih predmetih t. j. o odnošajih u kojih žive naši seljaci naprama vlasteli; znamo, da je bilo pitanje o zadrugah povedeno i skoro na kraj dovedeno, znademo, da i pitanje željeznicah u život našega narod zasieca, isto tako kao i o zemaljskoj imovini, o zakladah, kojih stanje je sabor na vidjelo iznio; znademo, da imade prešne potrebe, da se preustroji izborni red, kao da se i poslovnik preinači; znademo, da smo imali i političko-administrativni odbor, koji je počeo naše oblasti preustrojivati i takodjer pravosudje prilagodjivati zahtjevom vremena.

Ako vis. sabor pristane, da onako postupamo kao i 1861. godine, bilo bi najbolje, da preciziramo te odbore, te da se svi članovi pozovu, neka kažu, da li žele odlaziti, onda da kako od onoga dana neimaju prava na dnevnice, koji pako žele ostati, da će u ovom ili onom odboru raditi; tako da mogu saboru, kad se opet sazove prva sjednica, gotovo djelo podnieti.

To bi bio moj predlog, kojega molim, da ga sabor prihvatiti blagoizvoli.

Ban predsjednik: Koji rok zahtievate?

Dr. Šuhaj: Ovdje je bila od njekoje gospode želja izrečena, do 10. a druga želja do 15. siečnja; to da kako zavisi stranom od vis. ove kuće, stranom od predsjedničtva, kad će se prva javna sjednica držati.

Žužel: Ja pristajem sasvim uz predlog g. podpredsjednika, samo bi jedno želio, da mu se dodade i to, da ako koji članovi prije se vrate, nego što je rok stavljen za otvorenje sabora, i počnu raditi, da im od onoga dana dnevnice teku. Što se tiče roka, izjavljujem se ja za 10. siečnja.

Zlatarović: Ja bi glede toga predmeta samo primietio, da se naročito u zapisnik izričan zaključak stavi, da li je sabor odgodjen. (Glasovi: nije!), ili da li su samo sjednice odgodjene, i da će oni, koji ovdje ostanu, nadalje raditi; i ako u odboru počnu raditi, da li se ima upotrebiti materijal od 1861. god. skupljen i priredjen, ili da se ima samo nastaviti, u koliko još nije svršen.

Dr. Špun: G. podpredsjednik izvolio napomenuti načela ravnopravnosti obadvijuh vierah i ja mislim, da jamačno ovdje neima člana, koji bi bio protivan tomu načelu. Iz toga načela prva konsekvencija je ta, da u pitanju feriah imade podpunu ravnopravnost vjera pravoslavna. Ovdje ima katolička vjera ferije preko božića do trijuh kraljah. Gospodo moja pravoslavna vjera neće toga imati, ako se sabor odgodi sjednice samo do 10. siečnja. S toga bi se ja usudio predložiti, da sabor odgodi sjednice do 15. siečnja, da braća naša pravoslavne vjere uzmogu užiti isto ono što i mi uživamo.

Pesić: Ja se slažem sa g. predgovornikom, da se sjednice odgode do 15. sječnja.

Ban predsjednik: Molim, da se gospoda izjave o tom da li pristaju, da se sjednice odgode u principu. (Pristaje se!)

Onda što se tiče roka, molim da sad ona gospoda

ustanu, koja su zato, da se prva sjednica drži 15. siečnja u 10 satih. (Većina se digne.)

Molim dakle, da gospoda već 14. ovamo dodju, da se može 15. sjednica držati.

Sad što se tiče drugoga predloga g. Šuhaja. —

Žužel: Sa mojim dodatkom, da naime oni koji se prije vrate i počmu raditi, dnevnice dobivaju.

Ban predsjednik: To će se riešiti poslje.

Jančo: Radi nemira nije se razumjelo.

Josip Špun: Što se tiče onoga pitanja g. Zlatarovića, je li ov sabor imade upotrebiti materijal sabora od 1861. god. ili samo nastaviti posao gdje je zaostao, to ja mislim, da je već riešeno samo po sebi, jerbo jedan sabor nije nastavak drugoga sabora; ov sabor će dakle na svom temelju raditi. Ja mislim, da se nemože nikako. (Mrmljanje).

Torbar: Molim, ja bi jošte jedno napomenuo. U jednoj prijašnjoj sjednici, o kojoj je malo prije zapisnik bio pročitan, zaključeno je, da oni kotari, gdje su birali po dva kotara jednoga zastupnika, opet na novo biraju; nu način nije odredjen; jerbo ovdje imade dva načina: ili će se zastupnik za jedan od dvajuh kotarah zahvaliti, pa za onaj kotar birat će se drugi zastupnik; ili pako obadva kotara opet biraju drugoga zastupnika. Po mom mnienju, bilo bi pravedno, da obadva kotara, kao što su birali prvoga, tako biraju i drugoga, jerbo inače bi jedan kotar izvršivao više pravah nego drugi. Dakle ja molim, da se vis. kuća izjavi za jedan ili drugi način.

Vončina: U tom obziru bijaše predlog, da kotari Brdovački, Ribnički, Pokupski, onda Grobnički, onda županija riečka biraju zastupnike, a da se drugi kotari smatraju kao da su već zastupani.

Torbar: Prije se mora, mislim ja, pitati, koji kotar ću ja pridržati i zastupati; o tom do sada nije bilo pitanja, dakle mislim, da niti se je moglo zaključiti što o tom.

(Glasovi: prije odbore!)

Ban predsjednik: Kad ovo jedno svršimo, riešit ćemo i to.

Mirko Šuhaj: Za one odbore, koji bi se imali sastaviti, da rade u predstojećih praznicih, — najnuždniji odbor za adresu već radi — mislim, da bi dobro bilo, da si svaki od gospode zabilježi, da kaže, u koji odbor želi stupiti. Prvi odbor bio bi znanstveni ili naukovni, drugi urbarski, treći za zadruge, četvrti za željeznice, peti za zemaljsku imovinu, koji bi se zemaljsko-financijalni nazvati mogao; šesti za uredjenje sabora, da bi se novi izborni red izradio i poslovnik novi sastavio; sedmi bi bio administrativno-politični i osmi pravosudni odbor.

Ban predsjednik: Primate predlog g. Šuhaja, molim da ustanete (Čini se.) To je primljeno.

Dr. Mirko Šuhaj: Sada bi se morao imenik pročitati, da se gospoda izjave, u koji odbor stupiti žele.

Miroslav Kraljević: Ja bi imao samo to napomenuti, da je god. 1861. još jedan odbor obstajao, naime glede uredjenja granice: ja mislim, da se i sada taj odbor sastavi, i gospoda upišu, koja žele u njem poslovati.

Dr. Ant. Starčević: Onaj odbor za uredjenje granice je god. 1861. već sve uredio.

Bilježnik Urpani: Počme čitati imenik.

Jovan Živković: Ja mislim, da bi to najjednostavnije bilo, da od gospode, koja ostanu ovdje, svaki napiše na cedulju, u koji odbor stupiti želi, i da se zato sjednica odgodi na $^1/_2$ sata.

Ban predsjednik: To bi najbolje bilo.

Dr. Lavosl. Šram: Ja držim, da imade veoma mnogo pitanjah u život naše zemlje zasiecajućih, koje vis. sabor urediti hoće, i koje urediti mora. Ja mislim, da bi shodno bilo, da nebi upravo ovu prigodu rastanka uzeli, i tako mimogred za tobožnju okupaciju odbore ustrojili, nego držim, da bi to neodvisno od toga provizornoga rastanka učinit mogli. Ja mnijem dakle, da bi se svi članovi sabora u odbore porazdielili i počeli u odborih djelovati, a oni, koji će za vreme izbivati, kada natrag dodju, opet s onimi skupa radili. Ja to za shodno držim; jer tim bi dobili odbori precizni karakter njekakve permanentnosti te izgubili izgled tobožnje fluktuantnosti za predbježnu okupaciju. Ja molim, da vis. sabor ovaj predlog uvaži.

(Glasovi: dobro je!)

Dr. Subotić: Predlog, što ga je g. dr. Šram sada ponovio, ima nješto za se. a i nješto proti sebi. Kad bi se svi članovi saborski u odbore podielili, onda bi ovi suviše veliki bili, a znamo, da odbori uspješnije rade, kad manji broj članovah imaju. Upravo bi najbolje bilo, kad bi se za svaki odbor izviestan broj od 5 do 13 osobah odredilo, ali svuda samo od onih, koji su stvari, o kojoj se radi, vješti, drugi članovi sabora imali bi priliku onda sudjelovati, kad bi stvari u saborsko pretresanje došle. Kao expediens u ovih okolnostih, u kojih bi njeki članovi željeli kući ići, a drugi u mjestu ostati, ukazuje se najbolje ovaj način, koji je predložen, da se oni, koji ovdje ostaju, u predložene odbore podiele. Koji ostanu i rade, pravo je, da im dnevnice pripadaju; koji neostanu i nerade, pravo je, da zemlja na dnevnice netroši. Koji žele ići kući, neće raditi u odborih, zašto dakle da se upisuju; onda bi moglo biti, da bude u odboru 20 osobah, a samo možebiti 5 će ih ostati ovdje. Kako mogu dakle rješavati 5 prisutnih za 15 neprisutnih? Gospoda, koja ranije natrag dodju nego rok preteče, mogu se odboru, kojemu žele, prijaviti, i on će ih u sebe primiti. Da se ovo vrieme, koje je na ferije opredieljeno, neizgubi, da se gospodi, koja vole raditi, put nepresieče, i da se onim, koji to nežele, takodjer bez štete zemlje put otvoren ostavi, mislim, da se ostane kod onog, što je zaključeno.

Vakanović: Čuo sam ovdje njekoliko putah napomenuti glede dnevnicah, koje će njekoji članovi sabora vući kroz ovo vrieme do 15. siečnja. Ja mislim, da se glede one gospode, koja se žele udaljiti, ima stvar glede putnih troškovah na čisto izvesti. Ja sam toga mnienja, ako se sabor odgodi (Glasovi: neodgodi se sabor, samo sjednice!) molim, nisam još svršio. Ako se sabor odgodi, onda dnevnice nikomu nepripadaju, bio on u kojem odboru ili ne, ali pripadaju putni troškovi onim, koji kući odlaze, sada za put kući, i poslje za put ovamo. Ako se pako sabor neodgodi, nego se samo ustanovi, da sjednice do 15. siečnja nebudu držane, onda drugo nastaje; onda mislim, da dnevnice pripadaju, ako se sabor neodgodi, svim članovom, ako odlaze kući ili ovdje u Zagrebu ostanu, ali onim, koji odlaze kući, nepripadaju putni troškovi. Zato bi ja molio, da se načelo izreče, da li se sabor odgadja ili samo sjednice.

Dr. Mirko Šuhaj: Ja želim samo na kratko odgovoriti g. predgovorniku, da je stvar već riešena, te se o njoj više govoriti nemože, i to riešena zaključkom 78. sabora od god. 1861. (Čita dotični članak sab. od 1861.), kojega je od rieči do rieči posvojio odbor, onomad za saborske troškove sastavljen i buduć je visoka kuća izviešće i predloge pomenutoga odbora prihvatila, to se o tom više govoriti nemože.

Ja mislim, da je zvanje zastupnika naroda tako uzvišeno, da on tomu sve ostale interese i obzire podrediti mora, pa da zato u slučaju, ako misli, da radi obiteljnih ili inih važnih razlogah na njeko vrieme udaljiti bi se morao, to samo na svoj trošak učiniti može. Glede odborah dvoje u sklad dovesti moramo, članak 81. poslovnika, koji kaže: „Članovi se nesmiju bez dozvolje sabora na dulje vrieme udaljiti, i čl. CIII. sabora 1861 (čita ga.) Da se dakle točno znade, koji izmedju gg. sabornikah odilaziti, a koji ondje ostati i dielovati kane, najjednostavniji način bio bi onaj, kojega sam predložiti čast imao. (Čita.)

Ban predsjednik: Ja bi mislio, da bi dosta bilo, da svaki od gospode kaže, da li ovdje ostane ili ne, onda bi poslie ona gospoda, koja ovdje ustanu, na cedulju napisala, u koji odbor žele stupiti. Zato mislim, da se najprije gospoda jave, koja žele ovdje ostati.

Mirko Bogović: Ja mislim, da je jako umjestno bilo, što je primietio g. Subotić glede strukovnjakah i vještakah, i u koji odbor napose da žele stupiti. Ja idem još dalje. Kad su se čitala imena, vidio sam, da su se njekoja gospoda dala odmah upisati u 2, 3 odbora. Ja držim do one poslovice: pluribus intentus minor est ad singula sensus; čovjek može samo onda valjano raditi, ako u jednom odboru radi. S toga bi ja zato bio, i predložio vis. kući, da se svaki član samo u jedan odbor upiše, a ne u više njih, jer neće moći dospievati.

Ban predsjednik: Koja su gospoda za predlog g. Bogovića, neka ustanu. (Ustane većina.)

Vel. žup. Iv. Kukuljević: Neima dragocjenije stvari na svietu, nego je vrieme; s toga bi se ja usudio predložiti vis. saboru, da i u današnjoj sjednici negubi toliko vremena čitanjem pojedinih imenah, nego da se ono, što se poslje sjednice sve jednostavnije načiniti može, kod jednoga ili drugoga podpredsjednika obavi. Ja bi taj jednostavniji način predložio, da se svaki od gospode u smislu poslovnika kod jednoga podpredsjednika prijavi, koji želi na dopust odići; podpredsjednik će onda liste sastaviti onih, koji su otišli, i onih koji su ostali; a s druge strane bi predložio, da po predlogu g. Bogovića ona gospoda, koja se u koji odbor upisati žele, to na cedulje napišu, pa ove opet podpredsjedniku predadu, koji će onda u budućoj sjednici imena te gospode javiti. Tim bi načinom vrlo mnogo vremena dobili, i mogao bi svaki član ovog sabora razmišljati i porazgovoriti se s drugimi, u koji odbor da se upiše.

Dr. Mirko Šuhaj: Moram ostati kod svog predloga, i ako vis. kuća želi, da ga obrazložim, to ću i učiniti. Samo se sada o tom radi, da ostaje to, kako je god. 1861. bivalo. Ako bi gospoda pojedina došla k podpredsjednikom, nećemo nikada znati, tko je otišao, tko je ovdje ostao, i ako gospoda dodju s ceduljami k podpredsjednikom, nećemo znati, gdje će se odbori sastati. Ako doznamo sada, koja su se gospoda upisala u odbore, može se odmah i naznačiti, gdje se odbori imadu sastati, pa mogu djelovanje sutra početi.

(Sa svih stranah: sada, sada!)

Žužel: Ja vidim ovdje, da mi 2—3 puta na isti predmet natrag dolazimo, iz jednoga predmeta skočimo na drugi, pa se opet vrnemo na prvašnji. G. veliki župan Kukuljević kaže, da je vrieme dragocjeno; i ja sam toga mnienja, da je najdragocjenije, jerbo bez vremena ništa nemože bivati. Ovaj pako način razpravljanja jest uprav onaj, kojim si vrieme oduzimamo, dočim se 2—3 puta na jedan predmet vraćamo. Da nebude toga, molio bi ja, da se ravnamo po našem poslovniku, u kojem stoji, da, kad se o kakovom predmetu vieća, oni, koji žele govoriti, ustanu, pa da ih bilježnici upišu i da ih kašnije redomice pozivlju, kako su upisani, da stvar u redu ide; a sada po dva — tri na jedan put ustanu i počnu govoriti.

Isto tako molio bi ja, da, kad se govori o jednom predmetu, dade se govornikom dovoljno vremena, da se izreku o onom predmetu, jer svaki čovjek nemože stvar shvatiti prvi mah, i kad su gotovi, da ustanu; jerbo vidi se ovdje, da sad jedan govornik razloge svoje razvija i svi misle, da ima pravo, a poslie ustane drugi, te pobije njegove razloge, pa bi tada glasovanje sasvim drugčije izpasti moralo.

S toga bi ja molio preuzvišenoga g. bana, da izvoli prije svakoga glasovanja popitati, da li još koji govornik želi o ovom predmetu govoriti. Ako bi taj red uveden bio, onda nećemo imati takovih nepovoljnih prizorah, kao što smo ih žalibože i danas imali; jer ako ih po 10—12 govori, onda nastane žamor, da čovjek nemože razabrati, o čem se upravo radi, i da niti gg. bilježnici nemogu dobro shvatiti, o čem se je govorilo, te da u drugoj sjednici kažu: ja sam stvar tako, ja onako razumio. Molio bi ja dakle, da se poslovnik drži, da se svaki, koji želi o predmetu govoriti, prijavi, da ih bilježnici redomice zabilježe, i da, kako su se prijavili, redomice i govore, i kad neima nijednoga govornika više, da se tek onda o predmetu zaključak učini.

Živković: Kad je jedanput zaključeno, da ona gospoda, koja žele ostati i u odborih raditi, to napišu na cedulje, to bi ja želio, da stupimo jedanput k tomu poslu.

Ban predsjednik: Molim sad, da gospoda napišu na cedulje, koja žele ovdje ostati i u kojem odboru će raditi.

(Čini se. Kad je taj posao obavljen:)

Veber: Istina je, da je zaključeno malo prije u visokom saboru, da se svaki ubilježi samo za jedan odbor, i pošto je to zaključeno, naravnim načinom se od toga više odustati nemože, i dobro je, da je tako zaključeno, i ja podupiram taj zaključak, te se sasvim slažem š njime, na koliko naravski dotiču sile ovoga sabora. Nego mnoga su se gospoda ubilježila za više odborah, i sada nebi uslied ovoga zaključka ove cedulje ništa vriedile. Zato ja mislim, da i ostane zaključak, t. j. da se ona gospoda izreku za jedan odbor, pa da s druge strane opet se neoduzme važnost želji one gospode zastupnikah, na koliko bi njihove sile doticale, da u jedan i drugi odbor dolaze, te da se tu čini takova iznimka, jer inače nemože čovjek iz te kontradikcije izaći.

Dr. M. Šuhaj: Ja mislim, da bi kod one gospode, koja su se upisala za više odborah, valjao prvi odbor.

Bogović: Molim, prije nego se predje na čitanje imenah, imao bi ja još njekoliko riečih progovoriti. Ima više od 2 godine danah, što je bila sazvana po svietlom banu banska konferencija, koja je o Zemun-Riečkoj željeznici poslovala, i izabrala odbor, koji je imao nadalje o tom poslu viećati. I ja sam bio članom iste banske konferencije, a poslje članom odbora, a u odboru izviestitelj. Odbor taj uzeo je u svoje područje takodjer posao sasvim neodvisan od Zemun-Riečke zeljeznice, naime: Credit foncier et crédit mobilier. Odbor taj imao je svoja zasjedanja najprije pod predsjedničtvom svietloga bana, a poslje baruna Hellenbacha. Imali smo jedanaest sjednicah. Zapisnici su kod mene; nisam ih htio predati, prije nego vis. sabor odluči, komu ih imam izručiti. Sada pitam vis. sabor, imam li ove zapisnike

predali visokoj kući ili odboru željezničkomu, u koji sam se i ja upisao. (Prepirka, kamo se imadu predati!)

Živković: I ja sam se ubilježio u 2 odbora, jerbo želim, da nebudem zapriečen ustupiti u jedan ili drugi odbor i učestvovati kod važnijih pretresivanjah.

Što se tiče pitanja g. Bogovića, ja sam toga mnienja, da odbor nikako nemože uticati neposredno u to, nego mislim, da se zapisnici predadu svietlomu banu, a tim putem će oni doći na odbor.

Ban predsjednik: Ja molim gospodu: Subotića, Mihalića, Zoričića i Farkaša, da ove cedulje broje u drugoj sobi.

Veber: G. Bogović pitao je ovdje, da li se imadu zapisnici, kojih je mnogo, predati odboru ili vašoj preuzvišenosti. Onda je g. Živković progovorio i kazao, da bi se vašoj preuzvišenosti izručili, buduć da nitko nemože neposredno stupiti u doticaj sa odbori. Ja pitam dakle vis. kuću: za koji predlog će se ona odlučiti? da znademo, kako je zaključeno.

Ban predsjednik: Koja gospoda su za to, da se ovi spisi meni predadu, molim, da ustanu. (Većina se digne).

Mi bi mogli sada još njekoliko stvarih pročitati.

Vel. žup. I. Kukuljević: Pošto su imenovani svi važni predmeti, koji će se razdieliti na odbore, usudio bi se ja vis. ovoj kući predložiti i osobiti obzir obratiti vis. kuće na jedan izmedju imenovanih predmetah, koji zaslužuje najveću pozornost čitavog naroda, jer od ovog predmeta zavisi blagostanje većine naroda u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji, i zavisi sva skoro materijalna budućnost naroda našega. A taj predmet jest predmet urbarialski, koji je takodjer medju odbore imenovane razdieljen, predmet urbarski, t. j. odnošenje seoskoga pučanstva naprama bivšoj vlasteli svojoj. Iz razlogah dakle, gospodo, što je ovaj predmet i glede gornicah, desetinah, i glede komasacije i segregacije t. j. razdieljenja šumah, pašnikah itd. od tolike važnosti, i što zadaje najveće jade i brige tako dobro našemu seljaku, kaošto i od starine najzaslužnijem u našoj domovini staležu vlastelinskom, iz razloga nadalje, što bi se moglo dogoditi, da i ovaj sabor, isto tako kaošto onaj od god. 1861., bude prije razpušten, nego što se ovaj najvažniji predmet konačno rieši a kroz to bi ne samo zastupnikah narodnih, već onih, koji su ih izaslali, tako dobro seljanah kao i vlastelinah nezacieljena ostala najteža njihova rana: usudjujem se predložiti vis. ovoj kući, da predmet urbarski t. j. odnošenje, kako rekoh, seoskog pučanstva naprama svojim vlastelinom, naznači izza predlogah kraljevskih na prvo mjesto dnevnog reda, i da već sada odboru onom, koji će sastavljati urbarijalne predloge, taj nalog podieli, da svoj posao tako udesi i tako pospješi, da se može predmet ovaj odmah poslje kraljevskih predlogah u pretresivanje uzeti.

Avelin Čepulić: Ja pristajem tim više uz predlog g. predgovornika, jer znadem, da narod izčekiva najviše upravo riešenje ovog pitanja. Ja doduše nezastupam narod na selu, nego znadem od više gospode zastupnikah, da je to jedini nalog ili naputak, što su ga oni dobili od svojih komitentah. Mi rješavamo i državnopravna pitanja, nego narod seoski ih neshvaća, dakle ga neinteresiraju toliko, koliko upravo urbarska. Ja držim, da neizviestnost ovoga pitanja narod naš zavadja u njegovih privatnih i javnih odnošenjih, i ja sam osvjedočen, da kad bude ovo pitanje valjano riešeno, da će narod naš progledati i možebiti se neće povadjati za krivimi načeli i kojekakvimi krivimi proroci. S narodnog gledišta, i s gledišta političkog ovo je pitanje veleважno, i kako velim, narod naš najviše i najvećom neuztrpljivošću riešenje ovog pitanja očekuje.

Ja pristajem dakle uz predlog g. vel. žup. Kukuljevića, nego bi samo to kazao, da se nebi stavilo ovo pitanje na drugo mjesto, nego na treće, jer još ima jedan važni čin, koji mi se još važniji čini, a to je uredjenje sabora. Dakle po mom mnienju neka se postavi na treće mjesto.

Dr. Lavoslav Šram: Ja priznajem osobite okolnosti u pitanju onom, o kojem je govorio g. vel. župan zagrebački, te uvidjam, da predmet taj veoma duboko zasieca u materijalni interes naše domovine; nu ja moram iskreno izpovjedati, da kad sam s jedne strane zato, da se sve moguće učini, da se ovo pitanje što prije uspješno rieši, da nemogu priznati, da ovaj predmet imade eminentnost pred predmetom onim, kojega ja u interesu istoga naroda i iste naše domovine takodjer u savezu sa uplivom, kojega on na materijalno odnošenje izvršuje, za barem ravan držim, a taj je: uredjenje našega pravosudja. Da je bilo kategoriziranje predmetah, koje smo na odbore podielili, po stalnom generalnom pravcu uredjeno, predmet urbarijalski i pitanje urbarijalsko bilo bi pripalo ili odboru administrativnomu, ili odboru juridičkomu, nu kad vis. sabor tomu, osobitu prednost priznaje, ja neimam ništa proti tomu, ali ja kažem, da imade i odnošajah, koji nisu tako specialni, te opet zasiecaju u životnu jezgru naroda našega, a to je uredjenje gradjanskog zakonika, jerbo i udešenje gradjanskoga prava valjalo bi prilagoditi zahtjevom današnje prosvjete današnjega vieka. Takodjer je od prieke nužde preustrojstvo juridičke administracije i sudovah, sa postulati javnosti i ustmenosti, koje zahtieva današnje vrieme, kao i kaznenoga zakona. Ja kažem, da su to predmeti onakovi, koji su svakako ravni pitanju urbarijalskomu, i ja molim, da bi vis. sabor, kad je, ili kad bi predmetu urbarijalskomu prednost eminentnu priznao, da bi barem istu prednost priznao i pitanju pravosudja. (Zbilja zaboravio sam napomenuti i uredjenje trgovačkih zakonah); jerbo tu imade pitanjah, koja svestrano nesamo u blagostanje pojedinih, nego upravo u sve žice narodnoga blagostanja zasiecaju.

Mirko Horvat: Ja se protivim predlogu velikoga župana, da se naime operat urbarijalskoga odbora metne na drugo mjesto t. j. poslie kralj. propozicijah, a protivim se baš iz istih razlogah, iz kojih je on zato bio; jer njegov glavni razlog, da se metne operat urbarijalski na prvo mjesto, bio je taj, da je to najglavnije pitanje zasiecajuće u život naroda našega; i ja to priznajem, pa baš s toga sam zato, da se danas ne kaže, da taj predmet mora doći na prvo ili drugo ili treće mjesto. Ako je to najvažnije pitanje, onda treba vremena, treba odboru dovoljno vremena, da može tu stvar dobro promozgati i koristan predlog učiniti. Način pako, kojega je vel. župan predložio, ništa druga neznači, nego da odbor silite, da do 16. siečnja operat svoj svrši. To bi bio jedan razlog, iz kojega nemogu pristati uz predlog vel. župana. Drugi pako razlog je taj, što se u smislu poslovnika nemože prije odrediti: ovaj ili onaj predmet dodje na dnevni red, dok dotični operat saboru nije podnešen; kad je to učinjeno, onda se isti predmet stavlja na dnevni red.

Treći razlog je ovaj; što se tiče Slavonije, imade ovdje zastupnikah, koji svestrano poznaju odnošenja urbarialska, i upravo ovi htjeli bi sad otići kući; ja nebi želio, da radimo bez njih, ili da radimo, pa poslje ono što smo izradili zabacimo. Iz navedenih dakle razlogah predlažem, da se predlog v. žup. zabaci.

Josip Špun: Ja se slažem s predlogom g. Kukuljevića i Ćepulića; neslažem se pako sa mnienjem g. Šrama, gdje on misli, da je pitanje pravosudja isto tako eminentan predmet u domovini našoj, kao što urbarijalsko odnošenje. Toga ja nemogu po saviesti svojoj misliti zato, jer mi je udes donio, da zastupam jedan kotar, u kojem nikakvo pravosudje moguće nije, dok god se neuredi urbarijalsko odnošenje, koje je temelj pravosudju, kao što u mojem kotaru, tako sigurno, ja sam osvjedočen, i u ostalih kotarih vanjskih. Sudio čovjek kako mu drago, dok ovaj predmet nije točno naznačen, dotle pravosudja neima.

Gradjanski zakon naravski je u prilog potreboćam privatnih ljudih, ali zar seljaci nisu gradjani, zar vlastelini nisu gradjani?

Mi nemožemo uzimati prednost ondje, gdje se radi o većem ili manjem iznosku novacah, nego ondje, gdje se sudi o množini ljudih; a u našoj domovini glavni je elemenat seljačtvo, i ako ovo nezna, na čem da je, onda smo bez ikakvoga reda u našoj domovini. Gradjani, koji po gradovih stanuju, točno znadu i onako svoje dužnosti. A što reče g. Horvat, da buduć je to važan predmet, da nebi bilo shodno odmah ga u pretres uzeti, s tim se ja neslažem: jer mi svi i nj. Veličanstvo uvidjamo potrebu, da se državopravna pitanja najprije rieše, buduć su od kardinalne važnosti; dakle u sliedstvu toga mislim, da se ima odmah onaj predmet, koji je izza ovih najveće važnosti u pretres uzeti, da gospoda bivši vlasteli i seljačtvo znade na čem da je: jer ako se dogodi, što se je dogodilo god. 1861. da bude sabor razpušten, onda ostaje unutarnje uredjenje naše domovine na onom stupnju, gdje je i danas.

Mirko Šuhaj: Ja držim, iskreno kažem, cielu ovu debatu za preranu i molio bi zastupnike naroda, da od nje odustanu; kad smo već opredieljenjem odborah priznali, da su važni svi ovi predmeti. Ja neznam, zašto bi vezali odbore; kad materijal dodje, onda, će se odlučiti što ima doći najprije na dnevni red. Za sada bi želio, da ne viećamo o budućem dnevnom redu, nego da se držeći današnjega dnevnoga reda, čitamo dalje podneske na sabor prispjele.

Dr. Polit: Ja bi predlogu dr. Šuhaja još dodao, da zahtieva red, da se prije debate pojedini zapisnici prošnje itd. pročitaju.

Ban predsjednik: Ja mislim, da možemo stvar odgoditi do onda, kad će odbori operate svoje podnieti. Molim, da ustanu ona gospoda, koja su za predlog g. Kukuljevića. (Manjina.)

Koji su za predlog dr. Šuhaja. (To je većina.)

Molim sad bilježnike, da čitaju stvari.

Urpani: Čita u izvadku prispjevše na sabor podneske, i to: 1.) Molba sbornog kaptola riečkog za bolje obskrbljenje istoga. (Odpućena na peticionalni odbor.)

2.) Spise kralj. namjestničkoga vieća glede bolničke sgrade (Upućeno na zemaljski financijalni odbor.)

3.) Dopis namjest. vieća, kojim se saboru podnaša proračun zem. konkurencijalne zaklade.

Ban predsjednik: Gospodo, to je vrlo važna i priešna stvar, ja bi molio, da se pročita; jer proračun taj valjao bi već od prvoga siečnja, a prije nego se to rieši nemožemo repartirati poreza. Mi imamo sada u našoj zemaljskoj zakladi 68.000 for. Veliki župan Smaić će ove dane primiti 30.000 for., a onda nam ostane samo 38.000 for. Od toga moramo još putne troškove namiriti. Ako sada tu prešnu stvar kao prešnu nepredademo odboru ad hoc, nećemo biti u stanju, u siečnju dnevnice izplaćivati.

Ćepulić: Ja mislim, da se ovaj predlog svietloga bana baš protivi onomu zaključku, što smo ga malo prije učinili. (Glasovi: nemože!) Ja držim, da onaj predlog g. Kukuljevića smierao je, da se stvar glede urbarijalskoga pitanja prešnom proglasi, a to je bilo zabačeno. Ja zato mnijem . . . . (Glasovi: odbor ad hoc!)

Ban predsjednik: Neznamo još, koji će ovdje ostati: najprije moramo to znati, a tek onda možemo odbor ad hoc imenovati.

Dr. M. Šuhaj: Ja mislim, da predmet taj spada na financijalni odbor, a njega možemo napose pozvati, da tu stvar najprije preduzme.

Virag: Ja se neslažem sa mnienjem g. podpredsjednika, nego predlažem, da imenujemo odbor ad hoc, i to iz svake županije ili grada po jednoga člana, i to s toga razloga, jerbo proračun taj tiče se ciele naše domovine. U ovom proračunu uvršćene su i ceste i druge kojekakve potreboće, pa bi pravedno bilo, da se dotične svote na sve županije jednako porazdiele, i zato je od potrebe da svi sudieluju. t. j. od svake županije po jedan.

Mir. Kraljević: Posve se slažem sa predlogom g. predgovornika, te držim, da imenujemo odbor ad hoc, i da je od potrebe, da u taj odbor dodje od svake županije po jedan individuum, kojemu su dotične okolnosti najbolje poznate.

Bogović: Ja mislim, da je predmet tako važan, da bi od potrebe bilo, da se ovdje čita i komitiva visokoga namjestničkog vieća, da se zna, o čem se radi.

Urpani: (Čita.)

Ban predsjednik: Koja gospoda su za to, da se odbor ad hoc imenuje za tu stvar? (Većina se digne.) Mislim, da bi ga poslje imenovali, kad znademo, tko će ovdje ostati.

Bogović: Ja mislim, da bi najpraktičnije bilo, da se ovaj odbor ad hoc iz dotičnoga financijalnoga odbora izabere.

Virag: Moj predlog je protiv predlogu g. Bogovića, to jest, ja mislim, da je nuždno, da se iz svake županije po jedan član u taj odbor izabere, jer ta stvar se tiče svake županije, kojih okolnosti nemogu biti poznate svakomu, ma kojemu drugomu.

Bogović: Ako se ta stvar dade odboru financijalnomu, postići će se ista svrha, jer znademo, da u dotičnom odboru ima strukovnjakah iz pojedinih municipijah.

Ban predsjednik: Molim, da prije svega čitanje svršimo.

Urpani: Čita: ravnatelj pomoćnih uredah podnaša račun o doznačenih mu 500 for. (Upućeno na odbor za saborske troškove.)

Čita: učitelji zagreb. glavne učione podnašaju sustav pučkih školah. (Upućeno na naukovni odbor.)

Čita molbenicu trgovačke komore, da sabor revidira koncesiju južnog željezničkog družtva. (Upućen na dotični odbor za željeznice.)

Čita molbenicu trgovačke komore, da joj se u budućem izbornom redu pravo zastupstva dade. (Na odbor za uredjenje sabora.)

Čita molbenicu zastupnikah gg. Mirka Hrvata i Miškatovića za dopust. (Glasovi: to je već riešeno.)

Čita predlog preuzv. g. biskupa Strossmayera, da se sabor na nj. Veličanstvo obrati predstavkom, da štatute jugo-

slav. akademije sankcionira i čim prije saboru priobći, i ako bi nj. Veličanstvo glede toga štatuta imalo što opaziti, da saboru na ustavno razpravljanje ustupiti blagoizvoli. (Na naukovni odbor!)

Jos. Vranicani: To nije predmet za odbor.

Iv. Vončina: Mislim, da bi sabor mogao odmah zaključiti, da se predstavka podnese nj. Veličanstvu. (Glasovi: predstavka od sabora.)

Ban predsjednik: Koja su gospoda za to, da se predstavka nj. Veličanstvu podnese? (Svi.)

Biskup Strossmayer: Ako će vis. sabor imati uztrpljenje, ja ću njekoliko riečih reći i svoj predlog poduprieti.

(Glasovi: riešeno i primljeno! posluh!)

Gospodo! znamo svi, kolikom je revnošću i kolikim požrtvovanjem narod naš prije četiri godine u saboru t. j. od god. 1861. trsio se i radio o tom, da steče one učevne zavode, koji bi umnom njegovom radu i napredku čvrsta poluga bili. Ti zavodi jesu: jugoslavenska akademija, sveučilište i dobro uredjen muzeum. Gospodo, samosviestnu narodu svakomu na svietu prva stvar, i najpreča stvar je umni napredak i razvitak; jer kao što se ciena čovjeku pojedincu opredjeljuje ne toliko po uzoritosti tiela, koliko po uzoritosti duše, tako isto vriednost svakoga naroda u izobraženju umnom i plemenitosti srca stoji. Gospodo, izpovjediti moram, da smo mi na polju radnje ponješto zaostali; dakle, ako je svakomu narodu stvar, koja se na umni napredak njegov odnaša, prešna, to je zaista i za naš narod, te mu valja sve sile podvostručiti, da može napredovati, da za ostalimi narodi daleko nezaostaje.

Gospodo, od god. 1861. do danas četiri godine minuše, a akademiji, sveučilištu i dobro uredjenom muzeu ni traga ni glasa neima. Gospodo, četiri godine, vrieme je jako dugačko, četiri godine gubitak velik, i šteta golema, šteta nesamo materijalna nego i moralna. Velim, gospodo, moralna, jerbo i ja i svaki, koji je žrtve doprineo, doprineo ju je tom namjerom, da novac čim prije plodove donaša narodu. Ja iskreno izpoviedam, da sam ja znao, da akademije poslje četiri godine neće biti, ja bi bio volio novac kojemu privatnomu družtvu u ruke dati, na korist naroda. (Živio!) Od kolike je važnosti ta stvar, možemo dokučiti, ako na um uzmemo, da je u narodu našem nesamo težko knjigu mudru, dobru, izumiti, ali još težje knjigu mudricu razturiti bez štete, pak ako ikoji, to naš narod nije sposoban nositi štetu.

Gospodo, rekoh, da je odatle i materijalna šteta narodu našemu proiztekla; jer njekoja gospoda, i to punim pravom, videći, da zavoda toga neima, nisu htjela novac u tu svrhu opredieljen položiti, nego su kazala, „kad akademija u život stupi, eto novacah;" jedni nisu novac opredieljen položili, drugi, što je naravski, su ohladnjeli prama stvari, za koju ništa nije bivalo. Ja se medjuto nadam od plemenitosti naroda našega, da će se njegovo srce opet razgrijati, a ona gospoda, koju je Bog blagoslovio, uvidjet će, da neima ljepše svrhe na svietu, nego žrtva prinešena narodu, da mu se srce i um razvije i oplemeni.

Neka nitko nekaže, da je glavnica jugoslavenske akademije premala, da nije vriedno o njoj govoriti. Ja velim, gospodo, da je glavnica naprama sirotinji i prama malenomu broju naroda našega zaista znamenita, tako, da se u tom obziru neće dosta pohvaliti narod, koji je žrtve doprineo.

Ovako stoji imutak jugoslav. akademije: (Navadja brojeve.) Ako se ovomu novcu i to pribroji, što matica i drugi zavodi imadu; ako se još na um uzme, da još akademija u gotovom novcu 4000 for. imade, tada akademija posjeduje do 70,000 for. Tim novcem naprama našim potrebo-ćam moglo i moralo bi se mnogo i znamenito za duševni napredak naroda našega učiniti.

Što se tiče sveučilišta, koje je uzko s akademijom skopčani institut, da kako da sveučilište jednim mahom podpuno stvoriti nije moguće; nijedno sveučilište na ovom svietu nije podpuno postalo, nego je svako trebalo vremena, da se podpunosti i savršenosti privede. Premda se narod naš nije mogao nadati podpunomu i savršenomu sveučilištu, ipak se je mogao narod naš nadati sliedećemu: 1) da se dotična osnova štatutah sankcionira, i tako prizna potreboća i nužda jugoslav. sveučilišta; 2) o tom se pobrinuti, o čijem trošku da se sveučilište uzdrži. Mislim, da su se držati mogli načela, da se jugoslav. sveučilište u Zagrebu iz državnih novacah dotira, jer sva slična instituta u cesarevini uživaju znamenitu podporu od države, a njekoja su sasvim od državnih novacah dotirana. Bilo bi dakle vriedno i dostojno, da se i ovaj inštitut iz državnih novacah dotira. Tom prilikom bi se moglo možebiti još što učiniti, da se haranju našega školskoga dobra u Kutjevu na put stane; jer čujem, da se tako administrira, da očevidno razsutku na susrjet ide.

Što se je moglo učiniti, jest barem to, da se početak učini sveučilištu, da se prema potreboćam sveučilišta već obstojeći fakulteti razviju i ustroje, to jest pravoslovje, mudroslovje, bogoslovje, a što bi se moglo i moralo na novo uvesti, to je bar primaljstvo i veterinarstvo; jer to je jedna od najvećih stvarih za narod naš.

Što se, gospodo moja, na posljedku muzea tiče, ovih danah čuli smo, da je g. major Sabljar pismo ovamo dao; ja ga čitao nisam, ali, gospodo, i ja i svaki, koji je ikada zavirio u naš narodni Muzeum, pogodit će odmah, što je u tom pismu. Ništa drugo, nego tužbe, da mjestu neodgovara stvar, da nikakva reda neima, da je upravo sramota, ako čovjek dodje u Zagreb, i u Muzeumu taj nered vidi; lamentacije sjegurno, da mnogi, pa ni ja za Muzeum ništa nečine, buduć vide, da se niko za narodni Muzeum nebrine.

Gospodo, oprostite, to je žaoba, i žaoba velika, i reći mi je, žaoba tim pravednija, što smo se pravednim načinom nadati mogli, da će oblasti, koje svojimi nazivamo, zavode te uživotvoriti. Žaoba tim pravednija, čim smo bili vlastniji očekivati od plemenitih i odličnih muževah, koji bi po prošlosti svojoj i književnom radu upravo najprije pozvani bili, zavode te i slične institute podupirati. Gospodo, ja iskreno izpoviedam, da bi si upravo za čast i poštenje smatrao, da je moje ime spojeno s inštitutom, koje ima ovjekovječiti prosvjetu naroda i najplemenitije plodove narodu donašati. (Živio!) Gospodo, svim nam je dužnost o tom raditi, da ta instituta čim prije dobijemo; zato predlažem: da se visoki sabor smjernom predstavkom na nj. Veličanstvo obrati, da bi osnove dotične u smislu sliedećih članakah od god. 1861. 48-oga za Akademiju, 84-oga i 85-oga za sveučilište i narodni Muzeum, sanktionirati i odobriti, i na obću našu radost nam čim prije priobćiti, ako bi pako nj. veličanstvo imalo štogodj glede tih štatutah opaziti, da bi opazke te ovomu saboru na ustavno razpravljanje odstupiti blagoizvoljelo. Gospodo, ja mislim, da nema ni jednoga, koji nebi na taj predlog pristao; jer se radi o tom, da te institucije, koje su našemu narodu kao komadić kruha nuždne, čim prije dobijemo. (Živio!) Ako vis. sabor predlog moj primi (sa svih stranah: već primljeno, i primamo!): ja bih onda molio, da mi vis. kuća dopusti, buduć scienim, da je ovo posljednja

*

sjednica prije blagdanah božićnih, da pročitam ujedno i predstavku na nj. Veličanstvo (Živio!) koju sam sastavio.

Ivan Trnski: Čita ovu predstavku.

Ban predsjednik: Primate li gospodo, ovu predstavku, molim, da ustanete. (Svi.)

Urpani: Čita dalje u izvadku prispjevše podneske, i to: očitovanje zastupnikah grada i kotara riečkoga, kojim se oni ogradjuju proti svakomu zaključku glede državnopravnih odnošajah Rieke, stvorenu samo od hrvatskog sabora. (Na galeriji psikanje.)

(Jedni zahtievaju: na odsjeke, drugi: nek se čita.)

Ban predsjednik: Koja su gospoda za to, da se ovo očitovanje čita?

(Ustane manjina, dakle na odsjeke.)

Dor. Subotić: Odbor izaslan da izradi imenike za odbore, svršio je posao, i ako vis. kuća dopusti, pročitati će ih gg. Zoričić i Mihalić, budući su jih oni pisali. Medjutim držim za dužnost javiti ona imena, koja neće doći u ovom spisu, a ti su: gg. Šuhaj, Veber i Trnski, jer su u odboru za adresu; druga su gospoda kazala, da žele 22. ili 23 o. m. odlaziti, kad se vrate, u ovaj ili onaj odbor unići, ni tih nismo mogli uvrstiti u ovaj spis, nego neka se, kad se vrate, uvrste u one odbore, u koje stupiti žele. Od one gospode, koja su se u više odborah upisali, uzeli smo imena u sve te odbore, ali smo naznačili onaj odbor kao pravi, za koji su se na prvom mjestu upisali.

Ant. Zoričić i Mihalić: Čitaju imenike odborah.

(Pošto je više članovah očitovalo, da su se u odbore upisali, a nisu čuli, da su im se imena u dotičnom imeniku pročitala, reče:)

Dr. Subotić: Izvolite gospodo, sravniti ova dva spiska, pa ćete uvidjeti, da su se gospoda njekoja upisala u dva odbora; mi smo uzeli onaj odbor, koji je na prvom mjestu napisan, za pravi. Ako je vis. kući povoljno, ja ću ove spiske dati prepisati i u kancelariji izložiti, pak će onda svaki doznati, da li je upisan ili ne. Biti će do sutra gotovi, a onda izvolite doći u kancelariju i uviditi.

Župnik Nikolajević: Ja bi molio vis. sabor, da odboru verifikacionalnom doskoči, jer ja još nisam verificiran, te neznam da-li sam uredan član sabora; jer ovako vezan, kadbi želio učestvovati, a nebi mogao. bila bi neprav da a možda po koju stvar i šteta.

Mirko Hrvat: Za umirenje g. predgovornika moram izjaviti, da je gospodin sam kriv, što nije još verificiran. Prije nego je verif. odbor sjednicu držao, ja sam kao izviestitelj odbora molio gospodina, da izvoli predati svoju vjerodajnicu; a budući to učinio nije, nismo ga mogli verificirati. Mi ćemo verificirati prije još nego će sabor opet sjednicu držati.

Župnik Nikolajević: Čim je meni prvi član odbora kazao, predao sam odmah vjerodajnicu. Mene je jedan gospodin izviestio, da je jedna parica zapisnika odboru predana, i da moja vjerodajnica nije od nužde.

Virag: Uslied zaključka predložio bi ja, da se sada izabere odbor ad hoc za proračun.

Petar Horvat: Ako stoji predlog g. Viraga, koji predlog i ja podupirem, mislim, da bi najpraktičnije bilo, ako bi dotični zastupnici županijah sami opredielili, koji žele u taj odbor doći, i tako isto i glede gradovah.

Jančo: Slažem se sa mnienjem g. predgovornika, da neka medju sobom izabiraju ablegati od županijah i isto tako od gradovah, i predlažem? da bi u odboru prisutstvovali dva velikaša, da budu svi interesi zastupani.

Ban predsjednik: Primate taj predlog (Većina).

Dr. Mirko Šuhaj: Ja sam imao čast vis. saboru predati pisma od saborske pisare sakupljena, skupa sa pečatom. Ovaj pečat je već tako izgladjen, da se rabiti više nemože. Treba dakle nov pečat napraviti, te ću samo tu okolnost napomenuti, da napis neodgovara više današnjemu vremenu; napis taj naime glasi: Sigillum nobilium regni Slavoniae 1495. Taj pečat treba dakako spraviti na svoje mjesto. i ja mislim, da se na novi pečat uvrsti grb troj. kraljevine s napisom: pečat sabora trojedne kraljevine dalm. hrv. slav.; i ako vis. sabor misli, da se i godina metne, može se i to učiniti. Dakle molim, da vis. sabor, o tom odlučiti, te odrediti izvoli, da se uz pečat i štampila za poslove manje važnosti nabavi za potrebu sabor. pisare.

Vel. žup. Bartol Smaić: Ja mislim, da se to nemože učiniti bez kraljeve dozvole.

Ant. Vakanović: Onaj pečat, koji su stališi i redovi od kralja Vladislava dobili, tako jest iztrošen, da se mora novi dati načiniti; zato sam ja u načelu za predlog g. podpredsjednika, samo bi želio, da bi se najprije pečat dao nacrtati, i ovdje predložio, da sabor, vidi kako je izradjen; drugo takodjer, kako je g. vel. župan riečki napomenuo, da se predloži vladaocu. To nije pečat samo naš, nego cieloga kraljestva, s toga ja nebi bio za napis pečat sabora etc. nego pečat kraljevine Dalm. Hrv. i Slav.

Vel. žup. Iv. Kukuljević: Neda se tajiti, da su sasvim temeljite rieči g. predgovornika, da je Slavonija, to jest čitava Slavonija, tako dobro sadašnji dio Hrvatske kao i Slavonije, dobila svoj pečat od kralja Vladislava god. 1495. i da su taj pečat rabili stališi i redovi njekdašnji, kašnje i Hrvatske ne samo Slavonije u svojih saborih. Neda se ni s druge strane tajiti, da je Hrvatska zemlja imala svoj pečat od najstarijih vremenah, i da je isto tako u pečatu uz grb Hrvatske i Slavonije bio grb Dalmacije. Ta tri dakle grba jesu zakonita za sabor, koji trojednu kraljevinu zastupa, ako nije sasvim ovdje zastupana, a to ipak po zakonu. Ako hoće ta tri grba upotriebiti, da mu je to sasvim prosto, i mislim, da mu netreba nikakve dozvole, jer je poraba vremenom, historijom i tako rekuć i zakonom uzakonjena. Ja mislim dakle, da neima proti predlogu g. Šuhaja ni najmanjega prigovora, te da uz njega svi pristati možemo, budući se napokon o ničem drugom neradi, nego da ova tri grba u jedan stopimo, i porabu u život uvedemo, i da se na ovaj grb mjesto latinskoga, hrvatski napis metne, i to takav napis, koji dolikuje saboru zemlje, najme: pečat Dalm. Hrv. i Slavonije, kojim se naslovom i nj. Veličanstvo i ovaj sabor sasvim temeljito služi.

Aurel Kušević: (Nije se razumjelo).

(Na kraju govora.)

Slažem se sa mnienjem g. zastupnika Vakanovića, i želim, da se ovo pitanje odgodi do ordinacije sabora.

Avelin Ćepulić: Ja mislim, da je naša prepirka bezuspješna; molim, gospodo, izvolite pogledat na ona vrata (tamo visi grb trojedne kraljevine): ovaj grb svaki dan gledamo, dakle ga mukom odobravamo. Ovo je diplomatički naslov: regnum Dalm. Croatiae et Slavoniae. Diplomacija neće ništa trpiti, ako ga obličimo po duhu vremena, t. j. da se ono hrvatskim imenom nazove, što su naši praotci latinski nam ostavili. U maloj dvorani ovdje ima zastava na kojoj je isti grb. Dakle neznam, zašto bi se tomu protivili, i za-

što bi se pod nepotrebno tutorstvo i skrbstvo podlagali. Njekoja su gospoda njekoji dan osobito branila prava naroda, a danas ih podmeću tamo, kamo nespadaju. Što po zakonu stoji, po mom mnienju netreba nikakve dozvolje od višega mjesta.

Ban predsjednik: Koja su gospoda za predlog g. Šuhaja? (Većina).

J. Torbar: Molim vis. sabor, da se ob onom predlogu, što sam ga se prije usudio učiniti, nješto odluči, kako da se bira zastupnik u onih kotarih, gdje dva kotara jedan zastupnik zastupa, da-li samo jedan kotar, ili oba zajedno. (Imenuje dotične kotare).

Dr. Iv. Subotić: Ja mislim, kad su prije kombinirani kotari birali jednoga zastupnika, a sada su dva dozvoljena, neka i opet kombinirani kotari drugoga zastupnika biraju.

Ban predsjednik: Molim, gospodo, primate li ovaj predlog? (Većina).

Jos. Vranicani: Glede kotara ribničkog imam primietiti, da je ovaj kotar već unapried, u nadi, da će mu vis. sabor dopitati posebnog zastupnika, izabrao si zastupnika, i taj je g. Tomašić. Ja mislim, da se tamo nerazpiše novi izbor, nego da se ovaj zastupnik samo po vis. predsjedničtvu pozove, da dodje na sabor.

Ban predsjednik: Danas zaključujem; bližnju sjednicu, kako je zaključeno, držati ćemo 15. siečnja u 10 satih; onoj gospodi, koja se nisu u odbore javili, prestaju od sutrašnjega dneva dnevnice.

Dvanaesta saborska sjednica,

držana dne 15. siečnja 1865. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom preuzv. gosp. bana barona Josipa Šokčevića.

Bilježnik Urpani: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

sjednice sabora trojedne kraljevine dalmatinsko-krvatsko-slavonske, obdržavane u Zagrebu dne devetnaistoga prosinca hiljadu osamsto šestdeset pete (1865.) pod predsjedom preuzvišenoga g. bana Josipa baruna Šokčevića.

Ponajprije bude pročitan zapisnik posljednje sjednice od 16. prosinca t. g. 1865. te bi odobren.

Zatim predloži gos. zastupnik Robert Zlatarović, neka se glede galerijah u smislu §. 88. poslov. reda shodna odrede, za da se jednom ušutkaju pritužbe obćinstva glede pristupa na nje; nu uslied izjave gosp. 1-vog podpredsjednika dr. Šuhaja, da su od strane podpredsjedničtva glede toga jur shodna odredjena, — predlog ovaj nebi pretresan, već izjava ona do znanja uzeta.

Poslje toga predloži presv. gosp. biskup Soić, neka bi se s predstojećih božićnih blagdanah saborske sjednice odgodile do 10. sječnja 1866., uslied česa i na dotični predlog g. zastupnika dra. Špuna, neka se one odgode do 15. sječnja — bi zaključeno većinom glasovah: —

Obzirom na pribljižujuće se božićne svetke obajuh vjeroizpoviedanjah odgadjaju se saborske sjednice od 20. tek. prosinca do 14. siečnja 1866. uključivo, te će prva buduća sjednica biti 15. siečnja 1866. —

U savezu s ovim zaključkom predloži g. podpredsjednik dr. Šuhaj, da bi se u svrhu pripravljanja velevažnih predmetah za ovaj sabor dotični odbori imenovali, koji bi za vremena ovih praznikah, a i nadalje radili; uslied toga bi zaključeno, da se odmah imenuju odbori sliedeći:

1. znanstveni naukovni,
2. urbarski
3. za zadruge,
4. za željeznice,
5. za zemaljske zaklade,
6. za uredjenje sabora,
7. administrativno politički i
8. pravosudni, i ona gospoda, koja kane ostati u Zagrebu za vremena praznikah, neka se porazdiele u odbore, i u tu svrhu neka svaki takav član odmah sada svoje ime na cedulji ubilježi, naznačiv odbor, komu bi imao spadati.

Glede pitanja pako da li jedan član može i u više odborah upisati se bi na predlog g. zastupnika Mirka Bogovića većinom glasovah zaključeno, da se svaki član samo u jedan odbor upisati može. —

Izza kako su dotična gospoda svoje cedulje predala, bi imenovano povjerenstvo za sastavljenje imenika članovah pomenutih odborah i to gg. dr. Subotić, Mihalić, Zoričić i Farkaš. —

Poslie toga na pitanje zastupnika g. Mirka Bogovića: komu da imade predati spise odnoseće se na predmet željeznice zemunsko-riečke, sveudilj u njega kao pismovoditelja odbora izabranog po banskoj konferenciji g. 1862. nalazeće se, bi većinom glasovah zaključeno, — da g. Bogović ove spise preuzvišenom gosp. banu predade. —

Nadalje predloži g. veliki župan Kukuljević: neka se predmet o urbarskih odnošajih važnosti svoje radi odmah poslje kr. predlogah na I. mjesto dnevnoga reda postavi — nu ovaj predlog bi ogromnom većinom glasovah kao preran zabačen i zaključeno, da se ova stvar odgodi do onda, kada budu odbori svoje operate podnieli. —

Poslie toga budu oglašeni prispjeli podnesci i to:

1. Molba sbornog kaptola riečkoga za bolje svoje obskrbljenje.

Odpravljeno na odbor peticionalni.

2. Dopis kr. namjestničkog vieća od 17. prosinca t. g. br. 17626. kojim se vis. saboru podnašaju svi spisi razpravah glede bolničke sgrade u Zagrebu.

Odpravlja se odboru za zemaljske zaklade. —

3. Dopis kr. namjestničkog vieća od 16. t. m. br. 16504, kojim se podnaša proračun zem. konkurencijalne zaklade za shodno razpravljanje. —

Zaključeno: za ovaj predmet ima se izabrati odbor ad hoc, koji ima sastojati iz gg. zastupnikah iz svake županije i grada po jedan i u svrhu izbora imaju se gg. članovi poslje ove sjednice sastati.

4. Izviešće ravnatelja pomoćnih uredah kr. namjestničkoga vieća kojim podnaša račune vrhu doznačenih mu novacah za priredjenje saborske pisare.

Odpravlja se odboru za saborske troškove.

5. Predlog učiteljah zagrebačkih o ustavu pučkih učionah. —

Odredjeno da se dostavi znanstveno-naukovnomu odboru.

6. Molba trgovačke komore zagrebačke za reviziju koncesije podieljene južnomu družtvu za gradjenje željeznice zemun-riečke.

Odpravlja se odboru za željeznice.

6. Molba iste komore, neka bi se pri sastavljanju novog izbornog reda obzir uzeo na sve hrvatske trgovačke komore.

Odlučeno predati odboru za uredjenje sabora.

8. Molba gg. zastupnikah M. Hrvata i J. Miškatovića za dopust do 10. siečnja.

Povodom ovoga današnjeg zaključka o odgodi saborskih sjednicah smatraju se ove prošnje riešenimi.

9. Pismeni predlog podpisan po preuzv. g. biskupu Strossmayeru i ostalih članovih: „da se visoki sabor smjernom molbom na nj. Veličanstvo obrati, neka bi štatute o jugoslavenskoj akademiji, sveučilištu i muzeju u smislu članka saborskih od god. 1861. i to 48, 84, 85 sankcionirati i čim prije saboru ovomu priobćiti, il ako bi nj. Veličanstvo imalo štogod glede tih štatutah opaziti, neka opazke ove saboru ovomu na ustavno razpravljanje odstupiti blagoizvoli.

Ovaj predlog bi od sabora sa velikim uzhićenjem primljen i zaključkom stvoren, kao i predstavka na nj. Veličanstvo, jur sastavljena po preuvišenom g. predložitelju, pročitana i bez primjetbe odobrena.

10. Pismeno očitovanje zastupnikah grada i kotara Rieke, kojim se ogradjuju proti svakomu zaključku glede javnopravnih odnošajah Rieke stvorenu samo od hrvatskog sabora.

Ovo očitovanje bi odpravljeno na odsjeke.

Poslie toga bi proglašen po povjerenstvu kao gori sastavljeni imenik članovah porazdielienih u razne odbore i to uvrstiše se u

I. Odbor znanstveno-naukovni.

P. n. gg.

Kukuljević Ivan;
Mrzljak Vinko;
Muhić Pavao Dr.
Rački Franjo dr.;
Sokolić Antun;
Stojanović Antun dr.;
Strosmayer Josip Juraj bisk.
Starčević Antun dr.;
Soić Vjenceslav, biskup.
Torbar Josip;
Toljan Mato.

II. Odbor urbarski.

P. n. gg.

Babić Joso;
Blažić Dionis;
Jančo Stjepan;
Jelačić Dragutin;
Kirjaković Živojin;
Kulmer Miroslav grof;
Laudenbach Ivan;
Lalić Pavao;
Nikolajević Stjepan;
Nović Gjuro;
Pavleković Stjepan;
Petrović Danilo;
Petričević Luka;
Rauch baron Levin;
Rogulić Jovan;
Subotić Ivan dr.;
Stojanović Ante dr.;
Šauer Mijo;
Špun Miroslav;
Zoričić Antun.

III. Odbor za zadruge.

P. n. gg.

Kraljević Benjamin;
Krajačić Ferdo;
Josip Razum;
Stahuljak Ivan;
Špun Josip;
Žužel Franjo;

IV. Odbor za željeznice.

P. n. gg.

Bach Gjuro;
Bertalan Mirko;
Bogović Mirko;
Borojević Nestor;
Jordan Antun dr.;
Kovarbašić Adam;
Kotas Antun;
Mihanović Franjo;
Nolden Josip;
Novaković Theodor;
Poljak Josip;
Prukner Josip;
Prodanov Arsenije;
Ratković Antun;
Runjanin Josip;
Rašić Stanko;
Dragašević Simo;
Grgurić Mile;
Halagić Jovan;
Jakić Antun;
Šimić Pavao;
Smaić Bartol, vel. žup.
Šteković Jovan;
Stojan Franjo;
Strossmayer Jos. J. biskup;
Šarić Ivan;
Nikolić Pavao;
Tarbuk Mojsia:
Turković Josip;
Tomičić Škender;
Vinski Vatroslav;
Vukotinović Ljudevit.

V. Odbor za zem. zaklade.

P. n. gg.

Akurti Dragutin;
Jellačić Dragutin;
Kolarić Pavao;
Kraljević Miroslav;
Lovrić Franjo;
Petrović Luka dr.;
Pinterović Franjo;
Vakanović Antun.

VI. Odbor za uredjenje sabora.

P. n. gg.

Akšamović Josip;
Bukvić Kosta;
Hellenbach Lazar baron;
Josipović Stjepan;
Kostrenčić Stanko;
Kušević Aurel;
Kušević Svetozar;
Mažuranić Ivan;
Mrazović Matija;
Neupajer Ladislav;
Perkovac Ivan;
Šedel Ivan;
Vranicani Josip dr..

VII. Odbor administrativ. politički.

P. n. gg.

Angjelić German;
Babić Stjepan;
Hrvojić Stjepan;
Kružić Franjo;
Milanković Tomo;
Ostriž Andrej;
Špun Napoleon dr.;
Šuljok Eduard;
Vončina Ivan;
Zlatarović Roberto;
Vukotinović Ljudevit.

VIII. Odbor pravosudni.

P. n. gg.

Barčić Erazmo;
Begna Vjekoslav,
Ćepulić Avelin;
Kušlan Dragutin baron;
Mihalić Slavoljub;
Polit Mihajlo dr.;
Prica Makso;
Šram Lavoslav dr.;
Urpani Vaclav;
Zorac Vladislav;
Živković Jovan.

Izza toga na predlog g. dra. Šuhaja: da bi se mjesto sadašnjega staroga, nerabljivog jur pečata saborskog novi sasvim sa promjenom starog napisa: „Sigilum nobillium regni Slavoniae etc.“ a i grba napraviti imao bi zaključeno: da se ima nabaviti sasvim novi saborski pečat, koji bi odgovarao dostojanstvu vis. tiela, i to sa grbom trojedne kraljevine a napisom: „Pečat sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije“ kao takodjer ima se nabaviti tomu odgovarajuća štampiglia.

Napokon predloži g. zastupnik Torbar, neka se po vis. saboru ustanovi način po kojem bi se novi zastupnici u

onih kotarih birali, koji po dvojica imaju samo jednoga zastupnika, a po visokom saboru dozvoljen im je i drugi zastupnik — uslied česa bi većinom glasovah zaključeno: kako su prvog, tako neka ovi kotari i drugog zastupnika ukupno biraju.

Time bi sjednica završena i buduća u smislu gornjeg zaključka urečena na 15. siečnja 1866.

Šokčević s. r.

Urpani s. r.
bilježnik.

Dr. Nap. Špun: Slažem se podpunoma sa zapisnikom sada pročitanim, usudjujem se samo jednu rieč primietiti. Kaže se u zapisniku, da je predlog g. velikog župana zagrebačkoga glede urbarskih poslovah ogromnom većinom primljen, (Glasovi: zabačen) t. j. protupredlog. Svaki se predlog prima ili jednoglasno, ili većinom glasovah. U zapisnik, koji ima podpuno objektivno i mirno izreći goli dogadjaj svake skupštine, zaista neima doći subjektivno mnienje bilježnika, da-li je većina bila velika ili malena ili ogromna. Usudjujem se dakle predložiti, da se rieč „ogromnom“ izpušti.

Ban predsjednik: Koja su gospoda za ovaj predlog, molim, da ustanu. (Čini se.)

To je manjina.

Dr. Nap. Špun: Nije manjina.

Ban predsjednik: Koja su gospoda za redakciju? (Ustaju.)

To je težko odlučiti, morali bi brojiti. (Glasovi: nije vriedno, s toga ostaje redakcija.)

Bilježnik Trnski: Priobćuje podneske na sabor prispjevše, i to:

1. Dopis namjestničkog vieća glede podpore srbskog narodnog kazališta u Novom Sadu.

(Upućeno na peticionalni odbor.)

2.) Dopis od nam. vieća glede osnove muzeja.

(Upućeno na administrativni odbor.)

3.) Molba graničarah Miletića i Vuletića iz sela gornje Visočke satnije u slunjskoj pukovini za podporu.

(Upućeno na predsjedničtvo,)

4.) Molba sisačke obćine, da se neodgadja odbnova obćinskog činovničtva.

(Upućeno na odbor administrativni.)

5.) Župnik Matić odriče se zastupstva tovarničkog kotara. (Na namjestničko vieće.)

6.) Barčić odriče se zastupstva trgovištah Vrbovskog, Mrkopolja i Ravne-gore i pridržava si zastupstvo Bribira.

Dor. Mirko Šuhaj: Ovdje imam primietiti, da se je takodjer grof Norman odrekao zastupstva, i da je već novi izbor odredjen.

Bilježnik Iv. Trnski: Priobćuje dalje:

7.) Zastupnik Stjep. Hrvoić odriče se zastupstva grada Ivanića.

Ban predsjednik: Već je nov izbor odredjen.

Bilježnik Iv. Trnski: Anton Marković odpušćeni nadporučnik, moli za posredovanje sabora, da mu se iztraga radi zločinstva prevare obnovi.

Ja mislim, da bi se to vojničkomu zapovjedničtvu odstupiti imalo.

Dr. Mirko Šuhaj: Ja mogu izviestiti vis. sabor, da je ova stvar takova, koja je već sva juridička stadija prošla, te je osuda već izrečena i potvrdjena. Dakle vis. sabor drugo raditi nemože, nego stvar vojnomu zapovjedničtvu na uredovanje odstupiti. (Primljeno.)

Bilježnik Iv. Trnski: Priobćuje dalje:

9.) Dopis nam. vieća, kojim se javlja da vis. dvorska kancelarija biranje još 4 zastupnika u županiji zagrebačkoj i jednoga u županiji riečkoj zatim dvojice za trgovišta Mrkopalj, Ravnu goru i Vrbovsko a jednoga za Bakar nije dozvoljila. (Glasovi: na znanje!)

Dr. Mirko Šuhaj: Ovdje imam samo jednu primjetbu. Kako smo malo prije čuli, da se g. Barčić odriče zastupstva za trgovišta Vrbovsko, Mrkopalj i Ravnagora, i zadržaje si zastupstvo za obćinu Bribir, dakle ova trgovišta imadu po izbornom redu pravo zastupstva. Ako vis. sabor sadržaj ovoga pisma na znanje uzme, treba nov izbor svakako u Vrbovskom, Mrkopolju i Ravnojgori preduzeti.

Mirko Horvat: Zastupstvo za četiri kotare zagrebačke županije, trgovišća Vrbovsko, Mrkopolje i Ravnugoru temelji se na zaključcih saborskih od godine 1848. i 1861., temelji se na istih zaključcih, uslied kojih pripada pravo zastupstva i trgovištu Pakrac i Darovar. Bili bi dakle nedosljedni, ako uzkraćivajuć pravo pojedinim kotarom, ovaj dopis samo uzmemo do znanja. Ja sam toga mnienja i predlažem, da se nj. Veličanstvo posebnom predstavkom zamoli, da uzkraćeno po dvorskoj kancelariji zastupanje upitnih kotarah i trgovišćah dozvoli.

Jovan Živković: Da nije g. Mirko Horvat učinio ovaj predlog, ja nebih rieč uzeo. Ja nebih bio zato, da se ovo tielo povećava, kad nam i onako uredjenje sabora predstoji; sada mislim, da nas ima dosta. Ali budući je vis. sabor već odlučio, da se nov izbor preduzme, ja hoću samo rieč povesti, da vis. sabor vidi posljedice, kad se svoga značaja i položaja nedrži. Mi se nismo imali obratiti u tom poslu niti na namjestničko vieće, niti na dvorsku kancelariju. Sada je došao odpis, kojim se ono, što je sabor zaključio, neuvažava, i ako bi se bilo uvažilo, ipak nemožemo na znanje uzeti, jer ove su oblasti drugi faktor, koji samo s krunom posla imade.

Ako što treba da molimo, imamo peticiju na svoga kralja upraviti, a kakova gravamina nikada neupravljati na zemaljske oblasti. (Živio!) Tim vidite, gospodo, posljedice takove, da ako neuzmemo odpis na znanje, moramo se obratiti na kralja, ako pako uzmemo na znanje, pripoznajemo, da je nad nami zemaljska vlada a ne kruna. Zato za predusresti u buduće sličnim dogodjajem, neka se visoka kuća izvoli nepomično držati načela, da mi nemožemo stupiti u sporazumljenje sa zemaljskimi oblastmi, najmanje sa namjestničkim viećem, koje je još izpoddvorske kancelarije.

Ja neću tim da vriedjam naše domaće oblasti, jer i ja sam činovnik, nemože mi to na um pasti; nego hoću samo, da kažem, gdje imamo lieka tražiti, ako nam što fali. Idem još dalje, pa kažem, ako od namjestničkog vieća tražimo kakovu ubaviest, ono nije dužno, niti često smie nam je dati, a treće znajte još ono, naša vlada nam nije odgovorna, nego samo kralju; ako nam se nedopada, što ona radi, imamo se obratiti na kralja, da ono odstrani, a nikada na vladu.

Molim, da vis. sabor ove rieči, koliko mislim da su umjestne uvaži, da se neupotrebljuju u takovih malenkostih sredstva, koja samo u najvažnijih momentih poprimiti treba, naime putem gravaminah liek tražiti. Zato ja sada nisam za nikakva gravamina.

Mato Mrazović: Mislim, da je ovo predmet, koji

se s mjesta riešiti nemože. Zato predlažem, da se administrativnom odboru odstupi. (Odstupi se administr. odboru.)

Bilježnik Iv. Trnski: Priobćuje dalje:

10.) Predlog odbora zakladnog, da se imenuje odbor, koji da iz sabors. spisah od god. 1861. nepotvrdjene i neriešene predmete sakupi.

Antun Vakanović: Zakladni odbor uvidiv, da predstavka, podnešena kralju iz sabora god. 1861. o zemaljskoj sgradi „kazino" jošte nije riešena, i promotriv da takovih stvarih još će više biti, predlaže, da bi se imenovao odbor od 5 članovah koji bi nepotvrdjene saborske peticije sakupio. Ja mislim, da bi ona gospoda, koja su god. 1861. u kodifikacionalnom odboru radila, najbolje znanje imala o tom. Medju ostalim spominjem se, da su u tom odboru radila gg. Prica, Starčević, dr. Šuhaj i baron Kušlan.

Ban predsjednik: Primate ovaj predlog?

(Prima se, te se zahtieva i g. Vakanović.)

Ant. Vakanović: Ja bi molio, da mene vis. sabor izpusti; jer odbor za zaklade ima mnogo posla.

Mirko Šuhaj: I ja imam mnogo drugih poslovah, molim takodjer, da bi me oslobodili; ja mislim, da bi najbolje bilo, da se stvar preda administrativnom odboru.

Ban predsjednik: Primate, gospodo, da se preda administr. odboru? Molim, da ona gospoda, koja su za to, ustanu. (Čini se.) To je većina.

Bilježnik Iv. Trnski: priobćuje dalje:

11.) Dopis namjestn. vieća glede podneska riečkog magistrata u pogledu rabljenja talijanskog jezika.

Mato Mrazović: Na predlog sabora od god. 1861. izvolilo je nj. Veličanstvo riešiti zaključak glede narodnog jezika tim, da ga je na novo pretresivanje natrag vratilo previšnjim svojim odpisom od 8. studenoga 1861. Ja mislim, da bi se ova stvar najbolje u savezu riešiti mogla, ako se odboru, koji ima zakonski članak glede narodnog jezika prirediti nj. Veličanstvu potvrde radi, predade, da ju u sklad dovede.

Ban predsjednik: Primate? (Primljeno.)

Bilježnik Iv. Trnski: Priobćuje dalje:

12.) Dopis namjestn. vieća glede preselbenih troškovah županijskih činovnikah.

Antun Vakanović: Ja mislim, da ovaj predlog nespada na pretres sabora; ovo je strogo administrativni predmet. Namjestničko vieće bi moralo znati, da li spada na sabor ili ne; sabor je tielo zakonodavno, a nije tielo administrativno, niti takovo, koje bi administrativnim vlastim kakove podatke davati moralo. Zato mislim, da se ovaj dopis čisto prosto natrag vrati.

Dr. Ant. Stojanović; Ja mislim, da se ovaj dopis uputi na odbor, koji zemaljski proračun pretresa.

Stjepan Hrvoić: Ja imam samo to primietiti g. predgovorniku, da neima odbora, koji bi zemaljski proračun izradjivao; to je proračun kojega odbor izradjuje konkurencijalne i razteretne zaklade, a ne zemaljski. Ja sam toga mnienja, da se dopis namjestničkomu vieću natrag vrati.

Kolarić: Ja se takodjer slažem sa g. Vakanovićem; jer znam, da se municipalni činovnici nepremješćaju, neima dakle tu nikakvih putnih troškovah,

Dr. Mirko Šuhaj: Ja sam pročitao cieli taj podnesak i uvjerio se, da je zadnjih godinah mnogo činovnikah premješćeno. Mi se u to upušćati nemožemo, jer municipija su uredjena na temelju privremenog naputka, kojega je nj. Veličanstvo previšnjim riešenjem od 15. siečnja 1861. potvrdilo. U toj potvrdi stoji naročito u čl. 41. (Čita.) „Plaće činovnikom municipalnim, a tako i ostale troškove municipalne odredit će municipiji sami uz odobrenje višjih oblastih po prvašnjem ustavnom zakonu i običaju." Dakle da li pripadaju činovnikom, koji se premješćuju, putni troškovi ili ne, to županije same odredjuju. Dakle sabor ima se baviti samo za buduće vrieme, a nemože stvarati zakonah, koji bi natražke djelovali; zato mislim, da ovo vis. sabor u pretres uzeti nemože.

Josipović: Ova stvar je jako nejasna; jer koliko ja znam, ustavna municipija neimaju činovnikah, nego častnike; možebiti da namjestn. vieće misli pandure pod timi činovnici. Dakle razjasnjenja radi mislim, da bi se poslao dopis namjestničkom vieću natrag.

Jovan Živković: Na ovaj sabor svakako spada uredjenje administrativnih tako i sudbenih vlastih. Kad se budu te vlasti uredjivale, onda će se ustanoviti broj činovnikah, koji će u tih vlastih uredovati, i sistemizirati plaće i troškovi za uredovanje. Ovdje se radi o tom, da li tim činovnikom pripada kakova plaća, kad se preseljivaju. Ali mi još nismo kod Alfa, da ustrojimo administr. i sudbene vlasti. Dotle, dok mi do toga nedodjemo, dužnost je i spada na zemaljske vrhovne oblasti, da se ono poprime, što misle, da je potrebno u ovom stanju. Sada se ovo pitanje riešiti nemože, zato mislim, da netreba dopisa vratiti, nego uputiti na odbor, koji radi o preustrojenju administrativnih i sudbenih vlastih.

Ban predsjednik: Koja su gospoda zato, da se namjestn. vieću natrag vrati, molim, da ustanu. (Čini se.) To je većina.

Bilježnik Ivan Trnski: Čita dopis namjest. vieća, kojim se predlog o gradjenju 2. kata na banskoj i državnoj kući na saborsko pretresivanje ustupa. (Odboru za zaklade.)

Bilježnik Iv. Trnski: priobćuje dalje:

13.) Izviešće odbora glede sgrade zemaljske bolnice u Zagrebu. (Na dnevni red.)

14.) Franjo Pokorni moli za povelju, da svoju tvorinu zemaljskim grbom znamenovati smie. (Na peticionalni odbor.)

15.) Obćina Čelić moli, da joj se vrate paše. (Na urbarialni odbor.)

16.) Predlog odbora glede obćinskog zakona. (Odlučeno, da će se tiskati, razdieliti i na dnevni red staviti.)

16.) Pravoslavno svećenstvo mitrovačkoga proto-presbiteriata moli, da se oslobodi od danka na parohijalnu sesiju, a da danak obćine plaćaju. (Na peticionalni odbor.)

17.) Namjestn. vieće predlaže račun zemaljske razteretne zaklade za god. 1866. (Na odbor za zaklade.)

Dr. Mirko Šuhaj: Glasom čl. 36. poslovnika ima predsjedničtvo priobćiti prispjevše predloge i odborna izviešća. Medjutim obzirom na to, da su odbori već 26. pr. m. raditi počeli, našlo se je mnogo stvarih, o kojih mislim, da nije trebalo čekati našega sastanka, nego ih odmah dotičnim odborom predati. Tako ima:

Molbe Dragelja, Mažuranića i Janjanina za službu u saborskoj pisari. (Predane II. podpredsjed. sabora.)

Dopisi trg. obrt. komore u Zagrebu, grada Karlovca, Križevacah, Senja i Varaždina, županije požežke i križevačke u poslu „željezničkom." (Predane odboru za željeznice i reguliranje riekah.)

Dopisi Namjestn. vieća u pogledu naukovne i vjerozakonske zaklade, glede zaključka zem. razteretne zaklade za god 1864.;

glede jamničke kiselice;

glede stanja njekojih zemalj. zakladah;

glede računskoga zaključka domaćih zakladah za 186¾. (Predane odboru za zaklade i zemalj. imovinu.)

Odanle priobćena osnova zakonska o odkupu vlastelinskih daćah. (Predana odboru urbarskom.)

Odanle dostavljeni izkaz saborskih troškovah. (Predan odboru za saborske troškove.)

Odanle dostavljeni pregled troškovah zem. konkur. zaklade. (Predan odboru za proračun.)

To u kratko stavljam vis. saboru na znanje.

Ban predsjednik: Njekoliko kr. reskriptah je prispjelo, i ja molim, da se čitaju.

Bilježnik Ivan Trnski: Čita:

1.) kr. reskript, kojim se potvrdjuju sab. podpredsjednici.

2.) kr. reskript, kojim se rješava predstavka glede banskoga stola.

3.) kr. reskript, kojim se predstavka glede petrovaradinske pukovine neuslišuje.

4.) kr. reskript, kojim se potvrdjuje akademija jugoslavenska.

5.) kr. reskript o zemaljskom muzeju.

Mirko Horvat: Buduć da prvi pročitani kr. reskript čini preinake u saboru od god. 1861. učinjene osnove jugoslav. akademije; pošto je pako preinake preduzeti samo pravo vis. kuće, te se u isto nitko pačati neima: s toga bi ja predložio, da se prvo pročitani kr. reskript i s njim u savezu stojeći od 20. studenoga i 24. svibnja 1865. predade odboru ad hoc, sastojećemu iz tri lica, kojemu bi odboru dužnost bila, svoje mnienje glede tih kr. reskriptah izraziti, i vis. saboru podnieti.

Mato Mrazović: Ja mislim, da se imadu svi kr. reskripti najprije tiskati, razdieliti, i na dnevni red postaviti; onda će vrieme nastati, da se odluči, komu se imadu predati.

Ban predsjednik: I ja sam toga mnienja. Primate ovaj predlog? (Prima se.)

Bilježnik Iv. Trnski: Čita izviešće odbora za adresu, i izradjenu po njem osnovu adrese.

Adolfo Veber: (Čita izpravak adrese).

Glasovi: Čiji je taj izpravak?)

To je izpravak manjine odbora.

Josip Briglević: Tu neima nikakve tajnosti i ja mislim, da to možemo znati.

Kolarić: Poimenice!

Avelin Čepulić: Ja sam takodjer čast imao biti članom ovoga odbora i sjećam se veoma dobro i ako koji zahtieva, neka se čita dotični zapisnik, i iz njega se vidi, da je imao ovaj odbor adresu sastaviti i vis. saboru podnieti. Po tom, po mom mnienju nemože se temeljito tražiti od odbora, da naznači unutarnje svoje poslovanje i kako se je on sporazumio, jerbo to na nikoga nespada. Odbor predlaže ovdje svoju adresu, a manjina misli, da nemože pristati uz većinu, koji su pako ta manjina, je stvar drugotna.

Josip Špun: Ja mislim, da netreba ni najmanje znati osobe te manjine; meni se čini, da se ima tu gledati na stvar, a ne na osobe.

Adolfo Veber: (Čita osnovu adrese g. Stojanovića).

Jovan Živković: Sada se mislim samo o tom pitanje poroditi može, hoćeli se tiskati i šta da se tiska. Ja sam toga mnienja da se po odboru sastavljena adresa dade tiskati, isto tako dalje da se dade tiskati minoritäts-votum g. Stojanovića (Glasovi: to je posebna adresa). Dakle i ta; a nisam zato, da se tiska izpravak.

Svaki izpravak mora imati svoga nosioca, koji neka kaže, što i kako misli. Ako ikada, to je danas vrieme, da se okanimo svakoga okolišanja i da svaki otvoreno pred lice naroda stupi. (Živio!)

Ja nemogu misliti, da bi se ona gospoda, koja su taj izpravak učinila, bojali ili stidili podpisati ga, ako pako neće zadovoljiti glede forme i ako hoće kod izpravka ostati kao nepoznati, onda imaju izpravke svoje predložiti vis. ovoj kući, kad se bude adresa u pretres uzela. Ja bi dakle želio, da se izpravak ovaj, koji je samo škartet, predade predsjedniku odbora, te da ovaj pozove dotičnu gospodu, da budu tako dobri, da podpišu, i da se onda tako isto dade tiskati; ako nepodpišu, neću da pitam za razloge, zašto bi se protivili javiti se ovdje u sabornici, nego onda neka se niti tiskati nedade.

Jovan Subotić: Ovo nije zaključila jedna ili druga osoba, nego je tako zaključio odbor. Ako g. Živković misli, da izpravak nije podpisan zato, što se imena neće da kažu, on se vara. Ja sam uvjeren, da svuda i svaki od nas je gotov ime svoje podpisati pod ono, što rekne. Nego kako je g. Čepulić kazao, vis. ova kuća izaslala je odbor za adresu. Taj odbor imao je pravo dati adresu odborove većine, i dati adresu odborove manjine.

Ali buduć se je odbor u svih drugih stvarih složio, samo u ovom pitanju nije, držao je, da bi i njemu, i visokomu saboru bilo shodno, da se dade uz onu po odborovoj većini odobrenu točku i protivno mnienje manjine. Pak kako nije adressa propisana, tako nije ni izpravak. Da je odbor znao, da vis. kuća želi podpise, i da se pri svakoj točki kaže, koji su bili za nju i koji nisu bili, on bi bio tako i uradio. Nu toga vis. ova kuća nije naložila, zato nije učinjeno. Ako pako vis. kuća scieni, da je to važno za predmet koji se ima riešiti, neka izvoli dati nalog odboru, da se izjave imena onih, koji su izpravak podnieli, pa će odbor to i učiniti.

Izvolite dakle sad izreći, nalazi li vis. ova kuća za potrebito da se izpravak podpiše, pak ako se tako zaključi, neka vis. kuća naloži, da se to učini, pa je to i učinjeno za četvrt sata.

Josip Briglević: Što se predloga g. Živkovića tiče, ja se š njime samo u onom neslažem, da se predlog manjine ne tiska, jerbo ovaj predlog nije anoniman, već je predlog odbora, samo da je predložen po njegovoj manjini. Ja sam toga mnienja, da se sva 3 predloga tiskaju i medju članove porazdiele.

Av. Čepulić: Ja držim, da nije potrebito, da o tom više govorimo, niti ja neću da stvar više još meritorno razglabam; nego osobna čast me nuka, da odgovorim g. Živkoviću, i ja odgovaram: da bi ja polagao junačtvo, srčanost, courage-u u riečih kao on, onda bih ja i meritorno odgovorio; nego ja u rieč nikada junačtva i srdačnosti polagao nisam, već onda, kad dojde do čina. I ja sam jedan od onih, koji sam uz manjinu pristao, i ako se želi, da se podpiše, ja ću se prvi podpisati.

Ban predsjednik: Koji su za predlog g. Briglevića, da se svi predlozi tiskaju? (Većina se digne.)

To ćemo dakle dati tiskati; nadam se, da ćemo sutra već moći i porazdieliti. Ja mislim, da sad možemo za tri dana prestati, da gospoda mogu pročitati ove osnove i da tek onda možemo opet sjednicu držati.

Miroslav Kraljević: Predlog g. Živkovića mora

se riešiti, da li se prima ili odbija; ovaj predlog u tom sastoji, da gospoda, koja su u minoriteti izpravak načinili, podpišu; ja to podupiram i želim, da se primi (Glasovi: To je riešeno!)

Ban predsjednik: Koji su za predlog g. Živkovića? (Manjina se digne.)

Stojanović: Ja neznam, zašto nebi podpisali.

Ban predsjednik: Sada imamo još nješta čitati.

Bilježnik I. Trnski: (Čita interpelaciju od Fr. Lovrića na bana glede naukovnih zakladah.)

Ban predsjednik: To su takova pitanja, da se ja moram najprije obaviestiti i razviditi svaku točku prije nego odgovorim.

Dr. M. Šuhaj: Glede same stvari je vis. sabor odlučio, da se adrese tiskati imadu, a valjalo bi sada, da se odluči, da prvi predmet, koji dojde na dnevni red, imade biti adresa. Drugo je to, da po zapisniku zadnje sjednice bilo je zaključeno, do 15. siečnja javne, redovite sjednice nedržati; medjutim sam ja, znajući, da narod naš a i njegovi zastupnici ljubav, koju goje prama ustavu i ustavnim institucijam, neodružuju od ljubavi prama ustavnom svom kralju i prejasnoj njegovoj porodici, toliko putah i riečju i činom posvjedočenoj, izvanrednu sjednicu sazvao na dan 24. prosinca p. g. kao dan narodjenja njeg. Veličanstva, premilostive kraljice i carice naše, predloživ gg. zastupnikom, da svečanoj službi božjoj prisustvovati, podjedno pako čestitku svoju telegrafičkim putem njeg. Veličanstvu do znanja staviti izvole. Oboje bi učinjeno, te sam jošte isti dan od g. generala i nadvornika njeg. Veličanstva iz Monakova dobio telegram, kojim se pozivljem, da visokomu saboru u ime njez. veličanstva zahvalu na podnešenoj joj čestitki izjavim.

Moleći, da to visoki sabor na ugodno znanje uzme, usudjujem se obzirom na to, što saborski odbori neprekidno rade, i što prije subote saborske sjednice nebude, predložiti: da onu gospodu, koja su sad došli i u jednom ili drugom odboru sudjelovati žele, umolimo, da se izvole prijaviti u saborskoj pisari, da im se kaže, gdje i kada se dotične sjednice drže.

Kolarić: To je i njihova dužnost.

Ban predsjednik: Molim gospodo, primate li ovaj predlog, da se prva sjednica za adressu u subotu drži? (Većina se digne.)

Za danas zaključujem sjednicu.

Trinaesta saborska sjednica,

držana dne 20. siečnja 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom dr. Mirka Šuhaja.

Dr. Mirko Šuhaj: Pošto je preuzv. g. ban preprie-čen predsjedovati današnjoj sjednici, po poslovniku meni ta čast pripada; dočim sjednicu otvaram, molim ponajprije g. bilježnika, da nam zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik I. Trnski: Čita zapisnik poljednje sjednice:

Zapisnik

jedanajste sjednice sabora kraljevine dalmatinsko-hrvatsko slavonske, na 15. siečnja 1866. pod predsjedom preuzviše-noga gospodina bana i podmaršala Josipa barona Šokčevića držane.

Na poziv predsjednikov pročita bilježnik Urpani zapisnik desete saborske sjednice, na 19. pr. m. držane i taj zapisnik bude odobren.

Nadalje čita bilježnik Ivan Trnski u izvadku medjutim na sabor pripjele dopise i podneske i to:

1. Dopis namjestničkog vieća d. h. s. br. 17791/2597 od 19. pr. mj., kojim se po nalogu vis. kvorske kancelarije saboru na pretres i riešenje priobćuje predstavka srbskoga narodnoga kongresa radi podpore za srbsko kazalište u Novom Sadu iz zemaljskih zakladah.

Sabor upućuje tu predstavku na molbeni odbor.

2. Dopis namjestničkog vieća br. 17792/2598. od 19. pr. mj., kojim saboru dostavlja na razpravu od vis. dvorske kancelarije priposlanu osnovu uredjenja zemaljskoga arkiva.

Sabor upućuje tu osnovu na upravni odbor.

3. Molbu graničara Milića Vuletića slunjske pukovine za pomoć, budući je pogorio.

Sabor predaje tu molbu predsjedničtvu.

4. Predstavku obćine sl. i povlaštenog trgovišta Siska od 22. p. m., da se više neodgadja dozvolja obnove obćinskog činovničtva.

Upućeno na upravni odbor.

5. Očitovanje podarcidjakona i župnika Antuna Matića od 28. p. m., kojim se odriče zastupstva kotara tovarničkog poradi poremećena zdravlja.

6. Očitovanje narodnog zastupnika Erazma Barčića od 27. p. m., kojim se odriče zastupstva poveljenih trgovištah Vrbovskoga, Ravnegore i Mrkoplja a pridržuje si pravo zastupstva obćine Bribira.

G. prvi podpredsjednik izvješćuje sabor, da je povodom prvog i drugog očitovanja u dotičnih kotarih a isto tako u kotaru valpovačkom nov izbor odredjen, jer se je medjutim i grof Norman zastupstva kotara valpovačkog odrekao.

7. Očitovanje narodnoga zastupnika Stefana Hrvojića u Zagrebu od 23. pros., kojim se odriče zastupstva vojničke obćine Ivanića.

Ban predsjednik daje saboru na znanje, da je novi izbor u obćini Ivaniću već odredjen.

8. Molbu odpuštenoga častnika Antuna Markovića iz Karlovca od 8. o. m., za posredovanje visokog sabora, da se sudbeni postupak proti njemu radi prevare obnovi, jerbo veli, da je krivo obsudjen.

Sabor odredjuje, da se podnesak u svih trih inštancijah obsudjenog Antuna Markovića glavnomu vojničkomu zapovjedničtvu pripošlje.

9. Dopis namjestničkog vieća od 8. o. m. br. 25., kojim se do znanja dostavlja, da visoka dvorska kancelarija nezadovoljuje predstavci saborskoj, po kojoj bi se razpisati i obaviti imali izbori četvorice zastupnikah kotarskih u županiji zagrebačkoj, jednoga u županiji riečkoj, dvojice za trgovišta Mrkopolj, Ravnugoru i Vrbovsko a još jednoga za Bakar.

Sabor upućuje taj dopis na upravni odbor.

10. Predlog saborskog odbora za zemaljske zaklade od 28. pr. m., da se izvidi, što je od sabora g. 1861. ostalo neriešena, neizvedena ili nedokončana.

Upućuje se na upravni odbor.

11. Dopis kr. namjestničkog vieća d. h. s. br. 17961/2884. od 3. o. m., kojim se ustupa saboru na pretres od vis. dvorske kancelarije prispjela predstavka zastupstva grada i kotara Rieke molećega, da bude i magistratu i zastupstvu gradsko-kotarskomu dozvoljena poraba jednoga talijanskoga jezika, a da neima svojih talijanskih podnesakah prevoditi.

Upućuje se na upravni odbor 12. Dopis namjestničkog vieća d. h. s. br. 18325/2960. od 3. o. m., kojim se po nalogu vis. dvorske kancelarije saboru stavlja pitanje na pretres, da li substituiranim i premještenim županijskim činovnikom pripadaju preselbeni troškovi.

Upućuje se na upravni odbor.

12. Dopis namjestničkog vieća d. h. s. br. 18335/2960. od 3. o. m., kojim se po nalogu vis. dvorske kancelarije saboru stavlja pitanje na pretres, da li subštituiranim i premještenim župan. činovnikom pripadaju preselbeni troškovi.

Držeći, da se ustanove za već odredjene namještaje i premještaje samo na upravnom putu izdati mogu, zaključuje sabor, da se to namjestničkomu vieću na znanje dade i pisma povrate.

13. Dopis namjestničkog vieća d. h. s. broj 59/53 od 3. o. m., kojim se saboru priobćuje predlog o gradjenju 2. kata na banskoj i državnoj kući.

Upućuje se na odbor za zaklade.

14. Izviešće saborskog odbora za razvidjenje zemalske imovine od 30. p. m. vrhu zemaljske bolnice u Zagrebu.

Sabor zaključuje, da se to izviešće na dnevni red stavi.

15. Molbu tvorničara likerah Franje Pokornoga u Zagrebu od 10. o. m., za zemaljsku povelju i da smije svoju tvorinu zemaljskim grbom znamenovati.

Upravlja se na molbeni odbor.

16. Molbu urbarialne obćine Pčelićke županije virovitičke, da joj se povrate od vlastele zaokupljeni pašnici.

Sabor upućuje tu molbu na urbarialni odbor.

17. Predlog obćinskog zakona po dotičnom odboru izradjen.

Sabor odlučuje, da se taj predlog tiskati, razdieliti i na dnevni red staviti ima.

18. Molbu parohialnog svećenstva protopresbiterata mitrovačkog i karlovačkog, da bi se davanja danka na sesiju oprostilo.

Sabor upućuje tu molbu na upravni odbor.

19. Dopis namjestničkog vieća br. kojim priobćuje saboru račun zemaljske razteretne zaklade.

Upućuje se na odbor za proračun.

Zatim predade preuzv. g. ban predsjednik sliedećih 5 najviših odpisah i to br. 695/Pr. od 22. pr. m., kojim se izbor gospode Dr. Šuhaja i dr. Subotića za prvog i drugog podpredsjednika najmilostivije potvrdjuje; br 1. od 1. o. m., kojim se najmilostivije dozvoljuje, da banski stol do uredjenja sabora neuživa u njem pravo mjesta i glasa; br. 2/Pr. od 2. o. m., kojim se predstavci saborskoj o zastupanju petrovaradinske pukovine i vojničkih obćinah Zemuna, Karlovacah i Petrovaradina nezadovoljuje; br. 3/Pr. od 2. o. m., kojim se najmilostivije dozvoljuje, da se u Zagrebu utemelji akademija znanostih i umjetnostih; br. 4/Pr. od 2. o. m., kojim se zaključci saborski u obziru ustrojstva narodnoga muzeja u Zagrebu najmilostivije dozvoljuju. Pošto ih je bilježnik pročito, zaključi sabor, da se svih 5 najviših odpisah tiskati i razdieliti dade, a da će se poslje odrediti, hoće li se i kojemu će se odboru na izvještaj dati.

Poslie toga čita bilježnik I. Trnski izviešće odbora za sastavljanje adrese i sastavak adrese većine odbora, a bilježnik Adolfo Veber izpravak manjine i nacrt adrese člana odbora dr. Antuna Stojanovića.

Sabor na predlog g. narodnog zastupnika Brigljevića odredi, da se sva tri nacrta tiskati i razdieliti dadu.

Zatim izviesti g. prvi podpredsjednik dr. Šuhaj visoki sabor, da su medjutim prispjele saborskomu predsjedničtvu molbe Dragelja, Mažuranića i Janjanina za službu u saborskoj pisari, te da su te molbe upućene na drugoga saborskoga podpredsjednika; nadalje da su prispjeli dopisi trg. obrtničke komore u Zagrebu, grada Karlovca, Senja i Varaždina, zatim županije požežke i križevačke u poslu željezničkom i da su predane odboru za željeznice i reguliranje riekah; isto tako da su dospjeli dopisi namj. vieća d. h. sl. u pogledu naukovne i vjerozakonske zaklade, glede zaključka zemaljske razteretne zaklade za g. 1864., glede jamničke kiselice, glede stanja nekojih zemaljskih zakladah, i glede računskoga zaključka domaćih zakladah za g. 1863/4, te da su predani odboru za zaklade i zemaljsku imovinu; nakon da je priobćena od namjestničkog vieća osnova zakonska o odkupu vlastelinskih daćah i predana odboru urbarialskomu, da je priobćen izkaz saborskih troškovah i predan odboru za saborske troškove, i da je dostavljen pregled troškovah zemaljske konkurencionalne zaklade i predan odboru za proračun.

Nadalje javlja prvi podpredsjednik, da premda je prva sjednica na 15. o. m., urečena bila, da je on ipak medjutim na 24. p. m. povodom najvišeg rodjenog dana Njezina Veličanstva kraljice izvanrednu sjednicu sazvao i najponizniju čestitku ovoga sabora brzojavnim putem Njezinu Veličanstvu prijavio, a da je Njezino Veličanstvo putem svoga nadvornika odgovoriti i saboru na znanje dati blagoizvoljelo, da je ta čestitka najmilostivije primljena.

Uzev to na ugodno znanje zaključi sabor na predlog prvog podpredsjednika, da razprava o adresi prva na dnevni red doći ima i da se u taj smjer prva sjednica na subotu 20. o. m. roči.

Preuzv. g. ban predsjednik to proglasiv predade bilježniku Ivanu Trnskomu interpelaciju narodnoga zastupnika Franje Lovrića na predsjedničtvo glede naukovnih zakladah i pošto bilježnik tu interpelaciju pročita, izjavi preuzvišeni g. ban, da će se o stanju stvari obaviestiti i onda odgovoriti a zatim zaključi sjednicu.

Šokčević, s. r. **Ivan Trnski** s. r.
bilježnik.

Zapisnik

dvanaeste sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dana 20. siečnja 1866. pod predsjedničtvom poglavitog gosp. Dra. Mirka Šuhaja, prvog podpredsjednika saborskoga.

Zapisnik prediduće saborske sjednice od 15. siečnja t. g. bi pročitan i odobren.

Zatim se čitaju podnesci na sabor upravljeni i to: br. 316. Izviešće saborskog odbora za razvidjenje zemaljske imovine vrhu zaklade „jamničke kiselica“ u obziru kog izvješća bi zaključeno, da se tiska i na dnevni red stavi, br. 326. i 327. molbenice Stefana Vlašića molećega da se rieši plaćanja činža, koje molbenice biahu upućene na peticionalni odbor.

Br. 330. Izjava Antuna Zeidlera, s kojom izražava svoje simpatije ovomu saboru koja je uzeta na ugodno znanje.

Br. 331. Molba Ivana pl. Kallaja molećega pospješenje iztrage protiv njegovom otcu, koja bi upućena na molbeni odbor.

Br. 332. Molba učiteljskoga tiela Osiečke gimnazije za povišenje iste gimnazije na drugi razred, koja bi takodjer upućena na molbeni odbor.

Br. 342. Izviešće odbora za zaklade, vrhu zaklade zemaljske narodnih učionah, u obziru kog bi zaključeno, da se tiska i na dnevni red stavi.

Br. 345. Predstavka obćinstva županije varaždinske radi izposlovanja, da se troškovi sabora, ne posebnim zemaljskim dometom, već iz državne blagajne namire, koja predstavka bi upućena na odbor za proračun zemaljski.

Br. 346. Molbenica obćine veliko-radinačke, moleće umalenja danka, koja bi upućena na molbeni odbor.

Br. 347. Molbenica obćinah: Stejanovci, Vel. Radinci, Jazak, Bešenovo, Šuljan i Pavlovci molećih uredjenje njihovih urbarskih odnošajah, koja bi takodjer na molbeni odbor upućena.

Br. 348. Predstavka obćinstva županije varaždinske radi izposlovanja, da se plaća županijskih častnikah i ine potrebe županije jednom stalno ustanove, koja predstavka,

uslied predloga narodnog zastupnika g. Petra Horvata, bi predana posebnom odboru sastojećemu iz gg. Nikanora Gruića vladike pakračkoga, baruna Levina Raucha, grofa Miroslava Kulmera, grofa Hinka Khuena, Bartola Smaića, Suppea, Kirjakovića, Stojanovića, Miroslava Kraljevića, Stjepana Pavlekovića, Ladislava Kukuljevića, Petra Horvata, Stjepana Hrvoića, Kolarića, Ciotte, Jakića i Ivana Ožegovića.

Br. 350. Molbenica obrtnikah Belovarskih molećih, da se zakon o slobodi obrta uvede, koja bi upućena na upravni odbor.

Br. 351. Molba njekih krajišnikah, da se dohodak župnika u gotovom novcu ustanovi, koja bi upućena na molbeni odbor.

Br. 352. Izviešće odbora za razvidjenje zemaljske imovine vrhu zakladah bolničkih, županijah zagrebačke, varaždinske i križevačke, pa vrhu hospitalarnoj zagrebačkoj zakladi, u obziru kog izviešća bi zaključeno, da se tiska i na dnevni red stavi.

Br. 353. Izviešće odbora za pregledanje zem. konkurencialne zaklade u obziru odobrit se imajućeg proračuna za saborske troške na 4 mjeseca sa svotom od 100,000 for., koje izviešće bi riešeno s tim, da se odbor u smislu izviešća opunovlašćuje.

Br. 355. Telegram narodnoga zastupnika Thallera iz Požege, javljajući, da sbog bolesti još prispjeti nije mogao, nego da se nada za koji dan doći, koji bi na znanje uzet.

Br. 356. Izviešće verifikaciolnog odbora, u obziru verifikacije narodnih zastupnikah Stjepana Nikolajevića i Mihovila Pavlinovića, zatim preuzvišenoga g. patriarka Samoila Maširevića i grofovah Viktora Oršića, i Antuna Khuena, — koje bi riešeno s tim da su spomenuta gospoda za verificirane proglašena. Povodom ovoga izviešća izjavi sabor da se rumski zastupnik Dr. Svetozar Miletić usljed njegova došašća na sabor u smislu izviešća odbora verifikacionalnoga od 28. studenoga 1865. za verificirana proglašuje.

Prilikom ovom stavi narodni zastupnik g. Josip Špun pitanje na predsjedničtvo, što je učinjeno u obziru poziva velikog župana virovitičkog, da na ovaj sabor dodje, na što predsjedničtvo odgovori, da je taj poziv odpravljen, al da se mora ubaviestiti, da li je kakav odgovor prispjeo.

Br. 357. Banska pozivnica g. grofa Pavla Pejačevića, koja bi predana verifikacionalnom odboru br. 359. Izpričanje pres. g. biskupa Senjskoga Mirka Ožegovića, da na sabor zbog duboke starosti uz najbolju volju i želju doći nemože — koje bi uvažena. — Na posljedku br. 360. Izviešće odbora za uredjenje sabora, u obziru kog bi zaključeno, da se tiska, i kao prešan predmet taki poslje adrese na dnevni red stavi. —

Izza pročitanja i riešenja tih podnesakah, preuzme rieč preuzv. g. biskup Strossmayer te predloži, da se kraljevski reskripti o jugoslavenskoj akademiji i muzeja predadu posebnom odboru, koji će o tih zavodih kao i sveučilištu shodne predloge saboru što prije podnieti. Ovaj predlog bi jednoglasno poprimljen, te u predloženi odbor izabrana gg. Rački, Šuhaj, Muhić, Torbar i Veber, a za predsjednika sam preuz. gosp. biskup Strossmayer.

Zatim izjavi predsjedničtvo, da se generalna debata o adresi otvara, uslied čega preuze rieč izviestitelj odbora za adresu preč. g. Dr. Rački, obrazloživ razloge, koji su odbor pri izradjenju osnove adrese rukovodili, a izza njega obrazloži član istog odbora g. Čepulić razloge izpravka manjine, te na posljedku obrazloži i član istog odbora g. Stojanović svoju predloženu osnovu adrese. —

Pošto je još uzoriti g. stožernik Haulik govor o tom predmetu držao, bi sjednica u 1 ½ sata po podne zaključena i sliedeća na dan 22. siečnja t. g. u 10 satih prije podne zakazana. —

Dr. M. **Šuhaj**. v. r.

Dr. **Polit**. v. r.
bilježnik.

Predsjednik dr. Mirko Šuhaj: Imade li tko od gospode što prigovoriti?

Robert Zlatarović: Ako nisam zlo razumio, kaže se u zapisniku, da je izvješće glede zemaljsko-razteretnog fonda upućeno na odbor za zaklade. Buduć razteretni fond nije strogo predmet zakladah, čini mi se, da se ima priobćiti odboru za proračun; ja bi molio, da se to u zapisniku izpravi.

Predsjednik dr. Mirko Šuhaj: Druge primjetbe neima? (Nitko se nejavi.) Onda se zapisnik odobrenim očituje.

Bilježnik dr. Mihajlo Polit: Čita 1.) izviešće odbora za zemaljsku imovinu, i to glede Jamnice. (Ima se tiskati i na dnevni red staviti.)

2) Priobćuje molbenicu Vlašića radi krivo plaćena činza. (Na peticionalni odbor.)

3.) Priobćuje drugu molbenicu Vlašića glede plaćena činža. (Na peticionalni odbor.)

4.) Podnesak Antuna Zeidlera, u kojem simpatije izražuje saboru trojadne kraljevine. (Medju spise.)

5.) Molbenicu Kalaja, da se 3 godine trajuća iztraga proti njegovu otcu dovrši. (Glasovi: predsjedničtvu! Drugi: peticionalnom odboru!)

Ivan Živković: Mi smo već jednom to zaključili, da se svi privatni podnesci, koji saboru nepodleže, imadu predati predsjedničtvu, a predsjedničtvo će ih uputiti kamo spadaju, mi se u to upuštati nemožemo. Ovo je privatan podnesak, ima se dakle uputiti na predsjedničtvo.

Bilježnik dr. Mih. Polit: Ja moram opaziti, da ovo načelo nemože svuda obstojati, jer privatni se ljudi obrate onda na sabor, kad drugoga lieka neima, zato mislim, da ide peticionalnomu odboru. (Odlučeno, da ide na peticionalni odbor.)

Bilježnik dr. Mihajlo Polit: Priobćuje dalje:

6.) Molbu učiteljskog tiela gimnazije osiečke za povišenje plaće.

Pavao Kolarić: Nemoli se samo to, nego da se gimnazija od 3. reda na drugi stavi. (Na peticionalni odbor.)

7.) Izviešće odbora glede zaklade zemaljskih učionah. (Ima se tiskati i na dnevni red staviti.)

8.) Obćinstvo županije varaždinske umoljava sabor, da izposluje, da se troškovi za sabor iz državne blagajne namire, a ne iz domaće zemaljske. (Na odbor za proračun saborskih troškovah.)

Petar Horvat: Ja bi molio, da se ova predstavka čita, buduć mislim, da je to važniji predmet, nego li bi se na prvi mah činilo; jer prije su se troškovi za sabor iz državnog poreza plaćali, a sada je, čini mi se opredieljeno, da se u to ime razpiše namet. To je dakle nov teret za zemlju; s toga se meni stvar tako važna čini, da bi ju pročitati trebalo.

Predsjednik dr. Mirko Šuhaj: Pristaje li vis. kuća, da se čita? (Sa svih stranah: pristajemo!)

Bilježnik Adolfo Veber: Čita.

Ladislav Kukuljević: Što se ovoga predmeta tiče,

poznato je, da je od vis. dvorske kancelarije prispio odpis, da se imadu troškovi ovog sabora nametom pokriti, i kako se čuje, da bi za to bilo potrebno, da se 14% na porez nametne. Visoki sabore, prije nego bi se u tom odluka činila, mislim, da je potrebno, da se malko upoznamo s našim porezom, i da se vis. sabor osvjedoči, da li je naš narod kadar veći teret podnašati.

Izravni godišnji porez iznaša 1,870.732 fr.; nameti svi ukupno iznašaju 1,805.558 fr.; neizravni porez, ako se na granicu 1 miliun odbije, iznaša 3,521.096 fr., dakle ukupno izravni i neizravni porez i nameti 7,197.386 fr.

Gospodo, poznato vam bude, da je god. 1851. provizorni kataster procienio čisti dohodak u cjeloj Hrvatskoj i Slavoniji; resultat te prociene jest, da u Hrvatskoj i Slavoniji bez krajine čist dohodak iznaša 7,179.897 fr., dakle Hrvatska i Slavonija bez krajine plaća izravnog i neizravnog poreza i nametah 17.489 fr. više, nego čitavi čisti dohodak od zemljarine sigurno dobro procienjen u našoj domovini iznaša, a to je sigurno protunaravno. Gospodo, višeputah je u županijah govor bio o ogromnom porezu, kojega narod naš plaćati kadar nije; nego to se je uzimalo po najviših vlastih kao bunjenje, i naša najviša vlast nije si truda uzela, da se osvjedoči, da li je istina ili ne, i da je shodne korake, ako drugačije ne, kod najvišeg priestolja učinila, jer sam uvieren, da bi naš pravedan i milostivi kralj, ako bi mu se bilo kazalo, da naš narod više poreza plaća, nego čitav čisti dohodak iznaša, sigurno ono učinio bio, što bi za narod pravedno bilo. K tomu znamo, gospodo, da narod naš do god. 1854. nije znao, što je vojnička porezna ovrha.

Narod naš sigurno rado plaća porez, jerbo zna, da država bez poreza obstati nemože; nego sada jedine vojničke ovrhe god. 1863. stajale su samo u varaždinskoj županiji ogromnu svotu preko 30,000 for.; u 7 županijah bi to činilo 210.000 for. samih troškovah vojničke ovrhe. Naš narod, kako rekoh, sigurno rado plaća porez, jerbo zna, da ga plaćati mora: ali kako ga plaćati može, kad je u skrajnjoj nuždi, kad toliko nemože smagati, da si može soli kupiti, nego se mora kao marva crvenom solju hraniti, kad neima toliko novacah, da si žitka kupi, da kruh svojoj obitelji pribavi, onda je sigurno na skrajnjem stepenu. K tomu jošte dolaze obćinski nameti, gdje se i dac uzeti mora, to čini u Hrvatskoj i Slavoniji najmanje 500,000 for.; k tomu dodje još ona nepravda za gradove, što su im fundalske takse, koje su čisti njihov dohodak sačinjavale, bez odštete oduzete; konačno porezni zaostatci sa 3.304,589 for.; dakle imala bi Hrvatska i Slavonija ove godine sa ostatci bez obćinskog nameta 10.501,975 for. platiti.

Gospodo, znate, da je to nemoguće za naš narod, mislim dakle, da to netreba dalje dokazivati. Jedina moja molba tamo ide, da se našemu narodu, koj od ovoga sabora svoj spas očekiva, nebi jošće veći tereti namećali; jer ako se 14% na izravan porez metne, to čini svotu od 261,902 for. To je sigurno znamenita svota za naš narod, i sigurno bi on žalostno gledao, da mu se od ovog sabora, od kojega svoj spas očekiva, jošće veći tereti nameću.

Zato molim, da vis. sabor predlog u pretres uzme, i da shodne korake učini, da se troškovi saborski ne iz nametah, nego iz državne blagajne, kamo i čitav naš porez teče, namire. (Živio!)

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Pošto vis. sabor nije odlučio, da će se taj podnesak sada u pretres uzeti, s toga mislim, da veoma liepo i temeljito razlaganje g. predgovornika nije danas na svom mjestu, nego onda, kad odbor pitanje poreza pred vis. kuću donese, i sabor ovo pitanje na dnevni red stavio bude. U tu svrhu, da odbor osnovu motiviranu izradi, mislim, da se možemo danas time umiriti, da stvar odboru za saborski proračun predamo.

Bilježnik Dr. Mih. Polit: priobćuje dalje:

9.) Obćina Veliko-Radnička radi umaljenja danka. (Na peticionalni odbor.)

10.) Čita se banska pozivnica grofa Pavla Pejačevića. (Predaje se verifikacionalnom odboru.)

11.) Predstavku obćinstva županije varaždinske glede troškovah za administraciju municipalnu.

Petar Horvat: Molim, da mi vis. sabor dozvoli, da u kratko sadržaj i svrhu ove predstavke razložim, jer je malo podulja. (Glasovi: nek se čita.)

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Jeli je vis. kuća zato, da se predstavka čita? (Sa svih stranah: ne!)

(Prama P. Horvatu:) dakle izvolite.

Petar Horvat: §om 41. naputka za ustrojenje županijah odredjeno je, da troškove municipalne svaka županija sama sebi opredieljuje uz odobrenje viših oblastih. Na temelju toga naputka ustrojiše se županije god. 1861. opredielivši si same proračun svojih neobhodnih troškovah. Nu poslje, kako je iste godine sabor iznenada razpušten, proračun smaljen je i stegnut na mjeru, koja neodgovara niti potrebi, niti ugledu, i koja neodgovara dostojanstvu županijah, dočim su dotacije županijah tako smaljene, da one njimi nisu moguće pokriti niti najnuždnijih potrebah. Postojavši reichsrath prisvojavao si je pravo, umiešati se u proračun za našu zemlju i umaljivati ga, i koliko putah se njemu ili centralnoj vladi svidilo, da što odkine od našega proračuna, toliko putah je ono, što je odkinuto, nepravedno porazdieljeno skoro izključivo na dotacije županijah. Tim smo načinom od god. 1861. do sada, ako se nevaram, doživili petu redukciju. Posljedica toga nezakonitoga postupanja jest ta, da uprava s nedostatka potrebitih sredstvah sve to više zapinje i da ugled i upliv županijah, tih starih čuvaricah našega ustava, propada i propast će posve, ako se tomu zlu čim prije nedoskoči; jer je poznata stvar, da se u novije vrieme nitko od sposobnih mladićah municipalnoj službi neposvećuje, jerbo znade, da mu na polju birokracije bolja budućnost predstoji. Da te redukcije nisu učinjene toliko s obzira na štednju, koliko s obzira na namjeru, da se podkapa municipalni život, koj se je iz petnih silah neustavnim naredbam viših oblastih opirao, i da se osigura obstanak birokracije, tomu netreba drugoda dokaza, nego taj, da su ove zemaljske oblasti, kr. sudovi, veliki župani više nego obilno dotirani, dočim se n. pr. na županiju varaždinsku s 10 kotarah i 160,000 žiteljah jedva toliko troši, koliko se je trošilo u Bachovo vrieme na jedan kotarski ured.

Nedaj Bože, da se sabor razpusti prije, nego li definitivno uredjenje zemlje svrši; no u koliko neželimo, da to bude, u toliko ipak moramo priznati, da je to u obsegu mogućnosti, kao što tajiti nemožemo, da je i god. 1861. sabor iznenada razpušćen.

S toga županija varaždinska bojeći se, da u slučaju nenadnog razpusta sabora neostaje bez potrebitih novčanih sredstvah, koja su za njezin obstanak neobhodno potrebita, i da nezavisi u tom obziru od samovolje viših oblastih, obraća se na vis. sabor, da do toga, dok mu za rukom nepodje, definitivno urediti zemlju, dotacije pojedinih županijah u vlastite ruke uzme te ih opredieli, i svoje dotične zaključke čim

*

prije previšnjemu potvrdjenju podnese. U tu svrhu pokorno predlažem, da vis. sabor odbor ad hoc odabere, ter mu nalog podieli, da si sva pomoćna sredstva i proračune pribavi u obziru razdieljenja svotah, koje zemlja svake godine na juridičku i političku upravu, počem od visokih zemaljskih oblastih, kr. sudovah itd. pa sve do županijah troši, da takovu osnovu vis. saboru podnese, da budu uz pomenute zemaljske oblasti i velike župane takodjer i županije obstati mogle, i da se u obziru plaćah županijskih častnikah te svih kr. činovnikah i službenikah pravednije razmjerje uvede, nego što danas zbilja obstoji. (Živio!)

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Molim, da li ima koga, koji predlog g. predgovornika podupire? (Ustaje dovoljni broj članovah.) Dakle će se imenovati odbor ad hoc. Iz koliko članovah da sastoji?

Petar Horvat: Ako bi vis. kuća htjela mene čuti, ja bi radi štedenja vremena odmah i osobe predložio za ovaj odbor, koji onako nezasieca u nikakvo političko pitanje. To bi bila gg. biskup Gruić, barun Levin Rauch, grof Kulmer, grof Khuen, Smaić, Suppe, Kiriaković, Stojanović, Kraljević, Pavleković, Ožegović, Ladislav Kukuljević i Hrvoić.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Primali to vis. kuća? (Sa svih stranah: primamo.)

Pajo Kolarić: Ja bi takodjer želio, da je i od strane gradovah tko prisutan kod ovog razredjenja, jer to isto zasieca i u gradjanski džep, jer gradovi plaćaju i županijske daće i same svoje. (Glasovi: Kolarić; onda: Petar Horvat, Ciotta!)

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: I g. Jakića bi ja predložio od strane grada Zagreba. (Primljeno.)

Bilježnik Dr. Mih. Polit: priobćuje dalje:

12.) Molbu belovarskih obrtnikah glede zakona o slobodi obrta. (Na administrativni odbor.)

13.) Molbu njekih krajišnikah, da se ukine daća, koju župnikom davati moraju itd. (Na peticionalni odbor.)

14.) Izviešće odbora za razvidjenje zemaljske imovine, i to glede bolničke zaklade.

Bilježnik Ivan Trnski: Čita ovo izviešće. (Ima se tiskati i na dnevni red staviti.)

Antun Vakanović: Usudjujem se pozornost vis. sabora obratiti na članak 40. poslovnog reda, polag kojega vis. sabor može mnogo vremena prištediti sa čitanjem izviešćah; poleg čl. 40. ima se izviešće najprije tiskati i razdieliti, i onda tek javno čitati, jer mislim, da se imadu svi članovi o njem ubaviestiti, a ovo čitanje je tako rekuć uzalud, jer se ovo sve i brojevi nemogu zapamtiti. Zato ja mislim, da se odborova izviešća najprije tiskaju i onda tek čitaju u saboru.

Jovan Živković: Usudjujem se samo tu primjetbu učiniti, da nije cieli shodno da se odmah tiska, nego da se u kratko ovdje priobći, pa onda dade tiskati, kad se na dnevni red postavi.

Dr. Mihajlo Polit: Prije nemože se tiskati dok nije sabor zaključio.

Priobćuje dalje:

15.) Izviešće odbora za proračun zemaljske konkorencialne zaklade u pogledu opredieljenja saborskih troškovah sa 100.000 for. za 4 mjeseca.

Dr. Mirko Šuhaj: Ja mislim, da će najbolje biti, da se to odboru za proračun predade.

Miroslav Kraljević; Usudjujem se samo to napomenuti, da je ovdje jedino to potrebno, da sabor dozvoli troškove na četiri mjeseca, i da dozvoli svotu od 100,000 for. Nu o načinu, na što će se to razpisati, to se samo u toliko predbježno ustanovljuje, u koliko se neće naći druge zaklade, naravski da se onda na zemaljski namet razpisati mora. Dakle glede načina je stvar odbora ad hoc, ali in merito neka izvoli vis. sabor za 4 mjeseca troškove odobriti.

Antun Vakanović: Za proračun zemaljski imenovan je odbor; ovaj odbor imade uvrstiti u zemaljski prirez sve troškove, koji u konkurencialnu zakladu spadaju. Medju timi troškovah za sabor neima. Ali ovaj odbor o tom radi da uvrsti i saborske troškove, zato moli, da sabor izvoli izreći, da se troškovi ustanovljuju na 100.000 fr. i da se ta svota može razporezati, ako nebude drugoga načina, kako bi se pokrila.

Koloman Bedeković: Ja kao član ovog odbora doprinieti. ću možebiti što k izjasnjenja ove stvari Uslied odluke dvorske kancelarije ima se na ovogodišnji namet u ime troškovah saborskih 14% nametnuti. Odbor nemože ovo razpisat, bez sabora, odbor samo predlaže, da ako će sabor 4 mjeseca zasjedati, da je onda 100,000 fr. potrebno. Od kuda će se ova svota namiriti, to je drugo pitanje. Ako odbor primi predlog g. Ladisl. Kukuljevića, ako se obratimo na Nj. veličanstvo, možebiti ćemo biti tako sretni, da se ovi troškovi iz druge koje zaklade namire; ako pako ne, za taj slučaj treba svakako skrbiti, da se čim prije razpiše, jer drugačije doći ćemo u veliku smetnju, sabor bi morao prestati. Zato se o tom radi, da bi vis. sabor svoje mnienje izraziti htio, dali odobrava, da je 100,000 fr. potrebno. i da ako se iz druge koje zaklade nemogu namiriti, da se razpiše na namet.

Dr. Mirko Šuhaj: Ovdje se samo o prostom saborskom zaključku radi, kojim bi samo izrazilo, da se za 4 mjeseca 100.000 for. dozvoljava, a način, kako će se namiriti, biti će stvar odbora. Sabor tim laglje na to pristati može, budući je odbor za troškove saborske proračun svoj učinio na temelju zaključakah vis. sabora, kojemu je u sjednici X. od 16/12. p. g. dnevnice, konakovinu i miljarnu točno sasvime ustanovio. (Prima se).

Dr. Mihajlo Polit: Priobćuje dalje:

16. Izviešće verifikacionalnog odbora, kojim predlaže, da se verificiraju izbori zastupnikah Stjepana Nikolajevića i Mihaila Paulinovića. (Predlog odbora se prima).

Povodom tim usudjujem se vis. saboru jedan predlog učiniti; pošto je rumski zastupnik g. Miletić na sabor prispio, a izviešće verifik. odbora tamo glasi, da verifikaciji njegovoj nista na putu nestoji, da se odmah verificiranim proglasi. (Prima se).

17. Telegram zast. Filipa Thallera, da rad bolesti nije na sabor prispio. (Uzima se na znanje).

18. Banske pozivnice Nj. svetosti patriarha Marširevića, i grof. Antuna Khuena i grof. Viktora Oršića.

19. Prijava senjskog biskupa Ožegovića, da sbog starosti nemože na sabor doći. (Na znanje).

Adolfo Veber: Priobćuje izviešće odbora za uredjenje sabora. (Ima se tiskati i na dnevni red staviti).

Ivan Perkovac: Meni se čini, da ću pogoditi mnienje cielog vis. sabora, ako reknem, da je predmet ovaj jedan od najvažnijih, i to tako važan, da ga najprije riešiti treba, kad bude debata o adresi svršena. S toga usudjujem se predložiti, da se poslje adrese prije svih poslovah ovaj predmet na dnevni red stavi.

Josip Špun: Ja mislim, da to nije mnienje cieloga

sabora, da je taj predmet najvažniji, budući su njekoja gospoda govorila, da je urbarski predmet najvažniji, druga opet sudbeni . . . (Glasovi: glasovati!)

Predsjednik Dr. M. Šuhaj: Dakle molim, koja su gospoda za to, da je poslje adrese zakon o uredjenju sabora prvi predmet pretresivanja, neka izvole ustati. (Većina).

Franjo Žužel: U drugih saborih je običaj, da se spisi saborski odmah u slici knjige tiskaju. Taj običaj ima tu korist, prvo, da članovi sabora spise mogu vezati dati, dočim mi, kad spise dobivamo na komade, od kojih je jedan veći drugi manji, neimamo nikakve koristi. Druga je korist ta, ako se spisi u slici knjige tiskaju, da će se naći i druga gospoda, koja nisu članovi sabora, pa žele te imati spise, da će ih oni takodjer rada kupiti; a tim se takodjer troškovi za tiskanje umaljuju. Ja dakle predlažem, da mi taj običaj, koj i drugdje vlada, poprimimo, da se saborski spisi u slici knjige tiskaju.

Predsjednik Dr. M. Šuhaj: Mogu u kratko odgovoriti, da to biva po volji sabora. Odbor, koji je sa brzopisci i tiskari imao ugovor sklopiti, kojemu sam odboru ja imao čast predsjedovati, podnio je svoje izviešće saboru; ovo je izviešće jednoglasno primljeno, da će se spisi u slici dnevnika tiskati. Dakle ta stvar je primljena i riešena, te o tom nemože više govora biti, tim manje, što je tiskanje već u tom formatu započeto.

Josip Špun: Siećam se dobro, da je g. veliki župan virovitički pozvan, da na sabor dodje, ili ako to učiniti neće, da će se Nj. veličanstvo zamoliti, da mu skine breme časti veliko županske. Molim, da li je pozvan ili ne, i što je odgovorio?

Predsjednik Dr. M. Šuhaj: Na interpelaciju mogu samo to odgovoriti, da je poziv na g. velikog župan: a onaj ili sliedeći dan odmah odmoljen; medjutim da li je što odgovorio ili ne, to neznam; možebiti je preuzv. gosp. ban kakov odgovor dobio, u našoj pisari neima ništa.

Dr. Mihajlo Polit: Ja bi predložio, da gosp. predsjednik, pošto preuzv. g. ban nepredsjeduje, po običaju zauzme stolicu predsjedničku.

Petar Horvat: Tim više podupiram taj predlog, jer ćemo više čuti, nego tamo na strani. (Zauzme predsj. stolicu).

Biskup Josip Strossmayer: Kraljevski reskripti, koji su nam u novije vrieme došli, tiskani su i razdieljeni. Ja se najvise interesiram za one reškripte, koji se odnašaju na naše znanstvene zavode, to jest akademiju jugoslavensku i museum. Ja bih rado, gospodo moja, da se ti predmeti takodjer čim prije rieše, jer naš narod na te znanstvene zavode, koji su mu kao gladno mu kruh potrebiti, već i onako dugo čeka. Vis. će kuća dakle oprostiti, da ja glede tih dvajuh reskriptah, koji se odnašaju na akademiju i museum, i na sveučilište, predlog činim, naime da se predadu odboru ad hoc, koji će o tih zavodih, t. j. akademiji muzeu i sveučilištu, o kojem žalibože ništa još neznamo, viećati i čim prije predlog svoj vis. kući podnieti; i ako vis. kuća dozvoli, da takodjer naznačim 4 člana, koji će možebiti vis. kući po volji biti, i to jesu gg. Dr. Rački, Dr. Šuhaj, Dr. Mnhić i Torbar. Preporučam taj predlog vis. kući.

Predsj. Dr. M. Šuhaj. Primali vis. kuća taj predlog?

Antun Vakanović: Predsjednik neka bude gosp. biskup djakovački.

Dr. Nap. Špun: Pristajem sasvim uz predlog gosp. biskupa, samo se usudjujem predložiti, da se odbor umnoži za jednoga člana, pa da bude peti član g. Veber. (prima se).

Predsj. Dr. M. Šuhaj: Kad su se u prošloj sjednici reskripti pročitali, onda je bila želja izrečena, da bi se svi ti spisi predali posebnomu odboru, da on svoje mnienje saboru podnese. Želi li tom prigodom ponoviti gosp. Mirko Hrvat svoj predlog?

M. Hrvat: Ja sam načinio predlog, a vis. kuća nije ga primila, ja ga neću opetovati.

Predsjednik Dr. Šuhaj: Onda reskripti nisu bili tiskani, a sada je to učinjeno.

Mirko Hrvat: Ja sam predlog učinio i motivirao, da njekoji pročitani reskripti diraju u naš poslovnik: a budući nitko neima nikakova upliva na poslovnik, do jedinog sabora, učinio sam taj predlog, da se prvo pročitani reskripti od 20. stud. 1865. i 24. svibnja 1865. dadu odboru ad hoc, koji bi o tom saboru referirao.

Predsjednik Dr. Šuhaj: Ako koja gospoda taj predlog podupiru, molim, da ustanu. (Mnogo članovah se digne). Iz koliko članovah bi imao taj odbor sastojati?

Mirko Hrvat: Ja mislim iz tri lica.

Miroslav Kraljević: Neka ih imenuje g. Hrvat.

Mirko Hrvat: Ja neću nikoga imenovati.

Predsjednik Dr. Šuhaj: Dakle ćemo u budućoj sjednici putem ceduljah birati.

Takvim načinom dolazimo na dnevni red, na kojem stoji adresa, o kojoj se imade danas generalna debata povesti. Umoljavam g. izviestitelja odbora, da u smislu poslovnika prvi rieč uzme, kao i g. bilježnika Trnskoga, da govornike bilježi, te da ih onim istim redom, kojim ih je zabilježio, takodjer pozove.

Dr. Franjo Rački: Kao izviestitelj odbora, kojemu je vis. sabor povjerio, da priredi adresu na previšnji kr. odpis od 2. studenoga prošle god., dužan sam razložiti načela, koja su vodila odbor, kada je sastavljao adresu. Ja ću ovoj svojoj dužnosti u kratko zadovoljiti, tim više, što sam dužan po istom poslovniku samo načela navesti, koja se izrazuju u ovoj adresi; ako pako visoki sabor u načelu prihvati adresu, imati ću priliku braniti se u svoje vrieme proti prigovorom, jer mi onda ide pravo na posljednju besjedu. — Odbor za adresu znao je i ćutio, da mu predstoji velika i težka zadaća; znao je, što je adresa u običnom znamenovanju rieči; znao je, da u saborih, koji imaju posao s običnom legislacijom, adresa nije drugo već parafraza na priestolni govor, u kojoj se izražava čuvstvo zahvalnosti i podaničke odanosti, te si je bio nametnuo najprije ovo pitanje: imade-li adresa biti samo parafraza priestolne besjede iliti kr. odpisa od 2. studenoga 1865. god.? Odbor si je bez svakoga okolišanja odgovorio, da nebi zadovoljio niti zahtjevom krune, niti želji ovoga zastupstva, niti očekivanju naroda, kada bi bio zbilja u onom smislu predložio osnovu adrese. — Nebi bio zadovoljio zahtjevom krune, jer je ova očitovala u previšnjem kraljev. odpisu, što zahtieva od ovoga sabora; ona zahtieva, da učini svoje predloge, kako da se urede državopravni odnošaji trojedne kraljevine prama cjelokupnoj carevini i prama kraljevini ugarskoj; zato je odbor mislio, da imade odgovoriti upravo na ovo pitanje, koje je u kr. reskriptu naznačeno — u koliko može već danas odgovoriti. — On nebi bio takodjer odgovorio želji naroda, koji, pošto je uviek do sada zasvjedočio nepomičnu vjernost prama priestolu, pa ju svakom prilikom očituje i izražuje, da ju izrazi i očituje takodjer u ovoj adresi, da izreče glavna načela, po kojih misli, da se imadu riešiti državopravna pitanja. Osim toga se naročito očituje u previšnjem kralj. odpisu od 8.

studen. god. 1861.: da se ovaj kralj. odpis imade u pretres uzeti u budućem saboru, koji će se sastati. Zato misli odbor, da se već s ovoga razloga imade pretresati i kraljevski odpis od 8. studenoga godine 1861. jer obadva ova odpisa stoje u savezu. Tako je odbor za adresu shvatio svoju zadaću, pa je zato i mislio, da u adresi mora odgovoriti na prvi kr. predlog, naznačen u odpisu od 2. studenoga 1865., naime ob odnošenju trojedne kraljevine prama cjelokupnoj carevini; drugo, da imade prozboriti i ob odnošajih iste prama Ugarskoj; a treće, da imade progovoriti o cjelokupnosti trojedne kraljevine, koje se pitanje odvlačuje od jednoga sabora do drugoga. Ob ovom posljednjem predmetu mislio je progovoriti tim više, što se zahtieva od nas, da izreknemo svoje mnenje, kako da trojedna kraljevina uredi svoje državopravne odnošaje prama carevini i prama Ugarskoj, pa da imade o tom nastojati, da trojedna kraljevina nebude takova samo riečju nego i činom. — Držeć se ovih načelah, glede samoga sadržaja mislio je odbor, da ovaj sadržaj imade staviti u takovu formu, kao što se predlaže u osnovi adrese. — Naša osnova dieli se na dvie česti. U prvoj, kao u uvodu osnove, izjavlja se zahvalnost i vjernost, a napominje se djelovanje sabora god. 1861. Ovo se je moralo, po mnenju odbora, staviti u adresu, jer je nesamo običaj, da se zakonotvorno jedno zasjedanje spoji sa prošlim, nego takodjer, jer djelovanje ovoga sabora može biti drugačije radi promjene okolnostih. Na ovu promjenu okolnostih obzirao se je odbor u sliedećih alineah osnove za adresu, gdje kao obratnu točku upretresivanju čitave carevine naznači previšnji kr. manifest od 20. rujna prošle godine, kojim su, kako je visokoj kući poznato, uklonjene glavne zapreke, štono su dosada stajale na putu porazumljenju medju krunom i narodom, gdje sama kruna pozivlje svekolike narode na sudjelovanje kod preustrojenja ciele monarkije. — U pitanju o cjelokupnosti odbor nije mogao mimoići pitanje krajiško i sdruženje Dalmacije sa Hrvatskom i Slavonijom. Nije mogao mimoići krajiško pitanje radi toga, što se u previšnjem karlj. reskriptu od 8. studenoga 1861. napominje isto ovo pitanje; i buduć se ondje pozivlje ovaj sabor, da ovo pitanje uzme u pretres, zato je morao odbor na ovo pitanje doći, a to tim više, što je mislio, da se previšnja obećanja neslažu posve sa zahtievi naroda. — Samo ću njekoliko riečih prozboriti, da izpričam ili možebiti dokažem, da ovo, što se ovdje napominje, nije sasvim suvišno, kao što bi se komu može biti na prvi mah vidilo. U tom pitanju razlikujemo postulat od dokazivanja i od dedukcije. Kad bi ovo pitanje bilo jasno i kad bi se u cielom obsegu priznavalo, slagao bi se i ja s onom gospodom, koja misle, da takove dedukcije neidu u adresu; ali tko je iole dosada proučio previšnje izjave, a osobito izjave drugih ljudih i oblastih, koje takodjer imadu svoju rieč u takovih pitanjih, on će lako uviditi, da se ovo pitanje neshvaća sa gledišta našega državnoga prava.

Onim prigovorom, koji se neslažu s tim našim mnenjem, namienjene su alinee 15. i 16., kojih mi ovdje netreba razlagati, jer ću za to imati priliku, kako sam rekao, kod pretresivanja pojedinih alineah. U previšnjem odpisu od 8. stud. 1861. god. navadjaju se dva razloga za obstanak današnje krajiške sisteme; a odbor je mislio, da već po svojoj dužnosti nemože toga mimoići; pak je odgovorio na ove razloge u alineah od 21. do 26. — Napokon dodje postulat. Odbor je mislio, da uvažujuć okolnosti, koje su se razvile u monarkiji tečajem vremena, mora odustati od zahtievah strogoga prava i da mora nj. veličanstvu predložiti svoju molbu samo za one mjere, za koje misli odbor, da bi se imale i mogle poprimiti. Gospodo moja, ako mi je prosto, napomenut ću u kratko ono, što se u osnovi zahtieva, i što se moli; sve ovo nije prvi put moljeno i zahtievano. — Prevraćajuć dnevnik sabora od god. 1790. (koja godina, kako je poznato visokoj kući, imade mnogo srodnosti s godinami 1861. i 1865.,) naišao sam na naputak, što su ga ondašnji stališi i redovi davali poslanikom trojedne kraljevine na ugarski sabor. Tu je takodjer potaknuto i krajiško pitanje, nego stališi i redovi pošli su još dalje, nego li se predlaže u ovoj osnovi adrese, jer su zahtievali *podpuno* utjelovljenje varaždinske krajine, pa i onoga diela gornje krajine, koji se proteže sa ove strane Josefinske cesta. Glede ovoga postulata naputak glasi ovako: Omnia politica, oeconomica et judiciaria provinciali jurisdictioni ita restituantur, ut in proxima post dietam congregatione regni planum administrationis politicae confiniorum elaboretur, cum sua majestate concertetur, sique deinde effective etiam dietaliter introducatur." Malo ne iste rieči, koje se predlažu u osnovi adrese. — Glede pitanja o Dalmaciji odbor je razložio u kratko pravo trojedne kraljevine na svoju cjelokupnost i u tom pogledu; a da se izvede, zamolio je nj. velič., neka izvoli dokinuti i odstraniti one zapreke, koje su do sada na putu bile, da Dalmacija, kao cjeloviti dio trojedne kraljevine nemože uživati skupnoga ustava našega. Dakle ovdje se drugo ništa nezahtieva, nego da se odstrane one umjetne zapreke, a da našoj miloj braći preko Velebita prosto bude izvesti djelo sjedinjenja u porazumljenju sa ovim saborom. — Za prvi kralj. predlog, kojim se predlaže ovomu saboru listopad. diploma i veljački patent, odbor je mislio, da se nemože upustiti u pobliže pretresivanje ovoga kr. predloga, nego misli, da će zadovoljiti vis. saboru, ako predloži: da ovdje samo izreče načelo, u kojem se priznaju vrhovni državni poslovi, koji se tiču svihkolikih kraljevinah i zemaljah ukupne carevine, i onda da samo u kratko naznači formu razpravljanja ovih zajedničkih posalah. On se nije mogao upustiti u potanje razpravljanje diplome i patenta već radi pitanja ob odnošaju trojedne kraljevine prama kraljevini ugarskoj, za koje odnošaje služi nam za mjerilo članak 42. god. 1861., koji je poznat svakomu zastupniku. Odbor adresni, držeć se strogoga tumačenja ovoga članka, mislio je i misli, da potanje opredieljenje državnih ovih poslovah, kao i opredieljenje forme, u kojoj se imadu ovi državopravni poslovi rješavati, može se tek onda izvesti, kad prispie očitovanje ugarskoga sabora na čl. 42. od god. 1861. Zato je u svojoj osnovi predložio, neka se zamoli nj. velič., da ovo očitovanje ugarskoga sabora podnese ovoj visokoj kući i da tek onda, kad prispije ovo očitovanje, ako bude ono, kako se nadamo, odgovaralo državnim i narodnim potrebam trojedne kraljevine, da se tek onda zajedno sa kraljevinom ugarskom naznače potanje ovi državni poslovi pak i forma njihovoga razpravljanja. — Ovo je dakle u kratko sadržaj i forma adrese, koja se vidi u ovom nacrtu, predložena visokomu saboru za daljnje razpravljanje. Mislim, da mi kao izviestitelju za sada nepreostaje ine dužnosti, već moliti visoki sabor, da uvaži moje razloge.

Avelin Čepulić: Kad je gospodin predgovornik obširno razložio one razloge, koji su vodili odbor za adresu, koje osnova eto na stolu leži, ja onim razlogom neimam ništa da primietim; jerbo zbilja ta stvar tako stoji, da su oni razlozi služili za temelj ove osnove. Ja kao član toga od-

bora slažem se sa obrazloženjem i slažem se dotično sve donle, gdje gospodin predgovornik kaže, koji su razlozi većinu odbora vodili na to, da je predložio i dotično zaključio, da se imade potanjim označenjem zajedničkih posalah monarhie i označenjem forme, kojom će se zajednički predlozi razpravljati, čekati sve dotle, dok ugarski sabor nebude odgovorio na naš članak 42. od god. 1861. Ondje se je odbor razpao, i medju onimi, koji se nisu slagali s tim mnenjem, jesam i ja: zato držim, da ovom prigodom u svoje ime i u ime manjine odbora izjavim, da premda se složismo s većinom sve dotle, dok se nebude radilo o potanjem označenju zajedničkih posalah u dotičnih alineah osnove adrese, da onda si pridržujemo pravo tečajem razprave držati se našega dodatka, dotično izpravka. To sam ja zato shodno i potrebito pronašao napomenuti; jer počam od stavke 37. mi smo drugim pravcem pošli, nego li ona gospoda, koja većinu odbora sačinjavaju; da se poslie nebi kazalo, kad se je o načelu adrese govorilo, da smo mi mukom pristali uz cielo načelo, dakle i uz alinee 37 itd. U ostalom moramo opaziti i to, da se ja i još njekoliko gospode nismo slagali, što se forme tiče, sa većinom na toliko, što nam se je vidilo, i još nam se vidi, da je preduga; a i o tom pridržujemo si svoje mnenje tečajem razprave razložiti. U ostalom ja držim, da se osnova, koja je po većini predložena, svakako može uzeti za temelj razprave, i zato predlažem, da ju uzmemo uprav kao temelj buduće razprave.

Dr. Stojanović: Pokle sam slučajno u odbor za adresu izabran bio, to sam odmah pri razpravi opazio, da se ja u načelu sa nijednim skoro članom neslažem, i kad je vrieme bilo, da se meritorno o stvari radi, zaključeno bje, da za konkretnu razpravu donese adresu koji ju imade, pa da će se onda dalje odrediti. Kad se je adresa gosp. Račkoga doniela i pročitana bila, meni ništa drugo nije preostalo, nego da sám jednu osnovu polag svojih načelah načinim i odboru predložim: to sam i učinio i ta moja osnova imala je u odboru jedan glas, i tako bila je jednoglasno primljena. (Smieh.) Ja neću historično-genetičku poviest i dedukcije moje osnove da ovdje navodim; nego ću u kratko, buduć je i onako vrieme daleko prošlo, načela moje osnove malo da razvedem, i ono što u obranu osnove kazati mogu, navedem.

Ja od moje strane držao sam uviek, a i sada držim, da našemu narodu nedvojbeno velika pogibelj prieti s toga, što mi uviek u polutanskom položaju se nalazimo i da jedna strana naroda teži Beču, a druga Pešti, i tako u tom neprestanom kolebanju nedospievamo nikada, da domaće stvari uredimo i jednom napredujemo. Držeć se toga, mislim ja, da je već jedanput skrajnje vrieme, da ovomu našemu polutanskomu položaju kraj učinimo. To dolikuje narodu našemu, da jedanput odvažnu rieč prozbori i kaže, da li se odluči na ovo ili na ono, da nebude narod naš uviek tudjim orudjem; jerbo mi svi dobro znademo, da nam na svršetku svake akcije ostane, da za plaću dobijemo ono, što drugi za krivnju. Ja, gospodo moja, od svoje strane mislim, da mi u poslovanju našemu dva puta imademo; jedan je put: centralni parlamenat u Beču; a drugi je put: državni sabor zemaljah pod krunu ugarsku spadajućih u Pešti. Tko na nijednom od ovih dvajuh putah neide, on mora da brani absolutizam. Gospodo moja, sad je došlo vrieme, ne samo da se kao ljudi očitujemo, nego i da si izaberemo što hoćemo, ili jedno, ili drugo. Ja od svoje strane izjavljujem se ovdje odlučno i za stalno za skupni i zajednički državni ugarski sabor u Pešti, (Živio! Psikanje.) i to iz razloga, što to zakon zahtieva; iz razloga, što mi sa Ugri zajedničko javno pravo imademo. Gospodo moja, ja u osnovi adrese jesam u obziru ovih načelah dvovrstni položaj naše zemlje naznačio i za temelj uzeo, naime jedan, koji se je razvio tečajem našega zajedničkoga prava sa Ugri vis-à-vis trećemu, i drugi nutarnji naš položaj, i naše odnošenje naprama kraljevini Ugarskoj; moglo bi se reći: naš izvanjski i naš unutarnji odnošaj.

Glede izvanjskih odnošajah jesmo mi s kraljevinom Ugarskom prema trećemu jedinstvo i kao cjelina, a glede nutrnjih odnošajah jesmo mi s Ugri ravnopravan, slobodan, nezavisan narod sa slobodnim, nezavisnim narodom. Ovaj dvostruki položaj normiran je starimi, medjunarodnimi ugovori, normiran je diplomami, državnim temeljnim zakonom, a pravo da rečem, njemu za mjerilo služi ono, što je opredieljeno u članku 42. sabora od god. 1861. Prema tomu dvostrukomu položaju udešen je najviši kraljevski reskript od 2. studenoga god. 1865., gdje se naime državno-pravna pitanja precisirana, distinguirana od nutrnjih navode. Glede državo-pravnih pitanjah iliti za riešenje takovih pozivlje nas u podpuno legalnoj zakonitoj formi na ugarski sabor, da ondje naše pravo, koje nas ide, izvršujemo; a glede nutrnjih veli se najme, da nastojimo u sporazumljenju s Ugri na kraj ih izvesti. Ja sam mislio, da prema tomu dvostrukomu položaju takodjer i osnovu adrese sastaviti treba, i ja sam, koliko sam mogao, nastojao da ovaj dvostruki položaj u osnovi izrazim.

Gospodo moja, da mi zajedničko javno državno pravo s Ugri imademo, dokazom je pragmatička sankcija, uzakonjena god. 1722. i 1723. Dokazom su tolike kraljevske prisege i inauguralne diplome, dokazom su zakoni temeljni od god. 1790/1. Dokazom su članci zakonski od god. 1848. sabora ugarskoga. (Vika, psikanje.) (Jačim glasom:) Ja ću vas slušati, kad ćete vi govoriti; ja mislim, da sam naše domovine slobodan sin, i da mi je slobodno kazati svoje mnienje i osvjedočenje. A ako to nije slobodno, neću da govorim; jerbo to znači: sad prietiti meni, a kasnije drugomu. Ja kažem, da je zajedinstvo našega državnoga javnoga prava osnovano u pragmatičkoj sankciji, koja ja na ugarskom saboru, gdje smo i mi bili, god. 1722. uzakonjena i ustanovljena; da su tomu dokazom toliko kraljevske prisege, sve inauguralne diplome, dokazom su zakoni od god. 1790/1. i od god. 1848. na ugarskom saboru, gdje smo i mi bili, donešeni. Dokazom tomu dvostrukomu položaju i zajedinstvu državnoga javnoga prava jeste i sadržaj našega članka 42. od god. 1861. Ja kažem, da ja iz našega članka 42. izvodim to, da je naše državno pravo isto i s Ugrima zajedničko. Ja mislim i presuponiram, da je visokoj kući sadržaj ovoga zakona dovoljno poznat, i zato nenavadjam rieči za opravdati to svoje mnienje. To predpostavljajuć vidi se, da ovo državno-pravno odnošenje počiva na bilateralnom medjunarodnom ugovoru, koji se po svakom pravu nemože niti smie ikada drugčije pravno prekinuti; nego kad na to pristanu jedan i drugi paktant, u ovom slučaju i mi i Ugri medjusobom, takodjer sa krunom. Gospodo moja, bit će vam znano, da još dosele nikada nije izmedju nas i Ugarah s jedne strane, a izmedju krune s druge strane razgovora, još manje dogovora bilo o tom, da li se dokinuti ima zajedinstvo državnoga prava našega, i zato niti spomena biti nemože, a kamoli razgovora, dali je faktično ili pravno prekinuto ili ne. O tom nigdje nije bilo razpravljanja, zato nemože niti govora biti o tom, da je ovo naše državo-pravno odnošenje prestalo. Moglo bi se reći: Zakonski članak 42 od god. 1861. navodi, da je svaka sveza izmedju nas i Ugrih prestala, a i to ne samo faktično, nego

*

i pravno. Ja tvrdim, da to niti je u obziru zajedničkoga državnoga prava našega, niti dapače glede nutrnjih naših odnošajah posve korektan izraz, da je sveza pravno prekinuta.

Da je takav pravi smisao onoga članka, uvjerit će se svaki, koji ga potanje pročita, da se obzire na sve struki naš položaj, da se u članku samo nutarnji naši odnošaji smatraju i normiraju, i to se najviše tiče odnošajah, koji su g. 1848 faktično na stali, a svako pitanje državo-pravnog značaja izrično je izuzeto od takazvanoga prekidanja. Ondje se naime govori, da imademo zajedničkoga kralja, da su nam svi zakoni zajedni, da naše sve zajedno pravo, što je najvažnije, po mom mnienju, ugovaranje krunitbene diplome je takodjer izuzeto; dakle sve da bi stojalo i to, da je sveza izmedju nas i Ugarah prestala faktično i pravno, opet nikako se nemože kazati, da je zajedno državno javno pravo izmedju nas i Ugarah prestalo, jerbo to su rieči članka; ako ih tko na svoju silomice navraća, ja tomu kriv nisam, svakomu je slobodno kazati, ali molit ću ja to, da se i dokaže.

I zaista, gospoda moja! ja mislim, da nitko neće biti tako drzovit, da se u našoj zemlji toga juriste naći neće, koji bi htio uztvrditi, ali mislio, da može dokazati to, da je ovim prekidanjem, što je izrečeno u članku 42, zajedničko naše državno javno pravo razumievano, ili da mu je prejasna kruna taj smisao davala. Ja mislim, da se nemože ni pomisliti, da će kruna na kratku ruku i jednostrano jednim člankom ovo naše zajedničko državno pravo bez pitanja faktora drugoga i ostalih koji imadu, takodjer uticati, exempli gratia: pragmatičku sankciju, pravno prekinutom smatrati. To nemože; jer je to temelj na kojem isto pravo krune počiva i na kojem je cjelokupna Austrija sagradjena; ja kažem: na kratku ruku državno pravo riešiti i prekidanim izjaviti to moguće nije. Dakle ja velim, što se tiče zajedničkoga prava našega i Ugarah, da tu o pravnom prestanju neima razgovora. Ja ću i dokazah navesti, da ovaj izraz, da je sveza izmedju nas i Ugrah prestala, pravno prestala, da taj izraz posve korektan nije, da ima barem sasvim drugi smisao, nego što mu se obično podmeće. Ja držim, da prema tomu, kad mi zajedničko državno pravo imademo, da to zajedinstvo zahtieva i zajednički organ, koji će to odnošenje razpravljati; taj organ nemože biti zakonito drugi, nego ugarski sabor. To jest: po smislu i po zapoviedi državnoga toga prava niti smo mi vlastni bez Ugarah jednostrano, niti su Ugri vlastni bez nas upustiti se ma u najmanje pretresivanje državno-pravnoga pitanja. Mi želimo, da se zakoni ugarski od god. 1848. promiene u onom, gdje se naše pravo kao narod vriedja, to isto zahtieva i kralj, a i Ugri su od svoje strane izjavili, da su pripravni u modifikaciju ovih zakonah upustiti se. (Izjave: „samo kada.“) Gospodo moja, kod svih ustavnih narodah obstoji zakon, da se zakoni donieti, mienjati i tumačiti mogu samo na zakonito skupljenom saboru, da su samo oni vlastni zakon mienjati, koji su ga i stvorili. Riešiti državo-pravno pitanje, ugovarati krunitbenu diplomu znači toliko koliko modificirati i reformirati zakon od g. 1848., a mi kažemo da je naše pravo uredjeno ovimi ili onimi članci. Gospodo moja, „Qui vult finem, debet velle et media.“

Mi kažemo, da nas vriedjaju ti zakoni, i zahtievamo od kralja, da se modificiraju; dosljedno moramo na ugarski sabor ići, da modifikaciju i zahtievamo i pomoćju krune izvedemo. Ja mislim, da ili nam treba poprimiti sve zakone državne i temeljne i u tom slučaju konsekventnimi ostati, pa do kraja držati se zakona, ili kazati: Netrebamo starih zakonah, mi ih netražimo, mi imademo svoju 1848. godinu, mi imademo svoj članak 42, pa ćemo raditi kako mi znademo. A u tom slučaju lišili smo se svakoga temelja, na kojem kao narod i političan i ustavan stojimo. Ako se odreknemo starih zakonah, kojih nećemo da branimo konsekventno, onda smo se predali na milost i nemilost centralne bečke vlade, onda zavisi naš ustav od milosti i svevlasti vladarove. kao što zavisi onaj ma koje pokrajine ili Tirolske ili Štajerske, onda se može i to dogoditi, da ako bi rekli: jako smo siromašni, veliki je porez, nemožemo ga smagati, da bi se nam onda za olakšanje uprave i za jeftinije upravljanje kazalo, neka se exempli gratia varaždinska županija pridruži Gradcu i zagrebačka neka se pridruži Ljubljani. Ja držim, neka Bog od te misli i nakane sačuva svakoga Hrvata i Slavonca; jer držim, da u njihovih žilah prava ustavna krv teče, i da se neće bojati držati zakon i pokoriti se onomu, što zakon odredjuje. Što sliedi iz svega toga? Iz svega toga sliedi, da mi samo s Ugri na peštanskom saboru državno-pravno pitanje riešiti možemo; za to imademo mi ne samo pravo nego i dužnost. Ja sam u tom smislu u mojoj osnovi nacrtao i to načelo i ujedno izjavio, da mi priznajemo, da ima takovih posalah, koji se tiču svih kolikih zemaljah, monarkije austrijske, i naznačio sam, da smo pripravni priteći k uredjenju tih poslovah. Naglasio sam i način, koji našemu zakonitomu stanovištu odgovara, i kojim želimo razpravljati te poslove, da mi želimo osigurati velevlast monarkije austrijske i da smo pripravni od našega zakonitoga stanovišta toliko odstupiti, koliko je neobhodno nuždno, a više ništa. Ja sam, kao što velim, izrekao to u osnovi. To je predmet, što se tiče državnoga javnoga prava ili izvanjskih naših odnošah.

Da dug nebudem, hoću još na kratko samo nešto prozboriti o nutrnjih odnošajih izmedju nas i Ugrah. A u tom pitanju jesmo sa Ugri ravnopravni, narod nezavizan i slobodan sa narodom nezavisnim i slobodnim. U tom slučaju. budući da je po mom mnenju faktično prestala sveza glede unutrnjih odnošajah, nastaje potreba, da mi tu svezu nastavimo i to u smislu članka 42. Ja sam odprije napomenuo, da po mom mnenju nije smisao one izreke, da je svaka sveza pravno prestala, da to nije definitivni zakonski članak kao zakon izrekao. Zašto? Tomu da nikakovoga drugoga razloga neima, već je taj razlog u samom članku; jer članak kaže, da se mora priobćiti Ugrom, da oni odgovore: presuponira dakle, da je bila sveza? Ako je bila, kako može ona sa jedne strane apodiktično prestalom se smatrati. To nije dosta jedan faktor; nego tu mora i druga strana odgovoriti, ma i glede nutrnjih odnošenjah. Mi smo od svoje strane kazali, da držimo, da je nutrnje odnošenje pravno prekinuto, još se mora o tom izjaviti ugarski sabor, onda i kruna, i ako su sva tri faktora u tom smislu složni, onda tek dobije ta naša izjava svoju pravnu valjanost. I u tom smislu sam ja u svojoj osnovi naglasio i faktično i pravno prekidanje, i da mi očekujemo sad izjasnjenje od ugarskoga sabora; najme, da li je pripravan narodu našemu zadovoljiti, i ako na to pristane onda ćemo se glede sveze dalnje dalje dogovarati, onda ćemo naći i mjeru za rješavanje državo-pravnog pitanja. Moralo bi se opravdati to pitanje, da li je ovaj visoki sabor kompetentan upustiti se u razpravljanje kraljevskih milostivih predlogah. Ja sam od moje strane taj nazor imao, da neima dvojbe, da Dalmacija na cielokupnost naše zemlje spada, i da bi morala ovdje zastupana biti, kad se takovi važni poslovi obavljaju; nego ja

sam držao takodjer, da bi bilo posve vremenu shodno, bez da se odreknemo našega prava, ako se mi dosada ograničimo u tom zakonitom zahtjevu, i ako u obzir uzmemo toliko godišnje njihovo odieljenje, njihove posebne potrebe i želje, i da mi osobito kod nas takove uredbe učinimo, da bude Dalmacija znala, zašto da k nam dojde, jer ako kod nas neima ništa boljega, radi šta bi oni došli, ja baš nebi rekao, da ih jako želja vuče, da dodju ovamo. Zašto su Ugri na svietu na glasu i poštovanju? jer dosljedno brane zakon i ustavna načela. A na nas viču manje više, a bogme imadu i pravo. Ako je gdjegod trebalo oružjem ugušiti slobodno kretanje, odmah smo mi imali naše oružje, znamo već koje, pri ruci, koje je tamo išlo da prvo guši. Ako je na političkom polju trebalo kakove avantegarde, kojom da se manipulira, opet smo mi prvi na ovu službu. Evo takovi smo.

Ja mislim, da mi moramo kod kuće osjegurati sami sebe, pa onda ćemo lahko dobiti druge. Lahko je samostalnost postići, koja je stvar liepa; ali pokraj toga moramo i oko toga nastojati, da sami neostanemo, to jest, da nas narod neostavi.

Dakle ja sam mislio, da akoprem neima Dalmacije ovdje, da iz tih razlogah, koje sam naveo, i u smislu veleважnoga reskripta od 2. studenoga god. 1865. možemo se upustiti u razpravljanje državo-pravnih pitanjah, da kažemo, što o njih mislimo. Onda je drugo pitanje za krajinu. I glede toga sam ja osvjedočen, da bi bilo u ovoj adresi posve neuputno i neumjestno, spominjati što o tom, da li se ima ukinuti granica ili ne.

Kraljevski reskript predlaže nam ponajprije dva predloga, i pozivlje nas, da ove riešimo. Kad ove riešimo, onda ćemo riešiti i druge. Ima dakle biti sadržaj adrese odnošaj naš naprama carevini austrijskoj i naprama kraljevini ugarskoj. To je zadaća ove adresne izjave sabora per eminentiam; da u granici vojnički sustav još nije ukinut, dakako je to njekakav gravamen; ali onaj tu kod razpravljanja državopravnih pitanjah neima mjesta. Dakako hoće sabor o tome govoriti poslje, kad se do toga dodje. To je glede krajine, i zato ja nisam u svojoj osnovi o njoj govorio; jerbo držim, da bi sabor onda bio nedosljedan, jerbo držim za neumjestno, da se u adresi takova pitanja pretresivaju, o kojih kraljevski reskript neglasi. Ja mislim, da iz ovih načelah može se lahko zaključiti na smisao moje osnove, koja, naravna stvar, nije savršena, nego glavno načelo jest to, da se mi odlučno imademo izreći: kuda jedanput hoćemo. i da jedino to dobrim plodom za narod naš uroditi može. Ja od svoje strane kažem, da jedini zakoniti organ, po kojem se zajedničke stvari razpravljati mogu, jeste ugarski sabor. Tu sam prije izostavio način napomenuti, kojim ćemo biti zastupani na tom saboru. Ja mislim, da na to pitanje odgovor je kratak i gotov: Saborni red od god. 1848. to je jedini temelj ... (Glasovi: Ah! Ah!)

Molim, s tim se nerieše stvari; to je veoma lahko rečeno; ali nemože biti drugčije, ako se hoćemo držati puta zakonitoga. A sasvim drugo je pitanje, hoće li se pronaći dogovaranjem medju nami i krunom možebiti kakvi drugi modalitet. Moje je dosada mnienje i osvjedočenje to, i ja si držim za dužnost svoje mnienje pred licem naroda izjaviti, a i to dobro znadem. da mnogim ta stvar gorko pada, ali što ću? nemogu drugačije (Smieh.) Svaki drugi put na stranputice vodi, iz kojih nebi se bez velike štete izvući mogli.

Kardinal Haulik: (Hoće da čita svoj govor.)

Sviličić: Ja se pozivljem na §. 52. poslovnika našega, u kojemu se veli, da u ovoj kući nitko nemože čitati govor iz spisa.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Ja mislim, da vis. kuća neće to prisvojiti.

Kardinal Haulik: (Čita svoj govor.)

Molim za dozvolju, da prije, nego se upustimo u specijalno pretresivanje u istinu veleважnoga predmeta, koji nam predstoji, svoje nazore glede podnešenih visokomu saboru osnovah adrese, u obće na kratko izjavim! Po mom mnienju imala bi adresa naša na njegovo Veličanstvo sadržavati ovo:

Prvo: Priznanje našega podaničkoga prama Apoštolskomu našemu kralju počitanja, vjernosti i privrženosti, kao i svesrdne zahvalnosti, što nam je opet ovim saborom otvoreno polje, da poslove domovine naše ustavnim putem urediti možemo. Priznanje takovo sliedi iz samoga odnošenja našega prama našemu vladaru i gospodaru, a ušlo je u običaj kod svih naobraženih, ustavnih narodah. Od naše pako strane tim većma je takovo priznanje u redu, čim su veći i sjajniji dokazi, u prijašnjih godinah, i u ovo posljednje vrieme zasvjedočene kraljevske blagonaklonosti njegova veličanstva, pram našoj domovini. Nadalje po mom mnienju imalo bi se u adresi našoj izjaviti, da mi priznajemo, da imade zajedničkih za cielu monarkiju predmetah, kako ih navlastito c. diploma od 20. listopada 1860. godine spominje; koji predmeti neimadu se doduše rješavati na onakovom carevinskom vieću, kako to veljački patent od godine 1861 ustanovljuje, i koje jedna ciela polovina monarkije nehtjede priznati, nego u njekom obćem, za cielu monarkiju, s privoljenjem svih zemaljah, ustanovljenom tielu, sastojećem iz zastupnikah svih kraljevinah i pokrajinah.

Zatim moralo bi se, po mom sudu, u adresi reći: da mi cielim srcem želimo, da se njegovo Veličanstvo čim prije kruniti dati uzmogne, te da smo u smislu zaključka sabora od godine 1861., pripravni poslati k tomu svečanomu činu zastupnike svoje. A budući se mora prije krunisanja sastaviti kraljevska zaviernica, da ćemo zastupnikom našim naložiti, da porazumno s ugarskim odborom oko sastavljanja kraljevske zavjernice nastoje. Pa budući bitnu stranu inauguralne diplome mora sačinjavati odnošenje krune ugarske naprama rečenim zajedničkim poslovom: da će naši poslanici i kod ustanovljenja tih predmetah zajedno s Ugarskom sudjelovati, sačuvav sa svim tim zakonitu neodvisnost i ustavnost trojedne kraljevine.

Nadalje trebalo bi, po mom mnenju, izjaviti, da ćemo se mi, u žalostnom slučaju, ako ugarskomu saboru niti sada nebi za rukom pošlo porazumjeti se sa svojim kraljem i s visokom vladom, neposredno obratiti na njegovo veličanstvo, — po primjeru naših predšastnikah, da se domovina naša jednom u red stavi, te da smo pripravni u tom slučaju na poseb poslati zastupnike svoje na spomenuto obćinsko ciele monarkije tielo; — dakako pod uvjetom, da nam u svih onih stvarih, koje se netiču ciele države, ostane zajamčena naša samostalnost i ustavna sloboda.

Što se tiče našega odnošenja prama Ugarskoj, mnijem, da bi izjavili u adresi: da smo mi i sada pripravni, kako to jur u saboru godine 1861. očitovasmo, dapače da želimo u još užji savez s Ugarskom stupiti; nu da u tom pogledu nemožemo nikakovih daljih korakah učiniti, dok sabor ugarski meritorno neodgovori na uvjete u 42. članku od godine 1861. ustanovljene, s toga da molimo njegovo Ve-

ličanstvo, neka blagoizvoli sabor ugarski pozvati, da nam na rečeni članak što skorije odgovori.

Žaobe, tegobe i zahtjeve, mislim, da nebi trebali u adresu stavljati: jer to nederžim za shodno, niti bi to odgovaralo običaju drugih narodah. Jedino glede Dalmacije, buduć se ista u kraljevskom odpisu na naš sabor spominje, morali bi reći, da si pridržajemo mnenje i želju našu glede Dalmacije, u posebnoj predstavki podnieti njegovomu veličanstvu. Ovim bi, kako ja mislim, mogli i morali savršiti adresu. A buduć se ova, koja nabrojih, nesadržavaju u osnovah adrese, saboru za pretresivanje podnešenih, ili posvema ne, ili ne onako jasno i odrješito, kako bih želio; i buduć da te osnove nisu tako sastavljene, da bi se mogle u tom smislu lasno preraditi i preinačiti: s toga bi bio toga mnenja, da se odredi novi odbor, od njekoliko, možda pet, ili sedam članovah, koji bi imao novu osnovu u rečenom smislu izraditi, i ovomu visokomu saboru podnieti. Ako bi sa svim tim većina mislila jednu od podnešenih osnovah za podlogu daljega pretresivanja uzeti, onda molim pouzdano visoki sabor, neka izvoli izražene po meni nazore u obzir uzeti; jer čvrstoga sam uvjerenja, da ako drugim putem udarimo, domovina naša ne samo neće napredovati, nego će upravo nazadovati.

Dozvoljit će mi visoki sabor, da za podkriepiti svoj predlog samo njeke od mnogih razlogah, posvema u kratko navedem.

Ja mislim, da nije nitko medju nami, koji nebi uvidjao, da se domovina naša u ovaj čas u opasnijem i kritičnijem položaju nalazi, nego je možda ikada bila, s toga je veoma probitačno, da čim većom umjerenošću i obzirnošću postupamo, osobito kod izradjivanja adrese; da u nju ništa neudje, što bi otčinsko srdce njegovog veličanstva uvriediti moglo.

Hrvatska u najtežjih okolnostih vremena izkusila je uviek blagonaklonost i privrženost kralja svoga apoštolskoga. A ako joj je ikada te blagonaklonosti trebalo, to joj doista treba u ovaj čas! Nadalje ove osnove adrese, štono su nam podnešene, po mom mnenju, nisu skoro drugo nego produljenje negacije, koju smo do sada sliedili; koje ako se budemo i nadalje držali, jedva ćemo što drugo izčekati moći, nego da će se i ovaj sabor bez povoljna uspjeha razići morati. A to bih ja smatrao, kako jur jednom izjavih, za najveću nesreću i za ustavnu našu samostalnost, i za materijalni razvitak domovine naše.

Vidimo domovinu našu, što se sudbenosti tiče, u takovom stanju, da se radi toga svakim danom, sa svih stranah tužbe pomnožavaju. Znamo, da je uredjenje občinah od prieke nužde. Znamo nadalje, da je kućna zadruga kod nas u takvom neredu, da će propasti nebrojene kuće i kućišta, nebude li na skoro pomoći. Koli je potrebito kanačno uredjenje saborskoga poslovnika i izbornoga reda, to nas je naučilo vlastito žalostno izkustvo, to i sada osjećamo.

Urbarijalni poslovi, imenito segregacija i komasacija, idu tako sporo, da nemože gorje. Mogao bih još više toga navesti, nu već iz ovoga moći je, mislim, dosta jasno uviditi, na koliko je u interesu domovine naše, da se sabor nerazidje, dok se ovi, i ovim slični, bar najsilniji predmeti u red nestave. A ta nesreća će, po mojem i mnogih drugih uvjerenju, već sama po sebi sliediti morati, ako udarimo onim putem, štono nam ga predložene osnove adrese pokazuju.

To je moje iskreno, i iz ljubavi domovine proizlazeće mnienje!

Iv. Trnski: Rieč ima gospodin baron Hellenbach.

Dr. Svetozar Miletić: Prije nego se u glavnu debatu upuštamo, mislio bih, da bi se danas ovim zadovoljili, što su izviestitelji naveli o načelih. Ako gospodin govornik, možebiti, smiera drugu kakovu osnovu predložiti, onda dakako moramo ga saslušati, ako pako misli upustiti se u generalnu debatu, predložio bih ja, da to odgodimo na drugi dan. Za to imam dva razloga. Prvi jest, što smo danas već drugimi stvarmi bili toliko zabavljeni, da je zaista malo vremena za izviešća preostalo, dakle smo već duševno svi umoreni, te nemožemo pratiti generalnu debatu o osnovah takvom pozornošću koju bi trebalo po takovu odlučnu i važnu stvar.

Drugi je razlog taj, što moramo priznati, da nije tako lahko odmah upustiti se u debatu; jer poslje ovih govorah izviestiteljah težko je to zbog toga, što su tek timi govori razsvietljena načela adresah, gdje su mnoga gospoda drugi smisao dobili, kad su argumente čuli, zato nije lahko upustiti se odmah sada u argumentaciju i protu argumentaciju. S tih dvih razlogah, što je vrieme već daleko prošlo, i što smo duhovno odviše umorni, da bi promislili sve argumente predlažem, da generalnu debatu odgodimo za buduću sjednicu.

Bar. Hellenbach: Buduć meni poslovnik niti pravo neda, da novu osnovu na stol visoke kuće položim, slažem se sa gospodinom predgovornikom i pridržavam si pravo prve rieči u budućoj sjednici. —

Predsjednik Dr. Šuhaj: Ako visoka kuća na to pristane, onda zaključujem za danas sjednicu, i uričem sliedeću sjednicu za ponedjeljak u 10 satih. (Primljeno).

Četrnaesta saborska sjednica,

držana dne 22. siečnja 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom dr. Mirka Šuhaja.

Predsj. Dr. Mirko Šuhaj: Otvarajuć današnju sjednicu molim prije svega, da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik Dr. Mihajlo Polit: Čita zapisnik posljednje sjednice: *(Gledaj na strani 81).*

Adolfo Veber: Ja ću vis. kuću moliti za jedan izpravak u tom zapisniku. Osiečka gimnazija netraži to, da joj se plaća povisi, nego traži to, da se od trećega reda na drugi podigne, a to je velika razlika. Budući je s tim i onako skopčano povišenje plaće, s toga molim, da se taj glavni razlog metne nnutra.

P. Kolarić: Ja sam to i jučer napomenuo, da ova gimnazija nemoli, da se plaća povisi, nego da se stavi u drugi red.

Predsj. Dr. Mirko Šuhaj: Za opravdanje g. bilježnika mogu to navesti, da rubrum molbenice ovako glasi: mole za povišenje plaće. Budući molbenica nije per extensum čitana, to se nije moglo drugačije u zapisniku navesti.

Miroslav Kraljević: Nisam čuo, što je glede saborskih troškovah odlučeno.

Bilježnik Dr. Mih. Polit: Zaključeno je, da se odbor u smislu izviešća opunovlašćuje.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Ako nitko dalje primjetbe neima, to zapisnik po visokoj kući odobrenim proglašujem.

Vis. kućo! dvie su stvari, koje po glasu poslovnika sasvim još riešene nisu; a to: interpelacija g. zastupnika kutinskog, drugo, predlog g. zastupnika virovitičkog. Glede interpelacije g. zastupnika kutinskog imao sam već onomadne čast izjaviti, da je u sjednici od 14. prosinca pr. g. zaključeno, da se i g. veliki župan osiečki i varaždinski pozvati imaju, da za 8 danah na sabor dodju ili nedošašće opravdaju, te sam i dodao, da meni znano nije, da li su odgovor poslali ili ne. Prije sjednice uputih se radi toga k preuzv. g. banu, te imam čast ovdje odgovor od g. vel. žup. varaždinskog i osiečkog predložiti.

Bilježnik Adolfo Veber: Čita ove odgovore. (Uzmu se na znanje).

Čita: 1. izviešće pravosudnog odbora.

(Ima se tiskati i na dnevni red staviti).

2. Izviešće odbora za izvidjenje zemaljske imovine glede zaklade županijskih nepokretninah. (Ima se tiskati i na dnevni red staviti.)

3. Izviešće glavne blagajne. (Upućeno na odbor zaklade).

4. Molbenicu učiteljskog sbora djakovačkog.

(Na odbor naukovni).

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Imam čast vis. saboru priobćiti odgovor preuzv. g. bana na interpelaciju g. zastupnika sisačkog.

Bilježnik Adolfo Veber: Čita ovaj odgovor. (Ima se tiskati).

Franjo Lovrić: Ja sam odgovor na moju interpelaciju sada slušao, ali ga sada ipak tako dobro razumjeti i shvatiti nisam mogao, da bi u stanju bio, da odmah s mjesta predlog učinim, kojega sam si načiniti preduzeo. Zato si pridržavam pravo u budućoj sjednici, ili čim prije, na temelju ovoga odgovora poseban predlog vis. saboru učiniti, da ga uvaži i možebiti na dnevni red stavi, ako ga za dobra pronadje.

Jos. Vranicani: Ja bi vis. saboru predložio, budući ovaj odgovor mnogo majstornih pitanjah sadržava, da se odboru za zaklade predade, da saboru izviešće podnese.

Antun Vakanović: Ja mislim, da će to najbolje biti, tim više, što je g. Lovrić član ovoga odbora.

Franjo Lovrić: Ja neimam ništa proti tomu, jer time je stvar meni olakšana.

Predsj. Dr. Mirko Šuhaj: Druga stvar, koja je neriešena ostala, predlog je g. zastupnika virovitičkog, koji je predložio, da se kr. reskripti posebnomu odboru predadu, koji ima glede njih svoje mnienje i predlog vis. saboru podnieti. Po predlogu predložitelja imao bi taj odbor sastojati iz 3 licah; medjutim vis. kuća nije odlučila, da li će se taj odbor birati, kako to obično biva, ili po poslovniku putem ceduljah. Prije negoli vis. kuća k ovomu drugomu koraku pristupi, usudjujem se vis. kuću zamoliti, da s obzira na štedjenje vremena poprimi put aklamacije. Usudjujem se u tu svrhu predložiti gg. Bogovića, Čepulića, i M. Hrvata. Ako vis. kuća na to pristane, kratkim putem bi obavili tu stvar.

Napokon je u zapisniku, kako je vis. sabor malo prije čuo, i to napomenuto, da je uzoriti g. stožernik govor držao, nego da smjer govora nije naznačio; uzoriti g. stožernik je iz svoga gledišta obrazložio svoje zahtjeve i nazore, i napokon je kazao, da se s nijednom predloženom osnovom adrese neslaže, nego je dvojaki predlog učinio. S jedne strane je izjavio, da će svoje nazore prigodom specialne debate predložiti, a s druge strane je napomenuo, da se ima nov odbor imenovati. Za ravnanje tečajem debate veoma bi dobro bilo, kad bi mi znali, da li se za jedno ili drugo izrazi. Zato bi ja u interesu debate uzvritog gosp. stožernika umolio, da svoje mnienje u kratko još jedanput kaže.

Stožernik Juraj Haulik: Sjećati će se vis. kuća da ja nisam formuliran predlog učinio, nego sam svoje mnienje izrazio, o ovom jako važnom predmetu, i to sam alternativu načinio, da se ili nov odbor uredi za to, ili da se

*

moji nazori kod pretresivanja ovog predmeta u obzir uzmu. Ja sam voljan izpovjediti, da nisam na um uzeo, da nov odbor mnogo vremena treba, a s druge strane opet i to znam, da je težko i mučno prvo pretresivanje svake stvari: zato ja sada izuščujem, da gledeć na boljak domovine naše od alternative mojega predloga odustajem, te si samo pridržavam pravo, pri pretresivanju adrese moje mnienje jošće izraziti. (Živio).

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Time prelazimo na dnevni red, i ja umoljavam g. bilježnika, da gg. govornike bilježi, te ih istim redom pozove, kojim su zabilježeni.

Bilježnik Urbani: Rieč ima g. baron Hellenbach.

Baron Lazar Hellenbach: Kad sam čitao osnove adresah mislio sam, da moram glasovati za osnovu g. Stojanovića i proti osnovi odbora. Kad sam čuo načela gosp. izviestitelja, činilo mi se, da bi morao protivno glasovati, t. j. za osnovu odbora, i proti osnovi g. Stojanovića. To će biti valjda zato, jer sam čitao stvari u osnovi odbora, kojih nisam čuo u načelih prečastnog g. Račkoga, i jer sam čuo načela g. Stojanovića, o kojih u osnovi nisam našao ni traga.

Ako bi zakoniti temelj zakonah od god. 1848. bio naš zakoniti temelj, onda nebi niti viećao naš sabor, niti bi potrebno bilo, da u sporazumljenje sa ugarskim stupi, nego bi stvar već riešena bila. Svakako sliedi odtuda, da ako vis. sabor primi osnovu odbora, morati će se mnogo promieniti, što ja po mom osvjedočenju smatram za shodno; ako pako vis. kuća osnovu g. Stojanovića primi, to će se morati mnogo ili barem svakojako dodati da bude jasno. da mi nestojimo na temelju ugarskih zakonah od god. 1848.

Adrese saborah uviek su od velike važnosti, tim više onda, kad visi od njihovog sadržaja konstituiranje zemlje, kao što danas kod nas, gdje je plemenita i očinska volja vladara otvorila put slobodnomu porazumljenju, te će adresa prvi kamen biti od zgrade, koja se sagraditi ima. Nu danas se o tom neradi, koja će adresa u Beč ići, nego se radi o tom, koja će biti predmetom našega viećanja. Ja nepolažem toliko važnosti u to, da li sabor primi jednu ili drugu osnovu za predmet viećanja; jer kad je većina sabora sposobna, da izradi shodnu adresu, to će ju takodjer sastaviti na temelju nevaljale osnove; ako pako većina sabora nije sposobna, da izradi shodnu adresu, onda će ju i skvariti ako ju je prvi publicista sastavio.

Svaka od ovih osnovah priznaje, t. j. traži cielokupnost zemlje; svaka osnova priznaje zajedničke interese, svaka osnova priznaje i traži koliko toliko njekakovu solidarnost s Ugarskom. U načelu dakle nije velika razlika, nego je razlika u načinu. Ja to svakako pozdravljam kao znak našega napredka napram god. 1861. i god. 1848. Prvi predmet osnove je dalmatinsko pitanje; svaka osnova traži sjedinjenje Dalmacije iz pravnog i narodnog gledišta. Osnova g. Stojanovića traži to kratko ali temeljito, osnova odbora navodi historičke dedukcije, koje po mom mnienju u adresi nisu potrebite, jer zapreke toga sjedinjenja nesliede od neznanja historičkog položaja, nego te zaprieke jesu sasvim druge naravi. Ja sam uvieren, da neima ljudske snage, koja bi mogla zapriečiti za sve vieke cielokupnost trojedne kraljevine; nu da prije u tom uspijemo, prvi je uviet tomu, da dobijemo simpatije Dalmatinacah, drugi je uvjet, da bude sabor dalmatinski pravo neizkvareno glasilo naroda, a treći je uvjet, da imamo za to privoljenje vlade.

Što se prvog uvjeta tiče, mislim, da većina dalmatinskoga naroda isto tako misli, kaošto mi; nego neda se tajiti, da su gradovi narodnom duhu odtudjeni; nam dakle treba, da liberalno i umjereno postupamo, ne po načelih g. velikog župana zagrebačkog spram zastupnikah riečkih. Ako se sabor dalmatinski pravednim izbornim redom sastavljen izjavi za sjedinjenje, to još nisu sve težkoće preskočene, jerbo je poznato, da cjelokupna monarhia na Dalmaciju preko jedan miljun plaća, da državni dohodak Dalmacije neiznosi više, nego porez trijuh vlastelinah u Slavoniji; dakle sjedinjenje Dalmacije svakako je materialno pitanje, koje se historičkimi dati riešiti neda. Zato ja u tom obziru dadem prednost osnovi g. Stojanovića.

Poslje toga prelazi jedna i druga osnova na krajiško pitanje. Osnova g. Stojanovića o tom šuti. Buduć da sam uvjeren, da svi želimo uživanje ustavnih pravah krajini, to ja mislim, da je razlika mnienjah samo u tom, da li je shodno, da se ovo pitanje u adresi i to tim načinom potakne. Ja moram priznati, da neima na svietu pitanja, koje bi shodnije bilo za prekrasne govore, nego li ovo; ali je to svakako za govornika nezahvalna stvar, ako stupi na praktični temelj de fakto obstojećih okolnostih.

Mi kao narod moråmo željeti, da vojnički sustav u krajini prestane. Vlada će od svoje strane na to kazati, da nemože odobriti oslabljenje svojih vojničkih silah; mi bi morali načiniti njekakav kompromis, t. j. mi moramo spojiti vojničku silu sa ustavnim životom, u koliko se to dade. Mi ćemo uspieti u tom onda, kad pridobijemo osvjedočenje odličnih vojničkih krugovah i autoritetah. Meni se čini, da toj svrsi osnova odbora neodgovara. Kad je vlada jaka, kad je vlada samovoljna i ne liberalna, onda se ja služim energičkim jezikom; kad je popustljiva, onda sam i ja umjeren i lojalan. Meni se čini, da duh osnove odbora neodgovara duhu riečih od 20. rujna. Sjedinjenje Dalmacije odvisno je sasvim od naše umjerenosti. Kad je tomu tako, onda nebi bio zato, da primimo za temelj našega viećanja osnovu odbora. Sada prelazim na državo-pravno pitanje spram Austrije i spram Ugarske. Buduć da se nijedna osnova neupušta u riešenje državopravnog pitanja spram Austrije, te svaka osnova kaže, da u smislu našega članka 42., kao što u smislu naše prošlosti možemo riešiti ovo pitanje solidarno i zajedno s Ugarskom: to dakle naš odnošaj prama Ugarskoj bio bi prvi naš korak. Prije svega moramo se mi dogovoriti i kazati način, kako imamo riešiti zajedničke poslove. Da smo sami na svietu, tomu nebi bilo nikakvih teškoćah. Buduć pako da stojimo u savezu s ukupnom monarhiom i buduć da znademo, da moramo takodjer monarhiji njekakve poslove odstupiti, to ova rieč nije jasna. Iz druge strane neće nitko tajiti, da naš odnošaj napram cjelokupnoj carevini sasvim je odvisan od našega odnošaja naprama Ugarskoj; jer kad bi bio temelj odnošajah ugarske krune prama monarhiji zakoni od 1848. godine ili patenat od 26. veljače iz toga možemo uviditi, da bi bili naši odnošaji sasvim drugi u jednom i drugom slučaju. Ako pako to stoji, da su odnošaji trojedne kraljevine prama Ugarskoj odvisni od odnošajah Ugarske prama monarhiji, onda se nalazimo u jednom circulo vitioso. Mi nemožemo riešiti austrijanska pitanja prije ugarskoga, ali nemožemo riešiti ugarskoga prije austrijskoga. Riešimo mi austrijsko pitanje prije ugarskoga, dakle samostalno onda vriedjamo naš zakonski članak 42., cjelokupnost krune i tradiciju našu historičku, i moramo si tražiti saveznika preko Sutle. Ako pako mi riešimo ili bolje rečeno hoćemo riešiti naše odnošaje prama Ugarskoj prije od onih prema monarhiji, onda neimamo niti predmeta, a svakako bi mo-

gla ciela Austrija i Ugarska čekati, dok mi sgotovimo našega ugovora, a to nije moguće. Iz ove neprilike nas nemože spasit, po mom osvjedočenju, nego jedan jedini put, i onaj, koji u budućnost gleda, gledati mora uviek i uvažiti i prošlost. Ugarski sabor god. 1848. stavio je zaključke, koji su bili ubitačni za našu autonomiju, ugarski sabor mogao je staviti te zakone; jer smo mi bili ondje zastupani, i ugarski sabor imao je pravo zakone stvoriti. Iz toga sliedi, da ako mi stupimo u savez s Ugarskom, da preinačenje naših odnošajah nebi moglo nikada biti predmet ugarskoga sabora; jer mi smo prije više stotina godinah sklopili samostalni savez, ipak bi ugarski sabor mogao to preinačiti. Dakle ako mi danas samostalno savez s Ugarskom sklopimo, to bi ga mogao već treći ili četvrti ugarski sabor preinačiti, i mi bi bili ondje, gdje smo bili i 1861. godine i toga ja neću.

Ja ću pošten savez ili nikakav; jer glede toga pitanja valjati mora ona stara maxima „Vota ponderantur et non numerantur". — Stupimo i mi u ikakav savez s Ugarskom, prvi bio bi uvjet taj, da riešimo naše odnošaje prama njoj i preinačenjenjih da bude neodvisno od zaključkah ugarskoga sabora; nego da o njih može samo hrvatski i ugarski sabor putem sporazumljenja slobodno što zaključiti. Ako se držimo mi toga načela, i ako se s druge strane i Ugri drže toga načela, onda nam neprieči ništa k zajednici stupiti i odnošaje ugarske naprama monarkiji dakle austrijsko pitanje riešiti. Moja načela su ovaa, ja kažem: podpuna samostalnost trojedne kraljevine prama Ugarskoj i državna solidarnost ugarske krune prama Austriji, i uvjet tomu neka je, da ugarski sabor očituje, kakovim načinom nam bude ta samostalnost zajamčena, i da vidimo da li ima ta solidarnost za nas biti koristna ili ne. Buduć da sam ja moja načela u tom obziru razvio, prelazim na adresu g. Stojanovića, te čitam u njoj, „da se nadamo, da će odgovor ugarskog sabora narodnim zahtjevom i potriebam pravedan biti, i dosljedno oko izvedenja cjelokupnosti ovih kraljevinah bratinski nastojati".

To su uvjeti, koji to izrazuju, što ja kažem. On veli nadalje. „Da smo u tom slučaju pripravni riešit državnopravno pitanje u zajedini sa Ugarskom na način, koji bi potrebam monarkije i željam krune s jedne, a s druge strane zakonitomu stanovištu zemaljah k kruni spadjućih odgovarao. Tim bi se ujedno položio temelj i predmet užjemu savezu sa Ugarskom, koji savez tek po uredjenju obćih državopravnih odnošajah svoje čisto opredieljenje i označenje dobiti može".

Osnova odbora, nasuprot tomu kaže dalje „u zajedinstvu s kraljevinom Ugarskom, ali na temelju podpune državne jednakosti i ravnopravnosti obijuh kraljevinah kano dvajuh jednakih i ravnopravnih historičko-političkih osebinah jedne te iste krune".

Po mom osvjedočenju je to 1.) protuslovje; jer kad mi riešimo to pitanje, onda riešimo samostalno, dakle ne zajednički; 2.) ja mislim, da niti jedini ugarski sabor pristati na takove ponude nemože, jer većina ugarskoga sabora bila bi jedan glas, i većina našega sabora bila bi drugi glas; ako bi dakle jedan sabor drugčije mislio nego drugi, nikada i nikako nebi mogli napredovati. Ja neću navesti, da u našoj diplomaciji nikakve absolutne većine neima. Što se tiče osnove ili da bolje rečem izpravka, to moram kazati, da on nije jasan. On kaže, da „bi rado stvar tako udesiti, da se uzmognemo u sporazumku s Ugarskom upustiti u potanje preciziranje zajedničkih državnih posalah monarkije i ustanovljenje forme njihova razpravljanja, i zato da preponizno molimo vaše Veličanstvo, da bi blagoizvolilo ugarski sabor o tom ubaviestiti, ter pozvati, da sa svoje strane odredi povjerenstvo

Proti tomu se nemože ništa imati, dapače i meni se to čini shodan korak, nego samo ja neznam, da li ima ovo povjerenstvo riešiti državo-pravno pitanje, ili se ima samo o tom upustiti u dogovor sa ugarskim, kako bi se obstojeće možebiti formalne zapreke ukinule.

U drugoj polovici opet veli: „nemislimo odstupiti. od prava samostalno riešavati najviše državne poslove; a napose ovo državopravno pitanje — pravo — koje saboru trojedne kraljevine pripada iz samosvojnosti naše i koje je i Vaše Veličanstvo istomu saboru priznalo u previšnjem proglasu od 20. rujna 1865.

Tu bih ja pitao, je li to u svakom slučaju, i ako to nije, u kojem? Ja velim dakle, da izpravak manjine nije jasan. Da osnova odbora nebi imala alineu 38., te mjesto te alinee 13. i 14. osnove g. Stojanovića, to bi meni bilo svejedno, koju za temelj našega viećanja primamo.

Ako ima Ugarska iskrene namjere s nami, ako ima iskrene namjere sa Austrijom, onda može ona poprimiti osnovu Stojanovića, a uvjete osnove odbora ona po mom mnienju primiti nemože, i što se izpravka tiče, to ja nisam moguć razabrati, što će on reći. Upravo je našemu saboru dao milostivi naš kralj prvu rieč: mi smo dakle moralno obvezani, da odgovorimo na plemenitu namjeru vladara; ako taj korak nebude plodan, to sam touvjeren, da je liberalna stvar za dugo vreme propala, i znam, da će se neprijatelji te stvari tomu jako veseliti, i netemeljitost i nezrelost naša politička tim se dokazati. Meni se čini, da ništa nije naravnije, nego da mi prepustimo ugarskomu saboru kao najvažnijemu faktoru, da se izjavi: Izjavi li se on na način, svrsi neodgovarajući, onda smo mi tamo, gdje smo i danas, te izgubili nismo ništa. Izjavi li se pako sabor ugarski na način, koj svrsi odgovara, neznam, zašto bi si mi sami ruke vezali s takovimi uvjeti, i zašto nebi zajedničkim riešenjem državnopravnih pitanjah spasili cjelokupnost ugarske krune i zadovoljili možebiti i volji vladara. Medjutim, ja štujem narodna čuvstva; koja su ne možebiti, nego sigurno povodom da osnova adrese odbora tako glasi, kao sto glasi; nego meni se čini, da imamo ova čuvstva s hladnom krvlju spojiti i uvažiti naše okolnosti.

Ja bi bio s time svršio, da nije g. Stojanović u prošloj sjednici potaknuo škakljivo pitanje zakonah od god. 1848. Buduć nebi rado, da bi sviet u našoj sabornici kao što i izvan našega sabora mislio, da su ona gospoda, koja možebiti glasuju za osnovu g. Stojanovića, prijatelji zakonah ugarskih od god. 1848: s toga smatram si za dužnost, da nješto o tom progovorim.

Ugarska bila je nesamo jedna od najstarijih kraljevinah u Europi, nego je Ugarska prva ustavnim načinom vladana država; nije se dakle čuditi, da su gradjani te države uvjek branili historičnu samostalnost i ustavnu slobodu. Povjestnica kaže, da se je morala boriti za jednu i drugu, jer su bečki državnici jednu i drugu uzkraćivali; što nisu neposredno učiniti mogli, učinili su posredno, to jest putem dvorske ugarske oblasti. Ova borba bila je povodom, da su ugarski rodoljubi god. 1848. u interesu svoje neodvisnosti, u interesu svoje ustavne slobode tražili, molili, i dobili ustavno stanje cjelokupne monarkije s jedne strane, a s druge neodvisno ministarstvo u Pešti. Ja kažem, da su ugarski rodoljubi sasvim dosljedno tražili kraljevskog namjestnika, jer su dobro znali, da zaključci ugarskoga ministarstva, ako u svrhu po-

tvrdjenja idu u Beč, ipak došli bili u cenzuru bečkih državnikah. Nu, gospodo, tim se načinom Ugarska odciepila god. 1848. od ostale monarkije, nego samo formalno, jer Ugarska nije bila nikada više odvisna, nego upravo god. 1848. i poslje god. 1848.; ministarstvo bečko sudilo je i odlučilo o sudbini Ugarske onda, kad je Ugarska imala neodvisno ministarstvo u Pešti, i sada kad su ugarski ministri zastupani u ministarstvu, u Beču moramo priznati, što se upliva tiče, da je Ugarska sasvim ravnopravna sa drugimi pokrajinami, zato s moje strane tražim jamstvo za samostalnost i neodvisnost ugarske krune u najviših poslovih, ne pako u takovom odciepljenju kao što se sadržaje u zakonih od god. 1848. Ugri, kad su stvorili te zakone, primili su formu za stvar; isto tako radimo, meni se čini, i mi; i mi bi rado formi žrtvovali stvar. Županija zagrebačka imala je prije 1848. god. više neodvisnosti, više samouprave, više slobode i autonomije, nego ciela trojedna kraljevina ovih godinah.

Dakle ja sam to očitovanje dao, i bio bi ga takodjer dao u ugarskom saboru, ako bi u njega stupio, da se nebi mislilo, da su ona gospoda, koja glasuju za osnovu g. Stojanovića, prijatelji tih zakonah od god. 1848. Pridržavam si pravo, ako bi se primila osnova g. Stojanovića, učiniti svoj amandement, da će biti jasno, da mi štujemo zakonitu formalnost zakonah ugarskih od god. 1848., ali da niti smo formalne zakonitosti niti tih zakonah veliki prijatelji. (Živio!)

Bilježnik Urpani: Na redu je g. Perkovac.

Ivan Perkovac: Pristajuć uz osnovu adrese odborove, na kojoj sam i sám sudjelovao, moram očitovati svoje uvjerenje, da je ona potekla iz sdušnoga razmišljanja o državnom pravu trojedne kraljevine. Ako imade ikakvo načelo, kojega se moramo nada svim, prije svega i bez svakoga prigovora držati, to je moje najdublje uvjerenje, da je to načelo — naše pravo, koje se sa malo riečih izriče ovako: trojedna kraljevina. Samo ta politika može se nazvati politikom hrvatskom i samo za takovu stupiti ću na ovo borište parlamentarno.

Nebi rado, da me tkogod krivo razumije. Ova se politika u ovo posljednje doba zlo upotrebljavala pód izlikom tako zvane samostalne politike. Izpoviedam naročito, da ja tu politiku samostalnosti perhorresciram, jer nam ona nije ništa drugo savjetovala, nego da se odreknemo svih uvjetah svoga političkoga obstanka; ona nam je rekla, da smo vlastni odreći se svoje samostalnosti! (Živio!)

Imao sam priliku podulje, mirno i samotno razmišljavati o autonomiji, koju od njekog vremena uživasmo. Meni se je ona činila kao slaba i krhka plav na širokom moru austrijanskoga natražnjačtva, koje se je više putah uzburkalo duhom absolutističkim. Čuo sam jauk one momčadi, štono je tim brodom upravljala, a i vi ste ga čuli, nu što je najgorje, čuo ga je i zapovjednik velikoga broda, koji neprestano plovi na onom moru, pa joj pritekao u pomoć, uzeo joj zastavu, privezav uza se, te hranio i napajao ostanci svoga broda.

To vam je slika i prilika autonomije, koju smo uživali. (Živio!) Žalostan je to prizor bio, i ja bi od svih vas najmanje o tom govorio, kad bi se moglo reći: bilo je i bitisalo.

Moja je namjera svagda bila i biti će, čuvati se svakoga miešanja s protivnimi elementi, koji se samo na izliku mogu slagati s našimi načeli, zato sam mislio, da moram smjer svoga očitovanja potanje označiti. Držeć ja javno pravo trojedne kraljevine za stožer i izhodište naše politike, moram reći, da su me veoma neugodno dirnule dvie izreke, što sam ih u subotu u ovoj sabornici čuo. Jednu tih mislih izrekao je g. zastupnik kotara osiečkoga, a drugu nj. uzoritost g. stožernik zagrebački.

Priznajem drage volje, da ja nisam vlastan suditi o tom, koliko ima rodoljubja u onom govoru, što se prekjučer orio sa govornice saborske, s mjesta izvjestiteljskoga. Nu to mogu ipak reći bez bojazni, da nedržim za plemenito o siromašnom narodu hrvatskom govoriti s preziranjem (Dugotrajni živio i pljeskanje u sabornici i galeriji); nedržim, da je plemenito kovati oružje proti hrvatskomu narodu iz njegove nesreće. Lako je reći: Ugri su slavljeni, Ugri su ugledni, štovani, a mi Hrvati smo kukavice, koji svoje oružje nudimo natražnjačtvu, koji se vazda borimo za sebične i nevaljane svrhe. Lako je reći, ali težko dokazati.

Ja sam vazda priznavao, priznajem i sada, te neću nikad prestati priznavati, da su hrvatske mišice bile više putah zlo upotrebljavane: nu zar je tomu kriv hrvatski narod; zar su njegovi zastupnici vlastni radi toga o njem s preziranjem govoriti?

Neka mi se oprosti, ali moram reći, da onaj gosp. govornik nepoznaje niti povjesti hrvatskoga naroda, niti povjesti ostalih narodah. Kad bi on povjest hrvatskoga naroda poznao, znao bi, da se je taj narod svagda, kad je slobodno raditi mogao, za svoju slobodu i za svoj ustav borio istim onim oduševljenjem, kojim budi koji drugi veliki i plemeniti narod. (Živio!)

Da se sada podignu oni i onoliki hrvatski junaci, koji su s mačem u ruci pali na bojnom polju, kako narod pjeva, za slobodu zlatnu i krst častni, te da se prikažu u svojoj krvavoj haljini onomu govorniku, koji slobode nije valjda nikad drugčije branio van pustim govorom, on bi jamačno od užasa zaniemio na sve vjekove. (Živio!)

Nu taj gosp. žalibože nepoznaje ni povjesti drugih narodah, jer kad bi ju poznao, uvjerio bi se bio, da su više putah nevaljale vlade i najplemenitiji narod uprav do rugla upropastile. Opominjem ga samo na vladu Jakoba II. u Englezkoj; ako nije povjesti ovoga vremena čitao, neka ju čita, pa će onda drugačije govoriti. A što se tiče ugnjetavanja jednoga naroda po drugom, to ga pitam: koliko ima narodah, koji nisu nikad drugih ugnjetavali? Ja toga neću ni nemogu potanko iztraživati, nu dosta mi je reći, da je čista istina, i u tom svatko može pristati uz mene: da netreba narodu upisati u grieh, što su skrivili pojedini ljudi, i čemu narod sam odoljeti nije mogao.

Vratit mi se je na izreku g. stožernika zagrebačkoga. Molim, nemojte misliti, da ona nespada na stvar, ja sam usuprot duboko osvjedočen, da se je prekjučer složila skrajna ljevica sa skrajnom desnicom ovoga sabora u jednoj misli, koja je protivna glavnomu načelu one politike, koju ja branim.

Mislim, da vas netrebam uvjeravati, i da ćete mi na rieč vjerovati, da ja za neugodnu zadaću držim, i svagda ću držati, govoriti proti govorniku, koji je i radi visokoga dostojanstva i radi častne starosti i radi drugih premnogih kriepostih ne samo čašćen, nego upravo odlikovan po ovom saboru. Nu ja držim i držati moram, jer bi mi vi drugčije zamjerili, da je dužnost zastupnička puno preča od ugodnoga posla. I zbog toga ću nj. uzoritosti odgovoriti.

Nj. uzoritost reče: da žaobe, tegobe i zahtjevi nespadaju u adresu. Istina je to, kad bi se pitalo: što je vladi po volji; tada nebi dakako spadale; nu ako se pita, što je

narodu na korist, to se bez toga nikako biti nemože. Moram opetovati, da mi je žao, što to reći moram, al moram! Meni se čini, da u politici uzoritoga stožernika zagrebačkoga vlada njekakva — kako ću reći — strašna dosljednost. Prije god. 1848. govorio je i radio za onu politiku, koja je uprav tako bila protivna težnjam hrvatskoga naroda, kao što je i sadašnja. Poslie god. 1848., kad se je na ruševinah hrvatskoga ustava podigla Bachova vlada, on je uz nju prianjao. On je isto tako žestoko, isto tako vjerno zagovarao politiku Schmerlingovu, koju je u zadnje vrieme osudila kraljevska rieč. Sada zagovara politiku, koje ja neznam, kako bi pravo nazvao, da se nezamjerim, politiku, reći ću — nikakovu.

Zamiera nam se, što u osnovi adrese navodimo tegobe, zahtjeve i žaobe naše. A što mi činimo? Pozivljemo se na zavjeru kraljevsku, pozivljemo na obećanje kraljevsko, pozivljemo na kraljevsku rieč, pozivljemo na svetinju zakona. Ako će to koga uvriediti, onda pitam, nije li uvreda, što se od naroda traži toliko žuljevah, onoliko krvi njegove? Narod je kruni povjerio svoja prava, da ih čuva, jer je mislio, da je to takovo čuvalište, kojemu se nitko nepribližuje bez velike pogibelji. A on se sa žalošću uvjerio, da sluge kraljevski od tih pravah toliko otimlju, koliko god mogu. Neznam, da li je to u prilog monarkičnomu načelu, ako se tužbam i tegobam ovako mjesto uzkraćuje; nu to znadem, da je proti načelom one politike, koju ja zastupam — proti ustavnoj hrvatskoj politiki.

Zavelo bi me na daleko, kad bi još više toga htio o tom govoriti, već se vraćam k samoj stvari.

Pitam, koje su one žaobe, koje su one tegobe, koji su oni zahtjevi, što su u odborskoj adresi navedeni, i za koje je odbor mislio, da ih navesti mora? Nadam se, da ćete mi vjerovati, da sam osnovu adrese dosta putah čitao, dosta putah čuo i u njoj našao samo jedan jedini zahtjev, i to je zahtjev cjelovitosti zemljištne i politične. O tom će biti i kašnje još govora. Za sad velim samo to, da, ako je zahtjev o cjelovitosti zemljištnoj i političnoj, kako se traži, pravedan, da su onda same po sebi opravdane i tegobe, koje pred nj. veličanstvom podižemo zato, što se toliko vremena našemu pravu nezadovoljava. Ja mislim, da je to logično.

Što se tiče žaobah, neznam pravo, što se pod ovom riečju razumieva; nu ako se razumieva ona kritika veljačke vlade, o kojoj ima u osnovi odborskoj možda kakvih deset linijah, moram očitovati, da sam upravo ja, možebiti sam ja, o tom nastojao, da te rieči u osnovu dodju. Kad se budu ta pitanja pobliže razpravljala, onda ću ja svoje nastojanje braniti. Sada velim samo to, da je tomu razlog taj, što sam ja podpuno uvjeren, da posljedice nevaljale vladavine nemogu prestati, čim prestane vladavina. Takovim tvrdjenjem pokazalo bi se podpuno nepoznavanje državnoga života. Ni u privatnom životu nije drugčije. Najprostiji gospodar kuće, kad umre, ostavlja za sobom tragove svoga poslovanja i svoga rada, a kamo neće vlada, koja nije sasvim još ni prestala. Gospodo moja! to osjećamo duboko svaki dan i svaki čas, da organi one tobože propale vlade u našoj domovini još existiraju i da rade — dakako malo mirnije nego prije, ali da rade svakako još i sveudilj. (Živio!)

Nebi ju rado izreći, ali mi se nameće rieč, koju upravo ja nebi hotio izustiti, da mi se neprigovori, da je to tako moj običaj — nebi rado spomenuo birokracije, koju smatram trakavicom (njemački se zove Bandwurm) našega naroda. Ta nesreća muči narod naš već odavna. God. 1860. je mislio, da se je nje riešio, al se je ljuto prevario, pa će se opet prevariti, ako neupotriebi žestoka lieka. (Živio!)

Ako ću govoriti za osnovu adrese, kako ju je odbor predložio, to se moram držati i njezina reda, pa ću reći, da nam je najpreča bila cjelovitost zemlje. Zašto? To sam već kazao. Mislim naime, ako se ima oživotvoriti, ako ima istinom postati ono, što pod trojednom kraljevinom razumievamo i što sačinjava prava trojedne kraljevine: to mi bez te cjelovitosti nemožemo ni kud ni kamo.

Nije ovo ovdje prvi put, i do sada sam ja u svom saborskom djelovanju, kao član odbora za adresu, čuo, da nije sada umjestno, nije probitačno, nije političnо zauzimati se za tu cjelovitost; ali ja velim, da ako sada toga neučinimo, nećemo učiniti nikada!

Naravna je stvar, al se ipak mora konstatirati, da je glede cjelovitosti zemljištne i političnе narod naš bio u svojih zahtjevih vazda dosljedan; nu zastupnici njegovi, s njekoje barem strane, kao da su njekako promienili svoje mnienje.

Mnogi od vas gospodo, sjećaju se živo sabora od god. 1861., a mnogi su u njem i sami sudjelovali, pa će mi biti svjedoci, da se god. 1861. nije našla ni duša, koja bi bila prigovorila tomu najprečemu zahtjevu našega naroda. Najprije je taj sabor u posebnoj predstavci očitovao, da je zapriečen u svom djelovanju, dok se ta cjelovitost nepovrati. A poslje, kad je adresa pošiljana nj. Veličanstvu, ponovljen je ovaj zahtjev puno jačim, puno oštrijim, puno peremptornijim načinom, nego što se to čini u današnjoj našoj adresi.

Nisam čuo samo od svoga veleštovanoga predgovornika, nego i od druge gospode, da valja prama vladi, koja je liberalna, koja ima po nas dobre namjere, govoriti umjereno, ublaženo, njekako, rekao bih, ljubkije.

Ja baš neznam, u čem se ta liberalnost vlade naprama Hrvatom sastoji, ali to znam, da se ni k najliberalnijoj vladi nemože govoriti umjerenije i blaže, nego što se govori u osnovi adrese, izradjenoj po odboru. Jer što se zahtieva glede Dalmacije? Ništa drugo, nego da se dokinu one zapreke, koje su do sada priečile njezino sjedinjenje s Hrvatskom.

A što se zahtjeva glede Krajine? Glede Krajine konstatirano je jednostavno, da je njezin obstanak protivan državnomu pravu trojedne kraljevine i njezinomu narodnomu razvitku. Ako bi to i moglo suvišno biti, al neistinito nije, dok bude Boga i pravde! (Živio!)

Zahtjevi osnove sasvim su umjereni, jer se ona obazire na kralj. odpis od 8 studenoga 1861. Naravna je stvar, da ga neprihvaća, već argumentira proti mislim u tom odpisu izraženim, pak kaže napokon, da smo uz stanovite uvjete pripravni obazreti se na zahtjeve vladine. Moram ovdje primietiti, da se naša osnova adrese bitno razlikuje od zaključka od god. 1861., proti kojemu onda nisu govorila ona gospoda, koja se sada protive našim pravednim zahtjevom, a ono je ipak rečeni zaključak bio sasvim radikalan, zahtievajući tako rekuć, da se Krajina preko noći dokine.

Mi sada velimo, ako se nj. veličanstvo odazove našoj smjernoj al i pravednoj želji, ter učini naredbe, da se dokine saborska tegoba glede vojničke krajine, da smo pripravni upustit se s vladom u zakonarski dogovor i porazumjeti se o tom, kako da se obziri na obranbenu snagu države i obziri na odnošaje, koji su se tečajem vremena u krajini razvili, u sklad dovedu s našim državnim pravom.

Ako se prizna naše državno pravo, kao što se priznati

*

mora, to je ovaj predlog najlojalni, što se je učiniti mogao. Mi nezahtievamo i neištemo, da kralj svoju vojsku — koju neznam, treba li ili netreba, al veli, da ju treba — naprečac razpusti, te se liši svojih jeftinih — ne na pohvalu nego istini za volju budi rečeno — junačkih vojnikah. Mi nadalje priznajemo, da se valja obazreti na odnošaje u krajini postavše. Neću da govorim ob odnošajih, o kojih bi se osobna pitanja poroditi mogla; vi ćete se zadovoljiti, ako samo napomenem, da se odnošaji krajine sbilja vrlo razlikuju od odnošajah naših, koji u provincijalu živimo, pa da ih nije moći dokinuti bez prelazne dobe. Mi smo za to taj prelaz naznačili, mi smo taj prelaz predložili, rekavši, da se krajina bar u zakonarstvu, u upravi i u sudstvu izjednači s materom zemljom.

Moj visokoštovani predgovornik nije proti tomu, ako sam ga dobro razumio, ništa kazao, nego misli, da se u tom poslu može drugim načinom, drugim putem puno uspješnije raditi. Neću se možebiti prevariti, ako njegovu politiku nazovem solonskom politikom. Moram očitovati, da ja dokučujem, i priznajem svu i podpunu važnost te politike, al zato opet velim, da ona bez podpore naroda nevalja ništa; ona može samo put krčiti onomu pravcu, kojim je narod udariti nakanio; ako ta politika neima naroda za sobom, badava su svi njezini putevi.

Da stanje krajine zahtieva sjedinjenje njezino s materom zemljom, toga neće nitko zaniekati, tko je ikoliko zavirio u nju, ili u spise, koji o njezinom stanju govore. Svatko zna, da je krajina Eldorado statistike. Uzmite dakle statistiku krajine u ruku, pa ćete vidjeti, da je ona, premda gotovo jednaka ostaloj polovini naše domovine, u svih stvarih, koje napredak naroda sačinjavaju — malo ću reći, ako reknem — za polovicu u nazadku. Neću reći, da je to krivnja našega naroda. Lako je napredovati narodu, koji je u skupu, koji složno radi; ali težko je nam, koji smo tako razštrkani jedan od drugoga, da se jedva za mjesec danah možemo vidjeti.

Krajina, to ćete mi svi priznati, rodila je već puno odličnih ljudih, puno junakah, puno i slavnih muževah; al priznat ćete mi i to, da ti muževi nisu mogli raditi na korist svoga naroda; njimi se je koristilo carstvo austrijansko, njimi se koristila Europa, a Hrvatska najmanje.

Ovako je i s Dalmacijom. Ona pogiblje u svakom obziru; toga nisam ja pronašao, to su izrekli njezini zastupnici, to su izrekli oni muževi, o kojih se punim pravom reći može, da stanje Dalmacije poznadu; ti su muževi očitovali ne jednom nego svakom prilikom, da je najživlja želja Dalmacije sjediniti se s braćom preko Velebita.

Ja nisam savjetnik austrijanske vlade, niti želim to biti, ali kad bi bio, svjetovao bi ju, da ona nikako i nikada neće Dalmacije sebi osjegurati, van ako ju sdruži sa zemljom, koja je voljna i sposobna braniti ju.

Sdruženju Dalmacije prigovaraju njekoji državnici, da vlada nemože onakovih obalah, kakove su dalmatinske, izručiti narodu, koji u saboru svom hoće da odlučuje sudbinom ciele carevine; al ti državnici zaboravljaju na to, da će austrijanska vlada i onda, kada Dalmacija bude pridružena Hrvatskoj, zadržati svoje topove i baterije na obalah dalmatinskih.

Za mene nemože biti razlogom proti združenju Dalmacije ni ono, što je moj visokoštovani predgovornik kazao o siromaštvu Dalmacije. Gospodo, kad bi mi sve od sebe odbijali, što je siromašno, nam nebi ništa ni ostalo. Mi moramo svi priznati, da je Dalmacija, da je naše Primorje, da je sva Hrvatska siromašna. Nu siromašna je i Ugarska, siromašna je i sva Austrija. Ja neznam, kakvim nam se načinom može prigovarati to, što nas je vlada sa miliardi dugovah u siromaštvo spravila! Neka se skine s nas taj teret, pa će se vidjeti, kako liepo možemo živjeti.

Znam i ja, da Hrvati neimaju velikaštva, da neimaju bogatstva, da se neimaju nadati posjetom kraljevskim. Ovo me sjeća na prizor, što se dogodi u ugarskom saboru. Vi svi znate, kako je onamo došla veličanstvena uzorita, liepa i krasna kraljica, moleći ga, da joj pomogne obraniti nasliedje i posjed njezinih otacah. Razmišljavajući o sudbini naše zemlje vidim i ja pred nami ženu, al ta nije kićena, već siromašna, koja plačuć ište od nas, da joj pomogne spasiti nasliedje njezino, posjed njezin — a to je, gospodo moja, domovina naša! (Živio.)

Rekao sam na početku svoga govora, da ja za glavno, mogao bih reći, bezuvjetno načelo, svakoga hrvatskoga politika držim državno pravo trojedne kraljevine, a to državno pravo nemože se nikad u život privesti, dok joj nije povraćena njena cjelovitost.

Istom na tom temelju možemo se upustiti u rješavanje državo-pravnih pitanjah, koja se riešiti mogu, premda su naše okolnosti, Bogu budi potuženo, dosta zamršene, ako u nas bude dobre volje. Ako bi i ja imao štogod tomu doprinieti, to bi prije svega želio, da svatko od nas prizna, da nijedan narod neostaje stojeć na jednoj točki, kao što se veli, mislim, u jednom kraljevskom reskriptu, nego da neprestano radi i napreduje. I zato mi se čini, da je ona najgorja politika, koja hoće da ide za ciljem svojim bez obzira na druge narode.

Ja se žalibože nemogu pohvaliti Bog zna kakovim poznavanjem povjesti našega naroda, nu to znam jamačno, da je hrvatski narod, odkada je došao u ove krajeve, gdje sada stanuje, svagda bio u njekom bližnjem državnom odnošaju sa susjednimi vlastimi.

Zašto je to tako bilo, toga ja niti mogu niti hoću iztraživati, kao što neću iztraživati ni toga, je li ono veća sreća ili nesreća bila po Hrvate, što su se u ono davno doba sdružili s Ugarskom. Neću iztraživati nadalje ni toga, da li je hrvatski narod upravo morao sada vladajuću prejasnu kuću pozvati na priestol svoj, ili je mogao i što drugo učiniti.

Faktum je to, da su Hrvati s Ugri sdruženi i da se ovako sdruženi od vjekovah otimlju uplivu jednoga vrlo mogućega naroda, pa da su napokon ipak sdruženi sa zemljami, koje sačinjavaju carstvo austrijansko. Ovo posljednje nebi možebiti ni s daleka bila tolika nesreća po Hrvatsku i Ugarsku, da neznamo iz gorkoga izkustva, da to naše sdruženje proiztiče iz želje onoga mogućega naroda, nesamo da uzdrži kod nas svoj upliv, nego da se ovdje upravo ukorieni. I zato držim, da je problem svekolike naše politike, kako ćemo to zapriečiti.

Dopustite mi, pa prije svega pozornost vašu obratim na jednu okolnost, o kojoj visi, da se ovaj problem naše politike dobro razumije. Vi svi znate, da njemački živalj po svom prevelikom napredku ima i veliku moć, koja se svimi mogućimi načini svud i svagdje očituje. A najgorje je to, što je na strani njemačkoga življa na veliko razvita obrtnost i novčarstvo. Nu to je opet sasvim naravno, jer po krivom razvitku današnjega družtvenoga stanja ta je obrtnost i to novčarstvo vrhunac naopake civilizacije, koja se neda jednim mahom skrenuti sa svoga pravca.

Ako se to pitanje malo pobliže razmotri, uvjerit ćemo se jamačno, da se svakolika pitanja austrijanska mogu svesti na jedino pitanje narodnoga gospodarstva. Ako se jednom u tom obziru otmemo njemačkomu narodu, budite uvjereni, da će nam on ono ostalo i sam pokloniti.

I vi, koji razmišljavate puno o austrijanskoj politici, i vi, koji ćutite posljedice njezine, vi svi znate, u kakvom smo danas stanju financialnom. A to stanje postalo je sa nevaljaloga gospodarstva. Zato ja držim, da u tom poslu imamo jednak interes s Ugarskom, i da to pitanje neće nikad po nas povoljno riešeno biti, ako ga nebudemo rješavali u družtvu i u zajednici s Ugarskom. —

Ovo je moj glavni razlog, zašto sam ja za zajednicu s Ugarskom. Ja nisam tako nagao, te bih mislio, da će makar i tim putem pitanje austrijanskih financijah za 24 sata riešeno biti, ali to znam, da se samo tim načinom može pripraviti povoljno riešenje toga pitanja.

Naravna je stvar, da se radi toga cilja moraju poprimiti i shodna sredstva. Ako hoćemo uticati u razvitak austrijanskoga gospodarskoga stanja, moramo uticati i u razpravljanje onih poslovah, koji se toga stanja tiču i o kojih to stanje visi.

Dakako, ti su se poslovi i do sada razpravljali, al razpravljali kojekako. Kako će se u buduće razpravljati, toga ja sada nebi znao potanko kazati; ali to mogu reći, da se moraju drugčije razpravljati, nego što su dosada razpravljani, i da mi to novo razpravljanje moramo urediti u zajednici s Ugarskom.

Kad mi nebi imali nikakovih interesah, nikakovih željah, nikakove volje stupiti u družtvo s Ugarskom, morali bismo to učiniti već s ovoga razloga. Pa kad nebi ništa više htjeli, nego nagoditi i urediti se s Austrijom glede posla, što smo ga do sada s njom imali, morali bi to obaviti u zajednici s Ugarskom.

Da smo mi s Austrijom združeni i svezani, to sliedi, gospodo moja, iz pragmatičke sankcije, koju ja niti sam gradio, niti svjetovao da se sagradi. Ali ona obstoji, a obstoje i posljedice, koje su s toga saveza postale. Zato mislim, da je odborova osnova adrese sasvim dobro udešena i da je to vrlo lojalno, što priznajemo, da ima takovih posalah, koji se jednako tiču svih kraljevinah i zemaljah monarkije, i da se mora naći forma njihovoga razpravljanja, koja odgovara koristi i ukupne monarkije i pojedinih njezinih zemaljah.

Moram ovdje samo na kratko opaziti, da je uzoriti g. stožernik i u tom obziru krivo učinio našoj osnovi, veleći, da se ona drži malo ne podpune negacije.

Ako dakle priznajemo te poslove i ako jih hoćemo sbilja urediti, treba da se odlučimo, kojim putem da to učinimo. Ovdje se mora napomenuti dvoje mnenje: Jedni kažu, da bi se to sasvim samostalno učiniti moralo; ja toga mnenja nisam. Drugo je mnenje, da se to mora učiniti u zajednici i u porazumljenju s kraljevinom Ugarskom. Ovo je sasvim jasno i točno izraženo u osnovi odbora.

Odborova osnova adrese razlikuje se u tom od osnove adrese, koju je njezin sastavitelj sam izvolio nazvati „jednoglasnom", što ova prava trojedne kraljevine sasvim ignorira, pak kaže, da mi bezuvjetno u toj zajednici naše poslove razpraviti moramo, i zato ja uz nju pristati nemogu. Ja ću priznati, da je to blagorodno i plemenito, što je moj visokoštovani predgovornik tu osnovu bolje tumačio, nego sám njezin sastavitelj, ali pravo i istinito tumačio ju je ovaj sam.

Mi, koji branimo osnovu odbora, mi velimo, da smo pripravni na temelju čl. 42. porazumjeti se s Ugarskom o tom, kako bi u zajednici s njom mogli obaviti onaj posao, na koji nas nj. veličanstvo naš kralj pozivlje, i koji je s uredjenjem državopravnih pitanjah u tiesnom i pretiesnom savezu. Mi smo pripravni to učiniti, ako najprije ugarski sabor na naš članak 42. odgovori, i ako taj odgovor bude zadovoljio našim narodnim i državnim potrebam.

I sastavitelj osnove „jednoglasne" kaže, da je za članak 42. i da želi i zahtieva, neka ugarski sabor nanj odgovori; nu medju njim i nami ta je razlika, što on taj odgovor hoće da ima samo radi našega budućega užjega državopravnoga saveza, a nezahtieva ga i radi uredjenja državopravnih odnošajah, o kojih visi krunitba. On veli bez okolišanja, da moramo bez svakoga prigovora ići na sadašnji krunitbeni sabor u Peštu.

Ako Ugarska prizna načelo našega članka 42., ako je voljna s nami u zajednici raditi, to mora prije svega priznati onu našu samostalnost, radi koje smo mi, ne baš od obiesti nego upravo iz nevolje, oružje podigli. Može se to nazvati plodom kamarile, plodom i radom reakcije; ja neću tajiti toga, da je austrijanska politika bila, da tako reknem, toli politična, pak je razdor medju Ugarskom i Hrvatskom na svoju korist upotriebila; nu narod je naš, duboko osvjedočen o svojem pravu i uvriedjen u živac, znao, da se dići mora. Ako gospodin sastavitelj jednoglasne osnove misli, da to spada u red kukavštinah hrvatskih, to ga sjećam na njegov govor, što ga je držao godine 1861. u našem saboru, gdje je ono isto, što ja sada velim, puno oštrije, puno jače, a možebiti i većom vikom razlagao. (Živio! u sabornici i na galerijah.)

Ja sam uvjeren, da će to djelo našega porazumljenja s kraljevinom Ugarskom, djelo našega porazumljenja s cielom monarkijom, samo onda sretno za rukom poći, ako ugarski savez i ugarska zajednica nebude imala takovih prijateljah, kakov je g. zastupnik kotara osiečkoga. Ovo isto izvolio je g. Stojanović god. 1861. dozvati u pamet velikomu županu varaždinskomu, kada je taj velikaš hrvatski dvojio o tom, da li Hrvati imadu pravo s Ugri ikakav savez utanačiti, budući da obstojeći medju njimi savez nije ni razkinut. Rečeni zastupnik odgovorio je na to riečmi slavnoga Petra Bakača: Regnum regno non praescribit leges.

Hoće li se on i danas toga držati, onda nedokučujem njegove politike, da mi neimamo drugoga organa, niti ga možemo imati, za uredjenje naših državopravnih odnošajah, nego što je sabor ugarski, na koji bi mi ići morali u smislu ugarskih zakonah od god. 1848.

O tom bi dakako suvišno bilo na široko govoriti i bilo bi suvišno dokazivati, kako je ta politika po naš narod ubitačna, pošto se je ona strana, koja na tu osnovu saborske adrese pristaje, i sama proti tomu izjavila i takovomu tumačenju prigovorila.

Ja sam rekao, da će riešenje državoprav. pitanja, na koliko to o nas visi, za rukom poći, ako u nas bude dosta dobre volje. No tu dobru volju ja sa svake strane zahtievam, zahtievam dakle od zagovornikah protivne mi osnove, da priznadu dvoje: Da ugarski sabor mora, prije nego što se pustimo s njim u dogovor, odgovoriti na naš članak 42., a drugo, da mi našega državoprav. pitanja, koje je u savezu s krunitbom i krunitbenom diplomom, nemožemo riešiti, dok se nismo dogovorili slobodnim načinom, kako to članak 42. propisuje, kojim ćemo i kakovim ćemo načinom kod toga

posla sudjelovati. Kada to dvoje bude riešeno, mislim, da je riešeno sve.

Ako oni zastupnici, koji su, neznam s kojih uzrokah, protivni savezu s Ugarskom, pristanu uz nas, koji ištemo zajedničko riešenje državopravnoga pitanja, to ih molim, da svoje razloge, da svoje želje, da svoje simpatije i antipatije pridrže dotle za sebe, dok nedobijemo odgovor od ugarskoga sabora. Odgovori li sabor ugarski, kako oni možebiti žele, onda smo mi opravdani; odgovori li, kako mi želimo, onda smo sigurni. I to je, žalibože, možebiti jedina točka, u kojoj se slažem sa visokoštovanim gosp. predgovornikom. (Živio!!)

Živković: Nama predleže 2 adresne osnove, o kojih mislim, imamo za sada samo toliko viećati, da li su one prikladne ili sposobne, da mogu služiti specialnoj debati za temelj ili ne. Ja ću se strogo držati stvari, a ne osobah, i zato imam u tom obziru u kratko samo opaziti, da me je neugodno dirnulo u našem parlamentarnom životu, gdje danas trebamo toliko zrelosti i hladne krvi, što su njekoji u podužjem govoru upuštali se više na osobe jedne i druge strane, nego-li na samu stvar.

Ja sam moje razloge obćinstvu ovdje i izvan sabora razvio i umoljavam svakoga od gospode ove vis. kuće, da mi razloge slobodno pobija, no samo u ličnost nedira, jer, gospodo moja! kad čovjek imade ovakov zadatak pred sobom, sigurno je dužan najdublje svoje uvjerenje kazati, a gdje možebiti često nije moguće, da neizusti koje rieči, koje se ovomu ili onomu neće biti ugodne, niti se dopadati javnomu mnenju i svakomu od nas.

Ja sam udario pravcem, koji je pravac praktičan, dakle od mene neka se neočekiva politika čuvstva.

G. predgovornik napao je na g. Stojanovića, a ja mu mogu ponajprije blagodariti na njegovom plemenitom izrazu, da je u njegovoj malenoj adresi našao mjesto izrazu, koji može probuditi i učvrstiti slogu i uzajamnost izmedju Hrvatah i Srbah (Živio); on je našao mjesto izrazu, gdje on narod taj naziva tako, kako ga pred Bogom i pred ljudma ide: narodom hrvatsko-srbskim.

Ja nevelim, da u onoj mnogo većoj i duljoj adresi većine odborove ovo je ime izostalo hotimice ili nehotimice, oli možebiti zato, da to ovamo nespada. Ja nevelim ni jedno ni drugo, ali kada propratim korake naše tobožnje narodne vlade, od god. 1861. onamo, i ono što se je izvan zvaničkih krugovah dogodilo, onda me temeljita sumnja na to navadja, da se svakom prilikom, gdje se o narodu govori, izbjegava ime, koje mu pripada po povjestnici i po pravdi. (Živio!) Gospodo moja, naroda našega zastupnici su u prošlom saboru god. 1861., u kojem sam ja takodjer čest imao udioničtvovati, svečano si usvojili to, da trojed. kraljevinu Dalm. Hrv. Slav. zauzimaju dva srodna plemena kao svoju domovinu, hrvatsko i srbsko. Ja neizključujem niti se dade izključiti, da se po geografičkom položaju i svojoj užjoj domovini Dalmatinac Dalmatincem, Slavonac Slavoncem a Sriemac Sriemcem naziva, naprama trećemu pako, kad se ov narod u cielosti svojoj uzme, onda ga ide ono ime, koje nije geografičko, nego genetičko, plemensko a t. j. Hrvatsko-Srbski.

Ja idem dalje; nemojmo se, gospodo, nikakvoj illusiji ni najmanje o tom predati, da se kruna danas sutra mora sa svimi narodi izmiriti, ako hoćemo, da onaj glas preuzv. kralja od 20. rujna 1865., koji je odjeknuo u cieloj carevini, istinom postane. Ako je tomu tako, i ako s druge strane stoji to, što je izvjestitelj odbora ovdje nam napomenuo, da naša adresa mora inače biti sastavljena nego su obične, t. j. da bude iskreni očiti izraz naših mislih, naših željah, naših zahtjevah i tegobah, ako to stoji, da to sve u adresu spada, ako još u obzir uzmemo to, da nam se je izmiriti sa krunom, urediti naše odnošenje prama Ugarskoj: onda valja da nam je do toga stalo i to, što su braća Srbi na srbskonarodnoj skupštini god. 1861. zaključili, za da vidimo, dali jim se gdi i na koji način što pomoći može, a to bi se moglo u tri redka dovoljno točno izraziti. Ja velim samo, da bi i to moglo mjesta naći, ali će biti valjda još pri specijalnoj debati više prilike o tom progovoriti, za sada pak svakako molim od svih, sudio koji o predležećih adresah ma kako mu drago, neka ostane ovaj izraz, kojega je g. Stojanović glede naroda upotriebio. Ako bi tko prigovorio, da to u adresu ne spada, onda ja velim, da je ovo zastupstvo pravo ogledalo svoga naroda, kad se ovo zastupstvo, kao usta svoga naroda, u adresi na svoj narod pozivlje, i na njega naslanja, mora ga i krstiti onako kako mu po pravu i dužnosti pripada; ja želim dakle, da adresa, bila ova ili ona, takovo ime nosila bude.

Prelazim na samu stvar; te velim, da meni neodgovara niti jedna niti druga adresa toliko, da bi ju mogli uzeti temeljem uspješnoga našega pretresivanja; te ću zato pledirati proti jednoj i proti drugoj

Pledirati ću proti osnovi većine odbora, jer se s njom neslažem glede forme, drugo se neslažem glede unutarnjega sustava, koji ima 2 razdjela, neslažem se glede načina o izvedenju cjelokupnosti naše domovine, isto tako ne glede načina, kako da se ima naše državno pravo riešiti.

Što se forme tiče, ja bih prihvatio mnenje g. izvjestitelja, da ova adresa nebude obična adresa, da nebude običan odgovor na kraljevski govor. Ali kad pobliže svu adresu promotrim, što vidim? Vidim to, da je ona čista replika na kraljevski reskript od 8 stud. 1861. god. Da je tomu tako, trudio se je g. izviestitelj opravdati, te kazao, da i sadašnji reskript, kojim je ov sabor otvoren, upućuje nas na ovaj reskript, te smo ga u našem odgovoru u pretres uzeti morali. Ja sam potražio i proučio ono mjesto, koje bi bilo povodom toga opravdanja. Ono mjesto pako samo toliko veli: da ćemo iza riešenja državopravnog pitanja preći na kralj. predloge u onom redu, kako to u reskriptu od 8/11. 1861. g. navedeno stoji. Iz ovoga mjesta ja nemogu ništa drugo izvesti, nego to, da kad budemo s ovimi pitanji gotovi, da onda na dnevni red stavimo ono, što u prvom reskriptu naznačeno jest; a nipošto to, da se sve ono, sto je kralj u prvom reskriptu o Dalmaciji i krajini govorio, ovdje oprovrgavamo. Ta forma se meni nevidi prikladna, shodna, nego mi se imamo onoga reda držati, kojim je kralj k nami govorio, a pogledom na duh manifesta od 20. rujna, ta replika nebi bila niti umjestna.

Što se načela tiče, ja bih prihvatio i prihvaćam, da udarimo putem onim, kojim su išli svi naši sabori, da jedanput zacielimo ovu ranu naše domovine. To je sve liepo, ali taj način izliečenja jest onaj, kojim bi se naš sabor mogao razbiti.

Načela, kojih se je držao odbor u alineah 28, 29 i 31 takova su, da, što u istinu nije izrečeno, ipak iz svega proizlazi to, da se ti zahtjevi stavljaju kao uvjeti našega sporazumljenja s jedne, a Ugarske s druge strane uvjeti, koji bi se morali izpuniti prije krunisanja kralja; taj uvjet jasno proizlazi iz alineje 28. (Čita):

Ja mislim, da je ovo načelo ovdje nepraktično iz 3

razlogah, 1. Dalmacija se spojiti prije s nami nemože, dok mi našega odnošenja naprama ukupnoj monarkiji neriešimo; jer od ovih odnošenjah zavisi to, u kakav savez naprama Ugarskoj i ukupnoj monarkiji ima Dalmacija stupiti; onda je naravna stvar, da si i pridržati može, što odstupiti neželi, ako bi pri takovom savezu povreda njezine autonomije joj prietila; dakle svakako će ona na to gledati, kako ćemo se mi s Ugri pogoditi.

2. Što se tiče odnošajah Dalmacije naprama cjelokupnoj carevini, vi svi znate, da je Dalmacija s njom u tiesnoj realnoj svezi, dakle bi valjalo, da i kruna vidi, u kakav odnošaj će poslje Dalmacija, koju sada već kod sebe ima, stupiti prama njoj. Ovaj je drugi razlog. Treći razlog jest onaj, koga je barun Hellenbach napomenuo i na kojega se ja tu više upušćati neću, da naime i iz materialnih razlogah izvedenje ovoga utjelovljenja prije moguće nije, nego se mi sa Ugarskom uredimo.

Što se Krajine tiče, ovo je jako delikatno pitanje, koje smo mi takodjer u svako doba potaknuli no u 32. alinei adrese tako je izrečeno, da je minimum naših zahtjevah taj, da se donde, dok se iznimno stanje u Krajini neda dokinuti, ustav barem glede svih onih uvede, koji pod puškom ne stoje.

Gospodo moja, mi smo prije njekoliko danah na mnogo manji zahtjev glede krajine takav odgovor dobili, koji nam bez ikakvih razlogah jednostavno kaže: Kralj nije pronašao uslišati vašu prošnju. Meni se čini, da je ovo pitanje krajiško za krunu uprav: Noli me tangere. Ako je to tako, kako se možete nadati od toga drugomu posljedku, nego se ja i bojim, da se nam naš sabor o takovom uvjetu nerazbije, ili držite li vi to, da se bez našega sudjelovanja Austrija nemože urediti, t. j. da se državopravno pitanje bez nas riešiti nemože? Ja tako svojih silah neprecjenjujem. Zato bio bih ja zato, da mi u posebnoj representaciji predložimo njeg. velič. naše želje i tegobe i zahtjeve glede krajine, a ne ovdje u adresi.

Prelazim na treće; kako da se imaju naši odnošaji naprama kruni ugarskoj urediti.

To mi je ovdje nejasno.

Ovdje se kaže: Na temelju podpune, državne jednakosti i ravnopravnosti obiuh kraljevinah, kano dvajuh jednakih i ravnopravnih historičko-političkih osebinah jedne te iste krune.“ U ovoj glavnoj točki glede našega državnoga prava nisam žalibože dobio od g. izvjestitelja nikakvoga razjasnenja, a takodjer ne od g. predgovornika. Ja bih rekao, da je tu isto načelo, što je u izpravku, s tom razlikom, da je izpravak mnogo jasniji. Tu bih ja rado bio na čistom, imamo-li mi sa Ugri zajedničko ali pak posebno državno pravo.

Ja velim gospodo moja: da nam je naše državno-pravno sa Ugri zajedničko i ja to velim prvo za vrieme prije godine 1848. Od onoga vremena do danas, pitam ja, da li smo ikakvo novo državno-pravo stekli, koje bi se moglo tako nazvati. Sve, što se je dogodilo izza toga vremena, to su takovi dogodjaji, koji, ako smo u stanju podieliti im budi moralnu, budi fizičnu snagu, imaju svoju nepobitnu logiku, koju svaki uvažiti mora, — a to je die Logik der Thatsachen. Što smo stekli za toga vremena? Stekli smo našu od ugarske neodvisnu samoupravu, koja je u čl. 42. sabora god. 1861. označena.

Gospodo moja, sve ono, što stekosmo, još daleko neizključuje zajedinstvo državnoga prava sa Ugarskom krunom; sve to se odnosi na unutarnju administraciju; sve to još dopušća, da u odnošenju našem naprama trećemu faktoru, naprama Austriji, mi se sa Ugri kao jedna nerazdruživa cielost smatrati imamo i moramo; a znano je, da je naš sabor g 1848. i 1861. izrekao, da se od krune ugarske ciepiti neželi. Ako je tomu tako, onda idem dalje, pa pitam: Koja je svrha uredjenju naših odnašajah naprama Austriji? Ništa drugo, nego da se uredjenjem tih odnošajah ili opredieljenjem zajedničkih poslovah ujedno označe granice našega ugarsko-hrvatskoga ustava. Onda je sasvim naravna stvar, da te granice nemože ustanovljivati Ugarska za se, Erdelj za se i Hrvatska za se; nego da u tome poslu svi zajedno učestvovati moramo. Ako je to tako, kakav smisao bi imao ovaj sumnjiteljni nejasan izraz: Da želimo na temelju podpune ravnopravnosti itd.

Zato ja nemogu za ovakovo načelo pledirati, o kom neznam, kuda hoće.

Ovo su moje primjetbe, što se adrese većine odbora tiče. Što se tiče adrese jednoglasne, moram reći: svatko je svojih riečih i svoga djela najbolji tumačitelj. G. Stojanović je takav smisao dao svomu operatu, da moram reći, da takova šta ja prije u njem nisam vidio.

On prihvati zajedinstvo državnoga prava, ide dalje, te dalje pa napokon sam sobom u sukob dolazi.

Najprije kaže: ugarski sabor ima na naš članak 42. odgovoriti, a kasnije kaže: da za krunitbu kralja idemo u Peštu, — tu neima više uvjeta. Pa kako da idemo u Peštu? Naravno po zakonih od 1848. godine.

Proti ovakovomu smislu ovoga izpravka, trebalo bi tako bitnih izpravakah a da bi sasvim svoju formu izgubio. Ja dakle nemogu pledirati niti za to, te sam zato, da se obadvie zabace, i novomu odboru od 5 licah najviše povjeri izradba nove osnove, koji bi imao uvažiti sliedeća načela:

1. Da se napomene zahtjev naroda za sdruženje Dalmacije i ustavno uredjenje vojničke krajine.

Ovdje moram reći, da to nesmie biti uvjet, da o tom naše dalje djelovanje nezavisi; da se glede naše Krajine posebna predstavka učini na nj. velič., ali ako bi većina toga mnienja bila, da se u adresi takova samo napomene.

2. Da se izvedenje cjelokupnosti trojedne kraljevine nepostavi kao uvjet dogovaranja u pogledu državo-pravnih pitanjah.

3. Da se u smislu sankcije pragmatične uzdrži velevlastni položaj Austrije.

Nedavno smo čuli sa priestola, da je pragmatička sancija temelj ciele države. Zašto? jer je u njoj izrično navedena ta nerazdielivost i nerazdruživost pod žezlom cara austrijskoga. Dakle, ako to stoji, onda je ov nerazdruživi, savez postojavši kroz toliko vjekovah, porodio takovo zajedinstvo, koje sada treba, da se precizira, ali, kako rekoh, ovo pitanje imamo riešiti u zajednici sa Ugri.

4. Uslied toga, da se izjavi, da je narod naš spreman pristupiti k uredjenju državnih posalah, koje zahtievaju zajednički interesi monarkije.

5. Da se ovi zajednički državni poslovi rieše samo u zajedinstvu zemaljah ugarske krune.

Ovdje se mora reći, da se predpodstavlja ono, što je g. predgovornik naveo, t. j. to, da ugarski sabor mora se prije očitovati, da li je voljan prije svega sporazumljenja priznati nam našu posebnu slobodu na temelju našega članka 42. g. 1861., tako, da ako se ovo učinilo nebi, naravna posljedica naznačena je već u ovom članku, koji veli, da su nam slobodne ruke.

6. Da u sadanjih izvanrednih okolnostih, dočim zako-

ni ugarski od g. 1848., kao na saboru našem neproglašeni, nas nevežu; mi dakle načina zastupstva od strane naše na ugarskom saboru zakonito opredieljenoga neimadeno: kraljevina Hrvatska i Slavonija za sada ondje zastupana bude kollektivno t. j. kroz odbor po saboru našem tako za gornju kao i dolnju kuću opredielit se imajući.

Glede togo imam opaziti da se sve ovo izvesti ima prije krunisanja kralja, jer mi želimo, da sve, što bi se medju nami utanačilo, da dodje u krunitbenu diplomu, te da ona postane temeljnim zakonom ovih kraljevinah.

Ako mi na ov način pokušamo savez sa Ugarskom i bez ikakve opasnosti za nas do cilja doći možemo: neznam zašto ga nebi prihvatili. Zato predlažem, da se povjeri odbor ad hoc, koj i bi ta načela uvažiti i u adresu staviti imao. (Živio).

Dr. Mihajlo Polit: Ja se slažem sa g. predgovornikom u tom, da se neslažem sa sadržajem nijedne osnove adrese; ali ipak neću one konsekvencije odtuda izvesti, koje je on izveo, nego ću na posljedku glasovati za adresu g. Stojanovića, davši joj takav komentar, da kad mi se kaže, da sam magjaron, da ću taj prigovor kao Srbin snositi moći.

U nijednoj osnovi nenalazim, da je na visini situacije današnje krize u čitavom evropskom iztoku. Ja uvažavam, cienim i osjećam, sve što se je u adresi odbora reklo u obziru Dalmacije i Krajine; ja posve prigrljujem, što je g. Perkovac rekao, da politika naša mora biti politika „trojedne kraljevine“; ali onim putem, kojim se ide u toj adresi, nikada nevidim, da ćemo onu svrhu postići, za kojom u obziru naše ljepše budućnosti idemo. Gospodo! Mi naš položaj nesmijemo shvatiti posebice, nego u savezu s onim velikim europejskim pitanjem, od kojega naša ljepša budućnost zavisi, a to je iztočno pitanje. Ovo je pitanje glavno za nas, u ovom se pitanju moraju sve želje, sve težnje i svi napori svakoga pravoga Srbina i Hrvata usredotočiti.

Tko zapreke meće riešenju ovoga pitanja, ma kakovim se on rodoljubjem gradio, njega nijedan pravi Srbin i Hrvat pravim rodoljubom nazivati nemože. Zapreke se pako meću, kad se perhorescira savez trojedne kraljevine s Ugarskom, kad se perhorescira onaj put, koji je kadar k našoj ljepšoj budućnosti voditi. Da, gospodo, ugarsko-hrvatsko pitanje stoji u savezu sa istočnim. Ovu će veliku istinu svatko lako ponjati, koji gleda u Austriji i Turskoj države, kojih je postanak u savezu i kojih položaj u današnjem ravnotežju evropskom posve jedan drugi nadopunjuje. Što je postanak Austrije? Ništa drugo nego defenzivan savez narodah evropskoga iztoka proti navali osmanskoj. Da je taj savez prije bitke kosovske učinjen ili nješto poslie bitke mohačke, Austrije možebiti nebi bilo. Kako je navala osmanska prestala taki se vidi težnja Ugarske i trojedne kraljevine, da u svoj naravski predjašnji položaj stupe, ograničivši svezu svoju s Austrijom na čistu personalnu uniju. Ali Austrija toga nikada htjela nije, nego je svagda htjela Ugarsku i trojednu kraljevinu provincijami austrijskimi načiniti. Odtuda one velike pobune u Ugarskoj, od tuda tristogodišnja borba sabora ugarskoga sa bečkom vladom.

Ova borba nadje dočetak svoj tek u zakonih ugarskih od godine 1848. Ti zakoni staviše Ugarsku u naravni položaj spram Austrije; ti zakoni staviše Ugarsku u položaj, koji joj ide u čitavom evropskom iztoku.

Zato Magjari nikada, pa baš nikada od tih zakonah odstupiti neće i nemogu, jer bi se tim poremetila logika poviestnice. Austrija to duboko osjeća, pa se tim zakonom iz sve snage protivi, zato je izdala diplom oktobarski i patenat februarski, ali joj to sve nekoristi.

Povjestnica ima svoju logiku, koju iz premisah nepobitne konsekvencije vuče. Da je diploma i patenat u život stupio, logike u povjestnici bilo nebi. Krv mi ide u obraz i crveniti moram, kad pomislim, da je u našoj domovini ljudih bilo, koji se rodoljubjem gradiše, koji o našoj liepšoj budućnosti sanjaše, pa ipak diplomu i patenat braniše. (Živio!) Nemojte gospodo reći, ovo nespada na stvar, riešenje iztočnoga pitanja da je daleko, predaleko, nestoji u savezu sa položajem našim i da mi taj položaj nemožemo ravnati po pitanju, koje je u rukuh velevlastih.

Ne gospodo, u iztočnom je pitanju golem, pregolem, gigantičan korak napredka učinjen i to krimskim ratom i parižkim ugovorom od godine 1856. Baš garantirana cjelokupnost Turske, baš to je taj golem korak napredka u riešenju iztočnoga pitanja. To možebiti izgleda kao paradokson, ali srećom spada u one paradoksone, koje car Napoleon i narod francezki oživotvarati običaje.

Što je ta garantirana cjelokupnost Turske? — Ništa drugo nego garantirana neutralnost zemaljah polu-ostrova Balkanskoga. Te zemlje su put Evropi u Aziju; koja vlast tim putem vlada, koja u Carigradu djermu imati i maltarinu kupiti može, ta velevlast Evropom vlada. Zato parižki ugovor stavi interdiktum prohibitorium, da se nijedna velevlast tih zemaljah taknuti nesmije, a s tim je prokrčio put, da zemlje ove postanu baštinom onih narodah, kojih su bile. Pod zaštitom Evrope, pod garantiranom neutralnosti ovih zemaljah ništa na putu nestoji evropejskomu ravnotežju, da se po primjeru Grčke i Srbije i drugi hrišćanski narodi oslobode od turskoga jarma. To oslobodjenje nemože imati smisla, da jedan narod nad drugim vlada; ovdje nesmie biti ni rumunjsko, ni grčko, ni bugarsko, ni srbsko carstvo, nego ovi narodi moraju kao male države, sa sobom u savez stupiti; na tom putu nesmie biti jake države, jer to zahtieva ravnotežje evropsko; te zemlje moraju biti neutralne i za iztok Evrope ono, što je Švajcarska za zapad Evrope.

Gospodo! Ja se opet vraćam na to iztočno pitanje; ovo pitanje stoji u savezu sa ugarsko-hrvatskim pitanjem, jer se neda drugačije riešiti nego tim načinom, da se konfederacija narodah evropskoga iztoka stvori. Ta se konfederacija nemože stvoriti, dok je Austrija u položaju, u kojem je sada; dok Ugarska i trojedna kraljevina nestupe u čistu personalnu uniju sa Austrijom, dotle se mora riešenje iztočnoga pitanja odgoditi. Ugarska je pozvana i trojedna kraljevina po svojoj prošlosti, da svoj predjašnji položaj u europejskom iztoku zauzme; Ugarska i trojedna kraljevina mora propagirati slobodan, ustavan, municipalan život na čitavom europskom iztoku; ona mora, kad bilo tad bilo u kakav takav odnošaj spram te konfederacije narodah stupiti, a to nemože drugačije, nego kad svoj položaj spram Austrije svede na čistu personalnu uniju.

Nemojte gospodo kazati, da su to iluzije; jer Austrija nemože na to pristati; ja bi vam mogao pripoveidati stvarih, koje sam saznao, kad sam bio u Crnoj Gori, te bi se vi čudili, kakav je velevlastni položaj Austrije, ali neću, jer to nespada na stvar, nego ću samo to dokazati, da ja iz gledišta naše ljepše budućnosti plediram za savez sa Ugarskom. Znam ja gospodo, da je to vrlo škakljiva stvar, nu ako ikomu, to Srbinu, kad mu spomenete godinu 1848., onda mu se nješto porodi u živcu, što se opisati neda.

Kad godinu 1848. Srbinu spomenete, onda mu dolazi pred oči ona stotina srbskih mučenikah, koji su na gubilištu magjarskom grozno poginuli, tada mu pred oči dolaze one hiljade porodicah, koje su strašno u valovih Tise i Dunava život izgubile, onda mu dodju pred oči izgorjela sela i gradovi, onda mu dodju pred oči oni strašni prizori pri propasti Szent-Tomaša i Novogsada, gdje Srbin s jednom kuburom ubija svoga neprijatelja, s drugom samoga sebe. Ja sam te prizore iz blizine gledao, te ih nikada zaboraviti neću. Zato, kad sam u ovoj sabornici čuti morao, da se god. 1848. ignorira, kada se kaže, da je to sve reakcija bila, onda mi se krv smuti. God. 1848. nije dielo samo reakcije, nego je djelo pravoga narodnoga napora i oduševljenja, i zato mora biti god. 1848. za nas izhodište internacionalnoga odnošaja spram Ugarske.

Ugarska nikada pa baš nikada Hrvatsku pokorila nije; Hrvatska je u savez stupila sa Ugarskom svojom voljom; istina, historički se nedadu dokazati, bar koliko ja znadem, nedadu se dokazati podrobno uvjeti, pod kojimi je Hrvatska sa Ugarskom u savez stupila; ali to stoji, da se nijedan historik magjarski nije usudio tvrditi, da je Ugarska Hrvatsku pokorila. Zato je naše stanovište g. 1848. bilo ono, da mi spram Magjarah u internacionalni odnošaj stupiti imamo. Ja dielim i osjećam u podpunoj mjeri ono, što se želi u obziru neodvisnosti naše zemlje spram Ugarske, ali prieka nužda mora nas na to nagoniti, da svezu i to što tjesniju sa Ugarskom načinimo, i to baš s obzira na našu ljepšu budućnost. Kakova da bude ta sveza? Ja štujem sve ono, što je kazano u obziru članka 42. od god. 1861., ja štujem, gdje se veli, da mi bez toga članka nikad i nikamo nijedan korak napried činiti nemožemo. Ja sam god 1861. na sabor docnije došao, nego je taj članak stvoren, ali da sam bio pri stvaranju toga članka, nikako nebi bio mogao glasovati, da se u onoj formi dade, u kojoj je načinjen. Navesti ću i razloge.

U formi, u kojoj je ovaj članak načinjen, na njega Ugarski sabor niti hoće, niti može odgovoriti, i ja sam uvjeren, da neće odgovoriti. (Ah, ah, oho! Predsjed. dr. Šuhaj: molim, gospodo, posluh!) Ja štujuć svu onu gospodu, koja su ovaj članak stvarala, moram ipak kazati, da je posve nejurističan, i to s gledišta privatnoga prava o ugovorih i s gledišta prava internacionalnoga o paktiranju. Jer ako smo mi nezavisni, onda tudjega priznanja nezavisnosti netrebamo, ako hoćemo što od nezavisnosti odpustiti, moramo to potanko označiti, što odpustiti hoćemo, jer inače drugi kompaciscent odgovoriti nemože.

I ja mislim, da smo u njekakvom cirkulu viciosu, da smo u njekakvoj dilemi glede zakonah od god. 1848. Ja imam to uvjerenje, da bi morali za te zakone u obziru na naš položaj prama Austriji mi Hrvati i Srbi još u većoj mjeri vojevati nego sami Magjari. Ali baš u tom leži težkoća, da su ti zakoni njekakva sablja na dvie strane oštra, kad branimo mi te zakone proti Austriji, barem izgleda kano da hoćemo našu samostalnost podkopati.

Ja zakonah od god. 1848. s moga gledišta u obziru trojedne kraljevine, u obziru srbsko-hrvatskoga naroda nikada priznati nemogu. Ali se sada o tom radi, iz tjesnaca obzirom na našu budućnost izaći. Zato ja plediram, da Hrvatska i Slavonija svoje poslanike na ugarski sabor pošalje; ali kako? ne onako, kako je to g. izvjestitelj jednoglasne adrese izveo, jer na onaj način neima niti njemu niti meni mjesta u ovom saboru, nego bi se morali vratiti u Slavoniju i Sriem, da tamo zastupnike za Peštu biramo. — To je važna stvar, da ugarski sabor Beču front načini; to je važna stvar po čitavi iztok europejski, i zato da ugarski sabor to učiniti može, ja sam zato, da se od Hrvatske i Slavonije zastupnici na ugarski sabor pošalju, ali ne po izbornom redu zakonah od g. 1848., nego iz sabora ovoga, no u onom broju, kako to zakoni od g. 1848. zahtievaju. Tim bi bio ugarski sabor reintegriran i Ugarska bi položaj svoj spram Austrije zauzela.

U obziru uredjenja Ugarske spram Beča ti bi poslanici kao i drugi poslanici na saboru ugarskom sudjelovali; ali u obziru uredjenja odnošajah trojedne kraljevine spram Ugarske ti bi poslanici bili deputacija ad hoc, koja se u ništa drugo upustiti nebi smjela, nego što joj ovaj sabor reče i naloži; ona se nebi mogla upustiti, da od naše autonomije štogod odpusti.

Nu te rieči autonomija, samostalnost, savez sa Ugarskom, toliko putah su izušćene, da svaki to želi, ali nitko to neprecizira, nego kad se pita, u čem misli, da ta autonomija, da taj savez sastoji, reducira se odgovor obzirom na savez na to, da će naši poslanici prisustvovati pri ceremoniji krunisanja kralja. Ne, naša sveza sa Ugarskom mora substrata imati; a taj nalazim ja u tom, da na skupnom ugarskom saboru bude zastupana trojedna kraljevina, Erdelj i Ugarska, pa da skupno ono rješavaju, što imadu davati Beču u obziru vojske i novacah; sve bi drugo moralo na autonomiju trojedne kraljevine spadati. Ako dakle Ugarska dobije svoje ministarstvo, kao što ga dobiti mora, jer Austrija drugoga izlazka neima (oho!), onda mora i Hrvatska dobiti zemaljsku vladu, koja bude ovomu saboru odgovorna, i u toj zemaljskoj vladi morala bi se stopiti kancelarija i namjestničko vieće.

To je po mom mnenju jedino moguće riešenje pitanja ugarsko-hrvatskoga spram Austrije i spram čitavoga europejskoga iztoka. S toga gledišta baš mi je žao, da nemogu biti s rodoljubi jednoga mnenja, koji su kao glavnu stvar naglasili svezu Dalmacije i Krajine.

Ja sam toga uvjerenja, ako se to potanje nerieši u Pešti, da se u Beču nikada riešiti neće; ako se pako u Pešti nerieši, to će se riešiti onda, kad mi uzmognemo Magjarom reći: Ovako biti mora.

S toga gledišta ja dakle glasujem za adresu jednoglasnu g. Stojanovića, pridržavajući si pravo, da kod specialne debate svoje izpravke dadem Što rekoh, rekoh u čvrstoj nadi, da će nam sunce skoro od iztoka granuti, te će teći voda kud je tekla, što je naša majka rekla. (Živio!)

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Današnju sjednicu zaključujem i uričem za sutra u 10 satih.

Petnaesta saborska sjednica,

držana dne 23. siečnja 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Današnju sjednicu izjavljujem otvorenom i molim, da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik Adolfo Veber: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

trinaeste sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 22. siečnja 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Dr. Mirka Šuhaja.

Sjednica se otvori čitanjem zapisnika prošle saborske sjednice od 20. siečnja 1865., koji se odobri, pošto je u njem izpravljeno, da učitelji osiečke gimnazije netraže, da jim se plaća poveća, već da se gimnazija na drugi red podigne.

Zatim se pročita izviešće sudbenoga odbora, za koje se zaključi, da se tiskati dade i na dnevni red metne.

Isto se tako pročita izviešće saborskoga odbora za razvidjenje zemaljske imovine o zakladi županijskih nepokretninah, za koje se odredi, da se tiskati dade i na dnevni red metne.

Zatim se pročita odgovor visokoga predsjedničtva k. namjestničkoga vieća na interpelaciju narodnoga zastupnika Franje Lovrića: je li uprava zakladnih dobarah dne 1. siečnja 1866. predana ugarskomu namieštničkomu vieću; sabor odredjuje, da se ovaj odgovor na pretres predade saborskomu odboru za zaklade.

Poslje toga, odgovarajuć na interpelaciju učinjenu u prošloj sjednici glede velikih županah, varaždinskoga grofa Ivana Erdöda i virovitičkog, g. Ladislava Delimanića, priobći poglaviti g. podpredsjednik odgovore istih visokih častnikah, koji da s bog bolesti, a grof Erdödi povrh toga i zbog velike starosti nemogu još na sabor prispjeti. Ovi su se odgovori uzeli na znanje.

Zatim se pročita izviešće c. kr. zemaljske glavne blagajne o zaostalih kamatah od dužnikah u Ugarskoj stanujućih — Sabor odredjuje, da se ovo izviešće za razpravljanje predade saborskomu odboru za zaklade.

Napokon se pročita molbenica učiteljskoga sbora u Djakovu, da se za sve odnošaje pučke škole sastavi podpun školski sustav, ili da se izašle naredbe revidiraju, pak onda da se u iztočnoj strani trojedne kraljevine ustroji dolnja realka a u Djakovu produžena učiona za obrtničke i zanatlijske učenike. Sabor odredjuje, da se ova molbenica preda naukovnomu odboru. Gosp. podpredsjednik predloži, da se za pretres prispjelih na ovaj sabor najviših kr. reskriptah imenuje odbor od trojice zastupnikah, za koje preporuči gg. Mirka Bogovića, Avelina Ćepulića i Mirka Hrvata. Sabor primi i predlog i osobe.

Prije nego će sabor preći na dnevni red, pozva gosp. podpredsjednik uzoritoga g. kardinala, neka izvoli očitovati, koju od svojih alternativah, očitovanih u prošloj saborskoj sjednici, konačno zadržaje, dali onu, da se za novu adresu imenuje nov odbor, ili da se pri odborovoj adresi kod specialne debate uvaže njegove primjetbe. — Uzoriti se g. očitova za drugu alternativu.

Prešavši sabor na dnevni red, to jest na obćenito i načelno razpravljanje o adresi, progovoriše gg. baron Hellenbach i Polit za Stojanovića, Perkovac za odborovu, a Živković proti oboj, predlažuć nov odbor za novu adresu.

Sjednica se završi u 1 pol sata poslje podne.

A. Veber. s. r.
bilježnik.

Predsjednik Dr. M. Šuhaj: Ako neima nikakve primjetbe proti zapisniku, to zapisnik odobrenim proglašujem.

Stjepan Hrvoić: Kad su se svetci božični približali, podielili su se svi članovi vis. sabora, koji su u Zagrebu ostali, u različite odbore. Tu se je sastavio takodjer odbor za željeznice. Neima dvojbe, da će djelovanje toga odbora vrlo znamenito biti za cielu domovinu našu i takodjer za županiju varaždinsku, koje ja članom biti čast imam. Ja bi s toga želio čuti, pošto su već svi odbori svoje poslove svršili, kako je taj odbor napredovao.

Mirko Bogović: Budući sam ja za vrieme odsuća g. vel. župana Smaića ovomu odboru predsjedovao, to ću ja najbolje znati u kratko izviestiti vis. sabor o djelovanju njegovom.

Neima dvojbe, da željeznice spadaju medju najvažnija i najženialnija iznašašća našega vieka, koja silno promiču i potiču materialnu i duhovnu korist dotičnih zemaljah i narodah, i tim neposredno put krče svetim interesom ukupnoga čovječanstva. Željeznice se dakle punim pravom smatraju kao silno micalo iliti motor interesah, koje sigurno k tomu doprinose, da se blagostanje, materialno dotičnih narodah pospješuje, dakle neposredno zasiecaju u narodno gospodarstvo, bez kojega se dan danas politika i pomisliti nemože. To je i odbor željeznički živo pred očima imao, kad se je latio težke svoje zadaće, težke, rekoh, s toga, jer je bio

praznoruk, budući mu nebijaše podatakah pri ruci, koji bi mu služili podlogom daljega djelovanja. S toga se je odbor najprije latio posla, da rekapitulira akta banske konferencije od godinah 1862. i 1863. Tim se je odbor nanovo osvjedočio o znamenitosti zemun-riečke željezničke pruge, nesamo važne glede carevine austrijske, nego napose važne i za našu domovinu Dalm. Hrv. i Slav., jer ova željeznička pruga ima se smatrati kao gvozdena karika, koja more jadransko sa Dunavom skopčati ima; važne nadalje s toga, što željeznica ta prosieca sredinu Slavonije i to orljavsku dolinu i našu Hrvatsku, te ogranke pobočnih svojih prugah, pruža na Osiek, Brod i Senj; važne napokon s toga, što će danas sutra i gradovi naši Zemun i Rieka, jedan na ušću Save u Dunav, drugi na obali jadranskoga mora, nalik sada labudom slomljenih krilah, kad željeznica ta sagradjena bude, naličiti utvam zlatokrilim, koje će na ures i slavu domovine služiti.

Pošto je odbor ovo svršio, naime pretresao i proučio akta dotične banske konferencije, pozvao je i municipija naše domovine, i trgovačke komore osiečku, riečku i zagrebačku, da mu pošalju podatke svoje, zasiecajuće u taj posao, jer inače odboru nije moguće bilo, substrata daljih radnjah i kombinacijah steći. Većina tih municipijah odazva se dosad pozivu odbora željezničkog, a i vojnička krajina je pozvana po preuzv. g. banu. Poznato je pako, da su njeki gradovi i županije njeke predbježne radnje, t. j. traciranje dotičnih linijah, navlastito županija varaždinska i križevačka, odboru dostavile, medju timi je operat županije križevačke najpodpuniji, jer tu je sve gotovo, te se radi jedino o novcu.

Pošav odbor dalje u radnji svojoj, obratio se i na namjestničko vieće, da odboru bude na ruku, t. j. da mu dostavi vis. kr. reskript od 13. travnja 1863. zajedno sa odpisom naše dvorske kancelarije od 17. travnja iste god. Zatim se je odbor obratio na vis. dvorsku kancelariju, moleći ju, neka izviesti odbor, u kojem da se stadiumu nalazi sada cieli taj posao. Dvorska kancelarija odgovorila je i svojim putem dostavila akt jedan veoma važan, gdje i nehotice odboru našemu klonuše krila bolje nade, jer financialno ministarstvo izvješćuje u njem o gotovoj nemogućnosti radi sadašnje novčane oskudice štogod u tom poslu učiniti. Dakle nepreostade odboru drugo, nego obratit se na fuzionarsko družtvo englezko-belgijsko-ugarsko-alföldsko, da odboru čim prije do znanja stavi uvjete, pod kojim bi se mogao poduzeti taj posao sada, kad se je porodila njekakova razmirica u družtvu južne željeznice.

U tom stadiu stoji dielovanje odbora željezničkog, samo još primietiti moram, da je odbor u posljednjoj sjednici medju ostalim i to zaključio, da će vis. saboru predložiti cielo konačno izviešće, kada bude gotovo, a predbježno umoliti, da se vis. sabor posebnom predstavkom na nj. veličanstvo obrati, s tom prepokornom molbom, da nj. veličanstvo blagoizvoli odrediti revidiranje ugovora družtva južne železnice, i da se uz to takodjer skloni nj. veličanstvo na to, da blagoizvoli svojim putem i to odrediti, da bi se dogradila pruga željeznička od Karlovca na Rieku, i da se in suspenso ostavi pruga sv. Petar na Rieku. Što se mene tiče, moram izpovjediti, da ja toga mnienja nisam bio, jerbo sciemim, da je za Rieku bolje, da se u ovaj par dogradi pruga sv. Petar na Rieku, na što je družtvo južne željeznice i ugovorom obvezano, nego li pruga od Karlovca na Rieku. Rieka se u toj stvari drži praktične poslovice: „Bolje danas jaje, nego sutra kokoš."

Važnost željeznice zemun-riečke, kad bude dogradjena, vrlo je znamenita, kao što rekoh na početku svog govora, za našu domovinu i za cielu carevinu, dapače mogu reći i za cielu Europu, jer ona danas sutra ima izza iztočne strane carevine poći dalje naprečac kroz Romaniju i tu doticati se crnoga mora i crno more spojiti sa jadranskim.

Dakle sada mi nepreostaje, nego da ustmeno preporučim zaključak odbora, moleći vis. kuću, da na to pristati izvoli, i da čim prije predstavku, makar ju odbor željeznički sam sastaviti morao, nj. veličanstvu i premilostivnom kralju podnese.

Predsj. Dr. Mirko Šuhaj: Budući pitanje željezničko ne stoji na dnevnom redu, zato bi ja molio vis. kuću, da interpelaciju g. Hrvoića i izjavu g. Bogovića uzme na znanje, i preko njih predje na dnevni red; a razumie se samo po sebi, da će sabor, kad odbor svoje izviešće podnese, drage volje uz to pristati.

Sada molim, da se čitaju podnesci.

Biljažnik Urpani: priobćuje:

1.) Dopis namjestničkog vieća glede proračuna zemaljske konkurencialne zaklade. (Na odbor za saborski proračun.)

2.) Predlog, podpisan od 15 članovah glede osušenja Lonjskog polja.

Franjo Lovrić: Oprostit će mi vis. kuća, ako se usudjujem osobito njezinu pozornost obratiti na ovaj predlog. Budite uvjereni, gospodo, da odkad mi ovdje saborujemo, i ako ćemo još godinu danah saborovati, važnijeg za našu domovinu i koristnijeg, i za materialno blagostanje naše obsežnijeg predloga nećemo doživiti. Predlog ovaj o tom radi, da, ako zemlja naša ovaj posao na sebe neuzme, da se to pravo privatnom družtvu podieli; tim bi se postigla bez ikakve štete dotičnikah i korist uz neznatnu odplatu troškovah na godinu; ali ako zemlja nebi hotjela na se uzeti, da se dotičnim odkupi. Tim bi se postiglo to, da bi naša domovina u stanju bila, nesamo nikada tudjeg žita neuvažati, nego i miljune našega žita u tudjinstvo izvažati.

Ja bi predložio, da se ovaj predlog posebnom odboru ad hoc predade, i samo od moje strane usudio bi se predložiti, da bude predsjednikom tog odbora gosp. grof Kulmer; ostale članove neka izvoli vis. kuća imenovati.

Mirko Bogović: Ja mislim, da je u smislu poslovnika potrebno u toli važnom predmetu, da u taj odbor dodju i strukovnjaci i vještaci.

Robert Zlatarović: Ja sam takodjer podpisao taj predlog, jer držim, da mi je isto tako kao i cieloj vis. kući dužnost, sve moguće poprimiti, što na materialni boljak domovine naše smiera. Dočim je g. zastupnik sisački ponješto razložio motive, radi kojih bi trebalo, da se taj predlog primi, i posebnomu odboru predade; ja takodjer prisvajam predlog g. Lovrića, da bude g. grof Kulmer predsjednikom toga odbora, s razloga, što se on već dugo vremena tim predmetom bavi, te mu je stvar potanje poznata, te bi molio, da g. predsjednik izvoli ostale članove izabrati i u sutrašnjoj sjednici javiti.

Predsjednik dr. Mirko Šuhaj: Da niti časak negubimo, usudjujem se predložiti, da ona petnaestorica gospode, koji su predlog podpisali, budu članovi tog odbora, a to su gg. (Čita imena.) Što se vještakah tiče, to ima onako svaki odbor po poslovniku pravo za svoje viećanje, da si vještake pribavi.

Miroslav Kraljević: Usudjujem se samo to dodati, da bi vis. kuća izvolila primiti u taj odbor i njekoliko

*

zastupnikah od Krajine i to od pukovine 2. banske i gradiške, jer je ova stvar tako uzko skopčana sa krajinom, da se niti neće moći ovršiti bez sporazumljenja sa krajiškimi oblastmi.

Predsjed. dr Mirko Šuhaj: Neka izvoli g. predsjednik odbora ove članove sam naznačiti.

Gf. Miroslav Kulmer: Budući je meni ova stvar potanko poznata, to ću možebiti na poboljšanje stanja naše domovine u ovoj struci pomoći. Ja sam si u toj stvari, kad sam bio u Beču, mnogo truda dao, i pronašao po prilici, ako vis. sabor pri tom ostane, da nam neće faliti ni novacah; ja sam u tom pri dvorskoj kancelariji shodne korake učinio, i ova oblast predala mi je sve stvari potrebite, te sam ih pregledao sa vještaci, belgijskimi ingenieuri, koji su za jako liepu pronašli tu stvar. Što se mene tiče, budite uvjereni, gospodo, da ću ja sve učiniti, što na boljak naše domovine smjera.

Predsjednik dr. M. Šuhaj: Pristaje-li vis. kuća na to, da se u sporazumljenju sa g. grof. Kulmerom sutra imenik članovah za ovaj odbor prijavi? (Sa svih stranah: primamo.)

Bilježnik Urpani: priobćuje dalje:

3) predlog od 15 članovah podpisan glede preradjenja obrtničkoga zakona.

Antun Vakanović: Uzimam si slobodu, pozornost vis. sabora obratiti na poslovnik, koji za to skrbi, da ako će ga se vis. kuća držati, mnogo će tim vremena prištediti. §. 40 naročito glasi: „Izim izvanrednih slučajevah imaju se odborna izviešća i predlozi barem 3 dana prije čitanja natiskani podieliti medju članove." Ovaj je predlog sada ovdje naznačen, a to je dosta: sada se ima štampati, razdieliti i na dnevni red staviti, a danas je na dnevnom redu adresa, dakle nikakvomu drugomu predlogu mjesta neima.

Antun Jakić: Nemože se predlog prije štampati, nego ga je sabor primio.

Predsj. dr. M. Šuhaj: Ja se naročito pozivljem na §. 28., po kojem je svakom članu prosto, ako ga 15 članovah podupire, vis. saboru predlog načiniti; ali prije, nego se može odlučiti, što se s njim ima raditi, mora se čuti: dakle sasvim je u redu, da predlog prije čujemo, i onda ćemo odrediti, što se s njim učiniti ima.

Bilježnik Urpani: čita taj predlog.

Antun Jakić: Ako vis. kuća odobrava ovaj pismeni predlog, usudjujem se, za prištediti vireme, predložiti članove za ovaj odbor, a to su gg. Perkovac, Lovrić, Brukner i Vranić. (Glasovi i g. Jakić.)

Predsjednik dr. M. Šuhaj: Prima li vis. kuća? (Primljeno.)

Dr. Ivan Subotić: Odbor, koji je zato odredjen, da dnevnik cenzurira, imade tim toliko posla, da mu nije moguće uspievati. S toga sam ja tako slobodan, vis. kući predložiti, da broj članovah ovoga odbora umnoži. Devet ih ima sada, ja bi predložio, da ih bude 15. Ako vis. sabor ovo primi, ja bi se usudio i osobe predložiti, koje bi se možebiti mogle tim poslom obteretiti; to su gg. Milanković, Šram, Akšamović, Zorac, Torbar i Kralj (župnik), i ja molim, da bi se ova gospoda poslije sjednice u saborsku pisaru potruditi izvolila.

Josip Torbar: Ja jesam već u tom odboru.

Dr. Ivan Subotić: Dakle predlažem gosp. Zoričića. (Prima se.)

Predsjednik Dr. M. Šuhaj: Prelazeći na dnevni red, t. j., nastavak debate o adresi molim g. bilježnika, da gg. govornike u onom redu pozove, kojim su zabilježeni.

Bilježnik Adolfo Veber: Red je na g. Žuželu.

Franjo Žužel: Minule su četiri godine, od kako nisu potrebno nalazili, pozvati nas, da se ovako sakupimo. Za ove četiri godine zapele su stvari tako, dospjela je država u takav položaj, da se je njeg. veličanstvo prinukanim našlo, upravo veličanstvenom i kraljevskom riečju progovoriti dne 20. rujna 1864. god., te kazati narodom svojim: sakupite se i viećajte medju sobom, i što mislite, da će nuždno biti i koristno vam i ukupnoj carevini, priobćite mi, pak ćemo to udjelotvoriti. Naš narod prvi je ta sreća postigla, da u tom poslu progovori. Mi dakle imamo visoku tu zadaću, ne samo da progovorimo ob onom, što će na boljak našega naroda smierati, nego ono, što ćemo progovoriti, spadati će na boljak ukupne carevine.

Momenat dakle ovaj jest jako važan. I to takodjer inostrane nam neprijazne novine izražuju, da će ono, što se u sabornici hrvatskoj reče i zaključi, djelovati, ne samo na narod naš, nego i na ukupnu carevinu. Poznavajuć veliku važnost ovoga momenta nebih pod živu glavu htio, da šta ludo i šta škodljivo progovorim. I koliko sam žestoke naravi, gledati ću žestinu ovu svladati. Nu gospodo moja, ja imadem još jednu manu, koju sam ponio sa sobom i u ovu sabornicu, t. j. da običajem kazati: „(Bobu bob) a popu pop." Ja ću i danas to činiti te kazati; „Bobu bob, a popu pop." (Živio.!)

Momenat je vrlo važan, te svaki zdušni čovjek upotrebiti će svu svoju razboritost. Tko bi išao graditi kuću, pak nebi prije pomislio, da li je zemljište njegovo, da li tim tudje kakovo pravo neće povriediti, da li sam za se, ili za druge takodjer ljude, za potomke svoje, gradi kuću, mogao bi u tom obziru sebi i drugim neprilike činiti. Svaki će razboriti čovjek uvjek uvažiti okolnosti činjenice; koji toga nečini, ja mu nemogu priznati, da je razborit čovjek, a kamo li da je mudar politik. Činjenica pako za nas gospodo jest, da imademo jednu veliku carevinu austrijsku, sastavljenu iz više narodah, od kojih smo mi takodjer jedno udo.

Glede ove carevine izrazio se je njeki od naših publicistah po prilici ovako: Mi priznajemo Austriju kao providencijalnu potrebu; narodi, iz kojih je ona sastavljena, skupili su se oko nje, da mogu odoljeti navali barbarizma susjednih narodah, pak i sada, kad bi ona propala, narodi ti nebi mogli odoljeti pretežnijemu uplivu susjednih narodah." To gospodo moja nije rekao reichsratista, to nije rekao centralista, nego je rekao g. barun Hellenbach u svojoj knjizi „Ueber die Rechtscontinuität." Mislim, da je on za njekoje barem ugledan autoritet. Ja sam već prije njekoliko godinah tako mislio. Uzmimo dakle to kao axiom, i na tom axiomu graditi ćemo dalje.

Svaki državnik dužan je neobhodno ostaviti centrumu njekoje stvari; u njekojih stvarih mora biti svaka država centralizirana, ili što mi dan danas kažemo: imade zajedničkih iuteresah. Dan današnji, na koliko je meni znano, zajedničkih interesah netaji ovdje nitko; nu kazalo se je ovdje jučer, da Ugarska i Hrvatska moraju ići za čisto personalnom unijom, kao što se je prije njekoliko ljetah tvrdilo, da moraju tražiti starodavni svoj ustav. Gospodo moja, ta čista personalna unija bila je moguća njegda, dok vladaoci nisu bili samo kralji, nego upravo i vladari. Nu taj sustav ili način vladanja bio je pogibeljan za narode, jer ako se

kralju i vladaru nije uzhtjelo zakonah držati, narodu nije drugo preostalo, nego se samovolji u ruke predati ili pako dignuti revoluciju. Zato da narodi tomu izbjegnu, ušlo je u život europejskih narodah, da su ministri postavljeni, koji imaju vladati, i konštitucionalno načelo jest: „Kralj kraljuje al nevlada.“ A ministri su uvedeni, da vladaju, i da ih narod može na odgovor pozvati, bez da je prisiljen nasilje trpiti ili ikakovu revoluciju dizati.

Odkad ministri vladaju u Europi i u Austriji, od onda su u svakoj državi potrebni najviši interesi, koji se tiču svih narodah, i koji spadaju u područje ministarah; tako je u Austriji bivalo i prije g. 1848. Nu konštitucionalno načelo zahtieva, da ovi ministri budu odgovorni. Mi, gospodo moja, nemožemo si predstaviti više ministrah u najviših strukah; jer inače te stvari u koliziju stavljamo, i djelovanje njihovo paraliziramo. Ja ću samo jedan primjer navesti. Da bismo mi imali dva ministra izvanjskih posalah, jednoga u Beču, jednoga u Mletcih; pak kad bi nastalo pitanje talijansko, davao bi ovaj u Beču svojemu poslaniku druge naputke, nego onaj u Mletcih. Kamo bismo dospjeli s tim? Dakle je u najviših poslovih treba jedan ministar, nu treba je, da odgovoran bude. Odgovoran pako nemože biti, nego na jednom mjestu. Zahtievati, da bude ministarstvo odgovorno u Beču, Pešti, i Zagrebu, znamenuje vladanje nemogućim činiti i sve paralizirati. Ja ću staviti primjer, da bi se porodilo Šlezvig-holštajnsko pitanje; i u Beču i u Salcburgu kazao bi ministar: ja moram njemačke interese braniti, zato mi treba vojske, zato treba novacah. U Beču i Salcburgu pljeskali bi tomu, a mi bi kazali: ne, nedamo niti probijene pare, niti jednoga vojnika. (Živio!)

O tom dakle nemože biti dvojbe, da ministar bude odgovoran samo na jednom mjestu. Čuo sam ja kazati: bilo je zajedničkih interesah i prije godine 1848., pak zašto nebi sada tako bilo, kao što je onda bilo? Ja velim, da tako govoriti znači uprav reakciju absolutističku zagovarati (Živio!) Jer vlada bečka absolutistički je to sve rješavala prije 1848. god. Mi smo istina uviek vikali, „nil de nobis sine nobis,“ ali žalostna je takodjer istina, da se je sve ono, što je najglavnije, sine nobis obavljalo. Bečka vlada vukla je neizravnoga poreza, kolikogod je htjela, ugnjetavala s vojnici, koje smo joj mi davali, tudju slobodu; činila je ugovore, koji su po nas upravo ubitačni bili. Njeki gospodin je jučer ovdje izrazio, da odkada habsburžku kuću vladajuću priznajemo, naš je život bio vjekovita borba. Istina je gospodo; nu ako hoćemo u prošlost Ugarske i Hrvatske bezpristrano zaviriti, naći ćemo uzrok tomu taj, što je sva zajednica izmedju nas i inih narodah prekinuta bila. Turčin kad hoće da koga iz dna srca da prokune, veli mu: dao ti Bog, da se pooholiš. Ovo se je prokletstvo nad nami u podpunoj mjeri izvršilo. Mi nesamo da nismo se pobrinuli, da drugi narodi imadu takodjer ustav, nego smo uprav bili oholi, pak smo prezirali sve druge narode, koji nisu imali nikakvih saborah, ili su imali Landtagah ili Petitionstagah. (Živio!)

Koje su posljedice tomu bile? — Bilo je to, da smo mi ili samo nazovi-ustav ili baš nikakav ustav uživali. Istinabog zakoni u hrvatsko-ugarskom ustavu krasno glase, te mu daju temelj takav, komu bi se radovali svi slobodni i prosviećeni narodi. Istinabog mi smo imali pravo porez dozvoljavati, i plaćali smo 4 milijuna poreza, ali bečka je vlada postavila svoje mitnice i kazala: od svakoga vola itd. platit ćeš toliko, pak je vadila iz našega žepa, koliko god je htjela. Izravnoga poreza platili smo, koliko smo mi htjeli, a neizravnoga, koliko se je bečkoj vladi htjelo. Istinabog mi smo imali i pravo vojnike dozvoljavati, ali koja korist od toda onomu, koji neima prava paziti, našto se upotrebljuju njegovi vojnici? Nabavila si je vlada kakvih 2 do 3 sto hiljadah momakah iz zemaljah onkraj Sutle, pak su došli k nam i ugnjetavali naš ustav i našu slobodu. (Živio!)

Naša poviest nam dokazuje, da je bečka vlada ustav naš samo onda poštovala, kad se je njoj uzhtjelo; kad nije htjela, onda nije. Marija Terezija nije kroz 15 godinah nikakova sabora držala, a Franjo I. nije ga držao od god. 1811. do 1825. Kad su trebali šta, onda su došli pa kazali: dajte porez, dajte vojnike! — Nedamo, to je proti našemu ustavu, rekli bi naši. Poslali su na regimente vojnikah s one strane Sutle, razposlali su ih po našoj domovini, pak smo liepo davali novce i vojnike. To je bio blažene uspomene ustav! (Živio!)

Reći će se i to: Ali mi smo s našom žilavošću uvjek prodrli; Austrija nam je uviek vraćala naš ustav. Ja vrlo dvojim o toj žilavosti, jer naš ustav su nam uvjek donesli ili karbonari iz Italije, ili francezka revolucija, pruski rat. Kada su bili u stisci, onda su nam popušćali, ali kada su se otresli straha od izvanjskoga neprijatelja, onda su nas tlačili, a mi smo trpili. (Živio!)

Gospodo moja, dakle to prokletstvo „Bog ti se dao uzoholiti“ nad nami se je izvršilo; pak, jer se nismo htjeli sjetiti, da bi na to išli, da dobije ciela carevina ustav, za to smo ga i mi izgubili. Dva puta samo, na koliko je meni znano, sjetila se je Ugarska zajednice s drugimi narodi. Prvi put za mira bečkoga 1606., kad se iskalo, da Česka, Austrija i Štajerska zajamče ugovor. Drugi put 1790., kad sabor ugarski hotjeo novi ugovor činiti s kućom Habsburžkom, tvrdeć, da je stari neustavnom vladom cara Josipa dokinut, te se zahtievalo: da novi ustav ujamče strališi česki. Mi smo se dakle sjetili zajednice, kad bi nam od koristi bila, inače smo mislili za ine narode: nije nas briga za vas, ostante kako jeste, s vami nikakova posla više.

Ja sam čvrsto uvjeren, da je naš ustav hrdjav sve dotle, dok narodi preko Sutle neimaju ustava; jer kada bi svi imali ustav, onda bi ga svi zajednički i branili. K tomu je potrebito zajedničko tielo, komu će oni zajednički ministri odgovorni biti. Kako da bude to tielo sastavljeno? — Ja se neću upuštati u potanko razglabanje osnovah, nego ću samo negativno odgovoriti.

Predlaže nam se diploma, predlaže nam se veljački patent; govori se o dualizmu, govori se o federaciji.

Istinabog, jučer je njeki gospodin rekao, da mi diplomu i veljački patent niti napomenuti netrebamo. Ja sam drugoga mnenja, jedno s toga, što smo po kr. odpisu na to pozvani, drugo s toga, što se ja neljuljam u tom sladkom sanku, da smo taj patenat već preskočili. Još dan danas radi se za patenat javno i potajno, a osim toga je nj. veličanstvo 20. rujna reklo: Ako zaključci sabora hrvatskoga i ugarskoga budu naprama velevlastnomu položaju i jedinstvu ukupne carevine, tada će nj. veličanstvo ove zaključke saborom drugih zemaljah predložiti. A što će činiti, ako zaključci nebudu takovi, da budu onim saborom povoljni? to nije rečeno. Šta mi jamči za to, da nedodje onda natrag Šmerling ili Bach?

Ja dakle u svojoj misli nisam preskočio patenta, nego mislim, da ćemo još mnogo posla s njim imati. Nu ja kažem, nikada nam nemože ovaj patent biti temeljem budi kakvoga porazumljenja.

Gospodo moja, nješto treba da bude po sebi absolutno valjano, sveto, i s tim treba uzporediti svaki čin čovječji, te njegovu valjanost ili nevaljanost mjeriti. Ako toga bilo nebi, onda bi bilo svejedno, da li majka svoje diete goji, ili ga na ražanj natakne; bilo bi svejedno, da li diete u starosti svojega roditelja hrani ili ga kijačom zatuče. To po sebi absolutno valjano i sveto nije drugo nego vječni zakoni božji. Kada toga bilo nebi, tada neimamo prava, da odsudimo onoga Nerona, koji je kršćane palio poput zubaljah i šetao se medju njimi; neimamo prava, da odsudimo onoga Tamerlana, koji je tisuće živih ljudih pokopao; ta obadva bili su absolutni vladaoci, nisu bili nikako vezani na zakon.

Jest dakle vječni zakon božji mjerilo ljudskog postupanja, a po rečenom zakonu božjem veže ugovor dvostruko sklopljen obje strane. Ako obje strane veže, onda se bez privoljenja obiuh stranah nemože ni preinačiti. Nam pako patenat kaže: dodji vas devet u reichsrat; ali je-li to proti našemu ugovoru, o tom tu nije pitanja; nije pitanja o našem temeljnom pravu, da se naši zakoni nesmiju mienjati, ni novi davati, izim ako obà faktora uz to pristanu. Govorilo se je i o starih njekakvih artijah, da te nikakove važnosti niti moći više neimaju. Gospodo moja, pravo, koje ima habsburžka vladajuća kuća na Hrvatsku, bazirano je samo na te stare hartije, a na ništa drugo na svietu. Tko valjanost tih starih hartijah taji, taj se diže proti pravu habsburžke kuće na Hrvatsku i na druge pokrajine carevine austrijske. (Živio!)

Kada bi se ovakvo subversivno načelo u sviet turilo, da-li bi onda moglo još sveto što biti? Kad bi se koji izmedju nas usudio kazati: ugovor veže mene samo dotle, dok je mene volja, ovakovo subversivno načelo vojuje upravo proti družtvu čovječanskomu. Bolje bi bilo svietu, da se vrati u prijašnje barbarstvo, nego da ovakovo načelo medju nami vlada.

Po vječnom zakonu božjem ima svatko pravo na svoj obstanak; veljački pako patenat Hrvatom oduzimlje njihov obstanak, ako ne baš odmah, to barem za kratko vrieme.

Mi Hrvati ako na temelju veljačkoga patenta kakvu zajednicu stvorimo, tada smo za njekoliko vremena s lica zemlje kao narod izbrisani. Veli se, da nam veljački patent jamstvo pruža za našu samostalnost. Ako se dobro sjećam: kad je Ryger moravski predložio u reichsrathu, neka bi se sudbenost Hrvatske i Ugarske takodjer povukla u reichsrath, premda je to proti patentu, ipak je Šmerling izreko, da je taj predlog jako patriotičan, samo da mu još nije vrieme. Dakle gospodo, samo vremena treba, i mi smo onda s Bogom otišli! (Živio!) Veljački ustav kaže, da trebaju dvie trećine članovah za promjenu zakona. Dvie trećine bi se jako brzo našle, da bi mi samo jedan put unutri bili, jer su ljudi vrlo čudne ćudi. Iz Kranjske su otišla dva Slovenca u reichsrat, pak se je samo jedan povratio. (Živio!) Kad bi mi jednom u reichsrathu na klupah sjedili, tad bi vam za kratko vrieme došao predlog, da se ustav reichsratha promieni, pa bi se i promienio, ali u tom smislu bi izišlo ono, što je Šmerling rekao: da sabore preko Sutle smatra za Wahlkörpere. (Živio!)

Po zakonu se božjem čovjek razlikuje dvostrukim načinom od svake ine životinje. Razlikuje se razumom svojim i srcem svojim. Čim je to bolje obdjelano, tim je bolje Bogu spodoban, a što manje, to više živini. Čovjeka, koji nije u jednom niti drugom puno napredovao, zovemo barbarom; a ja sam toga mnenja, da je barbarizam dvojak: barbarizam uma i barbarizam srca. Može čovjek jako prosviećen biti, što se uma tiče, a u srcu podpuni barbar. Oni Englezi na primjer, koji su Indijance pred topove vezali, pa su posmjehom kazali, da su jih odpuhnuli, bili su zaisto prosviećena uma, ali barbari u srcu.

Ja tvrdim, da veljački patent ima za posljedice barbarizam uma i barbarizam srca. Veljački patent gazi narodnost, otimlje jezik; a netreba vam dokazivati, da je jezik ono od Boga podieljeno sredstvo, u kojem se čovjek prosvietiti može. Onaj dakle, koji otimlje jezik, otimlje prosvietu i širi barbarizam uma. Još većma širi taj patenat barbarizam srca. Kada je sustav nevaljao, tad ili su pripravni zanj organi ili se moraju stvoriti, to će reći, ljudi se moraju zanj izopačiti. Zato vidimo, što su bile posljedice veljačkomu patentu. Tu se nije smjelo kazati: ja ljubim svoj narod, ja ljubim svoj jezik, niti si smio za drugo oduševljen biti, nego za ono, što ti je propisano. Ako je tko izpovjedio ljubav naroda, morao ju je sutra zatajiti i posve drugo kazati. Tu se je zahtievalo, da čovjek bude beznačajan; da ono, što danas za sveto priznaje, sutra gazi: na taj se način širi barbarizam srca. Ako se tko nije htio pokoriti, onda progonstvo, ili ako je bio siromašan, onda idi kući pa legni, dok te smrt od gladi nesvlada.

Ja ću jedan slučaj navesti. U Ljubljani je bio njeki mladić, kojega je srce kucalo za sve ono, što je liepo, što je veliko, što je sveto, pa ga je njegovo mladjahno srce nukalo, da klekne na grob pokojnoga dobročinitelja kranjske zemlje, Vodnika, te da mu žrtvu svoga štovanja donese. Zato su ga protjerali iz gimnazije ljubljanske.

Po zakonu božjem dužan je svaki djelovati ne samo za se, nego i za družtvo, koga je član. Pa tako i mi, koji smo u zajednici austrijske carevine, moramo oko onoga nastojati, što smiera carevini na boljak; jer sreća obitelji, sreća je pojedinca. Ali gospodo moja, veljački je patenat baš protivno radio, on je širio glupost, a gdje je glupost, tamo nemojmo očekivati, da će se tu mnogo koristna za napredak i blagostanje naroda učiniti. Veljački patent nije imao pred sobom Austriju već je imao Njemačku; radi toga, da se Niemcem približi žrtvovao je sve druge narode u Austriji; radi toga su se činili ugovori s Njemačkom koji su nas prosjacim učinili. Žalost me obuzima kad vidim, da u pokrajinah tvornice, gdje je po 200—300 ljudih radilo, sad svi leže, jer je domaću obrtnost Njemačka utamanila; radi politike žrtvovali su austrijske narode njemačkomu. Nismo mi ilojalni, ako nećemo za patent ništa da znamo; nije ilojalan onaj, koji kaže bobu bob, a popu pop, nego onaj koji kaže, obratno bobu pop, a popu bob. (Smieh!)

Gospodo moja, mi nemrzimo narod njemački niti austrijanske Niemce, niti mrzimo ikoji narod na svietu. Ali ponajprije ljubimo naš narod. Mi nekažemo, da nećemo ići u Reichsrath zato, jer su tamo Niemci, već kažemo, da nećemo zato, jer tamo neima pravoga ustava: jer ondje obstoji onaj vampasti § 13., u kojega ždrielo sve na svietu stane (Živio!) jer je g. Schmerling u njem i obsadno stanje za Galiciju našao, i u tom je onda konštitucija obstajala. (Živio!) Mi nemrzimo Niemce, niti im želimo kakva zla, nego želimo, da nas i njih podignemo tamo, gdje bi mi po pravu stajati morali. To je naša želja, da i mi i svi narodi austrijski pravi ustav dobijemo. U to će se ime hrvatski narod uviek boriti.

Mislim, da sam glede patenta dovoljno dokazao, da ga nikako i nipošto priznati nemogu. Što se tiče diplome, glede nje ću kazati, što su naša braća Česi kazali, da je okvir, koga neka nam predaju, da ga izpunimo po volji.

Drugo je, što nam se ponudja s dualizmom.

Strogi dualizam, gospodo moja, nije ništa drugo, nego

dvostruka centralizacija: jedna u Pešti, a druga u Beču. To sve stoji i glede stroge centralizacije u Pešti. Centralizacija, ma bila u Pešti ili u Beču, nemože biti inače, nego da ubija narodnost, budući više narodah zajedno, ubija prosvjetu i i blagostanje. K onomu, što je g. Perkovac jučer napomenuo, da smo mi u rukuh njemačkih bankirah, dodajem još to, da, ako hoćemo da budemo mi Hrvati i Ugri sretni, treba nam sve duševne i tjelesne sposobnosti upotriebiti na korist naše domovine. A to kod stroge centralizacije nije moguće. Da sam ja Magjar, ja bi kazao: ravnopravnost svih narodah u Ugarskoj mora biti njezin temeljni zakon, jer se ja bojim ponajprije gluposti naroda, jer znadem, da se glupi narod može na sve spletke sklonuti, kako to vidimo obzirom na Rusine u Galiciji, koji su, od Poljakah prije ugnjeteni, upravo Poljakom poslie slobodu podkopali. Ja bi se uviek bojao nezadovoljstva narodah, a gdje je ugnjetavanje, tamo je i nezadovoljstvo, pa je ondje uviek povoda, da se viri onamo, odkle bi mogla kakva pomoć doći. Ako su ugarski narodi nezadovoljni, onda uprav u tom leži propast Ugarske. Kad bi ja bio neprijatelj Ugarske, tad bi kazao, centralizuj koliko više znadeš.

U takovih okolnostih nepreostaje nam ini spas, nego u u federaciji. Dok je čovjek maloljetan i nezrela duha, dotle može tutorstvo drugoga podnositi, a kad je dozreo, tad hoće da sam sobom upravlja. Tako je isto i glede narodah. Ovi doduše jedno vrieme, dok su malodobni, dadu se upravljati, ali kad su već jedanput dorasli, onda ih više nećete nikad sklonuti, da tutorstvo podnose. Ako ih silite, oni će trpiti, pa će nezadovoljni biti, dok im se prilika nepruži, da tutorstvo sa svojih zrelih ledjah otresu. Federacija skida ono tutorstvo s narodah, pa kaže svakomu narodu, neka se u svojoj kući upravlja kao slobodan čovjek, ako bolje, bolje za te, ako zalutaš, sam ćeš nositi posljedice svoje ludosti. Federacija čini, da se narodi mogu razviti, da narodi mogu u prosvjeti napredovati, pa s tim ujedno k blagostanju ukupne države doprinašati. Federacija čini, da su narodi zadovoljni, pa i bili ljudi ovoga ili onoga nazora. Kad je zemlja, u kojoj živu, pravedna, kad nalaže ono, što im je potrebno za njihov duševni i materijalni napredak, tad oni ljube tu zemlju i za nju se žrtvuju.

Gospodo moja, Ugarska je takova zemlja bila; ondje su bili svakojaki narodi, i svi su ju ljubili i njezin ustav branili.

Glasoviti jedan državoslovac izrazio se je glede federacije po prilici ovako: Nedvojbeno je razvitak državni i civilizacija udarila dvogubim različitim pravcem: s jedne strane ogromnost obstojećih država h i njihova rastuća veličina, zabrine male narode radi obstanka svojega; nu obstojeće okolnosti i razvitak, na kojem sad narodi stoje, čine s jedne strane potrebno, da mogu sredstva za ogroman napredak nabaviti; potrebno, da su države mnogobrojne glede žiteljah i da su veoma razprostranjene. S druge strane nije moguće tajiti, da duševna opustošenost, koja vlada u pokrajinah jedne velike centralizirane države, čini siromaštvo tih narodah; proti tomu je jedino sredstvo ista federacija, koja obćestrano zadovoljava. Ona spaja jedinstvo i moć, korist i slobodu. Ja sam dakle, kao što vidite, za federaciju.

Adresa naša zahtieva cjelokupnost; a to sliedi iz do sada rečenoga. Po božjem zakonu ima svaki pravo na svoj obstanak, a mi, dok bude naš narod razstrkan, uviek ćemo strepiti za budućnost i život našega naroda. Glede forme, što se tiče toga zahtievanja cjelokupnosti, glede pravnoga historičkoga temelja, govorio je jučer g. Perkovac, i ja sam uvjeren, da po pravu božjem to nam se više nemože uzkratiti, jer mi ovako razštrkani nemožemo u prosvjetí napredovati, kao što treba. To nezahtieva samo naš interes, nego to zahtieva i isti interes ukupne države, da ono, što k našemu narodu spada, bude s njim i sdruženo. Dalmacija odciepljena od Hrvatske, bila bi uviek izručena navalam drugih, koji misle, da na nju pravo imadu; pak onda, kad to vrieme dodje, trebalo bi riekah krvi, da se to odbije. Što se sad može jednim perom učiniti; poslje bi mi morali one rieke krvi na svoju odgovornost uzeti.

Ima tu više primietbah glede te cjelokupnosti, osobito glede Dalmacije. Što se tiče njezina siromaštva, odgovorio je već g. Perkovac, a ja samo dodajem, ako je zemlja, koja ima toliko morskih obalah, gdje je narod duševno i tjelesno onako obdaren, gdje vlada onakva klima kao u Perziji, siromašna, onda to nije u krivnji naroda, nego gdje drugdje. Ako budu oni s nami sdruženi, prestati će ovi uzroci siromaštva. Veli se takodjer, da mi imamo to pravo zahtievati, ali se ujedno i to veli, da sad tomu nije vrieme. To je stara finta; kad se komu nemože što pravedna odbiti, onda mu se kaže, ti imaš pravo, ali za sad moraš još čekati, dok se okolnosti nepromiene, pa makar i stotinu godinah čekao; te kad opet dodje, onda mu se opet kaže, ti imaš pravo, ali se moraju okolnosti na bolje okrenuti. Ovdje valja ona stara latinska poslovica u Horacu: Rusticus itd.

Veli se takodjer, to nebi bilo Austriji u prilog, ako bi nam Dalmaciju dala; ali ja velim, kad se govori o pravu, onda se nepita, da li izvršivanje ovoga prava ide komu u prilog ili neide. Kad bi to tako bilo, gospodo moja, onda budite uvjereni, da od svojih dužnikah nećete dobiti nikad ni krajcare duga, jer im neide u prilog da vam plate. (Smieh i živio!) Još se navadja, da je adresa odviše obširna.

Gospodo moja, kad bi koga čovjeka zvao na ulicu i pred svjedoci mu kazao, čuješ, daj mi tvoju haljinu, a on bi mi kazao, nedam, onda bi cieli sviet rekao, pravo ima. Ali kad bi ta haljina moja bila, i ja bi mu pred svjedoci kazao: čuješ, daj mi moju haljinu, ovom ili onom prilikom sam ti ju posudio, već si mi više putah obećao, da ćeš mi ju vratiti, pa sveudilj zaludu čekam, — onda bi sav sviet kazao, da ja imam pravo svoju haljinu zahtievati. Adresa ide u sviet; zato ju dakle i treba tako udesiti, da sav sviet znade, da mi imamo pravo. Još se ovdje kaže, da naše uvjete treba tako udesiti, da Dalmatinci dobiju volju k nami doći, da pri tom uvide svoju korist. Šta će, za Boga, izgubiti braća naša Dalmatinci, ako k nam dodju?! Hoće li izgubiti svoje bogatstvo, hoće li izgubiti svoju slobodu, svoj ustav, što li pod milim Bogom?! Da bi godinu danah o tom mislio, nebi kadar bio na onu pogibelj doći, što bi im iz toga sjedinjenja prietila.

Što se tiče naših odnošajah spram Ugrom, kako su oni po prilici u „jednoglasnoj“ adresi razloženi, znamenuju toliko, koliko: Vi Hrvati hajdte u Peštu, pa onda kažite u Pešti, mi smo bili i jesmo rebeli, jer se usudjujemo sami sabor držati. Mi smo sad došli, pa se poklanjamo vašoj milosti i nemilosti, i kako budu gospoda Magjari odredili, mi ćemo im se pokoriti. Dakle hajdte braćo Hrvati, mi idemo s vami!

Još je rečeno u toj adresi, da želimo u zajednici s Ugarskom rješavati državopravno pitanje naprama ukupnoj monarkiji. I ja to želim, nu s druge strane se veli, da se mi nikada i nipošto nemožemo bez Ugarske upustiti u razpravljanje naših odnošajah naprama cjelokupnoj monarkiji. Go-

*

spodo moja, to ja moram zanijekati, pa kažem, da je to protivno svoj prošlosti našoj.

God. 1527. birali su naši predji na svoju ruku sada vladajuću kuću, te nisu nikoga pitali. God. 1712. primili su pragmatičku sankciju, pak su izrikom kazali, da oni biraju punomoćno ženski spol za svojega kralja mjesto mužkoga. Kad su Hrvati primili za svojeg kralja Kolomana, kazali su izrikom, da biraju ugarskoga kralja za svojega kralja, a ne magjarski narod. Ja dakle kažem, da želim u zajednici s Ugarskom državopravno pitanje rješavati, nu niečem ono, da mi nikad bez Ugarah nebi se mogli na svoju ruku dogovarati. Ja velim, da se mi toga svojega prava držati moramo, te ga braniti, ma puklo kuda puklo. Ja sam, gospodo moja, toga mnienja: žrtvuj sve, samo nežrtvuj poštenja svojega. (Živio!) Ako mi tko uzme silom slobodu, sasma je to drugo, nego kad ja kažem, ja se je odričem, ja ti ju poklanjam. Ja se je odričem, to znači, ja je nisam vriedan. (Živio!)

Gospodo! Nam se Hrvatom spočituje, da imamo odviš pouzdanja u same sebe, da smo precjenjivali našu jakost. A ja velim, blago tebi narode hrvatski, dok se još uzdaš u sebe, a naopako onomu, koj se u sebe neuzda! A mi se neuzdamo samo u se, nego i u Boga, jer branimo stvar pravednu; borimo se za ono isto, za što se je i isti Bog borio. Ja ću ove rieči malo razložiti.

Povjestnica svieta dieli se punim pravom na dvie strane: na predkršćansku i kršćansku. Razlika medju predkršćanskom i kršćanskom jest ta, da kršćanska priznaje vriednost čovjeka, da priznaje bratinstvo svih ljudih na svietu. Dugo vjekovah moralo se je boriti, dok je ova ideja prodrla, i istom ovom godinom ukinuto je robstvo u kućnom životu u Americi. Do godine 1848. morala se je Europa boriti, da je robstvo u socijalnom životu palo. Još je ostalo u državnom životu, kao robstvo naroda prama narodu. I ovo robstvo mora pasti.

Ovdje jošte jedno imam da primietim. Narodu je našemu ovdje u ovoj sabornici spočitano i toliko rugla nanešeno, da odkada parlamentarni život obstoji, nije se možebiti to dogodilo, da bi zastupnik jednoga naroda onoliko ruglo prosuo na svoj narod, kao što je ovdje učinjeno. Mi smo ovdje još i inštrukciju dobili, da takovu stvar pustimo u miru, da pustimo svakomu govoriti slobodno što hoće. Ja, gospodo moja, velim, da ćemo si mi to pravo zadržati i kad se ruglo sipa na narod, da ćemo mi to suzbijati. (Živio!) Ovdje smo mi čuli, gdje treba slobodu ubijati, da su ondje Hrvati uviek prvi bili. Gospodo moja, gdje pokazuje historija naša, da su Hrvati kao narod išli ubijati ičiju slobodu; odkad su ovdje, uviek su se borili za slobodu. Oni su potukli Avare, oni su potukli Tatare, oni su bili tristogodišnji štit proti barbarstvu turskomu, i stekli su si častno ime predzidja slobode kršćanske. Pak se sada onim velikanom, kojim slava ori po svietu, predbacuje, da su uviek bili predvodje robstva, da su se uviek digli proti slobodi! Doista onim slavnim junakom na Grobničkom polju, kod Dubice i Jajca morale su se kosti u grobu okrenuti, kad su se ovakove rieči ovdje izgovoriti mogle. (Živio!)

Jošte to imam kazati, ako su vojnici hrvatski vojevali i gdje proti slobodi, tada ja pitam, koji je vojnik na cielom svietu, koji to nije učinio? Zar nije toga učinila i vojska njemačka i vojska magjarska? Naopako, kad se ono, što vojnici činiti moraju, na ruglo stavlja svojemu narodu! Gospodin onaj, koji je tako dobar bio to kazati, rekao je godine 1861. u 31. sjednici ovako:

Gospodo! nepobijajmo ciene i važnosti našemu pokretu od god. 1848. To je jedan čin narodni, koji nam više vriedi nego li sve stare na koži pisane diplome, nego li „pacta conventa" od god. 1120. nego li državni sa sjajnom dinastijom Habsburg god. 1527. sklopljeni ugovor, nego li pragmatička sankcija god. 1712. utanačena. Ovaj se narodni čin ničim izbrisati neda, koji nam za dokaz služi, da nas kao narod nitko nikad podjarmio nije, koji nam jamstvo pruža, da nas, ako Bog da i sreća junačka, nitko nikad podjarmiti neće, koji je živim dokazom, da smo narod jedar i životan.

Ovako je onaj gospodin govorio 1861. g., a ja uz ono, kao što je kazao, takodjer sa svom silom pristajem.

Zakoni god. 1848. izbrisali su uprav hrvatski narod s lica zemlje. Zakoni 1848. god. uzeli su političku slobodu svim narodom, koji smo pod ugarskom krunom, te su nas naredili političkimi robovi. Ako je ustao narod hrvatski, pak zapisao narodnost na svoj barjak, tada ja velim, da je u interesu svete slobode ustao. Dan danas se ori po čitavoj Europi ono načelo, koje je on prvi na svoju zastavu napisao. Oni su dakle bili robovi?! Biele kosti naših junakah u Ugarskoj pokopane, uzradujte se, kad vam takova slava u dio pade. (Živio!)

Nu gospodin ovaj savjetuje nas, kako da sve ono, što smo učinili nezakonita, popravimo, da nas žakoni ugarski od 1848. god. vežu, i da smo mi dužni na sabor ugarski ići. Ja se čudim, da moram tu tako malo znanja glede javnoga prava hrvatskoga nalaziti. Svakomu od nas, i onim, koji se nismo bavili pravom, poznato je, da zakoni ugarski postaju za nas valjanimi, kad su na našem saboru proglašeni. A oni od god. 1848. nikad još nisu proglašeni. Svakomu je poznato takodjer da su se naši zastupnici na saboru ugarskom tim zakonom protivili. — Rečeno je, da ugovor dvostruki veže obje strane, i da jedna strana nemože samovoljno odstupiti. Ja kažem, da je ugarski sabor g. 1848. taj savez sam prekinuo, jer po članku 120., god. 1715. nije bio vlastan ugarski sabor ni u pretres uzeti posebna prava naše kraljevine, a kamoli je sasvim izbrisati.

Osim toga svakomu je poznato, da je to javno pravo, kad se radi koje stvari rat vodi, da se ona stvar ratom prekida. Nu gospodin onaj nam je takodjer kazao, kako da nam je taj revolucionarni čin naš popraviti moći, naime da idemo u Peštu, pak da se zaključkom Magjarah pokorimo. Kad bih ja toga načela bio, da nas zakoni ugarski od g. 1848. vežu, to bih ja učinio ovaj predlog: svi, koji smo ovdje, revolucionarni smo, dakle bi nas valjalo baciti u okove, pak s nama u Peštu na milost i nemilost magjarsku; koga hoće vješati, neka ga vješaju; koga hoće pardonirati, neka ga pardoniraju. (Živio.)

Tko to učiniti hoće, slobodno mu je; ali mi kažemo, da mi nikad nismo bili rebeli; što smo činili, činili smo zakonitim putem. Ja sam uvjeren, da onaj gospodin, kada je narodu svojemu za novu godinu pleo kiticu rugla, morao je pred ogledalom stajati. (Dugotrajni živio i pljeskanje.)

Kirjaković: Ja ću u kratko moje mnienje da kažem obzirom na ove adrese, koje su nam ovdje predložene; ja sam jednu i drugu čitao i o njih razmišljao o objema, i našao sam za shodno samo o načelih izjaviti se za sada.

U adresi majoriteta, zajedno sa izpravkom, prvo stoji ono, gdje se nj. vel. našemu cesaru izriče zahvalnost, da je ov sabor sazvalo; na drugom se promotravaju dogodjaji do 1861. godine sve do sada. Ja sam gospodo, toga mnienja, da se u ovakovo vrieme, kao što je naše, sve protizakonitosti, svi iztupci, koji su se medjutim činili, podrobno met-

nu u adresu. Zašto? To ću sada kazati. Mi, gospodo, neimamo pravoga ustava, neimamo odgovorne vlade, da bi mogli one ljude za njihove bezzakonitosti na saboru na odgovornost povući, te nam nepreostaje drugo sredstvo, nego da nj. vel. kažemo naše terete i tegobe Vrlo bi podli ljudi bili, kad bi to šutke pretrpili, ja sam zato, zato da bi se u tom obziru moglo još mnogo više i obširnije u adresu staviti; te se ste strane sasvim slažem sa adresom majoritetnom. Što se tiče druge točke adrese, da je naša živa želja, da se integritet naše zemlje popuni, da se Dalmacija reinkorporira i Krajina utielovi; to ja, gospodo, nemogu ni pomisliti, da može čovjek, koji je sin ove domovine, na ino, da toga netraži, jer to su uvjeti bića našega. A evo sada, zašto to ovako držim. Ja, gospodo, vidim, da mora tako biti, da mi zajedničke interese, koje ima cjelokupna država, priznati, i da ih mi zajednički razpravljati moramo. Dakle ono, što nam ostalo bude, ono ćemo mi ovdje kod kuće da razpravljamo; a zato nam treba sriedstvah, treba nam teritorium, treba nam narod, treba novačah.

Ako mi to mimoidjemo i neištemo, onda nije istina, da je ono, što nam ostane, naše. Zato ja i tu drugu čest adrese prisvajam.

Treća strana adrese sadržava državopravna pitanja, a tu stranu neću moći podupirati, i kazat ću zašto. U adresi toj, gospodo, vidi se, da mi tacite, ne expresse pridržavamo i usvojavamo pravo osebnogo državnoga prava, silom kojega mi imamo pravo, da mi možemo razpravljati obće stvari; vidim i njekoje motivacije, vidim, gdje se veli i pozivlje na one slučaje od god. 1102. kad je ova kraljevina slobodnom voljom si kralja izabrala, i naposljedku, gdje smo mi imali pravo, da smo mogli god. 1712. sebi takodjer ženski spol uzeti za kralja.

Meni se vidi, vis. sabore, da bi to bio saltus in argumentatione, kad bi iz toga prava, što smo imali pravo birati kralja, izveli i ono, da imamo i osebno njekakо državno pravo; saltus in argumentatione, velim, jer poslje tih izabranih kraljevah nikada nije traga bilo, da smo osebno pravo izvršivali, nego uvjek na ugarskom saboru. Ali tako, može tko zapitati, u čem smo se dakle razlikovali od Uagrah? Jest, bilo je jedno pravo ove kraljevine, koje je ovoj kraljevini osebno garantirano; mi smo na drugi način izvršivali državno pravo i na drugi način Ugarska. Mi smo imali pravo kollektivno, mi smo mogli zakone na ugarskom saboru stvorene, protivne nam, suzbiti jedinim glasom; mi smo si tu osebnost i svojstvo pridržali, i suzbijali takove zakone, koji su nam se nametali, i stvarali pravo, koje smo mi htjeli imati. Ja, vis. sabore, držim, da je baš u protuslovju tomu ono, što se veli, da mi pravimo njeku moralnu osobu, i da smo kadri obće interese rješavati, ali da nemožemo, što nas članak 42. od. god. 1861. veže. Ja kažem, da je to protuslovje, jer onaj, koji ima osebno državno pravo, njega nemože taj članak vezati, onaj bi mogao i bez tog članka riešiti državo-pravna pitanja i članak taj mimoići i promieniti ga. Odtuda hoću da izvedem i dokažem valjanost našega članka 42. od god. 1861., ali neću da kažem, da je osnovan na pravu, koje smo mi upražnjavali, kad smo birali kralje, ili na osobenom državnom pravu, nego da proizhodi iz svojstva kolektivne representacije, koje smo imali do god. 1848, kojim smo mi imali pravo suzbijati zakone nam nepovoljne; na tom svojstvu kolektivne representacije leži članak naš 42. od god. 1861. Dakle mi smo taj članak punim pravom stvorili. Nu kao god smo mi naše državno pravo izvršivali sa Ugri, sad je došlo vreme, da opet ono rješavanje državnog prava u pravi tečaj dovedemo i uživotvorimo te u sporazumljenju sa Ugri rješavamo obćenite stvari. Ja držim, gospodo, da mi to možemo učiniti, jer kako kažem, mi imamo jedno državno pravo, ali moramo priznati, da je god. 1848. obustavljeno. Zašto? Jer je naše pravo kolektivne representacije prekinuto.

Prem sam ja zato, da se ovo naše pravo kolektivne representacije opet poprimi; ali ipak nisam zato, da u smislu zakonah ugarskih od god. 1848. ugovaramo s Ugarskom. Ovi zakoni za nas neimaju nikakve važnosti, jer nisu na našem saboru proglašeni, te mi imamo pravo ukinuti ih, u čem su nam protivni; dakle na temelju ovih zakonah nemožemo poslati poslanike na ugarski sabor.

Iz toga se vidi, da ja u načelu adrese majoriteta samo ono odobravajuć, što se integirteta zemlje tiče, mogao bi biti za osnovu g. Stojanovića, da joj nije takovog tumačenja dao, da se mi zakonah ugarskih od god. 1848, držati moramo. Zato neću za nijednu osnovu glasovati, nego pristupam onomu mnienju, što ga je g. Živković predložio, da se nova adresa u ovom smislu učini.

Kostrenčić: Kao što je malo prije slavni član ovog sabora g. Žužel posve temeljito kazao, da je nj. apoštolsko veličanstvo, naš premilostivi vladar, videći, kako iz stanovitih uzrokah blagostanje čitave carevine od dana do dana sve to više zapinje, i mudro i velikodušno odredio, da se sustav carevinski upravo na njeki bolji i shodniji temelj položi, da se ovomu zlu jedared doskoči, i u to ime nj. vel. pozva svekolike narode i zemlje svoje velike carevine, da kao ustavni i slobodni narodi u svojih zemaljskih saborih viećaju, kako da se to poluči, naime, u obziru listopadske diplome i veljačkog patenta, — tomu velikodušnomu pozivu nj. vel. odazvali su se uzhićenjem i zahvalnošću svikolici narodi austrijski. Naš narod u lojalnosti prema previsokoj dinastiji uvjek je stajao na čelu svihkolikih narodah austrijskih, te je i ovom prilikom oćutio u svom srcu prema blagovoljnom činu nj. vel. osobitu radost, jer vidi u tom, da će se jedared na bolje okrenuti njegovo sadašnje blagostanje i položaj. Slavni sabore, mi smo se ovdje sakupili u to ime, da na taj kraljevski poziv odgovorimo, da odgovorimo naime na to, kako hoćemo da kao slobodan i ustavan narod udesimo naše odnošaje s jedne strane naprama cjelokupnoj carevini, s druge strane naprama kraljevini Ugarskoj. Iz sredine ovog sabora imenovan je odbor u tu svrhu, da priredi adresu, koja bi s jedne strane pokazala harnost i zahvalnost našu i priznanje milostivomu vladaocu, s druge strane da njegovim otčinskim željam odgovori. Članovi toga odbora mjesto jednom adresom darovaše nas trimi adresami; jedna je većine odbora, druga od manjine, a treća je od pojedinca.

O sadržaju i značaju ovih adresah saborovali su jučer i danas častni članovi ovog sabora, i to se mora pripoznati, vrlo vješto kretali se na čilom vrancu zrelosti političke, razglabajuć prošlost i budućnost, sravnivajuć jednu s drugom, kako da adresu udesimo naprama prošlosti i budućnosti, da nepostane iz nje kakova opasnost. Ovdje moram očito valovati, da sam ja zastupnik slavne krajine vojničke, da se jako slabo krećem na polju diplomatičnom; kako su se gg. predgovornici kretali na tom polju vješto, da ja to neću moći; ja ću dakle pješke za njimi ići.

Što se adrese pojedinca, t. j. g. Stojanovića tiče, koliko mi njezina forma stoji pred očima, ona je gladka i umi-

ljena i dosta uresno prirednjena, tako, da s toga gledišta nebi imao ništa prigovoriti; ali kad se načela u njoj razvita pobliže u pretres uzmu, onda se ja s njom nipošto sprijateljiti nemogu, i to najviše s toga, što ona naš narod zavisnim od naroda magjarskoga čini. Ova dakle adresa jest već porodom svojim, po mom mnienju, zločesta. Ali kako isti roditelj ju razjasni, postaje još i ubitačna. U istinu, gospodo, moram izpovjediti, da kad je g. Stojanović nju razvijao i branio, upravo sam morao posumnjati, dali je on sam o njoj osvjedočen; ali budući je naročito kazao, dopalo se komu ili ne, da je to njegovo uvjerenje, ja uvjerenje častim i poštujem: mala causa patrocinio fit pejor. Zato se odvraćam od ove adrese pojedinca i prelazim na adresu odborske većine. I opet počimljem od forme njezine. Forma, koliko se sastava tiče, mora se priznati, da je duboko učena, da je diplomatična i politična, tom joj neimam prigovoriti. Ali meni se čini, da je predugačka, i to s toga predugačka, što sadržava u sebi stvarih suvišnih, nepotrebitih i neprobitačnih. Ovdje se navadjaju ukriminacije prošlih vladah. Slavni sabore, po mom mienju ova adresa ide na našega premilostivoga vladaoca i mi ćemo nedvojbeno pripustiti, da što je u prošlosti i s njom nedobro bilo, da se to neima pripisati nj. veličanstvu, nego ovim vladam, koje su odstupile i pale, kojim adresa u ruke doći neće, osim jedino možebiti putem novinah, i mi smo osviedočeni, da je nj. veličanstvo onim upravo posljedicam neugodnim tako malo krivo, kao i mi, te da jih žali i odbacuje nj. veličanstvo, kao i mi. Ja bi dakle zato bio, da se ove rekriminacije iz adrese izpuste.

Nadalje meni se forma ove adrese s toga nedopada, što se u njoj čitavi študium i sbirka historičkih datah i paragrafah nalazi. Kad bi naš premilostivi vladalac ili njegova vlada sumnjala o našem pravu, kad bi se tim člankom, koji se navadjaju, nebi dala važnost i priznanje, onda bi ja zato bio, da se to pridaje; ali naše pravo na cielokupnost trojedne kraljevine priznano je po milostivom našem kralju, nesamo priznano nego skoro i njezino izpunjanje obrečeno svečanom kraljevskom rieči. Zato ja bi bio i zato, da se i ovo ili sasvim izpusti, ili barem na što najmanju mjeru svede.

Ova adresa radi forme zato mi se nedopada, jer nalazim u njoj izrazah, koji veličanstvo našega vladaoca vriedjaju, jer su preoštri. Kad nj. vel. nebi bilo sklono kaošto, jest, zadovoljiti svim narodom, onda bi ja kazao, neka se tako divani, neka to ostane; ali tomu nije tako. Zašto dakle takove izraze upotrebljavati, koji naliče njekakovom ultimatu.

Meni se napokon forma zato nedopada, jer po mom mnienju na prvom redu moralo bi stajati pitanje ili misli ovog sabora o državno-pravnih naših odnošajih, ali tu mjesto toga dohodi najprije postulat radi Dalmacije, pa onda radi vojničke krajine. Ja nisam u načelu proti tomu da se u adresi navede pitanje o Dalmaciji i da se radi Dalmacije govori, ali da to baš prvo mjesto zauzima, za to nisam. Nedvojbeno je, da nam je cielokupnost naše trojedne kraljevine potrebna, kaošto je potrebno sunce čitavoj naravi, i ja ni najmanje nedvojim, da će bližnja budućnost te želje naše izpunjene vidjeti, i to tim prije, čim prije budu uredjeni odnošaji naše domovine naprama cielokupnoj monarkiji i naprama Ugarskoj. S toga se ja slažem, da se povede govor u adresi i o vojničkoj krajini, to neće neugodno dirnuti našega premilostivoga vladaoca, jer je on sam god. 1861. obrekao, da će se postarati, kako da pravedne želje ove kraljevine u tom pogledu uživotvori. Ja sam osviedočen, da će nj. vel. na tako vjernu krajinu pogledati i iz drugih obzirah, u koliko njoj i drugih prešnih materialnih poboljanjih treba, koje će dotičnim putem uviditi i do znanja uzeti i što skorije milostivo doskočiti.

Sada prelazim na načela ove adrese većine. Ovdje se naime kaže, da mi u načelu priznajemo, da imademo zajedničkih poslovah naprama carevini austrijskoj. To je dobro, i ja se s tim slažem, ali bi želio, da se tu u smislu listopadske diplome špecialnije štogod navede, nego onako jednostavno samo u načelu, ja mislim, da se to tim lasnije izvesti dade, čim nam u tom nikakva opasnost neprieti. Kad u načelu priznademo zajedničke poslove, a kad znamo, da su ti poslovi potrebiti za uzdržanje cielokupne monarkije, zašto ih nebi točno precizirali, ili formu, kako ćemo ih izvesti, urediti i razpravljati, napomenuli ili već sada odredili. Ovim načinom neslažem se ja već i s toga, što se u adresi veli, da mi ta zajednička odnošenja bez sporazumljenja sa kraljevinom Ugarskom nemožemo urediti. Slavni sabore! ako smo mi, kao što jesmo u istinu, slobodan i ustavan narod i narod samostalan, neuvidjam, u kojem smo mi svezu i što nas prieči, da mi naše želje i u ovom pogledu samostalno neizrazimo i neuredimo; ako su u mnogo mučnije doba naši predji svoj udes samostalno riešavali, kao što su mnoga gg. predgovornici kazali, kad su Arpadovca za kralja svoga izabrali, tutorstva nikakvoga na svietu nisu pitali, nego samo sebe, u periodi mješovitoj neodvisno su kralje izabirali; birali su Ferdinanda Habsburžkoga bez ičijeg drugog upliva, nego vlastitog srca i volje i samostalnosti svoje. Kad se je sankcija pragmatička primila, nismo nikakvog drugog naroda pitali, nego smo ju dobrovoljno i samostalno primili. Meni se čini, da je korak, kojega imamo činiti u odnošajih državo-pravnih napram carevini austrijskoj i naprama kraljevini Ugarskoj, izza sankcije pragmatičke veliki korak, jer mi s njim smjeramo od naših kardinalnih pravah za boljak i korist i blagostanje čitave monarkije i tako i naše domovine što odstupiti. Ako budemo mi taj korak učinili, učinimo ga neodvisno, samostalno od ikoje strane.

Što se pako tiče odnošajah naše domovine naprama kraljevini Ugarskoj, ja, gospodo, ovdje moram pripoznati, da će meni najmilije biti, kad mogu biti prost, slobodan i neodvisan. Da je ta zajednica do god. 1848. obstojala medju nami i kraljevinom Ugarskom, to se tajiti neda; ali da je ta god. 1848. ovu zajednicu razriešila, to se takodjer tajiti neda, i da smo se mi od ono doba neodvisno, slobodno i ustavno kretali u našoj domovini bez uticaja upliva magjarskog, to je sveta i istinita stvar. Istina je, da se je naš sabor god. 1861. člankom 42. na njekakvo zajedinstvo obvezao. Ja kao što je jučer g. Perkovac kazao, toga članka stvarao nisam, a da sam onda u saboru bio, ja moga privoljenja nikada nebi dao; ali kad je učinjen, ja ga pripoznajem, i pripoznati moram ali to nepripoznam, da smo mi dosada kakvu korist od tog saveza sa Ugarskom imali, nego da smo uprav u nazadku od onog vremena, kad smo pod Arpadovci podrezali žile samostalnoga života samim sebi. Kad smo mi okove toga saveza i tutorstva god. 1848. onako muževno, kao što slobodnomu narodu oduševljenom za svoje pravo dolikuje, razkinuli, neuvidjam potrebe, zašto se opet u stare okove u staro tutorstvo tjeramo. (Živio! i smieh.) Mnogi su gg. govornici kazali, da smo mi kroz vjekove zlo i dobro s njimi dielili; to je istina; nu ako je što dobra bilo, to su naša braća Magjari za sebe sadržali, ako je što zla bilo, to su oni našemu narodu poklonili. Naš narod bio je čestoput u nuždi i stiski, gdje se je boriti morao za svoj obstanak; ali

u čitavoj povjestnici našoj nemogu nigdje naći, da su nam naša braća Magjari na pomoć bili, i da su nas oni oslobodili: oslobodila nas je uviek naša sviest, naša mišica, naša hrabrost, naše junačtvo, a narod magjarski nikada. Neću im spočitati, kolikoputah smo mi njih iz stiskah oslobodili; ako će oni to pripoznati, dobro, ako ne, na čast jim. Što se dakle toga tiče, kad je, Bogu hvala, već svakolika Austrija ustavna i slobodna (Različite izjave.), dakle saveza mirnog narod s drugim netreba, nego mi možemo u zajednici običnoj živiti, kao što je naglasio g. predgovornik Žužel, u federaciji možemo biti slobodni i jaki i ustavni, i naše se blagostanje bez ikakvog drugog saveza može bujno razvijati.

Ali se veli, mi imamo zajednu krunu, to je sveta istina; ali mi smo imali i našu krunu, t. j. kruna Zvonimira. Mi smo ju dali na glavu Kolomanu; gdje je ona? ja neznam (Smieh i pljeskanje), da li je propala našom krivnjom, ili je tomu kriv kralj, ili narod magjarski? Ako je propala našom krivnjom, mi ćemo naš grieh popraviti, i načiniti drugu; ako je propala krivnjom kralja, nek nam ju načini kralj; ako je propala krivnjom naroda magjarskog, mi ćemo Magjare na red pozvati, nek nam ju dadu. (Smieh.) Kad je zajednička krunitba i zajednički krunitbeni čin; neka bude, to drugačije nemože biti po navadi, koja se je tečajem vremena razvila, da je car austrijski i kralj magjarski i kralj hrvatski; kad on našu inauguralnu diplomu, koju mi sami načinimo, prije krunjenja prizna i podpiše, krunio se on krunom kakvom mu drago, moj je kralj, ja se pred njim klanjam. Dakle nitko nas nemože na to pobuditi, da u užju, u realnu svezu sa Ugarskom stupimo.

Slavni sabore! nastaje vrieme, da štogod napomenem o adresi manjine. Ja vidim, da je manjina odbora upravo čitavu adresu većine primila za svoju, do alineje 36, i od ovdje se razdvojila. Ova adresa ima proti sebi ono isto, što i adresa većine, izim, koliko se u izpravku malo blažije postupa; u ime naših odnošajah naprama cjelokupnoj monarkiji i naprama Ugarskoj ovdje se oni uvjeti toliko nameću, niti se o našoj samostalnosti i slobodi nesumnja, jer se veli, ako nebi naš članak 42. od god. 1861. pripoznali, da možemo samostalno bez Magjarah ugovarati i našu sudbinu udesiti.

Vidi se iz svega toga, da se ja sa nijednom adresom neslažem. Meni dakle nepreostaje drugo, ili da glasujem zato, da ostanemo bez adrese, a to nemogu, jer bi sagriešio proti sreći naroda i proti očitovanju moga vladaoca; kad to neću, moram glasovati, da se sastavi nov odbor za drugu adresu. Ali s istih razlogah, s kojih je nj. uzoritost kardinal opozvao svoj predlog, s istih razlogah nemogu ni ja za to glasovati, jer istina je nedvojbena, da bi mi tim izgubili mnogo vremena i narodu našemu puno troškovah nanieli. Ja se prihvaćam riečih g. baruna Hellenbacha; on je naime rekao, ako je sabor sposoban, da može i iz loše i hrdjave adrese valjanu adresu sastaviti. A da je ovaj vis. sabor i njegovi visokoštovani članovi oduševljen za blagostanje čitave cesarevine, i osobito naše domovine, o tom bi griešio, kad bi dvojio; mene dakle tješi nada, da će nam za rukom poći u specialnoj debati, jednu valjanu i puno obećajuću adresu sastaviti na temelju adrese većine ujedno sa izpravkom manjine, za koje ja, da se za pretresivanje primi, takodjer glasujem.

Slavni sabore! prosio bi samo jošte za jednu rieč. Ja premda sam član ovog vis. sabora, ipak sam svećenik, miroljubivi svećenik, koji blagostanje i ljubav naše domovine u srcu gojim; jučer, kako je nam svima znano, pale su rieči u sredini našega sabora u ime srbskog imena i srbskog naroda, naroda, kog ja vrlo ljubim i visoko poštujem; ovo se je ime spomenulo zato, da se u adresi navede. Gospodo, ja nisam pravnik, niti advokat, ja neznam točno, da li je ikada i u ikojem diplomatičkom aktu na naših saborih ovo ime izrično upotrebljeno, ili ne; ako je, dobro, ako nije, takodjer dobro. Gospodo, ja se ufam, da nije upotrebljeno zato, da se razpra i razdor porodi medju nami, nego da je ono napomenuto samo zato, koliko svaki Srbin prema svom imenu i narodu ljubav osjeća. Ja kao Hrvat, što sam rekao, neću poreći, da narod srbski počitujem i ljubim, te mu iz srca blagostanje želim. Mi smo to kao Hrvati uviek i svagda i činom pokazali, naime god. 1848., gdje smo braću Srbe, koliko nam je većma moguće bilo, podupirali, i gledali na to, da se njihove pravedne želje izpune, da naime sebi obljubljenu i milu vojvodinu zadobe. Koliko su se oni tomu radovali, toliko smo se radovali i mi. Tog je imena, najme vojvodine, nestalo; ja se ufam, da braća Srbi nas neće moći time potvoriti, da je to krivnja naša, što je sad neima, mi pri tom ništa sagriešili nismo; da ju žele opet uskrisiti, mi jim to nezamieramo, dapače narod će hrvatski uviek njihove želje podupirati. Ovo njekoliko besjedah, što je rečeno, rečeno je zato, da se ovdje konstatira, da je narod hrvatski svagda cienio narod srbski i da mu svako dobro želi sada i svako buduće vrieme.

Dr. Svetozar Miletić: Velik je zadatak, koji je ovomu saboru od strane naroda povjeren, i po tome težak teret, koji smo na naša ramena primili. Zadatak je taj: ustav trojedne kraljevine, ustav države ustanoviti, i čim je veći taj zadatak, tim veća je odgovornost naša pred narodom i potomstvom našim.

Jer ako bi bilo pogriešakah, koje bismo mi sada učinili, velike bi odtuda posljedice ne samo za nas, nego i za naše potomstvo proiztekle, počem se neradi o običnoj legislaciji, gdje ono, što je jedna pogriešila, druga popraviti može, nego je zadatak ovoga sabora ustavotvoran, gdje jedna pogreška može hrdjave posljedice za vjekove imati, za što bi nas prokletstvo našega potomstva očekivalo.

Da bi ovaj zadatak mogli savjestnije i mirnije obaviti, to jest, da nam duša bude mirna, mislim, da se tomu dvoje iziskuje: prvo, da onako misli naše u ovoj sabornici odkrijemo, kao što smo uvjereni, dakle da po uvjerenju govorimo; jer narod, koji nam je svoje povjerenje dao, pravo ima i na naše povjerenje; drugo, ne samo da ono, sto kažemo, po uvjerenju kažemo, nego da i iskrenošću, bez svakoga okolišanja i rezerve govorimo; jer u nijednom družtvu, pa ni u saboru nemože se bez iskrenosti ništa dobro učiniti; sabor ima pravo na iskrenost svojih članovah. Ja ću dakle da govorim po uvjerenju i iskreno.

Gospodo! Ja mislim, da je troje, što narod od nas zahtieva, da su tri zviezde, koje nam put ovaj osvjetlati imaju. Ovo troje, što narod od nas očekuje, te tri zviezde jesu, da povratimo cjelokupnost trojednoj kraljevini, da utvrdimo samostalnost zemlje i da oživimo ustavnu slobodu, dakle cjelokupnost, samostalnost i ustavna sloboda, to je troje, što narod od nas očekuje.

Što se cjelokupnosti tiče, to se u jednoj i drugoj adresi spominjalo, i to prije u obziru Dalmacije, poslje u obziru Krajine naše, od kojih prva u zemljišnu, a druga, da tako reknem, u političnu cjelokupnost spada. U ovom obziru ja se podpuno slažem sa adresom većine i držim, da je vrieme i prilika, da zahtievamo, da se Dalmacija opet utjelovi ovoj kraljevini, odnosno da se zapreke, koje na putu tomu stoje, uklone. Premda držim, da se za sada to pitanje nemože još za uslovlje daljega razpravljanja državopravnih odnošenjah

staviti, to ipak mislim, da će tomu onda vrieme biti, kad se politička sveza izmedju trojedne kraljevine i Ugarske, o kojoj ću docnije govoriti, ustanovi, gdje bi se pitanje utjelovljenja Dalmacije imalo za uslovlje daljega razpravljanja o odnošenju zemaljah Ugarske krune prema Austriji staviti; jer inače težko ćemo do toga doći, ili bar dugo na to čekati. Za sada pako dovoljno će biti to zahtievati i podkriepiti razlozima, koji su u adresi navedeni.

Što se granice tiče, u tom se slažem sa adresom u načelu, da se politička redintegracija traži, ali nisam za ono polutansko stanje, koje se u adresi traži. To mi se nevidi shodno, nego mislim, da trebamo, da ostanemo na onom terenu, na kom je sabor od 1861. god. bio, naime da podpuno utjelovljenje ištemo. Da se vojnički sustav, za graničare, koji su pod puškom, uzdrži, navodi se dvoje: prvo da to iziskuje vojnička snaga države, a drugo, da bi prelaz iz jednoga stanja u drugo s velikimi nesgodami skopčan bio.

Što se prvoga tiče, nemože se taj obzir uvažiti; što država vojsku treba, odtuda nesliedi, niti se zahtievati može, da naš narod bez ikakva razmjera spram drugih narodah ovaj teret nositi mora. (Živio!) Ja mislim, da je već jedan put vrieme, da prestane već jedan put takva pretenzija na krv naroda našega.

Što se drugoga tiče, to jest, da bi prelaz iz jednoga stanja u drugo sa velikimi nesgodami skopčan bio, ja mislim, da i to nestoji. To bi se jedino u obziru osoblja častnikah dogoditi moglo; ali i tomu bi se lako lieka našlo; jer vojska je velika i kao što se poslie jednoga ili drugoga rata sa umnoženim osobljem razpolaže, tako bi se i poslie učiniti moglo, a za narod nebi bilo smetnje, da iz gorega stanja, u bolje, ustavno, tako zvano provincijalno priedje, i narod bi se bez prelaza u ovom stanju lako našao. Imamo primjer tomu: kad je granica u Bačkoj i Banatu ukinuta, prešlo se je iz jednoga stanja u drugo i što je tegobe bilo, to je bilo s jedne strane sbog unije, a s druge strane sbog toga, što jedan dio nije pod spahiluk doći htjeo, te se sbog toga toliki narod srbski u Rusiju odselio; ali danas, hvala Bogu, neima spahilukah, nego bi prešli u stanje gradjanske jednakosti i po tome bi narodu novo stanje povoljno bilo.

Pogledom na to, da naš narod tamo fizično, pa i moralno propada, tako, da se u porodicah, na ovom ognjištu moralnosti, stvari dogadjaju, koje su nama svima poznate i koje moral u korienu svom zatiru, i najposlie pogledom na to, što osobito naglašujem, da je obstanak vojničke granice izza ledjah naših opasan i za ustavni život gradjanskoga diela zemlje ove, gdje jedan brat, nepoznavajuć ustavni život, uvjek je gotov, na svoga ustavnoga brata oružje dići: iz svih tih pogledah ja želim, da se moli konačno ukinuće granice neposredno, isto tako, kako je to iskano godine 1861.

Prelazim sada na samostalnost i ustavnu slobodu, što obadvoje u tiesnom savezu stoji, i što se jedno bez drugoga neda riešiti, ili bar onako riešiti, da to postojano i dugotrajno bude. Prije nego u ta pitanja zaplivam, moram najprije teren sondirati, na kome stojimo, ili drugima riečma, moramo se zapitati, kakvo mislimo, da ova trojedna kraljevina javno državno pravo ima? jer tu ćemo naći ključ mogućnosti riešenja ovoga pitanja. Kad bi se to uzelo onako, kao što je to gospodin osiečki zastupnik kazao, da ova zemlja nema javnoga prava svoga, bar osebnoga, nego da je njezino javno pravo jedno sa ugarskim, onda bi naravna posljedica bila ta, da nebi došli do ničega, nego bi preostalo, da ove tri županije u saboru ostanu i 18 poslanikah za Peštu izaberu; a ostali da se razidju i u svojih županijah isto to učine. Ja još nisam razlogah našao, koji bi me na to doveli, da mislim, da je to tako, da ova zemlja nema drugo, nego samo jedno pravo sa Ugarskom, i po tom da organ izvršivanja toga prava nije drugi nego ugarski sabor; jer sama ta okolnost, što je to do 1848. godine bilo, nemože još nikakova dokaza dati, i kad bi sve to formalno osnovano bilo, ja kažem, da ni u privatnom pravu nestoji formalizam, a kamo-li u javnom. I u privatnom pravu ugovor o medjusobnom odnošaju u obziru uslugah nemože toliko važiti, da jedna strana drugu do uništenja ličnosti njezine zlostaviti može. Kad bi tako bilo, onda rob nebi nikad slobode mogao dobiti, dok njegov gospodar na to nepristane. niti bi se podanici sveze spram vlastelina oprostiti mogli, dok ovi svi na to pristali nebi; i u privatnom pravu ima odnošenjah, koja se jednostrano razkinuti mogu. Nemože formalizam tako daleko ići, da sućinu, da ciel sveze uništi, i da narodnu osebinu negira.

Ali ja kažem, da i po formi ima trojedna kraljevina svoje državno pravo. Historija nam kaže, da su po izumrću domaćih kraljevah u zemlji nastali nemiri; historija nam kaže. da su Hrvati u Dalmaciji Ladislava, a poslje u Hrvatskoj Kolomana za svoga kralja izabrali, mjesto jednoga od svojih velikašah; ali historija nekaže, da bi oni pokoreni bili, ili da su kakav akt podloženja podpisali. Kad neima nikakva akta podloženja, onda već sama presumcija stoji za njegovo prirodno pravo, koje svaki narod ima na svoju samostalnost. To je poslie cielim tečajem historija potvrdila. Rat pod Sigismundom, izbor sada vladajuće kuće god. 1527., pragmatička sankcija, koju je sabor ove zemlje god. 1712. samostalno zaključio, sve su to čini, koji pokazuju, da je zemlja svoje javno pravo samostalno imala i izvršavala. Trojedna kraljevina stoji istina pod ugarskom krunom. Što je pako kruna? Nije ono, kako ju moj g. predgovornik shvaća, što se nova napraviti može.

Kruna je personifikacija ili oličenje državnoga suverenstva u monarhiji, i to u užem smislu izvor organah eksekutivne vlasti, tako, da sami ti organi eksekutive u zemljah. pod jednom te istom krunom nahodećim se, mogu različni biti, a izvor toga ostaje jedan, gdje je kruna jedna. Odnošenje trojedne kraljevine prema Ugarskoj jeste u postanku svome personalna unija, i ako je docnije ono pravo, koje narodi prema kruni imaju, i zajednički na jednomu ugarskom saboru izvršivano, to pokazuje samo, da je obće izvršivano, i po tome javno pravo trojedne kraljevine, koje odnošenje prema kruni regulira, bilo je ne toliko jedno, nego jednako sa ugarskom krunom i zajednički izvršivano, što nesmeta, da se i zasebno izvršivati nemože. (Živio!)

U tečaju vremena postala je istina, tješnja realna sveza izmedju obje kraljevine i to iz tri uzroka: prvo, što je to obrana protivu turske sile zahtievala i narode u gomilu sbijala; drugo, što onda nije bilo govora o narodnosti, nego je jezik latinski obći bio; treće, što je onda plemstvo izvršivalo prava prema kruni, što je narodu pripadalo, — koje je sa plemstvom Ugarske jednu kastu i jedan narod sačinjavalo, i koje se sunčajuć se rado na suncu dvora u Budimu lako tješnjoj svezi priklanjalo, dok najposlje Marija Terezija nije i u administraciji ovu svezu tješnjom učinila. No sila pravo nečini, a priroda samostalnoga javnoga prava pojavljuje se i u tome, što je, trojedna kraljevina na ugarskom saboru bila kroz dva poslanika zastupljena, koji su kao ono tribuni plebis u Rimu imali pravo, svoj veto suprotstaviti

svakomu zaključenju saborskom, koje bi na uštrb domaće autonomije trojedne kraljevine bilo. Kao ono što je aristokracija rimska preko tjelesah dva Graha prešla, tako je i ugarski sabor 1848. godine prešao preko dva glasa poslanikah ovih kraljevinah, i kao što je onda aristokracija rimska plienom Sule i Marija postala i gradjanskim ratovima vrata otvorila, tako se i godine 1848. sve dogodilo, što se je dogodilo sbog srušenja onoga bedema, koji je autonomiji trojedne kraljevine za ogradu služio.

Razgledavši naš teren, vidivši, da imamo svoje javno pravo, i da smo po tome zaista gospodari svoje sudbine, da možemo od sebe učiniti što želimo, u koliko se to nas tiče, onda stoji pitanje, kuda dalje? Kad bi, gospodo, ova trojedna kraljevina po broju dušah, po svojem geografičkom prostoru i položenju, i po drugim uslovljima, koja su nuždna za podpuno samostalni i nezavisni obstanak prema drugim zemljama i narodima, stajala pod samim jedinstvom krune, to jest, vladarom, kao što vidimo, da to Ugarska prema Austriji traži, ja bi bio za to, da u personalnu uniju sa obima stupimo i da izvršavamo kod kuće cieli skup pravah, koja se u ustavu našem sadržavaju. Ja mislim, da će svatko dopustiti, da to nije možno, i da moramo u obziru onih stvarih, koje velevlast državna na osnovu i u duhu pragmatičke sankcije zahtieva, i koje u obće krug zemaljske i narodne unutrašnje samostalnosti prekoračuju, u tješnju svezu sa drugima stupiti.

Kad već dakle u svezu njeku stupiti moramo, onda je pitanje, u kakvu? Ja mislim, da uslovlje svake, kakve mu drago sveze, mora biti domaća samostalnost u svim stvarima, koje se koliko zemlje, toliko i narodnosti tiču, to su predmeti oni, koji su u članku 42. od godine 1861. izrečeni. To je dakle uslovlje svake dalje sveze; ovo se mora priznati i svečano garantirati.

Prelazim na pitanje ustavne slobode. S jedne strane stoji velevlast, to jest zahtjevi države u interesu velevlasti, s druge strane ustavna sloboda. Ako se ova stvar mora riešiti, da bude samostalnost više precizirana, ta velevlast najposlie znači absolutizam. Kad dakle takvu stvar promotrim, onda ćete mi dopustiti, da izpovjedim, da nas veliki uzroci na to gone, da u tješnju svezu u obziru onih drugih stvarih stupimo sa Ugarskom i da usredotočene Ugarska, Erdelj i trojedna kraljevina stoje prema Austriji. Kao što su veliki uzroci bili, koji su predje naše na to privolili, da stanu u svezu sa Ugarskom, tako su isto veliki uzroci, koji nas i sada na to pobudjuju. Što je onda bila sila turska, to je sada sila kulture njemačke.

Kultura je njemačka, gospodo moja, velika navala, to je Faust, koga prati Mefistofeles, koji nam nudi materijalno blago, da nam mogućnost, t. j. dušu našeg života i razvitka uzme. Ja protiv toga nemogu naći druge obrane nego u zajednici onih narodah iztočnih, koji su još nerazvijeni; ali svieži, krepki, puni fizične snage, puni ponosa narodnoga, i ljubavi za svoje, koji nisu učeni kao Faust-Mefisto, ali i ne pokvareni kao oni. To je dakle jedan obzir. Tu silu i navalu kulture, koja hoće, da se pred njemačkom zastavom do crnoga mora i na iztok da razširi, i koja naše zemlje i naš narod za most k tomu smatra, držim ja za duh naš onako isto opasnu, kao Turska što je za tielo naše bila.

Drugi je obzir baš ustavna sloboda, jer što je ono, što se ište od nas, da odstupimo? Krv i novac, te dvje stvari, koje su jezgra ustava, i koje su svakoga vremena sačinjavale mjerilo ustavne slobode. Koliko je krvi poteklo, koliko stotinah ljudih poginulo, dok su drugi narodi do toga došli, kao što Englezka! Kad tako stoje ove stvari, koje ovdje izvršivati nemožemo, da li je bolje, izvršivati jih sa onim narodom, s kojim iste materijalne interese imademo, s onim narodom, kojemu je ustavan duh u krv i sok prešao, nego s onim narodom, u kojem taj duh tek oživljuje? Gospodo, nedajmo se formom konstitucije zavesti; ustav se nesastoji u pisanoj, liepoj i najljepšoj konstituciji, nego u ustavnoj sviesti, ustavnom duhu gradjanah i narodah i sa narodi svake sviesti i svakog duha pod državopravnim garancijama domaće samostalnosti i naradnosti. Nije tako nije opasno, u tiesnu svezu stupiti, kao u družtvo stupiti s narodi, koji te svjesti neimaju.

Još jedna je okolnost, koja političku svezu trojedne kraljevine sa Ugarskom preporučuje, a to je stanje i pitanje slavenske narodnosti u Ugarskoj. Ovdje je narodnost osigurana, ona već neima opasnosti i mislim, da se nitko u tom pogledu više neboji strašilah. U Ugarskoj vidimo, da ondje još ravnopravnost narodnostih nije istinom postala, nego tako reći istom se je o njoj borba započela. To je doista težka borba, ali sveta, pak trojedna kraljevina je pozvana, da u toj borbi prednjači u iztočnoj poli cesarevine. Jer ako nebudemo mi u nikakovoj zajednici, onda će Srblji u Ugarskoj doći iz svake sveze s ostalom braćom, isto tako i Slovaci i Rusini. Vidimo, kako su Slovaci potišteni u Ugarskoj, jer nisu mogli nijednoga poslanika izabrati. To bi značilo ove narodnosti na milost i nemilost predati tudjemu elementu, ili bi one u toj borbi svakako težke muke imale.

Ovo su tri velika razloga, koja me tamo vode, da glasujem za zajednicu s braćom svojom u Ugarskoj.

Adresa i većine i manjine od ovoga saveza odvodi. Ja neću, da izpitujem motiva, koja su iste adrese rukovodila, što više, ja ću od svih mogućih motivah uzeti najplemenitija, a to je težnja, da se slavenska plemena u Austriji u jednom središtu nadju, i medjusobno protiva njemačkog i magjarskog življa podpomognu — i moram priznati, da je i moje čuvstvo često bilo u borbi sa gornjimi razlozi, jer ja sam Šturov djak i privrženik one ideje slavenstva, koja ne na uništenje ili potištenje drugih narodah, no na oslobodjenje slovenskih živaljah i ravnopravnost svih narodah ide — i kad bi mogao vidjeti mogućnost, da bi to ovim putem biti moglo, možebiti da bi sve, što sam gore o ustavnoj slobodi naveo, za žrtvu doprinieti mogli. Nu ja držim, da to nemože biti, dok je Austrija članom njemačkoga saveza, dok je njezino težište politika njemačka. Dok Austrija nije Austrija, nego samo po imenu; dok god taj duh u organih njezinih vlada, koji vladara okružavaju, dotle se ja nenadam, da bi federalistična concentracija u Beču Slovenstvu u prilog služiti mogla, s tim manje, što se tamo i onako nebi narodna pitanja i unutrašnja odnošenja razpravljala.

Još moram dodati, da sam u „Pressi", drugom li njemačkom listu čitao, kako se Niemci propasti svojoj boje, ako Magjari s njima u zajednicu i u pomoć protiv Slavenah nedodju; ako vi Magjari, veli Niemac nedodjete, mi ćemo propasti a i vam neće onda dobro biti. Oni dakle u onoj istoj ustanovi pomoći traže, od koje zapadni Slaveni spasa očekuju. Ja mislim, da bi Niemci i Magjari usredotočeni i jači i Slovenima opasniji bili, nego odieljeni, i da bi nas cieli našoj, koja ništa druga nije, nego ravnopravnost narodah, prije dovelo, ako Česi u Austriji, a Hrvati i Srbi trojedne kraljevine u Ugarskoj zastavu narodnosti razviju, i pod nju slavenske i druge još potištene narodnosti prikupe, nego da

sišavši sa zemljišta dvostranoga, vjekovima posvećenoga ustava, zaplivamo u more oktroisanih ustavah, gdie najposle još i neznamo, tko će, da li pojedini zemaljski sabori, ili kakav uži državni savjet s nama pregovore voditi, i neće li kruna u razmiricah posljednju odlučnu rieč imati.

Najposlje ako Ugarska u kakav tješnji savez sa Austrijom nestupi, zaman bi i odlazak trojedne kraljevine u kakav osrednji savjet bio — jer nevjerujem, da će Austrija, dok je u svezi sa Njemačkom, a Niemcim se služi, Ugarsku razkomadati htjeti, to bi najposlje absolutizam opet kormilo u ruke uzeo, što bi nam i po gradjanski i narodni razvitak mlogo škodljivije bilo, nego solidarnost s Ugarskom u obziru državopravnih odnošenjah prema Austriji.

Ako je dakle obzirim, koji mene rukovode, tiešnja sveza s Ugarskom opravdana, to moram izpovjediti, da način, koji je u adresi većine odbora i izpravku manjine, k svrsi nevodi; pa kaošto adresa iliti bolje rekuć motivacija g. Stojanovića nas vodi priekim putem u Peštu, tako s druge strane u ovoj adresi odbora leži nješto, što bi nas možebiti do Kaniže dovelo, ali odmah od ovdje u Beč (Živio!) odvelo. Ja držim 1. da trojedna kraljevina ovu svezu mora prije utvrditi, nego odnošenja spram cjelokupnoj držati; 2. da može samo u zajedinstvu i solidarno sa drugima zemljama ugarske krune državopravno odnošenje prema Austriji razpravljati.

Bez te solidarnosti ostat će oružje kamarili u rukama, i mi ćemo i nehotice vodu na njezinu vodenicu navraćati. Dogadjalo se, da nas je kamarila, uvjek na pol puta, od koraka k sporazumljenju odvratila; bilo je i 1848. godine momenta, gdje bi se izmirili, ili bar pokušali mogućnost izmirenja, nu došla kamarila, pa nije bilo ništa. Opasnost osujećena sporazumljenja sa Ugarskom ja vidim u onoj točki, gdje se veli, da se državopravna odnošenja k Austriji u zajedinstvu s Ugarskom, ali na osnovu podpune jednakosti i ravnopravnosti obijuh kraljevinah, kao dviuh ravnopravnih osobinah, razprave. Ja držim, da se na osnovu ove ravnopravnosti ima odnošenje prema Ugarskoj riešiti, i garancije za domaću samostalnost u zakonodavstvu i upravi utvrditi, kao i organ za razpravljanje ostalih obćih djelah ustanoviti, a kako bi se ovaj organ i način zastupničtva u njemu sa oboje strane ustanovio — da prestaje dalja reserva, i nastati ima solidarnost, koja jedino po zemlje ugarske krune može dobar uspjeh izraditi u stvarima, koje se i onako krvi i novca tiču, i nenose na sebi karakter i značaj narodnosti, no ustavne gradjanske i ljudske slobode.

Samo ako tako ovo pitanje riešimo, onda ćemo stajati kao falanx prema onim zahtjevima, koji se na nas u ime velemoći državne stavljaju. Ali ovdje moram reći, da mi nije ni jasno, kako se razumije ta osebina, da li da bi imala samo za act konstituiranja trajati, ili i poslje, u kom bi slučaju adresa većine sa izpravkom manjine istovietna, samo nerazgovietna bila, jer ova izrično i jasno ovomu saboru za uvick riešenje obćih stvarih zadržava.

Reći će možda, da bi se mi, ako ugarski sabor nepristane, da se do izravnanja nedodje, onda solidarno vezali i posljedicu toga snosili; no ja držim, da ako se trojedna kraljevina u obziru domaćih stvarih pogodi, da ćemo u obziru drugih moći zajedno čekati, i mislim, da ćemo, ako se Ugarska s carevinom izravna, mi danas sutra tamo doći, ako pak ne, onda držim da je svejedno, bez Ugarske izravnanja biti nemože, nego će opet absolutizam nastupiti, a za 2—3 godine opet nov pokušaj poravnanja, — koji u solidarnosti s mnogo boljim izgledom čekati možemo.

Ovo su dakle razlozi, koji me navode, da način ovdje izložen za jedino cieli shodan nalazim radi utvrdjenja tješnjeg saveza sa Ugarskom na osnovu čl. 42 od g. 1861. Što se ovoga članka tiče, to je adresa ostala ondje, gdje je sabor 1861. bio, što ja neću negacijom nazvati, ali ipak nismo mi na tom putu dalje učinili, čim se prepreke sporazumljenju sa Ugarskom meću, i to tim, što se nješto reservira; ja neznam puta, kako ćemo do razgovaranja doći, jer čuli smo, da je jedan član u ugarskom saboru, Deák, rekao, da će taj članak u pretres uzeti, kad Hrvati tamo dodju. Sad kako on misli, da dodju? Ako na temelju zakonah od god. 1848. onda je kraj svemu, ugarski sabor bio bi za sve posliedice odgovoran, a nam bi odriešene ruke bile. Ako misli tako, da dodje odbor, porazgovara se, to je umjestno, da neostajemo ondje gdje godine 1861. Ako na ovome ostane, t. j. da čekamo odgovor na onaj članak iz Pešte, i to takav, da sabor Ugarski članak 42. od god. 1861. prizna, da Ugarska prizna, da je svaka sveza prestala, težko će do saveza doći. Pitam ja, kad ja imam posla sa protivnikom, koji nije, da kažem, veći, ali koji se nije spornoga prava odrekao: kako mogu ja od njega iskati, da on svaku svezu unapried za prekinutu prizna, da moju samostalnost prizna, a ovamo nezna još, hoće li neće li do kakve nove sveze doći, i nećemo li mi sve ono, što se obće stvari zovu, u Beč odnieti? Sigurno bi ja bio jedan od onih, koji bi najprvi želio, da do sporazumljenja dodje; ali bojim se i izkustvo me u tom strahu podkrepljuje, da će pri tom ostati, da će se članak metnuti u arhiv, i da će poslje pored najbolje volje zbog te formalnosti u očekivanju odgovora ciela stvar propasti. S toga nemogu se složiti s adresom, da se na odgovor čeka, nego bi jedan korak dalje učinio na putu sporazumljenja, da ovo moguće i vjerojatno bude, da dobru volju i u dobroj formi pokažemo, koja bi se primiti mogla, i zato da u adresi kruni kažemo, da smo pripravni radi dogovara deputaciju u Peštu poslati, koja bi se sa sličnom deputacijom Ugarskog sabora na osnovu članka 42. godine 1861. u dogovor stavila, i to ne samo u državopravnom odnošenju prema carevini, nego i prije svega o svezi novoj, koja bi deputacija o svem ovomu saboru radi konačnoga riešenja referirala.

Ovo su dakle razlozi, s kojih ja nemogu pristati ni uz jednu adresu, i pristajem uz predlog g. Živkovića, koji je iskao, da se nov odbor izbere, da adresu izradi, što će sada u mnogo kraćem vremenu moguće biti.

Gospodo! ja takodjer želim, da se u adresi spomene i ime srbsko, onako, kao što je to gosp. Živković predložio, i ja bi dugo o tom govorio, kad bi vremena bilo i budući da je vrieme proteklo, ja ću moliti sutra, da mogu nastaviti, jer još nisam sve kazao, što sam naumio.

Predsjednik Dr. M. Šuhaj: Dakle zaključujem današnju sjednicu, i uričem sutra u 10 satih.

Šestnaesta saborska sjednica,

držana dne 24. siečnja 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Otvarajuć današnju sjednicu molim g. bilježnika, da nam zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik Urpani: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

četrnaeste sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 23. siečnja 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Dr. Mirka Šuhaja.

Otvorena bi sjednica u 10 satih prije podne i pročitani zapisnik posljednje sjednice od 22. siečnja bi bez primjetbe odobren.

Zatim na interpelaciju zastupnika Stjepana Hrvoića o poslovanju odbora za željeznice odgovori u ime predsjedničtva onog odbora gosp. Mirko Bogović i da je odbor uzeo u pretres predmet o hrvatskih željeznicah te čim ubaviešćen bude od dotične strane glede zahtievanih u tom smjeru podatakah — podnieti će operat visokom saboru.

Poslje toga budu oglašeni sliedeći podnesci.

1.) Dopis kr. nam. vieća od 21. siečnja t. g. broj 379. glede njekih podatakah zahtievanih od odbora za proračun konkurencialne zaklade.

Zaključeno da se preda odboru za proračun u svrhu shodnog pretresanja.

2.) Predlog pismeni presvietlog gosp. grofa Kulmera i 15 gg. članovah za osušenje Lonjskog polja i inih nizinah savskih.

Zaključeno: da se za ovaj predmet imenuje posebni odbor, predsjednik bude mu presvietli grof Kulmer, a visokomu predsjedničtvu u sporazumljenju sa rečenim predsjednikom pripušta se naznačiti članove odbora i u dojdućoj sjednici dojaviti ih visokoj kući.

3.) Pismeni predlog zastupnika A. Jakića i 15 članovah saborskih za preradjenje obrtnog zakona i preustrojenje trgovačkih komorah.

Za ovaj predmet bi imenovan posebni odbor i u nj izabrana gg. Perkovac, Lovrić, Prukner, Jakić, Vranić i Kosulić. Iza toga, usljed izjave II. saborskog podpredsjednika Dra. Subotića da je broj članovah odbora za pregledanje rukopisa brzopisacah obzirom na veliki sada posao vrlo malen — bi po zaključku visokog sabora ovaj odbor povećan za 6 članovah, te izabrana gg. Milanković, Dr. Śram, Akšamović, Zorac, Zoričić i župnik Kralj.

Prešlo se je zatim na dnevni red, obće t. j. razpravljanje o adresi: glede toga govoriše gg. Žužel, Kirjaković, Kostrenčić i Dr. Miletić, koji zadnji imenovani, pošto bi sjednica u 2 sata poslje podne završena — priuzdržao si je nastaviti svoj govor u budućoj sjednici, koja bi urečena na dan 24. t. m.

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.

V. Urpani, s. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Ako neima nikakve primjetbe to zapisnik odobrenim proglašujem. (Nitko se nejavi.)

U smislu toga zapisnika imam čast vis. kući predložiti resultat glede odbora za sušenje Lonjskoga polja. Vis. sabor se je jučer izrazio, da bude g. grof Kulmer predsjednik toga odbora, te da će se u sporazumljenju s predsjednikom danas lica tog odbora naznačiti; ova su sliedeća: gg. St. Drašković grof, Lj. Vukotinović, M. Špun, M. Kraljević, R. Zlatarović, M. Bogović, Fr. Lovrić, I. Pintar, M. Maler, I. Ožegović, A. Jančarić, I. Ilijašević, A. Olujević, Sam. Gerber, Joso Novaković.

Molio bi ja takodjer, da se onaj odbor, koji je jučer imenovan za pregledanje obrtničkog zakona, izza saborske sjednice u obližnjoj sobi sastati i konstituirati izvoli.

Bilježnik Ivan Trnski: Priobćuje podnesak učitelja Antuna Jarića iz Vukovja, križevačke pukovine, glede preustrojenja pučkih učionah.

Javljam ujedno vis. saboru, da ima još 20 govornikah ubilježenih u poslu adrese.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Na dnevnom redu stoji generalna debata o saborskoj adresi, i rieč ima g. dr. Miletić.

Dr. Svetozar Miletić: Nastavljajuć jučerašnji moj govor, gledat ću da budem što kraći, buduć je još mnogo govornikah upisano, da nebi uztrpljenje vis. sabora zloupotrebio. Ja sam jučer predložio svoje misli o adresi i to po onih predmetih, koji se u njoj sadržavaju, i to o cjelokupnosti zemaljskoj i političkoj trojedne kraljevine, nadalje misli o odnošenju državopravnom trojedne kraljevine spram kraljevine Ugarske i poslie spram carevine, i naznačio misli i put, kojim bi do toga doći mogli, a potaknuo docnije takodjer pitanje o narodnosti. Hoću još danas da prelazim na više predmetah, kojih u adresi neima, i glede kojih bi ja želio, da takodjer budu u adresi.

Gospodo, što je zadatak svih saborah, koji su na sve strane sakupljeni? Glavni zadatak je, da zalieče sve rane od god. 1848., gdje su sve sveze faktično i pravno popucale i da tako rekav brod naš državni, koji se lulja na pučini mo-

*

ra, u pristanište sigurno dovedu. Pitam ja, što je svemu povod dalo? Najpoglavitije pitanje narodnosti. Ovo pitanje kao da je sada iz dnevnoga reda drugih pitanjah izostalo. Kad proučim predlog ili upravo da kažem, priestolnu besjedu, koju je njeg. veličanstvo na ugarski sabor držati izvolilo, vidim tamo, da se spominje odnošenje Ugarske spram carevine, ali pitanje narodnosti nijednom rieči nije dotaknuto.

God. 1861. bilo je to pitanje spomenuto in specie za Ugarsku, ali sada o tom ni slova, kao da smo mi Srbi u Bačkoj i Banatu god. 1848. samo zato oružje u ruke uzeli, da su naše varoši i sela zato pogorjela, da se vojno i financijalno ministarstvo u Pešti za Beč preotme.

Dakle i ovo pitanje mora takodjer na dnevni red doći. Medjutim ovo pitanje bar u trojednoj kraljevini sasvim drugo znači nego drugdje, jer je ovdje narodnost, možemo reći, jedna, i hvala Bogu, da bi jednom došlo da se sve izjednači. Jezik je glavna osnova narodnosti, ali nije jedina, ima i drugih duhovnih uslovjah podpunog jedinstva narodnog: kao što sam jučer napomenuo, tako i sada napominjem, da ako je ovaj narod jedne narodnosti, ipak su dva historička imena, a to ne samo u ovoj državi, nego i u onih pokrajinah, koje mi u budućnosti za naše smatramo; iz toga pogleda mislim, da neće nitko zajmeriti, a i nemože zamjeriti, i mislim, da neće nitko za djelo reakcije ili za povod kavge smatrati, da kao što je sabor god. 1861. zaključio, da kažemo, da je narod hrvatsko-srbski u trojednoj kraljevini, i gdjegod se diplomatički ime označava, treba da se tim imenom naznači, jer to jedinstvo kvariti neće, nego slogu pomoći, i ovu slogu pred drugim svietom oglasiti. Dva ova plemena, koja su se u jedno vrieme ovamo preselila, nisu se nikad zavadila, i sada bi označili slogu tim, što jedan drugomu imena nekrati, nego javno i državopravno priznaje i pred samim kraljem izpovieda. Da se nekaže, da je ovo samo genetična narodnost, a da politička narodnost u jednoj državi može biti samo jedna; pojam političe narodnosti ništa drugo nije, nego finta, dielo mahiavelizma. Kad su t. j. narodi moćni, koji su druge ugnjetavali? Tek kad su vidjeli, da je idea narodnosti na vrata Evrope kucnula, onda, mjesto da su toj idei vrata otvorili, kazali su, jest, ima i druga narodnost; ali samo genetična, državna pako je samo jedna narodnost, dakle na primjer u Ugarskoj samo magjarska, odtuda je konsekvencija opet potištenje drugih narodnostih. Ja mislim dakle, da tomu nitko nemože biti protivan, da se u adresi označi to ime, jer to je, što je kadro povjerenje svih Srbah i ljubav prama braći umnožiti.

Ovo, što se tiče imena u obće; ali ima ova narodna stvar za trojednu kraljevinu i političku stranu, a to je pitanje o vojvodini srbskoj Gospodo, poznato je, što je naš narod godine 1848. zaključio, čemu su se odazvali i Hrvati u trojednoj kraljevini. Onda je bilo vrieme, gdje je mlad narod naš ponajviše i mladim duhovima na polje borbe izazvan u poluidealnom svietu svome sanjao o federativnom konštituiranju Austrije na osnovu etnografijskom po narodnostih, i zaključenja skupštine majske u Karlovcih bila su izliv tih mislih, kad je srbska skupština majska prije svega savez sa trojednom kraljevinom zaključila. Vrieme se promieni, dodje godina 1861. i nije bio kriv srbski kongres, što se nije zaključak ponovio, nego kao što rekoh, mjesto narodah i narodnostih izmisliše političke individualnosti zemaljah i narodah.

Počem je i Ugarska i trojedna kraljevina i kruna stala na taj temelj, i kongres je srbski zaključak svoj prema tomu udesio. Pitanje je ovo sada zavisno od odnošenja kraljevine Ugarske i ovih kraljevinah medju sobom i drugačije izgleda, ako nebude nikakve sveze medju trojednom kraljevinom i Ugarskom. Dakle bilo kako mu drago, da u adresi sabor trojedne kraljevine blagoizvoli napomenuti to pitanje i obratiti se na njeg. veličanstvo, da blagoizvoli zaključenja srbskoga kongresa od god. 1861. saboru predložiti, toga radi, da se i o tom pitanju povede rieč, kad se bude ugovaralo s Ugarskom, jerbo ovo pitanje zasieca u prostor i jedne i druge države.

Sad prelazim, gospodo, na pitanje konfesionalno. I ovo je ideja, koja je isto kao ravnopravnosti i narodnosti ideja našega vieka. Neću mnogo o tom govoriti, samo napominjem, da je konkordat ovoj ravnopravnosti protivan i učinjen bez ikakvoga sabora. Neima sumnje, da kruna ima pravo praviti konkordate, ali u koliko konkordat prelazi krug crkveni i prelazi u interkonfesionalna odnošenja, u koliko zasieca u gradjansko pravo, u toliko u predmet sabora spada, dakle mislim, da je sabor kompetentan pregledati ga i takodjer mislim, da je jedan pasus u adresi potreban, da se konkordat reviziji podnese.

Jedno još pitanje o unutrašnjoj vladi. Kako će unutrašnje odnošenje dalje biti, neznam; ali to znam, da trojedna kraljevina želi unutarnje poslove samostalno rješavati. Kad tako, treba da ima i svoju vladu. Ja mislim, da je vrieme, da se jedanput iz ovoga sabora glas čuje za parlamentarnu odgovornu vladu. Kancelarije, to su oblasti feudalnih vremenah, one se nikako nemogu u suglasje dovesti s parlamentarnim životom; ovdje neima nikakve sveze izmedju exekutive i legislative. Kad bi odgovornosti bilo, onda bi se premišljao onaj, koji bi breme vlade unutrašnje na sebe primao, i izmjerio bi najprije sile svoje, i nebi se moglo dogoditi, da se vlade primaju ljudi, koji napred kažu, da se svoga vieka politikom bavili nisi.

Tako završujem moj govor tim, da želim, da se odbor, koji bi imao novu adresu graditi, sastavi, u kojoj se ište cjelokupnost teritorialna, to jest Dalmacija, i da se ište ukinuće i to posvema vojničke granice, dakle politički integritet, da se pokaže pripravnost i izrazi želja, izaslati deputaciju, koja će na osnovu članka 42. od god. 1861. sa sličnom deputacijom ugarskoga sabora u sporazumljenje stupiti, da se pogadja s Ugarskom, što ako nebude, onda znamo, gdje smo; da se zaključenja srbskoga kongresa od g. 1861. s vladinim predlogom ovomu saboru pripošlju, da se konkordat revidira, najposlje, da se zamoli odgovorni ministerium za unutrašnje poslove, jer ma kako se riešile državopravne stvari, uprava ove zemlje nemože od Beča niti od Pešte zavisiti, nego u tom obziru i legislativa i eksekutiva — ima sa krunom u neposrednom dodiru biti. (Živio!)

Ivan Vončina: Visoki sabore! Mi imamo sada priliku progovoriti k premilostivomu našemu kralju, i jer nam se takova prilika riedko pruža, jer takove prilike neimadosmo jurve pet godinah, zahtievaju obziri, što smo ih dužni naprama domovini svojoj, zahtjeva podanička vjernost, što smo ju dužni naprama svietloj kruni, da govorimo onom iskrenosti, kojom nas ovamo došavše susrete otčinski pozdrav nj. veličanstva.

Ali što da govorimo, i u kojem obliku da očitujemo svoje želje i tegobe, različiti su u nas nazori, različita mnenja, izjavljena u dvijuh osnovah adrese, predloženih nam, da budu temeljem saborske razprave.

Ob osnovi, štono ime g. Stojanovića nosi, scienio sam,

da neće više ni govora biti, pošto je g. zastupnik kotara osiečkoga odkrio prije 3 dana njezin smjer onako obsežno i temeljito, da bi suvišno bilo natjecati se š njime u dokazivanju, koliko u krilu te osnove leži sramote za naš narod, i za državno naše pravo (živio!); sciento sam dakle, da će se osnova g. Stojanovića ignorirati, i da će mi biti jedino izjaviti se, što mislim ob osnovi adrese, štono ju izradi i predloži saborski odbor.

Ali pošto se je g. barun Hellenbach izjavio za osnovu g. Stojanovića, prigrliv ju ljubavju i njegom, koja dolikuje roditelju prama čedu svomu; pošto se je i g. zastupnik irižki (Polit) podigao sa svom spravom diplomatičkoga galvanizma, (kano da posudjena u zapadnih velevlastih, štono periodično bude i oživljuju iztočnoga polumrtvaca,) da ovo mrtvače g. Stojanovića, po g. barunu prigrljeno, i ljepšim ruhom zaodjenuto, uzdrži u životu; i pošto su mu druga takodjer gospoda bližega i daljega rodbinstva pritekla u pomoć, rado uzimam na se izjaviti, što mislim ob osnovi jednoj i drugoj.

Gospodo! Ja nisam zavirio niti u crnogorske (živio!) niti u ičije diplomatične tajne, nego sam naučio ili šutiti, ili govoriti otvoreno i jasno, da me svatko razumie. (Živio!)

Dosljedan ovomu nauku i običaju svomu, nemogu nego osuditi osnovu g. Stojanovića s toga već razloga, što ju i roditelji, i kumovi i rodjaci njezini različito shvaćaju i tumače. Jer dočim g. zastupnik kotara osiečkoga iz ove osnove izvadja valjanost ugarskih zakonah od god. 1848. i postulat bezodvlačna njihova izvedenja, svidje se g. barunu Hellenbachu pronaći u njoj dovoljno jamstva za samostalnost naše zemlje prama kraljevini ugarskoj; dočim g. zastupnik irižki nalazi u njoj ne samo uvjete za konfederaciju dunavsku nego i čaroban ključ za riešenje iztočnoga pitanja, hoće se opet drugoj gospodi, što se oko te osnove kupe, vidjeti, da bi nam već i cjelokupnost naše zemlje „bila zalogajem neprobavnim."

S ovih dakle razlogah moram izjaviti, da osnova gosp. Stojanovića već radi pruživosti sloga njezina nije podobna biti temeljem saborskoj razpravi.

Ali šta jošte da kažem o njezinu sadržaju, o njezinu smjeru?

Smjer osnove g. Stojanovića nije drugi, nego da naš narod i nadalje živari tužne dane političkoga marazma; da se drugomu za volju sam liši pravah, što ih je krvavom mukom stekao i uzčuvao; da se izloži novim borbam za narodnost i slobodu; da bude kukavnim tlačanom oko stvaranja absolutizma najnesnosnije i najhudobnije vrsti, absolutizma, što bi ga vršio narod nad narodom. (Živio!)

U interesu uglednosti ove kuće želio sam bio, da se o toj osnovi ovdje niti rieč nepovede; pošto je ipak to učinjeno, tješim se time, da će se malo naći Hrvatah i Srbaljah, koji nebi voljeli, da im desnica do ramena dogori, prije nego bi podpisom ovakova rugla pricvrljili narodu svomu neizbrišivi žig robstva i vječne sramote. (Živio! i pljeskanje.)

Gospodo, po mojem je mnenju sramota za čovječanstvo, što se pojedini narodi u devetnaestom stoljeću utemeljena velikoga carstva mira i ljubavi, imadu boriti za najuzvišenije svetinje gradjanske: za narodnost i slobodu.

Sadašnjemu pokoljenju, rekao bih, da je sudjeno, ovu borbu primaknuti svomu dospjetku, a nam naročito da je sudjeno, označiti pravac, kako da se ta borba izvede na kraj, nam na korist i braći našoj na uhar, štono s nami živu u velikoj državnoj zadrugi.

Mi smo udo gorostasna državnoga tiela, ali prema ogromnosti njegovoj slaba, jer su mu pojedine sastojine bolne.

Nam je izvidati najprije ljute rane, s kojih mi bolujemo, i ako nam je do trajna zdravlja i snage, ako nam je do života stalo, valja nam prionuti, da se ojačanjem i ostalih udah oporavi državno tielo do potrebite mu okretnosti, jakosti i sile.

Prema tomu prva nam je zadaća, da nam se uz uzakonjenu samostalnost oživoti cjelokupnost naše zemlje, i u tu svrhu valja nam putem adrese prije svega umoliti nj. veličanstvo, da ukloni prepreke, koje sjedinjenju Dalmacije sa trojednom kraljevinom stoje na putu; da se sada već u vojničkoj krajini izvedu one prelazne ustanove, što ih navješćuje prev. kralj. pismo od 8. studenoga 1861., — ovo da se izvede negledeći na ništetne prigovore nepozvanih nam skrbnikah narodne naše snage, kano da narod, koji svake godine do sedam miljunah, koje izravna, koje neizravna poreza plaća, već materialnih zapriekah radi nebi mogao podnositi povraćenu mu cjelokupnost zemljištnu.

Kad smo mi na ovo odnoseće se, u državnom pravu i tolikih obećanjih kraljevskih utemeljene želje i tegobe izjavili premilostivomu svomu kralju, doći ćemo na drugo životno pitanje, a to je naš ustav i uredjenje odnošajah naših prama Austriji i Ugarskoj.

Prije nego stupim na ovo polje, dozvolite mi, da okom svrnem na sadašnje naše stanje.

Gospodo, ako bezpristrano promotrimo naš narod, koji se po onih svojstvih, što mu ih dobri Bog dade, smie mjeriti s najplemenitijimi narodi cieloga svieta; ako uzmemo na um, da je u svakomu čovjeku našem, razvijenu po pravilih prirode, zdrava duša u zdravu tielu; da u nas neima niti gušah, niti blekanah, niti ikakovih sličnih potvorinah naravi; ako nadalje promotrimo, da je našemu narodu i zemljica plodna i podnebje blago, i položaj blagoslovljen, da se dakle oko njega stiču svi uvjeti kulture i blagostanja, pak ako ga motrimo u njegovih kolibicah, u njegovu čestimice jošte pastirskom življenju, u njegovom siromaštvu, nevinosti i sujevjerju, ter ako nam je priznati, da se valjanost ustava ima suditi po djelovanju njegovu na kulturu i napredak narodni: to nam je, poredivšim duševno i materijalno stanje našega naroda i svih okolnostih, koje se oko njega stiču, sa stanjem ostalih zemaljah u državi priznati i to, da su ovi pod absolutizmom austrijskim učinili priličan napredak u kulturi, dočim smo mi pod blagim uplivom starodavnoga ustava našega daleko zaostali. (Oho! na lievici.)

Ovo Vam se gospodo čini paradokson, a ipak nije težko pronaći razloga tomu zlu.

Odkad nas je sudbina sdružila s Ugri u zajednicu državnu, bijahu neprestana trvenja s Peštom i Bečom, i premda bijaše u naše zajednice obilna teoretična snaga rieči, to je ustavni nam život bio slab i nestašan; jer je u zapadnoj poli carstva, s kojim smo združeni, ležala odlučna sila, odgovorna sebi samoj, svedjer spremna posegnuti na naš ustav kad joj se svidje, da nastojanja iztočne polovice dolaze u sukob s interesi zapadne polovice carstva.

U takovu trvenju interesah budi faktičnih, budi prividnih, badava nam bijaše naš ustav, čim pridruženi sili jačoj, sili absolutnoj, neimadosmo za nepovredivost njegovu nikakva jamstva.

Ovo molim, da uvaže ona gospoda, koja misle, da nam je obezbiedjena ustavna sloboda, čim obnovimo savez s Ugarskom, makar i na temelju širem, nego što je bio do g. 1848.

Dok ima Austrije, i dok zemlje krune ugarske sačinjavaju cjelokupni i nerazdruživi dio monarkije austrijske, neda se niti u nas niti u Ugarskoj ni pomisliti na uspješan razvitak ustava ma i najsavršenijega, dok nepovredivost njegovu nezajamči solidarnost svih narodah austrijskih.

Ovo su uvidjeli i slavni suvremenici naši, kad su god. 1848. shvatili veliku ideu ustavnoga preustrojenja Austrije, i s ove ideje, najprije našim narodom prihvaćene, niknu žalibože tekar 12 godinah kašnje listopadska diploma, a izza ove opet, žalibože, jedva pet godinah kašnje rujanski manifest.

Ova idea gospodo, po načelih pravednosti izvedena, jedina je podobna, da se na temelju pojedinih autonomnih sastojinah utemelji država po ustavnih svojih institucijah jedinstvena i jaka, država niti njemačka, niti slovinska, niti magjarska, niti vlaška, nego upravo austrijska; država, u kojoj gospodstvo naroda nad narodom nije moguće; država, u kojoj će svi puci uživati blagodat nepovredive ustavne slobode.

Naš sabor od g. 1848. shvatio je svoju zadaću, pak mu listopadska diploma i rujanski manifest priznavaju državničku njegovu mudrost, i pošto je zakon od g. 1861. ob odnošaju našem prama kruni i kraljevini ugarskoj izliev onoga duha, koji je vladao saborom godine 1848., to u smislu ovoga zakona pristajem na to, da sporazumno s Ugri radimo o uredjenju državopravnih odnošajah naših prama Austriji, uzdajući se u lojalnost sabora ugarskoga, da će on zajedno s nami u duhu listopadske diplome nastojati, kako da se potrebam i koristim našim, a tako i otčinskoj želji premilostivoga vladara našega shodno, interesi zemaljah ugarske krune stave u sklad s uvjeti jake i jedinstvene monarkije.

Ali čim kažem sporazumno, neprivoljujem u nikakvu solidarnost s Ugarskom u tom predmetu, kako nam ju preporučuje veleštovani g. moj predgovornik, budući da nevidim, da je za obje ove kraljevine, medjusobno neodvisne i ravnopravne, solidarnost potrebita, dapače mi se čini, da bi bila i vrlo pogibeljna, ako sve ono stoji, što nam oduševljeni štovatelj ugarskih zakonah od god. 1848. gosp. sastupnik irižki razloži; jer moja gospodo, ako je u ugarskom saboru većina članovah, što će se povesti za konfederacijom dunavskom ili za riešenjem iztočnoga pitanja, mogli bi nas Magjari uz ovakovu solidarnost zavesti u kakav proces budi sa Austrijom, budi s drugimi velevlastmi, pak bi se lasno moglo dogoditi, da mi taj proces solidarno izgubimo, i solidarno dielimo parbene troškove.

A nisam niti zato, da po predlogu g. predgovornika moga prije svega stupimo s Ugarskom u dogovor, kako da uglavimo medjusobnu užu državopravnu svezu, jer bi takovim zaključkom bitno povriedili odnosni zakon od g. 1861., kojega nam treba kao svetinju čuvati.

I pošto ovi moji nazori priličan odziv nalaze u osnovi, što ju predloži odborska manjina, pristajem uz načela izražena u njoj, pridržavajuć si glede shodnijega formuliranja njihova prigodom specijalne debate učiniti obrazložene svoje prigovore.

Nemogu pako da sada već neizjavim, koli neumjestan mi se čini predlog veleštovanoga g. predgovornika moga, da u adresi molimo za dokinuće konkordata. Ja moram prije svega priznati, da meni, hvala mudrosti crkvenih glavah naše zemlje o pritisku kakovu na odnošaje gradjanskoga našega života, izhodećem iz konkordata, ništa poznato nije, (negodovanje na ljevici), da konkordat u nas niti zakonite valjanosti neima, pak ako ju je doista donjekle imao, to je ova listopadskom diplomom stavljena izvan svake krieposti.

Ne manje čini mi se neumjestnim predlog gosp. predgovornika, u ovoj adresi moliti nj. veličanstvo, da se saboru našemu predlože zaključenja srbskoga kongresa, premda već sada na to pristajem, da se nj. veličanstvo u tu svrhu posebnom predstavkom zamoli, ako to braća naša Srblji uzžele.

Da li ima obstojati dvorska kancelarija, ili ustupiti mjesto odgovornomu ministarstvu, takodjer je unutarnje pitanje, kojemu u adresi mjesta neima.

Prije nego završim, neka mi dozvoli vis. sabor veleštovanoga g. predgovornika moga, a osobito g. Jovana Živkovića uputiti, da Hrvati i Srblji ovkraj Dunava i Drave nisu pozvani na rješavanje državopravnih poslovah s Magjari, Niemci, Vlasi, Slovenci, Srbi, Hrvati i Slovenci onkraj Dunava i Drave, nego da se tu radi o poslovih, što ih trojedna kraljevina imade na čisto izvesti s kraljevinom ugarskom.

Ja se nadam, da će tečajem ovoga sabora doći na dnevni red pitanje o vojvodini srbskoj, koja je sada bez naše krivnje ondje sahranjena, gdje bi se usljed politike gg. zastupnikah irižkih i g. poslanika rumskoga svi Hrvati i Srblji mogli sahraniti. . . .

Dr. Miletić: to je previše! (Na dolnjoj lievici nemir i žamor, gg. Miletić, Polit i Živković se dignu, viče se na red!)

Vončina nastavi: Što sam rekao, neporičem; svakomu je slobodno oprovrći moja tvrdjenja, ali ulitati u moje rieči nikomu nije slobodno. (Kad se sve umirilo nastavi:) Ja se nadam, da će se tečajem ovoga sabora svakako dokazati, da li mi u bratinskoj ljubavi naprama Srbljem zaostajemo za onom gospodom, koja hoće, da su u odbornj osnovi adrese srbska braća naša uvriedjena; ja se napokon nadam, da niti ova, fino izpredena zadjevica u adresi g. Stojanovića neće doći u prilog, a molio bih u ostalom gosp. zastupnika rumskoga, da on kao član i našega i ugarskoga sabora prikor nam namienjen aplicira na pravom mjestu, na saboru peštanskom, pak ako nastojanje njegovo bude uspješno i blagoslovljeno, neka izvoli biti uvjeren, da ćemo mu mi Hrvati u istoj mjeri, kao i braća Srblji, do vieka biti blagodarni. (Živio!)

Koloman Bedeković: Prije nego se upuštam u isti predmet, primietiti moram samo, da i ja sigurno uvidjam potrebu kritike; ali kritika svaka imati mora svoje granice, i ako te prekorači, onda se upotrebljava kao presija. Nemogu tajiti, da sam sa žalošću opazio, da su nas adrese mjesto sjedinile, razdružile. Volio bi taj posao vremenu povjeriti, ali to nije moguće, jer niti mi, niti ini narodi nemogu dalje čekati; ako nećemo, da i mi i drugi narodi i svi skupa propadnemo.

Ja se presijah ne strašim, nego sliedim moju sviest, te kažem: „malim vobis displicere, quia vos salvos et liberos videre volo", i vi me sudili, kako vami drago.

Ja motrim ovo pitanje iz gledišta naše historičke prošlosti, i iz gledišta našega faktičnoga položaja, te sam uvjeren, da će se ovimi faktori ovo pitanje tako riešiti da bude na korist domovine naše.

Bez da kroz to čast i pravo naroda potamnuti bi moralo, upotriebiv tu priliku steći ćemo sjegurno tolike lovore, kao da smo ljuta neprijatelja od domovine odbili; — jer polomiti ćemo time marasma, koji naš narod kao mòra mori.

Godine 1790. postalo je naše pravo „lex scripta." Jučer kazalo se je, da su ta naša prava ipak njekim načinom fikcija bila; jer se je s našom vojskom po volji razpolagalo, a porezi su se izvan saborah kroz mitnice povisiti

mogli. Dopuštam, nego ipak primietiti moram, da naš porez kroz mitnice nikada nije bio tako povišen, kao sada; — da državni dugovi nisu mogli tako rasti, kao sada; — da se nisu mogle nepokretnine svietle krune razprodavati; da je u vojski za deset godinah jedva 1000 sinovah domovine služilo, — dočim sada jedva imade zdrava čovjeka srednje dobe, koji nije iz vojske izstupio.

Dopušćam, da se je naše pravo više putah krivo tumačilo, i tomu bijaše taj uzrok, što na jednoj strani absolutizam, a na drugoj ustavnost vladaše. Hoćemo li mi u budućce ovoj pogibelji izbjeći, ako sada na jednoj strani doktrinarna, a na drugoj ustavna načela vladala budu? — Ja mislim, da nikako, — te jedino onda, ako se zajedno sa Ugarskom glede ustavnoga načela borili budemo, da put ustavnom načelu preko Litave prokrčimo. — Nismo mi kadri sami tako vrata zatvoriti, da načela doktrinarna u našu domovinu neprodru, — i ako prodru, uvjereni možemo biti, da će oslabiti narodne ćudi, i pojmovi ustavnosti izčeznuti. — Dakle od nužde je, da ne samo u pogledu državnoga prava, nego i ustavnoga načela solidarno sa Ugarskom postupamo, ako hoćemo, da se jedanput one bolesti lišimo, koju je ovih danah jedan od gospode predgovornikah trakavicom (Bandwurm) krstiti izvolio, ili ako želimo, da u nju i opet nepadnemo

Može li to politično biti od nas, kada nas je narod amo poslao, da tražimo liek od te bolesti, koja 18 godinah, daklem skorom jednu generaciju traje, koja se je iz mnogovrstnih pokušajah porodila, te našavši ga, da neprimamo lieka, koji bolest radikalno izliečiti može, nego liek takovi da primamo, koji izliečiti nemože, ili da ga tamo tražimo, gdje ga najti nećemo?

Porezni brojevi ovih danah ovdje napomenuti jasno dokazuju, gdje boli. — Göthe kaže: brojevi svietom vladaju, te dokazuju, kako se svietom vlada. — Porezi naši počeli su rasti pod Marijom Terezijom, te su dotle rasli, dok nije naš narod na ugarskom saboru godine 1790. člankom 59. tomu na put stupio, — a zašto? jer je ćutio, da neimade više one snage, da bi se sa velevlašću boriti mogao.

Imademo li mi više snage, nego naši predji? — ili smo u političkom pogledu na boljak stupili? — Ja mislim niti jedno niti drugo, pače uvjeren sam, da nam je biti veoma opreznimi, jer imademo izvan velevlasti posla sa inimi narodi, koji još nisu ustavni, a neposredno u njemačkom savezu stoje, i kao što je jučer napomenjeno, napojeni su duhom njemačke civilizacije. — Pitam ja, da li mi u ovom položaju na ono polje stupiti možemo, da budemo izolirani? — Izoliranje dosada još nijednoj velevlasti nebijaše na korist, može li dakle nama biti? Nije moguće!

Stisnuti kroz ovo vrieme u nenaravne granice, prva nam je dužnost, da se pobrinemo, da na most stupimo, s kojega je nj. veličanstvo radi prelaza sve zapreke ukloniti blagoizvoljelo, a to je samo onda moguće, ako sa obstoječimi djelatelji budemo znali računati, ako faktični položaj naroda, koji svoj spas jedino od sretnoga porazumljenja sa Ugarskom očekiva, kao glavnoga djelatelja smatrali budemo. —

Budući da to niti u adresi, niti u izpravku naglašeno nije, pače samo se stavljaju uvjeti, kojim ako se ne zadovolji, strašiti se moram, da ili narod u tužnom faktičnom položaju na dalje ostati mora, što je gotova propast, ili tamo krenuti bude morao, proti čemu se je do sada muževno branio; ili pako odgoditi bi se moralo riešenje državopravnoga pitanja, na uštrb našu i čitave države. Takovu odgovornost ja na se uzeti nemogu. —

Nemogu se indi s adresom niti izpravkom slagati, tim manje, ako uvažim kretanje i napredak svieta, naše osiromašenje, i naš ustav od godine 1861.; — jer tim više uvjeren biti moram, da će se kroz sretno porazumljenje sa Ugarskom, riešiti državopravno pitanje, urediti će se naša domovina, te zadobiti onu snagu, bez koje ustavno uredjenje krajine i sadruženje Dalmacije nikada za rukom poći neće.

Ja se dakle slažem sa predlogom g. Živkovića, gdje samo to primietiti imadem, buduć nas nj. veličanstvo milostivim previšnjim odpisom pozivlje, da se za vremena pobrinemo, kako da budemo zastupani prigodom krunisanja, da mi u tom pogledu našoj dužnosti zadovoljimo. Ja bih na priliku toga pokornoga mnenja bio, da bi se u tom smislu sliedeće odgovorilo:

Da u sadanjih izvanrednih okolnostih, dočim zakoni ugarski od god. 1848., kao na saboru našem neproglašeni, nas nevežu; mi dakle načina zastupstva od strane naše na ugarskom saboru zakonito opredieljenoga neimademo: kraljevina Hrvatska i Slavonija z a s a d a o n d j e z a s t u p a n a b u d e kolektivno t. j. kroz o d b o r po saboru našem tako za gornju kao i dolnju kuću opredielit se imajući.

Ako se pako to postići nebi moglo, onda glede načelah pristajem sa amendementom uz adresu gospodina Dra. Stojanovića.

Vel. župan I v a n K u k u l j e v i ć: Visoki sabore! Pošto je već toliko umnih i vriednih predgovornikah razložilo svoje nazore o različitih osnovah i predlozih adrese, to se usudjujem i ja, kao član odbora za izradjenje adrese, za razjasnjenje načelah, koja su u osnovi odborove adrese naznačena, priobćiti njeka svoja mnienja, kako mi to moje čuvstvo, moje izkustvo i moje osvjedočenje nalaže.

Sudbina, gospodo, koja će možebiti kroz duge vjekove voditi narod naš, stavljena je u naše vlastite ruke, to priznaje sviet, to moramo da priznamo i mi. Hoće li ova sudbina i u napred ostati u naših rukuh? to zavisi jedino od mudrosti i domoljubja, od postojanosti i narodne samosviesti članovah ovoga sabora. Vrata k boljoj budućnosti našega naroda otvorena su nam, ako li ih mi sami zatvorimo i zagradimo, onda će ostati za dugo zatvorena, i nama će dosta ostati izza ledjah naših samo ona dva puta, koja nam naznači g. Stojanović, kad reče, da vode ili u bivši centralni parlamenat u Beč ili u sadašnji državni sabor u Peštu.

Nu g. Stojanović misli, ako li neudarimo jednim od ovih putevah, da ćemo onda doći svakako do absolutizma. A ja bi uzvtrdio, da ćemo i jednim i drugim putem doći do absolutizma i to do najnesnosnijega absolutizma parlamentarnoga, ako stvari ovako ostanu u Beču i Pešti, kako su sada, jer pošli mi ili u bečki dosadašnji reichsrath, naći ćemo tamo gospodujuću većinu njemačku, neprijateljsku nama i našemu plemenu i našim zemaljskim interesom; ili mi pošli u sadašnji peštanski sabor, naći ćemo većinu magjarsku, neprijateljsku našemu narodu i našim narodnim ideam i interesom, — pa svaka od ovih absolutnih većinah, protivnih našemu življu, može dekretirati našemu narodu, kako joj se svidilo bude, ili nazadak ili narodnu i političku smrt.

Što je dakle naša sveta zadaća? Ova je naznačena u glavnih načelih osnove adrese odborove, s kojimi se i ja posve slažem. Naša je zadaća udariti putem narodnim, a ne tudjim. Naša je zadaća, kao junačkoga naroda, stati na svoje noge i sakupljati ujedno svoje narodne sile, a ne na-

slanjati se kao slabački bolestnik na tudja ramena i neprestano trovati se dati tudjim liekom, tudjim uplivom i tudjim duhom. Naša je zadaća, gospodo, u svojoj kući biti što više svojim i samostalnim, a u carstvu austrijskom poći napred oduševljenom slavenskom idejom narodne i ustavne ravnopravnosti, jer samo na ovom putu protucentralističkom i protudualističkom može se sagraditi tvrdi temelj velike i silne zgrade za sve narode austrijske.

Do uzvišene ove zadaće vodi prije svega toli žudjena od nas i otacah naših cjelokupnost zemlje i naroda. Naša trojedna kraljevina, razkidana i razkomadana, po granicah, po upravi i po tudjih interesih, mora da se sastavi u jednu cjelost, ako hoćemo da narod u njoj napreduje. Narod naš mora prije svega da teži za cjelovitošću zemlje i naroda. Ova želja mora da mu je alfa i omega narodnih težnjah, a austrijska vlada mora privoliti uz ovu pravednu želju, ako hoće genialno i velevlastno shvatiti položaj i zadatak svoj prema Turskoj i Italiji.

Pa što tražimo mi sa cjelokupnošću ovom? Prije svega Dalmaciju, zibku i slavnu kuću naroda svoga, veličine i prosvjete narodne! Zemlju, koja nosi naslov kraljevine samo po kruni hrvatskoj, — zemlju, u kojoj živu jošte imena hrvatskih županijah i slavnih porodicah naših, iznad porušenih i razorenih stolicah i grobovah i spomenikah narodnih kraljevah i neumrlih velikašah; zemlju, koja nas s jedne strane po svom moru spojiti može s velikim svietom i njegovom trgovinom, i obrtom i prosvjetom, a s druge strane podati priliku, da pod zaštitom Austrije pružimo slobodnu ruku pomoćnicu našoj nevoljnoj i podjarmljenoj braći preko granice turske. Ovu dakle zemlju mora austrijska vlada, na pravednu našu želju, spojiti s nama, ako neće da ju ili druga ruka prekomorska sa svojim tobožnjim historičkim i narodnim pravom prigrli, ili ako neće da ona zemlja sa svojim narodom osamljena i odciepljena od svoga naravnoga i pretežno-narodnoga življa sama po sebi i nadalje umire. Dalmatinsko pitanje nije dakle samo pitanje materijalno, kako njeki dan velecienjeni g. baron Hellenbach reče, nego je za nas pitanje narodno, pitanje historično i pravo pitanje životno, a za Austriju od velike diplomatičke važnosti. Ufajmo se, gospodo, da je u Austriji već nastalo vrieme, da će se uzkrisiti duhovi velikih austrijsko-slavenskih državnikah Lobkovicah i Kaunicah, Vratislavah, Kinskih i Jellačića bana, koji je neprestano austrijskim državnikom govorio, da austrijska budućnost neleži u Njemačkoj i u njemačkom savezu, nego na iztoku i na temelju slavenskih i ostalih njemačkih narodah. Uzdajmo se, da će i glede Dalmacije shvatiti koristi največega u državi plemena slavenskoga!

Glede krajine zahtievaju se samo prelazne reforme takove, koje odgovaraju duhu vremena i potrebam obstanku i procvietanju ustava, ali nada sve takove, koje budu dopustile, da krajina naša, ova polovica zemlje i naroda, na našem saboru i u napred ustavno zastupana bude.

Prelazim sada na najvažnije načelo u osnovi adrese odborove izraženo, a to je načelo glede državnih odnošajah prema Ugarskoj i prema ukupnoj carevini.

Misle njeki, da nam valja u sadašnjih okolnostih prije svega urediti odnošaje naše prema Ugarskoj, pa kad ih uredimo onako, kako to Magjari i njihovi prijatelji žele, da će nas odmah vedro nebo obsijati raznom srećom, kao malim porezom a velikim dohodkom, boljom upravom a većom slobodom, kakove si samo poželit možemo, da će jednom riečju biti sreće pune vreće. — Nu ja sam uvjeren, da i ona gospoda, koja su za podpuni dualizam, Austriju podkopati neće, i da ju uzdržati žele i nadalje kao velevlast, našemu narodu neobhodno potrebitu. — Nu ako Austriji i njezinoj drugoj zapadnoj polovici podrežemo krila i uztegnemo onu silu, što joj je neobhodno potrebita za njezinu velevlastnu moć: zar neće s nova nastati proti nama reakcija i vlade i narodah našim i ugarskim uplivom oslabljenih ili poraženih? Zar će moći naš narod, zavisan od dvijuh centralizatornih silah, naime njemačke i magjarske, napredovati u narodnom duhu? Zar će se moći pokraj sve svoje tobožnje autonomije u borbi sa dva tudja, neprijateljska a uz to gospodujuća elementa uzdržati? To prepušćam ja visokomu saboru na razsudjenje.

„Ali, govore drugi, mi imamo s Ugarskom zajedničke političke institucije, zajedničko javno pravo, po svršenom savezu s Ugarskom stupit ćemo odmah u uživanje svih mogućih pravah: valja nam dakle samo zajedno s Ugarskom ići proti trećemu, koji ta prava neima ili nam ih zavidi. Pa evo sreće i blagostanja.“ Premda bi ja želio, da mi i Ugarska sve one institucije i sva ona prava, u koja njeku važnost polažemo, nastojimo protegnuti na druge narode i zemlje carevine austrijske, pa da budemo, kao što smo po krvi, po plemenu i po historiji manje više jedni, i glede obćenitih pravah jednaki: to ipak priznavajući istovjetnost u njekom smislu našega i ugarskoga prava, a različnost naprema onomu, što ga sada imade druga polovica carevine, nisam neprijatelj sporazumljenja s Ugarskom glede osiguranja tih pravah u smislu izpravka odborove adrese, kao što i visoko cienim zajednički savez i simbol ugarske i hrvatske krune, kao jedinu zaštitu i obranu javnoga našega prava; ali želim da ovo sporazumljenje bude svakako na temelju našega posebnoga javnoga prava, pod kojim razumievam naročito zaključak naš god. 1861.

Tko dalje ide, neshvaća narodnu korist i budućnost svoga naroda, neshvaća sadanje stanje Ugarske, jer Ugarska izza godine 1790. a osobito izza god. 1848. nije više slobodna domovina različitih narodah tamo živućih, već se ona pretvori u ustavno-samovladnu Magjarsku od Karpatah do Dunava i Drave.

U Ugarskoj neima više starih narodnih pokrajinah, kakovu imadoše negda Rusini sa svojim munkačkim vojevodom, Slovaci sa svojim trenčanskim županom, Rumunji i Srbi sa svojom Banovinom u Banatu i sa svojom vojvodinom, a i isti Hrvati uzduž Mure i Drave, kad su tamo upravljali hrvatski nemali knezovi Zrinjski hrvatskim duhom i jezikom. Ugarska se pretvori sasvime u Magjarsku. Magjarski jezik vlada u zakonotvornom tielu, magjarski su svi različiti zemaljski zavodi plaćeni od čitave zemlje i svih narodah.

Pa da nije Magjarska posegla gospodujućom rukom već god. 1848. do jadranskoga mora, da nije preko naših mrtvih tjelesah pružila svoju ruku saveznikom prekomorskim, oduševljenim simpatijom magjarskom: to imamo zahvaliti jedino našemu narodnomu oduševljenju i božanskomu nadahnuću g. 1848., a i junačkim mišicam one jezgre naroda, što ju ova gospoda zastupnici iz krajine zastupaju. (Živio!)

Ali uz prkos tomu ima ipak sinovah naš narod, koji osudjuju našu god. 1848., koji ju okrivljuju radi onih nevoljah i biedah, koje su nas posjetile iza god. 1848. sve do danas. Gospodo, budimo pravedni, znam i ja, da su iza godine 1848. ljute nevolje navaljivale na našu zemlju i na naš narod, ali su iste nevolje harale i Ugarsku i sve zemlje austrijske. Dočim je ipak u nas god. 1848. probudila samosviest narodnu, upoznala inostrani sviet s našim imenom

i narodnom snagom, probudila štovanje i začudjenje tudjinstva, a kod kuće učvrstila jezik i narodnost, umnožila okretnost radnje i obrtnosti, poljepšala mjesta i gradove, a što je najviše, učvrstila i po kralju sankcionirala najvažniji dio našega javnoga prava i narodne slobode sa člankom 42. g. 1861. Sve su to posljedice g. 1848. kupljene težkom žrtvom od 40.000 ubijenih junakah, ali su stečevine, iz kojih može roditi plod neprocienjeni našemu narodu.

Pa da sada pustimo iz rukuh slavne stečevine ove? Ja bi volio izseliti se iz domovine, nego li gledati, da se ove stečevine povrate u ruku neprijateljsku.

Osnova adrese odborove sa svojim izpravkom pozivlje se višekrat na članak 42. god. 1861., o kojem reče jedan govornik, da nije korektan. Gospodo, ja držim članak 42. god. 1861. za veoma korektan i za najveću našu svetinju, jer je s njime ustanovljena samostalnost naša, i potvrdjeno javno pravo naše; sa ovim člankom prekinut je pravovaljano sa Ugarskom svaki politički savez osim saveza krune i jednakih s tom krunom skopčanih pravah, ja se držim tog članka i kao narodnoga po našem kralju potvrdjenoga zakona. — Ali je tim člankom i obećana pripravnost stupiti u užji savez s Ugarskom, ako ova kao i drugi jednakopravni faktor svojim zakonitim putem prizna od svoje strane i cjelovitost zemlje naše i samostalnost naroda, osnovanu na javnom pravu našem. — Ovu pripravnost izjavljuje i osnova odborove adrese sa svojim izpravkom; ja pristajem drage volje uz tu izjavu, ali nebi želio, da bude zato narodno samostalno djelovanje zavisno od magjarske milosti, pa da ide narod bezobzirno u onu mrežu, koju mu u suglasju njekih predgovornikah, jedan od prvih magjarskih kolovodjah na magj. saboru nudi, da se naime pokorimo najprije većini magj. sabora i da tamo tražimo kao siromašni griešnici svoju odsudu ili riešenje parnice medju nama i Ugarskom. Dostojanstvo naroda, valja da nam je nada sve sveto, pa ostali ili propali bez odluke i bez saveza naših bivših protivnikah. Nu nebi nikada želio, da se i jedan domoljuban sin trojedne kraljevine pokaže na ugarskom saboru, dok nebude po njem većom stranom priznan članak 42. god. 1861., ako se i nebudem protivio tomu, da se naš saborski odbor glede porazumljenja sa ugarskim saborskim odborom dogovara.

Mene ne mami, da idemo na ugarski sabor ni poziv jednoga g. predgovornika, koji je zastupnik naroda na našem i na ugarskom saboru, te koji nas zove da idemo na ugarski sabor, pa da budemo tamo vodje slavenske stranke. Liepe li zadaće, biti kolovodjom stranke od 12 do 20 ljudih, naprema stotinam u dolnjoj kući, dočim s druge strane znamo, da druga polovica ugarskoga zakonotvornoga tiela, t. j. kuća velikašah, bez naših ovdje zastupanih, uprav toliko mari za slavenske interese, koliko mi za kinezke ili afrikanske.

Dolazim napokon na odnošenje naše prema ukupnoj carevini. I u tom predmetu odgovara osnova adrese točkam 34., 35. i 36., koje ja tako shvaćam, da mi u načelu priznajemo skupne poslove i potrebite za njih ištitucije i ustavno razpravljanje za sve narode austrijske u smislu listopadske diplome, pošto osudjujem, kao što sam jur g. 1861. iz dna duše osudjivao veljački patent sa njegovim umjetno na nepravdi skovanim parlamentom.

Govorilo se je tu jur mnogo o koristi saveza s Ugarskom i o interesih, koji nas š njome vežu. Da vidimo, neimamo li mi nikakovih interesah narodnih, političkih i materijalnih, koji nas vežu s drugom zapadnom polovicom carstva. Prodjimo najprije na korist narodnu i zavirimo malko u onu polovicu. Nije li tamo velika kraljevina Česka s Moravskom i Šlezkom sa slavenskim plemenom, koje je više učinilo za uzkrsnuće slavenskoga duha i slavenske emancipacije nego li čitavo ostalo ogromno Slavenstvo od osamdeset milijunah? Nije li tamo Galicija sa poljskim narodom največim mučenikom slobode, narodom, koj nauča ostale narode, kako valja ljubiti otačbinu i slobodu i boriti se za nju?

Nije li tamo slovenski narod u Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj, Goričkoj i u Primorju, najbliži susjed i brat naš, koj se izpod hiljadogodišnjega gospodstva njemštine podiže kao drugi David proti Golijatu sa čuvstvom sigurne pobjede? Nisu li tamo Hrvati i Srblji u Istri i Dalmaciji, koja je, kako dobro reče jedan predgovornik, realno svezana s Austrijom, i koja nikada taj savez razvezati neće, ako se odmaknemo sasvim od one polovice, pa otidemo u dualizam magjarski? — Ovo nam reče opetovano kralj naš, ovo će reći svaka vlada, koja će stajati na kormilu carstva, pa bilo nam ovo po volji ili nebilo. — Neimamo li mi nadalje i glede naših duševnih i materijalnih potrebštinah istovjetnih interesah s drugom polovicom carstva? Nedobivamo li uprav iz one polovice najbogatiju hranu duševnu, neću reći kulturu njemačku, koju jučer jedan predgovornik sravni sa turskom silom, nego onu kulturu, koju u svakom smislu zahvaliti imamo izobraženomu zapadu? Nedobivamo li jevtinije obrtničke proizvode nego li ih našoj zemlji Ugarska ili iztok podavati može? Neimamo li mi za naše proizvode i za naša imanja najviše kupacah u onoj polovici? Netražimo li mi, kad nam je do sile i nužde, i zajmove i glavnice tamo? Nenaučili nas ona polovica glede gradjanskoga i socialnoga života u njekoliko godinah više reda i zapta negoli nas Ugarska nauči u tečaju dugih vjekovah? Jedino, česa ona polovica neima, to je politička i ustavna sviest, te sviesti ima kod nas i u Ugarskoj mnogo više: upoznajmo dakle mi s ovim velikim darom onu polovicu za uzdarje dobljenih darovah, i mi ćemo ustrojiti sretniju budućnost sebi i njoj, te nam netreba čekati na nove federacije iztočne, koje su još visoko u oblacih. —

Naša zemlja stoji na pragu iztoka i zapada. Njekoliko satih hoda od Zagreba i mi stojimo na Uni, njekoliko časovah s brzovozom i mi smo na Sutli. Poludivjačni iztok tamo, izobraženi zapad ovdje, a jedan narod po krvi i jeziku na obijuh stranah. Narav i narodna zadaća zapoviedaju nam, da pružamo obje ruke i da spajamo u našoj zemlji shodne elemente i interese iztoka i zapada, da mi to za volju tudjega i vazda nama neprijateljskoga življa njemu propustimo, mislim, da bi se djeca naša i unuci naši ljuto na nas kajati imali.

Ovo su visoki sabore nazori moji glede načelah izraženih u osnovi adrese odborove, i pošto se s njimi posve slažem: to predlažem, da se ista osnova sa izpravkom kao predlog i temelj budućeg viećanja kod specialne debatte uzme.

Ja se ufam, da visoka kuća, ako ova načela usvoji, neće uvjetno ni bezuvjetno, kako jedna momu duhu i peru strana knjižica kaže, doći ni u bivši reichsrath ni u peštanski sabor: a to je uprav zadaća našega naroda, već da idemo u slobodni savez sa svimi onimi narodi, s kojimi nas vežu različiti interesi i u kojem savezu postići ćemo toli žudjenu političku i narodnu emancipaciju svih austrijsko-slavenskih plemenah.

Sv. patriarh Maširević prosbori ovako:

Visoki sabore! Otečestvo naše i mi u njem stojimo na pragu riešenja velikoga, važnoga i sasvim novoga državnoga pitanja; — „velikoga, jer su ga tako silne okolnosti izazvale,

da će slavni sabor sav svoj patriotizam morati u pomoć uzeti, da ga na dobro i blago zastupljenoga ovdje naroda rieši; — važnoga, jer će od riešenja njihovoga sreća ili nesreća ciele zemlje zavisiti; a novoga, jer će riešenje njihovo, ma kako ono izpalo, otečestvo naše u ono odnošenje s drugim krunovinama carevine austrijske dovesti, u kom dosad nije bilo. — Pitanje ovo postulat je vremena, koje dižući prosvjetu, diže i potrebe, umnožavajuć sredstva, umnožava i zahtievanje kako pojedinih licah i ljudih, tako i čitavoga naroda jednoga.

U prvobitnom stanju mogao je pojedini čovjek lakše u samoći živiti, jedan narod lakše od drugoga odciepljen obstojati, nego u docnijem i sadašnjem razvitku svom; jer su onda potrebe njegove manje, odnošenja prostija i sveza njegova s naravlju, koja malene potrebe njegove lakše zadovoljiti mogla, jača i bližja bila.

No za nas i za narode bi posve nesgodno bilo, kad bi vrieme i prosvjeta samo nužde i potrebe naše umnožavala i s tim samo to sa sobom doniela, da narodi sami sobom nezadovoljni prinudjeni budu htjeli nehtjeli s drugima narodima u svezu stupiti, kojih su interesi možda drugčiji, nego što su njihovi, tako, da bi s ovima sasvim u oprieci stojati morali.

No toga se bar mi neimamo bojati, jer je vrieme i sama prosvjeta doniela lieka za ovu nuždu i potrebu našu, samo treba da smo sviestni i da ga znamo izabrati.

Kad zavirimo u povjestnicu i podjemo u mislima za promjenama, kroz koje je pojam i značaj državnoga razvitka u obće prošao, naći ćemo, da je u posljednje vrieme pojam i značaj taj sasvim novi vid dobio. Tu novost doniela nam je idea narodnosti, koja evo već hoće da bude otvorena misao u cielom prosviećenom svietu.

Nitko neima povoda i uzroka novom ovom poletu javnoga života većma se radovati, nego Hrvati i Srbi; jer on ne samo da je podigao značaj naroda, davajuć im veću važnost i vriednost od mrtve zemlje, koju u državi zauzimaju, nego je ujedno i probudio u svim srodnim narodima uvidjenje, da je za njih prieka nužda, da se bolje poznadu, da se sporazumu, i jedno drugom približe. — Komu je pak ovo nuždnije, nego Hrvatom i Srbom, koji su od svih Slavenah jedni drugim najbliži po poreklu i prostoru, i po običaju i jeziku, i po sudbi i budućnosti svojoj?

S radošću priznajem, da ova dva bratska naroda nisu u tom uvidjenju izza drugih zaostali.

Na jednom odveć plodnom i izdašnom polju već smo se susreli. — Već spješimo zajednički k podizanju prosvjete i k razprostranjenju njenom i u najniže slojeve naroda našega. — Našu književnost i naše jezike, — nosioce ove prosvjete — nedieli više ni najmanja razlika, Različni znakovi, s kojima se srbski pisaoci služe, i svoje misli crtaju i bilježe, nisu više kadri sakriti ove izpred očijuh i duha hrvatskih čitalacah; a zemljište, na koje hrvatski spisatelji sjeme prosvjete bacaju, nije više stegnuto i suženo s granicami kraljevine Hrvatske, no razprostire se daleko izza političe ove ograde i obale sve do ondje, dokle god i stanište srbskoga naroda dopire.

No ovo još nije dosta. — To sporazumljenje i tu zajednicu moramo još i na polje državnoga života prenieti. I ja mislim, da će ovo s tim lakše ići, što nas u ovom obziru više uzah zajedno drže i vežu. Tu je s jedne strane osim jezika i materijalno stanje, i obojima jedna i sveta cielj, da unapredjenje naše s ustavom ojamčimo, što nas unutarnje jedno za drugo veže. — Tu su s druge strane jednake okolnosti i opasnosti, koje nas s polja ujedno sabijaju. Opasnost! Ovu rieč nisam nehotice izustio, ona je ovdje, tako reći, sama sebi mjesto našla. — Mi smo zaista opasnostim izloženi bili u jednom i to ponajvažnijem obziru, pa ma se kako glavni predmet saborisanja našega riešio. A to je sasvim naravno.

U jednoj državi ili u jednom odieljenom odsjeku njenom, gdje više narodah stanuju i gdje svaki od ovih, koj god više snage, ili bolje reći, koj nadmoćja nad drugim, bilo prosvjetnog ili moralnog bilo materialnog, i fizičnog u sebi osjeća, gledi i trudi se, da druge sa sobom stvarno ujednači i u sebe prelije. Ovo je već tako obće polje u državnom životu narodah, da priznati moramo, da tu njeki viši zakon vlada, koj takovom narodu unutarnji poziv i nagon ulieva, da to čini, ako i nije obstanak drugoga naroda s njegovom opasnosti skopčan. — Protiv takove opasnosti mi ćemo svagda na oprezu biti, i mi ćemo svakom nasrtanju takovomu, ma od koje strane došlo, snažno oduprieti se.

Odkud nam pako takva opasnost najviše prieti i koja je veća, ona koja samo iz nadmoćja u civilizaciji dolazi, ili ona, koja iz političkoga preimućtva i pospješestvovanja jednoga naroda nad našim narodom proizlazi? To će svaki član slavnoga sabora ovoga lako moći presuditi, ja neću da prezauzimam mnienje ni jednom od mnogopoštovanih članovah visoke kuće ove. — Glavno je ovdje, da znamo, kojoj se već sad možemo i kojoj ćemo se vremenom svojim još većma morati odaprieti. — Ja s moje strane uviek držim, da je dosljednije i probitačnije klanjati se civilizaciji, koja je jača od moje, nego u susjedu mojem tražiti i od njega praviti političnoga nadmoćnika moga; jer je s prvim lakše do izravnanja i jednakosti doći, a s drugim lako i jezik i narodnost izgubiti možemo.

Ovo ovdje samo zato navodim, da bi pri predstojećem nam udešavanju odnošenjah naše zemlje k drugim, naročito pozornost obratili na jezik i narodnost našu i da bi narodni ovaj amanet zakonom obezbiedili i isti potomstvu našem čist ostaviti postarali se.

Od obćega dvizanja, koje se u svima krunovinama carevine ove u najnovije doba ukazuje, možemo najbolje zaključiti na onu zajednicu, koja ove pojedine česti ciele ove države jednu za drugu veže; a izgled i nadežda na bolju budućnost, koje se upravo od onoga vremena u svima stanovnicima ove monarkije probudila, od kako se uzajamni upliv izmedju pojedinih zemaljah naše države tako lasno izražavati počeo, najpouzdanije nam je svjedočanstvo, da nužda jedinstva monarkije iz same naravi i položaja pojedinih zemaljah i narodah proiztiče; da bi tome protivna težnja išla na nasilno obustavljenje organičnoga razvitka njenoga, a s toga ujedno i na rušenje blagostanja svijuh najviše pako onih narodah, koji u težnji toj netraže oživotvorenje osobitih i sebičnih namjerah svojih.

Svi znamo, da je spomenutoj nadeždi našoj i izgledu na bolju budućnost najtvrdji osnov dalo ono najviše povjerenje, s kojim se nj. veličestvo najmilostiviji naš kralj na svakoga, a imeno na nas u trojedinoj kraljevini, u posljednje vrieme obratilo. — Nj. veličanstvo ostavilo je svojima narodima, da sami o sudbi svojoj riešc, kao da je htjelo njegovo veličanstvo reći: ne moja kraljevska vlasti moć, no kraljevsko povjerenje i uzdanje moje u umjerenost i razboritost vašu neka vam bude svjetilo pri rješavanju najvažnijih po vas pitanjah. Liep i u posliedicama svojima

za sve sabore neocjeniv zadatak zadao je nam presvietli gospodar kao jedini odkup svoga vladarskoga povjerenja netražeći zanj druge ciene, do riešenje zadatka toga u korist i na sreću narodah, koje predstavlja.

U tom dakle leži i označena nam je dvostruka odgovornost za saborska djelovanja naša; sproću kralja s jedne i sproću naroda, koj zastupamo, s druge strane. Nu na saborima zemaljskima počiva i dalje odgovornost i to je ona, koja iz gore pomenute zajednice proizlazi. Svaki pojedini sabor odgovoran je i cieloj monarkiji za djela svoja a naročito ona djela, koja u obće državno pitanje spadaju i jedinstvo monarkije stvarno označuju.

Kad pogledamo na današnji položaj trojedne kraljevine, i vidimo, kako je njoj u dužnost palo, da bi za život, kome ciela država na susret ide, put prokrčila: onda nemožemo posumnjati, da je u državnopravnom pitanju, koje se danas po cieloj carevini pretresa, najvažniji zadatak trojednoj kraljevini u dio pao. I sam svemogući zna, kako bi izpala radnja ovoga sabora i uspjeh iste razbio se o nesporazumljenju, da nije nj. velič. samo s najvišim bezprimjernim povjerenjem pokazalo put, kojim se prepreka ta sretno obići mogla.

Slavni sabore! Ja dolazim s jednoga pozorja, gdje sam bio svjedok povjeriteljnih riečih nj. veličanstva, koje je s priestola ugarske kraljevine na narode njene upravilo i gdje sam vidio, kako su iskrene kraljeve rieči razagnale svaku sumnju iz srdca svih rodoljubacah susjedne kraljevine te.

Ja bi se ponosio, kad bi u stanju bio ovdje jasno predstaviti i iztumačiti ono oduševljenje i pouzdanje, s kojim se ondje čisti patriotizam na kraljeve rieči odazvao; ali kad to nisam u stanju onda, nek bude dovoljno od mene primietiti, da je utisak, koj su kraljeve povjeriteljne rieči na mene učinile, davnašnju moju želju, da ovamo dodjem i u viećanju ove vis. kuće bratski učestvujem, jošt većma uzvisio i uveličao, jer su mi ulile nadeždu i uzdanje, da će trud i radnja ovog sabora po njem držana, sretna i koristna biti, samo ako sloga i bratsko povjerenje medju svima vladalo bude.

Ako svi velecienjeni članovi slavnoga sabora tako misle, ako su povjeriteljne reči vladaoca našeg u svakom od nas onaj odziv našle, kakov su javni organi susjedne kraljevine Ugarske u sve krajeve prostrane carevine austrijske raznieli; onda gore pomenuti zadatak sabora našeg gubi mnogo od težkoće svoje a zadržava ipak svu važnost, koja leži u prednjačenju sabora ovog pri obrazovanju odnošenjah, s kojima je stupanje ciele monarkije u novi život uslovljeno.

Okolnosti, koje u riešenje predstojećeg pitanja odsudan upliv imaju, takve su, da se nimalo bojati neimamo, da ćemo morati prošlosti, koju i mi umiemo poštovati, nevjerni postati, ako se i mi predamo onom uzdanju, koje je u susjednoj kraljevini ovladalo.

Kad sravnimo zaključak našeg sabora od g. 1861. ob odnošaju trojedne kraljevine k ugarskoj kruni sa odgovorom ugarskog sabora od iste godine nj. veličanstvu u tom istom obziru podnešen, onda nalazimo u onim riečma priestolne besjede od 14. prosinca pr. god., koje značaj rečenog odgovora opredjeljuju, dovoljno spokojstva u smotrenju prava troj. kraljevine naše. Spomenuti ugarski sabor sam priznaje, da kralj. Hrvatska ima svoj osobeni položaj i da nije nikad bila spojena s Ugarskom, a to isto nalazimo i u prev. priestolnoj besjedi ugarskoj potvrdjeno.

Eto dakle uzroka, zašto sam gore naveo, da zadatak sabora ovog mnogo gubi od prvobitne težkoće svoje. Kao zalog otečeske namjere nj. veličanstva i jemstvo za napredovanje zemaljah krune ugarske onim pravcem i putem, koj nam je nj. vel. naš najmilostiviji kralj i gospodar sam otvorio i pokazao, moramo smatrati krunisanje njegovo s krunom ugarskom, kojoj i mi prinadležimo, s tim više, što je nj. velič. u čestopomenutoj prest. besjedi vladarsku svoju rieč založilo, da će pri krunisanju svojem obćem ustav ovostranih zemaljah s kralj. prisegom onda tek potvrditi, kad se zaključak ugarskog sabora god. 1848. s obzirom ne samo na vladarska prava njegova no i na zahtievanja i prava zadružnih kraljevinah i naroda izmjenu, i naravno s uplivom ovih posljednjih poprave.

Ako dakle prava krune i njena preimućstva uvažavamo ako u krunisanju kraljevom jemstvo za ustav i razvitak naroda nalazimo i ako iz dosadašnjeg neizvjestnog stanja i njegovih škodljivih posljedicah već jedanput izići želimo: onda nam neostaje drugo, no da težeći k toj cielji latimo se i shodnih sredstvah, koja k njoj vode. I kad sumnji nepodleži, da krunisanje kralja i sustav inauguralnog akta bez našeg sudjelovanja biti nemože: to postarajmo se nuždne tomu mjere tako udesiti, da ovo po nas i potomke naše po sve zemlje i cielu državu i spasonosno djelo sudjelovanjem našim polučenim učinimo i stvarno zasvjedočimo, da ćemo po primjeru slavnih djedovah naših, koji su za vjeru, narodnost i priestol carski svagda junački nosili se i mi sad na ustavnom polju vjeru i slobodu, narodnost u obšte blagostanje razborito i svojski zastupati, u povjestnici novoj mjesto sebi otvoriti i u njem zlatnimi slovi napisati: Hrvatska je i sad kao i dosad pravim i zakonitim putem išla i prednjačila; jer to doliči junačkom narodu kao što je naš u prosvjećenom stoljeću kao što je današnje. (Živio!)

Lavoslav Šram: Mislim, da je predmet, što leži na stolu vis. kuće, već podobro izcrpljen. S toga ću nastojati, da budem što kraći, a ujedno što konkretniji. Ja sam si pri razmatranju pitanja, o kom se ovdje radi, uzeo za izhodište osnovu većine odbora; i prama tomu razvit ću pomisli, koje me vode kod presudjivanja ovoga, za našu domovinu velevažnoga pitanja.

Ja dielim osnovu adrese većine na dvie glavne točke; u jednoj se razvija onaj diel, koji se — da tako reknem — subjektivno odnosi na naše domaćinstvo, dočim se u drugom dielu razvijaju pomisli, koje se odnose na rješavanje onih pitanjah, što no idu preko našega domaćinstva. Ponajprije ću govoriti o prvom dielu. — Tu moram kazati, da podpuno pristajem uz osnovu adrese većine odbora, iz svih onih razlogah, štono se u samoj adresi čitaju i suviše jošte s toga, jer držim, da je naglašenje u ovom dielu zahtievanja cjelovitosti naše i pravedno, i shodno, i umjestno u toj adresi. Držim to za podpuno pravedno, i tim više za pravedno, što mnijem, a nisam ni čuo, da bi bio koji moj vriedni predgovornik makar i samo napomenuo bio, da imade zbilja razloga, s kojega bi se ovomu, na toliko starodavnih zahtjevih osnovanomu zahtjevu, zapreke staviti imale. Preći ću umah na pitanje shodnosti, a u pitanju shodnosti imadem ponajprije onakovih razlogah, koji se odnose i na pravednost. U tom je prvi razlog, koji je i pravedan i shodan, evo ovaj, da se ustavne uredbe imadu protegnuti i na slavnu našu Krajinu; to je pravedno, a protivno bilo bi nepravedno i bezbožno, a uz to držim, da je to sasvim shodno, i po domovinu našu najkoristnije. Imade tu glede onoga diela ovoga pitanja, koje se odnosi na utjelovljenje Dalmacije, gdješto

prigovorah, glede kojih dakako priznajem, da se neodnose toliko na jezgru stvari, koliko uprav na shodnost ili oportunitet. Medju ovimi čuo sam jedan razlog, koji veli, da se kod utjelovljenja imade obzir uzeti na materijalni položaj zemlje one, koju utjeloviti želimo, pa je ta zemlja s materijalna gledišta siromašna. — Pod pojmom siromašnosti treba najprije uzeti onu siromašnost, koja proiztiče iz samoga odnošaja dotične zemlje, i onu relativnu siromašnost, koja proiztiče iz razmjerja, u kom stoje prihodi njezini napram izdatkom. U prvom pogledu mislim, da ako se uprav nemože reći, da je Dalmacija zemlja blagostanjem narodnim obilna, da ipak valja priznati, da ima k tomu svih onih faktorah, koji mogu materialni napredak pospješiti i što više unaprediti.

Da nebudem dug, naglasiti ću samo to: da sam razloge ovoga svoga uvjerenja uzeo iz djela, što je u geografično-političnom obziru jedno od najnovijih, a nije ga pisao našinac, nego je izdano u Lipskom g. 1864. Misleć, da mi se netreba, obzirom na potrebno štedjenje vremena, dalje baviti s razlozi, prelazim na treću točku: da-li je naime naglašenje tih zatjevah u ovoj adresi umjestno. Mislim, da je umjestno, ako se uzme pod ovim značenje etimologično, što znači toliko koliko da je „na svojemu mjestu;" a umjestno je i onda, ako se uzme pod pojmom umjetnosti „pristojnost." Na svom je mjestu svakako, jer je upravo ovo prigoda, da se napram priestolnom govoru u pojedinih točkah naglašuju oni momenti, koji bi imali biti izhodište budućega stalnoga konstituiranja; i obzirom na to velim, da je po mom mnenju umjestan i sasvim umjestan taj obsežni i iskreni odgovor. A mislim, kô što velju, da je i za onda umjestna ova točka, kad bi stao razglabati, da-li je ovo točka pristojna. Ako se za cinozuru adrese uzme ono neodlučno, u svojih crtah uzkolebano postupanje, po kom bi se imalo ob odlučnom predmetu čim manje reći, da se spasi njekakav prividan decorum: onda bi možda dotična gospoda imala prividnih razlogah za se; nu kada stanem razmatrati, da je adresa prvi izraz ovoga sabora napram svomu kralju, koj ga je iskreno pozvao, da mu iskreno očituje svoje misli, to držim, da tu neima ine stege, nego stega lojalnosti. A kad bi možda tko htio izvesti odatle nepristojnost, što se napram liberalnoj vladi netreba onako izraziti: to ću odgovoriti na to s riečmi slavnoga Franceza Thiersa, koji veli: da je istina samo onoj vladi opasna, koja se istine boji. Mislim i za stalno držim, da će bolji govornici još bolje znati opravdati prvu stranu osnove većine odbora; za to prelazim odmah na drugu stranu.

Druga strana radi ob uredjenju odnošajah naše domovine, u onoj točki, koja, ko što rekoh, ide preko našega neposrednoga domaćinstva. Tu, kod razmatranja ove točke, imam dva momenta: jedan momenat se odnosi na to, da dotičan razmatralac toliko snage preko sebe dobije, da sam sebi dopušta sasvim nepristrano odgovoriti na ono pitanje: da li imade onakovih točakah, koje se zbilja imadu riešiti preko toga našega domaćinstva, to bih nazvao materijalnom strankom. Uz to imade i formalne strane, koja se odnosi na rješavanje pitanja, kako se najme imadu ote dodirne točke rješavati. — Prije svega ću napomenuti, da je kod ovoga pitanja materijalna strana s formalnom uzko skopčana, te je formalna strana, naime način, kako se imadu rješavati te dodirne točke, uprav odlučan diel ovoga pitanja, te kad bi onako lasno bilo tu formalnu stranu sretno riešiti, naći bi se moglo onakovo sredstvo, kojim bi moguće bilo rješavati u buduće one dodirne točke, i koje bi odgovaralo zahtjevom ukupne carevine, a ujedno bi bilo i u razmjerju s pravom naše domovine. Velim, kada bi lako bilo naći onakovu formu, to bi već riešenjem formalne ove strane — čini mi se — i materijalna strana, sa velike barem česti, riešena bila. Nu uprav i najviše oko te formalne strane vrti se cielo pitanje. Da je tomu tako, lako bi bilo dokazati, kad naglasujem, da je upravo forma sada osudjenoga veljačkoga patenta bila prvim i najneposrednijim povodom tomu, da se od stanovišta negacije k riešenju materijalnoga diela nije uprav ni korak činio. Pokušati ću najprije, baveći se s formalnom stranom ovoga pitanja, razloge ovoga razmatranja visokoj kući što jasnije naznačiti, i kazati, kako mislim, da se formalni taj diel riešiti imade, a i tu stojim još na osnovi većine odborske. Nu dočim si u tom pogledu već sad pridržajem primjetbah učiniti, što no se odnose na špecijalnu debatu, staviti ću ovdje samo jednu primjetbu, glede koje mislim, da se odnosi na generalnu debatu. Glede forme rješavanja tih dodirnih točakah imade njekoliko temeljnih, da tako reknem obično razprostranjenih ideah, koje služe sada jednoj i drugoj strani geslom, koje se mogu nazvati, što no Niemci vele: schlagwortim, i to su: autonomija, dualizam, federacija, centralizam itd.

Ja sam velik neprijatelj svim abstraktnostim i svim frazam; svaku rieč želim upotriebiti u konkretnom svojem znamenovanju na upitan predmet, znam bo dobro, da samimi izrazi ili samim nazivanjem kojega predmeta obćenitim izrazom veoma kvarimo stvar samu. Ponajprije ću razglabati ideu federacije.

Federacija je, da tako reknem, sama u sebi veoma liep izraz; nu hoćemo li u rješavanju predležećega pitanja zbilja tomu izrazu ikakav meritoran upliv dopustiti, to moramo najprije sami sobom biti na čistu, što se pod tim izrazom razumie i kako daleko ta idea siže i segnuti može. Ako se uzme pod federacijom ono, da ima federacija u čisto demokratičnom smislu obstojati, da tako reknem, u položenju i polaganju životnih silah Austrije, ne na centrum, već na pojedine česti: onda, ako bi se federacija u tom smislu tumačila i shvatila, onda dvojim, da bi ju sva ona gospoda, koja ju za svoje geslo uzeše, vazda i u svaki čas braniti htjela. Ako se pod federacijom ima razumjeti onaj položaj, koj ima nastati iz naravskoga razvitka što većega života pojedinih čestih, po načinu, da tako reknem, sintetičnom, ako se pod federacijom ima razumjeti to, onda nestoji ova rieč sa riečju dualizam u nikakvu protuslovju. Dualizam bo predpolaže način, kako će se dotična pitanja cjelovitosti u dvijuh velikih polovicah rješavati; nù napose glede nas znači dualizam združenje ovih naših kraljevinah s kraljevinom Ugarskom, u njekih, obima kraljevinama identičnih, predmetih; da tako reknem, znači u najplemenitijem svojem smislu asociaciju. A kada to, onda, kao što rekoh, federacija, koja se odnosi na resultat razvitka svih pojedinih čestih Austrije, sa dualizmom nestoji u protuslovju, jer će onaj resultat glede ciele Austrije nastati i onda, ako budemo mi s kraljevinom Ugarskom stajali u asociaciji; jer kao što velim, onaj resultat će biti neobhodan, sám po sebi nastajući posljedak ovoga organičkoga razvitka životnih silah svih čestih carevine, dakle i naše uže domovine Hrvatske i Ugarske i ostalih česticah cesarevine. Ako se kao antiteza budi dualizma, budi federacije uzme centralizam, onda moram konstatirati, da nisam s nijedne strane čuo braniti centralizam, nego da sam čuo onda, kad se je govorilo o sdruženju kraljevinah ovih s kraljevinom Ugarskom, o asociaciji, kako ju ja u najplemenitijem smislu shvaćam, proti toj ideji govoriti pod „Schlagwortom" fede-

federacije. A sad nam se, kako sam danas čuo, namiće onaj vele liepi i znameniti zadatak, da ustav na zapad nosimo, te taj zadatak, ako ga mi u tom smislu, riešimo, da imade za se jošte ono, da ćemo tim ostalim granam slavenskim biti saveznici i družnici. Ova ideja, koja je u toj formi sasvim nova, zahtievala bi svakako, da se imade konstatirati ono, kako bi se uz ovu ideju izbjegnuo centralizam.

Ja dakle, kao što velju, federaciju u onom smislu, kao što se upotrebljava, kad se imade staviti kao antidot proti svakoj asociaciji sa kraljevinom Ugarskom, držim za utopiju; a federaciju u onom smislu, kako će resultirati iz sretnoga razvitka svih organičkih čestih carevine, držim za oživljenu onda, kad se tu počme sintetično postupati, kad se neće više uzeti centrumu, koji će kazati: uzmimo što možemo, a pustimo, što pustiti moramo, nego kad se budu pojedine česti Austrije organički razvijati počele, i kad budu one česti ustupile centrumu ono, što mu je neobhodno potrebito, i to u onoj formi, koja najbolje odgovara duhu historičkomu dotičnih čestih, a kad tako, onda nalazimo tu opet ideju associjacije. Pošto sam ovdje sad u kratko razvio načela, koja me vode u tom pogledu, pridržajem si pravo činiti opazke svoje pri specijalnoj debati glede točke 33. i sliedećih osnove većine odborove. Nu jedno moram već sad naglasiti glede točke 36., budući smatram, da je u ovoj točki sadržano načelo, a to je ono mjesto, gdje se kaže, da scienimo, „da se državni svim kraljevinam i zemljam skupni poslovi, zajednički i ustavno razpravljaju." — U rieči „zajednički" smatram ja načelo onakovo, koje, premda pristajem uz adresu većine, kao takovo braniti nemogu, buduć da ov izraz „zajednički," premda dopuštam, da je posve plemenito i posve nevino shvaćen, ipak budućnosti naše kraljevine može biti na uštrb, jer se pod tim izrazom može razumjeti upravo centralizam; jer tu je zajedinstvo i mjesta i vremena, dakle neposredni indentitet rješavanja; a to ja moram perhorescirati iz svih onih razlogah, koje sam već prije naveo. To je moje mnenje.

Josip Briglević: Važnost pitanjah, koja su ovomu saboru predložena za ustavno pretresivanje tako je po mnogih predgovornicih naglašena, da ja držim za suvišno opetovati ono isto, što su drugi već naveli. (Živio!)

U adresi po odboru izradjenoj sadržava se želja za cjelokupnost ove kraljevine, naime, da se Dalmacija povrati, a i krajina ustavno ustroji; u njoj sadržaje se takodjer članak 42. god. 1861., koji sadržaje u sebi sve točno, što je sabor 1861. g. zaključio, te je postao zakonom, jer nj. velič. potvrdilo ga je i predložilo ugarskom saboru za ustavno pretresivanje. S tim mislim odgovoriti takodjer onim, koji misle da to možemo mimoići prije, nego dobijemo odgovor od ugarskoga sabora; a treće je, da se zajednički interesi imaju razpravljati zajednički na ugarskom saboru; ako unija podje za rukom. To su tri glavna načela, sve drugo nije tako glavno; ja dakle pristajem u njekoliko uz adresu većine odbora, a uvažujem i izpravak odborske manjine, te si pridržavam pravo kod specialne debate izpravak svoj doprinieti.

Janko Predoević: Visoki sabore! Prije nego se upustim u razglabanje jedne ili druge adrese, budi mi dopušteno razložiti politiku sadanje vlade naše, koju nisam čuo ovdje jošter navadjati, a u koju ja već zato taknuti moram, jer uprav u život naš zasieca. Ja ju kao njeki slab politiker shvaćam ovako, i kažem, da se svaki vara, koji misli, da se je vlada naša Magjarom u ruke bacila: ona je jošter jaka, i čvrsto sjedi u sedlu, kako dugo sjedjela bude, to će nas vrieme naučiti.

Drugo što kazati moram, jest, da nije moguće, da bi si vlada one stečevine, koje si je od vremena Josipa II., kroz indi stotinu godinah, do godine 1848., svakojakimi mogućimi sredstvi pribavila, Magjarom tako lako iz rukuh iztrći dala.

Treće jest: da je vladi do pomirka stalo, to stoji, na to ju tjeraju njezini puci, državni dug i izvanjska pogibelj.

Mislio bi tko, kad je vlada ovo najnovije vrieme Magjare prigrlila, da su oni svemogući; ali uzrok tomu fantomu jest ovaj: vlada pomiriti se želeća, vidila je, da je kod Magjarah najveća opozicia, i da ovi šta naravnim, šta umjetnim načinom protustoje; znala je takodjer, da nikakove stranke tamo za sebe neima, morala je indi u smislu integriteta magjarskim ministrom nješto popustiti, što ju i mnogo koštalo nije. Kazati opet moram, da je umno radila, dočim je pitanje unije slobodnom deliberiranju dotičnoga sabora ostavila; pristanu li indi Hrvati na onakovu uniju, kakovu je naš viceban i septemvir g. Zidarić u Beču proglasio, tada bi mogao biti dualizam gotov, ali ipso facto jošter ne, to će onda istom zavisiti od peštanskoga sabora; ako li se u Pešti stvori većina, koja će za cienu trojedne kraljevine i Primorja pristati na intencije vladine, koja Reichsrath svakako hoće nu reformirani u smislu listopadske diplome i njekih željah magjarskih: onda će vlada sama operirati početi, da se ta unia izvede, i proti volji, ako je moguće, Hrvatah; jer samo ako ona Magjare primami na svoje intencije, onda joj se s nami vidi lakši posao, koji se nemožemo tako umjetno opirati. U tom slučaju bi vlada sistirani uži Reichsrath lako oživotvorila, izborne redove n. p. nebi dala revidirati, i tako bi Niemci opet svagdje ostali u većini, i stvorili uži Reichsrath aequivalent peštanskom saboru; u kom slučaju svi bi drugi sabori, pa i naš, kao postulatni sabor bi ostali, i mi bi došli medj dva jarma, magjarski i njemački, finaliter u zajedničkom širjem Reichsrathu; to bi indi, gospodo, bila ona blagodat, kojoj se od vlade austrijske mi uviek nadati imademo. Dopustite mi gospodo, da ono, šta sam kazao, s primjerom takodjer potvrdim. Mi znamo, da smo imali do god. 1855. slobodu jezika našega, ova svetinja bi nam pomenute godine oduzeta, i uveden njemački jezik; vrhu te nepravde grakali su i vikali, ne samo Hrvati, već čitav južni slavjanski rod; — ta vika uvriedila je njemačke publiciste i njihovu journalistiku tako, da su se ti listovi sasvim zaboravili, i takova pisali, šta mi nit pomisliti nebi mogli; med ostalimi timi listovi bila je „Pressa," koju Česi okrstiše „Slaven-Fresser" ova pobijajuć Hrvate napokon reče: „Dafür ist schon längst gesorgt, das die Südslavischen Bäume nicht hoch in die Luft wachsen werden." (Živio!)

Gospodo, idem dalje, evo jošter jedan primjer podobne blagodati i njemačke sklonosti prama Hrvatom. Po onoj magjarskoj katastrofi nije dugo trajalo, da se je porez, ako se nevaram jurve godine 1853., na dva milijuna u našoj domovini digao; ovaj slučaj dirnuo je našega domaćega financ-ministra od god. 1848. u srce, te otidje u Beč, misleć, da će na bolji put ministra dovesti, kažuć mu, da će se Hrvati radje iz svoje domovine izseliti, nego takovom porezu podvrći. Na ovo mu odgovori ministar. „Die Kroaten werden aufhören Bog živio zu trinken, und werden schon zahlen." (Smieh.) Medjutim blaga ćud hrvatska i privrženost prama kralju svome, kao nikada, tako ni sada, neće razdor carstva, već želi Austriju vidjeti kao velevlast, i stupiti s njom u savez, dakle ne onaki, kakovi je bio naš položaj od god.

1790. do god. 1848. Mi moramo tražiti na temelju naših tvrdih pravah od kralja si dati sankcionirati naše vlade i legislacije podpunu neodvislost od svake druge vlade, tako potvrditi dati slobodu glede nutarnje administracije: ban, županije, kotari, to su naši domaći poslovi. Država naša je neodvisna od svake druge države, kao takova želi sa carstvom, radi zajedničkoga monarka i zajedničkih posalah u savezu takovom ostati, da samo one prednadležnosti, koje se tako nas specialno kao i cieloga carstva dotiču, pripadnu jednom tielu, koje bi imalo to ovršivat. Pod timi zajedničkimi interesi razumiem ja a) obranu zemlje na moru, i na kopnu b) razmjerje i odnošaje k drugim državam c) carinu d) trgovinu e) državni dug, koj bi se u tom tielu imao pravedno repartirati. U tom indi tielu imalo bi se zaključiti, koliko vojnikah, a koliko novacah zajednički interesi trebaju, te novce i te vojnike imalo bi isto tielo repartirati, a zemlja kupiti, kako ona za pravo nadje; nipošto pako Reichsorgani, a domaća administracija poslala bi, što je zajedničko, carevu financ-ministru. I radi toga dovoljni bi bila tri ministra, jedan izvanjskih posalah, drugi rata, a treći financije i trgovine. Tielo ovo, koje bi ove zajedničke poslove vršilo, zvalo bi se delegacija, ili deputacija per excellentiam, ili kongres.

Prelazim sada na govor g. Polita, koji kaže, da se mi već iz tog uzroka s Magjari združiti moramo, jer će ovi u rješavanju iztočnoga pitanja, kada nadodje, velik upliv imati. O tom ću kazati, da je ova političná kombinacija g. Polita sasvim jošter mlada, i 24 godine jošter navršila nije, jer bi velevlasti: Ruska, Englezka, Francezka, Pruska iz ovog svieta prije izčeznuti morale, kad bi Magjari sa svoja 3 milijuna ljudih u tom pitanju toliki upliv imati mogli. (Živio.) Na dalje kazao je isti gosp. Polit, da pitanje za Dalmaciju i granicu nikad se neće riešiti u Beču, ako se nebi riešilo u Pešti. Pitam ja pomenutoga gospodina, da-li bi se to nami pripisalo? Ja kažem da nebí, (Živio!) taj meritum bi oni stanovito za sebe zadržali, i nami toga ručka nebi dali; ako indi g. Polit i misli ovakimi i podobnimi argumenti nas u Peštu zavesti, to mu kažem, da nas neće niti do Drave dopremiti. (Živio! Smieh.)

Što se tiče osnove adrese većine odbora, nemogu ino kazati, već da je ova spasila dostojanstvo sabora trojedne kraljevine, stavila zahtjeve one, koje jedino sabor stavljati jest kompetentan, i da ih nije na spomen donesao, pokazao bi bio svoju nemoć, i tim bi se bio okaljao pred potomstvom našim. Šta se tiče cielokupnosti naše, dočim ju gosp. Perkovac sasvim dokazao jest, bilo bi suvišno dalje o njoj govoriti; slažem se posve s njegovim mnenjem; a šta se proteže na Dalmaciju i njezino siromaštvo, to kažem, da je to g. Žuželj tako shvatio i razložio, da bi si ja za neku oskvrnu držao, i rieč jednu o tom dalje prozboriti, nego se s njim slažem.

Šta se pako našega združenja s Magjari tiče, tu si hoću biti dosljedan, i u kratko kažem: da članak 42. god. 1861 podpunu svoju valjanost imati mora, i nisam za to, da naši zastupnici u Peštu idu; to ništa drugo značilo nebi, nego kada bi se mi u kakovu pogodbu htjeli upustiti, naš članak na pazar iznieti. Najposlje, šta se tiče adrese g. Stojanovića kažem: da ima takovi za mene nepovoljan miris, da joj se ja približiti neću, naročito stavka 11., kojoj ću se ja iz daleka samo pokloniti, ali bježati, i bježuć ogledati se, nebil-li se taj vampir za mnom valjao. (Živio!)

Sedamnaesta saborska sjednica,

držana dne 25. siečnja 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik Dr. M. Šuhaj: Sjednica je otvorena.

Bilježnik Iv. Trnski: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

petnajste sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 24. siečnja 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Dr. Mirka Šuhaja.

Najprvo pročita na poziv predsjednikov bilježnik Urpani zapisnik posljednje sjednice, kojega predsjednik, budući ni od koje strane prigovora nebiaše, odobrenim proglasi.

Zatim predloži g. predsjednik poimence onu gospodu sabornike, koja bi imala u odbor za osušenje lonjskoga polja i ostalih nizinah stupiti. Sabor odobri predlog predsjednikov uzklikom i tako budu u taj odbor izabrani presvietli g. grof Miroslav Kulmer, grof Stjepan Drašković, Ljudevit Vukotinović, Miroslav Špun, Miroslav Kraljević, Robert Zlatarović, Mirko Bogović, Franjo Lovrić, Ivan Pintar, Maks Maler, Ivan Ožegović, krajišnik Jančarić, kapetani Ilijašević, Olujević, Gerber i nadporučnik Novaković.

Poslje toga prijavi bilježnik Ivan Trnski, da je na sabor prispio samo jedan podnesak i to njemački pisan predlog učitelja Antuna Jarića iz Vukovja križevačke pukovine od 21. siečnja 1866. o preustrojenju pučkih učionah, te predlaže, da se taj podnesak na naukovni odbor uputi.

Nadalje prijavi isti bilježnik visokoj kući, da već dvadeset govornikah za generalnu debatu o adresi ubilježenih imade.

Na poziv predsjednikov nastavi g. narodni zastupnik rumski Dr. Miletić juče prekinutu besjedu i predlaže, da se po predlogu g. Živkovića novi odbor izabere, koji će drugu adresu sačiniti, a da se u toj adresi 1. cjelokupnost trojedne kraljevine i prieko ukinuće vojničke krajine zahtieva; kad se u obće narod trojedne kraljevine napominje, da se hrvatsko-srbskim zove i da se već u ovoj adresi to ime napomene; 3. da se u poslu užjega saveza sa Ugarskom želja izjavi, neka bi se od jednoga i drugoga sabora deputacija izaslala, koja će na temelju 42. čl. 1861. g. ponajprije državno-pravni odnošaje trojedne kraljevine naprama Ugarskoj a zatim na temelju toga državopravne odnošaje naprama cjelokupnoj državi uglaviti, 4. da se u obziru pitanja vojvodstva srbskog zaključci srbskog blagovještenskog sabora od g. 1861. ovomu saboru priobće, 5. da se glede pitanja konfesionalnog konkordat ovomu saboru radi revizije pripošlje; nakon 6. da se u adresi odgovorna parlamentarna vlada t. j. 3 ili 4 odgovorna ministra za nutrašnju vladu zemlje zahtievaju.

Zatim govorahu još narodni zastupnici Vončina za adresu odbora uz izpravak manjine, Bedeković alternativno ili za predlog Živkovićev ili za adresu Dr. Stojanović uz izpravak, veliki župan Ivan Kukuljević za adresu odbora uz izpravak manjine, preuzvišeni g. patriarh Maširević za adresu u obće, Dr. Šram za adresu većine odbora uz svoj vlastiti izpravak, Brigljević za adresu većine odbora, i Predojević za adresu većine odbora.

Zatim zaključi predsjednik ovu sjednicu i ureče sliedeću na sutradan 10 satih predpodne.

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.
predsjednik.

I. Trnski, s. r.
saborski bilježnik.

Predsjed. dr. Mirko Šuhaj: Imade li kakve primjetbe? (Nitko se nejavi).

Bilježnik Dr. M. Polit: Priobćuje izviešće verifikacionalnoga odbora u obziru grofa Pavla Pejačevića, kojim se verificiranim proglašuje:

Predsjednik dr. M. Šuhaj: Na dnevnom redu stoji nastavljanje generalne debate o saborskoj adresi:

Biskup JJ. Strossmajer: Gospodo, ja sam za adresu većine odbora, ter spadam u broj onih članovah ovoga vis. sabora, koji mniju, da u adresi, t. j. odgovoru na kr. reskript, mjesto ima željam i žaobam naroda. U kr. reskriptu kaže nj. veličanstvo, premilostivi naš vladalac, što od nas kao naroda ište i zahtieva, a nas, poslanike naroda, poslao je narod amo, da ono, što u sviesti i duši njegovoj leži, iznosimo pred lice nj. Veličanstva, nam je i našoj sviesti i našoj mudrosti povjerio narod sve želje i nade svoje, sve nužde i potreboće, pak ako je u nas oči svoje upro, od nas upravo svoj spas i pomoć traži.

U odgovoru dakle na nj. veličanstvo ima se narod obazreti i na jedno i na drugo, što narod u duši i sviesti svojoj nosi i što je našoj skrbi povjerio. To je, gospodo moja, istina i u običnih okolnostih i vremenu, a osobito u izvanrednom vremenu, kao što je današnje. To je istina osobito sada, gdje,no se radi o dogodjajih, koji duboko zasiecaju ne samo u udes ciele carevine i pojedinih njezinih narodah; napose nego u udes naroda trojedne kraljevine. Tomu je tako tim više, buduć zahtjevi i želje nj. vel. u takovom uzkom savezu stoje za željami, nuždami i potrebóćami naroda

*

našega, da scienim, da niti jednoga medju nami neima, koji bi o jednom govoriti mogao, bez da se i drugoga dotakne.

Adresa dakle, gospodo moja, ima dakako biti svjedokom one vjernosti i odanosti prama nj. Veličanstvu, koje je narod ovaj, ne jedan, nego sto putah, ne riečju, nego onim što je čovjeku i narodu na svietu najsvetije, to jest krvlju i životom, posvjedočio; ima biti adresa svjedokom one vjernosti i odanosti, kojoj se narod naš nikada, nikada iznevierio nije, pa ako Bog da, i nikada iznevjeriti neće. Adresa, gospodo moja, polag toga mora takodjer prostodušno, iskreno, i otvoreno iznieti pred jasno i posvećeno lice nj. veličanstva stare i nove rane našega naroda; jer narod od nas upravo sada zahtieva, da jih po mogućnosti izvidamo, a to tim više učiniti moramo, jer ne samo u interesu našega naroda, nego upravo u interesu previšnje dinastije leži, da se rane naroda našega zaciele i da se nuždam naroda našega susretne. Gospodo moja! Bit će možda medju nami ljudih, koji vele, da to nije posve u redu, koji misle, da polag takovoga postupanja bit će, možebit, zamjerke. Ja nisam toga mnenja.

Iskrenost i otvorenost, gospodo moja, stvar je velika; iskrenost i otvorenost, to je, gospodo moja, što svakoj stvari na ovom svietu upravo cienu i vriednost opredjeljuje. Pak gospodo moja ja sam svećenik, ter rado zailazim u krugove zvanja moga, možebit i tada, kad tomu mjesta nije. Pak ako me upitate, koja je prva dužnost čovjeka poštena prama bogu i čovjeku, tada ću Vam ja gospodo moja bez okljevanja odgovoriti: prva dužnost čovjeka napram stvorcu svomu je vjernost, ali ujedno iskrenost i otvorenost. Moli se bogu, koliko ti drago; posti, koliko ti drago; tvori najsjajnija djela, pak ako ti u molitvi i u poslu nije srdce i duša tvoja, ako ti nije sviest i osvjedočenje tvoje, sve ti je zahman.

A budi najveći na ovom svietu griešnik, pak jedna samo rieč „oprosti bože", ako je u njoj srce tvoje i sviest tvoja i osvjedočenje tvoje, u onaj hip iz največega griešnika postane ugodnik božji. Ako me, gospodo moja, upitate, koja je prva dužnost čovjeka prema čovjeku, koja je ciena svakomu i svakoj privrženosti na ovom svietu, tada Vam ja kao svećenik velim i opet vjernost, koja je prilepila uz srce sviest i otvorenost.

Nitko na svietu nesmije od čovjeka zahtievati, nego što Bog od čovjeka zahtieva; pak gospodo moja, čim je rieč čovjeka važnija, čim su djela zamašnija, tim više zahtievati ima, da mu se nitko nepribliži, nego srcem, svieśću, iskrenošću i otvorenošću.

Ja poznajem njegovo Veličanstvo, premilostivnoga vladaoca, pa ni malo nedvojim, da on po plemenitom i junačkom srcu svom, neće zameriti, ako svetčanom ovom prilikom iznesemo pred lice Njegovo nužde i potreboće, stare i nove rane naroda našega. Njegovo lice ište od vas i mene i od svakoga od nas, i od naroda našega vjernost i odanost, ali vjerujte mi, samo takovu vjernost i odanost, koja je s dušom i srcem i osvjedočenjem skopčana. Ništa nemrzi ono više, nego na ljude, koji drugo govore, nego što u duši ćute; jer nj. vel. plemenito srdce zna, da ljudi, koji jedno govore a drugo ćute, jako škoditi mogu, da taj način postupanja od njeko doba daleko se nerazlikuje od pravoga izdajstva.

Moja gospodo, reći ćemo izraz vjernosti, ali ćemo i reći naše nužde i potreboće, pak sam uvjeren, da nj. vel. ne samo neće zamjeriti, nego da će se po mogućnosti sigurno i odazvati željam našim i potreboćam našim.

Dakako saborska kad, adresa ništa drugo nebi biti imala, nego samo odazvati se na zahtjeve nj. vel., ter izpovjediti vjernost, tada mislim, gospodo moja, da ništa na svietu laglje biti nebi moglo, nego adresu napraviti. Ali gospodo nije ono, što je lako, i mudro; nije ono, što je lako, uviek i probitačno; da se adrese tim načinom prave, nebi bili toli riedki državnici.

Dopustite, gospodo moja, da Vam ovu stvar iz prošloga našega života, kojega svi znate, razjasnim.

God. 1861. saborovali smo. I onda se je dakako radilo o adresi. Pak da se je stvar shvatila, kao što ju možebit njeki te njeki shvaćaju, jako laka bi stvar bila god. 1861. adresu napraviti: izabrat niekoliko poslanikah na carevinsko vieće, odazvat se želji, koja nam se je predstavila, pak je stvar svršena.

Ali, gospodo moja, ja pitam, da li bi mi tim načinom ne samo interesom cjelokupne države, nego i interesom svojega naroda odgovorili? — Oni ljudi, koji su god. 1861. proti tomu postupanju bili, oni ljudi, ne samo da su opravdani dogodjaji, koje smo doživieli od god. 1861. do god. 1865., nego su opravdani i svetčanim izjasnjenjem nj. veličanstva rujanskim manifestom, jer nj. veličanstvo samo priznaje, da je jedini put slobodno sporazumljenje svih narodah u carevini. Budimo dakle, gospodo moja, u sudu svojem i u osudjivanju oprezni, budimo oprezniji, čim je stvar ozbiljnija, oprezni, da danas neosudimo čovjeka, kojemu poslie kratka vremena pravo dati imamo, pazimo, da budemo prema drugim i u političkom životu puni ljubavi, ter da neosudjujemo ljudih, kad pri kojoj političkoj težnji djelo svoje nemogu dati ondje, gdje im sviest i osvjedočenje nije, jer ti ljudi, po mom mnienju, upravo su najvaljaniji.

Gospodo moja! Ja mislim, da je sabor naš od god. 1861 sa saborom od god. 1865 u uzkom savezu, da djelo naše sadašnje ništa drugo nije, nego nastavljenje djela, koje smo onda započeli, ali nedovršili. Zato se posve slažem, da se adresa obrati i na god. 1861. i na kr. reskript od 1861. god.

Gospodo moja, sada prelazim na samu adresu. Ona u sebi sadržaje tri poglavite misli:

Prva je cjelovitost naše zemlje,

druga listopadski diplom i veljački patenat, i ono, što se u kralj. reskriptu od nas glede tih dokumentah zahtieva, a

treća je odnošaj naš napram kraljevini Ugarskoj.

Dopustite, da Vam ja glede tih triuh točakah iskreno i otvoreno svoje mnenje kažem.

Cjelovitost naše zemlje! Neima Vam, gospodo moja, preče stvari u narodu našem od te. Pak nemojte mi reći, da je stvar ta niekim načinom abstraktna, da nije doprla do srdca i duše i prostoga naroda našega. Znam ja u ovoj skupštini jednoga poslanika, koji mi je pripoviedao, da ga je susreo prosti jedan čovjek, pak ga je, kad se je o uvodnih stvarih radilo, često putah zapitao: kad ćete već jedanput o Krajini i Dalmaciji govoriti?

Gospodo moja! Cjelovitost zemlje je jedna od najstarijih naših i najznamenitijih stvarih, nuždna i potrebna; cjelovitost zemlje, gospodo moja, tu su naši stari još i onda zahtievali, kad su na krvavom razkršću prvi stojeći krv prolievali za krst častni i slobodu slavnu, kad su udo za udom od državnoga tiela gubili u boju, ne samo za se i za biće svoje, nego za civilizaciju ciele Austrije i Evrope; i tada, velim, zahtievali su otci naši cjelovitost zemlje svoje.

Ter, gospodo moja, kad su tada sabore otvarali, i viećali o nuždah i potreboćah naroda našega, i o tom, kako

bi se oprieti mogli krvavomu dušmaninu ne samo naroda našega, nego sve civilizacije, koja se na vjeri i krstu osniva, što mislite gospodo moja, kako su stari naši još u 16. stoljeću sabore otvarali?

Gospodo moja, vjerujte mi, kad ja stare spise čitam, pak na onu turobiju naidjem, kojom je narod naš stare sabore otvarao, vjerujte mi, tada mi suze u oči idu. Sabor naš su u 16. stoljeću otvarali sliedećom turobijom: Nos reliquiae regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Gospodo moja, ostanci kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, to je plač i zahtjev naroda našega, te tim izrazom, ne samo da je narod naš vladaoca i kralja opominjao, da mu se povrati, što mu se povratiti može, nego je i cielu Evropu u pomoć tom turobijom zazivao. A gospodo moja, kad bi me pitali, što bih ja rekao, kako bi se napram tomu sabori trojedne kraljevine sada otvoriti imali: ja bih vam, gospodo, glede tog otvorio sabor ne samo tom turobijom: Nos reliquiae, nego gledeć na oštećenost našu savjetovao bih reći: Nos rudera reliquiarum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae, mi ostanci starih ostanakah od kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. (Živio!)

Gospodo moja! Možebit da je u kojem srcu, koje vruće kuca za narod svoj, u ovom tako odlučnom času ta želja, da se ta stara žaoba i taj stari zahtjev u odgovoru na kralja i vladaoca nenapomene. Gospodo moja, vjerujte mi, narod naš toliko ima zaslugah za kraljeve i vladaoce naše, koliko, bez ponositosti reći mogu, nijedan možebit narod u carevini austrijskoj. Pak je da tomu vrieme, ja bih otvorio zakonik naših zemaljah ter na daleko pročitao najsjajnija priznanja naših kraljevah, najsjajnija obećanja, najsjajnije priznanje naših kraljevah, kojim zaključuje sada vladajući kralj i vladaoc pohvalu poslje 1848. god. veleći: Moja djeco, moji Hrvati, Vi ste se tako ponašali, da Vam nikada dosta zahvaliti nemogu. Vi ste zaslužili, da se poviest Vaša zlatnim perom piše.

Kad je tako, gospodo moja, tada možemo prostodušno pred lice njegova veličanstva stupiti i kazati mu: mi smo po mogućnosti pripravni Tvojim željam i zahtjevom odazvati se i kao do sada život naš za Te žrtvovati. Ali obazri se na nas, ter izvidaj, što se izvidati može (Živio!), izvidaj, jer to ne samo korist naroda, nego i korist tvoja zahtieva, koju je Bog i narav u jedno spojila.

Gospodo! Ja velim, da je cjelovitost zemlje naše stvar od velike znamenitosti. Bit će svim znano, da svaka država neizmjerno drži do teritorijalne cjelovitosti svoje; a pitam vas, odkle su mnoge razmirice, mnogi dugotrajni ratovi? Upravo sbog toga, što se je čuvala i branila po dužnosti cjelovitost teritorijalna. Ja mogu reći, gospodo moja, da sam osobiti štovatelj i privrženik kraljice Marije Terezije, koja je sigurno jedna od najmudrijih vladalacah kuće naše bila, pak kada sam njeki dan u Arnetu čitao, koji život njezin opisuje, koliko je tu velečastnu gospoju srce boljelo, koliko ju je truda stalo, koliko je suzah prolila, kad je uslјed pruskoga rata jedan dio carevine t. j. Šlezku izgubiti morala, vjerujte mi, tada ne samo da je počitanje moje prema toj vladalici raslo, nego da sam odmah i na narod naš pomislio: i narod naš pravo ima dušom i svom snagom svojom osvjedočenja svojega za cjelovitost svoje zemlje raditi. Ele gospodo! Dopustite, da Vam još jedan primjer te stvari navedem. Ja se nerado bavim politikom, kao što mnogi ljudi možebit misle i meni predbacuju. Vjerujte mi gospodo, kad bih ja po svojoj želji živiti mogao i smio, tada me nebi bilo u ovoj sabornici i na ovom mjestu. Ali me ljubav i privrženost prema narodu momu, koja je poslje Boga najveća, na to veže. (Živio!) Nu kad mi se duh umori i kad u nesgodah i nesnosnosti političkoga živovanja odmor tražim, tada mi je najprije pri ruci sveto pismo a poslje toga stari klasici. To zato velim, jer ću Vam nješto navesti iz Salusta, slavnoga rimskoga povjestnika. Salust, opisujuć rat Jugurtinski i odnošenje raznih tada afrikanskih državicah navadja jedan slučaj.

Dvie male državice zavadile su se za medju i prostor svoj. Razmirica trajaše dugo i dugo vremena, ter se izvrgla kadšto i u krvav boj. Da se tomu jednom kraj učini, odlučiše se državice, sličnim načinom razmiricu svršiti, kojim se je boj izmedju Rimljanah i njihovih suparnikah svršio, kako su naime Horatii i Curiatii medju sobom vojevali. To jest, odrediše, da u isti čas s jedne strane dvojica, a s druge strane dvojica od iste daljine potrče, pak gdje se sastanu, tu za uviek da je medja. Kako rečeno, tako i učinjeno. Jednim danom se oklada obavi, ali kad tamo, kao što to obično medju ljudmi biva, evo nove razpre. Nit je daljina ista, niti znak u isti hip dan, ter i opet nova razpra. Tada čujte, što se dogodi. Tada dva suparnika reknu: znate što, ondje neka bude medja, gdje se nas dvojica živa zakopamo. I što ta dva čovjeka rekoše, to i učiniše. Za malen prostor toliko požrtvovanja! Narod im liep spomenik postavi, kojemu dan danas nema doduše traga, ali im ostade zlatan spomenik u zlatno pisanoj knjizi pomenutoga poviestnika.

Kad sam ja to čitao, vjerujte mi, da sam se čudio i divio takovomu patriotizmu. Ja sam uvjeren, da onaj maleni prostor, za koji su se državice razmirile, da su dva plemenita čovjeka život izgubila, nije od tolike važnosti bio, kao što je cjelokupnost trojedne kraljevine. Zato i mi, sve što nam je samo iole moguće, učiniti za tu stvar smiemo i moramo.

Gospodo moja, stvar je ova za nas i s druge strane od velike znamenitosti. — Predbacuje se narodu našemu, da je odviše malahan, da je odviše slab, da kao tako malenu i slabu trebalo bi se čim prije sdružiti sad s ovim sad s onim; slab je i malahan, nemože podnesti svoju autonomiju; slab je i malahan, nemože plaćati i uzdržavati one oblasti, koje sada posjeduje.

Negovorim možebit glede jednoga ili drugoga člana ove kuće; nego budite uvjereni, da znam, da se svuda čuje, što ja mislim, evo iskreno ću vam reći. Gospodo moja, ako smo slabi, tada ja scienim, da to nije razlog, da se zavidnim okom ili naša autonomija ili pak one oblasti, koje posjedujemo, gledaju. Grieh i bludnja bi bila iz toga to iznieti, da bi se mi naše autonomije odreći morali: nego upravo ta okolnost nuka nas, da gledamo, da ojačamo i osnažimo, da nitko više taj prigovor učiniti nesmie i nemože.

Gospodo moja, oprostite, da vam u dvie rieči jednu teoriju izvedem, koja će se sigurno plemenitomu srcu vašemu jako dopasti.

Što je poviest svjeta, i što je poviest svakoga naroda? Ja ću ju reasumirati u dvie rieči, a te dvie rieči jesu: pravo i sila. Dakako gospodo moja, da zadaća sile nikakova druga nije na ovom svietu, nego da uviek i uviek pravu, pravdi i pravici služi. Dok se sam Bog silom svojom na druge svrhe nesluži, nego da pravdu i istinu brani, dotle neima čovjeka, dotle neima države, dotle neima naroda, koji bi silu na druge svrhe upotrebit, smio nego da put krči pravu, pravdi i pravici. Pak gospodo moja, kad bi čovjeku umrlomu dano bilo svezu razpeti, koja sakriva dogodjaje ovoga svieta, koji

su prošli: tada bi uvidio, da je ono samo stalno, da je ono samo liepo, krasno i koristno za svete svrhe čovječanstva, što se ne na sili, nego na pravu i pravici osniva; što nije spojeno s pravdom, to makar kako sjajno bilo i bljštilo, u očima ljudih nikakove vriednosti i ciene neima. Gospodo moja, vara se svatko, koji misli, da se silom išta na svietu trajna i stalna postići može. Kad bi Napoleonu prvomu, kad je u Italiji bio i čudesa činio, kad je u Egiptu bio, kad je na prstu svojem cielim tako rekuć svietom se igrao, da mu je tko rekao: „Umjeren budi, pravedan budi, veliku silu u rukuh imaš, ali znaj da i veliku odgovornost imaš, znaj, ako misliš sebi, ako misliš narodom i čovječanstvu koristiti, da svetu dužnost imaš, ne služiti se silom na ništa drugo, nego na korist i napredak prosvjete, pravde i pravice, jer ako to neučiniš, zahman ti je sav trud i posao", — pak da mu je tko proricao, što se je s njim dogodilo, t. j. da će upravo poradi zloporabe sile na hridini jednoj oceana umrieti, pak da neće ni to imati, da mirno umre, nego u agoniji njegovoj da će ga stražari englezki napastovati, on toga vjerovao nebi bio. A ja mislim, da je vjerovao, dobro bi bio učinio.

Gospoda moja, jest to liepa teorija, ali žaliboże u praktičnom životu nije tomu tako. U praktičnom životu često putah drugačije biva. A upravo politika, koja bi se po mojem osvjedočenju držati imala svetih zakonah pravde, emancipirala se je od pravde i svoju mudrost u hitrinu i šegavost u novije doba postavila. Kad je tomu tako, kada je ta politika od njeko doba vrlo zavladala, tada ja, gospodo moja, nikada nebih savjetovao narodu slabu, narodu iznemoglu, da se bez glavnih tih uvjetah ikomu povjerava. Jer tko te danas ljubi i grli, taj te može sutra tako nježno stisnuti, da ti kosti popucaju i života nestane. (Živio!)

Gospodo moja, autonomija ovih zemaljah, koju narod naš posjeduje, vjerujte, ne samo da je od velike ciene narodu našemu, nego mu je upravo srcu i duši prirasla, ter tko mu u nju dirne, taj mu upravo u srce i dušu dira.

Ja sam jednom na parobrodu, putujuć iz Pešte, sastao se s jednim starim vrlim čovjekom, i mogu reći, da mi je osobito milo bilo, s tim čovjekom upoznati se. To vam je bio brat našega po krvi brata i starine Nenadovića, koje se ime i u srbskih junačkih pjesmah spominje. Starina od 80 godinah, čestitosti i vriednosti, da mladji čovjek upravo pred njim klekne i ruke mu ljubi. Bile su tad okolnosti u Srbiji svakojake. Pitam ga ja šale radi, što će biti, ako velika sila na vas navali? No, odgovori, gospodine, ja neznam, što će biti, ali Srbija, koju smo mi krvju svojom izveli, prirasla je svakomu Srbinu uz srce i dušu, pak i uz moju; jer i ja sam krv prolievao. Svaka sila na svietu, koja bi na Srbiju udarila, udarila bi na srce moje, pak evo ima mi već 80 godinah, no pušku o rame, handžar u ruke, pa što Bog da i sreća junačka.

Ja, gospodo, nisam ovo s toga kazao, da se ikoji narod a najmanje naš, oružjem posluži za ovo ili ono. Bog bi dao, da na svem svietu vječiti mir biva medju narodi! Ali ja sam to zato naveo, da je autonomija ovih kraljevinah svakomu od nas uz srce i dušu tako prirasla, da koj nam u nju dirne, da nam upravo u dušu i srce dira. Ja sam to rekao zato, da se našom slabosti proti autonomiji ovoga naroda nipošto nevojuje. Ako nam se u tom obziru siromaštvo predbacuje, tada dakako istina se veli; ali je već u ovoj kući rečeno, gdje je u carstvu mjesto, gdje je zemlja i država, gdje siromaštva nije. Gospodo, meni je žao, da to reći moram, ali siromaštva je svagdje. Kad Banat i Bačka poslje jedne godine sami u glad padnu, to je očevidan znak, da siromaštva ne samo kod nas, nego svagdje ima. Sbog siromaštva na vlastitu autonomiju i oblasti navaljivati, znači velik teret na se tovariti. Jer pitanje postaje tada, odkle to siromaštvo; jesu li ga Hrvati sami na svoja ledja naprtili: jesu li im ga ratovi, koje su oni vodili, i o kojih nesudim, da li su se u interesu samo hrvatskoga naroda vodili, donesli? Tko s te strane na autonomiju navaljuje, tomu odgovaram: je li on pokušao organizirati carstvo; jaze, koji su milijune i milijarde progutali, izravnati; jesu li tomu Hrvati krivi? Onaj, koj iz toga oružje čini proti autonomiji i oblastim ove zemlje, tomu bi dokazati bilo, da, ako oblasti naše prestanu i u tudje ruke predju, hoće li dug državni za jednu milijardu manji biti; hoće li tada vojska austrijska mjesto 100 milijunah samo 50 stajati?

Taj bi imao dokazati, hoće li se pod uplivom tudjih oblastih putevi krčiti i željeznice graditi; hoće li se pod tudjim uplivom željeznica, koja bi se već davno imala bila dograditi, od Zemuna do Rieke pružiti? Taj bi imao dokazati, hoće li se onda držati načela ekonomije državne, koja bi se kao svetinja obdržavati imala, da se državni dohodci, koliko moguće u produktivne svrhe pretvore, pak što narod plati da mu se njekim načinom u slici putevah dobro očišćenih riekah, u slici željeznicah povrati. Kad mi to tko zajamči, tada ću i ja za to biti, da se naše vrhovne oblasti tudjim rukam povjere. Ali dok toga nebude, nemojmo se varati i razlozi, koji tamo idu, da se autonomija naša poruši, služiti.

I ja sam vam , gospodo, da sám sebe okrivim, ponješto idealan čovjek. Pak ako su u ovoj kući već njekoji ljudi prikor t. j. ne prikor, nego opomenu zaslužili, evo mene, da ju i ja dielim. I ja velim, da narod naš u ovih stranah Evrope imade zaista veliku zadaću i misiju. Imao ju je on uvjek, ima ju bez ikakove dvojbe i danas. Istinom je to bilo, kad su Hrvati u 7. stoljeću amo prispjeli, ter iztočno carstvo od velike pogibelji junačkom pobjedom proti Avarom oslobodili; istinom je to bilo, kad su Hrvati proti nečuvenoj okrutnosti Franakah do posljednje kapi krvi branili i obranili se; istinom je to bilo, kad su kršćanstvo poprimili, ter po običaju onoga vremena od jednoga od najsjajnijih papah krunu zadobili, da glavu svojih narodnih kraljevah ovjenčaju: istinom je to bilo, kad je narod naš Tatare, koji su dvie trećine svieta već zaokupili bili, na Grobničkom polju nadvladao i uništio; istinom je to bilo osobito tada, kad je narod naš pod slavnimi bani svojimi tečajem stoljećah proti Turskoj krv prolievao; ja mislim, da je i danas misija naroda našega, na koju god stranu svieta pogledao, da je i danas velika važnost i velika zadaća naroda hrvatskoga, osobito pako velika, kada se pogleda u iztok. Nu gospodo moja! Dakako razna su mnienja o pitanju orientalnom. Ja sam se čudom začudio, kad sam čuo iz ustijuh jednog najslavnijih, najumnijih političkih glavnih govornikah ovoga svieta, kojega govori nesamo u Francezkoj, nego i cieli sviet zanimaše i važnost zadobiše, ja sam se čudio, kad je jednom svomu caru i vladaocu u javnom govoru savjetovao, da se neka s Austrijom spoji, i to s toga, buduć nijedna velevlast toliko interesirana nije, da se Turska u ovom stanju uzdrži, koliko Austrija, a budući je u tom identičan interes Francezke, zato se s njom spojiti ima, da Englezka mjesto Austrije toga neučini. Oprostite, ja mislim, da veća bludnja nije nikada izrečena, nego ta. Dakako gospodo! znamo svi, da se je rat vodio prije njekoliko godinah, da se teritorialni integritet Turske ujamči, i da smo i mi njekim načinom u taj savez pritegnuti. Ja

neću suditi niti o krimskom ratu, niti o miru tom, jer mi je počitovati ono, što je internacionalnimi ugovori ugovoreno i po kralju potvrdjeno; jednu ću samo mimogred napomenuti, da je u starom vremenu, u šestnaestom stoljeću zakon učinjen na ugarskom saboru, po kojem će mir i svaka pogodba s Turskom utanačena imati za Ugarsku i trojednu kraljevinu valjanost, ako je podpisana podjedno i od ugarskih i hrvatskih savjetnikah ili ministerijah.

Ja, moja gospodo, iskreno izpoviedam, da ja scienim, da se koran nikada sa kršćanstvom ujedno spojiti neda; da ili jedno ili drugo biti mora; da država, koja napredovati hoće, ili se na kršćanstvu osnivati ili propasti mora. Bog je metnuo to pitanje na dnevni red, ter je uvjerenje moje, da toga radi niti ikoja diplomacija niti um najumnijega državnika do te visine dosegnuti nemože, nego da ono, što je po Bogu stavljeno na dnevni red, da to ostati mora, pak da će čovječanstvo, hoće li, neće li, prije ili poslje to riešiti.

Ja scienim, da nitko neće odreći, da upravo Jugoslavenstvo u tom pitanju ima veliku zadaću, i upravo providencijalnu misiju, zato bi narod naš trebalo kriepiti ne samo fizičnom silom, koja bez moralne ništa nevriedi, nego više silom moralnom, koja svietom ovim kreće. Ja sam to zato reko, jer sam jednoć vis-à-vis jednoga od znamenitijih ljudih ovu misao izreko, koju ovdje izričem. Kad bi narod naš tako indolentan bio, da nebi zahtievao cjelovitosti i okrepljivosti svoje, kada se ta stvar nebi osnivala na svetoj pravdi, kada bi na sve to zaboravio, ter niti jedne rieči o tom progovorio nebi: ja vam, gospoda moja, velim, da ta stvar, cjelovitost naše zemlje, jer u interesu cieloga carstva, u interesu previšnje dinastije leži, da bi nam se tada silom njekim načinom nametnuti morala.

Jošte jednu o tom, što mi je reći, a to je, da li je sada vrieme, da se o tom govori, da li je adresa mjesto, da se u nju cjelovitost zemlje naše i to posve odrješitim načinom metne; neznači li to možebiti priečiti rješenje pitanjah viših državopravnih, koje nam predstoji; neznači li to možebiti otegotiti krunisanje našega kralja i vladaoca, kojemu se srcem i dušom svi odzivamo?

Gospodo moja, ja mislim, da nijedan od tih prigovorah nevalja; ja mislim, što se adrese tiče, da upravo u nju stvar spada.

Gospodo moja, mi tomu imamo jedan primjer u poviesti naroda našega. Znano je dakako svim, koji se poviešću i državoslovjem bave, da kad smo mi Ferdinanda u 16. stoljeću za kralja našega odabrali, o tom se je radilo, da se pravo nasljedstva na ove kraljevine na današnji slavno vladajući dom prenese. To je i učinjeno, a u ugovoru, kojega je narod naš tada utanačio, što čitamo? Čitamo medju ostalim to, da je sabor sa svom odrješitošću i važnošću zahtievao, da se Štirija, Kranjska i Koruška utjelovi Hrvatskoj.

Gospodo moja, dakako, naša visoka vlast, koja se je 4 godine ortografijom bavila, nije imala vremena, da u red postavi naš arkiv. Kad bi arkiv naš bio posve u redu, kad bi ono blago, što za poviest u arkivu našem leži, kad bi podatci, koji se odnašaju na naš državni život, nam bili pri ruci: možebiti bi vam ja kazao, u kakvom su odnošaju njekada stajale Štirija, Kranjska i Koruška, koje bi se morale po zahtjevu hrvatskoga naroda utjeloviti Hrvatskoj. Sada, kada tako stoje stvari, nitko o tom ništa kazati nezna. Na svaki način bile su tada Štirija, Kranjska i Koruška u vrlo uzkom savezu sa Hrvatskom, pa da se je tada iznielo, što je narod naš zahtjevao, onda bi Štajer, Kranjska i Koruška isti ustav uživala, kojega mi danas uživamo, njemački upliv nebi bio nikada tako daleko prodro.

Gospodo, to vam tako stoji i glede pragmatičke sankcije. Baš upravo kada se radi o viših državnih poslih, baš onda je vrieme, da se o tom govori, onda se upravo nesmije i nemože o tom šutiti. Jer, gospodo, što se od nas zahtieva? Zahtieva se, da mi nješto učinimo, što je od velike važnosti u državnom životu ciele carevine, od nas se zahtieva nješto, a mi da nerečemo kralju i gospodaru svomu: „evo nas pripravnih, da se tvomu povjerenju, tvojoj mudrosti i tvomu zahtjevu odazovemo, ali oprosti, na srcu nam leži cjelovitost naše zemlje, koja će se timi novimi odnošaji jako dirnuti; dakle prije moramo znati, kamo te zemlje spadaju.“ Tko tako možebiti nebi mislio, tomu ću napomenuti, da medju ugarskom kraljevinom i medju kraljem zar se to pitanje nije ventiliralo, zar nije ugarski sabor poantirao cielovitost svoje zemlje, zar se nije upravo kralj odazvao tomu zahtjevu u priestolnom govoru? Kad je pravo, da su Ugri to iskali, kad je pravo, da se je nj. veličanstvo odazvalo tomu zahtjevu: zašto ono, što je u Pešti u redu, nebi i u Zagrebu u redu bilo? (Živio!) Tim više, buduć po mom čvrstom uvjerenju integritet krune ugarske u sebi zadržaje integritet trojedne kraljevine; jer integritet krune ugarske nemože se ni pomisliti, bez da se integrira trojedna kraljevina. (Živio!) Gospodo! vi velite, kralj se želi kruniti, nekate stvar tu otegoćivati; a ja vas pitam, što je to krunjenje kralja? Znam, da mora biti zavjerna diploma. Tko god je štio u corpus juris o zavjeritbenoj diplomi, svatko će u trećoj točki naći, da se ima osigurati cjelokupnost krune, da se imadu one zemlje, koje su u ruci kralja, i koje su njekada na Ugarsku i Hrvatsku spadale, opet povratiti. Pitam ja vas, ako se nebi integritet povratio, kojom sviešću i dušom bi mi ovu diplomu mogli podpisati? I to se zahtieva u državi monarkičkoj, da ništa nije samo napisano, nego i učinjeno; rieč i prisega kralja mora biti tako sveta, kao što rieč božja u svetom pismu. Ako se u naslovu nj. veličanstva štije: rex Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae; ako se bani hrvatski nikada drugim naslovom služili nisu, nego: bani regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae; ako je u ugovoru od god. 1527., kad smo Habsburžku kuću za našu vladajuću izabrali, biskup kninski kao ban Dalmacije, Hrvatske i Slavonije podpisan; ako je u pragmatičkoj sankciji Esterhazy ban Dalmacije, Hrvatske i Slavonije podpisan: tada u interesu monarkičnom leži, da naslov neostane samo golo slovo nego istina. (Živio!) Gospodo moja! vi velite, nekate krunitbu otegoćivati. Što je kruna i što je krunjenje kralja? Ja zaista prema krunjenju kralja veoma veliko počitavanje imam, i ako tko želi, da čim prije vidimo plemenitu i uzvišenu glavu našega vladaoca okrunjenu, mi svi ćemo rado učiniti, što je moguće, da se čin taj pospješi, da se tim činom mir u monarkiji ustanovi, o kojem visi njezin razvitak, a tomu je zaista ne samo za carevinu, nego za svaki narod i kraljevinu skrajnje je vrieme. Kruna i krunjenje znači posvetiti svuda, kuda sjena krune dopire, ustavno pravno stanje. Pitam ja vas gospodo, ako naša junačka Krajina u današnjem stanju ostane: hoće li tada kruna i krunisanje značiti, da se na Krajinu razprostire pravo ustavno, neodvisna i stara uprava Hrvatske? Gospodo moja, kruniti će se nj. veličanstvo, i kako velju, u naslovu gore: rex Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae.

Ja scienim, da ne samo mi njekim načinom, kao da bi imali pravo na Dalmaciju, neću to reći; ja ću prevrnuti tu stvar, Dalmacija ima pravo, da se sdruži s Hrvatskom i Dal-

macija ima pravo, da se zakonom istim upravlja, koji u trojednoj kraljevini vlada, da se to čim prije u Dalmaciji uvede, i Dalmacija osjeća, da se samo tim načinom može osloboditi birokracije, koja nigdje, pa ni tamo koristna ni probitačna bila nije. Ja, gospodo, želim, da kod krunjenja i Dalmacija prisustvuje; ali to biti nemože, dok ono, što adresa zahtieva, bar u onoj mjeri, u kojoj je to moguće, činom učinjeno nebude.

Gospodo moja! imao sam namjeru i o granici govoriti, ali budući vidim, da vrieme prolazi, neću o tom da govorim, samo to ću opetovati: neima gospodo dvojbe, da se današnje stanje junačke naše Krajine sa postulati našega državnoga prava nipošto spojiti nemože; neima gospodo moja dvojbe, da je narod naš uviek i uviek Krajinu, kao što danas obstoji, za tegotu držao; a koliko je narodu našemu Krajina na srcu, i poslovica narodna kaže, — a poslovice njegove su čestoputah u prostoti svojoj jedrije i mudrije, nego umovanje izmučena čovjeka, — kad ju zove „krvavom haljinom svojom." Meni je sigurno na srcu ona slava junačtva, kojom se je Krajina proslavila, ali vjerujte mi, nije pravo, da narod naš u svakom ratu šest putah veću, a možda i više krvave štibre plati, nego ikoji narod u carstvu austrijskom. Kad bi se sistem krajiški opravdati mogo s obzira velevlasti austrijske, tada nebi, gospodo moja, državi trebalo granice tamo, gdje je sada, jer je sila turska tako oslabila, da se medjunarodnimi ugovori podupirati mora; kad bi se s toga gledišta granica podignuti imala, tada bi se mogla možebiti proti Talijanskoj ili Niemačkoj ili proti Ruskoj podići.

Gospodo moja, jednu samo da reknem: nj. velič. premilostivi kralj i vladalac naš imao je dobrotu te je Granicu ne jedan nego često putah priznao kćerju matere zemlje. Odpis od 8. studenoga 1861. veli nam, da će se dodirne točke, koje mater zemlju s granicom spajaju, potražiti i gledati, kako će moguće biti stanje granice sa zahtjevi našega državnoga prava i ustavnoga života u sklad dovesti. Gospodo, ja se sigurno duboko klanjam rieči svoga vladaoca, ali vjerujte mi, nema drugoga načina, osigurati uspješno kraljevsku rieč, nego da se bar onomu dielu naroda u granici, koji nije pod oružjem, dadu ista prava, uprava, kao što zahtieva upravo adresa većine odbora; jer gospodo moja! ako zakon i neodvisna uprava nebdiju nad kraljevskom rieči, tada to više putah biva na štetu monarkičkoga načela, da rieč kraljevska ostane ne čin, nego gola rieč. Gospodo, dopustite mi, da opazim, da ovih 5 godinah poslje obećanja ovog kraljevskog, vjerujte mi, da nevidim, da je stanje granice ma samo za jednu liniju bolje postalo, nego li je prije bilo, bar u obziru kulture narodne, pače rekao bi, da je njekim načinom gorje postalo.

Gospodo, znamo svi, kad je pao sistem desetgodišnji, da su se iz ovih zemaljah morali izseliti njekoji ljudi, koji su najizrazitiji nosioci tog sistema bili. Školskog savjetnika Jarca ja vrlo štujem — ja sam bio s njim u jednom zavodu u Beču — ali moram kazati, da ga volim viditi u Ljubljani nego u Zagrebu. Gospodo moja, što se je poslje godine 1861., kad je kralj obrekao, da će se naći dodirne točke izmedju matere zemlje i junačke naše Krajine, što se je sbilo? Mi imamo dva gimnazijalna inštituta u granici, jedan u Senju drugi u Vinkovcih. Pitam ja, neima li u trojednoj kraljevini sina dosta vriedna i učena, koji bi ova dva gimnazija mogao nadzirati, nego da mora upravo iz Ljubljane Jarc doći, ter on spas biti? Gospodo, vjerujte mi, da sa svom ozbiljnosti duše o tom govorim i s velikim počitovanjem prama gospodi, koja u krugu našem sjede, ali ja evo samo imenujem stvar, kao što jest, i žao mi je, da kraljevska rieč tako malo uvaženja nahodi i zato upravo, jerbo želim, da monarkičko načelo sveto bude, zato bi ja želio, da se u junačkoj Krajini našoj kraljevska rieč pod čuvstvo zakona stavi.

Još jedno ću navesti. Stvar je znana i meni i uzoritomu g. kardinalu. Dodje jednom do mene glas, da ima njeka škola u Krajini, gdje se je po general-komandi zagrebačkoj zabranilo, da se djeca nesmiju Bogu moliti u drugom, nego u njemačkom jeziku. (Medju graničarskimi zastupnici: ah, ah! Govornik kazujući na uzor. g. kardinala:) Oprostite gospodo, oprostite, jer za svjedoka zazivljem siedu i poštenu glavu uzor. našega kardinala. Ja to nepripisujem granici, ja to pripisujem okolnostim, u kojih je granica; ja znam, da je onaj muž, kojega je danas pozvalo nj. veličanstvo, da rukovodi poslove u Krajini, svake časti i poštenja vriedan, ja sam uvjeren, da u njem kao i u meni hrvatsko srce kuca, ja sam uvjeren, da će se brinuti za napredak naroda, ja sam uvjeren, da se pod upravom toga čestitoga, umnoga i vjernoga svomu kralju oficira neće takove nepodobštine dogoditi; ali budite uvjereni, da se je to dogodilo, i da su izmedju nas crkvenih oblastih o tom dogovori bili; ja pripisujem to čovjeku, koji već u grobu leži, koji je bio časti i poštenja vriedan, ali čovjek, vjerujte mi, prama narodu našemu pun predsudah. Zato kažem, da nisu smjela dieca Bogu se moliti u drugom, nego u njemačkom jeziku, i da je ban trojedne kraljevine, koji bi imao zakon štititi i braniti, u tako neugodnom položaju bio, da je to potvrdio i proglasiti morao. Gospodo, mi smo se proti tomu izrazili, i danas neznam i dvojim, da li se tomu liek donio ili ne. Gospodo, ja to nenavadjam, da bi Bog sačuvaj ikoga uvriediti, ili to ikomu u grieh upisati htio, nego samo to velim, da je u interesu carske i kraljevske rieči, da zakon sveti nad njom bdije, ter da svuda, kud žezlo njeg. veličanstva dopire, sveta njegova rieč ne gola rieč, nego činom živim postane. Vjerujte mi, gospodo, u umjerenoj formi .... (G. biskup Soić digne se sa svoga mjesta; govornik:) U francezkom parlamentu je običaj, da kad se komu rieč govornika nedopada, da mu stane prigovarati; ako je g. biskup htio što reći, ja sam pripravan, da diskutiram. Soić: U tom obziru ništa. Govornik: Ja mislim samo to još dodati, da će oni junaci, koji u sredini našoj na veliko naše veselje sjede, i skupa s nami o dobru naroda našega viećaju, da ćete, vjerujte mi, veliku uslugu nesamo narodu svomu, nego vjerujte mi, Bog mi je svjedok, da ćete u istoj mjeri i kralju i vladaocu veliku uslugu učiniti, i vječitu slavu u naroda i u kralja steći, ako umjerenomu zahtjevu, kojega adresa predstavlja, pristanete.

Gospodo moja, prelazim na drugu točku adrese, ali vas molim, ponješto sam se umorio, da biste imali dobrotu uztrpiti se možebiti za $^1/_4$ sata.

(Za $^1/_4$ sata odgodi se sjednica.)

Gospodo moja prelazim na drugu glavnu misao naše adrese, to jest, na oktobarski diplom i veljački patent, koji nam se u slici kr. propozicijah predlažu, i koji se odnašaju na buduće organiziranje ciele monarkije. Ako sam, gospodo, dosada s njekim malim pouzdanjem u sebe i u slabe sile svoje govorio, a ono mi je sada iskreno izpovjediti, da me strah obuzima, i budite uvjereni, da s velikim nepouzdanjem u samoga sebe i sile svoje sada govorim, prvo s toga, što stvari, o kojih mi je govoriti, nespadaju u krug zvanja i umienja moga; drugo, što je stvar, o kojoj govoriti imam,

vrlo težka, vrlo zamršena i zakučita; ja scienim, da se je riedko koja stvar zapletenija umu državnikah predstavila, nego pitanje organizma ili riešenje toga pitanja — organizma carsvta austrijskoga. To, gospodo, dokazati, stvar vam je laka. Evo vam već sto i sto godinah, odkad je to pitanje na dnevnom redu, pa gdje smo danas? Pitanja ta su usvojih početcih danas kao i njekada. Gospodo, tko se knjigom bavi, zna, da su o tom predmetu već čitave biblioteke knjigah pisane, pa kad čovjek dobro promotri sadržaj tih knjigah, vidi, da jedna drugu oprovrgava, tako, da možebiti neima nijedne stavke, koje druga nebi oprovrgavala; pa makar još tako pomnjivo štio te knjige, stvar ostane ista, pa čovjek toliko zna, kad je pročitao, koliko ona majka, kad je Pitiju zapitala, hoće li joj se sin iz rata povratiti, a ova joj je odgovorila: ibit redibit non morietur in bello. Gospodo moja, carstvo austrijsko posve je stvar osobita, posve originalna, kojoj u cieloj Europi zahman ćete slične tražiti; carevina austrijska njekim načinom je Europa u malenom. Ili tražio način, kako su se razne zemlje i kraljevine, koje sastavine toga carstva danas sačinjavaju, u jedno tielo spojile, ili tražio raznolikost državnoga načela i državnoga života raznih tih sastavinah, ili raznolikost odnošajah naprama cjelovitosti, ili smatrao raznolikost narodah, koji u tom carstvu obitavaju, — posvuda ćeš naći posve originalne sastavine. U Austriji se je osim 3 glavna plemena, njemačkoga, slavjanskoga, i romanskog, našlo još pleme azijatsko, koje časti radi ovdje imenujem pleme junačko, pleme odvažno, puno držeće do svoje neodvisnosti i slobode, kojemu se i oni klanjaju, koji mu posve prijatelji nisu. Gospodo, takovu državu organizirati, ili iznaći vrhovno državno načelo, koje bi upravo prema potrebočam i cjelovitosti pojedinih zemaljah, kraljevinah i narodah tu carevinu tako u jedno spojilo, da se i jedinstvo spasi i svi glavni interesi narodah: to je stvar vrlo težka, tu nedotiču plagiati, koji poput njekih životinjicah od danas do sutra žive, tu treba originalne pomisli, tu treba željezne volje i energije, da se stvar sretno obavi. Prva je dakako stvar, o kojoj se i danas radi, o kojoj poglavito i diplom oktobarski i veljački patent radi, poglavita je stvar jedinstvo te carevine. U diplomu i patentu predstavljaju nam se njeki temeljni zakoni, koje bi mi prihvatiti imali. Znano je svim, da su ti zakoni nam predloženi bili i u saboru od god. 1861., al ne u ovoj slici, nego s tim zahtjevom, da ih i narod naš kao temeljne zakone primi. Gospodo! Narod je naš taj zahtjev od sebe odbio, ter kao što sam već rekao, s toga upravo zamjerku si stekao veliku; ali narod naš nije mogao drugačije učiniti, ne samo s materialnoga sadržaja tih zakonah, nego i s toga, što su nam se zakoni ovi upravo bez nas htjeli nametnuti kao temeljni zakoni, u ovoj pako zemlji kao i u Ugarskoj, ništa se zakonom nazvati nebi moglo, što nije iz slobodne volje naroda i potvrdjenja krune izišlo. (Živio!) Gospodo! Ja sam u saboru od godine 1861. pristao uz manjinu; neznam, kakovih elementah i živaljah je u toj manjini bilo, to je samo izviestno, da nikada na to smjerali nismo, da ikoji temeljni zakon porušimo, nego smo samo htjeli da priliku prihvatimo, pa da u negaciji neostanemo, nego da kruni odprto odgovorimo, da se onim načinom, kojim se je put prokrčiti htio u ovoj zemlji, nikada k svrsi prispjeti nemože; mi smo tada ono, što je poglavita misao rujanskoga manifesta, htjeli pred lice kralja iznieti, naime, da se organiziranje carstva nikada drugačije, nego samo sporazumljenjem raznih kraljevinah i narodah izvesti može.

Gospodo moja, mi niti danas tih zakonah dakako primiti nemožemo; što primamo u smislu adrese, to je poglavita samo misao i smjer oktobarskoga diploma, mi priznajemo, da ima obćenitih poslovah i interesah, koji se ravnim načinom tiču svih zemaljah i narodah, u carevini austrijskoj živućih; priznajemo, da se ti obćeniti poslovi i interesi imadu i obćenitim sudjelovanjem rješavati, i da način riešavanja tih poslovah nemože drugi biti, nego samo ustavan; niti narodom s onu stranu Sutle i Litave njihovu duhu i obrazovanju nebi odgovarao drugi način, nego posve ustavan, a što se nas i Ugarah tiče, samo se po sebi razumieva, da kad smo toliko stoljećah ustavnim načinom vladani, na drugi način razpravljanja tih obćenitih poslovah pristati nemožemo, nego samo na ustavan. (Živio!)

To je, gospodo moja, po prilici misao, što ju adresa u sebi sadržava, te ja mislim, da je tim za sada namjeri nj. veličanstva i naravi stvari posve odgovoreno. Možebiti, da će se od njeke strane reći, da ono, što u adresi velimo, nije dosta, ter treba dalje ići i razgovjetnije govoriti. Ja pako velim, što je u adresi većine odbora kazano, niti je premalo, niti premnogo. nego upravo dosta. Kad se narod u ozbiljnoj kojoj stvari generalnim izrazom služi, tada nješto u tom generalnom izrazu i može i mora ležati, a ima stvarih, koje u generalnom izrazu mogu ali nemoraju biti. Što se onih stvarih tiče, koje mogu i moraju biti, kaže naša poslovica: „mudroj glavi jedno oko dosta,“ a državnici, kojim će se spis taj podnieti, scienim, da ne jedno, nego dvie oči imadu; što se pako tiče stvarih, koje bi mogle biti, a nemoraju, o tih smo glede neizviestnosti dogodjajah, kojim na susret idemo, dosta i blagoj namjeri njegova veličanstva podpuno odgovorili, jer scienim, da neima nikoga u ovoj kući, koji bi rekao, da se narod hrvatski tim, što je u adresi kazano, nije podpuno i očekivanju nj. veličanstva i naravi stvari dostatno odazvao. Drugi razlog, što u generalnosti ostati moramo, jest taj, što je narod naš voljan odnošaje svoje naprama cjelokupnosti države riešiti, ako iole moguće bude, u zajednici i porazumljenju sa ugarskim narodom. Ni s toga dalje ići nemožemo, nego je u adresi izrečeno, a ja sam uvjeren, da kad bi sabor ugarski samo onoliko priznao i prihvatio, koliko u našem obćenitom izrazu stoji, da bi to nj. veličanstvo velikom radošću primilo, da, nesamo nj. veličanstvo, nego i sve zemlje carevine, te bi se onda po svoj prilici zadaća, koja nam predstoji, sigurno sretno riešila.

Gospodo moja, ja bi mogao, što se bitnosti stvari tiče, možebiti ovdje prestati, jer scienim, da bi koliko toliko, ako ne i prama očekivanju vašemu, a ono bar prema slabim silam svojim zadaći zadovoljio; ja ću medjutim i dalje poći, i molim vas, da nebi mislili, da sam ja s te strane i koje stranke organ. Ja govorim samo iz vlastitoga osvjedočenja i na vlastitu osobnu odgovornost.

Jedinstvo carstva austrijskoga, po mojem bar uvjerenju, stvar je pravedna; jest postulat velik i izraz potreboće političke. Da nije već od davna te nužde i potreboće bilo, scienim, da se nebi moglo dokučiti, kako su zemlje tako razne, kako su kraljevine tako različitih državnih institucijah, kako su narodi tako razni sebi njeku zajednicu naći mogli; da ta zajednica nije imala razloga u nuždi i potreboći, to se drugačije nikada na svietu sastavila nebi. Jedan umni rimski povjestnik veli, da se države i kraljevine onim istim zakonom razvijaju i živu, kojim su postale. Ja mislim, da je upravo pragmatička sankcija bila posljedica ove nužde i potreboće. Dakako pragmatička sankcija samo ojamčuje

teritorijalnu cjelokupnost zemaljah i kraljevinah, koje ukupnu carevinu sačinjavaju; ali ja mislim, da je istina, da su se upravo iz te pravne nerazdruživosti narodah i kraljevinah, ako ne pravnim, to faktičnim putem porodili poslovi i interesi skupni svim kraljevinam i narodom; dakako, da su se ti interesi posve absolutističkim načinom obavljali, tako, da se sada o novoj njekakvoj pragmatičkoj sankciji radi, po kojoj bi se ti poslovi i interesi po želji narodah, po želji nj. velič., posve ustavnim načinom sada obavljali. Nastaje pitanje, kako je moguće, ako je u naravi carstva austrijskoga, ako jedinstvo u njegovoj klici, koju je nužda i potreboća rodila, leži: odkale je danas to jedinstvo stvar na sve strane zazorna, da se od nje njekim načinom svatko boji i zazire, da osobito u jednoj strani carstva njekim načinom ljudi u to jedinstvo povjerenja nikakva neimaju. Gospodo, ja ću vam reći o tom svoje mnenje. Nikada se istini i pravdi, makar najsvetija i najvažnija bila, toliko škoditi nemože, nego kad se brani po ljudih, koji nisu vrstni i valjani pravdu braniti; da je moguće put, koji si istina i pravda krči, posve viditi, osvjedočili bi se, da je pravda više trpila od nepozvanih prijateljah, nego li od njezinih neprijateljah. Ima ljudih tako smiešne ćudi, koji svaku stvar, čim je znamenitija, tim većma kompromitiraju.

Midas, štogod je dodirnuo, sve je u zlato obratio, a državnici, koji su rukovodili ideju jedinstva, mjesto u zlato, pretvorili su ju u olovo.

Dakako da bi željeti bilo, da se jazi, koje su ti pokušaji prokopali i koji su po svoj prilici milijune i miliarde pozobali, sretno zaspu; jako bi željeti bilo za sve nas, kad bi nestalo tih pokušajah, jer bi tad prestale i posljedice, ali je Bog drugačije naredio, upravo zato, da čovjeka opominje, da ga u stvari važnoj, koja ima velike posljedice, čuva od lakoumnosti; upravo zato, što čovjek može griešiti i bluditi, ali posljedicah tih bludnjah nemože se tako lako osloboditi. Jedinstvo carstva zazorno je trista godinah. Odkada smo prejasnu vladajuću kuću za svoju dinastiju izabrali, žalibože, u jednoj strani carstva vladala je absolutija, a u drugoj strani carstva ustavno načelo Ja mislim, da do danas nitko tajiti neće, da bi već odavna vrieme bilo, da se je o tom radilo, kako da se glavno državno načelo iztočnih zemaljah na zapadne prenese; ali je uz trista godinah težnja sveudilj tamo išla, da se državno načelo sa zapada prenese na iztok. Jučer je njetko od gospode ponješto oštrije navalio na ustav stari Ugarah i Hrvatah: čast i poštenje tomu mužu, umnomu i odvažnomu, ali neka mi dopusti, da ja drugo mnenje imam.

Vjerujte, nisu one posljedice, koje ste Vi izbrojili, posljedice našega ustava, jer kad bi to bilo, tada bi sve zemlje nesrećne bile, gdje narod sam sebe ravna i vlada, gdje zakon nitko drugi, nego on sam kroji. Vjerujte, da to nije tako; drugi su uzroci tomu, a izmedju ostalih i taj, da smo se mi, kano na pročelju i prvi na krvavom razkršću stojeći, morali sto i sto godinah ne samo za našu državu, nego upravo za naš obstanak boriti, a gdje se narod mačem u ruci braniti i krv za obstanak i slobodu lievati mora, ondje o velikom blagostanju nemože biti govora. Pače neznam, bili smio reći, ali ću reći, meni se čini, da jedan uzrok neplodnosti ustava ugarskoga i hrvatskoga i upravo poglaviti uzrok u toj navali, koju sam malo prije napomenuo, leži; ja mislim, da upravo u tom, što se je s jedne strane carstva na ustav naš navaljivalo, da je to uzrok, ili bar poglaviti uzrok, da se ustav naš nije mogao prama duhu vremena razvijati, da je do najnovijega vremena oblik sredovječne institucije zadržao i njekim načinom u Europi anahronizam bio.

No bilo tomu kako mu drago, na svaki način boj, koji se proti ustavnomu načelu s jedne strane na drugu vodi, nije kadar ideju jedinstva carstva u iztočnoj strani primljivu učiniti, niti ju preporučiti. — Gospodo, svi znate, što je vrlo umni i odlučni vladalac, vriedan boljega udesa, Josip II. učinio. Čovjek, koji je sigurno najplemenitije namjere, koji je sigurno dobru stvar htio, ali buduć da je krivi put prihvatio, i budući da je reforme, ne putem saborah nego silom uvesti htio, u očigled groba, u očigled smrti priznati je morao, da mu je zadaća života, da mu je sav trud zahman bio, i opozvao je sve, što god je glede ustava u drugoj strani carstva učinio.

Gospodo moja! Pokušaji, koji su u najnovije doba učinjeni, svima su znani, netreba da jih razlažem, ja ću samo to reći, da su svi pokušaji, koji su do sada učinjeni bili, posve nepravedno stvar shvatili. Narav, po mom osvjedočenju, i bitnost jedinstva sastoji u sliedećem: jedinstvo carstva samo u toliko ima pravo u život se uvesti, u koliko bi u njem imala svaka zemlja za svoje inštitucije, svaki narod za svoj slobodan razvitak štit, jamstvo i garanciju. Samo da se je takvim načinom trsilo u život uvesti jedinstvo, takvim bi si načinom i put u život prokrčilo i narodom i zemljam omililo. Mjesto toga, što su svi pokušaji drugo bili, nego očevidna opasnost za sve ono, što je raznim kraljevinam i zemljam bila sveto i srcu priraslo? Dosadašnji pokušaji jedinstva upravo su prietili i trsili se ubitačnim biti institucijam raznih zemaljah, njihovoj autonomiji i njihovu posebnomu biću.

Što se tiče načela narodnosti, za koje se tajiti nemože, da će prije ili poslije svoje častno i dostojanstveno mjesto u državnom životu naći, osjećali smo, da kad bi se jedinstvo tako uživotvoriti htjelo, da bi odtuda pogibelj i opasnost za svaki narod do jednoga samo naroda protekla. Tako shvaćeno jedinstvo carstva pozobalo je krunu sv. Vaclava. Iskreno izpoviedam, da iz sve snage srca i duše braći Čehom sreću i napredak želim i radujem se, što napreduju u državnom životu; očito izpoviedam, da ja čestitam ne samo českomu narodu, nego i nj. veličanstvu, što je svečano obećalo, da će se ne samo u Pešti krunom sv. Stjepana, nego i u Pragu krunom sv. Vaclava kruniti. Tim načinom da se je već odavna pošlo, zamršeno ovo pitanje danas bi riešeno bilo ili bar nitko nebi pravo imao zazirati od njega. — Jedinstvo carstva onako shvaćeno, znate, da je prietilo i drugim zemljam i prieti i dan danas njekim načinom Dalmaciji i narodu slovenskomu, ter da je jaze izkopalo, koji su mnogo šta progutali, a žalibože i miliarde novacah.

Sada ćete pitati, kako ja jedinstvo carstva shvaćam. Ja dakako u tom obziru ništa nego samo glavnu misao izreći mogu, a ta jest, da se upravo stvar izvrati, pak da se gleda i nastoji, da se jedinstvo monarkije tako utvrdi, da punim pravom svaka zemlja i kraljevina i svaki narod ravni u istoj, ne pogibelj očevidnu, nego upravo štit i garanciju za svoje inštitucije i svoju narodnost nadje. Ako na poziv nj. veličanstva svi narodi na to pristanu, budite uvjereni, stvar je riešena i uredjena, i mir i napredak ne samo za jedan narod, nego za sve ojamčen.

Gospodo moja, Vi znate, da se tomu, kao što sada stvar stoji, bar njekim načinom opire jedan narod, a to je dakako njemački, pa kad mu se je iz rukuh izmakla cen-

tralizacija takva, koja bi kadra bila njemu i samo njemu osigurati državni i narodni razvitak, sad se dakako iz petnih silah o tom radi, da se carstvo bar razdvoji, ter gospodstvo, koje nemože biti jedinstveno, bar podieli. Oprostite, ja sam svetoga toga uvjerenja, kako dosad nije riešeno ovo pitanje tim, što se je jedinomu narodu ojamčio narodan život, ako se sada carstvo razdvoji i tako uredi stvar, da dva naroda gospoduju, da stvar neće biti riešena, nego da će to samo jedan pokušaj više biti. Gospodo! Nemojte misliti, da kad ja to velim, da sam neprijatelj ovoga ili onoga naroda, ne, jer to je proti zapoviedi ljubavi kršćanske; ja proti narodu njemačkomu, nikakvih presudah neimam; narod radin, narod taj ima takve moralne vlastitosti, da nevidim razloga, zašto bi u političkom organizmu carstva za svoj razvitak njeki privilegium imati morao. Bog je tako htio, da on osim fizičke sile u sebi i moralnu silu ima, a upliv moralne sile jači je, s toga nema uzroka, zašto da njemački narod za tim teži.

Što se pako tiče plemenitoga naroda ugarskoga, koji nada sve narodnost svoju i ustav svoj ljubi i štuje, ja bi rekao, da ne samo u njegovu nego i u interesu raznih zemaljah kraljevinah stoji, da taj narod, koji per eminentiam representira slobodu, ustavna načela, u njihovo zajedinstvo i sdruženje stupi. Vjerujte mi, ne samo Ugri, nego i svi narodi austrijski žele slobodu, i politici njihovi tako revnuju za slobodu kao i mi i Ugri. Što se u Českoj sbiva? Da su Česi upravo tako sposobni za slobodu, pokazuje, što su proti diplomi listopadskoj i veljačkomu patentu ravno oni ustali i podupirali njekim načinom u tom Ugre. Pravo jim vele sada Ugri: kad ste vi nam pomagali, dajte da si pružimo ruke, da si pomognemo ustav za vazda ojamčiti. Bitna stvar, po mom osvjedočenju, u tom sastoji, da se upravo ondje, odkle je uviek dosele izlazilo reakcionarno načelo, da se upravo ondje to načelo za vazda nemogućim učini. Ako se u sredotočju takova inštitucija ustroji, da ondje svaki narod svoga saveznika nadje, tada će se samo organizirat carstvo tako, da pravo pojedinih zemaljah i narodnostih svih narodah i ustavna sloboda ne samo s jedne strane, nego i u Pešti i u Zagrebu osigurano bude. To je moje uvjerenje.

Gospodo moja, prelazim na pitanje, koje se nas najbliže tiče, a to je pitanje odnošaja našega naprama kraljevini Ugarskoj. Ja, kao god što sam odobrio adresu većine odbora glede onoga, što je kazano u obziru organiziranja cieloga carstva, tako sam podpuno u sporazumljenju s onim, što glede odnošaja našega napram kraljevini Ugarskoj veli većina odbora, koja kaže, da smo mi, neodrekavši se naše samosvojnosti, koja nam po starih naših zakonih pripada, voljni po sadržaju članka 42. od godine 1861. u uži savez sa kraljevinom Ugarskom stupiti, ter u zajedinstvu i medjusobnom sporazumljenju sa kraljevinom Ugarskom riešiti državo-pravna pitanja, odnoseća se na cjelokupnost carstva i da će se iznieti predmeti, koji će služiti za uži savez medju nami i Ugri. Dvie su stvari, po mom osvjedočenju, koje se u tom obziru ignorovati nesmiju: prva je stvar samosvojnost ovih zemaljah i narodah, pak hvala Bogu, nisam ja prvi, koji sam tu samostalnost akcentuirao, nego upravo budi hvala i čast rumskomu zastupniku, koji je veleumno i vrlo vješto tu stvar razvio. Gospodo! Neda se tajiti, da smo mi od najstarijih vremenah upravo do posljednje doba samosvojni i samostalni bili glede državopravnoga i ustavnoga života našega.

Predamnom leži knjiga, u kojoj je zapisan akt svečani, kojim smo mi u 16. stoljeću samosvojno i samostalno izabrali danas vladajuću kuću za svoju vladalačku kuću. Budite uvjereni, da smo mi taj čin obavili posve samosvojno i samostalno. Ferdinand, kralj česki, kojega smo mi tada za kralja izabrali, bio je već kralj Ugarski, ali tim nije ujedno bio i kralj hrvatski, nego je morao u ove zemlje poslanike svoje slati: oni su gledali svimi mogućimi razlozi narod na to sklonuti, da ga izabere za kralja, ter je narod godine 1527. najsvečanijim načinom u saboru svom na Cetinu sakupljen, izabrao njegovu kuću za svoju vladalačku kuću. Samo na tom državnom aktu osniva se pravo vladalačke kuće naše na krunu i kraljestvo hrvatsko. Ja sam htio njekoje crtice iz ovoga akta pročitati, ali je vrieme jako napredovalo, ter se to učiniti nemože, neko budite uvjereni, da ma kako čovjek smatrao akt taj, da je narod podpuno samostalno i u podpunoj sviesti ove samostalnosti to učinio. Ja sam što iole moguće proučio taj čin, pak sam bio jako znati željan, što jedan od najboljih ugarskih povjestnikah o tom činu sudi. Kao što je znano, Fessler jako liepo i obširno opisuje povjest Ugrah. Kad sam tražio u Fessleru taj čin, da vidim, što će tu biti, a Fessler, koji, kako sam rekao, na široko piše poviest Ugrah i kako su se u prijašnje doba Hrvati Ugrom njekim načinom iznevjerili, o ovom činu ni jedne rječice! Nije moguće, da taj pomnjivi čovjek toga dokumenta našao nije; da je taj dokument potražio, jedinim tim načinom bi sve, što o državnom pravu našem navadja, oprovrgnuto bilo. Ali ja nežalim, da on toga učinio nije, nego mogu kazati, da mi je žao, ako se s ovoga svetog mjesta u očigled naroda ovaj čin mukom mimoilazi. Gospodo! Budite uvjereni, da odtada pa do pragmatičke sankcije naši su sabori, ovdje, u Križevcu, Varaždinu i na raznih mjestih držani, sve poslove državne od najmanjega do največega posve samosvojno rješavali, pa tko traži tomu dakazah, neka se potrudi čitati „Jura regni Dalm. Croat. et Slav.“ ter će mnogo i mnogo dokazah naći.

Što se tiče pragmatičke sankcije, to je svim znano, da smo mi pragmatičku sankciju 11 godinah prije primili nego li Ugri. Da nije narod naš neodvisan bio, je li moguće, da bi ju 11 godinah prije primiti mogao, nebi li sabor ugarski svoje pravo reklamirao bio? To je tako istina, da ako bi kralj Karlo bio umro tečajem tih 11 godinah, da bi se njekim načinom i personalna unija sa Ugarskom bila razvrgla. Neka se nemisli, da narod naš nije to tako ćutio, kad je dvostruki ugovor s kućom habsburžkom ugovarao: to se vidi od tuda, što je i tada, kad je Ferdinando zahtievao, da ga izaberu za kralja hrvatskoga, i kad je Karlo zahtjevao, da se nasljedstvo na liniju žensku prenese, jedan i drugi se najsvečanije zavjerio svojom kraljevskom riečju, da će sve slobode, sva privilegija, sva državna za onda prava svagda kao sveta cieniti, i nikada drugačije nego po njih se ravnati; dakle je samosvojnost i neodvisnost naša i od vladalacah nesamo za ono doba nego za svagda ojamčena.

Gospodo moja, ja mislim, da ovo, što sam do sada rekao, adresa nipošto ignorovati nije mogla; ona, kao što se poziva na god. 1527, i kao što se poziva na god. 1812. radi to upravo po pravu i dužnosti, da se na te čine pozivlje.

Gospodo! Ja bi rado da još i dalje razvijam stvar glede pravah naših do najnovije doba; nu buduć je vrieme napredovalo i ja se umorio, samo to velim, da pod nikakav način zakoni ugarskoga sabora od god. 1848. naše-

mu narodu nikada zakoni biti nemogu. (Živio!) Oni nemogu zakoni biti našemu narodu ne samo glede ovoga, što sam rekao, nego njekim načinom i zato, jer ti zakoni bili bi smrt za naš državni život i biće, a ja scienim, najprvo pravo svakoga naroda jest živiti, jer čovjek ili narod, koji dopusti da se na njegov život navali, nebi života vriedan bio, kad on tu navalu sa svom snagom i silom odbio nebi. (Živio!)

Ja sam uvjeren, da mi svi i ona gospoda, koja su to iz osvjedočenja, koje ja veoma štujem, predložila, da ćemo mi i narod naš i prah i kosti onoga junaka štovati, koji je god. 1848. za neodvisnost naroda ustao i sve što je sveto, založio, i da jedva čekamo, da se spomenik odkrije onoga muža i na ogled postavi mladeži, da zna, kako treba narod svoj ljubiti i prava njegova braniti. (Živio!)

Ja sam time samo to opravdati htio, da se u adresi neimamo ustručavati pozivati se na samosvojnost i samostalnost našu.

Narod je naš medjutim god. 1848., a i god. 1861. naročito kazao, da ipak želi, da s narodom ugarskim u užju svezu stupi, te je o tom zakon stvorio, čl. 42. koji je iz slobodne volje naroda proiztekao, i od nj. veličanstva potvrdjen. O sadržaju i pravoj valjanosti toga zakona razna su u ovoj častnoj kući mnenja. Ja pako velim, da je glavno, je li narod naš god. 1861. pravo imao takav zakon stvoriti: ako je pravo imao podnieti ga kruni, i ako je narod zakon taj primio i kruna ga potvrdila, bio on kakav mu drago, sveta je nam dužnost zakonom ga smatrati i vis à vis ma koga na njega se pozivati. (Živio!) Veli se, i reklo se je, da se tim načinom izmirenje izvesti neda. Ja pako velim, kad se dva naroda po nesreći zavade, i razmirica do skrajnosti dodje, da se dva naroda na svietu nikada drugim načinom, nego li članak 42. propisuje, nisu poravnala. Jer što kaže naš članak 42.? Mi smo se zavadili, mi smo mislili, da samostalnosti našoj pogibelj prieti, ter smo sve moguće učinili, da se te pogibelji oslobodimo; sada evo članka, mi vam pružamo prijateljsku ruku, i u našem i vašem interesu je, da se opet sdružimo, priznajte članak, pak će se mir i sloga poroditi i savez opet sklopiti.

Dakako mnogi će reći: težko će ovo, što članak sadržava, ugarski sabor primiti. Gospodo, meni se čini, da se velike razmirice nikada upravo na temelju strogoga i suhoparnoga prava nerješavaju, nego tu treba velikodušnosti i velike pomisli.

Mi smo vis-à-vis Ugrom sigurno slabi; njim od naše strane nikakova pogibelj neprieti; oni su jači. Ako bi ikad ikakva prietila opasnost, to bi bilo nam od njihove strane. Ja bih rekao, da u sličnih okolnostih prema hrvatskomu narodu i prema onomu, što pruža narod hrvatski, velikodušno trebalo bi im se odazvati, te kazati: Vi braćo Hrvati želite, da vam se vaša autonomija osigura, obezbiedi; Bog vam ju blagoslovio. Ta autonomija odgovara starodavnomu životu vašemu i starodavnim Vašim običajem napram nam. Ta autonomija odgovara narodnim vašim tradicijam, bez te autonomije nemožete postići svrhe vaše. Vi želite cjelovitost svojih zemaljah; i mi vas želimo u tom obziru poduprieti, jer cjelovitost vaših zemaljah jest i cjelovitost krune naše. — Nadalje što bi Ugri morali kazati i reći narodu hrvatskomu, jest: Ako vi želite u užji državo-pravni savez s nami stupiti, drago nam je, da je zajednički život, koji smo provodili u sreći i nesreći tečajem toliko stoljećah, u srcih vaših još toliko spomena ostavio, da se neobzirete na dogodjaje god. 1848. tužne uspomene za nas i za vas. Mi drage volje odgovaramo; ali Hrvati, prije svakoga riešavanja pitanja, koje se odnosi na cjelovitost, dajte pošljite jedan odbor iz sredine vaše, a mi ćemo drugi, koji će u porazumljenje stupiti. Ako se u tom pitanju porazumiemo, dà, velim, pružimo si neposredno ruku, ne po strogom pravu, nego po političkoj mudrosti, da u užji savez stupimo. (Živio!)

Gospodo moja, ja mogu reći, da bih ja upravo onako mislio, kao što čestiti rumski poslanik, da bi mi morali najprije riešiti odnošaje naše napram Ugarskoj, pak onda napram cjelokupnoj državi, da sam ja tako uvjeren, kao što veleštovani onaj gospodin, da se veliko pitanje reorganizacije Austrije na nikakvom drugom temelju, nego na temelju dualizma riešiti dade: ja bih bio takodjer njegova mnenja, jer velim, ako će se carstvo već razdvojiti, varao bi se svaki, koji nebi priznao, da je po nas stoput bolje, s Peštom ugovarati, nego li s Bečom. A budući ja toga mnenja nisam; budući po svojoj teoriji ja sudim, da će se i cjelokupnoga carstva i pojedinih narodah mir, napredak i ustavna sloboda samo tad osigurati, ako pri rješavanju toga pitanja svi narodi solidarno učestvuju, budući sam ja toga mnenja, — pristajem sasvim uz izraze one, koje je većina odbora u svoju osnovu adrese primila.

Gospodo moja, ja svršujem svoj govor, pak mislim, da osim one gospode, koja misle, da se odnošaji naši napram Ugarskoj nemogu na drugom putu riešiti, nego na temelju ugarskih zakonah od god. 1848, što po mom čvrstom uvjerenju biti nemože, pače ja iskreno kažem, da braniti te zakone od godine 1848. u saboru ovom znači, ne djelo sjedinjenja s Ugarskom promicati, nego dielo to za uviek nemogućim učiniti . . . . .

Stojanović dr. upadne govorniku u rieč: Nisam ja branio valjanost zakonah od god. 1488. za ovaj sabor.

Veber: Na koliko se ja sjećam, rekao je Stojanović: Ako se pita, po kojih zakonih da imamo izabrati svoje zastupnike, da idu u Peštu, onda je naravna stvar, po zakonih g. 1848. (Glasovi: Istina je, istina. Nemir, vika!) Istina je, na to mogu priseći.

Podpredsj. Šuhaj dr: Moja je dužnost prije svega i čast i dostojanstvo visoke kuće braniti. Po poslovniku nitko neima pravo govorniku rieč prekidati. Ako se koji govornik zlo izrazi, prosto stoji svakomu u svoje vrieme na to odgovoriti. A to je ovdje tim laglje, što g. Stojanoviću kao predložitelju zadnja rieč pripada.

Strossmayer biskup: Žao mi je, da sam tu primjetbu učinio. Budite uvjereni, niti se slaže sa mojim zvanjem, niti dolikuje mojemu srcu, da ja u ikoga na svietu diram. Ja štujem osvjedočenje svakoga čovjeka, upravo tako, kako želim, da svaki član ove visoke kuće i moje štuje; jer zrelost i izobraženost, smatram ja, sastoji u tome, da je svakomu prosto osvjedočenje svoje očitovati. Molim dakle za oproštenje, da nebude radi toga, što sam rekao, nikakove zamjere; biti će vam (prema g. Stojanoviću) i onako slobodno poslje odgovoriti.

Ja velim, da ona gospoda, koja bi rekla, da imamo samo putem zakonah godine 1848. u Peštu poći, i sporazumjeti se s Ugri, krivo stvar shvaćaju, i da se tim putem razmirice nikada izravnati nemogu. Ali ja scienim, da sbog izrazah, koji u osnovi većine odborove stoje, mnogi od gospode s ove strane (prema ljevici) nebi imali, po mojem barem mnenju, uzroka odstupiti od adrese većine. Njekoja gospoda vele, da ja imam proti aristokraciji našoj predsudah. Neću da budem advokatom vašim

(prema velikašem); ali kad sam jučer čuo, da se naši aristokrate za interese naroda našega upravo toliko brinu, koliko neznam ma za koje, tu Vam je bila dakako očevidna nepravda učinjena.

Pak što se mene tiče, ja bih se držao najsretnijim, kad bih ja mogao ponješto na korist naroda svojega doprinesti. Kamo sreće, da bi aristokracija naša toli sjajno, toli dično mjesto zauzimala u našem narodu kao što Ugarska ili Englezka! Meni bi dakle vrlo drago bilo, da bi gospoda ova uz adresu većine pristala, u kojoj nikakove opasnosti neima.

Ja još kažem i to, gospodo moja, da je ona moguća i s one strane (prema desnici); a rekao sam, da se složiti nemogu s onimi, koji brane valjanost zakonah god. 1848., niti s onimi, koji zahtievaju nov odbor za adresu, jer sam uvjeren, da taj put i način, do adrese doći, nije shodan, nije probitačan. Ja scienim, da je adresa većine tako udešena, da bi svaki domovine naše sin bez opasnosti uz nju pristati mogao, jer je njome neodvisnost i samosvojnost dovoljno zajamčena.

Što se pako toga tiče, da se na odgovor od ugarskoga sabora čekati neima, mislim, da smo mi, koji smo čl. 42 stvorili, koji članak je sada na ugarski sabor odpravljen, obzirom na narod ugarski i obzirom na krunu dužni na odgovor čekati.

Ako ikad, to bih ja danas po mojoj dužnosti preporučio zastupnikom naroda slogu. Jer znam, da adresa bude imala veliku važnost samo tada, ako svi ili barem znatna većina uz nju pristane.

Ja sam u povjestnici rimskoj čitao, kad je orakul odgovorio, da se mora ono, što Rim ima najljepšega, pogubiti, da se je onda jedan od najodličnijih muževah rimskih u najsjajnijoj svojoj odori i na najljepšem svojem konju sa hridi u ponor strmoglavio. Od nas se to nezahtieva, nego samo da narodu za volju možebiti malo od svojega osvjedočenja žrtvujemo, te da se u jednoj adresi složimo.

Gospodo moja, još jedno. Narod naš se je uviek proti Turčinu toli sretno borio, da dočim je Turčin poslje Mohačke bitke kroz svu Ugarsku pod isti Beč došao, njekakvim čudnovatim načinom glavni naš grad Zagreb i njegova okolica Turčina nikad vidjela nije; narod će ga naš i danas od svake pogibelji spasiti, a s tom nadom odstupljujem ja sa svojega mjesta.

(Dugotrajni živio! i pljeskanje).

Dr. Napoleon Špun: Prema obsežnosti i temeljitosti kojom je preuzvišeni g. biskup svoje nazore glede predležećega nam pitanja razvijao, mislim da ću pogoditi želju svakog člana vis. sabora, ako predložim, da izvoli predsjedničtvo sjednicu dignuti, te debatu na bližnju sjednicu odgoditi, tim više, pošto su za mnom još 3 govornika zabilježena, a sigurno nemožemo svikolici danas svoje misli izreći. Ako bi vis. sabor primio taj predlog, odustajem ja za danas od svoje rieči, te si pridržajem za buduću sjednicu rieč.

Živković: Evo već 8 danah, što se generalna debata vodi; neka dotični neopetuju što je već po drugih izrečeno. Ja sam zato, da sjednica traje, dok se generalna debata nesvrši, pa makar i kao u českom saboru do 6 satih.

Predsjednik dr. M. Šuhaj: Buduć samo predsjedničtvu pripada pravo i dizati i zaključivati sjednice, te budući da sutra sjednice držati nemožemo, to sam i ja zato, da debatu danas nastavimo. Molim pak gospodu govornike, da što moguće na kraće svoje misli izraze, pošto je predmet naš svestrano već obrazložen.

Dr. Nap. Špun: Pod ovim uvjetom laćam se rieči. Narodu našem u carevini austrijskoj sudjeno bijaše od vjekovah, da duhom svojim vitežkim prednjači, gdjegod je valjalo na mejdan izaći za stvar uzvišenu i svetu. A i danas, gdje se radi o velikom djelu mira, o izmirenju carevine austrijske, zapade mu opet dična i slavna zadaća, da prvu rieč prozbori.

Mučno će to biti u državi sastavljenoj iz različitih zemaljah, iz različitih narodah. Mučno će to biti osobito narodu relativno tako malenu. Nu s druge strane držim da je upravo velika po nas sreća, da je nj. veličanstvo, pozvalo naš narod, da prvi prozbori o tom pitanju, jer je tim najsjajnijim načinom priznati izvolilo podpuuu neodvislost i samostalnost trojedne kraljevine. Ovomu blagodušnomu izrazu treba, da se odzovemo. Forma je tomu adresa.

Ja se nemogu složiti sa preuzvišenim predgovornikom glede nazora o zadaći adrese. (Glasovi: Oho! Ah!)

Predsjednik dr. M. Šuhaj: Molim mir!

Dr. N. Špuu. Ja mislim, da ćete štovati slobodan izraz slobodnoga muža, te sam uvjeren, da me nećete više siliti, da vas na to opominjem. Preuzvišeni g. biskup nalazi, da adresa imade biti vjeran katalog tegobah naroda. Toga mnienja ja u ovom slučaju nisam. Ja mislim, da adresa imade biti izraz duha, kojim ov sabor obzirom na rujanski manifest diše, držeć si pred očima kraljevski predlog oktoberske diplome s jedne strane, a s druge strane pitanje o sjedinjenju sa krunom ugarskom.

Odbor izabran predložio nam je 2 adrese i jedan izpravak.

Prozborit ću sasvim na kratko ponajprije o onoj, koja je samo jedan glas u odboru imala. Adresa ta očevidno stavlja se na temelj taj, da se carevina razdieli u 2 polovine, te da se za buduća vremena ustanovi kano, rekao bih, orao dvoglavi na iztoku i na zapadu, a temelj tomu odnošenju imala bi biti ravnopravnost svih narodah. Nu pala je po gospodi, koja su tu adresu podupirali, gdjekoja rieč, po kojoj ja sudim, da tu nebi bilo ravnopravnosti, nego uprav supremacija jednoga plemena nad drugim. Meni se neće zanešenosti prama nijednomu plemenu austrijskomu ovdje voditi, te moram očito izpovjediti, da ja niti narodu magjarskomu, koga ja, kao svaki valjan narod štujem, neželim nikakvoga zla.

Na nepreporuku ove adrese jednoglasne izrečena bi i misao proiztekavša iz glave zloglasnoga neprijatelja našega naroda — Klapke. Otvoren bi ovdje vidik do dunajske konfederacije, koju Klapka zaželi pod poglavarstvom magjarskim. Ja sam uvjeren, da glede toga poglavarstva drugčije misli velecienjeni govornik, koji je to prvi u ovoj sabornici razturio.

D. Polit: Nisam ja to govorio.

Dr. N. Špun: Ako sam ja zlo shvatio, to moram samo slučaju pripisati, da se je to tako dogodilo; ali ipak moram pri tom ostati, da iz njegovih riečih nemogu drugo izvoditi, nego da mu je lebdila pred očima njeka dunavska konfederacija, jer čuo sam napomenuti državu grčku, rumunsku, magjarsku itd. koje bi imale biti konfederirane.

Navadja se u ovoj adresi prije svega, da nam valja u zajednicu stupiti sa Magjari, jer su oni narod vitežki i slobodouman, jer nam čast i poštenje naroda magjarskoga dosta pruža garancije za slobodu i narodnost našu. Nu kad bih ja, neznam s kojim narodom u Evropi, bio u zajednici, ni-

gdje manje garancije nebih našao, nego u savezu sa plemenom magjarskim.

Pleme ovo je kao čvor u plemenu slavenskom, ono je razciepalo zemlje slavjanske od prastarih vremenah, ovo pleme nijedan Slavjanin nemože smatrati van kao veliku zapreku svoga razvitka.

Svrha svake države jamačno jest organičan razvitak sve snage naroda; a stavljajuć se na to stanovište, priznati će svaki, da je narodu našemu od jako male koristi bilo ovo oživotvorenje sa Magjari; jer ako bi tko rekao: Slobodan ustav smo uživali; tomu ja odgovaram, da nismo uživali ustav od Magjarah, nego smo š njimi podielili naš ustav, a pri tom patili uštrb; postalo je pleme povišeno jedno nad drugim, postale su kaste plemenske: gospode i parijah, kojimi još dan danas tragovah imade.

Gospodo moja! Bršljan raste i preko podrtinah; starinah dosta imamo; a radi sanka o starinah zaboravimo često na zemljište, koje danas pod nogama imamo.

Kao što je budućnost kći sadašnjosti, tako treba i u politici svaki korak graditi prije svega na sadašnjost; a u sadašnjosti u zakonarstvu nikakve zajednice neima izmedju nas i Magjarah. Pragmatička sankcija primljena je samostalno; God. 1848. razriešila je pravno svu svezu izmedju nas i njih; a danas nam je temeljni članak 42. god. 1861., konsequencija god. 1848.

Kraj takovih okolnostih, ja nemogu na ino, nego kraj svega štovanja, koje imam prama starinam, obratit se na zelenu i bujnu sadašnjost, pa onda okom svrnuti na budućnost; pa i za taj slučaj, kad bi nam zaista bio pod krunom ugarskom najslobodniji ustav, ja nemogu baš radi velike razlike, radi razlike pravacah obijuh plemenah, ja nemogu uz njega pristati, jer se bojim, da postanem ono, što Irčani u Inglezkoj, jer se bojim, da bi nam magjarska sloboda dosadila. To mi je razlog, zašto ja nemogu pristati uz adresu podnešenu po jednom članu odbora.

Prelazim na drugu osnovu. U njojzi vidim najprvo na početku paraphrazu priestolnoga govora, te zatim prelazi na kritiku o formi priestolnoga govora samoga, te konačno na predmet priestolnoga govora.

Ova adresa učinjena je do alineje 37. u sporazumljenju cieloga odbora, i ja se podpuno slažem š njom u toliko, da služi podlogom specijalnoj debati, a od alineje 37. pristajem uz predlog manjine.

Ja nenalazim ovdje, kao što su njekoja gospoda izvela 2 protive plemenah: s jedne strane pleme njemačko, a s druge strane magjarsko. Ja nevidim ovdje nikakve potrebe, da se jedno pleme podloži drugomu, jer imade i drug način t. j. ostati ravnopravnimi članovi Austrije.

Austrija neima jedne same narodnosti, Austrija je pojam političan, koji, ako se valjano uredit može, bolje nego ikoji drugi zajamčiti slobodan razvitak pojedinih plemenah u njoj. Reklo se je: opasno je približivati se Niemcem, jer kultura njemačka prieti nam pogibelju. Ja, gospodo moja, nikada se neću bojati kulture, a to tim manje, jer joj i onako nijedan kitajski zid neće zajaziti puta. Ako je iole istine u tom, da je mephistofelskim duhom napojena ta kultura, onda bih ja znao jednu poslovicu reći, koja bi upravo tako pobijala i Magjare. Mislim, da nam je ponajprije gledati. da uzmognemo postaviti trojednu kraljevinu na čvrsti temelj odgovarajući njezinoj budućnosti; i tu dolazim do pitanja cjelokupnosti zemlje naše.

Preuzvišeni g. biskup razvio je tu toliko rječitosti, toliko oštroumnosti, da se ja neusudjujem ni rieči više o tom progovoriti, nego da samo podpuno priznajem preku nuždu zahtjevah glede Dalmacije.

Drugo je pitanje glede krajine, a tu ću ja očitovati svoje mnienje.

Kraljevski reskript god. 1861. stalan nam je podpuno temelj kod riešenja toga pitanja. Tim reskriptom samo nj. velič. pozivlje sabor, neka o dodirnih točkah razpravu povede, a kad se to dogodi, onda bi se i zajamčilo, što je od preke nužde: kako da Graničari mogu i u buduće dolaziti na svaki naš sabor i poslje riešenja državopravnih pitanjah. Imadem jošte 2 prigovora proti adresi spomenuti.

U alineji 32. napominje se poziv kralja na ugarski sabor radi sastavka inauguralne diplome. Ja nevidim pravca, kojim hoće da ide adresa u ovom pitanju. S toga već ovdje u generalnoj debati izričem svoje mnienje, da bi valjalo čisto jasno reći, što misli sabor od Dalm. Hrv. i Slav. u ovom pitanju. U kraljevskom reskriptu stvar sama je prilično nerazgovietna, i zato mislim, da ju je odbor u osnovi svojoj shvatio na način, s kojim se ja složiti nemogu. Odbor je stvar tako shvatio, kao da smo samo pozvani na krunitbu, ali ja čitam, da se Hrvati pozivlju na sabor ugarski, a ne samo na krunitbu.

Ovo je velika i važna razlika, ovdje treba otvoreno kazati: Hoćemo, nećemo, i s toga si pridržajem kod specialne debate amendement svoj učiniti.

Glede inanguralne diplome opet neima jasnoće. Još nikada se inauguralna diploma nije pravila pod takovimi okolnostmi kano što danas, kad je jedna kraljevina ugarske krune sasvim ravnopravna drugoj; nadalje bi i važno bilo, da se izreče, gdje da se ima ta diploma praviti ili u Pešti ili u Zagrebu, a i to ima veliku važnost, te si pridržujem amendement u svoje vrieme.

Za ista već je predmet adrese na toliko izcrpljen, da je vrlo težko, neopetovati već izrečenih mislih, te je preuzv. g. biskup u mnogom obziru učinio govor moj kraćim. Nemogu to da žalim, jer ja nebih bio kadar u takoj krasnoj formi izreći svojih mislih, nu izreći mi je samo, da sasvim prihvaćam misao preuzv. g. predgovornika glede zajedničkoga austrijanskoga ustava i parlamenta (nemir). Dozvolite, sad ja govorim! Preuzvišeni biskup izvolio je reći, da priznaje zajedničke odnošaje i nuždu, da se ustavno razpravljaju, izvolio je jošte reći, da bi crnoga obraza morao biti onaj, koji bi više odstupio, nego je uprav potrebito.

Ja nalazim u tom ideju, koju sam sada razvio, nego nipošto neću da odstupim od mislih, koje su izrečene u izpravku, da se pobliže ustanovljenje imade pripustiti slobodnomu razpravljanju putem odborah, i sporazumljenju svih saborah austrijskih.

Ja ću, gospodo, vrlo skratiti svoj govor, te samo tako slobodan biti. da se jošte svrnem na njekoje izreke, koje su pale tečajem debate, a koje ja nemogu mimoići. Prije svega je pitanje srbsko. Ja kao Slavonac osobito mislim, da sam pozvan, da rečem svoje mnenje, jerbo mi Slavonci smo most izmedju Hrvatstva i Srbstva.

Prihvaćam s veseljem priliku, da izjavim svoju žarku ljubav prama Srbima. No u diplomatičkih spisih kraljevine kao što je adresa, ja nenalazim za nuždno, da se ime hrvatsko ili srbsko napose navodi, jer se tu radi o političnoj cielini, a ne o genetičnih plemenih. Što je jošte ovdje rečeno, da bi trebalo u adresi rieč povesti o konkordatu, o odgovornom ministarstvu i još više toga, to se moram tomu

svemu oprieti, jer nesmatram adresu, kao da bi ona imala biti nj. vel. predavanje o filozofiji prava i državopravnih, znanostih, već scienim samo za nuždno, odgovoriti glede mislih samoga kralj. reskripta.

Još sam htio, da odgovorim na jedan prigovor, koji je učinjen proti našemu pristupku u podpunu zajednicu sa narodi austrijskimi. Rečeno je, da je to opasno radi toga, što ima pleme njemačko u svojih rukuh i kulturu i kapital. Na to ja odgovaram time, da je u znanosti narodno-ekonomičnoj staro nepobitno pravilo: Gdje više prometa, ondje je i više novacah; da čim više novca, tim je on i jeftiniji: s toga će dakle kapitaliste uviek nositi svoj novac u zemlju, gdje je promet manji, gdje će dakle od svojega kapitala vući veću dobit. S toga ide kapital iz zapadnih zemaljah našu. U ostalom ja nedržim to baš za nikakvu nesreću.

Opet je jedan gospodin napomenuo, da nas materialni interesi (izgled na manji porez itd.) vode na diobu carevine na 2 polovine. Nu tomu taj gospodin nije naveo razlogah, a i ja hoću samo da konstatiram, da ovakova argumentacija nemože imati nikakve druge namjere, van uprav osvedočivati timi razlazi masu, koja neima vlastita suda; nemogu misliti, da su takovi razlozi i namienjeni bili ovomu vis. saboru. Pod uvjeti, koje navedoh, ja nalazim, da će nam naša samosviest narodnost našu obezbiediti i na temelju historičnom pospješiti organičan razvitak svih članovah jednoga velikoga tiela, kao što sám previšnji kralj. reskript spominje, i ja držim, da će sabor trojedne kraljevine poslužiti budućnosti zemlje naše, ako adresu ovu prihvati. Nu što se onih točakah tiče, gdje medju ima razlika manjinom i većinom odbora, to ja moram izjaviti, da mi sviest i osvjedočenje nedopušća drugčije, nego pristati uz izpravak manjine, već s toga razloga, da nam uprav nije moguće sve konsequencije protivnoga načela obdržati. Jer što ćemo činiti, ako odgovor vrlo dugo nedodje; mi bi takovim načinom sami sebi ruke vezali a to bez ikakve nužde. Ja nemogu dakle pristati, da se izpravak odbaci, kao što je preuzvišeni g. biskup izvolio predložiti.

Petar Horvat: U smislu poslovnika molim za rieč. Ja moram tomu protusloviti, da samo predsjednik imade pravo otvarati i zaključivati sjednice.

Svakomu članu pripada pravo, ako ga 15 podupiraju, zahtievati, da se sjednica ureče, a isto tako, da se i zaključi. Ja bih dakle umolio visok. predsjedničtvo da zaključi sjednicu, buduć smo što od glada, što od slušanja jako umorni. Možebiti bi se u 5 satih mogli opet sastati.

Predsjed. dr. Mirko Šuhaj: Jeli želja visoke kuće, da se u pet satih opet sastanemo? Molim onu gospodu, koja su za to, da se u pet satih sastanemo, da se dignu. (Manjina se digne). Ja zaključujem sjednicu, te uričem drugu za preko sutra u 9 satih.

Osamnaesta saborska sjednica,

držana dne 27. siečnja 1866. u 9 satih prije podne pod predsjedničtvom pogl. gosp. dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Otvarajuć današnju sjednicu molim g. bilježnika, da nam prije svega zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik Dr. M. Polit: Čita zapisnik posljednje sjednice.

Zapisnik

šestnajste sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 25. siečnja 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Dr. Mirka Šuhaja.

Zapisnik saborske sjednice od 24. siečnja t. g. bi pročitan i odobren.

Zatim se čita izviešće verifikaciaonalnoga odbora u obziru presv. g. grofa Pavla Pejačevića, koje bi rješena tim, da se isti g. grof za verificirana proglašuje.

Po tom bi nastavljena generalna debata o osnovi adrese, te u tom predmetu govorahu preuzv. g. biskup Strossmayer i Dr. Napoleon Špun, i to prvi za osnovu većine, a drugi za izpravak manjine odbora.

I u tom bi sjednica u $2\frac{1}{2}$ sata po podne zaključena i sledeća za dan 27. siečnja t. g. u 9 satih prije podne zakazana.

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.
predsjednik.

Dr. Mihalj Polit,
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako neima primjetbe, zapisnik odobrenim proglašujem. (Nitko se nejavi.)

Bilježnik Adolfo Veber: Priobćuje na sabor prispjevše podneske i to:

1.) Molbenicu obćine Celić da se uzpostavi u uživanje paše.

2). Predlaže se zakonska osnova o urbarskih odnošajih od narodnoga zastupnika Mirka Hrvata. (Na urbarski odbor.)

3.) Molba Šime Kalašuje za podporu, da može sina školati. (Predsjedničtvu namjestničkoga vieća.)

4.) Podnesak Josipa Prasničkoga iz Koprivnice, da se tužba proti zastupnikom Mati Toljanu i Ostrižu na novo u pretres uzme.

Ostriž: Nisam mislio, da će u tom predmetu . . . . . . (Sa svih stranah: riešeno polag poslovnika.)

Predsjednik: Ako se želimo držati poslovnika, koji člankom 70. propisuje, da sabor proti svojim odlukam nikakvoga prigovora neprima, ima se ovaj podnesak jednostavno ad akta metnuti. (Ad akta.)

Bilježnik Adolfo Veber: Priobćuje dalje:

5.) Molbu sbora ljekarnikah u Zagrebu, da se broj ljekarnicah u Zagrebu umali. (Na peticionalni odbor.)

6.) Dopis trgovačke komore Osiečke glede uredjenja Drave i parobrodarenja. (Na odbor za željeznice, uredjenje riekah itd.)

Predsjednik: Na dnevnom redu stoji nastavljanje generalne debate o saborskoj adresi.

Bilježnik Ivan Trnski: Zabilježena su još 3 govornika, koji nisu odustali, i na redu je g. Akurti:

Akurti: Odnošaj trojedne kraljevine naprama cjelokupnoj monarkiji austrijskoj tako od njekoga vremena — publiciste običavaju nazivati prava i dužnosti cjelovite kraljevine hrvatske naprama svomu kralju, a slučajno i vladaru različitih inih austrijskih pokrajinah; a odnošaj taj, dopustite, da neznam po koliki put i ja opetujem, nemože se a i nesmie izvesti iz nikuda van iz ugovora sklopljena na saboru u Cetinu god. 1527. medju cjelovitom kraljevinom hrvatskom i blage uspomene kraljem Ferdinandom I. iz prejasne obitelji Habsburgske, onda iz čl. VII. sabora iste kraljevine, držanoga u Zagrebu u biskupskom gradu dana 9. i sliedećih mjeseca ožujka 1712. Taj članak je hrvatska pragmatička sankcija. i pod ovim naslovom prejasna obitelj Habsburgska označuje kućni svoj ugovor, ustanovljujući valjda ponajprije nerazdielivost svojih pokrajinah, a morda i što više, barem iz dogodjajah sbivših se početkom 18. stoljeća sa kritičnog gledišta smatranih dalo bi se izvesti, da tadašnje Europejske velevlasti spomenuti obiteljski pakt, čim za njega saznadoše, smatraše više proti sebi naperenim, nego li nutrnjoj slobodi zemaljah habsburgskih.

Tko iz te hrvatske pragmatičke sankcije izvadja obvezu od strane iste kraljevine na uzdržanje jedinstva, cjelokupnosti i velevlastnoga položaja monarkije austrijske, a za drugo javno pravo cjelovite kraljevine Hrvatske nezna, taj ju je učio na austrijanskih gimnazijah, ili morda pod njom razumieva pragmatičku sankciju stvorenu 11 godinah poslie na saboru Ugarskom; nu tu niti, ista kruna za Hrvate valjanom nepriznaje, niti mi, zato što na hrvatskih saborih nigdar proglašena nebijaše. Koji ju je pako samo jedanput čitao, zna da čl. VII. spomenutoga sabora stališi i redovi cjelovite kraljevine hrvatske, bojeći se pogibeljnih prevratah u svojoj domovini za slučaj da mužki spol prejasne jim vladajuće kuće izumre, sa sobstvenoga nazora i bez da jim od kralja tada Dragutina III. predloženo bijaše,

zaključiše pravo nasljedstva protegnuti i na tanku krv prejasne Austrijske kuće dotle, dok ova osim austrijskih pokrajinah posjedovala bude Kranjsku, Štajersku i Korušku i stolovala u prvoj svojoj pokrajini. To je sve, što sadržava hrvatska pragmatička sankcija.

U rečenih dviuh spisih iz ljetah 1527. i 1712., stvorenih na hrvatskih saborih i po tadašnjih kraljevih primljenih, precisiran je dakle točno odnošaj naš naprama svom kralju, i takov izuzam ono kratko doba pod blage uspomene kraljem Josipom II., kada ga faktično obustavi, neprekidno i nepromjenljivo a uviek bez pogibelji za jedinstvo i za velevlastni položaj monarkije austrijske trajaše sve do 4. ožujka 1849. god., kad no se autrijskoj vladi svidi patentom, našemu rujanskomu na dlaku sličnim, oktrojirati bez ičijega privoljenja ustav jedan za sve pokrajine carevine, te tako porušiti odnošaje zakonito valjane, jer dvostrano ugovorene u ljetih prije napomenutih medju narodom trojedne kraljevine i zakonitimi svojimi tadašnjimi kraljevi. Nu i taj oktrojirani ustavni odnošaj naš, kako dodje, tako prodje, jer nigdar nigdje niti u život nestupi, već odmah zatim za osjeguranje jedinstva i moći monarkije nadari nas austrijska vlada odnošajem, u kakav poslje razprostranjenja Isukrstove vjere niti okrutničke vlade neobičavahu ugnjesti oružjem predobljene narode. A kakove bijahu posljedice toga odnošaja trojedne kraljevine naprama cjelokupnoj carevini, odnošaja tada proglašenoga kojedino spasonosnoga za uzčuvanje jedinstva i moći Austrije? Magenta i Solferino, umnoženje državnoga duga za jedno 1800 miliunah for. i gubitak ciele jedne pokrajine!

Nakon tih za krunu i za narode nesretno izpadših pokušajah izidje listopadska diploma, a temeljna njezina misao tumačena opet u manifestu od rujna 1865. opet je ta, ohraniti moć monarkije skupnim rješavanjem najviših zadaćah državnih, i osjegurati jedinstvo carevine s obzirom ipak na različitosti njezinih sastavnih djelovah i na historični razvoj njihovih pravah. Prije svega konštatiram, da se tom diplomom oktrojira opet odnošaj trojedne kraljevine pram kralju, odnošaj protivan smislu ugovora od 1527. i pragmatičke sankcije od god. 1712.; jer se kaže, da i trojedna kraljevina njeke najviše zadaće državne skupno sa ostalimi austrijskimi provincijami rješavati ima; i evo što razvitim absolutizmom nepodje za rukom, to se pokuša nadriustavom, opet sve za ohraniti moć monarkije i za osjegurati jedinstvo carevine; forma toga skupnoga riešavanja, kako poznato, označena bi carskim patentom od 26. veljače 1861. god., koji se meritorno opet udalji od listopadske diplome.

Koliko se obzir uze na različitost sastavnih djelovah carevine, i kako su se historična prava njihova n. pr. u Dalmaciji razvijala počam od 20. listopada 1860. pa sve do 12. studenoga 1865., to, gospodo zastupnici, smatram za suvišno razlagati; posljedice toga opetovanoga pokušaja na korist jedinstva i moći austrijske monarkije izvolite čitati u §. 4. adrese odborske većine.

Vjekovito isti taj postupak austrijske vlade sa trojednom kraljevinom naličan je, reko bi, njegdašnjem postupku španjolske inkvizicije, koja podavi i porobi sve, što bijaše mogućnije i bogatije, a to jedino za to, jer to zahtievaše veća slava božja. Ta slava je ono jedinstvo i ona moć, kakove nezahtieva Bog, pa nezahtieva niti premilostivi naš vladar, pa nebudimo bar sami mi španjolskimi inkvisitori u svojoj domovini.

Kada sabor trojedne kraljevine god. 1861. stvori svoj zaključak, odnoseći se na državopravni odnošaj pram cjelokupnoj monarkiji, nije se on uztezao Reichsratha radi forme, nego se protivio bitnosti izraženoj u listopadskoj diplomi. Sabor god. 1861., nehoteć odustati od svojih historičnih pravah, nehtjede preinačiti ugovore svoje sa svojimi kralji sklopljene; i s toga nehtjede privoliti u skupno rješavanje kojih mu drago državnih zadaćah sa ostalimi provincijami, nije dakle htio pristati na temeljnu misao listopadske diplome; i to je on svomu kralju obširno razložio u adresi svojoj od 24. rujna 1861. A kakova je razlika medju predlogom na sabor g. 1861., i onim na ovaj prispjevšim? U bitnosti baš nikakva! G. 1861. pozvani bismo da izpunimo formu i primimo velj. patent. God. 1865. predlaže nam se listopadska diploma i opet veljački patent, oba da jih prihvatimo; jedino iz riečih carskoga manifesta od 20. rujna 1865., da se najmre formi neće žrtvovati bitnost, mogli bi izvesti, da nam je sada slobodno predložiti novu formu; nu bitnost, riešavanje najme njekih najviših državnih posalah u skupu sa ostalimi provincijami, ta bitnost ona ista je, koja i saboru g. 1861. gotova predložena bijaše, i koju bi mi bez prigovora prihvatiti imali tada i opet sada!

Dočim se dakle trojednoj kraljevini predlaže, da pram svomu kralju i odnosno carevini stupi u odnošaj sasvim novi, nemože se reći, da je ovo drugi sabor, komu je povjerena zadaća urediti državo-pravni odnošaj trojedne kraljevine naprama cjelokupnoj carevini austrijskoj, već se mora reći, da je ovo drugi sabor, od kojega njih. veličanstvo naš premilostivi kralj zahtieva, da jedan dio cjelovite kraljevine hrvatske sklopi novi, ili ako se hoće, da promieni obstojeće medjusobne državne ugovore, a to načinom neutemeljenim niti u našem starodavnom ustavu, a neobičajnim na koliko mi je poznato, niti u ikakvoj ustavnoj državi; jer nam se predlaže gotov zakon, da ga prihvatimo, umjesto da nam se predloži, da izradimo način, kako bi naš starodavni ustav obzirom na sobstvenu korist prilagodili uvjetom jedinstva i cjelokupnosti monarkije i učvrstili velevlastni njezin položaj.

Visoki sabore! Adresu ja smatram ili kao odgovor na prestolni govor, opravdajući nutarnju i izvanjsku politiku vlade iza posliednjega sabora, i kao takov može biti izrazom ili povjerenja ili nepovjerenja proti pravcu obstojeće vlade; u tom slučaju mi nismo; ili je adresa komitiva zaključakah saborskih o kraljevskih predlozih, tumačeća pravac, koji je sabor na učinjene zaključke vodio; u tom slučaju pako nemože biti sastavljena prije, nego li se kraljevski predlozi meritorno neriešė po saboru.

Adresa, o kojoj se vodi sada debata, sadržava na kraljevske predloge meritornu izreku, na koju po saboru ovlašćena nije, izreku, kojoj se sabor god. 1861. protivio, a ovaj ju još prihvatio nije; ona bo jednom riečju prihvaća temeljnu misao listopadske diplome, a dokazuje shodnost zajedničkoga razpravljanja skupnih svim provincijam državnih posalah iz mogućnosti, što sada sve te zemlje i provincije uživaju ustavna prava. A ja ću na taj argumentum reći samo to, da bi mnoge pokrajine, a imenito ona poglavita čest trojedne kraljevine Dalmacija, morda zadovoljnija bila pod absolutizmom Bachovim, nego li uzrokah imadijaše zadovoljnom biti pod ustavnošću proizišavšom iz listopadske diplome. Znam ja to dobro, kako sam već i prije glede jedinstva i moći monarkije natuknuo, da nije tomu kriva dobra nakana nj. veličanstva, nu kada mi bude tko dokazao samo jedan slučaj, gdje je austrijska vlada radila onako, kako vladarska rieč obeća, onda ću i sina si zaklinjati, da vjeruje do smrti u mogućnost ustavnoga života u Austriji!

Poslje kako dakle ova adresa jednom riečju prihvaća listopadsku diplomu, većina odbora neusudjuje se izreći, što manjina u svom izpravku, dosliedna prihvaćenom načelu, javno očituje, najme da se u potanko precisiranje ovih posalah, koji su u ostalom u listopadskoj diplomi točno označeni, i u pobližje opredjeljivanje forme, s kojom bi se isti razpravljati imali, upustiti neće; već kaže, da se u meritorno uredjivanje državopravnoga odnošenja trojedne kraljevine naprama carevini upustiti neće, dok kraljevina Ugarska neodgovori na čl. 42. našega sabora od god. 1861. Ako poslie prihvaćenja bitnosti to meritorno uredjivanje nije uredjivanje forme, onda je većina odbora iznašla, na što nitko pomislio nije, da svaki čovjek ima dvie duše.

Gospodo zastupnici! Primiv nazočnu adresu, pravno bi prekinuli odnošaj naš pram našem kralju, ustanovljeni u saborih god. 1527. i 1712. i sklopili bi novi državopravni ugovor sa našim kraljem; jer primiv listopadsku diplomu nebi se više radilo o drugomu, van kako da se izmišljeni skupni njeki interesi skupno rješavati imaju, a kako drugačije nego u skupnosti, zvala se ova Reichsrath ili Centralparlament ili kako mu drago; do imena, mislim, može nam malo stajati.

A niti za tu malenkost nestavlja se uvjetom uzajamnim povratak cjelokupnosti zemljištne i političue trojedne kraljevine; već se to samo prosjaći o čemu se već i kralj u načelu izreče.

Iz navedenih dakle razlogah ja se očitujem toli proti adresi većine odbora, koli i proti izpravku manjine.

Glede njeke adrese po gosp. Stojanoviću kao članu odbora predložene, moram ja očitovati, da adresu nemože predložiti, van većina odbora po saboru u tu svrhu imenovanoga, a manjina kao i pojedini članovi odbora, onda pojedini zastupnici sabora mogu predložiti samo izpravke. Smatram dakle tu adresu kô da je nebi bilo.

Za slučaj da bude primljena adressa odbora pridržavam si pravo govora takodjer prigodom specijalne debate o njoj.

Za slučaj dakle, da adresa odbora u načelu nebude primljena, predlažem, da se za sastavljenje nove adrese imenuje drugi odbor, nu ovomu precizira pravac, kojega se ima držati, najme, da se njih. veličanstvu premilostivnom kralju odgovori, da će se sabor ovaj držati stanovišta u pogledu državopravnih pitanjah zauzetoga po saboru god. 1861. dotle, doklam trojednoj kraljevini nebude povraćena podpuna cjelokupnost zemljišna i politična, i da kraljevski predlog odnoseći se na uredjenje državopravnoga odnošenja trojedne kraljevine naprama cjelokupnoj carevini nemože uzeti u pretres dotle, doklam kraljevina Ugarska neodgovori na čl. 42. našega sabora od god. 1861.

Glede krunjenja obstoji zaključak saborski od g. 1861.

Dr. Antun Starčević: Poradi bolesti moram biti kraći, nego li želim i nego li sam bio nakanio.

U državah, u kojih zakon obstoji, saborska adresa nije drugo, nego osuda naroda o vladanju.

Jer gdje zakon stoji, tu je razlika medju zakonom, medju vladom i medju vladarom.

Zakon bo je izražena volja narodah, sabor je odbor naroda, vlada je odbor sabora, vladar je prvi državljanin, koji i sam izvršiva, i pomoćju vlade bdije, da i svi ostali izvršivaju zakon.

U takovih državah vladar je svet, na koliko se drži zakona, nu tu je isto tako sveta i vlada i drugi svatko, svačija bo svetost mjeri se istom mjerom, kojom i zakonost njegova.

Kada dakle vlada sazvanu saboru, to će reći narodu, daje račun o svojem postupanju, kada mu odkriva svoje nazore i osnove o budućoj koristi ili potrebi domovine, tada vlada stoji pred svojim sudcem.

To izviešće vlade o svojem ponašanju i o svojih namjerah zove se priestolan govor; opazke, sud sabora o tom izviešću, zove se adresa saborska.

Odtuda, gospodo, biva, da adresa drugda u istinu samo ponavlja priestolan govor, a drugda i sama njezina sduha ruši vlade, vladare i priestole; odtuda, gospodo biva, da su u saborih, u kojih doista sjede zastupnici naroda, najžešće prepirke upravo oko adrese.

Tu bo se radi o izvršivanju zakona, a to je za mnogo znamenitije, nego li isti zakon. Jer manje je zlo neimati posebau zakon, nego li zakon neizvršivati; bijaše i ima državah srećnih bez ovoga ili onoga zakona, nu nebijaše, nije srećne države, u kojoj se volja naroda gazi ili samo prezire.

Manlij Kapitolinski, muž najzaslužniji za Rimljane, poradi same nedokazane sumnje, srušen je s Tarpeje, a krvolok Sula i nasljednici mu šetahu se kraj one Tarpeje bez svakoga straha, i to u supor svim svojim i javnim opačinam. Zašto to tako biva? Zato, gospodo, jer se za Manlija izvršivao, a za Sule i drugovah mu gazio zakon rimski.

Za Stuartah bijahu zakoni Englezke isto tako sveti kako i za Vilelma Oranžkoga i njegovih na priestolu nasljednikah; nego Stuarti, dok ih Englezi nelišiše priestola, gaziahu prava i zakone Englezke, a onaj Vilelm i nasljednici mu, kojima se nerači odići putem, kojim odoše Stuarti, štova i štuju zakone Englezah.

Evo što će reći zakone izvršivati, što li zakone gaziti. — Kod adrese slažu se i razstaju političue stranke, koje u državi slobodnoj nisu drugo, nego čeda i zastupnici javnoga mnenja, a javno mnenje nije drugo, nego sud naroda o stanju svoje domovine, o svojih javnih poslih. To mnenje vazda se dade razdieliti na dvie glavne stranke: jedna je stranka, koja teži da narod uzdrži ono, što već ima, druga stranka nastoji, da narod još više dobije.

U tom pogledu, kako je kod nas?

Mi, gospodo, imamo zakone, koje sila gazi, a u životu kod nas neima zakona osim samovolje, neima političke stranke osim ciela naroda i njekoliko čeljadi, koja gleda, da joj tudjinac u njezinoj domovini njezina kruha zalogaje dieli; kod nas neima javna mnenja osim vike i piskaranja ljudih što prodanih što na prodaju; kod nas neima težnje osim da se onoga nevoljničtva izhodimo, jednom riečju, kod nas neima ništa osim pogažena zakona i osim sužanjstva — mi nedobismo priestolan govor, i s toga kod nas, govoriti o adresi saborskoj, isto je, što govoriti o kupovanju bez prodavanja ili o uzdarju bez dara.

Što bismo, dakle, sastavši se bili morali učiniti?

Po mojem mnenju, ništa drugo, nego braniti ugovorna sveta prava samostalnosti naše domovine.

Ja vjerujem, gospodo, da svi imamo jednaku zakonost jednaku ljubav prama nj. veličanstvu; nu ja znam, da ima zakonosti i ljubavi, koje škode i narodom i vladarom.

I Bourboni, gospodo, imadijahu poslušne sabore i oni imadijahu saborske većine; još godine 1819. izdade većina francezkoga sabora zaključak, hoću da rečem zakonski članak, kojim se u progonstvo tjeraju svi oni, koji bi se usudili govorit ili radit, da se ona vlada, da se ondašnje stanje promieni. Pak i tako, taj zaključak ne samo da nije Bourbone od propasti obranio, nego je upravo on sa sličnimi ustanovami uskorio propast Bourbonah.

Braneć prava Hrvatske ja bi pretresivao poglavito ukaz 8. studenoga 1861., i onaj 2. lanjskoga studenoga.

Neznam, tko gradi ukaze, koji nam se šalju, nego siguran sam, da njegovo veličanstvo neima o naših javnih pravih nazore ni pojme, koji se u tih ukazih razvijaju.

Ja bi se morao pozvati na množinu tih pojamah i nazorah, pak bi morao tu množinu i pretresivati. Ovdje je mjesto i vrieme, nas svih bijaše dužnost to učiniti. Nego ja sám, jer nemogu bez saveza ništa izcrpiti, morati ću u svrhu obrane pravah naše domovine samo njekoje točke nacrtati.

Evo, gospodo, odmah na početku ukaza 2. studenoga 1865. stoji, da je njegovo veličanstvo, kao car austrijanski, isto tako i kralj hrvatski, po milosti božjoj; i da mu je providnost povjerila državu od narodah.

U drugih obstojnostih, ja bi to zamučao. Jer znam, da se tako piše ne samo car ruski, kojega naprama Rusom nikakav ugovor neveže, nego i duźd mletački podpisivao se: po milosti božjoj načelnik Mletakah, pak i tako znamo, da onaj duźd mletački po milosti božjoj mogaše samo dihati i to dok su mu Mletčani dopušćali. (Smieh.) Isto tako piše se i kraljica Englezke, pak čujemo, čitamo, da ona i zapovieda ne samo vladi englezkoj, nego i istomu saboru Englezah, ali vendar, ona nemože zapoviedati, u istinu, ona nezapovieda ni svojemu kočijašu.

Kako je u tom pogledu kod nas?

Mi znamo, da imamo sveta prava, koja su silom pogažena; znamo da nije nikakova providnost, nikakova milost božja, Hrvatsku nikomu povjerila, nego da otci naši slobodnom voljom naroda, počev od Ferdinanda I. pak do Ferdinanda V., iz prejasne obitelji Habsburgah izabiraliu svoje vladare; (Živio!) znamo da uvjet svih izborah bijaše taj: da mi izvršivamo dužnost podložnikah, a da naš kralj izvršiva svoju dužnost štujuć i obdržavajuć prava naše domovine.

S toga, da bi ja bio državljanin zemlje, koja naprama prestolju neima ugovorna prava, ja bi nad onimi riečmi ukaza plakao, pak bi se tješio onom istinom, da nepravedni vladari ostadoše, koje bez glavah, koje bez prestoljah, i da to sve biva po milosti božjoj; ja bi se tješio istinom, da milost božja ostavlja vladare onaj čas, kada ih ostavi ljubav narodah, a ovo biva, dok vladari zanemare korist narodah.

A da bi ja bio Englez, da bi prava moje domovine u životu bila, ja bi se nad onimi riečmi ukaza samo smijao, ter bi rekao da je to starinski običaj, koji niti komu škodi ni koristi.

Nego sin zemlje, u koju je despotizam uveden i uzdržava se proti njezinim najsvetijim pravom ugovornim, sin domovine, u kojoj samovolja s groba naše zakonite slobode i sreće tlači i ubija, ja sin Hrvatske, koja napram obitelji Habsburgah ima ona ista prava, koja ima Englezka naprama svojoj vladajućoj obitelji, ja, gospodo, u ovih obstojnostih, bez svetčana prosvjeda propustiti one rieči ukaza, smatram za isto, što priznati, da nas samovolja može šišat, derat, davit, našu domovinu pustošit i robit, kako se samovolji svidi, i da samovolja za to nam nije dužna račun ni odgovor davati. Tu neistinu, tu sablazan ja neću nikada priznati.

U ovom ukazu kaže se dalje, da ima njekakovih posalah državnih, koji da se jednako dotiču svih austrijanskih zemaljah.

Kažite mi, gospodo, koji je austrijanski narod priznao te posle za svoje? Koji je narod nas pozvao, da te posle s njime zajednično rješavamo? Koji je narod obrekao da će te posle rješavati dulje nego li ga budu stezali verige sužanjstva? Gospodo, bez obzira na pravnu ništetnost ja bi se stidio budi s kime i dogovarati se, a kamo-li ugovarati o trećemu, bez da ovaj treći svoju slobodnu, svoju pred pravom valjanu izjavu o predmetu ugovaranja očituje. (Živio!)

Isto tako kaže se u ovom ukazu, da nam se šalju dva ukaza, onaj 20. listopada 1860. i onaj 26. veljače 1861. g. za da prije svih onih pitanjah riešimo te ukaze.

To se mnogomu čini mala stvar. A ja vam kažem, da upravo u tih riečih, u riečih, „prije svih inih pitanjah" leži, da tako rečem, duša našega ustava, duša naše zakonite slobode. Tu je pitanje o saborskoj iniciativi, pitanje, tko ima pravo zakone predlagati, je-li sám narod, to će reći sabor, ili sám vladar, ili, kako no biva u Francezkoj za Ludovika Filipa, i sabor i vladar?

Ako samo jedna strana ima pravo zakone predlagati, naravska je stvar, da se samo njezini zakoni razpravljaju i najprije i najzad.

Nespodoba je to pravo dati i saboru i vladaru. O toj nespodobi, o tom načelu neće mi se, nemogu ovdje umovati, nego ću samo kazati povjestničke učine.

Prvi ustav, koji je sustavno načinjen, jest ustav francezki iz godine 1791. Tu sabor znajući snagu iniciative pridrža iniciativu sebi, a kralju ju zabrani. Sav uspjeh, što ga je narod francezki, u onih nada sve burnih vremenih imao, valja pripisati iniciativi, valja pripisat okolnosti, da je narod mogao zakone kad, koje i kako se njemu svidjelo graditi.

Napoleon I., kao što mu narod povjeri svoju slavu i sreću, znajući, što je iniciativa, u svemu je lakše popušćao nego li u njoj. I njegov neizmjeran uspjeh stoji ponajviše od iniciative.

Znamenitosti iniciative uzrok je da iniciativu posvojiše Bourboni, da Francezi od godine 1815. pak do 1848. nemogoše nijedan zakon načiniti, osim ako je i kako je prestolje htjelo, iniciativu su Francezi oružjem morali dobiti, ter kada se kaže, da su mnogo dobili, tada se najveći dobitak razumieva pod iniciativom.

Naši vladari, do njegova veličanstva Franje Josipa, niti su imali iniciativu, niti su se njom služili: ugovor, prije nego li bijaše pogažen, nad-a sve znamenit, tako zvana sankcija pragmatička, niti je predložena saboru hrvatskomu ni onomu Ungarije. Za ukloniti se nesporazumljenju, valja razlučiti predlaganja od prava predstavljanja, ili da tako rečem, od prava preporučivanja zakonah. Jer bez dvojbe, vladari imaju ne samo pravo, nego upravo i dužnost, saboru predložiti sve, što sciene da je potrebno ili koristno državi. Ali to predstavljanje biva samo u obće, pak od sabora stoji da-li će one potrebe ili koristi priznati, ter ako jih prizna, kako će im doskočiti, ili kako će ih pribaviti. To osobito predstavljanje ili preporučivanje sasvim je drugo nego li ovo predloženje kod nas, gdje se hoće da te ukaze prihvatimo, da te izmišljene zajedničke posle prigrlimo, jednom riečju, gdje nam se ukazi već paragrafirani, bez našega znanja i privoljenja sastavljeni, narivavaju za da ih primimo.

Znam, ovdje ima muževah, koji mniju, da je moći pravo iniciative dati saboru i vladaru, tako je to na priliku, kažu, u Englezkoj.

Ali tu je velika razlika. U Englezkoj je sve drugačije. Englezi drže za sveto da su oni svi, mužko i žensko, staro i mlado, bogato i siromašno, da su velim, oni svi u saboru. Na tom temelju stojeć, Englezi neproglašivaju zakona kroz novine ili drugačije, što ostali narodi rade. Englezi bo drže da što biva pred njihovim saborom, da to pred cielom En-

glezkom. I bez toga vlada englezka nije drugo nego odbor sabora, ter dosliedno što ona radi, smatra se da radi sabor, da radi sav narod.

Da bi mi ovaj čas zdravlje dopušćalo, ja bi o iniciativi obširnije govorio, nego evo nemogu više van kazati: ako odpustimo iniciativu, odpustili smo sve; da mi tko ponudi, hoću li najbolji ustav bez iniciative ili ću najslabiji ustav s iniciativom, ja bi probao makar najlošiji ustav, samo ako on daje saboru iniciativu. Najpodpuniji bo ustav bez iniciative nevriedi ništa, nejhrdjaviji s iniciativom, može se razviti ter postati podpunim.

Iz ukaza 8. studenoga 1861. moralo bi se pretresti više točakah, nu ja ću samo onu rieč, kojom se kaže, da su otci naši godinah 1527., 1712. i 1848. naša javna prava mienjali na korist prejasne obitelji Habsburgah. To je istina, da naša javna prava nisu nikada mienjana, nego su onih godinah uporabljivana na korist one prejasne obitelji, a za čudo svaki onaj put mienjalo se stanje naše domovine, i to vazda iz zla na gorje. Tu istinu, gospodo, bilo bi vriedno u odgovoru na Nj. veličanstvo nada sve naglasiti.

Da nacrtam čine i dogodjaje tih triuh po Hrvatsku nada sve nesrećnih dobah.

Godine 1527. bijaše stanje, u kratko, po prilici ovako:

Kako više putah prije i poslje, tako i s početka XVI. vieka radilo se o zajednici, koja imadiaše Turčina iz Evrope protjerati. U toj nadi kraljevina Hrvatska nehtjede s Turčinom mir učiniti, kadno ga s njim učini kraljevina ugarska, nego Hrvati vojevahu na Vrbasu, na medji ondašnje Hrvatske. Dokaz, da je naša domovina neodvisno od Ugarske i ratovala i mir sklapala.

Ta zajednica sbilja podje za rukom papi Leonu X. Tu bude ustanovljeno, da Španjolska udari na Dardanele, da Francezka navali na Albaniju, da car Njemačke Maksimilijan provali kroz Hrvatsku, ne i kroz Ungariu, ova bo bijaše s Turčinom u miru. Napokon papa imadjaše nahrupiti, gdje mu se najpriličnije svidi. (Smieh.)

To je uzrok, da još za živa našega kralja Ludovika II. bijaše u Hrvatskoj španjolske i njemačke vojske, koja bijaše pri ruci, za da na Turčina uzmogne napasti, dok joj se znak dade.

Medjutim umni car Maksimilijan, španjolski Karlo I., zavadi se sa francezkim Franjom I. poradi krune carstva njemačkoga, papa ostade osamljen, ter povuče roge, a Hrvati ostadoše sami na pogazu razjlućena Sulejmana velikoga.

U to Magjari, tudjim podticanjem, zagriznuše u Turčina, Sulejman veliki dodje, pak imadosmo bitku Mohačku.

U tom stanju, samo ona stranka Hrvatah, koja vjerova, da će Habsburgi pročerati Turčina barem iz Bosne, samo ta stranka izabra Habsburga Ferdinanda I. za našega kralja. U toj stranci bijahu najodličnije obitelji hrvatske, na čelu im Krčki-Frankopani i Šubić-Zrinski; ove bo obitelji imadjahu neizmjerno imanje u onih zemljah, što no ih je Turčin zauzeo.

Dakle, gospodo, u nadi da će Habsburgi Turčina barem odmaknuti od medjah Hrvatske, u toj nadi, koja bijaše obećivanji hranjena, izabraše otci naši Habsburgah na prestolje naše kraljevine. Pa što se dogodi? Premda narod neodstupi ni za dlaku od svojih pravah, premda naša prava nisu promienjena ni malo, nego samo, jer onaj korak učiniše otci naši, evo kako se promieni stanje naše domovine.

Ona španjolska i njemačka vojska, koja bijaše u Hrvatskoj, i koja moraše Turčina tjerati, okrenu oružje proti Hrvatom. Erdelić, biskup zagrebački, piše, da je ona vojska u kratko vrieme malo manje zla i nesreće učinila Hrvatskoj, nego li neprijateljska, iskreno neprijateljska vojska Sulejmana velikoga.

Turčin prevali Vrbas, zauze nemalo cielu našu domovinu, ter sastavi svoje dobiće sa našim morem.

Naći ćete i u knjigi g. Kukuljevića, izdanoj pod naslovom „Jura regni," da otci naši kao danas izabravši Ferdinanda I. za kralja si, već sutra počeše plakati proti nevjeri, proti izdaji, proti neobdržavanju rieči i ugovora. Od onda, gospodo, kako plakahu oni i njihova djeca, bez prestanka tako plačemo i mi danas. (Živio!)

Obitelji, koje učiniše Ferdinanda I. kraljem Hrvatske, propadoše tako, da njih nijedna danas nepotiče. Načelnici, Zrinski i Frankopani podavljeni su, a sav njihov grieh bijaše, da bijahu bogati i da ljubljahu svoju domovinu i njezinu slobodu.

O godini 1712. imalo bi se i više igroznijih činah napomenuti. Evo u kratko, kako tu bijaše.

Rat poradi nasljedstva španjolskoga bijaše u plamenu.

Mladić Franjo Rakićki uteče iz tamnice austrijanske, ter pozva narod na oružje za oslobodjenje svoje domovine. U svojem proglasu on kaza, da je iz javnih, iz službenih spisah dokazano, da Austrija svake godine pod koje kakovimi imeni više daće s naroda sadire, nego li je Turčin kroz pedeset godinah sadro; on kaza, da pučanstvo, za uteći progonstvu i deračini, bježi u Tursku; to bježanje u Tursku bijaše, gospodo, jedan izmedju glavnih razlogah, da je uvedena granica, koje svrha bijaše zabranjivati ono bježanje. Franjo Rakićki u onomu proglasu kaže i strašnijih istinah.

Možda bi tko rekao, da Franjo Rakićki bijaše buntovnik, ter da je, što no se veli, iz muhe učinio medjeda.

Ali imamo iz onih vremenah i drugoga pisca, muža, o kojem neima nikakove sumnje. To je dobrijan, koji da bi ovdje bio, s vami bi priznao zajedničke interese, to je Parchitius, koj u svojoj kroniki prikazanoj caru Leopoldu, pod godinom 1690. piše ovo: Kad no vojska austrijanska udari na Tursku, ter zauze Srbiju i Bosnu, tada pučanstvo tih zemaljah neviklo jarmu sužanjstva, uteče se k Turčinu, ter ga zaklinje u ime Boga i sve svetinje, neka dodje i neka ga obrani od onih neprijateljah i tlačiteljah. Ono pučanstvo gospodo, do onda bijaše oko trista godinah pod Turčinom, pak itako slušajte iz ustah dobrijana austrijanskoga, ono pučanstvo još nebijaše dozrijalo za onaj jaram sužanjstva, koji ga je pod Austrijom čekao.

Imena sjajnih obiteljih hrvatskih, imena Zrinjski i Frankopan, bijahu promienjena u Gnad i Krajeberg, ter kao što se ona imena opet povratiše, narod hrvatski znadijaše, da je tim obiteljem odzvonilo.

I sbilja, dva sina Nikole Zrinjskoga-Čakovačkoga, odvučena u Beč, za da tamo budu odgojena, izčeznuše bez da se zna, kako ili kamo. Otac njihov bijaše s Ludovikom XIV. oseban prijatelj, ter su njih dva medju se i dopisivala.

Ime i junačtvo hrvatsko bijahu tako na glasu, da se lahko konjaničtvo francezko zvalo „Hrvati;" cviet pješačke vojske francezke, vojna odličnija i od današnje carske garde bijaše jedna pukovnija, koja se zvala „Hrvati," pa Ludovik XIV. glavom bijaše njezin zapovjednik.

Dakle, u to vrieme, gospodo, kad no nemalo ciela Evropa bijaše proti Francezkoj, u to vrieme, kad no Austrija bijaše ne samo zapletena u rat nego i poništena i skoro sru-

šena, u to vrieme, gdje Hrvati imadijahu liepu i laku priliku, da se oslobode, u to vrieme primiše otci naši tako zvanu sankciju pragmatičku.

Ni tada, gospodo, nepromieniše otci naši svoje javno pravo, oni nimalo nepopustiše od svoje narodne samostalnosti. Nego i tada promieni se stanje naše domovine.

Od onda bo je uvedena granica, od onda je ime kraljevine hrvatske izpušćeno iz nadpisa novca i iz drugih javnih spomenikah.

Izmedju obiteljih, koje radijahu za sankciju pragmatičku, još se samo jedna drži, ostale su što propale, što živu na prosjačkom štapu.

Godinu 1848. doživismo i preživismo, znamo da se ni onda neodrekosmo nimalo naših pravah. A je li se i onda promienilo stanje u našoj domovini? Razgledajmo se, gospodo po njoj, pa vidimo, na što smo došli i kako nam je.

A kako su nadarena ona dva muža, koja g. 1848 vodijahu naš narod, Josip Jelačić i Franjo Kulmer, kako je s timi muževi, koji najviše učiniše, da se Austrija obrani od propasti? Znamo, kako i ta dva muža dovršiše, znamo, da je i na njih pala nesreća, koja i prije njih na sve Hrvate, koji su se zauzimali za Austriju.

Gospodo, ja vam to nespomenuh iz drugoga razloga, nego za očito pokazati vam moje političko stajalište. Ja vam kažem, da izvan povjestnice, izvan života, ništa nepriznajem za siguran, za stalan temelj politike. Ostali temelji, crpljeni odkuda komu drago, po mojem sudu nisu, nemogu biti drugo nego pokušaji. Gdje se radi o naših glavah, tu je prosto svakomu pokušavati, što mu je drago, nu gdje se radi o pravih domovine, tu nije mjesto pokušavati, tu nije drugo nego držati se sigurna temelja.

Dakle s ovoga mojega stajališta, u ime naše tristo četrdeset godišnje povjestnice u Austriji, ja vam kažem: Austrija je vazda jedna te ista, ona niti se mienjala, niti se mienja, ja vam kažem u ime povjestnice, da se despocije nepopravljaju nego propadaju.

Za pogibelji, svaki korak ove vlade zaudara po obsjeni, poslije pogibelji svaki njezin korak bije po osveti. U pogibelji je ona janje umiljato, kojim možeš sve što hoćeš; izvan pogibelji postaje iz onoga janjeta biesan vukodlak, koji s reda davi sve, što je pred njim, sve što može, i prestaje daviti samo onda, kada opazi, da mora njekoga ostaviti za da joj robuje i da štibre plaća. Dok je Austrija izvan pogibelji, u njoj, gospodo, najtežje onomu, tko joj je najviše dobra učinio.

Nisam naumio, i onako nemogu pretresivati druge točke, koje bi, se po mojem mnenju, morali u odgovoru razbistriti. S toga ću zaključiti razmatranje o onih ukazih samo ovom opazkom.

Čujem i u ovoj dvorani, i izvan nje vapiti, da je malo nas Hrvatah, da smo siromašni, da smo iztrgani. To je istina. Nego tko je tomu svemu kriv, tko je učinio nam sve to i tko nam to sve i danas radi. Tko drugi, gospodo, osim same Austrije?

Pokažite mi, da je što takova učinio Turčin u kojoj zemlji, koju je on oružjem oteo, pokažite mi budi samo jedan grieh naroda hrvatskoga, neću reći naprama samoj prejasnoj obitelji Habsburgah, nego makar naprama toj vašoj Austriji, pokažite mi ga, gospodo, pak ja sam ovaj čas s vami. (Živio!)

Kada dakle vičete proti ovoj nevolji Hrvatske, kada velite, da ištete lieka proti njoj, pak se supor prošlosti i sadašnjosti tako još zauzimljete za Austriju, vi nerabite drugo, nego kažete: Vuk je ovce klao i kolje, dakle treba vuka učinit ovčarom. (Živio!)

Čuo sam govorit o mojoj zasukanosti, od koje da Bog svakoga oslobodi, čuo sam kazivati, da ja nebi htjeo ugovarati ne samo s Austrijom, nego s nijednom vladom, koja nije Bog zna kako slobodna i u skladu sa svojim narodom.

To je mnenje o tih mojih nazorih, bez svakoga temelja.

Da me danas ovdje upitate: Hoćeš li ugovarati s Rusijom? Ja bi vam odgovorio: Hoću, gospodo. Zašto?

Zato, jer znam, da ima zemaljah, poimenice Finlandija, ima, velim zemaljah na Baltičkom moru, koje zemlje, došav pod Rusiju, donesoše stanovita prava o svojoj osebnosti. Ta prava, bez da bijaše dužna, Rusija priznade i do danas ona nije nijedno njih pogazila, nijedno povriedila.

Velite: Rusija je zatrla ustav Poljačke. To je istina, nego zato može Rusija barem obsjenu navesti, Rusija može reći, da su Poljaci proti njoj bili buntovnici, pak da ih je ona pedepsala. Nu, i bez svake obsjene, ja vam opetujem, Rusija nije pravo medjunarodno nijednoga svojega naroda pogazila, njoj su ta prava sveta, premda ju ugovori na štovanje tih pravah nestežu, a većinom ona, naprama svojim podložnikom, neima ugovornih pravah. Kod nas je drugačije.

Upita li me tko: Hoćeš li ugovarati s Pruskom? Hoću. Zašto?

Zato, jer s početka XVII. vieka izabra kanton Neufchatelski za svojega vladara ili souveraina, vladajuću obitelj Prusku. Onaj kanton pridrža i uslovi stanovita prava o svojoj samostalnosti. Ta prava nije Pruska nikada pogazila ni povriedila, pak tomu je desetak godinah, Neufchatel se Pruskoj oddružio bez mutnje i neprilike, oddružio se u prijateljstvu, u kojem se i sdružio, od njegove bo volje samo i slobodno stajalo je sdruženje i razdruženje. Tu volju, svetost ugovora, Pruska je štovala i proti istoj sebi.

Pitate: Hoćeš li ugovarati s Francezkom? Hoću, gospodo. Zašto?

Zato, jer znam, da već tisuće godinah stoji u Pireneah državica Andora. Ta državica stoji u stanovitih medjunarodnih odnošajih naprama Francezkoj. Te odnošaje Francezka ne samo da je vazda sveto obdržavala, nego ona bi i branila Andoru proti pokušajem Španjolske.

Ali, da se nemučimo dulje. Pitate me: Hoćeš li ugovarati s Turskom? Hoću, gospodo (Smieh.) Zašto?

Zato, jer znam, da oko 500 godinah stoje pod Turskom rumunjske kneževine, i znam da Turčin nije nikada uvriedio ni pogazio ugovorna prava onih zemaljah. Ondje bijaše bunah, prevratah, pak Turčin je krivce podavio, ma narodu je on vazda uzdržao ugovorna prava narodne samostalnosti. Znam, da u Albaniji takodjer danas ima nomadah, Bog zna koliko, i da ti nomadi stoje naprama Turskoj u onom istom pravnom stanju, koje su uslovili, kad no su po smrti Jurja Kastriote pod Tursku došli. Tu neima ugovorah, tu neima ni rieči zapisane, pak tako tu sve stoji danas, kako je od njekada stajalo.

Eto, gospodo, ja ću ugovarati sa svakom vladom, nu neću s onom, koja ugovor sklapa, samo da ga uzmogne pogaziti, koja u rieči ni u prisegi negleda o drugom, nego da oskvrne vjeru i da pogrdi Boga, ja neću ugovarati s vladom, kojoj osim vlastite sebičnosti ništa nije sveto.

Predsjednik: Nemogu na ino, nego da govornika opomenem, da rieči, kojimi se služi, nisu udešene sasvim

prama mjestu, gdje su izražene. I sloboda ima svoje granice. Molio bi dakle gosp. govornika, da se medju nami, koji smo narod monarkičan, i koji osobu vladaoca kao svetinju štujemo, malo drugimi izrazi u tom pogledu služi.

dr. Starčević Antun: Molim, gospodine predsjedniče, meni je osoba kraljeva sveta, i možda svetija nego ikomu: ali vlada meni nije sveta. Ja ću se dakle služiti slobodom govora, dok mi to nebude zabranjeno.

Predsjednik: Ja opominjem samo na dnevni red.

dr. Starčević Antun: Govori se takodjer, i u ukazih onih, i drugdje o jedinstvu Austrije. Gospodo, budućnost bude pokazati, tko ima pravo, a ja vam sada kažem, da je tu misao o jedinstvu Austrije, zakleti neprijatelj obitelji Habsburžke zabio toj obitelji u glavu.

Jedinstva u Austriji, drugoga nikada nije bilo osim jedinstva u ljubavi naprama vladaru. Narodi, koji stoje pod žezlom Austrije, niti su imali, niti imaju, niti budu imali drugi živalj, drugi uvjet jedinstva osim onoga u ljubavi za vladara. O tom, po dinastiju nada sve pogibeljnu jedinstvu, do god. 1848. niti se radilo, niti se govorilo. Jer ono, što se vazda pokazivalo i što njekoji drže za pokušaje o sjedinjenju svih austrijanskih narodah, ono, gospodo, nebijaše drugo nego nastojanje vlade, da prava svih narodah posvoji, da posle svih narodah u svoje ruke dobije. A da se do god. 1848. u Austriji ikada mislilo ili snovalo, ikojemu a kamo li svima narodom predati razpravljanje kakovih posalah državnih, da se mislilo ili snovalo svezati u kakovih poslih zajedničkih narode Austrije, to je stvar, za koju povjestnica nezna, koju državnik nemože ni pomisliti. Sada, to bivše jedinstvo, bi li se dalo povratiti ili učvrstiti, ja neznam. Nego ja znam jedan povjestnički učin, koji, je li, nije li istinit, odgovorite mi kad me čujete. Taj je učin: dok se u Austriji znalo i govorilo o različnih narodih i zemljah, dotle se u Europi znalo za jake Habsburge, a odkako se govori i radi o jedinstvu Austrije, odtada Habsburgi bijahu primorani zvati u pomoć ruske bajonete, i to za uzdržati se proti svojemu narodu, odtada propada stanje i narodah i dinastije, od dana do dana na gorje, i sva je prilika, da bude iz toga propadanja sliediti razsutak, osim ako bi bilo još moguće naći liek proti toj propasti. Nu taj liek nikada nemože biti u nastojanju oko jedinstva; iskreni, umni prijatelji dinastije nemogu raditi o tom jedinstvu, oni nemogu trpiti se, da svežu na priliku Erdeljca s Tirolcem u poslih, o kojih zajedničnu rješavanju ili pretresivanju nijedan narod ništa nezna, neće ništa da zna.

Recimo, gospodo, da je danas svaki narod Austrije uredjen, kako treba, hoću reći, kako se on sám urediti zna i može, recimo dakle, da je svaki narod Austrije danas i zadovoljan, recimo, da se za takova stanja drži ovaj sabor i da ja medju vami stojim, pak recimo, da Austriji kakova pogibelj zaprieti. Ta pogibelj recimo prieti od strane Rusije, ili Pruske, ili Italije. Ja izpoviedam, da Hrvatska neima nikakav zajednički posao ili interes s Galiciom ili budi s kojom zemljom Austrije. Pak itako, evo kako bi ja danas govorio: ja bi rekao: Hrvati, Magjari, i ostali narodi Austrije, ako se Rusija uzpenje na Karpate, ona će nas jednoga za drugim pozobati. Mi netrebamo ništa od Rusije, mi imamo s našim vladarom sve, što možemo imati, mi imamo naš udes u naših rukuh, znajte dakle, Hrvati, da u Galiciji branite Hrvatsku.

Zaprieti pogibelj od Pruske, evo što bi ja kazao. Hrvati, Pruska nastoji, da postane načelnikom Njemačke, to će reći, gospodarom Niemacah. U tu svrhu ona mora gledati, da iz Njemačke iztisne Austriju. Na to bi mi se možda odgovorilo: nedaj Bože, po nas veće štete, za tu ćemo lako. (Smieh.) A ja bi nastavio: dok Pruska iztisne Austriju iz Njemačke, eto Pruske i na iste pokrajine austrijanske, koje su uda Njemačke. Možda bi mi se na to opazilo: i to ćemo lako pregorjeti. Nu ja bi dovršio i kazao: dok Pruska zauzme ove pokrajine austrijske, evo nas medju trimi vatrami, medju Rusijom, medju Pruskom i medju Italijom, pa, gledajte, kako nas oslabljene, lako i liepo mogu ova tri orijaša medju se razdieliti, ter i u najboljem slučaju po nas, lišiti nas barem našega narodnoga obstanka. Dakle opet, mi smo slobodni, mi netrebamo od nikoga ništa, nego od Pruske prieti nam pogibelj, zato, junaci, hodite i znajte, da u Frankfurtu branite Hrvatsku.

Za neponavljati, ja bi nemalo ovako govorio i onda, kada bi Austriji pogibelj zaprietila od Italije.

Tako bi ja, gospodo, govorio, kad bi svi narodi Austrije bili slobodni i srećni, a bi li taj moj govor imao uspjeh, to vi možete razsuditi, promotriv, da samo kroz slobodu i sreću svih svojih narodah mogaše obitelj Habsburgah osigurati svoj obstanak. Braneći svaki sama sebe, branili bi se svi ovi narodi medju se, a to će reći, svi bi branili dinastiju, svi bi stajali u pravom jedinstvu.

Gospodo, možda bude doći vrieme, gdje ćemo čuti poziv u tu svrhu. Medjutim ja sudim, da zvati narode, neka brane svoje današnje stanje, isto je, što sliepcu namigivati, pače još ludje, to bi znamenovalo pozvati čovjeka, koji je u verigah, neka si sám svoje verige učvršćuje. Ja sam uvjeren i bojim se, da će svaki takav poziv ostati bez žudjena uspjeha.

Moram se žuriti, da što prije dovršim. Dakle, da u kratko kažem moje mnjenje o tih spisih, koje vi zovete adresami. Sva ta tri spisa jednaka su od slova do slova: u zlu se sva tri slažu, a dobra neima nijedan. (Smieh.)

Nijedan taj spis nezahtieva povratak našega ugovornoga ustava, nijedan neprosvjeduje proti bezzakonju, koje obstoji u našoj domovini, a sva tri ta spisa priznavaju te zajedničke interese. Do ostaloga sadržaja tih spisah ja nedržim upravo ništa.

Jedni se izgovaraju, što te interese priznavaju, kako kažu, samo generalno. Da bi i tako bilo, onda bi bilo još crnije, nego li da ih priznate špecialno.

Gospodo, medju nami ima pravnikah, i u obće, ima muževah, koji će stvar razumjeti lakše nego ja. Evo, dati ću vam jedan primjer, pa sudite, što će tu reći priznati generalno, što li priznati špecialno. Da jednomu izmedju vas tko kaže: ja trebam za moje gospodsko uzdržavanje i življenje svake godine klobukah, haljinah, stan, hranu itd. Ti N. N. priznaj se mojim dužnikom i obveži se, da ćeš mi te stvari nabavljati. Ja sudim, da bi tu gorje bilo reći: ja se priznajem dužnikom tvojim, i obvezujem se nabavljati stvari za tvoje gospodsko uzdržavanje, nego li reći: ja se priznajem dužnikom tvojim, i obvezujem se svake godine tebi davati jedan klobuk, jednu haljinu, 100 fr. za stan itd., po redu. Tu netreba umovati.

Dok su ti interesi, ili kako njekoji ljube, ti zajednički poslovi špecificirani u ukazu listopadskom, dok vi taj ukaz priznajete i primate, dotle je na vašem mjestu i suvišno te posle izbrajati posebice. Jer, kad nekažete, koje te posle i na koliko primate, a koje i na koliko neprimate, dotle uzaludu vam je govoriti, da ih primate drugačije, nego li ukaz

kaže, dotle vam nekoristi, da kazivate, da se nedajete na milost i nemilost ukazah: vi primate sve i onako, što i kako ukaz zahtieva.

Jedni velite, da ćete te posle rješavati s ostalimi narodi Austrije zajednički, drugi, da nećete zajednički. Tu ja nevidim nikakovu razliku: dosta je, da se tko prizna dužnikom i da se obveže plaćati, vjerovniku je to dosta, a kako i odkuda će dužnik plaćati, to spada na dužnika. Makar se ti posli rješavali u Zagrebu, to je sve jedno: vi ćete morati plaćati sve, što obrekoste, a u tih spisih obričete sve što budu ukazi zahtievali.

I bez toga, treba li da idete u Beč za da novci hrvatski i bez vas u Beč dodju? Treba li vas u Beču, za da naši vojnici odu onamo, kamo ih ukazi pozovu? Treba li vas u Beču, za da trgovina naše domovine sliedi zapoviedi ukazah? Treba li vas u Beču, za da diplomacija austrijanska osnuje rate, da nas baci u troške i neprilike? Ja neuvidjam, da bi vas bilo treba u Beču, ili makar gdje, za da se svi ti posli po ukazih obave.

A vi, koji velite, da ćete te posle rješavati s narodi Austrije, vi mi pokažite barem jedan posao, što su ga oni narodi kroz ovo šest godinah riešili, pa zasiecao taj posao ili zakon u diplomaciju, u pjenezje, u trgovinu, ili u vojničtvo. Što ne, i tamo sve biva onako, kako je bivalo prije listopadskoga ukaza i sada sve biva po ukazih i sva je prilika, da će tako bivati ća do kraja. (Smieh.)

Kaže se takodjer da ovaj sabor mora nješto učiniti u tih zajedničkih poslih, i to, jer da je sabor godine 1861. u tom pogledu ostao u njekakovoj negaciji.

Gospodo, još nikada nije sabor postupao pozitivnije nego li je postupao hrvatski sabor god. 1861.

A što je onaj sabor rekao, što li je učinio? Na ove ukaze, koji su i onda, kako i sada bili predloženi, onaj je sabor odgovorio njegovu veličanstvu, da mi neprimamo te ukaze, nego da nam se najprije mora povratiti naš ugovorni ustav, naši zakoni, pa kada se to sbude, da ćemo se dogovarati, nu na zakonitu temelju, i samo na takovu o svih poslih, koje ćemo tada opredieljivati i rješavati. Tko može reći, da je tu kakova negacija, da tu nije najpravilnija pozitivnost? Da bude koji austrijanski sabor na priliku Tirolski ove ukaze odbio, kako no smo ih mi odbili, onaj bi sabor doista bio u negaciji. Zašto? Zato, jer Tirolci, odkako su pod Austrijom, neimaju nikakovo ugovorno pravo, oni neimaju ništa van što im ukazi davaju. Tu dakle zabaciti ono, što ti se nudi, a neimati ništa drugoga, tu je doista gola negacija.

Sabor hrvatski godine 1861. učinio je, gospodo i pametno i slavno, i zakonito, onako riešiv ta pitanja, ter ja sam više nego siguran, da ćete se vi od ovoga vašega postupka težko kajati, vi ćete gospodo, žaliti, kad vam već prekasno bude, zašto niste posve sliedili sabor hrvarski g. 1861.

Da bude na moju, što bi ja bio učinio od tih ukazah, od listopadskoga i od veljačkoga? Ja bi ih bio dao u odsjeke, pa ne kao što bi bili pravilno razpravljeni i pretrešeni, kao što bi bili došli na dnevni red, onda, u ime božje, riešili se ovako ili onako. Ovako ti ukazi uvukoše se u te spise, rješavaju se bez da su pretrešeni, neznam s česa, nego znam, da sve zakonske predmete valja rješivati saborskimi članci. Da se ovakovi predmeti rješavaju u dopisivanju s prestoljem, to do vas još nisam čuo, i čini mi se, da me od vas nitko neće htjeti taj postupak učiti.

Kažu ravno jedna gospoda, da s toga ovako brzo postupate, za da se prištedi vremena, da siromašni naš narod nemora toliko plaćati za troškove sabora.

Vi, koji tako možda mislite, morali biste vikati, prosvjedovati, zašto idu hrvatski novci u Austriju, kojoj, kako ni drugomu nikomu, Hrvatska nije dužna ni kopču plaćati. Na mjesto da to učinite, vi narodu kroz te zajedničke interese navaljujete austrijanske dugove i druge potrebe bez broja.

Ili možda mnijete, da će novci, koje ovdje prištedimo, ostati u narodu, u Hrvatskoj, a da neće kako i sav ostali novac odići u Austriju? Ili mnijete, da narod više plaća, kada je sabor, nego kada nije sabora? I ja plaćam štibru i znam da je ona svake godine veća, pa bio sabor ili ga nebilo.

Ako treba i ako je moguće štogod prištediti, ja sam prvi. a sám doista u tom neću biti, ja sam, velim prvi, koji ću se odreći tih nadnevnicah. Nu onda, neka se te nadnevnice od naroda nepobiru, neka taj novac ostane u narodu, za da narod uzmogne pribaviti si zalogaj kruha ili osoliti žlicu kaše. (Živio!)

Tako bi se, po mojem mnjenju, bilo moralo postupati s timi ukazi. A zašto se njimi ovako postupa? Kazati ću vam pravo uzrok.

Mi smo, gospodo, amo pozvani u tvrdoj nadi, da ćemo priznati zajedničke interese, a po hrvatski govoreć, to će reći, da ćemo proglasiti našu domovinu austrijanskom pokrajinom. Dok se to pitanje rieši, mi smo se ovdje preživili, mi neimamo nikakova prava, osim ona, koja ima Tirolska ili druga krunovina austrijanska.

Ovdje ima muževah, koji mniju, da će oni ugovarati s Magjari, nego nevide, da dok su se svezali s Austrijom, da s Magjari neimaju što rješavat ni o čemu ugovarat. Taj vaš zaključak uzeti će se za riešenje, on će služiti za prietnju proti Peštanskomu saboru. Ako se Magjari, kao što vi učiniste, nebace Austriji na milost i nemilost u ruke, nego ako ostanu na svojem zakonitu temelju, kojega su se držali 1861., dok nisu priznali zajedničke interese, Magjare će Austrija proglasiti buntovnici, pa će se raditi, kako i dosada. Drugi je uzrok toga siljenja onaj, da Magjari neuzmognu za vremena dati odgovor na naš predlog, što smo ga mi g. 1861. člankom 42. učinili.

Godine 1861. raztezalo se to pretresivanje na čedne, pače na mjesec, a to s toga, da bude magjarski sabor razćeran prije nego li primi i pretrese onaj predlog. Sada se žurite u tom poslu, za da mi budemo razćerani prije, nego li nam Magjari odgovore. Dakle pravi uzrok te naglosti jest taj, da postane svako ugovaranje s Magjari bezuvjetno nemoguće.

Da Bog dao, gospodo, jer već nemogu dihati; moram dovršiti, da Bog dao — ter drugi nitko nekazao vam o tom postupku ovo, što ja kazah, da Bog dao, ter osim mene nitko nerekao, a nedošlo vrieme, koje bi mi pravo dalo, nedošlo vrieme, kada ćete svi uvidjeti, da ste tim važnim zaključkom iz ove dvorane stupili u austrijansku pokrajinu, na mjesto da ste se povratili u kraljevinu hrvatsku, još danas pred Bogom i pred narodi zakonito slobodnu i samostalnu.

(Žživio i pljeskanje.)

Robert Zlatarović: Na stol visoke kuće položene su tri osnove za adresu. Osnova većine odbora u tu svrhu sa strane vis. sabora izaslanoga, zatim osnova manjine toga odbora, napokon osnova sastavljena članom toga odbora, g. zastupnikom kotara osječkoga.

Zadaća naša je ta, da opredielimo, hoćemo li koju od ovih osnovah u obće, a koju napose u načelu primiti Že-

leći u tom obziru mnienje svoje izraziti, moram ponajprije opaziti, da ću govor svoj prilagoditi diskreciji, koju sam prema podobro već izcrpljenom uztrpljenju vis. sabora dužan, a to tim većma, što scienim da je u generalnoj debati dovoljno govoriti o načelnih pitanjih, a sve drugo ostaviti specialnoj debati, gdje će svakomu izmedju nas i onako prosto biti, nazore i mnienja svoja obirinije razlagati. Kad bi se mi bili toga načela držali taki s početka debate, zaista prištedili bismo bili mnogo dragocjenoga nam vriemena.

Prihvativ dakle rieč o samoj stvari, moram ponajprije označiti stanovište, na kojemu se nalazim. Stajalište moje jest vruća želja, da sredstvom adrese pospješimo sporazumljenje sa svietlom krunom, i savez s kraljevinom Ugarskom. Na ovom stajalištu stečem i slažem se s mojim individualnim mnienjem želje i zahtjevi onoga diela naroda, kojega ja čast imadem ovdje zastupati.

Držeći se toga stajališta moram izpovjediti, da uz osnovu većine odbora uz najbolju volju moju pristati nemogu. Ona po mom mnienju nosi na sebi više značaj i svojstva historičko-kritičnih razmatranjah, nego li pozitivnoga odgovora na kraljevske propozicije. Istina, da tomu ima primjera u adresi posljednjega ugarskoga sabora, no velika je razlika medju sadašnjimi i tadašnjimi okolnostmi. Godine 1861. poslje 12. godišnjega absolutisma trebalo je onako postupati, nu sada, gdje su nam stvari, o kojih bi dakako moći dvie tri ure govoriti, onako dobro poznate, toga više treba nije. Nemogu se s rečenom osnovom ni glede bitnosti slagati, jer se u toj osnovi ono, što se s jedne strane hoće s onim što se s druge strane neće, sasvim paralizira, to jest, jer se svrha ona, koju ja postići želim, čini odvisnom od uvjetah, kojih je izpunjenje tim putem vrlo problematično.

Osnova manjine odbora ili kako ju zovu „izpravak" još dalje stoji od stajališta mojega. Ona mi se čini, da je njeko novo izpravljeno izdanje veljačkoga patenta. Da smo ju onda načinili, kad bijaše tomu vrieme, učinili bi bili zaista veliku uslugu tadašnjoj vladi. Adresa po ovoj osnovi vodila bi nas tamo, odkuda, kao što je častni g. zastupnik novo-marofski vrlo dobro primjetio — vratili se nebi, ili ako bi se vratili, vratili bi se kojekako.

Što se tiče osnove izradjene po g. zastupniku kotara osječkoga „ono se mojemu stajalištu najvećma približuje, i kad mi nebi za rukom pošlo s mnienjem mojim prodrieti, to bi ja za nju glasovao, prem da niti ona ne sadržaje dovoljnoga poručanstva za postignuće one svrhe, koju ja postići želim.

Radja se sad pitanje, kako ja želim, da bude adresa udešena? Neka mi dopušteno bude u tom obziru tečaj ideah mojih visokoj kući predstaviti.

Imajući pred očima previšnji kr. reskript od 2. slud. 1865., uvidjam, da je zadaća naša vrlo težka i važna. Mi imamo ustavan život narodu našemu ojamčiti; zamršene odnošaje izmedju vlade i zemlje urediti; te davajuć medjusobnomu pouzdanju nov i čvrst temelj, domovinu umiriti, i konsolidiranju monarkije u pomoć priteći. Ja uvažavam u podpunoj mjeri važnost ove zadaće, i odgovornost, koju smo narodu našemu dužni.

Koliko je odlučnija i važnija ta zadaća, koliko više visi o sretnom riešenju njezinom uglednost države, i blagostanje domovine, toliko više bijaše od potrebe, da se već unapried ukloni svaki prigovor proti cjelovitosti toga sabora, kojega se drže toli sveti interesi naroda našega.

Prigovoru tomu žaliboże mjesta ima, i to nesamo u živahnomu izražaju javnoga mnienja, nego i pred sudištem zreloga i umjerenoga razmatranja stvarih.

Narod bo naš nemože smatrati sabora svoga podpunim, dokle god na njem nije zastupana Dalmacija i petrovaradinska pukovinja.

Da se narod naš u tom pogledu nalazi na zakonitom temelju, o tom netreba obširnijih dakazah, jer je zahtjev redintegracije zemljištne narodu našemu od vieka na srcu i na ustih, jer se osniva na zakonskih zaključcih naših i ugarskih saborah, jer se napokon osniva na opetovanih kraljevskih asekuracijih.

Ja bih dakle griešio proti zastupničkoj svojoj dužnosti, kad nebi tako glasovao, da se pravedna naša tegoba u pogledu protuzakonito nam uzkraćene cjelokupnosti zemljištne, i još sveudilj neuslišanoga postulata ob uvedenju ustavnih institucijah u vojničkoj krajni, položi pred posvećenim prestoljem njeg. veličanstva.

Nu potanje formuliranje i obrazloženje toga zahtjeva odgodio bi ja na mjesto i vrieme, koje neleži izvan horizonta političkih naših konjunkturah, to jest na mjesto i vrieme, gdje ćemo razpravljati državo-pravna pitanja naprama Austriji, te gdje ćemo se moći držati načela „do ut des, a nipošto „do ut habeas," to jest gdje ćemo mi kazati vladaru: rado ti dajemo što je tebi treba, al nasuprot ištemo, da nam dadeš što nam pripada. To će dakle biti ono mjesto i ono vrieme, gdje ćemo moći svu moralnu snagu podieliti tomu našemu zahtjevu, i nadati se najboljemu uspjehu,

Dočim dakle glasujem, da se u adresi ponajprije navede izraz duboke naše podaničke zahvalnosti, što je njeg. veličanstvo blagoizvolio sabor trojedne kraljevine sazvati, i time jednu od najvrućijih i najpravednijih željah naroda našega izpuniti, pristajem uz to, da se tegoba glede cjelokupnosti zemljištne i političke onako uvrsti, kao što sam to malo prije napomenuo.

Prelazim sada na državo-pravna pitanja.

Veljački patent izvodio iz listopadske diplome onakove mjere i ustanove, koje nenaravnim svojim pravcem stoje u očitoj opreci s ustavnimi instituciami i narodnim duhom trojedne kraljevine, prouzročio je godine 1861. odluku, koja, premda se puke negacije drži, ipak jedino sredstvo bijaše, u onih okolnostih obezbiediti ustav naš proti pogibelji, koja mu je i smjerom rečenoga patenta, i načinom, kojim nam bijaše na prijeće predložen, očito prietilo.

Vrieme sadanje različno je od onoga godine 1861. Onda nam se kazalo: hoćeš, nećeš, moraš; a sada nam se kaže, hoćeš ili nećeš? A kad hoćeš, kako hoćeš? ili ako nećeš, zašto nećeš?

Okolnosti, koje su se tečajem vremena razvile, opravdala su odluku našu od godine 1861.

Sam naš premilostivi vladar u otčinskoj svojoj brižljivosti blagoizvolio je kraljevskim manifestom od 20. rujna 1865. putem udariti, kojim se medjusobnomu sporazumljenju narodah medju se i sa svietlom krunom prilika otvara, da se opredieli način o uredjenju cjelokupne monarkije.

Valja nam dakle, da se u prirodjenoj nam lojalnosti i ustavnoj sviesti odazovemo previšnjemu tomu pouzdanju vladarskomu onako, kaošto to narodno čuvstvo, zakoniti naš položaj i potreba vrjemena zahtjeva.

I budući da nikoga nema, koji bi temeljito mogao zanijekati, da nije tečajem vriemena potreba narasla, da se poslovi tičući se uzdržanja jedinstva monarkije u buduće za-

jednički obave, to nemožemo oklevati, da nepriznajemo i potrebu o ustanovljenju načina, kojim se za buduće razpravljanje zajedničkih tih posalah udesiti imade.

Nego u točnije i potanje preciziranje tih zajedničkih posalah i načina razpravljanja njihovoga upustiti se sami po sebi, mislim, da nismo za sada vlastni, iz razloga ustavnoga nam položaja i iz razloga probitačnosti.

Pragmatičkom sankcijom nije samo svečano osjegurana cjelokupnost kraljevinah i zemaljah ciele monarkije, nego i napose kraljevinah i zemaljah spadajućih k ugarskoj kruni, kao što je i javno državno pravo svim kraljevinam i zemljam krune ugarske zajedničko i nerazdieljivo. Izvolio je veleštovani g. zastupnik rumski ovdje tvrditi, da je ovo državno pravo jednako svim zemljam spadajućim k ugarskoj kruni, no nipošto zajedničko to jest da ima trojedna kraljevina posebno javno državno pravo, koje je samo jednako s onim, što obstoji u kraljevini Ugarskoj. Ja moram iskreno kazati, da ono, što je rečeno, nije takodjer dokazano. Javno državno pravo osniva se na pozitivnih zakonih; do godine 1848. bili su svi zakoni nam i kraljevini Ugarskoj jedni te isti, to jest zajednički, dosljedno je i državno pravo, budući da se na ovih zakonih osniva, nerazdieljiva svojina naša i kraljevine Ugarske.

Nu i članak 42. sabora našega od god. 1861. neopire se tomu tvrdjenju, dapače naročito priznaje, da svi poslovi, koji nadmašaju autonomiju trojedne kraljevine, mogu sačinjavati predmet užjega saveza s kraljevinom Ugarskom, što će reći, da po glasu toga članka postoje njeki poslovi, koji se u zajedinstvu s kraljevinom Ugarskom razpravljati i rješavati mogu, a da u vrstih spada upravo posalah pitanje o uredjenju državo-pravnoga odnošaja prama Austriji, to se iz same naravi stvari razumieva.

Ova je okolnost još točnije naglašena na onom mjestu prenavedenoga članka 42., gdje si je narod naš pravo udioničtvovanja kod krunisanja i sastavljanja krunitbene diplome izrječito pridržao.

Jer što je ta diploma drugo, nego li upravo kraljevska izprava, smierajuća na garanciju, državnomu pravu zemaljah k ugarskoj kruni spadajućih snagom kraljevske prisege podieliti se imajuću?

Kad bi dakle ili mi ili Ugri sami za sebe upustili se u razpravljanje i rješavanje ma kojega mu god državo-pravnoga pitanja, to bi se time iznevjerili ustanovi pragmatičke sankcije, koja je zajamčila cielovitost Ugarske krune i zajedničtvo državnoga prava zemaljah k njojzi spadajućih.

Ja kažem, da i razlog probitačnosti taj postupak zahtieva, a to upravo iz gledišta narodnosti naše, radi koje treba ponajviše da ustavnost našu obezbiedimo, koja jedina je kadra pružiti nam ono poručanstvo, koje je potriebno, da narodu našemu materialni i duševni razvoj osjeguramo za sva buduća vremena. Da ćemo pak je o tu ustavnost u zajedinstvu s kraljevinom Ugarskom najuspješnije obezbiediti, o tome dvojbe biti nemože.

Što se tiče drugoga predloga premilostivoga reskripta od 2. stud. 1865., to ja podpunoma uvažavam potrebu i shodnost sporazumljenja izmedju trojedne kraljevine i kraljevine Ugarske. Primiv u tom obziru za izhodište članak 42. našega sabora od god. 1861., koji je tomu sporazumljenju pustio otvorena vrata, gojim tvrdu nadu, da će kraljevina Ugarska zahtjevom naroda našega pravedna biti, te se očekivanju njegovomu onako odazvati, kao što to medjusobni naš interes zahtieva; to jest da će se ugarski sabor složiti u tom načelu, da se trojedna kraljevina imade smatrati naprama kraljevini Ugarskoj ravnopravnom.

Iz ovoga izvoliti će vis. sabor blagohotno uvidjeti, da je smjer i duh moga zahtjeva znatno različan od predložene po odboru osnove za adresu. Zato bi ja želio, da se primi predlog g. zastupnika Živkovića, naime, da se imenuje novi odbor, kojega će biti zadaća sastaviti osnovu adrese po načelih sliedećih:

1. Da se napomene zahtjev naroda za sdruženje Dalmacije i ustavno uredjenje vojničke krajine.

2. Da se izvedenje cjelokupnosti trojedne kraljevine nepostavi kao uvjet dogovaranja u pogledu državo-pravnih pitanjah.

3. Da se u smislu sankcije pragmatiče uzdrži velevlastni položaj Austrije.

4. Uslied toga, da se izjavi, da je narod naš spreman pristupiti k uredjenju državnih posalah, koje zahtievaju zajednički interesi monarkije.

5. Da se ovi zajednički državni poslovi rieše samo u zajedinstvu zemaljah ugarske krune.

6. Da u sadanjih izvanrednih okolnostih, dočim zakoni ugarski od god. 1848. kao na saboru našem neproglašeni, nas nevežu; mi dakle načina zastupstva od strane naše na ugarskom saboru zakonito opredieljenoga neimademo: kraljevina Hrvatska i Slavonija za sada ondje zastupana bude kolektivno, to jest kroz odbor po saboru našem tako za gornju kao i za dolnju kuću opredieliti se imajući.

7. Čim budu tim načinom riešena državo-pravna pitanja i opredieljen državo-pravni položaj zemaljah krune Ugarske napram ostalim zemljam monarkije: imao bi se savez kraljevinah ovih sa kraljevinom Ugarskom ustanoviti medjusobnim porazumkom obiuh saborah na temelju čl. 42. sabora našega od god. 1861.

8. Uspjeh toga sporazumljenja služit će temeljnim zakonom onih kraljevinah, te se imade radi toga uvrstiti u krunitbenu diplomu.

Ako bi se visoka kuća složila u tih načelih, onda bi taj novi odbor mogao za dva tri dana osnovu adrese izraditi, i nebi se gubilo toliko vremena, koliko bi se gubilo, kad bi htjeli kod specialne debate ova načela u obzir uzeti.

To je mnienje moje o samoj stvari. Nu izim toga nemogu odoljeti nagonu srca svoga, da se okom nesvrnem na govor, što ga preuzviš. g. biskup djakovački prekjučer o ovom predmetu probesjedio. On je na svršetku svoga govora osobito naglasio potrebu sloge, i u njezino ime preporučio osnovu adrese.

Sloga, istina Bog zlatna je rieč, genius naroda najvećma se uzraduje videći slogu izmedju jednokrvne braće; no sloga da bude uspješna, treba da se osniva na pouzdanju. Ja medjutim iz onoga, što je preuzv. g. biskup izvolio razložiti, nisam mogao crpiti onoga povjerenja, koje bi me nukalo, da mnienje svoje sloge radi žrtvujem; vidio sam dapače, da, dočim je preuzv. g. biskup branio osnovu većine odbora, jedan od gospode zastupnikah iz toga govora izvadja potrebu njekakvoga centralnoga parlamenta.

Kad bi meni preuzv. g. biskup, ili ona gospoda, koja stoje oko osnove većine odbora, garanciju dala, da će adresom njihovom postići onu istu svrhu, za kojom i ja težim, onda bi ja, kao što mi to nalaže sveta dužnost zastupstva narodnoga, slogi za volju nesamo mnienje svoje, nego ako bi trebalo i samoga sebe žrtvovao.

Visoki sabore! prije negoli zaključim govor svoj, neka

mi dopušteno bude spomenuti još jednu stvar, koja strogo uzamši nespada na predmet, o kom danas viećamo, nego koja je možebiti za opravdanje moje i drugih potrebita.

Povodom onim, što je g. zastupnik kotara osiečkoga prigodom razlaganja osnove svoje napomenuo ugarske zakone od g. 1848. — kažem napomenuo — jer koliko sam ga razumio, nije ih niti formalno niti materialno prihvatio, porodile su se ovdje težke inkriminacije i žestoke represalie.

Kad bi bile ove inkriminacije onako učinjene, da se izključivo samo protežu na dotičnoga govornika, onda bi naravno samo na njega spadalo, opravdati i braniti se kako najbolje znade. Ali budući da su onako udešene, da se pod nje mogu subsumirati i oni zastupnici, koji su budi u privatnih kruzih budi na polju javnosti uz osnovu g. Stojanovića manje više prionuli, to je svakako treba, da se o tom rieč zametne, jer to nebiaše pravedno.

Gospodo moja! kamo sreće da dnevnik naš u svemu nosi na sebi biljeg bratske ljubavi i sporazumljenja, da nebi naši suvremenici i potomci o neslogi čitati mogli ništa drugoga, nego li to, da smo u bratinskoj zajednici nastojali o tome, da se otrovni plod nesloge, što su ga tudji neprijatelji u sredinu našu bacili, s korienom izčupa. Nu žaliboze da se ono, što je pisano, više izbrisati nemože.

Ja sam malo prije rekao, da zakoni ugarski god. 1848., budući kod nas neproglašeni, nas nevežu; ja to moram opet akcentuirati, da me nitko zlo nerazumie. Sa gledišta ipak liberalnosti nemogu te zakone en bloc odsudjivati, jer sadržavaju u sebi onakove ustanove, kao na primjer riešenje odnošajah izmedju vlastelstvah i bivših im podložnikah, koje se ustanove odnašaju na materialni razvoj naroda. Ako ništa drugo, to su isti ti zakoni ideji gradjanske ravnopravnosti prodrli put kroz stoljetne bedeme preimućtva, što su ih bile privilegirane kaste za izključivu svoju korist sagradile, što su jedinim mahom uništili stare artije i povelje, na kojih su se osnivale nepravde feudalističke: tvrdim i to, da kad nebi bilo tih zakonah, neznam jeda li bi se bili već godine 1848. na saboru onako sastali, kao što smo se sastali, i kao što se danas sakupismo, to jest je li bi sav narod u sabornici zastupanja svoga imao, gdje je prije jedino plemstvo mjesto zauzelo.

Molim dakle, ako bi se tečajem debatah opet zametnula rieč o tih zakonih, da se to svagda razumieva: cum cautela modificationis, to jest da se ti zakoni shodno preinačiti imadu.

Ja se duboko klanjam pred domoljubnim čuvstvom visoke kuće, nu očekivam s druge strane, da me neće nitko zato, što se neslažem s mnienjem njegovim, ili što mu se nedopada mnienje moje, biediti nevjerom prema domovini.

Ljubav domovine! tko nebi ljubio domovinu svoju, onu zemlju, koja ga je rodila, i koja će ga danas sutra pokriti. Naša zemlja nije velika niti prebogata, nu ona je puna slave i plemenitoga duha; ali da je ona još manja i siromašnija, istom tako bi ju ljubio svaki izmedju nas, jer držim da nas nitko neće zapostavljati istim Savojardom, koji radi siromaštva zavičaja svoga skitajući se po svietu, od tuge i čeznuća za domovinom pogibaju i umiru.

Vjerujte mi gospodo moja! svrha nam mora biti jedna, a to je sreća domovine naše, no putevi mogu biti različiti, koji k njojzi vode. —

Avelin Ćepulić: Dopustite mi najprije jedino to, da opetujem, da sam odviš umoran, nego da bih mogao onako obširno govoriti kao što bih želio.

Onda imam još i to opaziti, da ja držim, da ovo uzvišeno mjesto nije niti katedra, niti predikaonica, nego da je tribuna; ja ću se dakle ograničiti na ono, što ovomu mjestu zbilja dolikuje.

Mnogo sam krasnih govorah čuo tečajem generalne debate, nego koliko liepo i krasno se je govorilo, ipak ja moram iskreno kazati, da sam ja uvjek još na istom stanovištu, na kojem sam bio prije debate. Nije tomu krivo, što možebiti gg. predgovornici nebi bili umno govorili; nego ja držim, da je samo pitanje, koje se na stolu vis. kuće nalazi, tako zamršeno, da bi trebalo uprav Aleksandrova mača za razriešiti ovaj čvor.

Nu ja ću najprije u obće opaziti to, da ja ovo veleважno pitanje sa svojega gledišta motrim; a to sa strane prava i sa strane politike. Na koliko sam ja shvatio svukoliku g. predgovornike, vidio sam, da su se kao juriste više obazirali na pitanje prava nego li na pitanje politike; ali ja držim, da u ovom momentu više odlučuje politika, nego pravo samo. Ja držim, da nam je ovdje, kao zastupnikom naroda, više gledati na to, što možemo od našega prava spasiti u ovih kobnih okolnostih. Ja držim, da je sveto ono pravo, koje trojedna kraljevina imade; ja držim i to, da se to pravo i to naročitimi izrazi izreče u adresi; no u isto doba kao politik mislim, da bi bilo barem u ovih okolnostih neprobitačno, da se strogoga prava držimo, da možebiti žrtvujemo sve za postići možebiti ništa; dakle načelo moje jest: Non quid juris? nego: quid consilii?

Gospodo, ja sam se osvjedočio, da svi želimo, da postignemo glavnu svrhu u svakoj državi, a ta je: sreća domovine. Jedni misle ovim, drugi onim putem udariti, nego svakako sam osvjedočen, da smo svi složni u tom, da postignemo tu glavnu svrhu. Ja sve ostalo, što je ovdje navedeno i što se u kraljevskih reskriptih i svakojakih drugih spisih nalazi, držim za samo sredstvo; zajedničke poslove i formu u koj se imadu riešavati, dapače cielu monarkiju ja držim za sredstvo za postignuće sreće naše domovine. Treba dakle, da se obazremo najprije na ona sredstva, koja su potrebita za postignuće sreće naše domovine.

Sada pitam ja sam sebe najprije: Gdje je ta trojedna kraljevina? I sam sebi odgovaram: Na papiru. Dakle naravna stvar, da mi mora najprije do toga stati, da trojedna kraljevina bude i zbilja trojedna kraljevina. Pitam ja sada ovdje: kako tu cjelokupnost i autonomiju naše trojedne kraljevine da postignemo?

Ja sam od mnoge gospode čuo kazati, da se to može postići onim istim pravom, kojim se i u privatnom životu može postići ma koja stvar. Nu moram kazati, da ja razlikujem jus publicum od privatnoga prava. U privatnom pravu imam ja sudca, ja mogu svoga protivnika tužiti, sudac izreče presudu, ja mogu onu presudu ovršiti dati, i ako se protivnik opire, ja ga mogu na to prisiliti. Svih tih postulatah privatnog prava u javnom pravu neima. Javno pravo rješava se samimi kompromisi, nagodbami; i to je uprav teren, na kojem ja stojim. Ovdje treba dakle učiniti kompromis. Pitam ja sada? Od koga da tražimo cjelokupnost i našu autonomiju? Ja kažem: Od onoga, u čijoj vlasti to stoji. A u čijoj vlasti stoji? Ja kažem: U vlasti vladara austrijskoga. A kojim načinom treba dakle da tražimo? Tu neima drugo nego: ili kompromisom ili silom, neću baš kazati silom fizičnom, nego silom moralnom iliti presijom, koja se osobito sa njekoje strane preporučava; i po kojoj zaudara ciela politika njekoje gospode, jer ono pregnantno jedinstvo

s Ugarskom ja nedržim za drugo, nego njekakvu presiju napram austrijskoj vladi, da se prisili, da popusti. Ja mislim, da tim načinom težko ćemo štogod obaviti. Tko se u silu uzda, neće doći do svrhe bez veće sile, a to nas vodi na polje revolucionarno, a s druge strane držim, da je to naprećno sredstvo, s razloga, jer onaj, koji represira, neće da popusti.

Ja mislim dakle, da nam je nagoduo postupati; a u tom držim, da se ima sada prvi korak učiniti upravo ovom adresom. Za to ja mislim, da ova adresa mora u obće takova načela sadržati, koja idu više na nagodbu nego li na silu kojekakvu. Ja sam za to, da se izvede ono pravo, koje pripada trojednoj kraljevini, a onda neka se traži za sada ono, što se tražiti može, a ono, što se tražiti nemože, da se nesakrificira, nego da se za bolju budućnost za bolja vremena pridržava. U tom pravcu ide nam u susret kr. odpis 2. stud. g. 1865., kojim se je otvorio naš sabor. Ondje se traži jedinstvo i velevlast ukupne carevine i medju drugim napokon nudja nam se diploma od 20. listopada g. 1860. i patenat od 26. veljače g. 1861. Tu ima i više lineah o tom, da će se krunisanje preduzeti, preporučava se sporazumljenje sa Ugarskom; a napokon, kad to sve bude u redu, veli se, da nam je slobodno i vidati naše domaće rane. Ovdje je dakako nješto preokrenjeno od naravi, t. j. ono, što ja držim za sredstvo, je svrha; a ono, što bi moralo biti svrha, sredstvo je. Ali napokon dobro znamo, da su sve vlade konservativne, te da drže sve ono, što mogu, dok im se iz rukuh neizmakne.

Ovdje nam se nješto nudja, što da prihvatimo, te želi se, da popustimo od naše strane, na koliko mislimo, da se to može s našim pravom i sa sadašnjimi okolnostmi složiti.

Ja mislim, da upravo tim putem udarila je adresa. Adresa priznaje ono, što se priznati mora. Ja sam ovdje svu gospodu pozorno slušao, i pazio, jeli će tu tko naročito negirati ono, što je implicite više manje svaki htio. Jednog sam samoga čuo negirati iz principa ono, što su njekoja gospoda samo argumentacijom. Jedini g. Starčević nepriznaje Austrije, a ja ću dokazati, da iz argumentacijah druge gospode isto sliedi. Ja velim, u državi nepriznati jedinstva jest negiranje iste države. Kako bi obstojala Amerika, Francezka ili Švajcarska bez svakog jedinstva? A zahtjevati, da jednim putem idemo u Peštu, a drugim u Beč, jest priznati dvie vlade, a ja nemogu shvatiti, kako bi se država mogla vladati sa dvjema vladama. To sam ja zato scienio napomenuti, jer držim, da se adresa drži načela, kojim se priznaje monarkija.

Dakle kako rekoh, to je ono, što mi priznajemo; a s druge strane u adresi naročito je napomenuto i naše pravo. Ondje se kaže, kako je cjelovitost naša povriedjena kroz to, što je vojnička krajina faktično oddieljena od svoje matere zemlje; dalje se veli, da je i Dalmacija odtrgnuta od matere zemlje, i traži se, da se i jedna i druga, koliko je sada u ovih okolnostih moguće, opet materi zemlji pridruže. Dakako da se nekaže, po strogom pravu, da se to mora učiniti odmah, jerbo duh adrese jest, da traži ono, što se tražiti može, i to onimi riečmi, koje odgovaraju sadašnjemu stanju stvari. Ovdje je izražena želja, a stranom i nada, da će naš premilostivi kralj svim ovim željam zadovoljiti, ako zbilja želi, da i mi njegovim željam odgovorimo. Ja mislim, da u ovom prvom stadiumu sabor nemože više kazati; kad pako jedanput dodje do meritornoga pretresivanja, onda tek bude trebalo bistrije i jasnije govoriti.

Napokon hoću, da predjem na pitanje, i to po mom mnienju najteže, na pitanje odnošenja izmed trojedne kraljevine i kraljevine ugarske. Ja držim ovo pitanje za najškakljivije medju svimi, jer da nije ovoga pitanja, držim, glavno bi pitanje odmah gotovo bilo (Istina; Reichsrathom? smieh). Ja ovu stvar shvaćam ovako, ja velim, da mi moramo ovdje mudro i obzirno postupati. Austrijska vlada, dočim s nami paktira, paktira podjedno i sa kraljevinom Ugarskom; dakle nam treba sada na dvie strane paziti, treba nam paziti s jedne strane na Beč, a s druge na Pešt. Mi trebamo, da ovdje oko svrnemo na one okolnosti, koje su austrijskoj vladi dale povod, da je stupila evo sada već po treći put na političko pozorište sa svojimi predlozi. Ja držim, da je to najviše prouzročila presija izvanjska. Čitava Europa sada gleda, što će Austrija dovršiti sa Ugarskom, a nitko se ne obazire na to, što će ona sa Hrvatskom. Treba dakle, da mi dobro pazimo, da se nebi nikakav ugovor glede glavnoga pitanja prije sklopio, nego bi mi gotovi bili; jer onda nebi glede toga pitanja nas više pitali, ako mi nebudemo ovdje obzirno postupali. Zato uprav sam ja proti onomu zaključku adrese većine, gdje se kaže, da trojedna kraljevina tako dugo neće se upustiti u pretresivanje i potanje označivanje tih zajedničkih poslovah, dok Ugarska nebude odgovorila na članak 42. g. 1861. Ja to držim za jako pogibeljno; jer prvo, kažem, da mi tim načelom priznajemo eo ipso, da naša samostalnost, koju svi priznajemo, zavisi ipak od njekakvog privoljenja ugarskog sabora. (Oho!)

To se priznaje, jer ako mi trebamo, da ugarski sabor priznaje članak 42, onda se implicite takodjer kaže, da ako ga nepriznaje, moglo bi onda i drugačije biti, ali da bi mi onda samostalnost u članku 42. izrečenu tek osvojiti morali. Drugo ja kažem da nam i toga članka nije, dosta nam je god. 1848, kad se je narod naš sasvim razkrstio s Ugarskim tako, da neima ništa više, što bi mogao nazvati zajedničko medju sobom i Ugri. Zato ja neshvaćam, kako su njekoja gospoda mogla govoriti o zajedinstvu, solidaritetu, paritetu. Po ovom članku ova je kraljevina neodvisna ona moše sama, na svojem stanovištu, ma koje ugovore sklapati, dakako u granicah monarhije; a odnošaj sadašnji trojedne kraljevine spram kraljevini Ugarskoj treba suditi samo po pravilih medjunarodnog prava. Zato ja nedopuštam nikakav sastanak parlamentaran s Ugarskom; ako mi imamo štogod s Ugarskom sporazumno raditi, to moramo po načelih javnoga prava, po načelih diplomatičkih raditi, a to jest: kroz odbore. Ja sam takodjer za to, i manjina sva je za to, da se ništa sa centralnom vladom neučini bez naročita sporazumljenja s Ugarskom; nego ja neću, da idem za onom gospodom, koja nas pod narodnom zastavom vode u Peštu, već hoću, da se to ovdje obavi.

Ja mislim, da tim načinom sam opravdao onu glavnu misao, koja je u izpravku manjine sadržana.

Napokon hoću da kažem, da onaj postupak nebi političan bio, kad bi Ugarskoj točno naznačili rok za odgovoriti nam, jer će ih to više uzbuniti nego li približati.

Što se tiče ideje pariteta i solidarnosti, još dandanas, na koliko sam se doista trudio, nisam mogao shvatiti onu gospodu, koja se drže solidariteta i pariteta; nego ja u obće držim, da ovo zajedinstvo po nas može imati jako pogibeljne i ubitačne posljedice; a ovo je razlog, zašto se u izpravku kaže sporazumno.

Pošto su njekoja gospoda žalila, da nam je samostalnost zlim plodom urodila, na to ću u kratko samo tim od-

govoriti, da je samostalnost po sebi dobra, ali kad se je zlo rabila, onda dakako morala je uroditi i zlim plodom.

Još su njekoja gospoda kazala, da je predlog manjine njekakvo ponovljenje veljačkog patenta, a buduć nisu naveli nikakvih razlogah, neću niti odgovarati na to.

Tim načinom mislim, na koliko mi je bilo u ovo kratko vrieme moguće, da sam opravdao izpravak manjine.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja sam tečajem ove generalne debate predlog učinio, da se zabaci jedna i druga adresa, i da se nov odbor za adresu sastavi, te mi s toga po poslovniku pripada rieč. Ja se je nebi poslužio, ali baš s razloga što g. Stojanović odustaje od svoje rieči, i sbog onog, što je sada napomenuo izviestitelj za izpravak, želio bih i ja, ako dopustite, da koju progovorim sasvim na kratko.

Predsjednik dr. M. Šuhaj: Ja kao predsjednik te rieči dati nemogu; jer g. Živković nije držao forme po poslovniku propisane. §. 59. poslovnika kaže: „Izpravci imaju se predsjedničtvu pismeno predati.“ Toga on učinio nije; dakle sam ja njegov predlog za subjektivno mnenje držao. Ako mu pako dozvoli rieč vis. kuća, ja proti tomu nebih imao ništa.

Jovan Živković: Vrieme je ozbiljno, nemojte gospodo! precipitirati stvari; niti nemislite, da bi mi se kod specialne debate prilika ne pružila, da kažem, što mi na srcu leži.

Makso Prica: Što možebiti u formi dosada nije zadovoljeno, lako je učinjeno, ako g. Živković predade pismeno vis. predsjedničtvu svoj predlog, te se vis. kuća pozove, da li podupira taj predlog.

Jovan Živković: To je već učinjeno, jer je predlog pisan u onih 8 točakah (Prepirka; napokon se dozvoli rieč).

Ona manjina, koje član biti ja čast imam, želila je — ja se ograničujem samo na državopravna pitanja, jer je drugo sve izcrpljeno — želila je, da se državopravna pitanja u zajednici sa Ugarskom rješavaju. Išla je iz toga gledišta, da nas na to upućuje i sam kr. reskript, sastavljen u tom smislu, da se za vrieme pobrinemo, da na ugarskom saboru zastupani budemo. Ona se je držala toga, da članak 42. god. 1861. naznačio je već točno sve one predmete, o kojih se viećati imade, u izgledu kao predmete budućega saveza sa kraljevinom Ugarskom, na što nas i kruna s jedne, a naroda našega želja, izražena u tom članku, s druge strane nuka; ali opet ja mislim, da neima njednoga medju nami, koji bi Ugarskoj u tom smislu što popustio. S druge strane ja vidim izpravak manjine odbora, koja želi sva ova pitanja samostalno, neodvisno od Ugarske rješavati, te da ovim izrazom ruši temelj članka 42. g., 1861. te se stavlja na onaj temelj, koji jedini svoj korien u listopadskoj diplomi nalazi. Gospodo, ako mi to, što je po sebi vrlo plemenito, izhoditi želimo, da svakolika carevina ravnopravno učestvuje u tom pitanju za sada, i za buduće na temelju čisto federalističkom, to ja velim, da temelj toga stanovišta nije historičan naš temelj, nego onaj diplome listopadske. Kad jedinstvo carevine, bez koga neima obstanka carevini austrijskoj, ovo ili ono zahtieva, onda moramo konsequentno reći: Kralju! Mi to ustupimo uz taj uvjet, da sve ostalo ostane naše i našega budućega sporazumljenja sa kraljevinom Ugarskom, te želimo, kod krunisanja, kad slučajno do toga dodje, ma na kojem god mjestu, učestvovati, te donieti našu zavjernicu, da ju podpišeš. Tu ja ne uvidjam, kakav smisao bi imale ove navedene rieči.

Toga moja logika ne shvaća, kad se već svakako želi u savez stupiti sa Ugarskom, kakav bi morao biti taj savez.

Av. Čepulić: diplomatički.

Jovan Živković: To bi bilo nješto, na što do sada još mislio nisam.

Izvolite dakle uvidit one konsequencije, koje sam ja naveo.

Već su medju odborovom većinom i manjinom tako različita načela, da sporazumljenja medju nami biti nemože. U odborovoj većini i u odborovoj manjini, koje prividno pružaju ruke sporazumljenju sa Ugarskom, nu manjini daleko nije do toga stajalo, zavladalo je ono polutansko postupanje, ono polumjerje, kojim se u politiki ni amo ni tamo nedodje; zato ja mislim, da mi otvoreno prama našemu kralju govorimo te iskreno kažemo, šta mislimo; te zato opet predlažem, da se nov odbor za izradjenje adrese osnove sastavi.

Sada imam 2—3 rieči primietiti radi srbskoga pitanja. Gospodin predgovornik izvolio je napomenuti, da to ovamo ne spada, nego da to može jedanput na dnevni red doći. To i ja dopuštam. Nu baš zato, da može na dnevni red doći, da se dotične listine iz archiva podignu, pak onda ili ovako ili onako rieši to pitanje, baš zato sam stavio svoj zahtjev, kojega smjer je dakle sasvim drugi, nego ga je g. kanonik shvatio.

Predsjed. dr. Mirko Šuhaj: Tim je načinom generalna debata o saborskoj adresi svršena. I ja sam želio o ovom predmetu koju progovoriti, nego s jedne strane poslovnik meni toga pravo nedaje, i ako bi s druge strane baš blagonaklonost vis. kuće to meni dozvolila, radi štedjenja vremena rado od toga odstupam. Nego što poslovnik meni nalaže, to jest formulacija pitanja. Prije svega moram napomenuti, da u tom obziru poslovnik svakako nije jasan. Ako uzmemo §. 43., onda je naravna posljedica, da se najprije o načelu imade glasovati. Iz §. 59. pako proizlazi, da se imade razlučivati medju izvornim predlogom, i medju novimi, dakle da po tih različitih ustanovah svako pitanje tako u obstraktnoj, kako u konkretnoj bolje formi staviti se može.

Ako bih ja pitao: priznaje li vis. kuća načelo osnove odbora ili onu g. Stojanovića — onda, bi se mogla opet prepirka poroditi, koje načelo? jer svaka adresa imade više načelah.

Zato ja mislim, da bi bilo bolje postupati, kako §. 59. propisuje. Usudjujem se dakle najprije pitanje staviti: da li vis. sabor prihvaća adresu po odborovoj većini podnešenu, i dali ju' za podlogu i temelj specialne debate uzima?

Ovdje se dakako samo po sebi razumieva, da ako se to primi, onda kod dotičnih točakah, i izpravak manjine, i svi oni, koji će se još donieti, u pretresivanje dojdu.

Ako vis. sabor na to nepristane, onda dojde pitanje o adresi g. Stojanovića, i ako se i ova nebi primila, onda bi se pitalo o predlogu g. Živkovića. Ako vis. kuća na to pristane, moramo dakako prije svega još konstatirati, da li nas toliko imade, koliko treba, po našem poslovniku za valjani zaključak; nu buduć smo malo ne u podpunom broju, s toga o tom danas dvojbe biti nemože.

Petar Horvat: Ako sam ja dobro svatio rieči g. Stojanovića, on se je svoga prava odrekao samo uvjetno, buduć su mu fizične sile tako umorene, da više danas progovoriti nemože. Ja bi dakle u ime svoje i u ime svih onih, koji stoje samnom uz adresu g. Stojanovića, umolio vis. kuću, da bi se g. Stojanoviću, prije nego se ovoga važnoga posla

latimo, dozvolila rieč u prvoj budućoj sjednici, — te apeliram na pravednost vis. kuće tim više, što mi je poslje govorah prečast. g. kanonika Račkog i g. Ćepulića stvar u mnogih obzirih još nejasna.

Dr. Ivan Subotić: Mislim, da je adresa od takove važnosti, da se tu niti sumnji nesmije dati povoda, kao da bi se ikomu uzkraćivalo pravo govora; i da prema tomu načelu vrlo je malena stvar, hoćemo li danas ili sutra gotovi biti. Ja bih dakle molio, da se uvaži predlog g. Horvata.

Adolfo Veber: I ja bih želio pristati uz rieči g. podpredsjednika, kad bi se postupalo ovako sa svimi članovi. I g. Ćepulić je kazao, da je umoran, pa vis. sabor je zaključio, da se sjednica imade nastaviti; on je dakle i govorio; a g. Stojanović naročito je kazao, da si svakako pridržava pravo kod specialne debate razvijati svoja načela. Zato sam ja toga mnienja, da se debata zaključi.

Av. Ćepulić: I ja sam za to, ne baš s istoga razloga kao g. Veber, nego pozivljem se uprav na poslovnik. Vis. predsjedničtvo izjavilo je, da je generalna debata zaključena, a po poslovniku proti zaključkom neima prigovorah; dakle mislim, da je generalna debata zbilja i svršena.

Jovan Živković: I ja sam za to, da se sjednica odgodi, što već vidim, da će i glede formulacije pitanja biti debate.

Ako se neodgodi, pridržavam si pravo glede formulacije svoju primjetbu činiti. (Prepirka).

Predsjednik: Je li želja vis. kuće, da se zaključi debata? (Većina se digne).

Petar Horvat: Mislim, da se i sjednica zaključuje. (Kuća se izrazi za nastavljenje sjednice).

Jovan Živković: Ako se ima dalje viećati, onda molim za rieč. Ja se neslažem sa ovom formulacijom, jer tečajem ciele debate vidili smo, da je manjina za svoj izpravak, kao samostalnu adresu, isto tako pledirala, kao i većina za svoja načela. Gospodo, koja je adresa većine odborove? Evo je od alineje prve do uključivo 41. A koja je adresa manjine? Do alineje 36. uključivo ona ista, a od onda zastupa ona sasvim druga nova načela. Zdrava već sama logika, mislim, da mi nedopušta, pristati uz to, da je to sve jedna adresa. Ja dakle perhoresciram to, da se te dvie adrese u jednu staviti mogu, izim silom, ali po zakonu, po pravu ne.

Ako vi gospodo velite, da izpravak nije posebna adresa, nego da on dieli sudbinu osnove većine, onda bi on morao pri glasovanju sasvim izostati. (Ah). To je konsequencija vašeg načela.

Pošto je dakle, velim, ciela većina odbora, kao i ista manjina toga mnienja bila, da tu ima 2 načela, 2 mnienja, 2 predstavke, onda svakako zahtievam to, da izpravak tek onda u pitanje ide u kakvoj god formi, kad pitanje o adresi većine riešeno bude; i ako izpravak ostane u manjini, da se tek onda stavi pitanje o adresi jednoglasnoj; a onda tek dodje na red moj predlog.

Ja štujuć i pokoravajuć se svakoj većini, osobito onoj, u kojoj treba da leži izraz volje većine naroda, opominjem vas samo na to, da takovo teroriziranje nikakvim dobrim plodom uroditi nemože, a to najmanje u današnje vrieme. Vi ste u većini, vam se dakako pokoravati moram, u vaših rukuh leži i sudbina naroda; ali nemojte ići onim putem, kojega svakako javno mnienje prije ili poslje osuditi mora.

Avelin Ćepulić: Ja razlikujem slobodu govora od licencije. Ja držim za licenciju predbacivati ovdje ikojoj stranki, da osvjedočenje svoje silom podupira. (Nemir). Ako g. Živković misli, da svaki imade pravo zahtievati, da može slobodno mnienje svoje izraziti, onda i ja zahtievam od njega, da i on mene štuje (Nemir). Ja sam g. Živkovića već više putah čuo govoriti o sili, o teroriziranju, a to, po mom mnienju, prelazi granice pristojnosti u vis. ovoj kući (Živković: Jako liepo.)

Što se tiče same stvari, odlučeno bje, kad su ove adrese došle na stol vis. kuće, da se izpravak sa osnovom većine imade u jednu paralelu staviti; onda bilo je već implicite primljeno, da se imade zajedno pretresivati sa sadresom. To je razlog, zašto je odbor primio i izpravak, jer se je on razdielio u jednom načelu, te da se manjini nebi moglo predbacivati, da je ona pristala uz sva načela većine, podniela je svoj izpravak, koji da bude tečajem specialne debate primljen u pretres.

Adolfo Veber: Čudnovato njeko postupanje je zavladalo u ovoj sabornici našoj. Kad je koja rieč jasno izražena, pa tko hoće, da na tu rieč gradi odgovor svoj, onda na jedanput prigovara, da je u sabornici nije kazao, onda se dokazuje, da je bilo na njegovu osobnost navaljivano, te ljudi, koji misle, da je njihova osoba povriedjena, videć, da im itko hoće prigovarati, da svoje mnienje izreći mogu, viču. Molim da nitko neustane, jer to bi povriedilo pravo naroda, koga ja zastupam. Uz ono, što je g. Ćepulić kazao, pristajem sasvim. Naravna je stvar, da svaki amendement pojedinacah razlikuje se od onog, koji je proizašao iz odbora. Taj izpravak učinio je odbor, a sabor je uzanj pristao, kad je zaključio, da se dade tiskati, da može kasnije biti predmetom debate.

Drugo jest, što sam već više putah u ovoj sabornici, a naročito malo prije od g. Živkovića, prigovoriti čuo: Gospodo! Vi govorite, da zastupate, mnienje naroda, ali budite uvjereni, da ono, što vi zastupate nije mnienje naroda. Proti ovakovomu perversivnomu principu ogradjujem se ja svečano. U meni ima štovati svaki slobodnog čovjeka, koji slobodno izriče ono, što je njegovo mnienje.

Ako se ide na to, da je ovaj ili onaj član sabora podkupljen, podmićen, onda neznam, počem bi se moglo suditi, da to i kod drugoga nepostoji; zato ja mislim, da svaki član ima se pokoriti onomu, što većina zaključi, i da se ono isto ima smatrati za mnienje naroda. U ostalom sasvim umjestno nalazim ono, da gdje se spominje adresa odborova, imade se razumievati takodjer onaj izpravak, kojega je već onda odbor podnio.

Dr. Svetozar Miletić: Ponajprije samo njekoliko riečih na ono, što se kaže, da licencije netreba da bude. To stoji; ali treba i pravednim biti prema svakomu, pa i onda tu licenciju napomenuti, kad se je s druge strane čulo, da bi nas njekoji rado ondje sahranili. (Nemir).

Predsjednik: Molim na stvar.

Dr. Svetozar Miletić: Onda mislim, da bi to bilo umjestnije. Što se stvari tiče, ja nalazim, da su u ovih 2 adresah podpuno različita mnienja izražena. Kad bi to samo jedna adresa bila, onda manjini nebi pripadalo pravo, izabrati si svoga izvjestitelja, nego ona bi nazore svoje samo kod specijalne debate braniti mogla.

Ako se dakle primi u načelu adresa većine, onda o izpravku više govora biti nemože.

Mato Mrazović: Neznam čemu se je ova razprava zametnula ovdje, i kojim plodom ona može uroditi, ako ne, da se strasti razpale, više i više dižu, te da se tim postupanjem naše najbolje namjere razbiti mogu. Tvrdi se ovdje

s jedne strane, da adresa većine i izpravak manjine odbora, koji je bio izaslan, da izradi adresu, jesu 2 adrese.

Ja mislim, da sav sviet, koji se je priviknuo na parlamentaran život, priznaje to načelo, da neima adrese bez početka i bez svršetka. Izpravak taj neima niti početka, niti svršetka, dakle neka se kaže o njem, šta hoće, ali adresa on biti nemože.

Ja dakako priznajem, da su gospoda, koja su izpravak podniela, posebna načela branili, koja se razlikuju od načelah većine odbora u njekih točkah, al iz toga još nesliedi, da su to dvie adrese. Ja mislim, da ne samo našim poslovnikom, nego i običajem cieloga parlamentarnog svieta je odredjeno, da izpravak imade svoje mjesto tamo, kamo je opredieljen, ako glavni predlog bude zabačen. Ovdje dakle drugoga pitanja biti nemože, nego samo, kako bi se formuliralo ono pitanje: Uzima li visoka kuća ovaj sastavak, što se naziva „osnova većine odbora“ substratom budućega svoga pretresivanja od točke do točke? Kad je kuća to primila, onda se razumie samo po sebi, da je primila i izpravak, kad dodje naime red na točku 37. Ja mislim, da bi inače badava debatirali.

Franjo Lovrić: Ako nitko dalje neprogovori, ja odustajem od svoje rieči.

Predsjednik: Prvo je dakle pitanje bilo: Prima li vis. kuća osnovu adrese po odborovoj većini podnešenu za podlog i temelj specialne debate?

Dr. Anton Stojanović: To je sasvim druga formulacija. Prva je bila: Prima li se osnova adrese odborove većine u načelu?

Predsjednik: Tu rieč sam sada samo za umirenje njekoje gospode izpustio, koja bi možebiti mislila, da ako se pitanje tako stavi, da je onda njihov izpravak zabačen, jerbo rieč „u načelu“ t. j. u obće, i onako se sama po sebi razumieva. (Glasovi: koja je dakle formulacija?)

Bilježnik Adolfo Veber: (Čita). Prima li vis. kuća osnovu adrese po odboru podnešenu za predlog i temelj specialne debate?

Dr. Antun Stojanović: Dakle je moja primljena, jer i ja sam član odbora bio. (Nemir).

Ja izjavljujem, da je to proti zakonu i narušivanje poslovnika, jer po poslovniku ima se najprije debata voditi o načelu; ergo mora se i vrhu onoga zaključiti, vrhu česa se je viećalo. Ako bi se sada inače votiziralo, onda moram praesuponirati, da bi se moglo votizirati i vrhu predmeta, koji nikakvoga načela neima. (Oho). Dà oho! Ja držim, da poslovnik toga nedopušta, jer pod ovakovom formulacijom mogla bi se razumievati i osnova Račkoga, i izpravak, kojega je Čepulić branio, a isto tako i moja adresa. Zato bih ja ovakovu formulaciju predložio: Prima li vis. kuća osnovu adrese izradjenu po većini odbora, i to u načelu? (Glasi: za dalje razpravljanje.) To se razumieva samo po sebi, ako jedanput primljena bude u načelu.

Predsjednik: Bojim se, da niti tom formulacijom nebudemo na čistom; jer i proti njoj moglo bi se sto i sto prigovorah činiti. Mislim dakle, da bi formulacija glasila ovako: Prihvaća li vis. kuća u načelu osnovu adrese po odborovoj većini podnešenu i uzima li ju za podlog i temelj specialne debate?

Avelin Čepulić: Ako se pitanje tako stavi, onda ja zahtievam svakako, da se i to umetne, što se po sebi razumieva, da naime kod specialne debate ima se uvažiti takodjer izpravak manjine. (Nemir). Ja hoću, da idemo u meritum, i to u meritissimum meritum, jer vidim, da je njekim namjera ta, da se dokaže pred svietom, da hrvatski sabor god. 1866. nije bio kadar sastaviti adrese. (Nemir).

Dr. Svetozar Miletić: Jeli to licencija, ili sloboda govora? (Nemir).

Adolfo Veber: (Nemir). Meni pripada rieč. Ja bih se sasvim slagao s tom formulacijom, gdje se govori o načelu, ako sabor hoće, da tim izreče, da kod specijalne debate bude slobodno svakomu u svom smjeru amendements činiti.

Samo bih želio, da se to ovdje izreče, da se kašnje nemože kazati: Buduć je sabor ovu osnovu primio u načelu, a buduć se amendement protivi njezinomu načelu, da je ov amendement pao. (Nemir).

Predsjednik: Da je svakomu prosto izpravak donieti, kao da i oni izpravci, koji su već podnešeni, dodju u pretresivanje, o tom nemože biti niti pitanja, pošto to poslovnik jasno odredjuje u §. 44.

Adolfo Veber: Molim dakle, da se zaključak učini, da nam je prosto, poslje amendement svoj donieti.

Predsjednik: Mislim, da bi tom formulacijom svim željam bilo zadovoljeno. Molim, da se još jedanput pročita.

Adolfo Veber: (Čita posljednju formulaciju). (Nemir).

Mato Mrazović: Možebiti bi se mogli u pet satih poslje podne sastati. (Nemir).

Dr. Antun Stojanović: Visoki sabore! Ja mislim, da je to jedan od najvažnijih, najsvečanijih trenutakah u našoj zemlji, kad se izričemo glede načela, polag kojega se imade specijalna debata voditi, i da bi bilo u redu, da si ostavimo vremena razmišljavanju. Mislim, da kroz to ništa izgubili nismo, ako se izjavimo danas ili u ponedjeljak. (Nemir). Zato bih ja predložio, da neprecipitiramo; možebiti će biti kakvog dogovaranja.

Dr. Jovan Subotić: Ka bi mi toliko sretni bili, da smo u uredjenih okolnostih, onda mislim, da do toga pitanja nebi niti došli; ali kad neimamo te sreće, nego upravo nam je zadatak, do te sreće doći, moramo se svakako obzirati na okolnosti i gledati, da ono, što sabor zaključi, bude domovini našoj na čast a nijednoj stranki na štetu.

Na ovom temelju, mislim, da bi se mogli složiti u onom pravcu, u kojem svi drugi parlamenti idu. Kad se podnese adresa u kakvom parlamentu, onda se, istina, debata vodi o načelu, ali zašto? Da se načelo ustanovi? Ne, nego da se dade svakomu govorniku prilika, o svih točkah u jedno vrieme i skupa se izjaviti, zašto kod specialne debate nebi bilo više predmeta. Ali pravo realno pitanje sada jest, dali će vis. kuća osnovu odborove većine za temelj daljnjega razpravljanja uzeti. Kad bi bila samo jedna adresa podnešena, nebi niti viećali o tom, nego bi odmah na specijalnu debatu išli. Ali sada, kad su nam 2 adrese podnešene, dakako nastaje ovo pitanje: koju hoćemo uzeti za temelj daljnjega razpravljanja? Ako ovo imamo pred očima, onda pitanje nemože imati onoga smisla, da nazori, koji su izraženi u izpravku ili u Stojanovićevoj adresi, nesmiju više pred ovu kuću doći, nego da ostane prosto svakomu, amendement svoj kod pojedinih točakah donieti. Ako se složimo u tom, i ja držim, da smo i dostojanstvu naše kuće, i časti naše domovine dužni, da se složimo u tom, da jedan operat, t. j. osnovu odborove većine, za temelj uzmemo, ali da se tim nikomu neprejudicira amendement svoj donieti: onda mislim da se to izreče, da i formulaciji našu sankciju damo.

Predsjednik: Ja bih sad želio, da se vis. kuća izreče, uz koju formulaciju da pristane.

Adolfo Veber: Ja sam predlog učinio i g. podpredsjednik ga je ponovio, i ja imam razlog, zašto to želim, neka vis. kuća izreče, da nam poslje bude slobodno u svakojakom smjeru praviti izpravke,

Ivan Perkovac: Da smo ovim viećanjem, koje traje evo već 6 satih, izmučeni, svi ćete mi vjerovati. Budite uvjereni, da ne samo čovječnost nego i politička dužnost ište, da se tih mukah riešimo; i to s toga, što se u ovakovom trenutku, glede ovako važnoga zaključka, nikomu nesmije, pa makar samo pod izlikom, prividno, prigovoriti, da je silomice stvoren. Ja neznam, budite uvjereni, koja od stranakah, na koje je ovaj sabor razciepan, imati će većinu, te zato negovorim, da jednoj ili drugoj pobjedu pribavim, nego samo radi časti ovoga sabora i dostojanstva naše domovine. Mislim, da ćemo vrlo malo izgubiti vremena, ako se danas, ili poslje zrelog premišljavanja i prijateljskoga dogovora medju strankami, u ponedjeljak izreče ono, o čem visi sudbina naše domovine. (Glasovi: Sjednicu odgodit na ponedjeljak).

Predsjednik: Ako visoka kuća želi, da se odgodi sjednica, molim da se izjavi. (Većina se digne). Zaključujem današnju sjednicu i uričem za sutra u 11. satih prije podne sjednicu ad hoc.

Saborska sjednica ad hoc,

držana dne 28. siečnja 1866. u 11 satih prije podne pod predsjedničtvom pogl. gosp. dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Vis. sabore! Kad sam jučer poslje zaglavljene generalne debate o saborskoj adresi formulirao pitanje, o kojem bi sabor glasovati imao, nastojao sam pitanje tako udesiti, da bude koliko bolje moguće prema poslovniku, prema naravi stvari, prema običaju ostalih parlamentah i prema običaju prijašnjega i sadašnjega našega saborovanja. Nu pošto se je u pojedinih riečih ovog pitanja od strane pojedinih članovah saborskih ono našlo, što u onih riečih ležalo nije; pošto se je njeka bojazan pojavila, ako bi visoka kuća osnovu adrese u načelu prihvatila, da bi se tim prepriečilo pretresivanje izpravakah, budi, koji su već donešeni, budi, koji bi se jošće donieti mogli; budući su rieči pale, kao da se naruši va poslovnik; pošto su se napokon i strasti manje više razigrale — s toga se je glasovanje na današnji dan odgodilo.

Dvie su stvari, u kojih imade razlike. Formulacija jedna tamo ide, da se zbilja u načelu jedna ili druga adresa prihvati za temelj specialne debate; druga tamo ide, da se bez te rieči „u načelu“ jedna ili druga adresa za temelj specialne debate uzme. Ja ću dakle jednu i drugu formulaciju prije pročitati, i moliti onda, da gospoda, koja su za jednu, i koja su za drugu, ustati izvole, da se tako dalnja prepirka u toj važnoj stvari prepriečí.

Jedna formulacija glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor osnovu adrese po većini odbora izradjenu u načelu, i uzima li ju za temelj specialne debate?

Druga formulacija glasi ovako: Uzima li vis. sabor osnovu adrese po većini odbora izradjenu za podlogu i temelj specialne debate?

Prema tomu, kako će se vis. kuća izraziti, ja ću takodjer druga pitanja, kad na to dodje, to jest glede adrese po članu odbora g. dra. Stojanovića izradjene, i napokon i glede predloga g. Živkovića udesiti.

Molim dakle, da se visoki sabor ponajprije o tom izraziti izvoli, da li pristaje na to, da se pitanja tako stave: 1. ona gospoda, koja su za ovu formulaciju: „Uzima li vis. sabor u načelu osnovu adrese, po većini odborovoj izradjenu, za podlogu i temelj specialne debate;“ 2. „Uzima li visoki sabor osnovu adrese, predloženu po većini odborovoj za podlog i temelj specialne debate?“ (Kada pretežna većina na to pristane, prigovara:)

Dr. Anton Stojanović: To je samo predlog formulacije učinjen ..... (Vika: Glasovano je.)

Predsjednik: G. govorniku imam samo to opaziti, da u poslovniku za to formuliranje pojedinih pitanjah točnoga propisa neima; te da bi prepirka o tom svršena bila, pošto se je visoki sabor za rečene formulacije pretežnom većinom izrazio.

Izjavljajuć dakle zaključak vis. kuće, da je formulacija ova primljena, prelaziti nam je na meritorno glasovanje sámo. Konstatirati mi je prije svega, što sam takodjer jučer učinio, da gg. zastupnikah i sabornikah, ako ne u podpunomu, svakako u većem broju imade, nego li poslovnik zahtieva za valjan zaključak. Pristupajući k samomu glasovanju, stavljam evo ponajprije pitanje: „Uzima li visoki sabor u načelu osnovu adrese, predloženu po većini odborovoj za podlog i temelj specialne debate?“ (Ustade manjina.)

Predsjednik: Budué se je za ovu formulaciju izjavila manjina, to stavljam pitanje po drugoj formuli evo ovako: „Uzima li visoki sabor osnovu adrese, predloženu po većini odborovoj, za podlog i temelj specialne debate?“ (Dočim se članovi u znatno velikom i pretežnom broju dižu.)

Dr. Ant. Stojanović: Predlažem, da se ovaj svečani čin javnomu glasovanju po imence podvrgne. (Prepirka i vika.)

Predsjednik: §. 66. poslovnika kaže, da se na zahtjev 15 članovah prije ili poslje predsjednikova izjavljenja može glasovati javno, t. j. da se svaki član po imenu pozove To bi se dakle moralo zahtievati prije glasovanja.

Dr. Ant. Stojanović: Ja sam prije rieč podigao, nego su gospoda ustala. (Opet vika, u kojoj se čuje: zaključeno je.)

Ladislav Kukuljević: Molim g. predsjedniče, da u ovom važnom predmetu javno glasovati date.

Mato Mrazović: §. 65. našega poslovnika glasi ovako: (čita) „Glasuje se tako, da se ustaje ili ostaje sjedeć. U svakom slučaju odlučuje absolutna većina. Ako je resultat dvojben, još se jedanput glasuje i većina se sbraja po osobah.“ §. 66. glasi ovako: (čita) „Na zahtievanje 15 članovah prije ili poslje izjavljenja predsjednikova glasuje se poimence.“ Pošto je većina visoke kuće prihvatila drugu formulaciju, i pošto nikoga neimade, koji osobno svoje mnjenje nebi javno i odlučno kazati htjeo, to za umirenje one gospode, koja glasovanje „poimence“ traže, mislim, da bi visoka kuća na zahtjev njihov pristati mogla.

Uslied predsjednikova izjavljenja ima se glasovati javno, tako da se po imenu svaki član pozove. Ja mislim dakle, da je zahtjev g. Stojanovića i one gospode, koja ga podupiru, ovdje posve u zakonu utemeljen, jer se kaže, da se to može prije ili poslje predsjednikova izjavljenja zahtievati. Ja sam glasovao za ovu drugu formulaciju, ja ću imenom takodjer

glasovati, jer tu nikomu netre ba imena skrivati. Ja mislim, da to nije razlog, s kojega se gospoda od druge stranke protive glasovanju po imence, kano da bi se stidili imenom svojim glasovati. Buduć da se ovdje radi o umirenju čitavog sabora, pa bilo to još tako neznatne stranke ili i pojedinog člana, to nam je sveta dužnost da se učinimo, što je za uzdržanje sloge i reda potrebito. (Sa svih stranah: primamo.)

Predsjednik: Ako bi to bila volja vis. kuće, evo imenika, te gospodu molim, da svaki, kad bude pozvan da glasuje, u kratko sa „da" ili „ne" izraziti se izvoli za ili proti poprimljenoj po većini formulaciji. (Zatim sliedi javno glasovanje, kod kojega

Bilježnik Adolfo Veber imenik saborskih članovah čita, i nakon toga resultat glasovanja proglasi, koj bje sliedeći: sa „da" glasovalo je 140, sa „ne" 7 a uzdržalo se glasovanja 46 saborskih članovah.)

Koloman Bedeković: Neka mi bude dopušteno, nješto primietiti, i to da se ujedno u zapisnik zapiše, da mi s toga razloga glasovali nismo .... (Glasovi: Riešeno, neima primjetbe!) Ja mislim, da je slobodno govoriti; diskreciju jedan proti drugomu imati moramo, ... jer je naše uvjerenje, da se ovo glašovanje, kako je pitanje stavljeno, sa 43. čl. poslovnika neslaže, gdje se kaže: pošto je izvjestitelj centralnoga ili posebnoga odbora podnio predlog, onda se u vrieme, koji će sabor odrediti, započme viećanje o načelu predloga. Mi smo viećanje o načelu predloga započeli 22. o. m., i trajalo je do jučer i danas. Uslied toga ja ovo pitanje tako dugo za riešeno smatrati nemogu, dok putem glasovanja kroz većinu odlučeno nije, koje načelo podlogom za buduću specialnu debatu služiti ima. To zahtieva logika ovoga zakona, to zahtieva logika istoga viećanja od 22. do današnjega dana, jer ja nemogu dokučiti, zašto smo toliko vremena o načelu govorili, i zašto smo u sriedu učinili kompromis, da će od svake stranke samo jedan govoriti, a drugi odustati, nego da čim prije glasujemo, koje načelo adrese za temelj specialne debate služiti ima. Ako to nestoji, onda smo sigurno veoma sagriešili, da nismo već 22. o. m. ovim putem udarili. Dakle je naravski, da smo mi, koji to uvjerenje gojimo, uslied toga tim manje glasovati mogli, budući smo uvjereni, da koliko adresah, toliko i načelah ima; to su gg. govornici svojimi govori potvrdili, dapače g. izviestitelj je dokazao, da je načelo adrese većine tako različito od izpravka, kao zemlja od neba. S toga smo volili glasovanja se uzdržati. To, molim, da u zapisnik dodje.

Predsjednik: Imadem g. govorniku samo njekoliko riečih primietiti. Da je na stol vis. kuće položena osnova adrese, koja bi samo jedno načelo u sebi sadržavala, onda bi sasvim umjestno bilo, da se o tom načelu glasuje; nego kad se radi o predlogu ili osnovi, koja imade više načelah, to dakle nije moguće, nego da bi o svakom načelu glasovati morali. Ovdje se zato neima §. 43. nego 59. poslovnika uporaviti, koji kaže: „da se ponajprije o izvornom predlogu viećati i glasovati ima."

Ovdje se dakle za cielu adresu, koja više načelah ima, pitanje po §. 43. formulirati nedade, nego samo se raditi može o tom: koja se adresa u obće prima, a razumieva se samo po sebi, da je primljena adresa podloga specialne debate; i da će se tom prigodom uvažavati svikolici izpravci, budi dosada već podnešeni, budi koji se odsele za vremena na stol visoke kuće položili budu.

Resultat samoga glasovanja jest taj, da je sabor pretežnom većinom zaključio, da adresu po većini odbora predloženu za podlogu i temelj specialne debate uzima. Razumije se kako rekoh samo po sebi, da će se tečajem te debate uvažiti svi izpravci koji su već podnešeni, ili koji još za to vrieme podnešeni budu. Tim zaključujem današnju sjednicu i uričem buduću za sutra u 9 zatih. (Glasovi sa svih stranah: ne u 9 već 10 satih.)

Predsjednik: Dakle uričem u 10 satih.

Devetnaesta saborska sjednica,

držana dne 29. siečnja 1866. u 9 satih prije podne pod predsjedničtvom dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik dr. M. Šuhaj: Otvarajuć današnju sjednicu molim g. bilježnika, da nam prije svega zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik Adolfo Veber: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

sedamnajste sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 27. i 28. siečnja 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Najprije se pročita i odobri zapisnik šestnaeste saborske sjednice.

Zatim se pročita molbenica urbarske obćine pčeličke u virovitičkoj županiji, da se uzpostavi u uživanje paše, samovlastno prekinuto po vlastelinstvu poslje god. 1840. — Sabor odredi, da se ova molbenica za razpravu preda urbarskomu odboru.

Predloži se zakonska osnova o urbarskih odnošajih od narodnoga zastupnika, Mirka Hrvata, za koju se odredi, da se za razpravljanje preda urbarskomu odboru.

Pročita se molbenica Sime Klašnje, krajišnika I. banovačke pukovnije, za malu podporu, da uzmogne sina školati. Sabor odredi, da se ova molbenica preda visokomu predsjedničtvu namjestničkoga vieća.

Predloži se molba Josipa Prašnickoga, pisara i začastnoga bilježnika grada Koprivnice, da se njegova pritužba proti koprivničkim zastupnikom, Mati Toljanu i Andriji Oštrišu, opet u pretres uzme. Sabor odredi, da se ova molba, pošto je već riešena kod verifikacije saborskih članovah, metne ad acta.

Predloži se molbenica glavnoga sbora ljekarnikah u Zagrebu, da se umanji broj ljekarnikah u Zagrebu, — Sabor zaključi, da se ova molbenica za razpravljanje preda peticionalnom odboru.

Predloži se molbenica trgovačke obrtničke komore u Osieku, da se neka Drava uredi i parobrodarstvo po njoj obnovi. — Sabor odredi, da se ova molbenica za razpravljanje preda odboru za željeznice.

Poslje toga predje sabor na dnevni red, to jest na obćenitu debatu o adresi „u kojoj progovoriše: Robert Zlatarović i Akurti za nov odbor, Dr. Starčević proti svim adresam, a za nikakov odbor. — Poslje toga progovori izviestitelj adrese većine odbora, g. dr. Rački; g. izviestitelj pako svoje adrese, g. Antun Stojanović, zamoli sabor, da odgodi sjednicu, jer da on, umoren dugim slušanjem debate, nemože sada da govori; ako li sabor neprivoli na odgodu sjednice, da se za sada odriče svoga prava, ali si ga zadržaje prigodom specialne debate. Pošto sabor nije hotio da odgodi sjednice, progovori izviestitelj izpravka manjine odborove, Avelin Čepulić. — Nakon toga zahtievaše zastupnik Živković, kano predložitelj nova odbora, da se i njemu dade zadnja rieč, pošto je sabor na to pristao, progovori on i proti adresi većine odborove i proti izpravku manjine.

Poslje toga izjavi g. podpredsjednik završenom glavnu debatu o adresi, pak za glasovanje o tom, koja da se adresa uzme za temelj specialne debate, predloži saboru ovu formulu: Uzima li visoki sabor osnovu adrese predloženu po većini odborovoj za podlog i temelj specialne debate? pak k tomu naročito doda: Razumije se pako samo po sebi, da se i podnešeni izpravak manjine odborove i svaki drugi izpravak ima uvažiti kod specialne debate. — Proti toj formulaciji podiže rieč g. zastupnik Stojanović, zahtievajuć, da se glasuje o načelu adresah. Zato predloži g. podpredsjednik ovu formulu: Uzima li visoki sabor u načelu osnovu adrese predloženu po većini odborovoj za podlog i temelj specialne debate? Budući pako da su se i proti ovoj formulaciji podigli prigovori, zahtievajući, da se izreče i u zapisnik uvrsti naročiti zaključak sabora, da se riečmi u načelu neizključuje iz specialne debate niti izpravak manjine odborove, niti ikoji drugi izpravak; pošto se stvar, uzprkos dužoj žešćoj prepirci, nije mogla na čisto dovesti, zaključi g. podpredsjednik u 3 sata poslje podne sjednicu, i ureče drugu ad hoc na sutrašnji dan u 11 satih.

Otvoriv g. podpredsjednik dne 28. siečnja 1866. sjednicu u 11 satih, pozva sabor, neka ustanu oni, koji su za ovu formulu: Uzima li visoki sabor u načelu osnovu adrese predloženu po većini odborovoj za podlog i temelj specialne debate? Pošto je na to ustala manjina, pozva isti g. podpredsjednik sabor, neka ustanu oni, koji su za ovu formulu: Uzima li visoki sabor osnovu adrese, predloženu po većini odborovoj za podlog i temelj specialne debate? Na to pitanje ustade znatna većina. Pošto je tako primljena ova druga formula. pozva g. podpredsjednik sabor na glasovanje, postavljajuć ovo pitanje: Uzima li visoki sabor osnovu adrese predloženu po većini odborovoj za podlog i temelj specialne debate. Na to pitanje ustade znatna većina. Za tim predloži zastupnik Stojanović, da se glasuje javno, pozivajuć sabornike po imeniku, na što pristade sabor. Pošto je postavljeno pitanje: Uzima li visoki sabor osnovu adrese, predloženu po većini odborovoj za podlog i temelj specialne debate? odgovori sa da 140, sa ne 7 članovah saborskih, a 46 nehtjede glasovati.

Imena glasujućih jesu ova:

Sa da.

Adler
Alagić,
Angjelić,
Antunović,
Babić Josip,
Babić Stjepan,
Bach Gjuro,
Begna,
Blažić,
Bojčeta,
Boroević,
Briglević,
Bukvić,
Ceboci,
Čepulić,
Derenčin,
Dizdar,
Dološćak,
Došen,
Dragašević,
Egler,
Fiamin,
Farkaš,
Gerber,
Grabrić,
Grgurić,
Gruić,
Haulik,
Hrvat Mirko,
Ilijašević,
Jakić,
Jančarić,
Jelačić Antun grof.
Jelačić Dragutin,
Jelačič Gjuro grof,
Jordan,
Jovanović,
Jurčić,
Kralj Iv. biskup,
Knežić,
Kolarić Andrija,
Kolarić Pavo,
Kostrenčić,
Kottas,
Kovarbašić,
Krajačić,
Kralj žup.
Kružić Franjo,
Kukuljević vel. župan,
Kušević Svetozar,
Lalić Pavo,
Laudenbach Ivan,
Lovrić Franjo,
Malinarić,
Mažuranić Ivan.
Melinčević,
Mihalić Slavolj.
Mihanović Franjo,
Milanković,
Mrazović,
Mrzljak,
Muhić,
Muzler,
Nikolajević Lukija,
Nikolajević Stjepo,
Nikolić,
Nolden,
Novaković Tošo,
Olujević,
Ožegović Ivan,
Ožegović Martin,
Ožegović Tito,
Pajić,
Pavlinović Mijo,
Pejčić,
Perkovac Ivan,
Pešić Maksim,
L. Petrović,
Pintar,
Poljak,
Popović Jovan,
Popović Samoilo,
Predoević Janko,
Prica M.
Prodanov,
Prukner.
Rački
Radecki,
Rašić,
Ratković,
Razum,
Regen,
Runjanin Joso,
Ružičić,
Sekulić,
Simić,
Skender,
Smičiklas,
Soić,
Sokolić,
Stahuljak,
Stojan Franjo,
Subotić Ivan,
Sviličić Franjo,
Šafarić,
Šarić,
Šašić,
Šauer,
Skorić Mil.
Smaić,
Špun Josip,
Špun Miroslav,
Špun Napoleon,
Šram,
Steković,
Strossmayer biskup.
Suppe.
Tarbuk,
Teodorović,
Toljan,
Tomičić,
Torbar.
Trbuhović,
Trnski,
Turković,
Varešanin,
Veber,
Vinsky,
Virag,
Vončina,
Vranić Franjo,
Vukotinović vel. župan,
Zastavniković Gedeon.
Zastavniković Glišo,
Zidarić,
Zorac,
Zoričić,
Žužel,
Ostriš Andr.

Sa ne.

Akurti Dragutin,
Barčić,
Boleslavski,
Kulmer grof. Miroslav,
Starčević,
Urpani,
Vakanović.

Neglasuje!

Akšamović,
Bedeković,
Bertalan,
Bogović,
Broz,
Car,
Ciotta,
Grof Gjuro Drašković,
Horvat Petar,
Hornić Stjepo,
Jančo,
Jelačić Kažimir,
Josipović,
Kavanagh bar. E.
Khuen grof,
Kirijaković,
Kiš Ladislav,
Khuen Antun grof,
Kozulić,
Kraljević Miroslav,
Kralj Benjoš,
Kugler Stjepo,
Kukuljević Ladislav,
Kušević Aurel,
Lukinac Aug.,
Maller,
Miletić,
Neupar,
Nugent Artur, grof.
Paraković Stjepo,
Pejačević Lad. grof.,
Pejačević Pet. grof,
Pejačević Pav.
Petričević Luka,
Pinterović,
Polit Dr.
Rauch Gj. bar.
Rauch Lev. bar.
Rogulić,
Rukavina bar.
Stojanović Dr.
Šadel,
Šuljok,
Vuković Stjepo,
Zlatarović,
Živković.

Poslje toga se završi sjednica u 12 satih, a ureče druga na sutrašnji dan u 9 satih. —

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.
predsjednik.

A. Veber.
saborski bilježnik.

Miroslav Kraljević: Nisam opazio u zapisniku one izjave, koju je g. Koloman Bedeković stavio radi neglasovanja. Budući da vidim, da se u zapisnicih sve pojedinosti navadjaju, nevidim razloga, zašto se to nebi unutra stavilo.

Bilježnik Adolfo Veber: Ovo se s toga razloga nije moglo u zapisniku navesti, jer je bilježnička dužnost, navesti samo predloge i zaključke. Pošto u tom predlogu nikakov zaključak izrečen nije — bar ja nisam čuo — s toga i nisam mogao uvrstiti.

*

Predsjednik: Ako druge primjetbe neima, to se zapisnik odobrenim proglašuje.

Bilježnik Urpani: priobćuje na sabor prispjele podneske, i to:

1.) Molbu Luke Cvitkovića odpuštenog c. kr. poručnika pukovnije ličke, za povrat u službu. (Na predsjedničtvo.)

2.) Očitovanje državnog računovodstva u Zagrebu glede imetka kazalištne zaklade. (Na odbor za zaklade.)

3.) Odgovor poglavarstva grada Koprivnice za odbor željeznički. (Na odbor željeznički.)

4.) Predlog barona Prandau-a i od 15 saborskih članovah podpisan, da se glasbenom zavodu u Zagrebu do uživotvorenja konservatorija dozvoli još podpora od 1200 for. (Na peticionalni odbor.)

5.) Izviešće odbora za uredjenje zadrugah i diobah. (Ima se tiskati i na dnevni red staviti.)

6.) Molbenicu obćinah Pleternica i ostalih županije požežke, da budu oslobodjene od utjerivanja poreza. (Na predsjedničtvo.)

7.) Izviešće urbarskog odbora o zakonskoj osnovi glede prisilnog odkupa daćah etc. (Vidi zapisnik.)

Dr. Jovan Subotić: Budući imam u toj stvari predlog učiniti, za kojega mislim, da je potrebno, da se još danas rieši, molim za njekoliko riečih.

Izaslan od vis. sabora urbarski odbor, kojemu imam ja čast predsjednikom biti, pripravio je više osnovah zakonskih članakah, i to o prisilnom odkupu, daćah od izvanselištnih i činženih zemaljah, o odkupu regalnih pravah vinotočja i mlinarenja. Ujedno podnašam zakonsku osnovu podnešenu od jednog člana o odkupu svihkolikih regalnih pravah u obće. Odbor ovaj bi se još imao upustiti, da se izradi osnova za odkup prava ribolova, i uredjenja lova, a najposlje u predmetih, o kojih radi c. patent od 17. svibnja god. 1857.

Buduć da svi ovi predmeti u savezu stoje, i buduć da bi se možebiti potreba pokazala, u zakonskih predlozih, ovdje podnešenih, prije urbarskog pretresivanja, njekoje preinake činiti: zato je odbor urbarijalski prekjučer zaključio, vis. saboru predlog učiniti, da se izabere stalan odbor, koji bi iz 15 osobah sastojao, stalan zato, da budu članovi odbora znali, da im je svagda dužnost u sjednicu doći, jer odtuda zavisi prvo mogućnost zaključenja odborskog, a drugo pospješivanje djelovanja; od 15 osobah zato, jer veći odbori težje rade, a ovdje, ako hoćemo, da se stvar što brže uradi, nuždno je, da odbor onako iz svih silah radi, kako je samo moguće; od 15 osobah nadalje zato, jer druga gospoda, znajući, da će predmeti ovog odbora u pretres sabora doći, gdje svakomu pripada pravo o njem viećati, nebi došla u odbor. S tih razlogah uzimam si čast predložiti vis. kući, da odrediti izvoli, da se stalan odbor urbarski od 15 osobah izabere, i ovomu odboru svi ovi operati priobće daljnjega djelovanja radi.

Josip Briglević: Ovaj je predlog tim temeljitiji, jer kad smo se svetkom kući razhadjali, razdielili smo se u odbore, da se material pripravi, a kad se gg. natrag vrate, da se ti odbori popune. Buduć da su urbarialne stvari od najveće važnosti, da se u tom odboru laglje vieća, slažem se sa predlogom, da se odbor od 15 članovah izabere, koji će to opet u pretres uzeti.

Predsjednik: Pristaje li vis. kuća, da se nov stalan odbor od 15 članovah izabere, i da mu se sve te osnove podnesci itd. priobći? (Većina ustane.)

Josipović: Ja sam ovdje opazio nješto, što je proti duhu zastupstva u ovom saboru, a to je, da su gg. krajiški zastupnici u ovom urbarskom odboru sada glasovali. Ja bi predložio, da u buduće krajiški zastupnici nebi glasovali, kad se nebude radilo o državopravnih pitanjah.

Predsjednik: Da prištedimo vrieme, mislim, da bi najbolje bilo, da svaki napiše na cedulju 15 licah, koje želi, da u ovaj odbor dodju, i da onda na koncu sjednice mali odbor sastavimo, koj bi to pregledao, i resultat izborah u budućoj sjednici proglasio.

Josipović: Molim vis. predsjedničtvo, da se na moju interpelaciju izjavi, da li krajiški zastupnici osim u državnih pitanjih s nami glasovati imadu? (Glasovi: Riešeno.)

Predsjednik: Ja mislim, da je vis. kuća sama riešila to pitanje, buduć su krajiški zastupnici kod svih pitanjah dosada tako učestvovali, kao i ostali. (Prepirka.)

Dr. Svetozar Miletić: Ovdje čujem prigovor, da to pitanje nije bilo riešeno, a vis. predsjedničtvo poziva se samo na faktum, da su graničarski zastupnici dosada u svih stvarih glasovali. Ja mislim, da ovaj vis. sabor sam želi, da bi takove okolnosti nastupile, da bi granica mogla ne samo u državopravnih, nego i u svih unutrašnjih pitanjih viećati i glasovati, što više, baš smjera sabor tamo, da zamoli od nj. veličanstva političnı reintegritet trojedne kraljevine, to će reći, da se granica u svih pitanjih izvanjskih i unutrnjih u savez s nami stavi; onda naravski neima sumnje, da će u jedno i drugo odnošenje uticati. Ali sada, kad je samim reskriptom kazano, da je granica pozvana samo da rješava državopravna pitanja, a s druge strane vidim, da pitanja ta unutrašnja za nju važnosti neimaju, mislim, da zastupnici granice neće za uvredu smatrati, ako se o tom rieč povede, i ako bi sabor zaključio, da u ovih pitanjih neglasuju. Dakle ona gospoda, koja hoće da se to na čisto izvede, nesmjeraju ni najmanje na kakvo izključenje granice, nego samo na razjasnjenje položaja.

Adolfo Veber: Ja razlikujem ovo pitanje u meritorno i nemeritorno ili formalno. Krajina je pozvana ovamo, da meritorno sudjeluje kod rješavanja državopravnih pitanjah, a u meritorno rješavanje drugih pitanjah se upuštati nemože, kao što i njihovi mandati glase; ali pitanje, da li tko u ovaj ili onaj odbor dodje, držim ja, da nije meritorno, nego samo formalno. Krajina tu ništa nerješava, jer kašnje dodje operat odbora onako pred sabor i onda je umjestno ovo pitanje, da li može u meritorno rješavanje ovih pitanjah krajina uticati, onda bi se moglo kazati, i ona će to i sama izjaviti, da nemože uticati. Predbježno imenovanje osobah u odbore već im je ustanovljeno odlukom vis. sabora, zato mislim, da se danas proti tomu nebi imao prigovor podići, jer je u tom zaključak stvoren... (Glasovi: kada?) Govornik: jer su krajiški zastupnici bez prigovora došli u željeznički i druge odbore. (Glasovi: Čitajte taj zapisnik). Govornik: Molim, da me onda oprovrgnete, kad svršim. Ja ostajem dakle kod toga, da se krajiški zastupnici u druga meritorna pitanja neće moći upuštati, ali držim, da je ovo vrlo malo formalno pitanje glede imenovanja osobah u odbor, jer konačno riešenje predmetah i onako saboru pristoji. Zato mislim, da se može preko toga pitanja sada prieći, a onda kad se bude meritorno riešavalo, može se to pitanje postaviti.

Steković: Odpisom kraljevskim od 8. studenoga 1861. koj svakako smatrajuć zastupnike krajiške kao cjeloviti dio sabora ovog, milostivo pozvao nas na ovaj sabor, da rješavamo sva pitanja, koja se ciele naše domovine trojednice tiču. Ja, gospodo, svakako nemogu prešutiti, da me to boli,

da se gospoda pozivaju na to, da smo mi došli u sabornicu ovu, da sastavimo njeko posebno tielo, i da zauzmemo posebna sjedala, da u zajednici nesjedimo s vami, s toga razloga, i pozivajuć se na taj kr. reskript, da smo mi sinovi jedne zemlje, da smo pozvani na to, da rješavamo sudbinu naše domovine, pošto se na to pozivamo, držim, da će doći vrieme, da ćemo sačinjavati mi svi nesamo jedno zemljište nego da će doći vrieme, kad će se zakoni ovdje stvoreni protegnuti i na nas: zato bi vrlo nepravedno bilo, da nam se sada uzme glasovanje, kao zastupnikom, koji njeka posebna mjesta zauzimaju. Ja velim, da doista sada nebi umjestno bilo, da nas priečite te izuimite prije nego nas odpravi kući naš poziv.

Avelin Ćepulić: Ja pristajem uz ono, što je gosp. Veber kazao, da razlikuje meritum od forme, tim više, jer je već sam sabor to dopustio, da uticaju krajišnici u takove izbore; buduć se ovo pitanje netiče merituma, s toga držim, da prigovor g. Josipovića neima mjesta.

Vel. žup. Ivan Kukuljević: Ja bi se usudio predložiti, pošto je već u tom predmetu zaključak od vis. predsjedničtva izrečen, da se debata svrši i da predjemo na dnevni red.

Baron Dragoilo Kušlan: Meni je žao, da je ova stvar tako uzburkala ćut naše braće krajišnikah, da oni to smatraju kao njekakvo personalno pitanje, ili takovo, kojim se vriedja njihova domorodna ćut. Ali meni se čini, da se ova stvar bez strasti i bez svakoga ogorčenja razpravljati ima, onako, kao što to narav stvari zahtieva. Po kr. reskriptu i po njihovih vjerodajnicah neimaju oni u ništa drugo uticati, nego samo u državopravna pitanja. Kad je dakle djelovanje njihovo ograničeno samim kr. reskriptom, to ih ovo pitanje uvriediti nemože, jer su oni unapred znali, u kojem su poslu ovamo poslani. Što su g. Veber i Ćepulić kazali, da se ima razlikovat meritorna stvar od nemeritorne, ja držim, da je glasovanje o izboru odbora meritorna stvar, i to zato držim, jer od odbora zavisi, kako će operat glasiti. S druge strane nije niti umjestno, da gg. krajiški zastupnici u tom pitanju glasuju, jer im nisu osobe poznate, koje bi mogle u tom odboru koristno poslovati, jer se u takovih, kao što je urbarski odbor, zahtieva, da budu u njem zastupani pravoslovci, koji razumiju izraditi zakonske osnove i vlastelini, kojih se stvar tiče. Zato mislim, da se ovo pitanje bez svake uvrede, (buduć je izbor ovaj tako važan, jer će operat odbora temelj viećanja i po svoj prilici po saboru odobren biti) u smislu kr. reskripta i pozivnicah krajiških zastupnikah ima se ovo pitanje riešiti, i mislim, da se nebi imao obzir uzeti na to, što su oni već u odbore izabrani bili i uplivali u takove izbore; i da je to mukom učinjeno, kad se je sabor na ferije razilazio, jer se je reklo, da se ona gospoda, koja ovdje ostanu, neka upišu u odbor, u kojem žele poslovati. To su i oni učinili samo za to, da posluju. Zato mislim, buduć je to tako važna i meritorna stvar, da bi moralo ostati, da samo oni glasuju, kojih se tiče.

Ladislav Kukuljević: Ja sam ovdje čuo od g. predsjednika, da se sadašnji zaključak temelji na zaključku od vis. kuće primljenom, da gospoda graničari u svih pitanjih sudjelovati mogu. Ja ovoga zaključka, na kojega se g. predsjednik poziva, nisam nikada izustiti čuo; zato molim, da u buduće vis. predsjedničtvo samo na ono, što vis. kuća zaključi i što u zapisnik dodje, svoje zaključke osniva.

Miroslav Kraljević: Da je nas svihkolikih želja bila, da braću graničare u našu sredinu dobijemo, to je nedvojbeno, to pokazuju zaključci naših saborah od g. 1848. i 1861., nu granica je uviek ovamo došla s naročitim nalogom, da se neima miešati u ništa drugo, nego samo u razpravljanje državopravnih pitanjah. Ako ta gospoda i mila braća naša žele, da se umiešaju i u druga pitanja, meni će osobito drago biti, ali tada i meni kao zastupniku naroda pripada pravo, u njihova se pitanja umiešati. Ako se pako naredba nj. veličanstva poslušati hoće: nećemo ih u najveću nepriliku, ako zahtievamo da nam želju izpune, jer po ovoj naredbi nesmiju oni našoj želji zadovoljiti. Zato ja kažem, da izvan državo-pravnih pitanjah budi u formalna budi meritorna pitanja zastupnici granićarski uticati nemogu, kažem formalna i meritorna, jer su oba skupa skopčana. Vi kažete, da je to malenkost, a ja držim da nije; jer se čitava stvar bolje i temeljitije rješava, kad su pojmovi u odboru jednaki i kad su osobe vrstne, nego kad to nije, zato ću njihovoj diskreciji ostaviti, hoćeli oni vis. naredbu posluhnuti, i po njoj se vladati.

Dr. Lavoslav Šram. Rieč se je povela i naglasilo se je, da se nalazimo u abnormnom stanju, i da bi se ovo abnormno stanje još više izvelo, kad zastupnici Krajine nebi u ovakova pitanja uticali; to se je takodjer naglasilo, da im nismo posebnih mjestah opredielili. Ja kažem, da je visoki sabor svakom prilikom posvjedočio privrženost svoju braći krajišnikom, pače i činom izveo, i u adresi naglasio, da želi Krajinu sa materom zemljom spojiti, da želi ustav naš na nju protegnuti. Ali mi nećemo prepriečiti, da ne nastane ona abnormnost, da će Krajišnici poslje riešenja državopravnih pitanjah kući otići, a mi bi onda morali nove članove u odbor izabrati, koji bi opet novimi nazori djelovanje odbora i tim sabora otegoćivali.

Kad je to tako, da nesmiemo da ovaj položaj iz vida izpustimo, pristajem uz sve razloge, koje je g. barun Kušlan naveo, i mislim da kod ovakovih pitanjah Krajišnici neutiču niti u debatu, niti u izbore. Ja sam čuo naglasiti od velikog župana zagrebačkog, da je predsjednik izrekao već zaključak; ako on to tako razumie, da je danas izrekao, to moram tomu protusloviti, van ako se to ima tako razumjeti, da se stvar imade uzeti kao fait accompli.

Gedeon Zastavniković: Istina je, da je Krajina svoje zastupnike ovamo poslala, samo da viećaju o državopravnih pitanjih. Ja dakle pristajem uz ono, što je g. Dr. Šram kazao, jer drugačije nemogu.

Mato Mrazović: Pošto se je g. predgovornik izjavio u ime gg. krajiških zastupnikah na način, koj upravo odgovara predlogu župana turopoljskoga g. Josipovića, sasvim je drugi položaj moj, nego dok nisam znao za izjavu g. Zastavnikovića. Nemogu ipak, da nereknem, da mi se čini ovaj predlog i poticanje ovoga pitanja vrlo nesgodno, i to tim nesgodnije, čim je od manje važnosti samo u sebi. Istina je doduše, da je previšnjim kr. odpisom na sabor od 1861. izdanim, kao i odpisom na sadašnji sabor, i da je i u dotičnih naputcih krajiških zastupnikah naročito napomenuto, da se oni imadu samo u državo-pravna pitanja upuštati; istina je i to, da ovo pitanje, oko kojega ovaj odbor raditi ima, u nikakvom savezu sa državopravnimi pitanji nestoji, nego je izključivo socialnoga značaja: ali se s druge strane neda tajiti, da je sabor od god. 1861. i da je i javno mnienje svagda protestiralo proti tomu, da se zastupstvo krajine na ovom saboru izključivo samo na jedno pitanje ograničuje, i da je ovo zastupstvo na taj način ovdje odredjeno, kao da ima sudbinu naše

domovine u najglavnijem pitanju odlučivati svojim uplivom, dočim u druga pitanja, koja rade o probitku i razvitku narodnom, nesmie uticati. Ja mišlim, s obzira na ovu tendenciju, rekao bi politiku naroda, koja je uviek težila za tim, da se jednokrvna braća što više spoje, da u što užji savez stupe, da nesamo u narodnom životu, nego i u političnom jedinstvo postanu, mislim, da naprama ovoj težnji i narodnoj politici, koja je svakomu od nas u srce zasadjena, da se nebi imala poticati ovakova pitanja uz tako neznatan povod. Ja mislim, da se time upravo onim uplivom, koji su našemu narodu najmanje prijatni, nova hrana daje i na novo utvrdjuje temelj pod njimi, da se opet i nadalje upiru jedinstvu narodnom, da se upiru svim onim uvjetom, koji su nam potrebni za našu budućnost i za naš obstanak. S toga opetovano kažem, da ja za veliku nezgodu držim, što se ovo pitanje u našem saboru potaknulo, i držim to za tim veću nesgodu, što je povod neznatan. Neznatan je povod, jer uticali krajiški zastupnici u ovaj izbor ili ne, svakako će se operat urbarskog odbora, kao i svaki drugi operat, sigurno sa svom marljivošću i sdušnošću prije mozgati i motriti, nego li dodje na stol visoke kuće, pa makar izbor još tako nesretno izpao, to će operat svakako u sabornici svoje ravnilo naći. Ako Nj. Veličanstvo poslje riešenja državopravnih pitanjah zbilja zastupstvo krajine pozove u svoj zavičaj, onda će u sabornici ostati upravo oni elementi, kojih se ovo pitanje izključivo tiče, oni će imati interes i volju i znanje, da će operat odbora tako udesiti, ka o odgovara jednoj i drugoj strani. S toga ja mislim, da bi od toga pitanja odustali, te da bi, ne očitujuć odluke na jednu niti na drugu stranu, visoki sabor na dnevni red prešao.

Jovan Živković: Po izjavi predgovornika g. Zastavnikovića meni je od rieči odustati, samo ću toliko reći, da je ciela ova debata suvišna, jerbo je njekim načinom na to išla, da se naša braća graničari strogo svoje instrukcije drže. Što se te njihove inštrukcije tiče — znam da u adresi ima pitanjah, koja nisu državopravna. — Ja s moje strane ću toliko obziran biti, da neću braću graničare navesti, da se upušćaju u ona pitanja, o kojih viećati i glasovati nemogu. Nu ako braća graničari sami po svojem nutrnjem nagnuću hoće da se upušćaju na to polje, to za njihovu inštrukciju neodgovaramo mi, nego oni sami. S toga molim, da bi se na dnevni red prešlo. (Sa svih stranah: dnevni red!).

Predsjednik dr. Mirko Šuhaj: Ako je želja visoke kuće, da predjemo na dnevni red, molim gospodu, koja su zato, da ustanu. (Većina se digne).

Šašić: Usudjujem se pridržati glasovanje u svakom predmetu, dok budem ovdje na saboru, dakle nepristajem uz mnienje g. Zastavnikovića. (Glasovi: riešeno, dnevni red).

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Usudjujem se visokoj kući odbor predložiti, koj bi poslje sjednice cedulje pregledao i resultat izbora priobćio, i za to predlažem gg. barona Raucha, Blažića i Titu Ožegovića. (Prima se).

Bilježnik Urpani: Priobćuje dalje:

8. Zakonsku osnovu, podnešenu od zastupnika Blažića o odkupu regalnih pravah.

9. Tri zakonske osnove od urbarskog odbora, kojimi se nadopunjuju ustanove članka VI. od g. 1836. o urbarskom krčmarenju sa strane bivših podložnikah, i patenta od 2. ožujka 1853. o odkupu odkupljivih daćah i uredjenju regalnih pravah. (Oboje na urbarski odbor.)

10. Izpravke na adresu od zastupnikah Mihalića, Viraga, Subotića, i Dra. Luke Petrovića. (Uvažiti će se kod specijalne debate.)

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Na dnevnom redu stoji specialna debata o adresi. Ja dakle molim g. izvjestitelja, da svoje mjesto zauzme, i adresu pročita alineju po alineji. Molim ujedno bilježnika g. Vebera, da bi on danas govornike bilježio.

Dr. Franjo Rački: Pročita naslov adrese.

Doktor Antun Starčević: Molim, ako se ide od rieči do rieči, ja sam proti tomu naslovu. Jer bojim se da u riečih: „apoštolsko,“ „gospodar,“ i „premilostivi,“ leži uvreda naprama njegovu veličanstvu, poniženje naroda, i neznanje povjestničko.

Stopram u XVII. vieku izmišljeno je, da je kralj Ungarije Stefan I. drugačije i sveti, dobio od pape krunu današnju Ungarije. Do tada o tomu nije nitko ni sanjao, a do XIII. vieka o kruni toj nije se ni u istoj Ungariji ništa znalo.

Na temelju te izmišljotine izmišljeno je u prošlomu vieku takodjer, da je papa onoga Stefana proglasio kraljem apoštolskim; nu taj naslov nije nikada nijedan kralj Ungarije upotrebljivao do poprilici godine 1759.

Rieč „gospodar,“ u političkom jeziku znamenuje isto što rimska rieč „dominus“ za carstva rimskoga, a ova znamenova isto što grčka rieč despot, u razumku klasičnom i crkvenom. A despot je čovjek, koj ima samo prava, a neima nikakove dužnosti.

Ja neću nikada mojega kralja zvati despotom.

Rieč „premilostivi“ sadržava poniženje. Jer kralj nežive o milosti naroda, a narod nikada nežive o milosti vladara, nego njih jedan i drugi žive na temelju ugovorah, na temelju pravnih odnošajah.

Moglo bi se ravno reći, da je to bio odprije običaj kod saborah našega i onoga Ungarije. Tomu bijaše taj razlog, što na onih saborih nebijaše naroda zastupnikah, nego bijahu zastupani sami staleži, a svaki je stalež manji od naroda, kralj pako bijaše načelnik svega naroda, ne samo pojedinih kastah, i u tomu pogledu bijaše on višji nego onaj sabor.

Ja sam god. 1861. bio u odboru, koji imadjaše izradit odgovor kakov evo i vi zovete adresom, bio sam u prijateljskih razgovorih proti tomu naslovu, nego, u odboru ostadoh u manjini. U plenumu sabora nemogoh udarati na taj naslov, jer kao član odbora bio sam solidarno odgovoran za onaj odgovor, kojega su i onda prozvali adresom.

Ja se pozivljem na g. predsjednika, da sam god. 1861. načinio jednu predstavku, ako se nevaram, onu o neodgovornosti saborskih poklisarah, pak tada, kako ni prije ni poslje, nisam metnuo drugi naslov nego samo „vaše veličanstvo,“ a sav ostali dodatak u naslovu učinio je svojom rukom g. predsjednik.

Dakle ja bi želio, da se i tu reče za naslov samo „vaše veličanstvo,“ a da se sve drugo izpusti, ter da govorimo vladaru kako govore i svi ostali sabori Europe.

Predsjednik Doktor Mirko Šuhaj: Koja su gospoda za redakciju, molim, da ustanu. (Većina se digne).

Doktor Franjo Rački: (Pročita 1. alineju adrese.) Ove su rieči posve jasne kao što i smisao; o tom nebi imao ništa progovoriti, nego u obće samo na to pozornost visoke kuće obratiti, da će se adresa, poslje kako bude ciela pretresana u specialnoj debati, opet koliko bude od potrebe stilistički izpraviti. Ja molim dakle gg. govornike, da se vrieme štedi, da prigovaraju samo onim riečim i izrazom, koji možebiti njihovim mislim neodgovaraju, i da se nebi upuštali u gramatične i stilistične prepirke, koje po mom mnienju u

sabor nespadaju. Što se same ove stavke tiče, imam napomenuti, da je odbor mislio, da se po primjeru, koji u svih ustavnih zemljah vlada, imade najprije na sazovu sabora zahvala izreći, onda takodjer zahvaliti na pozdravu kralja kao takodjer na nakani Nj. veličanstva, da će za sva buduća vremena osigurati obstanak i razvitak trojedne kraljevine. To je odbor potaknulo na ove rieči.

Dr. Ivan Subotić: Prvi slog ove alineje glasi ovako: sazvavši sabor trojedne kraljevine Dalm. Hrv. i Slav. izpunilo je vaše veličanstvo jednu od najvrućijih i najpravednijih željah našega naroda. Ja želim i predlažem, da se ovaj slog ovako dopuni: sazvavši sabor troj. kr. Dal. Hrv. i Slav. izpunilo je vaše vel. jednu od najvrućijih i najpravednijih željah hrvatsko-srbskoga naroda.

Gospodo moja! mjesto, s kojega ja ovaj izpravak predlažem, i osoba, koja ga predlaže, mislim, da može vis. kući za poručanstvo služiti, da ovaj izpravak proiztiče samo iz najčistije ljubavi prama našoj domovini i narodu, i iz najčistije želje, da najboljim plodom urodi. Razloge, gospodo! ovog mog izpravka navoditi neću, jerbo se bojim, da bi tim najsvetiju stvar oskvrnuo, a ja znam, da se u vaših srcih mnogo jačih razlogah nahodi, nego bi ih moje slabe sile navesti mogle; samo to jedno primietiti imam, da će ovaj čin vis. kuće, ako izpravak moj primi, nesamo u našoj domovini najljepšim cvietom političke mudrosti uroditi, nego da će se uspjeh njegov na daleko izvan granicah naše domovine odazvati. Jošt imam jednu želju i molbu izraziti, koja iz domorodnog srca izlazi i domorodnim srcem ide: ja bi želio, gospodo moja, kad bi moguće bilo, da se ovaj izpravak bez debate primi, jer to bi ono bilo, što bi u ovoj stvari bilo i najkrasnije i najspasonosnije i najdičnije.

Predsjednik Doktor Mirko Šuhaj: Ako neželi nitko progovoriti, to imamo dvoje . . .

Vel. žup. Ivan Kukuljević: Prem da sam ja uvjeren, da neima nijednoga člana u ovoj vis. kući, koji nebi uvažio predlog g. predgovornika, i da neima nijednog Hrvata, koj nebi iz dna duše pristao uz to, da prizna, da u trojednoj kraljevini imade jedan narod a dva imena toga naroda, najme hrvatskoga i srbskoga, premda ja to priznam, i pripravan jesam i svakom sgodom priznati, ipak uz onu redakciju g. predgovornika nebi sasvim iz toga razloga pristao, što on kaže, da se reče: „hrvatsko-srbskoga naroda“ nego predlažem, pošto je doista narod jedan, a dva imena, da se redakcija ovako štilizira: „naroda, imena hrvatskoga i srbskoga.“

Miroslav Kraljević: Ja sam Slavonac. (Njeki glasovi: ah). Nemojte, gospodo! uzelo se to kako mu drugo, kao ime genetičko ili ne, nam historija jošće dokazala nije, da naroda slavonskoga neima. Ja se netrudim, dapaće sam proti tomu, da se neumetne ime hrvatsko-srbsko, ali ja bi takodjer želio, kao rodjen Slavonac, dok ne uspije historija, da nas osvjedoči, jer vjerujte, da hiljade ljudih o tom još nisu osvjedočeni, koje će to jako uvriediti, ako se taj izraz umetne, a nenapomene takodjer Slavonija, da se umetne hrvatsko-srbskoga i slavonskoga naroda.

Dr. Mihajlo Polit: Ja mislim, da se predlog primi bez debate, ako se neprimi bez debate, želim i ja progovoriti.

Ivan Perkovac: I ja predlažem nješto, a to je, da se ovaj izpravak bez debate zabaci.

Dr. Svetozar Miletić: Ja vidim, da ona stvar bez debate nemože proći; s jedne strane se predlaže, da se primi predlog bez debate, s druge strane opet protivno, tako moram uzeti rieč, nebojeći se i nestrašeći potvorenjah, koje se u ovu stvar stavljaju. Kad se ova stvar na vidjelo iznosi, uvjek se kaže, da je to djelo reakcije, da se traži, što je trećemu u prilog. Ako tražimo kao što god. 1848., ravnopravnost od Magjarah, kaže se, da je to djelo reakcije, ako tražimo priznanje imena svoga, opet je to djelo reakcije. Medjutim ja mislim, da nezavisi ime stvari od onog, što trećemu u prilog ide, nego zavisi od toga, da li je to pravedno, i da li će zlim ili dobrim plodom uroditi. Ja kažem, da neće zlimi nego vrlo dobrimi posljedicami uroditi, ako vis. kuća predlog g. Subotića primi, naprotiv pako hrdjavimi. Neću da ovu stvar, koja mnogo zasieca u narodni naš život, iz daleka da razvodim; nemože se pak tajiti, da je neugodno dirnulo narod srbski, kad su povodom izložbe spominjali se svikolici narodi, koji su došli, Niemci Magjari i Cigani, ali o Srbih ništa; iz toga se porodili nemili pojavi u sriemskoj županiji, jer je sjeme razdora palo na uvriedjeno čuvstvo naroda srbskog. Od Srbah imade skoro miljun u ovoj državi austrijskoj, a taj narod još neima mjesta i stanovišta, kojega bi svojim nazvati mogao. Stvar Vojvodine od nemila do nedraga idjaše, dok je najposlje nestade; nisu tomu samo jedini Magjari krivi, nego vlastnici i ove i Ugarske zemlje; birokracija i kamarila kriva je tomu, da se ovo pitanje samo onda na sviet iznosi, kad ide trećemu u prilog, kad naroda srbskog trebaju, a poslje se sahrani. Još neznamo, kako će se pitanje srbsko riešiti, ali mislim, da je vrieme i mjesto, da se u trojednoj kraljevini glas podigne. Mi smo jedan narod, ali historija dala nam je i u prošlosti dva različita politička života, dive kraljevine s ove i one strane, dva imena: daj Bože da vrieme sve osebine tako izravna, da nesamo jedan narod po poreklu i krvi, nego i po historiji posve postane. Sada se neda tajiti, da ima svaki osebinah, koje ipak alteriraju podpunu individualnost naroda. Buduć dakle vidimo, da ovdje ima narod, koj je sa hrvatskim jednog plemena, jedne krvi, ali ime drugo nosi, buduć ovaj narod nije došao kao kolonija kaošto n. pr. Niemci u Banat hljeba tražiti, nego je došao s one strane, da pomogne otačbinu svoje braće osloboditi; kad vidimo, da se je narod srbski u Bačkoj i Banatu i krajini junački podigao, sela propala i varoši propali, mislim, da ovo u prilog trojedne kraljevine ide, da onoga, s kim je zajedno vojevao, i na bojnih poljih krv prolivao, i na političkom polju za svoga brata prizna i imenom njegovim naziva; mislim, da je nuždno, da jedan drugoga priznamo. Što se tiče toga, da se nikakav narod ovdje nespominje, pitam ja, dokle će narod ostati bez imena? ili zašto da se stidimo mi naših narodnih imenah? Treba da pred svietom, pred krunom priznamo, što smo, da se pred Bogom i ljudima dično i ponosno imenujemo, kako nas je historija krstila, da priznamo medjusobna imena i uztvrdimo slogu, od koje će možebiti veće jedinstvo, nego u različitosti imena leži, proizteći.

Što se tiče g. Kraljevića, što on zahtieva, da se spomene ime Slavonije, u tom obziru nisam kompetentan, da presudim, ali držim, kako je on sam priznao, da će to hiljadu neubavieštenih ljudih uvriediti, da u inteligenciji neće prepreke biti, a narod svoj treba obavješćavati. Priznajmo, da nećemo narod krstiti po državi, nego genetički po plemenu, to je u interesu i sadašnjosti i budućnosti naše, koja može i treba, i želim da jedna bude, ma i pod dva imena, koja su historijom posvećena. S te strane dakle ja podpomažem predlog g. Subotića.

Antun Jakić: Poslje kako je sličan predlog gosp. Živkovića prije osam danah propao, nisam se nadao, da će opet danas s druge strane ponovljen biti. Ovo je pitanje već g. 1861. na saboru od g. Živkovića potaknuto bilo, pa je samo s dobrodušnosti hrvatske, te za ljubav sloge na toliko onda prodrlo, da se je u zapisniku saborskomu priznalo, da ima Srbaljah u našoj domovini. Ova je koncesija onda učinjena ponajviše s razloga, da se preprieči nemili razdor na saboru, kakov bi njekoj stranci po ćudi bio.

Ja mislim, da se ni na sadanjem saboru drugi cilj nije dokučiti želio; jer nemogu pojmiti, odkuda tolika provokacija i udaranje na našu doista veliku strpljivost. Ja vidim, da se ta zadjevica više prešutiti nedade, pa je već do skrajnosti došlo, da bude ta stvar na čisto izvedena.

Adresa naša je skroz političke naravi, u koju se nemogu nikako uplitati pitanja genetičke narodnosti, pa ako bi u njoj već kakva spomena biti imalo, to bi mogla u adresi naći mjesta politička narodnost, a ta je valjda hrvatska. Ali baš za ljubav sloge, kojoj je dosele narod hrvatski najveće žrtve pridonio, mudro je izbjegnuta svaka rieč „hrvatska“ u adresi; al to još braći Srbljem nije dosta. Kad smo mi Hrvati zadovoljni, da hrvatsko ime u adresi se nespominje, premda na to podpuno i jedini pravo imamo, neznam zašto nisu i braća Srblji zadovoljni. Kad bi se već o tom radilo, koje još ime uz hrvatsko bi moglo mjesta tražiti, to ja držim, da bi svakako slavonskomu prednost dopala, a ne srbskomu.

Pitam ja braću Srblje, koja jim se čini krivica u našoj hrvatskoj domovini? Ako je obojice naš jezik jedan, kao što jest; ako nam je narodnost jedna te ista, kao što jest: šta hoće onda još više, da jim se dade? Nadalje pitam ja braću Srblje u čemu imamo mi Hrvati od njih bolje, ili kakva je medju nami razlika u uživanju političkih pravah? Nesjedi li vaš svjetejši Patrijarh na jednakom mjestu kao i naš zagrebački stožernik? Nesjede li vaše vladike s našimi biskupi usporedo? Nesjedite li vi, gospodo, medju nami Hrvati podpunoma ravno ovdje, gdje za sve nas jednako zakone tvorimo? Neuživate li vi s nama podpunoma jednaka prava? Negruvaju li topovi na Jelačića trgu, kad vaša procesija ide, uprav onako, kao kad ide i naša?. Tko je branio onoj gospodi, koja se za Srblje drže, nazivati se tim imenom ovdje u sabornici, i svoj jezik srbskim? Jesmo li vam to ovdje zamjerili? To svatko znade, da nismo, pa kad je tomu tako, zašto se vas nepovoljno kosne, kad mi Hrvati našu domovinu hrvatskom, naš jezik hrvatskim zovemo, sebe za Hrvate držimo? Svi pripoznajete, da smo jedan narod, da jednim jezikom govorimo, pa ipak u ovaj čas, gdje je od najveće potrebe, da se u jedno tielo spojimo, da pred svietom jedinstvenim narodom budemo, te da se lakše od protivnikah s više stranah branimo, tamo vam smjera nastojanje, da se razkolimo, praveć od jednoga naroda dva, a bez ikakvoga temeljitoga razloga?

Slažem se dakle podpunoma sa g. Perkovcem, da se baci predlog gosp. Subotića i pridrži u adresi redakcija.

Knežić: Ja ću samo toliko kazati, da nas je jedna mati odgojila, akoprem smo onako razciepani, da se zovemo Dalmatinci, Hrvati i Slavonci, sad ćemo biti još Srbi . . . Divide et impera . . . da se bacimo dušmanom u ruke, da rade s nami što hoće.

Avelin Ćepulić: Ja sam primorac (smieh i glasovi: ah!) molim gospodo! nego ako Primorac arkadički argumentira, ja u Arkadiji nisam rodjen. Kad Primorac kaže, da ide preko Jelenja, kaže, ja idem u Hrvatsko, i kad se vrati ja sam bio u Hrvatskoj. Ali to samo prosti narod kaže, pametan čovjek to nekaže. Sasvim arkadički način argumentiranja bio bi, ako bi ja kao primorski zastupnik zahtievao, da se umetne u adresu i primorski narod. Neću se upuštati u ono, što je g. Kraljević naveo, jerbo držim Primorje po prilici za isto, kao Slavoniju. Ovdje se govori o narodnosti političkoj. Buduć je predlog učinjen, s kojega razloga to je meni sve jedno, da se postavi u adresu ime hrvatsko-srbsko, ali ne zato, jer sliedi iz premisah — iz premisah bi sasvim drugo sliedilo — nego zato, jer ima ljudih, koji to žele, meni je najviše stalo do sloge, samo s toga razloga sam ja za to, da se primi izpravak g. Subotića.

Dozvolite mi još samo 2, 3 rieči na g. Miletića. Ništa drugo neželim, vam gospodine! nego da u prilog i srbskomu i hrvatskomu narodu onom vatrom onom rječitošću i onim entuziazmom u magjarskom saboru govorite, jer je tamo sigurno više pogibelji, i da u adresu nedodje samo „magjar nemzet.“

Doktor Svetozar Miletić: Hoću, hoću.

Doctor Josip Vranyczany: Predlog gospodina Subotića smjera prividno na ravnopravnost imena srbskoga i hrvatskoga, a pošto sam ja u svakom pogledu prijatelj ravnopravnosti, upravo zato izjavljujem se proti predlogu gosp. Subotića, jer bi se njim naniela najveća nepravda imenu hrvatskomu. A da je to tako, ovako ću dokazati. Sv. predgovornici, imenito pako oni, koji vojuju za srbsko ime izjavili su se, da je hrvatski i srbski narod jedan te isti samo što su dva plemena i dva imena. Ako to stoji, kao što zbilja i stoji, onda je u ime ravnopravnosti potrebno, da svagdje, gdje stoji srbsko ime, bude pridodato i hrvatsko: dakle i srbskoj kneževini i u bivšoj vojvodini srbskoj i u tako zvanom srbskom kongresu. Ali nismo nikada čuli, da bi Srbi u ovih predjelih i u ovih svojih stastancih pridali bili srbskomu imenu hrvatsko; a pošto naši historici nisu jošte pronašli, tko je Hrvat tko li Srbin, a pošto nijedan pametan čovjek nemože tvrditi, da vjerozakon ima biti znakom narodnosti: to će mi morati svaki zasvjedočiti, da je u bivšem srbskom kongresu bilo Hrvatah, a da ga ipak Srbi nisu nazvali srbsko-hrvatskim kongresom iztočne crkve. Kada dakle Srbi u svih svojih zvaničnih sastancih i sastavcih budu nazvali svoj jezik srbsko-hrvatskim, pristat ćemo i mi na to — Mogao bi nam njetko reći, da budemo veledušni i da počnemo mi uvadjati ovu ravnopravnost imena; ali na to bi odgovorio, da ima biti upravo protivno, a to s toga, jer Srbi svojim imenom ćeraju upravo agressivnu politiku, a mi stojimo u defenzivnom položaju; da je zbilja tako dokazuje nam to, što su s početka uzeli za karakteristiku Srbstvo vjerozakon, zatim štokavštinu itd. tako, da po njihovih pravilih, po njihovom umovanju nebi bilo Hrvatah, izuzam možebiti u primorju. Naravno je dakle, da mora prvi popustiti onaj, koji agresivno postupa, ako hoće, da u obće bude mogućna ravnopravnost. — Ta za boga gospodo! vi ste Srbi u kneževini, Srbi ste u bivšoj vojvodini, Srbi na vašem kongresu: dopustite dakle i nam, da barem na jednom mjestu, i to ovdje u Zagrebu, zadržimo i branimo naše hrvatsko ime, jer ako ga nebudemo branili u Zagrebu, gdje da drugdje branimo hrvatsko ime, koje ima svoju kraljevinu, svoju krunu i ustav svoj?

Mato Mrazović: Evo u kratko vrieme, što smo počeli o adresi viećati, evo već trećega — neznam kako bi rekao — kamena smutnje, koj se svakomu našemu koraku

podmeće i njekim načinom prieti, da se o njem potaknemo i padnemo. — Istom smo jučer počeli formulirati pitanje, kako da se izjavi visoka kuća za koju osnovu adresinu, smetala je njekoju gospodu rieč „načelo," dočim drugih nije smetala; o tom načelu se dakle skoro razbio sabor. Malo prije zapodjenuto je pitanje o razlikosti pravnoga područja, u kojem se ima kretati zastupstvo krajiško i u kojem zastupstvo iz gradjanske strane naše zemlje; a netom je mudrosti ove visoke kuće za rukom pošlo drugu ovu zadjevicu ukloniti, evo se zameće rieč o nazivu plemenskom jednoga te istoga naroda, i prieti, da se sloga medju nami razbije. I sama geografička imena žele se uzpeti na isto dostojanstvo, na kojem genetičko stoji. A bojim se, da će ustati gospoda, koja u istinu različite narodnosti u našoj domovini zastupaju, da će se podići i ravnim pravom zahtievati, da se i njihova imena u adresu umetnu, pa će onda naziv glasiti: taljanski-njemački-srbski-hrvatski-dalmatinski- slavonski - primorski, itd. narod. Evo gospodo! toliko razlogah, toliko kamenah smutnje, koji se nepodmeću za drugo, nego da nam se svaki korak napredka zaprieči — pa to sve biva u ime sloge! Ja se nadam, zvali se mi Srbi ili Hrvati, ja se nadam u Boga, da će nam poći za rukom, kao što nam je dosada uvjek za rukom pošlo, svaku zadjevicu, svaku razmiricu sretno svršiti, da ćemo i sada ukloniti ovaj kamen smutnje, koji nam je nakanio zaustaviti svaki korak na putu saborskoga djelovanja. — Narod to od nas punim pravom zahtieva, i neka mi oproste gospoda, koja su za to govorila, da se ovo ime u adresu umetne; no ja mislim, da u politici neima ništa bivati bez stanovite svrhe, i da se u politici uviek shodna sredstva za stanovitu svrhu upotrebljavati imaju. Što je pako svrha onoga predloga, pošto se je u osnovi adrese uklonio genetički naziv bud kojega plemana i naroda? Koja svrha može biti, da se sada tako vatreno zahtieva, neka se umetne ime srbsko i hrvatsko?

Ako je ravnopravnost, njoj je tim zadovoljeno, što nije spomenuto nijedno ime. Ako je preimućtvo jednoga nad drugim, za koje se sada borimo, mislim, da tomu nije vrieme; nego je sada vrieme i glavna stvar, otimati se preimućtvu, koje i Srbstvu i Hrvatstvu od tudjinstva prieti. — Spomenuo je jedan od gg. predgovornikah, da srbsko ime, srbsko pleme, koje broji milijun žiteljstva u ovoj monarkiji, neima jošte zemljišta, koje bi svojim imenovati moglo. Gospodo! zar ste došli ovamo zemljište si osvajati, gdje ga već imate?

Tu vam netreba ni borbe ni junačtva — nikakvih političkih „šahzugah;" ovdje još nikomu nije na um palo, prikratiti ikoga u pravu posjeda, u pravu gradjanskom, družtvenom, političkom, u pravu slobodnoga vjeroizpoviedanja; — nikomu nije još na um palo, Srbom budi po imenu ili vjeroizpovjedanju ista prava uzkraćivati, koja Hrvati katoličke vjere uživaju. Koja je dakle svrha tomu predlogu? Ako mu je svrha zemljište zadobiti za srbsko pleme, — ovo zaista, po mom iskrenom mnienju, znači toliko, koliko vjetar kapom loviti, ili praznu slamu mlatiti, jer što već obstoji, što se od nijedne strane netaji, netreba na novo stjecati; svršen posao netreba na novo počimati.

Pak, gospodo! kad nebi bilo zemljišta, kad nebi bilo ravne gradjanske, družtvene, političke, vjerozakonske slobode svim plemenikom srbskim, mislite-li, da je to shodno sredstvo, ako se u adresu srbsko ime umetne?

Ja toga neuvidjam; to bi moralo barem u njekom uzročnom savezu stajati, i ja se bojim, da će si gospoda branitelji morati sav trud uzeti, da i drugi sav sviet o tom upute, da je to shodno sredstvo za osvojenje zemljišta, ako u ovaj spis dodje ime jednoga ili drugoga plemena. — Pazi-li se dakle na sve, što u ovom saboru biva, i kakvimi se zaprekami boriti ima, ako neizpustimo iz vida svrhe, koju ovaj sabor za oba plemena imade, to nam je iz svih silah nastojati, da uklonimo svaku najmanju zapreku, svaku najmanju zadjevicu, koja može razkoliti jedan narod, ako i od različitih plemenah, u najvažnijem njegovom političkom dielovanju. I god. 1861. isto je ovo pitanje donešeno, pa se nije našlo nikoga, koji bi bio zaniekao srbskomu plemenu ravnopravnost ili zatajivao njegovo ime: zašto dakle u ovaj važan trenutak, za koji nam svim treba ozbiljne i sabrane volje i pameti, da prebrodimo sve klisure, o kojih će se, bojim se, još mnogo putah obijati plav našega sabora, zašto u ovaj čas podmetati mu novih zapriekah, ako želimo da sretno prebrodimo?

Neka mi gospoda oproste, bilo im pravo ili nepravo, nu ja držim, da ovo nevodi k dobroj svrsi. Ja nekažem, i nekrstim toga nastojanja nikakvim imenom, ali to vidi svatko, koji samo i na jedno oko gleda, da to nevodi k dobroj svrsi: svaki čas nove zapreke, svaki čas nov kamen smutnje podmetati, o kojem da se razbije sabor. Ako je komu do toga stalo, da se razbije, neka kaže iskreno, neka predloži, pak da vidimo, hoće li se naći dosta glasovah za to, da si pleme hrvatsko i srbsko mora samo sebi rinuti nož u srce; da vidimo, nismo li u istinu vriedni da živimo! — Ovo zakučasto sredstvo tek posredno i uz težke muke k ovoj svrsi vodi; hajdmo ravnim i brzim putem u ponor, ili se okanimo zadjevicah.

Netražimo preimućtva ni mi, ni vi; ravno pravo je nam i vam; mi pomnjivo izbjegavamo plemensko ime hrvatsko, nezahtievajte dakle ni vi vaše da se spominje: naša politika, kao što reče ovih danah jedan predgovornik, budi „trojedna kraljevina," za ovim stiegom ajdmo, i doći ćemo u luku narodnoga spasa! (Živio!)

S t j e p a n N i k o l a j e v i ć: Mnogo putah po pozivu svom kao svećenik čitajuć knjigu nebeskoga zakonodavca naišao sam na rieči: Pismo ubija, a duh životvori; i svagda sam se zaustavio i pomislio, kako to, i šta upravo to znači; učio sam, da je onaj, koj je iznašao pismo, samom Bogu podoban; jer tim je ovjekovječio ciel preživljeni prošasti sviet, ostavio duh i misli njegove, i imena velikih muževah sačuvao; no u posljedstvu vremena uvjerio sam se o istini spasiteljevih riečih; jer ljudi odrekavši se prvonačelne sile duha zaludili su u pismenim uvjerenjima, i tolike borbe i nesreće porodili, kao što evo u istini i današnja naša borba zbog pisma porodi se. Šta je dakle riečma: Pismo ubija, a duh životvori, spasitelj reći htjeo? Badava vam ljudi svi vaši zakoni, sva vaša pismena, kad duha ljubavi k pravdi i istini nemate: ljubav je duh i život svakoga pismena i zakona, trebalo bi dakle i pri spomenu našega naroda izrično spomenuti naroda hrvatsko-srbskoga il srbsko-hrvatskoga, da se pozna ljubav naša; jer koliko smo mi po jeziku jedan narod, ipak po imenu nismo. Jezik je narodna haljina, u kojoj narod grije se, misli radja i sije. Dakle po jeziku bili bi smo jedan narod; al čim dodje do imena, tu se razdvajamo; nužda nam je dakle počitovati se i ljubiti; jeste jedna njiva, al dva posjednika. Oba treba uvaživati i zaslugu im odavati, kad do toga dodje; da jedan hoće da premetne svu njivu na sebe, da kako, da onaj drugi ima pravo tomu protiviti se. Dakle imamo li mi izmedju sebe ljubavi? Prvo imam odgovoriti g. zastupniku Jakiću, da što je ukazano ljubavi učestija od bratskog

naroda hrvatskog pri svečanosti bogojavljenskoj, da to nije ukazano kao narodu srbskomu, nego crkvi grčko-istočnoj, gdi je i Rus, i Grk, i Rumun uživao tu počast bratsku, dakle našoj je crkvi ukazano, kao što i njegovo Veličanstvo izvolilo je i Patriarha našeg Grčko-Orientalnim naimenovati u tom smislu. Što g. zastupnik Vranyczany reče, da Srbi u Srbiji i na drugih mjestih nigdi nespominju nas Hrvate, ni druge narode, imao bi odgovoriti, da u Srbiji nije još izrečena ravnopravnost, i kad ovoliko zastupnikah naroda hrvatskog koliko nas ovdje Srbah ima, bude tamo na njihovom saboru, onda će i Hrvati imati pravo iskati, da se njihovo ime stavlja. Ako se postavimo na gledište ono, kako je narod Hrvatski sa svojim kraljem ugovarao, i ova prava stekao, onda bi dao za pravo, što su braća Hrvati protivni, da se i naše ime umetne; al i mi imamo ugovore sa istimi kraljevi, imamo iste zasluge za ovu zemlju, pa zato nam je baš žao, i težko, što se njekako izbjegava naše ime spominjati a i naše zasluge. Tako jedan gosp. zastupnik Žuželj: pripovieda, kako su Hrvati na Grobničkom polju potukli Tatare, a historički dokazati mogu, da su i Srbi i Hrvati 1242. godine zajedno potukli Tatare, i kralja Belu IV. oslobodili.

Što g. Mrazović reče, da mi uživamo ravnopravnost, istina je, da u mnogom uživamo, al treba u svemu, jer toliko smo zaslužili; al nekako pri spomenu našega imena svagda se bojazni i razdraženosti poradjaju.

Jedan g. zastupnik napomenu poziv njegovog veličanstva: skupite se narodi, posavjetujte se i sporazumite se, moja je želja, da svi narodi zadovoljni budu. Pitam ja sad Vas gospodo, da me izviestite, na kom je saboru srbski narod skupljen i zastupljen? Ja što se mene tiče kazao bi, da paze braća Hrvati, kako ćedu napisati, jer može doći vrieme, da ćete nas potrebovati, a mi ćemo odgovoriti: Ubilo vas pismo.

Moja je želja da izmedju nas bratinska sloga bude, predlažem da se kaže, mjesto našega naroda, naše zemlje.

Josip Briglević: Kad se ovo pitanje na saboru god. 1861. porodilo, riešeno je ovako: narod trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Ja mislim, da nećemo u svakom saboru to pitanje pretresivati, nego kod toga ostati, kako je god. 1861. zaključeno.

Dr. M. Polit: Da mi stanje mojega zdravlja dopušta, ja bi o tom pitanju obširnije govorio, ali ću zato govoriti samo u njekoliko riečih.

Koliko putah ovo pitanje dolazi na ovom saboru, a ja sam imao priliku god. 1861. tim debatam prisustvovati — toliko putah me tuga spopada, jer se hotimice ili nehotimice njeki razdor sije: nu na žalost našu drugačije nemože biti, jer mnogi zastupnici naroda nepoznaju niti srbskog niti hrvatskog naroda. Ja sam imao priliku narod hrvatski i srbski poznavati, nesamo u ovoj trojednoj kraljevini, već i u Bosni, Srbiji, Crnojgori; znam što će to reći, kad se hoće jedno ili drugo ime, da se njekako zabašuri. Ja moram reći, dok još nisam poznavao hrvatskoga naroda, dok nisam ovdje u njegovoj sredini živio, kad mi se reklo Hrvat, da me je njekako boljelo, jer sam bio uvjek naučen, jezik, kojega ja govorim, srbskim i narod kojemu pripadam srbskim nazvati. Ja sam mislio, kad se reče Hrvat, da se tim hoće nješto okrnuti, da se hoće nješto oduzeti. Ali sam se osvjedočio, da tomu nije tako. Ja sam imao priliku izkusiti, kad se meni reče, Hrvat, da se to reče u najboljoj namjeri, pa to nemogu nikada zamjeriti, dapače kad sam imao priliku sa g. Starčevićem se razgovarati, koji Srbe u Bačkoj i Banatu dapače i u Srbiji i svugdje zove Hrvate, ja mu to nikada zamjerio nisam, jer sam vidio, da nas on smatra kao jedan narod. Ali želio bih, da s toga g. Starčević nezamjeri ni Srbinu kad smatra za Srbina svakoga, koji tim jezikom govori, a neka bude ostavljeno svakomu napose, da si to komentira, kako mu drago; to spada u historiju, spada u filologiju. Nu druga je stvar ovdje; naš političan položaj mora konkretan izraz dobiti. Neda se tajiti, da u trojednoj kraljevini ima srbski i hrvatski narod. Ja neću ovdje upuštati se u potanje historično razlaganje; ali moram se ograditi proti tomu, da se hoće srbski narod u trojednoj kraljevini uzporediti sa Niemci, Italijani itd. sa sporadičnimi naselnici.

Ako g. Vraniczany prispodablja Srblje u trojednoj kraljevini sa Hrvati u Srbiji, on jako grieši; jer Hrvatah u Srbiji ima samo sporadičnih, dočim su Srbi u trojednoj kraljevini kao narod, a ne kao sporadični naselbenici; to se on može uvjeriti iz statističkih datah, a statistička data podloga su svakomu razmišljavanju.

Veli se, da mi hoćemo ovdje nješto osvojiti. Ne, gospodo, podpuno smo uvjereni, da našoj narodnosti nikakva pogibelj negrozi, ali ipak imamo i to uvjerenje, da Hrvatstvo i Srbstvo posve još izjednačeno nije. Ovdje bih mogao obširno govoriti o tom, što je narodnost; pisao sam već mnogo o tom, neću dakle vis. kući dosadjivati; nu to ipak moram kazati, da narodnost još nije jezik, nego da je jezik samo substrat narodnosti, te da osim toga treba još jedna poviest, poseban način odgojivanja, političan pravac itd. Dok Hrvatstvo i Srbstvo u tom izjednačeno nije, dotle ja kao Srbin ištem, da se ovo ime kao diplomatičko priznaje, a svaku drugu težnju moram smatrati kao težnju za supremacijom. Veli se ovdje, da se razdor meće, ako se hoće, da se u adresi upotrebi ime: hrvatsko-srbski. Gospodo, tim se nezameće nikakav razdor, dapače je to izraz sloge ne samo medju nami, nego i napram trećemu.

Budite uvjereni, gospodo, kad budu jednom Niemci, kad bude Europa čula, da se ov narod zove hrvatsko-srbskim, bolji će dobiti pojam o nas, nego kad bi se mi njekako stidili, kazati svoje ime.

Zato ja predlažem, da se otvoreno zovemo: hrvatsko-srbski narod.

Vel. župan Svetozar Kušević: Ja u predlogu podpredsjednika g. Subotića nenalazim niti agresije niti preimućtva imena srbskog prama hrvatskom, dapače smatram u tom predlogu tri cieli: prva je, da se umiri narod srbski, jer to, gospodo! mogu vam reći, da se Srbstvo u Austriji neumirenim smatra; druga cielj jest, da se sloga poluči i čim prije postigne cielj, da jedno obće tielo postati možemo; a treća cielj je, da se ono što je u adresi generalno naznačeno, da se narod pobliže označi, narod koj zbilja ovdje obitava. Sva gg. predgovornici, dapače ciela ova vis. kuća je priznala, da srbskog naroda u trojednoj kraljevini ima; kad je to priznala historija, kad je to priznao narod g. 1848., i nikomu nije na pamet palo, da reče, da neima Srbskoga naroda, kad je to priznato i na saboru od god. 1861., gdje se još u diariumu spominjalo, da u ovoj trojednoj kraljevini živi narod srbski, s toga neznam, kuda smjera protivni predlog, da to sada ovom prilikom izrikom nekažemo. Niti to može škoditi osnovi adrese, niti ikomu.

Ja dakle podupiram i preporučam predlog g. podpredsjednika Subotića, i molim vis. kuću, da ga primiti izvoli u ime sloge i zajedničke cieli. Ona gospoda, koja se protive predlogu, s razloga, kao da Srbi, kad bi bili u tom stanju,

u kojem su Hrvati, nebi ravnopravnost proglasili: ja kao Srbin koji poznam narod srbski, životom vam jamčim, da ako mi tako sretni budemo kako Hrvati, podielit ćemo u punoj mjeri ravnopravnost rodjenoj braći Hrvatom. A što se njekoja gospoda boje od njeke agresije, koja se odtuda izvodi, to kažem, dok bude hrvatska kraljevina u političkom svojom položaju, kao što je danas, da se nijednog plemena, najmanje svoje rodjene jednokrvne braće bojati neima.

Baron Dragoilo Kušlan: Ja se sine ira et studio izjavljam proti predlogu gosp. II. podpredsjednika, jer u njemu nevidim drugo no agresiju na našu državu hrvatsku. Ova napast nepočimlje danas, ona siže u zadnju prošlost razvitka naše književnosti; kad se je god. 1835. zametnuo prvi književni rad, onda su naši književnici za temelj uzeli razrječje hrvatskoga provinciala, ali videći da su tim odviše na uzko osnovali svoje književno poslovanje, koje stegnjeno u tako uzke granice nebi nikako došlo bilo do uspjeha, to su poprimili za književni jezik štokavsko narječje, koje ja i svaki Hrvat nazivlje „hrvatskim“, dočim ga braća Srbi krste srbskim. — U ono doba bijaše prvi zametak postavljen srbiziranju, te se je po novinah i brošurah pisalo samo o srbskom narodu, kao da hrvatskomu ni traga neima. Prednjačio je u tom poslu za onda slavni Vuk Karadžić, koji je dapače knjižicu jednu: („Kovčežić“) posvetio Srbima svih triuh zakonah, razumievajući ovdje savkolik naš narod iztočne, zapadne i muhamedanske vjere.

Ovakovo zadirkivanje u naše plemensko ime dirnulo je neugodno svakoga Hrvata, ali kao što su Hrvati blažiji i popustljiviji, propustiše oprieti se tomu nebratskomu postupku, te pošav putem ljubavi i sloge počeše upotrebljivati za naš književni jezik naziv hrvatsko-srbski, kojega posljedica se pokaza g. 1861., kad braća Srbi zahtievahu, da se po saboru prizna, da u trojednoj kraljevini imade i srbski narod.

Ja, što se mene tiče, nisam nikada odobravao postupak ovakav sa naše strane, koji je dopustio, da se pod plaštem ljubavi i sloge krnji nesamo naš narodni i plemenski već i državni obstanak, i zato sam vazda i u svako doba mislio, da bi valjalo u nas Hrvatah jezik, kojim Srblji govore, krstiti hrvatskim, a narod naš bud iztočne bud zapadne vjere, u koliko stoji u granicah trojedne kraljevine, nazivati hrvatskim. Na taj način nebismo činili drugo, već sliedili primjer braće Srbaljah, koji, ako su htjeli pravedni da budu, imali su nama u tom pustiti onu slobodu, koju si sami uzimlju. Ovako postupanje bilo bi upravo bratsko t. j. da mi nezamjeremo Srbljem, što Hrvate zovu Srbljima, a hrvatski jezik srbskim; nu oni da tako isto neprime od nas u zlo, što jezik, kojim se govori po trojednoj kraljevini, Banatu, Bačkoj, Srbiji, Bosni, Hrcegovini itd., nazovemo hrvatskim, a narod, koj se tim jezikom služi, hrvatskim. Ja sudim, da ljepšega znaka sloge i ljubavi netreba medju dva plemena, nego kada se ovako izmjenjuje jedno ime za drugo, i da se upravo time na najsjajniji način konstatuje istovietnost jednoga i istoga naroda i jezika.

Tako se stvar ima na polju književnom, ali drugojačije na polju državnopravnom i javnom, u krugu diplomatičkom. Ovdje već treba razlike, kao što ju je i poviest sama naznačila.

Kada u staro doba ova dva plemena hrvatsko i srbsko izpod Karpatah dodjoše u današnji svoj zavičaj, onda se osnovaše dvie različne države, država srbska i država hrvatska. — Država srbska nezgodom vremenah propade na Kosovom polju, a hrvatska se onako osakaćenih krilah njekako uzčuva do danas. —

Ovu državu našu, koja se naprama vladaocu, naprama ostalom diplomatičkom svietu nazivlje izključuo hrvatskom, niti se drugačije nazvati može, mi nikakovoj slozi za ljubav s nikim na svietu dieliti nemožemo.

Zato neka toga braća Srblji od nas i neištu, jer time ištu našu smrt; pošto sumnje neima, da braća Srblji, koji, ostajući vjerni svom postupnom postupku, danas traže, da se u javnom diplomatičkom životu mjesto nazova hrvatskoga upotriebi hrvatsko srbski, neće propustiti za koju godinu tražiti, da se nazov hrvatski izpusti i da ostane samo srbski. —

Ovakov postupak nije bratski i ako igdje, valja ovdje onaj zakon božji: što nećeš da se tebi nečini, nečini niti drugomu. — Šta bi braća Srblji rekli, da onim 200.000 Rumunjem, koji su u Srbiji staroselci, dakle sasvima ravnopravni Srbijancem, padne na um zaiskati, da se Srbija prozove državom Rumunjsko-Srbskom?

Da im to po ćudi bilo nebi, pokazuje najbolje ona okolnost, što se u Srbiji o ovih Rumunjih mukom šuti, kao da ih i neima; ali nehasni ovo šutenje, kad se za to po ostalom svietu znade.

Što smo mogli sa srbskom braćom podieliti, to podielismo. Oni su namješteni kod svih upravnih vlastih i to često u pretežnijem broju nego Hrvati, kao što je to slučaj kod visokoga stola sedmorice, gdje izmedju tri prisjednika imadu dva, koja se broje srbskomu plemenu. — Razlike izmedju njih i nas neima niti u crkvi, niti u školi, budući s nama u svemu posve ravnopravni. — Time mislim, da bi se imali zadovoljit i netražiti od nas, što im dati nemožemo, ako nismo radi sami sebi grob izkopati. Država, kruna, ustav, javno pravo, to su osebine, koje si Hrvat pričuvati mora, i ja mislim, da dok jedan pravi Hrvat živi, da će voljet umrieti nego podnositi, da se u ove njegove svetinje dira, ma bilo to i sa strane braće srbske; jer ovakovo diranje nije bratsko već upravo dušmansko, a veli se rieč: Brat mi mio koje vjere bio, ako bratski postupa!

Time završujem glasujući za redakciju i proti predlogu g. dr. Subotića).

Dr. J. Subotić: Izvolite, gospodo! o mom predlogu još jednu rieč prijateljski poslušati. Sjećati ćete se, zašto sam ja želio, da se predlog moj bez debate primi; da sam imao razloga tomu, pokazuje sama debata. Gospodo moja! svaka rieč, koja se u ovoj dvorani izrekne, odziva se po cielom onom prostoru, gdje se nalaze Hrvati i Srbi; s toga sam ja želio, ako bude moguće, da predlog moj bez debate prodje, ako pako to nebude moguće, da bude bez debate odbačen. Mi nismo ni jedan ni drugi put izabrali, nego treći, koj je po mom mnienju najgori.

Nismo mi Srbi ovo pitanje ovdje potaknuli, to nemože nitko kazati. (Njekoji glasovi: nego tko?) Jedna strana našega sabora doniela je to pitanje pred visoku kuću. (Opet glasovi). Ako ćemo, gospodo moja! konverzirati, onda prestajem govoriti. — Kad je ovo pitanje od jedne stranke pred vis. kuću donešeno, onda se nepita, dali je to pitanje srbsko, nego je predmet politički u našem saboru. Ako ima stranka, koja uz to stoji, pitam ja onu gospodu, koja uz to nepristaju, hoće li to biti na dobro našega naroda, hoće li biti liberalno, hoće li biti mudro? Zato, gospodo moja, moralo se to pitanje preduzeti; toga radi preuzeo sam ja ovaj

predlog učiniti, misleći, da će predlog taj svaku oštrinu izgubiti kad ga ja stavim, jer mnogi mogu znati, da ja ljubim srbski narod više nego život svoj, ali nemanje ljubim i hrvatski, to pokazuje moja prošlost, tomu je jamstvo moj politički karakter. Imam primietiti onoj gospodi, koja rekoše, da je ovo pitanje potaknuto, da se nesloga rodi, da tomu nije tako. Niti ću ja ni narod srbski što učiniti, da se nesloga u ovu vis. kuću donese. Tu misao gospodo moja, bacite na stran, i držite se onoga, što sam kazao, da je čista ljubav prema domovini bila povod, da sam ja ovaj predlog učinio.

Drugo sam kazao, da razlogah nabrajati neću, išćući razloge od vaše ljubavi, od vašega prijateljstva i domorodstva, i na te se razloge i sada obraćam. Ostavimo sve razloge, koje stara historija navodi; ostavimo razloge, koji se ugrijanom čuvstvu dopadaju, i držimo se onoga, što je ovoj zemlji potrebno, što je ovoj zemlji dobro — držimo se mudrosti političke. Sva su gospoda priznala, da u trojednoj kraljevini ima srbski narod. To je i sabor od god. 1861. priznao. Kad je to priznano, kad je narod srbski toliku krv svoju za ovu zemlju prolievao, kad tolike terete podnosi, kad na ništa drugo neide, nego da se ono izreče, što po sebi stoji: onda nevidim da se traži nesloga, i da se ide na okupaciju, nego vidim da se traži sredstvo, koje će duhove u našoj domovini umiriti, slogu utvrditi, i djelo napredka sigurnijim i uspješnijim učiniti. Na te razloge ljubavi, prijateljstva i mudrosti ja apeliram.

Što se g. Mrazović boji, da je ovo pitanje potaknuto, da se sabor razbije, i da bi bolje bilo, da nije učinjeno, moram mu napose odgovoriti, jerbo znam, da je domoljuban, i da mu dobro domovine na srcu leži, kao i meni. Sabor ove trojedne kraljevine mislim, da je svakomu Srbinu i Hrvatu svetinja, i držim, da će svatko od nas sve moguće učiniti, da se sabor naš uzdrži, i djelo našega spasenja koncu dovede. Gospodo! kad je tomu tako, a ja vas uvjeravam, da je tako, i vidit ćete, da je tako, onda predjimo preko tih mislih, koje upravo na stvar nespadaju; nevidimo tu sjeme razdora, nego vidimo povjerenje bratsko braće i prijateljsku namjeru prijateljah; nečujte u ovom predlogu glasa kakvoga napadanja, pretenzije i političkog računanja, nego čujte u njem glas prijatelja. Ili se je slučajno ili namjerom potaknulo to pitanje u ovoj viskoj kući, svakako je prešlo u život naroda našega i naša je dužnost, da mu dobar pravac damo i nepovoljan uspjeh odbijemo. Gospodo moja! uklonite predmet, koj može žestoko talasanje i kolebanje u narodu našem probuditi; utišajte duhove, koji su već uzdrmani, pak svietu pokažite, da se ovdje, gdje su dva naroda priznana i imena priznaju, i ukloniv za svagda zapreku, koja će nam svaki put smetati. Hoćemo li štogod izgubiti time? Nećemo, Hrvati će ostati, što su bili, slavni, junački, svoju domovinu ljubeći, a Srbi će biti njima u svem ravni. Naša će domovina uviditi u ovoj izreki priznanje svojih narodah, a drugi će narodi viditi slogu i snagu, koja će svaki napadaj proti narodnosti i slobodi pobjedonosno odbijati i narod hrvatski i srbski slavnim i ljubljenim učiniti, kako u domovini svojoj tako i u svih zemljah, gdje Slaveni stanuju. Na te razloge apelirajuć, na tu svrhu smierajući velim: primite predlog i odobrite ga!

Predsjednik Doktor Mirko Šuhaj: Kaogod su plemenite misli i plemeniti nazori, što su ih gg. govornici u tom pitanju naveli, da ima razlike medju nami po imenih: neće ipak drugo preostati, nego da tu stvar formalno putem glasovanja riešimo. Najprije imademo redakciju, kako jest, naime, da se sve specialnosti izbjegavaju, drugo je izpravak g. Dra. Subotića, da se dodaje ime „hrvatsko srbsko"; poslje imamo izpravak g. vel. žup. Kukuljevića, da se dodaju rieči „imena hrvatskoga i srbskoga"; k tomu izpravku opet imamo dodatak g. Miroslava Kraljevića, koji misli, da treba umetnuti ime „hrvatsko-srbsko-slavonsko"; g. Stjepan Nikolajević izrazio se za dodatak: „naše zemlje," a napokon g. Brigljević za izraz, koj je god. 1861. upotrebljen.

Ponaprije treba, da za redakciju glasujemo. Dakle molim onu gospodu, koja su za to, da redakcija ostane, kakva jest u osnovi odbora, da izvole ustati. (Učini se.)

To je većina, gospodo moja! bez dvojbe, i zato kao zaključak izričem, da je redakcija prve alineje primljena.

Doktor Franjo Rački: Čita drugu alineju.

Predsjednik Doktor Mirko Šuhaj: Ovdje izpravka neima; ako nitko neprigovara, ostaje redakcija. (Nitko negovori).

Doktor Franjo Rački: Čita treću alineju.

Bilježnik Urpani: Ovdje je pismeni izpravak od g. Doktora Luke Petrovića, da se 3. 4. i 5. točka sasvim izpuste, i odmah predje na 6. točku.

Dr. L. Petrović: Usudjujem se vis. saboru taj izpravak učiniti, da se točka 3. 4. i 5. izpusti iz adrese i odmah predje na točku 6. s tih razlogah, jer mi se čini, da to nije niti potrebito, niti shodno u ovoj adresi, kojom se odgovara na milostivni pozdrav našega kralja. Velim, da nije potrebito navesti ove točke glede predmeta, a niti shodno glede forme. Nije potrebno glede predmeta, jer u 3. točki je taj predmet, da se brani čin i postupanje sabora od god. 1861. Ja velim, da to ovdje nije potrebno zato, 1. jer je isti sabor god. 1861. u adresi svojoj podnešenoj 24. rujna iste god. mnogobrojnije, jasnije i točnije razloge naveo svoga čina i postupanja, da je sada suvišno ovdje to isto ponavljati; dakle da se s toga razloga ova točka izpusti. (Oho! Smieh.)

Ali nije potrebno već i zato, jer posljednjemu ili sliedećemu saboru nije zadaća braniti postupanje prošlih saborah, dapače to je još na štetu sliedećega sabora u njegovom poslovanju. (Smieh.) Nije potrebna treća točka zato, jer se ona kašnje u 6. točki navadja mnogo gladje. S tih razlogah vidi se, da nije potrebno u ovoj adresi, u kojoj se izjavlja pozdrav i zahvala njeg. veličanstvu, ovu točku navesti.

Prelazim na 4. točku. Ovdje se dokazuje valjanost veljačkog patenta i to oštrimi riečmi. Velim, da nije potrebno i ovo navadjati u adresi, 1. zato, jer njegovo veličanstvo je isti taj veljački patent predalo u ruke ovoga vis. sabora, da vrhu njega vieća i svoje mnenje izreče; onda kad se bude ob ovom patentu viećalo, bit će vrieme i mjesto ovu njegovu nevaljanost dokazati, ali ovdje je suvišno ovo navadjati: 2. i zato nije potrebno, jer nije za nas toliko pogibeljan, koliko se misli (Hahanje), da je u ovom patentu pogibelji bilo, (Hahanje i mrmljanje); velim, zato nije pogibeljan, jer neobstoji. Što bi se ja bojao strašila, koje neobstoji! (Smieh.) Njeg. veličanstvo ga je opozvalo i nam predalo, da ga osudimo (Smieh i mrmljanje), 3. nije potrebno zato, jer se isti patent opet navadja u 6. točki, onda i u 36. Molim, da li je potrebno isti predmet u adresi na 3 mjesta navadjati?

Točka 5. je tako u savezu sa onimi, da ako se ove dvie izpuste i ona ostati nemože.

Nije shodno glede forme, da se ove dvie točke sadrže u adresi. Naša adresa već u prvoj alinei odzdravlja na milostivi pozdrav nj. velič.; jest na njeki način, ako bi smio reći, čestitka, gdje se radujemo nj. velič., da je poprimilo put, koji jedini može voditi k izmirenju ciele carevine i blagostanju naše mile domovine. Ali ja kažem, da je zahvalnica, jer to je već prije izrečeno: ako tko zahvalnicu izrazuje, posluži se najblagijimi izrazi, koje je moguće upotriebiti.

Ali takovi u ovoj alinei nisu, čini mi se, da nisu shodni diplomatičnomu spisu (Smieh), u kojem se odzdravlja njeg. velič. na milostivom pozdravu, niti se slažu sa značajem niti junačtvom našega naroda (Oho! smieh), jer značaj našega naroda je blagodušan; naš narod dolazi poglavarom svojim otvorenim načinom, naš narod svoje poglavare štuje i što moguće blaže s njimi govori (Smieh). U ovom saboru je cviet našega naroda: ako dakle naš narod blagimi izrazi govori svojim poglavarom: koliko se više pristoji, da se sabor, cviet naroda, služi blagimi izrazi, kad govori svomu vladaocu (Smieh), a to jest u adresi. Junačtvo je, da se čovjek protivi jako pogibeljnom protivniku, ali to nije junačtvo, ako navali na onoga, koji mu je svezan u ruke pao (Smieh), a to biva veljačkim patentom (Obći smieh u sabornici i na galerijah). S toga mislim, da sam dosta dokazao (Glasovi: dosta! dosta!) da nije shodno ove izraze u adresi nj. veličanstvu poslati, a to tim manje, ako pomislite, kako nj. velič. piše ovomu saboru svojim odpisom od 8. studenoga, kojim je blagoizvolilo ovaj sabor otvoriti. Medju inimi veli: (Čita milim glasom) „Mudri, obzirni, ljubezni, vjerni, naši!“ itd. (Smieh); onda pred svrhom veli: ljubezni, vjerni itd. Njeg. velič. se je s nami stavilo u družtvo kao otac sa svojimi sinovi (Grohotan smieh), a kako mi hoćemo, da odgovorimo? Mi hoćemo, da predbacujemo, što je sabor od god. 1861. bio zapriečen upustiti se u meritorno pretresivanje načelah ob uredjenju države.

Što mi imamo sa saborom od god. 1861? (Smieh).... da se je nješto iskalo od naroda, što nije povoljno narodu bilo; pak onda dalje se je na vladu napadalo. Ja sam čuo ovdje izraz u ovom vis. saboru: „oprostite, ja štujem njeg. veličanstvo, ali samo proti vladi govorim.“ Vlada naša još nije saboru odgovorna, nego je odgovorna njegovu veličanstvu. Dalje consequencije neću voditi, ali doista nepočituje gospodara, tko njegove častnike pri svakoj prilici hoće da ožigoše. (Grohotan smieh.) Ja samo kažem, da ja tako (Mrmljanje i smieh) .....

Samo to još govorim, da se u jednoj zahvalnici nemože vladaru predbacivati, da njegova vlada mienja, da je ovdje kušala promieniti i da je postupak ove vlade bio nam pogibeljan. Neću reći, da nije u tom što istine bilo. (Smieh, aha!) ali u diplomatičkom činu nije shodno svaku istinu reći! (Dugotrajno pljeskanje i smieh u sabornici i na galeriji, te je govornik morao prestati za njeko vrieme. Zatim nastavi:) Što čovjek govori, mora biti istina, ali nemora sve ono, što je istina, govoriti. (Opet dugotrajno pljeskanje i smieh.) Pak onda, kad to nije potrebno govoriti, nebi li bilo na štetu onoga, koji govori, ili onoga, komu se govori? Ja mislim, da ćete dopustiti, da ja to rečem, da mi nj. veličanstvu nepišemo parnicu nego zahvalnicu (Smieh; glasovi: „servus collega!“) Odvjetnici mogu sve moguće razloge u parnici navesti, kako bi stvar mogli razjasniti ili bolje zamrsiti, da je protivnoj stranki težje odgovoriti (Pravo!) Ja neću dalje navadjati, akoprem bi mogao još mnogo reći (Dosta! dosta!) Ako visoka kuća uvaži ove razloge, neka blagoizvoli odrediti, da se odmah predje na pretresivanje 6. točke, jer to zahtieva značaj i blagi duh uvjek stalnoga u vjernosti i odanosti naroda trojedne kraljevine naprama svomu kralju. (Pljeskanje, smieh; pravo! itd.)

Jovan Živković: Ja na dosta dugi govor prečastnog g. kanonika neću odgovarati, samo u koliko se stvari tiče, jedino to ću napomenuti, da je prečastni gosp. s ovom malom primjetbom, da sve ono, što je istina, nevalja kazati, vrlo slabu uslugu svojoj stvari učinio.

Ja držim, da 3. alineja s 4. i 5. u nikakovom savezu nestoji. Treća alineja govori, da sabor od god. 1861. zato se nije mogao upuštati u razpravljanje načelah o uredjenju države, što mu bi podnešen veljački patent kao naročiti zakon, da nije mogao s toga do željene svrhe doći. Alinea 4. drugčije glasi. Ona prati oštrom kritikom korake prošle vlade, te kaže, da su takovi bili, da se i s te strane željena svrha postići nije mogla. Peta alineja sasvim što drugo znači; naime, da je nj. veličanstvo uvidilo, da koraci vlade nisu k svrsi vodili, te da je otvorilo put posve slobodnog sporazumljenja sa svojimi narodi. Ja mislim, da će i sva gospoda od protivne stranke pozdraviti ovaj čin, kojemu ćete slabo primjera u povjestnici naći: u vaše je ruke sudbina naroda, sudbina carevine položena, izvolite se odazvati ovom činu, i ja mislim, da će se tom svaki sin naše domovine najvećim uzhićenjem odazvati, ako mu je u istinu do sporazumljenja stalo. Dakle 3. točka nestoji u nikakvom savezu sa 4. i 5. Pošto sam to dokazao, držat ću se samo treće točke.

Glede treće točke mislim samo, da se one rieči u posljednjoj liniji: „i u kojem nije on mogao naći jamstva itd. do . . . ustavni razvoj cesarevine“ sasvim izpuste, jer ovo predpostavlja to, da kad bi veljački patent, o kojem se kaže, da nismo u njem sudjelovali, te da nije našim sporazumljenjem donešen, da bi ga ipak primili, ako bi nam inače povoljan bio.

Ja dakle podupiram taj izpravak glede treće alinee samo u toliko, da se, ako ne ciela alinea, a ono svakako bar one rieči od: „i u kojem itd.“ do kraja izpuste.

Baron Dragojlo Kušlan: Ja mislim, da bi se najprije moralo odlučiti, dali će se po predlogu prečastnoga g. kanonika sve tri točke kolektivno u pretres uzeti, ili pako redomice.

Adolfo Veber: Dopustite, da odgovorim gosp. Živkoviću glede tumačenja njegova ove alineje. Ja držim, da se ova stvar ima riešiti putem gramatike, koja svakomu kontekstu za temelj služi.

Ovdje se kaže, da sabor od godine 1861. nije mogao primiti patenta, pa se zato navadja više razlogah, i to su najglavniji: 1.) jer je bez našega sudjelovanja i privoljenja izveden, 2.) što nije mogao u njem naći jamstva za državnu i narodnu osebnicu trojedne kraljevine niti za ustavni razvoj carevine. Ali odatle nesliedi, da bi bio narod primio patent, da je u njem vidio jamstva za svoju državnu osebinu, jer tomu se protivi prvi razlog, da je patent bez njegova privoljenja stvoren. Nego ja držim ovaj drugi razlog za podkriepljenje i prvoga razloga i cieloga dokaza, dakle može jedan i drugi sasvim temeljito unutri biti, jer veznici spa-

jaju jednake stvari medju sobom. Dakle mislim, da je prigovor netemeljit.

Avelin Ćepulić: §. 44. poslovnika kaže naročito: „zatim se pretresaju redom pojedini članci i na nje se protežući izpravci.“ Dakle se ovdje može samo 3. točka pretresivati.

Doktor Svetozar Miletić: Što se tiče 3. točke adrese, pristajem uz g. Živkovića, koji predlaže, da se izpuste one rieči u posljednjih 2 vrstah, iz navedenih razlogah, i mislim, da je suvišno navadjati podkriepljenje, jer se na njekom oportunitetu osniva. Kad se kaže, da je to bilo proti ustavu i slobodi, ja mislim, da je to dovoljno rečeno, i dodatak mogao bi tako rekuć argument pobijati, jer involvira svakako misao tu, da je patent bio dobar in materia. Dakle bi ja mislio, da se te rieči izpuste.

Mato Mrazović: Ja bi molio, buduć već 3½ sata ovdje sjedimo, i buduć vidim, da su ove 3 točke zbilja u savezu i stoga da će se debata na daleko raztegnuti, da bi se danas sjednica zaključila, da se tim ujedno prilika dade gg. zastupnikom, da se mogu glede izpravka od preč. g. kanika Petrovića predloženog, kao i u obće za dalnju debatu u sporazumljenje staviti. (Primamo!)

Mirko Horvat: Ja pristajem uz predlog g. Mrazovića, ali molim, da se prije izpravci pročitaju.

Bilježnik Urpani: Čita podnešene izpravke.

Predsjednik Doktor Mirko Šuhaj: Buduću sjednicu uričem na sutra u 10 satih.

Dvadeseta Saborska sjednica,

držana dne 30. siečnja 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom pogl. gosp. dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Obzirom na to, da smo dovoljnim brojem sakupljeni, otvaram današnju sjednicu.

Bilježnik Urpani: Čita zapisnik posljednje sjednice.

Zapisnik

osamnajste sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 29. siečnja 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Dr. Mirka Šuhaja.

Otvorena bi sjednica u 9. satih u jutro, pročitan zapisnik posljednje sjednice od 27. i 28. siečnja i bez primjetbe odobren.

Čitani bijahu zatim podnesci:

1. Molba Luke Cvitkovića odpuštenog c. k. poručnika pukovnije ličke, za da vis. sabor izposluje mu povratak krivično oduzete mu službe.

Odlučeno: predati predsjedničtvu za da nenadležnu ovu molbu ustupi vojnomu zapovjedničtvu.

2. Očitovanje c. kr. drž. računovodstva u Zagrebu od 29. br. 395. glede imetka kazalištne zaklade u Zagrebu i primorske pensionalske zaklade.

Ima se predati odboru za zaklade.

3. Dopis poglavarstva sl. i kr. grada Koprivnice od 26. t. mjeseca, kojim priobćuje, da zahtievani elaborat željeznički nalazi se pri vel. županu Vukotinoviću.

4. Molba bar. Prandau i 15 članovah saborskih br. 398., kojom se podupira molba glasbenog zavoda u Zagrebu u tom, da mu se do uživotvorenja konservatorija dozvoli još podpora od 1200 for.

Odpravlja se peticionalnomu odboru.

5. Izviešće odbora za uredjenje zadrugah br. 399. sa zakonskom osnovom o uredjenju zadrugah ujedno sa izpravkom manjine.

Odlučeno, da se ima tiskati i na dnevni red staviti.

6. Molba obćinah Pleternice i ostalih županije požežke za oslobodjenje od ovrhe glede utjerivanja poreza do jeseni.

Odlučeno: da se ima predati predsjedničtvu saborskomu, da ustupi molbu ovu nadležnoj financ. oblasti i ujedno ju preporuči.

7. Izviešće urbarskog odbora br. 406., kojim se podnaša zakonska osnova glede prisilnog odkupa daćah od izvanselištnih i činženih zemaljah.

8. Članak podnešen po urbarskom odboru s odkupu i uredjenju regalnog prava na točenje pićah ustanovljenog članakom VI. 1836. §. 12.

9. Zakonska osnova glede odkupa regalnih i sličnih pravah podnešena po zastupniku Dr. Blažiću.

10. Zakonska osnova Dr. Subotića kojom se nadopunjuju ustanove patenta od 2. ožujka 1850.

Povodom predloženih visokoj kući ovih predmetah u svrhu bolje i uzpješnije radnje u tom obziru — na predlog Dr. Subotića bi zaključeno: da se mjesto prvašnjeg posve novi odbor za urbarske poslove i to od 15 članovah imenuje, kojemu imaju se predati goripomenuti podnesci od 7. 8. 9. i 10. za shodno pretresivanje.

Usljed toga sliedilo je tajno glasovanje glede izbora članovah za prepomenuti odbor, kojega rezultat biti će dojavljen u budućoj sjednici.

11. Pismeni izpravak Dr. Subotića za alineu I. adresse.

12. Izpravak Dr. Luke Petrovića na alin. III. IV. V.

13. Isti zastupnika Skendera Viraga na alinee: VII., VIII., IX., X., XI., XII. i XIII.

14. Isti zastupnika Mihalića na alinee 32. 33. 34. 35 i 36.

12. Izpravak zastupnika Živkovića na alineu 3.

16. Isti zastupnika Vončine na alinee 14 do 27 i na al. 32.

17. Izpravak zastupnika Mih. Pavlinovića na al. 8 i 12.

Odlučeno: da izpravci služe do znanja i uvažiti će se pri pretresivanju dotičnih točakah adresse, a medjutim imaju izloženi biti u saborskoj pisari na ugled gg. sabornikom.

Poslje toga predje se na dnevni red t. j. specialnu debatu o adressi.

Pri čitanju naslova adresse predlaže g. Dr. Starčević, da se izostave rieči: „c. k. apoštolsko“ i one: kralju i gospodaru nam premilostivi, te neka bi naslov glasio: Vaše Veličanstvo.“

Ovaj izpravak ostade u manjini, jer pri glasovanju bi usvojena redakcija većinom glasovah.

Čitana bi zatim alinea I.

Glede nje predlaže Dr. Subotić, da se u prvoj stavci iza rieči: željah našega, — umietnu rieči: hrvatsko-srbskoga. Vel. župan Kukuljević predlaže: poslje rieči: našega naroda, da se metne izraz: imena hrvatskog i srbskog.

Zastupnik g. Miroslav Kraljević predlaže, neka se poslje iste one rieči postave rieči hrvatsko-srbskog-slavonskog.

Zastupnik g. Nikolajević predlaže izpravak mjesto riečih našega naroda: naše zemlje.

Zastupnik g. Briglević predlaže, neka se u prvoj stavci mjesto izraza: „željah našega naroda.“ — umetnu rieči: „željah naroda trojedne kraljevine.“

Svi ovi izpravci budu zabačeni i većinom glasovah usvojena radakcija ciele I. alinee.

Bredje se zatim na alineu II. Ova bi bez ikakve primjetbe pridržana.

Čitana bi zatim alinea III.

Predlaže na to g. dr. L. Petrović: da se izpusti čitava ova alinea.

Zastupnik g. Živković predlaže izpravak: neka se u zadnjoj točki izpusti stavka počam od riečih: „i u kojem nije“ do riečih: „razvoj carevine“.

Medjutim pošto se razprava glede ove alinee nije mogla završiti tečajem ove sjednice — budu dalnje pretresivanje odgodjeno na buduću sjednicu, i time današnja u 1 sat poslje podne dignuta, a buduća urečena na 30. siečnja u 10 satih p. podne.

Tim bude ovaj zapisnik zaključen i podpisan.

Dr. M. **Šuhaj**. v. r.
predsjednik.

V. Urpani s. r.
bilježnik.

Predsjednik: Ako neima nikakve primjetbe, onda se zapisnik odobrenim proglašuje.

Bilježnik Ivan Trnski: priobćuje podneske:

1. Molba evangjelske obćine zagrebačke, da se stavi na dnevni red molbenica hrvatskih evangjelikah saboru god. 1861. podnešena. (Na administrativni odbor.)

2.) Molba cehovah karlovačkih za izdanje novoga obrtnoga zakona. Na odbor ad hoc.

3.) Izpravak Franje Lovrića na alineju 4. adrese.

4.) Dopis namjestn. vieća glede putnih troškovah deputacije, koja je 1861. adresu predala. (Na odbor za saborske troškove.)

Predsjednik: Imam čast vis. saboru prijaviti, da je rumski zastupnik g. Bertalan radi prešnih obiteljskih poslovah dopust od 8 danah zamolio, te sam mu ga podielio, što u smislu poslovnika vis. kući do znanja stavljam.

Drugo imam čast priobćiti resultat glasovanja za urbarialski odbor. Glasovalo je 171 članonah, te dobiše gg. Brigljević 163, Subotić 136, Šram 133, Zoričić 132, Jelačić Dragt. 128, Hrvat Mirko 126, Špun Miroslav 120, Blažić 120, Čepulić 119, Nikolajević 118, Babić 118, Laudenbach 115, Lalić 112, Razum 109, i Zidarić 109 glasovah. Ovo su 15orica, koji imadu taj novi odbor sačinjavati, i sve dotične spise preuzeti. Molim ovu gospodu, da će imati dobrotu poslje sab. sjednice se konstituirati.

Na dnevnom redu stoji specialna debata o osnovi adrese. Usudjujem se prije svega vis. kući predlog učiniti, koji se osniva na izjavah, jučer i prekjučer u ovoj sabornici učinjenih, smjerajućih na to, da se u bratskoj slogi i prijateljskim načinom najprije sporazumjeti i dogovoriti i tako složnimi silami oko boljka naroda našega što uspješnije raditi nastojimo. Buduć da sam o tom uvjeren, da se sporazumljenje i umirenje mnogo uspješnije privatnimi dogovori, nego javnimi debatami postići dade, i budući da znam, da i u inih parlamentih taj običaj vlada, da se članovi u važnih podnescih u odbornu tajnu sjednicu sastanu, te materijal za javnu sjednicu pripravljaju: s toga usudjujem se na temelju §. 35. našega poslovnika pokorno predložiti, nebi li vis. kuća na to pristala, da se u tajnu odbornu sjednicu pretvori, te dotična pitanja najprije u užjem krugu u pretres uzme, a time nastoji, da za koj dan u javnoj sjednici laglje do resultata doći uzmognemo. (Glasovi: primamo.)

Dr. Ant. Stojanović: Već se po drugi put dogadja, da se proti poslovniku postupa; molim da vis. predsjedničtvo dade po bilježniku pročitati, o čem se ima votizirati, ja još nijedanput nisam čuo po bilježniku pročitati.

Dr. Svetozar Miletić: Ja neimam ništa proti namjeri, s koje vis. presidium ovo predlaže, ali mislim, da bi to bilo proti svakom običaju svih saborah i parlamentah, da se ovako važne stvari u tajnoj sjednici pretresivaju i poslje publici samo resultat saobći, jer javnost i publika ima pravo na to, da sve one motive i razloge čuje i sasluša, koji pojedine članove pri debati tako važne stvari rukovode; a ja mislim, da tim manje može biti govor o pretvaranju u tajnu sjednicu, jer se nitko od nas neće stiditi, pa ni oni, koji su u manjini, neće se bojati javnosti. Dakle držim, da bi to bilo proti svakom parlamentarnom običaju, koji svuda vladaju, premda ja namjeru priznam.

Mato Mrazović: U ovom je predmetu po mom mnienju poslovnik upravo jasan, gdje se kaže u §. 35., da se na zahtievanje predsjedničtva ili 15 članovah pretvara sabor u odbornu tajnu sjednicu, u kojoj se najprije vieća i odlučuje o tom, da li ima dovoljna uzroka držati takovu sjednicu. Ja držim, da je predlog g. zastupnika osiečkog i rumskog preran u ovoj javnoj sjednici, jer se o tom tek u tajnoj sjednici odluči, ima-li uzroka za tajnu sjednicu ili ne. U ostalom, koliko sam shvatio predlog vis. predsjedničtva, mislim, da mu nije namjera, da se debata o adresi izvojuje u tajnih sjednicah, te tako prikrije obćinstvu, i vis. sabor takodjer ima pravo na to, kojega se on odreći nemože. Dakle radi se samo o tom, da se sabor u odbornu tajnu sjednicu pretvori i tu odluči, ima li dovoljna razloga za to ili ne, i ja mislim, da bi o tom svaka daluja debata prestati mogla.

Jovan Živković: Ako je to smjer predloga, onda odustajem od rieči, jerbo sam i ja mislio, da će se debata o adresi u tajnoj sjednici voditi, i pristajem sasvim uz g. Mrazovića.

Doktor Josip Vranyczany: Neslažem se radi toga, što su valjda gospoda zlo shvatila predlog predsjedničtva, kao da tamo smjera, da bude tajna sjednica; onda bi i ja pristao na to, da mu poslovnik to pravo dade; ali predlog tamo ide, da se zaključak debate u javnoj sjednici proglasi, to je dakle meritoran predlog. Ako bude u tajnoj sjednici samo dogovor, onda neimam ništa proti tomu, ali bi onda moralo iz predloga ono izostati, da će se zaključak debate u javnoj sjednici priobćiti.

Predsjednik: Nije mi nakana bila, da se u tajnoj sjednici debata k svrsi privede, i samo zaključak njezin u javnoj sjednici proglasi, nego da se o razlikostih, koje medju nami imade, dogovorimo i sporazumiemo, pa tako obširniju javnu debatu prikratimo. — Ako je dakle s voljom visoke kuće, mogli bismo se u tajnu sjednicu pretvoriti.

Ivan Perkovac: Niti netreba privole sabora; gosp. predsjednik sam ili 15 članovah može to zahtievati.

Predsjednik: Dakle zaključujem za ov čas javnu sjednicu, i obćinstvo molim, da se — reći ćemo — za pol sata odalji.

Dvadesetprva saborska sjednica,

držana dne 3. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Današnju sjednicu otvorenu proglašujem.

Bilježnik Ivan Trnski: Čita zapisnik posljednje sjednice.

Zapisnik

devetnaeste sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dana 30. siečnja 1866. pod predsjedničtvom poglavitog gosp. Dra. Mirka Šuhaja, prvog podpredsjednika saborskoga.

Zapisnik predjašnje sjednice po bilježniku Urpanu pročitan bude odobren.

Bilježnik Ivan Trnski čita u izvadku na sabor prispjevše podneske:

Br. 407. Molbu evandjelske obćine zagrebačke, da se stavi na dnevni red molbenica hrvatskih evandjelikah saboru godine 1861. podnešena.

Sabor upućuje taj podnesak na upravni odbor.

Br. 413. Molbu cehovah karlovačkih za izdanje novoga obrtnoga zakona.

Predaje se odboru za obrt.

Br. 414. Izpravak narodnoga zastupnika Franje Lovrića, da se u osnovi adrese u 4. stavku izpuste rieči: „U ovu svrhu" itd. sve do kraja rečena stavka.

Predaje se predsjedničtvu, da se tečajem specijalne debate stavi na dnevni red.

Br. 415. dopis namjestničkog vieća br. 1196 od 26. siečnja 1866., kojim se saboru dostavlja na pretres putni troškovnik članovah saborskih od g. 1861. barona Dragutina Kušlana i Miroslava Kraljevića.

Upućuje se na odbor za saborske troškove.

Zatim obaviesti predsjednik sabor, da je narodnomu zastupniku Bertalanu dopust na 8 danah dozvolio.

Nadalje javlja, da je odbor imavši pronaći posljedak tajnoga izbora članovah za urbarialni odbor predsjedničtvo pismeno izviestio, da su sliedeća gospoda u taj odbor izabrana: Briglević Josip uz 163. Dr. Subotić Jovan uz 136., Dr. Šram Lavoslav uz 133., Zoričić Antun uz 132., Jelačić Dragutin uz 128., Hrvat Mirko uz 126., Špun Miroslav uz 120., Blažić Dinko uz 120., Ćepulić Avelin uz 119., Nikolajević Stjepan uz 118., Babić Josip uz 117., Laudenbach uz 115., Lalić Pavao uz 112., Razum uz 109. i Zidarić Antun uz 105. od 171. glasa.

Poslje toga naglasiv, kolika bi za sporazumak u adresnoj debati potreba bila, da se o tom sabor u tajnoj odbornoj sjednici posavjetuje, zaključi predsjednik javnu sjednicu i ureče potla sliedeću za sutrašnji dan u 11 satih.

Dr. **Mirko Šuhaj**, s. r.
predsjednik.

I. Trnski, s. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako neima nikakve primjetbe, zapisnik se odobrenim proglašuje. (Nitko neprigovori.)

Bilježnik Dr. M. Polit: priobćuje na sabor prispjele podneske, i to:

1.) Podnesak evangeličke obćine požežke, radi slobode vjerozakona. (Na administrativni odbor.)

2.) Dopis trgovačke komore osiečke glede željezničke pruge. (Na odbor za željeznice.)

3.) Izviešće odbora za zaklade o njekih zakladah grada Osieka. (Ima se tiskati i na dnevni red staviti.)

4.) Vjerodajnicu g. zastupnika Bračevca. (Na verifikacionalni odbor.)

5.) Molba Luke Cvitkovića za podporu. (Na predsjedničtvo.)

6.) Zakonski predlog od 15 podpisanih članovah o desetini. (Na urbarialni odbor.)

7.) Vjerodajnicu g. zastupnika Kovačevića. (Na verifikacionalni odbor.)

8.) Predlog Avrama Jagrevića o utemeljenju 2 štipendijah na pražkom konservatoriju za učenike glasbe našega naroda. (Na peticionalni odbor.)

Predsjednik: Čast mi je vis. saboru u smislu poslovnika prijaviti, da je g. Gjuro Dizdar zastupnik iz Petrinje molio radi važnih poslovah dopust na 6 do 8 danah; g. Dr. Miletić, zastupnik rumski na 6 danah, a g. Kralj, zastupnik stubičkog kotara na 4 dana, te sam ove dopuste i podielio.

Na dnevnom redu ide nastavljanje špecialne debate o saborskoj adresi, i to od 3. točke.

Virag: Ja sam vis. saboru podnio izpravke na 7. do 13. točke. Ja od tih izpravkah odustajem.

Bilježnik Adolfo Veber: Priobćuje predlog, od više članovah podpisan, u obziru adrese.

Jovan Živković: Ovo je uspjeh dogovaranja stranakah; ja mislim, da ću pogoditi mnienje bar većine članovah, ako predlažem, da se tiskati dade, da se svaki ubaviestiti može, što u tom leži. (Primljeno.)

Predsjednik Doktor Mirko Šuhaj: Ja mislim,

da će radi reda dobro biti, ako nam g. izvjestitelj treću alineu još jedanput pročita.

Dr. Franjo Rački: Čita 3. točku adrese.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Glede 3. alinee imamo predlog preč. g. kanonika Petrovića, koj je predložio da se ova alinea kao i 4. i 5. izpuste; onda imamo predlog g. Živkovića, koj predlaže, da se zadnje rieči: „i u kojem nije on mogao naći jamstva ne samo za državnu i narodnu osebinu trojedne kraljevine, nego niti za ustavni razvoj carevine“ izpuste. Molim, da se o tom gospoda izraze, kao što možebiti želi i g. izvjestitelj o ovoj točki progovoriti.

Dr. Franjo Rački: Alinea treća stoji u savezu sa 4. i nješto i sa 5. onda sa 2., u kojoj se na svršetku kaže: „da uredi državopravni odnošaj trojedne kraljevine naprama cjelokupnoj carevini austrijskoj i naprama kraljevini ugarskoj,“ i u tom se poziva ova alinea mučeć na vis. kralj. reskript, gdje se ondje u početku kaže: „sastavljajuć po drugi put sabor ....“ Dakle ova treća alinea u tom je obziru u savezu sa drugom.

U trećoj alinei, mislio je odbor, da ima u kratko navesti, što je i sabor od god. 1861. u svojoj adresi od 24. rujna bio naveo, naime razloge glavne, radi kojih se nije mogao upustiti u meritorno pretresivanje državopravnih pitanjah, i to je glavna misao uzeta iz adrese od 24. rujna sabora god. 1861. jer je veljački patent i listopadska diploma na taj način saboru predložena, koj se nikako nije mogao složiti sa temeljnimi i ustavnimi pravi ove kraljevine, osobito članku 12. sabora od god. 1790. Ovdje su u kratko i drugi razlozi navedeni, koji su političke naravi, naime kad se kaže u posljednjem redku: „i u kojem nije on mogao naći jamstva itd.“

Već je g. zastupnik čabarski napomenuo, u kojem gramatičnom savezu ovaj redak stoji sa prednjimi stavci i ovdje imam još to napomenuti, da je ovaj posljednji redak i u savezu sa 4. alineom, dočim ondje imade obzir, ne samo na trojednu kraljevinu, nego takodjer na uspjeh veljačkog patenta u carevini austrijskoj. Dakle mislim, da je tim ovaj posljednji red, koji prošlim stavkam ni najmanje neprejudicira, opravdan već radi alinee 4.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Želi li tko prigovoriti? (Nitko se nejavi.) Ako nitko neprigovara, mogla bi visoka kuća ovo pitanje glasovanjem riešiti.

Jovan Živković: Ja odustajem od svog predloga.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Najprije imamo glasovati za redakciju, i ako ova propadne, za predlog gosp. Petrovića.

Onu gospodu, koja su za 3. alineu onako, kako se ovdje tiskana nalazi, molim, da ustati izvole. (Većina se digne.)

Po tom je većinom glasovah redakcija 3. alinee primljena.

Dr Franjo Rački: Čita 4. alineu.

Ova alinea, kao što sam malo prije napomenuo, stoji u savezu sa 3., te je odbor mislio, da može u kratko ovdje nacrtati, tako rekuć, poviest prošlih godinah. Ovdje u 3. redku uzete su rieči iz rujanskog manifesta. Zatim u sliedećoj stavki „u carevinskom vieću itd.“ ovo je opet misao, kao što je poznato, koju su sabori s onu stranu Litave prigodom onom, kad su se imali izjaviti glede rujanskog manifesta, samo drugimi riečmi očitovali. Drugo nebi ništa imao ovdje primietiti.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Ovdje imamo opet predlog g. Petrovića, zatim predlog g. Lovrića, koj predlaže, da se ono počam od riečih „u ovu svrhu je ona ovdje mienjala itd.“ izpusti.

Franjo Lovrić: Što se mojega izpravka tiče, buduć ništa nemienja u bitnosti ovu adresu, za prištediti dragocjeno vrieme, koje bi neplodnom debatom izgubili, odustajem od njega.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Buduć nitko neželi progovoriti, molim, da ona gospoda, koja se slažu sa redakcijom, kako je ovdje navedena, ustati izvole. (Većina ustane.)

Većinom glasovah je redakcija 4. alinee primljena.

Dr. Franjo Rački: Čita 5. alineu.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: I ovdje imamo predlog g. Petrovića, koj predlaže, da se izpusti.

Dr. Luka Petrović: Poznato je vis. saboru, da sam ja rekao, da su ove tri alinee u savezu, da, ako one dvie prijašnje obstoje, i ova ostati mora. Buduć su one dvie primljene, to ja glede 5. alinee od mog predloga odustajem.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Buduć g. predložitelj sam odustaje, ako neima prigovora, možemo ovu alineu za primljenu uzeti. (Primamo.)

Dr. Franjo Rački: Čita 6. alineu.

Ovdje neimam ništa drugo primietiti, nego da ova alinea stoji, kao što se vidi, u savezu sa prošlimi i prelaz čini budućemu, tako rekuć meritornomu pretresivanju predmetah, koji su u ovu adresu stavljeni; jer se ovdje naznačuje, kako je sada situacija ovog sabora poslje rujanskog manifesta posve druga nastala, i kako sabor sada stoji na drugom temelju.

Steković: Ja sam već ustmeni predlog vis. saboru učinio, da u prvom redku ove alinee: „mi velikaši, dostojanstvenici kraljevine i narodni zastupnici“ nalazim, da je to njekakov pleonazam; ja nevidim razloga, da se ove rieči navadjaju, nego mislim, da se jednostavno prosto kaže: „sabor trojedne kraljevine.“

Koloman Bedeković: Ja bi ovdje samo to primietio, da se u predzadnjem redku mjesto: „stojeći na temelju priznanom“ kaže: „stojeć na temelju ustava svojega.“

Adolfo Veber: Ja bi molio, da se prije o onom prvom predlogu vieća i odluči, inače ćemo se zaplesti.

Mato Mrazović: Na predlog predgovornika g. Stekovića, da se izostave rieči: velikaši dostojanstvenici i narodni zastupnici, držim za dužnost, svoje mnienje očitovati Nj. je veličanstvo previšnje svoje odpise uvjek upravljalo na velikaše, dostojanstvenike i narodne zastupnike. Njeg. se veličanstvo u tom drži sastavinah ovog sabora, kako nam ih je historija predala, i ja mislim, da ove sastavine, da ovi faktori, koji i danas sabor sačinjavaju, imadu svoje opravdanje u čitavom družtvenom životu domovine naše. Zato nevidim, da bi bio razlog, ovdje išta mienjati, i da se adresa nebi držala samoga onoga puta, kojim je Njeg. veličanstvo išlo, te ovomu temelju nebi vjerna ostala dotle, dok se sabor trojedne kraljevine neuredi na taj način, da, ako misli tkogod, nebude velikašah, nego samo zastupnikah. Ali dok sastavine ovako obstoje, mislim, da se ima ovo ostaviti, kako je u redakciji navedeno.

Adolfo Veber: Ja želim u ovoj stvari nješto malo progovoriti. Istina je, da Njeg. veličanstvo piše na velikaše, dostojanstvenike i narodne zastupnike. I meni se višeputah piše: velečastnomu g. ravnatelju; ali ja, kad odgovaram, neću nikada kazati: ja velečastni g. ravnatelj hoću tebi to i to kazati. Dobro, da nas Nj. veličanstvo ovako titulira, ali da mi podložnici njemu to opetujemo, čini mi se malo čudno-

vato. I prije su bilī sabori iz tih čestih sastavljeni, pa su ipak sabori naši pisali, — neznam baš, da li uvjek — Nos universitas etc. Zato ja mislim, da bi shodno bilo, da bi se ovdje od tih sastavinah odustalo, tim više, što se i u saboru god. 1861., koj je upravo ovako sastavljen bio, od toga odustalo, te se je kazalo jednom riečju: mi sabor trojedne kraljevine. Iz tih razlogah podupirem predlog g. Stekovića.

Josip Špun: Hoću da svratim pozornost vis. kuće na dosljednost. U prvoj alinei kaže se: sazvavši sabor trojedne kraljevine; dalje u istoj alinei: sazvani sabor trojedne kraljevine itd. Dakle činilo bi se, da je u alinei 6. sasvim nješto drugo nego u alinei 1. Zato mislim, da bi se toga imali držati i u 6. alinei.

Jančo: Na ono, što je g. Veber naveo, moram samo toliko primietiti, da se naši sabori nisu zvali nos universitas, nego nos universitas nobilium etc.

Josip Vranyczany: Prije glasovanja mislim, da je svakako potrebno, da se pobije razlog primjera po g. Veberu navedena. On je naveo primjer, da se njemu piše: velečastnomu g. ravnatelju, a da on nikada nepodpiše velečastni g. ravnatelj. Taj primjer bi samo onda stajao, kad bi mi pisali: Mi presvietli velikaši, uzoriti dostojanstvenici itd. (Smieh.)

Avelin Čepulić: Pozivam se na duh vremena, ništa drugo; ono što je bilo, bilo je, vremena su se promienila, ja bar držim tako, ako i drugi nitko.

Ja imam čast ovdje zastupati mjesto, gdje ima stanovnikah, koji se nalaze u svih stranah svieta; ja se dičim i ponosim, da zastupam ljude izobražene trgovačke, pomorske, i ja držim, da nije ni najmanje laskateljno, ako se pojedina individua, pojedine korporacije ovakim ljudem predpostavljaju; ja kao zastupnik bakarski želim u istoj paraleli biti. Zato ja nisam za ovu štilizaciju, nego da se kaže: sabor trojedne kraljevine, jer u saboru su svi jednaki.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Dakle imamo izpravak g. Stekovića i g. Bedekovića.

Jovan Živković: Molim, ja imam još 3. predlog.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Prije svega nam valja za redakciju glasovati; zato molim onu gospodu, koja su za redakciju, da izvole ustati. (Ustaju.) Buduć se nemože razbrati, da li je većina ustala ili ne, slaže li se kuća, da se članovi, koji su ustali, broje? (Dočim bilježnik broji, čuju se glasovi: nije vriedno, redakcija.)

Avelin Čepulić: Ja mislim, da nije vriedno, da tim vrieme gubimo; i ja pristajem na to, da ostane redakcija. (Ostaje redakcija.)

Jovan Živković: Ja držim, da je rujanski manifest ne samo čin vladalačke mudrosti nego i veledušja; jer kad naš vladar otvori put slobodnoga sporazumljenja, mislim, da koliko mudrosti toliko i veledušja u tom leži. Zato bi ja kazao: „vladalačke mudrosti i veledušja, itd.“ (Sa svih stranah: dobro.)

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Jeli vis. kuća pristaje na to? (Sa svih stranah: pristajemo.)

Bilježnik Adolfo Veber: Ja bi molio g. izvjestitelja, neka mi kaže, na što se ovo proteže: „uroditi može plodom novim“ jer ja nevidim subjekta.

Dr. Franjo Rački: Ovo je uzeto iz kr. reskripta od 8. studenoga upravo od rieči do rieči, i proteže se na: „ono što je historično i jedino trajno.“

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Ja bi se usudio vis. saboru predložiti, da bi takove male stvari, koje strogo na štilizaciju spadaju, sada mimoišli, i štilizaciji prepustili.

Sada imamo još izpravak g. Kolomana Bedekovića, koj želi, da se na koncu ove alinee mjesto riečih: „stojeć na temelju priznanom“ stavi: „stojeć na temelju ustava svoga.“

Mato Mrazović: Ja bi predložio, da se jedno i drugo sadrži, te kaže: „na temelju priznanom ustava svojega.“

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Prima li se? (Sa svih stranah: primamo.)

Dakle je alinea 6. sa dotičnimi izpravci g. Živkovića i g. Bedekovića primljena.

Dr. Franjo Rački: Čita 7. alineu.

Ovom se alineom prelazi na pitanje o cjelokupnosti naše.

Stožernik Haulik: Visoki sabore! Premda sam već svoje mnienje glede Dalmacije izjavio, sasvim tim nemogu propustiti, da još njeka o toj stvari nenavedem. U banskoj konferenciji držanoj prije sabora god. 1861. i u istom tom saboru podupirao sam i ja svojim glasom predlog, da se Dalmacija s Hrvatskom i Slavonijom sdruži. I sad sam toga mnenja, da se toliko putah jur izjavljena pravedna želja naša glede sjedinjenja Dalmacije i opet ponovi. No, kako rekoh, mislim, da se to nebi imalo učiniti putem adrese, nego posebnom poniznom predstavkom. Jer to mi se čini mnogo shodnije i samoj naravi stvari i vladajućemu kod drugih takodjer narodah običaju, kao i podaničkomu počitovanju prama našemu kralju i gospodaru. Nipošto pako nebih mogao pristati, da se to sjedinjenje stavi kao conditio sine qua non, t. j. da od izpunjenja toga zahtjeva odvisno učinimo poravnanje s apoštolskim našim kraljem. Razloge za to navesti ću u kratko.

U Dalmaciji, kako je obće poznato naginje veća strana obrazovanoga bar i javne službe obnašajućega pučanstva više talijanskomu, nego li slavjanskomu elementu. Pa i od one stranke, koja prianja uz slavjanski element, tek je manjina, koja hoće realnu uniju s Hrvatskom, dočim posvemašnju sasamostalnost Dalmacije i nadalje sačuvati želi. Sjedinjenje pako Dalmacije s Hrvatskom moći je, uslied poprijetog za za cielu monarkiju načina vladanja i slobode, samo predbježnim privoljenjem Dalmatinacah izvesti; jer doista, dok se sami Dalmatinci za takovo sdruženje otvoreno i zakonitim putem neizjave, nemože niti vlada pored najbolje volje našoj želji zadovoljiti. I kad bi se to načelo ustanovilo, da vlada može koju kraljevinu ili zemlju bez naročitog njenog privoljenja, dà proti njenoj volji k drugoj kojoj kraljevini pridružiti, to bi po mom mnienju za vlastitu našu samostalnost veoma zlih posljedicah imati moglo. Jer kada bi to išlo, da se Dalmacija, koja je jur od vjekovah od Hrvatah odciepljena, koja je sada drugimi granicami omedjašena, nego bijaše za vrieme svoga sdruženja s Hrvatskom, da se velim Dalmacija bez svoga privoljenja dapače proti svojoj volji k Hrvatskoj utjelovi, nebi bilo lako odgovoriti saboru ugarskomu, kad bi ovaj utjelovljenje Hrvatske k Ugarskoj zahtievao, kako to već i sada biva, osobito kad bi taj zahtjev svoj podupirao razlozi: da je Hrvatska uz vjekove sve do god. 1848. imala jedno zakonodavstvo s Ugarskom, jedan ustav, dapače s malom iznimkom jednu te istu upravu. S toga valjalo bi nam po mom mnenju prije svega nastojati, da si prijateljskim ugovaranjem prisvojimo srca Dalmatinacah, te da u njih probudimo želju s nami se dobrovoljno sjediniti. Ako to postignemo, moći ćemo boljim uspjehom i većom nadom to sjedinjenje zahtievati. A za sada nemožemo od visoke vlade ništa drugo zahtievati, nego da i ona oko toga nastoji, ali ne kao conditio sine qua non, niti putem

*

adrese nego posebnom predstavkom. Ja bi dakle i sada bio toga mnenja, da se ono, što se Dalmacije tiče, iz adrese izostavi, a na mjesto onoga da se izjavi, da si sabor trojedne kraljevine pridržaje glede Dalmacije izjaviti njegovomu veličanstvu pouzdane svoje želje u posebnoj predstavci.

Oprostite gospodo, što se usudjujem ovoj mojoj izjavi još njekoliko riečih dodati. Nerado govorim o stvarih, koje se moje vlastite osobe tiču. Ali buduć su onomadne izjavljena ovdje javno njeka, koja bi mogla na moj moralni značaj sjenu baciti, s toga držim si za dužnost na ona u kratko i bez svake žestine odgovoriti; što evo činim sada, kad mi je od onoga vremena prvi put čast prosboriti moći. Tvrdilo se je naime, da moja politika nije nikakva politika; što će u najblažijem smislu toliko reći, kao da sam si u mišljenju i činjenju nepostojan i nedosljedan. Ja mislim, da sam tečajem 27 godinah, odkako na zagrebačkoj biskupskoj stolici sjedim, dovoljno politiku svoju pokazao, koje glavna načela jesu: nečiniti i nesnovati ništa, što bi bilo jedinstvu, dostojanstvu i sigurnosti monarkije, koje čest i naša domovina, po providnosti božjoj, sačinjava, protivno ili pogibeljno. Jer uvjek mi je pred očima lebdila neoboriva ona istina, da niti ruka niti noga, niti ikoje drugo pojedino udo tiela nemože dugo živjeti, niti zdravo i čilo biti, ako mu srce ili glava boluje ili gotovo postrada. — Drugo načelo moje politike bijaše vazda: čuvati i braniti, — i to na koliko samo je moguće u iskrenom savezu s Ugarskom, — stari naš ustav i ustavnu slobodu, nu tako, da se neprihvaća svom silom ono, što je duh vremena neopozivno izbrisao, da se nesuprotstavlja promjenam, koje smjeraju na boljak domovine. — Treće moje načelo bijaše, a jest i sada, podupirati na koliko mogu intelectualnu, a osobito ćudorednu naobraženost naše domovine, i na koliko mi slabe sile dopušćaju, doprinesti takodjer materijalnomu njenomu boljku, slavi i ugledu!

To što u ovo malo riečih izjavih, bijahu od mladosti moje, jesu sada i biti će do konca života moga, koj dakako nemože na daleko biti — načela politike moje. Dakle politika moja, dočim je pozitivna, nemože biti nikakova; jer sve, što je pozitivno, mora da nješto bude.

Izpoviedam, da onoga načela nikada nisam bio, da se valja protiviti po što po to namjeram vlade, pa makar i nedavala povoda pravednim tegobam; da treba neprestance rešetati nepovoljne stvari, koje su bile pa prošle; pa makar nebi više nikakva povoda bilo tužiti se na nezakonitost i nepravdu, da nam i onda valja u tako zvanoj pasivnoj opreci biti, kada nam sam kralj naš apošt., poslje tolikih dokazah svoje blagonaklonosti, otčinsku pruža ruku; da nam valja pronaći i upotrebiti sve zapreke, da se domovina naša iz svoga u svakom obziru žalostnoga stanja nepodigne, sa svojim kraljem nepomiri, i svoje toli unutarnje, koli spram cjelokupne monarkije poslove neuredi. — Takova politika nije mi se — iskreno izpoviedam, — nikada dopala; jerbo je jedva ikada šta dobra na svietu proizvela. Takovu politiku moći bi većim pravom nikakovom nazvati; jer osim neprestanih i to veoma positivnih napadanjah na osobnosti, i zadirkivanjah u tudje poštenje, — jest takova politika, politika negativna; idea pako negacije i ničesa veoma su si srodne; jesu neplodne kćeri jedne iste nesretne matere, čije ime neću da spomenem.

U ostalom sam čovjek, i kao takav izpoviedam, — mnogim manam podvržen; mogu pogriešiti, i pogriešim bez dvojbe češće. Ali ako me je moći budi radi kakove slabosti i manah obiediti, nemože se ipak o meni s istinom reći to, da neimam nikakovih načelah, da sam si nedosljedan, da se mienjam, da sam nepostojan. To će mi posvjedočiti svatko, koj me iole pozna; a što i više od toga vriedi, to mi svjedoči moja savjest. (Živio.)

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Izjava uzoritog g. stožernika imade dvie točke u sebi; jedna sadržava opravdanje svoje subjektivne politike, gdje se je nj. uzoritost pravom poslužila, koje svakomu članu saboru po poslovniku ide, glede toga mislim, da nemože predmetom debate biti; a druga sadržava meritoran predlog glede cjelovitosti naše, gdje njeg. uzoritost predlaže, da bi se vis. sabor u tom pitanju posebnom predstavkom na njeg. veličanstvo obratio. O tom predlogu valja da se vis. kuća izjavi.

Mihovil Pavlinović: Premda nisam nakonio govoriti o pitanju Dalmacije, buduć da iz više obzirah nedržim se tomu pozvanim; nu ipak u obrazloženju moga izpravka i odgovarajuć na mnenja i primjetbe slavnih zastupnikah, koji su o tom imali govoriti u obširnoj razpravi, nemogu, da nedodam koju opazku besjedi uzoritoga stožernika, jer to smatram za svoju dužnost, buduć se je nj. uzoritosti stavila na temelj, koji nestoji, toliko glede pitanja u sebi, koliko glede načina i stanja stvarih.

Ja mislim, da što se tiče pitanja Dalmacije, kao pitanja pravnoga, nijedan vjeran sin trojedne kraljevine više sumnjati nesmie, da trojedna kraljevina, imajuć pravo na svoju cjelovitost, imade pravo na jedinstvo svih čestih, koje ju sačinjavaju; neću reći, da Hrvatska ima pravo na Dalmaciju, nego ću reći, kako je njeki preuzvišeni govornik rekao, da Dalmacija ima pravo na Hrvatsku i na hrvatski ustav. (Živio!) O načinu, kako bi se ovo pitanje imalo riešiti, dakle o formalnoj strani, — kako da se izvede ovo sdruženje, čini mi se, da njeg. uzoritost predmnieva u adresi ono, šta ja u njoj nikad nisam čitao; a buduć da se u adresi prisvojava Dalmaciji pravo, da dalm. sabor pronadje način, kako bi se ona cjelovitost trojedne kraljevine imala udjelotvoriti, to odgovarati na dotične opazke nj. uzoritosti, čini mi se, bilo bi danas, kad nitko više o tom nesumnja, put, koj nebi imao ploda.

Glede samoga stanja stvari, čini mi se da je nj. uzoritost malo pazila na razvitak narodnosti u bližnjoj Dalmaciji. Istina je doduše, da se do god. 1861. moglo reći: u Dalmaciji imade Talijanacah, te je manjina za združenje: sada pako mogu ja za svoje zemljake zasvjedočiti, koje dobro poznajem, da u Dalmaciji neima više stranke talijanske. (Živio!) da se danas nijedan Dalmatinac nebi vam usudio reći, da je Talijanac. To je izjavio sabor još g. 1864. Narodna sviest u Dalmaciji tako je prodrla, da se danas slobodno može reći, da velika većina u Dalmaciji, ćuteći za svoju narodnost, budi u narodu želju za onim časom, kad se bude mogla slobodno sjediniti sa svojom jednokrvnom braćom, da joj je isto pitanje naše narodnosti, pitanje života u Dalmaciji. Zato ja nebih mogao sa nikoje strane opravdati, da se ovo pitanje izpusti iz adrese, buduć više nitko u ovoj visokoj kući nesumnja, da riešenje ovoga pitanja zahtieva pravo trojedne kraljevine na svoju cjelokupnost.

Predsjednik: Svakako je predlog uzoritoga stožernika meritoran, jer se protivi načelom u adresi izraženim. Ja bih mislio, da nam je najprije o izvornom predlogu viećati, i kad bi onaj ostao u manjini, da onda uvažimo predlog nj. uzoritosti.

Ako nitko više neželi progovoriti proti alineji 7., onda ju izjavljujem primljenom. (Prima se.)

Izviest. dr. Rački: (Čita al. 8.) Ovdje nije ništa

drugo sadržano, nego prelaz sa alineje 7. na 9. da se ove dvie metnu u savez.

Predsjednik: Imademo izpravak na al. 8. od gosp. Pavlinovića, koji želi, da bi se za riečmi: „s iskrenošću i pouzdanjem“ umetnule rieči: „svoje pravo“.

Pavlinović: Mislim, da kad bi mi, govoreći o cjelokupnosti zemlje, naglasovali samo naše uvjerenje i naše želje, slabo bi pomogli našoj stvari, koja je toliko zapriekah imala i jošte ih imade. Cjelokupnost trojedne kraljevine nije gospodo! samo uvjerenje naših rodoljubah, nije to samo živa želja naše narodne sviesti, našega narodnoga života, nego ja mislim, da je to poglavito i prvo državno pravo trojedne kraljevine, pravo ustavno, pravo naslonjeno ne samo na duh vremena, nego pravo potvrdjeno dvostrukimi ugovori, prisegami i svimi onimi zahtjevi, koji mogu na ovom svietu ikako pravo obezbiediti. Kad bi mi govorili o samom uvjerenju i o samih željah, mislim, da se nebi mnogo različili od Niemacah, kojih rodoljubi misle, da je ova naša domovina, razciepkana i razdieljena kako jest, samo pusto polje, da se širi kultura njemačka. To je uvjerenje i živa želja mnogih publicistah, mnogih državnikah. Mi se nebi mnogo različili od Magjarah, koji su uvjereni, da Magyarorszag mora imati mora, kojih je dakle živa želja, da Primorje njima pripadne. Dakle kad bi mi došli pred priestolje sa našimi željami i sa našim uvjerenjem, mislim, da bi mogli doći i Niemci i Magjari te kazati: I naša je živa želja, da Dalmacija ostaje za našu kulturu, da mi dobijemo Primorje. Zato ja mislim, da smo mi ovdje dužni naglasiti naše pravo, što neće biti na uštrb nikomu, a najmanje Nj. vel., te da kako su naši otci branili cjelokupnost svoje zemlje, tako smo to dužni i mi ne samo za naš narod nego i za našega kralja. Zato bih ja želio, da se tu naglasi naše pravo.

Jovan Živković: Ja sasvim pristajem uz nazore, koje je g. predgovornik kazao, ali samo velim to. što je izrekao g. izviestitelj, da se u ovoj točki neradi o pravu glede toga pitanja, nego da je ona samo prelaz na sliedeću točku; zato mislim, da je ovaj izpravak sasvim suvišan.

Dr. Antun Stojanović: Sve je istina, što je gosp. Pavlinović naveo, ali to nikako nemože simo spadati.

Mihovil Pavlinović: Ja sam to samo govorio, da kažem, da nevidim razloga, zašto se nebi naglasilo i naše pravo, ako već imade razlogah, da se naznače naše želje i naše uvjerenje, dapače mislio bih, da ako je prvo suvišno, suvišno je i drugo.

Mato Mrazović: Ja mislim, da bi ovim opazkam doskočeno bilo sa epithetom „pravno“ uvjerenje.

Predsjednik: Prije svega molim, da ustanu ona gospoda, koja su za redakciju alineje 8. kako je pročitana. (Manjina se digne). Sada molim, da ustanu ona, koja su za to, da se umetne „svoje pravo“ kako je gosp. Pavlinović predložio. (Manjina) Sada ona gospoda, koja su za to, da se prihvati predlog g. Mrazovića, koji kaže „pravno uvjerenje“ molim, da ustanu. (Većina se digne) To je dakle većinom glasovah primljeno.

Izviestitelj Dr. Rački: (Čita alin. 9).

Ova alineja dade mi povod, da ako je moguće, bojazni nj. uzoritosti glede onih prigovorah, kao da se ovo sjedinjenje stavlja kao conditio sine qua non s jedne, a sdruge strane, kano da se njekakvo silovito sjedinjenje ima izvesti, umirim; jer se ovdje kaže, da se ono imade izvesti „uz sudjelovanje poslanikah iz Dalmacije na saboru, trojedne kraljevine na zadovoljstvo jedne i druge strane.“ Isto izraženo je samo još preciznije još pregnantnije u al. 10 i 11. (Glas. Redakcija).

Izv. Dr. Rački: Ova bojazan odpasti će, ako gospodin predgovornik podje samo za jedan stavak natrag na rieči: „Neiztražujući ustavnosti dotičnih aktah;“ jer će saznati, da se ovdje samo izjave nj. vel. navadjaju;

Predsjednik: Prima li vis. kuća redakciju 9. alineje, kako ovdje u osnovi glasi? (Većinom se prima).

Izv. Dr. Rački: (Čita al. 10).

Ovdje se opet priznaje, da onaj način, kojim je udarilo Nj. vel., da se naime sjedinjenje prepusti saboru Dalmatinskomu i saboru ovomu, uz slobodno uzajamno sporazumljenje, jedino je shodan. Tim se opet mogu umiriti one bojazni, kano da se ovdje zahtieva silovito sjedinjenje Dalmacije proti želji naroda Dalmatinskoga.

Miroslav Kraljević: Glede ove alineje neimam ništa primietiti, samo bih želio, da se miesto rieči „ustava“ u trećem redu stavi „patenat“ jer narod naš nije nikada taj ustav priznao (Glas: dobro).

Predsjednik: Ako u samoj stvari nitko ništa neprigovori, onda je ova alineja jednoglasno primljena. (Glas: Sa izpravkom g. Kraljevića).

Izv. Dr. Rački: (Čita al. 11).

Dakle ovdje se jasno akcentuira privoljenje i opredieljenje načina, kako da se združenje ima izvesti.

Predsjednik: Mislim, se prima. (Glas: prima se).

Izv. Dr. Rački: (Čita al. 12). Ovdje se opet akcentuira pravo samo.

Predsjednik: Imamo izpravak gosp. Pavlinovića. (Čita ga).

Mihajlo Pavlinović: Visoki sabore! Budi mi prosto, prije nego ću dvie male izpravke ob ovoj točki predložiti, da na kratko odgovorim na njeke prigovore tunomadne učinjene u pitanju cjelokupnosti glede Dalmacije. Od potrebe je, da dobijemo simpatije Dalmatinacah, reče baron Hellenbach, kojega štujem.

Gospodo, negovorimo o dalmatinskih simpatijah! Pustimo, da o simpatiji govore Magjari i Talijani. Svaki pravi Dalmatinac i sam već znade, da je hrvatske narodnosti, pa kao takav, koji Dalmatin nebi imao simpatijah prama Hrvatskoj? Ja sam vam svjedok, da što je danas u Dalmaciji živa za narodnost, ljubi zemlju, koja nam je uzdržala diku narodnjega imena, ovu braću, koja su uzdržala, branila, izvojštila samostalan i ustavan život. Obća je već hvala ovoj zemlji, što se danas u Austriji glasi, jer neima druga u obrani svojih posvećenih pravah, prekupljenih riekami krvi sinovah svojih. Hrvatsku ljubi dalmatinski Hrvat, jer mu ona prednjači razvoju književnosti, razvoju slobode, razvoju duševnih sposobnostih naroda našega.

Svaki dalmatinski rodoljub ima danas u pameti ovaj prizor narodne naše dike, pa vidi, da nijedan drugi narod nemože nam što dičnijega očima predstaviti, da svećenici obijuh naših crkavah, vladike s biskupi, velikaši s dostojanstvenici, učenjaci s odličnici, vitezovi s rodoljubi, na polju ustavne slobode, da se gospodskoga zbora nazbore i da svoga naroda sudbu rješavaju!

Gospodo, već je i u Dalmaciji minulo vrieme, kad je mjesto ovih prizorah birokracija mogla prostomu puku podmetati same slike velebitske Crovatije, i predstavljati samoga ličkoga ranjenika, koji se tuca primorjem od grada do grada, da gladan izprosi koru hljeba.

U laži su kratke noge. Svaki neodvisan Dalmatinac po

uzdano svoje oči obraća preko Velebita, gdje vije zastava, nit Njemačka, nit Magjarska, nit Talijanska, nego zastava trojedne kraljevine, narodna naša zastava.

Simpatije svoje goje Dalmatinci za slobodne Talijance i za pravedne Magjare, a ljubav bratinsku nose jednokrvnoj braći hrvatskoj, ljubav, kojoj je potreba najprva bratinska zajednica.

Što je rekao isti gospodin, da zahtievamo glede Dalmacije, da bude sazvan sabor na pravom temelju naravnoga izbornoga reda, ja tomu neimam šta da prigovorim.

Nemogu se pako slagati u tom, da se kaže, da u Dalmaciji inteligencija je odtudjena narodnom duhu. Ovo je, gospodo, mnenje, koje je vladalo doduše, kad se prvom zametnulo pitanje našega združenja. Ali danas je to predsuda, koju valja razagnati kao puku izmišljotinu.

Ako rečemo, da birokracija u Dalmaciji je odtudjena rodnomu i svakojemu slobodnomu i samostalnomu duhu, nismo ništa rekli, što se jur po bielom svetu nebi znalo o svakoj birokraciji. Da li tko mi rekne, da inteligencija dalmatinska nije duha narodnoga, tad mi je red uputiti ga na dalmatinski sabor, da razabere gdje je inteligencija, gdje li mračilo i nenarodni duh; uputiti na polje književno i na polje publicistike, da se vidi, što je umna i inteligentna u Dalmaciji, kojim duhom diše.

Onomu pak gospodinu, koji mni, da nemožemo zboriti o dalmatinskomu združenju, dok se nesporazumijemo sa Ugarskom i sa carevinom, i to prvo radi Dalmatinacah, da neizgube, što imadu, odvratit mi je sa zastupnikom g. Žuželom i smiešeć pitati ga: Šta Dalmacija može izgubiti u združenju? Zar li svoju gojenu birokraciju? Zar li one Marije, Sulle i Catilline dalmatinske, što pod imenom pretorah, državnih odvjetnikah i dvorskih savjetnikah sve dalmatinske narodnjake za pet godinah neumorno nastojahu da u jedan top smetnu, nebi li ugušili svaki duh narodnosti i slobode? Braćo Srblji, koji u Hrvatskoj uživate svoju narodnost i naviknuste ustavnomu životu, vam se čini, da je došlo vrieme, da se borite za ime; a mi Hrvati u Dalmaciji, vjerujte mi, da bi se dali zvati po diplomatičkom svietu Bošnjaci, Hercegovci, Crnogorci, a nekmoli slavnim imenom srbskim, samo da se naužívamo naše narodnosti, i kojekakve mjere ustavne slobode.

Drugi mi je ozbiljniji odgovor g. Živkoviću, kada zbori o nagodbi sa Magjari, da š njom žele Dalmatinci ostati na čistu prije nego će stupiti na združenje. Gospodo, ja mnim, da svaki, koji tako misli, nehote vriedja rodoljubje i poštenje dalmatinsko. Dalmatinac želi združenje, da žive u narodu i da unapreduje i obezbiedi narodni obstanak. Dalmatinac bio bi nedostojan narodnosti i slobode, kad bi se grozio združenju sa Hrvatskom, da ga možda nedovede u nepriliku sa Magjari.

Ako u poviesti Srbaljah, jedan od najdičnijih činah onoga naroda bje pripravnost, kojom za vojvodom Knićaninom pritekoše u pomoć svojoj braći preko Dunava, to bi dalmatinskim Hrvatom bio čas najznamenitiji života, kad bi nakon toliko vjekovah prvi put pod narodnom zastavom prešli Velebit, da pomogu posavskoj braći u obrani pravah trojedne kraljevine. Jer znadu Dalmatinci, da im je to sveta dužnost i da bi tad samo bili dostojni da zasjednu za trpezu hrvatskoga ustava. Što se god inače mudruje, smiera na poniženje, ali na otudjenje Dalmatinacah.

Stupajuć na opravdavanje moga izpravka, kad mećem pitanje združenja mjesto svoga zahtjeva, mnim, da je čednije prama kralju i prama Dalmatincem; a što nadomećem, da je prvo i glavno to pitanje cjelokupnost trojedne kraljevine, naglašujem, kako nam je životno ovo pitanje, toli glede državnoga našega prava na cjelokupnost, koliko glede lakšega obezbiedjenja istoga državnoga prava po samostalnosti. Gospodo, zaludo mi sve blago ovoga svieta, kad ga nemogu uživati; hvala ti na ustavu, kad mi nestaje ustavnoga predmeta. Ja dobro razumiem gospodu, koja teže na peštanski sabor, zašto im ni deveta briga za cjelokupnost, te se plaše svakoga naglasivanja i ozbiljnoga zahtievanja naše cjelokupnosti. Ali se dočuditi nemogu stranki, koja se nazivlje „samostalnom“, kako neuvidja, da jedina cjelokupnost čini moguću i jamči najbolje samostalnost trojedne kraljevine, jamči samostalnost i ustavnost i narodnost, nesamo državopravnimi ugovori i liepo vezanimi pismi, nego pravnom sviešću miliuna naroda, gotovom cjelinom duševnih i tvornih moćih, samostosebinom, te do potrebe hiljadami junačkih mišicah. Gospodo, ako se mi obazremo na tok evropske uljudnosti, ako smotrimo novi položaj austrijanske monarkije u srednjoj Evropi izveden novimi dogodjaji; ako se osvrnemo na razvoj najvećega pitanja našega vieka; ako razaberemo temelje novomu evropskomu pravu, što uzprkos največim zaprekam dan na dan se oživotvara — to cjelokupnost postoji prvim i glavnim našim državopravnim pitanjem u Austriji, jer to je pitanje života ili smrti. Zato i neupuštajuć se u razmatranje pravnosti i shodnosti načelah onih rodoljubivih Srbaljah, koji bi nas možda htjeli vratiti na savez sa kraljevinom Ugarskom, kako je bio sveden prije god. 1848., ja bih molio, da stanu pri sebi i da sami promisle, kakve pogibelji prieteč nam odasvud našoj zajednoj narodnosti, našemu obstanku i hrvatskomu i srbskomu u domovini, što se po jugu nazivlje, ako na udarcu dvijuh uljudstvah, što sve razom jednače, nestane sastavne trojedne kraljevine. Dobro veljaše dr. Polit, da jezik nije sve, što sačinjava norodnost; pa ja ću nadostaviti, da se uz jezik hoće navade, načina mišljenja, običaja, sobćenja, javne nastave i javne sviesti.

Za sve to, moja gospodo, hoće se ograničeno zemljište. Uzmite nam zemljište, nestat će Hrvatske, ali neće već biti ni Srbske. Premda će na slovinskom jugu ostati po svuda i Srbah i Hrvatah, sviet neće znati za najplemenitije plodove hrvatske i srbske narodnosti.

Naš će jezik živiti, mi ćemo imati i junakah, državnikah i učenjakah; ali će sve to biti naše perje za tudjom kapom, kao što no je do danas bilo. Uz najdičnije narodne sposobnosti mi sve jednako u svakoj struci oskudievamo, i sve što radimo na polju toli duševnome toli tvarnome, sve naliči više na kojekakvu nasliedbu, nego na prirodni jednostavni rad samosvojnoga naroda; nepoznati znak izvanredna napora pojedinacah. Tako ćemo ostati u manjini, doklegod nam nebude narodnih zavodah prama zahtjevom vremena našega, dok nam narodnoga života nebude upored sa životom susjednih narodah; a toga nebude nikad, dok nebude stanovita i prilična prostora, u kojem se mogli budemo kao narodna cjelina, slobodno i samosvojno kretati.

Kada smo na tom, da u 12. točki kažemo, kako nepitamo cjelokupnost od obiesti, nego od prieke potrebe svoga života i postavnoga prava, ja bih želio, da se još kaže, da toga nečineć ni bi se iznevjerili istoj našoj braći Dalmatincem.

Plemenito je izrekao onaj visoki govornik, kad je u ovoj sabornici tu onomadne kazao: da Hrvatska neište Dalmacijn, kao da ima pravo na nju, nego obratno recimo, da Dal-

macija ima pravo na Hrvatsku, ima pravo na ustav hrvatski. Što da na to odgovore naši protivnici? Nije li zar Dalmacija kolievka i grobnica hrvatskih kraljah? Nisu li zar većinom iz Dalmacije ono 12 hrvatskih plemešnjakah, koj po dokazivanju Tome spljetskoga arcidjakona, na ime sve hrvatske kraljevine sklopiše ugovor sa. ugarskim Kolomanom i svojim ga kraljem priznadoše? Zar da se danas Dalmatinci groze na onaj svoj ustav, kojemu je temeljno načelo: nil de nobis sine nobis? Ustava, kriepošću kojega mi danas Hrvati i Slavonci rješavamo kao kraljevina samostalna naša državopravna pitanja prama kraljevini Ugarskoj i prama austrijanskoj monarkiji? Ja vam mogu svjedočiti, gospodo, da velika većina Dalmatinacah jurve je naučila, šta vriedi hrvatski ustav i kakve su ciene hrvatska prava, koja naši otci skupa stekoše, a vi, posavska braćo, do dneva današnjega skupo obraniste i sačuvaste: kojigod Dalmatin ljubi rod svoj i narodnim se imenom nazivlje, taj danas uvidja potrebu našega združenja radi narodnosti dalmatinske. Kad smo tudji u zemlji svojoj, kad nam se neda jezika narodnoga nit u učionah nit u sudu, može svaki znati, kako je narodnosti našoj u Dalmaciji.

Pučke učione dosad sasvim zanemarene; a i sad obećane nagrade nepodmirene. Jedini hrvatski gimnazium u Senju, što ga oni redovnici sa neizmjernimi žrtvami i izvanrednim rodoljubljem zametnuše, sve do danas je ostavljen bez ikakve vladine pripomoći. Jedina niža realka u Kotoru, na temelju narodnom postavljena, odmah u postanku jadno napadnuta od njezinih učiteljah, da osude narodni jezik, u kojem su dužni nauke predavati.

Kako je našoj slobodi? Neka vam kaže velj. patent, taj nesretni sin njemačke centralizacije, koji je u Dalmaciji počeo svoj slavni rad sa iztragom Vragolova i družine, pak se neumorno pet godinah trudio poticanjem, trgovanjem, grožnjam, razpustim, izborim, milostima, nemilostima, tamnicami, dok je ciele obitelji i kotare u crno zavio, našu krv razbojnički prolio i naše najvrstnije rodoljube, najvjernije podanike, pred kraljevskim priestolom za buntovnike proglasio. Neka vam kaže veljački patent, kojemu se htjelo da Vragolov, Gavranović i družina nedužni tamne petnaest mjesecih u tamnoj tamnici, da se zastupnik Klaić svrgne sa učiteljske stolice, da se zastupnik Pulić progna u Tirolske planine, da se smetne Danilo, da se odstrani Kazali, da se u zemlji svojoj zaniječe Sundečiću kora hljeba, da se zatvara župnik Škopljanac, da se zatvaraju ciela sela, da se ljudi biju pri izborima u Stonu, u Kninu, u Drnišu. Gospodo, kad bi vam ja stao svaku poimence da izbrajam, htjelo bi nam se od mjesta do mjesta do najodličnijih Dalmatinacah, te vam nebi ostalo ni grada ni sela, ni pisare, ni stolice sudbene, gdje se nije vrebalo domoljubje, progonilo poštenje i samosviest državljanskoga života; gdje na ime zakona, za ljubav novoj uredbi, gazila se svetinja zakona i ljudskoga i božjega, a to, gospodo, sve rad šta je činjeno? Da se osujeti kraljevska rieč.

Kako je dalmatinskoj ustavnoj slobodi, neka vam kaže birokracija dalmatinska, koja za koprenom talijanske izobraženosti i austrijanske lojalnosti tako je visoko glavu digla, da se javila kao stranka u zemlji, te kao stranka nenarodna i neustavna zasjela na učione, u sudove, u urede, da nam sudi o imanju, o poštenju, o životu, da nas redi i da s nami upravlja. To vam je, gospodo, sistem veljački!

Vi ste prvi potakli pitanje združenja; god. 1848. mi vas nismo razumjeli, mi smo tek kašnje veselo u Dalmaciji primili slavnoga Jelačića bana kao svoga bana; ali su to bilí časovi, koje je centralizacija brzo učinila zaboraviti. Godine 1861. mi smo vas čuli, mi smo na rodoljubivi glas hrvatski i na glas našega kralja ustali, stupili smo na javno polje, borili se, zavadili, i mnoga te mnoga zla pretrpili, pa i danas trpimo. Mi narodnjaci dalmatinski napisali smo združenje na svojoj zastavi, napisali trojednu kraljevinu. Pod tu zastavu naš puk skupljamo, pa vi ste zar smjeli nas zaboravljati? Ja mislim, da kako biste griešili proti narodnomu i državnomu pravu, isto biste griešili i proti Dalmatincem, koji se u vašu bratinsku rieč pouzdaše, Hrvati, kad biste za dlaku popustili i u pitanju cjelokupnosti trojedne kraljevine! Neka kruna, neka prijatelji i neprijatelji naši znadu, da ćemo neumorno svi skupa raditi, dok nam se nepovrati cjelokupnost trojedne kraljevine!

Jovan Živković: U istinu ja nemogu ponjati, u kom savezu ovaj dosta obširni govor inače veleštovanoga g. govornika stoji sa al. 12. Ova govori, da se narod drži svoga zahtievanja, itd. Ovdje nije govora o samoj cjelokupnosti, nego napose o sjedinjenju Dalmacije. Dakle ovaj govor ovdje nebi imao mjesta u toliko, što se u ovoj alineji govori in specie o sjedinjenju Dalmacije, a ne o cjelokupnosti, koja više u sebi sadržava nego samu Dalmaciju.

Meni je sada odgovoriti samo na ono mnienje, kao da ja nebih bio takav prijatelj združenja, kao svaki drugi član ovoga sabora. Ja sam samo toliko rekao, da mislim, da braća naša žele, barem željeti mogu, onaj savez, u kojem stoje napram Austriji, na nas prenieti, t. j. da budu u zakonarstvu, vrhovnoj upravi s nami spojeni, a da sve ostalo i nadalje za se zadržati žele. To je bio razlog, da sam ja rekao, da nam valja svakako s našim državo-pravnim položajem na čistom biti, za da braća Dalmatinci vide, da li što na nas prenieti mogu. Dakako veleštovani predgovornik je najbolje kompetentan želje svojih zemljakah tumačiti, i ako on veli, da oni žele u tjesniji savez s nami stupiti, bez obzira na to, da li bi se njihova sadašnja autonomija povriedila ili ne, zaista neima ovdje ni jednog Hrvata, nijednog Srbina, koji ih nebi sa najvećim „dobro došli“ pozdravio.

Drugo jest, što je g. predgovornik izrekao, da njekoji Srbi misle dovesti položaj naše troj. kraljevine napram Ugarskoj u stanje prije g. 1848. Ja se toga nesjećam, barem ja toga spomenuo nisam, jer to bi značilo staromu razdoru novi put otvoriti. Što se svega ostaloga tiče, molio bih gospodu, da ne opetujemo i ne repliciramo na stvari, koje su se sbile tečajem generalne debate, jer mnogi su ih već zaboravili.

Av. Čepulić: G. Pavlinović izvolio je medju ostalim napomenuti i to, da su težnje njekoje stranke protivne cielovitosti troj. kraljevine. Ja neznam, na koga to spada; a napomenuo je on jošte samostalnu stranku, k toj stranci spadam i ja, te ću samo to odgovoriti, da držim, da samostalnosti troj. kraljevine biti nemože bez Dalmacije i Granice.

Dr. M. Polit: U obziru onoga (nemir) što se je g. Pavlinović usudio reći, da oni, koji teže za savezom s Ugarskom, neteže za cjelokupnosti troj. kraljevine, imam samo dvie rieči primietiti, da sam naime u mojem govoru naglasio baš tu cjelokupnost, te kazao, da se to pitanje, po mom mnienju, u Beču nikada neće riešiti, ako se nerieši u Pešti.

Predsjednik: Meni je žao, da su se gospoda predgovornici ponješto odviše odaljili od stvari, koja je na dnevnom redu. (Glasovi: glasovanje!)

*

Dakle molim, da ustanu ona gospoda, koja su za redakciju al. 12. kako stoji. (Manjina se digne).

Molim sada onu gospodu, koja su za alineju 12. sa izpravkom g. Pavlinovića. (Gl. Kako glasi? Čita i prima se).

Izv. Dr. Fr. Rački: Čita al. 13. Za tumačenje ove alinee imam samo to primietiti, da se tom argumentacijom samo nj. Vel. umoljava, da čim prije ovo pitanje stavi na dnevni red, ali da se neima razumievati to tako, kao da mi nebi bili voljni pristati na razpravljanje državo-pravnih pitanjah prije, nego se sjedinjenje izvede, jer proti tomu glasi i točno formulirana al. 31.

Predsjednik: Ima tko šta prigovoriti? —

Ako nitko, to ja tu alineju kao jednoglasno primljenu očitujem. — Ako želi vis. kuća, mogli bi prije nego priedjemo na pitanje Krajine, odmor od 10 minutah uzeti. (Dobro)

(Poslje 1/4 sata):

Predsjednik: Alinejom 14. počimlje krajiško pitanje, a buduć ja imam već izpravke, koji se protežu na sve alineje, koje govore o krajini, mislim, da bi je sve na jedanput pročitali.

Josip Vranyczany: To se nesmie, jer to bi bilo proti poslovniku.

Izv. Dr. Fr. Rački: (Čita al. 14).

Ivan Vončina: Ako ćemo obavljati alineju po alineju, onda o izpravcih neće biti niti govora. Zato ja mislim, da ili se imade sve pročitati do izpravka, ili pako sada odmah o izpravcih govoriti. Ako vis. kuća dozvoli, ja ću sa njekoliko riečih opravdati izpravak moj, koji glasi ovako: Glede krajiškoga pitanja sa zahvalnošću primamo izjavu vašega veličanstva, sadržanu u kr. odpisu od 8. stud. 1861., kojom v. vel., po primjeru slavnih svojih predšastnikah i po vlastitih, više putah ponovljenih asekuracijah, zemljište današnje hrvatske i slavonske vojničke krajine izrekom priznaje cjelovitim dielom troj. kralj.; jer se nadamo, da će vaše veličanstvo prema zahtjevom državnoga prava i narodnoga razvoja trojedne kraljevine i glede te strane ove zemlje što prije u istinu oživotvoriti cjelovitost trojedne kraljevine, i to se tim više nadamo, što scienimo, da će trojedna kraljevina biti napredna i sretna, i da će djelovati na susjednu braću po jeziku i krvi, kada se njezine razciepane česti sdruže u jedno državno tielo, i kada se sav u njoj stanujući narod prosvieti u narodnom duhu.

Zatim mjesto alineje 32. neka se priveže ovoj alineji:

U tu svrhu, ako se vaše veličanstvo odazove našoj smjernoj i pravednoj želji, te učini shodne naredbe, da se za prelazno doba krajina u zakonotvorstvu i upravi sjedini s materom zemljom, pripravni smo upustiti se u zakonotvorni dogovor.

Kao što vidi vis. sabor, ovim se izpravkom nedira u načelo cjelovitosti naše zemlje, koja bi se imala tim oživotvoriti, da se Dalmacija pridruži i vojnička Krajina barem unutra granicah reskripta od 8. stud. 1861. uredi, nego da je namjera ovoga izpravka samo ta, da bude formulacija, ovoga načela što blažija, a ujedno da se uklonimo nabrajanju historičkih podatakah, isto tako i napominjanju tegobah stoljetnih, koji podatci nemogu se navesti bez da ne zaudaraju koliko toliko po rekriminaciji. S toga pošto su svi ovi historički podatci, sve ove tegobe jurve navedene god. 1861., kad smo u istom smjeru adresu podnieli nj. vel. i pošto smo uslied te adrese odgovor dobili reskriptom od 8. stud., scienim, da bi umjestno bilo i takodjer bolje prema uspješnomu sporazumljenju medju narodi i krunom, kad bi se prešlo preko ovih historičkih dedukcijah, i ovako kratko formuliralo ovo pitanje, kako sam ja predložio.

Gedeon Zastavniković: Da mi bude dopušteno vratiti se na 7. točku, u kojoj je spojeno jedno i drugo pitanje, naime dalmatinsko i krajiško. Prvo je već riešeno, i tu prigovara neima, i ako bih ja želio, svoje mnienje kazati, bilo bi sigurno badava. Ovdje se kaže, da nas u prvom saborskom djelovanju smeta, što se pitanje o sjedinjenju Dalmacije odgadja, a pitanje krajiško niti nespominje u previšnjem kralj. reskriptu od 2. studenoga prošle god.

Ja ću kazati samo onoliko, koliko treba, i više ću se držati Krajine. Visoki sabor sam priznaje, da nije vlastan sam riešiti to pitanje, ali i nam graničarom jako dobro je poznato, da se mi nesmiemo upustiti u ovo pitanje. Ova adresa stvorena je od jedne stranke, koja misli, da će sama stvoriti nješto dobra, shodna i potrebna za cielu domovinu. To je liepo; ali to je samo jedna stranka. Kako se vidi, nitko ovdje nije pitao, niti pitati mogao, da li se slaže Granica s ovakovim razpravljanjem ovoga pitanja. Ovdje, ja mislim, da bi potrebno bilo, da i ona kaže svoju misao o ovom pitanju; ona to kazala nije, a kad nije kazala, niste je čuli, a da ju čujete, ja ću vam kazati, kako Granica misli o ovom pitanju. Ona kaže, da nije još do toga došlo, da se oprovrgne njezin stališ, da bude nješto drugo; nego ona želi, da ostane, kako stoji, kako leži, te da će se nadati od milosti njeg. veličanstva, da će ono najbolje upravljati s njome, kako je i dosada upravljalo. (Oho! nemir.)

Dok ja govorim, molim, da me slušate.

Dakle granica vam to kaže, i ja vam kažem ono, što znadem, i što mi svi graničari znademo, da, ako većina ovom adresom prodre, onda bi sliedilo ono, što na koliko sam se ja kao soldat naučio, u svakom saboru sliediti mora: da naime mi graničari na nikakov način nećemo pristupiti ovoj adresi ovako uredjenoj; i to kazati moram, da mi pristupiti niti nemožemo. S toga molim, da se ove moje rieči u zapisnik prime. Dakle ja sam samo htio kazati, da imade u ovoj adresi historičkih dedukcijah, da imade ovo i ono, da imade mnogo stvarih, o kojih se dade dobro govoriti, ali još dokazano nije, da uprav tako stoje.

Franjo Žužel: Ponajprije želio bih znati, da li je g. predgovornik govorio zbilja u ime svih zastupnikah krajiških. (Glasovi: svih!) Prelazeć na stvar ja ću izjaviti, da ovdje historičkih pravah i pravah u zakonike upisanih navadjati neću, jer jedno i drugo je ili u adresi obširno izvedeno, ili pako napomenuto drugdje toliko putah, da svaki dalnje razloge sam si izvoditi može. Nu ja ću adresu braniti samim reskriptom ili odpisom njeg. veličanstva od 9. studenoga god. 1861. Tamo se kaže, da su zastupnici Krajine pozvani na naš sabor zato, da sudjeluju u državo-pravnih pitanjih. Njekoji si jako ograničen pojam čine o tih državo-pravnih pitanjih. Kad bih čovjeka pitao, što pod tim razumieva, on bi kazao: ništa drugo, nego naš odnošaj naprama ukupnoj carevini, i naš odnošaj napram Ugarskoj. Ja moram kazati, da moj pojam o državo-pravnih pitanjih mnogo je obširniji. Ovdje, gospodo, naglašeno je više putah, da prvo naše pravo je cjelokupnost kraljevine Hrvatske. Ja dakle medju državo-pravna pitanja na prvo mjesto postavljam pitanje o cjelokupnosti naše domovine, i odtuda izvadjam, da u smislu odpisa od 9. studenoga god. 1861. Krajina imade pravo, da o tom s nami vieća i govori. Ja nadalje još obširnije razumijem državo-pravno pitanje. Odnošaj naš pram carevini i pram Ugarskoj, što to znamenuje? To znamenuje

pitanje uprave, pitanje zakonarstva, pitanje sredstva itd. Imadu dakle gg. zastupnici krajiški ovdje govoriti o načinu, kako ćemo mi tu stajati napram carevini ukupnoj i napram kraljevini ugarskoj toli glede zakonarstva, koliko glede uprave, glede školah i sudstva. Oni dakle u smislu odpisa kralj. od 9. svibnja god. 1861. imadu pravo tu uticati. Pitam ja sada, ako oni imadu pravo tu uticati, s kojega gledišta? Valjda s toga gledišta, što ga je i njeg. veličanstvo razumievalo, da naime i oni učestvuju kod toga, što se u tom obziru zaključi. Njeg. veličanstvo navadja za uzrok to, jer veli, da zemljište Krajine spada k cjelokupnosti trojedne kraljevine, te da zato zastupnici krajiški imadu pravo ovdje sudjelovati. O tom, da zemlja neima pravah, nego da žitelji imadu pravo, o tom nesumnja nijedan, dakle njeg. veličanstvo želi, da ovi s nami razpravljaju državo-pravna pitanja, i da se onda i na nje protegne, što se bude zaključilo glede zakonarstva, sudstva itd. Njeg. Veličanstvo je to jasno izreklo u svom odgovoru na ov sabor od 8. studenoga 1861. gdje njeg. veličanstvo kaže, da želi, da se nadju dodirne točke, koje bi mogle skopčati Krajinu sa ostalom Hrvatskom, i koje bi kasnije kao prelaz bile budućemu razvitku. Ja gospodo, razmatrajuć rieči ove njeg. veličanstva o dodirnih točkah, ja bih sebe za ilojalna držao, kad bih ja mislio, da to njeg. veličanstvo nije u pravom smislu mislilo; jer nitko neće misliti, da je njeg. veličanstvo izvolilo šaliti se u jednom od najvažnijih momentah, kad naime jedan vladalac govori k zastupnikom naroda. Ja držim dakle, da je to podpuno uvjerenje, podpuna želja njeg. veličanstva, da se dodirne točke zbilja nadju; i jako bih griešio, ako bih o tom još dvojio.

Idem sada dalje na korist, koja bi proizlazila iz toga bližnjega, užjega saveza. Ja sam već naglasio, da sam ponajprije Hrvat i ovdje zastupnik hrvatskog naroda; sada velim pako, da sreća naše domovine zahtieva združenje Krajine, jer, gospodo, svaki vidi one mnoge neprijatelje, koje imamo na sve strane, svaki, gospodo, vidi onu borbu, onu oriašku borbu, koju mora narod hrvatski da bije za svoje življenje, za svoj obstanak. Ako hrvatski narod, koji se je do sada doista njekakvim, reć bi neizgovornim junačtvom i pomoćju božjom uzdržao, tako da može sada ovdje stajati, ako narod hrvatski ozbiljno želi obstanak svoj zadržati, onda mora ići za svojom cjelokupnošću; jer dok su naša uda tako raztrgana kako zbilja jesu, mi se nemožemo razviti niti duševno niti materijalno: nemožemo se razviti onako, da bi obstajati mogli; jer ovako okruženi sa svih stranah od toliko i toliko faktorah neprijateljskih, koji podkapaju našu narodnost, mi nemožemo obstojati. Ako dakle kako čovjek tako i narod imade pravo na svoj obstanak, imamo i mi pravo na tu cjelokupnost našu, i na užji savez s Krajinom.

Ja čujem takodjer govoriti o zadaći, koju junačka Krajina imade rješavati glede budućega stanja našega naroda. Neima dvojbe, da si je naša Krajina lovor-vienac ubrala, koji će se spominjati i slaviti tako dugo, dok bude svieta i vieka, dok bude zahvalna potomstva za ono, što je ona učinila za obranu domovine, za obranu kršćanstva i civilizacije, kojom se Europa dan danas ponosi. Nu, gospodo, prošla su vremena ta. Eto, gospodo, onaj neprijatelj, radi kojega je onaj željezni pojas, Krajina nazvan, sačinit bio, onaj neprijatelj sada leži sasvim iznemogao; ja bih dapače rekao, da sada nami sasvim drugog oružja treba, da Hrvatska postigne svoju zadaću u ovoj strani Europe; — oružja sada više netreba drugog, nego da se širi prosvjeta u Hrvatskoj i u Krajini, da bi prosvjeta onda djelovala na one pokrajine susjedne. Kad bi u Krajini cvala sreća i blagostanje, trgovina i obrtnost, to, gospodo, bio bi način onaj, kojim bi mi danas ondje mogli djelovati, i kojim bi trebalo da radimo. Što čine države političke, kad imadu pokrajinu jednu, za koju se boje, da bi mogla odpasti susjedu? One to rade, da onu pokrajinu najbolje njeguju, najviše joj daruju; kao što Englezka Kanadi, kojoj daje takovu slobodu, da Kanadčani neimaju nikakve želje za amerikansku uniju; kao što vlada u Belgiji takova sloboda, da Belgijanci nikakvog sdruženja sa Francezkom netrebaju. Treba dakle u Krajini takovih inštitucijah, da bi si ih želio svaki; na takav način treba na susjede djelovati, da reknu oni rieč: da nam je tako, tada bi sretni, blaženi bili! Ja velim, gospodo, da to zahtieva sreća Krajine. Ja vas moram uvjeriti, da ono, što i kako je u Krajini, pripisujem sustavu i nikomu drugomu. Glasoviti Irac njeki kad je htjeo veliku nevolju Irske opisati, onda je u pismu svojem na kraljicu kazao: „Većega dakaza za nevolju naroda netreba, nego da broj žiteljstva njegovog pada.“ Gospodo, to vam je u Krajini. God. 1847. brojila je Krajina jedan milijun sto hiljadah, dan današnji broji jedan milijun 82.000 stanovnikah. Da je to tako, tomu se nitko čuditi neće, kad pomisli, koliku strahovitu krvarinu Krajina plaća. Krajina daje u ratno vrieme 60 hiljadah vojske; pripetilo se je već 2—3 puta, da je dala 100 hiljadah. Ako uzmemo samo 60.000, pa to prispodobimo sa brojem žiteljstva, računajuć muže, žene, djecu sve skupa, onda dodje na 18 žiteljah jedan vojnik, ako uzmemo da je poslovica mužkaracah, onda dodje na 9 žiteljah 1 vojnik, dočim u drugih stranah Austrije na 142. dodje 1. vojnik. Nisu moje rieči, nego su rieči jednog mudraca, koji kaže: Soldati nehrane nijedne zemlje. Ako je vojničtvo u Krajini tako veliko, to je neobhodno potrebit takodjer velik trošak. Istina, vojnik krajiški dobiva, kad na kordon ide, kad u pukovniji posluje, svoju plaću i kruh, ali ima i osim toga posla mnogo; ja neću računati težake kojekve, koje mora sama kuća podnašati. Iz računah je statistički dokazano, da svaki vojnik regularski državu stoji 161 for. 50. novč. na ljeto; a krajiški vojnik stoji državu 40 for. 50 novč. Odkuda, gospodo, onih 121 for.? Od kuće one, koja vojnika uzdržati mora. Mora dakle Krajina ne samo krvarinu platit nego i silan trošak trošiti na vojničtvo. Poznato je, da u vojničtvo se uzimaju najzdraviji, najjači ljudi, a što ste uzeli za vojničtvo, to ste uzeli prometu, ratarstvu itd. Nije dakle računati samo ono, što ovi vojnik stoji, već i ono, što on malo šta kod kuće radi. Ako ćemo dakle sada još uzeti, da bi on 300 danah na ljeto imao raditi, te računamo 20 novč. na dan, to bi izašlo 60 for. za svakog momka. Gospodo, plaća li tko na svietu veći porez? Uzmimo još, da kad nastane rat, onda se digne više putah sve, što oružje nositi može, jerbo u Krajini neima kapitulacije do onda, dok su ledja jaka, kadgod bubanj zabubnja hajd! Posljedica toga je, da kad su se Krajišnici vraćali, više putah svaki treći je falio; dok su oni bili u boju, nije bilo kod kuće nikoga, da radi, kad se je boj svršio, opet nije nikoga da radi. Starci, udove, djeca kod kuće prodaju marvu, da si kruha kupe za jednu godinu, pak onda nemogu niti da obdjelavaju zemlju; posljedica toga je glavnica siromaštva, koje kamati svake godine rastu. Tko meni nebi htio vjerovati, neka izvoli pogledati u gornju Krajinu, pa će vidjet, koliko puste zemlje ondje leži. Više putah čuo sam kazati, kako je Krajišniku u doljnjoj Krajini jako dobro, da je njemu mnogo

bolje, nego li našemu provincijalcu. Ja se neću upustiti u to, da on materijalno dobro živi; nego kad uzmem, da onaj Krajišnik imade po 40, 80, višeputah po 120 ralih liepe plodne zemlje, te da ima i više kruha nego župljanin moj, koji ima 1 $^1/_2$ rali, onda nemogu pojmiti, kako bi tomu kriv bio sustav, koji ovdje vlada. Nedavno čitao sam u novinah, kakva bieda vlada u brodskoj regimenti: dakle ondje, gdje je zemlja tako plodna, netreba više, nego da jedna godina nije rodila, eto već nestašice. Kod mene je težko tko, koji ima 12 ralih zemlje, ali ipak ih imade dosta, koji svoj kruh jedu. Koji je uzrok tomu? Vaš sustav gospodo! U Krajini bo zameće se napredku svaki put. Postojala su u Krajini gospodarska društva, koja su radila u zajedinstvu s našimi družtvi; ali da nebi po tom postala revolucija, dignuta su. Ako to u sustavu stoji, da nesmiju biti družtva, koja bi samo oko materijalnog razvitka naroda nastojala, oprostite, gospodo, ja takav sustav braniti nemogu nikada.

Još jedno ću kazati. Ja sam putovao po Primorju; ondje je jedan dio naroda u civilu, a drugi u militaru. Dok sam u civilu putovao, naidoh svake $^1/_2$ ili $^3/_4$ ure na selo, koje je izgledalo kao mali varoš, ljudi svi su bili obučeni te izgledali su jako dobro; ali kad dodjoh dalje u stranu militarsku, prestalo je svega toga, kad sam pitao za selo, pokazali su mi nješto, što ja opisati neću. A znate li koji ljudi najviše prosjače u našoj domovini? Iz gornje Krajine, iz provinciala će te malo kad naći, da će tko okolo ići. Ovomu dakle je sustav kriv. Da li sada nije u interesu onoga naroda, da se sustav taj promieni? Doista! Onaj je narod onako od Boga nadaren, kao što ma koji na cielom širokom svietu, niti Englezi, niti Amerikanci dalje nebi mogli doći, nego junačka naša Krajina, da joj ruke nisu vezane, kao što jesu.

Ondje neima trgovine, ondje nema fabrikah, ondje jednom riečju neima posve ništa. Hoćeš poći u zanat, pitaj dozvolu; hoćeš ići u školu, pitaj dozvolu; hoćeš ići po svietu, pitaj dozvolu. Pa da se na temelju toga sustava još može napredovati! Kako je sveta dužnost, da čovjek razvije duševne svoje moći, duševne svoje sposobnosti, tako sveto sam ja uvjeren, da treba, da se ustav taj promieni. (Živio!) Mi, gospodo, neištemo u Krajini promjene nikakve, koja bi ma komu na štetu pasti mogla; nezahtieva se ovdje, da se sve u Krajini na jedan put oprovrgne, što je gore da bude dole; nego samo u smislu kralj. odpisa g. 1861. da ištemo samo one dodirne točke, koje bi kao prelaz bile. Kad se to jedan put izvede, onda mislim, da smo veliku i to dvovrstnu uslugu zastupnikom krajiškim učinili jer onda mora jezik naš skroz i skroz prodreti, a posljedica toga jest, da se stari naš zakon, dan po Mariji Tereziji izpuni, koji kaže, da domaći sinovi samo mogu u Krajini biti. Nadalje morali bi po sadašnjem sustavu svi častnici krajiški universalni genii biti, jer na njih sve leži; svaki od njih ima posla sa puškom, s upravom, sa sudom, on mora biti ravnatelj, politik, zakonodavac i Bog zna šta sve! Ako se pako to izvede, što mi zahtievamo, onda ona gospoda negube ništa, jer časti i službe im ostanu, samo da neleži više na jednih ledjah sav teret, koji je tako jak, da bi mogao oriaša ugnjesti. Nadalje, gospodo, ako je ustav blagodat, kao što misle svi prosvećeni narodi, da jest, tada sveta pravda zahtieva, da se protegne na junačku Krajinu, da, čim veća je njezina zasluga, tim veća bude i odplata; a neima u carevini austrijskoj naroda, koji bi si bio toliko zaslugah stekao, kao narod u junačkoj Krajini; ako je dakle ustav blagodat, to Krajinu ustav ide; ako pako nije blagodat, već je blagodat sustav krajiški, onda opet zahtieva pravda, da budu svi narodi dielnici toga sustava, te blagodati. (Dugotrajni živio, osobito na galeriji).

Predsjednik Molim na galeriji mir.

Žužel: Eto spremali smo se prije njekoliko vremena na Prusa, na Talijana, odkuda nam mnogo veća pogibelj prieti, nego li od Turske. Ja si mogu uznešenost stanovnikah Tirolske misliti, kad bi čuli: Vi stanovnici znajte, da od danas ništa svoga neimate; vaša zemlja od sada je erarialska, vi imate samo pravo uživati, a to tako, da, kadgod bubanj zabubnja, svaki od 20 do 60 godinah pripravan bude ići onamo, kamo vas pošaljemo; osim toga ćete svakojake poslove, što se tiče obćine, pa makar bez plaće, ovršivati." Ja sam si to već predstavljao, kako bi to bilo veliko veselje kod naroda, kako bi odmah zahvalnice pošiljao! (Smieh.) Ja nadalje kažem, da užji savez izmedju nas i Krajine zahtieva interes Austrije. Imade svakojakih državnikah na svietu, ima ih takodjer, koji misle, da sreća Austrije u tom stoji, da druge narode davi; drugi opet drže se toga načela, da nikakva pogibelj neprieti od slobodnog čovjeka, nego da su jedini robovi pogibeljni; tako imade državnikah, koji drže, da sreća Austrije zahtieva, da Krajina ostane u ovom položaju, u kojem jest; a drugi bistriji državnici opet ovako sude: Samo onaj narod, koji je duševno prosviećen, koga sreće je izdjelano, može čim veću hasnu pružati državi; jer na tom osniva se blagostanje države, osniva se mir, red i sigurnost; a gdjegod je narod glup, tamo mora da je siromaštvo, tamo mora da država malo hasne od takovog naroda imade. Gospodo, čim više je narod prosviećen, tim više može on za državu činiti, to uči statistika Evrope. Ako u Krajini ono uvedemo, što želimo, tada će se škole preustrojiti, gospodarstveni zavodi će se uvesti; onda će Krajina u duševnom razvitku napredovati; obrt, trgovina, zanat i tim materijalno blagostanje će se sveudilj širiti. Tim će dakle Krajina mnogo više za državu ukupnu činiti, nego sada; pa kada će drugi narodi vidjeti, kako se Krajina razvija, tada će i oni poželjeti stanje, koje Krajina ima. Kad bi to tako bilo, tad bi takodjer Austrija imala veći upliv na druge narode, nego ga ima dan danas. Bilo je vrieme, da kad se je u Bosni govorilo o caru rajah, razumievao se je car bečki, a sada razumieva se car ruski. Osim toga sve to nebi bilo ništa nova, jer nam svim je iz povjestnice iz starih naših zakonah poznato, da je bilo sudstvo i uprava u Krajini civilna, da je sabor imenovao povjerenike, koji su išli onamo pregledavati, te da su oni poslie bana ondje bili u prvom dostojanstvu.

Nadalje moramo priznati, da je Krajina sudjelovala na našem saboru, i ako je ona u isto doba samostalno vodila borbu sa Turčinom, ako je onda bio i nasliedni rat 7godišnji rat, onda nemojmo se bojati, da će u Krajini junačtva nestati, kad joj podielimo ustav; jer ja nisam nikada čuo, da bi slobodni ljudi bili plašljivi. Evo vam Amerike, koja neima nikakve vojske za mirno vrieme, pak nismo još vidili onakova junačtva kao što u Ameriki zadnje godine.

Gospodo, ja sam čvrstoga toga uvjerenja, da mi samo riečim carevim u susret idemo, ako pronadjemo one dodirne točke, da tim ustanovimo temelj sreće Krajine, a tim sreće i jakosti ukupne carevine.

Jovan Steković: Nije mi namjere pjevati jeremiadah u pogledu Krajine, jerbo su podobro u saboru g. 1861. a i danas po gg. predgovornicih opjevane, samo primietiti moram, da bi s mjesta i za provincial jednu žicu nategnuti morao, da naglasim one nepodobnosti, koje mnoga provizorija

sadanjega u provincialu za sobom ostavlja. Ja ću se ograničiti kao krajiški zastupnik na Krajinu, i netajim, da tamo neima manah, koje izpravka trebaju; tako na primjer poslani njeki častnici iz akademije upraviteljstva, zatim sudci (auditori) neznadu narodnoga jezika, — a pravnici vele, da kadgod jedna riečca zlo tumačena po nejuristi ubija i osudjuje; dalje što se školarstva tiče, svakako naglasiti moram, da bi se preustrojiti i prvo mjesto i pravo narodnom jeziku dati moralo. Napokon, budući sam već prije mnenje izrazio, da mi Krajišnici imademo sudjelovati kod svih pitanjah te sam s toga i želje naputka mojih komitentah, koje vis. kuća ad acta zabaciti htjede, branio i na peticionalni odbor proturio; s toga pristajem na izpravak već s toga, što na dedukcije one njeke u alinei 15. 16. 17. itd., gdje se o kojekakvih naseljenicih u Krajini govori, pristati nemogu.

Mihalić: G. Zastavniković naveo je medju ostalim i to: Ja neću biti za to, da se stvori prelazno stanje onako, kao što se u osnovi adrese kaže, ali nije naveo nikakvih razlogah. Čudnovato je, da se u tako važnom predmetu, gdje se radi o cjelokupnosti zemlje, već unapred kaže: Ja za to pitanje neću biti, t. j. ja tu alineu, koja o tom govori, neću braniti i ja mislim, da sva ostala gg. Krajišnici moga su mnienja, — bez da se navedu razlozi.

Buduć da g. pukovnik Zastavniković nije baš nikakva razloga naveo, ja ću njekoje navesti, koji jesu za uzdržanje one stavke, gdje se kaže, da molimo nj. veličanstvo, da se prelazno stanje stvori, kako bi to odgovaralo i sadanjoj vojničkoj snagi, i našemu ustavnomu pravu. Znade se dobro, da u granici vlada tako rekuć obsadno stanje, jer tamo neima čovjeka, koji nebi bio vojnik. Ako g. pukovnik meni dokaže, da je ondje mogući obrt, gdje je svaki vojnik, ako on meni dokaže, da ikoji kapitalista možeimati nade uspješno kapital svoj uložiti u obrt u granici, ako on meni dokaže, da je probitačno za razvitak ciele naše zemlje, da 800 hiljadah ljudih, koji nisu u vojničkoj službi, neima nikakvog političkog prava: onda ću i ja kazati, da je bolje, da se sustav uzdrži; buduć pako to dokazano nije, već dokazano je protivno, dakle je naravna stvar, da sam proti daljemu obstanku Krajine.

Što se javnih teretah tiče, slažem se posve s onim, što je g. Žužel kazao, da su tereti u granici, kako sada obstoje, mnogo veći od onih, što ih mi plaćamo; jer ona plaća najviše gubitkom djelotvorne sile, koja se pripisuje 40.000 ljudih, koje granica prema inim pokrajinam preko svog kontingenta u obću austrijsku vojsku daje. Računajuć ovaj gubitak na dan samo po 20 kr. od svakog čovjeka, a uzimajuć u jednu godinu samo 360 danah, iznosi ovaj gubitak na godinu 2.400,000 for.; k tomu dolazi još, da vojnik krajiški stoji državu $40\frac{1}{2}$ for., regularan pako $161\frac{1}{2}$ for. na godinu, dakle razlika jest 7.260,000 for., koje erar u vremenu mira kod 60,000 graničarske vojske prištedi, ili bolje rekuć: za toliko manje cielo pučanstvo monarkije poreza plaća, ali siromaški puk graničarski mora za toliko veći teret nositi. Osim toga mi je napomenuti, da granica u vremenu boja i 100,000 vojske, ako je potrebito, daje, kao što je već i dala, i da plaća do 2.000,000 for. zemljarine, indi ukupni teret, neračunajuć ukonačenje vojnikah, koje graničarske kuće zabadava nose, isnosi do 11.660,000 for.

Napokon moram još napomenuti, da su god. 1861. bili ovdje zastupnici granice, ali ne častnici, već svi iz puka, svi ovi zastupnici jesu jednodušno podnieli molbu nj. veličanstvu, da se sistem krajiški ukine; to stoji. Naveli su takodjer razloge obširno, a sada zastupnici Krajine, sastojeći najviše iz oficirah, navode, da se taj sistem imade uzdržati, ali nenavode nikakvih razlogah. Ja bih dakle rado čuti te razloge, i kad ih budem čuo, pridržavam si pravo dalje govoriti.

Ad. Veber: Ja se slažem sasvim u načelu sa razlozi, koji su navedeni po gg. predgovornicih glede toga, da je skrajno vreme i temeljita želja cieloga naroda, da se vojnički sustav dokine, i to ako ne s drugoga razloga, već radi toga, da se onda može duševni napredak razvijati, jezik domaći njegovati. Gospodo, ja sam uvjeren, da ništa nemože toliko pomoći narodnomu razvitku, koliko ljubav i njega jezika svoga; a ta ljubav nemože se nikako u Krajini probuditi, jer jeziku našemu neima mjesta na onih mjestih, gdje se jedino njegovo temeljito znanje širiti može t. j. u školah. S toga gledišta bih i ja za to bio, da se dokinu dosadašnji uredi, da se promjene uvedu, da uzmognemo onako raditi, kako korist naroda zahtieva. Nu ja sada prelazim na pitanje, koje se tiče adrese. Što se traži u točkah 14. do 27. glede Krajine? Mi velimo, da želimo, da se Krajina dokine, ali netražimo, da se za sada one dodirne točke nadju, kojimi bi se poslje malo po malo mogao prelaz ustanoviti, koji je potrebit, da se napokon vojnički sustav bez svake težkoće dokinuti može. Ako se to traži u cieloj adresi, ako i jesam za to, da se to ustanovi, nego ako se sve to ujedno izreče u jednoj alinei i to u 32., onda ja neuvidjam razloga, zašto bi se to razpravljalo u 15. alineah, jer nj. vel. i onako priznaje, da je Krajina cielokupni dio troj. kraljevine, te da treba da se ona drugačije uredi.

Drugo razpravlja se ovdje potanje reskript od 8. stud. g. 1861., premda znademo iz priestolnoga govora, da će reskripti i onako doći u meritorno pretresivanje ovoga sabora. Zato, jer je u točki 32. sve zadržano, što se u cieloj adresi od nj. vel. zahtieva, ja mislim, da možemo poradi shodnosti i kratkoće izpustiti sve one historičke dedukcije, i to tim više, jer se nadam, da svi ostali zastupnici neće biti toga mnienja, što ga je g. Zastavniković izrekao, jer je i nj. velč. samo priznalo pravednost ovoga zahtjeva, i ja mislim, da svaki vojnik, svaki čovjek može se na to osloniti, što je nj. vel. izreklo, te moliti, da ono svoje obećanje zbilja izpuni, dakle gospodo, nemojte biti tako strogi u uzdržanju ove adrese, već pomislite, da će tim bolji uspjeh imati naša adresa, čim više dobije ona glasovah.

Bar. Laz. Hellenbach: Ja žalim veoma, da g. pukovnik nije dao svojeg očitovanja ondje, kamo bi bilo spadalo, a to je kod generalne debate. U parlamentarnom životu mora obstojati ta navada, da svaki naglasi ono, što je proti njegovomu načelu. Ja sam iz toga, što su svi zastupnici Krajine glasovali jednoglasno za osnovu odborovu, morao zaključiti, da je vruća želja Krajine, da ostane (Živio). odborova osnova tako, kao što je, te bi si i sada držao za moralnu dužnost glasovati za redakciju, kao što je.

Gedeon Zastavniković: Ja na to imam samo odgovoriti, da neuvidjam, kako bi se moglo iz toga, što smo mi adresu većine primili za temelj daljnjega razpravljanja izvesti to, da smo tim i pristali uz načelo, koje se ovdje glede krajiškog pitanja razvija.

Šašić: Visoki sabore! Najprije usudjujem se odgovoriti na opazku gosp. baruna Hellenbacha, koji je ovdje utvrdio, da samostalna stranka, kojoj imam čast pripadati, sada odstupljuje od prihvaćene adrese; nu tomu nebiva tako jer naše djelovanje pokazuje očevidno, da nam otaj spis služi

*

podlogom našega razpravljanja. Tomu usuprot usudjujem se navesti ovdje, da se baš gosp. bar. Hellenbach nalazi u sličnom napomenutom položaju, jer se on upušća sada na razpravljanje adrese, za koju na svršetku glavne debate ni glasovao nije. Po toj opazki prelazim na samu stvar i opazujem najprije, da se razni g. govornici nedrže reda adrese, pošto su na postulat krajišničkoga pitanja prešli, dočim su njegovi motivi na dnevnom redu, kojemu se i ja sada vraćam.

Osim onih razlogah, što su proti 14—27. alinei jurve navedeni, moram od moje strane još i to primetnuti, da su historička data u njih se nalazeća, još i neistinita, a zato neistinita, jer su krivo shvaćena. — Tu se veli, da su tekar u prvoj polovici XVI. stoljeća došli prvi bjegunci iz Turske u kotare današnje Krajine, dočim je to bivalo pod kraljem Matijom, Vladislavom II. i Ljudevitom II., od kojih im Vladislav podieli važna preimućtva skopčana s dužnošću vojevanja u svako vrieme. — Kada se je vojska Sulejmanova izpod Kisega digla i udarila putem Biograda kroz sjeverno iztočnu Hrvatsku, opustoši ista današnju varaždinsku Krajinu tako, da ju svih stanovnikah liši. Kraljevska vojska, u kojoj se nalazaše mnogo vojnikah iz današnje varaždinske Krajine, u potjeri iza tih divljih čoporah, zauzme tom prigodom gradove Koprivnicu, Križevac, Gjurgjevac, grad Ivanić itd. i ostade tu dielimice u posadi na molbu staležah i redovah trojedne kraljevine. — Ovi predjeli bijahu, kako rekoh, uslied prolazka turske vojske, posve obezpučeni, te je kralj Ferdinand opet s privoljenjem stališah i redovah naše domovine nastojao oko toga, da se pomoćju hrišćanah iz Turske opet napuče ove pustinje. Ali ti ljudi neuzimahu kao bjegunci put pod noge, nego dodjoše uslied pismenih obećanjah i u njih sadržavanih velecienjenih preimućtvah. — Njihov sadržaj bijaše: prosto bogoštovje, pravo samouprave, sobstveno pravosudje, prosti izbor svih političkih, sudbenih i vojničkih činovnikah itd. Carski generali i kapetani nisu se smjeli u unutarnje poslove sve do vremena Marie Terezije miešati. Neda se tajiti, da na saboru ove zemlje 1541. god. u Križevcih zahtievahu staleži naše domovine odstranjenje novih stanovnikah iz ove Krajine s primjetbom, da im se njihov prijašnji posjed, kojega su ovdje imali, povrati. To zahtievanje stavi i episkop zagrebački uzprkos bogatoj odšteti, koja mu je za njegova tamašnja dobra u dio pala.

Ali poziv krajišnikah na njihove povlastice i obzir na oboružani taj narod, koji je mogao veliko zlo u tom zdvojenom položaju započeti, osujeti tu namjeru i obezbiedi tomu narodu zemljište i povlastice. Ove ostanu neokrnjene sve do god. 1630., u kojoj car Ferdinand II., pošto je on varaždinskoj Krajini god. 1626. nova preimućtva podielio, — tako zvani „zemaljski ustav za vlaški narod medju Dravom i Savom,“ izdao, u kojem on dosadašnje pravosudje i upravu u njekoliko preinači, — koji opet nepromienljiv ostade sve do god. 1726. Ali medju tim t. j. 1703. god. zahtievaše propaganda i velikaši naše zemlje opet ukinuće Krajine i podielbu njenoga zemljišta plemstvu troj. kraljevine. U istini im podje za rukom izhoditi kod cara Leopalda I. naredbu proglasivajući ukinuće Krajine, koju je on ipak iste god. još opozvao, jedno uslied odpora krajišnikah, a drugo i poglavito za to, što je u isto dobo buknuo ustanak Rakoczijev. Ovaj posljednji potakne cara na to, da se s „narodom vlaškim medju Dravom i Savom“ tako nagodi, da posljednji za opoziv uništujuće ga naredbe, njemu 5000 vojnikah proti ustašam u Ugarskoj postavi, što oni ne samo rado prihvate, nego dvaputa toliku vojsku na noge dignu i u toj 8godišnjoj borbi u podpunom broju i uzdrže. Fessler sám pripozna, da je jedina Krajina bez pomoći lineašah taj ustanak ugušila. Krajiški ustav doživi pod carom Karlom VI. opet jedan pokušaj njegova ukinuća uslied navalah provincijalskih saborah, ali se razbije i ovkrat koli na odporu pučanstva toli uslied rata u Napuljskoj. Tekar carici Mariji Tereziji podje za rukom njega u dojakošnjem obliku s pomoćju lineaških četah iz Ugarske i po jednoj bitki na Česmi, u kojoj je mnogo krajišnikah, kako se u narodu pripovieda, palo, ukinuti i vremenu shodnijim promieniti.

Uslied toga odpora bijahu 22 ustaša u Kaniži pogubljena, a 126 na vječnu tamnicu osudjena.

Po tom ustanku stavljeno je narodu do volje ili provincialski ustav poprimiti ili novi krajišnički, uslied čega se sva Krajina izjavi jednoglasno za posljednjega, a za taj ona još i današnji dan stoji.

Prelazeći na god. 1608. 1611. 1618. 1630. itd., što no su u adresi navedene, moram opaziti, da se tu vazda po mojem znanju samo o tom radilo, da se udalje njemačke čete iz Hrvatske t. j. iz provinciala i Magjarske, a ne iz Krajine.

Jer naš sabor zaključi već 1534. god., da kralj tvrdje u Krajini providi s plaćenici njemačkimi na trošak unutrnjih austrijskih provincijah. A poslje, naime na saboru 1560. god. staležah istih pokrajinah obdržavanom u Bruku na M., kojemu prisustvovaše i deputacija hrvatska, bijaše napokon odredjeno, da se na trošak njemačkih zemaljah uzmu u plaću 4 satnije inostranih vojnikah i otim povjeri obramba tvrdjicah Križevca, Koprivnice, Gjurgjevca te Ivanića, iz čega sliedi, da vlada nije samovoljno niti proti ustavu ni proti državnomu pravu trojedne kraljevine postupala.

Nemogu dakle pristati uz ono, što je po mojem znanju historički krivo shvaćeno.

Još njekoliko opazakah ka govoru prečastnoga i veleštovanoga g. Žužela. On je ovdje uztvrdjivao, da se nalaze obrtnosti, trgovine i prosvjeta u Krajini u primitivnom stanju, ali dopustiti ćete mi, gospodo, da u tom obziru provincijal naš puno naprednji nije; jer je već i ovdje jadikovanja bilo do volje; dalje, da blagostanja u Krajini neima, — na što mi je opaziti da i provincial nenaliči raju nebeskomu, pošto sam u ovoj visokoj kući i izvan nje, dapače i od strane gg. velikašah sto krat gorkih pritužbah glede nepovoljnih provincialskih odnošajah čuo; napokon je velečastni gospodin opazio i to, da je neplodna jedna godina u brodskom regimentu povod dala velikom gladu, na što mu najučtivije odvraćam, da je u vele bogatijem i plodonosnijem Banatu jedna nepovoljna godina prouzrokovala tolik glad, da su ljudi kao snopovi putem ležali i od gladi pogibali; dakle treba znati, da se sustavu krajišničkomu u grieh upisati nemože, što se nebo nije oblačivalo i što nije kiša padala. Što se tiče naziva „krvava haljina“ na krajinu uporabljenoga, to zaisto nestoji, jer 1848. god., u kojoj je i iz mojega roda 7 osobah poginulo i s kojom se taj naslov najviše opravdava, bila se latila doduše sva krajina oružja, ali tko je tomu kriv? Sam provincial, jer je taj ponajviše Krajinu digo, te smo se u tolikom broju oboružali, pak sada se na nas zato s kamenjem bacaju. God. 1859. pako u krvavom ratu s Francezkom sudjelovalo je samo 7 krajišničkih batailonah i od tih nije jedan u vatru došao, pak neznam da nije možda pukovnija EZ.-H. Leopolda više ljudih izgubila, nego li svi

oni krajišnički batailoni. U pogledu na onih 40 stotinjakah, koje krajišnički vojnik državu stoji, dočim za liniaškoga vojnika 160 stotinjakah država na godinu plaća — primietiti mi je, da je tomu to uzrok, što se krajišnik nalazi većim dielom za vreme službovanja svoga na dopustu.

Ti glavni faktori, kojimi se Krajina hoće da uruši, neobstoje po mojem mnenju i osvjedočenju.

Napokon mi je očitovati, da osim jur navedenih razlogah, nemogu pristati uz alinee 14—27. još ni s toga uzroka, što se u njih rieč naseljenici nalazi. Ja se svečano proti tomu imenu ogradjujem, jer je nedvojbeno, da su moji predji za njekoliko stoljećah prije ovamo prispjeli, nego li ljudi, kojim se to ime nepodjeljuje. U ostalom pristajem uz predlog g. Vebera, naime, da se 14—27. alinea izpusti, te se držim u pogledu Krajine jedino reskripta nj. veličanstva od 8. studdenoga 1861. god.

Mato Mrazović: S obzira, da će se možebiti sporazumljenje medju strankami postići moći, predlažem, da se današnja sjednica zaključi.

Predsjednik: Ako je želja vis. kuće s obzira na motiva što ih je g. Mrazović naveo, da bi se morda ovdje zbilja u dotičnih stranah sporazumljenje postići moglo, za danas zaključujem sjednicu, i uričem buduću na prekosutra u 10 satih.

Dvadesetdruga saborska sjednica,

držana dne 5. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom pogl. gosp. dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Počem je saborska sjednica otvorena, molim, da prije svega g. bilježnik zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik Dr. M. Polit: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

dvadesete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 3. veljače 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Dr. Mirka Šuhaja.

Zapisnik saborske sjednice od 30. siečnja 1866. bi pročitan i odobren.

Zatim se čitaju podnesci na sabor upravljeni, i to:

Br. 417. molba protestantah požežke županije radi slobode vjerozakona, koja bi upućena na administrativni odbor.

Br. 418. Izviešće trgovačke obrtničke komore u Osieku u pitanju željeznice, koje bi upućeno na željeznički odbor.

Br. 420. Izviešće odbora za zaklade o njekih zakladah grada Osieka, u obziru koga bi zaključeno, da se tiska i na dnevni red stavi.

Br. 422. Vjerodajnica Jose Bračevca sa popratnicom vel. župana virovitičkoga, koja bi upućena na verifikacionalni odbor.

Br. 424. Molba Luke Cvitkovića, molećega podporu, koja bi ustupljena vis. predsjedničtvu saborskomu shodnoga uredovanja radi.

Br. 425. Zakonski predlog, učinjen po 15 članovah saborskih radi riešenja pitanja o desetini, koji bi upućen na urbarski odbor.

Br. 426. Vjerodajnica Josipa pl. Kovačića, koja bi upućena na verifikacionalni odbor.

Br. 427. Predlog Abrama Jagrevića iz Praga radi utemeljenja dvijuh štipendijah za učenike glasbe našega naroda na konservatoriju glasbenom u Pragu, koji bi upućen na molbeni odbor.

Br. 428. Izpravak njekih točakah adrese od strane zastupnika Mrazovića i drugovah, u obziru koga izpravka, pošto je resultat sporazumljenja njekih stranakah, bi zaključeno, da se odmah tiska i medju članove saborske porazdieli.

Br. 431. Predlog za izpravak osnove adrese u pogledu državopravnih pitanjah po zastupniku Živkoviću i drugovih, u obziru koga predloga bi zaključeno, da će se savezno sa prediducim predlogom g. Mrazovića i drugovah riešiti.

Izza pročitanja i riešenja tih podnesakah stavlja vis. predsjedničtvo saboru do znanja, da je narodnim zastupnikom Gjuri Dizdaru, Dr. Svetozaru Miletiću i Ivanu Kralju podielilo dopust na 6—8 danah.

Po tom izjavi isto visoko predsjedničtvo, da se ima nastaviti specijalna debata ob osnovi adrese.

Narodni zastupnik Aleksander Virag odustaje od svojih podnešenih izpravakah na dotične alinee osnove adrese.

Po tom bijahu usvojene alinee 3., 4., i 5. osnove adrese. Isto tako i alinea 6; nu na predlog nar. zastupnika Živkovića bi usvojeno, da se u drugom redu iste alinee poslje rieči: „mudrosti," umetne još rieč „veledušjem", a na predlog nar. zastupnika Kolomana Bedekovića bi usvojeno, da se u istoj alineji u predposljednjem redku reče „stojeć na priznanom temelju svoga ustava."

Alineja 7. bi posve usvojena. Isto tako i alineja 8., nu u istoj ima stajati mjesto rieči: „prepokorno", „pravno" uvjerenje.

Alineja 10. bi usvojena, nu u trećem redu ima stajati mjesto rieči: ustava, „patenta."

Alineja 11. bi posve usvojena. Isto tako u glavnom alineja 12. Nu na predlog nar. zastupnika Pavlinovića bi usvojeno, da se u prvom redu iste alineje mjesto riečih: ovoga svoga zahtievanja, reče „pitanja združenja, jer je prvo i glavno pitanje cjelokupnosti trojedne kraljevine", a poslje rieči: članko 5., da se još doda „pa bi se iznevjerili istoj našoj braći dalmatinskoj."

Alineja 13. bi posve usvojena.

Kod alineje 14. bi debata započeta, ali nedovršena, te sjednica u 2¼ sata po podne zaključena; a sliedeća na dan 5. veljače t. g. u 10 satih prije podne zakazana.

Dr. M. **Šuhaj**. v. r.
predsjednik.

Dr. Mihajlo Polit.
bilježnik.

Gedeon Zastavniković: Ja sam molio, da se u zapisnik metne, da su zastupnici granice protivni redakciji osnove adrese u pitanju granice; to nisam čuo čitati, dakle molim, da se to u zapisnik umetne.

Bilježnik Dr. M. Polit: Debata je jučer započeta, a nije dovršena, dakle nisam mogao to uvrstiti u ovaj zapisnik.

Predsjednik: Ako druge primjetbe neima, to se zapisnik odobrenim proglašuje.

Bilježn. Adolfo Veber: priobćuje prispjele podneske, i to:

1. Molbenicu obćine fužinske, da se nastavi popravljanje karolinske ceste. (Na peticionalni odbor).

2. Molbu učiteljah križevačkih za poboljšanje stanja. (Na školski odbor).

3. Dopis riečke komore trgovačke glede željeznice. (Na odbor želježnički).

4. Zapisnik odbora peticionalnog.

Predsjednik: Želi li vis. kuća, da se čita, ili odboru dotle vrati, dok bude adresa gotova? (Sa svih stranah: odgoditi).

Imam čast vis. sabor prijaviti, da se je g. zastupnik Dizdar povratio, a drugo, da je g. zastupnik Antun Jakić prijavio, da radi bolesti, nemože bližnjih sjednicah polaziti.

Na dnevnom redu stoji nastavljanje specialne debate o saborskoj adresi, i to alinea 14.

Bilježn. Ivan Trnski: Budué je g. Jakić izostao, koj je prvi zabilježen, red je na uzorit. g. stožerniku.

Kard. Haulik: Ja odustajem.

Bilјež. Iv. Trnski: Dakle je red na g. Perkovcu.

Ivan Perkovac: Visoki sabore! Kada se je u obće razpravljalo ob osnovi adrese, ovoj vis. kući predloženoj, spomenuo sam smjer i težnju odbora, kaja bi se postići imala onimi točkami, što govore o vojničkoj krajini. Rekao sam, da dosada nitko nije dvojio o tom, da je obstanak vojničke Krajine protivan posve državnomu pravu trojedne kraljevine, a usudjujem se sada i to opaziti, da u odboru za adresu, u koji je vis. kuća poslala, barem njekim dielom — to moram naročito primietiti — samo svoje pouzdanike, jer je moguće, da su njekoja gospoda dobili odvjetah i proti uvjerenju odvjetujućih — usudjujem se, rekoh, opaziti, da se u tom odboru nije čuo nijedan glas, koji bi bio, ma samo iz daleka posumnjao o državnom pravu trojedne kraljevine na Krajinu, t. j. koji bi posumnjao bio, da je obstanak vojničkoga sustava u Krajini protivan pravu trojed. kraljevine. Na žalost svoju opazio sam, da se od toga njekim načinom, usudio bih se reći, uzmiče. Kako će se to opravdati, toga ja neznam; nu to znam, da je pravo trojedne kraljevine na vojničku krajinu utemeljeno u zakonih. Nemože biti moja zadaća, jer ta pripada g. izviestitelju, da navedem i protumačim dotične zakonske članke; meni je samo to reći, da one historičke elukubracije, što smo ih prekjučer čuli s desne strane ove vis. kuće, kad bi i bile istinite, nebi mogle nikako prejudicirati državnomu pravu trojed. kraljevine. Gospodo, ako je državno pravo trojed. kraljevine onako stalno, kao što bi i moralo biti, i kao što sbilja je, to se može punim pravom reći, da se navedene protivštine krajišnikah proti zaključkom saborskim moraju smatrati bunom, a bune morale bi se, ako je inače kruna htjela raditi prema državnomu pravu troj. kraljevine, kazniti najstrožim načinom, i ja se nebih nikad usudio razloge političke podupirati bunom t. j. pozivati se na bunu. Ja znam, da je vlada i dosada imala svojih pristašah, da je vlada vazda nalazila ljudih, koji su njezine težnje protiv one našemu pravu podupirali; ali gospodo, oprostite, ja neznam — možebiti zna tko drugi — da se je u saboru troj. kraljevine ikada podignuo glas, koji bi u takovo tumačenje našega prava pristao bio. Ovako dakle, mislim, da o pravnom temelju ovoga pitanja nemože biti razgovora, već da se mora prihvatiti ono, što je nepobitno i čvrsto nada sve.

Može se sada samo raditi o tom, ima li i političkih razlogah, s kojih se zahtieva tako rekuć civilizacija krajine? Ob ovom izjavilo se je već do sada više govornikah, i na koju se god točku to pitanje svelo, svagdje mora se odgovoriti: Jest, i narodni, i ustavni, i ekonomički razlozi zahtievaju, da se krajina sa materom zemljom izjednači. Što reskript od 8. stud. 1861. veli, da je obstanak krajine u prilog i političkomu značenju i narodnoj budućnosti naše domovine, mislim, da već nikoga neima, koji bi to vjerovati htio.

Ako se narodna ideja na slavenskom jugu imade razviti, prvi je uvjet tomu, da vojnička krajina prestane. Oprostite, ako njekim izvanrednim načinom predjem i ja na iztočno pitanje, jer se je to pitanje podtaknulo već iz najvišega mjesta. Ako Hrvatska imade djelovati na svoju susjednu braću u Bosni, neće djelovati nikada, dok obstoji vojnička krajina; dok obstoji ovaj, reć bi železni pas izmedju nas i naše braće.

Ovo je dakle s gledišta narodnoga.

Ako se pako pitanje ovo motri sa gledišta ustavnoga, ako se u obzir uzme ono, što je troj. kraljevini potrebito, da se uzmože ustavnim načinom razviti: gospodo, svi znate i priznajete, da gdje je narod u dvie polovine razpolovljen, od kojih je jedna samimi bajoneti načičkana, da ondje ustavna sloboda cvasti nemože.

Govorilo se je i o tom, da ekonomički razlozi zahtievaju civiliziranje Krajine; navodili su se dokazi svakojaki, ali se je tim dokazom i prigovaralo. Ja gospodo, tu stvar ovako smatram. Nauka narodnoga gospodarstva ustanovila je stanovita načela, po kojih se mjeri prosviećenost svake zemlje, a mjeri se tako, da ovakvoj mjeri nitko nemože prigovoriti, jer to je jedina mjera, koje nitko izkriviti nemože. Ta znanost ustanovila je načelo, da zemlja gdje se tjera exensivno gospodarstvo, i to u najširjem smislu rieči, da je ta zemlja na pola divlja. Mi imamo koliko toliko statističkih datah i o Krajini i o civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji, pa ako ta data u pomoć uzmemo, to ćemo se sasvim dobro ubaviestiti, na kojem stepenu kulture i prosviećenosti stoji vojnička krajina. Za obćenito ravnanje moram navesti, da je veličina površine vojničke Krajine gotovo jednaka sa površinom civila; jer Hrvatska i Slavonija ima 340 □ miljah, a Krajina 339 □ milj. Pučanstva ima u voj. krajini za 120.000 dušah manje, nego li u civilu, a i to je znak nazadka; produktivne zemlje ima u krajini gotovo toliko, koliko u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji. Gospoda, koja imadu prilike baviti se ekonomijom, znati će, koliko vriede livade u gospodarstvu. U Hrv. i Slavoniji ima livadah 445.981 ralih, u Krajini 287.368 ralih, dakle za polovicu manje. Pašnjakah, te biljege poludivljačtva, ima u Hrv. i Slav. samo 332.176. ralih, u Krajini 517,186 ralih. Djeteline sije i žanje civilna Hrv. i Slavonija dva puta toliko, toliko Krajina. Drugo je načelo narodnoga gospodarstva, da zemlje prosviećene goje t. j. kultiviraju bilje za trgoviun (Handelspflanzen), i zemlje, koje to bilje kultiviraju, zbilja sa kultivirane. Da vidimo kolika je tu razlika izmedju civila i Krajine, premda priznati moramo, da u toj struci ni civilna Hrvatska i Slavonija nije bog zna kako napredna. Lana imade u civilnoj Hrv. i Slav. 84.000 cent., u Krajini 59.000 cent.; sjemena od lana i konoplje u civilnoj Hrv. i Slavoniji 99.000 cent., u Krajini 70.000 cent.; sjemena od repice u civilu 32.200 vag., u krajini samo 3000 vag.; duhana imade u Hrv. i Slav. 24.000 cent., u Krajini 3000 cent.; hmelja u

Hrv. i Slav. nješto malo, u Krajini upravo ništa. Usuprot ima u Krajini one hrane, koja označuje siromaštvo zemlje t. j. krumpira, vrlo mnogo, a kukuruza, koji je znak intenzivnoga gospodarstva, koji mnogo rukah i mnogo marljivosti treba, u Hrv. i Slav. imade 3,567.000 vaganah, u Krajini samo 940.000 vaganah. Što da reknem o vinu? To ćete gg. svi znati, da vino spada k intensivnom gospodarstvu. Priznati ću, da Krajina neima svih onih uvjetah za vinogradarstvo, što ih ima ostala Hrvatska, ali da čujete, kakovo je i u tom razmjerje: Civilna Hrv. i Slav. producira 3,900.000 vjedarah, Krajina samo 270.000 vedarah. U stočarstvu ima civilna Hrv. i Slav. svagdje više stoke, koja na bolju kulturu spada; konjah za 30.000 više nego Krajina a kravah za 35.000 više. — Krajina ima one stoke više, koja spada na sasvim primitivno gospodarstvo: prostih ovacah 100.000 više, kozah neizmjerno više nego provincial.

Gospodo, to su brojevi, koji hnitko na svietu, ja mislim, neće pobiti i kojim nikakvo umovanje i nikakvo navadjanje posebnih okolnostih mjestnih odoljeti nemože. Zato bi se usudio moliti, ako se hoće obstanak Krajine braniti s kulturnoga gledišta, da se to obzirom na gospodarstvo nečini, jer ja se bojim, da kada dodje u sviet, na koji se načiu razlaže obstanak Krajine, da nam to neće biti na veliku diku.

Nemogu se u daleko upuštati u to pitanje, al jedno moram svakako još reći.

Ja mislim, da će to svi znati, i da će biti o tom upućeni, da je samo ona zemlja na svietu ne samo sada, nego i u prošlosti davala mnogo jevtinih i brzih vojnikah, koja je na nizkom stepenu kulture stajala. Slavna djela poviestnice poučavaju nas, da je stara Grčka samo u onih predjelih i u ono doba imala silnu i jaku vojsku, kad umjetnosti nisu cvale. Likurg morao je zabraniti umjetnost i trgovinu, da ùzima vojnikah, a kad se Grčka stala prosvjetljivati, grčka se je vojska vadila iz divljih gorskih plemenah, gdje kulture nije bilo. To je bilo tako i kod Rimljanah, to je tako bilo u Italiji i u drugih državah. Primjerom današnjih državah ovo se nemože oprovrći; jer ako Franceezka ima mnogo vojske, treba se obazreti na to, da ju dobiva sa suviška proletaracah, koji se drugim načinom hraniti nemogu.

U Englezkoj, naprednijoj u ratarstvu, obrtnosti i trgovini, neima stalne vojske, neima je ni u Americi. Ako li druge zemlje evropejske još smažu mnogo vojnikah, to moram svratiti pozornost vašu na to, da se tamo vojska diže s oduševljenja za obranu domovine, za obranu pravah naroda svoga.

Ovako dakle mislim, da nije težko bilo dokazati, da se obstanak vojničke krajine s nijednoga razloga opravdati nemože.

Nastaje sada samo pitanje, kako u tom poslu u današnjem našem viećanju stojimo. Ima nas jednih, koji velimo, da vojnička krajina više obstati nemože, i da se svakako dokinuti mora, ali da nećemo taj posao naprečac obaviti, nego uz njeko prelazno doba. Druga stranka opet veli, da moramo zadovoljni biti tim, što nj. veličanstvo priznaje cjelokupnost naše zemlje i što nam se za izvedenje ove cjelokupnosti obećalo — ništa; jer su nam obećane dodirne točke, a te dodirne točke znače za cjelovitost trojedne kraljevine upravo toliko, koliko naredbe naše dvorske kancelarije za ustavnu slobodu. (Na ljevici i galeriji: Živio!)

Ako ona gospoda, koja zastupaju misli kr. odpisa od 8. studenoga, drže, da stoje na zakonitom ustavnom temelju, ja mislim, da im netreba mnogo dokazivati, da se u tom jako varaju; a kad se to nikim drugim načinom nebi moglo dokazati, dosta bi bilo spomenuti, da se s tim temeljem, s tim stanovištem slažu i ona gospoda ove vis. kuće, koja vele, da Hrvatska, da vojnička krajina neima svoga prava, neima svoga razvitka od nikoga zahtievati i iskati, nego samo od milosti nj. veličanstva. To je jako krasno za ljude, za muževe, koji misle, da nisu dužni stajati na ustavnom temelju trojedne kraljevine, koji misle, da je državno pravo naše domovine nikakovo; ali mi, koji u svih svojih političkih razpravah velimo, da prema prejasnoj kući habsburžkoj samo na temelju dvostrana ugovora stojimo, da se u nas ništa zakonita učiniti nemože, što nije na tom temelju osnovano: za nas to pravilo valjati nemože, i zato mislim, da bi onoj gospodi, koja se pozivaju i postavljaju na temelj kr. reskripta od 8. studenoga, valjalo priznati i iskreno izpovjediti, da i oni ignoruju državno pravo troj. kraljevine, pa bi bili brzo na čistom.

Ovako mislim, da mi drugo netreba, nego još obazreti se na njekoje prigovore, koji se čine glede forme; jer koliko se god u tom pitanju dosada govorilo, i koliko se god još bude govorilo, tko nebude nijekao posve u svih pitanjih državnoga prava trojedne kraljevine, taj ni ovdje nijekati nemože, da se vojnička krajina mora kada tada s materom zemljom posve izjednačiti. Što se dakle formah tiče, moram iskreno izpovjediti, da neznam pravo, što da reknem o tom: jer gospoda govornici, koji su proti formi osnove adrese govorili, nisu ništa naveli, ništa konkretnoga kazali, što bi nas osvjedočiti moglo, da smo premahnuli granice pristojnosti ili običajah, koji vladaju u ustavnih državah i zemljah. Ako se malo umom svratimo na prošlost našu, ako si malo u pamet dozovemo one representacije i predstavke, koje je narod hrvatski dosada nj. veličanstvu svojemu kralju i vladaocu pošiljao, to ćemo se uvjeriti, da je od ove naše adrese samo još jedan korak do podlosti, i da smo sasvim spali na zadnje grane. Dakle kad bi se formi naše adrese htjelo prigovarati, moralo bi se izrikom navesti, koje su te rieči, koje su te stavke, što se kazati i izreći nebi smjele.

Ja sam čuo i taj prigovor, da historičke dedukcije nespadaju u adresu, i tu moram reći, da nije kazano, zašto nespadaju. Od nas svatko priznaje, da stojimo na temelju historičkoga prava; ako to priznajemo, kako ćemo ovo pravo na vidjelo iznieti bez historije? Ja se u tom obziru nemogu porazumjeti sa g. zastupnikom novljanskim, al se nemogu s njim ni takmiti u procjenjivanju historičkih dedukcijah; ja samo toliko znam, da su u prosviećenih narodah oni muževi si pribavili neumrlu slavu, koji su takove dedukcije izvodili, i tim načinom prava svoga naroda na čisto izveli. Kad bi vi, gospodo, mene samoga poslali u odbor, kad bi vi meni samomu naložili, t. j. kad bi ja toliko povjerenje zaslužio, — da sam osnovu adrese sastavim, dopustite mi, da vam reknem, kako bi ja nj. veličanstvu govorio. Ja bi izbrojio sve ovako, kako je ovdje izbrojeno, dokazao bi, koliko je potrebno dokazati državno pravo troj. kraljevine, razbio bi koliko je potrebno, prividne razloge kr. reskripta od 8. studenoga, pa bi onda kazao: Gospodaru, uspomena tvojih najslavnijih predšastnikah, svete zavjernice i zakletve tvojih djedovah, tristogodišnja muka naroda našega, vjera u Boga i pravda ište od nas i povlašćuje nas, da zavapimo iza glasa: daj nam što je naše! (Živio!) Tako bi ja govorio, i budite uvjereni, da bi mi sviest bila mirna, pošto bi ovako zadovoljio svojoj dužnosti.

Ako sam ja u odboru za adresu pristao uz blažiju formu, učinio sam to samo zato, što se to u samom odboru

zahtievalo u ime sporazumljenja; mi bi inače njekoje točke mnogo jače i peremtornije stilizirali bili, ali smo našim političkim protivnikom učinili koncesije, pa smo dometnuli točku o transakciji. Ali kad smo mislili, da je stvar svršena, sad se taj temelj ruši i stvar tjera onamo, kamo nikada doći nebi imala.

Vi vidite, gospodo, nemogu na široko o tom govoriti, jer me glas prieči, ali bi voljan bio upravo radi toga, što znam, da ima mnogo i mnogo tajnih i sakrivenih mislih glede toga krajiškoga pitanja; ovako primite samo moje uvjerenje, da ja po duši i sviesti, dok me bude živa, nikada u nikakvu politiku privoliti neću, i da bi si dao prije desnu ruku odsjeći, nego napisati, da se ikakva državna nagoda s ukupnom državom sklopi, a da nam se naša cjelokupnost nepovrati. To je moja zadnja rieč, moj ultimatum, i ja mislim, da ćete i vi (prama desnici), koji ste primili mandate naroda, da ćete vi, koji ste primili tradicije, želje i zahtjeve naroda toliko vjekovah čuvane, da ćete vi svi ove tradicije, želje i zahtjeve neoskvrnute sačuvati! Rekoh. (Živio!)

Popović: Ja ću moliti vis. štovanu kuću, da u koliko bude moguće, razložim način onaj, kojim se oni ljudi, koji baš u vojničkoj krajini neživu, u biće i stanje vojničke krajine upuštaju, i u razmatranje naših stvarih i potreboćah. Ja, gospodo, moram kazati, što se tiče stvarih i potreboćah, načina kulture zemlje i drugih položenjah u krajini, da to možemo najbolje mi znati, koji u istoj živimo i prebivamo. Nego ja vas, gospodo, molim, nemojte od mene zahtievati, da protiva pozivu mojem govorim; ja vam mogu kazati, da sam zastupnik vojničke krajine i to naroda iz ogulinske pukovnije. Pa kad je ta čast meni od naroda u dio pala, rekoše mi moji komitenti: gospodine, vi idete na sabor trojedne kraljivine, gledajte štogod i za nas učiniti, a to je ono, što rekoše: Prvo, gledajte nam to, da naš narod, što po glavi obično dobije limito soli (Smieh.) 18 funtih nam nije dosta, jer tim se moramo mi sami soliti, a što će nam marva? Drugo trebalo bi, da svaki kućni gospodar dobije pojednog mladića iz obitelji, koji bi mu pomagao pri uredjivanju domaćih poslovah, i da bi taj bio oslobodjen od vojničke službe; treće (mrmljanje) — oprostite, ja moram navesti, ako i nespada u specialnu debatu, ipak molim da me poslušate — rekoše mi, gledajte, da mi iz primorskog grada Senja ono, što kupimo za naš gotov novac, možemo slobodno odnieti, i tako da se odredi prilična taksa na svaki komad, to bi narod prestao švercovati, i nebi trebalo toliko troškovah na hranu . . . . četvrto kaže mi: mi smo u našem stanju sada zadovoljni i nebi željeli doći u provincial (ah, ah!) — molim, da kažem . . . . eto jošte, što mi rekoše: gospodine vi idete na sabor, nemojte da dodjemo pod Magjarsku, jer borba god. 1848. sa Magjari ostavi ljute žaobe u srcu naroda. To je, gospodo, taj veliki politički duh našega naroda! (Smieh.)

Naš narod, što se tiče kulture zemlje, to mogu kazati i navesti, da koj se trudi i radi, koj je valjan, taj i u krajini vrlo dobro živi, a koj je lienčina, bacite ga usried Pešte, tomu nije dobro. (Smieh!) Gospodo, ja moram ovdje spomenuti, što se tiče vojničkog sustava, koj u vojničkoj krajini sada postoji, da nije stvar za nas tako opasna, kao što vi provincialiste sudite, jerbo u koliko se stvar vidi, naš vojnik služi u svojoj zemlji, gdje svaki dan vidi ženu, djecu i sve ostale, a u provincialu, koj se zapiše u službu vojničku, dodje k liniji, pa bog zna, hoćeli doći natrag ili nedoći. (Mrmljanje.)

Gospodo, ja se oslanjam na kr. odpis od 8. studenoga, koj o preinačenju sustava u krajini ovako kaže — a to je u ovoj vis. kući višeputah spomenuto: — „osim toga je tvrda nakana naša neostati stojeć kod samih tih povlasticah, nego po potrebоćah vremena i po razmjerih matere kraljevine, preobrazujućih se malo po malo u izvjestne i izrazite forme, naći i uživot uvesti još i onih analogijah i dodirnih točakah u upravi i zakonotvorstvu vojničke krajine i njezine matere kraljevine.“ A još dalje govori, da što se tiče polašticah, koje bi se podieliti imale mnogo zaslužnoj vojničkoj Krajini, da će milostivo odrediti, a tako se nadamo zadovoljiti primjernim željam naših krajišnikah u toliko, koliko u sadašnjih okolnostih moguće bude.“ Zato se nadamo, da će premilostivi kralj i vladar naš, uvaživ razloge i način već danih i obećanih izpravakah, Krajini sve učiniti, što za njezin umni razvitak i materialno blagostanje dobro bude. Gospodo moja, oprostite, ako navedem dobročinstva, koja je premilostivi vladar u Krajini, na korist naroda našega, učiniti izvolio, naime, kad je prošaste godine narod u Krajini kroz marvinsku pošast izgubio marvu, od koje naš krajišnik najviše živi: naš premilostivi kralj i vladar podielio je na gornju Krajinu preko 70 do 80 hiljadah for., te narod si pribavio marvu, hoće dobro živiti i truditi se i raditi, i tako u gospodarstvu napredovati. Da mi dakle nebi uvažili one dobrote našega kralja i vladara, dakle komu bi bili zahvalni? Gospodo, neima u vojničkoj krajini možebiti nijedne pravoslavne crkve, kojoj se toranj nesvietli od bielog lima; a tko to čini? Vladar, (smieh), svaku je ukrasio i obdario, pa vjerujte gospodo, narod je zahvalan i blagodaran, jer vidi, da nj. veličanstvo nerazabire naroda po vjeri, nego po zaslugah, a to je najveća i najljepša cielj otčinske milosti nj. veličanstva; a to mi zovemo kod nas ravnopravnost. (Smieh).

Ovo bi molio, što su mi moji komitenti kazali, da bi izvolio vis. sabor na znanje uzeti i nj. veličanstvu premilostivomu kralju i vladaru najdublju zahvalnost izreći.

Gospodo, nemojmo biti prećeranih mislih; vjerujte mi, i ja sam prošao kroz provincial i kroz militar, pa sam vidio takodjer u provincialu narod, koj ubogo, siromašno i potrebno živi, a vidio sam, gdje i bos ide. (Smieh.) Kaošto je gosp. predgovornik naveo data, u koliko je Krajina u natražnjačtvu, ja da navedem data iz provinciala, našao bi velikog i prevelikog natražnjačtva; jer gospodo moja, u naših bregovih, u kršu, nismo tako u stanju, da bi kod nas bio tako plodan rod, da bi se usjevom sami uzhraniti i živiti mogli. Ja mislim, da Krajina našega kralja više košta, nego mu koristi da. (Smieh i živio na desnici.) Gosp. predgovornik kaže, da se u Krajini postupa ekstenzivno; to neima pravo (Smieh); jer gospodo, ja mogu navesti to, da što se tiče plaćanja poreza i danka u Krajini, da to nebiva tako, kao što u provincialu. Kod nas naš Krajišnik ono, što ima platiti poreza, može kroz godinu onoliko platiti, koliko hoće i koliko može, ako i donese samo 10 novčićah a u provincialu treba eksekucije. (Smieh.) Komu to pada na teret? onoj kući, koja nije platila; kod nas to nebiva. Ja sam imao ljude iz moje parohije, koji su u provincialu bili na eksekuciji, pa su još slali kući novacah i tamo se hranili dobro. (Smieh.) Ja mislim, da to više pada na teret onoj kući, nego našemu čovjeku, koj može dati malo po malo i tako izplatiti svoj porez.

Dakle gospodo, ja sam za to, da naša adresa bude u načelu tomu tako udešena, da samo smirene i neprećerane zahtjeve na našega premilostivoga kralja stavlja, pa vjerujte

da ćemo se obradovati, da će nj. veličanstvo, kad dodje vrieme i kad budu okolnosti dopuštale, Krajini sve ono učiniti, štogod za njezino blagostanje moguće bude.

Predoević: Ufam se, da će vis. kuća priznati, da bi mogao čovjek, koji je preko 25 god. u granici živio, makar inače najgluplji bio, o njoj nješto kazati, i prosuditi, ako se je iole potrudio život drugih civiliziranih narodah proučiti i razmatrati — a taj sam čovjek ja, pa ja mogu po duši kazati, da nije moguće naći u Europi žalostnijega sustava od graničarskoga.

Nije mi toliko do toga stalo, što gospoda graničarska brane kuću svoju u kojoj domuju, i zemlju, u kojoj se hrane, pače moram izpovjediti, da je to sasvim značajno; al tog oprostiti nemogu, da ju njeki izmedju njih preko svoga osvjedočenja tako drzovito brane, da bi čovjek, koji nebi granice i njezina pravca poznavao, kazati morao: tu sjaje virginijsko sunce! tu radja citrona i oliva! (Živio!)

Gospodin pukovnik Zastavniković, — ako sam ga dobro shvatio — rekao je, da graničar svaki voli ostati takov, nego-li biti provincijalac. Ako bi i ovo stajalo, što nestoji, to je ubogi graničar tako duboko u svoje robstvo jurve zašao, da već i sam robstva nepoznaje; te se može onomu crvu prispodobiti, koji kaže, da sladjega koriena neima od hrena. (Živio!) A pitam ja, gospodo draga u ostalom, iz koje škole ovakve nauke proizlaze? Iz provincijalske zaista ne, školu indi tu morao bi čovjek u granici tražiti. Ej gospodo! ako nećemo gluposti naroda svjetlati, nemojmo je niti dublje zakapati, jer je naša vlastita krv! (Živio!)

Pitam nadalje, je-li graničar sam svoj čovjek? Je-li šta svojim nazivati može? Nikada ništa; niti se kuća, ni polje, ni vinogradi njegovom svojinom nemogu nazvati, jer su vlastina drugog; nit tielo, jer mu se može kad se svidi, kazati: „front hin! front her!“ (Živio!) Na taj način dakle granica nemože imati ni kredita, nit se može razvijati, nego, kako se samo po sebi razumije: ostaje vjekoviti pupil.

Čuo sam ne jedared, već mnogo putah po granici pogovaranja, da ona za slobodu i ustavni život jošte nije dozrela. Vjera, moja gospodo, u takovoj školi neće nikada dozreti.

U ostalom pristajem i prihvaćam sve ono, šta su gg. Žužel, Mihalić i Perkovac o tom kazali. (Živio!)

Jančarić: Visoki sabore! Ja nisam odvjetnik niti povjestnik, što treba da unapried kažem, da nebi možebiti vis. kuća od mene kakav sjajni govor očekivala. — Ja sam graničar i zastupnik naroda iz gjurgjevačke krajine, — nu pošto je već rieč navedena o krvavoj haljini, siromaštvu i težkoj nošnji oružja u krajini, od više stranah u ovoj visokoj kući — nemogu propustiti, da i ja o tome nješta neprogovorim. Kad bi odbor adrese — u koji je žaliboże samo jedan član od vojničke krajine izabran bio, — bieli listić n. p. Magjarah nam Hrvatom 1861. god. ostavio, te kazao: Zastupnici Krajine, zapišite vi svoje želje i tegobe; za isto danas u ovoj vis. kući nebi tako uvriedljivi izrazi za narod i zemlju pasti mogli.

Nu gospodo moja, ja kao zastupnik vojničke krajine imadem po mom individualnom mnienju dvostruku zadaću ovdje: prvo je narod, koga zastupam, drugo cjelokupnost naše mile domovine; ovo obodvoje lebdi mi pred očima. Narod mi je naložio, da od njegovih pravah ništa nedam okrnjiti, ako već poboljšati nemogu. Nu gospodo, ja prispodabljam sada graničara sa plemstvom prije 1848. god. Plemstvo imalo je dužnost, kad je potreba bila oružjem domovinu braniti, zato imalo je liepih poveljah, bilo je prosto od plaćanja poreza, itd., isto tako sad i prije zavezan je graničar, oružjem braniti carstvo i domovinu, i zato ima svoja osobna prava, slobodnu drvarinu, sol i koješta drugo, koje pojedince ovdje napomenuti netrebam; neplaća zemaljsku razteretnicu, zemajskoga nameta i dometa, gorske činže i Bog zna kako se svi podanci zovu, nego uživa plod zemlje slobodno.

Nu gospodo moja, ja u gornjoj krajini živio nisam, nemogu ni dokazati, kakovo je tamo življenje, ali factum je, da gornji krajišnici dohadjaju hljeba tražit u dolnju krajinu, nego uvjeravam vis. sabor, da u puno većem broju iz provincijala, Primorja i Zagorja, koje krčit, kosit, mlatit, zidat, koje pilit i Bog zna šta sve djelat k nam dolaze. Ja to jedno i drugo zemljištnoj neplodnosti pripisujem. Dokazivalo se je od njekojih gg. predgovornikah, da je u krajini sve konskribirano i sve pod oružjem, pitam ja zar nije to i kod vas? zar nezovu klassu po klassi pod oružje, kad je potreba? nemoradu li i vaši tamo ići, kud je potreba carstvo braniti? — Ovdje su rieči pale od jednoga g. predgovornika, da graničar mora pušku nositi, dok mu ledja neomalakšu: kad bi g. govornik, koj je to izrazio, posljednjih godinah o novom uredjenju granice koga opitao, zaisto nebi šta takova u toj visokoj kući naprvo donašao.

Sada gospodo, nesluži više graničar nego četiri godine, (ah, mrmljanje) onda dodje 4 godine k reservi, a to isto je i kod vas; izuzamši podčastnike, koji svake godine na generalskoj reviziji malićkaju za dalješnju službu, pošto su aspiranti za više časti. Neću ja nijekati da to nije i prije bilo; jest, bilo, ali u potlanje vrieme velike su promjene u vojničkoj krajini nastale, u upraviteljstvu, sudu i obćinah, itd. Neima gospodo moja sada vlast pukovnik batine dati, a bogme nit kapetan, jošter manje poručnik; malom brzojavnom viešću, ako bi se koj usudio takva šta učiniti, može ga pred prestoljem njegovoga veličanstva obtužiti svaki krajišnik, i tako odmah časti riešiti. Pitam ja vas sad, gospodo, kad kod vas u provincialu veliki sudac onako na svoju ruku, šta se češće dogadja, batine daje, gdje da ga tko i obtuži? Prije će sve suho i sirovo na odvjetnike potrošiti nego što opravda. Nesastoji sad, kao prije, u granici sud iz samih oružanih ljudih; i pri sudu pukovničkom pod predsjedničtvom jednoga majora sjede tri graničara, gospodara, koji od naroda slobodno izabrani jesu, i koji mogu uviek, ako se s osudom neslažu, svoj veto postaviti.

Prelazim sada pošto je o siromaštvu obće u granici govoreno, na blagostanje naroda u dolnjoj krajini i njezinih obćinah. Ja mislim gospodo, da je svaki izmedju nas prolazio kroz gjurgjevačku, križevačku, brodsku ili gradišku regimentu; odmah u prelazku preko medje, opazio je vozeć se na kolih, bolji put, ljepše uredjena stanja miestimice i zidana, u redu, k tomu sigurnost blaga i života itd. Što se pako obćinah i njihove autonomije tiče, zaisto su primjerno slobodne. Gospodin zastupnik grada Križevca Predoević, on je bio illo tempore u Krajini valja; poslje kako je izašao iz krajine, nije niti vidio krajišnika, te kad bi ga vidio igdje, zaisto bi mu dokazao, da sad nejedu fraiti, tako zvani knezi, jestvinu po g. govorniku zvanu cicvaru; jer ih već niti od četiri godine u službi neima, obćine sada slobodno svoje poglavare izabiru i odbor obćine sa poglavari i imućtvom obćine slobodno upravljaju, poslie kako su obćine u svom razvitku slobodne, (smieh) odmah je blagostanje nastalo, i da je tomu tako, mogu vas uvjeriti gospodo — po-

to se o siromaštvu vojne krajine govori — da moja obćina sama obćinskoga žitka za tri godine, kad bi glad nastao, unapried imade. — Ja znam, vi mislite: e, to se opet silom oružja pobralo: ne, ne, to je slobodna volja obćine: 15 do 20 jutarah, od pašnjaka se izore, posije, pa eto ti, kroz njekoliko rodnih godinah strpa žitka, kad glad nastane, može se narodu pomoći, a kad opet žitak cienu dobi, koja hiljada vaganah prodati, pa eto liepe svote obćinskoj blagajni.

Gospodo! Vi se smijete, ali se mogu na njekoje članove ove visoke kuće iz bližnjega mi provinciala pozvati, koji to zaisto dokazali budu. Visoki sabore! U čitavoj gjurgjevačkoj pukovniji imade svako selo svoju narodnu školu; (smieh) smijete se, ne njemačke, nego baš narodne i svaka imade zaklade od obćine, možete ih naći od kojih kamatah se učitelji uredno plaćaju, i to bez ikakve tužbe, ostatak se obrne na knjige i papir, tako, da graničar niti neznade za trošak djeteta u obćinskih školah. — Pitam ja sad gospodo, pošto je tako hvaljeno blagostanje kod braće provincialacah, je li takove zaklade u kojoj županiji imade, ili barma u kojoj obćini. Kad bi toga bilo, sve bi novine o tom trubile, a mi se držimo poslovice: Šta desnica dade, nek ljevica neznade. U provincialu učitelji po novinah jadikuju uviek, da svoju plaću nemogu dobiti, a obćinske blagajne nit parah imadu, niti imadu čim bilježnika platiti, a jošte manje odvjetnika, bez koga baš nemogu biti; kod te prilike nemogu propustiti, da visokoj kući nekažem — ali bez svake uvrede — da su mi moji komitenti naložili uzprotiviti se uvedenju odvjetnikah i čifutah u krajini vojnoj; (smieh) jer zaisto ih se boje, kako no se vlade sada boje njekakove bolesti, da se nebi razturala, a to su njekakovi crvići, ja ih nisam vidio, trichini zvani.

Nu gospodo moja, neću ja možebit s tim dokazati, da je granica Eldorado; to su samo odgovori na rugano siromaštvo vojne krajine i njezin nazadak. I granica treba reforme, a koja je država, koja nebi trebala reforme i poboljšanja: ta eno Englezke, Belgije, koje u Europi najširji ustav imadu, eto svake godine drže sabor, svake godine zakonske promjene; isto se tako i granica sadašnjemu vieku mora prilagoditi nu gospodo moja, mogu vas uvjeriti, u nadi živi granica bolje budućnosti, jer je sad uprava krajine, onakvomu mužu povjerena, koj za isto takovo zaslužuje i ponosom mogu kazati da je naše gore list; jer se medju nami rodio, živio, služio, zna naše potrebe, i znao bude pred prestoljem njeg. veličanstva predlagati i zahtievati.

Nu, visoki sabore, prelazim sad na drugu zadaću moju, naime cjelokupnost domovine: to, gospodo, to meni na srcu leži: uvažavam i priznajem, da je sad onaj momenat, u kojem se sudbina domovine naše mile kroji. Znam ja to jako dobro, pošto se rieši državno-pravno pitanje, da neima potrebe, da granica vojna ovdje na saboru bude zastupana, — ako se šta neuvede, ili nepromieni u sistemu krajine. Gospodo — to je ono, kroza što moj um neproseže, to je zaisto onaj labirint, iz kojega ja izaći nemogu.

Visoki sabore! Nj. veličanstvo je primilo u načelu dopisom od 8. studenoga 1861. god., da je vojna krajina cjelokupni dio domovine naše, i izriekom obećalo, da će vremenu shodne reforme uvesti uzdajmo se gospodo u velikodušje nj. veličanstva, da će ono smeteno klupko razmesti znati, i njekako put prokrčiti, kako opet vojna krajina zastupana bude.

Ta gospodo, onaj genij, koj je u onih velikih bunah i prevalah kroz toliko vjekovah, kad su države propale, Hrvatsku sačuvao, sačuvat će ju on i sada od propasti.

Zato gospodo, ako je već od potrebe, da se nješto metne u adresu, kako i ja pripoznajem da jest, tako molim visoku kuću, da se amandement po zastupniku Vončini predložen poprimi, i zanj ću ja glasovati.

Stanko Kostrenčić: Slavni sabore! Neugodno je čuti, što se baš o Krajini ovako strastno govori i sbori. Braćo ljubezna i mila iz provinciala, vi bi nas želili u svoje krilo, u svoj naručaj, da budemo u istinu u svojem i za uvjek jedni. Ali, gospodo, vjerujte, da s otim postupkom, s otimi rekriminaciami, s otimi žaobami, s otim predbacivanjem i napadanjem nećete nam omiliti, nećete našoj i vašoj želji ništa doprinieti. Mi i vi nismo ovamo došli, da si predbacivamo nevolje i nestašice, mane i rane, kojih je na jednoj i na drugoj strani naći žalibože. Tu se neda tajiti, da nije niti provincial niti Krajina onako izvrstna i na ovom stepenu, kako bi nam željeti bilo da bude. Mi smo se ovdje sakupili, da po mogućnosti s razborom, tišinom, bezstrastno i bratski se dogovorimo, kako da tim nepovoljam doskočimo. Nastojmo dakle umjerenim putem krenuti i poći, kako da cielj postignemo. Dakako svaki govornik postić će najveću slavu, kad bude izbrajao mane krajine, njemu će se aplaudirati, i slava oriti. Ali što će se tim postignuti? Hoće li se krajina tim ukinuti, jesu li tim njezine nevolje izvidane? nisu. Nam se predbacuje, da smo ubogi, da smo siromašni; to je stranom istina; ali, gospodo, razlučimo, kao što je g. Jančarić malo prije kazao, predjele, pak ćemo znati, na čem smo. Gornja Krajina siromašno, potrebno, ona mizerno živi. Ali, gospodo, pitam ja, da li je tomu sustav kriv? Dajte vi onim klisuram, onim neplodnim brdom, onom kamenu ustav, kako vam drago, iz kamena, iz litice ništa nemože biti. Ja sam u onih predjelih 22 godine, ja onaj narod učim, motrim i plačnim ga okom gledam, kako on od zore do mraka krvavim znojom natapa one hridi i litice, na kojih nije dva prsta zemlje. Nemojte mu predbacivati i u grieh upisati njegove potrebe. Da je lien, da je nevaljan, ja bi rekao: prokletstvo je neka onako bude; ali on je radin, marljiv, zorom ustaje i kasnim mrakom gladan kući se vraća od pluga i motike; valjda je Bogu sagriešio, kad mu trud nenosi nikakva ploda; vjekovita suša, vjekoviti vjetar, vjekovita nesgoda, žarko sunce, koje kao pako grije, sve uništi, niti ima žita, niti trave, niti ikoje druge stvari. Dakle ja opet kažem, dajte gornjoj Krajini ustav, kakov vam drago, ona u blagostanju neće napredovati. Neka se za nju skrbi, da bude moguća bolja kultura, da imade fabrikah, da bude zasluge, tko bi veseliji bio, nego Ličanin. Ali odkuda? kako? koji kapitalista hoće u one hridine svoj novac uložiti. A čuli ste, gospodo, kako se u dolnjoj Krajini živi, da tamo nitko nestrada, da svatko živi lasno i obilato, dapače nesamo živi, nego da i gornja Krajina ondje radi, ondje se pomaže, i kako smo čuli, dolaze i iz provinciala, i oni se ondje pomažu. Ja sam provincialac rodjen, ja sam Primorac, Vinodolac; i u Primorju u hridu i kamen Vinodolac radi nemorno kao crv, ali je polag svega posla gladan i potreban, jer je i ondje neplodno i nerodno kao i u Lici; ondje je drugi ustav, druga uprava, slobodno, ali kuda? čekić u torbu pa u široki sviet, posla tražiti, ne hrani ga zemlja, nego njegovi žulji. I u Krajini se to nebrani, koj nije vojnik, dobije dopust, da ide u sviet posla tražiti, a soldata pomaže braniti kralj.

Vi velite, gospodo, da je soldatija velik teret; jest, nitko neide rado u vojnike, svaki je rado slobodan; ali njetko-

mora vojevati. U Krajini, kako smo malo prije čuli, malo se služi; vojnika svaku 4. 5. ili 6. nedjelju zapadne služba, a ostalo vrieme ostane kod kuće, sebi radi, sebi skrbi, sebi stiče, ostane uvjek valjan težak; ja sam 22 godine u Krajini, pa znam, da u onih, koji su pod puškom bili, koji su cara služili, najmanje ima zločinacah; a ako je zločinac, to je većinom takav, koj nikad služio nije. A u provincialu, koj dodje k regulašem, osam godinah stoji u kasarni, ljenčareć otudji se poslu, zanatu, radu, a kad se vrati kući, kakav vam je? Što imate zločinacah u vaših stranah, nisu li najviše oni, koji su izslužili? A to kod nas nije, naš vojnik je kod svoga otca i majke, pomaže starca, roditelje svoje, čuva ženu, grije i hrani djecu.

Vi kažete, da je krajina u pučanstvu prema provincialu natrag, To su statistična data, koja se tajiti nedadu. Ali gospodo, nije to od uprave, to je slučaj; bolesti, počast, kolera i druge nezgode harale su medju nami, ospice su djecu hamatom morile. Ja ove protokole vodim, najbolje mogu znati, od kuda taj nazadak. U karlovačkoj krajini nije, jer je znano, da upravo onaj puk, koj najbolje stoji i najpoštenije se hrani, u pučanstvu nazaduje. To je u provincialu i dolnjoj krajini, a gladan Ličanin ima po 8, 9, 10 djece; da ih ima čime hraniti, da bi ga u tom Bog blagoslovio toliko, koliko ih on radja, dobro bi bilo.

Malo prije smo čuli, da su u dolnjoj Krajini obćine same zametnule škole; to gornja Krajina učiniti nemože, ali tamo ih je zametnula milost vladara; svaka obćina ima svoju školu, i to o državnom trošku uzdržavanu. Vi kažete, da se prosti narod u naših školah odtudji narodnosti. Ja sam učio u provincialu, sada sam 22 godine u Krajini, i znam kako škole stoje; ako su se vaše škole od ono doba, što nisam u provincialu bio, poboljšale, ja vam čestitam, ali kako je prije bilo, prednost je na strani Krajine. Što zazirete od toga, da djeca njemački uče u školi: jeli to šteta za narod, ako više uči, ako više zna? (Mrmljanje.) Vi znate poslovicu: quot linguas cales, tot homines vales. To je dika i ponos krajine, što svaki malen krajišnik i hrvatski i njemački sbori. A gospodo, kažite mi, dali vaši ljudi milije, krasnije, klasičnije govore uz sve vaše škole, nego krajišnici; sazovite vašega muža i krajišnika, neka govore, koji će bolje govoriti, kojega ćete lakše razumjeti. Ja se moram diviti ovomu narodu u krajini; kroz toliko vjekovah, što tamo upravlja njemački jezik u službi, jest njegov materinski jezik milozvučan, nepokvaren ostao, tako, da se i vi gospodo iz provinciala utičete k njemu kao izvoru, kako se ovo ili ono ima izraziti. Vi kažete, da su naše škole zločeste, ubitačne, natražnjačke. Pogledajmo po čitavoj Austriji, po čitavom svietu, naći ćemo krajišnikah, koji su s otimi malimi normalskimi školami došli do časti i plaće. Gdje su vaši ti Niemci? (Smieh). Ja to samo na pučke škole protežem, jer drugih u krajini neima, pa ove male škole su nam toliko pomogle, da sjede ljudi, koji su iz njih izišli, na stolicah, na kojih bi mnogi od vas rado sjedili. Gospodo moja, nam je Krajina najviše učiteljah dala, od ondje ste učitelje i dobivali sve do njekoje vrieme, i ja znam, da mnogi roditelji u Krajinu svoju djecu šalju.

Medjutim, kako jedan g. predgovornik kaza, niti vam je dobro amo, niti nam je dobro tamo, dati će Bog i sreća junačka slogu i sporazumljenje, nastojmo o našem pobratimstvu uz milost i dobru volju i dobro srce našega kralja, nemojmo se prepirati za ono, što nikomu nije dobro, ajdmo liepom slogom i dobrom voljom na posao, ova razmirica, ovo medjusobno predbacivanje neka se više nečuje. Mi smo razboriti ljudi i dobre ćudi, mi smo iz Krajine otvorenim srcem k vami došli kao braća, pripravni vas zagrliti i ljubiti, ali ne se prepirati. Mi radimo sada o adresi; različita su mnienja, različite su misli, ali gospodo! svakomu svoja sviest, svakomu svoje slobodno uvjerenje; vi ste o tom uvjereni, ja počitujem, mi o jednom a vi o drugom, ajdmo na posao, pa neka ga, da Bog da, svršimo onako, kako će biti na čast i korist, i ponos i blagostanje čitave naše domovine, koja da nam živi na mnogo ljetah.

Vranyczany: Prije svega ću odgovoriti g. predgovorniku, da to nije ni malo parlamentarno, da nas na polje sentimentaliteta dovede, gdje se radi o ustavnih načelih, da on govori o rekriminacijah, dočim se je dosada govorilo o samoj stvari, i dočim se ja nadam, da su gg. iz Krajine to dobro shvatila. Neka bude g. predgovornik uvjeren, da se ovdje nije htjelo nikomu ništa predbacivati, a to tim manje, što svaki dobro znade, da ova gg. iz Krajine, koja sad ovdje sjede, tomu nisu ni malo kriva. Mnogo se je ovdje prepiralo, mnogo čulo, što ni malo ne spada na stvar. Mi smo došli ovamo, ne da si pripoviedamo, nego da zakone stvaramo. Da bi se meni htjelo, mjesto govoriti o načelu, pripoviedati vam casualističkih primjerah, i mnogo bi ih pripoviedati mogo. Mogo bih kazati n. p., da u Americi marljiva crnca, pametan gospodar dobro plaća i mesom hrani; budući pako u istoj Englezkoj i Belgiji ima možebiti ljudih, koji se svaki dan mesom nehrane, moglo bi se s toga i zaključiti: ajdmo dakle u stanje crnacah. Na takova absurda moglo bi nas takovo pripoviedanje dovesti. Pitam pako — da zbilja ima takovih ljudih, koji se dobro hrane, kao crnac u Americi — može li se nazvati takav čovjekom slobodnim koj je vlastina drugoga, koj si nemože birati sredstvah za svoj razvitak, na koj po prirodi pravo imade? Nemože.

Ovdje se sada vieća o alineji 14., u kojoj se samo kaže, kao što je sveta istina, „da je sustav vojničke Krajine protivan državnomu pravu i narodnomu nam razvoju.“ Državnomu pravu, kao što i osobnomu prirodjenomu pravu, sve je protivno, što pojedinca prieči u izboru sredstavah za svoj razvitak; da je pako vojnički sustav — bio on gdjegod — takav, koj prieči pojedinca, da bude slobodan u svom razvitku, nepobitna je istina. Istina je takodjer, da sve, što je protivnomu prirodjenomu pravu pojedinca, kao što cieloga naroda, protivno je takodjer državnomu pravu. Kao što pako ono, što je protivno prirodnomu pravu, već samo po sebi protivno je razvoju pojedinca, dakle kao što razvoju pojedinoga, tako i razvoju cieloga naroda. Ako je to nepobitna istina, zaključimo jedanput viećanje, da si nepripoviedamo više, tko je ovdje siromašan, tko ovdje bogat: ako je zbilja majka trojednica rodila takova sina, koj može kazati, da to nije istina, neka proti glasuje. (Živio.) Osobito to kažem onoj gg. zastupnikom iz provincijala, koja u ovom pitanja nisu mandata dobila, koji nisu omedjašeni, kao zastupnici krajiški — (Glasovi med oficiri: svaki ima svoje pravo!!) — i ja mislim to; izim onih iz Krajine, pošto se je prekjučer i sam Zastavniković sasvim iskreno izjavio u ime Krajišnikah, da se polag mandata dobivenoga od nj. veličanstva nesmiju upustiti u ovo pitanje, da moli, da se ovo metne u zapisnik (Čuje se: nije tako!) Ako gg. zastupnici iz vojničke Krajine misle, da se toga imadu strogo držati, sabor ih nemože na ino prisiliti, nego priznano je, da svi imamo pravo kod svih zakonskih predlogah. Krajišnici kao i mi imaju pravo sudjelovati, a to stoji svakom na volji. Dakle mislim, da bi bilo

potrebno, da se već jedan put zaključi, jer ovdje se samo dvie nepobitne istine kažu: prva, da je obstanak Krajine protivan našemu državnomu pravu; druga, da je protivan našemu narodnomu razvitku; i molim da se o tih istinah glasuje.

Predsjednik: Po želji vis. kuće neka bude kratak odmor od njekoliko minutah. (Poslje ¼ ure.)

Imade još njekoliko gg. govornikah upisanih, ako bi se rieči odrekli, mogli bi debatu zakjučiti. (Sa svih stranah: zaključiti debatu!)

Andrija Oštriš: I ja nebi bio progovorio, da nije g. zastupnik pukovnije gjurgjevačke . . . . . . (Glasovi sa svih stranah: zaključiti debatu!)

Predsjednik: Ja nikomu rieči uzeti nemogu, ako sam neodustane.

Andrija Oštriš: Ako je ikojemu mjestu ležeće na ukinuću krajine, to sigurno gradu Koprivnici . . . . . (Opet vika: zaključiti, zaključiti, to nespada na stvar!)

Ako sam ja vas slušao, zašto vi mene nebi? (Vika: zaključiti!)

Predsjednik: Molim samo njekoliko riečih; ja sam predložio, ako bi gg. govornici odustali od rieči, da bismo mogli debatu zaključiti; ako neodustanu, neka se što kraće izraziti izvole.

Andrija Oštriš: Ja neodustajem.

Predsjednik: Ako neodustajete, molim, da se što najkraće izraziti izvolite.

Andrija Oštriš: Ako ikojemu mjestu, to je sigurno gradu Koprivnici stalo da se granica ukine, osobito gjurgjevačka i križevačka pukovnija, jer grad Koprivnica imade punim pravom zahtievati, prigodom uvedenja od područja grada Koprivnice silom oduzetih mu 9 selah, i to Rieka, Novoselo, Jagnjedovac, Bakovčica, Borovljan, Plavšenec, Hlebine, Glogovac i Vladislav sa svimi svojimi oranicami i livadami u iznosu po prilici od 15000 jutarah. Ova sela, koja su ono vrieme spadala gradu Koprivnici, kroz zastupnike saborske kroz sve tako naše sabore kao i ugarske, a i god. 1848. i 1861. posebnimi representacijami molili su sabori, da se ova sela natrag povrate. Znam ja, dokle obstoji pukovnija gjurgjevačka, da je to za grad Koprivnicu u njezinoj tražbi samo pium desiderium, ali kad bi se jednom granica ukinula i osobito pukovnija gjurgjevačka bi u provincial imala okrenuti, imao bi grad Koprivnica punim pravom zahtievati, da se upitna sela natrag gradu Koprivnici utjelove, tim više, jer grad Koprivnica još dan danas imade pravo mesarenja i krčmarenja u gjurgjevačkoj pukovniji u mjesto Crkvena . . . . (Nemir, vika: to nespada na stvar, zaključiti debatu!)

Predsjednik: Molim, samo na stvar . . . . (Glasovi: na stvar.)

Andrija Ostriž: Dakle sam s toga zato, da se granica, osobito gjurgjevačka, imade ukinuti, jer to imade se već u obzir uzeti, da je i člankom 10. od god. 1861., kad je granica na sabor bila pozvana, i §. 5. u 21. članku, gdje je odbor za ukinuće Krajine na saboru ustanovljen, kao i član. 74. od god. 1861. gdje je izradjeno, da već na ustavno uredjena bude; zato mislim, da ovdašnji sabor, kojega zastupnike sadašnjeg sabora onaj isti narod amo je poslao, u smislu želje i narodne volje već u saboru 1861. god. u gornjimi članci izraženoj, da se granica već jednom na ustavno urediti ima. Pristajem dakle na alineu 14. po odboru većine za adresu ustanovljene, jer svaka rieč na svojem mjestu stoji i kako po narodu kaže se, jest kroz sito i rešeto prošla, a zastupniku graničarskom g. Jančariću kao njegov susjed, kojemu su stvari dobro poznate, kažem na kratko, jer im dalje govoriti nemogu, da sve ono što je kazao, nije na svom mjestu kazano. (Glasovi: zaključiti debatu, odustajte!)

Stjepan Nikolajević: Istina je, da su govornici u razmatranju krajiškoga pitanja mnogo od same stvari i predmeta odstupali, ali ipak je dobro, što smo imali priliku poznati, kako tko to prelazno doba i stanje razumie. O tom ću i ja u kratko na posljedku moje mnenje i uvjerenje kazati; sada moram i želim onima odgovoriti, koji su protiv postojanju Krajine žalili se. Od mnogih govornikah razumio sam, da bi naša zemlja mnogo naprednija bila, da nije vojničke nprave u tim krajinama bilo; ja bi tima toliko odgovorio i kazao: da nije bilo vojničke Krajine, nebi ni bilo trojedne kraljevine, niti bi mi danas ovdje sjedili. Zdravo mi je žao, što su mnogi na vojničku upravu i čin vikali. Učio sam, da je vojnički čin najblagorodniji, najvažniji i najzaslužniji, jer vojska javlja, snagu, obranu i veličinu zemlje, i kad nebude vojničke Krajine, daleko će manja biti i izgledati trojedna kraljevina.

Predsjednik Dr. Mirko Šuhaj: Molim, gospodine, samo na stvar.

Govornik: Molim, to je sve na stvar. Gospodin Perkovac veli, da je granica nesretna, što nije imala prosvjete! (Glasovi: To nespada na stvar.) Govornik: Ovo spada; al do nje nije krivica, i njeke prosvjete mnogi se plašili. Kad je Napoleon I. francezki moderni kultus namjerio presaditi u Njemačkoj, i mnogo već uspjeo i mnenjem ovladao, onda je veliki onaj muž Moric Arndt podigao svoj glas i rekao: Ovaj dok nama daje carstvo nebesno, želi nam i hoće uzeti carstvo zemno, (dakle u nevrieme i želja prosvjete može škodna biti, to sam hotjeo reći). Gosp. Perkovac reče, da su samo oni narodi dobri vojnici, koji su divlji, i vole biti vojnici; no to nestoji, i budući je nješto o staroj Grčkoj naveo, to ću i ja jedan primjer navesti, da su oni i prosviećeni i dobri vojnici bili. Kad su jednom Mitilene inače oružane i hrabre pobiedili, onda su se savjetovali, hoćedu li im oružje oduzeti, i na posljedku zaključiše, da im oružje ostave, no da im samo škole dizati nedadu. Vidimo dakle, da je nuždna i prosvjeta i oružje. (Razumievao sam za dugotrajni obstanak jednoga naroda i zemlje.)

Gospodin Predojević reče, da je stanje žalostno i glupost velika kod graničara, na to mogu kazati, da je tamo isto tako bistar, postojan i blag narod, kao i u provincialu, a glupakah može i tamo biti, a u provincialu moguće i više. Gospodo, što se trudimo nametati blagodat našu njima, kad je nećeju da prime, i oni nju sasvim drugčije shvaćaju i razumievaju. Ja samo to mogu kazati, da i najsiromašniji narod voli svoje običaje i slobodu, u kojoj je odrastao i čemu je navikao, i to im nasilno oduzimati, nedržim za mudro i pravedno. Crnogorci bili su pod Mletačkom, gdje je i prosvjeta bila, i bilo dukatah, al njima je ipak svoja divlja i siromašna sloboda mila. Nemojmo dakle granici što silom nametati. Ona priznaje sebe biti cjelovitim djelom trojedne kraljevine, i želi o nječemu za sad obćinskih stvarih i sovetovanja imati, i u tom smo se saglasili: ostavimo ono drugo vremenu, jer se takovi prelazak neda tako lako izvesti, kao trsku preko koljena prebiti. Ja uvažavam državno pravo trojedne kraljevine na granicu, i kad u tom uspje, molio bi, da se i ono u obzir uzme, što je prije njeki dan gosp. major

Šašić navodio. Uvažavajući i snagu gospode častnikah i naroda onoga i sporazumljenje želeći izmedj obe strane glasujem za izpravak g. Vončine.

Makso Pesić: Ja imam samo njekoliko riečih odvratiti za odgovor g. Vranicani-u. Koliko se sjećam, g. Vranicani izustio je to, da mi nemožemo, niti smiemo ovdje po sobstvenoj sviesti i osvjedočenju glasovati, i da se je tako g. Zastavniković izrazio. (Proti Vranicaniu:) Jesam li dobro razumio?

Dr. Jos. Vranicani: Ja sam rekao, da gg. zastupnici iz Krajine, ako im je stilizacija ove točke pretvrda, imadu pravo i da im slobodno stoji, uzdržati se glasovanja.

Makso Pesić: Ja mogu samo to kazati, što se mene tiče, da ću ja onako glasovati, kako sam ja u unutarnosti mojoj osvjedočen; tako isto se je, čini mi se, i g. Zastavniković u posljednjoj sjednici izrazio. Nego upravo s toga, što po mojem sobstvenom osvjedočenju i prama ćućenju i i mišljenju mojih komitentah glasovati mogu i hoću, nemogu da pristanem uz ovu točku, i sve, koji se tiču granice, jer meni niti forma, niti izrazi nisu povoljni. Tako će možebiti i svi zastupnici granice misliti.

Avelin Ćepulić: Nisam hotio progovoriti ob ovoj stvari, jer mi je sustav Krajine malo poznat, nego parlamentarna forma nuka me, da njekojoj gospodi predgovornikom odgovorim. Gospodo, najveći bič parlamentarnosti jest intolerancija, a ja kažem, da se ova intolerancija najviše pokazuje onda, kad se budi direktnim budi indirektnim napadanjem na sviest pojedinih ljudih apelira. Imade medju nami gospode, koja zbilja drže, da oni imadu njekakav monopol liberalnosti. Ja neznam, bi li to krstio preuzetnošću, ili bi možebiti drugi izraz bolji bio, kojega neću da izrečem. Ja držim, da ona gospoda, koja se liberalnošću toliko grade, upravo zato svoju liberalnost akcentuiraju, jer su u duši svojoj osvjedočena, da njihovi čini nisu liberalni.

Ivan Perkovac: (Hoće da govori.)

Avelin Ćepulić: Upravo onaj gospodin, koji me interpelira, u toj je struci primus eminens. (Vika: red, na stvar!)

Ja ću govoriti o samoj stvari; ovdje se radi o tom, da li se ima primiti 14. točka adrese odborske većine. Ovdje se govori, da vojnička Krajina obstoji proti pravu trojedne kraljevine i da neide u prilog narodnom razvoju trojedne kraljevine. Ja mislim, da neima nijednoga ovdje, koji bi ob istini ovih svetih riečih najmanje podvojiti mogao. Nu sve zavisi o načinu, kako se kaže; ja držim, da je ova okolnost izrečena opet u 20. točki, onda u 26., 32., i zato ja držim, da je sasvim suvišno ovdje to napominjati, iz stilističkih razlogah dakle nisam za to, da ovdje stoji, jer je suvišno, te će kašnje doći; ja za sám smisao jesam, i zanj ću takodjer glasovati, kad na red dodje.

Napokon moram jednom g. predgovorniku odgovoriti, da neznam, da li ima u granici takav inštitut, gdje može biti jedan čovjek poštar, sudac, arendator itd. i zajedno narodni zastupnik; dakle neznam, zašto bi napadali na zloporabe, kojih imade i kod nas.

Ivan Perkovac: Gospodo, vi ste uvjereni, da moram njekoliko samo riečih g. predgovorniku odvratiti, a vi znate i to, da mu neću jednakom mjerom mjeriti. On je, mogao bi reći, po običaju svom, igrao rolu profesora i mene očevidno ukorio s preuzetnosti. Ja to opraštam, na koliko se prigovor taj tiče parlamentarnosti, a na koliko je osoban, vraćam ga predgovorniku, te ujedno očitujem, ako je on tim uvriedjen, da sam pripravan dati mu zadovoljštinu. On je tako malo govorio o stvari, da nije bilo vriedno ovoliko o osobi mojoj govoriti i mene liberalizmom koriti. To nije nikada moj običaj bio. Ja sam sa svoje strane kazao, da nam sviest nalaže čuvati tradicije, čuvati zahtjeve i želje naroda: ja tu nenalazim gradjenja liberalizmom. Toliko neka zna g. predgovornik. (Glasovi: glasovati!)

Stjepan Muzler: Ja nisam dosada imao prilike viežbati se u parlamentarnom životu, a po svojem zvanju nebavim se politikom; s toga vis. kuću unapred smjerno molim. da mi moguću neparlamentarnost ili moguću nepolitičnost dobrohotno oprosti.

Ja sam, gospodo, dušom i tielom zauzet za to, da mila nam domovina trojedna kraljevina dodje jednom do svoje cjelovitosti, pa pošto sam za to iz svega zauzet, kao što, kako mislim, i svatko u ovoj vis. kući, moram željeti, da se toj ožudjenoj svrsi, cjelovitosti naše domovine, što laglje primaknemo, da odaberemo put i način, koji će nas prije k toli ožudjenoj svrsi dovesti. Ako stupimo na ovaj put, koji se nahodi u ovoj u pretresu stojećoj alinei 14. i sliedećih do uključivo 27., ja se bojim, veoma bojim, da se žudjenoj svrsi ne samo nećemo približiti, već da ćemo tu svrhu proti našoj volji i jedne i druge strane u neizviestnu daljinu od sebe udaljiti. Čudite se možebiti tim mojim izrazom, nu ja držim ovako: pošto se u alinei 14. naglašuje osobito državno pravo na cjelovitost zemljištnu troj. kraljevine, i to najpače u svrhu narodnoga našega razvoja, ja to pravo državno. gospodo, od svega srca priznajem i uvjeren sam o njegovom obstanku, o njegovom tvrdom zakonitom obstanku; i zato priznajemo i štujemo, što vi osnujete na ovom pravu: stupiti pouzdano pred prejasno lice nj. veličanstva sa zahtjevom, na kojega pravo imate. Nu pošto i mi to želimo postići, što je vaša vruća želja, a vi dobro znate, da u nas toga prava neima, da stupimo pred prejasno lice nj. veličanstva sa zahtjevom, pošto nam je sveta dužnost uzakonjena, da želje samo u slici molbah, smiernih molbah .... (Glasovi: ah, ah!) S toga dakle razloga, što želimo i mi s vami zajedno stupiti pred prejasno lice nj. veličanstva, da izhodimo jednom što prije ožudjenu svrhu cjelovitosti naše domovine, s toga bi ja želio, da udarimo takovim putem, ili da tu želju na takav način izrazimo, koji nam neće ni jednoj ni drugoj strani na štetu biti, i koji možebiti ipak postignuće svrhe u izgled meće.

Gospodo, nemojte me koriti, da ja ovdje u tom poslu odviše mekano postupati hoću; ne; Krajinu faktično u rukah drži nj. veličanstvo; od naše strane makar se mi svi složili. makar se na temelj istoga prava postavili, na kojem vi stojite, mi se oteti nemožemo, već možemo to samo izhoditi, izprositi, a poslovica veli: „komu se je moliti, nije mu se groziti.“ Čemu se dakle u svih tih alineah izvodi i naglašuje historičnimi i juridičkimi razpravami to naše pravo, koje stoji. koje s nijedne strane, niti od nj. veličanstva nikada nije zanijekano, pače koje je nj. veličanstvo toliko putah jasno priznalo; čemu onda tvrditi i naglasivati ono, što je sa svih stranah priznano? Pak zato, gospodo, da idemo u slogi svi skupa pred nj. veličanstvo, i izhodimo, što je sada u ovih okolnostih moguće: usudjujem se vis. ovoj kući predložiti, da skupno izvoli pristati na izpravak štovanog zastupnika g. Vončine, gdje će se o cjelovitosti našoj in essentia sve ono tražiti od nj. veličanstva, štogod je u tom poslu u osnovi adrese većine odbora izraženo.

Ako mi zadržimo formu ovu, kao što je u adrese odborove većine izražen pasus za vojničku Krajinu, onda se bojim s navedenog razloga, da ćemo od sebe odbiti nj. veličanstvo s jedne strane, a veoma se bojim, i molim vis. kuću, da izvoli tu bojazan sa mnom dieliti, da će s druge strane dobroj stvari i samoj vojničkoj Krajini škoditi. Krajišnik navikao je pred lice svog vladaoca stupiti u smjernoj pokornosti; tko bi ga drugim putem htio voditi pred previšnji priestol, neće s njim poći. Pa s toga se bojim, ako krajišnike sutra nj. veličanstvo pozove, da se izraze, hoće li u napred pristupiti u podpuni savez sa trojednom kraljevinom, bojim se, da bi rekli, da neće (Glasovi: ah!)

Gospodo, još jedno. Vidite, pobrojite nas, koliko nas ima; prisustvovanje naše tu jamči vam, da imamo povjerenje u narodu, da nas narod sluša. Kad dodjemo kući, pitati će nas narod, što smo radili upravo u pitanju, koje sada u pretresu stoji, što smo radili za cjelovitost naše domovine? Kazati ćemo mi, da smo drage volje, u koliko je moguće bilo, htjeli pospiešiti tu ožudjenu svrhu, da smo imali tu najglavniju želju, na vas gospodo! da ovim putem, ovim načinom idemo zajedno tražiti, što želimo, koji nam se čini najshodniji i koji nam je jedino dopušten; pak ako rečemo, niti te glavne želje za boljak nehtjedoše primiti, bojim se ja, da će narod krajiški na taj način ožudjenu slogu odbiti i na dugo vrieme odustati od želje za cjelovitost domovine.

Na temelju tih razlogah molim ja vis. kuću, pošto se već tako dugo o toj stvari i amo i tamo govori, da blagouzhtije odustati od svakoga dalnjega viećanja, da izvoli uvažiti političue okolnosti, pa da s nami u zajednici stupi na put tražbe cjelovitosti naše domovine. Ja opet ponavljam, da preporučam visokoj kući što mogu toplije izpravak g. Vončine.

Mato Mrazović: Ja ću se u nazočnom pitanju, gdje se i onako samo o načelu radi, posve kratko izraziti. Izraženo je u ovoj alinei, da je dalnji obstanak vojničke Krajine protivan državnom pravu trojedne kraljevine i narodnom nam razvoju. Sva gg. govornici, koji su dosada za obranu dalnjega obstanka vojničke Krajine svoju rieč podigli, navodili su razlogah, nu niti jednoga jedincatoga, kojim bi dokazali bili, da je dalnji obstanak vojničke Krajine shodan državnomu pravu trojedne kraljevine, ili da je dalnji obstanak vojničke Krajine prikladan razvoj našega naroda unaprediti. Državno pravo trojedne kraljevine, koje zahtieva ukinuće vojničke Krajine, izvedeno je u sliedećih alineah, i biti će prilike o njem napose govoriti; ja ću dakle ovdje samo, što se tiče narodnog razvoja naprama onomu, što su gg. predgovornici napomenuli, svoje mnenje očitovati, i to u kratko.

Dokazah o tom, da je vojnička Krajina u nazadku, donio je g. zastupnik Sv. Ivanski, koji s nijedne strane niti su pobijani, niti pobijeni. Što su gg. govornici iza njega naveli za najveće blago, za najveću sreću Krajine, to je gospodo, najbolji dokaz neizmiernog nazadka vojničke Krajine, jer je vrhunac njihovih željah bio, da imadu soli! To je najprimitivnije zahtievanje, to je zahtievanje, koje čovjeka postavlja na onaj stepen, koj se nimalo ne razlikuje od stepena životinskog. (Živio!) Ova gospoda ni najmanje neuzimaju u obzir moralnu stranu čovjeka, nego samo njegove fizične potreboće. To budi najboljim dokazom za stanje u vojničkoj Krajini, to neka bude dokazom, da obstanak vojničke Krajine nije samo protivan svim zakonom humanitarnim, nego da je obstanak vojničke Krajine proti prirodnomu pravu, da je proti razvoju provinciala.

Gospodo, mi smo jedan narod, jedan narod u jednoj te istoj državi. Naši otci sigurno nikada nisu tražili zaklonstva u Austriji zato, da budu držani u onom stepenu, u kojem gospodar blago drži, nego su tražili zaštitu u većoj državi zato, da dobiju uvjetah za svoj državni i humanitarni razvitak; a kad se država koja ili njezina čest drži na stepenu, koji se od životinskoga nimalo nerazlikuje, onda je prestao razlog najbitniji, zašto se država uz državu prislanja, zašto traži uvjete humanitarnog i državnog razvitka u savezu s drugom državom, zašto nosi sve terete, koje država svakomu pojedinomu nameće.

Ja mislim, da je ovim obćenitim opisanjem samo utvrdjeno ono, što su gg. govornici naveli, koji su govorili za ukinuće vojničke Krajine, i da sam ja izvodio razlog upravo iz riečih one gospode, koja su za dalnji obstanak vojničke Krajine govorili. U ovom neka nenaziru gg. krajiški zustupnici predbacivanja; ovo nije predbacivanje, nego naša muka, naša žalost, naš plač, da se jedan dio naroda u takovom stanju uzdrži, koji i nas u provincialu prieči u svakom napredku. Pravo je, što kažu gg. zastupnici Krajine, da i kod nas u provincialu nije sve tako, kako bi biti imalo i kako bi željeti bilo; ali neka izvole svratiti svoju pozornost na to, da u provincialu neće nikada drugačije biti, dokgod bude vojnička Krajina obstojala, jer smo mi jedan narod, a tim jednoj i drugoj polovici svaki napredak upravo presječen.

Jedno je, gospodo! što još napomenuti moram, a to je naglasivanje zadovoljstva u Krajini. Ja nebi dvojio o tom, da gg. zastupnici krajiški zbilja zastupaju nazore svojih komitentah; nu ja moram kazati, da javno mnenje, koje o današnjem stanju vojničke Krajine, i koje o stanju trojedne kraljevine u obće sudi, da javno mnenje, velim, neće ovoga njihova tvrdjenja nikada vjerovati, dokgod bude predstavka, iz sabora trojedne kraljevine od god. 1848. na nj. veličanstvo poslana, dokgod bude predstavka krajiških zastupnikah od god. 1861. u knjigarah svakomu pojedinomu, koji se uputiti želi, na prodaju; jerbo je u jednoj i drugoj predstavci zastupstvo Krajine u zajedinstvu sa zastupstvom iz provincijala u svih točkah upravo protivno tvrdilo, nego što se danas tvrdi. S toga moram iskreno priznati, kao što me žalošću napunjuje tvrdjenje, da je stanje u Krajini povoljno, isto tako moram se tješiti ovimi predstavkami, jer sam naučio od glasovitog jednog državnika, da onaj narod, koji nevidi, da mu vlada nevalja, nezaslužuje bolje, te izjaviti moram, da narod zbilja nebi zaslužio bolje uprave, nego što ju je dosada imao, kad nebi bio, kad mu je slobodno bilo, protivno očitovao. (Živio!) Istina, da bi njekoja gospoda rado nas uputiti, da neka nenastojimo krajišnikom dobročinstva narivavati, jer je to proti načelu morala: beneficia non obtrudenda, da netreba nikoga siliti, da bude sretan, nego treba pustiti, da svatko na svoj način sretan bude. Nu gospodo, kad bi se mojemu susjedu svidilo, da svoju kuću upali, vi ćete meni dopustiti, da mi ipak pristoji prigovor proti njegovoj nakani, kojom i meni pogibelj prieti: isto tako je stanje u granici blizo nas, kao požar susjedne kuće, jer bez napredka u Krajini, neima napredka u provincialu. Iz toga neka nitko neizvodi, da imadu zastupnici krajiški veće pravo, onakav položaj u Krajini zahtievati, nego svaki zastupnik iz provinciala; neka nitko nemisli, da je samo zastupnik krajiški, nego svaki je zastupnik čitavog naroda; a nepravedno bi bilo, da se ono, što je u čitavom svietu priznano, da je

*

nevaljano, da je truhlo, želi i dalje uzdržati, ili da se želi i na druge protegnuti.

Iz ovih kratko navedenih razlogah, koje neću dalje da navadjam, mislim ja, da glasovanje ili izjava proti 14. stavci nazočne odborove adrese neznači ništa drugo, nego zatajivanje državnoga prava i cjelovitosti vlastite domovine. Ako se to može obraniti iz stilističkih obzirah, to je stvar izviestitelja; nu ja kažem, tko se boji u 14. alinei izreći, da je dalnji obstanak vojničke Krajine protivan državnomu pravu troj. kraljevine i narodnom nam razvoju, taj će i u 32. alinei isto mnenje braniti, i isto tako proti dignuću Krajine glasovati.

Gedeon Zastavniković: Molim vis. predsjedničtvo, da li je slobodno, budući da se u saboru ovako objektivno po mom mnenju divaniti mora, da se stvar ovako napada, kako je ovdje napadana bila njekoliko putah, da se napada bez ikakvog povoda . . . .

Mirko Horvat: §. 44. poslovnika propisuje, da svaki član u istom predmetu samo jedanput govoriti može. Molim, da se g. govorniku rieč uzkrati.

Gedeon Zastavniković: Interpelacija, mislim, da mi je slobodna.

Predsjednik: Interpelacija je slobodna, nu ja mislim, da g. Zastavniković kao predložitelj želi progovoriti. (Odustaje.)

Izviestitelj Dr. Franjo Rački: Budući da se ovdje radi samo o 14. alinei, mislim, da mi netreba obširno razlagati prigovorah na druge alinee, što ću možebiti prigodom istih alineah činiti, držati ću se samo prigovorah na 14. alineu.

Budući da su gg. govornici ovo već obširno razložili, mislim, da se ja mogu posve na kratko stegnuti i ponoviti samo to, da se u ovoj alinei ništa drugo neizriče, nego da je dalnji obstanak vojničke Krajine protivan državnomu pravu trojedne kraljevine i narodnom nam razvoju. Tko misli, da se to nesudara s njegovim osvjedočenjem, dakako da netreba za ovu alineu glasovati. Svatko, koji će za nju glasovati, mora si to pitanje staviti, jeda li jedinoj trojednoj kraljevini može biti zabranjeno, da nastoji o cjelovitosti svojoj, dočim vidimo, da sada kod preustrojenja čitave carevine sve one zemlje i kraljevine, koje misle, da imadu dužnost i pravo tražiti svoju cjelovitost, da ju traže. Ako je dozvoljeno tražiti ili ako hoćete kazati moliti Českoj za cjelovitost krune češke; ako je dozvoljeno tražiti ili ako hoćete kazati moliti Ugarskoj za cjelovitost Ugarske, imenito pako napose za sjedinjenje Erdelja: onda nevidim razloga, zašto mi nebi tražili cjelovitost trojedne kraljevine, koja se opet nemože pomisliti, ako se vojnički sustav u Krajini onako pridrži, kako sada obstoji. To s gledišta strogog državnog prava.

Ako tko misli, da narod jedan te isti, razciepan, može napredovati u duševnom i materijalnom smislu; ako tko misli, da je proti pravu dapače proti politici, što sada svikolici narodi u Austriji — da to neprotežem na ostalu Evropu — nastoje, da gdjegod bez povrede svoga prava i bez svakoga sukoba sa drugimi okolnostmi se može postići, da se narod jedan te isti skupi i sjedini, da tim onu svrhu postigne, koju mu je providnost božja i okolnosti nametnula: onaj dakako nemože biti za alineu 14., onaj je imenito proti rieči „protivan narodnom nam razvoju.“ S toga ja odustajem od dalnjega razmatranja ove stvari i neimam ništa više primietiti.

Ivan Vončina: Ja ću samo to kazati, da je ovaj izpravak, kojega sam ja vis. kući podnio, izišao po mom mnenju iz sporazumljenja medju strankami, koje su poprimile adresu većine odbora. Meni nikada nije na um palo, dvojiti o državnom pravu našem na vojničku Krajinu, i kad bi okolnosti takove bile, da bi mi mogli onako raditi, kako nam to dužnost nalaže, ja bi išao u pogledu cjelokupnosti mnogo dalje, nego što je u adresi većine odbora izrečeno. Ali mi smo se prem u manjini složno izrazili, da tražimo cjelokupnost naše zemlje glede Dalmacije i Krajine; radi se samo o tom, kako da taj zahtjev formuliramo. Ja sam rekao, da je u interesu našega sporazumljenja ležalo, nastojati o tom, da i ona gospoda, kojih se to najviše tiče, naime zastupnici krajine, uz formuliranje ovog zahtjeva pristanu. Ja u tom nevidim nimalo, da je tim povriedjeno ono načelo, koje si je većina prisvojila, i preporučam izpravak ovaj jedino s onog razloga, jer će, ako ne svi, bar veća strana onih uzanj pristati, kojih se najviše tiče.

Predsjednik: Nebi doista mislio bio, a takodjer nije možebiti nijedan izmedju nas mislio, da će njekoliko riečih sadržanih u 14. alinei ove adrese, povodom biti tako duge i žestoke debate, kao što se je zbilja porodila, debate, koju ja sam žalim, da se je kadkada izvrgla iz granicah, koje nam parlamentarizam propisuje. Nego kad se u jednom gradu groze, a u drugom se neboje, stvar se drugačije razviti neda; kad s jedne strane izadje vojnik bez rukavicah, nemože se od druge strane tražiti, da blažije i umilatije postupa. Ako je i gdjekoja krupnija rieč pala, to ipak mora se priznati, da nijedna strana drugoj nije dužna ostala. Tim, mislim, da je na interpelaciju g. Zastavnikovića odgovoreno.

Glede same stvari imamo redakciju, nadalje izjavu g. Zastavnikovića, izpravak g. Vončine i napokon izpravak g. Vebera.

Što se izjave pukovnika g. Zastavnikovića tiče, moram očitovati, da je slobodno uvjerenje najveće i najsvetije pravo zastupnika. Ako ga g. pukovnik u ovoj ili onoj formi izraziti želi, to je njegova stvar; ako on misli, da se s njegovim uvjerenjem nesudara u tom pitanju učestvovati, to mu je slobodno, ali to nemože priečiti vis. kuću, da o predmetu odluku izreče. Ako je g. pukovniku do toga stalo, da neželi učestvovati, to mu je kako rekoh slobodno, to mu vis. kuća neće zabraniti niti zamjeriti.

Dakle nepreostaje nam drugo, nego najprije o alinei samoj glasovati, i ako bi ova propala, ići na izpravak g. Vončine, koji je predložio, da se alinee 14—27. izpuste i uvrsti ono, što je on predložio, i ako bi i taj propao, na izpravak g. Vebera, koji želi, da se s izpravkom g. Vončine spoji ciela alinea 32.

Mirko Hrvat: Na temelju §. 66. poslovnika molim, da se javno glasuje. (Ljevica podupire.)

Predsjednik: Želja je u poslovniku utemeljena, evo imenika; ona gospoda, koja će biti za alineu 14. kako stoji, neka izvole sa „da“, a ona gospoda, koja će biti proti njoj, sa „ne“ glasovati.

Bilježnik Adol. Veber: Prije nego pročitam imenik, molim da mi vis. kuća dopusti, da u kratko naznačim, kako moj predlog glasi. (Vika: glasuje se, neima govora.)

Vis. predsjedničtvo kazalo je, da sam ja predložio, da.... (Opet vika.) .... Čita imenik. (Poslje, kako bje imenik pročitan:)

Mirko Hrvat: U imeniku su 2 zastupnika izostala, to su gg. Kovačić i Bračevac, molim da se i ona pozovu, da glasuju, jer su u odboru već verificirana. (Usljed kratke ali žestoke prepirke složi se kuća, da ova dva člana neglasuju.)

Bilježnik Adolfo Veber: Sa „da" glasovalo je 94, sa „ne" 96 članovah; jedan nije glasovao.

Predsjednik: Većina se izrazila proti redakciji, dakle točka 14. osnove adrese po tom pada.

Ivan Vončina: Sada molim moj izpravak.

Predsjednik: Vaš se izpravak proteže na 14. do 27. alinee; sve na jedanput nemožemo.... (Nastane vika.)

Za danas zaključujem sjednicu, i uričem buduću na sutradan u 10 satih prije podne.

Dvadesettreća saborska sjednica,

držana dne 6. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom pogl. gosp. dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvarajuć današnju, sjednicu, ponajprije opominjem štovano obćinstvo, štono se mnogobrojno u galerijah sakupljeno nalazi, na propise poslovnika, imenito §. 89. koj izjavljivanje dopadnosti ili nedopadnosti strogo zabranjuje.

Biljež. Adolfo Veber: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

dvadeset i prve sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dana 5. veljače 1866. pod predsjedničtvom poglavitog gospodina Dra. Mirka Šuhaja, prvog podpredsjednika saborskoga.

Zapisnik se dvadesete saborske sjedice pročita i odobri. Zatim se pročitaše ovi podnesci:

1. Molbenica obćine fužinske, da se nastavi popravljanje karolinske ceste. Ta se molbenica preda peticionalnomu odboru.

Molbenica učiteljstva kotara križevačkoga, da se materijalno stanje pučkoga učiteljstva poboljša i da mu se pravo zastupstva na budućih saborih u osobi školskoga savjetnika podjeli. Ova se molbenica predade naukovnomu odboru.

3. Mnienje trgovačke komore riečke glede željezničkih gradit se imajućih prugah. — Predano odboru za željeznice.

4. Zapisnik I. sjednice peticionalnoga odbora. — Sabor odredi, da će se ovaj zapisnik tek onda pročitati, kad se dovrši debata o adresi.

Zatim predje sabor na dnevni red, to jest na specialnu debatu o adresi, imenito pako o alinei 14. Pošto je više govornikah progovorilo za redakciju odborovu i proti njojzi: javi g. podpredsjednik, da ima glede te alinee tri predloga: većine odborove, zastupnika Vončine, i zastupnika Vebera, koji posljednji predlaže, da se mjesto alineah 14 — 28. uzme pročitani izpravak Vončine i sva 32. alinea, zato da će se najprije viećati za redakciju odborovu, ako ova padne, za predlog Vončine, ako ovaj padne, za predlog Veberov. — Na to predloži zastupnik Mirko Horvat, poduprt od petnaestorice članovah, da se glasuje poimence. Pošto je sabor primio taj predlog, glasovalo je za redakciju odborovu 94, a proti njoj 96. sabornikah; jedan zastupnik nije glasovao. Zatim proglasi g. podpredsjednik, da je alinea 14. većinom glasovah pala.

Imena glasovavših članovah jesu ova:

Sa da.

Akurti Dragutin,
Akšamović,
Babić Josip,
Barčić,
Bedeković,
Begna,
Bogović,
Boleslavski,
Briglević,
Broz,
Car,
Ceboci,
Ciotta,
Derenčin,
Fiamin,
Horvat Petar,
Hrvat Mirko,
Hrvoić Stjepan,
Jančo,
Jelačić Dragutin,
Jelačič Gjuro grof,
Jelačić Kažimir,
Jordan,
Josipović,
Jurčić,
Kavanagh bar. E.
Khuen grof,
Kirijaković,
Kiš Ladislav,
Khuen Antun grof,
Kolarić Pavo,
Kozulić,
Kraljević Miroslav,
Kraljević Benjamin,
Kugler Stjepo,
Kukuljević Ladislav,
Kulmer grof. Miroslav,
Kušević Aurel,
Kušlan bar. Dragojlo,
Lalić Pavo,
Laudenbach Ivan,
Maller,
Melinčević,
Mihalić Slavolj.
Mrazović,
Muhić,
Miškatović,
Neupar,
Nugent Artur, grof,
Ožegović Ivan,
Ožegović Martin,
Ožegović Tito,
Ostriš Andrija,
Pavleković,
Pavlinović Mijo,
Pejčić,
Pejačević Lad. grof.,
Pejačević Pet. grof,
Perkovac Ivan,
Petričević Luka,
Pintar,
Pinterović,
Polit Dr.
Prandau Bar.
Predoević Janko,
Prukner,
Rački Dr.
Rauch Gj. bar.,
Rauch Lev. bar.,
Razum,
Rogulić,
Rukavina bar.
Stahuljak,
Stojanović Dr.,
Sviličić Franjo,
Šafarić,
Šadel,
Šram,
Strossmayer biskup.,
Šuljok,
Suppe,
Toljan,
Torbar,
Urpani,
Vakanović,
Veber,
Vranicani Dr.,
Vranić Franjo,

Vuković Stjepo,
Zidarić,
Zlatarović,
Zoričić,
Živković,
Žužel,

Sa ne.

Adler,
Angjelić,
Antonović,
Babić Stjepan,
Bach Gjuro,
Blažić,
Bojčeta,
Boroević,
Bukvić,
Ćepulić,
Dizdar,
Dološćak,
Došen,
Dragašević,
Elger,
Farkaš,
Gerber,
Grabrić,
Grgurić,
Gruić,
Haulik,
Halagić,
Ilijašević,
Jančarić,
Jelačić Antun grof,
Jovanović,
Kralj Iv. biskup,
Knežić,
Kolarić Andrija,
Kostrenčić,
Kottas,
Kovarbašić,
Kružić Franjo,
Kukuljević vel. župań,
Kušević Svetozar,
Lovrić Franjo,
Malinarić,
Maširević Samojlo,
Mažuranić Ivan,
Mihanović Franjo,
Milanković,
Mrzljak,
Muzler,
Nikolajević Lukija,
Nikolajević Stjepo,
Nikolić,
Nolden,
Novaković Tošo,
Nović Gj.
Olujević,
Pajić,
Pešić Maksim,
Petrović Dane,
Luka Petrović,
Poljak,
Popović Jovan,
Popović Samoilo,
Prica M.,
Prodanov,
Radecki,
Rašić,
Ratković,
Regen,
Runjanin Joso,
Ružičić,
Sekulić,
Simić,
Skender,
Smičiklas,
Soić,
Sokolić,
Starčević,
Stojan Franjo,
Subotić Ivan,
Šarić,
Šašić,
Skorić Mil.
Smaić,
Špun Josip,
Špun Miroslav,
Špun Napoleon,
Steković,
Tarbuk,
Teodorović,
Tomičić,
Trbuhović,
Trnski,
Turković,
Varešanin,
Vinsky,
Virag,
Vončina,
Vukotinović vel. župan,
Zastavniković Gedeon,
Zastavniković Glišo,
Zorac.

Neglasuje!

Krajačić Ferdinand.

Na to se sjednica u dva sata poslje podne razpustí, a druga za sutradan u 10 satih ureče.

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.
predsjednik.

A. Veber.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako neima primjetbe . . .

Adolfo Veber: Ja bih htio u pogledu ovoga zapisnika nješto progovoriti. Da stranke rade oko toga i da svoje mnienje parlamentarnim maneverom provedu, to lako dokučujem; ali da se ima taj parlamentarni manever na toliko protegnuti, da se zastupnik naroda ušutka, i to onda, kad imade pravo govoriti, toga nisam mislio, da ću u ovoj sabornici doživieti, i to ja zovem terrorizimom; proti kojemu se ja kao zastupnik u ime onoga naroda, koga zastupam, svečano ogradjujem.

Pošto je vis. predsjedničtvo predložilo, kako će se glasovati, već kao prostomu članu ovoga sabora pripadalo mi je pravo govoriti o formulaciji, jer svaki može o njoj govoriti, ako mu se nečini shodna; s druge strane pripadalo mi je ovo pravo kao onomu, koji je nov predlog učinio, i kao takav sam ja molio za zadnju rieč, koja mi bje uzkraćena. S toga, pošto danas dodjem do prava moga, izpravljam ono, što je jučer bilo rečeno o mom predlogu i kažem, da ja nikada nisam na alineu 14. nikakav predlog učinio; nego na cielo pitanje krajiško, koje se proteže od alinee 14—27. uključivo u tom smjeru, da se primi prvi dio predloga g. Vončine skupa sa alinejom 32.

Ja bih želio, da me tko od gospode uputi, da nisu svi oni postulati, koje stavismo glede Krajine, u samoj alineji 32. zbilja sadržani. Nu budué je bilo pitanje stavljeno o načelu alineje 14., to sam za svoju dužnost smatrao, u smislu svojega predloga i smislu onog, što je sadržano u alineji 32., glasovati sada.

Grgurić: Ako sam vis. predsjedničtvo jučer dobro shvatio, bilo je pitanje tako stavljeno, da ako bude alineja 14. primljena, onda idemo od točke do točke, ako pako padne, onda su pale i sve sliedeće alinee glede Krajine do uključivo 27. Dakle ja bih molio, da se u zapisniku konstatira, da je formulacija bila takova.

Predsjednik: Što se tiče izjave g. bilježnika, moram toliko primietiti, da on valjda nije dobro pazio na tečaj dabate. Ja sam već prije predlog učinio, nebi li vis. kuća na to pristala, da se sve alinee od 14—27. ukupno pročitaju, da se uzmogne u savezu s njimi preduzeti i izpravak g. zastupnika Vončine. Nego vis. kući nije se to dobro svidilo, već je rekla, da se ide od alinee do alinee. Što se tiče njegove tužbe, kao da nije mogao govoriti prigodom glasovanja, to sam naš poslovnik kaže, da prigodom glasovanja nitko neima govoriti ili mnienje svoje razlozi podupirati.

A što se tiče primjetbe zastupnika slunjske pukovine, moram naročito kazati, da ja tako, kako on misli, pitanja formulirao nisam, nego sam kazao, da imamo sada viećati o alineji 14., na koju imade i više izpravakah, i da se samo po sebi razumije, ako bude ona primljena, prigodom svake alinee trebalo bude uviek natrag ići na ove izpravke; budué je pako ona propala, nepreostaje nam ništa drugo, nego alineu za alineom u pretres uzeti i u tom smislu sam ja zaključak izrekao.

Josip Špun: Vis. predsjedničtvo stavlja g. Vebera u

*

onu poziciju, u kojoj on nije bio, jerbo g. Veber nije htio govoriti prigodom glasovanja, nego htio je samo predlog svoj obrazložiti, a toga nije mogao.

Dr. Josip Vranyczany: Ja sam se nadao, da će visoko predsjedničtvo, kad je toliko temeljito oprovrgnulo prigovore gg. predgovornikah, obraniti takodjer ovu kuću proti tomu, da u njoj ikakav terorizam vlada. To ova kuća na sebi nesmie da pusti, isto tako ne vis. predsjedničtvo, da pod njim u ovoj kući terorizam vlada. Ja sam se dakle nadao, da će vis. predsjedničtvo govornike takodjer opomenuti, da se u buduće takovimi riečimi neslužе.

Bilježnik Urpani: (Čita podneske.)

1.) Molba obćine Štitar pukovnije brodske broj 438. za uvedenje materinskog jezika u školah i za njeke polakšice glede drvarine i. t. d. 2). Poglavarstvo Karlovačko podnaša u saboru predstavku žiteljah karlovačkih glede uvedenja željeznice od Karlovca do Rieke a obustavljenje pruge sv. Petar Rieka 3.) Pismeni izpravak narodnoga zastupnika Akurtia broj 440 poslje alinee 27. 4.) Pismeni izpravak narodnoga zastupnika Mate Mrazovića broj 441 mjesto alinejah adrese 15 i 16. 5.) Izviešće verifikacionalnog odbora.

Napoleon Špun: Zaključak verifikacionalnog odbora ovdje pročitan stvoren je većinom glasovah i to 3 glasa proti 2. Ja sam spadao u manjinu, i bio sam s onim gospodinom, koji je jednako glasovao, toga mnienja, da se u pitanju stojeći izbor imade ukinuti. Ako bi se i prvoj dokaznici njegove poročnosti moglo prigovoriti, kao telegramu, ipak nemože se to ni malo učiniti glede druge, glaseće, da je u pitanju stojeći zastupnik bio odsudjen po §. 460. kaznenog zakona radi kradje, to su rieči legalisirane sasvim zakonitom formom; i ja držim, da proti odsudam nikakva prigovora biti nemože; osim toga ja držim, da visoki sabor nije vlastan prosudjivati pravovaljanost odsudah; jer je odsudjenomu bilo i onako moguće pozvati se na više mjesto. A pošto to učinjeno nije, nemogu ja, nego da priznajem ovu odsudu zakonitom, te smatram za podpunu dokaznicu poročnosti toga zastupnika; ostajem dakle i sada pri tom, da se taj izbor imade odmah proglasiti ništetnim.

Mato Mrazović: I ja imam čast biti članom odbora verifikacionalnoga, i spadam u većinu, koja je ovaj zaključak saboru predložila. S toga držim se ovdje obvezanim, očitovati razloge, koji su većinu vodili. Ovdje se predlažu visokoj kući 2 izprave, kao što su i verifi. odboru predležale. Prva je telegram, kojim se doglašuje odsuda dotičnoga suda od g. 1852., po kojoj je rečeni zastupnik bio odsudjen na 4 mjeseca radi javnoga nasilja. Prije svega mislim, da sam dužan kazati, da su osobiti, još dan danas neuredjeni odnošaji, što obstoje medju vlastelinstvom i bivšimi podanici, oslanjajuć se stranom na stare zakone, stranom na nove naredbe, koje su za vrieme prelazno stvorene, toliko neporazumljenja poradi zakonah proizveli, da se meni čini vrlo nepravedno i pogibeljno i da je stvar težka i saviestna, izreći ovdje u sabornici, da imaju kojega čovjeka postići one posljedice, koje su skopčane sa takovimi odsudami, prije nego se visoka kuća iz spisah samih uvjeri, da li je tu zbilja nasilje, i da nije bio učin, koji bi spadao na razpravu urbarialnog ili civilnoga suda. S toga je scienio odbor, da će dobro učiniti, ako se potanko prije ubavjesti iz samih aktah, nije li ova stvar bila potegnuta nenalježnim načinom u kompetenciju kriminalnoga suda.

Drugi dokumenat je odsuda dotičnoga kotarskoga ureda god. 1860. kojom se odsudjuje zastupnik s toga, što je jednu vrbu na pašnjaku posjekao. Gospodo, to je bilo god. 1856. učinjeno, a razprava i odsuda bila je god. 1860. Ja se neću ovdje upuštati u to, može li se na urbarskom pašnjaku na štetu gospoštine kradja učiniti od onoga, koji imade pravo na onom pašnjaku pasti, jer ta stvar će se dalje razviditi. kad dodju spisi pred visoku kuću; nego ću samo to napomenuti, da medju učinom i medju razpravom i odsudom leži vrieme, koje po kaznenom zakonu čini preskripciju, jer od god. 1856. do god. 1860. protekle su 4 god., a za prestupke i prekršaje najveće vrieme preskripcije je godina danah. Može se ovdje pitati, jesu li uvjeti bili za takovu preskripciju i ja držim da se visoka kuća o tom može uvjeriti tek onda, kad dotični spisi ovamo dodju. Ja držim dakle, da bez obzira na išto drugo nego na pravdu, treba da se prije odsuda neizreče proti mužu, i da se on neliši svih političkih pravah, prije nego li visoka kuća mirnom sviešću to izreći može, i to je scienio odbor tim više visokoj kući predložiti, što je isti muž i god. 1861. bio zastupnik na ovom saboru, što se proti njemu onda nije digla nikakva tegoba. Drugo je, gospodo, to: Nijedan zakon nemože reagirati. Izborni red god. 1861., nije imao onoga propisa, koji stoji u izbornomu redu god. 1861. koji je uprav u ovoj oktroiran. Ja neću braniti toga, da bi i poročni muževi mogli biti zastupnici naroda, dapače kad ove točke i nebi bilo u zakonu, ipak bi visoka kuća morala iztisnuti svakoga, koji nije neporočan. Nu gospodo, učini, koji su god. 1856. i god. 1852. učinjeni. zaslužuju barem toliku pozornost, da visoka kuća samo iz dotičnih spisah iztraži, jesu li bili svi uvjeti, koji mogu po zdravom razumku, po kriminalnom zakonu i po izbornom redu takodjer za sobom povući gubitak političkoga prava. S toga je većina odbora predložila način, koji visokoj kući dade priliku, da savjest svoju umiriti i pravednu osudu izreći može.

Josip Špun: G. Mrazović stvar tako daleko tjera, da se u istinu svi pojmovi pomiešaju (Smieh.) On vodi vis. kuću u iztražni sud. Ja mislim, da glede poročnosti i neporočnosti neimamo drugih dokazah, nego što su dotični sudovi izrekli. Mi imamo tu 2 osude, i kako se može predmnjevati, da je zločin ovaj ili onaj bez upliva na neporočnost osobe, to ja neznam. Osudjen je taj čovjek radi kradje, hoćemo dakle uz tata sjediti i uvjek na njega paziti? Dalje hoće g. Mrazović, da se izvidjenja čine o predmetu, koji nije naznačen u našem poslovniku, jer izvidjenja se po vis. kući neimaju činiti, da li ovaj ili onaj neporočan, nego samo o tom, da li je izbor valjan ili ne. Ako dodje izbor poročne osobe, onda prestanu sva izvidjenja. Ako je g. Mrazoviću do toga stalo, da sjedi uz takove ljude, prosto mu je, ja toga neću. (Oho!)

Blažić: Ja scienim, da prije nego se upustimo u viećanje, neobhodno je potrebito, da se čitaju izprave, koje su o tom podnešene: onda ćemo moći znati, da li treba ovako ili onako presuditi.

Predsjednik: Želi li visoka kuća, da se čitaju?

Bilježnik Urpani: (Čita izprave.)

Avelin Čepulić: Ja štujem svačije mnenje i uvažavam razloge po vriednom članu Mrazoviću navedene; nu nemogu pristati uz teoriju, da bi vis. saboru, ma kolika mu odlična prava pripadala, pripadalo i to pravo, da se može upustiti u pretresivanje sudbenih presudah. Mi moramo priznati sudove, kao sasvim neodvisnu vlast u državi. Ako mi poprimemo načelo g. Mrazovića, onda treba, da budemo u svakom slučaju konsekventni. Pitam ja, da nam predleži presuda, onako formalno legalizirana, kao što ova, bi li mi još tražili, da se nam spisi podnesu? Ovdje dakako je manje

zločinstvo, ali ipak je zločinstvo. Neću da važnost polažem na telegram, jer znam, da napokon telegrafirati može svaki; nego druga dokaznica jest svakako formalna iztraga, i mi neimamo prava, da tražimo ono, što je već iztragom konstatirano. Ovdje se pako izrekom kaže, da je zastupnik radi kradje kažnjen, dakle nije više neporočan; i ja držim, da poročan čovjek nemože biti član sabora. Mislim, da je to dovoljno, da se taj gospodin odmah izključi iz sabora, i zato pristajem uz odvjet manjine verif. odbora.

Jovan Živković: Ja podpuno dielim razloge g. predgovornika, jer me je odmah neugodno dirnulo, kad sam čuo stilizaciju odbora, koja tamo ide, kao da je sud ovdje postupao nenadležno; i da ako je to, mi bi ovoga zastupnika mogli verificirati. Gospodo, to nije naše izpitati pravovaljanost presudah, ja nalazim, taj razlog da nije na svojem mjestu. Pitam sada, da li smo u stanju meritorno odsuditi o njem ili ne. Tomu nam predleže 2 spisa: jedan je telegram, a drugi je tabela, koja glasi, da je odsudjen radi kradje na 4 nedjelje. Što se telegrama tiče, ja priznajem, da on može služiti temeljem daljnjemu izvidjenju, ali nikako, da mužu uzkratimo pravo zastupnika, ako je izbor inače valjan; a što se tiče drugoga spisa, on nam temeljitu sumnju daje, da se barem uvjerimo o stvari, jer to nije protokol, a tabela neodgovara zakonitomu postupku. Ali svakako je to takova sumnja, te treba, da sami vidimo iz aktah, je li on zbilja odsudjen radi kradje ili ne. Ako jest, onda sam i ja za to, da se izključi iz ovoga sabora.

Dioniz Blažić: Što se prvoga učina tiče, t. j. javnog nasilja, pristajem na predlog većine verifikacionalnoga odbora, da bi se naime ponajprije spisi pribaviti morali, nije bo doista vjerodostojno, što predleži, da bi se na temelju toga već sada pravno valjani zaključak satvoriti mogao.

Što se pako drugog učina tiče, nedielim mnenje mnogoštovanog predgovornika o tom, da bi se odnosni spisi prije izpravnoga riešenja predmeta pribaviti morali i to zato, što predležeća osuda neodgovara propisanoj formi, i to s toga ne, jer mogu g. predgovornika uvjeriti, da je u stvari toli materijalnom kao i formalnom propisu posve zadovoljeno.

Radi se tu naime o prostom prekršaju kradje po §. 460 k. z., radi kojeg jeste zastupnik g. Bračevac pravomoćno osudjen, a i kazan pretrpio.

Kad tako, jedva da će tko od gospode nazočnih juristah tvrditi, da je Bračevac neprikoran, a što se forme tiče, ta odgovara sasvim obstojećem propisu, u prekršaju bo kradje po §. 460. k. z. nadležan je kot. sud, a forma postupka jeste tabelarna.

Pošto indi imademo u nazočnom slučaju karnu tabelu i to uredovno udostovjerenu, to imamo i dokaza, da je u stvari po propisu postupano, te se s toga može i mora na temelju upitne izprave predmet konačno riešiti, i to time, da se g. Bračevac iz sabora ukloni.

Mirko Horvat: Prije svega moram izjaviti, da pošto su već druga gospoda kazali, da telegram nije dokaznica, ja ću takodjer dokazati, da i drugi spis nije dokaznica. Prvo kažem, kao što je već zastupnik irižki napomenuo, da nije u onoj formi sastavljena, u kojoj bi valjalo; a drugo kažem, da nije dokaznica, jer nije legalizirana po onih oblastih, po kojih bi morala biti, pošto je legalizirana po začastnom sudcu.

Njekoja su gg. kazali, da nam valja štovati odsude i da ih preinačiti nemožemo; ali ja s druge strane velim, da kad se radi o tom, da se sabor izreče o poročnosti kojega zastupnika, on se imade smatrati kao porota.

Ja znam iz privatnoga izvora, kako je to bilo. (Mrmljanje.) Josip je Bračevac dva puta kažnjen zatvorom, i to svaki put za drugo, prvi je put kažnjen radi toga, što su njegovi ukućani tjerali marvu svoju na pašu u Cerovac, zemljište, koje je vlastelinstvo od obćine Petrievačke protuzakonito oduzelo, a drugi je put kažnjen s toga, što su njegovi ukućani izciepali jednu vrbu, koju je voda doniela na obći pašnjak. U prvom bi slučaju stvar se bila imala riešiti urbarskim, u drugom pako slučaju političkim, podnipošto pako karnim putem.

Ako su sudovi zakone zlo uporavljivali, nesmie visoki ovaj sabor isto potvrditi, već dotičnika za neporočna proglasiti, jer drugčije moći će vlada zloporabom zakonah uvjek izreći poročnost nepriličua si saborskoga kandidata.

Predlažem dakle, da vis. sabor primi predlog ovjerovnog odbora.

Nap. Špun: Hoću govoriti. (Glasovi: Već je govorio!) Ja sam izviestitelj manjine odbora.

Predsjednik: Molio bih liepo, da idemo na glasovanje.

Nap. Špun: Odričem se rieči radi same stvari, ali ne radi vašega mrmljanja.

Predsjednik: Prvo što vis. saboru predleži, jest, da se izbor zastupnika Josipa Kovačića pravovaljanim i on verificiranim izjavi, ja mislim, da proti tomu neima nikakve primjetbe. Drugo je, da je većina verif. odbora predložila, da se glede zastupnika Bračevca po predsjedničtvu putem namjestničkoga vieća potraže svi iztražni spisi, i za izvidjenje vis. saboru predlože; dočim manjina verif. odbora predlaže, da se ovaj izbor odmah ukine. Koja su gospoda za to, da se iztražni spisi potraže, neka izvole ustati. (Čini se.) To je manjina.

Molim, da sada ona gospoda ustanu., koja su za predlog manjine verif. ndbora (Čini se.) To je većina. Dakle je ovaj izbor nevaljan i ima se novi izbor odrediti.

Venceslav Urpani: Moram primietiti, da je uslied ovoga izbornoga zapisnika zamienik izabran.

Mirko Hrvat: Ja mislim, da se ipak ima novi izbor odrediti, jer zamjenik nije imao absolutne većine, dobivši od 42 samo 22 glasa; dosliedno mora se i njegov izbor zabaciti.

Nap. Špun: Mislim, da to nemože biti sada odmah, već predlažem, da se stvar uputi najprije na verifikacionalni odbor.

Predsjednik: Mislim, da štedimo vrieme, jer stvar je očevidna, da absolutne većine neimade; neka dakle ide ta stvar na verifikacionalni odbor. (Primljeno.)

Smaić: U nadi, da će biti odobren, predao mi je zastupnik Bračevac račun. Molim, da vis. kuća izvoli se izreći, imadu li mu se putni troškovi platiti ili ne.

Predsjednik: Molim, da gospoda, ako su za to, da mu se putni troškovi plate, izvole ustati. (Većina se digne.)

Na dnevnom redu stoji nastavljenje specialne debate o saborskoj adresi, molim gospodina izviestitelja, da izvoli nastaviti.

Dr. Franjo Rački: Odbor, koji je izradjivao osnovu adrese, mislio je, da je dužan obrazložiti ono, što je rečeno u točki 14. o državnom pravu trojedne kraljevine naprama vojničkoj hrvatsko-slavonskoj krajini, i ovo je posve u kratko sveo u 15. alineu. Ja o toj alinei nebi bio niti progovorio,

jer je svakomu, koji je iole zavirio u taj predmet, dobro poznano sve ono, što ta alinea sadržava. Nu pošto je jedan od gg. zastupnikah (Šašić) prije njekoliko danah mislio, da ovo nije osnovano na istini, dužnost mi je, ovdje ovu alineu u kratko obrazložiti, i to ne toliko sa strogo historičnoga gledišta, koliko uprav sa gledišta državopravnoga, a to radi toga, jer se onaj gospodin (Šašić) jako vara, ako misli, da su sve ovo samo historične dedukcije. Ovdje ima historičnih dedukcijah samo u toliko, u koliko se osnivaju na zakonih i u koliko su potrebite za točno razumljenje zakonah ovdje navedenih.

Ovdje se navadjaju sliedeće stavke: da je bio onaj diel trojedne kraljevine, na kojem se je razvila ovdje navedena Krajina, providjevan i upravljan prvobitno po saborih trojedne kraljevine, i po ostalih vlastih ustavnih iste Kraljevine. To je jedan stavak. U drugom se kaže: da vojne oblasti, koje su medjutim za obranu domovine došle u onaj diel trojedne kraljevine, nisu bile vlastne po zakonih miešati se u upravu zemlje, niti u onih dielih, gdje se je razvila Krajina. Treće, da iznimku jednu od toga ustavnoga upravljanja, do karlovačkoga mira, koji je ovdje za obratnik uzet, činili su njekoji kotari, ali da ovu iznimku zakoni trojedne kraljevine i ugarske nikada priznavali nisu, nego da su se proti toj iznimci vazda ogradjivali, dok Leopodo I. svojimi odpisi od god. 1703. sam nije priznao ovo pravo trojedne kraljevine, i obećao, da se ovi kotari imadu utjeloviti Hrvatskoj i podčiniti banskoj vlasti. Ovo se kaže u alineah 15. 16. i 17.; s toga, ako bi tko htio ove stavke oprovrći, morao bi protivno dokazati. Ono, što je inače vrlo štovani govornik iz historije naveo, da nedosadim visokoj kući, neću oprovrgavati, jer u svakoj obširnoj poviesti n. p. Hammer-Purgstallovoj može svaki naći obširnije podatke o ratovih i o vojnicah turskih, kojimi su opustošene one strane, iz kojih postade vojnička krajina. Nu to amo nespada. Ja ću samo na temelju zakonah obraniti ove stavke, i to prvo, da su stališi i redovi trojedne kraljevine skrbili ustavnim načinom za obranu onoga diela domovine, koji se protezao uz tursku granicu Za to imamo mnogo dokazah u svih saborih trojedne kraljevine XVI. i XVII. stoljeća, a tako i u saborih ugarskih. Ja ovdje obraćam pozornost visoke kuće samo na sabore trojedne kraljevine od god. 1537. i god. 1538., gdje se sistem tadašnje vojne obrane tako obširno razlaže, da su se svi potonji sabori navadno pozivali na ove sabore, od kojih onaj god. 1538. prešao je u isti zakonik ugarski.

Onda je bio svaki plemić dužan od 36 ognjištah jednoga momka staviti na granicu tursku i uzdržavati cielu godinu, a sve plemstvo bilo je dužno ustankom braniti ne samo granicu, nego i cielu domovinu. Osim ovoga načina obrane vojska se je unajmljivala, koja dolazi pod imenom conductitia militia ili miles conditionalis. Za uzdržavanje te vojske opredieljen je bio tako zvani subsidium. Nadalje moram pozornost visoke kuće obratiti na sabor od god. 1567., gdje se naročito napominje obrana i uzdržavanje više tvrdjavah na turskoj granici, kano: Hrastovice, Cetina, Koprivnice, Vrbovca i Siska; isto tako odredjeno bi, da se nove tvrdjave imaju podići imenito kod Preseke na Glini. Glede Petrinje odlučio je sabor god. 1596., da se ima u bolje stanje staviti Sabor od godine 1621. odlučio je isto za svekolike tvrdjave, koje bijahu s one strane Kupe i Save.

Dakle iz ovoga se vidi, da su one stavke adrese — „obratili su hrvatsko-slavonski stališi i redovi osobitu pozornost na oružanje i uvršćenje ovoga diela preostale im slobodne zemlje, koj se je uz tursku granicu protezao," sasvim opravdane, i svatko se može o tom uvjeriti iz „Jura regni Croatiae Slavoniae et Dalmatiae." Drugo, što se ovdje navadja, jest, da je onaj diel trojedne kraljevine, koji je za ono vrieme tako zvanu hrvatsku slavonsku vojničku Krajinu sačinjavao, bio upravljan ustavnim načinom, i spadao na isto zakonarstvo, kao i ostali diel naše zemlje. Da u ono vrieme tako zvana Krajina politički nije bila odieljena od matere zemlje, to je tako sigurno, da za protivnu tvrdnju, gospodo, nijednoga zakona naći nećete, dapače ja ću poći i dalje i dokazati ću, da ne samo bijaše zabranjeno svim vojničkim oblastim onoga vremena miešati se u jurisdikciju gradsku i županijsku, dakle u jurisdikciju oblastih ustavnih one dobe, nego da i isti sinovi domovine naše, koji su služili u vojski, u svih gradjanskih prestupcih podvrženi su bili zakonom zemlje i sudili se po županijskih oblastih. Glede prvoga, ja samo navadjam članak 33. sabora god. 1618., koj ovako glasi: „neque capitanei et praefecti confiniorum in . . . iurisdictionem dominorum terrestrium et liberarum civitatum (et comitatuum 1655: 7) sub ammissione officiorum sese intromittant, statutum est."

Ovo isto potvrdjuju i sabori godinah 1630: 20, 1635: 35, 36, 39, 1638: 22, 1647: 48, 1655: 7. — Drugo sam rekao, da isti sinovi domovine, koji su u vojsci služili, samo u prekršajih vojničkih bili su sudjeni jure militari od vojničkoga suda, u svih ostalih prekršajih pako po županijskih sudovih i po zakonih kraljevine. Ja idem još dalje: ne samo častnici, nego i prosti momci u posadah hrvatsko-slavonske Krajine bili su u smislu povjerenstva varaždinskoga 1635. sudjeni po mješovitom sudu, koj je bio sastavljen iz prisjednikah vojničkih i iz prisjednikah ustavnih, naime iz podžupana i prisežnika u većih, i iz sudca i prisežnika u manjih prekršajih (1655: 7). O slučajevih, u kojih je koj od vojnikah ikomu od nevojnikah, ili obratno, što sakrivio, imamo zaključke sabora trojedne kraljevine godine 1565. Ovo je za obranu stavka u alinei 15.

„Nu taj diel u kom se je razvila varaždinska, banovačka i karlovačka Krajina, ostade s ostalom kraljevinom pod istim zakonarstvom i ustavnom upravom, kao što to zakoni i saborski spisi jasno svjedoče." U toj se nadalje alinei kaže, „da zapovjednici austrijske vojske ne samo nisu se smjeli mješati u domaću zemaljsku upravu, nego dapače da su ugarsko-hrvatsko-slavonski stališi i redovi zahtievali, da ova vojska, koja je u kraljevinu pripuštena na temelju medjunarodnih ugovorah, izidje iz zemlje, čim nestane uzroka njezinu boravljenju." Da je tomu tako, imenito da je ova vojska na temelju medjunarodnih ugovorah pripuštena u kraljevinu, ja samo evo ovo iz poviesti navadjam. Prvi put je nutrnjo-austrijanska vojska u trojednu kraljevinu došla, pošto su i nutrnjo-austrijske zemlje razabrale, da je obrana trojedne kraljevine ujedno i obrana njihova, jer ako bi neprijatelj ovu osvojio, onda mu je samo korak da i njihovu zemlju osvoji. Prvi put dakle došla je ta vojska još pod Ljudevitom II., i to na temelju ugovorah, sklopljenih med Ljudevitom II. i Ferdinandom, kasnijim kraljem, u Nürnbergu god. 1522. 22. prosinca.

U tom se ugovoru kaže, da ova vojska ima u pomoć priteći i posjesti ujedno njekoje kralj. gradove, a poslje 4 mjeseca opet izići; ali onda sliedila je u trojednoj kraljevini i u Ugarskoj jedna katastrofa za drugom, dok Ferdinando poslje bitke Muhačke nije postao ujedno kralj ugarski i hr-

vatski. Medju vojskom nutrnjo-austrijskom i domaćom bio je ban posrednikom, i to svakom prilikom, kada su se kakovi ugovorili utanačivali ili kada se o vrhovnom zapovjedničtvu vojske radilo; navlastito je bilo uviek naglašeno, da tim nesmie ustavno stanje trojedne kraljevine, a osobito banska čast ništa trpjeti; tako, kad je kralj Rudolfo god. 1578. htio imenovati za svoje namjestnike in bellicis nadvojvodu Ernesta u Ugarskoj, a vojvodu Karla u trojednoj kraljevini, najprije je iskao privoljenje stališah i redovah. Ovi, nadajuć se, da će tim pospješiti obranu domovine, pristali su na to, da bude Karlo samo in bellicis locumtenens suae maiestatis; ali u članku 15. napomenuli su naročito, da se iz ove časti nikakove opasne posljedice nebi izvadjale: „serenissimus vero archidux Carolus eam cum d. bano Croatiae et Slavoniae intelligentiam habeat, ne quid sequatur inconveniens et libertati regni contrarium.“ (1578.: 15.) Ovu ogradu ponovili su i onda, kada su primili Ferdinanda „in bellicis“ za namjestnika istoga kralja Rudolfa. Što je u istoj alinei o odlazku ove vojske napomenuto, namienjeno je tomu, da se potvrdi: da ovoj vojsci osim stroge vojničke nikakva druga svrha nepripadaše. Neznam, da-li je onaj g. (Šašić) članak 11. sabora 1608. dobro razumio, ili ga je drugčije tumačio i smisao mu htio stegnuti; svakako mislim, da bi dobro bilo, da se čuju jasne rieči ovoga članka. One glase: „Similiter etiam in Dalmatia, Croatia et Slavonia eductis primo ex praesidiis generalibus Capitaneis aliisque externis praefectis et militibus.“

Sabor g. 1625. dopustio je, da ova vojska jošte ostane donekle, i to iz razloga, koga sam navedè: „propter periculosum praesentis temporis statum.“

Isto dopustili su sabori god. 1630., 1635., 1638., 1647,; ali već god. 1655.: 19. povratili su se stališi na članak 11.: 1608. i zahtievali, da inostrana vojska izidje uz rok od tri godine. U članku 25.: 1659. opet bi zaključeno: „Ob hoc decernunt SS. et OO. ne imposterum sive formalis germanicae militiae exercitus, sive turmatim plures . . sine praescitu et consensu regni introducantur. Ii vero, qui de facto in confiniis regni essent, intra triennium a die 21. Julii . . educantur.“ Godine 1662. obećao je kralj Leopodlo I., da će jedan dio vojske odmah, a ostali poslje Gjurgjeva 1663. iz zemlje izvesti.

Odavle se opet vidi, koliko su istinite i osnovane na zakonu one rieči, koje stoje u dotičnoj alinei adrese. Još mi je samo u kratko dokazati, što se ondje kaže, da su iznimku činili pojedini kotari. Neću se upušćati u razglabanje ove rieči „doseljenici.“ Samo to kažem, da su oni, koji se za ono vrieme naseliše, postali dionici svih pravah, koja daje ugarko-hrvatski ustav svakomu gradjaninu. Držim se rieči „kotari,“ a to imenito valja glede tako zvane slavonske Krajine, pod kojom se je u ovo vrieme razumievala Krajina izmed Drave i Save. Gospodo moja, ja nisam nikada zanijekao, da nije došlo novo pučanstvo u ove predjele još prije dobe Rudolfove, dapače dobro znadem, da je još za Maksimilijana II. više puka sa njekoliko kaludjerah iz Bosne došlo, koji su se kod Kalnika naselili, nego isto tako dobro znadem, da se je ovo naseljenje u massi tek za vremena Rudolfa izvelo, i o tom nitko nemože dvojiti. Nisu tomu dokazom samo posebne listine, nego i ono, što se navadja u listini Ferdinanda II. god. 1630., gdje se naročito kaže, da se ta povelja onim daje, koji su se prije 30 godinah naselili i ovo se opet potvrdjuje posebnimi listinami.

Ja se neću, jer je to više historično, kod toga dalje zadržavati, samo u kratko ovo navadjam. Iznimno stanje ovih kotarah sastojalo je u tom, što je svako selo dobilo pravo izbora svoga kneza; ovaj knez imao je biti podvržen generalu. Dakle već ovdje bila je obćina izuzeta od vlasti ustavne. Isto je tako svaki kotar imao svoje sudove sa vrhovnim sudcem i prisežnikah, koje su svake godine birali, i koje su potvrdjivali kapetani. Dakle ovdje su se opet mimoišle ustavne oblasti. Proti takovu vriedjanju cjelovitosti zemlje, političkih i ustavnih pravah naše kraljevine, ogradjivali su se naši i ugarski sabori, kako je u alinei 16. navedeno. Ovaj gospodin (Šašić) je opeta zlo razumio, ako misli, da se ti članci protežu na zahtjev, da vojska inostrana iz zemlje izidje. čemu uprav neima niti traga. Kada bi se onaj gospodin potrudio bio, te u ruke primio zakonik i pregledao članke, bio bi se uputio, da je zalutao, i da se u ovih člancih govori samo ob ogradjivanju proti takovu postupku vojničkih oblastih, koji je vriedjao političku cjelovitost zemlje. S toga mislim, da se iz ovih kratkih dedukcijah može visoki sabor uputiti, da sve ono, što je izrečeno u alinei 15. i 16. osnove adresne, posve je osnovano od rieči do rieči na zakonih zemlje. Nu ako bi se visokomu saboru svidilo, i ako bi on mislio, da bi probitačnije bilo, s koga mu drago razloga, one alinee 15. i 16. pokratiti, ja proti tomu sa svoje strane nebih imao ništa. Odbor je htio visokomu saboru samo njekakvu podlogu priobćiti, tim više, što je znao, da se zbilja ovaj predmet i na kompetentnih mjestih zlo shvaća; da se tako shvaća, kako nije prema državnomu pravu trojedne kraljevine. U tom slučaju nebih ja imao ništa proti tomu, da se mjesto alinee 15. i 16. uvede ovaj izpravak (Čita izpravak Mrazovićev na 15. i 16. alineu) i tako bi se s jedne strane zadovoljilo i povjestničkomu pravu, a s druge strane i onim, koji bi želili, da se ovo pokrati.

Adolf Veber: Ja se pozivljem na zapisnik, koji je danas odobren, i u kojem se kaže, da se je u prošloj sjednici razprava vodila o alinei 14. i da, ako al. 14. padne, imade se onda viećati o predlogu g. Vončine, i da ako taj padne, dodje na red moj predlog. Danas je vis. predsjedničtvo izjavilo, da se kod svake alinee imadu ova 2 predloga u obzir uzeti, koja se protežu na sve ove alinee. Zato ja pitam, kada će se u pretres uzeti moj predlog i predlog g. Vončine? Kad je al. 14. pala, mislim, da nebi smjeli ići dalje dok se ova 2 predloga neriješe. Drugo pitam, kad će se, ako se jedna alinea baci i druga pridrži, uporabiti naši izpravci. Dalje pitam, kad će se meni, kao predložitelju rieč dati, da mogu predlog svoj braniti.

Ovaj posao, kojega mi ovdje vodimo, čini mi se, da nije valjan, i to zato, jerbo o stvarih, koje su u tako uzkom savezu, da se bez jedne točke nemože razumjeti druga, nemože shodno biti viećanje po alineah, jer tu moramo, da ili sve alinee bacimo, ili sve pridržimo. Zato molim, da se to meni razjasni.

Predsjednik: Kad sam ja povjerenjem vis. kuće zauzeo mjesto, o kojem nikada niti sanjao nisam, da će mene zapasti, izrikom sam kazao, da u vašoj volji vidim volju naroda, kojoj se pokoravati ja, kao ustavni čovjek za najveću svoju dužnost smatram. Znao sam jako dobro, da me na ovom mjestu lovor-vienci nečekaju, nego napomenuo sam takodjer, da samo jedan je pravac, jedan je put, kojim mi poći valja, ako hoću da čast i dostojanstvo ove vis. kuće na sve strane uzdržim. Ujedno sam izjavio, da ću svim dužnostim, koje mi ova čast nameće, strogo zadovo-

ljiti, niti lievoj niti desnoj se približavati, nego mirno i saviestno učiniti ono, što mi budi poslovnik budi volja vis. kuće naložila bude; da su poslovnik i volja vis. kuće ona 2 regulativa, kojih se ja držati hoću.

Poslovnik naročito kaže u §. 44., da se redomice pojedine alinee u pretres uzeti imadu i takodjer izpravci na nje se odnoseći. Mislio sam, da se poslovnik samo voljom vis. kuće promieniti dade i pitao sam, nebi li vis. kuća na to pristala, da se sve alinee, koje su u savezu, skupa preduzmu, i zatim takodjer dotični izpravci na jedanput rieše. Vis. kuća na to pristala nije, dakle mi nepreostaje drugo, nego kod svake alinee napomenuti na nju protežuće se izpravke; kako sam to i do sada učinio glede al. 3. 4. i 5. Kako se taj propis poslovnika sravnati dade s onim nedostatkom, kojega g. Veber napomenuo, to je stvar vis. kuće.

Avel. Čepulić: Ja moram na predlog g. Vebera tim više pristati, kad je i g. izviestitelj sam kazao, da mu 15. točka osnove adrese služi kao obrazloženje 14. Sada ja pitam svakoga, čemu ovo obrazloženje, ako ono, što se ima obrazložiti, ne eksistira više, jer je 14. točka jučer pala. Dakle svakako trebalo bi učiniti njekakav prelaz od t. 13. na t. 15. i sliedeće: već s ovoga formalnoga gledišta bilo bi potrebito da se nješto medju al. 15 i 13. umetne. Evo me sada uprav u onom stadiumu, gdje hoću da govorim. Ovdje imamo 2 izpravka, jedan od g. Vončine a drugi od g. Vebera. Izpravak g. Vončine uzpostavlja pomom mnenju uprav ono isto načelo koje je izrečeno u al. 14 jer taj izpravak ovako glasi: (Čita).

Ovdje su ona ista 2 momenta navedena, koja se sadržavaju u al. 14., kad se kaže, da se obstanak Krajine neslaže sa našim javnim pravom, i s razvojom domovine naše; samo je ta razlika, da je ovdje ovo isto izrečeno praktičnije i političkije, a u al. 14. izrečeno je više osornim načinom: s toga sam ja za to, da se najprije imade glasovati o izpravku g. Vončine, barem o prvom dielu istoga izpravka (čita 1. dio). Ja držim, ili će primljen biti, ili će pako propasti, ako propadne, onda ćemo moći redom ići, ter nećemo gubiti vremena, jer proti našemu poslovniku to nije. U ostalom držim si za svoju dužnost g. izviestitelju na kratko odgovoriti na njekoje njegove razloge. On je ovdje obširno razlagao na temelju historičnih datah, da 15. točka stoji; o tom ja nedvojim, jer sam osvjedočen o znanosti poviestničkoj g. izviestitelja, nego pošto on zahtieva od drugoga govornika, da dokaže sve ono, što je naveo, moglo bi se i od njega zahtievati, da i on zbilja dokaže, što dokazao nije, jer on nemože zahtievati, da i mi sve ono pročitamo, što je on čitao u kakvoj biblioteci ili privatnom kakvom piscu. Ja barem neimam za to toliko vremena, koliko on. U ostadjom neću se upuštati u meritum, dok ne dodjemo do same specialne razprave, nego moram još to napomenuti, da sam si kao član odbora već onda pridržao pravo, govoriti proti predlogu većine, i to zato, da se nebi možebiti kazalo, da sam nedosljedan.

Dr. Jos. Vranicani: Moram odgovoriti gg. predgovornikom, i to da stvar samu razjasnim i u kratko odgovorim na ono pitanje, kako da imade sabor postupati glede ovih točakah, proti kojim su gg. Vončina i Veber svoje izpravke podnieli. Na to bi, da poslovnik govoriti znade, on sam odgovorio, jer se jasno kaže: Najprije se vieća i glasuje o načelu predloga odbora, i zatim dodje red na izpravke, kako jedan za drugim sliede. Izpravak g. Vončine nije jedan, nego su dva. Prvi je taj, da se izpusti sva ona cielost, koju sačinjavaju al. 14—27., a drugi je, da se mjesto njih uvrsti jedna sama alinea. Kako se tu imade postupati, sasvim je naravno; kad se najme vieća i glasuje u specialnoj debati, ide se od alinee do alinee, dakle se nemože viećati o cielosti više alineah na jedanput. Dakle je sasvim logično, da moraju sve alinee jedna za drugom pasti i da tek onda dodje na red predlog drugi g. Vončine, i ako on padne, predlog g. Vebera. Istina, da bi mogla dogoditi se ta nepodobština, da izmedju tolikih alineah mogla bi jedna pasti a druga ostati, ali to se nemože izbjeći, nego onda nam nepreostaje drugo, već da se njekolikimi riečmi spoji ono, što je ostalo, medju sobom.

Vel. žup. Ivan Kukuljević: Ja jučer, kada se je radilo ob alineji 14., nisam progovorio, a glasovao sam proti njoj, i to s toga, što sam i u generalnoj debati rekao, da ću se držati onih načelah, koja su zastupana manje više u osnovi odborove većine i u izpravku manjine. Pošto pako uvidjam, da alinea 14., jučer padša, ili ono, što se u njoj sadržava, stoji u njekakvom protuslovju sa onim, što govori alinea 32., to za nju glasovati nisam mogo već s toga, što se ondje zahtieva ukinuće Krajine, dočim se u alineji 32. to nezahtieva, već se samo zahtievaju ustavu i vremenu shodne reforme. Gospodo moja, kad bi mi dosljedni bili, te na ovom saboru zahtievali ukinuće sadašnje vojničke Krajine; kad bi mi uvidjali neobhodnu potrebu, tako prema carstvu, kao prema narodu našemu i našoj zemlji, da se sva vojnička Krajina s mjesta ima ukinuti i pridružiti našemu civilu hrvatsko-slavonskomu i sasvim na onu ruku urediti, kao što je uredjena i ova zemlja: budite uvjereni, da ja oslanjajuć i pozivajuć i štujuć državo-pravno odnošenje naše i javno pravo naše, da bi ja sa svom dušom glasovao, da se to učini (Smieh; glas: nek!) Nu gospodo, pošto ja uvidjam, da mi u takovih okolnostih živimo, gdje se ukinuće Krajine zahtievati, nemože ni glede koristi naše zemlje, ni prama budućnosti našoj, koju si mi svi ovdje predstavljamo: to dakle moram na ono ići, što smo i g. 1861. zahtievali, i što sada sav naš narod postići želi i dobrim načinom možebiti postići može, ako Austrija zbilja hoće, da u njoj nadvlada duh ustavni, duh ravnopravni za sve zemlje, za sve narode! Po ovom načelu mi imamo pravo, dapače mi moramo, stavljajuć se na javno pravo naše, imajuć pred očima razvitak budući tako dobro narodan kao političan i u svakom smislu napredak našega naroda, obzirom na to mi moramo dakako tražiti, da se vojnička Krajina neostavi u takovom faktičnom sustavu, u kojem se sada nalazi, i da se svakako ovoj polovici naše zemlje i našega naroda približi. Ja mislim, da je ova naša želja uprav u izpravku predloženom po g. Vončini dosta jasno i oštro očitovana i naglašena. Ako bi mi ovu želju postigli i glede cjelokupnosti naše i glede približenja Krajine i uprave osobito pako glede budućega zakonarstva, gdje Krajina nebude tako rekuć ad hoc amo pozvana samo za riešenje kojekakvih državopravnih poslovah, nego ako bude i u svih poslovih, koji se tiču skupne zemlje, s nami glasovala i viećala, budite uvjereni, da nam malo veća budućnost predstoji, nego što ju do sada imamo. Ako pako kojim god načinom uz ove okolnosti, u kojih stojimo, gdje braća naša svi se protive ukinuću Krajine, gdje znamo, kako se na mjestih, gdje se odlučuje, protive ukinuću Krajine; ako budemo nadalje proti duhu vremena i proti koristi carstva osorno zahtievali ukinuće, a mimoilazili reforme, ja mislim, gospodo, da, ako se svi dignemo na noge, i svi jednoglasno to zahtievali budemo, da to, za sada postići nećemo, što će ga mislim, svaki od nas ćutiti, ako i neće možebiti javno izreći. Ja

gospodo štujem, veliki trud g. izvjestitelja, kojega je on položio u sastavljenje ovih alineah, 14. do 28., i nemogu drugo reći, nego, da je sve ono, što je tamo navedeno, istinito, i da bi se moglo još mnogo više historičnoga i pravnoga kazati, što bi govorilo za nas.

Ja, kad bi se govorilo samo o ukinuću jedne strane Krajine, što se ovdje negovori, i što ja neželim, ja bih onda želio, da se pozovemo na carske diplome Leopolda, Marije Terezije i Franje II., koje nam jasno govore, da se Krajina s nami sjediniti ima, želio bih, da se potanko naznači, i barem ta molba nj. veličanstvu predloži, da se barem onaj dio Krajine, koji jednu civilnu zemlju dieli od druge, digne i nam približi, da se onaj distrikt, koji, kao što žumberski u slunjskoj pukovini, dieli civil od civila, da se nam pridruži; to bi ja iz svega srca želio, i mislim, da bi možebiti blago srce našega kralja sklonilo se na to, kad bi dobrih i umjestnih dokazah za to doprinesli. Nu ja mislim, da sva ova dokazivanja i data historička, s kojimi bi, kad bi jih točno sve navesti htjeli, i čitavu knjigu napuniti mogli; ja mislim, da ova data u adresu, koja čim kraća biti mora, nespadaju, i da su manje više suvišna; ja mislim, da, kad se u jezgri štogod kaže, i zahtjevi ikakvi predlože nj. veličanstvu, da oni imadu sigurno veću kriepost, nego kada se na dugo i široko razlažu, tako, da moraju oni, koji su savjetnici nj. veličanstvu, kojekakva nova data za podkrepljivanje ovih datah opet tražiti i navadjati na dotičnih mjestih. Zato predlažem, gospodo, da se negubi vrieme, da neidemo od alinee do alinee, da se neopetuje ono, što je već ovdje kazano, jer smo već sada svi il ovog il onog uvjerenja, da se dakle sve ove alinee, od 15. do 27., skupno u glasovanje uzmu, po najprije osnova većine odbora, za tim izpravak g. Vončine i napokon predlog g. Vebera; pa ćemo tim i vrieme prištediti i prije do kraja doći, do one žudjene svrhe, do koje svi doći želimo, da postignemo podpunu cjelokupnost našu i budućnost našu ljepšu, osnovanu na javnom i državnom pravu trojedne kraljevine.

Pavlinović: Ja ću pripustiti g. vel. županu Kukuljeviću, da njegova pronicavost iznadje protimbu, štono on veli, da stoji medju točkom 14. i 32. adrese, nu dotle ja nedosižem. Ja mu neću pobijati ni njegova domorodstva, niti slobodoljubja; a da mu kažem, na koliko tvrdom temelju stoje njegova uhvanja glede naše budućnosti u iztoku, u koliko su na granici naslonjena, evo da mu dostavim jednu viest, koju upravo sada imam od pouzdana izvora. Čita: „Njeke godine, vlada austrijska posla u Sarajevo za vrhovnoga konsula g. Jovanovića oddjela zemljokazah, s tim nalogom, da nacrta zemljokaz (mapu) Bosne i Hercegovine, pa da izuči do kraja svu zemlju, sve klance, doline i visine, te mu doda u pripomoć više najvještijih oficirah iste struke. I zbilja radnja se počme i dovrši vještački na tajno kroz više godinah. Tada Jovanović bje nagradjen brod. pukovinom, a djelo njegovo bje darovano vladi turskoj, da joj bude u pomoći, da što brže uguši svaki pokret u onih krajevih. Taj Jovanović zapazi i utvrdi sa svojimi ljudi Sjenicu, koja je najznamenitiji klanac na putu od Srbije do Crnegore.“ — Tako se je zahvaliti najviše dvojici graničarah: čestitome Omer-Paši i Jovanoviću, što Bosna još danas leži u robstvu. (Živio!)

Ivan Živković: Ovdje se s jedne strane želi, da se glasuje o izpravku g. Vončine, koji u sebi sadržava al. 14—27., a s druge strane veli se, da imamo po poslovniku ići od al. do alinee. Ja sam takodjer za to, da se poslovnika držati moramo, ali da barem vidimo, da li je tako skrajan, da izključuje svaku logiku. Ja mislim, da nije. Svaka alinea mora po sebi biti njeka cielost, ako je pako više alineah u savezu, ništa nam onda na putu nestoji, da te alinee skupa u pretres neuzmemo. Al. 14 sadržava načelo, dakle je za se jedno cielo; a sve sliedeće alinee do 27. uklj. samo izvadjaju ovo načelo, dakle su medju sobom u tiesnom savezu. Dakle po mom mnenju bilo bi najbolje, jer najlogičnije, da se sve ove alinee na jedanput pročitaju, da se onda o svih vieća i glasuje na jedanput, jer prije nego su ove riešene, svakako nemože nikakav na nje se protežući izpravak u pretres doći. Ako podjemo tim putem, izbieći ćemo takodjer svim nedosljednostim i svim nepodobštinam, kojih se njekoja gg. boje.

Mato Mrazović: Ja sa svoje strane nebi mogao nikako za to svoj glas dati, da se proti naročitomu propisu poslovnika red viećanja udesi, doklegod vis. kuća sama na to nepristane, da se dotični propis poslovnika nepromieni. (Veber: zapisnik je proglašen!) Zapisnik poslovnika neobara. Kad me je baš g. bilježnik spomenuo na ovaj zapisnik, moram iskreno kazati, da nisam toliko pazio, kad se je čitao, i priznati mi je, da me je to sad zateklo, a sigurno bih bio protestirao, da sam to bio prije opazio; jer je u protuslovju s onim shvaćenjem, što sam čuo iz predsjedničke stolice. Podnešeno je više izpravakah; med ostalimi posebni izpravak glede alineah 15. i 16., i izpravak g. Vončine, glaseći, da se sve ove alinee od 15. do 27. uključivo izpuste, te da se mjesto njih posebna alinea uvrsti. Po naročitom glasu poslovnika nemože taj izpravak doći u pretres prije, dok se vis. kuća nebude o svih onih alineah redomice izjavila. Kazalo se je s njeke strane, da bi se tim nepodobštine dogoditi mogle, jer bi vis. kuća mogla jednu alineu primiti, a drugu zabaciti, i da bi tako njeke alinee u sredini ostale bez svakoga saveza i smisla, s kojimi se nebi znalo ni kuda ni kamo. Mislim, da to nije moguće, jer valjda je vis. kuća pozorna na svoje djelo i da su si svi članovi ovoga sabora već tako sviestni u napried onomu, za što će glasovati, da nije moguće, da bi se jedna alinea primila a druga bacila. Već ako se je jednom većina okô izpravka skupila, onda moraju sve alinee redom pasti i doći će tako red na izpravak. S toga mnijem, da je ovdje svakako potrebito, da se alinea za alineom razpravlja. Kazalo se je takodjer, da je ovo historično izvadjanje predugo. Ja gospodo, samo pitam, jeli ovo izvadjanje istinito ili nije? Dosada se nije našao nijedan, koji bi bio istinitost ovih historičnih podatakah, ne historičnih samo, nego i historično-pravnih oborio, ili oslabio one stavke, koje su iz tih podatakah izvedene. Ako to nije neistinito, što je u adresi navedeno, ako to zbilja sliedi iz javnoga prava sadržanoga u zakonih trojedne kraljevine, to ja nemislim, da je to predugačko, jer inače moralo bi se sve što je obsižno, dapače sva naša prošlost za ledja bacati, jer je preduga. Držim, da se po broju alineah ni malo spisi neprocjenjuju, bili dugi ili kratki, već da to jedino zavisi o tom, jeli taj spis navadja nepotrebite, suvišne stvari ili ne. Navelo se je ovdje u tom pravcu, da su ta navadjanja suvišna, med ostalim i to, da su i onako svakomu poznata. Nu s druge strane naveo je vel. župan zagrebački, da bi morali isti savjetnici krune, isti državnici bečki onda mnoga još iztraživanja preduzeti, da podupru želju naroda. Mislim, da od oviuh razlogah, jedan drugoga elidira. Ako savjetnici krune neznadu histor. podatakah, sigurno je potrebito, da im se navedu; ako ih znadu, onda smo jim timi podatci samo pod ruku segli, da mogu svietloj kruni kazati: „evo svietla kruno,

narod se poziva na svoja prava; ova prava nisu samo na papiru, nisu samo mrtva slova, nego i u sviesti, u srcu naroda; on ti jih kaže, da se zbilja i u život uvedu." (Živio!) Ovo je razlog, s kojega je takodjer u odboru, prem da su one alinee bile pobijane, većina pristala uz to, da se navedu u adresi. Osim ovoga razloga, bio je i taj, što treba svu pozornost i na to svrnuti, da, kao što je vel. župan zagrebački izvolio reći, da naše pravo ima protimbe na odlučnih mjestih, a to je većinu odbora privolilo, da se ove alinee u adresu uvrste. Kažem, a i odbor je tako scienio, da se mi nedržimo toga načela, kao da bi savjetnici krune, koji ju imadu voditi na stazi prava i pravice, kao da bi oni iz načela bili proti pravu, koje se tiče našega naroda, nego scienim, da je ovo pravo savjetnikom krune jošte tamno. Odbor si je držao za svetu dužnost ovo objasniti i kazati, da ovo pravo u saviesti i srcu naroda zbilja živi. (Živio!) Ovi su razlozi, koji su odborovu većinu vodili, kad je odbor ove alinee primio, u koliko se protežu na državno pravo.

A u koliko se ovo odnosi na obzir narodnog razvoja i na one primjetbe, koje su se u službenih novinah osobito prošaste vlade uviek i uviek navadjale proti ukinuću Krajine, i iz kojih se je vidilo, da se sustav vojničke Krajine drži proti naročitim izjavam i proti volji nj. veličanstva, kojom sam car vlada bez obzira na ikoje pravo, te svojom posebnom voljom razpolagati može, s toga je držao odbor, što su se takodjer po vladinih organih ovi nazori pojavili, da je potrebito, da se njegovu veličanstvu izjavi, kako narod shvaća onu zadaću vojničke Krajine, te da bi svakako valjalo pomieniti dosadašnji sustav Krajine, tako da bude pristupniji napredku, i da tek onda može odgovarati onoj zadaći, koja pripada našemu narodu, a osobito Krajini, obzirom na orientalno pitanje. Nu gospodo moja! Kad narod vidi, da se u službenih novinah, u odlučnih krugovih, zastupaju takova mnenja, koja su protivna njegovoj sreći i napredku: tada držim, da nije ništa predugo, što god se može navesti, da se ove predsude razprše, da se ova kriva mnenja razbistre; jer ja mislim, da je nj. veličanstvo uprav zato pozvalo amo zastupstvo naroda, da mu svojim zrelim sudom bude vjernim i mudrim savjetnikom, da je dakle uprav dužnost zastupnikom naroda, otvoreno i iskreno izjaviti nj. veličanstvu, što oni drže o mnenju, koje je do sad vladalo u odlučnih krugovih.

Ovi su dakle obziri već odborovu većinu privolili, da je sve ove razloge u adresi navela. Meni je samo s velikom žalošću primietiti, da su i ona gospoda, koja su se u odboru za nje borila, sada ih ostavila. Nu, bila sudbina ovim alineam koja mu drago, mislim svakako za odlučno i spasovito, da se savjetnikom krune, da se na podnožju sjajnog priestola našeg vladaoca očituje sviest ovoga naroda, koja je u tako tiesnu savezu sa njegovim životom. Bila većina vis. kuće ovog ili onog mnenja, pa i mogla ona sa svojom saviešću u sklad dovesti, da se svi ovi razlozi zašute, ja ću za nje glasovati, jer sam ih i u odboru iz tvrdog uvjerenja branio. —

Ovdje moram priliku uzeti, da učinim jedno očitovanje, premda nespada na stvar. Jučer sam ja na govor narodnoga zastupnika Popovića iz Krajine izvodio samo one posljedice, koje su iz njegovih premisah sliedile, i to posliedice žalostne, gdje on sva zahtievanja sve želje naroda u Krajini nije dizao preko one paralelle, na kojoj su najniže živući razredi ovog svieta zadovoljni, tim su se njeka gospoda uvriedila, držeć, da sam im uvredu nanesti htio. Mislim, da sam odviše razgovietno i jasno govorio, na premissah, ne mnom stvorenih, ne mnom navedenih, nego na premissah, navedenih gospodinom predgovornikom, te sam kazao, da uprav ovakovi razlozi idu najbolje u prilog dokazivanju g. Perkovca, te najviše dokazuju onaj žalostni nazadak, koji obstoji u vojničkoj Krajini. —

Dr. Jovan Subotić: Ja držim, da je prvi predmet viećanja sada, da li se imadu sve alinee od 15 — 27. skupa u pretres uzeti ili ne. Na taj predlog moram ja izjaviti, da ga usvajam i preporučam vis. kući iz ovih razlogah. Prvi jest, da dobijemo u vremenu i adresu čim prije svršimo, ako ju svršiti mislimo, drugi jest, što takav postupak nije niti proti poslovniku, jer bi inače poslovnik bio proti logiki. Ja ću k tomu da dodam još sam poslovnik, koji u §. 44. veli: „Zatim se pretresuju redom pojedini članci i na nje se protežući izpravci."

Ja mislim, da svaka alinea za sebe nemože se uzeti za članak, nego držim, da sve ove alinee glede Krajine sačinjavaju samo jedan članak, sve one, koje se protežu na uredjenje našega odnošenja napram carstvu, jesu drugi poseban članak itd. Ako dakle vis. kuća pristaje na to, onda ja prestajem govoriti, ako ne pristaje, pridržavam si pravo, svoje mnenje pogledom na ove alinee i na amendement g. Vončine još izreći.

Predsjednik: Podupira-li tko predlog g. Subotića i g. Živkovića? (Glasovi: podupiramo).

Dr. Jos. Vranicani: Ja se pozivljem na poslovnik, a dok taj nije preinačen, takovo pitanje niti se staviti nemože. (Glasovi: podupiramo!).

Ad. Veber: Ja ću alin. 15. pobijati, pozivajuć se na ono što stoji u al. 20., a vi ćete mi kazati, da će to doći kasnije da se nesmijem pozvati na al. 20.; i to bi bio veliki nesmisao, kojega sabor dopustiti nemože.

Mirko Horvat: Ja nemogu pristati na predlog g. Živkovića, što je protivan poslovniku, a to ću dokazati iz istoga članka, iz kojega je on za svoj predlog argumentirao. Članak 44. sigurno neima pred očima osnove adrese nego zakonske članke, a kad u adresi neima članakah, nego alineah, mora se i tu per analogiam svaka alinea za se u pretres uzeti. G. Veber je kazao, da mi njemu nebi dopustili, kod pretresivanja 15. al. pozivati se na al. 20., mi njemu toga sigurno nećemo braniti. Ja čujem gg. predgovornike samo govoriti a izpravcih g. Vončine i Vebera, a nitko nije napomenuo izpravka na alin. 15. i 16. podnešenoga po g. Mrazoviću koji mora takodjer u pretresivanje doći.

Predsjednik: Ja moram iskreno izpovjediti, da ako se hoćemo točno držati riečih poslovnika, morali bi onda ići od alinee do alinee; nego ako uvažimo duh poslovnika i pravo vis. kuće, koja svojom voljom svakako nutarnji red sama utanačiti i promieniti može, onda nevidim razloga, zašto bi se tomu protivili.

Dakle gospodu onu, koja misle, da bi tim putem udariti mogli, da al. 14—27. sve na jedanput uzmemo u pretres, molim, da ustanu.

Dr. Jos. Vranicani: To pitanje je proti poslovniku. (Više vremena prepirka).

Antun Jakić: Već toliko putah su se ovdje pomiešale stvari uprav zato, što se nismo strogo držali poslovnika, zato bi molio vis. predsjedničtvo, da obdrži red, strogo se držeć poslovnika (Opet prepirka).

Dr. J. Subotić: Držim za dužnost vis. kuće pozornost na to obratiti, da njoj pripada pravo u pojedinom slučaju shodnosti radi zaključkom odrediti, kako da se vieća i odlučuje, i uslied toga pozivam visoku kuću, da bi se ovim pravom poslužila,

i za ovaj osobeni slučaj odredila: da se o svih u rieči stojećih alineah ujedared vieća.

Predsjednik: Svakako molim, da mi položaja moga ne otegotite, nego voljom vašom odlučite što kanite. Ja mislim, da neću griešiti proti duhu poslovnika, ako stavim to pitanje, da li se ima više alineah zajedno u pretres uzeti ili ne? Ako bi većina pristala na to, mogli bi onda najprije al. 15. i 16., na koje imademo poseban izpravak, u pretres uzeti. Molim dakle, da se vis. kuća za sada samo izreče u načelu, i ja mislim, da joj to pravo pripada — da li se, više alineah, koje su u savezu, na jedanput viećati i glasovati može, ili ne.

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati (Prepirka, da li je većina ili manjina.

Molim gg. bilježnike, da broje (Nije moguće gl.). čitati imenik).

Dakle hoćemo glasovati poimence. Ona gg. koja su za to, da se više alineah na jedanput u pretres uzme, neka izvole sa „da,“ a ona, koja su proti tomu sa „ne“ glasovati (Sliedi glasovanje).

Bilježnik Adolfo Veber: Sa „da“ je glasovalo 99, a sa „ne“ 92 člana jedan nije glasovao.

Predsjednik: Po tom je većinom glasovah od vis. kuće primljeno načelo to, da se takodjer o više alineah na jedanput viećati i glasovati može. Sada je pitanje drugo, da li je želja visoke kuće, da se alineja 15. i 16., na koje imademo poseban izpravak, ili 15, 16, i 17., koje tri su u savezu, na jedanput pročitaju i rieše. Molim dakle, da ona gospoda, koja su za to, da se ove tri alinee 15. 16. i 17. na jedanput rieše, da ustanu. (Prepirka, da je li većina ili manjina.)

Ja sudim, da su valjda ona ista gospoda ustala, koja su prije glasovala sa „da“ (Glasovi: Jesmo.)

Molim dakle gosp. bilježnika, da pročita ove alinee.

Dr. Franjo Rački: (Čita još alineu 16—27.

Ove alinee jesu tako jasne, da mislim da je suvišno ovdje ih opravdati; samo ću u kratko navesti, u kojem savezu stoje, i koji su razlozi većinu odbora za adresu na to navodili, da je tu dedukciju u osnovu adrese metnuti pronašla za shodno. Glede saveza nutarnjega imam samo primietiti, da alinee 15. 16. i 17. nisu ništa drugo nego nastavljenje onoga, što je bilo prije rečeno o državnom pravu trojedne kraljevine, koje je i Leopoldo I. priznao i naložio, da se to pravo, u koliko je bilo u iznimnom stanju u njekih kotarih, zbilja izvede utjelovljenjem tih kotarah. U 17. alineji se navadja, da ne samo ti kotari, nego dapače i sve zemljište ono, koje se je uz tursku granicu protezalo, tečajem vremena razvilo, u podpunoj vojničkoj oblasti. U 17. alineji dalje se navadja, da se ne samo ti kotari, nego dapače i sve zemljište ono, koje se je uz tursku granicu protezalo, tečajem vremena razvilo u podpunoj vojničkoj oblasti. U alineji 20, ima se obzir na kraljevski reskript od 8. studenoga god. 1861. u kojem se kaže: Premda se priznaje vojnička Krajina, kao cjeloviti dio trojedne kraljevine, ipak je sadašnja u vojničkoj krajini obstojeća sistema potrebita ne samo u pogledu jakosti ukupne države, nego osobito i u pogledu političkoga značaja i narodne budućnosti trojedne kraljevine.

Ove rieči uprav su uzete iz previšnjega kraljevskoga odpisa; i na nove rieči odgovara se u sliedećih alineah 22—24. Uzima se za načelo, da pošto je ustav na cielu carevinu protegnut, po mnenju odbora nebi bilo u skladu s ovim glavnim načelom, da bi zemlja od 393 □ miljah i preko 800.000 dušah bila još sveudilj lišena ustavnoga života. Onda se na ono, što se tiče jakosti ukupne države, poglavito odgovara u alineji 25. i 26. Napokon se na kratko u alineji 27. odgovara na ono, što se u kraljevskom odpisu veli, da je krajiška sistema potrebita u pogledu političkoga značenja i narodne budućnosti trojedne kraljevine. K tomu imam samo još to dodati, da ne samo po običaju svih, u koliko je meni poznato saborah, nego imenito po običaju, koji je vladao u saborih ugarskih i trojedne kraljevine, bilo je uviek dozvoljeno, na primjetbe kraljevskih odpisah opet primjetbe saborske dodati. Ove primjetbe u mnogih predstavkah saborah naših i ugarskih jesu jošte, kako se svaki sam može osvjedočiti, mnogo strožije navedene nego ovdje. U ostalom, ako bi se svidilo pojedinim članom ovoga sabora, ili onomu odboru, koji bi imao posljednju stilizaciju dati ovoj adresi, gdješto još štogod ublažiti, ja neimam ništa proti tomu; ali ja kažem, da misli u ove alinee uložene nemogu nikako vriedjati onoga podaničkoga čuvstva napram nj. veličanstvu, kojim se odlikovahu svikolici sabori ove zemlje.

Ivan Vončina: Ja sa svoje strane pristajem na sve podatke, koje je g. sastavitelj adrese upotriebio, i ja nisam čuo ni s jedne strane, da se tim prigovara, dapače kao onakov, material našega koji ima podpunu svoju vriednost javnoga državnoga prava, mora da se uvaži. Ali gospodo, ja ovdje tu stvar smatram, ne sa svojega gledišta, nego sa gledišta cieloga sabora, osobito ju smatram prema uspjehu, kojega hoću da postigne naš zahtjev, glede kojega smo u načelu svi složni. Ja i ona gospoda koja su pristala uz moj izpravak, slažemo se sasvim sa načelom, koje je izraženo u adresi, takodjer u tom, da se za prelazno doba Krajina u zakonarstvu i upravi sjedini sa materom zemljom, i da se nastoji izhoditi ovo kod njeg. veličanstva. Ali gospodo, velika je razlika, kako da se to kaže. Reći: Mi imamo pravo na Dalmaciju ili Dalmacija ima pravo na Hrvatsku; za nas jest isti smisao, ali napram onomu, komu se to kaže, sasvim je to drugo. Isto tako se bitnost ništa ne alterira ako rečemo: Mi imamo pravo na Krajinu, ili: Krajina ima pravo na naš ustav. Ali ovakov izraz dobije tek onda svoju veliku važnost, kad se imaju izreći za onakov zahtjev takodjer zastupnici Krajine. Kad se mi nebi na to osvrtali, nego mimoišav zastupstvo Krajine formulirali naš petit, budite uvjereni, da neće imati tolike važnosti, nego kad i zastupnici one zemlje, koje se to najviše tiče, na to pristanu. Ja sa svojega gledišta neimam ništa proti adresi, ali meni je osobito do toga stalo, da ono, što tražimo, takodjer postignemo. Jer uz ovakovu formu, kako sam ju ja predložio, nadam se, da će, ako ne baš svi, barem većina krajiških zastupnikah pristati, dočim sam čuo, da bi se u protivnom slučaju od njihove strane uložio prosvjed. Ja dakle samo iz toga razloga preporučam svoj izpravak visokoj kući, da ga izvoli prihvatiti.

Gedeon Zastavniković: Molio bih najprije visoko predsjedničtvo, da se izreče: jeli ovaj nam predložen štampan izpravak onaj isti, kojega je gosp. Vončina prije njekoliko danah na stol visokoga sabora položio?

Ivan Vončina: Jest, onaj isti.

Gedeon Zastavniković: Koliko se ja sjećam, je izpravak ovako glasio: (Čita.)

Ivan Vončina: Ja moram priznati, da u prvobitnom izpravku nije ovih riečih: prema državnomu pravu i narod-

*

nomu razvoju," nego da su se kasnije dodale. A što se tiče alineje 32., o toj se sada neradi, jer ta dodje kasnije.

Ivan Perkovac: Ja mislim, da će sasvim u redu biti, ako učinim molbu, da nam se dade onaj originalni izpravak, jer mi imamo viećati samo o tom, što je na zeleni stol visoke kuće postavljeno. Ja neznam, kako se može medju članove sabora podieliti štampan izpravak, koji na stol visoke kuće postavljen nije. Zato mislim, da bi bilo sasvim u redu, da mi odustanemo od toga viećanja dotle, dok se nismo . . . . . . (To je proturedno.) Ako je to proturedno, onda neznam, da li imade još kakve proturednosti . . . . dok se dakle nismo ubaviestili, kakva je razlika medju prvobitnim, i ovim štampanim izpravkom. Da jest, to se vidi najjasnije s toga, što su njekoja gospoda govornici kazali, da je njihova želja spasiti pravo državno trojedne kraljevine, a naročito je izviestitelj ovoga izpravka rekao, da se on protivi osnovi adrese samo zato, što je nakanio pomoću graničarah spasiti ovo državno pravo, a barem jedan od njih mu sada veli, da na to nikako pristati neće. To je svakako zamršeno i važno, i da budemo na čistom, želio bih i predlažem, da se štampa izpravak, kako je podnešen prvobitno, ili ako je gospodin predložitelj voljan ga opozvati, neka to učini izrikom.

Ivan Vončina: Ja sam izpravak svoj već prije 10 ili 14 danah predao na stol visoke kuće, niti je moja briga, da se tiska. Nu ležalo je u interesu one stranke, u koje ime sam ja taj izpravak učinio, da se tiska. S toga sam ga ja na svoje troškove noćas dao tiskati. Originala sada tu neimam; nu neznam, od kakove bi on bio važnosti, jer je tiskani izpravak onaj isti, samo da u originalu neima tih riečih: Prema zahtjevu državnoga prava i narodnoga razvoja," koje sam tu umetnuo, jer sam to htio osobito akcentuirati.

Antun Jakić: Ovdje se samo o tom radi, koji izpravak da stoji, da li onaj prvi, koji je prije njekoliko danah u zapisnik primljen, ili ovaj novi. (Vončina: Ovaj.) Zato bih ja želio, da gosp. zastupnik Novljanski reče: Ja svoj prvobitni izpravak uzimam natrag; i primam ovaj novi. Ja želim, da se to izrikom kaže.

Iovan Živković: Ja mislim, da je ovo pitanje posve temeljito, jer vidimo, da bi gospoda graničari votizirali za prvobitni izpravak, a ne za drugi, barem se jedan naime gosp. pukovnik Zastavniković tako izrazio. Ako je tomu tako, onda svakako mora visoka kuća znati, o kojem da hoće viećati. (Vončina: O ovom.) Ako o ovom, onda netreba tražiti prvoga, samo da gosp. predložitelj kaže, da sada ovaj valja a ne prvi.

Iv. Vončina: Neznam čemu sva ta sofistika. Ja mogu i kazati, da stoji onaj prvi, nego samo mu dodajem još ove rieči, jerbo svaki imade valjda pravo, izpraviti i tumačiti ono, što je vis. kući predložio. Ja dakle kažem, da stoji onaj prvi, pridodavši mu još ove rieči: „Prema zahtjevu državnoga prava i narodnoga razvoja."

Predsjednik: Ja ću svakako, kad dodje do glasovanja, uvažiti i predlog g. pukovnika, koji želi, da se ove rieči izpuste.

G. Zastavniković: Molim, da se to primi kao individualno moje mnenje.

Predsjednik: Imamo još jedan predlog od g. Vebera. (Prepirka, koji od onih prvih da stoji.) Kad g. predložitelj sam kaže, da onaj prvi samo dodavši mu ove rieči . . . (Prepirka.)

Dr. Jos. Vranicany: Vidim, da ovdje imamo 2 predloga, t. j. g. Vončina ima 2 predloga. (Prepirka, smieh.) Neka izvoli dakle reći: Ovaj stoji ili onaj stoji (Prepirka, nemir.)

Jovan Steković: Ja se zbilja moram čuditi, da se danas na ove rieči tako žestoko napada od one strane, koja ih je jučer branila u al. 14. (Smieh, prepirka.) Ja mislim, da je to onaj isti izpravak, samo da su mu dodate još njeke rieči. (Glasovi s desne: Jest, jest, viećati.)

Antun Stojanović: Predgovornik g Steković jako se vara, ako misli, da od naše strane prigovori zato bivaju, kao da bi mi zazirali od državnoga prava našega. Ja moram kazati, da meni se čini, da uprav oni zaziraju u to pravo. Gospodin predlagatelj je položio predlog na stol vis. kuće, u kojem je izostavio one male rieči: prema zahtjevu državnoga našega prava. Naravna stvar, jer državno pravo naše, to je jedna sitnarija, koja se može bez znanja vis. kuće uturati u pismo, kada mu drago (Živio)! Ovdje se neprestano intonira državno naše pravo i cjelokupnost trojedne kraljevine, a kad na to dodje, da se u djelo uvede, uzme se rieč natrag. Od strane gg. zastupnikah Krajine znamo i to, da su oni ovamo došli, kao cjelovita sastavina ove zemlje, da rješavaju državopravna pitanja: a tko nepriznaje državnoga prava naše zemlje u jednom dielu, taj ga nemože niti priznati u drugom ma kojem; i onda oni nebi mogli glasovati o pitanju našega odnošenja napram monarhiji ili napram Ugarskoj. Inače morali bi mi to misliti, da su oni samo došli, da sada ovdje, sada ondje majoriziraju i izvedu one stvari, koje su po volji vladi, i to, molim gospodo, onoj vladi, koja radi protivno našemu vladaocu i kralju. To je stvar veoma važna i načelna. Izpravak ste metnuli na stol vis. kuće, u kojem fale ove rieči: a budući ste vidili, da se nemože ili barem težko dade postići većina, našli ste za dobro umetnuti još te rieči. Dobro, proti tomu nemože biti prigovora, ali sada treba samo znati, tko ih je umetnuo; g. izviestitelj kaže, da ih nije. (Vončina: Ja sam ih dodao.) Ako ih je zastupnik novljanski umetnuo, ja presumiram od njega, da dobro znade red, koji ima vladati u ovoj vis. kući, i da je njegova dužnost, ne nas mistificirati, nego odmah na početku to nam prijaviti, a ne poslie kad se već vidi u stiski.

Ja mislim, da je to jako važna stvar, jako načelno pitanje, jer iz izpuštenja ovih malih riečih, koje gospodin za tako malo važne drži, jako velike konsequencije mogu sliediti.

Ja dakle kažem, da se neću upustiti u pretresivanje toga predmeta prije, nego nam bude predložen i pravi izpravak podpisan po 15 njegovih drugovah, jer inače moglo bi se i kazati: Ja neznam za te ili te rieči, valjda ih je štampar dodao.

Predsjednik: Želi još tko progovoriti? — Što se mene tiče, moram izjaviti, da mi se čini, da gg. odviš strogo tumače tu stvar, jer g. Vončina sam kaže, da je to njegov dodatak, mislim, mogli bi ga takodjer prihvatiti. Svaki dakako ima još prije pravo prigovoriti samoj stvari; ali ja nevidim razloga, zašto se nebi upustili u razpravu ovoga izpravka samo radi toga, što on nije baš pisan. Imamo još drugi izpravak. (Glasovi: još to nije riešeno. Prepirka).

Ivan Perkovac: Ja sam već prije opazku učinio, da je postupak taj proturedan, a bit će proturedan sve dotle, dok zast. Novljanski ne predade svoga novoga izpravka pisanoga i podpisanoga po 15 članovah ovoga sabora.

Predsjednik: Budući je vrieme i onako već napredovalo, s toga mislim, da će zast. Novljanski tomu zahtjevu do sutra zadovoljiti i mi ćemo se u 10 satih sastati i nastaviti viećanje.

Dvadesetčetvrta saborska sjednica,

držana dne 7. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom pogl. gosp. dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Dočim današnju saborsku sjednicu otvaram, prije svega štovano slušateljstvo najučtivije i najozbiljnije umoljavam i opominjem, da se svakoga smućivanja reda izrazivanjem dopadnosti ili nedopadnosti strogo uzdržati izvoli.

Bilježnik Vjenceslav Urpani: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

dvadeset i druge sjednice sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dana 6. veljače 1866. pod predsjedničtvom poglavitog gospodina Dra. Mirka Šuhaja, prvog podpredsjednika saborskoga.

Započe sjednica u 10 satih u jutro i pročitan zapisnik posljednje sjednice od. 5. veljače t. g. bi odobren.

Oglašeni budu zatim podnesci:

1. Molba obćine Štitar pukovnije brodske br. 438. za uvedenje materinskog jezika u školah i za njeke polakšice glede drvarine itd.

Odlučeno predati ju odboru peticionalnomu.

2. Poglavarstvo sl. i kr. grada Karlovca podnaša vis. saboru predstavku žiteljah Karlovačkih glede izvedenja željeznice od Karlovca do Rieke a obustavljenje pruge Sv. Petar-Rieka.

Ide odboru za željeznice.

3. Izpravak pismeni nar. zastupnika Akurta, br. 440 poslje alinee 27.

4. Izpravak nar. zastupnika Mate Mrazovića br. 441. mjesto alineah adrese 15. i 16.

Ovi izpravci služe do znanja i uvršiti će se pri pretresivanju dotičnih alineah.

5. Zapisnik verifikacionalnog odbora od. 5. tek. br. 442. o ovjerovljenju Josipa Kovačića izabranog za kotar opatovački i Josipa Bračevca za kotar valpovački.

Uslied toga bi g. Josip Kovačić jednoglasno ovjerovljen kao narodni zastupnik.

Izbor pako Josipa Bračevca, koji s razloga, što iz vjerovnici njegovoj priležećih spisah proizlazi da nije besprikoran — neodgovara propisom 8. izb. reda, bi većinom glasovah zabačen i odlučeno, vratiti spise odboru verefikacionalnom za novi predlog glede imenovanog jur unapred zamjenika ili novog preduzeti se imajućeg izbora.

Ujedno bi zaključeno, da se Josipu Bračevcu putni troškovi na sabor i natrag kući, kako takodjer i dnevnice za vremena putovanja izplate.

Prešlo se je zatim na dnevni red, nastavljenje specialne debate o adresi, imenito o alinei 15.

Pošto su predloženi vis. kući izpravci nar. zastupnika Vončine: da se alinee 15. do 27. uključivo izpuste, te posebna alinea mjesto njih umetne; zatim izpravak zast. Vebera a i onaj Mate Mrazovića mjesto alineah 15. i 16. — povede se pitanje o tom, da li se ima pretresivati alinea za alineom i posebno o svakoj viećati, i u tom obziru predloži zastupnik Živković, da se alinee 15 do 27. uklj. ujedno pretresuju i o redakciji sviuh ukupno vieća.

Usljed toga, izza kako mnoga gospoda za i proti progovoriše, formulirao je g. predsjednik pitanje:

Da-li vis. kuća na to pristaje, da se više alineah adrese na jedanput pretresati imadu, ili ne?

Glede toga i to poimence glasovahu sa „da“ 99 sabornikah, i to sliedeće:

Sa da.

Adler,
Angjelić,
Antonović,
Babić Stjepan,
Bach Gjuro,
Blažić,
Bojčeta,
Boroević,
Bukvić,
Ćepulić,
Dizdar,
Dološćak,
Došen,
Dragašević,
Elger,
Farkaš,
Gerber,
Grabrić,
Grgurić,
Gruić,
Haulik,
Halagić,
Ilijašević,
Jančarić,
Jelačić Antun grof,
Jovanović,
Kralj Iv. biskup,
Knežić,
Kolarić Andrija,
Kostrenčić,
Kottas,
Kovarbašić,
Krajačić,
Kružić Franjo,
Kukuljević vel. župan,
Kušević Svetozar,
Lovrić Franjo,
Malinarić,
Maširević Samojlo,
Mažuranić Ivan,
Melinčević,
Mihanović Franjo,
Milanković,
Mrzljak,
Muzler,
Nikolajević Lukijan,
Nikolajević Stjepo,
Nikolić,
Nolden,
Novaković Tošo,
Nović Gj.
Olujević,
Pajić,
Pešić Maksim,
Petrović Dane,

Petrović Luka,
Poljak,
Popović Jovan,
Popović Samoilo,
Prica M.,
Prodanov,
Radecki,
Rašić,
Ratković,
Regen,
Runjanin Joso,
Ružičić,
Sekulić,
Simić,
Skender,
Smičiklas,
Soić,
Sokolić,
Stojan Franjo,
Subotić Ivan,
Šarić,
Šašić,
Skorić Mil.,
Smaić,
Špun Josip,
Špun Miroslav,
Špun Napoleon,
Steković,
Tarbuk,
Teodorović,
Tomičić,
Trbuhović,
Trnski,
Turković,
Varešanin,
Veber,
Vinsky,
Virag,
Vončina,
Vukotinović
Zastavniković Gedeon,
Zastavniković Glišo,
Zorac,
Živković;

A sa „ne“ 92 sabornika, i to sliedeći:

Sa ne!

Akurti Dragutin,
Akšamović,
Babić Josip,
Barčić,
Bedeković,
Begna,
Bogović,
Boleslavski,
Briglević,
Broz,
Car,
Ceböci,
Ciotta,
Derenčin,
Fiamin,
Horvat Petar,
Hrvat Mirko,
Hrvoić Stjepan,
Jakić,
Jančo,
Jelačić Dragutin,
Jelačić Kažimir,
Jordan,
Josipović,
Jurčić,
Kavanagh bar. E.
Khuen grof,
Kirijaković,
Kiš Ladislav,
Khuen Antun grof,
Kolarić Pavo,
Kraljević Miroslav,
Kraljević Benjamin,
Kugler Stjepo,
Kukuljević Ladislav,
Kulmer grof. Miroslav,
Kušević Aurel,
Kušlan bar. Dragojlo,
Lalić Pavo,
Laudenbach Ivan,
Maller,
Mihalić Slavolj.
Mrazović,
Muhić,
Miškatović,
Neupar,
Nugent Artur, grof,
Ožegović Ivan,
Ožegović Martin,
Ožegović Tito,
Ostriš Andrija,
Pavleković,
Pavlinović Mijo,
Pejačević Lad. grof.,
Pejačević Pet. grof,
Perkovac Ivan,
Petričević Luka,
Pintar,
Pinterović,
Prandau bar.
Predoević Janko,
Prukner,
Rački dr.
Rauch Gj. bar.,
Rauch Lev. bar.,
Razum,
Rogulić,
Rukavina bar.
Stahuljak,
Starčević,
Stojanović Dr.,
Sviličić Franjo,
Šafarić,
Šauer,
Šadel,
Sermage grof Dionis,
Sermage grof Rihardo.
Šram,
Strossmayer biskup.,
Šuljok,
Suppe,
Torbar,
Urpani,
Vakanović,
Vranicani Dr.,
Vranić Franjo,
Vuković Stjepo,
Zidarić,
Zlatarović,
Zoričić,
Žužel,
Kovačić.

Jedan zastupnik nije glasovao, te izza toga proglasio je g. predsjednik zaključak vis. kuće:

Da se pretresati imade više alineah adresse na jedanput.

Zatim, pošto na pitanje predsjedničtva: dali se o al. 15. 16. 17. ukupno imade viećati, nije glasovao nijedan sabornik, postavi g. predsjednik na glasovanje pitanje: da li se alinea adrese 15 do 27 uklj. imadu na jedanput pretresati? i ovo bi većinom glasovah usvojeno.

Prešlo se je dakle na pretresivanje alineah 15 do 27, glede kojih položen bi na stol vis. kuće u 18. sab. sjednici od. 29. siečnja izpravak zast. Vončine, kojega sastavak nije mogo biti uvršćen u ovaj zapisnik pošto se nalazi u rukuh g. zastupnika Vončine, pače je tečajem debate konstatirano, da je g. zastup. Vončina dao na svoju ruku tiskati mjesto onoga prvobitnoga izpravka drugi, u kojem je dodato, i to u sedmoj alinei medju riečima slavonske i Krajine rieč „Vojničke,“ za tim medju liniom devetom i jedanajstom rieči „prema zahtjevom državnoga prava i narodnoga razvoja trojedne kraljevine.“

Medjutim pošto kane dobe radi sjednica u 2 suta bi dignuta — nastavljenje ove razprave pušteno bi za dojduću sjednicu, urečenu na 7. veljače u 10 satih u jutro.

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.
predsjednik.

V. Urpani s. r.
saborski bilježnik.

Ivan Vončina: Ovdje ima mnogo neistine u ovom zapisniku. To se nemože kazati, da sam ja sasvim drugi izpravak podnio, nego samo to, da sam ja jedan pasus umetnuo.

Ivan Perkovac: Ja mislim, da ovim zapisnikom stvar još nije na kraj iztjerana. Najprije se radi o tom, dali je to nov izpravak ili ne; ja bi se usudio reći, da je sasvim nov, jer jedan dodatak može stvar sasvim promieniti. Ako ja kažem: ja sam ti dužan, pa onda dodam: ništa, to je sasvim drugo. Sada je pitanje o tom, da li je gosp. zastupnik novljanski vlastan bio, onaj izpravak, kojega je na stol visoke kuće položio, svojom vlašću uzeti, sam izpraviti na svoj račun štampati dati i medju članove porazdieliti. Meni se čini, da visoka kuća glede svoje časti mora njekakvu odluku izreći. Pisma ovog sabora moraju da budu svetinja svakomu, najpače nam svim; pisma na stol visoke kuće položena nisu ničija svojina, nego svojina ovog sabora; tko svojinu ovog sabora na svoj račun, na svoj način upotrebljuje — ja neću to kvalificirati. Treće je pitanje jošte to, dali je gosp. zastupnik novljanski svoj novi izpravak redovitim načinom visokoj kući podnio, da se može o njem viećati. Po mom mnienju nemože se debata dalje tjerati, dok se sva ova stvar na kraj neizvede, jer prije svega moramo biti na

čistom, niti smijemo dati povoda neporazumljenju, jer kad bi mi odluku stvorili, moglo bi se dogoditi, da smo viećali o stvari, za koju nitko kazati nemože, da se nalazi na stolu visoke kuće. Zato ja izjavljujem, da, bar sa svoje strane, dotle neću učestvovati u razpravi, dok se ova pitanja neriese sasvim potanko i točno.

Predsjednik: Za umirenje gospode mogu kazati, da je nov izpravak, kojega je gosp. zastupnik novljanski visokoj kući podneo, podpisan po više članovah. Da li je to prvobitni ili nov izpravak, o tom se može kašnje rieč povesti, sada se radi samo o zapisniku, dali može ostati, kako ga je gospodin bilježnik sastavio.

Mato Mrazović: Kad nebi bio gosp. Vončina zapisniku prigovorio i rekao, da imade neistine u njem, nebih ja bio rieči progovorio, jer nam neće na slavu služiti, da se ovdje takove stvari tjeraju; ali kad gosp. Vončina kaže, da imade neistine u zapisniku, držim si za dužnost toli za obranu stvari, kao i za obranu gosp. bilježnika uztvrditi, da se je gosp. Vončina istini vrlo iznevjerio, kad to kaže. Jer gosp. Vončina kaže, da je on isti izpravak podnio, kojega je dne 29. siečnja na stol visoke kuće položio. Neka se sravna jedan i drugi izpravak, pak će se videti, da je onim kašnjim umetkom postao sasvim nov novcati izpravak, u kojem se ono nalazi, što je visoka kuća 5. veljače svojom većinom oborila, priznaje se naime državno pravo trojedne kraljevine, kojega je i sam gosp. Vončina svojim glasom pomagao u grob polagati. (Na desnici glasovi: ah! na ljevici pleskanje.) Ja, gospodo, držim, da kao što je ovaj zapisnik istinit i vjeran, da je isto tako nevjeran i neistinit prigovor gosp. Vončine. Neću se sada dalje upušćati u ovu stvar, koja će onako još predmetom viećanja biti, te mislim, da se ovaj zapisnik odobriti ima.

Avelin Ćepulić: Nisam naumio, da o tom pitanju govorim, nego mislim, da se moram odazvati na rieči gosp. predgovornika. Gospodo, nije to laka stvar, nije to rieč, koja se može mukom mimoići, kad se kaže, da je član sabora trojedne kraljevine pomagao državno pravo u grob polagati. Gospodo, čuvajmo se strastih, (na lievici: ah, ah) — ja vam dopuštam kazati, što vam je drago, nego i vi meni dopustite, da kažem, što sam naumio. — Ja kažem, da nije vrieme da jedan drugoga korimo; ovdje se radi o stvari ozbiljnoj; a kad zastupnik drugomu kaže, da je on proti svojemu državnomu pravu radio, to nije šala; ja držim, da je to najveća rekriminacija, kojom se čovjek poslužiti može. Ja moram gosp. Mrazoviću odgovoriti, da nitko od ove stranke nikada niti pomislio nije na to, da trojedna kraljevina neima svoga državnoga prava. Ovdje se je radilo o štilizaciji adrese, o štilizaciji pojedinih alineah, što gdje stojati, i kako stojati ima. Kad smo došli do alinee, koja govori o cjelovitosti našoj, ova je jednoglasno primljena; isto tako su idué točke, koje o državnom pravu govore, jednoglasno primljene. Kad se je radilo upravo o 14. točki, radilo se više o štilizaciji, radilo se o tom, da se ova točka do 27. izpusti, jer nespada onamo. Ja sam naročito kazao, da je ova okolnost, t. j. javno pravo napomenuto u 20. i u 32. točki. Ja sam to naročito napomenuo. Dakle gospodo, nemojte sumnjičati, jer ja kažem, da ona sramota, koju zastupnik naroda drugomu zastupniku nanaša, da ona sramota na njegovo lice pada.

Mirko Hrvat: Na rieči gosp. zastupnika bakarskog neću ništa primietiti, jer držim, da sam nevjeruje, što je kazao. Drugo, molio bi gospodina podpredsjednika, kojemu je povjeren arhiv našega sabora, neka izvoli izjaviti, kako je gosp. zastupnik novljanski mogao doći do spisah, koji su svojina sabora. Treće bi molio, da se čita originalni izpravak, kojega je gosp. Vončina na stol visoke kuće položio, i ako ima korekturah u njem, da se odredi komisija od 4 člana sastojeća, koja će iztraživati, dali je to isti izpravak, i dali nije kakva falzifikacija.

Avelin Ćepulić: G. Mirko Hrvat izvolio je kazati, da ja sam nevjerujem, što sam kazao. Ja moram na to odgovoriti to, da bi ja povriedio čast i dostojanstvo ovog vis. tiela, kad bi na ovom putu sliedio g. M. Hrvata.

Ivan Vončina: I ja nemogu sliediti onim putem i pravcem, kojim je išao g. zastupnik virovitički; svaki čovjek ide putem i načinom, kojemu je navikao. Nego moram kazati, da je sramota, da se mi, imajući tako važno pitanje u pretresu, o ovakovih malenkostih (oho!) prepiremo, koje neimaju drugoga smjera, nego da se vrieme trati. Ovaj izpravak, kojega sam prije 14 danah vis. kući podnio, ili ga vi primili kao danas uložen, podpisan je mojom rukom, i od njekojih zastupnikah krajiških; ja sam taj izpravak prije 14 danah predložio, on je bio u saborskoj pisari; prigodom spec. debate nije govora bilo o tom, jer pisara ga nije dala tiskati niti porazdieliti medju članove. Ja sam potražio izpravak od predsjedničtva saborskog i predsjedničtvo mi ga je dalo; ja sam ga dao tiskati na svoju ruku i na svoj račun jer to poslovnik nezabranjuje. Ja sam podnio ovaj izpravak, zadovoljan tim, da se pozivam na kralj. rieč reskripta od 8. studenoga, koja kraljevska rieč proiztekla je već iz priznanja našega državnoga prava; ali ja sada naknadno vidim, da se velika važnost u to polaže, što naročito napominje zahtjev našega državnoga prava i potrebnost našega narodnoga razvitka. Ja sam te rieči s dozvoljenjem ove stranke umetnuo, i sdozvoljenjem te stranke imade ovaj izpravak onu valjanost, koju je imao prije.

Ovdje je prije njekoliko danah g. Živković podnio izpravak, te neznam, da li ga je vis. predsjedničtvo dalo tiskati i razdieliti; nego čujem da ga nije dalo tiskati. Pitam ja, ako se to meni u grieh upisuje, zašto to nije reprobirano kod izpravka g. Živkovića? Osim ovih izpravakah došao je i drugi izpravak istog smjera, ali u formi sasvim drugačije sastavljen, na isti način u sabornicu, i nisam čuo od nijedne strane prigovora, niti će se bar od ove stranke prigovarati ovomu postupku, jer to po poslovniku nije zabranjeno. Neću dalje da govorim o ovoj stvari, odlučite što vam se vidi, meni je svejedno, ili primite izpravak, kako sam ga u originalu prviput podnio, ili ga primite, kako sam umetnuo ovo 4—5 riečih, samo vas molim, da idemo u interesu stvari, koju ovdje zastupamo, napried.

Jovan Živković: Izpravak, kojega sam ja podneo vis. kući, podpisan je po meni i 45 članovah, ali nije štampan bio, jer ja sam ga izvorno podnio; što se tiskanja tiče, to sam ja iz mojega koncepta, no ne na trošak sabora učinio, to je dakle po poslovniku sasvim u redu. Što se tiče izpravka g. Mrazovića, taj je takodjer podpisan po njegovoj stranci. To su dakle izpravci, koji su svojim putem tekli. Medjutim, što se ove stvari tiče, usudjujem se primjetiti, kad već vis. predsjedničtvo nenalazi za shodno, gg. govornike u svoje vrieme na red opomenuti, predlažem, da mi ovakove osobnosti prosto od sebe odbijemo, a ne da bi se navodile ovakove razprave.

Mato Mrazović: Što se mog izpravka tiče, pozivam

se na g. podpredsjednika, da je on znao, i takodjer je vis. kuća zaključila, da se tiska.

Bilježnik Dr. Mihajlo Polit: Jest zaključeno, da se tiska.

Stjepan Muzler: Ja neznam, s kojega se razloga ova stranka biedi, da, budi nepriznajemo, budi tajimo obstanak državnoga prava trojedne kraljevine, pošto izpravak prvobitni, kako ga je štovani g. zastupnik Vončina metnuo na stol vis. kuće, upravo prizna državno pravo naše, već samo druge rieči u sebi sadržaje, i to u zadnjih riečih ovoga prvoga izpravka: „kada se njezine razciepane česti sdruže u jedno državno tielo.“ Mogu li se razciepane česti sdružiti bez državnoga prava? nije li to priznanje obstanka državnoga prava? Dalje je razvoj narodni naročito izražen: „kada se sav u njoj stanujući narod prosvieti u narodnom duhu.“ Ako je to u prvobitnom izpravku, položenom na zakonito formalni način na stol vis. kuće, pak ako je izrično još jedanput u ovom izpravku još jasnije naglašeno državno pravo trojedne kraljevine i narodni razvitak naš, onda neznam, odkuda dolazi to, da se mi biedimo nječim, što nam nijednomu nikada na kraj pameti nije bilo. Zato usudjujem se visoku kuću umoliti, da od ovih razpravah blagouzhtije odustati, jer kod takovih razpravah u važnom poslu jako zaostajemo.

Dr. Jovan Subotić: Na interpelaciju g. Mirka Hrvata, kako je originalni izpravak g. Vončini došao u ruke, nemogu sada odgovoriti, dok stvar nerazvidim.

Predsjednik: Mislim, da debatu sbilja ograničimo samo na ono, o čem se radi, a to je zapisnik, da li naime vis. kuća odobrava zapisnik, kako ga je bilježnik sastavio. (Glasovi: glasovati!)

Predsjednik: Prije glasovanja molio bi g. zastupnika novljanskog, da formulira svoj predlog,

Avelin Ćepulić: Molim, da se još jedanput pročita ona točka zapisnika.

Bilježnik Venc. Urpani: (Čita dotičnu točku.)

Bilježnik Venc. Urpani: Ja za opravdanje redakcije moram odbiti onaj izraz g. zastupnika novljanskog, da zapisnik nije istinit; ovdje se samo radi o tumačenju, da li je to isti izpravak, koji je 29. siečnja podnešen bio na stol vis. kuće. Ja moram kazati, da ovaj izpravak nije isti, on ga je htio razturiti jučer mjesto prvoga izpravka; jer ako se gleda na načelo ovog drugog izpravka, to se mora kazati, da je to sasvim drugi izpravak.

Gedeon Zastavniković: Meni je jako žao, da sam ja jučer povod dao sadašnjoj prepirki. Ja sam samo pitao, da li je ovaj izpravak u suglasju sa onim prvobitnim. Kako sam ga ja po prvobitnom izpravku čitao, vidio sam, da ovdje njekoliko riečih više stoji, nego u onom prvom, ali vidio sam i to, da sve ono drugo stoji, kako je u prvom stajalo. To se tajiti nemože; i onda sam ja kazao, da ja ovaj izpravak držim za onaj isti prvi, samo da je ovdje njekoliko riečih više. To i g. Vončina sam kaže, zato nevidim uzroka, zašto nebi stvar uzeli, kako stoji, da je to isti izpravak, samo da je njekoliko riečih više, koje u prvom nisu bile. Ja sam kazao jučer, pa kažem i danas, da sam ja sporazuman s izpravkom onim i s izpravkom ovim, samo glede onih primetnutih riečih želio bi, da se izpuste, i kad dodjemo u specialnoj debati do toga, ako mi vis. kuća dopusti, ja ću svoje mnenje izreći. —

Dr. Ant. Stojanović: Ja mislim, da je stvar veoma kratka i jasna. Za sada je pitanje samo to, da li ovaj izraz u zapisniku stoji ili ne. Ja iz riečih g. Zastavnikovića izvodim, da stoji. On bo kaže, da je ovomu izpravku dodano samo njekoliko riečih, ali on kaže, da bez ovih riečih može za njega glasovati, ali s ovimi riečmi, da nemože.

Gedeon Zastavniković: Ja sam kazao, da želim da se izpuste.

Dr. Antun Stojanović: Neima tu želje, tu se votizira (vika!). Gosp. Zastavniković je jučer kazao, da su dodane te rieči, usljed kojih on nemože na izpravak pristati, dakle to je sasvim drugi izpravak. (Vika.)

Avelin Ćepulić: Što se štilizacije zapisnika tiče, na koliko sam shvatio rieči gosp. bilježnika, on kaže u stilizaciji, da je ovaj izpravak „sasvim drugi.“ Ja imam opazku samo na ove rieči. Kaže se, da je tečajem jučerašnje debate proizišlo, da je prvo sasvim drugi izpravak predložen bio; ja držim, da iz jučerašnje debate neproizlazi baš to, da je sasvim drugi izpravak predložen bio; da se baš hoće, može se stvar raztumačiti ovako ili onako: ako se uzme onaj komad papira, što ga je gosp. Vončina prvi put uložio, onda dakako, da je to fizično drugo; ali ja mislim, da nitko neće to uzeti fizički nego juridički i politički, a po tom proizlazi (mrmljanje) — tko ima tako fina uha, da me slušati nemože, može otići — po tom proizlazi iz jučerašnje debate, da je onaj isti izpravak, koji je već prije podnešen, podnešen i jučer, samo su dodate rieči: „prema zahtjevom državnoga prava i narodnoga razvoja trojedne kraljevine.“ Ja držim dakle, da ovo nije sasvim drugi izpravak, nego onaj isti sa dodatimi riečmi, i u tom smislu mislim, da bi se mogao zapisnik izpraviti.

Bilježnik Vjenceslav Urpani: Gosp. zastupnik nije dobro shvatio zapisnika; nekaže se, da je izpravak sasvim drugi, nego da je gosp. zastupnik novljanski na svoju ruku dao štampati . . svoj drugi izpravak, koji visokoj kući nikada predložen nije bio.

Avelin Ćepulić: To je sve jedno.

Predsjednik: Da se riešimo ove stvari, molio bi . . . . . .

Ivan Perkovac: Neka se pročita izvorni izpravak i ovaj štampani, pak će se vidjeti razlika, neka onda visoki sabor razsudi, da li je to jedan te isti izpravak. (Prepirka.)

Avelin Ćepulić: Ja držim, da predlog gosp. Perkovca nestoji, jer se ovdje radi o tom, što proizlazi iz jučerašnje debate, i što je u zapisniku.

Roberto Zlatarović: Nisam bio željan u tom predmetu da govorim, ali vidim se prinukanim, da i ja svoje mnienje izrazim. Ja držim, da istovietnost spisa nezavisi o pojedinih riečih, nego zavisi o karakteru, kojega cieli spis u sebi nosi. Karakter prvobitnog izpravka različit je od sadašnjega, jer u prvom se je pitanje o krajini propustilo samo na milost njeg. veličanstva, dočim se ovdje poziva na državno pravo onako, da subsumira, da smo mi vlastni zahtievati ukinuće Krajine. Buduć je dakle karakter cieloga spisa ovimi dodatimi riečmi preinačen, s toga istovietnost nestoji, i ja mislim, da se redakcija zadržati ima, kako je po gosp. bilježniku načinjena.

Predsjednik: Što se tiče zapisnika, taj imade po poslovniku sadržavati točno naznačeno pitanje, o kojem se je glasovalo, i resultat glasovanja. O tom se jučer nije glasovalo. Faktum je, da je zapisnik po jednom mnienju dobro sastavljen, po drugom opet da nije. O tom bi se dakle visoka kuća izraziti imala; dakle molim onu gospodu, koja su za redakciju, kako je ovdje da izvole ustati. (Čini se.)

Mirko Hrvat: Stvar još nije jasna, neka se pročitaju obadva izpravka. (Vika!)

Predsjednik: To je težko razsuditi, biti će najbolje, da se broji. (Glasovi: po imeniku!)

Dr. Jovan Subotić: Da negubimo vrieme, ja bi predložio, da faktum konstatiramo, neka se pročita originalni predlog, pa će se onda vidjeti, da li je to nov predlog ili ne.

Koloman Bedeković: Ja mislim, da taj faktum netreba konstatirati, to je već jučer učinjeno, jer nitko nemože tajiti, da je jučer gosp. pukovnik Zastavniković visoku kuću opaznu učinio, da je to sasvim drugi izpravak . . . (Vika!) Molim visoki sabore! gosp. Ćepulić je govorio već 9 putah; ja mislim, da meni pravo pripada, bar jedanput govoriti. Po mom mnienju svi spisi, koji se na stol visoke kuće metnu, i koje ona usvoji, ostaju svojina sabora, i tim dobiju autenticitet, da se svatko može na nje pozvati kao dokumenta autentična. Ja mislim, da usljed toga nikomu nepripada pravo, one spise ili izpraviti ili njim što dodati. Ako to nestoji, onda neima nikakve garancije za autenticitet ovih spisah. Ako je gosp. zastupnik novljanski htio svojemu izpravku što dodati, to bi njegova dužnost bila, da je saboru prijavio. Ali on toga učinio nije, dapače je istom onda, kad je jučer gosp. pukovnik visoku kuću opaznu učinio, sam priznao, da je ono kašnje dodao. U zapisniku se dakle ništa drugo nesadržaje, nego ono, što se je dogodilo. Zato sam ja toga mnienja, da zapisnik imade ostati, kako je po gosp. bilježniku sastavljen.

Predsjednik: Već je izrečeno, da ćemo glasovati.

Baron Dragojlo Kušlan: U §. 65. poslovnika veli se, kako se ima glasovati, i ondje stoji ovako: „Glasuje se tako, da se ustaje ili ostaje sjedeć. U svakom slučaju odlučuje absolutna većina. Ako je resultat dvojben, još se jedanput glasuje, i većina se sbraja po osobah.“ Ja mislim, da ćemo na taj način prije do resultata doći, nego s imenikom.

Bilježnik Dr. M. Polit: Nije moguće brojiti . . . . (Prepirka.)

Antun Vakanović: Molim za rieč, ja stojim već ¼ ure.

Ovdje se prosto radi o redakciji zapisnika, i to se radi, da li može stajati, da je ovo sasvim nov izpravak ili ne. Vis. kuća došla je na to mnenje, da je ovaj izpravak sasvim *drugi*, nego li onaj prvobitno podnešeni, po opazki i *očitovanju* g. pukovnika Zastavnikovića. On može o tom svoje osvjedočenje imati, jer je čitao prvobitni izpravak i ovaj drugi. Što se moje osobe tiče, ja nemogu ništa o tom izraziti, jer prvog izpravka nisam čitao, a možebiti će i više članovah biti, kojim prvi izpravak nije poznat, jer nikada nije bio štampan niti razdieljen. Dakle sva ova razprava neima pravoga temelja dotle, dok se prvi izpravak nepročita i dok se i drugi nepročita. Kada budu obadva pročitana, onda će vis. kuća moći sud izreći, da li je bitna razlika ili mimogredna. Dakle molim, da se prvi i drugi izpravak pročita.

Josip Špun: Ja se pozivam na poslovnik. Dočim je već glasovanje započelo, govore držati ili razloge navadjati nije slobodno. G. Bedeković opet je poveo debatu, a pri glasovanju je ustao, a i druga su gospoda sudjelovala, jer su ustala. Zato molim, da se po imeniku nastavi glasovanje. (Vika!)

Predsjednik: Je li vis. kuća želi, da se pročitaju izpravci? (Vika: čitati, glasovati!)

Bilježnik Ivan Trnski: Gospodo, vi svi znate razliku dobro (Glasovi s lieva: neznamo!) ja ću čitati. Ja mislim, da je izpravak u prilog domovine, nemojte se toliko . . . (Vika!)

Josip Špun: (Nije se razumjelo radi vike.)

Stjepan Muzler: Priznaje mnogo gospode nazočne, da im prvobitni izpravak, kako je na stol vis. kuće položen, nije poznat; onda se ja usudjujem pitati slavno bilježničtvo: odkuda mu je poznato, da je taj izpravak, koji je jučer štampan i razdieljen, sasvim drugi, i pošto se nezna, da li je drugi ili ne, kako je moglo u zapisnik doći, da je to drugi izpravak? Dakle ne stoji, kako je g. bilježnik kazao. (Glasovati, čitati!)

Predsjednik: Koja su gospoda za to, da se izpravci pročitaju? (Većina se digne.) Dakle većina je za to, da se pročitaju.

Josip Špun: (Vika: na galeriji psikanje.)

Predsjednik: Po drugi put molim galerije, da budu mirne, jer ću inače prisiljen biti, jedan ili drugi odjel galerije odpraviti.

Bilježnik Ivan Trnski: Čita prvobitni izpravak g. Vončine.

Ivan Vončina: Da razjasnim, kako je to bilo. Ja sam ovaj izpravak prije saborske sjednice u saborskoj pisari formulirao i napisao, nego neimavši vremena, da ga prepišem, dao sam ga vis. predsjedničtvu, da bi se pročitao u sjednici, i bio je takodjer pročitan. Buduć da je korekturah bile, pridržao sam si pravo, da ga, kada budem imao vremena, prepišem, da bude čišći, pak sam onda isto tako glaseći izpravak napisao i naknadno dodao ove rieči: „prema zahtjevom državnoga prava i narodnoga razvoja trojedne kraljevine.“ Dakle ovo, što je ovdje korigirano, čitano je, kao takovo, samo je kašnje dodato.

Bilježnik Ivan Trnski: Čita drugi izpravak.

Ant. Vakanović: Sada znam, kako stvar stoji. Po mom mnenju bi se ovaj zapisnik doista izpraviti imao, i ja bi metnuo mjesto „sasvim nov izpravak“ da se kaže: prijašnji izpravak s dodatkom riečih u liniji 9. „prama zahtjevom državnoga prava i narodnoga razvoja troj. kraljevine.“

Predsjednik: Jeli vis. kuća pristaje uz predlog g. Vakanovića? (Većina ustane.) Dakle većina pristaje uz to. U ostalom se zapisnik odobrenim proglašuje.

Bilježnik Ivan Trnski: Priobćuje prispjele podneske, i to:

1.) Prijavu Filipa Thallera, zastupnika požežkog, da radi bolesti još 14 danah nemože doći. (Na znanje uzeto.)

Nadalje čita molbenicu dolnjolapačke obćine, da se u dolnjem Lapcu i Udbini novčana postaja ustanovi, koju molbenicu sabor na molbeni odbor uputi.

Predsjednik: Imam čast vis. saboru doglasiti, da sam g. pukovniku Došenu, zastupniku krajiškom u važnih obiteljskih poslovih dopust od 4 dana, a g. Kozuliću dopust od 8 danah podielio. Podjedno mi je dužnost vis. sabor sjetiti, da je u 8. saborskoj sjednici zastupniku severinskomu gosp. Klaiću dopust na tri nedjelje dozvoljen. Vrieme je već davno izteklo, molim, da vis. sabor odluči, ima li se nov izbor odrediti, ili će ga vis. sabor još jedanput pozvati. (Zaključeno, da se još jedanput pozove.)

Mirko Horvat: Ja mislim, da se telegrafičkim putem pozove, i ako za 4 dana nije ovdje, da se novi izbor odredi.

Ivan Vončina: Ako se ima telegrafičkim putem po-

zvati, to ga može samo predsjedničtvo pozvati. (Zaključeno, da ga predsjedničtvo telegr. putem pozove.)

Predsjednik: Na dnevnom redu stoji nastavljenje specialne debate o saborskoj adresi, i to po jučerašnjem zaključku alinee 15. do 27., koje je g. izvjestitelj jučer pročitao. Tu imamo izpravak g. Vončine i drugovah. Želi li visoka kuća, da se iznova pročita ovaj izpravak? (Glasovi: netreba!)

Želi li tko progovoriti? (Nitko se nejavi.) Ako nitko neželi progovoriti, usudjujem se pitanja tako formulirati, da bi najprije uzeli redakciju od 15. do 27. alinee uključivo. Ako većine nebi bilo, onda bi uzeli izpravak g. Vončine, i ako bi i ovaj propao, uzeli bi još jedanput redakciju sa izpravci, koji se protežu samo na pojedine točke, jer imamo izpravak g. Mrazovića na alineu 15. i 16., izpravak g. Akurti-a, da se alinei 27. doda. (Glasovi: i g. Veber ima izpravak!) On ga je uzeo, da ga dade podpisati, jer je bio sam podpisan?

Dakle ćemo najprije o redakciji glasovati, kako stoji, i to od alinee 15. do 27. Jeli gospoda žele običnim putem glasovati, ili imenikom.

Mato Mrazović: Ja bi molio, da se izpravak gosp. Vebera pročita.

Bilježnik V. Urpani: Čita izpravak g. Vebera na alinee 14. do 28.

Predsjednik: Imade li izmedju gg. sabornikah koga, koj podupire izpravak g. Vebera? (Dovoljan broj).

Dakle molim, koja su gospoda za to, da se alinee 15. do 27. pridrže, kako su ovdje, neka izvole ustati. (Čini se, ali buduć se nemože razabrati, da li je večina ustala ili ne, bude zaključeno, da se poimence glasuje).

Predsjednik: Koja su gospoda za redakciju, neka izvole sa „da," a koja su proti njoj, sa „ne" glasovati (Sliedi javno glasovanje).

Biljež. V. Urpani: Čita imenik.

Biljež. Ivan Trnski: (Poslje glasovanja). Sa „da" glasovala su 92, a sa „ne" 97 članovah.

Predsjednik: Većina vis. kuće se je dakle izrazila proti redakciji. Na redu je sada izpravak g. Vončine, i to prvi dio; molim g. bilježnika, da ga još jedan put pročita.

Bilježn. Iv. Trnski: Čita prvi dio izpravka gosp. Vončine.

Mato Mrazović: Molim, trebalo bi znati, za koliko alineah stoji taj izpravak.

Predsjednik: Od 15. do 27. uključivo.

Molim dakle, neka izvole ona gospoda, koja su za ovaj izpravak, ustati. (Čini se većina.)

Ja bi sudio, da su ista gospoda ustala, koja su prije proti redakciji glasovala. (Glasovi: jest!)

Blažić: Ako tko nije, neka izvoli kazati; jedini g. Starčević nije, dakle je 89 glasovah.

Predsjednik: Većina se je dakle izrazila za izpravak g. Vončine, uslied toga dodje mjesto alineah 15. do 27. ovaj izpravak.

Izvjest. Dr. Fr. Rački: Čita alineu 28.

Ja ovdje neimam ništa primietiti, jerbo vidim, da je svaki od gospode zastupnikah sve dobro proučio i pročitao i napried ustanovio te znade, o čem ima glasovati: S toga držim, da bi bilo suvišno ovdje razlagati misao ove alinee kao što i ostalih.

Predsjednik: Imade li tko prigovor ili primjetbu na ovu alineu (Nitko se nejavi). Prima li vis. kuća 28. alineu, kako ovdje stoji? (Ustane većina).

Izvj. Dr. Fr. Rački: Čita alineu 29.

Dr. Muhić: Ja bi predložio, da se rieči: „bez odvlake" izpuste, jer se takvim izrazom samo viši prema nižim služiti može.

Predsjednik: Ako druge primjetbe neima, to imamo najprije redakciju, kako ovdje stoji, i onda ovaj izpravak. Molim dakle, koja su gospoda za to, da se u redakciji izpuste rieči „bez odvlake?" (Većina ustane).

Dakle ove se rieči „bez odvlake" imadu izpustiti.

Izv. Dr. Fr. Rački: Čita alineu 30. (Prima se).

Izv. Dr. Fr. Rački: Čita alineu 31. (Prima se).

Izv. Dr. Fr. Račk: Čita alineu 32.

Predsjednik: Ovdje imamo dva izpravka; jedan je od zastupnika grada Karlovca g. Mihalića, koji želi, da bi se u 32. linii bolje precizirala stvar. (Čita).

I to, da bi poslje rieči „dogovor" stajalo: čim prije i ako moguće bude još prije, nego što se sastavi krunitbena zavjernica o tom, kako da se obziri i t. d. Izpravak drugi je od gosp. zastupnika novljanskog, koji predlaže, da se ova alinea izpusti, i da se alinei 27. doda: (Čita) u tu svrhu, ako se vaše vel. odazove našoj smjernoj i pravednoj želji, te učini shodne naredbe, da se za prelazno doba krajina u zakonotvorstvu i upravi sjedini s materom zemljom, pripravni smo upustiti se u zakonotvorni dogovor." Želi li tko progovoriti, možebiti g. izvjestitelj?

Izvj. Dr. Fr. Rački: Ja ništa.

Predsjednik: Možebiti g. Vončina?

Iv. Vončina: Ja sam već u zadnjoj sjednici glavni razlog neveo, koji me je na to sklonio, da sam to predložio, i neimam više ništa dodati.

Predsjednik: Možebiti želi g. Mihalić progovoriti?

Mihalić: Odustajem.

Predsjednik: Koja su gospoda za redakciju, neka izvole ustati? (Čini se, ali se nemože razabrati, dali je većina ustala ili ne).

Sada molim gospodu, koja su proti redakciji? (Isti uspjeh, te se zaključi glasovati po imeniku).

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za redakciju, neka izvole sa „da," a ona, koja su proti redakciji, sa „ne" glasovati.

Bilježnik: Vencesl. Urpani: Čita imenik.

(Resultat bje dvojben, pošto bilježnik Trnski nije pisao čitanih imenah, nego samo bilježke . . . stoga se porodi prepirka i vika, te se zaključi, da se još jedanput istim načinom glasovati imade. Pri ovom glasovanju glasuje g. Steković, koji se je prije glasovanja uzdržao, sa „ne")

Bilјež. Iv. Trnski: Sa „da" glasovalo je 96, a sa „ne" 97 članovah.

Predsjednik: Većina se je dakle izrazila proti redakciji alinee 32.; sada je na redu izpravak g. Vončine, da se ova alinea izpusti, i dodaju alinei 27. ove rieči: (Čita. vidi gore).

Molim dakle onu gospodu, koja su za taj izpravak, neka izvole ustati. (Većina).

Potom se ima dodati alinei 27. ovaj izpravak, što sam ga malo prije pročitao.

Imamo još izpravak, i to je predlog zastupnika grada Senja gospod. Akurtia i drugovah, kojim se predlaže, da se poslje alinee 27. uvrsti: (Čita).

Isto tako sveta nam je dužnost još napomenuti, da se slob. i kralj. grad Senj naprama trojednoj kraljevini nalazi i dan današnji u onom toliko putah dokazanom, svomu pravu protivnom odnošaju, iz kojega i vaše veličanstvo obeća izbaviti ga jur previšnjim odpisom od 11. svibnja 1861."

Molim, da gospoda, koja su za taj dodatak, ustati izvole. (Čini se). To je većina.

Avelin Ćepulić: Većina je dakle za ovaj dodatak.

Av. Ćepulić: (Hoće da govori; glasovi: primljeno). Ali molim, to je karikatura, da se to u adresu meće.

Predsjednik: Ja sam prije glasovanja predlog pročitao, gospoda su ustala, mislim, da sada više govora biti nemože.

Izvjestitelj Dr. Franjo Rački: Čita alineu 33.

Avelin Ćepulić: Glede ove alinee samo bi kazao, da mi se izraz: „svojih europejskih družicah" njekako idilički izraz čini; ja mislim, da bi bolje diplomatički bilo, da se kaže: „inih europejskih državah." Inače neimam ništa primietiti.

Sl. Mihalić: Na alineu 33. glasi moj izpravak, da se izpusti sliedeća stavka: „i da se obrani njezin velevlastni položaj."

Držim, da bi se ova stavka zato izpustiti morala, jerbo se nezna pravo, što da se pod ovim neopriedeljenim izrazom u istinu razumievati ima.

Ako se misli ovimi riečmi označiti diplomatički odnošaj, u kojemu Austrija stoji prama inim europejskim državam, a napose prama ostalim europejskim velevlastim, onda bi suvišno bilo, dapače izvan kompetencie naše stajalo, da mi ujamčimo velevlastni položaj Austrije, pošto je velevlastni položaj Austrije već Europom priznan i po četiri velevlasti europejske garantiran. Ako se pako tom frazom označiti kani uvaženje i upliv, koji Austriji u njezinih izvanjskih odnošenjih u pojedinih konkretnih slučajih kao velevlasti dolikuje, i ako pod ovakovimi odnošenji, kao što ja scienim, ništa drugo razumievati se nemože nego li izvanjska politika Austrije, onda dakako nemože po narode Austrijske indiferentno biti, da li izvanjska politika monarhie Austrijske napreduje ili nazaduje, jer zadaća ove politike nemože druga biti nego interese cjelokupne carevine prama inostranim državnim vlastim, budi braniti, budi promicati.

Nu bitna je razlika gospodo zastupnici naroda u nazorih, koja postoji izmedju vlade naše i našim narodom o tome, u postulatu tako shvaćenoga velevlastnoga položaja Austrije. Naša vlada postojano tvrdi, da je postulat taj, da se mi odreknemo našeg historičnog ustava, mi pako uprav protivno tvrdimo, veleći, da će se velevlastni položaj Austrije najvećma učvrstiti i unaprediti, ako se nama naš starodavni i historični ustav povrati i u cielom svom obsegu obezbiedi, ter ovako to dokazujemo: prije nego li se smire pravedne želje narodah pod ugarskom krunom živućih, neće biti zadovoljstva u tih narodah, dokle neće ti narodi zadovoljni biti, neće biti složnog sudjelovanja medju narodi ovimi i krune, dok nebude složnoga sudjelovanja medju narodi ugarske krune i medju krunom, neće biti jake Austrije, a dok nebude jake Austrije, neće joj imati velevlastni položaj nikakva značenja i uspjeha.

Ako li možebiti tko izmedju zastupnikah naroda dvoji, da ta razlika izmedju nas i vlade naše postoji u nazorih o velevlastnom položaju, toga ja upućujem na fakta, koja su se zbila od vremena, odkad je naš ustav silom ukinut pak sve do današnjega dana.

Poslje godine 1848. oktroiran je ustav za svukoliku carevinu od 4. ožujka 1849., ali dobro znamo, čim je počeo da je i nestao nalik meteoru. Za ovim sliedijaše Bahov absolutizam, za ovim listopadska diploma i veljački patent, usljed ovih bje na saboru od godine 1861. stvoren zaključak 42. po kralju sankcioniran, za ovim dodje kraljevski odpis od 8. studenoga godine 1865., kojim bude prošli sabor raspušten, a napokon kraljevski odpis od 2. studenoga godine 1865. na ovaj sabor upravljen. U svih ovih previšnjih oktrojih i proglasih ili izravno ili neizravno podjedno naglašuje se, da je nemoguće cjelokupnost ustava našeg u sklad privesti sa jedinstvom i velevlastnim položajem Austrije.

O jedinstvu Austrije to znamo, da smo mi o njemu sa Austrijom odavna već na čistom, jer je ono ujamčeno pragmatičkom sankcijom, koju mi i Ugri sa krunom utanačismo.

Ovaj ugovor jasno glasi, te nesamo, da niti najmanje nenarušava naš ustav, nego ga jošte podkrepljuje. Ali drugčije se stvar ima sa onom frazom: „velevlastni položaj", koja je zaredila po časopisih, političkih krugovih i saborih, te zaokupila umove narodnih politikašah prije, nego je narodu našemu vremena doteklo razabrati domah i smisao njezin, pak dosjetiti se oprezom, uz koje mu je pristati na zahtjeve ovog u novije vrieme bečkom vladom neprestano naglasivanog svojstva Austrije. Nu pošto, kako već rekoh, velevlastni položaj ništa drugo nije, nego posljedica jedinstva i jakosti Austrije, koja se manifestira u njezinih izvanjskih državnih poslovih, ili jednom riečju njezina izvanjska politika, i pošto Austrija ovoj podmiće drugi smisao i drugi postulat nego li mi, to nas opreznost i brižljivost za naš ustav nukati mora, da se za sada u tom pogledu niti za, niti proti neizjavimo, već da riešenje toga pitanja odgodimo na ono vrieme, kad ćemo konačno naše odnošaje napram Austriji urediti.

Predsjednik: Molim, takodjer glede 34. i 35. točke U 34. točki želite, da bi nješto drugčije stajalo.

Slavoljub Mihalić: Na točku 34. glasi moj izpravak: Ondje, gdje se kaže: „nego i vezom najviših državnih poslovah jednako se tičućih itd." umjestnije bi bilo ovako: „nego i vezom onih najviših državnih poslovah, koji se jednako tiču svihkolikih zemaljah monarkije, te su se tečajem vremena faktično razvili, i njihove nerazdielive i nerazdružive sveze."

Alinea 35. imala bi se izpustiti, jer joj je smisao isti, koji je u alinei predidućoj i sliedećoj.

Ja sam ovaj izpravak zato učinio, jerbo mislim, da je puno jasniji smisao, ako se kaže: „onih najviših poslovah, koji su se faktično razvili", dočim bi se po izvornom tekstu razumjevati moglo, kao da su svi državni poslovi skupni. Ja mislim, da će svaki od gospode priznati, da nisu svi državni poslovi skupni, pa čini se, da nije niti odbor drugoga mnenja bio, već da je samo stilizacija nedostatna.

Predsjednik: Glede 35. alinee želi g. Mihalić, da se sasvim izpusti, pošto je u bitnosti istog smisla, kao prediduća.

Koloman Bedeković: Ja bi u ovoj alinei imao dodatak, i to, da bi se poslje rieči „nerazdružive sveze" dodalo: osnovane na pragmatičkoj sankciji."

Predsjednik: Molim, da gospoda, koja su za redakciju ovih 3 alineah, kako su pročitane, ustati izvole. (Čini se.) To je većina, dakle primljeno.

*

Koja su gospoda za te rieči „osnovane na pragmatičkoj sankciji, molim da ustati izvole. (Čini se.) To je većina.

Izvjestitelj Dr. Franjo Rački: Čita alineu 36.

Predsjednik: Ovdje imamo izpravak g. Mihalića.

Slavoljub Mihalić: U točki 36. za trećim redkom imalo bi se nastavit:

„A pošto je Veličanstvo Vaše blagoizvolilo mudro izjaviti u proglasu od 20. rujna pr. godine, da se formi za volju neima žrtvovati bitnost, pa je zato ustanovljenje ove forme prepustilo slobodnomu porazumljenju izmedju krune i narodah: neće biti težko naći takovu formu ustavnoga razpravljanja zajedničkih poslovah, koja odgovara dobro shvaćenoj koristi ukupne monarkije s jedne — a s druge strane historično-pravnoj sviesti i koristi njezinih kraljevinah i zemaljah."

Ovdje, kako uvidjaju gg. zastupnici naroda, izpustih stavke, u kojih se kaže, da sve zemlje i kraljevine monarkije austrijske uživaju ustavna prava, i da je shodno, da se poslovi svim zemljam skupni rješavaju zajednički i ustavno.

Moja gospodo, ja nikako nemogu uz to pristati, da mi uživamo ustavna prava. Ovo, što uživamo, jest nješto formalne autonomije, ali ustava mi neuživamo; pa i kada nikoga nebude, koji bi samnom bio istoga mnienja, ja ću ipak uvjeren ostati, da mi neuživamo ustavnih pravah. Dokle goda mi nemamo u rukuh pravo dozvolje poreza i pravo dozvolje novakah, dotle moramo priznati, da nam bitne sastavine našega ustava manjkaju, dapače tvrdim i to, da i ova zakonotvorna prava, koja faktično vršimo, ostaju manje više za nas bezkoristna i bezuspješna, doklem goder mi nemožemo novčanimi sredstvi razpolagati: jer što nam hasni na primjer štatuta za sveučilište, ako sredstvah neimamo u rukuh, da sveučilište ustrojimo; što nam hasni ustavne sudove organizirati, ako nam austrijski financministar kaže, da se radi uvedene štednje u državnih troškovih potrebe naše domaće uprave, kako proračun glasi, pokriti nemogu i tako dalje?

Ja veoma žalim, što je osnova adrese ostavila ono pravno stanovište, koje je adresa prošloga sabora zauzimala, te se je volila povesti za politikom njekakovih neizviestnih i nepoznatih koristih. Ja nevjerujem, da igdje u svietu obstoji kakova ustavna zemlja, dapače ja si niti pomisliti nemogu takovu ustavnu državu, u kojoj nebi narod za najpreču svoju zadaću držao prije svega osigurati i obezbiediti temeljna svoja javna prava, pak onda istom brinuti se, da na tom temelju gradi zgradu materijalnih, duševnih i inih kakvih mu drago koristih.

Osnova adrese je, podrediv načelo prava načelu koristi, uprav protivnim pravcem pošla, te je tako rekuć priznala obstojnost onih motivah, kojimi kralj. odpis od 8. studenoga 1861. nastoji dokazati netemeljitost i nespretnost naše molbe na povratu cjelokupnoga ustava.

Pošto jošte nijednim spisom ili očitovanjem razlozi onoga kraljevskoga odpisa, u koliko se na pravno stanje zemlje naše protežu, nisu dosele oprovrgnuti, to ću ja pokušati iste razloge pobliže pretresti i moje mnienje o valjanosti njihovoj izjaviti, te ću moliti visoku kuću, da mi strpljivost svoju neuzkrati.

Previšnje pismo od 8. studenoga 1861. nastoji time oprovrći tvrdnje adrese prošloga sabora, utemeljene na pozitivnih javnih pravih, što se zahtievanje naše, da nam se cjeloviti ustav povrati, protivi pragmatičnoj sankciji, razlogom probitačnosti i duhu vremena, te da se njemu zadovoljiti nemože već s toga, što je povrata starodavnoga kao feudalnoga ustava nemoguća i što smo već zaključcim našega sabora od god. 1848. priznali načela u listopadskoj diplomi razvita.

Nu što se pragmatične sankcije tiče, ovaj medju narodi ugarske krune i vladaocem Karlom III. (VI.) utanačeni dvostrani ugovor imade dvie glavne strane; u prvoj strani prihvaćuje narod nasljedni red, priznaje zajedinstvo vladaoca i zajamčuje nerazdieljivost i nerazdruživost zemaljah i kraljevinah austrijske carevine; u drugoj pako strani obriče isti kralj, da će čuvati, obdržavati i štititi sva prava, sloboštine i povlastice ugarsko-hrvatskih zemaljah i svoju obreku prisegom potvrditi.

Istina je, da se je iza tog vremena na razne načine napadalo na hrvatsko-ugarski ustav, ali je bilo uviek i dovoljna odpora, s toga je nastala nužda stvoriti u saboru ugarsko-hrvatskom od god. 1791. članak 10. i članak 12. U prvom se izriče neodvislost kraljevine Ugarske i Hrvatske od svake ine kraljevine i narodnosti, njezina vlastita politička obstojanost, vlastita vlada i vlastiti ustav; u drugom pako izriče se, da vlast zakone stvarati, tumačiti i preinačiti, pripada samo zakonito sastavljenomu saboru ugarsko-hrvatskomu, i da se ove zemlje neimaju vladati patentim. Gdje je dakle ta istovjetnost načelah pragmatičke sankcije sa onimi u listopadskoj diplomi razvijenimi, koju tvrdi kralj. odpis od 8. stud. 1861.?

Razmotriv razloge probitačnosti, koje taj previšnji odpis nabraja, prije svega u oči udara ova, reć bi, naivna taktika, kojom se ovdje dokazati hoće, kako su male ciene ona temeljna prava, koja vlada u kolo carevinskoga vieća povući želi, doklam se goder u rukuh naših nalaze; a kako će im odmah ciena narasti, čim ih se na korist ukupne Austrije odreknemo. Jer ovako se ondje umstvuje: javno pravo trojedne kraljevine, kako se je nakon različitih dogodjajah ustanovilo do prije nastupa dogadjajah god. 1848., nemože se nimalo uzporediti sa javnim pravom iste, kakono se ovo ima uzobraziti nakon podpuna razvoja državnih načelah u listopadskoj diplomi sadržanih u obziru na samoupravu, na obseg zakonotvorstva, na isti obstanak trojedne kraljevine kao zemlja i narod sam sobom omedjašen i politički obstojeći, providjen vlastitim svojim jezikom, vlastitimi svojimi teritorialnimi granicami, vlastitimi svojimi običaji i navadami.

Po ovom opisu budućnosti, koju nam listopadska diploma otvara, morali bi mi vjerovati, da će obseg našega zakonarstva veći postati, kad mu se oduzmu prava poreza i dozvolje vojnikah, morali bi nadalje vjerovati, da mi danas nismo narod sam sobom omedjašen i politički obstojeći, da nam zemlja neima vlastite svoje običaje i navade, ili da nam to sve prieči imati naš ustav.

Tvrdi se nadalje u tom previšnjem pismu, da je golem napredak duha javne uprave u Europi, materijalno stanje ukupne carevine i prekret idejah i moralnih potrebah svihkolikih narodah Austrije, proizveden stogodišnjim zajedinstvom interesah, proizvelo potrebu slobodnih inštitucijah za sve zemlje carevine, kakono se izražavaju u listopadskoj diplomi. Nu mi se nikada nismo protivili uvedenju slobodnih inštitucijah u zemljah, koje takovih odprije uživale nisu; ali moramo odrješito zanijekati, da se obstanak našega ustava nebi mogao slagati sa ma kako velikim duhom javne uprave u Evropi. Ustav naš, poslie kako je silom vlastitoga svoga razvitka odbacio zapreke duhu vremena neshodne, može

se takmiti sa najboljimi ustavi Evrope, ako li je pako materijalno stanje Austrije upropašćeno, tomu nije pomoći u skraćivanju našega ustava, već u poboljšanju državne ekonomije.

Predbacuje nam se, da tražeć povratu starodavnoga ustava, tražimo i sve one feudalne institucije, koje su s njim skopčane i koje kao duhu vremena protivne povratiti se nemogu.

Mi se nismo niti nadali, da će nas naša vlada ondje takodjer zlo razumieti, gdje joj tomu nikakva povoda nedajemo. Ustav se nesastoji u pojedinih na formu izvršivanja njegova spadajućih institucijah, koje se prema potrebi vremena mogu promieniti; već sastoji u samoupravi i zakonotvornoj vlasti i to glede svih strukah poslovah na državnu vladu spadajućih; bitnost pako zakonotvorne vlasti leži u tome, da se zakoni stvaraju porazumnim sudjelovanjem dvijuh na oto pozvanih faktorah, naime vladaoca i naroda. Ovaj pako ustav je svojina naša od najdavnijih vremenah i s toga nazivamo ga punim pravom starodavnim, ovaj ustav imasmo mi puno prije nego smo kroz personalni savez sa vladalačkom kućom u zadrugu s Austrijom stupili i učinili smo to poglavito zato, da ga austrijska vlada njeguje, štiti i nama razvijati pomaže, a ne, da ga upropasti ili sa drugim kakvim krnjavim ustavom izmieni.

Zaključci sabora našega od god. 1848. nestoje u suglasju sa listopadskom diplomom. U ovih zaključcih kaže se, da imade zajedničkih poslovah, za kakove imenuju se izvanjski poslovi, poslovi rata i financijah državnih. Naliježnosti zemlje pridržane su sve struke uprave i zakonotvorstva, koje i prije na nju spadahu.

Imenito pako naredjuju ovi zaključci, da imade u Beču kod vlade biti jedan ministar za trojednu kraljevinu, koji će sve na nju protežuće se naredbe protubilježiti; da se imade ustrojit u Beču hrvatsko-državno vieće, koje će svaki posao tičući se trojedne kraljevine prije u pretres uzeti; svi izravni i neizravni porezi spadaju na zemlju kao i dozvola vojnikah. — Ovi zaključci izriču cjelokupnost zemljištnu, podčinjaju sve urede i organe centralnih državnih vlastih kao i svu graničarsku vojsku upravi banskoga vieća, podvrgavaju bansku čast izboru naroda i što je najčudnovatije, puštaju na slobodu narodu našem, da može sa svimi srodnimi slavenskimi narodi stupiti u realnu svezu. Nu ove zaključke nije kruna nikad sankcionirala, a ja mislim, da je nebi ni današnji dan sankcionirala, da joj se podnesu; jerbo se njimi kontroli podvrgavaju izključivo samo oni poslovi državni, u koje ugarski sabor prije god. 1848. nije uticao, pa da su i sankcionirani, to bi im valjanost već odavna bila prestala, jerbo znamo, kroz kolike je već phaze prošao naš javni život iza postanka onih zaključakah pak do danas.

Povjestnica svjedoči, da je Austrija bila najjača uviek onda, kada je ustav zemaljah ugarske krune štovala, a da joj je jakost padala, kad je god ustav ugarski povredjivala ili nijekala. Iz vremenah sedmogodišnjeg rata znademo, da je kraljica Marija Therezija kod narodah ugarske krune na veće žrtve naišla, koje su isti narodi dobrovoljno i oduševljenjem prinieli, nego li kod svih drugih svojih narodah, kojim je absolutno zapoviedala. Car Josip II., koj je mislio, da će Austriju ojačiti, ako u svemkolikom carstvu uvede absolutizam, silom je ukinuo ustavnost Ugarsku; ali videć, da je uprav time carstvo svoje oslabio, jer je veliko nezadovoljstvo i odpor kod ugarskih narodah probudio, opozvao je na posljedku sve nasilne uredbe i ustav Ugrom i Hrvatom povratio.

Iz svega, što rekoh, sliedi to, da cjelovitost našega ustava pravno obstoji i da je najglavnija potreba naša, da se ona nama povrati i buduć da se ovoj potrebi još zadovoljilo nije, držim za shodno, da se ona stavka, gdje se tvrdi, da sve zemlje, dakle i mi, uživamo ustavna prava, posve izpusti.

Isto tako da se izpuste rieči: zajednički i ustavno, jerbo se ovima kao predstavlja, da smo nakanili sa zastupnici drugih zemaljah Austrijskih u kakovo zaključujuće tielo stupiti, gdje bi zajedno s njimi državne poslove rješavali, što ipak sada jošte očitovati nemožemo, jer bi tim načinom odviše zasegli u meritorno riešenje posla, kojeg smo naumili u zajedničtvu sa Ugri obaviti.

Predsjednik: Neželi nitko više progovoriti? (Nitko se nejavi).

Ako nitko više neželi progovoriti, to molim onu gospodu, koja su za redakciju alinee 36, da ustati izvole! (Većina ustane). Dakle je redakcija primljena.

Glede ostalih točakah imamo više izpravakah; ja mislim, da današnju sjednicu zaključim. Uričem buduću na sutra u 10 satih.

Dvadeset i peta saborska sjednica,

držana dne 8. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom pogl. gosp. dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Izjavljajuć današnju sjednicu otvorenom, molim, da se zapisnik posljednje saborske sjednice pročita.

Bilježnik Ivan Trnski: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

dvadeset i treće sjednice sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dana 7. veljače 1866. pod predsjedničtvom poglavitog gospodina Dra. Mirka Šuhaja, prvog podpredsjednika saborskoga.

Poslje riečih predsjednikovih, da je sjednica otvorena, pročita bilježnik Vjenceslav Urpani zapisnik 22. saborske sjednice, koji po zahtjevu narodnog zastupnika novljanskog Ivana Vončine i po predlogu narodnog zastupnika Antuna Vakanovića glede nadostavljenja izpravka odborove adrese od alinee 14. do uključivo 27. i na mjesto alinee 32, što ga je narodni zastupnik Vončina na 29. pr. mj. podnio, bude u tom preinačen, da je zastupnik Vončina dao na svoju ruku tiskati na mjesto prvobitnoga izpravka drugi, u kojem je dodato, i to u sedmoj alinei medju riečima „slavonske“ i „Krajine“ rieč „vojničke“ zatim medju alineom devetom i jedanaestom rieči: „prema zahtjevom državnoga prava i narodnoga razvoja trojedne kraljevine.“

Zatim javi g. predsjednik, da je narodni zastupnik pukovnik Došen dopust na 4 dana, a zastupnik grada Rieke Kažimir Kozulić dopust na 8 danah zamolio i da im ga je podielio, nadalje, da je dopust narodnog zastupnika Dr. Klaića već iztekao, i da bi se imao pozvati ili pak novi izbor narediti.

Sabor zaključi, da predsjedničtvo narodnog zastupnika Klaića brzojavnim putem pozove, da za osam dana na sabor dodje, jer će sabor, ako nedodje, novi izbor narediti.

Zatim pročita bilježnik Ivan Trnski podnesak narodnog zastupnika Filipa Thallera od 1. o. m. br. 443, kojim predlaže liečničku svjedočbu, da još za 14 danah na sabor doći nemože, što se je na znanje uzelo.

Nadalje čita molbenicu dolnjolapačke občine, da se u dolnjem Lapcu i Udbini novčana postaja ustanovi, koju molbenicu sabor na molbeni odbor uputi.

Na dnevni red dodje razprava o alinei 15. do uključivo 27. odborove adrese, koje alinee sa 100 glasovah proti 92 izpuštene budu.

Glasovahu za redakciju:

Sa da!

Akurti Dragutin,
Akšamović,
Babić Josip,
Barčić,
Bedeković,
Benja,
Bogović,
Boleslavski,
Briglević,
Broz,
Car,
Ceboci,
Ciotta,
Derenčin,
Fiamin,
Horvat Petar,
Hrvat Mirko,
Hrvoić Stjepan,
Jakić,
Jančo,
Jelačić Dragutin,
Jelačić Kažimir,
Jordan,
Josipović,
Jurčić,
Kavanagh bar. E.
Khuen grof,
Kirijaković,
Kiš Ladislav,
Khuen Antun grof,
Kolarić Pavo,
Kraljević Miroslav,
Kraljević Benjamin,
Kugler Stjepo,
Kukuljević vel. župan,
Kukuljević Ladislav,
Kulmer grof Miroslav,
Kušević Aurel,
Kušlan bar. Dragojlo,
Kovačić,
Lalić Pavo,
Laudenbach Ivan,
Maller,
Mihalić Slavolj.
Mrazović,
Muhić,
Miškatović,
Neupar,
Nović Gj.
Nugent Artur, grof,
Ottenfels,
Ožegović Ivan,
Ožegović Martin,
Ožegović Tito,
Ostriš Andrija,
Pavleković,
Pavlinović Mijo,
Pejačević Lad. grof.,
Peičić,
Perkovac Ivan,
Petričević Luka,
Pintar,
Pinterović,
Polit Dr.
Predoević Janko,
Prukner,
Rački dr.
Rauch Gj. bar.,
Rauch Lev. bar.,
Razum,
Rogulić,
Rukavina bar.
Stahuljak,
Stojanović Dr.,
Sviličić Franjo,
Šafarić,
Šauer,
Šedel,
Sermage grof Dionis,
Šram,
Strossmayer biskup.,
Šuljok,
Suppe,
Torbar,
Urpani,
Vakanović,
Vranicani Dr.,
Vranić Franjo,

Vuković Stjepo,
Zidarić,
Zlatarović,
Zoričić,
Živković,
Žužel.

Glasovahu proti redakciji

Sa ne!

Adler,
Angjelić,
Antonović,
Babić Stjepan,
Bach Gjuro,
Blažić,
Bojčeta,
Boroević,
Bukvić,
Čepulić,
Dizdar,
Došćak,
Došen,
Dragašević,
Elger,
Farkaš,
Gerber,
Grabrić,
Grgurić,
Gruić,
Haulik,
Halagić,
Ilijašević,
Jančarić,
Jelačić Antun grof,
Jelačić Gjuro grof,
Jovanović,
Kralj Iv. biskup,
Knežić,
Kolarić Andrija,
Kostrenčić,
Kottas,
Kovarbašić,
Krajačić,
Kružić Franjo,
Kušević Svetozar,
Lovrić Franjo,
Malinarić,
Maširević Samojlo,
Mažuranić Ivan,
Melinčević,
Mihanović Franjo,
Milanković,
Mrzljak,
Muzler,
Nikolajević Lukijan,
Nikolajević Stjepo,
Nikolić,
Nolden,
Novaković Tošo,
Olujević,
Pajić,
Pešić Maksim,
Petrović Dane,
Petrović Luka,
Poljak,
Popović Jovan,
Popović Samoilo,
Prica M.,
Prodanov,
Radecki,
Rašić,
Ratković,
Regen,
Runjanin Joso,
Ružičić,
Sekulić,
Simić,
Skender,
Smičiklas,
Soić,
Sokolić,
Starčević,
Stojan Franjo,
Subotić Ivan,
Šarić,
Šašić,
Skorić Mil.,
Smaić,
Špun Josip,
Špun Miroslav,
Špun Napoleon,
Steković,
Tarbuk,
Teodorović,
Tomičić,
Trbuhović,
Trnski,
Turković,
Varešanin,
Vinsky,
Virag,
Vončina,
Vukotinović
Zastavniković Gedeon,
Zastavniković Glišo,
Zorac.

Zastupnik Veber nije glasovao.

Za prvi dio izpravká gosp. Vončine, koji ovako glasi:

„Alinea 14. do uključivo 27. neka se izpusti, a mjesto ovih neka se stavi:

Glede krajiškoga pitanja sa zahvalnošću primamo izjavu vašega veličanstva, sadržanu u kr. odpisu od 8. stud. 1861., kojom vaše vel. po primjeru slavnih svojih predšastnikah, i po vlastitih, više putah ponovljenih asekuracijah, zemljište današnje hrvatske i slavonske vojničke krajine izrekom priznaje cjelovitim dielom trojedne kraljevine, jer se nadamo, da će vaše veličanstvo prema zahtjevom državnoga prava i narodnoga razvoja trojedne kraljevine i glede te strane ove zemlje što prije u istinu oživotvorit cjelovitost trojedne kraljevine, i to se tim više nadamo, što scienimo, da će trojedna kraljevina biti napredna i sretna, i da će djelovati na susjednu braću po jeziku i krvi, kada se njezine razciepane česti sdruže u jedno državno tielo, i kada se sav u njoj stanujući narod prosvieti u narodnom duhu.

Ovaj izpravak bude nadpolovičnom većinom glasovah primljen.

Zatim bude alinea 28. bez promjene, alinea 29. izpustivši u predposljednjem redku rieči „bez odvlake,“ zatim alinea 30. i 31., bez promjene jednoglasno primljena.

Alinea 32. bude sa 97 proti 96. glasovah zabačena.

Glasovahu za tu alineu

Sa da!

Akurti,
Akšamović,
Babić J.,
Barić,
Bedeković.
Benja,
Bogović,
Boleslavski,
Briglević,
Broz,
Car,
Ceboci,
Ciotta,
Derenčin,
Fiamin,
Horvat P.
Hrvat M.
Hrvojić,
Jakić,
Jančo,
Jelačić Drag.
Jelačić Kaž.
Jordan Ant.
Josipović,
Jurčić,
Kavanjak Em.
Khuen,
Kirjaković,
Kiš L.
Khuen Ant.
Kolarić P.
Kraljević Mirosl.
Kraljević Benj.
Kugler,
Kukuljević Lad.
Kulmer Miroslav.
Kušević Anr.,
Kušlan br.,
Kovačić,
Lalić,
Laudenbach,
Maler,
Mihalić,
Mrazović,
Muhić Dr.
Miškatović,
Neupar,
Nugent,
Nović,
Ottenfels,
Ožegović F.,
Ožegović M.,
Ožegović J.
Ostriš And.,
Pavleković,
Pavlinović,
Pejačević Pet. grof,
Pejačević St.
Perkovac,
Petričević,
Pintar,
Pinterović,
Polit Dr.,
Predojević,
Prukner,
Rački,
Rauch Gj.
Rauch L.,
Razum,
Rogulić,
Rukavina,
Stahuljak,
Stojanović,
Sviličić,
Šafarić,
Šauer,
Šedel,
Sermage D.

*

Šram,	Vranicani,
Strosmayer,	Vranić,
Šuljok,	Vuković,
Suppe,	Zidarić,
Torbar,	Zlatarović,
Urpani,	Zoričić,
Vakanović,	Živković,
Veber,	Žužel.

Glasovahu proti toj alineji

Sa ne!

Adler,	Nolden,
Andjelić,	Novaković,
Antonović,	Nović,
Babić,	Olujević,
Bach,	Paić,
Blažić,	Pešić,
Bojčeta,	Petrović Dane,
Borojević,	Petrović,
Bukvić,	Poljak,
Ćepulić,	Popović,
Dizdar,	Prica,
Došćak,	Prodanov,
Došen,	Radecki,
Dragašević,	Rašić,
Elger,	Ratković,
Farkaš,	Regen,
Gerber,	Runjanin,
Grabrić,	Ružičić,
Grgurić,	Sekulić,
Gruić,	Simić,
Haulik,	Skender,
Halagić,	Smičiklas,
Ilijašević,	Soić,
Jančarić,	Sokolić,
Jelačić Ant.	Starčević,
Jelačić Gj.,	Stojan,
Jovanović,	Subotić,
Kralj Ivan bisk.	Šarić,
Knežić,	Šašić,
Kolarić,	Škorić,
Kostrenčić,	Smajić,
Kotas,	Špun J.
Kovarbašić,	Špun M.
Krajačić,	Špun Nap.
Kružić,	Šteković,
Kukuljević Ivan,	Tarbuk,
Kušević,	Teodorović,
Lovrić,	Tomičić,
Malinarić,	Trbuhović,
Maširević,	Trnski,
Mažuranić,	Turković,
Melinčević,	Varešanin,
Mihanović,	Vinski,
Milanković,	Virag,
Mrzljak,	Vončina,
Muzler,	Vukotinović,
Nikolajević,	Zastavniković Gedeon,
Nikolajević Ž.	Zastavniković Glišo,
Nikolić P.	Zorac.

Budući izpravak narodnoga zastupnik Vebera nitko nepodupiraše a zastupnik grada Karlovca od svoga izpravka alinee 32. odustade, bude drugi dio izpravka narodnog zastupnika Vončine pročitan, koji ovako glasi:

Mjesto alinee 32. neka se priveže 27. alinei.

U tu svrhu, ako se Vaše Veličanstvo odazove našoj smjernoj i pravednoj želji, te učini shodne naredbe, da se za prelazno doba kraljevina u zakonotvorstvu i upravi sjedini s materom zemljom, pripravni smo uputiti se u zakonotvorni dogovor. Ovaj izpravak bude nadpolovičnom većinom glasovah primljen.

Zatim pročita predsjednik izpravak zastupnika grada Senja, Dragutina Akurtia, koji ovako glasi: Poslje alinee 27. neka se uvrsti:

„Isto tako sveta nam je dužnost još napomenuti, da se slob. i kralj. grad Senj naprama trojednoj kraljevini nalazi i dan današnji u onom toliko putah dokazanom, svomu pravu protivnom odnošaju, iz kojega i Vaše Veličanstvo obeća izbaviti ga jur previšnjim odpisom od 11. svibnja 1861."

Ovaj izpravak bude nadpolovičnom većinom glasovah primljen.

Zatim budu još alinee 33. i 34. bez promjene, alinea 35. sa dodatkom narodnog zastupnika Bedekovića: „osnovane na pragmatičkoj sankciji" i alinea 36. bez promjene nadpolovičnom većinom primljene, a tim izpravak zastupnika grada Karlovca Euarda Mihalića, štono se svih tih alineah tiče, zabačen.

Zatim zaključi predsjednik sjednicu i ureče buduću na sjutradan u 10 satih u jutro.

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.
predsjednik.

I. Trnski, s. r.
saborski bilježnik.

Miroslav Kraljević: Imadem opazku učiniti glede ovog zapisnika. Na dva mjesta dolazi izraz „nadpolovičnom većinom." Ali mi smo takodjer osobno glasovali, zato molim, da se naše glasovanje u zapisnik stavi.

Predsjednik: Pristaje li vis. kuća na to, da se u zapisniku imena navode svaki put? (Većina.)

Imade li još tko kakve primjetbe? (Nitko.) Dakle tim se zapisnik odobrenim proglašuje.

Bilježnik Dr. M. Polit: Priobćuje publikanda, i to: molbu obćinarah obćine Ličke molećih izposlovanje sabora, da komorsko vlastelinstvo Fužinsko šumske proizvode medju žitelje svake godine uz plaćanje propisane takse razdjeli. — (Na peticionalni odbor.)

Predsjednik: Na dnevnom redu stoji nastavljanje specialne debate o adresi, i to počamši od alinee 37.

Izvjestitelj Dr. Fr. Rački: Čita alineu 37.

Predsjednik: Buduć da na alinee 37. do 40 imamo 2 izpravka, i buduć da su ove alinee u savezu, usudio bih se predložiti, da vis. sabor na to pristati izvoli, da se ove alinee na jedanput pročitaju i da se najedanput o njih vieća. Jeli pristaje na to vis. kuća? (Pristaje.)

Izvjestitelj Dr. Franjo Rački: Čita dalje još alinee 38. 39. i 40.

Predsjednik: Na ove alinee imamo najprije iz-

pravak manjine odbora, koji ovako glasi: molim g. bilježnika, da ga pročita.

Bilježnik Ivan Trnski: Čita izpravak manjine odbora.

Predsjednik: Na dalje imamo na iste alinee izpravak g. Mrazovića i drugovah.

Bilježnik Venceslav Urpani: Čita izpravak g. Mrazovića.

Jovan Živković: Što se tiče još jednog predloga na ove alinee, koji je podpisan po 45 članovah, i koji je vis. kući već priobćen i štampan, u glavnom se slaže sa ovim izpravkom, zato mislim, da ga netreba čitati, jedno zato, što se slaže s ovim, a drugo, što ću ga ja u svoje vrieme, ako bude od potrebe, ustmeno obrazložiti.

Predsjednik: Po tom ostaje dakle redakcija, izpravak manjine odbora i izpravak g. Mrazovića

Rieč ima g. izvjestitelj većine odbora. (Odustaje.) Dakle je rieč na izvjestitelju manjine.

Avelin Ćepulić: Prije svega moram opaziti, da sam pozorno pratio sada čitajućega g. bilježnika, i sravnjivao ono, što je on čitao, s izpravkom, nazvanim: „izpravak k porazumljenju stranakah u saboru", i buduć treba, da se u svojem obrazloženju obazrem i na ovaj izpravak, molio bih ponajprije, da mi se priobći, da ga mogu sravnati osobito u posljednjoj stavci, jer u prvih nisam opazio bitne razlike, a u posljednjoj mislim, da se neakcentuira više samostalnost tako, kako prije. (Bilježnik mu dade izpravak Mrazovićev.)

Visoki sabore, ja ostajem kod onoga, što sam prije njekoliko danah, kad se je generalna debata vodila, kazao, t. j. kod izpravka manjine. Nego da ovaj izpravak u savez dovedem s adresom, s kojom smo skoro gotovi, mislim, da je od potrebe, da u kratko obrazložim sadržaj te adrese, kako je do sada izpala, i to držim s toga za potrebito, da mogu dokazati, da se ovaj izpravak još uviek dade složiti s adresom, kako je do sada prihvaćena. Ja dielim cielu adresu na 5 stranah. Na prvu stranu mećem cjelovitost trojedne kraljevine, na drugu odnošaj njezin napram Austriji, na treću stranu odnošaj napram kruni Ugarskoj, na četvrtu isti krunitbeni čin, i napokon na petu autonomiju našu ili naše državno pravo.

Što se tiče cjelovitosti, ona je dakako temelj naše narodne i političke eksistencije, i ja mislim, da se je vis. sabor u adresi, kako ju je prihvatio, dovoljno obazreo na cjelovitost, kao na temelj našega političkoga obstanka. U al. 7. adrese naročito se napominje ova cjelovitost glede Dalmacije i Krajine, onda se u al. 8. 9. 10. i 13., napose govori o cjelovitosti i dotično o pridruženju Dalmacije; u al. 28., gdje se govori o krunitbi i gdje sabor izražuje svoju pripravnost prisustvovati kod krunitbe, ujedno se opet izražuje vruća želja, da se trojednoj kraljevini povrati cjelovitost prije krunitbe; u al. 29. i 30. u izpravku, kojega je g. Vončina predložio, opet je akcentuirana cjelovitost glede sjedinjenja Krajine. U svih ovih točkah napominje se cjelovitost stranom kao želja, stranom uprav kao zahtjev; dakle ja mislim, da je postulatu cjelovitosti sasvim zadovoljeno obzirom na sadašnje političke okolnosti, i da bi sada suvišno bilo više o tom govoriti.

Prelazim na krunitbeni čin.

U al. 28. napominje se glede toga čina, da smo mi pripravni i da želimo prisustvovati kod čina krunitbe, ali da podjedno želimo, da nam se povrati cjelovitost, i da se tim načinom izpuni 3. točka inauguralne diplome, koja mora biti sastavljena prije krunitbenoga čina. Glede državnoga prava ja držim, da je ono temelj naše političke eksistencije, koja se identificira s našom autonomiom, i da dakle naravski nema nijedne stavke u cieloj adresi, gdje ono nebi služilo temeljem; ja vidim nadalje, da se naše državno pravo osobito akcentuira u točkah: 3. 4. 6. 9. i 12. i onda u izpravku g. Vončine, kojega je sabor i prihvatio. Dakle nemože se kazati, da sabor u adresi nije se takodjer obazreo na svoje državno pravo.

Sada dolazi odnošaj trojedne kraljevine s jedne strane napram Austriji, a s druge strane napram Ugarskoj.

Što se tiče odnošaja napram Austriji, priznat je u al. 34. 35. i 36. ovaj odnošaj na toliko, na koliko se je u adresi priznati mogao, t. j. priznato je u načelu, da njekoji zajednički poslovi zbilja obstoje medju svimi zemljami monarkije, a napose, da te poslove priznaje i trojedna kraljevina; a glede forme samo je rečeno, da će njezino ustanovljenje medjusobnomu porazumku za rukom poći. U ostalom pako, što se tiče odnošaja napram kruni ugarskoj, to je upravo predmet današnjega razpravljanja, predmet stranom predloga odborove većine, stranom ovih dvajuh izpravakah. (Amendements.) Kao što rekoh, ja zastupam mnenje manjine i držim si za svoju dužnost, da na kratko obrazložim ovo mnenje manjine. Kad je manjina odbora izradila ovaj izpravak, njoj je ponajprije pred očima lebdila samostalnost, iliti autonomia trojedne kraljevine. Manjina je mislila, da trojedne kraljevine nije moći pomisliti bez autonomije i da opet autonomije nije moći pomisliti bez državnoga prava, da dakle svaki čin, koji bi i najmanje povriedio tu autonomiju troj. kraljevine, iz same adrese mora izostati; jer autonomija, makar i neznatno povriedjena već degenerira u njeku podčinjenost. U ovom pravcu držala je manjina odbora, da trojednoj kraljevini prieti dvostruka pogibelj, i to s jedne strane iz Beča, a s druge strane iz Pešte. Manjina je mislila, da troj. kraljevina može onu opasnost, koja iz Beča prieti, najbolje paralizirati, ako ostane u savezu s Ugarskom, ako se poprimi svega onoga, što joj po starodavnih zakonih pripada; nego gospodo, mi smo s druge strane nazirali opet u ovom savezu drugu pogibelj, i ja to i sada držim, da, ako ovaj savez podje predaleko, može za nas nastati ona ista pogibelj, koja nam prieti iz Beča, da smo dakle mi tako rekuć inter Scyllam et Charybdim. Dakle smo mislili, da savez taj valja regulirati; a savez medju 2 autonomnima državama nemože biti drugi, nego savez diplomatički, ne baš takav, kako se ta rieč razumieva, kad se govori o savezu medju Francezkom i Englezkom, nego savez takav, koji sastoji u tom, da trojedna kraljevina s kraljevinomUgarskom imade jednu te istu krunu, jedan te isti simbol krune, jedan te isti krunitbeni čin, i buduć su ovo sve diplomatički faktori, mislim, da nisam sagriešio, kad ovaj savez zovem diplomatičkim. U ostalom htjeli smo mi tim izrazom izključiti realni savez, savez legislativan i administrativan, jer to već nije diplomatičan savez; to je uprav ono, česa se ja plašim.

Svakako je pogibelj jednaka, bila s jedne ili druge strane; centralizacija ostane centralizacia, i upotrebljavati će sva sredstva, za postići svoju svrhu, i zato ja držim, da realna unija nam neide u prilog, jer ruši našu autonomiju; a uniju diplomatičku držim ja za pravo sredstvo, koje će nas braniti proti Beču, a neće nas podčiniti Pešti, i to je pravi smisao naše samostalnosti, kao što je osobito akcentuirana u našem izpravku.

Nu glede načina izvedenja ovih odnošajah mi predla-

žemo odbor, koji će se u dogovor staviti sa sličnim odborom od strane ugarskoga sabora, da možemo onda u sporazumljenju raditi i glede ustanovljenja obćih posalah ciele monarkije, i o našem odnošaju medju sobom; a odbor mi predlažemo za to, što smo mislili, da predlog većine odborove, gdje se kaže, da bi se moralo svakako čekati na odgovor ugarskoga sabora na naš čl. 42. god. 1861. — ima onu opasnost za nas, da bi se mogla Ugarska prije, bez našega znanja, porazumjeti s Austrijom, i da bi posljedice toga mogle biti po nas štetne.

Ovim načinom mislila je manjina, da je s jedne strane kazala sve ono, što se tiče državnoga prava, jer se ona njega strogo drži, a osobito čl. 42. god. 1861., a da je s druge strane postupala onako, kako se u sadašnjih okolnostih postupati može. Ovdje je manjina imala pred očima i to, da dan današnji, kao i od vjekovah, nije dosta, gledati samo na pravo, quid juris, nego da osobito u politici, valja gledati i na to, quid consilii; jer dočim se politik strogo drži svoga prava i ni za dlaku neodstupa od njega, gleda ujedno i na to, kako da nadje najshodniji način, kojim može najuspješnije do svoje svrhe doći i ono svoje pravo proizvesti. I tu je mislila odborova manjina, da osoran način zahtievanja u ovih okolnostih nebi bio probitačan, nego da nam valja uporabiti takova sredstva, koja napokon nikoga nevriedjaju, a našemu pravu škoditi nemogu.

Manjina je imala pred očima, da visoko stojeća gospoda, uz to što su veliki dostojanstvenici, ipak ostanu ljudi, i da je čovjek uvjek više manje podvržen ćutljivosti, da dakle često putah neumjestan kakav izraz pokvari samu stvar. Zato je manjina mislila, da se, kao ciela adresa, tako i ovaj izpravak ima sastaviti više umjerenim tonom.

Što sam imao kazati za izpravak manjine direktnim načinom, to sam rekao; jedino mi još preostaje, da nješto progovorim o ovom novom izpravku, ja neznam kako bih ga nazvao, — reći ću gosp. Mrazoviću, ako on dopusti. Ja sam opazio, da ovaj izpravak, na koliko je u sebi juridički, diplomatički i politički valjan, ipak je po nas nješto opasan: i ovu opasnost, čini mi se, da su i sama gospoda predložitelji opazili, jer su, što ja od svoje strane samo odobriti mogu, poslje umetnuli nješto, te osobito natuknuli našu samostalnost.

Mato Mrazović: Molim, izvolite sravnati, mi ćemo vidjeti.

Avelin Ćepulić: (Čita tiskani izpravak g. Mrazovića, kod riečih: kao 2 jednaka i ravnopravna faktora.) Ovo čini mi se, da je dodano.

Mato Mrazović: Molim, to je ono isto. Prije tiska bio je taj izpravak redaktoru predan, da sintaksu uredi, a to je sada samo razlika sintaktička; u bitnosti neima nikakve razlike.

Avelin Ćepulić: Ja sam mislio, da bi to mogla stvar bitna biti; nu bilo tomu kako mu drago, ja vidim, da je ovaj izpravak ipak sastavljen u onom duhu, kao što sam ga ja shvatio, i držim, da je našoj autonomiji po nješto opasan.

Zašto? Odmah u početku se kaže, da se poglavito radi o tom, da se slobodnim porazumkom točno označe i ustanove granice ugarsko-hrvatskoga državnoga prava, koji se posao tiče jednakim načinom svih zemaljah krune ugarske. Gospodo, na koliko je ova izreka s jedne strane dobra i spasonosna, isto tako je pogibeljna uprav s razloga, što sam ga malo prije naveo, jer već ovdje vidi se iz daleka kakva takva realna unia. Gospoda predlagatelji priznaju u načelu, da je temeljno drž. pravo zajedničko troj. kraljevini s ostalimi zemljami krune ugarske, i buduć se ovdje radi o njegovoj promjeni, to se može najshodnijim načinom učiniti u zajedničtvu s drugimi zemljami krune ugarske; nego u principu je priznano, da nam je javno pravo, na koliko se odnosi na najviše poslove ciele monarkije, zajedničko, i uprav to ja držim za pogibeljno. Jer ovdje se radi o tom, da mi napram Austriji uredimo najviše državne poslove, i ovdje su najglavniji faktori: novac i krv; jer bez novca i bez vojske u Europi neima države, neima samostalnosti, i država, koja neima prava razpolagati novcem i krvlju, ona nije država. Ako budemo sada mi već unapried kazali, da hoćemo pravo razpolaganja s ovima 2 faktorima, o drugih neću da govorim, dieliti ma s kojom drugom državom, već to je pogibeljno i moglo bi se dogoditi, a i mora se dogoditi medju državami, koje imaju razne političke interese, da nebude išlo u prilog Ugarskoj ono, što može biti u prilog nam; i tako bi mi morali već sada, kad bi stvarali onaj zajednički organ, koji bi imao uredjivati te poslove, postradati i imati u mogućnosti („in Aussicht) njekakav sabor, bar njekakvo zaključujuće tielo, koje bi bilo zajedničko nam i Ugrom. Naravski bi to tielo imalo biti sastavljeno na temelju pravednosti, dakle mi sa 2 milijuna nebi mogli imati isti votum, koji Ugarska s 12 milijunah, bili bi dakle mi svakako od Ugarske majorizirani. Dakako to još ovdje nije rečeno, nego treba samo malo otvoriti oči, pa može se vidjeti.

Onda se veli u ovom izpravku, da nas na taj postupak naravskim načinom upućuje članak 42. god. 1861. Ja protivno držim, možebiti da se varam, ali imam razloga, zašto tako držim. Ja kažem, da po mom mnenju članak 42. ima sasvim drugi smisao. Ondje se kaže, da je medju Ugarskom i trojednom kraljevinom prestao svaki ma kakvi savez, i onda se veli: osim što je njeg. veličanstvo zajednički naš kralj itd. Ovdje se vidi, da je naš sabor god. 1861. mudro i obzirno postupao. On je kazao, da nam je zajednički kralj, jer je to morao kazati; da su nam zakoni bili zajednički do god. 1848., ali da su poslje god. 1848. prestali to biti; jednaki su, ali da su zajednički, to ja niečem. Mi smo si kao dobra braća, na koliko smo bili dobra braća, porazdielili naše javno pravo, i svaki je uzeo svoj dio, i mi sada razpolažemo svojim, a Magjari svojim dielom, a i pravo imaju, oni nam ga nikako nenudjaju, a mi im se upravo nudimo u ovom izpravku, i to je upravo ono, na što nas po mom mnenju neupućuje članak 42., dapače nam to on zabranjuje. Ja priznajem rado ono, na što nas on zbilja upućuje i priznati ću to sve dotle, dok bude naša autonomia u pogibelji, a to je savez diplomatički, podnipošto realni. U ovom istom izpravku opazio sam u alinei 37. još ove rieči:“ da trojednoj kraljivini osim njezinih itd. pristoje zajednički još i sva ona javna prava itd.“ I tu se pozivljete na članak 42. god. 1861., ali članak taj toga nekaže, nego on veli: „Priznaje još sva ona prava itd.“ To je velika razlika. Ovdje se vidi, kako mudro je sabor god. 1861. izbjegnuo ovu pogibeljnu i opasnu rieč: zajednički.

Onda nalazim veliku opasnost u točki 40. gdje se nješto veli o uzajamnom popuštanju. Vi velite, da se strogo držite članka 42., nego u porazumljenju s Ugarskom ipak bi sklonjeni bili, nješto popuštati, a to je uprav protivno članku 42.

Nu sada bih još niešto imao opaziti, što se samoga narodnoga dostojanstva tiče. Ovdje se veli, da smo mi pri-

pravni izaslati odbor u Peštu. Ja neimam ništa proti Pešti, Pešta je liepa varoš, ja bih sam rado tamo išao, ali mislim, da se s narodnim dostojanstvom neslaže, da to već unapried kažemo. Nadalje, ja gospodo, nisam nikada dvojio, da je narod magjarski, ja ugarskoga naroda nepriznajem, narod vitežki, a nikad nisam čuo: der ritterliche Slovake, Russine. (Smieh.) Što ćete, to je moje mnienje itd., niti će ikomu Magjaru na um pasti, pisati o nas: der ritterliche Kroat; dakle ja neznam, zašto bi se taj predikat stavio u diplomatički akt.

Napokon vrlo je škakljiva stvar krunitbena zavjernica. Ja, gospodo, poznajem posebne zavjernice, uprav na temelju našega prava, koje su sasvim oddružene, separatne, od zavjernicah Ugarskih.

Dozvolite mi, da o toj zavjernici još nješto meritorno kažem. Uzmimo stvar praktično, ter pitajmo: Šta bi mi još mogli imati s Ugri zajednički? Jeli teritorium? Ne — Mi smo se razkrstili god. 1848. Magyar tengermellék je prestao biti, dakle magjarskoga teritoriuma neima više u trojednoj kraljevini. Možebiti ima hrvatskoga teritoriuma u Magjarskoj? Tamo je dakako naše Medjumurje i možebiti će ona gospoda, koja se historijom bave, što više još otom znati. Teritorium nam dakle nije zajednički. Je-li kralj? Mi imademo sasvime drugoga kralja nego Magjari. Mi znamo, da po zakonih 1848. god. kralj ugarski ima suverainska prava samo, dok u Ugarskoj stanuje, i da u njegovom odsuću ta prava pripadaju palatinu; a kralj hrvatski ima ta prava i izvan Hrvatske, to je dakle sasvim različita osoba. Moglo bi valjda biti zakonarstvo? Zakonarstvo opet nije, jer Magjari ili Ugri imaju svoj sabor u Pešti, a mi imamo, hvala Bogu, svoj sabor ovdje na sasvim različitom temelju; oni saboruju na temelju zakonah svojih od godine 1848., a mi na temelju zakonah svojih god. 1848. i god. 1861., i onda na temelju naših starih zakonah prije god. 1790. i prije god. 1527. Možebiti nam je uprava zajednička? Magjari imaju svoju kancelariju, imaju svoje namjestničko vieće i ostala dikasteria, a mi imamo svoju kancelariju, svoje namjestničko vieće.

Hoće možebiti tko kazati: Zakoni! Vi znate gospodo, da su oni sve zakone zapadne Europe zabacili, jedino što su došli od Bacha, a mi smo one zakone primili, ako ne sve, barem mnogo od njih, kao na priliku gradjanski zakonik, postupnik itd.

Dakle gospodo, što imamo zajednički? Je li to, da oni govore magjarski, a mi hrvatski? Nemojmo se dakle mistificirati, kad zbilja tomu zajedinstvu neima nikakve podloge. Jedino mogli bi nam to biti poslovi napram ukupnoj monarhiji, i tu hoćemo svi da se š njimi dogovorimo, ako nam oni pruže pomirljivu ruku, jer to ide u prilog njim, a isto tako i nam. A to nam nije zajedničko samo s Magjari, nego i sa Mlietčani, sa Poljaci, i svimi drugimi narodi u Austriji.

Ali gospodo, ja mislim „da dok nebudu i ostali narodi politički toliko dozreli, da bude moguće izvesti ideu federacije, da idemo u takav savez ponajprije s Magjari, i da treba im to i kazati iskreno.“

Dakle iz svega toga se vidi, da se je i odborna manjina stavila na temelj samostalnosti, vlastite naše autonomije, mi se stavismo na svoje noge. Mi smo htjeli postići to, da nam se više nepredbacuje ono, što narod kaže: Kako je liepo bilo, kad smo bili pod Magjari, kad smo bili pod principom mlietačkim, pod Francuzkom; ali nikad nećete čuti; kako nam je liepo bilo, kad smo bili sami! Zašto? Jer tomu imade više stotinah godinah, kad su Hrvati u svojoj bratskoj neslogi zadnjega svoga kralja ubili. (Dr. Rački: To nije historičko.) Ovo načelo samostalnosti priznaje i adresa odborove većine, jer u alinei 37. 38 i 39. osobito akcentuira ovu samostalnost; i razlika medju odborovom osnovom i ovim novim izpravkom jest ta, da se u ovom izbjegava ova samostalnost, kao da je vrag u njoj sakrit. Dakle ja bih priporučio visokom saboru, da prihvatimo izpravak manjine, jer u ovom izpravku izražen je glavni onaj temelj, koji nam služi uprav stožerom naše političke samostalnosti t. j. autonomie. Ovdje se izbjegava sve ono, što bi moglo povriediti našu autonomiju, a s druge strane sadržava se sve ono, što je potrebito za osiguranje i ojačanje naše autonomie. Dozvolite mi još, da se na kraju pozovem na rieči glasovitoga englezkoga generala Nelsona. On je kod Trafalgara svojoj momčadi kazao malo ali važnih riečih, kao što to Englez običaje, on je rekao: England expects, that everyman this day will do his duty. Dozvolite, da ja kažem, da narod naš čeka od svakoga, da će danas učiniti svoju dužnost.

Predsjednik: Ako je visokoj kući po volji, to bih ja odmor od 10 minutah predložio. (Poslje odmora.)

Predsjednik: Rieč ima g. Mrazović.

Mato Mrazović: Visoki sabore! Ja sam molio rieč, da navedem razloge, koji su vodili mene i političke prijatelje moje, štono su uz mene pristali, kad smo ovaj izpravak na alinee 37—40. vis. saboru podnieli. Ja neću moći, dakako, sliediti onim redom, kojim je g. predgovornik branio svoj izpravak, t. j. izpravak manjine odborove, i pobijao izpravak, što sam ga ja s mojimi političkimi prijatelji na stol visoke kuće položio; nego ja ću gledati, da, koliko moguće, sve svoje razloge na stanovite točke, na stanovita načela svedem. Ovdje mi je napomenuti samo to, da sam ja ova ista načela, koja su u ovom izpravku potanje precizirana, branio takodjer u odboru za adresu, i da sam uz onu redakciju, koja je po većini odbora primljena i ja pristao, a podnašajuć ovaj izpravak držim, da nisam od ovih načelah odstupio, kao što se nadam, da ću to izvesti. Već u samom odboru bila je uza svu ljubeznivost i snosljivost, kojom su članovi svoja mnienja zastupali, ista razlika medju pojedinimi članovi, koja se je očitovala evo takodjer štovanim mojim g. predgovornikom, i koja će se pobliže vidjeti iz mojega razlaganja; i u samom odborskom dogovoru bilo je članovah s jedne strane, koji su naglašivali strogo podpunu samostalnost, a s druge strane, koji su tu samostalnost pravim imenom krstili, te kazali, da, kao što je pogibeljno u današnjih okolnostih s jedne strane samostalnosti se odreći, isto tako da je s druge strane pogibeljno, takovu samostalnost naglasivati, koja se zakoni i historijom ustanoviti neda. Gospodo, ima stanovitih izrekah, kojimi se u političkom životu mnogo nesporazumljenja, jako mnogo bludnjah radja, takav je izraz medju ostalimi i unija, — realna unija. Dočim pod realnom unijom njekoji misle, da se mora razumjeti upravo takova sveza dvijuh prvobitno samostalnostih zemaljah, po kojoj se jedna izmedju njih mora odreći svoga ustava, svoga posebnoga zakonodavstva, posebne uprave i sudstva, jednom riečju svoje političke individualnosti — drže drugi državoslovci, da za ovaj pojam realne unije netreba ništa drugo, nego da budu u načelu i na trajni način sjedinjene dvie ili više zemaljah pod jednom dinastijom, jednim nasljednim redom, tako svezane, da vladalac jedne bude zakonito uviek i po drugoj priznan takovim. Personalnu uniu nalaze ovi isti državoslovci ondje, gdje se dvie monarkičke, po sebi samo-

stalne države sjedine pod jednim te istim žezlom samo uslied toga, što je slučajnim sudaranjem nasljednih redovah zakonskih jedna te ista osoba pozvana da nosi istodobno obje krune. S ovog razlikovanja, kojega nisam ja izumio, nego kojega se državoslovci stojeći na današnjoj visini znanosti državoslovne dan danas drže, — iz ovoga pojma ob uniji realnoj vidi se, da ona neizključuje samostalnosti zemaljah u jednu te istu veću državu sastavljenih. — Kad se o realnoj uniji sa Ugarskom govori, onda se kod nas za ovaj pojam obično privezuje zahtjev, da za trojednu kraljevinu s unijom realnom ima prestati svaka politička osebina: posebno zakonarstvo, posebna uprava, i posebno sudstvo. Ja, držeći se poviesti trojedne kraljevine i nauke državoslovne, mislim i očitujem, i uvjek sam tako držao, da realna unija izmedju trojedne kraljevine i kraljevine Ugarske već sama sobom neizključuje i neima izključiti zakonarstva, ni uprave ni sudstva za trojednu kraljevinu posebnoga i različitoga od zakonarstva, uprave i sudstva za kraljevinu Ugarsku postojećega.

Gledeć na historiju trojedne kraljevine, znade svatko, nit mi se treba na to pozivati, i iztraživati dotična data, jer ovdje imade u toj struci vještih i vještijih od mene, i kod nas priznanih iztražiteljah starinah — nego gledeć, velju, na poviest mislim, da je to prodrlo u sviest naroda i zato da se mogu pozvati na znanje i sviest svakoga pojedinoga, da je trojedna kraljevina bila i prije god. 1790., i prije god. 1723. po ovih od mene naznačenih pojmovih u realnoj uniji s Ugarskom, pak da je zato ipak imala svoje posebno zakonarstvo, svoju posebnu upravu, svoje posebno neodvisno sudstvo, premda nikada i nikomu nije na pamet došlo, tajiti ili njekati, da to nije bila realna unija. Da je ova realna unija tečajem vremena, osobito pako izza izkustva u trojednoj kraljevini i Ugarskoj za vrieme cara Josipa II. učinjenog, da je uslied ovog izkustva unija medju trojednom kraljevinom i Ugarskom užja postala, to je upravo dokaz, da pojam unije nije stanovit i tvrdimi, rekao bi, konkretnimi granicami unapried, jedan put za svagda opredieljen, nego da njegov donošaj imade visiti o slobodnom dogovoru zemaljah, koje u uniju stupaju.

Predpostavljajuć ovo, kako sam naime ja, i kako, mislim, da su i moji politički prijatelji razumievali uniju, nisu niti izbjegavali no nisu niti naglašivali: imali ta unija biti realna ili ne? ima li biti ovako ili onako uzka? jer su držali, da tomu sada nije vrieme, nego da se to ima ostaviti dalnjemu razvitku očitovanjah zakonarstva, s jedne strane trojedne kraljevine, a s druge strane kraljevine Ugarske. Isto tako nisu s druge strane naglašivali samostalnosti neposredno, nisu je niti precizirali, ali je nisu niti zanjekali, kad su se postavili na temelj članka 42. sabora od godine 1861. Nu na ovom temelju, kao što ćete vidjeti, na ovom temelju, koji na sebi nosi znakove, da je djelo čovječansko, dakle nesavršeno, nije se moglo niti u odboru za adresu, niti se neće u današnjem saboru jedinstvo nazorah postići; jer ovaj isti temelj, premda ga svaka stranka za čvrst i tvrd drži, što se njegova sadržaja tiče, svatko ga na svoj način i na svoju ruku tumači.

Po tumačenju g. predgovornika, prem da se i u izpravku, što ga on u obranu uzima, naglasuje državopravna sveza i obćenitost krune, i prem da se on upira na isti članak: ima se ipak upravo iz njega izvoditi, da je svako zajedinstvo medju trojednom kraljevinom i kraljevinom Ugarskom prestalo. Nu dočim to moj g. predgovornik čini, bojim se, da će u protuslovje doći; jer kad s jedne strane priznaje i kaže, da imamo i po glasu ovoga članka zajedničkog vladaoca, zajedničku krunu, da nam je zajednički krunitbeni čin, te da su nam zakoni, ako samo i do god. 1848. zajednički, a s druge strane nieče upravo ono zajedinstvo, koje je na zakonih pred god. 1848. i na zajedničkom krunitbenom činu za trojednu kraljevinu i kraljevinu Ugarsku osnovano: bojim se ja, da je tim neposredno, a kad veli, da smo god. 1861. svoje zajedničtvo razdielili, da je posredno u protuslovje pao. Ja sam, gospodo, bio takodjer tamo, i tada, gdje i kada je ta dielitba imala bivati, pak mi je samo toliko znano, da smo mi god. 1861. razdielili samo ono, što i kako nas je izza god. 1848. zapalo; nu za ovaj dio neće nitko nam zaviditi, a niti mu se mi sami nemoramo previše veseliti; ono pako, što smo imali do god. 1848. zajednički, zajedničku krunu, zajedničkoga vladaoca, zajedničku krunitbu, zajedničke ustanove u javnom pravu, t. j. one ustanove, koje utvrdjuju naše odnošaje naprama ostalim djelovom monarhije — onog nismo niti god. 1848., niti god. 1861. podielili; ja bar nebi znao naznačiti, što smo kod te dielitbe zadobili, a ni g. predgovornik nam toga nije naznačio.

Nedokazav ni dielitbe, ni diela g. predgovornika, nalazi se u protuslovju, veleći, da nam sa kraljevinom Ugarskom neima nikakva zajedinstva. — Nu izvodeći ovako, da smo se posve razdielili glede baštine naših pradjedovah, i tvrdeći, da izmedju nas i kraljevine Ugarske neima nikakvoga drugog zajedinstva do onoga, koje može časovita korist učiniti, misli g. predgovornik, da sa kraljevinom Ugarskom neimamo načina za doticaj nego obćenje diplomatičko. Ja mislim, da je ovo druga bludnja g. predgovornika, proizašla iz nejasnih pojmovah. O diplomatičkom ili medjunarodnom obćenju govori se samo medju državami, koje su podpuno jedna od druge neodvisne, koje u podpunom suverenstvu jedna uz drugu stoje. One zemlje pako i kraljevine, koje sačinjavaju trajne i nerazdružive sastavine jedne te iste veće države, koje dakle u savezu državopravnom stoje, one zemlje imadu izmedju sebe odnošaje državopravne, i obće načinom i organom, što ih odredi državno pravo, koje se ugovorima medju njima utvrdjuje. Do god. 1848. imali smo zajednički organ u saboru Ugarskom, načinom, koji se tečajem našega zajedničtva razvio.

Ja držim, gospodo moja, da smo mi do god. 1848., osobito izza vremena od god. 1790., bili u najužoj realnoj svezi sa kraljevinom Ugarskom. Ali i to držim, priznajem, i uvidjam, priznavao i uvidjao sam od uviek, da se je ova sveza, kako je s privoljenjem naših otacah god. 1790. stvorena bila, naprama razvitku naših narodnih i političkih potrebah odviše suzila, uslied česa je prietila našu individualnost udušiti. Žalostne posljedice toga, katastrofa od god. 1848., koja je svim poznata, jer smo mi upravo ona generacija, koja je ovo vrieme proživila, prekinula je našoj uniji žile, i razmetala joj je sglobe, te je nestalo organičke sveze izmedju nas, nestalo nam je organa za državo-pravno zajedničtvo naše, kao što je i državno pravo podkopano bilo. Kadno se dan danas o tom radi, da se ovo državno pravo, kako se je do 1848. god. razvilo naprama sveukupnoj monarhiji, oživi i naprama nastalim medjuto potrebam uredi, i kadno nas kruna na taj posao poziva, treba nam misliti ob organu za taj posao, ob organu, kojim će se naša zajednička volja očitovati.

Glede na ovo, porodio se je ovaj moj izpravak, te ide izravno na to, da se dogovorimo sa kraljevinom Ugarskom, kako da budemo zastupani u onom organu, koji bi imao

zajedničko nam pravo naprama cjelokupnoj monarchiji za buduće ustanoviti; organ za buduće njegovo rukovodjenje opredieliti.

Ista ova misao izražena je i u izpravku manjine odbora, samo je jedna razlika u tom, što se izpravak manjine postavlja sbilja na diplomatičko stanovište, i govori samo o sporazumljenju, dočim izpravak, što ga ja branim i preporučam, nedržeći istovjetnim odnošaj izmedju dvijuh kraljevinah jedne te iste države s onim, koji obstoji n. pr. medju Englezkom i Francezkom, nedrži, da im način obćenja ima biti diplomatičan, nego naprama obstojećoj svezi, državopravan uz posredovanje jedne te iste zajedničke krune. I ova razlika pomislih o položaju naše domovine naprama kruni ugarskoj, vidi se dosljedno izražena u jednom i drugom od ovih izpravakah. — Nego uza svu ovu pomnju, kojom izpravak manjine odbora nastoji mimoići njekim načinom i sam spomen zajedinstva medju trojednom kraljevinom i kraljevinom Ugarskom, ipak mu to nije za rukom pošlo, jer se i on leca pometnuti onaj temelj, koji su si obje kraljevine zajedničkim nastojanjem postavile u sustavu državah austrijanskih. I sam je g. predgovornik višeputah naglasio, da je naša, da je njegova takodjer želja, da mi ono, što se je za nas i za kraljevinu Ugarsku i kako se je do god. 1848. razvilo, da mi to u zajedinstvu naprama monarkiji uredimo; on samo misli, da je bolje po samostalnost trojedne kraljevine, ako se državopravni odnošaj nenazove državopravnom svezom.

Ja pako mislim, da izraz sam po sebi, ako ima na jednoj i drugoj strani savjesti i patriotizma, neće ni pomoći ni odmoći samostalnosti. Dočim dakle izpravak manjine odbora neželi diete pravim imenom nazvati, izpravak, što ga ja branim, naziva diete njegovim imenom. i kaže: mi imamo zajedničko državno pravo kako se je do konca god. 1847. razvilo, u koliko se neprotivi samostalnosti trojedne kraljevine, pak budući da se upravo, sada o tom radi, i budući smo upravo za to od krune pozvani, da ovo zajedničko državno-pravo u sklad dovedemo sa potrebami ukupne monarhije, naravna je stvar, da nam nije drugo, nego nastojati o načinu, kako da s Ugarskom dodjemo do potrebitoga organa, i kako da budemo u tom organu zastupani, koji će ovo državopravno odnošenje naprama cjelokupnoj monarhiji riešiti. Zajedničko državno pravo, gospodo, bez zajedničkog organa, nemože se dakako izvršivati; to je priznana stvar, i samo bi se iluzijami pitao, tko bi mislio, da je drugačije moguće. Nu samostalnost i neodvislost jedne zemlje naprama drugoj u sastavljenoj državi nevisi po sebi o zajedničtvu organa, nego visi o njegovom organizmu, o njegovom ustroju. Ako je razmjerje zastupstva u zajedničkom organu pravedno, ako je takovo, da osebina saveznikah, osobito kad njihovi interesi u sukob dodju, neizgine, onda zajednički organ nije pogibeljan samostalnosti uniranih zemaljah; onda onakov organ mora biti povoljan onoj zemlji, koja je historijom dospjela u položaj, te je svoju podpunu samostalnost morala pridručiti i prikopčati uz drugi državni organizam.

G. predgovornik Ćepulić kazao je njekoliko putah, da se u izpravku, kojega ja branim, samostalnost nenaglašuje. Ja to pripisujem samo bludnji, što je on u početku svoga govora naročito izrekao, kao da ima razlike, medju mojim rukopisom i tiskanim izpravkom. On mora uviditi, da je samostalnost ovdje tako naznačena, kako i u čl. 42. god. 1861., na koji se moj izpravak upira.

Nu g. predgovornik, stojeć dakako na svom osobitom stanovištu podpune neodvislosti, koju bih i ja sigurno želio svojoj domovini, i za koju bih sigurno, ako bi svi oni, koji svojim glasom podupiru njegov izpravak, sve svoje i tjelesne i moralne sile, i sav svoj upliv, uložili u to, da se ova podpuna samostalnost izvojuje — neka bude uvjeren, da bih i ja za nju prvi i život svoj i posljednju kaplju svoje krvi uložio (Živio!) — Stojeć dakle na stanovištu ove podpune samostalnosti, mislio je g. predgov. da mora izreći, da je autonomija i samostalnost naše kraljevine povriedjena, i da će ostati povriedjena, čim u zajedinstvo s krunom ugarskom stupimo. Ja ovdje razlikujem, kao što sam i prije, i neprisvajam svojoj domovini nikakve druge samostalnosti, nego onu, koja je na historiji, na zakonih i na pravnoj sviesti naroda osnovana, te kažem i priznajem, da je to istina, da je naša domovina od svoje samostalnosti — kada se pod ovom riečju podpuna samostalnost razumieva — nješto odstupila i izgubila svakim korakom, koga je u zajedinstvu sa drugom kraljevinom učinila; nu premda stojeć ja na temelju zakonite samostalnosti historički se razvivše moram moliti gosp. predg., da on mene podupira, a i ja ću ga sigurno poduprieti, da izbrišemo iz naše adrese one §§. 34. 35. i 36., koji su isto tako našoj samostalnosti pogibeljni kao i savez pod krunom Ugarskom. (Živio)! Ako je izgleda i ako podje sretno za rukom, da troj. kralj. bude samostalna, onda brišimo sve alinee od 34. do 40., brišimo čitavu adresu, pa stvorimo novu, vlastnu i samostalnu (Živio!) Gospodo moja, mislim, da bi izdajstvo bilo njekati ili podkapati svojoj domovini samostalnost, da bi izdajstvo bilo popuštati od nje ili ju zapuštati, dapače treba joj onoliku samostalnost izvojštiti, koliko je za njezin individualan, intelektualan i moralan razvitak potrebna i koristna. Nu gospodo, samostalnost jedne zemlje u savezu sa državom, sastavljenom od više zemaljah, mora imati svoje granice; a te su granice obstanak ukupne države. To je uvidio vis. sabor odobrivši §§. 34. do 36. adrese, i može biti je više odobrio. nego li bi u ovom prvom stadiju našega postupka potrebito bilo. Kao što bi ja držao za izdajstvo, odustati od te samostalnosti, u zakonih i u sviesti narodnoj utvrdjene, isto tako držim za pogibeljnu illusiju, osobito u zakonotvornom tielu, kada se ono postavlja na temelj, kojega neima niti u zakonu niti u sviesti, i za koji manjka potrebita snaga.

S toga mislim, da se izpravak manjine nije postavio na tvrdi temelj narodne sviesti i snage i positivnoga zakona kako se je naime razvio da 1848. u zajedinstvu medju troj. kralj. i Ugar. — Razlika med izpravkom, što ga ja branim, i med osnovom adrese, većinom odbora vis. kući predloženom, jest jedino ta, što se u 38. al. adrese odborove kaže „scienimo, da će do skora nadoći vrieme, kada se ovaj sabor bude mogo na priznanom i jasnom temelju upustiti u uredjivanje državopravnih odnošajah napram cjelokupnoj monarkiji u zajedinstvu s kraljevinom Ugarskom. . . . . .," a ovaj izpravak ide za korak dalje, pa veli: da već sada, nečekajuć odgovora na sam čl. 42 g. 1861, želi ovaj sabor iz svoje sredine izaslati odbor, koji će, ako se ugars. sabor pripravnim izjavi, na temelju čl. 42. g. 1861. naš budući odnošaj slobodnomu sporazumku ostaviti, i prije nego se ugar. sabor izjavi o član. 42., koji će se sa sličnim odborom sabora ug. upustiti u dogovor — o čem? — o tom, kako da bude troj. kralj. zastupana u zajedničkom organu, koji će urediti odnošaj u obće s kralj. ug. napram ukupnoj monarkiji. — Ovdje je dakle samo jedan korak napred učinjen, koji se je činio da je potrebit podupirateljem ovoga izpravka naprama razvitku stvari u Ug. i u troj. kralj. gdje se znade, da je nj.

vel. čl. 42. ugarskom saboru radi izjave podneslo; gdje se znade, da bi ug. sabor. morao zapeti u svom poslovanju naprarn ukupnoj monarkiji i napram troj. kralj., kad bi već u napred morao meritorno riešiti ovaj 42. čl., jer bi ga s jedne strane priečila necjelovitost krune, a s druge strane moralo bi mu se viditi tegotno, pače baš nemoguće, upustiti se u ikakov meritoran odgovor, dok neznade, u kojem odnošaju troj. kralj. želi u buduće biti napram monarkije i napram kralj. ugar. Ovaj korak, čini to se je potrebit mojim prijateljem političkim, da se tim posao svestranoga pomirenja oblakša.

Pomoćju ovoga, dosad kazanoga, čini mi se da je lako odgovoriti na pitanje g. predgovornika, što da nam je zajedničko s kralj. Ugarskom? Jeli teritorium? Jeli kralj? Jeli zakonarstvo? Jeli uprava? Jesu li zakoni? Mislim, gospodo, da je na ovo pitanje odgovor već iz dosadanjega jasan. Dakako, ako se stvari shvate u kralj. ugarskoj onako, kao što ih g. predgovornik shvaća, da je naime palatin ugar. kralj (Smieh), onda moram priznati, da imamo različitoga kralja. Al ja kažem, da u onom 3. čl. sabora ugar. g. 1848., nevidim različnoga kralja, nego vidim samo namjestnika kraljeva sa njekimi kraljevskimi pravi za stanovite slučajeve providjenoga; a najviši kr. perogative pridržane su u svakom slučaju kralju onomu, kojega i mi za svoga kralja poštujemo. U ostalom čini mi se, da je ovaj razlog moga predgovornika više na obmanu naperen, kao da se ovdje predlaže, da uz sve one ustanove ugar. zakona od god. 1848. pristupimo. (Čepulić uleti u rieč: Toga ja nisam kazao!) To je istina, da vi toga naročito rekli niste, i zato baš sam ja i kazao, da mi se čini, da je ovaj razlog na obmanu naperen, jer da neima tvrdoga temelja. Sigurno, kad bi to stalo, da se mi želimo spojiti s kralj. ugarskom, koja ima posebnoga kralja, koja ima poseban ustav i svoju posebnu državnu neodvislost, mi bi morali posve drugačije misliti, posve drugačije naredbe i odluke činiti; nego kad želimo stupit u savez s takvom kraljevinom, koja ima s nami jednoga te istoga kralja, koga je pragm. sankcija i vam i njim i svim drugim zemljam Austrije podielila, mislim, da će i g. predgovornik priznati, da se ovdje neradi o priznanju magjarskoga kralja. (Čepulić mu i opet prekidè rieč: ja nepoznam magjarskoga kralja nego ugarskoga!) Ja vas nisam prekinuo niti jedanput, kada ste vi govorili, i molim vas, da mi discretiu istom mjerom mjerite. — Jeli zakonarstvo različito? Istina je, da nije zajedničko sada, jer evo mi ovdje; kako je i g. predgovornik rekao, a Ugri u Pešti rade i misle o zakonih: ali se ovdje radi, ne ob odnošaju sadanjem, ne ob odnošaju ad g. 1861., ne ob odnošaju god. 1848., nego su ovdje druga dva pitanja. Jeli nam zakonarstvo bilo zajedničko do g. 1848. i imali nam biti zajedničko poslje god. 1866. ili 1867? Jesmo li na onom prijašnjem zajedničkom temelju zajednički zakone stvarali, i ako tako, jesmo li stekli kakovih pravah, koja bi nam i sada bila vriedna i cienjena i koja bi si želili i u buduće pridržati, i radi toga hoćemo li u takvu zajedinstvu ostati, u kojem ćemo ova prava i uzdržati, i naprama potrebi razviti moći? o tom se dakle sada radi, a nipošto o iztraživanju, imamo li sada zajedničko zakonarstvo.

Upravo se neda pobiti, da smo zajedničku upravu imali, i da je ovo zajedničtvo navezalo nitih, koje su i sada još za naše materialno dobro privezane i koje je vrieme provizorijah zauzlalo, ali na našu očitu štetu; pak bi po nas moglo koristno biti, da ih porazumljenje naprama pravičnosti razuzla. — Neda se tajiti, ako i nije uprava zajednička, da ima predmetah uprave, koji su zajednički, do sada nerazdieljeni. Ako i jest dakle istina, da nam uprava za sada nije zajednička, jer mi imamo svoju kancelariju, svoje namjestničko vieće, a Ugri svoju kancelariju, svoje namjest. vieće i ostala dikasterija, — dapače, veli se, da mi imamo **dva** kancelara, dočim Ugri imadu samo jednoga tim ipak nije riešeno pitanje: ima li biti? može li biti? treba li da bude nam i Ugrom kakova zajednička uprava i glede česa da bude zajednička? I uprav o tom treba da se dogovorimo.

Zakoni su nam istina različiti; drugi su zakoni oni, što ih mi poslie g. 1848. dobismo, a Ugri imadu opet druge zakone, kako ih 1861. g. sami učiniše; i ja za stalno neću biti medju onimi, koji misle, da je velika sreća, što je ugar. sabor g. 1861. mnogo zakonah, koji su bili tamo uvedeni — dakako načinom nezakonitim — da je mnogo tih zakonah bez prikladne zamjene odbacio, jer mislim, da svi sudci, svi odvjetnici i državnici u Ugarskoj uvidjaju, da onaj korak nije bio jako sretan. Ali nemojmo se ni mi varati gospodo, ni mi nismo mnogo sretniji korak učinili, kada smo pridržali sve one Bachove, ovdje uvedene, zakone; (Živio!) jer koliko god ja priznajem skladnost ovih zakonah naprama sustavu vladalačke i birokratičke svevlasti, toliko će ipak i g. predsj. i svaki drugi priznati po vlastitom izkustvu, da se mnogi zakoni izdani za vrieme absolutisma, nikako nemogu slagati sa načeli ustavne zemlje, sa nazori i potrebami naroda, koje je na ustavni način življenja priviko. Svi smo to gorko izkusili; jer sto i sto putah moralo se je priznati, da su oni zakoni svim temeljnim ustavnim načelom naše države, svim nazorom o individualnoj i družtvenoj slobodi protivni. Nu gospodo! ovdje se neradi, nametnutih nam zakonih, koji sada vladaju, nego o tom, jesu li oni zakoni, koji su nastali u zajedničkom zakonarstvu do g. 1848., vriedni; ima li u njih kakove ciene, toli u pogledu na naš položaj napram cjelokupnoj monarkiji, koli glede onih pravah, koja su si državljani krune ugar. napram samoj kruni stekli; pitam još jednom, je li nam vriedno, imali kakve ciene za nas, da mi one zakone i nadalje pridržimo, ili da ih zabacimo? ili, ako bi u buduće kakvo zajedinstvo medju nami bivalo, imade li mogućnosti, želje, potrebe, nužde, da se i u buduće kakvi zakoni zajednički grade? Sva ova pitanja imadu se sada riešiti. Ako se postavimo na temelj, na kojem stoji votum manjine odbora, da mi naime budemo samo **diplomatički** obćili s Ugarskom, bojim se, da će se onda upravo ono zgoditi, česa se i g. predov. boji, da smo naime s onim, s kojim se želimo sporazumjeti, govorili na takav način, koji će svaku dobru volju na porazumljenje unapried pokvariti. Da se ova dobra volja nepokvari, a ujedno, da se samostalnost i dostojanstvo vlastite domovine uzčuva, mislim, da je uspješno i moguće, ako se budemo držali izpravka, koga ja preporučam.

Zazorno je gosp. predgovorniku osobito i to, što se naziva u ovom izpravku ugarski narod vitežkim narodom, i kaže, da se to nepristoji narodu naprama narodu. Molio bih g. predgovornika, neka razabere, prvo, da mi ovdje negovorimo neposredno s narodom ugarskim, nego s krunom samom, a drugo, da se je kruna samo u priestolnoj besjedi služila tim istim izrazom. S toga smo mislili, da se u spisu na krunu uporavljenom, može upotriebiti predikat istom krunom već i onako prigrljeni, i jer samo vitez znade viteštvo cieniti i razumije ga uvažiti. Naš narod neima zavidjeti viteštva nijednomu drugomu narodu; nego je nam, njegovim sinovom, nastojati, da bude od svih stranah vitežkim priznavan, kao što ga i kruna sama tako imenuje, a ja

se nebojim, da će ovo imenovanje u ugarskom saboru zavisti pobuditi, ili da će se narod ugarski držati poniženim: zato, što je svietla kruna i narod Hrvatski vitežkim narodom nazvala.

Još je zazorno g. predgovorniku i to, što se ovaj odbor ima u Peštu poslati. Premda je Pešta liep grad, veli, ipak nebi želio, da tamo idemo. Meni nije do toga stalo, da idemo baš u Peštu, niti u Beč, ako baš hoćete, da idemo u Biograd il u Varaždin, il u Maribor — ali svakako, mislim, da bi shodno bilo, da mi idemo u Peštu, jer u Pešti je sakupljen ugarski sabor, i jer se nije nadati, da bi ugarski sabor, koji zastupa zemlju puno veću, htio doći u Zagreb: s toga mislim, da je shodno i da nije nikakvo poniženje za troj. kralj., ako podjemo u Peštu, sve dotle, dok nestvorimo tolikoga zemljišta politički ujedinjenoga svojoj domovini, kolika je Ugarska, kad joj se još prida Erdelj naime od □ miljah.

„Ugovor se ima uvrstiti u krunitbenu zavjernicu!" — Gospodin predgovornik misli, da je tim okrnjeno državno pravo troj. kraljevine, jer scieni, da bi krunitbena zavjernica imala posebna biti za troj. kralj. Ja znam toliko iz državnoga prava troj. kraljevine, da su se zbilja mnogo putah davale posebne zavjernice trojednoj kraljevini; nu znam i to, da posebna zavjernica ovimi riečmi nije izključeno, jer se nekaže, u koju se diplomu ima ugovor uvrstiti, jeli u posebnu ili u zajedničku. Mislim, da svakako neće škoditi, ako budu 2 zavjernice, ali isto tako mislim, da naša samostalnost samo po tom neće ništa gubiti, ako bude i jedna samo zavjernica, nu ako budu u njoj obsežna prava točno formulirana.

Ja mislim, da sam razloge, koji su one političke prijatelje vodili, koji su se za ovaj izpravak izjavili, po svojoj mogućnost izveo; ako je štogod pogriešna, to ću opaziti iz govorah, koji će se po svoj prilici meni još uzprotiviti, i molit ću kao izvjestitelj još konačnu rieč prije glasovanja.

Dr. Jovan Subotić: U generalnoj debati nisam htio uzimati rieči, jer bi morao o svih predmetih u adressi sadržanih govoriti, pa bi vam više vremena zauzeo, a sad mogu samo govoriti o predmetu, koji je danas na dnevnom redu. Ja mislim, da je ovaj predmet od tako velike važnosti, da mi nadleži izbjegavati sve oštrouml‌ke, i sve ono, što zaudara na dosjetke, nego držati se samo ozbiljnosti i gledati, da nikoga nevriedjam, i samo svoje branim; i zato, gospodo, nemislim napadati ni na jedan izpravak, niti na redakciju odborove većine, nego ću samo objektivno predočiti visokoj kući razliku, koja se nalazi medju predlogom odborove većine, izpravkom manjine i ovim novim izpravkom, a poslje, sudite sami, što se može uvažiti, što li netreba da se uvaži. I ja sam imao čast u odboru za adresu učestvovati i mogu priznati, da mi je vrlo milo bilo, da se u bitnosti slažemo. Odborova većina izrekla se je onda za ova načela: 1.) da se imademo držati nepomično načela članka 42. god. 1861. U tom smo se, gospodo, i mi podpuno š njom slagali. 2.) Odborova većina uvažila je i izrekla je načelo, da je Hrvatska samostalna, i da na temelju samostalnosti, samosvojnosti i ravnopravnosti želi s Ugarskom razpravljati, koji poslovi imaju biti zajednički u Austriji, i kojom formom se imadu obavljati. I u tom smo se svi podpuno slagali. Razlazili smo se pako u 2 točke. Odborova je većina kazala, da to želi u zajedinstvu s Ugarkom činiti, a odborova manjina držala je, da bi bilo shodnije reći „u sporazumljenju s Ugarskom."

Nu, gospodo, ova razlika nije velika. Zašto? Jer zajedinstvo, koje u sebi sadržava ravnopravnost i samostalnost, to je gotovo sporazumljenje; a kad se k ovomu doda još treći elemenat, koji se nalazi zastupan po većini odborovoj t. j. samosvojnost, onda, gospodo, ovo zajedničko dogovaranje nije, niti nemože ništa drugo biti, nego slobodno sporazumljenje, kako ga je manjina odborova uzela. Što nas je dakle zadržalo, da nismo pristali uz redakciju većine u ovom pravcu? To, gospodo, što smo mislili, da buduć se ovdje zaista neradi o ničem drugom nego o slobodnom sporazumljenju, da dakle niti netreba drugih riečih upotrebljavati. Kad ovo zajedničko dogovaranje po elementih, koje u sebi sadržava, nije ništa drugo, nego slobodno sporazumljenje, onda smo držali, da valja onu rieč izbjegavati, iz koje bi se kada tada konsekvencije nam nepovoljne izvesti mogle, te bi se odtud mogla poroditi razprava, koja bi se u datih okolnostih na našu štetu dokončati mogla. Zato smo samo usvojili rieč „slobodno sporazumljenje," a ne „zajedinstvo" s onimi atributi. Dalnja okolnost, koja nas je razdvojila bila još je mnogo manje vriednosti. Većina nalazila je izreći, da će se tek onda upustiti u dogovaranje o uredjenju obćinskih djelah monarhije, kad stigne odgovor povoljni iz Pešte od ugarskoga sabora, da naime sabor ugarski pristaje uz načela članka 42. god. 1861.

Gospodo, mi niti proti ovomu nismo imali u stvari samoj ništa protivnoga, nego smo držali, da neodgovara situaciji dana. Sad kod nas nije samo jedno pitanje na redu, pitanje, kako ćemo stojati naprema Ugarskoj; nego imamo još i drugo pitanje, kako da se uredi monarhija, a ovo imade takovih faktorah za sebe, koji ga mogu na prvi red iznieti, pak bi se onda moglo dogoditi, da mi s ovom reservatom izostanemo iz onog koncerta, u kojem se bude ova prevažna stvar uredjivala, a to bi bilo samo na našu štetu. Da bi se dakle ovo predupredilo, držali smo, da netreba čekati na odgovor taj, nego da izjavimo svietloj kruni, da smo gotovi upustiti se u uredjenje našeg odnošenja naprama monarhiji, a isto tako i naprama Ugarskoj, da smo gotovi, poslati odbor, koji će k tomu djelu pristupiti, pak ako okolnosti dopuste, najprije odnošaj naš pram Ugarskoj urediti, ako pako okolnosti toga nebi dopustile, onda, da imamo onda slobodne ruke, pak da možemo u poslu preustrojenja Austrije onaj dio uzeti, koji nas po pravu ide. To su razlike izmedju predloga odborove većine i izmedju predloga odborove manjine. Ove se netiču bitnosti, nego više jasnosti i oportuniteta. Nu sada je došao predlog treći. U predlogu odborove većine kaže se, da će se stvari, koje se tiču uredjenja monarhije riešiti po dogovoru kod nas i na ugarskom saboru; a izpravak novi kaže: ne kod nas, nego u onom organu, koji će nam zajednički biti s Ugarskom. Ja sa svoje strane u tom vidim veliku važnost, veliki zamah. U predlogu odborove većine stoji, da će se ta djela razpravljati s Ugarskom na temelju jednakosti i ravnopravnosti obijuh kraljevinah; a u novom izpravku toga više neima, nego se očevidno vidi, da ćemo u onom organu biti zastupani po razmjerju broja iliti prostora; a to je u mojih očijuh stvar od vrlo velike važnosti.

Treće, gospodo, jest to: U odborovom predlogu nesamo da je spomenuto pravo samostalnog rješavanja, nego se i izrikom kaže, da mi neodstupamo od toga prava; u novom izpravku toga više neima, nego se mukom mimoilazi. (Glasovi: Oho!) Možebiti, da se varam, al ipak držim, da je ta stvar od vrlo velike važnosti. — Najposlje moram

napomenuti, da predlog odborove većine i izpravak novi u posljednjoj lineji stoje na istom terenu, na kojem stoji odborova manjina. Zašto? Jer kad biste zapitali odborovu većinu: „Što ćete raditi, ako stigne nepovoljni odgovor na članak 42. god. 1861.?“ onda bi vam odgovorila, hoćemo mi sami to učiniti, što sad želimo, da činimo u zajedinstvu s Ugarskom, a to je onaj isti temelj, na kojem i mi stojimo; u ovom novom izpravku ide se dalje i kaže se: Ako se sabor ugarski izreče u smislu članka 42. god. 1861., dalje, ako se sporazumijemo o načinu ustrojenja zajedničkog organa; ako se sporazumijemo o uredjenju našeg odnošenja napram Ugarskoj; — ali na pitanje: ako toga nebude? naravski sliedi odgovor: Onda ćemo sami. Dakle i ovaj izpravak stoji na temelju onom, na kojem mi stojimo. Sva tri predloga dakle predpostavljaju kao tvrdu basis to, da mi možemo i sami ove stvari rješavati: a to gospodo, meni više vriedi, nego mnogi artikuli, koje bismo mogli navesti, jer tu vidimo živu sviest naroda, silu naroda, dočim u člancih možebiti samo mrtvo slovo. No navesti ću primjera radi i dva tri članka zakonska, iz kojih se vidi, da mi samostalno ove stvari rješavati možemo. Članci ovi svim su poznati, a to su naša javna pisma od godinah 1527. i 1712. Kad je onda narod naš najveće pravo javno sam izvršivao, tko mu može to sada zanijekati? Gospodo, sada ću obrnuti pitanje, pak ću kazati: Kad su onda naši djedovi tako činili, smiemo li sad mi drugačije činiti? Kad se mi na ona akta kao na naše svetinje pozivljemo, treba da učinimo i mi štogod, na koje se može pozvati naše potomstvo kao na svetinju, koja nikakvoj sumnji nepodleži, koju nikakva stranka drugčije tumačiti nemože! A što smo god. 1861. radili? Nije li članak 42. dika onoga sabora, vječiti svjedok sviesti naroda, koja će sve većma u narodu bujati i rasti? Ovaj članak daje nam pravo, da s Ugarskom samostalno ugovaramo, on predpostavlja dakle, da nismo u zajedinstvu, nego da treba, da tek uredimo to zajedinstvo. To isto i predlog odborske manjine predpostavlja, dakle stoji na temelju državne samostalnosti trojedne kraljevine, koji temelj mi ne samo da nevalja da ga ostavimo, nego da se čuvamo svega onoga, iz česa bi se izvesti moglo, da smo ga ostavili. I tako, gospodo, s ovim sam savršio paralelu izmedju ova tri predloga, ostaje sada svakomu po svojoj duši i po svom uvjerenju suditi, koji valja da prihvati.

Sada mi dopustite, da pristupim k svojem zadatku t. j. da temelj označim, na kojem se ja, a možebiti i drugi moji prijatelji politički, koji smo uz predlog manjine odborove pristali, nahodimo. Gospodo, nijedna velika država nepostaje i neobstoji kao kakovo anorganičko cielo, koje bi bilo postalo, samo što je slučaj jedan kamen pridružio drugomu, dapače svaka takova država mora imati svoju ideju, svoju zadaću, i sve ono, što država učini u životu svom protivno svojoj ideji i svojoj zadaći, sve to je pogrješka, sve to je šteta, služi državi ne na dobro nego na zlo, ali neće moći zaustaviti, da država novih sredstvah nepotraži i nenadje. koja ju imaju k ovoj ideji voditi.

Tako mislim, da će svaki od gospode dobro znati, da su i stare države imale svoje ideje, koje su izpunile. Ja ću samo, da nebudem dug, od novijih njekoje napomenuti. Njemačka država, rimsko carstvo, imalo je svetu zadaću izvesti ideju naime slobode misli, slobode uvjerenja, slobode religije. Francezka novija imala je zadaću izvesti ideju slobode i jednakosti osobe, a ja mislim da Austrija ima sveti zadatak izvesti ideju slobode i jednakosti narodah. (Živio!) Istina je, gospodo, da se empirička politika na to neosvrće, nego se uviek služi sredstvim, koja joj dan pruža, ali tko poznaje svoj zadatak, lakše pronalazi potrebita sredstva, i lakše utiče mnogim štetam i nazadku. Zato dopustite mi, da razvijem, što sam putem mišljenja u tom pogledu postigao. Vi znate, kako je Austrija postala (Glasovi: da!) Duh slobode, koji je u 30godišnjem ratu strašan napor činio, bio je malo po malo malaksao, velika revolucija Francezka opet ga probudi i on vidi pogaženo čovječanstvo u pogaženoj osobi, jer osoba konkretna representant je čovječanstva. On pruži svoju moćnu desnicu, pograbi osobu čovječju, i učini ju slobodnom. U isto vrieme povodom vanjskim dodje u sukob Francezka država sa rimskim carstvom i ovo padne, ter postane savez njemačkih državah. Tim sukobom izbije se iskra, rodi se ideja, koja još nije imala boje. nije imala forme ni imena: no to je bila ideja slobode i jednakosti narodah. Francezkoj oduševljenoj pjesmi: odzove se u Njemačkoj: „Wo ist des Deutschen Vaterland?“ po Austriji zaori se: „Csak egy Magyarország, csak egy Buda-Pest.“ „Njitra mila Njitra, ti slovenska mati.“ „Ja sam Srbin srbski sin“ i „Još Hrvatska ni propala, dok mi živimo.“ (Živio!). Ovo su znaci, gospodo, da je duh slobode zaiskao, da nesamo osoba bude slobodna, nego i narod. Ovim sukobom postala je Austrija, i dobila je naroda njemačkog, dobila je naroda slavjanskog, naroda magjarskog, romanskog i talijanskog. I ja držim iz ovog i ovakvog njezinog postanka, da joj je zadatak: u život uvesti ideu slobode i jednakosti narodah. Nu, gospodo, svaka zadaća imade svoja sredstva. Da vidimo, koja su se sredstva upotrebljavala u Austriji do sada, i jesu li odgovarala cieli? U početku Austrije biaše borba talasanje izmedju ugarske države i bivšeg rimskog carstva. Ugarska je želila sasvim za sebe postojati, a rimsko carstvo nastojalo je pod sebe ju uzeti: Ugarska je imala svoj članak X. 1790., a njezini poslovi najviši izvršivali su se u Beču absolutno. Ovako je stajala stvar pri postanku ove nove idee. Rodi se prekret od god. 1848., u kojem je Ugarska toliko neodvisnosti dobila, koliko je nikad prije nije imala. Mi vidimo, da niti personalna unija nije ostala sasvim nedirnuta, jer kad kralj nije bio u Pešti, palatin bio je pravim kraljem ugarskim. Ovo je podpuni dualizam. Da je dualizam ona forma državnog života kojom bi se spomenuto veliko načelo moglo izvesti, to bi god. 1848. bio nastao mir i red, i država bila bi napred k svojoj cieli pošla; ali mi toga nevidimo, već vidimo uprav protivno, da se je naime rodio sukob tako strašan, kojega posljedica očevidno pokazuje, da dualizam nije ona državna forma, kojom Austrija postojati i zadaću svoju izpuniti može. A drugačije biti i nemože, jer u državi jednoj nesmiju biti dvie neodvisne volje, jer ove naravski moraju biti medju sobom u neprestanoj borbi sve dotle, dok jedna drugu nesvlada.

Sada je nastao centralizam; to je druga forma, kojom je Austrija pokušala ciel svoju postići, i mislilo se je, da kad sve pod jednu kapu dodje, onda će se moći napred ići bez svake zapreke. Centralizam bio je podpun. Da je centralizam ona državna forma, koja vodi k svrsi, država bi bila u mir dovedena, bila bi uredjena. Ali toga nije bilo, dakle se ni centralizam nemože za onu državnu formu uzeti, koja je u Austriji mogućna. No centralizam nemože ni biti takova forma, jer on nije drugo, nego gospodstvo jednog naroda nad drugimi, a to je baš protivno onoj cieli, koju postići valja. Iz svega ovoga sliedi, da samo ona država

forma u Austriji može svrsi voditi, koja imade slobodan ustav, t. j. takav, koji svakomu daje, što mu po prepirki pristoji.

Dalje mora ta forma državna imati u sebi uvjete, po kojih bi se svi narodi izjednačili, jer dok narod jedan nepostane posve jednak narodu drugomu, dotle nije Austrija na onom putu, na kojem će zadaću svoju humanitarnu, jednakost narodah izpuniti. Ovo donosi sa sobom, da je svaki drugi ustav, koji bi činio ili Niemštinu ili Magjarštinu nosiocem državnih inštitucijah, protivan cieli i svrsi Austrije, i zato nemože obstojati; nego ovo uredjenje mora biti takovo, da budu jednaki i slobodni svi narodi. A kakovo ime hoćemo dati toj inštituciji, ja neznam; da nebi zazorno bilo, ja bih ju nazvao federalizmom. Ja znam, gospodo, da se možebiti sada odmah ova idea neće podpuno oživotvoriti; ali su uprav sada tako zgodne okolnosti da se počme život uvoditi u kako nikada bile nisu, i kako će težko skoro doći. Rieč kraljevska od 20. rujna pr. god., kojom se je narodom otvorio slobodan put, da mogu sami govoriti, i sami se urediti, u mojih je očijuh štogod tako visok, tako velika, što se tako često nevraća! Na ovo stanovište, koje nam je premilostivi naš kralj sam otvorio, stala je manjina odbora sa svojim predlogom. Kralj je našu državu pozvao, da sama izjavi, kako želi da se uredi, i ja držim, da sabor ovaj ima i prava i puta onako se izraziti, kako drži, da narod zbilja želi, i da nam potrebe ištu. Kralj nam kaže, da je njegova želja, da se narodi sporazumiju, i ja držim, da mi imamo stojati na ovom temelju, kojega nam sam vladar udara, tako, da možemo svakomu narodu, i osobito narodu Ugarskomu, iskreno kazati: Braćo, mi hoćemo slobodan ustav, hoćemo slobodu i jednakost narodah, mi nećemo da od vas što uzmemo, nego samo ištemo toliko, koliko nam pripada po pravdi, mi želimo s vami stupiti u savez, jer braćo, više vjekovah proveli smo u družtvu, pa bi željeti bilo, da i za sad zajedno o svom dobru radimo: evo vam bratske ruke, evo vam članka 42., dajte da se pogodimo, daj da učinimo savez koji, će biti i u našem i u vašem interesu. Ali s druge strane valja jim kazati i to, da držimo, da nam treba obdržavati jedinstvo carstva, na što nas i pragmatička sankcija veže, koju i oni sami priznaju. Ovako treba da bude, i ovako će dobro biti. Savez sa Ugri nestoji na putu onoj državnoj formi, koja ima narode austrijske slobodnimi i jednakimi učiniti, samo i ma takav biti, da se sam tomu načelu neprotivi. Na drugu pak stranu naprama monarhiji imamo takodjer otvoreno kazati, da će nam samo onakova kombinacija ugodna biti, koja sve naredbe obima, koja svim narodom slobodu i jednolikost daje i ujamčava!

Ja mislim, da smo na novom temelju lojalni i prema kralju i prema braći Ugarskoj, ostajući vjerni svomu državnomu pravu. Ako Ugri hoće nas poslušati, onda se možemo s njimi sastati na onom temelju, na kojem svi mi, i mi druge naše stranke stojimo t. j. na temelju prava samostalnosti: i mi preporučujemo put, koji mi predlažemo iz tog razloga, što po našem predlogu niko nikad ništa pogibeljnoga za nas izraditi nemože iz sadanjega našega zaključka.

Jovan Živković: Visoki sabore! Dosta smo već umorni, zato moram za posluh moliti tim više, jer ćete u mom govoru stvarih naći, koje su u velikoj opreci naprama svemu, što ste do sada čuli.

Kao svagda od praktičnoga čovjeka, neočekivajte od mene, da ću opisivati uzvišene ideje, koje dopuštam, da proizlaze iz rodoljubiva srca i plemenite duše; no čuti ćete prosto od mene razloge, koji su, kako mislim, osnovani na pravu i na zakonih, i koji vam mogu dokazom biti, da nam u današnjih okolnostih jedino valja onim putem udariti, koji je naznačen u izpravku, sastavljenom k porazumku stranakah, a podpisanom po g. Mrazoviću i drugovih. Već ovo malo riečih dokazuje, koliko se udaljavam od prvoga g. predgovornika, koji je rekao, da se netrebamo držati toliko prava, koliko na to gledati, „quid consilii“.

Gospodo, ovimi teorijami možemo doći u labirint željah, a svakako zavisi od onoga, kojemu povjerimo te želje, koju od njih hoće uvažiti ili zabaciti, dočim onaj, koji se strogo drži prava, o drugoj, kao ugovornoj stranki, reći može: Ti imaš dužnost pravo moje uvažiti. Već smo prešli pitanje dalmatinsko i krajiško. Oba ova pitanja od velike su važnosti za našu zemlju, ali ja, kao čovjek, koji smatram sve sa praktičnoga gledišta, koji računam sa danimi okolnostmi i postojećimi faktori, kažem, da je ovo sadašnje pitanje za nas najvažnije, najglavnije; pitanje to, gospodo, da se ovo nestalno, neuredjeno i prekarno stanje užje domovine naše već jednom na čisto izvede; t. j., da naše državnopravne odnošaje uredimo.

Ono, što narod naš ponajprije od nas očekuje, jest: da znade, je-li svoj, u koliko je svoj, i komu će pružiti ruku, i kako mu se za buduće ravnati valja?

Da nam je ovo najvažnije pitanje, imam tri razloga. Prvi razlog je to, što i kruna samo to naglašuje, veleć: To je ono, što prije svega urediti imate, a kad se to rieši, onda ćemo imati vremena, sve ostalo preduzeti. Drugi je razlog, što baš u pospješnom riešenju ovoga državopravnoga pitanja nalazim ključ za riešenje pitanja dalmatinskoga i krajiškoga.

Kad rekoh, da je to najvažnije pitanje, da vidimo, na kakvom temelju stojimo; jer ja u tom obziru na onu federalističnu ideju g. predgovornika pristati nemogu, o kojoj i sam priznaje, da se ona za sada još izvesti nemože; te vas moram činiti opreznim i kamo vodi ona politika, koja bez pravnoga temelja ide za onim, što i sama uvidja, da za sada izvedljivo nije!

Gospodo, temelj, koji vam se za riešenje ovoga pitanja u kr. reskriptu pruža, jesu naše starodavne zakonske ustanove i zakonski običaji; to nam se priporuča za izhodište naše radnje. U istom odpisu stoji dalje, da se za dobe postaramo, da trojedna kraljevina na sadanjem ugarskom saboru u Pešti zastupana bude, dočim se na istom saboru i krunisanje našega zajedničkoga nam kralja ovršiti ima.

Kad nam se dakle i na Peštu obazreti valja, da vidimo: šta veli ugarska priestolna besjeda, koja se — kako ćete vidjeti, — posredno i nas tiče, jer ću dokazati, da su ova dva spisa, t. j. ovaj posredni, i onaj neposredni kr. priestolni govor, u tiesnom savezu. U ugarskom priestolnom govoru veli kruna: Okanimo se teorije pravne neprekidnosti i proigranja ustava, i priznajmo jedini stalni i pravedni temelj, koji se svakako priznati mora, naime pragmatičku sankciju, i uzmimo ju za izhodište.

Sravnimo sada ovaj Ugrom pruženi temelj sa onim, kojega kruna nam podaje, da vidimo, je-li jedan drugoga nealterira, je-li su u opreci ili ne, ima-li medju njima kakova saveza. Ja velim, da jedan drugoga nealterira, alterirati nemože, alterirati nesmie, ako je istina, da je pragmatička sankcija temelj rješavanju ovoga pitanja.

A zašto? Bacimo samo površni pogled na smisao pragmatičke sankcije. Ona glasi u prvoj liniji o redu nasljedstva prejasno-vladajućega doma habsburžkoga; u drugoj liniji govori o nerazdruživosti zemaljah stojećih pod krunom sv. Stjepana, onih, koje bijahu tada, i onih, koje bi poslje posredno ili neposredno pod tu krunu došle; a ujedno govori i o nerazdruživosti svih zemaljah monarhije; a u trećoj liniji napokon govori o zajamčenju zakonah zemaljskih, kao i povlasticah i sloboštinah kraljevinah i zemaljah pod istu krunu spadajućih. Dakle i trojedna kraljevina stoji u nerazdruživoj svezi sa kraljevinom Ugarskom, i njezina prava, povlastice i sloboštine zajamčene su onim državnim aktom.

Ako dakle ovaj temelj stoji, kako se poreći neda, onda mi u našoj radnji sa pragmatičkom sankcijom u sukob doći nemožemo, te nam se samo unutar njenih granicah kretati valja; jer je to, kako vidite, temelj legitimnoga prava krune nad ovima kraljevinama i zemljama, te ujedno temelj i izhodište novoga obrazovanja: s toga budi dopušteno i meni, da se u svom mnienju toga temelja držim, jer mislim, da ga se držati moram. A što je dakle, gospodo, glavna misao ovoga izpravka, velećega, „pošto se o preciziranju ovih posalah radi, da bi to valjalo izvesti najshodnije u zajedinstvu s Ugarskom.“ Rekoh, da nam se u trećem dielu pragm. sankcije ojamčuju zakoni i povlastice. Kakvi su ti zakoni? Znamo, da u Ugarskoj ništa nije zakonom postati moglo, što nije bilo odlučeno u sporazumljenju medju krunom i narodom; znamo, da su se iz nerazdružive sveze zemaljah ugarske krune sa jedne strane, i ostale monarhije s druge strane, tečajem vremena porodile takove praktične okolnosti, koje su te kraljevine i zemlje tješnje, nego samo osobom vladaoca vezale, te da je kruna s toga, što u drugoj polovini monarhije do skora nije vladao ustav, prisiljena bila njekoje najviše državne poslove, silom svoga ovlašćenja, absolutno izvršivati, i baš zato se sada o tom radi, da se to faktično stanje u pravno pretvori, da se ustanovi, koji su to poslovi i kako se razpravljati imadu.

Iz ovoga jasno proizlazi, da to pitanje poglavito zasieca u treći diel pragmatičke sankcije; te da se o tom radi, kako bi se taj diel pragmatički sankcije prama potrebi vremena nadopunio i usavršio.

Može-li se dakle s razlogom reći, da nije svrsi shodno, da zajednički sudjeluju kod toga državnoga akta isti narodi koji su zajednički i stvorili ovu pragm. sankciju? (Živio!) Ako mi dakle rečemo, da je zajedničko u tom postupanje s kralj. Ugarskom svrsi shodno, onda nismo rekli ništa, što nebi bilo utemeljeno na zakonu i što bi narušivalo našu samostalnost.

Ovaj razlog shodnosti, proizlazeći iz temelja, na kojem i sam kralj stoji, usvojio si je dakle i onaj izpravak, koji veli, da je svrsi shodno i naravski, da to pitanje, kao svim narodom krune ugarske obćenito, u zajedničkom sporazumljenju s Ugarskom riešimo.

Drugi je razlog to, što nas na to upućuje i sam čl. 42. 1861. Dosada još nisam čuo, da bi bio itko od gospode ovaj razlog oborio. Čl. 42., osiguravajući nam autonomiju, našu narodnu samostalnost, veli kao i sabor g. 1848. da se troj. kraljevina od krune ugarske odciepiti neželi, već da želi izvan onih poslovah, koji su ondje za domaću samoupravu zadržani, prema koristi i potrebi, sa kraljevinom Ugarskom u još užu svezu stupiti. Ako dakle mi ovdje velimo, da nas sam čl. 42. na to upućuje, nismo ništa rekli, šta ne stoji, već baš ono, što je na istini osnovano.

Ovdje mi se može predbaciti to, što je već njeki član vis. kuće (Miletić) napomenuo: zašto nam je dakle kruna kazala: Evo vam diplome, prihvatite ju; zašto nam je njekim načinom dala pravo, da u tom obziru samostalno postupamo? Dopuštam, da je težko na to odgovoriti, jer se neda na svašta onako odgovoriti, kako čovjek misli; no nješto ću reći, iz česa možete dalje uviditi, što je po nas bolje.

Svrsi shodno nemožemo, ili bolje rekši, netreba da postupamo sami; jer nas i kruna upućuje, da idemo na ugarski sabor. Ako bi dakle poprimili onaj put, da tu stvar bez Ugarske, samostalno riešimo, i ono što se ište, Beču odstupimo, a glede naših odnošajah napram Ugarskoj ipak s njom u dogovor stupiti moramo: onda kakov može biti predmet toga dogovora? Svaki ini, samo ne onaj, za koji smo se neposredno napram Beču izrekli. Tada dolazimo u onu opasnost, da nješto, osim onih Beču već odstupljenih predmetah, moramo dati na koj god način i Pešti; tada dolazimo u onu bojazan, koju je izustio gosp. Ćepulić, kojoj on po svom načinu izbjegao nebi, t. j. da nam nebi bilo okrnjeno ono, za što svi vojujemo: a to je domaća autonomija. Što se tiče toga, da mi samosvojno rješavamo u buduće sve poslove, kako to izpravak manjine veli, ja nalazim u tom to, da on vojuje za podpunu neodvislost na prama kraljevini Ugarskoj, i za neposredni odnošaj napram Austriji. Dalje znademo, jer smo čuli iz obrazloženja one gospode, koja goje to mnenje, da ovaj način, kojim bi mi stupili u neposredni odnošaj napram Austriji t. j. kako oni vele, u federaciju, danas neima za se nikakvoga izgleda, da se dapače to izvesti nemože, jer se temeljnomu državnomu zakonu (prag. sankciji) protivi. Ako to neima izgleda, što bi moglo posljedicom toga biti? Prije, nego na to odgovorim preći ću na sve, što mislim da treba oprovrći od strane prvoga predgovornika. (Ćepulića).

On je izrekao, da je onoj gospodi pred očima samostalnost, autonomija trojedne kraljevine; da je idea samostalnosti vodila njihove radnje. Na to odgovaram, da i mi imamo pred očima samostalnost, jer pogledajte u naš izpravak, pa ćete vidjeti, da čl. 42., g. 1861., temelj naše radnje, izhodište je, koje je i sama kruna za temelj našega pogadjanja sa Ugarskom označila. Onaj gosp. veli nadalje, da nam opasnost prieti iz Beča, kojoj možemo samo onda izbjeći, ako stupimo u njeki savez sa Ugarskom. Kako sam prije iz izpravka manjine izveo, da on želi neposredni odnošaj napram Austriji, to je odgovor jasan; on naime jedno govori, a drugo radi; ja tu vidim malo protuslovje; jer taj postupak izključuje svaku mogućnost saveza sa Ugarskom. On želi savez sa Ugarskom udesiti tako, da nam nebude opasan; ali da valja ujedno paziti, bude li moguć. U izvedenju toga je g. Ć—ć sasvim nejasan, jer taj njegov diplomatičan savez ide sasvim na personalnu uniju, dakle svakako dalje, nego i sam čl. 42. god. 1861., dočim naprama Beču takove sigurnosti ne traži; a iz ovoga postupka izveo je takove posljedice, da se nezna, šta hoće, jer drugo radi, a drugo govori: t. j. govori o tobožnjem savezu sa Ugarskom, a tomu naprotiv radi za neposredno državopravno odnošenje naprama Austriji. Ja mu to velim: dokle je pragm. sankcija temelj cjelovitosti krune sv. Stjepana; dok je ona jedini stalni temelj novoga preustrojenja Austrije, dotle nemogu sići s toga temelja i preći na onaj put, koji nam to državno podnožje naše ruši, a kad nam ga kralj sám digne izpod noguh, onda sam prvi, koj bi prešao u vaše kolo. (Živio!)

Isti gosp. je rekao: da neima države, ni ustava, gdje ne-

ima prava razpolagati krvju i novcem. Ovo je sveta istina i ja ju podpisujem; ali baš iz toga izvadjam, da ga nerazumijem. Ako on misli izvršivati to pravo ovdje — jer samo tako bi imalo smisla ono, što je rekao „da je ona država autonomna, koja s tim razpolagati može“ — to je svakako plemenito, uzvišeno, ali za sada nepraktično ,jer je neizvedljivo.

Ako pako on želi te poslove neposredno prenieti onamo, gdje jih budu svi narodi carevine razpravljali, t. j. ako vojuje za federaciju, onda si ruši opet sam svoj temelj, kako i prije dokazah; a i federacija takova, kakovu si g. predgovornik predstavlja, u današnjoj Austriji nije moguća, kako je to već prije g. Miletić dokazao. Prelazim sada na državno pravo. G. predgovornik je rekao, da nam je do god. 1848. državno pravo bilo zajedničko sa Ugarskom, a god. 1848. da smo ga podielili, i što smo prije imali u zajedinstvu, to da je od to doba nam pripalo.

Neznam, na čem se ova teorija osniva, osim ako na ovom njegovom načelu: „non quid juris sed quid consilii t. j. jer je to po nas bolje i jer mi to želimo, dakle tako da i jest!

U prvom svom govoru sam kazao, česa nitko još nije oprovrgao, da su počamši od god. 1848. dogodjaji takovi, koji, ako imamo moralne i fizične snage, da jih uzdržimo, imadu kao fait accompli te posljedice, da jih i drugi uživati mora.

Ovo je veliki faktor u razvitku državah i narodah u državi, ali kako mi sa tri faktora stojimo?

Što se fizične snage tiče, ovo pitanje, gospodo, ovamo nespada, jer dopustit ćete mi, da se ovo naše medjunarodno pitanje medju nami i Ugri neće mačem, nego perom riešiti; a kad bi do onoga došlo, onda je sudbina u božjih rukuh. Imamo li u tom obziru moralne snage? Imamo, jer smo svi jednodušno za to, da sve zadržimo, što je u članku 42. izrečeno, da si onu upravu, sada neosiguranu, osiguramo, da možemo svojim novcem za domaću upravu slobodno razpolagati. A zašto smo i godine 1861. kazali, i sada kažemo, da se želimo sporazumjeti s Ugarskom? Da izbavimo ono, što želimo izbaviti; a to možemo samo, ako u riešenju toga glavnoga predmeta udarimo onim putem, koji nam propisuje pragmatička sankcija, ovaj temeljni državni zakon; jer narušavanjem toga nemože biti izgledala za uspjeh. Tad valja reći, da se sa naše strane svakako upotrebljava način, koji će za stalno voditi k svrsi, jer iz svega, što dosada kazah, vidite, da i mi velimo: Ako se sa Ugarskom sporazumimo, dobro! ako ne, onda vi izrično kažete: mi hoćemo samostalno raditi. Mi to zašutismo, pa zašto? jer neima danas državnika, koji bi mogao na tri mjeseca napred računati, a kamo li, koji bi mogao kazati već sada, što će raditi po svršetku ugarskoga sabora. Da-li smo mi jedini tako mudri, te možemo sada kazati, što ćemo onda činiti? Mislim, da se bude onda trebalo ravnati prema okolnostim vremena; a veliko je pitanje, da-li ćete vi, gospodo, koji ste sada već u napried za samostalno rješavanje toga na prama Beču, i onda kazati: Sada ćemo samostalno raditi. (Živio!) Ovo su razlozi, što nismo scienili, da je probitačno praviti kojekakvih reservatah u trenutku, kada se mislimo iskreno pogoditi s Ugarskom. Zato mi idemo sada iskreno za sporazumljenjem. Podje-li nam za rukom? dobro! nepodje-li? onda nismo izgubili ništa i raditi možemo, kako nam okolnosti vremena nalagale budu. Sad mi je još nješto reći o izpravku g. Mrazovića i njegovih istomišljenikah. Čudim se g. Ćepuliću, što nezna, kako bi nazvao ovaj izpravak. On bijaše valjda prisutan, kada se je javna sjednica pretvorila u tajnu radi toga, da se sporazumijemo o kakovom takovom izpravku, u kojem bi se barem znatna većina kuće složila; on dobro znade, da su se u onoj i još u drugoj tajnoj sjednici složile dvie stranke u tom izpravku, dakle svakako znade, ako ne baš oficiozno, da je ovaj izpravak proizašao iz sporazumljenja dviuh stranakah. Zato baš ja u ime sloge odstupljujem od svoga predloga i pristupljujem k izpravku g. Mrazovića. (Živio!)

Čuo sam ovdje, kada se je govorilo o krajiškom sustavu, da njekoja gospoda brane taj sustav, bojeći se, da se neukine. Premda je moja i svih nas želja pravedna i temeljita, da jedan put ovaj narod na jugu, nazvali ga sretnim ili nesretnim, prestane davati 10 putah veću krvarinu, nego ma koji narod u Austriji: mogu svu onu gospodu, koja se boje ukinuća Krajine, uvjeriti, da je njihova bojazan netemeljita, jer nije izgleda, da ćemo mi u tom uspjeti, da se Krajina već sada ukine. Isto tako uvjeravam i onu gospodu, koja se boje federacije, kakova bi nas mogla postići sa izpravkom manjine, da se toga neboje, jer danas tomu izgleda još neima, a najmanje se ja bojim, da će, ako i bude većina ove kuće zanj, da će uroditi onim plodom, koga bi željeli.

Gospodo! Ali znate česa se ja bojim? Ja se bojim, da ćete vi i ovom prilikom osujetiti nam mogućnost našega sporazumljenja s Ugarskom. To nas postignuti može. A znate li posljedice toga? Prva je posljedica, da će nam domovina ostati u istom sadašnjem položaju, nestalnom, neizviestnom, prekarnom, svakojakom, samo ne pravnom, ne zakonitom, ne valjanom (Živio!) Bojim se nadalje, i još više nego ovoga, da se naime ono, što se sbiti mora, zbilja i sbude, ali bez našega sudjelovanja (Živio!) to pako samo na štetu našu izpasti može.

Preporučam vam dakle izpravak g. Mrazovića sa gledišta pravnoga i praktičnoga, nevriedjajuć ni najmanje u tom našega prava, i želim, da bi svi udarili onim putem, koji nam je u današnjih okolnostih jedino spasovit (Živio!)

Predsjednik: Buduć da ima još njekoliko govornikah upisano, zaključujem današnju sjednicu i uričem buduću na sutra u 10 satih.

Dvadeset i šesta saborska sjednica,

držana dne 9. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom pogl. gosp. dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Dočim današnju saborsku sjednicu otvaram, molim g. bilježnika da najprije zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik Dr. M. Polit: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

dvadeset i čtvrte sjednice sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dana 8. veljače 1866. pod predsjedničtvom poglavitog gospodina Dra. Mirka Šuhaja, prvog podpredsjednika saborskoga.

Zapisnik saborske sjednice od 7. veljače t. g. bi pročitan i odobren, pošto se izpravi u tom, da se narodni zastupnik Dr. Klaić ne za četiri već za osam danah ima pozvati da na sabor dodje, kao i u tom, da se u obziru izpravka narod. zastupnika Vončine glasovanje poimence u zapisnik uvrsti.

Zatim se čita pod br. 447. podnešena molbenica njekih obćinarah obćine Lić. molećih izposlovanje sabora, da komorsko-vlastelinstvo Fužinsko šumske proizvode medju žitelji svake godine uz plaćanje propisane takse razdieli, koja molbenica bi upućena na molbeni odbor.

Potom se nastavi specialna debata o osnovi adrese, te bi zaključeno, da se alineje: 37, 38, 39 i 40 imaju zajedno pretresivati. Na te alineje odnoseći se izpravci biahu pročitani, i to izpravak manjine odbora za adresu kao podnešeni dodatak k osnovi adresi, i izpravak narod. zastupnika Mrazovića i drugovah, pod br. 428. podnešeni. —

U tom predmetu govorahu gospoda narodni zastupnici i to za izpravak manjine odborske gg. Ćepulić i Dr. Subotić, a za izpravak g. Mrazovića i drugovah isti g. Mrazović i g. Živković, ovaj posljednji s tom izjavom, da on od svoga pod br. 431 podnešenog izpravka obzirom na izpravak g. Mrazovića odustaje.

Tim bi sjednica u 2 sata po podne dignuta i sliedeća na dan 9. veljaće t. g. u 10 satih prije podne zakazana. —

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.
predsjednik.

Dr. Mihajlo Polit,
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako neima primjetbe, zapisnik se odobrenim proglašuje.

Bilježn. Adolfo Veber: Priobćuje publikanda, i to: Dopis magistrata riečkoga, kojim se šalje 12 iztisakah „pomenika“ o pitanju zemun-riečke željeznice.

(Na odbor za željeznice).

Predsjednik: Na dnevnom redu stoji nastavljanje specialne debate o saborskoj adresi.

Bilježn. Iv. Trnski: Ima još 7 gg. govornikah zabilježeno, i na redu je g. vel. žup. Iv. Kukuljević.

Vel. žup. Ivan Kukuljević: Predpostavivši svoje čvrsto uvjerenje, koje mislim da će i čitava vis. kuća sa mnom dieliti, da naime od današnjega zaključka glede alineah 37. do 42. u predmetu odnošajah naših naprama kraljevini ugarskoj zavisi nesamo samostalnost trojedne kraljevine kao države, nego i obstanak naše narodne i političke neodvisnosti, držim za prvu svoju dužnost, ponajprije izjaviti, da uz one nazore i uz ona načela, koja je posljednji jučerašnji govornik g. zastupnik irižki ovdje izjavio, već s toga pristati nemogu, jerbo se sasvim protive stanovištu, na kojem sam ja od njekada stajao. Nazori oni osnivaju se na temelju ugarskoga javnoga prava i na temelju sankcije pragmatičke ugarske, dočim se ja, kaošto i prijatelji moji, koji sa mnom jedno političko mnjenje diele, držim strogo temelja javnoga i historičkoga prava trojedne kraljevine, i temelja sankcije pragmatičke, primljene i ustanovljene od trojedne kraljevine na svojem saboru hrvatskom. Gospodo. sankcija ova razlikuje se doista bitno u formi i u duhu od sankcije ugarske, na koju se njekoja gospoda, koja iz gledišta ugarskoga naša pitanja riešiti žele, uvjek pozivaju, i buduć da su spisi ove sankcije pragmatičke od vrlo velike važnosti, usudjujem se na kratko njekoje izvadke ovdje priobćiti vis. kući. Godine 1712. kad je sabor naš sa zakonom svojim, potvrdjenim od kralja svoga, čl. 7. primio i priznao sankciju pragmatičku, govorio je medju ostalim ovako: Solicitudine atque zelo, quo Domini Status et Ordines ad assecurandam Patriam suam etc. — optant foeminini sexus (Augustissimae Domus Austriacae) retinendum et in eosdem Regium Ius, praerogativa et Jura Regis et Regni exercendum subire cupiunt, eidemque se confidere, illius nimirum et talis foeminini sexus Augustissimi sanguinis austriaci, qui videlicet non modo Austriae, sed Provinciarum etiam Styriae, Carinthiae et Carnioliae possessionem habebit, et in modo fata Austria residebit, sinceris et unanimibus votis moti et dispositi, statuunt, declarant et resolvunt — ut nimirum hanc eandem praefatorum DD. SS. et OO. motu eorum proprio, atque liberi arbitrii sensu, expressam et manifestatam resolutionem ac fiduciam Sacratissimae Caes et Regiae Majestati, nomine Dominorum statuum et

ordinum praesentent et offerant." Vidi se dakle iz ovoga zaključka, da je naš sabor poprimio nasljedstvo u ženskom spolu samo pod tim uvjetom, da imaju budući naši vladari od sretno vladajuće krvi osim Austrije zajedno vladati i pokrajinami Štirskom, Koruškom i Krajnskom, što je bitna razlika od onoga, što sankcija pragmatička ugarska veli, pozivajuć se jedino samo na nerazdielivost zemaljah krune ugarske. Razlog, koj je vodio naš sabor g. 1712. očitovan je po onoj predstavci, kojom je podnašao isti zakon za potvrdjenje. U toj predstavci govori naš narod g. 1712. medju ostalim ovako:

Non deterret nos a praeconcepto nostro commodo quod Pars simus Hungariae, Partes quidem sumus, uti leges loquuntur, annexae Hungariae, non autem subditi: et nativos olim habebamus, non Hungaros Reges: nullaque vis, nulla captivitas nos Hungaris addixit, sed spontanea nostra ultroneaque voluntate, non quidem Regno, verum eorundem Regi nosmet subiecimus; ipsorum omnino etiamnum profitemur Regem, quamdiu austriacus fuerit. Liberi sumus, non mancipia etc. —

Ovo je dakle razlog bio, koj je vodio naš sabor, kad je sankciju pragmatičku napose od Ugarske primio, nepriznavajuć zajedinstva sa kraljevinom ugarskom, nego stavljajuć se na samostalne svoje noge, na javno samosvojno pravo svoje. Na ovaj zakon i na ovu predstavku došlo je najvišje riešenje njeg. veličanstva, blagopokojnoga kralja Karla III., koje u kratko ovako glasi: (Čita kralj. odpis kralja Karla III., kojim se rečena sankcija prima i sva prava, povlasti i slobode kraljevine Hrvatske potvrdjuju.)

Naša prava, naše slobode, naše povelje neosnivaju se dakle na sankciji pragmatičkoj Ugarskoj i na potvrdjenju onih pravah, koja su potvrdjena jedino Ugarskoj, nego na pragmatičkoj sankciji i na potvrdjenju onom, koje smo mi kao kraljevina slobodna dobili od kralja našega.

Prelazim sada na isti predmet našega viećanja.

Gospodo, na stolu sabornice naše leže četiri spisa, koji o budućem odnošaju našem prema kraljevini ugarskoj govore: to je osnova adrese većine odbora, izpravak manjine odbora, predlog g. Živkovića i njegovih prijateljah, od kojega je on jučer dobrotu imao odustati; napokon izpravak nove jedne stranke, osnovan manje više na istom predlogu. Ako bi ja smio prispodobiti u slici ove spise, to bi kazao, da su ona prva dva, naime osnova većine odbora i izpravak manjine prilična, kao dva čovjeka s jednim čuvstvom, ali sa dvie različite misli, a dva posljednja spisa kao dva čovjeka, koja imadu dva srca s jednim udarcem i dvie duše s jednom misli. Jer doista, kao što je sam g. predgovornik i predložitelj predloga izvolio jučer izjaviti, slaže se izpravak ovaj na novo podnešen sasvim u duhu i smjeru sa predlogom njegovim. A što se zahtieva u izpravku ovom? Zahtieva se ponajglavnije i ponajprije zajednica sa Ugarskom, i zahtieva se zajednički zakonotvorni organ, pod kojim, kao što je, čini mi se, jučer jedan g. govornik vrlo dobro primietio, ako bez krinke ovomu organu u oči pogledamo, ništa drugo viditi nemožemo, nego sadašnji sabor ugarski, jer nemislim, da će ikojemu izkusnomu zakonotvorcu i na kraj pameti doći, da će Magjari sa svojom prirodjenom poniznosti i veledušjem prama nam ikada odustati od svoga sabora, osnovanog na tvrdom i čvrstom temelju zakona i zakonitosti; ja nemislim, da će oni nam za volju tražiti poći nov zakonodavni organ izvan ovoga sabora. Ako je tomu tako, pitam ja, gospodo, kakove su posljedice ove naše toli žudjene zajednice i toli željenog zajedničkog organa? Ja bi se usudio kazati, da su najžalostnije posljedice.

Prva je posljedica ta, da nam ova zajednica prieti velikom opasnošću glede uzdržanja našega javnoga i historičkoga prava. Ovo naše pravo, gospodo, osniva se, kao što sam malo prije pročitao, najviše i ponajglavnije ne samo na našoj pragmatičkoj sankciji od god. 1712., nego i na god. 1527. i na god. 1848. Ja sam i na posljednjem našem saboru od god. 1861. kao i na sadašnjem, od vrlo umnih, vještih i oduševljenih govornikah i domoljubah slušao uvjek intonirati ove godine i pozivati se njekim ponosom na iste godine; a pitam sada: jesu li naši predji rečenih godinah obazirali se ili tražili kakovu zajednicu ili još više zajednički organ upravo onda, kad su rješavali najglavnija i najživotnija pitanja svoje zemlje i svojega naroda? Jesu li se obazirali na Ugarsku i izvadjali kakovu dužnost zajedinstva s toga, što su onda doista imali istovietno pravo, zakone i ustanove, kao i Ugarska, kao što ih mi poslje god. 1848. neimamo? Naši predji nisu se obzirali na to, nego su kao samosviestan i samosvojni narod sami udes svoje zemlje i svojega naroda krojili i sami rješavali najživotnija pitanja svoja! Pa jesmo li mi, unuci njihovi, njim to ikada zamjerili? Nismo li se mi uvjek njekim ponosom i njekim doista narodnim uzhićenjem na njih pozivali i njihov postupak odobravali? Nije li naš sabor, nije li čitavo pučanstvo uvjek pristajalo uz one, koji su branili iste godine i stanovište istih godinah? Neznam dakle, zašto je sada grieh staviti se na stanovište predjah svojih, neznam, pošto je adresa većine odbora naročito ovo stanovište poprimila i izrično u 37. alinei naznačila te imenovala iste godine, zašto novi izpravak ovo stanovište, i ove godine hoće da ignorira? Neznam, zašto da mi sada ove godine nesmatramo za one najsjajnije zviezde na tamnom nebu naše prošlosti, koje nam svietlimi trakovi pokazuju put, kojim treba da idemo, ako hoćemo postići doista ono, što svaki od nas postići želi, naime neodvislost naše zemlje i slobodu i pravni ustav i samosvojnost naše zemlje. Ako mi dakle sada odustajemo od stanovišta i načelah rečenih godinah, ako mi sami abdiciramo pravo, koje je najglavnije od svih naših javnih pravah, pa ga predamo u ruke budi komu, a osobito Ugarskoj. pitam ja, da li mi neuništujemo zajedno sav temelj našega javnoga i historičkoga prava? — Nu još je i druga posljedica priznanja ove zajednice i zajedničkoga organa s Ugarskom. Posljedica ta jest, gospodo, i uništenje manje više našega članka 42. od god. 1861., koji je nov temelj našega javnoga prava. Mi smo s ovim člankom razkinuli svaku svezu sa kraljevinom ugarskom, osim personalne unije s krunom.

Nu s druge strane priznali smo, da smo pripravni prema koristi i potreboći našoj stupiti u još užju svezu sa kraljevinom ugarskom, ali pod tim jednim uvjetom, ako Ugarska zakonitim putem i pravovaljano čitavi obsjeg ovoga našega članka prizna. Pitam ja, gospodo, kada je Ugarska jednim samo slovcem priznala članak naš 42. od god. 1861.? Da li nije upravo onaj toliko put imenovani bieli list god. 1861. napisan od naše strane onim člankom? Gospodo moja, Ugarska nije nijednim slovcem odgovorila sve do danas na naš članak, nego je odgovorilau u kr. odpisu, javnimi saborskimi govori, kr. pozivnicami i najnovijom osnovom adrese sabora ugarskoga odgovorila je, da imamo doći po smislu zakonah ugarskih, na temelju javnoga prava ugarskoga, na ugarski sabor. Gospodo, nije li već tim korakom s jedne strane prekršen, da nerečem uništen članak naš 42. od god. 1861.?

Ovo možebiti da nije sasvim umjestno i da nije ni za mene koristno, da to spominjem sa ovog častnog mjesta, na kojem stojim, nego vjerujte mi, da ja sjedim tamo na ponositoj saborskoj ljevici, da bi isto tako govorio, i pridao bi to, da bi mi, dok god smo samosvjestan narod, dok god se pozivamo na naše javno i historičko pravo, proti takovom postupanju, u smislu predjah naših, protestirati imali.

Mi dakle priznanjem zajednice i zajedničkoga organa pomažemo ono načelo, da mi svoga javnoga prava više neimamo, da smo mi, kao što je vriedni i štovani od mene g. zastupnik irižki kazao, prisiljeni ili dobrom voljom pokoriti se i pomiriti se sa Ugarskom, ili ćemo prisiljeni i naćerani biti na ugarski sabor, što će doista posljedica biti, ako mi od svoje strane priznamo zajednicu ovu zakonitom.

Treća je posljedica po mom bar mnienju i uvjerenju ta, da mi stojimo u opasnosti, da izgubimo autonomiju i prama Ugarskoj i prama Austriji. Prema Ugarskoj zato, jer dočim se mi sa zajedničkim organom i sa priznanjem zajednice neposredno podvrgavamo većini zakonotvornog ugarskog tiela i onih upravnih organah, koji će u onih predmetih, koji će se tomu zakonotvornomu tielu predati, te od njega zavisiti i odgovorni biti istomu organu dočim se mi dakle njim podvrgavamo, stojimo u najvećoj opasnosti, da ćemo im morati i sve drugo predati, a biti ćemo odvisni tim više, pošto smo sa alineami 33—35. priznali njeke skupne poslove za čitavo carstvo i priznali u načelu potrebu ustavnog skupnog razpravljanja, te ćemo morati i priznati, u kakvom god položaju bili, njeku skupnu vladu austrijsku. To će biti dakle prva vlada. Mi ćemo zatim morati priznati drugu skupnu vladu radi onih poslovah, koje mi želimo predati Ugarskoj, to jest, skupnu vladu ugarsku. Napokon imati ćemo i treću vladu, t. j. autonomnu našu, poradi autonomije, koju za sebe zadržati želimo. Pitam ja, gospodo, nije li velika nesreća za pojedina čovjeka, a kamo li za narod, imati već dva gospodara, a kamo li je veća nesreća imati t r i gospodara? A mi doista bez tih trih gospodarah, ako zajednički organ sa Ugarskom priznamo, nikako ostati nebudemo mogli.

Nu mi stojimo u pogibelji, da prema Ugarskoj izgubimo doista i našu autonomiju, jer ćemo se morati podvrći većini parlamentarnoj i primati one zakone, koji nam nebudu uvjek povoljni, i koji nam mogu sve ono podkopati, što mi najvrućom željom uzdržati želimo.

S druge strane stojimo u pogibelji, da izgubimo našu automiju i prema Austriji. Gospodo, naš sada slavno vladajući kralj, kad je g. 1850. svojim odpisom od 7. travnja potvrdio njekoje članke našega sabora od g. 1848., i kad nam je povratio prvikrat našu autonomnu vladu i vlast našega zakonotvornoga tiela, učinio je to najviše s razloga, što smo mi g. 1848. sami faktično i pravno razkinuli svaku svezu sa kraljevinom ugarskom, i što smo manje više u najviših skupnih poslovih č i t a v o g a c a r s t v a priznali zajedinstvo. S ovoga razloga potvrdio je naš kralj i članak naš 42. od g. 1861., s ovoga razloga spomenuo je s nova i u manifestu od 20. rujna istu našu samosvojnost i autonomiju, s ovoga razloga priznao ju je napokon i u najnovijem reskriptu na naš sabor upravljenom. Kad mi sada sami od onoga odstupljujemo, što smo već jedanput zaključili, i kad opet ono predajemo u ruke U g a r s k e, što smo sami za sebe sadržali bili, kad si naprema Ugarskoj sami razvezujemo ruke, i kad u njekih čestih i to u najvažnijih našu automiju predajemo drugim: pitam ja, gospodo, da li će biti od potrebe Austriji i nadalje braniti našu autonomiju? Pitam i to: dali će biti Austriji od potrebe našu toli žudjenu c j e l o v i t o s t zemlje i sabora doista uživotvoriti, hoćeli njoj to u prilog ići, da čitavu našu cjelokupnu zemlju sredstvom novoga našega zajedinstva Ugarskoj u ruke predamo? Hoćeli od potrebe biti Austriji i nadalje uzdržavati našu dvorsku kancelariju, našu domaću upravu i vlast sadašnju našega sabora? Neće li u buduće ugarski ministri, sa velikim svojim uplivom na našu zemlju i pomoćju mnogih i mnogih sinovah naših domaćih, — kao što je i g. 1790. pomoćju naših domaćih sinovahautonomija naša manje više prestala, dakle na isti način, s razloga možebiti, što će ona uprava mnogo novacah stojati, s razloga možebiti, što će toli liepa sloga na našem saboru kako sada vladati, i s razlogah kojekakvih — nastojati oko toga, da nam sve više i više, sve malo po malo, kao što nas naša prošlost ugarsko-hrvatska jasno i dobro uči, našu samosvojnost okrnji? Neće li i opet kaošto je bilo i prije g. 1848. našu zemlju poplaviti sa organi ugarske vlade i sa duhom, koj iz Ugarske dolazi?

Kaže se istinabog, u izpravku ovom novom, da je na temelju čl. 42. od g. 1861. „o s t a v l j e n o u z a j a m n o i s l o b o d n o p o r a z u m l j e n j e o b i j u h s a b o r a h k a o d v a j u h j e d n a k o p r a v n i h f a k t o r a h.“ Nu ja moram iskreno kazati, da toga nerazumiem kako, da ova dva faktora, kad imamo zajedničko državno pravo, i kad priznajemo zajednički zakonotvorni organ, jednakopravna ostati mogu. — Možebiti da se varam — što nemogu pojmiti u jednom zakonotvornom tielu dva ravnopravna i samostalna faktora. — Nu mi ćemo se ipak morati, kao što je, čini mi se jučer i g. zastupnik dugoselski veoma dobro kazao, pokoriti većini, a pošto je Ugarska bar deset putah, tako velika kao naša zemlja, a upliv njezin stoputah veći negoli naše zemlje, to ćemo se ipak m o r a t i pokoriti svemu onomu, što će u najglavnijih pitanjih, u pitanjih novca i vojske učiniti Ugarska, ako i nećemo odmah s početka druge predmete njoj žrtvovati. Pa što onda, ako nam se od strane Ugarske, po primjeru prošlosti, velike krivice i opet naniele budu? Ako se štogod opasna za našu zemlju tamo zaključivalo bude? Hoćemo li mi i onda, poput bivših naših poklisarah na ugarskom saboru, uvjek s nova protestirati i jadikovati pred svietom? Hoćemo li uvjek s novimi molbami i tegobami u Beč? Gospodo, a što će nam onda Beč, stojeći na tvrdom temelju z a j e d n i č k i h z a k o n a h n a š i h i ugarskih kazati moći? Napisati će, gospodo, nad našom zemljom samo jednu crnu rieč, a ta će glasiti: p r e k a s n o! Prekasno će biti, gospodo, vjerujte meni onda, pozivati se na javno svoje pravo, prekasno će biti onda htjeti razvezati opet vrlo tvrdo i čvrsto svezane ruke, pa kad bi i druga godina 1848. došla, za nas doista neće onih posljedicah glede samosvojnosti i onih načelah glede pravah naših javnih poroditi, kao što god. 1848., kad smo mi još imali svu silu i moć u rukuh, kad smo bili još u duhu i u sili narod jedan i složan.

Poznavajući ja ove opasnosti, i držeći se svoga staroga stanovišta, oprostite mi, da nikako i nikako uz smjer i duh, kako ga ja bar shvaćam, ovog novog izpravka pristati nemogu; nemogu pristati uz načela zajedinstva već sada, prije nego najmanje znamo, kako sa čl. 42. stojimo; nemogu pristati uz zajedinstvo i zajednički organ s toga, što priznajem njekakvo zajedničko, ili da bolje reknem, istovietno pravo nesamo prama Ugarskoj, koje imamo istovietno osobito gleda čl. 10. i 12. od god. 1790, nego što priznajem,

la imamo zajedničko pravo i s drugom polovicom monarhije glede skupnih poslovah, osobito pako na temelju naše pragm. sankcije, glede prava nasljedstva. Meni se čini, — možebiti da se varam — da smjer i duh zajedinstva i zajedničkog organa s Ugarskom vodi u goli puki dualizam, koji je pogibeljan ne samo našoj zemlji nego i svim narodom austrijskim, koji je pogibeljan osobito svim plemenom slavjanskim. Oprostite, što to opet i opet ovdje navadjam; ali što je u meni od mladosti ukorenjeno, što je samnom raslo i zorilo, što će sa mnom i umrieti, sa mnom u grob leći, od toga odustati nemogu, jer se obzirem i obzirat ću se uvjek na Slavjanstvo austrijsko.

Priznavajuć ja dakle stanovište i valjanast javnoga našega prava, pristajem jedino i pristati mogu uz glavno načelo u osnovi adrese odborove izjavljeno. Pa — kaošto se držim u načelu adrese odborove većine, to ipak, jer nije dosta jasno izjavljeno sporazumljenje naše i mogućnost sporazumljenja našega sa Ugarskom — pristajem uz izpravak manjine, jer doista mislim, da ćemo kroz izaslanje odbora **na temelju našega javnoga prava** i po načelih, po kojih su se ravnali i naši predji, prije do svrhe i do pravoga sporazumljenja, sa Ugarskom doći, osobito pako do sporazumljenja glede najvažnijih poslovah, glede preciziranja državopravnih poslovah i našega budućega odnošaja prama Austriji. Držim pako, da je onaj put tim bolji, jer nepredaje ništa, jer nepriznaje ništa, što bi nam opasno biti moglo, što priznaje već u načelu izpravak ovaj novi na stol v. kuće položeni kad priznaje zajedničko zakonotvorno tielo t. j. zajednički organ. S ovimi načeli, mislim, da će se slagati svi oni, koji samnom i sada jednako misle, i koji su samnom od njekada jednake misli bili, uz ova načela moramo a i možemo pristati mi, koji želimo narodnu slobodu i samostalnost. — Možebiti da ova načela neće u posebnu korist i u prilog biti onih osobah, koje za ova načela govore kako i ja, jer to je poznata stvar, da u čitavom carstvu duva sada silan vjetar magjarski, kojega silu ćutimo i u ovoj sabornici, od koje se sile niše ova sabornica sad naovu sad na onu stranu. Neće dakle možebiti ovakova načela u osobnu korist biti onim, koji ih se drže, ali ja, a kaošto mislim, i prijatelji moji, nećemo odustati od ovih načelah, pa se mi podvrgli najvećim biedam i nevoljam, držeći se strogo slavne poslovice od god. 1848: „što Bog dade i sreća junačka.“ (S desna i sredine „Živio!)“

Dr. J. **Vranycany**: Prije nego li priedjem na ovu važnu stvar t. j. na pitanje o Ugarskoj, budi mi dopušteno jednomu jučerašnjemu predgovorniku, koji je u ovo pitanje takodjer povukao druga pitanja, ovamo nespadajuća, odgovoriti; jer buduć je njemu to bilo dopušteno, mislim da i ja imadem pravo za njim poći. Taj predgovornik je g. zastupnik Čepulić. Neznam, s kojega je razloga jučer uzeo u debatu načelno pitanje ciele adrese, a imenito zadržao se dugo oko pitanja cjelovitosti, o kojem se je pitanju već dosta temeljito govorilo u ovoj visokoj kući. On je naime rekao, da je iz ciele adrese sve ono, što je glede cjelovitosti važno, takodjer primljeno, a što je suvišno, da je izostavljeno. Da se nebi mislilo, da ja na takovo konstatiranje pristajem, budi mi dopušteno upravo protivno kazati, da je naime sve ono, što je zbilja važno, izpušteno, a da je samo ono primljeno, što je u adresi mimogred navedeno. (Živio!)

Moram priznati, visoki sabore! da zbilja s njekim pietetom idem na rješavanje ovoga pitanja, koje sada pred nami stoji, ne kao da nebih sobi već dao bio računa o nazoru i pravcu, kojega u tom shodnim smatram, nego radi toga, što zbilja u sebi sadržava odlučan čas, i tako govoreć onu točku, gdje se odlučiti imade državni politički položaj, i život budući domovine naše, i to takodjer radi toga, što ne samo u ovoj sabornici, kao što sam čuo, i kao što sam osvjedočen, nego takodjer izvan nje zbilja još vladaju njekoji državnički pojmovi, koje bi svakako svestrano razjasniti trebalo, jerbo po mojem osvjedočenju mnogi od tih pojmovah jako su krivi, a znam, da je tomu poglaviti uzrok taj, što je sabor ov stvoren u onaj čas, gdje se je tek ponješto našoj štampi njekakva sloboda dopuštala, tako da štampa do zadnjega časa nije mogla ovo važno pitanje državopravno razpravljati, i da tek sada u sabornici mora si i zastupstvo i obćinstvo bistriti svoje državničke pojmove. Kod ovako važnoga pitanja za naš narod, mislim, da svaki mora najprije da pogleda na sebe, t. j. na svoj narod, da vidi, što je njemu najpotrebnije, najkoristnije, i da prema tomu može udesiti politiku svoju; jer ako igdje, to je u politici egoizam umjestan, dapače kadkada neizbježivi uvjet narodnoga obstanka. Da mogu još jasnije svoje osvjedočenje i svoj pravac u tom važnom pitanju izreći, moram da izpitam najprije položaj, zatim potrebe naroda svoga, i da onda prema tomu sredstva izaberem. Ako motrim položaj državno-pravni domovine svoje, to moram priznati, da nesmiemo zaboraviti položaja prije godine 1848. u sudu svojem, i položaja poslie g. 1848. Što se tiče položaja prije g. 1848, znamo, da iza kako su bila stvorena „pacta conventa“ sa kraljem Ugarskim, bio je položaj naš federacija napram Ugarskoj, i to s početka sasvim gole personalne naravi; a tečajem vremena naši su otci, uvidivši da nisu mogući svih državnih poslovah sami obavljati i braniti, sklopili tjesniju realnu federaciju s Ugarskom; i tako nas je ta federacija našla g. 1848., koja dakako već je onda bila tako zamršena i zapletena, da se konačno nije znalo, gdje federacija prestaje, gdje ugarska centralizacija nastaje.

Ovo nesnosno stanje državopravne zamršenosti i pridošavša tomu oživljujuća idea narodnosti povukoše za sobom katastrofu 1848. Napram Austriji bili smo kroz Ugarsku iliti posredno federirani, dakle u posrednoj ili dualističnoj federaciji. Zatim dodje naš sadanji položaj. Sadanji naš položaj jest onaj, da smo mi dogodjaji od 1848. sasvim pravno i faktično odruženi od Ugarske i taj naš čin sankcionirali smo u čl. 42. g. 1861., i da-li ga sankcionirati po našem kralju.

U tom članku izrekli smo da smo i domaće i najviše državne poslove povukli iz ote zajednice, i uzeli u svoje ruke kao neodvisna država; nego pridržali smo zajedničkoga u tom čl. sve ono, što iz te zajednice državno pravo našeg naroda štiti može, t. j. pravo na zajedničku krunu i krunitbu; jer to je pravo naroda prema kralju, koje za narod nikakve dužnosti u sebi nesadržava, i buduć osvjedočeni, da to pravo nebi mogli sami braniti, pridržali smo u zajednici. Nadalje smo si pridržali iz te zajednice pravo na sva ona drž. prava, koja smo zajednički s ugarskom izvojevali, a koja sada posebice izvršivamo, izmed kojih na prvom mjestu stoji čl. 10. i 12. god. 1790. Pridržali smo si nadalje pravo, da slobodno možemo razpolagati ob onih državnih poslovih, koji nam u našoj autonomiji nebi bili može biti dosta sigurni, pridržali smo si naime glede tih poslovah pravo stupiti još u uži savez s kralj. Ugarskom. To je jedna strana toga članka. A drugu stranu, koje još ovdje razjasniti nisam čuo, hoću sada razjasniti, a to je onda strana,

koja ujamčuje našu podpunu neodvislost i od druge polovine austr. carstva. Jer molim ja, kako bi moglo biti, da bi si mi mogli bili pridržati najviše poslove, koji idu preko naše autonomije, i prava, da jih damo u savez onomu, komu hoćemo (u ovom slučaju kraljevini) Ugarskoj, da nije zbilja pripoznano time naše pravo i po kralju samom razpolagati s timi poslovi, dakle naša podpuna neodvisnost i od druge strane carstva? To je položaj naš sadašnji, da naime mi imamo pravo razpolagati sa svimi našimi državnimi poslovi. Naravski, sada nastaje pitanje, što smo čineći? Na ovo pitanje bilo bi vrlo lako odgovoriti, da je u obće moguće u ovom okviru državnoga skupa, u kojem živimo, onakovu svoju volju izraziti, koja nebi uzela nikakva obzira na ono tielo, kojega jednu državnu sastavinu i mi sačinjavamo. A budući da to nije tako, nemožemo odgovoriti onako, kaošto bi željeli i kako tu misle njekoji osobiti samostalci.

Dakle što smo čineći? Hoćemo-li zbilja da samostalnu politiku tjeramo, onda treba, da ne samo sve one poslove, koji su naznačeni u čl. 42., glede naše autonomije, nego i sve najviše državne poslove doma zadržimo: to je prava samostalnost. Ako imade 200 zastupnikah, koji bi htjeli takovu adresu izraditi, onda ćemo se razgovarati o samostalnosti (Živio)! Budući dakle da toga pitanja nitko nestavlja, neću se ni ja mučiti s takovom politikom, nego ću odgovoriti na ono pitanje, koje zbilja sad pred nami stoji. Pitanje državopravno, koje nam se sada stavlja, po mom je mnenju samo to: ili oćemo više državne poslove neposredno predati centrumu ili hoćemoli te više drž. poslove, kojimi razpolagati imamo pravo, nepredati ni centrumu ni nikomu, nego dati u savez sa drugim narodom, koj ima isti ustavni položaj, kao i mi t. j. hoćemo li stupiti napram Ugarskoj direktnu federaciju i dosljedno napram Austriji u posrednu ili dualističnu federaciju, kaošto dosadili pako u Austrijom u neposrednu federaciju bez obzira na Ugarsku? To je pitanje, koje nam se sada stavlja, i nikakovo drugo. Kad ovo pitanje zbilja tako lako riešeno nije, kako se možda misli, onda moramo kod riešenja toga pitanja ne rieči, nego i sve positivne faktore dobro prosuditi, i dobro paziti, da svoju domovinu zbilja kamo god nezavedemo. Najprije je potrebito znati potrebe naše, i znajući te naše državne potrebe, treba potražiti sredstva, i kad bude to sve jasno, ovo državopravno pitanje riešeno je samo po sebi.

Koje su dakle potrebe naše? Ove su gospodo, u načelnoj debati ob adresi dosta jasno i temeljito dokazane. Prva potreba našega državnoga i narodnoga života jest cjelovitost trojedne kraljevine.

Druga potreba, za obstanak te cjelovitosti i za razvitak našega narodnoga i državnoga života, jest a u t o n o m i j a. A treća potreba je u s t a v n a s l o b o d a, jer bez te ni jedna ni druga nebi k svrsi vodila. Potrebe dakle znamo. A koja su sredstva da se čim prije te potrebe postignuti i uzdržati mogu? Najnaravnije sredstvo bi bilo, da od centruma, koji cjelovitost i državnopravo i ustavnu slobodu našu u zaptu imade, sve to direktno potražimo. Što će centrum na to odgovoriti? Mislim, da taj odgovor bude iste i danas, koj je bio kroz stotinu godinah; centrum će naime kazati: ja nedam; ili će reći, dati ću ti sve, što tražiš, samo više državne poslove predaj meni, pa smo prijatelji. (Živio). Da vidimo, kako nam je iz te neprilike izići. U prvom slučaju, kad naime centrum kaže, da neda, što nam preostance? Ili moramo pristati na sve, kako jest, i pokoriti se ali to nije prema zvanju zastupnikah naroda; ili pako da ništa nerećemo, nego se strogoga pasiviteta držimo. Ali tim se neriešavaju državopravna pitanja. Ili napokon se moramo boriti ustavnimi sredstvi, da postignemo ono, što želimo da nam se povrati. Sada se pita: jesmo li kadri sami sve to izvojevati? Mislim, a i svaki će odgovoriti, da nismo. Treba nam dakle saveznika. Tražimo si saveznika u narodih preko Litave, oni će nam reći: mi ćemo vam pomoći, ali se vi morate prije odreći vaših pravah, i prije svega čl. 10. i 12. g. 1790., treba da se odreknete zajedinstva s krunom ugarskom, vaših županijah itd., i stupite u naše kolo (Živio!). Dakle vidimo, da s tim saveznikom nećemo ništa izvojevati van uz uvjet smrti naše, onda nam nepreostaje drugi saveznik nego onaj, s kojim smo već kroz 800 godinah u savezu u tu svrhu živili. U tom pogledu, nevelim, da neima protivštinah; al ipak je to najnaravniji saveznik; jer on ima odbijati iste navale i braniti ista prava, kao i mi. Reka sam, da bi nam centrum mogao reć i to: dam ti sve što tražiš, ali predaj meni svoje najviše državne poslove. To bi dakako bila ona liepa idealna federacija, o kojoj smo mnogo čuli. Nevelim, da to nebi bilo možebit dobro; ali šta nam hasni, kad je druge strane neizvedivo? Jer kako je moći osigurati našu cjelovitost, autonomiju i ustavnu slobodu, kada smo jednom predali centrumu ove više državne poslove? Kod izvršivanja ovih poslovah ili ćemo naći gori Ugre, ili ne; treće nije moguće. Ako jih gori nenadjemo, svi drugi narodi će, kojih inštitucijam su naše ustavne inštitucije sasvim protivne, graknuti na nas, kao crne vrane na bielu. Ako pako Ugarsku gori nadjemo, ako naime i ona pristane na tu federaciju onda je položaj naš mnogo laglji jer imamo jakoga saveznika u centrumu, koji isti ustav i institucije za braniti imade kao i mi tako da je naša autonomija i ustav onda zbilja osigurana. Ali to je baš ona kobna rieč, ako ga nadjemo; a nenadjemo li ga, onda moramo već drugi dan pobjeći. Dakle vidite, da riešenje ovoga pitanja visi oko vrlo važnom faktoru, na kojega pod nipošto zaboraviti nesmiemo. Rekao sam, da ako Ugarsku i gori nadjemo, uviek će još med nami biti njekakav savez, imenito glede krune i krunidbenoga čina, kojega ostale zemlje neimadu, a savez taj uviek je njekakva dualistična federacija napram centrumu bar u tih činih. Tim bih bio razjasnio pravac onaj, koga se drži stranka, za novi izpravak vojujuća, ne gledeć na nazore i na razjašnjenja, koja imadu pojedini govornici, jer svaki može u tom imati specialnu misao, a izpravak ima objektivno, kako tu leži, suditi, a ne kako ga pojedini komentiraju. Mnoga gospoda misle, da državopravno pitanje sada samo u tom sastoji, da se positivni odgovor dade na listopadsku diplomu i na veljački patenat. Ali za nas poglavito se sada radi o rekuperaciji naših državnih pravah, koje centrum sveudilj u zaptu drži (Živio!). Mislim, da je dovoljna ako samo mimogred napomenem naše pravo dopitivati porez i vojnike, za koje su sabor i županije naše i ugarske representirale i Cautele postavile ali uzalud.

Kada se radi o tako važnih poslovih, da li je sramota, ako tražimo saveznika? Da li je sramota bila za Napoleona III., što nije išao u Krimski rat sam? To nije, ni nemože biti sramota. (Živio!) U tom sastoji sad izraženo zajedinstvo: da bude naime rekuperirano sve ono, na što i mi i Ugri imamo sveto pravo. Onda tek možemo se dogovarati i glede centralnih poslovah, kako da bude osigurana cjelovita država, kao što to pragmatička sankcija zahtieva. Mislim barem, da sam dosta jasno dokazao, da je ova sadanja zajednica u riešavanju državopravnoga pitanja potrebna s toga, što se sad

osobito radi o rekuperaciji, i da to nije nikakva sramota niti podkapanje naše samostalnosti. Kako se to izvesti ima, i u čem za buduće ova zajednica sa kraljevinom Ugarskom napram centrumu sastojati ima, koji poslovi da budu Ugarskoj i trojednoj kraljevini zajednički? — to je, gospodo, predmet dogovora, predmet ugovora, koj će se utanačiti onim putem, kojega je izjavio naš novi izpravak. I tu mislim, da si još nitko nije dao iz rukuh pravo, da svoju valjanu rieč opet povede. Kada bude došlo do definitivnoga naznačenja toga ugovora, onda bude vrieme razlagati razloge svoje i pobijati tudje o tom, kako da se ima država urediti; ali za sada se radi samo o rekuperaciji. Ima u ovom saboru i po domovini našoj, kako sam čuo više putah, njeke pojmove, koji se jako krivo shvaćaju; i takovi izrazi jesu: dualizam, federalizam, centralizam. I u ovom saboru sam čuo, kada se hoće komu što predbacivati, da mu se veli: to je dualistički; i već se misli, da je tu ciela hrpa razlogah navedena. Kad se samo kaže: to je dualistički, — dakle nevalja. Pitam onu istu gospodu, koja ovo predbacuju, nisu-li ona ista gospoda bila dualistična, kada su 1848. god. rat vodili proti Ugarskoj, dakle u najvećoj strasti, pa se ipak nisu usudila izreći, da je svaki savez prekinut; dapače izaslali su deputaciju, za novi savez? Isto tako ste 1861. god. kazali, da kanite i želite u uži savez sa Ugarskom stupiti. Zar je to malenkost? Pa vi imate još sada smjelost kazati, da je težnja za tim savezom dualistična, dakle — nevaljana i nedosljednost naša. (Živio!) Osobito na galerijah. Predsjednik: Molim, na galeriji mir!) Ako ste dakle vi promienili svoje stanovište, nekažite barem, da smo ga mi. (Živio!) A što je u ovaj par tako pogibeljno u dualizmu? — što bude u buduće, vidit ćemo. Pa nije-li dualistična federacija drugi naš bedem, koj brani našu autonomiju proti neposrednomu napadanju austrijskoga centruma? Mislim, da je to naše pravo, a nikakov teret niti sramota; jer, kao što se u privatnu životu pojedinci slože glede svojih silah, da laglje postignu svoje svrhe, a to ne slabi pojedinoga nikako, nego dapače još potencira njegovu silu, da bude tolika, kolika ona svih skupa: isto tako nije savez naš sa Ugarskom ništa drugo, nego potenciranje naše snage.

Reko je njeki gosp. jučer (Subotić), da sada, poslie 1848. god., dualizma više biti nemože. To je liepo rečeno, ali nije dokazano. Valjda je gosp. mislio to, da dualizam radi toga nije moguć, što sada i u onoj poli carstva ustav vlada. Ja velim, da uprav za onaj par ustav drugi nije moguć u Austriji, nego u dualizmu; zašto? Jer o ustavnom centralizmu više ni govora neima, te nam preostaje još samo izbor medju dualizmom i federalizmom. Federaciju, istina bog, bilo bi veoma lahko izvesti ustavnim načinom, da obstoje u ovaj par faktori za to; ali kada tih nije, zašto da se mučimo sa ideali? Faktori državni, sada u carstvu obstojeći, imadu zbilja dualističan temelj, i s toga se oni neće moći tako brzo maknuti, dok se neizpune novi uvjeti, koji su potrebni, da se izbriše karakter Austrije, kao države dualistične. Gospodo, nadalje moram reći, tko je tomu kriv, da je Austrija dualistična? Zar mi? oprostite! Zar zemlje krune ugarsko-hrvatske? Tko bi to kazao, veoma se vara. Jesmo-li mi krivi, da se sa one strane carstva, gdje vlada njemački „bund,“ uviek napada na naš ustav? Jesmo-li mi krivi, da se svaki čas podkapaju naše ustavne inštitucije, da uviek kani germanizacija uvesti nam se u srce? Kad mi tomu nismo krivi, onda nismo krivi, da se moramo složiti medju sobom proti tomu. Dakle da nismo mi krivi dualizmu, mislim, da sam dokazao. Dok se god ona pola carstva neodrekne bunda njemačkoga, neodrekne grmanizacije u obće, i napadanja na naš ustav, (Živio!) dotle neće nestati dualizma u Austriji i bez našega sudjelovanja, jer je naravna posljedica stvarih.

Federacija! gospodo, jako liepa je ta rieč; ali i ona se iza g. 1848. jako krivo shvaća; i buduć se je svaki u nju zaljubio, može svakoga na krivi put zavesti. Da vidimo, kakova je ta federacija, i zašto da se njeki ljudi zovu federalci, kojim ja niječem, da su federalci, a da mi, koji tog imena nenosimo na čelu napisana, da mi jesmo pravi federalci. Malo prije kazah, da je troj. kralj. bila već 800 god. u svezi sa Ugarskom, i da je ta saveza bila federativna. Mi svi smo dakle federalci, samo da su njeki idealni, njeki realni, iliti historični. Idealni federalci su svi oni, koji misle, da će, ostaviv historični temelj, ustrojiti drugim za volju, novu kakovu god svezu, koja se bude zvala federacija. To je liepa želja, ali za sada se nemože izvesti, jer nas nitko nije na to zvao. Ili nas je možebiti tko pozvao u Beč na koje kakovu constituantu, da ondje dielimo državna prava ostalim provincijam? Hoćemo-li mi ići u Prag, ili u Lubljanu, da braći Čehom ili Slovencem izvojujemo bolji državo-pravni položaj? Dakle oni si ga sami moraju izvojštiti, i mi smo vazda pripravni u tom jih sa svom snagom podupirati i njihovo državno drugovanje vazda prigrliti, ali neka netraže od nas, da idealom za volju naša obstojeća državna prava zametnemo, da onda konačna i mi i oni ostanemo bez svega. Ili mislite, da je listopadska diploma temelj federaciji? Oprostite, da vam protuslovim; jer gdje god su se federacije porodile, porodile su se iz suverenih državicah, od kojih svaka sama za se nije mogla obstojati, i koje su predale njekoje više državne poslove centrum, u a ostale pridržale su same sebi. Ali nikada se federacije nisu ustrojivale naopako t. j. iz centruma kao iz milosti. Listopadska diploma dakle nemože biti temeljem federaciji, jer nije temelj državnoga prava, a još manje državnih osebinah u onoj polovini carstva, već je samo povod njekoj decentralisaciji u upravi sa njekim lokalnim statutarnim zakonodavstvom, koje se po okolnostih i natrag uzeti može. Naše županije mogu se u ovomu gledu mnogo većim pravom nazvati federativnimi, jer zbilja jesu po postanku i djelokrugu svom državopravne naravi i njihova vlast nije došla iz centruma, nego se je historično razvila sama po sebi. Dakle tko na listopadskoj diplomi gradi federaciju, neće je dograditi tako lako. Ako ima biti federacija u Austriji, koju i ja želim, jer želim da i drugi ona prava ima koja ja imam: neka onda nastoje zemlje sa one strane Litave, da si svoja zakopana prava najprije iz prašine izkopaju, i mi ćemo onda radostno priteći, da jih u zajednici čuvamo i branimo; a drugačije se državna federacija težko misliti dâ. Konačno, kaošto nismo krivi dualismu, isto tako nećemo biti krivi, ako čista federacija neuspije. —

Isto tako razvio se je i prije sabora i pojavio kod stranakah u saboru sasvim krivi pojam o samostalnosti, o neodvislosti. To je vrlo liepi pojam; no treba reći, u čem da sastoji naša samostalnost, inače bi se moralo kazati, da nevriedi ništa. Ona sastoji u čl. 10. i 12. god. 1790. i u čl. 42. god. 1861. Tu je naša samostalnost i neodvislost, da smo neodvisli od austrijskih Erbländerah ili njem. bunda. Sada neka mi dokažu ona gospoda, koja se tako zovu, da li ona tamo idu, ovu nam samostalnost izvojevati, inače se krste imenom, koje im nikad nije pripadalo (Živio!). Isto tako je jedan strašno bombastičan izraz, koj bi vrlo lako gdje, koga zasliepio, to je izraz „slavjanstvo;“ jer se misli,

da je federacija jedini spas Slavjanstvu u Austriji, a svaki dualizam da je štetan po Slavjanstvo. Da vidimo, kako je to. U federaciji, osnovanoj na temelju listop. diplome, gdje se u centrumu razpravljaju najviše državni poslovi, novac, vojska, izvanjska politika, mislim da neće tu biti govora o Slavjanstvu i da se vara, koji misli, da će tu Čeh braniti Hrvata i Hrvat Čeha (Smieh!). Slavjanstvo se nikako u Beču braniti nemože, nego svaki neka ga brani na svojem mjestu u Zagrebu, u Pragu, u Ljubljani i t. d. Ili uzmimo, dato non concesso, da bi zbilja u centrumu kakovo državopravno pitanje mogla se poroditi, koje bi bilo od velikoga upliva za Slavjanstvo u obće, i da će se onda u Beču Slavjanstvo braniti. Gospodo, to je aritmetička obsjena, jer u centrumu bili bi i Niemci i Magjari, stari neprijatelji Slavjanstvu, i tu bi se ova dva neprijazna nam elementa sigurno proti nam složila, te tako je svejedno, bili naši protivnici na jednom mjestu i mi š njimi, ili razdielili se na dva ili više tabora, razmjerje ostane uviek jedno te isto, kad već nemože biti drugačije.

Moram sada odgovoriti na državničke nazore jučeranjega predgovornika (Ćepulića) rekšega, da želi savez sa Ugarskom ali diplomatički. Prvo, što se želje tiče, priznajem da je želja bila uviek najlaglji posao, ali želja nije nikakav državnički nazor. Diplomatički savez doći će sam po sebi: ako Ugarska i mi naša sada uzapćena prava natrag neizvojujemo, onda naravski neima drugoga saveza, nego diplomatični, i to je krunidba i krunitbeni čin; i onda će i onako biti po želji g. predgovornika. Ako pako izvojujemo ta prava, onda ćemo se dogovarati, što bi bilo bolje, što pametnije i sigurnije po nas, da ih ili u zajednici s Ugarskom izvršivamo, ili sami za sebe. Ako poprimimo ono prvo, na što nas upućuje i čl. 42. 1861. i prošlost naša, onda dakako prestaje diplomatični savez i postane realni; ali kaošto rekoh, to ni je predmet ugovora. —

Nadalje reče isti govornik: što imamo zajedničkoga sa Ugarskom? Gospodo, akoprem moje političeno djelovanje jest još jako kratko, može ipak jamčiti za to, da ja u tom pitanju nisam nikad bio, a uvjeravam vas, da ni danas nikakav zanešenjak nisam; ali vjerujte mi, da se ipak moram čuditi, kada se pita, što imamo zajedničkoga sa Ugarskom; kada su naši starci ovu zajednicu 800 godinah zadržavali, dakle su 800 god. bili ludjaci, — (Živio!) a mi samo smo pametni. Ovakovo pitanje osudjuje i njekom neopisivom smjelosti i brzinom 800-godišnje djelovanje naših otacah. Moram izpovjediti, ja se takovo nebi usudio tako brzo izreći. —

U čem dakle da sastoji taj predmet zajednice 800-godišnje naših otacah? Ja ću to u kratko kazati. Imamo mi zajednički, ako ništa drugo, braniti svoju neodvisnost od njem. bunda i odbijati svakojake navale na naš ustav; ako samo to, već to je takova zajednica, koja je u privatnom i političnom životu uviek dovoljan predmet saveza. Rekao je isti predgovornik, da država, koja nemože razpolagati ni novcem, ni krvju, da nemože obstojati. Istina bog, ja ga nisam razumio, ili razumije pod ovom državom troj. kralj. ili cielo austrijsko carstvo. Ako razumie troj. kralj. onda dakako vodi samostalnu politiku i ja mu se divim; ako pako razumie austr. carstvo kako sa našim novcem gospodari onda gdje je naša historična samostalnost. Neka si izabere šta hoće. (Smieh!).

Još na izreku jednoga govornika imam odgovoriti, koj je kazao: na taj način imati ćemo 3 gospodara. I to bi čovjeka na prvi mah poplašilo; ali nije tako. Ono, što si kod kuće pridržimo, autonomiju našu, tu smo sami sebi gospodari, a to je uviek sladko gospodstvo, jer je uprava ta prava neodvislost; što pako sami damo, da obavljamo sa drugim u zajednici ustavnoj, tu onaj drugi nije moj gospodar već sam drug. Dakle tu može biti samo još govora o gospodaru u centrumu ili centralnoj vladi. —

Imam samo na temelju ovih razjašnjenjah sve prigovore, našemu izpravku učinjene, u kratko samo tim odbiti, da ono, što ta gospoda u njem zaziru, jest posve bez temelja, (dugotrajno Živio!) jer ona zajednica izražena u tom izpravku jest ponajviše reservacija prava na tu zajednicu kao što je to i u čl. 42. 1861. vrlo mudro učinjeno, a nesadržaje u sebi još nikakove dužnosti s naše strane, dok god je ugovorom neutanačimo, a ovaka reservacija jest u današnjem našem položaju vrlo potrebna. —

Što se tiče izraza **uzajamno popuštanje**, taj se odnosi ponajviše na Magjare, jer mi smo i onako i ovim činom sa svoje strane prvi korak u tom učinili. Konačno, onoga gospodina, koji zazire da deputaciju u Peštu šaljemo, pitam: kamo bi on deputaciju slao na temelju listopadske diplome? Time sam svršio. —

Adolfo Veber: Ja držim, da su obje stranke na krivom temelju, jer se jedni odviše boje Magjarah, a drugi Niemacah i zato možemo 10 danah debatirati. Ja stojim na temelju od 1861. godine, da su nam i Niemci i Magjari jednako pogibeljni. Obadva hoće gospodariti, svaki sa svoje strane, nam se valja držati jednoga pitanja t. j. našega prava: da svi o tom jednako mislimo, nebi bilo razprah. Temelj, na kojem stojimo, valja razjasniti. Jedni vele, da imamo pravo posebno, a drugi da imamo zajedničko s Ugri. Mene, gospodo, nisu dokazi u odboru za adresu privukli, već odbili od sebe; ja sam uzeo ono, što se je reklo, i izvadjao sam, pak sam vidio, da je nelogično. — Ako bez Magjarah nemožemo državopravno rješavati, tad ili moramo šutiti, ili neupustiti se u razpravu glede državopravnih pitanjah.

Kralj nas mora natjerati, da riešimo, jer se hoće kruniti, a prije se ipak mora to riešiti. Ako kralj nebi htjeo nas natjerati, to bi nas Ugri pozvali, da će nam sve popustiti. Ako se nepogodimo, veli se, sami ćemo, a kako ćemo sami, kad bez njih nemožemo; kako nemožemo sami, kad smo već ono o zajedničkih poslovih rješavali sami; ako nemožemo jedno, kako nemožemo drugo? — Reklo se je, da imamo zajedničko pravo, jer smo ga imali i prije god. 1848., a to je saltus in demonstrando. Zašto se nećera dalje historija od 1848. god. Ta mi imamo 1848. god. i 1861. Nepreostaje drugo, već reći, da imamo i posebno svoje pravo.

Moram izjaviti, da mi imamo posebno državno pravo, a pita se, što ćemo mi s njim, da ga obranimo? Krivo se čini, kad se veli: ako neidete ovim putem, idete u centralizaciju. Ako velimo, da bez Ugarske neidemo nikamo definitivno, nu možemo se bez Ugarske dogovarati, to nam nije pogibelj za ustav naš.

Ja mislim, da bi mogli ostati kod izpravka manjine, jer najbolje vodi k žudjenoj svrsi. Kako se možemo dogovorati s Ugri, kad nas već najnoviji glasi o protivnom svjedoče? Kaže se, da je u nedavno pročitanoj adresi rečeno, da ako ustupimo Rieku, da će nam se Magjari zauzeti za Dalmaciju.

Antun Jordan: Visoki sabore! Ponajprije imam priznati, da spadam medju one, koji iskreno žele, da se uklone zapreke, da se ugladi put k bratinskomu porazumljenju, k užjemu savezu našemu s narodi ugarskimi, a to zato, jer scienim, da zadružni život od osam stoljećah naše simpatije moralno veže na sudbu onih narodah, i jer sudim, da proti

silnim navalam dušmanskih tudjih elemenatah spasit ćemo starodavni naš ustav, jedino ako se složno u jedan čvrst phalanx slože svi narodi, koji imaju jednaki politički interes, da brane jedna te ista ustavna načela, ustavna prava.

S toga gledišta pristajem uz rieči, štono smo ih jučer čuli, i uz izpravak g. zastupnika Dugoselskoga (Mrazovića), i dajem mu prednost pred dotičnimi stavkami osnove adrese, po većini odbora predložene, zato, što mislim, da nas željenoj svrhi više približuje. Nikako pako niti s daleka nebih mogao pristati na izpravak manjine odbora, jer mu je, po mojem sudu, smjer; ciepati opet narod od naroda... (Čepulić: oho!).. da, gospodine, smjer mu je ciepati narod od naroda, slabiti slodoumnu opoziciju narodah proti absolutističkim naredbam centralne vlade, precipitirati preciziranje zajedničkih tobož interesah, te za zajedničku razpravu ovih precipitirati i ustrojenje centralnoga njekoga parlamenta. G. izviestitelj toga izpravka pita, kakav predmet, kakav-li interes nam preostaje za zajednicu s kraljevinom Ugarskom? Kakav interes? gospodine! Nada sve ino zajedničkim interesom nazivljem obranbu zajedničkoga ustava, obranbu individualne, socialne, političke slobode. Nije-li to, gospodine, interes najvažniji od sviuh? Nije-li prvi uvjet svake radnje, svakoga djelovanja, svakoga napredka to, da nam budu ruke i noge slobodne?

Prekjučer je od mojega susjedstva napomenuto, da se je proti jasnim ustanovam dvostranoga ugovora često od Beča stezala sloboda naša, a da i dan danas, u očigled sakupljega evo sabora, mi sveudilj jošte neuživamo najglavnijih ustavnih pravah naših.

Nesretno ovo stanje pišem u grieh tradicionalnoj, viek za centralizacijom težećoj, specifice tako nazvanoj austrijskoj politiki; a pišem istu u grieh i preimućtvu priviligiranoga u Austriji njemačkoga elementa, koji, kao što je to i neposredni g. govornik moj očitovao, neprijatelj je slavjanskomu koljenu. Neprijateljstvo to stvar je stara, a borba za preimućtvo stvar je i naravna, budući po Tacitusovih riečih „Vetus est ac jam pridem mortalibus insita potentiae cupido." Kivan je pako Niemac na Slavjane, jer se boji za svoj život ili barem za svoje preimućtvo od njihova razvitka. A ima i razloga toj bojazni, ako je istina, da sve, što nastane i razvije se, ima jednom propasti, a što se rodi, da se ima razviti. Ovo, što rekoh o bojazni Niemacah, nije mi na dalcko obrazlagati; za opravdanje svoje izreke pozivljem se na obširna izvedenja Brune Bauera, njemačkoga spisatelja, u njegovoj prije dvadeset godinah tiskanoj knjigi pod naslovom: „Russland und das Germanenthum." Od iste bojazni diše takodjer brošura po Fr. Šušelki god. 1861. na Fr. Deáka upravljena; u istom duhu pišu i sve njemačke novine. Jučer sam čitao u jednih inače dobro redigiranih bečkih novinah: „Was den Geist des Deutsch-Oesterreichers in seiner Tiefe bewegt, ist einmal das Gefühl seiner innigen Zusammengehörigkeit mit der grossen deutschen Nation . . . ." Odtuda za nas pogibelj! Dalje kažu: . . Alle österreichischen Völker, jene winzigen Gruppen (naime 16 milijunah Slavjanah „winzige Gruppen!") ausgenommen, die vor der Russificirung nicht zurückschrecken, haben ein ernstes Interesse, dass Oesterreich d e u t s c h bleibe."

Prvi gosp. govornik danas je osobito naglasio, da su našoj narodnosti Magjari naravni, nepomirljivi dušmani. Istina, netajim; Niemci su i pozivali Magjare, da se slože š njimi proti Slavjanom. Nu Magjari nisu sliedili pozivu; sliedili bi mu, kad nebi ljubili slobodu više, nego-li mrze Slavjane. (Živio!) Svakako pako su Magjari na broju i u duševnih silah slabiji nego-li Niemci. A pošto bi bilo u prilog dušmanske nam politike, da se ovi združe: to nas svjetuje politička mudrost, da ih držimo razdvojene.

Pomenuta politika centralizacije datira se, mnijem, od g. 1620., od poraza Čehah na Bieloj gori; te evo već preko dvjesta godinah što je varkom i silom, ovdje manjom, ondje većom srećom napadala i ukidala historičke posebne institucije pojedinih kraljevinah. Po toj politiki imale bi se bili svikolici politički i narodni individualiteti stopiti u jedan centralan pojam, gdje bi vladala fikcija ukupnosti nad čestmi, gdje nebi bilo u istinu autonomne Hrvatske, niti Češke, niti Ugarske; nego zemlje ote bile bi (da upotriebim sliku Anzelma Feuerbacha) samo klinci i kotači jedne mašine, koje ručica bi se u Beču okretala.

Slika jedinstvene Austrije lebdila je pred očima kralju Leopoldu I. poslje g. 1687., kada je, poslie utanačenja nasliednoga prava na krunu sv. Stjepana, dozvao više magnatah, prelatah i županijskih povjerenikah, te im predložio, da je za promicanje sveobćega državnoga blagostanja odredio ustav austrijskih pokrajinah i u zemlje ugarske krune uvesti, i nje uzazvao, da se odreku zastarjelih tobož predsudah i običajah svojih. Za uživotvoriti istu ideju iztrošen je deveti decenium prošloga stoljeća. I kad je ona, prekjučer napomenuta „Reichsverfassung" dne 4. ožujka 1849. prvi onaj „Reichsrath" obećala, naglasila je osobito „die Wiedergeburt eines einheitlichen Oesterreichs." A listopadska diploma i njezin korolar veljački patenat zahtievaše za velevlastni položaj Austrije, da bi centralan pretežnom većinom iz tudjih elemenatah sastavljen organ razpolagao našim hljebom i našom krvi.

Da-li zbilja, gospodo, bečki državnici pod jedinstvenom velevlastnom Austrijom od danas razumiju bitno različitu od one, kako su ju g. 1849., 1860., 1861. označili? Tko je sjeguran, da se danas sutra za preporodjenje te jedinstvene Austrije neće gdjekakovom popečiteljskom sistemom opet tražiti od nas žrtva glavnih pravah ustava, prava doznačenja poreza i vojnikah?

Pitanje svijuh pitanjah, mnijem, jesu ogromni državni dugovi. Milo bi mi bilo, da bih se varao, kad mislim, da naglasivanje konstitucionalizma gdjekada neproizvire toliko iz neodoljiva nagona, iz ozbiljne žudnje za slobodom, koliko proizvire od neodgodive strašne nužde urediti dugove i pribaviti si nova kredita.

Pošto se već jučer ovdje njekoliko englezkih riečih napomenulo, neka mi bude dozvoljeno sjetiti se uzgred jedne stavke, koju sam u jednom krasnom djelu novijeg jednog englezkog spisatelja čitao! „Tko drži balancu svieta?" pita „Who keep the world, both old and new, in pain or pleasure?" Odgovor je na to: „balancu svieta drži Rothschild i njegov kompanjon Christian Baring. (Posmjeh!)

Od riešenja financijalnih pitanjah zavisi, kako dugo budemo kmetovi državnih vjerovnikah. Pravnu znamenitost tog tereta presudjujem po čl. 7. ugarskoga sabora od g. 1827., koji se u ostalom i na čl. 8. god. 1715., i na čl. 19. g. 179⁰/₁ pozivlje. Materia contributionis et subsidiorum cujuscunque nominis, seu in aere, seu in naturalibus aut tyronibus, a diaetali tractatu . . . in nullis extraordinariis etiam casibus avocanda sit."

Valja nam znati, na čem jesmo po pravu; valja mi ovdje napomenuti, da je prije petdeset i pet godinah ugarski sabor bio pozvan, da od 211 milijunah poznatih „ein-

lösungungsscheinah" osjegura 100 milijunah. Sabor je uzeo bio u pretres taj predlog, nu nije preuzeo njihova tereta.

Glavno to pitanje zaslužuje pomnjivo i ozbiljno uvaženje. Priznavajući u načelu obstojateljstvo zajedničkih interesah glede ukupne monarkije, imamo si kod uredjenja tih posalah tražiti saveznika i savjetnika u onih, koji s nami imaju jedno pravno temeljište, jednake interese, jednak razlog bditi nad pravom svojim.

Gospodo zastupnici naroda, sviestni i izkusni, budite budni, budite na oprezu!

„Više siromašni nego-li bogati, više razciepani nego-li složni, sami za sebe, imamo li toliko snage, toliko jamstva u nas samih za uzdržati našu neodvislost, koliko bi nam jamstva bilo u savezu s drugimi srodnimi, srodnimi po nazorih i željah političkih?

Prije dvadeset godinah pisao je pjesniku Slovinskoj zemlji liepoj, da „potišteni njeni sinovi, njegda u gospodskoj vlasti, izrodi su il robovi, željni s ovcami travu pasti." Neznam, neću da znadem i nepitam, da-li one rieči i za danas valjati imadu. Neznam, da-li je itko u troj. kraljevini spreman, starodavni riekami krvi osvojen i uzdržan ustav prodati pod cienu od njekoliko srebrnjakah. Nu ako bi se tko i odrekao najsvetijih pravah narodne slobode glede samoga sebe; ipak nitko nikada nije vlastan odreći se istih u ime potomakah, koji na stečevinu praotacah imaju isto samosvojno nasliedno pravo. (Živio!) Ja, glede svoje osobe, prije bih voljeo, da se smrzne glas ovaj, prije nego da privoli u to, da samostalna po pravu domovina moja bude predana na milost i nemilost kivnim tudjincem. (Živio!). Prije voljeo bih da se razstavi duša od ovog zastora, prije nego da se sprijatelji s misli, po kojoj bi se rod moj imao skučiti pod jaram nečastnog robstva. Car Leo mudri svjedočio je Hrvatom, da su čestiti, da ljube slobodu, i da ih nitko nemože sklonuti na podaničtvo i robovanje. Od Grobničkog polja ća do Sigetskog grada jeka se ori, jeka za narodnom slobodom, (Živio!) za slobodnim, životvornim duhom razvitka. Oduzmite poklopom bilju svjetlo i zrak, ono će uvehnuti. Iztrgnite bilju srce, ono će možda jošte tjerati mladicah, širiti ce se možda u široki grm; nu ravna, krepka, ponosita stabla neće nikad biti.

U spas naše slobode, u spas materijalnoga domovine blagostanja dakle ajdmo, gospodo, molim vas, u bratinski dogovor s Ugri kao ravnopravni im i srodni vršnjaci!

Toliko su zazorne rieči: „realna unija" i „dualizam." Nu valja pitati, što se razumie pod pojedinim izrazom. Goetheov Mephistopheles kaže: Mit Worten lässt sich trefflich streiten, mit Worten ein Sistem bereiten", . . . i kaže: „Eben wo Begriffe fehlen, stellt sich ein Wort zur rechten Zeit noch ein." (Smieh!). Za izbjeći taj prikor, valja javiti, koji su pojmovi riečim. Realna unija je savez glede predmetah. Koliko ima sastavinah državnoga organizma, toliko vrstih realne unije. Što se pako navedenoga drugog izraza tiče, to se neda pobijati, da se u pogledu državnoga prava u Austriji doista dvie razne polovine razlikovati imaju. Kraljevinah s ove strane Litave državno pravo temelji se na dvostranom ugovoru, štono je utanačen izmedju kralja i naroda; dočim se s one strane državno pravo izvadja iz jednostranih carskih darovanjah. Prevažna je to i bitna razlika. Glede državnoga prava dakle u Austriji doista dualizam obstoji.

Neka nas pako više nestraše prietnjom preimućtva Magjarah u ovoj monarhiji polovini. Neka odustanu nadalje zlo uporabiti plemenite strasti, neka nemisle jošte kada izigrati (pudendum dictu) „den kroatischen Trumpf" proti slobodoumnim narodom ugarskim.

Autonomija i politička neodvislost trojedne kraljevine nije kontroverzno pitanje. Nije od potrebe dokazivati našu samostalnost po zakonih; — eno adrese ugarskoga sabora od g. 1861., naročito priznaje „da Hrvatska ima poseban svoj položaj, da nije u Ugarsku nikad bila utjelovljena, već da je bila u bratinskom savezu, drug Ugarah, dionik njihovih pravah, njihovi teretah, njihove sreće i njihovih patnjah."

Budući pako je Hrvatska prema ugarskoj kraljevini autonomna; to Ugri nikada nisu po pravu mogli kakovih zakonah stvarati, koji bi istu autonomiju vriedjali.

U prvoj sjednici debate o adresi kazano, je da nas s Ugri veže dvostrani ugovor, a da se dvostrani ugovor nemože jednostrano razriešiti. Posljednja ova stavka je u obće istinita; nu istinito je i to, da po naravnom pravu, po pravilu rimskog i svih inih pozitivnih pravah jedan kompaciscent nije dužan izpunjivati ugovor, kojega se druga stranka nedrži, kojega ova neizpunjuju, ili pozitivnim činom kakvim vriedja. Po tom zakoni ugarskoga sabora od g. 1848., u koliku idu na povredu naše dvostranom pogodbom ustanovljene autonomije, nisu za nas valjanosti nikada zadobiti, nas nikada vezati mogli. U koliko bi pako isti takodjer smetali razvitku naše narodnosti; to ih mi nikada nebi niti prihvatiti mogli; jer obrazovati prirodjene darove, razvjati narodnost, dužnost je moralna, a dužnostih se čovjek odreći nemože.

Gosp. predgovornik navodi stavku rimskoga prava: „unam eandemque rem plures possidere non possunt in solidum," te tvrdi, da po tom zajednica državnoga prava se „logički pomisliti neda." Gosp. predgovornik nebi imao krivo, kad bi shvatio one rieči u tom smislu, da u jedno vrieme na jednom te istom stolcu dva čovjeka sjediti nemogu. (Smieh!). Nu nije uporavljena ona theza u jurističkom duhu, ako se njom negira mogućnost zajednice prava, koje bi više osobah jednako pripadalo. Valja znati, što rimsko pravo razumie pod riečju „res." Na jednom mjestu razumie, istina, razne sastavine imutka u obće, no u pravom smislu naznačuje onim izrazom uviek samo tjelesan kakav predmet, tjelesno opredieljen lomak vanjske prirode, a ne netjelesno pravo kakvo. Prema tomu je pogriešna takodjer ona ustanova obćega gradjanskoga zakonika austrijskoga, koja dieli „stvari" (res) u tjelesne i netjelesne. — Nu o tom mi nije s gosp. predgovornikom polemizirati; već si dopuščam samo jedan primjer navesti. Kad s otcem n. pr. dva, tri sina zajednički živu, neima li svaki u zajednici jednako pravo prama otcu? Ako jednoj zadrugi pripada pravo servituta ići preko tudjega zemljišta: svaki član zadruge ima zajedničko, nu jednako i isto pravo na onaj put.

Gospodo! Sliedimo otčinskomu pozivu, mirimo se s Ugri, te pod čestitimi uvjeti stupajmo u prijašnju zadrugu! Nadam se, da su i oni od tužnoga izkustva prošlih godinah vukli koristi za budućnost, i da ljubeći svoju narodnost i slobodu u napredak neće prekoračiti granice prava svojeg i htjeti stezati narodnost našu. Ako oni pako ipak kada opet nebi počitali pravah naših, onda boriti ćemo se na sve strane, pa na koncu, ma bilo i sve izgubljeno, tješiti će nam čistu ponosnu dušu one rieči, koje si je po izgubljenom boju francezki kralj Franjo I. na utjehu govorio: „čast je spašena, najdragocjenije blago, čast naroda!" —

Predsjednik: Pošto je sa mnogih stranah izraženo želja, da bi se specialna debata o sab. adresi svakako danas dovršila, i pošto su već nazori i razlozi s jedne i druge strane podobro izcrpljeni, usudjujem se ja upitati onu gg., koja su još upisana, nebi li se svoga prava odrekli i nam tako mogućnost dali, glasovanju pristupiti?

(Odriču se gg. Šram i Zlatarović).

Jančarić: Ja bi želio iz gledišta kao krajišnik nješto progovoriti. Čuo sam ja u ovoj visokoj kući sjajnih govorah za uniju s Magjari, koji bi mogli mene, koj se nebavim politikom, namamiti na jednu stranu. Gospodo, promislio sam ja promjenu vremena, kad smo prije 1840 po želji otacah magjarske škole i magjarski jezik učiti morali; kad dodje 1848. godina morali smo sami sebe zatajiti, kad bi onda tkogod kazao, ja znam magjarski, odmah bi graknuli: „Evo magjarona;" kad bi ovdje u Zagrebu u glavnom gradu kazao, hoćemo s Magjari, tad osobito mladež kamenovala bi ga: a gledajte 1866. na saboru, kad tko za realnu uniju s Magjari probesjedi, eto sad pleskanje na galerijah, da se sve hoće raztepsti; kakva je to promjena vremena? Nu ja se pokoravam i tomu, jer se držim poslovice: „Vox populi, vox dei." Neimam ja gospodo ništa proti uniji s Magjari, ovaj za isto maleni narod, toliko snage imade, da se je u Europi medju trimi velikimi granami narodah toliko burnih vjekovah uzdržati i svoju narodnost i književnost tako krasno razviti znao. Štujem ja taj narod — kao susjeda, nu podnipošto kao gospodara.

Samo bi bio toga prepokornoga mnenja, da gospoda, koja se juridičkim, političkim i diplomatičkim poslom bave, da izvole takove uvjete staviti, da nas, koji 1866. u saboru sjedimo, neće potomci u grobu proklinjati, i da se vi gospodo iz provincijala nezavadite s njimi, a mi graničari nećemo se sigurno. — Jer ako bi se što dogodilo, nebi želio, da bi se i opet spomenik u kojem gradu Ugarske podići morao, kao što onaj u Budimu, da se sjajna imena padših graničarah blistaju.

Ako bi se opet zavadili, mogu uvjeriti visoki sabor, da graničari, ako granica obstojala bude, nežele po pečene kestene u Buda-Peštu ići za tudju volju i poslje god. 1848. i 1849. I dan danas naše udove i djeca za otci vrišće i plaču, koji su 1848/49 u Budimu pali.

Predsjednik: G. izvjestitelj manjine ima rieč.

Avel. Čepulić: Ja vam neću dugo dosadjivati. Hoću samo, da najprije odgovorim onoj gospodi, koja su izvolila na moje jučerašnje opazke nješto protuopaziti, i koja su medju ostalim i to kazala, da naša samostalnost nije historična; toj gospodi moram da kažem, da se ja kao Hrvat nikada nadao nisam, da ću u hrvatskom saboru od hrvatskih zastupnikah čuti da Hrvatska neima državnoga prava. Kazala su njekoja gg., jer me po svoj prilici nisu dobro shvatila, da se u tom, što ja niječem realnu uniju s Ugarskom, ali ipak priznajem jednoga kralja, jednu krunu, i jedan krunitbeni čin, nalazi njeka kontradikcija. Ako vi u toj zajednici krune nalazite realnu uniju, i ja sam za takovu realnost, i onda neima više stranakah medju nami, ali gospode realna unija smjera dalje. Ima medju onom gospodom, u koliko sam ja opazio, dva mnenja, jedni su oni, koji misle i ćute kao i ja t. j. koji idu za takovim savezom, koji je podoban našu samostalnost ili autonomiu obezbiediti; za takov savez, sam i ja, ali uprav zato, što tražim takov savez, nemogu biti za realni savez, jer realni savez sastoji u tom, da se medjusobna prava pomiešaju u solidarnom djelokrugu, i to je načelo diplomatički-političko, da kad se slabiji druži sa jačijim, ja ću (exempli gratia, samo kvantitativno ograničujuć se proti svim drugim izvadjanjem). navesti Portugalca i Španjolca, da je onda to uviek rodilo robstvom slabijega, toga niti netreba dokazivati, to nas uči samo povjestnica, da je uviek još jači nadvladao slabijega. Ako se mi realno sdružimo, morati ćemo dati u zajednicu najviše državne poslove i to razpolaganje sa našom kasom i krvlju, a po naravskom nagonu i pojedini individium, i narodi gledaju na to, da čim više centralisiraju, dakle će i Ugarska gledati da se centralisira i da takodjer ono, što nam bude s početka pustila, malo po malo sve dobije. Još jedan je razlog, koji uprav dokazuje, da nam je ta centralizacia ili savez realni s Ugarskom pogibeljan. Mi znamo, da u Ugarskoj vlada junački i odvažni narod magjarski. Ov narod, da ga je 20 miliunah, kao što ga je 5 miliunah zavladao bi polovinom cieloga svieta. Mislim, da nitko taj narod toliko neštuje, koliko ja i uprav zato ga se i bojim. Izvolite samo pomisliti, da sav taj narod vidi opasnost, koja mu prieti u Europi od strane triuh jakih elemenatah, njemačkoga, slavjanskoga i romanskoga, da dakle on mora gledati, svakako osigurati svoju budućnost. Da sam ja Magjar, isto tako bih i ja radio. Oni moraju gledati, kako da spase svoju narodnost i tu im idu na ruku najbolje zakoni g. 1790. i 1848., jer u njih je inkarnirana centralizacija ugarske monarhije. Oni dobro uvidjaju, da im je jako pogibeljna idea ravnopravnosti narodah radi njihovoga relativno maleno broja, te da svoje supremacije nemogu spasiti nego na temelju historičkoga prava, i ja bih tu bio još mnogo radikalniji nego su oni sami, i ja se, kao Hrvat, ugledam u Magjare, i ja ću raditi za njima, nego na korist svoga naroda hrvatskoga. To je gospodo, razlog, zašto ja akcentuiram, da želim diplomatički savez; i ako sam tom prigodom napomenuo saveza medju Francezkom i Englezkom, to ja isto tako dobro znam, kao i onaj gospodin, koji ili me sasvim nije razumio, ili me razumjeti nije htio, da je razlika izmedju ovim savezom i savezom našim sa kralj. Ugarskom, nego ja sam tim samo htio exkludirati svaki realni savez, i neka drugi taj savez, kojega, mislim, većina medju nas zbilja želi, krsti kako hoće, ja sam ga nazvao, diplomatičkim savezom, jer se savez taj zbilja osniva na diplomatičkom činu krunitbe i osobito na inauguralnoj diplomi. Rekla su njekoja gospoda za što se ja toliko bojim te unije. Gospodo, ja se nebojim unije, ali samo neka unia ta bude onaka kakovu svi želimo, da se naime mi složimo sa Magjari, a ne da se im podčinimo; ali oni baš zlo počimlju, jer u adresi već su Primorje inkorporirali, i možebiti, da će još do toga doći, da budem ja u ovom saboru magjarski govoriti morao (Oho! smieh); ja znam govoriti magjarski, nego ako baš vi svi znate, to neznam.

Ja mislim, da zadnjiput govorim kao slobodan Hrvat na hrvatskom saboru u ovako važnih pitanjih, dapače, ja sam o tom u duši svojoj osvjedočen.

Živković: Ako se tako govori, onda i ja molim za rieč.

Avelin Čepulić: Izvolio je kazati jedan predgovornik, da je trojedna kraljevina uviek štetovala, kad je samostalno radila; ja neznam, da li to ovako ili onako razumije, nego ipak je žalostno, da se takove rieči čuju u hrvatskom saboru; ja sam te rieči shvatio u najblažijem smislu, i to tako, da odkad smo mi bili u forciranoj zajednici s Austrijom, oddruženi od Ugarske, bilo je zlo po nas, a to se datira od g. 1848., gdje je Bach uništio sve što je

narod bio radio za svoju slobodu i za svoj interes, i uprav zato ja opet želim, da se združimo s narodom magjarskim, i ostalimi narodi Ugarske, dokgod u Austriji nebude izvedena takova sistema, u kojoj ćemo sigurni biti. Gospoda kažu nam alternativu, ili Pešta, ili Beč. Zašto? Ja kažem niti Pešta niti Beč, nego Zagreb; a to je sasvim naravno, da na koliko smo članovi jedne monarhije, na toliko ćemo svi morati kontribuirati centrumu, bio taj sada Pešta ili Beč; a kako sada stojimo, i nemojmo se mistificirati, svi zavisimo od Beča, i mi, i Magjari: i pita se sada, hoćemo li ono, što moramo dati Beču i što smo već priznali, davati mu kroz mešetara, kroz Peštu, koji će po 3—4 % odkinuti za se?

Onda su kazala njekoja gospoda: Što ćete sada, dualizam svakako mora da zavlada, a i nj. velč. zahtieva, da mi idemo u Peštu, jer u Zagrebu nemožemo sami rješavati tih posalah, jer smo preslabi. Ako to stoji, onda vam ja velim: Pružimo ruke Bismarcku, koji takodjer kaže: Macht ist Recht.

Ja nebih želio, da takovom teoriom, ali ne teoriom nego postupanjem, Hrvatska opet postane, što je bila, naime provincia ugarska, a Zagreb, da postane predgradje peštansko; kao i nebih htio, da ona postane provincia Ober- ili Unterösterreicha i Zagreb predgradje bečko, ter da bi opet trava rasla po njegovih ulicah i trgovih.

Hoću sada da odgovorim onomu gospodinu, koji je jučer kazao, da svaki lojalan čovjek mora pristati sada uz dualizam ili drugimi riečmi, da mora ići u Peštu. Taj gospodin pozivlje se naročito na reskript od 2. stud. i na reskript ili priestolni govor na magjarskom saboru, ter veli, da ondje kralj naročito kaže: Hrvati! dodjite na sabor ugarski; vi morate, da budete na ugarskom saboru zastupani, jer to i pragmatička sankcija od vas zahtieva. Veli taj gospodin, da je praktičan; i ja mislim, da je jako praktičan, jer poznajem ga već dugo vremena: a pokoravati se s jedne strane Beču i s druge Pešti, to dakako nemože faliti, to je svakako najsigurniji način postupanja; ali ovomu gospodinu malo je stalo do toga, hoće-li narod naš polag takova postupanja obstojati ili ne, samo da je on praktičan. Ja bih samo kazao tomu gospodinu, da i sve to po zakonu stoji, kako nestoji, ipak neima te krieposti niti jedan niti drugi reskript, jer mi imamo posebnu autonomiju, posebne zakone, potvrdjene po našem sada vladajućem kralju, a mi se moramo držati ponajprije onoga što je naše; osim toga prvo je načelo u javnom pravu obstanak narodah, i zakon, koji, ubitačan po narod je nije zakon, a takovi zakoni, koji su se jučer napomenuli, uprav ubijaju naš narod i ja bih onda kazao s Horacom: Frangatur potius legum veneranda potestas, quam tot congestos nocteque dieque labores hauserit una dies.

Sada neimam više ništa drugo, nego da odgovorim još dvojici doktorah, oni će mi već oprostiti, da ih solidarno uzimam, kad se je već ovdje toliko govorilo o solidarnosti. Osobito g. Vranicany-u imam odgovoriti, da mu neimam ništa odgovoriti, budući njegova visokoga razlaganja nisam shvatio, jer ja nisam doktor. (Smieh!) Ako se je gospodi ta opazka dopala, ja sam time zadovoljan, i nemogu drugo, nego da preporučam takav savez, koji nebude štetan za našu autonomiju, i budući vidim takav savez izražen uprav u izpravku manjine, preporučam ga vis. saboru, u ostalom, Bog i duša, prosto je svakomu suditi po svojem najboljem osvjedočenju.

Mato Mrazović: Ja ću nastojati, da budem što kraći, ter ću zato svesti razloge svoje na njekoje poglavite točke. Ja se dakako neću moći upustiti u pitanje shodnosti ili neshodnosti ovakovoga ili onakovoga saveza, jer izpravak, kojega ja zastupam, još u ničem nije precizirao ili karakterizirao taj savez, nego on samo na to ide: Ima li se taj savez pokušati, imali se u tu svrhu put prokrčiti. Sva gospoda predgovornici, i onaj isti, koji je jedva čekao, da razloge moje, kojih ja u ovoj vis. kući nikada navadjao nisam, iz odbora ovamo donese, svi su oni kazali, da bez Ugarske nikuda ni kamo; i tako kažem i ja; a i izpravak, kojega ja predlažem, kaže to isto: Mi neidemo i nemožemo ići sami, jer sigurno ćemo skupo platiti ovakovu našu samostalnost.

Zato treba, da se oslonimo na historički temelj, zato treba da dosljedno na ovom temelju postupamo, i da pružimo ruke onoj kraljevini, s kojom smo više sto godinah zajedinstvovali, s kojom smo u zajednici stekli ona prava, koja sva gospoda toli mnogo ciene, da ih i zajedno branimo. (Živio!) Kad se dakle u tom nerazlikujemo, da nam valja ići s Ugarskom, kad svi priznajemo, nu njeki samo posredno, da imademo nješto zajednička, što treba i zajednički braniti: zašto se to nepriznaje izrično od svake strane, to ja neznam kakav je tomu razlog; nego ja priznajem izrično, da imademo zajedničko pravo s Ugarskom i uprav zato želim, da ga zajednički razpravljamo; onoj pako gospodi, koja nepriznaju toga zajedničkoga prava, moram se čuditi, kako mogu zahtievati ili želiti, da se ipak zajednički razpravlja s Ugarskom; jer ako neima zajedničkoga prava, onda neima niti zajedničkoga razpravljanja, osim ako si oni usvajaju onaj program: Ako Magjari više dobiju nego mi, onda i mi ono za se reklamiramo; a uprav djetinska politika je to, savez samo zato tražiti, da Magjari nješto za nas steku, a ne mi s njimi. i uprav tu ja vidim najveću nesamostalnost, najveću odvislost (Živio!). Dočim se onaj, koji stupi u savez za postići koju stanovitu svrhu, ni najmanje nije odrekao svoje samostalnosti. Ja mislim, da je tim odgovoreno u obće na sve one razloge, s kojimi se pobija moj izpravak, tim više, jer moram osobito naglasiti i pozvati gg. govornike, da izvole očitovati, u čem, u kojih baš točkah su našli opasnost glede samostalnosti i državnoga prava trojed. kraljevine. Ja moram zanjekati, da se to pravo u ovom izpravku nepriznaje, kako je g. Čepulić kazao; jer kad nebi bilo toga prava, na kojem temelju mogli bi mi onda ponavljati naš savez s Ugarskom (Živio!)? I baš ona stranka, koja ide na to, da se to pravo uredi, da mu se dade stalna, tvrda forma, priznaje, da mi imamo svoje pravo, s kojim u taj savez stupamo. Neću se upustiti u razlaganje, što je realna unija i što nije, jer mi je protivnik u tom baš izstupio iz sabornice: nu bit će mi dozvoljeno pozvati se na ono, što sam već jučer ovdje izjavio, i po čem držim, da realna unija jest pojam jako ekstensivan, da se u njem samom još ne razumieva, da je jedna država svoju podpunu samostalnost izgubila, što je stupila u realnu uniu s drugom zemljom, jer kad bi to tako bilo, bilo bi već odavno nestalo samostalnosti Ugarske, kao i svih zemaljah sjeverne Amerike, a ja mislim, da svaka zemlja sjeverne Amerike ima barem toliko samostalnosti, koliko je imamo mi, premda su sve u realnoj uniji. Ovdje se proti savezu s Ugarskom osobito vojuje s onoga razloga, da slabiji neka se neveže sa jačim. Gospodo, istina je, da se već u tom i to dosta očevidnim načinom očituje slabljina obadvajuh, koji u savez stupaju, a ne samo jednoga; i ja mislim, da samo oni, koji trebaju pomoći, da si obrane svoja prava, stupaju u savez, i tim već pokažuju svoju slabost, ako ne absolutnu, barem relativnu, a i neće biti po svoj prilici primjera u poviestnici, da bi dvie posve

jednake države stupile u savez, nego je uviek jedna slabija a druga jača; to je bilo i kad je Hrvatska sklopila savez s Ugarskom, i kad su zemlje krune Ugarske primile pragmatičku sankciju. Ako bi dakle ipak taj razlog imao što valjanosti, onda nesamo da nam netreba ni stupati u savez s Ugarskom, nego netreba nam to ni s jednom drugom zemljom ili kombinacijom iz više zemaljah.

Dakle meni se čini, da je ovaj razlog, da nitko neka se nebrati s jačim, samo izlika, i da nijedan od one gospode o njem nije uvjeren.

Ima još više prigovorah, koje sam čuo od gg. predgovornikah, nu buduć da je vrieme napredovalo, mislim, da ću pogoditi želju vis. kuće, ako čim prije završim; ali svakako ću moliti, da mi bude dopušteno odgovoriti još jednomu predgovorniku, koji je nazore moje iz odbora za adresu ovamo izneo. Kazao je g. zast. čabarski, da sam ja u odboru za adresu svu argumentaciju bazirao na stanovitu izreku rimskoga prava, i da ga uprav konsekvencije toga plaše od zajedinstva. Ja sam naime u odboru naveo tu izriku: Una eademque res a pluribus in solidum possideri nequit. Za bolje razumljenje moram, da ovo isto valja takodjer o Unum idemque jus. Ja sam to kazao, i ostajem i sada pri tom, i kažem s onim istim primjerom, s kojim je kazao g. zast. Jordan, da kad ima koja zadruga stanovito pravo na koji servitut, nemože se nijednomu članu te zadruge kazati: Ti imaš više ili manje prava, nego mora se kazati: Vi svi imate jednako pravo; ali čim bi koji član izstupio iz zadruge, moglo bi mu se zaniekati svako pravo. Ovaj obzir mislim da bi se imao uvažiti od one gospode, koja nam priporučaju odtrgnuti se od svakoga zajedinstva. Neće li se nam danas ili sutra kazati: Vi ste istupili iz zadruge, u kojoj ste ova prava stekli, vam dakle ta prava više nepripadaju. Ovaj obzir vodio je mene, kad sam branio načelo, što je u adresi izraženo i koje sam ovdje samo potanje, rekao bih, konkretnije formulirao. Dakle što god je g. Veber izveo iz one formule i kakovu god meni nelogičnost predbacivao, odbijam ja samo tim, što logika nikada nemože operirati nego sa jasnimi, poznatimi pojmovi, a tko takovih pojmovah neima, nemože logizirati (Živio!).

Još mi se predbacuje druga nedosljednost, da ja zajedinstvo ovako tvrdim: ›Do god. 1848. imali smo zajedinstvo, pak da odtuda njekakvim salti mortali. (Smieh!) in demonstrando izvadjam, da ga sada neimamo, i da nam dakle valja stvoriti zajednički organ, da opet do toga zajedinstva dodjemo. Molim za uztrpljenje, da raztumačim tu stvar. Ja sam rekao, da se je naše zajedinstvo s Ugri razvilo kroz vjekove i da je god. 1848. prestalo; ali nisam rekao, da je prestalo našom krivnjom, ni jedne ni druge strane, nego da je to zajedinstvo bilo u mir i pokoj stavljeno po trećoj sili, po okolnostih; a stranom samo napram potrebam i razvitku našega naroda takodjer po očitovanju našem u članku 42. god. 1861., ali uprav ovomu zajedinstvu, u koliko je prestalo, i u koliko ima prestati, daje se izraz u ovom izpravku, u kojem se kaže: Ako sabor ugarski itd.

Ovaj položaj, koji se je od god. 1848. razvio, jest poseban naš, i nespada u zajedinstvo i to je sabor god. 1861. izrekao, ali zato nije prestalo zajedinstvo glede državnoga prava napram trećemu. Ako si gosp. predgovornik stvar tako raztumači, onda neće naći nikakva protuslovja.

Još moram odgovoriti gosp. zastupniku čabarskomu, da on meni podmeće argumentaciju glede zajedničkoga organa, koje ja nikada stavio nisam, nego, kako se mi čini, ja sam argumentirao ovakovim da buduć smo dogodjaj: god. 1848. lišeni zajedničkoga organa, od potrebe je sada, baš radi svendilj obstojećega zajedinstva, da si opet stvorimo zajednički organ.

Nikako nebih mogao prešutiti onoga prigovora gosp. Čepulića, kao da bih ja branio načelo Bismarkovo: Macht ist Recht. Ja priznajem doduše, da pravo bez moći jest izvrženo pogibelji, ali nikada nisam priznao, da moć sama po sebi jest pravo; ali i to znam, da kad se već hoćemo sastati s Ugri, da dogovaramo glede zajedničkoga prava, svakako bolje bi konveniralo sastati se na takovom mjestu, gdje je sabor jednog od interesentah, gdje su sva potrebita sredstva, da se pitanja državo-pravna svaki čas mogu razjasniti potrebitimi dokumenti, gdje su arhivi zemaljski, nego da bi išli u Varaždin ili u sam Beč. U ostalom, ja bih rado priznao g. predgovorniku, da ovo baš nije neobhodno potrebito, kad bi bio on predložio shodnije koje mjesto; i ja bih rado znati, da li je veća samostalnost, da si sami opredielimo mjesto, ili da si ga dademo opredieliti po trećem.

Ovo u kratko imam odgovoriti na prigovore proti izpravku, kojega imam čast braniti pred visokom kućom, i ja ostajem još pri njem, jer u istinu nebih mogao nikakve pogibelji u njem naći, dapače je gosp. Subotić naročito kazao, da obadva izpravka i adresa slažu se u tom, da ako Ugarska bude tako nesnosna i nepolitična, da nepriznaje onoga, što je posebno pravo trojedne kraljevine, onda ćemo svi se opet sastati na temelju onoga prava, kojega se nikada odrekli nismo.

Jovan Živković: (digne se, prepirka da li mu pripada rieč ili ne.)

Kad jedan član sabora može kazati, da se postupanjem našim državo-pravni temelj našega naroda podkapa dopustite, da se barem jedan glas digne — (Prepirka da li ima govoriti ili ne).

Meni se to kaže, i predbaciva, da ja podkapam samostalnost trojedne kraljevine; gospodo to su velike rieči, jer onomu gospodinu još nepreostaje, nego da revolverom dodje da puca. Ova stranka, u koju i ja spadam, vojuje za svu onu samostalnost, koja se dade izvesti unutri granicah 42. članka god. 1861., i kad je tomu tako, da je tim članköm sasvim osnovana i osigurana samostalnost trojedne kraljevine, onda ja pitam, tko je za veću samostalnost? Ja znam u ovoj kući samo za njekoliko gospode, koja su za veću samostalnost, i to je g. Starčević i njegovi pristaši. Ako je to tako, da sada vidimo, za kakvu samostalnost vi vojujete. (Desnica nedade dalje govoriti; zahtieva, da se govorniku rieč oduzme; s ljevice: Čujmo!).

Predsjednik: Čuvajmo dostojanstvo ove visoke kuće. (Dalja vika, velik nemir).

Jovan Živković: Ja neću nikoga vriedjati, nije to moj običaj bio nikada; nego hoću samo, da kažem, kamo smjera vaša (napram desnici) samostalnosti. (Nemir, prepirka).

Predsjednik: O izpravku neima više govora, vi ste molili rieč samo radi stvari osobne. — (Prepirka.).

Jovan Živković: Dokle naš premilostivi kralj i vladalac, kojega sliku ovdje gledamo, Franjo Josip I. dokle on osniva svoje pravo na zemlje krune sv. Stjepana, dokle je pragmatička sankcija temeljni zakon svih zemaljah carevine Austrijske, na kojem stoji sve ukupno carstvo, dokle je tomu tako, donde onim pravcem, kojim vi (napram desnici) idete nemožete postići svoje svrhe na temelju zakona. (Živio! nemir).

*

Izviestitelj Dr. Franjo Rački: Obzirom na to, što je o ovom pitanju odnošenja trojedne kraljevine napram Ugarskoj u generalnoj i u specialnoj debati već toliko bilo govoreno, da je predmet sasvim izcrpljen, i svaki je sebi već sviestan, kojim pravcem da imade ići, ja ću se ograničiti na njekoliko riečih, i to radi toga, što je ova adresa u užjem savezu sa mojom osobom, nego li ikojega člana ovoga sabora. Ja scienim, da se alinee 37—40. ove adrese u pogledu odnošenja trojedne kraljevine napram Ugarskoj strogo osnivaju na članak 42. god. 1861. i da se njimi nesamo ništa neprejudicira, nego dapače da se kao temelj svakoga budućega sporazumljenja s Ugarskom stavlja samostalnost i neodvisnost, koja je pobliže naznačena u §. 4. istoga članka; ali stojeć na temelju toga članka, ja želim, da se barem mogućim učini dogovor s Ugarskom, i da se ukloni sve ono, što bi ovomu dogovoru na put stati moglo.

Kad se je ova adresa sastavljala, stvari u svojem razvitku još nisu bile tako daleko, kako su danas; s toga sam ja onda mislio, da bi bilo najdosljednije, da ostanemo u stadiumu istoga članka, imenito da po §. 5. očekujemo očitovanje ugarskoga sabora; nu buduć su se od onoga vremena stvari već unapred pomaknule, mislim, da svaki sin ove kraljevine želi, da na čisto dodje, imenito s Ugarskom, i s toga da je potrebito pospješiti svaki doticaj s Ugarskom. Za to bih ja sada, ako bi visoka kuća i pristala na alinee 37. 38—39. kako su ovdje predložene, uložio takav amendement, po kojem bi se za korak napred išlo, naime da se u smislu §. 5. napred stupi s odborom. To je s jedne strane za opravdanje ovih alineah, kako izvorno pred visokom kućom stoje; a s druge strane imamo izpravak k sporazumljenju stranakah u saboru, i tu se nalazi ovo isto načelo izraženo; jer ovaj izpravak naročito kaže, da se ovaj sabor u rješavanju svih državo-pravnih pitanjah napram carevini i napram Ugarskoj stavlja na temelj članka 42. Zatim se u alineji 40. toga izpravka veli, da uspjeh toga dogovaranja kroz odbore imade se priobćiti i ovomu i ugarskomu saboru radi dalnje odluke, dakle se ovaj sabor, ako i primi taj izpravak, ni najmanje neveže u budućoj svojoj odluki. Dakle jednim i drugim izpravkom želi se postići, da sabor trojedne kraljevine s Ugarskom dodje čim prije u dogovaranje, a sabor pridržaje si posliednju rieč; dakle nevidim ni najmanje, da se tim novim izpravkom podkapa samostalnost trojedne kraljevine, ili da joj se ikakva šteta nanaša; i samo s onoga razloga, što ovaj izpravak prije vodi k cieli nego li onaj manjine odbora, ja bih, ako se nebi prihvatila osnova po većini odbora predložena, pristao uz izpravak k porazumljenju stranakah u saboru.

Imam još samo, pošto je jedan govornik jučer napomenuo, kao da se u ovoj adresi nješto osorno zahtieva, primietiti, da ja te osornosti nisam nigdje opazio, niti sam čuo u kojih riečih ili izrazih bi ona ležala. Da mi vrieme dopušta, ja bih mogao i iz starije i iz novije dobe mnogo navesti, gdje se je ono, što se ište glede državnoga prava mnogo oštrijimi riečmi tražilo. Ja ću samo obratiti pozornost visoke kuće na representaciju sabora god. 1848. podnešenu njeg. veličanstvu glede pitanja krajiškoga, jer ovaj aktenstück svakomu je poznat, i zatim na zapisnik druge sjednice banske konferencije, i neka se izvoli čitati predstavka, koju je sastavio jedan član, koji sada medju nami sjedi, i sravnati s ovom adresom, pa će se vidjeti (Živio! neka se čita), gdje se govori oštrije i zahtieva osornije. (Živio!)

Predsjednik: Zaključivši specialnu debatu o alinei 37—40 imamo ponajprije glasovati o redakciji osnove odborove većine, zatim o izpravku odborove manjine; i ako taj padne, dodje na red izpravak gosp. Mrazovića.

Gospoda ona, koja su za redakciju, neka se ustati izvole. (Dr. Rački se digne). Sada dodje na red izpravak manjine odbora za adresu; hoće li visoka kuća, da se glasuje poimence?

Ona gospoda, koja su za izpravak manjine, neka izvole glasovati sa „da," a ona, koja su proti, sa „ne" se izraziti. (Sliedi glasovanje.)

Bilježnik Adolfo Veber: (Iza javnoga glasovanja.) Sa „da" je glasovalo 96 a sa „ne" 97 članovah. (Živio dugotrajni! Nemir na desnici.)

Predsjednik: Ako gospoda žele, neka se imena još jedanput pročitaju, jer se ovdje radi o umirenju svih. (Glasovi: Netreba!). Sada imamo još izpravak g. Mrazovića. (Glasovi: Zaključiti sjednicu.) Zaključujem sjednicu, a u 6 satih nastaviti ćemo glasovanje.

Nastavak sjednice u 6 satih na večer.

Predsjednik: Pošto prigodom preduzetog prije njekoliko satih glasovanja glede alineah 37. do 40. redakcija osnove adrese odborove većine odziva našla nije, i pošto je prigodom preduzetoga glasovanja o izpravku odborove manjine, na iste alinee se protežućem, isti izpravak nadpolovičnom većinom odstranjen bje: s toga dolazi na red izpravak g. Mrazovića, štono ga je on u svoje i u ime svojih prijateljah i drugovah visokoj kući predložio, koj se izpravak pod imenom: izpravak k porazumljenju stranakah u saboru, u rukah svakoga nalazi. Želi-li visoka kuća, da se prije glasovanja još čita? (Nezahtieva se.)

Dakle ćemo glasovati. Ja mislim, da ću pogoditi želju visoke kuće, ako predložim, da se i glede ovog izpravka poimenice glasuje. (Prima se!)

Ona gospoda, koja će biti za izpravak, što ga je g. zastupnik dugoselski u svoje i u ime svojih drugovah visokoj kući podnio, i koj se pod imenom: izpravak k porazumljenju stranakah u saboru, u rukuh svakoga nalazi, neka se izvole sa „da,“ a ona gospoda, koja neće biti zanj, sa „ne“ izraziti.

Gospodina bilježnika molim, da, kako prije podne, imena bilježi. (Sliedi glasovanje.)

Bilježnik Adolfo Veber: Čita imenik: (Poslje glasovanja).

Sa „da“ glasovalo je 99, sa „ne“ 94 člana. (Živio! na ljevici i galeriji.)

Predsjednik: Po tom je dakle visoki sabor nadpolovičnom većinom glasovah mjesto alineah 37. do 40. prihvatio izpravak gosp. zastupnika dugoselskog i njegovih drugovah.

Imamo još 41. alineu; molim gosp. izviestitelja, da ju pročita.

Izviestitelj Dor. Franjo Rački: Čita alineu 41. (Sa svih stranah: primamo!)

Predsjednik: Prima li visoka kuća alineu 41? (Prima).

Dakle je alinea 41. primljena nadpolovičnom većinom glasovah. (Glasovi: jednoglasno!). Dakle jednoglasno primljena.

Tim, visoki sabore, specialnu debatu o saborskoj adresi završenom izjavljujem, i molim gospodu, da se sutra u 10 satih sakupiti izvole, da se o cieloj osnovi još jedanput glasovanje preduzeti uzmogne.

Dvadeset i sedma saborska sjednica,

držana dne 10. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom pogl. gosp. dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvarajući sjednicu molim, da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Biljež. Adolfo Veber: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

dvadeset i pete sjednice sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dana 9. veljače 1866. pod predsjedničtvom poglavitog gospodina Dra. Mirka Šuhaja, prvog podpredsjednika saborskoga.

Zapisnik se prošle sjednice pročita i odobri.

Zatim se pročita dopis magistrata grada Rieke, kojim se šalje dvanaest iztisakah Pomenikah o pitanju zemunsko-riečke željeznice. Ove se knjige imadu predati željezničkomu odboru. —

Poslje toga predje sabor na dnevni red, to jest na specialnu debatu, o adresi, imenito pako o točkah 37—40., na koje ima dva izpravka: manjine odborove i zastupnika Mrazovića i drugovah njegovih. Pošto je govorilo više govornikah za jedan i drugi izpravak, i pošto su dotični izviestitelji izrekli svoje mnenje, sabor predje na glasovanje po imence: za osnovu adrese glasovao je samo jedan član, za izpravak manjine odborove glasovalo je sa „da" 96, a sa „ne" 97 članovah, prisutnih nije bilo 22, a glasovao nije jedan član. Tim je izpravak manjine odborove pao nadpolovičnom većinom od 1 glasa. — Imena glasovalih jesu ovo:

Nisu prisutni:

Bertalan,
Klaić,
Kolarić,
Kozulić,
Lukinac,
Martini,
Maširević Samojlo,
Miletić,
Oršić,
Oršić,
Oršić,
Oršić,
Oršić,
Peičić,
Pejačević Pavo,
Sermage Rich.
Taller,
Toljan,
Verneda.

Sa da!

Adler,
Andjelić,
Antonović,
Babić,
Bach,
Blažić,
Bojčeta,
Borojević,
Bukvić,
Ćepulić,
Dizdar,
Dološćak,
Došen,
Dragašević,
Elger,
Farkaš,
Gerber,
Grabrić,
Grgurić,
Gruić,
Haulik,
Halagić,
Ilijašević,
Jančarić,
Jelačić Ant.
Jelačić Gj.,
Jovanović,
Kralj Ivan bisk.
Knežić,
Kolarić,
Kostrenčić,
Kotas,
Kovarbašić,
Kralj žup.,
Kružić,
Kukuljević Ivan,
Kušević,
Lovrić,
Malinarić,
Mažuranić,
Melinčević,
Mihanović,
Milanković,
Muzler,
Nikolajević,
Nikolajević St.
Nikolić P.
Nolden,
Novaković,
Nović,
Olujević,
Paić,
Pešić,
Petrović Dane,
Petrović Luka,
Poljak,
Popović J.,
Popović Samoilo,
Prica,
Prodanov,
Radecki,
Rašić,
Ratković,
Runjanin,
Ružičić,
Sekulić,
Simić,
Skender,
Smičiklas,
Soić,
Sokolić,
Stojan,
Subotić,
Šarić,
Šašić,
Škorić,
Smajić,
Špun J.
Špun M.
Špun Nap.
Šteković,
Tarbuk,
Teodorović,
Tomičić,
Trbuhović,
Trnski,
Turković,
Varešanin,
Veber,
Vinski,
Virag,
Vončina,
Vukotinović,
Zastavniković Gedeon,
Zastavniković Glišo,
Zorac.

Sa ne!

Akurti,
Akšamović,
Babić J.,
Barčić,
Bedeković.
Benja,
Bogović,
Boleslavski,
Briglević,
Broz,
Car,
Ceboci,
Ciotta,
Derenčin,
Drašković Step. grof.
Fiamin,
Hellenbach,
Horvat P.
Hrvat M.
Hrvojić,
Jakić,
Janćo,
Jelačić Drag.
Jelačić Kaž.
Jordan Ant.
Josipović,
Jurčić,
Kavaujak Em.
Khuen,
Kirjaković,
Kiš L.
Khuen Ant.
Krajačić,
Kraljević Mirosl.
Kraljević Benj.
Kugler,
Kukuljević Lad.
Kulmer Miroslav.
Kušević Aur.,
Kušlan bar.,
Kovačić,
Lalić,
Laudenbach,
Maller,
Mihalić,
Mrazović,
Mrzljak,
Muhić Dr.
Miškatović,
Neupar,
Nugent,
Ottenfels,
Ožegović J.,
Ožegović M.,
Ožegović T.
Ostriš And.,
Pavleković,
Pavlinović,
Pejačević Pet. grof,
Pejačević St. „
Perkovac,
Petričević,
Pintar,
Pinterović,
Polit Dr.,
Prandau,
Predoević,
Prukner,
Rački,
Rauch Gj.
Rauch L.,
Razum,
Rogulić,
Rukavina,
Stahuljak,
Starčević,
Stojanović,
Sviličić,
Šafarić,
Šauer,
Šedel,
Sermage D.
Šram,
Strossmayer,
Šuljok,
Suppe,
Torbar,
Urpani,
Vakanović,
Vranicani,
Vranić,
Vuković,
Zidarić,
Zlatarović,
Zoričić,
Živković,
Žužel.

Pošto se je jur bilo vrieme pomaklo do pol 3 sata poslje podne, zatvori se ova sjednica, i ureče druga u 6 satih poslje podne, da se glasuje o izpravku Mrazovićevu.

Otvoriv g. podpredsjednik sjednicu u 6 satih, započe se glasovanje poimence o izpravku Mrazovićevu: zanj je sa „da“ glasovalo 99, a sa „ne“ 94 člana; prisutna nisu bila 22 člana, izpravak se dakle primi nadpolovičnom većinom od 5 glasovah. Imena glasovalih jesu ova:

Sa da!

Akurti Dragutin,
Akšamović,
Babić Josip,
Barčić,
Bedeković,
Benja,
Bogović,
Boleslavski,
Briglević,
Broz,
Car,
Ceboci,
Ciotta,
Derenčin,
Drašković Step.
Fiamin,
Hellenbach,
Horvat Petar,
Hrvat Mirko,
Hrvoić Stjepan,
Jakić,
Jelačić Dragutin,
Jelačić Kažimir,
Jordan,
Josipović,
Jurčić,
Jančo,
Kavanagh bar. E.
Khuen grof,
Kirijaković,
Kiš Ladislav,
Khuen Antun grof,
Kolarić Pavo,
Krajačić,
Kraljević Miroslav,
Kraljević Benjamin,
Kugler Stjepo,
Kukuljević Ladislav,
Kulmer grof Miroslav,
Kušević Aurel,
Kušlan bar. Dragojlo,
Kovačić,
Lalić Pavo,
Laudenbach Ivan,
Maller,
Mihalić Slavolj.
Mrazović,
Mrzljak,
Muhić,
Miškatović,
Neupar,
Nugent Art. grof.,
Ottenfels,
Ožegović Ivan,
Ožegović Martin,
Ožegović Tito,
Ostriš Andrija,
Pavleković,
Pavlinović Mijo,
Pejačević Lad. grof.,
Pejačević Pet. „
Perkovac Ivan,
Petričević Luka,
Pintar,
Pinterović,
Polit Dr.
Prandau,
Predoević Janko,
Prukner,
Rački dr.
Rauch Gj. bar.,
Rauch Lev. bar.,
Razum,
Regen,
Rogulić,
Rukavina bar.
Stahuljak,
Starčević,
Stojanović Dr.,
Sviličić Franjo,
Šafarić,
Šauer,
Šedel,
Sermage grof Dionis,
Šram,
Strossmayer biskup.,
Šuljok,
Suppe,
Torbar,
Urpani,
Vakanović,
Vranicani Dr.,
Vranić Franjo,
Vuković Stjepo,
Zidarić,
Zlatarović,
Zoričić,
Živković,
Žužel.

Sa ne!

Adler,
Angjelić,
Antonović,
Babić Stjepan,
Bach Gjuro,
Blažić,
Bojčeta,
Boroević,
Bukvić,
Ćepulić,
Dizdar,
Dološćak,

Došen,
Dragašević,
Elger,
Farkaš,
Gerber,
Grabrić,
Grgurić,
Gruić,
Halagić,
Ilijašević,
Jančarić,
Jelačić Antun grof,
Jelačić Gjuro grof,
Jovanović,
Kralj Iv. biskup,
Knežić,
Kolarić Andrija,
Kostrenčić,
Kottas,
Kovarbašić,
Kralj žup.
Kružić Franjo,
Kukuljević vel. župan,
Kušević Svetozar,
Lovrić Franjo,
Malinarić,
Mažuranić Ivan,
Mihanović Franjo,
Milanković,
Muzler,
Nikolajević Lukijan,
Nikolajević Stjepo,
Nikolić,
Nolden,
Novaković Tošo,
Nović,
Olujević,
Pajić,
Pešić Maksim,
Petrović Dane,
Petrović Luka,
Poljak,
Popović Jovan,
Popović Samoilo,
Prica M.,
Prodanov,
Radecki,
Rašić,
Ratković,
Runjanin Joso,
Ružičić,
Sekulić,
Simić,
Skender,
Smičiklas,
Suić,
Sokolić,
Stojan Franjo,
Subotić Ivan,
Šarić,
Šašić,
Skorić Mil.,
Smaić,
Špun Josip,
Špun Miroslav,
Špun Napoleon,
Steković,
Tarbuk,
Teodorović,
Tomičić,
Trbuhović,
Trnski,
Turković,
Varešanin,
Veber,
Vinsky,
Virag,
Vončina,
Vukotinović
Zastavniković Gedeon,
Zastavniković Glišo,
Zorac.

Nisu prisutni:

Bertalan,
Drašković,
Haulik,
Keglević,
Klaić,
Kosulić,
Lukinac,
Martini,
Maširević,
Melinčević,
Miletić,
Oršić,
Oršić,
Oršić,
Oršić,
Oršić,
Peičić,
Pejačević Pav.
Sermage Rih.
Taller,
Toljan,
Verneda.

Neglasuje!

Regen.

Zatim pročita izviestitelj odborove većine alineu 41., koja se jednoglasno primi. —

Tim se zaključi ova sjednica, a ureče druga za sutradan u 10 satih prije podne.

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.
predsjednik.

Dr. Mihajlo Polit,
saborski bilježnik.

Dr. Nap. Špun: Proti zapisniku imam učiniti tu pokornu primjetbu, da se mjesto „zastupnik“ metne „član sabora“ jerbo je čitao g. bilježnik, da je toliko i toliko zastupnikah glasovalo; to je točnije, ako se kaže: članovi sabora.

Predsjednik: Druge primjetbe neima? (Nitko ne prigovora). Dakle se zapisnik odobrenim proglašuje.

Biljež. Urpani: priobćuje prispjele podneske, i to:

1. Zastupnik Dr. Klaić javlja, da će za koji dan doći te moli za dopust od šest danah. (Do znanja).

2. Zapisnik verifikacionalnog odbora glede ovjerovljenja zastupnika Ivanić-grada g. Harabaića.

Šašić: Ja sam član toga odbora, pa nisam bio pozvan u sjednicu odbora.

Mirko Hrvat: G. major zato nije bio, jer ga nismo mogli naći.

Dr. Jovan Subotić: Prije njekoliko danah odbacila je vis. kuća izbor g Bračevca; u istom zapisniku je izložen kao zamjenik g. Brlić. Ja sam onaj zapisnik čitao, u njem stoji, da je on od 40 glasovah dobio 22. Ja bi želio znati, žašto nije verificiran.

M. Horvat: G. Brlić zato nije još verificiran, jer članovi odbora nisu još sporazumni; a onako ga neima ovdje, zašto bi ga prije preduzeli?

Predsjednik: Dakle u prvoj sjednici molim da se ovaj zapisnik preduzme.

Ivan Vončina: Ja mislim, kad članovi odbora nisu bili pozvani, da se nije mogla sjednica držati.

Predsjednik: Ja mislim, da tu stvar danas pustimo; buduć nije baš od tolike važnosti; verifikacionalni odbor neka se još sastane i stvar još jedanput preduzme. (Primljeno).

Pošto je jučerašnjom sjednicom dovršena specialna debata o saborskoj adresi, imade se u smislu poslovnika našega, imenito §. 46., drugi dan glasovati o cieloj osnovi.

Želi-li vis. kuća, da se osnova još jedanput pročita sa onimi promjenami, koje su ovdje zaključene, ili bi možebiti vis. kuća na to pristala, da ja onako formuliram pitanje, da izcrpim sve, što se je tečajem debate sbilo? (Glasovi: čitati).

Mato Mrazović: Molim vis. predsjedničtvo, da se čita.

Biljež. Vencesl. Urpani: Čita.

Predsjednik: Po tom usudjujem se sliedeće pitanje staviti: Prihvaća li vis. sabor predloženu si pak na temelju zaključka saborskog od 27. i 28. siečnja razpravljanu osnovu adrese u cielosti njezinoj onako, kako je sada pročitana?

Imade li tko ovoj formulaciji prigovoriti? (Nejavi se nitko!)

Želi li vis. kuća, da se poimence glasuje? (Primljeno).

Jedan glas: Molim da se formulacija još jedanput pročita.

Biljež. V. Urpani: Čita formulaciju.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za osnovu adrese, neka se izvole sa „da,“ a ona, koja nisu za nju, sa „ne“ izraziti. (Sliedi glasovanje po imence).

Bilj ež. Veber: Čita imenik.

(Iza pročitana imenika).

Robert Zlatarović: Prije negoli se proglasi resultat glasovanja, molio bi ja, da se pitanje rieši o g. zastupniku ivanićkom. Ja mislim, da to pitanje nije riešeno, jer o tom glasovali nismo. Ovdje je bilo kazano, da svi članovi nisu bili u odborskoj sjednici; ja držim, da to nije potrebno, jer bi se moglo dogoditi, da su pojedini članovi bolešću zapriečeni, pa se onda niti pitanja rješavati nebi mogla. Bilo tomu, kako mu drago, ja molim, da se ovo pitanje glasovanju podvrgne i prije proglašenja resultata glasovanja o adresi odluči.

Predsjednik: Pošto se je ovdje kazalo, da od gospode članovah odbora jedan ili drugi u sjednicu pozvani nisu bili, i pošto je želja izražena, da se imadu odboru vratiti spisi, da stvar još jedanput predloži, to sam ja izrekao, da se spisi imadu vratiti odboru . . . (Vika!).

Žužel: §. 15. poslovnika kaže: U svakom verifikacijonalnom odsjeku mora kod izpitivanja biti nazočna barem polovina članovah u njega spadajućih. Od 5 članovah bila su prisutna tri . . .

Av. Čepulić: §. 70. poslovnika kaže: proti svojim zaključkom neprima sabor nikakva prigovora . . . (Vika: s lieve strane glasovi: tko je glasovao?).

Bilježn. V. Urpani: Sa „da“ glasovalo je 78, sa „ne“ 22 člana; nisu glasovala 92 člana; odsutnih ima 21.

Predsjednik: Pošto je po našem poslovniku propisano, kad se vieća i odlučuje, da mora biti pritomna polovica verificiranih članovah, i pošto svakomu članu prosto stoji, da svoje umienje izrazi ovako ili onako: s toga proizlazi resultat, da je sa 78 proti 22, dakle nadpolovičnom većinom glasovah, adresa primljena onako, kako je malo prije pročitana.

Ja mislim, da će vis. kući po volji biti, ako se adresa predade krasopiscu, da ju prepiše.

Mrazović: Obzirom na rezultat glasovanja predložio bi, da privoli vis. kuća, da se u tajnu sjednicu pretvori. (Nemir; na desnoj strani ne, ne; ciela lieva strana podupira predlog ustajanjem).

Predsjednik: Molim gospodo, kad 15 članovah zahtieva, da se javna sjednica u tajnu pretvori, to se po poslovniku učiniti mora; ali onda ima vis. kuća viećati o tom, da-li ima tomu uzroka ili ne. S toga molim štovano obćinstvo, da se za njekoji čas iz galerijah udaljiti izvoli.

(Tajna sjednica traje pol sata, poslje kratak odmor).

(Poslje odmora).

Predsjednik: Pošto je pitanje, radi kojega se je javna sjednica u tajnu pretvorila, riešeno, nastavljam ondje, gdje sam iza izrečenog zaključka pitanje stavio: da li bi vis. kuća na to pristala, da se adresa krasopiscu predade, koj bi ju prepisao, i da se onda nj. veličanstvu predade. (Prima se).

Mato Mrazović: Visoki sabore! Današnje glasovanje pokazalo je, da je adresa, koja nosi misli, želje i tegobe ovoga sabora i njim zastupanoga naroda pred njeg. veličanstvo, dobila samo relativnu većinu od 78 glasovah. Ovo je dakako glede na formu i uz onaj način glasovanja, koji se je obdržavao od stranakah dovoljan broj za to, da se može kazati, da je sabor zaključio adresu i da se ona njeg. veličanstvu podnese. Ako se pogleda na ukupni broj svih članovah ovoga sabora i ako se pozornost svrati na tečaj debate i na resultat glasovanja o pojedinih točkah, to će visoka kuća uviditi, da se je ova adresa stvorila različitom srećom, ali i kod pojedinih točkah uviek neznatnom većinom, i uprav ta razlikost pokazala se je najbolje kod glavnoga glasovanja za čitavu adresu, jer za nju nije se moglo steći absolutne većine, i to je najbolji dokaz, da ova adresa nije podpun izraz nazorah, koji u ovoj kući vladaju. Ja sam u ovih okolnostih za svoju dužnost držao sa svojimi političkimi prijatelji podpisati adresu po odboru izradjenu sa izpravkom, tako nazvanim „k porazumljenju stranakah u saboru,“ s izpravkom g. Mihalića na alineu 36. i s mojim izpravkom na alineu 15. i 16., i visokomu saboru u prediducoj tajnoj sjednici priporučiti. Ja dakle molim visoki sabor, da napram onoj formalnoj većini izvoli takodjer poprimiti ovaj glas, neću reći absolutne većine, nego sigurno broja važnoga, i da se o tom očituje, te odluči, da se ova osnova adrese, providjena s 98 podpisah, uz adresu saborsku njeg. veličanstvu kao mnenje manjine podnese.

Avelin Čepulić: Predlog g. predgovornika mi se vidi sasvim proturedan i to iz dva razloga. Prvo držim, da je proturedan s toga, što je ovaj sabor jednu adresu već primio i što naš poslovnik nedopušta, da se uz jednu adresu izradi još druga. Drugo, naš poslovnik u §. 70. naročito kaže, da sabor proti svojim zaključkom nikakvih prigovorah neprima i ja to tumačim kao njekakov prigovor. Gospodin predgovornik pozivlje se na to, da ovdje neima absolutne većine za adresu, a ja kažem, da je većina, bila ma kakva, zakonitim je putem izražena. Bila sada ova adresa izraz nazorah većine naroda ili ne, po mom mnenju to sada ovamo više nespada. Ja nadalje mislim, da smo se kroz ova tri mjeseca iz kojekakvih intriguah dosta naučili i da nam netreba opet intriguirati. Zato ja predlažem, da bi se predlog gosp. Mrazovića prosto zabacio. (Živio s desne!)

Dor. Josip Vranyczany: Prigovor gosp. predgovornika, da naime sabor neprima prigovorah proti svojim zaključkom, stajao bi onda, kad bi predlog gosp. Mrazovića smjerao tamo, da se prigovori adresi saborskoj, koja je primljena. Nu predlog taj tamo nesmjera, niti se kaže, da ova adresa neima ići pred lice njeg. veličanstvu, dakle niti prigovor gosp. Čepulića proti ovomu predlogu nestoji na temelju poslovnika. Ovdje se samo predlaže, da za razjasnjenje adrese saborske visoki sabor izvoli odlučiti, da ova izjava podpisana vlastitimi podpisi kao prilog saborske adrese pred lice njeg. veličanstva doći ima. (Nemir. Oho!) I to bi bio sasvim zakonit zaključak visoke ove kuće. Dakle tu neimamo drugo činiti, nego da visoko predsjedničtvo postavi to pitanje: Da li se po predlogu g. Mrazovića ta izjava saborske minoritete, podpisana po 98 članovah ovoga sabora, imade kao prilog adrese njeg. veličanstvu podnieti.

Dionis Blažić: Gospoda predgovornici intoniraju broj 98 članovah, koji su navodljivo podpisali upitnu tobožnju novu adresu.

Pošto sam ja malo prije, kao i cela visoka kuća, čuo, da od upitnih 98 članovah 78 glasovahu za primljenu adresu, to držim da je ovih 78 članovah ovim njihovim novijim činom odustalo, te eo ipso odreklo se starijega svoga čina t. j. nove adrese i time jeste glede pomenutih 78 članovah paralisovana upitna izprava.

Nemože indi sada više biti govora o 98, već samo o

20 članovah, koji jošte upitnu izpravu predlažu, odnosno podnose.

Predlažem indi, da se upitna izprava kao izprava saborske manjine zabaci.

Bilježnik Adolfo Veber: Ako gosp. Vranyczany misli, da kad bi visoka kuća većinom zaključila, da se predlog g. Mrazovića imade primiti, pa da bi onda stvar bila sasvim u redu, ja to niječem; jer ma koja većina bila sada proti onomu, što je sabor jedanput zaključio, ona većina neima više nikakve vriednosti, nikakve valjanosti. Gosp. Vranyczany veli, da adresa nova neprigovara adresi, koja je jurve primljena; ja i to niječem, jer ako je jedna te ista, onda je netreba, ako je pako bitno promienjena, onda svakako prigovara prvoj adresi. (Nemir.) Nečuveno i uprav smiešno bi pako bilo, ako bi se proti jedanput stvorenim zaključkom kasnije stvorenom većinom mogli činiti prigovori, jer bi ovakovim postupanjem mogli paralizirati sve naše djelovanje. Ako gospoda žele novu adresu podnieti njeg. veličanstvu, prosto im je učiniti to privatnim svojim putem, ali da sabor bude poštom, proti tomu se ja svečano ogradjujem.

Jovan Živković: Ja zaista nebih želio, da se u ovaj zadnji trenutak opet ciepamo, ako je ikako moguće poći onim putem, kojim da bude zadovoljeno jednoj i drugoj strani. Ovaj spis, kojega je gosp. Mrazović na stol visoke kuće položio, podpisan je zaista po 98 članovah ovoga sabora. (Nemir; žamor.) — Ovo je već tolika navada kod nas, da ni najmanje nemožemo govoriti o parlamentarizmu. — 98. članovah, to je svakako znatan broj. Ako bi već to stojalo, da se nemože po poslovniku našem poslati njeg. veličanstvu adresa manjine, ipak se nemože oprovrgnuti barem ta želja, da se taj spis uvrsti medju saborske spise i da dodje u dnevnik, da vidi narod, kako je 98 članovah mislilo o toj stvori. (Živio, žamor.) Dakle ja zahtievam, želim i molim, da se barem u tom složimo, i da tako ta izjava može officioznim putem doći barem — do znanja naroda.

Dr. Lavoslav Šram: Ja imadem ponajprije odgovoriti jednomu predgovorniku, koji je izneo tu misao, da tim, što je 78 članovah glasovalo za adresu, koju ja kao primljenu smatram, da je tim paraliziran onaj čin, koji leži u onom spisu, kojega je gosp. Mrazović na stol visoke kuće položio. Za razjasnjenje onoga stanovišta, kojega u tom gledu zauzimam, ja i ona gospoda, koja su podpisali taj spis, i opet glasovali sa „da," dopuštam si kazati samo to, barem po mom mnienju i po mnienju ostale gospode, koja se u tom sammom slažu, da je to bivalo jedino s toga, što je naša želja bila, da se svakako mogućnost adrese izvan svake dvojbe postavi, jer smo, barem ja sam uvidio, da neima izgleda parlamentarnim načinom danas s ovim spisom u obliku adrese prodreti. Ali sada svakako mislim, da ako već vis. kuća scieni, da se ovaj spis neima kao prilog adrese poslati njeg. veličanstvu, da možemo punim pravom zahtievati, da dodje u saborske spise, jer već je položen na stol visoke kuće, jer se o njem debata vodi i zaključak mora stvoriti.

Ivan Vončina: Način, kojim je ova adresa došla u sabor, čini mi se da je onaj, koji se običava poprimiti od strankah u oči odlučene borbe za onaj slučaj, da se podneskom ovakove adrese paralisira pobjeda, što bi ju protivna stranka obdržala. Ja nikako nemogu pristati na to, da se uz adresu, koja je većinom glasovah već primljena, podnese njeg. veličanstvu i adresa, koju je gosp. Mrazović ovdje predložio; a nemogu pristati niti na to, da se ova adresa, što je položena na stol visoke kuće, već s toga razloga smatra svojinom sabora, i da joj se dade ona važnost, uslied koje bi se imala uvrstiti u saborske spise; jer ako bi se iz one okolnosti izvodila ova konsekvencija, onda bi spisi naši došli do one ogromnosti, da im u ovoj kući nebi bilo niti mjesta, i onda bi svaka stranka, naročito i ona, kojoj ja pripadam, imala pravo posebnom adresom ići pred lice njeg. veličanstva, ili barem zahtievati, da se njezino mnienje uvrsti medju saborske spise; nego ja držim, da kad je sabor primio jednu adresu, onda neima više nikakva prigovora, ali da je prosto svakomu privatnim putem podnieti svoje mnenje njeg. veličanstvu.

Ivan Kukuljević: Meni se čini, da bi postupanje predloženo po gospodi s ove (lieve) strane bilo zaista nečuvena stvar u parlamentarnom životu. Adresa je primljena i zaključak izjavljen zakonitim i ustavnim putem. Bilo bi dakle i proti zakonitosti i proti ustavnosti i najmanju riečcu trošiti, da adresa ova nije sasvim ustavnom formom primljena. Ja nisam čuo, da bi se u ikojem saboru i u ikojoj ustavnoj zemlji, uz adresu saborsku još kojekakva razjasnjenja, predavala njeg. vel. jer se uprav u takovoj adresističu manje više mnenja čitavoga sabora onako, kako su ta mnenja većinom glasovah izjavljena. To je učinjeno putem specialne debate i u ovoj adresi, koja se jedina imade njeg. veličanstvu podastreti. Kad bi se dozvolilo to načelo, da bi se još predlozi ma koje stranke imali podnieti, onda ja visoku kuću činim pozornom na to, da i ona stranka, kojoj ja pripadam, imade spis, podpisan od 100 članovah, pa da ga mi predamo, neznam, bi li to bilo u prilog ovoj drugoj stranki, neznam bi li mi se mogli opravdati pred svietom, da smo zakonito i ustavno postupali. Ja mislim, gospodo, da ovdje na ovom saboru neima govora o strankah, nego samo o zakonotvornom tielu, koje zastupa sav narod, a tu ima samo većina glasovah, koja odlučuje; vi ste nadvladali, mi se pokoravamo kao ustavni ljudi, i priznavamo, da adresa mora ići pred njeg. veličanstvo, a nemožemo primiti nikakva drugoga razjasnjenja, niti pristati uz to, da se to načelo primi, jer onda bi mogli i mi svoje razjasnjenje dati, a neznam, da li se nebi još koja nova stranka našla, koja bi dala opet svoje razjasnjenje.

Mato Mrazović: Ja mislim, da su ona gg., koja su se protivila predlogu, što sam ga ja imao čast učiniti, vrlo nepravedna. Nepravedna su ona gg., i u toj nepravdi stvar posve drugačije vide, nego zbilja jest. Ovdje se neradi o tom, da se posebna adresa podnese, i mislim, da se je takodjer g. Vranycany krivo izrazio, kad je rekao, da se radi o tom, da se ovaj spis kao prilog adrese nj. veličanstvu podnese, nego radi se jedino o tom, da se mnenje jedne stranke o pitanju cjelokupnosti, koje je većina 5. veljače na svoj način riešila, takodjer podnese nj. veličanstvu. Ovo je dakle samo mnenje jedne stranke, koja, neću je niti većinom, niti manjinom krstiti, ipak je stranka znamenita od 98 članovah, i mislim, da bi jako bilo nepravedno, ako bi se tako znamenitomu broju zastupnikah naroda uzkratila prilika, da se i njihovo mnenje čuje pred priestoljem njegova veličanstva. (Živio!)

Ja gospodo! tu nevidim nikakve intrigue; nego samo onaj, koji je na intrigue naučen, on u svačijem intrigue nazire (Živio!), a tko je naučen ravnim putem ići, taj ide ravnim putem.

Kazao je jedan predgovornik, da on smatra predlog moj kao prigovor adrese. To on nije, i ja opet očitujem,

da je to samo posebno naše mnenje glede pitanja cjelokupnosti, koje ste vi na svoj način riešili (Nemir na desnici).

Dakle dopustite, da i glas ovako znamenitoga djela dodje pred nj. veličanstvo, i da se neuduši u ovoj sabornici; jer gospodo! vi možete zaključak učiniti, kakav hoćete, ali takvoga učiniti nemožete, po kojem bi ovoga nestalo, to možebiti čijom privatnom industrijom, ali zaključkom sabora to nemože biti.

Dakle ovo je u kratko smjer ovoga predloga, i ja se čudim, i moram se čuditi, zašto se gospoda od one stranke tomu spisu toliko protive, buduć u ničem od adrese nije različit, nego samo u pitanju integriteta Kazao je g. veliki žup. Kukuljević, da je pogibeljno ovakovo pitanje staviti, jer bi se mogla i treća koja stranka naći, koja bi svoje mnienje podniela. Ja mogu uvjeriti g. vel. župana, da je to ona treća stranka, koja je ovaj spis podpisala. A da je to tako nečuvena stvar, da se takodjer glas manjine sasluša, — možebiti da je nečuvena, samo je pitanje od koga i gdje nečuvena. U najnovije je vrieme u erdeljskom saboru takodjer votum manjine primljen od nj. veličanstva, i znamenita riešitba učinjena.

Dr. Jovan Subotić: Što se tiče predloga, da se ovaj spis koji je na stol vis. kuće stavljen, kao adresa manjine nj. veličanstvu podnese, na taj predlog pristati nemogu, jer . . . . . . (Glasovi: debata je zaključena).

Predsjednik: Dakle želi-li vis. kuća ovu stvar glasovanjem odlučiti? (Nemir, na desnoj strani glasovi: nećemo.)

Želi-li vis. kuća glasovati o predlogu? (Na desnoj vika: nećemo.)

Molim gospodo; predmet se riešiti mora (Vika; desna strana počima iz sabornice odlaziti; glasovi: nećemo).

Predlažem vis. saboru, buduć je takova uzrujanost nastala, da zaključimo današnju sjednicu...... (S lieve strane: glasovati!)

Ja dakle zaključujem današnju sjednicu i uričem buduću u četvrtak u 10 satih.

Dvadeset osma saborska sjednica,

držana dne 15. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvarajući današnju saborsku sjednicu imam čast prije svega vis. saboru prijaviti, da je njekoliko časovah prije kod mene bio odbor zastupnikah vojničke Krajine, te očitovao, da gg. zastupnici iz Krajine, čim vis. sabor k pretresivanja izbornog reda, urbarskih i ostalih poslovah pristupio bude, u tih razpravah učestvovali nebudu, jerbo misle, da su naputkom svojim vezani da uticaju samo u državopravna pitanja, koja oni adresom svršenimi smatraju. To stavljajuć do znanja vis. kuće, molim, da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Biljež. Venceslav Urpani: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

dvadeset šeste sjednice sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 10. veljače 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Dr. Mirka Šuhaja.

Započe sjednica u 11 satih u jutro čitanjem zapisnika posljednje sjednice od 9. t. m., koji bi odobren.

Čitani bijahu zatim podnesci:

1. Brzojavna viest zastupnika Klaića na preuzv. gosp. bana, kojom javlja da će za njekoliko danah doći na sabor, i u tu svrhu moli još dopust od 6 danah.

Dozvoljeno, služi do znanja.

2. Izviešće verifikacionalnog odbora od 10. veljače t. g. glede ovjerovljenja za Tvrdjavu Ivanić izabranog zastupnika Gjure Harabaise.

S razloga što se konstatiralo, da svi članovi verifikacionalnog odbora u sjednicu, se u kojoj pretresivalo to ovjerovljenje, nisu pozvani bili, vraća se ovo izvešće istomu odboru za redovito pretresivanje.

Zatim se predje na dnevni red — glasovanje naime o adressi u svojoj cielosti sa dotičnimi u spec. debati usvojenimi izpravci, te izza kako bi pročitana ciela adressa — u svrhu glasovanja postavi g. predsjednik pitanje:

„Prihvaća-li vis. sabor predloženu si, pa na temelju zaključka saborskog od 27. i 28. siečnja razpravljenu osnovu adresse u cielosti njezinoj onako, kako je sada pročitana?“

Glede ovog, poslje kako bi konstatiran zakoniti broj prisutnih saborskih članovah glasovalo se je jednodušnim zaključkom poimence, i to za formulaciju sa „da,“ a proti njoj sa „ne“.

Posljedak glasovanja bio je:
Sa „da“ glasovaše njih 78 i to:

Sa da!

Akšamović,	Maller,
Babić Josip,	Mrzljak,
Bedeković,	Muhić,
Bogović,	Neupar,
Boleslavski,	Nugent Art. grof.,
Briglević,	Ottenfels,
Broz,	Ožegović Martin,
Car,	Pavleković,
Ceboci,	Pavlinović Mijo,
Ciotta,	Pejačević Lad. grof.,
Drašković Stjep. grof.	Pejačević Pet. „
Fiamin,	Petričević Luka,
Hellenbach,	Piutar,
Horvat Petar,	Pinterović,
Hrvat Mirko,	Polit Dr.
Hrvoić Stjepan,	Prandau,
JanČo,	Prukner,
Jelačić Dragutin,	Rački dr.
Jelačić Kažimir,	Rauch Gj. bar.,
Josipović,	Rauch Lev. bar.,
Jurčić,	Regen,
Kavanagh bar. E.	Rogulić,
Khuen grof,	Rukavina bar.
Kirijaković,	Stojanović Dr.,
Kiš Ladislav,	Šafarić,
Khuen Antun grof,	Šauer,
Kolarić Pavo,	Šedel,
Krajačić,	Sermage grof Dionis,
Kraljević Miroslav,	Šram,
Kraljević Benjamin,	Šuljok,
Kugler Stjepo,	Torbar,
Kukuljević Ladislav,	Vakanović,
Kulmer grof Miroslav,	Vranicani Dr.,
Kušević Aurel,	Vranić Franjo,
Kušlan bar. Dragojlo,	Vuković Stjepo,
Kovačić,	Zidarić,
Lalić Pavo,	Zlatarović,
Laudenbach Ivan,	Zoričić,
Lukinac,	Živković.

Sa ne!

Akurti Dragutin, Barčić, Benja, Derenčin, Jakić, Jordan, Mihalić Slavolj., Mrazović, Miškatović, Ožegović Ivan, Ožegović Tito, Ostriš Andrija, Perkovac Ivan, Predoević Janko, Razum, Stahuljak, Starčević, Sviličić Franjo, Strossmayer biskup., Suppe, Urpani, Žužel.

Neglasuju!

Adler, Andjelić, Antonović, Brlić, Bach, Blažić, Bojčeta, Borojević, Bukvić, Čepulić, Dizdar, Došćak, Došen, Dragašević, Elger, Farkaš, Gerber, Grabrić, Grgurić, Gruić, Haulik, Halagić, Ilijašević, Jančarić, Jovanović, Kralj Ivan bisk., Knežić, Kolarić, Kostrenčić, Kotas, Kovarbašić, Kralj žup., Kružić, Kukuljević Ivan, Kušević, Lovrić, Malinarić, Mažuranić, Mihanović, Milanković, Muzler, Nikolajević, Nikolajević St., Nikolić P., Nolden, Novaković, Nović, Olujević, Paić, Pešić, Petrović Dane, Poljak, Popović J., Popović Samoilo, Prica, Prodanov, Radecki, Rašić, Ratković, Runjanin, Ružičić, Sekulić, Simić, Skender, Smičiklas, Soić, Sokolić, Stojan, Subotić, Šarić, Šašić, Škorić, Smajić, Špun J., Špun M., Špun Nap., Šteković, Tarbuk, Teodorović, Tomičić, Trbuhović, Trnski, Turković, Varešanin, Veber, Vinski, Virag, Vončina, Vukotinović, Zastavniković Gedeon, Zastavniković Glišo, Zorac.

Nisu prisutni!

Bertalan, Drašković Step., Jelačić Ant., Jelačić Gj., Keglević, Klaić, Kozulić, Martini, Maširević Samojlo, Melinčević, Miletić, Oršić, Oršić, Oršić, Oršić, Oršić, Peičić, Pejačević Pavo, Sermage Rich., Petrović Luka, Taller, Toljan, Verneda.

Na to proglasi predsjedničtvo zaključak: da je adresa sa dotičnimi izpravci malo prije pročitana u svojoj cielosti kao saborska adresa većinom glasovah usvojena.

I tako sastavak poprimljene po vis. saboru adresse jeste sliedeći:

Izza toga, na predlog g. zastup. Mrazovića poduprt od 15 članovah, pretvorio se je sabor u tajnu sjednicu u 11 satih u jutro.

O 12 satih u podne pako bi nastavljena javna sjednica time, da je na predlog predsjedničtva odlučeno: dati sastavak one adresse krasopiscu, da ju priredi.

Poslje toga je zastupnik Mrazović podneo i položio na stol vis. kuće ovomu zapisniku priležeći od 98 članovah sab. podpisani spis, sadržujući po onom predlogu posebnu adresu, glede koje on predlaže, da bi se uz poprimljenu danas adressu sabora nj. veličanstvu kao saborske manjine mnienje podniela.

Nu nebi stvorena o tom u ovoj sjednici još nikakva odluka, jer je predsjednik zaključio sjednicu u 1 sat po podne i dojdući urekao za dan 15. t. m. u 10 satih u jutro.

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.
predsjednik.

V. Urpani s. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Imade li kakve primjetbe glede zapisnika? (Nitko se nejavi). Ako neima, zapisnik se odobrenim proglašuje.

Bilježn. Dr. M. Polit: priobćuje publikanda, i to:

1. Dopis namjestničkoga vieća (na odbor za zaklade).

2. Molbu M. Jovanovića,

Predsjednik: Da u kratko izviestim vis. kuću o toj stvari; radi se o pomilovanju čovjeka, koj je obsudjen.

(Na peticionalni odbor).

3. Toljan i Ostriš.

(Zaključeno, da se preda saborskoj pisari).

4. Dopis poglavarstva grada Karlovca. (Na administrativni odbor).

5). Reichs-Forst-Verein.

6. Zastupnik rumski Bertalan moli za 20 danah dopust (dozvoljava se).

7. (na peticionalni odbor).

8. Očitovanje od ogulinskoga kordunа, da se žali debata o srbskom imenu (ad acta).

9. K. Schiffer.

10. Telegram iz Broda, kojim se brodskomu zastupniku Štekoviću nepovjerenje izražuje. (Glasovi: povratiti, medju spise).

Ant. Zoričić: Mislim, da netreba prepirke, čim obstoji, pošto je nepovjerenje čitano.

Šteković: Ja držim, da to nije nikakvo nepovjerenje, 2 glasa; ja imam 72 glasa za sebe, koja nisu očitovala nezadovoljstva, a dva samo proti, takovo nepovjerenje će se naći i proti svakomu od vas. (Zaključeno: da se ad acta metne).

11. Molba saborskog podvornika Viek. Bernata za nagradu. (Predena II. sab. podpredsjedniku).

12. Izviešće urbarialnoga odbora.

(Ima se tiskati i na dnevni red staviti).

Mirko Hrvat: Buduć je već prije rieč povedena bila o tom, da se poslje adrese urbarski poslovi na prvo mjesto na dnevni red postave, s toga predlažem, da se odmah poslje pretresivanja izbornog reda urbarski poslovi na dnevni red metnu. (Primljeno).

13. Predlog Dr. Subotića, da se sabor predstavkom obrati na nj. veličanstvo, da se zaključci srbskog kongresa ovomu i ugarskomu saboru priobće.

Dr. J. Subotić: Buduć ima razloga, da se stvar čim prije rieši, i buduć nedvojim, da će vis. kuća predlog primiti, to bih molio vis. kuću, da dozvoli, da bude pročitan predlog i predstavka.

M. Hrvat: Ja nemogu pristati uz predlog g. Subotića s toga, što meni zaključci istoga kongresa poznati nisu. Ja nemogu glasovati o stvari, koja meni poznata nije, s toga predlažem, da se o tom debata otvori.

(Kuća se složi u tom, da se predlog i predstavka čitaju).

Biljež. Dr. M. Polit: Čita ovaj predlog i predstavku.

Mirko Hrvat: Iz pročitane sada representacije osvjedočio sam se, da unutra stoji, da ovaj sabor prihvaća i podupira želje srbskoga kongresa. Buduć meni, a mislim da i više članovom sabora, ove želje poznate nisu, s toga predlažem, da se ove želje dadu tiskati, nam porazdiele i onda u pretres uzmu, da vidimo, da li su shodne i našim željam, da se podnesu njeg. veličanstvu.

Jovan Živković: Vrlo su važna motiva, da se ovaj predlog stavi. Ja neću ovdje da razlažem ova motiva, samo to molim visoku kuću, da predlog ili bez debate primi ili bez debate zabaci; molim dakle visoku kuću, da od svake debate u tom predmetu odustati izvole.

Mato Mrazović: Ja mislim, da je gosp. Mirko Hrvat zlo shvatio sadržaj i smjer predstavke. Ovdje se samo prosto moli, da njeg. veličanstvo zaključke srbskog kongresa do znanja stavi saboru, i da ovaj s prilikom dade svoje mnienje. (Glasovi: prima se.)

Antun Jakić: Iz ovoga, što smo čuli, vidi se, da svaki tu stvar drugačije razumie; gosp. Mirko Hrvat kaže, da sabor osvojava želje srbskoga kongresa, a gosp. Mrazović kaže, da nije tako. Ja mislim dakle, da se prije svega ima sve na čisto izvesti; ja molim, da se još jedanput predstavka pročita.

Bilježnik Vjenceslav Urpani: Čita.

Predsjednik: Jesu li gospoda za to, da se representacija po visokoj kući poprimi i njeg. veličanstvu podastre? (Većina ustane.)

14.) Predlog senjskog zastupnika Vatroslava Vinskoga, da se grad Senj od vojničke uprave oslobodi.

Vatroslav Vinski: Kako svikolici sabori prije god. 1861. tako i sabor god. 1861. zauzeše se sa svom snagom za pitanje ekskorporacije grada Senja od vojničke uprave, i zaključiše, da sjajna saborska deputacija, koja imadiaše molbu sabora podnieti njeg. veličanstvu u pogledu vojničke Krajine i mile nam Dalmacije, imade takodjer, kao treću točku, ekskorporaciju grada Senja od vojničke uprave najmilostivije izmoliti.

Previšnjom odlukom 11. svibnja god. 1861. priuzdržalo si je njeg. veličanstvo najmilostivije, shodne naredbe učiniti glede moljenoga po svih saborih hrvatsko-slavonskih utjelovljenja grada Senja u civilno područje. Ova previšnja odluka obstoji u cieloj svojoj krieposti i cielom svom obsegu; jer se nije nijednom odlukom promienila. Previšnjom odlukom od 20. svibnja god. 1865. dostojalo se njeg. veličanstvo potvrditi izborni red sabora god. 1861., kojim grad Senj kao slobodan, kralj. grad biaše pozvan na sabor.

A visoko vojno zapovjedničtvo u Zagrebu usuprot je naredilo, da grad Senj, kao i ostala Krajina, imade samo učestvovati kod razprave o državno-pravnih pitanjih, nu na krepko zahtievanje i umjereno postupanje gradjanstva odmah je ista visoka oblast vojnička dopustila gradu Senju njegovo starodavno pravo izbiranja kao slob. kralj. grada, i to je grad takodjer izvršio, buduć je na 24. lipnja godine 1865. svoja dva zastupnika odabrao, a zastupnici samo kao zastupnici slobodnoga kraljevoga grada ovo zastupstvo primili jesu, te kao takovi da će udioničtvovati kod svihkolikih posalah visokog sabora. Iz ovoga na kratko rečenoga neka uviditi dostoji visoka kuća, da 80 i više godišnja borba ove slavne kraljevske varoši sa vojničkom upravom još nije dospjela do sretnoga porazumljenja, i to na veliki uštrb grada i njegove trgovine.

Dosljedno zaključku godine 1861. mora grad ovaj kroz svoje zastupnike opetovano zahtievati i braniti svoje starodavno pravo, kao slobodni kraljevski grad i to:

1) Buduć da svikolici kraljevi ne samo su pripoznali povelje i oproste grada Senja, nego ih takodjer mnogimi umnožili.

2) Buduć da je god. 1848. bio jurve banski povjerenik odredjen, da primi grad Senj u civilno područje.

3) Buduć ovo zahtieva pravedna želja cjelokupnosti mile naše domovine.

4) Što grad Senj, stojeć medju dva suprotna si načela, naime vojničke uprave i trgovačkoga duha, sve to više od dana svojoj propasti u susret ide; tako, da se je u jednom najnovijem slučaju zbilo, da se je gradu zagrozilo, da će mu se oduzeti sva gradjanska prava, akoprem ništa sagriešio nije. Doista liepo napredujući duh. (Živio!)

Iz ovoga neka izvoli uviditi visoka kuća, da gradu Senju, kano pomorskomu, trgovačkomu gradu, nije moguće napredovati pod vojničkom upravom, nego da . . . . . (Živio! sa svih stranah) ako se u obzir uzme, da osobito gradsko poglavarstvo sasvim svojevoljno postupa kod unutarnjega upravljanja, ne rekoh, za napredak grada, za napredak trgovine, nego za njegovu propast . . (Živio!). Sve do god. 1848. uživao je ovaj pomorski, trgovački grad ipak njeku odlikovanu upravu od vojničke uprave; jer nijedan od vojničkih zakonah, odkada Krajina obstoji, kako n. pr. krajiški regulativ god. 1788., kao ni vojnički obćinski red, nije bio u ovom gradu upeljan; ali poslje god. 1848. postupala je vojnička uprava bez obzira na starodavno, krvljom stečeno pravo ovoga grada; bez obzira na njegov trgovački položaj, te

oduzeše gradu izbor činovnikah, uvedoše novačenje, a napokon narinuše gradu najopasniji novi obćinski zakon.

Svikolici Senjani jesu rodjeni mornari, od veće su oni koristi na moru, nego pod puškom. Rekoh, da je gradu ovomu najopasniji novi obćinski vojnički zakon, koji uništuje sav postojeći upliv gradjanstva kod riešenja gradjanskih posalah; uvedena bje i tako nazvana od proventske nezavisna obćinska kasa, za koju je najmanja čest dohodka opredieljena.

Iz obćinske kase imadu se pokriti svekolike potreboće nižega reda, akoprem svikoliki dohodci gradski, osim paušala, koji se u porazumljenju sa gradjani mora ustanoviti, jesu sobstvenost, dobro grada.

Rekoh ja, da se je narinuo gradu ovomu novi obćinski zakon, jer ga grad Senj nikada pripoznao nije, na temelju njegovom on nikada izabirao nije. Ako se u obzir uzme, da je ovaj novi obćinski vojnički zakon poslie god. 1860. upeljan, kad je jur Austrija bila konštituirana, i svikolici gradovi naše monarhije bijahu ustrojeni novimi, slobodnimi zakoni, doista nije pravo, da je jedan po starodavnom pravu i po svojem trgovačkom duhu odlikovan grad izgubio svakolika svoja gradjanska prava, izgubio svekolike svoje gradjanske dohodke, te mu se oduze udioničtvovanje zakonito kod rješavanja gradskih posalah, i da tako grad ovaj i njegova trgovina sve malo po malo propada.

Gospodo moja! Premda je u adresu primljeno, da se oslobodi grad ovaj od vojničke uprave, ipak, buduć da veleštovani moj kolega za adresu nije glasovao, a ja se glasovanja uzdržao jesam (Smieh) — buduć da je u adresi mnogo, što meni nije po volji — i buduć se je u meni veliki strah porodio, da se ona nebi kod previšnjega priestola uvažila, i tako komitenti moji nebi svrhe svoje polučili, te bi se meni to u grieh moglo upisati: zato pokorno i ponizno molim visoku kuću, da bi ona dostojala posebnom predstavkom njeg. veličanstvo, našega premilostiva kralja i vladara, umoliti, da bi se grad Senj od vojničke uprave oslobodio, i civilnomu području podvrgnuo. Ovo ne samo kao zastupnik senjski imam divaniti, nego i kao rodjen sin Senja, koji obćim sa svojimi komitenti, i kao njihov župnik svekolike njihove želje dobro znadem, koji svi tako željno čekamo časa, kad se bude oslobodio jednom ovaj grad i utjelovio civilnoj upravi, kao ozebao sunce. Gospodo, svim vam je dobro poznato, da trgovina nemože napredovati, nemože se širiti bez slobode, a sloboda jeda-li može niknuti pod vojničkom upravom? To neka sudi visoka kuća. (Živio!)

Jakić: Moj prečastni g. predgovornik razložio je ovdje liepo i krasno, kako je vojnički sistem u Krajini ubitačan po slobodu i trgovinu; nu ja bi rekao, da bi govor njegov današnji bio bolje na mjestu, kad se je viećalo o 14. alinei saborske adrese, gdje se je radilo o uklonjenju vojničkoga sistema u svoj Krajini, a ne samoga grada Senja.

Gospodo moja, bilo je govornikah, koji su hvalili vojnički sistem u Krajini i pripoviedali, kako je u Krajini pod tim sistemom liepo i krasno, pa evo sada čujemo iz ustah prečastnoga g. predgovornika, koji pripada stranci, branećoj taj sistem, i koji je i sam glasovao proti alinei 14., da je taj prehvaljeni sistem nesamo zapreka gradu Senju, da trgovinom procvasti nemože, nego da je grad Senj upravo propao zato, što je u svom poslovanju od vojničke sisteme stezan. Ako je dakle takva ljepota pod vojničkim sistemom u Krajini: zašto se onda grad Senj već od 80 godinah i nogama i rukama nastoji izkopati izpod toga blagoslovljenoga sustava?

Da nisam bolešću zapriečen bio doći na viećanje o 14. alinei adrese, znao bi vam ja puno koješta kazati o blagodatih vojničkoga sistema po Krajinu; ali mi je sada samo izmedju stotine slučajevah jedan spomenuti, koji je vjerno ogledalo, kako vojnički sistem u Krajini pospješava materijalni napredak i kako podiže trgovinu.

Bilo je njekako god. 1846.—47., kad je velika nestašica hrane u Italiji vladala, te se je po svih stranah carevine kupovalo žito još i sirovo za Italiju, dakle i iz susjedne Bosne na skeli kostajničkoj. U ono doba sam i ja ondje živio kao trgovac. Posao se je bio već otvorio i svaki je prometnik taj riedki ali zgodni slučaj upotriebio, da koji novčić zasluži. No u najboljem radu prispije u Kostajnicu brigadir g. general Kempen, neznam da-li pregledati kordun ili što drugo, pa kad je vidio puno svieta prevažati i mjeriti žito, neznam s kojega mu se razloga onaj vrli promet nije dopao; bilo što mu drago, on zabrani na jednoč svaku trgovinu na skeli kostajničkoj.

Na ovako nečuvenu stvar podigne više odličnih gradjanah i trgovacah svoj glas i prituži se višjim oblastim, te višje oblasti dale su doduše povoljan odgovor, ali kada? Onda, kad je hora bila već prošla, otvoren je opet pazar na skeli, a prometnici su zaludu natrag zvali izmaklu horu. Pa nije-li to liep plod vojničkoga sistema u Krajini?

Čuo sam ja ovdje, gospodo moja, od jednoga poslanika krajiškoga, drugčije čestitoga gospodina i vrloga rodoljuba, da je vojnički sistem pučanstvu krajiškomu po njeki način privilegium. Neznam doduše, da-li govornik zbilja onako mislio, ili je samo satirizovati htio slavljeni sistem, jer meni se ovakovo očitovanje čini slično onomu, kad bi tko rekao, da je nevoljničtvo privilegium nevoljniku, a ne njegovomu gospodaru.

Neima dvojbe, da su njeka pojavljenja i u Krajini dobra i plemenita, ali samo kao pojedina pojavljenja, dočim su čini posve drugčiji.

Kad je ustrojen ratarski zavod u Križevcih, naredjeno je njekoliko štipendijah i u Krajini, kojih podporom bi se marljivi i dobri mladići imali u gospodarskih znanostih poučiti, te naučeni umno gospodarstvo i u Krajini razprostirati. Znam o jednom ovakvom mladiću, koji je na križevačkom zavodu s najboljim uspjehom nauke svršio, a kad se je kući povratio u kasnu jesen lani, obučen je u vojnike, pa sada ili luntu nosi, ili se po klupi plaza u pisari jasenovačke kompanije. Pitam ja dakle, koju korist je crpio onaj mladić za sebe iz toga, što je gospodarstvo umno naučio, a kakvu korist napose imade Krajina od takova štipendiste, koji sada pušku snaži, mjesto da razprostire kulturu i bolje gospodarenje u Krajini?

Rekli su ovdje njeki zastupnici krajiški, da pučanstvo krajiško neželi, da mu dodju židovi i advokati. Gospodo moja, onako govore samo oni u Krajini, kojim bi marljiviji židovi posla preotimali, jer su se naučili komoditetu, tako rekuć, da jim pečeni golubovi u usta padaju. A pitam ja njih, zašto nam u Zagrebu i u ostalom provincialu židovi i advokati nesmetaju? Pa pitam jih, da-li su tim, što se židovi ondje nastaniti nesmiju, zbilja od njih oslobodjeni? Ja velim, da nisu, jer prometni trgovci židovi ipak kroz Krajinu neprestance prolaze i kupuju i odvoze svakojake plodine. Trgovanje po Krajini nije jim dakle zapriečeno onom zabranom; dapače jim je ona zabrana još i koristna, jer nestanujuć u Krajini neplaćaju poreza, premda trgovati slobodno mogu.

*

Njeki se je gosp. krajiški zastupnik u obrani vojničkoga sistema na toliko zanio, da je uzporedio i trgovinu krajišku sa provincialnom govoreć: ako neima trgovine u Krajini, neima je ni u provincijalu. Ja neznam, što je s onim govornik dokazati želio, nu ako je mislio označiti obće nepovoljno stanje trgovine, nije s stim u prilog Krajine ništa dokazao, jer ako i jest u ovaj čas trgovina po svuda obće slaba, ipak je zato u Englezkoj daleko veća od naše, kao što je naša u civilnoj Hrvatskoj jamačno puno bolja od trgovine krajiške. Isti je gosp. govornik pokušao dokazati, kako je u Krajini ugodno i dobro, samo je zaboravio uz to još navesti, kako od toga krajiškoga dobra svaki svjestniji sin krajiški iz svih silah nastoji, da čim prije uteče.

Ovdje je jedan gosp. krajiški poslanik osobito naglasio, da se je pučanstvo krajiško na oružje diglo proti tomu, kad se vojnički sistem ukinuti namjeravao; a drugi je opet iz toga izvadjao, da krajiško pučanstvo ni sada neželi, da se gospodstvo sablje civilnom upravom zamieni. Istina je to doduše u toliko, kad se krajiškom pučanstvu tendeciozno kaže: „hej, hoćete-li, da vas podiele medju spahije, da budete kmetovi, da plaćate velike poreze, da vam se nastane židovi i ogule vas itd“? Ali ako se reče puku istina: „Želiš-lį postati slobodnim gradjanom, želiš-li svojim imutkom slobodno razpolagati, želiš-li da ti sablja više negospoduje, a da nedaješ od 4 momka iz kuće tri u vojnike, da nemoraš moliti pismeno dopušćenje, ako želiš dvie ure iz tvoga sela poći, pa da ni neplaćaš većega poreza?“ Formulirajte ovako istinito pitanje, pa ćemo onda čuti suffrage universel pučantsva krajiškoga!

Gospodo moja, ja sam rodjen i odgojen u Krajini i živio sam do 23. godine ondje, pa i pušku nosio; znam dakle potanko sreću krajišku i mogu iskreno reći, da gdje sablja gospodari, ondje pouzdano cvieće necvate, niti, kao što se veli, trava raste. Zato podupirem od sve duše predlog prečastnoga gosp. predgovornika sa iskrenom željom, da se čim prije vojničkoga sistema izbavi koliko grad Senj, toliko i sva ostala vojnička Krajina.

Predsjednik: Pošto se je već više saborah posebnimi molbami obratilo na njeg. veličanstvo, da se grad Senj od vojničke uprave oslobodi, i u civilno padručje uvrsti, mislim, da će ovaj sabor dosljedan biti, ako to isto učini. Neka dakle ona gospoda, koja taj predlog podupiru, da se predstavka njeg. veličanstvu podastre, ustati izvole! (Većina ustane.) Dakle je predlog većinom glasovah primljen.

15.) Predlog odbora za saborske troškove glede manjka o izdavanju saborskih spisah od 1861. god. (Primljen).

Predsjednik: Imade još jedno pitanje, koje obzirom na posljednji zapisnik riešeno nije, a to je pitanje, da li se onaj spis, što ga je gosp. zastupnik dugoselski visokoj kući podnio, kao mnienje manjine uz adresu njeg. veličanstvu predati ima ili ne. Ja mislim, da će kuća visoka na to pristati, da se stvar bez debate svrši, i ja ću onda ponajprije moliti gospodu, koja su zato, da se ovaj spis kao mnenje manjine adresi priklopi, ustati izvole, a poslje pozvat ću i onu gospodu, koja su proti tomu. (Glasovi: po imence.)

Molim dakle, da ona gospoda, koja su za to, da se ovaj spis kao mnienje manjine adresi priklopi, ustati izvole! (Čini se, ali buduć se nemože razabrati, da li je većina ustala ili ne, predje se na obće zahtievanje na glasovanje po imeniku.)

Molit ću dakle, da se ona gospoda, koja su za to, da se ovaj spis kao mnienje manjine nj. veličanstvu podastre, sa „da“ a koja nisu zato, sa „ne“ izraziti izvole. (Sliedi glasovanje).

Bilježnik: Čita imenik. (Poslje pročitana imenika.)

Kovačić: Ja nisam bio pozvan; ja glasujem sa „da.“

Adolfo Veber: Ako se primi glas ovoga gospodina, onda ću ja usried ovoga sabora tako glasno izreći, da me sav naš narod čuje, da se neizmjerno čudim, kako daleko da sabor u svom postupanju . . . . (Nastane vika; bilježnik očituje, da g. Kovačić zato nije bio pozvan, što njegovo ime još nije u imenik uvršćeno). Onda opozivljem, što sam htio reći.

Kovačić: Ja mislim, da ja imam glas, kao i svaki drugi, ja nisam bio pozvan, s toga nisam mogao glasovati; drugi put nek me g. bilježnik pozove, pak ću glasovati, sada sam pozvan, ja jasno očitujem „da“ —

Perkovac: Ja mislim, da će g. Veber svoju rieč onako glasno opozvati . . . (Glasovi: opozvao je).

Bilježn. Dr. M. Polit: Sa „da“ glasovalo je 72, sa „ne“ 9 članovah; nije glasovalo 89.

Ćepulić: Ja mislim, da sam dužan časti i dostojanstvu ovoga vis. tiela, da napomenem neredovitost, kojom se je cielim ovim predmetom postupalo. Ja želim, da se u buduće strogo držimo poslovnika, a to je duša našega poslovnika, da se svaka stvar, prije negoli se o njoj glasuje, mora pročitati, za da se zna, o čem se glasuje; to je glavni razlog, zašto ja nisam glasovao, jer nisam znao o čem. To je jedno. Drugi je razlog, zašto nisam glasovao (mrmljanje); ja kažem opet, da nisam mogao glasovati, jer se nije držao red poslovnika. Ovdje se govori o manjini i većini, glasovalo se je za njekakvo mnienje manjine; ja neshvaćam ove manjine. Onomad kad se je glasovalo o adresi, bila je manjina 22 glasa, a većina 78, dakle jedino ona manjina od 22 glasa mogla bi se ovdje razumievati, i proti tomu nebi ništa imao; ali ovdje se kaže, da je to adresa od 98 članovah, a to nije manjina. Dakle po tom ja držim, da se nije obdržavao poslovnik, i zato molim vis. predsjedničtvo, da bi se u buduće strogo poslovnika držalo.

Dr. Vranyczany: Ako je predgovornik htio ekskuzirati svoje neglasovanje, to je on proti poslovniku radio, jerbo po poslovniku nije dopušteno, da tko razloge svoga glasovanja navadja. Nadalje, ako kaže, da nije znao, o čem se radi, imao je prije glasovanja tražiti, da se pročita; nam, koji smo spis podpisali, nije to bilo potrebno, jer znamo stvar, a on koj uezna, imao je tražiti, da se čita, pa bi se bilo čitalo. A što g. predgovornik kaže o manjini i većini, to je sofizma.

M. Mrazović: Ja molim, da vis. kuća tvrdjenje g. Ćepulića, da nije znao o čem se glasuje, samo na pravu mjeru svede. . . . . da je to adresa većine odbora, u koju su uvršćene alinea 14—27. i alinea 32, koje su većinom glasovah izpuštene, drugo je sve adresa većine odbora naravski sa izpravci, koji su po vis. kući primljeni.

Predsjednik: Dakle nadpolovičnom većinom glasovah je zaključeno, da se ovo mnienje manjine nj. veličanstvu podastreti imade.

Što se tiče adrese, ta je gotova i sasvim krasno izvedena; neka vis. sabor odlučiti izvoli, da li se ima odmah odpraviti, i kojim putem. (Glasovi: običnim putem, deputacijom). Dakle ima se običnim putem odpraviti.

M. Mrazović: Ja mislim, da u tom već usus obstoji; u prošastom saboru imenovana su bila 2 člana, jedan podpredsjednik i jedan član sabora, koju su adresu nj. veličanstvu podnieli, i ja mislim, da bi se i sada tako postupalo.

(Glasovi: Šuhaj, grof Kulmer, Bedeković!).

Ivan Vončina: Ja mislim, da će ova kombinacija odgovarati i običaju i saboru našemu, kako je sastavljen: ja čujem imenovati g. Šuhaja i g. grofa Kulmera.

Predsjednik: Želi li dakle zbilja vis. kuća, da ja i g. grof Kulmer adresu podnesemo? (Sa svih stranah: jest).

Dužnost mi je nadalje vis. saboru prijaviti, da su se gg. saborski bilježnici Trnski i Veber ove časti odrekla. Ja mislim, da ću pogoditi željn vis. kuće, ako predložim, da vis. kuća priznanje na njihovom revnom djelovanju u zapisnik uvrsti, i do sutra da svaki od gospode dva imena na cedulju zapiše, da se nov izbor preduzme.

(Kratak odmor, uz kojega su krajiški zastupnici otišli iz sabornice).

Predsjednik: Na dnevnom redu stoji izborni red; medjutim je prijavljeno, da je odbor ad hoc za akademiju jugosl. i narodni muzej gotov; ako vis. kuća dopusti, da se ovaj predmet preduzme.

Bisk. JJ. Strossmayer: Ja mislim, vis. kućo, da bi umjestno bilo, da današnje vrieme upotriebimo na riešenje predmeta, koji nam svim toliko na srcu leži, a to je akademija jugosl. i narodni muzej. Odbor, kojemu sam ja imao čast predsjednikom biti, obavio je svoj posao; ja molim dakle vis. kuću, da dopusti, da se pročita dotično izviešće i predlozi. (Prima se).

Dr. Pavao Muhić: U saborskoj sjednici od 20. siečnja t. g. imenovan je odbor ad hoc, da uzme u pretres previšnjim riešenjem od 2. siečnja br. 3 i 4 ovomu saboru dostavljena organička štatuta o narodnom muzeju i akademiji jugoslavenskoj, da ih razsudi i odnosno prihvati i prihvativši iz nova podnese previšnjoj kraljevskoj potvrdi. Odgovorno tom nalogu vis. sabora uzeo je odbor pod predsjedničtvom preuzvišenog g. biskupa Strossmayera u sjednici svojoj od 26. siečnja rečena organička štatuta u pretres i promotrivši ih na sve strane, ima čast vis. saboru podnieti sliedeće izviešće: (Čita izvieće odbora, zatim pravila narodnog muzeja, te naznači ujedno, koja je razlika medju osnovom odborovom i osnovom sabora od god. 1861.)

Ovomu izviešću neimam ništa dodati, nego moliti vis. kuću, da primi pravila, kakva jesu, da se mogu čim prije njeg. veličanstvu podnieti, i za taj slučaj sam odmah predstavku sastavio.

Predsjednik: Prima li vis. kuća? (Jednoglasno).

Dr. Pavao Muhić: Čita predstavku. (Primljena).

Čita izviešće odbora glede sgrade, u koju bi se imalo smjestiti narodni muzej i jugoslavenska akademija. (Odbor predlaže narodni dom ili kazino.)

Antun Jakić: Pitanje ovo o narodnom domu zabavlja rodoljube već puno godinah, i davno je već, što su dionici želili znati, kako se stvar s tim narodnim domom ima. Ali slavno ravnateljstvo njegovo je jače od dioničarah, jer kao da je povlašteno, da netreba nikomu računa polagati. Prije četiri godine, kad je naš sabor od godine 1861. u tom pogledu nješto učinio glede muzeja i akademije jugoslavenske, bio sam odbornik, i poznato mi je, što se je radilo. Odbor akademički obratio se je na ovo ravnateljstvo, ne samo kao takav, nego i kao dioničar, nebi li ravnateljstvo narodnog doma dalo izvješće ili učinilo korake, kako da se ova kuća odkupi za akademiju jugoslavensku i narodni muzej. Slavno ravnateljstvo nije pronašlo za potriebno niti vriedno, staviti se u pismeni dogovor s odborom akademičkim, nješto malo su se ustmeno dogovarali pojedini članovi. Matica ima takodjer njekoliko dionicah, i ona je takodjer tu stvar potaknula, nebi li se mirnim putem što dokučilo. Ali nije moguće bilo, što saznati. Napokon obratio se odbor akademički i matica kao družtvo na visoku oblast, moleći, neka se tomu ravnateljstvu nalog dade, da se jedared jasno izreče, i izdade račun . . . . . Do dandanas nije sliedilo ništa. Ovo ravnateljstvo imalo je doduše običaj, prošlih godinah publicirati račune svoje uprave imutka narodnog doma. Nu prije tri godine palo je njekomu na um, da taj izkaz računah malo prorešeta u javnom organu, a to je bio Pozor, i ondje se je ovaj izkaz ravnateljstva doveo na potankosti, da niti neodgovara običnoj formi računa, niti je kadar osvjedočiti ikoga o stanju narodnog doma, i ondje se je izreklo, da je sav strah, da se ova kuća dobro neupravlja i opet se je apeliralo javnim putem na namjestničko vieće: ali nikakva uspjeha nismo doživili, dapače od ono doba nepublicira više ravnateljstvo niti računah. Ovo ravnateljstvo obstoji, ako se nevaram, već 10 godinah; proti svim običajem družtvah, nedrži ono nikada velike skupštine. Zadnju veliku skupštinu držalo je prije 10 godinah, i tu se je izabralo njekoliko gospode, koja su sada vječiti upravitelji ove kuće.

Po glasu pravilah imala bi ova kuća zbilja biti muzealna, i ona bi najlakše mogla biti tako, da se odkupi ono još, što spada dionikom, koji nisu darovali dionicah svojih. Ali tu ravnateljstvo naglasuje neprestance, da će se ovaj odkup s vremenom izvesti, i tkogod upita o tom, tomu se odgovara: to na vas nespada, mi smo dužni samo oblasti račun dati. Ja se dobro sjećam, da je još prije tri godine, kad je ona kritika o računih ravnateljstva u Pozoru izašla, već $^2/_3$ po prilici darovanih dionicah izkazano; ako je već $^2/_3$ dionicah darovano, onda još vrlo malo ostaje za izplatiti ovaj odkup. Ali po onom načinu, da se svake godine samo 20 dionicah izplati, i po onom drugom načinu, da se i darovane dionice imadu izplatiti, neće stvar još za 60 godinah gotova biti i tako još 60 godinah nitko neće pravo imati ravnateljstvo za račun upitati; a ja mislim, da je utemeljeno pravo dioničarah tražiti račune. Nu kako sam već napomenuo, svi koraci u tom pogledu ostali su do danas bez povoljna uspjeha. Ja neznam, u čem te zasluge stanovite gospode sastoje, da visoko namjestničko vieće više uvažava njihovu volju, nego volju javnog mnienja i dioničarah, koji pravo imadu tražiti račune. S toga moram ovdje očitovati, da je ovo jedini put, da sabor ovu vrlo neugodnu stvar na kraj izvede, jer neznam drugačije, da li ćemo ikada viditi kraj ove razprave o narodnom domu.

Mato Mrazović: Ja mislim, da se ovaj predlog odbora na dvie strane razdieliti dade, i to na predlog glede representacije za potvrdjenje štatutah narodnog muzeja, i na predlog glede stanja imovine, koja bi imala ovim inštitutom zapasti.

Što se prvog predloga tiče, ja mislim, da je visoka kuća već izjavila, da štatuta prima, i da se imadu podnieti njeg. veličanstvu za previšnje odobrenje.

Što se drugog predloga tiče, mislim, da nisu svi članovi visoke kuće o stvari potanko obaviešteni, jerbo je iznenada došla; s toga mislim, da se danas nebi mogao shodan zaključak učiniti, i predlažem, da se ovaj predlog odmah iza urbarskih poslovah na dnevni red postavi, a naravski medjutim dade tiskati i porazdieliti.

Dr. Pavao Muhić: I glede ovog drugog diela, što je g. predgovornik napomenuo, mislim, da bi se stvar mogla riešiti, i to tako, da se dotično upraviteljstvo narodnog doma putem oblasti pozove, neka za 14 danah podnese račune.

Mato Mrazović: Već je nalog davan, ja sam ubaviešten o tom, ali nije bilo uspjeha, pa neće ni sada uspjeha biti.

Ivan Vončina: Ja sam ovo samo htieo kazati: g. zastupnik Jakić razložio je vrlo zanimive stvari, ali nisam shvatio, da je on točan predlog učinio; s toga bi ja molio, da on predlog stavi ili pako da dopusti, da ja popunim, što je on kazao, da namjestničko vieće pozove ravnateljstvo, da sabor izviesti o stanju narodnog doma, osobito što se tiče računah.

Predsjednik: To i odbor predlaže. Glede prve strane predloga odbora je već odlučeno; sada je samo još pitanje, da li vis. kuća i drugi dio odborova predloga prima, i to, da se ravnateljstvo putem namjestničkog vieća pozove, da za 8 danah ili 14 danah podnese račune.

Jovan Živković: Ja mislim, da to neide. Ako nam ravnateljstvo neodgovori, što ćemo onda? Ja mislim, da samo to sabor učiniti može, da se obrati na nj. veličanstvo, da kruna podieli nalog svojim putem, da nam se računi podnesu.

Dr. Ant. Stojanović: Ako se predlog g. Živkovića primi, predlažem, da se odbor odredi, koj će ovu predstavku načiniti, jer neima veće sramote za naš narod, nego što zemaljske naše oblasti narodni imetak troše i nezna se ni kud ni kam. Namjestničko vieće već je vis. kući prkosno odgovorilo, pa se može sada opet takova što očekivati, zato ja predlažem, da se posebni odbor imenuje i do sutra ovu predstavku načini.

Antun Zoričić: Cieli ovaj postupak ravnateljstva narodnog doma čini mi se nečist, i ja vrlo sažaljujem, što visoke naše oblasti svojim načinom njekako odobravaju ovakov nečist posao.

Ova stvar nam je iznenada došla, zato ja nisam za to, da bi mi odmah zaključak o tom stvorili, nego da imenujemo odbor, koj bi imao tu cielu stvar svestrano iztražiti, i u dogovor s namjestničkim viećem se staviti, da se ta stvar nezavlači; ja sam uvjeren, da će po jednom i drugom predlogu, naime od g. Živkovića i odbora stvar opet zaostati, a nam je veoma do toga stalo, da se jedanput konačno rieši. Zato bi ja molio vis. kuću, da neodluči sada odmah, nego da se pusti do sutra i promisli, što proti ovim ljudem imamo činiti.

Predsjednik: Ja mislim, da nas taj put nebi k svrsi vodio. Ja nevidim zapreke, ako odgovor za 8 danah dodje; ako nedodje, još nam je prost položaj. Ako taj blaži korak neće imati uspjeha, mi nismo ništa izgubili, i sabor može onda dalje viećati.

Vel. žup. Ivan Kukuljević: Ja mislim, da je ovaj predmet tako važan, da se o njem naprečac ništa odlučiti nemože, tim manje, jerbo predmet ovaj zaista zanima sav naš narod, a mora zanimati, jer se tiče našega duševnoga napredka. Ja mislim, gospodo, kad bi mi u tom predmetu štogod naprečac zaključili, i kad bi to učinili, što njekoja gospoda žele, da bi osudili budi kakovo družtvo bez podatakah, da to možebiti nebi sasvim svrsi ovog vis. tiela odgovaralo, i zato ja mislim, da nebi glede pojedinog družtva ili pojedinog ravnateljstva, koje upravlja narodnim domom — koj narodni dom je tako dobro svojina zemlje kao i privatnog družtva akcionarah, na što vis. sabor osobito pozornim učiniti želim, — da glede toga upravljanja ravnateljstva nebi prije ništa odlučili, dok se nismo potanko osvjedočili, kako stvari stoje. S toga razloga pristajem uz predlog g. Zoričića, da se naime odbor imenuje, koj bi bio permanentan saborski odbor za uredjenje naših zavodah. Koliko sam na brzu ruku shvatio predlog odbora, predlog koj o imovini naše zemlje radi, naglasuje ponajprije samo dva zdanja, i to narodni dom, koj je jednom stranom imovina zemlje, drugom stranom pako privatnog družtva, a drugo zdanje tako zvano kazino, koje je upravo zemaljska imovina. Ali mi imamo još treće zdanje zemaljsko, a to je tako zvana bolnica, koja zemlji i narodu na razpoloženje stoji, i doista velika troška i prevelika ovu zemlju stoji. Ja bi želio, — premda to sada ovamo nespada, nego onda, kad se bude meritorno o tom viećalo, — samo na to pozornost vis. kuće obratiti, da sadašnje zdanje narodnog doma, u kojem je narodni muzej smješten, svrsi nipošto neodgovara, bilo to glede prostorijah, bilo to glede mjesta, gdje stoji, ili bilo to glede stanja architektoničkog ovog zdanja, jerbo neima nijedne sobe, koja bi imala svod, neima nijedne solidno sagradjene i svrsi odgovarajuće sobe; ako se danas razširi muzej, kaošto je danas natrpano blago, ako se malo razširi po stanju, neće ni ono blago, što je ondje sada namješteno, tako dobro glede knjižnice kao i sbirkah imati prostora; jer kao što znamo, u dvorani može se jako malo namjestiti, a ostale sobe nisu za to prikladne. Zato ja već unapred pozornom činim vis. kuću, da bi ovakav permanentni odbor saborski imao tu glavnu zadaću, da nadje treće prikladnije zdanje, a ja smatram t. j. bolnicu za najprikladnije zdanje za tu svrhu, i to glede mjesta i položaja i glede čvrstoće, koja bi se mogla prikladnom učiniti za akademiju i ostale zavode. A moglo bi se mnogo novacah prištediti tim, što bi se možebiti upravo ove kuće, od kojih ni jedna ni druga nije prikladna za naše zavode, naime narodni dom i kasino na korist zemlje i istih zavodah prodale, pa iz tih novacah, da se dionice narodnog doma izplate, a ovi ostali novci pako na korist zavodah samih obrate. Ja mislim, da bi tim načinom najprije do svrhe došli, i da bi onda i kuća, u kojoj bi zavodi namješteni bili, doista odgovarala svrsi i bila bi na ponos tako ovoga glavnoga grada kao i čitave zemlje, kad bi narodni zavodi naši bili smješteni u tako veličanstvenoj sgradi, koja je prosta od svih stranah, koja na ovakom mjestu stoji, gdje se može krasan trg načiniti i namjestiti možebiti kakav spomenik, nego da bi se zavodi ovi morali po zakutcih tražiti, kao što kazino i narodni dom.

Zato pristajem uz predlog g. Zoričića, i predlažem, da se za sav taj posao, glede budućeg zdanja i namještenja zavodah i glede računah, što se narodnog doma i ostale naše imovine tiče, permanentni saborski odbor imenuje, koj bi, ako se sabor razpusti, vlastan bio, da se s dotičnimi oblastimi u sporazumljenje staviti i što definitivna zaključiti može.

Stjepan Hrvoić: Ja vidim više predlogah; sada neznam, o kojem će se viećati, da li o predlogu odbora ili o predlogu g. Živkovića, ili o najnovijem predlogu g. vel. župana zagrebačkog. Ako će se viećati o predlogu odbora, to moram kazati, da se š njim nipošto neslažem, jer ja nemogu dopustiti, da zakonodavno tielo oblastim rok opredjeljuje i u kakovo dopisivanje se š njimi stavi, jerbo držim, da je zakonodavno tielo jedan faktor a drugi faktor je kralj. Dakle je jedini put dostojan, kojega je g. Živković predložio, da se obratimo na nj. veličanstvo predstavkom, koju bi odbor u smislu predloga g. Stojanovića izradio. Ako će se pako o predlogu g. vel. župana Kukuljevića viećati, onda bi si ja pridržao pravo rieči.

Dr. Lavoslav Šram: Imam samo njekoliko riečih reći, jer mi se čini, da se g. predgovornik na toliko u pomutnji nalazi, što kaže, da je u ovakovih pitanjih jedan

faktor sabor a drugi kruna. Istina, da je to načelo zakonotvorstva u državopravnih pitanjih, nego ovdje se radi o zemaljskoj imovini, koja podpada neposredno nadziranju zemlje, a ako je gdje zemlja zastupana, tak je to evo ovdje. U ostalom držim iz onih razlogah, što ih je g. Mrazović naveo, za najshodnije, da se debata ob ovom predmetu, buduć je sabor š njim iznenadjen, na sutra odgodi. (Debata se odgodi na sutra).

Dr. Pavao Muhić: Čita izviešće odbora ad hoc o akademiji jugoslav.; zatim osnovu pravilah iste akademije, te opet naznačuje njedno razlike izmedju osnove sadašnje i one od g. 1861. (Osnova pravilah bude jednoglasno primljena).

Biskup J. J. Strossmayer: Meni je vrlo drago, da je vis. kuća pristala uz predlog odbora, te prihvatila štatuta sa promjenami. Buduć pako u smislu prelaznih ustanovah ovih štatutah pravo pripada vis. saboru imenovati povjerenstvo, koje bi 16 prvih članovah akademije imenovalo, koje će povjerenstvo nj. veličanstvu potvrdjenja radi podnieti: to molim visoku kuću, neka mi dozvoli, da predlog učinim, te imenujem članove povjerenstva, koji bi imali zadaću, da biraju prvih 16 članovah akademije. Ovi članovi povjerenstva bili bi: gg. Dr. Subotić, Iv. Kukuljević, Dr. Rački, Dr. Muhić, Dr. Šuhaj, Bogović, Veber, Mesić, Torbar i Jagić. Napomenuti mi je, da sabor ima pravo, ne samo iz svoje sredine, nego i izvan sebe imenovati ljude, koji su se u znanosti odlikovali. Ako vis. kuća uz ovaj predlog pristaje, bila bi ta stvar svršena. (Sa „Živili“ primljeni).

Dr. Pavao Muhić: Ohrabren sretnim uspjehom, kojim je vis. kuća blagoizvolila ovjenčati dosadašnji predlog odbora, usudjujem se stupiti pred lice vis. kuće sa još jednim predlogom, koj u savezu i to u uzkom savezu stoji sa dosadašnjim predlogom odbora, a to je predlog o jugoslavenskom sveučilištu. Poznato je, kako je sabor od g. 1861 podneo zakonsku osnovu glede sveučilišta nj. veličanstvu za potvrdjenje. God. 1862. poslala je vis. dvorska kancelarija ovamo sve one spise, i naložila namjestničkomu vieću, da predade ove spise odboru, sastojećemu iz vještakah svih fakultetah, da odbor zakonsku osnovu još jedanput u pretres uzme i naznači način, kako bi se izvesti moglo jugoslav. sveučilište. Mene je zapala bila čast biti predsjednikom tog odbora; odbor je radio mjesec danah i sastavio obširan zapisnik. Uz taj zapisnik predložio sam i ja svoje mnienje, da ako se nebi moglo sveučilište odmah uvesti, da se barem počme radnja preustrojenjem pravoslovne akademije u pravni fakultet. Glede toga nismo dobili nikakva riešenja, a pošto je pitanje o jugoslav. akademiji i narodnom muzeju riešeno, barem stranom, tako se ja usudjujem, metnuti na stol vis. kuće predlog od 15 članovah poduprt, da se moli nj. veličanstvo, neka blagoizvoli dozvoliti, da se u Zagrebu utemelji sveučilište, i neka blagoizvoli odrediti, da započme tim, da se preustroji pravoslovna akademija u pravni fakultet.

Neću dosadjivati poduljim govorom, jer sam uvjeren, da neima nijednoga člana u ovoj vis. kući, koji nebi bio osvjedočen o velikoj koristi i priekoj nuždi jugoslav. sveučilišta, inače bi ja naveo sve one razloge, koje sam naveo g. 1861., kad sam kao izvjestitelj odbora za jugoslav. sveučilište predlog odbora preporučio vis. saboru i njegovoj zaštiti. Ja ću samo njekoliko riečih navesti. 7. rujna 1861. god. kazao sam ja medju ostalim i to na kraju svog govora, da će jugoslav. akademija bez sveučilišta biti kao stablo bez korienja, jerbo je sveučilište ono zemljište, na kojem će nicati, razvijati se i napredovati ono, što imade akademija učiniti, ono je temelj jugoslav. akademiji; zato kaošto sam ga najtoplije preporučao saboru g. 1861., tako ga preporučam i sada zaštiti vis. sabora. (Živio!) Predlog sastoji u tom, da se umoli nj. veličanstvo, neka utemeljenje sveučilišta u Zagrebu dozvoli, i neka odredi, da započme tim, da se akademija pravoslovna preustroji u pravni fakultet.

Bilježnik Dr. M. Polit: Čita formulaciju predloga.

Biskup J. J. Strossmayer: Glede sveučilišta scienim, da se representacija ujedno sa onom glede akademije i muzeja na nj. veličanstvo upravi, i u toj representaciji, scienim, da bi se osobito tri točke napomenule, i to prvo, da se prizna potreboća jugoslav. sveučilišta u Zagrebu; drugo da se u toj representaciji potakne to, da se već sada prokrči put tomu zavodu, da se nesamo pravoslovni fakultet, nego svi fakulteti, koje ovdje imamo, u smislu sveučilišta preustroje; treće, da se napomene i glede dotacije, u čem sam ja opet onog mnienja, što sam već jedanput kazao, da mi se pravedno čini, dočim su slični instituti iz državnih novacah dotirani, da se i sveučilište u Zagrebu iz državnih novacah plaća, jerbo bi neizmjerna nepravda bila, ako bi ta anomalija još i nadalje obstojala; dočim neima sličnog zavoda u monarkiji, koji nije iz državnih novacah dotiran, ili koji nebi znatne podpore primao iz državne blagajne, da samo Hrvatska u to ime niti krajcara neprima? Ako je načelo sveto, da se državni novac najbolje ulaže, ako se na produktivne svrhe ulaže, to neznam na svietu produktivnije svrhe, nego kad se uloži na učevne zavode, kojim je svrha znanje i umjenje širiti, bez kojega i najplodnija zemlja i najblažije podnebje bez svake koristi ostaje. Ja mislim, da bi se ova okolnost napomenuti i representacija brzo načiniti, i skupa sa representacijom glede akademije i narodnog muzeja nj. veličanstvu podnieti imala, pače ako vis. kuća dozvoli, ja bi se usudio još jedan predlog učiniti. Odlučeno je, da deputacija odnese adressu pred lice nj. veličanstva. Možebiti bi svrsi shodno bilo, da se istoj deputaciji nalog podieli, da i representacije glede muzeja, akademije i sveučilišta nj. veličanstva izruči, i nj. veličanstvu ove zavode najtoplije preporuči. (Primljeno).

Dr. Jovan Subotić: Ja mislim, da se u pitanju akademije nebi mogao nijedan važan korak preduzimati, a da nije ovaj muž pri tom, koji je prvi povod dao ustanovljenju akademije i koji je najviše doprineo, da se ovaj zavod uživotvori. Ovo povjerenstvo, koje ima prve članove imenovati, mislim, da nemože k poslu pristupiti, ako u njegovoj sredini nebude preuzv. g. biskupa Strossmayera. S toga predlažem, da ga molimo, da primi predsjedničtvo ovog povjerenstva. (Sa „Živio“ primljeno).

Predsjednik: Današnja sjednica procvala nam je liepim cviećem; Bog dao, da nam urodi i liepim plodom, i da nam ga bude skoro uživati. S tom najiskrenijom, iz dubljine srca proizlazećom željom zaključujem sjednicu, i uričem buduću na sutra u 10 satih.

Dvadeset i deveta saborska sjednica,

držana dne 16. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom pogl. gosp. dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Sjednica je otvorena. Molim da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Biljež. Dr. Mihailo Polit: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

dvadeset i sedme sjednice sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dana 15. veljače 1866. pod predsjedničtvom poglavitog gospodina Dra. Mirka Šuhaja, prvog podpredsjednika saborskoga.

Otvoriv sjednicu, stavlja predsjedničtvo saboru do znanja, da je jedan odbor zastupnikah krajiških istom predsjedničtvu izjavu učinio, da krajiški zastupnici, pošto je adresa dovršena, te drugi predmeti na dnevnom redu stoje, u smislu njima danog naputka u drugih nego državo-pravnih pitanjih učestvovati nemogu.

Zatim bi pročitan i odobren zapisnik saborske sjednice od 10. veljače tekuće godine.

Iza toga čitaju se podnesci na sabor upravljeni i to:

Br. 454. Molba Marte Jovanovićke iz otočke pukovine, moleće posredovanje sabora, da se njen obsudjeni suprug pomiluje — koja molba bi upućena na molbeni odbor.

Br. 455. Izviešće kr. namjestničkog vieća u obziru zaklade Sv. Barbare, koja bi upućena na odbor za zaklade.

Br. 461. Zaključak poglavarstva slob. i kralj. grada Koprivnice u obziru narodnih zastupnikah Mate Toljana i Andrije Oštriša, glede koga bi zaključeno, da se saborskoj pisari uručenja radi dotičnikom, preda.

Br. 463. Molba predsjedničtva austrijskog šumarskog družtva radi razdieljenja medju saborske članove 60 primjerakah o razpravi u obziru Karsta, koji podnesak, pošto je razdieljenje sliedilo, ide medju spise.

Br. 464. Molba poglavarstva i zastupstva slob. i kralj. grada Karlovca za izdanje zakona o uredjenju municipiah i za dozvolu obnove gradskog poglavarstva i zastupstva — koja molba bi upućena na administrativni odbor.

Br. 465. Molba narodnog zastupnika Mirka Bertalana za dopust od 20 danah, koji bi dozvoljen.

Br. 467. Žalba više krajišnikah ogulinske pukovnije radi vodjene debate o imenu srbskom i pitanju krajiškom — koja žalba bi prosto stavljena medju spise.

Br. 466. Molba Ognjeslava Bajze bivšeg županijskog činovnika za novčanu podporu iz državnih zakladah — koja molba bi upućena na molbeni odbor.

Br. 468. Molba Berte udate Katkić rodjene Šiffer radi pospješenja razprave iza njenog umrvšeg otca Ignjata Šiffera, — koja molba bi ustupljena predsjedničtvu sabora shodnog uredovanja radi.

Br. 469. Telegram Brlića i Popovića u ime izbiračah brodskih, s kojim izražavaju nepovjerenje spram narodnog zastupnika Štekovića — koji telegram bi prosto stavljen medju spise.

Br. 470. Molba saborskog podvornika Vjekoslava Bernatha, molećeg podieljenje nagrade, koja molba bi upućena na II. podpredsjednika saborskog Dra. Subotića mnienja i predloga radi.

Br. 471. Izviešće urbarskog odbora, u obziru kog bi zaključeno, da se tiska i na dnevni red stavi.

Br. 472. Predlog narodnog zastupnika Dra. Subotića i drugovah: da se prepokornom predstavkom njegovo veličanstvo od strane ovog sabora zamoli, da zaključenja srbskog kongresa od god. 1861. u obziru srbske vojvodine, kako ovom, tako i ugarskom saboru priobćiti blagoizvoli, koji predlog bi usvojen, te ujedno u tom smislu načinjena predstavka na njegovo veličanstvo odobrena.

Br. 477. Predlog odbora za saborske troškove u obziru namirenja manjka nastaloga iz izdanja saborskih spisah od god. 1861., — koji predlog bi u svih točkah usvojen, te se ima ovaj zaključak u smislu predloga kralj. nanamjestničkomu vieću priobćiti.

Br. 478. Predlog narodnog zastupnika Vatroslava Vinskog i drugovah, glasećeg, da se posebnom prepokornom predstavkom njegovo veličanstvo zamoli da jednom slob. i kralj. grad Senj od vojničke uprave osloboditi blagoizvoli, koji predlog bi usvojen, te se ima u smislu istoga prepokorna predstavka na njegovo veličanstvo upraviti.

Po pročitanju i riešenju tih podnesakah, izjavi predsjedničtvo, da bi se imao zaključak stvoriti u obziru pod br. 453. naznačenoga podneska narodnoga zastupnika Mrazovića i drugovah, te da bi se imao sabor izjaviti, da li pristaje na to, da se spomenuti podnesak kao dodatak adresi ima priklopiti. Pošto se ovako pitanje stavi, bi nadpolovičnomv ećinom zaključeno, da se spomenuti podnesak kao dodatak adresi priklopi. Po imence glasovanje pak biaše ovo: Sa „da" glasovaše 73 člana saborska i to:

Sa da!

Akurti,
Babić J.,
Barčić,
Bedeković.
Benja,
Bogović,
Boleslavski,
Briglević,

Broz,
Car,
Ceboci,
Ciotta,
Derenčin,
Fiamin,
Horvat P.
Hrvat M.
Hrvojić,
Jakić,
Jelačić Drag.
Jelačić Kaž.
Jordan Ant.
Josipović,
Jurčić,
Janćo,
Kavanjak Em.
Kirjaković,
Kiš L.,
Kolarić Andrija,
Krajačić,
Kraljević Mirosl.
Kraljević Benj.
Kugler,
Kukuljević Lad.
Kušević Aur.,
Lalić,
Laudenbach,
Mrazović,
Miškatović,
Nović,
Ottenfels,
Ożegović J.,
Ożegović M.,
Ożegović T.
Ostriš And.,
Pavleković,
Pavlinović,
Perkovac,
Petričević,
Pintar,
Pinterović,
Polit Dr.,
Predoević,
Prukner,
Rački,
Rauch Gj.
Rauch L.,
Razum,
Rogulić,
Stahuljak,
Stojanović,
Sviličić,
Šafarić,
Šauer,
Šram,
Strossmayer,
Šuljok,
Torbar,
Urpani,
Vranicany,
Vranić,
Zidarić,
Zoričić,
Žužel,
Kovačić.

Sa ne!

Akšamović,
Melinčević,
Mrzljak,
Muhić Dr.
Neupar,
Pešić Maksim,
Petrović Dane,
Regen,
Živković.

Neglasovaše 88 članovah i to:

Adler,
Angjelić,
Antonović,
Babić Stjepan,
Bach Gjuro,
Blažić,
Bojčeta,
Boroević,
Bukvić,
Ćepulić,
Dološćak,
Došen,
Dragašević,
Elger,
Farkaš,
Gerber,
Grabrić,
Grgurić,
Gruić,
Halagić,
Haulik,
Jančarić,
Jelačić Antun grof,
Jelačić Gjuro grof,
Jovanović,
Kralj Iv. biskup,
Knežić,
Kolarić Pavo,
Kostrenčić,
Kottas,
Kovarbašić,
Kralj žup.
Kružić Franjo,
Kukuljević vel. župan,
Kušević Svetozar,
Lovrić Franjo,
Malinarić,
Mažuranić Ivan,
Mihanović Franjo,
Milanković,
Muzler,
Nikolajević Lukijan,
Nikolajević Stjepo,
Nikolić,
Nolden,
Novaković Tošo,
Nović,
Olujević,
Pajić,
Petrović Luka,
Poljak,
Popović Jovan,
Popović Samoilo,
Prodanov,
Radecki,
Rašić,
Ratković,
Runjanin Joso,
Ružičić,
Sekulić,
Simić,
Skender,
Soić,
Sokolić,
Stojan Franjo,
Subotić Ivan,
Šarić,
Šašić,
Skorić Mil.,
Smaić,
Špun Josip,
Špun Miroslav,
Špun Napoleon,
Steković,
Tarbuk,
Teodorović,
Tomičić,
Trbuhović,
Trnski,
Turković,
Varešanin,
Veber,
Vinsky,
Virag,
Vončina,
Vukotinović
Zastavniković Gedeon,
Zastavniković Glišo,
Zorac.

Nisu prisutni:

Bertalan,
Dizdar,
Drašković,
Drašković Stjep. grof.
Hellenbach,
Ilijašević,
Khuen,
Klaić,
Keglević,
Kosulić,
Kulmer Miroslav.
Kušlan bar.,
Lukinac,
Maller,
Martini,
Maširević,
Mihalić,
Miletić,
Nugent,
Oršić,
Oršić,
Oršić,
Oršić,
Oršić,
Pejačević Pav.
Pejačević Pet. grof,
Pejačević Lad. „
Peičić,
Prandau,
Prica M.,
Rukavina,
Smičiklas,
Starčević,
Šedel,
Sermage D.
Sermage Rih.
Suppe,
Taller,
Toljan,
Vakanović,
Verneda.
Vuković,
Zastavniković Ged.
Zlatarović,

Poslje ovoga zaključka bi potaknuto pitanje, kako bi se imala stvorena adresa njegovom veličanstvu podnieti, te bi u tom obziru, pogledom na predjašnji običaj zaključeno, da se to deputacijom učini, za koju biahu uzklikom izabrani: gosp. prvi podpredsjednik saborski Dor. Mirko Šuhaj, i gosp. grof Miroslav Kulmer.

Izza toga javi predsjedničtvo saboru, da su se gg. saborski bilježnici Trnski i Veber svoje časti odrekli, koje bi do znanja uzeto s tim, da im se priznanje za njihovo do-

sadanje revnostno djelovanje kao saborskih bilježnikah u zapisnik stavlja.

Ujedno izjavi predsjedničtvo, da će se izbor dvinh novih bilježnikah sutradan preduzeti.

Zatim pročita izviestitelj Dr. Muhić izviešće odbora ad hoc o narodnom muzeju i jugoslavenskoj akademiji. Predlozi u tom izviešću sadržani kao i dotična pravila biahu posve, i to jednoglasno usvojena.

Samo u obziru onog diela izvješća, koji se odnosi na smještenje sbirkah muzeja, kao i onog o položit se imajućih računih od strane družtva narodnog doma, biaše zaključeno, da se debata radi bolje informacije na sutradan odgodi.

Povodom spomenutog izviešća u smislu previšnjeg reskripta od 2. siečnja t. g. i članka 21. pravilah jugoslavenske akademije predloži preuzv. gosp. biskup Strossmayer povjerenstvo iz sliedećih osobah:

Subotić	Bogović,
Kukuljević Ivan,	Veber,
Rački,	Mesić,
Muhić,	Torbar,
Šuhaj,	Jagić.

Koji predlog bi jednoglasno usvojen.

Na predlog gosp. Dra. Subotića bi uzklikom preuzv. gosp. biskup Strossmayer za predsjednika istog odbora izabran.

U savezu s ovim predmetom učini Dr. Muhić svoj pod brojem 479. naznačeni predlog u obziru jugoslavenskog sveučilišta, koji predlog bi posve poprimljen, te bi ujedno zaključeno, da se predstavka na njeg. veličanstvo radi jugoslavenske akademije ima protegnuti i na sveučilište jugoslavensko, tako da se za oba predmeta jedna predstavka učini. U obziru narodnog muzeja pako bi po gosp. izviestitelju Dru. Muhiću pročitana predstavka na njeg. veličanstvo odobrena.

Napokon bi predlog preuz. gosp. Strossmayera jednoglasno poprimljen, da ona deputacija, koja će adresu njeg. veličanstvu podnieti, primi ujedno na se uručenje iste ote predstavke.

Tim bi sjednica u 2 sata po podne zaključena i sliedeća na dan 16. veljače tekuće godine u 10. satih prije podne zakazana.

Dr. M. **Šuhaj,** v. r.
predsjednik.

Dr. Mihajlo Polit,
saborski bilježnik.

Adolfo Veber: Ja imadem samo tu primjetbu na ovaj zapisnik, da se je u svih prijašnjih zapisnicih uspjeh glasovanja jasno naznačio, i to tako, da se je kazalo, sa „da“ glasovalo je ovoliko, sa „ne“ ovoliko; u ovom se to nije navelo, koliko je glasovalo sa „da“, koliko sa „ne“. Ja bi dakle molio, da se ovdje brojevi navedu.

Veliki župan Ivan Kukuljević: Ja imam predlogu g. predgovornika samo to primietiti, pošto zapisnik upravo kao temelj služi povjestnici sabora, da se potanko mora sve naznačiti onako, kako se je sbilo, osobito glede zaključakah tako bitnih i važnih predmetah, kao što je onaj bio, o kojem smo jučer glasovali. Na koliko se sjećam, vis. je predsjedničtvo poslje glasovanja izjavilo, da je mnienje po g. Mrazoviću predloženo, primljeno relativnom većinom prisutnih članovah saborskih; a nije ni drugi zaključak mogao biti, pošto znamo, da je jučer 170 članovah prisutno bilo, absolutna većina bi dakle morala biti 86, a glasovala su 72 člana sa „da“, a 98 stranom sa „ne“, stranom pako uzdržali se glasovanja. Ja molim, da se to svakako u zapisniku konstatira, da je vis. predsjedničtvo izjavilo zaključak, da je ovaj predlog glede mnienja g. Mrazovića relativnom većinom prisutnih članovah primljen.

Predsjednik: Ja imadem samo toliko g. vel. županu odgovoriti, da koliko se sjećam, nisam kazao relativnom, nego nadpolovičnom većinom glasovah, a drugo nisam mogao reći, jer ona gospoda, koja su se glasovanja uzdržala, nemogu se brojiti.

Grof Miroslav Kulmer: Ja se iskreno na povjerenju, koje mi je vis. kuća jučer, prem nisam prisutan bio, pokazala, što me je u odbor izabrala, koji će predati adresu nj. veličanstvu. Nu žao mi je, da nemogu zadovoljiti želji vis. kuće, jer imam takove privatne poslove, da nemogu iz Zagreba otići, s toga molim, da vis. sabor drugoga člana izabere.

Mato Mrazović: Meni se čini, da je mjesto povjerenstva za jugoslav. akademiju uvršćeno u zapisnik, da se imenuje „odbor.“ Ja mislim, da bi se tomu odboru u skladu sa štatutami dalo ime, koje ga po istih štatutah ide, naime „povjerenstvo.“ (Izpravi se).

Veliki župan Ivan Kukuljević: Ja molim glede prvog predloga, da se odluči. (Glasovi: redakcija!)

Jučer, kad je preuzv. g. biskup djakovački predložio imena za odbor onaj, koji će imati tu veliku zadaću, izabirati članove za buduću našu jugoslavensku akademiju, nisam pravo razabrao, kakovu ima svrhu taj odbor, i zato nisam ništa progovorio. Nu pošto sam kasnije čuo, da u smislu štatutah imade ovaj odbor tu doista častnu i veliku zadaću: izabrati ili predložiti za potvrdjenje članove naše jugoslav. akademije, i buduć da vidim, da su uprav takova slavljena i glede literature naše priznata imena u tom odboru, za koje bi ja po najprije bio, da budu imenovani članovi buduće naše akademije; i buduć da mislim, da kad bi članovi odbora jedan drugoga birali, to nebi niti svrhi odgovaralo: s toga se ja odričem ove doista velike, meni prikazane časti i molim, da vis. sabor mjesto mene drugoga izabere.

Biskup J. J. Strossmayer: Ja bih mislio, da kad se je g. veliki župan odrekao te časti, ipak nije nuždno imenovati drugoga, jer ima još dosta osobah u povjerenstvu.

Predsjednik: Ja bih dakle samo molio, da vis. kuća izvoli mjesto grofa Kulmera imenovati drugoga.

Avelin Ćepulić: Ja bih molio prije još nješto glede same stvari opaziti. Ova deputacija podnieti će nj. veličanstvu dva spisa, jednu adresu, i opet jednu adresu, ili mnenje manjine. Kako znamo, adresa primljena je relativnom većinom od 78 glasovah, a ovo mnenje manjine primljeno je jučer većinom od 72 glasa, a podpisano je, kako sam čuo do 98 članovah. Na prvi pogled moglo bi se dakle kazati: Adresa primljena je po 78 članovah, i mnenje manjine podpisano je po 98 članovah, adresa in complexu dobila je dakle 176 glasovah. Buduć bi to svakako bila mistifikacia, mora se ta okolnost nj. veličanstvu razjasniti, i ja mislim, da bi se onoj gospodi, koja će te spise podnieti nj. veličanstvu, u tom obziru naročito dao naputak, da se nebi možebiti mislilo, da su lica, koja su podpisala mnenje manjine, druga od onih 78, koja glasovahu za adresu; i to tim više,

što znamo, da su 22 člana glasovala proti, a 92 glasovanja se uzdržali, i da kod drugoga glasovanja glasovalo je 9 sa „ne" a 88 opet nije glasovalo. To su razlozi, s kojih predlažem, da se vis. kuća izvoli izraziti, da se deputaciji dade takav naputak.

Mirko Hrvat: Ja mislim, da bi to bilo sasvim suvišno, jer deputacia, prvo će adresu podnieti, a k tomu netreba aritmetičkih dokazivanjah, a drugo će spis ovaj predati kao mnienje 98 članovah ovoga sabora.

Predsjednik: Pristaje li vis. kuća uz predlog zastupnika bakarskoga, da se deputaciji dade takav naputak? Ona gospoda, koja su za taj predlog, neka izvole ustati. (Čini se.) To je dakle manjina.

Samo bih dakle sada molio, da sabor izvoli naznačiti drugu osobu, koja će u Beč ići, jer se mora telegrafičkim putem do najvišega znanja staviti, tko će doći, nezna bo se je-li će nj. veličanstvo sklonjeno biti primiti ih; lica dakle moramo znati.

Miroslav Kraljević: Ja bih se usudio predložiti, da bi preuzv. g. biskup djakovački imao dobrotu pred lice nj. veličanstva ići.

Biskup J. J. Strossmayer: Rado bih služio vis. kući, i smatram ovaj nalog kao osobito odlikovanje, ali ima osobitih okolnostih, koje me prieče u tom. (Glasovi: Kolom. Bedeković, Mirosl. Kraljević, koji neće da idu).

Predsjednik: Ja mislim, da će biti po volji vis. kuće, ako to odgodimo do onda, kad budemo imali odmor.

Urpani (čita podneske.) 1) Molba učiteljah pučkih učionah u Zagrebu, da bi vis. sabor pri rješavanju osnove zakonske članke o izbornom redu i na to obzir uzeti blagoizvolio, da se svim učiteljem pučkih učionah trojedne kraljevine pravo biranja dvajuh zastupnikah na sabor podieli.

2) Predstavke obćinstva županije virovitičke odnosno na pitanje o našoj željeznici.

3) Očitovanje nar. zastupnika Dizdara, kojim se isti odriče svoga zastupstva.

4) Zapisnik saborskog odbora za osušenje lonjskoga polja.

Grof Kulmer: Imam samo primietiti još to, da se je vis. naša dvorska kancelarija dogovorila sa ministarstvom nutarnjim, da jedan ingenieur, koji je prvi vieštak u tih stvarih, ima ovo proljeće doći na lonjsko polje, da pregleda, kako stvar stoji. Što se tiče mapah i profilah, to sve je već stvar gotova, i po prilici koštalo bi dielo $2\frac{1}{2}$ miliuna, ali gospoda bankieri s tim nisu zadovoljni, nego oni bi rado znati, koliko bi stala svaki kubikklafter nasipah, koji bi se morali napraviti, da voda nemože unutra. Sada radi u tom obziru barun Zornberg; i ja mislim, da kad bi sabor ovo djelo uzeo pod svoju zaštitu, kao što naročito želi onaj gospodin, koji zastupa Belgiance u Beču, da bi se onda djelo moglo započeti, i da bi zato dobro bilo, kad bi se jedan permanentan odbor imenovao, koji bi se kod svake prilike mogao u dogovor staviti, i da bi se tako već jedanput onaj dio naše zemlje, gdje toliko jutarah leži bez svake koristi za državu i za stanovnike, promienio, kako je i moguće, u drugi Banat.

Predsjednik: Ako nitko ne želi progovoriti, onda bih se ja usudio ovo pitanje staviti: da li vis. kuća želi, da se izviešće ovo metne na dnevni red; ili nebi-li možebiti volja bila vis. kuće, to izviešće već sada poprimiti? Ako vis. sabor primi u načelu to izviešće, t. j. izreče, da uzima pod svoju zaštitu tu stvar, onda bi se imao imenovati jedan odbor regnikolarni, sastojeći iz njekoliko licah iz provinciala i njekoliko takodjer iz granice, koje zadnje bi vojničko zapovjedničtvo imalo naznačiti, i u koji odbor bi nam. vieće poslalo još njekoliko vještakah i strukovnjakah.

Pristaje li vis. kuća na to? (Glasovi: prima se!)

Franjo Žužel: Stvar je od velikoga domašaja, i valja takodjer, da dobro znamo, na što se tu obvezujemo. Tu se kaže, „da sabor uzima pod svoju zaštitu." Molim, to su rieči, koje mogu imati jako razna znamenovanja, osobito u takovom poduzeću. Valja dakle, da se najprije potanje raztumače ove rieči: „Sabor uzima pod svoju zaštitu."

Robert Zlatarović: Kad smo prekjučer sjednicu držali ob ovom predmetu, onda je, kao što je i u zapisniku u kratko navedeno, grof Kulmer kao predsjednik nam priobćio, da se je sastao s jednim bankierom u Beču, koji je voljan u družtvu s njekimi drugimi poduzeti tu stvar, nego samo u obće zahtieva, da sabor uzme to djelo pod svoju zaštitu, t. j., da je voljan podupirati to djelo po svojoj mogućnosti. Ova dakle rieč „zaštita" neznamenuje ništa drugo, nego da se sabor neće protiviti izvedenju toga djela sredstvi inostranoga kapitala, koji jedini može se latiti toga posla; „zaštita" neznamenuje dakle ništa drugo, nego moralnu njekakvu protekciju, i mi si time još u ničem ne prejudiciramo. Što se tiče samoga izvedenja toga djela, to se je odbor uvjerio, da dotične osnove nisu još onako savršene, da bi se odmah na njihovom temelju pristupiti moglo k tomu poslu, i neznajuć, hoće-li sabor dosta dugo trajati, mislio je odbor, da bi bilo najshodnije imenovati permanentan regnikolaran odbor, koji će to djelo u svoje ruke primiti, i nastojati oko toga, da se te osnove dovedu do savršenoga stepena i buduć se taj posao tiče takodjer vojn. Krajine, valjalo bi, da bude u tom odboru i ona zastupana, zato da se vojn. zapoviedničtvo pozove, da te članove naznači, buduć mi neznamo, tko bi bio baš k tomu najsposobniji, a tko može boraviti u Zagrebu.

A sabor svakako pridržava si pravo, konačno odobriti tu stvar, i ako se sabor nebi za vremena opet sastao, onda bi dotični material mogao služiti vladi za temelj daljnje radnje.

Franjo Žužel: Iz odgovora g. predgovornika razabrao sam to, da ove rieči: „sabor uzima pod svoju zaštitu" znamenuju toliko, koliko da sabor neće staviti nikakvih zapriekah; a to može opet imati dvoje znamenovanje. Jedno, da on nebude nasilnim načinom priečio, o čem govora biti nemože; drugo, da sabor nebude pravio zapriekah glede uvietah, pod kojimi bi družtvo voljno bilo osušenje poduzeti, i to je svakako glavna točka pri toj stvari. Mi smo već kroz ovakova poduzeća dospjeli sasvim u tudje ruke, jer sve što se je kod nas poduzelo, poduzelo se je tako, da svu korist imadu inostranci za sebe: oni koji su veseli, da kod kuće mogu uložiti svoje novce po 3%, hoće da im je zajamčeno kod nas najmanje po $5\frac{1}{2}$%. Mi bi morali svakako gledati, da se ovakovi slučaji opet nedogode, kao n. pr. je sa sisačkim mostom, koji ugovor sklopljen je na 90 godinah, ili kako je sa plinarskim družtvom, dočim sam ja čitao, da je grad Prag sklopio takov ugovor samo na 20 god. i da mu je poslie toga roka moguće razsvietljenje u svoje ruke uzeti i korist za sebe vući. Ja bih dakle želio, da sve ove okolnosti uzmemo u obzir, i da koliko moguće koristan za nas ugovor izposlujemo. Svatko dakako znade, da nijedno družtvo na svietu neće doći i novce ovdje uložiti samo radi

nas, već da svatko gleda na svoju korist, dakle i mi moramo gledati na korist svoju.

S toga bih ja predložio, da se odboru onomu, koji bi se imenovao za taj posao, dade od strane sabora stanovit nalog, ili da mu se označe granice, medju kojimi bi on imao taj posao obaviti, osobito što se tiče novčanoga predmeta.

Robert Zlatarović: Za umirenje moram g. predgovornika opreznim učiniti na točku 4. gdje se kaže, da se ima dotični dogovor predložiti vis. saboru, i da je saboru onda prosto, ako mu se nesvidi probitačnim, neodobriti ga; dakle ova rieč „zaštita“ neznamenuje ništa drugo nego moralnu njeku protekciju, da se time probudi volja glavničarah latiti se toga djela. Sasvim je druga stvar sa sisačkim mostom, jer tamo je sabor samo sankcionirao već gotovi ugovor; ali ovdje se neradi o odobrenju kakova ugovora, nego samo o tom, da sabor izreče, da on uvidja potrebu veliku izvedenja toga djela; a ugovor će se tek poslie utanačiti.

Grof Kulmer: Ja moram samo to još kazati, da su mi dotična gospoda glavničari pisali i naročito izrekli svoju želju, da sabor uzme to djelo pod svoju zaštitu; drugo oni ništa netraže, i svi ugovori predložit će se vis. saboru za odobrenje.

Petar Horvat: Ja ću samo to izjaviti, da ja u rieči „zaštita“ nikakve opasnosti nevidim, a što se izvedenja toga posla tiče, mislim, da sabor tim manje može uzkratiti ovu moralnu zaštitu, čim je osušenje lonjskoga polja već od više nego sto godinah na dnevnom redu, i čim sve dosadanje komisije nisu imale nikakvoga uspjeha, a niti će ga ikada imati bez privatnoga kojega družtva. Što se g. Žužel boji inostranacah, neka nam on naznači drugi način, i ja ću uz njega pristati, ali buduć sami nemamo novacah, mislim, da je svakako bolje, da se uz umjerene kamate, uz dobitak, koji traži svako družtvo, izvede ovaj posao, nego da još sveudilj 12 hilj. ralih zemlje leži bez svake koristi. Ja sam dakle za to, da se taj predlog primi.

Predsjednik: Ja mislim, da poslie razjasnjenja g. izvjestitelja, imenito pako obzirom na točku 4., vis. sabor može bez svake bojazni primiti to izviešće. Neka dakle izvoli vis. kuća o tom se izjaviti. (Glasovi: Primamo!)

Valja dakle samo još izabrati njekoliko licah za taj regnikolarni odbor. (Izabrani su: grof Kulmer kao predsjednik, Dr. Subotić, Zlatarović, Bogović i Vakanović.)

Josip Špun: Ja mislim, da je taj predmet tako važan za pučanstvo od lonjskoga polja, da bi trebalo obazreti se na to, da dodju takodjer u taj odbor njeki članovi iz one okolice, kojim mogu dotične okolnosti najbolje biti poznate, i buduć nije uviek sve zemljište tu pod vodom nego se stranom uživa, radilo se bude takodjer o odšteti, i poslie, kako da se imade zemljište razdieliti.

Robert Zlatarović: Ja mislim, da je sasvim umjestan zahtjev, da uticaju i članovi iz okolice lonjskoga polja u taj posao, ali odtuda nesliedi, da moraju baš biti članovi odbora, jer oni nemogu boraviti stalno u Zagrebu.

Bilježnik Urpani: Čita predlog Dr. Subotića, da se naime sabor predstavkom obrati na nj. veličanstvo, da bi blagoizvolilo dozvoliti i odrediti, da zastupnici Krajine jošte udioničtvovati imadu pri pretresivanju osnovah zak. članka o uredjenju sabora i o izbornom redu.

Mirko Horvat: Buduć ovaj predlog nije podpisan po 15 članovah sabora, ja mislim, da se ima vratiti predlagatelju. (Čitaju se podpisi, medju kojimi i imena Jančarića i Štekovića, zastupnikah krajiških).

Predsjednik: Ja dakle ponajprije molim, da ustanu ona gospoda, koja podupiru taj predlog. (Digne se dovoljan broj).

Želi li vis. kuća, da se ovaj predlog uputi na odsjeke, ili da se odmah o njem vieća? (Glasovi: Odmah!)

Dr. Jovan Subotić: Razlozi navedeni su u kratko u predlogu samom, samo ću ih još malo razjasniti. Mi svakako moramo željeti, da se Krajina u što više predmetah s nami sjedini, jer time se stvara cjelokupnost našega sabora. Ovdje se radi o izbornom redu, koji predmet svakako spada u državo-pravna pitanja, i zastupnici granice mogli bi već po svojoj instrukciji ovdje sudielovati, jer ovaj izborni red imade valjati, kako za provincial, tako i za Krajinu, i ja mislim, da bi ustavnost sama bila povriedjena, kad bi se granici ustanovio izborni red bez njezina sudjelovanja; i buduć, da ova molba sigurno može biti riešena za 7 ili 8 danah, to bi se moglo pretresanje ovoga reda na kratko vrieme odgoditi, u toliko više, što već i drugih gotovih stvarih imamo. Svakako saboru nadleži dužnost, da traži, da kod stvaranja zakonah budu zastupani svi faktori, koji ovamo spadaju.

Mato Mrazović: Ja se nemogu složiti sa g. predgovornikom. Ja sam sigurno jedan od onih, koji goje vruću želju, da jedanput bude Krajina zastupana na ovom saboru. Kad bi se dakle sada radilo o tom, da se u predstavci ta želja podnese nj. veličanstvu, ja bih se s njim slagao, kao što sam bio toga mnenja u ono vrieme, kad se je radilo o adresi.

Nego ovdje se radi o nješto drugom, t. j. o tom, da se djelovanje ovoga sabora obustavi dotle, dok se od njeg. veličanstva sudjelovanje krajiških zastupnikah izposluje, a ovaj predlog čini mi se vrlo pogibeljnim, i to zato, što bi mi onda djelovanje ovoga sabora uprav u onom predmetu, koji je po nazorih svakoga pojedinoga najprešniji, obustaviti morali. Ja mislim, da je po previšnjem reskriptu krajiško zastupstvo za sada ovamo pozvano, samo da vieća o državo-pravnih pitanjih.

Kaže se: I ovo je državo-pravno pitanje. Jest; samo molim, da se razlikuje. Kad je god. 1861. vojn. Krajina bila pozvana na sabor trojedne kraljevine, nije se kruna služila samo obćenitim izrazom „državo-pravno pitanje“, nego je previšnjim svojim odpisom i protumačila, što ona razumie pod državo-pravnim pitanjem, naime odnošaj trojedne kraljevine napram Austriji i odnošaj njezin napram kraljevini Ugarskoj. Ovako je kruna tumačila državo-pravno pitanje. Državno pravo dakako sadržava u sebi takodjer ustavna prava, i kad se u ovom smislu uzme, onda neima dvojbe, da spada u državo-pravna pitanja i izborni red, t. j. stvaranje onoga organa, u kojem imade zastupstvo naroda svoja ustavna prava ujedno sa krunom izvršivati; ali taj posao nemože po dosadašnjih odpisih nikako spadati u djelokrug zastupstva vojn. Krajine, i ja moram iskrena kazati, da vrlo žalim, da je do sada kruna ovo pravo uztegnula vojn. Krajini. Ja sam vazda za to govorio, da se od krune izposluje zastupstvo vojn. Krajine u redovitom zakonarstvu trojedne kraljevine, a ne samo glede državopravnih pitanjah i to još u onom smislu, kao što ih kruna uzimlje; nu pošto to do sada učinjeno nije, i pošto je u adresi i onako ona ista molba učinjena, da se naime Krajina u zakonarstvu, u višoj upravi i u sudstvu spoji s materom zemljom: to ja mislim, da bi već sada, kad još adresa nije podnešena nj. veličanstvu, bila neumjestna posebna representacija

u onom istom smjeru, dapače, da bi to s druge strane bilo uprav pogibeljno, i da mi nebi mogli odgovoriti niti narodu niti kruni, kad bi to činili, jer se jako bojim, da bi mi onda ostali bez izbornoga reda, i vlada bi došla u veliku smutnju, na kojem temelju da opet sazove nov sabor. Ja dakle držim, da bi bilo vrlo mudro, ako vis. sabor radi predloga g. Subotića svoga djelovanja, kako si ga je već opredielio, neporemeti, i da uzme odmah u pretresivanje zakonsku osnovu o uredjenju sabora i o izbornom redu.

Mirko Hrvat: Ja o ovom predmetu nebih ni rieči progovorio, da nije g. predgovornik izjavio njeka načela, s kojimi bi se možebiti mislilo, da se svi slažemo, ako se neodgovori. On je izrekao načelo, da je stvaranje izbornoga reda državopravno pitanje. Ja kažem, da je prije zakonarstveni posao. Drugo, on je izjavio želju, da vojn. Krajina, bude zastupana ne samo kod drž.-pravnih pitanjah nego kod svega zakonarstva. Ja nisam nikada želio, niti ću ikada želiti, da Krajina bude ovdje zastupana, dok ostane Krajina. Ja neželim, da za mene stvara zakone onaj, kojega oni isti zakoni nevežu. (Živio!).

J. Živković: Ovo pitanje je vrlo važno, jer tu dodjemo u sukob s našim čuvstvom napram Krajini, koji ide na to, da sjedinjenje Krajine po mogućnosti podpomažemo; za to ja hoću da kažem svoje mnenje.

Kakvu svrhu, kakav zadatak imade izborni red? Da stvara organ ustavne zemlje. Kakav je zadatak toga organa. Da tvori zakone, koji onu zemlju vežu, za koju su donešeni. Ja sada sasvim nepristrano pitam, da li budu oni zakoni, koje će ovaj organ donieti, vezali onu gg. za koje taj predlog vojuje? Ja moram odgovoriti, kako je i sama kruna odgovorila, da nebudu sve dotle, dok Krajina nije na ustavno preustrojena, barem onako kako to naša adresa predlaže. Gospodo, vrlo je plemenito, što je u početku ovoga predloga rečeno, da nam je naime želiti, da Krajina u što više predmetih učestvuje. ali zaključak nestoji s ovim u skladu, jer se nezahtieva, da Krajina sudjeluje u svih predmetih, nego da učestvuje samo u ovom.

Sada se neradi o tom, da se izborni red stvori za sva vjekovita vremena, nego da se stvori za prvi idući sabor; i tu treba, da izbavimo vladu ili krunu iz one neprilike, da bi nam opet morala izborni red oktroirati, ili da bi sazvala i drugi sabor na temelju dosadašnjega izbornoga reda, koji je za naš narod tolikim teretom osobito u pogledu materialnom; i zato ja nikako nemogu pristati, da se usvoji ovaj predlog, koji nam prieti tolikom opasnošću.

A. Jakić: Ja nebih uzeo rieči, da me nije strah, da bi se mogao raznieti glas po Krajini, da je mi neželimo u našoj sredini, i zato držim si za dužnost, očitovati svoje mnenje. Mi smo ne samo ove godine, nego već kroz toliko godinah zahtievali, da se Krajina oslobodi vojničkoga sustava, i tim očitovali našu vruću želju, da dojdu braća krajiška u našu sredinu, da nam sada netreba okolišati s našim uvjerenjem, da ovakov izborni red, po kojem bi imala Krajina preko 50 glasovah, dakle toliko, koliko provincial, neodgovara interesu naše domovine, dok Krajina nije na ustavno preustrojena. Ovo očitovanje držao sam za potrebito, da pučanstvo Krajine znade, zašto nismo pristali uz predlog g. Subotića.

Dr. J. Subotić: Ja ću samo još dvie tri riečí reći. Ovdje se ne nepita, o čem da viećaju s nami krajiški zastupnici, nego se znade predmet o kojem da će viećati. Sada ja pitam: Što ište pravda i korist? Kad već svi želimo, da Krajina bude s nami, valja da i ona imade zakonit temelj, a do toga nemože doći nego ustavnim putem uz svoje sudjelovanje. Ako tako nebude, onda će se morati izborni red Krajini oktroirati, a to nevjerujem da će i tko od nas želiti. U ostalom gg. ja, kad sam činio ovoj predlog, nisam gledao niti na desno niti na lievo, nego na ono, na što me ustavno načelo nihil de me sine me upućuje, a ako vis. kuća nadje, da joj valja radi oportuniteta ovo načelo zabaciti, može to i učiniti, ali joj valja i odgovornost na se uzeti. (Nemir).

Predsjednik: Buduć osim g. predlagatelja nitko za predlog govorio nije, dočim se je velika množina proti njemu izrekla, to bih ja molio, da ona gospoda ustanu, koja su za to, da se preko toga predloga na dnevni red predje. (Večina se digne).

Predsjednik: U sjednici držanoj 5. veljače bilo je zaključeno, da se zapisnik peticionalnoga odbora imade pročitati, kad bude savršena debata o adresi; molio bih dakle g. izviestitelja Zlatarovića, da nam taj zapisnik pročita.

Rob. Zlatarović: Čita izviešće peticionalnoga odbora.

Predsjednik: Od jučerašnje sjednice preostao nam je još drugi dio izviešća odbora za narodni museum, što se naime imade učiniti sa ravnateljstvom narodnoga doma. Jeli želja vis. kuće danas o tom viećati ili odgoditi tu debatu na drugi koji dan?

Mirko Horvat: Ja nisam za to, da se to danas preduzme, već da se započme viećanje o izbornom redu.

J. Torbar: Jučer je bilo rečeno, da se ovo pitanje odgadja na danas. Dakle ako i nije ovaj zaključak došao u zapisnik (Jest!), dakle svakako treba, da se danas rieši jer i onako neće toliko vremena za se trebati. To je jedno pitanje, koje nije danas prvi put na dnevnom redu, već se kroz 10—12 godinah radi o uredjenju narodnoga musea, i ja mislim, da nam kralj. reskript priliku daje, da tu stvar na čisto izvedemo.

Što se tiče zgrade, navedene su jučer zgrada narodnoga doma, kasino i zgrada bolnička. Ja nisam niti za kasinu, niti za onu doljnju zgradu (bolnicu). Išla je komisija za komisijom iztraživat, za što bi se dala ona tolikim troškom sazidana sgrada uporabiti, pa joj nisu znali svrhe opredieliti, a sada se veli, da bi se u njoj smjestiti mogao narodni museum itd. Ja sam po svom školskom zvanju imao kroz 10 mjesecih priliku osvjedočiti se, da bi se ova zgrada samo sa velikim troškom u toliko mogla preinačiti, da bi za što valjala, jer imade prostorijah, gdje su prozori tako priredjeni, da neupušćaju skoro nikakve svjetlosti, a ima ih opet, gdje je svjetline odviše. Rečeno je, da u narodnom domu neima nikakvih svodovah da nisu sbirke sigurne, ali niti dole neima svodovah osim u souterrainu.

U ostalom ja mislim, da niti u narodnom domu neprieti zbirkam tolika pogibelj, osobito kad bi se još uklonilo ono neprestano kuhanje i varenje, ako nisu sigurne prirodnine, trebalo bi, da se stvari do onog vremena, dok dobijemo drugu sgradu prikladnu, kod kojega družtva osigurati dadu. Ja mislim, da se dotle imadu pridržati ove prostorije u kojih se do sada obdržaju plesi i zabave, jer su nam narodni instituti preči od soireah. Ja dakle nevidim razloga, zašto da bi se pristalo na predlog, koji smjera tamo, da se imenuje odbor permanentan, koji bi imao sve to izviditi i ustanoviti, kako da se ima narod. museum urediti; već mislim, da se odmah putem dotične oblasti ravnateljstvo nar. domo pozove, da u stanoviti rok račune svoje simo podnese, te da nam nebi ono opet prkosilo, da se oblast učini odgo-

vornom za sve zle posljedice, koje bi iz kakve odvlake sliediti mogle, i ja mislim, da se dade rok od 14 danah.

Tim putem sigurno ćemo najlaglje doći do riešenja toga velevažnoga pitanja.

Antun Vakanović: Ja mogu od strane odbora na kratko nejšto izviestiti. Što se tiče izložbene zgrade, ona se dakako za nikakvu svrhu nedade upotriebiti; niti muzeum se ondje nemože smjestiti. Što se tiče kasina, potražio je odbor njekoje spise od namiestničtva, iz kojih se je naučio to, da se namjerava ona kuća upotrebiti za namiestničtvo; i ovih danah prispjelo je u tom obziru nješto od dvorske kancelarije na namjestničtvo, ja ću nastojati da mogu izviestiti i o tom visoku kuću. Što se tiče narodnoga doma, poznato je, da akcionarno družtvo, ili bolje rečeno, da su ona tri člana, koji ravnaju s narodnim domom, podnieli štatuta za potvrdjenje, koja se nalaze kod visoke dvorske kancelarije više od godinu danah. Glede muzeuma, kako se glasa, skrbilo se je već, da se nebude mogao smjestiti u narodnom domu, jer je predsjednik toga družtva sklopio sa predsjednikom dvoranskoga družtva ugovor na 6 godinah, i taj ugovor dala su ta gospoda na brzu ruku intabulirati, tako da, ako ovo družtvo nebi odustalo od svoga prava, visoki sabor može zaključivati što hoće, muzeum se neće moći ondje smjestiti. Mimogred samo napominjem, da bi se ipak ovoj intabulaciji mogla naći kvačica, polag koje bi se uništiti mogla.

Grof Miroslav Kulmer: Ja sam bio članom onoga odbora, koji je bio 1861. godine izaslan u tom pogledu. Onda je bilo zaključeno, da se muzeum imade premjestiti u kuću „Kasino," te da se ona strana na jugu imade srušiti i na novo sazidati. Preuzvišeni gospodin ban podupirao je takodjer tu stvar, i bilo je rečeno, da imade ono računovodstvo van izaći. Sada neznam, što se je dalje učinilo, a da špital nije shodna kuća za muzeum, to je sigurna istina.

Veliki župan Ljudevit Vukotinović: Meni se čini, da u tom pitanju njekim načinom krivo mnenje vlada; i budući ja u tom poslu njeko znanje imadem, želim malo razjasniti to krivo mnenje. Ponajprije mora se na um uzeti, da je narodni dom vlastničtvo družtva akcionarnoga, i ako se nevaram, ovo je i u gruntovnici upisano kao vlastnik. Dakle ja mislim, da se tu mora u obzir uzeti s jedne strane, kakvo imadu pravo vlastnici, i kako može s druge u to uticati zemaljka oblast. Istina je, da su akcionari pribavili narodni dom u tu svrhu, da se tamo namjesti muzeum, i na koliko ja znam, neima nijednoga akcionara, koji nebi želio, da se ova kuća predade onoj svrsi, za koju je kupljena; nego akcionarno ovo družtvo nije imalo sredstvah za uzdržavanje i za izplaćivanje akcijah, te tako bilo prinuždeno, da si iznajmivanjem prostorijah pribavi potrebite dohodke. Kad se znade, koliko još nije akcijah poklonjenih, koliki je dug i koliko ih se izplaća svake godine, lako je izračunati, kako dugo još nije moguće predati narodni dom u opredieljenu mu svrhu. Ako li pako visoki sabor ipak želi, da se to prije izvede, onda ja nevidim drugoga načina, nego da izvoli zaključiti, da se ima dug, koji sada leži na kući, namiriti iz zemaljske zaklade i onda će narodni dom postati svojinom muzeuma.

Što se tiče ugovora, napomenuta po gosp. predgovorniku, to ja, kao predsjednik dvoranskoga zabavnoga družtva, mogu kazati, kako sam i kod sklopljenja toga ugovora kazao, da u onaj moment, kad bude narodni dom predan svojoj prvobitno namienjenoj svrhi, dvoransko družtvo odustaje od njega, i tu netreba tražiti nikakva nečista posla, kako sam to na žalost jučer morao čuti, nego je taj posao sasvim čist.

Antun Jakić: Mi nismo ništa drugo tražili, nego da saznamo, kako da ta stvar stoji; a toga saznati nemožemo, dok ravnateljstvo nedade nikakva izviešća. Mi za sada samo to znamo, da je više od polovice dionicah poklonjenih, dakle je već narodni dom barem njekim dielom svojina muzea. Ja sam čuo od gosp. predgovornika, da je to akcionarno družtvo. Istina bilo je, ali sada upravljaju tri čovjeka blagom pojedinih i blagom zemaljskim sasvim kako im drago. Kad dakle do sada nije se moglo doći do izvješća, ja mislim, da pozivu visokog sabora ova tri čovjeka neće prkositi, da bi dakle onaj put, kojega je odbor predložio, jedini bio, kojim bi se jedanput stvar mogla izvesti na čisto.

Avelin Ćepulić: Sada tek, kad sam čuo zadnja tri predgovornika, ponješto mi se je stvar razjasnila. Ovdje se veli s jedne strane, da je gospodarom narodnoga doma akcionarno družtvo, a s druge opet strane tvrdi se, da bar njekim dielom, narodni dom jest svojina muzeuma. Za moći to pitanje prosuditi, mislim, da treba najprije imati štatuta, na temelju kojih je ovo akcionarno družtvo sklopljeno; jer ako u ovih štatutah stoji condicio, da akcionarno družtvo imade ostati gospodarom narodnoga doma sve dotle, dok nebudu izplaćane sve dionice, onda prestaje sve djelovanje sabora, jer sabor nije punomoćnikom dionikah, nego oni sami neka po advokatu tjeraju stvar na čisto.

Budući dakle bez štatutah nemožemo razabrati, tko je sada gospodarom narodnoga doma, ja sam za to, da se prije svega potraže dotična štatuta.

Jovan Živković: Ja sam jučer predložio predstavku; nu sada vidim, da njoj neima mjesta i odustajem od svoga predloga. Ali toliko sada znam, da o stvari nismo još dosta obaviešćeni, da dakle nemožemo meritorno ništa odlučiti, niti izreći se za ono riešenje, koje je gosp. veliki župan predložio, jer neznamo, koliko dionicah je već izplaćenih, koliko je poklonjenih, koliki dakle još preostaje dug. Ja dakle smatram u ovih okolnostih za najshodnije sredstvo onaj način postupanja, kojega je gosp. izviestitelj predložio.

Predsjednik: Ja mogu kazati, da su se ovdje uvažili svi mogući eventualiteti, i da se bolji put pronaći nije mogao, nego da se putem dotične oblasti pozove ravnateljstvo, da nas izviesti o stanju stvarih.

Avelin Ćepulić: Ja pristajem uz taj predlog, samo bih još molio, da se naročito zahtievaju i štatuta.

Adolfo Veber: Ako bi se to primilo, ja onda nebih kazao, da se imaju samo štatuta podnieti, jer meni, koji sam imao posla s narodnim domom, poznato je, da su ta štatuta kasnije napravljena za ovjekovječiti ono družtvo od trojice, ali da se ciela stvar temelji na ugovoru, koji je bio sklopljen medju akcionari, kad se je ova kuća kupila.

Da dakle tu možemo na čisto doći, treba nam tražiti osim štatutah i sve ostale spise, koji se odnose na tu stvar koja dakako vrlo je zapletena.

Predsjednik: Pristaje li visoka kuća na to, da se potraže svi spisi, skupa sa štatuti i računi odnosećimi se na narodni dom, da se ovamo podnesu? (Većina se digne.) Dakle to je većinom primljeno. Sada, ako je po volji visokoj kući, mogli bi imati maleni odmor, da se dogovorimo glede bilježnikah, i glede drugoga člana one deputacije, koja bi imala adresu podnieti njegovomu veličanstvu.

(Sliedi odmor.)

Predsjednik: (Poslje odmora). Molim gosp. bilježnika, da pročita resultat glasovanja.

Bilježnik Urpani: Dor. Derenčin imade 71. glas, Janko Car 69 glasovah, Dr. Napoleon Špun 26 itd. Izabrani su dakle većinom glasovah Dor. Derenčin i Janko Car. Zauzmu bilježnička mjesta.

Predsjednik: Imadem čast izviestiti visoku kuću, da sam sa više stranah čuo izraziti želju, da bi se gosp. Mrazović pridružio onoj deputaciji, koja ide pred lice njeg. veličanstva. (Živio!).

Uslied zaključka saborskoga stoji na dnevnom redu osnova o uredjenju sabora i o izbornom redu.

I. Perkovac: Čini mi se, da bi u redu bilo, da se prije pročitaju osnove, što su vis. saboru predložene, i zato molim g. bilježnika, da ih izvoli čitati, mjesto mene.

Bilj. Dr. Derenčin: (Čita izviešće odbora za uredjenje sabora sa dotičnimi osnovami).

Izvj. I. Perkovac: Biti će, mislim, rodostna opazka za sve nas, što je ovo jedan predmet, koji se može razpravljati bez žestoke borbe stranakah; a ta je opazka tim radostnija, što je netom minulo vrieme, koje nam je u tom obziru dosta gorkoga izkustva pribavilo. Ako se nadje mnenjah protivnih načelom u predloženih zakonskih člankih izraženim, mogu se mirno i hladnokrvno predlagati, pa će naći isto tako mirno i hladnokrvno uvaženje.

Što se same potrebe tih zakonskih člananakah tiče, jedno je mnenje svih nas, jer smo svi uvjereni, da neimamo zakona, koji bi sa svih stranah kao takav priznat bio, jer se u posljednjem kralj. odpisu veli, da dosadanji izborni red samo za sada valja i zato mora svakako da bude svih nas briga, da pokvarimo vrlo dobru volju vlade, oktroirati nam nov izborni red. Mi smo dakle snujuć ovu zakonsku osnovu sve moguće obzire imali sprema vladi, samo da joj mogućnost damo potvrditi te zakonske članke. A žalost bila je naša, što se je sama vlada njekim načinom ustezala sudjelovanju kod tih osnovah, niti su oni članovi odbora, koji bi po ovom službenom zvanju zastupati mogli mnenja vladina, htjeli biti dionici tih viećanjah. Mi smo se dakle morali latiti toga posla bez pripravah, jer ako i neimamo Bog zna koliko praktičnoga izkustva, toliko ipak znamo, da se zakonarstvo u svakoj ustavnoj zemlji mora pomagati od strane državne vlasti, i da ono, što se bez toga faktora učini, nije sasvim uspješno. Odbor je potražio od namještničkoga vieća akta banske konferencije, koja nam je imala oktroirati izborni red, ali iz tih aktah nismo se naučili ništa, jer osnova banske konferencije nije osnovana na nikakvih datih, a osim toga neima u namjestničkom vieću ni traga statističkomu uredu, i da nebude bilo privatne marljivosti njekoje gospode, ja kao izviestitelj nebih znao na kojem temelju bi se bila mogla izraditi ova osnova. Data, na kojih se temelji naša osnova, crpljena su većinom iz djela Dr. Matkovića, profesora na zagreb. realki.

Odbor je mislio, da mora osnovu tako udesiti, da sabor uzmogne o njoj viećati, i da istom iz ovoga viećanja izadje ono, što bi odgovaralo potrebam zemlje; mislio je takodjer, da mora osnovu razdieliti u četiri diela t. j. u osnovu o uredjenju sabora i u osnovu o izbornom redu; treća osnova bila bi samo ponovljenje zaključka imunitetu sab. članovah od g. 1861. Napokon morala bi se predložiti i osnova o zemaljskom odboru, koji bi prije svega imao upravljati zemaljskom imovinom. Ovo su predbježne opazke za bolje razumljenje našega postupka. Što se načelah tiče, na kojih je odbor svoje djelovanje osnovao, mogu se na kratko izreći tim, da je on nakanio samo reformatorno postupati, a to tim više, što je i ovaj sabor na privremenom izbornom redu sazvan, i što tek u buduće, naime poslje uredjenja državopravnih odnošenjah, moguće bude sagraditi čvrsti temelj našemu političkomu obstanku; a sada stalo nam je samo do toga, da se nadje organ shodniji i prilićniji za razpravljanje državopravnih pitanjah, nego što je dosadašnji.

Glede same osnove zakonskoga članka o uredjenju sabora imam reći, da je namjera odborova bila ustanoviti, na koliko je to od prieke potrebe, za odnošaj sabora naprama kruni, i to tim načinom, da se ništa neodstupi od pravah naroda, a da nj. veličanstvo kralj ipak uzmogne potvrditi našu zakonsku osnovu.

U zakonskoj osnovi o izbornom redu dvie su upravo točke najvažnije, t. j. ustanovljenje izbornoga prava i to aktivnoga, jer o pasivnom mnenje je jednoglasno, da bude što širje; druga točka odnosi se na nadziranje samih izborah, jer nas izkustvo uči, da se izbori mogu najlaglje influencirati od strane vlade, kad ona sama njimi upravlja, i zato je odbor mislio, da buduć je sav naš politički život osnovan na institucijah municipalnih, da se nadziranje izborah može najbolje povjeriti istim županijam, odnosno gradskim zastupstvom, odbor obazreo se je na način postupanja kod posljednjih izborah, gdje se je ustavno načelo prilično izkrivilo, jer su u mjesto županijah izborim upravljali veliki župani, koji su u središni odbor uzeli (barem u njekih županijah) činovnike, što su ih sami imenovali. Ovo je mislio odbor da se mora za buduće na svaki način prepriečiti. Nije doduše niti sada bio upliv vlade osobito velik, nu to se ima pripisati stranom neizmjernomu naporu našega naroda, da se oslobodi veljačke vlade, stanom pako i tomu, što nesretno financialno stanje Austrije nije dopustilo potrošiti na izbore više nego 17 hiljadah for. (Živio!)

Glede izbornoga prava mislio je odbor, da mora adoptirati onaj sistem, po kojem je sastavljeno zastupstvo županijsko. Ja se ovdje nemogu upustiti u potanko razglabanje raznih sistemah o zastupstvu; nemogu razglabati načela ona, po kojih je zastupstvo drugih zemaljah uredjeno, ali o tom neima nikakve dvojbe, da zastupstvo uredjeno prema načelom, na kojih je osnovano zastupstvo županijsko, odgovara našim okolnostim, t. j. da je takovo zastupstvo nedvojbeni izraz narodnoga javnoga mnenja. Ovo je laglje dokazati izkustvom, nego teorijom, a izkustvo govori za naše mnenje.

Košto u svem tako je i u tom postupao odbor reformatorno, pak mu je svrha bila, broj zastupnikah prema već izraženoj volji vlade ograničiti, a prema tomu trebalo je opet ograničiti i broj virilnih glasovah. Od virilnih votah dokinuo je odbor sva ona, koja je dokinulo vrieme, vrieme je pako po mnenju odbora dokinulo važnost, dakle i glas velikih županah. Njegdašnji ustroj naše zemlje donosio je sa sobom, da kralj ili vlada nije mogla bez pomoći samoga naroda nikako izvršivati niti svoje državne vlasti, što je dan danas svakako puno laglje, budući da sada državna oblast imade na disposiciju puno sredstvah, s kojimi svaki čas može razpolagati po svojoj volji. U staro doba morala je ona u svakoj županiji naći po kojega dinastu, koji je njezine interese zastupao, i to su bili vel. župani, dočim dandanas vel. župani nisu ništa drugo nego prosti činovnici, koji to prestaju biti, kad god se to vladi svidi, i zato nemogu nikako više uživati one vlasti koju su imali u starodavno doba t. j. onda, kad nisu imali svoje političke vlasti radi toga, što su bili kraljevskimi organi, nego radi toga što

su imali velik posjed a po tom u narodu velik upliv. Drugi takav sastavni dio našega sabora su kaptoli; i oni su imali u prijašnje doba veliku važnost političku, ali sada neimaju nikakove više, ako ne radi svoga posjeda, kojim medjutim samo zagrebački kaptol obiluje. Glede kaptolah dosta je spomenuti to, da je novovječno ustrojstvo sudovah uništilo znamenovanje riečih: loca credibilia.

Ovamo spadaju i dostojanstvenici zemaljski, kao n. pr. podban i podkapetan, ovo su dostojanstvenici više „de nomine“ nego „de re“; za to i na nje u osnovi nije uzet nikakov obzir.

Što se tiče biskupah, to je naša zemlja tako sretna imati sedam njih, a činilo se je, da bi sedam biskupah alteriralo razmjerje medju virilnimi voti i zastupnici naroda.

Za to je odbor predložio samo nadbiskupa zagrebačkoga i metropolitu karlovačkoga; a što je i biskupu sriemsko-bosanskomu iliti djakovačkomu dao virilni glas, to dakako na prvi mah čini se kao njeka anomalija, jer bi se moglo pomisliti, da je to odbor činio iz osobnih simpatijah, iz osobnoga poštovanja, prama utemeljitelju jugoslavenske akademije; nu odbor je dobro znao, da su takovi razlozi samo osobni i da se nemogu protegnuti na buduće biskupe djakovačke. Odbor je predložio, da se taj posebni glas dade biskupu djakovačkomu, ne baš toliko radi velikoga njegova posjeda, koliko radi crkvenoga njegova dostojanstva i njegove važnosti na iztočnoj strani naše domovine koja sada nije, naša al koja kada tada našom postati mora.

Ovoliko što se tiče izbornoga prava i virilnih glasovah. Osim toga uvrštene su u osnovu i potrebite ustanove glede sastavljanja izbornih listinah i glede obavljenja izbora zastupnikah, koje se medjutim nalaze i u naputku visoke dvorske kancelarije, a na koliko se nenalaze nisu jamačno, opreci sa načeli do sada razloženimi.

Ostaje mi još kazati koju rieč o Krajini. Odbor je mislio, da krajiškoga pitanja nemože mimoići, t. j. ako se i nemože sada odlučiti o tom, imali, neimali biti Krajina zastupana na ovom saboru, dok državo-pravna pitanja nisu riešena, imenito dok nije uredjeno pitanje o cjelovitosti našoj, da se ipak moraju stvoriti njekoje privremene ustanove radi njezina zastupstva, i to radi toga, što bi prema ograničenomu broju zastupnikah iz provinciala moglo se dogoditi, da bi vlada poslala i u buduće 50 oficirah u naš sabor, da pribavi svojim namjeram preteżnost. To je odbor htio zapriečiti tim, što je broj zastupnikah krajiških ograničio prema reduciranomu broju zastupnikah u obće, što je odredio mjesta, izvan kojih se izbori držati nemogu, i treće što je izključio od aktivnoga i pasivnoga izbornoga prava sve služeće vojnike do stražmeštra, sve vojničke častnike i vojničke činovnike. Ob ovom posljednjem moglo bi se prepirati, da ustavno pitanje u Austriji nije žalibože tako jasno kao što jest. Ta to svi znamo, da u Austriji u obće nikakav vojnik neuživa ustavnih pravah, a samo Hrvatska da je tako sretna, da na jedan mah njih 50 ta prava izvršuje. Visiti će dakako o volji vis. sabora, da onaj dodatak o Krajini poprimi ili nepoprimi, ali ako ga poprimi, mislim ja, a i odbor je tako mislio, da bez onih ustanovah Krajina nikada više na našem saboru zastupana biti nemože.

U ostalom, što se tiče načelah uloženih u pojedine paragrafe osnovah o izbornom redu i o uredjenju sabora, biti će prilike govoriti, kad dotični paragrafi dodju na red; ako bi se pako koji govornici protivili u načelu cieloj osnov, biti će moja zadaća, da se još na kraju razprave, koliko mi bude moguće, tim razlogom usuprotivim.

J. Živković: Ja mislim, da bi svi mogli uz to pristati, da se ove osnove prime en bloc, pa da odmah predjemo na pojedine točke.

Predsjednik: Ja mislim, da je g. predgovornik htio kazati, da bi u načelu primili ove osnove, te time se završila generalna debata. Usudjujem se dakle staviti pitanje, da li vis. kuća prima predložene si osnove o uredjenju sabora i o izb. redu u načelu i za podlog i temelj specialne debate. (Većina se digne?). Po tom dakle generalnu debatu zaključenom izjavljujem, pak ćemo. . . .

J. Živković: Molim još za rieč. Mi opažujemo, da sve to više istupljuju članovi i oni koji nisu na dopustu. Ja mislim, da imade sredstvah, onoga, koji ima obraz nogami gaziti i bagatelisirati sabor, na to prisiliti, da vrši svoju dužnost.

Zato ja molim vis. predsjedničtvo, da na nas sve ozbiljnu opomenu dade, da marljivije dolazimo u sjednice, da se nebi možebiti mislilo, da jedva čekamo, da se razidjemo.

Predsjednik: Buduću sjednicu uričem za sutra u 10 satih prije podne.

Trideseta saborska sjednica,

držana dne 17. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Visoki sabore! izjavljajuć današnju sjednicu otvorenom, prije svega mi je opaziti, što se sa mnogih stranah prigovara, da gg. članovi sabora tako točno i marljivo nedolaze u saborske sjednice, kako bi valjalo, ili da se prije udaljuju, nego li se sjednica svrši. S toga umoljavam prisutnu gosopodu, i preko njih takodjer odsutnu, da buduć najvažniji predmeti na dnevnom redu stoje, što točnije i marljivije u sjednice dolaziti izvole, jerbo to iziskuje zvanje zastupničko, od kojega po mom uvjerenju svetijega neima.

Sada molim, da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik Vjenceslav Urpani: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

dvadeset osme sjednice sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 16. veljače 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Dr Mirka Šuhaja.

Započe sjednica u 10 satih u jutro čitanjem zapisnika posljednje sjednice od 15. tekućega mjeseca, koji bi odobren.

Zatim veliki župan Kukuljević kao u jučeranjoj sjednici izabrani član povjerenstva za predloženje članovah jugoslavenske akademije odreče se ove časti.

Odreka ova bi po viskoj kući primljena.

Iza toga, pošto se je grof Kulmer izabran u jučeranjoj sjednici u odbor za podnešenje saborske adrese radi privatnih poslovah te časti odrekao — bi mjesto njega u onu svrhu izabran gospodin Mato Mrazović. —

Oglašeni budu zatim sliedeći podnesci:

1). Molba pučkih učiteljah u Zagrebu od 16. veljače t. g. broj 480, da se prigodom izradjenja izbornoga reda i na to obzir uzme, da učiteljstvo trojedne kraljevine bude imalo dva zastupnika.

S razloga, da je osnova novog izbornog reda jur na dnevnom redu — uvažit će se ova molba pri pretresivanju osnove.

2). Županija virovitička priobćuje visokomu saboru predstavke podnešene dvorskoj kancelariji u pogledu naših željeznicah. —

Dostavlja se odboru željezničkom.

3). Očitovanje broj 474. krajiškoga zastupnika Gavre Dizdara, kojim se odriče zastupstva.

Prima se do znanja i ustupa se saborskomu predsjedničtvu. —

4). Zapisnik od 12. veljače odbora ad hoc izaslanog u pogledu osušenja lonjskog polja.

Uslied predloga ovog odbora bi zaključeno:

a). Sabor trojedne kraljevine prima pod svoju osobitu zaštitu djelo osušenja hrv. slav. posavskih nizinah. —

b). Djelo toga osušenja povjeriti se ima družtvu glavničarah. —

c). Imenovati će se zemaljski permanentni odbor, sastojeći iz članovah civilnih i vojnih, oni će biti izabrani izmedju zastupnikah iz provinciala hrvatskoga slavonskoga a vojne opredielit će ces. kr. vojno zapovjedničtvo. Predsjednikom regnikolarnoga toga odbora imenuje se ovime presv. gosp. grof Miroslav Kulmer, koji je i dosada patriotičkim i truda punim nastojanjem oko promicanja toga predmeta radio.

d). Odbor ovaj, kod kojega sudjelovati će vještaci i strukovnjaci, i kojemu će se pridružiti član kr. namjestničkoga vieća kao zastupnik vlade, imati će budi sa belgijskom budi s drugim kojim družtvom glavničarah na temelju predbježno ustanovljenih i točno izraditi se imajućih osnovah ugovor utanačiti, te ugovor taj prvomu budućemu saboru odobrenja radi predložiti.

U sljedstvu dakle ovog zaključka točke 3. imenovan bi permanentni odbor za ovaj predmet uz potvrdjenog predsjednika grofa Kulmera u osobah gg. Dra. Subotića, Zlatarovića, i Bogovića.

5). Predlog gosp. Dra. Subotića i 15 članovah saborskih, neka se viećanje o izbornomu redu i uredjenju sabora na kratko vrieme odgodi, a medjutim njegovo veličanstvo preponiznom predstavkom umoli, da bi blagoizvoljelo dopustiti, da u viećanju o uredjenju sabora i izbornomu redu i krajiški zastupnici učestvuju — ovaj predlog bi većinom glasovah zabačen i odlučeno prieći na dnevni red. —

6). Pročitano bi zatim izviešće peticionalnoga odbora od dana 26. siečnja t. g. i viećanje o predmetih u njem predloženih preduzeto u sliedećemu redu:

a). O molbah Stjepana i Mihajla Vlašića iz Strnca u kotaru samoborskom, da budu riešeni od plaćanja činža dotičnomu vlastelinstvu — zaključeno je po predlogu odbora ustupiti ove molbe obćinstvu županije zagrebačke kao predmet u onu nadležnost spadajući.

b). Istim načinom bi zaključeno: da se molba Ivana plemića Kalaja iz županije varaždinske za dovršenje 3 god.

trajuće kaznene iztrage proti otcu mu Franji — dostavi predsjedničtvu banskog stola za shodno uredovanje. —

c). Glede molbe učiteljskoga sbora gimnazije osiečke bi odlučeno: posebnom predstavkom zamoliti njegovo veličanstvo, da gimnaziju u Osieku na prvi red povisiti blagoizvoli.

d). Molba veliko-radinačke obćine u Sriemu za izhodjenje umaljenja danka na zemlji, kao ovamo nenadležena ustupljuje se kr. namjestničkomu vieću.

e). O molbi obćinah Stojanović Veliki Radinci, Jaza i Pavlović, da bi se u cjelokupni užitak pašnjakah po vlastelinstvu iločkomu protuzakonito uskraćeni reponiralı — bi odlučeno: da se uputi molba predsjedničtvu banskog stola kao urbarskomu prizivnomu sudu, za da što je zakonu shodno odredi.

f). Na molbu krajišnikah iz županije Brodske pukovnije za ukinuće daće u naravi pripadajuće župniku i pretvorenje u daće u gotovu novcu — bi zaključeno, da se ima odrediti odbor ad hoc, koji će imati ovaj predmet o uredjenju župničkih dohodakah svestrano razgledati i zakonsku osnovu o tome podnieti.

g). Molba parokialnoga sveštenstva protopresbiterata Mitrovičkoga za oslobodjenje od davanja danka na parokialnu sesiu, s razloga da je ovo pitanje bilo predmetom razprave srbskoga kongresa, — odpućuje se na buduće riešenje njegovo u tom obziru.

h). Molba obćine Antin, da joj se povrate oduzete krčevine — da se postavi u uživanje šume Ašac, odpravlja se namjestničkomu vieću kao ovoj nadležnosti spadajuća. —

i). Na molbu braće Gutešah graničarah iz Bruvna za pomilovanje brata Ilije Guteše, bi zaključeno, da s razloga što je ovaj jur na slobodu stavljen, ova je molba riešena, nu ipak s razloga, što biaše isti Guteša kao gradjanin grada Zagreba pod vojnički sud stavljen i obsudjen — sabor ovaj poprimiti će potrebite mjere, da se u buduće ovakovo gradjansko pravo vriedjajući postupak nedogodi. —

Ujedno bi povodom ovog predmeta na predlog zastupnika Antuna Vakanovića i dotično Antuna Jakića zaključeno: zamoliti posebnom predstavkom kod nj. veličanstva amnestiju glede svih političkih obsudjenikah, koji u zatvoru se nalaze il posljedice svoje kazne trpe, a naročito glede Uzelca, Priljeve i Sorka — drugovah Ilije Guteše, nemanje i glede izagnanoga iz domovine Eugena Kvaternika:

k) na predstavku županije varaždinske o gradu Cetinu zaključeno bi izposlovati kod nj. veličanstva predstavkom previšnju odluku, da se grad Cetin izim bedemah, koji bi se iz razlogah štednje i neobstojeće više potrebe rušiti imali, na uspomen slavnih tamo zbivših se dogodjajah sačuvati imade;

l) molba sa naputkom obćine brodske za svoje zastupnike s razloga, da zastupnici nisu obvezani držati se naputka — bi primita do znanja po predlogu odbora;

m) glede molbe zbornoga kaptola na Rieci za bolje oskrbljenje svoje, s razloga, da je glede te pripomoći jur molba na dvorsku kancelariju podnešena i sveudilj razprava viseća — zaključeno bi ustupljenjem ove molbe kr. namjestničkom vieću požuriti i preporučiti riešenje ovoga predmeta;

n) molba Bare Kalajeve za dovršenje kaznene iztrage povedene proti suprugu joj — ovamo nenadležna ustupit se ima kr. banskom stolu;

o) molba Ivana Železnika urara iz Samobora za pripomoć glede njegove za izložbu izradjene i neodkupljene toranjske ure — ima se ustupiti kr. namjestničkom vieću preporukom, da mu po mogućnosti u pomoć priteče:

p) glede molbe baruna Gjure Neuštädtera za inartikuliranje baronah Neuštädter, — odlučeno bi po predlogu odbora, da se baroni Neuštädter nemogu uvrstiti kao baroni u zakonik trojedne kraljevine, jer niti molitelj niti njegovi sinovi, od kojih nijedan u trojednoj kraljevini se nenalazi, u obsegu trojedne kraljevine nepokretnog posjeda neizkazuje, odluka pako sabora 1861. glede zahtievanoga dokaza, da je velikaška povelja izdana po zakonito krunjenomu hrvatskomu kralju, proteže se samo na baruna Josipa Neuštädtera c. k. bojnog podmaršala;

r) o predstavci narodnog kongresa saboru radi podpore za srbsko kazalište u Novom Sadu bi zaključeno: da se taj zahtjev nemože podupirati budući, da zaklada za narodno kazalište u Zagrebu jedva dosiže za potrebe tog zavoda, a i onako srbsko kazalište nalazi se u kraljevini Ugarskoj, koja pozvana je po načelu ravnopravnosti narodah iz zaklade svoje ovomu zavodu u pomoć priteći;

s) molba obćine Gabaša u Sriemu za umaljenje poreza, slobodno sadjenje duhana itd.

Premda sabor ovaj ove vrsti danak nemože smatrati kao zakoniti, pošto je po absolutnoj vladi uveden i ustavu se našem starodavnom protivi, to je ipak zaključeno: posebnom predstavkom umoliti njeg. veličanstvo, da za sada, dok se konačno odnošaji ovi neriešе, premilostivo blagoizvoli glede sadjenja duhana i slobodnog žganja rakije onakove mjere ustanoviti, koje bi kadre bile bez uštrba erarialnog dohodka narodu slobodnije kretanje osigurati i ukloniti mnoge obstojeće zaprjeke i prepone, koje žiteljstvo ogorčuju i narodno ekonomiji veliku štetu prouzročuju.

t) molba Franje Pokornaga tvorničara liquerah u Zagrebu, da mu se dozvoli tvornicu obilježiti kr. zemaljskom poveljom, bi ustupljeno kr. namjestničkom vieću.

Iza toga prešlo se je na viećanje o predmetu narodnog muzeja, imovini istoga i mjesta, kamo bi se sbirke i knjižnica smjestiti imale, koji predmet bi u jučeranjoj na današnju sjednicu odgodjen.

Glede toga, s razloga, da iz predloženih spisah nikako razabrati se nemože, što i koliko spada na imovinu narodnoga muzeja, u kojem li odnošaju ovaj stoji prama „narodnomu domu“ te konačna odluka u tom pogledu izreći se još nemože — bi zaključeno, pozvati kr. namjestničko vieće, da sve spise odnoseće se na imovinu „narodnog doma“ ujedno sa računi o prihodu i razhodu ovog zavoda ovomu saboru priobći.

Poslje toga preduzet bi po zaključku jučeranje sjednice izbor dvojice bilježnikah tajnim glasovanjem.

U tu svrhu glasovala su ukupno 103 člana saborska. Od tih glasovalo je za gosp. zastupnika Marijana Derenčina 71, a za gosp. zastupnika Ivana Cara 69, za gosp. zastupnika Napoleona Dr. Špuna 26, a za gosp. zastupnika Škendera Viraga 25, te pošto prvoimenovana dvojica zadobiše nadpolovičnu većinu članovah, budu oni izabrani za saborske bilježnike.

Prešlo se je zatim na dnevni red, viećanje naime ob osnovi za uredjenje sabora i izborni red, te poslje kako iza pročitane osnove izim izvjestitelja Ivana Perkovca generalnoj debati nitko progovorijo nije, zaključio je vis. sabor:

Da predloženu si osnovu o uredjenju sabora i izbornomu redu u obće prima za podlogu specialne debate.

Uslied toga izjavi predsjedničtvo generalnu debatu o izbornom redu dovršenom, zaključi ovu sjednicu u 2 sata poslje podne i ureče buduću na dan 17. tekućeg u 10 satih u jutro.

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.
predsjednik.

V. Urpani s. r.
saborski bilježnik.

Petar Horvat: Ja mislim, da bi se takodjer Bosanac bivši zastupnik na prošlom saboru medju onimi političkimi prestupnici napomenuti imao, glede kojih će visoki sabor predstavku podnieti. Ja doduše neznam pobližih okolnostih glede Bosanca, možebiti da to koji drugi član visoke kuće znade.

Mirko Hrvat: Što se tiče Bosanca, on je već davno pomilovan, i nigdje nije interniran.

Glede zapisnika imam opaziti, da jučer nije bilo zaključeno, da se osnova zakonskog člana o uredjenju sabora i izbornog reda za podlogu specialne debate prima, nego da se prima u načelu.

Bilježnik Vjenceslav Urpani: Zaključeno je, da se prima u obće, i za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Druge primjetbe neima? (Nitko se nejavi.) Dakle se zapisnik odobrenim proglašuje.

Bilježnik Dor. Marian Derenčin: Priobćuje na sabor prispjele podneske i to:

1). Izvješće odbora za saborske troškove, kojim obredjenje troškovnikah baruna Dragojla Kušlana i Miroslava Kraljevića, izaslanih po saboru god. 1861. u Beč, a podjedno ustanovljenje troškovnikah za buduća slična poslanstva predlaže. —

Dr. Napoleon Špun: Ovom prigodom uzimljem si slobodu pozornost visoke kuće obratiti na jednu okolnost, koja se je meni samomu dogodila glede putnih troškovah na sabor. U dotičnoj ustanovi o putnih troškovah stoji, da se na 1 milju računa 1 for. i to da se običnim pravcem putovanje preduzeti ima. Kod mene bio je slučaj, da sam putovao željeznicom, gdje je put nerazmjerno dugačak, osim toga kad se računa 1 for. na svaku milju, troškovi su nerazmjerno veliki. Tu se nije dalo složiti načelo na 1 milju 1 for., već je odbor udario srednjim putem, te je uzeo popriečni put od Beča do Zagreba, te tako odredio 1 for. na svaku milju. Ovaj postupak odbora nalazim da je sasvim dobar ekspediens u ovom neskladu, i ja se usudjujem preporučiti ga visokoj kući i kod ovog računa, o kojem se sada radi, ili pako, da se uzme za mjerilo pristojba prve ili druge klase, gdje se putuje željeznicom i osim toga ostali trošak na puta.

Bilježnik Dor. Marian Derenčin: Upravo to predlaže odbor.

Antun Zoričić: Ja mislim, da iz putovanja kojeg saborskog člana nebi imala nikakva korist sliediti, te da se imade svakomu toliko nadoknaditi u ime putnih troškovah, koliko zbilja potroši. Ja neznam, kako je mogao odbor dozvoliti njekakve popriečne milje, kad se dobro zna, koliko željeznica od Beča do Zagreba stoji, a samo ostali putni trošak mora se paušalirati.

Veliki župan Bartol Vitez Smaić: Poznato je, da je visoki sabor — nesjedam se u kojoj sjednici — ustanovio, da svakomu zastupniku pripada 1 for. na milju putovanja. Odbor se je tog mjerila držao kod svakog zastupnika, tako, da je svakomu ustanovio ne željeznice nego miljarinu. Došao je slučaj, kojega je naveo gosp. Dor. Špun; ondje je on nješto više proračunao, nego mu je odbor odredio, on je naime proračunao daljinu po željeznici, a ne ravni put. U odboru se je govorilo o tom, i mi smo uzeli za temelj onaj zaključak saborski, t. j. da se radi samo o miljah najkraćega puta, i onda se je i za gosp. Špuna uzeo ravan popriečan put. Ja mislim, da je predlog gosp. Dra. Špuna i u ovom zaključku ustanovljen, t. j. on kaže, ili neka visoki sabor ustanovi, da se miljarina dopita, ili željeznica; odbor predlaže željeznicu.

Koloman Bedeković: Ja sam toga mnenja, da se tamo, gdje željeznice ima, samo željeznica računati mora, i to prva klasa; jer u obće znamo, da tamo, gdje željeznice ima, nitko poštom neputuje. Budué je ova stvar sada na dnevni red došla, ja bi želio, da vis. sabor zaključi, da gdje željeznice ima, ako sabor deputaciju izašalje, ili pojedinome zastupniku, koj ide na sabor ili kući, pripada samo toliko, koliko željeznica stoji i to prva klasa, a gdje neima željeznice, miljarina.

Ivan Živković: Ja se podpuno slažem sa predlogom g. Bedekovića, jerbo odgovara obstojećim normam i izvan sabora, naime glede činovnikah; jer kad se već zna, da se željeznicom putuje, zašto se nebi ustanovilo, da se jedino tim putem putovati mora. Dostojanstvu odgovara prva klasa. Za ostale troškove imadu se dnevnice odrediti. Ja mislim, da je dosta, ako se za ovaj izvanredni slučaj 15 for. na dan opredieli, jer su razlozi, koji se navadjaju temeljiti. Ali će biti višeputah slučaj, da će kakove deputacije sabor izaslati i na druga mjesta; u tom slučaju ja nisam zato, da se izvanredne dnevnice odredjuju.

Dr. Nap. Špun: Moram samo glede govora g. vel. župana riečkog na kratko primietiti, da me je on ponješto slabo razumio, jerbo ja nisam imao toliko svoj slučaj pred očima, nego da u obće vis. sabor izreče pravilo, kojega se imamo držati, pošto je meni neugodno bilo, što nisam imao pravila, kojega bi se imao držati. U ostalom ostajem kod svog predloga, i dodajem još to, da se i parobrod i to prva klasa uz dnevnice računati može.

Antun Jakić: Ja pristajem uz predlog g. Živkovića, te se usudjujem primietiti još to, da se nebi miljarina računala od onog mjesta, gdje zastupnik stanuje, nego od onog mjesta gdje je izabran.

Biljež. Dr. M. Derenčin: Prije svega ima se riešiti predlog odbora glede putnih troškovah gg. bar. Kušlana i Miroslava Kraljevića. Odbor se je tu držao navade, koja je vladala na saboru god. 1861. Za buduće predlaže odbor, ako koji saborski član u takovom odličnom povjerenstvu putuje, da mu se dnevnice od 20 for. oprediele.

Predsjednik: Ja bi se usudio predložiti vis. kući, da ovaj predmet riešimo. Dali je vis. kuća zato, da se putni troškovi gg bar. Kušlana i Miroslava Kraljevića, koji su nosili adresu posljednoga sabora, odobre onako, kako to odbor predlaže? (Većina ustane).

Drugo je pitanje za buduće, ako imade povjerenstvo u takovoj odličnoj zadaći putovati, da li se ima na dan toliko dozvoliti, kako odbor predlaže?

Vel. žup. Bartol vitez Smaić: Moram opaziti na ovo pitanje, da je to velika razlika, ako deputacija od 10—15 članovah boravi više danah na kojem mjestu, nego kad dva

zastupnika idu pred nj. veličanstvo. Ja mislim, da to svatko zna, da ovi nemogu ići u zadnju birtiju, da nemogu pješke hodati; imadu troškovah dosta. Zato za ovakov slučaj molim vis. sabor, da uvaži i primi predlog odbora.

Predsjednik: Molim dakle vis. kuću, da se izraziti izvoli, da li se za ovaj slučaj, kad povjerenstvo upravo pred lice nj. veličanstva ide, tolika dnevnica dade, koliku odbor predlaže? (Većina ustane).

2) Svietli ban dostavlja razpravu o uporavljenju kasina. (Na odbor za zaklade).

3) Zastupnik Antonović moli za dopust od 14 danah. (Dozvoljen).

Mato Mrazović: Po mom mnenju neima tražiti dopusta, jerbo je već izstupio iz sabora, i krajiški zastupnici očitovali su prekjučer predsjedničtvu, da neće više prisustvovati.

Antun Jakić: Ja mislim, da je molba g. Antonovića osnovana. Krajiški zastupnici su očitovali, da nemogu sudjelovati u drugih pitanjih, nego samo državopravnih. Državopravna pitanja još nisu riešena. Oni su pridržani ovdje, da opet sudjeluju, kad dodju državopravna pitanja na dnevni red, a dotle mora njetko biti, koji dopust daje. Zato ja mislim, da je svakako u redu, da se ovaj dopust podieli. (Dozvoljava se dopust).

4) Zastupnik Razum odriče se zastupstva. (Uzeto na znanje).

5) Izpravak g. Dr. Luke Petrovića na §. 4. zakonske osnove ob uredjenju sabora. (Uvažit će se kod debate).

6) Izpravak g. Ant. Jakića na §. 4. zakonske osnove za uredjenje sabora, da se zastupstvo dozvoli trgovačkim komoram. (Uvažit će se kod debate).

7) Predlog g. Adolfa Vebera, od 15 članovah poduprt, da se sastavi zakonski članak, da se obćinam propusti sud do 60 for. (Na sudbeni odbor).

8) Predlog istoga zastupnika, tičući se njekojih urbarialnih odnošajah žiteljah kotara bakarskoga. (Na urbarski odbor).

Miroslav Kraljević: Usudjujem se vis. saboru učiniti predlog, koji se odnosi na naš zemaljski proračun; odbor je naime svoj posao sgotovio, i čitava stvar nalazi se u saborskoj pisari, imade je preko 15 folijah; dok se to prepiše, treba dugo vremena. Ja mislim, da je od potrebe, da vis. sabor odredi, da imade poslje ovih članakah, koji su sada na dnevnom redu, ova stvar doći pred kuću.

Predsjednik: Poslje ovih članakah o uredjenju sabora i izbornom redu su na dnevnom redu urbarski poslovi; dakle poslje ovih bi se mogao proračun preduzeti. (Primljeno.)

Na dnevnom redu stoji zakonska osnova o uredjenju sabora i zakonska osnova o izbornom redu. Molim g. izvjestitelja, da izvoli točku po točku pročitati.

Ivan Perkovac: Čita §. 1. osnove zakonskoga članka ob uredjenju sabora trojedne kraljevine: (Njegovo veličanstvo kralj, ili njegov namjestnik ban, sazivlje sabor trojedne kraljevine svake godine u Zagreb).

Odbor je ovdje usvojio načelo, koje obstoji u svih ustavnih državah, t. j. da se sabor drži svake godine; osim toga, pošto je naša zemlja u posebnom odnošaju prema cjelokupnoj carevini, i pošto je u prijašnje doba ban trojedne kraljevine bio namjestnik kraljev, i njekim načinom vice-rex, odbor je mislio, da od toga banovoga prava i položaja nesmije odustati, nego da ga mora pridržati, pak je ovamo metnuo, da sabor ima sazivati nj. veličanstvo kralj ili njegov namjestnik ban.

Odbor to nije htio potanko precizirati, da ban po nalogu nj. veličanstva ima sazivati sabor, već je to propustio budućemu ustavnomu razvitku, jer po različitom shvaćanju našega državnoga prava ima ljudih, koji misle, da je ban sam po sebi vlastan sabor sazvati, a imade ih, koji misle, da nitko nemože sazvati sabor osim kralja. Ako se ova stilizacija pridrži, nije derogirano ni jednomu ni drugomu nazoru.

Dr. Nap. Špun: Glede ovog §.a usudjujem se sliedeći izpravak predložiti, da se rieči „ili njegov namjestnik ban" izpuste, i ja ću tako slobodan biti, ovaj moj izpravak obrazložiti. Prije svega moram izpovjediti, — a rieči g. izvjestitelja me podpunoma ukriepiše, — da je to sasvim nejasno. Ja ću postaviti 2 moguća slučaja: ili sazivlje ban sabor po nalogu nj. veličanstva, ili izim volje nj. veličanstva. Ako sazivlje ban sabor po nalogu nj. veličanstva, onda su ove rieči sasvim suvišne; ako pako imade ovo bivati izim volje nj. veličanstva, onda mislim, da zapinjemo o zapreki, kojoj nemožemo izbjeći nikakvim umovanjem, počem se ovdje narušava suverenstvo krune. Sazov sabora je atribut suverenstva krune, tako sazov kao i razpust. Kao što je gospodi poznato, u ustavnih državah taj princip može da vlada: ili se u priepornom slučaju sve dade na sabor; onda je sabor nad krunom, i onda se zove parlamentarno zastupstvo; ili pako obratno, te se onda sabor zove naprosto reprezentativan. Kad bi mi htjeli, da uzmemo u §. 1. jedno ili drugo načelo, morali bi to izrično reći; g. izvjestitelj izvolio je samo napomenuti, da se jedno i drugo primiti može. Ja držim, da je to vrlo pogubno, da se u zakonsku osnovu meću dva smisla; ovo može naravskim načinom povod dati vječitim sukobom i neprilikam, kojim ćemo naprosto izbjeći tim, ako se ovo izpusti, ili ako misli g. izvjestitelj, da se ima primiti načelo, da je sabor hrvatski na temelju parlamentarne vlasti, neka to izvoli u kratko izreći. Ali ja sam toga mnenja, da smo mi tielo reprezentativno, koje sazvati i razpustiti jedina je kruna vlastna. Moram još to da primietim, da bi sama osoba ili čast banska izvršavanjem tog zakona mogla u vrlo nemili konflikt doći; jer stavimo slučaj, da nastane u životu državnom zapreka takova, da kruna nije u položaju sazvati sabor. Tada će pasti odgovornost na bana, a možebiti slučaj, da on tomu nije nimalo kriv, ali opet kao službenik kraljev nesmije on da se protivi kralju, nesmije proti volji kralja sabor sazvati. Ako se gospoda pozivlju na to, da su njekada banovi sazivali sabor, to ja tumačim iz osobitog odnošaja, kojega je zauzimao naš sabor glede kompetencije svoje; bio je naprama današnjem saboru vrlo neznatan glede kompetencije, a drugo, u državah sredovječnih nisu mogle forme tako ustanovljene i tako ukriepljene i skladne jedna sa drugom biti, kako se to daudanas može iziskivati u organizmu države. Ako mi želimo, da se zajamči sazov sabora svake godine, kao što je g. izvjestitelj primietio, da je to običaj u svih ustavnih državah — onda izvolite stvoriti zakon, da se sabor sam po zakonu svake godine sazove, ali ne, da ga mora tek sazivati službenik kraljev putem intencije kralja. Ako pako ban imade sazvati sabor uslied volje kralja, onda nečini u svoje ime ništa, nego izvršiva volju kralja, kaogod i onda izvršuje volju kralja, kada mjesto njega čita priestolni govor.

S toga držim ja, da su ove rieči „ili njegov namjestnik ban" suvišne, i predlažem, da se izpuste.

Antun Vakanović: Ja se s onom stranom govora g. predgovornika slažem, gdje predlaže, da je najprobitačniji

ekspediens za izbjeći svaku prepirku, da se ustanovi vrieme, kada se sabor držati ima. Ja bi rekao, da se sabor ima držati dne 2. studenoga svake godine. Kad bi se ovo ustanovilo, nebi došla zemlja u položaj, u kojem se Ugarska i trojedna kraljevina nalazi skoro uvjek. Mi naime imademo zakon, da se sabor ima držati svake tri godine, ali ipak znamo to, da blažene uspomene Marija Terezija, koju su baš ovi narodi na prestolu uzdržali, i sin joj Josip II. nisu skoro kroz 50 godinah sabora držali; znamo i to, da car Franjo 15 godinah nije držao sabora. Dakle ovakovi tiskani zakoni, ako dodje vlada na kormilo, koja imade široku sviest, ništa neznamenuju; zato, da vlada nedodje u takav položaj, ja sam toga mnenja, da se postavi dan, kada se sabor držati ima, tako da ga vlada sazivati netreba. Ako pako vis. sabor ovaj predlog nebi primio, predložio bi ja drugu štilizaciju ovog §. Polag načela ili aksioma političkog ustavnih zemaljah u Europi stoji pririečje: kralj kraljuje, a nevlada; kralj je sveta osoba, koja bi se samo riedko upotrebiti imala, a vlada kraljeva je narodu odgovorna. Zato bi ja predložio, da se kaže: „vlada nj. veličanstva sazivlje sabor trojedne kraljevine."

Aurel Kušević: Ja bi želio, da se ovaj članak izpravi tako, da se sabor trojedne kraljevine sazivlje svake godine uslied dozvolje kralja po članku 58. od god. 1791.

Predsjednik: Ako nitko više progovoriti neželi, rieč imade g. izvjestitelj.

Ivan Perkovac: Namjera odbora, kad je štilizirao ovaj paragraf, nije bila ta, da učini ili predloži njekakav izraz, koji bi mogao služiti povodom za buduće sukobe, nego namjera odbora bila je, da neodstupi ništa od onih pravah, za koja narod misli, da ih još ima. Naravska je stvar, da bi se svi budući sukobi, koji nam još predstoje u našoj nedovršenoj ustavnoj razmirici — a Bog zna, kad će se dovršiti, — najljepše dali zapriečiti tim, kad bi narod od ustavnih svojih pravah onoliko odstupio, koliko vlada zahtieva, i koliko će još u buduće zahtievati. Onaj dometak: „ili njegov namjestnik ban" nesmeta nimalo političkomu razvitku našega naroda; a koliko bi nam mogao koristan biti, usudjujem se samo na god. 1848. pozvati. Djelovanje tadašnjega sabora našega i postupak pokojnoga bana Jelačića takav je udario temelj svemu političkomu životu našemu, da mu se s nikoje strane oteti nemožemo, a toga on sigurno nebi učinio bio, da se je prije g. 1848. našao sabor, koji bi zakone stvarao prema predlogu zastupnika g. Dr. Špuna. Odbor nije dvojio o tom, da je nj. veličanstvo naš kralj suvereni vladalac; ali odbor zna i to, da je on, barem njekada, nješto od svoga suverenstva dielio sa banom trojedne kraljevine. Ako on misli, da se to protivi načelu reprezentativnomu, i da je smjer ovoga dodatka put krčiti vladi parlamentarnoj, to moram iskreno reći, da ja toga nerazumiem, jer parlamentarna vlada nestoji se u tom, — koliko ja znam, — da vladalac svoju suverenu vlast podieli s kojim namjestnikom, nego se sastoji u tom, da ju podieli sa saborom; nu ovdje u tom obziru o saboru neima nikakva govora. Ako g. prvi predgovornik misli, da je dokazao potrebu svoga izpravka tim, što je rekao, da su sabori naši prošlih vremenah bili neznatne kompetencije, to se i opet s njim slagati nemogu, i pozivljem se na vis. kuću, koja će valjda biti uvjerena o tom, da su sabori hrvatski njekada puno važniji bili, negoli danas.

Što se toga tiče, da se rok umetne, kada bi se imao sabor sazvati, na to je mislio i odbor; ali tomu ima dvie težkoće, i to prvo, što mi svi, pa bili kojegagod mnenja, znamo, ili nadamo se, ili možebiti bojimo se, da će sabor naš svoju kompetenciju podieliti ma s kojim zakonotvornim tielom, i tako će svakako u buduće naš sabor zavisan biti od zasjedanja drugoga sabora; i budući da neznamo u kojem će vriemenu drugi parlamenat, s kojim budemo u odnošaju, viećati; nemožemo unapried odrediti rok za naš sabor. A drugo, što se toga tiče, da bi se sabor na taj način, kad mu se stanoviti rok ustanovi, morao baš sastati, to mislim, da je ovo vrlo iluzorno; jer ako državna vlast, t. j. kruna, neće da se drži ustavnoga prava, ako neće da sazove sabor, to ja mislim, da je označenjee roka neće prisiliti na to; dosta je izreći, da se sabor ima sazvati svake godine, jer ako se vlada bude držala zakonah, ako ih se radi naroda, za volju naroda, radi snage i sviesti naroda bude držati morala, onda je i ta ustanova dovoljna. S navedenih razlogah mislim, da bi se ovaj paragraf mogao ovako primiti, kako jest, jer se rieč „namjestnik" može sasvim dobro tumačiti u smislu ustavno monarhičkoga načela, a roka, na koji se sabor sazivlje, netreba potanje označivati.

Predsjednik: Najprije imademo redakciju; onda predlog g. Dr. Špuna, koji predlaže, da se rieči „ili njegov namjestnik ban" izpuste, onda predlog g. Vakanovića, da bi se imalo kazati, da se sabor sazivlje na 2. studenoga svake godine, ili ako bi ovo propalo, da se kaže, da vlada nj. vel. ima sazvati sabor, i napokon predlog g. Aurela Kuševića, da se sabor na temelju članka 58. od g. 1791. sazvati ima.

Po poslovniku imademo najprije glasovati o redakciji; molim dakle onu gospodu, koja su za redakciju, da ustati izvole (Čini se). To je većina, dakle je redakcija većinom glasovah primljena.

Iv. Perkovac: Čita §. 2. (Zakonarska perioda sabora ustanovljuje se na tri godine, nj. vel. kralj može medjutim sabor i prije razpustiti; al onda valja da se razpišu odmah novi izbori i da se drugi sabor sastane najkašnje tri mjeseca iza razpusta prijašnjega).

I ovo je sasvim obična ustanova drugih ustavnih zemaljah i državah. Sazivanje sabora samo na jedno zasjedanje ima kao što je poznato, mnogo neprilikah osobito onih koje se radjaju sa mnogih i vrlo živahnih agitacijah izbornih. Nemože biti u prilog nijednomu narodu, dapače nijednoj stranci, koja smjera na korist svoje domovine, da se narod svake godine po jedanput na taj način razdraži i da mu se otme volja za mirni red. Tomu se može doskočiti tim, da se sabor izabere na tri godine. Korist je tog još i u tom, što zastupnici ovako izabrani imadu više vremena jednim pravcem u zakonarstvu djelovati, dočim, kad se zastupstvo izabire samo na jednu godinu, nemože ono imati pravca i stanovite težnje, za kojem bi postojano išlo. U drugih njekih zemljah, koje još nisu na ustavnu dosta razvite, ustanovljeno je zastupstvo na 6 godinah; ali za naš početak odboru se je činilo, da je to suviše, jer svatko zna, da se narod može u svom izboru lako prevariti, i natovariti si zastupstvo, koje mu nije po volji. Zato je odbor mislio, da tom predusretne, da se ima zakonarska perioda uzeti za tri godine. Naravska je stvar, da se kruni mora pripustiti to pravo, ako misli, da sabor nije izraz narodne volje, da ga razpusti; ali opet, da je u tom slučaju dužna, kako je ovdje odredjeno, iza tri mjeseca sazvati novi sabor, jer je to vrieme upravo dovoljno, da se novi sabor sazvati uzmogne.

V. Zorac: Ja nebi imao ništa proti tom §.u, ali ja vidim, da je u protuslovju sa §. 3. Zato bi molio, da se i

ovaj §. pročita, pa će se vidjeti, da jedan od njih mora izostati, jer ovdje se kaže: (Čita) „zakonarska perioda sabora ustanovljuje se na tri godine; nj. vel. kralj može medjutim sabor i prije razpustiti itd. a u trećem §. kaže se: (Čita) „vlast zastupnikah traje koliko i zakonarska perioda." Ako se sabor prije razpusti, onda vlast zastupnikah netraje tri godine (Glasovi: redakcija!).

Predsjednik: Ja toga protuslovja nenalazim; buduć se nitko za govor nejavlja, molim onu gospodu, koja su za redakciju, da ustati izvole. (Čini se); to je većina.

Iv. Perkovac: Čita §. 3. (Vlast zastupnikah traje koliko i zakonarska perioda. Izprazni li se koje mjesto zastupničko prije toga vremena i kad sabor nesaboruje, ima se novi izbor učiniti prije nego što se sabor opet sakupi; sbude li se to pod zasjedanjem, ima se novi izbor učiniti najkašnje za tri nedjelje danah).

Ovaj je paragraf naravska posljedica §. 2., da vlast zazastupnikah traje dotle dok traje zakonarska perioda; tim se toliko veli, da se zastupnici biraju na 3 godine. Što se nadalje veli, to je samo za taj slučaj, da se vlada prisili, izpražnjeno mjesto tečajem zasjedanja sabora popuniti, budući da izbora nemože nitko odrediti, nego državna vlast, a to je ona u smislu ovoga §. dužna učiniti, jer se može dogoditi, da sabor izgubi više članovah, pa kad nebi bilo ove ustanove, vlada bi pustila sabor bez ovih članovah možebiti na štetu sabora i zakonarskoga mu djelovanja.

Dr. Ladislav Šram: Ja se sasvim slažem sa ovim §., samo bi mislio, da bi se rok od 3 nedjelje danah pokratio na 10 danah. Ja to držim za shodno, što u današnje vrieme imade najhitrije komunikacije, željeznice, brzojav, da za nijedan izbor nebude brže trebalo nego 10 danah, zašto bi dakle čekali 3 tjedna.

Koloman Bedeković: Ja mislim, da to kod nas nestoji, te da se nemože tako brzo obaviti, ako se obzir uzme na okolnost, koliko vremena treba zastupnik kad n. pr. iz Vukovara putuje ovamo. (Glasovi: redakcija).

Predsjednik: Imademo redakciju i dodatak gosp. Šrama; koja su gospoda za redakciju, neka izvole ustati (Čini se); to je većina.

Izv. Perkovac: Čita §. 4. (Sabor se sastoji iz virilnih članovah i zastupnikah, i to:

a) iz nadbiskupa zagrebačkoga, metropolite karlovačkoga i biskupa sriemsko-bosanskoga iliti djakovačkoga;
b) iz velikašah u smislu §. 10. ovoga zakona;
c) iz 55 zastupnikah iz provincijala;
d) iz 23 zastupnika krajiška.

O izbornom pravu i o samih izborih odredjuje što treba izborni red).

I. Perkovac: Jučer bila mi je čast razložiti visokomu saboru mnienje odbora glede ovoga paragrafa, te sam kazao naročito, zašto je odbor ograničio broj biskupah, a kazao sam nadalje i to, zašto je odbor dokinuo njekoje glasove virilne; kazao sam naime, da ih je dokinuo zato, što ih je dokinulo vrieme. Nu jučer nisam kazao, i zato velim sada, da se ono, što je o kaptolih katoličkih rečeno, puno većim pravom može dapače mora reći o konzistorijah pravoslavnih. Godine 1848. mislilo se je, da se mora radi ravnopravnosti, katoličkim kaptolom naći njekakav ekvivalent, pa se je našao u konzistorijah pravoslavnih. Nu to sada svatko vidi i zna na prvi mah, da konsistorije nisu ono što su kaptoli, budući da su puki uredi svojih biskupah, i radi toga nisu ni onoliko vlastni tražiti posebnoga zastupstva, koliko katolički kaptoli.

Glede velikih županah ostajem kod jučerašnjega svoga mnienja, a tako i glede ostalih dostojanstvenikah.

Broj zastupnikah ustanovljen je tim načinom, da se je u županijah uzeo na 20 hiljadah dušah 1 zastupnik, a u gradovih na 8 hiljadah jedan. Samo da još kažem o broju zastupnikah krajiških, zašto je odbor ustanovio broj njihov na 23 prema 55 iz provinciala. To se čini na prvi mah anomalija jest anomalija onda. kad se za temelj zastupstva neuzme ništa drugo nego puko pučanstvo bez ikakve razlike: ali kako sam kazao, krajina je u nazadku glede svega, što se i bića obstanka i napredka narodnoga tiče. Nazadak ovaj nemože se sada ovdje natanko razglabati, ali ja mislim, da si je o tom vis. sabor dovoljno uvjerenje stekao. Moram se ovdje još na jednu osobitu okolnost pozvati, naime na to, da je po ovom izbornom redu u krajini izključen iz aktivnoga i pasivnoga izbornoga prava svaki vojnik, vojnički častnik i vojnički činovnik. Prema tomu odpada od onoga pučanstva, koje izvršuje izborno pravo, 36 hiljadah ljudih, a to je više od četvrtine onoga pučanstva, koje bi imalo absolutno pravo izbora; i zato po svakom pravilu na krajinu nedolaze više nego 23 zastupnika. Ja ću ove brojeve potanko dokazati, kad dodje red na dodatak k izbornom redu glede krajine; sada sam ovo samo na kratko naveo, da se gg. govornici nemute tim, što je broj zastupnikah iz krajine manji od zastupnikah iz civila.

O velikaših mislim, da će biti najsgodnije govoriti, kad dodje na red §. 10.

Predsjednik: Na ovaj §. imamo izpravak od gosp. dra. Luke Petrovića, koji ovako glasi: (Čita) „da se starodavno pravo zastupstva na saboru trojedne kraljevine kaptolom neoduzme, no da im se i nadalje ovo pravo zastupstva, naročito prvostolnom kaptolu zagrebačkom sbog njegova osobitoga položaja i velikog posjeda s velikim trhom skopčanoga uzdrži i u novom ustrojenju sabora u izborni red uvrsti.

Kardinal Haulik: Poglavita svrha uredjenja sabora jest bez dvojbe, da sabor bude sposoban stvarati valjane, spasonosne i blagostanje domovine promicajuće zakone. Da se pako kod stvaranja zakonah osobiti obzir uzeti mora na ćudorednost, toga je stvar poznata, te mi to nije treba dokazivati. Od tuda samo po sebi sliedi, da se svećenstvu, kojemu je naročito povjerena skrb i uprava nabožnosti i ćudoredности, mora dati primjeren upliv kod pretresivanja i stvaranja zakonah. Da bi pako svećenstvo i onda takav upliv imalo, kad bi se od cieloga svećenstva u Hrvatskoj i Slavoniji samo trim osobam: nadbiskupu zagrebačkomu, patrijarki karlovačkomu i biskupu djakovačkomu, dozvolilo pravo mjesta i glasa u saboru, — to će jedva tko po duši utvrditi moći. Ali takova naredba nebi odgovarala niti duhu našega ustava; velim našega ustava, kojega starodavnošću se pravom ponosimo, i kojega nepovriedjenju cjelovitost toli brižno branimo. Jer neima dvojbe, da je ugar.-hrvatski ustav, od sv. Stjepana uz sva vremena, svećenički stalež osobitim načinom odlikovao. Znamo, da su biskupi već kod uvedenja ustava veoma mnogo sudjelovali. I dan danas imadu svi ugarski biskupi u saboru odlična mjesta, premda nije moći sadanje ugarsko zakonodavstvo niti sbog mračnjačtva ukoriti. Nu ja nemogu niti dokučiti: zašto je mislio odbor za uredjenje sabora, da se upravo rečenim trim biskupskim stolicam imade podieliti pravo sudjelovati u saboru? Jer ako je imao pred očima obseg biskupijah, ili broj dušah: imade ih mnogo većih, nego je biskupija bosanska ili djakovačka; na

primjer: biskupija senjska, koja broji još jedanput toliko dušah. Ako je pako uzimao obzir na obsjeg posjeda, težko je dokučiti, kako je mogao kaptolu zagrebačkomu uzkratiti pravo, koji znatna dobra u domovini posjeduje i veće javne terete nosi, nego možebiti tri, četiri ciela kotara zajedno, kojim se pojedinim, po predlogu odborovu, ima dati glas na saboru?! Gospodo moja! u istih protestanskih državah imade svećenstvo primjeran upliv u zakonodavstvu: u englezkom parlamentu zauzimlje sbor biskupah najodličnija mjesta u gornjoj kući, u Švedskoj sačinjava svećenstvo jedan od četiri odsjeka zakonodavnoga tiela. Pravom bi se dakle čudio sviet, kad bi se svećenstvu u Hrvatskoj, koje bijaše radi svoje nabožne ćudi do sada svuda na glasu, uzkratilo, i to proti duhu ustava, pravo, štono ga od vajkada uživa; kad nebi svećenstvo našlo u Hrvatah niti onoliko privrženosti i blagodarnosti, koliko je uživa u protestantskih državah. S toga molim usrdno visoki sabor, da blagoizvoli pustiti i nadalje biskupe trojedne kraljevine, kojih je i tako malo na broju, u uživanju svoga prava i časti, kako ih je od obstanka ustava uživao, i dozvoliti, da pojedini kaptoli bar jednoga zastupnika na saboru i unapried imati budu mogli.

Predsjednik: Osim toga imamo izpravak gosp. Jakića, koji predlaže, da bi se §. 4. dodalo: tri zastupnika trgovačkih komorah.

Antun Jakić: Zagrebačka trgovačko-obrtnička komora podniela je bila visokomu saboru predstavku, da bi se kod budućega uredjenja sabora obzir uzeo i na zastupanje trgovačkih komorah. Ovaj vis. sabor dao je ovu predstavku na pretresivanje odboru za uredjenje sabora. Jučer sam čuo izviešće toga odbora, nu g. izviestitelj nije napomenuo niti razloga, zašto je odbijena ova representacija i molba trgovačke komore. S toga mi je dužnost bila, to kao poseban izpravak predložiti, da bi se svakako trg. komoram bar po jedan zastupnik dozvolio. Gospodo! Dan današnji nije više trgovina onakva, kakva biaše njekada, nego je danas ona postala vlašću, da nerečem uvjetom blagostanja svih zemaljah, i ja se zaista moram čuditi, kako je odbor mogao to pitanje Sutle mimoići. Ja neznam doduše razlogah, koji su vodili odbor, da se nije obazreo na ovo pitanje, nego koliko sam čuo iz privatnih dogovorah, držala su gospoda za suvišno, da bi u naših saborih bili zastupani njekim načinom interesi, t. j. da bi se u nje uvela Interessen-Vertretung od preko Sutle. Gospodo! ja mislim, da zato, što je Schmerling valjano načelo zlo rabio, nebi imao sabor hrvatski isto načelo zabaciti. Mi čujemo od svih stranah naše domovine jauk i tužbu: Neima posla, neima trgovine, neima prometa, neima zaslugah, neima valjane komunikacije. A kad treba raditi, da se tome doskoči, to jest, da se prihvate sredstva, koja cilju vode, onda zavladaju još uviek predsude proti stališu prometnomu. Ja neznam odkuda i zašto to biva, te pitam, da li mislite, da će naš sabor onako nizko pasti, da pretresivanje materialnih pitanjah u područje njegovo neće nikada više spadati? Ali tako duboko valjda nećemo pasti, ja barem želim iz svega srca, da nepanemo: pa nije li onda od potrebe, da bude ovdje i praktičnih obrtnikah? Ako toga nitko nezanieka, da bi bilo dobro, onda neznam, zašto bi si oduzeli mogućnost, da dobijemo ovakovih vještakah? Reći će se: Imaju gradovi, u kojih ima prometa, i onako kod izbora pravo, izabrati sebi prometnikah za zastupnike. Kad bih ja to htio na široko razvlačiti, dokazao bih, da dandanas još nismo tako sviestni, ili barem veća strana biračah nije tako sviestna, da bi samo svoj interes imala pred očima, a i znamo, koliko je agitacijah kod takovih izborah, i zato, ako je potreba, da dobijemo prometnikah u ovo zakonodavno tielo, sigurno ćemo ih moći dobiti iz komorah, jer su komore najpriklađnije, da mogu izabrati vještake. Moglo bi se i prigovoriti, da komore do sada nisu imale vlasti birati, pa ipak da je prometnikah ovdje u sabornici. Istina, ali je to više slučaj, što nas je njekoliko izabrano, a na slučaj se osloniti nesmiemo; pa kad to ni nebi bio slučaj, pitam ja, jeli to razmjerje, da medju dvie stotine zastupnikah imade nas 5, a jedva trojica i u višje poslove upućena?

Neželi se zastupanje interesah pojedinih korporacijah ili ljudih, ali valja znati, kakove interese zastupa trgovina? Moje je mnenje, da se svaki vara, koji misli, da je trgovina interes pojedinca, ili korporacije, nego je trgovina dandanas interes ciele zemlje. Čuo sam doduše izvan ove vis. kuće ipak, da odbor nije našao za vriedno niti spomenuti, zašto one representacije nije uvažio; kao da se radi ovdje o jednoj kasti, koja želi steći privilegijum, da nadje korist svoju na štetu naroda, što neima nikakova temelja. Isto tako sam čuo, da niti u englezkom parlamentu neimaju komore svojega zastupstva, dapače da u Englezkoj komorah ni neima. Ali ja sam se o tom ubaviestio. U Englezkoj obstoje 22 trgovačke komore; one doduše nisu kao takove u Englezkom parlamentu zastupane, nu zato su valjano zastupane kod eksekutivne vlasti, naime od tih 22 komorah inglezkih izabran je po jedan član, te sastavljeno trgovačko vieće, da bude na ruku ministru trgovine, koji nikakove naredbe tičuće se trgovačkih posalah neizdaje bez odobrenja toga trgovačkoga vieća.

Ja mislim, da je to malo više, nego kad imaju 3 hrvatske komore svoje zastupnike u saboru.

Čuo sam i to, da se u pitanjih materialnih mogu prizvati po saborskih odborih vještaci, ter dati izviešća, ako budu potrebita, nu ja bi rekao, moja gospodo, da bi to bilo malo ponizljivo za slične vještake, prizivati jih skromno na svjetovanje, pošto jim se je uzkratila mogućnost, biti pravimi članovi sabora.

Gospodo moja! ne kao trgovac, nego kao Hrvat i rodoljub moram kazati, da je ovo pitanje od tako velike važnosti po cielu našu domovinu, kao ma koje drugo pitanje.

Mi živimo u vieku, gdje je trgovina vlast, a sigurno svi želimo, da se ona čim jače u našoj domovini razširi na korist naroda. Gospodo! mi smo prije g. 1848. doduše takodjer trgovali, nego svatko znade, kako je to išlo. Mi znademo, da su sada željeznice, banke, asociacie uprav glavni uvjeti materialnoga blagostanja narodah i zemaljah. Kad je ovo velika poluga nar. blagostanja, što se nipošto tajiti nemože, pitam ja onda, možemo li izključiti ljude iz našega zakonodavnoga tiela, koji bi nam mogli na ruku ići svojim praktičnim izkustvom? Ja velim, da se to nebi imalo učiniti, dapače trebalo bi svojski nastojati, da se i kod naše zemaljske oblasti ustroji sekcija za poslove trgovačko-obrtničke.

Kod ove prilike moram se ja svakako vratiti još na jednu stvar.

Mi se u obće u našoj domovini nemožemo pohvaliti našimi najvišimi oblastmi. Već ima puno godinah danah, da se je malo brige posvećivalo polju materijalnomu, od kojega nam bolja budućnost zavisi. Slabo se je radilo i pod absolutismom i pod provisoriumom, a čini mi se, da ni sada nestoji bolje.

Za absolutizma dobile su svekolike zemlje Austrijske željeznice, a osobito je Ugarska najviše onda željeznicah stekla: što smo mi Hrvati dobili? Željeznice ni za pedalj,

a tražene filial-banke ni od lieka. Pod provizoriumom dobila je Ugarska dopunjenje željeznicah, dobila je zemljištne vjeresione i druge banke, prokrčenje i obsipanje rieke Tise itd. A što je nam Hrvatom blaženi provizorium donio? donio nam 16 miljah željeznice.

Pod provizoriumom tražili smo god. 1862. banku; nismo drugo molili, nego da nam vlada barem dade tu milost, to dopušćenje, da smiemo svoje novce skupa spraviti i medju se ih pozajmiti. Tri godine su prošle, dok je samo predbježna koncesija došla, da se smiemo sastati kao odbor. Lani je došla ta koncesija, mi smo napravili pravila i podnieli vis. oblasti, nebi li se jedanput dočepali dozvolje, da možemo gospodariti u vlastitom žepu; prijašnja vlada nije ništa učinila, pa evo se ni sadašnja mnogo nebrine zato, nego ako je istinito, što sam čuo, ciela stvar nalazi se još u Zagrebu, i to tako, da je molbenica s pravili bila poslana u Beč, nu opet povraćena na zagrebačku financ. prokuraturu, da ona pregleda, je-li se neprotivi možebiti državnim ili financijalnim ustanovam itd. Premda su to mogle i bečke financ. prokurature učiniti, jer je po nalogu dvorske kancelarije hrvatskomu tekstu pravilah i vjeran njemački prevod pridodan, da ni nespomenem ovdje, kako su ta pravila upravo onako sastavljena, kakvih je već puno drugdje potvrdjivano.

Ovo sam samo mimogred htio napomenuti, da se vidi, kako se malo uzima obzir na trgovinu, i moram kazati, da sam imao priliku izkusiti u tih pitanjih poslovanje jako tužno. Mi smo više putah u pitanjih trgovačkih dobili takova intimata, da se je zbilja svaki čuditi morao nad njihovim sadržajem. Kako se je u obće postupalo, samo ću jedan primjer navesti. Trgovačka komora u Zagrebu, morala bi se, kao svaka druga, svake godine obnavljati, a obnovljena je zadnji put godine 1858.

Moljena je dozvolja više putah, da se već jednom obnoviti može, ali su tim molbam svakojake potežkoće na put stavljane, te je zagrebačka komora evo 8 godinah neobnovljena, čega radi gotovo ni sjednicah valjanih držati nemože, jer je od viećnikah njekoji umro, njeki ostario i oslabio, a njeki su opet propali. Od tuda je bila nastala potreba prizivati u sjednice članove trgovačkoga zbora, medju kojimi sam i ja jedan bio. Nu nadodjoše u pretresanja komorska pitanja o željeznicah, gdje se komora sukobila sa željom najviših oblastih, što se dakako nije trpiti htjelo: zato bude na komoru podignuta golema hajka, jer se je bila usudila biti drugoga mnenja, nego-li preuzvišeni g. ban Šokčević i visoka dvorska kancelarija. Na komoru se tada začme bacati prokletstvo i po njeki način izdajstvo zemaljskih interesah, da je karlovački trgovački zbor i odciepljenje od zagrebačke komore zahtievao. A posljedica je tomu bila, da smo svi mi, koji nebijasmo pravi viećnici, dobili pakrački dekret t. j. da u sjednice više pozivani biti nesmiemo, a pravi je razlog svemu bio taj, što nismo vjerovali u belgijsko družtvo, štono je bilo u zviezde kovano i za jedino spasenje proglašeno. A posljedice žaliboże pokazaše, da iz toli slavljene željeznice Zemun-Riečke i iz belgijskoga družtva nastade evo mućak.

Predsjednik: Molim samo liepo, da se držite stvari, jer će željezničko pitanje i onako doći na red.

Antun Jakić: Ja ću se odmah vratiti, nego to sam morao napomenuti, da dokažem, kako je trgovina u našoj domovini gladjena i njegovana, i da zato uprav je takova, kakova jest, loša; jer kazalo se je, trgovina neka si sama pomože, kako hoće i može. Gospodo! To sve spomenuti bio sam dužan, da se znade, kako se je trgovini na ruku išlo; pa da tomu bude jedan put bolje, treba joj od ovoga visokoga sabora većega uvaženja i bolje podpore, nego-li je dosele uživala od strane visokih oblastih. Zato želim i molim, da bi se izpravak moj uvažio i svakoj komori podielio po jedan glas.

Predoević: Polag ovog političkog nazora i polag ovog političkog nimbusa moram si sam pitanje unapred staviti: dali ću s ovim mojim kratkim govorom nasjesti, ili ne. Ako nasjednem, imati ću barem tu utjehu, da sam istino govorio; ako nenasjednem, osvjedočiti ću se, da ova visoka kuća zaista istinu za istinu drži.

Paragraf 4. točka a) izviešća odbora za uredjenje budućih saborah oduzimlje biskupom pravo, koje im je staroustavni zakon podielio, t. j. izključuje ih sasvim iz budućih saborah. Ja se u tom sa odborom nikako složiti nemogu, i to iz sliedećih razlogah.

Odbor ovaj, prije nego je takav zaključak učinio, morao je valjda polag mog mnenja, makar u srcu samo, za temelj svoga djelovanja uzeti, prvo to, da su konservativna načela, koja biskupi rado sliede, za sadanji duh vremena neshodna; drugo, da ih zakletve njihove boljma k vladi pritežu, nego-li k narodu. Ako je indi odbor to pred očima imao, to odgovaram na prvo, da ako su nam u obće ta konservativna načela odurna i neugodna, duhu vremena protivna, tako molim, da se odstrani taj „Standrecht“, koji se je po odboru biskupom izrekao; jer usudjujem se dokazati, da mirna i blaga politička načela nikada nijednoj državi znamenite kakove štete naniela nisu, a još su se manje duševnom i materialnom razvitku naroda kojega suprotivila. Da li to o sebi krasna naša demokracija kazati može, dvojim. A što se tiče zakletve, da ih ova boljma k vladi vuče, nego-li k narodu, odgovoriti ću tim, da bi ja rado čovjeka poznati, koji bi mi dokazao, da-li se je ikada koji biskup za ljubav vladi svojoj domovini iznevjerio, ili bi ju za otu cienu podkapati htio, i to tim većma tvrdim, jer njega kao nas, nas kao njega vjera nuka, najprije Bogu, a za njim domovini svojoj služiti. Čuditi se moram što je odbor njekoje biskupe sasvim degradirao, a njeke je ostavio u svojem pravu. Ja neznam, na kojem temelju je to učinio; nemogu drugoga uzroka tomu naći, nego da je valjda pred očima ima veličinu posjeda ili kakove ine častne naslove. Bilo medjutim tomu, kako mu drago, ja u tom dalje neidem, nego ću samo kazati, da biskupi sjede u saboru kao prelati, i svoj virilni glas daju, kojega im je jedina čast biskupska pribavila.

Nadalje pitam ja, gospodo! zašto mi koordiniramo buduće sabore? Ja bi rekao i zato, da narod manje plaćati ima. A pitam ja sada, šta nas biskupi naši koštaju? Ništa nego onu klupu, gdje sjede, dočim mi stotine i stotine beremo, to oni svoje tisuće u Zagrebu ostavljaju. U ostalom, gospodo moja! — ja govorim kao čovjek od ćudi — dok mi visoko svećenstvo medju sobom imamo, nosimo na sebi biljeg vjere i zakona našega. Gledajmo mi umanjiti broj narodnih zastupnikah, da urednije podju poslovi saborski, izključimo birokraciju, jer ova odveć za svoju kuću gospodari, a biskupe štujmo. A Gospodo! pri toj degradaciji biskupah moramo još na jedno pozornost obratiti, a to je važno. Zar mislite, da će tim postupkom samo biskupi uvriedjeni biti? Tim će postupkom duboko uvriedjeno biti čitavo svećenstvo domovine naše i otudjiti će se narodnosti našoj. Pitam ja, tko je taj, koji narodnost u našoj domovini zastupa i promiče? Morda su to varoški publiciste, morda je to sjajna birokracija, morda si tu slavu prisvaja demokracija? Neka se danas

odriče svećenstvo svog upliva u toj struci na narod, propasti će narodnost, propasti će publiciste, propasti će mir i blagostanje domovine.

Dočim sam indi dokazao, da biskupi kao prelati na saboru sjede, i ako bi kojim slučajem vis. kuća prihvatila zaključak odbora, to molim, da se nikakva iznimka nepravi, ili svi biskupi, ili nijedan, jerbo ja sudim, da se ovo pravo neproteže na individuum, već na biskupije.

Dr. Pavao Muhić: Neka mi bude dozvoljeno u ime zavoda, kojega ovdje zastupati čast imam, njekoliko riečih progovoriti, t. j. u ime pravoslovne akademije odnosno jugoslavenskog sveučilišta.

Prije 1848. god. nije dakako govora bilo o tom, da bi u naših saborih zastupan bio zavod, sastojeći najviše iz samih neplemićah, jer do god. 1848. bila su vrata sabornice otvorena samo klasam prilegiranim; nu pošto su se ova vrata god. 1848. otvorila i neplemićem, dobila je akademija pravoslovna pravo zastupstva, i uživala ovo pravo sve do danas, i ja mislim, ne na uštrb ustavnosti, niti na materijalnu ili moralnu štetu domovine naše.

Radi se u §. 4. ove osnove zakonske, da akademija pravoslovna odnosno sveučilište jugoslavensko izgubi glas svoj na saboru. Ja molim visoku kuću, neka izvoli to pravo akademiji zagrebačkoj i nadalje pustiti; ja ću se ovdje pozvati na primjere ostalih izobraženih zemaljah europejskih, gdje ovakovi zavodi imadu pravo zastupstva na saborih.

U štatutu od god. 1861., kojega mi doduše nepriznajemo, odredjeno je za austrijske pokrajine, da rektor magnificus ima pravo sjedala i glasa na saboru, u Galiciji dapače ima dva universiteta, pa imadu takodjer dva zastupnika pravo glasa na saboru. Nu ja ću navesti i izvan austrijskih pokrajinah jednu zemlju, koju sam višeputah napominjati čuo u ovoj visokoj kući kao uzor slobode u Europi, a to je Englezka. U englezkom parlamentu imadu universiteti 4 zastupnika. Reći će mi tko, da su universiteti u Europi bile korporacije, pa da su kao takove dobile pravo glasa na saborih. Dopustit ću, da je englezki ustav kao svi ostali ustavi u Europi, na feudalnom sustavu ustrojen i da su englezki universiteti dobili pravo zastupstva kao korporacije. Ali god. 1832. izvedene su reforme u englezkom parlamentu; pa da su Englezi mislili, da bi morali uzeti pravo zastupstva korporacijam, bili bi doista oduzeli pravo zastupstva universitetom; ali ne samo da nisu to učinili, nego su dapače englezka sveučilišta mjesto četiri dobila šest zastupnikah. U englezkom parlamentu izvedene su u ostalom mnoge znamenite reforme, mnogi gradovi izgubili su pravo zastupstva, 56 takovih gradovah izgubilo je to pravo, a sveučilišta ostala su u uživanju toga prava.

Mogao bi tko prigovoriti, da zastupnici akademije odnosno sveučilišta neimaju uvjek one sposobnosti, koja se traži od zastupnika, imenito što se bave pukom teorijom, a nerazumiju praktično djelovati. Istina, da se to predbaciva, imenito parlamentu u Frankfurtu . . . u kojem je bilo mnogo njemačkih profesorah pak se kaže, da se upravo tomu, ima pripisati bezuspješnost tog parlamenta. Ja to dopuštam, i ja sam nebi rado, da bi mnogo takovih teoretikah u parlamentu bilo; ali jedan zastupnik neće glede praktičnosti ništa pokvariti.

Misli možebiti tko, da bi se tim ojačao konservativni element u saboru, ako akademija odnosno sveučilište imade pravo zastupstva. Na to ću odgovoriti samo to, da u svakoj državi treba, da bude liberalnih i konservativnih elementah, jer temeljni stožeri države jesu sloboda i red, sloboda bez reda vodi u anarhiju, a red bez slobode u absolutizam. Najsretnija je država, u kojoj u suglasju stoje ova dva, prividno protivna elementa. Ako bi dakle akademija zagrebačka konservativnim elementom što doprinіela, to neće biti na štetu paće na korist domovine.

Ja dakle molim visoku kuću, da ostavi akademiji odnosno sveučilištu pravo, koje je do sada uživala.

Jovan Živković: Ovdje se radi, kako bi rekao, da u ovom prelaznom vremenu stvorimo izborni red, koj bi po mom mnienju trajati imao do prvog budućeg sabora, jerbo svakako znamo, da se očekiva uredjenje naših državopravnih odnošenjah, koja će opredieliti i ustanoviti dielokrug budućih naših saborah. Kako se bude to pitanje riešilo, prema tomu ćemo doznati, kako treba da uredimo sabor, i kakovi interesi treba da budu zastupani. Za sada u ovom prelaznom vremenu radja se dakle pitanje, da li se ima štogod nova stvoriti, ili ponajprije gledati, da se ono, što obstoji, prilagodi okolnostim vremena, i to kakvim okolnostim?

Mi vidimo, da je broj zastupnikah prevelik i osjećamo tu potrebu, da se taj broj umali. Kako se to može učiniti, kakove elemente sadržava sabor, i kako se može ono, što obstoji, bez da se okrnji pravo obstojećega prilagoditi okolnostim vremena, da nedodje nijedan interes u nikakav sukob prema zastupstvu naroda? Mi vidimo ovdje tri elementa: velike dostojanstvenike, narod i interese. Pod interese razumievam ja akademiju, kaptole, trgovačke komore itd. Mi imademo samo jednu kuću, i želimo prije svega, da bude ova jedina kuća tako uredjena, da bude u primjernom razmjerju napram zastupstvu naroda. O tom govori prva točka ovog §., i ja ću se te držati, jerbo se o svakoj napose glasovati ima, dakle viećati.

U prvom dielu §. 4. imadu osim velikašah virilni glas tri biskupa, naime nadbiskup zagrebački, mitropolita karlovački i biskup djakovački. Ja mislim, da je odbor, držeć se ovdje toga načela, da ono što obstoji okolnostim vremena prilagodi, te nestvori ništa sasvim nova, ipak malo dalje išao, što je samo tri osobe uzeo od svećenstva; i ja sam toga mnienja, da se svim diecezakonskim biskupom podieli glas. Što se drugog diela tiče, sasvim usvojavam načelo odbora, da se koliko moguće neda glas, jerbo je odbor na to išao, da representativni sistem što čišći bude, i da u ovoj dolnjoj kući koliko moguće samo narod zastupan bude. Odbor je morao imati pred očima, da nedodje u nikakav takav sukob, da bi morao povećati broj zastupnikah ili sasvim što nova stvoriti, jerbo ako bi se podielilo ovo pravo kaptolom, akademiji itd. može se pitati, zašto neimadu, kako je gosp. Jakić predložio i komore trgovačke ovoga prava, i tako bi se bilo moralo mnogo šta nova stvoriti. Ali se radi za prelazno vrieme, da se nestvori ništa nova, a ono, što obstoji, prilagodi okolnostim vremena, to jest da svi interesi osim velikašah, kao što obrt, trgovina, škole i sve ostalo bude u narodu zastupano, i to tim više, jer su gradovi izuzeti, te ovdje dodje napose na 8000 dušah jedan zastupnik. U koliko je dakle odbor udario tim pravcem, da u cieloj dolnjoj kući izvede sasvim representativni sistem, u toliko usvojavam ja njegovo načelo, ali u drugom bi dalje išao, te bi svim diecezanskim biskupom podielio pravo votuma, jer se vidi, da neće biti nerazmjerja opasnog za narodne zastupnike, jer neće broj premašiti nikada trećine, a više od 2 trećine ostaju uviek za narod.

Buduć se ovdje radi za prelazno vreme, treba svakako na to ići, da se stvori takav izborni red, koj će svakako imati izgled na uspjeh, da će ga koruna odobriti, jer nam je do toga stalo, da nebude vlada primorana, ako ovo pitanje neriešeno ostane, sabor sazvati na onakovom izbornom redu, kojega nismo mi stvorili, kojega bi nam vlada oktroisala. Ako to izbjeći treba, onda se nesmie vlada smatrati kao tudje tielo, kao tielo nam njekako neprijateljsko, koje nebi smjelo imati ovdje svoga glasa. Mi želimo ustav; nesmiemo se bojati ustavne borbe, neimamo se bojati ako bude imala vlada 2—3 glasa u ljudih, koji su više konservativnih načelah; osim toga imade kontrole nad nami svimi, to je javno mnienje, slobodna štampa, koja sudi i nas i visoke dostojanstvenike; s toga se nije toga plašiti, ako vlada ima 2—3 glasa više na saboru.

Što se tiče velikih županah, koji su ovdje izostali, to moram primietiti, da svi znamo, da županije danas u ovo prelazno doba nestoje, kako su stajale njekad; hoće li županije u buduće biti kako njekada, to neznam, hoćemo li za to vojevati ili ne, i to neznam. Nu ako budu županije u buduće onako stajale, kako njekada, ja ću svakako za to biti, da veliki župani budu svoj glas imali u saboru; ali s razloga, što one danas nestoje onako, kako su stajale njekada, što ustroj neodgovara ustavnomu pozivu, sami će veliki župani morati dopustiti, da je odbor pravo učinio, što im glasa podielio nije.

Dr. Lavoslav Šram: Ja držim sa gosp. predgovornikom, da je odbor kod stvaranja ovog §. 4. osobiti obzir uzeo na prelazno doba, što ga sada živimo; nu sasvim tim moram izreći, da bi volio, kad bi u §. 4. izrazitija vidio njeka načela, glede kojih bi se mogao uvjeriti, da su dotičnomu odboru za pravac služili. Tih načelah nevidim onako izraženih; ja dopuštam, da je to možebiti upravo za to, što je odbor obzir uzeti morao na prelazno doba, i što je tako rekuć koncesije pravio historičkomu pravu i sadašnjim našim obstojateljstvom, a s druge je strane opet obzir uzeti morao na duh vremena. Nu upravo u tom velim, da je odbor ostao njekim načinom inkonsekventan, kad je stao koncesije praviti historičkomu pravu, i kad je s toga razloga stvorio točku a §. 4., kad je tu za shodno pronašao, da podieli personalno mjesto i glas nadbiskupu zagrebačkomu, mitropoliti karlovačkomu i biskupu djakovačkomu, kad je, velim, na temelju historičkog prava učinio tu koncesiju, neima razloga, iz kojega se je odbor uzdržao, te nije dalje pošao i nije i ostalim diecezanskim biskupom isto pravo podielio. U tom vidim ja inkonsekvenciju, i mislim, da kao što je jedan g. predgovornik dobro opazio, da se ima podieliti virilni votum ili svim ili pako nijednomu, jer potanje razlike medju njimi ja nevidim.

Nadalje, kad je odbor stvorio ili predložio visokoj kući točku 2. *b* §. 4. gdje je uzdržao velikašem virilni votum, to je bez dvojbe pošao iz historičkog temelja, ali mu je takodjer pred očima lebdio veliki posjed, jerbo je atribut velikaškoga roda s atributom posjeda uzko skopčan. I u tom bi bio odbor morao konsekventan ostati; kad je odbor mislio, da imade podieliti ovo pravo na temelju točke 2. velikašem, to bi bio morao s istoga temelja podieliti ovo pravo takodjer onomu tielu, koje takodjer veliki posjed imade u našoj domovini, a to je kaptol zagrebački; jer ako se uzme obzir na veliki posjed to sigurno kaptol zagrebački dodje u isti red kao velikaši, ako se pako obzir uzme na historička obstojateljsva, i onda mu pripada ovo pravo kao i velikašem.

Glede točke *c* i *d* ovog §. neimam ništa opaziti, nego mislim, da će visoki sabor moje mnienje dieliti, da se broj zastupnikah nemože sada opredieliti, nego da će taj broj zavisiti od razprave od §. 1. izbornoga reda.

Moram se jošte svratiti na predloge gosp. Jakića i g. Dr. Muhića; ja moram oba ova predloga što krepčije podupirati. O predlogu gosp. Jakića moram kazati, da ja svakako u toliko njegovo mnienje dielim, da bi se svim trgovačkim komoram podielio jedan glas, jer iz svih onih razlogah, što ih je gosp. Jakić vrlo vješto naveo, držim ja, da se prometu, trgovini i obrtnosti u današnjem vieku, gdje one upravo takovu osobitu ulogu u svih životnih pitanjih zauzimlju, jedan glas obezbiediti imade, tim više, što se trgovačke komore neimadu smatrati samo za stecište trgovacah, nego da su one osobito pozvane, da se pobrinu pronaći sredstva, koja mogu na promicanje trgovine i prometa koristno i blagonosno djelovati, i što su one u njekakvom povoljnijem stanju, da mogu svojim izkustvom i znanjem lakše biti na ruku, kad se o tih pitanjih vieća.

Što se tiče predloga gosp. Dra. Muhića, podupiram ga takodjer iz onih razlogah, štono ih je on naveo, i što nalazim, da se kod svakoga izbornoga reda mora obzir uzeti na njeke osobite interese, a medju te interese spada sigurno u prvi red znanost; i tako ja mislim, da neima nikakvih razlogah, s kojih bi se ovom predlogu prigovoriti moglo.

Adolfo Veber: Meni je sve jedno, da li je ova ustanova za prelazno doba, ili ima služiti za stalno uredjenje sabora trojedne kraljevine, to imade za mene jednaku valjanost; ja za jedan i drugi slučaj tražim, da se učini ono, što učiniti valja, i što se učiniti mora. Ja govorim ovdje za to, da se svim biskupom diecezanskim virilno pravo, koje su oni dosad uživali, i nadalje uzdrži. Jedini razlog, kojega je gosp. izviestitelj naveo za obraniti osnovu odbora, jest taj, da treba umaliti broj zastupnikah, da toliki teret nepada na narod, i da u razmjerju prema tomu umaljenomu broju zastupnikah treba umaliti i virilne glasove, dakle oduzeti to pravo diecezanskim biskupom. Taj razlog može valjati drugdje, ali u našoj hrvatskoj domovini valjati nemože, i to zato, jer narod naš je podpuno uvjeren, da u biskupih imade najvjernije i najbolje svoje prijatelje. Gospodo! netreba, da ovdje obširno razlažem dobročinstva i zasluge, kojih imade toliko svećenstvo za domovinu našu, jer sva naša prošlost o tom jasno govori: treba li pomoći novčane siromah, nadje utočište kod biskupah; treba li pomoći materialne za umno napredovanje, opet su biskupi, koji najviše tomu doprinašaju, tako da se može reći, bez uvrede drugih starlišah, da je biskupstvo skupa sa svećenstvom najjači i najglavniji stup naše domovine.

Ako se već ima umaliti, broj virilnih glasovah — dobro, ali onda neka se segne najprije na velikaše, jer velikaši naši, odkada barem ja živim, vrlo su malo doprinieli k unutarnjem razvitku našega naroda; tako da kad bih ja već postupao kazuistički kako odbor, ja bih upravo velikašem skoro svim uzkratio pravo glasa, dočim bih ga svim biskupom podielio, jer narod naš posvuda u našoj domovini ima najveće povjerenje upravo napram svećenstvu, tako da se narod hrvatski može nazvati eminentno religiosnim, i ja bih mislio, da ovoga čuvstva netreba slabiti radi okolnosti, koje se meni barem čine kasnilističkimi, što se možebiti biskupstvo u pojedinih epohah našega javnoga života nije baš za obranu naših pravah onako vladalo, kao što bi to mi želili, i ja mislim, da je baš to načelo vodilo odbor; ali gospodo!

ja mislim; da imade i epohah kao god. 1848., kad je naše biskupstvo pokazalo, da je kadro sa svom snagom braniti naša prava. S tih navedenih razlogah držim, da bi se to pravo biskupstvu imalo uzdržati, i to tim više, što već pravica zahtieva, da bi se kod svakoga biskupa, koji su se dosada i na ugarskom saboru kao prelati brojili medju velikaše, barem uvjeti oni uzdržali, koji su naznačeni u §. 10. glede velikašah. Zato preporučam, da bi se diecezanskim biskupom uzdržalo ovo pravo.

Miroslav Kraljević: Ja kad ovu osnovu zakonsku o uredjenju sabora smatram, podpuno se slažem s onom gg., koja su izvolila tu stvar tako shvatiti, da je ona stvorena samo za prelazno doba, a kad stvaram zakon za prelazno doba, moramo se držati takodjer historičkoga temelja, jer inače mogli bi jednostavno kazati: Od toliko dušah neka se šalje jedan zastupnik, i stvar je svršena. To pako nije bilo moguće niti odboru, niti je moguće nam, jer nemožemo učiniti na jedanput takav skok. Zato se ja podpuno slažem s onom gg., koja žele i predlažu, da se svim biskupom i to diecezanskim dade pravo virilnoga glasa, i to već zato, što će sigurno svakoga sveštenika, svaku vjernu ovcu jako neugodno dirnuti, ako njezin duhovni pastir nebude imao glasa na saboru.

Isto tako sam za to, da se niti velikim županom neoduzme njihovo pravo. Neka mi se nekaže: Veliki župani dandanas nisu više ono što su bili u prijašnje doba; jer ako se neufamo, da će se okolnosti jedanput na bolje preokrenuti za naš ustav, onda nemojmo praviti ni izbornog reda. Ja pako se nadam, da će veliki župani opet postati ono, što su bili, naime mediatores medju narodom i kraljem, i kao takovi, oni se nemogu izostaviti iz izbornoga reda. Ja se neplašim ni najmanje, da bi to, što se daje ovo pravo biskupom i velikim županom bilo njekim načinom na uštrb narodnomu zastupstvu, jerbo niti velikaši, kojim se daje po §. 10. pravo glasa, nemogu se svi smatrati kao čisto vladin element, tako da je interesom naroda sa velikaši i 55 zastupnikah prama 7 biskupah i 7 velikih županah uviek osigurana pretežnost. Što se tiče zastupstva kaptolah, trgovačkih komorah, akademije, itd., ja nemogu za to plediđirati, već s toga, što nam valja nastojati, da se čim više novi izborni red temelji na principu representativnom; a ono su svakako njekakve kaste, koje više manje imaju osobite svoje interese; što se napose trgovačkih komorah, ja nisam protivan tomu, da se jim, kad budu jedanput ustavno preustrojene, dade takodjer kako je to u Englezkoj posebno zastupstvo na saboru; nu nemogu ponjati toga, da se nebi slagalo s njihovim dostojanstvom, odazvati se pozivu kojega saborskoga odbora sa potrebitimi izviešći. Ja ću dakle glasovati za biskupe diecezanske, kao i za velike župane, a neću glasovati za kaptole, komore ite.

Predsjednik: Ja bih molio, buduć je po poslovniku dopušteno, da bi se gg. govornici sada ograničili na točku a.) glede biskupah, ja mislim, da bi bilo najshodnije ako o svakoj pojedinoj točki napose viećamo i glasujemo.

Dr. Polit: Pošto se je ova debata vrlo produžila, ja ću biti sasvim kratak.

Moram unapred reći, da sam za redakciju, ali ne u čitavoj cjelini ove točke a.) Ja uvažavam podpuno, što se je virilni glas dao nadbiskupu zagrebačkomu i metropoliti karlovačkamu, i u tom obziru držim se historičkoga temelja. A s druge strane valja nam se obazreti i na to, što se je broj zastupnikah umalio, i dosljedno tomu predlaže odbor, da se i virilni glasovi stegnu; nu ipak se ja u jednoj točki nemogu složiti sa redakcijom, i to ondje, gdje se podjeliva virilni glas biskupu djakovačkomu. Čuo sam razloge, koje je g. izvjestitelj za tu točku naveo, ali on nije mogao navesti drugoga razloga, nego taj, da je biskupija djakovačka od velike važnosti radi upliva na Bosnu; ali ja moram kazati, da ona neima prije riešenja iztočnoga pitanja nikakva upliva, a predpostavljam, da g. izvjestitelj kao Hrvat znade statistiku Bosne, te znade, da u Bosni ima 600.000 dušah pravoslavnih, i samo 100.000 katolikah. Ja dakle neznam, od kolikoga upliva bi to bilo na Bosnu, ako bi biskup djakovački u Zagrebu imao glas na saboru, ali ja znam to, da se je narod bosanski tomu uplivu vrlo protivio, i da je tek njegovoj preuzvišenosti g. Strossmayeru pošlo za rukom ukloniti te velike zapreke. S toga ja, buduć za ovu točku neima nijednoga valjanoga razloga, predlažem, da se ove rieči glede biskupa djakovačkoga izostave, a preuzvišeni biskup Strossmayer sigurno mogao bi ne na jednom nego na sto mjestah izabran biti.

Dr. Vranycany: Ja mislim, da još nije sasvim razjasnjeno izhodište, s kojega je išao odbor kod sastavljanja izbornoga reda; i da je to uzrok tomu, što smo već toliko izpravakah čuli, koji, ja svakako nebih rado, da se usvoje. Imenito imadu krivo ona gg., koja misle, da su ovi virilni glasovi osnovani na historiji, ili da je historija pravi uzrok tomu, što su se oni pridržali. Ako to uzmemo, onda je naravno, da dosljedno moramo zaključiti, da, kad 2—3 biskupa imadu ovo pravo, moraju ga imati i drugi, isto tako i veliki župani itd.; i da napokon svako omedjašenje virilnih glasovah mora prestati. Pitajmo se najprije: zašto, da činimo izborni red, kad ga već imamo od g. 1848.? Ako je on dobar, čemu da činimo drugoga, ako nije dobar, moramo se pitati, zašto da nije?

Ako nadjemo taj razlog, onda ćemo moći razsuditi, da li su ovi izpravci temeljiti ili ne.

Izborni red od g. 1848. učinjen je na temelju historičkom. God. 1848. nije se moglo oduzeti pravo velikašem, vel. županom, prelatom, dakle neimavši mi 2 kuće, morao se je prama velikom broju virilnih glasovah opredieliti i broj zastupnikah; tako je izišao izborni red g. 1848. sasvim osnovan na historičkom temelju, kojega sada mienjati moramo, baš s toga, što se osniva jedino na historičkom temelju. Sasvim je dakle logično, da ovaj izborni red mora biti osnovan i na representativnom temelju. Reći će mi možda tko, da se ja varam, jer ipak i u ovom izbornom redu imade mnogo historičkoga temelja; nu izvolite malo počekati. Što se tiče biskupah, imao je odbor pred očima jedino 2 crkve vladajuće u našoj domovini, te ništa drugo, i scienio je, da sasvim pravedno pripada glas na saboru glavama tih 2 crkvah, a kad bi se on bio držao historičkoga temelja, morao bi bio pridržati sve biskupe. Zato nije moja namjera, da pobijam one govornike, koji su hvalili svećenstvo, isto tako mogao bih i ja hvaliti, jer zasluge mogu biti razlog za milost, ali za pravo nikada. Ovdje nesmiemo imati pred očima ništa drugo, nego tu okolnost, da je preka nužda, umaliti broj zastupnikah, i zato molim vis. kuću, da bi kod glasovanja o pojedinih točkah §. 4. uvjek obzir imala na tu okolnost, jer inače nećemo moći postići glavne svrhe, koja je stavljena novomu izbornomu redu. Ja sam dakle za to, da se držimo strogo redakcije, jer inače morali bi metnuti u novi izborni red 100 zastupnikah.

*

Ceboci: Ja mislim, da bi kod ove točke a) naročito valjalo obzir uzeti i na druge dostojanstvenike naše zemlje. Ja ovamo brojim osim biskupah, podbana i podkapetana trojedne kraljevine, jer držim, da na istom onom temelju historije, na kojem se osniva pravo glasa 7 diecesanskih biskupah, pripada to pravo takodjer podbanu i podkapetanu.

Mato Mrazović: Ja sam najviše s toga razloga uzeo rieč, što je jedan od gg. predgovornikah spomenuo nješto a nije naprama svojim razlogom stavio izpravak, što si ga ja dopuštam postaviti glede slova a) §. 4, a to jest, da se rieči u drugoj linii slova a) „i biskupa sriemsko-bosanskoga iliti djakovačkoga" izpuste. Već sam g. izvjestitelj je napomenuo, da je težnja odbora bila najviše svraćena na to, da reformatorno postupa, i da iz temelja, kojega nam je historija dala, razvije sabor onako, kako misli, da bi pravomu zastupstvu naše domovine odgovaralo. Što se naročito tiče biskupah, našao je odbor, da gledeć ne samo na veliki novčani trošak, s kojim je mnogobrojno zastupstvo skopčano, nego i na sadašnji naš razvitak i mnoge druge okolnosti, mora da broj zastupnikah stegne, dosljedno tomu mislio je odbor, da se takodjer druge sastavine našega sabora, naročito glasovi prelatah i biskupah, u istom razmjerju moraju umaliti. S toga ja držim, da ja vrlo nepravedno, kad se odboru predbacuje, kao da bi bio on iz neštovanja za svećenstvo i iz neuvaženja njegovih zaslugah za svaki napredak, moralni i intelektualni u našoj domovini biskupom uzkratio virilne glasove; nego gospodo zasluge biskupstva, koliko god one bile sjajne u našoj domovini, uprav radi toga, što su individualne, subjektivne zasluge, nemogu biti razlogom, da se biskupstvu samomu po sebi kakvo političko pravo podieli, veće nego što iziskuje pravedno razmjerje u zakonarstvu. Što se tiče ćudorednosti, moram kazati, da se ona zakoni neučvršćuje, i ako biskupstvo nebi imalo drugih načinah, ako nebude svojim znanjem i moralnim svojim uplivom nastojalo oko toga, da se ćudorednost ukorieni i širi, u zakonarstvu mu to sigurno neće poći za rukom. U koliko je pako crkva po svojem položaju u državi zvana, da utiče u zakonarstvo, za da se mogu u sklad dovesti moralne i intelektualne sile naroda, u toliko je takodjer u ovom paragrafu na nju obzir uzet, kad je predloženo, da se glavama dvijuh crkvah u našoj domovini mjesto i glas dade u zastupstvu trojedne kraljevine. Buduć da je ovako po mom mnenju crkva i gledeć na razmjerje drugih razredah naše domovine dovoljno zastupana, i buduć mislim, da neće biti bolje zastupana, ako bi vis. sabor pristao na to, da se svim biskupom diecezanskim podieli mjesto i glas u saboru, to mislim, da se izpravak može preporučiti i s toga, što bi inače druga crkva mogla misliti, da se katoličkoj crkvi daje njeka prednost pred pravoslavnom, i zato mislim, da bi se one rieči glede biskupa djakovačkoga mogle sasvim izpustiti.

Antun Vakanović: Svim nam je poznato, koji je glavni razlog bio, da je nova osnova o uredjenju sabora predložila. Glavni razlog bio je taj, što se sadašnji sabor sastoji iz toliko zastupnikah da troškovi saborski nadmašuju jakost našega naroda; i iz ovoga gospodarstvena razloga obalio se je odbor broj zastupnikah naroda sa 122 na 55, dakle izbrisalo jih se 67. Polag dosadašnjega razmierja imali smo na saboru toliko virilnih glasovah, (ja brojim ovamo biskupe, velike župane, 2 dostojanstvenika: podbana i podkapetana) da su ovi činili četvrtu stranu zastupnikah; i polag ovoga razmierja radio je takodjer odbor kad je predložio, da se virilni glas dade samo 2 biskupima i njekojim velikašem u broju ograničenom, tako da nebude nikada više nego 12, jer to bi činilo onda opet četvrtu stranu zastupstva.

Ako bi mi sada opet dali virilni glas 7. biskupom, onda i velikim županom, naravski bi morali povisiti i broj zastupnikah, i došli bi opet na 104 zastupnikah. S jedinoga toga razloga ja pristajem uz redakciju s tim izpravkom, da se i zadnja alinea u sl. a) §. 4. izpusti.

Mirko Hrvat: Da se svim biskupom dade virilno pravo učestvovanja na saboru, zato su se navadjali razlozi sliedeći: da su biskupi podupiratelji narodnosti i književnosti naše, da su najveći borioci ustavnosti naše; da bi se duh kršćanski razcvilio, kad bi jim uzeli glas u saboru, i da bi mi svaki biljeg kršćanstva izgubili, kad bi biskupom oduzeli to starodavno pravo. Kad bih kazao, da nisam uvjeren, da su biskupi najveći podupiratelji narodnosti i književnosti naše, kad bih kazao, da nisam uvjeren, da su oni uviek ustavnost branili, vi bi kazali, da na osobnosti navaljujem: zato neću ništa o tom govoriti, nego ću samo kazati, da neće nijedna kršćanska dušica zaplakati, ako naših biskupah nebude ovdje. Pogledajmo na taljansku kraljevinu, koja je valjda katoličnija nego naša, ali tamo biskupi neimadu osobnoga prava u parlamentu. S toga pristajem uz izpravak g. Mrazovića i kažem. da je tim uplivu, crkve zadovoljeno i prezadovoljeno, ako imade pravo glasa nadbiskup zagrebački i metropolita karlovački (Živio!)

Biskup Soić: Dužan sam, njekoliko odgovoriti a imenito kažem odmah g. predgovorniku, da biskupe nije treba tierati iz ove kuće.

Mirko Hrvat: Ja sam se zarekao.

Biskup Soić: To je drugo.

Drugo imam opaziti, da ako u parlamentu talijanskom ne sjede biskupi, ja nebih uprav htio, da se vis. ova kuća u načelu religiosnom posve izjednači sa parlamentom talijanskim.

Treće imam odgovoriti onoj gg., koja misle, da 7 biskupah hoće paralisirati broj narodnih zastupnikah, da se ja toga nebojim.

A što se tiče onoga upliva, kojega ima biskup djakovački na Bosnu, moram ja kazati, da u Senjskoj biskupiji, nemogu doći u razne njezine prediele nego uprav kroz Bosnu, te da su uprav i Senjski biskupi imali veliki upliv i to na narod u Bosni, jer oni su i sami i sa kaptolom takodjer ratovali proti Turčinu; dakle ja mislim, da jedino s toga razloga preuzv. biskupu djakovačkomu nepripada glas u saboru, a drugoga razloga g. izviestitelj nije naveo.

Što se tiče naroda Gospodo! Idite i pitajte narod, da li on hoće, da biskupi budu u saboru; i ja mogu vas uvjeriti u čitavoj diecezi Senjskoj, izuzam neznatnu manjinu, svi će vam kazati: Neka budu.

Kad već uviek imate u ustih narod, zadovoljite dakle i u tom njegovoj želji.

Bilježnik Urpani: Osnova, koju je odbor predložio, temelji se na onom načelu, da se broj članovah saborskih umanji. Ja se sasvim slažem s tim načelom, samo si pridržajem kod pojedinih točkah glede županijah i gradovah prigovor, dotično izpravak učiniti. Moram pako primietiti, da se odbor držao takodjer nješto historičkoga, nješto reprezentativnoga načela. Tu se kaže, da i diecesanskim biskupom pripada pravo glasa na saboru; ali ja velim, da se to pravo osnovati može jedino na historičkom temelju. Po načelu pako: „Slobodna crkva u slobodnoj državi", predlažem, da se ova prva točka osnove odbora sasvim izpusti.

Ivan Perkovac: Pošto je njekoliko glasovah branilo osnovu zakonsku po odboru predloženu, reći ću ovdje na kraju samo njekoliko riečih, i to za sada o točki a) ovoga §., iliti o biskupih.

Ja držim ono mnenje za najkrivlje, koje veli, da je odbor u tom poslu — čini se bar, da se to hoće reći — postupao iz njekakvoga neprijateljstva, ili barem ne iz dovoljne ljubavi prama crkvi i njezinim zastupnikom. A odbor je upravo radi toga, i samo radi toga predložio, da se biskupom dadne glas, što oni zastupaju crkvene interese; radi toga mora da bude, po mnenju odbora, na saboru nadbiskup zagrebački i metropolita karlovački, kao dvie glave dvijuh crkavah.

Zašto odbor nije predložio, da se svim biskupom dadne glas, to sam već jučer kazao; jer se naime prema umaljenomu broju zastupnikah mora ograničiti i broj virilnih glasovah, dakle i biskupah. Ako se želi, da crkva bude zastupana, da se glas njezin čuje u saboru, to će se ovo postignuti tim, ako ovdje budu dvie njezine glave, jer će one crkvu zastupati kao i deset njih. Ni deset biskupah nebi moglo ništa ljepšega reći, nego što mogu reći dva, koji se i onako u svem moraju držati nedvojbenih propisah svoje vjere.

G. zastupnik čabarski izvolio je odboru prigovoriti njeku pristranost, a to je poteklo odtuda, što on nije proučio potanje sve §§. predložene osnove; jer da to bude učinio, bio bi se uvjerio, da je broj velikašah isto tako ograničen, kao što je ograničen i broj zastupnikah crkve. Ako g. zastupnik čabarski prodje redom sve ustanove dotičnih §§., koje govore o velikaših, uvjerit će se, da ih u buduće neće biti više na saboru, nego možebiti 10 do 14., dapače da će ih s vremenom sve manje bivati.

Valja mi koju reći upravo na ovom mjestu i o tom, zašto je odbor mislio, da se velikašem mora dati glas u saboru. Načelo, koje se dan danas prima u svih zastupstvih, da naime veliki posjed ima biti zastupan, mislim, da je bez svake dvojbe; jer taj posjed ima svojih posebnih interesah, svojih posebnih potrebočah, osobito glede gospodarstva, a tim se svakako zadovoljiti mora. Odbor nebi bio nimalo oklevao izvesti ovo načelo čisto i nepomućeno, da ga naše sadašnje nepovoljne okolnosti nisu poticale na veliku opreznost. Mi evo živimo u prelazno doba, u doticaju s narodi prosviećenimi i naprednimi, a sami smo u velikom nazadku gospodarskom, te se je bojati, da će nas tudja novčana sila, obrt i trgovina udušiti. Imanjah hrvatskih prodanih u tudje ruke ima mnogo; pa kad bi mi u svom državnom životu sasvim zanemarili historički temelj, radili bi u prilog tudjinstvu. To je razlog, zašto smo dali velikašem mjesto, a nismo ih primili pristranim načinom, što možebiti prijanjaju uz naša politička načela; mi se nismo obzirali niti na politička načela biskupah, niti na politička načela velikašah.

Glede biskupa djakovačkoga toliko se riečih čulo, da su moje sasvim suvišne; ja samo napokon to velim, da sam u odboru bio za dva biskupa i da sam glede biskupa djakovačkoga ovdje morao razložiti mnenje odbora. Kad se bude glasovalo, ja ću pristati uz ono mnenje, koje je za dva biskupa.

Predsjednik: Po poslovniku imamo najprije glasovati o redakciji; ako ova nebi prodrla, staviti ću pitanje za predlog uzoritog g. stožernika, koji predlaže, da se svim diecezanskim biskupom jedne i druge crkve pravo glasa podieli; ako i taj predlog neprodre, doći će na red predlog g. Polita i g. Mrazovića, da se prva linija ove točke zadrži, a druga izpusti, napokon predlog g. Urpani-a, koji predlaže, da se ciela ova točka izpusti.

Redakcija glasi ovako: (Čita) Sabor sastoji iz virilnih članovah i zastupnikah, i to: a) iz nadbiskupa zagrebačkoga, metropolite karlovačkoga, i biskupa sriemsko-bosanskoga ili djakovačkoga. Molim dakle onu gospodu, koja su za ovu redakciju, da ustati izvole (Nitko neustaje.)

Drugi je predlog uzoritoga g. stožernika, da se svim diecezanskim biskupom jedne i druge crkve virilno pravo podieli; koja su gospoda za ovaj predlog, molim, da ustati izvole. (Čini se, ali se nemože razabrati, da-li se većina digla ili ne; glasovi: Poimence!)

Mato Mrazović: Molim, da se poimence glasuje.

Predsjednik: Podupira-li tko ovaj predlog? (Dovoljan broj članovah ustane.)

Dakle molim gospodu, koja su za predlog uzoritog g. stožernika, da se svim diecezanskim biskupom jedne i druge crkve virilni glas podieli, da izvole sa „da", a ona gospoda, koja su proti tom predlogu sa „ne" glasovati.

(Poslje glasovanja:)

Predsjednik: Sa 63 proti 44, dakle nadpolovičnom većinom glasovah primljen je predlog uzor. g. stožernika.

Zaključujem današnju sjednicu i uričem buduću na ponedjeljak u 10 satih.

Trideset i prva saborska sjednica,

držana dne 19. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Jovana Subotića.

Predsjednik: Visoki sabore! počem je svietli ban zapriečen, i pošto je prvi podpredsjednik sa adresom njeg. veličanstvu odputovao, meni pada ta čast u dio, da ovoj vis. kući u današnjoj sjednici predsjedam. Ja dakle otvaram sjednicu i molim, da se prije svega zapisnik prošle sjednice pročita.

Bilježnik Dr. Derenčin: Čita zapisnik zadnje sjednice:

Zapisnik

o dvadeset i devetoj sjednici sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držanoj u Zagrebu dne 17. veljače 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Dr. Mirka Šuhaja, a uz bilježenje Dr. Marijana Derenčina.

Pročitan bje i odobren zapisnik posljednje sjednice, pa sliedeći predmeti oglašeni:

Pripis od 16. veljače t. g. br. 483., kojim svietli ban dostavlja predsjedničtvu za saborsko pretresivanje uz odnosne razpravne spise predlog namjestničkoga vieća, da se u zemaljsku zgradu kasino nazvatu, premjesti četvrti odsjek predlagajuće oblasti i razteretno ravnateljstvo, nu sve to, ako bi se po saboru odobrilo namienjeno zgradjenje drugoga kata na zapadnoj strani pomenute zgrade. Ovaj predmet bje prešnim priznat, te upućen na odbor za zemaljsku imovinu. Odbor za saborske troškove predlaže obredjenje troškovnikah bar. Dragojla Kušlana i Miroslava Kraljevića, izaslanih po saboru godine 1861. u Beč, da njegovom veličanstvu adresu izruče, a da se za buduće ustanove temelji obredjenju takovih troškovnikah, predlaže nadalje odbor, neka sabor odluči, da saborskim izaslanikom putujućim u sličnih odličnih povjerenstvih pripada uz običnu dnevnicu narodnih zastupnikah i naknadno putnog troška po željeznici u prvom razredu još izvanrednu dnevnicu 15 for. av. vr.

Oba predloga odborova bijahu usvojena, te u smislu prvoga zaključeno, pozvati namjestničko vieće, da odredi neka se iz zemaljske blagajne izplati na temelju gore pomenutih po saboru obredjenih troškovnikah i po odbitku svote 300 for. a. vr., koju svaki od računopoložiteljah u ime predplate jurve primi, gospodinu barunu Drogojlu Kušlanu iznos od 400 for. 75 novč.; a gosp. Miroslavu Kraljeviću svotu od 389 for. 75 novč. av. vr.

Riešenje podtaknutoga po njekojih govornicih pitanja, na kojem da se temelju obrede putni troškovi narodnih zastupnikah u obće ili saborskih izaslanikah u drugih povjerenstvih, bijaše odgodjeno, nebudući predmet odborovoga predloga.

Molbi Antuna Antonovića zastupnika novogradiške občine za 14 dnevni dopust bje udovoljeno.

Očitovanje gospodina Josipa Razuma, zastupnika kotara samoborskoga, da polaže mandat, i da će ostaviti svoje mjesto u saboru tek onda, kad prispie jurve izabrani mu zamjenik Mirko Fabiančić bijaše primljeno na znanje, i pošto iz zapisnika o izboru očitovatelja zbilja izlazi, da mu je zamjenik već onom prigodom izabran, a nebudući još verificiran, bijaše zaključeno uputiti na verifikacionalni odbor gore pomenuto očitovanje zastupnika kotara samoborskoga i zapisnik o izboru, koji zastupa vjerodajnicu zamjenika mu, za shodni predlog.

Predlog zastupnika čabarskoga Adolfa Vebera poduprt po 14 članovah, i tičući se njekojih urbarialnih odnošenjah žiteljah kotara čabarskoga bijaše upućen na urbarialni odbor.

Predlog istoga, da se občinam prepusti sud do 60 for. av. vr. bijaše ustupljen administrativnom odboru.

Izpravak narodnog zastupnika Antuna Jakića na §. 4. zakonske osnove o uredjenju sabora, da se onom §. doda pod E. „iz 3 zastupnikah trijuh trgovačko-obrtničkih komorah“, nadalje na §. 1. osnove o izbornom redu, da se po izbrojenju gradovah umetne „trgovačko-obrtničke komore tri zastupnika, zagrebačka 1, riečka 1, osiečka 1, napokon na §. 3. iste osnove, da se na koncu primjetiti „trgovačko-obrtničke komore su svaka za sebe izborni kotar, a zastupnika bira komorsko vieće u javnoj sjednici“ odlučeno je viećati, kad se izpravljeni članci budu pretresali.

To isto bijaše zaključeno i glede pismenoga izpravka Dr. Luke Petrovića i sudrugah, da se prvostolnim kaptolom a naročito prvostolnom kaptolu zagrebačkom u saboru posebno zastupstvo podieli.

Uslied predloga gosp. Miroslava Kraljevića, da se zemaljski proračun uzme u pretres odmah po dovršenju viećanja o uredjenju sabora i izbornom redu, bje zaključeno, da se pomenuti proračun stavi na dnevni red, iza pretresa zakonskih osnovah o urbarialnih odnošajih.

Po tom prešlo se na dnevni red, t. j. na specialno viećanje ob osnovi zakonskoga članka o uredjenju sabora, te bijahu većinom glasovah usvojeni u svojoj cjelosti §§. 1. 3. uključivo; a slovo *a* §. 4. na predlog uzoritoga gosp. stožernika Jurja Haulika preinačen nadpolovičnom glasovah tako, da ne samo ondje navedenim crkvenim dostojanstvenikom već i svim diecezanskim biskupom obiuh crkvah pripada

virilni glas u saboru, tako da uslied ovoga zaključka glasiti će izpravljena točka §. 4. ovako:

„Iz nadbiskupa zagrebačkoga, metropolita karlovačkoga, svih diecezanskih biskupah obiuh crkvah.“ O predlogu uzoritoga gosp. stožernika glasovalo se po imence, i to uslied pitanja stavljenoga po predsjedniku sa „da“ po onih saborskih članovih, koji su za predlog bili, a sa „ne“ po onih, koji nisu za njega bili.

Sa da!

Akšamović,	Nikolajević,
Andjelić,	Nikolić P.
Babić Josip,	Nović,
Bedeković,	Nikolajević St.
Boleslavski,	Peičić,
Bukvić,	Petrović Dane,
Ceboci,	Petrović Luka,
Fiamin,	Pinterović,
Farkaš,	Popović Samoilo,
Haulik,	Prodanov,
Horvat Petar,	Rački,
Hrvoić Stjepan,	Rauch barun,
Jelačić Gj.,	Regen,
Josipović,	Regulić,
Jančo,	Soić,
Kralj Ivan bisk.	Sokolić,
Kiš Ladislav,	Stahuljak,
Kirjaković,	Smaić,
Kralj žup.,	Špun Josip,
Kraljević Miroslav,	Špun Miroslav,
Kugler Stjepan,	Špun Napoleon,
Kukuljević Ivan,	Šram,
Kulmer grof Miroslav,	Šuljok,
Kušević Aurel,	Veber,
Kovačić,	Vinski,
Lovrić,	Virag,
Mažuranić Ivan,	Vukotinović,
Melinčević,	Zlatarović,
Milanković,	Zorac.
Mrzljak,	Živković,
Muhić,	Žužel.

Sa ne!

Akurti Dragutin,	Lalić Pavo,
Babić Josip,	Laudenbach Ivan,
Babić Stjepan,	Mihalić Slavolj.
Benja,	Mrazović,
Bogović,	Miškatović,
Car,	Najpar,
Čepulić,	Ožegović Ivan,
Derenčin,	Ožegović Martin,
Hrvat Mirko,	Ožegović Tito,
Jakić,	Ostriš Andrija,
Jelačić Dragutin,	Pavleković,
Jordan,	Perkovac Ivan,
Jurčić,	Pintar,
Kirjaković,	Polit,
Kolarić,	Prukner,
Kraljević Benjamin,	Razum,
Kukuljević Ladislav,	Starčević,
Stojanović,	Vakanović,
Sviličić Franjo,	Vranyczany Josip,
Šafarić,	Vranić Franjo,
Šauer,	Zidarić,
Torbar,	Zoričić.
Urpani,	

Od prisutnih saborskih članovah ustegnuli su se glasovanja:

Ciotta,	Pavlinović,
Jelačić Kažimir,	Petričević.

Uslied toga glasovala su sa „da“ 63 saborska člana, sa „ne“ 45 članovah, a 4 njih nije glasovalo.

Budući da su govornici na poziv predsjednika ograničili svoja razmatranja na slovo a §. 4, to specialno viećanje o ostalih točkah rečenoga §. i o ustmenih u taj §. spadajućih predlozih narodnih zastupnikah, imenice Miroslava Kraljevića, da se velikim županom podieli virilni glas;

Dr. Muhića, da se pravoslovnoj akademiji odnosno sveučilištu u Zagrebu uzčuva posebno zastupstvo u saboru jednim glasom; Gospodina Ceboci Gjure, da se virilni glas podieli podbanu i podkapetanu kraljevinah; gosp. Dr. Lavoslava Šrama, da se svim trgovačkim komoram samo jedan glas dozvoli — zametnuti će se u budućoj sjednici, koja bje po gospodinu predsjedniku urečena za ponedjeljak u 10 satih prije podne, a time ova sjednica svršena.

Dr. **M. Šuhaj**, v. r.
podpredsjednik.

Dr. Marijan Derenčin, s. r.
saborski bilježnik.

Adolfo Veber: Ja sam onomadne stavio opazku glede zapisnika, neznam, da-li je tomu u današnjem zapisniku zadovoljeno, da se brojevi imadu uvrstiti, i to s razloga, što višeputah čovjek treba saborske spise i treba, da zna broj, koliko je članovah za ovo ili ono glasovalo, te onda netreba brojiti.

Predsjednik: Ja mislim, da je to predsjedničtvo izreklo, dakle se samo imade izvesti.

Imade-li još tko prigovoriti zapisniku? (Nitko se nejavi.) Izjavljujem dakle zapisnik izpravnim.

Bilj. Dr. M. Polit: Priobćuje podneske i to:

1. Predlog narodnog zastupnika Stjepana Hrvoića i drugovah s molbom, da se olakšica radi soli osim Krajine i na provincialnu Hrvatsku i Slavoniju razprostre, koja molba bi upućena na molbeni odbor.

2. Brlića, molećeg riešenje radi njegovog izbora, koja molba bi upućena na verifikacionalni odbor.

Predsjednik: Ja bi molio predsjednika dotičnog odbora, da odbor ako je moguće do sutra ovu stvar rieši.

3. Izvješće drugog podpredsjednika saborskog Dr. Subotića u obziru podielit se imajuće nagrade i plaće podvorniku saborskom Vjekoslavu Bernatu, koje bi riešeno tim, da se spomenutom podvorniku podieljuje nagrada sa 30 for., a plaća sa 1 for. na dan.

4. Molba narodnog zastupnika Dr. Aleksa Theodorovića za dopust na tri nedielje, koja bi riešena s tim, da se zamoljeni dopust dozvoli.

5. Molba više obćinarah belovarskih, da se izposluje uživanje njekih susjednih krajiških zemljištah. (Upućeno na molbeni odbor.)

6. Predlog gosp. Adolfa Vebera na §. 10. osnove za uredjenje sabora, da se prioru vranskom podieli glas u saboru. (Uvažiti će se kod dotične debate.)

7. Predlog gosp. zastupnika Šuljoka i 15 drugovah na §. 4. d), da se slobodnomu trgovištu Samoboru namieni jedan zastupnik.

8. Interpelacija narodnoga zastupnika Vakanovića u obziru izbrisanja svote od 400.000 for. iz sveobćega državnoga proračuna, izdana po financialnomu popečiteljstvu za godinu 1866., za Hrvatsku i Slavoniju kojom pita, iz koje struke da se izbrisana svota odbije? (Predsjedničtvu.)

Bilj. Dr. M. Derenčin: Gg. zastupnici grada Senja sastavili su predstavku, koju je vis. kuća njeg. veličanstvu podnieti zaključila, da se grad Senj od vojničke uprave oslobodi.

Avelin Čepulić: Ja bih imao proti štilistiki ove predstavke nješto opaziti. Čuo sam čitati, da se petitum ovaj osniva i na okolnosti, da je sadašnja vlast grada htjela zapriečiti, da izašalje svoja 2 zastupnika na sabor. Ako se što tvrdi, treba da bude i konštatirano. Druga je opazka, da se u obće svi razlozi odviše obširno navadjaju, jer moglo bi se isto kazati mnogo kraće, osobito kad je pravo grada Senja i na historiji i svestrano takodjer priznato.

Franjo Lovrić: Ja bih imao opaziti, da se u ovakovoj representaciji ništa nenavadja, sto se nebi moglo i dokazati. Slušao sam n. pr., da je uprav vojna uprava kriva, da je prestala trgovina sa žitom i drvom; a ja bih mislio, da je tomu više kriva željeznica sisačka, jer znam, da je ova trgovina jako cvala u prijašnje vrieme, dok ova željeznica nije bila gotova. Ja dakle nisam za to, da se stvari napominju, koje se baš nemogu dokazati.

Robert Zlatarović: Ja glasujem za redakciju; nego ipak imam učiniti tu opazku, da nisam dobro shvatio, da li se na kraju kaže, da se ima grad Senj utjeloviti, ili prosto, da se vojna uprava imade ukinuti. (Derenčin čita dotično mjesto.)

Što se tiče one primjetbe, da je vojna vlast htjela zapriečiti izbor, svakako je vriedno, da se to i konštatira.

Vatroslav Vinski: Od vojn. zapoviedničtva u Zagrebu došla je naredba, da grad Senj imade kao ostale obćine vojničke birati 2 zastupnika na sabor za god. 1865. Gradjanstvo tim nije bilo zadovoljno, i reklo je, da neće izabirati zastupnikah, koji bi samo udioničtvovali kod riešenja državo-pravnih pitanjah, nego da hoće po starodavnom svojem pravu izabirati kao slob. kralj. grad. I samo u tom smislu primili smo mi zastupstvo, da naime sudjelujemo kod svihkolikih posalah. Po tom je vis. vojn. zapoviedničtvo dozvolilo gradu Senju, da bira po starom svojem pravu: dakle zbilja je ono htielo zapriečiti, da grad Senj izabira kao slob. kralj. grad. (Glasovi: kako glasi dotična točka? — Derenčin ju čita.)

Jovan Živković: Vidi se, da se ovdje navadjaju takove stvari, o kojih mi oficiozno nikako obaviešteni nismo; ali vis. kuća nemože se kompromitirati; za to predlažem odbor ad hoc, koji bi imao tu stvar pregledati.

Dr. Luka Petrović: Tim više se ja s tim predlogom slažem, što sam kao ravnatelj ondješnje gimnazije kroz više godinah u Senju bivao, te se osvjedočio, da vojn. uprava nije nikako obrtnosti i trgovine priečila, dapače da je ona jako skrbila za dobre puteve, sigurne luke, magazine itd., da dakle ono, što je priečilo napredak obrtnosti i trgovine, jesu same okolnosti, a nipošto vojn. vlada.

Predsjednik: Molim onu gospodu, koja su za redakciju ove predstavke, da izvole ustati. — (To je manjina.) — Sad molim onu gospodu, koja su za to, da se ova representacija uputi na odbor ad hoc radi potanje revisije. (Većina.) Dakle to se prima. Što se tiče osobah, možebiti bi vis. kuća pristala na to, da se ovaj odbor ima sastojati iz gospode zastupnikah Senjskih, tu su dva — gg. Čepulića, Živkovića i Račkoga. (Prima se.)

Imam javiti vis. kući, da je predsjedničtvo već prije njekoliko danah bar. Kušlanu dozvolilo dopust na 8 danah, tako isto gosp. Hrvoiću na 4 dana; dalje javio je gosp Toljan, da radi bolesti njekoliko danah nemože u sjednice dolaziti. Gosp. Vončina izpričao se, da nije mogao radi bolesti u sjednice dolaziti, a i danas ga nije, isto tako bio je gosp. Briglević bolestan. Molim, da vis. kuća to na znanje uzme. Na dnevnom redu stoji debata o izbornom redu, i tu je već svršen §. 4. stavka a.

Dr. Lavoslav Šram: Prije nego se predje na dnevni red, molio bi ja u smislu poslanika za rieč. Znano je vis. kući, da je bio imenovan odbor, koji bi imao izraditi operat, po kojem bi se uredilo pravosudje u našoj domovini. Isto tako izaslan je odbor administrativni, koji se takodjer ima baviti tim zadatkom.

Meni nije poznato, da li je administrativni odbor već gotov, ali to znam, da je pravosudni odbor svoj elaborat na stol vis. kuće položio. Buduć još nije metnut na dnevni red, molio bih ja, da se metne. Meni nije treba dokazivati mnogo razlozi osobitu važnost toga predmeta, i napominjem samo to, da uprav ciela zemlja od ovoga sabora željno izgleda, da se tu barem najnuždnije reforme uvedu, jer se uviek našlo službenih glasovah, koji su dotičnike upućivali na sabor.

Dr. M. Polit: Kao izviestitelj sudbenog odbora moram napomenuti, da je uprav nuždno, da si svaki član pribavi 4. svezak saborskih spisah od god. 1861., pošto se u ovom operatu mnogo pozivlje na ondašnjega, te se ovaj bez onoga uprav niti razumjeti nemože.

Jos. Špun: Ja sam toga mnenja, da se prije izviešća odbora sudbenoga uzme u pretres izviešće odbora za zadruge. buduć je ovo uprav temelj svake daljnje radnje na sudbenom polju, a badava jest stvarati zakone bez temelja.

Josip Briglević: Premda je već zaključeno, da se sada najprije imade urbarski predmet preduzeti, ipak ja mislim, da bi se još prije imao u pretres uzeti onaj kralj. reskript, kojim je sabor 1861. god. bio razpušten, i gdje se medju ostalim kaže, da je sabor onaj feudalno pravo htio opet uvesti. Ja mislim, da toga mukom mimoići nemožemo. osobito kad nas i sam kralj u svojem reskriptu na odgovor pozivlje.

Predsjednik: Mi imamo već više predmetah gotovih i naravna je stvar, da svaki odbor zauzima se za svoj elaborat. Ja bih dakle mislio, da bi bilo cieli shodno, ako imenujemo odbor, koji će sav ovaj material pregledati, i onda saboru dnevni red predložiti; ja sam ujedno tako slobodan predložiti, da bi se taj odbor sastojao iz predsjednikah dotičnih odborah.

Antun Vakanović: Ja mislim, da se predlozi gosp. Briglevića i gosp. predsjednika, koja su oba temeljita, dadu spojiti, tako da bi onaj odbor imao uvažiti i onaj reskript.

Ali prije svega trebalo bi, da se dade i štampati, jer mnogi članovi nisu točno ubaviešćeni o njegovom sadržaju.

Dr. Lavoslav Šram: Ja bih se usudio predložiti, da se taj odbor nebi sastojao iz predsjednikah, nego da druge članove vis. sabor imenuje.

Adolfo Veber: Ja sam toga mnenja, da u taj odbor najbolje spadaju dotičui izviestitelji, jerbo oni najbolje znadu, što se je zaključilo. (Glasovi: birati odbor!)

Stjepan Jančo: Ja sam za to, da se odbor bira, jer ako budu u njem izviestitelji, onda će se svaki boriti za svoje čedo, a nitko neće drugomu popustiti. (Smieh.)

Predsjednik: Dakle ćemo odbor birati i to poslje, kad budemo imali odmor. Ja mislim, da 7 osobah bude dosta.

Robert Zlatarović: Kad se ima već odbor imenovati, to bih ja još napomenuo onu okolnost, da se je kod pročitanja izviešća peticionalnoga odbora ondje, gdje se radi o plaćah za župnike, reklo, da ima poseban odbor ad hoc tu stvar razgledati; i molio bih, da se i na to reflektira kod ustanovljenja dnevnoga reda.

Predsjednik: Sada prelazimo na dnevni red, i to §. 4. zakonske osnove o uredjenju sabora. Prije svega imam čast priobćiti vis. kući izpravke, koji su do sada na ovaj §. predloženi, i to su sliedeći:

1. Dr. Luka Petrović: (Čita.) Da se naime neoduzme glas kaptolom, a navlastito kaptolu zagrebačkomu.

2. Adolfo Veber: (Čita.) Da se nadstojniku vranskomu (prior Auranae) podieli glas u saboru.

3. Ceboci: (Čita.) Da se neuzkrati glas podbanu i podkapetanu kraljevine.

4. Miroslav Kraljević: (Čita.) Da se starodavno pravo glasa neuzkrati velikim županom.

5. Dr. Muhić: (Čita.) Da pravoslovna akademija ima zastupnika.

6. Antun Jakić: (Čita.) Da se trgovačkoj komori podieli jedan glas u saboru.

Dr. Šram (čita.) Da se samo kaptolu zagrebačkomu podieli glas.

8. Dr. Šram: (Čita.) Da se svim trgovačkim komoram podieli jedan glas kolektivno.

To su do sada podnešeni izpravci; medju timi bio bi prvi na redu onaj prečast. gosp. kanonika, glede kaptolah budué se svećenstva tiče.

Jovan Živković: Predsjedničtva u subotu nije bilo ovdje, dakle niti nemože znati, da je već onda o korporacijah u obće vodila se preko 1 sat generalna debata. Da ne opetujemo ono, što je već o tom predmetu rečeno, te da prikratimo vrieme, predložio bih ja, da se ovaj predmet, smatra, kao da je debatu već prešao i da k glasovanju pristupimo. Zatim došli bi na red izpravci glede velikih županah, podkapetana itd.

Antun Vakanović: Što se tiče reda pretresivanja, ja sam protivnoga mnenja, jer scienim, da nam je najprije viećati o virilnih glasovih, dakle sada, kad smo glede biskupah već savršili, morala bi se rieč povesti o velikih županih, podbanu i podkapetanu, prioru vranskom i turopoljskom županu, te bi se dovršilo viećanje o našoj gornjoj kući. Onda mogli bi preći na korporacije, kaptole, trgovačke komore i na zastupstvo naroda; jer resultat svega prijašnjega viećanja mora nam biti mjerilom, kolik da ćemo ustanoviti broj zastupnikah naroda.

Adolfo Veber: Ja se slažem sa gosp. predgovornikom, samo mu još to dodajem, da se o korporacijah nemože viećati i glasovati en bloc. Glede kaptolah još nitko nije progovorio, isto tako nije za akademiju stvar jošte razpravljena; ja nebi htio, da se kaptoli sa akademijom pomiešaju, jer ja sam možebiti voljan glasovati za akademiju, a nisam voljan glasovati za kaptole, pa kad bi do glasovanja došlo ja onda nebi znao, da-li bi ustao ili ne.

Izvj. I. Perkovac: Ovaj će se posao lako na čisto izvesti, ako se budemo držali poslovnika; a po poslovniku mora se viećati onim redom, kojim ide osnova, dočim gosp. Vakanović predlaže, da se skače preko toga reda. I ono, što je gosp. predgovornik naveo, stoji, da se naime o svakom izpravku ima napose glasovati, dakle napose i govoriti. Zato mislim, da tu neima drugoga reda, nego što ga je visoko predsjedničtvo predložilo; samo bi se gg. govornici mogli zamoliti, da budu što kraći.

Predsjednik: Ja mislim, da kad smo već počeli debatu o svećenstvu, kod njega ostanemo, dok nesvršimo sasvim. Ako je to dakle vis. kući po volji, ja dajem rieč gosp. kanoniku Petroviću.

Luka Petrović: Ja sam u prekjučerašnjoj saborskoj sjednici u ime kaptolah, naročito u ime prvostolnoga kaptola zagrebačkoga, visokomu saboru smjerno predložio k §. 4. o uredjenju sabora izpravak, da se u novom uredjenju sabora trojedne kraljevine kaptolom glas neoduzme, no da se to pravo, naročito prvostolnomu kaptolu zagrebačkomu sbog njegova osobitoga položaja i velikoga posjeda s velikim trhom skopčanoga, uzdrži, i u „novom“ izbornom redu učvrsti. — Da bi bio slavni odbor za uredjenje sabora svrhu izbornoga reda svestrano uvažio; mnijem, da se nebi bio na to sklonio, da kaptolom oduzme starodavno pravo zaztupstva, nego da bi jim ga sada pružio, kad ga nebi bili do sada imali.

Koja je svrha izbornoga reda? — Da sastavi svrsi shodan sabor. — A koja je svrha sabora? — Da uzpoznade sa svih stranah potrebe zastupanoga naroda, te ove po mogućnosti namiri i odstrani. Nu kako će moći sabor zadovoljiti svojoj zadaći? Tako, ako budu na saboru zastupani svi po onom razmjerju, po kojem se mogu sve potrebe naroda saznati, i njim se zakonitim putem po zakonotvornom tielu doskočiti u obziru svega žiteljstva, kamo spada i svećenstvo kaptolah, koje svojim zvanjem i djelovanjem naroda na korist služi, a saboru na pomoć biti može.

a) Čovjek kršćanin član je države i crkve, koj se samo onda u životu spasonosno kretati može, ako je ono, što država i crkva od njega zahtieva, u medjusobnom skladu, ako zakoni države i zakoni svete vjere nisu u suboju, u kojem zakoni svete vjere, kano višnji i nepromjenljivi, prednost imadu, na što zakonotvorac državni obzir imati mora, ako neće, da uvriedi sasvjest državnikah. Državu kod zakonotvorstva u našoj domovini zastupaju državnici svjetski, a crkvu i državu od njegda svećenici veliki biskupi, i manji svećenici po kaptolih.

Neka se nereče, da biskupi već imadu mjesto i glas na saboru; jer biskupska stolica može biti izpražnjena, ili biskup zapriečen bolešću ili sužanjstvom, to je već bilo i može opet biti; a onda bi bila ta biskupija nezastupana kod zakonodavstva, ako kaptol, koj nikada neprestaje, nebi imao mjesto i glas na saboru, pak i bez toga su različiti interesi biskupah i kaptolah.

b) Dalje kaptolu je najbolje poznato stanje naroda, jer su većom stranom njegovi članovi bili u pastirovanju. —

Ja dopušćam, da i drugi zastupnici narodni, osobito ako su iz naroda zastupanoga, znadu stanje naroda; ali ipak to neznadu tako kao svećenik, koj po službi svoga zvanja mora, i to više putah, ići u svaki i najmanji stan, u svaku i najsiromašniju kuću; i tako sve stanje dobro poznati, kojim znanjem kod zakonotvorstva može on biti na veliku korist.

c) U najvećoj državnoj pogibelji svećenici su, koji imadu najveći upliv u puku, koji sami kadgod skorom i jedini mogu puk osviestiti, nagovarati na slogu i na potrebne žrtve imetka i krvi, na obrambu domovine, što svjedoči najnovije izkustvo i stara povjestnica. Ako se pako prava zastupstva na saboru svećenstvu kaptolah ili konsistorijah uzkraćuje, onda mu se uzkraćuje i prilika priskočiti narodu u pomoć kod zakonotvorstva, što narodu nikako na korist, nego samo na štetu može biti. — Zato smjerno predlažem visokom saboru, i molim, da se pravo zastupstva kaptolom, neću reći, podieli, jer ga već od njegda imadu, nego velim, da jim se ovo starodavno pravo neoduzimlje, jer kaptoli nisu ničim tomu povoda dali.

Što dočim u ime svih kaptolah u obće, a u ime prvostolnoga kaptola zagrebačkoga, koga sam zastupnik, posebno sbog njegovih zaslugah za domovinu; jer i velikoga posjeda s velikim trhom skopčanoga, molim:

a) Obće je znano, da je ovaj kaptol 1848. god. i onda, kada je pogibelj našemu narodu i narodnosti prietila, veće žrtve nego mnogi drugi, na žrtveniku domovine aldovao, što tvrde negdašnje stare tvrdjave Sisak i Dubica, gdje je vjera za domovinu ginula, pa to i najnoviji ustanak za obrambu domovine svjedoči. —

Godine 1848. za obrambu domovine jedina četa konjanikah bili su banderialni husari biskupa i kaptola zagrebačkoga; da ništa ne rečem od tolikih po kanonicih ovoga kaptola učinjenih zakladah za znanosti i pomoć školske mladeži, za utjehu siromakah, bolestnih i inače nemoćnih. Nebi bilo sada pravo, da se poslje tolikih žrtvah za domovinu ovomu kaptolu za nagradu oduzme starodavno pravo zastupstva na saboru domovine, to bi bila kazna za dobročinstva!

b) Po upravljanju mnogih pobožnih zakladah zagrebački kaptol bolje znade nego itko drugi u domovini našoj žalostni položaj naroda našega, pomanjkanje obrtnosti i oskudicu novacah, te jako želi i hoće, da se ovomu zlu putem zakonarstva doskoči; čemu neće moći ništa prinesti, ako mu se za buduće oduzme starodavno pravo mjesta i glasa na saboru.

c) Kaptol zagrebački imao je do god. 1848. posebnu jurisdikciju ne samo na svih svojih imanjih, nego i ovdje u Zagrebu u predvarošu kaptol i Novaves, a i tu jurisdikciju neodvisnu od sl. magistrata zagrebačkoga. — Posjeduje i sada imanja ukupno, i svaki od 28. kanonikah posebno u svih trih županijah hrvatskih: zagrebačkoj varaždinskoj i križevačkoj, od kojih pojedini kanonici do hiljade i preko hiljade, a cieli kaptol do petdeset hiljadah forintih poreza plaća. Ako se jednomu velikašu, koj ima jedno imanje, s kojim je bila posebna jurisdikcija skopčana, glas ostavlja na saboru, zašto se oduzimlje 28 kanonikom kao tolikim posjedateljem imanjah jedini glas na saboru, koga su od negda na saboru ove kraljevine uviek imali? — Veli se, da to zahtieva sadanja ravnopravnost. Je li to ravnopravnost od tolike razlike medju pravom i trhom žrtve za domovinu, za rod i narodnost? — Je li bi to bila ravnopravnost, da kaptol zagrebački nosi veći trh nego ikoji velikaš u Hrvatskoj, a imao bi pravo za ovaj grad izbirati zastupnika na sabor kao i drugi svećenik ili gradjanin, koj samo 10 stotinj. izravnoga poreza na godinu plaća? Ja mnijem, da to još niti onda nebi bila ravnopravnost medju jednim velikašem i kaptolom zagrebačkim, kad bi jednaki glas na saboru imali, a kamo li onda, kad se velikašu glas na saboru ostavlja, a kaptolu se oduzimlje. — Nebi bilo pravo, da se kaptolu zagrebačkomu, koji izim nadbiskupa zagrebačkoga, u Hrvatskoj najveći trh poreza nosi, nedopusti niti jedan glas na saboru, gdje njekoje obćine po jedan i dva glasa imadu, akoprem manje poreza plaćaju nego li kaptol zagrebački, koji se glede svoga poreza može smatrati većom obćinom, nego ikoja obćina i mnogi slob. i kr. gradovi u Hrvatskoj. Za to molim visoki sabor da se kaptolu zagrebačkomu neoduzme starodavno pravo mjesta i glasa na saboru.

Neka mi bude još dopušćeno, da prije nego zaključim, na opazke onomadne njekojih govornikah na kratko odgovorim.

a) Njeki gospodin govornik je rekao, da kaptoli i obrtnici imadu jednake interese s varošom ili gradom i da su po ovom zastupani na saboru. Ja to niječem glede kaptola zagrebačkoga, koga svi interesi nisu jednaki s interesi grada ovoga; jer ovaj kaptol imade samo svoja stanja u ovom gradu, a svoja imanja izvan ovoga grada. Zatim molim onoga gospodina, da blagoizvoli uvažiti razliku, koja je medju zvanjem svakoga svećenika i jednoga obrtnika, n. pr. jednoga čizmara, krojača, opančara ili koga trgovca; tko ovih interese zastupa, kaptola zagrebačkoga i sve njegove interese jošter nezastupa. I njekoji velikaši imaju svoja stanja u ovom gradu, a imanja izvan grada, ali zato nebi bilo pravo, da im se uzme mjesto i glas na saboru.

b) Drugi govornik je rekao: da vlada već ima na saboru svoje ljude u biskupu. To neću razlagati, nego samo odgovaram, da kaptoli to sada nezahtievaju, da vlada ima svoje ljude na saboru, nego da kaptoli isti mogu imati i nadalje svoje zastupnike na saboru.

c) Treći govornik je rekao, da ako bi se kaptolu zagrebačkomu kao veleposjedniku dao glas na saboru, onda bi se moralo dati pravo i drugim veleposjednikom, kao n. pr. Jankoviću u Slavoniji.

Čudim se onomu gospodinu govorniku kao juristi, na ovakovom tumačenju zakona o posjedu. Velika je razlika medju pitanjem: hoće li se komu što dati, što jošter nije imao; i pitanjem: imali li se komu što oduzeti, što je od vajkada zakonito posjedovao i uviek uživao. Što tko nije imao, niti je sada njegovo, to mu se nemora dati. Ali što je koj zakonito imao, i jošter sada zakonito posjeduje, to mu se nesmije bez njegove krivnje oduzeti. Zato opet molim, buduć da tu neima krivnje, da visoki sabor blagoizvoli izreći: da se prvostolnomu kaptolu zagrebačkomu starodavno pravo zastupstva na saboru trojedne kraljevine neoduzme, nego da mu se na diku domovine, kao liepi ostan i spomenik staroga našega ustava i nadalje ostavi.

Jovan Živković: Izkusili smo sada, da je bila želja visoke kuće od prečastnoga kanonika slabo uvažena, jer on je nastojao, da mjesto što kraći, bude što duži. Gospodo, deputacija otišla je s adresom u Peštu, i odgovor na našu adresu neće dugo izostati, a ja se bojim, da su naši dani brojeni, te da, ako budemo ovako postupali, nećemo biti gotovi ni s ovim predmetom. Za to ja opet predlažem, da se u ovom predmetu smatra debata zaključenom, te da glasujemo.

Boleslavski: Visoki sabore! Odbor za uredjenje sabora trojedne kraljevine u izbornom redu izpustio je kaptole, to je toliko, kao da neimaju glasa u saboru.

Ja mislim, visoki sabore, da kaptoli imaju glas u saboru iz sliedećih razlogah:

1. Kaptoli imaju već od davnih vremenah pravo pošiljati zastupnike na sabor; to je dakle njihovo starodavno i historičko pravo; a budući se nemože nikakov temeljiti i dovoljni razlog navesti, s kojega bi jim se ovo pravo oduzeti moglo, zato jim i nadalje ovo pravo pripada.

2. Kod podjeljivanja prava zastupstva na saboru uzima se u obzir takodjer kolikoća izravnoga poreza; a znamo, da njekoji kaptoli veći porez plaćaju, nego mnogi velikaši, a ovim ipak to pravo kao historičko i na dalje ostaje.

3. Kaptoli, koji veći posjed imadu i veliki porez plaćaju, uviek će za sreću i korist domovine iskreno, revno i nepristrano djelovati; i mislim, da se neću prevariti, ako reknem, da će kaptoli iskrenije i revnije za sreću domovine u saboru djelovati, nego li onaj, koji posjeda neima i neznatan porez plaća, pa ipak taj zastupa dvadeset hiljadah dušah.

Gospodo! Mnogi je ovdje izmedju nas gospodar, vlastelin, koji iz poljodjelstva i iz druge vrsti gospodarstva živi. Ovaj najbolje zna, kakve trhove podnaša i kakve gorkosti trpi; dodje vrieme da porez plati, a novacah nije, eto ti eksekucije.

U takovu položaju su i kaptoli, koji veći posjed imaju i veliki porez plaćaju; dakle se sjegurno možemo nadati, da će ovi marljivo i revno misliti i govoriti o sredstvih, kojimi se dade postići sreća domovine.

U saboru treba inteligencije. Glede toga na kratko velim, da se u kaptolu, gdje više članovah ima, može naći muž, koji će znati misliti, govoriti i predložiti shodna sredstva, da se postigne sreća domovine.

Zato pokorno predlažem visokomu saboru, da uvaži navedene razloge, te da i nadalje dopusti, da kaptoli po svom pravu zastupnike svoje u sabor pošiljati mogu.

Jovan Živković: Molim, da se odluči o mojem predlogu.

Predsjednik: Po poslovniku moramo čuvati slobodu govora, jer on nedaje pravo predložiti, da se zaključi debata.

Dr. Lavoslav Šram: Ja usvajam izpravak gosp. Dra. Petrovića u toliko, da se samo kaptolu prvostolnomu u Zagrebu dade glas na saboru.

Nikolić: Ja ću sasvim kratak biti; jerbo ja ću samo moliti, da se uvaži ta okolnost, da kad bi se po predlogu gosp. doktora kaptolu zagrebačkomu dao glas, onda bi glas pripadao i pravoslavnomu konsistoriumu, koji je sigurno isto toliko žrtvah za domovinu našu doprineo osobito godinah 1848. i 1849. kad su naši manastiri propali sasvim, tako, da valjda neće nikada više glavah podići. Takodjer obziri na danak nebi mogli priečiti, da se i pravoslavnomu konsistoriumu podieli jedan glas.

Roberto Zlatarović: Ja uvažavam podpuno ono načelo, koje je usvojio odbor, kad je nastojao, da uredi ovaj težki operat prema potrebam i zahtjevom vremena, i prema obćemu interesu naše domovine; nu s druge strane ipak bih želio, da se učine njeke koncesije, koje su tiesno skopčane sa reminiscencijami našega ustavnoga života; ali ne baš s onih razlogah, koje je naveo gosp. Dor. Petrović; jer ako su kaptoli najbolji tumačitelji volje naroda, onda je svakako dosta, da samo oni dodju na sabor i što se njihovih zaslugah tiče, to ja držim, da je to bila njihova dužnost, kao što svakoga drugoga. Nego ja želim, da se učine njeke koncesije samo s toga, da nerušimo naprečac svega historičkoga temelja našega ustava, i to tako da se učini, da se dade jedan glas svim kaptolom katoličkim, a jedan opet svim pravoslavnim.

Ivan Perkovac: Ja ću u kratko govoriti. Prije svega moram ipak izjaviti, da treba da ozbiljnu stvar ozbiljno razpravljamo i da radimo prema svrhi, koju smo si odabrali.

Visoki sabor prihvatio je jednoglasno to načelo, da trebamo novi izborni red i da se broj zastupnikah mora ograničiti. Kad je to načelo prihvaćeno, onda nedokučujem, kako se može toliko glasovah podizati za pojedina i zastarjela zastupstva.

Što se tiče glasovah, koji su se čuli na korist kaptolah, to se oni mogu dieliti na dvoje, ili ako baš hoćemo na troje. Jedan i to glavni razlog je taj, da je po kaptolih crkva zastupana. O tom sam već kazao svoje i odborovo mnenje; kazao sam naime, da se glas crkve čuti mora i da je tomu zahtjevu podpuno zadovoljeno po tom, što se u saboru daje glas dviema glavam dvijuh crkvah. Kad bi se pako prihvatilo ono mnienje, da samo svećenici znadu, što je istina, i kad bi se pristalo sasvim uz njihovo načelo, da je po državu ono najbolje, što crkva hoće i zapovieda, onda bi mi dospjeli upravo u theokratiju. Ovako se dakle može i tu reći: Qui multum probat, nihil probat.

Odbor je dobro znao, da svećenstvu valja dati onaj upliv, što ga zbilja po svom znanju ima, i zato, ako se prečastni zastupnik kaptola zagrebačkoga izvoli potruditi, te pročitati njekoliko paragrafah zakonske osnove o izbornom redu, uvjerit će se, da svećenici svagdje stoje na prvom mjestu.

Nadalje je rečeno, da svećenstvo, a napose kaptoli, poznadu potrebe naroda i da se mogu smatrati za naravne zastupnike njegove; al kad bi tomu tako bilo, onda drugih zastupnikah naroda nebi ni trebalo. Kad se veli, da svećenici najbolje poznadu potrebe naroda, to se ovo jamačno veli samo o duševnih potrebah; nu onda bi se moralo reći, da i liečnikom valja dati glas u saboru, jer oni bez dvojbe najbolje poznadu tjelesne potrebe naroda.

Reći ću još nješto o posjedu, jer se je čuo glas, da kaptoli moraju biti zastupani već radi svoga posjeda, dočim s druge strane ipak znamo, da njekoji kaptoli neimaju upravo nikakva posjeda, radi čega je sabor od godine 1861. odredio dnevnice njihovim zastupnikom.

Što se tiče velikoga poreza, koji kaptol zagrebački plaća, to je ono stranom istina, a stranom nije; jer plaća veliki porez u Banatu, a u cieloj Hrvatskoj neplaća više nego po prilici 6800 for. izravnoga poreza bez prireza.

Ovo je pitanje o posjedu medjutim vrlo veliko pitanje, koje se ovdje niti može razpravljati niti riešiti. Posjed mora dakako zastupan biti, nu posjed dieli se po naravi svojoj u mali i u veliki posjed. Mali posjed zastupan je u obće po zastupnicih naroda, koji se biraju u županijah; a da je odbor velikomu posjedu namienio posebno zastupstvo, to sam kazao u svom izviešću. Al da kaptoli nemogu zastupati velikoga posjeda, za dokaz tomu spomenut ću samo to jedno, da su oni posjednici na mrtvu ruku; posjed pako mrtve ruke nije nikako prema sadašnjim zahtjevom narodnoga gospodarstva, osobito kad je razdieljen na mnogo djelovah i kad se posjednici vrlo često mienjaju, tako da niti

imaju niti mogu imati ikakve volje učiniti za svoje gospodarstvo ono, što čine drugi posjednici. Upravo radi toga nemogu posjednici na mrtvu ruku biti zastupnici interesah velikoga posjeda, koji se od njihovih interesah vrlo razlikuju.

Kad bi se tko našao, te bi iz ovoga htio izvoditi, da se ja protivim posjedu svećenikah, to bih se tomu mogao uzprotiviti tim, što sam taj posjed branio u ono doba, kad je vlada namjeravala bila za njim poseći, i to upravo ona vlada, uz koju su živo prianjali sadašnji branitelji interesah svećenstva.

Predsjednik: Budući da je debata zaključena, imam čast predložiti sliedeća pitanja. Prvo će pitanje glasiti za redakciju, i to tako, ako se ova primi, da je izključen predlog prečastnoga gosp. kanonika Dra. Petrovića, koj ovako glasi: (Čita.) Poslje ovog glasovanja imati ćemo glasovati o drugih predlozih, i to: gosp. Dor. Šram izvolio je staviti izpravak, da se samo prvostolnom kaptolu zagrebačkomu glas dade, a gosp. Nikolić stavio je predlog, da se konsistoriam i manastirom pravoslavnim jedan glas podieli; napokon imamo odlučiti o predlogu gosp. Zlatarovića, koji je predložio, da se katoličkim kaptolom jedan, i pravoslavnim konsistoriam jedan glas dade.

Ako je dakle visokoj kući povoljno, ja ću staviti pitanje: koja su gospoda za redakciju odbora, s tim, da onda predlog prečastnoga gospodina kanonika odpada? Neka izvole ustati. (Većina.)

Ivan Kralj (Župnik): Svagda se je javno glasovalo, zašto se nebi i ovdje. (Vika: zaključeno je!)

Ivan Perkovac: Ovaj predlog nije u redu, jer poslovnik kaže, da se javno glasovanje prije ili poslje predsjednikova izjavljenja zahtievati ima, a ne poslje glasovanja; pošto je glasovanje svršeno, nemožemo više javno glasovati.

Predsjednik: Molim gospodu, koja u buduće budu za javno glasovanje, neka se izvole odmah prijaviti, kako predlog radi glasovanja pročitan bude. Sada je dakle pao glas svim kaptolom, ali nije još pao predlog gosp. Zlatarovića . . (Glasovi: svi su pali!)

Ivan Kralj (Župnik): Molim, da se barem za predlog gosp. Zlatarovića javno glasuje.

Antun Vakanović: Molim, polag poslovnika ima se najprije glasovati o redakciji, i ako redakcija propadne, o izpravcih. Ovdje je redakcija primljena, dakle o izpravcih govora biti nemože.

Dr. Antun Stojanović: Ja mislim, da je predlog gosp. Vakanovića neosnovan. Od strane predsjedničtva bilo je pitanje predloženo: koji su za redakciju, i ako bude ova primljena, da onda predlog prečastnoga gosp. kanonika Petrovića odpada. Ali o tom nisam ništa čuo, da odpada i predlog gosp. Šrama ili Zlatarovića; zato molim da se votizacija nastavi.

Dr. Josip Vranyczany: Prigovor gosp. Stojanovića bi stajao, kad bi visoko predsjedničtvo vlastno bilo preinačivati poslovnik; ako se visoko predsjedničtvo možebiti nije dobro izrazilo, to sabora briga nije, jerbo je poslovnik mjera, po kojoj se postupati ima, a poslovnik o tom glasi onako, kako se je gosp. Vakanović izrazio; ako je visoko predsjedničtvo samo jedan izpravak izjavilo, a drugih ne, to na visoki sabor nespada.

Predsjednik: Ja sam formulirao pitanje ovako: Prima li visoka kuća redakciju, tim, da odpadne glas svim kaptolom; i visoka kuća je ovu formulaciju primila, dakle odpada ono, što je gosp. Vranyczany kazao.

Mirko Hrvat: Nemogu dopustiti, da je ova izjava po gosp. predsjedniku učinjena; on je kazao, da se razumieva, da samo predlog gosp. zastupnika kaptola zagrebačkoga odpada; a ja kažem, kad je gosp. predsjednik predložio pitanje, neka se izvole dignuti gospoda, koja su za redakciju, da smo mi to tako razumjeli, da poslje, ako se redakcija primi, o kaptolih više govora biti nemože, jerbo u redakciji neima rieči o kaptolih. S toga moram protusloviti riečim gosp. predsjednika, i kažem, da je debata o tom pitanju svršena, te da se debata može zametnuti samo o drugih izpravcih, koji se protežu na velike župane, podkapetana itd.

Biskup Vjenceslav Soić: Ja mislim, da ima dva predloga: predlog prečastnoga gosp. kanonika kaže, da se svakomu pojedinomu kaptolu dade pravo glasa. Ovaj je predlog pao, a sada stoji drugi predlog gosp. Zlatarovića, da se svim kaptolom ukupno dade jedan glas. Ovo je sasvim drugi predlog, i ja mislim, da se imadu ova dva predloga jedan od drugoga oddieliti.

Robert Zlatarović: Nemogu dopustiti gosp. Mirku Hrvatu, kaošto on nije dopustio gosp. predsjedniku, da nam on silom svoje mnienje narine; mi imamo svi pravo formulaciju pitanja tumačiti i glasovati prema dobro razumljenoj formulaciji. Ja sam pitanje onako shvatio, kako je gosp. predsjednik izvolio tumačiti; ako je gosp. Mirko Hrvat drugačije shvatio, za to nemogu odgovarati.

Ivan Perkovac: Ako se o tom radi, kako se što ima razumjeti, ja velim, da se ovo nemora niti onako razumjeti, kako je gosp. Mirko Hrvat kazao, niti onako, kako se je izrazio gosp. Zlatarović, nego onako, kako je rečeno: a rečeno je, da se pitanje ima razumievati tako, da primljenjem redakcije propadnu svi izpravci glede kaptolah.
(Nemir i prepirka.)

Predsjednik: Molim dakle, da predjemo na predloge.

Jovan Živković: Ako se glasuje samo u užjem smislu, to jest da se primljenom redakcijom izključuje samo predlog prečastnoga gospodina kanonika, onda se nije razumjelo ono, što je gospodin Zlatorović kazao, to jest u širjem smislu. Svakako je logično, da se najprije onako o redakciji glasuje, kako ona sve predloge tuče. Kad nije ovako postupano, ili je bar sumnja, to mislim, ako se hoće glasovati, da se glasuje o redakciji, kako ona sve predloge tuče, nesamo predlog prečastnoga gospodina kanonika, nego i gospodina Šrama i gospodina Zlatarovića. Ako takova redakcija propadne, onda je logično, da se predje na pojedine predloge.

Predsjednik: Počem se gospoda tuže, da nisu formulaciju shvatili, dopustite da u ovom smislu opet formuliram pitanje . . . . (Protive se tomu sa svih stranah).

Dr. Antun Stojanović: Ja sam branio formulaciju, koja je učinjena u tom smislu, da se ustanu svi, koji su za redakciju, počem bi bio pao predlog prečastnoga gospodina kanonika. Tako je bila formulacija stavljena, i mi smo na to votizirali. Što je povoda dalo ovoj formulaciji? To, da se za redakciju glasovalo, gdje redakcije neima, jer u osnovi neima rieči o tom; to još nikada nije bilo, da se

o čem glasovalo, čega neima na papiru. Budući da je po izreki gospodina predsjednika predlog prečastnoga gospodina kanonika zabačen: sada po poslovniku ide na red predlog gospodina Zlatarovića, koji je predložio, da se svim kaptolom katoličkim jedan glas, isto tako konsistorijam pravoslavnim sa manastiri jedan glas dade na saboru. Ako bi i ovaj predlog pao, onda je na redu predlog gospodina Šrama, koji predlaže, da se samo zagrebačkomu kaptolu dade glas na saboru, s toga razloga, što je u sasvim drugom položaju od ostalih kaptolah. Povod tomu nesporazumljenju dala je ona okolnost, što smo mi ovu stvar precipitirati htjeli. Kad mi uredjujemo sabor, bilo bi nam najprije načelno pitanje riešiti, naime to, kako se staro historično pravo i u kojem razmjerju imade u sklad dovesti sa zahtjevi novijega vremena . . . (Glasovi: o formulaciji; to je generalna debata; nemir.) Molim, na taj se način stvar nerieši; ovo upravo zasieca u formulaciju pitanja; netreba stvari precipitirati. Bilo je do godine 1848. tako, da su bili na saboru samo plemići, a godine 1848. ustupljeno je po istih stališih i redovih i razšireno ovo pravo i priznano načelo, da narod zastupan biti mora. Kad se sada uredjuje sabor za prelazno doba. . . . . (Nemir, vika.) Ako nećete poslušati, ako hoćete precipitirati, ja odbijam od sebe odgovornost za takovu stvar, koja nebi dostojanstvu naroda odgovarala . . . . .

Predsjednik: Ako želi gospodin Stojanović predložiti formulaciju, mislim, da mu se mora dopustiti i motivacija.

Dr. Anton Stojanović: Mi nismo načelno pitanje riešili, kako se ima staro historično pravo sa ovim novim pravom naroda u sklad dovesti, to jest na kojem temelju . . . . (Glasovi: to je generalna debata, to je riešeno u četvrtak!) Makar je danas i ponedjeljak, ja to znam isto tako. Ja kažem, da ja razumievam tako, da se ima stvar urediti tako, da se neuzimlje pravo onim, koji su ga imali u tu svrhu, da bude pravo naroda tim veće, nego da se oni neizključuju, a pravo naroda neokrni. (Glasovi: to je već riešeno!)

Antun Jakić: Već je o tom glasovano, a opet se zameće generalna debata; molim, da se držimo poslovnika.

Predsjednik: Ovdje je pitanje to, što je prvim glasovanjem riešeno; ja moram kazati, da je ono riešeno, kako sam ja pitanje stavio, i kako je od vis. kuće primljeno.

Ja sam ovako rekao: Ako se redakcija uzdrži, biti će sliedstvo to, da se predlog prečastnoga gospodina kanonika Petrovića odbaci, i tako je od vis. kuće primljeno, i po tom predlog gosp. Zlatarovića i gosp. Dr. Šrama nije došao do glasovanja.

Ako vis. kuća dozvoli, ja ću drugo pitanje staviti: Prima-li se predlog g. Zlatarovića, idući tamo, da se svim kaptolom katoličkim jedan, i svim konsistoriam pravoslavnim sa manastiri jedan glas podieli?

Robert Zlatarović: Ako gospoda žele poimence glasovati, sada je jošte vrieme, da se izraze.

Predsjednik: Gosp. Zlatarović predlaže, da se javno glasuje; imali taj predlog podupirateljah? (Ustane dovoljan broj članovah.)

Dr. Antun Stojanović: Molim, da se predlog na pismo stavi i pročita.

Predsjednik: To će se učiniti.

Biljež. Dr. Mihajlo Polit: Formulacija predloga glasi ovako: (Čita) Poslie lit. *a.* ima se umetnuti: Svim kaptolom katoličkim, i svim konsistoriam pravoslavnim sa manastiri podjeljuje se po jedan glas.

Predsjednik: Molim dakle gospodu, koju su za to, da se svim kaptolom katoličkim jedan, i svim konsistoriam pravoslavnim sa manastiri jedan glas dade, neka izvole odvjetovati sa „da“, a ona gospoda, koja su proti tomu, sa „ne“. (Sliedi glasovanje.)

Bilјež. Dr. M. Polit: Sa „da“ glasovalo je 69 članovah, sa „ne“ 40; dvojica nisu glasovala.

Predsjednik: Dakle je predlog g. Zlatarovića sa 69 proti 40 glasovah zabačen.

Sada dolazi na red predlog g. Šrama, da se prvostolnomu kaptolu zagrebačkomu jedan glas u saboru dozvoli.

Koja su gospoda za taj predlog, neka izvole ustati. (Ustane manjina.) To je manjina, dakle je predlog gosp. Dr. Šrama propao.

Sada dolazi na red predlog gosp. Vebera o prioru vranskom.

Adolfo Veber: Ja ću vrlo kratko navesti razloge, koji su mene nukali, da sam taj predlog učinio. Prvi je razlog taj, što vidim, da u točki *b* §. 4. stoje velikaši. Prior pako vranski smatrao se je po starodavnom ustavu našem uvjek kao velikaš. To proizlazi iz članka 61. od god. 1625, gdje se naročito kaže, da prior vranski spada medju magnate.

To je teoretična strana toga pitanja, a praktična strana jest ta, da su priora vranskoga uviek zvali na ugarski sabor i to per literas regales u kuću velikašah. Ugarski sabor, pošto je reformiran na temelju vrlo slobodoumnih zakonah od god. 1848., ipak nije popustio od svoga prava, te je i dandanas pozvan prior vranski na ugarski sabor. Kad ugarski sabor nedrži, da bi bilo proti duhu slobodoumja, da ovomu visokomu dostojanstveniku uzdrži pravo glasa na saboru, mislim, da i naš sabor neće sagriešiti, ako mu nadalje uzdrži pravo glasa na saboru, a to tim više, mislim, da treba učiniti, što ima prior vranski sva svojstva, koja se u §. 10. za velikaše zahtievaju; t. j. ima uviek preko 30 godinah; drugo svojstvo jest, što imade u Hrvatskoj imanje, s kojim je jurisdikcija skopčana bila, a treće, što neprestano u trojednoj kraljevini stanuje. S tih razlogah molim visoki sabor, da ovomu visokomu dostojanstveniku tim više pravo glasa na saboru podieli, što se je malo prije svim kaptolom ovo pravo uzkratilo, te bi se ovim načinom mogla ona šteta nadoknaditi, jerbo je prior vranski i prepošt kaptola zagrebačkoga.

Biskup Ivan Kralj: Za dokaz onomu, što je gosp. predgovornik Veber naveo, predajem kraljevski list, kojim je prior vranski pozvan na sadašnji ugarski sabor. (Glasovi: Neka se čita!)

Bilјež. Dr. M. Polit: (Počme čitati ovaj magjarski pisan kr. list; kuća odustaje od zahtjeva, da se dalje čita.)

Iv. Perkovac: Žalim prije svega, što nismo i prije i kod drugih prilikah g. predgovornika Vebera čuli isto tako pozivati se na starodavna prava, kao što se pozivlje danas. Starodavnost je medjutim u tom obziru barem u našoj domovini sasvim prestala. O prioru vranskom neima danas gotovo ni spomena više, niti mu tko zna za dostojanstvo, niti za zvanje, niti napokon za dohodke. Svatko štuje osobu, koja

tu čast sada slučajno obnaša, ali o samoj časti nezna nitko ništa do praznoga imena.

Ako nas g. predgovornik Veber potiče primjerom ugarskoga slobodoumja, veleći, koliko god je ugarski sabor na slobodoumnom temelju osnovan, da je prioru vranskomu ipak ostavljen prijašnji glas: to on ono govori u krivoj supoziciji, jer u Ugarskoj imade dolnja i gornja kuća; dolnja je kuća god. 1848. na novom temelju osnovana i uredjena, a gornja je ostala, kakva je i prije bila, i zato u nju može doći svaki velikaš, koji si ima čim sablju kupiti.

Pošto o tom neimam ništa više reći, molim, da se glasuje.

Predsjednik: Dolazimo dakle na glasovanje o predlogu g. Vebera, koji glasi, da se dozvoli prioru vranskomu pravo glasa na saboru. Ona gospoda, koja su za taj predlog, neka izvole ustati. (Čini se; ali je neizviestno.)

Sada molim onu gospodu, koja su proti tomu predlogu, da izvole ustati (Čini se.) To je većina.

Sada je na redu predlog g. Miroslava Kraljevića o velikih županih. On ima rieč; pismeno nije predloga predao, neka ga dakle izvoli ustmeno obrazložiti.

Miroslav Kraljević: Ja ću vrlo kratak biti, budući sam već prekjučer izcrpio moje nazore o tom pitanju; dodati ću još samo to, da osim historičnoga prava, na kojem temelju tražim, da se velikim županom dade pravo glasa na saboru, ja u tom nalazim ujedno jamstvo za onu gospodu, koja uviek o odgovornoj vladi govore. Ako gg. veliki župani predstojnici županijah, nisu ovdje u saboru, nije nikakvim načinom moguće, pozvati ih na odgovornost; može se misliti, da će se veliki župani više ustavnosti držati, ako znadu, da imadu na sabor doći na odgovornost, nego ako znadu, da nemoraju doći. Imam još jedan razlog za moj predlog. Njekoja gospoda misle, da će tim, ako veliki župani imadu pravo glasa na saboru, njekim načinom pogibelj biti za liberalnost i narodno zastupstvo. Biti će, gospodo moja! prije pogibelj ako nedodju; jerbo veliki župan doista bi kukavan bio, ako u svojoj županiji nebi toliko upliva imao, da se dade izabrati za narodnog zastupnika; a kad bude izabran, oduzme mjesto liberalnu čovjeku. Dakle kako iz razlogah historičnoga prava, tako s razloga liberalnog načela usudjujem se moj predlog opet vis. kući predstaviti i preporučiti, da se velikim županom podieli pravo glasa na saboru.

Ceboci: Slažem se u toliko sa predgovornikom gosp. Kraljevićem, na koliko bi veliki župani kao organi vlade imali sjelo u saboru, a nipošto pako glasa.

Vel. žup. Bartol vitez Smaić: Neću puno govoriti u tom poslu, jerbo sam čvrsto uvjeren, da će vis. kuća, koja je već početkom djelovanja svoga htjela kasirati jednog velikog župana, koji nije došao na sabor, konsekventna ostati, te će dati glas velikim županom na saboru. To neka bude rečeno u ime svih velikih županah; nu neka dopusti visoka kuća i meni, kao njekomu nasljedniku gubernatora riečkog, nješto da kažem. Poznato je svakomu, da se je gubernator riečki toliko u ovih saborih kao i u magjarskih smatrao uviek kao veliki župan, te je imao mjesto uviek poslje velikih županah. Ja moram iskreno kazati, da se moram radovati, da u sadašnjih okolnostih njihov kapetan nije gubernator nego veliki župan, jerbo bi kao takav imao doći na hrvatski sabor kad u protivnom slučaju njemu je bio kao takvomu opredieljen glas toli na ugarskom kao i na hrvatskom saboru. Samo to sam htio kazati, da se nebi smatralo, da se s ove strane nije ništa reklo u tom poslu, i preporučam vis. kući, da ostavi velikim županom pravo glasa.

Predsjednik: Buduć g. izvjestitelj rieči nezahtieva, ima se pristupiti glasovanju. Predloga imamo dva; jedan od g. Miroslava Kraljevića, koji predlaže, da se velikim županom pravo glasa podieli, a drugi od g. Ceboci-a, da im se podieli pravo sjela, ali ne i glasa. Prvi će na red doći predlog g. M. Kraljevića.

Dr. Josip Vranyzcany: Polag poslovnika mora se najprije glasovati o predlogu odbora; ovaj je predlog negativan, naime da veliki župani neimaju pravo glasa; ako ovaj predlog propadne, onda su na redu drugi predlogi.

Vel. žup. Bartol vitez Smaić. Ja nepojmim, kako su pojmovi o redakciji od njeke gospode pomućeni. Ovdje u osnovi se niti slovo o tom nekaže, da vel. županom nepripada pravo glasa; to dakle nije redakcija, a kako se može o čem glasovati, česa neima? Kad bi bilo u osnovi kazano, velikim županom nepripada pravo glasa, onda bi stajao ovaj pojam o redakciji.

Predsjednik: Ja mislim, da to na jedno izlazi.

Dakle će se glasovati najprije o predlogu g. Miroslava Kraljevića, i ja ću staviti pitanje: koja su gospoda za to, da se velikim županom na saboru trojedne kraljevine glas i sjelo uzdrži?

Dr. Ant. Stojanović: Ja mislim, da ovaj glagolj nije umjestan, nego ja molim, da se pitanje ovako stavi: koji su zato, da sabor trojedne kraljevine ima sastojati, *b)* iz velikih županah? (Kuća pristaje na tu formulaciju.)

Predsjednik: Molim dakle gospodu, koja su zato da sabor trojedne kraljevine ima sastojati: *b)* iz velikih županah, neka izvoli ustati. (Neizvjestna većina; njekoji zahtievaju javno glasovanje, drugi opet kažu da netreba; ali buduć predsjednik izjavi, da nije moći razabrati većinu, predje se na glasovanje poimence.)

Predsjednik: Ja molim onu gospodu, koja su za to, da sabor trojedne kraljevine ima sastojati: *b)* iz velikih županah, neka izvole sa „da“, a ona gospoda, koja su proti tomu, sa „ne“ odvjetovati. (Sliedi glasovanje; pošto bje ovo obavljeno:)

Dr. M. Polit: Sa „ne“ glasovalo je 69 članovah, sa „da“ njih 50; nisu glasovali osmorica.

Predsjednik: Dakle predlog g. zastupnika Miroslava Kraljevića odbačen je sa 69 proti 50 glasovah.

Sada dodje na red predlog gosp. Ceboci-a, što se tiče velikih županah.

Ceboci: Ja odustajem od ovog predloga.

Predsjednik: Imade još predlog od gosp. Ceboci-a, glede podbana i podkapetana.

Ceboci: I ovaj predlog natrag uzimljem.

Predsjednik: Po tom dolazi red na predlog g. Dr. Muhića; izvolite ga formulirati.

Dr. Pavao Muhić: Moj predlog glasi: da se pravoslovnoj akademiji odnosno sveučilištu podieli pravo glasa na saboru.

Adolfo Veber: Ja bi htio pozornost visoke kuće obratiti na jednu okolnost, na koju g. predložitelj nije svrnuo pozornosti, a to bi možebiti nješto doprinielo k tomu, da se

tvar što povoljnije rieši; ta okolnost naime jest, da se jako ako dogoditi može, da izbori tako izpadnu, da nijedna soba školska nedodje na sabor.

Mi znamo, da je školstvo u svakoj državi poslje crkve ajvažnija stvar, jer na tom temelju počiva sve obrazovanje blagostanje. Kada nitko nebi bio izabran, koji se školstvom bavi, moglo bi se dogoditi, da nebi sabor imao ljudih, koji bi u školskom odboru kao pravi vještaci djelovati mogli. Ja štujem vještinu svakoga člana, kojega je narod poslao na sabor, ali držim, da je onaj, koji se kojim poslom bavi, sigurno zvan, da takodjer najtemeljitiji sud u tom poslu izreče. Pak onda, ako bi sabor izvan svoje sredine ljude pozivao, bilo bi vrlo dobro i dostojanstvu sabora shodno, da ima sabor u svojoj sredini ljudih, koji mogu tu stvar kontrolirati. S tih razlogah mislim, da se ovomu jednomu tielu, u kojem je representirano sve školstvo, pravo glasa podieli.

Robert Zlatarović: Samo iz osobitoga štovanja naprama znanosti pristajem uz načelo predloga g. zastupnika akademije zagrebačke, nego ja bi načinio amandement: ja nebi za to glasovao, da bude pravoslovna akademija zastupana na saboru, nego da se ovo pravo podieli akademiji jugoslavenskoj.

Ivan Perkovac: Meni se je držati samo izpravka no g. zastupniku pravoslovne akademije zagrebačke, jer ono, što zastupnik grada Zagreba gosp. Zlatarović predlaže, nije izpravak izpravka, nego je novi izpravak, koji nije učinjen redovitim načinom. Ako ja kao izvjestitelj uzimam rieč za obranu osnove, činim to zato, da se bude barem još jedan glas čuo, koji će konstatirati, da svi vrlo cienimo i štujemo znanosti, da znamo, kako bez valjane teorije neima nigdje i ni čem pravoga napredka. Nu kolikogod štujemo znanosti, kolikogod častimo pojedine članove naše pravoslovne akademije, to moramo ipak izpovjediti, da ona još nije takovo tielo, koje bi zaslužilo posebni glas na saboru. Ja jamačno žalim jače nego itko drugi, što naša akademija nije još nikako napredovala, ali i na tom imamo se zahvaliti našoj vis. vladi, koja je za četiri godine svoga vladanja učinila sve moguće, samo da ni u tom obziru nebude napredka nikakova. Priznajem, kako rekoh, da se znanost ima štovati, ali nek se štuje onda, kad je bude; zato mislim, da bi se predlog o pravoslovnoj akademiji mogao odbiti.

Predsjednik: Imade-li predlog g. Zlatarovića podpore? (Digne se za podporu premali broj članovah.) Neima podpore, dakle nemože se o njem ni viećati.

Molim vis. kuću, da bi se izjavila o predlogu g. Dr. Muhića, koji tamo ide, da se pravoslovnoj akademiji odnosno sveučilištu u Zagrebu pravo glasa u saboru uzdrži.

Dr. Ant. Stojanović: Molim, da se opet formulacija stavi, da sabor sastoji *c)* iz zastupnika akademije zagrebačke, odnosno sveučilišta.

Predsjednik: Dakle molim gospodu, koja su za to, da sabor trojedne kraljevine sastoji: *c)* iz zastupnika akademije zagrebačke, odnosno sveučilišta, neka izvole ustati! (Neizviestna većina.)

Molim sada, neka se izvole dignuti gospoda, koja su proti tom predlogu! (Čini se:) To je većina, dakle je većinom glasovah predlog zabačen.

Dalje je sada na redu predlog g. Jakića glede zastupstva trgovačkih komorah.

Antun Jakić: Kad sam ja ovaj izpravak podnio, nisam tamo smjerao, da se ovo pravo trgovačkim komoram dade, kao takovim, nego kako sam u subotu razložio, namjeravao sam to, da se dade mogućnost, da bude promet u zakonodavnom tielu takodjer zastupan, a ne da se to imade prepustiti samo slučaju. Ovdje nitko nije zaniekao važnosti prometa, a nitko nije zaniekao to, da nebi mogao ovdje zastupan biti, dakle tim je po mom mnenju upravo pripoznato to, da bi to koristno dapače i potrebno bilo. Što ja za taj posao upravo trgovačke komore preporučam, to imam pred očima najlakšu mogućnost ovoga zastupstva. Doduše misli vis. sabor, da trgovačke komore još nisu na ustavno uredjene; to se neda tajiti; ali mi imamo već saborski odbor, koji ima tu zadaću, komore na ustavno preustrojiti. Ja dakle neželim drugo, nego da se svakako dopusti njekakav način, po kojem bi 2—3 prometnika sigurno i pouzdano u buduće sabore došla, a netreba zato baš komore upotrebiti, mogli bi se i sborovi pozvati, jerbo se neradi o tom, da budu komore, nego da bude trgovina zastupana. Po mom sudu su trgovačke komore cviet trgovacah, te će one najbolje izabrati zastupnika; zato ja preporučam još jedanput, da se trgovačkim komoram svakoj po jedan glas dozvoli.

Dr. Nap. Špun: Ja se usudjujem vis. kuću pozornu učiniti na jednu okolnost, koja će otegotiti predlog g. Jakića. U osnovi izbornoga reda nalazim jedan paragraf, koji je posve ustavan: (Čita) Nitko nije vlastan budi izbornika budi zastupnika birati na više mjestah. Ovaj paragraf ima svuda podpunu valjanost, te će sigurno proći jednoglasno. Ovo ja nebi mogao spojiti sa predlogom g. Jakića, jer ovaj predlog dade povoda, da mogu gradjani birati na dva mjesta. Ovdje se odbor držao ključa, da 8 hiljadah gradjanah bira jednoga zastupnika; ako će oni uzimati trgovce i obrtnike, jer gradjani su upravo trgovci i obrtnici, to je njihova karakteristika: to će oni, ako se primi predlog g. Jakića, 2 put birati, što se pako protivi navedenoj ustanovi zakonske osnove o izbornom redu; s toga se nemogu slagati sa predlogom g. Jakića. Osim toga imam još meritoran razlog, naime, da treba koliko moguće izbjegavati zastupstvo pojedinih klasah, jer ako se sabor jedanput na to polje spusti, onda će morati ili podpuno zastupstvo stališah stvoriti ili pako nepravdu činiti prama onim stališem, koje će izključiti. Za primjer ću navesti ovu okolnost, da ratarstvo neima zastupnika. Pitam ja, što je važnije u našoj zemlji od ratarstva, ali za njegovo zastupstvo se nitko nebrini, budući netreba da ratari posebno biraju zastupnika, počem oni biraju kao žitelji zemlje.

Ivan Perkovac: Ja bi o tom predmetu vrlo malo govorio ili možebiti ni malo, da gosp. predlagatelj izpravka nije opetovano pitao, zašto odbor nije naveo nikakovih razlogah proti zastupanju trgovačkih komorah. Meni se je činilo, da ću mu izkazati njeku malu ljubav, ako te razloge prešutim ili ako ih zaboravim navesti. Nu sada moram reći, da odbor nije radio bez razlogah, a glavni mu je razlog bio taj, što se od sada obstojećih komorah trgovina i obrtnost neima nadati velikoj pomoći, a tomu je opet taj uzrok, što one nisu organizirane, kako bi valjalo. A hoće li to biti i kada, to se još znati nemože, jer je istom odbor imenovan, kojemu je zadaća izraditi dotičnu zakonsku osnovu; nu od odbora još neima osnove, a od osnove same neima još zakona. Kad trgovačke komore budu onakove, kakove treba

*

da budu, prosto će biti saboru podieliti im pravo glasa; al dok to nisu, mislio je odbor, da im se glas dati nemože.

Predsjednik: Prvi je predlog g. Jakića, koji predlaže, da se sabor sastoji: *e)* iz trih zastupnikah trgovačkih komorah. Koja su gospoda za ovaj predlog, molim, da se dignuti izvole! (Ustane samo njekoliko članovah.) Molim sada gospodu, koja su proti tomu! (Ustane većina.)

Dakle je predlog većinom glasovah zabačen.

G. Dr. Šram predlaže, da se svim trgovačkim komoram ukupno jedan glas podieli u saboru. Koja su dakle gospoda za to, da sabor ima sastojati: *e)* iz jednoga zastupnika svih trgovačkih komorah, neka se izvole dignuti (Manjina.) Mol za protivni predlog (Većina.)

Na ovaj način došao je red na točku *b)* §. 4, jer pravak g. Vakanovića dodje tek na koncu toga paragra Imam čast pozornost visoke kuće obratiti na to, da ima dva odbora birati, jedan, koji će ustanoviti dnevni r drugi, koji će ustanoviti podanke in natura župnikom. mislim, da će se možebiti gospoda o tom medju sob dogovarati, te ćemo izbore sutra učiniti. S toga zaključuj sjednicu i uričem buduću na sutra u 10 satih.

Trideset i druga saborska sjednica,

držana dne 20. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Jovana Subotića.

Predsjednik: Otvarajući današnju sjednicu imam čast gospodu zamoliti, da bi se izvolili ranije potruditi u sabornicu, da se može sjednica početi u odredjeno doba, jerbo predmetah je mnogo, a vremena malo. U ostalom molim, da se zapisnik jučerašnje sjednice pročita.

Bilježnik Dr. M. Polit: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

tridesete sjednice sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 19. veljače 1866. pod predsjedničtvom presvietloga i veleučenoga gospodina Dr. Jovana Subotića, drugoga podpredsjednika saborskoga.

Otvoriv sjednicu izjavi drugi podpredsjednik, da pošto je preuzvišeni g. ban prepriečen predsjedovati, a prvi podpredsjednik je kao poslanik sa adresom u Budim odputovao, da je njemu kao drugom podpredsjedniku zapala čast predsjedovati u saboru.

Za tim bi pročitan i odobren zapisnik saborske sjednice od 17. veljače t. g.

Izza toga čitaju se podnesci na sabor upravljeni i to:

Br. 492. Predlog narodnoga zastupnika Stjepana Hrvoića i drugovah s molbom, da se olakšica radi soli osim Krajine i na provincialnu Hrvatsku i Slavoniju razprostre, koja molba bi upućena na molbeni odbor.

Br. 496. Telegram Ignjata Brlića, molećeg riešenje radi njegovog izbora, koja molba bi upućena na verifikacionalni odbor.

Br. 497. Izvješće drugog podpredsjednika saborskog Dr. Subotića u obziru podielit se imajuće nagrade i plaće podvorniku saborskom Vjekoslavu Bernatu, koje bi riešeno tim, da se spomenutom podvorniku podjeljuje nagrada sa 30 for., a plaća sa 1 for. na dan.

Br. 498. Molba narodnog zastupnika Dr. Alekse Theodorovića za dopust na tri nedielje, koja bi riešena s tim, da se zamoljeni dopust dozvoli.

Br. 499. Molba više obćinarah belovarskih, da se izposluje uživanje njekih susjednih krajiških zemljištah, koja bi upućena na molbeni odbor.

Br. 500. Interpelacija narodnoga zastupnika Vakanovića u obziru izbrisanja svote od 400.000 for. iz potroška za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. U obziru koje interpelacije obeća predsjedničtvo saborsko, da će se ubaviestiti, te odgovor saboru dati; zato ista interpelacija bi predana istomu predsjedničtvu.

Po pročitanju i riešenju tih podnesakah čita se predstavka na nj. veličanstvo u obziru oslobodjenja grada Senja od vojničke uprave, te bi zaključeno, da se revizija te predstavke povjeri jednom odboru, koga članovi biahu izabrani u osobah gg. Akurti i Vinski, senjskih zastupnikah, za tim gg. Dr. Rački, Živkovića i Čepulića.

Iza toga stavi predsjedničtvo saboru do znanja, da je gg. narodnim zastupnikom: Kušlanu, Hrvoiću, Toljanu, Radeckiu i Vončinu podielilo dopust od 4—8 danah, a da je narodni zastupnik Briglević svoje odsuće za dva dana zbog bolesti izpričao.

Prije nego se je prešlo na dnevni red, narodni zastupnik Dr. Šram obrati pozornost sabora na to, da bi valjalo, da operat pravosudnog i administrativnog odbora čim prije na dnevni red dodje. U tom obziru bi zaključeno, da će se izabrati, i to sutra dan odbor, koji će pojedine operate dotičnih odborah pregledati, te po potrebi prednost za dnevni red ustanoviti.

Po tom predje se na dnevni red, te bi nastavljena specialna debata o uredjenju sabora, a naime o § 4. iste osnove poslje slova *a)*.

Na taj paragraf poslje slova *a)* odnoseći se izpravci biahu pročitani.

Izpravak člana saborskog Dr. Luke Petrovića, da se kaptolom kao dosad glas u saboru podieli, ostade u manjini.

Isto tako ostade u manjini izpravak narodnog zastupnika Roberta Zlatarovića glaseći: da se svim kaptolom katoličkim ukupno jedan glas, a isto tako svim manastirom pravoslovnim sa konsistoriama opet ukupno jedan glas podieli. Pri glasovanju po imence glasovaše za isti izpravak Zlatarovića 40 sa „da" i to:

Sa da!

Babić Stjepan,	Kralj Ivan bisk.
Blažić,	Krajačić,
Boleslavski,	Kralj plovan,
Broz,	Kulmer grof Miroslav,
Bukvić,	Kušević Aurel,
Fiamin,	Kušević Svet.,
Gruić,	Lovrić,
Haulik,	Mažuranić,
Jelačić Ant. grof,	Milanković,
Jelačić Gj. grof,	Mrzljak,

Muhić,
Nikolajević,
Nikolić P.
Peičić,
Petrović Dane,
Petrović Luka,
Popović Samoilo,
Smičiklas,
Soić,
Sokolić,
Stojanović,
Smaić,
Špun Josip,
Špun Miroslav,
Špun Napoleon,
Vinski,
Virag,
Vukotinović,
Zlatarović,
Zorac.

Naprotiv glasovaše 69 sa „ne“ i to:

Sa ne!

Akurti,
Babić Josip,
Barčić,
Bedeković,
Benja,
Briglević,
Car,
Ceboci,
Ciotta,
Ćepulić,
Derenčin,
Farkaš,
Hrvat Mirko,
Jakić,
Jelačić Dragutin,
Jordan,
Jelačić Kaž.
Josipović,
Jurčić,
Jančo,
Kavanjak Em.
Kirjaković,
Klaić,
Kolarić,
Kraljević Benjamin,
Kraljević Miroslav,
Kugler Stjepan,
Kukuljević Ivan,
Kovačić,
Lalić Pavo,
Laudenbach Ivan,
Maller,
Melinčević,
Mihalić Slavolj.,
Miškatović,
Najpar,
Nikolajević St.
Nović,
Ožegović Ivan,
Ožegović Martin,
Ostriš And.,
Pavleković,
Pavlinović,
Perkovac Ivan,
Petričević,
Pintar,
Pinterović,
Polit Dr.,
Prica M.,
Prukner,
Rački,
Rauch L.,
Razum,
Rogulić,
Stahuljak,
Starčević,
Sviličić,
Šafarić,
Šauer,
Šedel,
Šuljok,
Torbar,
Urpani,
Vakanović,
Veber,
Vranicany,
Vranić,
Zidarić,
Zoričić.

Neglasovaše pako dvojica:

Šram,
Živković.

Takodjer ostade u manjini izpravak Dr. Šrama, da se samo kaptolu zagrebačkom glas podieli.

Izpravak narodni zastupnika Adolfa Vebera, da se prioru vranskom glas virilan podieli, bi zabačen.

Isto tako izpravak narodnoga zastupnika Miroslava Kraljevića, da se velikim županom glas virilan u saboru podieli.

Pri glasovanju po imence glasovaše za ovaj izpravak sa „da“ 50, i to:

Sa da!

Babić Stjepan,
Blažić,
Boleslavski.
Briglević,
Bukvić,
Farkaš,
Gruić,
Haulik,
Jelačić Drag.
Jelačić Gjuro grof,
Josipović,
Jančo,
Kralj Iv. biskup,
Kiš L.,
Krajačić,
Kralj žup.
Kraljević Mirosl.
Benja,
Kugler,
Kukuljević Lad.
Kulmer Miroslav,
Kušević Aur.,
Kušević Svetozar,
Lovrić Franjo,
Mažuranić,
Melinčević,
Nikolajević Lukijan,
Nikolajević Stjepo,
Nikolić,
Nović,
Peičić,
Petrović Dane,
Petrović Luka,
Pinterović,
Popović Samoilo,
Regulić,
Smičiklas,
Soić,
Sokolić,
Stojanović,
Šafarić,
Smaić,
Špun Nap.
Špun M.
Špun J.
Virag,
Vinsky,
Vukotinović,
Zlatarović,
Zorac.

Sa ne „ne“ glasovaše 56, i to:

Sa ne!

Akurti Dragutin,
Babić Josip,
Barčić,
Begna,
Broz,
Car,
Ceboci,
Ciotta,
Ćepulić,
Derenčin,
Fiamin,
Horvat P.
Jakić,
Jordan Ant.
Jellačić Kažimir,
Jurčić,
Klaić,
Kolarić Pavao,
Kukuljević Ladislav,
Kovačić,
Lalić,
Laudenbach,
Maller,
Malinarić,
Miškatović,
Neupar,
Ožegović J.,
Ožegović M.,
Ožegović T.
Ostriš Andrija,
Pavleković,
Pavlinović,
Perkovac,
Petričević,
Pintar,
Dr. Polit,
Prica,
Prukner,
Rački,
Rauch barun,
Razum,
Starčević,
Sviličić,
Šauer,
Šedel,
Šram,
Šuljok,
Torbar,
Urpani,
Vakanović,
Veber,
Vranyczany,
Vranić,
Zidarić And.,
Zoričić,
Žužel.

Neglasovaše sedmorica i to:

Neglasuju:

Bedeković,
Kavanagh bar. E.,
Kirjaković,
Mrzljak,
Muhić Dr.,
Stahuljak,
Živković.

Izpravak člana saborskog Dr. Muhića, da se pravoslovnoj akademiji, odnosno budućem sveučilištu u Zagrebu, glas u saboru podieli, ostade u manjini.

Isto tako i izpravak narodnog zastupnika Jakića, da se svakoj od trgovačko-obrtničkih komorah po jedan glas, dakle ukupno 3 glasa podiele, te naposljedku i izpravak narodnog zastupnika Dr. Šrama, da se svim trgovačko-obrtničkim komoram ukupno jedan glas u saboru podieli.

U tom bi sjednica u 2 sata po podne zaključena i sliedeća na sutra dan 20. veljače t. g. u 10 satih prije podne zakazana.

Dr. **Subotić**, s. r.
drugi podpredsjednik sabora.

Dr. **Polit**,
saborski bilježnik.

Pedsjednik: Ako nitko prigovara neima proti zapisniku, to se izjavljuje izpravnim.

Bilјež. Janko Car: Priobćuje podneske, i to:

1. Zastupnik Vuković polaže mandat. (Novi izbor.)

2. Obćina Gradac u županiji virovitičkoj moli, da se od segregacije dosadanjih obćinskih pašnjakah odustane. (Na urbarski odbor.)

3. Predlog zastupnika g. Ladislava Kukuljevića glede odštete za dohodak iz taksah fundualnih kr. sl. gradovah. (Na odbor za dnevni red.)

4. Predlog istoga, da se naputak, na temelju konkordata izdani o upravljanju imetka i dobarah crkvenih, nadarbinskih i zadušbinskih, ukine, i ova uprava opet gradovom i obćinam povrati. (Administrativnom odboru.)

5. Predlog istoga, da se gimnazija varaždinska iz 3. reda povisi na drugi, itd. (Školskom odboru.)

6. Predlog istoga, da se grad Varaždin glede ukonačenja vojnikah iz 5. na 3. razred naredbe o ukonačenju vojske povisi. (Administrativnom odboru.)

7. Nikola Dobrovolski vitez Buchentalski šalje 50 iztisakah svoje brošure: Die wahre Nationalbank, s molbom, da se medju zastupnike podiele. (Učinjeno.)

8. Predlog Mavre Weissa iz Karlovca, da se u trojednoj kraljevini ustanovi družtvo za osiguranje proti elementarnim nepogodam, za život čovjeka, i proti kugi. (Administrativnom odboru.)

9. Predlog zastupnika g. Dr. Derenčina, da se kotar Bakarski od istoimenog municipija oddieli, i županiji riečkoj utjelovi. (Administrativnom odboru.)

10. Predlog župana turopoljskoga g. Stjepana Josipovića, da se podnese predstavka nj. veličanstvu radi obustave nezakonitoga načina novačenja.

Stjepan Josipović: Ja sam ovaj predlog učinio, budući smatram, da je dužnost sabora, da našemu narodu, koji je onako kroz ovo 17 godinah mnogo od nezakonitih posljedicah naše vlade trpiti imao, koliko moguće polaštice dade. Meni je do znanja došlo, da je u Ugarskoj nj. veličanstvo novačenje do dalnje zakonite odredbe sabora obustavilo, dakle mislim, da smo i mi dužni s istih razlogah i našemu narodu tu polašticu izposlovati. Predmet ovaj, mislim, da je tako prešan, da bi se odmah u pretres uzeti i odbor ad hoc imenovati imao, koji bi predstavku izradio, i visokoj kući čim prije na odobrenje podnio.

Predsjednik: Pristaje li visoka kuća na to, da se ovaj predmet odmah rieši? (Pristaje.) Dakle molim gg. bilježnike, da reprezentaciju do sutra sastave.

11. Izpravak uzoritog g. kardinala Haulika na §. 9, da se poslje riečih: zastupnik naroda može biti svaki po zakonu sin trojedne kraljevine, doda: jedne i druge crkve. (Uvažiti će se kod debate.)

12 Izpravak g. Ćepulića na osnovu o uredjenju sabora, i to na §. 4, *b*), da se izpusti, pa kaže: iz 9 zastupnikah veleposjeda u smislu §. 10. ovoga zakona; na slovo *c*), da se doda: vanjskih i gradskih; na §. 8, da se zamieni sa ovim: zastupnici nedobivaju nikakve nagrade; nestanujući u Zagrebu dobivaju u ime troška 3 for. na dan osim putnoga troška; na §. 10, da se zamieni: za veleposjednika drži se svaki, koji 300 for. izravnog poreza plaća; i da se doda, koji je vješt narodnom jeziku; na §. 11, da se izpusti. (Uvažiti će se kod debate.)

13. Zapisnik verifikacionalnog odbora, kojim se ovjerovljenje gg. zastupnikah Brlića, Fabiančića i Harabaise predlaže. (Primljeno.)

Predsjednik: U jučerašnjoj je sjednici odredjeno, da se danas ima birati odbor za dnevni red i odbor za uredjenje župničkih daćah; ja mislim, da ćemo tomu izboru pristupiti kašnje, kad budemo imali mali odmor.

Sada je na redu viećanje o zakonskoj osnovi ob uredjenju sabora, i to §. 4, slovo *b.)* Na ovaj paragraf imamo sliedeće izpravke: kod slova *b)* imamo izpravak g. Ćepulića i drugovah, koji ovako glasi: (Čita) *b)* iz 9 zastupnikah veleposjeda u smislu §. 10. ovog zakona; na slovo *c)*, da se umetne: vanjskih i gradskih. Ograničujem debatu sada na slovo *b.)*

Avelin Ćepulić: Na kratko ću kazati, koji su me razlozi potaknuli, da sam ovaj izpravak visokoj kući podneo. Naša osnova predlaže, da se dade glas velikašem u smislu §. 10. ovoga zakona; ja držim, da će biti svrsi shodnije, ako ovdje uzmemo za temelj veliki posjed. Znam, da mnogoj gospodi nije simpatična ova idea veleposjeda, jerbo su nas kobna i užasna izkustva prošlih godinah naučila, da sve što iz zapada dodje, nevalja. Nu ja držim, da je ovaj temelj pravedan i svrsi shodan. Prvo ja držim, da se ovim mojim predlogom nevriedja naše javno pravo; ja zato akcentuiram ovo, jerbo znam, da će biti prigovorah upravo s ovog gledišta proti mojemu predlogu; ja držim da se naše javno pravo nevriedja tim, da se veleposjedu dade pravo zastupstva, i da se oduzme velikašem kao takovim. Ja u tom pravcu držim, da su si velikaši pravo glasa s toga razloga stekli i do danas uživali, što su oni dosele zbilja bili važan i odlučan faktor u našoj domovini. Mi znamo, da je naša visoka aristokracija velike dužnosti imala; mi znamo, da je naša aristokracija osim drugih dužnostih imala glavnu dužnost vojevanja; morala je braniti domovinu. Aristokrate bili su poveljeni ili priviligirani borioci i branitelji domovine; oni su bili upravitelji domovine, jerbo cielu upravu domovine imala je u obće aristokracija, najpače visoka aristokracija, tako rekuć u svojih rukuh. Svi su ovi razlozi dandanas prestali; razlagati to, mislim, da bi suvišno bilo. Historičko pravo dakle u tom pravcu nebi povriedjeno bilo, a

*

to se vidi jasno i od tuda, što je i u jučerašnjoj sjednici visoki sabor pravo glasa uzeo kaptolom, velikim županom i prioru vranskomu, kojih pravo je upravo tako utemeljeno u našem javnom pravu, kao što ono velikašah, a ipak im je kao vremenu neshodno uzeto.

Kazati bi se moglo, da ima naše visoko plemstvo i aristokracija osobitih zaslugah za domovinu, te da mu s toga pripada pravo na osobito personalno zastupstvo ili pravo virilnoga glasa na saboru. Ja mislim, da tu nisu samo naši velikaši, već i drugi sinovi domovine, koji su isto tako zasluge stekli za domovinu; i ostalo plemstvo isto tako je zaslužno za domovinu, kao naša visoka aristokracija. Ako bi se tko htio pozvati na sjajno ime porodicah, na starine obiteljih, to mislim, da je duh vremena već toliko napredovao, da znamo, da svi od Adama proizlazimo, i da u 19. vieku svi ovi naslovi nestoje; jedini naslov, koj bi stajao, jest posjed, i upravo na tom ja baziram moj predlog.

Ako se postavi naslov posjeda za temelj, kroz to neće niti plemstvo niti visoka aristokracija štete trpiti, jer i §-om 10. odborove osnove restringira se to pravo na posjed, te se nedaje pravo glasa onim velikašem, koji posjeda neimaju i upravo onakvog posjeda, kako ga odbor predlaže.

Razlog proti mom predlogu, koj mi se najvažniji vidi, jest političke naravi, i taj je, da bi se moglo kroz veliki posjed uvući tudjinstvo. To je istina; ali ja mislim, da se tomu može na put stati, ako se kaže, kao što ja predlažem u izpravku na §. 10. da svaki veleposjednik, koj bi imao steći to pravo, mora biti podpuno vješt narodnom jeziku. Ja mislim, da bi kroz to paralizirali štetan upliv tudjinstva. Kazati će mi se, da će ga skoro naučiti, ali ipak protivni biti našim interesom. Ako ćemo na to ići, onda sumnji neće biti ni kraja ni konca; dok se naš narodni duh toliko neučvrsti, da nam od tudjinstva neće nikakva pogibelj prietiti, dotle ćemo se uvjek morati bojati.

S ovih razlogah sam ja predložio, da se uzme za temelj veleposjed, te ovi veleposjednici neće u nerazmjerju stajati sa ostalom osnovom. Ja činim visoki sabor pozornim na to, da bi po mojem predlogu, što sam ga stavio na §. 10., pravo izbora imali oni veleposjednici, koji posjeduju nepokretno imanje na svoje ime u gruntovnici upisano, od kojega barem 300 forintih izravnoga poreza plaćaju. Ja sam predložio 9 takovih zastupnikah, jer mislim da će ih po statističnih datah toliko biti. Tu dakle neima nerazmjerja, jer po osnovi imalo bi 15 do 17 velikašah pravo, dakle neporemećujem ni najmanje broj ostalih zastupnikah, koji se u osnovi predlaže.

Tim mislim, da sam obrazložio predlog i preporučam ga visokoj kući.

Josip Briglević: Ja se neslažem s predlogom gospodina predgovornika. Dok smo mi u monarhiji, uvjek će biti stališah medju pukom i kraljem. Pogledajmo na Englezku, i tamo ima velikašah; pa neima li i u ugarskom saboru kuća velikašah? Onda mi se vidi, da tu netreba mnogo govoriti; ja sam za to, da se ovaj predlog zabaci, tim više, jer i isti reskript govori o stališih. Mi nismo pozvani, samo da rušimo, a da nezidamo k onomu, što obstoji.

Dr. Napoleon Špun: Potaknut predlogom gospodina Čepulića uzimam si slobodu malo potanje razložiti §. 10. osnove odbora. Po sadržaju ovog paragrafa nitko nemože sasvim jasno razabrati smjer pravca, kojega se je odbor držao; tek iz riečih gospodina izviestitelja razabrao sam ja, kako mislim, dobrim načinom smjer taj. Gospodin izviestitelj je naime kazao, da će se po ovoj ustanovi birati sve manje i manje velikašah na saboru. Iz toga dakle sudim, da je odbor imao intenciju, da umali broj velikašah. Ja držim to, da je nepravda nanešena velikašem, i upravo iz pojedinih ustanovah ovog paragrafa mogao bi ja sasvim točno dokazati nepravdu, koju nanosi velikašem. Ište se prvo izim vlastitosti §. 9., da mora ovakav velikaš imati 30 godinah; ovo je očita nepravda naprama zastupnikom naroda, koji su izberivi, čim su punoljetni. Drugo mora imati ovakov velikaš imanje na svoje ime u gruntovnici upisano, s kojim je jurisdikcija skopčana bila; ovo je reminiscencija odnošajah vlastelinskih; i odmah se dodaje: nerazdieljeno, kakvo je bilo početkom godine 1848. Ovo je druga nepravda, koja se nanosi velikašem; jerbo da li je imanje razdieljeno ili ne, — ja se strogo držim riečih osnove — to zavisi većinom od slučaja. Imutak prelazi iz jedne ruke u drugu; ovo tim življe biva, čim se više razvija javni život. Ja mislim, da je taj prelaz danas življi, nego li prije godine 1848., dakle se je sigurno dogodilo, da su skoro svi velikaši to doživili, da je komad posjeda došao u druge ruke. Sada ti velikaši nebi imali pravo glasa, što je očita nepravda; jerbo to zavisi od slučaja, a ne od volje, te nitko nije mogao slutiti, da će to biti toliko štetno za njegov politički položaj.

Treće veli se u osnovi: ako stalno u domovini prebiva. Ovo je opet nepravda velikašem nanešena; jerbo velikaš može posjedovati imanje, može biti čovjek pun požrtvovanja za domovinu, može biti puno koristan za zemlju, nu po nesreći živi u carevini austrijskoj izvan trojedne kraljevine, pa zbog toga gubi pravo glasa. To je očita nepravda. Konačno veli se u osnovi: posjeduje li njih više takovo imanje, spada pravo osobnoga glasa u saboru na nastarijega. Ovo je, gospodo! nejasno, i gospodin izvjestitelj nije ovo raztumačio. Pitam ja, tko je to, ili više njih od obitelji ili družtvo, jerbo i družtvo je više njih, a ovdje se nekaže, da se razumieva više njih od obitelji. U ostalom je opet ovo kontradikcija, jer ako više njih imanje posjeduje, onda nije nerazdieljivo, dakle nemože obstojati jedna ustanova prama drugoj. Očito je dakle od tuda, da se pojedinim velikašem nanosi nepravda, a drugim se na toj nepravdi temelji sasvim prekarno pravo. S toga se ja s osnovom §. 10. složiti nemogu.

Ako princip, koji je do sad važio, pustimo, onda se valja držati točno ili načela staležkoga, ili pako načela, koje je zavladalo sadašnjim svietom, i koje je učvrstilo nov pojam u tom predmetu, a to jest tako zvani. Interessen-Vertretung. Ključ za ustanovu političkoga prava na ovom novom pojmu, koji je zavladao dandanas u cieloj Europi, nemože biti drugi, van kolikoća plaćanja poreza; sve druge zasluge za domovine, važnost, koju zauzimaju pojedine osobe u domovini, upliv njihov, to zavisi obično od subjektivnog razsuda; jedan na pr. drži poljodjelca, ili vlastelina za najvažnijega gradjanina u državi, drugi opet obrtnika itd. To su subjektivni nazori; jedini objektivni temelj jest, koliko plaćaju poreza, jedino na tom temelju dade se najslobodumniji i najpravedniji princip izvesti: jednaka prava, jednaki tereti.

Polag ovoga, što sam rekao, jasno je, da odlučno pristajem uz načelo veleposjeda, koje načelo ni najmanje nepravde nečini aristokraciji, a s druge strane daje pravo i onim, kojim po naravi i teretih pripada: onim vlastelinom i velikašem, koji su faktično velikaši, ali jim fali pergament, na kojem je pisano, da su grofovi ili baroni. Osim toga pravoga pojma o aristokraciji, kao što u Englazkoj kod nas

neima; s toga imam čast gospodinu Brigleviću odgovoriti, da su englezki aristokrati sasvim druge osobe, nego li na ostalom kontinentu. Aristokrat je u Englezkoj samo jedan čovjek u obitelji; kod nas su svi članovi obitelji grofovi ili baroni; tamo je samo glava obitelji velikaš, a ostali su neznatni ljudi. S toga, kad bi se uzeli za primjer strogo englezki odnošaji, nebi se moglo drugačije, van još više stegnuti aristokraciju, nego što će biti stegnuta, ako uzmemo za temelj plaćanje poreza, a još lošije bi prošla, kad bi se englezkoga principa držali. Što se tiče riečih rušenja i gradjenja, moram kazati, da štujem i počitujem gospodina, koji je tu izreku upotriebio, nego moram se za svoju osobu svečano ograditi proti tomu nazoru, kano da mi idemo samo rušiti a ne graditi. Sada smo došli do momenta našega djelovanja zakonotvornoga, gdje upravo treba da prelazimo iz zastarjeloga temelja na novi, koji odgovara našem javnomu životu. To se nezove rušenje, ako se prelaz taj sasvim organičkim putem posreduje, kao što ovdje, gdje se podjeljuje pravo magnatom i još drugim, jerbo magnat nijedan nije izključen; nijednomu se nečini nepravda. Izključivost, koja je vladala za feudalna vremena, treba da se ukloni, a mi ju uklonimo mirnim zakonitim organičkim putem. Tu dakle o rušenju govora neima. Ako njeg. vel. govori o stališih, to je naravski; jer zakonito još nisu ovi pojmovi izgubili političnu svoju važnost, dočim dandanas vidimo 13 do 15 članovah, koji sjede upravo na temelju stališkom u ovoj sabornici. Dakle za sada pravo se taj izraz upotrebljuje, ali prestati će, čim se sabor odluči za princip, koj odgovara sadašnjim pojmovom. S toga pristajem sasvim uz predlog gospodina predgovornika Čepulića i molim visoki sabor, da izvoli prihvatiti načelo po njemu izraženo, jerbo sam uvjeren, da će tim najbolje pravdi i pravici zadovoljiti, i osobito odnošajem, vladajućim sada u našoj zemlji. Jer ako uzmemo faktične odnošaje, moramo priznati, da sadašnja naša visoka aristokracija nereprezentira ni većine velikog posjeda; dakle mora upravo prama tomu faktičnom odnošaju da se korači dalje, te da se pripuste k izvršivanju prava i oni, koje su odnošaji upravo metnuli u takav položaj, da su zapriečeni u izvršivanja toga prava.

Što se napokon prigovora tiče, da će po ovom načelu tudjinstvo zauzeti mjesto u ovom saboru, moram kazati, prvo, da se ja toga nebojim, a drugo, ako obstoji ova bojazan, da joj izbjeći nemožemo. Ja nedržim, da je većina veleposjednikah tudja, i mislim, da jih mnogo neće biti, ako uzmemo census od pet stotinah forintih. Jedino veći kompleti u tudjih su rukuh, srednji posjed izključivo je u rukuh baš korjenitih Hrvatah i takovih obiteljih, koje su od vjekovah rodoljubnim duhom djelovale za svoju zemlju. Ako pak zaista naš položaj stoji na tako slabih noguh, da bi nam po principu veleposjeda tudjinci zauzeli mjesta ovdje, onda nam neostaje ništa drugo nego iznaći umjetno sredstvo, da prikrijemo faktični položaj; ali je to tako slabo prepona, da će ju prvi vjetar odrinuti, pa tim žalostniju faktičnost pokazati. Mi nemožemo, kako rekoh, izbjeći tomu zlu, što nemožemo izreći načelo, da ovakovi tudjinci nesmiju nabaviti imovine kod nas. Nastojmo dati jednaka prava, nastojmo jih naturalizirati, i narodnost jim našu omiliti, pa će i njih to poticati na dobro domovine, i oni će biti dobri patrioti, domorodci, koji će prionuti uz domovinu, pa će prestati bojazan pred tudjinstvom.

Miroslav Kraljević: Ja bi se s gg. predgovornikom Čepulićem i Špunom posve slagao, kad nebi bio taj izpravak proti načelu čitave osnove odborove. U osnovi pripoznano je pravo historično, i to osobno i izborno; a onda je naravska posljedica, da bi ovaj predlog, kojega je gospodin Čepulić učinio, išao u prilog jučerašnjemu padnuću, te se nebi bilo moglo proti kaptolom votizirati, jer bi oni imali kao posjednici izabirati. Zato ja ostajem kod toga, da se ova točka glede velikašah ostavi, samo bi primietio, da ja nebi in specie kazao „u smislu §. 10. ovoga zakona," jer mi se to vidi njekim načinom, da se unapred označuje, što će §. 10. donieti; nego bi kazao: u smislu posebnoga niže doli stavljenoga paragrafa ovoga zakona.

Dr. Josip Vranyczany: Jedanput uzeo sam bio već slobodu, glede ovoga paragrafa ono načelo visokoj kući izjaviti, kojega se je odbor držao u sastavljanju ovoga paragrafa, i bio sam kazao, da odbor virilnih glasovah nije podjeljivao na temelju historičkoga prava, jer onda bi bio pokazao najveću nedosljednost i najveću nepravdu, kao što su gg. predgovornici na tom temelju sudeć sbilja i pravo kazali; nu dopustiti će visoki sabor toliko logične dosljednosti ovomu odboru, da on toga učinio nije, nego da je na sasvim drugom temelju virilne glasove podjeljivao. Da toga nije učinio na historičkom temelju, vidi se iz toga, što nebi bio imao razloga, da jednim virilne glasove na historičkom temelju pripozna, a drugim isto takove otme, što je zbilja učinio, dočim je samo 2 biskupom pripoznao virilni glas, velikim županom, podkapetanu, podbanu nije pripoznao. Dakle odbor se nije držao historičnoga temelja, i tim padaju svi prigovori one gospode, koja su s gledišta javnoga prava govorili, koji su htjeli nepravdu dokazati, koja zbilja učinjena nije. Odbor se je tu držao momenta velikog posjeda, kojega faktora on zbilja nije mogao iz vida pustiti, s razloga, što nam samo ovaj izkaz dosta jasno dokazuje, da mi u našoj domovini veliki posjed nismo smjeli izpustiti, što je zbilja veliki faktor, jer samo posjednici koji preko 500 forintih poreza bez prireza plaćaju, ukupno plaćaju šestinu poreza u trojednoj kraljevini, a gdje su još oni, koji 400, 450 forintih itd. plaćaju? Razlog, kojega je odbor imao, da je ovdje virilne glasove kao representante velikog posjeda uzeo, i. to velikaše, bio je taj, da historička imena, historičke familije neka zastupaju taj veliki posjed na saboru, da dakle veliki posjed nebude zastupan po načelu reprezentativnom, nego tacite kroz mandatare, koji historički naslov imadu; dakle se ima historija ovdje samo kao ultima definitio uzeti, a ne kao pravo, a tu je politični razlog, kojega su gg. predgovornici takodjer navadjali; nu odbor je mislio, da zbilja ono ime i one familije, koje su već kroz historiju i sto i stogodišnju svezu s materom zemljom skopčane, da će one zbilja i glede neodvisnosti, koju zastupati je neobhodno potrebno, a takodjer glede aristokracije ima historija ono svojstvo, koje je potrebno za braniti ustav i državna prava domovine. Iz ovoga stanovišta ako polazimo, mislim, da neimamo prigovarati alinei *b* ovog §., van ako bi rekli, da je broj onda neizvjestan. Taj prigovor bi stajao, kad bi možebiti ovaj broj zastupnikah veleposjeda veći bio nego li razmjerje dopušta, ili manji. Nu taj broj polag statističnih datah, koje je za temelj uzeo odbor, i koje su takodjer gg. predgovornici navadjali, sačinjavao bi 15 do 17 individuah, i to 4 do 5 takovih, koji možebiti neće nikada u ovaj sabor doći, i. tako će izići opet ono razmjerje, kao što želi g. predložitelj izpravka.

Dočim mislim, da sam pobio prigovore glede nepravde, „moram jošće posebno prigovor razjasniti, što ga je učinio

gospodin predgovornik Špun, da je nepravda velikašem nanešena tim, što se zahtieva, da imadu 30 godinah, dočim se glede zastupnikah samo 24 godine metnulo. Tu se neradi nikakva nepravda, jerbo sabor mora uvjek pred očima imati to, da zastupstvo bude pravi izražaj naroda, i mora si garancije pribaviti, da to i zbilja tako bude. Glede zastupnika, kojega 20 hiljadah ljudih izabire, imade sabor dosta garancije, da će izabrati muža sposobna, koji zaslužuje povjerenje, gdje se pako virilno pravo odredjuje, tu neima garancije, da će svaki onaj, koji samo uslied naslova i roda svoga udioničtvuje u zakonotvorstvu, istu sposobnost imati, zato se ima suditi i glede dobe i zrelosti, a kojega izabira 20 hiljadah, tu netreba toliko opreza. Tu dakle nije nikakva nepravda, nego je odbor samo garanciju tražio za sabor, a to je tim više potrebito, što se ima broj zastupnikah omedjašiti.

Dr. Lavoslav Šram: Ja govorim za redakciju §. 4. točke *b.*, te se imam najprije svratiti na govor gospodina dra. Špuna. Gospodin dor. Špun stao je braniti predlog g. zastupnika bakarskoga tim, što je izveo nepravde, koje se nameću §om 10. velikašem, a prema tomu bi bilo misliti, da će predložiti izpravljenje onih nepravdah; ali da on predlaže podpuno brisanje zastupstva velikašah, u tom nevidim konsequentnoga liečenja onih nepravdah. Gospodin zastupnik bakarski obrazložio je svoj predlog glede zastupstva veleposjeda najglavnije tim, što je u načelu ove redakcije uzeto za uvjet dotičnoga zastupstva veleposjed, i glede toga se, kako mi se čini, gospodin dor. Vranyczany s njim slaže. Ja mislim, da oba gospodina nisu shvatila u tom motiva odbora, jerbo mislim, da je odbor bio tim motivom vodjen, da kombinira historičko pravo sa veleposjedom. Kad bi bio odbor uzeo samo veleposjed, onda bi §. 9. i 10. morao izrazitije glasiti, kako je gospodin zastupnik bakarski predložio. Odbor je dakle uzeo za izhodište historičko pravo, i ako je predložio ovdje reformah glede veleposjeda, učinio je to prema interesom posjeda, te je ove reforme izveo na istoj bazi, naime historičkomu pravu.

Imade raznih ideah o tom, iz kojih da se ima čestih sastojati zastupstvo sabora; najpače čujem naglasivati ono, što je jučer i ovih danah bilo perhorescirano, da se naime ima najprije gledati na tako zvani Interessen-Vertretung. Ako imade u redakciji odborovoj glede toga, što nije historičko načelo sasvim konsequentno izvedeno, nedosljedakah, to ja neću poduzeti, da ove nedosljedke branim, jer i ja sam poveo proti tomu glas; nu ako se hoće danas izvesti načelo toga Interessen-Vertretung-a, mnijem, da bi se moralo to načelo držati i glede drugih interesah, a ti su interesi znanost, trgovina, koji sigurno zaslužuju, da im se ista važnost podieli.

Naš sabor imade osobitostih, kakovih, ako se nevaram izim norvežkoga nijedan sabor u Europi neima, naime, da uz ovaj obsežni zakonotvorni zadatak sastoji samo iz jedne kuće. I upravo prema tomu, što sastoji iz jedne samo kuće, imade u njem onakovih elemenatah, koji u drugih državah drugu kuću sastavljaju, koja se senat ili kakogod drugačije zove. Tu moram najprije dvoje naglasiti: najprije se ima ustanoviti, da li je u obće ta idea shodna, da imade ovakovih elementah u zastupstvu naroda, a drugo, da li je shodno: da su ovaki elementi u istoj kući sa narodnim zastupstvom sastavljeni, ili da imadu svoju kuću. Glede prvog pitanja, da li je u obće shodno, da imade ovakovih elementah, izražujem svoje mnienje tamo, da ja to držim svakako za shodno, jerbo držim, da imade u svakoj državi više silah, i više izhodištah, iz kojih ove sile polaze, a naročito imade silah per eminentiam i po svojem položaju više konservativnih, a silah neposredno iz naroda izvirućih, koje se više drže radikalnih reformah i načela radikalnoga reformiranja. Ja držim, da je ono istina, što mnogi tvrde, da je upravo onaj sklad, koji nastaje iz sravnjivanja protustavah najsigurniji za obstojanje i razvitak države. Zato ja neću biti nikada za to, da se ovakovi elementi, koji već po naravi svojoj imadu njekakav biljeg konservatizma, da se radi toga izključuju od upliva djelovanja narodnog. Glede drugog pitanja, da li je shodno da se ovi elementi u istoj kući s narodom sastanu, moram kazati, da ja svakako volim, da se u istoj kući sastanu, jerbo držim, da je ovo obćenito obstojeće sredstvo jako nespretno, da se svikolici predmeti kroz dvie kuće protežu, i da se tim u obće zapreke onomu brzomu rješavanju stavljaju, koje bi narav stvari iziskivala. Ja dakle mislim, da će prema tomu svakako shodnije biti, da ovi elementi ostanu s nami u jednoj kući; ali ja nenalazim karakteristike tih elementah tako precizno u onom, što je gospodin zastupnik bakarski predložio, koji se je od hištoričkoga temelja posve odaljio i samo veleposjed uzeo, jerbo je to pojam odviše obširan, pojam, koji nestavlja drugi predlog za svoje izhodište nego veći census. Ova idea čini mi se analogna onoj kredit-akcionarnoga družtva, gdje ima više glasovah, tko ima više akcijah. Ali ovo načelo nesmiemo uporaviti na razmatranje državnih posalah, jer u državi sam po sebi nestiče prava, tko veći porez plaća.

Jovan Živković: Kad bi se kod svakoga paragrafa stvar uzela onako, kako jest, mogle bi debate kraće biti. §. 4, točka *b)*, koja govori o velikaših, poziva se na §. 10. Ja mislim, da je ovdje samo o tom pitanje, da-li se naš sabor ima sastojati i iz velikašah ili ne, a tko da su velikaši. u tom dolazi §. 10. ovdje samo u toliko u pretres, da su oni, koji su kao grofovi, knezi ili baroni uvršćeni u zakonik. O tome kao i o razširenju ili stegnuću ovoga prava velikašah može tek kod §. 10. govora biti; ja ću dakle samo o tom govoriti, da li se sabor sastojati ima i iz velikašah. i samo na toliko uvažavam predlog g. Ćepulića, da se može u pretres uzeti, na koliko on velikaše briše iz zastupstva. Da je on kazao: Velikaši, koji imaju takovi i takovi posjed ili plaćaju takovi i takovi porez, t. j. da je velikaše kao takove stegnuo na njeki census, onda bi to imalo smisla: ali on velikaše briše, i daje po censusu sasvim novi surogat, po kojem veliki posjed kao takovi uvažiti se imao; no o tome kasnije, za sada nemože govora biti o veleposjedu. nego jedino, da li dajemo u načelu velikašem pravo glasa ili ne. Ja držim, da je po usvojenom si načelu odbor na to smjerao. da ništa, što obstoji, neruši, nego prama zastupstvu naroda stegne, te da je podpuno pravo radio, da velikašem pravo sjedala i glasa nije sbrisao. U načelu dakle ja pristupam k tomu, da se sabor sastoji i iz velikašah, a u koliko ćemo naći, da se ima to pravo prema zastupstvu naroda stegnuti. o tom nemojmo sada vrieme trošiti, nego o tom će se govoriti kod §. 10. S toga bi ja molio, da se debata zaključi i na glasovanje predje.

Vel. žup. Iv. Kukuljević: Pošto je g. predgovornik vrlo temeljito razložio, da neima govora sada o sadržaju §. 10., nego da se ima rieč povesti o načelu: s toga ću odustati, da obširnije progovorim i mnenje svoje izrazim glede velikašah, nego držati ću se samo načela. Kao što sam se ja svakom prilikom držao načela historičkoga našega prava, tako bi želio, da ga se drži i ova vis. kuća, premda je ona

jučer možebiti ne sasvim dosljednim zaključkom proti starodavnom historičkom pravu izostavila njeke virilne glasove, koji su od početka našega ustavnoga života i na strogom temelju zakona i prava, tako dobro u trojednoj kraljevini uživali, kao što još sada uživaju pravo na ugarskom saboru, kamo žele mnogi i nas dovesti: ipak neću dosljednosti tjerati s njimi, nego ću samo kazati, da je neobhodno potrebno, da u ovo prelazno doba ostanemo na historičkom temelju, i da se nepovadjamo za onimi, koji bi nas rado postavili sasvim na temelj representativnog sistema. Istina je to, što se velikašah tiče, osobito u našoj domovini, — prosto mi budi kazati — neimaju možebiti porodice velikašah naših onih zaslugah i onih možebiti svojstvah, koje imadu velikaši u drugih zemljah, osobito u susjednoj nam Ugarskoj, jerbo dobro znamo, da u čitavoj Hrvatskoj neima više od 4 do 5 porodicah, medju koje spadaju Draškovići, Keglevići, Oršići, koje bi imale velikih zaslugah za naš narod i trojednu kraljevinu, nego imade takovih porodicah, koje su se ili iz bližnjih zemaljah naselile, ili kasno stekle tu čast, da su podignute na čast velikašah. Nego načelo mora nam biti sveto, pošto se narod naš uvjek toga držao, da je ovo stališ, koji imade toliko zaslugah za našu domovinu, i možebiti doista najvećih, da je uvjek njekako u našoj domovini odlična mjesta zauzimao.

S toga uzroka sam ja glede načela sasvim toga mnenja, kao što moj predgovornik g. zastupnik irižki, da se u ovom §. svakako napomene, da sabor ima sastojati i iz velikašah, i da se izostavi ono: u smislu §. 10, budući da ondje, kao što mislim, i ja i mnoga gospoda hoće prigovoriti i kojekakve od redakcije različite predloge učiniti.

Aurel Kušević: Slažem se sa g. vel. županom zagrebačkim.

Josip Špun: Nemogu se složiti sa mnenjem g. Živkovića i vel. župana zagrebačkoga, koji su za to govorili, da se sada o tom imade glasovati, da li ima ova alinea bez obzira na §. 10. ostati ili ne. Ova je alinea upravo skopčana sa §. 10., jerbo se sama poziva na ovaj §., dakle kad se govori o velikaših u smislu ovoga redka, mora se govoriti u smislu §. 10. Kako se može dakle viećati o ovoj alinei bez §. 10?

Avelin Ćepulić: Neka mi vis. sabor dopusti samo 2—3 rieči glede same stvari. Najprije moram kazati gosp. Živkoviću, da ja držim, da se moralo napomenuti, što sam ja kazao glede veleposjeda i to upravo s onoga razloga, što su one konsequencije izvedene. To glede forme; što se merituma tiče, moram odgovoriti g. Šramu, koji želi, da se neizključi konservativni element, i ja ga neizključujem, nego držim, da ćemo imati više konservativnog elementa, ako dademo pravo ljudem, koji što posjeduju, nego onim, koji ništa neposjeduju, jer mi znamo, da i velikašah imamo, koji neimaju ništa. G. Brigleviću moram kazati to, da i ja držim, da smo u monarhiji, i g. Briglević će mi dozvoliti, ako nisam toliko monarhičan, kao što on, da sam sigurno monarhičan po duhu vremena; on je možebiti monarhičan u duhu aristokratičnom. Monarhija bila je prije god. 1848. sasvim druga, nego je dandanas; pogledajmo na naš sabor; prije 1848. god. sastojao je naš sabor iz aristokratičnih elementah, sada sastoji iz demokratičnih. I ja sam priznao aristokratično načelo, jer sam predložio veleposjed mjesto nasljedne aristokratije. Glede toga, da mi samo rušimo, moram kazati, da nerušimo, nego upravo podupiramo podrtine, koje priete aristokraciji i narodu, i nastojimo, da se ove podrtine snime i sravnaju, jer će se inače one same na nas srušiti.

Ivan Perkovac: Slažem se s tim mnenjem, da se ponajprije imade ustanoviti načelo izrečeno u drugoj točki §. 4., to jest, da li velikaši imadu biti na saboru ili ne; a sve ostalo da spada na §. 10. Mislim u ostalom, da moram svakako nješto odgovoriti na izpravke ovdje predložene. Kad bi bio štovani zastupnik bakarski izpravak svoj utemeljio na drugih razlozih, nego što jest, ja bih možebiti imao s njim više posla; ali pošto on naročito priznaje načelo zastupstva velikoga posjeda, nije mi mnogo o tom govoriti, jer je odbor to načelo priznao, samo je odbor mislio, da ima prema osobitim našim okolnostim iz historičkoga prava toliko pridržati, koliko treba, da se občuvamo od više putah spomenutih pogibeljih. Nitko netvrdi, niti nemože tvrditi, da politička prava budu podieljena radi zaslugah, i zato držim, da govoriti proti tomu bilo bi suvišno.

Odbor priznavajuć zastupstvo velikoga posjeda nalazio je garanciju proti tudjinstvu u tom, što je znao, da velikaši, kao zastupnici velikoga posjeda, mogu u sabor doći tek onda, kad im sam sabor to pravo podieli; kako će se pako to pravo podjeljivati u buduće, to stoji o volji onih saborah, koji budu o tih pitanjih viećali.

Kad bi se jedini porez imao uzeti temeljem zastupstva, kao što to hoće drugi jedan predgovornik, to moram od svoje strane kazati, da nepoznajem zakona, gdje bi se jedini porez uzimao temeljem zastupstva. Nu kad bi se već imao uzeti, onda bi svatko izvršivao politička svoja prava u razmjerju poreza, i tko plaća 100.000 for., imao bi možebiti sto putah veće pravo nego li zastupnik pleternički.

Isto tako netemeljit je onaj prigovor, koji je učinjen u tom smjeru, da bi i akcionarno družtvo moglo imati takav posjed. Ja pitam onoga gospodina samo to: u kojem zakonu nalazi on kakovo akcionarno družtvo upisano medju velikaši?

Ako se napokon veli, da veliki posjednici u obće plaćaju više poreza nego li velikaši, čini se to bez svakoga poznavanja stvari. Ja dakako nemogu pročitati svih ovih spisah, što pred menom leže, ali ako se tko hoće o tom uputiti, prosto mu je, ja ću mu ih predati.

Predsjednik: Pošto je debata o toj točki zaključena, prelazimo na glasovanje. Ja ću biti tako slobodan, te ću pitanje ovako staviti: sabor se sastoji *b)* iz velikašah u smislu §. 10. ovoga zakona.

Na ovu točku imamo predlog g. Ćepulića, koji ovako glasi: sabor se sastoji *b)* iz 9 zastupnikah veleposjednikah u smislu §. 10. ovoga zakona. To je predlog nov. Dalje imademo izpravak g. M. Kraljevića, koji ovako glasi: *b)* iz velikašah u smislu posebnoga niže doli stavljenoga paragrafa ovog zakona.

Miroslav Kraljević: Opozivljem svoj predlog.

Predsjednik: Predlog g. Ćepulića tako je stavljen, da on pada, ako redakcija ostane.

Ja stavljam dakle pitanje: Koja su gospoda članovi vis. kuće zato, da ostane redakcija odborova, neka se izvole dignuti (Većina ustane.) Prima se dakle, i tim je predlog g. Ćepulića odstranjen.

Avelin Ćepulić: Sada opozivljem drugi moj izpravak o točki *c)*, jerbo sada sam po sebi odpada.

Predsjednik: Sada prelazimo na točku *c)* ovoga paragrafa. Molim g. izvjestitelja, da rieč uzme.

Ivan Perkovac: Čita (*c.* iz 55 zastupnikah iz provincijala.) U ovoj točki naznačen je u obće broj zastupnikah, a to je sasvim formalna stvar. Što se samoga broja tiče, to

mislim, da se on ovdje nemože konačno ustanoviti, već da će se ovamo uvrstiti, kad bude cieli izborni red gotov.

Predsjednik: Ja mislim, da će vis. kuća na to pristati, da se preko ovoga predje sada bez debate, jer će se broj kašnje uvrstiti. (Primljeno, te će se broj zastupnikah alinee *c*), kao i one *d)* — koja u osnovi glasi: iz 23 zastupnika krajiška — kod trećeg čitanja uvrstiti.)

Ali sada dolazi izpravak g. Vakanovića, da se alinei *d)* dodaje: kada vojnička Krajina na ustavno preustrojena, i zemaljskoj vladi trojedne kraljevine podvržena bude; zatim, da se dodaje još alinea: *e)* broj zastupnikah Dalmacije ustanoviti će se porazumno za izaslanici dalmatinskimi, kad se o spojenju Dalmacije sa Hrvatskom viećalo bude.

Dakle ja pozivljem vis. sabor, da izvoli u pretres uzeti ovaj prvi predlog, naime, da se alinei *d)* doda: kada vojnička Krajina na ustavno preustrojena i zemaljskoj vladi trojedne kraljevine podvržena bude.

Antun Vakanović: Ovo je načelno pitanje, koje se neveže na broj zastupnikah krajiških, daklé se može sada o njem viećati i odlučiti. Ovaj dodatak moći je sasvim kratko obrazložiti tim, da onaj, koji zakonu nije podvržen, nemože vlasti imati, da taj zakon kroji; a to je poznato, da je vojnička Krajina uslied svih promienah, koje su se dogodile od 1837. god. uviek ostala ona ista, pod istom vlašću, kako je stajala god. 1847. pod Kriegsrathom, isto tako i danas pod vojnom vlašću bečkom ravna se kao velika kasarna. Dok Krajina na ustavno preustrojena nebude, neće je taj zakon vezati, zato sam ja taj dodatak predložio.

Dr. Josip Vranyczany: Da ćemo poslje 1848. i 1861. god. ovakove stvari god. 1866. braniti morati, ja doista nebi mislio bio. Što se ovdje kaže, da onaj, koji nije podvržen zakonu, koji se kroji, da neka nesudjeluje kod sastavljanja toga zakona, to bi valjalo onda, kad bi n. pr. krajišnici takodjer udioničtvovali kod sastavljanja toga zakona, a toga ja nevidim, dapače vidim protivno, da zastupnici krajiški samo u državopravnih pitanjih udioničtvuju, akoprem je sabor 1848. i 1861. tražio civilizaciju Krajine; ali faktum je, da granica sudjeluje samo kod stvaranja zakonah državopravnih, koji ju zbilja vežu, jerbo granica kao cjeloviti dio trojedne kraljevine ima izraziti u državopravnih pitanjih, kamo spadati ima, a neudioničtvuje u takovih zakonih, koji je nevežu. Dakle ovaj razlog nestoji.

S druge pako strane znamo, da se u državnom životu nijedno pravo, osobito pako takovo, koje je uzapćeno, nemože na jedanput izvojevati, nego komadić po komadić. Kad smo jedan dio toga prava najvećom mukom izvojevali, naime da Krajina može sudjelovati bar kod državopravnoga zakonarstva, neznam, zašto da sada to pravo odbacimo radi toga, što ona još nije u zajednici s nami i glede ostaloga zakonarstva i uprave. Pitam ja onoga gospodina, koji to predlaže: što bi sabor ugarski činio, da je vojn. Krajina cieloviti dio ugarske kraljevine? Nebi-li se on trsio, da izvojuje bar komadić po komadić, da ju izjednači u zakonarstvu i upravi? sigurno nebi odbio članovah vojničke Krajine radi toga, što je Krajina samo jednim dielom u zajednici. Ovaj postupak čini mi se toliko, koliko baciti diete skupa s vodom preko prozora. Budimo zadovoljni, što smo bar nješto izvojevali, a najveća je dužnost naša, da i ono, što još fali glede zakonarstva i uprave, jošte izvojujemo.

Nadalje moram kazati, da je nepravedan ovaj predlog, te mi niti prava neimamo činiti ga; jerbo granica je cjeloviti dio trojedne kraljevine; mi stojimo prama njoj kao brat prama bratu. Mi smo svoju dužnost učinili, kad smo mi njezino i naše pravo bar dielom izvojevali, kao što brat ima pravo za svoga brata što izvojevati, i kao što neima toga prava, da mu opet otme; tako i mi neimamo toga prava opet granici ono, što smo izvojevali, radi nevaljanih razlogah oteti. A to bi stajalo, kad bi razlozi oportuniteta za to vojevali, onda bi mogli kazati: baciti ćemo ono, što smo učinili, jerbo nam je na štetu. Ali to nestoji, ako se §. 7. dodatka k izbornom redu u obzir uzme. Ovaj paragraf daje granici svu garanciju, koju u obće i u provincialu imati možemo, da će izbori krajiški i glede aktivnog i pasivnog izbornog prava takovi biti, da će zastupnici iz Krajine moći i u opoziciji stajati, kao svaki zastupnik iz provinciala, jerbo karakter opozicije sastoji u tom, da se zastupnik neboji kaznih i neprilikah radi svoga ponašanja na zakonodavnom tielu, nego da smjelo dužnost zastupničku vrši. A možemo se na to osloniti, kad u buduće zastupnici iz Krajine na sabor dodju, čim §. 7. dodatka k izbornom redu valjao bude, da će oni istu sviest i samostalnost imati moći, kao svaki zastupnik iz provinciala; jer prigovor: ipak će se plašiti kaznih i neprilikah, kad kući dodje, nestoji; to u svakoj državi opoziciju čeka manje ili više. Imamo primjerah od god. 1861. gdje su zastupnici vojničke Krajine, koji su prama duhu ovog §. 7. izabrani bili, jako liepo stajali k stranki, kojoj su htjeli. §. 7. dodatka jest taj, da vojnici od najvišega do najnižega nemogu ni aktivno ni pasivno izborno pravo izvršivati. Dakle ako imade garancije, da bude zastupstvo vojničke Krajine moglo svoju volju neodvisno kazati, zašto da tako težko izvojevano pravo odbacimo? Zato ja kažem, da ostanemo kod redakcije.

Mirko Hrvat: Osim razlogah, što ih je g. predgovornik naveo, imadem još dva napomenuti. Poznato je vis. saboru, da je zaključak sabora od god. 1861. i privoljenje nj. veličanstva zadobio, da vojnička Krajina imade prisutstvovati na ovom saboru kod rješavanja državopravnih pitanjah. Dakle mi se tomu oteti nemožemo, niti možemo kazati, da je pravedno, da se Krajina izključi. Ako vis. ovaj sabor nikakve mjere neučini glede zastupstva vojničke Krajine: koja će druga posljedica biti, nego da će vlada, videći da sabor nije nikakve odredbe učinio, kazati: vi glede vojničke Krajine niste ništa odlučili, ostaje dakle meni pravo oktroisati, ili držati se izbornog reda od god. 1848., a tako će polag 55 zastupnikah iz provinciala sjediti 56 zastupnikah iz Krajine.

S toga dakle ja predlažem, da se izpravak g. Vakanovića zabaci.

Franjo Žužel: Ja sam toga mnenja, da se izpravak g. Vakanovića sam sobom pobija. Izpravak ovaj glasi, da vojnička Krajina nebi imala sudjelovati na saboru ovom tako dugo, dok nebude na ustavno uredjena i pod upravom ovom. Ja sam pako toga mnenja, ako mi to uvedemo, da onda na neopredjeljeno vrieme odgadjamo sdruženje Krajine s provincialom. Nas je stajalo neizmjerno mnogo truda, dok smo polučili to, da je njekakva sveza učinjena medju Krajinom i provincialom. Ovo smo mi postignuli po tom, što su krajiški zastupnici došli na sabor naš; tim je učinjen početak sdruženja. Ovaj prvi početak, ovaj temelj budućega sdruženja želi g. predložitelj sada ukloniti. Ja se grozim od posljedicah, koje bi od tuda sliedile. Izim posljedice, koju je g. M. Hrvat naveo, može i ta posljedica biti, da će se na dotičnom mjestu kazati: eto Krajina vam je poslana, vi ste ju sami odbili, neka Krajina ostane, u položaju, u kojem je i dandanas.

Isti ovaj zakonski predlog vodi onamo, kamo bi g. predložitelj sa izpravkom rado doći, ali kamo po mom mnenju doći nemože. G. predložitelj kaže: kad bude ustavnost uvedena i uprava naša. Ali zastupstvo je već početak ustavnosti, zastupstvo na saboru jest jedini put dokučenja podpune ustavnosti, i dokučenja uprave naše. Ako ovaj put mimodjemo, tada po mom mnenju niti puta neimamo. Da je ovaj put, naime zastupstvo Krajine na saboru, zbilja onaj put, koji k promjenam željenim u Krajini vodi, jesu takodjer i posljedice dokazale; jer u ovih najnovijih vremenih jesu u Krajini učinjene promjene takove, koje Krajinu približuju k nam, osobito što se tiče uredjenja obćinah. Da Krajina na sabor nikada došla nije, da nikada nismo tjerali, da se Krajina s nami sdruži, nebi bilo u Krajini dan današnji polašticah, koje jesu; ali jer smo mi to silom tjerali, da se Krajina s nami sdruži, zato gledaju, da joj polaštice dadu, da joj ugode, da nebi toliko k nam gledala. Ali badava, kad idea malo prodre, prodrieti će i više i više. Zastupstvo na saboru vodi onamo, da se ustavnost uvede u Krajini; o tom sam se ja osvjedočio na ovom saboru, jer moram kazati, da sam ja tečajem ovog sabora našao promienah u ideah zastupnikah krajiških. Ja ću samo jedan slučaj navesti. Kad je naime u adresi došao predlog g. Vončine, gdje se kaže, da obstanak Krajine niti državnomu pravu, niti narodnom razvoju našemu neodgovara, tada su dva zastupnika iz Krajine ustala, pa su kazala, da oni za to glasovati neće; ali drugi dan obadva su glasovala za to. To je očit dokaz, da idee, koje se ovdje šire, prolaze u zastupnike krajiške, i da će se kroz to, što oni ovamo dolaze, ove idee i u Krajini dalje širiti, a to je put, kojim ćemo do podpune ustavnosti u Krajini doći. Dakle nam je zastupstvo Krajine na saboru neobhodno potrebito, da Krajina bude jedanput podpuno stopljena s materom zemljom. Zato ja glasujem za redakciju.

Adolfo Veber: Ako g. predložitelj izpravka misli, da Krajina neima biti zastupana na ovom saboru, dok nije sasvim dokinuta, — kao što mislim, da g. predložitelj na to smjera — onda je izpravak u velikom protuslovju s onim aktom, kojega smo nj. veličanstvu podnieli, t. j. s adresom; jerbo se u adresi kaže, da mi želimo, da se Krajina u prelazno doba, prije nego se sasvim dokine, spoji sa materom zemljom u zakonarstvu i upravi.

Jovan Živković: Tim više molim za rieč, budući u ovako važnom pitanju nikada neću samo glasovati, nego i govoriti, da se znade, zašto sam ovako glasovao. Gospodo, ja držim, da je ova debata sasvim suvišna, jer neima nikakve praktične svrhe, jer niti se može ono postići, što g. Vakanović hoće, niti protivno. Krajina je cjeloviti dio naše domovine; ovo je već sankcionirano. Pitanje ove cjelovitosti neima nikakve sveze s onim drugim pitanjem, hoće-li se i kada Krajina provincializirati. Ako je tomu tako, onda imamo razmišljati stanje Krajine naprama našemu ustavu. Sva pitanja, u kojih dolazi naša domovina u širjem smislu, tiču se nas i Krajine zajedno, u takovih će naravno i Krajina kao cieloviti dio sudjelovati morati, pa htjeli mi ili nehtjeli; a pitanja administrativno-politička naše užje domovine se Krajine netiču, nego izključivo nas. U ovih Krajina učestvovati nemože i neće. Dakle imamo razlikovati, da-li se ovdje u širem ili užjem smislu domovine govori; jer u širem smislu mi Krajine u kojem god vidu iz onih pitanjah izključiti nemožemo, koja se ciele domovine tiču. U toliko dakle, u koliko smjera na to predlog, da Krajina i u tih pitanjih nesudjeluje, neima praktične svrhe.

Što se daljnjega pitanja tiče, što je najviše namjera predloga g. Vakanovića, da Krajina nesudjeluje u pitanjih administrativno-političkih, koja se protežu na našu užju domovinu, to opet velim, da je bojazan njegova suvišna, i želja one gospode bezuspješna, koja misle, da mi imamo protestirati, da Krajina i u tih zakonih učestvuje; jerbo dok Krajina provincializirana nebude, ona u te zakone učestvovati neće, koji se nje netiču, t. j. to se, baš da bi mi i zahtievali, dopustiti neće. Zato, buduć mi Krajine iz one veće sfere, koja se nje i nas tiče, izključiti nemožemo, a s druge strane, buduć je bojazan netemeljita, da bi Krajina uticala i u pitanja, koja se nje netiču, mislim, da se kod redakcije može ostati.

Ivan Perkovac: Ja ću ovdje napokon samo to reći, da su razlozi, kojih se je odbor držao, već navedeni po g. Dr. Vranyczanyu i g. Mirku Hrvatu. Odbor je mislio, da se sabor ni najmanje nesmije odreći nikakova prava, koje je narod naš do sada stekao. Odbor je držao, da je pravo o zastupstvu Krajine ipak njekakovo pravo nam u prilog. Drugi razlog isto tako je važan; jer kad nebi stvorili toga dodatka, moglo bi se zastupstvo Krajine ustanoviti preko naše volje načinom, koji nam se nebi ni najmanje dopadao. Dakle ja mislim, da su ustanove o Krajini svakako potrebite.

Predsjednik: Pošto je debata zaključena o ovom predlogu, ja ću tako slobodan biti, i pitanje formulirati, najprije o redakciji. Koja su gospoda za redakciju §. 4. slovo *d)*, molim, da ustanu. (Učini se). Većina je, dakle odpada predlog g. Vakanovića.

Sada dolazi drugi predlog g. Vakanovića, naime, da se ovomu §. doda: (Čita) *e)* broj zastupnikah Dalmacije ustanoviti će se porazumno sa izaslanici dalmatinskimi, kada se o spojenju Dalmacije sa Hrvatskom viećalo bude. (Sa svih stranah: Primamo!)

Koja su gospoda za ovaj predlog, neka izvole ustati. (Svi ustanu.)

Ivan Perkovac: Čita svršetak §. 4. (O izbornom pravu i o samih izborih odredjuje što treba izborni red. (Primljeno.)

Predsjednik: Ako je povoljno vis. kući sada mali odmor, da izaberemo ona dva odbora. (Primljeno, te sliedi odmor od $^1/_4$ sata.)

Predsjednik: Cedulje o izboru odborah su predane, nego bi trebalo mnogo vremena, dok se prebroje; zato bi ja predložio, da izbrajaju cedulje za odbor za ustanovljenje dnevnog reda možebiti gg. Farkaš, Virag i Broz, a za onaj drugi odbor možebiti gg. Kirjaković, Melinčević i Mihalić. Ovu gospodu molim, da se poslje sjednice sastanu, i narede tako, da nam mogu resultat sutra javiti. (Primljeno.)

Nastavljam sjednicu, te dolazi na red §. 5.

Ivan Perkovac: Čita §. 5: (Sabor otvara i zatvara njegovo veličanstvo kralj, ili njegov namjestnik, ban trojedne kraljevine; predsjeda mu pako po saboru izabrani predsjednik ili podpredsjednici (§§. 20. i 21. poslovnika saborskoga.)

Što se prve strane ovoga paragrafa tiče, ona je već primljena tim, što je primljen §. 1, jer je njemu analogna. Druga strana sadržaje promjenu dosadašnjega sastava u toliko, što je odbor mislio, da u buduće nebi imao predsjedati saboru ban, nego izabrani predsjednik.

Koloman Bedeković: Ja vidim u tom veliko protuslovje, buduć se banu u §. 1. podjeljuje pravo, da poziva sabor, a ovdje mu se uzima pravo predsjedati mu. Nemogu se s tim složiti, jer nebi želio, da se i najmanje banska čast

povriedi, ova bo čast zasieca u bitnost našega ustava, kojega si ja nemogu pomisliti bez ove časti. Što je palatin u Ugarskoj, to je ban u Hrvatskoj. Ako bi redakcija ostala, to se stavi ban u kategoriju, kako je Statthalter u Štajerskoj ili Kranjskoj. Ja bi dakle stavio ovako: predsjeda mu pako ban ili po saboru izabrani podpredsjednici.

Antun Vakanović: Ja se nemogu slagati sa mnenjem gosp. predgovornika, jer kako je ovdje već rečeno, mi historičko i starodavno pravo uzimamo za izhodište reformi i napredku. Ako hoćemo, da uviek ostanemo na starom, onda nam netreba izbornoga reda praviti, nego recimo, neka ostane onako, kako je bilo do god. 1848., pa je izborni red gotov; nego mi hoćemo, da idemo napried. Čast banska ništa drugo nije, nego namjestnik kraljevski, koji obavlja izvršujuću vlast kraljevsku. Sabor je drugi faktor, on je zakonodavna vlast, koja po svih zemljah imade pravo, predsjednika si izabirati. Ban kao namjestnik kraljev ima takodjer pravo sjediti u saboru, ali da i predsjeda, to mislim, da duhu vremena nije shodno.

Josip Briglević: Na to, što je gosp. predgovornik napomenuo, moram odgovoriti, da ovdje nije samo dolnja, nego dolnja i gornja kuća skupa; zato mislim, da se po tom neće ništa cjelovitosti i ustavnosti kuće oduzeti, ako se kaže, da ban može predsjedovati, ako hoće, — jer vidimo, da se nenarivava, buduć i sada nepredsjeda — i zatim podpredsjednici; ali da mu se baš to pravo uzme, s tim se neslažem.

Koloman Bedeković: Ja ću samo to g. Vakanoviću odgovoriti, da je n. pr. i u Ugarskoj preinačen zakon o uredjenju sabora, pa ipak palatinu nije to pravo oduzeto. Kod nas su obje kuće ujedno, zašto bi dakle mi to pravo banu uztegnuli.

Iv. Perkovac: Za obranu ove točke mislim, da mi netreba mnogo razlogah navesti. Što se veli, da mi tim njekim načinom okrnjujemo vlast bansku, to moram izjaviti, da činimo upravo protivno. Jer ako smo rekli, da ban imade vlast otvarati i zatvarati sabor, to je ovo, mislim, puno veća vlast, nego predsjedati saboru. A drugo iziskuje parlamentarno načelo, da načelnik eksekutivne vlasti nebude predsjednik sabora, jer on kao zastupnik vlade nemože ove svoje dužnosti u sklad dovesti s dužnošću, koju ima kao predsjednik sabora; i zato mislim, da bi se na redakciju pristati moglo.

Predsjednik: Počem je debata o tom §. 4. zaključena, molim, da izvoli vis. kuća glasovati. Imamo izpravak gosp. Bedekovića, po kojem bi se ovaj §. imao ovako modificirati: predsjeda mu pako ban ili po saboru izabrani podpredsjednici. Najprije je na redu redakcija. Koja su gospoda za redakciju odborovu, neka izvole ustati (Neizviestna većina.)

Sada molim onu gospodu, koja su proti redakciji, da izvole ustati. (Opet neizviestna većina.)

Nisam u stanju izreći, da-li je većina ili ne; zato molim, neka se glasuje poimence. (Prima se.)

Dakle ona gospoda, koja su za redakciju, neka izvole sa „da,“ a ona, koja su proti njoj, sa „ne“ glasovati.

(Sliedi glasovanje, kojega resultat bje sliedeći: glasovalo je 52 sa „da,“ a 52 sa „ne“; jedan nije glasovao. Uslied ovog resultata preduze se u smislu poslovnika glasovanje po drugi put, te bje resultat sliedeći: glasovalo je 55 sa „da“, 53 sa „ne“, jedan nije glasovao.)

Predsjednik: Dakle ostaje redakcija.

Ivan Perkovac: Čita §. 6: (Vlast predsjednika i podpredsjednikah traje dotle, dok i vlast sabora.) (Prima se.)

Ivan Perkovac: Čita §. 7: (Bilježnike, rednika kuće i pomoćno osoblje bira si sabor u smislu poslovnika za svako zasjedanje.) (Prima se.)

Ivan Perkovac: Čita §. 8: (Zastupnici naroda dobivaju popriečnu nagradu, koja se za prvu zakonarsku periodu ovako ustanovljuje: zastupnici u Zagrebu stanujući dobivaju za svako zasjedanje 300 for., a ostali 450 for.)

Buduć na ovaj paragraf imade njekoliko izpravakah, ili barem jedan, usudjujem se samo na kratko navesti razloge, koji su odbor potaknuli, da je ovako ustanovio nagradu zastupnikah, a ujedno mogu reći, da bi mi milije bilo, kad se ti razlozi nebi morali navoditi, jer svakako neugodno djeluju na razpravu. Prvi i glavni razlog bio je taj, što je odbor mislio, da djelovanje saborskih zastupnikah neima biti upravo radi nagrade. Istinabog, i ovdje govori se o nagradi, ali ova je nagrada takova, da od nje zastupniku uprav nikakva korist ostati nemože. Kad bi se načelo, po odboru poprimljeno, htjelo dosljedno izvesti, moralo bi se odrediti, da zastupnici baš nikakve nagrade nedobivaju; ali naše su okolnosti takove, da se je moralo poći srednjim putem i zastupnikom barem toliko odrediti, da mogu putne troškove i stanarinu namiriti. Odbor je ovu nagradu ustanovio samo za njeko vrieme, za prvu naime zakonarsku periodu, zato, da se izkustvom pokaže, da li je ova ustanova shodna ili ne, i da se po tom u buduće uzmogne promieniti. Kako rekoh, ja bih želio, da se ta stvar nerazpravlja, jer napokon svih razlogah polag najbolje volje navesti nemogu, i mene njekakav inštinkt na to navodi, da o tom koliko moguće šutim. Ako vis. sabor s ovom ustanovom nije zadovoljan, onda neka ju na prosto zabaci, i neka odredi drugo.

Bilježnik Dr. Marian Derenčin: Čita izpravke podnešene na §. 4. slovo *b.* i *c.* §. 8, 10 i 11.

Avelin Čepulić: Kad sam ja ovaj izpravak stavio, gledao sam na to, da je zastupnikom naroda biti najveća čast i odlikovanje, koje ikoga može stići u državi. Gledao sam pri tom na uzor ustavnih državah, na koju se je ovdje višeputah pozivalo, na Englezku; tamo zastupnici nedobivaju nikakve nagrade; svaki Englez drži si za najveće odlikovanje, kad može postati zastupnikom naroda. Dakako, kazati će se, da su naše okolnosti sasvim drugačije, nego li englezke, jer tu su banke, tamo guinee. Ali i na to sam se ja obazrio, što sam kazao, da se onim, koji izvan Zagreba stanuju, dade odšteta od 3 forinta i osim toga putni troškovi, a za one, koji u Zagrebu stanuju, budući neimaju nikakvih troškovah, držim, da će bolje biti za narod, da im se neda ništa. Za nagradu u obće mislim, jerbo je nagrada najveća to, što mogu biti zastupnici naroda; ali opet se nemože zahtievati, da se onim, koji nestanuju u Zagrebu, nenaplati trošak; to bi bila šteta za domovinu, jer bi se možebiti mnogi morali radi troškovah te časti uztegnuti, kojim bi ih njihovi sugradjani odlikovali. Ovo su razlozi, s kojih sam ja ovaj izpravak stavio.

Dr. Mihajlo Polit: Ja se slažem posve sa redakcijom, samo bi želio, da se rieč nagrada izmieni sa odšteta.

Jovan Živković: Ja mislim, da je to izlika pozivati se na zemlje, s kojimi se mi mjeriti nemožemo. Ovo je pitanje, u kojem je kao Cicero pro domo sua težko govoriti; ali ako se hoće, da bude tko zastupnikom naroda, treba mu i sriedstvah; tako daleko ustavni duh jošće nije došao kod nas, da bi čovjek, n. pr. obrtnik ostavio svoj posao, i badava se za obće dobro žrtvovao, jerbo zauzimanje za obće dobro to su vrlo liepe misli, i plemenite misli, ali mi

vidimo, da svaki natrag vuče. Ugarska je bogatija od naše zemlje, ali ona nije na to načelo pristala, da budu zastupnici badava; mi nismo dužni prama Ugarskoj još liberalniji biti u tom.

Ja mislim, da redakcija neodgovara svrsi. Sabor naš neće trajati 3 do 5 mjesecih, kao što dandanas traje; kad bude domovina jedanput uredjena, i ako bude svake godine sabor, trajati će možebiti samo njekoliko nedjeljah danah, te neima izgleda, da će dulje trajati od 2 mjeseca. U tom je slučaju odredjeni paušal prevelik.

Drugo je, što se ostalih troškovah tiče. Da se onomu, koj n. pr. iz Stubice dodje, jednako dade kao onomu iz Rume, to je nepravda, te neodgovara svrsi, jerbo znamo koliko putni troškovi stoje. Dakle kad se već nemože primiti ono načelo, da nebude nikakve nagrade, treba pronaći ključ, koji za narod nebi bio težak, i koji bi ipak svrsi odgovarao, da se nebi lišavao nitko te časti, ako bi mu bilo na štetu. S toga bi ja bio za to, da se dnevnice, kako bude visoki sabor hotio, od 3 ili 4 forinta ustanove, a putni troškovi neka se plate, kao što do sada, jer tu nikakav paušal nestoji; kako je tko daleko, toliko će dobiti.

Josip Briglević: Ja se neslažem niti sa redakcijom niti sa predlogom gospodina Čepulića, i to iz uzroka, što se prvo govori o njekoj zakonarskoj periodi; ova može dulje ili krače trajati, te iz toga sliedi, ako bi i kratko trajala, da bi zastupnici ipak dobili istu nagradu. Što gospodin Čepulić predlaže, da se nedade nikakva odšteta, odtuda bi sliedilo, da bi zastupnici bili većom stranom Zagrebčani, jer iz daljnjih stranah nebi nikoga dobili. S toga sam ja toga mnienja, da se ovaj paragraf sasvim izbriše, te da ovo svaki sabor prema okolnostim sam ustanovi.

Jovan Živković: Ja odustajem od mog predloga te pristajem uz gospodina Briglevića.

Dioniz Blažić: Ja nebi bio govorio u tom pitanju, da nije gospodin Žiković svoj motiviran predlog opozvao; ja to svakako žalim, buduć sam proti redakciji, i za to hoću, da nanovo ono isto navedem. Ovdje je ustanovljen paušal. Mogućnost nije izključena, da zasjedanje sabora neće dulje trajati od 2 mjeseca, dapače i od 2 nedjelje danah; onda bi takovo kratko zasjedanje vrlo skupo došlo. Nadalje i taj slučaj nije izključen, da zastupnik umre, ili oboli, te drugi na sabor dodje: kako će se onda djeliti ovaj paušal? S toga nemogu podupirati redakciju, nego pristajem uz predlog gosp. Čepulića, jerbo nalazim, da je sasvim pravedan, jerbo je onaj, kojega zapadne čast, da bude izabran, i u Zagrebu stalno stanuje, dužan, ako može, što dobra za domovinu učiniti, a oni, koji nisu u Zagrebu, nemogu ovaj trošak žrtvovati, te mislim, da je dovoljna odšteta od 3 forinta i putni troškovi, i to kako je već ustanovljeno, miljarina ili željeznica, kako je gospodin Živković predložio, jerbo je on vrlo dobro opazio, da to nije sve jedno, da li došao zastupnik iz Stubice ili iz Rume.

Mirko Hrvat: Gospodin je Živković opozvao svoj predlog i pristao uz gospodina Briglevića. Buduć da mi se predlog gospodina Živkovića najshodniji čini, usvajam ga ja na temelju §. 51. poslovnika, i predlažem, da se po mom mnienju oprediele dnevice od 3 forinta i dotični putni troškovi.

Franjo Žužel: S koje god strane smatrao predlog odbora, moram se proti njemu izraziti, jerbo nalazim, da ćemo se svakako zaplesti. Najprije pitam, kada, u koje vrieme imao bi sabor predložiti taj paušal, da li u početku zasjedanja ili na svršetku? Ako u početku zasjedanja, tada može se pripetiti, da će sabor trajati samo 8 danah, ili može se pripetiti, da će trajati 5 ili 6 mjesecih. Da je tu jako velika razlika i krivica za zastupnike, ako budu jednako dobivali za 8 danah kao i za pol ljeta, to je očevidno. Nadalje ako se uzme, da će sabor taj paušal na kraju zasjedanja odrediti, dodjemo u drugu nepriliku. Nitko neće kazati, da se nebi moglo slutiti, da imadu izbornici povjerenje i u čovjeka, koji sredstvim neobiluje; uzmimo sada, da će tek na koncu zasjedanja sabor opredieliti tu popriečnu nagradu, ili paušal, postaje nemogućnost za takova čovjeka, da u saboru sjedi. Kazati će se, moći je rokove odrediti, i za svaki rok stanovitu svotu od toga paušala izplatiti, to će reći, da bi se svako zasjedanje razdielilo na stanoviti broj danah, pa prema tomu se paušal razdielio, ili drugimi riečmi, da bi se njeka vrst dnevnicah uzprkos tomu paušaulu uvela.

Drugo, ako uzmemo stvar s gledišta, komu da se ta nagrada dade, zaplesti ćemo se isto tako u paučevine. Ja ću se pozvati na primjer iz sadašnjega sabora. Na mjesto grofa Normana došao je drugi zastupnik, kojemu mjesta ovdje nismo dozvolili, i sada ima doći treći na to mjesto. Molim ja sada, kakvim će se razmjerjem ciela svota na ovu trojicu razdieliti? Jedan od njih sjedio je ovdje 2 mjeseca, drugi ništa, nego je samo putne troškove imao, a za trećega neznamo, hoće li sjediti 8 danah ili 2 mjeseca. Koji je dakle ključ, po kojem će se razdieliti paušal medju ove zastupnike? I ovdje ćemo opet reći, neka se njeki račun naredi medju timi zastupnici, i neka se razdieli po razmjerju, koliko je koji od njih sudjelovao; to će opet reći, da uvedemo dnevnice. Kako god dakle smatrao stvar, ako nećemo, da se zapletemo, dodjem do toga, da je potrebno, da se dnevnice odrede. Ako je tomu tako, zašto nebi izrično kazali, da zastupnici dobivaju dnevnice svoje? Izim inih razlogah, koje bi još mogao navesti — oslanjam se samo na ove, koje sam naveo — i kažem, da je to najpravedniji način, ako se ustanove dnevnice. Što se dnevnicah tiče, usvajam i ja predlog gospodina Živkovića, da se ustanove na 3 forinta i putni troškovi po daljini.

Nemogu takodjer na to pristati, da oni zastupnici, koji u Zagrebu stanuju, ništa dobivali nebi; jer ja moram kazati, — bar na sebi osjećam — kad čovjek svrši dužnost zastupničku, da ima velika posla i napora; gospoda zastupnici, koji u Zagrebu stanuju, imadu takodjer svoj posao i svoje zvanje, pa se nemože zahtievati, da moraju i tu žrtvu podnašati. Mi podnašamo žrtve, što smo obalili dnevnice na 3 forinta. Što se tiče predloga gospodina Briglevića, vidim, da se odobrava od strane njekoje gospode; ali ja ga nemogu odobriti, jer i tu dolazi pitanje, kada će sabor i kako to odlučiti. Ja dakle pristajem uz predlog gospodina Čepulića s tim, da i zastupnici, koji u Zagrebu stanuju, dobivaju dnevnice.

Avelin Čepulić: Moram samo 2—3 rieči da odgovorim gospodinu predgovorniku, koji je pristao na moj predlog, te samo kazao, da neka i oni zastupnici, koji u Zagrebu stanuju, dobivaju dnevnice. Ja upravo za to nisam, jer sam kazao, da se strošak samo ima naplatiti, a nagrada nikakva davati. Gospodin predgovornik kaže, da se i trud ima nagraditi; ja upravo u to polažem čast i smatram za odlikovanje, da je zastupnik pripravan trud za narod svoj badava na sebe uzeti. Ni oni, koji nisu u Zagrebu, neimaju ništa za to, što se tomu trudu podadu, nego im se naplati samo onaj trošak, kojega zbilja imadu, za to sam ja i putne troškove predložio. Napokon, glavni je razlog, gledajuć

na narod; narod krvavimi žulji porez plaća; mi smo 3 mjeseca ovdje, pa smo potrošili sto hiljadah forintih. Ako se moj predlog primi, znatno će se ovaj trošak smanjiti i narod će manje plaćati. Za to ga preporučujem visokoj kući.

Ivan Perkovac: Tumačeć ovaj paragraf rekao sam, da je meni po volji svaka ustanova, kojom se može to postići, da nijedan zastupnik nebude zastupnik radi dnevnicah. To je sve, što reći imam. Kako bi se to postići dalo, o tom je odbor mnogo promišljavao, i napokon je smislio, da bi ustanova, po njem predložena možebiti svrsi odgovarala; ako pako sabor drugčije misli, neka izvoli to izreći.

Predsjednik: Počem je debata zaključena, uzimam si slobodu formulirati pitanja. Na prvom mjestu dolazi redakcija; drugi je predlog gospodina Briglevića, da se ovaj §. sasvim izpusti; onda dolazi predlog gospodina Ćepulića, da se dadu zastupnikom putni troškovi i 3 forinta odštete na dan, a onim u Zagrebu ništa; napokon imamo predlog gospodina Živkovića, kojega je posvojio gospodin Mirko Hrvat, da svi dobivaju 3 forinta na dan bez razlike, da li su u Zagrebu ili ne, i putne troškove. Najprije ima doći na red redakcija. Koja su gospoda za redakciju, kako je izložena u §. 8. osnove odborove, molim neka izvole ustati. (Ustane gosp. Dr. Šram.)

To je jedan, dakle je redakcija pala.

Sada dodje na red predlog gospodina Briglevića, da se ovaj paragraf sasvim izpusti, a sljedstvo toga bilo bi, da to svaki sabor za svoje zasjedanje sam odredi. Molim dakle gospodu, koja su za to, da se ovaj §. sasvim izostavi, neka izvole ustati. (Učini se.) To je manjina.

Sada dolazi predlog gospodina Ćepulića, koj ovako glasi: (Čita ga). Onu gospodu, koja su za ovaj predlog, molim, da izvole ustati. (Učini se; bilježnik broji stojeće članove, i nabroji 59.)

Sada molim gospodu, koja su proti ovomu predlogu, da se izvole dignuti. (Učini se). To je manjina, dakle je predlog gospodina Ćepulića većinom glasovah primljen.

Tim zaključujem sjednicu, i uričem buduću na sutra u 10 satih prije podne.

Trideset i treća saborska sjednica,

držana dne 21. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Jovana Subotića.

Predsjednik: Otvarajući današnju saborsku sjednicu, molim da se prije svega zapisnik jučerašnje sjednice pročita.

Bilježnik Janko Car: Čita zapisnik:

Zapisnik

trideset i prve sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 20. veljače 1866. pod predsjedničtvom presvietloga i veleučenoga gosp. Dr. Jovana Subotića, drugoga podpredsjednika saborskoga.

Zapisnik saborske sjednice tridesete od 19. o. m. bi pročitan i bez primjetbe odobren.

Zatim bje na učinjeni o tome predlog zaključak sabora u sjednici od 19. o. m. pod br. 492. donešeni tako promienjen, da se predlog narodnoga zastupnika g. Stjepana Hrvoića o tom, da se olakšica radi soli u vojnički Krajini obstojeća i na provincialnu Hrvatsku i Slavoniju razprostre, neima predati molbenom odboru, nego odboru za ustanovljenje dnevnoga reda opredieljenom, da on isti predlog kod ustanovljivanja dnevnoga reda shodno uvaži.

Iza toga čitani su podnesci na sabor upravljeni, naime:

Br. 503. Izjava narodnoga zastupnika gosp. Stjepana Vukovića iz Ivanca od 17. o. m. poslana, da mandat polaže, i moli, da se novi izbor zastupnika za kotar Ivanički odredi.

Ova izjava je primljena na znanje, i zaključeno, da se novi izbor preduzeti ima, i da ovaj zastupnik ako nije bolešću zapriečen, u sabor se povratiti i ovdje tako dugo ostati ima, dok drugi zastupnik na mjesto njegovo nedodje, ili da si dopust pribaviti imade.

Br. 504. Molbenica obćine Gradac u županiji virovitičkoj, kojom moli, da joj se u obziru pašnjakah pravica podieli, i da se od segregacije dosadanjih obćinskih pašnjakah odustane.

Ova molbenica ima se predati odboru urbarialnomu za pretresanje i izviešće.

Br. 505. Predlog narodnoga zastupnika gosp. Ladislava Kukuljevića glede odštete, koja bi se pribaviti imala iz vis. aerara slob. kr. gradovom za dohodak iz taksah fundualnih gradovom oduzetih.

Predlog ovaj ima se predati odboru za ustanovljenje dnevnoga reda postavljenom.

Br. 506. Predlog istoga zastupnika o tome, da se naputak na temelju konkordata izdani o upravljanju imetka i dobarah crkvenih nadarbinskih i zadušbinkih ukine, i uprava toga imetka opet gradskim obćinam povrati.

Predlog ovaj bje na administrativni odbor upućen.

Br. 507. Predlog istoga narodnoga zastupnika o tom, da se gimnazij varaždinski iz III. razreda povisi na II. razred, i da se varaždinska nižja realka kao i sva središnja učilišta poput zagrebačke realke iz zemaljskoga konkurencionalnoga zavoda uzdržavaju.

Ovaj bje odboru školskom i naukovnom opredieljen.

Br. 508. Predlog istoga zastupnika o tom, da se grad Varaždin u pogledu podmirenja stanbine vojničke iz V. na III. razred naredbe o ukonačivanju vojničke povisi; i ovaj bje odboru administrativnom opredieljen.

Br. 509. Molbenica Nikole Dobrovolskoga viteza Buchentalskoga, kojom podnaša 50 iztisakah svoje brošure: „Die wahre Nationalbank," moleći, da se ova brošura podieli medju zastupnike naroda, da oni stvar proučiti i shodne predloge učiniti uzmognu.

Odredjeno je razdieljenje ove knjižice u smislu molbe.

512. Predlog narodnoga zastupnika g. Dr. Derenčina, da se kotar bakarski od istoimenoga municipija odruži i županiji riečkoj utjelovi.

Ovaj predlog bje upućen na odbor administrativni.

Br. 513. Predlog g. Mavre Weissa iz Karlovca o tom, da bi se u trojednoj kraljevini ustrojilo družtvo za osiguranje proti elementarnim nepogodam za život čovjeka i proti kugi.

Ovaj bje upućen takodjer na odbor administrativni.

Br. 514. Predlog župana turopoljskoga gosp. Stjepana Josipovića, da se predstavka previšnjem prestolju podnese, da se u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji nezakonito poduzeti se imajuće novačenje do daljnje ustavne odredbe obustavi.

Predlog ovaj bje primljen, i zaključeno, da se u tom smislu nj. veličanstvu predstavka podnese.

Br. 515. Zapisnik ovjeritbenog odbora od 20. veljače o. g., u kojem se predlaže ovjerovljenje narodnih zastupnikah gg. Mirka Fabiančića, Gjure Harabaise i Ignatije Brlića.

Na temelju ovoga zapisnika proglašeni su ovjerovljenimi prenapomenuti narodni zastupnici.

Br. 516. Izpravak narodnoga zastupnika g. Čepulića k osnovi za uredjenje sabora u §. 4. slovo *b.* i *c.* §. 8, 10 i 11.

Br. 518. Izpravak uzoritoga kardinala i nadbiskupa zagrebačkoga g. Juraja Haulika k osnovi za uredjenje sabora u §. 9.

Oba izpravka pretresat će se u specialnoj debati dotičnih točakah osnove.

Poslje toga bude nastavljena specialna debata o osnovi za uredjenje sabora i to o §. 4. točki *b.*

Na ovu točku predloženi su sliedeći izpravci:

G. zastupnika Čepulića pismeni gore pod br. 517. navedeni: u §. 4. slovo *b.* da se izpusti, pa da se uvrsti: *b.) iz 9 zastupnikah veleposjednikah u smislu §. 10. ovoga zakona*;

gosp. zastupnika Miroslava Kraljevića ustmeni, da ova točka glasiti imade: *iz velikašah u smislu posebnog niže doli stavljenoga paragrafa ovoga zakona*;

gosp. vel. župana Ivana Kukuljevića ustmeni, da se u ovoj točki, kako je u osnovi, izpuste rieči: *u smislu §. 10. ovoga zakona.*

Čime je na to po glasovanju nadpolovičnom većinom primljena redakcija odborova, padoše ovi izpravci; uslied česa je i g. zastupnik Čepulić izpravak svoj na točku *c.* da se iza „iz 55“ umetne *vanjskih i gradskih,* opozvao.

Točke *c.* i *d.* sada nisu uzete u pretres, jer ove sadržuju broj zastupnikah, a ovaj će se konačno ustanoviti u zakonu o izbornom redu, i ovdje tada izpostaviti.

Izpravak g. zastupnika Vakanovića, da se u §. 4. za sadržajem pod točkom *d.* dodade: *Kada vojnička Krajina na ustavno preustrojena i zemaljskoj vladi trojedne kraljevine podvržena bude,* bje po glasovanju nadpolovičnom većinom zabačen.

Usuprot izpravak istoga zastupnika, da se za točkom *d.* još dodade točka *e.* tog sadržaja: *broj zastupnikah Dalmacije ustanovit će se porazumno sa izaslanici dalmatinskimi, kad se o spojenju Dalmacije sa Hrvatskom viećalo bude* — primljen je jednoglasno.

Na §. 5. iste osnove predložio je ustmeno g. zastupnik Koloman Bedeković izpravak, da se za riečmi: *predsjeda mu na mjesto*: *pak po saboru izabrani predsjednik ili podpredsjednici* uvrsti: *ban ili po saboru izabrani podpredsjednici*; nu po glasovanju pade ovaj izpravak, jer je redakcija većinom glasovah pridržana. Glasovalo se je poimence za to, da redakcija ostane, sa „da;“ a da redakcija neostane, sa „ne“; glasovali su sa „da“ 51, i sa „ne“ upravo toliko ih, jedan nije glasovao. Sliedeći članovi sabora glasovaše sa „da“:

Sa da!

Akurti Dragutin,
Babić Josip,
Barčić,
Begna,
Bogović,
Ceboci,
Ciotta,
Čepulić,
Derenčin,
Fiamin,
Hrvat Mirko,
Jakić,
Jordan Ant.
Klaić,
Kolarić Pavao,
Lalić,
Laudenbach,
Lovrić,
Melinčević,
Mrzljak,
Muhić,
Miškatović,
Najpar,
Nikolajević Stjepo,
Ožegović M.,
Ožegović T.
Pavleković,
Pavlinović,
Perkovac,
Petričević,
Pintar,
Polit,
Prica,
Prukner,
Rački,
Stahuljak,
Starčević,
Sviličić,
Šafarić,
Šauer,
Šedel,
Šram,
Strossmayer biskup.,
Torbar,
Urpani,
Vakanović,
Veber,
Vranyczany,
Zidarić And.,
Zoričić,
Fabiančić.

Sliedeći sa „ne“:

Sa ne!

Akšamović,
Andjelić,
Bedeković,
Boleslavski,
Briglević,
Broz,
Car,
Farkaš,
Haulik,
Horvat P.
Jelačić Drag.
Jelačić Gjuro grof,
Jelačić Kaž.
Jurčić,
Jančo,
Kavanjak Em.
Krajačić,
Kralj žup.
Kraljević Mirosl.
Kugler,
Kukuljević Ivan,
Kukuljević Ladislav,
Kulmer grof Miroslav,
Kušević Aurel,
Kovačić,
Maller,
Mažuranić,
Mihalić Slavolj.,
Nikolajević Lukijan,
Nikolić,
Nović,
Ostrš Andrija,
Peičić,
Petrović Dane,
Petrović Luka,
Popović Samoilo,
Predoević,
Regen,
Rogulić,
Soić,
Sokolić,
Stojanović,
Smaić,
Špun M.
Špun Nap.
Šuljok,
Vinsky,
Vukotinović,
Zlatarović,
Živković.
Zorac.

Glasovao nije gosp. Živ. Kirjaković.

Na to bje po propisu poslovnika još jedanput glasovano, te su sa „da“ 55, a sa „ne“ 53 glasovala i to kako sliedi:

Sa da!

Akurti,
Babić Josip,
Barčić,
Benja,
Bogović,
Ceboci,
Ciotta,
Čepulić,
Derenčin,
Fiamin,
Hrvat M.
Jakić,
Jordan,
Klaić,
Kolarić,
Lalić Pavo,
Laudenbach Ivan,
Lovrić Franjo,
Melinčević,
Mrzljak,
Muhić,
Miškatović,
Najpar,
Nikolajević St.
Ožegović Martin,
Ožegović Tito,
Pavleković,
Pavlinović,
Perkovac Ivan,
Petričević,
Pintar,
Polit Dr.,
Prica M.,
Prukner,

Rački,
Fabiančić,
Stahuljak,
Starčević,
Sviličić,
Šafarić,
Šauer,
Šedel,
Šram,
Strossmayer,
Torbar,
Urpani,
Vakanović,
Veber,
Vranicany,
Zidarić,
Zoričić,
Žužel,
Ostriš,
Zorac,
Josipović.

Sa ne!

Akšamović,
Angjelić,
Bedeković,
Boleslavski.
Briglević,
Broz,
Car,
Farkaš,
Haulik,
Horvat Petar,
Jelačić Dragutin,
Jelačić Gj. grof,
Jellačić Kažimir,
Jurčić,
Jančo,
Kavanagh bar. E.,
Krajačić,
Kralj Ivan žup.,
Kraljević Miroslav,
Kugler Stjepan,
Kukuljević vel. župan,
Kukuljević Lad.
Kulmer Miroslav,
Kušević Aur.,
Kovačić,
Maller,
Mažuranić,
Mihalić,
Nikolajević,
Nikolić P.
Nović,
Peičić,
Petrović Dane,
Petrović Luka,
Popović Samoilo,
Predoević,
Regen,
Rogulić,
Soić,
Sokolić,
Stojanović,
Smaić,
Špun Miroslav,
Špun Napoleon,
Špun J.
Šuljok,
Vinski,
Vakanović,
Zlatarović,
Živković.
Kiš L.,
Blažić,
Virag.

Glasovao nije g. Živ. Kirjaković.

Paragraf 6. i 7. primljen je jednoglasno.

Na §. 8. predloženi bješe sliedeći izpravci:

Gosp. zastupnika Ćepulića, da se §. 8. osnove zamieni s ovim: *zastupnici nedobivaju nikakve nagrade; nestanujući u Zagrebu dobivaju u ime troška 3 for. na dan, osim putnoga troška;*

g. zastupnika Briglevića: da se ovaj paragraf izpusti, da se naime o tom ništa neustanovi, nego svaki sabor da o tom odredi;

g. zastupnika Živkovića: da se dnevnica od 3 for. i putni trošak po željeznicah odnosno na milje za svakog zastupnika opredieli, odnosno izpravak g. Mirka Hrvata, koji je takovi po predložitelju opozvani usvojio;

po glasovanju pade redakcija, pade izpravak g. Briglevića, a nadpolovičnom većinom primljen je izpravak g. Ćepulića, po čemu se već dalje o izpravku gosp. Živkovića odnosno Hrvata glasovalo nije.

U ovoj sjednici bje preduzet i izbor odbora od 7 članovah za ustanovljenje dnevnoga reda, i odbora od 5 članovah za regulaciju župničkih daćah, te su članovi sabora izborne svoje cedulje predali na stol kuće; na što je za pobrajanje predatih glasovah imenovao g. predsjednik, i to: za prvi gore imenovani odbor gospodu Živ. Kirjakovića, Antuna Melinčevića i Slavoljuba Mihalića; a za drugi gg. Šišmana Farkaša, Škendera Viraga i Mavra Broza, koji će u budućoj sjednici izviestiti imati posljedak glasovanja ovoga.

Tim bje sjednica zaključena, i sliedeća urečena za sutra u 10 satih prije podne.

Dr. **Subotić**, s. r.
drugi podpredsjednik sabora.

J. Car,
saborski bilježnik.

Dr. Josip Vranyczany: Ja opažujem jednu pogriešku u zapisniku ondje, gdje se govori o §. 4. Usljed zaključka vis. kuće išlo se preko točke *c.* na viećanje i glasovanje o točki *d.* i izpravku g. Vakanovića; nije se dakle išlo preko točke *c* i *d*, kako se u zapisniku veli, nego samo preko točke *c.*

Predsjednik: Moram primietiti, da je bilo jučer rečeno, da će se obje ove točke što se brojevah tiče onda promieniti, kada budu dotični brojevi odredjeni. Samo izpravak g. Vakanovića na točku *d.* bio je preduzet, jerbo se neveže na broj.

Franjo Lovrić: Glede redakcije zapisnika neimam ništa primietiti, jerbo je g. bilježnik od prilike sve onako uvrstio, kako je što predloženo bilo, nego glede samog predloga, kojega je g. župan turopoljski učinio u obziru representacije, da se obustavi novačenje u Hrvatskoj i Slavoniji. On je jučer za razlog naveo to, da je doznao, da je u Ugarskoj regrutacija obustavljena za ovu godinu, pak zašto se nebi to i kod nas učinilo? Buduć da sam ja u jučerašnjem „Pester Lloyd-a" čitao, da to nestoji.....

Predsjednik: Ja bi molio g. govornika, ako neima ništa prigovoriti zapisniku, da se o predstavki poslje izvoli izraziti.

Franjo Lovrić: Ja to samo za to kažem, da nebi što u representaciju došlo, što nestoji.

Bilješ. Janko Car: Ja ću čitati representaciju; ovaj razlog je g. župan turopoljski ustmeno naveo, ali u representaciji nije naveden.

Predsjednik: Ako neima drugoga prigovora proti zapisniku, to ga proglašujem izpravnim.

Bilješ. Janko Car: Čita predstavku radi obustave novačenja.

Franjo Lovrić: Ja vidim, da ovaj razlog u representaciji nije naveden, kojega je g. župan turopoljski jučer ustmeno naveo, jerbo novačenje je i u Ugarskoj za ovu godinu razpisano.

Predsjednik: Prima-li vis. kuća ovu representaciju? (Sa svih stranah: Primamo!)

Bilješ. V. Urpani: Priobćuje na sabor prispjele podneske, i to:

1. Molba Martina Repara iz kotara jastrebarskoga br. 516., kojom se tuži proti izrečenoj u gradjanskoj parnici po kot. sudu jastrebarskomu oglušnoj osudi.

Odlučeno: da se ima putem predsjedničtva vratiti molitelju kao ovamo nenalježna.

2. Predlog narodnoga zastupnika Miroslava Kraljevića i 15 članovah saborskih br. 521. za podignuće požežke nižje na višju gimnaziju.

Odlučeno, da ovaj predlog ide odboru naukovnomu.

3. Molba br. 522. Vinka Mrzljaka predstavnika u ime kaptola modruškoga za izposlovanje pripadajuće ovomu kaptolu desetinske odštete.

Dostavlja se odboru za proračun.

4. Molba žiteljah kotara vel. goričkog, da se za pustoseline gospoštini Želin-Čiče pripadajuća odšteta iz državne blagajne namiri.

Zaključeno, da se ima predati odboru za urbarske predmete.

Bilj e ž. Dr. M. Derenčin: Čita po odboru revidiranu predstavku glede grada Senja, da se oslobodi od vojničke uprave. (Prima se.)

Biskup Jos. Strossmayer: Povjerenstvo, izaslano po vis. saboru i opredieljeno na to, da označi prvih 16 akademičkih članovah, kojih izbor ima se potvrdjenja radi nj veličanstvu podnieti, obavilo je svoj posao po sviesti i duši svojoj, neobziruć se na ništa na svietu, nego na samu stvar i korist, koju narod od nje očekuje. Povjerenstvo ovo scienilo je, da imena ovih prvih 16 članovah imadu u tajnosti ostati dotle, dok previšnja potvrda ovamo nestigne, što, kako mislim da će svatko dopustiti, odgovara samoj naravi stvari, što odgovara i ustanovam akademičkih štatutah. Sad ništa više nepreostaje u tom poslu, nego da se još pročitaju i odobre predstavke glede akademije i glede sveučilišta, i čim prije na svoje mjesto odprave. Ako bude sreće, tada scienim, buduć neima nikakve tegobe, moglo bi za 15 danah povoljno riešenje doći, ter još za vrieme ovog sabora stvoriti se akademija ili središte ono, u kojem bi se imale sticati umne sile naroda na najplemenitiju i najuzvišeniju narodnu radnju, što bi najvrućoj želji svih nas i cieloga naroda odgovaralo. Molim dakle, da vis. sabor dopusti, da se predstavke pročitaju, da ih odobri i odredi, da se čim prije na svoje mjesto odprave.

Dr. Pavao Muhić: Čita predstavku glede akademije jugoslavenske. (Primljena jednoglasno.)

Čita predstavku glede sveučilišta. (Primljena jednoglasno.)

Predsjednik: Još imamo publicirati resultat jučerašnjega glasovanja za odbore. Za odbor, koji će imati ustanoviti dnevni red, odredjen je broj od 7 članovah. Pri glasovanju imenovano je 9 osobah; ja mislim dakle, da se prvih 7 imade uvrstiti u taj odbor.

Bilj e ž. V. Urpani: Čita imena u odbor izabranih članovah: gg. Dr. Rački, Perkovac, Dr. Vranyczany, Vakanović Antun, Kraljević Miroslav, Kukuljević Ladislav i Dr. Stojanović.

Predsjednik: Odbor za daće župničke odredjen je onda, kada ja nisam ovdje bio; jučer je bilo viećanje o tom, iz koliko članovah da imade sastojati; njekoja su gospoda se izrazila sa 5, druga opet za 7; neka dakle vis. kuća odrediti izvoli, iz koliko osobah da imade taj odbor sastojati. (Kuća se složi, da imade iz 5 članovah sastojati.)

Pri glasovanju imenovano je 11 osobah, dakle mislim, da se oni koji najviše glasovah imadu, u odbor uvrste.

Bilj e ž. V. Urpani: Čita imena izabranih članovah: gg. Žužel Franjo, Ožegović Martin, Regen Antun, Dr. Stojanović i Broz Mavro.

Predsjednik: Imam čast vis. saboru jošte priobćiti izpravak na §. 10. osnove ob uredjenju sabora, kojega je podneo g. Dr. Šram, koji glasi: neka se izpusti od rieči: „i to nerazdieljeno“ pa sve do svršetka paragrafa.

Sada prelazimo na dnevni red, i ima se početi viećanje o §. 9. zakonskog članka ob uredjenju sabora trojedne kraljevine.

Ivan Perkovac: Čita §. 9: (Zastupnik naroda može biti svaki po zakonu sin trojedne kraljevine:

a) ako je punoljetan i ako nije pod skrbstvom;

b) ako je pismen čovjek, to jest, ako zna bar čitati i pisati;

c) ako nije obsudjen ili u posebnoj iztragi radi prostoga zločina ili prekršaja počinjena s koristoljubja;

d) ako nad njegovim imutkom nije otvoren stečajni postupak.

Predsjednik: Na ovaj paragraf imamo izpravak uzoritog gosp. stožernika, koji ovako glasi: da se iza rieči „sin trojedne kraljevine“ dodaju rieči: „jedne i druge viere.“

Ivan Perkovac: Došavši ja na ovo mjesto, mislio sam, da će se o načelih zakonske osnove po odboru predložene možebiti podulje i temeljito viećanje zametnuti, i usudio sam se zato naznačiti njekoja načela, koja su se meni barem činila važna. Visoki sabor je preko toga prešao, te predloženu osnovu primio jednoglasno za temelj i predlog specialne debate; a kad se je došlo do te debate, našlo se je više izpravakah, nego ciela osnova imade paragrafah.

Ja sam već imao priliku izreći o tom svoje mnenje, a i danas velim opet, da je upravo to najglavniji dokaz za potrebu novoga izbornoga reda. Ovo je jedan paragraf, koji po mnenju odbora nebi imao dati povoda nikakovoj razpravi, jer su načela, ovdje izražena, usvojena po svih ustavnih zakonarstvih; po svuda uzima se, da pasivno izborno pravo mora biti osnovano na što širjem temelju, a osobito je to od potrebe u našoj zemlji, gdje u sadašnjem prelaznom stanju, na razkršću stare i nove dobe, možemo iskreno reći, da baš ne obilujemo zakonarskimi talenti; ovo dakako mora biti rečeno bez svake osobnosti, a i moje. Kad je tomu tako, treba narodu dati prilike, da uzmogne birati, gdje ga je volja, a uz to mora se aktivno pravo izbora urediti tako, da po njem volja naroda uzmogne biti izražena. Na to je odbor takodjer svoju pozornost obratio, te s toga aktivno pravo izbora dobrim dielom ograničio. Ustanove ovoga paragrafa sasvim su, barem po mnenju odbora, naravne; jer zastupnik mora biti sin trojedne kraljevine, mora biti barem punoljetan, mora biti neporočan, a mislilo se je, da će biti probitačno, ako se još doda, da mora biti pismen t. j. da zna bar čitati i pisati. Kod neporočnosti mislio je odbor, da mora razlike učiniti izmedju prostoga zločina, i izmedju tako zvanoga političkoga zločina. Što je prosti, što politički zločin, to se samo po sebi razumieva, i pošto se vis. saboru nameće dužnost, da o tom odluči, uvjeren sam, da nimalo dvojiti neće, što da rekne. Potrebu toga razlikovanja crpio je odbor iz najnovijega izkustva; jer ako bi još malo potrajala vladavina, kakva je obstojala za ustavnoga našega života u ovo posljednje vrieme, moglo bi se dogoditi, da bi mnogi sinovi naše domovine postali poročnimi, t. j. da bi bili radi političkih prekršajah obsudjeni kao zločinci. Neka nitko nemisli, da ja ovdje govorim u prilog svojoj osobi — ja nespadam k onim, koji si iz političkoga svoga djelovanja kuju zasluge mučeničtva — isto tako ja nevelim u ime svoje, nego u ime svih, koji smo ikada radi političkoga zločina obsudjeni bili, da smo

u tom obziru isto tako pošteni, kako ma tko drugi. (Dugotrajno pleskanje.)

Tako mi ostaje samo još govoriti ob onom, što je odbor premučati htio, a to je biljeg vjere. Ja o tom nebih ni danas govorio, da nije doprinešen jedan izpravak. Ovo je dakako vrlo škakljiva stvar, i kad bi stalo samo do toga govoriti govore, koji su se već sto putah čuli u raznih parlamentih Europe, onda nebi ni meni težko bilo, kojega gdjegod izpisati i na pamet naučiti; nu meni nije do toga stalo, i zato ću argumentaciju svoju svesti na njekoliko riečih. Svaka crkva mora sebe držati jedino istinitom, i to se svakoj crkvi takodjer pušta na volju; ali kad se radi o državi, ona se nemože staviti na temelj izključivo jedne crkve, ona se nemože zvati niti samo katoličkom, niti samo pravoslavnom, niti samo protestantskom; jer ako je čisto katolička, onda netreba toga kazati; a netreba kazati ni onda, ako je protestantska: ali kad ima u kojem narodu inovjernikah, to se oni pravednim načinom nemogu izključiti od uživanja političkih pravah. A najmanje ima po mom mnenju katolička crkva prava, to zahtievati, jer nijedna druga crkva neima toliko sriedstvah da brani načela svoje vjere, koliko upravo katolička. Učitelji bo katoličke vjere osnivaju obstanak svoje crkve na tvrdoj pećini, kojoj ništa na svietu nahuditi nemože; i ako je tomu tako, onda netreba paragrafah zakonskih, da brane njeziu obstanak. Zato sam ja toga mnenja, da ovdje i ovom prilikom iznašati to na vidjelo, znači trn ubadati u zdravu nogu. Za sada ograničujem se na ovo, a na kraju razprave reći ću još, koliko bude trebalo.

Stožernik Juraj Haulik: Koji me pobliže pozna, nadam se, da će mi dopustiti, da nisam nikada bio intolerantan prama onim, koji su druge, a ne moje vjere. Sa svim sam bio sam vazda, a držim se i sada toga načela: da kako pojedini ljudi, tako i svaka država mora priznati stalnu vjeru; što se s toleranciјom, čovjekoljubjem i pravednošću pram inovjercem, po mom barma načinu mišljenja, posvema dobro složiti dade. Scienim pako, da je to potrebito već radi toga, što država bez stalne vjere mora prije ili poslje pasti u tako zvani indifferentizam, koji, kako to zdrav razum i mnogostrano izkustvo svjedoči, nije daleko od racionalizma, materijalizma i istoga atheizma. Kakov pako udes čeka državu bez Boga i vjere? to je dobrim i pametnim odviš poznato, nego da mi to treba dalje dokazivati. S toga bi ja želio, da se, kako rekoh, na tom mjestu stave rieči: „jedne i druge crkve," koj se je izraz i prije, imenito u izbornom redu od 1861. godine, rabio, i koji niti se protivi našim zakonom, niti ičija prava vriedja. Jer drugčije ne samo protestanti, nego i nekršćani, imenito izraelićani, mogli bi zahtievati pravo na odličnu čast narodnoga zastupnika na saboru; a to bi sumnji povoda dalo, da se je trojedna kraljevina iznevjerila svomu značaju kao kršćanska zemlja, za koji se je kroz vjekove toli slavno borila.

Što se protestantah tiče, ja mislim, da one nebrojene naredbe u našem zakoniku, koje su domovinu našu od protestantskih vjeroizpovjedanjah štitile, nebi imali tako na brzu ruku mimoići ili uništiti; a to tim manje, čim je odličnije i postojanije domovina naša pozitivnimi instrukcijami, štono ih je ablegatom svojim na ugarskom saboru, i u poslјednje još doba davala, tu slobodu svoju branila. Prije nđi, nego se ti, skoro bezbrojni zakoni oslobodjenja domovine naše od protestantah nepodvrgnu posebnoj pozitivnoj reviziji, mislim, da nebi smjeli, drugčije radeć, te sloboštine domovine naše kompromitirati. A to bi se sigurno dogodilo, kad bi se upitna stavka bez svakoga dodatka, kako ju je odbor predložio, uzakonila.

Gospodo moja! povjest trijuh vjekovah prepuna je gorkih nevoljah, štono ih tako zvana reformacija nanese skoro cielomu kršćanskomu svietu. Znano nam je, kako se u sjevero-amerikanskih sjedinjenih državah, usljed neograničene vjerozakonske slobode, pojaviše toli raznovrstne i mnogobrojne sekte, da jim se skoro ni za broj nezna; a imade medju njimi i takovih, koje si usvojiše načela protivna svakomu zdravomu razumu, proti svakomu stidu i stidljivosti, kao što je poimenice tako zvana sekta mormonitah, koja, osim inih bezbožnih načelah, prija pogubnomu mnogoženstvu; s druge strane poznato nam je i to, kakvom se gorljivosti i postojanosti još i sada bore njekoji katolički narodi, naročito Tirolska, proti poplavici takovih protestantskih vjeroizpovjedanjah. Pa ni to neće nikomu od nas nepoznato biti, koliko neugodnosti i gorkosti morahu pretrpiti oni, medju kojimi bijah i ja, kojim je dužnost nalagala, medju ostalimi pravi kraljevine naše i ovu njenu slobodu u ugarskom saboru neprestano braniti. Kad će se to pitanje u svoje vrieme u meritorno pretresivanje uzeti, moći će se sa svih stranah razviditi, i zrelo prosuditi; nu ja mislim, da ovim ranam, štono ih poslje četrdeset i osme godine dopala domovina naša, nebi se imala i ovom prilikom nova joj bol dodavati. S toga se usudjujem visokomu saboru predlog svoj što toplije preporučiti.

Stjepan Jančo: Za slučaj, ako bi redakcija pala, usudjujem se ja predložiti izpravak, da se poslje riečih „sin trojedne kraljevine" umetne: „bez razlike vjeroizpoviedanja."

Mirko Hrvat: Ja se neću upuštati u razmatranje razlogah, s kojih je sabor trojedne kraljevine do god. 1848. protestantizam izključivao iz naše domovine; nego poslje godine 1848. vidim, da su nesamo protestanti već i izraelićani stekli pravo državljansko, da prava politička izvršavaju u obćini, da uživaju sva prava politička u županiji, da mogu nesamo mali, nego i veliki posjed posjedovati: dakle kad imadu jednake dužnosti, nevidim razloga, zašto nebi uživali i jednaka prava. S toga se ja izjavljujem proti predlogu uzoritog gospodina kardinala i glasujem za redakciju.

(Glasovi: glasovati!)

Ivan Perkovac: Ja neimam na ove odgovore ništa odgovoriti osim toga, da je po mom barem znanju onaj dodatak „jedne ili druge crkve" u zakonarstvo od god. 1848. umetnut samo radi ravnopravnosti pravoslavne crkve, koja, ako i nije bila dvojbena, ipak se je htjela konstatirati.

Predsjednik: Pošto je debata zaključena, glasovati će se najprije o prvoj točki: (Čita). Zastupnik naroda može biti svaki po zakonu sin trojedne kraljevine. Uz ovu redakciju imade izpravak taj, da se dodadu rieči: „jedne ili druge crkve." Ona gg., koja su za redakciju, kako stoji, neka izvole ustati. (Čini se). Ona gg. koja su proti redakciji, neka ustanu. (Manjina se digne). Većinom glasovah je dakle redakcija primljena, i po tom izpravci odpadaju.

Ivan Perkovac: Čita alineu *a* (vidi gore.)

Ja sam razlog ove alinee već kazao, i taj se sastoji u tom, što po mom mnenju i po mnenju odbora narodu mora biti prosto, da bira u što širjem krugu; a to je tim potrebitije kod nas, jer se nalazimo na razkršću dvajuh političkih dobah. Stariji ljudi nisu sasvim sposobni, ne toliko radi svojstvah moralnih ili intelektualnih, koliko, upravo radi starosti, da idu uzporedno sa novoviečnim zakonarstvom.

Miroslav Kraljević: Ovo je gospodin izvjestitelj vrlo dobro kazao, kad je rekao, da se stavi 24 godine. Ali baš to nije u ovoj redakciji: zato bih se ja usudio taj izpravak predložiti, da se mjesto: „ako je punoljetan“ kaže: „ako je 24 godine navršio;“ jer punoljetnim se je po starih naših zakonih smatrao svaki, koji je u javnu službu stupio, po novih pako zakonih može sud koga načiniti punoljetnim, ako i nije još 24 godine navršio, a naša želja je, da bude upravo od 24 godine, zato ja predlažem ovaj izpravak.

Predsjednik: Ako neželi nitko više govoriti, prelazimo na glasovanje. Redakcija glasi: ako je punoljetan itd.; mjesto ovih riečih želi gospodin Miroslav Kraljević, da se metne: ako je 24. godine navršio.

Koja su gospoda za redakciju, neka izvole ustati. (Manjina).

Koja su za izpravak? (Većina).

Ivan Perkovac: Čita alineu *b* (vidi gore.)

Josip Špun: Ova alinea nije jasna, jerbo znamo, da se u našoj maloj domovini mnogo drugih jezikah govori; dakle bi se mogla sumnja poroditi, da je dovoljno, ako drugi koji jezik zna čitati i pisati. Za to ja mislim, da se ovdje dodaje rieć: „hrvatski,“ i to zato, jer će se kroz to jezik hrvatski postaviti na ono dostojanstvo, kojega nije imao dosada kod nas. Ako čast zastupnika može obnašati i onaj, koji možebiti njemački ili taljanski čitati i pisati zna, onda se oduzimlje prednost jeziku hrvatskomu, i takodjer bi mogli doći u neugodni položaj, da bi se na saboru hrvatskom opet prepirka porodila, kojim da se jezikom ima govoriti.

Miroslav Kraljević: Ja se usudjujem i ovdje izpravak učiniti, i to, da ova alinea ovako glasi: „Ako je pismen čovjek.“ Ovo u redakciji vidi mi se pleonazam, jer ako je pismen čovjek, mora znati čitati i pisati.

Drugo, što je gospodin predgovornik napomenuo, da bi se morala dodati rieč: hrvatski, to ja mislim, da se to kod nas svakako samo po sebi razumie. Ja neću nikada ni da pomislim, da bi drugačije moglo biti, da bi tko bio na ov sabor izabran, koji nije našemu narodnomu jeziku viešt. Zato nalazim, da je ova primjetba vrlo suvišna.

Franjo Lovrić: Mene je nješto pretekao gospodin Miroslav Kraljević; i ja mislim, ono, što je gospodin Josip Špun predložio, da nije vriedno, da se uvaži, jerbo se to samo po sebi razumieva, da mora onako znati čitati i pisati, kako je ovdje poslovni jezik, i da se nitko neće posla latiti, kojega nerazumie.

Ono, što gospodin Kraljević predlaže, da se izpusti, to je samo zato u redakciji, da bude jasnija.

Biskup Vjenceslav Soić: Ja se slažem sa redakcijom, jerbo želim, da se Riečanom dade pravo, da mogu taljanski govoriti na saboru.

Dr. Napoleon Špun: Hoću samo da faktičnu okolnost napomenem, glede onoga, što je gospodin Miroslav Kraljević i gospodin Lovrić kazao, da se to samo po sebi razumieva, da mora zastupnik znati čitati i pisati hrvatski, i da neće nikada protivnoga slučaja biti. Ja se usudjujem pozornost visoke kuće obratiti na onu debatu, koja se je u ovom saboru vodila o tom, da li može član sabora, koj nije znao hrvatski, drugim jezikom govoriti. Ovaj faktum pobija sve, što su ona gospoda izvolila navesti. U ostalom ja držim, da je podpuno nuždno, da u hrvatskom saboru jedino hrvatski jezik vlada, i nikada nemogu na to pristati, da u njem koj drugi jezik zavlada.

Josip Kovačić: Čitajuć ovaj paragraf, zaista bi mislio, da smo došli do najvišjega stepena izobraženosti; ali budući da znamo, da u našem narodu i medju inteligencijom imade vrlo malo takovih, koji bi imali sposobnost za zakonodavca, zato bi ja želio, da se ovo preinači, i samo onim dade pravo zastupstva, koji su za to sposobni. U koliko bi se to primilo, pridržavam si formulirati predlog. (Glasovi: izvolite!). Ja bi kazao: ako je svećenik, doktor pravah, doktor medicine, advokat, apotekar. (Glasovi: ah, i smieh).

Josip Briglević: Ja hoću samo da odgovorim onomu gospodinu predgovorniku, koji je rekao, da ako zadržimo ovako ovaj paragraf, da ćemo doći u protuslovje, što smo već u ovom saboru dopustili taljanski govoriti: ja na to odgovaram, da to nije predmet zakona, ako se jednomu ili drugomu članu iznimice dopusti taljanski govoriti. Ja se slažem sa redakcijom.

Dr. Luka Petrović: Ja mnijem, da bi se one rieči: „ako je pismen čovjek“ izpustile, pa ovako reklo: „ako govori narodni jezik, i zna čitati i pisati.

Dioniz Blažić: Ja sam za redakciju, jer u uvodu §. 9. stoji izrično, da zastupnik mora biti sin trojedne kraljevine; dakle predumnieva se, da takav sin trojedne kraljevine, ako je valjan, zna čitati i pisati hrvatski.

Jovan Živković: Ovdje nije govor o jeziku, jerbo to spada u sasvim poseban članak; nego ovdje se radi o svojstvu zastupnika. Ja mislim, da bi mogli primiti izpravak gospodina Kraljevića, jer tumačenje u zakon nespada.

Dr. Pavao Muhić: Ja sam za redakciju, a nisam za izpravak gospodina Kraljevića, jer to nije tumačenje zakona, nego samo razjasnjenje na toliko, da nebi tko mislio, da se pod tim razumieva literat.

Avelin Ćepulić: Ja sam takodjer za redakciju, jer lično poznajem ljude, koji znadu čitati a ne pisati, i takove, koji znadu pisati, a ne čitati. (Smieh).

Ivan Perkovac: O znanju jezika bilo je i u odboru govora, pa su se naveli oni isti razlozi, koji sada ovdje: da naime prvo: svaki sin trojedne kraljevine mora već eo ipso znati narodni jezik; drugo, da neimamo za znanje jezika točnoga mjerila, jer tko zna nješto jezika, on ga zna, a i nezna ga.

Što se tiče same redakcije, vrlo mi je žao, što gospodin Kraljević nije došao u odbor, pa bi nas ondje pomagao bio svojom stilističnom vještinom.

Predsjednik: Počem je debata zaključena, imade se visoka kuća glasovanjem odlučiti za redakciju ili predloge. te imamo: predlog gospodina Josipa Špuna, da se ovoj alinei dodaje rieč: „hrvatski;“ predlog gospodina Miroslava Kraljevića, da se samo kaže: ako je pismen čovjek; predlog gospodina Kovačića, koji želi, da se poimence stavi: tko je sposoban, to jest svećenik, doktor pravah, doktor medicine, advokat itd., napokon predlog gospodina Dra. Luke Petrovića, ovako glaseći: ako govori narodni jezik i zna čitati i pisati. Najprije dolazi na red redakcija.

Koja su gospoda za redakciju? (Većina ustane). Većinom je dakle redakcija primljena.

Ivan Perkovac: Čita alineu *c* (vidi gore).

Dioniz Blažić: Ja bi želio, visoka kućo! da bi se dodalo jošte k ovoj točki i ovako formuliralo: ako nije obsudjen, ili u posebnoj iztragi, ili riešen obtužbe radi nedostatka dokazah. Ako je u posebnoj iztragi, to može biti iz čisto neznatnih razlogah. Ako se dakle konkurent za zastupstvo već radi posebne iztrage smatra, da je prikoran.

to se mora tim više za takvoga smatrati, ako je odriešen s nedostatka dokazah, jer mu tim ljaga do života ostane, jer nije bilo razloga za naći ga obsuditi. Dakle ako se tko izključuje od zastupstva radi posebne iztrage, to se mora tim više izključiti onaj, koji je riešen s nedostatka dokazah.

Ivan Vončina: Ja sam hotio samo prigovoriti izrazu: „prostoga zločina" jer prvo, meni nije poznato, da se u našem zakonarstvo kakova razlika čini medju zločini, a drugo mislim, da je to zbilja pleonazam, te samo hoće voluminoznije izraziti, da je zločin s koristoljubja počinjen. Ja bi dakle predložio, da se rieč: „prostoga" izpusti.

Avelin Čepulić: Najprije hoću da pobijem razloge gospodina Blažića; on hoće, da u ovaj zakon dodje to, da se i onaj izključuje od prava zastupstva, koji je u posebnoj iztragi bio, pa je s nedostatka dokazah riešen. Ja hoću pozorna učiniti gospodina predgovornika Blažića, da ova ustanova karnoga prava ništa drugo nije, nego posljedica policajnoga organizma državah. U svih izobraženih državah više neima te ustanove, nego vlada načelo: ili je kriv ili nekriv; ako nije obsudjen, nije kriv. Na ovom temelju osniva se ovaj zakon, kako sam ja shvatio. Drugi je razlog taj: dok je tko u iztragi, to već njekakva sumja i to po zakonu temeljita obstoji, da je on zbilja taj zločin počinio.

Što se tiče opazke gospodina Vončine, to moram primietiti, ako i neima u kaznenom zakonu te rieči: prosto zločinstvo, ali je ipak uvedena i nalazi se takodjer u drugih raznih političkih propisih. Nije pleonazam, što je kazano: počinjena iz koristoljubja, jer može biti i ubojstvo, a ima više zločinah, koji su prosti, ali nisu s koristoljubja učinjeni.

Ivan Perkovac: Mislio sam, da je ovo sve tako jasno, da mi nebude trebalo o tom ni rieči progovoriti. Za umirenje gospodina zastupnika novljanskog moram medjutim ipak to jedino reći, da on neće nikad doći u taj slučaj, da postane političnim zločincem. (Smieh).

Predsjednik: Počem je debata zaključena, dodje red na glasovanje. Ja najprije molim onu gospodu, koja su za redakciju, da izvole ustati. (Većina ustane).

Redakcija je dakle primljena.

Ivan Perkovac: Čita alineu *d.* (Glasovi: redakcija).

Predsjednik: Neželi nitko govoriti? (Nitko se nejavi). Prima li se redakcija? (Sa svih stranah: prima se).

Dr. Mihajlo Polit: Ja nevidim u §. 9. gdje se o tako zvanom pasivnom izvornom pravu govori, one ustanove, koja je u izbornih redovih svih državah izrično ustanovljena, a to je, da li činovnici mogu biti zastupnici naroda. U najviše državah, — možebiti samo u Njemačkoj nije, — svagdje je ustanovljeno, da činovnici nemogu biti narodni zastupnici, t. j. poprimljeno je načelo, da onaj, koji od vlade plaću prima kao njezin organ, nemože biti zastupnikom. Ja bi mogao potanko razloge navesti, koji u znanosti i praksi protiva tomu vojuju, da činovnici primaju mandate; ali neću o tom govoriti, jerbo sam uvjeren, da bi ostao u manjini, jer se veli, da bi onda u našoj domovini, gdje neima toliko inteligencije, bio vrlo ograničen krug, u kojem bi se birali zastupnici; nadalje se veli, da su se činovnici i u Ugarskoj od pamtivieka za zastupnike birali, te da nam netreba liberalnijim biti, nego li su ugarski zakoni od godine 1848., napokon se veli, da se je nadati, da će se naše okolnosti tako promjeniti, da će biti položaj činovnikah drugačiji, da se nećemo imati bojati, da će oni uvjek i svagda uz vladu biti.

Pošto je dakle u §. 9. mučke ustanovljeno, da činovnici mogu biti izabrani za narodne zastupnike, to bi ja želio, da im se dade garancija, da vlada nemože zapriečiti izvršivanje mandata. Zato ja predlažem, da se poslje §. 9. uvrsti ovaj dodatak: (Čita) „Činovnici, kako kraljevski tako i županijski, mogu biti narodni zastupnici, te se po sebi razumie, da im se u svrhu izvršivanja mandata od predpostavljene oblasti dopust podieliti mora. Nu županijski sudci nemogu biti izabrani u svom kotaru ili srezu."

Ja toga nepredlažem bez razloga, jerbo dvorska kancelarija baš prilikom ovog sabora vrlo je dugo kolebala, da li će priznati to načelo, da se činovnikom dopust podieliti mora. Na dalje je predlog moj, da županijski sudci nemogu biti izabrani u svom kotaru, jer se mogu teroriziranjem dati izabrati.

Jovan Živković: Buduć da je veleštovani gospodin predgovornik sam svoj predlog natrag uzeo, ja sam prvi, koji ga nebi bio podupirao i to s razloga, jer je odbor sam poprimio to načelo, da bude što širji bazis za biranje zastupnikah, da se neuzkrati narodu pravo birati, onoga u kom svoje povjerenje ima, bez obzira, kojega bi ovaj reda ili stališa bio.

Ako je država ustavna, treba da i činovnik utiče u taj ustav, ako to njegov položaj sobom donosi, ako to jest ne bi došao u sukob. Ima li dopust ili ne, to je stvar, koja ovamo nespada; svaki činovnik može unapried znati, da li se sa zvanjem njegovim slaže ili ne, ako se slaže, on će primiti i izvršivati mandat, ako ne, kao pošten čovjek primiti ga neće, a to isto stoji i glede svakog drugog, koji nije činovnik, da uvidi, da li se s pozivom njegovim slaže, da primi mandat ili ne, ali nemogu se činovnici na pr. uzporediti sa onima, koji su radi prostog zločina izključeni od zastupstva.

Da oprovrgnem, što se gospodin predgovornik na ustavne države pozivlje, da činovnik nemože biti zastupnikom.

Slobodoumne države Belgija, Niederland ili Holland, Španija, Amerika, Švajcarska, nigdje toga neima. (Dr. Polit: ima:) Govornik: ja ću vam otvoriti knjige. U Belgiji ište se, da je 25 godinah star i u uživanju političkog i gradjanskog, prava; u Niederlandu, da je 30 godinah star; u Španjolskoj, u Italiji, da je 30 godinah star i državljan, a ništa više; u Ameriki, da je 25 godinah star i gradjanin jedne države; u Švajcarskoj, da je 20 godinah star. Ovo su data, danas po meni crpljena; ako se tamo činovnici nebiraju, tomu je drugi razlog. Ima nas činovnikah ovdje dosta, ima nas u svakoj stranci, a to je dokaz, da se svaki po svojem osvjedočenju, a ne po nalogu vlada; a da može činovnik drugi pravac uzeti, on će to jedanput učiniti, a više puta neće, jer narod, koj ga je izabrao, neće mu drugi put povjerenja pokazati, ako misli, da se je u njem prevario, i to nesamo činovniku, nego i svakomu drugomu. A što se tiče dopusta, takodjer mislim, da ovamo nespada. Istina, to stoji, da u Pruskoj činovnici i to prve molbe nemogu biti izabrani. Sudac, ako je ondje, a vlada neima nikoga pri ruci, da ga zamieni, onda bi uprava trpila; jer naravski težka je stvar, uzeti glavu iz kotara, o kojoj visi administracija ovoga kotara.

Ja se usudjujem, buduć da smo gotovi sa ovim paragrafom, jedan predlog staviti, koji neće biti baš najliberalniji, ali će imati tu svrhu, da baš brani liberalnost, a to jest, da se pod slovo *e.* kaže, da svaki može zastupnikom biti, koji plaća §om 12. izbornoga reda izkazan porez.

Gospodo moja! U svih slobodoumnih državah poprimljen je manje više cenzus, a baš u Englezkoj više nego kod nas, ako se o tom radi, koji ima pravo biti izabran, buduć da neželimo, da se ovaj cenzus još povisi, jer čim ga povisimo,

tim bi više pravo naroda ograničavali; dakle budué da nemože dalje ići, to mislim, da ga ovdje u §. 9. za obraniti ustavnu slobodu uvrstiti treba. Mi smo jučer doneli zaključak, koji je na englezki način izpao. Mi smo se navadili, kad što radimo, da se pozivamo, ne na Ugarsku, nego na Englezku ili Ameriku; ali mi negledamo, kako tamo zakoni postaju t. j. iz života, iz potrebe naroda, a ne po ovakovih ili onakovih teorijah. Mi smo uzeli jučer baš ono od njih, što nije dobro, i počeli smo od Zagreba: Zagrebčani neimaju dnevnicah, a onim drugim smo ih smalili, koliko su se smaliti dale. Pitam ja, iz kojih klasah naš narod najviše sastoji? Osim ratarstva većinom iz one klase, koja od svoje zasluge živi, t. j. ako radi, ima šta, ako neradi, neima ništa. Pitam ja, ako bi se dogodilo, da više njih iz inteligencije zagrebačke izabrani budu, da-li onda to stoji, da je onda širok basis? Ja bi se usudio reći, da nestoji; jer znam, da mnogi, koji ovdje sjedi, sjedjeti nebi mogao, kad bi zaslugu svoju ostavio, i poprimio se najsvetijega zvanja; čast je to velika, to je istina, ali treba suditi kakav u istinu jest čovjek; svaki je po zakonu prirode manje više sebičan. Ako se to nemože na pojedine protezati, zato se oni odlikuju, zato su oni zviezde, kojih malo ima; većina ipak se drži načela, da na svoju štetu neće da radi; ako je ključ pravi, ide na ono, što većina misli, onda se predpostavlja, da mora biti čovjek takav, koji je po svojem materialnom položaju neodvisan, jer inače se korupciji vrata širom otvaraju. Uzmimo čovjeka iz Zagreba, koji je inteligentan, ali od svoje nauke, od pera živi, neima ništa; narod ga izabere; poslovica veli: siromak čovjek gotov djavo, posljedica će biti, da je vezan, da se nemože kretati ni lievo ni desno. Ako se takav čovjek izabere, što je posljedica? To, da ga onaj, koji ga izabere, treba da uzdrži; slučajevah takovih neimamo, da bi narod koga uzdržavao, a najmanje bi dopustila sviest onoga, koji bi bio izabran, da kaže narodu: nemogu, jer sam siroma. Dakle dogoditi se onda može ono drugo, što se često dogadja, da je takav čovjek odvisan od koje druge osobe ili od druge koje strane, budući su ovim načinom izključeni svi oni, koji se sami materialno uzdržavati nemogu; ako dakle takovi elementi u naš sabor stupe, je-li je sabor onda neodvisan i slobodouman? Zato ja zahtievam bar tu garanciju, da budu takovi izabrani, od kojih se predpostavlja, da su u takovom materialnom položaju, da se koliko toliko uzdržavati mogu, ili da im se barem netreba baciti drugomu u ruke. Zato sam ja ovaj prividno natražnjački predlog stavio, za obraniti dostojanstvo sabora, da nepostane ičijem orudjem.

Dioniz Blažić: O samoj stvari, t. j. o predlogu g. Dr. Polita neću da govorim, jerbo držim, da su razlozi g. Živkovića dovoljno pobiti, što je g. Dr. Polit naveo. Ali istini za volju moram nješto samo primietiti glede onoga, što je g. Dr. Polit kazao, da je vlada oklevala, da nam dopust podieli; nego to stoji, što valjda g. Dr. Politu nije poznato, da se o tom radilo, da mi domaći činovnici u prostom vremenu imamo uredovati; a to je naredba, koja je vrlo shodna, a nam, kojim je do zvanja stalo, povoljna.

Antun Jakić: Kad bi mi u našoj domovini zbilja imali velik izbor zastupnikah; ja bi iz sve duše prigrlio predlog g. Dr. Polita, i to zato, što sam uvjeren, da nije baš tolika sloboda one gospode, koja su vezana na stanovite službe; koliko se ovdje govori. Istinabog, kad bi ostala vremena ovako u najširem smislu zamršena, gdje volja vlade nije još jasno označena i izražena, onda bi ta sloboda i kod činovnikah bila; ali nastanu vremena, gdje se stegne na sve strane, pa onda je lako znati, koliko gospoda činovnici slobode uživaju. Kad su bili izbori za ovaj naš sabor razpisani, onda su mnoga gospoda činovnici oklevali, što bi učinili, bi li izbore primili ili ne, jer je onda g. Šmerling još na kormilu bio; nije to nikakva tajna, da su onda g. činovnici nizko glavu nosili, dapače je jedan g. činovnik kod namjestničkoga vieća, kad su mu njeki prijatelji govorili, neka se dade u Zagrebu izabrati, javno očitovao, da neće primiti mandata i zaklinjao živim Bogam, da nipošto nebiraju činovnika, jer da je činovnik zavisan čovjek, pa ovaj je isti gospodin poslje, kad se je položaj g. Šmerlinga uzdrmao, i sam objeručke mandat prihvatio. Sloboda dakle i neodvislost činovnika nije tako neporočna, kako to sada njekoja gosp. činovnici na vidik rado iznose.

Što dakle nepodupiram predlog g. Dr. Polita, nije razlog neodvislosti činovnikah, nego jer neimamo još obilna izbora za zastupnike u našoj domovini, a ni neželim izključiti nikojeg sina hrvatske domovine od izvršivanja najvećeg prava državljanskog, biti članom zakonodavnog tiela.

Što g. Živković veli, da toga nigdje na svietu neima, da činovnici nebi mogli biti narodni zastupnici, moram napomenuti, da u Francezkoj stoji, ondje nikada činovnik nemože biti zastupnikom naroda, dapače ni senator, ako se barem pol godine prije svoje časti neodreče. Pa tako je u Francuzkoj, gdje kako znamo, sada nije sloboda baš kod kuće.

Benjamin Kraljević: Ja sam za redakciju §. 9. jedino bi želio, da se dodaje točka *d*, ovako glaseća:

„U koliko bi budi municipalni, gradski, občinski ili kr. činovnik zastupnikom izabran bio, i poslanstvo primio, za vrieme, dok čast zastupnika obavlja, nepripada mu sa zvanjem njegovim skopčana plaća.“

Josip Špun: Na onu točku predloga g. Dr. Polita. gdje on predlaže, da sudac u svom kotaru nemože biti izabran, moram kazati, da nevidim za to temeljita razloga, jer ako je ono njegov razlog, kog je naveo, onda jamčim gosp. Dru., da će svi sudci biti izabrani, jer će se izmjenice dogovoriti, pa će biti svi izabrani. (Smieh.)

Avelin Ćepulić: G. Dr. Polit predlaže, da činovnik. ako je izabran, mora dobiti dopust. Molim, izvolite uzeti praktičan slučaj: kod jednog suda, gdje imaju tri činovnika. moglo bi se dogoditi, da će biti svi tri izabrani. Po ovom predlogu morali bi svi tri dobiti dopust, a tko će onda uredovati? S toga gledišta držim, da je ovaj predlog sasvim suvišan, jerbo onaj činovnik, koji bude izabran, viditi će sam. da-li mu je moguće, da primi mandat ili ne, ako vidi, da nije moguće, neće ga primiti. I za onu stranu predloga glede sudacah nisam, jer nevidim razloga, zašto nebi mogao sudac biti izabran, ako narod ima povjerenje u njega, i ako mu je moguće otići.

Dr. Mihajlo Polit: G. Ćepuliću moram to odgovoriti, ako se primi načelo, da vlada može dopust dati ili nedati, to će ona uviek samo onomu dati dopust, koji uz nju pristane, a drugim ne, a to je nepravda za zastupnike. Budué izborni red o tom ništa neustanovljuje, zato sam ja ovo predložio, da vlada dopust dati mora.

Aurel Kušević: Dužnost svake poštene vlade jest. da u svakoj službi namješćuje čestite, poštene i vješte ljude. jerbo u moralitetu vlade i moralitetu naroda sigurno stoji narodna budućnost; takove ljude neću ja da izključujem iz zastupstva, zato sam za redakciju.

Predsjednik: Počem je debata zaključena, pristupiti imamo glasovanju. Ovdje se radi o dodatku k §. 9. g. Dr. Polita; molim da se prva čest pročita.

Biljež. Dr. M. Polit: (Čita): „Činovnici, kako kraljevski tako i županijski mogu biti narodni zastupnici, te se po sebi razumie, da im se u svrhu izvršivanja mandata od predpostavljene oblasti dopust podieliti mora."

Predsjednik: Prima-li vis. kuća ovaj dodatak? Koja su gospoda zato, neka izvole ustati. (Nitko neustane.)

Dr. M. Polit: (Čita): Nu županijski sudci nemogu biti izabrani u svom kotaru ili srezu.

Predsjednik: Koja su gospoda za ovaj predlog, neka izvole ustati. (Manjina.)

Sada dodje na red predlog gosp. Živkovića; ja molim g. Živkovića, da svoj predlog formulira.

Dr. M. Polit: Čita formulaciju predloga g. Živkovića: „e. ako plaća izravan porez ustanovljen u §. 12. izbornoga reda." (Odmor od 1/4 sata.)

Jovan Živković: Ja sam predlog formulirao; ali budući da je u savezu sa cenzusom ustanovljenim u §. 12. izbornoga reda, dakle ako bi onaj cenzus pao, onda bi i moj predlog imao se modifikovati, zato molim, da mi vis. kuća dopusti, da predlog odgodim, dok vidim, kakovu će sudbinu imati §. 12. izbornog reda.

Predsjednik: Dakle g. Živković odustaje od svoga predloga.

Treći je predlog gosp. Benjamina Kraljevića. (Bilježnik Crpani čita ga.) Otvaram debatu o ovom predlogu.

Antun Jakić: Ja ovaj predlog gosp. B. Kraljevića nalazim sasvim umjestan i pravedan, i s toga ga podupirem iz sve duše, i to zato, jerbo jučer, kad se je viećalo o §. 8, čuo sam od njekojih ljudih, koji su hotjeli na jeftini način popularnost steći, žaliti trošak, što ga narod podnaša za sabor. Gospodi činovnikom lasno je ovdje sjediti i dnevnice brojiti, jer vuku na dvie strane plaću. Neka se danas dosljedni pokažu, i zadovolje jednom plaćom. Zato podupirem ovaj predlog, jer mislim, da je sasvim pravedan.

Jovan Živković: Ja ću samo to napomenuti, da treba ovaj predlog prevrnuti, da činovnikom nepripada ništa, niti dnevnice niti putni troškovi, što inače drugi članovi sabora pobiraju. Buduć sabor nije u stanju razpolagati sa plaćom, koju pobiraju činovnici, jer neberu od sabora, nego od dotične blagajne, koja stoji pod sasvim drugimi ustanovami; s toga razloga ja činim kontra-predlog, da činovnikom, koji beru svoju plaću, ništa drugo neide, niti dnevnice niti putni troškovi.

Predsjednik: Hoće-li se ovo kao predlog uvažiti?

Josip Torbar: Ja sam proti predlogu g. Kraljevića s toga, što se protivi načelu po g. izvjestitelju izrečenom i takodjer po ostaloj gospodi irzaženom, da se pasivno pravo izbora što širje ostaviti ima, dočim se po ovom predlogu steže u granice još tjesnije nego je dosada već stegnuto. Ja bi bio sigurno u načelu za ovaj predlog glasovao, da nije jučer ustanova primljena, kojom bi se, ako se još ovaj predlog primi, pasivno izborno pravo još više ograničilo, jerbo jučerašnjim zaključkom je izrečeno, da zastupnici stanujući u Zagrebu neimadu nikakvih dnevnicah. Uzmimo slučaj, da bude izabran čovjek, stojeći u državnoj ili drugoj kakvoj službi u Zagrebu; njemu dakle odpada plaća redovita, a u ime dnevnicah nedobiva ništa, dakle od česa će živiti? Ja sam proti tom predlogu.

Franjo Žužel: (Odriče se rieči.)

M. Pavlinović: (Odriče se rieči.)

Avelin Ćepulić: Težko je govoriti u ovoj stvari; bez da čovjek bar s daleka nedirne zbilja u dostojanstvo vis. sabora. Meni se vidi ovaj predlog g. Kraljevića kao šilo za ognjilo proti jučerašnjemu zaključku. Ako budemo mi takovim putem udarili, to nam dakako neće na čast služiti. Ja hoću da stvar shvatim sasvim objektivno.

Predlog gosp. Kraljevića ide na to — nesjećam se baš njegovih riečih — da činovniku, ako je član sabora, nepripada redovita plaća. Što se mene tiče, ja sam osobno za to; nego kuda ćemo mi time doći? Ako uzmemo stvar objektivno, ovaj predlog nije ništa drugo, nego ograničenje pasivnoga izbornoga prava; po mom mnenju će se tim znatan dio inteligencije od toga prava izključiti. Jeda-li će se taj znatan dio inteligencije u naših okolnostih moći tako lako nadoknaditi drugim načinom, to ja neznam. Ako je to moguće, ja onda iz subjektivnoga osvjedočenja prelazim na objektivno; ako vis. sabor misli, da je to moguće, i ja sam za to; nego na koliko su meni štatistična data naše domovine poznata, mislim, da bi ovo ograničenje inteligencije na pasivno izborno pravo bilo na uštrb samoga saborskoga djelovanja S toga razloga već nisam za predlog g. Kraljevića; a drugi je razlog, kojega je g. Torbar malo prije naveo. Zato ja mislim, da bi nepraktično bilo, da se ovaj predlog primi.

Pavao Kolarić: Na taj način, ako se ovaj predlog primi, bio bi i svaki činovnik izključen, koji nije u Zagrebu; jer uzmimo slučaj, da je oženjen; ako on mora ovdje da živi od dnevnicah, odkuda će živiti familija kod kuće.

Dr. Klaić: Kad je g. Ćepulić osvjedočen, da će se predlogom g. Benj. Kraljevića, kojega ja podupirem, stegnuti pasivno pravo izbora kod inteligencije, on nije imao jučer svoj predlog glede dnevnicah činiti; jerbo sam ja osvjedočen, da će se tim baš u okolnostih, u kojih se naša domovina nalazi, stegnuti pasivno pravo izbora kod inteligencije, a s druge strane predlog g. B. Kraljevića otvara put u sabornicu slobodnim neodvislim ljudem. Jučer je ustanovljeno, da oni, koji u Zagrebu stanuju, neimaju nikakvih dnevnicah potezati za radnju u saboru. Na taj bi način ovi ljudi na njeko vrieme bili bez svake nagrade, a samo činovnici, koji plaću vuku, bili bi nagradjeni. Gosp. Ćepulić kaže, da je taj predlog šilo za ognjilo; jest šilo za ognjilo, ali za svaki stališ, jer stavlja svakoga na jednaki stepen, da, koliko moguće, poslanici saborski slobodni i neodvisni ljudi budu. S toga razloga ću i ja glasovati za predlog g. Kraljevića.

Ivan Perkovac: Žao mi je, što se nemogu složiti s gospodinom predložiteljem, a žao mi je i to, što je taj izpravak učinjen, jer je učinjen bez razloga. Da je g. predložitelj imao razlogah, on bi ih bio i naveo; dapače po mom mnenju taj predlog neima niti smisla. Mi nemožemo od nikoga zahtievati, da se odrekne svoje službe, kad postane zastupnikom; ako činovnici vuku plaću, to ju dobivaju radi službe, a čast zastupničku obnašaju bezplatno, kako svaki drugi. Zato mislim, da bi se preko toga izpravka moglo preći na dnevni red.

Predsjednik: Dospjela je stvar do glasovanja. Neka izvoli vis. kuća riešiti, da-li se ima izpravak gosp. Benje Kraljevića, koji glasi ovako (Čita:) dodati §. 9. osnove odborove.

Koja su gg. zato, da se ovaj predlog primi, neka izvole ustati. (Manjina se digne.)

Većinom je dakle ovaj izpravak odbačen.

Ivan Perkovac: Čita §. 10: (Kao velikaš ima pravo osobnoga glasa na saboru svaki u hrvatsko-ugarski zakonik nnešeni knez, grof i baron, ako mu, osim svojstvah §om 9., propisanih, ima 30 godinah, zatim ako posjeduje u Hrvatskoj i Slavoniji imanje na svoje ime u gruntovnicu upisano, s kojim je jurisdikcija skopčana bila, i to nerazdieljeno, kakvo je bilo početkom godine 1848., i napokon ako stalno u domovini prebiva. Posjeduje li njih više takovo imanje, spada pravo osobnoga glasa u saboru na najstarijega).

Predsjednik: Na ovaj §. imade jedan izpravak gosp. Ćepulića.

Avelin Ćepulić: Ja odustajem od svoga izpravka.

Predsjednik: Onda izpravak Dr. Šrama, koji želi, da se rieči: „i to nerazdieljeno“ pa sve do svršetka izpuste.

Ivan Perkovac: Već je bilo prilike govoriti o tom §u. i ja sam svoje ili bolje rekuć mnenje odbora razložio.

Ako se ima o čem još govoriti, mogao bi to biti onaj prigovor, što se ovdje kod osobnoga prava starije doba ište nego kod zastupnikah. Ja se u tom obziru slažem s onim govornikom, koji je kazao, da glede zastupnika garancija ili jamstvo leži u povjerenju, što mu daje veliki izborni kotar, ali kod velikaša visi njegovo pravo glasa samo o njegovom rodu; i napokon ovo je analogno svim zakonarstvom Europe, jer se u gornjoj kući vazda i svagdje ište starije doba.

Što se tiče podnešenoga izpravka, to se s njim podnipošto slagati nemogu, već s toga, što bi onda broj velikašah odviše mogao narasti prema broju zastupnikah. Kad bi svaki posjednik imanja, s kojim je jurisdikcija skopčana bila, imao pravo glasa u saboru, to bi se moglo dogoditi, da njih 5—6 od jednoga vrlo malena imanja na sabor dodje. Što se na dalje tiče uvjeta „ako stalno u domovini prebiva,“ to je odbor na to potaknulo izkustvo, koje nas uči, da u nas ima posjednikah vrlo velikih imanjah, koji Hrvatske nikada niti vidjeli nisu, i koji za domovinu neimaju drugoga interesa, nego da dohodke svoje iz nje vuku. Da ako njih više posjeduje takovo imanje, pravo glasa pripada najstarijemu, sasvim je naravno, i ja mislim, da mi o tom netreba ni govoriti.

Dr. Lavoslav Šram: Ja sam stavio izpravak, da se izpuste stavke od rieči: „i to nerazdieljeno“ pa sve do svršetka paragrafa. Najprije se moram zahvaliti gospodinu izvjestitelju, što je govorio na moje razloge prije, nego ih je čuo. Ja sam za to proti slogu redakcije, jer mi se čini da nije dosta jasan. Kad bi bio odbor redakciju jasnije stavio, možebiti da bi i ja bio pristao uz one stege, koje je odbor ovdje pred očima imao. Ja ću na kratko razloge navesti, jer mi kao predložitelju pripada još zadnja rieč, ako će se debata povesti.

Ja držim slog redakcije za nejasan, što nije dosta precizirano, što se ima razumievati pod timi riečmi: „i to nerazdieljeno, kako je bilo početkom godine 1848.“ Tim bi se možebiti kakva dvojba glede samog posjedovnog odnošenja poroditi mogla; kad bi koji od velikašah, kojemu virilni glas po ovom paragrafu pripada, danas stekao drugi posjed, nego ga je imao godine 1848., moglo bi se pitanje poroditi, da li ga ide virilno pravo ili ne.

Što se dalje kaže, da treba, da stalno u domovini prebiva, u tom ja vidim u toliko nejasnoću, što je taj izraz „stalno“ veoma elastičan; može tko 10 godinah u Hrvatskoj stanovati, a na mjesec danah otići kamo. „Stalno“ je možebiti, ako većim dielom godine u domovini stanuje. Dakle ja držim, da ovo nije dosta jasno, te da onaj, koji nikada nije u domovini stanovao, ako imade takovih velikašah, koji uza sav svoj veliki posjed neimaju nikakva interesa za našu domovinu, da oni neće ni doći na sabor. Nadalje, ako njih više posjeduje takovo imanje, spada pravo osobnoga glasa u saboru na najstarijega. Ja mislim, da bi se ovo možebiti potanje ili izrazitije precizirati moralo, jerbo težko si mogu predstaviti ovakav slučaj, gdje bi ovako postojalo. (Glasovi: Rukavina, Ottenfels). Ja mislim, da su ovi razlozi, koji su odbor vodili, kad je predložio, da se velikašem u obće dade virilni glas u saboru, da su oni oprezi i stege, koje uz one razloge obstoje, dovoljno uvažene, kad se je akcentuiralo, da mora biti knez, grof ili baron, da osim svojstvah §. 9. mora imati 30 godinah, i da mora imati imanje, kako je u §. precizirano, ali dalje stege mislim, da nebi shodne bile.

Mirko Hrvat: Iz govora gospodina predgovornika zaključujem to, da bi on morao izpravak učiniti na promjenu štilizacije, nipošto pako, da se ono, što je najbitnije iz paragrafa izbaci. Ja mislim, da je gospodin izvjestitelj izjavio, da se je ovo umetnulo, da se pravo virilnih glasovah stegne prema broju zastupnikah naroda. Poznato je gospodi, koja su se verifikacijom bavila, da su godine 1861. i 1865. bila pozvana na ovaj sabor 54 velikaša, koji bi svi pravo glasa na ovom saboru imali, kad bi se stege ovog paragrafa izbacile. S toga ja ostajem kod toga, što §. 10. ustanovljuje. Što se tiče razlogah, štono ih je gospodin predgovornik za svoj izpravak naveo, na nje ništa odgovoriti nemogu s toga, što su tako tamni i mračni, da ništa zaključiti nemogu, nego da predlog gospodinu predložitelju nije išao iz duše, jerbo nisam uvjeren, da je što drugo dokazao, nego da je samo za to predlog učinio, da se svim velikašem, na broju 54, pravo virilnoga glasa dade.

Avelin Ćepulić: Imam samo jednu opazku, i to, gdje se u predzadnjoj alinei kaže: „i stalno u domovini prebiva;“ taj izraz „domovina“ čini mi se odviše obširan. Po novih pojmovih ima širja i užja domovina: Njemci imadu engeres i weiteres Vaterland. Magjari broje svoju domovinu do Drave, njekoji opet do jadranskoga mora. Da se nebi moglo danas sutra to izvesti, da se ovdje razumieva Hrvat, koji u Salzburgu ili Oesterreichu ob ili unter der Ens stanuje, zato bi ja to pitanje označio i rekao: „ako stalno u trojednoj kraljevini prebiva.“ Sa ostalim se slažem.

Dr. Luka Petrović: Ja bi samo jednu rieč glede zadnje alinee rado progovoriti. Što bi bilo onda, ako bi onaj najstariji od obitelji imao 80 ili 90 godinah, pa nebi mogao doći, (Smieh) ili ako bi bolešću zapriečen bio? Nebi li bilo shodno, da se reče: „kojega bi oni htjeli izabrati?“

Veliki župan Ivan Kukuljević: Ja mislim, da se je visoki sabor tečajem svih debatah ob ovom zakonskom članku, a tako naročito i glede ovog paragrafa držao toga načela, da skopča manje više stari viek sa novim, da skopča historičko pravo zajedno sa reprezentativnim sistemom novijega vremena. Kroz to, što smo već u načelu priznali da velikaši na našem saboru uživaju svoje starodavno pravo, obezbiedili smo načelo historičkoga javnoga prava našega: ali kroz ovo, ako se paragraf ovaj ovako primi, kao što je ovdje, nismo za dosta stegnuli pravo ovo naprama reprezentativnom sistemu i naprama pravu naroda, jerbo mislim, ako se ovako čitava redakcija uzdrži, da nećemo zadosta zadovoljiti pravu ovog representativnog sistema, i da nećemo doista zadosta stegnuti pravo velikašah; jer ovo, što se kaže: da imade imanje na svoje ime u gruntovnici upisano, s kojim

je jurisdikcija skopčana bila, mislim, da nebi dostatno bilo, već s toga, jer ovaj pojam nije dosta jasan s jedne strane, a s druge znamo, da je bilo imanjah i velikih i manjih, tako dobro kod velikašah, kao i plemićah, koja su imala jurisdikciju, i koja ju nisu imala, koja su imala veće pravo ili manje pravo u staro doba kroz kojekakve povlastice stečeno. A ja mislim, da i ovo drugo, što se kaže, da imadu stalno u domovini stanovati, neodgovara niti duhu vremena niti državi, u kojoj se mi nalazimo. Ja sam osvjedočen, da će od strane vlade biti veoma velikih potežkoćah, da ovako stiliziran zakon potvrdi. Mi znamo, da u novije doba svi stanovnici imadu jednaka prava u čitavoj carevini, a znamo i to, da je svakomu slobodno stanovati, gdjegod mu je drago, ako i ne na dugo, to bar na kratko vrieme. Nu kao što je gospodin Ćepulić već napomenuo, isti ovaj pojam o domovini nije dosta jasan, jerbo doista, ako mi u kakvu bližju svezu dodjemo sa susjednom nam kraljevinom ugarskom, to se moramo i starih naših kardinalnih pravah držati, koja kažu, da je Ugrin tako dobro u Hrvatskoj kao i Hrvat u Ugarskoj jednakim pravom sin domovine, tim više, buduć da uživaju jednaka prava tako dobro preko Mure i Drave naši sinovi, kao i oni kod nas, a znamo, da upravo od onih porodicah velikaških, koji od strane Ugarske ovdje imadu svoja imanja, ako i tamo žive, imadu možebiti većih zaslugah za našu domovinu i prošlost našu, za uzdržanje naše zemlje i pravah naših, nego mnoge porodice, koje možebiti sada stalno ovdje prebivaju. S tih razlogah kao i s toga, mislim, da nebi probitačno bilo, da redakcija ovako ostane, jer bi doista mogao velik broj velikašah naprama broju narodnih zastupnikah izići, i zato scienim, da bi i duhu vremena i svrsi ovog visokog tiela odgovaralo, kad bi se i kod velikašah — kao što se je već manje više poprimio glede zastupnikah narodnih — uzeo kakav cenzus. Gospodo moja! Mi imamo u našoj trojednoj kraljevini velikašah 22, koji preko 2000 forintih poreza plaćaju, 30 koji preko 1000 forintih, a imademo ih 46, koji preko 500 forintih poreza plaćaju; od ovih, koji preko 500 forintih poreza plaćaju, već su imanja većinom stranom takova, s kojimi je jurisdikcija skopčana bila. Ja mislim dakle, kad bi se redakcija ovako primila, da bi doista velik broj velikašah izišao, tim više, buduć neimamo, kako sam rekao, nade, da će nam visoka vlada takov zakon potvrditi, koji bi ustanovio to, da samo oni velikaši, koji stalno ovdje obitavaju, imadu pravo zastupanimi biti na našem saboru.

S toga predlažem, da se ova redakcija u tom promjeni, da svaki velikaš trojedne kraljevine, stanovao on ovdje ili ne, koji plaća 1000 forintih izravnoga poreza imade pravo virilno zastupanim biti na ovom saboru našem.

Josip Špun: Ja se neslažem s gospodinom predgovornikom velikim županom zagrebačkim, gdje on kaže, da velikaši naši nemoraju stalno prebivati u našoj domovini; jer sam za to, da moraju stalno prebivati; ali sam s druge strane i za to, da se stavi kao uviet virilnoga glasa osim ovih u §. 10. navedenih svojstvah još plaćanje od 1000 forintih poreza; niti nemogu pristati uz razloge po njem navedene, gdje on govori o osobitih zaslugah naše aristokracije za našu domovinu, jer ja tih osobitih zaslugah nepoznajem. Sa svih stranah čuje se glas tužbe o kukavnom stanju naše domovine; i ja znam, da je aristokracija preko 1000 godinah domovinom našom vladala. Dakle ja pitam: Tko drugi je uzrok tomu kukavnomu stanju, nego uprav ona? Znadem ja, da se je naša domovina daleko na zapad i na istok protezala, i da sada tih čestih više neimamo, nego stranom da su pale pod nasljedne pokrajine, stranom pako pod Ugarsku. Pitam ja: Tko je tomu kriv, da smo te česti izgubili, ako nije aristokracija? Nadalje znadem takodjer, da je do godine 1848. narodan duh u cieloj našoj domovini malo ili sasvim ništa razvijen bio. (Mrmljanje). Ako pako narodnoga duha u našoj domovini bilo nije, tomu je sigurno uzrok onaj, koji je onda tako zlo domovinom našom upravljao, a to je aristokracija naša. Za sigurno štujem sve zasluge za domovinu, a za najveći izraz domoljubja smatram, kad se oružje primi za obranu domovine. Čuo sam u ovoj kući izreći, da je godine 1848. domovina naša potrebu ćutila, da se digne na oružje. Pitam ja sada, gdje je u toj pogibelji bila naša aristokracija? Izuzam dičnu obitelj Jeilačića, koja se je narodu pridružila, nevriedjajuć osobah, ostala sva je pobjegla.

Aristokrati su do godine 1848. krojili zakon bez naroda, a sada je došlo do toga, da ih narod sam kroji, i aristokrati neimaju više pravo zahtievati od naroda, da on priznaje još sveudilj historički onaj temelj, kojega su oni sami uništili, tim, da su se od naroda oddaljili. Za to sam ja za to, da se pravo aristokratah čim više stegne, i k uvjetom §. 10. dodaje još porez od 1000 forintih. Ako baš imade takovih aristokratah, koji bi imali zaslugah po narod, sigurno će ih narod i onako izabrati, da mu brane njegova prava; ali nevidim razloga, da se aristokrate od naroda diele, i na ikojem drugom temelju zahtievaju pravo zastupstva. (Razni glasovi).

Grof Miroslav Kulmer: Ja doduše nebi ni rieči progovorio u tom pitanju, da nije gospodin predgovornik kazao, da aristokracija u prošastom vremenu ništa nije za našu narodnost činila; zato smatram, da sam dužan njekoliko riečih odgovoriti, jer mislim, da ovaj gospodin knjige nije nikada čitao; drugo mu nemogu odgovoriti, neka pogleda varmedjijske knjige dobe pred godinom 1848., pak će uviditi, što je aristokracija činila. Ja se neću obratiti na temelj stare historije, — taj propada, jer viem, da se u ovoj sabornici ruši, — nego kažem samo, neka pregleda knjige do godine 1848., pa će znati, što je aristokracija činila. On aristokraciju tuži, da u vrieme rata godine 1848. osim jednoga pokojnog bana Jellačića nitko nije uz narod stajao; ja mu moram odgovoriti, da on vrlo krivo shvaća tu stvar; jer godine 1848, kad je sabor bio skupljen, sabor još nije odlučio, da će biti pokojni Jelačić ban, nego je odlučio moj pokojni brat u Beču, i štafetu poslao, kad još to nije bilo odlučeno u saboru. Što se tiče saborah magjarskih, kako je tamo aristokracija branila domovinu, — neka čita gospodin predgovornik one latinske govore — godine 1836. prolievala je krv, branila je municipalna prava ove zemlje najboljim načinom, a da nije bilo moguće prodrieti, to nije aristokracija kriva, jer dva zastupnika proti stotini nemogu prodrieti. Dakle nemože se kazati, da aristokracija neima nikakvih zaslugah za domovinu, neka gospodin govornik nemeće sve aristokrate u jednu vreću. Ja govorim kao čovjek, koji je vladi ovdje služio 25 godinah, koji sam iz domovine u mladosti od 8 godinah otišao, a u starosti opet se vratio, pošto je to moja domovina ja sam svaki čas pripravan krv prolivati za moju domovinu (Živio!); ja sam više za domovinu učinio, nego vi (Špun) i kako vi govorite, niste vriedni, da sjedite u ovoj sabornici. (Glasovi: oho, vika; Josip Špun hoće da odgovori; glasovi: neima rieči!) Govornik: Ako sabor odluči, da aristokracija neima pravo ovdje sjediti, ja se pokoravam mojoj domovini, ja živim u ovoj domovini, i

moja će djeca živjeti, ako bude šta dobra, ja ću i moja djeca dieliti, ako zlo, takodjer podnašati. (Nemir).

Predsjednik: Po poslovniku imade gospodin Josip Špun rieč, ali samo toliko, da na osobnost odgovori.

Joip Špun: Ja, istina, nisam čitao knjigah, na koje se gospodin grof poziva; ako to stoji, što je gospodin grof kazao, ja mu onda osobno štovanje izražujem: ali odlučno odbijam kao zastupnik naroda ono, što je kazao, da ja nisam vriedan, da sjedim u ovoj sabornici. (Vika, nemir.)

Jovan Živković: Ja mislim, da medju gospodinom grofom i gospodinom Špunom samo neporazumljenje vlada, a nebi se smjelo dopustiti, da debata predje na osobnosti, jerbo treba, da se objektivnosti držimo. Ovdje je samo o tom rieč, da li je vriedno virilno pravo velikašah još više stegnuti, nego je to §om 10. učinjeno. Njekoja gospoda misle, da to treba; medju ovimi nadjem gospodina velikog župana zagrebačkoga i gospodina Josipa Špuna. Naravski željeti bi bilo, da gospoda, koja su mladja i žešće krvi, više paze na rieči, što ih izuste, jer težko je pregorjeti prikore onomu, koji zna, da ipak zasluge imade. Ako nisu velikaši u stanju poduprieti narod u svojih poduzećh, zaista smo manje mi u stanju, koji nismo u tom materialnom položaju. Vidimo, da aristokracija u Ugarskoj i Českoj onu rolu igra, koju zaista zaslužuje, tako mislim, da i kod nas treba aristokraciju do toga dovesti, da nam prednjači, a vidimo da nam je to u narodnih poduzećih u novije doba sretno za rukom pošlo, a u koliko nije željeti, da to kod nas bude, da se dade aristokriciji upliv u svih narodnih poduzećih, to se može drugim putem postići, ali nimalo nije na svom mjestu navadjati te razloge, kakvi su oni bili.

Zato ja, gospodo moja! želim u smislu ovog §a njekoliko riečih progovoriti. Da vidimo, koliko može doći velikašah na sabor. Ja sam bio onda u odboru, kad se o tom §u. radilo, mi smo izbrojili, svih skupa 19 može doći na sabor. Ako je tomu tako, pitam ja, da svi dodju, je li je to prama čislu narodnih zastupnikah prevaga? Ja mislim, da nije; nikada neće njihov broj nadmašiti trećinu svih članovah. A drugo, kakvi su to elementi? Upravo takovi, koje treba željeti u saboru, konservatni elementi, jerbo znamo, da plaćaju preko šestinu poreza ciele zemlje. Ja dielim ovaj element od izključivo vladinih elementah, nego to je takovi element, koji na to ide, da se što od nas neprecipitira, jer gdje se nalazi ona težnja za precipitaciju? Najviše u onoj klasi, koja ništa neima, a ne u onom, koji je vezan imanjem i obitelju, da u toj domovini živi i njezinu sudbinu dieli. Nenalazim dakle razloga, da se ovdje virilno pravo velikašah još više ograničuje, nego je to u §u 10. učinjeno.

Nadalje treba obzir uzeti na okolnosti vremena. Na ovaj sabor mogli su svi velikaši doći, pak vidimo, da ih je bilo svih skupa 15 a znamo i to, da su oni sada imali više razloga na sabor doći, nego do sada, jerbo su htjeli da se izvede njihova želja sporazumljenja s Ugarskom, a ipak ih nije više došlo, nego 15. Ako ćemo ih još više stegnuti, doživit ćemo, da će ih doći samo dvojica, trojica. Je li je to naša korist? Ja velim, da nije, dakle ostajmo kod redakcije. Što se tiče poreza, mislim, da se kod svakog onog, koji posjeduje imanje, s kojim je jurisdikcija skopčana bila, već predpostavlja samo po sebi, da znatnu svotu poreza plaća.

Dakle s ovih razlogah, i najviše s toga, što želim, da bude aristokracija podpora naroda u svih njegovih poduzećih, jerbo joj je to najviše moguće, da tim manje ograničujemo pravo glasa velikašah, glasujem za redakciju.

Dr. Klaić: Ja nisam aristokrata, nego sam čisto narodan čovjek, neimam niti čast, lično poznavati kojega hrvatskoga velikaša; nu kad čujem proti aristokraciji govoriti, što je ona radila u prošasto doba; ona je uviek radila, kako i svaka druga aristokracija, što je mogla. Ako je domovina mnogo pretrpila, tomu nije aristokracija kriva, nego birokracija; kad se domovina oslobodila i na bolje stanje stupila, valja nam pripoznati, da to imamo i aristokraciji zahvaliti, koja se je uviek čvrsto i značajno borila proti samosilju. Naveo je jedan g. predgovornik, da treba da gledamo, što je aristokracija prije radila; to bi značilo kamen bacati na mrtva čovjeka. Štujmo aristokraciju u povjestnici, i nastojmo, da ona bude, što treba da bude, voditeljica naroda. Ako budemo vriedjali tu gospodu, to će se oni njekim načinom pravedno od nas oddaljivati. Sada se radi o tom, u koliko se ima stegnuti pravo virilno velikašah. Ja scienim, kako je g. izviestitelj vis. sabor ubaviestio, da se možemo složiti sa redakcijom, jer znamo, koliki će biti broj velikašah, i kako odgovara broju narodnih zastupnikah; mi dakle znamo, za što ćemo glasovati, što po izpravcih nebi znali. Ja ću dakle glasovati za redakciju; nu ako bi ova propala, pridržavam si pravo, vis. saboru predlog učiniti, da odbor nov temeljit predlog podnese, da znamo svikolici, za što ćemo glasovati.

Predsjednik: Žele-li gospoda, koja su predloge učinila, još progovoriti.

Dr. Lavoslav Šram: Ja ću samo njekoliko riečih progovoriti. Ja sam moj izpravak predložio iz dvajuh razlogah, prvo, što držim, da su stege §. 10. dovoljne do onog mjesta, što sam ga naznačio, drugo što mislim, da je stilisacija nejasna. Ako g. zastupnik djakovački misli, da je cieli predlog samo izpravak na stilisaciju, to mu moram kazati, da ja držim, da je upravo predlog o stilisaciji, jerbo se neodnosi na načelo, nego upravo samo na stilisaciju. Ja sam stao dokazivati iz svog gledišta, zašto držim stilisaciju za nejasnu: ako u tom nisam dospio, to neka vis. kuća odluči. Nu koliko se čine moji razlozi gosp. zastupniku djakovačkom tavni i mračni, to dakako nemogu daljih i novih navesti, ali ću samo jedno naglasiti, naime, da je ovaj izraz: „kakovo je bilo početkom god. 1848." u toliko nejasan, da i najmanja promjena iza god. 1848. može ovo u dvojbu staviti, a ja mislim, da jasnost u zakonu nije jedno od najzadnjih svojstvah. Ako gosp. zastupnik djakovački misli, da sam ja tim predlogom htio otvoriti saborska vrata svim velikašem, to ga moram na to uputiti, da sam se držao svih stegah, što su ustanovljene u §. 10. do onog mjesta, kojega sam naznačio, za koje mislim, da su dovoljne, a nigdje nisam ni rieči izustio, da bi se sve stege pustile pasti.

Ivan Perkovac: Mučno je o stvari govoriti, o kojoj se je dosadašnjim načinom razpravljalo; mučno je pobijati govornike, koji se služe oružjem, kakvim su se njekoji govornici do sada služili, a još mučnije je odgovarati gospodinu predgovorniku, koji se domišlja, kao da ja odgovaram na razloge, kojih još ni čuo nisam — to moj običaj nije bio nikada. Što se tiče onoga predbacivanja, osnivana na nejasnoći izrazah, dopuštam i vjerujem, da je njemu to nejasno, ali s toga ta nejasnoća nije niti za odbor niti za izviestitelja nikakav grieh, jer mi nismo Bog zna kakovi velikani, da bi sve, što reknemo, moralo tako jasno biti, da svatko razumie: nego kad je on već učinio izpravak zato, što mu naša redakcija nije jasna, bila bi svakako njegova dužnost, napra-

viti jasniju formulaciju. On veli, da se nezna, što se ima razumievati pod ovimi riečmi: „i to nerazdieljeno" i misli, da bi se onda moglo zahtievati i to, da posjednik mora imati imanje baš onoliko, koliko je bilo do g. 1848., da nesmije naime nijedan komadić biti odtrgnut; nu ja mislim, da se tu nemože drugo razumievati nego dioba po nesljedstvu n. pr. izmedju braće. Nadalje što se tiče stalnoga prebivanja u domovini, ja se moram čuditi, da njemu to nije jasno, jer mu je kao advokatu poznat parbeni postupak, te bi morao znati, što je domicil. Ovoliko neka bi bilo glede formalnosti toga izpravka, da bi se naime ove ustanove imale izpustiti radi njihove nejasnoće. Što se same stvari tiče, uvjeren sam, da kad bi se ovo sve izpustilo bilo, da bi velikašah bilo suviše u saboru. Glede prigovora učinjenoga po zastupniku bakarskom, koji neće razumjeti, ili koji misli, da bi drugi mogli krivo razumjeti rieč „domovina," imam samo to primietiti, da se je odbor tu uzdao u sviest naroda hrvatskoga, te se nadao, da će Hrvat vazda znati, što mu je domovina. (Živio!)

Napokon nemogu pristati niti na izpravak velikoga župana zagrebačkoga zato, što bi za sobom doveo nedosljednostih. Odbor je mislio, ako se primi za uvjet plaćanje poreza, da bi se onda to pravo zastupstva moralo protegnuti ne samo na velikaše, nego i na svakoga drugoga, koji bi imao dosta velik posjed, i zato odbor toga predlagati nije htio. Što se tiče njegovoga računa, po kojem bi bilo manje virilnih glasovah u saboru, nego po našem računu, to me o tom nije uvjerio, dapače ja mislim, da bi ih po njegovom predlogu bilo više, dočim ih je onoliko, koliko ih bude po odborovoj osnovi, za sada, dok nestojimo na drugom temelju, dovoljno i za osiguranje našega ustava, i narodnoga bića, i materialnih interesah, koje ima veliki posjed. Meni nepreostaje drugo, nego preporučiti vis. saboru, da ovaj §. 10. primi, kako ga je odbor predložio; ako se ovako neprimi, ja onda moram pristati uz predlog Dr. Klaića, da bi se naime odboru naložilo, da izradi novu stilizaciju ovoga §., jer od svih dosada učinjenih predlogah uz nijednoga nebih mogao pristati, niti preporučiti ga, da se primi.

Predsjednik: Imamo redakciju i izpravke. Ponajprije molim, da ustanu ona gg., koja su za redakciju ovoga §., kako ju je odbor predložio. (Čini se.)

Većinom je dakle redakcija primljena.

Ivan Perkovac: Čita §. 11: (K velikašem broji se i župan turopoljski ili njegov namjestnik, koji netreba da ima inih svojstvah, osim onih §. 9. propisanih. Nu zato neima kotar turopoljski dielnikom biti nikojega drugoga izbora za sabor.)

Predsjednik: Ovdje imamo izpravak g. Čepulića, koji predlaže, da se ovaj §. sasvim izostavi, i bio je jedan izpravak od velikoga župana turopoljskoga, kojega je on sam natrag uzeo.

Ivan Perkovac: Meni je poznato, da se ovaj §. čini njekim zastupnikom abnormalnim; i zato mislim, da mi je dužnost navesti razloge, koji su potaknuli odbor, da ga je predložio. Turopolje je njeki osobiti organizam u našoj domovini, i ako se on hoće prosudjivati, onda bih svakako molio, da se barem za časak začepe one predsude, koje su u našoj domovini u njeko doba vladale proti stanovnikom toga priedjela. Turopolje je po tom u njekom osobitom položaju, što svi članovi toga kotara sačinjavaju jednu obitelj tako, da ondje jedan drugoga nasliedi, pa makar i nebio s njim u kakvoj porodičkoj svezi. Osim toga ima Turopolje takav posjed, koji je u narodnom gospodarstvu svakako od velike važnosti; ono posjeduje ukupno 10 hiljadah jutarah šume i to prekrasne, od te šume plaća ono 5000 for. poreza; nadalje se sastoji Turopolje iz plemićkih občinah, od kojih još svaka za sebe posjeduje po prilici 7 hiljadah jutarah šume, i plaća 3000 for. poreza. Ovako ako se uzme Turopolje kao jedna moralna osoba imajuća ovolik posjed, nije nikakva anomalija, ako se pribroji k velikašem sa posebnim glasom na saboru, i to tim manje, što je njegovo pučanstvo onoliko, da bi i po broju svojem moglo imati jednoga zastupnika za sebe. Usudjujem se dakle vis. saboru preporučiti ovaj §., da ga primi, kako je predložen.

Avelin Čepulić: Ja sam predlog učinio, da se ovaj paragraf sasvim izpusti; razlog, koji me je na to naveo, jest konsekvencija. G. izvjestitelj sam je kazao, da su razlozi, kojih se je odbor držao, kad je dao pravo glasa županu turopoljskomu, svakako moderne naravi, dakle po sadašnjem duhu vremena. Odbor je sam vidio, da se na historičkom temelju nebi moglo podieliti ovo pravo glede kotara turopoljskoga. Nego u samom paragrafu nalazim ja protuslovje; ovdje se medju velikaše broji župan turopoljski, a razlog, kojim se podupira, koji govori za pravo zastupstva, jest moderne naravi, dakle predlog je njekim načinom historičke, a obrazloženje sasvim representativne naravi, i mogao bi kazati upravo „Interessen-Vertretung;" jer g. izviestitelj naveo je važnost imetka i onda pučanstvo. Što se toga tiče, ako se uzme za mjerilo imetak, toga će se i drugdje naći, pa ipak nismo na tom temelju pravo glasa podjeljivali. Što se tiče važnosti pučanstva, to opet sada nedolazi u obzir, to će se u obzir uzeti onda, kad se kotar turopoljski uvrsti u onaj kotar, u koji po izbornom redu doći mora. Dakle pučanstvo negovori za to, da mu se posebni glas dade, nit imetak negovori za to, a pravedno će biti, ako se Turopolje uvrsti u onaj kotar, u koji se mora uvrstiti po svom topografičnom položaju. I drugi kotari imadu imetka, ali buduć neimaju nikakvog drugog razloga za poseban glas, s toga im se nedade, nego u njihovom izbornom kotaru. Buduć da turopoljski kotar neima nikakvog posebnog razloga, kao što je g. izviestitelj sam kazao, s toga mislim, da se ima držati kao dio izbornog kotara, u koji po svom topografičnom položaju spada.

Župan turopolj. Stjep. Josipović: Ja bi se bio s motivacijom g. izviestitelja sasvim složio, i nebi bio ni rieči progovorio, da nije g. Čepulić svoj izpravak doneo. Ja imam na njegov govor opaziti, da to nestoji, da se je Turopolju podielilo pravo zastupstva, jerbo župan turopoljski imao je uviek to pravo, a ono, što tko ima, nemože se tek podieliti. Da pako turopoljski kotar ima to pravo, dokazuje povelja od Rudolfa II. god. 1582. Da je pako Turopolje ovo pravo dobilo, ne za kakove zasluge, koje su možebiti „bei Hof" tražili, nego za druge zasluge, za prolievanje krvi za domovinu i vjeru za dobe kralja Bele IV. u 13. stoljeću, što naročito povelja kaže: (Čita ju.) Dakle iz toga je vidjeti, da Turopolje ima zaslugah za domovinu. Da pako Turopolje imade pravo zastupstva, dapače, da je župan turopoljski zastupnik turopoljski, da ne samo u administrativnih poslovih kod kuće, da ne samo kao sudac Turopolju predstoji, nego da je baš njihov zakoniti zastupnik pred kraljem i na saborih, to opet dokazuje povelja: (Čita ju.) Iz toga je vidjeti, da je župan turopoljski zakoniti i naravni zastupnik Turopolja. Ja dakle mislim, da nipošto nebi pravedno bilo, da se

župan turopoljski kao zastupnik turopoljski izključi. Što se pako samoga Turopolja tiče, to ne samo po starih poveljah, nego i baš tako, kako gosp. Ćepulić kaže, polag modernog sistema mora biti zastupano, jer Turopolje ima posjed, ne samo, kojega on kaže, nego i svaki pojedini Turopoljac, koji, ako se ovaj paragraf izpusti, nigdje nije zastupan.

Konačno imam primietiti, da ova vis. kuća niti vlastna nije, uzeti Turopolju ovo pravo (Glasovi: ah, oho; nemir.) Molim ja ću to dokazati: ja se pozivam na članak 12. od god. 1790., gdje se kaže, da zakone stvarati i preinačivati mogu zakonito krunjen kralj i zakonito zastupani narod, a oba ova faktora neeksistiraju ovdje; niti je krunjen kralj, niti je narod..... (Nemir, Glasovi: ah!) Molim gospodo, ja smatram, da je legislativan faktor savkoliki narod pod ugarsku krunu spadajući, a što se druge točke tiče, vladalac nije krunjen, to je svakomu poznato (Nemir.) Zato mislim, da ostaje redakcija.

Vel. žup. Iv. Kukuljević: Ja ću samo na kratko odgovoriti na ono, što je od mene veoma štovani g. župan turopoljski kazao. Kao što svagda, tako se i u tom pitanju slažem sa onimi, koji su historičko pravo u smislu zakona branili, i zato ja rado pristajem, tako dobro uz redakciju samu, kao i uz želju g. župana turopoljskoga, da i nadalje župan turopoljski bude zastupan na saboru hrvatskom, ali želio bi, da to bude kao što je on sam razložio, upravo u smislu samog zakona i poveljah, koje povelje i koja prava nisu podana samo županu turopoljskom nego upravo plemenitoj obćini turopoljskoj, i samo kroz to, što je obćina turopoljska za velike zasluge za domovinu zastupana na saboru hrvatskom, i što imade uviek i uviek kod svih sudovah i svigdje kroz svoga župana zastupana biti, samo zato bi ja želio, da se redakcija uzdrži. Ali neslažem se s prvim dielom redakcije, koji kaže, da se župan turopoljski k velikašem brojiti ima, jerbo župan turopoljski nikada nije pripadao k velikašem, nego k plemstvu hrvatskom. S toga bi želio radi jasnosti, da se ovo ovako promjeni: „Osim velikašah imade pravo zastupstva župan turopoljski kao zakoniti zastupnik turopoljski.“

Antun Vakanović: Buduć da je ovo pitanje već izcrpljeno, to ću samo na kratko odgovoriti, da odbijem načela g. župana turopoljskoga, koji je rekao, da ova sabornica nije vlastna oduzeti pravo odvjeta; ovaj je sabor tielo zakonodavno, dakle imade pravo oduzeti ono, što više vremenu shodno nije, i podieliti ono, što je vremenu shodno. Toliko samo glede izreke g. župana turopoljskoga.

Sa izpravkom g. vel. žup, Kukuljevića moram se slagati tim više, jerbo svi, kojim je starija doba poznata, znamo, na kojem mjestu je župan turopoljski u svih saborih ugarskih i hrvatskih sjedio; on je sjedio med plemići, i bio je representant plemićki. S toga moram opaziti, da mi nije jasan ovaj paragraf, jer se župan turopoljski ovdje smatra kao representant turopoljskog kotara. Mi znamo, da Turopolje nesastoji samo iz plemićah nego i neplemićah, a znamo i to, da biraju župana turopoljskoga samo plemići; ako bi on bio zastupnik čitavog onog kotara, onda bi neplemići ostali bez zastupnika, jer u drugom kotaru nebi imali upliva, a kod župana neimaju odvjeta. Zato ja mnijem, da bi se ovdje dodati moralo, da ga u buduće čitavo pučanstvo izabirati imade.

Predsjednik: Da neprecipitiramo ovog pitanja, uzimam si slobodu vis. kući predložiti, da debatu na sutra odgodimo; a sad zaključujem sjednicu i zakazujem drugu za sutra u 10 satih u jutro.

Trideset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 22. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Jovana Subotića.

Predsjednik: Otvarajući današnju saborsku sjednicu, molim da se prije svega zapisnik jučerašnje sjednice pročita.

Bilježnik V. Urpani: Čita:

Zapisnik

trideset i druge sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 21. veljače 1866. pod predsjedničtvom presvietloga i velečenoga gosp. Dr. Jovana Subotića, drugoga podpredsjednika saborskoga.

Započe sjednica u 10 satih u jutro čitanjem zapisnika posljednje sjednice od 20. t. m., koji bi odobren.

Pročitana zatim predstavka saborska na nj. veličanstvo za medjutonje obustavljenje novačenja bi bez primjetbe usvojena.

Oglašeni budu zatim sliedeći podnesci:

1. Molba Martina Repara iz kotara jastrebarskoga br. 516., kojom se tuži proti izrečenoj u gradjanskoj parnici po kot. sudu jastrebarskomu oglušnoj osudi.

Odlučeno: da se ima putem predsjedničtva vratiti molitelju kao ovamo nenalježna.

2. Predlog narodnoga zastupnika Miroslava Kraljevića i 15 članovah saborskih br. 521. za podignuće požežke nižje na višju gimnaziju.

Odlučeno: da ovaj predlog ide odboru naukovnomu.

3. Molba br. 522. Vinka Mrzljaka predstavnika u ime kaptola modruškoga za izposlovanje pripadajuće ovomu kaptolu desetinske odštete.

Dostavlja se odboru za proračun.

4. Molba žiteljah kotara vel. goričkog, da se za pustoseline gospoštini Želin-Čiče pripadajuća odšteta iz državne blagajne namiri.

Zaključeno: da se ima predati odboru za urbarske predmete.

Iza toga budu pročitane predstavke:

a) glede utjelovljenja grada Senja;
b) za jugoslavjansku akademiju; i
c) za jugoslavjansko sveučilište; — i sve bez primietbe odobrene.

Oglašen bi zatim posljedak u sjednici od 20. t. m. obavljenog tajnog glasovanja članovah odbora za dnevni red i onoga za uredjenje župničkih dohodakah, uslied koga izabrana su u

I. odbor za dnevni red:
gg. Dr. Rački, Perkovac Ivan, Dr. Vranyczany, Vakanović Antun, Kraljević Miroslav, Kukuljević Ladislav i Dr. Antun Stojanović; a u

II. odbor za uredjenje župničkih dohodakah:
gg. Žužel Franjo, Ožegović Martin, Regen Ant., Dr. Stojanović i Broz Mavro.

Poslie toga prešlo se je na dnevni red: specialnu naime razpravu osnove o uredjenju sabora, a naročito §. 9. alineu prvu.

Na ovu točku predloženi biahu:

a) izpravak uzoritog stožernika Haulika glaseći: da se iza riečih „sin trojedne kraljevine“ dodaju rieči: „jedne i druge vjere;“
b) izpravak narodnoga zastupnika Janćo-a: da se na koncu dodaju rieči: „bez razlike vjeroizpoviedanja.“

Prigodom glasovanja usvojena bi redakcija alinee prve većinom glasovah.

Viećalo se zatim o drugoj alinei §. 9., t. j. točki *a.*

Narodni zastupnik Miroslav Kraljević predlaže mjesto rieči „punoljetan“ izpravak u izrazu: „ako je 24. godinu navršio.“

Ovaj izpravak bi većinom glasovah usvojen, u ostalom ostala redakcija glede riečih „i ako nije pod skrbstvom“ te s toga točka *a.* §. 9. ima glasiti:

a) ako je 24 godine navršio i ako nije pod skrbstvom.

Na redu je zatim viećanje o točki *b.* §. 9.

Glede ove predloženi su izpravci: Josipa Špuna, da se riečim „čitati i pisati“ priveže rieč „hrvatski.“

Miroslava Kraljevića:

da točka *b.* mjesto redakcije ima glasiti: „ako je pismen čovjek.“

Josipa Kovačića: točka *b.* imala bi glasiti:

„ako je sposoban t. j. svećenik, doktor, advokat itd.“

Dr. Luke Petrovića: da točka *b.* imala bi glasiti:

„ako govori narodni jezik i znade čitati i pisati.“

Postavljena ipak na glasovanje redakcija ove točke bi usvojena većinom glasovah.

Na točku *c.* §. 9. predloženi su sliedeći izpravci:

a) narodnoga zastupnika Dr. Blažića; da se medju rieči: „iztragi“ i „radi“ umetne sliedeće: „ili riešen od obtužbe radi nedostatka dokazah.“
b) narodnoga zastupnika Vončine:
rieč „prostoga“ da se izpusti.

*

Postavljena na glasovanje točka *c.* bi uslied redakcije primljena.

Istim načinom bila je usvojena redakcija točke *d.*

Iza toga predloži narodni zastupnik g. Benj. Kraljević poslje točke *d.* §. 9. kao točku *e.* sliedeću stavku:

„U koliko bi budi municipalni, gradski, obćinski ili kralj. činovnik zastupnikom izabran bio i poslanstvo primio — za vrieme, dok čast zastupnika obavlja, nepripada mu sa zvanjem njegovim skopčana plaća."

Nu ovaj predlog bi zabačen većinom glasovah kakono i onaj narodnoga zastupnika Dr. Polita glaseći:

poslie točke *d.* da se ima uvrstiti sliedeća alinea:

„Činovnici kako kraljevski tako i županijski mogu biti narodni zastupnici, te se po sebi razumije, da im se u svrhu izvršivanja mandata od predpostavljene oblasti dopust podieliti mora. Nu županijski sudci nemogu biti izabrani u svom kotaru ili srezu."

Zatim bi uzet u pretres §. 10. osnove. Nanj predloženi su izpravci:

a) zastupnika Dr. Šrama:
neka se izpuste stavke od rieči: „i to nerazdieljeno" pa sve do svršetka §. 2."

b) zastupnika Čepulića:
da se u 7. redku mjesto rieči „domovini" stave rieči „trojednoj kraljevini;"

c) Dr. Luke Petrovića:
zadnja stavka ovoga §. imala bi glasiti: „Posjeduje li njih više takovo imanje, spada pravo glasa na saboru onomu, koga si oni izmedju sebe izaberu;"

d) velikog župana Kukuljevića:
da §. 10. glasiti ima:
„Kao velikaš ima pravo osobnoga glasa na saboru svaki u ugarsko-hrvatski zakonik unešeni knez, grof, baron, ako ima svojstva §. 9., zatim ako posjeduje u Hrvatskoj i Slavoniji imanje na svoje ime upisano i ako plaća 1000 for. izravnoga poreza."

Mimo prvih ovih izpravakah bi većinom glasovah usvojena redakcija §. 10.

Nu pošto kasne dobe radi sjednica bi zaključena, viećanje o tom bi odgodjeno na dojduću sjednicu, urečenu na dan 22. tek. m. u 10 satih u jutro.

Dr. Jovan Subotić, s. r.
drugi podpredsjednik.

V. Urpani s. r.
bilježnik.

Predsjednik: Ako koji član vis. kuće imade što primietiti proti zapisniku, neka izvoli rieč uzeti. (Nitko neprogovori.) Počem dakle prigovora neima, zapisnik izpravnim proglašujem.

Biljež. Dr. M. Derenčin: Priobćuje podneske, i to:

1. Molba Jovana Popovića i sudrugah mu obćinarah iz Bastaje u žup. požežkoj radi imenovanja učitelja itd. (Namjestničkomu viećn.)

2. Predlog g. Ladislava Kukuljevića, podpisan po 15. sab. članovah, da se nj. veličanstvo predstavkom umoli, da se odpusti porezni ostatak od god. 1865.

Ladislav Kukuljević: Da su brojevi, koje sam 20. siečnja u ovoj sabornici glede poreza naveo, istiniti, najjasniji je dokaz, što nisu u javnih listovih oprovrgnuti.

S otimi sam dokazao, da čist dohodak po provisornom katastru u čitavoj Hrvatskoj i Slavoniji bez Krajine prociénjen iznaša . . . . 7,179.897 for.

Čitavi pako izravni i neizravni porez sa svimi nameti, osim obćinskoga nameta, čini svotu . . . . 7,197.386 „

dakle Hrvatska i Slavonija plaća 17.489 for. poreza više nego joj iznaša čitav zemljarinski čisti dohodak, jer su joj drugi dohodci prekarne naravi A ni s tim nije zadovoljan ministerijum austrijski, te svaku godinu otimlje od uprave hrvatske, a u najnovije doba, kad je čitavoj Ugarskoj samo 150.000, to je našoj domovini za domaću upravu 400.000 for. uztegnuo.

U svih državah europejskih, gdje se gleda, da narodi materijalno obstojati i živiti mogu, najviše da se 36 po sto ukupnoga poreza na čisti dohodak metne: jedina Hrvatska i. Slavonija je tako sretna, da osim obćinskoga poreza, iznašajućega po prilici najmanje pol miliuna, više poreza plaća, nego ima čitavoga čistoga zemljarinskoga dohodka.

To protunaravno plaćanje poreza je uzrok, da je naš narod skoro posve propao, dodavajuć svake godine iz svoga stožernoga kapitala (Stamm-Capital).

Tomu je dokazom, ako se uzporedi narodni popis g. 1851. s popisom g. 1857., iz koga posljednjega izlazi, da je u šest godinah manje nego g. 1851.:

volovah	121.704 „
kravah	102.054 „
konjah	20.331 „
svinjah	102.002 „

Ako se jedan vol po 40 for., krava po 20 for., konj po 50 for., a krme po 6 for. uračuna, daje svotu . . . . 8,538.102 „

Ako se je taj broj marve za prvih šest godinah pod blagom bachovskom vladom toli znatno umanjio, za stalno je za ostalih 8 godinah, do današnjega dana, ako ne više, to zaista u tom razmjerju još manji nastao, tako da se opet i za ovih 8 godinah, odkad narodni popis nije ponovljen, kao manjak može uzeti svota . . . . 8,538.102 „

Narodni dakle imetak u svom stožernom kapitalu samo glede marve je pao za 17,076.204 „

Svatko zna, koliko je šumah u našoj domovini posječeno, da se namiri ogromni porez, i da se od materijalne propasti spasimo; ako bi se taj manjak narodnog imetka procienio, odista bi nadilazio svotu . . . 30,000.000 for.

Dakle samo u tih dvih točkah, nenapominjući mnogo drugih, siromašniji je naš narod za . . . . 47,076.204 „

akoprem bi, kako rekoh, razmjer glede poreza tako morao stajati, da nam se najviše 36% na čisti dohodak ukupnoga poreza metne, ipak bi naš narod zadovoljan bio,

da mu je bio austrijsko-njemački ministerij pod blagom svojom upravom ostavio bar četvrtinu po vladinih organih procienjenoga čistoga dohodka.

Jedna četvrta stran čistog zemljarinskog dohodka od 7,179.S97 činila bi za 15 godinah svotu od	26,924.610 for.
Ako se još dodade k tomu 17.489 for., koje svake godine povrh čistoga dohodka plaćamo, kroz 15 god. čini	262.335 „
dakle ukupno:	27,186.945 for.

Čovječanstvo je zato u veće družtvo stupilo, da si život i imetak oštiti i uzdrži, i tako da laglje živiti može, a kada se jednomu narodu toliki tereti nameću, da niti živiti, ni sebe uzdržavati nemože, onda zaufano nije postignuta svrha družtvenoga života. Zato naš narod punim pravom može zahtievati, da mu se barem četvrtina čistoga dohodka ostavi, da barem i kukavno živiti može; budući pako to za prošlih 15 g. nije učinjeno, neka mu se taj suvišak od 27,186.945 for., koga je nepravedno platio, nadoknadi.

Gospodo! svatko zna, da kamo se god čovjek po našoj domovini krene, u svakom i najmanjem mjestancu vidi vojnike, gdje se šeću, tako da bi inostranac morao misliti, da se je čitavi naš narod pobunio, te tako treba svako selce sa vojnici napuniti. Ali, gospodo, nije tomu tako, naš je narod miroljubiv, i sretnim se smatra, kada samo živiti i porez namiriti može: ali onda je nesretan, kada uza sav napor i najbolju volju nemože sebe uzdržavati, a jošte manje ogromni porez izplatiti.

Nadalje se vojnikom na poreznoj ovrhi imade polag višjim mjestom propisanoga jestvenika govedina za objed dati — ali gospodo, dok su naši seljaci kadri bili sebi meso kupovati, nisu nit znali za poreznu vojničku ovrhu.

Uzprkos svemu tomu, što nam je zemlja obsipana vojnici, i što se poreznikom znatne nagrade glede utjerivanja poreza davaju, to ipak porezni ostatci od godine 1865. čine ogromnu svotu od 3,304.589 for., a upravo je nemoguće, da ovu naš narod namiri sa tekućom ovogodišnjom poreznom svotom od 7,197.386 for., pa makar i čitava austrijska armada u Hrvatsku i Slavoniju na ovrhu došla.

Prem da bi naš narod pravedno zahtievati mogao, da mu se u nepravednom razmjeru tečajem 15 g. od 27,186.945 for. plaćena svota povrati; nu budući bi okolnosti sadašnje austrijske vlade to nemogućim činile, pokorno predlažem, neka vis. sabor kod previšnjega priestola izposlovati nastoji, da se bar porezni ostatak god. 1865. od 3,304.589 for. našemu narodu odpusti.

Svuda po čitavoj našoj zemlji čuje se žalostan glas naroda, da nemože živiti. Gospodo, to je strahovit glas, kojega se i vladaoci plaše; čiuimo dakle, što je u našoj vlasti, pobrinimo se, da si narod konačne propasti izbavimo, da neuzčujemo jošte strahovitijega glasa: Mi nemožemo, ali hoćemo da živimo!

Predsjednik: Neka izvoli vis. kuća odlučiti, da-li predlog ide na odbor, ili se ima staviti na dnevni red; stvar je važna, ja mislim, da bi dobro bilo, da se odmah u pretres uzme.

Ladislav Kukuljević: Ja predlažem vis. kući, da izvoli kao za prešan predmet ili odbor imenovati, ili da gg. bilježnici odmah sastave representaciju.

Avelin Čepulić: Predlog nije redovit, t. j. predlog jest redovit, ali obrazloženje nespada ovamo, jerbo je to proti propisu §. 34. i 37. našega poslovnika. Ako bude svaki odmah svoj predlog obrazlagao, onda nećemo nikada na kraj doći. Predlog po naravi svojoj spada na odsjeke ili na poseban odbor, jerbo podatci moraju konstatirani biti; ja subjektivno vjerujem, što je g. predložitelj kazao, nego držim, da se ipak sabor mora osvjedočiti i statistično konstatirati sve podatke. Za to pristajem, da se odbor izabere.

Antun Jakić: Ja mislim, da svega konstatiranja netreba, jer ćemo nj. veličanstvo kralja samo moliti, da izvoli odpustiti porezni ostatak za god. 1865. Što je g. predložitelj razvio, to mislim, da se može kao argument upotrebiti za representaciju, a ta se može vrlo lasno s mjesta učiniti, da se 2—3 lica izaberu, koja će representaciju sastaviti.

Predsjednik: Ako je vis. kući povoljno, mogao bi se odrediti odbor od 3 lica, koji bi odmah tu stvar pretresao i representaciju sastavio.

Ladislav Kukuljević: Ja bi se usudio predložiti g. Cara, g. M. Kraljevića (Glasovi: Ladislav Kukuljević!) (Prima se.)

Predsjednik: Dakle odbor je sastavljen iz gg. Cara, M. Kraljevića i Ladislava Kukuljevića.

3. Predlog g. V. Urpania i drugovah, da se nj. veličanstvo predstavkom umoli, da se dozvoli povratak vojničkim bjeguncem u Primorju.

Antun Vakanović: Isti ovaj predmet je i u zadnjem saboru god. 1861. došao na dnevni red, ali neznam, da-li je riešen ili ne. Ja mislim, da bi ovdje istim putem udarili, kao što kod prijašnjega predloga, da se odbor izabere i representaciju sastavi; mi znamo, da su bjegunci talijanski, koji su pobjegli u Turin, amnestirani, zato mislim, da naši sinovi tim više zaslužuju tu milost. (Glasovi: Primamo!)

Predsjednik: Dakle predlog se prima, da se odbor imenuje, koji ima representaciju sastaviti. Ja mislim, da bi takove članove vis. kuće izabrali, kojim su okolnosti poznate (Glasovi: Derenčin, Vakanović, Vončina!) Dakle odbor sastoji iz gg. Derenčina, Vakanovića i Vončine.

4. Izviešće odbor za zemaljski proračun.

Miroslav Kraljević: Vis. sabor je već dostojao ovo izviešće staviti na dnevni red; ovo se samo zato stavlja ovamo, da sabor može dati tiskati i razdieliti.

Predsjednik: Imam javiti vis. kući, da se je bilježnik g. Dr. Polit na ovoj svojoj časti zahvalio, počem je već dugo vremena u tom poslu radio. Ja mislim, da će vis. kuća primiti njegovu ostavku i odrediti, da mu se priznanje na njegovom trudu u zapisnik stavi, i ujedno molim, da visoka kuća odluči, da-li želi odmah danas ili sutra novi izbor bilježnika preduzeti. (Glasovi: Danas!) Dakle ćemo kad budemo imali odmor, izbor obaviti.

Dalje imam vis. kući javiti, da je g. Vončina ozdravio, i opet u sabornicu stupio. G. zastupnik Lovrić zamolio je dopust na 6—8 danah radi prešnih domaćih poslovah; ja sam bio tako slobodan, ovaj dopust podieliti, što vis. kući do znanja stavljam. G. zastupnik Jurčić javio je, da nemože u sabornicu doći, jerbo je bolestan. G. zastupnik Suppe podnio je danas molbenicu za dopust na 8 danah radi neodoljivih domaćih poslovah, koji zahtievaju njegovu prisutnost. (Dozvoli se.) G. zastupnik Kozulić, koji je takodjer doma otišao, moli, da mu se dopust produlji na 15 danah; ako vis. kuća neima ništa proti tomu, izrazujem, da mu se produženje dopusta dozvoli.

Još nješto imam prijaviti. Odbor urbarski, koji imade zadaću, riešiti urbarska pitanja, i osnove članakah saboru podnieti, sastavio i podneo je članak ob odkupu regalnih i ovim sličnih pravah; osnova ta je već tiskana i porazdieljena medju članove. Ali ujedno ima zakonska osnova glede toga predmeta od člana tog odbora g. Blažića, o kojoj vis. kuća nije riešila, da-li se ima tiskati ili ne. Počem vis. kuća to odrediti ima, pitam ja vis. kuću, da-li se i ova osnova imade tiskati i porazdieliti.

Mirko Hrvat: Buduć da izpravak g. Blažića nije podnešen saboru uslied zaključka odbora, s toga ima doći samo onda u pretres, kad će se osnova odborova pretresivati. Ja dakle nisam zato, da se ovo mnenje pojedinog člana odbora dade tiskati.

Predsjednik: Stvar je ovako: Kad još ovaj odbor nije izabran bio, nego kod prijašnjega odbora podnio je g. Blažić osobiti predlog svoj. Predlog ovaj pretresao se je i u onom odboru, ali se nije mogao uvažiti, jerbo je druga načela ustanovio. Da je to kratka stvar, mogla bi se bez toga odpraviti, ali ova je osnova malo podulja, i vis. kuća se neće moći podpunoma ubaviestiti, ako nebude tiskana i razdieljena. Dakle mislim, da bi se imala tiskati. (Ima se tiskati i razdieliti!).

Sada prelazimo na dnevni red, naime viećanje se ima nastaviti o §. 11. zakonske osnove o uredjenju sabora troj. kraljevine; pri ovom paragrafu imamo predlog g. Ćepulića, glaseći, da se ovaj §. sasvim izpusti.

Antun Jakić: Ja pristajem uz izpravak gospodina Ćepulića, da se ovaj paragraf sasvim izpusti. S tim bi doduše mogao svršiti; ali gospodin župan turopoljski, braneći ovaj paragraf, poslužio se je jučer onakvom izrekom, koja svakoga rodoljuba hrvatskoga mora da gnjevom napuni, i zato nemogu nikako da mu njekoliko riečih neodgovorim. On je rekao jučer, da ovaj sabor neima vlasti, njemu ili kotaru turopoljskomu uzkratiti pravo glasa i mjesta na ovom saboru, s toga, jerbo nije zakonit. Gospodo, ovo je strašno načelo, koje je on izrekao u ovoj visokoj kući. On se je poveo za gospodinom Aurelom Kuševićem, koji je ova načela razvijao još godine 1861; moram iskreno kazati, da mi se je uvjek krv uzbunila, kad sam ga čuo govoriti u ovom smislu, nego dok je sam bio, mislio sam, jedna lastavica nečini ljeta. Ali ja vidim, da njegova načela dobivaju sljedbenike, to smo čuli jučer iz ustiuh gospodina župana turopoljskoga. Ovakova načela kadra su razrovati temelj, na kojem stojimo, kadra su razrušiti temelj ustava hrvatskoga, a to samo za to, da se privilegija još i nadalje uzdrže. U tom pogledu najviše zamjeravam ja upravo gospodinu Aurelu Kuševiću, koji takva načela kao kultus već odavna i uvjek tjera, a s druge strane moram se njemu čuditi, kako on u saboru, kojega nezakonitim drži, može sjediti i dnevnice pobirati, dnevnice žuljevim hrvatskoga naroda pribavljene, kojemu gospodin Aurel Kušević tako cinički svako državno pravo odriče . . . (Živio!).

Ja nebi ovdje dalje govorio, da me nije strah, što su sadanje naše okolnosti ozbiljne, te svaki hrvatski rodoljub treba da dobro gleda, što se oko njega radi, neznam, je li možda naša najviša oblast, ili možebiti njezin ravnatelj — jerbo je u uzkom svezu sa gospodinom Aurelom Kuševićem, takodjer sliedi onakova načela. Ako bi to bilo, onda smo mi u vrlo opasnom stanju. Ja ću propustiti dalji razvitak toga drugim govornikom, samo preporučam visokomu predsjedničtvu, da nedopusti nikojemu članu sabora ovakove izreke, koje upravo pogrdjuju našu domovinu i naš narod.

Aurel Kušević: Ja izpunjujem moju dužnost na ovom mjestu, zato molim za uztrpljivost visoke kuće, da me sluša; ja nebranim mnienje svoje, nego zastupam onaj kotar, koji imade velike zasluge za domovinu i koji je prije godine 1848. mnogo mukah i nepravdah pretrpio.

Ja sam rodjen Hrvat, sin onog otca, koji je i njekoliko zaslugah za domovinu stekao. Ja se držim i držao sam se uvjek toga pravca, da proti časti i slobodi mojega naroda raditi nikada pomislio nisam, pa ću u mojoj iskrenosti i u buduće se držati moga osvjedočenja.

Mi ozbiljna vremena živimo, a živili smo takovih vremenah, odkad je u ugarskoj zemlji sistem administratorah upeljan, sigurno na korist narodah ugarske krune upeljan nije nego je na to smjerao, da ustavnu slobodu uništi. Od 25 godinah svi javni čini u našoj domovini svršeni su pod uplivom nasilja neustavnog, ta neustavnost vidi se kao crvena nit kroz sve dogodjaje naše domovine. Da drugo nespomenem, napomenut ću samo one dvie kraljevske komisije, pod Rudićem i Žiškovićem, koje ostale jesu bez svakog rezultata. Natražnjačka ugarska kancelarija — umjetno je uzdržala u našoj nesretnoj domovini prije god. 1848. dvie stranke zato, da se mir nenačini, nego da služimo mi Hrvati kao odprta rana u slobodnom življu narodah ugarske krune. Po tom nasilju svršen je čin izborah zastupnikah godine 1847. Rečeno je, kad je narod bio u većem broju sakupljen: da se izbori preuzeli nebudu, nego da predstavka na „njegovo veličanstvo iz banske konferencije predložena bude“, i kad su se izbirači razišli, izabrani su zastupnici naroda, je li po mnienju i volji naroda hrvatskoga, to neznam. Proti tomu nasilju bile su tužbe na najvišje mjesto poslane, a posljedica je bila ta, da je onaj neustavni dekret kojim bijaše plemstvo iz sabora izkjučeno po njegovomu veličanstvu u reskriptu na ugarski sabor poslanim bio opozvan. Izbor je taj bio uzrok velike razpre, koja je u ugarskom saboru godine 1848. vladala, jerbo neustavnim načinom izabrani zastupnici naroda i govorili su u cirkularnoj sjednici svom vještinom u jeziku ugarskom, a u javnih sjednicah trsili su se uzdržati jezik latinski, i kroz to umjetno se je ona razpra tako daleko razvila, da je obći škandal uzrokovala. Šta bi vi moja gospodo kazali, da na primjer zastupnik riečki u klubih naših i privatnih sastancih razgovarao bi se s nami vješto u našem hrvatskom jeziku, u javnoj sjednici govorio bi silom taljanski? Sabor ugarski od godine 1848. izposlovao je načela, za koja svi izobraženi narodi svieta vojuju; ovi zakoni predani su kroz njegovo veličanstvo najsvečanije u Požunu u nazočnosti svih članovah carske dinastije i sada vladajućeg kralja narodom Ugarskim.

Predsjednik: Ja bi molio gospodina govornika, ako želi govoriti o §u. 11, da bi izvolio kazati, da li to na stvar spada.

Aurel Kušević: Oprostite, ja vas moram moliti na vašem uzvišenom mjestu, da li imam pravo proti nepravednom napadanju gospodina Antuna Jakića odgovoriti?

Predsjednik: Ja sam samo molio, da izvolite kazati, da li to u stvar spada.

Aurel Kušević: Sabor ugarski godine 1848. po sankcioniranju rečenih zakonah je razpušćen, zastupnici pako naši izabrani i pozvani ostali su ono ozbiljno vrieme izvan naše domovine, stigli su za se izvanredna po mom mnienju nezaslužena odlikovanja, a naša domovina propala je u jaram absolutizma. Pokojni ban Jellačić imenovan je 23. ožujka 1848. banom trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Kojim načinom se je proti municipiju, kojega

ja ovdje zastupati čast imam, ono vrieme postupalo, moram na kratko reći: bez svakoga povoda i bez svake krivnje sakupile su se u kotaru turopoljskom čete, 6 kumpanijah, 3 graničarske i 3 od redovite vojske, sa dvima topovima i proti slobodi mnienja uvedeno svemoguće nasilje bez priekog suda i obsadnog stanja i povoda svakog — (Glasovi: na stvar!). Ja mislim, da slobodan hrvatski narod nikoga obsuditi nemože na javnom mjestu, dok ga nije čuo, dakle to sredstvo se meni uzkratiti nemože; ako je to naša sloboda, ja ću sjesti i mučati. Ja znam, da ono čuvstvo koje u srcu imam, da sam dužnost prema domovini izpunio, danas sutra sami spoznali budete. —

Pokojni ban Jelačić je po svojem imenovanju postupao načinom, koj se sigurno opravdati neda, (Glasovi: oho, vika!). . . . i da je tomu tako, dokazuje to, što je legitimno krunjen kralj izaslao 29. svibnja na njega kraljevski reskript, u kojem veli: ja čujem, da ste vi bez moga dozvoljenja proti glasu članka 58. od godine 1791. sazvali hrvatski — sabor i to na 5. lipnja. Ako je tomu tako, ja vam zapoviedam, da taj neustavni sabor obustavite, jer posljedice od takvoga sabora za ništetne deklariram. Vi ćete imati pred moje kraljevsko prestolje doći i opravdati one dogodjaje u domovini hrvatskoj.“ U tom smislu glasi kraljevki reskript; ja mogu služiti s njim svakomu, koji ga nepozna. Ban Jellačić ovoj kraljevskoj zapovjedi zadovoljio nije. —

Avelin Čepulić: Ja molim — pozivam se na poslovnik — da se gospodin govornik pozove na red, jer on hoće da obrazloži, da je naš sadašnji temelj nezakonit.

Predsjednik: Ja sam gospodina Kuševića pitao, želi li on o §u. 11. govoriti, i neka izvoli izjaviti, da li to spada na stvar; on mi na to nije odgovorio, nego kako sam i kašnje vidio, želi odgovarati na osobnost. U smislu poslovnika mu ovo pravo pripada; ja samo molim gospodina govornika, da se što kraće izraziti izvoli, i neka se neslúži izrekami, koje ovu visoku kuću vriedjaju.

Aurel Kušević: Ja ću se polag mogućnosti kratko izraziti, i tako da ništa uvriedljiva neizrečem. To moje nakanjenje sigurno nije. Ja sam takodjer Bana Jellčića žalio zadnje vrieme, a i ja okolnost onu, da se je pokojni pod teretom izvanredne ogovornosti slomio, dokazom smatram njegove bolje narave, i zato sam pokojnomu Jelačiću banu skrajnu čast izkazao i zadnje vrieme njegovu kuću pohadjao, jer je on nanešenu meni nepravdu javno spoznao. (Nemir i mrmljanje).

Predsjednik: Ja vas molim, da predjete na stvar; apeliram na domorodno čuvstvo gospodina govornika; važna je stvar, koja u pretresu stoji, to je izborni red; ja mislim, da je i gosp. govornik uvjeren, da on sbog zaslugah svojih predjnikah i sbog svojega otvorenog političkog značaja u ovoj zemlji ima uvaženje i po tom mu mnogo riečih netreba. Ja bi dakle molio, da se izvoli strogo stvari držati i što kraće izraziti.

Aurel Kušević: U članku 19om. zapisnika sabora godine 1848. izvješćuje Ban Jellačić, vrativši se sa poslanstvom od najvišjeg prestolja saboru: da je njegovo veličanstvo odlučilo i izreklo, da zaključke sabora od godine 1848. odobriti nemože, jerbo proiztiču iz sabora, kojega je ono kao nezakonit razpustilo.

Iz tih kratko spomenutih razlogah sliedi to, da mi u provizornom ovom stanju zakona neimamo; zato sam ja osvjedočen, da se u ovom saboru, i u onih od godine 1848. i 1861., koji su sastavljeni na temelju mnienja povjerenikah banskih, prava, koja obstoje po starodavnom zakonu, samovoljno premačiti nemogu. (Nemir).

Predsjednik: Moram uslied onoga, što sam prije primietio, veleštovanog gospodina govornika na red opomenuti. (Živo!).

Aurel Kušević: Slavni predsjedniče, ja vas molim, da mi zakon pokažete ili naznačite, po kojem zakonu je pučanstvo kraljevinah Dalmacije Hrvatske i Slavonije zastupano,' i po kojem zakonu je plemstvo izključeno? (Vika; glasovi: po volji naroda!).

Predsjednik: Ja sam veleštovanog gospodina govornika radi toga na red opomenuo, što je sabor godine 1861. a i ovaj sveudilj to načelo izrično priznao, a i njegovo veličanstvo kralj pripoznalo, da ovaj sabor ima zakonotvornu moć (Živio!), i ja molim, jer mi je vrlo težko, koga na red opomenuti, da se veleštovani gospodin govornik izvoli osvrnuti na zaključke sabora trojedne kraljevine i na najvišje kraljevske reskripte, i da bi na stvar prešao, o kojoj ćemo ga vrlo rado slušati.

Aurel Kušević: Što se istoga pitanja tiče, pristaje na to, da se zastupstvo kotara turopoljskoga polag starodavnog prava zastupstva kroz župana turopoljskoga iz ove osnove neizpusti, želim, da se ovo zastupstvo kotara turopoljskoga radi velikih zaslugah za domovinu zadrži, i pošto se troškovi zastupstva čitave cesarevine iz državne blagajne plaćaju, taj se teret od turopoljskoga kotara oduzme. Ova povelja, koju ja pročitati hoću, glasi ovako: (Čita.) Iz tih razlogah, i s razloga, da je njegovo veličanstvo na molbenicu rečenog kotara starodavno pravo kotara turopoljskoga je potvrdilo i odlučiti dostojalo, da se kotar turopoljski na ovom saboru polag izbornog reda od godine 1861. zastupati ima. Ja molim dakle, da visoka kuća, ako sam i proti mojoj volji proti dostojanstvu ove kuće sagriešio, da se onoj obćini, koja sigurno bar one zasluge ima, da kroz nesrećno vrieme od 18 plodnih godinah svoju ustavnu slobodu uzdržala, veliki trošak u to ime obnašala, i to isto godine 1848. u vjernosti proti banskoj časti, u protuslovju sa svojimi najiskrenijimi simpatijami, štujuć čast bansku, sliedila je godine 1848. pokojnoga bana sa svojom vitežkom četom, koju je od pamtivieka na svoj trošak uzdržavala — da se ovoj obćini starodavno pravo zastupstva uzdrži.

Predsjednik: Molim, neznam, da-li sam dobro shvatio; izvolite li biti za redakciju ili ne?

Aurel Kušević: Za redakciju tim dodatkom g. vel. žup. Kukuljevića, da se starodavno pravo kotara turopoljskoga i nadalje uzdrži, i teret zastupstva ovog kotara iz dotične državne blagajne pokrije; jerbo pravo nije, da kotar ovaj, koji od znamenitog imetka svoga porez plaća, sam troške zastupstva nosi.

Mirko Hrvat: Na uvrede, koje je g. župan turopoljski u jučerašnjoj i g. zastupnik kotara turopoljskoga u današnjoj sjednici našemu narodu i državnomu našemu pravu naneo, držim za nevriedno i nedostojno odgovoriti; i vis. je kuća pokazala jasno, koliko drži do njihovih uvriedah. Ipak ću g. zastupniku kotara turopoljskoga na jedno odgovoriti, i to, gdje nas poziva, da kažemo, na kojem pravu i temelju mi ovdje stojimo. Osim prava zaprašenih poveljah, osim prava historičkog, ima i drugo pravo, i to je narodno pravo, po kom je svakomu narodu, kada mu se stavi izabirati, hoće-li se držati zaprašenih poveljah i propasti, ili držati se svog narodnog prava, slobodno, odreći se svake pergamentske sveze, i držati se svog narodnog prava; ja navadjam narodno pravo, koje sobom donosi, koje zapovieda narodu, da u ta-

kovom slučaju mora sve upotriebiti, da život svoj spasi. Da se mi god. 1848. nismo tog narodnog prava poslužili, bili bi propali polag svih slobodoumnih magjarskih zakonah od god. 1848.

Prelazim na stvar istu. Za redakciju nisam, jerbo neznam razloga, zašto da kotar od 6 do 7 hiljadah dušah imade posebno zastupstvo. Mi smo ostali narod razdielili u izborne kotare od 20 hiljadah dušah, neznam razloga, s kojega ima 6—7 hiljadah dušah u turopoljskom kotaru toliku valjanost, kao drugdje 20 hiljadah. Ja znadem i druge kotare, koji imadu veći posjed, koji više poreza plaćaju, koji su više napučeni, nego-li turopoljski kotar, pak će ipak birati na 20 hiljadah dušah jednoga zastupnika. Još bi možebiti pristao na redakciju, kad bi ovaj kotar zbilja bio kakav arondirani kotar, nego je kotar od 6 hiljadah plemićah pomiešanih u kotaru od 30 hiljadah dušah, nesamo sela su pomiešana, nego i iste kuće. Nevidim razloga, da bi kotar turopoljski morao imati njekakvo preimućtvo, jer nije samo Turopolje borilo se za ustavnost i slobodu, nisu samo plemići prolievali krv zo domovinu, naši otci prolievali su krv, a vi ste samo slavu nosili.

Ja pristajem uz izpravak gosp. Ćepulića, dosljedno, da kotar turopoljski izabira sa ostalim kotarom veliko-goričkim.

Josip Akšamović: Što se tiče zastupstva Turopolja u ovoj vis. kući, ono je od starih vremenah osnovano na povelji, na vlastitoj povelji od Rudolfa II., koja župana turopoljskoga, kao zastupnika svih plemićah turopoljskih označuje, i kao takav imao je mjesto zastupanja kod njeg. veličanstva kralja, i imao je pravo zastupstva na ugarskom i hrvatskom saboru. Ovo je stvar, koja se tajiti neda, jerbo je stvar historična, istinita, i na ovaj je način slobodna i plemenita obćina turopoljska bazirana na onom temelju, na kojem je baziran svaki slob. i kr. grad u našoj domovini, i s toga imade svoj vlastiti magistrat, kojega sama plaća, imade svoju jurisdikciju, bar ju je imala do god. 1848., kao svaki grad, i dandanas imade ovo moralno tjelo takodjer svoju sudbenost, t. j. župan jest sudac ovog kotara, kojega država neplaća, nego sam kotar. U ovom kotaru ima 8000 dušah, ne pako 6000, kao što je g. M. Hrvat kazao. (Mirko Hrvat: vi ste sami u odboru kazali, da ima 6000.) Ima 8000; ako je dakle glede gradovah po odboru ustanovljeno načelo, da na 8000 dušah jedan zastupnik ide, onda mislim, da se svim pravom i turopoljskoj obćini mora dati, da od ovih 8000 dušah jednoga zastupnika birati može. Budué pako da je to svejedno, da-li bi oni birali za svaki sabor zastupnika, ili pako da se u izbornom redu župan, kojega svake godine izabiraju, za to imenuje, to ne alterira ništa, da budu po ovom u saboru zastupani.

Meni je veoma žao, što je neumjestna izreka g. župana turopoljskoga probudila njekakvu osobnost; ja sam uvjeren, da su ove osobnosti ne toliko stvari, koliko pretresivanju mnogo tegotah dopriniele. Ja sam opazio jučer, da je ova vis. kuća sklona bila i pripravna, pristati uz ovaj paragraf samo uz promjenu g. vel. žup. Kukuljevića, i meni je vrlo žao, da se zbog ove osobnosti sada stvar ruši.

God. 1848., bez da je Turopolje molilo, dobilo je dva zastupnika od naroda izabrana, tako i g. 1861., i evo sada g. 1865. Turopolje to nije molilo, pa mu se zato i ova krivica učiniti nemože, ako ova dva zastupnika nebude imalo, koja trpi polag ove osnove; ako Turopolju uzmete 1 zastupnika, koji ide na 8000 dušah, onda uzmite i gradovom, ako gradovom date, morate dati i Turopolju.

Onda, gospodo, §. 10. kaže, da onaj velikaš, koji imade 30 godinah, koji u domovini stanuje, koji ima posjed, s kojim je jurisdikcija skopčana bila, imade pravo sjela i glasa u ovoj vis. kući. Ako to stoji, onda ja kažem, da je to drugi razlog, zašto se mora Turopolju zastupnik dati; jer Turopolje je moralno tielo, svejedno imade svoj posjed, plaća velik porez, imalo je jurisdikciju sa svojim posjedom skopčanu, i takodjer dandanas imade sudbenost, dočim velikaši neimaju sudbenosti, s toga ako velikaš ima pravo sjela i glasa u ovom mjestu, mislim, da s ovog razloga tim više imade ovo pravo župan turopoljski. S toga ja tu stvar što toplije preporučam i molim vis. kuću, da negledeć na rieči, koje su ovdje pale, pogleda na pravo i pravicu, da se zbog ovih riečih nenanese uštrba puku, koji bi zaista veoma dirnut bio, da bi se starodavni običaj njegova zastupstva uklonio. Imao bi još to primietiti, jer je g. Mirko Hrvat kazao, da bi polag toga broja plemićah najbolje bilo, kad bi se ovi plemići izbornomu kotaru veliko-goričkomu pridružili i s njim birali; ja kažem, da nebi bio proti tomu, da nepoznam naše domaće okolnosti; ali ja kažem, prvo će se naši plemići uzdržati ovog prava, nego na to privoliti, da se kojemu izbornom kotaru pridruže i s njim biraju. (Mrmljanje; Glasovi: Plemići!) To su stvari, koje stoje.

S ovih svih razlogah molim ja vis. kuću, da pridrži ovaj paragraf s dodatkom g. vel. žup. Kukuljevića.

Ivan Vončina: Kad sam slušao zagovornike Turopolja i njegovih pravah, moram priznati, da mi se činilo, da se nalazim više na trgu starinah, nego u kući zakonotvoracah. Ovdje se hoće, da se pod naslovom njekakve pravednosti prekapaju i na vašar iznašaju zastarjela prava, prava, koja se nemogu uzdržati u životu nego nepravednošću proti cielom narodu. G. zastupnik kotara turopoljskoga nastojao je dokazati, koliko bi pravedno bilo s razloga, što se gradovom na 8000 dušah dava pravo jednog zastupnika, tako isto dati jednoga zastupnika i plemenitom kotaru turopoljskom, jer ima 8000 dušah. Neću iztraživati koliko dušah ima koliko ne, — premda je s jedne strane već prigovoreno tomu broju — ja kažem, da mi naš narod po interesih njegovih smatrati i suditi imamo samo s gledišta ratarstva i gradjanstva. Ako smo mi odlučili gradovom dati po jednoga zastupnika na 8000 dušah, to smo mi odlučili za to, što u gradovih obično inteligentan narod stanuje, koji se obrtom, trgovinom, zanatom bavi, s toga smo odlučili dati mu posebno od ratarstva različito zastupstvo, dočim smo s druge strane od ratarstva uzeli na 20.000 dušah jednoga zastupnika. Ali ja u Turopolju i medju stanovnici njegovimi nenalazim, da je ondje narod onakav, kakav živi u gradovih; u koliko ja Turopoljce znam, oni su seljaci, koji se od naših seljakah ničim, niti inteligencijom, niti načinom živovanja nerazlikuju, dapače, mislim, kad bi se to izpitivalo, da bi resultat možebiti prije na uštrb Turopoljacah nego-li drugih seljakah izpao; ja bar znam, kad se je željeznica gradila, nigdje posao nije na takove zapreke nagazio, nego upravo u Turopolju, škole se nigdje tako težko i tolikimi zaprekami nepodižu i uzdržavaju nego u Turopolju.

Što se naglašuje posjed, posjed može biti s gledišta našega samo u toliko važan, u koliko se čovjek s njim umno koristiti zna, i u koliko takodjer koristi za cielu zemlju, u kojoj se nalazi. S te strane, da bi Turopolje bilo djelovalo svojim posjedom ikoliko na napredak naše zemlje, na razvitak njezine kulture, narodnosti i slobode, meni ništa nije poznato, i bojim se, da ni vi u tom sretniji niste.

A što se pozivaju gg. zagovornici pravah Turopolja na povelje iz 13. stoljeća, ja mislim, da su to zasluge njihove djece toliko, koliko su krivi njihovi otci za prizore, koji su se izvadjali god. 1848. S toga smatrajuć ovaj predlog, da se županu turopoljskomu virilno pravo mjesta i glasa u našem saboru podieli, i to medju velikaši, nenalazim ja za to nikakva druga naslova, nego naslov feudalni, a o tom naslovu mislim, da iza god. 1848. u narodu, koji je pretežnom većinom upravo demokratičan, kao što je narod naš, nebi moglo biti divana.

S toga predlažem, da se ovo pravo kotara turopoljskoga, da bude zastupan u buduće u saboru različitim načinom, nego ostali narod, ignorira, i da se po predlogu gosp. zastupnika virovitičkog kotar turopoljski subsumira medju druge kotare.

Veliki župan Ivan Kukuljević: Premda ja kao predložitelj izpravka u ovom pitanju, da li imade plemenita obćina turopoljska u ovom saboru i nadalje zastupana biti, nebi bio više progovorio, pošto sam već jučer moje nazore naveo: ipak se vidim prisiljenim i danas progovoriti tim više, pošto sam s jedne strane čuo napasti historičko pravo u obće, i pozivati se na narodno pravo, a s druge strane pošto sam čuo pozivati se opet na takovo historičko pravo, s kojega bi našemu državnomu i narodnomu životu velika opasnost prietiti mogla.

Vriedni i veoma od mene štovani gospodin zastupnik turopoljski Aurel Kušević, kojega ja radi njegove stoičke muževnosti i dosljednosti veoma štujem, kao što je prije 25 godinah stajao kao protivnik proti mojim načelom, tako isto stoji i danas, i brani ono, što misli da mora braniti iz osvjedočenja; nu kao što sam ja prije 25 godinah svakom prilikom na javnom mjestu proti njemu stajao, tako isto moram i danas ustati proti njemu, te kazati, da se vriedni i štovani predgovornik veoma vara, kad misli, da narod naš ono, što je počinio godine 1848., nije učinio na temelju prava, i to historičkoga prava, nego na temelju pokreta i nepravde. Poziva se štovani gospodin govornik na to, da mi zastupnike naše ili poslanike godine 1848. nismo zakonitim putem izabrali. Gospodo moja, tko pozna tečaj sabora našega od godine 1847., znati će vrlo dobro, da je onda naš sabor na sasvim zakonitom temelju stajao.

Ja mislim, da danas kad se sudbina naša kroji u peštanskom glavnom gradu, kad naši poslanici pred njegovo veličanstvo kralja stupaju i pravo naše zahtievaju, da onda, kad se ovo pravo niše i u temelju ruši, da je dužnost naša, kad koji zastupnik proti tomu ustaje, da bar onaj, koji je uvjek narodna, državna i historička prava branio, proti njemu ustane i koju rieč progovori. Jer posljedice krivoga tumačenja našeg postupka i radnje od godine 1848. mogu biti za nas veoma opasne, one mogu lasno odziva naći u Ugarskoj, jer se u ugarskom saboru već sada mnogo govori o kontinuitetu javnoga prava u smislu ugarskih zakonah god. 1848., koji zakoni protive se uprav našemu javnomu pravu. Nemojmo zaboraviti, da ima u obijuh adresah odziva takovim nazorom, kakove uprav sada čusmo, nemojmo zaboraviti, da u svakom skoro govoru na ugarskom saboru imade srodnih nazorah, jer su ovo nazori jedne stranke silne i postojane; zato neće biti preko reda, ako na ono, što se u ovoj visokoj kući tako osorno proti našoj godini 1848. krivo navelo, koju rieč progovorim.

Predsjednik: Počem je predsjedničtvo svoju dužnost učinilo u toj stvari, i po čem je ciela visoka kuća uzklikom uz predsjedničtvo pristala, mislim, da će se to kao jednoglasna odgovarajuća manifestacija posvuda i za svagda uzeti moći. Zato bi dobro bilo, ako bi gospodin govornik za dobro pronašao, da na izpravak predje.

Veliki župan Ivan Kukuljević: Ja ću se trsiti, da ove nazore u sklad dovedem sa istim predmetom glede historičkog prava. Pošto je gospodin Mirko Hrvat kazao, da je sve ono, što je godine 1848. i poslje učinjeno, osnovano samo na naravnom pravu; moram proti tomu primietiti, da je sve osnovano upravo na historičkom pravu; pošto se opet s druge strane poziv čini na sasvim drugo historičko pravo, nego se ova trojedna kraljevina pozivati ima, moram na kratko primietiti, da je godine 1848. pokojni neumrle uspomene Jelačić ban zakonitim putem sazvao sabor, jerbo je imao to pravo kao ban po članku 2. od godine 1567. sabora hrvatskoga, potvrdjena po kralju Maksimiljanu. Gospodo, štogod je narod naš godine 1848. učinio, učinio je na tvrdom temelju historičkoga prava, učinio je ono, što su njegovi predji učinili godine 1527. i godine 1712., dakle nije godine 1848. ni najmanje što nezakonita stvoreno, ni najmanje osnovano na njekakvom temelju nezakonitosti. Time dakle sve ono, što se navadja, da je proti zakonom možebiti ugarskim, po smislu našega prava nestoji, jerbo nikad nije bila naša zajednica s Ugarskom tako jaka, da bi radi budi kakvog zajedničkog prava mi u sve krivice saveznikah privoljiti bili morali, ili da bi se morali do smrti držati onoga organa, koji nam je njeko vrieme zajednički bio. Naš narod, naš sabor mogao je uvjek ono zaključivati, što se njemu najbolje svidilo, i ono rušiti, što se njemu za rušiti dobro činilo; bili zakoni u Ugarskoj kakvi mu drago, ako nam u prilog neidu, mi ih priznati nemoramo, već samo, ono što je koristno, što je potrebno za naš narod.

Kad dakle naš narod i naš sabor na svom historičkom temelju manje više stoji, kad mi tu svetu dužnost imamo na istom temelju i nadalje ostati, osobito naprama drugim pokrajinam i susjednim kraljevinam, koje svoje historičko pravo za najveći temelj svog obstanka smatraju; kad mi velim tu dužnost imamo, na ovom temelju ostati, mislim, da mi ni kod pojedinih predmetah to svoje historičko pravo nikada iz očiuh izgubiti nesmijemo, tim manje pako kod ovakovih obćinah, kao što je turopoljska, koja doista ima nesamo svojih kriepostih, nego i starih zaslugah za čitavu domovinu, a ima i kroz to svoje zasluge, što se je držala čvrsto i postojano uvjek onoga, što su njezini predji za dobro našli, što je svoju autonomiju znala kroz sve vrieme sačuvati, i što je tako upravljana, kako ja kao veliki župan savjestno kazati mogu, kao nijedna podobna obćina u čitavoj županiji. Njeka gospoda pozivlju se ovdje, da se turopoljska obćina nebrine za svoj imetak, da se nebrine za škole; ja mogu kazati, da nijedna obćina u županiji glede gospodarstva i imetka nije tako uredjena, malo koja ima takove školske sgrade, malo koja je tako uredila djevojačke i mužke škole, kako upravo turopoljska; neka svaki pogleda u Veliku Goricu, doista ona sgrada doliči obćini, koja ju je sagradila.

Mi znamo, da se sav naš narod, osobito prosti narod, rado na svoje stare pravice poziva; čuo sam ja i u ovoj visokoj kući, da se uvjek i uvjek naši zastupnici naroda pozivlju na staro svoje pravo. Što se dakle u narodu u obće cieni i štuje, štujmo i mi u pojedinoj obćini; njezino pravo jest pravo, bilo to sada u naših očiuh smiešno, odgovaralo duhu vremena ili ne, pošto su svi kraljevi i svi sabori počitovali ovo pravo, mislim, da u ovo prelazno doba

nebi shodno niti potrebno bilo, da idemo ovo pravo rušiti. (Glasovi: kaptoli!). Ja dosljedno, kako sam za kaptol zagrebački glasovao, tako govorim i za obćinu turopoljsku.

S toga ja, gospodo, i nadalje preporučam iz svega srca i osvjedočenja, da nerušimo historičko pravo, kao jedini temelj, na kojem je osnovana naša zemlja, naše pravo, naš narod, i molim, da se moj izpravak: „osim velikašah ima osobno zastupstvo i župan turopoljski kao zakoniti zastupnik obćine turopoljske," tim više primi, jer inače ova obćina gubi sasvim ovo pravo, a narod od 8000 dušah, kao što je vrlo dobro primietio gospodin zastupnik turopoljski, zaslužuje, da ima jednoga zastupnika u saboru.

Ivan Perkovac: Nije težko dokučiti, da je iza ovakove razprave mučno govoriti izvjestitelju, ako mu nije do toga stalo, da razdražuje, nego da govori stvari u prilog. Nije mi zadaća braniti osobitim načinom §. 11.; moja je zadaća razložiti razloge odbora, nu zato moram ipak reći, da mi se na žao daje, što se nijedan od gg. govornikah nije obazrio na razloge po meni navedene. Ja si neprisvajam, da ti razlozi upravo moraju valjati, ali podmetati mi razloge, mislim, da nije sasvim u redu. Odbor je županu turopoljskomu osobiti glas dao u saboru radi posebnoga socialnoga ustrojstva obćine turopoljske, koje je ustrojstvo utemeljeno na velikom i znamenitom imetku. Ovo posebno ustrojstvo hoće, da ima posebno zastupstvo u saboru, jer mu nigdje neima para u zemlji i jer ga nitko osim zastupnika turopoljskoga nemože valjano braniti. Da-li je taj ustroj koristan ili nije, to se ovdje nepita, već se pita, da-li obstoji, a ja mislim, da će obstojati još dugo vremena. Turopolje mi se čini kao velika zadruga poput ostalih seljačkih zadrugah, ali u puno većem i znamenitijem mjerilu. Ja sam prijatelj zadrugah bio od njekada, pa sam prijatelj i ove zadruge. Znam ja, kao što i drugi znadu, da zadružni život neodgovara napredku današnjega vremena; nu ja znam još i to, da nas ovaj napredak ubija i da mi proti tomu u današnjem našem državnom stanju trebamo njekakvih ogradah. Za takovu ogradu smatram ja zadruge u malom, za takovu ogradu smatram ja i zadrugu turopoljsku.

Ja nisam predložio, pa nebi nikada htio predlagati, da se u saboru prava podjeljuju na temelju privilegijah. Ako tko misli, da može trgovati sa privilegijami, i ako ima robe takove, koju će za nje zamieniti, prosto mu bilo; ja se takovom trgovinom nikada nisam bavio. Istina je, koja se nikada pobiti neće, da u državnom životu treba sve opreke izjednačiti; ako ovo, o čem govorimo, i jest njeka anomalija, to se ipak naprečac dokinuti nemože, nego treba propustiti vremenu, da ju u sklad dovede sa ostalim narodnim životom.

Ako Turopolje neima potrebitih uvjetah, ako njegovo socialno ustrojstvo, ako njegov imetak, ako broj pučanstva nedopušta, da mu se dade posebno zastupstvo u saboru: to se predlog odbora nebi dakako mogao prihvatiti, nu, kako rekoh, ja mislim, da svi ti razlozi to dopuštaju; i ovako mogu ja od daljega razlaganja odustati, a mogu takodjer propustiti odgovor na one nemile rieči, koje su se jučer i danas u sabornici čule, a to činim tim radje, što su s jedne strane moje misli već izražene, a s druge je strane suvišno u ovom stanju debate upuštati se u razlaganje potaknutih pitanjah.

Predsjednik: Pošto je debata zaključena, dolazi red na glasovanje. Imamo najprije redakciju, koja je svakomu poznata; imamo predlog g. Ćepulića, koji glasi: da se ovaj paragraf sasvim izpusti; napokon imamo izpravak redakcije od g. vel. žup. Kukuljevića, ovako glaseći: (Čita.) „Osim velikašah ima osobno zastupstvo i župan turopoljski kao zakoniti zastupnik plemenite obćine turopoljske."

Najprije će se glasovati o redakciji; ako redakcija ostane, padaju svi predlozi; ako pako redakcija padne, glasovati ćemo najprije o predlogu g. Ćepulića i onda o izpravku g. vel. žup. zagrebačkoga.

Ja imam dakle čast, vis. kuću pozvati, da oni članovi, koji su za redakciju odbora, izvole ustati: (Nitko neustane.) Redakcija odborova je dakle pala.

Dolazi sada izpravak g. Ćepulića, glaseći: da se ovaj paragraf sasvim izpusti. Koji su članovi vis. kuće za ovaj predlog, neka izvole ustati. (Čini se; neizviestna većina.)

Mirko Hrvat: Molim vis. predsjedničtvo, da izvoli dati osobno glasovati. (Podupira se.)

(Na zahtievanje većine sab. članovah, da se ujedno i izpravak g. vel. žup. Kukuljevića u glasovanje donese, izjavi:).

Predsjednik: Ja dakle izvješćujem, da ćemo ujedno i izpravak g. vel. župana zagrebačkoga u votizaciju donieti, i to tako, ako ovaj u manjini ostane, da onda za redakciju ništa nedolazi. Dakle molim, koja su gospoda za izpravak g. vel. župana Kukuljevića, ovako glaseći: „osim velikašah ima osobno zastupstvo i župan turopoljski kao zakoniti zastupnik plemenite obćine turopoljske," neka izvole sa „da," a koja su proti tomu, sa „ne" glasovati. (Sliedi glasovanje.)

Biljež. Dr. M. Derenčin: (Poslje obavljenog glasovanja:) Resultat glasovanja jest sliedeći: sa „da" glasovalo je 47, sa „ne" 57 članovah; dva nisu glasovala.

Predsjednik: Po tom izjavljujem izpravak zabačenim, i §. 11. izostaje sasvim.

Vis. je kuća izjavila, da će danas birati bilježnika; u to ime imam čast objaviti mali odmor, i molim, da svaki od gospode jedno ime na cedulju napiše. (Odmor $1/4$ sata.)

Predsjednik: (Poslje odmora.) Izbor bilježnika je obavljen, i g. bilježnik će proglasiti resultat.

Biljež. V. Urpani: Glasovalo je 89 članovah; najviše i to 46 glasovah dobio je gosp. zastupnik Stahuljak; Dr. Špun 26, Mart. Ožegović 11, itd.

Predsjednik: Dakle nadpolovičnom većinom glasovah izabran je za bilježnika g. Stahuljak. (Živio!)

Sada molim g. izviestitelja, da sliedeći paragraf osnove pročita.

Ivan Perkovac: Čita §. 12: (Zastupnici neprimaju nikakovih naputakah, a glasuju samo osobno.)

Odbor je mislio, da se glede naputka u ovom zakonu svakako nješto reći mora, jerbo je to sve do sada dvojbeno bilo. Odbor je mislio, da je prama načelu o zastupstvu naroda, ako se rekne, da se odsada neprima nikakav naputak. Drugim dielom ovoga §., da se glasuje osobno, toliko se htjelo reći, da nitko nemože glasovati po punomoćniku, nego svaki sam za sebe. (Glasovi: Redakcija!)

Predsjednik: Jeda-li je povoljno vis. kući, da redakcija ostane? (Sa svih stranah: Redakcija!)

Ivan Perkovac: Čita §. 13: (Buduć da je u smislu temeljnih zakonah, naročito članka 12. godine 1790—91., zakonska vlast podieljena medju zakonito krunjenim kraljem i zakonito zastupanim narodom, to sabor trojedne kraljevine sudjeluje kod zakonarstva u smislu zakona i zakonitoga običaja u svih državnih poslovih, na koliko svoje zakonarske vlasti nepodieli s drugim kojim zakonarskim tielom.)

Predsjednik: Na ovaj §. imamo izpravak gosp. Dr. Špuna, koji ovako glasi: (Čita:). Sabor trojedne kraljevine sudjeluje u svih zakonarskih poslovih, na koliko svoje zakonarske vlasti nepodieli s drugim kojim zakonarskim tielom.

Ivan Perkovac: U odboru se je radilo o tom, ima li se neima li u ovom zakonu ustanoviti kompetencija sabora, pa se je odlučilo, da se to ima svakako učiniti. O tom nebi se govor ni zametnuo bio, da u sadašnjem stanju naše domovine kompetenciju sabora nije vrlo težko ustanoviti; jedni su glasovali za to, da se to njekim načinom pozitivno izrazi, i poimence svi poslovi navedu, koji na naš sabor spadaju, drugi opet rekoše, da to sada nije moguće, i da se to samo negativnim načinom izreče, a k tim sam i ja spadao. Neima dvojbe, da svi članovi ovoga sabora diele to mnenje, da će sabor trojedne kraljevine svoju zakonarsku vlast u najširjem smislu rieči koliko toliko prenesti na drugo koje zakonarsko tielo. Zato mislim, da je tim rečeno, koliko treba, ako se kaže, da sabor ovaj sudjeluje kod zakonarstva u smislu zakona i zakonitoga običaja u svih državnih poslovih, na koliko svoje zakonarske vlasti nepodieli s drugim kojim zakonarskim tielom. Tim nije unapred ničemu prejudicirano; ali odbor je svakako mislio, da mora dodati i one rieči, koje se u rečenom izpravku nenalaze, naime: u smislu zakona i zakonitoga običaja. Naravska stvar, da je to sada težko natanko protumačiti, budući je izmedju nas i centralne vlasti, i izmedju nas i ugarskoga sabora koješta preporno. Ali kad sve to bude na čisto izvedeno, biti će i ovaj izraz sasvim jasan.

Treće jest, što smo dometnuli razlog zakona. Ja za taj dometak nisam bio, jer držim, da razlozi nespadaju u zakon; ali bilo je gospode u odboru, koja su rekla, da moramo navesti temeljni zakon, koji premda je ugarski, jest i naš, i na njega se pozvati, i da svoju zakonarsku vlast upravo na tom temelju osnivati moramo. Tomu ja nisam baš toliko protivan, jer držim, da našemu pravu ništa nesmeta, ako se reče, da taj ugarski zakon jest i naš zakon; zato mislim, da medju izpravkom i štilizacijom odborovom neima velike razlike, ako se prihvati odborov dometak: u smislu zakona i zakonitoga običaja.

Dr. Nap. Špun: Izpravak, kojega se usudjujem vis. kući podnieti, sastoji se prvo u tom, da se izpusti na uvodu paragrafa motivacija; drugo, iz paragrafa samog one rieči: u smislu zakona i zakonita običaja; i treće, da se veli: sudjeluje u svih poslovih zakonarskih, dočim se ovdje veli: sudjeluje kod zakonarstva u svih državnih poslovih.

Gosp. izviestitelj sam je spomenuo, da i on uvidja nazor onaj temeljit, koji kaže: lex imperat, sed non docet. Motivacija je stvar subjektivne misli; jedan nalazi stvar za dobru s razloga ovoga, drugi isto tako, ali s podpuno protivnog razloga. Da se tomu izbjegne, i da bude zakon nad svakim osobnim mnienjem i razglabanjem stvari, nuždno je, i poprimljeno načelo cielim svietom, da zakon motivacije nesadržaje. Ja na pr. nebi mogao glasovati za ovaj paragraf kako stoji; čim se izpusti motivacija, hoću glasovati.

Ovo je formalna moja primjetba; sada hoću da prelazim na bitnost ovog razloga, te ću reći, zašto se sa sadržajem ovog razloga sa svoga gledišta složiti nemogu.

Jedan je gosp. govornik, mislim sam g. izviestitelj odbora, izrekao vrlo sjajnu izreku, glaseću, da se politika naša izražuje u dvie rieči, a te dvie rieči glase: trojedna kraljevina. Zaista liepa misao, i ja ju prigrljujem sa svom snagom, nego ću ju takodjer čuvati kao oko u glavi, pa najmanji trunak odvraćati od nje, koji bi ju mogao povriediti. A povredu ove misli nalazim ja, kad se mi mećemo na temelj prava takova, koje izim trojedne kraljevine još drugo sadržaje u sebi. Nemogu nikada pripustiti, upravo s gledišta malo prije potaknuta, da bi mi na temelju čl. 12. od god. 1790. ovdje danas saborovali, i da je ovo naše državno pravo; pače ja velim, članak 42. od god. 1861., to je temelj naš, toga je narod hrvatski sam stvorio i kralj odobrio, ovo je temelj takav, kojega nazvati možemo trojednom kraljevinom. Pitam ja, gospodo! bi-li naš sabor mogao biti zakonodavno tielo, bi-li u našoj zemlji danas vladala ona načela, koja vladaju, načela ustavnosti, da neima čl. 12. od god. 1790? Ja mislm, da pomanjkanja tog članka nebi nitko osjetio, već bi mi saborisali, kao što i sada saborišemo.

Prelazim sada na drugu točku ovog motiva; ova veli: zakonarska vlast podieljena je medju zakonito krunjenim kraljem i zakonito zastupanim narodom. Kanogod se ovomu s gledišta stare povjestnice neda prigovoriti, tako ipak ja neću ovom izrekom da ruke vežem našemu narodu, našemu saboru, ter neću da u pogibelj stavljam stečevine velevažne, koje smo mi stekli mimoišav ustanove ove točke. Spominjem samo na to, da je čl. 42. od god. 1861. odobren po nekrunjenom kralju; po ovom bi morali reći, da nije zakonit; ja pako držim čl. 42. za temeljno pravo, živ zakon, jerbo živi u duhu i srcu naroda.

Nadalje se veli: u smislu zakona i zakonita običaja. Ni s tim se nemogu složiti. Pitam ja, kakav je ovo zakon, o kojem sada viećamo? Ima u buduće da ustanovi kompetenciju našega sabora, razumie se po sebi, da će sudjelovati sabor u smislu tih zakonah, koje stvara. Posebnu ustanovu držim ja dakle podpuno suvišno, te ovo samo mieša onoga koji čita. Što se tiče zakonita običaja, to ja imam sasvim drugi nazor, nego je gospodin izvjestitelj izvolio reći; ja mislim, čim mi stvorimo zakon, onda ima taj običaj prestati, i nastupiti ovaj zakon, o kojem sada viećamo. Osim toga je prieka nužda, da se upravo tomu držanju običaja, koji je toli odviše neizviestan, preuzak i jarugast pojam, ograničenjem na put stane pozitivnim zakonom, kao što to sabor danas čini, da postavi pozitivni zakon, gdje je do sad neizviestan običaj vladao.

Glede moje promjene u štilizaciji imadem primietiti, da je ova štilizacija: kod zakonarstva u svih državnih poslovih, po mom mnienju nedržavnička. Pitam ja, što je zakonarstvo? Netreba mi odgovarati, to sva gospoda znadu i onako; ako sabor sudjeluje u zakonarstvu, što treba još kazati, u državnih poslovih, jerbo se to samo po sebi razumie, da je zakonarstvo u državnih poslovih. To je dakle suvišno, te samo kadro pojmove pomiešati.

S toga branim ja moj izpravak i molim visoku kuću, da ga primi. (Glasovi: kako glasi izpravak?).

Biljež. Dr. Marian Derenčin: (Čita ga.) „Sabor trojedne kraljevine sudjeluje u svih zakonarskih poslovih, na koliko svoje zakonarske vlasti nepodieli sa drugim kojim zakonarskim tielom.“

Mirko Hrvat: Ja kao član odbora, koji je ovu osnovu sastavio, koji sam bio za redakciju ovog paragrafa, dužan sam njekoliko riečih da kažem i naročito samo usljed govora gospodina predgovornika. On kaže, da u zakonu netreba motivacije, s toga što je motiivacija osobno mnienje. Ja kažem da članak 12. od 1790. godine nije osobno, već mnienje cielog naroda, da je temelj našega državnoga prava, jer se u njem precisirano izjavlja, što je u prijašnjih člancih razpršeno, da je zakonodavna

vlast medju krunjenim kraljem i narodom podieljena. Nadalje kaže gospodin predgovornik, da članak 12. od 1790. godine nije stvorio naš sabor, nego ugarski; ja kažem, da nije samo ugarski sabor, nego i zakon trojedne kraljevine. Nadalje kaže, da bi mi morali ovaj zakon temeljiti na članku 42. od godine 1861. Ja toga nemogu razumjeti, jer članak 42. od godine 1861. nesadržaje opredieljenje zakonodavne vlasti, nego samo prosto sadržaje autonomiju, i kad bi mi samo na tom članku temeljili ovaj zakon, to bi se ovaj §. morao na toliko promieniti, da se kaže, sabor sudjeluje samo u poslovih uprave, pravosudja i nastave, ne pako da se predlaže, da mu pripada vlast u svih državnih poslovih. Napokon moram primietiti glede opazke, da kad bi mi primili redakciju ovog paragrafa, gdje se kaže, da je zakonodavna vlast podieljena medju krunjenim kraljem i narodom, da bi mi onda kazali, da na netemeljitom temelju stojimo. Ja moram na to odgovoriti, da je bilo i biti će uviek zakonah, koje je nekrunjen kralj potvrdio u predmnievi, da će se kruniti, da se ovi zakoni ipak zakonitimi smatraju, i poslje krunitbe prosto u zakonik uvadjaju.

Dr. N. Špun: Samo 2—3 rieči hoću, da odgovorim, da se ogradjujem samo proti jednoj opazki g. predgovornika, koju držim za bitnu, i to glede smisla i zamašaja čl. 42. od g. 1861. Ja držim čl. 42. na toliko temeljnim zakonom, što on izriče, da je svaka sveza medju Hrvatskom i Ugarskom pravno prestala, i upravo uslied ove izreke državopravne dobiva sabor trojedne kraljevine svu kompetenciju sabora ugarskoga za sebe. Zato na temelju čl. 42. nipošto nebi mogli temeljiti samo jedan dio zakonarstva, nego baš podpuno zakonarstvo, kao što pripada zemlji neodvisnoj.

Ivan Perkovac: Njekoliko riečih, na koje se nalazim potaknutim, moram odgovoriti tim više, što je g. predgovornik (Dr. Špun) jednu moju izreku uzeo za motivaciju svoga predloga. Ja velim sada, i vazda sam tako mislio, da one moje rieči: „trojedna kraljevina“ puno više znače nego članak 42. od g. 1861. Nije mi namjera uvriediti g. predgovornika, ali ja mislim, da se mi u obrani te izreke neslažemo; on, ako i brani članak 42. od god. 1861., brani ga negativno, na koliko nam on naše pravo umaljava; ali na koliko se riečmi: „trojedna kraljevina“ naznačuju svakolika naša državna prava, jošte nisam g. predgovornika našao samnom u jednom redu.

Što se tiče zakonah po nekrunjenom kralju potvrdjenih, kazao je već g. Mirko Hrvat, da je vazda bilo zakonah, koje je nekrunjen kralj potvrdio, ali pod supozicijom, da će se kruniti. I naša je najvruća želja, da se ovaj svečani čin izvede, i tako osigura ne samo članak 42. od g. 1861., nego i sve naše državno biće.

Što se tiče primjetbe glede „zakonitoga običaja,“ da kad mi zakon stvorimo, neće biti od potrebe zakoniti običaj, jer zakoniti običaj da valja, gdje neima zakona: mislio je odbor, da ove rieči treba upravo radi toga metnuti u zakon, što glede kompetencije našega sabora neima još izričnoga i sasvim jasna zakona; dakle ako tu i neima drugoga zakonitoga običaja, to je bar običaj našega saborovanja od 2—3 puta.

Rekao sam odmah s početka, da nisam bio baš zato, da se motivacija uzme u zakon; ali zato nisam toga mnenja, da navedeni zakonski članak nestoji, dapače ja velim, da on valja, ako ga u ovom zakonu i nebude. Tim se člankom podjeljuje vlast medju zakonito krunjenim kraljem i narodom, a ne izmedju nas i Ugarske. Nam je bio taj zakon zajednički, pa ako smo mi znali našu narodnu neodvisnost braniti i obraniti, to ćemo znati obraniti i zakonarsku vlast, koja nam je ovim člankom podieljena. Ovako, mislim, da nebi ništa smetalo, da se primi članak, kako je po odboru predložen i da bi se moglo preći na glasovanje.

Predsjednik: Počem je debata o tom §. svršena, prelazimo na glasovanje. Redakciju imadu gospoda pred sobom, a izpravak g. Dr. Špuna glasi ovako: (Čita) „§. 13. Sabor trojedne kraljevine sudjeluje u svih zakonarskih poslovih, na koliko svoje zakonarske vlasti nepodieli s drugim kojim zakonarskim tielom.“

Na red najprije dolazi redakcija. Koja su gospoda za to, da ostane redakcija, neka izvole ustati. (Učini se.) To je većina, dakle ostaje redakcija.

Ivan Perkovac: Čita §. 14: (Pravo iniciative pripada i kruni i saboru).

Odbor je mislio, da to mora navesti zato, što bi se u našem neizviestnom stanju moglo pitanje poroditi, da-li zbilja saboru pripada pravo iniciative; kruna će si to pravo vazda prisvojiti. Ja poznam jednoga člana vis. sabora, koji veli, da kruna nije nikad imala pravo iniciative, ali da ga je ipak izvršivala. Ako on ima snage, kruni izvršivanje toga prava oteti, ja ću uz njega pristati; nu meni se čini, da se najprije moramo za to brinuti, da narodu osiguramo što mu pripada.

Predsjednik: Neželi nitko progovoriti? (Nitko se nejavi.) Prima li vis. kuća §. 14., kako je predložen u redakciji? (Većina ustane.)

Ivan Perkovac: Čita §. 15: (Poslovanje sabora uredjeno je posebnim poslovnikom.)

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj §.? (Većina ustane.)

Ivan Perkovac: Čita §. 16: (Dok vlada trojedne kraljevine nije uredjena po načelu odgovornosti, vlastna a i dužna je ona u sabor pošiljati zastupnike svoje, koje mogu govoriti u smislu poslovnika, al glasovati samo onda, ako su članovi sabora.)

Ovaj je paragraf u skladu sa onim, koji je predsjedničtvo ovoga sabora s banske vlasti preneo na izabranoga predsjednika. Odbor je mislio, da ustavno razpravljanje državopravnih poslovah nije moguće bez sudjelovanja eksekutivne vlasti; sabor može viečati, dok ga je volja — ako u namjeri državne vlasti ništa nezna, ako s njom nije u nikakovom doticaju, svi su mu poslovi uzaludni i dangubni. Naravska stvar, da je to načelo sasvim i podpuno izvedeno o tako zvanoj parlamentarnoj vladi. I ja mislim, da je možebiti vruća želja većine ovoga sabora, da do te vlade dodjemo: al za sada je neimamo, pa da medjutim nebude zapriečeno djelovanje saborsko, mislio je odbor, ovu ustanovu učiniti, da državna vlast bude upravo dužna u sabor poslati svoje zastupnike, koji će govoriti u smislu poslovnika, ali glasovati samo onda, ako su članovi sabora.

Predsjednik: Želi-li tko progovoriti? (Nitko se nejavi.) Prima li vis. kuća ovaj paragraf, kako jest u redakciji? (Većina ustane.)

Ivan Perkovac: Čita §. 17: (Svakomu je članu sabora prosto ustmeno ili pismeno, ako ga podupre 5 drugih članovah, upitati zastupnika vlade o naredbah vladinih i njezinih namjerah zakonarskih, a ovaj je dužan odgovoriti u primjerenom vremenu za istoga zasjedanja.)

Ovo je glede interpelacije nješto malo novoga na toliko, što se je mislilo, da nebude prosto svakomu pojedinomu članu

interpelirati zastupnika vlade, jer bi se dogoditi moglo, da interpelacija nebi nikakve podpore našla; a broj podupirateljah ograničen je na 5, radi ograničena broja zastupnikah. Interpelirati se može glede naredbah vladinih i njezinih zakonarskih namjerah; o takovih naredbah pita se vlada onda, kad se sazna što nezakonitoga, da kaže razloge postupanja, a o zakonarskoj namjeri vlade mora sabor uviek obavieśćen biti, ako hoće da mu posao nebude uzalud.

Glede roka mislio je odbor, da mora takodjer nješto ustanoviti, te je rekao, da vlada ima bar za zasjedanja sabora odgovoriti, jer inače, ako se ovaj rok nebi propisao, vlada bi mogla kazati, da još nije pokupila potrebitih datah, te nebi nikad ni odgovorila.

Predsjednik: Želi-li tko progovoriti? (Nitko se nejavi.) Prima li vis. kuća §. 17. onako, kako je u redakciju predložen? (Većina.) Izjavljujem dakle §. 17. primljenim.

Ivan Perkovac: Čita §. 18: (O zemaljskom odboru, koji ima upravljati zemaljskim imutkom i pripravljati zakonske osnove, stvorit će se poseban zakonski članak.)

Odbor je mislio već u ovaj zakon primiti inštituciju tako zvanoga zemaljskoga odbora i to najviše s toga razloga, što se zemaljskim imutkom upravlja na neodgovorni način; a osim toga još i zato, što je zakonarsko djelovanje sabora tim sasvim zapriečeno, ako neima nikakvih pripravah za same zakonske osnove. Zakonarsko tielo, kakovo je sabor, nije podobno u njekoliko mjesecih pripraviti zakonskih osnovah, kojim treba kadšto velikih znanstvenih pripravah. Kad je odbor o tom zemaljskom odboru viećao, saznao je, da odbor za zemaljske zaklade o isto takovom odboru vieća, pa je zato ustanove o zemaljskom odboru izpustio iz ove zakonske osnove, jer će ih odbor za zaklade izraditi i u svoje vrieme predložiti.

Predsjednik: Želi-li tko rieč? (Nitko se nejavi.)

U smislu §. 65. poslovnika, koji glasi, da se glasuje tako, da se ustaje ili ostaje sjedeć, da nebude nikakve nedosljednosti, molim naknadno, da izvole ona gospoda ustati koja su za §. 14. do 18. (Ustane većina.)

Sada nastupi razprava o zakonskom članku o izbornom redu. Ja molim, da za danas vis. kuća dozvoli, da se pročita §. 1., jerbo imamo izpravke, da mogu do sutra gospoda stvar promisliti.

Ivan Perkovac: Čita §. 1. zakonske osnove o izbornom redu:

Broj zastupnikah.

U sabor trojedne kraljevine biraju županije hrvatsko-slavonske 40 zastupnikah, i to:

1.	županija riečka	3
2.	„ zagrebačka	11
3.	„ varaždinska	7
4.	„ križevačka	4
5.	„ požežka	3
6.	„ virovitička	7
7.	„ sriemska	5

Gradovi pako 15 zastupnikah, i to:

Zagreb	3
Rieka s kotarom	2
Bakar s kotarom	1
Senj	1
Karlovac	1
Varaždin	1
Križevac	1
Koprivnica	1
Požega	1
Osiek	2
Osim slob. i kr. gradovah Vukovar stari i novi	1

Predsjednik: Imamo izpravak g. Mirka Hrvata, koji glasi ovako: da se svakoj županiji još po jedan zastupnik odredi; dakle da bi riečka izabirala 4 itd., svaka 1 više, nego je u osnovi opredieljeno. Drugi je izpravak od gosp. Akšamovića i drugovah, te glasi ovako: da se iza zadnje stavke dodaje: „slobodna obćina turopoljska 1."

Ivan Perkovac: Molim, da mi vis. sabor za danas dopusti navesti samo razloge, s kojih je odbor mislio ovako porazdieliti zastupnike.

Kao što sam već prviput rekao, kažem i sada: glede županijah uzeo je odbor za temelj i mjerilo zastupstva broj od 20 hiljadah stanovnikah, a glede gradovah bilo je glavno načelo odbora to, da svim onim gradovom dade pravo glasa u saboru, koji su njekada, t. j. od vajkada to pravo izvršivali, a mislio je odbor, da mora prema ograničenomu broju zastupnikah stegnuti ili pače dokinuti broj i zastupstvo dosadašnje manjih i većih obćinah; jer kad bi se odbor jedanput na to polje spustio, nebi ovomu podjeljivanju ni kraja ni konca bilo. Mnogoj će se gospodi možebiti krivo činiti, da slob. i kr. gradovi, koji možebiti 2—3 hiljade stanovnikah broje, imadu svoga zastupnika, dočim trgovišta sa 4—5 hiljadah stanovnikah, kao što su Ruma, Djakovo, Virovitica itd. neimaju nijednoga. Naravski, da je to anomalija; nu ja neznam zakona o izbornom redu, gdje nebi uprav nikakve anomalije bilo, a ja mislim, da je puno lakše pregorjeti pravo, koje se podieliti ima, nego ono, koje su ovi toliko vremena uživali. Neću se nametati boriocem za Križevac, Požegu itd., da nebi zlovolje u njih pobudio, kad bi im se glas oteo, kojega su oni od njekada uživali bili. Osim slob. i kr. gradovah podieljen je Vukovaru zato jedan glas, što samo sriemska županija neima slob. i kr. grada.

Ovo je broj od 15 zastupnikah, a to je najveći broj, koji se u razmjerju pučanstva i u razmjerju poreza može dati gradskomu pučanstvu; više bilo bi preko razmjerja prema županijam, koje pučanstva i poreza puno više imaju. Ako se sutra razprava povede, može se glede datah pojedinih županijah i gradovah, što je potriebno, navesti, da se vidi, koliko imadu stanovnikah i koliko poreza plaćaju, pa će se onda moći razprava nastaviti.

Predsjednik: Zaključujem današnju sjednicu i uričem buduću na sutra u 10 satih.

Trideset i peta saborska sjednica,

držana dne 23. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Jovana Subotića.

Biljež. Dr. M. Derenčin: Čita zapisnik posljednje sjednice, koji bje bez prigovora odobren:

Zapisnik

o trideset i trećoj sjednici sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 22. veljače 1866. pod predsjedničtvom presvietloga i veleučenoga gosp. Dr. Jovana Subotića, drugoga podpredsjednika saborskoga.

Pročitan po saborskom bilježniku V. Urpaniu zapisnik posljednje sjednice bi bez ikakve primjetbe izpravnim priznat.

Po tom oglašeni su sliedeći na sabor upravljeni podnesci:

Br. 524. Molba Jove Popovića i sudrugah im občinarah iz Bastaje u žup. požežkoj, da im sabor dozvoli, da si občina sama učitelja imenuje, ili da odstranjenje sadašnjega učitelja „Jove Milakovića“ kod pakračkoga duhovnoga stola izhodi, ima se kroz predsjedničtvo ustupiti namjestničkomu vieću, budući da nespadu u djelokrug sabora.

Br. 252. Predlog Ladislava Kukuljevića poduprt po 15 članovah, neka se njeg. apoštolsko veličanstvo umoli, da se dostoji porezni ostatak od god. 1865., koji u ovih kraljevinah iznaša 3,304.589 for. a. vr. odpustiti, bje po saboru primljen, a izaslan odbor, sastojeći od gg. Ladislava Kukuljevića, Janko Cara i Miroslava Kraljevića, da dotičnu predstavku izradi i saboru za potvrdjenje predloži.

Br. 527. Predlog V. Urpania, da se njeg. veličanstvo umoli predstavkom, neka dozvoli, da se mogu u svoj zavičaj bez posljedicah ustanovljenih u neustavnih naredbah o popunjivanju c. kr. vojske povratiti oni žitelji cieloga hrvatskoga primorja, koji, jer se ukloniše novačenju, smatraju se kao vojnički bjegunci, biaše takodjer usvojen, a izradjenje dotične predstavke povjereno odboru sastavljenom po gosp. Ivanu Vončini, Ant. Vakanoviću i Dr. M. Derenčinu.

Br. 535. Izviešće odbora o zem. poračunu ima se tiskati i porazdieliti medju saborske članove, a to isto bje zaključeno glede zakonske osnove o odkupu regalnih i onim sličnih pravah, što ju predložio kao posebno svoje mnenje član urbarialnoga odbora g. V. Blažić.

Po oglašenju ovih podnesakah prijavi g. predsjednik saboru, da je podielio gg. zastupnikom Lovriću i Suppe-u dopust, prvomu na 6, a drugomu na 8 danah; da zastupnik grada Rieke g. Kozulić moli, da mu se dopust na 15 danah produlji, da je g. zastupnik Jurčić bolešću zapriečen sjednice polaziti, napokon da se g. Polit odrekao bilježničke časti.

Podieljenje dopusta gg. Suppe i Lovriću kao i prijava, da je zastupnik Jurčić bolešću zapriečen polaziti sjednice bje na znanje uzeto, molba pako g. Kažimira Kozulića bje riešena time, da mu se zaiskani dopust dozvoli, a usljed odreke g. Dr. Polita zaključeno, da će se još u ovoj sjednici i to za običnoga odmora prelaziti na izbor novog bilježnika, iza kako na predlog predsjedničtva bude jednoglasno odlučeno, da se odrekavšemu se g. Politu ima u zapisniku zabilježiti priznanje za revno njegovo obnašanje bilježničke časti.

Prešlo se na dnevni red, to jeste na specialno pretresivanje osnove za uredjenje sabora, i nastavilo se prekinuto u posljednoj sjednici viećanje o §. 11. pomenute osnove, o kojem predloži g. zastupnik Čepulić, da se sasvim izpusti, a presv. g. veliki župan Ivan Kukuljević, da se izpravi izpušćenjem prve točke, koja bi imala ovako glasiti:

„Osim velikašah ima osobno zastupstvo i župan turopoljski, kano zakoniti zastupnik plemenite občine turopoljske.“

Budući da je redakcija pomenutoga §. bila odbićena, to se na predsjednikovo pitanje glasovalo poimence sa „da“ po 47 saborskih članovih za redakciju osnove uz izpravak gosp. Ivana Kukuljevića, sa „ne“ pako po 57 saborskih članovih u predbježno izraženom po g. predsjedniku smislu, da ako redakcija upitnoga §. uz izpravak g. Iv. Kukuljevića na prvu točku istoga propadne, imati će polag Čepulićevog predloga cieli §. izostati.

Posljedkom glasovanja primljen je većinom glasovah predlog g. Dr. Čepulića

Sa „da“ glasovala su sliedeća, i to:

Sa da!

Akurti Dragutin,	Janča,
Akšamović,	Kavanagh bar. E.,
Bedeković,	Kovačić,
Begna,	Kirjaković,
Boleslavski,	Klaić,
Briglević,	Kiš Ladislav,
Broz,	Krajačić,
Car,	Kraljević Miroslav,
Ceboci,	Kraljević Benjamin,
Hrvat Mirko,	Kugler Stjepan,
Blažić,	Kukuljević vel. župan,
Jordan Ant.	Kukuljević Lad.
Jelačić Gj. grof,	Kušević Aur.,
Josipović,	Maller,

Mihalić,
Najpar,
Pavleković,
Peičić,
Pintar,
Pinterović,
Rogulić,
Šedel,
Smaić,
Šram,
Šuljok,
Vakanović,
Vranicany,
Vranić,
Zlatarović,
Zoričić,
Živković,
Stojanović.

Sa ne!

Angjelić,
Babić Josip,
Babić,
Barčić,
Blažić,
Bukvić,
Derenčin,
Fiamin,
Farkaš,
Fabiančić,
Hrvat M.,
Jakić,
Kolarić Pavao,
Kralj Ivan žup.,
Kušević Svet.,
Lalić,
Laudenbach,
Mažuranić,
Melinčević,
Mrzljak,
Muhić,
Miškatović,
Nikolajević Lukijan,
Nikolajević Stjepo,
Nikolić P.
Nović,
Ožegović M.,
Ožegović T.
Ostriš,
Pavlinović,
Petričević,
Petrović Dane,
Petrović Luka,
Popović Samoilo,
Predoević,
Prica,
Prukner,
Rački,
Soić,
Sokolić,
Stahuljak,
Starčević,
Sviličić,
Šafarić,
Šauer,
Špun Miroslav,
Špun Napoleon,
Špun J.
Strossmayer,
Torbar,
Urpani,
Veber,
Vinski,
Virag,
Vončina,
Zorac,
Žužel.

Od prisutnih uztegnuli su se glasovanja: Dr. Polit, i Regen.

§. 12. Često pomenute osnove bje bez viećanja jednoglasno primljen.

§. 13. Bješe većinom glasovah usvojen i zabačen izpravak Dr. N. Špuna glaseći:

„Sabor trojedne kraljevine sudjeluje u svih zakonarskih poslovih, na koliko svoje zakonarske vlasti nepodieli s drugim kojim zakonarskim tielom.“

§§. 14, 15, 16, 17 i 18. biahu jednodušno u svojoj cielosti primljeni, te time zaglavljeno specialno viećanje o osnovi za uredjenje sabora.

Zametnuto potom viećanje o osnovi zakonskoga članka o izbornom redu, stegnulo se je na pročitanje i obrazloženje §. 1., na priobćenje izpravka gosp. Mirka Hrvata, da se svakoj županiji još po jedan zastupnik odredi, dakle da

županija	riečka	izabira . .	4
„	zagrebačka	„ . .	12
„	varaždinska	„ . .	8
„	križevačka	„ . .	5
„	požežka	„ . .	4
„	virovitička	„ . .	8
„	sriemska	„ . .	6

i izpravka g. Akšamovića i drugovah, da se iza zadnje stavke pomenutoga §. dodade „slobodna obćina turopoljska“ . . . 1

Time bje sjednica po predsjedniku dignuta i urečena za sutra u 10 satih, iza kako bude saboru priobćen posljedak preduzetoga za odmora tajnoga glasovanja za izbor bilježnika, uslied kojega bje većinom glasovah izabran za bilježnika g. Stahuljak, koji dobi 46 odvjetah od 89 glasujućih saborskih članovah i zauze mjesto bilježničko, dočim su ostali odvjeti porazdieljeni medju g. Dr. N. Špuna, koji ih 26, Martina Ožegovića 11, Peičić i Virag svaki po 2, Dr. Petrović, M. Hrvat i Beděković svaki po 1 stekoše.

Dr. Jovan Subotić, s. r.
drugi podpredsjednik.

Dr. Marijan Derenčin, s. r.
saborski bilježnik.

Bilježnik Ivan Stahuljak: Priobćuje podneske na sabor prispjele:

1. Predstavka poglavarstva i zastupstva sl. i kr. grada Karlovca od 10. veljače t. g. br. 249. za podieljenje podpune gradjanske sudbenosti poglavarstva grada Karlovca zajedno sa zemljišnikom.

Ova predstavka bi upućena na administrativni odbor.

2. Molba poglavarstva i zastupstva sl. i kr. grada Osieka od 4. siečnja t. g. br. 4251., kojom se ovaj sabor za posredovanje pri višjem mjestu prosi, da bi se obćina grada Osieka oslobodila od nepripadnoga naknadjenja plaće njegdašnjemu viećniku grada Osieka Josipu Neumayeru radi zločina pod iztragom stojavšemu, te shodno tomu od službe bivšemu suspendiranomu, naknadno po vis. kr. namjestničkom vieću dopitane i po odbitku primljene alimentacije 4063 for. 50 novč. iznoseće.

Ova molba bi upućena na peticionalni odbor.

3. Molba Mate Klastrića iz Kostajnice od 18. veljače t. g., kojom se pritužuje proti žup. kotarskomu sudu sisačkomu radi zavlačenja iztrage, povedene proti sisačkomu krčmaru, ujedno trgovcu N. Auschu radi zločina dioničtva pronevjerenja, te u tu svrhu moli za delegaciju drugoga suda.

Pošto je ovaj predmet čisto sudbene naravi, te u djelokrug sabora nespada, to bi zaključeno, ovu molbu putem vis. saborskoga predsjedničtva dalnjega shodnoga uredovanja radi odputiti na predsjedničtvo kr. banskoga stola kao nadležnu u tom predmetu višju sudbenu oblast.

4. Dopis zemaljskoga odbora u Beču od 17. veljače t. g. br. 891., kojim se izkaz bivših tečajem mjeseca srpnja 1865. u obćoj c. kr. bolnici bečkoj u liečenju i obskrbi bolestnikah, i to u ovozemaljsko područje spadajućih saboru ovomu priobćuje sa molbom, da se radi obredjenja izkazane bolno-obskrbne svote u iznosu od 7 for. 26 novč., i odnosno radi doznake i naplate iste svote shodno odredi.

Pošto je ovaj predmet čisto administrativne naravi, to bi zaključeno, ovaj dopis putem vis. saborskoga predsjedničtva odputiti na kr. namjestničko vieće kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

5. Dopis kr. namjestničkoga vieća kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 20. veljače t. g. br. 2415., kojim se jedan iztisak od zakonske osnove u obziru upotriebljenja, napusta i obrane vodah osim mora saborom njemačko-slavenskih pokrajinah uslied previšnjega ovlašćenja kroz c. kr. ministarstvo trgovine priobćenoga, saboru onomu dostavlja u tu svrhu, da se dotičnomu ovosaborskomu odboru priobći kao material za slučaj, ako bi se radilo o sličnoj zakonskoj osnovi za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.

Ovaj dopis bje skupa sa priposlanom zakonskom osnovom upućen na pravosudni odbor.

Predsjednik: Imam vis. kući do znanja staviti, počem su krajiški zastupnici, kaošto je vis. kući poznato, izjavili, da u dalnje pretresivanje udioničtvovati neće, i tako iz ove sabornice izstupili, da je došla najvišja zapovied od nj. veličanstva, da polaze kući, i tako su oni kućam svojim otišli.

Dalje imam vis. kući javiti, da se je g. zastupnik Lukinac svjedočbom liečničkom izkazao, da je od 5. do uključivo 21. t. m. groznicu imao, i tako zapriečen bio, sab. sjednicam prisustvovati.

Imam dalje na vis kuću pitanje staviti, počem je jučer razprava o zakonskom članku o uredjenju sabora svršena, i počem se ovdje §. 46. poslovnika uporaviti ima, koji ovako glasi: (Čita.) Kada se svrši pretresivanje po člancih, onda se drugi dan iza toga dana glasuje o cielom zakonskom predlogu; po ovom propisu bilo bi dakle danas glasovati o cielom predlogu, kako je iz debate izišao.

Ali moram pozornost vis. kuće obratiti na to, da u §. 4. jošte broj zastupnikah nije ustanovljen, koji će se tek poslje ustanoviti, kad se o izbornom redu zaključak donese. Moram dakle pitati, da-li je vis. kući povoljno danas o cielom članku glasovati, ili pako onda, kad se svrši i razprava o izbornom redu?

Antun Vakanović: Ja mislim, da za ustanoviti broj zastupnikah nije potriebno, da se prije uzme sav izborni red u pretres; u razpravi o izbornom redu raditi će se samo o tom, kako se ima taj broj porazdieliti. Ovdje u osnovi je 55 zastupnikah iz provinciala predloženo, jerbo odbor je pošao s gledišta, da je u sadašnjem saboru $1/5$ virilnih glasovah. Dočim je odbor mislio, da će se sabor odlučiti na to, da će samo 2 biskupa imati glas, i po prilici 12 velikašah, to je uz 14 virilnih glasovah predložio 55 zastupnikah. Buduć pako da je vis. sabor svim 7 biskupom podielio glas, dakle 5 virilnih glasovah dodao, to bi se po razmjerju morao i broj zastupnikah povećati, tako, da bi mjesto 55 njih 75 došlo, t. j. na svaki virilni glas 4 zastupnika. S toga mislim, da bi se najprije ob ovom načelu imali dogovoriti, hoćemo li ovaj broj od 55 povisiti na 75 ili možebiti manje, i onda i o broju krajiških zastupnikah.

Predsjednik: Usudjujem se vis. kući predlog učiniti, počem su ove dvie osnove na toliko u savezu, da se brojevi tek onda izpuniti mogu, kad bude debata o izbornom redu svršena, da bi glasovanje o cielom članku odložili, dok bude debata o cielom izbornom redu svršena. (Prima se.) Ako je to vis. kući povoljno, preći ćemo na dnevni red, na kojem stoji viećanje o §. 1. zakonskog članka o izbornom redu. Ja sam jučer imao čast vis. kući javiti, da su na ovaj paragraf dva izpravka stavljena, i to od g. Mirka Hrvata, kojega sam jučer pročitao, i od kojega je poslje gosp. predložitelj odstupio, i izpravak gosp. Akšamovića, koji glasi, da se iza zadnje stavke dodaje: slob. obćina turopoljska 1. Danas stiglo je više izpravakah; ja ću imati čast, po redu jih vis. kući priobćiti:

1) izpravak g. Dr. Derenčina, da se gradu Bakru neodvisno od kotara 1, a kotaru posebice 1 zastupnik odredi;

2) izpravak g. Janka Cara, da se na koncu paragrafa poslje riečih: stari i novi Vukovar 1, uvrsti: „Krapina 1;“

3) izpravak g. V. Urpania, po kojem točka: grad Bakar s kotarom 1, glasiti ima: „grad Bakar s kotarom 2;“ dalje

4) izpravak g. Urpania, neka se mjesto točka 1) §. 1. kaže: „županija riečka 4;“

5) izpravak g. Živkovića, koji ovako glasi: „1) da se pri inače postojećem ključu od 20 hiljadah dušah na 1 zastupnika za sriemsku i virovitičku županiju uporabi ključ od 15 hilj. dušah na 1 zastupnika, te na županiju sriemsku 7. a na županiju virovitičku 9 zastupnikah odredi, 2) da se slob. trgovištem, koja broje 8000 dušah i više, podieli po jedan zastupnik, dakle Rumi, koja preko 8000 stanovnikah broji, dade 1 glas;“

6) izpravak gosp. Ladislava Kukuljevića, da se mjesto: grad Varaždin 1, stavi: „grad Varaždin 2;“

7) najposlje izpravak g. Šuljoka, da se doda: „povlaštenomu trgovištu Samoboru 1.“

Škender Virag: Usudjujem se predložiti, da bi se požežkoj županiji dala 4 zastupnika, ja ću poslje razloge navesti, kad red na to dodje.

Predsjednik: Počem su izpravci pročitani, pripada rieč g. izviestitelju.

Ivan Perkovac: Kazao sam jučer načela, kojih se je odbor držao, kad je broj zastupnikah ovako ustanovio. Kazao sam naime, da je odbor gradovom dao pravo glasa s obzirom na njihovo dosadanje pravo, a da je u ostalom glede broja zastupnikah kod gradovah uzeo za mjerilo 8 hiljadah stanovnikah. Županijam, kazao sam, dao je na 20 hiljadah stanovnikah jednoga zastupnika, jer po tom ključu mogao se je naći onaj broj zastupnikah, koji odgovara potreboćam naše zemlje. Kazao sam i to, da je ovaj broj u vrlo dobrom razmjerju k svim zastupstvom, što su i blizo i daleko od nas. Naravska je stvar, da se porez nemože sasvim iz vida pustiti i da se treba nanj koliko toliko obazreti. Slučajno je naše porezno stanje takovo, da odgovara prilično broju pučanstva, zato neka mi visoka kuća dopusti, da po izvoru, što sam ga početkom ove razprave napomenuo, izbrojim pučanstvo i porezno stanje županijah:

Riečka	županija	imade	.	64.665
Zagrebačka	„	„	.	214.678
Varaždinska	„	„	.	140.627
Križevačka	„	„	.	72.894
Požežka	„	„	.	61.799
Virovitička	„	„	.	143.908
Sriemska	„	„	.	103.784 stanovnika.

Riečka županija plaća 62.912 forintih poreza; ako se odbije porez velikog posjeda sa 20.368, ostaje 42.544.

Zagrebačka županija plaća 374.166 forintih poreza; ako se odbije porez veleposjeda, sa 64.863 forintih ostaje 309.303 forinta.

Ja ću odmah ovdje primietiti, da županija zagrebačka, neglede na sve prigovore proti tobože prevelikom broju

njezinih zastupnikah znamenito više poreza plaća nego li ikoja druga županija.

Varaždinska županija plaća 171.597 forintih poreza; odbivši porez veleposjeda sa 11.256 forintih ostaje 160.341 forinta.

Križevačka županija plaća 153.292 forinta poreza; odbivši porez veleposjeda sa 19.561 forinte ostaje 133.731 forinta.

Požežka županija plaća, 146.189 forintih poreza; veliki posjed u tu svotu konkurira sa 34.476 forintih dakle ostaje 111.713 forintih.

Virovitička županija plaća 393.135 forintih; veliki posjed konkurira sa 129.443 forinta, dakle ostaje 263.692 forinte.

Sriemska županija plaća 339.382 forinte poreza; od toga plaća Vukovar 14.282 forinte, ako se i porez veleposjeda odbije, ostaje samo 253.470 forintih.

Ovako ja mislim, ako se samo to jedino načelo bude htjelo uzdržati, da broj zastupnikah neima biti odviše velik, da se po mom mnienju nemože ustanoviti drugi broj zastupnikah, nego što je ovdje ustanovljen. Istina je, da imade trgovištah, koja bi možebiti zaslužila jednoga zastupnika; ali kad bi se poprimilo to načelo, da se i trgovištem imadu davati zastupnici, onda neznam, gdje će se prestati; jer ako se dade zastupnik trgovištu sa 7 hiljadah stanovnikah, neznam, zašto nebi i onomu sa 6 hiljadah itd. Bude li se s vremenom razvijala obrtnost i trgovina u našoj domovini, i ako se pokaže, da je koje trgovište procvalo, nodvojim, da će mu prema razvitku i pokazanoj potrebi sabor u buduće podieliti glas; ali kako ta trgovišta danas obzirom na obrtnost i trgovinu stoje, nemogu se slagati s onimi izpravci, u kojih se predlaže, da im se već sada dadne poseban glas. A najmanje se slažem s izpravci, da se kod njekojih županijah uzme poseban ključ za ustanovljenje broja njihovih zastupnikah. Ja doduše nisam još čuo navadjati za to razlogah, ali to znam, da je u upravo u tih županijah najextenzivnije gospodarstvo, i radi toga ratarstvo i obrtnost najmanje probudjena, a pučanstvo prema prostoru najmanje. Kako dakle rekoh, ja neznam razlogah tim izpravkom, možebiti da će se još navesti, ali za sada moram ostati kod predloga osnove, kojim će se, ako se primi, zadovoljiti svim interesom i potrebočam naše zemlje. Samo ću još to napomenuti, da odbor ovdje nije činio nikakve razlike medju županijami, niti medju pojedinimi djelovi naše domovine, dapače ja držim, da sam dužan očitovati, da nikada na to mislio nisam, da se ovomu gradu ili ovoj županiji dade više zastupnikah za to, što je ovakav ili onakav, što je ovakvoga ili onakvoga političkoga mnienja, jer to može biti danas tako, a sutra bog zna kako. Ovo bi bio, mislim ja, najnepravedniji ključ, po kojem bi se broj zastupnikah dieliti mogao.

Predsjednik: Ja mislim, da će biti shodno, da se najprije vieća o alinei, što se u osnovi glede županijah navodi, a poslje će doći i izpravci. (Primljeno).

Skender Virag: Ja bi molio, da bi gospodin izviestitelj izvolio kazati, odkuda on ima ova data, štono ih je naveo, jer i ja imam data upravo od financije, ali polag ovih nestoji ono, što je gospodin izviestitelj izvolio kazati.

Ivan Perkovac: Ja sam malo prije kazao, da sam već početkom ove razprave naznačio izvor, iz kojega sam crpio svoja data. Ovo su satistička data glede pučanstva od gospodina profesora Matkovića, naravska je stvar, da ništa nemože biti iznad svake dvojbe; nu mi žalibože neimamo nikakov statistički bureau, na koji bi se mogli osloniti i zahtievati datah, koja su nam potrebita. Al ja ipak mislim, da moja data zaslužuju toliko vjerodostojnosti, koliko od ma kojega privatnoga čovjeka ako ne više; jer da su ta data istom sada sastavljena, moglo bi se reći, da su sastavljena u koju političku svrhu; al ona su sastavljena prije nego što se je moglo i pomisliti, da ću ih trebati. Što se tiče datah o porezu, ta sam dobio od financialnoga nadsavjetnika, gospodina Stanisavljevića, koji ih je u svojem službenom poslovanju stavio po službenih izvorih, jer tko se o tom hoće osvjedočiti, taj može izkaze financialnih uredah vrlo lako s timi dati konbinirati. Što gospodin Virag navodi na njekih mjestih veću poreznu svotu, pogrieška je možebiti u tom, što on ovamo broji i gradski porez, koji se ovdje odbiti mora. Ja sam naročito sastavio rekapitulaciju glede poreza, i ta glasi ovako:

Riečka županija plaća izravna poreza bez prireza	62.912	for.
odbivši porez vel. posjeda	20.368	„
ostaje:	42.544	for.
Zagrebačka županija	374.166	for.
Veliki posjed	64.863	„
ostaje:	309.303	for.
Varaždinska županija	171.593	for.
Veliki posjed	11.256	„
ostaje:	160.341	for.
Križevačka županija	153.292	for.
Veliki posjed	19.561	„
ostaje:	133.731	for.
Požežka županija	146.189	for.
Veliki posjed	34.476	„
ostaje:	111.713	for.
Virovitička županija	393.135	for.
Veliki posjed	129.443	„
ostaje:	263.692	„
Sriemska županija	339.382	for.
Veliki posjed	71.630	„
ostaje:	267.752	for.

Ako se kraljevski gradovi napose izbroje, a neuračunaju u obćeniti porez, koji je naveden u izkazih poreznih uredah, pa ako se za tim odbije porez velikoga posjeda, mora da izadje ovdje naznačena svota. Požežka županija ima šest veleposjednikah, koji plaćaju 34.476 forintih. Pošto je posjed, od kojega se taj porez plaća, napose zastupan na saboru, naravno je, da se on mora odbiti od obćenitoga poreza.

Jovan Živković: Onu izjavu g. izviestitelja, koja tamo glasi, da treba i na porez obzir uzeti, uzimam do znanja, a što je dalje rekao, da odgovara osnova jednakosti, to ćemo vidjeti iz moga obrazloženja.

Kada se u državnom životu narodah o tom radi, da narod kao takav postane dionikom kojega političkoga prava, onda treba da služi mjerilom ono načelo: jednaki tereti jednaka prava, to će reći, u koliko državljani u teretu onom uzdržavanja i obrane domovine udioničtvuju, u toj mjeri

treba da budu dionikom političkoga prava. U ustavnoj državi najsvetije pravo svakoga državljana jest to, da utiče u izbor zastupnikah u zakonodavno tielo, jer tim načinom posredno sudjeluje u zakonodavstvu. Iz ovoga je vidjeti, od kolike važnosti po narod jest stvaranje izbornoga reda u obće, a napose od kolike važnosti jest jednakost podielivanja toga prava.

Rekao sam, da načelo ima služiti: jednaki tereti jednaka prava. Najglavniji tereti su krv i novac; koliko koj narod više krvi za otačbinu prolieva, koliko više plaća za uzdržavanje njezinu, toliko veće je njegovo pravo u razmjerju, kad se političko pravo narodu dieli. Obadva faktora treba da se uzmu u obzir, ako se hoće, da se pravedan ključ stvori, po kojem da se narodu pravo uticanja u izbor zastupnikah u zakonodavno tielo podieli. Mi vrlo dobro znamo iz najnovije povjestnice, kakova se je vika porodila u Austriji preko Litave na carevinskom vieću zato, što je vlada, koja je stvorila izborne redove, uporabila jednostrani ključ, uvaživ, kako joj je u prilog išlo, ili faktor poreza, ili pučanstva, ili industrije, i tako stvorila nenaravnu većinu, da su narodi slavjanski u pojedinih saborih bili u manjini, a stvorena je umjetna većina onomu narodu, koji je inače u manjini. Baš u našoj posestrimi Dalmaciji vidili smo takav izborni red, o kojem se nemože reći, da je pravo glasilo naroda; ja neću o tom dalje govoriti, o tom nas mogu najbolje ubaviestiti dva sučlana, koja u ovoj kući sjede.

Iz umjetne većine, što se radja? političnu nadmoćje nad onimi, koji su u svom pravu uzkraćeni, koje povoda daje neslogi i tarenju medjusobnom, dok se god to pravo po pravednom ključu neizjednači. G. izvjestitelj izvolio je kazati, da je odbor pred očima imao porez i pučanstvo; da vidimo, kako, i da-li to ovdje stoji.

Zagrekačka županija ima 11, sriemska 5 zastupnikah; ovdje je samo pučanstvo u obzir uzeto, a ništa drugo. Zagrebačka županija plaća 294 hiljadah zemljarine, sriemska plaća 289 hilj., dakle 5 hilj. manje nego zagrebačka; zagrebačka ima 246 hiljad. dušah, a sriemska 105 hilj. dakle 2 puta toliko zemljarine plaća, a ima samo 5 zastupnikah, dočim ih ima zagreb. županija 11. Pitam ja, jeli tu porez u obzir uzet? Nije, nego jedino pučanstvo.

Da vidimo, kako stojimo sa statističnimi dati Slavonije naprama Hrvatskoj. Slavonija ima 170 □milj. Hrvatska 174, dakle 4 □milje više; Slavonija plaća 878 hilj., Hrvatska 705 hilj. izravnoga poreza; dakle 173 hilj. manj. U prostoru je dakle Slavonija Hrvatskoj jednaka, ali u porezu mnogo veća; dakle ako za uzdržanje domovine nedavamo mi toliko vojnikah, koliko Hrvatska, ali toliko više davamo poreza. Da se samo porez u obzir uzme, to nebi pravedno bilo, jer isto tako je važno, tko više vojnikah daje; ovdje treba dakle srednjim putem poći, pak za one županije, koje za uzdržavanju domovine u toliko više tereta nose, treba uzeti ključ surazmjerno manji. Ovaj ključ ukazuje se pravedan za sriemsku županiju sa 15.000. Da se uzme samo porez u obzir, onda bi kod nas bio ključ od 10.000, kad je u Hrvatskoj 20.000; to nebi pravedno bilo, zato srednji razmjer donosi saboru ključ od 15.000.

G. izviestitelj izvolio je kazati, da se ima porez veleposjednikah od cieloga poreza odbiti; ja činim vis. kuću pozornu, da se kod nas nemože porez veleposjeda sasvim odciepiti, jer kod nas manastiri plaćaju preko 50.000 for. poreza, ali neimajući virilnoga glasa spadaju na narod. Mi imamo samo tri velikaša, koji bi se, imajući osobno pravo sa svojim posjedom odbiti mogli, naime Pejačević, Kulmer, i Elcz. Osim toga izvolite ovo razmjerje vidjeti: Slavonija, koja u materialnom odnošenju zemlje stoji onako, kako sam naveo, ima svega skupa 19 zastupnikah, dočim Hrvatska 36, dakle pol više. To je takovo nadmoćje, da Slavonija svoje najvažnije interese nemože da vidi u pravednom razmjerju zastupane. Osim toga uzmite onu okolnost, koja nije malo važna, da u Slavoniji neima daleko toliko gradovah ili gradićah, koliko u Hrvatskoj, a ima u Sriemu trgovištah sa 3—8 hilj. stanovnikah, a neima nijednog sl. i kr. grada, dočim u Hrvatskoj više neznatnih gradovah od 2—3 hiljade duša ima. Bakar neima više nego njekoliko stotinah dušah. (Glasovi: Ima 2000!) Bakar sam kao grad a ne s kotarom. (Glasovi: Ima 2000 hilj.! Avelin Ćepulić: ima 3000!) Ako nestoji, ja uzimam rieč natrag, a baš ciela županija riečka neplaća toliko, koliko jedini kotar rumski. Buduć da nismo voljni rušiti starodavno pravo, koje gradovi uživaju, bar do onda, dok se prema potreboćam vremena nebude moglo izjednačiti: baš što je Hrvatska kroz to u povoljnom stanju, što ima više gradovah, treba da se za Slavoniju uporabi takav ključ, da može s njom u pravedno razmjerje doći. Ovo je, rekao bi, pravni razlog, s kojega ja tražim, da se za ove dvie županije, koje u porezu daleko nadmašuju ostale županije, uzme ključ od 15.000, tako da sriemska županija 7, a virovitička 9 zastupnikah dobije, a to je, velim, tim pravednije, što je neizmjerno velika razlika izmedju skupnoga broja zastupnikah Slavonije naprama onim iz Hrvatske.

Ovdje će mi se kazati, jedan je narod, netreba praviti razlike, u trojednoj kraljevini ima samo jedan narod. Ako i jesmo braća, naše kese nisu sestre; svaki želi, koliko više doprinaša, da mu se pravo neuzkrati, a svakako mu se uzkrati, ako se onomu, koji manje doprinaša, veće pravo daje. Osim ovog pravnog razloga imam i jedan politični; mi znamo, da je Slavonija na ravni način sa Hrvatskom uticala u izbor zastupnikah, koji su išli na ugarski sabor iz trojedne kraljevine, a osim toga je Slavonija imala još 2 zastupnika od svake županije poslati na ugarski sabor, dočim je sada došla u takovo razmjerje, da je u polovini manje moguća zastupati svoje interese nego-li Hrvatska. Ja iz pravdoljubja želim, da se ovi razlozi uvaže, da se oba faktora krv i novac u obzir uzmu, i tako za ove dvie županije, sriemsku i virovitičku, pravedan ključ od 15.000 uzme.

Što se zastupnikah gradovah tiče, to je drugi predmet, o tom sada nije rieč.

Venceslav Urpani: Da bi bila već s početka zakonska osnova o uredjenju sabora ostala, kakva jest, t. j., da nebi bio broj virilnih glasovah povećan, ja nebi bio svoga izpravka na stol vis. kuće podnio; nu buduć da je broj virilnih glasovah za 5 povećan, s toga, pošto je već danas napomenuto, da se i broj narodnih zastupnikah imade povećati, predlažem, da se županiji riečkoj još jedan zastupnik podieli iz sliedećih razlogah:

Županija riečka, istina, nemože se uzporediti sa županijami gornjo-hrvatskimi ili slavonskimi, ona plaća mnogo manje poreza; nu, gospodo! teže je za riečku županiju i 50.000 for. plaćati, nego za gornjo-hrv. ili slav. županije, da plaćaju 100.000 for., svaki koji pozna kršovito Primorje to će priznati, a i osnova zakonska o izbornom redu je u §. 12. obzir uzela na porez, gdje je za ostale županije ustanovila ključ od 50 for., a za županiju riečku iznimice ključ od 10 for.

Drugi je razlog, što ima u županiji riečkoj pet kotarah, koji su u 2 sreza razdieljeni: u srezu gorskom ima dva kotara, a u srezu primorskom tri. Kako će se zastupnici razdieliti? Ako se dadu gorskomu srezu 2 i primorskom 2, to je za ovoga nepravda. Napokon imade riečka županija pet povlaštenih trgovištah; tim gubi riečka županija pet glasovah. S toga vis. kući preporučam svoj izpravak.

Miroslav Kraljević: Ja znam već unapried, da današnji moj prem vrlo kratak govor neće biti njekojoj našoj braći povoljan; ali badava, ono se mora izreći, što čovjek osjeća, da do onoga dodje, što je potrebito. Gospodo, dokazao je predgovornik g. Živković razliku izmedju Slavonije i Hrvatske u plaćanju poreza sa 173 hilj. for., i na temelju toga poreza tražio je samo toliko, da bi dotične županije dobile 4 glasa više, nego je ovdje opredieljeno. Ja ću u pogledu plaćanja još malo dalje ići, i kazati to, da Slavonija izplaća i hrvatske razteretnice; ja mogu dokazati, da $^2/_3$ Slavonija, a $^1/_3$ Hrvatska plaća; jer ovdje je sesija 12 jutarah, a kod nas 20 i više, dakle se kod nas veći kvantum ima izplatiti nego ovdje.

Što je napomenuo g. izviestitelj glede požežke županije, i odbio porez veleposjednikah, to mu moram kazati, da je to zlo učinio, jer u požežkoj županiji neima nijednog grofa, koji bi mogao u sabor doći, dakle se sve odnosi na 170 hilj for., što polag službenoga izkaza županije požežka plaća. Ako već u gdjekojoj stvari neima razmjerja med Hrvatskom i Slavonijom, kaošto glede službah, to može biti zato, što ona neima dosta sposobnih ljudih, o tom ja neću ništa kazati; nego gdje se radi o izvršivanju prava izbora, ja apeliram na vaš lojalitet i pravednost tim više, jer kako je razložio gosp. Živković, Slavonija imala je pravo dvovrstno, birala je zastupnike čitave kraljevine, i imala je pravo 2 zastupnika od svake žup. na sabor ugarski i na hrvatski slati.

Dakle gospodo! nemojte se čuditi, ako ima možebiti dosta velik broj naroda, koji bi, kad bi vidio ovu, neću baš kazati nepravednost nego neljubav bratsku, težio možebiti više na drugo mjesto, nego ovamo, kamo mora da teži po krvi i narodu. Zato budite pravični, i uvažite predlog gosp. Živkovića, da se na slavonske županije uporabi ključ od 15.000 dušah, i po tom bi došlo za Slavoniju 5 zastupnikah više; ja dakle preporučam lojalitetu i pravednosti vašoj ovaj predlog i uzdam se, da će uspjeti.

Dr. Klaić: Glavna stvar, kad se radi o izbornom redu, jest ta, da se nadje temelj, na kojem se imade ustanoviti razmjerje. Ob ovom temelju dosta se je prepiralo medju publicisti i u zakonodavnih tielih. Ja sam dosta o tom predmetu čitao i vidio, da se je u svih izobraženih državah iz tih prepirakah došlo na to, da se zastupnici biraju po razmjerju pučanstva. Premda bih ja želio, da se samo na tom temelju ustanovi razmjerje, to ipak, videć, da se nalazimo u prelaznoj dobi i poznavajući dobro, da preinaka nemože biti dobra, ako nije osnovana u životu, bio sam zadovoljan, što je odbor izradio osnovu, po kojoj se može stranom uzdržati historičko pravo, a stranom izborni ovaj red prema broju pučanstva urediti.

Na temelju historičkoga prava dali smo glasove virilne biskupom i velikašem, dajemo je i onim gradovom, koji su slobodni i kraljevski gradovi; nu ono načelo pučanstva rabi se samo u županijah, i to tako, da jedan zastupnik dodje na 20.000 dušah. G. Živković hoće, da se ovo načelo uzdrži, ali da se preinači u toliko, da se upotriebi jedan ključ za tako zvane županije hrvatske, a drugi ključ za tako zvane županije slavonske. On je naveo sveto načelo: Jednaki tereti, jednaka prava. Ja se podpuno slažem s tim načelom, ali neslažem se sa posljedicami, koje on odatle izvodi. On je naveo kao najglavniji teret porez, i dokazivajuć, da slavonske županije plaćaju više poreza nego hrvatske, izvodi, da jim pripada veći broj zastupnikah, nego je ovdje predložen. Kad bi se po tom načelu dielili zastupnici, onda mislim, da bi se moralo načelo pučanstva sasvim ostaviti, a prigrliti načelo, koje je vladalo kod izborah u nasljednih pokrajinah, to jest načelo zastupstva interesah (Interessen-Vertretung). Ali ja sam vidio, da je gosp. Živković glasovao proti tomu načelu, kad ga je g. zastupnik bakarski predložio, a čuo sam, kako je vješto malo prije razvio zle posljedice, koje su zbilja iztekle iz toga načela za slavjanski narod u obće, a osobito kod nas u Dalmaciji, gdje je sabor tako sastavljen, da niti nemože prodrieti prava većina naroda. Ali kad se pučanstvo uzme za ključ, negleda se samo na to, tko daje vojnike s jedne i tko plaća porez s druge strane, nego, gospodo, ovdje ima više smisla, jer pučanstvo jest prvi življ u svakoj državi — iz pučanstva izlaze i vojnici i poreznici, pučanstvo dava i umjetnike i državnike, i u obće sve ljude, koji čine narod velikim i ponositim.

Ovdje se negleda na to, jesu-li ovih 20 tisućah bogataši ili siromasi, ovdje se gleda samo na to, da ima 20.000 dušah — i na ništa drugo — koji, premda siromašni, mogu isto toliko koristiti narodu, njemu biti na ponos i slavu, koliko ma koji drugi. (Živio!)

Ja ću navesti samo ono, što je spomenuo g. Živković, da županija riečka naime plaća najmanje poreza. Ali, gospodo, kakovo je ono pučanstvo, štono stanuje na onoj zemlji neplodnoj i siromašnoj? To su mornari, oni su naši brodovodje, po kojih se ime hrvatsko slavi po svem širokom svietu. (Živio!) Pa zato sasma je pravedno, da imadu i oni toliko zastupnikah, koliko drugi, koji plaćaju veći porez.

G. predgovornik govoraše i o posebnih interesih Slavonije. Čuo sam spominjati staro njeko pravo, po kojem su Slavonci birali zastupnike i na hrvatski i na ugarski sabor. Ja veoma štujem g. predgovornika, i mislim, da bih proti njegovoj ćudi radio, kad bih posumnjao, kao da je on htio tim kazati, kako ima Slavonija njeke posebne interese prema Hrvatskoj. Ovdje se radi o zakonih, namienjenih cieloj i obćoj domovini našoj, kojim treba da je svrha, kako će unaprediti njezino blagostanje i njezin napredak; a tu su interesi Hrvatske i Slavonije svi jednaki, i zastupnik hrvatski govorit će za Slavoniju isto tako, kako zastupnik Slavonije za Hrvatsku, jer ako želimo, da napredujemo kao narod, valja da se jedinstvo širi jednakimi zakoni. (Živio!)

Istina je, da ima Slavonija i posebnih interesah, ali za nje ima i posebne organe: županije, obćine itd., ali u ovih viših interesih neima nikakove razlike. S ovih dakle razlogah, koje sam naveo, glasovati ću za redakciju, budući je ona pravedna i podpuno se slaže sa mojim načelom, a i sa načelom cieloga svieta izobraženoga, a to jest, da jedini naravski i pravedni temelj zastupstva je temelj pučanstva. (Živio!)

Antun Jakić: Moj štovani g. predgovornik izcrpio je stvar podpuno, da mi nepreostaje, nego samo spomenuti njekoje točke, kojih on slučajno naveo nije.

Gosp. Živković imade osobitu zaslugu u tom, što svakom prigodom gleda, kako bi razdvojio interese u našoj domovini; neznam čemu on to traži, i zašto. On je izvolio

*

kazati, da se i porez imade u obzir uzeti kod odredjivanja zastupnikah; i ja sam toga mnenja, da treba, ali on je ujedno kazao, da Slavonija razmjerno veći porez plaća, u novcu; ali da Hrvatska veći porez plaća na krvi. Ja mislim, ako jedno i drugo jednako vriedi, da su onda obie jednake, a nemože biti veće pravednosti, nego ako se za sve jednaki ključ od 20 hilj. dušah uzme. G. Živković uporavlja u obće razloge ovako ili onako, kako mu je u prilog; njeki dan je kazao, da nećemo zastupstva interesah, te je izvolio kazati, kakova nepravda je ovo načelo za narode preko Litave bilo, a sada ga želi ovdje, da ga aplicira kod nas. G. Kraljević je podupirao g. Živkovića u tom, da bi se s toga razloga u izbornom redu zbilja morao uzeti obzir na Slavoniju, i dati joj prednost, što je Slavonija prije g. 1848. na dva sabora birala zastupnike, a ja scienim, da je ovo bilo preimućtvo Slavonije, koje ima u buduće prestati.

Ja dakle nalazim, da je redakcija sasvim pravedna.

Dr. Josip Vranyczany: Neugodno je zbilja, kad se u ovakovom predmetu u prigovore na ovakav predlog odbora, koji je osnovan na pravici, t. j. na onoj pravici, koju je znanost za pravicu iznašla, umeću čuvstva, te se apelira na lojalitet, kao da, ako nebi ovako radili, nebi lojalni bili jedan prema drugomu; kad se u ovakom predmetu samo s gledišta sentimentaliteta govori, vrlo je neugodno pobijati predgovornike. Vjerujte mi, gospodo! kad bi po pravilu znanosti na slavonske županije i više zastupnikah došlo, nego-li na hrvatske, ja sigurno nebi proti takovom predlogu govorio, i nebi pozivao nikoga na lojalitet, nebi kazao, da se tim stvaraju umjetne većine, i nebi zbilja kazao, da će se tim odtudjiti jedan od drugoga. Što se načela tiče, mislim, da je g. zastupnik severinski dokazao, kako se najpravednije zastupstvo razdieliti može; ja dakle preko toga prelazim i pozivam se samo na to, da ako zbilja hoćemo pravedni biti, da se zastupstvo samo po pučanstvu pravedno razdieliti može. Porez se kod tog razdjeljivanja samo toliko u obzir uzeti može, u koliko bi taj porez po razmjerju pučanstva glede njegovog socialnog položaja, glede njegove radinosti veći bio, dakle gdje bi taj veći porez iz intenzivne radnje ovoga pučanstva proizlazio, samo u toliko može porez mjerodavan biti pri razdjeljivanju zastupstva. U Slavoniji pako nedolazi porez od radnje pučanstva, nego od neizmjernih pustinjah šumskih, a ja mislim, da pustinjam šumskim nikakva znanost državnička nije dala glasa na kojem saboru. Ako vi to za razlog uzeti hoćete, što vi iz neizmjernih pustinjah šumskih više poreza plaćate, nego pučanstvo hrvatskih županijah iz intenzivnog svog gospodarstva, ako to za razlog hoćete uzeti, to bi ja sasvim protivni razlog uzeo, t. j. da upravo onomu pučanstvu, koje, akoprem manje poreza plaća, ali za plaćati ga 10 putah više truda uložiti mora, više zastupnikah pripada, te po ovom pravednom sudu, ako se u obće novac u obzir uzeti hoće, na virovitičku i sriemsku županiju bi ne na 15 hilj. dušah, nego na 25 hilj. jedan zastupnik doći mogao. Kakogod vi vagali, ako važete na vagi pravice, znoj i trud čovječanski ima se u obzir uzeti pri izvršivanju političkoga prava, ne pako pustinje, koje je priroda tamo postavila. To je znanost za temelj postavila, a molim vas, nemojte se pozivati na lojalitet, jer ja bi imao pravo vas pozivati na lojalitet i tražiti od vas, da nezahtievate ono, što vas niti po pravici, niti po državničkom pravilu neide, netražite više nego što vas ide prama onomu pučanstvu, koje iz znoja svoga porez plaća, tu ja do vas lojalitet tražim.

Jedan g. predgovornik je takodjer kazao, da bi se tim umjetna većina stvorila, te je za primjer uzeo izborne redove tako zvanih erbländerah. Ali po ovom, što sam kazao, to nestoji; ako bi se kakva većina stvorila, ta po ovom izbornom redu mora biti i biti će najnaravnija većina, dakle i najpravednija, a nikako umjetna. Ali dato non concesso, da bi po ovom izbornom redu zbilja kakva većina proizašla, to bar mi Hrvati i Slavonci u našoj domovini nebi što takova mogli nazvati umjetnim, jer niti bi nam s toga našoj narodnosti, niti državnom životu pogibelj prietila. O umjetnoj većini može se govoriti tamo, gdje je ona na štetu narodnosti, državnom životu kako u pokrajinah prekolitavskih, gdje su gradovi tudji, gdje se je umjetna većina stvorila iz zastupnikah trgovačkih komorah i inih tudjih elemenatah, da se prava većina naroda utamani. Ali ovdje neima tudje većine; zato ja mislim, da je ovaj prigovor jako neumjestan.

Što su njekoja gg. govornici htieli separirati veleposjednike magnate od veleposjednikah nemagnatah, tobože da oni veleposjednikah neimaju: ali oni su zastupani kroz magnate kao veleposjednici, jer ako ima u požežkoj županiji takovih veleposjednikah, koji nisu velikaši, to ih ima i u zagrebačkoj i varaždinskoj; dakle su oni kao i ovi kroz magnate zastupani; što stoji za jedne, to stoji i za druge.

U toliko sam htio, da u kratko navedem, da ovi prigovori zbilja nisu osnovani na pravilih, koja se jedino u obzir uzeti mogu kod stvaranja izbornoga reda, dakle svi pozivi na lojalitet i bratimstvo nestoje, pače su neumjestni.

J. Špun: Ja ću se pridružiti predlogu g. Viraga, da se požežkoj županiji još jedan zastupnik odredi, ne s razloga, što je županija slavonska, nego što je uzeta svaka pojedina županija posebice, a uzet je ključ od 20.000 dušah na jednoga zastupnika. Ja se slažem s tim ključem, samo molim vis. kuću, da ili ukine ove rieči: „pojedina županija,“ pa metne u obće: pučanstvo trojedne kraljevine bira na 20 hilj. jednoga zastupnika, ili pako, ako metne pojedine županije, da se takav ključ uzme, po kojem bi u istinu cielo pučanstvo pojedinih županijah kod izbora zastupnikah uticati moglo, da se pravo izbora nesteže. Ovo bi bio slučaj u županiji požežkoj polag njezinog geografičkog položaja i polag njezinog pučanstva. Požežka županija proteže se na duljinu od 19 miljah; na ovih 19 miljah duljine živi 67 hilj. ljudih. Osim toga razdieljena je ova županija u dva tako zvana procesa i to ne bez razloga. Razlog je taj, što je po sredini razdieljena brdinami. Požežkoga pol okružja kao što i pakrački predjel leži medju brdinami, te je u obće ova županija tako brdinami izpresiečena, da je prema predloženomu broju zastupnikah nije moći razdieliti na izborne kotare. Svaki od ovih procesah je u pučanstvu ravan drugomu. Ako se sada uzme, da će županija požežka samo 3 zastupnika birati, onda je do 8000 ljudih izključeno od izbora, jer ćemo županiju razdieliti morati tako, da jedan ili drugi kotar najmanjom elementarnom nezgodom neće moći doći na izbor; onda uzmimo još, da osim toga, što od 8000 nitko neće moći doći na izbor, da će opet 7000 biti od izbora izključeno, dakle će faktično 15.000 od prava izbora izključeno biti; to mislim, da nije pravedno.

Sravnjivajuć ovu županiju sa križevačkom moram kazati, da pučanstvo križevačko sa 70.000 dušah nije dostatno za onaj broj, koji se ovdje za nju zahtieva; ona bi morala imati 80.000 za 4 zastupnika. Osim toga leži križevačka županija

sasvim drugačije nego-li požežka, na manjem zemljištu je cielo pučanstvo, tako da u svakom kotaru svi mogu birati.

Ako bi dakle vis. kuća odustala od ovoga, da svaka pojedina županija bira za se zastupnike, pa da bira ciela domovina na 20.000 po jednoga zastupnika, onda ja nebi ništa imao proti tomu; nego kad se razlika čini medju pojedinimi županijami, molim, da se i to u obzir uzme, te da se požežkoj županiji, buduć pučanstvo 2 krat mora granice preći, dok dodje u pakrački kotar, i što i u pučanstvu manja križevačka županija imade 4 zastupnika, još jedan zastupnik dade.

Mirko Hrvat: Ja bi pristao na predlog g. zastupnika irižkog, kad bi se našlo, da imade u kojoj ustavnoj zemlji ta anomalija, da se po porezu zastupnici diele. Gosp. zastupnik irižki zahtieva, da se na temelju poreza u županiji virovitičkoj i sriemskoj na 15.000 dušah jedan zastupnik izabire. Navesti ću dva primjera, da dokažem anomaliju. Kotar djakovački, koji po njegovom predlogu nebi imao 2 zastupnika, plaća više poreza nego $1/3$ županije virovitičke; po predlogu g. zastupnika irižkog imala bi virovitička županija 9 zastupnikah, a kotar djakovački, koji više od $1/3$ poreza plaća, nebi mogao 2 zastupnika birati. Kotar djakovački plaća više nego-li pol županije požežke, a po njegovom predlogu jedva bi $1/3$ toliko izabirati mogao, koliko županija požežka. Nadalje kotar djakovački daje toliko novakah, koliko ciela županija požežka; grad Zagreb je g. 1865. za 2—3 novaka manje dao, nego ciela požežka županija. Ako hoćete razvijajte konsequentno ovu teoriju, a onda nemojte razlike praviti izmedju pojedinih županijah nego izmedju pojedinih kotarah, onda ću ja na vašu teoriju pristati.

Što se tiče predloga g. J. Špuna, mogu napomenuti to, da kad bi se na mjestne zapreke obzir uzeti imao, to bi se moralo činiti i kod riečke i križevačke županije, gdje su kotari isto tako raztrgani. Ako bi se uzelo u obzir, što kod križevačke županije nješto malo fali za 4 zastupnika, onda ni Sriemskoj županiji nepripada 5 zastupnikah, jer neima više nego 97.000 žiteljah.

Buduć se dakle ova nova teorija izvesti nemože, jer će biti opet svakako nepravde, glasujem ja za redakciju.

Avelin Čepulić: Nisam doduše naumio govoriti u tom predmetu, jer sam mislio, da će se primiti redakcija, i ja ću napried za nju glasovati; nu ako bi se što promienilo, ja ću za ovaj predjel, kojega ja zastupam, nješto progovoriti, nego in principio sam za redakciju.

Na koliko ja vidim, kao glavni temelj zastupstva je po odboru primljeno upravo pučanstvo, a to je najpravedniji temelj, kaošto je to g. zastupnik severinski jako liepo obrazložio, te bi suvišno bilo dalje o tom govoriti; nego k tom još dodajem jedino onaj razlog, što ga je g. Vranyczany naveo: rad, djelo, to je takodjer faktor, na kojega se po mom mnenju i po mnenju političkih velikanah takodjer osnivati mora broj zastupnikah. Jer uzmimo u jednakom broju u bogatom predjelu stanovnike, koji ništa nerade, a u drugom su radini: kako ćemo ih cieniti, nego po njihovom radu? Jedan g. govornik, ako se nevaram g. zastupnik irižki, uzeo je županiju riečku kao njekakav primjer političke neznatnosti. Ja iskreno hvalim g. zastupniku severinskom, što se je za one predjele, koje ja stranom zastupati čast imam, toliko zauzeo. Županija riečka, istina, da je siromašna, ali ja držim, da stanovnici županije riečke sigurno više rade nego ma koje druge županije; nego što je zemlja neplodna, jesu-li to oni krivi, je-li se im zato može uzimati pravo zastupstva? Što se upravo Primorja tiče, moram navesti to: mi u Primorju takodjer plaćamo razteretnu odštetu, ali mi od te odštete nismo dobili ni toliko, koliko je crno pod noktom. To zato navadjam, jerbo je jedan g. govornik naveo, da Slavonija više razteretne odštete plaća nego Hrvatska. Što je n. pr. dobio trgovac riečki od odštete? Ništa, pa ju ipak plaća.

Što se opet županije riečke tiče, mi neimamo nijednoga velikaša; jedini bio bi Bathyany, ali on nije u domovini, niti nije zauzet za našu domovinu. Mi dakle kroz poprimljeno načelo zastupstva veleposjeda po velikaših ni najmanje zastupani nismo.

Glede grada Bakra naveo je jedan g. govornik, da ima 2000 stanovnikah; ja kažem, da ima 3000; ja to navadjam, samo da pogrešku izpravim. Nego u osnovi nestoji samo grad Bakar, nego grad Bakar s kotarom, a taj čitavi kotar je zbilja kao jedan grad, pučanstvo izobraženo, većinom pomorsko, pomorski kapetani itd., ljudi, koji zbilja, kako je g. zastupnik severinski naveo, na diku i čast domovini služe. Zato sciemim, da bi se primorje tim na odviše nizki stepen postavilo, kad bi mu se svaka zasluga oduzela.

Hoću još jedan faktor navesti, na kojega se nijedan govornik obazrio nije. Ovdje se glede Slavonije osobito to akcentuiralo, da Slavonija više poreza plaća nego-li Hrvatska. Da su ona gospoda, koja su sabirala data po uredih, da su pogledala u rubriku, koja glasi: Rückstände, znate-li, što bi ste bili našli? Da ljetos u toj rubrici figurira kao porezni zaostatak preko 3 miljuna for., a većina ovog zaostatka, ja to navadjam sine ira et studio, odpada na Slavoniju. (Njekoji glasovi: Jest tako, ali zašto?) Sam vukovarski kotar je za preko 400.000 zaostao. Odatle se vidi, da upravo oni predjeli, koji su najsiromašniji, Primorje, riečka županija, najtočnije plaćaju; ali to je upravo dokaz, da je tamo najradiniji narod. Iz toga proizlazi, da ciela ta argumentacija nestoji, da Slavonija toliko plaća, nego morala bi plaćati, pa neplaća; faktum jest to, da Hrvatska plaća za Slavoniju. (Smieh; ah!) Gospodo! to budi rečeno sine ira et studio, da se ovdje u Hrvatskoj porez točnije plaća, i dakako ovim porezom uzdržavaju se svi zavodi, svi uredi, koji se u Hrvatskoj uzdržavati moraju.

S ovih dakle razlogah mislim, da je odbor kod izradjivanja ove osnove dostojno uvažio sve faktore, koji se uvažiti moraju: zato glasujem za redakciju, nego kako rekoh, in eventu ako bi se ona u čem promienila, pridržavam si jošte pravo rieči.

Veliki župan Svetozar Kušević: Ja nebi u ovom predmetu progovorio bio, da se nije stvar povela osobito na Slavoniju. Ja sa svoje strane odobravam temelj, koga je odbor usvojio, što je razporezao zastupstvo po ključu naroda; ali ja držim, da je cieloj debati povoda dalo to, što je odbor dva ključa upotrebljivao pri razdjeljivanju zastupnikah, naime gledeć na historičko pravo i gledeć na pučanstvo. Ako uzmemo i konkretni broj zastupnikah iz Slavonije i Hrvatske, a nebudemo se obazirali na ta dva ključa: onda se zbilja smiešno čini, da ima Hrvatska 36, dočim Slavonija samo 19 zastupnikah, Slavonija dakle 17 t. j. skoro pol manje. To dolazi s ovoga obzira na historičko pravo, što je podieljeno pravo zastupstva svim pojedinom slobodnim i kraljevskim gradovom, kojih mnogo više u Hrvatskoj nego u Slavoniji 8 naprama 3 imade. Ako se to u obzir uzme,

onda se opravdati neda, da je samo pučanstvo za temelj služilo, i da su interesi jednako zastupani. Obzirom dakle na to molim ja visoku kuću, da se i ovdje izraženoj želji Slavonije koliko moguće odgovori, i ja bi bio toga poniznoga mnienja, da se obzirom na ovo zastupstvo gradovah, koje u Hrvatskoj 11 zastupnikah iznosi, broj zastupnikah Slavonije na 5 umnoži, i tako ovdje izraženoj želji zadovolji.

Antun Vakanović: Da se nije povela rieč o povećanju broja zastupnikah gledeć na pojedine jurisdikcije, — jerbo vidim, kako svaka jurisdikcija nastoji, da ponješto više zastupnikah dobije — ja bi za redakciju bio; ali dočim vidim, da se ovdje nastoji, da se broj zastupnikah poveća, moram prieći na načelo, koje sam ja tako nesretan bio predložiti, bez da je odziva našlo, naime: da bi vis. sabor odlučio, da-li se s razloga, što je broj virilnih glasovah povećan, tako isto i broj narodnih zastupnikah povećati ima. Ako jest razlog, kaošto mislim, da je, da se broj zastupnikah povećati ima, onda je lako naći, kako se taj broj imade razdieliti. Ako vis. sabor pronadje, da se prema onim 5 virilnim glasovom ima broj zastupnikah n. pr. sa 10 povećati, onda sam ja odmah toga mnenja, da se dadu ovi zastupnici onim jurisdikcijam, koje dokažu, da su premalo zastupnikah dobile, i onda bi ja bio doista toga mnenja, da se broj slavonskih zastupnikah poveća sa 5, nadalje, da se i broj zastupnikah riečke županije poveća, koja doista ima velikih razlogah za to, jerbo onaj puk zbilja je dika našega naroda. Ako pako vis. sabor misli, da broja zastupnikah netreba povećati, moram glasovati za redakciju, jerbo je osnovana sasvim na načelih znanstvenih, kako su dokazali gg. predgovornici.

Martin Ožegović: Ja se izjavljujem u obće za ono načelo, koje je izrekao odbor, kad je broj zastupnikah i u županijah i u gradovih polag broja pučanstva razdielio, i pristajem uz ono, što je osobito g. zastupnik severinski naveo. Da ovdje progovorim, nukaju me najviše govori one gospode, koja su izjavila, da bi u drugih županijah iz raznih okolnostih željili, da se broj zastupnikah poveća. Ako redakcija padne, ja ću biti tako slobodan, predložiti, da se križevačkoj županiji mjesto ovdje izpostavljena 4 zastupnika dozvoli njih 5. Da ovaj predlog činim, nuka me ta okolnost, što pučanstvo križevačke županije, ako se odbije pučanstvo gradovah, iznaša 73.000, a vrhu toga razmjerno mnogo više poreza plaća, nego ine županije. Najvažniji razlog pako je taj, što je ova županija zbilja sasvim razciepana, jer kotar moslavački graniči upravo sa županijom zagrebačkom, a kutinski kotar s ostalimi nije u nikakvom savezu, broji pako sam do 14.000 dušah. Zatim okružje podravsko je odieljeno granicom, a broj pučanstva njegova iznaša do 27.000 dušah. Ovaj geografički položaj zahtieva, da se križevačkoj županiji još jedan zastupnik dozvoli, da se broj razmjerno medju kotare razdieliti može. Nadalje, da se za redakciju izjavljujem, nuka me to, što je g. zastupnik irižki priznao, da Hrvatska više vojnikah daje nego Slavonija, pa zato mogu tvrditi, da se to sravnjuje.

Što se tiče onoga razloga, da se u Slavoniji za raztere-ćenje zemljišta više plaća, nego u Hrvatskoj, nemogu se s njim složiti već zato, što ima u Hrvatskoj mnogo plemićah, koji to takodjer plaćaju, a manje urbarskih sesijah, nego u Slavoniji.

Ako bi dakle redakcija pala, pridržavam si pravo, kašnje svoj predlog učiniti.

Benjamin Kraljević: Ja moram predlog g. Viraga tim više podupirati, što vidim, da je požežka županija u razmjerju zastupnikah najviše prikraćena. Županija požežka imala je prije 9 zastupnikah, sada pako je taj broj snižen samo na 3. I s toga, što na 20.000 dušah po jedan zastupnik doći imade, moram podupirati predlog; jer županija požežka ima preko 60.000 dušah, a na ono, što je preko, valja tim više da se jedan zastupnik odredi, što zbilja ova županija neće biti po nikom drugom zastupana, nego samo po svojih zastupnicih, jer neima nijednoga magnata, koji bi virilno pravo u saboru imao, osim jedinoga Sečen-a, ali taj u županiji neobitava, i tako bi samo na 3 zastupnika stegnuta bila.

S toga molim, da se to u obzir uzme, i županiji požežkoj na svaki način još 1 zastupnik dade.

Jovan Živković: Ovo je, kako rekoh, najvažnije pitanje najsvetijeg prava naroda i državljanina, zato uzimam po drugi put rieč, koja mi kao predložitelju po poslovniku ide. Ja sam prinukan, da odgovorim njekojoj gospodi, koja su sasvim krivo shvatila moj govor, i jednostrano ga tumačila.

G. Dr. Klaić je kazao, da sam ja uzeo samo porez za ključ kod razdjeljivanja zastupnikah, i da taj ključ nevalja, jerbo ga pobija znanost. Kad bi tomu tako bilo, da sam ja samo porez uzeo za ključ, onda bi on imao pravo; ali ja sam kazao, da nevalja držati se niti izključivo poreza, niti izključiva pučanstva, nego da treba srednjim putem udariti t. j. i jedno i drugo u obzir uzeti, kako to i u drugih država biva.

G. Jakić izvolio je to opaziti, da ja imam osobito tu navadu, zabadati trn u zdravu nogu ili zametati kavgu. Ja se moram čuditi njegovom običaju podmetati ljudem takova motiva, koja misli, da su bila pobudjena; to zaista nije parlamentarno; ja sam g. Jakiću već jedanput odgovorio i svim onim, koji ono misle, što je on rekao: ako hoćete imati ustav, nebojte se ustavne borbe. Ja ću svagda narod, kojega zastupam, i njegove interese braniti proti svakomu biti, koji ih narušava. Ali ovdje nije o narodnosti govor, nego ovdje se radi o materialnom stanju; n. pr. ako dobijemo na stol ove kuće, da razporežemo naš zemaljski budget: je-li to pitanje narodnosti? To nije pitanje niti slavonsko niti hrvatsko, nego pitanje materijalno. Ja moram kazati, što sam se nješto malo vozio po Hrvatskoj, uvjerivam se, da kod nas takovih cestah neima, kao ovdje, jerbo „durch die stiefmütterliche Behandlung“ nije se na Slavoniju u istoj mjeri trošilo. Kad narod toliko plaća, treba da mu se dade, što je na njegovu korist, a to je pravo udioničtvovanja u izbor zastupnikah, da može svaka županija svoj glas dati, onako, kako ju po prirodi ide.

G. Vranyczany izvolio je napomenuti, da se neka okanimo sentimentaliteta i apeliranja na lojalitet. Nije to ni sentimentalitet ni lojalitet, nego pravo udioničtvovanja u zastupstvu, u kome krv i novac, t. j. jedan i drugi faktor upotrebljeni da budu, ako hoćete pravedan ključ stvoriti.

G. Čepulić je opazio, da sam ja spomenuo riečku županiju, te da sam ju spomenuo onako, kako nije baš na svom mjestu bilo. Ja sam to samo napomenuo gosp. vel. županu riečkomu, koji mi je upao u rieč s jednim izrazom, koji nije na svom mjestu bio, pa onda kao šilo za ognjilo napomenuh Rieku, kao takovu, koja najmanje poreza plaća. Ja sam daleko od te misli, da valja cieniti čovjeka po njegovom

bogatstvu, dapače prema izobraženju, na kolikom je stepenu izobraženja, a ne koliko ima u džepu; ali dopustiti ćete, u ovom saboru i izvan ovog sabora cieli sviet znade, da je u državnom životu velik faktor novac i krv; zato ja želim, ne da se porez samo uvaži, nego da mu se koliko moguće uvaženje daje, da onaj, koji toliko više plaća, bude razmjerno onako zastupan, kako taj porez zahtieva, t. j., da se u obzir uzme i porez i krv. Negovorim ja kao Slavonac za Slavoniju, mi smo jedan narod, ali ipak to neizključuje, da pojedine obćine traže pravo, koje ih u materialnoj koristi ide; da smo mi jedan narod, to je slučajno, da nedolazi u sredinu drugi razlog kaošto u pokrajinah prekolitavskih.

Ja mislim, da sam dužan bio toliko navesti, da opravdam pravedni zahtjev, da se Slavoniji dade pet glasovah više. Ovo molim, da uvažite i zato, što vi, koji ste u sretnom položaju u središtu domovine, koji ste u stanju sve one zaklade i zavode, koji u sredini domovine stoje, bolje uživati nego mi, — ne da ja to iz zavisti govorim, nego naravski, da mi nismo u stanju sve ono uživati, što uzdržavamo — da nam bar tamo date pravo, gdje nas takovo ide, t. j. uticati u zakonodavno tielo.

Što se tiče „Rückstanda,“ to je, mogao bih kazati, vrlo smiešno, što kaže g. Ćepulić, da Hrvatska za nas plaća porez. Tko će platiti za nas? mi ćemo platiti, pa makar nam svukli kaput s ledjah. A da se porez duguje, tomu nije kriva lienost, nego Sriem neima „Transportmittel,“ da bi mogao svoje produkte na brzo i lako prodati; u cieloj zemlji trgovina stoji. U ostalom nije dika posjedovati, jer danas je porez takav, da se nemože smagati. Prema tomu dakle izvolite to pred oči uzeti, da prema takovim potreboćam narod naš zahtieva, da se posao onako uredi, da nenapinjemo materialnu moć našega naroda tako, da nebude mogao platiti ono, što je dužan platiti.

Opet dakle molim, ne iz milosti nego pravde, da nam podielite 5 zastupnikah više, nego je ovdje ustanovljeno, a to tim više, što vi i onako imate više gradovah i kroz to 11 zastupnikah više.

Škender Virag: Kad sam ja stavio predlog, da se požežkoj županiji jedan zastupnik više opredieli, držao sam se onog načela, kojega se držao i odbor; odbor je uzeo na 20.000 dušah po jednoga zastupnika, a nije iz vida pustio takodjer poreza. Županija požežka ima 64.000 dušah i 3000 naseljenikah, dakle skupa 67.000 dušah. Po tom dodje na nju 3½ zastupnika. Ako se sada u obzir uzme, da su trgovišta Pakrac i Daruvar dosada zastupana bila, buduć su to mjesta, koja se trgovinom i obrtom bave, te se sa t. zv. kr. i sl. gradovi uzporediti mogu; ako se u obzir uzme i porez bez onih Rückstandah, koje je g. Ćepulić napomenuo, polag izkaza od Rechnungs-Kanzelei-a plaćamo 50.000 for. više, nego je napomenjeno po gosp. izviestitelju; to molim, da se s tih razlogah ona polovica još dodaje, te da izadju za požežku županiju 4 zastupnika.

Ivan Perkovac: Pošto se zametnula rieč o tom, da je osnova odborova nepravedna glede jednoga diela naše domovine, dužan sam kazati, kako je odbor postupao. Poznato vam je gospodo, da je odbor taj sastavljen u ono vrieme, kad se je sabor na praznike razišao; u taj odbor zapisao se je, koga je volja bila, i po tom došlo je unj i više gospode iz Slavonije, medju ostalimi i g. Živković, a ja sam bio izabran izviestiteljem, te sam glede zakonske osnove o uredjenju sabora nacrtao, ne upravo paragrafe, nego rubrike paragrafah, t. j. što treba, da dodje u njih, i prema tomu smo izradjivali osnovu. Glede izbornoga reda sakupio sam datah, koliko se je sakupiti dalo, a istom onda, kad je odbor ustanovio ključ, po kojem se ima broj zastupnikah dielili, proračunao sam prema broju pučanstva broj zastupnikah i tako je taj broj ustanovljen. Onda bijaše prilika govoriti g. Živkoviću i drugoj gospodi, i za ovo svoje mnenje podignuti glas svoj; ako li istom sada vele, da je osnova nepravedna, to oni tim hoće svakako, da bace sumnju na odbor, ili bar na mene, da sam hotimice taj ključ uzeo, kako da na Hrvatsku više zastupnikah dodje nego-li na Slavoniju. Ovo je sasvim iskreno i istinito kazivanje o načinu našega postupka, pak se iz njega vidi, da o takovoj supoziciji nemože ni govora biti. Krivo razmjerje može samo odatle izaći, što je po odboru, a ne po meni, primljeno načelo, da se kod gradovah pravo zastupstva ima stegnuti samo na sl. i kr. gradove. Odbor se je tu morao svakako dosjetiti, da sriemska županija neima nijednoga sl. kr. grada, pak se je s toga zametnulo pitanje kojemu gradu bi se mogao dati zastupnik, i upravo gospoda iz Sriema kazala su, da Vukovaru, i to je primljeno.

Kad se uzme broj zastupnikah po županijah, naći će se, da je razmjerje sasvim pravedno, jer županije tako zvane hrvatske broje 500.000 dušah, a slavonske 300.000; tu je lako proporciju napraviti.

Uz ovo razmjerje nemože se reći, da je porez bio ključ naše radnje; nu zato ipak velim, da prigovori učinjeni na temelju nerazmjernoga poreza, nisu pravedni. Kad se ti prigovori svedu na pravu mjeru, vidjet će se, da ni po tom poreznom ključu neima baš velike razlike izmedju pojedinih županijah. Veli se po imence, da zagrebačka županija manje poreza plaća od virovitičke; al ako se od poreza virovitičke županije odbije porez veleposjeda, to zagrebačka županija plaća više poreza. A to je bar sasvim jasno, da se jedan te isti porez kao faktor, po kojem bi se imalo dieliti pravo zastupstva, nemože dva puta računati; to bi se pako učinilo, kad bi se porez, što ga plaća veliki posjed virovitičke županije, i radi kojega je on dielom napose zastupan, uračunao još i županiji.

Kad se govori o zastupstvu velikoga posjeda, nemože se reći, da je to zastupstvo osobno, već se mora kazati, da se proteže na sve veleposjednike; svaki zastupnik velikoga posjeda zastupa interese svoga veleposjeda. Ako dakle veleposjednici požežke županije neimaju svoga posebnoga zastupnika iz same svoje županije, to ga imaju u zastupnicih veleposjeda iz ciele Hrvatske i Slavonije; zato se taj faktor mora izuzeti iz obćenitoga računa te županije.

To su sve istine, koje se priznati moraju, ako se pravedno postupati hoće; a nemože ni govora biti o tom, da se na porez kao izključivu mjeru političkoga prava gledati ima, jer kad bi se na to išlo, došlo bi se do te anomalije, da riečka županija prama sriemskoj nebi ni jednoga zastupnika imala. Ako bi sriemska županija na 253.470 for. poreza pet zastupnikah dobila, dakle na 50.000 for. jednoga, to riečka županija na 42.544 for. poreza nebi dobila nijednoga.

Meni se čini, da se po nijednom načelu o zastupstvu nemože izbjeći njeka anomalija; niti po amerikanskom načelu nemože se stvoriti izborni red, koji bi bio za sve jednako pravedan. Izborni zakon nije mekanizam, nego organizam, gdje se mora gledati na politički život, ne pako na same

*

materijalne okolnosti. Organički zakon čini se meni kao šuma samonikla, gdje svako drvo raste iz svoga koriena, a zakon mekanički kao kolosjek, koji niti je liep niti koristan kao šuma.

Kad bi se o toj razliki htjelo još i nadalje govoriti, što niti meni niti komu drugomu nepristoji, moralo bi se spomenuti, da se za dokaz te razlike navode okolnosti, koje nestoje; a upravo to dokazuje, da se o toj stvari hotimice krivo govori. Spominju se službe. Ja mislim, da u Hrvatskoj i Slavoniji ima toliko službah, da ih svatko dobiti može, tko samo hoće. Kao tobožnja prednost Hrvatske navodi se i to, što ona ima mnogo cestah, a bogata Slavonija ih neima; ta je prednost Hrvatske s toga, što je njezino zemljište siromašnije i neplodnije; mi imamo na njekih mjestih toliko kamena, da netrebamo nego sasuti ga s brda na cestu, pa je ona gotova; ako je to njekim načinom za Hrvatsku koristno, to s toga, mislim ja, nemože biti nikakve zamjere. Isto tako mislim, da neima razloga i temelja onomu, što se navelo glede uživanja njekih zavodah i inštitutah; ja se takovim prednostim nikako nemogu dosjetiti, van ako je to možebiti kakovo preimućtvo, što je iz Stubice ili Sv. Ivana lakše posjetiti prisjednika banskoga stola u Zagrebu i potjerati parnicu, nego iz Sriema; nu tomu naravski nije kriv ni Sv. Ivan ni Stubica.

Ovako se dakle nemože drugo reći, nego da je broj zastupnikah razdieljen kako treba. Može biti, da požežka županija ima iz geografičkoga gledišta njeki interes tražiti više zastupnikah, nego što su za nju predloženi; nu to je upravo tako i u križevačkoj i u riečkoj županiji. Sve to znao je i odbor vrlo dobro; al da je jednom pošao tim putem, gdje je imao prestati? Neka se županija požežka, kao i svaka druga, brine zato, kako zna, da zastupnike svoje razdieli što se bolje može. Odbor nije županijam dao zastupnikah, već svoj zemlji, pa ih je razgodio na županije; nemogav sam zemlju razdieliti u izborne kotare, propustio je taj posao županijskim skupštinam. Ovo je pravi razlog našega postupka, a ne da smo jednoj županiji dali ovoliko, a drugoj onoliko zastupnikah. Ako se napokon ipak bude činilo, da naša osnova nije prema okolnostim zemlje, to bi se taj prigovor mogao odnositi samo na broj zastupnikah gradskih. Primi li se medjutim osnova odborova glede županijah, to se neću protiviti, da se koji sl. i kr. grad izpusti, a koje trgovište doda.

Predsjednik: Počem je debata zaključena, mora doći red na glasovanje. U razpravi bio je prvi odsjek §. 1. izbornog reda: (Čita.) U sabor troj. kraljevine biraju itd. (Vidi gore.) Naproti ovoj redakciji stoje izpravci gg. Viraga, Živkovića i Urpani-a, da bi se požežkoj županiji 4, virovitičkoj i sriemskoj odnosno 9 i 7, i napokon riečkoj 4 zastupnika dala. Svi ovi izpravci stoje proti redakciji; ako bi se dakle redakcija sadržala, imadu svi izpravci pasti, naprotiv, ako bi redakcija pala, onda će svaki po sebi doći do glasovanja.

Jovan Živković: Ja bi molio, da se u ovom važnom pitanju osobno glasuje.

Predsjednik: G. Živković zahtieva osobno glasovanje; imali podpore? (Digne se dovoljan broj članovah.) Molim dakle g. bilježnika Derenčina, da izvoli pozvati gospodu, a molim onu gospodu, koja su za redakciju, da sa „da," a oni, koji su proti njoj, sa „ne" glasovati izvole. (Sliedi glasovanje.)

Bilježnik Ivan Stahuljak: Sa „da" glasovalo je 50, sa „ne" 51 član; nisu glasovala trojica.

Predsjednik: Pošto je sa „da" glasovalo 50 članovah, a sa „ne" 51, to je dakle redakcija pala. Sada dodju na red izpravci. Želi možebiti visoka kuća kratak odmor? (Prima se.) Odmor od ¼ sata.

Predsjednik: Pošto je redakcija §. 1, i to prva stavka, štono se županijah tiče, pala, dodju na red izpravci.

Dr. Mihajlo Klaić: Ja bi se usudio nov predlog učiniti, iza kako je redakcija pala. Buduć da se redakcija na obćem načelu temelji, po kojem se imade broj zastupnikah županijah razdieliti, i buduć da je podnešeno više izpravakah, od kojih se izpravakah nijedan na obćem načelu netemelji, za koje bi se moglo glasovati, zato ja predlažem vis. kući, da se svi izpravci predadu odboru ad hoc, da do sutra obrazložen predlog učini, o kojem ćemo moći viećati i glasovati.

Predsjednik: Podupira li visoka kuća predlog g. Dr. Klaića? (Prima se.) Po dosadašnjem načelu mislim, da bi taj odbor imao sastajati iz g. izviestitelja i one gospode, koja su izpravke podnieli: (Prima se, te budu u ovaj odbor izabrani gg. Ivan Perkovac, Vjenceslav Urpani, Jovan Živković, Škender Virag i Dr. Mihajlo Klaić.)

Sada ćemo dakle dalje ići: (Glasovi: Nemože se!)

Ivan Perkovac: Može se; samo u §. 3. dolazi ustanova, koja je sa brojem zastupnikah u njekakvom savezu. Ja bi se dakle usudio predložiti, da se samo o §. 3. viećanje suspendira, buduć da je po odboru primljeno načelo, da se za nagradu ona trgovišta i gradovi, koji su dosad uživali pravo izbiranja zastupnika, označiti imadu unapried, da moraju biti birališta; dakle ako se kojemu dade posebni glas, onda to odpada. Ostali paragrafi svi do izbornoga prava mogu se još danas obaviti, jerbo su i onako više formalni nego-li bitni. (Prima se!)

Ivan Perkovac: Čita §. 2: (Županije i oni gradovi, kojim je odredjeno više zastupnikah, imadu se razdieliti u ovoliko izbornih kotarah, koliko biraju zastupnikah.) (Glasovi: Prima se.)

Avelin Ćepulić: Ja mislim, da se ovaj paragraf nemože sada primiti, jer se nezna, kako će §. 1. glede gradskih zastupnikah izpasti.

Ivan Perkovac: Ovim se paragrafom izriče načelo, da valja izborne kotare ustanoviti, da se nebira kolektivno. Ako bi se primilo načelo, da možebiti nijedan grad nebi više nego jednoga zastupnika dobio, onda je to stvar štilizacije, pa se može ovaj umetak: „kojim je odredjeno više zastupnikah" izostaviti. (Glasovi: Prima se!)

Predsjednik: Ako vis. kuća prima ovaj paragraf, molim neka gospoda izvole ustati. (Ustane većina.)

Ivan Perkovac: Čita §. 4: (Za priprave k izborom i za upravljanje njihovo valja, da u svakoj županiji glavna skupština imenuje središnje odbore. U gradovih imenuje gradsko zastupstvo taj odbor.)

Miroslav Kraljević: Ja mislim, da je §. 3. suvišan, te se može u savez staviti s §. 4. te županija ovlastiti, da ona prema svojoj autonomiji u glavnoj skupštini županiju

na izborne kotare razdieli i u svakom kotaru ujedno biralište naznače.

Ivan Perkovac: O tom se može sutra viećati. Odbor je usvojio načelo, da se županije imadu razdieliti u izborne kotare, samo je iznimice unapred odredio, da njekoja mjesta imadu birališta biti. Prvi dio može se primiti, zato još drugi dio nije primljen, te će se o njem sutra viećati. Ako vis. sabor nebude pristao na predlog g. zastupnika požežkog, onda se može debata povesti.

Predsjednik: U smislu poslovnika može vis. kuća prieći preko §§. 1. i 3, i viećanje o ostalih nastaviti.

Josip Akšamović: Ja sam jučer položio na stol visoke kuće izpravak, koji se tiče §. 1. naime, da se dade slob. turopoljskoj obćini birati 1 zastupnik. To će biti onda u savezu sa §. 4., jer ako se primi moj izpravak, onda ću ja morati i ovdje izpravak učiniti.

Predsjednik: Ja mislim, da ću volju visoke kuće pogoditi, ako izreknem da za danas zaključujem. Ako je vis. kući povoljno, molio bi da izvole gospoda sutra malo ranije doći.

Trideset i šesta saborska sjednica,

držana dne 24. veljače 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Jovana Subotića.

(Sjednica počimlje u 10 ½ sata.)

Predsjednik: Pošto se je dovoljan broj članovah sakupio, molim, da g. bilježnik zapisnik jučerašnje sjednice pročita.

Bilježnik Iv. Stahuljak: Čita zapisnik:

Zapisnik

trideset i četvrte sjednice sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 23. veljače 1866. pod predsjedničtvom presvietloga i veleučenoga gosp. Dr. Jovana Subotića, drugoga podpredsjednika saborskoga.

Sjednica započe u 10 satih prije podne čitanjem zapisnika posljednje sjednice od 22. t. m., koji bi bez svake primjetbe odobren i izpravnim proglašen.

Čitani bijahu zatim podnesci na sabor upravljeni, i to:

Br. 529. Predstavka poglavarstva i zastupstva sl. i kr. grada Karlovca od 10. veljače t. g. br. 249. za podjeljenje podpune gradjanske sudbenosti poglavarstva grada Karlovca zajedno sa zemljišnikom.

Ova predstavka bi upućena na administrativni odbor.

Br. 530. Molba poglavarstva i zastupstva sl. i kr. grada Osieka od 4. siečnja t. g. br. 4251., kojom se ovaj sabor za posredovanje pri višjem mjestu prosi, da bi se obćina grada Osieka oslobodila od nepripadajućega naknadjenja plaće njegdašnjemu viećniku grada Osieka Josipu Neumayeru, radi zločina pod iztragom stojavšemu, te shodno tomu od službe bivšemu suspendiranomu, naknadno po vis. kr. namjestničkom vieću dopitane i po odbitku primljene alimentacije 4063 for. 50 novč. iznoseće.

Ova molba bi upućena na peticionalni odbor.

Br. 531. Molba Mate Klastrića iz Kostajnice od 18. vel. t. g., kojom se pritužuje proti žup. kotarskomu sudu sisačkomu radi zavlačenja iztrage, povedene proti sisačkomu krčmaru, ujedno trgovcu N. Auschu radi zločina dioničtva pronevjerenja, te u tu svrhu moli za delegaciju drugoga suda.

Pošto je ovaj predmet čisto sudbene naravi, te u djelokrug sabora nespada, to bi zaključeno, ovu molbu putem vis. saborskoga predsjedničtva daljnjega shodnoga uredovanja radi odputiti na predsjedničtvo kr. banskoga stola kao nalježnu u tom predmetu višju sudbenu oblast.

Br. 532. Dopis zemaljskoga odbora u Beču od 17. veljače t. g. br. 891., kojim se izkaz bivših tečajem mjeseca srpnja 1865. u obćoj c. kr. bolnici bečkoj u liečenju i obskrbi bolestnikah, i to u ovozemaljsko područje spadajućih saboru ovomu priobćuje sa molbom, da se radi obredjenja izkazane bolno-obskrbne svote u iznosu od 7 for. 26 novč. i odnosno radi doznake i naplate iste svote shodno odredi.

Pošto je ovaj predmet čisto administrativne naravi, to bi zaključeno, ovaj dopis putem vis. saborskoga predsjedničtva odputiti na kr. namjestničko vieće kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Br. 536. Dopis kr. namjestničkoga vieća kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 20. veljače t. g. br. 2415., kojim se jedan iztisak od zakonske osnove u obziru upotriebljenja, napusta i obrane vodah osim mora saborom njemačko-slavenskih pokrajinah uslied previšnjega ovlašćenja kroz c. kr. ministarstvo trgovine priobćenoga, saboru ovomu dostavlja u tu svrhu, da se dotičnomu ovosaborskomu odboru priobći kao material za slučaj, ako bi se radilo o sličnoj zakonskoj osnovi za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.

Ovaj dopis bje skupa sa priposlanom zakonskom osnovom upućen na pravosudni odbor.

Iza toga stavi vis. predsjedničtvo saboru do znanja, po čem su se krajiški zastupnici izjavili, da oni u dalnje pretresivanje saborsko uticati neće, da je stigla od nj. veličanstva najvišja zapovjed, da krajiški zastupnici kući otići imadu, i da su se isti uslied toga već i razišli; — nadalje, da je narodni zastupnik August Lukinac liečničkom svjedočbom izkazao se, da je od 5. do uključivo 21. t. m. bolesti radi saborskim sjednicam prisustvovati zapriečen bio.

To bje na znanje primljeno.

Zatim je visoko predsjedničtvo, pošto je jučer razprava o svih člancih osnove zakonskoga članka o uredjenju sabora svršena, te bi na temelju toga po §. 46. poslovnika valjalo danas glasovati o cielom zakonskom predlogu, stavilo pitanje: da li bi vis. kuća, obzirom na okolnost, što je odnosno na §. 1. točku *c.* i *d.* osnove zak. članka o uredjenju sabora ustanovljenje broja narodnih zastupnikah in suspenso ostavljeno, te će se isti broj tek onda ustanoviti moći, iza kako se debata o samu izbornom redu dovršila bude, — želila danas već o cielom zakonskom predlogu glasovati, ili pako poslie, kada se debata ob osnovi zak. članka o izbornom redu dovršila bude?

Zaključeno bi jednoglasno, preduzeti glasovanje o cielom zakonskom predlogu o uredjenju sabora, u smislu §. 46. poslovnika propisano, tek onda, kada i debata ob osnovi zakonskoga članka o izbornom redu dovršena bude.

Pošto se je iza toga na dnevni red prešlo, naime na nastavljenje specialne debate §. 1. osnove zak. članka o

izbornom redu, primietilo je ponajprije vis. predsjedničtvo, da na stolu vis. kuće odnosno na §. 1. pomenute zakonske osnove leže dva izpravka, i to: jedan od g. nar. zastupnika Mirka Hrvata, a drugi od g. nar. zastupnika Josipa Akšamovića, koji jur u jučerašnjoj sjednici pročitani jesu; nu da je g. nar. zastupnik Mirko Hrvat svoj izpravak opozvao; i da je osim toga danas na stol ove vis. kuće položeno odnosno na isti paragraf još osam drugih izpravakah, koji bješe pročitani, te ovako glase:

a) izpravak nar. zastupnika Dr. Marijana Derenčina, da se naime sl. gradu Bakru neodvisno od kotara jedan, a kotaru posebice jedan zastupnik odrediti izvoli;

b) izpravak g. nar. zastupnika Janka Cara, da se na koncu paragrafa poslie riečih „stavi i novi Vukovar . . . 1" uvrsti ovo: „i Krapina . . . 1;"

c) izpravak g. nar. zastupnika Venceslava Urpania, po kojem točka „grad Bakar s kotarom . . . 1" ima glasiti ovako: „grad Bakar s kotarom . . . 2;"

d) izpravak g. nar. zastupnika Venceslava Urpania, neka se mjesto točke 1. paragrafa 1. kaže: „1 županija riečka . . . 4;"

e) izpravak g. nar. zastupnika Jovana Živkovića, i to: 1) da se pri inače postojećem ključu od 20.000 dušah na jednoga zastupnika za sriemsku i virovitičku županiju uporabi ključ od 15.000 dušah na jednoga zastupnika, ter na županiju sriemsku 7, a na županiju virovitičku 9 zastupnikah odredi; — 2) da se slobodnim trgovištem, koja broje osam tisućah dušah i više, podieli po jedan zastupnik, dakle Rumi, koja preko 8000 stanovnikah broji, dade jedan glas;

f) izpravak g. nar. zastupnika Ladislava Kukuljevića, da se glede glasa mjesto: „grad Varaždin . . . 1" stavi: „grad Varaždin . . . 2;"

g) izpravak g. nar. zastupnika Eduarda Šuljoka, da se dodade: „povlaštenomu trgovištu Samoboru 1 odvjet;"

h) izpravak g. nar. zastupnika Vladovita Zorca, da se takodjer sl. i povl. trgovištu Sisku podieli pravo biranja jednoga zastupnika sa sielom i glasom;

i) g. nar. zastupnik Škender Virag ustmeno predloži, da se županiji požežkoj mjesto 3 zastupnika 4 dozvole, — sa izjavom, da će razloge toga svoga izpravka, kada red govora na njega došao bude, navesti.

Pošto je debata o §. 1. i to samo o prvoj alinei, glasećoj o zastupstvu županijah dovršenom izjavljena, prešlo se je na glasovanje, i to najprije o redakciji, koja bi pročitana, te ovako glasi:

§. 1. U sabor trojedne kraljevine biraju županije hrvatsko slavonske 40 zastupnikah, i to:

županija	riečka	izabira	. . 3
„	zagrebačka	„	. . 11
„	varaždinska	„	. . 7
„	križevačka	„	. . 4
„	požežka	„	. . 3
„	virovitička	„	. . 7
„	sriemska	„	. . 5

Visoko predsjedničtvo učini na to sliedeću formulaciju: Prihvaća li vis. sabor redakciju u njezinoj cielosti, kako je sada pročitana? Ako ju prihvaća, onda se samo po sebi razumieva, da svi podnešeni izpravci padaju; ako ju pako neprihvati, onda će se redom glasovati o pojedinih izpravcih.

Glede ovoga na predlog gosp. nar. zastupnika Jovana Živkovića, koji podporu zadobi, preduzeto je glasovanje poimence, i to: glasovalo se je za redakciju osnove sa „da," a proti njoj sa „ne."

Posljedak toga glasovanja bio je taj: sa „da" glasovaše njih 50, i to:

Sa da!

Akurti Dragutin,
Babić Josip,
Begna,
Briglević,
Bukvić,
Ceboci,
Čepulić,
Derenčin,
Fiamin,
Farkaš,
Hrvat Mirko,
Jakić,
Jurčić,
Klaić,
Kralj Ivan žup.,
Laudenbach,
Melinčević,
Mihalić,
Muhić,
Miškatović,
Najpar,
Nikolajević Stjepo,
Ožegović Ivan,
Ožegović M.,
Ožegović T.,
Ostriš,
Pavleković,
Pavlinović,
Perkovac,
Pintar,
Predoević,
Prica,
Rački,
Fabiančić,
Soić,
Sokolić,
Sviličić,
Šafarić,
Šauer,
Smaić,
Strossmayer,
Torbar,
Vakanović,
Vinski,
Vončina,
Vranizcany,
Zidarić,
Zorac,
Žužel,
Jelačić Gj. grof.

A sa „ne" glasovaše njih 51, i to:

Sa ne!

Angjelić,
Babić,
Barčić,
Bedeković,
Bogović,
Broz,
Car,
Horvat Petar,
Jellačić Kažimir,
Josipović,
Jančo,
Kirjaković,
Kiš Ladislav,
Kolarić Pavao,
Krajačić,
Kraljević Miroslav,
Kraljević Benjamin,
Kugler Stjepan,
Kukuljević vel. župan,
Kukuljević Lad.
Kulmer Miroslav,
Kušević Aur.,
Kušević Svet.,
Lalić,
Lukinac,
Maller,
Milanković,
Nikolajević Lukijan,
Nikolić P.
Nović,
Peičić,
Petričević,
Petrović Dane,
Petrović Luka,
Pinterović,
Polit Dr.,
Popović Samoilo,
Prukner,
Regen,
Rogulić,
Stahuljak,
Starčević,
Stojanović,
Šedel,
Špun J.
Šuljok,
Urpani,
Vukotinović,
Zlatarović,
Živković,
Kovačić.

Uztegla su se od glasovanja trojica, i to:

Akšamović, Virag.
Boleslavski,

Na to proglasilo je visoko predsjedničtvo zaključak, da je odborova redakcija u prvoj alinei, glaseća o zastupstvu županijah, u svojoj cielosti nadpolovičnom većinom glasovah zabačena, i uslied toga, da se ima preći na glasovanje o pojedinih izpravcih.

G. nar. zastupnik Dr. Mihajlo Klaić učini iza toga predlog, neka se predbježno od glasovanja o pojedinih izpravcih odustane, te prije svega imenuje odbor ad hoc, sastojeći se iz 5 članovah, te da se istomu odboru predadu upitni izpravci, da na temelju istih iznova vieća o zastupstvu županijah, ter shodno tomu do sutra visokoj kući novi predlog učini.

Ovaj predlog bje po visokoj kući usvojen i za članove toga odbora izabrana sliedeća gospoda narodni zastupnici: Perkovac Ivan, Živković Jovan, Virag Škender, Urpani Vaclav i Dr. Klaić Mihajlo.

G. narodni zastupnik i izvjestitelj odbora Ivan Perkovac učini zatim predlog: neka se debata o drugoj alinei §. 1., nemanje i debata o §. 3. njihova medjusobnoga uzkoga saveza radi do svršetka debate o prvoj alinei §. 1. in suspenso ostavi. ter predje na debatu §. 2., zatim §. 4. i sliedećih.

Ovaj predlog bje po visokoj kući primljen. Čitana je zatim osnova §. 2., te bude redakcija bez svake debate primljena.

Nakon toga zaključi vis. predsjedničtvo današnju sjednicu u $1\frac{3}{4}$ sata poslie podne i ureče buduću za sutradan, t. j. 24. t. m. u 10 satih prije podne.

Dr. Jovan Subotić, s. r.
drugi podpredsjednik.

Ivan Stahuljak, s. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ima-li tko od članovah vis. kuće kakav prigovor učiniti proti ovomu zapisniku? (Nitko se nejavi.) Pošto se nitko nejavlja, imam čast izjaviti zapisnik izpravnim.

Biljež. Janko Car: Priobćuje podneske na sabor prispjele (Vidi zapisnik) i to:

1. Dopis kr. namjestničkog vieća, kojim odgovara na poziv sabora o predmetu narodnog doma.

Dr. Josip Vranyczany: Ja mislim, da nije posve odgovoreno na onu interpelaciju sabora, jerbo je ovdje samo odgovoreno, da će se glavna skupština akcionarah sazvati, ali se neodgovara na onu drugu točku interpelacije, kojom se traže računi od ovo 3 do 4 godine. Svakako imade namjestničko vieće račune, zašto ih dakle nije saboru poslalo?

Antun Vakanović: Ja mislim, da se svakako ova akta imadu predati onomu odboru, koji je za uredjenje nar. muzeja opredieljen, jer ovaj odbor imade za muzej mjesto naći, te će moći vis. sabor izviestiti, što dalje u tom poslu učiniti treba. (Primljeno.)

2. Molbenica obćinah kotara bakarskog, da se odluči odciepljenje istih od grada Bakra (Na administrativni odbor.)

3. Predstavka županije varaždinske, u kojoj se tuži proti raznim nezakonitim odredbam vis. oblastih. (Na odbor administrativni.)

4. Dopis zemaljskog odbora dolnjo-austrijskog radi nadoknade bolničkih troškovah. (Ustupljuje se putem sab. predsjedničtva namjestničkomu vieću.)

5. Predlog narodnog zastupnika g. Slavoljuba Mihalića. da se karlovačka nižja gimnazija povisi na višju, i s njom spoji nižja realka. (Školskom odboru.)

6. Predstavka županije virovitičke, kojom podupire molbu trgovišta Dalje za pravo biranja zastupnika na sabor.

Predsjednik: Ja mislim, da će današnjim riešenjem o istom predmetu i ova molbenica riešena biti.

7. Izviešće administrativnog odbora s predlogom zakonskog članka o vjerozakonskoj slobodi evangjelikah. (Odboru za dnevni red.)

8. Izpravak narodnog zastupnika g. Antuna Jakića na §. 17. osnove o izbornom redu, da se mjesto cenzusa po redakciji sa 10 for. dotično 15 for. pod br. 2, 3, 4, ustanovljenog, stavi za sve jednaki cenzus od 5 for. izravnog poreza. (Uvažiti će se kod debate o §. 17.)

Predsjednik: Imam čast javiti vis. kući, da je jučer telegrafičkim putem iz Pešte došlo pitanje od g. prvog podpredsjednika našega, kojim pita, hoće-li se skoro reprezentacija radi akademije jugoslavenske i sveučilišta, i radi narodnog muzeja odpraviti? te kaže, da su okolnosti takove, da se neka pošalje. Reprezentacija je dogotovljena i u vis. kući već (33. sjed.) pročitana; ja sam ju jučer poslao u Peštu pod adresom g. prvog podpredsjednika i molio ga, da bi ovu reprezentaciju po zaključku vis. kuće podneo nj. veličanstvu.

Drugo imam javiti vis. kući, da je g. zastupnik Prica izostanje izpričao, što se je držala sjednica kod stola septemvirata.

Od predsjedničtva namjestničkog vieća stigao je odgovor na interpelaciju gosp. Vakanovića ovdje predanu ob onih 400.000 for., koji su zbilja iz našega zemaljskog proračuna sbrisani; molim g. bilježnika, da izvoli pročitati.

Biljež. Janko Car: (Čita.)

Predsjednik: Prima-li visoka kuća ovaj odgovor do znanja?

Antun Vakanović: Iz ovog odgovora mislim, da se vis. sabor nije čisto ništa naučio, samo je to potvrdjeno, da je onih 400.000 for. zbilja sbrisano, koji bi se imali potrošiti na ovu zemlju. Izvinjavanje, da to nije izbrisano iz razteretne i konkurencionalne zaklade, baš nevalja, jer tu mi plaćamo porezom našim; a što se ovdje prištedi, prištedi se za centralnu kasu, ne za Hrvatsku, tako da će Hrvatska ove godine za 400.000 for. siromašnija biti. Zato bi ja toga mnenja bio, da se zamoli predsjedničtvo namjestničkog vieća da nam javi, na kojih će se strukah ova svota prištediti, jer već vidim, da ćemo ju izgubiti morati, a to pravo sabor ima, da zna, u kojih će strukah zemlja štetovati, da može svoj savjet dati, gdje se to ima prištediti.

Antun Zoričić: Neslažem se s g. predgovornikom s toga, što ovaj visoki sabor sam pravo imade, da razdieli budget na pojedine struke. Zato bi ja taj predlog učinio, da se namjestničko vieće pozove, da cielu tu osnova budgeta pošalje na sabor, i da sabor opredieli, koliko na koju struku ima odpasti.

Miroslav Kraljević: Vis. je sabor mogao iz ovog dopisa uviditi, da je tu neposredno rečeno: vi imate zemaljskim proračunom i razteretnicami se baviti; a onda će vis. sabor badava to iskati, jerbo je poznato, da smo mi već iskali takova data, pa smo dobili slične odgovore, i dobili smo već na sabor i takav odgovor, u kojem se kaže, da nam se to nedade. Dok naša vlada još nije odgovorna

neznam, hoće-li se to od nje baš iztiskati, da mora dati odgovor. Ja bi dakle tu stvar premučao i dopis ad akta stavio.

Vel. žup. Ljudevit Vukotinović: Ja mislim, ako bi predlog g. Živkovića moguće bilo izvesti, da bi onda već državopravna pitanja riešena bila; nu buduć da mi od toga jošte ponješto daleko stojimo: scienim, da je njegov predlog, inače veoma ustavan i domoljuban, idealan, koji se izvesti nemože, zato uz njega pristati nemogu, nego mislim, da bi umjestan bio predlog g. Vakanovića.

Dr. Josip Vranyczany: Na prigovor g. predgovornika, ako bi se predlogu g. Živkovića odgovorilo, da bi onda državopravna pitanja već riešena bila, priznajem, da bi jedan dio državopravnih pitanjah riešen bio, ali sva ta pitanja još ne. Pitam ja g. predgovornika, zar se tu može državopravno pitanje samo jedinim mahom riešiti? Državopravna pitanja rješavaju se korak po korak, a to bi bio jedan izmedju prvih korakah. Sabor sam nije kadar državopravno pitanje riešiti, ako mu na ruku neide eksekutiva, koja sredstva u rukah imade, da sabor i krunu podpomaže svojim savjetom i zahtjevi, koje na krunu čini u ime naroda. To je namjestničko vieće, koje je osnovano na zakonih ustavnih, bar po naredbah na papiru; to namjestničko vieće moralo bi dakle shvatiti zadaću svoju, da sabor ovaj podpomaže na onoj stazi, na kojoj se nalazi, da jedanput sretno rieši državopravna pitanja, bez da nosi na sebi biljeg odgovorne vlade, koji se biljeg po sadašnjih modernih načelih zahtieva. Najvažnija pomoć bila bi zbilja ta, koja je osnovana takodjer na starih državopravnih zakonih, koja je prije svakoj županiji pristojala, a kamo-li nebi sada cielomu zastupstvu naroda, t. j. akoprem još neima cieloga prava, tada da bar ob onom porezu, kojega plaća, ima pravo razpolagati, imenito, gdje se radi o štednjah, da kaže, kako se ima štediti ili u ovoj ili onoj struci, jerbo ja mislim, da će sabor to valjanije odrediti, nego-li jedno ili dva lica od eksekutive. Zato ja mislim, da nesamo da neimade ovakovo pitanje čekati na konačno riešenje državopravnih pitanjah, da neimade čekati, dok bude vlada po modernih načelih odgovorna, dapače, da je vladina najsvetija dužnost, a i naša je dužnost, da mi predlog g. Zoričića podupiremo i prihvatimo, da početku početak učinimo.

Mirko Hrvat: Ja držim, da g. zastupnik jastrebarski nije predlog učinio u tu svrhu, da se traži, da-li se dozvojava ovomu saboru već sad sav budget urediti, ili ne, već u tu svrhu, da se ustanovi, na koje struke, da se razdieli ona izbrisana svota, premda imamo pravo netražiti, već zahtievati, da se predade ona svota, koju je državna vlast odredila za pokriće troškovah naše zemlje, našemu razpolaganju, da mi na pojedine upravne struke te novce podielimo, da vidimo što se prištediti može, za da bude zemaljski namet manji; s toga ja sasvim pristajem uz predlog g. zastupnika jastrebarskog. Ujedno bi predložio, da se kao kautela u zapisnik stavi, da mi imamo pravo podpuni budget tražiti.

Ivan Perkovac: Ovo je sve jako liepo, što se govorilo, ali ja mislim, da je malo prerano. Koliko znam, izabran je odbor, koji ima visokom saboru predlog učiniti glede konkurencionalne zaklade. U savezu s ovim predlogom, mislim, da će se ovo jako lako moći riešiti.

Vel. žup. Ivan Kukuljević: Premda i ja kao i svaki priznajem, da pitanje glede obćenitog budgeta manje više spada na državopravna pitanja, ipak, oslanjajuć se na starodavno naše pravo, koje bar ja i oni, koji samnom jednako političko mnienje diele, zaigrati i za sada jošte nikomu podieliti neželimo, pristajem uz predlog g. Zoričića. Ja mislim, da mi sasvim imamo to pravo za sada zahtievati od naše vlade, da nam predloži čitavi budget, da znamo barem, kako stojimo, da znamo, na što se naš novac troši i na što se velik trud i znoj našega naroda upotrebljava. Pristajem dakle sasvim uz predlog g. Zoričića.

Petar Horvat: Predlog gosp. Zoričića je po mom mnenju u uzkom savezu s onim, što sam ga prije njekoliko nedjeljah učinio, da se ona svota, koja je za upravu ove zemlje opredieljena, pravednije razdieli, nego je to dosada bivalo. Ja se neslažem s onimi, koji drže, da to zahtievati pravo neimamo, kaošto je kazao g. Kraljević, buduć da mi odgovorne vlade neimamo; to sa odgovornošću vlade u nikakvom savezu nestoji. Neslažem se ni s onimi, koji misle, da je to državopravno pitanje. Državopravno pitanje bi bilo to samo onda, kad bi sabor sam svotu opredielio; ali o tom nitko nije ni rieči progovorio, nego se samo zahtieva, da se ono, što je zemlji opredieljeno, pravedno razdieli, imenito glede odbitka od 400.000 for., za koje je zemlja prikraćena, a ja mislim, da vis. sabor sam to priznati nemože, da to pravo nebi njemu više pripadalo, nego-li namjestničkomu vieću, ili ma kojoj upravnoj oblasti. S toga pristajem uz predlog g. Zoričića, samo dodajem to: ja mislim, da će shodnije biti, da se u tom poslu obratimo predstavkom na njeg. veličanstvo, jer odbor, koji je zasjedao pod predsjedničtvom presv. g. biskupa Gruića, obratio se je već na namjestničko vieće isto tako za potrebita data za zemaljski proračun, ali bez uspjeha; odgovoreno mu je tako, da se suo modo reklo: to na vas nespada. Toga radi ja pokorno predlažem, da bi se vis. sabor obratio predstavkom neposredno na njeg. veličanstvo.

Predsjednik: Pristaje li vis. kuća uz predlog gosp. Zoričića? (Glasovi: S dodatkom Petra Horvata!) Uzimam slobodu vis. kuću zapitati, prima-li se predlog gosp. Zoričića s dodatkom, da se representacija na nj. veličanstvo načini; koja su gospoda zato, molim, da ustati izvole. (Ustane većina.)

Sada se ima prieći na dnevni red, na kojem stoji izborni red. Prije nego-li počnemo o tom viećati, molio bi vis. kuću, da uvaži jednu okolnost, koja je ovdje vrlo važna, a ta je, da nam treba što prije gotovim biti sa izbornim redom, jedno, što je stvar odviše prešna, a drugo, da nam nemože nitko reći, da nismo sve sile upotriebili, da u najkraće vrieme što više obavimo i uradimo; dakle molim vis. kuću, da izvoli izbjegavati sve, što bi nas u tom priečilo. Ujedno pozivam odbor jučer izaslan, da nam kaže, da-li je i što je obavio?

Ivan Perkovac: (Čita izviešće tog odbora, u kojem se predlaže za požežku županiju jedan zastupnik više (dakle 4, dalje za Virovitücu 1, Djakovo 1 i za Rumu 1.)

Što se je do sada govorilo o razmjerju zastupstva medju županijami i gradovi i o razmjerju medju jednom i drugom županijom, mislim, da se jošte svatko dobro sjeća, jer je to istom jučer bilo. Priznato je većinom, da je razmjerje medju županijami hrvatskimi i slavonskimi sasvim pravedno, i da, ako se može štogod prigovoriti, jedino jest to, što Hrvatska imade slučajno njekoliko gradićah više, nego-li Slavonija, a pošto se u ovoj prelaznoj dobi nalazimo, mislio je odbor, da se gradovi nemogu sada još izključiti; pripada dakle slučajno Hrvatskoj nješto više glasovah. Da se zahtievom u tom obziru izraženim njekim načinom zadovolji, mislio je odbor predložiti to, da se u rekompensaciju hrvatskih gradovah takodjer

trgovištem slavonskim t. j. Virovitici, Rumi i Djakovu dade po jedan glas, i da se osim toga, buduć županija požežka neimade takovoga znamenitoga trgovišta, dade istoj županiji još jedan glas. Mislio je odbor, da mora zadovoljiti takodjer zahtjevu bakarskoga grada i kotara, koji neima mnogo manje važnosti od grada Rieke, jer ima skoro isto pučanstvo i bavi se još više brodarstvom i pomorstvom nego-li sama Rieka. Dokazah tomu, mislim, da netreba navesti, jer tko poznaje primorje, zna, da je najviše kapetanah uprav iz Bakra i da se u Bakru gradi više brodovah, nego-li igdje u Hrvatskoj, nego-li pače u cielom austrijskom primorju. Odbor je mislio, da treba predložiti i to, da se sav ovaj članak ukupno primi, jer ako se bude viećalo o pojedinih županijah, kasno ćemo biti gotovi. Dosada bila je vis. kuća prilično složna, a pogodbom tom zadovoljeno je predlogom, koji su na novo učinjeni. Ja bi se dakle usudio predložiti, da ako je moguće, vis. kuća primi ovaj predlog bez debatte. (Glasovi sa svih stranah: Primamo!)

Jovan Živković: Prije svega moram kazati, da ja u onaj zaključak odborov uticao nisam. Kad se sinoć odbor sakupio, kazao sam svoje razloge, kako sam jih i prije u ovoj kući naveo; onda se je odbor složio u tom, da sriemska županija dobije 6 a ne 5 zastupnikah, a Ruma jednoga. Zašto? jer je dobila virovitička dva, a požežka jednoga više. Mi smo se tako razišli, da javimo stvojim strankam; a kako svagdje tako i ovdje moram reći, da si jedini izložbeni klub usvaja njeku prerogativu, da odlučuje u svih pitanjih naše domovine. (Ha!) Tako je uvaženo sve, samo ne ono, što sam ja iskao; naime, da sriemska županija dobije jedan glas više. Ja sam jučer potanko naveo, da sriemska županija plaća zemljarine toliko, koliko zagrebačka manje 5000, a zagrebačka imade 11 zastupnikah, sriemska samo 5. Ako to nije nepravedno, neka sudi sav sviet. I budući ja vidim, da ovdje ima nješto drugo, neću dalje o tom govoriti.

Samo moram vas, koji se i onako toliko pozivljete na historičko pravo, opomenuti na to, da je sriemska županija onaj ducatus, koji ima u historiji tolike važnosti i u kojem je srbski elemenat tako kompaktan kao nigdje. Prije nego-li ga vi ovdje onako okrnjite, kako kanite, dopustite, da se ja iz sabornice udaljim. (Ide; vika!)

Dr. Mihajlo Polit: Ja se moram g. Živkoviću pridružiti s razloga, što se je sa Sriemom tako nebratski postupalo (Ide; nemir.)

Ivan Perkovac: Samo radi osobne obrane njekoliko riečih. G. Živković učinio je vrlo plemenitu stvar; on nas je najprije opsovao, pa je onda otišao iz sabornice. Ja bi želio, da on rieči moje i izvan sabornice čuje, kad ja njegovu uvredu odbijam time, što velim, da on laže! (Vika.) Njekoji zastupnici odilaze.

(Uslied ove izreke nastane velika vika, u kojoj se čuju glasovi: Natrag rieč!)

Predsjednik: (Zvoni, i opominje na red.) U smislu §. 73. poslovnika moram odgoditi sjednicu (sveudilj vika) i to na jedan sat. (Sjednica nastavi se u $^1/_2$ 1 sat.)

Predsjednik: U onom metežu visoka kuća možebiti nije čula, kako je stvar išla. Kad se je rodila buka, ja sam badava gledao umiriti metež i s toga u smislu §. 73. poslovnika javio, da ću primoran biti sjednicu odgoditi; ali gospoda nisu čula, zato sam odgodio sjednicu na jedan sat. Sada je ta ura iztekla, ja dakle nastavljam sjednicu.

Ivan Perkovac: Mislim, da mi je dopušteno prvomu uzeti rieč, te kazati, da mi je vrlo žao, ako je visoki sabor one rieči, koje sam namienio g. Živkoviću, uzeo za uvredu svoju. Nisam nikada namjeravao, a niti nemogu namjeravati, da uvriedim vis. ovu kuću, kao zastupnicu naroda trojedne kraljevine; ali gospodo, kad se onako postupa i smjera na rušenje hrvatskoga prava, kao što to čini g. Živković, dopustite i izpričajte, ako meni kao Hrvatu uzkipi krv. Gosp. Živković navlaš, hotimice, učinio je sve ono, što je danas učinjeno; on je već unapried kanio tako činiti. Mi smo već u prvom odboru ujedno s njim viećali i stvorili takav predlog s kojim je bio i on zadovoljan. A naknadno je došao i predložio, da se u njegovom smislu uzme obzir na Slavoniju: mi smo se jučer o tom dogovarali, ali od svih nas nijedan nije za to govorio, da bude baš onako, kako je g. Živković hotio; nego ipak smo rekli, da se tomu nećemo protiviti, i da ćemo dotičnim klubom to prijaviti, nebi-li i oni htjeli, da bude onako, kao što on želi. Nu nismo jučer stvorili nikakove odluke, već smo rekli, da ćemo se danas u 9 satih sastati, viećati i predlog učiniti. Ali kad smo se danas sastali, on je utekao, nečekajuć zaključka, veleć, da će se iz sabora odaljiti, ako se njegov predlog neprimi. Način ovoga postupka, kao da smo mi već jučer stvorili odluku, a danas ju promienili, kao da namjeravamo Sriemu hotimice uzkratiti broj zastupnikah, što istina nije, morao me je uvriediti. Ja sam kazao, što se za zadovoljštinu vašu kazati može, a glede osobe g. Živkovića neću nikada ništa opozvati. Ja ću, kad god budem na to pozvan, braniti prava hrvatskoga naroda, al ću i sebe braniti od nepravednih nasrtajah i osobnih uvriedah. (Živio!)

Petar Horvat: Ja vidim, da su se uslied toga dogodjaja mnoga gospoda razišla; ja bi bio za to toga mnenja, da danas nebi više sjednice držali. (Glasovi: Ah.) Ako vis. kuća nebi na taj predlog pristala, pridržavam si pravo predlog učiniti prije nego bi se nastavila sjednica.

Predsjednik: Molim, da-li se podupira predlog gosp. P. Horvata, da bi se sjednica odgodila? (Ustane dovoljan broj članovah.) Pošto je predlog dovoljne podpore našao, molim, da visoka kuća izjavi, koja su gospoda za to, da se sjednica odgodi.

Avelin Čepulić: Naš obstanak je kratak, to je vidjeti iz svega. Uredjenje sabora i izborni red je prešna stvar, s toga razloga nisam za to, da se sada razilazimo, nego da dalje viećamo.

Ivan Vončina: Ja mislim, da mi nemožemo ignorirati to, što je toliko gospode iz sabornice izišlo. Ja bi podupirao predlog, da sjednicu današnju nastavimo; ali ja mislim, da smo dužni toliko obzira imati prema onoj gospodi, koja su mislila, da imadu povoda iz sabornice izići, da ih bar ubaviestimo prije, nego-li nastavimo sjednicu. Ja mislim dakle, da nebi držali sjednice prije, dok nismo ovu gospodu ubaviestili.

Miroslav Kraljević: Ja podupirem predlog gosp. Vončine iz sve duše i srca, prvo, jer nitko neće tajiti, da se nisu strasti razigrale; kod onih, koji su hladnije krvi, možebiti da su se slegle; ali nevjerujem, da su se slegle kod onih, koji su vruće krvi; drugo je vrlo dobro opazio g. predgovornik, da više gospode i baš od one neima ovdje, o kojih se radi, na koje se ovaj predlog o izbornom redu odnosi, to su sva gospoda iz sriemske županije, tih neima ovdje. Zato bi ja pokorno predložio, da bi se danas sjednica dignula i sutra nastavila.

Josip Briglević: Moram reći, da toga mnenja nisam; ako će vis. sabor svagda, kad 2—3 otidju, prekinuti viećanje, onda tomu neima kraja. Ako je dovoljan broj

zastupnikah ovdje, kako poslovnik zahtieva, ja sam za to, da dalje viećamo.

Dr. Nap. Špun: Usudjujem se pozornost visoke kuće svratiti na jednu okolnost, koja u osobitih odnošajih naše zemlje jamačno zaslužuje dostojan obzir. Izišli su iz sabornice skoro sva gg. pravoslavni svećenici i zastupnici; jedinog g. Kirjakovića vidim. (Glasovi: Evo još dvojicu!) Govornik: Ova su se gospoda povratila, ali su bila takodjer izišla.

Ja činim visoku kuću pozornu na to, da bi ova posve malena stvar mogla nastati kamenom smutnje i dimenzije mnogo veće zadobiti, nego zbilja zaslužuje, te u masi naroda vrlo nepovoljne stvari roditi. S toga pristajem uz predlog g. Vončine.

Dr. Mihajlo Klaić: Nikomu nije možda više žao nego meni, da se je takova šta u sabornici dogodilo. Ja sam sigurno jučer učinio predlog svoj umiriteljnim duhom, uvažujuć razloge, koje su naveli gg. Slavonci. Ja sam htio, da se dodje s takovim predlogom na stol vis. kuće, s kojim budu svi zadovoljni; ali je drugčije izašlo nego sam želio. Sada nam valja ma kojim načinom doći na kraj; a najprije moram izjaviti, kao predsjednik onoga odbora, da je sve u istinu tako bilo, kao što je g. Perkovac naveo. Mi smo se jučer dogovarali; ali zaključka učinili nismo, već smo rekli, da se svaki prije dogovori sa svojimi prijatelji. Kad smo se jutros sastali, otišao je gospodin Živković odmah s početka, a mi smo dakako morali ostati i sami, da izvršimo ovu dužnost, koju nam je naložio vis. sabor.

Svakako mogu ovi dogodjaji, bez da je tko tomu kriv, škoditi najprije ovomu saboru, a što više, škoditi našoj zemlji, domovini našoj. Sada valja da svakako nastojimo, da ovu stvar izravnamo; ja se ufam, da će to za rukom poći domorodnomu čuvstvu vis. ove kuće, negledajuć ni na Hrvate ni na Srbe, ni na katolike ni na pravoslavne, i zato pristajem uz predlog, da se ova sjednica odgodi, ali da negubimo vremena, da večeras nastavimo sjednicu.

Franjo Žužel: Ovdje imade razloga i za to, da se sjednica nastavi, i za to, da se odgodi. Ja od svoje strane moram izjaviti, da su važni razlozi za to, da se sjednica nastavi; jer meni nije jošte slučaj poznat u parlamentarnom životu, da bi jedan gospodin kazao: „ako takav izborni red kao što ga ja imati hoću, nebude, tada ja idem van, da onda nebude ništa iz svega.“ Ovo je tako neparlamentarno, da ja drugoga takvoga slučaja nepoznam. Nu, gospodo! s druge strane opet mir i sloga medju članovi sabora opet je ono veliko dobro, koje nadmašuje sve ostale razloge, i ja mislim, ako mi sjednicu odgodimo, da ćemo imati priliku ovo poslje podne sastati i porazgovoriti se, i umiriti srca, pa onda u većoj slogi dalje nastaviti viećanje naše. S toga razloga, što mislim, da ćemo tim, ako sjednicu odgodimo, prije doći do sloge i sporazumljenja, i prepriečiti, da se nesloga i nesporazumljenje širi još izvan ove sabornice, pristajem uz predlog g. predgovornika, i molim, da vis. predsjedničtvo izvoli odrediti uru, kada ćemo se poslje podne sastati.

Josip Špun: Ja pristajem uz predlog, da se sjednica odgodi, ali nemogu pristati na to, da se poslje podne nastavi, jer gospodo, pogledajte na uru, već je sada poslje podne. Gosp. je Živković u pitanje izbornog reda umiešao pitanje vjerozakonsko, a kad se vjerozakonsko pitanje do toga stepena dovede, kao što je u ovom slučaju, onda su strasti uzrujane; ove strasti nedadu se u 2—3 ure utišati, a onda nam premalo vremena preostaje za nastavljanje sjednice. Ja mislim dakle, da se više nećemo moći danas sastati.

Mirko Hrvat: Ciela debata, što je ovdje vodjena, da-li se ima sjednica držati ili ne, jest proti poslovniku. U smislu §. 73. može se sjednica radi nemira odgoditi i to najviše na jedan sat, a poslje se držati mora, dakle o odgodjenju pitanja biti nemože. Dalje kaže §. 78: predsjednik otvara i zaključuje sjednicu; dakle ako g. predsjednik misli, da se ima sjednica držati, neka izvoli to izjaviti, a prepirka je suvišna.

Predsjednik: Počem se je više gg. govornikah izrazilo za odgodjenje sjednice, a i ja sam uvidjam, bez obzira na druge okolnosti, da se je medju članovi vis. sabora nesporazumljenje rodilo i strasti uzrujale, zaključujem današnju sjednicu, i uričem... (Nemir; Glasovi: danas! sutra!)

Antun Zoričić: Mi nesmiemo dan gubiti, ja se svečano ogradjujem proti tomu, da se nebi dalje viećalo, da narod plaća, a mi neradimo. (Živio!) Zato predlažem, ako se sada sjednica držati neće, da se danas na večer u 7 satih sastanemo. (Nemir, vika.)

Predsjednik: Ja mislim, da se to sve dade tiho kazati, netreba da se uzrujamo. Ima gospode, koja nisu bila jučer u sjednici, njima je lakše danas dvaputa doći u sjednicu; ali ima i gospode, koja su svaki dan 2 puta u sjednici; ja dakle, služeć se pravom predsjedničtva, zaključujem sjednicu i uričem buduću u ponedjeljak u $^1/_2$ 10 satih.

Trideset i sedma saborska sjednica,

držana dne 26. veljače 1866. u 10½ satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Jovana Subotića.

Predsjednik: Otvarajuć današnju saborsku sjednicu molim, da se prije svega zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik Janko Car: Čita zapisnik:

Zapisnik

trideset i pete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 24. veljače 1866. pod predsjedničtvom presvietloga i veleučenoga gosp. Dr. Jovana Subotića, drugoga podpredsjednika saborskoga.

Sjednica bje u 10 satih prije podne otvorena, nu budući da članovi sabora još nisu bili u dovoljnom broju za zaključak sakupljeni, prisiljeno bje visoko predsjedničtvo istu sjednicu na pol sata odgoditi.

U 10½ satih sakupiše se članovi sabora u dovoljnom broju, i tada bje najprije pročitan zapisnik 34. sjednice saborske od 23. o. m., te bez primjetbe odobren i izpravnim proglašen.

Zatim su podnesci na sabor upravljeni proglašeni, i to:

Br. 539. Dopis vis. kr. namjestničkoga vieća od 22. veljače 1866. br. 2535., kojim ono odgovara na poziv sabora od 16. o. m. br. 476. o predmetu akcionarnoga družtva pod imenom „narodni dom," dostavljajuć ujedno pravila istoga družtva.

Predmet ovaj upućen je na odbor za uredjenje narodnoga muzeja postavljeni.

Br. 540. Molbenica obćinah Kraljevića, Draga, Trsat, Kostrena Sv. Lucije i Kostrena Sv. Barbare, kojom mole, da se odluči odciepljenje istih od grada Bakra i utjelovljenje županiji riečkoj.

Ova molbenica upućuje se na odbor administrativni, kamo je i istoga smisla predlog za pretresanje već prije odpravljen.

Br. 541. Predstavka županije varaždinske iz glavne skupštine od 8. siečnja o. g. br. 2611. 1866., u kojoj razlaže razne nezakonite odredbe vis. oblastih, i moli, da se vis. sabor zauzme za to, da bude takovim nezakonitostim do budućega zakonitoga ustrojenja županijah predusretnuto, i za dosadanji postupak odgovarano.

Predstavka ova upućuje se na odbor administrativni.

Br. 542. Dopis zemaljskoga odbora u Beču od 1. listopada 1865. broj 3565—1865. radi nadoknadjenja obskrbno bolničkih troškovah obćenitoj bolnici bečkoj.

Dopis ovaj ustupljuje se putem visokoga predsjedničtva saborskoga visokomu kr. namjestničkomu vieću za shodno uredovanje.

Br. 560. Predlog zastupnika naroda gosp. Slavoljuba Mihalića, po smislu poslovnika poduprt, da bi se obstojeća nižja gimnazija karlovačka povisila na višju, i ujedno spojila š njome nižja realka.

Predmet ovaj bje odboru školskom i naukovnom za pretresanje opredieljen.

Br. 561. Predstavka županije virovitičke iz male skupštine od 15. i 17. o. m. broj 464., kojom podupire molbu trgovišta Dalj za to, da mu pravo podieli zastupnika svoga na sabor trojedne kraljevine u obće kao i već na sadanji sabor izabrati i poslati.

Predmet ovaj riešit će se ustanovljenjem izbornoga reda sada na dnevnom redu stojećega i pretresivanoga.

Br. 565. Izpravak osnove zakonskoga člauka o izbornomu redu predložen narodnim zastupnikom Ant. Jakićem na §. 17., da se mjesto cenzusa po redakciji sa 10 for. dotično 15 for. pod brojem 2, 3, 4. stavljenog, stavi za sve jednako cenzus od forintih 5 izravnoga poreza.

Uvažit će se u pretresivanju dotičnoga paragrafa iste osnove.

Br. 566. Izviešće administrativnoga odbora glede podnesakah evangjeličkih obćinah zagrebačke i daruvarske, molećih, da jim bude podieljena sloboda vjerozakonska, s predlogom odnosnih zakonskih članakah; koja bje odboru za ustanovljenje dnevnoga reda postavljenom opredieljena.

Br. 553. Odgovor preuzvišenoga gospodina bana baruna Josipa Šokčevića od 23. veljače o. g. broj 244/pr. na interpelaciju na predsjedničtvo sabora u saborskoj sjednici od 19. o. m. po gospodinu naroda zastupniku Vakanoviću stavljenu. glede proračuna za upravu kraljevine Hrvatske i Slavonije za godinu 1866., i glede toga, što je po c. kr. dvorskoj financialnoj komisiji u ovom proračunu izbrisana svota od 400.000 for. a. vr. Sabor ovaj drži, da predmet ovaj po svojoj naravi u cielome u djelokrug sabora spada, i premda prije riešenja državopravnih pitanjah cielost ovoga predmeta riešenju sabora podpala nije, to ipak, u koliko se u tom glede umaljenja proračuna i opredieljenja svote u proračunu dozvoljene za upravu kraljevine Hrvatske i Slavonije odlučiti imade, riešenju sabora podpada: zato, čim odgovorom ovim saboru zadovoljeno nije, zaključeno je: da se nj. veličanstvo premilostivi kralj prepokornom predstavkom zamoliti ima, da premilostivo odrediti blagoizvoli, da se u pitanju stojeći proračun sa svimi nanj se odnosećimi spisi i razpravami ovomu

saboru predloži, da on u prenavedenom pravcu i obsegu o njemu vieća i odluči.

Iza toga javilo je vis. predsjedničtvo, da su poslanici ovoga sabora, koji su nj. veličanstvu adresu sabora ovoga predati imali u kralj. dvoru u Budimu, odanle se opitali, da li pričekati imadu predstavke sabora radi jugoslavenske akademije i sveučilišta, koje bi oni nj. veličanstvu po zaključku sabora osobno predati imali, i da je ono njima brzojavom javilo, da pričekaju i da je na njih iste predstavke jučer odpravilo; — što je primljeno na znanje. Na to se nastavi specialno viećanje o izbornom redu na dnevnom redu stojećem čitanjem izviešća pod br. 577. odbora, koji bje u jučerašnjoj sjednici postavljen, da novi predlog za §. 1. izradi. Čim je iza pročitanoga izviešća i razloženja izviestiteljeva zastupnik naroda gospodin Jovan Živković izjavio, da, protivno dogovoru jučerašnjem u odboru, zahtjev njegov u zapisniku odnosno u novom predlogu odbora uvažen nije, i da on u zaključak odbora uticao nije, te predbacio stranci, ka kojoj odborni izviestitelj spada, da si ona usvaja njeku prerogativu, da odlučuje ona sama u saboru, i čim se na to isti zastupnik sa njekoliko saborskih članovah iz sabornice odaljio: progovori opet izviestitelj gospodin Perkovac te u govoru svom izreče neparlamentarnu izreku sadržujuću gosp. zastupniku Živkoviću namienjenu uvriedu, na što nastade velika buka u sabornici, koja uzrokom bijaše, da je predsjednik u smislu poslovnika za jedan sat sjednicu odgodio.

U nastavljenoj zatim oko $1\frac{1}{2}$ ure poslie podne sjednici izpričao se je visokoj kući zastupnik gospodin Perkovac poradi neparlamentarne izreke svoje; nu nije se ipak došlo na viećanje predmeta na dnevnom redu stojećega, jer predsjednik nadje razloga današnju sjednicu zaključiti, koju i zaključi, te sjednicu ureče na dan 26. o. m. u $10\frac{1}{2}$ satih prije podne.

Dr. Jovan Subotić, s. r.
drugi podpredsjednik.

Janko Car, s. r.
bilježnik.

Predsjednik: Imade-li tko od članovah visoke kuće ovomu zapisniku što prigovoriti? (Nitko se nejavi.) Počem se nitko nediže, uzimam si slobodu izjaviti zapisnik izpravnim.

Bilježnik Janko Car: Čita predstavku odnoseću se na predlog g. Vakanovića, da se saboru dozvoli razpolagati proračunom za god. 1866. (Prima se.)

Bio je odbor opredieljen, da izradi reprezentaciju radi odpusta poreznog zaostatka. Odbor se je sastao; ja sam sva data sabrao i reprezentaciju sastavio, ali nisam mogao dospjeti, da bi ju bio pročitao u odboru. Ako vis. sabor dopusti, i ako gg. odbornici ništa neimaju proti tomu, ja bi ju pročitao sada. (Prima se, i bilježn. čita predstavku.)

Franjo Žužel: Proti sadržaju ove predstavke neimam ništa, nego samo glede njekojih izrazah bi nješto primietio. Onaj izraz, da je toliko i toliko živine nestalo, po mom mnenju nestoji na svom mjestu, jer to bi se onda moglo kazati, kad se nebi znalo, kud je dospjela; zato mislim, da bi bolji bio izraz, da je broj živine za toliko i toliko manji postao. Dalje se kaže, da trgovina počiva; i taj izraz po mom mnenju nije na mjestu, ja toga izraza nikada nisam čuo, nego, da je trgovina zapela.

Biljež. Janko Car: (Čita dotična mjesta, i izpravi jih.)

Antun Jakić: Ako se primi sadržaj ove predstavke, to bi meni vrlo drago bilo, kad bi toliko onih izrazah: siromašni, presiromašni, siromaštvo, izostalo, jerbo mislim, da to ni najmanje nepripomaže i nije od potrebe, niti se traži milost. Ja bi dakle ovo toliko putah opetovano siromaštvo izpustio.

Barun Dragoilo Kušlan: Primjetba g. zastupnika Žužela dokažuje, da bi dobro bilo, da se ova representacija štilistički nješto izgladi. Zato bi ja predložio, da vis. kuća odabere permanentan odbor od 3—4 lica, koji bi svaku takovu representaciju glede štilistike pregledao, da gladja izadje u sviet. (Glasovi: Primamo!)

Ivan Vončina: Što se tiče „poremećene sigurnosti imetka," to bi ja izpustio, jer to bi se moglo različito tumačiti, a representacija nebi ništa izgubila, ako se to izpusti.

Predsjednik: Ovdje već postoji odbor, koji je representaciju sastavio; neka bi ovaj representaciju još pročitao, i ako za dobro pronadje, može još koga u odbor pozvati.

Janko Car: Ja bi molio, da bi visoka kuća izvolila druge osobe izabrati, koje su vrstnije u jeziku, jer će se morati ciela štilisacija izpraviti. Medjutim ako visoka kuća primi primjetbu g. Vončine, ja ću onda ovu točku izbrisati.

Ivan Kralj (župnik): Kad se već sve to napominje, ja bi imao primietiti, da pučanstvo u Hrvatskoj, osobito u mojoj okolici, od njekoliko godinah mnogo duguje kasi, gdje je žito u nestašici hrane razdieljeno bilo; to žito još dandanas plaćeno nije, te je rok opredieljen bio, dokle se ima to platiti. Meni je znano, da moja okolica malo ili ništa izplatila nije. Kad se već navadjaju druge nevolje, mislim, da bi se i to umetnulo.

Predsjednik: Prima-li vis. kuća to, da se izostavi ono mjesto u representaciji, o kojem je g. Vončina govorio?

Barun Dragoilo Kušlan: Ja bi baš bio za to, da ono mjesto ostane, jer što se kaže, jest istina. Mi, koji na selu živimo, znamo, kakva je sigurnost: otimlje se sve, kad puk neima odkuda, da živi; u njekojih predjelih treba već, da se prieki sud proglasi. Takove okolnosti netreba tajiti, dapače na vidjelo iznašati, da se liek donese. Zato sam ja toga mnenja, da to treba kazati. (Glasovi: Redakcija!)

Predsjednik: Dakle redakcija ostane.

Sada dodje primjetba g. župnika Kralja; molim, hoće-li se i ona uvažiti kod ove predstavke?

Janko Car: Meni je poznato, da ima i pučanstvo varaždinske županije dugovah od 1861. god. na podieljenoj hrani; ja mislim, da bi dobro bilo, da se to in genere napomene.

Škender Virag: Ja nisam toga mnenja. Ta ista okolnost, koja obstoji u kotaru stubičkom, obstoji takodjer u županiji požežkoj; ja ću biti tako slobodan, pa ću sutra pismeni predlog glede toga učiniti, s kojim se to, što je g. Kralj napomenuo, može spojiti, ali za ovo da se posebna representacija podnese.

Predsjednik: Ja mislim, da će vis. kuća na to pristati, da se ovo u predstavci in genere napomene. G. barun Kušlan je predlog učinio, da se za pregledavanje representacijah permanentan odbor izabere, molim: iz koliko osobah i kada da se sastavi?

Adolfo Veber: Ja mislim, da taj odbor nije potreban, jerbo bilježničtvo je tako izabrano, da je sigurno kadro i vrstno napisati representacije bez ikakve druge kontrole.

Ako se gdješto u naglosti neumjestna uvuče, za to nije potrieban nov odbor.

Predsjednik: Prima-li vis. kuća predlog g. baruna Kušlana? Koja su gospoda za taj predlog, neka izvole ustati. (Manjina.) Dakle pristaje-li vis. kuća na to, da redakcija ove representacije ostane? (Većina.)

Bilježnik Vjenceslav Urpani: Priobčuje na sabor prispjele podneske, i to:

1). Molbu Ivana Jurkovića, žitelja vukmaničke satnije u slunjskoj pukovini, za izposlovanje iztrage proti satnijskom zapovjedničtvu vukmaničkom radi njekih protuurednostih. (Glasovi: predsjedničtvu!)

Roberto Zlatarović: Ovo postupanje glede molbah, čini mi se, da nije sasvim praktično. Bilo je već prilike opaziti, da se prošnje ili vraćaju dotičnikom natrag, ili pako predadu predsjedničtvu ili neposredno na dotičnu oblast. Ja sam podpuno uvjeren, da dolaze ovamo prošnje, koje ovamo nespadaju, i ja bi želio, da se to u buduće nebi dogadjalo, da se vrieme prištedi, koje je posvećeno važnijim predmetom, nego faktično odredjuje 5. odsjek poslovnika, da se sve prošnje, koje dolaze na sabor, imadu odpraviti na molbeni odbor, koji ih ima u pretres uzeti, i saboru predlog učiniti. Ja držim, dok ovo obstoji, da nemožemo na temelju extrakta rješavati prošnjah već s toga, jer moramo ipak obzir uzeti na to, zašto se je dotičnik obratio na sabor. Ako se bude čulo, da mi tako sumarno rješavamo molbenice, to zaista neće dobar utisak učiniti. Ja znam, da je tečajem ovoga sabora jedna prošnja upućena neposredno na dotičnu oblast, kojoj je dotičnik već takovu molbu podneo, pa od nje odbijen bio: sada molim ja, kakovo je to riešenje? Svakako je potriebno, da se sve molbe upute na molbeni odbor; jer ako ih budemo ovdje rješavali, prestaje potreba tog odbora, a odbor će možebiti naći razlog, da drugi predlog učini, nego to mi na temelju sumarnog extrakta učiniti možemo. Zato ja predlažem, dok poslovnik obstoji, da se držimo te naredbe, a kad se bude u buduće možebiti poslovnik preinačio, može se to tako urediti, da ovakove molbe nedodju više ovamo, koje ovamo nespadaju.

Predsjednik: Istina, da se po poslovniku sve molbe imadu na peticionalni odbor odpraviti; ali i to stoji u poslovniku, da visoka kuća može odmah koju stvar u pretres uzeti, i o njoj zaključiti, što valja. Do sada se je visoka kuća služila ovim pravom; ako želi, da se ova molba na peticionalni odbor uputi, neka se izvoli o tom izraziti. (Glasovi: na peticionalni odbor!) Dakle na peticionalni odbor.

2.) Čita predstavku na njegovo veličanstvo za amnestiju političkih obsudjenikah. (Primljena).

3.) Predstavku za podignuće osiečke gimnazije na I. red.

Ladislav Kukuljević: I grad Varaždin i Požega podnieli su slične molbe glede svojih gimnazijah; ja mislim, da bi bolje bilo, da bi se to sve spojilo, da bi odbor sve ove molbe zajedno u pretres uzeo i onda reprezentaciju za sve učinio; za svaku gimnaziju posebnu reprezentaciju poslati, mislim, da nije shodno.

Josip Torbar: Jošte su tri predloga, i to glede varaždinske, požežke i karlovačke gimnazije, školskomu odboru predani. Školski odbor još nije mogao toga riešiti, ili bar mnienje još nije visokoj kući podnešeno u tom pogledu, jeli se imadu ove gimnazije povisiti i na koji red. Moglo bi se dogoditi, da se za koje vrieme sabor odgodi ili razpusti, dok odbor ova tri predloga nebi svršio, za to nebi u redu bilo, da se s ovom predstavkom čeka, kad je već dovršena, a medjutim će se i ostali predlogi riešiti.

Predsjednik: Pristaje li visoka kuća na to, da se ova representacija posebice odpravi? (Većina).

3.) Predstavku radi toga, da se tvrdja Cetin u slunjskoj pukovini neruši.

Antun Vakanović: Što se tiče onog izraza u predstavki, da se dvorane nebi rušile, nego samo ono, što na obranbu spada, mislim, da to nemože ostati, jerbo je protu istini. Grad Cetin, u kojem sam ja bio, nesastoji se skoro iz ničesa drugoga, nego baš iz šanacah i kasematah; u novije vrieme ima takodjer stan za kapetana; u sredini je opet mali grad s turskim nadpisom, i tu je mala kućica gdje jedan stražmeštar sa 12 momakah straži. Od onog grada, u kojem su se naši stari sastali, neima traga, mjesto: dvorane, moralo bi se dakle kazati: zidine, jer dvorane zbilja neima.

Predsjednik: Prima li visoka kuća izpravak gospodina Vakanovića? (Većina).

Adolfo Veber: Uslied primietbe gospodina Vakanovića nastaje pitanje, da li se u obće predstavka poslati ima ili ne; jer ako grada neima, za koji se historička uspomena veže, neznam, zašto bi se zauzeli za bedeme, koji su možebiti kašnje načinjeni, i neimaju historičke vriednosti. Ja mislim, da tim ista predstavka pada.

Predsjednik: Moram primjetiti, da sabor proti svojim zaključkom prigovora nedopušta.

Ivan Vončina: Ako ono stoji, što je gospodin Vakanović kazao, onda smo se za nješto zauzeli da se neruši, česa neima.

Predsjednik: Molim učinite nov predlog, ali prigovora proti zaključku neima.

Roberto Zlatarović: Ja mislim, da tu treba samo nješto odrediti, da se u sklad dovede zapisnik peticionalnog odbora i zaključak sabora. Baš na temelju predstavke županije varaždinske bilo je u peticionalnom odboru zaključeno, visokomu saboru predlog učiniti, da se predstavkom obrati na njegovo veličanstvo, da ako se bedemi ruše, da se grad neka čuva. Buduć da sada čujem, da toga grada neima, zato mislim, da bi se to moralo u zapisniku peticionalnog odbora preinačiti, i stvari onako navesti, kako zbilja obstoje.

Antun Vakanović: Buduć da sam ja ovoj debati povoda dao, neka mi visoki sabor dopusti, da i ja svoje mnienje kažem. Ja nisam predložio, da se reprezentacija nepošalje ili da se preinači zaključak sabora, nego samo to, da se nenapominju palače, kojih doista neima; zidina jest, ali palače neima.

Dr. Franjo Rački: Ja nisam bio u Cetinu, niti znam, da li ima tamo dvoranah ili ne, nego za razjasnjenje stvari moram primietiti, ako visoka kuća imade pred očima sabor trojedne kraljevine od godine 1527., da je onaj sabor bio držan u samostanu i to u crkvi, kako to iste izvorne listine svjedoče. Historička uspomena veže se dakle na samostan; gospoda, koja su tamo bila, mogla bi nas izviestiti, jeda li još taj samostan obstoji, i u koliko upravo prieti pogibelj ovomu samostanu.

Veliki župan Ivan Kukuljević: Pošto je ovdje s jedne strane već i to mnienje izjavljeno, da nebi suvišno bilo, da ova representacija sasvim izostane, to ja mislim, pristajuć uz ono, što je gospodin predsjednik kazao, da sabor u smislu poslovnika proti svojim zaključkom nikakva pri-

govora neprima, da se i iz toga razloga ova predstavka pošalje; jer mi to moramo smatrati u širjem smislu mjesta, za koje smo se zauzeli, ne pako u užjem smislu samo sgrade ili kućice ili samostana ili crkve, gdje se je znameniti čin od godine 1527. dogodio. Nam je do toga stalo, da se historička uspomena na onaj za naš narod tako spasonosni i slavni čin uzdrži i sačuva; nam je do toga stalo, da se bar tragovi onog mjesta, onoga grada, u kojega okružju je onaj slavni čin učinjen, sačuvaju, da nebi propali sasvim isti tragovi, kao što su toliki i toliki gradovi upravo u vojničkoj Krajini posve propali; jedina lička pukovnija imade preko sto starih razvalinah, a kad bi ih po čitavoj krajini prebrojili, našli bi preko 500 do 600 starih gradovah, kojim danas tako rekuć neima traga više. Naša je dakle zadaća, da se ono mjesto, ako i nije u onoj istoj slici, kao što je prije 300 godinah bilo, bar toliko sačuva, da je temelj ovdje, da je zidina ovdje, i da se ono, u koliko u našoj moći i silah stoji, podpomogne uzdržati. S toga mislim, da možemo na to pristati, da otide predstavka na njegovo veličanstvo, jedino pristajem uz primjetbu gospodina Vakanovića — ja nepoznajem mjesta — ako doista neobstoje dvorane, da se ono izostavi i kaže samo grad.

Predsjednik: Pristaje li visoka kuća na to, da se ova representacija odpravi? (Većina ustane).

Imam čast izviestiti visoku kuću, da kraljevsko namjestničko vieće želi, da se predsjedničtvu istoga visokoga mjesta podpun jedan exemplar saborskog dnevnika zajedno sa svimi tiskanicami, koje izadju, predade, dalje da se za 6 odsjekah istoga visokoga mjesta po jedan exemplar svake tiskanice dostavi. Ako visoka kuća neima ništa proti tomu, kancelarija će to izvršiti. (Dozvoljava se).

Gospodin Lovrić, koji je šest danah kod kuće bio, vratio se je; gospodin Taller, bivši bolestan, prispjeo je; gospodin barun Kušlan, koji se je javio bolestnim, ozdravio je, i opet došao u našu sredinu: gospodin Perkovac javlja telegrafičkim putem iz Karlovca, da je bolestan, da nemože u sjednice doći, moleći, da bi ga pri današnjoj debati kao izvjestitelja zastupao gospodin Mirko Hrvat. (Prima se do znanja). Sada prelazimo na dnevni red, na kojem stoji §. 1. izbornoga reda.

Dr. Pavao Muhić: U savezu s onim, što je visoko predsjedničtvo glede tiskanicah prijavilo, molio bi, da se i pravoslovnoj akademiji jedan iztisak od svake tiskanice dostavi.

Veliki župan Ivan Kukuljević: I narodnomu muzeju. (Dozvoli se).

Jovan Živković: Prije nego predjemo na dnevni red, s najvećom uljudnošću molim za rieč. Gospodo, mi imamo predmet, koji je vrlo neugodan, bar takvoga još visoka kuća imala nije; nu kad je već tu, nemogu na ino, nego da očitujem pred visokom kućom, što mi čast nalaže, i dostojanstvo visoke kuće.

Svakomu je poznato, da sam ja prekjučer iz sabornice izišao s ovimi riečmi: da mi neka dozvoli visoka kuća udaljiti se, dok visoka kuća zaključak donese o predmetu, koji na dnevnom redu stoji. Kad sam stigao na vrata, čuo sam od gospodina Perkovca na polag ove rieči: kad nas je izpsovao, onda je otišao. Sve što se dalje dogodilo, meni nije poznato, čuo sam samo toliko, da je gospodin Perkovac izustio jednu rieč, da sam ja nješto slagao, i da mu je žao, što mene ovdje neima, da mi tu uvredu u oči nanieti nemože.

Gospodo moja, kad čovjek javno, a osobito na onakvom mjestu upotriebi kakav prost izraz, došao takav prost izraz budi s koje strane, ili od koje mu drago visoke osobe, svakako prost izraz pada na onoga, koji ga upotriebi, jer pokazuje stepen izobraženja dotične osobe, koja se takvim izrazom služi. Svaki neka razsudi, da li je bio izraz na svom mjestu ili ne, nego dužan sam razjasniti, da li ono stoji, što je gospodin Perkovac kazao, i zato prelazim na stvar.

Visoka je kuća zaključila, da odbor onaj, koji je sastojao iz gg. Ivana Perkovca, dra. Klaića, Urpania, Viraga i mene, uzme u pretres one izpravke i visokoj kući svoje mnienje podnese o tom, kako bi se onaj članak izbornog reda preustrojiti imao, kojega je redakcija u prvoj polovini pala. Mi smo se sastali u 5 satih istoga dana. Što se dogodilo, za to neimam drugih svjedokah, nego onu gospodu, koja su bila u odboru prisutna, ja ih dakle molim, neka paze, što ću govoriti. Kad smo se sastali u tom odboru, sasvim na prijateljski način bez velike debate pitali smo se, kako bi se najbolje dao onaj članak preurediti, da Slavonija dobije ako je moguće 5 glasovah više. Tu je bilo razgovora, naročito gospodin Klaić pokazao mi je jedan listić, kako on to misli porazdieliti, još prije nego sam ja rieč o tom poveo, dakle kaže: evo ja mislim, da dobije Virovitica, Djakovo, Ruma, Irig, po jedan glas; tako da je on to podielio na trgovišta. Onda sam i ja uzeo rieč, i kazao, kad već to nepodnosite, da bude za Slavoniju ključ manji, naime na 15.000 jedan glas, onda nebi bio najshodniji ovaj izlaz, budući mi u prelazno vrieme živimo i budući da neznamo, kakav će visoka kuća glede gradovah zaključak donieti, a gradovah ima u Hrvatskoj više nego u Slavoniji; kako bi bilo, da mi titulo hoc damo Slavoniji 5 glasovah više, pa neka si ona sama porazdieli, ali da nerušimo ključ od 20,000, samo s razloga, što ima Hrvatska više gradovah. Ja onda nisam bio protivan, da se Rumi dade jedan glas; ali ostali da se dadu županijam, to jest narodu. Ovdje je bilo govora, ali kontriranja nije bilo, nego što se sjećam, gospodin Perkovac je kazao, da je on voljan pristati na to, da se Rumi dade jedan glas, samo o onih drugih neznam, ja mislim, da se je pozivao na mnienje kluba svoga. Mi smo se u tom dogovorili i složili, da se tih pet glasovah dade Slavoniji; no u tom je rieč poveo gospodin Perkovac o gradu Bakru, da grad Bakar dobije još jedan glas. Ja sam u tom svoje individualno mnienje izrazio tamo, da se od svoje strane neću protiviti tomu, da Bakar dobije još jedan glas. U tom smo se dakle složili u odboru, da bude svega skupa šest glasovah više, i od ovih da dobije grad Bakar jedan, a pet Slavonija.

Ali odbor je dobro znao, da to još nije zaključak, te smo kazali, da ćemo to priobćiti klubom, pa sutra u 9 satih opet se sakupiti, da čujemo, što će klubovi reći, i kakav će odbor zaključak donieti moći.

To sve nije trajalo više od ½ sata, niti je prepirke bilo, nego prijateljski smo se dogovarali i onda tako razišli se. Ja sam otišao u klub, kojega ja članom biti čast imam, i što sam sada ovdje izustio, izpoviedao sam i u klubu. Za ovaj fakt pozivam se na gospodu, koja su u odboru bila. Ja sam im naime kazao; složili smo se u odboru, da dobije Slavonija 5 glasovah više i to na onaj način, da dobije Virovitica, Djakovo, Ruma svaki po jedan glas, i grad Bakar jednoga, dalje Sriemska i Požežka županija po jedan više. Onda su me zapitali, što je za Varaždin, što za Turopolje? Sjećam se, da je i o tom bila rieč u odboru; glede Varaždina, jer se veli, da je za Zagreb 3 mnogo, a Varaždin ima samo jednoga, a što se Turopolja tiče, i njemu se mora dati

glas, jerbo smo obvezani. Onda mi se reklo: Varaždin ima dosta. Dakle to se nije svidilo odboru, da se u obće broj zastupnikah za Varaždin poveća, a što se Turopolja tiče, reklo se u odboru, da se nemože zajamčiti, da će to proći, ali u dogovoru smo se u tom složili, da ćemo mi predlog glede Turopolja kao poseban predlog smatrati i njegovoj sudbini propustiti. Ali kad smo mi taj predlog za poseban predlog uzeli, onda dakako nemože doći u stilizaciju ovog paragrafa. Mnogoj gospodi u klubu se to nije dopalo, nego su htjeli, da dodje Turopolje unutra; ali na moju molbu i molbu gospodina Kraljevića odustalo se je od toga, jer smo rekli: Gospodo, neka bude, ako dobije Slavonija pet glasovah više, nemojte kvariti stvar. Mi smo se u klubu koliko moguće složili, da se Slavoniji ostavi ono, što se je za nju izvojevalo, a što se Turopolja tiče, ako može izvojevati, bene, ako ne, neka ostane tako. Ovo je onaj fakt, kojega sam ja, kad sam iz odbora otišao, neposredno priobćio našemu klubu.

Sutradan u 9 satih, znajuć, da se moramo sastati, da čujemo mnienje stranakah, kad dodjem u 9 satih u dvoranu saborsku, zatečem gospodina Perkovca, koji me vrlo ljubezno pozdravi, neznam zašto, ali mogu kazati, da me je vrlo prijazno predusreo. Pitam ga, što je klub odlučio: on mi odgovori, da dobije 1 glas Djakovo, 1 Ruma, 1 Virovitica, a Sriem ništa. Na to sam ja odmah kazao, gospodo, ja s vami nikakva razgovora više neimam, i okrenem se, da idem. Zadržavaše me da neidem, no ja rekoh, kad je ono propalo, mi razgovora više neimamo, a što imamo govoriti, kazati ću u saboru.

Gospodo, ovo je treći dio moje pripoviedke; pozivam se na onu gospodu, koja su u odboru bila, i onu, koja su bila u klubu, jesam li istinu govorio, jesam li u odboru kao i u klubu sve ovako kazao? Prije nego predjem na ono, što ću još dalje govoriti, vrlo bi želio, da mi štovana gospoda potvrde, da li je sve onako, kako sam ovdje izpovjedio.

Dr. Mihajlo Klaić: Ja ću na kratko odgovoriti. Ono, što je gospodin Živković s početka kazao, da smo se mi u petak na večer prijateljski dogovarali, to je istina; ali neka mi oprosti, nemogu potvrditi ono, da smo ovaj večer kakav zaključak učinili; nije zaključeno, da ćemo dati Slavoniji 5 glasovah više. Ja sam predložio prošlu redakciju glede županijah i da se dade Slavoniji 5 glasovah više, i to Virovitici, Djakovu, Rumi, Irigu i Pakracu i Daruvaru po jedan. Ali s razloga, što su druga gospoda navela, naročito gospodin Virag, da se dade županijam više glasovah, nije moj predlog prihvaćen. Gospodin Živković istina da je rekao, da Irig nezaslužuje poseban glas, da bi se jedan mogao dati županiji; ali gospodin Perkovac je tvrdo branio svoje mnienje, da mu se dosta čini, ako se dadu Slavoniji 4 glasa više, požežkoj županiji jedan, i Virovitici, Djakovu i Rumi po jedan. Buduć se nismo mogli složiti, reklo se je, neka to svaki svojim prijateljem priobći, pa ćemo se sutra sastati, i zaključiti, kakovo ćemo izviešće saboru podnieti, ali da smo se upravo složili onu večer, to nije istina. Sutra dan ja još nisam bio došao, kad je gospodin Živković sa gospodinom Perkovcem govorio; a kad njega nije bilo, ostali smo mi četvorica.

Skender Virag: Ono, što je gospodin Živković govorio, ono isto potvrdio je i gospodin Klaić, jedino to gospodin Živković nije rekao, da smo mi zaključak izrekli, nego je kazao, da ćemo se za to sutradan sastati . . . (Glasovi: dnevni red!).

Dr. Josip Vranyczany: Svoje povriedjeno poštenje braniti to bi samo onda ovdje na mjestu bilo, kad bi to bilo u savezu sa ovim poslom ili sa visokom kućom; nu visoka kuća ima braniti samo svoje dostojanstvo, ako se u njoj što dogodi. Visoka je kuća sebi zadovoljila tim, što je danas u zapisnik primila ovo konštatiranje, da je gospodin izvjestitelj jučer jednu neparlamentarnu rieč izrekao i opet opozvao; tim je visoka kuća svoje dostojanstvo obranila i zadovoljštinu sebi učinila, a od te zadovoljštine može i gospodin Živković podobar dio za sebe uzeti. Tako dakle nemožemo ovdje slušati — ja uzimam istu njegovu rieč — pripoviedke, koje se osobnostih tiču, i nimalo ovamo nespadaju, gdje se komentira, kako je tko rekao, ili kako je bilo zaključeno, — za to je javna štampa, koja takove stvari razpravljati može. Dosta je, što smo gospodina predgovornika Živkovića jedanput sasvim mirno slušali, kao što i prekjučer njegove protivnike, i u zapisniku mu zadovoljštinu dali; ja mislim, da je tim visoka kuća svoju dobrotu prema gospodinu predgovorniku u izobilju dokazala. Dalje bi ga slušati mogli, ako bi visoka kuća zbilja htjela suditi o tom predmetu; budući da toga nemože činiti, što ova stvar nespada pred kuću, zato mislim, da je svako dalje dokazivanje pro et contra suvišno, dapače neumjestno u ovoj kući. (Sa svih stranah: dnevni red!).

Bilježnik Dr. Marian Derenčin: Ima još govornikah prijavljenih.

Dr. Mihajlo Polit: Gospodin Živković još nije svršio svoju rieč, dakle mislim, da mu pripada rieč. (Opet sa svih stranah: dnevni red! nemir).

Predsjednik: (Opominje na red; glasovi: dnevni red!). Javio se je još gospodin Zlatarović poslje gospodina Vranyczany-a, a gospodin Živković još nije svršio, dakle mislim, da njemu pripada rieč, samo bi molio, da se na kratko izraziti izvoli, jer evo već je 12 $^1/_2$ satih, a imamo prešnu stvar na dnevnomu redu. (Glasovi: dnevni red!)

Jovan Živković: Ja mislim, da sam dosta mirno govorio, zato molim, dopustite mi rieč, jerbo će ova možebiti moja posljednja biti u ovom saboru.

Kako sam kazao, ono u odboru je informativan dogovor bio, jer zašto bi ja išao u klub, da mu to javim, niti to nisam mogao smatrati za zaključak, nego samo kao dogovor. Dakle iza ovog fakta prvo je bilo što sam opazio, da su gospoda htjela odmah na glasovanje preći, znajući što je učinjeno, da Sriem nedobije glasa. Ja sam otišao, i u taj zaključak uticao nisam, dakle zato molim za rieč, da i ja u taj zaključak utičem; naravski, da sam tomu sam kriv, jer sam otišao, no o tome ovdje nije rieč. Dakle fakt jest istina. Dalje sam rekao u mom govoru, da smo se u odboru složili tako, da Slavonija dobije 5 glasovah više; ali što sam rekao, nisam na odbor nasrnuo, nego sam rekao, da je ona stranka sve usvojila, samo to ne, da Sriemska županija dobije i glas, jer ako je tko uzeo Sriemu taj glas, to je ona stranka, i za to sam na klub, a ne na izviestitelja odbora udarijo. (Nemir; glasovi: nemojte nas vriedjati, to je uvreda za nas; dnevni red!). Gospodo, ja nikoga nevriedjam. (Glasovi: dnevni red! Predsjednik: Ja opominjem gospodina govornika, da Sriemu glas još nije uzet). Govornik: Ja vidim, da nemogu mirno svršiti svoju rieč, ja ću dakle biti kratak. Ja samo toliko kažem, da ni jedno ni drugo, što sam izustio pred visokom kućom, nije laž, a u koliko se tko vara, bio to Petar ili Pavao, nikada se nekaže, to je laž; ja odbijam svakomu ponašanje na njegov stepen izobraženja, a dali je

ovaj izraz umjestan bio, neka izvoli visoka kuća odlučiti. Ja ću se svakako tako ravnati, kako zaključi visoka kuća u ovom predmetu.

Predsjednik: G. Vranyczany je predlog učinio, da predjemo na dnevni red; tko je od gospode za dnevni red, neka izvoli ustati.

Robert Zlatarović: Držim, da nemožemo prieći na dnevni red, jer je g. bilježnik čitao u današnjem zapisniku, da se u prekjučeranjoj sjednici nije moglo nastaviti viećanje, s toga, što se je sjednica razišla, dakle naravno je, da se danas ima o tom odlučiti. Ja ću prije svega o tom predmetu govoriti i molim, da-li se to, što sam naveo, konštatira? (Bilježnik Car čita svršetak zapisnika sjednice od 24. veljače.) Molim vis. kuću, da izvoli ono, što ću progovoriti, smatrati, kao izraz mog najdubljega uvjerenja, da nam naime prije svega treba o tom nastojati, da se neporemeti mir, da se obezbiedi porazumljenje medju nami i dostojanstvo vis. ove kuće. Kao što s jedne strane držim za biljeg vještine parlamentarne. dapače za dužnost svakoga narodnoga zastupnika, da se imadu pobijati medjusobno načela i nazori, protežući se na predmet i u savezu stojeći s dnevnim redom; isto tako držim s druge strane, da su baš osobna napadanja vrlo pogibeljna, koja mogu razrušiti naše najplemenitije nakane. Veoma žalim, da se je to već kad i kad dogodilo, i želio bih, kao zastupnik naroda, da se to ovdje više opetovalo nebi. Što se tiče razmirice u prekjučerašnjoj sjednici, neiztražujem, da li sve ono, što je g. Živković tvrdio, zbilja stoji, jer to, bar po mom mnenju, amo nespada; nego ja samo to mogu sa svoje strane konštatirati, kao što je i vis. ova kuća konštatirala, da se je g. izvjestitelj (Perkovac) služio neparlamentarnim izrazom. Nu pošto je izraz svoj opozvao i pošto se je izpričao, što se je u naglosti služio takovim izrazom, to mislim, da je tim zadovoljio za sada želji ove vis. kuće, koja nastoji o tom, da on rieč svoju opozove, i da tim opozivom i g. Živković uvredu sebi nanešenu može opozvanom smatrati. Dakle ja nisam za to, da se u vrieme, tako ozbiljno još i dalje bavimo takovimi stvarmi; nego tu se radi. da svršimo djelo veleважno po naš narod, i ako ikada, to treba sada, da si medju sobom opraštamo, ako bi baš u vatri jedan drugoga uvriedio.

Ja dakle mislim, da bi trebalo sada, da se u zapisniku konštatira, da budući je g. Perkovac neparlamentarnu svoju rieč opozvao, vis. ova kuća ga je tim izpričala, i molim ovu vis. kuću, da bi se tim zadovoljila.

Predsjednik: Ako nitko od članovah visoke kuće neprigovara, predjemo na dnevni red. (Prima se.) G. Zlatarović želi, da se u zapisnik stavi, da je vis. kuća neparlamentarnu rieč g. Perkovca izpričanom uzela; pristaje li vis. kuća na to? (Pristaje).

Bilježnik Janko Car: Ja mislim, da visoka kuća drži, što je g. Perkovac svoju neparlamentarnu rieč izpričao pred vis. kućom, da je izpričana i uvreda nanešena gosp. Živkoviću kao članu ove kuće. (Glasovi: Jest!)

Predsjednik: Dakle u zapisnik ima se uvrstiti, da je vis. kuća onu neparlamentarnu rieč g. Perkovca, što ju je u prekjučerašnjoj sjednici izrekao, budući da ju je opozvao, izpričanom uzela.

Visoka kuća uzela je u pretres alineu prvu §. 1. osnove o izbornom redu. Na tu alineu stavljena su bila tri izpravka; jedan od g. Viraga, koji je iskao, da se požežkoj županiji još jedan zastupnik doda; drugi od g. Urpania, da se riečkoj županiji još jedan zastupnik prida; a treći od g. Živkovića, koji je predložio, da se virovitičkoj županiji još dva i sriemskoj dva dodaju. Ja sam imao čast vis. kuću pozvati, da o redakciji glasuje. Glasovanjem pala je redakcija, ali izpravci još postoje. Odredjen je bio odbor, da nov predlog učini; taj predlog bio je pročitan u vis. kući, i sadržaje to, da se požežkoj županiji još jedan glas dodaje, a dalje, da se Djakovu 1, Virovitici 1 i Rumi 1 zastupnik podieli, i gradu Bakru još 1 zastupnik doda. Sada je ovaje pitanje nastalo, kako ćemo to u debatu i glasovanje dovesti? Naravno bi bilo, da se iz odborova predloga najprije ona promjena u debatu dovede, da se požežkoj županiji još jedan zastupnik dodaje, a poslie bi se moralo preći na izpravke, koji su stavljeni na prvu alineu ovog paragrafa. Po tom bi se dobio temelj za viećanje o gradovih, te bi se ovdje najprije o novom predlogu odbora viećati, i kako o njemu tako i o svih izpravcih glasovati imalo. Ako visoka kuća ništa neima proti tomu, onda molim, da viećanje započme ob onom dielu odborova predloga, gdje se za požežku županiju još jedan zastupnik predlaže.

Antun Jakić: Ja mislim, da viećanje ima biti o cielom predlogu odbora, jer ako smo u petak bacili sve predloge, te je odbor imao nov predlog sastaviti, to držim, da se ima viećati o svem, a ne preći na viećanje o pojedinih županijah.

Predsjednik: Molim, to je nuždno radi reda; ob onom drugom dielu, gdje se o gradovih radi, još nije viećano, a u prvom nepostoji više redakcija; dakle mislim, da će najbolje biti, da se najprije privi dio svrši, i mislim, da vis. kuća na to pristaje.

Mirko Hrvat: (Čita prvu alineu odborova predloga, odnoseću se na županije, koji se od prvobitne redakcije samo u tom razlikuje, što su županiji požežkoj 4 zastupnika (mjesto 3) opredieljena).

Ako ćemo alineu po alineu uzeti, onda mislim, da nećemo danas svršiti ovaj paragraf. Ja bi predlog učinio, s kojim, mislim, da bi vis. kuća zadovoljna biti mogla, a taj jest, da se uzme cieli ovaj predlog odbora u pretres sa promjenami, koje ću ja sada naznačiti, da naime ovaj paragraf ovako glasi: (Čita.) U sabor trojedne kraljevine biraju županije hrv. slav. 42 zastupnika, i to: županija riečka 3, zagrebačka 11, varaždinska 7, križevačka 4, požežka 4, virovitička 7, sriemska 6; gradovi pako 19 zastupnikah; i to: kako odbor predlaže.

Josip Akšamović: Na drugu stranu ovog predloga spada izpravak glede Turopolja, što sam ga ja predložio; molim vis. kuću, da odluči, da-li se to prima.

Predsjednik: Ako vis. kuća želi o cielom paragrafu viećati, moram najprije priobćiti sve izpravke; ovi su sliedeći: izpravak g. Blažića ....

Dioniz Blažić: Moram odustati od izpravka, što sam ga predložio, da se županiji sriemskoj 6 zastupnikah dade, s toga razloga, što to g. izviestitelj sam predlaže.

Predsjednik: Izpravci bi dakle još ovi postojali: izpravak g. Urpania, da se riečkoj županiji jedan zastupnik dodade; dalje izpravak g. Živkovića ....

Jovan Živković: Ja odustajem od svog izpravka.

Venceslav Urpani: Pošto sam ja kao član odbora pristao uz većinu, s toga ja opozivljem svoj izpravak glede riečke županije.

Predsjednik: Što se gradovah tiče, to su ovi izpravci: 1) izpravak g. Akšamovića, da se iza zadnje stavke §. 1. izbornog reda dodaje: „slobodna obćina Turopolje 1.“

2) izpravak g. Derenčina, da se gradu Bakru neodvisno od kotara 1, i kotaru 1 zastupnik odredi; 3) izpravak g. Urpania, da se gradu Bakru s kotarom 2 zastupnika dadu.

Venceslav Urpani: Taj izpravak pada, jer je suglasan sa predlogom odbora.

Predsjednik: Dalje 4) izpravak gosp. Cara, da se uvrsti: „Krapina 1;“ 5) izpravak gosp. Lad. Kukuljevića i drugovah, da se mjesto „Varaždin 1“ uvrsti: „Varaždin 2;“ 6) izpravak g. Zorca, koji ište, da se povl. trgovištu Sisku 1 zastupnik, najposlje 7) izpravak g. Šuljoka i drugovah, da se povl. trgovištu Samoboru 1 odvjet podieli.

Škender Virag: Prije svega predlažem, da se najprije vieća i glasuje o predlogu odborovom glede županijah. Budnć vidim, da gospoda nisu opozvala svojih izpravakah glede gradovah, to ja ponavljam moj izpravak, da se Pakracu i Daruvaru 1 zastupnik dade.

Dr. Mihajlo Klaić: Ja mislim, da se najprije ima viećati i glasovati o redakciji; danas je redakcija ono, što je odbor predložio, kojemu sam ja imao čast predsjedovati. Predlog glasi ovako: (Čita ga.) G. Mirko Hrvat predložio je svoj izpravak, naime da se sriemskoj županiji 1 glas više dade; dakle njegov izpravak ima poslje doći do glasovanja, ako bi redakcija propala, ali ja kao predsjednik odbora molim, da se najprije o redakciji odbora glasuje.

Janko Car: Ako će se odmah u pretres uzeti i glasovati o drugoj strani predloga glede gradovah i trgovištah, onda imam ja nješto za podupiranje mog izpravka naprvo donieti; ako će se pako prije glede županijah glasovati, onda neću sada govoriti.

Predsjednik: Je-li vis. kuća zadovoljna, da se najprije glede županijah glasuje? (Sa svih stranah: Jest!)

Antun Jakić: Ja mislim, da će sada vis. kuća preći na debatu o prvoj strani ovoga paragrafa. Ja neuzimam rieči, da pobijam predlog odbora, nego zato, da stvar razjasnim, jer je bila prekjučer preveć zapletena. Držim dakle, da je to od potrebe tim više, što je ovdje njekakvo krivo mnenje zavladalo, kao da bi ova vis. kuća bila na putu, krivicu Slavoniji nanesti. Ja smatram za dužnost svoju, stvar svesti na temelj istine, jer po mom mnenju i osvjedočenju neima zakonodavno tielo, pa nije ni moglo gledati na strasti i čuvstva, nije moglo dieliti ljubav niti milost, nego je moralo uzeti za temelj razboritost i pravicu; ja nebi rado, da se reče, da je kakvim manevrom ili kakvom koalicijom visoka kuća prisiljena bila, ikomu nepravdu nanieti.

Mi vidimo, kamo smo došli, kad smo se udaljili s temelja, kojim je jedino moguće, da se pravedno razdieli zastupstvo za budući naš sabor, t. j. temelj pučanstva; mi vidimo i posljedice tomu, budući evo imamo 14 ili 15 izpravakah.

Prije svega mi je dokazati, kako nije pravo kombinirano i grupirano brojenje o porezu i stanovitih stvarih, koje se navadja u tu svrhu i namjerom očitom, da Slavonija više zastupnikah zahtieva. Ja sam si jučer dao truda i osobno sam išao u porezni ured, da se o stvari podpuno obaviestim, te mi je dotični ured točno izpisao sva data i autentički sastavljena predao, koja sam evo sobom donio, da se odnošaji poreza u podpunoj istini pokažu. Gospoda, koja su željela, da se Slavoniji podieli više glasovah, zahtievali su to ne na temelju broja pučanstva, nego na temelju poreza, kojega da Slavonija daleko više plaća, nego-li Hrvatska. Ja moram iskreno kazati, kad sam čuo jednoga gospodina, koji je htio pobijati redakciju, ili dokazati pozivljući se na porez, kakva je Slavoniji nepravda učinjena, da me je vrlo interesiralo saznati, kako stvar u istinu stoji. Istina je, da Slavonija plaća zemljarine više nego-li Hrvatska, i to plaća Slavonija, kad se odbije veliki posjed, koji nespada u zastupstvo naroda, pošto mu je dopušćeno posebno zastupanje na temelju historičkom, zemljarine u okrugloj svoti 415.000 for., a Hrvatska 396.000 for. dakle Slavonija plaća 19.000 for. više, a zašto? jer je Slavonija za 5 ½ □ milj. prostranija od Hrvatske, i jer je zemljište Slavonije bolje od onoga Hrvatske. Da je kod porezivanja plodnost zemlje u obzir uzeta, to znade svatko, a dokazuje se bjelodano sliedećim primjerom: virovitička i požežka županija imadu skupa 129 ½ □ milj. i plaćaju 300.000 for. zemljarine, dočim sriemska županija ima 44 □ milj. i plaća 200.000 for. zemljarine. Ovdje je uzeta za temelj valjanost ili vriednost zemljišta i njegovog ploda. Drugačije stoji razmjerje glede drugog poreza: Hrvatska plaća 200.000 for. kućarine, Slavonija 60.000 for., Hrvatska dakle 3 putah toliko. Hrvatska plaća dohodarine 90.000 for., Slavonija 35.000 for., dakle Hrvatska više 55.000 for. ili 2 ¼ više nego Slavonija. Negledeć na to, što je Slavonija 5 ½ □ milj veća, što je slavonsko zemljište 3 put plodnije nego-li hrvatsko, plaća ipak Hrvatska 1,000.000 for. izravnog poreza, Slavonija 890.000 for., dakle manja i neplodnija Hrvatska 110.000 for. više, nego blagoslovljena i plodna zemlja Slavonska. Dakle nije onako, kako smo prekjučer čuli, ako se odnošaji jedne i druge zemlje točno uzmu u razmjerje.

Sada sam do toga došao, da kažem, kako se po zemljištu neimaju zastupnici birati. Gospodo, tu se moram svakako obazreti na ine zemlje, kad su u ovakovom stanju, kako smo sada mi, to jest, kad kroje izborni red. Ako bi to prostor zemljištni i porez odlučivali, onda bi n. pr. knez Esterhazy, koji imade preko 100 □ miljah zemljišta svakako slao na ugarski sabor 17—18 zastupnikah. Nu ja se neću toga samoga držati, nego ću uzeti za primjer države amerikanske. Svatko, mislim, koji se je geografijom iole bavio, znati će, da južna Amerika zemljištem svojim 2 do 3 puta nadilazi sjevernu; a dohodarine i izravna poreza plaća jednako sa sjeverom, pa nitko nije dokazivao, da zato ima jug isto toliko zastupnikah u saboru, koliko sjever. To je najbolji dokaz, da se ovakovo zastupstvo ili broj zastupnikah neda po veličini zemljišta ili poreza opredieliti, nego po broju pučanstva, koje ovdje imade i mora mjerilom biti. Ovdje smo čuli toliko vikati na gradove hrvatske, da oni odviše absorbiraju zastupnikah. Ja sam i to sveo na temelj podpune istine. Pučanstvo u županijah, odbivši gradove stoji ovako: zagrebačka županija ima 213.869 žiteljah, na taj broj odpada 11 zastupnikah; križevačka županija 76.000 na taj broj dolaze 4 zastupnika; varaždinska 140.000 žiteljah, sa 7 zastupnikah; riečka ima 700.000 žiteljah, a 3 zastupnika, po tomu pripada na 20.000 dušah 1 zastupnik i još dakle ostaju 4000 žiteljah nezastupane. Naproti sriemska županija sa Rumom bez Vukovara ima 90.000 žiteljah, a zapada ju 5 zastupnikah; virovitička 133.000 žiteljah, a 7 zastupnikah; požežka 62.000 žiteljah, a 3 zastupnika, preostaje dakle 15.000 žiteljah preveć zastupanih. Mogao bi se dakle samo virovitičkoj županiji jedan glas više dati. Ovo je bilo u onoj redakciji, koja je pala. Da vidimo sada gradove, od hrvatskih gradovah imade:

Zagreb	19.500	žiteljah,	3	zastupnika
Varaždin	10.000	„	1	„
Karlovac	5000	„	1	„

Rieka s kotarom	18.000	žiteljah,	2 zastupnika
Bakar s kotarom	13.000	„	1 „
Koprivnica	5800	„	1 „
Križevac	2900	„	1 „

Tu odgovara na 5700 žiteljah jedan zastupnik.

U Slavoniji imade:

Osiek	14.000	žiteljah,	2 zastupnika
Požega	2100	„	1 „
Vukovar	7500	„	1 „

Tu odgovara na 5600 žiteljah 1 zastupnik.

Sada kako se imade ovo razmjerje naprama novom predlogu novoga odbora? Po ovom predlogu je Slavoniji daleko veća prednost dana, nego-li Hrvatskoj; broj hrvatskih zastupnikah ostao je nepromienjen, dakle na 20.000 dodje jedan, požežkoj županiji davaju se na 62.000 žiteljah 4 zastupnika, dakle dodje na 15.000 jedan. Sriemska županija, ako se odbije Ruma, neima više od 88.000 žiteljah, a imade 5 zastupnikah, dakle dodje na 17.500 jedan. Virovitička županija imade 133.000 žiteljah, ali pošto su Virovitica i Djakovo izuzeti, ostaje 119.000 a imade 7 zastupnikah, dakle na 17.000 jednoga. Razmjerje pako glede gradovah je posve jednako; 7 hrvatskih gradovah sa 60.000 žiteljah imade 11 zastupnikah, odgovara dakle 5900 jedan zastupnik; u Slavoniji 2 grada i 4 trgovišta imadu 7 zastupnikah na 40.600 žiteljah, odgovara dakle na 5800 žiteljah jedan zastupnik. Pošto je pako još predlog učinjen, da se sriemskoj županiji dade još 6. zastupnik, onda ova županija dobiva na 14.000 žiteljah jednoga zastupnika.

U početku sam rekao, da nepobijam predlog odbora, nego da mi je do toga stalo, da već jednom prestane ono objedjivanje, da Hrvati gledaju svagda prevariti Slavonce. Ja bi želio, da se ova dva imena nikada u sukob nedovedu, nu kad se već to čini, neka se barem neizopačuje, nego da se svede na istinu.

Po ovih datih, koje mogu autentično dokazati, mislim da stoji, da je Hrvatskoj krivica od sabora učinjena. Neću ja da se pravdam za ovu krivicu, nego želim, neka se obćenito znade, da nije Slavoniji nego Hrvatskoj krivica učinjena, jer Slavonija dobiva na 15.000 po jednoga zastupnika, dočim su hrvatske županije ostale na tom, da imadu na 20.000 po jednoga. Pitam ja, zašto? Jesu-li hrvatske županije manje vriedne, nego slavonske? jesu-li Hrvati manje vriedni od Slavonacah? Ako budemo mi tako daleko išli, da ćemo ovog ili onog ljubavi ili strasti zadovoljivati, ili želju ovog ili onog uvažavati, onda smo prešli sve granice, i neznam gdje ćemo se zaustaviti. Ja bi najvolio, da nisam danas potaknut na vidjelo iznašati okolnosti, kojim su ovakove, zaista jako žalostne posljedice; ja sam prekjučer vidio, da se je vis. sabor njekako pomiešao, da se je smesti dao od njekoliko malo ljudih, možebiti s neporazumljenja. Ja mislim, da se ovo uzvišeno tielo nikada nebi bilo imalo dati smesti od ikoga, a kamo-li od dva tri čovjeka. Visoko predsjedničtvo će mi oprostiti, ako mu moram ovu istinu kazati: kad nas po poslovniku nadpolovična većina ima, predsjedničtvo nebi imalo na ništa gledati, nego poslovanje nastaviti. Nas je bilo u prekjučerašnjoj sjednici preko stotine, pa smo se morali poremetiti, jer je predsjedničtvo reklo, da je njekakvo uzrujanje nastalo, i s toga je sjednicu diglo; a meni je iskreno očitovati, da sam ja bio miran, kaošto i danas, a znam, da su i mnoga gospoda bila mirna, kaošto i sada.

Ja, gospodo, za ljubav toj njekakvoj namišljenoj neslogi i krivdi....

Predsjednik: Ja bi molio g. govornika da se drži stvari.

Antun Jakić: Ja se držim stvari, i ja mislim, da sam dokazao, da se stvari držim. Nebi se nikada dao sa staze pravde i pravice skrenuti, ni terorizmom ovoga ni onoga. Barem bi toliko pravo imali imati oni, koje krste Hrvatim, ako ništa drugo, makar to braniti moći, da budu jednako zastupani. Ali pošto je odbor našao za probitačno, da se dade veća prednost Slavoniji poradi tobožnjega oportuniteta političkoga, neću se tomu ni ja više opirati, nu nepristajem podnipošto, da se još veća krivnja učini, a to bi bilo, da se 6. zastupnik sriemskoj županiji dade.

Predsjednik: Ja mislim, da vis. kuća nemože odobriti pojedinih riečih g. govornika, kojimi se predsjedničtvu nješto predbacuje ondje, gdje se je ono samo poslovnika držalo.

Robert Zlatarović: Vis. je kuća izvolila zaključiti, da se debata ograničiti ima samo na županije. Držeć se toga zaključka, prem nisam s njim suglasan, moram izjaviti, da nemogu glasovati za redakciju, ovako, kako ju je odbor predložio. Ova data o porezu, ove cifre, moram iskreno kazati, što se bar mene tiče, da mi već dosadjivaju. Ja držim, da je svaki osvjedočen, da je najpravedniji temelj razdjeljenja zastupničtva broj pučanstva. Ako su njekoja gospoda napominjala porez, to mi se čini više kao motivacija ili želja; ja sam toga mnenja, da se samo na broju pučanstva može osnivati pravedno razdieljenje zastupnikah. Kad bi mi o tom radili, da načinimo izborni red, koji bi nosio na sebi sve biljege savršenosti, neznam bili se ja ovomu momu osviedočenju iznevjerio; nego na ovom stanovištu moram se iznevjeriti osvjedočenju, jer mi je više stalo do porazumljenja, jer mi je više stalo do sloge, koje nam upravo u sadašnje vrieme treba, nego do toga, da se to načelo nevriedja. Toliko putah napominjala se ta rieč, da se nalazimo u dobi prelaza, i u interesu toga preinačili smo i u drugih paragrafih predmete, kojih nebi bili smjeli preinačiti, da smo se načela strogo držali. Gospoda iz Slavonije kažu, i tuže se već dugo vremena, da Hrvati neće obzir uzeti, da su ove kraljevine dvie jednake, ravnopravne sestre, tuže se, da ih Hrvati hoće majorizirati. Ja mislim, da se ovdje neradi o narodnostih, da se tu nije bojati pitanja o narodnosti, jer mi imamo jedan cilj i jednu svrhu, mi smo jedna krv, jedan narod, imamo jedan jezik; nego ovdje se radi o materialnom pitanju, a to je u životu velik faktor. Tuže se i radi toga, da već i odtuda velika prednost za Hrvatsku sliedi, što se sabor u Zagrebu drži, to je takodjer moralni upliv, koji mnogo vriedi. Dakle ista se gospoda iz Slavonije tuže, da mi nismo uzeli obzir na Slavoniju, koja je isto tako kraljevina kao i Hrvatska, da smo poprimili načelo, koje u istinu stoji, ali koje je za Slavoniju u posljedicah štetno, što ona ima pol manje zastupnikah, dakle samo s toga razloga, da će se možebiti postići sloga i sporazumljenje, da će se izbjeći predbacivanje od gospode iz Slavonije, mislim, da nam se neće prigovarati, ako se malo iznevjerimo onomu načelu, kojega bi se inače strogo držati imali, da izpunimo volju gospode iz Slavonije, te pristanemo na izpravak, što ga je izvjestitelj-namjestnik g. Mirko Hrvat predložio, naime, da sriemska županija dobije još jednoga zastupnika. Ja dakle neću za redakciju glasovati, nego za izpravak gosp. Mirka Hrvata.

Miroslav Kraljević: Kad sam ja branio prekjučer predlog dotično g. Živkovića i g. Viraga spojen, u tom

*

sastojeći, da bi se Slavoniji jošće 5 votah dalo, nikada nisam mislio, da bi se takova predbacivanja Slavoniji stavila, kao što smo ih sada od jednoga gospodina predgovornika čuli. Što se mene tiče, ja prvi priznajem, da smo mi uvjek dokazali i dokazivali, da se Slavonija uz sve namišljene možebiti krivde nikada načelo onim, niti onoj težnji, koju je kraljevina hrvatska vodila, iznevjerila nije. Želeći ja, da se dosadanje porazumljenje izmedju Hrvatske i Slavonije uzdrži, želim takodjer, da se o tom radi, da se nebi moglo kazati, da se baš kakva milost ima primiti, koju diele njekoja gospoda Hrvati. Neću se u dalnje razglabanje toga pitanja upuštati, nego na kratko kažem, da sam glede ovog pitanja za redakciju, koju je gospodin izviestitelj ovdje predložio.

Skender Virag: Ja ću si uzeti slobodu gospodinu Jakiću samo u kratko nješto odgovoriti. On je naveo ovdje data o porezu i porazdielio porez od kućarine i zemljarine, ali nije on mene, niti mislim visoki sabor uvjerio, da ona data, koja sam ja ovdje predložio, nestoje. Jer ako ja plaćam 100 forintih od svoje zemlje i od svoje osobe 50 forintih, ili obratno, svejedno plaćam 150 forintih. Dakle da mi više poreza plaćamo, to on nije oprovrgnuo, nego je samo data pomiešao. Što se popisa dušah tiče, nemogu dopustiti, da ono stoji, što je on kazao, jer u Slavoniji bio je popis dušah godine 1857., drugoga neima, a onaj popis nemože biti mjerilom za današnji broj pučanstva u Slavoniji.

Koloman Bedeković: Nemogu se složiti s predlogom, gdje se kaže, da se dade samoj županiji varaždinskoj 7, a gradu Varaždinu samo jedan zastupnik, i to s onih razlogah, što ih je gospodin zastupnik grada Zagreba naveo, dočim se je on jako strogo broja pučanstva držao; ako to stoji, i ako se budemo strogo držali broja pučanstva glede grada Zagreba i županije zagrebačke, onda grad Zagreb i Karlovac nemogu imati 4 zastupnika jer pučanstvo 21,000 iznaša. Ja smatram, što se tiče zastupstva županije varaždinske, da je uzko skopčano sa onim grada Zagreba i županije zagrebačke, jer svakako će od toga zavisiti, koliko da se gradu Varaždinu zastupnikah dade i naći, kako će proporcionirano zastupana biti županija varaždinska. Jer ako ono načelo stoji, da se svakomu gradu glas dati mora, s razloga, što je grad, i ako stoji ono drugo načelo, da svakomu gradu na 8000 dušah pripada jedan zastupnik, nemogu dokučiti, zašto se baš kod grada Varaždina iznimka čini, koji 12,000 dušah broji, dakle toliko, koliko ukupno Karlovac, Križevac i Koprivnica. Ako se u obzir uzme, da ima županija varaždinska najveće relativno pučanstvo, dakle najveću krvnu štibru plaća, i ako se ova pučanstom uzporedi sa inimi županijami, onda će sigurno županija varaždinska slabo zastupana biti, ako se nebudu gradu Varaždinu 2 zastupnika dala. Jer ako uzmemo, da ima županija zagrebačka 11, i gradovi 4 glasa, dakle ukupno 15, ako se to uvaži, da je grad Zagreb stolni grad, ja neimam ništa proti tomu, dapače želim; ali i s druge strane želim, da se pravedno uvaži glede Varaždina; grad Varaždin je trgovište ciele Podravine; ovaj grad sve svoje škole o svom trošku uzdržava, dočim se u drugih gradovih iz školske zaklade plaćaju, grad Varaždin i županija varaždinska, kada se o žrtvah radilo, nikada nije zaostao, dapače s inimi se natjecao. Ja mislim, da smo jedne domovine sinovi, i buduć da imamo jednake dužnosti, to je pravedno da i jednako pravo uživamo. Ja se nadam, da će visoki sabor ove razloge uvažiti, i gradu Varaždinu 2 zastupnika odrediti.

Slavoljub Mihalić: Nemogu se složiti s time, da bude razmjerje drugo u Hrvatskoj i drugo u Slavoniji; razmjerje u svih ustavnih državah mora biti jednako. Može biti iznimakah, kao što smo i mi učinili glede slobodnih i kraljevskih gradovah, i glede velikašah, nu treba, da ove iznimke valjaju za cielu zemlju; ali da je za jednu čest zemlje jedno razmjerje a za drugu čest opet drugo, tomu na cielom svietu primjerja neima. Gospodin zastupnik irižki je uztvrdio, da bi županiji sriemskoj i virovitičkoj moralo pripadati ne na temelju pučanstva nego na konbiniranom temelju pučanstva i poreza više zastupnikah nego n. pr. županiji zagrebačkoj, što ona teretah nosi skoro toliko koliko županija zagrebačka. Kad bi mi to načelo poprimili, morali bi stvoriti za svaku županiju i svaki municipij poseban ključ, jer razlika nevlada samo medju zagrebačkom županijom i sriemskom i virovitičkom glede zemljarine, nego i medju inimi, n. pr. riečkom i varaždinskom; riečka županija imade 28 □ miljah a neima više od 90.000 stanovnikah, varaždinska pako imade 31' □ miljah i 150.000 žiteljah, pak plaća sigurno 5 putah više zemljarine, nego li riečka; dakle ako imademo srednjim putem, morali bi joj, neću reći 5 putah, nego ću reći 3 puta toliko zastupnikah dati. Po tom bi došli u metež, da bi svaki municipij drugi izborni red imao.

Što se tiče teretah i onog načela, što ga je gospodin zastupnik irižki izjaviti izvolio, naime, jednaki tereti jednaka prava; to je na prvi mah zaista vrlo obsjenljivo, te bi čovjek mogao zbilja misliti, da je sriemskoj županiji koja razmjerno veće terete plaća od županije zagrebačke kakova krivnja učinjena; nu ako se promotri pravo, kako se ti tereti obavljaju, ako se poprimi ono načelo, koje u poreznom sistemu vlada, da tko ima više dohodakah, da i više poreza plaćati mora: onda neznam, kako bi se ta jednakost teretah poremetiti mogla, ako Sriem od većeg čistog dohodka više poreza plaća nego li žitelji županije zagrebačke. Ako li se pako ciela svota svih teretah Sriema uzme i prispodobi sa cielom svotom županije zagrebačke, nevjerujem, da bi ta svota veća bila, nego li ona od županije zagrebačke, pošto je to gospodin Jakić statistično dokazao, nemogu vjerovati, da 235,000 ljudih, koji stanuju u županiji zagrebačkoj manje duhana popuše, manje pića, manje soli, manje biljegovine itd. potroše, nego 103,000 stanovnikah županje Sriemske, a znamo, da je neizravan porez još jedanput toliki, kao što je izravan. A gdje su onda još ini porezi, gdje je kućarina, — ova osobita spada na gradove, a Sriem ima malo gradovah — gdje je dohodarina, tečevnina? Dakle niti taj temelj nestoji; zato neznam, zašto da se pravi iznimka glede Slavonije, u čem se ona razlikuje od Hrvatske? Zar ima posebne interese, zar ima poseban položaj, zar nezastupaju Slavonci istih interesah, kao što i mi? Buduć da ovaj predlog nesmiera na drugo, nego na razkol i njekakve sebične svrhe, to visoki sabor zanj biti nesmie a i nemože.

Predsjednik: Ja vidim iz govorah, buduć da se u svih isti razlozi navadjaju, da je predmet dosta izcrpljen; zato bi molio gg. govornike, — ima ih još 5 zabilježenih — da bi izvolili odustati od rieči, i da predjemo na glasovanje.

(Odriču se njekoji.)

Benjamin Kraljević: Pemda bi meni najmilije bilo, kad bi se zastupstvo na jednake broje razdielilo medju Hrvatskom i Slavonijom, pošto je kraljevina jedna kao i druga; ali buduć da vidim, da to neide, to se ja predlogu g. izvjestitelja pridružujem, jedino bi to želio i molio, da se sliedeći dodatak ovomu paragrafu dometne: (Čita.) „Ovi za-

stupnici primaju odštetu u §. 8. o uredjenju sabora odredjenu neposredno od svojih izbornih kotarah, kako u županijah tako i u gradovih." Ovo, vis. sabore, nije bez razloga; mi smo čuli ovdje razna predbacivanja; jedni su kazali, da Hrvatska plaća više krvarine, drugi opet, da plaća više poreza, jedan je g. govornik takodjer napomenuo, da Hrvatska dobiva na 20.000 žiteljah jednoga zastupnika, dočim Slavonija na 15.000, te da Hrvatska veći porez plaća. Ja mislim, da će najpravednije biti, da svaka svoje zastupnike plaća.

Dr. Mihajlo Polit: Ja ću sasvim na kratko samo 2—3 rieči reći. Kad se naglašuje pučanstvo, morao bi se obzir uzeti na osobite okolnosti Sriema. Sriem ima 5—6 trgovištah, koja imadu veće pučanstvo, nego sl. i kr. gradovi u Hrvatskoj, s toga je sasvim umjestno, što je gosp. Mirko Hrvat predložio, da se radi osobitih okolnostih Sriema dade sriemskoj županiji 6 zastupnikah.

Dr. Mihajlo Klaić: Buduć g. izvjestitelja (Perkovca) ovdje neima, a g. Mirko Hrvat nije bio kod debate u odboru, usudio bi se ja nješto progovoriti u ime odbora. (Prima se!)

Po načelu, koje sam ja izrekao u prošastoj jednoj sjednici, kad se radilo o razdieljenju zastupstva, mogao je svatko razumjeti, da ja dobrovoljno nebranim ovu redakciju, nego ja branim kao vojnik, koji je postavljen na svoje mjesto, ako i proti njegovom osvjedočenju. Kad je redakcija propala, moralo se nješto ustanoviti, a što smo ustanovili, valja sada braniti. Buduć da se je pronašlo, da se umnoži broj zastupnikah Slavonije, i to, da se podiele 3 zastupnika varošim, a jedan županiji požežkoj, mislim, da je to, neću reći iz pravde, jer pravda može se voditi samo po načelih, nego iz uljudnosti učinjeno.

Malo prije sam čuo od g. zastupnika grada Zagreba, gdje je govorio o majoriziranju u poslovih materialnih pitanjah. O tom u ovom saboru govora biti nemože: jer kojigod posao u materialnom pitanju pred ovaj sabor dodje, tiče se obih kraljevinah. Kad bi se to načelo vodilo, onda bi se svaka županija, svaki kotar, dà svako selo moralo strašiti, da nebude majorizirano, jer bi se to uzelo, kao da samo njegovi zastupnici zanj govore, a svi ostali proti.

Što se tiče dodatka g. Kraljevića, da svaka županija neka plaća svoje zastupnike, ja se proti tomu ogradjujem, jer su svi zastupnici trojedne kraljevine, dakle i iz blagajne trojedne kraljevine plaćani biti moraju. Ovo razciepanje nikako nebi svrsi odgovaralo, i ja mislim, da nam se valja sredstvi služiti, koja k slozi vode.

Robert Zlatarović: (Hoće da govori; Glasovi: Poslje izvjestitelja neima rieči!) Na taj način ima izvjestitelj pravo, krivo tumačiti rieči zastupnikah. (Glasovi: Glasovati!)

Predsjednik: Buduć je na posljed debata svršena, prelazimo na glasovanje. G. Mirko Hrvat će pročitati redakciju odbora ad hoc, i zatim svoj i ostale predloge, ako redakcija propadne.

Mirko Hrvat: Prije svega moram primietiti, da sam ja moj izpravak glede županije sriemske učinio samo za slučaj, ako će se o svem zajedno glasovati naime o županijah i o gradovih. (Čita redakciju odbora ad hoc).

Predsjednik: Dakle molim, koja su gospoda za redakciju sada po gosp. Mirku Hrvatu pročitana, neka izvole ustati. (Učini se.) To je manjina, dakle pala je.

Mirko Hrvat: Sada je moj izpravak na redu. (Čita ga.) (Buduć da glasi izpravak na cieli paragraf, s toga se prigovara, da se o drugom dielu nemože sada glasovati).

Predsjednik: Ako vis. kuća misli, da nemože glasovati za cieli predlog g. M. Hrvata, to ga može baciti, dakle votizirati se svakako može. Ja molim gospodu, koja su za izpravak gosp. Mirka Hrvata po cielosti, neka izvole ustati. (Ustane manjina).

Dr. M. Polit: Počem je ovaj izpravak u cielosti pao, ja si usvojavam onaj prvi dio, koji radi o županijah.

Predsjednik: Pošto su njekoji izpravci natrag uzeti, neka mi vis. kuća dopusti, da kažem, koji još sada postoje: Izpravak g. Urpania, da se riečkoj županiji 4 zastupnika.... (Glasovi: Opozvao je!)

Antun Vakanović: Ja usvojavam ovaj izpravak, ako ga je g. Urpani opozvao.

Janko Car: Ja mislim, da će najbolje biti, ako se po redu o svakoj županiji posebice glasuje.

Ovaj se predlog prima, te bude o svakoj točki posebice glasovano:

Glede prve točke bude zabačen predlog g. Vakanovića, da se riečkoj županiji 4 zastupnika odrede, te usvojena većinom glasovah redakcija odbora; glede druge do šeste točke primljena bje redakcija odbora ad hoc; napokon glede sedme točke bje redakcija odbora zabačena i većinom glasovah primljen predlog g. Dr. Polita, da se dade sriemskoj županiji 6 zastupnikah.

Predsjednik: Po ovom dakle glasi ova prva alinea §. 1. ovako: (Čita.) U sabor trojedne kraljevine biraju županije hrv.-slav. 42 zastupnika, i to:

1.	Županija riečka	3
2.	„ zagrebačka	11
3.	„ varaždinska	7
4.	„ križevačka	4
5.	„ požežka	4
6.	„ virovitička	7
7.	„ sriemska	6

Sada prelazimo na viećanje o drugoj alinei. Ako možebiti želi g. Dr. Klaić mjesto izvjestitelja izviestiti o gradovih, neka izvoli rieć uzeti. (Neće).

Janko Car: Kao što smo čuli iz ustijuh prijašnjega g. izvjestitelja, kao što se i vidi iz sadržaja ciele ove osnove, osnovana je ona na historičkom pravu i opet na sustavu zastupstvenom, što ga je duh vremena sobom donio. Gdje se dakle historičko pravo neprotivi sadašnjemu sustavu zastupstvenomu, dapače gdje s njim u suglasju stoji, to je očevidna nepravda, ako se zastupstveno pravo, koje je obstojalo, sada naprečac izbriše. Ja vidim, da bi se takova krivda naniela Krapini. Krapina je od pamtivieka ovo pravo uživala, i zato molim, da se moj izpravak uvaži, jer g. izvjestitelj vrlo je naglasio, da sl. i kr. gradovi, makar i maleni bili, moraju s toga glas u saboru sadržati, jer su to pravo od vajkada uživali. Moram i to naglasiti, što je i g. izvjestitelj naveo, da se ono, što nije od vajkada obstojalo, nego što bi se sada podieliti imalo, lakše pregorjeti dade; ali ovdje se nebi dalo pregorieti, što je od pamtivieka obstojalo, da se gradu Krapini u ovom vieku liberalizma ono pravo, koje je on u težkih vremenih feudalnih izvojevao, po narodu sakupljenom uzme. I to mi je naglasiti, da je glavni biljeg slobode političkog života biranje zastupnika na sabor, a to pravo, mjesto da se razširuje, ograničuje se, i tim se upravo uzimlje starodavno pravo, a to je toliko, kao da se občinam smrt politička nanosi. S ovih razlogah molim, da se uvaži moj izpravak.

Ladislav Kukuljević: Ja vidim, da je nesamo po prijašnjem predlogu, nego i po ovom novom samo jedan glas podieljen gradu Varaždinu. Ja za grad Varaždin netražim nikakove milosti, nego jedino na pravu osnivam svoj predlog i na ovom načelu, koje je po vis. kući dosadu priznano, i po kojem je i odbor, kako je g. izvjestitelj prekjučer kazao, postupao. Ovdje se je za temelj kod razdieljenja gradskih zastupnikah uzeo broj pučanstva, i g. izvjestitelj je kazao, da na svaki grad od osam hiljadah stanovnikah dodje jedan zastupnik, a gdje ima preko 8000, da dodju dva. Grad Varaždin ima 10.200 stanovnikah, dakle toliko, koliko Karlovac, Križevac i Požega ukupno, a sa obližnjimi seli, koja nisu nikada u županiji birala zastupnikah, nego uviek u prošasto i najnovije doba sa gradom, sačinjava broj od 12.700 stanovnikah, dakle mislim, da gradu Varaždinu ipak pravo pripadati mora, da bira dva zastupnika. Čuo sam takodjer privatno prigovarati, da grad Varaždin, znatno mjesto, malo poreza plaća, i da i drugčije nije u takovom položaju, da bi mu pripadala 2 zastupnika. Što se plaćanja poreza tiče, akoprem nije za načelo uzeto, ipak moram napomenuti, da grad Varaždin 24.542 for. poreza plaća, dakle više nego Križevac, Koprivnica i Požega ukupno.

Kad je prošaste godine banska konferencija novi izborni red stvarala, podieli gradu Varaždinu 1 zastupnika; nije čudo, jer znamo, kakova su tamo načela vladala; ali sada, gdje se svim gradovom strogo na ustanovljenom temelju pučanstva diele zastupnici, ja molim, da se po tom razmjerju gradu Varaždinu ne jedan, nego dva zastupnika podiele.

Škender Virag: Ja sam ustmeno podneo izpravak, da se dade Pakracu i Daruvaru zajedno jedan glas, i to s toga, što su ova trgovišta isto tako važna, kao što svako drugo trgovište, te ako se kojemu trgovištu podieli glas, to je pravedno, da i Pakrac i Daruvar dobiju zajedno jednoga zastupnika.

Dr. Josip Vranyczany: Držim si za dužnost, da razjasnim stanovište, koje je odbor zauzeo, kad je dielio glasove gradovom. Na prvi mah činilo bi se, da je krivica učinjena svagdje, gdje je prieko 8 hiljadah jedan glas dodan, i to kod grada Zagreba, Osieka i dr., jer kod onih drugih gradovah je za temelj uzeto historičko pravo i povrh toga broj pučanstva, a kod ovih uzet je broj pučanstva, a još i druge okolnosti, kao što trgovina itd. Kod Zagreba jošte to, što je sriedište trojedne kraljevine, kao mjesto, gdje je akademija i u buduće možebiti još sveučilište, akademija pravoslovna, koja sada poseban glas imade, koji se joj ovim novim izbornom redom uzimlje. Po tom mislim, da gradu Varaždinu nebi pripadalo više zastupnikah, jerbo samo jedan interes zastupa, i to poljodjeljstveni, koji je onako zastupan u cielom saboru. Što je gradu Zagrebu, Rieci i Osieku na povrh pučanstva od 8000 jedan glas podieljen, tomu je razlog, što su u ovih trih gradovih trgovačke komore, kojim nismo htjeli dati glasa u saboru s toga, što bi bili morali uzeti njeki „Interessen-Vertretung," te je bolje, da se dadu gradovom, jer je veća garancija za sabor, ako izabire grad zastupnika, nego tielo, sastojeći iz 3—4 lica; to je glede grada Rieke i Osieka; za Zagreb, kojemu bi po pučanstvu samo dva glasa pripadala, uzeo je odbor trećega još zato, što jedan zastupnik kaptola odpada. Svi ovi razlozi nedolaze kod grada Varaždina, s toga mislim, da bi se imala redakcija odbora, kao najpraktičnija primiti.

Slavoljub Šuljok: Pristajem uz ovo, što je g. Car govorio, te molim, da se moj predlog uvaži, da se i trgovištu Samoboru, koje je dosadu imalo dva zastupnika, jedan glas podieli.

Vladovit Zorac: Predlog moj, da se trgovištu Sisku 1 odvjet podieli, preporučujem tim više vis. saboru, što to ovo trgovište kao trgovačko i promjetno zbilja zaslužuje.

Tomo Milanković: Poznato je, da je virovitička županija poslala predstavku, gdje vis. sabor umoljava, da bi se trgovištu Dalju glas u saboru podielio. Ja ovu predstavku usvajam, i preporučujem vis. saboru, da ju kao predlog uvažiti izvoli, buduć da je ovo trgovište zbilja takovo, koje nijednomu drugomu trgovištu ništa neustupljuje glede trgovine.

Adolfo Veber: Ja podupirem predlog g. Cara glede Krapine, i to zato, što nemogu naći razloga, — i želio bi, da dotični g. zastupnik kaže, na kojem temelju ima trgovište Djakovo više prava, nego Krapina; zato ako se njemu dade glas, neka se i Krapini podieli.

Miroslav Kraljević: Već me je strah, kad progovorim ovdje, jer ako progovorim za Pakrac i Daruvar, kazat će se, da Slavonci hoće majorizirati Hrvate. (Glasovi: Ah!) Glede Pakraca i Daruvara činim opaznu vis. kuću, da su ova mjesta, prem malena glede pučanstva, ipak na glasu su svoje radnje i prometa; zato preporučujem ovaj predlog s jedne strane; a s druge strane želim da paraliziram, da Slavonija neće dobiti više glasovah nego Hrvatska, zato što toplije preporučam, da se gradu Varaždinu dadu dva zastupnika; grad Varaždin je s historičkoga gledišta jedan od najznamenitijih naših gradovah. Neima tomu njekoliko sto godinah, što je Varaždin imao 8000 dušah, dočim Zagreb samo 3000. U Varaždinu bila su takodjer njekada naša dikasterija. Varaždin je mjesto komunikacije, u trgovini nije manji od istog možebiti Zagreba. S toga preporučam predlog, da mu se dadu dva zastupnika.

Ivan Vončina: Meni se čini, da nas je vrlo malo zaostalo, koji nismo štogod rekli za korist mjesta ili sela, kojega tko zastupa. I ja zastupam jedno mjesto, ali nebojte se, da ću za njega govoriti; ja ću govoriti samo kao zastupnik trojedne kraljevine, ne pako onog mjesta, kojeg zastupam. Ja sam proti svakomu množenju zastupnikah što je preko onoga, kako je ustanovljeno, naime jedan na 8000, dapače ja nisam zato, da se gradu Zagrebu 3 zastupnika dadu, buduć nisam upućen razlozi g. Vranyczanya, s kojih da bi se Zagrebu više zastupnikah dati imalo, nego-li Rieci ili Osieku. Zagreb se razlikuje od Rieke i Osieka samo po tom, što ima 3000 stanovnikah više, ali grad Rieka plaća mnogo više poreza, nego Zagreb. Ako je razlika u narodnosti, ali ovdje i ondje su sinovi trojedne kraljevine, a što se gradjanske inteligencije bez razlike narodnosti tiče, ja tu gradu Zagrebu naprama Rieci nemogu dati prednost. Kad gosp. Vranyczany kaže, da Zagreb imade zato jedan glas više, što odpada zastupnik kaptola, taj isti razlog valja i za Rieku. Što se tiče trgovačkih komorah, to su iste okolnosti i na Rieci. Što se znanstvenih zavodah tiče, ako se na to ide, neka se ovaj treći zastupnik, koji je ovdje više odredjen, akademiji dade. Što je napokon napomenuo glede grada Varaždina g. M. Kraljević, da je Varaždin imao 8000 dušah, dočim Zagreb samo 3000, da je to sada tako, ja bi se s njim slagao, ali na ono, što je njekad bilo, mislim, da se danas nemožemo obzirati.

S toga sam ja sasvim za redakciju, da se nestvaraju kakvi novi izborni kotari, nego sam za to, da se, kako je pravedno, gradu Zagrebu 2 zastupnika oprediele, nu ako se

a znanstvene okolnosti obzir uzeti hoće, da se ovaj predoženi treći glas akademiji dade.

Barun Dragoilo Kušlan: Ja sam imao čast, biti lanom odbora, koji je ovo izradio. Kad se je radilo o tom, la se broj zastupnikah opredieli, nisam ni rieči progovorio a mjesto, koje ovdje zastupati čast imam, to je trgovište astrebarsko, jerbo sam uvidio, da je u interesu stvari, u nteresu zemlje, da se broj zastupnikah što moguće umali.)dbor se je držao toga načela, i reducirao broj po mogućosti; zato ja glasujem za redakciju, i s toga razloga neću a rieč podižem, da se trgovištu jastrebarskom dade glas saboru, nego molim, budući je predmet već izcrpljen, da redjemo na glasovanje.

Dr. Mihajlo Klaić: Načelo, koje je vodilo odbor, ad je razdjeljivao broj zastupnikah na gradove, bilo je prvo), da se svakomu sl. i kr. gradu podieli zastupnik. Iznimku e ovdje načinio samo glede Vukovara, i to zato, što Sriem eima nijednoga sl. i kr. grada. Drugo načelo odbora bilo e to, da se na 8000 dušah dade jedan zastupnik. Ako je ovi odbor, za kojega ja ovdje čast imam govoriti, pridružio oš tri trgovišta, to je učinio s razlogah višeputah ovdje avedenih. Uvažavajuć pako broj stanovnikah nalazim, da kod vih ovih gradovah osim Varaždina dolazi po prilici na 5000 edan zastupnik. Grad Zagreb ima 16.000 dušah, ima 3 zatupnika; Rieka ima 10.500, ima 2 zastupnika, dakle jedan a malo više od 5000; Bakar s kotarom ima 12.102, 2 zatupnika, i tu je jedan na malo više od 5000; Varaždin na preko 10.000 i samo 1 zastupnika; Karlovac 5000, a zastupnika; Koprivnica 4700, Križevac 2700, Požega 700, ali su sl. i kr. gradovi, dakle svaki po jednoga zatupnika; Osiek ima preko 12.000 stanovnikah, i dva zatupnika, dakle dodje jedan na malo više od 6000. Srednje e dakle razmjerje, da jedan zastupnik dodje na 5000 stanovnikah. Držeć se ovog načela, ja ću glasovati za redakciju, edino mislim, da je pravedan predlog g. L. Kukuljevića, da e gradu Varaždinu jedan zastupnik više dade. Ja predlažem, a se glasuje stavka po stavki.

Predsjednik: Počem je debata svršena, prelazimo a glasovanje. Budnć da je vis. kuća predlog prvog odbora rije dva dana drugomu odboru za preradjivanje povjerila, o se ima redakcija novog odbora za temelj uzeti. Molim akle gosp. izvjestitelja, da ovu redakciju pročita, pa ćemo ada glasovati o stavki po stavki.

Mirko Hrvat: Čita redakciju, i to drugi dio odborova redloga, glaseći:

Gradovi pako i trgovišta 19 zastupnikah, i to:

Zagreb	3
Rieka s kotarom	2
Bakar s kotarom	2
Senj	1
Karlovac	1
Varaždin	1
Križevac	1
Koprivnica	1
Požega	1
Osiek	2
Stari i Novi Vukovar	1
Virovitica	1
Djakovo	1
Ruma	1

(Kod glasovanja zatim točku po točku preduzetoga rimljena bje većinom glasovah redakcija svake točke osim one „Varaždin 1," koja je većinom glasovah zabačena, te poprimljena ova: „Varaždin 2."

Predsjednik: Ovomu paragrafu imamo dodatke:

Molim onu gospodu, koja su za to, da se Krapini dade 1 zastupnik, neka izvole ustati. (Nevidi se većina.)

Sada molim onu gospodu, koja su proti tomu, da ustati izvole. (Učini se.)

Ja izrazujem, da je za Krapinu većina.

Koja su gospoda za to, da trgovište Samobor dobije jednoga zastupnika? (Manjina.)

Koja su gospoda za to, da Sisak dobije jednoga zastupnika? (Nevidi se većina, te se zato prešlo na glasovanje poimence; sa „da" glasovalo je 78, sa „ne" 19 članovah, jedan član nije glasovao.)

Predsjednik: Sada dolazi na red predlog glede Pakraca i Daruvara; koja su gospoda za to, da se Pakracu i Daruvaru ukupno jedan glas dade, neka izvole ustati. (Nevidi se većina.)

Sada ona gospoda, koja su proti ovom predlogu, neka izvole ustati. (Ustane manjina;) dakle većina je za „da."

Još imamo predlog gosp. Milankovića, da se trgovištu Dalju dade jedan glas; koja su gospoda za ovaj predlog, neka izvole ustati. (Ustane manjina;) koja su proti predlogu? (Većina.)

Napokon imamo još riešiti predlog g. Akšamovića, da se slobodnoj občini Turopolju 1 zastupnik dade. Izvoli li vis. kuća o tom predlogu viećati, ili odmah glasovati? (Glasovi: Glasovati!) Dakle molim gospodu, koja su za to, da se slob. občini Turopolju jedan glas dade, neka izvole ustati. (Ustane većina).

Sada bi imali još svršiti predlog gosp. Benj. Kraljevića, ako ga nije opozvao, po kojem bi se ovomu paragrafu imalo dodati: (Čita.) „Ovi zastupnici primaju odštetu u §. 8. o uredjenju sabora odredjenu neposredno od svojih izbornih kotarah kako u županijah tako i u gradovih."

Josip Kovačić: Ja podupirem ovaj predlog, jerbo držim, da je svakako pravedno, da svaka županija i svaki grad svoje zastupnike plaća. Kako je vidjeti, hrvatske županije i gradovi imadu ukupno 41 zastupnika, a Slavonija ukupno 25; ako nebude svaka županija i svaki grad svoje zastupnike plaćao, onda bi došao na Slavoniju teret od 16 zastupnikah, a to držim ja za najveću nepravdu. Drugo držim, da je svaki grad i svaka županija autonomna; kad svoje činovnike sama plaća, tako neka i plaća svoje zastupnike.

Josip Briglević: Gosp. predgovorniku odgovaram, da nismo zastupnici pojedinih mjestah, nego zastupnici naroda. (Tako jest!) Pak je ta stvar onako već riešena, kad smo opredielili u §. 8. uredjenja sabora, koliko se ima svakomu zastupniku dati.

Miroslav Kraljević: Ako to stoji, kaošto jest nedvojbeno, da smo zpstupnici naroda svi, zašto se onda borimo? Ako bi to svejedno bilo, zašto se idemo dugo boriti, da-li na ovo ili ono mjesto glas doći ima ili ne? Zato ja upravo podupiram ovaj predlog s razlogah, koje je gosp. Kovačić naveo; imade nade, da ćemo valjda dobiti naše županijske kase, onda je to laka reparticija za gradove i županije, svaka će drage volje namiriti ovaj trošak tim više, što visoki sabor nije pretjeranih nadnicah metnuo nego odštetu.

Robert Zlatarović: Ovaj predlog, čini mi se, da je opet nov dokaz nereda parlamentarnoga, koji prieči naše djelovanje i smućuje red; ja držim, da je sasvim neumjestan. Kad je g. zastupnik B. Kraljević želio ovaj predlog učiniti, bijaše mu vrieme, kad smo viećali o §. 8. uredjenja sabora, ali sada ovdje u izbornom redu čini mi se kao šaka na oko; zato da se zabaci.

Benjamin Kraljević: Gosp. Zlataroviću moram samo odgovoriti, da to nije smetanje djelovanja, nego ja sam taj predlog učinio, da prestane smetanje i predbacivanje, koje smo ovdje kroz njekoliko danah slušati morali. Ako je to svejedno, zašto niste dozvolili, da se zastupnici jednako razdiele na svaku kraljevinu.

Predsjednik: Molim gospodu, koja su za predlog g. Benj. Kraljevića, neka izvole ustati. (Učini se.) Manjina, zabačen dakle.

Molim vis. kuću, da se nebi kašnje rodilo kakvo nesporazumljenje, ja ću pročitati cieli paragraf, kako je sada štabiliran: (Čita.)

Kad smo sada sretno prošli ovaj paragraf, ostalo će lakše ići. Ja zaključujem sjednicu, i uričem danas u 6 sati na večer drugu.

Trideset i osma saborska sjednica,

držana dne 26. veljače 1866. u 6 satih na večer pod predsjedničtvom gosp. Dr. Jovana Subotića.

Predsjednik: Otvarajući sadašnju saborsku sjednicu moram najprije opaziti, da će se zapisnik prijašnje sjednice sutra publicirati, jer dosada nije mogao gotov biti.

Ladislav Kukuljević: Možebiti zahtieva vis. sabor, da se predstavka na nj. veličanstvo glede poreznih zaostatah još jedanput pročita, kako je izpravljena po opazkah i primietbah glede stilizacije.

Janko Car: Ja ću samo, da negubimo vrieme, izviestiti ono, što se je u predstavki radi daćah imalo izpraviti. Ono što je bilo predloženo, da bi se samo in genere navelo, glasi sada ovako. (Čita dot. točku predstavke.)

Onda je rečeno, da je broj marve za toliko i toliko manji postao; napokon kaže se sada mjesto „trgovina počiva“ „trgovina je zapela.“ Druge opazke, mislim, da nije bilo.

Antun Jakić: Jeste li ono više putah opetovano promaštvo izpustili?

Janko Car: To nije učinjeno, jer nije bilo niti tako zaključeno. (Glasovi: Riešeno!)

Predsjednik: Na danas svršeni §. izbornoga reda podnešen je medjutim jedan izpravak od prečastnoga gosp. Dr. Luke Petrovića, zastupnika kaptola zagrebačkoga, koji glasi ovako. (Čita. Glasovi: To nemože biti! Post festum.)

Mirko Hrvat: U smislu poslovnika sabor neima primiti prigovora proti svojim zaključkom; s toga predlažem, da se ovaj izpravak budué je proti zapisniku odstrani. (Glasovi: Tako je!)

Dr. Luka Petrović: (Hoće govoriti.)

Predsjednik: Svakako mora se najprije riešiti predlog g. Hrvata, koji tamo smjera, da vis. kuća smatra ovaj izpravak kao učinjen proti saborskomu zaključku i da ga odstrani.

Molim, da ustanu ona gg., koja su za taj predlog. (Većina se digne.) Ima se dakle izpravak povratiti g. predagatelju.

Po zaključku vis. kuće dolazi sada red na pretresivanje §. 3. izbornoga reda.

Mirko Hrvat: Čita §. 3: (Kako se sabor sazove, imadu se u županijah sazvati glavne skupštine, a ove moraju županiju razdieliti u izborne kotare i odrediti za svaki kotar biralište; sliedeća mjesta valja da su svakako birališta, i to: u županiji riečkoj: Vrbovsko, Ravnagora i Mrkopalj ovdje navedenim načinom svaki treći put, zatim Bribir i Novi isto tako izmjenice; u županiji zagrebačkoj: Sisak, Jastrebarsko i Samobor; u županiji varaždinskoj: Krapina; u županiji požežkoj: Pakrac i Daruvar izmjenice; u županiji virovitičkoj: Virovitica i Djakovo; u županiji sriemskoj: Ruma i Irig.

Gradove imadu u izborne kotare razdieliti poglavarstva s gradskim zastupstvom.)

Budué je po novom izbornom redu njekojim trgovištem, koja su do sada uživala pravo zastupstva na saboru, ovo pravo uzkraćeno, mislio je odbor, da bi se ova mjesta, za dati im njeku naknadu, svakako imala opredieliti za birališta. Ovo je jedini razlog, s kojega se saboru ovaj §. predlaže.

Miroslav Kraljević: Ja želim, staviti tu izpravak na sliedeći način. (Čita. Glasovi: Prima se!)

Dr. Antun Stojanović: Jedna od bitnih ustanovah svakoga izbornoga reda jest ta, da se točno opredieli za svaki kotar biralište u samom izbornom redu. Ja nalazim, da je ova pogrieška bitna u ovom izbornom redu; i budué je to takav predmet, koji se na jedan put in pleno obaviti nemože, bio bih ja toga mnenja, da se odbor delegira, koji bi već sutra mogao predložiti birališta stanovita za svaku županiju, ali nipošto nisam zato, da bi županijske skupštine županije razdjeljivale u izborne kotare.

Franjo Lovrić: Budué sam ja ono isto htio kazati, što je predložio g. predgovornik, to neimam više govoriti; jer mislim, da će vis. kuća uvažiti taj predlog.

Baron Dragoilo Kušlan: K onomu razlogu, kojega je g. izvjestitelj naveo za ovaj paragraf, imam dodati još to, da je to bilo osobito obzirom na Krajinu; jer znamo, kako su se u Krajini izbori obavljali više putah u kakvom zakutku, gdje ih je vrlo lako bilo influencirati. Da bi se dakle samovolji zatvorila vrata, ustanovljena su u samom izbornom redu birališta i za Krajinu.

Dr. Luka Petrović: Ja imam samo to reći na ono, što je kazao g. baron Kušlan, da u Krajini birališta nisu bila odredjena u nikakove kute. Meni je Krajina bolje (Mrmljanje.) poznata nego kojemugod. (Oho!)

U stvari sam ja toga mnenja, da se birališta u izbornom redu neodredjuju, nego da se to prepusti dotičnim poglavarstvom, koja će ih najbolje moći opredieliti obzirom na okolnosti, koje se tečajem vremena i promieniti mogu.

Josip Špun: Razlog po g. izvjestitelju naveden odpada sam po sebi s toga, što su njekoja trgovišta već dobila svoje zastupstvo na saboru. Što je g. Kušlan tvrdio,

da bi inače u Krajini bio otvoren put samovolji, to ja upravo protivno tvrdim, jer mislim, da bi vis. kuća samovolju nad županijami izvršivala, kad bi ona samo naznačila birališta, akoprem joj okolnosti nisu tako poznate, kako glavnim skupštinam. Ako se kaže, da ove imaju opredieliti mjesta, onda mislim, da o samovolji nemože biti govora, i zato se podpuno slažem s izpravkom g. Kraljevića.

Antun Jakić: Osim onoga razloga, kojega je odbor sam naznačio, držim ja, da je važnost toga, gdje da se bira zastupnik, tolika, da se to nemože ostaviti oblastim. Zato ja scienim. da je predlog g. Antuna Stojanovića najshodniji.

Ivan Kukuljević: Neupuštajuć se u to, da-li bi bilo shodno glede Krajine, ako se već hoće naznačiti broj zastupnikah Krajine, naznačiti takodjer mjesta, gdje da se imaju u buduće birati zastupnici krajiški, mislim ja, da bi to za civilnu Hrvatsku i Slavoniju sasvim suvišno bilo, i to s toga, što bi se kroz to vrlo povriedila autonomija županijah. Gospodo! Ako ostane naša zemlja u ovom provizornom stanju, onda budite uvjereni, da se nećemo mnogo pomoći, ili naznačili mjesta ili ne, već da će sve onako izpasti, kaošto bude sistem protivan našemu ustavnomu pravu zahtievao. Ako pako jedanput bude uvedena podpuna ustavnost, kako svi želimo, budite uvjereni, da će županije saviestno za to skrbiti, da birališta budu onakova mjesta, koja svrhi najbolje odgovaraju. S toga mislim, da bi svakako imali ostati kod onoga, što je predložio g. Kraljević.

Miroslav Kraljević: Da nisam čuo glasovah (Prima se!), ja bi bio odmah već prije naveo i razloge, zašto sam takav predlog učinio; nu pošto su gg. pred menom govoreća i onako izcrpila taj predmet, ja ću vrlo malo još reći. Gospodu onu, koja su proti mojemu predlogu, upućivam na to, da županijske skupštine nisu nikakve oblasti, kaošto su to Kreisamt, ili Bezirksamt; nego da se one sastoje iz čitave županije. Dakako velika je razlika izmedju županijah i regimentah, od kojih posljednjih valja, da su oblasti. Uviek do sada bili su zakoni donešeni samo generički, a sve ostalo odredjivale su županije same, zato mislim, da nebi imali ni ovdje vriediti njihove autonomije.

Antun Stojanović: Mislim, da je moj predlog najbolje opravdan sa razlozi, koji su proti njemu bili navedeni. U kratko kažem samo to, da se ustanova ovoga §., naime da županije imaju ustanoviti birališta, direktno protivi representativnoj sistemi, jer misao representativne sisteme neob hodno zahtieva, da zakonodavac ustanovi birališta, što odgovara i pravomu smislu ustavnosti. A kad bi mi htjeli ostaviti sve županijam, onda netrebamo ni sabora, zato ostajem kod svojega predloga.

Mirko Hrvat: Razlozi, koje su ona gg. naveli, koja se protive redakciji i predlogu Dr. Stojanovića, koji redakciju samo nadopunjuje, uvjerili su me, da treba baš zakonskoga opredieljenja u tom obziru. G. velikomu županu kažem to, da kad već vlada nebi htjela štovati zakon, ipak neće positivnih zakonskih odredbah, kao što bi bila ova, prekoračiti, i izbore baciti u protivna mjesta.

Što se tiče onoga prigovora, da bi tim bilo povriedjena autonomija županijah, to ja nemogu uviditi, jer u županijskih skupštinah nije drugi representiran nego narod, a sabor je nad županijami, on može učiniti, što mu se za shodno svidi.

Zastupniku kaptola zagrebačkoga kažem samo to, da kad bude sabor vidio, da su se okolnosti promienile, promienit će i zakon. Zato se izjavljujem za predlog g. Stojanovića, koji je bolji nego ista redakcija.

Predsjednik: Ja sam tako slobodan ponajprije staviti ovo pitanje, da li se prima predlog Dr. Stojanovića. koji tamo smjera, da se ovaj §. uputi na odbor ad hoc radi nove formulacije? Ona gg., koja su za taj predlog, neka izvole ustati. (Većina se digne.) Uslied ovoga zaključka imao bi se odbor imenovati, koji će §. 3. preraditi.

Antun Stojanović: Ja bih taj predlog učinio, da se metnu iz svake županije po dvojica u taj odbor i to iz županije virovitičke: Mirko Hrvat, i (Glasovi: Stojanović!) Stojanović; iz županije sriemske: Jančo i Kirijaković; iz požežke: Virag i Miroslav Kraljević; iz križevačke: Ožegović Ivan i Martin; iz zagrebačke: Kušlan i Šram; iz varaždinske: Bedeković i Jelačić Kažimir; iz riečke: Barčić i Derenčin. (Prima se taj odbor.)

Mirko Hrvat: Čita §. 4: (Za priprave k izborom i za upravljanje njihovo valja, da u svakoj županiji glavna skupština imenuje središnje odbore. U gradovih imenuje gradsko zastupstvo taj odbor.)

Akšamović: Buduć je slobodni kotar turopoljski dobio glas, koji ga ide, molio bih ja, da bi se u ovom §. medju zadnjimi riečmi umetnulo: u slobodnoj obćini turopoljskoj obćinsko zastupstvo.

Predsjednik: Koja su gg. za predlog g. Akšamovića neka izvole ustati. (Većina se digne.)

Josip Špun: Redakcija ovoga §. glede Pakraca stajati nemože.

Pavao Kolačić: Ja bih samo napomenuo, da bi dobro bilo, da se za gradove dodade „sa poglavarstvom. tako da zastupstvo sa poglavarstvom u zajednici imenuje taj odbor. (Glasovi: Redakcija!)

Predsjednik: Koji su za redakciju neka izvole ustati. (Čini se.) Većinom je dakle redakcija primljena.

Janko Car: Dosada je obstojalo to, da su županije svojim načinom uplivale u ovakov odbor i u trgovištih, a ja mislim, da bi bilo duhu vremena shodno, ako se to prepusti zastupstvom trgovištah, zato držim, da bi se ovdje umetnuti morale rieči: „i u trgovištih dotično zastupstvo“ po tom bi ovaj §. imao glasiti ovako: (Čita.)

Predsjednik: Ja mislim, da glede gradovah i trgovištah neima nikakve težkoće, i molim onu gg., koja su za redakciju, kako ju g. bilježnik pročitao. da ustanu. (Većina se digne.)

Glede Pakraca i Daruvara mislim, da će nam odbor. koji je malo prije imenovan, i u tom obziru svoje mnenje predložiti.

Barun Kušlan: Ako se nebi to uputilo na odbor. to bih ja mislio, da se ovo ima tako ustanoviti, da se zastupnik jedanput bira u Pakracu, drugi put u Daruvaru. i onda nijednomu nije krivo učinjeno. (Glasovi: Na odbor!)

Mirko Hrvat: Čita §. 5: (Svaki središnji odbor ima sastavljen biti u županijah i u gradovih sa više izbornih kotarah iz predsjednika, četiri prisjednika i perovodje bez glasa; u gradovih jednoga izbornoga kotara dovoljna su i dva prisjednika.

Predsjednik toga odbora ima u županijah biti jedan ili drugi podžupan ili njegov zakoniti namjestnik, a u gradovih načelnik ili njegov zakoniti namjestnik.)

Ovaj se §. takodjer mora inače stilisirati prema stilisaciji §. 4.

Vakanović: Ovaj §. imade 2 alinee. U prvoj alinei opredieljen je broj prisjednikah. Tu se nalazi ustanova, da su u gradovih jednoga izbornoga kotara dovoljna 2 prisjednika. To se meni čini, da je premalo, jer može se jednomu ili drugomu dogoditi kakva malenkost; zato mislim, da bi se ovo moglo sasvim izpustiti, jer onda se razumieva, da i tu moraju biti 4 kako drugdje.

Jančo: Ja bih se usudio ovdje predložiti, da županijska skupština bira predsjednika, a u gradovih i trgovištih dotično zastupstvo.

Josip Špun: Ja imam ovdje ono isto primietiti, što sam kazao kod §. 4., da se naime glede Pakraca i Daruvara i tu mora nješto ustanoviti.

Robert Zlatarović: Ja činim samo radi štednje vremena tu opazku, da ako budemo htjeli stilisaciju ovdje uredjivati, morat ćemo kod svakoga §. iste primjetbe slušati. Ja mislim, da se svi ovi paragrafi imaju prije trećega čitanja prema dosadašnjim zaključkom stilisirati, i onda, ako nebudu kojemu po volji, može svoje opazke činiti.

Ladislav Kukuljević: Ja podupiram predlog gospodina Vakanovića, da se u gradovih takodjer imenuju 4 prisjednika.

Zatim podupiram predlog g. Jančo, da se predsjednik izabira u županijskih skupštinah, i kod gradovah i trgovištah po obćinskom zastupstvu.

Lavoslav Šram: Ja bih samo radi veće jasnoće želio, da se ovdje mjesto perovodja bez glasa kaže, perovodja, koji neima glasa, jer inače moglo bi se razumjeti, da niti prisjednici, niti predsjednik neimaju glasa.

Dr. Klaić: Ako se primi izpravak g. Vakanovića, onda moraju se izpustiti i rieči: „sa više izbornih kotarah."

Mirko Hrvat: Prije svega moram zastupniku Šramu kazati, da ja nevjerujem, da bi još tko izim njega mogao posumnjati, da nitko neima glasa. U ostalom mislim, da bi redakcija ove prve točke mogla ovako glasiti: (Čita.)

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovakovu redakciju gdje je uvažen i predlog Dr. Šrama? (Prima se!)

Vakanović: Ja sam si već prije pridržao na ovu drugu točku učiniti moju opazku, i ja mislim, da bi najbolje bilo narediti, da si predsjednika izabere isti središnji odbor iz svojih članovah.

Antun Stojanović: Ja mislim, da tu netreba debate, nego da valja formulirati ovaj §. onako, kako je predložio g. Jančo, i to bi bilo: Predsjednika bira ono isto tielo, koje bira i središnji odbor.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj izpravak u ovom smislu, da predsjednika bira ono isto tielo, koje bira u smislu §. 4. središnji odbor? (Prima se!)

Mirko Hrvat: Čita §. 6: (O izboru tih odborah ima se s mjesta izviestiti zemaljska oblast.)

Predsjednik: Ako vis. kuća prima ovaj §., molim, da ustane. (Čini se.) Prima se dakle.

Mirko Hrvat: Čita §. 7:

(Izborne deputacije.

Središnji odbori imadu za svaki izborni kotar izmedju stanovnikah njegovih, o kojih neima dvojbe, da će biti birači, imenovati izbornu deputaciju od dva člana, predsjednika i perovodju bez glasa. U gradovih jednoga izbornoga kotara obavljati će posao ovih deputacijah sam središnji odbor.)

Tu bi valjalo opet načiniti promjene u stilisaciji.

Miroslav Kraljević: Ja se s ovim sasvim slažem, nego samo bih želio, da bi se i ovdje kazalo, od 4 člana; jer to bi samo odgovaralo onomu, što je već primljeno.

Predsjednik: Prima li vis. kuća, da se reče mjesto 2 člana 4 člana? (Prima se!) Sada molim, da se vis. kuća izvoli izjaviti, da li sav ovaj §. sa nuždnimi stilističnimi promjenami prima? (Prima se!)

Mirko Hrvat: Čita §. 8: (Ove izborne deputacije imadu obaviti popis biračah i biranje izbornikah, sastaviti listine izborničke i rukovoditi biranje zastupnikah.

Predsjednik: Molim, da ona gg., koja su za taj predlog, ustanu. (Većina se digne.)

Mirko Hrvat: Čita §. 9: (Razdielba županijah i gradovah u izborne kotare, naznaka biralištah, zatim izbor središnjih odborah i izbornih deputacijah imade se poimence i odmah, kako budu pojedini ti poslovi obavljeni, oglasiti u novinah i još drugimi običnimi načini u izbornih kotarih.

Lavoslav Šram: Ovo glede biralištah mora se sada izostaviti.

Barun Kušlan: To nemora izostati, jer treba da se opet naznači, da svaki može znati, gdje je birahšte.

Predsjednik: Ako je vis. kuća za redakciju, neka izvoli ustati. (Većina se digne.)

Mirko Hrvat: Čita §. 10.

(Pravo izbora.

Pravo izbora imade bez razlike vjeroizpoviedanja u obće svaki po zakonu sin trojedne kraljevine, ako je samostalan i neporočan u smislu §. 9. zakona o uredjenju sabora.)

Sviličić: Ja želim, da bi se ovdje „samostalan" zamienilo sa „samosvojan." (Glasovi: Redakcija!)

Predsjednik: Molim dakle, da ustanu ona gg., koja su za redakciju. (Čini se.) Većinom je dakle redakcija primljena.

Mirko Hrvat: Čita §. 11: (Pravo izbora vrši se posredno i neposredno.) (Glasovi: Prima se!)

Mirko Hrvat: Čita §. 12: (Neposredno pravo izbora imadu u županijah:

1. Tko budi sam, budi sa svojom obitelju ili kao gospodar kućne zadruge posjeduje nepokretnine, a plaća od njih 50 for. zemljarine bez prireza; u županiji riečkoj dosta je da plaćaju 10 for.

2. Svećenici i duhovni pastiri svih vjerozakonah i učitelji, koji plaćaju zemljarine i dohodarine bez prireza 10 for.

3. Činovnici kraljevski, častnici županijski i obćinski, odvjetnici, doktori pravah i medicine, magistri kirurgije, ljekari, diplomirani mjernici, patentirani pomorski kapetani, ako plaćaju zemljarine ili dohodarine bez prireza 10 for.

4. Obrtnici, trgovci i brodovlastnici, koji plaćaju zemljarine i dohodarine bez prireza 50 for.)

Predsjednik: Na ovaj §. imamo jedan izpravak. (Biljeğnik Derenčin čita izpravak Martina Ožegovića.)

Dr. Klaić: Ja ovdje u ime onoga kotara, koji me je izabrao, predlažem, da se za riečmi „u županiji riečkoj" umetnu još rieči: i u pokupskom okružju županije zagrebačke, i to s razloga onoga, što je ovaj kotar sasvim naličan županiji riečkoj, jer tu neima velikih posjednikah, tako, da bi

*

možebiti jako malo bilo onakovih izbornikah, koji plaćaju 50 for. zemljarine bez prireza, dočim bi velika množina morala glasovati posredno.

Martin Ožegović: Moj izpravak odnosi se na to, da se mjesto zemljarine uvrsti izravni porez; jer nebi bilo pravo, da se izključi onaj, koji može biti plaća samo 47 for. zemljarine, a kućarine toliko, da sve skupa čini više od 50 for.

Isto tako u drugoj točki, jer imade mnogo župnikah, koji neplaćaju dohodarine, dočim izravni porez plaća svaki. Isto bi valjalo promieniti i u trećoj točki, jer imade častnikah, koji neplaćaju dohodarine, i oni bi onda bili izpušteni, dočim su ipak više putah jedini, koji representiraju inteligenciju u pojedinih kotarih.

Vakanović: Što se tiče redakcije ovoga §., ja imam čisto malo opaziti, naime to, da se meni krivo vidi, ako se sposobnost izobraženih ljudih, za pravo izbora mjeri po porezu, jer čovjek izobražen već radi svoje izobraženosti imade pravo, da se uvaži njegov odvjet kod izbora sigurno više nego ma kojega drugoga, koji možebiti 10 putah više plaća. Zato ja mislim, da bi se alinee 2. i 3. imale onako udesiti, da se zadnje stavke sasvim izpuste, tim više što imade učiteljah jako malo, koji bi toliko plaćali, i tako bi sva ona domoljubna gg. ostala bez prava odvjeta. Zato molim, da visoki sabor, gledeć samo na intelektualni kapacitet a ne na porez, kod inteligencije izpusti ovaj uvjet plaćanja poreza.

Biskup Soić: Kod pomorskih kapetanah ne.

Gjuro Ceboci: Ja mislim, da k inteligenciji spadaju i drugi, koji nisu baš doktori prava itd., i zato scienim, da bi sve ovo nabrajanje inteligencije moglo zamieniti sa riečmi: Svi oni, koji su višu realku ili višu gimnaziju svršili. (Mrmljanje.)

Franjo Lovrić: Ja se podpuno slažem sa predlogom g. Ožegovića; i to već radi toga, što po njegovom predlogu i na inteligenciju pada više glasovah kod neposrednoga izbora; a neslažem se sa g. Klaićem, koji hoće iznimno za jedan kotar umaljiti porez.

Pavao Kolarić: Ja sam samo htio opaziti, da po prvom §. je izključena jedna vrst ljudih u gradovih, koji naime posjeduju kuće itd. od česa neplaćaju zemljarine, ali ipak porez, kojega plaćaju, nadilazi 50 for.

Josip Špun: Ako je u prvoj stavci ovoga §. za mjerilo neposrednoga prava izbora uzet porez i ništa drugo, onda mislim, da je jako krivo učinjeno svim onim, koji su u drugoj i trećoj točki navedeni zato, što imadu njeku moralnu sposobnost, ako se i kod njih uzima porez za mjerilo; jer ja nenalazim nikakve razlike izmedju jednim župnikom i drugim, akoprem možebiti jedan plaća 20 for. zemljarine a drugi samo pet.

Ako je dakle visoka kuća već htjela kod svećenikah, činovnikah, doktorah itd. naznačiti kao naslov za neposredno pravo izbora njihovu veću intelektualnu i moralnu sposobnost, onda ja neznam, zašto da bi se još imalo zahtievati kakvo plaćanje poreza, i zato sam ja sklon votisirati za predlog g. Vakanovića.

Barun Kušlan: Buduć imamo na svaku alineu izpravakah, predložio bih ja, da se ponajprije vieća i glasuje o prvoj alinei, pa zatim, da predjemo na drugu itd.

Dr. Muhić: Ja imam samo to reći, da pristanem uz predlog g. Vakanovića, gdje se inteligenciji nestavlja nikakav census; ako bi pako predlog g. Vakanovića pao, onda ću pristati uz predlog g. Ožegovića, da bi se umetnuo po svuda izravni porez.

Biskup Soić: Ja preporučam ovaj predlog g. Vakanovića zato, što svećenici kod nas neimaju niti 300 for., a gdje koji kapelan niti 100 for. i svi ovi naši svećenici bili bi izključeni.

Robert Zlatarović: Nazori u pogledu toga, da li se u obće ima postaviti census za temelj neposrednoga prava izbora, različiti su; jedni drže, da je to potrebito, drugi, da nije, dapače da je suvišno, jer se time izključuju stanovita lica, koja bi mogla kod izbiranja zastupnikah od velike koristi biti, akoprem neplaćaju ustanovljenoga censusa. Meni je veoma žao, što nije izvjestitelj kazao razlogah i nazorah, koji su odbor potaknuli, da postavi census za temelj neposrednoga prava izbora. Ja se dakle, neimajuć drugih podatakah, držim svojega vlastitoga osvjedočenja, te nemogu pristati uz predlog g. Vakanovića, nego prihvaćam predlog g. zastupnika Ožegovića.

Dr. Klaić: Ja neimam drugo kazati nego odgovoriti g. Lovriću, da ako bi se za kotar ostavio porez od 50 for. onda možebiti nijedan nebi vršio pravo izbora neposredno, nego da bi ga svekoliko pučanstvo izvršivalo posredno; a velika je razlika vršiti pravo izbora ovim ili onim načinom, jer kod posrednoga izvršivanja svaki birač ima samo 50 dio jednoga glasa. Što se tiče izpravakah do sada podnešenih, slažem se ponajprije s prvim dielom izpravka g. Ožegovića: onda se slažem takodjer s izpravkom g. Vakanovića. Gospodo, s kojega uzroka odredjiva se kod aktivnoga izbornoga prava porez? Zato, što su to državnici pronašli kao najbolje jamstvo, da onaj, koji bira zastupnika, takodjer zna, što čini, i kojega da bira. Druge svrhe neima kod stavljanja poreza za uvjet aktivnoga prava izbora; i u svih zemljah, gdje se prosvjeta sve to većma širi, gdje izobraženost sve to većma raste, porez se sve to većma snižava; to nam svjedoči povjestnica parlamentarnih narodah Europe. O čovjeku, koji je učitelj, koji doktor pravah, možemo već a priori uzeti, da on zna, što čini, da zna, kojega i kako će birati. U županijah, ja scienim, da će većina biračah sa neposrednim pravom izbora biti svećenici i učitelji pučkih učionah. Mi znamo svi, koliko je važan njihov posao, i kako napredak puka najviše od njihove radnje zavisi: treba dakle, da im ojamčimo moralan njihov upliv time, da nijedan nebude izključen od prava birati zastupnika neposredno, a to nemože biti nego samo onda, kad izostavimo svaki census. U izbornom redu, koji nam je u Dalmaciji oktroiran, nije inteligenciji nikakav porez stavljen kao uvjet glasa kod biranja zastupnikah, i ja se ufam, da će hrvatski sabor biti toliko liberalan, koliko njemački centraliste, te da inteligenciji neće staviti nikakva poreza.

Mirko Hrvat: Kad sam ja ovaj §. pročitao, nisam mislio, da će biti tolike oposicije; nu buduć me je zastupnik zagrebački pozvao, da navedem razloge, zašto je odbor uveo census, to ih svakako njekoliko moram navesti. Vis. sabor znade, da je zastupstvo naših županijah ustrojeno na dvoji način; jedan je način, gdje članovi imaju osobno pravo, a drugi, gdje oni zastupaju moralna tiela. Visoki sabor valjda se je uvjerio, da su županije naše, kako su ustrojene do sada, bile nesamo najveći štit ustava, nego da su bile i u stanju najveću oposiciju činiti proti neustavnoj vladi.

Kad se je odbor o tom uvjerio, mislio je, da neima shodnijega ključa za sastavljenje sabora nego ovaj; a osobito je mislio odbor metnuti census s toga, što se boji, da u prelazno doba nebi bilo sasvim shodno staviti se na novi demokratički temelj, gdje množina u izbore upliva, i kadkada svaki slobodni izbor osujeti.

Predsjednik: Pošto je tako debata zaključena, imamo pristupiti ka glasovanju, i ja mislim, da će biti najbolje, ako budemo glasovali po alineah. Na redakciju prve alinee imamo 2 izpravka; jedan je od g. Ožegovića, koji želi, da se mjesto „zemljarine“ reče „izravnoga poreza;“ drugi je od g. Klaića, da se metnu rieči „i u prekokupskom kotaru županije zagrebačke.“ Oni članovi visoke kuće, koji su za redakciju, kako stoji, neka izvole ustati. (Manjina se digne.)

Koji članovi su za to, da se mjesto „zemljarine“ reče „izravnoga poreza?“ (Većina se digne.)

Koji su za dodatak g. Dr. Klaića? (Većina se digne.)

Sada dolazi na glasovanje alin. 2, koju možemo sjediniti s alin. 3. Tu imamo opet redakciju kako stoji, proti ovoj redakciji je izpravak g. Vakanovića, koji predlaže, da osobe u ovih alineah izbrojene ništa neplaćaju; a kad se ovaj izpravak nebi primio, onda bi sliedio izpravak gospodina Ožegovića.

Dakle molim, da ona gg., koja su za alin. 2. i 3. kako stoje, izvole ustati. (Čini se.) To je manjina.

Koji su zato, da se od ovih osobah nikakav porez nezahtieva? (Ustane većina.) Dakle ovaj izpravak je primljen.

Sada dolazi alin. 4. i na nju se odnoseći izpravak g. Ožegovića.

Koja su gg. za to, da ostane redakcija kako je, neka izvole ustati. (Čini se.) To je manjina.

Koja su pako za izpravak, da se rieči „zemljarine i dohodarine“ zamiene riečmi „izravnoga poreza.“ (Većina se digne.) I ovaj izpravak je dakle primljen.

Mirko Hrvat: Čita §. 13: (Posredno pravo izbora imadu:

1. Svi u §. 12. pod 2. i 3. navedeni birači, ako neplaćaju ondje naznačeni porez.
2. Koji budi sami, budi svojom obitelju, budi kao gospodari kućne zadruge posjeduju ikakvu nepokretninu.
3. Obrtnici, trgovci i gospodarski činovnici, koji ikakov porez plaćaju.)

Prva točka mora se sada uslied učinjenoga zaključka sasvim izostaviti.

Josip Špun: Glede druge točke imadem ja svoje mnenje ovako izreći. Ja mislim, da je ovom ustanovom izključena velika množina osobah i od posrednoga prava izbora.

Mi znamo, da u domovini našoj zadružni život nije još sasvim ukinut. Ja pako nenalazim nikakve razlike medju kuće gospodarom i njegovim bratom, jer jedan i drugi je vlastnik zemlje; jedan je občinar kao i drugi, kuće gospodar nenosi nikakve veće terete, nego ih nosi njegov drug. Zato mislim, da bi bilo sasvim nepravedno, ako dademo samo kuće gospodaru ovo pravo, dočim ga uztegnemo njegovoj družini. Ja mislim, da bi sasvim pravici odgovaralo, kad bi se mjesto ove alinee reklo: Svi občinari. (Glasovi: Redakcija!) Molim, ako smo mi uviek išli sa gledišta, da narodu čim veću slobodu dademo, a najveća sloboda je ondje, gdje se volja većine naroda može izraziti, a nije slobode ondje, gdje medju 10 osobah samo jedan ima pravo glasa. (Glasovi: Redakcija!) Ja želim, da se zauzmem za sve one osobe, koje bi ova ustanova lišila njihova prava. Gospodo, kad se zauzmem za onoga, kojega drugi hoće oštetiti, ja mislim, da pravo činim i da je pravica na mojoj strani. (Smieh!)

Najposlie pitam ja, na koji će način birati ona inteligencija, koja neobnaša više prijašnjih častih i živi radi štednje u kakvom selu, ako se reče: kuće gospodari. Ja kažem, da svakomu, koji nosi občinske terete, dakle svakomu občinaru pripada ovo pravo.

Mirko Hrvat: Ja imam g. predgovorniku samo to odgovoriti, da se u ovom §. nikomu neoduzimlje njegovo pravo, osim proletariatu, i ja mislim, da je to u interesu zemlje same.

Predsjednik: Molim, da ustanu gg., koja su za redakciju ovoga §. u alin. 2. i 3. (Čini se.) To je većina.

Mirko Hrvat: Čita §. 14: (Svakih petdeset biračah u §. 13. navedenih bira jednoga izbornika; izbornici biraju s ostalimi birači zastupnika.)

Ovomu §. imam samo to dodati, da je odbor uprav numerički računao, te se osvjedočio, da kad 50 osobah bira jednoga izbornika, bit će po prilici jednak broj medju onimi, koji izvršivaju posredno, i onimi, koji imaju osobno pravo glasa.

Janko Car: Ja neimam ništa proti ovomu §., samo bih želio, da se u zakonu ustanovi, kako i kojim redom da biraju. Ja bih mislio: alfabetičkim redom. Ovo opet nije dosta jasno, jer može ih na koncu ostati 40; o kojih se nebi znalo, da li imaju kakovo pravo ili ne. Valjalo bi dakle još dodati: Ako ih ostane izpod polovice, oni biraju sa predidućimi 50; ako ih pako ostane više, onda biraju posebnoga zastupnika.

Jančo: Valjalo bi takodjer obzir uzeti na to, da u njekojih občinah neima niti 50 takovih osobah. Hoće-li ovi sami za se birati, ili s kojom drugom občinom?

Dr. Klaić: Ja ne mislim, da se ustanova §. 14. ima onako razumieti, kako je to razjasnio gosp. Car; nego, da se ima savkoliki broj prvih biračah porazdieliti po 50, da se znade, koliko bude izašlo izbornikah, na pr. ako ima 1000 biračah, dojde na te sve 20 izbornikah, tako da onda svaki prvi birač ima imenovati 20 imenah, i oni, koji budu postigli većinu, oni su izbornici.

Mirko Hrvat: Na koliko sam razumio g. predgovornika, mogu kazati, da on nije predloga odbora dobro shvatio; jer odbor to ovako predlaže, da svakih 50 biračah izabira za se jednoga izbornika, a drugih 50 opet drugoga itd. Ako se dakle već hoće uvažiti predlog g. Cara, mogao bi ovaj §. ovako glasiti. (Čita.)

Dr. Šram: Ja mislim, da bi ostali kod redakcije, jer sve ovo potanje opredjeljivanje spada na dotični odbor.

Janko Car: Baš s toga mogle bi sliediti Bog zna kakove neprilike, kad bi jedan odbor u jednoj županiji odredio ovako, a drugi inače.

Predsjednik: Ona gg., koja su za redakciju §. 14. kako stoji, neka izvole ustati. (Čini se.) Većinom je dakle redakcija primljena.

Mirko Hrvat: Čita §. 15: (Nitko nije vlastan budi izbornika, budi zastupnika birati na više mjestah.) (Glasovi: Primamo!)

Mirko Hrvat: Čita §. 16: (Tko u saboru ima osobni glas, neima nigdje birati ni izbornika ni zastupnika.)

Predsjednik: Koja su gg. za redakciju §§. 15. i 16., neka izvole ustati. (Većina se digne.)

Mirko Hrvat: Čita §. 17: (U gradovih vrši se izborno pravo samo neposredno; takovo izborno pravo imadu:

1. Mjestni gradjani.

2. Posjednici nepokretninah, ako od njih plaćaju 10 for. izravnoga poreza bez prireza.

3. Svećenici i duhovni pastiri bez razlike vjeroizpoviedanja, profesori i učitelji, članovi jugoslavenske akademije, kraljevski, županijski i gradski činovnici, odvjetnici, doktori pravah i medicine, magistri kirurgije, ljekari, diplomirani mjernici i pomorski kapetani, ako plaćaju 10 for. izravnoga poreza bez prireza.

4. Obrtnici i trgovci, ako plaćaju 15 for. izravnoga poreza bez prireza.)

Predsjednik: Na ovaj §. imademo izpravak gosp. Jakića, koji predlaže, da se pod br. 2. 3. i 4. svejednako stavi mjesto 10 for., 5 for. izravnoga.

Antun Jakić: Ja činim ovaj izpravak s toga, što mislim, da treba svakako pravo izbora razširiti, a to tim više, što bi inače velika množina vrlo vriednih gradjanah bila izključena, jer 10 for. representiraju 25, a 15 for. representiraju 35; i to je tako veliki census, da bi onda pravo izbora bilo stegnuto samo na velike trgovce i obrtnike, a skoro sva tako zvana inteligencija bila bi izključena; jer 25 for. poreza, mislim, da vrlo malo od gg. profesorah plaća; osim direktora, mislim, nijedan. Ja sam ovaj izpravak predložio, kad još nije bilo zaključeno, da se kod inteligencije neustanovljuje nikakav census, to bi dakako valjalo pridržati i ovdje; nego s druge strane nemožemo opet izključiti velike većine zanatlijah i manjih trgovcah; i s toga predlažem, da bi se ovaj census obalio na 5 for.

P. Kolarić: Glede prve alinee imam to opaziti, da ona meni nije jasna, jer neznam, što se razumieva pod mjestnimi gradjani, da li oni, koji su to pravo stekli prije 1848. godine, jer poslie neimamo nikakvih gradjanah više, niti neznam, u čem bi ovo gradjanstvo obstojati moglo.

Antun Jakić: Pravo mjestnoga gradjanstva pristoji samo onomu, koji 10 godinah u gradu stanuje, koji se bezprikorno ponaša i dobije gradjanski list.

Mihalić: Ja se slažem s g. Jakićem glede poreza onih, o kojih govore alin. 2. i 4.; alinea treća govori o inteligenciji, o kojoj je malo prije bilo zaključeno, da ona vrši u županijah neposredno pravo izbora bez obzira na porez. Ako je to za županije zaključeno, onda neznam, zašto se nebi protegnulo i na gradove, a to tim više, što u županijah oni, koji neimaju neposrednoga prava izbora, mogu birati posredno, dočim u gradovih neimaju baš nikakva utočišta više.

Franjo Žužel: Kad se je ovdje predložilo, da li inteligencija netreba ništa da plati, ili da plati sasvim malen porez, imalo se je sigurno pred očima to, da u izbore mogu koristno uticati oni, koji se inteligencijom odlikuju, i koji mogu prosuditi vlastitosti dobra zastupnika. Ali s druge strane sam ja uvjeren, da kad bi se brisao svaki porez, mogu spadati pod onu točku i osobe, koje svojim pravom izbora neće nikakve hasne domovini donieti, nego dapače koji će biti škodljivi. Ona osoba, koja baš nikakva poreza neplaća, sigurno ništa nedoprinaša na korist domovine, ona je neproduktivan član domovine. Ona osoba, koja je učila škole, te se broji medju inteligenciju, pak je svojim životom do toga dotjerala, da posve ništa neplaća, sigurno neima one vlastitosti, koja je potrebita, prvo, da čovjek bude neodvisan, drugo, da kod izbora zastupnika jedino ima pred očima sreću domovine. Ja sam za to, da se čim veće pravo dade inteligenciji, ali samo onoj inteligenciji, koja je zbilja produktivna na korist domovine. S toga ja nemogu pristati uz to, da se nestavi nikakav census, nego sam za to, da se census obali, kao što je predložio zastupnik Jakić.

Dr. Šram: Ponajprije imam opaziti to, da izraz mjestni gradjanin, ako i ima još dandanas konkretno značenje, ipak je to jedna stvar, koja sve to više iz života izčezuje; drugo moram obratiti pozornost visoke kuće na to, da onaj čovjek, koji nespada u nijednu u sliedećih alineah navedenu kategoriju, težko će imati votum kao mjestni gradjanin. Ako je dakle gosp. Kolarić predložio, da se ovo izpusti, glasujem i ja za to.

Drugo imam odgovoriti g. predgovorniku to, da je po visoki kući već primljeno načelo, da se inteligencija neima mieriti po porezu. On veli, i ja se s njim u tom slažem, da samo inteligencija kao takova imade učestvovati kod izborah, a ja mu nadalje kažem, da nam dovoljno jamstvo za to leži u tom, što su ovdje uvjeti naznačeni, pod kojimi se ima jedan ili drugi k inteligenciji pribrojiti. Dakle tu neima nikakve opasnosti. Samo bih ja još dodao doktore filosofie.

Barun Kušlan: Buduć me je glede treće točke pretekao g. predgovornik, to bih ja samo još primietio, da bi se odmah u početku 17. §. miesto „u gradovih“ moralo kazati: u gradovih i trgovištih.

Antun Jakić: Ja nebih zaista uzeo rieči, da branim svoj izpravak, da mi nije do toga stalo, da pobijem prigovore glede mjestnih gradjanah, koji su njekoj gospodi toliko zazorni. Kad sam ja prije tumačio ovu rieč, zaboravio sam navesti, da se je prije uviek tražilo, da onaj, koji želi postati gradjanom, ima kakav posjed pokretan ili nepokretan, od kojega plaća stanovit porez. Nu ob onih, koji plaćaju prilično veliki, tu neima govora, nego ob onih, koji su slučajno propali, inače pako sasvim pošteni ostali. Ovim oduzeti pravo izbora nebi bilo pravedno.

Mirko Hrvat: Buduć je već kod §. 12. primljeno načelo, da se inteligenciji neima staviti nikakav porez, to ja neću više o tom govoriti, nego samo to kažem, da ima u gradovih i ljudih, uzmimo n. pr. glavničare, koji ni pod jednu ni pod drugu točku nespadaju, osim pod prvu, kao mjestni gradjani, i koji ipak plaćaju možebiti po 1000 for. poreza, bez da su trgovci ili obrtnici.

Predsjednik: U početku ovoga §. ima se popraviti stilizacija, kako je predložio barun Kušlan. Koji su inače za redakciju? (Većina se digne.)

Sada molim, da ustanu ona gg., koja su za redakciju alin. 1. (Većina se digne.)

Veliki župan Bartul vitez Smaić: Molim, da se uzme obzir i na Rieku, gdje imamo i gradjanah i patriciah.

Predsjednik: Redakcija je već primljena. Dolazi na glasovanje alin. 2.

Koji su za redakciju, kako stoji? (Manjina se digne.) Redakcija je dakle pala. Koji su za to, da se metne mjesto 10 for. 5 for.? (Većina se digne.) To je dakle primljeno.

Na treću alineu imamo 3 izpravka: 1) da se porez sasvim izostavi; 2) da se metne samo 5 for.; 3) da se uvrste i doktori filosofije.

Koji su za redakciju kako stoji? (Manjina se digne.)

Koji su za to, da se neplaća nikakav porez? (Većina se digne.) Dakle ovo je primljeno.

Koji su za to, da se dodadu još doktori filosofije? (Većina se digne.)

Sada dolazi na glasovanje alin. 4., gdje imamo opet izpravak gosp. Jakića. Oni članovi visoke kuće, koji su za redakciju, kako stoji, neka izvole ustati. (Čini se.) Ova je pala.

Koji su za to, da se mjesto 15 for. metne 5 for.? (Većina se digne.) Ovo je dakle primljeno.

Zaključujuć današnju sjednicu, uričem druga za sutra u $10\frac{1}{2}$ satih.

Trideset i deveta saborska sjednica,

držana dne 27. veljače 1866. u $10^1|_2$ satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Jovana Subotića.

Predsjednik: Otvarajuć 39. sjednicu sabora trojedne kraljevine molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik jučerašnje sjednice, koja je prije podne držana bila.

Bilježnik Venceslav Urpani: Čita:

Zapisnik

trideset i osme sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 26. veljače 1866. pod predsjedničtvom presvietloga i veleučenoga gosp. Dr. Jovana Subotića, drugoga podpredsjednika saborskoga.

Započe sjednica o $9\frac{1}{2}$ satih u jutro čitanjem zapisnika posljednje od 24., koji bi bez primjetbe odobren.

Zatim je pročitana predstavka na nj. veličanstvo o proračunu pristojbe zaključena u sjednici od 24. t. m. i bi odobrena.

Čitana bje zatim predstavka na nj. veličanstvo u smislu sab. zaključka pod br. 525. glede umaljenja poreza i odpuščenja poreznih zaostatakah, te bi o njoj zaključeno, neka se u pogledu njekih primjetbah izpravi i opetovano predloži.

Povodom ovim učini g. narodni zastupnik barun Kušlan predlog: „da se glede stilisacije u obće svih predstavakah permanentni odbor imenuje, koji bi svaku predstavku, prije nego bude predložena vis. kući, pregledao.“ Nu ovaj predlog je zabačen bio većinom glasovah.

Zatim su pročitane predstavke na nj. veličanstvo za amnestiju političkih obsudjenikah; za podignuće riečke gimnazije na I. red, i ona o gradu Cetinu, bijahu odobrene.

Oglašena bi iza toga:

Molba Ivana Jurkovića žitelja iz Vukmanićke satnije pukovine Slunjske za izposlovanje iztrage proti satnijskomu zapovjedničtvu vukmanićkom, radi njekih protuurednostih.

O njoj je odlučeno, da se dostavi odboru peticionalnomu.

Predsjedničtvo saborsko dojavlja poslje toga vis. kući, da kr. nam. vieće moli, neka bi mu se priobćio jedan iztisak sab. dnevnika i po sviuh tiskanicah saborskih po jedan primjerak za predsjedničtvo nam. vieća, zatim po jedan primjerak sviuh tiskanicah za svaki od 5 odsjekah istog nam. vieća.

Zaključeno, da se dozvoljuje ostavljenje tih iztisakah kr. nam. vieću kao nemanje narodnomu muzeju i pravoslovnoj akademiji u Zagrebu, te izvršenje ove odluke naláže se sab. pisari.

Predsjednik saborski poslie toga dojavlja, da se g. Ivan Perkovac izpričava radi bolesti, te moli, neka bi ga kao izvjestitelja odbora za izradjenje osnove o izbornom redu zamienio narodni zastupnik g. M. Hrvat.

Primljeno do znanja.

Iza toga, uslied očitovanja nar. zastupnika Živkovića radi toga, što je on u prošloj sjednici od 24. t. m. sabornicu ostavio i glede uvrede po nar. zastupniku Iv. Perkovcu u onoj sjednici nanešene mu, bi na predlog nar. zastupnika Roberta Zlatarovića zaključeno:

S razloga, da je nar. zastupnik Ivan Perkovac jur u sjednici od 24. t. m. opozvao neparlamentarnu izreku svoju pred licem sabora, a ova ista okolnost u zapisniku one sjednice je napomenuta, sabor ovaj zadovoljuje se time te drži g. Ivana Perkovca tako izpričanim.

Prešlo se je zatim na dnevni red t. j. specialnu razpravu §. 1. osnove izbornoga reda, kako ga je na novo izradjenog izaslani odbor ad hoc predložio i glasi:

U sabor trojedne kraljevine biraju županije hrvatsko-slavonske 41 zastupnikah, i to:

1.	županija riečka	3
2.	„ zagrebačka	11
3.	„ varaždinska	7
4.	„ križevačka	4
5.	„ požežka	4
6.	„ virovitička	7
7.	„ sriemska	5

Gradovi pako 19 zastupnikah, i to:

Zagreb	3
Rieka s kotarom	2
Bakar s kotarom	2
Senj	1
Karlovac	1
Varaždin	1
Križevac	1
Koprivnica	1
Požega	1
Osiek	2
Osim sl. i kr. gradovah Vukovar stari i novi	1
Virovitica	1
Djakovar	1
Ruma	1

Glede ovog §. 1. podnaša nar. zastupnik Mirko Hrvat predlog, koji se od predloga odborova jedino u tom razlikuje: da izpravlja točku o županiji sriemskoj time, da joj se podieli mjesto 5, 6 zastupnikah.

Prije svega bude zaključeno: da se viećati i glasovati ima ponajprije glede županijah a poslje glede gradovah.

Glede županijah predloženi su izpravci:

1. Narodnoga zastupnika Jovana Živkovića, da se za županiju sriemsku 7, a za virovitičku 9 zastupnikah odredi.

2. Narodnoga zastupnika D. Blažića i drugovah, da se županiji sriemskoj 6 zastupnikah podieli. Ovi izpravci budu od dotičnih predložiteljah povodom predpomenuta predloga g. M. Hrvata opozvani.

3. Izpravak narodnoga zastupnika V. Urpania, da se županiji riečkoj 4 zastupnika dadu, od kojega je rečeni zastupnik takodjer odustao, s razloga, jer je kao član odbora ad hoc pristao uz predlog odbora. Nu ovaj izpravak bi tako usvojen od narodnoga zastupnika A. Vakanovića.

Postavljen zatim na glasovanje, na koliko se tiče županijah, predlog odbora ad hoc u cielosti, bi zabačen većinom glasovah.

Istim načinom predlog M. Hrvata, o kome se glasovalo u cielosti svojoj, to glede županijah kao i gradovah i ostalih mjestah ostao je u manjini.

Iza toga po zaključku vis. kuće glasovalo se je o predlogu odbora ad hoc od točke do točke i to ponajprije o prvoj točki glede županije riečke, te preko izpravka usvojenog kao gori po narodnom zastupniku A. Vakanoviću, koji je većinom glahovah zabačen — usvojena bi redakcija prve točke glaseća:

1. županija riečka 3

Tako i glede ostalih svakoj po sebi glasovanju podvrgnutih točakah do sedme izključivo bi pridržana redakcija glaseća:

2. županija zagrebačka 11
3. „ varaždinska 7
4. „ križevačka 4
5. „ požežka 4
6. „ virovitička 7

Postavljena zatim na glasovanje redakcija o županiji sriemskoj, da joj se 5 zastupnikah dade, bi većinom glasovah zabačena i usvojen većinom glasovah predlog narodnoga zastupnika Dr. Polita, da se županiji sriemskoj 6 zastupnikah dade.

Prešlo se je zatim na viećanje o drugom dielu odborova predloga o §. 1. glede gradovah i inih obćinah.

O tome predloženi su izpravci:

1. Narodnoga zastupnika Cara, da se iza stavke o starom i novom Vukovaru uvrsti:

Krapina zastupnik 1

2. Narodnoga zastupnika Šuljoka i drugovah, da se §-u ovom doda:

Povl. trgovište Samobor 1

3. Narodnoga zastupnika L. Kukuljevića i drugovah, da se mjesto stavke: grad Varaždin 1 uvrsti:

Grad Varaždin 2

4. Narodnoga zastupnika Zorca, da se i povl. trgovištu Sisku podieli 1 odvjet.

5. Narodnoga zastupnika Akšamovića, da se §. dodade stavka:

Slobodna obćina Turopolje . . . 1

6. Narodnoga zastupnika Viraga, da se i obćinam Pakracu i Daruvaru ukupno 1 odvjet podieli.

7. Narodnoga zastupnika Milankovića, da se i obćini:

Dalju dade zastupnik 1

8. Narodnoga zastupnika Vončine, da stavka o gradu Zagrebu ima glasiti:

Grad Zagreb 2

Narodni zastupnik Dr. Derenčin odstupio je od svog izpravka:

Da se sl. i kr. gradu Bakru dade 1 zastupnik, a kotaru bakarskomu neodvisno od grada 1.

Tako isto opozvao je i zastupnik Urpani svoj izpravak o gradu i kotaru Bakru, jer se slaže s predlogom odbora.

Iza toga glasovalo se je ponajprije o predlogu odbora ad hoc od jedne točke do druge, te je usvojena redakcija sliedećih:

Zagreb 3
Rieka 2
Bakar s kotarom 2
Senj 1
Karlovac 1

Redakcija o gradu Varaždinu bi zabačena većinom glasovah te usvojen izpravak g. L. Kukuljevića glaseći:

Grad Varaždin 2

Zatim ostala je redakcija predloga odborova glede sliedećih:

Križevac 1
Koprivnica 1
Požega 1
Osiek 2
Virovitica 1
Djakovo 1
Vukovar stari i novi zajedno . . 1
Ruma 1

Postavljen poslje toga na glasovanje predlog narodnoga zastupnika J. Cara, da se dade obćini Krapini zastupnik 1, bi usvojen većinom glasovah.

Izpravak narodnoga zastupnika E. Šuljoka za 1 zastupnika trgovišta Samobora bi zabačen većinom glasovah.

Glasovalo se zatim o predlogu narodnoga zastupnika V. Zorca, da se i trgovištu Sisku dade 1 zastupnik i to po predlogu većine imenice, te zanj glasovaše sa „da“ 87 i to:

Sa da!

Angjelić,
Babić Josip,
Babić Stjepan,
Benja,
Blažić,
Bogović,
Boleslavski,
Bukvić,
Car,
Ceboci,
Ciotta,
Derenčin,
Farkaš,
Hrvat Mirko,
Jakić,
Jordan,
Jelačić Kaž.
Josipović,
Jurčić,
Kiš Ladislav,
Kolarić Pavao,
Krajačić,
Kralj žup.
Kukuljević Ivan,
Kukuljević Ladislav,
Kušević Aur.,
Kušević Svet.,
Kušlan bar.,
Fabiančić,
Lalić Pavo,
Laudenbach Ivan,
Lovrić Franjo,
Lukinac,
Maller,
Mažuranić,
Melinčević,
Mihalić Slavolj.,
Milanković,
Mrzljak,
Muhić,
Miškatović,
Nikolajević Lukijan,

Nikolajević St.
Nikolić P.
Nović,
Ožegović Ivan,
Ožegović Tito,
Ostriš Andrija,
Pavleković,
Pavlinović,
Petričević,
Petrović Dane,
Petrović Luka,
Pintar,
Pinterović,
Popović Samoilo,
Predoević,
Prukner,
Rauch barun,
Regen,
Soić,
Sokolić,
Stahuljak,
Stojanović,
Šafarić,
Šauer,
Šedel,
Smaić,
Špun J.
Špun Nap.
Šram,
Strossmayer,
Šuljok,
Taller,
Toljan,
Urpani,
Vakanović,
Veber,
Vinsky,
Virag,
Vončina,
Vraniczany,
Vranić,
Zidarić,
Zorac,
Zoričić,
Žužel.

A sa „ne" glasovaše njih 19, i to:

Sa ne!

Akurti,
Akšamović,
Bedeković,
Briglević,
Broz,
Drašković grof Gjuro,
Drašković grof Stjep.,
Jelačić grof Gjuro,
Jančo,
Kavanjak bar. Em.
Kirjaković,
Kraljević Benjamin,
Kugler Stjepan,
Kovačić,
Ožegović Martin,
Starčević,
Torbar,
Zlatarović,
Klaić.

I time bi zaključeno dati povl. trgovištu Sisku 1 zastupnika.

Isto tako bio je usvojen većinom glasovah predlog zastupnika Viraga, da se Pakracu i Daruvaru zajedno 1 zastupnik dade.

Izpravak narodnoga zastupnika Milankovića, da se Dalju 1 zastupnik dade bi zabačen većinom glasovah.

A predlog narodnoga zastupnika Akšamovića, da se slobodnoj občini Turopolje 1 zastupnik podieli, većinom glasovah bje primljen.

Napokon predloži narodni zastupnik B. Kraljević sliedeći dodatak §-u 1.

„Ovi zastupnici primaju odštetu u §. 8. o uredjenju sabora odredjenu neposredno od svojih izbornih kotarah, kako u županijah tako i u gradovih."

Na postavljen na glasovanje ovaj predlog, bi većinom glasovah zabačen.

I time dovršeno je viećanje o §. 1. izbor. reda, koji izpravljen glasiti ima:

§. 1.

U sabor trojedne kraljevine biraju županije hrvatske-slavonske 42 zastupnika, i to:

1.	županija riečka	3
2.	„ zagrebačka	11
3.	„ varaždinska	7
4.	„ križevačka	4
5.	„ požežka	4
6.	„ virovitička	7
7.	„ sriemska	6

Gradovi pako 24 zastupnika i to:

Zagreb	3
Rieka s kotarom	2
Bakar s kotarom	2
Senj	1
Karlovac	1
Varaždin	2
Križevac	1
Koprivnica	1
Požega	1
Osiek	2
Osim sl. i kr. gradovah Vukovar stari i novi	1
Virovitica	1
Djakovo	1
Ruma	1
Krapina	1
Sisak	1
Pakrac i Daruvar zajedno	1
občina Turopolje	1

Po pročitanju ovako izpravljena članka, zaključena bi sjednica u 2 sata popodne i urečena buduća o 6 satih na večer istoga dana.

Dr. Jovan Subotić, s. r.
drugi podpredsjednik.

Urpani, s. r.
bilježnik.

Predsjednik: Ako imade tko od članovah vis. kuće štogod zapisniku prigovoriti, imade rieč. (Nitko se nejavi.) Pošto nikakvog prigovara neima, izjavljujem ovaj zapisnik izpravnim, i molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik sjednice, koju smo jučer na večer držali.

Bilježnik Dr. Marian Derenčin: Čita:

Zapisnik

trideset i sedme sjednice sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 26. veljače 1866. pod predsjedničtvom presvietloga i veleučenoga gosp. Dr. Jovana Subotića, drugoga podpredsjednika saborskoga.

Bilježnik Janko Car javio je saboru, da je u smislu zaključakah stvorenih u sjednici držanoj prije podne popravio predstavku, što se ima padnieti nj. veličanstvu za odpust poreznih zaostatakah nakupljenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji do tekuće godine, te pošto je on naznačio popravljene točke, sabor, zadovoljiv se time, preko njegovoga predloga, da se popravljena predstavka još jednom pročita, odobri ju i prelazi na dnevni red, to jest na viećanje o §. 3. osnove izbornoga reda, pošto je §. 2. u jednoj od predidućih sjednicah jurve primljen.

Predloženi po zastupniku prvostolnoga kaptola zagrebačkoga pismeni izpravak na §. 1. izbornoga reda, glaseći, da se po izbrojenju glasovah gradovah i trgovištah istomu dodade:

prvostolni kaptol zagrebački . . . 1
konsistorium metropolitski karlovački 1

nebijaše ni u pretres uzet, pošto je prigodom viećanja o §. 4. osnove zakonske za uredjenje sabora jurve zaključeno, da nijednomu kaptolu ni pravoslavnomu konsistoriju glas u saboru nepripada.

Ustmeno predloženi izpravak g. Miroslava Kraljevića na prvu kiticu §. 3. pomenute zakonske osnove, da se županijskim obćinstvom prepusti ustanovljenje biralištah u obsegu županijah, i da se uslied toga izostave odnosne ustanove počamši od riečih „sliedeća mjesta“ do konca izpravljene točke, bje zabačen, te većinom glasovah primljen predlog Dr. A. Stojanovića, da se, pošto opredieljenje biralištah jeste jedna od bitnih ustanovah izbornoga reda, birališta u samom zakonu ustanove, nu obzirom na mjestne okolnosti i na zaključke, uslied kojih njekoja trgovišta, štono ih zakonska osnova kao birališta označuje, stekoše posebne odvjete, koje im rečena osnova nije namienila, da odbor ad hoc sastavljen od dvojice zastupnikah svake pojedine županije podnese već sutra saboru novi predlog u pogledu opredieliti se imajućih biralištah.

U taj odbor bijahu izabrani uzklikom:

Za županiju zagrebačku:
Bar. Kušlan Dragojlo, Dr. Lavoslav Šram.

Za županiju varaždinsku:
Koloman Bedeković, Kažimir Jellačić.

Za županiju križevačku:
Martin Ožegović, Ivan Ožegović.

Za županiju virovitičku:
Dr. Antun Stojanović, Mirko Hrvat.

Za županiju požežku:
Miroslav Kraljević, Škender Virag.

Za županiju sriemsku:
Živ. Kirjaković, Jančo.

Za županiju riečku:
E. Barčić, D. M. Derenčin.

Druga kitica §. 3. bje jednodušno primljen.

Prva kitica §. 4. bje primljena, a prigodom viećanja o drugoj kitici povede se rieč, tko da bira središnji odbor u trgovištih i sl. obćini turopoljskoj, te uslied spojenih i primljenih izpravakah g. Janka Cara, da upitni odbor imenuje gradsko odnosno trgovištno zastupstvo, a g. Akšamovića, da isti odbor u sl. obćini turopoljskoj izašalje obćinsko zastupstvo, ima redakcija druge kitice pomenutoga §. glasiti: U gradovih, trgovištih i sl. obćini turopoljskoj dotično zastupstvo.

U pogledu trgovištah Pakrac i Daruvar, kojim bje ukupno jedan glas dozvoljen, bijaše na predlog g. Josipa Špuna zaključeno, da odbor, izaslan za predložiti birališta u županijah, ima ujedno učiniti predlog i glede načina, kako da se izabere za ova trgovišta zajednički središnji odbor i ustanovi zajedničko biralište.

Na §. 5. biše podnešeni sliedeći izpravci:

a) G. Dr. Lav. Šrama, da se mjesto „perovodja bez glasa“ reče „perovodja, koji nema glasa.“

b) G. Antuna Vakanovića, da se izpuste rieči „u gradovih jednoga izbornoga kotara dovoljna su i dva prisjednika.“

c) Dr. Klaića, da se dosljedno tomu izpuste rieči „sa više izbornih kotarah.“

d) G. Jančova, da predsjednika središnjega odbora imenuje županijsko obćinstvo u glavnoj skupštini.

e) G. Ladislava Kukuljevića, da predsjednika u gradovih i trgovištih imenuje dotično zastupstvo

bijahu svi primljeni, te uslied toga §. 5. glasiti će ovako:

„Svaki središnji odbor ima biti sastavljen iz predsjednika, četiri prisjednika i perovodje koji nema glasa.“

„Predsjednika toga odbora imenuje u županijah obćinstvo u glavnoj skupštini, u gradovih, trgovištih i obćinah pako dotično zastupstvo.“ §. 6. bje u svojoj cielosti usvojen. §. 7. bje primljen uz izpravak, da predsjednika izborne deputacije imenuje ono isto tielo, koje i cieli središnji odbor, i da deputacija izborna sastoji iz četiri člana §. 8. do uključivo 11. bijahu usvojeni, iza kako bje zabačen izpravak g. Franja Sviličića na §. 10., da se zamieni izraz „samostalan“ sa „sam svoj.“

Redakcija do uključno 4. točke §. 12. bude većinom glasovah zabačena, te uslied glasovanja o pojedinih točkah mjesto prve primljen pismeni izpravak g. Martina Ožegovića uz ustmeni izpravak severinskoga zastupnika Dr. Klaića, koja spojena, glase ovako:

Tko budi sam, budi sa svojom obitelji ili kao gospodar kućne zadruge posjeduje nepokretnine, a plaća od njih 50 for. izravnoga poreza bez prireza; u županiji riečkoj i u prekokupskom okružju županije zagrebačke dosta je da plaća 10 for. a. vr.

Na drugu i treću točku predložio je g. Martin Ožegović pismeni izpravak glaseći:

„Svećenici i duhovni pastiri svih vjerozakonah i učitelji, koji plaćaju izravnoga poreza bez prireza 5 for. a. vr.

Činovnici kraljevski, častnici županijski i obćinski, odvjetnici, doktori pravah i medicine, magistri kirurgije, ljekari, diplomirani mjernici, patentirani pomorski kapetani ako plaćaju izravnoga poreza bez prireza 5 for. a. vr. „A gospodin Antun Vakanović je predložio, da se pravo aktivnoga izbora osobah izbrojenih u 2. i 3. točki predidućega izpravka ne čini visiti o ma kakav censusu, već da im se kao takovim bez obzira na porez, štono plaćaju, priznaje, koji predlog bje većinom glasovah usvojen, iza kako propade kod glasovanja izpravak pod 2. i 3. g. Martina Ožegovića.“

Izpravak istoga narodnoga zastupnika na 4. točku rečenoga §. glaseći:

„Obrtnici, trgovci i brodovlastnici, koji plaćaju izravnoga poreza bez prireza 50 for. a. vr.“

bje primljen većinom glasovah. .

Osim točke 1. §. 13., koja uslied primljenog predloga g. Antuna Vakanovića na drugu i treću točku §. 12. ima izostati, bijaše ostali sadržaj pomenutoga §. usvojen, a zabačen ustmeni predlog g. Špuna, da se pravo posrednoga aktivnoga izbora podieli svim obćinarom bez obzira na ma kakav census.

Usvojeni biše nadalje jednodušno §§. 14. do uključno 16.

Kod glasovanja o pojedinih točkah §. 17. bje većinom glasovah primljena prva točka, a ostale zabačene; te mjesto druge i četvrte primljen pismeni izpravak g. Antuna Jakića, koji ondje naznačeni census obaljuje na 5 for. a. vr. izravnoga poreza, a mjesto treće bje usvojen ustmeni izpravak

g. Mihalića, da se aktivno pravo izbora osobah razumievanih pod izrazom „inteligencija“ i u gradovih kao i u županijah ne čini odvisno od ma kakvoga censusa, uz izpravak Dr. Lavoslava Šrama, da se i doktori mudroslovja uvrste medju osobe, koje bez obzira na census vrše pravo aktivnoga izbora.

Izpravci g. Antuna Jakića smjerajući na to, da se i za tako zvanu inteligenciju pridrži census izravnoga poreza od 5 for. a. vr., i g. Žužela, da se za izvršenja aktivnoga izbornoga prava zahtieva od više pomenutih osobah plaćanje ma kakvoga poreza, nebijahu uvaženi.

Zatim bude sjednica dignuta, a buduću urečena za četvrtak u 9 ½ sata prije podne.

Dr. **Subotić**, s. r.
drugi podpredsjednik sabora.

Dr. **Marijan Derenčin**, s. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Imade-li tko od članovah vis. kuće zapisniku štogod prigovoriti? (Nitko se nejavi.) Pošto nitko neprigovara, izjavljujem i ovaj zapisnik izpravnim.

Ivan Stahuljak: Priobćuje na sabor prispjele podneske, i to:

1. Tri podneska od Jos. Bračevca. (Sva tri ad akta.)
2. Podnesak od Jos. Bračevca, da se sve, što je po vlastelinstvu oduzeto, natrag povrati. (Na peticionalni odbor.)
3. Molbenica Mate Parca, odvjetnika iz Bribira, da mu se podieli pravo odvjetovanja. (Na peticionalni odbor.)
4. Molbenica glavnih sborovah ljekarnikah za oslobodjenje od komorskoga nameta. (Na peticionalni odbor.)
5. Predlog narodnoga zastupnika Škendera Viraga i drugovah, radi odpusta poreza u požežkoj županiji.

Škender Virag: Ja neimam ništa drugo kazati, nego što sam u predlogu napisao. Kotar daruvarski i pakrački bili su i ledom i poplavom tako oštećeni, da im nije niti sjemena ostalo. Oblasti je bio predlog učinjen uslied toga, da načini shodne korake radi odpusta poreza. Uslied toga došao je povjerenik, da tu stvar iztraži, te je pronašao, da tomu nije tako, i drugi predlog stavio. Razlika je 40 do 50 hiljadah for., što bi se narodu imalo po zakonu, koji sada obstoji, odpustiti od poreza. Zato molim vis. sabor, da bi izvolio tu stvar pregledati.

Predsjednik: Prima-li vis. kuća predlog g. Viraga? (Ustane većina.) Dakle prima se.

Napoleon Špun: Usudjujem se zamoliti vis. predsjedničtvo za jednu sasvim kratku ubaviest. Prije dva, tri dana bila je predložena zakonska osnova ob odkupu regalnih i sličnih pravah. Meni nije poznato, tko je ovu osnovu izradio, zato molim vis. predsjedničtvo, da me blagoizvoli o tom ubaviestiti.

Predsjednik: Ja ću to u prvoj sjednici učiniti, kad razvidim stvar.

Dioniz Blažić: U svih novinah dolazi ova osnova tobože pod mojim imenom, ali ima takovih znatnih promienah, koje su bez moga znanja i privoljenja učinjene. Dakle se ta stvar mora razjasniti.

Predsjednik: Ja ću stvar potanko razviditi.

Franjo Rački: Prije nego se predje na dnevni red, neka mi bude dozvoljeno učiniti jedan predlog, koji je takodjer dovoljno podupiran. Poznato je vis. saboru, da na Rieci obstoji jedna stranka, kojoj položaj Rieke napram trojednoj kraljevini nije po volji, poznato je takodjer, da je ova stranka htjela prepriečiti izbore na sabor trojedne kraljevine; nu ovo joj nije pošlo za rukom. Kad se je ugarski sabor sastao, nastojaše ova stranka, što privatnimi telegrami, što pako putem dotičnih poglavarstvah i zastupstvah činiti takove izjave, koje se nipošto neslažu sa državnim pravom trojedne kraljevine i sa pravnim odnošajem istoga grada napram trojedne kraljevine. Ja sa svoje strane moram kazati, da neznam, u koliko je naša viša oblast u svoje vrieme poprimila potrebite naredbe, da zastupstvo takovih protuzakonitih izjavah nečini. Možebiti se je baš timi izjavami sabor ugarski našao prinukanim, da je u svojih adresah i jedne i druge kuće takovo zauzeo napram Rieci stanovište, koje, mislim, nemože se opravdati, osobito ako se u obzir uzme, da se je ovaj sabor pripravnim izrazio stupiti u bližji dogovor sa kraljevinom ugarskom, da se jedanput uredi medjusobni drž. pravni odnošaj. Da se nebi moglo sa koje strane krivo tumačiti mučenje sabora trojedne kraljevine, i da se nebi moglo iz toga izvesti, kao da trojednoj kraljevini, imenito ovomu saboru, nestoji do toga, u kakovom odnošaju da imade Rieka biti napram trojednoj kraljevini, usudjujem se ja sliedeći predlog učiniti: (Čita.) „Oslanjajuć se na odpise neumrle uspomene kraljice Marije Terezije od 9. kolovoza 1776., 29. kolov. i 5. rujna 1777., kojimi bijaše grad Rieka utjelovljen kraljevini Hrvatskoj i podčinjen njezinim zemaljskim oblastim, naime kr. namj. vieću i banskom stolu, ter sačinjavaše dio županije severinske; oslanjajuć se nadalje na čl. 8. sabora trojedne kraljevine od god. 1808., kojim ovo utjelovljenje bijaše uzakonjeno, kano i na čl. 42 sabora god. 1861., koji grad Rieku s njegovim kotarom i ostalim Primorjem uvršćuje u zemljištni obseg trojedne kraljevine — ovaj sabor, pobudjen izjavom adrese ugarskoga sada u Pešti ročećega zastupstva kraljevine Ugarske, ovim zaključkom očituje:

Da grad Rieka sa svojim kotarom, kano cjelovit dio Hrvatske, nemože stupiti s kraljevinom Ugarskom u kakov poseban državopravni odnošaj ili različit od onoga, u koga bi mogla trojedna kraljevina u smislu čl. 42. sabora god. 1861. stupiti slobodnim porazumljenjem izmedju saborah ugarskoga i trojedne kraljevine, ter da ovaj sabor svaki ini odnošaj smatra za povredu zemljišne i državne cjelovitosti kano i državnoga prava kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, proti čemu se ovim svečano ogradjuje.“

Ja sada neću obširnije obrazloživati ovoga predloga, osim ako bi bio prinukan. (Živio! Prima se.)

Predsjednik: Prima-li visoka kuća ovaj predlog? (Prima se!)

Pav. Kolarić: Ja bih se usudio zamoliti vis. predsjedničtvo za obaviešćenje u pogledu djelovanja željezničkoga odbora, jeda li on svoje izviešće već podneo glede Zemunsko-Riečke željeznice.

Predsjednik: Ja ću visoku kuću o tom u bližnjoj sjednici izviestiti.

Sada imam vis. kući javiti, da se je g. Hrvoić vratio, i da se je g. Vončina izpričao, što ga danas nije u sjednici, jer je jučer groznicu dobio.

Na dnevnom redu stoji najprije izviešće odbora, koji je jučer bio izaslan, da birališta odredi.

Mirko Hrvat: (Čita ovo izviešće.)

Za ovaj predlog nemože odbor navesti nego to, da je gledao birališta po mogućnosti ustanoviti u onih mjestih, gdje su sada županijski, kotarski sudci, jer se je činilo, da su ovo najshodnija mjesta.

Predsjednik: Ako nitko neželi progovoriti, molim onu gg., koja su za §. 3., kako ga je g. izvjestitelj malo prije pročitao, da izvole ustati. (Čini se.) Dakle prima se.

Mirko Hrvat: Čita §. 18:

(Izborne listine.

Dotični središnji odbori odredjuju dan, kojega se u svakom izbornom kotaru imade početi popis svihkolikih biračah; oni su dužni najviše osam, a najmanje tri dana unapried oglasiti to u izbornom kotaru svimi običajnimi načini." (Glasovi: Prima se!)

Mirko Hrvat: Čita §. 19: (Kad je taj popis svršen, imade se započeti biranje izbornikah i neprekidno nastaviti dotle, dok nebude obavljeno." Glasovi: Prima se!)

Mirko Hrvat: Čita §. 20: (Svaki se izbornik napose bira, pri biranju njihovu odlučuje absolutna većina glasovah. Ako nitko neima absolutne većine, bira se medju onom dvojicom, koji su zadobili najviše glasovah. Glasovi: Prima se!)

Predsjednik: Ja bih molio onu gg., koja su za §§. 18, 19 i 20., da ustanu. (Većina se digne.)

Mirko Hrvat: Čita §. 21: (Ako tko misli, da je nepravedno izpušten iz popisa tih biračah, vlastan je na dan, kad se biraju izbornici, prinesav svoja svjedočanstva, pred izbornom deputacijom potražiti svoje izborno pravo. Izborna deputacija izreče odluku o tom još prije izbora, i to bez odročbe. Ako je odluka reklamantu povoljna, može ovaj čas vršiti svoje izborno pravo." Glasovi: Prima se!)

Čita §. 22: (Ovako sastavljene listine biračah i izbornikah imadu se javno izložiti na osam danah u biralištu, ter o tom, da je to učinjeno, obaviestiti pučanstvo izbornoga kotara s tim dodatkom, da je svakomu prosto za taj rok od osam danah izložene listine izborničke pregledati i prigovoriti jim.)

Čita §. 23: (Prigovor može upravljen biti proti tomu: a) da prigovornik nije upisan po zakonu u izborničku listinu; b) da je tko treći upisan nezakonito; c) da biranje izbornikah nije obavljeno redovito.)

Čita §. 24: (Prigovor ima se ustmeno ili pismeno podignuti kod predsjednika deputacije, prinesav potrebita dokazala. Izborna deputacija ima, ako nadje, da je prigovor temeljit, izborničku listinu odmah izpraviti oli inače prigovor bez otezanja riešiti, ter odluku prigovorniku ustmeno ili pismeno oglasiti.)

Čita §. 25: Ako je prigovor upravljen proti kojoj listini izborničkoj u županiji, pa ako prigovornik nije zadovoljan s prvom odlukom, prosto mu je proti njoj najdulje uz tri dana uložiti utok, ob ovom utoku odlučuje konačno skupština županijska, ili ako nje u onaj čas nebi bilo, središnji odbor. Ako je pako prigovor upravljen proti kojoj listini gradskoj, odlučuje ob utoku na isti način gradsko zastupstvo.

Uloženi utoci imadu se riešiti bez ikakve odvlake.)

Napoleon Špun: Ja bih se usudio ovdje predložiti, da se umetne ovo: „uloženi utok neprieči izvedenje izbora;" jer moglo bi se dogoditi, da se takovi utoci proti prvašnjim odlukam učine baš jedan dan prije izbora.

Lavoslav Šram: Ja pristajem uz predlog gosp. Dr. Špuna s razloga, što se tim izbjegne svaka prilika, svaki povod prigovoriti točno obavljenomu izboru.

Predsjednik: Molim dakle vis. kuću, da oni, koji su za redakciju §. 25. izvole ustati. (Manjina se digne.)

Sada neka ustanu oni, koji su za izpravak Dr. Špuna. (Derenčin čita izpravak. Većina se digne.)

Naknadno molim još, da ustanu oni, koji su za §§. 21—24. (Većina se digne.)

Mirko Hrvat: Čita §. 26: (Ako se odluči, da je utok temeljit, ima se odmah izpraviti listina izbornička.)

Čita §. 27: (Kad mine rok za prigovore i kad su riešeni svi uloženi utoci, imadu se listine izborničke konačno završiti, ter da je i kada je to učinjeno, na istih listinah zabilježiti uz podpis članovah izborne deputacije.

To isto mora se učiniti bez obzira, da li su uloženi utoci riešeni ili nisu, čim iza roka za prigovore mine još 14 danah.)

Čita §. 28: (Županijski sudci, gradska poglavarstva, župnici i svi uredi držani su da budu u pomoć izbornoj deputaciji krstnimi knjigami, poreznimi listinami, knjigom gradjanah, gruntovničkimi izpisi i u obće svimi sredstvi, što ih k popisu treba.)

Miroslav Kraljević: Ja bih bio zato, da se naročito metne bez biljegovine.

Petar Horvat: Ja nebih bio za taj predlog, jer bi mi tim priznavali zakonitost biljegovine.

Predsjednik: Koji su za §. 28. kako stoji. (Većina se digne.)

Mirko Hrvat: Čita §. 29: (Prigodom novoga izbora zastupnika imadu se izborničke listine po izbornoj deputaciji samo pregledati i izpraviti.

Predsjednik: Molim onu gg., koja su za redakciju §§. 26, 27 i 29. kako stoji, da izvole ustati. (Većina se digne.)

Mirko Hrvat: Čita §. 30:

(Izbor zastupnikah.

Središnji odbori odrediti će dan za biranje zastupnikah, al tako, da se izbor taj uzmogne obaviti najmanje 14 danah prije, nego što se otvori sabor. Dan izbora ima se najmanje 14 danah unapred oglasiti u novinah i inimi običajnimi načini.)

Čita §. 31: (Biranje zastupnikah ima biti javno.)

Čita §. 32: (K biranju nesmie nitko doći s ikakvim oružjem.)

Čita §. 33: (Mir i red u izbornih skupštinah vlastan je i dužan uzdržavati samo predsjednik izborne deputacije.)

Čita §. 34: (Oblasti gradjanske i zapovjednici oružane sile držani su zadovoljiti bez prigovora njegovu pozivu, na koliko smjera na uzdržanje mira i reda.)

Čita §. 35: (Kandidatom za zastupnika smatra se, koga takovim označi u gradovih deset, a u županijah pet izbornikah.)

Napoleon Špun: Ja se sa načelom izraženim u ovom §. podpuno slažem, nego samo držim, da bi bilo shodno, za preprietčiti kojekakvo neporazumljenje, da se još umetne pred licem izborne deputacije.

Predsjednik: Ako nitko više neželi govoriti, molim da ustanu ona gg., koja su za redakciju §. 35. kako stoji. (Manjina se digne.)

Sada molim onu gg., koja su za to, da su dodadu još ove rieči: pred licem izborne deputacije. (Ustanu.) To je većina.

Mirko Hrvat: Čita §. 36: (Kandidati mogu govoriti u izbornih skupštinah samo onda, ako ih na to pozove bar pet izbornikah.)

Čita §. 37: (Pri biranju zastupnikah odvjetuje se osobno, pismeno ili ustmeno; nepismeni ljudi moraju da glasuju ustmeno.)

Čita §. 38: (Odlučuje se pako absolutnom većinom odvietah. Ako nitko nije dobio takove većine, bira se na novo izmedju one dvojice, koji su najviše odvietah dobili.)

Antun Stojanović: Radi veće jasnoće bilo bi shodno, da se ovdje kaže: absolutnom većinom „prisutnih."

Franjo Žužel: Mislim, da to nemože stajati, jer se kaže, da se i pismeno može glasovati.

Mirko Hrvat: Ali kaže se ujedno, da se glasuje osobno, dakle moraju oni, koji ma kako glasuju, biti prisutni.

Predsjednik: Molim, da ustanu gg., koja su za redakciju bez izpravka. (Manjina se digne.) Sada ona, koja su za redakciju uz izpravak. (Većina se digne.)

Mirko Hrvat: Čita §. 39: (Predsjednik izborne deputacije ima se brinuti za to, da se pri svakom odvjetovanju zabilježi točno broj odvjetujućih, a i broj odvietah, danih svakomu pojedinomu kandidatu.

Bilježnik ima ovo točno bilježiti, a članovi izborne deputacije imadu ga kontrolirati.)

Čita §. 40: (O svakom izboru ima se sačiniti zapisnik izborni u dva primjerka, koje će podpisati svekolika izborna deputacija. Jedan primjerak izbornoga zapisnika ima se odmah po obavljenu izboru izručiti ili poslati izabranu zastupniku, da mu bude vjerodajnicom na saboru, a drugi primjerak ima se poslati središnjemu odboru.)

Čita §. 41: (Zapisnik izborni ima osim mjesta i dana, gdje i kada je izbor obavljen, sdržavati broj izbornikah, koji su bili prisutni, zatim ime izabrana zastupnika i napokon broj odvietah, kojim je izbor bio obavljen.)

Čita §. 42: (Središnji odbori imadu imena zastupnikah, izabranih u njihovu području, priklopiv zapisnike izborničke, dostaviti odmah banu.

Ostala pisma, koja se odnose na izbore, kad budu izbori svršeni, imadu se spraviti u arkivu dotične županijske ili gradske oblasti.)

Predsjednik: Molim, da sada ustanu ona gg., koja su za §§. 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 39, 40, 41 i 42. kako stoje. (Većina se digne.)

Jančo: Ja predlažem, da se dodade još jedan §. toga sadržaja, da kandidat za zastupnika nemože biti članom odbora u onom kotaru, gdje kandidira.

Josip Briglević: Meni se ovaj predlog čini nepraktičnim, jer ima mnogo kandidatah, koji prije izbornoga dana niti neznadu, da će biti kandidati; ali kad dodju na izbor, na jedanput ih izviknu kao kandidate.

Ostriš: Ja predlog g. Jančoa podupiram tim više, što se može dogoditi, da njekoji ljudi, na pr. vjerovnici mogu kao članovi izborne deputacije svoje dužnike njekako priečiti, da neglasuju po svojoj savjesti, nego da glasuju uprav zanj, bojeći ga se.

Kad bi već jednoga člana izborne deputacije desetorica naznačila kandidatom, onda bi naravski onaj morao iz deputacije izstupiti.

Hrvoić: Ja takodjer podupirem ovaj predlog, već s toga, što bi se inače moglo dogoditi, da ista osoba bude ujedno i birač, i predsjednik deputaciji, i kandidat.

Josip Špun: Ja nemogu podupirati predloga gosp. Jančoa, i to tim manje, što je g. Ostriš kazao, da bi onda dužnik morao dati glas vjerovniku, kojega vidi u izbornoj deputaciji. Ja mislim, da nam se na to ovdje netreba obzirati. A što je g. Hrvoić kazao, da bi onda jedna osoba mogla biti sve troje, to ja mislim, da u tom neima nikakve opasnosti, jer članovi deputacije moraju da kontroliraju jedan drugoga.

Mirko Hrvat: Niti ja nemogu pristati uz predlog g. Jančoa, jer mu nevidim razloga, a razlog, kojega je naveo g. Ostriš, onaj je ništetan u mojih očijuh, buduć se onakav slučaj može dogoditi samo u gradovih; a onda neka dužnici glasuju pismeno. Drugo pitam ja: Tko će se važnoga prava izbora odreći samo radi toga, da bude član izb. deputacije?

Jančo: Ja ostajem tim više kod svoga predloga, što bi se moglo dogoditi, da bi kandidirao podžupan ili sudac, koji može veliku moralnu presiju izvršivati na birače.

Predsjednik: Koja su dakle gg. za predlog gosp. Jančoa, neka izvole ustati. (Većina se digne.) Dakle ovaj §. glasit će ovako: Kandidati nemogu biti članovi izborne deputacije u onom kotaru, gdje kandidiraju. Glasovi: Dobro! prima se.)

Kad ga je dakle vis. kuća primila, ja mislim, da će se ovaj §. uvrstiti medju §. 35. i 36.

Dojde na red dodatak o Krajini.

Mirko Hrvat: (Čita dotatak o biranju zastupnikah u vojničkoj Krajini.)

Odbor je mislio, da svakako treba odrediti način, kojim će biti zastupana vojnička Krajina, kad dodje na ovaj sabor rješavati državna pravna pitanja. A da je ov sabor vlastan takova šta učiniti, sliedi već iz toga, što uredjenje sabora nije nikakvo državo-pravno pitanje, nego je samo pitanje zakonarstva; a dokaz je tomu, što je ne samo naš sabor od g. 1848. ovako radio, nego i sam sabor ugarski, koji je g. 1848. zakon o zastupstvu Krajine donio, kojega je nj. veličanstvo i sankcioniralo, bez da je Krajina sama u stvaranje toga zakona uticala.

Predsjednik: Na ovaj dodatak imade više izpravakah od prečastn. g. Sokolića i drugovah. (Derenčin čita uz mrmljanje kuće.)

Sokolić: Glede onoga, što se ustanovljuje za Krajinu, ja sudim, da to nije pravično. Ako mi hoćemo, da budemo u istinu ustavni ljudi, moramo uviek braniti načelo: Nil de nobis sine nobis.

Mi možemo sada tim manje viećati ob ovom dodatku, što je Krajina sama, prije njekoliko danah sjedeća još medju nami, željela, da se posebnom representacijom od nj. veličanstva izposluje, da ona može uticati u stvaranje novoga izb. reda, a mi nismo htjeli uz to pristati.

Ja mislim, da netrebamo ovim oktroiranjem davati Krajini opet novoga povoda (Oho!), da bude još većma uvriedjena, jer smo njezine zastupnike, dok su bili ovdje, i onako dosta putah ponješto ugrizli (Smieh!), te im nismo pokazali one ljubavi, koju izbilja zaslužuju. (Oho!)

Ovo su razlozi, zašto sam ja predložio, da se sada neupuštamo u razpravljanje ovoga dodatka. Ako pako visoki sabor već hoće, da naredi zakon, onda si pridržajem pravo govoriti.

Napoleon Špun: Ja ću na kratko razložiti svoje stanovište u ovom pitanju. Ja tu neuzimam obzir na ništa drugo, nego na svoje političko uvjerenje.

Uslied toga ja držim izborni red i zakon o uredjenju sabora za pitanje državno-pravno i to od eminentne važnosti, jer od ovoga zakona zavisi ciela ustavnost jedne zemlje i sav duh, kojim ona diše; jerbo hoće-li biti zastupstvo ovoga ili onoga socialno političkoga pravca, to jedino odlučuje duh, kojim diše izborni red i zakon o uredjenju sabora. Ako g. izviestitelj veli, da to nije pitanje državo-pravno već pitanje

:akonarstveno, to ja izjavljujem, da jest zaista pitanje zakoıarstva, isto tako kako je kopanje jednoga kanala ili graljenje željeznice pitanje zakonarstva; jer ili sabor rješavao udbinu svoju glede pitanjah publico-političkih ili glede ›itanjah materialnih, sve to sigurno spada na zakonarstvo, ıego razlikuje se po svojem zamašaju.

Držeć se dakle toga temelja teoretičkoga, mislim ja, la je bio u predlogu onom, po kojem bi se nj. veličanstvo malo umoliti, da Krajinu za razpravljanje ovoga zakona ›vamo pripusti, naznačen jedini ekspediens, kojim možemo loskočiti nevolji toj, što neimamo ovdje faktora, kojega ja, :ao i ostale, koji su podpisali onaj predlog, držim za jedino :ompetentnoga u riešenju ovoga pitanja.

Nu pošto se visoki sabor nije sklonio, da primi onaj predog, klanjam se ja kao ustavni čovjek zaključku sabora; nu druge strane hoću, da uzčuvam svoje stanovište i svoje ıvjerenje, te ovdje izražujem, da u onom slučaju, ako bi is. sabor zabacio predlog g. Sokolića i prešao na razpravjanje ovoga pitanja, da ja neću onda sudjelovati. To sam io dužan izreći za opravdanje svojega držanja u ovom ›itanju.

Lavoslav Šram: Pitanje, što ga je zametnuo predıgatelj ovoga predloga, koji sada leži na stolu visoke kuće, ajglavnije se vrti oko toga, da li je izborni red pitanje padajuće u red državo-pravnih pitanjah, i da li se kao taovo nemože riešiti bez učestvovanja zastupnikah iz Krajine. a mislim, da je prije svega shodno i potrebito, da se pojıovi državopravnih pitanjah, na koliko se napose na ov saor odnose, točno precisiraju.

Ja mislim, da netreba naročito naglasivati, buduć je to vakomu poznato, da osim onoga, što znanost i zakoniti običaj od državopravnim pitanjem razumieva, da osim onoga, što e uslied teoretičkoga ustanovljivanja u red državopravnih ›itanjah uvrstiti mora, naime pitanja, koja se tiču odnošaja ıedju zemljom i vladaocem, da imade polag okolnostih i osoıitoga položaja i drugih pitanjah za našu zemlju, koja su akako naravi državopravne, a to su ona, koja se tiču odıošaja naše domovine, ne neposrednoga napram vladaocu, nego ›noga napram inim kraljevinam, odnosno napram čitavom arstvu. To sve su ona državopravna pitanja per excellentiam, :oja se imadu riešiti uz udioničtvovanje Krajine. Ja mislim, la mi netreba daleko ići i dokazivati, da ovo pitanje o ureljenju sabora i o izbornom redu nespada u red onih državo›ravnih pitanjah, koja se imadu tu pred očima držati. Kad ;. predlagatelj i g. predgovornik naglasuju ustavno načelo: Nil de nobis sine nobis, shodno bi bilo to samo onda, kad ›i se radilo o tom, da se jedanput kruna skloni na to, da Krajina ima stupiti na ustavni temelj; ali dok to nebude, kaošto je sabor i u svojoj adresi to naglasio, dotle neleži zapreka u saboru, nego drugdje. Dakle ja držim, da se predlog g. Sokolića sada uvažiti nemože, nego da se ima dalje viećati o predlogu odbora.

Antun Stojanović: Ja sam toga mnenja, da je vis. sabor taj predmet već riešio i da se sada neimamo više u debatu upuštati, naime, da li se imamo upuštati u viećanje vrhu ovoga predmeta bez graničarah ili ne. Ja sa svoje strane glasovati ću za to, da se zabaci onaj predlog.

Što je g. Dr. Špun izjavio, da neće glasovati, već da će izići, to je njemu prosto.

Adolfo Veber: Ja za temelj svojega razpravljanja uzimam ono, što je kazao Dr. Špun, da je naime ovo državopravno pitanje, i iz toga izvadjam konsekvencije, te vidim, da njegov predlog stajati nemože; jer ako je to državopravno pitanje takovo, da ga mi bez Krajine obaviti nemožemo, onda ja pitam, kako smo mogli učiniti to glede provinciala, jer i ovo spadalo bi na državopravno pitanje; nu buduć, da smo mi mogli što o provincialu reći bez sudjelovanja Krajine, zato mislim, da se možemo upustiti i u pretresivanje ovoga dodatka.

Luka Petrović: Ja pitam samo g. predgovornika. (Smieh!): jesmo radili o provincialu bez provinciala? A sada nakanismo raditi o Krajini bez Krajine; raditi pako o kom bez njega, reći će oktroirati, i ja mislim, da na ustavnom polju to nikomu nije povoljno. Ako dakle želimo, što i zbilja želimo, da Krajina na ovom saboru zastupana bude, i ako nemožemo drugčije do toga doći nego oktroiranjem izbornoga reda, pita se onda samo, tko ima veće pravo oktroirati, kruna ili sabor? Jer njetko će sigurno oktroirati. Ja bih, kad već jedanput nismo dopustili, da Krajina u tom pitanju ovdje sudjeluje, zamolio visoku krunu, da ona blagoizvoli narediti izborni red za Krajinu, kakav bi bio najshodniji za ovo prelazno doba. (Smieh!) Imam samo još na kratko odgovoriti g. izviestitelju na njegovu opazku, da je i ugarski sabor od g. 1848. odredio izborni red za vojničku Krajinu. Pitam ga ja, kojim uplivom? Nijedan samostalan Hrvat ili sin trojedne kraljevine neće se tako daleko skloniti, da odobri izborni red ugarskoga sabora g. 1848. za ovu trojednu kraljevinu. Ako to bude, onda je trojedna kraljevina prestala biti, i postala samo županijami velikoga Magyarországa. Mislim, da bi svakoga domorodca zubi zazebli, kad bi htio u ovu jabuku zagrizti. Zato molim vis. sabor, da nebi ovih posljedicah tako daleko tjerao, te s toga izvadjao, da i on može Krajini oktroirati izborni red.

Miroslav Kraljević: Prvu stranu predloga kanonika Sokolića smatram ja svršenom; samo imam odgovoriti g. predgovorniku, koji pita, tko da ima veće pravo oktroirati, kruna ili sabor: da je svakako ljepše, ako se već mora oktroirati, da mi skupa sa krunom oktroiramo, nego da se oktroira samo od jedne strane. Ja dakle nalazim sasvim u redu, da mi o Krajini ovdje viećamo. (Glasovi sa svih stranah: Glasovati!)

Mirko Hrvat: Ja sam dužan nješto primietiti naročito zast. pleterničkomu, koji kaže, da je izborni red temelj ustava.

Ja to priznajem, ali pitam ga sada, kako može čovjek, koji ustava neima, temelj staviti našemu ustavu? Zastupniku kaptola zagrebačkoga moram kazati to, da bi bio on po njegovom umovanju morao predložiti, da se Krajina sastane sama i sama si napravi izborni red; nadalje i to, da neima govora o oktroiranju ondje, gdje jedna strana domovine za cielu domovinu pravi zakon, kojega potvrdi i kruna. Ja smatram Krajinu, kao da je pod jarmom tudjim, i kako je onda, kad je jedan dio naše domovine bio pod jarmom turskim, drugi dio pravio zakone za čitavu domovinu, tako to može biti i sada. U ostalom možemo glasovati.

Predsjednik: Ja scienim, da se prije svega ima glasovati o predlogu kanonika Sokolića, koji predlaže, da se sav ovaj dodatak izostavi.

Koja su dakle gg. za to, da se ob ovih ustanovah glede Krajine ima viećati i zaključiti, neka izvole ustati. (Čini se.) To je većina, i tim odpada predlog prečast. g. Sokolića.

*

Mirko Hrvat: Čita: (Dodatak o biranju zastupnikah u vojničkoj Krajini.

Ustanove ovoga zakona valjaju i za hrvatsko-slavonsku vojničku Krajinu; nu dok ona nebude izjednačena s materom zemljom, odredjuje se za nju napose ovo.)

Ja mislim, da je ovo baš sada riešeno. (Glasovi: Jest, dalje!)

Čita §. 1: (Na sabor trojedne kraljevine bira svaka regimenta dva zastupnika, a grad Zemun sam za sebe jednoga.

Predsjednik: Na ovaj §. ima jedan izpravak od kanonika Sokolića, koji glasi ovako. Čita: (Na sabor trojedne kraljevine bira hrvatsko-slavonska Krajina 38 zastupnikah, i to: pukovina lička 4, otočka 4, ogulinska 4, slujinska 3, križevačka 3, gjurgjevačka 4, brodska 4, gradiška 3, prva banska 3, druga banska 2, i petrovaradinska 4.)

Sokolić: Kad već hoćemo, da predjemo na ustanovljivanje broja zastupnikah, koje će Krajina u buduće šiljati na ov sabor, to sam ja toga mnenja, da se tu mora upotriebiti onaj isti ključ, koji se je upotriebio za provincial, t. j., da na 20.000 dušah ima doći jedan zastupnik. Kad je g. izvjestitelj Perkovac kazao u generalnoj debati, da se je odbor i glede Krajine držao toga ključa, te da po njem na Krajinu neodpada više od 22 zastupnika, neka mi oprosti g. izvjestitelj, ako mu velim, da on može biti nije bio dobro obavieščen o pučanstvu, koje ima Krajina; a ja ga mogu iz najnovijih datah uvjeriti, da u čitavih jedanaest pukovinah osim slobodnih obćinah, o kojih ću poslie potanje govoriti, imade 820.662 duše. Gosp. izvjestitelj rekao je, da se moraju tu izuzeti soldati, i ja ću to učiniti; nu prije moram još primietiti, da se u vojničkoj Krajini samo onda čovjek smatra za vojnika, kad služi; a kako više nesluži, kako je jedanput kod kuće, onda se radi svih pogriešakah sudi ne po paragrafih vojničkoga zakona, nego po zakonu civilnom. Poznato je pako, da kod svake regimente nikada nesluži više od 150 momakah; nu ja ću i od ovoga odustati i uzeti ću ono, da se u svih naših regimentah za službu uzimaju samo prvi i drugi bataillon; nu poznato je vis. kući, da to čini najviše 1200 dušah; a sve ostalo neima niti oružja. Ja ću izpisati i častnike i činovnike, skupa dakle 3000 ili 3300 dušah iz svake pukovine, pa da vidimo sada koliko dojde zastupnikah na Krajinu, ako joj dademo na svakih 20.000 ostalih dušah jednoga zastupnika. Lička pukovina onda broji (Čita.) 85.000 dušah, dosliedno moramo joj dati 4 zastupnika; otočka 74.454 dušah, dakle opet joj pripadaju 4 zastupnika; ogulinska 81.164, opet 4 zastupnika; slunjska 67.790, dakle pripadaju joj 3 zastupnika; križevačka 64.067, dakle 3 zastupnika; gjurgjevačka 87.300, dakle 4 zastupnika; brodska 74.319, dakle 4 zastupnika; gradiška 58.900, dakle 3 zastupnika; I. banovačka 67.303, 3 zastupnika; II. banovačka 56.600, ja sam joj dao 2 zastupnika, akoprem bi joj pripadala 3; napokon petrovaradinska broji 72.000.

Iz ovoga može uviditi vis. kuća, da uprav onolik broj dojde na Krajinu, kako sam ga ja predložio, ako hoćemo pravedni biti kako za provincial tako i za Krajinu.

Nikolić: Ja bi još ovdje molio vis. kuću, da gradu Karlovcem dade takodjer jednoga zastupnika, i to iz 3 uzroka: 1) što su Karlovci staro historičko mjesto; 2) što su najstariji komunitet u trojednoj kraljevini; 3) što imadu zbilja velike zasluge za čitavu trojednu kraljevinu.

Ivan Perkovac: Imao sam čast prilikom izvješćivanja ob ovom zakonu kazati, čega se je odbor kod sastavljanja osnove držao; kazao sam, pa mi je žao, što to moram opetovati, da se je on držao statistike, izradjene po profesoru Matkoviću; ovako dakle ja nisam mogao broj pučanstva krajiškoga krivo navesti.

A zašto se nije krajiškomu pučanstvu dalo toliko zastupstvo, koliko civilnomu, i to sam kazao. Jedno: rekao sam, da je zanimanje krajiškoga pučanstva puno jednoličnije, prostije, nego što je zanimanje civilnoga; u Krajini neima ničega, što sačinjava napredak naroda, iz Krajine neima se što zastupati; Krajina je upravo samo tielo naroda bez duha. Ako se dakle za Krajinu uzima i gorji ključ, po kojem se naime na više dušah daje jedan zastupnik, to ovo za nju nije ni krivica; nu to se nije činilo, jer kad se iz pučanstva izuzmu oni, koji služe, t. j., koji nikakova političkoga prava neimaju, a tih je 36.000, onda se dobiva razmjerje, koje je ustanovio odbor, i po kojem na Krajinu nedolazi više zastupnikah, nego što je odbor predložio. Civilna Hrvatska dobila je veći broj zastupnikah nego Krajina samo zato, što se tu nije gledalo na samo golo pučanstvo, nego su i sl. kr. gradovi dobili svoje zastupnike, a to je u Krajini učinjeno samo glede Zemuna, koji je ponješto znamenitiji, ostala pako Krajina neima nijednoga grada ili gradića tako znamenitoga po historiji ili po sadašnjoj njegovoj veličini, da bi zaslužio posebno zastupstvo. Zato mislim, da se ovoj osnovi temeljito prigovoriti nemože.

Sokolić: Ja mogu vis. kuću uvjeriti, da brojevi, koje sam ja napred donio, jesu najnoviji službeni brojevi, koje ja imam od samoga general-komando; tu dakle nijedna duša više ili manje nije postavljena, nego što ih imade zbilja u Krajini.

S toga sliedi, da ono stoji, što sam ja noveo, a da ono nemože stojati, što kaže g. predgovornik.

Ja dakle molim vis. kuću, da izvoli na to obzir uzeti i predlog moj primiti. (Glasovi: Redakcija!)

Predsjednik: Dolazi red na glasovanje. Imamo redakciju §. 1., kako ju predlaže odbor i izpravak g. kanonika Sokolića. Ona gg., koja su za redakciju §. 1. osnove odbora, neka izvole ustati. (Čini se.) To je većina, odpada po tom izpravak.

Mirko Hrvat: Čita §. 2: (U tu svrhu imadu se regimente po njihovih oblastih razdieliti u izborne kotare. Glasovi: Primamo!)

Mirko Hrvat: Čita §. 3: (Slobodne krajiške obćine biraju s onom regimentom, u kojoj leže.)

Predsjednik: Prima li vis. kuća redakciju ovoga §? (Većina se digne.)

Predsjednik: Na ovaj §. ima izpravak g. Sokolić, koji ovako glasi. Čita ga: (Slobodne krajiške obćine biraju svaka po jednoga zastupnika, i to: Karlopago, Belovar, Ivanić, Brod, Kostajnica, Zemun, Varaždin i Karlovci.)

Sokolić: Ja sam mislio, da je taj izpravak opravdan već time, što smo kod stvaranja novoga izbornoga reda takodjer obzir uzeli na gradove i trgovišta iz provinciala, te im po mogućnosti dali posebna zastupstva; a ja nevidim, zašto se nebi to isto učinilo i glede Krajine, gdje obćine moramo uzeti kao gradove, jer Krajina drugih gradovah neima; a ovo je bilo barem u ono doba, kad je Krajina još jednaka prava uživala sa materom zemljom. Na ovom dakle temelju, mislim, da ćemo pravo učiniti, ako im ostavimo ono,

što su imale u starije doba, a i g. 1848., zatim g. 1861. i 1865. bile su pozvane na sabor. (Glasovi: Redakcija!)

Adolfo Veber: Ja bih sa svoje strane podupirao taj predlog jedino s toga razloga, što smo broj zastupnikah iz provinciala za 11 umnožili, i što pravednost zahtieva, da se razmjerno umnoži i broj zastupnikah krajiških.

Antun Jakić: I ja moram podupreti ovaj predlog g. Vebera, i to zato, što mi se zbilja za Krajinu ustanovljen broj čini premalen, i to tim više, što neima dvojbe, da tako zvani komuniteti krajiški sa vlastitimi svojimi magistrati imaju njekaku važnost za trgovinu i obrt. Zato bi ja predložio, da se podieli Kostajnici, Petrinji i Brodu po jedan glas. (Glasovi: Redakcija!)

Roberto Zlatarović: Po mojem mnenju ovaj izpravak onamo smjera, da se izborni red onako udesi, da bude položaj Krajine sasvim jednak sa položajem provinciala. To stoji u thesi, i tomu nitko neprigovara; nego u sadašnjih ovo se nemože izvesti, i to zato, što tamo ustav manjka. A dokgod u Krajini obstoji vojnički sistem, dotle nitko nemože pravedno zahtievati, da se Krajina u razmjerju zastupstva sasvim izjednači sa provincialom. Ja dakle glasujem za redakciju.

Franjo Žužel: Ja nemogu biti toga mnenja, da se komuniteti u Krajini metnu na isto ono stanovište, na koje se meće i ostala Krajina. Komuniteti već po svojem sustavu imadu njekakvu veću neodvislost, nego-li ju imade ostala Krajina; komuniteti osim toga i na duševnom polju nadmašuju svakako ostalu Krajinu. Ja priznajem, da u Krajini imade malo trgovine, malo obrta, malo znanosti, itd.; nu gospodo, ono malo, što je, ono se opet nalazi samo u komunitetih, i nemože se kazati, da ondje baš ničesa bilo nebi, dapače imade komunitetah, koji su svojim položajem na to zvani, da jednom budu veliki faktori u sustavu cjelokupne trojedne kraljevine.

Za dokaz tomu, da je u komunitetih veća prosvjeta nego i u ostaloj Krajini, da ondje više sudjeluju razni faktori trgovine i obrta, makar i u njekom smislu, koji za sobom povlaču duh slobodan, pozivljem se na ono, što se je sbilo u ovoj sabornici g. 1861.; jer neću da se pozivljem na one brzojavne viesti, koje su tečajem ovoga sabora ovamo stigle, koje ipak svjedoče, da se je ondje samosviest već dobro razvila. Nemojmo dakle ugnjetavati baš onih miestah, gdje se samosviest razvija, i odkuda jedino se može širiti i po ostaloj Krajini.

Dakle s gledišta trgovine i obrta, s gledišta razvijanja slobodnoga duha i napredka, kako u komunitetih tako i ostaloj Krajini, ja nemogu glasovati za redakciju, nego ću glasovati za to, da se komunitetom dade posebno zastupstvo.

Ivan Perkovac: Jedan g. predgovornik opazio je, da bi se moralo uzdržati razmjerje u zastupstvu Krajine i provinciala, kakovo je bilo u prvobitnoj osnovi; nu kad bih ja već htio pristati na koji izpravak, morao bi točno formuliran preda mnom ležati; jer ako se u obće rekne, da sve slobodne obćine zaslužuju posebno zastupstvo, to je ono, čini mi se, svakako malo pretjerano, jer imade napokon slobodnih obćinah, koje nebroje više od 590 stanovnikah, a to je svakako premalen broj za posebnoga zastupnika. Nemogu se posve slagati niti s onim mnenjem, koje misli, da će se iz dosadašnjih tako zvanih slobodnih obćinah razviti u Krajini ustavna sloboda; jer ako našemu ustavnomu životu nepodje za rukom boljim pravcem poći, nego što je do sada išlo popečiteljstvo rata u Beču, ja mislim, da slobode u Krajini nikada biti neće, niti onda, kad bi se ova redakcija zabacila. Želim dakle, da se, ako redakcija padne, predlože samo njeke obćine, kojim bi se to pravo dati moglo.

Mirko Hrvat: Ja kažem, da je ciela ova debata proti poslovniku, buduć je već primljen prvi §. ove osnove, u kojem se kaže: Na sabor trojedne kraljevine bira svaka regimenta dva zastupnika, a grad Zemun sam za sebe jednoga. Tim je opredieljeno zastupstvo Krajine, i svaki dalji predlog može se odnositi samo na način biranja, a ne na broj zastupnikah.

Zastupniku grada Zagreba moram se samo čuditi, da on, koji je prije njekoliko vremena samo jeremiade pjevao Krajini, da on sada na jedanput može tvrditi, kako da u ovih malenih komunitetih cvate trgovina i obrt. G. Žuželu moram kazati, da se je slobodoumje ovih komunitetah najsjajnije onda pokazalo, kad su dotični zastupnici proti nam radili, a da one telegrafičke depeše za mene neznače uprav ništa. Dobro se još sjećamo, kako je zastupnik grada Senja dokazivao, kako da od g. 1848. ondje sve nazaduje, dakle kad bi se već što moglo širiti iz komunitetah po ostaloj Krajini, bilo bi to samo robstvo a ne slobodoumje; zato predlažem, da se svi ovi izpravci zabace.

Predsjednik: Ako vis. kuća misli, da se o ovom izpravku više viećati i glasovati nemože, neka izvoli ustati. (Većina se digne.)

Mirko Hrvat: Čita §. 4:

(Biralište ima svakako biti:

za regimentu ličku: Bag i Udbina,
" " otočku: Otočac i Korenica,
" " ogulinsku: Ogulin i Brinje,
" " slunjsku: Karlovac i Slunj,
" " I. banovačku: Glina i Lasinja,
" " II. banovačku: Petrinja i Kostajnica,
" " križevačku: Belovar i Ivanić (tvrdja),
" " gjurgjevačku: Belovar i Gjurgjevac,
" " gradišku: Gradiška nova i Oriovac,
" " brodsku: Brod i Vinkovci,
" " petrovaradinsku: Mitrovica i Karlovci.)

Ovdje moram primietiti, da se je i odbor sam uvjerio, da Bag nije za biralište shodno mjesto, nego da bi moralo bit Gospić.

Predsjednik: Ovdje ima izpravak kanonika Sokolića, koji glasi ovako. Čita: (Svako pukovničko mjesto ima pravo jednoga zastupnika odabrati, a na mjesto §. 4. neka se uvrsti §. 5., koji bi imao ovako glasiti: „za sada dok se posvema sa materom zemljom hrvatsko-slavonska Krajina nesjedini, mjesta biralištna odredjuje visoka zapoviedajuća oblast vojnička u Zagrebu.)“

Prvi dio ovoga izpravka, dakako već je riešen, ali prestaje još drugi dio, da naime birališta ima odrediti zapoviedajuća oblast.

Sokolić: Visoki sabor već je odlučio, da obćine slobodne u Krajini neimaju glasa, ali nije još bilo govora o štabskih mjestih. Ja sam ovo jedino zato naveo, što u Krajini neimamo virilnih glasovah, i što bi ovomu moglo se pomoći time, da štabska mjesta dobiju po jedan glas. Ono, što se tiče biralištah, predlažem samo zato, što dobro znam, da visoka

vojnička oblast može najbolje znati, koja mjesta su za to najshodnija.

Ivan Perkovac: Prvi dio ovoga izpravka, koji se tiče štabskih miestah, već je riešen u osnovi, koja je primljena; o njih dakle neima više nikakova ni govora.

Što se tiče biralištah, mislio je odbor, da jih mora svakako ustanoviti i to sbog dosadanjega izkustva; jer ako je ustanovljenje biralištah u ikojoj zemlji važno, sto putah je važnije u Krajini, a da štabska mjesta samo po sebi nemogu biti birališta, sliedi već iz toga, što je štabsko mjesto ono, gdje stoji štab, a ovaj može stajati i u Italiji. — Ustanovljivajuć ova birališta mislio je odbor ponajprije na one slobodne obćine, koje su do sada imale pravo izbora, pak je svako ovako mjesto odredio za biralište. Ako visoka kuća načelo ovoga §. primi, to jest ako izreče, da se birališta moraju zakonom ustanoviti, a ne vojničkom zapovjedničtvom, onda se može o svakoj regimenti napose glasovati, i umjestni izpravci uvažiti.

Predsjednik: Ako nitko više govoriti neželi, onda ću staviti to načelno pitanje. Prima li vis. kuća to načelo, da se birališta ovdje imaju ustanoviti? Koji su za to neka izvole ustati. (Većina se digne.)

Glasuje se o biralištih za pojedine regimente:

za regimentu ličku: Gospić i Lovinac Sv. Mihovil,
„ „ otočku: Otočac i Korenica,
„ „ ogulinsku: Ogulin i Brinje,
„ „ slunjsku: Karlovac i Slunj,
„ „ I. banovačku: Glina i Lasinja,
„ „ II. „ Petrinja i Kostajnica,
„ „ križevačku: Belovar i Ivanić (tvrdja),
„ „ gjurgjevačku: Belovar i Gjurgjevac,
„ „ gradišku: Gradiška nova i Oriovac,
„ „ brodsku: Brod i Vinkovci,
„ „ petrovaradinsku: Mitrovica i Pazovo staro.

Mirko Hrvat: Čita §. 5: (Mjesto središnjih odborah imenuje politička oblast regimente izborne deputacije, al po naredbi §. 7. izbornoga reda.)

Predsjednik: Koji su za ovu redakciju §. 5., neka izvole ustati. (Većina se digne.)

Mirko Hrvat: Čita §. 6: (U regimentah izvršuje se pravo izbora i obavlja se biranje kao i u županijah, a u Zemunu kao u slob. i kralj. gradovih; nu census ustanovljen §§. 10—17. obara se na polovicu.)

Janko Car: Ja mislim, da bi se sada ovdje moglo kazati: „Uz census ustanovljen u §§. 12—17.“ jer je i onako dosta malen.

Antun Jakić: Ja mislim, da po 50 for. izravnoga poreza malo ćete biračah naći u Krajini; nemojmo dakle stezati pravo ljudim, koji su i onako dosta malo slobodni.

Mirko Hrvat: Mislim, da je gosp. Jakić predlog načinio.

Antun Jakić: Ja sam predložio, da se tu uzme samo census ustanovljen u §. 17.

Mirko Hrvat: Ako se to primi, onda je tu elidiran cieli temelj izbornoga reda i vi ste u Krajini uveli suffrage universel; jer tko neplaća od svojega posjeda 5 for. poreza? Svakako bi bilo dakle u redu, da se ostavi census odredjen u §§. 12. i 17.

Predsjednik: Ponajprije molim onu gg., koja su za §. 6. kako stoji, da izvole ustati. (Čini se.) To je većina.

Mirko Hrvat: Čita §. 7: (Služeći vojnici do stražmeštra, vojnički častnici i vojnički činovnici neimaju ni aktivnoga, ni pasivnoga izbornoga prava.)

Predsjednik: Na ovaj §. imamo izpravak g. Sokolića, koji glasi. Čita: (Svi u hrvatsko-slavonskoj vojničkoj Krajini častnici i činovnici imadu izborno pravo i aktivno i pasivno.) (Mrmljanje.) Molim malo pozornosti, stvar je važna.

Sokolić: Ako hoćemo biti pravedni i konsekventni, moramo dati pravo aktivnoga i pasivnoga izbora svim častnikom i činovnikom krajiškim isto tako, kako smo ga dali bez iznimke i u provincialu svim advokatom. (Smieh!) i ostalim činovnikom. Gospodo, ja kažem, da što su častnici u provincialu, isto ono su takodjer častnici u Krajini. (Oho! nemir.) Jer ovi izvršivaju iste one poslove, koje izvršivaju oni prvi u provincialu.

Mislim, da kroz to nećemo mnogo izgubiti, ako, kad je već sve drugo propalo, barem ova malenkost ostane. (Oho! Smieh.) I ako dodje ovamo baš koji od gg. oficirah.

Barun Hellenbach: Imam na ovo u kratko samo to odgovoriti, da nam izkustva kaže, da premda ima u našoj sabornici svakojakih častnikah iz provinciala, ipak se oni nalaze u raznih strankah, dočim nam s druge strane opet isto izkustvo kaže, da su častnici iz Krajine uviek glasovali jednoglasno.

Luka Petrović: Ja imam g. barunu samo to kazati, da ono, što je bilo polag prvoga izbornoga reda, polag ovoga neće biti. (Smieh, pljeskanje, pravo!)

Ja mislim, da se ovdje pod vojničkimi častnici i činovnici nerazumievaju svi oni, koji nose oficirsku uniformu, jer imade i takovih, kojih zadaća je čisto administrativna, koji nisu vojnici, premda nose vojničku uniformu. Molim dakle, da vis. sabor barem ovo uvažiti i ovdje u tom obziru razlikovati izvoli.

Predsjednik: Stavljate li kakav predlog?

Luka Petrović: Ja činim predlog taj, da strogo služeći vojnici nemogu biti u saboru, osobito u vrieme rata (Smieh!), nego da svi drugi činovnici u vojničkoj Krajini, koji nisu u strogo vojničkoj službi, mogu izabirati i izabrani biti.

Robert Zlatarović: Kaošto ja držim, da nije samo naše pravo, dapače, da je naša dužnost sastaviti izborni red za Krajinu, ipak s druge strane ja nebih želio, da se zbilja raznese glas po domovini, da smo mi nepravedni napram Krajini. Nije tu govora o nepravednosti, nije govora o pristranosti kakovoj, ako se ustanovljuje, da vojnici nemogu ni aktivno ni pasivno izvršivati izbornoga prava, nego to je posljedica načela, priznatoga u čitavoj Europi, da vojska debatirati nemože. Što se vojničkih častnikah i vojničkih činovnikah tiče, tu bih ja možebiti pristao.

Mirko Hrvat: Odbor je prije svega mnenje svoje temeljio na načelo, da vojska nedebatira; drugo na onaj carski patent, gdje se veli, da služeći vojnici neimaju ni aktivnoga, ni pasivnoga prava izbora. Ovo su glavni razlozi, koji su vodili odbor, da je §. 7. predložio. Ja pristajem sasvim uz mnenje g. Petrovića i kažem, da za stalno vojničkih častnikah neće biti ovdje, ako se §. 7. primi.

Predsjednik: Imamo redakciju §. 7., i imamo izpra-ak. (Gosp. Stahuljak čita izpravak.) I imamo još predlog g.)r. Luke Petrovića.

Ona gg., koja su za redakciju §. 7., kako ju predlaže dbor, neka izvole ustati. (Većina se digne.) Primljena je akle redakcija.

Predsjednik: Sada smo prešli cieli izborni red i lanak o uredjenju sabora. Molim dakle, gosp. biljежnika, da lo sutra alin. c. i d. u §. 4. nadopuni, tako, da možemo utra treće čitanje preduzeti. Na dnevnom redu stoje urbar-ki poslovi.

Barun Hellenbach: Ja mislim, da u uzkom savezu ovim sada riešenim pitanjem, stoji poslovnik, tako da najprije mora poslovnik doći na dnevni red, jer tako glasi takodjer dotični zaključak sabora.

Ivan Perkovac: Glede poslovnika scieni odbor, da se moraju učiniti njekoje male promjene; zato će odbor sutra dotični predlog učiniti, ali štampati ga netreba, jer je poslovnik jako velik, a ono se može sve s mjesta riešiti.

Predsjednik: Buduć, da dotično izviešće nije bilo još podnešeno, niti se nije mogao staviti poslovnik na dnevni red. Zaključujem današnju sjednicu i molim, da se gg. sutra u 10½ satih sastanu.

Četrdeseta saborska sjednica,

držana dne 28. veljače 1866. u 10½ satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Jovana Subotića.

Predsjednik: Otvarajući današnju saborsku sjednicu molim, da se prije svega zapisnik posljednje sjednice pročita.

Biljež. Ivan Stahuljak: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

trideset i osme sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 27. veljače 1866. pod predsjedničtvom presvietloga i veleučenoga gosp. Dr. Jovana Subotića, drugoga podpredsjednika saborskoga.

Započela je sjednica u 10½ satih prije podne čitanjem zapisnikah dvijuh zadnjih sjednicah dne 26. veljače t. g. prije i poslje podne obdržavanih, koji biše odobreni i izpravnimi proglašeni.

Zatim budu čitani podnesci na sabor upravljeni, i to:

Br. 570. Podnesak Josipa Bračevca, žitelja petrievačkoga ddo. Petrievci dne 23. veljače 1866., kojom isti kao bivši na saboru drugi zastupnik kotara valpovačkoga, budući mu je izbor radi poročnosti njegove u 22. saborskoj sjednici od 6. veljače t. g. nevaljanim proglašen, nikakov zahtjev nestavlja, nego jedino razlaže, kako je osuda kotarskoga suda valpovačkoga nezakonita i nepravedna bila, kojom je on radi prekršaja protiv sigurnosti tudjega vlastničtva na zatvor od 14 danah odsudjen bio.

Br. 571. Podnesak istoga Josipa Bračevca, od istoga dana, kojim razlaže, kako je takodjer nedužno zločina javnoga nasilja krivcem proglašen i na tamnicu od 4 mjeseca danah odsudjen bio, ter prosi, da bi visoki sabor ovaj predmet točno izvidjeti učinio, i prema uspjehu te iztrage njega od nanešene mu uvrede riešiti dostojao.

Budući se oba pomenuta podneska već riešenimi smatrati imadu kroz to, što je ovaj sabor u svojoj 22. sjednici dne 6. veljače t. g. držanoj izbor Josipa Bračevca nevaljanim proglasiti za pravo obnašao, to se odredjuje, da se oba ta podneska prosto medju spise staviti imadu.

Br. 572. Molba prije pomenutoga Josipa Bračevca, da mu se za vrieme njegovoga bavljenja na saboru i to od 30. siečnja, do uključivo 6. veljače t. g. dakle za 8 danah dnevnica i konakovina dopita odnosno izplati.

Pošto je i ovaj predmet već u 22. saborskoj sjednici od 6. veljače t. g. konačno riešen, to bje zaključeno ovu molbu prosto medju pisma staviti.

Br. 573. Molba više pomenutoga Josipa Bračevca, supodpisana po više občinarah, u kojoj se više tegobah navadja, naime, da je vlastelinstvo valpovačko od njih oduzelo razna prava, koja su občini pri regulaciji u dio pala; — da neimadu dosta zemlje i pašnjakah, — da se občini uzkraćuje pravo točenja pića osim jedinoga vina u zakonito dopušteno vrieme; — da vlastelinstvo pravo ribarenja nedaje občini u najam, nego inostrancem; — da pri gradjenju cestah, prokapanju Drave i pravljenju nasipah dravskih moraju rabote davati; — da jim je lov zabranjen, i napokon, da jim se putem uredjivanja šumskih koristih samo jedno jutro i 35 □ hvatih šume na jedno selište i to u veoma udaljenih šumskih priedjelih daje itd. ter molba stavlja za odredbu, da se občinam sve ono povrati, što je vlastelinstvo od njih oduzelo, i da jim se u ime šumskih koristih urbarskih što bliži šumski prediel doznači.

Ovaj se podnesak po zaključku sabora ima odputiti na peticionalni odbor.

Br. 575. Molba Mate Parca cens. odvjetnika iz Bribira, kojim se tuži, da mu je visoka kr. dvorska kancelarija visokim svojim odpisom od 29. lipnja 1864. broj 1850. molbu radi podieljenja dozvolje izvršivanja odvjetničtva odbacila, ter prosi za odredbu, da se ne samo njemu, nego i svakomu drugomu, koji je po ustavnih zakonih do godine 1848. obstojavših pravo odvjetovanja zadobio, od sele nikakove zapreke u izvršivanju toga prava stavljati neimadu.

Ova se molba odpućuje na peticionalni odbor.

Br. 576. Molba glavnoga sbora ljekarnikah Hrvatske i Slavonije u ime takodjer sviuh područnih sborovah na Rieci, u Osieku, Požegi i Varaždinu, za izlučenje ljekarnikah iz trgovačko-obrtničke komore i oslobodjenje od komorskoga nameta.

I ova se molba odpućuje na peticionalni odbor.

Br. 581. Predlog gosp. narodnoga zastupnika Škendera Viraga poduprt po 16 članovih, da se njegovomu c. kr. apoštolskom veličanstvu predstavka podnese, da blagonaklono odrediti blagoizvoli, da se operati glede odpusta poreza prošle godine sastavljeni, županije požežke tičući se, ter c. kr. financialnomu zemaljskomu ravnateljstvu podnešeni, u novi pretres uzmu i po propisu porez odpusti.

Ovaj predlog bude po visokom saboru usvojen, ter zaključeno njegovom c. kr. apoštolskom veličanstvu predstavku podnieti u smislu predloga.

Iza toga učini gosp. narodni zastupnik Dr. Napoleon Špun Strižić interpelaciju na visoko predsjedničtvo sabora, neka ga visoko isto ubaviestiti izvoli, tko je izradio osnovu zakonskoga članka o odkupu regalnih i ovim sličnih pravah?

budući na upitnoj tiskanoj i medju članove sabora razdieljenoj osnovi nitko podpisan se nenalazi.

Na što je visoko predsjedničtvo odgovorilo, da u ovaj mah na tu interpelaciju ništa odgovoriti nemože; nu da će stvar izvidjeti, i u prvoj dojdućoj sjednici o tome kako g. interpelanta, tako i visoku kuću izvjestiti.

Zatim je g. narodni zastupnik Dr. Franjo Rački obzirom na poznatu okolnost, što se je protunarodna stranka grada Rieke brzojavnim putem naprama kraljevini Ugarskoj izjavila, da grad Rieka sa kotarom želi stupiti s kraljevinom ugarskom u poseban državopravni odnošaj, i što se je o tome već i saborsko sada u Pešti ročeće zastupstvo kraljevine ugarske u svojoj adresi izjavilo: za da se nebi moglo možda mučanje ovoga sabora krivo tumačiti na uštrb državnoga prava trojedne kraljevine, kano da ovom saboru do toga ništa stalo nije, — učini predlog, da se ovaj sabor u tom pogledu zaključkom očituje proti napomenutom postupku zastupstva grada Rieke.

Pošto bi taj predlog po vis. kući jednoglasno primljen bio, stavlja se ovime u zapisnik sliedeći po samom predložitelju sastavljeni zaključak:

„Oslanjajući se na odpise neumrle uspomene kraljice Marije Terezije od 9. kolovoza 1776. 29. kolovoza i 5. rujna 1777., kojimi bijaše grad Rieka utjelovljen kraljevini Hrvatskoj, i podčinjen zemaljskim oblastim, naime kr. nam. vieću i banskomu stolu, ter sačinjavaše dio županije severinske;

oslanjajući se nadalje na čl. 8. sabora trojedne kraljevine od god. 1808., kojim ovo utjelovljenje bijaše uzakonjeno, kano i na čl. 42. sabora od god. 1861., koji grad Rieku s njegovim kotarom i ostalim primorjem uvršćuje u zemljištni obseg trojedne kraljevine: ovaj sabor pobudjen izjavom u adresi ugarskoga sada u Pešti ročećega zastupstva kraljevine ugarske ovim zaključkom očituje:

da grad Rieka sa svojim kotarom kano cjelovit dio Hrvatske nemože stupiti s kraljevinom ugarskom u kakov poseban državopravni odnošaj, ili različit od onoga, u koga bi mogla trojedna kraljevina u smislu čl. 42. god. 1861. stupiti slobodnim porazumljenjem izmedju sabora ugarskoga i sabora trojedne kraljevine, ter da ovaj sabor svaki ini odnošaj smatra za povredu zemljišne i državne cjelovitosti kano i državnoga prava kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, proti čemu se on svečano ogradjuje."

Poslie toga umoli g. narodni zastupnik Pavao Kolarić visoko predsjedničtvo za ubaviest, da li je odbor za željeznice svoje djelovanje dovršio i izviešće podnio? Ako nije, što je taj odbor do sada uradio? Na što je vis. predsjedničtvo obećalo, da će u jednoj od najbližjih sjednicah visoku kuću o stanju stvari ubaviestiti.

Ujedno stavi vis. predsjedničtvo vis. kući do znanja, da se je gosp. nar. zastupnik Hrvoić s dopusta vratio, i da se je gosp. nar. zastupnik Ivan Vončina izpričao, da bolesti radi današnjoj sjednici prisustvovati u stanju nije.

Što bje na znanje primljeno.

Time prešlo se je na dnevni red ponajprije čitanjem izviešća odnosno zapisnika odbora ad hoc iz jučerašnje sjednice za ustanovljenje biralištah, odnosno na §. 3. osnove zakonskoga članka o izbornom redu izaslanoga.

Predlog toga odbora bude u cjelosti primljen, i prema tomu ima paragraf 3. osnove o izbornom redu ovako glasiti:

§. 3. „Kako se sabor sazove, imadu se u županijah sazvati glavne skupštine, a ove moraju županiju razdieliti u izborne kotare. Za birališta u županijah odredjuju se sliedeća mjesta, i to: za županiju sriemsku: Vukovar, Tovarnik, Ilok, Erdevik, Ruma i Irig; za županiju virovitičku: Virovitica, Suhopolje, Miholjac dolnji, Valpovo, Osiek, Djakovo i Našice; za županiju požežku: Daruvar, Sesvete, Brestovac i Kutina; za županiju križevačku: Ludina, Raven veliki, Novimarof i Bukovec mali; za županiju varaždinsku: Zlatar, Sveti križ, Pregrada, Klanjec, Toplice varaždinske, Vinica i Ivanec; za županiju zagrebačku: Zagreb, Ribnik, Bania, Jastrebarsko, Samobor, Stubica dolnja, Gorica, Sisak, Sveti Ivan, Bistrica i Dugoselo; za županiju riečku: Brod, Ravnagora, zatim Hrelin, i Cirkvenica izmjenice; za občinu turopoljsku: Gorica; za trgovišta Pakrac i Daruvar bifalište je izmjenice Pakrac i Daruvar.

„Gradove imade u izborne kotare podieliti i birališta odrediti gradsko zastupstvo:"

a §. 4. ovako:

§. 4. „Za priprave k izborom i za upravljanje njihovo valja, da u svakoj županiji glavna skupština imenuje središnje odbore. U gradovih, trgovištih i občini turopoljskoj imenuje dotično zastupstvo taj odbor.

Za središnje odbore za trgovišta Pakrac i Daruvar izabrati će občinsko vieće svakoga trgovišta po dva prisjednika, a predsjednika i perovodju občinsko vieće onoga trgovišta, u kojem se izbor zastupnika drži."

§§. 18. do uključivo 24. pošto bi pročitani bili, primljeni su bez svake debate u svojoj cjelosti po redakciji.

Na §. 25. pošto bi pročitan bio predložio je gospodin narodni zastupnik Dr. Napoleon Špun-Strižić ustmeno izpravak, da se druga alinea ovako izpravi:

„Uloženi utoci imadu se riešiti bez ikakve odvlake i neobustavljaju izvršenje izbora."

Pri preduzetom na to glasovanju bude redakcija ovoga §. samo u prvoj alinei primljena, u drugoj pako alinei sa izpravkom Dr. Napoleona Špuna, te imade ovako glasiti: „Uloženi utoci imadu se riešiti bez ikakve odvlake i neobustavljaju izvršenje izbora."

§§. 26. do uključivo 34. primljeni su po redakciji bez ikakve debate.

Na §. 35., koji bje pročitan, stavio je gosp. narodni zastupnik Dr. Napoleon Špun-Stražić izpravak, da se na koncu §. dodadu rieči: „pred izbornom deputacijom;" koji bje zabačenjem redakcije i primljen, te tako ovaj §. ima ovako glasiti:

§. 35. „Kandidatom za zastupnika smatra se, koga takovim označi u gradovih i občinah deset, a u županijah pet izbornikah i to pred izbornom deputacijom."

§§. 36. i 37. primljeni su po redakciji bez debate, a isto tako i §§. 39, 40, 41. i 42. samo u §. 38. bje zabačenjem redakcije na predlog gosp. narodnoga zastupnika Dr. Antuna Stojanovića zaključeno mjesto riečih: „većinom odvietah:" staviti: „većinom prisutnih biračah" i po tome ima isti §. ovako glasiti:

§. 38. „odlučuje se pako absolutnom većinom prisutnih biračah.

„Ako nitko nije dobio takove većine, bira se na novo izmedju one dvojice, koji su najviše odvjetah dobili."

Na predlog gosp. narodnoga zastupnika Stjepana Jančova, bude zaključeno cieloj osnovi zakon članka izbornoga reda još jedan §. dodati ovoga sadržaja: „Tko kandidira za zastupnika, nemože biti članom izborne deputacije u onom izbornom kotaru, u kojem kandidira;" i taj §. odmah uvrstiti

medju §. 36. i 37. osnove, po čemu imade §. 37. osnove biti 38. itd. redom tako, da §. zadnji naime 42 ima biti §. 43.

Za tim prešlo se je na debatu dodatka o biranju zastupnikah u vojničkoj Krajini.

Iza pročitana uvoda osnove zak. članka izjavi visoko predsjedničtvo, da je gosp. narodni zastupnik Antun Sokolić izpravak podnio odnosno na uvod upitne osnove, da se naime dodatak o biranju narodnih zastupnikah u vojničkoj Krajini posvema izostavi, a u koliko se taj izpravak primio nebi, nego bi se zaključilo, da se taj dodatak u pretres uzeti ima, da izpravci od istoga narodnoga zastupnika predleže glede §§. 1, 3, 4, 5. i 7.

Pošto bi redakcija skupa sa pomenutim izpravkom pročitana bila, bude ponajprije predlog gosp. narodnoga zastupnika Dr. Lavoslava Šrama u načelu primljen, naime, da se o ustanovah predležećega dodatka viećati t. j. takav od točke do točke u pretres uzeti imade, od kuda se samo po sebi razumieva, da je predlog gosp. zastupnika Antuna Sokolića u načelu pao, a redakcija uvoda osnove zakonskoga članka primljena.

Čitana je zatim redakcija §. 1. skupa sa izpravkom gosp. zastupnika Antuna Sokolića, polag kojega bi §. 1. ovako imao glasiti:

„Na sabor trojedne kraljevine bira hrvatsko-slavonska Krajina 38 zastupnikah i to: pukovina lička 4, otočka 4, ogulinska 4, slunjska 3, križevačka 3, gjurgjevačka 4, brodska 4, gradiška 3, prva banska 3, druga banska 2, i petrovaradinska 4.,“ i pošto bi o tome glasovano bilo, pokazao se je taj uspjeh, da je redakcija većinom glasovah primljena, a po tome izpravak gosp. Sokolića zabačen.

§. 2. bude poslje pročitanja po redakciji bez debate primljen.

Na §. 3., koji bijaše pročitan, predleži izpravak gosp. zastupnika Antuna Sokolića, po kojem bi isti §. ovako glasiti imao: „slobodne krajiške obćine biraju svaka po jednoga zastupnika, i to: Karlopago, Belovar, Ivanić, Brod, Kostajnica, Zemun, Varaždin i Karlovci.“

Nadalje učini gosp. narodni zastupnik Antun Jakić predlog, da se samo slobodnim vojničkim obćinam, Brodu, Kostajnici i Petrinji, pošto takove svoje posebne magistrate imadu, pravo zastupstva podieli; a gosp. narodni zastupnik Pavao Nikolić takodjer predlaže, da se mjestu „Karlovci“ pravo posebnoga zastupstva podieli.

Ponajprije bude na poziv visokoga predsjedničtva većinom glasovah odlučeno, da se pri ovom §. o izpravcih podnešenih ni viećati nemože, pošto je već u §. 1. u načelu izrečeno, tko imade pravo birati zastupnika na sabor, a zatim bude redakcija ovoga §. većinom glasovah primljena.

Na §. 4. Podnešeni su sliedeći izpravci:

a) gosp. zastupnika Antuna Sokolića ovako gleseći: „§. 4. neka ovako glasi: svako pukovničko mjesto ima pravo jednoga zastupnika odabrati; a na mjesto §. 4. neka se uvrsti §. 5. koji bi imao ovako glasiti: „za sada dok se posvema sa materom zemljom hrvatsko-slavonska Krajina sjedini, mjesta biralištna odredjuje visoka zapovjedajuća oblast vojnička u Zagrebu;“

b) presvietloga gosp. Venceslava Soića, da se mjesto riečih: „za regimentu ličku: Bag i Udbina:“ kaže: „za regimentu ličku: Gospić i Lovinac Sv. Mihovil;“

c) gosp. zastupnika Jovana Rogulića, da se u zadnjem redu mjesto riečih: „za regimentu petrovaradinsku: Mitrovica i Karlovci,“ kaže ovako: „za regimentu petrovaradinsku: Mitrovica i Pazovo staro.“ Ponajprije bude na poziv visokoga predsjedničtva viećano o tome: da li visoka kuća prima načelo, da se u ovom §-u birališta ustanoviti imadu? ter većinom glasovah zaključeno, da se to načelo prima, ter birališta ovim §. svakako ustanoviti imadu.

Zatim preduzeto je glasovanje i to po zaključku visoke kuće od alinee do alinee. Redakcija prve alinee glede točke regimente bude zabačena, te primljen izpravak presvietloga gosp. Venceslava Soića glaseći ovako: „za regimentu ličku: Gospić i Lovinac Sv. Mihovil.“

Alinee glede regimente otočke, ogulinske, slunjske, I. banovačke, II. banovačke, križevačke, gjurgjevačke, gradiške i brodske, primljene su po redakciji bez svakoga prigovora.

Napokon bude redakcija zadnje alinee zabačena i primljen izpravak gosp. zastupnika Jovana Rogulića ovako glaseći: „za regimentu petrovaradinsku: Mitrovica i Pazovo.“

Po tome imade dakle cieli §. 4. ovako glasiti:

Biralište imade svakako biti:

za regimentu ličku: Gospić i Lovinac Sv. Mihovil,
„ „ otočku: Otočac i Korenica,
„ „ ogulinsku: Ogulin i Brinje,
„ „ slunjsku: Karlovac i Slunj,
„ „ I. banovačku: Glina i Lasinja,
„ „ II. „ Petrinja i Kostajnica,
„ „ križevačku: Belovar i Ivanić (tvrdja),
„ „ gjurgjevačku: Belovar i Gjurgjevac,
„ „ gradišku: Gradiška nova i Oriovac,
„ „ petrovaradinsku: Mitrovica i Pazovo staro.

§. 5. bude iza pročitanja po redakciji bez debate primljen.

Pročitan je zatim §. 6., na što gosp. zastupnik Antun Jakić stavi predlog: da se u ovom §-u zadnja stavka ovako glaseća: „uu cenzus ustanovljen §§. 12—17. obara se na polovicu:“ zamieni ovimi riečmi: „uz polovicu cenzusa §§. 12—17 ustanovljenoga.“

Pri glasovanju primljena je redakcija §. 6. uz izpravak gosp. Antuna Jakića, te tako ima §. 6. ovako glasiti:

„§. 6. U regimentah izvršuje se pravo izbora i obavlja se biranje kao i u županijah, a u Zemunu kao u slobodnih i kralj. gradovih, uz polovicu cenzusa §§. 12—17. ustanovljenoga.“

Napokon bude pročitan 7., kao zadnji §. osnove; i izpravak gosp. zastupnika Antuna Sokolića, po kojem bi ovaj § imao ovako glasiti: „svi u hrvatsko-slavonskoj vojničkoj Krajini častnici i činovnici imadu izborno pravo i aktivno i pasivno:“ ka kojemu jošte gosp. zastupnik Dr. Luka Petrović učini izpravak ovako glaseći: „oni činovnici u vojničkoj Krajini, koji nisu strogo uzamši u vojničkoj službi, imadu izbornoga i aktivnoga i pasivnoga prava.“

Pri glasovanju bude redakcija §-a 7. u svojoj cjelosti primljena i po tome su izpravci gospode zastupnika Antuna Sokolića i Dr. Luke Petrovića pali.

Iza toga bude jošte na poziv vis. predsjedničtva zaključeno: da se §. 4. osnove zakon. članka o uredjenju sabora u alinejah *c.* i *d.* glede broja zastupnikah iz provinciala i vojničke Krajine nadopuniti, a pri tome i prema učinjenim zaključkom ciela osnova o uredjenju sabora i izbornom redu redigirati imade, i taj posao bude povjeren gg. bilježnikom saborskim, da ga izrade tako, da vis. kuća u stanju bude u prvoj dojdućoj sjednici o cielih osnovah glasovati.

Pošto bi visoko predsjedničtvo jošte izjavilo bilo, da iza izbornoga reda dolaze osnove o urbarskih predmetih, bude sjednica u 1 ¼ sata po podne zaključena i buduća urečena za sutra t. j. 28. veljače t. g. u 10 satih prije podne.

Dr. **Subotić**, s. r.
drugi podpredsjednik sabora.

Ivan Stahuljak, s. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako koji član visoke kuće želi ovomu zapisniku prigovoriti, neka izvoli rieč uzeti. (Nitko se nejavi.) Pošto se nikakav prigovor neprijavljuje, izjavljujem zapisnik izpravnim.

Janko Car: Priobćuje podneske, i to:

1. Prijavu g. Stiepana Vukovića, kojom uslied zaključka saborskog od 20. o. m. javlja, da je zbog poremećena zdravlja mandat položio, te ako bi i u Zagrebu bio, nebi mogao sjednice polaziti, i ako to nije dovoljno, da moli dopust do konca ožujka. (Uzima se do znanja.)

2. Predstavke grada Bakra za preinaku zakona o novačenju. (Administrativnom odboru.)

3. Mavro Veiss iz Karlovca javlja, da je putujući uz Kupu opazio, da ova obale dere. (Podnesak ovaj ustupljuje se namjestničkomu viecu, kao u njegov djelokrug spadajući.)

4. Molbenica upravljajućeg odbora hrv. slav. gospodarskog družtva, kojom predlaže za uvaženje predstavku gospodarske podružnice Sv. Ivanske, da se odredi čišćenje potokah i ustrojenje vinogradarske učionc u Križevcih. (Administrativnom odboru.)

5. Molbenica hrv. slav. gospodarskog družtva, da visoki sabor zaključiti izvoli:

1. Da se gospodarskomu družtvu povisi dojakošnja podpora zemaljska od 1050 for. na 3000 for.

2. Da se gospodarskomu družtvu izruči svota od 10.000 for., koja je družtvu iz dobrovoljačke zaklade na promicanje domaćega svilarstva uzajmljena.

Franjo Žužel: Stvar je ova svakako od velike važnosti, budući zasieca u osobitu struku gospodarstva, naime svilarstvo. Poznato je, da je naše podnebje za svilarstvo tako ugodno, kako malo koje, da Francuzi našu svilu skuplje plaćaju nego istu taljansku. Poznato je nadalje, da se je njekada velika čest našega naroda osobito u križevačkoj okolici svilarstvom bavila, nego kroz monopol pala je stvar do toga, da se ljudem nije trud izplatio. Uslied toga nam mora jako mnogo do toga stati, da svilogojstvo opet podignemo. Jedini način, kojim se svilogojstvo može podići, jest taj, da se čahurice kupuju uz cienu, da se ljudem trud izplati, ako se tim bave. Uslied toga je gospodarsko družtvo za stanovitu svotu molilo, da može kupovati čahurice po 1 for. i vis. namjestničko vieće je dozvolilo. Nego sada gospodarsko družtvo ište, da bi mu se ova svota ostavila, da ju nebi moralo vratiti.

Buduć da je dakle ovo predmet, koji duboko zasieca u narodno gospodarstvo, s toga nalazim, da je vrlo važan i prešan, i zato preporučam vis. saboru, da ovaj predmet izvoli predati odboru, koji imade dnevni red ustanoviti, pa da ga u prešne predmete uvrsti, da se čim prije ovdje pretresa. (Ovaj predlog bude primljen, te predmet upućen na odbor za dnevni red.)

Ladislav Kukuljević: Poslje god. 1848., kad je novi sistem provizoriuma uveden, onda su najprije izaslani bili tako zvani djelovoditelji, koji su mjerili livade, polja, šume itd. za temelj budućega poreza. To je naravski bilo učinjeno samo u naglosti, tako da je porez za onda vrlo nepravedno razporezan bio. God. 1854. i 1855. bilo je odredjeno, da provizorni katastei s nova izmjeri zemlju, i poslje su bile odredjene reklamacije, da se stvar na čisto izvede. Na temelju tih reklamacijah bilo je god. 1860. izpravljanje poreza preduzeto; nego mnogi, koji nisu saznali, kako su reklamacije riešene, osobito naš prosti narod nije dalnjih korakah učinio, da bi mu se ono, što je kroz 4 do 5 godinah nepravedno plaćao, vratilo ili u buduću štibru uračunalo. Mnogi vlastelji, koji su saznali za onu odluku financialnog ministarstva, gdje odredjeno bilo, da se može ono tražiti, i da se ima povratiti ili u budući porez uračunati, dobili su natrag, ili se im je u porez uračunalo. Moram kazati, da sam i ja jedan izmedju ovih; nego kako rekoh, naš prosti narod nije za onu odluku saznao, i tako on nije niti naknade dobio, niti mu se uračunalo u buduću štibru. Buduć da to znamenitu svotu sačinjava, zato bi se ja usudio vis. saboru predložiti, da u interesu našega naroda shodne korake učini i nj. veličanstvo predstavkom zamoli, da tu nepravdu ukinuti i odrediti blagoizvoli, da se svi takovi dogodjaji ureda radi izvide i nepripadno plaćani porez pučanstvu povrati ili u račun tekućega poreza uzme.

Predsjednik: Pristaje li vis. kuća na to, da se ovakova predstavka podnese nj. veličanstvu? (Većina!)

Gosp. Dr. Špun izvolio je jučer zapitati predsjedničtvo, tko je podnio onu osnovu glede odkupa regalnih i sličnih pravah, koja je u vis. kući razdieljena.

Ova je osnova na sliedeći način dospjela u vis. kuću.

Gosp. zastupnik Blažić podneo je onomu prvomu urbarskomu odboru osnovu glede odkupa regalnih i sličnih pravah. Ta osnova bila je upućena zajedno sa drugimi izradjenimi poslovi novomu urbarskomu odboru, da ju ovaj u obzir uzme. Pošto je odbor druga načela usvojio, po tom je ostala ona osnova posebno mnenje gosp. zastupnika Blažića. Glede iste osnove zaključio je vis. sabor, da se dade štampati, da se može kod razpravljanja urbarskih poslovah u obzir uzeti. Ovu je osnovu dalo predsjedničtvo g. zastupniku Dragutinu Jelačiću, koji ju je zaiskao, da ju pregleda, i kad je visoki sabor zaključio, da se dade štampati, povratio ju je gosp. Dragutin Jelačić predsjedničtvu. Predsjedničtvo je dalo nalog sab. kancelariji, da se dade osnova u štampu, ujedno je pako izviestilo g. Blažića, da ako bude moguće, pregleda korekturu. Gosp. Blažić pako nije dospio do korekture, i tako je došla osnova korigirana po kancelariji u vis. kuću.

Dioniz Blažić: Ova izjava nije dovoljna, jer meni je samo do toga stalo, da se konštatira, da u mojoj osnovi ima promienah, i to bitnih. Sada znam, da je gosp. Dragutin Jelačić ove promjene učinio, znam takodjer, da je vis. predsjedničtvo uputilo ovu osnovu u štampu, te da je bilo rečeno, da se ja pobrinem za korekturu. Ja korekture nisam dobio; nu jedanput, kad je ova zakonska osnova bila u kući razdieljena, opazih, da je vrlo slična mojoj osnovi, ali ima bitnih promienah. Upitah se i začuh, da je gosp. Dragutin Jelačić ove promjene učinio, te on mi reče drugi dan, da je učinio neznatne promjene, i da ću ja biti zadovoljan. Neimajući osnove u rukuh, zapitah ga, u čem da sastoje promjene; on mi kaže, da u §. 4. mjesto 5% stoji 3%. — Nestoji pako, da bi g. Jelačić moje ime ili podpis bio izbrisao, jer taj podpis jest i sada ovdje, neznam dakle, kojim je povodom na štampanoj osnovi izostao. Promjene pako su bitne u §. 3,

*

4. i 5. Ja dakle želim, da se to uzme na znanje, i da se s timi promjenami neuzme osnova kao moja.

Predsjednik: U jučerašnjoj sjednici stavio je g. zastupnik Kolarić interpelaciju na predsjedničtvo, da bi izviestilo, kako stoji željeznički odbor sa izviešćem svojim. Ja sam se obratio na predsjednika tog odbora, i on mi javi, da je mislio još danas izviešće podnieti, samo još nije prepisano, te će ovih prvih danah doći pred vis. sabor.

Time prelazimo na dnevni red. Po propisu poslovnika imalo bi se preduzeti glasovanje o cielom već pretrešenom zakonskom članku u uredjenju sabora i o zakonskom članku o izbornom redu. Počem su ovo dva zakonska članka, zato mislim, da se svaki posebice glasovanju podvrći imade. Po nalogu vis. kuće pripravilo je bilježničtvo izpravljenu redakciju tih članakah; usudjujem se vis. kuću zapitati, da-li želi, da se najprije osnova, kako je sada sastavljena, pročita? (Glasovi: Dakako!)

Bilježn. Dr. M. Derenčin: Čita članak o uredjenju sabora.

Predsjednik: §. 46. poslovnika glasi: „kada se svrši pretresivanje po člancih, onda se drugi dan iza toga dana glasuje o cielom zakonskom predlogu.“ Sada je visoka kuća čula zakonski predlog, kako je iz viećanja izišao, i sada je red na glasovanju, da-li visoka kuća ovaj članak u cielosti prima ili ne.

Želi-li možebiti vis. kuća, da se poimence glasuje? Glasovi: Netreba!) Dakle ona gospoda, koja su za to, da se ovaj zakonski članak, kako je sada pročitan, u cielosti primi, neka izvole ustati. (Učini se!) Dakle većinom glasovah je primljen ovaj članak.

Sada će se pročitati članak o izbornom redu, kako je iz viećanja izišao.

Dr. M. Derenčin: Čita članak o izbornom redu.

Predsjednik: Imade-li tko od članovah visoke kuće što prigovoriti?

Adolfo Veber: Prije se je razpravljala osnova in merito, a sada su na redu stilistički izpravci. Ja bi molio, da se u §. 13. izraz „ikakvu nepokretninu“ svakako promieni, jer ova rieč „ikakav“ je relativan pojam, te mora poslje nje stajati druga izreka, koja prvu nadopunjuje, n. pr. ako itko zna, to ja znam; ta rieč mora se zamieniti sa „kakov,“ ili „ma kakav.“ (Glasovi: Dobro je!)

Predsjednik: Ako nitko ništa više primietiti neima, prelazimo na glasovanje. Želi-li vis. kuća po imence glasovati, ili ustajom? (Glasovi: Ustajom!) Dakle ona gospoda, koja su za to, da se ovaj članak o izbornom redu, kako je sada pročitan, primi, neka izvole ustati. (Većina ustane.)

Sada možemo preći na druge predmete našega viećanja. Po zaključku visoke kuće stoji dnevni red do sada ovako: izborni red je na prvom mjestu, urbarski članci na drugom, a zemaljski proračun na trećem mjestu. Ako tko imade što predložiti, neka izvoli rieč uzeti.

Barun Kušlan: Mislim, da je g. izvjestitelj o izbornom redu i o uredjenju sabora takodjer napomenuo, da treba u poslovniku njekoje promjene uvesti, i buduć je to u tiesnom savezu sa sada riešenim predmetom, mislim, da bi se odmah moglo preduzeti.

Dr. M. Derenčin: Čita izviešće odbora za uredjenje sabora.

Ivan Perkovac: Uslied ovoga izviešća mislim, da naš posao nije nikako svršen, dok se zakon od g. 1861. o neodgovornosti saborskih članovah nepretrese. Odbor je toga mnenja, da se članak onda stvoren može i sada prihvatiti i nj. veličanstvu potvrde radi podnieti. S toga mislim, da bi valjalo članak 4. god. 1861., koji se nalazi u prvom svezku saborskih spisah, sada pročitati, te razpravu o njem zametnuti, ako je to vis. kući po volji; a istom onda predložiti ću mnenje odbora, kako da se poslovnik u njekojih samo točkah, i to ponajviše formalnih, u savezu sa sada primljenim izbornim redom, u pretres uzme.

Barun Kušlan: Ovaj članak, koji je g. 1861. stvoren, netreba sada opet u pretres uzimati, jer je već onda odobren, nego previšnje riešenje nije stiglo; najviše, što se sada činiti može, jest, da se još jedanput za potvrdu njeg. veličanstvu podnese.

Predsjednik: Ja mislim, da bi vis. kuća svakako mogla pristati uz predlog bar. Kušlana; nu prije svega molim, da se onaj članak pročita (Urpani: Čita ga.) Ako vis. kuća neželi, da se preduzme na novo viećanje o ovom članku, mislim, da drugo nepreostaje nego, da se zamoli nj. veličanstvo, da čim prije previšnje riešenje izdati blagoizvoli. Ako nitko neprigovara, (Nitko se nejavi.) ja izjavljujem, da je ovaj predlog primljen.

Sada dojde red na poslovnik; samo neka vis. kuća izvoli riešiti, da li će se odmah upustiti u pretresivanje predloženih promienah; jer dotični predlog nije još predsjedničtvu podnešen. (Glasovi: Odmah!)

Ivan Perkovac: Slavno predsjedničtvo izvolilo je reći, da neima predloga; ali predlog taj može se učiniti. Ja sam rekao, da je odbor sa svojim poslom gotov i da ću ja izviešće dati o njegovom djelovanju; a kad vis. kuća bude čula ovo izviešće, onda može zaključiti, da li će s mjesta o njem viećati, ili će ga prije dati štampati. Promjene ove tako su neznatne, da bi se po mom mnenju s mjesta moglo o njih viećati: al su ipak u tako tiesnom savezu sa sada primljenimi članci ob izbornom redu i ob uredjenju sabora, da se budući sabor u smislu sadašnjega poslovnika, ako se novi zakon potvrdi, neće moći niti konstituirati, jer neće imati normah, kojih da se u tom poslu drži. Ako vis. kuća želi, ja ću sada naznačiti potrebite promjene.

Adolfo Veber: Ja držim, da je sasvim suvišno čitanje ovih promienah, jer one će se pročitati, a mi opet nećemo moći znati, da li su dobre ili ne, buduć čovjek nemože prilikom jednoga čitanja stvar sa svih stranah promotriti. Dakle ja mislim, da svakako treba, da se sve ovo štampa.

Predsjednik: Ja moram opaziti, da sva izviešća se imaju podnieti prije sjednice. Ako je g. izvjestitelj gotov, mogao je to javiti danas. Medjutim, pošto je ova stvar zbilja u savezu s izbornim redom, ja mislim, da vis. kuća može dozvoliti, da izvjestitelj odboru predloži svoje izviešće.

Ivan Perkovac: Ja sam već prije kazao, da su promjene, predložene po odboru, sasvim formalne. Tri takove promjene.

Jedna tiče se predsjednika. Do sada bio je predsjednik ban, a kako je poznato, sada će biti predsjednik izbran. Tu se naravski njeke promjene moraju učiniti u poslovniku. gdje se više putah govori o banu, jer bana kao predsjednika više neima.

Druga je promjena učinjena glede verifikacije, gdje odbor samo to predlaže, da se §§. 16—18 iz drugoga odsjeka premjeste na kraj trećega odsjeka, jer samo tako se može

sva ova stvar, koja je toliko povoda dala razpravam, na čisto izvesti.

Treća je promjena učinjena glede prošnjah privatnih. Izkustvo ovoga sabora uči, da te prošnje mnogo vremena otimlju. Odbor zato predlaže, da se prošnje na sabor nemogu davati, osim ako su poduprte po kojem članu sabora, jer onda jamačno neće doći toliko prošnjah netemeljitih ili takovih, koje nespadaju u područje sabora, a tim prištedit će se mnogo dragocjenoga vremena.

Ja ću sada naznačiti promjene, koje odbor predlaže. (Gledaj zapisnik.)

U prvom odsjeku ima §. 2., koji je u ono doba sastavljen, kad za obavljanje izborah nije bilo nikakovih propisah, pa su se izdavala vjerodajna pisma i izborni zapisnici. U novom izbornom redu ima sada točnih i stalnih ustanovah, kako se izborni zapisnik sastaviti ima, tako da ustanova u §. 2.: „Vjerodajna pisma, u kojoj god formi izdana, imadu za sada onu istu moć i krepost, kano i izborni zapisnik itd.“ sada prestati mora, te bi ovaj §. sasvim izostati mogao.

§. 3. Govori o prelatih, velikaših i ostalih pozvanicih banskih, na koji naime način oni moraju legitimirati svoje pravo u saboru. Odbor je mislio, da se sve ovo može izpustiti, jerbo je sabor u zakonskom članku ob uredjenju sabora u §. 10. usvojio nješto drugčija načela, pak se sada može samo to reći, da se imadu legitimirati u smislu ovoga zakona. Ono, čim se ta legitimacija nadoknadjuje, može ostati.

U drugom odsjeku, koji govori o privremenom ustrojenju sabora i verifikaciji, veli se odmah u §. 4.: „Pošto se je sabor otvorio, zauzet će ban, a u njegovom odsuću ili prepriečenju najstariji veliki župan, predsjedničku stolicu.“ U novoj zakonskoj osnovi ob uredjenju sabora neima niti bana niti velikih županah u saboru; zato je odbor scienio predložiti, neka ovaj §. ovako glasi: „Pošto se je sabor otvorio, zauzet će najstariji član sabora predsjedničku stolicu, itd.“

Sada dolaze tri paragrafa, o kojih bi napokon moglo biti viećanja. Odbor je mislio predložiti, da se §. 11. „Oni zbori, o kojih nastanu razpre, razpravljat će se uslied mnenja, za koje je bila absolutna većina odbora, istom poslje kako se je sabor konštituirao“ — sasvim izpusti; zatim da se §§. 16. i 18. premjeste u treći odsjek, i to na kraj njegov, iza §. 24., jer govore o saboru već konštituiranom, pak se je upravo s toga smutnja porodila, što su ovi §§. metnuti onamo, kamo nespadaju.

U §. 12. izostaju rieči: „Vjerodajno pismo ili“

U trećem odsjeku opet su promjene učinjene glede predsjednika, u §. 20: „Najprije se glasuje redomice za dva podpredsjednika, itd.“ metnuo je odbor: „Za predsjednika i dva podpredsjednika.“ Onda one rieči: „Najstarijim velikim županom“ kao i niže: „pod nadzorom najstarijega velikoga župana,“ sasma smo izpustili.

U §. 21. metnuli smo ovo: „kad se obavi izbor predsjednika, prelazi se na izbor prvoga podpredsjednika, zatim na izbor drugoga podpredsjednika na posve isti način.“ U §. 23. opet smo ovako metnuli: „..... izjavljuje izabrani predsjednik, da je sabor konštituiran.“ U §. 24: „Imena predsjednika, podpredsjednikah i bilježnikah daju se putem kr. dvorske oblasti nj. veličanstvu na službeno znanje;“ jer zvala se ova oblast: dikasterij ili kancelarija ili kako mu drago, oblast je uvjek.

U petom odsjeku u §. 25. metnuli smo: „Za pripravu viećanja podielit će se sabor, izuzam predsjednika, žrebanjem na pet odsiekah“

Zatim smo promienili svagdje broj članovah, koji je potrebit za podupiranje predlogah, te smo prama ograničenomu broju zastupnikah mjesto 15 metnuli 10. Ta promjena učinjena je u §. 28. — U §. 30. mjesto: „.... javi to banu itd.“ metnuli smo prosto: „.... javi to predsjedniku.“ §. 31. predložili smo ovako: „kada ovu prijavu učine tri odsjeka, onda predsjednik pozove izvjestitelje u centralni odbor i doglasi to onim odsjekom, što su još zaostali;“ a ono: „izviestivši o tom bana“ odpada. §. 32. predložili smo ovako: „U centralnom odboru, bez odlučnoga ipak glasa, predsjeda jedan od podpredsjednikah sabora.“ U §. 35. ima stajati 10. mjesto 15; zatim riec „odbornu“ da se izpusti. U §. 36. na kraju: „Bezimene podneske neprima sabor“ imalo bi izostati, jer o tom se govori kod prošnjah. U §. 66. ima doći 10. mjesto 15. §. 69. promienili smo prama već udešenomu zaključku sabora: „Kad se vieća i odlučuje, treba da bude prisutna absolutna većina verificiranih zastupnikah.“ Ovomu odsjeku dometnuli smo nov paragraf o zastupnicih vlade, koji imadu po zakonu ob uredjenju sabora pravo mjesta u saboru: „O zastupnicih vlade odredjuje što treba zakon o saboru (§§. 16. i 17. z. ob uredjenju sab.“)

Sada imade još preinakah u petom odsjeku, koji govori o prošnjah. Odbor je mislio, da su propisi §§. 75. i 76. tako rekuć odviše formalni; dosadašnje izkustvo pokazalo je, da ih se sabor do sada nikada držao nije, nego sasvim prostim načinom odlučivao o molbah. S toga je odbor sliedeću štilizaciju predložio: „§. 75. Prošnje mogu se na sabor dati, samo ako su poduprte po kojem članu sabora; a druge dapače bezimene prošnje, i neprima sabor“. §. 76. „Ovakove prošnje upućuju se molbenomu odboru od pet članovah.“

Napokon u §§. 77, 79. i 96. ima stajati: 10. mjesto 15.

Sada neka izvoli vis. kuća izjaviti se, da li će odmah o tom viećati, ili da se sve to ima prije još štampati.

Avelin Ćepulić: Ja sam već prije slutio, i sada sam se sasvim osvjedočio o tom, da ova stvar nemože doći prije na dnevni red, dok se neodobri sada tek izradjena osnova za uredjenje sabora i za izborni red; jerbo ovdje se radi o takovih promjenah, koje, većinom barem, prije odobrenja novoga izbornoga reda i zakona o uredjenju sabora nemogu se preduzeti. Buduć pako ovo odobrenje zavisi od volje nj. veličanstva, mi, po mom mnenju, nemožemo prije temeljito o našem poslovniku viećati.

Zato mislim, da bi svakako sav ovaj posao bio preran, jer bi bio badava u onom slučaju, kad se novi izborni red i zakon o uredjenju sabora nebi potvrdio. Ja sam dakle za to, da se ova stvar odgodi, te da se predje na dnevni red.

Dr. Lavoslav Šram: Ja mislim, da je ovaj predlog u toliko hipotetičan, u koliko se još nezna, da li će biti potvrdjen novi izborni red i da će ove promjene valjati samo onda, ako bude potvrdjen.

A s toga, što se ovo još nezna, nesliedi to, da sada nesmiemo ili nemožemo učiniti potrebitih promienah u poslovniku, nego sliedi uprav protivno, za da budući sabor ima temelj, na kom će se moći konstituirati.

Adolfo Veber: Razlika je medju osnovom o izbornom redu i o uredjenju sabora i medju poslovnikom, što je osnova prva posao samostalan, kojega možemo urediti, kako hoćemo, dočim stoji poslovnik u tako tiesnom savezu s izbornim redom i uredjenjem sabora, da ga nemožemo preinačivati prije

nego znamo, koji će izborni red valjati; ako nećemo raditi badava.

Predsjednik: Ja bih vis. kuću pozornu učinio na tu okolnost, da predlog odbora s jedne strane zaista se mnogo naslanja na onaj red, kojega ćemo tek dobiti, a s druge strane sadržava promienah, koje nisu sasvim formalne, te imade gg., koja bi mogla činiti amendements; dočim ipak nisu imala vremena pripraviti se. Nadalje imam pozornost vis. kuće obratiti i na to, da vis. vlada želi i jedva čeka, da se predmet o zemaljskom proračunu svrši, jer dok to nije, nezna se svota, koja će se morati razporezati niti se može utjerivanje započeti. Dotično izviešće danas je podnešeno, i može, ako ne danas, barem sutra doći na dnevni red. Preporučam dakle, da bi se zemaljskom proračunu prednost dala, i zato vrieme mogao bi se pripraviti predmet o poslovniku.

Ivan Perkovac: Ja sam već s početka kazao, da se ove promjene samo onda odmah u pretres uzmu, ako jim se nenadje protivnikah; ako bi pako bilo mnogo prigovorah, onda ja sam nisam za to, da se već sada o njih vieća. Ja sam barem nastojao o tom, da te promjene budu samo formalne, i samo glede dvajuh paragrafah radi se o tom, da se promiene. Po mom mnenju mogao bi se sav taj posao obaviti za pol sata.

Predsjednik: Molim vis. kuću, neka izvoli ponajprije odlučiti, hoće-li se na temelju sada pročitanoga izviešća odmah upustiti u viećanje o promjenah u našem poslovniku, ili ne. Molim dakle, da ona gg., koja su za to, da se odmah pristupi k viećanju, da izvole ustati. (Čini se!) Većinom je dakle zaključeno, da se viećanje odmah preduzme.

Ivan Perkovac: Prvi predlog je taj, da se §. 2. sasvim izpusti, jer §. ovaj stvoren je za ono vrieme, kad u tom obziru nije bilo nikakvih propisah; ali sada je u izbornom redu sasvim točno naznačeno, kako se ima izborni zapisnik sastaviti.

Barun Kušlan: Ja mislim, da se prvi dio može izpustiti, dočim bi drugi dio mogao ostati.

Predsjednik: Imamo predlog odbora i izpravak g. baruna Kušlana. Odborov predlog ide tamo, da se §. 2. sasvim izostavi, dočim g. barun Kušlan predlaže, da se ima izostaviti samo do: „Svaki zastupnik imat će se itd.“

Koja su gg. za predlog odbora? (Manjina se digne.) Koja su za predlog baruna Kušlana? (Većina se digne.) Dakle ovaj posljednji predlog je primljen.

Ivan Perkovac: §. 3. bi po novoj redakciji imao ovako glasiti. (Čita.)

Barun Kušlan: Ja bih tako slobodan bio, da se tu baš na zakonski članak pozove t. j. §. 10.

Antun Vakanović: Ja bi ovu ustanovu, kako se može legitimacija nadoknaditi, sasvim izpustio, jer ona je stvorena za ono doba, kad je množina velikašah u sabor bila pozvana bez obzira na njihovo stanovanje, na njihove godine, na njihov posjed; dočim sada zakon sasvim točno ustanovljuje njihova svojstva, i ja mislim, da se to ujamčenjem privatnih ljudih nemože nadoknaditi, nego mislim, da se velikaši imaju pred odborom točno izkazati, da imaju potrebita svojstva.

Predsjednik: Ako ne želi nitko više govoriti, doći će na glasovanje prva alinea koja glasi. (Čita.) Koja su gg. za tu alineu, neka izvole ustati. (Večina se digne.)

Na drugu alineu imamo izpravak g. Vakanovića, koji predlaže, da se izpusti ova ustanova.

Ona gg., koja su za redakciju odbora, neka izvole ustati. (Manjina se digne.) Sada neka ustanu ona gg., koja su za izpravak g. Vakanovića. (Većina se digne.) Dakle ovo ima izostati.

Ivan Perkovac: U §. 4. je učinjena promjena ta, da se mjesto: „ban i u njegovom odsuću najstariji veliki župan“ kaže: Najstariji član sabora. (Glasovi: Prima se!) (Čita §. 11.) Taj paragraf imao bi se izpustiti.

Predsjednik: Ako neželi nitko govoriti, neka izvole ustati ona gg., koja su za to, da se §. 11. izpusti. (Većina se digne.)

Ivan Perkovac: U §. 12. imala bi izostati rieč „vjerodajno pismo.“ (Glasovi: Prima se!)

Predsjednik: Izjavljujem izpravak ovaj primljenim.

Ivan Perkovac: §. 16. i §. 18. ostaju sasvim, kakvi jesu, samo da se na kraju §. 16. kaže; „pozovu se u odsjecih verificirani članovi,“ te se ova dva paragrafa premjeste na kraj 3. odsjeka, kamo i zbilja spadaju.

Janko Car: Ali moglo bi se opet dogoditi, da nebi bile $^2/_3$ u odsjecih verificirane; kako bi se imalo onda postupati?

Predsjednik: Možebiti, da bi se uklonila ona sumnja, koju je g. Car naveo, moglo bi se možebiti kazati: u odsjecih i u saboru verificirani članovi? Prima li vis. kuća najprije taj predlog, da se ova dva paragrafa premjeste u 3. odsjek? (Većina se digne.) Dakle ovo je primljeno. Molim sada, da ona gg., koja su za predložen izpravak izvole ustati. (Većina se digne.)

Ivan Perkovac: U trećem odsjeku §. 20. kaže se sada za predsjednika i 2 podpredsjednika, a izpušteno je: „najstarijim velikim županom,“ i dalje: „pod nadzorom najstarijega vel. župana.“

Predsjednik: Ako je visoka kuća za to, neka izvoli ustati. (Većina se digne.) §§. 21. i 23. budu primljeni, kako ih izvjestitelj predlaže.

Ivan Perkovac: U §. 24. kaže se, mjesto „dikasterija“ „oblast.“

Dr. Polit; Ja bih rekao; putem naše najviše domaće oblasti.

Autun Jakić: Ja nebih podupirao izpravka g. Dr. Polita, nego bih se usudio predložiti, da se kaže: putem najveće dvorske oblasti Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Janko Car: Ja nisam nikada čuo, da sabor nj. veličanstvu preko oblastih što javlja; sabor je jedan faktor, a kruna drugi, koja faktora uviek medju sobom obće neposredno. Zato sam toga mnenja, da se ovo može izpustiti.

Antun Vakanović: Ja nisam mnenja g. predgovornika, jer ako mi dobijemo odgovornu vladu, kako se barem nadamo, onda nećemo pisati nj. veličanstvu, nego ćemo pisati vladi nj. veličanstva. Zato bih ja predložio, da bi se ovdje reklo: da se dostavlja do znanja najvišoj oblasti kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Ivan Perkovac: Ja bih najprije pristao uz izpravak g. Cara. To je nedvojbeno, da se imena predsjednika i podpredsjednikah moraju nj. veličanstvu do znanja staviti; jer sabor nemože imati svojih častnikah bez znanja kraljeva. Kojim putem? to ovamo nespada. Taj će se put naći, kad se bude znalo, koji su organi nj. veličanstva. Zato bih ja podupirao taj predlog, da se ove rieči sasvim izostave.

Predsjednik: Koja su gg. zato, da se ovaj predlog, kojega je usvojio g. izvjestitelj, primi? (Većina se digne.)

Ivan Perkovac: U §. 25. metnuli smo: izuzam predsjednike.

Antun Vakanović: Ovaj sabor već je pokazao, da je ova institucija već izčeznula, jerbo jedan jedini predmet odpremili smo do sada na odsjeke. Pošto dakle izkustvo uči, da zbilja nije praktično, da bi se sabor podjeljivao na odsjeke, predlažem, da se ovo glede odsjekah izpusti, i da se sabor ima samo podieliti na odbore.

Ivan Perkovac: I odbor je na to mislio, ali odbor nije htio činiti velikih promienah samo zato, da se viećanje uzmogne čim prije svršiti. Odsjeci obstoje i sada, ali nerade ništa, no u poslovniku samom ima lieka tomu, jer je rečeno, da sabor može odbore imenovati, što smo i učinili. Ja mislim, da se ovo može ostaviti, kako jest, dok bude više vremena o tih stvarih viećati.

Predsjednik: Ako neima više prigovora, izjavljujem, da se ovo prima, kako je predložio g. izvjestitelj.

Ivan Perkovac: U §. 28. kao što i u više sliedećih §§. metnulo se je mjesto 15. samo 10. obzirom na sada ograničeni broj zastupnikah.

Predsjednik: Koji su za tu promjenu, neka izvole ustati. (Većina se digne.)

(§§. 30, 31, 32, 35. budu primljeni, kako su predloženi.)

Ivan Perkovac: U §. 36. izostavljena je zadnja stavka, jer dolazi ista i u 5. odsjeku. (Prima se!)

U §. 69. učinjena je prema već obstojećemu zaključku promjena, da pri viećanju treba absolutne većine verificiranih zastupnikah.

Dr. Nap. Špun: Glede ovoga §. imam primietiti to, da se reče: absolutna većina nazočnih članovah, jerbo izkustvo najnovije dobe je pokazalo, da je ta umetba potrebita, jer da li je tko odsutan ili prisutan, pa neglasuje, iz toga mogu se vući različite konsekvencije.

Predsjednik: Molim, da ustanu ona gg., koja su za redakciju, kako je po odboru predložena. (Većina se digne.)

Ivan Perkovac: Ovomu odsjeku dodaje se još jedan §. o zastupnicih vlade, koji je opet čisto formalne naravi. (Čita ga.)

Predsjednik: Ako je vis. kuća za predloženi novi §., neka izvoli ustati. (Većina se digne.)

Ivan Perkovac: Glede prošnjah već sam kazao, zašto je odbor mislio, da treba učiniti njekoje promjene. Ovo bi sada glasilo ovako. (Čita.)

Predsjednik: Prima li se ovo, kako je predložio odbor? (Većina se digne.)

Ivan Perkovac: §. 93. koji glasi: „Smutljivci mira mogu se osim odstranjenja, na poziv predsjedničtva, po saboru i kazniti," mislio je odbor, da se može izpustiti, jer to neima nikakva smisla, da tko bude po saboru kažnjen, budući za to neima zakonskih normah.

Predsjednik: Ako vis. kuća na to pristane, da se §. 93. izpusti, molim, da ustane. (Većina se digne.)

Ivan Perkovac: Samo se po sebi razumieva, da će ove sada ustanovljene promjene valjati istom onda, kad bude zakon ob uredjenju sabora i ob izbornom redu potvrdjen, a dok to nije, dotle i poslovnik ostaje, kakov je bio do sada. Isto tako razumieva se, da ovih preinakah netreba pošiljati nj. veličanstvu na potvrdu, jer ovo sabor sam za sebe radi.

Predsjednik: Molim još, da se visoki sabor izvoli izraziti, da li pristaje na to, da se sutra ima preduzeti proračun? (Većina se digne.)

Zaključujem današnju sjednicu i uričem buduću za sutra u 10 satih.

Četrdeset i prva saborska sjednica,

držana dne 1. ožujka 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Bilježnik Janko Car: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

trideset i devete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 28. veljače 1866. pod predsjedničtvom presvietloga i veleučenoga gosp. Dr. Jovana Subotića, drugoga podpredsjednika saborskoga.

U ovoj sjednici bje zapisnik trideset osme saborske sjednice držane dne 27. o. m. bez primjetbe odobren i izpravnim proglašen. Zatim su pročitani podnesci na sabor prispjevši, i o njih odlučeno:

Br. 578. Prijava gosp. Stjepana Vukovića podarcidjakona i župnika iz Ivanca od 25. o. m., kojom uslied zaključka saborskoga od 20. o. m. br. 503. izjavlja, da je već u onoj prijavi, kojom je svoj mandat kao zastupnik naroda položio, izrekao, da je uzrok tomu poremećeno mu zdravlja, i da ako bi i u Zagrebu bivao, nebi mogao sjednice polaziti, zato, ako ovo izjavljenje dovoljno bilo nebi, moli za dopust do konca mjeseca ožujka o g.

Obzirom na ove okolnosti, čime je već novi izbor na mjesto ovoga zastupnika u saborskoj sjednici od 20. o. m. br. 503. odredjen, primljena je ova izjava na znanje.

Br. 579. Predstavka skupštine municipija slob. prim. trg. grada slob. luke i kotara Bakra za preinaku zakona o novačenju.

Upućeno je na odbor administrativni na pretresanje.

Br. 582. Molbenica Mavre Veissa iz Karlovca od 26. o. m. kojom, javljajući, da Kupa obalu dere, i osobito od Selca do Mekušja i polag vodećem drumu pogibelji prieti, moli da visoki sabor shodne korake poprimi, da se tomu zlu doskoči.

Zaključeno je: da se molbenica ova kao u djelokrug visokog kr. nam. vieća spadajuća putem visokog saborskoga predsjedničtva istome ustupi za uredovanje.

Br. 583. Molbenica upravljajućega odbora hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva od 20. o. m. br. 36., kojom predlaže za uvaženje predstavku podnešenu si po gospodarskoj podružnici Sv. Ivanskoj o tom, da se odredi čišćenje potokah i ustrojenje vinogradske učione u Križevcih.

Opredieljeno je odboru administrativnom za pretresanje.

Br. 584. Molbenica hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva od 20. veljače o. g. br. 85. o tom, da visoki sabor zaključiti izvoli 1) da se gospodarskomu družtvu na promicanje pučkoga gospodarstva povisi dojakošnja godišnja podpora zemaljska u 1050 for. na svotu od 3000 for. a. v.

2. Da se gospodarskom družtvu cjelovito izruči svota od 10.000 for., koja je družtvu na promicanje domaćega svilarstva iz dobrovoljačke zaklade bezkamatno uzajmljena.

Podnesak ovaj opredjeljuje se odboru za dnevni red postavljenom.

Iza toga na predlog zastupnika naroda gosp. Ladislava Kukuljevića, kojim je razložio, da su od onoga vremena, kako je zemljarine provizorij uveden, sve do onda, kada su občinske i individualne reklamacije riešene postale i na temelju tog riešenja god. 1860. porez izpravljen, mnogi porezovnici, koji su reklamirali i kojim je na temelju reklamacijah tek god. 1860. porez na manje obaljen, cielo prepomenuto vrieme plaćali veći porez, nego je pripadao, i premda je previšnjim riešenjem od 26. siečnja 1860. premilostivo odredjeno bilo, da se tako nepripadno plaćeni porez naknadi ili u račun buduće štibre uzme, to ipak previšnje ovo riešenje nikad proglašeno bilo nije, i tako je pučanstvu golema nepravda nanešena, i kojim je predložio, da se nj. veličanstvo predstavkom zamoli, da tu nepravdu ukinuti i odrediti blagodostoji, da se svi takovi dogodjaji ureda radi izvide i nepripadno plaćeni porez pučanstvu povrati ili u račun tekućega poreza primi, zaključeno je: da se obrazloženjem predmeta ovoga u prednavedenom smislu nj. veličanstvu prepokorna predstavka podnieti imade.

Zatim je odgovorio gosp. predsjednik na interpelaciju narodnoga zastupnika gosp. Dr. Napoleona Špuna u sjednici 38. dne 27. o. m. učinjenu: da je osnova zakonskog članka o odkupu regalnih i ovim sličnih pravah gosp. zastupnikom Dionizom Blažićem načinjena predana bila odboru urbarialnom, nu ovaj istu uvažio nije, primiv drugo načelo, nego je ono, na kojem je ova osnovana. — Zatim bje ova osnova predana članu urb. odbora gosp. Dragutinu Jelačiću na njegovo zahtievanje, da ju prouči, jer se je u načelu s njom slagao, poslje ju je predao predsjedničtvu, a ovo ju po zaključku sabora u tiskaru odpravilo, preporučujuć ujedno g. Blažiću, da korekturu tiska preduzme. Oni izpravci, koji su sada u ovoj tako tiskanoj osnovi načinjeni su po gosp. Jellačiću.

Na što je gosp. Blažić izjavio, da se ova osnova, ovako kakva je sada, bitno razlikuje u §. 3, 4, 5. od njegovog djela, i zamolio, da visoki sabor to uzme na znanje.

Poslje toga je na interpelaciju gosp. zastupnika Pavla Kolarića u sjednici od 27. o. m. učinjenu predsjednik izjavio, da će odbor viećajući o predmetu željeznicah, ako ne u prvoj

budućoj, to sigurno u bližnjoj kojoj sjednici svoje izviešće predložiti.

Iza toga predje se na dnevni red, te bje u cjelosti svojoj pročitan zakonski članak ob uredjenju sabora, kako je specialnim viećanjem po saboru ustanovljen. Ovaj ovako ustanovljeni zakonski članak primljen je po glasovanju većinom glasovah.

Istom tako, poslje kako je treći put pročitan zakonski članak ob izbornom redu stvoren, primljen je i ovaj većinom glasovah.

Nadalje povodom izviešća odbora za uredjenje sabora od 19. siečnja o. g. i na predlog odborskog izvjestitelja zastupnika gosp. Perkovca, da sabor pretrese na novo zakonski članak o nepovriedivosti saborskih članovah god. 1861. stvoren, koji sve do sada nije stekao previšnjega kraljevskoga odobrenja, zaključeno je: da se njeg. veličanstvo kralj predstavkom i opet zamoliti ima za previšnje odobrenje istoga zakonskoga članka.

Napokon se je viećalo o promjenah saborskoga poslovnika sada postojećega, obzirom na novostvoreni zakonski članak ob uredjenju sabora i u obće potrebitih, koje je u smislu izviešća odbora za uredjenje sabora od 19. siečnja o. g. izvjestitelj odbora gosp. Ivan Perkovac ustmeno predložio i obrazložio, te je viećanjem ovim zaključeno:

a) da se §. 2. tako promieni, da sada glasio bude ovako: „svaki se zastupnik mora izbornim pravovaljano sastavljenim i ovjerovjenim zapisnikom izkazati;“

b) da §. 3. glasiti ima: „gg. prelati i velikaši morat će se pred dotičnim odborom verifikacionalnim izkazati u smislu §. 4. i 10. zakona ob uredjenju sabora.“

Ostalo u istom paragrafu ima se izpustiti.

c) da §. 4. glasiti ima: „pošto se je sabor otvorio, zauzeti će najstariji član sabora predsjedničku stolicu itd.“ sve do kraja;

d) da se §. 11. posve izpusti, a u §. 12. da se samo izpuste rieči „vjerodajno pismo;“

e) da se §. 16. iz odsieka II. premjesti u odsiek III. i da se stavi ondje za §. 24., te da mu se u predzadnjoj linii rieč: „već“ izpusti, pa mjesto iste uvrsti rieč: „u odsjecih;“

f) da se §. 18. iz odsjeka II. premjesti u odsiek III. i ondje za §. 16. onamo premješćeni postavi;

g) da se u §. 20. u prvoj linii za riečju: „za“ uvrsti rieč: „predsjednika i“ i da se izbrišu u petoj i šestoj linii rieči: „najstarijim velikim županom“ kao i u 9. i 10. linii rieči: „pod nadzorom najstarijega velikog župana;“

h) da §. 21. ovako glasiti ima: „ako nebude absolutne većine, onda se opetuje glasovanje za onu dvojicu, koji su imali najviše glasovah. Kad se obavi izbor predsjednika, prelazi se na izbor prvoga podpredsjednika, zatim na izbor drugoga podpredsjednika na posve isti način;“

i) da §. 23. ovako glasiti ima: „kada izabrani častnici svoja mjesta zauzmu, izjavljuje izabrani predsjednik, da je sabor sastavljen (konštituiran);“

j) da se §. 24. ovako promieni: „imena predsjednika, podpredsjednikah i bilježnikah daju se nj. veličanstvu na znanje;“

k) da §. 25. glasiti ima: „za pripravu viećanjah podielit će se sabori, izuzam predsjednike, žrebanjem na pet odsjekah;“

l) da u §. 28. linii trećoj mjesto rieči: „15torica“ ima stajati rieč: „desetorica“ i da se izbrišu u §. 30. rieči „banu i ujedno prvomu a u zapriečenju svoga drugomu podpredsjedniku;“ pa da se mjesto toga uvrsti rieč: „predsjedniku;“ napokon da se u §. 31. miesto riečih: „prvi podpredsjednik“ postavi rieč: predsjednik, i da se rieči: „izviestivši o tom bana“ izbrišu;

m) da §. 32. glasiti ima: „u centralnom odboru bez odlučnoga ipak glasa predsjeda jedan od podpredsjednikah sabora;“

n) da se u §. 35. u prvoj linii miesto: „15“ stavi „10,“ a u linii drugoj da se rieč: „odbornu“ i u linii predzadnjoj rieč „odbornu“ izbriše; kao i da se u §. 36. izbriše: „bezimene podneske neprima sabor;“

o) da se u §. 66. mjesto „15“ stavi „10,“ da se §. 69. za riečju: „većina“ pridoda: „verificiranih zastupnikah,“ i da se poslje §. 74. stavi nov paragraf ovog sadržaja: „o zastupnicih vlade odredjuje što treba zakon o saboru (§. 16. 17. zak. o uredjenju sabora);“ nadalje

p) da mjesto §. 75. ima stajati ovo: „prošnje na sabor mogu se dati, samo ako su poduprte po kojem članu saborskom. A druge ili dapače bezimene prošnje i neprima sabor.“

A mjesto §. 76. sliedeće: „ovakove prošnje upućuju se molbenom odboru od 5 članovah.“

r) da se u §§. 77. i 79. ima mjesto „15“ staviti „10;“ napokon

s) da se §. 93. posve izpusti, a u §. 96. da se mjesto „15“ stavi „10“ članovah.

Tim bje sjednica zaključena, i sliedeća urečena na dan 1. ožujka o. g. u 10 satih u jutro.

Dr. Jovan Subotić, s. r.
drugi podpredsjednik.

J. Car, s. r.
saborski bilježnik.

Dioniz Blažić: Ako sam dobro razumio, veli se u sada pročitanom zapisniku ondje, gdje se govori o njekojih promjenah na mojoj osnovi zakonskoj o odkupu regalnih pravah, da je vis. predsjedničtvo izvolilo izjaviti, da je zastupnik Dr. Jellačić korekturu toga djela preduzeo, pa da su prigodom te korekture učinjene te promjene. U koliko sam ja jučer razumio vis. predsjedničtvo, to nije bilo tako rečeno, već je bilo rečeno, da su promjene ove učinjene po gosp. Jellačiću prije nego je djelo predano štampi, a da je korekturu obavio g. Mikec. Ja bih svakako želio, da se još jedanput pročita dotični passus.

Janko Car: Ja sam točno bilježio sve rieči visokoga predsjedničtva, i ja mislim, da je bilo rečeno ovako. (Čita dotirani passus.)

Dioniz Blažić: To nestoji: 1) nestoji, da je odbor izpravio moju osnovu; 2) nestoji, da je vis. predsjedničtvo izjavilo, da zastupnik Dr. Jellačić obavio korekturu.

Jovan Subotić: Glede ove osnove rekao sam ja, da ona nije mogla biti uvažena po odboru, jer je odbor usvojio drugo načelo; onda, da je ova osnova na zahtievanje gosp. Dr. Jellačića njemu bila priobćena, i da ju je on poslie zaključka vis. sabora, da se ima dati štampati, predsjedničtvu povratio, pošto je u originalu učinio njekoje promjene u toj misli, da se u načelu slaže s g. Blažićem.

Ivan Perkovac: Meni se čini, da je ova stvar od tako malene važnosti, da možemo preko nje prieći na dnevni

red. Što se tiče interpelacije g. Blažića, njemu je zadovoljeno tim, što je konštatirano, da je on drugi predlog učinio, nego što je štampan. Ja mislim, da bi tim laglje mogli prieći na dnevni red, što smo u ovoj vis. kući već doživjeli sličnih slučajevah, koji su, po mom mnenju, puno važniji, a glede kojih ipak još do dan danas nismo dobili nikakova odgovora.

Janko Car: Ja ću ovo izpraviti onako, kako je to izrekao gosp. drugi podpredsjednik.

Predsjednik: Time se zapisnik odobrenim proglašuje.

Janko Car: Čita predstavku radi zakona o nepovriedljivosti saborskih članovah.

Aurel Kušević: Ja mislim, da bi vis. sabor imao podnieti ovu predstavku s onom željom, da nj. veličanstvo odobri ovaj članak, kad bude krunisano.

Predsjednik: Je-li vis. kuća za redakciju ove predstavke, kako je pročitana? (Većina se digne.) Primljena je dakle predstavka bez ikakve primjetbe.

Janko Car: Čita predstavku radi plaćanja nepripadnoga poreza.

Predsjednik: Odobrava li vis. kuća representaciju, kako je sastavljena po gosp. bilježniku? (Prima se.)

Dr. M. Derenčin: Čita predstavku radi bezkaznenoga povratka vojničkih bjegunacah u Primorju.

Predsjednik: Pristaje li visoka kuća uz ovu representaciju? (Prima se).

Meni je čast samo na kratko izviestiti vis. sabor, da ćemo za koji dan obširno izviešće podnieti o poslanstvu, koje sam ja sa gospodinom zastupnikom dugoselskim pred priestolom Njegova Veličanstva imao čast obaviti. U kratko mogu sada samo to kazati, da smo se nepomično držali onoga načela, da prije svega i po svuda branimo prava i interese trojedne kraljevine, i da smo bili tako sretni, i kod Njegova Veličanstva, premilostivoga kralja našega, kao takodjer u svih inih odličnih krugovih naići na odobrenje. Njegovo Veličanstvo mi je naložilo, da pozdrav kraljevski i osiguranje Njegove blagonaklonosti ovomu saboru izručim. U ostalom imam čast 2 kraljevska reskripta vis. saboru priobćiti.

Bilježnik Vjenceslav Urpani: Čita reskript radi novačenja i reskript na adresu saborsku.

Predsjednik: Ja mislim, da ću pogoditi želju vis. kuće, ako naredim, da se oba previšnja reskripta dadu tiskati i podieliti medju članove.

Veliki župan Bartol Smaić: Ako je ikoja stvar dostojna, da se na ovom saboru rieč o njoj povede, to je dosta posao željeznički, a napose posao željeznice hrvatske od Dunava do sinjega mora; ako je opet o ikojoj stvari već dosta govoreno i pisano, to je zaista ob ovoj, i svi smo već jedne te misli, da je ta željeznica za našu domovinu prieka nužda.

Zato sam ja već godine 1861. u ovom saboru kazao, da nebude li kakve željeznice k moru, velikomu županu riečkomu drugo neostaje, nego dieliti putovnice u tudje krajeve. To se je žalibože i sbilo. Gospodo, na stotine riečkoga i okolnoga pučanstva ode u Aleksandriju za kruhom. Slabi biljeg za naš napredak, dočim bi se žiteljstvo naše domovine barem podvostručiti moglo. Kada druge i manje kraljevine misle na gospodsto i na slavu, tada mi tek na kruh za hranilo mislimo. Jadna je ta stvar, ako se promisli; a je-li nam tako ostati? Gospodo, ja mislim, da ne. Bogata je Hrvatska, kad se jednom bogatsvom svojim bude mogla i koristiti, a tko da domovini pomogne, ako ne njezin sin?

Zato ja u ime odbora željezničkoga predlažem, da se vis. ovaj sabor predstavkom k svietloj našoj kruni obrati i od nje pomoći zamoli. Njegovo veličanstvo već je previšnjim svojim pismom od 13. travnja godine 1863. i odgovorom danim riečkoj deputaciji 29. srpnja godine 1864. pokazalo, koliko mu stoji do hrvatske željeznice, i kako je dostojalo reći riečkoj deputaciji, do dike hrvatskoga primorja, do grada Rieke. Zato, visoki sabore, utecimo se k Njegovu Veličanstvu, našemu premilostivomu kralju, i ja se ufam za stalno, da će se ono odazvati pravednim željam vjernih svojih Hrvatah. Ako visoki sabor ovu moju molbu, učinjenu u ime željezničkoga odbora, primi, neka se izvoli izreći, i u tom slučaju bih ja imao čast predložiti, da gospodin izviestitelj doktor Jordan pročita predstavku sastavljenu po željezničkom odboru. (Sa svih stranah glasovi: prima se!).

Izviestitelj Dr. Jordan: U 11. svojoj sjednici zaključio je željeznički odbor, kao što je sada napomenuto, da se satavi i visokoj kući preporuči jedna representacija na njegovo veličanstvo, u kojoj bi se imalo u načelu moliti, da se dozvolja za gradjenje željeznicah u našoj domovini projektiranih dade jednomu zemaljskomu odboru. Razlozi, zašto je odbor došao na taj zaključak, jesu većim dielom u bitnosti navedeni u istoj reprezentaciji. (Čita representaciju).

Veliki župan Svetozar Kušević: Ja držim, kao što je prijatelj moj, veliki župan riečki, kazao, da je ovo pitanje velevažno, i upravo s toga razloga, što je veleváženo scienim, da se nebi moglo tako naprečac ovdje odlučiti. Nješto podulja predstavka, koja je ovdje sada pročitana, tako je sastavljena, da nije svaki kadar, shvatiti i uvažiti sa svih stranah navedene razloge. Visoki sabor već je žrtvovao više sjednicah za razpravljanje onakovih pitanjah, koja ni iz daleko nisu tako važna, kako je ovo, i ja mislim, da bi se za ovo veleважno pitanje posebna jedna sjednica mogla odrediti.

Koloman Bedeković: Ja se podpuno slažem sa štovanim gosp. predgovornikom i to tim više, buduć vidim, da se u ovom operatu uvažavaju interesi čitave domovine, nego samo nipošto nisam opazio, da bi se uvažili i interesi žup. varaždinske, dapače ova se tako mukom mimoidje, kao da k ovoj domovini niti nespada. Ja mislim, da sigurno jedne domovine jesmo, i buduć blagostanje županije varaždinske samo k blagostanju cjelokupne naše domovine voditi može, držim, da bi se imale uvažiti i one predstavke i molbe, koje je županija varaždinska u svojem interesu predložila, tim više, što se ovaj jako dobro spojiti može sa interesom čitave domovine. Zato bih ja molio, da se predlog gosp. velikog župana riečkoga uvaži.

Antun Vakanović: Ja se mnenju gg. predgovornikah pridružavam osobito s toga razloga, što, po ovoj representaciji zemlja naša uzima na sebe garanciju kamatah od $1\frac{1}{2}\%$ for. Ako se uzme najmanja ciena ove željeznice, koja je preliminirana na 25 miliunah, akoprem družtvo belgijsko traži 45 miliunah, morala bi naša zemlja na godinu 375.000 for. u ime kamatah platiti, ako željeznica sama nebi doniela dosta kamatah. Zato mislim, da je ovo jako važno pitanje, i da treba da se podobro razsudi, i želio bih, da ako se već ova representacija neće tiskati, da se barem u 5 exemplarih prepiše i u odsjecih pretrese.

Antun Jakić: Kao član željezničkoga odbora mogu zjaviti, da odbor nije nijedne županije zašutio, ali budué nedju njegovimi članovi nije bilo nikoga zastupnika iz županije varaždinske, dočim je ipak svakomu bilo prosto upiati se u ovaj odbor, on dakako nije mogao znati, da li je va županija u tom poslu već što radila i koje su njezine elje u tom obziru. Ja mislim, da će biti na mjestu, ako e posebna sjednica za razpravu ob ovom poslu odredi i la se ovaj operat prije dade štampati.

Robert Zlatarović: Kad nebi stajali razlozi naedeni po gg. predgovornikih, ja nebih glasovao za ovu rerezentaciju već radi toga, što mi nismo izaslali odbor, da am sastavi representaciju, nego da nam predloži čitav jedan perat, na temelju kojega mogla bi se onda zaključiti reresentacija. Koliko sam ja pomnjivo slušao gospodina izjestitelja, koji je prije čitanja opazio, da se u istoj represntaciji navadjaju načela i nazori odbora, ipak nisam bio adar, shvatiti svu ovu argumentaciju. Dakle ja bi već radi rmalnosti želio, da se predstavka ova štampa i porazdieli, rije nego li se što o njoj zaključi.

Jovan Živković: Gospodinu predgovorniku moram dgovoriti, da ja ovu representaciju smatram kao operat, ao predlog odbora. Što se tiče primjetbe gosp. Bedekoića, da u odboru nije bilo nikoga iz županije varaždinske, nislim, da se je odbor imao pred očima držati interesa ciele omovine, pa ma bilo iz pojedinih županijah u njem članoah ili nebilo.

Ja prihvaćam predlog, da se ova representacija ima poajprije štampati i onda staviti na dnevni red.

Ladislav Kukuljević: Ne samo da to stoji, da ko baš u odboru koja županija nije zastupana, da se ona iemože mimoići, nego ni to nestoji, da nikakov operat nije io podnešen. Čitav jedan operat bio je podnešen, ali žali)ože, kako se sada vidi, nije se uzeo u obzir kod pretresivanja.

Dr. Jordan: Željezničkomu odboru doznačeno je bilo iše predmetah za pretresivanje, kao n. pr. takodjer potreito uredjenje riekah u našoj domovini. Odbor je pako scienio onajprije željezničko pitanje u pretres uzeti i vis. saboru resudu svoju predložiti, jer ovo pitanje doista je najsilnije d svih. Gospodin jedan predgovornik sam je bio podneo dboru potanku osnovu jedne željeznice, koja bi imala ići d Čakovca do Zaprešića, a bila je odboru poznata i osnova zradjena po vel. županu križevačkom glede željeznice koja i imala vezati Kotoribu sa Zagrebom. Odbor sam nije znao za sada prosuditi, koja od ovih prugah bi bila koristnija, nego mislio je, da se interesi jedne i druge županije jako dobro budu dali sačuvati; ali za sada neda se tajiti, da je najpotrebitija ona pruga, koja bi imala vezati nutarnju Ugarsku sa Hrvatskom. A operat savkoliki nemože se do sada niti tražiti od odbora, jer ga je razprava ob ovom posljednjem željezničkom pitanju tako dugo obuzimala, da nije mogao preduzeti i ostale predmete. Nu pošto se je glasalo bilo, da će sabor možda biti odgodjen, mislio je odbor, da ima tim brže predlog svoj učiniti. Što se tiče uvjetah, predlog odbora proizašao je jedino s toga, što je ministarstvo trgovine izjavilo, da uz dosada navadnu garanciju kamatah država neće više davati koncesijah za gradjenje željeznicah i ujedno pozvalo zemlju, da sama misli, kakove žrtve bi imala i htjela podnieti, da dobije željeznice, koje su joj od tako prieke nužde.

Predsjednik: Ako sam dobro shvatio gg. govornike, mislim, da velike razlike medju njimi neima, i da ću pogoditi želju svihkolikih, ako naredim, da se ta predstavka kao predlog odbora tiskati i u svoje vrieme na dnevni red staviti imade. Pristaje li vis. kuća na to? (Većina se digne.)

Antun Jakić: Visoki sabore! željeznički odbor je mislio, da se neima samo tim baviti, kako i koje željeznice da se grade, nego da ima povući u svoj djelokrug sve ono, što na željeznice spada. Budué je tomu već godina danah, što je družtvo južne željeznice u kombinaciji svojih tarifah obalio vozninu na željeznicah ugarskih onako nizko, da poslovanje na naših željeznicah, gdje je voznina daleko veća, sve to većma zapinje, to je svakako potrebito, i opravdano, da se radi ovoga nepravednoga postupka družtva južne željeznice posebnom predstavkom pritužimo Njegovu Veličanstvu. Ako dopusti visoki sabor ja ću ovu predstavku pročitati. (Čita predstavku). (Glasovi: prima se!)

Dr. Antun Stojanović: Ja sam toga mnenja, da se ovo već sada primiti nemože. (Glasovi: primljeno već!) Vi ste kazali, da primate, ali ja votisirati nemogu, jer to je predmet veoma važan, osobito kad sabor što kaže, treba da ima i temelja zašto to čini. Ovdje se medju ostalim kaže: Neznamo, da li je to po ugovoru ili ne. Ja dakle scienim, da da bi valjalo takodjer ovo štampati i u potanji pretres uzeti.

Antun Jakić: Dotični ugovor saboru službeno nije priobćen nikada, dakle mi nemožemo znati, da li je družtvo u njem povlašćeno na njekojih prugah pobirati dvostruku cienu, ali faktično to čini.

Franjo Lovrić: Ja po pravdi i pravici bio bih s mjesta zato, da se ova representacija Njegovu Veličanstvu podnese; ali baš ona izreka, koju je naveo gosp. Jakić, sili me, da nješto progovorim. Ja sam čitao to, da južno željezničko družtvo imade zbilja to pravo, da na svojih prugah može ustanoviti cienu, dakako da mu je stavljen maksimum, preko kojega nesmie, ali niže može. I zato je ono, kad je vidjelo, da ima na sisačkoj prugi prilično dosta posla, umalilo cienu na drugih prugah, da dotični činovnici negube dana. Ja ovo smatram na svaki način za nepravedno postupanje, ali u reprezentaciji nebih kazao, da neznam, je li to po ugovoru ili nije, jer što znam, nemogu kazati da neznam; i mi bi se onda pred svietom samo kompromitirali. Ja bih dakle želio, da se to svakako drugačije stilisira, i to bi jedan mali odbor mogao danas učinití.

Roberto Zlatarović: Ako stoji ono, što je naveo gosp. Lovrić, da se južno družtvo ima držati samo stanovitoga maksimuma, a da izpod njega može ići sa svojimi tarifi, onda neznam, da li bi bilo shodno, moliti Njegovo Veličanstvo, da bi blagoizvolilo putem dotičnih organah o tom nastojati, da se ciene izjednače. Ja bih svakako želio, da se stvar neprecipitira, da se zbilja nebi kompromitirali.

Ivan Perkovac: Ja sam toga mnienja, da se stvari neimaju naprečac pretresivati i to tim više, što je ovih danah jedna representacija zaključena i na Njegovo Veličanstvo odpravljena, u kojoj se po mom mnenju nalaze velike pogreške, a ja sam bio zapriečen to u ono doba prigovoriti. S toga se slažem sa mnenjem, da se ima svaka stvar redovitim načinom pretresivati, tako, da svakomu članu bude moguće svoje mnenje utemeljiti i obrazložiti, i mislim, da bi se imala i ova representacija štampati, da svaki član može znati, što se u njoj kaže.

Dr. Lavoslav Šram: Ja bih samo primietio, da bi možebiti ovom prilikom shodno i potriebito bilo, da se odbor pobrine za to, da se ugovor sklopljen medju vladom i željezničkim družtvom priobći ovomu saboru. Ja se dobro sjećam,

*

da i u ostalih saborih n. pr. štajerskom bila je rieč povedena o tom ugovoru, i da je jako naglašeno bilo uprav u pravničkih spisih, da ugovor ovaj pravno niti neobstoji. Imade dakle podpuno razloga, zašto bi se to tražilo.

Dr. Jordan: Koncem prošloga mjeseca dostavilo je namjestničtvo ovomu odboru jedan prosti prepis toga ugovora, i ako je g. predgovornik želio, da bi se taj ugovor imao tražiti samo radi znanja, već mu je zadovoljeno.

Predsjednik: Da se nebudemo ovom stvarju odviše zadržavali, molio bih ja, da se visoka kuća izvoli izjaviti ili za predlog gosp. Lovrića, koji predlaže, da se ova representacija predade posebnomu odboru, ili za predlog gosp. Perkovca, koji tamo ide, da se tiska i medju članove porazdieli.

Koja su gg. za predlog gosp. Lovrića? (Manjina se digne). Koja su pako za predlog gosp. Perkovca? (Većina se digne).

Bilježnik Vjenceslav Urpani: Priobćuje podneske, i to:

1). Očitovanje narodnog zastupnika Dra. Svetozara Miletića, kojim se odriče zastupstva, i moli dopust za vrieme dok nestigne drugi zastupnik. Odreka prima se, dopust se dozvoljuje i putem predsjedničtva odredjuje se nov izbor.

2) Molba narodnog zastupnika za grad Karlovac Franje Vranića za 3-dnevni dopust.

Upućuje se saborskomu predsjedničtvu za shodno riešenje.

3). Molba zastupnika Gjure Harabaise za obredjenje troškovnika.

Ustupa se saborskomu predsjedničtvu za dostavljenje ove molbe dotičnoj vojnoj oblasti.

4). Predštavka obćinstva županije varaždinske, kojom podupira predstavku grada Karlovca glede željeznice zemunriečke.

5). Predstavka sl. i kr. grada Senja u istom predmetu i istog sastavka.

Oba ova spisa ustupiti se imaju odboru za željeznice.

6). Adresa omladine jugoslavenske na njemačkih sveučilištih učeće na sabor trojedne kraljevine upravljena i providjena sa 272 podpisi, za izhodjenje sveučilišta jugoslavenskog.

Sabor prima do najugodnijega znanja ovaj domoljubnu sviest mladeži jugoslavenske zasvjedočujući izraz i odlučuje ovime: da se izvornik adrese na vječnu uspomenu pohrani u zemaljskomu arkivu, a prepis zadrži u saborskih spisih.

Predsjednik: Ovu sam ja donio, da ju predadem saboru, a i naša mladež želi ju podpisati.

Vjenceslav Urpani: Značajno je, da ima jako mnogo podpisah iz Dalmacije. (Čita ju per extensum. —)

Predsjednik: Mislim, da se ova adressa predbiežno ima uzeti do znanja, buduć je već predstavka radi sveučilišta podnešena Njegovomu Veličanstvu.

Antun Vakanović: Ja bih još dodao, da se ovaj spis za vjekovitu uspomenu odstupi narodnomu muzeumu za shranjenje.

Dr. Pavao Muhić: Kad sam prije 3 nedjelje danah podneo visokoj kući predlog, da se krepko zauzme kod Njegova Veličanstva za ustrojenje jugoslavenskoga sveučilišta, nisam ni slutio, da će ovaj predlog tolik odziv naći kod vriedne naše mladeži. Ova adresa je živ dokaz, od kolike je potrebe to sveučilište na jugu slavenskom. Otci naši već su god. 1790., kad je još latinski jezik vladao u školah, priznali veliku potrebu sveučilišta u Zagrebu, a koliko je veća ta potreba, odkada je latinski jezik u školah ustupio mjesto jeziku narodnomu. Ja bih s toga mislio, da bi bilo shodno, ako se ova adresa do znanja stavi barem onim višim oblastim, koje će imati rieč progovoriti o ustrojenju našega sveučilišta, da uvide, da zbilja savkoliki narod jedva čeka na izpunjenje najvrućije svoje želje.

Predsjednik: Ovdje imamo 2 predloga. Jedan ide tamo, da se ova adresa predbježno do ugodnoga znanja uzme, i da se ima jedan prepis zadržati, original pako u museumu ili kako ja mislim, bolje u zemaljskom arhivu sahraniti; Drugi ide tamo, da bi se takodjer višim oblastim dostavila do znanja.

Ponajprije molim, da ustanu ona gg., koja su za to, da se ova adresa uzme do ugodnoga znanja, bez da se dostavi višim oblastim. (Većina se digne.)

Sada molim, da se izjavi visoka kuća o tom, da li se ima sahraniti u muzeumu ili u arhivu.

Josip Torbar: Ja mislim, da bi ovaj spis najviše pripadao onomu institutu, za kojega se uprav zauzima, t. j. sveučilište; zato bih predložio, da se predbježno predade jugoslavenskoj akademiji, s tom opazkom, da kad jedanput universitet stupi u život, da se onda ima sahraniti u arhivu samoga sveučilišta.

Veliki župan Ivan Kukuljević: Kad bi ova adresa bila upravljena na sam zavod akademički ili na budući universitet, onda bi bilo shodno, da se sačuva u arhivu ili u biblioteci sveučilištnoj: nu pošto je ovaj velevažan spis upravljen na sabor dužnost je naša, sačuvati ga tamo, gdje se svi ostali spisi dosadašnjih saborah trojedne kraljevine čuvaju, a to je zemaljski arhiv; i ja to mislim tim više, pošto je uprav zemaljski arhiv ono mjesto, gdje se spisi najsigurnije čuvati mogu.

Predsjednik: Pristaje dakle visoka kuća na to, da se sačuva u zemaljskomu arhivu? (Većina se digne). To je dakle primljeno.

Ako sam dobro ubavieššen, to je odbor, koji je imao ustanoviti dnevni red, već gotov. Molio bih sada gosp. izviestitelja, da nam pročita izviešće.

Izviestitelj Ivan Perkovac: (Čita ga).

Kad bi se htio učiniti dnevni red za sve poslove, koji su već pred visoku kuću donešeni, učinilo bi se nješto, što se obdržavati nebi moglo, jer taj dnevni red bio bi tako velik, da za godinu danah nebi se moglo sve riešiti. Zato je odbor mislio, da mu treba ustanoviti red samo za njekoje najprešnije poslove, glede kojih imade barem toliko nade, da će se moći svršiti još ovim zasjedanjem. Odboru je taj posao tim težji, što vlada u Hrvatskoj nije tako iskrena, kako drugdje, da bi nam kazala, dokle možemo saborisati, nego mi uviek čekamo reskript, da ćemo danas-sutra biti razpušteni; i zato je odbor za sada predložio samo njeke poslove, koji se svakako obaviti moraju. Medju te spada izviešće urbarskoga odbora, i proračun, koji je već primljen, kao prvi predmet. Zatim izviešće željezničkoga odbora, koje je i onako više jedna manifestacija sabora nego što drugo; izviešće odbora za uredjenje arhiva, jer inače će taj zavod bog zna dokle neuredjen ostati, ostat će sve dotle, dok se dotična zakonska osnova neodobri.

Zatim bi došao predmet o zadrugah, jer i taj je vrlo prešan, a hoće li sabor do njega dospjeti, to neznam.

Josip Briglević: Ja sam već jedanput predložio, da bi uzeo u pretres onaj reskript, kojim je sabor od 1861. god. razpušten bio, jer tu imade stvarih, na koje nam Nje-

govo Veličanstvo zapovieda, da u prvom budućem saboru na nje odgovorimo, medju ostalim i to, da je onaj sabor trojedne kraljevine htio feudalno pravo natrag uvesti. Ja mislim, da na to svakako odgovoriti moramo, i da je to najprešnija stvar.

Lavoslav Šram: Ja mislim, da je predlog odbora onakav, da se mi sada nemožemo upustiti u pretresivanje toga predloga. Navesti ću i razlog. Ja scienim, da je zadatak odbora bio taj, da vis. saboru na temelju već gotovih i za pretresivanje priredjenih operatah sastavi dnevni red, dočim nam on sada samo u izvadku preporuča njekoje predmete, o kojih mi nemožemo prosuditi, da li zbilja zaslužuju prednost pred svim ostalim. Ja n. pr. scienim, da operat sudbenoga odbora zaslužuje sigurno istu važnost, koju ma koji drugi. S toga predlažem vis. saboru, da prije svega pozove odbor, da nam on naznači sve dosada gotove predmete.

Josip Špun: Ja predlažem, da se poslie izviešća urbarskoga uzme u pretresivanje izviešće odbora za zadruge, koje je takodjer već gotovo. Da ovo predlažem, zato imam taj važan razlog, što uprav od riešenja ovoga pitanja zavisi najviše zadovoljstvo našega pučanstva, jer zadružni život, kako obstoji dosada, gdje seljak nezna ni kuda ni kamo, nemože dalje obstojati.

Roberto Zlatarović: Meni je vrlo žao, što moram g. Šramu protusloviti, buduć se neslažem s njegovim mnenjem, kao da bi ovaj odbor htio saboru štogod oktroirati; jer baš radi toga, da mi ovdje ustanovljivanjem dnevnoga reda negubimo vremena, izaslali smo taj odbor. Nu buduć je već jučer odlučeno, da proračun ima najprije doći na dnevni red, mislim, da bi se sada moglo odustati od svake dalnje debate u tom smislu.

Ivan Perkovac: Dva su već predmeta, koja imaju svakako doći na dnevni red, proračun, i kr. reskript, a dok bude to svršeno, vremena je dosta učiniti novi predlog glede dnevnoga reda. Za to se ja slažem sa mnenjem g. Zlatarovića.

Predsjednik: Pristaje li vis. kuća na to? (Glasovi: Prima se!

Bilježnik Urpani: Čita izviešće odbora glede kralj. reskriptah.

Predsjednik: Želi-li vis. kuća ovo izviešće odmah u pretres uzeti, ili želi, da se prije još tiska?

Mirko Hrvat: Razlozi ovdje navedeni tako su jasni, da netreba nikakvoga tiskanja, nego se ovo može već odmah danas riešiti.

Predsjednik: Vis. kuća ima po poslovniku pravo, da o kojem predmetu odmah odluči, ili odredi, da se tiska. Dakle koja su gg. za to, da se ovo izviešće odmah u pretres uzme, neka izvole ustati. (Manjina se digne.) Koji su za to, da se prije tiska? (Većina se digne.) Ima se dakle tiskati i na dnevni red staviti.

Janko Car: U savezu sa jučer primljenom osnovom o uredjenju sabora i o izbornom redu molio bih ja, da se visoka kuća izvoli izjaviti, da li se u predstavki, kojom se imaju oba zakonska članka nj. veličanstvu potvrde radi podnieti, cieli taj predmet imade obrazložiti ili ne; i u prvom slučaju molio bih ja, da dotični odbor sam sastavi tu predstavku.

Predsjednik: Ja mislim, da će se podnieti u formi zakonskih članakah. (Glasovi: Tako je!)

Na dnevnom redu je izviešće odbora o zemaljskom proračunu.

Miroslav Kraljević: Mislim, da bi shodno bilo, prije nego se na razlaganje izviešća i motivah, po kojih je zapisnik sastavljen, predje, da se ovo izviešće, budué u vis. kući još čitano nije, skupa sa zapisnikom pročita. (Čita.)

Predsjednik: Ako je volja vis. kuće, danas bi završili time, da ćemo sutra od točke do točke taj predlog preduzeti. Sutra u 9 satih molim, da se gg. članovi visoke kuće združe u stolnoj crkvi, gdje će se zadušnice za pokojnoga cara Franje obdržavati.

Zaključujem sjednicu i uričem buduću za sutra u 10 satih.

Četrdeset i druga saborska sjednica,

držana dne 2. ožujka 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvaram sjednicu s molbom, da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik V. Urpani: Čita zapisnik:

Zapisnik

četrdesete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 1. ožujka 1866. pod predsjedničtvom poglavitoga i veleučenoga gosp. Dr. Mirka Šuhaja, drugoga podpredsjednika saborskoga.

Otvorena bi sjednica o 10 satih u jutro, i čitani zapisnik posljednje od 28. veljače bi odobren.

Čitane zatim predstavke na nj. veličanstvo kralja:

a) o nepovredivosti zastupnikah;

b) glede nepripadno plaćenog poreza; i ona

c) za pomilovanje vojničkoj dužnosti podvrženih bjegunacah iz primorja — budu takodjer bez primjetbe odobrene.

Iza toga saborski prvi podpredsjednik Dr. Mirko Šuhaj, kao član odbora izaslanoga za podnešenje saborske adrese, dojavlja, da je odbor adresu ovu predao nj. veličanstvu, te za koji dan će podnieti obširno izviešće u tom pogledu. Što bi predbježno uzeto ni znanje.

Poslje toga čitani bijahu stigavši na visoki sabor kralj. odpisi, i to:

a) kr. odpis od 27. veljače br. 148. na saborsku predstavku od 21. veljače t. g. glede obustavljenja ovogodišnjeg novačenja;

b) kr. odpis od 27. veljače t. g. 130. br. sadržajući odgovor na adresu saborsku od 10. veljače 1866.

Zaključeno bi jednoglasno, da se ovi kr. odpisi tiskati dadu i na dnevni red postave.

Vel. župan Zmaić zatim, kao predsjednik odbora za željeznice, razloži neobhodnu nuždu gradjenja glavne željezničke zemun-riečke pruge i predlaže, da se vis. sabor na nj. velič. kralja predstavkom obrati za izhodjenje previšnje dozvolje gradjenja, i u tom smjeru jur priugotovljenu po odboru predstavku podnaša vis. kući na odobrenje.

Bi zaključeno u načelu, podnieti predstavku nj. veličanstvu glede one željeznice, te u tu svrhu pročitani sastavak predstavke smatra sabor kao poseban predlog, koji se ima tiskati i u svoje vrieme na dnevni red postaviti.

O čitanoj iza toga predstavci na nj. veličanstvo za izhodjenje promienah u tarifi željezničkog družtva bi zaključeno: da se ima tiskati i na dnevni red metnuti.

Oglašeni budu zatim podnesci:

1. Očitovanje narodnog zastupnika Dra. Svetozara Miletića, kojim se odriče zastupstva, i moli dopust za vrieme dok nestigne drugi zastupnik. Odreka se prima, dopust se dozvoljuje i putem predsjedničtva odredjuje se nov izbor.

2. Molba narodnog zastupnika za grad Karlovac Franje Vranića za 3-dnevni dopust.

Upućuje se saborskomu predsjedničtvu za shodno riešenje.

3. Molba zastupnika Gjure Harabaise za obredjenje troškovnika.

Ustupa se saborskomu predsjedničtvu za dostavljenje ove molbe dotičnoj vojnoj oblasti.

4. Predstavka obćinstva županije varaždinske, kojom podupira predstavku grada Karlovca glede željeznice zemun-riečke.

5. Predstavka sl. i kr. grada Senja u istom predmetu i istog sastavka.

Oba ova spisa imaju se ustupiti odboru za željeznice.

6. Adresa omladine jugoslavenske na njemačkih sveučilištih učeće, na sabor trojedne kraljevine upravljena i providjena sa 272 podpisa, za izhodjenje sveučilišta jugoslavenskog.

Sabor prima do najugodnijega znanja ovaj domoljubni sviest mladeži jugoslavenske zasvjedočujući izraz i odlučuje ovime: da se izvornik adrese na vječnu uspomenu pohrani u zemaljskomu arkivu, a prepis zadrži u saborskih spisih.

Čitano bi zatim:

7. Izviešće br. 593. odbora ad hoc izaslanog, da glede najv. kr. odpisah od god. 1865. i 1866. shodni predlog učini.

8. Izviešće urb. odbora br. 594. sa osnovom zakonskog čl. o odciepljenju pašnjakaah itd.

Oba ova izviešća imaju se tiskati i na dnevni red metnuti.

U pogledu stvorenih netom po vis. saboru zakonskih članakah o uredjenju sabora i izbornom redu bi zaključeno: posebnom predstavkom podnieti je na potvrdu nj. c. k. veličanstvu.

Uslied toga predje se na dnevni red: razpravljanje o roračunu, te bi prije svega pročitano izviešće saborskog dočnog odbora i zapisnik, poslie česa zaključena bi sjednica o sata popodne i urečena buduća na 2. o. m.

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.
podpredsjednik.

V. Urpani, s. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako od nikakve strane primjetbe nena (Nitko se nejavi) zapisnik odobrenim proglašujem.

Bilj. Dr. M. Derenčin: Priobćuje podneske, i to:

1. Molbu Petra Sarajuć, u ime svih gornjakah žumberkog kotara, u kojoj razlaže nepravednost osude u njihovoj arnici proti Vilimu Hacu. (Na peticionalni odbor).

2. Molba Ivana Fiamina, člana sbornog kuratnog kapla riečkog, da se ovom kaptolu dopita odšteta za desetinu. Na urbarialni odbor).

3. Izviešće školskoga odbora.

Josip Torbar: Ovo nije podpuno izviešće, nego amo izviešće glede njekih prešnih predlogah, koje odbor is. kući učini. Ja mislim, da bi se to pročitati i s mjesta ioglo riešiti.

Predsjednik: Pristaje-li visoka kuća na to, da se ročita? (Pristaje).

Dr. M. Derenčin: Čita izviešće školskoga odbora; jedju čitanjem:

Adolfo Veber: Ja mislim, da je to čitanje suvišno proti onomu zaključku; da se takove stvari imadu prije tampati.

Josip Torbar: Kad je već samo čitanje prekinuto, leznam, je-li u smislu poslovnika to učinjeno, neka se i neni dopusti njekoliko riečih.

U početku se veli, da se je ovdje navelo samo ono od jelokupne radnje ovoga odbora, što je s ovimi prešnimi redlozi u tiesnom savezu, predlozi ovi tiču se gimnazije varaždinske i požežke, da se naime prva podigne iz trećega eda na drugu, i da bi se druga pretvorila u veliku gimnaziju. Radi ta 2 predloga navedeno je u uvodu ono, što je sada po g. predgovorniku prekinuto, i ja mislim, da bi se to moglo u obzir uzeti, ter dalje čitati.

Dr. M. Derenčin: Čita dalje.

Robert Zlatarović: Već onom prigodom, kad se je na temelju predloga peticionalnoga odbora radi osiečke gimnazije zaključilo, da se imade na prvi red podignuti, bijaše potaknuto i ovo pitanje, te rečeno, da bi imao školski odbor za koji dan predlog svoj učiniti. Ja mislim, da bi sada samo dosljedno radili, kad bi u smislu ovoga predloga podnieli representaciju nj. veličanstvu, i tim bi bila ta stvar riešena.

Predsjednik: Pristaje li vis. kuća na to, da se nj. veličanstvu podnese representacija glede gimnazijah u Varaždinu i Požegi, i glede realke u Karlovcu u smislu predloga školskoga odbora?

Adolfo Veber: Ja ću taj predlog samo glede varaždinske gimnazije podupirati, jer tu neima dvojbe o potrebi, da se ona podigne na drugi red, nu samo bih želio, da se grad Varaždin pobrine za malo ljepšu i prikladniju zgradu, jer ja sam uvjeren, da u cieloj monarhiji neima tako negodne i neuredjene gimnazialne zgrade, kaošto je varaždinska. Glede drugih pako stvarih trebalo bi, da si stvar malo razmislim, da bi mogao pristati na predlog odbora ili ne.

Miroslav Kraljević: Kad sam ja onaj predlog stavio, da se gimnazija požežka digne na višu, imao sam takodjer temeljah. Ja sam to tražio na temelju starodavnom, na temelju onoga, što je vriedni i blage uspomene prepošt i Abas Babić učinio za Slavoniju, koga neka Bog blagoslovi na onom svietu. Dao je vriedni taj muž Jezuitom spahiluk Kutjevo, koji je danas vriedan prieko jednog miliona for., i to zato, da se mladež medju Dravom i Savom u kršćanskom i u ostalih naucih obrazuje. Ovaj je red svojoj dužnosti zadovoljio, te već god. 1700 uveo u Požegi gimnaziju. Prvi ravnatelj bio je Hrvat otac Stručić, ova gimnazija imala je već god. 1723. šest školah i stajala je pod upravom jezuitah, kao kraljevska gimnazija, dok oni nisu bili dignuti, a poslie dobili su ju otci Paulini, i takodjer oni vjerno su sačuvali 6 školah, poslie dobili su ju civiliste i sekularni svećenici a napokon otci Franjevci, te su do skora vjerno i zdušno svoju zadaću rešavali i u Požegi je o obstojao višji gimnaziji sve dok nije absolutizam uveden. Kad je ustav prestao i absolutizam došao, onda su nam mjesto dara, što se je sva ona okolica kod svake prilike tako lojalno vladala, oduzeli 2 škole i samo 4 još ostavili. Da je broj učenikah dovoljan za višu gimnaziju, vidi se iz toga, što ondje imade orphanotrophium, što ga je bio blageuspomene biskup Alagović uveo, a sadašnji preuzoriti kardinal povećao, i što bi takodjer čitava okolica regimente gradiške i brodske, tako i jedna čast gjurgjevačke regimente i županije virovitičke onamo slala svoju djecu. A što se zgrade tiče, sigurno će grad priteći sredstvi, da se ova svrha postigne; dakle ja priporučam taj predlog tim više, što od Zagreba do Osieka neima nijedne više gimnazije, i što u hrvatskom provincialu imade tri više gimnazije, u Slavoniji samo jedna, dakle i pravednost zahtieva, da se pristane uz moj predlog.

Slavoljub Mihalić: Ja sam od strane grada Karlovca dao predlog, da bi se ondašnja nižja gimnazija dignula na višu, i da bi se spojila sa nižjom realkom. Za razjasnjenje ovoga predmeta hoću njekolike podatke navesti. Ova gimnazija utemeljena je po gradjaninu Antunu Marquesu, koji je ostavio znatnu glavnicu s odredbom, da se iz kamatah njezinih plaće i ostali troškovi namire. Ovo je bilo po prilici god. 1809. od onoga pa sve da najnovijega vremena bilo je učiteljstvo u rukuh Franjevacah, koji su malom plaćom zadovoljni bili, tako da su se svi troškovi pokrivati mogli iz kamatah one glavnice. God. 1855. preustrojene su naše gimnazije, i posljedica toga bijaše, da se je uslied na novo uvedene sisteme školske više moralo trošiti na gimnazije. Otci Franjevci nisu baš odgovarali propisom nove sisteme, jer su većom stranom bili ljudi takodjer slovenske narodnosti, ali koji su bili izobraženi u Gorici polag njemačke sisteme, dakle nisu bili vješti narodnomu jeziku, i tako bi bili već god. 1855. morali odstupiti od učiteljstva; ali buduć nije bilo sredstvah za uzdržavanje drugih učiteljah, ostalo je do g. 1862. sve kako je bilo i prije. Ove godine stigla je od vis. nam. vieća naredba, da se ovo abnormno stanje nemože više trpiti, jer se neslaže s obćim školskim sustavom, i da se moraju namjestiti učitelji vješti narodnomu jeziku, koji bi odgovarali i inim zahtjevom vremena. Obćina samo tomu zadovoljiti nije mogla, pa se obratila na provincijala goričkoga, nebi li joj on mogao davati takovih osobah, koje bi odgovarale onomu propisu. On je odgovorio, da

on to kadar nije, i tako je obćina bila primorana namjestiti učitelje iz svjetskoga striliša. Ovi učitelji imadu velike plaće, mislim preko 700 for., i ravnatelj preko 1000 for., tako da su troškovi narasli mnogo veći, i da je obćina sada primorana, 3000 for. pridodavati iz kameralne zaklade. Želje mojih komitentah dadu se svesti na 3 točke: 1) da se niža gimnazija digne na višu; 2) da se spoji s nižjom realkom i 3) da bi se veći trošak preuzeo od zemaljske zaklade.

Što se motivacije tih željah tiče, ja ću samo napomenuti, da grad Karlovac prema broju svojega pučanstva, prema svojemu položaju u neposrednoj blizini Krajine i prema svojoj trgovini osjeća veliku potrebu, da se ondje velika gimnazija ustroji, osobito pako nižja realka, jerbo, kako je poznato, pučanstvo grada Karlovca većim dielom bavi se trgovinvm.

Dakle s tih razlogah i obzirom na to, što su već u Rieki, u Varaždinu i u Osieku više gimnazije uvedene i dobivaju podporu iz zemaljske zaklade, ter bi nepravedno bilo, da bi baš Karlovac sam bio izključen, usudjujem se moliti od strane mojih komitentah vis. kuću, da bi blagoizvolila barem nižju realku ustanoviti.

Josip Špun: Osim onih razlogah, koje je štovani predgovornik g. Kraljević naveo za to, da se digne požežka gimnazija na višu, imam navesti još to, da u ono doba, kad smo u Požežkoj županiji 3—4 pučke učione imali, imala je ova gimnazija 6 razredah, a sada imamo 36 učionah, dakle imade i mladeži u dovoljnom broju, koja može stupiti u više gimnazialne razrede. Molim dakle, da se i ta okolnost u obzir uzme.

Adolfo Veber: Molim, hoće-li se to pitanje meritorno razpravljati ili neće? Ako hoće, onda si zadržavam pravo nješto prigovoriti.

Predsjednik: Izvolite.

Adolfo Veber: Ja govorim proti toj želji, da se karlovačka gimnazija na višu digne, i to zato jer 1) u hrvatskom provincialu imademo zbilja dovoljan broj velikih gimnazijah; imade takovu Zagreb, Rieka, i Senj, i ja mislim, da nije baš probitačno, što je tako maleni prostor zastupan od 3 velikih gimnazijah, što se i iz broja učenikah vidi; jer Rieka sigurno ih neima više od 150, za Senj nisam dobro ubavješten, dočim ih Zagreb imade malo više, ali razlog leži u podpori, koja se ovdje može u mnogobrojnih zavodih dobiti.

Drugo se tiče učiteljskih naših silah, da ovih neimamo dovoljno, dokazuje najbolje to, što još uviek pošiljamo kandidate u Beč i na druga sveučilišta, da se izobražuju, s viša gimnazija, koja nije providjena vještimi učitelji, samo je takova imenom, ali u stvari ne. Ja držim, da je mnogo bolje, da naša sredstva neraztepemo, nego da ih koncentriramo, jer tu treba i mnogo pomoćnih stvarih kao, n. pr. knjižnica, raznovrstne sbirke; a to sve stoji mnogo novacah, dakle je svakako koristnije, da se barem njeke gimnazije timi sredstvi dobro obskrbe. S druge opet strane Karlovac i onako nije daleko od Zagreba. Jedino, što bi Karlovcu koristiti moglo, to je realka, jer Karlovac je grad trgovački, i tim bi se mogla takodjer paralizirati njemačka realka u Rakovcu.

Da sam ja više vremena imao o tom razmišljavati, sigurno bih bio naveo još više razlogah, i zato bih želio, da se ovaj predmet neprecipitira.

Dr. Rački: Da se je g. štovani zast. čabarski samo malo uztrpio, i do kraja slušao, što se u izviešću navadja, onda bi bio uvidio, da ovo izviešće nije bilo suvišno. Razne su molbenice došle na ov sabor, koje su sve predane školskomu odboru, da on svoje mnenje o njih kaže. Odbor je mislio, da kad bi on samo na jednu ili drugu predstavku odgovorio, došla bi stvar u njeki metež, pa toga radi da za sada valja predložiti vis. saboru samo njeke prešne predmete, koji stoje u savezu sa načeli po odboru usvojenimi, kao što će se to vidjeti, kad sav operat dodje na stol vis. kuće. U ostalom, što se tiče želje grada Varaždina, i ona je uvažena, da se naime varaždinska gimnazija iz trećega digne na drugi red tim više, jer odbor misli posve dokinuti gimnazije 3. reda, koje sve to više u carevini Austrijskoj izčezavaju, jer kaošto je poznato, kod te razlike neima se sada ništa drugo u obziru nego sama plaća; a druge želje varaždinskoga municipija, da bi se naime nižja realka na zemaljske troškove uzdržavala, odbor nije mogao poduprieti, već s toga, što bi to povriedilo načelo, koje je i u cieloj Europi i u našoj domovini priznato, da niže realke uviek spadaju na trošak dotičnih obćinah. Želju glede požežke gimnazije mislio je odbor da imade poduprieti već radi toga, što sadanja požežka gimnazija imade preko 100 učenikah, i kad bi se dignula na višu, imala bi sigurno dovoljan broj učenikah, tim više, što se pučke učione sveudilj još razvijaju. Što se tiče molbe g. Mihalića, mislio je odbor, da se nebi imalo predložiti, da se karlovačka gimnazija povisi na višu, već radi toga, što oni, koji žele stupiti u višu gimnaziju radi blizine lako mogu doći u Zagreb; već obzirom na budućnost grada Karlovca, koja leži u trgovini i obrtnosti, mislio je odbor, da svakako mora poduprieti drugi dio te molbe, da se naime ondješnja gimnazija pretvori u tako zvanu realnu gimnaziju, pa da će time najbolje gradu zadovoljeno biti. Pošto je pako do sada grad Karlovac zbilja velike žrtve već doprineo, misli odbor, da bi se ono, što bi preko onoga, što dosada grad doprinaša, potrebito bilo za uzdržavanje te realne gimnazije, imalo namiriti iz zemaljske koje zaklade. Ja mislim, da bi vis. sabor mogao pristati uz predlog školskoga odbora, i onda ne bi ništa drugo trebalo, nego sastaviti dotičnu predstavku.

Predsjednik: I ja mislim, da su razlozi po gosp. govorniku navedeni tako jasni, da bi vis. kuća bez daljnje debate mogla na taj predlog pristati.

Ivan Kukuljević: Glede predmeta samoga ja neću ni riečce progovoriti, jer vidim, da je školski odbor imao razlogah, zašto je to predložio, nego samo bih vis. kuću na to pozornom činio, da nezaboravimo opet na čast i na vlast zakonotvornu vis. ove kuće. Mi u takovih predmetih neimamo stoprv moliti i representacije pošiljati na njeg. veličanstvo, nego mi imamo dekretirati t. j. načiniti zakonsku osnovu, i onda tu osnovu njeg. veličanstvu potvrdjenja radi podnieti. S toga bih ja predložio, da se školskomu odboru nalog dade, da on točnu takovu osnovu izradi, koja bi se onda mogla kao zakon višim našim oblastim i dotično nj. veličanstvu za potvrdjenje podnieti.

Josip Torbar: Kad bi se bilo izviešće ovo do kraja pročitalo, vidilo bi se, da školski odbor marljivo radi na preustrojenju naših pučkih i središnjih učionah, i da dotični operat za koje vrieme doći će na stol vis. kuće. Nego pošto su učinjeni predlozi, koji su se školskomu odboru činili prešnimi, mislio je odbor, da treba s mjesta ove predmete u pretres uzeti, te je podneo vis. saboru svoje mnenje, koje tamo smjera, da bi se vis. sabor representacijom na njeg. veličanstvo obratio, za da se ovi zavodi, koji su toliko potrebiti za naš narod osobito u dotičnih priedjelih, dozvole. Ja mislim, da podignuće tih zavodah spada na krunu, tim

više, što je skopčano sa troškovi, koji se iz državne blagajne namiruju. Ja držim takodjer, da bi se s dotičnom predstavkom nebi imalo čekati, dok sav operat dodje na stol visoke kuće, jer je ovdje razloženo i dokazano, da su preustrojenja ova potrebita, i zato opet molim, da bi se u smislu školskog odbora zaključila representacija na nj. veličanstvo.

Predsjednik: Buduć neima nijednoga govornika, koji bi htio uvažiti predlog vel. župana, i obzirom na to, da dotični elaborat školskoga odbora nije sasvim gotov, kao i na to, da smo već god. 1861. za sve naše učevne zavode zakonske osnove podnieli, na koje još dandanas potvrde neimademo, obzirom dalje na to, što smo glede osiečke gimnazije već poprimili taj put: mislim, da bi sabor samo dosljedno radio, kad bi poprimio ovaj predlog školskoga odbora, da bi se naime nj. veličanstvu podniela representacija u tom smislu, da se varaždinska gimnazija digne na drugi red, da se požežka pretvori u višu, i da se karlovačka preustroji na temelju t. zv. realnih gimnazijah.

Ako bi vis. kuća na to pristala, molim, da ustane. (Većina se digne.) Većinom glasovah je dakle zaključena representacija u smislu ovoga predloga.

Na dnevnom redu stoji proračun zemaljski.

Antun Vakanović: Poznato je vis. saboru, da se je odbor za zemaljsku imovinu i zaklade stvorio u vrieme feriah božićnih. Ovomu odboru pridružilo se je članovah jako malo, jer je predmet malo suhoparan, radi bo se o računih, o brojevih, a mnogi od tih članovah rade još u drugih odborih, i zato posao taj malo zapinje. Ja si dakle uzimam slobodu predložiti, da bi vis. sabor izvolio povećati taj broj, i usudjujem se predložiti gosp. sliedeću, koja bi mogla još stupiti u taj odbor: Gosp. Farkaš, kanonik Mrzljak, Dr. Muhić, Ožegović Martin, Peičić, Šuljok i Hrvoić Stjepan.

Predsjednik: Pristaje li vis. kuća na to, da se taj odbor sa predloženom gospodom umnoži? (Prima se).

Miroslav Kraljević: (Izvjestitelj odbora za proračun.) Kad je odbor za proračun po vis. ovoj kući izaslan bio, mislio je on, da zbilja kao zakonodavnoga tiela odbor imade pravo u pretres uzeti proračun čitave zemlje, t. j. sve troškove, koji na upravu zemlje spadaju i sve ono, štogod se u to ime izravnim ili neizravnim porezom plaća. To misleći obratio se je odbor na vis. namjestničko vieće, da bi mu ono dostavilo pregled svih izravnih i neizravnih troškovah, što ih je ova zemlja kroz vrieme od g. 1861—1865. imala. Namjestničko vieće imalo je dobrotu kratkim putem pregled o izravnom porezu od gg. 1861, 1862, 1863, 1864 i 1865. predati. Odbor nije tražio ovoga pregleda toga radi, što bi bio možebiti znatiželjan različita saznati, zašto su se n. pr. davale subvencije novinam, tko je odkupio i čijim novcem njemačku Agramericu itd.; nego odbor je to zahtievao zato, što mu je jako dobro poznat težki položaj našega naroda. Bit će vam poznato, da je gdješto u davanju i eksekutiranju poreza došlo dotle, da se stanovnikom izpod vlastitoga njihova kreveta ponjave i drugo posudje odnaša i prodava u ime porcije, da se prodaje kravica, koja jedina hrani udovicu i djecu; poznato je, da se u mnogih mjestih u ime poreza prodavaju zemljišta, tako da se dogodi, da vlastniku neostane drugo nego uzeti ženu pod ruku, diete na ruku, po dvoje—troje pak okolo sebe, te izići i kazati: So leb denn wohl, du stilles Haus!

Gospodo, strašni taj teret tjerao je odbor na to, da svestrano traži, nebi-li se moglo kakvim načinom do toga doći, da bi se zbilja narodu mogla kakva polakšica donieti i olakšati onaj namet, o kojem je imao razpravljati.

Ja mislim, da neće biti suvišno, ako vis. kuća znade, koliko se je god. 1865. (ja ću uzeti samo tu godinu) u ime uprave davalo i u kakvom razmjerju to stoji sa dotičnim trošenjem upravnim. Ovaj izkaz nije tudj, ovo je izkaz zemaljske vlasti.

Izdatak je za upravu u godini 1865. sliedeći:

1.	Dvorska kancelaria	68.956	for.
2.	Politička uprava i to:		
a)	Namjestničko vieće, veliki župani, razpoloživi činovnici	170.758	„
b)	Županijska uprava	332.920	„
3.	Kaznionice	111.925	„
4.	Graditeljni uredi	57.404	„
5.	Uzdržanje državnih cestah	464.473	„
6.	Vodogradjevine državne	193.039	„
7.	Školski savjetnici	5.270	„
8.	Državni predujam za katoličke vjerozakonske zavode	108.298	„
9.	Zaklade i prinesci za bogoslovne svrhe	21.396	„
10.	Zaklade i prinesci za naukovne svrhe	5.524	„
11.	Pravosudna uprava	400.132	„
12.	Oružničtvo	127.966	„
13.	Zemaljska kultura	1.000	„
	i to daje ukupnu svotu:	2,069.061	for.

Kad se uzme, da izravnoga poreza plaćamo 1,858.442 for., tad bi se vidilo, da je tu manjak sa 210.619 for. Nu nije tako, jer imade ovdje i porez tako zvani privremeni vojnički porez, koji iznaša 585.532 for. Kad se dakle ovaj porez, kojega nemogu smatrati nego takodjer kao zemaljski porez, pridodade, tada izadje suma od 2,443.974 for.

K tomu dolazi još, da se za financiju, zemaljsko ravnateljstvo, nadzorničtvo, porezne urede, c. k. financijalno odvjetničtvo, plaća ukupno 306.589. for.

Dalje dolazi, da se plaća c. k. računovodstvo sa 418.113 fr.

Nadalje mirovine, milostinje za udove vojničkih častnikah, 80.460 for., a u istu svrhu za civilne častnike udovice i siročad 236.505 for.

Kad se uzmu ove sume k onoj, koju sam naprvo rekao, tada naša zemlja plaća za upravu tako automnih kao i centralnih domaćih oblastih svotu od 2,838.458 for.

Nu ako se uzme, da naša zemlja što izravnoga, što neizravnoga poreza plaća 7,197.386 for., tada proizlazi, da kad se ova svota od 2,838.458 oduzme, da ostaje još 4,359.928 čisti za centrum. Nu centrum imao bi sam financijalne one oblasti, koje sam napomenuo, plaćati i to u iznosu sa 428.892 for., dakle tako se centrumu daju čisti dohodci sa 4,788.820 for.

Ako se još k tomu dodade onaj dohodak, kojega vuče centrum u ime dohodarine od družtvah željezničkog i parobrodarskog sa 140.000 for. na godinu, neračunajuć ovamo parobrodarstvo što je na Dunavu od Almaša do Zemuna, niti 35 408 for., što mu iz izravnog poreza dodju: to sigurno se može reći, da centrum od naše kukavne zemlje bez vojničke Krajine dobiva 5 milionah for., od kojih niti pare u našu se zemlju nepovrati, i od kojih naša zemlja neima baš nikakove hasne.

Takvim dakle načinom, uvidivši odbor sve ovo, osobito kad je vidio i pojedine posicije, htio je potanko se obaviestiti, i zahtievao je točnije izviešće n. pr. glede uzdržavanja

državnih cestah, gdje je svota od god. 1861. do 1864. sa 1,933.142 for. izdata bila, da vidi, kuda i kako je to sve potrošeno; zahtievao je to takodjer s toga razloga, da vidi, kako je to po našoj domovini razdieljeno, jer čuli smo jučer, da ima u njekojih miestih jako zločestih putevah; ali glede toga nije prispio nikakav odgovor. Zatim je odbor pisao po treći put, gdje je zahtievao i proračun za god. 1866. tičući se ovoga zemaljskoga poreza; i na to je došao odgovor, kako je vis. kući poznato, da namjestničko vieće stranom nije u stanju tomu zadovoljiti, stranom pako se je navelo i to, da ovo u nikakvom savezu nestoji sa proračunom zemaljskoga nameta i razteretne zemaljske zaklade. Ali ipak je odbor već iz predloženoga mu pregleda uvidio, da dočim druge zemlje dobivaju za naukovne svrhe mnogo više iz aerariuma nego naša, koja dobiva vrlo malo, za gensdarmeriju troši se svota od 127.966 for., od koje svote samo 27.966 for. bili bi dovoljni za uzdržavanje poredka, a 100.000 for. moglo bi se za zemaljske potriebe upotriebiti i tako bi neznatni namet bio. I tada ga je srce zaboljelo te je pomislio, kako bi ipak mogao (bez zahtievanih podatakah) olakšati namet, i prešao je na pretresivanje zem. konk. zaklade s tim, da će i o razteretnoj zakladi svoj predlog učiniti, zatim je načinio i representaciju, kako mu je sabor bio naložio, da saborski troškovi naime budu plaćani iz državne blagajne, koju representaciju takodjer ovdje predlaže. Glede onih odpisah namjestničkog vieća nije odbor podneo nikakvoga mnenja, pošto je bio preveniran, jer se je sam sabor izvolio obratiti na njeg. veličanstvo, da dobije proračun za god. 1866., osobito radi toga, da se saznade, kakvim načinom dobiva jedna struka više, a druga manje.

Najposlie uzeo je odbor u pretres i molbu prečastnoga kaptola modruškoga ili krbavskoga, koja mu je za riešenje predana bila, te je pronašao, da buduć taj kaptol spada medju kuratni klerus, po obstojećih ustanovah svakako mu pripada odšteta radi desetine. Dotično izviešće ću pročitati, kad dodje na red.

Što se čitavoga, ukupnoga proračuna tiče, postupao je odbor tako, da što je iole moguće bilo umali taj namet, te je mnogo iz proračuna izbrisao, pazio je na to u koliko je moguće, da dotičnici, koji iz one konkurencionalne zaklade plaće imadu, odmah svojih užitakah lišeni nebudu; nu skrbiti se je morao tim više, jerbo je sad nadošao onaj veliki trošak za sabor sa 100 hiljadah for., o kojem nismo baš sigurni, hoće-li se iz državne zaklade platiti ili ne; ako bi se platio, kaošto bi to i pravično bilo, onda će domovini našoj preostati liep krajcar, s kojim će u buduće razpolagati moći. Ovo je sastavio odbor već mjeseca prosinca, i zato mogle bi se sad činiti objekcije, da se sve kako stoji primiti nemože, jer mnogi su već dobili plaću za ova dva mjeseca, tako se n. pr. stipendije po odboru obustavljene takodjer vuku.

Ako bi se pako na to pristalo, da bi se k onomu, što je odbor izračunao, još dodao namet od $^1/_4$ ili $^3/_4$ krajc., to se sigurno sve ovo namiriti bude moglo.

Daljnji razlozi odborova postupanja navedeni su u samom izviešću, i ja ću i onako imati priliku, potanje ih još obrazložiti, kad bi se prešlo na pretresivanje pojedinih točakah; ja dakle sad samo priporučam, da visoki sabor u načelu primi ovu osnovu.

Dr. Klaić: Kad se mi u pretresivanje ovoga proračuna upuštamo, svaki mora si postaviti najprije pitanje, na kojem temelju se mi možemo u pretresivanje toga predmeta upustiti. Već isti odbor je naveo, da ova tako zvana konkurencionalna zaklada nije nastala po ustavnih zakonih; ali primietio je, da bi se ipak visoki sabor mogao upustiti u taj predmet, za da zemlju u koliko je moguće pomaže. Ja nemogu pristati uz ovo mnenje odbora. Konkurencionalna zaklada uvedena je za vremena Bachova gospodovanja i ona je način, kojim se u obće porezi dizati mogu. Konkurencionalne zaklade uvedene su u svih zemljah, za da njekoji troškovi nebudu više namireni iz državne zaklade; u ostalih pokrajinah predane su ove zaklade saborom; ali u Hrvatskoj zavodi nemogu u život stupiti, dok dotični zakon nije stvoren od sabora i potvrdjen od kralja. Razlozi, koji su ovdje navedeni, meni se čini, veoma su opasni, jer ovi isti su se razlozi navadjali, kad su nas pozivali u Reichsrath; kazalo se je naime i onda: Što ćete se držati formalnih vaših pravah, dodjite ovamo, pak ćemo skupa razpolagati s obćimi poslovi, s obćimi porezom, i tako ćete zemlji više pripomoći, nego držeć se formalnoga prava. Kad sabor onda nije našao uvažiti te razloge, ja mislim, da se oni nebi imali upotrebljivati ni danas, kad se nalazimo baš u doba, gdje se radi o tom, da se državo-pravna pitanja jednom stalno rieše; i ja mislim, da je bolje, da kako su se dosada vukli iz naših džepah milijuni, o kojih mi ni rieči nismo mogli progovoriti, i za sada, za ovo kratko vrieme, ostavimo onoj istoj oblasti repartiranje nameta, koja je to i do sada činila, bez da mi sudjelujemo. (Živio!).

Ali kad bi se imali upustiti u ovo razglabanje, meni se čudnovato čini, da neima nikakvoga punomoćnika vlade, koji bi nam stvar mogao razjasniti, da vidimo, da li se ovako ili onako štedjenje zbilja i izvesti dade. Ja se ufam, da kad ovo naše neizviestno stanje konačno bude uredjeno, bit će uvedena i odgovorna vlada.

Ja dalje neznam, kako se mogu praviti računi za buduću godinu, bez da su poznati računi prošaste godine. Vidim ovdje, da imademo tri zemaljske zgrade; tu bi dakle valjalo prije svega znati, koliko se je u ime konakovine plaćalo u prošlih godinah, jer sigurno bezplatno nisu dane u najam. Što se tiče brisanja, vidim, da je odbor izbrisao cielu svotu opredieljenu za Vorspann, koji je uveden sa Verordnungami: ako se dakle priznaje zakonitost ove zaklade, morala bi se priznati i zakonitost ovih Verordnungah, koje dandanas faktično obstoje, isto to imao bih navesti glede svotah za ukonačenje itd. Nadalje neznam, na kojem temelju je odbor umalio trošak za bolnicu za 4000 for. i zašto se njemu čine samo 10.000 forintih dosta. Vidi se dakle, da se u razpravljanje toga proračuna upustiti nemožemo bez zastupnika zemaljske oblasti. Zato predlog činim, da istoj oblasti i nadalje taj posao ostavimo; ako bi se pako ovaj predlog zabacio, onda bi činilo drugi, da se naime prije svega obratimo na zemaljsku oblast, da nam ona svoga zastupnika dade.

Predsjednik: Molim gospodu govornike, da se ograniče na načelno pitanje, koje je gospodin zastupnik severinski izraziti izvolio.

Ivan Perkovac: Ja se u tom obziru slažem podpuno sa gospodinom predgovornikom. On je razloge svoje već naveo, i ja mu baš novih dodati nemogu, već velim samo to, da je ovaj postupak sasma analogan svimkolikim korakom austrijske vlade, koja uviek nastoji, da čim više troškovah svali na pojedine zemlje i da odvali od sebe odgovornosti, koliko god može. Imade troškovah, koji se svakako namiriti moraju, ali se iz obćenite blagajne poradi današnjega financialnoga stanja namiriti nemogu, i zato vladi

valja tražiti novih izvorah, od kojih jedan je i ova konkurencijalna zaklada.

Ja sam vrlo zahvalan odboru, što je oko onoga posla toliko radio, ali moram žalibože reći, da mu je tamo suvišan; jer kolikogod je on predlagao, da se iz proračuna izbriše, uspjeha neće postići nikakova, budući da su to sve takove stvari, koje se napokon platiti moraju. Bilo bi suvišno sada to podulje razlagati; dosta je samo reći, da made štipendiah, koja su već podieljena, da ima troškovah, koji su već ugovorom utvrdjeni i koji se zato bez privojenja ugovornikah dokinuti nemogu. Zato ako ja i uvaavam želju odbora, da pomogne narodu, nemogu ipak pritati na njegov predlog zato, što ta želja neće imati drugoga uspjeha, van onoga, da se odreknemo svoga prava baš onaj čas, gdje vodimo parnicu o tom pravu. Ja nebi rad, la se nadje zlobnik, koji bi prispodobio hrvatski narod gizlavomu plemiću u njekom njemačkom igrokazu, koji je plenićku svoju povelju prodao za komadić sira.

Meni se čini, da je u onaj čas, kad je narod hrvatski pokazao najveću spremnost odgovoriti pozivu Nj. Vel. da se državopravna razmirica do kraja dovede, vrlo pogibeljno ikojim načinom odstupiti od svoga prava, jer men se čini, da je osobito narod hrvatski i narod ugarski vlastan u onaj čas, kako sadašnja razmirica nebude ustavno riešena, stojeć na čvrstom temelju svoga prava, uzkratiti vladi sve ono, što se do sada neustavnim načinom uzimalo. (Živio!) Ovo stanje, u kojem sada živimo, može trajati samo još njekoliko vremena, al napokon mora ipak prestati. Slažem se dakle sa predlogom, da mi proračuna u pretres neuzimamo, nego za sada pustimo, da zemaljska oblast i nadalje radi, kako je radila do sada.

J o v a n Ž i v k o v i ć: Usvajam predlog gosp. prvoga predgovornika i to u prvoj česti, naime da mi ovoga proračuna sada u pretres neuzimamo. Mi se tu zbilja nalazimo medju Scilom i Charibdom; jer neda se tajiti da najvažnije pravo, koje može pripadati narodnim zastupnikom, jest pravo pretresivati budget t. j. zemaljski proračun, i gledati, kako se novci naroda troše; i u prvi mah činilo bi se možebiti, da mi po ovom predlogu ovo pravo lakoumno od sebe odbacivamo.

Dopustite gospodo, da vas samo na posljedice jedne stavke pozornimi činim; i to jest stavke 13. Tu se za uzdržanje oružanstva zahtieva 16.000 forintih, koja svota bi po predlogu odbora morala izostati, jer je ta institucija uvedena po absolutnoj vladi. Mi svi znamo u kakvom vremenu da se nalazimo, mi svi znamo, da se danas faktično ravnamo po Verordnungah, a ne po naših starodavnih zakonih. Dočim dakle oružničtvo u istinu postoji u našoj zemlji, mi bi baš mogli kazati: Ono netreba za se 16.000 nego dosta je 15.000 ili 12.000, ali sasvim brisati te svote nemožemo radi toga, što je instituciju stvorio absolutizam.

Ja mislim dakle, da mi još u ničem neodstupamo od ustavnoga našega temelja, kad reknemo: Mi izvršivanje toga prava odgadjamo do onoga vremena, kad bude naša zemlja onako uredjena, kako to mi želimo, i zato ja sasvim pristajem uz predlog, da za sada odustanemo od svakoga pretresivanja toga proračuna.

S k e n d e r V i r á g: Ja držim, da je predmet ovaj u načelu već riešen onda, kad je bio govor od onih 400.000 forintih, koje je država našoj zemlji oduzela, jer onda je sabor zaključio, da se to ima potražiti natrag, za da se ovdje razredi. Ja razlučujem državni proračun od zemaljskoga. Ovaj drugi nije u nikakvom doticaju sa prvim; iz njega bo pokrivaju se potreboće naše zemlje, i on je došao na stol visoke kuće zato, da ga pretresivaju zastupnici naroda, kojim su okolnosti naše domovine najbolje poznate. Ja u ostalom u tom nevidim nikakvu uvredu naših pravah, i zato mislim, da bi se taj zemaljski proračun mogao ovdje u pretres uzeti.

K o l o m a n B e d e k o v i ć: Kao član ovoga odbora moram poradi razjasnjenja nješto navesti, za da se nebi mislilo, da odbor nije imao pred očima načelah ustavne zemlje, kad se je u sastavljanje ovoga proračuna upustio. Kad se je odbor sastao, prvo je bilo potaknuto pitanje, da li se on u svoj posao upustiti može, dok zemlja nije čisto ustavno preustrojena; odbor je mislio, da njegova zadaća nije, razglabati načelo, nego samo material pripraviti i saboru predložiti, i ja mislim, da on time nije sagriešio proti ustavu naše domovine, buduć je samo učinio, što mu je od strane visoke kuće naloženo bilo. Sada zavisi od visoke kuće, hoćeli neće li ovaj material upotriebiti, što se mene tiče, to sam i ja toga mnenja, da se u sadašnjih okolnostih u razpravljanje ove stvari upustiti nemožemo.

P r e d s j e d n i k: Svakako je to načelno pitanje, što ga je gospodin zastupnik severinski predložio, i ja mislim, da bi najprije o njem glasovati imali. Ako sam ga dobro shvatio, predlog njegov smjera onamo, da se visoki sabor radi uzčuvanja starodavnih svojih pravah u razpravljanje toga pitanja nebi upustio sada, gdje se poglavito radi o tom, da se državna razmirica na kraj dovede, nego da sabor taj proračun ostavlja vladi našoj, ali si ujedno pridržava pravo, poslje konačnoga uredjenja naše zemlje, ustavnim putem razpravljati savkoliki proračun.

Ako je visoka kuća za taj predlog, molim, da se ustati izvoli. (Učini se)

To je pretežna većina, dakle pretresivanje ovoga proračuna odstranjeno.

M i r o s l a v K r a l j e v i ć: Ako je visokoj kući po volji, ja ću pročitati predstavku radi saborskih troškovah.

Š k e n d e r V i r á g: Kad već zemaljskoga proračuna nismo htjeli sami opredieliti, kako možemo onda još moliti, da šta dobijemo iz državne blagajne? Ja sam doduše osvjedočen, da i onako nećemo ništa dobiti.

J o v a n Ž i v k o v i ć: Tim manje, što su i Erdeljci, koji su otišli u Reihsrath, isto molili, a nisu ništa dobili, dakle mi bi se tu samo pred svietom kompromitirali.

I v a n P e r k o v a c: I ja sam toga mnenja, da je ta predstavka suvišna, a uvjeren sam i o tom, da se sadašnjim plaćanjem poreza Hrvatskoj čini nepravda; troškovi carevinskoga vieća namirivali su se iz obćenite državne blagajne, a troškovi našega sabora, koji je u svom djelokrugu barem ravan užjemu carevinskomu vieću, moraju se plaćati od naše zemlje same. Zato predlažem, da se to u zapisniku resolucijom očituje nepravdom.

A n t u n J a k i ć: Ovo podupiram i ja

V e l i k i ž u p a n B a r t o l v i t e z S m a i ć: Moram odgovoriti gospodinu Perkovcu, da razlog za njegov predlog nestoji. On je izvolio reći, da buduć su se troškovi užjega Reichsratha mogli plaćati iz državne blagajne, morali bi se i troškovi našega sabora. Ja Reichsrath neću da branim, nego ga ipak smatram kao tielo, koje je bilo ustanovljeno za cielu državu (glasovi: nije!), dočim su i pojedine nasljedne pokrajine imale svoje sabore, koje je svaka za se plaćala.

B a r o n D r a g o j l o K u š l a n: Ja imam gospodinu predgovorniku to odgovoriti, da on pojmove mieša, ako misli, da je užji Reichsrath obstojao za cielu državu. Užji Reichsrath

nije ništa drugo, nego što je naš, što je ugarski, što je erdeljski sabor. Što država nije plaćala saborah pojedinih pokrajinah, oni toga niti nisu zaslužili, jer nisu bili ništa drugo nego birališta za Reichsrath.

Ja se slažem s predlogom gospodina Perkovca.

Avelin Čepulić: Ja sam za reprezentaciju; jer ako je ikoji sabor važnost koju do sada imao, to ju ima ovaj, buduć on rješava državo-pravna pitanja, koja se tiču ciele monarhije i zato mislim, — hoću da abstrahiram od svih drugih razlogah — bilo bi pravedno, da se i troškovi njegovi namire iz ukupnih dohodakah.

Ivan Perkovac: Smatram za svoju dužnost još njekoliko riečih k tomu progovoriti. Svikolici govornici, osim velikoga župana gosp. Bartola viteza Smaića, slažu se u tom, da je ovaj sabor u rješavanju državopravnih pitanjah ravan sasma zakonotvornim tielom, koja su do sada o tih pitanjih viećala, ili koja sada viećaju, da je s toga pravedno, da se i troškovi ovoga sabora iz iste one blagajne namire, iz koje su se namirivali n. pr. za Reichsrath. Radi se sada samo o tom, kojim putem ćemo to najlaglje postići, da li putem reprezentacije ili putem jednostavne rezolucije Ja sam toga mnenja, da nam predstavka neće ništa koristiti, to svjedoče svi kralj. reskripti, koje smo do sada dobili, ili koje se još nadamo dobiti. Neimajuć dakle nikakove nade, da bi predstavka mogla imati kakov uspjeh, a imajuć dosta razlogah za rezoluciju, za svečani prosvjed proti krivici, koju narod naš mora da podnaša, dok se faktično ovo stanje neizvede na pravno, molim da visoka kuća primi ovaj predlog.

Predsjednik: Glede saborskih troškovah imademo 3 mnenja. Prvo je, da se putem predstavke Njegovo Veličanstvo zamoli, da bi se ti troškovi namirili iz državne blagajne; drugo, da se to mukom mimoidje; treće je predlog gospodina zastupnika svetoivanskoga, da se metne u zapisnik manifestacija, kojom bi se ta nepravda očitovala. Koja su dakle za predlog odbora, da se reprezentacija podnese? (Manjina). Koja su za to, da se to mukom mimoidje? (Manjina). Koji su napokon za predlog gospodina Perkovca. (Većina). Dakle većinom glasovah je zaključeno, da se resolucija metne u zapisnik.

Miroslav Kraljević: U savezu sa proračunom bila je na odbor upućena i molba prečastnoga kaptola Modruškoga. Pitam visoki sabor, hoće li, da se pročita dotično izvješće odbora? (Čita).

Predsjednik: Prima li visoka kuća taj predlog odbora?

Jovan Živković: Ja nisam za to; ja bih bio za to, da se ta molba odstupi namjestničkomu viećn za uredovanje, ne pako, da se preporuča.

Antun Vakanović: Ova molba ima 2 strane. Prva je, da kaptolu pripada odšteta; i to mislim, da se može primiti; u drugoj strani prepušta se eksekutivnoj vlasti, kako se ima izvesti ta odšteta.

Pavao Kolarić: Ja bih bio toga mnenja, pošto su se i druge odštete bez sabora obavile, da se taj predmet prepusti sasvim namjestničkomu viećn.

Ivan Fiamin: Meni se čini, da ovaj predmet uprav ovamo spada. Više svećenstvo odreklo se je svojevoljno ovih desetinah; a pošto se u patentu od 2. ožujka 1853. takodjer odredjuje, da nižjemu svećenstvu ta odšteta pripada, radi se sada o tumačenju, tko da spada na više ili nižje svećenstvo. Vis. oblast tumačila je taj patent tako, da kaptoli svi bez razlike spadaju na više svećenstvo; ali kaptol Modruški nikako se nemože prispodobiti s ostalimi kaptoli, jer on je upravo kaptol kuratan, i izvršiva sve župničke dužnosti. Kaptol obratio se je već više putah na više oblasti, a pošto je bio odbijen, mislio je, da uprav sabor kao legislativan faktor može tumačiti ovaj zakon.

Vinko Mrzljak: Pošto je molbenica stolnoga kaptola modruškoga ili krbavskoga, ovomu visokomu saboru podnešena glede pripadajuće na odštetu desetka od njegova u Vinodol došašća, ća do god. 1848. pobiranog, na neizkolebivom temelju istine i pravde osnovana; s toga neću visokoj ovoj kući navadjanjem istih i drugih kojih razlogah dosadjivati, nego jedino najtoplije molim vis. sabor, da bi uz navedene razloge prionuo, i zaključkom izrekao, da starodavnom kaptolu modruškomu ili krbavskomu pravo odštete desetka pripada.

Rečeni kaptol od god. 1493., to jest od kad je poslie razorenja Modruše u Novi, Bakar i Bribir došao, i skrb dušobrižnu na sebe primio, nikakova inoga dohodka osim desetine neuživaše, a ni danas neuživa. On je glasom premilostivoga kr. reskripta od 2. veljače 1844. ne samo, da to reknem, potvrdjen, nego izrično kao capitulum curatum non privilegiatum proglašen, te kao takov sve dužnosti župničke zajedničko obavlja, niti je ikoji druga medju kanonici i kanonikom župnikom razlika, nego što ovaj radi reda crkvene matice vodi.

Iznimno je stanje cieloga kaptola modruškoga ili krbavskoga. On nije sakupljen u jednomu mjestu, nego je razdieljen, kao rekoh, u tri različita mjesta. U njemu župnik nemože biti, ako nije prije kanonik, koji kao takov neima nikakova posebnoga dohodka, nego ukupnu desetinu kaptola, tim načinom, da iste dohodke štolarske, koji drugdje su izključivo župnički, dieli sa ostalimi kanonici, te s toga su dohodci nisu župnički nego kaptolski.

Visoki sabore, ako je na Ugarskom saboru od godine 1848., tako u novije vrieme nazvani altior clerus na ukinuće desetka privolio, to privoljenje stolnomu kaptolu modruškomu ili krbavskomu škoditi nemože, jer ov nikad nije saborom Ugarskim prisustvovao, a kad bi i to bilo, doduše nikada nebi bio uz taj zaključak, koji i tako pravovezuu moć u trojednoj kraljevini neima, pristao; jer je znano, da kaptol Modruški pod vedrim nebom ništa neposjeduje, niti je do god. 1848. uživao ikoje druge dohodke osim desetine. Pravda dakle i pravica zahtieva, da se stolnomu kaptolu modruškomu ili krbavskomu jedini izvor njegova življenja neuzkraćuje, već da mu se kao ostalomu kuratnomu svećenstvu dušobrižni desetak odšteti.

Visoki sabore, pravo na odštetu desetine kaptolu modruškomu ili krbavskomu pripadajuće pripoznale su jur god. 1857. naše zemaljske vlasti, jer su trećinu ovoga desetka kao desetka dušobrižnoga svećenstva odštetile. Priznalo je to pravo i visoko c. k. ministarstvo unutrnjih posalah, dočim je odlučilo god. 1859., da se odštećena trećina desetka nesmije izplaćivati kaptolskim kanonikom župnikom, već da se uzdrži za naplaćenje predujmovah dozvoljenih pojedinim članovom neiznimši niti župnika od 500 for. na godinu „als Lebensunterhaltsbeitrag gegen den aus seinerzeitigen Zehend-Entschädigung zu leistenden Ersatz. Ako je dakle trećina desetine odštećena, naravno sliedi, da i druge dvie trećine, to jest cjelokupna kaptolska desetina ima biti odštećena, buduć da kako jedna trećina, tako i ostale dvie trećine jesu iste naravi, naime desetak dušobrižnoga svećenstva, koji po glasu c. k. patenta od 2. ožujka 1853. §. 56. ima biti odštećen. Kada bi se pri tom ostalo, da samo trećina ima

biti odštećena, tada bi onaj absurdum sliedio, da su kanonici župnici glavne osobe u kaptolu modruškomu ili krbavskomu, i s toga, da ostali kanonici, dakle i ja kao veliki predstavnik istoga kaptola, jesu puki pomoćnici ili kapelani kaptolskih župnikah, što kako sam tvrdo uvjeren, nijedan štovani član ove visoke kuće uztvrditi neće.

Visoki sabore, pozivam se na pravdoljubivost ove visoke kuće, s toga toplije što možem preporučam, da podieli stol. kapt. modruškomu ili krbavskomu samo ono, što mu po pravdi i pravici pripada.

Predsjednik: Ja mislim, da je predlog ovaj tako temeljit, da sabor zbilja može u načelu priznati pravednost toga zahtjeva, pa da realisiranje ove tražbine namjestničkom vieću, kao zemaljsko-razteretnoj oblasti propustiti može. Koja su gg. za to, neka izvole ustati. (Većina se digne.)

Miroslav Kraljević: Glede razteretne zaklade, mislim, da valja ono isto načelo, kojega se je držala visoka kuća glede proračuna zemaljskoga. (Glasovi: Ne!)

Robert Zlatarović: Ja bih bio za to, da se pročita ovo izviešće, ako nije već riešeno; jer sadržaje vrlo interesantna data, i dobro bi bilo, da ova dodju do znanja visoke kuće.

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na to, da se čita? (Glasovi: Jest!)

Izv. M. Kraljević: (Čita izviešće o razteretnoj zakladi.)

Franjo Lovrić: Pitanje je sada, da li se ima vis. kuća u pretresivanje toga predmeta upustiti ili ne? Ja proračun zemaljski i proračun razteretne zaklade razlikujem. God. 1861. nije nam bio proračun zemaljski predložen, nismo dakle imali prilike glede njege ikakva zaključka učiniti; ali pitanje o razteretnom fondu bilo nam je onda predloženo, i sabor je u ovom pitanju takodjer odlučio, da razteretni fond uzima pod svoju zaštitu, i uslied toga je takodjer na bečkoj burzi poskočila ciena naših razteretnicah.

Pitanje je sada, može li zakonodavno tielo raditi nedosljedno? Ja od svoje strane držao bih to za jako pogibeljno, osobito za cienu naših razteretnicah. Predlažem dakle, da se ovo uzme u dalnje pretresivanje, dakako da se ima prije tiskati i porazdieliti, i ako moguće sutra odmah na dnevni red staviti.

Predsjednik: Pristaje-li visoka kuća na taj predlog g. Lovrića, da se ima ponajprije tiskati? (Većina se digne.)

Vel. žup. Bart. vitez Smaić: Ovdje je bilo rečeno, da se neće ništa moliti od nikoga, za da se dobiju novci za namirenje saborskih troškovah. Poznato je vis. kući, da se je do sada od slučaja do slučaja predsjedničtvo obratilo na namjestničko vieće, da naznači dotičnu svotu. Meni je poznato, da novacah više neima; kako će se dakle postupati, neka se izvoli vis. sabor izraziti.

Franjo Lovrić: Ja mislim, da se zaključena malo prije resolucija nemože protezati na ono, što je već prije zaključeno, a zaključeno je bilo, da se ima u ime saborskih troškovah 100 hiljadah for. izplatiti.

Antun Vakanović: Ja mislim, da je predlog vel. župana smjerao onamo, da se sabor izvoli pobrinuti, odkuda da će se saborski troškovi u buduće namirivati, jer one 74.000 for., koji su nam bili doznačeni iz zemaljske zaklade, već su izcrpljeni. Ja mislim, da mi sada možemo samo pozvati eksekutivnu oblast, da se ona pobrine za to, t. j., da vis. predsjedničtvo potraži kakav predujam.

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na to, da se predsjedničtvo pozove, da potraži predujam? (Većina se digne.)

Na dnevnom redu bi sada stajali urbarski poslovi, ili bi možebiti danas kr. reskript u pretres uzeti mogli.

Mato Mrazović: To je odviše važna stvar, nego da bi se mogla odmah u pretres uzeti, budući smo tek danas dobili reskript u ruke.

(Zaključeno je, da se sutra kr. reskript preduzme, a poslie njega urbarski poslovi.)

Predsjednik: Zaključujem dakle današnju sjednicu i uričem buduću na sutra u 10 satih.

Četrdeset i treća saborska sjednica,

držana dne 3. ožujka 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvarajuć današnju sjednicu, molim prije svega, da se zapisnik posljednje sjednice pročita. (Bilježnik Derenčin čita ga:)

Zapisnik

četrdeset i prve sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 2. ožujka 1866. pod predsjedničtvom veleučenoga gosp. Dr. Mirka Šuhaja prvoga predsjednika saborskoga.

Sastavljen po bilježniku V. Urpani-u zapisnik o jučerašnjoj sjednici bje proglašen i izpravnim poznat bez primjetbe, a zatim su čitani sliedeći na sabor upravljeni podnesci:

Br. 598 Molba Petra Sarajuč u ime svih gornjakah žumberskoga kotara, u kojoj razlažu nepravednost nepovoljne im odsude sudbenoga stola županije zagrebačke, izrečene u njihovoj parnici proti Velimiru Hatzu radi ustupa i posjeda njekojih gornjo-činženih zemljištah, bijaše upućena na molbeni odbor.

Br. 599. Molba Ivana Fiamina člana sbornoga kuratnoga kaptola na Rieci, da se rečenomu kaptolu dopita odšteta za njegov dio desetine, bje upućena urbarialnomu odboru.

Br. 567. Izviešće školskoga odbora, u kojem se riešenje njekojih za razsudjenje povjerenih mu predmetah predlaže:

a) da se varaždinska gimnazija iz 3. u 2. razred premjesti, a varaždinska mala realka po načelu u tom obziru primljenom i nadalje po samoj obćini, a ne iz zemaljske konkurencionalne zaklade uzdržava.

b) da se u Požegi mala gimnazija pretvori u veliku gimnaziju drugoga reda.

c) da se sa malom gimnazijom u Karlovcu spoji mala realka, te time ustroji realna gimazija, a tamošnja mala gimnazija da se u veliku nepretvori, troškovi pako za uzdržavanje novoga ovoga zavoda da se namire iz zemaljske kakve zaklade, u koliko bi nadmašili troškove, što ih sada obćina na maloj gimnaziji ima.

U istom izviešću predlaže još odbor njekoje po njegovom sudu najnuždnije reforme sadašnjega sustava srednjih učilištah.

Predlozi pod a) b) i c) biše većinom zborovah primljeni, te uslied toga odlučeno, da se Njegovo ces. kr. apoštolsko Veličanstvo predstavkom zamoli za potvrdjenje navedenih saborskih zaključakah, u koliko se tiču preustrojenja zavodah u Požegi, Varaždinu i Karlovcu. Viećanje o ostalih predlozih 104 sadržanih u odborovom izvješću bje na predlog gospodina Adolfa Vebera odgodjeno na ono vrieme, kad će se pretresivati ciela osnova o preustrojenju srednjih učilištah.

Po tom bi na predlog g. Antuna Vakanovića zaključeno umnožiti sa sliedećimi članovi odbor za zaklade:

sa gg. Šišmanom Farkašem,
V. Mrzljakom,
Dr. Pavlom Muhićem,
Martinom Ožegovićem,
Aleksandrom Peičićem,
Eduardom Šuljokom,
Stjepanom Hrvoićem.

Nakon toga prelazi se na dnevni red, to jest na načelnu razpravu o zemaljskom proračunu, te iza kako gosp. izviestitelj Miroslav Kraljević razloži stanovišta, s kojih je odbor kod izpitanja proračuna zemaljske konkurencionalne zaklade pošao, bje na predlog gospodina Dra. Klaića većinom glasovah zaključeno, da se sabor trojedne kraljevine, držeć se ustavnoga temelja, nemože upustiti u razpravljanje proračuna zaklade stvorene neustavnim putem, već da ustanovljenje istoga do konačnoga uredjenja državno-pravnih odnošajah propušta zemaljskoj oblasti na njezinu odgovornost.

Uslied ovoga zaključka imadu se kralj. namjestničkomu vieću ustupiti za službenu porabu svi spisi tičući se upitnoga proračuna, što-no su odboru kod svoje radnje pri ruci bile.

U ime odbora za proračun izvjestitelj mu gospodin Miroslav Kraljević, u smislu predstavke županije varaždinske koja bje odboru za razsudjenje ustupljena iz saborske sjednice 20. siečnja t. g., predlaže nadalje, da se Njegovo Veličanstvo predstavkom zamoli, neka se udostoji odrediti, da se troškovi sada ročećeg sabora trojedne kraljevine iz državne blagajne, a ne zemaljskim nametom namire, i javlja, da je odnosna predstavka jurve sastavljena. Odborov predlog bje većinom glasovah zabačen, te po predlogu gospodina Ivana Perkovca zaključeno bje nepodnašati predstavke, već uvrstiti u zapisnik odluku sabora kraljevine ove, da on smatra očitom nepravdom, što se samoj našoj zemlji nameće trošak, koja se za ostala zakonodavna tiela u monarkiji njemu ravna u riešavanju državno-pravnih pitanjih, namiriva iz obćenitih dohodakah. Predlog često pomenutoga odbora glede molbe dušobrižnoga kaptola modruškoga ili krbavskoga za odštetu desetine bje većinom glasovah usvojen, te u smislu istoga imade se upitna molba, koju sabor pravednom priznaje, ustupiti namjestničkomu viećů za uredovanje.

O predloženom po odboru za proračun izviešću glede stanja zemaljske razteretne zaklade bje odlučeno, da se tiska i medju saborske članove porazdieli, za da se u svoje vrieme u pretres uzeti uzmogne.

Veliki župan Bartol vitez Smaić, kao predsjednik odbora za saborske troškove, odnosno na današnju saborsku odluku glede namirivanja saborskih troškovah zamoli, neka sabor odluči, kako i iz kojih će se sriedstvah u buduće saborski troškovi namirivati. Pošto gosp. Smaić nije u podtaknutom po njem pitanju pozitivni predlog stavio, to njegova izjava nije rodila zaključkom, već je sabor mimo nje prešao na druge predmete i zaključio, da u budućoj sjednici ima doći na dnevni red kraljevski odpis, kojim je odgovoreno na saborsku adresu, a po tom osnove o urbarialnih odnošajih.

Time bje sjednica zaključena i buduća urečena za 3. ožujka t. g. u 10 satih prije podne.

Dr. **M. Šuhaj.** v. r.
podpredsjednik.

Dr. **Marijan Derenčin**, s. r.
saborski bilježnik.

Josip Torbar: Glede karlovačke realke, u koliko se sjećam, nije zaključeno, da se troškovi, koji se nebi mogli namiriti iz tamošnje obćinske zaklade, imaju namiriti iz konkurencialne zaklade, nego rečeno je bilo samo u obće: iz javnih, zemaljskih zakladah, a nije opredieljeno, baš iz koje.

Franjo Lovrić: Ja mislim, da se preko pitanja o saborskih troškovih nije prešlo na dnevni red bez svakoga zaključka, već da je bilo rečeno, da nije povoda daljemu kojemu zaključku, buduć je zaključak u tom pogledu već učinjen. To je bio moj predlog, i ja mislim, da je vis. kuća takodjer na njega pristala.

Predsjednik: Može se uvrstiti to, da „buduć je zaključak već stvoren" prešlo se je na dnevni red. Želi-li vis. kuća, da se to uvrsti?

Vel. žup. Bartul vitez Smaić: U zapisniku stoji takodjer, da, buduć gosp. govornik nije činio nikakva predloga, prešlo se je na dnevni red; a ja se dobro sjećam, da je gosp. Vakanović još kazao: ako gosp. predgovornik nije učinio predloga, činim ga ja, da se providi u tom poslu.

A. Vakanović: Zaključak saborski bio je taj, da se odboru za proračun dade nalog, da 100.000 for. u ime saborskih troškovah uvrsti u svoj operat; a taj operat bio je zabačen, dakle zaključak neima uspjeha nikakvoga. Zato sam ja izrekao to mnenje, da bi najshodnije bilo, kad bi se putem predsjedničtva saborskoga svietli ban o toj stvari ubaviestio, da se on pobrine, kako će se u buduće saborski troškovi pokriti, i to mnenje ja ovdje opetujem, da se taj nalog dade vis. predsjedničtvu.

Predsjednik: Pristaje li vis. kuća na taj predlog gosp. Vakanovića? (Većina se digne.) Dakle ja ću to učiniti i onda vis. sabor o resultatu obaviestiti.

U ostalom izjavljujem zapisnik odobrenim.

Antun Jakić: Ja sam onomad već uzgredno spomenuo veliku potrebu narodne vjeresione. Ovo je posao od velike važnosti za našu domovinu, jer se tim načinom svakako može i mora pomoći ratarstvu, trgovini i obrtu.

Ima već više godinah tomu, što su njekoje korporacije tražile pomoći u Beču kod vlade, nebi li Creditbank ustanovila u Zagrebu jednu filialu za našu domovinu. To je ostalo sve bez koristi, te napokon smo uvidili, da se neimamo nadati pomoći od drugoga nego od samoga sebe. Zato su se prije 2 godine danah sastali glavničari u Zagrebu, te zamolili vladu, da bi im se podielila predbježna koncesija za ustrojenje banke za Hrvatsku i Slavoniju. Nakon godine stigla je odluka, kojom se je dozvolilo, da se pravila izrade i potvrde radi podnesu.

Prešlo se je odmah na poslovanje i u kratko vrieme sastavljena su pravila, te molbenicom odpravljena na visoku dvorsku kancelariju našu, neka bi se definitivna koncesija podielila tomu družtvu, da utemelji banku.

Nu gospodo, s razloga, što smo čekali preko $1\frac{1}{2}$ god. na predbježnu dozvolu, strah je mene, da bi možebiti morali 10 godinah čekati na definitivnu koncesiju. S toga mislim, da neće biti suvišno, ako bi se vis. sabor od svoje strane obratio representacijom na nj. veličanstvo, da bi ono naložilo vis. svojim oblastim, da ovu koncesiju čim prije podiele.

Gospodo, ovo je vrlo važna stvar. Mi smo u novčanom obziru uprav najposljedniji u cieloj carevini, mi vidimo, kako nam ništa napredovati nemože, jer nam fali jeftinih glavnicah. Usudjujem se dakle predložiti, da bi vis. sabor 2 lica iz svoje sredine izabrao, koja će representaciju u ovom smislu sastaviti i već sutra visokomu saboru podnieti. (Glasovi: Prima se!)

Predsjednik: Ako vis. kuća pristaje na predlog g. Jakića, onda bih ja molio g. predlagatelja, da on u družtvu sa još jednim (Jakić: sa g. Perkovcem) dakle sa g. Perkovcem sastavi ovu representaciju.

Na dnevnom redu stoji kraljevski odpis na našu adresu od 27. veljače. (Bilježnik Stahuljak ga čita.)

Želi li vis. sabor, da se pročita takodjer drugi odpis? (Glasovi: Ne!)

Barun Kušlan: Nemogu svladati čuvstva gorkoga, koje mi izpunjuje srce, i koje valjda obuzima na novo srca domorodnih članovah vis. kuće, kad se je ovaj visoki reskript ovdje drugi put pročitao. Moram iskreno kazati, da, koliko god je reskriptah do sada nj. veličanstvo odpremiti izvolilo na sabor trojedne kraljevine, da nije baš nijedan u meni probudio na toliko gorka čuvstva, koliko upravo ovaj; jer dočim se je u svih prijašnjih kralj. reskriptih, što se cjelokupnosti trojedne kraljevine tiče, nj. veličanstvo vazda onako izraziti izvolilo, da će se želja ova trojedne kraljevine kroz toliko vjekovah gojena izpuniti, i da će nj. veličanstvo učiniti ona, koja k toj svrsi vode; ali u ovom kraljevskom reskriptu sa žalošću opažam, da se od ovoga pravca, kojega se je vis. vlada dosada držala, sada najedan put odstupa, i da se je, što se cjelokupnosti naše, osobito glede Krajine, tiče, najedanput, kao gordički čvor mačem, presjeklo klupko naših boljih nadah, te su nam šajke potonule; jer se naročito kaže, da se Krajina glede uprave faktično sa trojednom kraljevinom spojiti nemože, već da će se polaštice onakove uvesti, koje će sama Krajina za blagodat smatrati.

Ovakova izjava, moram po duši da kažem, da je prepuna gorke ironije, koja se ovom saboru predstavlja; jer da će Krajina blagodat ćutiti, ma kakove joj se polaštice dale, dok god pod jarmom vojničkim stenje, i dok god neuživa dobročinstva ustava, toga doista biti neće, i gorje ironije biti nemože, nego je ova. (Živio!) Zato ja mislim, da mi ovaj kraljevski reskript, što se njegova sadržaja tiče, mukom mimoići nemožemo, premda nam ovdje mnogo sriedstvah neima za pomoć, jer sila boga nemoli. A mi, što da činimo proti takovoj izjavi? Da nove representacije nove predstavke pošiljamo, koje će isti uspjeh imati? Jer vidimo iz svega, da

se vlada njeg. veličanstva samo titra sa najsvetijimi čuvstvi ove zemlje. (Živio!)

Predsjednik: Molim mir na galerijah!

Govornik: I da sve ono, kao dobrodošlo prihvaća, što njoj u prilog ide; a sve ono, što narodu godi, što je kadro rane njegove zacieliti, u nemar baca, kao da nečuvstvuje rane, što ih narod tako duboko osjeća. Bog prosti onim, koji nj. veličanstvo tako krivim savjetom napućuju, te davaju savjet nj. veličanstvu, koji sigurno nije spasonosan ni za cielu državu, jer će ju možebiti u takovu krizu dovesti, koja sigurno neće biti na korist i sreću ne samo trojedne kraljevine, nego i ukupne države. Pitanje je dakle sada, što da činimo u očigled onakovoga reskripta? Za odgovor na ovo pitanje moramo okom svrnuti na sadržaj reskripta. Sadržaj ovoga kraljevskoga reskripta sadržaje odgovor na našu adresu.

Odgovor ovaj ima, kako se je svaki od gg. članovah osvjedočiti mogao, dvie česti. Prva kako sam već napomenuo, izjavlja zadovoljstvo nad tim, što smo negativno stanovište ostavili i glede skupnih poslovah pripravnost našu izjavili, da ove poslove zajednički sa Ugarskom razpravljamo. Istina, to je liepo, kad jedan faktor zakonodavnog tiela kaže, da je zadovoljan; ali žalibože drugi faktor nije zadovoljan s onim, što se je odozgor činilo. (Živio!) Medjutim ovo zadovoljstvo narodu hrvatskomu, kao što je uvjek lojalan, na utjehu služi, jer je ova izjava zadovoljstva proiztekla iz srca nj. veličanstva, a ostalo drugo potaknuto je od onih nesretnih ljudih, koji okružavaju nj. veličanstvo.

Što se dakle prve česti odgovora tiče, gdje se mi pozivljemo, da pristupimo k izboru onoga odbora, kojega ćemo poslati na ugarski sabor, jer da je ugarski sabor, kao što smo mi od nj. veličanstva zahtievali i prosili, da nam njegovu izjavu priobći, došao svojimi izjavami, sadržanimi u adresi gornje i dolnje kuće, nam u toliko u susret, da se barem prvi korak učiniti može, koji je neobhodno potrebit, ako hoćemo da porazumljenje s Ugarskom postignemo, i da se postigne svrha ona, za kojom svi idemo, naime blagostanje i sreća obijuh kraljevinah. Ako čovjek smatra ono, što smo mi u našoj adresi izjavili, da smo mi naročito molili nj. veličanstvo, da nam izvoli izhoditi na ono očitovanje naše, koje se u našoj adresi sadržaje, izjavu ugarskoga sabora i priobćiti ju nam; i kad mi smotrimo, da je uvjet, koji je stavljen u našoj adresi, neka sabor ugarski svojom izjavom zadovolji našemu narodu, izpunjen: možemo kazati, da je njeki temelj postavljen, i da mi drugo neimamo činiti, nego odazvati se pozivu nj. veličanstva i pristupiti k izboru onoga odbora odmah sada, koji će poći u Peštu, i koji se ima sa sličnim odborom ugarskoga sabora u bližnji dogovor upustiti.

Što se tiče cjelokupnosti, koja je tako gorko povriedjena i kojoj za sada, dok smo ovako osamljeni, po mom osvjedočenju, lieka naći nećemo moći, to ja mislim, da bi visoka kuća pristupila na predlog dvovrstni, kojega bi se ja uslied ovoga kraljevskoga reskripta usudio visokoj kući predstaviti. Prvi moj predlog onamo ide, da se uslied ovoga kraljevskoga reskripta zaključi, da će visoka ova kuća preduzeti odmah izbor onih članovah, koji će poći u Peštu, i da se u tu svrhu pretvori u tajnu sjednicu, da bi se u zajedničkom porazumljenju svih stranah mogao izvesti ovaj izbor, bez da stranke jedna drugu majoriziraju, tako da bude izbor zaključak ili izraz cieloga sabora; i kad se izbor ovaj obavi, da se putem visokoga našega predsjedničtva rezultat priobći predsjedničtvu dolnje i velikaške kuće ugarskoga sabora, i odmah poziv odpravi onamo, neka i oni, onako kako mi činimo, odbor odaberu u onom broju kako i mi. Što se cjelokupnosti tiče, moj predlog ide onamo, da u zapisniku našem kautelu i duboko sažaljenje izjavimo, što je savjetnikom nj. veličanstva pošlo za rukom, te je nj. veličanstvo odgovorom svojim ne samo duboko razcvililo srca vjernih svojih Hrvatah, nego da je onako odsječan odgovor možebiti isti čin krunisanja, kojega nesamo nj. veličanstvo nego i narodi u Ugarskoj i trojedne kraljevine narod tako željno očekivaju, otegnuo, i da se ona kautela i sažaljenje za uzčuvanje pravah naših u zapisnik naš postavi.

Ivan Perkovac: Ja imam drugi predlog učiniti, nego što ga je učinio moj predgovornik (bar. Kušlan). Mislim, da je ovo tako važan predmet, da mi s mjesta o njem odluke izreći nemožemo, i zato predlažem, da se savkoliki ovaj reskript predade odboru od njekoliko samo članovah, da nam za koji dan učini predlog, na temelju kojega bi mi onda odluku svoju stvoriti mogli. Gospodo moja, ja sam vazda branio i zastupao politiku takovu, koja se može smatrati jednom cjelinom; nepoznajem ni posebna pitanja o poslovih cjelokupne monarkije, niti posebna pitanja ob odnošaju našem napram kraljevini Ugarskoj, niti posebna pitanja o cjelovitosti naše domovine: već sve ovo valja, da je u jednoj cjelosti. Cjelovitost zemlje naše, savez ili zajedinstvo s Ugarskom, mora biti — po mom mnenju — pomoć našoj politiki, a poslovi cjelokupne monarkije, to su poslovi prieke nužde, kojoj se oteti nemožemo, kojoj zadovoljiti moramo.

Ako želimo stvoriti točan odgovor na kraljevski odpis, koji sada leži visokoj kući na stolu, moramo ga prispodobiti s politikom, koje smo se držati nakanili. To nam je, čini mi se, sasvim očevidno. Narod hrvatski, držeć se strogo svoga prava, dok je vlada stajala na pustu polju negacije, izrekao je u svojoj adresi, da ulaže svečani prosvjed proti samovlastnoj, u ničem po njem nesakrivljenoj obustavi našega ustava, te da se ogradjuje proti svim posljedicam, koje bi odatle protekle, ili koje bi se na štetu naših pravah dogodile ili dogoditi mogle. Čini mi se, da nije nikakva uvreda po nikoga, ako se rekne, da se može dobrom savješću i dan danas ovako misliti; ali očitovanja austrijske vlade, kojimi ona ide u susret narodom, sile narode, da i oni podju njoj u susret, i to samo zato, da se nebude moglo reći, da su oni krivi, ako posao pomirenja ostane bez uspjeha. Austrijska vlada sakrivila je sama sve te nesreće, koje su nad našim narodom, a mi, nemoguć im se oteti moramo se sami pomagati i o tom nastojati, da se izlieče, ako je moguće.

I ovo je jedini motiv, koji nas je mogao potaknuti, da smo pristali na zajedinstvo sa Ugarskom; jer je nj. veličanstvo očitovalo, da je voljno dati se kruniti krunom sv. Stjepana i tom prilikom ustavnu razmiricu na kraj izvesti. Mi smo učinili što je bilo moguće učiniti; ali ujedno smo rekli, pozivajuć se na rieči samoga nj. veličanstva, da ćemo u tom poslu uztrajati samo onda, ako na njem budemo mogli sudjelovati kao jedna organična cjelina, kao narod, koji bi se mogao razvijati prama svojoj naravi. (Živio!) Zato sam, kako rekoh, toga mnenja, da se naša politika na djelove dieliti neda.

Nije sada prilika tomu, da se o tom obširnije govori, jer ja upravo to predlažem, da se razprava toga pitanja po odboru pripravi; samo ću još nješto napomenuti, da se vidi, kako nam ovaj odpis nemože biti povoljan, i da se ono, što je moj štovani predgovornik rekao, po mom mnenju, neslaže s našom adresom. Reskript govori samo o njekoj susretnoj

izjavi adresah ugarskoga sabora, za koje mi službeno ništa neznamo, a mi u svojoj adresi naročito hoćemo, da se ugarski sabor izjavi, da je pripravan s nami rješavati naš medjusobni odnošaj na temelju čl. 42. g. 1861. Ako se pako već hoće, da se pozivljemo na adrese ugarskoga sabora, o kojih smo mi samo privatnim putem ubaviešćeni, to se ni ovdje nenalazi sasvim točno našoj adresi odgovarajuće očitovanje; ali nješto se nalazi, što je upravo i sasvim protivno našoj adresi, t. j. pitanje naše cjelovitosti, jer je poznato, da obje adrese ugarskoga sabora traže tomu, bar u njekom obziru, upravo protivno. Osim toga prelazi previšnji taj kr. odpis preko najglavnijega pitanja našega života njekom neobičnom lakoćom, te ono, što mi smatramo „temeljem i jamstvom političnoga našega života," nazivlje „formalnimi preponami;" a te prepone imale bi biti u tom, što mi zahtievamo rečeno očitovanje (Živio!)

U kraljevskom odpisu, nadalje, govori se o Dalmaciji, pa se ono kaže, što smo i dosada čuli, ali čega vjerovati nemožemo, i o čem nas nitko uputiti neće; jer ako se veli, da će se Dalmacija tek onda pridružiti Hrvatskoj i Slavoniji, kada bude riešen naš državopravni odnošaj, to ćemo mi ovo izvrnuti, pa kazati: mi ćemo državopravni odnošaj riešiti onda, kada Dalmacija bude s nami sjedinjena. (Silni živio! u sabornici i na galerijah.)

Ja se i nehotice sjećam ovdje njekoga mudrijaša, koji je rekao svomu gospodaru: gospodine, što ćeš ti činiti, ako narod na sve tvoje „da", rekne „ne." Hoćeš-li ti isto tako nadalje kazati „da?" Gospodo, želio bih, da jedanput dodje vrieme, da i mi reknemo takav „ne." (Živio! gromki.)

Glede Krajine nije mi se na daleko upuštati, jer je moje mnenje u tom obziru poznato; i zato samo to kažem: ako se veli, da mi nismo vlastni tražiti izjednačenja vojničke Krajine s materom zemljom, to će reči: da svi oni naši zakoni, koje štujemo kano svetinju, jer ih je narod stvorio, a kralj potvrdio, da nisu drugo nego satira na hrvatski narod i na njegovu uztrpljivost. (Dugotrajni živio!!)

P r e d s j e d n i k: Molim mir na galeriji!

G o v o r n i k: O tom bi se moglo mnogo govoriti, ali ja ću samo jednu reći.

Poljaci, ti mučenici medju narodi, prispodabljaju narod svoj Isukrstu i muki njegovoj; i kad je narod najjače pritisnut, najjače ugnjeten, oni vele, da je obumro, ali da će uzkrsnuti. A ja velim, da se hrvatski narod ima prispodobiti razapetomu Isukrstu, kojemu mjesto hladne vode, da se okriepi, nudjaju žuč, da se ožalosti. (Burni živio i silno pljeskanje u sabornici i na galerijah.)

Glas: Na ljevici f r a z e!

G o v o r n i k: Ako i jesu fraze, to su fraze vadjene iz srca hrvatskomu narodu. (Dugotrajni Živio!)

U ostalom opetujem, da si pridržujem pravo o tom još govoriti, kada stvar dodje na meritorno razpravljanje. Pitanje je sada samo to, da li se ima ovaj reskript odmah riešiti, ili se ima izabrati odbor, koji će dotični predlog pripraviti.

M a t i j a M r a z o v i ć: Pošto je moj štovani prijatelj i predgovornik stvar ovu baš u onom smislu, što sam si ga ja o kr. reskriptih stvorio, i onako obširno razložio: mislim, da mi je još u kratko samo to reći, da osim onih točakah, koje se tiču neposredno naše cjelovitosti i našega odnošaja napram ukupnoj monarkiji i Ugarskoj, reskript ovaj, čini mi se, uzmaknuo je takodjer od načela ustavnosti na toliko, u koliko se ovdje, kada se poziva na adresu našega sabora, napominje samo skupno razpravljanje zajedničkih poslovah, a predikat „ustavno" se izpušta. Nu kao što je naša adresa sastavljena velikim trudom i velikim oprezom: isto tako je sastavljena i ova kombinacija kr. reskripta, da svaka linija, svaka rieč, svaka interpunkcija imade svoju važnost; zato bi se vis. sabor uprav prenaglio, kada bi se odmah upustio u meritorno odlučivanje ovako važnoga predmeta, koji ne samo za sadašnjost, nego i za budućnost od velikoga domašaja biti može. S toga se pridružujem predlogu g. Perkovca, da se naime imenuje odbor od 6—7 osobah, koji će za koji dan predlog svoj ob ovih reskriptih pripraviti, da se onda dalja razprava o njih povesti može.

J o v a n Ž i v k o v i ć: Budući je predmet po gg. predgovornicih barunu Kušlanu s jedne, a Ivanu Perkovcu s druge strane sasvim izcrpljen, hoću ja samo njekoliko riečih progovoriti. Hoćemo li stvar sada odgoditi ili nećemo, to je pitanje. Gospodo, u naših rukuh leži jedno ili drugo odlučiti. Ja si samo uzimam slobodu, pozornom činiti vis. kuću na one ozbiljno na nas upravljene rieči nj. veličanstva, kojimi nam se kaže, da nepočasiv časa pristupimo k djelovanju, za da se čim prije rieši ovo pitanje, koje je već danas na dnevnom redu. Istina je to, što su gg. predgovornici izvolili naglasiti, da nije niti glede državnih-pravnih pitanjah sasvim onako odgovoreno, kako bismo mi želili, jer mi nevidimo, da li je ugarski sabor pozvan bio, da se očituje na izjave naše adrese, da-li se je očitovao i kako se je očitovao, mi toga oficiozno neznamo, ali s druge strane vidimo ovdje, da se jamči za onakovo postupanje od strane peštanskoga sabora, za kakovo smo mi molili.

Pitanje je dakle sada samo to, da li možemo ovomu vjerovati ili ne. Ja mislim, da možemo; jer ako to nebi bilo ugarskomu saboru po volji, naravski je onda, da će se naš odbor kući vratiti re infecta.

Gospodo, mi znamo, što danas u Pešti radi ugarski sabor, očekuje odgovor na svoju adresu. Odgovor ovaj, može se od prilike misliti, da nebude dug, nego još kraći od našega.

Sada da vidimo, da li odgovara predlog bar. Kušlana zahtjevom ukupne monarhije i željam nj. veličanstva ili ne. Svakako možemo misliti, da Ugri već u najbližjoj budućnosti pristupe k djelovanju, da izrade onaj predlog glede zajedničkih posalah, kojega su sami obrekli da će ga učiniti. Gospodo, ako stoji to, da se mi želimo upustiti u dogovor s Ugri, da s jedne strane osiguramo našu autonomiju i narodnu samostalnost, s druge strane, da s njimi zajedno postupamo prama Beču, onda je po nas vrlo važno pitanje, je-li dobro, da i mi ondje budemo, kad se taj predlog pravio bude, ili ne. Gospodo, ovaj predlog, koji je, kako rekoh, danas na dnevnom redu, koji se nas, kao i Erdelja, ravnom mjerom tiče, može biti bez nas ili s nami utanačen (Oho!) Ja slobodno govorim. Ja velim, ako se sporazumiemo s Ugarskom, da se onda ta stvar isto tako nas tiče; ako ne, to je onda drugo pitanje.

Ovaj predlog može biti po vladu dobar ili ne; tertium non datur. Ako nebude godio, što je moguće? Stvar će se razpasti, bez da kralj s jedne strane, a ugarski narod s druge strane zna naše mnenje o tom, bez da mi znamo, što Ugri o nas i o naših pitanjih misle, o našem pitanju medju-narodnom, i o pitanju naše cjelokupnosti, za koju vi svi vojujete.

Nemojte zaboraviti, da je ovo prvi put u povjestnici, da smo doživili to, da se od strane vlade dozvoljuje, da se

narod kao takav s narodom kao takovim u dogovor upusti. Ja ovu okolnost držim za vrlo važnu; a hoće-li nam poći za rukom zbilja i dogovoriti se, to neznam, ali svakako već je to mnogo, da smo izhodili, da ova 2 naroda u dogovor stupiti mogu.

Kako rekoh, ako bude taj predlog nepovoljan, onda bi bio svaki posao deputacije naše bezuspješan, jerbo će manjkati glavnoga faktora za izravnanje onoga faktora, koji je mnogo jači nego mi, a mi smo izgubili to, da nismo niti saznali, što misle Ugri o našoj cjelokupnosti i o našoj autonomiji. Drugo, gospodo, kako stojimo onda, ako bude ovaj odgovor i najmanje godio? Onda mislim, da će stvar po nas ne bolje nego gorje stajati, jer onda može se nam reći, da je prekasno: trop tard.

O tom se sada radi, da nezakasnimo prilike, koja nam se pruža od strane vlade; ako ju izpustimo, ja neznam, komu će se to u krivicu upisati.

Ja podpuno uvažavam razloge, koji su bili navedeni, da je narod naš duboko ucviljen, što pitanje cjelokupnosti nije onako riešeno, kao što smo želili, i ja sam prvi, koji se nisam nadao, da će se ovo po nas životno pitanje na takav način prosjeći, kako se je ovdje prosjeklo. Treba nam sada tomu lieka tražiti, i meni je svejedno, da li se metne u zapisnik naše sažaljenje, ili da se posebnom representacijom podnesu naša gravamina nj. veličanstvu; samo bih želio, da uzmemo u obzir ozbiljnost vremena, te da prvoga i za sada najvažnijega pitanja neodgadjamo.

Dr. M. Polit: Ja ću samo 2—3 rieči progovoriti za predlog g. baruna Kušlana. Ja scienim, da neima nijednoga člana u ovom visokom saboru, koji nije osjetio duboku žalost, čitajući kr. reskript; nu ja držim, da je veća žalost za zastupnike ove kuće, što se je mogla žalost poroditi u tom pravcu, te da je ovaj reskript mogao nas iznenaditi. Ja sam svagda držao i uvjek kažem, da se pitanje glede vojničke Krajine i Dalmacije neće nikada u Beču riešiti. Kad se dakle perhorescira onaj put, koji k tomu riešenju jedino voditi može, a to je sporazumljenje sa Ugarskom, onda vidim, da se u njekakvom circulo vitioso nalazimo. Dakako, da je cjelokupnost trojedne kraljevine životno pitanje. Kao što su gg. predgovornici rekli, da ovaj kr. reskript u obziru cjelokupnosti naše zaista izgleda kao njeka satira, osobito gdje govori o vojničkoj Krajini; ali ja držim, da je još veća satira, kad se to u ovom kr. reskriptu veli, a ovaj sabor neće da traži saveznika, da ovu cjelokupnost izvede, nego si ipak nješto pridržava, da s onim ugovara, koji mu takov odgovor daje.

Predlog protivnikah g. bar. Kušlana na to ide, da se odbor sastavi, koji će njekakav predlog učiniti u obziru ovoga reskripta. Ja moram iskreno reći, da nevidim, kakav bi predlog ovaj odbor mogao učiniti. Jasno je ovdje u prvom dielu reskripta kazano, što imamo činiti u obziru sporazumljenja s Ugarskom; neznam dakle, kakav bi predlog odbor mogao učiniti, nego ovaj, da se zaista deputacija izašalje u Peštu. Jedan od gg. predgovornikah, zastupnik svetoivanski, rekao je, da nam valja čekati, što će sabor ugarski izjaviti na naš članak 42. od god. 1861. Ja mislim, da se ovdje od ugarskoga sabora ište ono, što tekar može predmetom dogovaranja te deputacije biti. Ako mi tim putem podjemo, da mi tekar od ugarskog sabora ištemo odgovor na naš članak 42. od god. 1861. prije, nego se s njim u dodir stavimo, onda ja velim, da nećemo nikada do sporazumljenja doći (Glasovi: Ah!) Nego valja, da tek čujemo, što će deputacija ugarskog sabora reći, da se put k našemu sporazumljenju prokrči. Gosp. barun Kušlan posve je umjestno rekao, da nevalja s otim kasniti, nego odmah poslu pristupiti, da se deputacija izabere, a u obziru naše cjelokupnosti, da se naše sažaljenje i prosvjed u zapisnik stavi; jerbo ja zaista drugoga lieka nevidim, nego da se to učini; jer kakav mi put u tom prihvatili, ja ostajem pri tom, da se pitanje o Krajini i Dalmaciji neće nikada u Beču, nego putem sporazumljenja s Ugarskom i u Pešti riešiti. Zato pristajem uz predlog gosp. baruna Kušlana.

Dr. Šram: Ja dielim ono mnenje, da se mora i da valja odmah pristupiti k riešenju ovoga pitanja; ali ja mislim, da je gosp. predgovornik Perkovac istoga toga mnenja, jer kad je predložio, da se izabere odbor u tu svrhu, mislim da je time baš naznačio način, kako da se ima to pitanje najshodnije riešiti. Ja dakle prihvaćam onu misao, koju je g. Perkovac izrekao, jer vidim, da je tu učinjen uprav prvi korak k bezodvlačnom riešenju toga pitanja; a nemogu pristupiti uz ono mnenje, da bi u tom ležalo kakvo zatezanje, kad mi odaberemo najshodnije sredstvo za brzo riešenje toga pitanja, a to je, da povjerimo odboru od njekoliko licah, da nam on na temelju svestranoga i valjanoga razmatranja predlog učini, o kojem će sabor viećati moći. Držeć dakle, da to nije nikakvo zatezanje, scienim, neka mi oproste gg. neposredna 2 predgovornika, da se oni nalaze in petitione principii, jer stavljaju, da bi sabor, kad prihvaća najshodnija sredstva za riešiti koje pitanje, htio time izjaviti, da je njekako spreman na zatezanje.

Franjo Žužel: Ovdje se radi o tom, da li ćemo imenovati odbor, koji bi imao pretresti carsko pismo i o njem izviešće svoje podnieti, ili da poprimimo predlog bar. Kušlana. Ja ću se samo na to pitanje stegnuti. Da je ovo momenat jako važan, momenat, koji se proteže u daleku budućnost našega naroda, to svatko zna. Zato nam takodjer valja s najvećom opreznošću pri tom postupati, i čast i sreću naroda jedino imati pred očima. Ja nedržim, da bi bilo na sreću i na čast našega naroda, ako ono, što smo prije njekoliko danah poslie duge razprave zaključili i njeg. veličanstvu u adresi podnieli, ako mi ovo sada naprečac zahitimo. Ondje je stajalo, da kad nam njeg. veličanstvo podnese odgovor od strane ugarskoga sabora, na koliko se proteže na naše dogovaranje s ugarskimi narodi, da istom onda ćemo izabrati odbor. A ovdje se sada predlaže, da mi preko toga skočimo, i da našu rieč opozovemo. Svaki može pogoditi, da li je to na čast, dostojanstvo i na sreću našega naroda, danas poslie dugoga razmatranja i zreloga prosudjivanja nj. veličanstvu predložiti jedan zahtjev i u tom viditi jamstvo za našu autonomiju, pa onda sutra na jedanput preko toga skočiti. Što će o nas kazati, ako budemo tako radili, to prepuštam prosudjivanju svakoga pojedinoga. Nu pozivlju se ovdje na rieči kraljevskoga odpisa, da neka časa nepočasimo nego, da brže bolje biramo, te hajdemo u Peštu. Kad bi se to drugačije kazalo, možda bih ja sklonjen bio pristati na predlog gosp. baruna Kušlana, nego ovako ja nemogu misliti, da će to biti u prilog nam, već mislim, da bi bilo u prilog trećemu kojemu; i za to bi se rado, da se mi brže bolje onamo uputimo.

Ja ću uzeti taj slučaj, da bi mi sada odmah izabrali odbor te poslali u Peštu. Pitam ja sada: šta za Boga živoga će taj odbor tamo raditi? S kim će imati posla? Mi smo u našoj adresi kazali, da kad se sabor ugarski izjavi,

da će i on imenovati sličan odbor, koji će se s našim dogovarati, da ćemo tada tek naš odbor onamo poslati.

Sada mislim, da je svakako od osobite važnosti, kakav će odgovor stići na adresu ugarskoga sabora, jer od toga odgovora zavisi buduće postupanje sabora ugarskoga, koji, prije nego mu stigne taj odgovor, nezna, kako da se ima ponašati napram vladi, kako da ima misliti i postupati glede onih poslovah, koji se tiču ukupne monarhije. Ako bi dakle sada već naš odbor stigao u Peštu, nebi imao šta raditi, jer niti Ugri nemogu znati odgovora na njihovu adresu, dakle nije im moguće, na temelju toga odgovora raditi. Jošte je takodjer važno to, što se tiče Krajine i Dalmacije. To, gospodo, tako je važan momenat, da o njem na jedanput viećati jako je mučna stvar. Tu ima toliko gradiva, toliko mislih, da se 8—14 danah može o tom viećati. S toga je potriebno, da mi to uputimo prije na odbor, koji će nam svoje mnenje predložiti, da možemo onda temeljito o toj stvari viećati, te da se neprenaglimo. Što se tiče one primjetbe, kao da bi njeka pogibelj ležala u tom, ako mi brzo nepošaljemo odbora, jer bi se onda stvari mogle riešiti i bez nas, na to ja odgovaram s jedne strane, da nitko od nas neveli, da nećemo odbora poslati, nego da ćemo stvar prije dobro promisliti i zrelo prosuditi; s druge strane kažem ja, da akopreni dobivamo kojekakve odpise, da smo ipak faktor onakav, kojega nemože ignorirati ni bečka vlada ni ugarski sabor. (Živio!).

Da je ugarski sabor već uvidio veliki zamašaj pitanja narodnosti, tomu neima boljega dokaza, nego što Magjari dandanas na ugarskom saboru barem slušaju one govore, gdje Rumuni, Srbi itd. brane svoju narodnost, dočim prije njekoliko godinah nebi se bila nijedna rieč u tom smislu progovoriti smjela. Isto tako se ja nebojim, da će vlada u Beču stvar riešiti bez nas; jer mi imamo odpis od 7. studenoga godine 1861, preko kojega nije baš tako lako preći. U ostalom zna vlada bečka isto tako dobro, kao što znadu i ugarski narodi, da Hrvati, ako i jesu maleni, ipak imaju samosviesti, koju su već mnogo putah pokazali činom, tako da je upisana u historiju Europe. Pridružujem se predlogu gospodina Perkovca.

Adolfo Veber: Ja mislim, da njekoja gg. predgovornici krivo shvaćaju rieči njegova veličanstva, gdje se veli, da nepočasimo časa. Ja te rieči, kao rieči ustavnoga vladaoca izrečene ustavnomu narodu, tako razumievam, da mi ustavnim putem nebi počasili časa; a mi znamo, da se ustavnim putem svi predmeti imadu pripraviti preko odborah, pa da se onda na temelju mnenja odbora dalje vieća. Ja držim, da ni tu njegovo veličanstvo nemože razumievati nikakov drugi put nego taj; isto tako držim, da nas Magjari nemogu prije očekivati u Pešti, nego mi zbilja onaj odbor poslati možemo tim ustavnim putem. Ja moram iskreno očitovati, da nisam zadovoljan s kraljevskim reskriptom, osobito glede cjelokupnosti naše; a stvar ta je svakako onako važna, da ju odbor prije za viećanje pripravi, jer ja sam imao prilike uvjeriti se, da glede stvarih, koje se naprečac pred sabor iznesu, da se onda putem debate neizvjestnost jošte dalje proteže. Dakle ja preporučam predlog za odbor.

Avelin Ćepulić: Iz govorah sve gg. predgovornikah po mom mnenju sliedi jedino to, da se predmet ovaj mora povjeriti odboru. Ja, kad se je čitao kraljevski reskript, nisam doduše još bio podpuno osvjedočen o tom, da će najbolje biti, tako postupati, a najviše su me o tom osvjedočili baš gospodin Živković i gospodin Polit.

Oni priznaju veliku važnost ovoga akta, a ipak su zato, da se namah odbor pošalje u Peštu, koji će se uprav glede glavnoga pitanja u dogovor staviti s odborom sabora ugarskoga. Već je jedan predgovornik napomenuo, što će taj naš odbor raditi i hoće li naći sličan odbor sabora ugarskoga? Ja držim, da neće; i kad nadje taj odbor od strane ugarskoga sabora, što će s tim odborom raditi? Tu će Ugri predlagati kojekakve osnove, jer radit će se o državo-pravnih pitanjih; a hoćete li, gospodo, da odbor hrvatski igra tu žalostnu rolu, da samo pristane uz ono, što budu Magjari predlagali? Ja mislim, da ako ne baš potanki, barem načelni naputak moraju odborski članovi dobiti od strane ovoga sabora. Dakle već s toga stvar je ova veleважна, i valja nam pozorno postupati, tim više, što sam ja osvjedočen, da niti Magjari neće se prenagliti. Jedan gospodin predgovornik kazao je, da će biti onda trop tard; nego ja se toga trop tard-a nebojim, jer budite uvjereni, barem ja sam o tom osvjedočen, da kakogod mi pozorno postupali, da će isto tako i Magjari postupati. Ovdje se radi o tom, da se potanko opredicle sve točke, koje će biti razpravljane zajednički s Bečem; a to će sigurno dugo vremena trajati, a polag svega dade se suditi, da se Magjari u tom obziru zbilja prenagliti neće. Pa napokon, da i dodje do toga, ja mislim, da nam je ovaj kraljevski reskript dovoljno jamstvo za to, da će se svakako i na našu rieč slušati. To je potanko razvio gospodin Žužel, a rieči kraljevskoga reskripta, da nepočasimo časa tumačio je gospodin predgovornik onamo, da je to više stilistički način govora nego stvar sama; a ja imam samo još to primietiti: Odmah s početka ovoga reskripta kaže se: mudri i obzirni! Dakle budimo mudri i obzirni i nemojmo se prenagliti te poslati odbor bez ikakva naputka jer onda bi zaista bili nemudri, neobzirni. (Živio! smieh.) Zato ja preporučam predlog gospodina Perkovca. (Glasovi: glasovati!).

Predsjednik: Ako nitko više neželi govoriti, onda u smislu poslovnika pripada rieč baronu Kušlanu i gospodinu Perkovcu.

Baron Dragojlo Kušlan: Ja sam pomnjivo slušao razloge, koji su protivnu stranu doveli na to, da se odbor izašalje. Prvi gospodin govornik, koji je predlog taj učinio, veli, da on nije nikada politiku dielio na dvoje, nego da se to u cjelokupnosti svojoj preuzeti ima; isto veli i o reskriptu. Ja sam istoga mnenja, zato sam predlog moj tako udesio, da se ta politika neciepa, nego da se jedno i drugo danas rieši. Kad sam čuo, da se odbor ima izabrati, koji će izviešće i predlog saboru podnieti, što činiti imamo sa ovim kraljevskim reskriptom, te sam ja u duši osvjedočen, neka mi gospoda od protivnoga mnienja nezamjere, da to znači, stvar hotomično otezati. Ova se namjera sakriti neda i ona jasno proizlazi takodjer iz govora gospodina zastupnika novomarovskoga i gospodina neposrednoga predgovornika, i zato ja držim, da ovakovo otezanje, koje je ovdje maskirano izlikom, da se stvar zrelo prosudi, nama koristiti neće, dapače ja mislim, da je ono u ovo odlučno vrieme veoma pogibeljno.

Gospodin predložitelj protivnoga mnienja veli, da nam neima službenoga izviešća o izjavi ugarskoga sabora.

Ja mislim, da službenijeg izvješća neimamo niti imati možemo, nego je sam kraljevski reskript. Gospodin zastupnik novomarovski veli, da neima ni svrhe, da se odbor odmah izašalje, jer veli, što će ovaj odbor raditi, kad još nije prispio odgovor na ugarsku adresu, da od toga odgo-

vora zavisi, kako će odbor prionuti uz radnju glede državopravnih pitanjah, odnosećih se na skupne interese. Meni se čini, da je to žalostno, ako gospoda od protivnoga mnienja misle, da je naša zadaća samo skupne interese riešiti, koji se odnose na centrum. Ja mislim, da je prvo pitanje naše odnošenje prama kraljevini Ugarskoj, i da će dosta vremena trebati, dok se taj odnošaj utanači, jer bez toga mislim, da bi bilo pogibeljno upuštati se u razpravljanje pitanjah, koja se odnose na centrum.

Ako dakle toga odgovora i nebude, odbori neće biti u smetnji, što da rade, i što da ugovaraju. Gospodin moj neposredni predgovornik izjavio je, da je ovo tako važno pitanje i posao izašiljanja odbora tako životan za nas, da se nemože odpremiti ni puštati na put bez naputka ili bar pravca kakvoga, koga će se u svom poslovanju držati morati. Ja mislim, da i to spada na izliku, i da znači stvar zatezati, jer naputak ovaj leži u čl. 42. od god. 1861.; drugoga naputka odboru netreba. U ostalom odbor ovaj, mislim, da će sastojati iz ljudih, koji imadu preda svim domovinu svoju i blagostanje svog naroda pred očima, koje će sviest njihova voditi, da ni za dlaku neodstupe od onog, što je na korist i blagostanje ove zemlje, i što bi njezinu ustavnost i samostalnost utvrditi moglo. U ostalom, što odbori zaključe, nije još ultimatum, niti neće vezati nijednog sabora, jerbo ova odbora imadu izviešća saborom podnieti i od ovih saborah zavisi, da-li će ono potvrditi, što su odbori utanačili.

Zato još jedanput opetujem moj predlog i molim vis. kuću, da izvoli uz njega pristati. Za slučaj pako, ako bi vis. kuća ovaj predlog zabacila, onda bi ja pristao uz protivni predlog, da se odbor imenuje glede pitanja cjelokupnosti; ali nebi bio za zatezanje, i zato izpravljajući protivni predlog predlažem, da se odboru terminus praeclusi od 3 dana opredieli, do koga će imati svoje izviešće podnieti; ali nipošto nisam za to, da se u predlogu protivnom pridrže izrazi: „za njekoliko danah“, jer onda bi ovaj odbor mogao i za 14 danah ili tek onda, kad ugarski sabor odgovor na adresu dobije, svoje izviešće podnieti.

Ivan Perkovac: Ja mogu sasvim na kratko svesti svoj konačni govor. Rekao sam, da po mom mnenju nije moguće riešiti jedno pitanje bez drugoga. Ja ću se pozvati naročito na želje one gospode, koja hoće, da se što prije savez s Ugarskom sklopi. Meni se čini, da mi cjelovitost svoju možemo dobiti samo u onom slučaju, ako se narodi spadajući pod ugarsku krunu čvrsto slože, i ako svoju politiku prema tomu udese. Nu ako hoćemo, da nam kao što sam prije reko — zajedinstvo s Ugarskom bude pomoćju za cjelovitost našu, onda moramo s izborom deputacije dotle čekati, dokle nestvorimo odluku glede naše cjelovitosti; jer ćemo onda, ako ne baš formalan, barem moralan naputak toj deputaciji dati moći, da u tom smislu radi i nastoji.

Gospodin predložitelj (Kušlan) izvolio je reći, da ovaj predlog smjera na zatezanje; a ja velim, da je zatezanje stvar vrlo relativna. Kako se u politici može brojiti vrieme na dva ili više danah, toga ja nedokučujem. Znam, na koliko sam se iz poviesti i iz vlastitoga izkustva naučio, da su se ustavne razmirice ne za dva, tri dana, nego za mnogo godinah rješavale, a mi hoćemo da budemo za dva, tri dana gotovi! Ako s toga zatezanja ima njekakve odgovornosti, mi tu odgovornost uzimamo sasvim lakom i mirnom savješću na se, jer znamo, da će još mnogo vode, ne samo Savom, nego i Dunajem proteći, dok se Ugarska s Austrijom i dok se Hrvatska s Ugarskom pogodi. A što se navadja, da bi se s toga zatezanja moglo dogoditi, da će Ugarska ugovor svoj s Austrijom utanačiti prije, nego budemo mogli mi u tom poslu sudjelovati, na ovaj je prigovor već odgovoreno, i ja ću to na kratko samo ovako izreći: Ako smo mi čemu, onda moraju na nas čekati, ako nismo ničemu, onda je svejedno, bili, nebili mi ondje (Živio!).

Nadalje moram reći, da je lako pozivati se na lojalnost, dapače da je to liepo i plemenito, i mi svi hoćemo, da se tim čuvstvom dičimo; ali treba razlikovati lojalnost. Svim vam je poznato netom minulo vrieme; u to vrieme svaka je treća rieč bila „lojalnost“, i tko nije htio privoliti i brže bolje ići u carevinsko vieće, bio je nelojalan.

Pošto ono, što rekoh, neoborivo stoji, da se naime nemože riešiti jedno pitanje bez drugoga, ostajem ja kod svoga predloga, da izaberemo odbor, koji će što prije i što brže svoj posao svršiti, a kojemu nikako nemožemo propisati točan rok, jer toliko se može dopustiti svakomu članu toga odbora, da će za dužnost svoju smatrati ovršiti bez otezanja nalog, koji mu sabor podieli. Zato mislim, da bi se moglo prieći na glasovanje.

Predsjednik: Dva imamo predloga glede reskripta, kojim je nj. veličanstvo na našu adresu odgovorilo. Barun Kušlan misli, da bi se vis. sabor imao odazvati glede prve česti previšnjega reskripta, te odmah pristupiti k izboru odbora, pretvorivši se u tu svrhu u tajnu sjednicu, a resultat imao bi se dolnjoj i gornjoj kući ugarskoga sabora priobćiti. Glede druge česti prev. reskripta misli barun Kušlan, da bi se prosvjed i sažaljenje ubilježilo u zapisnik, što pravednim našim željam glede cjelokupnosti zadovoljeno nije. S druge strane predlaže g. Perkovac, da, buduć je ova stvar važna, imala bi se predati odboru u smislu poslovnika, koji bi za njekoliko danah potanko motivirani i obrazloženi predlog visokoj kući predložio. Dakle prije svega ću moliti...

Barun Kušlan: Neka mi bude dozvoljeno, da popunim reasumiranje mojega predloga, učinjeno po vis. predsjedničtvu. Ja sam bio dodao, da bi se imao ujedno ugarski sabor pozvati, da i on izabere odbor u onom broju, kako mi. To molim, da se iz mojega predloga neizostavi.

Dr. Polit: Ja predlažem, da se glasuje poimence.

Predsjednik: Podupira li tko ovaj predlog? (Digne se dovoljan broj zastupnikah.) Molim dakle, da ona gg., koja su za predlog baruna Kušlana, izvole glasovati sa „da“, a koji su proti njemu sa „ne.“ (Sliedi glasovanje.)

Janko Car: Glasovalo je sa „da“ gg. članovah 39, sa „ne“ 83, a trojica nisu glasovali.

Predsjednik: Nadpolovičnom većinom je dakle predlog baruna Kušlana pao. Ide na red predlog g. Perkovca, koji tamo smiera, da bi se izabrao odbor od njekoliko članovah, koji bi za njekoliko danah svoje mnenje imao podnieti vis. kući.

Barun Kušlan: Molim, ovdje bi bio moj izpravak na mjestu, da se naime rok ograniči, te reče: u drugoj sjednici ili najkasnije u utorak.

Predsjednik: Ponajprije ćemo glasovati o predlogu samom, jer i predlagatelj sam kaže, a i razumie se po sebi, da odbor ima čim prije posao dovršiti, i izviešće podnieti.

Mislim, da netreba više poimence glasovati. (Glasovi: netreba!) Dakle molim, da ustanu ona gg., koja su za predlog g. Perkovca (Čini se.) Nadpolovičnom većinom glasovah primljen je predlog g. Perkovca.

Sada dolazi na pitanje izpravak g. baruna Kušlana, koji ako se nevaram, želi, da bi se ustanovio rok od tri dana.

Ivan Perkovac: Smjer ovoga predloga sigurno je aj, da bi se stvar čim prije sgotovila, ali vremena baš niti a niti tko drugi predpisati nemože. Pošto je primljen predog, izpravak taj nemože se primiti, jer on bi bacio predlog.

Predsjednik: Ima se dakle samo kazati: Čim prije. Molio bih sada, da gosp. predlagatelj naznači takodjer roj članovah toga odbora.

Ivan Perkovac: Ja nebih predlagao mnogo, ali ustroj razdielba sabora na stranke je takova, da će odgovarati roj 7, a neravan mora biti radi toga, da je svakako moića većina glasovah. Ujedno mislim, da ću pogoditi želju is. kuće ako predložim, da g. prvi podpredsjednik, g. Dr. uhaj, bude predsjednik ovoga odbora. Ostale članove neka abere vis. kuća.

Predsjednik: Kada želi vis. kuća izbor taj predzeti? (Glasovi: Odmah!)

Onda bi možebiti umjestno bilo, ako dogovora radi rečem mali odmor. (Sliedi odmor i glasovanje ceduljami. 'oslie odmora.)

Dr. Jovan Subotić: Zakonska osnova o uredjenju ibora i o izbornom redu već je prepisana i redakcija po aključcih vis. kuće izpravljena. Medjutim njekoji izpravci, oji su bili zaključeni, nisu unišli u zapisnik, i zato mislim, a se moraju priobćiti. U §. 4. zakonska članka ob uredjenju ibora izpravljena je bila predložena redakcija ovako:

Sabor se sastoji iz članovah sa virilnim glasom; zatim §. 10. mjesto: u Hrvatskoj i Slavoniji, stoji: u Hrvatskoj i Slavoniji.

Ja to javljam zato, da dodje u današnji zapisnik, da ebude možebiti poslie kakova prigovora.

Popratnica je takodjer gotova i ako vis. kuća želi, mogla i se pročitati. (Car ju čita.)

Mirko Hrvat: Ja predlažem, da se izpuste ove rieči: I nečekajuć predloga od strane vlade;" jer neznam, s kojega azloga bi pravo initiative samo nj. veličanstvu ovdje priadalo.

Barun Kušlan: Ja mislim, da bi se ovdje mogli pozvati na kralj. reskript od 8. st. 1861., gdje se isto to naglasuje, da je to naime jedan posao, kojega sabor još nije svršio.

Predsjednik: Koja su gg. za redakciju onako, kako stoji? (Manjina se digne.)

Koja su gg. za predlog g. Mirka Hrvata? (Manjina se digne.)

Koja su gg. za predlog baruna Kušlana, da se ovdje pozovu rieči kraljevskoga reskripta od 8. studenoga 1861? (Manjina se digne.)

Mirko Hrvat: Dakle sada je sve palo.

Predsjednik: To su tako nebitne malenkosti, da ja mislim, da redakcija može ostati, jer stvar ova jako je prešna; molim dakle, da se vis. kuća izrazi, da-li je za redakciju? (Glasovi: Redakcija!)

Mislim, da odbor, koji ima prebrojiti cedulje, bit će za ½ sata gotov, i da bi resultat glasovanja mogli počekati. (Glasovi: Dobro! sliedi odmor.)

Predsjednik: (Poslie odmora.) Čast mi je visoku saboru priobćiti resultat našega glasovanja. Glasovalo je 80 članovah; a dobili su glasovah gg. Dr. Rački 75, Mrazović 75, Prica 74, Vončina 68, Ćepulić 33, Kušlan 27. Posljednja dvojica neimaju absolutne većine. Je li želja vis. kuće iznova glasovati? (Glasovi: Ne, primamo ih!)

Po tom se taj odbor sastoji iz sliedeće gg.: Rački, Mrazović, Prica, Vončina, Ćepulić i Kušlan. (Glasovi: Predsjednik Dr. Šuhaj!) Ako vis. kuća želi, ja ću drage volje preuzeti predsjedničtvo i molim gg. članove odbora, da se u 5 satih sastanu.

Visoki sabore, neznam sabora, koji bi onako postupao kako naš, te ovako neprekidno sjednice držao kroz nedjelje i nedjelje danah. Treba svakako malo odmora i za brzopisce, kojih u našem saboru imade manje nego u kojem drugom, osim toga se je i u našoj pisari posao jako nagomilao. S toga bih ja predložio, da prije sriede sjednice nebi držali. Dakle zaključujuć današnju, uričem prvu buduću sjednicu za sriedu u 10 satih.

Četrdeset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 7. ožujka 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Izjavljujuć današnju sjednicu otvorenom, molim da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik Ivan Stahuljak: Čita zapisnik:

Zapisnik

četrdeset i druge sjednice sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 3. ožujka 1866. pod predsjedničtvom poglavitoga i veleučenoga gosp. Dr. Mirka Šuhaja, prvoga podpredsjednika saborskoga.

Sjednica započe u 10 satih prije podne čitanjem zapisnika posljednje saborske sjednice od 2. ožujka 1866.

Proti redakciji toga zapisnika učini gospodin narodni zastupnik Josip Torbar prigovor, da je u jučerašnjoj sjednici po predlogu odbora naukovnoga, kojega je on izviestiteljem, zaključeno: putem predstavke nj. c. k. apoštolsko veličanstvo medju ostalimi prepokorno umoliti za dozvolju, da se sa sadašnjom malom gimnazijom grada Karlovca spoji jošte mala realka, te tako ustroji mala realna gimnazija u Karlovcu, a troškovi toga novoga zavoda nadilazeći sadašnje terete, što ih sama obćina grada Karlovca nosi, da se podmiriti imadu ma iz koje zemaljske zaklade, ne pako iz zemaljske konkurencionalne zaklade, kako je to u sada pročitani zapisnik primljeno, i prema tome moli, da se zapisnik u tom smislu izpravi.

Ovaj prigovor bude po saboru uvažen, ter zaključeno u smislu istoga zapisnik izpraviti, da se naime mjesto riečih: „iz zemaljske konkurencionalne zaklade“ ima kazati: „ma iz koje zemaljske zaklade, iz koje se i ini slični troškovi školskih zavodah podmiruju.“

Isto tako učini gosp. narodni zastupnik Franjo Lovrić odnosno na onu točku zapisnika, kojom se navadja, da glede po velikomu županu riečkomu Bartolu vitezu Smaiću potaknutoga pitanja o dalnjemu podmirivanju saborskih troškovah po istome nikakav predlog učinjen, ter uslied toga po saboru nikakav zaključak stvoren nije, — prigovor, da je predsjednik odbora za saborske troškove Bartol vitez Smaić u jučerašnjoj sjednici zaista predlog stavio, u tome sastojeći se, koji bje po njemu (Lovriću) i poduprieti, da bi se vis. kuća izjaviti izvolila, da se jučerašnjim zabačenjem predlogah odbora za zemaljski proračun neima takodjer zabačenim, nego u podpunoj krieposti uzdržanim smatrati već odprije u tom predmetu stvoreni saborski zaključak, po kojem su saborski troškovi za 4 mjeseca popriečno na 100.000 for. ustanovljeni, ter odlučeno, posebnom predstavkom obratiti se na nj. c. kr. apoštolsko veličanstvo sa prepokornom molbom za odredbu, da se ti troškovi iz državne blagajne podmiriti imadu; a visoka ova kuća, da se je glede toga jučer izjavila, da neimade povoda o tome viećati, budući je u tom predmetu već prije zaključak izrečen; i prema tome stavi zahtjev, da se zapisnik izpravi.

Pošto bude konštatirano, da u upitnom predmetu u jučerašnjoj sjednici nikakav zaključak izrečen nije, bude u tom pitanju redakcija zapisnika pridržana, te isti u ostalih točkah odobren i izpravnim proglašen.

Pošto je opredieljena za podmirenje saborskih troškovah svota od 100.000 for. već do sada skoro sasma izcrpljena, a za pokriće dalnjih saborskih troškovah nikakove dalnje dotacije neimade, to bude po predlogu gospodina narodnoga zastupnika Franje Lovrića zaključeno: da se o tome nedostatku ban putem saborskoga predsjedničtva ubaviestiti imade sa molbom, da bi glede izposlovanja dalnje primjerene dotacije za podmirenje saborskih troškovah čim prije shodna odrediti blagoizvolio, i da visoko saborsko predsjedničtvo o uspjehu toga koraka ovu visoku kuću u svoje vrieme izviestiti imade.

Zatim uze rieč gospodin narodni zastupnik Antun Jakić, razloži u kratko, kako je njekoličina zagrebačkih glavničarah i prometnikah godine 1865. u interesu uzvišenja vjeresije i promicanja ratarstva, obrtnosti i trgovine obratila se na visoku kr. dvorsku kancelariju sa molbom radi podieljenja dozvolje za utemeljenje u Zagrebu banke za Hrvatsku i Slavoniju, i kako je ta molba sve do danas neuvažena i neriešena ostala, ter učini predlog: neka se predstavka podnese njeg. c. kr. apoštolskomu veličanstvu sa prepokornom molbom za izdanje naloga visokoj oblasti, da se glavničarom i prometnikom zagrebačkim konačna dozvolja utemeljenja banke u Zagrebu za Hrvatsku i Slavoniju čim prije podieliti imade.

Pošto bi ovaj prdlog po saboru jednoglasno usvojen bio, imenovan je odbor, sastojeći se iz dva lica, naime gg. narodnih zastupnikah Antuna Jakića i Ivana Perkovca, kojih će dužnost biti upitnu predstavku sastaviti, i do prve buduće sjednice saboru za pretresanje predložiti.

Time se je prešlo na dnevni red, naime viećanje o previšnjem kr. odpisu od 27. veljače t. g., kano odgovoru na ovosaborsku adresu pod 12. veljače t. g. nj. c. kr. apoštolskomu veličanstvu podnešenu.

Po pročitanju pomenutoga previšnjega odpisa kraljevskoga budu učinjena dva predloga, i to:

1. Po gospodinu narodnom zastupniku Dragojlu barunu Kušlanu:

a) neka se na prvu čest previšnjega odpisa već sada zaključi, da se ima odmah pristupiti k izboru odbora, koji će imati stupiti u dogovor s odborom ročećega u Pešti sabora ugarskoga, tako o medjusobnom državopravnom odnošaju trojedne kraljevine naprama kraljevini ugarskoj, kao i ob odnošajih naprama cjelokupnoj monarkiji.

U svrhu izbora toga odbora neka se današnja sjednica pretvori u tajnu; izbor toga odbora neka se putem saborskoga predsjedničtva priobći predsjedničtvom i gornje i dolnje kuće sabora ugarskoga sa pozivom, neka i ugarski sabor sličan odbor izabere u onom broju, kao i mi, i uspjeh toga izbora amo priobći:

b) neka se glede druge česti previšnjega kr. odpisa, odnoseće se na cjelokupnost trojedne kraljevine, za uzčuvanje našega državnoga prava u zapisnik stavi prosvjed i duboko sažaljenje ovoga sabora nad time, što je savjetnikom nj. veličanstva za rukom pošlo to učiniti, te je nj. veličanstvo odgovorom svojim ne samo duboko razcvililo srdca vjernih svojih Hrvatah, nego propustilo zakonitim i pravednim željam ovoga sabora glede povratka i izvedenja cjelokupnosti trojedne kraljevine već premnogoputah, a imenito takodjer u ovosaborskoj adresi od 12. veljače t. g. izrično navedenim zadovoljiti.

2. Po gospodinu narodnom zastupniku Ivanu Perkovcu: ‑eka se prenapomenuti previšnji kr. odpis izruči odboru ad ‑oc, sastojati se imajućemu iz njekoliko članovah, kojega će ‑užnost biti čim prije obrazloženi predlog o načinu riešenja ‑oga previšnjega odpisa pripraviti, i ovoj visokoj kući za ‑alnje pretresanje i odluku podastrieti.

Pošto bi ob ovih predlozih podulja debata vodjena i ‑ovršena bila, sliedilo je glasovanje i to uslied predloga ‑ospodina zastupnika Dr. Polita, koji bje dovoljno podupriet, ‑oimence.

Od glasovavša 122 saborska člana glasovalo je najprije ‑a predlog gospodina Dragutina baruna Kušlana sa „da“ ‑jih 39 i to sliedeća gospoda:

Sa da!

Bedeković,
Bogović,
Broz,
Car,
Ciotta,
Horvat Petar,
Hrvoić Stjepan,
Jelačić Drag.
Jelačić Kaž.
Jurčić,
Janćo,
Kavanjak bar. Em.
Keglević gr.,
Kirjaković,
Kiš Ladislav,
Kraljević Miroslav,
Kraljević Benjamin,
Kugler Stjepan,
Kukuljević Ladislav,
Kušević Aur.,
Kušlan bar.,
Kovačić,
Lukinac,
Maller,
Mihalić Slavolj.,
Najpar,
Pavleković,
Petričević,
Pintar,
Pinterović,
Polit Dr.,
Rauch barun,
Rogulić,
Rukavina,
Stojanović,
Šedel,
Šuljok,
Zlatarović,
Živković.

A proti tomu predlogu sa „ne“ njih 83 i to sliedeća gospoda:

Sa ne!

Akurti Dragutin,
Angjelić,
Babić Josip,
Babić Stjepan,
Barčić,
Benja,
Blažić,
Briglević,
Bukvić,
Ceboci,
Čepulić,
Derenčin,
Fiamin,
Farkaš,
Haulik,
Hrvat Mirko,
Jakić,
Jelačić Gj. grof.
Jordan,
Klaić,
Kolarić Pavao,
Krajačić,
Kralj žup.
Kukuljević Ivan,
Kušević Svet.,
Lalić Pavo,
Laudenbach Ivan,
Lovrić Franjo,
Mažuranić,
Melinčević,
Milanković,
Mrazović,
Mrzljak,
Muhić,
Miškatović,
Nikolajević Lukijan,
Nikolajević St.
Nikolić P.
Nović,
Ožegović Ivan,
Ožegović Martin,
Ožegović Tito,
Ostriš Andrija,
Pavlinović,
Peičić,
Perkovac,
Petrović Dane,
Petrović Luka,
Popović Samoilo,
Predoević,
Prica,
Prukner,
Rački,
Fabiančić,
Regen,
Smičiklas,
Soić,
Sokolić,
Stahuljak,
Starčević,
Subotić Ivan,
Sviličić,
Šafarić,
Šauer,
Smaić,
Špun J.
Špun M.
Špun Nap.
Šram,
Strossmayer,
Taller,
Toljan,
Torbar,
Urpani,
Veber,
Vinsky,
Virag,
Vončina,
Vukotinović,
Zidarić,
Zorac,
Zoričić,
Žužel.

A uztegoše se od glasovanja 3 člana i to gospoda:

Akšamović Josip,
Boleslavski Janko,
Vakanović Antun;

i tako bi po visokom predsjedničtvu zaključak proglašen: „da je predlog gospodina Dragojla baruna Kušlana nadpolovičnom većinom glasovah i to sa 83 odvieta proti 39 zabačen.“

Iza toga bje glasovano o predlogu gospodina narodnoga zastupnika Ivana Perkovca.

Za taj predlog glasovalo je njih 83 sa „da,“ i to ona ista gospoda, koja su malo prije sa „ne“ proti predlogu

gospodina baruna Kušlana glasovala; a sa „ne“ proti predlogu Perkovčevu njih 39, i to ona ista gospoda, koja su malo prije sa „da“ glasovala za predlog gospodina baruna Kušlana.

I time izjavi visoko predsjedničtvo zaključak sabora, da je predlog gospodina zastupnika Ivana Perkovca sa 83 glasa proti 39, dakle nadpolovičnom većinom glasovah primljen.

Gospodin zastupnik barun Dragojlo Kušlan učini iza toga predlog: neka se izaslanomu za priredjenje upitnoga predloga odboru za upitni posao opredieli barem odsječni rok od tri dana; nu ob ovom predlogu nebje uslied izjave visoke kuće ni viećano, pošto je već predlog gospodina zastupnika Perkovca primljen, po kojem upitni odbor svoj posao čim prije dovršiti imade.

Na poziv visokoga predsjedničtva, neka se ustanovi broj članovah prepomenutoga odbora, bude predlog gospodina zastupnika Ivana Perkovca primljen, po kojem isti odbor iz 7 članovah sastavljen biti ima, s tim ipak dodatkom, da predsjednikom toga odbora biti imade I. saborski podpredsjednik Dr. Mirko Šuhaj, i da se po tome izbor protegnuti ima samo još na 6 ostalih članovah toga odbora.

Iza kratkoga odmora pristupljeno je k izboru rečenih 6 članovah odborskih i to ceduljami, kojih je, pošto se je njekoličina saborskih članovah učestvovanja pri tomu izboru odrekla, 80 na stol visoke kuće položeno.

Ove cedulje budu predane odboru imenovanom i sastojećemu se iz gg. zastupnikah Dioniza Blažića, Dr. Luke Petrovića i Tite Ožegovića u svrhu zbrojenja odvjetah, i pošto bi taj odbor svojoj zadaći zadovoljio bio, izjavilo je visoko predsjedničtvo uspjeh glasovanja, da su naime izmedju 80 odvjetah zadobili:

gospodin	Dr. Franjo Rački . . .	75	odvjetah
„	Mato Mrazović	75	„
„	Makso Prica	74	„
„	Ivan Vončina	68	„
„	Avelin Ćepulić	33	„
„	Dragojlo barun Kušlan .	27	„

dakle četiri prvoimenovana zastupnika nadpolovičnu, a zadnji dvojica samo relativnu većinu, ter primieti, da bi glede ove zadnje dvojice po poslovniku valjalo užje glasovanje preduzeti.

Nu sabor zaključi, neupuštati se u novo glasovanje, ter uzklikom odobri izbor gg. zastupnikah Ćepulića i baruna Kušlana.

Po tome dakle sastoji se odbor za izradjenje predloga o načinu riešenja previšnjega kr. odpisa od 27. veljače t. g. iz gg. narodnih zastupnikah Dr. Mirka Šuhaja, Dr. Franje Račkoga, Matije Mrazovića, Makse Price, Ivana Vončine, Avelina Ćepulića i Dragojla baruna Kušlana, i to prvoga kao predsjednika odbora.

Zatim učini drugi podpredsjednik gospodin Dr. Jovan Subotić visoku kuću pozornom, da su prošlih danah pročitani i odobreni zakonski članci o uredjenju sabora, o izbornom redu, a i poslovniku, jur prepisani, ter da bi ih valjalo bez otezanja previšnje potvrde radi nj. c. kr. apoštolskomu veličanstvu podastrieti, nu da je on, čitajući te zakonske članke, našo u istih dva izpravka, koji podpunoma stoje, nu o kojih u dotičnih sjedničnih zapisnicih ni spomena neimade. Tako da je u §. 4. osnove zakonskoga članka o uredjenju sabora prva alinea, glaseća ovako: „sabor se sastoji iz virilnih članovah i zastupnikah,“ „zamienjena ovim izpravkom:“ „sabor se sastoji iz članovah sa virilnim glasom i zastupnikah:“ — a u §. 10. iste osnove, da je redakcija riečih u četvrtom redu: „u Hrvatskoj i Slavoniji:“ zamienjena izpravkom: „u Hrvatskoj ili Slavoniji.“ Zato predlaže, da bi se visoka kuća izjavila, da su ti izpravci po volji i zaključku sabora u pomenutom zakonskom članku uvršteni, da se nebude moglo možebiti kasnije uvrštenje tih izpravakah čijoj samovolji pripisati, i da se to u današnji zapisnik stavi.

Ova primjetba, odnosno predlog II. saborskoga podpredsjednika gospodina Dr. Jovana Subotića bude primljena, te se ovime naknadno u ovaj zapisnik stavlja, da je izpravak §. 4. zakonskoga članka o uredjenju sabora u prvoj alinej glaseći ovako: „sabor se sastoji iz članovah sa virilnim glasom i zastupnikah,“ a isto tako izpravak §. 10. istoga zakonskoga članka u četvrtom redu mjesto riečih: „u Hrvatskoj i Slavoniji,“ — „u Hrvatskoj ili Slavoniji,“ po zaključku sabora učinjen.

Napokon stavi II. saborski podpredsjednik visokoj kući do znanja, da je gotova takodjer propratnica, kojom se prepomenuti zakonski članci nj. c. kr. apoštolskomu veličanstvu previšnje potvrde radi podnose; i pošto bi ista pročitana bila, učiniše predloge:

a) gospodin zastupnik Mirko Hrvat, da se rieči u istoj propratnici: „nečekajući predlog vašega veličanstva“ izpusti;
b) gosp. zastupnik Dragojlo bar. Kušlan predloži, da bi se visoki sabor u pomenutoj propratnici pozvao takodjer na previšnji odpis od 8. studenoga 1861. godine.

Pri glasovanju bude redakcija višepomenute propratnice većinom glasovah primljena, a predlozi gospode zastupnikah Mirka Hrvata i Dragojla baruna Kušlana zabačeni.

Time bude sjednica u $1\frac{1}{2}$ satih po podne zaključena, i buduća iz razlogah, što se i u drugih parlamentih sjednice neobičaju svaki dan držati, kao što je to po ovomu saboru do sada u zadnje vrieme učinjeno, i što uslied toga ne samo gg. članovi sabora u obće, nego napose i gg. častnici saborski poduljega odmora potrebuju, i što su brzopisci uslied neprekidno držanih sjednicah u svojih poslovih podostali zaostali, te tako više vremena trebaju, da uzmognu svojimi poslovi u tečaj doći, za iduću sriedu t. j. 7. ožujka t. g. u 10 satih prije podne urečena.

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.
podpredsjednik.

Ivan Stahuljak, s. r.
saborski bilježnik.

Janko Car: Imam primjetbu na zapisnik, doduše od neznatnosti, ali ipak valja, da se izpravi, i to gdje se kaže, da je za saborske troškove do sada primljena svota od 100 hiljadah for. Ja znam, da nije još primljena; zato molim, da se izpravi: da je do sada opredieljena svota izcrpljena. (Izpravi se dotično mjesto.)

Predsjednik: Druge primjetbe neima? (Nitko se nejavi.) Zapisnik dakle izpravljenim proglašujem.

Meni je čast vis. sabor u kratko izviestiti, da sam se uslied naloga, što mi ga je vis. kuća u posljednjoj sjednici podielila, s preuzv. gosp. banom porazgovorio o saborskih troškovih. Preuzv. g. ban je kazao, da razpoložive zaklade neima, nego buduć da se sabor u pretresivanje proračuna upuštati neće, da bi najbolje bilo, da čim prije taj spis

vratimo, te će on gledati, da se po dotičnoj oblasti namet razpiše u nadi previšnjega odobrenja.

Drugo imam čast izviestiti vis. sabor, da se je g. zastupnik Vranić iz dopusta vratio, da je g. zastupnik Brlić došao, te svoje mjesto zauzeo, napokon da sam g. zastupniku severinskomu Dr. Klaiću dopust na 8 danah podielio.

Bilježnik Janko Car: Priobćuje podneske, i to:

1. Vatroslava Mlinarića, vlastelina, kojom moli za što korije službeno odredjenje sveobće komasacije i segregacije. Urbarskom odboru.)

2. Antun Marković, odpušten nadporučnik krajiškog praviteljstva, dotično tužba njegova proti satniku auditoru Lišu, kojom razlaže, da je nepravedno obsudjen i časti i enzije lišen, i moli, da se njegova pravda reasumira i njemu adovoljština dopita. (Ad akta.)

3. Franjo Likević, kastelan županije zagreb. moli naradu. (Peticionalnom odboru.)

4. Mala skupština županije požežke, kojom podupire redstavku grada Karlovca u pitanju Zemun-riečke željeznice. Odboru za željeznice.)

5. Molba Tome Stankovića, odnosno tužba proti gospotini Novigrad glede nezakonite tražbine njeke (bje upućena eticionalnom odboru.)

6. Izviešće gg. Dr. Mirka Šuhaja i Mate Mrazovića o redanju adrese saborske i representacije o akademiji i narodnom muzeju. (Uzima se na ugodno znanje, a listnica, iz oje je adresa nj. veličanstvu uručena bila, ima se predati arhiv.)

Biskup Strossmayer: Meni je čast visoki sabor zviestiti, da je svietli ban dobrotu imao, meni jučer brzojavnu viest priobćiti, kojom mu se javlja, da su štatuta kademije i narodnoga muzeja već potvrdjena i dotični reskript a putu. (Živio!)

7. Predlog Dr. Derenčina, da se obćine kotara bakarskog od municipija bakarskog oddiele. (Glasovi: Na dnevni red metnuti!)

Predsjednik: Budać da je posebno poslanstvo amo stiglo, koje želi sudbinu tog predloga čuti, usudio bi se ja vis. kuću zamoliti, da predmet čim prije rieši, i toga radi odrediti izvoli, da se možebiti u budućoj ili kojoj od bližnjih sjednicah preduzme.

Ivan Vončina: Ja se usudjujem ovaj predmet preporučiti kao predmet od osobite prešnosti, i pošto danas još ništa nije na dnevni red stavljeno, predlažem, da se stavi v predmet, i to iz sliedećih razlogah. Obćine kotara bakarskoga, koje se utiču pravdoljubljn vis. sabora, utjelovljene u g. 1861. proti njihovoj volji i proti tolikim prosvjedom municipiumu bakarskomu, a tim je uništena svaka njihova obćinska autonomija, tim im je nametnut veliki trošak za uzdržavanje zajedničkoga bakarskoga magistrata, koji trošak bi one mogle tražiti na vlastitu korist, kad bi bile odciepljene od municipiuma i utjelovljene n. pr. županiji riečkoj. Spomenute obćine pokušale su već sva zakonita sredstva, da se toga jarma rieše, odaslale su već deputaciju do najvišega mjesta, ali sveudilj bijahu upućene, da im se inaće nemože pomoći, nego zakonotvornim putem. U interesu dakle poratka autonomije ovim obćinam, kako takodjer obzirom na to, da se ovim obćinam osigura i ujamči svestrani napredak, predlažem, da bi se njihovoj molbi zadovoljilo.

Robert Zlatarović: Po §. 41. poslovnika ima se sada o tom viećati, da li se hoće ovaj predmet sada odmah u pretres uzeti, ili u tu svrhu drugo koje vrieme opredieliti. Ako bi vis. kuća zaključila prvo, onda si pridržajem pravo rieči.

Avelin Ćepulić: Kao zastupnik naroda u obće i napose kao zastupnik grada Bakra imam najprije opaziti, da ja ovaj predmet nedržim za tako prešan, kao što zastupnik novljanski. Ovdje se radi o tom, da se njekoje obćine odkinu od bakarskoga municipiuma. Ja u tom nevidim nikakve prešnosti, i to tim manje, što zastupnik novljanski tako pregnantnoga razloga naveo nije. Ovdje se radi in principio, da se uredi jedan municipium, nu ako se jedanput pronadje, da je potrebito urediti bakarski municipium, može se istimi razlozi takodjer kazati, da bi se morala urediti i druga municipia. G. predgovornik napomenuo je, da su ove obćine proti njihovoj volji g. 1861. bile utjelovljene municipiumu bakarskomu; ja sam u tom neugodnom položaju, da moram kazati, da to nije tako, ja razlikujem silovito utjelovljenje od povraćenja zakonitoga stanja. Bakarski municipium obstojao je već prije g. 1861. i to na temelju zakonah, na temelju zakonskih članakah i Hrvatskoga i Ugarskoga sabora. Svidilo se je bilo absolutnoj sistemi razkomadati taj municipium; nu kako je zakonito stanje opet bilo povraćeno u našoj domovini g. 1861., onda je zakonito stanje povraćeno i municipiumu bakarskomu time, da su mu ove obćine simpliciter bile povraćene. Kakovi bi to mogli biti razlozi, koji bi savjetovali, da se te obćine opet odkinu, u to neću da se upuštam, ali svakako mislim, da bi se ti razlozi potanko morali navesti i konstatirati, da te obćine zbilja žele, da se odkinu, i da kad bi napokon već do toga došlo, da se uredi jedan municipium, onda bi se imali urediti svi; dakle kad red dodje na to, da se uredjuju naša municipia, onda će se i bakarski urediti moći. Zato ja u toj stvari nevidim za sada nikakve prešnosti; jer kako su obćine obstojale do sada, tako će moći obstojati i u buduće, a nakoliko su možebiti zloporabe dale povod nezadovoljstvu dotičnih obćinah, mislim, da nalježi eksekutivnoj vlasti, da se te zloporabe uklone. Zato mislim, da predmet ovaj nije prešan, i ako se već ima u pretres uzeti, neka se stavi na svoj red.

Predsjednik: Pitanje je ovdje, da-li se ima predlog odmah u pretres uzeti, ili na dnevni red staviti. Koja su gg. zato, da se ovaj predmet stavi na dnevni red, neka izvole ustati (Većina se digne).

8. Izviešće administrativnoga odbora o uredjenju zemaljskoga arhiva.)

Dr. Nap. Špun: Kao izvjestitelj ovoga odbora usudjujem se vis. kuću zamoliti, da izvoli ovaj predmet, kano prešan, odmah uzeti u pretres. Prije svega nuka me na to radostna viest, koju smo čuli iz ustiuh preuzv. biskupa djakovačkoga, gdje javlja, da je obstanak akademije i muzea kao znanstvenih zavodah osiguran. U suglasju s ova 2 zavoda stajat će jamačno zemaljski arhiv, iz kojega će uprav crpiti moći muževi znanosti predmet svojih iztraživanjah, jer poznato je, koliko blago tamo leži nagomilano. U ostalom ciela je osnova tako kratka, da će se za jedan sat učiniti moći zemlji našoj usluga, nestojeća u nikakvom razmjerju s ovim kratkim vremenom.

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na to, da se ova zakonska osnova o uredjenju zem. arhiva odmah uzme u pretres, onda neka izvoli ustati (Većina se digne.) Nego sada imamo još njekoliko podnesakah, koje bi valjalo prije riešiti.

Bilj. Dr. Derenčin: (Čita predstavku glede gimnazijah požežke i varaždinske, i glede niže realke u Karlovcu.)

Predsjednik: Prihvaća-li vis. sabor sada pročitanu reprezentaciju? (Glasovi: primamo!) Odbor, kojemu je predan odpis namiestn. vieća glede narodnoga muzea, takodjer je gotov; molio bih dakle g. izvjestitelja da nam pročita izviešće.

Dr. P. Muhić: Prije nego pročitam ovo izviešće, moram samo napomenuti, da je primljeno unutra takodjer njekoliko točakah statutah narodn. doma, da ona gg., koja posjeduju dionice, znadu bar te glavne točke (Čita izviesće.)

Predsjednik: Buduć je već postignuta glavna ona svrha, za kojom je težio sabor i obćinstvo, t. j. sazvanje skupštine, mislim, da vis. sabor može pristati uz ovo izviešće, gdje nam odbor predlaže, da se dopis namjestničtva predbježno uzme do znanja i da se namjestničtvo pozove, da povjerenika svoga naputi, neka u skupštini zastupa interes zemlje. Pristaje-li vis. kuća uz ovaj predlog? (Većina se digne.)

Napokon imam javiti, da je odbor za reskript od 27. veljače takodjer gotov, i molio bih g. zastupnika dugoselskoga, da nam izviešće pročita.

M. Mrazović: (Čita.)

Jov. Živković: Ja mislim vis. sabore! da se ovo svakako dade tiskati, pa onda odmah uzme u pretres.

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na to, da se ovo izviešće najprije dade tiskati? (Većina se digne.)

Antun Zoričić: Po zakonu je u Hrvatskoj i Slavoniji službeni jezik samo hrvatski i sve su naše oblasti dužne služiti se njim u nutrnjih poslovih. Nu prvoga ožujka proglašen je u samom njemačkom jeziku „Kundmahung“ našega kr. namj. vieća, kojim se proglašuje „Agramer Zeitung“ za službeni list trojedne, kraljevine i kao takov je oslobodjen od biljegovine na štetu državnih financijah. — Kao što je ovaj postupak naše visoke vlade s jedne strane nezakonit, jer vriedja sveto pravo naše narodnosti, isto je tako s druge strane nepravedan, jer nas sili, da čitamo vladine zapoviedi i objave oblastih u njemačkih novinah, pa je napokon i nepraktičan, jer se tim načinom prieči poznavanje tih objavah i zapoviedih. — Tako daleko nije u našoj domovini pošla Bachova absolutistička vlada, jer je uvjek imala hrvatske službene novine. — Toga radi predlažem: da vis. sabor izvoli očitovati ovaj postupak naše visoke vlade neustavnim i nezakonitim, i visokoj našoj domaćoj vladi izraziti radi njega svoje negodovanje. (Živio!) — Pošto mi za ovaj predlog treba po poslovniku potrebite podpore, to molim onu gospodu, koja se samnom slažu, da moj predlog podupru. (Ustanu svi osim njekoličine.)

Predsjednik: Tako je dakle znatnom nadpolovičnom većinom primljen predlog, da se domaćoj vladi nepovjerenje izreče radi toga neustavnoga i nezakonitoga postupanja.

Dr. Nap. Špun: U ime obrazloženja zakonske osnove, koju imam čast pred vis. kućom zastupati, usudjujem se najprije pročitati izvornu osnovu, kako je prispjela putem namjestničtva od vis. dvorske kancelarije. Ovo će mislim, biti prvo sredstvo, da se nadoknadi, koliko moguće pomanjkanje štampanih iztisakah, koji bi se nalaziti imali u rukuh gg. zastupnikah naroda (Čita § 1.)

Ovaj § 1. je sasvim u suglasju s osnovom odbora osim njekojih gramatikalnih promienah (Čita § 2.) Ovaj § 2. scienio je odbor, da mu valja izpustiti, jerbo već nespada po svojem sadržaju u obće u zakon; prvi dio radi o prelaznih ustanovah, koje spadaju sasvim na unutarnje poslovanje, nadalje isti ovaj §. nije drugo nego tautologija §. 1., jerbo već u §. 1. se veli, da u zemaljski arhiv spadaju svi spisi sve izprave tičuće se javnoga prava i povjestnice, dočim se u drugom opet sve ovo poimence navadja; nu kad se kaže da svi spisi ovamo spadaju, onda se već samo po sebi razumieva, da spadaju i spisi riečkoga gubernija, stola sedmorice itd. (čita §§. 3. 4.) Ja sam bio tako slobodan pročitati ova dva §§. s razloga toga, da dokažem, da je §. 3. opet suvišan. U prvom §. rečeno je, da arhiv stoji pod nadzorom bana, odnosno namj. vieća; u trećem opet se kaže, da je za dobro u arhivu odgovorno namj. vieće: to je opet tautologija. dakle §. ovaj je suvišan U §. 4. spominje se ravnatelj. Odbor je držao za shodno, mjesto rieči ravnatelj upotrebiti izraz primljen po svoj Europi t. j. arhivar, izraz, koji imade za sebe historičku prošlost glede toga zavoda, i koji je osim toga mnogo jasniji. Ovomu arhivaru meće se dužnost, da se brine za nutarnji red arhiva i za saviestno sahranjenje spisah, ovo je podpuno nadopunjenje §. 3., po kojem bi ista dužnost padala na nam. vieće. Opet jedan razlog više, da se ovaj §. 3. izpusti. U ostalom je odbor §. 4. sasvim pridržao, kako stoji ovdje, s jedinom tom promjenom, da se je rieč ravnatelj zamienila sa riečju: arhivar. (Čita §. 5.) Ovaj §. primljen je po odboru bez primjetbe, jer naravska je stvar, da arhivar velikoj svojoj zadaći nikako sam zadovoljiti nemože. Da se tomu doskoči, metnuto je ovdje osoblje od 2 čovjeka i još jedan treći kao sluga.

(Čita §. 6.) Ovaj §. 6., istina, tiče se ponješto nutarnjega reda i poslovanja u arhivu, nu s druge strane normiran je tu zakonom položaj narodnoga ovoga instituta prema obćinstvu i prema vladi, s toga su ove ustanove osobito važne, zato je odbor nalazio za shodno, pače za nuždno, pridržati ove ustanove u zakonskoj ovoj osnovi, akoprem bi mogle biti i predmetom instrukcije za arhivara, buduć se tiču unutarnjega reda. Kao što je vis. sabor mogao uviditi, ova osnova steže vrlo izdavanje spisah. Odbor je mislio, da je ova stega podpuno osnovana, ako se uzme na um velika svetinja, što leži u arhivu, kao sahraništu izpravah zemlje. Karakteristikom barbarskoga naroda jest, da ovih svetinjah nezna štovati i cieniti, a čim je izobraženiji narod, tim više će nastojati, da ih sačuva, kao oko u glavi. S toga je odbor scienio, da ovo ograničenje odgovara sasvim zadaći ovoga instituta; a za slučaj onaj, da namj. vieće nebi htjelo, da izdade strankam prepisah, ostavljen im je priziv na dvor. kancelariju. I tako je obćinstvo s druge stane osigurano proti samovolji muža, koji bi uprav imao upliv na to.

(Čita §. 7.) Najprije imam primietiti, da je sa §. 6. odbor spojio još ovu ustanovu (čita.) Kratkimi riečmi mi je kazati razlog, s kojega je odbor nalazio za nuždnu ovu ustanovu. Ako želimo kraj sve opreznosti zajamčiti uspješno djelovanje narodnoga arhiva, treba svakako, da se ustanovi točan poslovnik, koji će u sebi sadržavati dužnosti činovničtva, i ustanove glede pravah i dužnostih obćinstva. Poznato je vis. saboru, da je to zahtjev neizbieživ kod svakoga podobnoga instituta, koji ima da služi kano pripomoć širokomu obćinstvu. Izradjivanje ovoga naputka, mislio je odbor, da se može najshodnije prepustiti arhivaru samomu, koji će svojemu predpostavljenomu poglavaru, banu, isti naputak sa gledišta uprav strukovnjačkoga najbolje predložiti moći. Odbor je scienio, da se sabor nebi imao upuštati u izradjivanje takova naputka, jer je to stvar skroz i skroz specialna, koja iziskuje potanko poznavanje okolnostih u našem arhivu, s toga se nemože obaviti uspješno, van ako se povjeri mužu, na kojega uprav padne briga oko cieloga instituta.

§. 7. nalazio je odbor promieniti glede prve njegove polovice već s toga, što je nejasan; jer dočim bi po ovom §. 7. imao ban imenovati osoblje pridieljeno ravnatelju, o samom ravnatelju vrlo je neizviestno, tko da ima imenovati njega. Mjesto ovoga uvrstio je dakle odbor sliedeće: (Čita.) Sastavljajuć ovu ustanovu imao je odbor pred očima interes znanosti, je s toga stvorio ustanovu takovu, da pri namješćivanju arhivara imade upliv znanstveno tielo, t. j. akademija naša. Zaisto najplemenitiji će biti posljedak ove ustanove, ako postignemo to, da nam bude arhivar znanstven muž, koji će kano pčela sakupljati blago, koje leži u izpravah, ako postignemo to, da, kaošto to vidimo i u drugih zemljah, arhivar bude ujedno marljiv iztražitelj i pronicatelj domaće historije. Ova plemenita svrha neda se obezbiediti drugčije, nego ako se popunjenje toga mjesta prepusti tielu znanstvenomu, i to je u nas, hvala Bogu, akademija. Metnuo je dakle odbor ustanovu ovu, da zemaljski odbor imade prije imenovanja arhivara, u tom pogledu saslušati akademiju znanostih. Akademija imat će se o izboru osobe arhivara samo saslušati, dočim imenovanje samo neima njoj pripasti. Ovo je načelo odbor poprimio s toga, što je htio, da se s druge strane opet osigura značaj ovoga zavoda kano ureda zemaljskoga, koji ima služiti i državnoj vlasti, a ne samo znanosti. Radi ovoga dvogubnoga značaja ovoga zavoda nalazio je odbor, da će biti sasvim shodno, kod namješćivanja dotične osobe spojiti upliv jedne i druge vlasti, a se tim načinom jedna i druga može osigurati sa svojega gledišta. Zemaljski odbor metnuo je odbor administrativni ovamo obzirom na ustanovu vis. sabora učinjenu u §. 18. zakonskoga članka o uredjenju sabora, gdje je izražen pojam zemaljskoga odbora, kano sastavine ustavnoga uredjenja naše zemlje; a zaista tielo ovo od tolike je važnosti, da kad bude ustavni život u našoj zemlji sasvim uredjen, nemože biti bez toga odbora, koji je uprav odaslanik sabora za ono vrieme, dok on nesaboriše. Mećuć zemaljski odbor, mislio je odbor administrativni, da će tim zadovoljeno biti zahtjevom, koji bi se mogli činiti od strane zastupstva zemlje, da i ono sudjeluje kod namješćivanja arhivara. Tim bi dakle po mnenju odbora bila opravdana ustanova, da imade zem. odbor, saslušav akademiju, namjestiti arhivara, a dok zem. odbor nije ustrojen, da ga imenuje ban na predlog akademije. Naravska je naime stvar, da dok nije zem. odbora, valja proći ekspediens, i tu je odbor obzirom na sadašnje okolnosti pronašao za najshodnije prenieti ovu vlast na bana. Nu budući se time zemaljskoj vlasti polaže u ruke veće pravo, cienio je odbor, da valja i u ruke drugoga faktora položiti više vlasti, te je kazao: na **predlog** akademije, dočim zem. odbor imade samo **saslušav** akademiju namjestiti arhivara. Tim bi načinom bilo stvoreno suglasje medju interesi jedne i druge strane, i može se očekivati, da će ovo velevažno mjesto popunjeno biti osobom, koja će biti dorasla svojemu mjestu.

Glede ostaloga osoblja pristao je odbor na osnovu vlade, isto tako i glede plaćah. Što se tiče odjeće, mislio je odbor, da se, kad je malo prije već rečeno: „bez ikakve uzgredne pristojbe.“ razumieva samo po sebi, da nijedan neće dobivati ni odjeće. Ustanova, da osoblju ovomu pripada u smislu obćenitih propisah pravo na mirovinu, temelji se na podpuno pravednoj analogiji glede ostalih činovnikah zemaljskih, kojim svim pripada to pravo. Konačno nije se uztezao odbor predložiti vis. saboru u suglasju s osnovom vladinom, da sve troškove arhiva imade nositi zem. zaklada regnikolarna.

Prema tomu bila bi u cielom ovom zakonu izražena dvogubna misao, da se s jedne strane arhiv podigne na položaj samostalnoga ureda, a s druge strane, da taj ured po svojoj samostalnosti podpuno bude zemaljski, da se naime izključi svaki i najmanji upliv od čijegod strane osim domaćih vlastih i zastupstva zemlje.

Neima dvojbe, da će vis. sabor radošću prigrliti tu misao, da arhiv zem. zaista zauzme ovakav položaj neodvislosti, a s druge strane i tu misao, da se prema dvogubnoj zadaći ovoga zavoda imade zadovoljiti i zahtjevom državne vlasti i zahtjevom znanosti. Imao sam priliku razložiti kod pojedinih §§., u koliko je odbor nalazio, da jedna ili druga ustanova odgovara ovoj misli, koju sam sada u kratko reasumirao, i zato preporučam vis. kući, da izvoli ovaj operat odbora primiti.

Predsjednik: Ako nitko neželi u obće progovoriti, mislim, da bi najshodnije bilo, ako se sada redomice pročitaju pojedine točke, da se o njih može viećati i glasovati.

Izv. Dr. Nap. Špun: (Čita §. 1. Zemaljski arhiv kano sahranište svih na javno pravo kraljevine ove, ter na povjestnicu i sve grane javne uprave odnosećih se izpravah, kano napose i svih saborskih spisah, stoji pod nazorom bana odnosno namjestničkoga vieća. (Glasovi: prima se.)

Predsjednik: Ja dakle redakciju ovoga §. 1. primljenom očitujem.

Antun Vakanović: Ja mislim, da bi se već ovdje imao napomenuti zemaljski odbor, tako, da samo dotle, dok neima zem. odbora, namjestničtvo nadzira arhiv.

Izv. Dr. N. Špun: Zaista po duhu cieloga ovoga zakona primjetba g. Vakanovića je osnovana; nu smatrajuć ja ovu stvar sa gledišta praktičnoga, prisiljen sam prigovoriti ovomu predlogu, jerbo nadzor zem. odbora bit će uprav samo fraza, budući zem. odbor neutiče kod cieloga onoga organisma, u kojem stoji arhivar kano zem. činovnik, koji, kao takav, nemože biti podložen van poglavaru zemaljskomu, banu. S toga, ako bi se i metnuo ovdje odbor zemaljski, bit će to sasvim nevin dodatak, koji praktične važnosti neće imati nikada.

Mirko Hrvat: Ovaj razlog po mom mnenju nestoji, jer ja držim, da arhivar kao zemaljski činovnik imade neposredno podčinjen biti zem. odboru, nipošto pako zem. vladi. Mi smo predložili ustrojenje zem. odbora, da on upravlja svim dobrom zemaljskim, i pošto arhiv takodjer spada na zem. dobro, moraju se i dotični činovnici podvrgnuti zem. odboru. S toga ja pristajem uz predlog g. Vakanovića.

Vel. žup. Ivan Kukuljević: Premda je vrlo težko ob ovom vrlo važnom predmetu naprečac progovoriti, to moram ipak primietiti, da pri ovom §. 1. nebi moglo stojati to, da arhiv ima jedino pod nadzorom bana i namjestničtva stojati, jer arhiv, odkad obstoji, uviek je bio pod nadzorničtvom zem. sabora, koji je takodjer poseban odbor naročito za taj posao imenovao, da pregleda stanje arhiva, i predloži kojekakve mjere, koje bi se preduzeti imale glede uredjenja i obstanka arhiva. S toga mislim, da se predlog g. Vakanovića već radi toga primiti nemože, što zem. odbor sada još neobstoji, a neznamo, kada će se imenovati. Ja bih dakle predložio, da ostanemo kod staroga običaja t. j. da kažemo: arhiv stoji pod nadzorom sabora. Naravna je stvar, da sabor, kad bude imenovao zem. odbor, moći će prenieti to pravo nadzorničtva na onaj odbor.

Predsjednik: Ako nitko više neželi progovoriti, onda imamo 3 stvari, da ih riešimo glasovanjem: Redakciju od-

*

bora, predlog g. Vakanovića i predlog velikoga župana Kakuljevića.

Ponajprije neka izvole ustati ona gg., koja su za redakciju (manjina se digne). Koja su nadalje za predlog g. Vakanovića? (Manjina se digne). Napokon, koja su gg. za predlog g. Kukuljevića? (Većina se digne).

Dr. Nap. Špun: Polag ovoga zaključka glasit će §: Arhiv stoji pod nadzorom sabora; i mislim, da se točka glede bana i namjestničtva imade sasvim izpustiti (Glasovi: dakako!), (Čita §. 2. Zemaljskom arkivu neposredno predstoji arkivar. On je odgovoran za unutarnji red arkiva i za savjestnu sahranu uloženih spisah.

Vel. žup. Ivan Kukuljevć: Ja bih se opet usudio učiniti jednu primjetbu. Pošto sam naime čuo g. izvjestitelja kazati, da je odbor, kad je predložio, da bude arhivar, i da nebude ravnatelj, imao osobito taj motiv, što se pod tim imenom u obće svi arhivi u Europi ravnaju, moram primietiti, da uprav najvažniji arkivi, koji su meni poznati, nalaze se pod obskrbom ravnateljah, i da je uprav ova čast ravnatelja mnogo veća, mnogo pristojnija dostojanstvu jedne zemlje, nego li, kad se jednostavno samo kaže: arhivar, kojih u većih arkivih imade po 2, po 3, koji su svi podčinjeni ravnatelju. S gledišta toga dakle, što ja mislim, da ovaj naš arhiv zaista s vremenom onu važnost i onaj obseg glede sačuvanih u njem vele dragocjenih i znamenitih pisamah stekao bude, kao što želimo, bio bih za to, da mi već sada imenujemo jednoga ravnatelja, prvo, što je već u ovom imenu njekako veće dostojanstvo sadržano, drugo, što bi, ako se s vremenom činovničtvo bude povećalo, mogli bi se svi ostali imenovati arhivari. S toga bih ja predložio, da se primi redakcija, kako ju je predložilo namj. vieće.

Dr. Fr. Rački: Ja podupiram redakciju odbora, s toga jednostavnoga razloga, što je ova pridržala rieč, koja je kod nas uviek bila u običaju, koja se u svih starijih spisih nalazi, i pod kojim imenom su sabori do konca prošloga vieka uviek imenovali predstojnika arhiva. Na primjetbu g. predgovornika imam samo to odgovoriti, da ima vrlo znamenitih arhivah u izobraženoj Europi, kojih predstojnici su samo pod ovim, zbilja stvari samoj odgovarajućim imenom poznati, pod naslovom naime arhivarah.

Predsjednik· Koji su za redakciju, da ime „arhivar“ ostane? (Većina se digne).

Izv. Dr. N. Špun: Čita § 3. Arhivar ima pridieljena si pristava i pisara, zatim poslužitelja.

Jovan Živkovič: Ja bih samo glede pisara opazio to, da ja nemislim, da će tu biti toliko posla, da bi se morao uzdržavati redovit pisar, već mislim, da bi taj posao vrlo lako dao obaviti po dnevničarih (Glasovi: redakcija).

Predsjednik: Koja gg. prihvaćaju redakciju, neka izvole ustati (Većina se digne). Redakcija ima dakle ostati.

Izv. Dr. N. Špun: Čita § 4. (Izim saborskoj pisari kroz vrieme zasjedajućega nesmiju se budi oblasti budi privatnim osobam bez dozvolje kr. namjestničkog vieća izdavati prepisi, a još manje izvorne izprave,

Kr. namjestničko vieće moći će samo s dostatnih razlogah strankam uzkratiti prepise zemaljskih spisah, a strankam će pripadati pravo priziva proti takovu riešenju na kr. kancelariju dvorsku.

Osoblje namješteno u arkivu ima se u ostalom držati posebnoga poslovnika svojega.)

Antun Vakanović: Ja bih samo znati želio, da li je g. izvjestitelj naveo koji razlog, s kojega bi moguće bilo, da nam. vieće ikomu uzkratiti može prepis. Ako me on o tom uvjeri, onda ja pristajem uz redakciju, inače bih ja kazao, da namjestničtvo nemože nikomu uzkratiti prepisah.

Izv. Dr. N. Špun: Ja ću veleštovanomu predgovorniku odgovoriti jednim praktičnim slučajem, koji se je dogodio u našoj zemlji. Bio je jedan gospodin u prepirci sa drž. erarom. Sada je trebala jedna i druga stranka starih niekih spisah. Onaj gospodin tražio je od erara, neka mu dade iz arkiva spise, kojimi on hoće svjedočiti proti eraru. U smislu civilnoga procesa erar na to nije bio nikako obvezan, jer ovaj slučaj bio je sasvim privatne naravi, i riešen u smislu obstojećih zakonah. Poznato je nadalje svoj onoj gg., koja su se iole bavila s ovim predmetom, da u arkivu imade takovih stvarih, koje se samo s velikom kautelom povjeravaju občinstvu; i to bez obzira na sistem, koji u državi vlada, čuva svaka zemlja tako zv. tajne arhive. Kod nas neima takovoga tajnoga arhiva, i da ga neima, to je sasvim naravski, ako se uzme na um, da cieli naš arhiv nije tako velik, kako drugdje možebiti sam tajni. Stvar bi bila dakako mučna navadjati, kakovi spisi bi mogli unutra doći, a da u svih skoro zemljah ima tajnih arhivah, to je poznato, i ja ću g. predgovornika samo sjetiti na republiku mljetačku. Za ovakove slučaje služe kod nas ustanova §. 4.

Dr. A. Stojanović: Ja sam za to, da se ovaj §. 4. sasvim drugačije redigira. Što je g. izvjestitelj napomenuo, da naime ima tajnih stvarih, na to opažujem, da se svaki zakon donosi onda, kad je potreban; a kod nas te potrebe još neima, buduć da mi nikakovih tajnah neimademo, kojih nebi mogao svatko doznati. Dakle onaj razlog, da imade tajnostih u našem arhivu, kod nas nestoji, osim ako su veliki župani sami za vrieme ove 4 godine dobili kakova presidialia, koja bi se sada u arhivu nalazila. (Živio!) Ja bih dakle od svoje strane predložio, da se ovaj §. iznovice stilisira, ako ne sada, barem do sutra; gdje bi se imalo izreći: 1). da je uvidjenje spisah svakomu slobodno, 2) da je arhivar dužan dati prepise, 3). da se nikomu nemože izdati izvorni akt iz arhiva, niti samu namjestničtvu, osim ako. . . (Glasovi: nikako!). Ima svakako takovih slučajevah, gdje namjestničtvo treba obširnih aktah, da po njih kakovu osnovu načini. a tada bi imalo dati prepisati 10 danah kroz 2 pisara možebiti u obće sasvim neznatne stvari.

Ja sam dakle toga mnienja, da se zem. vlasti, ako dade revers, dozvoli, da izvadi i original iz arhiva.

Miroslav Kraljević: Ja ću podupirati predlog g. Stojanovića s toga razloga, što u ustavnoj zemlji neima nikakovih takovih tajnah, koje bi se pred publikom morale sakrivati. Glede onih tajnostih u republiki mlietačkoj, koje je napomenuo g. izvjestitelj, kažem ja samo, da neka nas Bog sačuva od takovih tajnostih.

Pavao Kolarić: G. Stojanoviću, koji misli, da bi se uz revers mogli izdavati originalni akti zem. oblastim, kažem ja samo to, da revers neće stvoriti akta, ako bi ga slučajno nestalo. Zato sam ja toga mnienja, da se originali nesmiju nikomu izdavati preko praga arhiva.

Josip Špun: Kao što je g. Stojanović izrekao, da su možebiti veliki župani imali kakova presidialia, tako ja mislim, da i narod u ustavnoj zemlji imade svojih presidialijah (smieh). Ja bih takav jedan presidiale naroda našao u tom slučaju, kad bi naša domovina bila u pogibelji od izvanjskoga neprijatelja, pak bi imala u svojem arhivu spise, koji bi išli u prilog tomu neprijatelju, koji bi se njimi mogao služiti na štetu domovine.

Mato Mrazović: Prije nego progovorim, molim g. izvjestitelja, da pročita §. 1. (Dr. Špun čita ga). Gospodo! Iz §. 1. vidi se, da je arhiv namienjen, da čuva pisma svih strukah uprave; a tko iole dolazi u doticaj sa raznimi strukami uprave u državnom životu, taj će znati, a i pogoditi iz samih zakonah, da svaka struka u svojem organizmu zbilja sobom nosi stanovitih tajnah, koje se više putah tiču osobah, na koje sigurno nitko nebi imao pravo. Osim personalnih stvarih, koje nespadaju na nikoga, ja ću napomenuti samo oš sudstvo, gdje bi se takodjer mogao naći mnogi material za probuditi strast i neprijateljstvo. Pošto je dakle zadaća arhiva takova, da tu ima tajnih stvarih, koje nisu otvorene za veliko obćinstvo, dapače bilo bi pogibeljno i ubitačno kad bi bile, jer bi se mogle na privatne i neplemenite svrhe upotrebiti: s toga ja mislim, da u ovom §. neima nikakove opasnosti, nikakve pogibelji za javnost onih spisah, koji su zbilja za nju prikladni, upravo što živimo u zemlji, koja želi i radi o tom, da ustavno može živjeti, gdje bi svaki javni činovnik osim moralno i drugčije još bio odgovoran.

Jovan Živković: Ja imam samo to opaziti, da se ova redakcija neda ustanovljivati debatom. Ova osnova nije još savršena, nego predpostavlja, da se ima sastaviti posebni red, posebna pravila, po kojih će se ravnati arhivar glede izdavanja pisamah. Koji su ti razlozi, s kojih bi se poraba pisma jednoga mogla zabraniti? to ovdje nije naznačeno. Ako bi se pako to već ovdje htjelo normirati, onda sam ja za to, da se taj posao prije povjeri jednomu odboru ad hoc, koji će potanko izcrpiti moći sve okolnosti i sve uvjete, a pošto nisam za to, da se već sada debatom ustanovljiva redakcija.

Vel. žup. Ivan Kukuljević: Premda je poznato, da u svih zemljah, gdje je bilo do najnovijega možebiti vremena tako zvanih tajnih arhivah, osobito odkad je zavladala veća sloboda glede iztraživanjah znanstvenih, u istih arhivih uvedena je njekakva javnost, kao što to vidimo u bivšem tajnom, a sada javnom carskom arhivu u Beču, i u najvećem i najznamenitijem možebiti arhivu mlietačke republike: to ipak nećemo nigdje toga naći, da bi bila uvedena podpuna javnost, tako da bi mogao svaki, bio on domaći sin, bio inostranac, bilo glede znanstvenih i privatnih stvarih, tražiti prepise, tražiti, da mu se dadu za porabu ma koja pisma možebiti i od najveće važnosti. Tim manje može to biti u našoj zemlji, gdje je sadržaj arhiva doista veoma kompliciran, jer naš arhiv sastoji se ne samo iz takovih spisah, koji su za iztraživanja znanstvena, osobito domaće historije, od velike važnosti, koji spadaju na javno pravo naše, nego velikom stranom i iz takovih, koji spadaju samo na političnu i sudbenu administraciju zemlje. Ja dakle mislim, da ciela ova stvar glede porabe arhiva nespada ovamo, nego na ono tielo, koje će izraditi instrukciju za buduće osoblje našega arhiva; nu ipak pristajem rado uz redakciju, buduć ona sadržaje njekoje privremene naredbe, kojih se imade osoblje držati dotle, dok nedobije potankoga naputka.

Dr. Fr. Rački: Ja bih mislio, da u zakonsku osnovu spada samo opredieljenje položaja arhiva, dotičnoga osoblja i načina, kojim će se ovo osoblje namjestiti; a sve ostalo, to da spada u posebni statut, imenito i ustanove glede porabe arhiva. S toga držim, da bi se mjesto ove redakcije moglo staviti ove: „Poraba arhiva ustanovit će se posebnimi pravili." Ova pravila bi možebiti mogao prirediti odbor ad hoc već za njekoliko danah, ili pako bi se sva ova stvar mogla prepustiti zem. odboru.

Antun Vakanović: Buduć sam ja prvi probesjedio proti ovoj redakciji, neka mi budi dozvoljeno njekoliko riečih za potvrdu onoga, što sam naveo. Veća strana one gg., koja su za redakciju, navadjaju to, da će se kroz to, što bi svaki tražio prepise, šteta nanositi privatnim ljudem i možebiti istoj upravi. Nu proti tomu govori izkustvo. Do god. 1848, dok je podpuni ustav vladao u našoj zemlji, bili su arhivi svi, počam od Erdelja do jadranskoga mora, otvoreni svakomu i tu se nije dogodila nikakva nesreća ni za narod ni za pojedine familie. Dakle onaj razlog oprovrgnut je izkustvom. Što se tiče aktah sudbenih i upravnih, to je poznato, da svaki dikasterium sada ima poseban arhiv, a što dodje u zem. arhiv, to su zastarjela pisma, koja će težko privatni tko tražiti.

Buduć dakle da nadalje imade uviek osobah znanstvenih, koje se nedopadaju vlastim, i kojim bi se po ovoj redakciji svakako moglo simpliciter reći: Ti nedobiješ ništa, s toga bih ja, ako se već sve ovo izpustiti neće, pristao uz predlog g. Račkog-a.

Izv. Dr. N. Špun: Ja imam g. Stojanoviću samo primietiti, da glede presidialijah on kao bivši podžupan svakako je kompetentan (Stojanović: Župan meni neda ništa); nadalje, da, ako on nezna za nikakve tajne, to nije još istovietno s tim, da neima nikakvih tajnah.

G. Stojanović je kazao, da on nezna za nikakve tajne, a g. zastupnik dugoselski naveo je konkretne slučajeve, koji su se do sada sbijali, i koji će se uviek sbijati, dok bude sudstva. S toga mislim, da bi bilo suvišno obširnije još govoriti glede ove rieči: tajna, je stvar je evidentna i nitko, mislim, da neće negirati, da ako metnemo sve drugo na stranu, i u samoj sudstvenoj struci mogu se dogadjati velike zloporabe, ako svakomu bude dozvoljeno razgledati spise. Što se tiče primietbe jednoga predgovornika, da ustanova ovoga §. imade biti predmet posebnoga statuta, to se opominje vis. kuća, da sam i ja bio slobodan to isto reći, nego da razloga toga, što uprav ovim §. imade se ustanoviti položaj arhiva prema obćinstvu, vriedan je, da mu se dade mjesto uprav u zakonu samom. Preporučam dakle, da vis. sabor izvoli primiti ovu ustanovu.

Predsjednik: Ja bih se usudio umoliti g. izvjestitelja, da prije glasovanja pročita sadržaj §. 4., da svaki bude znao, o čem se radi. (Dr. N. Špun čita §. 4.) Koja su dakle gg. za ovu redakciju, neka izvole ustati (rezultat dvojben). Koja su gg. proti redakciji? — Svakako je težko razabrati, na kojoj strani je većina. (Glasovi: poimence glasovati!)

Dakle ona gg. koja su za redakciju, neka izvole glasovati sa: „da," a koja su proti redakciji sa „ne." (Sliedi glasovanje poimence).

Sa „ne" je glasovalo 59 gg. članovah, a sa „da" 45; redakcija je dakle pala.

Sada imamo još 2 predloga; predlog g. Stojanovića, odnosno Živkovića, koji ide tamo, da bi se preduzela nova redakcija i posao ovaj posebnomu odboru povjerio, a predlog prečastn. kanonika Račkog-a smjera tamo, da bi se ovdje samo kazalo: Poraba arhiva ustanovit će se posebnimi pravili. Koja su gg. za predlog g. Stojanovića, neka izvole ustati (Manjina se digne). A koja su za predlog Dr. Račkog-a? (Dr. Rački čita po njem predloženu stilisaciju; većina se digne). Dakle nadpolovičnom većinom glasovah primljen je predlog g. Račkog-a.

U savezu s ovim predlogom bilo bi možebiti dobro, da odmah imenujemo taj odbor.

Dr. A. Stojanović: Ja bih predložio sliedeću gg. Ivana Kukuljevića, Kuševića Aurela, Vakanovića, Račkoga i Mirka Bogovića.

Predsjednik: Pristaje li vis. kuća na to? (Glasovi: prima se, dobro!)

Izv. Dr. N. Špun: (Čita §. 5. Arkivara imenuje zemaljski odbor, saslušav akademiju znanostih; dok se zemaljski odbor neustroji, imenuje ga ban na predlog akademije. Ostalo osoblje imenuje ban uslied razpisana natečaja. Plaće se ustanovljuju sliedeće: arkivaru 1200 fr., pomoćniku 800 fr., pisaru 500 fr., poslužitelju 300 fr. na godinu, i to bez ikakove uzgredne pristojbe.)

Osoblju ovomu pripada pravo na mirovinu u smislu obćenitih propisah.

Mirko Hrvat: Vis. sabor izvolio je poprimiti to načelo, da zemaljski arhiv, kao zemaljsko dobro, stoji pod nadzorom sabora: s toga ja nevidim razloga, s kojega bi ban imao vlast imenovati činovničtvo arhiva. Zato bih ja predložio, da se ova redakcija promieni ovako: Arhivara imenuje sabor, kad nije sabora, zem. odbor, ako bi se pako prvi arhivar imao imenovati još prije nego se opet sastane sabor, onda neka ga ban imenuje do prvoga sastanka sabora.

Izv. Dr. N. Špun: Prije svega moram javiti, da je g. predgovornik, što se lako može dogoditi, zlo shvatio §. 5., koji glasi ovako: (Čita ga.) Po tom je jasno, da je prigovor g. Hrvata malo promašio ciel svoju, jer ovdje se nepolaže sva vlast u ruke bana, nego zem. odbora, a za biranje možebiti prvoga arhivara opet nije vlastan ban, nego je vezan na predlog akademije znanostih. Jer ako s jedne strane hoćemo stvoriti institut, koji će imati obsežan zamašaj na sve struke znanosti, onda nam treba čuvati upliv akademije pri izboru arhivara; a da s druge strane imenuje zem. odbor arhivara ne pako sabor, kod toga predloga imao je odbor administrativni više pred očima stvar samu, nego li formalno koje preimućtvo. Zem. odbor je pravi izaslanik sabora, sastavljen iz muževah, u koje stavlja sabor podpuno svoje povjerenje, i on ima naročito po svuda to pravo, da imenuje one činovnike, koji služe zemlji. Što se pako tiče ovoga saslušanja ili predloga akademije u jednom ili drugom slučaju, to je metnuto osobito zato, što se mora ovdje izbjeći koliko moguće svako tako zvano kortešovanje, svi obziri osobni. Ja dakle preporučam vis. kući redakciju ovoga paragrafa.

Predsjednik: Molim, da najprije ustanu ona gg., koja su za redakciju ovoga §. 5. (Većina se digne.)

Izv. Dr. N. Špun: (Čita §. 6. Upravne troškove za zemaljski arhiv nosi regnikolarna zemaljska zaklada.) Ovaj §. razumieva se sam po sebi (Glasovi: prima se!)

Predsjednik: U smislu poslovnika, imali bi sutra još jedanput glasovati o cieloj redakciji, nego ako bi vis. kuća na to pristala mogli bi taj posao i danas obaviti.

M. Mrazović: Mislim, da bi to bilo prerano, dok nije u redu i onaj paragraf, glede kojega je dr. Rački učinio predlog.

Izv. Dr. N. Špun: Ovaj predlog g. Račkoga, za sam zakon neima nikakve meritorne važnosti.

Rob. Zlatarović: Ja nevidim razloga, zašto bi se vriedjao poslovnik, jer neznan, kakav bi bio dobitak, da li se ovo danas ili sutra po treći put pročita (Glasovi: sutra!)

Predsjednik: Dakle ćemo sutra glasovati o cieloj osnovi.

Vel. žup. Ivan Kukuljević: Pošto bih ja imao još činiti kojekakve predloge, koji bi možebiti smjerali na bolje uredjenje unutarnje i na umnoženje sadržaja arhiva, to bih molio, da se onomu odboru, koji ima predlog učiniti glede porabe pisamah, prepusti i to, da može jošte činiti druge onakove predloge, koji bi smjerali uprav na bolje ustrojenje ovoga zavoda.

Predsjedni: Mislim, da se tomu nitko neće protiviti (Glasovi: dobro!)

Jov. Živković: Mi opet imamo na stolu vis. kuće jedan memorandum glede željeznice, a znamo svi, da je već zaključeno, da se ona predstavka u poslu željeznicah imade tiskati. Svakako bi dobro bilo, da se ova predstavka zaključi, dok još saborišemo, i da čim prije gore dodje, jer sigurno će ondje imati veliku barem moralnu važnost. Možebiti bi se mogla za sutra staviti na dnevni red.

Dr. Jov. Subotić: Mi trčimo suviše, nego kad su stvari gotove, onda neka se prosto stave na dnevni red.

Predsjednik: Predstavka glede banke takodjer je već gotova (Glasovi: a urbarski poslovi?) Glede urbarskih poslovah, mislim ja, da bi nas cieli operat sadržao kakvih 10 ili još više danah, i zato bi bilo dobro, ako bi nam odbor naznačio samo najprešnije stvari.

Mirko Hrvat: Odbor se je glede toga već dogovorio i misli, da bi prije svega valjalo riešiti članak o ukinuću desetine, onda članak o uredjenju krčmarenja, i zatim ako bude moguće, članak ob odkupu odkupljivih zemaljah.

Ako sutra nedodje u pretres kralj. reskript, onda bi se moglo to preduzeti (Glasovi: reskript!)

Predsjednik: Ako izviešće o reskriptu bude štampano, onda se razumie, da će se ono najprije preduzeti.

Ja danas zaključujem sjednicu i uričem drugu za sutra u 10 satih.

Četrdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 8. ožujka 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvaram sjednicu s molbom, da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik Janko Car: (Čita zapisnik posljednje sjednice):

Zapisnik

četrdeset i treće sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 7. ožujka 1866. pod predsjedničtvom veleučenoga gosp. Dr. Mirka Šuhaja prvoga predsjednika saborskoga.

Sjednica ova započe se čitanjem zapisnika sjednice 42. od 3. o. m. koji bje odobren i izpravnim proglašen.

Na to prijavi predsjednik sabora na temelju vodjenog dogovora sa predsjedničtvom kr. namjestničkoga vieća, da izim već opredieljene za saborske troškove svote daljnje razpoložive zaklade za iste troškove neima, i da nepreostaje ino, nego da se svi spisi o proračunu zemaljske konkurencionalne zaklade, koji saboru za riešenje predloženi bješe i koje sabor riešiti za shodno pronašao nije, kr. namjestničkomu vieću povrate, da se zemalj. namet u smislu proračuna u obće kao i napose u tu svrhu razporeže.

Buduć da su isti spisi kr. nam. vieću povraćeni, primljena je ova izjava na znanje.

Nadalje je predsjednik javio, da se je zastupnik g. Vranić s dopusta povratio, da je zastupnik kotara valpovačkoga Ignatij Brlić u sabor prispjeo, i da je on na temelju molbe g. zastupnika Mihajla Klaića dopust na 8 danah mu podielio, što je na znanje uzeto.

Iza toga bje prijava preuzvišenoga g. biskupa djakovačkoga Josipa Jurja Strossmayera, da mu je preuzvišeni g. ban Josip baron Šokčević na temelju prispjevše mu brzojavne prijave priobćio, da je Nj. Veličanstvo pravila jugoslavenske akademije i nar. muzeja potvrditi blagoizvolilo, i da je dotični previšnji kr. odpis već na ovaj sabor odpravljen, — vrlo radostno primljeno.

Zatim su čitani podnesci na sabor prispjevši pod br. 610. molbenica Vatroslava Mlinarića vlastelina u ime svoje i u ime više vlastelinah podnešena, (kojom moli za što skorije službeno odredjenje sveobće komasacije i segregacije).

Ova molbenica upućuje se na urb. odbor za pretresanje Izviešće pod br. 611. Molbenica Antuna Markovića, odpuštenoga nadporučnika krajiškog upraviteljstva, dotično tužba njegova proti satniku auditoru Kišu, kojom razlaže, da je nepravedno obsudjen i časti i penzije lišen, i moli da se njegova pravda reasumira i njemu zadovoljština dopita. —

Dočim je istovietna molbenica istoga već prije na ovaj sabor podnešena zabačena bila, stavlja se ova prosto samo u spise pod br. 612.

Molbenica Franje Likevića, županije zagrebačke kastelana, kojom moli za nagradu svoga poslovanja, što ga je imao kroz jednu god. od 1. studenoga 1864 do 12. studenoga 1865., kad su naime prostorije za sabor ovaj priugotavljane i pokućtvo nabavljeno bilo. Molbenica ova upućena je na molbeni odbor pod br. 613.

Predstavka male skupštine žup. požežke od 14. ožujka o. g. br. 270., kojom podupire predstavku grada Karlovca u pitanje Zemun-riečke željeznice; ova se upućuje na odbor za željeznice.

Pod br. 614. molbenica Tome Stankovića odnosno tužba proti gospoštini Novigrad, glede nezakonite tražbine njeke bje upućena na molbeni odbor.

Pod br. 615. Izviešće izaslanikah saborskih, g. Dra. Mirka Šuhaja i g. Matije Mrazovića u svrhu predanja saborske adresse.

Izviešće ovo primljeno je na ugodno znanje, te je zaključeno, da se listnica, iz koje je Nj. Veličanstvo adressu sabora primiti blagoizvolilo, u zemaljsku pismohranu uspomene i buduće porabe radi spraviti imade.

Pod br. 625. Izviešće administrativnoga odbora saborskoga glede predloga zastupnika nar. g. Dr. Mariana Derenčina, da se obćine kotara bakarskoga odciepe od istoimenoga municipija.

Ovo izviešće je upućeno na dnevni red pod br. 526. Izviešće administrativnoga odbora saborskoga o uredjenju arkiva, u kojem se zakon. članak o tome predlaže. Na predlog g. zastupnika Dr. Napoleona Špuna Strižića, da se ovaj predmet kao prešan očituje i odmah u pretres uzme, bje zaključeno većinom glasovah, da se predloženi o tom zakonski članak u današnjoj sjednici odmah u viećanje uzeti imade.

Pod br. 627. Izviešće odbora za uredjenje narodnoga muzeja, postavljenoga od 7. o. m. na zaključak saborske sjednice od 23. ožujka o. g., podnešeno u dopisu kr. nam. vieća od 22. veljače o. g. br. 2535 glede akcionarnoga družtva „narodnoga doma" u svrhu nar. muzeja i inih nar. zavodah postojećega, i glede učinjenih korakah za to, da se pravilno

*

rukovodi i osjegura ovaj posredno na zemaljsku imovinu spadajući zavod.

Po predlogu odbora je zaključeno, da se kralj. nam. vieće ima pozvati, da povjereniku, kojega će na glavnu skupštinu akcionarnoga ovoga družtva na 18. o. m. urečenu izaslati, nalog dade, da, pošto upravljajući odbor već više godinah nije izviestio obćinstvo o stanju stvarih, neka pomno bdije nada tim, da se razprava povede temeljito i bezpristrano, i da ondje zastupa interesse onih zavodah, koji su s narodnim domom u savezu, imenito narodnoga muzeja, za koji je po družtvu kuća „narodni dom“ zvana prvobitno nabavljena, — napokon, da što prije kr. nam. vieće ovomu saboru do znanja stavi rezultat ove glavne skupštine.

Pod br. 616. Izviešće odbora, koji je po zaključku sab. sjednice od 3. ovoga mjeseca imao načiniti predlog u pogledu na previšnji odpis na saborsku adressu prispjevši, na temelju kojega predloga će sabor o tom predmetu odlučiti.

Zaključeno je, da se ovo izviešće odmah tiskati i na dnevni red, čim izpod tiska izadje, staviti i tad odmah u pretres uzeti imade.

Napokon bje pročitana predstavka pod br. 628. u smislu saborskih zaključakah na Nj. Veličanstvo stavljena i po dotičnom odboru predana radi povišenja velike gimnazije u Varaždinu na drugi red, radi pretvorenja male gimnazije u Požegi na veiliku gimnaziju drugoga reda, i radi uredjenja male realne gimnazije u Karlovcu, koja je odobrena.

Poslje toga je zastupnik naroda g. Antun Zoričić, navodeći, da je, kao što se obće znade, po odredbi vis. vlade naš njemački časopis „Agramer Zeitung“ službenim listom u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji proglašen, i razlažući da je ova odredba protiustavna i nezakonita, učinio predlog, da neka sabor, izjavljujući, da je ovaj postupak protiustavan i nezakonit, vis. vladi svoje negodovanje očituje. Na to ustadu malo ne svi članovi sabora, i tako je predlog ovaj primit, te zaključeno, da se u zapisniku ovom zabilježi: da sabor očituje postupak ovaj kao protuustavan i nezakonit, i sbog toga izjavljuje vis. vladi svoje negodovanje.

Iza toga predje se na viećanje o zakonskom članku glede uredjenja zemaljskoga arhiva, te je zaključeno većinom glasovah sljedeće:

Na §. 1. Ovaj §., kako u predlogu odobrenom stoji. nije primljen, nego primljen je izpravak g. vel. župana Ivana Kukuljevića, da se za riečju: stoji pod nadzorom uvrsti rieč: sabora, a ostale rieči: bana it.d. da se do kraja izpuste.

Na §. 2. i 3. Primljena je redakcija.

Na §. 4. Glasovalo se je poimence i to za redakciju sa **da**, a proti redakciji sa **ne**.

Od nazočnih 106 članovah glasovalo ih je sa **da** 45, a sa **ne** 59, dva glasovali nisu. i tako redakcija pade. Glasovaše sa **da** sljedeći:

Andjelić,
Babić Josip,
Babić Stjepan,
Blažić,
Farkaš,
Hrvat M.,
Kralj Iv. biskup,
Kralj Ivan žup.,
Kukuljević Ivan,
Kušević Svetozar,
Lalić Pavo,
Lovrić Franjo,
Mažuranić,
Melinčević,
Mrazović,
Muhić,
Nikolajević Lukijan,
Nikolajević St.
Nikolić P.
Nović,
Ožegović Martin,
Ožegović Tito,
Ostriš Andrija,
Peičić,
Petrović Dane,
Petrović Luka,
Popović Samoilo,
Prica,
Prukner,
Regen,
Soić,
Sokolić,
Subotić Ivan,
Šafarić,
Šauer,
Smaić,
Špun J.
Špun M.
Špun Nap.
Toljan,
Vinsky,
Virag,
Vončina,
Vukotinović,
Zlatarović,

Sa ne!

Akurti,
Barčić,
Bedeković,
Bogović,
Boleslavski,
Briglević,
Broz,
Brlić,
Car,
Ceboci,
Ciotta,
Derenčin,
Fiamin,
Fabiančić,
Horvat Petar,
Hrvoić Stjepan,
Jakić,
Jelačić Kaž.
Jurčić,
Jančo,
Kirjaković,
Kiš Ladislav,
Kolarić Pavao,
Krajačić,
Kraljević Miroslav,
Kugler Stjepan,
Kukuljević Ladislav,
Kušević Aur.,
Kušlan bar.,
Krvačić,
Laudenbach Ivan,
Maller,
Mihalić Slavolj.,
Mrzljak,
Miškatović,
Ožegović Ivan,
Pavleković,
Petričević,
Pintar,
Pinterović,
Polit Dr.,
Rački,
Rauch barun,
Rogulić,
Stahuljak,
Starčević,
Stojanović,
Sviličić,
Šedel,
Šram,
Strossmayer,
Šuljok,
Taller,
Urpani,
Vakanović,
Vranić,
Zoričić,
Živković.

Za to bje primljen izpravak zastupnika g. Dr. Račkog-a. da ovaj §. glasiti imade ovako: Poraba arhiva za oblasti i za posebnike ustanovit će se posebnimi pravili.

Usljed toga se je odmah izabrao odbor sastojeći se iz gg. Ivana Kukuljevića, Aurela Kuševića, Dr. Franje Račkija, Antuna Vakanovića i Mirka Bogovića, koji će imati i najkraćem vremenu pravionik u smislu ovoga paragrafa izraditi i saboru predložiti, i koj će po predlogu g. vel. župana Ivana Kukuljevića po saboru primljenom vlastan biti i druge slične predloge za bolje ustrojenje arkiva ujedno načiniti, i saboru predastrieti.

Po §. 5. i 6. Primljena je redakcija i time je viećanje ob ovom zak. članku dokončano, te je treće čitanje istoga

kao i glasovanje o cielome članku zajedno za buduću sjednicu opredieljeno.

Čim je jošte na interpelaciju zastupnika naroda g. Jovana Živkovića, da li je tiskana već predstavka, koju je odbor dotični predložio bio u pogledu gradjenja željeznicah, za da skoro na dnevni red dodje, predsjedničtvo sabora odgovorilo, da je to učinjeno, i da će ovaj predmet moći odmah na dnevni red doći: bje ova sjednica zaključena, i sliedeća za sutra u 10 satih prije podne urečena.

Dr. **M. Šuhaj**, v. r.
predsjednik.

Janko Car, v. a.
saborski bilježnik.

Ivan Vončina: U pogledu molbe obćinah kotara bakarskoga zaključeno je jučer, da se stavi na dnevni red, a nije zaključeno, da se uputi na odbor, koji imade dnevni red ustanoviti: molim, da se u tom smislu zapisnik izpravi.

Bilježn. I. Car: Ja sam tako razumio.

Dr. Ant. Stojanović: Ja mislim, da je zapisnik dobar, jer ako se kaže, da će se što staviti na dnevni red, to sliedi, da će se predložiti, kad na to red dodje, saboru za viećanje.

Dr. M. Derenčin: U zapisniku je rečeno, da se upućuje na odbor, koji imade ustanoviti dnevni red; to nije bilo zaključeno.

Bilježn. Janko Car: Dakle molim, kako da formuliram? (Glasovi: upućuje se na dnevni red.)

Predsjednik: Koja su gospoda za redakciju zapisnika, neka izvole ustati. (Manjina). Koja su gospoda zato, da se samo kaže, da se upućuje na dnevni red. (Većina.)

Ako druge primjetbe neima, zapisnik izpravljenim proglašujem.

Dužnost mi je, u smislu §. 81. poslovnika, vis. sabora doglasiti, da sam g. zastupniku Jurčiću i Pintaru, prvomu na tri, drugomu na dva dana dopust podielio. Gosp. zastupnik. kot. ivanečkog Barabaš prispio je na sabor, te je njegova vjerodajnica odboru predana.

Bilježn. Venceslav Urpani: Priobćuje podneske, to:

1.) Molbu obćine Tribaljske u županiji riečkoj za užitvorenje obstojeće jur obćinske učione. (Naukovnom odboru.)

2.) Molbu oštećenikah obćine Črešnjevec, kotara novodvorskog, županije varaždinske, da im se izposluje odšteta u ime danih ratnih prestacijah god. 1848. (Glasovi: petionalnom odboru !)

Krajačić: Ja bi molio, da se ova molbenica kroz predsjedničtvo upravo preuzv. g. banu predade, jer su to stvari već konštatirane.

Predsjednik: Ja mislim, da bi u interesu samih moliteljah bilo, da se saborskom odboru predade, i da sabor u tom poslu što učini, jer inače molba neima svrhe: molitelji su mogli sami to učiniti, što g. zastupnik novodvorski predlaže.

Koloman Bedeković: Buduć da više takovih slučajah imade, osobito u županiji varaždinskoj, da oštećenici nisu dobili nikakve odštete; buduć da se ova stvar od strane vlade već od 1858. god. bez uspjeha pretresuje, s toga bi ja bio toga pokornoga mnienja, da se poseban odbor imenuje, koji bi sve dotične spise od namjestničkog vieća zamolio i potražio, te da se od ove strane predlog učini, da se stvar čim prije rieši, jer inače će se stvar samo zavlačiti. Od godine do godine se uvjek izpitivalo, kako se stvar imade, ali ipak dosada neima još nikakvog uspjeha; zato je potriebno, da se vis. sabor svojski za tu stvar zauzme, jerbo je nepravedno, ako se narod za svoju čast digne, da pojedinci siromašni ljudi tolike žrtve doprinose. Ja mislim dakle, da bi se poseban odbor imenovao, te njemu stvar predala.

Franjo Lovrić: Koliko se ja sjećam, imade njekoliko godinah, što je proglašeno bilo u svih novinah, da tko ima što tražiti usljed dogodjajah od god. 1848, da se imade do onog i onog roka oglasiti, inače da prestaje svako pravo tražbine. Ja neznam, da li su se ove obćine oglasile, ili ne; ako su se oglasile, pa možebiti nisu odštećene, ako stvar tako stoji, onda je sasvim u redu i potrebno, da se odbor imenuje, koji bi u tom svoje mnienje vis. saboru podneo.

Ladislav Kukuljević: Što se predloga g. predgovornika tiče, mogu sigurno kazati, da su se sve obćine i svi, koji su kakovu štetu imali, oglasili, da je službenim putem kroz županije sve popisano i predano višim oblastim. Njekoji su dobili odštetu, njekoji opet nisu; pravednost zahtieva, da i oni, koji još nisu odštećeni, takodjer odštetu dobiju; zato je potrebno, da se svi ovi akti pregledaju.

Ant. Vakanović: Ja bi samo glede forme nješto predložio, naime to, da bude odbor kakav uspjeh imao. Ako mi imenujemo odbor navadni, bojim se, da će se sabor prije razpustiti, pa odbor neće nikakva uspjeha imati; jer stvar je zapletena, treba duže vremena, dok se samo spisi dobiju. Zato bi ja vis. saboru predložio, da takav odbor imenuje, koji bi stalan bio, i takodjer poslje sabora u ovakovih poslovih djelovao, u tu svrhu da bi se dakle putem predstavke i članka odbor zemaljski imenovao.

Predsjednik: Prihvaća-li vis. kuća predlog g. Vakanovića? (Prima se). Najbolje će biti, da sutra lica za taj zemaljski odbor naznačimo.

3.) Osnovu o lovu od g. Dioniza Blažića. (Urbarialnom odboru.)

4.) Molbu obćine Orahovice u pogledu urbar. pašnjakah i pristojbe vodenicah na urb. selištu. (Urbarialnom odboru.)

5.) Molbu trgovišta Mrkoplja, za novi izbor zastupnika. (Verif. odboru.)

6.) Predlog g. Dor. M. Derenčina, da se izviešće administr. odbora glede utjelovljenja obćinah kotara bakarskog županiji riečkoj odmah u sutrašnjoj sjednici uzme u pretres. (Predlog je podpisan od 60 članovah.)

Dr. Marian Derenčin: Jučer je bilo zaključeno, da će se taj predmet na dnevni red staviti. Da zlo neupotrebim uztrpljivost visokoga sabora, i da radi nuždne štednje vremena uklonim posebno viećanje o mom predlogu, sakupio sam zanj toliko podpisah, koliko treba da bude većinom glasovah u saboru primljen.

Jedini i to prividni razlog, s kojega bi se mogao zabaciti moj predlog, bio bi onaj, da se preustrojenje bakarskoga municipija ima odgoditi na vrieme, kad će se raditi o uredjenju svih municipiah u našoj zemlji. Nu ustrojstvo je municipija bakarskoga takovo, da se nemože prispodobiti sa nijednim drugim u našoj zemlji, kao što se nijedan municipij u našoj zemlji nije utekao ni ovomu, ni saboru 1861. god., ni višjim oblastim tolikimi molbami i tegobami. Prieka je nužda, da se uslišaju molbe ove za spasiti obćine municipija bakarskoga od uprave i ustrojstva,

koja su doprla do stepena anarkije i probudila nezadovoljstvo, koje se već izrodilo u žalostne izgrede. S toga preporučujem saboru moj predlog, da ga uvaži.

Vel. žup. Bartol vitez Smaić: Ako vis. sabor smatra, da taj posao, kako je već odlučeno bilo, ide na dnevni red, ja neimam ništa proti tomu; ako pako vis. sabor misli, primiti predlog g. dra. Derenčina, koji je, kako sam vidio, malo prije birao podpise i dobio njih 60, što u obće nije težka stvar, jer znamo, kako se podpisi biraju, jer svaki rado zadovolji drugomu ... (Glasovi: oho! ah!) ... onda ću progovoriti njekoliko riečih.

Josip Špun: G. zastupnik Dr. Derenčin izrazio se, da je nezadovoljstvo i iznimno stanje jedini uzrok, koji je njega prinukao na predlog, da bi mi morali uzprkos već ustanovljenog dnevnog reda ovu stvar prije preduzeti. Ja mislim, ako je zbilja nezadovoljstvo u bakarskom kotaru, da je to samo u jednom kotaru, dočim znamo, da je u cieloj našoj domovini nezadovoljstvo upravo u seljačtvu i vlastelinstvu zbog neriešenih urbarskih poslovih; zato smo mi urbarske predmete metnuli na dnevni red, i ja mislim, da sada od toga reda neodstupimo. Ja sam dakle proti predlogu g. Dra. Derenčina.

Adolfo Veber: Ja se u ovom pitanju držim zaključka sabora, i to dvajuh zaključkah; prvi je bio jučer izrečen, naime, da se ovo pitanje imade staviti na dnevni red; drugi je zaključak sabora, kojim je odredjen odbor, da ustanovi dnevni red, i onda je rečeno, da će se tek onda, kad budu ovi predmeti, što su sada na dnevnom redu, riešeni, opet novi dnevni red ustanoviti. Zato neuvidjam, kako će se bez poremećenja ovo pitanje sada na dnevni red forsirati. Ja sam za to, da se onim putem ide, kojega je sabor ustanovio.

Dionis Blažić: I ja podpisah upitni predlog, i kako što malo prije razumih, ima u svem 60 podpisah.

Kako je iz toga vidjeti, absolutna većina članovah današnje saborske sjednice, podupire upitni predlog g. dra. Derenčina.

U zadnjoj sjednici rečeno je, da se taj predmet ima staviti na dnevni red.

Pošto pako danas, kao što velju, absolutna većina od 60 članovah zahtieva, da se upitni predmet čim prije u pretres uzme i shodna o tom zaključi: to scienim, da niti poslovnik niti ikakvo drugo sredstvo nemože se tomu protiviti.

Shodno tome predlažem suglasno s g. dr. Derenčinom, u interesu toli važne i prešne stvari, da se višepomenuti predmet čim prije stavi na dnevni red.

U ostalom nemogu pregoriti, da se nebi ogradio proti neosnovanomu tvrdjenju odnosno predmnievi g. riečkoga vel. žup. Smaića, o načinu, kako su se pribavili podpisi za upitni predlog; uvjeren bo sam, da kao što i ja, tako i svi ostali, koji su upitni predlog podpisali, da to iz najboljega uvjerenja i znanja učinili jesu.

Avelin Ćepulić: Ja se u ovom pitanju držim §. 70. poslovnika, polag kojega sabor proti svojim zaključkom neprima nikakvih prigovorah. Čast i poštenje saborskim članovom, koji su taj predlog podpisali, nego ja se pozivljem na to, da je dnevni red već ustanovljen, i na ovaj dnevni red već upućen ovaj predmet; ja mislim dakle, da se toga imamo držati, jer ako je predlog i po svih članovih podpisan, zato još zaključak nije. Zato mislim, da se imamo dnevnog reda držati, i to s razloga, jer moramo ostati konsequentni.

Što se samog predmeta tiče, kada dodje u pretres, ja ću možebiti sam za-nj glasovati, ali sada sam za to, da se držimo dnevnog reda.

Jovan Živković: Ja držim, da vis. kuća može koji predmet označiti za prešan, i svaki dan preinačiti red. I ja sam podpisao predlog, buduć da se radi o životnom pitanju za onaj kotar, o kojem se radi. Imam samo tu opazku, da imamo izviešće saborskog odbora o kr. odpisu riešiti; ja držim, da je ovo najprešnije. Neznamo, da li će se ovo izviešće jošće danas riešiti ili ne, dakle nemožemo kazati, da ćemo ovaj upitni predmet sutra u pretres uzeti. Ja podupiram ovaj predlog, da iza kr. odpisa prvi dodje na red.

Mirko Hrvat: Najprije ću napomenuti g. zastupniku bakarskom, da priznajem, da sabor proti svojim zaključkom neprima nikakovih prigovorah, ali baš zato podupirem predlog g. Dr. Derenčina, jerbo jučer je vis. sabor zaključio, da se ovaj predmet stavlja na dnevni red; a danas se taj zaključak nepreinačuje, nego se samo opredjeljuje vreme, kada će doći na dnevni red. U ostalom imadem primietiti, da sam i ja toga mnienja, da se nemože opredieliti dan, kada bi imao ovaj predmet na red doći, jer prije svega imademo riešiti mnienje odbora o kr. reskriptu, zatim, kako je zaključeno. imamo riešiti dva članka urbarskog odbora, i poslje toga mislim, da ovaj predmet može na red doći. (Ovaj predlog bude primljen.)

7). Predstavka obćinstva županije sriemske za ustanovljenje izplate za odkup desetine na 10 godinah. (Urbarskom odboru.)

8). Predstavka obćinstva županije sriemske za obustavu prisilnog utjerivanja poreza do jeseni. (Peticionalnomu odboru.)

9). Predstavka obćinstva županije sriemske za ustrojenje realke u Vukovaru. (Naukovnom odboru.)

10). Predstavka obćinstva županije sriemske, da sabor prizna ravnopravnost srbskoga i hrvatskoga naroda u trojednoj kraljevini. (Glasovi: peticionalnomu odboru! nemir.)

Dr. Jovan Subotić: Iz razloga, što je stvar ova vrlo važna, što ju mirnim duhom razpravljati valja, i što je od prieke potrebe, da se jedared za svagda na čisto izvede. predlažem, da se ova predstavka sl. sriemske županije uputi na posebni odbor ad hoc, koji bi dotični predlog izradio i visokoj kući ovoj predložio. (Glasovi: čitati! S druge strane opet: peticionalnom odboru! Napokon kuća pristane na to, da se predstavka pročita, te g. dr. Polit počme čitati. Došav do mjesta, gdje se veli: neka se srbski narod dušmanski neproganja, tu se u sabornici i galeriji porodi nemir i vika: Netreba dalje čitati!)

Avelin Ćepulić: Ja mislim, da je vis. sabor malo prije zaključio, da se čita, dakle čujmo. (Dr. Polit čita dalje do kraja.)

Dr. M. Polit: U obzir ove predstavke imam ja vrlo kratak predlog: da se ovaj posljednji petit ili bez debate primi ili bez debate zabaci.

Antun Vakanović: Već njekoliko putih u ovom saboru kao i u onom od g. 1861. povelo se pitanje, dotično povela se tužba od braće Srbah. Ja mislim, da će visoka kuća to uviditi, da će ovo pitanje još mnogo putah u pretres doći: zato bi ja mnio, da bi se u toj stvari nješto definitivna odlučiti moralo, i zato bi ja predložio, da izvoli vis. sabor odbor ad hoc imenovati, koj bi ponajprije pojam srbstva definirao, jer mnogimi taj pojam nije jasan: njekoji drže, da su samo ono Srbi, koji su iztočne vjere, drugi opet, da oni, koji su u kneževini

srbskoj, opet drugi misle, da su ono Srbi, koji su diplom od cara Leopolda II. dobili. Zato ja predlažem odbor, koji bi tu stvar sasvim temeljito, historičko-juridički pretresao i saboru izviešće podneo. Ako bi vis. sabor na to pristao, da se taj odbor imenuje, ja bi se usudio pozornost na njekoju gospodu članove obratiti, koja bi u tom odboru mjesta imati mogli: Gg. Živković, Dr. Starčević, Dr. Rački, bar. Kušlan, Dr. Subotić i vel. žup. Kukuljević.

Vel. žup. Ivan Kukuljević: Ja uz predlog g. predgovornika nebi pristao već s toga razloga, što mislim, da bi se iz ovih kojekakvih historičkih iztraživanjah i kojekakvih izpitivanjah mogla doista još veća razpra poroditi, nego što jest, dapače mislim, da sl. županiji sriemskoj ovoj molbenici ništa drugo nije povod pružilo, nego upravo samo nesporazumljenje. Budite uvjereni, gospodo, kao što ja braću našu Srbe poznam, da oni samo iz čistoga domoljubja i svoga uzhićenja za svoje ime, za svoju narodnost i vjeru ovako postupaju, bojeći se, da opet onako nepostradaju, kaošto su u prošlih vremenih stradali, kad su doista imali uzroka tužiti se, i kada su kojekakve tegobe pred narod i pred svoju zakonitu vladu donašali. Nu pošto smo mi već g. 1861. na saboru zaključak stvorili i svečano priznali, da u trojednoj kraljevini doista imade srbskoga plemena, to ja mislim, da bi braća Srbi s tim podpuno zadovoljni biti mogli, tim više, buduć smo mi upravo onom prilikom, kad nismo imenovali imena srbskog u našoj adresi, zatajili isto tako ime hrvatsko, koje je od ovdje od pamtivjeka gospodujuće, i koje ovdje upravo pravi korien naroda sačinjava.

Zato ja mislim, da ovu molbenicu svakako predamo peticionalnom odboru, i to s toga, da ovaj odbor potanko pretrese razloge i uvaži takodjer zaključak, što ga sabor g. 1861. stvorio, i da onda vis. kući svoj predlog čim prije podnese.

Dr. Napoleon Špun: Neću da obširnom teoriom ob ovom vrlo odnosnom predmetu vis. saboru dosadjujem, tim manje, pošto znam, da je veoma mučno govoriti o konfliktu, koji obstoji, da neobstoji. Ja pristajem uz predlog g. predgovornika Vakanovića, koji predlaže izaslanje posebna odbora u tu svrhu. Ja mislim, da je predmet, pri kojem tako lako uzavirije krv, vrlo osjetljiv u narodu, jerbo dira u najćutljiviji živac naroda, t. j. u ponos plemenski. Takav predmet treba da se razpravlja u užjem krugu odbora, gdje ipak koja osornija rieč neima dalnjega zamašaja, odbor će predložiti operat, prikladan za objektivno razpravljanje. Ja se slažem podpuno sa g. Vakanovićem u tom, da je prieka nužda, da se u tom predmetu što definitivna izreče, jerbo je žalost prevelika vidjeti, da se svaki čas rekao bi upravo onaj izraz glede Srbah upotrebljava, kaošto glede pitanja talijanskoga, naime „Schmerzensschrei." Ovo je nečuvena stvar, da se Srbi tuže proti Hrvatom, a Hrvati da pokazuju njekakvu animoznost, jer se brane, ja toga nevidim, jer in ultima ratione nitko netvrdi, da nismo jedan te isti narod, koji imade jedne te iste interese.

Ja mislim, da ovomu odboru neće tolika biti zadaća historičko i plemensko iztraživanje, jer se jednim i drugim nebi ništa dokazalo; učevno iztraživanje je zadaća jugoslavenske akademije, te se u tom od nje možemo najpovoljnijemu resultatu nadati; nego zadaća odbora je naravi političue, o položaju Srbah prema Hrvatom, a tu netreba duboka historička iztraživanja, nego treba uzeti postojeće faktore, koji su u našoj zemlji poznati, pa polag tih faktorah kratak račun učiniti na zadovoljstvo jednog i drugog plemena.

Ivan Perkovac: Ja se neslažem s nijednim dosada učinjenim predlogom, nego sam zato, da se preko ovog spisa prosto na dnevni red prodje, i to zato, što nalazim, da ovoj molbi neima nikakva razloga. Razloga joj neima zato, što neima smisla, a smisla joj neima, jer nitko netvrdi, da Srbi u trojednoj kraljevini nisu ravnopravni, buduć uživaju ona ista prava, kaošto i Hrvati. Ovdje se nemože razpravljati niti iztraživati učeno, što je Srbin, što je Hrvat, nego to znamo, da u političkom smislu medju Hrvati i Srbi neima nikakve razlike. Srbi ako i imadu osebinah, one se ovdje nevide i nepoznavaju. Kad smo viećali o adresi, onda je jedan od najumnijih govornikah od srbske strane kazao, da se Srbi razlikuju njekimi osebinami, posebnom historijom, priznavajuć, da jezik nemože biti razlikom; ali je taj g. govornik zaboravio navesti te osebine, zaboravio je kazati historiju, po kojoj bi se Srbi mogli razlikovati od Hrvatah; ako historičke tradicije mogu biti temeljem politične budućnosti naroda, onda srbske tradicije u trojednoj kraljevini neimaju budućnosti; ovo su nazori, kojih ovdje obširnije razlagati nemogu, radi kojih predlažem, da se preko ovog spisa prosto na dnevni red predje.

Dr. M. Polit: Ja sam učinio predlog, da se ono, što je petit u predstavki, ili bez debate primi ili bez debate zabaci. Pošto sam se mogao uvjeriti iz govora g. Perkovca, da bi ja morao na daleko sve one razloge razbijati, s kojih on želi, da se prodje na dnevni red, s toga odustajem od svog pregloga, jerbo zaista vidim, da se srbsko ime i srbski narod iz posve drugoga gledišta smatra.

Dr. Jovan Subotić: Ja sam imao čast predložiti, da se ovaj predmet na posebni odbor uputi, zato uzimam slobodû, da još 2—3 rieči progovorim.

Kažu, da neima razloga ovu stvar razpravljati i urediti; a ja vidim taj razlog baš u tom, što gdjekojoj gospodi i u saboru i na galeriji krv uzkipi, čim se predmet ma u kom vidu spomene, a to je znak, da ova stvar spada u red onih, koje su za mir, red i blagostanje ove domovine od najpreče važnosti. Znao bih ja na ono, što se ovdje navodi, odgovoriti; znao bih mnogo šta pobiti; ali neću, jer neću da vriedjam; nego hoću da gasim i mirim. Znao bi ja mnoge razloge iz povjestnice i života, iz prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, iz koristi i štete navesti, ali neću, jer želim, da se stvar mirnim duhom pretrese i razpravi, a to se nedaje u ovako velikom tielu izvesti, nego se mora u odbor dovesti, u koji bi imali doći ljudi mirniji i tiši. Zato i preporučujem takav odbor i spominjem, da sam imao sreću više predlogah ovoj visokoj kući učiniti, koji su kašnje kao takovi priznati bivali, koji na dobro ovoga sabora i na dobro našega naroda smjeraju i idu. (Živio!)

Predsjednik: Pošto g. Dr. Polit odutstaje od svog predloga, imademo tri predloga, i to: predlog g. Dr. Subotića, kojega takodjer g. Vakanović podupire, da se poseban odbor imenuje za tu stvar; zatim predlog g. vel. žup. Kukuljevića, ...

Vel. žup. Ivan Kukuljević: I ja odustajem, i pristajem uz predlog za poseban odbor.

Predsjednik: Treći je predlog g. Perkovca, da predjemo na dnevni red . . . . .

Ivan Perkovac: Odustajem i ja.

Predsjednik: Dakle neima drugog predloga, nego samo taj, da se za tu stvar poseban odbor imenuje: pristaje li vis. kuća uz taj predlog? (Većina.)

Osobe za taj odbor, mislim, da sutra imenujemo. (Primljeno.)

*

Ivan Perkovac: Odbor, koji je po vis. kući izaslan, da ustanovi dnevni red, nije se mogao posla latiti, jer hoteći zdušno taj posao obaviti, morao bi najprije znati, koliko će još ovaj sabor trajati. O tom sve visi, jer toliko se je predmetah za riešenje nagomilalo, da bi jedva pol godine doteklo, da se svi rieše. Zato bi se usudio predložiti, da zamolimo vis. predsjedničtvo, neka se ono izvoli upitati kod preuzv. g. bana, je li od vlade glede odgodjenja ili razpusta ovoga sabora već kakova naredba stigla, i ako nije, što vlada namjerava, da li je odgodjenje ili razpust sabora privezan na svršetak kojih poslovah ili na kakav rok? Vlada nam neće učiniti nikakove milosti, nego ljubav, ako nam kaže, dokle će još trajati sabor, da uzmognemo najprešnije stvari uvažiti i riešiti, a sabora biti će, ako bog da, i kašnje.

Predsjednik: Prima-li vis. kuća ovaj predlog? (Većina.) Ja ću se odmah poslje sjednice upitati kod preuzv. g. bana, i sutra resultat vis. saboru doglasiti.

Antun Jakić: U subotu je vis. sabor odredio odbor, koji imade predstavku na Nj. Veličanstvo u pogledu koncesioniranja banke sastaviti. Odbor je svoj posao svršio, i predstavka mogla bi se, ako vis. kuća želi, pročitati. (Čita predstavku, koja bje odobrena. Dnevni red.)

Dr. Nap. Špun: Čita (treći put) članak o uredjenju zemaljskog arhiva.

Presjednik: Prisvaja li vis. sabor zakonsku osnovu o uredjenju zem. arhiva, kako je sada pročitana? Umolit ću, da gospoda ustanu. (Većina.)

Na stolu vis. kuće leži predstavka glede željeznice, i takodjer izviešće odbora glede kr. odpisa od 27. veljače 1866. Želi-li vis. kuća preduzeti ove predmete?

Antun Jakić: Ovu predstavku o željeznici kao i izviešće o kr. reskriptu dobili smo tek jutros; ja nemogu razumjeti, kako bi se sada odmah moglo viećanje zametnuti o tih stvarih, kad smo ih tek dobili u ruke.

Jovan Živković: Mi smo ovo izviešće o kr. reskriptu čuli, kad ga je g. izvjestitelj Mrazović prvi put čitao; on je tako jasno čitao, da je već onda svatko mogao shvatiti jezgru predloga odbora, zato nevidim razloga, zašto nebi odmah u pretres doći moglo, tim više, što će svatko lako shvatiti moći, kad se bude od točke do točke čitalo.

Predsjednik: Molit ću, da se vis. kuća izrazi, da li se izviešće odbora o kr. reskriptu odmah u pretres uzeti ima? (Većina ustane.) To je većina, molim dakle g. izvjestitelja, da imade dobrotu, te izviešće pročita.

Izvjest. Mato Mrazović: (Čita): Visoki sabore! U svojoj sjednici od 3. ožujka t. g. izvolio je visoki sabor imenovati odbor pod predsjedničtvom prvoga svojega podpredsjednika g. dra. Mirka Šuhaja, sastojeći se od sliedećih členovah: Dra. Franje Račkoga, Matije Mrazovića, baruna Dragojla Kušlana, Avelina Čepulića, Maksimilijana Price i Ivana Vončine.

Ovomu je odboru zaključkom iste sjednice naloženo: da o previšnjem kr. odpisu od 27. veljače 1866. br. 130./pr. izdanom na prepokornu adresu sabora trojedne kraljevine od 10. veljače t. g., učini predlog, na temelju kojega će vis. sabor svoju odluku izreći.

Iza kako si je pomenuti odbor, u sastanku na 3. ožujka t. g. po podne, izabrao izvjestiteljem pokorno podpisanoga, konstituirao se je, te je s mesta naprama želji visokoga sabora, uzeo pretresivati previšnji kraljevski odpis od 27. veljače 1866.

Sravnjujuć previšnji ovaj odpis sa previšnjom kraljevskom priestolnom besjedom od 2. studenoga 1865., zatim sa previšnjim kr. odpisom od 8. studenoga 1861., uvjerio se je odbor, da je nazočni kr. odpis od 27. veljače t. g. br. 130. odstupio od onoga naravskoga temelja, štono ga je kruna prigrlila bila u priestolnoj besjedi od 2. studenoga 1865., veleći o njem, da je jedini, koji može uroditi plodom novim, vremenu shodnim i stalnim, kako za trojednu kraljevinu, tako i za ukupnu državu, i koji temelj je ovaj vis. sabor sa svoje strane radostno prihvatio i samo naprama tomu u adresi od 10. veljače 1866., sa zadovoljstvom krune, pripravnim se očitovao, koliko je do njega, izpuniti uvjete, potrebite za velevlastni položaj ukupne države i u ovu svrhu sudjelovati kod rješavanja državopravnih pitanjah.

Dočim je previšnji kralj. odpis od 27. veljače 1866. ovako zametnuo svaki obzir, ne samo na pravedne želje, temeljite tegobe i pravno osvjedočenje, izraženo u saborskoj adresi od 10. veljače 1866., nego i na jasne zakone, tolikimi zapriseženimi kraljevskimi zavjernicami i svećanimi obečanji sa priestola potvrdjene; dočim je odlučno zanijekao moguće izpunjenje glavnoga uvieta za organički i naravi shodan razvitak i jačanje trojedne kraljevine, koji se sastoji u praktičnom izvedenju zemljištne i političke cjelokupnosti njezine; dočim je dakle kr. odpis zametnuo razlog i svrhu radi koje je nastao i dan današnji obstoji savez kraljevinah i zemaljah pod imenom monarkije austrijske, i koji nemože biti drugi, nego sigurno jamstvo za organički i naravi shodan razvitak njezinih sastavinah u snažnoj, na ravnopravnosti osnovanoj zajednici: — nametnulo se je odboru pitanje: ima li preporučiti i predložiti visokomu saboru, da se odazove pozivu svietle krune i da se ma i posredno, u zajedinstvu sa saborom kraljevine ugarske upusti u uredjivanje državopravnih odnošajah naprama ukupnoj monarkiji, i da u tu svrhu izašalje poslanstvo, koje bi se sa ravnim poslanstvom sabora ugarskoga dogovaralo?

Ovo se je pitanje tim silnije nametnulo odboru, pošto nije do sada izpunjen ni onaj uvjet, uz koji je ovaj visoki sabor odlučio u zajedinstvu sa kraljevinom ugarskom pristupiti k velevažnomu poslu rješavanja državopravnih odnošajah naprama ukupnoj monarkiji; jer nije od visoke krune izposlovana izjava sabora ugarskoga: „da je uredjenje državopravnoga odnošaja medju trojednom kraljevinom i kraljevinom ugarskom, na temelju članka 42. od godine 1861., ostavljeno uzajamnomu i slobodnomu porazumljenju medju oba sabora, kao dva jednaka faktora."

Nakon svestrane i zrele razprave ob ovom pitanju zaključio je odbor predložiti vis. saboru, da prihvati još i ovo sredstvo, vladom Nj. Veličanstva predloženo, i zato:

1. Da izabere poslanstvo od 12 licah iz svoje sredine, koje će sa poslanstvom sabora ugarskoga, sazvanoga na 10. prosinca 1865. u Peštu, u istu ovu svrhu izaslanim, stupiti u dogovor, tako o medjusobnom državopravnom odnošaju medju trojednom kraljevinom i kraljevinom ugarskom, kao i ob odnošajih državopravnih kraljevinah i zemaljah krune sv. Stjepana naprama ukupnoj monarkiji, s obvezom ipak, da uspjeh svoga dogovora u jednom i drugom smjeru priobći zakonitomu saboru trojedne kraljevine za konačnu i jedino pravo valjanu odluku.

Nastalo je dalje pitanje u odboru: Ima li se ovo po-

poslanstvo vezati kakovim naputkom, ili ne? — te su se svi članovi u tom složili, preporučiti visokomu saboru:

2. Da se poslanstvo već sada obveže sliedećim naputkom:

a) Poslanstvo se ima držati smisla i duha, iz kojega je potekao čl. 42. od 1861. god. — Po tom ima izjaviti, da se državopravni odnošaj trojedne kraljevine naprama kraljevini Ugarskoj nemože niti ustanoviti, niti mienjati zakonom, stvorenim na saboru ugarskom, nego se može ustanoviti i promieniti putem ugovora medju oba ova sabora uz sankciju zajedničke krune.

b) Ustanovljujuć budući državopravni odnošaj troj. kraljevine naprama kraljevini Ugarskoj, neima odstupiti poslanstvo od sadržaja čl. 42. od 1861. god. glede obsega državopravne autonomije, koja za isti obseg predpostavlja i uredbu vlastitoga budgeta.

c) Ustanovljujuć odnošaj naprema ukupnoj monarkiji i načiu obavljanja skupnih posalah, ima poslanstvo nepomično o tom nastojati, da u onom organu, koji će imati razpravljati zajedničke poslove, trojedna kraljevina bude osebno i neposredno zastupana. — Priugotavljajuć ovim načinom sadržaj krunitbene zavjernice, ima poslanstvo nastojati, da se izpuni treća točka krunitbene zavjernice, i za to mu budi glede cielokupnosti trojedne kraljevine neobhodnim ravnilom smjer, izražen u adresi od 24. rujna 1861. god. i od 10. veljače 1866. godine.

Uz ovaj obćeniti naputak, mislio je odbor, da se može mudromu i rodoljubnomu duhu poslanstva propustiti, da naprama dobro shvaćenoj koristi trojedne kraljevine, zajedničke krune i ukupne monarkije, na kraj izvede dogovor sa poslanstvom sabora ugarskoga, imajuć dovoljnoga jamstva ovaj sabor u svojoj konačnoj odluci, koja mu je i prehvaljenim kr. odpisom od 27. veljače 1866. pridržana.

Napokon je scienio odbor, da mu je zadaća predložiti vis. saboru svoje mnienje glede dnevnicah za članove poslanstva, pak predlaže za svakoga pojedinoga 10 for. na dan, osim putnoga troška za put onamo i za povratak. — Kod ovoga predloga bijaše vodjen odbor obziri na štednju, nu nije zametnuo ni obzirah na skupoću izkustvom dokazanu.

Pa buduć nije znano ovomu saboru, hoće li i kada će ugarski sabor izabrati poslanstvo, s kojim bi poslanstvo ovoga vis. sabora imalo stupiti u naznačeni dogovor, i buduć e u ovoj neizvjestnosti nemože ni poslanstvo sabora troj. kraljevine na put spremiti bez očevidne pogibelji nepotrebna troška i dangube, predlaže odbor vis. saboru:

Da pozove i naputi visoko predsjedničtvo ove kuće, neka se ono obrati neposredno na predsjedničtvo kuće zastupničke sabora ugarskoga uljudnim pozivom za ubaviest ob ovih okolnostih. Istom kada bude predsjedničtvo vis. ove kuće obavieśćeno, da je sabor ugarski u napomenutu svrhu izabrao poslanstvo od svoje strane i da je spremno na dogovor, imali bi se pozvati članovi poslanstva ovoga vis. sabora, da se providjeni vjerodajnicami na put spreme.

Konačno je odlučio odbor predložiti vis. saboru: da na ugobni prev. kr. odpis od 27. veljače 1866. odluči odgovoriti posebnom adresom, kojom bi se njegovo veličanstvo ujedno obaviestilo ob odredbah ovoga vis. sabora i o motivih, koji su ga na to privoljeli.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Predlog odbora, kojemu je vis. sabor povjerio, da izreče svoje mnenje o kr. odpisu od 27. veljače o. g., osniva se na razlozih, prilikom debate o adresi dovoljno već razvitih, i kojim se stalan i jasan izraz u dotičnih alineah iste adrese nahodi. Kao što je vis. saboru znano iz razpravah, koje su još dobro u pameti svakomu pojedinomu, velika je briga bila čitavomu ovomu saboru, da se u sadanjem novom uredjenju austrijske monarkije uredi i državopravni odnošaj trojedne kraljevine. Toga radi je vis. sabor svu svoju pozornost i pomnju napeo na to, da se vladi, a naročito njeg. veličanstvu, načinom najshodnijim učini primjeren predlog, kako bi se cjelovitost trojedne kraljevine prilikom uredjivanja čitave monarkije izvela. Ovo nastojanje vis. sabora pobudjeno je bilo toliko kr. odpisom od 8. studenoga 1861., koliko kr. besjedom od 2. stud. 1865., u kojoj je nj. veličanstvo naročito za dalje obrazovanje tako pojedinih sastavinah austr. monarkije, kako i cjelokupne monarkije prigrlilo naravski onaj temelj starodavnih, od djedovah nasliedjenih uredbah, zakonah i zakonskih običajah, načina mišljenja i narodnosti svake sastavine ukupne monarkije. Pošto je nj. veličanstvo ovime put pokazalo, na koji je i sabor ovaj mislio da se može upustiti, prigrlio je sa svoje strane šestu alineu kr. besjede, u kojoj se ovaj sabor poziva, da se neogluši uvažavanju one idee, koju je nj. veličanstvo glede najviših državnih poslovah, jednako se tičućih svihkolikih zemaljah Austrije, u prvom dielu kr. odpisa 8. stud. 1861. izustilo. Nu kao što svjedoči kr. odpis od 27. veljače o. g., koji ovdje na stolu leži, našla je vlada nj. veličanstva za shodno odstupiti od onoga pravnoga temelja za dalje obrazovanje pojedinih sastavinah monarkije, naročito pako trojedne kraljevine, i tim promieniti čitavi temelj obrazovanju monarkije po današnjem nagodbenom putu, jer ako se i kaže u 2. alinciji, da će samo ovim načinom, koga je ovaj sabor u svojoj adresi poprimio glede uredjivanja svojih odnošajah naprama kraljevini Ugarskoj i ukupnoj monarkiji, poći za rukom, da se čim prije pristupi krunisanju nj. veličanstva: to je ipak opaziti iz al. 4. i 5., da je vlada nj. veličanstva od onih uvietah, o kojih je ovaj sabor svoje sudjelovanje kod ovoga posla odvislim činio, podpuno odstupila. S ovih razlogah našao se je odbor zbilja u neprilici, što da predloži vis. saboru, a to tim većoj, što je onaj temelj, na kom je ovaj sabor dosada posao pomirenja gradio, jednim mahom razrušen.

Obziruć se ipak na želje i potrebe naroda u trojednoj kraljevini i na nastojanja, koja se opažuju u saboru ugarskom, mislio je odbor, da neće promašiti cilja, ako za sada vis. saboru preporuči, da se primi onaj put, na koji nas svietla kruna pozivlje, naime, da se preduzme izbor onoga odbora, koji će se u dogovor upustiti sa ravnim odborom sabora ugarskoga glede uredjivanja uzajamnoga odnošaja zemaljah krune ugarske naprama monarkiji ukupnoj, i odnošajah izmedju ovih dvijuh kraljevinah: odbor je scienio, da to tim savjestnije može preporučiti vis. saboru, što si je već sabor svojom adresom, uz privolju svietle krune, u naznačenom odpisu pridržao konačnu odluku za uspjeh onoga poslovanja, koga će nam priobćiti odbor, što no se sada preporuča vis. saboru; jer je odbor mislio, da ako vis. sabor, kad mu bude resultat toga dogovaranja do znanja dospio, nadje, da taj resultat neodgovara potrebam trojedne kraljevine, neodgovara pravednim zahtjevom, koje može trojedna kraljevina staviti na državu, kojoj je svoju sudbinu povjerila, da će onda još svendilj zavisiti o vis. saboru, da zahtieva izpunjenje uvietah, koji su toliko putah molbami i tegobami priestolu nj. vel. podnešeni. Držeć se ove granice pristupio je odbor odmah k preciziranju svojih predlogah, te predlaže napram historičkoj uspomeni, da vis. ovaj sabor izabere izmedju sebe 12

licah, koja će stupiti kao poslanstvo sa ravnim poslanstvom sabora ugar. u dogovor o državopravnom odnošaju zemaljah krune sv. Stjepana napram ukupnoj monarkiji; ali je ujedno pridodao, u smislu nazorah u adresi izraženih i u prev. odpisu potvrdjenih i zajamčenih, i da ovomu poslanstvu bude dužnost uspjeh svoga djelovanja za konačno i jedino pravovaljano odobrenje podnesti.

Pitalo se je u odboru nadalje, jeli probitačno i vremenu shodno, da se ovo poslanstvo posebnim naputkom providi. Kad bi se poslanstvu naputak kakav htio dati, imao bi taj naputak izcrpsti već unapried sve ustanove odnošajah napram kraljevini Ugarskoj i ukupnoj monarkiji. Odbor je scienio, da se u takav naputak ovaj vis. sabor nebi imao upustiti, jer bi to moglo prejudicirati budućemu dogovaranju, a s druge strane bio bi taj naputak, po mnienju odborovu, i suvišan, s toga što i onako konačno riešenje jedino o vis. saboru stoji. Scienio je ipak odbor, da bi potrebito bilo sada već glavne crte glede pomislih o predmetu budućega dogovaranja onomu poslanstvu naznačiti, koje će stupit u dogovor s poslanstvom sabora ugarskoga, i zato je ovdje predložio samo ove glavne crte, koje napominju položaj budući trojedne kraljevine kao individualnosti, u savezu s kraljevinom Ugarskom i u odnošaju napram ukupnoj monarkiji. Razloge za ovaj naputak naći će vis. sabor u adresi i u njezinu smjeru, gledao na adresu od 24. rujna g. 1861. ili na onu od 10. velj. 1866., naročito pako u 42. čl. g. 1861. Ostali predlozi, koji se ovdje razmatraju i saboru preporučuju, manje su i podredjene važnosti, odnose se naime na dnevnice ovoga poslanstva, na vrieme, kad bi od prilike i kako bi imalo ovo poslanstvo se odputiti. I tu je scienio odbor, da ima preporučiti vis. saboru, da se ovo poslanstvo neodputi prije, dok nebude saznalo, da je sabor ugarski od svoje strane izabrao ravno poslanstvo za istu svrhu, i da je to poslanstvo na posao spremno. Napokon je scienio ovaj odbor, da mu je dužnost osobitu pozornost vis. sabora obratiti na čitavi smisao kr. odpisa od 27. velj. o. g., koji je i po javnom mnienju i po osvjedočenju svakoga pojedinoga zaostao mnogo te mnogo za svimi dosadanjimi nadami našega naroda, zato je scienio odbor, da će volju vis. kuće pogoditi, kada preporuči, da se ovaj sabor posebnom adresom na Nj. Vel. obrati, u kojoj će izraziti svoja čuvstva i Nj. Veličanstvo ubaviestiti o svojih odredbah i motivih, iz kojih su te odredbe proiztekle.

Jovan Živković: Ja mislim, da se može preći odmah na ove dvie točke predloga, da se posebice čitaju, pa najprije vieća, u koliko se u svakoj o načelu radi, a kad bude ovo primljeno, da se onda predje na pojedine stavke. Zato predlažem, da se odmah čita prva točka predloga, koja u sebi tako rekuć nikakova načela nesadržava, nego samo način, kako da se ta deputacija izašalje, a prvi dio izviešća, mislim, da netreba da se još jedanput čita, jer nespada na stvar, nego sadržava samo razloge, zašto je odbor ovo predložio.

Predsjednik: Pristaje li vis. kuća na to? (Većina ustane.) Dakle molim g. izvjestitelja, da još jedanput pročita prvu točku predloga.

Izvjest. Mato Mrazović čita prvu točku: „1). da se izabere poslanstvo od dvanaest licah i t. d." (Glasovi: prima se!)

Predsjednik: Pristaje li vis. kuća uz redakciju 1. točke? (Većina.)

Mato Mrazović. Čita 2. točku: „2). da se poslanstvo već sada obveže sliedećim naputkom itd."

Ovo je načelo, a ono drugo je posljedica ovog načela. Ako bi ovo načelo palo, odpale bi i ove tri sliedeće točke; zato mislim, da se najprije o tom odlučiti ima. (Prima se.)

Jovan Živković: Ja sam u načelu protivan svakoj inštrukciji, (Glasovi: „pst" i „posluh") zato se usudjujem u ovom predmetu moliti za rieč.

Ja smatram sa svoje strane, da je ovdje podieljenje naputka suvišno iz dva razloga: prvi je razlog, kao što je g. izvjestitelj sam napomenuo, da se je odbor složio u tom, da nije moguće podieliti naputak onakov, koji bi sve izcrpio u tom predmetu; ali se je ipak složio u tom, da se glavni nacrt dade, kojega bi se poslanstvo imalo držati. Ja velim, da je naputak s ovoga razloga suvišan. Drugi je razlog, što ovaj naputak već leži u adresi i u članku 42. od g. 1861. jer točka *a* leži podpuno u ovom članku, točka *b* takodjer; točka *c*, ono s početka, leži u adresi, pa i ono: priugotavljajuć ovim načinom sadržaj krunitbene zavjernice i t d. leži u adresi.

Gospodo! mi svi dobro znamo, zašto smo izrazili u adresi, da nam temeljem pogadjanja služiti ima čl. 42. od g. 1861., jerbo smo svi toga mnienja, da nam za autonomiju označenu u onom članku vojevati valja; drugo smo označili, da u porazumljenju sa Ugarskom vojujemo za cjelokupnost našu, koja je takodjer tamo izražena; treće rekosmo, za da se nebi zatrčali što god utanačiti u Pešti, što bi moglo narodu škoditi, da si svakako pridržavamo konačnu odluku izreći ob onom, što će taj odbor iz Pešte donesti.

Ja bih rekao, da je kruna dalje išla, nego mi sami, jerbo je rekla, da se meritorno dogovaramo o tom predmetu, pridržav si pravo potvrde; dakle je kruna još jasnije precizirala, što nam činiti valja. U takovih okolnostih, gospodo moja, nevidim potrebe drugog naputka, jer svakoga veže članak 42. od g. 1861., svakoga veže adresa, koja je izliv većine sabora, svakoga veže odgovor kralja na našu adresu. Ja sam zato proti svakomu naputku, jer ako se naputak slaže sa načeli sabora, onda je suvišan, ako se neslaže, takodjer je suvišan, jer bi mogao dati povod tumačenju, te bi se dogoditi moglo, da bi ovakovu instrukciju obćenitoga sadržaja svatko, u koliko se nebi slagao sa načeli sabora, na svoj način tumačiti mogao, jedan ovako, drugi onako. Dakle nije probitačno podieliti naputak.

Najobćenitiji naputak, kojega bi sabor ovomu poslanstvu podieliti mogao, bio bi taj, da on neka vojuje za što veću autonomiju naše domovine, i da vojuje za što veće osiguranje te autonomije, da se zauzme sa Ugarskom za cjelokupnost, da vojuje za što mogući neokrnjen ustav napram Austriji; u ovom je sve rečeno, što se reći može u današnjih okolnostih.

Ako obzir uzmemo na ono, što nam kralj veli, to jest, da ono, što će odbori dogovoriti, neveže niti sabora u Pešti, niti našega sabora: odstranimo sve zapreke, koje bi mogle priečiti, da sporazumljenje s Ugarskom nepodje za rukom, kad smo se oslonili na ono, što je u adresi i u čl. 42. od g. 1861. označeno, naime podpuna naša samouprava i uredjenje naše zemlje.

S tih dakle razlogah, što naputak već obstoji, i što se riešiti mora, da oni sinovi naše domovine, koji će u tom odboru biti, koliko tim naputkom toliko više njihovim umom i srcem i cielim životom treba da jamče za ono, što će raditi, a najglavniju crtu naputka treba da sačinjava povjere-

nje, koje sabor polaže u ovaj odbor, iz svih ovih razlogah, mislim, da nije praktično, da se naputak stavlja, koji, kako rekoh, ako se slaže sa načeli sabora, je suvišan, ako ne, moglo bi se na ono doći, da se ono neizhodi, što želimo, naime, čisto jasno mnienje odbora ugarskoga i sporazumljenje, za koje se je većina sabora izrazila, i za kojim iskreno teži. Zato ja glasujem, da se ostane kod onog naputka, koji je izražen u adresi i čl. 42. od g. 1861., i koji je izražen u odgovoru kralja na našu adresu.

Avelin Cepulić: Ja držim, da je g. predgovornik upravo s onimi razlozi, što ih je naveo, dokazao nuždu naputka. Ni ja nisam za poseban kakov naputak; u tom se slažem sa g. predgovornikom, da se poseban naputak sadržava stranom u adresi, stranom u čl. 42. od godine 1861., nego svakako jesam za ovdje izraženo načelo naputka, i to sasvim iz onih razlogah, koje je g. predgovornik naveo. Istina, da imamo naš članak 42. od g. 1861.; istina, da imamo adresu, ali nigdje još nije u ovom saboru rečeno, da ovaj članak i adresa imadu odboru služiti za naputak. Pitam ja, nije li sada u ovaj čas umjestno, kad je odlučio vis. sabor, da će izaslati poslanstvo u Pešt, da se već sada kaže, da se poslanstvo ima držati čl. 42 od g. 1861 i adrese. A drugo se ovdje niti nekaže. Dakle mislim, da u ovoj trećoj točki, što je navedena u izviešću, nije ništa suvišna rečeno, a dobro je, da se kaže. Ako se već samo po sebi razumieva, da poslanstvu ima služiti za naputak stranom adresa, stranom čl. 42 od g. 1861., ja nevidim, što može škoditi, ako se kaže: odbore! drži se ovog naputka, kojega je već prije sabor ustanovio u adresi i čl. 42. od g. 1861. Ja dakle velim, da g. Živković ni najmanje nije dokazao, da je naputak suvišan, dapače ja držim s onih razlogah, što ih je g. izvjestitelj naveo, i što sam ja ovdje kratko nacrtao, ako nije neobhodno potrebit, svakako je umjestan, ako neće upravo pozitivno hasniti, škoditi sigurno neće.

Adolfo Veber: Ja iz samih riečih g. Živkovića izvadjam nuždu naputka. On je kod treće točke naročito kazao, da se sve ono, što sliedi, nalazi stranom u adresi, stranom u članku 42. od g. 1861. Ali ja ga imam sjetiti i pitati, je da li se i ono, što je s početka kazano, sadržava u članku 42, ili u adresi. Ako se nesadržaje, to je vidjeti, da je ovdje nješto drugo rečeno, nego što se u ovih izpravah sadržava, a sabor može tumačiti, što je već izrečeno, kako se njemu svidi. Kod druge točke takodjer je nješto glede vlastitog budgeta naznačeno, što u članku 42. nije naročito izraženo, a nam je potrebito, ako hoćemo da imamo onu autonomiju, koja je tamo izražena.

S toga svega še vidi, da je poseban naputak potrebit, jer se inače nebi moglo izvesti ono, što je u onih izpravah izrečeno; zato sam ja za načelo, koje je ovdje izraženo.

Mihovil Pavlinović: Radi dva uzroka sam ja u načelu za naputak, i to prvo, radi našega sabora, a drugo radi sabora ugarskoga. Kada naš sabor dade izaslanikom svojim punomoć, da mogu sa odborom sabora ugarskoga utanačiti ugovor, tada mi se čini, da je tim zaniekom potriebno za jamstvo svoje, — budué njihovo djelovanje može bezuspješno ostati, — da znadu, na kojih stožerih ima stajati njihovo djelovanje, kakovo ima biti djelovanje njihovo, da se mogu nadati, te će ga sabor po svoj prilici prihvatiti. S druge strane sabor ugarski, ja sam uvjeren, da će primiti kao dobrodošle naše poslanike; ali ja mislim, da nećemo biti tako lakoumni, da ćemo Magjarom ići na susret, te njim ostaviti otvoreno polje u viećanju, nego s jedne strane ćemo mi obzirni biti, da koliko više možemo uzdržimo od svoga prava, a s druge strane sabor ugarski nastojati će, da koliko moguće naš savez bude tjesniji i njima u prilog. Dakle čini mi se, da je naputak potrebit, jer će tada Magjari znati, kako i koliko se Hrvati mogu upustiti u koncesije, a uz to znati će i naše poslanstvo granice svoje punomoći. Dakle upravo radi jamstva za naše poslanike i radi njihova uspješna djelovanja, scienim, da je naputak sasvim umjestan.

Dr. Antun Stojanović: Ja mislim, da ćemo najbolje uraditi, ako budemo jasno govorili. Ja mislim, da bi mi svi jedne misli bili u tom, da li se poslanstvu kakav naputak dati ima ili ne, kad bi naputak takav bio predložen, koji se slaže sa načelom i zaključci ovoga sabora ustanovljenimi i u adresi izrečenimi. Ali ovdje se o tom neradi, kao što svi znamo, i netreba, da jedan pred drugim sakriva ili svoje misli ili uvjerenje; mi svi znamo, da se ovdje neradi o tom, dali mi pristajemo u načelu uz naputak ili ne, nego ovdje se radi o tom, da se ustanovi naputak, koji nesamo da nije u adresi, nego je upravo protivan načelom, koja smo primili, naime o trećoj točki *c*, o toj se radi, hoće li ta ostati ili ne. Glede prve i druge točke je meni svejedno, ostanu ili ne.

U tom obziru ima smisao i temelj izjavljenje g. zastupnika irižkog, što on veli, da naputak taj može takova načela sadržavat, koja se slažu sa načeli po saboru izraženimi, ili ne; ako se slažu, suvišan je, ako se neslažu, onda moram izjaviti, da pitanje nastaje, da li je to uredno, da li je ustavno, da li je zakonito, da mi zaključak netom stvoren i nj. veličanstvu svečano podnešen, uepitajući ni lievo ni desno brevi manu, i to u najglavnijoj točki, preinačimo, i pod vidom naputka sasvim oborimo načelo u adresi izrečeno? Ja mislim, da je to jalova razprava, hoćeli se dati naputak ili ne; nego se upravo o tom radi, hoće li u naputku ostati treća točka *c*, o kojoj se svatko može obaviestiti, da je zaista u adresi neima. Ovo su načelo prigodom adrese predlagala gospoda na desnoj strani sjedeća, ali je taj njihov predlog i izpravak g. Dr. Subotića i drugovah zabačen; a sada nam ovaj odbor predlaže, da prihvatimo i ustanovimo ono načelo, koje je zabačeno. Vaša adresa glede toga pitanja glasi ovako: „.... onda nećemo propustiti k ovoj velevažnoj zadaći slovom i djelom odmah pristupiti, ter predtečno iz svoje sredine izaslati odbor u Peštu, koji bi se s jednakim odborom ugarskoga sabora dogovorio o načinu zastupanja trojedne kraljevine u onom organu, koji bi imao zajednički riešiti državopravni odnošaj zemaljah krune ugarske naprama ukupnoj monarkiji, i koji bi se isto tako dogovorio podjedno i o medjusobnih državopravnih odnošajih obijuh kraljevinah, uspjeh pako svega toga priobćio obima saborima radi dalje odluke.“ Ovo je posve jasno, naime da je adresa izrekla i sabor zaključio, da se imade postaviti odbor, koji će se dogovarati o načinu zastupstva u onom zakonitom organu, koji imade rješavati državopravne odnošaje naprama ukupnoj monarkiji, i to s onoga razloga, što izborni red, po kojem bi trojedna kraljevina zastupana bila u onom organu, u ovoj zemlji proglašen nije, a kad proglašen nije, zakonite valjanosti imati nemože, a budnć da radi preustrojenja pragmatičke sankcije i revidiranja zakonah, to je potrebno, da te zakone oni isti faktori preokrenu, jer drugi nitko nije vlastan, a budnć nije taj izborni red i zakoni od g. 1848. — ako je slobodno zakone od g. 1848 ovdje napomenuti — u ovoj zemlji proglašeni nisu, mora se naći expediens, kako da mi dodjemo u onaj organ. Ja sam takav expediens u

mom govoru prigodom adrese predlagao, ali njeka su gospoda za dobro pronašla, meni koješta na ledja natovariti, o čem niti mislio nisam. (Glasovi: na stvar!) Mi smo ovdje taj expediens našli, da smo rekli: odbor će biti izaslan, koji će ustanoviti način, kako ćemo stupiti u taj organ, koji ništa drugo nije, nego ugarski sabor, u koji imadu doći Ugri i Erdeljci i Hrvati. (Nemir.) Dakle mi smo taj expediens našli, i rekli, neka ide odbor u Peštu, i neka dogovori s odborom ugarskim, a podjedno da ustanovi i dogovori se glede našega odnošenja izmedju nas i Ugarah kao dva ravnopravna faktora.

A što nalazimo u predlogu odbora? (Čita): „Ustanovljujuć odnošaj naprama ukupnoj monarkiji i način obavljanja skupnih posalah ima poslanstvo nepomično o tom nastojati, da u onom organu, koji će imati razpravljati zajedničke poslove, trojedna kraljevina bude osebno i neposredno zastupana.“ Ja izjavljujem, kako sam već prije rekao, da ovoga načela, koje adresu sasvim obara, u adresi neima, ali bilo je u izpravku gospode na desnici sjedeće, a mi smo ovo načelo zabacili: dakle nemože govora biti o tom, da mi sada ovo načelo u naputak dajemo. Ako mi kanimo ovakav naputak dati, onda žalibože ovih 3 mjesecih, koje smo ovdje sjedili, onda žalibože novacah, koje smo narodu iz kese izvadili; ako želimo ovo načelo primiti, onda mislim, da je izpod dostojanstva naroda, da idemo u Peštu, te je najkraći put proglasiti valjanim listopadsku diplomu i veljački patent, i ravno poći u Beč bez navratka u Peštu. Ali buduć da narod toga nije zaključio, to se ja izjavljujem u načelu proti svakomu naputku, jerbo je suvišan, u koliko nebi bio u čl. 42. od god. 1861. i u adresi; ako se pako protivi, kao što ovaj, onda ga nesmijemo primiti. Za slučaj, ako bi vis. sabor proti svakom parlamentarnom ustavnom i zakonitom propisu za dobro pronašao, da primi načelo, koje je pod točkom *c* ovdje izrečeno, ja od svoje strane izjavljam, da pri tom poslu kao zastupnik naroda ni aktivno ni pasivno udioničtvovati neću.

Franjo Žužel: I ja ću se poslužiti umovanjem gg. predgovornikah, i kazati: ili je ono, što je u naputku, sadržano u adresi i u čl. 42. od g. 1861., ili ne, ali ću drugo izvadjati, nego je dosada izvodjeno bilo. Ako je ono, što je u naputku, sadržano u adresi i u čl. 42. od g. 1861., pa kad se kaže, da adresa i članak 42. od g. 1861. vežu budući odbor, koji će poći u Peštu; tada neznam, zašto se naputku prigovara, ako je identičan sa člankom i adresom? Ako je pako u naputku što više ili drugačije, nego što adresa i članak u sebi sadržava, tada kažem, da će biti taj naputak potrebit upravo s toga, jer nješto više u sebi sadržava; biti će potrebit zato, jer daje točan pravac onoj gospodi, koja će taj odbor sačinjavati. Ako otide odbor bez naputka onamo, tada će se najprije moći dogovoriti to, da će se od strane ugarskoga sabora misliti, da će možebiti od članka 42. od g. 1861. moći štogod odkrnuti, ili da će moći s našim odborom bog zna kako ugovarati na našu štetu; ako se pako odboru dade naputak, znati će ugarski sabor, kako daleko naš odbor iti može; s toga držim, da će isto viećanje prikraćeno biti, i manje vremena trebati.

Što se veli, da bi odbor mogao naputak zlo razumjeti, jer ga je moći ovamo i onamo natezati, s toga da je naputak za odbor pogibeljan, ja velim, ako je moći naputak zlo razumjeti, to se može još većma adresa zlo razumjeti, jer naputak je užje ograničen nego adresa, naputak je jasniji nego adresa; može li dakle odbor proti naputku faliti, tim više mogao bi proti adresi faliti.

Što se tiče predloga g. predgovornika, on s jedne strane veli, da se neopira na koliko bi na naputak spadale prve dvie točke, već da se opire, na koliko bi spadala na naputak treća točka. Ja mislim, da ovo spada u specialnu debatu, odgovaram mu dakle na to samo, koliko je on kazao, da se treća točka naputka nemože primiti radi toga, što je u njoj nješto drugo, nego u članku 42. i u adresi. To bi samo onda stajati moglo, kad bi ovaj naputak i adresa na Nj. veličanstvo ili ugovor s Ugri, i adresa na Nj. veličanstvo bili tako uzko skopčani, da se nebi jedno od drugoga odlučiti dalo, t. j. kad bi to bio jedan predmet, jedna forma. Ali buduć da su adresa na Nj. veličanstvo i ugovor s Ugarskom različite stvari, to sliedi, da može u naputku nješto biti, česa u adresi neima.

S toga sam ja za naputak.

Josip Špun: Načelo, da se naputak odboru dade, je posve shodno, i ja mislim, da je to najbolje g. Stojanović dokazao, kad je drugačije tumačio one stvari, koje je sabor zaključio. Da bi gospoda članovi u ovom saboru sjedeći svi jednog te istog mienja bili glede onog, što će odbor u Pešti raditi, onda sigurno naputak nebi bio nuždan, ali budući bi se izmedju članovah odbora moglo naći onakovih, koji ista načela imadu, kao što g. Stojanović, zato je nuždno, da se naputak dade. G. Stojanović zahtieva, da se ono, što je prvi put prigodom viećanja o adresi govorio, u naputak metne: dakle on potreboću naputka priznaje; i ja priznajem potreboću naputka još više s onog razloga, s kojeg je on bio proti tom naputku. On je govorio proti trećoj točki naputka, i uzeo ju kao sredstvo za pobijanje načela. Ja mu odgovaram, da se u ovoj trećoj točki ništa drugo neizražuje, nego jedan korak dalje od onog, što je u adresi izraženo. U adresi je rečeno, hoćemo se sporazumjeti; sada, kad odbor ide u Peštu, treba da se zna, na koji se način hoćemo sporazumjeti. S toga sam ja za naputak.

Dr. Jovan Subotić: Da je nuždno i da se poslanstvu naputak dade, to već sliedi iz onog, što je g. Ćepulić kazao, naime, da se bar to mora kazati, da za naputak ima služiti čl. 42. od g. 1861. i adresa. A nuždno je, da se naputak dade malko još specialniji, nego je ovaj generalni, to se vidi iz disputa, što se je u vis. kući porodio. Kada se izaslanikom nebi dao naputak, to bi se radi velike obćenitosti adrese dogoditi moglo, da bi od izaslanikah jedan kazao, ovo spada u naputak, drugi opet, ovo nespada, a tako bi falilo upravo ono, što je najnužnije, da su izaslanici složni; da u slogi rade naprama povjerenstvu ugarskoga sabora, to se postigava ovim naputkom. Zato ja držim, da je nuždno, da se naputak dade, ne samo generalni, kao što je čl. 42. od g. 1861 i adresa, nego onakov, koji još više specialisira stvar.

Jovan Živković: Da nebi vis. kuća mislila, da ja hoću, da odbor ide bez svakoga naputka u Peštu; nego ja sam zato poveo rieč, da dokažem, da naputak treba da odgovara adresi i čl. 42. od g. 1861., t. j. izlivu većine sabora: to ja od svog predloga odustajem, i pristajem uz to načelo, da bude naputak; a kad dodjemo na preporna treću točku, vidjeti ćemo, da smo se odaljili od načela, koje je u adresi izraženo.

Ivan Perkovac: Moram priznati, da nisam još našao u ovom saboru težega predmeta, nego što je ovaj, o kom sada viećamo, i zato mi je vrlo žao, što se s njim

preko potrebe nagli, jer jedva smo ga štampana zagledali, već nam se i razprava o njem nametnula.

Meni bi bilo govoriti o tom, treba-li netreba-li kakova naputka za odbor, koji se ima dogovarati s odborom ugarskoga sabora? Nu budite uvjereni, da to za mene nije glavna stvar. Ja bi prije svega hotio, da se ovaj sabor zdušno i čvrsto složi u jednu phalanx, koja će se protiviti neustavnim namjeram, kojimi se je od vajkada navaljivalo na stožerna naša prava. Ako nam je ikada u živac dirnula austrijska vlada, to je učinila u zadnjem odpisu od 27. veljače o. g. koji je mene, neznam kako druge, mogao bi reći, upravo do smrti uvriedio, (živio!!) i zato smatram za zadnji korak naše pozitivne politike, da otidjemo i da pokušamo porazumjeti se s narodi ugarskimi, i to ne možda zato, da izvedemo kakovu nagodu s centralnom vlasti, nego za to, da svoj posao, svoju razmiricu, ili medjusobno neporazumljenje, koje do sada obstoji, na čisto izvedemo, i za tim, da se dogovorimo, kako ćemo se u buduće vladati. Jer ja sam uvjeren, da će svakako doći vrieme, gdje će prestati sva mogućnost nagodbe i gdje ćemo stupiti na stazu djelovanja i činah, činah puno težih, nego što su govori. Moram reći, da sam sa žalošću slušao govor zastupnika osiečkoga i da on posve neustavno radi, kad veli, da će izstupiti iz ove sabornice, da neće više u njoj sudjelovati, ako sabor učini drugo, nego što se njemu svidi. (Stojanović: Ja toga nisam rekao!) To će biti čini, puno teži, nego što su naši govori, a kako će se obaviti, to nestoji o nas, to će odrediti budućnost i sudbina: povjest drugih narodah uči nas, kako su se oteli samovolji.

Gospodo! ako je ikako moguće, osigurajmo najširji i najpovoljniji temelj za narod naš i za narodnost našu kod dogovaranja s Ugarskom; jer samo tim načinom moći ćemo zapriečiti moguće spletke, koje upotrebljava proti nam tradicionalna politika, ne samo dosadanjih austr. ministarah nego i sadanjih. Ovo dokazati nebi bilo toli težko, kad bi sabor dosad bio porazumljen i složan u načelih naše politike, nego gospodo! mi moramo iskreno priznati, da smo se u tom do sada razvrgavali, i kojekakvim načinom nastojali, da radimo u prilog tudjoj politiki, i zato mislim, da odbor nije učinio ništa suvišna, kad je predložio, da se sada rekne nješto stanovita, nješto točna. Velika je odgovornost one gospode, kojim bude povjerena častna zadaća, da se dogovaraju s ugarskim odborom; ja sa svoje strane taj posao nikomu nezavidim, jer oni će svakako težko breme odgovornosti nositi ne samo proti pravednim i temeljitim razlogom, nego i proti sumnjam i spletkam; a to je opet drugi razlog, koji bi nas na to natjerati imao, da svakako na naputak pristanemo, i ja vis. kući preporučam, da se u tom poslu što brže moguće složimo.

M. Mrazović: Naputak se pobija u načelu najviše s toga, kako je zastupnik osiečki iskreno očitovao, što njeke ustanove toga naputka njekoj gospodi nisu po volji; a ja mislim, da to po sebi još nevojuje proti samomu naputku, nego može samo vojevati proti dotičnim točkam. Ja sa svoje strane scienim, da je potrebno, nesamo za ravnanje sabora ugarskoga, nego i radi moralne važnosti poslanstva, što će ga ovaj sabor izaslati, da se ovomu poslanstvu poglavita načela kao naputak dadu o tom, što ovaj vis. sabor scieni o budućem položaju trojedne kraljevine tako u savezu s Ugarskom, kao i napram ukupnoj monarkiji; jer je moguće, da će se ipak razlika takodjer medju članovi samoga poslanstva poroditi, što dakako nebismo željeli, ali što se kod ljudih težko predusresti dade. Velju: da će se poroditi razlika glede tumačenja čl. 42. i smisla adrese, pak će onda naputak i samom poslanstvu ugarskomu služiti za ravnanje, da znade, koja strana poslanstva trojedne kraljevine više se drži željah i namjerah sabora svoje zemlje, pa će prema tomu suditi i postupati. Dakle već moralna važnost našega poslanstva zahtieva njekakav naputak, a i potrebita sloga medju članovi našega sabora ga takodjer iziskuje. Drugo je pitanje to, kakav da ima biti taj naputak, i ja mislim, da se o tom ima razpravljati, kad podjemo od točke do točke. Za to ja kod predloga odbora tim više ostajem, što je g. Živković i onako od svoga predloga odustao, i od gg. njegovih pristašah nije ga nitko prisvojio.

Predsjednik: Buduć da je g. predložitelj Živković od svog predloga odustao, a g. zastupnik osiečki ga nije usvojio, molim, da vis. kuća izraziti izvoli, da li pristaje u načelu uz mnienje odbora, da se poslanstvu imade naputak podieliti. (Ustane većina).

Izv. Mato Mrazović: Čita točku *a*: „Poslanstvo ima se držati i t. d."

Ivan Perkovac: Ja bih se usudio predložiti kratak odmor, jer ćemo o toj stvari još 1 do 2 sata viećati, a već smo umorni. (Neprima se.)

Predsjednik: Imade li koga, koji želi ovoj točki prigovoriti?

Dr. A. Stojanović: Ja činim izpravak u obće na prvu, drugu i treću točku... (Glasovi: o prvoj je govor.) Molim, ja činim obćeniti amandement za sve tri točke, a već za sada kažem, ako bi sada pao, da ću ga kod druge točke ponoviti. Izpravak je posve kratak, naime: Za naputak ima odboru služiti adresa od ovog i ovog datuma i članak 42. od g. 1861.

Predsjednik: Buduć da neima više govornikah ubilježenih, molim onu gospodu, koja su za redakciju, da ustati izvole. (Učini se.) To je većina, dakle većinom glasovah je redakcija točke *a* primljena.

Mato Mrazović: Čita točku *b*: „Ustanovljujuć budući državopravni odnošaj itd."

Jovan Živković: Svakako treba, da poslanstvu pred očima lebdi ono, što je sabor od g. 1861. i 1865. usvojio; zato mislim, da tu prigovora biti nemože. Ja pristajem uz ovu točku.

Dr. Ant. Stojanović: Ja ovdje predlažem moj izpravak, da se doda izim članka 42. još adresa.

Predsjednik: Molim gospodu, koja su za redakciju, neka izvole ustati. (Većina.)

Franjo Žužel: Bit će podulje razprave o trećoj točki, ja mislim, da na sutra odgodimo viećanje. (Glasovi sa svih stranah: dalje, dalje!)

Mato Mrazović: Čita točku *c*: „Ustanovljujuć odnošaj naprama ukupnoj monarkiji itd."; zatim progovori:

Znam unapred, da će se prigovarati ovomu naputku premda bi bilo možebiti po sam naputak i po poslanstvo i po položaj trojedne kraljevine naprama kraljevini Ugarskoj u ovom poslu budućega i dogovaranja mnogo uspješnije i laglje, kad se nebi razprava o tom vodila. Ali videći, da se želi razprava zametnuti, dužnost mi je, u kratko da napomenem nazore, koji su vodili odbor, kad se je u ovoj točki složio.

Kralj. odpis od 27. veljače, kao što je jedan od gospode predgovornikah napomenuo, jest zaista dalje prekoračio, negoli sama adresa, dalje nego li je vis. sabor izjavom u adresi naumio bio. Kad je u alinei malo prije pročitanoj rekao, da će

iz svoje sredine odbor u Peštu izaslati, koji će se s jednakim odborom ugarskoga sabora dogovarati o načinu zastupanja trojedne kraljevine u onom organu, koji će zajednički riešiti državopravni odnošaj zemaljah krune ugarske naprama monarkiji: visoki sabor imao je pred očima organ ad constituendum, organ naime, koji bi imao u zajednici s Ugarskom ugovarati odnošaje naprama cjelokupnoj monarkiji. Svietla je kruna, pokoračivši korak dalje, navela u kr. reskriptu razloge, zašto je pozvala ovaj sabor, da nepočasi časa, nego izabere odbor, koji ima stupiti u dogovor sa jednakim odborom sabora ugarskoga u Pešti, da se dogovori, ne istom ob organu onom, što ga je ovaj vis. sabor zamislio i u svojoj adresi područje mu točno opisao; nego da izabere odbor, koji ima sa ravnim odborom ug. sabora s mjesta o medjusobnom državopravnom odnošaju ovih dvijuh kraljevinah, kao i o odnošaju obijuh naprama cjelokupnoj monarkiji dogovarati. Ovdje se dakle radi o novom organu, o kojem vis. sabor tečajem razprave o adresi nije govorio, o kojem se u samoj adresi nije očitovao. S toga mislim, da je posve krivo ono mnienje, koje se je s jedne strane malo prije bilo navelo, kao da je naputak u točki *c* protivan adresi i njezinu sadržaju, jerbo se ovdje radi o drugom predmetu, nego što se je radilo u adresi. S toga nije mogla adresa sa naputkom ovim niti u protuslovje doći. Kraljevska ova odluka učinila je, kao što se vidi, da se rješavanje silnog pitanja nezateže formalnimi zaprekami, htjela je dakle, da mjesto jednoga koraka dva pokorači, u želji, da se čim prije pristupi k žudjenomu krunisanju.

Iz ovog će se vis. sabor uvjeriti, da je odbor, čineć svoj predlog u slovu *c* u skladu sa kr. odpisom, imao pred očima organ posve drugi, nego li adresa, i za ovaj organ zbilja neima dosada nikakva naputka niti u adresi niti u čl. 42. od g. 1861.

Nu kad je kruna pozvala sabor trojedne kraljevine, da se po svojem odboru sa ravnim odborom ugarskoga sabora dogovara ob odnošajih naprama cjelokupnoj monarkiji, priznala je ovaj sabor ravnopravnim saboru kralj. ugarske u poslu državopravnog uredjivanja: priznala je dakle ovaj sabor ne kao provincialnu korporaciju sa političko-upravnimi i zemaljsko-gospodarskimi preimućtvi i povlasticami, što bi se s njeke strane želilo od njega učiniti, i što nalazimo po našem ustavu kod pojedinih županijah, kod gradovah, kotarah, dapače i kod obćinh. Naprama tomu morao je odbor naznačiti budućemu poslanstvu, da ustanovljujuć odnošaj naprama ukupnoj monarkiji, ustanovljujuć zajedničke poslove i način njihovog budućeg obavljanja, da zahtieva autonomiju takodjer u onom tielu, koje će imati obavljati periodično ustavnim načinom poslove, koje bude u zajedinstvu s Ugarskom pronašao, da su zbilja poslovi, koji se tiču svih zemaljah ravnim načinom, da interesiraju sve zemlje jednakim načinom, i koji se imadu takodjer uplivom i utjecanjem svih zemaljah rješavati, da u onom organu bude trojedna kraljevina kao osebina neposredno zastupana. Tim je izražena konkretna misao autonomije trojedne kraljevine, koju je, ako se nevaram, i sabor od g. 1861. u članku 42 izrazio, ako ne posve jasno i ovimi riečmi, a to duhom, koji u njem leži, naročito pako motivi, koji leže u govorih svih govornikah, koju su ob onom članku nastojali.

To su razlozi, koji su vodili odbor, kad je predložio prvu polovicu točke *c*: „ustanovljujuć odnošaj naprama ukupnoj monarkiji i način obavljanja skupnih posalah, ima poslanstvo nepomično o tom nastojati, da u onom organu, koji će imati razpravljati zajedničke poslove, troj. kraljevina bude osobno i neposredno zastupana.“ Odnosno na smjer, što je glede cjelokupnosti naše izražen naročito u 28. alinei adrese od 10. veljače, ovaj smjer, koliko se odnosi na cjelokupnost trojedne kraljevine, imao bi biti ravnilom budućemu odboru glede cjelokupnosti zemlje. Alinea pako 28. glasi ovako: O cjelovitosti troj. kraljevine neda se po našem uvjerenju na daleko odgadjati, pa već ni s obzirom na sastavljanje krunitbene diplome. Neopisivom radošću razumjesmo iz prev. kr. odpisa od 2. stud. g. 1865., da je ugarski sabor, koji se je dne 10. prosinca sastao, namienjen poglavito tomu, da krunisanje vašeg Veličanstva kano kralja Ugarske, Dalmacije, Hrvatske i Slavonije priugotovi, pak primiv diplomu krunitbenu, da božjom pomoćju krunjenje sada u istinu i ovrši. U ovu je svrhu Vaše Veličanstvo pozvalo nas, da se za dobe pobrinemo, da trojedna kraljevina bude pri tom zastupana. Nu dočim sabor trojedne kraljevine bez oklievanja očituje, da će od svega srca, i koliko do njega stoji, pomagati ovu uzvišenu na krunitbu odnoseću se nakanu V. V., nada se i on s druge strane, da će V. V., izvedši cjelovitost zemljištnu i političku trojedne kraljevine, oživotvoriti pravi smisao treće točke krunitbene diplome, ter izpuniti kraljevsku rieč, zadanu previšnjim odpisom kralja Franje I. od 2. prosinca g. 1830. i čl. V. sabora iste godine. U toj nas nadi utvrdjuje i ono osvjedočenje, da će i ugarski sabor po primjeru svojih predšastnikah zahtievati izvršenje ovoga uvjeta u inauguralnoj diplomi.“

Kardinal Juraj Haulik: Visoki sabore! Držim se načela čim rjedje i kraće izjaviti mnenje svoje, da visokomu saboru govorom svojim nepriličan nebudem. S toga ću stegnuti izjavu svoju samo na pitanje glede zajedničkih predmetah ciele monarkije. Čvrsto bo uvjerenje gojim, da je taj predmet od najveće važnosti; da od sretnoga riešenja toga pitanja ponajviše zavisi sreća domovine naše, dapače dostojanstvo, ugled, budnći mir, sigurnost, i rekao bih — europejska važnost ciele austrijske monarkije. Da, uvjeren sam, da će sva ostala nastojanja, djela i napor, za umiriti i usrećiti domovinu našu, ostati jalovi, ako nepodje za rukom na čvrstom, i postojanom temelju ustanoviti i urediti taj zajedničkih poslovah ciele monarkije tičući se predmet.

Bijahu prije glede toga pitanja različite misli, različni pojmovi. Dapače u posljednjem našem saboru godine 1861. zanijekala je većina zastupnikah našega naroda, da takovi zajednički poslovi i obstoje. Nu sada se već jedva tko nalazi, koji bi ozbiljno uztvrditi htjeo, da sbilja neima obćih predmetah, koji se jednako tiču ciele monarkije i pojedinih njenih dielah, i koje treba iz jednoga zajedničkoga i obćega obzira i gledišta razsudjivati i rješavati.

Koji su, i kakovi ti zajednički predmeti? to se potanje navadja u previšjoj diplomi od 20. listopada 1860. godine: te ih je moći, kako je svim znano, na tri glavne točke svesti, i to: na odnošaje pram izvanjskim vlastim i narodom; na pitanje novčano, i obće terete: i na sve, što se proteže na obranu carstva proti izvanjskim i unutarnjim njegovim neprijateljem. Ove predmete nije moći razdieliti, a da po tom nepostrada jedinstvo, sjegurnos i dostojanstvo monarkije; što već iz pojma i naravi svake države, i svakoga takodjer manjega družtva, samo po sebi sliedi. Jer uzmimo, da se u kojem gradu, obćini, ili pojedinoj kojoj kući, predmeti, tičući se izvanjske sigurnosti, uzdržavanja mira i poredka, ili uprave

s novcem i imetkom, s raznih gledištah smatraju, — da š njimi upravljaju različiti ljudi, medju sobom neodvisli, imajući pred očima razne, možebit upravo protivne svrhe, — takova kuća, ili obćina pala bi na skoro u neprilike, iz kojih se nebi tako lasno izkopala, dapače propala bi prije ili poslje. To isto valja i glede carstvah, kraljestvah i ostalih državah; i to tim više, čim su većma prepletene pojedine grane uprave, i čim veća pogibelj i šteta iz poremećena reda proizlazi, i proizlaziti mora za obće blagostanje ciele države.

Što se načina tiče, kako se imadu takovi zajednički poslovi u državi, sastojećoj se iz više kraljevinah i zemaljah, razpravljati? to su samo dva načina moguća. Jedan, da državom upravlja vladalac svojim ministarstvom, po svom sudu, samovlastno, koji način vladanja obstojaše od vjekovah u Austriji; izuzam, u njekom obziru, zemlje na krunu ugarsku spadajuće. Drugi način jest: da obstoji njeko obće tielo, sastavljeno iz zastupnikah svih kraljevinah i pokrajinah, i to u pravednom razmjeru, po ustanovljenom ključu, obzirom na obseg pojedinih zemaljah, na broj pučanstva, i tako dalje. — Ovakovo tielo ima rješavati predmete zajedničke cielomu carstvu, te zaključke svoje podvrći vladarovoj sankciji. Treći način, po mom mnenju, nije moguć. Jer one razne misli, što no ih i po novinah čitamo, naročito ona, da se od strane zemaljah krune ugarske pošalje deputacija, koja bi sa sličnom deputacijom druge strane monarkije rješavala skupne poslove, neodgovara niti pojmu jedinstva monarkije, niti bi se na takov način željena svrha postići mogla.

Neodgovara pojmu jedinstva monarkije: jer to nebi drugo bilo, nego razciepanje monarkije na dvie strane; koje se razciepanje sa sigurnošću i čvrstim obstankom monarkije nikako spojiti nedade. Bijah ja uvjek toga uvjerenja, da je nerazdielivo jedinstvo monarkije bitni uvjet njenoga obstanka i blagostanja; dapače blagostanja i pojedinih njenih djelovah.

Ali takovim načinom nebi se niti namienjena svrha postigla. Jer neda se dvojiti, da bi medju deputacijom jedne i druge pole nastala različita, da često putah protivna mnenja. Tko bi pako u takovom slučaju bio vrhovni sudac? Komu bi pripadalo pravo stvar na jednu ili drugu stranu odlučiti? To pravo nebi se moglo drugomu ustupiti, nego samomu vladaru. Bi li pako u takovom slučaju propala stranka zadovoljna bila vladarovom odlukom? I nebi li uzela povoda dignuti graju proti samovolji, proti nepravdi, proti absolutiznu, proti oktroju itd.? Pa kad bi si još takove deputacije kod odlučivanja imale pribaviti odobrenje dotičnih saborah, — kako se to želi, — tko nevidi, da bi tolik gubitak vremena, i težkoće, koje bi se častoputah kod takovih pretresivanjah porodile, bile tim pogibeljnije državi, čim bi važniji i prešniji bili predmeti, o kojih bi se viećalo?

Dočim se indi na takav način, po mom čvrstom uvjerenju, nebi dali uspješno razpravljati zajednički poslovi; te pošto s druge strane niti onaj prvi, štono ga spomenuh, način, naime: da u takovih predmetih vladar svojevoljno odlučuje — nemože više imati mjesta, jer se protivi duhu vremena, i prigrljenoj od svih narodah austrijske monarkije, ustavnoj slobodi: s toga, ako se želi u Austriji na ustavnu, a ne absolutistički vladati, nepreostaje i po jednoglasnom mnienju svih muževah čitave Europe, koji se drže zdravih i praktičkih političkih načelah, — drugo, nego da se ustanovi jedno obćenito tielo, sastojeće iz zastupnikah pojedinih kraljevinah i pokrajinah, u kom se s vladarom ti zajednički poslovi razpravljati, i odlučivati imaju.

I u republikah, od više državah sastojećih, kao što je Švajcarska; da u istih sjedinjenih sjevero-amerikanskih državah, — prem su pojedine države samostalne, i od drugih nezavisne, sa svim tim nemogu biti bez zajedničkoga savjetujućega tiela, sastojećega iz svih pojedinih državah, u kom se razpravljaju i rješavaju predmeti, tičući se ciele republike. Tim manje može bez takova tiela biti ogromno carstvo, kao što je carstvo austrijsko.

Neradi se ovdje o imenu toga tiela, niti o unutarnjem ustrojstvu istoga; nepita se, da li će se zvati: državno vieće, carevinski senat, ili kojim drugim imenom? da li će iz jedne, ili iz dvijuh kućah sastojati? itd. — koja se pitanja imadu u medjusobnom porazumljenju svih zemaljah riešiti; nego se radi o tom, da se potreba takova tiela priznade.

Od tuda je dovoljno uviditi, kakov je fin i zrio politički takt zasvjedočio sabor naš godine 1848., kadno je ne samo priznao, da takovi skupni predmeti obstoje, nego je priznao i to, da se ti predmeti imadu pretresivati i razpravljati putem tiela, sastojećega se iz zastupnikah svih zemaljah carstva; te nije niti za čas dvojio naznačiti od strane trojedne kraljevine zastupnike u to tielo, dapače ih je u istinu i odaslao. S toga sam toga mnienja, da se našim odaslanikom u Peštu pozitivni nalog dade, da na svom mjestu odlučno izjave, da trojedna kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija na svaki način priznaje zajedničke poslove ciele monarkije, i da se ti poslovi u obćenitom vieću, ustavnim načinom rješavati imadu; ali ujedno, da se domovina naša pozitivno ograničuje proti tomu, da se to tielo pača u ostale predmete, koji se tiču domovine naše; i da izjavi, da si mi glede svih ostalih predmetah i pitanjah, koja u smislu diplome od 20. listopada 1860. god. nespadaju medju zajedničke poslove ciele monarkije, pridržajemo pravo, takove samostalno na našem saboru razpravljati i rješavati; i da ustav naš, kako smo ga jednako s Ugarskom sve do godine 1848. imali, nepovriedjen ostati mora, nit ga je slobodno drugčije, nego na zakonitom našem saboru mienjati. Dapače, naši bi odaslanici, po mom mnienju, pozitivno izjaviti imali: da si mi pridržajemo izključivo pravo odlučivati kolikoću, način razporezanja, ućerivanja i upravljanja s onimi dohodci i tereti, koji se netiču ciele monarkije, nego napose samo domovine naše, ustupiv jedino pravo nadziranja u toj struci našim domaćim oblastim.

Gospodo moja! Nj. Veličanstvo, car i kralj naš nije mogao doista slobodoumnije i velikodušnije raditi, — što svatko pravedan priznati mora, i što u istinu čitava Europa priznaje, — nego kad je pozvao sve, svomu žezlu podvržene narode, da si sami složnimi silami izrade ustav, koji će s jedne strane odgovarati sigurnosti, jedinstvu i dostojanstvu ciele monarkije, s druge pako strane osjegurati samostalnost pojedinih kraljevinah i zemaljah. Ako se i ovo poduzeće nj. veličanstva razbije, te željnim uspjehom neurodi: tada neće drugo preostati, nego poprijeti opet absolutni način vladanja. Jer monarkija nemože ni jedan hip biti bez vladanja i upravljanja; a kad je nemoguće po ustavnu vladati, što preostaje drugo, nego absolutizam? (Aaa!) Niti će itko pravedan povratak k tomu načinu vladanja u takovom slučaju nj. veličanstvu ili prejasnoj dinastiji za zlo uzeti moći. To dakle treba da imade pred očima svatko, koji želi, da se po ustavnu, a ne absolutistički vlada. Niti se plašim ja onih strahovanjah, što no ih, neima tomu dugo, čusmo, naime; da bi na takav način lasno izgubiti mogli svoj starodavni ustav; da bi se na primjer županija zagrebačka, kad bi se vladi tako svidjelo, — mogla pridružiti Ljubljani, varaždinska Gradcu itd. To

*

me, velim, ni najmanje nestraši; jer po mom mnienju, kad bi se uzprkos gore napomenutim ugovorom i uvjetom onakove nepravde i silovite povrede našega prava i zemljišta dogoditi mogle, tad bi već morao u cieloj Austriji poremetjen biti svaki red, tad bi već morao zavladati posvemašnji razvrat, proti kojemu nebi nas mogao jamačno obraniti niti ugarski sabor, niti budi kakov ustav, a niti ikakova ljudska providnost. Visoki sabore! Kad je narod naš, svom pripravnošću, i njekoliko godinah prije, nego Ugarska, pragmatičku sankciju primio, dao je time sjajni dokaz mudrosti, ne manje nepokolebive vjernosti svoje pram prejasnoj vladajućoj kući, i stekao si po tom najveće priznanje i pohvalu kod svih izobraženih narodah. Isto tako, ako on i u sadanjih težkih za njega i cielu monarkiju okolnostih, udari putem, štono ga u kratko naznačih, zaista pružiti će novi dokaz svoje političke zrelosti i mudrosti; steći će priznanje i kod ostalih narodah, da kod čitave Europe; zaslužiti će vječnu hvalu potomstva, a napokon postaviti će po mom barem uvjerenju, čvrsti temelj svojoj sreći za buduća vremena; povjest bo svjedoči, da je takov uspjeh sliedio uvjek, kad je sjedinjenimi silami sa zakonitim svojim vladarom, kod uredjivanja svojih stvarih, sličnom stazom stupao.

To je u nazočnom važnom pitanju moje mnienje, moje čvrsto uvjerenje, čisto od svake drugotne svrhe, proiztičuće iz vruće želje, da se jur jednom poremećeno stanje domovine naše uredi, mir i sklad za buduća takva vremena postigne, i da tako domovina naša uzcvate i sretna bude.

Predsjednik: Time zaključujem sjednicu, i uričem buduću na sutra u 10 satih.

Četrdeset i šesta saborska sjednica,

držana dne 9. ožujka 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Počem je današnja sjednica otvorena, molim, da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilj. Venceslav Urpani: Čita:

Zapisnik

četrdeset i četvrte sjednice sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane u Zagrebu dne 8. ožujka 1866. pod predsjedničtvom poglavitoga i veleučenoga gosp. Dr. Mirka Šuhaja, prvoga podpredsjednika saborskoga.

Otvorena bi sjednica u 10 satih u jutro i pročitan zapisnik posljednje sjednice od 7. bi iza neznatnog izpravka odobren.

Iza toga javlja g. predsjednik, da je narodnim zastupnikom Jurčiću i Pintaru dao dopust, prvomu od 3 a drugoimenovanomu od 2 dana, a zastupnik kot. ivaničkog Barabaš, da je prispio na sabor.

Bi primljeno do znanja.

Oglašeni budu zatim podnesci.

1. Molba obćine tribaljske županije riečke za uživotvorenje obstojeće jur obćinske učione.

Odlučeno da ide naukovnomu odboru.

2. Molba oštećenikah obćine Črešnjevac, kotara novodvorskog županije varaždinske, da im se izposluje odšteta u ime danih ratnih prestacijah godine 1848.

Odlučeno, da se u obće za slične predmete o odšteti pripadajućoj radi takovih prestacijah za vremena rata — imenuje permanentni zemaljski odbor, i da se ovo imenovanje doglasi nj. veličanstvu, te ovomu odboru predati će se ovaj podnesak.

3. Nar. zastupnika Dioniza Blažića zakonska osnova o lovu.

Dostavlja se odboru za urbarske poslove.

4. Molba obćine Orahovice sa tegobami u pogledu urbar. pašujakah, i pristojbe od vodenicah na urbarialnom selištu.

Dostavlja se urbarskomu odboru.

5. Molba trgovišta Mrkopalj za nov izbor zastupnika za sabor mjesto onog tobož neredovito obavljenog izbora dne 3. tekućeg.

Priobćuje se odboru verifikacionalnomu.

6. Predlog pismeni Dra. Derenčina, da se izvješće administrativnog odbora za utjelovljenje obćinah kotara bakarskoga županiji riečkoj uzme u pretres odmah u sutrašnjoj sjednici od 9. tek. m.

Ovaj predlog nebi usvojen, već odlučeno: da se ob ovom predmetu razpravljati bude poslie viećanja o odborovom izviešću na kr. odpis od 27. veljače t. g. i 2 članakah o urbarskih odnošajah.

7. Predstavka obćinstva županije sriemske br. 618. za ustanovljenje izplate za odkup desetine na 10 godinah, bi ustupljena odboru za urbarske poslove.

8. Predstavka obćinstva iste županije br. 619. za obustavu prisilnog utjerivanja poreza do jeseni, odpućena bi molbenomu odboru.

9. Predstavka obćinstva iste županije br. 620. za ustrojenje realke u Vukovaru odpravljena naukovnomu odboru.

10. Predstavka obćinstva iste županije, da sabor ovaj prizna ravnopravnost srbskoga i hrvatskoga naroda u trojednoj kraljevini.

Zaključeno bi, imenovati odbor ad hoc za pretresivanje ovog predmeta.

Zatim narodni zastupnik Ivan Perkovac, razlažuć koliko je odboru ustanovljenu za dnevni red pri neizviestnosti, dali će još trajati i koliko sabor ili bude odgodjen težko upuštati se u ustanovljenje dnevnoga reda za nebrojene saborske predmete, — predlaže: neka saborsko predsjedničtvo upita se u preuzv. g. bana, dali je glede odgode sabora stigla kakova viest od višjega mjesta, ili dali je poznato, da će ovaj sabor trajati, i do kada:

Ovaj predlog bi usvojen, te vis. predsjedničtvo obeća dotičnu ubavjest u dojdućoj sjednici.

Pročitana zatim predstavka o ustrojenju banke u trojednoj kraljevini bi odobrena.

Preduzeto bi zatim treće čitanje osnove zakonskoga članka o zemaljskom arkivu, te bi ova kako je u specialnoj debati izpravljena bila — primljena, te glasi:

Zakonski članak o uredjenju zemaljskoga arhiva.

§. 1. Zemaljski arhiv, kano sahranište svih na javno pravo kraljevine ove, ter na povjestnicu i sve grane javne uprave odnosećih se izpravah, kano napose i svih saborskih spisah, stoji pod nadzorom bana, odnosno kr. namjestnikog vieća.

§. 2. Zemaljskomu arkivu neposredno predstoji arkivar. On je odgovoran za nutarnji red arkiva i za savjestnu sahranu uloženih spisah.

§. 3. Arkivar ima pridieljena si pristava i pisara, zatim poslužitelja.

§. 4. Izim saborskoj pisarni kroz vrieme zasjedajućega sabora nesmiju se budi oblastim budi privatnim osobam bez

dozvolje kr. namjesničkog vieća izdavati prepisi, a još manje izvorne izprave. Kr. namjestn. vieće moći će samo s dostatnih razlogah strankam uzkratiti prepise zemaljskih spisah, a strankam će pripadati pravo priziva proti takovu riešenju na kr. kancelariju dvorsku.

Osoblje namješteno u arkivu ima se u ostalom držati posebnoga poslovnika svojega. Poraba arkiva za javne oblasti i pojedine ljude ustanovit će se posebnimi pravili.

§. 5. Arkivara imenuje zemaljski odbor saslušav akademiju znanostih; dok se zemaljski odbor neustroji, imenuje ga ban na predlog akademije. Ostalo osoblje imenuje ban usljed razpisana natiečaja. Plaće se ustanovljuju sliedeće: arkivaru 1200 for., pomoćniku 800 fr., pisaru 500 fr., poslužitelju 300 for. na godinu, i to bez ikakove uzgredne pristojbe.

Osoblju ovomu pripada pravo na mirovinu u smislu obćenitih propisah.

§. 6. Upravne troškove za zemaljski arkiv nosi regnikolarna zaklada."

Iza toga predje se na dnevni red: viećanje t. j. o izviešću saborskog odbora glede kr. odpisa od 27. prošl. veljače i to od točke do točke predloga.

Postavljena tako na glasovanje točka 1. predloga bi u načelu većinom glasovah primljena, te glasi:

„Sabor troj. kraljevine izabrat će poslanstvo od 12 licah iz svoje sredine, koje će sa poslanstvom sabora ugarskoga sazvanoga na 10. prosinca 1865. u Peštu, u istu onu svrhu izaslanim, stupiti u dogovor, tako o medjusobnom državopravnom odnošaju medju troj. kraljevinom i kraljevinom ugarskom, kao i ob odnošajih državopravnih kraljevinah i zemaljah krune sv. Stjepana naprama ukupnoj monarkiji, s obvezom ipak, da uspjeh svoga dogovora u jednom i drugom smjeru priobći zakonitomu saboru trojedne kraljevine za konačnu i jedino pravovaljanu odluku."

Viećano bi za tim o točki 2. u načelu, da se ima ovo poslanstvo već sada posebnim naputkom obvezati, te pri glasovanju bi redakcija ove točke većinom glasovah usvojena.

Prešlo se iza toga na viećanje o alinei *a*, točke druge. Nar. zastupnik dr. A. Stojanović predlaže izpravak: mjesto alineah *a*, *b*, i *c* ima se staviti do rieči: „P r i g o t a v l j a j u ć" sliedeća:

„Odbor ima se držati čl. 42. god. 1861 adresse saborske od god. 1866. kao i načelah u njima izraženih."

Nù pri glasovanju pridržana bi većinom glasovah redakcije točka *a*, kao takodjer i točka *b*, na koju zastupnik dr. Stojanović predložio je isti izpravak kao gori.

Započeto bi zatim vječanje o točki *c*, nu odgodjeno na dojduću sjednicu, koja po zaključenoj ovoj o 2 sata pp. bi urečena na dan 9. tek. mjeseca.

Dr. Mirko Šuhaj,

Urpani.

P r e d s j e d n i k: Imade li primjetbe? (Nitko se nejavi.) Dakle je zapisnik odobren.

Imam čast prijaviti, da sam po nalogu vis. kuće jučer pohitio k preuzv. g. banu, i upitao ga, da li što znade o tom, hoće li se sabor razpustiti ili odgoditi, i da me ubaviesti, da li je to možebiti vezano na kakav rok. Preuzv. g. ban je odgovorio, da on o tom ništa neznade, te nikakve ubaviesti vis. saboru dati nemože.

Nadalje imam doglasiti vis kući, da je gosp. zastupnik Janćo bolestan, i zato jučer i danas u sjednicu doći nije mogao.

B r l i ć: Na ovo, što je sada g. predsjednik izjavio, da se nezna, kada će se sabor odgoditi ili razpustiti, nepreostaje, nego da se prešni predmeti što prije u pretres uzmu. Medju ove prešne premete spada, da bi se predstavka na Nj. veličanstvo radi gradjenja hrv. slav. željeznice što prije pročitala, i shodno odredilo, da se Nj. velčanstvu podastre, jerbo od sretnog riešenja tog pitanja bitno zavisi budućnost trojedne kraljevine. S toga ja predlažem i na novo interpeliram vis. predsjedničtvo, da bi se ova představka čim prije preduzela.

P r e d s j e d n i k: To je već odlučeno; kad budemo gotovi s ovim, što je sada na dnevnom redu.

B r l i ć: Da se bar ustanovi dan, kada će se preduzeti.

P r e d s j e d n i k: Čim budemo s ovim gotovi.

Bilježn. Dr. M. D e r e n č i n priobćuje podneske, i to:

1.) predstavka grada Osieka, da mu se dozvoli otvorenje jedne ljekarnice u gornjem gradu.

P a v a o K o l a r i ć: Ja preporučam vis. kući ovu molbu; neimam ništa nova navesti, nego buduć je ova molba od viših oblastih odbita, to bi ja mnio, da vis. sabor ide gradu na ruke, te nj. velčanstvo zamoli, da mu se dozvoli otvoriti četvrtu liekarnicu.

P r e d s j e d n i k: Ja mislim, da u smislu poslovnika svakako predamo ovu molbu peticionalnomu odboru, da ovaj prije svega svoje mnienje i izviešće podnese. (Primljeno).

2.) Izviešće odbora za razvidjenje zemaljske imovine o zakladi Raffayevoj. (Ima se tiskati i na dnevni red staviti).

3.) Izviešće istog odbora o zakladi vackog konvikta. (Ima se tiskati i na dnevni red staviti).

P r e d s j e d n i k: Na dnevnom redu stoji nastava debate o izviešću odbora glede kr. reskripta, i to točka *c* odborova predloga. Najprije molim, da se izpravak g. Vakanovića pročita.

Bilježn. D r. M. D e r e n č i n. Čita: da se medju rieč **„da"** u onoj kitici i rieč „u onom organu" umetne „u zajednici sa kraljevinom Ugarskom, po čem bi izpravljena kitica glasila ovako: „da u zajednici sa kraljevinom Ugarskom u onom organu koji će imati razpravljati zajedničke poslove, trojedna kraljevina bude osebno i neposredno zastupana". (Uvažit će se kod debate).

Dr. A n t. S t o j a n o v i ć: Ja sam uzoritomu gosp. kardinalu veoma obvezan, što je na ovu točku govor držao, i obvezan sam mu i toga radi, što je ovakav govor držao, i na taj način ilustrirao posve jasno alineu ovu, koja je ušla u izviešće preko adrese, i na taj način dokazao jasno, što se u ovoj zakrpi kazati ima i hoće.

Ja sam odmah iz početka debate kazao, da je ovo načelno pitanje, i da je ovo takovo pitanje, glede kojega se iznova generalna debata početi ima i da smo mi sada opet ondje, gdje smo bili u mjesecu studenom, i kazao sam, da ova alinea sasvim suvertira načela u adresi primljena, i da nam se na novo predlaže ono, što je vis. kuća zabacila, naime izpravak manjine saborske na adresu; ja sam kazao, da je o tom razgovor, a g. izviestitelj kaže, da se to tako razumievati neima. Da se to tako razumiti ima, to je razumio uzoriti g. kardinal i našao za nuždno i potrebito, i već po treći put u ovom saboru onakovu rieč povesti, naime, da naš narod opominje i poziva, da idemo neposredno u carevinsko vieće, koje se krače zove Reichsrath. Ja kažem, da ja ovu politiku posve razumiem, zato, jer je

jasna i razumna, samo toga nemogu ja nikako da dokučim, kako je uzoriti gospodin mogao nam rieč i o tom povesti, da idemo u Peštu; ja bi rado znati, što bi mi uz njegova načela u Pešti tražiti imali. Jedino to, da idemo, pa kažemo ugarskomu saboru, da mi s njim saveza nećemo, a ja mislim, da bi nas takova poruka veoma skupo stala, 12 licah da idu iz sabora našega u Peštu, i to ugarskomu saboru jave. To se može mnogo jeftinije preko pošte učiniti, i javiti, da mi nenalazimo za potrebno, s njime saveza imati, nego da ćemo mi neposredno samo s Bečom razpravljati.

S toga ja kažem, da je ova politika jasna i razumna, i nikako se nemože kazati, kaošto je jedan g. govornik rekao, da uzoriti gospodin nikakve politike nevodi; ja ovu politiku nazivljem jasnu, razumnu i temeljnu u njegovom obziru; ja ju nesliedim, niti hoću da ju sliedim, ali ju razumijem, samo nerazumijem onu politiku, kad mi odlučimo, da idemo u Beč, da državopravne stvari razpravljamo, što da imamo tražiti u Pešti; to nikako nemogu razumjeti. Jest istina, uzoriti gosp. kardinal nagoviestio je onako isto kao i kr. odpis, da je naš sabor i narod dobrim putem pošao, kad je zajedničke interese priznao, dočim je sabor god. 1861. u samoj negaciji u tom ostao. Taj izraz tiče se u dobroj mjeri ponajviše mene, koj sam o toj stvari u saboru g. 1861. sborio. Ali ja molim uzoritog gospodina, neka izvoli sva akta pročitati; nigdje neće naći, da smo kazali, da zajedničkih interesah neima. Onda je vlada kazala, da nepriznaje našega prava, a kad ga ova nije priznala, morali smo negativno odgovoriti. A nije bio onda razgovor o tom, da li de fakto obstoje zajednički interesi, nego samo o tom, da li de jure obstoje, a dotle nemožemo ih priznati, dok se de jure neustanovi, koji i kakovi su ti zajednički interesi.

Nadalje pokraj svega toga, što uzoriti gospodin razlogah važnih navodi, da bi mi morali tako postupati, moram ipak na jednu okolnost se vratiti, a ta je veoma važna, naime, da uzoriti gosp. predgovornik nije ni jedne rieči našao, da u prilog cjelokupnosti naše zemaljske ma jednu samu rieč kaže. Mi ostajemo dakle u istom položaju; uzoriti gospodin nije izjavio: mi treba da idemo u centralno tielo, onda će se Dalmacija s nami sjediniti, onda će u Krajini vojnički sistem prestati. O tom nismo ništa čuli, dapače vidim, da je uzoritomu gosp. predgovorniku deveta briga, da li će nam Beč za to, ako mi podjemo tamo, zaista dozvoliti našu cjelokupnost i priznati naše pravo. A ja, gospodo! kažem, tko meni u jednom neprizna moje pravo, kako mogu ufati i nadati se, da će mi i drugo dati? Nego da će postupati po istom načelu i u drugom, naime da se naša cjelokupnost neće nikada izvesti, dapače i kr. reskript veli, da se granica neće dignuti, buduć da je blagodat; a narod sav se je izrazio, da želi i zahtieva, da se ukine granica, te je toliko popustljiv bio, te je molio da se tim samo početak učini. Ali i o tom u govoru uzoritog g. kardinala neima razgovora, ni o Dalmaciji neima ni rieči, akoprem ja to njekako mogu razumjeti, jerbo po predlogu uzoritog gosp. sjedinili bi se mi zaista, ali ne Dalmacija s nami, nego mi s Dalmacijom, jerbo ona je već u carevinskom vieću, a mi tamo idemo, dakle ondje ćemo se sjediniti.

Ova alinea, rekao sam ja, da ništa drugo nije, nego jezgra izpravka manjine odbora za adresu; dapače ova alinea još bolje precizira onu misao i onu jezgru, koja se ondje nalazi, i uništuje dapače i ono, što se je onaj izpravak još nješto i za njekakav savez sa Ugarskom izrazio, a ovdje se najedanput presieca i kaže, mi idemo neposredno u carevinsko vieće ili kako se bude zvalo, a tu mi Magjarah netrebamo. Ja mislim, da štovana gospoda od desnice ove vis. kuće s ovom alineom mogu podpuno zadovoljni biti. Ja od svoje strane kažem to, da oni mogu biti zadovoljni; ja podpuno ponjam, kad oni to zahtievaju i brane, samo neznam, kako je to ovamo došlo. Kaže se, i g. izvjestitelj je nagoviestio, da mi nismo prije znali za ovaj organ, te nismo mogli o njem govoriti, a sada nam je u kr. reskriptu rečeno, da se naša deputacija neima razgovarati, kako ćemo mi rješavati naša državopravna pitanja, a pokraj toga naše odnošaje; nego da ta deputacija ima sa deputacijom ugarskoga sabora rješavati ne način, kako ćemo stupiti u zakonodavno tielo ugarsko, nego da imade urediti odnošaje izmedju trojedne kraljevine i Ugarske, a povrh toga i državopravna pitanja. Da je to u reskriptu ovom, to ja vidim i znam, a da je sadanja austrijska vlada takova šta uradila, protivno priestolnom govoru, protivno kr. reskriptu onom drugom, to ja razumiem, jerbo ja se od nje nisam boljemu nadao; to je ona odgovorila nam, tako je odgovorila i ugarskomu saboru, t. j. mora biti onako, kako ja hoću, a vi, ako nećete slušati, ja ću drugačije razgovarati. Mi smo se postupanju austrijske vlade tako priučili, a drugom, kako velim, se nisam nadao: ali samo se čudim odboru, i čudim se g. zastupniku dugoselskomu, da se je on našao, da ovu ideu brani i da on sada ovo vis. kući predlaže, da mi državopravna pitanja riešiti imamo neposredno u onom organu, u kojem će se rješavati državopravna pitanja, on, koji je u zadnjoj sjednici adresine debate onako temeljno, odvažno i jasno branio zajedničko državno pravo naše i ugarsko, tako, da sam ja podpuno zadovoljan bio s njegovom obranom . . . (ah! smieh). Ja sam se zadovoljio sa obranom zajedničkog državnog prava našeg i ugarskog, i nisam našao za nuždno, da išta dalje u obranu moga predloga navedem, koji se u mojoj osnovi adrese u 15. točki sadržaje, naime, da ćemo mi naše državopravne odnošaje na ugarskom saboru riešiti. Ovako sam ja mislio i razmatrao ovo izviešće, u kojem se govori ob organu, gdje će se rješavati državopravna pitanja, a g. izvjestitelj nije nam kazao krstno ime tog organa; da li je njega možebiti to ženiralo, da pravo ime kaže i da stvar razjasni, to ja neznam, nego to samo znam, da je ono, što on nije htio i što nije mogao kazati, uzoriti gosp. kardinal kazao, naime, da mi idemo neposredno u Beč na carevinsko vieće razpravljati naše državopravne odnošaje.

Gospodo! ako je tomu tako, onda ja kažem, — što narod zaključi, tomu se svaki, koj je ustavan, mora pokoriti, — ako mi to načelo poprimemo, da neposredno branimo našu stvar, ja sam uvjeren, da ćemo ostati kratkih rukavah, i da će nam ono biti, što je uvjek bilo, i da mi neidemo s kakvog sentimentaliteta savez sa Ugarskom tražiti nego s političke nužde, da obranimo ustav, jer jedva ćemo s Ugarskom nješto izposlovati, a bez nje sigurno ništa. Naravska stvar, ja nemogu tomu suprot stati, ali ja mojim odvjetom nikada na to pristati neću; ako imade muževah, koji to braniti hoće, koji misle, da je za narod naš dobro, ako Hrvatska stupi u takovu zajednicu, ja čestitam Hrvatskoj i braći Hrvatom, da Bog dao, sretno bilo, ali ja tamo ići nemogu, niti mogu moj odvjet za to dati, s razloga, što sam, osvjedočen, da će nam tamo dobra ustavna stvar propasti, i to tim više, što mi jačeg i boljeg prava dobiti nemožemo, niti se nemožemo nadati, da će se držati, jer se i naše staro pravo, koje je hiljadu godinah staro i na bilateralnih

*

ugovorih osnovano, i svečanimi prisegami kraljevah potvrdjeno, neće da drži i počituje. (Živio!).

Ja bi kod ovako važne stvari umolio gospodu, da se malo uztrpe; stvar je važna, netreba, da ju na brzu ruku svršimo. Ja sam jučer tako slobodan bio, pa sam pročitao rieči naše adrese, i čitao sam ovo. U adresi stoji, u kratko to, da mi šaljemo deputaciju, koja će ustanoviti način zastupanja našega kod rješavanja državopravnih pitanjah, i da ujedno rieši naše medjusobne odnošaje. Ovdje se kaže to, da ćemo mi državopravna pitanja riešiti, i to samostalno, tako, da će se od ugarskog sabora apelirati još ovamo. Ja bi molio g. izvjestitelja, da točno razloži i kaže, da li se ova alinea *c* slaže sa onim, što je u adresi rečeno, i da li se slaže sa onim, što smo mi kazali i što on tvrdi i brani, da mi imamo zajednički organ i zajedničko državno pravo sa Ugarskom; da li se ova alinea protivi načelu u adresi izrečenom, to bi ja rado znati. Ja mislim, da on to neće kazati, da se neprotivi, nego iz toga mora sliediti, da se ovdje sasvim novo načelo pretresa, i da mi na novo zaključiti moramo, hoćemo li ići u Beč ili u Peštu

Ja iz svega toga vidim, da tu neima jasnoće, nego jasno je samo to, što je kazao uzoriti g. kardinal, i ako se nevaram g. dr. Nap. Špun, a g. izvjestitelj hoće da sjedne na dvie tri stolice. Ja mislim, da to nije prema dostojanstvu našega naroda, nego treba da otvorenu politiku vodimo; kod ovakove razmirice uvjek onaj najbolje prodje, koji odvažno radi; slab najviše slaboću pokaže, ako lavira ovamo i onamo, te je uvjek arundo vento agitata.

Ja dakle mislim, da je ova alinea svakako došla nepozvana unutra, i nemože valjanosti i temeljitosti imati ono, što je g. zastupnik novomarovski kazao, da može u naputku nješto biti, što u adresi nije, i to s razloga, ako je ondje štogod nejasno. Ja bi protivno kazao i rekao, upravo u adresi nije ništa nejasno; ali upravo zato, što je tamo sve jasno rečeno, hoće ovim izpravkom da se nejasno učini i zaplete stvar; to, mislim, da je njegova volja, da se ono što je jasno, pomuti. Ja nisam zato, da se tako postupa.

G. zastupnik Subotić alegira za potrebu naputka to, da se u odboru neporodi kakvo nesporazumlje. Ja nisam toga mnienja, nego kažem, da je ono, što je u adresi i što je u čl. 42. od g. 1861. rečeno, jasno, i da se glede toga neće razpra poroditi medju članovi odbora, nego porodit će se razpra, ako bude ova alinea unutra došla; pa ako još odbor bude mogao stupiti u dogovor s ugarskim odborom, jer po mom mnienju, ako se bude Ugrom kazalo, ovo je naš naputak, ovoga se mi držati moramo, onda oni moraju izjaviti, mi s vami neimamo nikakva razgovora. U tom slučaju nije deputacija niti potrebna; ali u koliko vis. kuća i narod u saboru sakupljen ovu alineu primi, onda će naravski deputacija ići; ali ja od svoje strane, kako sam i jučer izjavio, iz svih tih razlogah i onih drugih, koji su već sto putah ventilirani, nemogu sudjelovati nipošto kod ovoga postupanja, kod ovoga izbiranja u nijednom slučaju, te ću se uztegnuti od sudjelovanja. To sam kazao jučer, to kažem i danas posve jasno, buduć da je g. zastupnik svetoivanski naglasio, kao da sam ja rekao, da ću iz sabora izstupiti; to ja nisam kazao, nego da neću sudjelovati, niti može moja saviest podnieti, da u sukob dodjem s takovim načelom.

Dr. Mihajlo Polit: Gospodin predgovornik (Stojanović) pretekao me je u njekojih mislih i zato ću biti nešto kraći. Kako on, tako i ja, ako smo mogli imati kakovu sumnju o smjeru i smislu 3. točke naputka za izabirati se imajuću deputaciju u Peštu, to je komentar g. izvjestitelja morao odstraniti svaku sumnju, a komentar Njegove uzoritosti kardinala k ovomu, komentaru morao nas je posve na čisto dovesti. — Kao g. predgovornik, tako i ja držim, da je s otom 3. točkom stanovište naše adrese posve pomaknuto. Izpravak adrese, u obziru Ugarske, koji je proiztekao iz sporazumljenja dvijuh stranakah, nije mogao imati nikada taj smjer, da se organ ukupne monarkije za zajedničke interese prizna i s otim priznanjem da baš Hrvatska bude prva, koja bi pomogla stvoriti taj organ. Ja mislim, kad smo taj izpravak stvarali, da smo se morali obzirati na stanovište Ugarske, i da smo morali imati pred očima solidarnost s Ugarskom. Ugarska nikada, pa baš nikada organa cjelokupne monarkije austrijske za zajedničke interese pripoznati niti hoće niti može; jer bi s otim priznanjem odstupila od svoga stanovišta kao država; s otim priznanjem bi ujedno priznala, da je monarkija austrijska jedna država. Ugarska pako vazda je branila i vazda će braniti to načelo, da Austrija nije jedna država, već da je Ugarska država po sebi, i da su druge zemlje preko Sutle i Litve nješto za sebe.

Gospodo moja! U ovoj 3. točki naputka vidim ja sakritu i pokritu jednu ideju, iz koje se dvie konsekvencije izvoditi mogu: jedna je konsekvencija centralistička, a druga je federalistička. O centralističkoj konsekvenciji neću govoriti; jer o toj, mislim, da smo svi posve na čistu; nego ću govoriti o federalističkoj. — Ja držim, da je upravo u ovoj točki pokrita ideja federalizma austrijskoga. Ja sam vazda sciento i podpuno sam uvjeren, da je federacija u Austriji nemoguća. Tko je za federaciju? Samo dva naroda, to su Česi i Hrvati. (Glas s lieve: Nijesu svi Hrvati.) Ja ću to poslje razjasniti. Proti federaciji su Srbi, Poljaci, Talijani, Rumunji; proti federaciju su Magjari i Niemci. Ja velim, da kod ovih okolnostih, kad je golema većina proti federaciji, da je ova nemoguća, a držim, da pod ovimi okolnostmi ta federacija nije ni spasonosna; jer scienim, da niti Česi, niti Hrvati neimaju dosta snage, da sruše centralizaciju i absolutizam njemački. U Austriji tu snagu samo jedina Ugarska, a napose magjarski narod ima. (Glasovi: Oho!)

Kad sam rekao, da su Hrvati za federaciju, tu moram iznimku učiniti. Koji su Hrvati za federaciju? Baš oni, koji tako zvanu veliku hrvatsku politiku tjeraju. (Nemir). Dopustite mi, gospodo, da reknem, da i ja veliku hrvatsku politiku posve prigrljujem; jer sam uvjeren, da in ultima analysi ta hrvatska politika mora postati srbska. Nu dopustite mi, gospodo, da Vam ujedno reknem, da tjerati veliku hrvatsku politiku i htjeti federaciju austrijsku, to je contradictio in adjectis. Što se tiče Čehah, ja jim želim iz svega srdca, da se oproste gospodstva i tutorstva njemačkoga, da jednom zauzmu ono mjesto, koje jih po povjestnici ide. Kad sam ovih danah čitao, što se radi u Českoj, da Niemci nevojuju samo proti prvenstvu, nego niti neće ravnopravnosti českoga jezika u českoj zemlji: onda mi se je krv uzmutila i ja bi ovu nauku preporučio onim našim domorodcem, koji sa bečkimi centralisti i sa februarskim patentom koketiraju. Ja držim, da niti za Čehe, niti za Slavene u obće u Austriji federalizam austrijski nemože osnovati ljepše budućnosti, nego da je sredstvo toj budućnosti baš dualizam, koji će regeneraciji čitavoga europskoga iztoka put prokrčiti, s otim pak posredno i za Čehe spasonosan biti.

Znam, gospodo, da mnoge strava popadne, kad se spomene ta rieč: dualizam, jer se veli, dualizam znači gospodstvo Magjarah s jedne strane, a gospodstvo Niemacah s druge strane u carevini austrijskoj. Veli se, da Magjari moraju saveznika tražiti, da se osiguraju proti opasnosti Slavenah; ali ja kažem, ako ima za Magjare opasnosti od strane Slavenah, to je opasnost od strane Niemacah za njih mnogo veća. — Slaveni nijesu jedan narod; slavenska plemena, može se reći, da su narodi posebni, koji imadu svaki za sebe svoju povjestnicu, svoj posebni narodni živalj sa posebnim državnim bićem: zato Slaveni nemogu biti nikada jedan narod. Niemci naprotiv, ako i jesu u više državah razdieljeni, to čine ipak jednu veliku cjelinu. Jedinstvo Njemačke danas sutra može se oživotvoriti, jedinstvo Slavenah nikada, nego samo uzajamnost. Ako bi dakle bilo za Magjare opasnosti od strane Slavenah, to je ta opasnost za nje daleko, daleko ogromno veća od strane Niemacah.

Veli se nadalje, da Magjari moraju u interesu svojem protivni biti našemu razvitku na evropskom istoku. Gospodo; ja moram ovdje reći, da obzirom na statistički broj Magjarah, da oni hoće li neće li u kombinaciju evropskoga iztoka doći moraju. Istina bog, da ima državnikah u Ugarskoj, koji se iztočnoga pitanja boje, koji vele, da je povoljno riešenje iztočnoga pitanja za Magjare vrlo opasno; ali ja mislim, da oni Magjari, koji svoje interese dobro shvaćaju, nemogu vidjeti u riešenju iztočnoga pitanja opasnosti za svoj narod.

Obradovalo me je, da se je našlo ljudih na ugarskom saboru, koji su tim državnikom, kao baronu Eötvösu, odgovorili, da Magjari saveza sa Niemci činiti neće; obradovalo me je, kad sam čitao, da je govor Serbina Milutinovića, u kom je rekao: „Težko onoj otačbini, koja izvan granicah svojih pomoći traži proti svojim gradjanom," s povoljnim pljeskanjem bio primljen. Ja držim, da Magjari već vide, i da će još više uviditi, da je njihova sudbina skopčana s evropskim istokom. Magjari su narod istočni, Ugarska je država iztočna, po poviesti i po čitavom njezinom državnom životu Kad bi Magjari savez sa Niemci sklopili, onda bi oni na zapadu najposljednju ulogu igrali, dočim na iztoku mogu prvu rolu igrati. (Mrmljanje i svakojake izjave.) —

Gospodo, moram se vratiti sada na točku 3., te opet ponoviti (Nemir) ono, što sam rekao, da kad su dvie stranke sklopile onaj izpravak adrese, morala jim je biti pred očima solidarnost s Ugarskom. Imajuć pred očima tu solidarnost, moram reći, da je ova 3. točka naputka posve izlišna, počem je autonomija naša u I. i II. stavci točno naznačena, a sve drugo, što prelazi tu autonomiju, spada na solidarnost s Ugarkom.

Trojedna kraljevina sa Bečom nikakva posla za sebe imati nemože, ako neće, da svoju budućnost žrtvuje, nego ga može imati samo u solidarnosti, pače, u jedinstvu s Ugarskom.

Ako li se ipak hoće, da se zadrži III. točka, to ću ja takav izpravak dati, koji će biti posve jasan bez okolišenja, ni lievo ni desno, u obziru našega odnošaja pram Beču. Taj izpravak bi ovako glasio:

„Ustanovljujuć odnošaj naprama ukupnoj monarkiji i načia obavljanja skupnih posalah ima poslanstvo u tom obziru izjaviti, da će trojedna kraljevina na ugarskom saboru kolektivno zastupana biti, i to Hrvatska i Slavonija ukupno u onom broju kako to zakoni 1848. godine ustanovljuju. (Glasovi ironički: Živio! i pljeskanje).

Znam ja, gospodo, da je to vrlo neugodno, kad se spominju ovdje zakoni od 1848. godine. Ako je to komu nepovoljno, to je bogme meni, i svima Srbima; no mi nješto od tih zakonah prigrliti moramo; jer nas prieka nužda na to tjera i baš nikakva drugoga izlazka neimamo.

Kad se je naša deputacija, koja je adresu Njeg. Veličanstvu podniela, ovamo vratila, onda se je raznio glas, da Magjari niti nežele, da Hrvatska na Ugarskom saboru zastupana bude. Moguće, da su pojedini državnici to rekli, ali ja sam uvjeren, da ugarski sabor na to pristati neće. Ja, predlažuć, da Hrvatska na ugarskom saboru zastupana bude, uvjek se spominjem 1790.: čl. 59., gdje su stališi i redovi hrvatski iskali, da se porez pertraktira na ugarskom saboru, a ne na ovom saboru: zašto? Zato, jer je svagda, kad se je porez ovdję dozvoljavao, bečka vlada našla sredstva, da veći porez dobije, nego li ga je dobiti mogla u Ugarskoj. Zato želim, da se sva pitanja, koja prelaze našu autonomiju, pertraktiraju na ugarskom saboru, gdje bečka vlada nemože imati nikada umjetne većine, dočim joj je na hrvatskom saboru umjetna većina uviek osigurana. (Živio!)

Moj predlog išao bi na to, da se ova točka 3. ili sasvim izostavi, ili da se primi moj izpravak.

Moram se još povratiti na govor uzoritoga g. stožernika. (Nemir.) On je u svojem govoru izvolio naglasiti, da ako se organ cjelokupne monarkije za zajedničke interese neustanovi, da će onda njekako sviet propasti; dapače, on se je zagrozio, da, ako toga nebude, onda će u Austriji zavladati absolutizam. Gospodo, ja ni malo nesumnjam, da bi taj absolutizam već odavna bio ovladao, da slučajno neima njemačkoga pitanja, talijanskoga pitanja i ogromnoga iztočnoga pitanja, koja pitanja bečku vladu obleću kao dusi Micbethovi. (Smieh.) Bečka vlada znade vrlo dobro, da se absolutizmom do njeke strašne katastrofe dotjerati može, bečka vlada znade onu izreku francezkoga državnika: On peut s' appuyer sur des bayonettes, mais il ne faut pas s' y asseoir (Može se osloniti na bajonete, ali nevalja na nje sjesti.)

Ja bih želio, da u trojednoj kraljevini ovlada sviest, da se neimamo bojati absolutizma, te ako ovaj i nastane, da nam po našu budućnost škoditi nemože, zato neima smisla grožnje s absolutizmom, ako netraktiramo s Bečom.

Vrieme je sada nastalo, gdje Ugarska i trojedna kraljevina mogu reći; „Mi možemo čekati," ali sada bečki državnici nemogu više da čekaju, nego brže bolje sa željeznicom u Peštu idu. Istina Bog, da po odgovoru na ugarsku adresu njekako izgleda, da bečka vlada stoji na čvrstom temelju. Ja to vrlo dobro ponjam, jer ako se zakoni od 1848. godine izvedu, to ima opasnosti, neću reći za monarkiju, nego za onaj stroj monarkije, kako ga bečki državnici shvaćaju; no ja velim, da ima još veće opasnosti, ako se ti zakoni neoživotvore. Zato bečka vlada svejednako lavira, te samo stopu po stopu ustupa Magjarom; ali ja sam uvjeren, da ako sada nebude transakcije, transakcija prije ili poslje biti mora, ako se neće, da ukupna monarkija dodje u veliku opasnost.

Ostanimo dakle čvrsto na našem stanovištu i držimo se solidarnosti sa Ugarskom, jer bez toga nam neima spasa. U ovoj velikoj krizi evropskoga iztoka trojedna kraljevina ima birati, hoće li da vegetira kao austrijska provincija, ili hoće li da sebi u skupu s Ugarskom prokrči put ljepšoj budućnosti u evropskom iztoku. (Živio!)

Ivan Perkovac: Držim već odavna, da u nas nitko nesmije reći: ja ovo branim zato, jer je to moje uvjerenje;

ja ovo branim zato, jer to sa sobom donosi moje rodoljubno čuvstvo; ili ja ovo branim za to, jer smjera na plemenite svrhe. Ne, to se nesmie reći, nego treba za stvar navesti razlogah. Ja sam slušao vrlo pozorno, osobito g. zastupnika kotara osiečkoga, pa mi je iskreno kazati, da tih razlogah u njemu našao nisam. Jedan jedini razlog, koga on navede, razlog je prividan, i potječe odatle, što se je u tom pitanju slučajno našla sloga medju članovi sabora, u ostalom protivnih načelah. Kad bi svaka stvar za to morala biti nepravedna i neistinita, što ju brane i oni, koji brane u ostalom i protivnih stvarih, to bi svaka i najsvetija stvar propasti mogla. Ovo, mislim, netreba obširnije razlagati. Navesti ću samo jedan primjer, koji neima smjerati na ničiju uvredu, zato što je primjer. Vi svi poznate slučajah u poviesti, gdje su se narodi podigli proti svojim silnikom; a znam, da se svetim oduševljenjem sjećate junakah onih, koji su na ovakav način pali za svoj narod. Pitam vas dakle, da li ćete zanijekati pravednost takova ustanka zato, što je u njem bilo ljudih, koji su za svoje sebične svrhe išli u ustanak? Al da vam navedem još jedan primjer. Vi svi znate, da jedni kupuju otrov, da otruju parceve, a drugi, da otruju sami sebe. Tomu primjeru, mislim, da netreba tumača. Ako njeka gg. misle, da pravedna stvar može stradati s prianjanja onakovih ljudih, koji im se nedopadaju: to po mom uvjerenju za to neima prečega lieka, nego da uz tu pravednu stvar, a to je politička individualnost trojedne kraljevine, prionu čim jače svi, koji vele, da smjeraju na ustavnu slobodu svoje domovine. Ovo je najplemenitiji način osvete, i najpreči način zapriečiti težnje, za koje se misli, da možebiti nisu iskrene. Ovoliko budi rečeno na sve razloge g. Stojanovića; a što se g. Polita tiče, neću mu odgovarati, jerbo on niječe fakta, koja se upravo sada na ugarskom saboru zbivaju; on hoće, da više znade o ugarskih stvarih, nego ugarski sabor; on hoće da odlučuje u ime ugarskoga naroda.

Glede same stvari velim, da svi prigovori, koji se navode proti trećoj alinei s riečih, „da trojedna kraljevina ima biti u onom organu, koji će razpravljati zajedničke poslove, osebno i neposredno zastupana“, nesmjeraju na ništa drugo, nego na uništenje ustavne zajednice s Ugarskom; jer ako troj. kraljevina sa Ugarskom može imati zajedničkih poslovah, to ih može imati samo onda, ako joj njezino političio i narodno biće bude osigurano. Ako se je ta zajednica jednom već razvrgla, razvrći se je morala radi toga, što je to biće naše u pogibelji bilo.

Lako je govoriti o narodnosti, ali treba narodnost i pojmiti, i stanovite biljege poznati, što jih narodnost ima. Skinete-li u današnje doba, uz ustavni život, s narodnosti politički značaj, pitam vas, što još od narodnosti ostaje? Jezik? Kako danas sviet stoji, da osim političkoga momenta ništa nije biljeg narodnosti nego jezik, onda narodnosti i neima: jezikom svojim uviek ćemo govoriti, dokle god budemo mogli slobodno govoriti; a u ustavnoj zemlji, mislim, da je slobodno govoriti jezikom, koga tko zna i koga je naučio od matere svoje. Osiguranjem jezika narodnost još osigurana nije.

Ova treća točka, kojom si trojedna kraljevina hoće osigurati posebnu individualnost političku, slaže se podpuno sa prošlošću hrvatskoga naroda; jer ako ništa drugo, a ono izvolite si u pamet dozvati primjer, što ga je g. Polit naveo, da se je Hrvatska s Ugarskom god. 1790—91 složila, da na ugarskom saboru votira porez; al taj gospodin je zaboravio navesti, da je i u najgorem stadiju samostalnosti Hrvatske ona si ipak pridržala pravo, da se taj porez za Hrvatsku na poseb dozvoljuje. Ovo se slaže sasvim dobro i sa zastupstvom trojedne kraljevine prije g. 1848, jer je i onda Hrvatska zastupana bila na ugarskom saboru kao narod politički, a ne po broju svoga pučanstva, kao što želi g. predgovornik u smislu zakonah god. 1848., gdje bi mi k ogromnomu broju ugarskih zastupnikah poslali njih samo njekoliko, te bi kao narod za njekoliko godinah propasti morali.

Ako se proti toj alinei vojuje samo radi stilizacije, koja je nekoj gospodi možda i hotimice nejasna, ja ću predložiti izpravak, pa da vidimo, hoćete-li nanj pristati; da vidimo, da-li je naša namjera poći u centralno vieće, proti komu smo se mi isto tako i toliko borili kao i vi. Ja dakle predlažem, da se rečena točka ovako štilizira: U onom organu, koji će imati „zajedno s kraljevinom ugarskom razpravljati zajedničke poslove itd.“

Tim načinom nemože se reći, da mi hoćemo stvoriti nekakav centralni organ, u kojem bi državopravne poslove bez obzira na Ugarsku i preko volje slodoumnih Magjarah razpravljati i rješavati hotjeli. Ovimi riečmi o rješavanju i razpravljanju zajedničkih poslovah, kaošto se u ovoj alinei nalaze, nije nijednim potezom rečeno, da to mora biti centralni organ, koji bi izvan Ugarske te poslove razpravljao. Gospoda, koja se bave ugarskim pitanjem, znadu, da je Ugarska zajedničke poslove priznala, te da ih hoće razpravljati zajednički. Razlika je u tom, što jedni više, drugi manje priznavaju, što jedni hoće, da centrumu više dadu, a drugi, da kod kuće pridrže, koliko je moguće više. Ovom alineom, ovim predlogom, tomu prejudicirano nije, ako se ti poslovi u samoj Ugarskoj rješavali budu. A bude-li Ugarski sabor htio na to privoliti, da se upravo na načiu centralnoga parlamenta razpravljaju najviši državni poslovi, to pitam, bi li mi mudro radili, da pridruženi Ugarskoj idemo u centralni parlament?

Naravski, da se ovoga slučaja jako bojati nije; nego kad već govorimo teoretično, ovaj slučaj nije izključen; pa kad taj slučaj nije izključen, onda ni konsekvencija, koja se odavle izvodi, po mom mnenju nije pogibeljna. Ovako mislim, da je ta stvar, na koliko se dosad proti njoj govorilo sasvim na čisto izvedena: zato mislim, da će ona gg. članovi ovoga vis. sabora, koji se s tom alineom neslažu, vrlo mudro i rodoljubno učiniti, ako svojim prigovorom nebudu priečili ovoga porazumljenja, do kojega nam je svim stalo, ne toliko radi toga, da se nagodba sa centrumom izvede, u koju se ja baš mnogo neufam, nego da svoje posle s Ugarskom na kraj iztjeramo, da jednom saznamo, da li je Ugarska zbilja voljna priznati nas kao narod ili ne. U prvom slučaju, da se za sve vieke s njom razkrstimo, i tako pribavimo našemu narodu mir, bez koga sretan biti nemože. Dopuštam, da je poradi izkustva, što smo ga imali u svojoj domovini ne samo prije, nego i tečajem ovoga sabora, oprez-nost svakako potrebita; al s druge strane mora svaki iskreni Hrvat kazati, da mu je briga za politički obstanak naroda, upravo radi izkustva što smo ga učinili i prije i poslie god. 1848., isto tako na srcu, kao i ona bojazan od absolutističkih ili centralističkih težnjah, i ako mi obćim tim pogibeljim hoćemo izbjeći, treba da budemo iskreni, da jedan drugomu nepodmećemo primisaljah, koja se dokazati nedadu, jer kako rekoh, što god sam dosada čuo, razlogah nisam čuo za ono što se tvrdi. Slažem se s redakcijom, jer u meni ona nikakva straha neprobudjuje, nikakve za me pogibelji neima; ali ako se može porazumljenje i mir postići tim, ako se to točno, a možebiti i tavtologično stilizira, neimam ništa proti tomu, da se glasuje o mom izpravku.

Jovan Živković: Ja nisam za izviestno mislio povesti rieč o ovom pitanju, ali videći, da su se gospoda predgovornici od stvari malo udaljili, to ju uzimam zato, da označim ono, što mi, t. j. ja i moji jednomišljenici, nalazimo u toj redakciji točke c) Istina je to, da sam jučer poveo samo zato rieč, jerbo je ovo onaj punctum saliens. kojega sam napadati mislio; a ne zato, kao da bih držao, da naputka u načelu netreba.

Gospodo! Prije svega mislim, da će biti u redu, da da znamo, što je inštrukcija, i čemu ona odgovarati ima. (Čepulić: To znamo sami.) Ako vi znate, to ćete mi ipak dopustiti, da sa svoje strane razjasnim, kako ja to razumiem.

Mi, imamo adresu, koja je u onom pravcu, o kojem se danas radi, t. j. u državnopravnom pitanju, označila onaj put, kojim je većina ovoga sabora poći mislila. A buduć adresa u tom pravcu nije mogla sve potanko opredieliti, pronašlo se je za nuždno, da se naputak dade ovomu poslanstvu, kako će se one misli, koje su u adresi izražene, izvesti.

Počem inštrukcija proizlazi iz adrese, svakako ja držim, da ta inštrukcija adresu, kao izvor svoj, kao zakon, alterirati nesmije; kao što se u obće inštrukcije nedavaju, da se njimi obori zakon, nego da ga tumače i jasnijim učine ono, što i kako se iz njega izvesti ima.

Ja dakle mnijem i tvrdim: da inštrukcija adresu u tom pitanju alterirati nesmije.

Gospodo! Ja za ovo mnenje imam razlogah i u samom poslovniku, te velim, da se takav postupak protivi i slovu i duhu našega poslovnika. Protivi se slovu, koje veli, da sabor proti svojim zaključkom nikakva prigovora neprima, a duhu zato, što mi, istina bog, neobaramo zaključka izrečenoga u adresi, ali stvaramo sada takav zaključak, koji onaj prvašnji, t. j. glavnu misao adrese, uništuje, dakle mi idemo dalje, nego se može ići, jer samo drugi sabor može oboriti ono, što je predidući kao zakon ustanovio.

Gospodo! Ja moram prieći na ono, da li se zbilja ovim alterira slovo, smjer i duh adrese, koja je većinom glasovah već primljena.

S razloga toga, što se je mislilo, da se ovo pitanje cieli shodno može riešiti u zajedinstvu s Ugarskom, rekla je adresa to, da se prije svega ima izpitati onaj način, kojim ćemo mi biti zastupani u onom organu, koji će to pitanje po našoj volji u zajedinstvu s Ugarskom riešiti; dakle usvojio je sabor ono načelo, da želi ovo pitanje u slučaju, ako se s Ugarskom glede naše autonomije sporazumije, riešiti u zajednici s Ugarskom. Ja mislim, da ćete mi dopustiti, da je tomu tako.

Odgovor kraljevski na našu adresu ide još dalje, te kaže ne samo to, da se možemo napose dogovoriti s Ugarskom o tom, kako da budemo zastupani u onom organu, koji će riešiti to sadašnje pitanje, nego u obće i ob odnošaju našem napram Ugarskoj s jedne strane i napram ukupnoj monarkiji s druge strane; dakle odgovor išao je dalje, nego smo se mi sami nadali. Iz toga dade se izvesti i to, da nam sada na volji stoji, da se naša deputacija i meritorno sa deputacijom ugarskoga sabora o samom državopravnom pitanju porazgovoriti može.

Da vidimo sada, kako ovaj naputak u točki c) glasi i što u njemu leži? On veli, da u onom organu, koji će imati razpravljati zajedničke poslove, trojedna kraljevina zastupana bude osebno i neposredno. On ima dakle u sebi ono, što ovamo nespada, a neima onoga, što bi ovdje moralo biti. Što bi ovdje moralo biti? Prije svega to, kako ćemo to pitanje s Ugarskom riešiti, t. j. kako ćemo da ustanovimo način za zajedničko riešenje toga; dočim opredieljenje načina, kako će se u buduće zajednički poslovi rješavati, ima biti tek konsekvencija resultata istoga dogovaranja.

Odbor je dakle mnogo dalje išao, nego mu je bilo naloženo, on je prekoračio ono, što bi mu bilo pred očima ležati imalo kao najbliža svrha, t. j. kako će se ovo današnje pitanje riešiti; a hoćemo li mi do rješavanja zajedničkih posalah doći, i hoće li to već sada izvedeno biti, to Bog zna. Zašto se je to u naputku navesti propustilo, to neznam, — ali adresa ima u tom pogledu sasvim jasan smisao, kad kaže, da mi želimo riešiti pitanje, koje sada stoji na dnevnom redu, u zajednici s Ugarskom. Ako je tomu tako, možemo li se onda odaljiti od duha naše adrese koji svakako tamo ide, da ako se pogodimo, takodjer želimo i nadalje razpravljati zajedničke poslove u zajedinstvu s Ugarskom? To je slovo i duh naše adrese, koja je po većini glasovah primljena; a sada radi se proti tomu.

Što se dade iz ovoga naputka sl. c) izvesti? Ja prije svega velim, da ovo nije radi Pešte, nego da je sastavljeno radi Beča; jer to ćete mi svi dopustiti, da mi, ako bi se ti poslovi razpravljali u Pešti, nebi tamo išli posredno t. j. preko Beča, nego svakako neposredno.

Ovo dakle ima samo onda pravoga smisla, kad bi se to prenielo u Beč, t. j. kako ćemo onda tamo zastupani biti? Vi velite: „osebno i neposredno“.

Ono, što ću ja sada iz toga izvesti, želim i molim, da mi gg. protivne stranke oprovrgnu; ali ja mislim, ja se bojim, da jim ovo neće za rukom poći, šta više, držim, da će mi gosoda s desne strane to potvrditi. Ja iz onoga izvadjam to, da ako se budu ti državni poslovi razpravljali u Beču, da mi onda bez obzira na Ugarsku neposredno iz Zagreba u Beč, i tamo kao osebina u dotičnom organu obavljamo neposredno te poslove — dakle da stupimo u neposredni odnošaj napram monarkiji bez obzira na Ugarsku. Ovo ja iz slova i iz duha ove inštrukcije kao sasvim jasno izvadjam.

Nisam doduše mislio, da ću morati još jedanput govoriti o adresi, ali evo nameće nam se opet meritorna debata o tom predmetu, što je dakako težko mukom mimoići.

Ja zato i ovdje opetujem ono, što sam već jednom rekao, da mi u takav neposredni odnošaj napram Austriji stupiti nemožemo donde, dok se naš odnošaj napram kruni ugarskoj nerazpadne, jer ono bi rušilo temelj pragmatičke sankcije. (Živio! s ljevice.) Ovo je moje duboko uvjerenje, i ja se nestidim ovdje ga izustiti, jer držim, da dok god stoji pragmatička sankcija, kao temelj jedinstva ciele monarkije, a napose krune Ugarske, i dok se god kruna toga temelja drži, donde taj temelj i mene veže.

Gospodo! Ako je tomu tako, što iz toga sliedi? Pitam ja onda, što mi imamo u izgled staviti za stupiti u savez s Ugarskom? Ja velim: Ništa. Za autonomiju administrativno- političnu po smislu čl. 42. borimo se svi; toga dakle nedamo; a što hoćemo, da rješavamo neposredno u Beču, to tamo spada; dakle za Peštu neima predmeta izim krunisanja i krunitbenoga čina. Ako je tako, onda pitam svakoga pojedinoga, da li može biti na ovom temelju izgleda za sporazumljenje s Ugarskom?

*

Baš što se je tečajem i generalne i špecijalne debate o našoj adresi ovo sporazumljenje izvadjalo kao potrebito i probitačno, baš to, mislim, da je bilo glavni razlog, što su se 2 stranke složno poprimile onoga puta, koji k ovoj svrsi voditi može. Ako je tomu tako, onda to stoji tim više i danas, buduć se sada samo o izvedenju onoga načela radi, koje je tamo jur ustanovljeno.

Ja neznam, jesu li se ona gospoda pokajali, jesu li se možda zatrčala, ili su se prevarila u svojoj nadi, kad su se s nami u tom smjeru složila; nu svakako to stoji, da smo se mi toj slogi jako radovali s više razlogah, a osobito što smo mislili, da ovaj jedini put vodi k svrsi, da obezbiedimo naš ustav u zajedničkoj borbi s Ugarskom, da jedanput možemo na ono, što se uvjek od nas ište: „Daj i daj novacah i krvi“ u zajedinstvu s Ugarskom odlučno kazati: „Nedamo, ako se neće onako postupati, kako mi želimo“.

Ta eto nam već miliardah dugovah!

Gospodo! Te ogromne borbe nismo htjeli vojevati sami, nego smo tražili saveznika, koji može kazati: „Diese heillose Wirthschaft sohl endlich aufhören“. (Živio!)

Gospodo! Nije tomu kruna kriva. Za njekoliko godinah koliko smo već imali ministrah, a doživili smo takodjer, da financministar sam sebi život oduzima. Zna li kruna, što se radi, kad se sa novcem izpod ruke tako upravlja, da neima prave kontrole, neima ustavnosti; ali kad stane narod, koji sve to daje, voditi kontrolu, onda će on takodjer kazati: ovo i ono nije u redu, ovo mora da bude inače. A toga, gospodo! mi neposredno u Beču nemožemo izreći s takovom moralnom važnošću, nego bi to izreći mogli u savezu s onim, kojega se to još u mnogo većoj mjeri tiče nego li nas. (Živio!)

Još je jedan treći razlog, zašto smo se mi sporazumljenjem stranakah našoj uzajamnoj pobjedi radovali, a to je taj, što smo mislili, da se je trojedna kraljevina jednom oprostila one uloge, koja joj do sada nije na veliku čast služila; ja o toj ulozi neću da govorim; ali svakako radost bila je velika, što se je time pokazalo nadmoćje narodnoga duha i njegove sviesti: nu baš zato, što je bila velika, bila je i tako kratka, da sada možemo reći: „ala naše za malo bijaše“.

Prije nego li se sudbina predležeće točke c) odluči po većini ove visoke kuće, nisam mogao, da nekažem nemjerodavnoga svojega mnienja u interesu našega naroda; jer ako se nepromiene te okolnosti, i naši glasovi nenadju blaga odziva u srcih vaših, morat ćemo sasvim ustupiti vam mjesto, da vi radite po vašem osvjedočenju, ako mislite, da smiete alterirati ono, što je onda bilo rečeno — mi barem kažemo, da to pravo nije.

Znate li gospodo! što dalje sliedi iz ovoga naputka? I tu molim opet, da me protivna gospoda oprovrgnu, ako mogu. Ja sam se sa više od one gospode (na desnoj strani) razgovarao, i svaki mi je potvrdio „da se bez neposrednoga zastupstva samostalnost i neodvislost trojedne kraljevine od gore do dolje niti pomisliti neda, a zato da idemo u Peštu, da od Beča što više otmemo, ono pako, što dobijemo, podielit ćemo kano braća tako, da ćemo mi zadržati kod nas, što bude naše, i oni kod sebe, što bude njim u dio palo“.

Ja pak držim, da to nije moguće, s prostoga onoga razloga, koji sam prije naveo, jer Ugri nemogu nas podpomoći u tom smislu, da mi još možemo dati prevagu možda baš protivnoj stvari od one, koju bi Ugri izvesti htjeli; koje bi se lako dogoditi moglo, kada bi mi i u našu domaću samoupravu nadmašujućih poslovih od njih odieljeni bili.

Ja sam pozorno slušao g. izvjestitelja, da čujem, kako će on to raztumačiti, jer znam njegov način mišljenja, te sam si mislio: ako on mene izbavi iz ovoga dvoumja, ja ću prvi uz njega pristati. Moram pako kazati, da sam se prevario, razloga nisam čuo drugoga, nego da se time hoće naša autonomija od zgora do dolje, kako leži u duhu čl. 42. — t. j. kako on reče: „od krune do obćine“ obezbiediti. Ovaj je izraz vrlo maglovit i široka zamašaja.

Ja toga nemogu dokučiti, zašto da su ona gospoda, koja su još do jučer bila s nami jednoga mnenja, danas udarila onim putem, koji je jasno naznačen u izpravku manjine saborske, van ako predpostavim, da je onoj gospodi palo na um. da, budući se s nami nalaze — kako vele — u neprirodnoj alianciji, to su se sada pridružila onoj stranci, koja je do danas najmanja bila, i koja neće da ima nikakva posla niti s Bečom niti s Peštom, što je najbliže idei g. Starčevića.

Ja podpuno uvažavam, da se za to borite, ali s druge strane moram iskreno očitovati, da je to nepraktično i da bi ja sasvim sretan bio, kad bi trojedna kraljevina u ovoj borbi postigla onu mjeru autonomije, koja je naznačena u čl. 42., t. j. svoju podpunu administrativno-političku samoupravu sa pravom ustanovljenja vlastitoga budgeta — sve ostalo pako imalo bi biti predmetom užjega saveza s Ugarskom i dotično u zajedini Ugarske s Bečom.

Mi, koji iskreno želimo pokušati savez s Ugarskom, i koji držimo, da je svakako u ovom naputku izjavljeno ono načelo, koje je u adresi propalo, bojimo se, da ona naša braća, koja sada misle protivno, nesjednu medju dvie stolice na zemlju. Svakako bi bilo želiti, da se neosujeti mogućnost, da ova vis. kuća dodje u stanje saznati iskreni glas ugarskoga sabora: onda neka odluči, na što ju bude nukala narodna sviest i okolnosti vremena.

S toga, gospodo! ako dopuštate, da i u nas rodoljubivo srce kuca, i da treba, da se sjedinimo u tom najvažnijem činu, u kom bi i mi sudjelovati želili, onda ja iz sve duše podupirem onaj predlog, da se ove rieči u trećoj točki od „ustanovljujuć“ do „zastupana“ izpuste. Izpustimo ono, što takovim svakojakim tumačenjem povoda daje; jer sav naputak, koji podieliti možemo, leži već u točk. a) i b), a sve ostalo možemo staviti na dušu i na srce članovah deputacije naše. Ta glavno je i onako povjerenje, koje u njih polažemo, a u sabora je i onako posljednja rieč. (Živio! odobravanje s ljevice.)

Avelin Ćepulić: Meni je veoma ugodno očitovati prije svega, što mogu kazati, da se s gosp. neposrednim predgovornikom slažem, ali u čem? Slažem se u tom, da nam mora biti najpreča težnja ta, da svoju trojednu kraljevinu oslobodimo svakoga tutorstva, dolazilo ono s lieve ili desne, dolazilo ono s Beča ili Pešte. A to je upravo ono, gdje se mi razlikujemo; ja želim, da bude moja domovina trojedna kraljevina isto tako neodvisna od Beča, kaošto želim da bude neodvisna od Pešte. Na koliko je to moguće, moramo suditi upravo mi kao zastupnici naroda. Da naša trojedna kraljevina nemože podpuno neodvisna biti ni od Pešte ni od Beča, to uvidjamo svi; kaže se, da moramo ili u Beč ili u Peštu. Ali ja g. predgovorniku i svim jednomišljenikom kažem, da mi nemoramo ići ni u Beč ni u Peštu, da možemo ostati u Zagrebu. Na koliko smo članovi jedne monarkije, zahtieva politička nužda zajedničke interese; monarkiji hoćemo dati ono, što po ustroju monarkije na nas odpada. Kojim načinom da to damo, to je upravo pitanje, koje riešiti imamo.

Gospoda su predgovornici rekli, da mi upravo ovom osnovom i dotično instrukcijom idemo u Beč. Ako hoćemo stupiti na polje sumnjičenja, možete nas tim načinom navesti u Peking, Nauking, Kaliforniju itd., ali za to treba dokazah. Upravo zato, što se bojim Beča, tražim savez sa Ugarskom; ja tražim zato savez sa Ugarskom, jer imamo historički temelj, jer imamo sankciju pragmatičku, jednaki ustav, branimo jednake interese — upravo zato tražim savez sa Ugarskom naprama Beču. Kakav da bude taj savez, u tom se razlikujemo.

Vi hoćete grad aus u peštanski sabor; vi hoćete po zakonih od g. 1848., da Hrvatska mahom pošalje 18 poslanikah u Peštu . . . (Nemir; glasovi: to nitko nije kazao. i to je sumnjičenje!); vi želite, da budemo cjelokupni dio ugarskoga sabora, a to je upravo ono, što braća Magjari od nas traže, da budemo pars integrans, da bude trojedna kraljevina opet partes adnexæ et subjectæ. Ja toga neću; ja želim savez s ugarskimi narodi, (glasi: Reichsrath!) . . . . . možete govoriti, što vam je drago; ja želim takav savez, po kojem neću da dodjem u ugarski Reichsrath; ja se jednako čuvam bečkoga Reichsratha, ali se isto tako čuvam magjarskoga Reichstaga. Ja kažem, da je svakoj državi najprije do toga stalo, da se politički uzdrži; budite uvjereni, polag svega vašega sentimentaliteta ide Ugarska na to, da se učvrsti kao država. Ugarska ništa drugo nije, nego mala Austrija; sva ona sredstva, koja danas upotrebljava Beč, budite uvjereni, ako do toga dodje, upotrebit će i Pešta; budite osvjedočeni, po sadašnjem organizmu Europe da će i Pešta uvesti sva ona sredstva, koja su nuždna za uzdržanje države. Dakle nemojmo sami sebe mistificirati; država mora imati sredstva, da može obstojati; mi u ugarskom savezu nebi ništa drugo bili, nego faktor, koji bi sve terete nosio, što bi na nas odpali za uzdržanje velikog magyar-orszaga, mi bi kao narod, kao trojedna kraljevina, kao političko tielo, kao autonomna država sasvim izčeznuli. Ja dok sam živ neću na to pristati.

Gospodo! što se kaže u ovom naputku? Ovdje se u kratko kaže, da poslanici, koji imadu ići u Peštu, budu iskreni sa Magjari, da kažu: „mi smo narod, vi ste narod; ako pošteno s nami mislite, nemojte tražiti, da budemo s vami ono, što smo sada s Bečom; mi hoćemo, da vas podupiremo u svih pravednih željah, mi hoćemo, da vam bratsku ruku pružimo, da izvojujemo ustav, mi hoćemo u svem da vam na ruku idemo na toliko, na koliko od nas netražite, da vam žrtvujemo svoju slobodu i autonomiju, jednom riečju, mi smo braća, dobri susjedi, ali vaši robovi ili sredstvo nikada nećemo da budemo (Živio!)!" Ako vi u ovom šta zla nalazite, oprostite, da vam kažem, onda po domovinu dobro nemislite. Možebiti da se varam, ali ja tako sudim, da onaj koji iz svojih rukuh svoj novac i svoju krv dobrovoljno daje, da on po svoj narod, ako i misli dobro, neradi dobro. Mi upravo sada hoćemo da to posvojimo od Beča, a kad bi to izvojštili, nećemo kazati; evo tebi Pešte, to tebi predajemo. Ja želim da mi kažemo Magjarom: braćo, pomozite nam, a mi ćemo vam pomoći, da izvojujemo od Beča ono, za što se borimo; što je vaše to će vaše biti, a što je naše, to će naše biti! — Jer kao što mi nebi od Magjarah mogli zahtievati, da nam oni dadu, što imamo izvojevati, i što bi na njih odpalo: tako isto Magjari nemogu zahtievati, da im mi ono damo, što na nas odpada. Po vašem savezu mi nebi ništa preuzeli, nego samo dužnosti, a sva prava bi dopala Magjare.

Ja mislim, da sam u kratko kazao to, da želim iskreni savez s Magjari, a upravo zato, što želim iskreni savez, neću da se pokoravam, da se podčinjam Ugarskoj; i to je po mojem mnienju smisao ove treće točke naputka. Jer što se kaže u ovoj točki: (Čita) „Ustanovljujuć odnošaj naprama ukupnoj monarkiji i način obavljanja skupnih posalah, ima poslanstvo nepomično o tom nastojati, da u onom organu, koji će imati razpravljati zajedničke poslove, trojedna kraljevina bude osebno i neposredno zastupana." Sasvim naravski, budući da nemožemo sami sebe obsjenjivati, moramo to kazati; i mi i Ugri živimo u jednoj monarkiji, monarkija treba sriedstvah, da može obstojati. Glavna su sredstva krv i novac. Dakle mi ćemo od toga uvjek morati ustupiti monarkiji. Sada je pitanje, kako ćemo to odstupiti. Upravo da se jedanput dokine absolutizam i samovolja bečka, upravo zato se sdružujemo sa Ugarskom, jer hoćemo naš podatak krvi i novca na onu mjeru svesti, koja je potrebna za uzdržanje monarkije, a ništa dalje. U kojem će se to organu razpravljati? Vi s vašim teleskopom ili mikroskopom nećete drugo vidjeti, nego da idemo u Reichsrath. Ali po ovom naputku nemože se kazati Reichsrath niti Reichstag niti Kongres; njekakvo tjelo će biti ili u Beču ili u Pešti ili gdje drugdje, to mi sada neznamo, to će se ustanoviti: nego u onom organu, gdje će se raditi o našoj krvi i našem novcu, hoćemo svakako da govorimo kao slobodni Hrvati, a ne kao prikrpina magyar-orszaga. (Živio!). To je jedini jasni smisao ove točke, ako se drugi smisao podmeće, ja se proti tomu nemogu braniti.

G. neposrednomu predgovorniku moram nješto opaziti na onu izreku, gdje je kazao, da se trećom točkom naputka ruši zaključak u adresi. Najprije moram kazati, da adresa još nije zakon, a on ju je naročito krstio zakonom. Mi smo na adresu dobili odgovor od kralja, a to znamo, da bez privolje kralja zakona neima. Dakle ono, što je u adresi, još nije zakon, nego može zakonom postati, nakoliko prihvaća kralj. A kralj je u reskriptu, kako je g. predgovornik sam kazao, htio samo prikratiti onaj postupak, što je naznačen u adresi. Ovdje se dakle neradi o drugom, nego da se jedanput ustanove zajednički interesi, i da se ova razpra i sukob medju trojednom kraljevinom i Ugarskom rieši. Dakle nevidim, da bi se što rušilo, niti smisao niti smjer adrese.

G. je predgovornik medju ostalim kazao i to, da je uloga, što ju je trojedna kraljevina dosada igrala, jako žalostna, pa da neće, da govori o njoj. Da mi to kaže tudjin u mojoj domovini, ja mu nebi zamjerio; ali njemu kao sinu domovine nemogu da nezamjerim. Jer ako je narod trojedne kraljevine, ako je uzhićenje naroda trojedne po zlobnih ljudih zlo upotrebljeno bilo, to neće nijedan Hrvat i Srbin pripisati narodu svojemu, nego će pripisati zlobi.

Napokon moram i to kazati, g. Živković je postavio sve one, koji žele podpunu antonomiju trojedne kraljevine, u koliko je u ovih okolnostih moguća, u jednu paralelu sa g. Starčevićem. On je sam kazao, da štuje ovo mnienje, nego da ga drži za njekakvu pustu fantaziju. Ja se slažem s njim, da je zbilja ono fantazija, kad se govori budi o jugoslavenskom carstvu, budi o podunavskoj konfederaciji; ja priznajem, da to za sada, kako stvari stoje, može pjesnik pred očima imati, ali politik nikako, jer politik treba da si predstavi onu ideu, koju je moguće izvesti. Bližnja idea uviek mora biti praktičnija. Dakle nemojte miešati samostalnost našu sa onom absolutnom samostalnošću, o kojom možebiti g. Starčević govori. Tim sam se htio ograditi proti onom načinu tumačenja autonomije, koju mi za našu domovinu tražimo. To odgovaram neposrednom g. predgovorniku, i mislim da sam

kroz to i prvim govornikom odgovorio, zato nemogu na ino, nego da se očitujem za točku c) kako stoji.

Dr. Josip Vranyczany: Smatram za dužnost progovoriti ob ovom predmetu, jer vidim, da se ova točka sa više stranah krivo shvaća, i što je jedan g. predgovornik sasvim iskreno izjavio, da ako mu se stvar razjasni i ako bude umiren, da će rado na nju pristati. Ako je zbilja tako, onda će današnja debata veliko slavlje slaviti. Meni se čini ova točka tako nevina, da se zbilja čudim, zašto se jê njekoja gospoda tako plaše, dočim bi se u drugih okolnostih kao sasvim naravna posljedica našega državnoga položaja uzeti morala. Gg. predgovornici kažu, da je ova točka proti adresi, dakle i proti zaključku sabora, dosljedno i proti istomu našemu poslovniku. To je velika bludnja, jer organ, o kojem se u adresi govori, jest onaj organ, koji tek imade riešiti državopravna pitanja; organ pako, o kojem se ovdje govori, presuponira, da su državopravna pitanja već riešena, jest dakle resultat onoga prvoga organa. A to je gospodo velika razlika, te se vidi, da ova točka niti je proti adresi, niti proti poslovniku. A da takov organ biti mora, tomu niti smo mi krivi, niti se imamo toga plašiti; jer onda bolje, da turimo glavu u piesak samo da ništa nevidimo.

Kakov će biti taj organ, toga mi neznamo, niti se zato ovdje brinemo; ali da će biti, to se vidi iz toga, što je ugarski sabor pripoznao zajedničke poslove i odredio jur deputaciju, koja će te zajedničke poslove precizirati, pa sasvim dosljedno morati će odrediti i organ, koji će te zajedničke poslove u buduće razpravljati. — Da-li će taj organ sastojati iz dva ili tri lica, iz 50 ili 60 licah, da-li će biti deputacija ili parlament, ili pako isti ugarski sabor, toga mi ovim neizražavamo, već to prepuštamo sve ugarskomu saboru i nečinimo ovim na njega nikakove presije. — Predmnievajuć pako ovakov organ, moramo svako misliti na položaj onaj, kojega ćemo mi u tom organu zauzeti, a to je ono, što ova točka precizira. — Pravedno je pako, da mi u tom organu budemo neposredno zastupani; jer inače bismo u uživanju političkih pravah bili slabiji, nego ikakva prekolitavska krunovina, jer će ondje svaki zastupnik, kao što biva u svakoj ustavnoj državi, izvršivati sva politička prava zakonodavska od najnižih do najviših, gdje bi mi, nepošiljajuć neposredno svojih zastupnikah, izvršivali samo najniža, najviša pako uživao bi ugarski sabor mjesto nas.

To bi dakle bilo nepravedno, a bilo bi i nepotrebno; jer se tim savez naš sa ugarskom kraljevinom nimalo neslabi, ako budemo neposredno sudjelovali u onom organu; jer savez može biti samo u onih državnih poslovih, koji su nam i ugarskoj kraljevini zajednički; u onih pako poslovih, koji su svim zemljam zajednički, u onih saveza nema. Ono, što Ugri centrumu dadu, ono već nije njihovo, niti naše, i što se uživa u družtvu sa petoricom šestoricom, nemože se više naposeb uživati. Da zbilja u centralnih poslovih nema saveza, evo vam riečih samoga Deáka u njegovoj knjižici od godine 1861., kojom odgovara na okružnicu županije zagrebačke na strani 30. „Denkschrift über das Verhältniss zwischen Ungarn und Kroatien."

Da pako budemo u tom organu osebno zastupani, to nije ništa novoga, jer smo bili od vajkada u ugarskom saboru zastupani kao kraljevina.

Miroslav Kraljević: Ja sigurno nebi poveo rieč u ovom pitanju, čuvši g. predgovornike one, koji su njekoč naši saveznici bili, ali kad sam čuo jednoga g. predgovornika, da upravo one rieči govori i ovdje, braneći ovu točku c, koje je govorio kod specialne debate adrese o izpravku manjine odbora, poplašio sam se i zbilja pomislio, da ta svar smjera onamo, da mi, kud nežželimo, dodjemo.

Ja sam proti ovoj redakciji, kako ovdje stoji, nesamo s razlogah onih, koji su navedeni bili, nego velim, ako je organ taj ugarski sabor, onda slobodno neka ostane; ako pak nije organ taj ugarski sabor, nego njeki nov organ, koji se tek stvoriti imade, onda je mene jako strah, da sam idem unj, ako neimam saveznika. Ako mislimo, da nam saveznik prema trećemu nije od potrebe, onda pustimo stvar sasvim i nemojmo u nikakvo dogovaranje s Ugarskom ići, nego recimo jednostavno, da ćemo obavljati posao samostalno bez ikakvog saveznika. Zato, gospodo! znajući, da su naši otci takodjer tražili saveznika u Ugarskoj i takodjer ga imali, te im je dobro došao, — možebiti kadkada nije dobro došao, kao što novije vrieme dokazuje, ali zato baš idemo dogovarati, da u one neprilike više doći nemožemo, a da nam je saveznik od potrebe, pokazuje i to, da narod naš, koji stvar ponja, želi, da se savez s Ugarskom učini, ne iz simpatije, nego iz straha nad onim, što je izkusio, da imade saveznika, koji će se zajedno s njim braniti i opirati.

Zato, gospodo! u koliko se ovdje razumieva, da je organ onaj nov, koji će se stvoriti, kakav centralni organ, sad budi to Reichsrath, Reichstag ili kako se zvao, u koliko ova točka sasvim izpuštena nebi mogla biti, usudjujem se ovakav izpravak ovdje predložiti, i to kod ovih riečih: „. . . . da u onom organu, itd. bude trojedna kraljevina dakako solidarno sa Ugarskom kao kraljevina zastupana." To je moj izpravak, i budući da više izpravakah ovdje imade, predlažem, da bi se mali odbor od 3 osobe izaslao, koji bi u pretres uzeo sve izpravke, te razpršio onu bojazan, i kazao, da to nije Reichsrath, da se tu ništa neimamo bojati. Dakle za umiriti gospodu, da se stvar drugimi riečmi kaže: jer po ovih riečih mora se smatrati, da se na ono teži, da mi u njekakvom centralnom parlamentu budemo zastupani, i to tim više, kako sam s početka kazao, pošto sam osim riečih quid consilii, quid juris čuo ovdje sve rieči jednoga g. predgovornika, koje je govorio kod izpravka manjine.

Ja dakle predlažem ovaj amandement, da se svi izpravci odboru od trojice dadu, da se drugi izraz nadje, koji će nas umiriti, jer ostane li to ovako, i ako nebude moje sviesti umiriti moglo, ja od svoje strane u dalje obavljanje tog posla uticati nemogu i neću.

Predsjednik: Buduć da se izpravci u zapisnik uvrstiti imadu, molio bi g. govornika, da nam izpravak pismeno dade. U ostalom će visoka kuća dopustiti, da se za časak debata prekine, jer u ovaj čas dobio sam dva kraljevska reskripta, koja se proglasiti imadu.

Bilježnik Dr. Marian Derenčin: Čita 1.) kraljevski reskript, kojim se potvrdjuju pravila jugoslavenske akademije, 2) kraljevski reskript, kojim se potvrdjuju pravila narodnog muzeja.

Dr. Lavoslav Šram: Kad sam si slobodu uzeo, da u ovom dosta izcrpljenom predmetu njekoliko riečih progovorim, učinio sam to samo u onoj želji, da nješto bar po mogućnosti k porazumljenju doprinesem, koje sporazumljenje, držim, da se vidi svim neobhodno potrebito, i za koje se ja temeljito nadam, da ćemo ga postignuti, možebiti upravo uz ovu debatu. Kad sam s toga razloga izprosio uztrpljivost visoke kuće, molim, da mi se oprosti još jedno, da svoj govor počimam — možebiti proti svim pravilom — s jed-

nim paradoxonom, a taj paradoxon je, da redakciju točke *c* u dva diela dielim, naime u jedan dio, kao što glasi, što u sebi sadržaje, a u drugi, što u sebi nesadržaje. Ja mislim, da moram tako postupati, jer sam čuo sa više stranah naglasivati, da se velik dio visoke ove kuće neboji toliko onoga, što se ovdje jasno izražava, nego se boji onog smisla, koji bi se ovoj redakciji podmetnuti mogao.

Ja ću se baviti najprije s onim dielom redakcije, koji pred nami stoji, kojega vidimo. Veli se ovdje, da dotični poslanici imadu nepomično o tom nastojati, da u onom organu, u kojem će Ugarska razpravljati državopravne poslove, bude trojedna kraljevina osebno i neposredno zastupana. Da nebude onog drugog nevidivog diela, ja mislim, da se ovog sloga nijedan član visoke kuće nebi bojao, jerbo zbilja držim, da proti ovomu textu neima prigovora, jerbo držim, da nijedan član visoke ove kuće neće zagovarati postupka, da trojedna kraljevina nebi osebno i neposredno zastupana bila u onom organu, koji će razpravljati skupne poslove. Ja se dakle neću dalje baviti ovim dielom redakcije, nego prelazim na onaj dio, kojega ovdje neima.

U toj redakciji nalazi se mogućnost, ili bar nije izključena mogućnost, da bi se ova točka mogla tako tumačiti, da bi se tim neposredno, mimoidjenjem Ugarske mogao stvoriti organ, koji bi mogao trojednoj kraljevini na drugom polju prejudicirati. Ja moram iskreno izpovjediti, kad nebi bio čuo izpravka g. Vakanovića odnosno g. Perkovca, ja bi sam bio takav izpravak predložio; jer držim, da ovaj izpravak upravo ono u sebi sadržaje, što u redakciji fali: točnije i jasnije formulira redakciju, ja ga držim za neobhodno potrebitu čest redakcije: zato se izjavljujem za izpravak g. Perkovca, ali onako, da se svakako uzme u redakciju, ali neizjavljujem se za onaj slučaj, ako bi sama redakcija ostala.

Ja mislim, da se argumentacije gospode, koja su proti redakciji, stiču ponajglavnije u tom, kao što sam već prije rekao, da se ovom redakcijom neizključuje mogućnost, da bi se stvorio centralni organ, koji bi bio drugo izdanje sretno pokojnoga Reichsratha, te mislim, kad se tim hoće, da se redakciji umetne onakov smjer, za kojega stalno držim, da u njoj stajati nebi nikako imao: to mislim, da proti tomu neima boljega jamstva, nego nadopuniti, što još fali, a to ja upravo u ovom izpravku nazirem; jer on naglašuje, da mi to predpolažemo, da će onaj organ, koji će razpravljati zajedničke poslove, biti onakov organ, koj će se storiti uz učestvovanje Ugarske. A kad je jedan od najglavnijih momentah onaj, da u Ugarskoj vidimo jaka saveznika glede izvodjenja ustava i ustavnosti, to mislim, kad se to naglašuje, da će u tom organu biti i Ugarska zastupana, da će to biti onakav organ, o kojem moraju sve tmine i dvojbe biti razpršene. Kad je tomu tako, onda mislim, da je onaj dio, koji bi imao uz ovaj izpravak izbjegnuti opetovanje samostalnosti trojedne kraljevine uz smjer uložen u tom izpravku, da je u sliedećem pasusu, gdje se veli, da bude trojedna kraljevina u ovom tielu osebno i neposredno zastupana. Kao što rekoh, nije razlog, koj se je naveo proti redakciji, onaj, da bi se redakcija imala promieniti ili zabaciti s toga, što stoje u njoj ove rieči, već zato, što se misli, da se ovim riečim može drugi smisao podmetnuti; a tomu strahu, mislim, da je ovim izpravkom predusretnuto.

Ja mislim, da bi tim bio svršio; imam samo još njekoliko opazakah glede govora g. dra. Vranyczany-a, na koliko je on razliku pravio glede domaćih poslovah, koji su nam s Ugarskom zajednički, i glede poslovah centralnih. Ja moram iskreno kazati, da te razlike nedokučujem; jer neima poslovah osim koji će se kod kuće obavljati, i koji se tiču centruma, a neradi se tu, da li se imadu koji poslovi centrumu ustupiti, i nerazumieva se tu onaj organ, koji će te poslove razpravljati; dakle kad neima poslovah, osim koji će se automno kod kuće razpravljati, i onih, koji se tiču centruma, onda neima trećih poslovah, koji bi se jošće uz ove mogli staviti predmetom saveza s Ugarskom; ja mislim, da upravo u tom leži smisao, da se ti poslovi, koji se imadu ustupiti centrumu, u zajednici s Ugarskom razpravljati imadu.

Uz izpravak g. Kraljevića nemogu pristati, jer ovaj izpravak ide mnogo dalje, nego bi ovaj pasus podnesti mogao, jer on veli: solidarno sa Ugarskom. Ja držim, da solidarnost zahtieva, da sudbinu, bila kakova mu drago, diele saveznici iz neposredna postupka jednoga saveznika; ja mislim, da se ta solidarnost nemože zahtievati, pače se mora perhorescirati.

Ja glasujem za redakciju sa izpravkom g. Perkovca.

Josip Briglević: O tom, mislim, da neće nitko dvojiti, da smo članak 42. od god. 1861. tako ustanovili, da od njegove potrebe već nemože govor biti, tako i o adresi našoj, koja se već nalazi u rukuh njeg. veličanstva. Pošto se pako odborovo izviešće nemože razsuditi po pojedinih riečih, nego po cielom smislu, to će dozvoliti visoka kuća, da nješto dalje za onimi riečmi: osebno i neposredno zastupana, pročitam: (Čita). Priugotavljajuć ovim načinom sadržaj krunitbene zavjernice itd." Pošto se dakle u istoj ovoj točki, u kojoj ove rieči „osebno i neposredno zastupana" stoje, naročito poziva na adresu od 10. veljače 1866, to bar ja neshvaćam, kako bi moguće bilo, da se ova točka u protuslovju nalazi sa njekojimi alineami adrese. Dočim ipak toliko gg. govornikah mnogo u tom nalazi, to moram reći, da bi ono, što je g. Perkovac predložio, moralo svaku bojazan razpršiti. Ali ja bi još nješto dodao, naime da se poslje rieči „zastupana" kaže: u takovom razmjerju, koje će se ugovorom uz potvrdjenje po obih saborih opredieliti.

Dr. Jovan Subotić: Ja želim najmirnijom objektivnošću konštatirati kao treći izmedju dvijuh stranakah, kako onaj, koji niti u jednu niti u drugu stranku nespada, o tom misli; zato mislim, ako baš u mojem govoru nebude toliko živosti, da bi vas uzhitio, ali biti će toliko više iskrene istinitosti, da će vašu pozornost zaslužiti.

Gospodo, vi svi znate, da ja k onoj stranki spadam, koja niti je adresu većine odbora za svoju priznala, niti je pristala uz kombinirani, izpravak dvijuh stranakah, ja dakle ovdje reprezentiram čovjeka, koji nije neposredno taknut, nego koji je jednoj i drugoj stranki prijatelj, i koji objektivno kaže, kako i što u prelogu njihovom leži.

Kažu gospoda, koja su redakciji protivna, da se u ovom naputku nješto nahodi, što se u adresi nenahodi. To može biti istina; ali može biti i to istina, da naputak valja baš toga radi prigrliti, jer nješto kaže, što se od nikuda nemože tako doznati, da se svaka sumnja izbjegne. Samo toga radi, što se u točki *c* nješto kaže, što u adresi izrično nije napisano, nesliedi, da mora točka *c* izostati, jerbo se i u točki *a* i *b* nalazi nješto, što se u članku 42. od god. 1861. i u adresi nenahodi, ali su zato ipak svi jednoglasno priznali, da je to dobro učinjeno. Kaže se nadalje, da slovo *c* ovog naputka nješto sadržava u sebi, što alterira adresu. Ja to nenahodim, i hoću iz samih adresah dokazati, da se nealterira adresa, nego da

se sama stvar potanje izvodi. Vi ćete se opomenuti, da je još prije sabora predlog od njekojih domorodacah učinjen, da ćemo se o ovih predmetih sa Ugarskom uzajamno dogovarati. Ni u tom predlogu nisu zaboravili ti rodoljubi na dostojanstvo domovine, nego su kazali, da se to razpravljanje na temelju pariteta i ravnopravnosti izvesti ima. Ovu misao u ostalom nalazim ja i u ovom naputku, samo što je ovdje korak dalje učinjen, a ja mislim, da je to pravo; jer ako je nuždno i potrebito, da se ugovor obavi na temelju pariteta i ravnopravnosti, to je taj paritet mnogo potrebitiji za onaj organ, gdje će valjati kroz vjekove stvari obavljati.

Dalje opominjem na adresu većine. U njoj je stajalo, da hoćemo u zajedinstvu sa Ugarskom ugovarati, kako ćemo obće poslove monarkije razpravljati, ali i to izrično stoji tamo, da se neodričemo prava samostalnosti i samosvojnosti. Kad je ovo u adresi većine izrečeno, onda se ovaj pasus naputka nesamo neprotivi adresi, nego baš skoro iste rieči u sebi sadržava.

Najposlje opominjem na kombinirani izpravak jedne i druge stranke, te ću ovdje nješto nadopuniti, što iz iskustva znam, a što mnogoj gospodi u ovoj kući nije poznato, jer nisu bila prisutna. Kad se je ugovarao onaj izpravak, nijedna se stranka nije hotjela odreći samostalnosti i samosvojnosti, nego je to smatrala svaka kao crvenu nit, koja imade kroz cieli naš budući život ići. Ako je tomu tako, onda je ovo samo potanje izvedenje onog zaključka, a ne alteriranje istoga. Istina, ja sam onda kazao, da će ta kombinacija stvari ponajviše škoditi, a u najboljem slučaju da neće hasniti. Onda se govorilo: mi ćemo izpravak načiniti, u kojem neće biti izrično kazano što jedna, ili druga ili treća stranka želi, ali će takav biti, da može unutri sve stajati, i da može svaka stranka nazore svoje u njemu naći. Na to sam još onda kazao: taj obći izpravak može nam sada goditi, ali će doći vreme, gdje nam neće biti pravo, a doći će možda još treći tko i kazati: vi mislite, da je to unutri, što vi želite, a ja kažem, da je ono unutri što ja želim, pak da vidimo, tko je jači.

Gospodo moja, ovo je uzrok što sada jedna stranka misli, da se u adresi točka *c* naputka nenalazi; ali ona se zaisto tamo sadrži. Ona stranka, koja je predlog odborove većine nosila, i iskala, da hrvatska država bude država, da bude samostalna i samosvojna, i da samo s Ugarskom traži savez, koji k tomu vodi — ta stranka stoji i sada na istom temelju, i može točku *c* u naputku iskati. A naprotiv, gospodo, druga stranka, ako se je onda, kad se je kombinirani izpravak pravio, odrekla prava samostalnosti ne samo toga radi, da se generalna formula za obje misli nadje, nego i u samoj stvari, neima prava sada tražiti, da se ma tko od nas njoj za ljubav odreče prava, kojeg se odreći nije kanio.

Gospodo moja, tim sam pokazao, da slovo *c* nesamo da nealterira adresu, nego da ju u smislu i duhu njezinom i cielog razvitka državnog života temeljito nadopunjuje. Ali sada dolazim na treću stranu pitanja.

Odbor, koji je bio izaslan, da ovaj predlog učini, po mom mnjenju, koji nisam bio član njegov, i koji mu nisam inštrukcije davao, samo je ono učinio, što neučiniti nije smio. Kad je pak odbor ovo tako učinio, i kad je to pred visoku kuću došlo, onda nam je dužnost braniti da ostane, i onoj gospodi, koja išću, da se izostavi, ja sa svoje strane držim, da nikako za dosta učiniti nemožemo. Da nije ova stvar pred visoku kuću došla, bilo bi jošt kojekako mogli bi kašnje kazati; nije bilo povoda o tom govoriti, nismo imali prilike o tom se izraziti . . ali kad već pred visoki sabor ovaj pasus dodje onda ga više brisati nesmijemo, jerbo imamo zato odgovarati nesamo adresi našoj, nesamo dobru našemu, nego i dobru i dostojanstvu domovine naše, jer prije ili poslje doći može opet tko, pa nam kazati: Vi ste imali u vašem naputku princip, pak ste ga izbrisali, a to je znak, da ste taj princip ostavili, da ste ga se odrekli, a sada ga više osvojiti nemožete. (Živio! na desnoj).

Što se najposlje tiče izpravakah na točku *c* predloženih ja samo opominjem visoku kuću na to: štogod se sada više dodaje, budite uvjereni, da će kada tada tim većih neprilikah biti. Ja dakle ostajem kod redakcije.

Robert Zlatarović: Sa stanovišta političkih mojih načelah, kojih sam se držao do sada i kojih ću se držati sve donle, dokle nebudem protivno osvjedočen, nemogu glasovati za redakciju. Ova politička načela osnivaju se na podpunom uvjerenju i usljed njih pristao sam takodjer uz adresu 10. velj. t. g.; jer sam držao, da ona odgovara potrebam domaćim i potrebam vremena glede našega odnošaja toli prama Ugarskoj, koli prama ukupnoj monarkiji. Glavna misao adrese glede našega odnošaja prama Ugarskoj je po mom mnenju ta, da bude njekakvo zajedinstvo u stanovitih predmetih, koji nadmašuju one predmete, koje si je sabor god. 1861. pridržao glede individualne slobode trojedne kraljevine.

Po mom mnenju ti su predmeti najviši državni poslovi, naime novac i krv. Ako bi se ugarskomu saboru svidilo, da ovo sve odstupi u podpunoj mjeri centrumu, ako mu nebi bilo moguće izvojevati štogod za sebe: onda stoji to, da savezu našemu s Ugarskom neima ni temelja ni razloga; jer ja dielim sve poslove na dvoje: na poslove, tičuće se naše autonomije i na vrhovne poslove, koji, ako se sasvim neodstupe centrumu, mogu biti predmetom našega saveza sa Ugarskom. Gospodin zastupnik banijski rekao je, da savez medju Ugarskom i trojednicom nesastoji u tom, što bi se zajednički upravljali ili rješavali vrhovni državni poslovi, nego što ima kao predmet toga saveza njekojih drugih poslovah. On je obćenito naznačio poslove narodno-gospodarstvene. Ali ja mislim, da se takovi poslovi nemogu ustupiti nikomu, i da se kod kuće upravljaju prema potrebam naše zemlje. Ako dakle vrhovni poslovi po njegovu mnenju nisu predmetom saveza našega sa Ugarskom, onda ovaj savez neima smisla, pa niti adresa. Ja mislim, da bi se ona u njekojih točkah osujetila, kad bi se točka c) primila i tim zaključilo, da rješavanje vrhovnih državnih poslovah nespada u zajedinstvo; i da bi se isto tako moglo poroditi nesporazumljenje medju članovi poslanstva, kao što se medju nami porodilo o pravom smislu ove točke. Ako su ona gospoda zastupnici, koji stoje oko ove redakcije, o tom uvjereni, da je ona jedino kadra voditi k sačuvanju narodne i individualne neodvislosti, ja sam voljan ustupiti jim mjesto, neka rade po svojem osvjedočenju; ali neka ujedno uzmu na sebe odgovornost svih posljedicah toga postupka. Kad bi se pako položila važnost na odvjet pojedinoga člana, ja bih pristao uz formulaciju predloženu gosp. Perkovcem sa podizpravkom, koji se razlikuje samo u njekojih riečih. Izpravak ovaj glasio bi ovako: „Poslanstvo ima nepomično o tom nastojati, da u onom organu: „sredstvom kojega će kraljevina ugarska“ razpravljati zajedničke poslove itd.“ Ova formulacija mnogo je točnija nego ona prva, i ako baš za sada nije još moguće odrediti taj zajednički organ, ipak ga označuje točnije, nego-li ona prva.

Antun Vakanović: Ja sam uzeo slobodu izpravak podnieti, zato imam čast, da ga na kratko opravdam.

Ovdje je već toliko govoreno o valjanosti ovog članka c, o njegovoj srodnosti sa adresom, da bi u tom poslu suvišno bilo rieč povesti; ja se dakle držim samo načela. Ovaj članak c sadržava to, da će biti njekakov organ za obavljanje skupnih poslovah. To je stvar jasna, to načelo je i ugarski sabor priznao, da mora biti njekakav organ, ili deputacija ili kako se bude zvalo. Drugo je to, da se je ovdje postavilo, da bude u tom organu trojedna kraljevina osebno i neposredno zastupana. I ja sam toga mnienja, da će trojedna kraljevina u onom organu, samo ako bude osebno i neposredno zastupana, sigurno dobro zastupana biti; ali i mene hvata onaj strah, ako se to ovdje izrično nekaže, da mi želimo u zajednici sa Ugarskom ove poslove rješavati, da bi oni zastupnici, koji budu u taj organ ikada išli, mogli reći, ovdje o Ugarsoj neima govora, mi ćemo bez vas ove poslove rješavati, a isti Ugri, ako dodje deputacija u Peštu, mogli bi nam to isto kazati. Dakle ja sam za naše umirerenje predložio dodatak: „u zajednici sa kraljevinom Ugarskom."

Dr. Mihajlo Polit: (Hoće da govori; nemir, vika: neima rieči! ali sve pod vikom govori.) Ja mislim, da je ona predpostava gospode, koja su govorila ob organu, koji će zajedničke poslove pertraktirati, pogriešna, jer Ugarska na takav organ nikada pristati neće, nego Ugarska predstavlja sebi, da će te zajedničke poslove obavljati ministarstvo sa ministarstvom. A što se tiče trojedne kraljevine, ona može u ugarskom saboru samo kolektivno zastupana biti, a to je isto, što osebno i neposredno. U tom obziru ja opravdavam svoj izpravak.

Izvj. Mato Mrazović: Težko je u ovako kasno doba na tako obširne prigovore, koji su uz 4 sata činjeni, s mjesta odgovoriti. Nastojat ću ipak, da u što kraćem govoru razbistrim stanovište, na kojem stajaše odbor i na kojem naročito stajah i ja u istom odboru, kad se je ova 3. točka redakcije uredjivala. Iz prijašujih dvijuh točakah uvjerio se je vis. sabor, da je tu samo položaj trojedne kraljevine napram Ugarskoj uprav u krajnih, najobćenitijih crtah naznačen, negledeć na položaj trojedne kraljevine u sveukupnom savezu monarkije. Iz treće točke uvjerit će se vis. sabor, da se je tu obziralo na ovaj potonji položaj trojedne kraljevine. Težka je i vrlo težka stvar, kada se jedino sumnjami vojuje, i kada se golo sumnjičenje za glavni razlog upotrebljava, vojujuć proti redakciji; jer joj se podmeće smisao, kojega niti rieči nit njihov gramatični, niti logični savez sobom nedonosi.

Tako je iz ovih riečih: „Ustanovljujuć odnošaj naprema ukupnoj monarkiji i način obavljanja skupnih posalah, ima poslanstvo nepomično o tom nastojati, da u onom organu, koji će imati razpravljati zajedničke poslove, trojedna kraljevina bude osebno i neposredno zastupana—" zastupnik osiečki (Stojanović) izveo je iz ovih riečih carevinsko vieće. A ja mislim, da je svu oštrinu svoga umovanja izvadio samo iz razlogah, po nj. uzorit. navedenih, koji nisu bili navedeni u podporu ovoj točki, nego u podporu posebna izpravka, koga je uzoriti stožernik ovako predložio: „da bi naime vis. sabor izrekao, da priznaje zajedničke poslove, i zajednički centralni organ, u kojem će se ti poslovi razpravljati." Za taj izpravak je naveo uzoriti g. svoje razloge, koji se upotrebljuju proti predlogu odborovu kao sumnja, da je u njem sakriveno carevinsko vieće. Koliko je tu logike, koliko osobito dobre volje o stvari toli znamenitoj objektivno zrelo, i ozbiljno govoriti, to neka sudi vis. sabor, neka sudi naša ciela domovina, koja će zaufano prije il kašnje svoj sud o tom izreći. Najglavniji razlog, što se je ovdje, po mom mnenju, največom iskrenošću očitovao, jest onaj, da nemamo organa, ako to nije ugarski sabor, u kojem bi se obavljali zajednički poslovi, tičući se ukupne monarkije. To je od prilike izreklo više govornikah; a u jezgri se to dade ovako fomulirati: organa, u kom bi se zajednički poslovi razpravljali, neka neima, ako to nebude ugarski sabor. (Čuje se glas: „nije istina!") Mislim reći onomu gospodinu, koji nije doduše moj neposredni predgovornik, i komu neznam, koje bi mu ime dao, kada se proti mojemu tvrdjenju služi riečju „nije istina", kada dakle mene u neistinu tjera, mislim mu reći, da će on sam u neistini ostati, koje neću izravno pravim imenom nazvati, kada navedem, da je uprav jedan predgovornik od njegove stranke, i to g. Kraljević naglasio, da se je poplašio razjasnjivanja Čepulićeva ob onom organu, i da bi on samo onda na njega pristao, kada bi taj organ bio sabor ugarski. Istu je misao izrekao dr. Polit, pa i sam Stojanović. Ja držim, da nijedan od njih neće svojih riečih opozvati i tako će ostati neistina na onom gospodinu, koji ju je izrekao. Neće se dakle, da se prizna, da nije ikakov organ moguć, ako nije ugarski sabor, koji bi obavljao zajedničke poslove. Jedan govornik (Polit) je rekao, da Ugarska na drugi kakav organ nikada pristati neće, jer nemože — nu ja se pozivam na one, koji imadu jedini pravo u ime Ugarske govoriti; jer ja u ovom saboru nepriznajem nikomu prava, da može za Ugarsku dobro ili zlo odgovarati (Živio!). A ugarski sabor je u svojoj adresi, 14. alineji izrekao: (čita)

„Priznajemo, da ima odnošajah, koji se jednako tiču Ugarske i ostalih pod vladom vašega veličanstva stojećih zemaljah, te ćemo nastojati, da se o ovih odnošajih i njihovu opravljanju takve odluke učine, koje će voditi cilju, bez pogibelji naše ustavne samostalnosti i zakonite neodvisnosti. Zato ćemo se nepočasiv časa, primiti izradjivanja osnove o tom predmetu."

Gospodo moja! tko u naravi, bilo to u fizičnoj, bilo umnoj i duševnoj, umie naći način, da se njezino djelovanje očituje bez organa, taj će dakako i to dokučiti, da ugarski sabor može priznati zajedničke poslove, i shodno ih razpravljati bez organa. Ja pako, motreć fizičnu, umnu i duševnu narav ovoga svieta, nevidim, da bi se išta i gdje na njem očitovalo u svom djelovanju bez shodna organa. Kad je dakle ugarski sabor priznao, da ima zajedničkih poslovah, koji interesiraju sve zemlje ukupne monarkije, načinom ravnim, i da je pripravan odrediti shodan način njihova razpravljanja, a to nemože biti bez shodna organa: to mislim, da će biti organa za razpravljanje zajedničkih poslovah čitave monarkije i da će biti organa, u kojem će zemlje krune ugarske razpravljati te poslove. — Kakov da će biti taj organ? mislim da se o tom vis. ova kuća ni nenamjerava već sada izreći, mislim bo, da bi to bilo i prerano i neshodno; s druge strane scienim, da nijedan pojedini član nije vlastan podmetnuti vis. kući mislih, kojih ona nije očitovala. Hoće li onaj organ biti ugarski sabor, ili reichsrath, to neima pojedinac odlučiti, a neće niti vis. ovaj sabor sam o sebi, nego će se to odrediti dogovorom delegacije sabora trojedne kraljevine, sa delegacijom sabora ugarskoga. A hoće li lako biti budućemu poslanstvu uprav u smislu odborova predloga stvoriti takav organ, koji će sbilja odgovarati neodvislosti zemaljah krune ugarske, kao što se je ugarska adresa iz-

rekla: najbolji je tomu dokaz to, što njekoja gg. misle, da se pod ovim organom može razumievati reichsrath, druga misle, da se može razumievati ugarski sabor; a treća razumievaju pod tim organom konferenciju ministarstva; pa ima još, kao što znadu svi, koji pozorno motre pojave na polju publicistike, ima još više načinah, koji se predlagahu i predlažu, kako bi se obavljali ti zajednički paslovi. Kad se dakle ovom redakcijom nijedan organ neizriče, niti neizključuje, nego se to upravo ostavlja dogovoru, mislim, da tko god taj predlog odbora drugčije tumači, ili se vara, ili imade upravo namjeru lišiti trojednu kraljevinu zamašaja u onom organu, koji će rješavati najviše poslove državnoga života; a toga mnenja ja nikada nisam branio, ni prije adrese, ni uz adresu, ni poslie adrese, niti ću ga ikada braniti, dokle god me bude, ma i jedna mrvice na ovom svietu! (Gromoviti živio!)

Kaže se, da je ovom točkom subvertirana adresa. U prvom svom razlaganju razjasnio sam već visokomu saboru pomisli, koje su odbor u tom pogledu vodile i povele, te je ovako učinio svoj predlog, a nije se vratio na sadržaj adrese. — U adresi se kaže, da će trojedna kraljevina izaslati odbor u Peštu, koji će se sa jednakim odborom ugarskoga sabora dogovarati o načinu, kako da bude trojedna kraljevina zastupana u onom organu, koji bi imao riešiti državopravni odnošaj napram ukupnoj monarkiji. Kad sam ja tomu razloge navodio, pozvao sam se i na previšnji kr. odpis od 27. veljače t. g., koji je za korak dalje pokročio, te rekao, da sabor trojedne kraljevine pošalje od svoje strane odbor, koji će se sastati s odborom sabora ugarskoga; al ne toga radi, da se dogovori o načinu, kojim da bude trojedna kraljevina zastupana u onom organu, koji bi imao, po sadržaju i stanovištu adrese razpraviti državo-pravno pitanje, nego kao poslanstvo, koje će sa poslanstvom ugarskim biti onaj organ, koji je adresa mislila istom konstituirati. Dakle ova dva poslanstva ili ovaj organ imade već sada precizirati zajedničke poslove i odrediti onaj s t a l n i organ, u kojem će se u buduće redovitim zakonarskim načinom razpravljati zajednički poslovi ukupne monarkije. Kad bi se bio odbor svratio na adresu i na onaj prelazni organ *ad constituendum*, morao bi bio ignorovati ovaj kraljevski odpis, a k tomu bi bio morao imati razlogah.

Nu kad je kruna izrekla, da joj je do toga stalo, da se riešenje državo-pravnoga pitanja nezategne formalnimi preponami, scienio je odbor, da može poprimiti i vis. saboru preporučiti način krunom naznačen, te prekoračiti ne samo prelazni u adresi naznačeni postupak, nego i onaj vrlo bitni uvjet, od kojega je ovaj vis. sabor odvisnim učinio izaslanje odbora na ugarski sabor, naime izjavu ugars. sabora o tom, da je uredjenje državopravnoga odnošaja medju trojednom kraljevinom i kraljevinom Ugarskom na temelju članka 42. 1861. g. ostavljeno uzajamnomu i slobodnomu porazumljenju medju oba sabora kao dva jednaka faktora. Odbor je tim laglje mogao preporučiti način krunom predložen, što je već u njem samom sadržan onaj uvjet i jamstvo „p a r i t e t a“ naprama Ugarskoj, što ga adresa ište od izjave ugarskoga sabora, i što je i drugo jamstvo, naime konačna odluka ovoga sabora o uspiehu dogovora poslanstvah, obezbiedjena. Nemože se dakle reći, da ovaj naputak subvertira adresu, i to bi se tek onda moglo reći, kad ono stanovište, na kom stoji g. Stojanović, nebi bilo osnovano — recimo na bludnji. Ako naime g. Stojanović scieni, da se ovdje predlaže, neka se trojedna kraljevina neposredno i sama upusti u razpravljanje državopravnoga pitanja, u bludnji je; jer to nije ni smjer ni smisao ovoga naputka, niti mu takav smjer može biti, pošto je namienjen upravo onomu poslanstvu, koje će, ne sámo, nego u zajedinstvu sa poslanstvom sabora ugarskoga imati riešiti državopravno pitanje; a nije mu onaj smisao ni po gramatičnom ni po logičnom tumačenju, jer se u naputku neradi ob onom organu, koji će državopravno pitanje riešiti, to bo je poslanstvo od 12 licah, koje je vis. sabor odobrio, te izabrati odlučio u zajednici sa ravnim poslanstvom sabora ugarskoga; — nego se ovdje radi ob onom organu, u kojem će se, nakon uredjenoga državopravnoga odnošaja, ustavnim načinom, periodično rješavati pitanja redovitoga zakonodavstva, pak se radi o načinu, kako da bude u tom organu zastupana trojedna kraljevina. U tom se obziru izražuje smisao, da bude trojedna kraljevina zastupana neposredno. — Po mom se mnenju ovaj izraz „neposredno i osebno“ s njeke strane vrlo krivo tumači. Ako je istina, da se ima državopravna razmirica u Austriji izjednačiti, to se može, kao što se je već 1861. g. njeki od prvih naših govornikah o toj stvari izjavio, dogoditi samo na dvojaki način: ili će Ugarska priznati, da ima zajedničkih poslovah, te će se porazumjeti glede potrebitoga organa, ili će se Ugarska strogo držati zakonah god. 1848., t. j. strogoga dualizma, gdje nebude imala posve nikakova zajedinstva sa ostalom monarkijom do jedine, kakono se obćenito govori, personalne unije. I ako bude Austrija uredjena dualistički, i onda će biti njekih poslovah, koji se već radi veze osobe vladalačke tiču svih zemaljah monarkije i koje će trebati rješavati budi na koji način; a ja držim s onim g. govornikom od g. 1861., da i u tom organu trojedna kraljevina ima biti zastupana kao dio krune sv. Stjepana. A koliko ima poslovah, koji se Ugarske, kao i svih zemaljah Austrije jednako tiču, i ako za rješavanje tih poslovah ima biti kakova organa, onda bih rad znati, što si predstavljaju ona gg., koja su proti ovoj alineji, kako li bi trojedna kraljevina tu imala biti zastupana? Posredno i to preko sabora ugarskoga? — Mislim, da to nije smisao ni čl. 42. god. 1861., ni smisao adrese, niti to odgovara svoj historičnoj prošlosti trojedne kraljevine. Po mom dakle mnenju ima ona biti zastupana neposredno, i baš to se naglašuje ovdje; a to, čini mi se, nebi imalo biti i nemože biti protivno nijednoj pravo hrvatskoj stranci.

Navodilo se je i to, da će se uz ovaj naputak poroditi nesloga u samu poslanstvu. Mislim, da je upravo to nemoguće, i scienim, da se to ovdje samo onako veli, da se nješto rekne, ali neima prava smisla; jer oni muževi, koje će izabrati vis. sabor, oni će znati, uz naputak, česa se imadu držati; i sigurni će biti, da neće proti nakani vis. sabora uzraditi, doklegod se budu držali načelah u naputku izraženih, a da će proti svojoj dužnosti raditi, čim se odalje od njega.

Drugo jamstvo, još veće, za slogu članovah poslanstva leži u tom, što se možemo nadati, da onaj, koji se nemisli držati ovoga naputka, neće toga poslanstva niti primiti. Ja dakle mislim, da je ovaj naputak svakako u prilog slogi, a zapreka neslogi.

Na ono, što je g. Polit naveo o tendencijah centralističnih i federalističnih, koje on nalazi u ovom naputku, nadam se, da ćete me vi gospodo dispensirati i oprostiti mi, ako na to neodgovorim; jer o centralističkih tendencijah nije predgovornik ni sam ništa kazao razumljiva, dočim je o federalističnih jako mnogo govorio, što ipak nespada na predmet naše razprave, te je extra rhombum govorio. Jedino što me iz ovoga izvadjanja neugodno dirnu, jest to,

što je predgovornik njekim porugljivim načinom govorio ob onih Hrvatih, koji hrvatsku politiku tjeraju. Da li je to naša kriepost il naša slabost, neznam; nu grjehota nikakova nije, pače mislim, da je to naša sveta dužnost! A tko želi tjerati politiku njemačku, prosto mu od Boga bilo; a tko magjarsku, Bog mu ju blagoslovio. Nam pako Hrvatom budi slobodno tjerati politiku hrvatsku (Živio!!). Ja sa svoje strane nikada nisam zamjerio g. Politu, što on tjera politiku orientalnu i specifičnu srbsku. (Dr. Polit: Ni ja vam nezamjeram!) Do sada gospodo! nenadjoh nijednoga inoga prigovora, na koji bih mislio, da je nuždno odgovoriti, a to tim manje, što su i onako već njeka gospoda predgovornici, braneć predlog odborov, sve dosadanje protivničke prigovore odlučno odbili.

Ja bih samo ovdje u obće preporučio vis. kući, da se odtuda, što se koaliraju u parlamentarnu djelovanju često stranke, koje u pojedinih pitanjih nisu možda vazda složne, nebi imale izvoditi nikakve sumnje ni sumnjičenja; barem neima nikakva razloga za valjanost ili nevaljanost koje stvari, ako se za nju dvie stranke, makar inače i nesložne, koaliraju. Ovdje se je naročito s toga udaralo na naputak, što su se oko njega koalirale dvie stranke, koje do sada nisu zajedno išle, i što ima medju timi muževah, koji su uviek odlučno radili za reichsrath, kao što je Nj. uzoritost gosp. kardinal Ali gospodo! s toga, što se g. kardinal s nami neslaže, buduć je poseban izpravak podnio, nemojte izvoditi pogibeljnosti redakcije, koju mi predlažemo. Istina je, da je zavladala i u drugoj stranci više putah isto takva briga, kada se je koalirala stranka, kojoj i ja pripadam, sa strankom, koju su držali moji prijatelji od 1861., da mi je nesrodna; i štogod sam tečajem ovoga sabora u tom savezu predlagao, bacila je druga stranka u sumnju; jer je kazala da to nemože biti dobro, uza što je pristala protivna, recimo, kazinska stranka, da to nemože biti ni pošteno (Živio!) Mislim, da si jednakom mjerom mjerimo, i da je u jednoj sumnji toliko pameti, koliko i u drugoj. Neima dvojbe, da je uvjek i u svakoj stranci većina čestitih rodoljubah; ali ima u svakoj koliko toliko pojedinacah, koji znadu za sebe raditi. Nu iz toga, što ima takovih, pojedinacah, koji nisu možda sasvim srodni u moralnih motivih, s toga nemojte zabaciti stvar, koja je u sebi dobra, ako joj neznate prigovoriti, nego spoljašnimi razlozi.

Ja sam ovako, mislim, po svojih slabih silah učinio svoju dužnost i razjasnio pomisli, koje su vodile odbor predlažući vis. saboru ovu točku. Kako već rekoh, težko je u ovako kasno doba i poslje toli odvažna pobijanja ove točke posve temeljito i u onom istom redu odgovoriti, kako su sliedili prigovori, i zato, ako nisam u tom obziru posve zadovoljio svomu zadatku, molio bi vis. kuću, da to ovoj okolnosti u račun metne.

Predsjednik: Zaključiv time debatu o točki *c* mislim, da se ovdje samo o dvojem raditi može. Istina, uzoriti je gosp. stožernik podulji govor držao, ali se nije niti pro niti contra ovoj točki izrazio, nego je samo želio, da se naputak podieli u tom smjeru, da trojedna kraljevina prizna zajedničke poslove, i da će ih u zajedničkom tielu, zvalo se ovo kako mu drago, razpravljati. Dakle to se više kao dodatak smatrati može, a o tom ćemo kašnje glasovati. Glavna bi dakle stvar bila, da-li ima ostati redakcija ili ne. Većina gg. govornikah se je za nju izrazila, dočim njekoji misle, da pasti ima bar u prvom dielu. Drugo je pitanje, koji će se izpravak uvažiti. U načelu bi dakle želio, da se vis. kuća izraziti izvoli, da-li imade redakcija ostati kako stoji, ili redakcija sa izpravkom.

Mato Mrazović: Ako bi vis. kuća za svoje umirenje, kao što je g. Vaganović izvolio kazati, zbilja za dobro pronašla, da doda štogod ovomu naputku, to bi ja sigurno iz sve duše bio za izpravak g. Vakanovića, resp. g. Perkovca — jer je medju ova izpravka samo stilistička razlika —, t. j. da se za riečmi „u onom organu" kaže: „koji će imati u zajednici sa Ugarskom etc". To će ukloniti svaku sumnju i tumačenje.

Jovan Živković: Što se formulacije pitanja tiče, mislim, da ovdje pitanje biti može prosto to, da-li redakcija stoji posve onako kako jest, ili ne; ako bi redakcija pala, onda bi ja sa svoje strane molio vis. kuću, ds se s razloga, što toliko izpravakah imade, debata, o kojem ćemo izpravku glasovati, odgodi na sutra dan.

Predsjednik: Prije svega molim, da se ona gospoda izvole ustati, koja su za redakciju, kako jest (Ljevica zahtieva glasovanje poimence.)

Jovan Živković: Mi zahtievamo javno glasovanje poimence.

Predsjednik: Tko podupire ovaj predlog? (Lievica ustane). Dakle molim, ona gospoda, koja su za redakciju, neka se izvole sa „da", a koja su proti njoj sa „ne" izraziti. (Sliedi glasovanje).

(Poslje glasovanja:)

Predsjednik: Dakle nadpolovičnom većinom glasovah, naime sa 64 proti 56, je redakcija primljena.

Time zaključujem sjednicu, i uričem buduću na sutra u 10 satih.

Četrdeset i sedma saborska sjednica,

držana dne 10. ožujka 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: otvori sjednicu

Bilježn. Dr. M. Derenčin: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

o četrdeset i petoj sjednici sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 9. ožujka 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gosp. Dr. Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

Čitao se prije svega i odobrio bez primjetbe zapisnik jučerašnje sjednice, a po tom priobćili se saboru podnešeni spisi, naime predstavka sl. grada Osieka, da se dozvoli otvorenje jedne ljekare u gornjem gradu, koja bje na molbeni odbor upućena, i dva izvješća odbora za zaklade, jedno o zakladi Raffayevoj, drugo ob onoj Vackoga konvikta, a glede obiuh bje zaključeno, da se tiskaju i na dnevni red stave.

Po tom, usljed zaključka stvorenoga u jučerašnjoj sjednici, javi predsjednik, da se je on upitao u svietloga bana, da-li i kada vlada namjerava sabor budi odgoditi budi razpustiti, oli da-li ona odgoda ili razpust nije ustanovljen na stanoviti rok ili riešenje stanovitoga predmeta; a svietli ban da mu saobći, da mu vladine namjere u tom pogledu poznate nisu, što je sabor do znanja primio.

Prije nego-li se prešlo na dnevni red, to jeste na viećanje o slovu *c*, § 2. izvješća odbora glede kralj. odpisa od 27. velj. 1866, bijaše još na predlog g. Brlića želećega, da se predstavka glede hrvatsko-slavonske željezničke mrože što prije u pretres uzme, zaključeno, da će to sliediti čim se rieše predmeti, koji su za dnevni red jurve opredieljeni, a izbori zemaljskoga odbora su za izposlovanje odštete njekojim žiteljem radi kvara, što su ga u ugarskom ratu godine 1848. pretrpili, kao i izbor odbora, kojemu bi se imala za razsudjenje i predlog povjeriti predstavka županije sriemske za priznanje ravnopravnosti srbskoga naroda i imena u trojednoj kraljevini, bijahu jednodušnim saborskim zaključkom odgodjeni na ponedjeljak.

Izza kako bijaše još pročitan izpravak zastupnika naroda g. Antuna Vakanovića na prvu kiticu § 2. slova *c*, gore pomenutoga odborovoga izvješća, glaseći:

Da se medju rieč „da“ u onoj kitici i rieč „u onom organu“ umetne „u zajednici sa kraljevinom Ugarskom,“ po čem bi izpravljena kitica glasila ovako: „da u zajednici sa kraljevinomU garskom u onom organu, koji će imati razpravljati zajedničke poslove, trojedna kraljevina bude osebno i neposredno zastupana:“ otvori se viećanje o često pomenutoj točki odborova izviešća, te progovoriše medju ostalim g. Dr. Stojanović, ponavljajuć svoj izpravak, da se ciela alinea izpusti a mjesto nje reče: Odborima se držati čl. 42. g. 1861. saborske adrese g. 1866., i načelah u njih izraženih. G. Polit predloži, da se za slučaj odbićenja one točke zamieni ovako: „Ustanovljujuć odnošaj naprama ukupnoj monarkiji i način utjelovljenja ukupnih posalah ima poslanstvo izjaviti, da će ista trojedna kraljevina biti na ugarskom saboru kolektivno zastupana, i to Hrvatska i Slavonija u onom broju kako to zakoni ugarski od godine 1848. ustanovljuju.“ Gosp. Ivan Perkovac, koji je upitnu točku želio izpravljenu tim, da se rieči „u zajednici sa kraljevinom Ugarskom“ umetnu poslje riečih „će imati“ i prije glagolja „razpravljati“, gosp. Živković, koji je govorio za izpuštenje upitne točke, g. Kraljević, koji je predao na čestije pomenutu točku, pismeni izpravak, sastojeći u tom, da se izza rieči „bude“ umetne ovo „dakako solidarno sa kraljevinom Ugarskom kao kraljevina zastupana“ a da se izpusti „osebno i neposredno zastupana“ ili eventualno predlagao, da se odboru trojice predadu svi dosele podnešeni izpravci, da riešenjem istih podnese saboru novu redakciju rečene točke, g. Brigljević, koji usvajajuć izpravak g. Perkovca predlagao, da se izpravljenoj točki jošće izza riečih „trojedna kraljevina bude zastupana“ doda dotično zaglavi prva kitica točke *c* ovako: u takovom razmierju, koji će se ugovorom potvrdjenim po obiuh saborih opredieliti; g. Zlatarović, koji takodjer stavio izpravak glaseći: Ustanovljujući odnošaj naprama ukupnoj monarkiji o načinu obavljanja ukupnih posalah, ima poslanstvo nepomično o tom nastojati, da u onom organu, sredstvom kojega će kraljevina Ugarska razpravljati zajedničke poslove, trojedna kraljevina bude osebno i neposredno zastupana.

Izza kako na obranu svojih izpravakah progovoriše još jedan put g. Antun Vakanović i Dr. Polit, a na obranu redakcije odborov izvjestitelj g. Mato Mrazović, bje viećanje zaključeno, te glasovalo se poimence najprije o redakciji točke c i §. 2. odborovoga izvješća, koja bje većinom glasovah to jest sa 64 glasa proti 56 primljena, te usljed toga su izpravci zabačeni.

Za redakciju, za koju glasovalo se sa „da,“ bila su sliedeća gospoda sab. članovi:

Sa da!

Angjelić,
Babić,
Babić,
Blažić,
Bukvić,
Ćepulić,
Farkaš,
Gruić,
Haulik,
Horvath M.,
Jakić,
Jelačić grof Antun,
Jelačić grof Gjuro,
Kralj biskup
Kralj Ivan žup.,
Kukuljević,
Kušević Svetozar,
Lalić Pavo,
Laudenbach Ivan,
Lovrić Franjo,
Mažuranić,
Melinčević,
Milanković,
Mrazović,
Muhić,
Miškatović,
Nikolajević Lukijan,
Nikolajević St.
Nikolić P.
Ožegović Ivan,
Ožegović Martin,
Ostriš Andrija,
Pavlinović,
Peičić,
Petrović Dane,
Petrović Luka,
Pinterović,
Popović Samoilo,
Predoević,
Prica,
Prukner,
Regen,
Soić,
Sokolić,
Stahuljak,
Subotić Jovan,
Sviličić,
Šafarić,
Šauer,
Smaić,
Špun M.
Špun J.
Špun Dr. Nap.
Strossmayer,
Toljan,
Torbar,
Veber,
Vinsky,
Virag,
Vončina,
Vukotinović,
Zorac,
Zoričić,
Žužel.

Proti redakciji glasovaše

Sa ne!

Akurti,
Akšamović,
Barčić,
Bedeković,
Bogović,
Boleslavski,
Briglević,
Broz,
Car,
Ceboci,
Ciotta,
Derenčin,
Fiamin,
Horvat Petar,
Hrvoić Stjepan,
Jelačić Dragutin,
Jelačić Kaž.
Jordan,
Josipović,
Kavanagh,
Kirjaković,
Kiš Ladislav,
Kolarić Pavao,
Krajačić,
Kraljević Miroslav,
Kraljević Benj.
Kugler Stjepan,
Kušević Aur.,
Kušlan bar.,
Kovačić,
Lukinac,
Maller,
Mihalić Slavolj.,
Neupar,
Ožegović Tito,
Pavleković,
Perkovac,
Petričević,
Polit Dr.,
Rauch Levin,
Fabiančić,
Rogulić,
Starčević,
Stojanović,
Šedel,
Šram,
Šuljok,
Taller,
Urpani,
Vakanović,
Vranyczany,
Vranić,
Zidarić,
Zlatarović,
Živković.
Brlić, Dr.

Neglasuje:

Nović.

Za vicćanja priposlana su g. predsjedniku od svietloga bana dva previšnja kraljevska odpisa za proglašenje. Čim je to g. predsjednik saboru prijavio, zaključilo se prekinuti debatu, i slušati prispjela previšnja odpisa, koja po predsjedniku odpečaćena bijahu po bilježniku čitana. Jednim se od ovih previšnjih odpisah potvrdjuju pravila jugoslavenske akademije i zapovieda njihovo uzakonjenje, nu nepodjeljuje se previšnjega odobrenja izboru akademičkih članovah, jer obavljenomu prije potvrdjenja pravilah, a drugim odobravaju se pravila narodnoga muzeja i dozvoljuje se njihovo uzakonjenje. Odpisom priložena su dotična pravila obskrbljena potvrdom dvorske oblasti za trojednu kraljevinu.

Sjednica bje dignuta, izza kako predsjednik na temelju glasovanja izreče, da je nadpolovičnom većinom glasovah primljena redakcija slova c, §. 2. izvješća saborskoga odbora o previšnjem reškriptu od 27. veljače t. g., a buduća urečena za sliedeći dan u 10 satih prije podne.

Dr. **M. Šuhaj**, v. r.
I. podpredsjednik.

Marian Derenčin, v. a.
saborski bilježnik.

Dr Mihajlo Polit: Imam opazku učiniti na ovaj zapisnik, da je g. bilježnik moj izpravak posve izopačio; bog me sačuvaj, da sam ja ikada pomislio, da takav izpravak učinim. U zapisniku stoji, da sam ja predložio, da bude trojedna kraljevina po zakonih od 1848 g. na ugarskom saboru zastupana; a moj izpravak ovako glasi: Ustanovljujuć odnošaj naprama ukupnoj monarkiji i način obavljanja skupnih posalah, ima poslanstvo izjaviti, da će trojedna kraljevina na ugarskom saboru kolektivno zastupana biti, i to Hrvatska i Slavonija u onom broju, kako to zakoni ugarski od godine 1848 ustanovljuju". Ovo je velika razlika, jer po zakonih ugarskih od g. 1848 šalje Slavonija neposredno svoje poslanike na ugarski sabor, dočim bi po mom predlogu Hrvatska i Slavonija kolektivno zastupana, i po tom osebina Hrvatske i Slavonije sačuvana bila. Bog me sačuvaj od takvog izpravka, kako je u zapisniku, ja bi si to za sramotu držao.

Predsjednik: Za opravdanje g. bilježnika moram kazati, da si je g. govornik sam kriv, ako njegov izpravak nije onako došao u zapisnik, kako ga je predložio; jer da se je g. govornik držao poslovnika, te izpravak pismeno podneo, bile bi se iste njegove rieči uvrstile u zapisnik. (Zapisnik se izpravi).

Dr. Jos. Vranicani: Do sada nije bio običaj, da se u zapisniku govornici bilježe, kako su govorili, da je ovaj govorio za ovo, drugi za ono. To nespada u zapisnik, nego samo ono, ako je tko amandement ili izpravak učinio. (Zapisnik se izpravi).

Predsjednik: Glede pravišnjih kr. reskriptah, koji su jučer prispjeli, vis. sabor ništa nije odlučio . . . .

Biskup J. J. Strossmayer: Mi smo jučer velikom radošću čuli kr. reskripte glede akademije i narodnog muzeja; ali se nisu mogli odobriti članovi akademije. Ja bi vis. sabor molio, da izvoli privoliti, da se onaj isti odbor, koji je jur ovlašten bio, da prvih 16 članovah imenuje, sada opet ovlasti, da to učini, i to zbog toga, da se čim prije u život uvesti može akademija. (Sa svih stranah: prima se!). Ako vis. sabor na to privoli, ja molim gg. članove, koji u taj odbor spadaju, da bi poslje sjednice na kratak dogovor izvolili ovdje ostati.

Predsjednik: Dužnost mi je vis. saboru u smislu §. 81 prijaviti, da sam zastupniku riečkom g. Ciotti dopust na 8 danah podielio, a g. Janča, koji je bio bolestan, da se uporavio i u sabor povratio.

Na dnevnom redu stoji nastava razprave o izvješću odbora glede kr. reskripta od 27. veljače.

Izvj. Mato Mrazović: Čita dalje odborovo izviešće: „Uz ovaj obćeniti naputak itd. do „izkustvom dokazanu".

Ovdje, što sam dosada čitao, jest samo predlog taj, koji se odnosi na dnevnice. Odbor je scienio, da dnevnice od 10 for. odgovaraju upravo najvećoj nuždi, pogledom naime na trošak, kojega će zastupnici morati imati u gradu, u kojem je sada onako već tim, što sabor ugarski tamo saboruje, i što se usljed toga mnogo više stranskih nakupilo, i glede stanovah i svakdanjega živeža ponješto skupljina nastala. Obzirom na ove okolnosti predložio je odbor dnevnice od 10 for.

Autun Vakanović: Glede dnevnicah moram se ja proti ovoj svoti od 10 for. izraziti. Razlozi, koji mene na to nukaju, su ti, koji su bili navedeni, kad su se gospoda izabirala, koja su nosila adresu Nj. veličanstvu u Peštu. Ovoj su se gospodi doduše dozvolile dnevnice od 20 for., ali je bilo napomenuto, da je to bilo samo iznimno, budué da tu treba izvanrednih troškovah, te je bilo rečeno, ako se drugi koji odbor izašalje, onda neka ostanu običnе dnevnice. To je jedan razlog; drugi je razlog taj, što je vis. kuća primila načelo, po g. Čepuliću predloženo, da zastupnik za svoj trud nikakve nagrade neprima, nego jedino odštetu neobhodno potrebnih troškovah. Akoprem znam, da je u Peštu skupo, ipak mislim, da zastupnik, koji ima dnevnicu od 5 fr. i 1 fr. na stan, dakle sa 6 for. u Pešti izaći može. O tom sam ja tim više osvjedočen, što je sabor ugarski, koji će znati potrebe i skupoću u Pešti, ipak dnevnice obalio na 5 for. i po prilici 1 for. za stan. Obzirom dakle na golem trošak, kojega već ovaj sabor stoji, predlažem, da se ove dnevnice obale na 5 for. i 1 for. za stanbinu.

Franjo Lovrić: Znam, da mi neće nitko kazati, da sebično govorim, jerbo ja sigurno neću ići s tom deputacijom; s druga se strane nadam, da neće nitko misliti, da si hoću kakvu popularnost steći tim, ako nisam mnienja g. predgovornika. Ono, što je g. Čepulić predložio glede dnevnicah, spada na novi izborni red i novo uredjenje sabora, koje po Nj. veličanstvu još nije potvrdjeno, a ovo je predlog za ovo iznimno poslanstvo, koje spada na vis. kuću, hoćeli ga odobriti ili ne. Nego ja mislim, da bi ga vis. kuća imala odobriti, kako ga je odbor predložio.

Predsjednik: Ako nitko više neprigovara, molim gospodu, koja su za redakciju, da izvole ustati. (Učini se). To je većina.

Izvj. Mato Mrazović: Čita dalje: „Pa budué nije znano ovomu saboru, itd. do: na put spreme."

Razlozi, koji su vodili odbor na ovaj predlog, navedeni su već u prvom mom razlaganju, i potiču stranom iz obzirah na štednju, jer je odbor držao, da bi bio suvišan trošak i novca i vremena, kad bi se poslanstvo trojedne kraljevine uputilo u Peštu neznajući, imade li subjekta, s kojim da stupi u dogovor, a stranom takodjer iz obzira na dostojanstvo ovog sabora, koje bi po mom mnienju bilo povriedjeno, kad bi se zastupnici trojedne kraljevine morali istom o tom brinuti, da dodju s kim u dogovor, i da saznavaju privatnim putem, tko je taj, s kojim imadu u dogovor stupiti. S toga je predložio odbor, da se već u duhu kr. reskripta, koji želi sve formalnosti izbjeći, i s obzira na prešnost predmeta, najkraćim putem ubaviest pribavi vis. saboru i dotičnim poslanikom, da saznadu, da li je sabor ugarski izabrao isto takovo poslanstvo, i da saznadu, kada se ima dogovor početi. (Glasovi: redakcija!)

Predsjednik: Ako nitko neprigovara, to se redakcija primljenom očituje.

Izvj. Mato Mrazović! Čita dalje: „Konačno je odlučio odbor itd." do kraja.

Ako bi vis. sabor ovaj predlog odbora izvolio primiti, onda dakako bi se morala i dotična predstavka predložiti: ako vis. sabor na to pristane, ja ću onda od strane odbora takodjer predložiti osnovu te predstavke.

Avelin Čepulić: Prije nego bi se prošlo na čitanje ove predstavke, mislim, da mi je slobodno predložiti nješto kao dodatak k ovomu naputku.

Svi znamo, da se prije njekoliko danah o tom rieč povela, da bi se dogoditi moglo, da se ovaj sabor razpusti ili odgodi, dapače u samom saboru je predlog učinjen, da se dade na znanje saboru, kada će se razpustiti ili odgoditi. Ja bi dakle mislio, da bi dobro bilo, da se očituje: „I za onaj slučaj, ako se ovaj sabor razpusti ili odgodi, imade ovaj naputak svoju valjanost." Ovaj predlog preporučam vis. kući, i mislim, da će biti shodan.

Predsjednik: Prima li vis. kuća predlog g. Čepulića? (Većina); dakle se primljenim očituje.

Mihovil Pavlinović: Osvjedočen, da moljakanjem ništa dobiti nećemo, kao što nismo kroz cielih pet prošlih godinah, ja sam za ovi zaključak: „sabor trojedne kraljevine, videći ozledjeno svoje pravo na cjelokupnost kraljevskim odpisom od 27. velj. g. 1866., i to načinom ponizujućim narod, zaključuje, da se u to pitanje za sada neposredno s krunom neupušta."

Nema gore žalosti po koji narod, nego što kad nije sviestan životu svome. Nema, gospodo, gore nesreće po koju državu, nego što kad joj pravac nije narodnim životom opravdan.

Naša je domovina zakvačena, što kraljevskim izborom, što pragmatičkom sankcijom, u svezu zemaljah, koje su početkom ovoga vieka okrštene imenom monarkije austrijske. Kakav je život te monarkije i te carevine, kakav njoj je pravac, to znadu zadušene slobode svih njezinih kraljevinah i zemaljah, to najbolje znade nesita centralizacija i germanizacija. (Živio!) Isto je tako proti naravi i proti pravdi, da taj grdni Babel austrijanske nevaljanosti, netom ga se je narodni duh kosnuo, sam se počeo na sve strane oriti. Kad se vidilo, da uz mrtvaca istočnoga brzo će i drugi mrtvac ležati: (Živio!) kad se vidilo, da bojni topovi nepomažu, dok uza nje narod nestoji; kad se vidilo, da Austriji nema veresije: tad i samo tad, uznosita Austrija pogledala je malko van bečkih bedemih, i pustila je laskavo oko na svoje

narode. Kad je Austrija spazila, da propada uz izmišljeni narod austrijanski, tad se je obratila živim narodom, i pozovnula jih, da ju dragovoljno podupiru. Ali je ta gospoja preveć ponosna bila, da zaboravi staroga gospodovanja, te je narode zapovrnula u tor, kojega je nazvala slobodom, zapovrnula kroz struge, što je okrstila veljačkim ustavom. (Živio!) Austrija htjela je imati pomoći, namećući ustavne milosti. Kakvi su to darovi bili, kako su prošli i oni, što su bili u toru, i oni što su van tora izostali, mi smo svi vidili i zapamtili.

Dodjosmo i do rujanskoga manifesta. Eto gle! Hrvatski sabor odlično se pozivlje, da pomože novome uredjenju carevine. Kako je taj sabor sastavljen, i dalji narodi već znadu. Iznimno stanje naše domovine dade priliku, da se sklopi iznimno zastupstvo. Gle, bilo pa bitisalo. Mi smo žrtvovali sve, što se žrtvovati moglo, mi smo dali sve, što smo mogli: naš poklon i priznanje zajedničkih posalah u zajedničkom i ustavnom razpravljanju čitave carevine; našu pobratimsku ruku Ugrom, i želju iskrenu za obnovom raztrgnutoga saveza; sve dadosmo; ali ujedno rekosmo: daj, bečki caru, daj, hrvatski kralju, da se i nam odtrgnuta uda povrate ;daj nam cjelokupnost, što je u tvojih samih rukuh; daj, budi nam pravedan, jer je to potreba naša, to je pravo naše, to je rieč tvoja i otacah tvojih, to je boljak tvoj i carevine tvoje. (Živio!)

Gospodo! Odpis, koji u ovoj kući leži, to je crni glasnik po trojednu kraljevinu. Ja se podpuno slažem s onim velecienjenim govornikom, koji reče: da je taj odpis zlosretna knjiga, kakve hrvatski narod od svoga ustavnoga kralja nije nikad do sada primio. Ja ne žalim toliko, što nam se pravo nevrši, jer smo već tome žaliboże navikli u zajednici austrijanskoj, koliko žalim i upravo tuga me obuzimlje, kad vidim, da na pravo naše ni obzira neima, na zahtjeve naše mal da ni odgovora neima.

Mi kažemo, šta se radilo s Dalmacijom; šta je u stvari našega združenja; a to nam se baca na kukov dan: dok medjutim, i pod Belcrediovim popečiteljstvom tamo se bani birokracija, kao po svom zavičaju; i dan na dan izčezavaju nade, što su ih bili začeli rodoljubi u novoga dalmatinskoga namjestnika.

Obstanak vojničke krajine, takov kakov je danas, nećemo nit možemo trpiti da traje, jer nam narod ubija. A nam se odvraća: da je Krajina blagoslov!

Gospodo, njeke uvrede pretrpiti se nemogu, pa došle od najviše ruke. Hrvati, vam je dakle sudjeno, da na vieke ostanete žrtva vaše vjernosti i vašega poštenja? (Živio!) Ja visoko cienim kraljevsku rieč; ali kad me ona vriedja, ja ju od sebe odbijam (Živio!)

Ja volim, da mi naroda sa svieta nestane, volim, da Hrvatske nebude, nego da ona svoga prava i svoga poštenja pred svietom zanijeće (Živio!), ol da hladnokrvno pusti, da njoj, ma tko bio, pravo i poštenje gazi. (Živio!)

Sve, što kazasmo da smo voljni žrtvovati, to se je objeručke prihvatilo. A jamstvo, da će se dokinuti ovaj polutanski položaj trojedne kraljevine? Jamstvo za naš budući obstanak i razvitak? To se smiešno zateže, odgadja i odbija.

Ja želim da narod naš digne jednom svoje junačko čelo, pa da dokaže kralju svome, dokaže svietu: da neima ni Hrvata ni čestita Srba u trojednoj kraljevini, koji bi pustio, da se čast i prava ove domovine njegovim sudjelovanjem vriedjaju. (Živio!) Ne, recimo, nije istina, da puška i batina mogu biti blagoslov za naš narod! (gromoviti Živio! i dugotrajno pljeskanje.) Branimo naše pravice, kako ih braniti može ustavni i samosviestni narod; pa će Bog pomoći. Mi kao narod možemo i hoćemo da živimo: to nam je sviest. Tko nam oduzimlje prirodna i zakonita sredstva na život, taj nam o glavi radi. Ja vam dakle, gospodo zastupnici naroda, preporučujem zaključak. Njim ćemo spasiti, što se danas spasiti može: čast narodnu! (Živio i odobrenje.)

Predsjednik: Premda nikoga ovdje neima, koj nebi rado slušao i najslobodnije govore, osobito, koji proiztiču iz razcviljena srca, ipak mislim, da se pojedini izrazi, koji se sa dostojanstvom vis. kuće neslažu, ovdje upotrebljavali nebi, neznam, da-li rieč „tor“ u Dalmaciji isto znamenovanje imade, kaošto kod nas, naime gdje se živina zatvara; a taj izraz mislim, da dostojanstvu našemu neodgovara.

Antun Jakić: Gospodin predgovornik govorio mi je upravo iz duše, jer meni je u sadanjih okolnostih prva i najprečija stvar, cjelokupnost naše hrvatske domovine, i ako te neimamo, neimamo zaista temelja pravoga, na kojem bi mogli napredovati. Izkustvo uči, da naše reprezentacije i adrese, dosele barem nisu imale nikakova uspjeha: stoga mislim, da bi i sadanja naša adresa jedva imala kakav uspjeh, jer nam se zbilja kaže, da kad sve na kraj svedemo, može biti govor o pridruženju Dalmacije, t. j. ako sretno riešimo državopravna pitanja. Ovo je velika zagonetka, jer stavimo, da se sdružimo s Ugri, moglo bi nam se reći u Beču: „ovo riešenje državopravnih pitanjah nije takovo, da bi vam se mogla dati Dalmacija“; stavimo, da riešimo državopravna pitanja tako, da stupimo u centralno tielo, možebiti Reichsrath, moglo bi nam se kazati: „čemu vam sdruženje Dalmacije. Dalmacija sjedi već ovdje, ona podje s vami u Reichsrath“. Dakle ovo je velika zagonetka, jer neznamo pogoditi načina riešenja državopravnih pitanjah onako, kako bi se dočepali Dalmacije. Što se krajine tiče, to nam se izrikom kaže, da ona ostati ima, ali neveli se, do kojega vremena, nego kaže se, da ima ostati, dapače se veli, da je vojnički sistem u Krajini blagodat. Ja mislim, da svi koraci, koje bi dalje činili, nevode upravo k ničemu, i da neima druga, nego baš po istom reskriptu čekati dobe, kad će moći Dalmacija u boljih okolnostih k nam stupiti; i kad će prestati vojnički sistem u krajini biti blagodat. Zato ovaj predlog, da se odustane od reprezentacije, podupirem iz sve duše.

Dr. Luka Petrović: Osnova odborova je već primljena; §. 70 poslovnika nedopušta prigovora proti zaključkom sabora.

Predsjednik: Zadnja se je alinea samo pročitala, ali nije još primljena.

Jovan Živković: Redakcijom predlaže se predstavka, a po g. predgovornicih resolucija; meni je s moje strane sve jedno, što niti od jednog niti od drugog predloga uspjeha nevidim. Nu ja uzimam priliku sa njekoliko riečih da kažem, što sam dobio glas ovaj čas iz Sriema. Narod naš u Sriemu tako isto željno izgleda, da se krajina ukine. (Čita dopis). Dakle gospodo, u koliko mi Sriemci ovdje to načelo zastupamo, odazvali smo se onomu, koji nas je poslao i to je narod u Sriemu. Ali taj narod je to rekao, da želi za načelnu politiku tiesan savez sa Ugarskom, jer samo tim putem vidi mogućnost onoga, što se tim smjerom postići želi. t. j. cielokupnost domovine. Tko jedno hoće, nesmije drugo da iz vida pusti. Dali smo mi ovim putem išli od jučer,

da izvedemo ono, što toliko želimo, to će najbliža budućnost pokazati; ja od moje strane kažem, ako nam nije jedno i drugo pred očima, sve je badava. Meni je dakle svejedno, hoćete li reprezentaciju ili resoluciju.

Avelin Čepulić: Hoću na kratko samo da konštatiram to, da je previšnjim ovim reskriptom javno pravo trojedne kraljevine ako ne povriedjeno, ali svakako ignorirano. Ja držim s političko-juridičkog gledišta, da je svakako potrebno, da visoki sabor tu okolnost konstatira, da se danas sutra iz šućenja sabora nebi kakove štetne posljedice za naše javno pravo, za našu cjelokupnost izvesti mogle. Samo je pitanje, kojim da se načinom to učini; njekoja gospoda predlažu, da se učini rezolucijom, drugi su toga mnienja, da se učini reprezentacijom ili posebnom adresom. Ovdje je dakle pitanje o tom, koje sredstvo sadanjim našim okolnostim bolje dolikuje. Ja držim, da nam kao narodu monarhičkom svakako bolje dolikuje, osobito u sadanjih okolnostih, da se njeg. veličanstvu utečemo reprezentacijom, ili kako je odbor predložio adresom: zato ja glasujem za adresu.

Mato Mrazović: Kad je odbor predložio adresu, nije mislio predložiti visokomu ovomu saboru, da na novo izbraja svoje molbe, koje su i onako već dvjema adresama, od god. 1861. i godine tekuće njeg. veličanstvu na široko razjasnjene, nego je mislio, da je dužan očitovati njeg. veličanstvu, što ga je u nazočnom kr. odpisu od 27. veljače u njegovom srcu ražžalostilo, što su po njogovom uvjerenju povriedjeni njegovi pravni nazori, njegovo pravno osvjedočenje. Scienio je dakle odbor, da se samo ova izjava njeg. veličanstvu imade učiniti, a uz isto vrieme i istim načinom da se njeg. veličanstvo ubaviesti ob odluci, koju je upravo sada vis. sabor učinio, glede budućega postupka u dogovaranju sa kraljevinom Ugarskom. Ja držim dakle, da je odbor odgovorio namjeri one gg. predgovornikah, koji misle, da se samo rezolucijom u zapisniku izjavi žalost nad nepovoljnim i tegobnim sadržajem kraljevskoga odpisa od 27. veljače, kad nije predložio, da se nanovo molbe pošalju, nego da se čuvstvo izjavi, koje se je porodilo u svakom pojedinom povodom previšnjega ovoga odpisa. A imade li više nade, da će to u zapisniku biti javnije i da će sjegurnije doći u ruke njeg. velinstva, ili je više nade. da će se ipak njeg. veličanstvo osvjedočiti o utisku, što su ga odpis i nazori u njem izraženi učinili u narodu i njegovom zastupstvu, ako se adresom priobći njeg. veličanstvu, to će po mom mnienju svatko na prvi mah lasno pogoditi. S toga ja držim, da će visoki sabor samo naprama dosadašnjemu postupku i obzirom na uzdržanje svojih pravah postupati, ako se izjavi, da se putem adrese njeg. veličanstvu izraze ona čuvstva, što su se porodila u zastupstvu naroda povodom sadržaja previšnjeg kralj. odpisa od 27. veljače. Vis. će se sabor kad in konkreto adresu samu sasluša, možebiti laglje umiriti, te i ona gospoda, koja su za rezoluciju govorila, zadovoljna biti; zato neka mi visoki sabor dopusti, da sadržaj te adrese pročitam, a onda neka izvoli svoju odluku izreći: (Čita osnovu adrese).

Previšnjim kralj. odpisom od 27. Velj. ove godine pobudjen ovaj svomu kralju vjerno odani sabor trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, podastire Vašemu Veličanstvu ovu sinovljom iskrenošću nadahnutu izjavu.

Iz prvoga diela rečenoga previšnjega kralj. odpisa primietismo sa zahvalnošću, da je Vaše Veličanstvo u pogledu načina, kojim se imadu riešiti državopravna pitanja, blagoizvoljelo usvojiti stanovište naznačeno u našoj prepokornoj adresi od 10. veljače o. g., te kod rješavanja državopravnih odnošajah ostaviti zastupstvu trojedne kraljevine na volju, da uzčuvav svoju, na pravu osnovanu autonomiju, i uzdržav privolju svoga vlastitoga sabora, steče dovoljna jamstva za svoje narodne interese.

Tim više bijahu nam razcviljena srca, kada smo iz drugoga diela previšnjega kralj. odpisa razumjeli: da Vaše Veličanstvo nije pronašlo zadovoljiti zahtjevom našega državnoga prava glede na cjelokupnost trojedne kraljevine, pače da je u krajiškom pitanju ovaj previšnji kralj. odpis daleko zaostao iza istih veoma umjerenih obećanjah Vašega Veličanstva sadržanih u kralj. odpisu od 8. studenoga 1861.

Mi smo se takvomu neuvaženju naših smjernih željah tim manje nadali, što je cjelovitost trojedne kraljevine, ne samo osigurana svečanimi zavjerami tolikih vladalacah naših i po Vašemu Veličanstvu često u načelu priznana, nego i njezino izvedenje nedolazi u sukob sa pravednimi zahtjevi cjelokupne monarkije; što bijasmo nadalje, a i sada jesmo uvjereni, da se bez državne cjelovitosti trojedne kraljevine nedadu ni pravovaljano urediti njezini državopravni odnošaji, ni ustavno preustrojiti cjelokupna carevina; što smo napokon za obranu velevlastnoga položaja carevine izjavili se pripravnimi na takove žrtve, koje nadilaze i zahtjev strogoga prava.

U pitanju o sdruženju Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom mi nismo ništa drugo iskali, nego da se naprije uklone umjetno po propaloj vladi tomu sdruženju postavljene zapreke; pa da se učine shodne naredbe, kako da sabor dalmatinski radi slobodnoga obostranoga porazumljenja čim prije ovamo svoje zastupnike pošalje. Nu Vaše je Veličanstvo razpravljanje toga pitanja odgodilo opet na ono vrieme, kada se urede državopravni odnošaji Hrvatske i Slavonije, prem smo i sada o tom osvjedočeni, da bi po pravu zastupstvo cjelokupne trojedne kraljevine imalo sudjelovati kod uredjenja tih odnošajah, pa da neće ni Dalmacija smatrati za pravedno, ako bude imala i nepitana stupiti u odnošaje uredjene bez svoga sudjelovanja.

Još neugodnije dirnula je našu pravnu sviest i domoljubnu ćut izjava Vašega Veličanstva o krajiškom pitanju. Po zahtjevu našega državnoga prava, često priznana počev od kralja Leopolda I., bijasmo vlastni iskati, da se s mjesta dokine iznimno faktično stanje u hrv.-slavonskoj vojničkoj krajini, pa da se na nju bez odvlake protegne starodavni ustav matere zemlje. Nu mi, povedeni obziri na obranbenu snagu carevine i na odnošaje, koji su se iz krajiškoga sustava tečajem vremena razvili, za sada odustasmo od zahtjevah strogoga prava, ter samo zamolismo preponizno: da se vojnička krajina, bez uštrba njezine oružane sile za prelazno doba, u zakonarstvu i upravi sjedini s materom zemljom po zakonskoj osnovi, koja bi se izradila dogovorom izmedju oba zakonotvorna faktora.

Vaše je Veličanstvo izvolilo istina bog opet priznati, da sadanje zemljište hrv. slavonske krajine sačinjava cjeloviti sastavni dio ovih kraljevinah. Nu ovo priznanje nezadovoljava nit iz daleka državnomu pravu trojedne kraljevine: a takova cjelovitost zemljištna, koja neima izraza u jednom te istom ustavu s materom zemljom, ima samo zemljopisno znamenovanje.

Vaše je veličanstvo izvoljelo nadalje izjaviti odlučno, da obziri na obranbenu snagu cjelokupne monarkije nedopuštaju ukinuti postojeći u krajini vojnički sustav. I mi bijasmo prema ovim obzirom udesili svoj predlog; pa nas je zato neugodno i zateklo takvo očitovanje, koje velikomu dielu na-

šega naroda nalaže i nadalje nerazmjerno veće krvne žrtve od onih, štono ih za obranu carevine nose ostali narodi, živući s njim u istoj zajednici državnoj.

Obrana kraljevinah i zemaljah sdruženih pragmatičkom sankcijom nerazriešivo i nerazdielivo, jest jednaka dužnost za sve narode pod žezlom Vašega Veličanstva. Ali toj jednakoj dužnosti imadu odgovarati i jednaka prava za sve narode.

Ovomu vrhovnomu načelu, na kojem se osnivaju svekolike prosvietljene države, i koje je Vaše Veličanstvo kod ustavnoga preustrojenja monarkije veledušno prigrlilo, imadu se podčiniti svikolici obziri ma koje vrsti.

Vaše Veličanstvo scieni, da bi zavedenje gradjanskih oblastih u vojničkoj Krajini davalo samo povoda sukobom smetajućim i službi i redu. Ali akoprem bi se ovim sukobom moglo lasno predusresti opredieljenjem područjah obijuh oblastih i njihova medjusobnoga odnošaja, kao što i u cieloj carevini postoje vojničke uz gradjanske oblasti: to bi se onda, ako je ova bojazan temeljita, pravdi za volju, i nekušajuć takva prelazna ustrojstva, ustav matere zemlje imao samo protegnuti na taj njezin dio sastavni. Pak ako se je vojnička Krajina u Erdelju previšnjom naredbom Vašega Veličanstva od 22: siečnja 1861. mogla posvema izjednačiti s tim velikim vojvodstvom, nevidimo zapriekah i razlogah, sbog kojih se nebi dala jednaka promjena izvesti u hrvatsko-slavonskoj vojničkoj Krajini.

Naš je narod za obranu prejasne vladajuće kuće Vašega Veličanstva i cjelokupne monarkije do sada tolike žrtve doprinio i tolikih si zaslugah stekao, da bi se imao za nagradu riešiti donekle svake vojničke dužnosti. Nu on netraži sebi takve iznimne povlasti; ali je s druge strane vlastan zahtievati, da nebude on jedini u ustavnoj državi u stanju iznimnom, protivnom i državnomu pravu i narodnomu svomu razvitku.

Sinovi vojničke Krajine imadu sveto od otacah naslieđjeno pravo na ustav matere zemlje. Ovo pravo nemože im se nadoknaditi nikakvimi poboljšicami, a to tim manje, što se svaki dan više uvidja, da se narod pod upravom vojničkom nemože organički razvijati, i da uprava vojnička, kamo-li da bude blagoslovom ikojega naroda, nije podobna dati mu ni uvietah za njegov duševni i materialni napredak.

Ako dakle hrvatsko-slavonska vojnička Krajina imade pravo na ustav i kano sastavni cjeloviti dio trojedne kraljevine, i kano nerazdruživa čest ustavne monarkije, u kojoj u tom pogledu nemože biti po pravdi i načelu ravnopravnosti nikakve iznimke: onda nevidimo, gdje bi se za Krajinu mogli zakoni stvarati, kakoli bi se mogla ustavno upravljati, ako se neutjelovi materi zemlji.

Vaše Veličanstvo! Kad bi ovaj svomu kralju vjerno odani sabor slušao samo glas previšnjim kralj. odpisom od 27. veljače o. g. gorko razcviljena srca, i kad bi on uz to strogo se držao svoga državnoga prava: nebi se imao upustiti u razpravljanje državopravnih pitanjah, prije nego-li se trojednoj kraljevini povrati državna cjelokupnost. Nu obzirom na to, što čvrsto držimo, da će Vaše Veličanstvo prije krunitbe izvesti cjelokupnost trojedne kraljevine, a tim ukloniti neizbježnu zapreku kod sastavljanja inauguralne zavjernice; obzirom na dalje na to, što će se u tom, kako se nadamo, naša želja susresti sa željom Ugarskoga sabora, a napokon obzirom na to, da od svoje strane pospješimo nagodbu ustavne razmirice: odlučismo prema milostivomu pozivu Vašega Veličanstva izabrati odbor i izaslati u Peštu, čim kratkim putem doznamo, da je i ugarski sabor iz svoje sredine izabrao jednaki odbor, koji će s našim poslanstvom stupiti u dogovor o državopravnih odnošajih u smislu pomenutoga previšnjega kr. odpisa i prepokorne naše adrese od 10. veljače ove godine.

S poklonstvenim štovanjem

vazda vjerni i ponizni

Sabor trojedne kraljevine.

Antun Zoričić: Kad je Njeg. veličanstvo ovaj odpis, kojega su mu njegovi savjetnici podnieli za podpis, podpisalo, onda su sigurno savjetnici njeg. veličanstva, koji su žalibože većom stranom vojnici, predstavili stvar tako, da je vojnička krajina zbilja blagodat za narod. Mi se sada opet utičemo njeg. veličanstvu, pa moramo, držim, pobiti onaj izraz blagodat, jer mi se obraćamo a malo informato rege ad melius informandum regem. Zato ja mislim, da točno i malo obširnije izvedemo i statističnimi dati podkriepimo, da on zbilja nije blagodat nego prokletstvo za narod, jer gdje je u krajini sloboda obrta, gdje sloboda sdruživanja? U cieloj krajini neima nijedne tiskare, nijedne knjižare, i svi zavodi, koji su za duševni i materijalni razvitak naroda potrebni, svi manjkaju.

Predsjednik: Čuvši predstavku neka se visoka kuća najprije u načelu izraziti izvoli, dali uz adresu ili rezoluciju pristaje. Molim najprije onu gospodu, koja su za adresu, da ustati izvole (Učini se). Većinom glasovah prihvaćen je predlog odbora. Drugo je, dali visoka kuća posvaja predloženu adresu kako je pročitana.

Dr. Ignjatija Brlić: Tako važan spis, gdje sabor govori vladaocu, neka se dade štampati, da se mogu pojedine točke u pretres uzeti, jer ni najvažnijih točakah nemože čovjek zapamtiti od jednoga čitanja.

Robert Zlatarović: Ja po savjesti, koju sam dužan sliediti, nemogu glasovati za ono, što nisam shvatio; ja nisam mogao s jednog čitanja shvatiti sva motiva i argumenta tako, da bi po savjesti svoj glas dati mogao. Zato podupirem predlog, da se dade tiskati.

Ivan Vočina: Ovo nije nikakav zakonski članak, nego reprezentacija. Mi smo već toliko reprezentacijah poslali nj. veličanstvu, a još nikad nije bio običaj, da bi se reprezentacije tiskale, podjeljivale medju članove i stavljale na dnevni red; nego običaj bio je prije i sada, da su se reprezentacije pročitale, primile ili ne, ili da su se izpravile, i onda odaslale, komu su namienjene. S toga sam ja proti tomu, da se stavi na dnevni red, jer bi se tim bog zna kako duge debate povesti mogle.

Ivan Perkovac: Ja spadam k onim, koji za predstavku glasovali nisu, a spadam zato k njim, što se od te predstavke, nenadam povoljnu uspjehu. Ta predstavka sadržava same poznate stvari, koje smo već stoputah kao naše uvjerenje izrekli; ona nije nego opetovanje naših izjavah; a to je upravo razlog, zašto u načelu za nju nisam, jer ako takove izjave dosada nisu koristile, neće jamačno ni odsada. Nu čudim se, što imade gospode, koja vele, da se o toj predstavci nemože odmah većati po sviesti. Najprije kažem to, da mi svi po savjesti glasujemo, a ne samo pojedini članovi sabora; drugo, bilo je u saboru isto tako važnih predmetah, dapače važnijih s obzirom na zamršenost i načelnost pitanja, pak su ipak upravo gospoda s te strane velikom borbom nastojala, da se s mjesta zaključak učini. Medju takove stvari stavljam predstavku o novačenju, o porezu, o kr. odpisu, o kojem se je sada viećalo bez priprave. Zato

ja glasujem, da se predstavka primi ovako, kako ju je odbor predložio, a tko ima kakav formalni prigovor proti predstavci, pošto ju je čuo, može sada prigovoriti.

Dr. Ant. Stojanović: Buduć da je većinom glasovah primljeno načelo, da se ima reprezentacija poslati nj. veličanstvu, to ja u tom obziru neimam ništa dalje govoriti, nego ovdje je predlog g. Brlića taj, ako sam dobro shvatio, da se ovaj spis, koji je važan i od velika zamašaja za narod i domovinu, najprije štampa, i onda odmah preduzme bez dalnje debate, da-li se ima na dnevni red staviti ili ne. Ja podupiram ovaj predlog iz istih razlogah, koje je g. zastupnik sveto-ivanski naveo, naime, on kaže, da je predmet u ovom spisu, i da su načela u ovom spisu naznačena, takova, koja su već stoputah na ovom saboru nesamo pretresivana bila, nego na temelju istih i zaključci donešeni. Ja ću tako slobodan biti, te gospodu pozornu učiniti na jednu okolnost, koja je u mojih očih veoma bitna, i koja je od najdaljnjega zamašaja, a to je ona okolnost, što se odgovara na kr. reskript, u kojem je jedno načelo postavljeno, o kojem mi zaključka ne samo nismo donieli, nego upravo protivan zaključak stvorili, i upravo ono mnienje, koje je po visokomu saboru zabačeno, ono je poprimljeno u kraljevskomu reskriptu; jer kao što smo iz izvješća deputacije, koja je išla s adresom k njegovomu veličanstvu u Budim, razumjeli, da je njeg. veličanstvo zadovoljstvom primilo našu adresu; a istom čim smo tu relaciju čuli, došao je kr. reskript, iz kojega razabiremo, da nj. veličanstvo nije posve zadovoljno s onim, što smo mi u adresi kazali. Mi smo naime u adresi kazali: mi želimo poslati deputaciju u Peštu, da ustanovimo način, kako ćemo u zakonodavnom organu riešiti državopravna pitanja, a ujedno naš medjusobni odnošaj izmedju kraljevine Ugarske i nas. Mi smo to u adresi zaključili, a u reskriptu se kaže, vi neimate nikakva posla u onom zakonodavnom organu u Pešti, koji je jedino vlastan riešiti državopravna pitanja i ustanoviti organ, u kojem će se u buduće rješavati državopravna pitanja. (Oho!) Ja kažem, da je to ono načelo, o kojem mi ne samo da nismo viećali, nego smo upravo proti njemu bili, i ovdje se radi o tom, da-li to časti i dostojanstvu naroda odgovara, da mi u istom saboru, u isto vrieme za njekoliko danah poslje drugi zaključak donesemo, bez da razloge navedemo. Ako bude narod prihvatio načelo u reskriptu izraženo, to će se smatrati kao volja naroda; ali ja samo to kažem, da se razlozi moraju točno opredieliti i u formalnoj debati ustanoviti, jerbo je stvar od velika zamašaja. Ja od svoje strane nemogu i neću glasovati za ovaj spis, ako se svi razlozi nebudu pretresali, i za to treba vremena: s toga podupirem predlog g. zastupnika valpovačkoga, i ako bi ga vis. kuća zabacila, izričem, da glasovati za ovu adresu nemogu.

Robert Zlatarović: Samo to hoću g. zastupniku novljanskomu primietiti, da se je reprezentacija glede željeznice takodjer štampala; dakle ima primjera, da su se reprezentacije štampale. Kad sam ja naveo sdušnost, da nemogu glasovati, to ja nisam tako mislio, kao da od druge gospode predpostavljam, da oni to propuste.

Avelin Čepulić: Ja ću na kratko samo kazati g. zastupniku kotara valpovačkoga, da ja podpuno uvažavam njegov predlog, i to s toga, jer mu je zbilja ta stvar nova; nego mislim, da će on ipak toliko diskretan biti prama čitavom saboru, koji je o stvari dobro informiran, da mu neće ovim predlogom smetati. Ja bi za onaj slučaj bio toga mnienja, da se stvar tiska i razdieli, kad bi bio za to, da se odgadja; nu buduć da nisam za odgadjanje, jer će se sabor za koji dan zbilja sam razpustiti, s toga razloga sam ja za to, da se primi redakcija.

G. Zlataroviću imam kazati, što on veli, da su se i druge reprezentacije dale tiskati: to je potrebito bilo, morale su se tiskati, jerbo je bio posao sasvim nov, posao obsežan, te je zato svakomu do toga bilo stalo, da stvar temeljito prouči; nego ovo, kao što je g. Perkovac kazao, stvar nije nova, to je stvar, koja je svakomu pojedinomu članu vis. sabora dobro poznata. Zato velim, da sam za redakciju.

Dr. Ign. Brlić: Na uvrede g. Čepulica neću ništa odgovoriti; (ah!) meni mentora netreba; kad je mene narod izabrao, izabrao me je radi toga, da po savjesti glasujem. Ja nisam toga sam izrekao, nego su i druga gospoda kazala, koja nisu nova u saboru, da nemogu glasovati, jer im sadržaj od jednoga čitanja nije poznat. Ostajem kod predloga.

Mato Mrazović: Gg. predgovornici kazali su, rekao bi, formalne razloge, s kojih se predlog g. zastupnika valpovačkoga nemože uvažiti, naime, što su sve misli, koje se u nazočnoj izjavi navode, u ovomu vis. saboru tolikoput i kroz dva mjeseca neprestano pretresivane i takodjer već u adresi od 10. veljače t. g. izrečene. Ja s toga nebi našao nikakvih novih razlogah, da opravdam, da se vis. kuća radi prešnosti stvari i radi prištedjenja troškovah za tiskanje, odluči primiti i odpraviti ovu izjavu; nego jedan je razlog po g. zastupniku osiečkom naveden, na kojega se svakako moram svrnuti, jer on odkriva upravo razlog i svrhu ovoga predloga. On kaže naime, da je u reprezentaciju uzet zaključak protivan našoj adresi, zaključak naime skladan i primjeran prev. kr. odpisu, koji u tom sastoji, da mi neizabiremo odbor, koji će s odborom ravnim ugarskoga sabora istom o tom viećati, kako budemo zastupani u onom organu, koji bi imao državopravne odnošaje naprama ukupnoj monarkiji riešiti, nego da izabiremo odbor, koji će to državopravno odnošenje s ravnim odborom sabora ugarskoga zbilja rješavati s mjesta. Ja neznam, što u tom protuslovnoga g. zastupnik osiečki nalazi; on je tu misao već jučer izrekao, a čini mi se, da moram samo to opaziti, da se ovo mnienje g. zastupnika osiečkoga jedino tim raztumačiti dade — što je vis. kući poznato, da on neželi individualnost državnu trojedne kraljevine, nego želi, da bude zastupana u ugarskom saboru po zakonih od g. 1848. To je dakako razlog, koji ga je mogao na ovu misao dovesti, nu vis. kući, koja toga mnienja nije, nemože to ni najmanje smesti. Jer ista misao ravnopravnosti trojedne kraljevine sa kraljevinom Ugarskom, njezin paritet glede razpravljanja i rješavanja državopravnih odnošajah naprama ukupnoj monarkiji, nije misao izražena tek u reskriptu od 27. veljače t. g., nego je ova misao već izražena god. 1861. u tolikih kr. odpisih na bana Šokčevića; izražena je ova misao, ako se nevaram, u kr. odpisu od 14. ožujka 1861., gdje se poziva sabor trojedne kraljevine, da se izjavi glede državopravnih odnošajah svojih naprama ukupnoj monarkiji i naprama kraljevini Ugarskoj; izražena je ova misao u kr. reskriptu od 8. stud. 1861, izražena u previš. prestolnom govoru od 2. stud. 1865, izražena u adresi, izražena u svih dosadašnjih spisih trojedne kraljevine, odkako se je ona, izrazito g. 1848., za svoju državopravnu individualnost izrazila. Ja držim, da ovo nije nova misao, da vis. sabor jučerašnjim zaključkom nije nov zaključak učinio, nego da je to misao, koja je od vajkada u saboru trojedne kraljevine izražavana, i koja je možebiti u

svojem potanjem konkretiranju u organizmu sabora različito bila izražena, ali koja je uvjek bila stalna i tvrda, odkad je trojedna kraljevina prislonjena uz kraljevinu ugarsku.

S obzira na to, ako bi tko u savjesti svojoj bio uznemiren, kad bi se ova reprezentacija ovako primila, mislio sam, da moram ovo napomenuti i ovaj razlog navesti, i mislim, da će se i g. zastupnik osiečki moći tim umiriti, (Dr. Stojanović: neće) i moći će biti osvjedočen, da jučerašnjim zaključkom nije zaključak učinjen, koji bi duhu i smjeru dosadašnje politike hrvatske bio protivan.

Predsjednik: Molim ou gospodu, koja su za redakciju adrese, kako je predložena bila, da ustati izvole. (Učini se). Većinom glasovah je dakle adresa primljena.

U savezu s tim preosta'o bi još pitanje, da vis. kuća odluči, kada se izbor poslanstva preduzeti ima.

Koloman Bedeković: Budué da je redakcija pod slovom *c* naputka za poslanstvo trojedne kraljevine u cielosti primljena, koja se sa načeli u adresi izraženimi u pogledu rješavanja državopravnih pitanjah neslaže: usljed toga dužnost mi je, u ime moje i mojih političkih prijateljah ovdje očitovati, da mi prigodom izbora ovog poslanstva niti aktivno niti pasivno sudjelovati nemožemo, te imam čast, vis. saboru naše podpisano očitovanje s tom molbom podnieti, da se ovo u zapisnik uvrsti.

Biljež. Dr. Derenčin: Čita ovo očitovanje: Visoki sabore! Povodom tim, da je redakcija točke 2. alin. c) naputka za poslanstvo sabora trojedne kraljevine u svojoj cielosti primljena, koja se sa načelom izraženim u adresi u pogledu riešenja državopravnih pitanjah neslaže — izjavljujemo mi dolje podpisani, da u takovih okolnostih kod izbora toga poslanstva ni aktivno ni passivno sudjelovati nemožemo.

Levin bar. Rauch. Emil bar. Kavanagh. Koloman Bedekovich. Stjepan Pauleković. Ivan Ciotta. Ladislav Kukuljević. Eduard Suljok. Janko Boleslavski. Mirko Bogović. August Lukinac. Jovan Živković. Miroslav Kraljević. Živoin Kirjaković. Luka Petričević. Ladislav Najpar. Stjepan Kugler. Franjo Pinterović. Ivan Šedel. Antun dr. Stojanović. Stjepan Jancso. Jovan Rogulić. Josip Kovachich. Stjepan Josipović. Kazimir Jellačić. Ladislav Kiš. Makso Maller. Stjepan Hrvoić. Mavro Brooz. Janko Car. Marko Barabaš. Aurel Kussevich. Robert Zlatarović. Peter Horvat. Dr. Mihajlo Polit.

Dr. Jos. Vranicani: Ja nebi imao ništa proti tomu, da se izjava pojedinih članovah ili pojedinih stranakah primi u zapisnik, kad bi jedino bila izjava, a nebi bila poduprta s razlozi, koji sadržavaju prigovor proti zaključkom sabora. Ovdje je prigovor kao razlog naveden, da je zaključak sabora protivan adresi, što mislim, da nikako nije, te je to jučer i danas dosta razjasnjeno. Vis. sabor bi dakle, primivši ovu izjavu odobrio taj prigovor, i sam sebe ukorio. Budući, da je to zbilja proti poslovniku, da sabor proti zaključkom prigovore prima, mislim, da se izjava sa ovim razlogom poduprta nemože primiti.

Mato Mrazović: Ja mislim, da g. predgovornik krivo subsumira očitovanje ove gospode i krivo subsumira načelo poslovnika, da proti zaključkom sabora neima prigovora; gospoda kažu, da neće sudjelovati kod izbora, a zaključkom sabora nigdje nije izrečeno, da moraju sudjelovati. U ostalom će oni to očitovanje zastupati u javnom mnienju, a vis. saboru neće ni najmanje ruke vezane biti.

Dr. Ant. Stojanović: Ja mislim, da prigovor g. Vranicania i g. Mrazovića nestoji. G. Vranicani misli, da bi ova stvar bila prigovor proti zaključku saborskomu, a to nestoji, jer to je samo puko mnienje. Većina sabora je kazala, da se jučerašnji zaključak lit. *c* slaže sa načelom adrese, a mi kažemo, da se neslaže; gospoda, koja su bila u većini, primila su taj zaključak kao takov, koji po njihovom mnienju slaže se sa adresom, a po našem ne, dakle mi samo to izjavljujemo, a neprigovaramo nikakvom zaključku.

Mihovil Pavlinović: Ja mislim, da je upravo razlog po g. predgovorniku naveden, da je istinito ono, što je rekao g. Vranicani; jer tko je vlastan, da tumači rieči saborske, do istoga sabora? Tu se nepita, da-li je zaključak jednoglasno primljen ili većinom glasovah. G. Stojanović kaže, da je vis. sabor jučer zaključak primio kao takov, koji načelom adrese neodgovara: upravo radi toga, što je sabor to izrekao, nitko nije vlastan, da se sada osebnim glasom proti tomu ogradjuje.

Avelin Ćepulić: Moram očitovati, da se slažem sa mnienjem g. Stojanovića, a neslažem se sa g. Pavlinovićem; jer ova su gospoda samo htjela očitovati, da nemogu sudielovati kod izbora, i to neuzimam kao prigovor. Ja sam za to, da se spis metne ad akta. (Prima se).

Predsjednik: Glede izbora neka izvoli vis. kuća odlučiti. (Glasovi: odmah; sutra!).

Mato Mrazović: Ja bi predložio, da se za ovu svrhu sutra u 11 satih odredi sjednica ad hoc. (Primljeno. Odmor od 10 minutah).

Predsjednik: Po zaključku 44. saborske sjednice stoje na dnevnom redu njeki najprešniji predmeti urbarski, i to najprije članak o desetini.

Izvjestitelj Mirko Hrvat: Prije svega dužan sam na kratko njekoja načela napomenuti, kojih se je odbor urbarski držao kod svoga poslovanja. Odbor urbarski držao je, da su sva odnošenja koja još dandanas obstoje izmedju bivših vlasteljah i podanikah, ostanci feudalnih vremenah; s toga, da čim laglje pobijemo ono mnienje, koje je Nj. veličanstvo u reskriptu od 8 stud. 1861. navelo i nas biedilo, da kanimo povratiti feudalni ustav, mislio je odbor, da se imadu svi odnošaji, koji iz feudalizma proizlaze, ukinuti. Drugo, odbor je uvjeren, da imade različita podavanja, koja imadu bivši podanici davati bivšoj vlasteli, da su njekoja takova, od kojih vlastelinstvo nikakve ili veoma malenu korist, druga opet takova, od kojih znatnu korist imade. Glede onih, od kojih vlastelinstvo ni kakvu ili malenu korist imade, odlučio je odbor, da se ukinu bez odštete, budući da se tim vlastelinstvu nikakva šteta nenanosi; ona pako, od kojih imade znatnu korist, mislio je odbor, da ih imade predložiti kao odkupljiva. Napokon treće, mislio je odbor, da imade cieli posao razdieliti u više članakah, od kojih svaki za sebe cielost sačinjava. Razlog je taj, stranom da će se pretresivanje laglje dovršiti, stranom pako glede sankcije, ako Nj. veličanstvo njekoja načela po saboru odobrena, sankcionirati nebi izvolilo, neće imati uzroka, druge članke, koji s ovimi u savezu nestoji, nesankcionirati.

Ovo su načela, koja su odbor u poslovanju svom vodila. Glede pojedinih članakah ću opet na kratko nazore i razloge odbora razložiti; najprije dodje: (Čita) „Članak o desetini, koja se je uz drugu daću davala od jednoga te istoga gornjega zemljišta.

Pošto se je porodilo pitanje, da-li se od gornjih zemaljah, od kojih se je obična gornica davala, imade i desetina

*

davati, te pošto se u ovakovih slučajevih zahtievanje desetine dosadašnjim urbarskim zakonom protivi, to se naredjuje:

§. 1. Svaka desetina, što ju bivši podanici uz običnu gornicu od jednoga te istog gornog zemljišta davaju, ovim se zakonom ukida.

§. 2. Zaostatci od ovakove desetine nesmiju se utjerivati."

Odbor, kad je ovaj članak pretresivao, imao je pred očima mnogovrstne tužbe, koje su proiztekle iz toga, što vlastelinstvo desetak, koji mu po zakonu nepripada, traži. Poznato je vis. saboru, da u cielom zakoniku ug.-hrv. nedolazi propis, da bi se imale od jednog te istog gornjeg zemljišta dvie daće davati, a desetak ima se smatrati kao desetak svećenički. Za potvrdjenje toga navesti ću zakone, da je svaki desetak svećenički, a vlasteli imadu samo gornicu ili deveto uzimati. Takov je članak 48. od g. 1492.; zatim članak 27. od g. 1500.; članak 15. od g. 1507. Nadalje ima jasnih propisah u čl. 18. od g. 1514., čl. 69. od g. 1563., čl. 4. od g. 1613., a najznamenitiji je u tom propis §. 3. čl. 7. od g. 1836, koji naročito kaže, da vlastelinstvu ništa nepripada nego gornica ili deveto. Članak glasi: (čita) „Uvis passis et essentia ex iis confecta exceptis, — e procreatione vini pariter competiti domino terrestri nona, vel jus montanum, prout nimirum hæc in usu fuerant, circa quem usum et legalem mensuram observandam art. 97. 1715. et 7. 1802. ultro quoque in suo vigore permanent. In comitatibus attamen Požegæ, Veröce et Szerém a vineis statum sessionalem haud ingressis domino terestri pintae competunt, ea quidem ratione, ut a singula urna procreati musti, unica tantum pinta, sive duæ mediæ mensuræ Posoniensis desumi valeant.

Ovo su dakle jasni zakoni, iz kojih se vidi, da vlastelji nisu imali nikada pravo od gornjih zemaljah gornicu i desetak pobirati. Slučilo se je, kao što je vis. saboru većom stranom poznato, da je naročito u srednjem vieku, nasiljem plemićah pritisnuto svećenstvo bilo prisiljeno, da desetak u najam dade vlastelinstvu, koje je ovaj najmljeni desetak pobiralo sve do g. 1848. Kad je g. 1848 svećenički desetak ukinut, prestalo je i vlastelinstvu taj desetak pobirati. God. 1852 došlo je vlastelinstvo na pamet, te je tražilo od bivših podanikah desetak. Oblasti političke, držeć se mrtva slova zakona, kazale su: buduć da ste vi do 1. siečnja 1848 vlastelinstvu davali od vinogradah desetak i gornicu, imadete davati i u buduće. Premda bi se političke oblasti imale bile upustiti u pravednost te stvari, ipak su negledeć na to dopitale desetak vlastelinstvu. Odtuda je proizišlo, da je narod pao u dugove, koji se sada najvećom oštrinom i eksekucijom utjerivaju, tako da će, ako vis. sabor tomu zlu nedoskoči, pučanstvo cielih kotarah propasti, naročito njekojih kotarah oko Zagreba, njegdje i u županiji sriemskoj. S toga je odbor mislio, da za spasiti narod od te propasti, imadu se i zaostatci od ovog desetka ukinuti.

Josip Torbar: Ja držim pitanje o desetini za jedno od najvažnijih pitanjah, jerbo o povoljnom riešenju ovoga pitanja visi, upravo da kažem, što je g. izvjestitelj napomenuo, obstanak ili propast velikoga diela žiteljstva u njekojih priedjelih naše domovine, gdje se žiteljstvo vinarstvom bavi. Govoreć o desetini, stavit ću se na stanovište urbarskih odnošajah god. 1847., te naglasujem osobito desetinu od vinogradah.

Poznato je, da imaju 3 vrsti desetine: desetina crkvena; desetina ona, koja se je kao jedina daća od vinogradah davala, pod imenom desetine terragijalne, a napokon desetina, koju danas vlastela zahtievaju uz gornicu od jednoga te istoga zemljišta. O desetini crkvenoj, jerbo je g. 1848. ukinuta, i o terragijalnoj, jer vlastelinu mjesto gornice pripada, neću da govorim; neka mi bude dozvoljeno, da mnienje svoje samo ob ovoj trećoj izjavim.

Nije ovdje niti mjesta niti vremena potanko sliediti razvitak crkvene desetine od postanka pa do g. 1848., ali ipak neka mi vis. kuća dozvoli, da toliko navedem, koliko je za obrazloženje mojega mnienja potrebno. Poznato je, da je crkvena desetina uvedena jošte za vladanja sv. Stjepana, kralja ugarskoga, kao što se vidi iz zakonah ugarskih g. 1035., gl. 52., kralja sv. Ladislava kao što se vidi iz gl. 40 1092 i kralja Kolomana g. 1111., te je po ostalih kraljevih potvrdjivana i razširivana. Da je svećenstvo u Hrvatskoj crkvenu desetinu imalo, vidi se iz dekreta od kralja Zvonimira od god. 1076: Ego Demetrius, qui et Svinimirus etc.

Kao što se je u novo ustrojenoj kršćanskoj kraljevini Ugarskoj kršćanstvo razvijalo, i važnost svećenstva sve to veća postajala: isto tako je rasla i važnost desetine, potrebite za uzdržavanje svećenstva, crkavah, samostanah i ostalih religioznih inštitucijah, tako da se je desetina početkom davala nesamo od svega čim zemlja radja, nego i od marhe, maltarine, poreza itd. Buduć da se je crkvena desetina sve većma širila, to je za kralja Andrije II. člankom 20. 1222 stegnuta samo na vino i žito. Pošto se je svećenstvo u Rim potužilo, da je ovom stegom desetine prikraćeno u svojem dohodku, stigne breve od pape, da se desetina ima svećenstvu kao što i prije davati; napokon bude člankom od god. 1481. ustanovljeno, da se crkvena desetina ima davati od vina i raži, proje, sierka, zobi, ovacah i pčelah. Ovu desetinu našao i potvrdio je urbar Marije Terezije.

Poznato je iz hrvatsko-ugarskoga zakonika i ostalih historičkih spisah, da je s početka desetina svećenstvu u naravi davana, a kašnje, kad se je novčani promet otvorio, onda je ustanovljeno, da se može davati u novcu. Buduć da su biskupi u srednjem vieku nemirim i ratovim često putah prisiljeni bili izvan svojih biskupijah stanovati, to bje člankom 8. od god. 1481. dozvoljeno, da mogu svoju desetinu u zakup dati. Ovo je najvažniji momenat ovoga pitanja, te ću se češće na njega svrnuti. Buduć da su vlastela zahtievala i o tom nastojala, da crkvena desetina upravo njim dodje u ruke, stavljahu zakupnikom crkvene desetine prigodom pobiranja svakojake zapreke i tegobe na put, tako da je člankom 61. od god. 1548. napokon ustanovljeno, neka u buduće imadu u zakupu crkvenu desetinu samo ona vlastela, u kojih području je bila ova desetina pobirana; i tako je do 1848. god. svuda vlastelinstvo imalo crkvenu desetinu u zakupu, te je plaćalo kaptolu i biskupom zakupninu, dočim je vlastelin sam pobirao desetinu. Godina 1848., prekinuv tisućgodišnje sveze feudalizma, ukinula je s urbarskimi odnošaji i crkvenu desetinu. To je pokojni ban Jelačić u svojoj diplomi oglasio narodu, gdje veli, da su s tlakom prestale i urbarske daće, i da je ukinuta i crkvena desetina. Ova je diploma takodjer §. 2. člankom 27. našega sabora od g. 1848. uzakonjena; a županija zagrebačka je ovu istu diplomu 9. siečnja 1849. narodu proglasila i protumačila. U ovoj je diplomi izrikom navedeno: da gornica ostaje i nadalje; desetina gdje kao jedina daća na vinogradih stoji, neka se daje kao terragijalna desetina i nadalje, ali gdje uz gornicu obstoji i desetina, imade ova prestati; a gdje se je uz desetinu davala devetina, imade se

devetina (budući mjesto gornice) i nadalje davati, dočim desetina imade prestati.

Izza god. 1848. plaćali su gornjaci svojoj njekadašnjoj vlasteli gornicu kao i prije, ali od desetine nije bilo govora, jerbo je bila ukinuta, i vlastela sama, držeć ju za ukinutu, nisu više mislila na nju. Nu pošto je izišao onaj zlosretni za naš narod patenat od 2. ožujka 1853., našle su gospoštine u njem temelja, da ovu svoju desetinu traže. Poznato je, da je u §. 61. toga patenta naredjeno, da se razpre medju njekadašnjimi podanici i gospoštinami imadu rješavati putem političkih inštancijah. Na temelju ovoga patenta prijaviše se, na koliko je meni poznato, najprije vlastela Fodroci, Ozalj, Kerestinac kod namjestničkoga vieća za likvidiranje zaostale desetine. Ja, gospodo! govorim ovdje sa gledišta obćenitoga, koje se protezati može na stanje ovoga pitanja u cieloj Hrvatskoj; nu neka mi ipak bude dozvoljeno, da se za razjasnjenje ovoga pitanja poslužim takodjer konkretnim slučajem: ja ovdje naročito mislim gospoštinu ozaljsku, koja je jedna od najobsežnijih gospoštinah u Hrvatskoj, te imade najveći posjed u predjelih vinogradskih. Ova se je gospoština, ako se dobro sjećam, prijavila god. 1856. kod namjestničkoga vieća za likvidiranje desetine. Namjestničko vieće je nalog dalo županiji, da ona taj posao izvede u sporazumljenju sa gospoštinom, saslušav i drugu stranku. Županija prijavila je nakon njekoga vremena namjestničkomu vieću, da je likvidiranje desetine obustavila, pošto je gospodština nakanila udariti putem nagodbe sa svojimi gornjaci. Namjestničko vieće uzelo je tu prijavu do znanja s opazkom, da imade županija prigodom vodjenja nagode o tom nastojati i paziti, da-li nije u ovom slučaju, gdje se traži uz gornicu i desetina, ova desetina crkvena. Nagoda nije pošla za rukom, i poslie dakako tjerana je likvidacija tečajem političkih inštancijah. Kod prve inštancije izpala je stvar na štetu podanikah a na korist gospoštine. Došla je stvar na namjestničtvo. Tko zna, kako je god. 1857., kad je ova stvar došla na namjestničtvo, obstojavše namjestničtvo bilo ustrojeno, taj se neće čuditi, što je ovakov sud izpao. Tadašnjemu namjestničtvu presidirao je Konrad Eibesfeldski, prisjednici mu bijahu Schiwitzhofen, Pavić — ostalu gospodu neću napominjati; toliko ću ipak reći, da su gospoda mogli biti vrli domoljubi, ali da se po svojem prijašnjem zvanju i službovanju nije možebiti nijedan do jednoga jedinoga bavio urbarom. Jedini, koji je po mojem mnienju i po svojem zvanju mogao urbar proučiti, bio je po sreći izvjestitelj u toj parnici; ali s druge strane moram navesti, da je imao on sam na svojih imanjih ove prieporne desetine. Neću da diram u ičije osobno osvjedočenje, tim više, što držim: de mortuis nil nisi bene; nu ipak mi je reći, da čovjek, ostajuć čovjekom, može pokliznuti s puta objektivnosti tim laglje, ako može svoje subjektivne nazore netočnošću zakona zakloniti. Za takov zakon držim ja onaj napomenuti patenat. Nu bilo tomu kako mu drago, ova je parnica kod druge inštancije izpala na štetu podanikah, i na temelju mnienja obstojavšega namjestničtva riešena je i kod zadnje inštancije na štetu podanikah, te je desetina gospoštini bila dosudjena. Dakako, da je onda silovitim načinom bila utjerivana.

Ako se u obzir uzme, da je od god. 1847. do 1857. i 1858. gdje je ovo utjerivanje započeto, desetina ova narasla na golemu svotu; ako se u obzir uzme, da je našemu svietu još dobro u pameti bila diploma Jelačića bana: nije se čuditi, što je ovo utjerivanje bilo skopčano s izgredi pa i s prolievanjem krvi. Ja sam imao priliku viditi onaj dokumenat, na kojem je obstojavše namjestničtvo temeljilo svoj sud, i na kojem se je možebiti osnivalo riešenje ove parnice kod zadnje političke instancije. Neka mi bude dozvoljeno razjasniti i dokazati, da je upravo onaj temelj bio netemeljit. Rečeno je naime tamo i stavljeno za načelo ovo: do g. 1848. plaćali su podanici crkvenu desetinu samo od selištnih urbarskih vinogradah, nipošto pako od gornih. Ja velim, da ovaj temelj nestoji. Predpostavljam, da je gospodi poznato, koja su zemljišta kategorije urbarskih zemljištah i koja gornih, te velim, da je plaćana crkvena desetina i od gornih vinogradah.

U 3. glavi urbara Marije Terezije veli se, da se desetina ima davati od svih stvarih, koje su naznačene u članku 1. od god. 1481. Gdje je davanje desetine u običaju bilo, da se i nadalje davati ima. Ako se sada u obzir uzme velika razgranjenost crkvene desetine, i da je ovaj izraz i pojam u običaju dosta nejasno ograničen; ako se nadalje i to u obzir uzme, da su kod pobiranja crkvene desetine velike zloporabe vladale, jer su pobirači desetine zasizali i na takova zemljišta, koja crkvenomu desetku nisu bila podvrgnuta: to je naravski, da su od tuda sliediti imale tolike reklamacije i pritužbe sa strane vlastnikah zemljištah, što bi opet imalo bilo za sljedstvo, da bi se upravo zakonom imala bila točno označiti razlika medju onimi vinogradi, od kojih se crkvena desetina daje, i medju onimi, od kojih se nedaje. Takove razlike ipak u zakoniku neima; ja to držim za znamenje, da ovakove razlike nije bilo od potrebe, jer se crkvena desetina davala od selištnih i neselištnih vinogradah.

Dapače ja nalazim u zakoniku ugarsko-hrvatskom dokazah jasnih, da se je od gornih vinogradah davala crkvena desetina. Članak 69. od g. 1563., gdje se kaže, da plemići nisu dužni crkvenu desetinu davati od vinogradah, koje imadu na vlastitoj zemlji, ali dalje se veli: sed de illis (vineis), quod non in proprio illorum fundo, verum in aliis promontoriis habent, jus montanum vel nonam solvent, praelatis quoque et ecclesiasticis personis decimas solvere sint obligati.

Prelazim sada na urbar sam.

Buduć da sam ja zastupnik onoga kraja, koji najviše strada od ove daće, to sam si uzeo trud i proučio urbar više tamošnjih obćinah, te sam se osvjedočio, da je crkvena desetina davana takodjer od gornih vinogradah. Medju ostalimi napominjem mjesto Podgrajce, spadajuće pod vlastelinstvo Ozlja. Izaslanici, kojim je županija reguliranje urbara povjerila, vele u svojem izviešću o Podgrajcih glede pripadajućih gospoštini daćah: Juris montani exactione . . . . . tam in jure montano quam et decima desumi solita, a opet podanici pod prisegom izpoviedaju: decimam a terris urbarialibus, ut et vineis sessionalibus clero neque dominio praestamus.

Buduć pako da je urbar crkvam desetinu pridržao, pita se sada, od kojih vinogradah davana je crkvena desetina, pošto ju podanici od selištnih vinogradah nisu davali? Naravski sliedi, da su ju davali od gornih vinogradah. Isto tako vele izaslanici u svojem izviešću o urbaru obćine Slapno: decimam cleri hac tenus ex vino desumi solitam stabilivimus; a opet podanici pod prisegom izpoviedaju: vineas habemus bonae qualitatis, a quibus praeter jur montanum decimam solvimus, vineis sessionalibus aeque huc intolectis. Ja mislim, da se ovdje pod irzazom aeque imadu i gorni vinogradi razumievati. Da se nebi reklo, da to valja samo o zagreb.

županiji, znadem takodjer dokazah navesti od njekoliko mjestah iz varaždinske županije, kojimi se takodjer dokazuje, da je i od gornih vinogradah crkvena desetina davana. Urbar. občine Vrtnjakovec 18. studenoga god. 1779, kaže u izviešću izaslanikah: Decimae clericalis praestatione per montanistas Comite Keglevićianos et Sermageanos redimi solita ac in vicem ejus dominiis ipsorum terrestralibus capitulo Zagrabiensi cultellum persolventibus . . . . . deprehensam stabilivimus. U izviešću o sudčiji Jalše, 19. studenoga 1779, veli se: Decimae clericalis praestatione per montanistas comite Vojkfianos redimi solita, ac in vicem ejus dominio terrestrali cultellum capitulo Zagrab. solvente . . . deprehensam stabilivimus. Tako isto se izvješta i o Pustodolu grofa Sermage-a.

Prigodom onom, kad je gospoština ozaljska od obstojavšega namjestničtva tražila liquidiranje desetine, pozvalo je namestničtvo kaptol zagrebački, da izjavi, jeli i od kojih vinogradah davala se je crkvena desetina, u biskupiji zagrebačkoj? Kaptol zagrebački odgovori u poduljem izviešću, da se crkvena desetina davala . . a vineis sessionalibus et montanisticis.

Dakle nestoji po namjestničtvu stavljeni temelj, da je do godine 1848. samo od sesionalnih, ne pako i od gornih vinogradah crkvena desetina davana.

Ako je tomu tako, da je crkvena desetina do godine 1848. davana i od gornih vinogradah, onda ja velim, da je ova desetina, koju vlastela danas uz gornicu zahtievaju, crkvena desetina; jer ako to nije, onda sliedi, da su gornjaci do godine 1848. morali davati 3 daće od jednoga vinograda: gornicu, crkvenu desetinu i napokon desetinu, koju vlastela danas zantjevaju. Godina 1848. nije daleko iza nas: mnogi i to veći dio članovah viske kuće sjećati će se jošte dobro. da gornjaci do godine 1848. nisu davali nego dvie daće, t. j. gorno i desetinu; pošto je pako ova desetina crkvene naravi, koja je jošte godine 1848. odpala, sliedi, da je za gospoštinu samo jedna daća i to gornica preostala. Mene još i to podkrepljuje u mojem mnienju, što mislim, da neima u zakonu ugarsko-hrvatskom nijedne zakonske ustanove, kojom bi se dokazati moglo, da gospoštini od jednog te istog zemljišta dvie daće pripadaju, dapače bih se usudio uztvrditi, da ima zakonah, koji dokazuju upravo protivno. Članak 69. od godine 1653., što sam ga već gori citirao, gdje se o plemićih govori: sed de illis (vineis) quas . . . in aliis promontoriis habent, jus montanum vel nonam solvent. Ja mislim, da se ovom disjunkcijom vel samo jedna daća razumievati može. Isto tako veli se u članku 6. godine 1351., što ga je citirao gosp. izvjestitelj, da crkveni dostojanstvenici imajući gornjake, imaju pravo pobirati desetinu i devetinu, budući pako da im desetina pripadaše kao svećenikom dakle im kao vlasteli ostaje devetina. U članku 95. §. 8. godine 1647., gdje se kaže, do koje dobe imadu vlastela svoju daću pobirati, veli se medju ostalim: Ut vero id commodius fieri possit, ipsi quoque domini terrestres nonas suas, vel quoad vineas jus montanum, usque praescripta festa exigant. Ja mislim, da neće nitko tvrditi, da se pod ovim izrazom jus montanum više daćah razumie.

Ja se sada jošte vraćam na urbar i velim, da u urbaru terragialnoj desetini neima traga. Treća glava urbara od Marije Terezije kaže, da vlastelinu pripada gornica ili devetina, dakle jedna daća. U glavi petoj istog urbara u §. 5. govori se, da u urbar nespada odredjivati: komu i od česa se ima desetina davati, ali gdje se daje, da se imade samo od onih stvarih davati, koje su naznačene u članku 1. od god. 1481., u kojem je članku, kako je poznato, naznačena samo crkvena desetina. U 3. glavi istog urbara u §. 15. veli se, da su podanici dužni gornicu i devetinu gospoštini svoziti, a vožnja desetine da se imade uračunati. Ja vidim dakle i ovdje razliku izmedju one daće, koja joj kao gospoštini pripada, i izmedju one, koja joj kao gospoštini nepripada, te ju je imala samo u zakupu, i to tim više, ako se uzporedi ovaj §. sa čl. 62. od godine 1548., gdje se naročito veli, da je gospoštini zabranjeno siliti svoje podanike. da joj desetinu svažaju.

U urbaru občine Podbrežje, koja spada pod gospoštinu ozaljsku, veli se: decimam cleri per dominium onere praestandi cutelli redemptam, cum hactenus ex vino solum in natura desumpta exstitisset, porro quoque stabilivimus; a izpoviedanje podanikah kaže: mi od svojih vinogradah plaćamo gornicu i desetinu; je-li pako ova desetina ide kaptolu ili ne, neznamo, jer od onog vremena je mnogo vinogradah zasadjeno, odkad je gospoština desetinu počela plaćati. Imade nadalje mjesto Stankovci, gdje izvješće ovako glasi: decimam denique cleri hactenus in natura ex vino solum . . . desumi solitam pro futuro quoque stabilivimus; izpoviedanje pako podanikah kaže: nos damus decimam quoque a vineis nostris sessionalibus et montanisticis, a dalje: decimam ecclesiasticam non damus. Dakle pošto je crkvena desetina pridržana u samom urbaru, a ovi podanici kažu, da crkvene desetine nedavaju, te proti ovoj izjavi nisu niti izaslanici niti gospoština ništa primietili, pitanje je: kamo je dospjela crkvena desetina? Budać da se u izvješću veli, da podanici davaju gornicu i desetinu; to ja držim, da je ta desetina crkvena, i to ona ista, koju gospoštine uz gornicu danas traže.

U občini Krašić glasi izviešće: Decimam cleri per dominium onere praestandi cultelli redemptam . . . pooro quoque stabilivimus; a izpovjedanje seljakah glasi: neque nonam, neque decimam clero praestamus. Kada je dakle opet crkvena desetina, to je bez dvojbe ona ista, koju su gospoštine pobirale.

Ovo je ponajviše iz urbarah občinah, koje spadaju ozaljskoj gospoštini. Imade još občinah, koje su podpadale pod druge gospoštine, gdje se to isto potvrdjuje, ja ću ovdje jošte navesti samo občinu Novake, koja spada gospoštini Jastrebarskoj. Tamo se kaže u urbaru: „Trsja imamo pol drugu vuru daleko vu širokoj gori postavljena, i dobro vino rodeća, od kojih se gornica s trgovinom i desetina po gospošćini od cirkve izarendirana plaća.

Iz ovoga ja sljedujem, da je ova desetina, pošto se iz urbara nesamo nemože razabrati, da je pripadala gospoštini nego upravo protivno, bila crkvena, i da je nam gospoština ostala, pa ju sada kao gornu desetinu zahtievaju.

Branitelji ove desetine oslanjaju se najviše na gorne listove, te kažu: u gornih listovih dolazi gornica i desetina, a to su ugovori; gornjaci su se dakle ugovorim obvezali, da će davati desetinu. Ja ostavljam pravnikom, da razsude, na koliko se ovakovi ugovori valjanimi smatrati mogu, ako sadržavaju daće, koje se na zakonu neosnivaju, osobito ako se uporabi §. 97. od god. 1715., gdje se naročito zabranjuje vlasteli, da nesmiju gorne daće povećavati niti mienjati. Ja bi se usudio mnienje i osvjedočenje svoje o tom kazati, kako je ova desetina, koja je štipulirana u gornih listovih, u ove listove došla.

U arkivu kaptola zagrebačkoga imade originalni dokumenat, od god. 1482. i 1483., gdje se naznačuju sva mjesta

preko Save, kuda je kaptol crkvenu desetinu u naravi, pobirao: tu su naznačena takodjer sva mjesta i obćine od Plješivice pa do Modrušpotoka, dakle priedjeli, koji su s veće strani spadali pod vlastelinstvo Ozalj.

U istom tom arkivu imade originalni dokumenat, što ga je izdao Nikola Zrinjski, ban hrvatski, sa svojim Šurjakom Stjepanom Frankopanom, godine 1550. u Čakovcu, gdje se priznaje, da su oni od kaptola zagrebačkoga u području svojega imanja Ozlja uzeli u zakup crkvenu desetinu za svotu od 50 for. staroga ugarskoga novca. Ako se u obzir uzme, da je onda bilo još veoma malo vinogradah, i ako se u obzir uzme, da je onda i novac riedak bio, nije svota mogla velika biti. Medjutim do svote nije ništa stalo. Ako se dalje uzme u obzir, da od godine 1550. kad je ugovor podpisan, do godine 1848., kad je ova desetina prestala, teče 300 godinah, i da je od onda 20 krat više novih vinogradah zasadjeno, to se razumie, da je gospoština od godine 1550. na sve novo zasadjene vinograde crkvenu desetinu prenašala, te je tim svota ove desetine za gospoštinu sve većma rasla, te je dakako samo kaptol bio uzkraćen, jer neimajući kontrole o novo zasadjenih vinogradih, uviek je kod prvobitne svote ostao. Ako je gospoština, imajući u zakupu crkvenu desetinu, i imala pravo, na sve novo zasadjene vinograde crkvenu desetinu stavljati i u gorn. listovih štipulirati, to ja držim, da nije imala pravo naravi posjeda mienjati, jer naslov posjeda nije nitko vlastan mienjati. Kad je dakle podanik na zemljištu gornom s dozvoljom vlastelina vinograd zasadio, te od njega gorni list zaiskao: kakov je ugovor mogla gospoština s njim sklopiti? Sasvim jednostavan; one daće, što je vlastelin od svih vinogradah pobirao, ugovorio je i sa novim gornjakom: davati ćeš gornicu i desetinu. Ali ja mislim, da tim nije naznačeno, niti nije mogla naznačena biti druga nego crkvena desetina. Ja sam si truda uzeo i proučio mnogo gorn. listovah, pa nisam nigdje naznačeno našao, kakova je ta desetina. Gospoštine imale su razloga, zašto nisu naznačile, da su upravo crkvenu desetinu ugovorile.

Sva je nevolja glede ove daće potekla po momu mnienju upravo iz patenta od 2. ožujka 1853. i to iz §. 61. Ali gospodo! ja držim, da se političke vlasti, koje su na temelju ovoga patenta sudile na štetu podanikah, nisu obzirale na važni umetak ovoga §., gdje se kaže: sve razpre medju bivšimi podanici i gospoštinom imadu se riešavati političkim putem, ako nije samo pravo prieporno. Ali ja držim, da je ovdje samo pravo prieporno, pravo naime pobiranja desetine.

Ovdje bi dakle stvar bila imala ići na urbarski sud; a ja imadem razlogah vjerovati, da bi bili sudovi tu stvar povoljnije za narod riešili, a to imadem tim više razlogah vjerovati, što je isti urbarski sud, pozvan po namjestničtvu mjes. travnja 1862, br. 649, povoljno mnenje dao za narod u tom pogledu, jerbo je rekao: da bi se privremeno ovo silovito utjerivanje desetine obustavilo do dalnje odredbe, i da to nije ni najmanje protivno obstojećim propisom, jer je narav ove desetine veoma dvojbena i u javnosti različita mnienja o njoj vladaju; nadalje je urbarski sud izjavio: da bi valjalo izvan krieposti staviti politički provisorij, kojim se pobiranje ovakove desetine ustanovljuje, i izreći: da se dotičnoj vlasteli, tražećoj ovu desetinu, naloži, da ona obrazloži svoje mnienje, i dokaže, da ta desetina nespada u onu vrst, koja je izključena zakonom od godine 1848. čl. 27.

Gospodo! ja svršujem; samo toliko imam još primietiti, da onaj dio naroda, koji je s ovoga po mojem osvjedočenju nezakonitoga podanka toliko stradao, i još dandanas strada, očekiva od vis. sabora, da ovu stvar u zrelo razmatranje uzme, i ovaj teret s njega skine. Čuo sam govoriti, da je operat urbarskoga odbora njekako radikalan, te da hoće vlasteli i ono oduzeti, što joj po pravici pripada; ja držim, da svaki zastupnik vrši svoju dužnost i zadaću svoju rješava po savjesti, a nikako iz strasti, i ja mislim i osvjedočen sam, da se je odbor urbarski držao načela i aksioma juridičkoga, kojega se držim, a držati mora svaki: suum cuique.... Kad bih ja bio osvjedočen, da vlastela imadu pravo zahtievati ovu desetinu, ja bi sažaljivao naš puk, koji je, neću kazati, nemarnošću naših vlastih, nego neizvjestnošću i neustavnim stanjem ciele naše domovine, tolikim kroz 17 godinah naraslim teretom, tako pritisnut, da će znatan dio žiteljstva našega naroda u njekojih priedjelih upravo morati prosjački štap u ruke uzeti, te si bez krova i kućišta u vlastitoj zemlji uzdržavanje tražiti, ako se ova daća nestegne zakonom na ono što jest; — ja bih, velim naš puk sažaljivao, ali bih rekao: suum cuique, neima druge, već plati. Ali ovako, budući osvjedočen o nezakonitosti ove daće, meni se nemože na ino, nego da vis. kući preporučim predlog urbarskoga odbora, da se ova desetina proglasi crkvenom i da se ukine, time dakako, ako se §. 1. primi, sliedi po sebi, da se i drugi pridrži. —

Josip Briglević: Prije nego-li počmem ob ovom pitanju govoriti, moram naglasiti, da ja neimam nikakve desetine, jer u cielom Zagorju neima nitko desetine. Ja sam to zato naprvo doneo, da se nebi mislilo, ako što proti predlogu odbora kažem, da govorim kao Cicero pro domo sua.

G. izvjestitelj čitao je zakone, koji svi govore o urbarialnoj desetini; gdje je još koja desetina urbarialna, to je ona već prestala, i vlastelinstv je dobilo za nju odštetu. Jeli nije baš po patentu od 2. ožujka 1853 to ukinuto, jeli nisu ona gospoda pod Bachovom sistemom najviše pod svoju obrambu uzeli podanike? Ako još gdje desetina obstoji, to nije desetina urbarialna, nego desetina ugovorna, jer vlasteli su davali i svoje allodialne zemlje podanikom i s njimi ugovor načinili pismeni ili takodjer ustmeno. Ako je pako desetina crkvena, to se razumieva, da je ona prestala; ali to nespada ovamo na zakonodavno tielo, to spada na sud. Ako gospoda misle, da to nije pravo, neka se donese ovamo patent, i naredi predlog, da se taj patent ukine.

Ono što je g. Torbar iz historije naveo, jako je liepo, te se neda tajiti, ali ako su kakove daće izmedju vlastelina i podanika ugovorom ustanovljene, to ove daće obstoje, jer ugovori vežu obje stranke, a što je bilo urbarialsko ili svećensko, to je prestalo; ako ipak gdje obstoji, tko je kriv? to spada na sud, a ne na sabor.

Miroslav Kraljević: Usudjujem se upitati g. izviestitelja, da-li je to samo generalna debata, ili se može ujedno specijalno govoriti?

(Izviestitelj: neima generalne debate.)

Ja ću vrlo kratak biti; neću se upuštati u to, da-li može sabor u tom pitanju člauak donieti, — ja mislim, kad je stvar na sabor došla, da može; ja ću primiti ovaj paragraf, samo ću metnuti sliedeći amandement; ovako da glasi: „svaka desetina, što ju bivši podanici uz običnu gornicu od jednog te istog gornjeg zemljišta davaju, u koliko nisu ta zemljišta allodialne naravi, ovim se zakonom ukida;“ jer osim urbarskih ima i takovih zemljištah, koja su allodialna, — prem kod nas malo ili ništa, ali ima ih u Hrvatskoj — a kao allodium su vlastitost vlastela, te mora,

kako tko ugovor načini, tako i održavati. S §. 2. kao konsequencijom ovog slažem se.

Dr. Luka Petrović: Predloženi članak govori o desetini, i akoprem nenaznačuje, o kakovoj desetini, to mislim, da smjera na desetinu mošta ili vina, jer govori o običnoj gornici, koja se navadno od vinograda daje. Nu da se to bolje razumiti može, usudjujem se gornice postanak i običaj na kratko razložiti, i tim njekoliko razjasniti. Vlastelin je kadgod svoje zemljište prikladno za vinograd, ili isti već zasadjeni vinograd dao komu u zakup tim, da prelazi na njegove potomke dotle, dok budu ugovorenu zakupnu cienu točno plaćali. Budući pako da poljodjelac zakupnu cienu laglje plaća prirodom, koga proizvoda, nego novcem, koga neima, dokle priroda neprodade: navadno je bila učinjena takova pogodba, da se zakupna ciena na mjesto novcem plaća prirodom, i to, ili desetinom, ili stanovitom mjerom istoga, n. pr. da se dade jedno ili dva akova mošta, bez obzira na kolikoću dobivena mošta ili priroda, a posve riedko gotovim novcem.

Prvo se je zvala i sad se još zove: „gornička desetina," a drugo i treće jednostruko: „gornica" ili gornji činž, ugovor pako vrhu toga pismeno učinjen, zvao se je; „gornji list." Dogodilo se je pak kadgod i to, da je vlastelin koj dao komu u zakup ne samo vinograd, nego i kolosjek ili zemlju koju uz vinograd ležeću tim uvjetom, da zakupnik od vinograda daje gorničku desetinu, a od kolosjeka ili zemlje gornicu, n. p. 1 akov mošta ili stalnu svotu novaca. Ovdje bi mogao onaj, koji stvar dobro nepoznade, ili nije dobro upućen, misliti, da zakupnik od jednog te istog vinograda kao takovog daje i desetinu i gornicu u jednom te istom obziru, što ipak nije istina radi različitoga predmeta ugovora. Ja se dakle s §. 1. predloženoga članka neslažem, ako se s njim ovakova daća smjera ukinuti i pridržujuć si izpravak glasovati ću proti redakciji.

Jovan Živković: Ja niti jesam niti nisam za ovaj predlog, koji se stavlja po odboru urbarskom. Razlozi jesu mi sliedeći: Sve, što na to smjera, da postane zakonom, po našem poslovniku ili ide na odsjeke ili na odbor ad hoc, t. j. odbor vještakah. Kada se naš sabor o božiću na ferije razišao, podielio se je u odbore, pravosudni, urbarialni, željeznički odbor itd. Sabor nije birao te odbore, niti su dakle ovi odbori izliv volje većine sabora, nego visoka je kuća sama podielila u odbore, te je u nje stupio, tko je htio u koji odbor, za da se u tih odborih pripravi material, ništa više, nego material, koji će poslje služiti za temelj, da se lakše postigne ono, što poslovnik naredjuje. Ja sam bio u pravosudnom odboru, jer sam se u taj upisao, a znano je bilo, da nije bilo slobodno, u dva ili više odborah se upisati, ili ako se je tko upisao, bio je kao benevolus auditor. Gospodo, ja znam, da je baš u željezničkom odboru bilo dvie trećine članovah, koji o željeznici ni pojma neimaju, i kojih visoka kuća nebi izabrala bila u taj odbor. Što će to reći? to će reći, kad visoka kuća bira odbor ad hoc, da bira vještake, koji su onoj struci dorasli, za da visoka kuća u stanju bude, predmet u meritorni pretres uzeti.

Iz toga izvolite uvidjeti, da ja ove odbore nesmatram kao vještačke, nego za takove, u koje se je visoka kuća razdielila, da priprave material za predloge zakonske. Ja svakako štujem ovaj elaborat, ali samo kao material, za da tekar sada ide onamo, kamo spada po poslovniku, to jest, na odsjeke ili na odbor ad hoc, kojega će visoka kuća po svojoj volji izabrati, i koji će iz ovoga stvoriti članak, koji će se moći ovdje u meritorni pretres uzeti. Znam, da se to mnogim nedopada, ali ja, gdjegod se zakona tiče, neželim, da se stvar precipitira. Svakako ova stvar nije takove naravi, da se može od onog odbora, koj nije izliv cielog sabora, i koji nije bio vještački, odmah u pretres uzeti kao zakonski članak. Mi smo podnieli visokoj kući ogromni operat sudbenog odbora; mi smo to svršili u tri nedjelje danah: ako ćete vi taj operat smatrati odmah kao zakonski članak, te ga nećete povjeriti odboru, da ga tako preradi, da ga može visoka kuća u zreli pretres uzeti, ako takovu stvar precipitirate, to će možebit služiti znanosti na posmieh. Svakomu svoje mnienje, ali moje je mnienje to, da se u zakonu nepostupa ovako, da stvari nevalja precipitirati, nego kako poslovnik vrlo mudro zahtieva, da valja sve, što je za priugotovljenje zakonskog članka nuždno, razmotriti, i da se zakonski članak bez priprave nepretresa.

S toga ja predlažem, da se ciela ova osnova povjeri vještačkom odboru, kojega će visoka kuća izabrati, da ju preradi, i onda zakonsku osnovu podnese.

Ivan Perkovac: Kada se je radilo o tom, koje bi se zakonske osnove još u pretres uzeti morale, ja sam svakako bio za to, da se uzmu u pretres i zakonske osnove o urbarialnih poslovih, a naročito i prije svega ovaj zakonski članak, o kojem sada viećamo, makar svi ostali neriešeni ostali, jerbo znam, da se ovim člankom dokida gola nepravda, koja podobro velike priedjele naše domovine upravo uništuje. Gospodin izvjestitelj i jedan gosp. predgovornik razložili su, po mom mnienju, stvar sasvim temeljito, a što se je proti tomu reklo, gola je kazuistika ili nauka o stvaranju zakonskoga članka, koju ću si ja zapamtiti i kao material upotrebiti, kad budem pisao kakvo djelo o kodifikaciji. Za sada velim samo, da se gosp. predgovornik vara, t. j. da nije shvatio stvari, kako su se sbile. Istina je, da se je sabor podielio u odbore prije božića; ja sam prvi, koji takovo slučajno podjelivanje neljubim, ali za urbarske poslove je poslje božića posebni odbor izabran. Taj odbor možebiti da nije imao u svom kolu onakovih članovah, koji bi bili jedini vještaci, ali tko je tomu kriv? tomu je kriv visoki sabor, što ih nije izabrao.

Što se same stvari tiče, ja bi drage volje pristao na ovo mnienje, koje taj članak pobija, kad bi se moglo dokazati, da zbilja osim gornice ili desetine može biti još koja druga daća, a da nebude crkvena. Istina je, što gosp. Briglević kaže, da bi to spadalo na sud, budući obstoji zakon, polag kojega je ova desetina ukinuta; ali u našoj domovini je ta stvar prieporna, i oblasti ju izvršuju upravo proti jasnomu ili možebiti nejasnomu smislu zakona. Zato je dužnost zakonotvorstva, ovoj nevolji doskočiti i taj zakon precizirati. Ako itko navede ikoji slučaj, i dokaže, da ima desetina uz gornicu, koja nije crkvena desetina, ja ću pristati na to, da se taj članak zabaci: ali ja velim, da se ovim člankom ništa nenamjerava ukinuti, nego crkvena desetina, koja se pobira u velikih priedjelih naše domovine izmedju Save i Kupe. Za dalnju obranu ovoga članka neimam ništa više navesti, nego što je dosad rečeno.

Dr. Jovan Subotić: Ja ću samo navesti informaciju radi njeke okolnosti. Kad bi bilo u ovih slučajevih na jasno doznati, kakove je vrsti ova daća, da li je desetina klerikalna ili terragialna ili gorna ili činžena: onda bi valjalo stvar sudu ostaviti, pa bi on riešio. Ali ovdje su stvari tako pomiešane, da se samo to jedno znade, da daća ova nije ugovorna: a za ostale strani neima čista dokaza

nikakova. I zato je potrebno, da zakonotvorac rieši ovo odnošenje, koje se tečajem vremena izmedju bivše vlastele i gornjakah stvorilo. Ovdje se mora naravno jedino na zakone starije, koji ove odnošaje uredjuju, obzir uzeti, pak onda na narav ovoga pravnoga odnošenja. Ova desetina može biti, da je klerikalna, jer je vlastelinstvo klerikalnu desetinu u najmu imalo. Ali neima dovoljnih dokazah, ako se i može sa velikim razlogom to uzeti. U ovom bi slučaju imala prestati. Može ova desetina biti u prvom početku i činžena, ali onda nebi kraj nje mogla postojati obična gornica. Može se ova desetina uzeti za povišenu gornu daću, ali onda ima zakon proti sebi. Može li pako kao takova u naših domaćih okolnostih postojati, ili ne, to odrediti pristoji saboru i kralju, i o tom se ima sabor izreći. Ako sabor nalazi, da je pravo, da se od jednoga te istoga gornoga zemljišta daje i gornica i desetina kao gornja daća, neka predlog odbora urbarskoga zabaci; uvidi li pako, da tomu nevalja mjesta da bude, neka predlog sačini.

Izpravak gosp. Kraljevića suvišan je, jer ovdje nije o alodijalnih zemljah, koje su vlastničtvo bivše vlastele, govora, ovdje se radi o gornjih zemljištih, to jest takovih, koja su pod momentom javnoga prava seljaku predana, i u mnogo slučajevah ni oduzeti mu se nemogu, a daću ne iz ugovora nego iz zakona reguliranu imaju.

Tako isto nespada u ovu vrst ni primjetba gosp. dora. Luke Petrovića, jer on govori o trsju i kolosjeku, a ovdje se jedno te isto gorno zemljište razumieva.

Avelin Čepulić: Ja držim, da je stvar tako razjasnjena, da bi zbilja suvišno bilo govoriti; nego samo na dodatak gosp. Miroslava Kraljevića imam primietiti, ako se ono umetne, što on želi, t. j. da se izključe vinogradi na alodialnom zemljištu, to je onda sve jedno, kao da se ovaj zakon nestvori, jer po toj klauzuli bi se ovaj zakon paralizirao. Mi znamo, da svaka gospoština može dokazati, da je sve alodium što nije u tako zvano selište spadalo, ili što nije urbarialno, da je to alodium. Ovdje bi mogao svatko dokazati, da i ono možebiti, što je u razno doba u ime klerikalne desetine dobio, u ime alodijature dobivao; nego svakako bi bila posljedica ta, da je sve ono, štogod nije bilo urbarialne naravi, pa makar bilo desetinske naravi, da je alodium, dakle bila bi posljedica, da bi ovaj zakon badava učinjen bio. Moglo bi se ovdje kazati, contractus contrahentibus legem ponit. Ali ako je izmedju vlastelina i podanika kontrakt učinjen, to se je ovaj kontrakt mogao samo na jednu zakonom utemeljenu daću protezati, a nije se mogao protezati uz gornicu i na desetinu, pa upravo u onoj desetini nevidim ja ništa drugo, nego ono, što se ovim zakonom ukida. Zato ja glasujem za redakciju.

Kažimir Jelačić: Da ima takove desetine, koja nije crkvena, o tom sam ja osobno upućen. Ja sam upravo od gospoštine slavetičke liquidirao istu desetinu; ja sam tamo pronašao, da je godine 1840. grof Oršić gornu pravdu držao, ondje je cielu pravdu rukovodio pokojni Ferić, te je ondje upravo razlučena desetina crkvena od desetine gospodske, jerbo su ondje upravo u svakom gornom listu naznačena promontorija, od kojih se je crkvena desetina plaćala. A ta desetina obstoji, te je od svih oblastih takodjer dopitana.

Što se iste desetine tiče, na koliko sam se mogao uputiti, da s jedne strane ova desetina nije bila tako teretna za onoga podložnika, koji je samo desetinu, kako za nog, koji je samo gornicu davao; jer koji je gornicu davao, morao je svako ljeto istu količinu davati, prirodilo što ili ne; koji pak samu desetinu, ako 5, 6 godinah ništa nije prirodilo, nije ništa dao. Zaista hvale vriedno je g. Torbar tu stvar razložio, ali ja moram ovdje kazati, da sam ja upravo tu desetinu utjerivao, te je isti predmet ne samo kod županijskih oblastih, ne samo kod namjestničtva, ne samo kod ministarstva, nego i kod istog kabineta riešavan i riešen na korist gospoštinah. Zato ja vis. sabor interpeliram, da je drugo nješto crkvena desetina, i drugo je desetina gospodska. Zato sam ja za izpravak g. Kraljevića.

Josip Špun: Ja sam za redakciju proti izpravku g. Kraljevića. On je u svom izpravku naveo, da ima različite desetine. Ja u tom nikakve razlike nevidim, jedino to, da je jedna postala prije, druga kasnije. Sva ova alodialna sadašnja zemljišta bila su njekada urbarialna, na koliko su se obradjivati mogla; ako se nisu mogla obradjivati, onda su ležala. Onaj, koji je došao na takovo zemljište ili ugovorom dobrovoljnim ili na kakav god način, latio se je obradjivanja toga zemljišta. Dakle mislim, da je tim jedinim, što nitko oprovrći neće moći, kako je postala, jasno dokazano, da je aloalna desetina nješto slična, ali feudalne naravi svakako; jer dotičnik, koji takav alodium posjeduje, kad ga nemože obradjivati, sklopi ugovor s drugim, da ga obradjiva uz stanoviti podatak u naravi. Svi podatci u naravi smjeraju na ograničenje slobodne vlasti; a ja mislim, da duh novijeg vremena zahtieva, da se čim više sloboda osobnosti osigura. Svaki podatak u naravi je njeka nuždna kontrola nad vlastničtvom onoga, koji taj podatak davati mora, dakle je stegnuta njegova sloboda vlastničtva, što je svakako duhu sadašnjega vremena protivno. Ako bi mi iznimku makar kakovegod desetine učinili, mi bi svakako podupirali duh feudalizma, i tako slobodu vlastničtva stezali. S toga ja podupiram redakciju.

Koloman Bedeković: Obće je znano, da je s urbarskom desetinom, kad je naime g. 1848. robota prestala, zajedno i crkvena desetina prestala, i kasniji patent naročito naglasuje to, da ova crkvena desetina, ako bi gdje god još obstojala, imade se odstraniti, dakle svakako sud, ako bi pred sud ovaka stvar došla, imade ju u ovom smislu riešiti. Dakle ako je ovo, kao što je g. Torbar izvolio naglasiti, crkvena desetina, onda ju je sigurno kaptol ili zaboravio utjerivati ili ju je dominiumu prikazao; ali ja to nemogu misliti, da je to kaptol mogao učiniti. Ja mogu dokazati iz mog života, da sam ja bio u slučaju, gdje je kaptol imao desetinu, koju je moj otac od kaptola kupio, i usljed toga, kad je crkvena desetina prestala, kaptol je prisiljen bio, meni onu svotu, koju je moj otac u ime desetine kaptolu dao, natrag povratiti. Ako to ovdje stoji, tako i god drugih, i kad bi to bila crkvena desetina, nebi bilo traga, da se u naravi ili u novcu utjeriva. Buduć pako da to nije, to je naravski, da je iz kojega drugoga razloga ili vrela ova desetina se porodila. Neznam dakle, kako bi se crkvena desetina nazvati mogla. Ako je pako više putah kod suda ta stvar bila, i ako oni nemogu dokazati, da je desetina crkvena, onda je naravski, da je druge naravi, naime kao svaka druga daća, t. j. gospodska, i mora se kao takova smatrati, koja se s vremenom odkupiti može.

S toga ja za redakciju glasovati nemogu, nego mislim, da bi mnogo bolje bilo, da se izpravak g. Kraljevića primi.

Stjepan Pavleković: Premda je stvar u obće i u načelu već jako dobro razjasnjena radi ove desetine, da je jako prešno i nuždno za naš narod, da se stvar čim prije

rieši: ipak imadem ja još jedan slučaj, kojega još nisam čuo ovdje napomenuti, i za kojega mislim, da je takodjer potrebno, da se uvaži. Ja imam u istoj gori moje gornjake i moje trsje, u kojoj imadu i gg. grofovi Erdödi više toga; oni su u ono vrieme, dok se je crkvena desetina davala, imali ovu u arendi od kaptola zagrebačkog, i po ugovoru je kaptol zagrebački od njih dobivao stanovitu svotu. Drugi pako svi gornjaci, tako i moji, davali su tamo ne u naravi desetinu, nego pod imenom dežme plaćali su stanoviti činž u novcu. Dakle to je svejedno kao desetina u naravi; gornjaci meni davaju gornicu i činž izvan gornice, prem da su mnogi reklamirali, kad je desetina prestala, da je to ona desetina, koja je ukinuta. To još dandanas obstoji; dakle, da bude ovaj zakon jasan, imao bi ja sljedeći izpravak učiniti, da ovaj paragraf ovako glasi: „Svaka desetina, što ju bivši podanici uz običnu gornicu od jednog te istog gornog zemljišta davaju, bilo ono u naravi ili u gotovom novcu, ovim se zakonom ukida.“

Biskup Venceslav Soić: Prije nego-li se dovrši ovaj predmet o desetini, ja bi molio, da bi vis. sabor obzir uzeo na kaptol modruški. Desetina crkvena prestala je, ali ipak odšteta pripada dušobrižnom svećenstvu. Kaptol modruški strogo je kaptol dušobrižni; ali polag patenta od g. 1853. nebi mu odšteta pripadala, jer kaže se, i tako i tumače oblasti, da kaptol modruški spada na više svećenstvo. Zato bi ja molio, da vis. sabor §. 65. patenta od 2. ožujka 1865. ovako tumačiti izvoli, da kaptolu modruškomu, kao dušobrižnomu kaptolu, pripada odšteta.

Živoin Kiriaković: Ja pristajem uz redakciju, samo imam primietiti, da je ovaj paragraf stvoren s gledišta hrvatskoga; kod nas se je davala motičarina, stoga bi ja predložio, da se dodaje: „. . . . uz običnu gornicu ili motičarinu od jednog te istog gornog zemljišta etc“.

Benjamin Kraljević: Ja uz redakciju § 1 sasvim pristajem, jedino bi želio, da se istoj još sliedeće dodaje: „Nagodbeni odkupni ugovori, u koliko su glede upitne desetine sa bivšimi podanici ma u kojem vlastelinstvu jur sklopljeni, svoju kriepost takodjer gube.“

Mirko Hrvat: Ja bi molio, da g. predgovornik kaže, u kojem spahiluku takova nagodba obstoji.

Dr. Ign. Brlić: Meni je poznato, da je to slučaj u vlastelinstvu djakovačkom. Dakle ako ta nagodba još obstoji, potrebno je, da se ovaj dodatak umetne.

Baron Dragoilo Kušlan: Ovo je odviše važan predmet, nego da bi se naprečac mogao odlučiti ovamo ili onamo, te buduć da ima još više govornikah prijavljeno, i ja sam si takodjer pridržao rieč, to bi se ja usudio predložiti, da se debata odgodi na ponedjeljak. (Vika; glasovi: dalje! u ponedjeljak!).

Predsjednik: Budući se je još više gg. govornikah prijavilo, uričem za taj predmet sjednicu u ponedjeljak u 10 satih, a na sutra u 11 satih sjednicu ad hoc.

Saborska sjednica ad hoc,

držana u nedjelju dne 11. ožujka 1866. u 11 satih, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: U smislu jučerašnjega zaključka uređena je današnja sjednica ad hoc, da se preduzme izbor povjerenstva, koje će eventualno u Peštu ići, da se sa sličnim povjerenstvom ugarskoga sabora dogovara. Zaključak ide na to, da se 12orica izaberu; ja molim, dakle gospodu, da svaki 12 imenah na cedulju zapiše.

Dr. Ant. Starčević: Ja izjavljujem, da nemogu sudionikom toga izbora biti, jerbo ponašanje Austrije prama Ugarskoj i Hrvatskoj bijaše isto takvo i god. 1848.: i onda se je slično ugovaranje osnovalo, pa se je iz toga ugovaranja izlegao rat, kojega posljedice i danas ćutimo. Ako se nevaram, ovaj put neće doći do ugovaranja, i to zato, da njekoji uzmognu svu krivnju baciti na Magjare. Istina, ja priznam, da u saboru većina vazda ima pravo, ali ja priznam i onu istinu, da će svaki odgovarati svojom kožom, a ja ćutim preslabu za tu odgovornost. Drugi je uzrok taj, što po mom sudu ovim postupanjem gazi se naš zakonski članak 42. od g. 1861., jer je njim ustanovljeno, da ćemo se mi sa Magjari u dogovaranje upustiti samo onda, kad oni izjave, da su pripravni ugovarati na temelju sadržaja ovoga članka. Što bi ja znao, Magjari to nisu izjavili, bar ja o toj stvari ništa neznam. S toga ja u ovom izboru sudjelovati nemogu.

Akurti: I ja očitujem iz istih razlogah, da kod ovoga izbora udioničtvovati nemogu.

Mato Mrazović: Nije običaj, da bi se račun davao od svakoga pojedinoga člana, zašto ovako ili onako glasuje u saboru; neka svaki dade račun narodu, od kojega je povjerenje primio, kojemu se je zavjetovao, da će o njegovom boljku nastojati, bilo to aktivno ili pasivno.

S toga ja držim ovo očitovanje gospode neumjestnim, te prelazeć na svoj predlog, kojega sam vis. kući nakanio učiniti, molim, da mi vis. kuća dozvoli sliedeće predložiti:

Nazočno glasovanje moglo bi imati taj rezultat, da padne izbor na koju osobu, koja to poslanstvo nebi hotjela primiti, te bi se zahvalila. Po dosadašnjem običaju vis. kuće sliedio je u takovom slučaju kao namjestnik onaj, na kojega je poslje njega najviše glasovah palo, dakle ovdje brojimo 13. 14. S obzira važnosti ovoga poslanstva, držim ja, da će biti shodno, ako predložim vis. kući, da ona očituje sada unapred i zaključi, da ovo nazočno glasovanje ima valjati samo za onih 12 osobah, koja su u dotičnoj odluci izražena; ako bi se koja osoba od ove 12torice zahvalila, da se za zamjenika ili namjestnika novo glasovanje preduzme.

Venceslav Urpani: Iz razlogah navedenih po g. dru. Starčeviću i meni nije moguće kod ovoga izbora sudjelovati.

Predsjednik: Prosto stoji dakako svakomu članu glasovati ili ne, to je sloboda njegova, a obširnimi govori toga utemeljiti netreba.

Ja pitam najprije vis. kuću: da-li pristaje uz predlog g. zastupnika dugoselskoga, da izbor samo za onih 12 članovah valjati ima, koji će se danas izabrati, i da za slučaj, ako bi se koji odrekao, da se izbor za svakoga preduzeti ima?

Koja su gospoda za taj predlog, neka izvole ustati. (Većina ustane); dakle je većinom glasovah predlog primljen.

Sada molim g. bilježnika, da gospodu članove sabora po imeniku redom pročita, i da istim redom gospoda cedulje predadu.

Biljež. dr. M. Derenčin: čita imenik. (Poslje glasovanja.)

Predsjednik: Ako je po volji vis. kuće, to bi se ja usudio gg. Vinskoga, Farkaša, Mirka Hrvata i bilježnika Derenčina umoliti, da bi na se uzeli trud, da pregledaju glasovanje, a gospodu molim, da se za $1/2$ sata opet sastanu dotle će brojenje glasovah gotovo biti. (Poslje $1/2$ sata.)

Predsjednik: Odbor, koji je glasove sbrajao, je gotov.

Biljež. dr. M. Derenčin: Glasovalo je 75 članovah, te dobiše gg: dr. Subotić 74, Prica 71, Ćepulić 71, Smaić 62, biskup Strossmayer 59, dr. Rački 56, Mrazović 55, bar. Kušlan 54, Perkovac 53, dr. Šuhaj 51, dr. Vranicani 51, dr. Klaić 49, biskup Gruić 26, dr. Nap. Špun 26, Andjelić 21, Vončina 21, Veber 19, Virag 9 itd. glasovah.

Predsjednik: Pošto je od 75 nadpolovična većina 38, s toga su većinom glasovah izabrani u povjerenstvo gg.: dr. Subotić, Prica, Ćepulić, Smaić, bisk. Strossmayer, dr. Rački, Mrazović, bar. Kušlan, Perkovac, dr. Šuhaj, dr. Vranicani i dr. Klaić.

Današnju sjednicu zatvaram, i molim sutra u 10 satih.

Četrdeset i osma saborska sjednica,

držana dne 12. ožujka 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvaram današnju saborsku sjednicu s molbom, da se zapisnik posljednje sjednice pročita:

Bilježnik Ivan Stahuljak: Čita zapisnik sjednice od 10. ožujka:

Zapisnik

četrdeset i šeste sjednice sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 10. ožujka 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gosp. Dr. Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

Sjednica započe u 10 satih prije podne čitanjem zapisnika posljednje sjednice od 9. t. g. m.

Protiv redakcije toga zapisnika učini gosp. zastupnik Dor. Polit prigovor, da je njegov u jučerašnjoj sjednici stavljeni predlog odnosno izpravak na stavku pod slovom *c* izviešća saborskoga odbora o previšnjem kr. odpisu od 27. veljače t. g. u zapisniku izopačen, jer on nije predložio izpravak, da se za slučaj odhićenja točke 2. sl. *c*. ista zamieni, kako zapisnik glasi, ovako: „sa očitovanjem, da je sabor trojedne kraljevine pripravan na temelju ugarskih zakonah od godine 1848. poslati svoje poslanike na peštanski sabor," nego taj izpravak, na pomenutu točku *c*. da ima ovako glasiti: „Ustanovljujuć odnošaj naprama ukupnoj monarkiji i način obavljanja skupnih posalah ima poslanstvo izjaviti, da će trojedna kraljevina na ugarskom saboru kolektivno zastupana biti i to Hrvatska i Slavonija u onom broju, kako to zakoni ugarski od godine 1848. ustanovljuju." Ovaj prigovor bje uvažen i zaključeno prema tomu zapisnik jučerašnje sjednice izpraviti.

Nadalje prigovori zapisniku gosp. zastupnik dor. Vranyczany, što su u istom navedena imena one gospode govornikah, koji su predlog, odnosno izpravak, podupirali, ter učini, pozvav se na poslovnik, predlog, neka se u zapisniku imena pomenute gospode izostave i samo imena one gospode napomenu, koja su koji predlog ili izpravak učinila.

I ovaj prigovor bje uvažen, ter zaključeno u zapisniku izostaviti imena one gospode govornikah, koji nisu nikakov predlog učinili, nego su samo već po kome drugome učinjeni predlog ili izpravak branili.

U ostalom bude pročitani zapisnik odobren i izpravnim proglašen.

Zatim učini visoko predsjedničtvo sabor pozornim, da o prev. kr. odpisih od 4. ožujka t. g. u jučerašnjoj sjednici pročitanih, kojimi su pravila jugoslavenske akademije i narodnog muzeja svoje previšnje odobrenje zadobila, ništa zaključeno nije, i da bi valjalo o tome shodne odrediti.

Usljed te izjave visokoga predsjedničtva učini preuzvišeni gospodin biskup Josip Juraj Strossmayer predlog: da se prepomenuti prev. kr. odpis glede jugoslavenske akademije izruči onomu istomu odboru, koji je već prije imenovan, ter da se taj odbor ovlasti po priašnjem naputku učiniti vis. saboru shodan predlog glede prvih 16 članovah jugoslavenske akademije odabrati se imajućih.

Ovaj predlog bje jednoglasno po saboru primljen, te se ovdje samo to napominje, da upitni odbor sastoji iz gg. članovah: Josipa Jurja Strossmayera, Mirka Bogovića, dra. Franje Raćkoga, dra. Mirka Šuhaja, dra. Pavla Muhića, Adolfa Vebera, Josipa Torbara, dra. Jovana Subotića, Vatroslava Jagića i Matije Mesića.

Poslje toga stavilo je vis. predsjedničtvo saboru do znanja, da je ono zastupniku grada Rieke Ivanu Ciotti iz obiteljskih razlogah dopust od 8 danah podielilo, i da se je gospodin zastupnik Stjepan Jančo bivši bolesti radi zapriečen zadnjim dvim sjednicam prisustvovati, oporavio, ter u sabor povratio.

Ove predsjedničke izjave budu na znanje primljene.

Time se je prešlo na dnevni red, naime na stavak debate o izvješću saborskoga odbora glede previšnjeg kralj. odpisa od 27. veljače 1866., koja bje u jučerašnjoj sjednici do uključivo stavke pod slovom *c*. dovršena

Pošto bi prve dvie iza slova *c* sliedeće alineje pročitane bile, predložio je gospodin zastupnik Antun Vakanović izpravak, da se naime u alineji glasećoj o dnevnicah za poslanike mjesto onih riečih: „za svakoga pojedinoga 10 for. na dan osim putnoga troška za put onamo i za povratak:" umetnu ove rieči: „za svakoga pojedinoga u ime dnevnice 5 for. a u ime konakovine 1 for na dan, osim putnoga troška za put onamo i za povratak:"

Po dovršenoj debati o pomenutih dviuh alinejah bude redakcija odborova izviešća većinom glasovah bez promjene primljena, a po tome izpravak gospodina Vakanovića zabačen. Zatim budu pročitane dvie predzadnje alineje od riečih: „Pa budući nije znano itd:" „do riečih:" da se providjeni vjerodajnicami na put spreme;" ter bez svake debate redakcija primljena.

Pošto bi napokon zadnja alineja od rieči: „konačno je odlučio odbor" itd. do konca pročitana bila, kojom odbor pred-

laže saboru, da na tegobni prev. kr. odpis od 27. veljače 1866. odluči odgovoriti posebnom adresom, kojom bi se njegovo veličanstvo ujedno obaviestilo o odredbah ovoga visokoga sabora, i o motivih, koji su ga na to privoljeli: bude po odboru već sastavljena upitna posebna adresa prije debate bolje informacije radi po izvjestitelju odbora gospodinu Matiji Mrazoviću pročitana, te tako ponajprije razprava zametnuta o načelu upitne alineje, da li se naime imade posebnom kakovom adresom njegovom veličanstvu na tegobni prev. kr. odpis od 27. veljače 1866. god. odgovoriti ili ne? Odnosno na to načelno pitanje učinio je gospodin zastupnik Mihajlo Pavlinović predlog protivan predlogu odborovu, neka se naime zaključi, da se neimade posebnom adresom odgovoriti njegovom veličanstvu na tegobni previšnji odpis od 27. veljače 1866., nego da se resolucija samo u zapisnik stavi u smislu predloga gospodina baruna Dragojla Kušlana onomadne u sjednici učinjena.

Iza podulje debate o tome bude većinom glasovah zaključeno u načelu, da se svakako u smislu odborova predloga imade njegovomu veličanstvu odgovoriti posebnom adresom na tegobni kr. odpis od 27. veljače 1866. i prema tome redakcija odborova izvješća bez svake promjene primljena, a predlog gospodina zastupnika Pavlinovića zabačen.

Zatim je uzeto u pretres pitanje: „Ima li se po odboru već sastavljena, malo prije pročitana posebna adresa primiti onako, kako je pročitana ili pako s promjenom? Gosp. izvjestitelj Matija Mrazović predlaže u svoje i odborovo ime poprimljenje upitne osnovne adrese.

Gospodin zastupnik Antun Zoričić pristajuć u obće uz osnovu upitne adrese predlaže napose: da se u osnovi rečene adrese one rieči prev. kr. odpisa od 27. veljače 1866., kojimi se veli, da se stanje vojničke krajine ukazuje više kao blagoslov, nego li kao tegoba za vjerne i junačke sinove njezine, uz navod statističkih datah obširnije i točnije pobiju, nego što je to u pročitanoj osnovi adrese predloženo.

A gospodin zastupnik dr. Ignjatia Berlić predlaže, neka se upitna osnova adrese radi važnosti predmeta najprije tiskati, i medju članove sabora razdieliti dade, a do toga neka se viećanje ob osnovi iste adrese odgodi.

Ovaj predlog gospodina dra. Berlića bje zabačen, te redakcija osnove adresine većinom glasovah, kako je pročitana, primljena, a po tome je i predlog gospodina zastupnika Zoričića pao.

Iza toga podnio je gospodin zastupnik Avelin Ćepulić izpravak, po kojem bi se upitnom odborskom izviešću o kr. odpisu od 27. veljače 1866. na koncu jošte dodati imalo sliedeća ustanova: „Ovaj naputak ima valjanost i za onaj slučaj, ako se ovaj sabor razpusti ili odgodi:“ koji izpravak bje po saboru primljen.

Pošto bi time specialna debata ob odborovu izviešću dovršena bila, to je visoko predsjedničtvo sabor po zornim učinilo, da mu jošte prinadleži izbor poslanikah u Peštu odaslati se imajućih.

Sabor zaključi danas jošte neupušćati se u izbor toga poslanstva, nego preduzeti ga stopram sutra, i u tu svrhu bude sjednica ad hoc urečena za sutra u 11 satih prije podne.

Nakon toga izjavio je gospodin zastupnik Koloman Bedeković u svoje i svojih istomišljenikah ime, da oni povodom tim, što je redakcija točke 2. sl. c. naputka za poslanstvo trojedne kraljevine u svojoj cielosti primljena, a po njihovom mnienju neslaže se sa načelom izraženim u adresi u pogledu riešenju državopravnih pitanjah kod izbora upitnoga poslanstva ni aktivno i pasivno sudjelovati nemogu i neće, — te je na stol visoke ove kuće položio upitno pismeno očitovanje podpisano po njemu i još 33 njegovih istomišljenikah sa molbom, da se to njihovo očitovanje pročita i u zapisnik stavi.

Pošto bi to očitovanje pročitano bilo, bje zaključeno isto primiti i medju pisma staviti, a predlog gospodina dra. Vranyczany-a na to odnoseći se: da se to očitovanje, budući se kao prigovor proti saborskomu zaključku smatrati može, neprimi, zabačen.

Prešlo se je iza toga na viećanje o njekih osnovah zakonskoga članka u urbarskih predmetih po zaključku 44. saborske sjednice na dnevnom redu stojih, i to ponajprije na viećanje ob osnovi zaključenoga članka o desetini, koja se je uz drugu daću davala od jednoga te istoga gornjega zemljišta.

Pošto bi upitna osnova zakonskoga članka po izvjestitelju urbarskoga odbora gospodinu zastupniku Mirku Hrvatu pročitana bila, budu predloženi sliedeći izpravci odnosno predlozi:

a.) Po gospodinu zastupniku Josipu Brigleviću, da se ciela ta osnova zakonskoga članka zabaci. —

b.) Po gospodinu zastupniku Miroslavu Kraljeviću, da se u drugom redku §. 1. iza rieči „davaju“ i pred rieč „ovim“ umetnu sliedeće rieči:“ u koliko ta zemljišta nisu alodialne naravi;“ po čem bi cieli prvi §. ovako glasiti imao: „§. 1. Svaka desetina, što ju bivši podanici uz običnu gornicu od jednog te istog gornjeg zemljišta davaju, u koliko ta zemljišta nisu alodialne naravi, ovim se zakonom ukida.“ —

c.) Po gospodinu zastupniku Jovanu Živkoviću predlog: neka se ciela osnova zakonskoga članka prije meritornoga pretresanja izruči odboru vještačkom ad hoc izabrati se imajućemu, koji će stvar obširno pretresati, i tako material za buduće meritorno riešenje pripraviti imati.

a.) Po gospodinu zastupniku Stjepanu Pavlekoviću izpravak, neka se u drugom redku §. 1. poslje rieči „davaju“ jošte uvrste ove rieči: „bilo ono u naravi, ili u gotovom novcu“; po čemu bi cieli prvi §. ovako glasiti imao: „§. 1. Svaka desetina, što ju bivši podanici uz običnu gornicu od jednoga te istoga gornjega zemljišta davaju, bilo ono u naravi, ili u gotovom novcu, ovim se zakonom ukida.“ —

e.) Po gospodinu zastupniku Živojinu Kirjakoviću, neka se iza rieči „gornica“ kaže „ili motičarine“ po čemu bi §. 1. ovako glasiti imao: Svaka desetina, što ju bivši podanici uz običnu gornicu ili motičarinu od jednoga te istoga gornjega zemljišta davaju, ovim se zakonom ukida.“ —

Napokon

f.) Po gospodinu zastupniku Benjaminu Kraljeviću izpravak, da se §. 1. na koncu dodadu jošte sliedeće rieči: „Nagodbeni odkupni ugovori, u koliko su glede upitne desetine sa bivšimi podanici ma u kojem vlastelinstvu jur sklopljeni, svoju kriepost takodjer gube.“

Pošto za ovaj predmet jošte ubilježenih govornikah imade, a vrieme je već podobro napredovalo, to bude današnja sjednica u 2 ½ sata po podne zaključena, a buduća za ponedjeljak t. j. 12. ožujka t. g. u 10 satih prije podne urečena.

Dr. **M. Šuhaj,** v. r.
I. podpredsjednik.

Ivvan Stahuljak v. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako nikakve primjetbe neima, zapisnik se odobrenim proglašuje

Bilježn. Janko Car.: Čita zapisnik jučerašnje sjednice ad hoc:

Zapisnik

četrdeset i sedme sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 11. ožujka 1866. pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika poglavitoga i veleučenoga gosp. Dr. Mirka Šuhaja za čin izbora poslanstva, koje ima u smislu saborske adrese od 12. veljače o. g. i previšnjega kralj. odpisa od 27. veljače o. g. poći u Peštu na dogovor sa odborom sabora kraljevine Ugarske.

Sjednica se započe u ½ 12 satih prie podne, i prije izabiranja predpomenutoga poslanstva na predlog zastupnika naroda g. Matije Mrazovića zaključeno bje: da će izbor upravo samo dvanaestorice članovah sabora, kako redom zakonito sliedio bude, valjanost imati, tako, da će se, ako koji od izabranih nebi htio da poslanstvo primi, na mjesto njega nov izbor preduzeti imati.

Za tim su polagali članovi sabora izborne cedulje na stol ove kuće, i od nazočnih predala su izborne cedulje svoje 74, 9 pako uztegnu se od izabiranja.

Na to bje postavljen odbor, sastojeći se iz članovah sabora gg. Vatroslava Vinskoga, Šišmana Farkaša, Mirka Hrvata, i Dr. Marijana Derenčina, za zbrojenje glasovah ceduljami danih: odbor ovaj započe odmah glasove zbrajati, a za to vrieme bje sjednica odgodjena.

Poslje kako je odbor ovaj posao svoj dovršio, proglašen je u saborskoj sjednici opet u 1 sat poslje podne otvorenoj posljedak glasovanja, i taj jeste: da su za predpomenuto poslanstvo izabrani zakonitom većinom članovi sabora sliedeći, naime:

gg. Dr. Jovan Subotić	sa 74	glasa
Maksim Prica	„ 71	„
Avelin Ćepulić	„ 71	„
Bartol Smaić	„ 62	„
Jos. Jur. Strossmayer	„ 59	„
Dr. Franjo Rački	„ 56	„
Matija Mrazović	„ 55	„
Barun Dragojlo Kušlan	„ 54	„
Ivan Perkovac	„ 53	„
Dr. Mirko Šuhaj	„ 51	„
Dr. Josip Vranicani	„ 51	„
Dr. Mihajlo Klaić	„ 49	„

Time bje ova sjednica zaključena, i sliedeća urečena za sutra u 10 satih prije podne.

Dr. Mirko Šuhaj,
I. podpredsjednik

J. Car.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Pošto nitko nikakve primjetbe nečini, izjavljujem zapisnik odobrenim.

Bilježn. Dr. M. Derenčin: priobćuje podneske saboru podnešene, i to:

1.) Gg. zastupnici Aleksander Teodorović i Mirko Bertalan polažu mandate. (Imadu se novi izbori razpisati).

2.) Izviešće odbora za razvidjenje zemaljskih zakladah, i to, o sirotinskoj zakladi, i o zakladi regnikolarne kuće. (Ima se tiskati i na dnevni red staviti).

3.) Predlog verifikacionalnog odbora, da se izbor g. Marka Barabaša, zastupnika kotara ivanečkog žup. varažd., ovjerovljenim priznaje. (Primljen.)

4.) Brzojavna viest gradske obćine bakarske, da se viećanje o predlogu g. Dr. Mariana Derenčina glede odciepljenja obćinah od municipija bakarskog obustavi, dok protupredstavka rečene obćine neprispije. (Uzeto na znanje).

Dr. Pavao Muhić: Ja sam sastavio predstavku na Nj. veličanstvo glede izbora prvih 16 čanovah jugoslav. akademije, neka vis. kuća dopusti, da ju pročitam. (Čita).

Antun Vakanović: Ja bi mislio, da se onaj izraz, da je izbor bio preran i nezakonit, izbriše, jer sabor nemože sam sebi kazati, da je nezakonito pustupao. (Po tom se predstavka izpravi, i u ostalom odobri).

Predsjednik: Imam čast, vis. saboru javiti, da su se gg. Prica i Subotić za danas izpričali, jer imadu u stolu sedmorice sjednicu; zatim, da sam gg. zastupnikom Kralju i Lukincu u zvaničnih poslovih dopust na 3 dana, a g. zastupniku Vraniću na 8 danah podielio.

Ivan Perkovac: Na onomadnju interpelaciju glede odgodjenja ili razpusta sabora nismo dobili nikakva odgovora, a vis. sabor zna i osjeća, da u ovom stanju ostati nemožemo, te će morati, ako radi ničega, to bar radi uzkrsnih praznikah sjednice odgoditi. Zato bih ja učinio predlog, da vis. sabor sam svojem iniciativom svoje sjednice odgodi tako, da kaže, da će u subotu 17. ožujka posljednju sjednicu držati, a da se će na nanovo sastati kad bude saborska deputacija, odabrana da se dogovara sa deputacijom sabora ugarskoga, sa svojim poslom na toliko gotova, da uzmogne saboru izvješće dati. Ako ova deputacija nebude u stanju u dogovor stupiti sa deputacijom ugarskog sabora, onda da predsjedničtvo sazove sabor poslje uzkrsnih praznikah na nastavljanje svoga zakonitoga dielovanja. (Glasovi: do kada?). Ako vis. sabor hoće rok ustanoviti, može kazati, do 15. travnja. (Glasovi: To je prerano!). Dakle do 1. svibnja.

Ovomu predlogu, mislim, da netreba posebna razlaganja, i nije mu druga nakana, nego ta, ako vis. sabor to zaključkom učini, da se odboru za dnevni red nalog dade, neka prema tomu ustanovi dnevni red i naznači one predmete, koji bi se za sada još obaviti morali.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog g. zastupnika svetoivanskog? (Prima!) Dakle do 1. svibnja, ako se deputacije nebudu sastale, odgadja se sabor, a u subotu je posljednja sjednica, napokon da odbor za dnevni red navažnije poslove predloži, koji se još prije u pretres uzeti imadu.

Ivan Perkovac: Dopustite, da još jedan predlog učinim. U zakonu ob uredjenju sabora imade paragraf, koji veli, da će se o zemaljskom odboru sačiniti poseban zakonski članak. Odbor, kojemu je ta zadaća povjerena bila, sastavio je takovu osnovu zakonskoga članka, a odbor za zaklade zemaljske mislio je takodjer, da mora takav predlog učiniti, i tako su se našle dvie zakonske osnove. Kako je gospodi poznato, odbori su bili preko božićnih praznikah sazvani, a

poslje praznikah je njihovo djelovanje prestalo, tako da sada u onih odborih neima nikoga osim predsjednika i izvjestitelja. Zato ja mislim, da će viećanje o tih zakonskih osnovah biti samo onda uspješno, ako se povjere novomu odboru, nješto većemu, koji da ih nanovo pretrese i čim prije saboru za daljnju odluku predloži.

Antun Vakanović: Moram podupirati taj predlog, jer i ja sam imao čast u tom odboru biti. Najprije je odbor za zaklade osnovu zakonskog članka o zemaljskom odboru učinio, i takodjer priobćio odboru, koji je za uredjenje sabora bio izaslan. Naravski, odbori se nisu mogli odmah sjediniti, jer odbor za uredjenje sabora se je prije razišao, te je s toga stvar zapela. Zato bi ja vis. saboru predložio, da bi se nov mješoviti, odbor sastavio, te se usudjujem pozornost vis. kuće obratiti na članove, koji su u ovih odborih radili, da ih vis. sabor nanovo izvoli uvažiti, i možebiti još koje druge izabrati. Ja bi imao pozornost vis. kuće obratiti na sliedeću gospodu: Dr. Subotić, Prica, Perkovac, Bedeković, Kraljević Miroslav, Mrazović, bar. Kušlan i Dr. Šram.

Ivan Perkovac: Ja mislim, i g. Vakanović, jer jedna osnova je upravo od njega potekla.

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na predlog, da se ove osnove na novo predadu odboru? (Pristaje!). Pristaje-li vis. kuća na to, da ovaj odbor ima sastojati iz one gospode, koju je g. predgovornik predložio, naime gg: Dr. Subotić, Prica, Perkovac, Bedeković, Kraljević, M. Mrazović, bar. Kušlan, dr. Šram i Vakonović. (Prima se!).

Na dnevnom redu stoji nastavljanje debatte o zakonskom članku glede desetine; rieč ima g. bar. Kušlan.

Baron Dragojlo Kušlan: Prije svega dužnost mi je ovdje napomenuti, da me nenuka vlastita korist na to, da o predmetu stojećem na dnevnom redu koju prigovorim; jer ja desetine, koja se ukinuti namjerava, neimam. — Što me je pako potaklo, da prozborim, to je jedino boljak i sreća svegakolikoga naroda našega. — Kad ja velim boljak naroda našega, ja onda nerazumiem samo jedan dio ili razred njegov, već njegovu ukupnost t. j. sve njegove elemente kao jednu organičku cjelinu, koja se svuda i svagdje, gdje je o njemu (narodu) rieč, u svojoj totalnosti shvaćati mora, osobito pako onda, kad se namjerava postići sreća i boljak naroda, koji boljak niti može niti smie samo jednomu njegovomu dielu ili razredu u dio pasti, već jednakom mjerom obsizati sve česti i razrede naroda. Po mom osvjedočenju imade ovaj nazor svoj temelj u stvari samoj; narod bo nije drugo nego velika moralna osoba višjeg razreda, koja je podčinjena istim zakonom, kao i pojedina osoba: kao što dakle pojedini čovjek uspievati nemože, ako mu pojedino udo odsječeš ili mu glavne njegove žile podvežeš, isto tako ni narod zdravstvovati nemože, ako znamenit njegov dio postigne bieda i nevolja.

S ovoga gledišta polazeći moram se izjaviti proti odborovu predlogu i mnienju one gg. predgovornikah, koji ga podupiru, a čineć to, molim vis. kuću, da se sa izvadjanjem posljedicah malo potrpi, dok nečuje sve, što ću ob ovom predmetu reći. —

Još 1848. god. izjavio sam se na saboru, ne samo za to, da se podanstvo ukine, već sam držao, da je prieka potreba, da se seljak s vlastelinom sasvime i za uviek razkrsti. Ova potreba obstoji i danas, i ja držim, da svakomu onomu, koji o boljku naroda našega raditi hoće, mora da je do toga stalo, da se nesamo upitna desetina, već i svekolike daće, bile one koje god naravi, ukinu, nego uz primjerenu odštetu i uz posredovanje države putem razteretnoga postupka. — Moj dakle predlog ide dalje, jer mu je namjera, da se seljak sa vlastelinom glede svih izmedju njih još postojećih a u sredovječnom feudalizmu ukorienjenih odnošajah za uvjek razkrsti. Dok se to neizvede, u svem i svačem, ili što je isto, dok ovi odnošaji neprestanu sasvime, te glede njih seljak s vlastelinom, a ovaj š njim bude kakova posla imao, dotle će jedan od drugoga zazirati i treći će imati vazda priugotovljeno zemljište, u koje će moći s uspjehom baciti sjeme mržnje, koje bi moglo lako uroditi onim plodom, kojim je urodilo u Galiciji.

Iza ovih njekoliko riečih imajućih označiti stanovište, s kojega ću polaziti u ovom pitanju, valja mi se naročito izjaviti proti odborovu predlogu kao i proti nazorom, kojimi ga je g. izviestitelj podupro.

On veli, da je odbor u svom poslovanju imao troje pred očima. — Prvo, da činom oprovrgne onu objedu, koja se u vis. odpisu kralj. od 8. stud. 1861. proti saboru one god. podigla, naime da isti sabor, ištući povratu starodavnoga ustava, želi povratiti feudalne g. 1848. ukinute odnošaje. — Drugo, da se pitanje odštete priveže uz uvjet, da-li su ukinute daće donosile korist ovlašteniku; napokon treće: da je odbor cieli posao o obstojećih izmedju vlastelina i seljaka odnošajih porazdielio na više posebnih članakah, s toga razloga, da kad vlada nebi jednoga ili drugoga zakonskoga članka potvrdila, da bar ostali ostanu u krieposti.

Premda sam osvjedočen, da se je objeda nanešena saboru god. 1861. dala oprovrgnuti i na drugi način, nego što je onaj, kog je poprimio odbor urbarski u svojih osnovah, i premda držim, da se odbor nije u svom poslovanju držao spomenutoga uvjeta: to ću ipak uzeti izjavu g. izvjestitelja onako, kao što ju je učinio, te iz nje, osobito iz točke treće, izvesti posve drugo, nego što on izvodi. —

Meni se čini, da je odbor, dieleć posao urbarski u više članakah, pošao sasvim krivim smjerom, jer je stvari, koje po naravi svojoj spadaju zajedno, svojevoljno razdvojio.

Po mom osvjedočenju imao je odbor o tom mozgati, kako će svekolike još postojeće ostatke feudalizma na obće zadovoljstvo svijuh ukinuti: hoće li prihvatiti načelo odštete javne posredovanjem naše vlade, ili ju ostaviti privatnomu izravnanju; pak ako bude pristao uz prvi način odštete, da-li se ova imade najedanput, poput odštete za urbarska selišta, ili u godinah vlasteli dopitati — a sve to imao je u jednom jedinom zakonskom članku razpraviti i visokoj kući za pretresanje podnieti. Meni se čini, da bi odbor ovako radeć bio i visokoj ovoj kući posao olakotio, a što je najviše, da bi bio jednim udarcem presjekao klupko svih jadah i nevoljah, pod kojimi stenje naš narod, jednom riečju, pomoglo bi se bilo i seljaku i vlastelinu u jednakoj mjeri, što ovako biti neće.

Prema tomu, što rekoh, moram izjaviti, da se meni čini, da su ovdje pitanja načelna, koja je valjalo prije riešiti, pa zatim preći na specialnu debatu.

Ovakovo pitanje načelno, i to glavno, čini mi se, da se odnosi upravo na ovaj excerptivni rezultat odborova poslovanja, i zato bi se ja usudio visokoj kući predložiti, da se izjavi u načelu: da-li odobrava postupak odborov u tom sastojeći, što je tako uzko skopčan predmet u više pojedinih članakah razpravio i da-li nebi bilo bolje, da se je isti

po znanstvenom sustavu u jednom jedinom članku razpravio?

Kad bi se to pitanje u načelu riešilo, onda bi se prema tomu, kako bi se isto riešilo, imao ili upitni članak, dapače cieli operat, povratiti odboru za preinačenje, ili pako prieći na specialnu debatu.

Pošto je pako sva prilika, da će se postupak odbora s pogledom na prešnost stvari odobriti, to za ovaj slučaj predlažem sliedeći izpravak, u kojem bi se imali §§. 1. i 2. odborove osnove sa sliedećimi izmieniti:

§. 1. Svaka desetina, što ju bivši podanici uz običnu gornicu od jednoga te istoga gornoga zemljišta davaju, u koliko se dokaže, da je naravi crkvene, ukida se ovim zakonom bez svake odštete.

§. 2. Narav ove desetine ima se po povjerenstvih, koja odbor u zakonskom članku ob odkupu odkupljivih zemaljah predlaže, službeno uz utjecanje dotičnih stranakah iztražiti.

§. 3. Zaostatci od ovakove desetine nesmiju se utjerivati, i sve što se dosada od god. 1848. u ime crkvene desetine utjeralo, ima se kao indebite praestitum (neistinit dug) povratiti dotičnim desetinjakom.

Robert Zlatarović: Ja bi prije, nego se upustim u meritum ovog predmeta, predlog učinio. Obzirom na malo prije donešeni zaključak sabora držim, da se nebi imali obširni govori držati. Ako vis. kuća misli, da je u predmetu dovoljno informirana, ja bi od svog govora odustao, te bi mogli pristupiti glasovanju.

Predsjednik: Ja mislim, da bi svakako dobro bilo, da mnienje g. govornika čujemo, jer se je on upravo tim predmetom bavio.

Robert Zlatarović: Želeći da mi što ozbiljnije postupamo glede riešavanja predloga na stolu vis. kuće ležećega, kazat ću ja u kratko, što ja držim o tom predmetu.

Ja moram proti osnovi ovog zak. članka glasovati. Kad bi bila svrha ovog zakona, da se ukine crkvena desetina, kaošto je to veleštovani g. Torbar u prekjučerašnjoj sjednici dokazati nastojao, onda bi bio taj zakon suvišan, jer obstoji već ustanova zakonita, kojom se crkvena desetina ukida. Kaošto ja shvaćam osnovu zakona toga, to on smjera na to, da se ukine desetak, koji se je od jednog te istog gornog zemljišta uz gornicu davao, t. j. onaj desetak, koji se zemljišta isto tako drži, kaošto gornica pod naslovom juris montani.

Kad dakle nije svrha ovog zakona, da se crkvena desetina ukine, buduć je ta već ukinuta: pitam ja na kakvom razlogu osniva se ovaj zakonski članak? Veli se, da se podavanje ovog desetka protivi urbarskim zakonom. Ja neznam, jesu li se urbarski zakoni tomu ikada protivili? Desetak u pitanju stojeći kao ugovoreno pravo nije nikada stao u opreci sa zakoni urbarskimi, jer znano nam je, da je vlasteli prosto bilo ugovarati sa gornjaci i da su se prigodom izdavanja gornih listovah onakova podavanja stipulirala, za koja su držali, da ih mogu uz običnu gornicu zahtievati. To se je, kaošto je nam svim znano, dogadjalo osobito od g. 1836. do 1848. gdje su baš u Hrvatskoj većom stranom vlastelji, nakon dovršenih gornih parnicah (processus montanistici), sklopili nove ugovore, i ove ugovore onako udesili, kako su mislili da je njim na korist. Svakako osniva se ovo pravo, kao što rekoh, na ugovorih, nemogu se dakle dotični gornjaci tužiti, da im je u tom obziru krivda nanešena, niti se nemože tvrditi, da je svaka desetina, davana uz gornicu od jednog te istog zemljišta, desetina duhovna. Ako se dakle podavanje ovog desetka neprotivi niti urbarskim zakonom, niti vlastelinskom gornom pravu, nastaje pitanje: da-li se ova zakonska osnova osniva na razlozih pravednosti? Ja držim, da i to nemože biti, jer dočim je taj zakon na korist onim, koji do sad nisu zadovoljili dužnosti svojoj, jer dužnost njihova je bila, da gorne daće odkupe, nakoliko su odkupljive, to s druge strane ovim zakonom dajemo povod nezadovoljstvu i novim smetnjam onim, koji su se nagodili ili odkupili, te kojim bi se krivo činilo, kad im nebi htjeli vlasteli, držeći se svoga u tom pogledu bona fide stečenoga prava, položene novce vratiti. A sam pojam obične gornice nije po mom mnienju dosta definiran, jerbo ja znam iz izkustva, i može se svatko iz dotičnih aktah zemljo-razteretnih uvjeriti, da je obična gornica vrlo različita bila; znam, gdje se je gornica ustanovila iza montanističke pravde tako, da su gornjaci obvezani bili, davat ju u gotovom novcu; znam i slučaj, gdje je bilo u ime gornice stipulirano samo podavanje od dva polića mošta, dočim bi ujedno desetina, kao mnogo pravednije podavanje — buduć se ravna po kolikoći priroda — upravo po želji gornjakah ustanovljena. Pitam ja, da-li je pravedno, kad bi u ovakom slučaju, desetak prestao, koji ni s daleka neima srodnosti s desetinom crkvenom, te bi se pravo vlastelinstva samo na dva polića mošta reduciralo?

Da smo mi tako sretni bili, pa da smo mogli o tom zakonu viećati odmah iza prekinute g. 1848. podaničke sveze: onda bi ja bio glasovao za predloženu osnovu zakona i možebiti još jedan korak dalje učinio; onda je bilo vrieme da se ustanovi jednostavno zakonito načelo, po kojem se ima riešenje ovih odnošajah bez pogibelji budi ma kakove neizviestnosti preduzeti. Ja bi bio, rekoh, jedan korak dalje išao, a nebi bio nikada glasa dao za onu naredbu od 2. ožujka 1853, gdje se u 3. točki razlika pravi izmedju izriešivih zemljištah i onih, od kojih se gornica i desetina odkupiti može. Ja držim, da baš od one ustanove dolazi sva smutnja, jer se je dogodilo, da je u jednom te istom vlastelinstvu, na jednom te istom brdu jedno zemljište, jednake naravi sa medjašnim, bilo izriešivo, dočim je posjednik ovoga mogao daće svoje odkupiti. To je zavisilo u ono doba samo o slučaju, o koncipientu, koji je gorni list sastavio, uvrštjujući obično samo zaporku: salvo jure dominali, ili kad mu se je svidilo primjećujuć: salva revindicandi facultate. Dakle da na kratko kažem, ja bi glasovao bio, da su gorna zemljišta ili sva izriešiva ili sva odkupljiva. No sada, gdje je stvar po načelih razteretnoga patenta od 2. Ožuj. 1853. ili već dovršena, ili gdje će, na koliko još nije dovršena, skoro na svršetak dospjeti, sada držim, da nebi probitačno bilo, u smislu predloga zakon stvoriti, jer mogli bi upravo protivno postići od onoga, što namjeravamo; mogli bi jošte više poremetiti pojmove, koji su u tom pogledu i onako dosta nejasni te se samo dobroj ćudi našega naroda pripisati ima, što se nisu odtuda još veći neredi dosad porodili.

Mi svi želimo, da narodu našemu polaštice pribavimo; ali ja moram kazati, da po mom nazoru polaštice moraju biti tako udešene, da se mogu protegnuti jednakim pravom na sve one, kojih se stvar tiče. Ako budemo pako sa zakonom stupili pred narod, kojim bi se zakonom jedni koristili, a drugi bi se mogli tužiti, da im se nepravda čini: držim, da nećemo ožudjenu svrhu o polaštici narodu našemu namienjenoj postignuti.

Obzirom dakle na ovu okolnost, što je već prekasno dirati u ovaj predmet, i što bi mogli ovim zakonom uznemiriti ogromni broj žiteljah onih, koji su se budi iz njekog moralnoga čuvstva naprama izvršivanju dužnostih svojih, budi iz drugoga razloga već nagodili, ili desetak, o kojem sam ja govorio, faktično odkupili, glede kojih sliedovateljno nebi pravo bilo kad bi ih mi kroz taj zakon postavili u gorji položaj od onih, koji svojoj dosad postojećoj dužnosti nisu zadovoljili, glasujem proti osnovi, i molim, da se ona kao svrsi neshodna zabaci.

Ferdo Krajačić: Ja u ovom predmetu nemogu ništa nova navesti, jedino bi jedan predlog učinio, naime, budući da je stvar ova jako zamršena, da vis. sabor deputaciju od 3 lica izabere, koja bi išla od spahiluka do spahiluka konstatirati, kako se imadu ove desetine, da će se moći znati, gdje se temelji na desetini klerikalnoj, i gdje obstoje ugovori, da se odšteta preduzeti može. Ali bi želio, da se tim predlogom i uspije, zato neka bi se sveto naložilo ovoj deputaciji, da spaije na te izraze nebi pristrano uticale, jerbo znam, da oni u takovih slučajih sjajno pozdravljaju i goste ljude. (Smieh.)

Što biti mora, biti će, netreba precipitirati ovog pitanja, zato predlažem, da se komisija izabere, koja će sve iztražiti, da se nikomu krivo nečini.

Andr. Ostriš: Gg. su predgovornici o raznih vrstih desetine govorili, a osobito je g. Torbar naglasio, da imade tri vrsti desetine; meni je još posebna vrst desetine poznata, a to je ona, koju su župnici pobirali, kao što su kopuni, pilići, a od oranicah i od sjenokošah dotični prirodi.

Kad je g. 1849. narodu proglasom javljeno, da je crkvena desetina prestala, prestali su župnici ovu navedenu desetinu pobirati; nu kako je patenat od 2. ožujka 1853. izišao, opet su i župnici pozvali svoje župljane, da im prije pobiranu desetinu davaju. Njekoji su se opirali a njeki su se preplašili, te su opet tu desetinu davati počeli. Njekoja su gg. kazala, da je i ova desetina na ugovorih osnovana, jer da je vlastelin podanikom dao zemlje za obradjivanje, te su od nje desetinu davati obvezani bili. Nu da je ova desetina, koju su župnici pobirali, crkvena, vidi se iz toga, što su ovakove zemlje dotičnim podanikom kao vlastničtvo u gruntovnici zabilježene. Buduć da se je bojati, da bi se ova desetina opet utjerivati mogla: zato ja pristajem uz predlog g. Kušlana, da se i ova desetina bez svake odluke ukine.

Fabiančić: U pogledu ukinut se imajuće desetine je g. Torbar temeljito dokazao, da je nezakonita i nepravedna, i zato ja u tom predmetu nebi bio progovorio, da neimam naročitoga naloga od strane mojih komitentah, koje takodjer ta nesreća tišti. Ako vis. kuća dozvoli, ja ću jednom svjedočbom i dotično ugovorom od kaptola zagrebačkoga dokazati, da je desetina, koju gornjaci gospoštine Kerestinec davaju, zbilja klerikalne naravi. (Čita izpravu kaptola zagrebačkoga i ugovor Tome Erdödya sa kaptolom od g. 1653). Iz ovog ugovara i ove svjedočbe se jasno vidi, da je desetina, koju Okićani gospoštini Kerestinec davati moraju, zbilja naravi klerikalne, koja je desetina, kako je poznato, već g. 1848. ukinuta; a desetina, koju su gornjaci poslje god. 1848. podavati morali, ništa drugo nije, nego plod Bachova gospodstva, te sam ja u svem za to, da se ta desetina posve ukine. S predlogom g. bar. Kušlana nemogu se slagati, osim u tom, gdje u trećoj točki navadja, da se gornjakom ova desetina, što su ju poslje g. 1848 podali, povrati.

Antun Zoričić: Tečajem ciele debate nije nitko njekao, dapače isti protivnici ovoga predloga pripoznaše, da su sve desetine u obće, što se beru od gornih vinogradah, pravne naravi duhovne, nego samo tvrdijahu, da imade iznimice i terragialne. Ako je tako, onda se nesmie zakonodavac obazirati na iznimke od pravnoga pravila, već postupati ex ratione publica, a nesmie se obazirati u ovom slučaju već i zato, što su ovakove iznimke uvedene bile i obstojale protupravno i protuzakonito, i to proti naročitoj ustanovi ovdje navedenoga zakona od g. 1715., koji odredjuje, da se osim gornice ili devetine nesmie pobirati još druga daća od gornjih zemljištah, a ovaj zakon obstoji još sveudilj, jer nije nigda drugim zakonom ukinut.

Kažu njekoji, da će se time krivica nanieti dotičnim vlasteljem, što jim se ukida ovo vrlo dvojbeno pravo, koje tobože imadu, i to samo iznimice na njekoje vinograde, a nespominju se one ogromne nepravde, što se čini, ako ne svim, a ono sjegurno prevelikoj većini gornjakah, nepravednim utjerivanjem zaostatka od 17 godinah, koje će, ako se izvede, dovesti ciele priedjele od hiljadah stanovništva na prosjaštvo. Ja zato po resultatu pravnoga svoga osvjedočenja glasujem za redakciju.

Mato Mrazović: Narod je u ovoj vis. kući zastupan kao cjelina; ovdje su zastupani svi interesi i svi razredi pučanstva. Treba dakle, kao što je jedan od gg. predgovornikah vrlo dobro opazio, da se ravnom mjerom, ali i pravednom mjerom svim razredom, svim interesom zadovolji.

Nebi pravedno bilo, i nebi odgovaralo dostojanstvu vis. kuće, niti ugledu, niti moralnom uplivu njezinom, kad bi se dala budi u čem zavesti strašću, bilo povoljno ili nepovoljno za ovaj ili onaj razred pučanstva.

Ja mislim, da se iz ovih obćenitih obzirah nemože izvoditi, da je predlog odbora iz strasti proiztekao, ili da je proiztekao iz namjere, da se budi kojemu interesu, budi kojemu razredu pučanstva krivica nanese, nego je potekao po mom dubokom uvjerenju, — pozivajuć se na gospodu, koja su unj uticala, — iz namjere, da se svaka nepravda, koja u životu sada obstoji, i koja je jedan razred pučanstva prama drugomu u nepovoljni položaj postavila, izravna.

Neima dvojbe o tom, da ima desetine, koja obstoji uz gorni podanak, te nije naravi klerikalne; ali nebi imalo biti ni o tom dvojbe u vis. kući, osobito kako je g. Fabiančić pročitao onu dokaznicu od zagrebačkoga kaptola, da zbilja u našoj domovini osobito u vinskih priedjelih ima mnogo te mnogo zemaljah, od kojih se davaju dvie daće, izmedju njih desetina, koja je upravo naravi klerikalne. Osim ovog primjera, koji je teritorijalno mnogo obsežniji dokaz, nego što se to možebiti uvažuje, jer komu su mjestne okolnosti poznate, znati će, da promontorija s one strane Save od Okića do preko Ozlja mnogo stotinah obiteljih obimaju, koje dandanas ovu desetinu, koja je zakonom već ukinuta, davaju, te se i ovršbe vode; osim ovoga dokaza imade sigurno i mnogo gospode u ovoj vis. kući, koja iz vlastita izkustva znadu, da klerikalne desetine imade i u dalnjem protegnuću gorah okićkih, da je imade takodjer u čitavom produljenju ovih gorah, doklegod vinska loza radja.

Osim toga imade je i u priedjelih slavonskih; u drugih priedjelih, koliko je meni poznato, — možebiti imadu gospoda drugo izkustvo — ova je daća rjedja.

Kad dakle stvar ovako stoji, kad je vis. kuća već tvrdo uvjerenje dobiti mogla, da imade desetine, koja se uz gornu daću dava, pak nije klerikalne naravi; i kad imade tvrdo

osvjedočenje, da imade desetine, koja se uz gornicu dava, pa je naravi klerikalne: to držim, da je samo u formulaciji ovog predloga netočnost, a nemože mu se nikakva druga namjera podmetati. S toga držim, da se ova nepravda, koja je patentom od 2. ožujka 1853. upravo provocirana, — jer dok ovoga patenta nije bilo, nikomu nije na um palo poslje g. 1848. zahtievati desetinu, — da se, velim, ova nepravda, koja je provocirana patentom, sastavljenim od vlasti, nepoznavajuće odnošajah naše domovine, ukine; nije dakle ovdje pitanje o tom, i nesmije biti pitanje o tom, te niti očito niti sakrito nastojanje, da se ikomu nepravda nanese; nego imade biti nastojanje, da se ukine nepravda, koja se čini mnogo hiljadam obiteljih u vinskih priedjelih, i to takvim obiteljim, koje jedino od vinarstva žive, koje vinarstvo u našoj domovini trudom svojim i mukom podižu i savršuju, dakle jedno od najsavršenijih i najuharnijih ekonomičkih industrijah tjeraju, da se ovim obiteljim kroz naše uvjerenje nečini očita nepravda. S toga ja držim, da se predlog urbarskoga odbora, ako bi se u ovoj svojoj formulaciji činio, nebi slagao s pravednošću, te bi, kao što se i meni čini i naprama dobro poznatim okolnostim, pogibeljnim bio za drugi razred pučanstva, to jest za vlastelinstvo, koje nepobira klerikalne desetine, te bi ja držao, da se tomu od prilike formulacijom g. bar. Kušlana doskočiti može. Ovdje se neradi o tom, da se ukine klerikalna desetina, jer je ova zakonom već ukinuta, nego se radi o tom, da se očituje, što je klerikalna desetina. Kad se to očituje, imati će oblasti dovoljno ravnilo, da po tom u praksi pravdu naprama zakonu diele. A što se ima i kako očitovati, što je desetina klerikalna? G. izvjestitelj i g. Torbar, podupiruć predlog odbora, naveli su razlogah i zakonah, i razlogah iz prakse, koji mogu posve umiriti sviest svakomu članu vis. kuće, da desetina po zakonu nigdje nije utvrdjena bila, osim desetine klerikalne. Predmnieva je dakle zakonska, da osim klerikalne, druge desetine nije bilo, i da nije imala biti. Nu praksa pokazuje protivno; mimo zakona, kao što je to više putah bilo u prijašnjem zakonarstvu, uvodili su se tereti i proti naročitomu zakonu, koji je bio nemanje zaštita podaničtva. To se mora takodjer u obzir uzeti; jer oni, koji su to uvodili, nisu danas više živi; njihovi nasljednici su to bona fide preuzeli. Ako se dakle dokaže, da je obzirom na osobite okolnosti gdjegod desetina uvedena mimo klerikalne, osobito u onakovom slučaju, gdje je gornica samo malenkost bila, a prava je daća bila desetina, ako se ovakove okolnosti u obzir uzmu, to se neće nikomu nepravda učiniti, ako se izrekne predmnieva, da je svaka desetina, koja obstoji uz gornicu, klerikalna, ali da se neizključi mogućnost dokazati protivno.

S toga bi ja predložio od prilike onu istu formulaciju, kao što g. bar. Kušlan, te bi rekao: „Svaka desetina, što ju bivši podanici od jednog te istog gornog zemljišta davaju, ako se protivno nedokaže, očituje se klerikalnom, te je zakonom već ukinuta.“ Dalje bi pako §. 2. predloga g. bar. Kušlana samo drugačije štilizirao i rekao, da se ima po oblastih službenim putem uz sudjelovanje dotičnih strankah u svakom slučaju konštatirati, da-li je stanovita gora, stanoviti priedjel podvržen bio desetini klerikalnoj, ili da-li se desetina osniva na ugovorih izmedju podanikah i gospoštine na takovih zemljištih, o kojih je izviestno, da nisu bila podvržena desetini klerikalnoj. Ako se to točno formulira, mislim, da će biti dovoljno ravnilo za oblasti, ali ujedno i dovoljna zaštita proti nepravdi i zloporabam i za vlastelinstvo i za podaničtvo.

S toga bi ja predložio svoj izpravak za §. 1, i moli bi, da mi bude dozvoljeno, na §. 2. predlog g. bar. Kušlana naknadno moj formuliran izpravak učiniti. Ja ovo vis. kuć tim više preporučam; jer ako se u ovom pitanju neučini nikakva naredba, iz vlastita izkustva govorim, da će hiljade hiljade prostoga puka biti upravo na prosjački štap metnute da će biti u položaju onom istom podaničkom, od kojega ih je duh vremena oslobodio.

G. bar. Kušlan primietio je proti čitavom ovom članku, da on nemisli, da bi shodno bilo, kao što je odbor predložio, u članke razdieliti čitavu stvar, jer svi odnošaji izmedju podaničtva i vlastelinstva proiztiču iz jednoga te istoga saveza, te bi se imala stvar na jedan mah urediti. Ja se u tom slažem sa g. bar. Kušlanom, samo upravo glede ovoga pitanja se razlikujem; jer upravo ovaj odnošaj neproizlazi iz sveze izmedju gospoštinah i podanikah, nego iz sveze izmedju arendatorah svećeničkih korporacijah, vlastelah, s jedne, a s druge strane ne podanikah, nego desetinjakah, koji nisu svojim vlasteljem, nego crkvi imali desetinu davati. Dakle se ova stvar može napose urediti.

Dioniz Blažić: Budući da je u ovom predmetu već toliko za i proti govoreno, držat ću se samo u kratko štilizacije §. 1. S onih istih razlogah, što jih je naveo g. Mrazović, a napose bivši ja članom odbora urbarskog, imao sam takodjer priliku osvjedočiti se, — a kao što ja, tako i sva gospoda uvjerena su, da ovdje nemože biti govora o drugoj desetini, nego samo klerikalnoj. Upravo to nam u odboru povoda dade, da smo takav zakon stvorili, i zato ja posve pristajem uz redakciju. Nu ipak, za slučaj, ako redakcija nebi primljena bila, scienim, te bi jasno bilo, da se ovaj paragraf drugačije formulira, to bi ga ja po mom mnienju sa izpravkom g. bar. Kušlana i g. Mrazovića ovako formulirao: „Svaka desetina, koju bivši podanici uz običnu gornicu od jednog te istog gornog zemljišta davaju, smatra se crkvenom, ako tražitelj protivno nedokaže, te se ovim ukida.“ Jer predmnieva je, dapače osvjedočeni smo, da ovdje nemože govora biti o drugoj nego klerikalnoj desetini, dakle onaj, koji protivno tvrdi, neka to dokaže.

Miroslav Kraljević: Da sam ja imao temelja svomu predlogu, mogao se je vis. sabor iz razprave dosad ovdje povedene, podpuno uvjeriti; jer da je ova redakcija shodna i da svojoj svrsi odgovara, sigurno nebi bilo toliko predlogah ovamo stavljeno. Ja se nisam upustio u razlaganje ove ili one vrsti desetine, nego sam samo kazao, u koliko nisu zemljišta alodialne naravi; jerbo znam pozitivne slučaje, gdje je vlastelin svoje vlastite vinograde razdielio za motičarinu a ja mislim, da to nespada na klerikalnu desetinu. Zato mislim, da bi se ovdje morala njekakva opazka učiniti, da gdje se što takova dokazati može, da se nemože oduzeti, što po pravu komu pripada.

Pošto je g. bar. Kušlan tu stvar specificirao, zato ja od svog predloga odustajem, i slažem se sa onom specifikacijom, jer ondje je sve točno naznačeno. U ostalom, što se tiče generalnog predloga, što je g. bar. Kušlan predložio, da se i radi ostalih urbarskih stvarih operat odboru povrati, ja bi i uz to drage volje pristao, samo bi dodao to, budući sve stvari urbarske, koje još riešene nisu, nisu jednake u cieloj našoj domovini, da bi se svojim putem dotičnim županijam naložilo, da svoje operate izrade u pogledu svih pitanjah urbarskih, koja još riešena nisu, da ti operati, dok se sabor opet sastane, ovamo dodju, i da se na temelju tih operatah zametne saborsko viećanje o tom predmetu.

Stjepan Pavleković: Ja sam predložio izpravak u tom predmetu, jer ja imam gornjake, koji su uz onu gornicu, koju su meni davali, mjesto desetine svećeničke u naravi takodjer davali činž u gotovom novcu. Zato sam ja, za razjasniti ovaj izpravak predložio, da nesamo u naravi nego i u gotovom novcu ako se je desetina pobirala, da se ukine; i da se ono, što je nezakonito pobirano od g. 1848. povrati, zato ja odustajem od ovog izpravka i pristajem uz predlog g. bar. Kušlana.

Benjamin Kraljević: Ja kod svog izpravka, što sam ga dodao §. 1. ostajem tim više, što sam i nadalje u jednom od sliedećih članakah iste ove osnove, naime u članku ob odkupu odkupljenih zemaljah nješto mom izpravku slična našao. Ja mislim, da tomu dodatku netreba potanjega razlaganja. Kad nebi ova dva članka o desetini, i onaj o odkupu odkupljivih zemaljah razdieljeni bili, ja bi od mog izpravka odustao, ali kad jesu razdieljeni, scienim, da se ovo mora svakomu većeg razjasnjenja radi umetnuti.

Živoin Kiriaković: Ja sam prekjučer kazao, da se slažem sa predlogom odbora, i da ću za njega glasovati, jerbo sam uvjeren, što se tiče Slavonije, da je predlog ovaj dobro apliciran na nju. Ali za onaj predlog, što ga je osobito g. Mrazović učinio, da se sada iztraživa, što je klerikalna desetina, za to nisam. Klerikalna desetina pobirana je po vlastelinstvu, jer ju je od svećenstva u zakupu imalo, dakle to je odnošenje izmedju vlastelinstva i svećenstva; prost čovjek nije znao, da-li je desetina bila klerikalna ili ne, nego kako se je zahtievalo, tako je plaćao. Zakon gdjegod govori o daćah podanikah prema vlastelinstvu, nigdje neupotrebljava taj izraz klerikalna desetina ili vlastelinska desetina; u zakonu stoji jasno, da od vinogradah, koji nespadaju na status sesionalni, pripada samo pinta. Dakle zakon nije kazao, koja desetina; ako dakle sada počmemo desetinu klerikalnu iztraživati, nećemo je nikada naći, jer kad su biskupi davali pod arendu svoj desetak, nigdje nisu davali speciem mathematicam nego speciem physicam.

Zato netreba iztražiti, nego treba samo kazati, što se Slavonije tiče, da od svih vinogradah vlastelinstvu pripada samo pinta ili motičarina, jer samo se po sebi razumieva, da desetka neima; ako koji vlastelin dokaže, da ima desetak, neka ga ima.

Sada opet da kažem za vinograde, koji su izvanselištni, da oni vinogradi spadaju u gorne.

Koje su te izvanselištne zemlje; može-li prost čovjek to dokazati? Nemože; jer za to jasna zakona neima, te su ovo namjestničko vieće i urbarski sudovi opredjeljivali. Dakle svaki je dokumenat publični, gdje je zapisano, što su izvanselištni, i što su oni vinogradi, od kojih se ima davati samo motičarina, odnosno u Hrvatskoj gornica.., a dužan je davati desetak samo onda, ako ima sa vlastelinom privatan kontrakt.

Što se tiče razlikovanja zemljišta gornoga i alodijalnoga, ja držim svako zemljište, od kojega podanik gorne daće daje, za gorno a ne za alodijalno, ako vlastelin protivno tvrdi, mora dokazati ugovorom, da je alodijalno.

Ja sam dakle toga mnienja, ako se može ovaj članak primiti, ja ću za njega glasovati; ako ne, predlažem moj izpravak, da se o desetini ništa negovori, jer je prestala g. 1848., nego samo kaže, da od svih vinogradah vlastelinom ništa nepripada do same motičarine.

Bar. Dragojlo Kušlan: Neimam ništa za motivaciju mojega predloga dodati, nego glede §. 1. pristajem uz g. Mrazovića u ostalom ostajem kod svog predloga.

Izvj. Mirko Hrvat: Prije svega imam kazati g. zastupniku jastrebarskomu, da je zaboravio na drugi razlog, što sam ga ja naveo glede načina postupanja odbora, da je naime odbor mislio, da saboru neće doteći vrieme, da sve poslove obavi, ako cieli operat u jedan članak smjesti; s toga njegov predlog nedržim za drugo, nego, da se stvar odgadja i nemoguće učini, da dodje u saborsko pretresivanje.

Ja sam se, kad sam prvi put govorio, pozvao na zakone, te istimi dokazao, da sva desetina, koja je u našoj zemlji obstojala, kojoj ima traga u ugarsko-hrvatskom zakoniku, ništa drugo nije, nego desetina svećenička; ja sam zakonim dokazao, da vlastelinstvo nije imalo tražiti, nego gornicu ili devetinu. Nijedan od gospode, koja su proti redakciji govorila, nije niti pokušao oprovrgnuti, a kamo-li da je oprovrgnuo, da nije sva desetina, koja je obstojala, svećenička, nego da je i terragialna. Ali ja sam i to dokazao, da se druga desetina nije smjela uzimati, da je dakle nezakonita. Gospoda, koja su dokazivala, da je ta desetina i teragialna, pozivali su se obično na gorne listove, izdane u 19. vieku.

Ja ih moram sjetiti na moj prvi govor, naročito na čl. 97. god. 1715, koji članak zabranjuje vlastelinstvu povisiti obstojeću gornu daću. Dakle kad vi kažete, da gorni listovi svjedoče za desetinu, niste na zakonitu temelju; osim toga napomenuti moram, da nepravda, koju je vlastelinstvo tim učinilo, što je proti zakonu desetinu pobiralo, nikakvo pravo utemeljiti nemože. S toga nedržim za nikakvu nepravdu, ako se ta desetina tobože bez odštete ukine.

G. zastupniku zlatarskomu moram kazati, da je on, koji je kao c. kr. Bezirksvorstand gornicu utjerivao, sam priznao, da su gorni listovi od g. 1840; ja mislim, da ga članak 97. od g. 1715 dosta pobija, te meni netreba to činiti. Neradi se tu o nikakovom globljenju vlastelinstva, nego o tom, da narod nemora plaćati od istoga zemljišta dvie daće.

Napokon moram primietiti g. M. Kraljeviću, premda je on opozvao svoj izpravak, nego budući je izpravak, što ga je g. bar. Kušlan predložio, onaj isti, moram kazati, prvo, da taj izpravak neće ništa drugo učiniti, nego povodom biti bar hiljadi parnicah; drugo, da nije g. predložitelj označio, tko imade dokazati vlastničtvo zemljišta.

Taj će se teret po svoj prilici siromaku bivšemu podaniku nametnuti, koji neima za dokaz sriedstvah, te budući neće moći dokazati, morat će napokon plaćati.

Napokon moram napomenuti gospodi, koja kažu, da se zakoni, koje sam ja naveo, odnose na urbarialna sesionalna zemljišta, da u glavi 2. §. 10. naputka za izvedenje urbariala naročito stoji, da se nipošto vinogradi nemogu u sesiju računati; ako se dakle vinograd u sesiju računa, to je čin bio nezakonit, a ja mislim, da se na nezakonitom činu nemože ništa graditi.

Ja sam dakle dokazao, da je svaka desetina, koja je po zakonu obstojala, samo svećenička, da vlastelinstvo nije imalo uzimati druge, nego gornicu ili deveto; ja sam dokazao zakonom, da se daće od gornih zemljištah nisu smjele promjenjivati, dakle je sve, što je u 19. vieku učinjeno, nezakonito. S toga molim vis. sabor, da odredbe i podanke, koji su protuzakoniti, ukine.

Predsjednik: Prem da bi zahtjev g. bar. Kušlana, da se najprije o načelu osnove viećati ima, utemeljen bio u naravi stvari, parlamentarnom običaju i poslovniku, ipak ob-

zirom na to, da je vis. sabor zaključio, taj zakonski članak unapred u pretres uzeti; obzirom na to, što ovaj članak sa ostalimi pitanji, u tako nerazriešivom savezu nestoji; napokon obzirom na to, što je kratak i jasan: mislim, da možemo od tog formalnog postupka odustati, te sudbinu članka najedanput u načelu i in specie riešiti.

Ako je to vis. kući povoljno, usudjujem se predložiti, da imamo redakciju, predlog g. Briglevića, da se članak sasvim zabaci, predlog g. Mrazovića, i onda dva dodatka, jedan od g. Kiriakovića, a jedan od g. Benj. Kraljevića.

Najprije molim gospodu, koja su za redakciju bez ikakova izpravka ili dodatka, da se ustati izvole. (Na zahtievanje vis. kuće bi preduzeto glasovanje poimence; pošto bi ovo svršeno, izjavi:)

Predsjednik: Nadpolovičnom većinom glasovah, naime sa 50 proti 43 je redakcija pala.

Sada ćemo uzeti redakciju sa izpravkom gg. Kušlana i Mrazovića. (Glasovi: Kako glasi?)

Mato Mrazović: §. 1. ima tako glasiti: Svaka desetina, što se dava uz gornicu od jednog te istog gornog zemljišta, ako se protivno nedokaže, očituje se klerikalnom, te je zakonom već ukinuta.

§. 2. Zaostatci od ovakove desetine nesmiju se utjerivati.

Bar. Dragoilo Kušlan: Moj izpravak glasi onako, kako sam ga predao g. bilježniku, sa razlikom, što se prislanjam g. Mrazoviću, što se §. 1. tiče.

Bilježn. dr. M. Derenčin čita izpravak bar. Kušlana.

Mato Mrazović: Ja bi molio, da se ova dva izpravka jedan od drugoga odluče.

Dioniz Blažić: Prije nego se glasuje o izpravku g. Mrazovića, molim, da bi se moj izpravak pročitao.

Predsjednik čita izpravak g. Blažića. (Glasovi: To je isto!)

Dioniz Blažić: Molim, razlika je ta, što po mom izpravku ima tražitelj protivno dokazati.

Mato Mrazović: To je već rečeno u mom predlogu, jer po svih postupcih ima onaj, koji proti komu svoje pravo traži, protivni dokaz preuzeti.

Predsjednik: Imade-li se predlog g. Kušlana od predloga g. Mrazovića odlučiti?

Bar. Dr. Kušlan: Molim, moj se izpravak slaže sa onim od g. Mrazovića, samo što ja dodajem, što on neima.

Predsjednik: Ja bi molio, da g. zastupnik dugoselski svoju formulaciju još jedanput pročita.

Mato Mrazović. Čita:

Dioniz Blažić: Ja nalazim, da je to isto, što sam ja predložio, samo drugimi riečmi; ja dakle odustajem od mog predloga, i pridružujem se g. Mrazoviću.

Mato Mrazović. Čita dalje: „§. 2. Zaostatci od ovakove desetine nesmiju se utjerivati."

Predsjednik: Koja su gospoda za osnovu g. Mrazovića, neka izvole ustati. (Većina ustane.)

Većinom glasovah je dakle primljen predlog g. Mrazovića.

Sada imamo još dva dodatka; jedan od g. zastupnika Kiriakovića, da se iza rieči: „gornicu" dodaje „ili motičarinu" (Glasovi: Prima se, to se razumije!); onda dodatak g. Benj. Kraljevića; molim, da se ovaj još jedanput pročita.

Benj. Kraljević. Čita formulaciju svog dodatka.

Predsjednik: Nješto slična ima dodatak g. bar. Kušlana; molim, da se pročita.

Bilježn. dr. M. Derenčin. Čita ovaj dodatak: „Zaostatci od ovakove desetine nesmiju se utjerivati, i sve što se do sada od god. 1848. u ime crkvene desetine utjeralo, ima se kao indebite praestitum povratiti dotičnim desetinjakom."

Ivan Vončina: To je stvar sasvim nova, o kojoj se nije viećalo .... (Glasovi: Svršena debata!)

Predsjednik: Molim gospodu, koja su za taj dodatak, neka ustati izvole. (Njekoji zahtievaju glasovanje poimence, drugi, da nije o tom viećano; nemir.)

Ant. Vakanović: U ovom predmetu treba da hladnokrvno postupamo, jer će ovo pitanje imati krvavih posljedicah, i trebati će njekoliko kumpanijah vojnikah, ako se prenaglimo. Ako princip stoji, da desetina mora u buduće sasvim prestati, jer je do sada nezakonito kupljena, odtuda logično sliediti mora, da se i ono, što se je dosada utjeralo ili u glavnici primalo, mora povratiti.

Predsjednik: Želi-li vis. kuća o dodatku g. Benj. Kraljevića debatu povesti? (Ne!)

Želi-li vis. kuća poimence glasovati? (Ne!)

Dakle molim gospodu, koja su za dodatak g. Kraljevića, neka ustati izvole. (Ustane većina.)

Tako bi ovaj zakonski članak bio svršen ....

Bar. Dragojlo Kušlan: Molim, moj izpravak još nije svršen.

Predsjednik: Dakle dodatak g. bar. Kušlana bio bi taj, da se §. 2. doda: .... „i sve što se dosada od g. 1848. u ime crkvene desetine utjeralo, ima se kao indebite praestitum povratiti dotičnim desetinjakom."

Dakle koja su gospoda za ovaj dodatak g. Kušlana, neka izvole ustati. (Ustane većina.)

Predlažem vis. kući, da se najprije stilizacija redigira, i sutra ciela osnova pročita. (Primljeno).

Drugi članak, o kojem je zaključeno, da se ima viećati, jest članak o bližem opredieljenju propisa §. 2. čl. VI. 1832—6.

Mirko Hrvat: Čita „Članak o bližem opredieljenju propisa §. 2. čl. VI. 1832—6.

Prije nego li se zakon o uredjenju kraljevskoga prava krčmarenja izdade, odredjuje se u tumačenju §. 2. čl. VI. 1832—6 sliedeće:

§. 1. Obćine imadu pravo svoje urbarialnoga krčmarenja izvršivati u onoliko krčmah, u koliko krčmah izvršiva vlastelinstvo svoje kraljevsko pravo krčmarenja."

§. 2 čl. VI. 1832—6 daje obćinam u obće izvršivanje njekoga prava urbarialnoga krčmarenja. U istom se paragrafu kaže, da ako se nebi mogla nagodba medju vlastelinstvom i obćinami u tom obziru postignuti, u koliko krčmah imadu obćine ovo pravo urbarialnog krčmarenja izvršivati, da se to ima putem urbarialnim odrediti. Buduć pako da za sada neima pravo opredieljena puta, kojim bi se ovakove prepirke rješavale, a s druge je strane poznato, da su u njekojih stranah naše domovine ili sasvim ili stranom obstojeće oblasti obćinam to pravo uzkraćivale i s toga je odbor predložio, da se u tumačenju §. 2. čl. VI. 1832—6 odredi, da obćine imadu svoje pravo urbarialnoga krčmarenja gdje imadu vinograde izvršivati i to u propisanom vremenu od Miholja do Gjurgjeva, u drugih od Miholja do božića, u onoliko krčmah, u koliko krčmah izvršiva vlastelinstvo svoje kraljevsko pravo krčmarenja.

Bar. Dr. Kušlan: Ja sam toga mnienja, da ovaj članak spada u sliedeći članak o uredjenju krčmarenja te da se ondje ima jedan paragraf o tom uvrstiti.

Mirko Hrvat: Ja držim ovaj predlog opet za takav, koji smjera samo na zatezanje.

Bar. Dr. Kušlan: Ja se ogradjujem jedanput za svagda proti tomu sumnjičenju, kojim si hoće g. izvjestitelj njekakvu popularnost steći.

Dr. Luka Petrović: Neznam, dali je svim članovom vis. kuće taj zakon, §. 2. VI. 1832—6, poznat; meni je poznat. Ja bi smjerno predložio vis. saboru, da se ovaj članak pročita, pa ako što treba, neka se popravi, tako netreba novog zakona.

Predsjednik: Podupire li tko predlog g. kanonika Petrovića? (Nitko).

Želi-li tko progovoriti? (Nitko se nejavi).

Dakle molim gospodu, koja su za redakciju članka, kako je pročitan, neka izvole ustati. (Ustane većina).

Mirko Hrvat: Čita Članak o odkupu odkupljivih zemaljah.

§: 1. Sva zemljišta, bila ona ma koje naravi, ma kojega zakonom ili običajem dosadanjim ustanovljena imena, koja su bivši podložnici osim i preko svoga urbarskoga selišta do god. 1848. uživali ili sada uživaju, nemogu vlastlinstva od njih oduzeti, ter takova zemljišta prelaze u vlastnost dotičnih posjednikah.

Izuzimlju se ipak zemljišta u §. 7. ovoga zakona napomenuta, te osvojenja od obćeg pašnjaka, učinjena ma kada i po kome mu drago.

§. 2. Sva zemljišta, koja su bivši podanici preko urbarskoga selišta do g. 1848. posjedovali, ili pako sada posjeduju, osim gornih i činženih zemaljah u Hrvatskoj, izvanselištnih šljivikah u Slavoniji, te onih u §. 7. navedenih, pa onih, koja su bivši podanici poslje g. 1848. od vlastelinstvah uz pismeni ili ustmeni ugovor dobili ili od vlasteoskih zemaljah poslje g. 1848. ma na ikakav način osvojili, te koja sačinjavaju pravu vlatnost bivših vlastelinstvah, dolaze od sada pod imenom odkupljivih zemaljah i prelaze u vlastnost dotičnih posjednikah, nu oni imadu ista zemljišta od vlastelinstva odkupiti sliedećom odštetnom svotom: Za svako jutro odkupljivih zemaljah, jutro po 1600□° računajuć, bez razlike na vrst gojitbe, imade se u ime odštete platiti bivšemu vlastelinstvu i to u županijah požežkoj, sriemskoj i virovitičkoj po 6 for., u županijah križevačkoj, varaždinskoj i zagrebačkoj, osim kotara ribničkog i severinskog, po devet for., napokon u kotaru ribničkom i severinskom županije zagrebačke, te u županiji riečkoj po tri for.

§. 3. Od vinogradah, koji na selištnih zemljah usadjeni nisu, ter od gornih i činženih zemaljah u Hrvatskoj, kao što i izvanselištnih šljivikah u Slavoniji, imadu se odkupiti odnosne daće (podavanje) i to u razmjerju onom, u kom su se daće ove do g. 1848. u smislu zakona ili medjusobne nagode izmedju vlastele i gornjaka ili činženjaka plaćale; u slučaju pako onom, ako bi se od g. 1848. daće ove po obstojalih propisih regulirale bile, tada ima za mjerilo ovih daćah odkupa služiti ona daća, koja je kod regulacije ili dobrovoljnom nagodom ili odlukom postupajuće oblasti ustanovljena.

U buduće se pako regulacije preduzeti nemogu, no izvedenje utoka na jur do 1. siečnja 1866. izrečene odluke dozvoljava se.

§. 4. U žup. požežkoj, sriemskoj i virovitičkoj imade se u smislu §. 3. VII. 1832—6. od vinogradah, koji na urbarsko selište spadali nisu, samo pinta (motičarina, gornica) davati i odkupiti.

Sve do sada budi učinjene nagode, budi izrečene ma i pravomoćne odsude, koje se ovim ustanovam protive, ukidaju se.

§. 5. Odkup podavanjah ovih ima bivati na sliedeći način:

a) Podavanja u novcu imadu se proračunati po imenovanom iznosku godišnjega podavanja, i ako su se ista činila u bečkoj vriednosti, ima se ova vriednota svesti na novac austrijanske vriednosti.

Ako podavanje u novcu nebijaše takovo, koje se je svake godine plaćalo, ima se, ako se je povraćalo na stanovite rokove, pronaći godišnji odsjek i proračunati kao podavanje godišnje.

b) Stalne daće u naravi imadu se ponovčiti polag cienah poreznoga provizoriuma.

Ako su daće u naravi sastojale u stanovitom dielu ljetine od zemlje, ima se tada kao godišnji iznosak uzeti nečisti prihod u naravi, pronašast za provizorij zemljarine.

Godišnja dakle renta za podavanje u naravi, koja se odštetiti ima, pokazuje se tim, ako se ukupni prihod razdieli onim dielom, koji se je dati imao. Podavanja u dielu ili radnji imadu se proračunati sa $17\frac{1}{2}$ novč. a. vr. za jedan dan ručne, a sa 35 novč. a. vr. za jedan dan tegleće tlake.

Ako je podavanje sastojalo u obvezanstvu na stanovitu radnju, ima se ista najprije procienbom razriešiti u stanoviti broj radnih danah, a ovi za tim imadu se ponovčiti po načelu malo prije izrečenom.

Uzvratne dužnosti, ako ih ima, imadu se pronaći i ponovčiti po istih načelih, koja su odkupu podvržena. Čista godišnja vriednost podavanja, pronašasta po odbitku uzvratnih dužnostih, čini, pošto se odračuna jedna šestina u ime troškovah pobirnih i inih upravnih, u dvadesetostrukom iznosku odkupnu glavnicu.

§. 6. Odkup u predidućem §. 5 ustanovljen mora se izvesti prisilnim putem. Medjusobnim sporazumljenjem bivšega vlastelina i podanika može se ovaj odkup izvesti i odstupljenjem jednoga diela odkupnih zemaljah.

§. 7. Zemlje one, koje bivši podanici posjeduju od vlastelinstvah uz naročite valjane pismene po obih strankah podpisane ugovore, koji imadu narav običnog uporabnog ugovora, još iz vremena od prije god. 1848., nespadaju pod sankciju §§. 1., 2., 3., 4, i 5. ovoga zakona.

§. 8. Pravo izriešivosti, budi ma kakovih zemaljah, osim u §. 2. naročito spomenutih, ukida se; nu zemljišta, koja su jurve pravovaljano za izriešiva izrečena, te zatim vlastelinu budi sudbenom pravomoćnom ovrhom, budi privatnom valjanom nagodom u vlastnost izručena prije 15. veljače 1866., ostaju u bitstvu sadanjem kroz ovaj zakon netaknuta.

Gdje se pako dokaže, da je vlastelin od poslie godine 1848. gornjakom ili činženjakom samovlastno gorna ili činžena zemljišta oduzeo, ili pako uz arendalne pogodbe za dalnje uživanje ustupio, ondje je gornjakom ili činženjakom u prvom slučaju prosto tužiti na povratu vlastničtva, ili ako ovo već moguće nije, tražiti naknadu štete, i to tako povratak oduzetih zemljištah, kao što i naknadu štete uz rok od godine danah od dana valjanosti ovoga zakona, kod ur-

barskoga suda, u drugom se pako slučaju ovakovi arendalni ugovori za ništetne proglašuju.

U ostalom mogu se dotične daće ovakovih zemljištah po posjednicih odkupiti u smislu §. 5. i 6.

§. 9. Pravde izriešivosti do sada povedene, ma u kojem stepenu one bile (izim ako su ovrhom zaključene), prestaju, te prelaze u narav pravdah odkupa i imadu se obaviti po §§. 1., 2., 3., 4., 5. i 6.

§. 10. Svaki odkup nalježi sadašnjemu posjedniku bez tereta države i ima se obaviti putem političkim.

§. 11. Odkupna razprava imade političkim putem samo onda mjesta, ako nije prieporno pravo i svojstvo zemaljah za odkup prijavljenih.

Ako je prieporno pravo i svojstvo zemaljah, imadu se stranke uputiti radi nuždna može biti provizorija na političku upravnu oblast, a inače na urbarske sudove. Ako nije takovo prieporno stanje o svojstvu zemaljah kod urbarskoga suda već potaknuto, ima se odkup prijavivši ovlaštenik uz postaviti se imajući zaporni rok od 6 mjesecih danah na urbarski sud s tim uputiti, da ako isti to nepoprimi, neće više prava imati odkup zahtievati, te će zemljišta, o kojih se radilo bude, prieći u neograničenu i bezteretnu svojinu prijašnjega obvezanika, do pravomoćnoga pako riešenja kod urbarskoga suda imade se odgoditi razprava radi prisilnoga odkupa.

§. 12. Čim bude odkupna odluka pravomoćna, te u tečaj stupi plaćanje ustanovljenih odkupnih ratah, imade prestati davanje do sada obstojalih daćah, dotle pako, dok nebudu zemljišta ili odnosno daće odkupljene, imadu posjednici odnosna podavanja vlasteli i nadalje namirivati.

§. 13. Odkupna razprava na temelju ovoga zakona biti će povjerena posebnim povjerenikom, koje će dotična županija izabrati u svojoj velikoj skupštini. Ovaj mora biti sposoban i povjerenja vriedan muž.

Za zagrebačku županiju izabrati će se trojica, za varaždinsku, požežku, virovitičku, sriemsku, riečku i križevačku po dva.

Svakomu povjereniku biti će pridieljen perovodja, kojega će isto tako izabrati županija.

§. 14. Kako i u kojem roku imadu ovlaštenici prijave za odkupne razprave podnieti, proglasiti će kr. namjestničko vieće posebnim izrokom.

Odkup daćah u propisanom roku neprijavljenih izvesti će se na trošak nemarnoga ovlaštenika.

§. 15. Županijski povjerenik ima se pri rješavanju odkupnih razpravah točno držati ustanovah ovoga zakona, te ponajprije pokušati prijateljsku nagodu sa strankami. Svaka nagoda imade se za potvrdjenje podnieti kr. namjestničkomu vieću, koje navlastito paziti ima na to, da obveza ugovorenoga plaćanja glede glavnice, nebude na uštrb ni življenju obveznika, ni njegovoj sposobnosti u obziru plaćanja poreza.

U ovakove nagode nesmije se primiti uvjet, da neizpunjenje jednoga plaćevnoga roka vuče za sobom gubitak svega prije izplaćenoga ili odredjenih rokovah.

§. 16. Ako pokušaj nagode u poslovih odkupa bude bez uspjeha, imade izaslana komisija, ako glede površne veličine dotičnoga zemljišta stranke porazumne nisu, najprije odrediti izmjenu istoga zemljišta, i to na trošak onoga, koji će uslied izmjene pronaći se krivcem, te tada odluku izreći.

§. 17. Ako se platežni rokovi nagodom neustanove, to će ove ustanoviti izaslana komisija, i to u desetgodišnjih ratah dopitav i 5% kamate od neplaćenih ratah.

§. 18. Svaka presuda županijskoga povjerenika imade se ureda radi kr. namjestničkomu vieću za potvrdu podnieti, a stranci sa presudom županijskoga povjerenika nezadovoljnoj, ostaje prosto uz 30 danah od dana proglašenja presude svoje tegobe podnieti. Daljnjega priziva od kr. namjestničkoga vieća neimade.

§. 19. Vrhu odkupne glavnice i pripadajućih kamatah izdati će se ovlašćenikom na temelju odkupne presude odkupnica, sadržavajuća i amortizacionalnu osnovu.

§. 20. Iznosi amortizacionalne glavnice izpod jedne forinte neimadu se uvršćivati u amortizacionalnu osnovu, niti razdjeljivati na dione odplate, nego će ih uzgredno uplatiti obvezanici s prvim obrokom.

§. 21. Odkupna glavnica s kamati polag amortizacionalne osnove leži na razterećenom zemljištu poput državnoga poreza.

§. 22. Godišnji amortizacionalni obroci imadu se uplaćivati svake godine od poreznoga ureda na jedanput koncem prosinca.

Prvi obrok dospieva one godine još, koje je odkupna odluka postala pravomoćnom, ako od dana te pravomoćne odluke do konca prosinca imade barem tri mjeseca.

§. 23. Dospjeli, a neuplaćeni obroci utjerivati će se na način, propisan za državni porez.

§. 24. Kod dotičnoga porezovnoga ureda uplaćene obroke mogu ovlašćenici dizati uz svoje od pristojbe proste namire.

§. 25. Svi podnesci, sve izprave, sva pisma i sve razprave, odnoseće se na odkup zemaljah, oproštene su od biljegovine, pristojbah i poštarine.

§. 26. Troškove odkupnih povjerenstvah nosi država.

§. 27. Nazočni zakon stupa u život, čim bude proglašen."

Josip Briglević: Ovo nije tako laka stvar, da bi se mogla naprečac riešiti, s toga mislim, da bi se viećanje ob ovom predmetu odgodilo, da ga točnije proučimo.

Robert Zlatarović: Ja sam upravo iz onog gledišta, s kojega je g. Briglević govorio, hotio primietiti, da je stvar ova vrlo važna, i duboko zasieca u materialni život naroda, te se nemože napračac riešiti; ja dapače držim, da bi se ovaj članak mogao razdieliti na dvie strane: da se najprije vieća o načelu, a zatim da se specialna debata povede. Nego budući da je danas već kasno, i budući da su mnoga gospoda već otišla, predložio bi, da se odgodi na sutra, a danas bi mogli kraći koji predmet preduzeti, kojega bi mogli još danas obaviti. (Glasovi: predložiti predmet!).

Predsjednik: Pristaje li dakle vis. kuća, da se glede ovog predmeta najprije o načelu vieća, i na sutra odgodi? (Pristaje); a danas mogli bi možebiti još izviesće odbora za zemaljski proračun o zemaljskoj razteretnoj zakladi preduzeti. (Prima se).

Vel. žup. vit. Smaić: Naknadno k zaključku po vis. saboru učinjenom, da ovo vis. tielo od subote svoje sjednice odgadja, meni je kao predsjedniku odbora za saborske troškove dva predloga učiniti. Prvi je predlog taj, neka se vis. sabor obrati na predsjedničtvo naše, da se novac priskrbi, a drugi, da odbor u svom djelovanju bude imao ravnilo, neka se izvoli vis. sabor izraziti, dali dotičnim zastupnikom pripadaju putni troškovi za put kući i natrag. Ja mislim, da pripadaju.

Predsjednik: Koliko se sjećam, mi smo i god. 1861. tako odgodili sjednice, ali glede putnih troškovah bila je

stvar izvan pitanja stavljena. Ja bi dakle molio g. vel. župana, da izvoli naznačiti svotu.

Vel. žup. B. Smaić: Ako vis. kuća prima moj predlog, onda molim gospodu, neka izvole račune do subote, po mogućnosti danas ili sutra predati.

Izvj. Miroslav Kraljević. Čita: „Izviešće saborskog odbora za zemaljski proračun o zemaljskoj razteretnoj zakladi.

Odbor za pregledanje zemaljskoga proračuna uzeo je u pretres zemaljsku razteretnu zakladu i mimoišavši računarske zaključke od prošlih godinah glavno se je upušćao u razglabanje proračuna za god. 1866., te pošto glede prijetka ništa neima da opazi iz onoga razloga, što ga i neima, a izdatak se sa nametom namiriti mora: to je glede izdatka sliedeća opazio. Ovaj razdiel ima označenih 7 stupacah, na prvom stupcu su upravni troškovi sa 50.971 for. Od ovoga je za ravnateljstvo 5661 fr. opredieljeno, i glede ovoga izdatka neima odbor šta da primieti. Nu za ovim dolazi izdatak u ime urbarskih sudovah, i to:

za stol sedmorice	7.300 for.
za banski stol	8.837 „
za župan. sudbene stolove kao urbarske sudove	29.173 „
Ukupno . . .	45.310 for.

Odbor ovaj nalazi, da je ovaj izdatak suvišan, pošto su ova sudišta tolikim brojem činovnikah obskrbljena, da nije od potrebe, da zemlja za uzdržavanje posebnih činovnikah kakovu žrtvu podnosi, tim manje, što je za sudbenu upravu iz dotacije polag lanjskoga proračuna pruženo 400.132 for. Iz ove svote može se dovoljno sudstvena struka podmiriti. Osim toga misli odbor ovaj, da kr. sudbene oblasti, koje su iz domaće dotacije podmirene, mogu i urbarialne poslove ovršivati i da zato zemlja trošiti nebi morala, po onoj analogiji, kao što municipija i njezini častnici i činovnici ovršivaju poslove, koji se odnose na centrum, kao n. pr. u njekih financialnih poslovih, a ponajviše u struci novačenja, te u to ime nikakova separatna subvencija nedaje se, s tim indi u koliko bi se osoblje dotičnih sudovah povećati moralo, to bi se iz dotacije iz poreza proizlazeće namiriti imalo, i visoki erar nikakova troška nebi imao, jer sigurno bi isti visoki erar, ako ne veću, a to onoliku svotu, koju razteretni fond za sudove daje, morao izdati za poslove, koji se centruma tiču, kada nebi municipija i naše domaće autonomne vlasti za njega poslove na tu struku odnoseće se obavljali, i zato odbor ovaj predlaže, da se prenapomenuta svota za prerečenu svrhu uztegne i obrati stranom na odplaćenje odštetnih rentah za niže svećenstvo, koje se je sada najavilo i svoje pravo na to dokazalo, kao n. pr. kaptol modruški ili krbavski, napose, a ostalo u koliko bi ta svota te tražbine nadilazila, neka se na povraćenje glavnicah kroz žrebanje upotriebi.

Ovim predlogom odbora je posredno prištedjeno za korist zaklade 45.310 for. a. v.

Stupac 2. je povraćenje glavnicah kroz žriebanje sa 151.200 for. Glede ove svote neima odbor što da primieti.

Stupac 3. iznosci za izravnanje glavnicah. Za ovu godinu se u tom stupcu ništa neizstavlja, to dakle neima ništa za opaziti.

Stupac 4., odštetne kamate rentah ovlašćenikah, je sa 818.297 for. izpostavljena. Glede ovoga izdatka, koji je po našem saboru u načelu priznat, i kojim se kredit ove zemlje uzdržaje, nemože odbor ino da kaže, nu da je potrebiti i neizbiežívi izdatak, koga za odobrenje predlaže.

Stupac 5. laudemialne odštete, zatim 6. pasivne kamate državnomu eraru, i napokon 7. povraćenje predplate eraru, neimaju za ovu godinu nikakovoga preliminiranoga izdatka, neima dakle ni odbor što da primieti.

Ukupna svota za razteretnu zakladu iznosi za ovu godinu 1,020.468 for.; za namirenje ovoga je od potrebe namet od 54 novč. na forintu.

Što da bi visoki sabor odobriti blagoizvolio, oviem se predstavlja“.

Ako budem tako sretan, kašto sam bio njeki dan nesretan, da se stvar odbaci, nebi imao mnogo govoriti; nego ovdje se ufam, da ovdje čast naroda zahtieva, da se odbaciti nemože, prvo, što smo g. 1848. urbarialnu odštetu priznali, drugo, što smo to isto g. 1861. ponovili, a treće, ako se to u načelu zabaci, sutra bi sigurno na bečkoj burzi naše razteretnice stajale možebiti infra nullam. S toga poštenje naroda i naša zadata rieč zahtieva, da se stvar u načelu primi i uzme u pretres, i ja to visokomu saboru preporučam.

Predsjednik: Prima li vis. kuća u načelu predlog odbora? (Prima se).

M. Kraljević: Što se tiče specialiteta, ovdje je odber nastojao, da štogod moguće prištede narodu priskrbi. U svem je gledao odbor ponajprije izdatke na prvom stupcu, i tu je našao, da je trošak za upravu, koja dakako biti mora, 50.971 for. od potrebe. Nu 45.310 for. plaća se za urbarske sudove, i to za stol sedmorice 7300 for., za banski stol 8837 for. za žup. sudb. stolove 29173 for. Dolazi dakle, da zemlja pomaže plaćati uz one ogromne plaće, što se za sudbenost plaća, 2 septemvira, 4 asesora banske stolice i 20 prisjednikah banskoga stola. Kad se uzme u obzir, u kakovoj je oskudici zemlja, kad se uzme u obzir, da toliku silu daće plaća, neznam, da-li je pravedno, da se to iz našega nameta plaća. Zato je odbor toga mnienja bio, da se ovaj trošak — nije kazao briše, nego dotično uztegne.

Kaošto je poznato, naše oblasti moraju za centrum, koji imade posebne svoje organe, zabadava cielu rekrutaciju i kojekakve stvari obavljati, na koje bi centrum, kad bi diete, koje njemački beamteri dobivaju, naše oblasti dobivale, sigurno sto hiljadah više potrošio. Dakle kroz to se čini vis. eraru usluga.

Zato preporučam vis. saboru, da to primi i ovo plaćanje uztegne.

Ako bi vis. sabor na to pristao, da se ova svota uztegne, onda predlaže odbor, da ova svota ostane i obrati se na odplaćanje odštetnih rentah za nižje svećenstvo, koje se je sada najavilo, i svoje pravo na to dokazalo; jer bi se za to nov namet morao nametnuti, i tako nebi namet od 54 novč. nego možebiti od 58 novč. od potrebe bio. U koliko bi pako ova svota rente nadilazila, eto nam opet prilike, da se koja hiljada odtereti, i tako opet narodu nješto pripomogne. Zato preporučam vis. saboru i drugi stupac. Napokon glede trećeg stupca kazat ću mnienje odbora, kad u debati red na njega dodje.

F. Lovrić: Prije nego bi mogli glasovati ob ovom predmetu, mora se naravski specijalna debata povesti; a prije nego se opet upustimo u specijalnu debatu, morali bi takodjer čuti predlog zemaljske vlasti u tom obziru. Ja sam dakle toga mnienja, da se nemožemo prenagliti, osobito, kad

stvar nije tako jasna; ima nas, koji neimamo predloga u rukuh, jer nismo slutili, da će danas naprvo doći.

S toga sam ja toga mnienja, da se predlog zemaljske oblasti takodjer ima saslušati, za da se može ovaj predmet podpuno uvažiti.

Antun Jakić: Ja moram očitovati, da mi stvar nije jasna, i gospodin izvjestitelj me nije ubaviestio, o čem se upravo radi. Ako su ove njekoje dotacije kao remuneracije činovnikah, onda se s predlogom odbora slažem; ali ako bi uzkraćenje ovih dotacijah na reduciranje osoblja sudovah smjeralo, onda mislim, da je svakako toliko važno, da bi se moralo o njem obširnije viećati prije negoli se uzme kruh tolikim činovnikom. Ja sam dakle toga mnienja, da nas prije, nego li se upuštamo u pretres ove stvari, gospodin izvjestitelj ubaviesti, radi-li se o uztegnuću remuneracijah sudbenih činovnikah, ili da se koji odpuste.

Robert Zlatarović: Ja pristajem uz predlog odbora. Mi smo malo prije primili ovu stvar u načelu, zato mi se čini primjetba gospodina zastupnika sisačkog suvišna. Što se tiče, da neima tiskanog predloga u rukuh; tomu je sam kriv, zašto ga nije saboru podneo. Medjutim neka se gosp. predgovornik izvoli umiriti, stvar je sasvim jasna. Ovdje se neradi o uztegnuću plaćah sudbenih činovnikah ili o umaljenju osoblja, nego o tom, što se svake godine 45.310 forintih iz razteretne zaklade za upravu sudbenu daje na razpolaganje sub titulo, da je to za dotične činovnike, koji imadu urbarski referat, dočim, kako je gospodin izvjestitelj naglasio, nerade samo urbarske poslove nego i druge; u ostalom, kad idu na komisije, moraju ih plaćati vlastela. Dakle svakako je taj teret netemeljit i takov, kojega zemlja nositi nemora, buduć dužnost države, da plaća sudove iz državnih sriedstvah.

Kad bi se prištedila ova svota od 45.310 for., to bi bila velika polaštica za narod, što nebi trebalo povisiti namet od 54 novč., a mogu uvjeriti gg. zastupnike naroda, da nam veliki troškovi predstoje nesamo u pogledu crkvenog desetka, nego i u pogledu odštete urbarialne, koja se je kašnje najavila. Ja preporučam dakle svakako visokomu saboru, da pristane na predlog odbora, da ovu svotu uztegne za druge razteretne svrhe.

Mirko Hrvat: Ja mislim, da ovaj predlog, učinjen po odboru, neide na drugo, nego da se njekoje plaće septemvirata i banskog stola uzkrate. Budući da to nije u državnom proračunu preliminirano, ako se uztegne, nemogu se ljudi plaćati, dosljedno mora se septemvirat ukinuti. Ja bi dakle prije svega molio gosp. izvjestitelja, da kaže, iz kojeg će se fonda u tom slučaju septemvirat i prisjednici banskoga stola plaćati. U ostalom predlažem, da se umoli njeg. veličanstvo, da se u buduće ovi sudovi iz državnih sriedstvah plaćaju.

Barun Dragojlo Kušlan: Kad bi to bilo istinito, da se kroz ove redakcije ukida septemvirat, onda bi ja proti odborovom predlogu glasovao; ali ja mislim, da plaće ove imadu drugi temelj, odkuda se namiravaju, nego to je samo izvanredna pripomoć, koja se ovim sudovom dade, i za taj slučaj bi ja glasovao za predlog odbora. Nu buduć da je to neizviestno, mora se svakako na čisto izvesti prije, nego li će visoka kuća moći odluku izreći. (Glasovi: prima se!)

Predsjednik: Ako visoka kuća na to pristane, da se stvar prije potanje promotri, zaključujem sjednicu i molim sutra točno u 10 satih.

Četrdeset deveta saborska sjednica,

držana dne 13. ožujka 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Molim prije svega da se zapisnik jučerašnje sjednice pročita.

Biljež. Dr. Marian Derenčin Čita:

Zapisnik

o četrdeset i osmoj sjednici sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 12. ožujka 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gosp. Dr. Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

Čitali se prije svega i odobrili zapisnici 46. i 47. saborske sjednice, pa proglasili sliedeći podnesci saboru podnešeni:

Br. 637 i 638. očitovanja zastupnikah trgovišta pakračkoga Dr. Alex. Teodorovića, i trgovišta Rume Mirka Bertalana, da polažu svoje mandate, te je zaključeno, da se imadu izpražnjena zastupnička mjesta u saboru popuniti i u tu svrhu ovršujuća oblast pozvati, da nove izbore u dotičnih trgovištih razpiše.

Br. 641. brzojavka gradske obćine bakarske, da se viećanje o predlogu Dr. Mariana Derenčina, da se ostale obćine kotara bakarskoga u smislu opetovanih njihovih molbah istoimenoga municipija odciepe i županiji riečkoj utjelove, obustavi dotle, dok ne prispije protupredstavka rečene obćine, iz koje će izlasiti, da se upitni predlog na zlobno izmišljenom temelju osniva — bijaše uzeta prosto do znanja, pošto javljena i od obćine jurve odpravljena, predstavka prispjeti će amo svakako prije, nego li se o napomenutom predlogu viećalo bude.

Br. 642. 643. izvješća odbora za razvidjenje zemaljskih zakladah ili o zakladi regnikolarne kuće i o zakladi sirotinskoj, imade se tiskati i na dnevni red staviti.

Predlog verifikacionalnoga odbora, da se izbor g. Marka Barabaša, zastupnika kotara ivanečkoga u županiji varaždinskoj, ovjerovljenim priznade, jednodušno je primljen.

Odobrena bijaše zatim predstavka Nj. Veličanstvu, što ju u ime odbora, izabranoga za predlog 16 prvih članovah jugoslavenske akademije, pročita odborov izvjestitelj Dr. Pavao Muhić, i za kako na predlog gosp. A. Vakanovića bude zaključeno, da se u istoj predstavci ima izpustiti izraz „nezakonit," kojim se kao i u odnosnom kr. odpisu od 6. ožujka o. g. označuje prerani izbor rečenih akademićkih članovah.

Predsjednik javi po tom, da gg. zastupnici naroda Dr. Subotić i Prica radi sjednice, koja se obdržavaše kod stola sedmorice, nemogu kod današnje saborske sjednice učestvovati, i da je g. narodnomu zastupniku Vraniću podieljen dopust na 8 danah, Kralju i Lukincu na 3 dana.

Na predlog narodnoga zastupnika g. Ivana Perkovca bijaše po tom jednodušno zaključeno, da se saborske sjednice odgode, te će sabor u subotu t. j. 17. ožujka o. g. za sada posljednju sjednicu držati, a sastati će se na novo, kada saborska deputacija, odabrana da se dogovara sa deputacijom ugarskoga sabora, bude sa svojim poslom gotova na toliko, da uzmogne ovomu saboru izvješće dati; a nebude li mogla ta deputacija s onom ugarskoga sabora u dogovor ni stupiti, ima saborski predsjednik sabor ovaj iza uzkrsnih feriah na 1. svibnja o g. sazvati, da nastavi svoje djelovanje. Prema tomu zaključku odlučeno je nadalje pozvati odbor za dnevni red, neka neodvlačno predloži za sabor one predmete, o kojih bi još mogao, prije negoli se odgodi, viećati.

Nadalje na predlog istoga narodnoga zastupnika, obzirom na okolnost, da su to saborski odbor za uredjenje sabora, to onaj za razvidjenje zemaljskih zakladah nacrtali svaki po jednu osnovu o zemaljskom odboru, bude zaključeno: da se obje te osnove imadu predati odboru ad hoc, koji će, još prije nego se sabor odgodi, iste razsuditi, odnosno predlog saboru podnieti. Po predlogu g. Antuna Vakanovića i mimoišav tajno glasovanje ima se po jednodušnom zaključku taj odbor sastojati od gg. narodnih zastupnikah: Dr. Jovana Subotića, Maksima Price, Ivana Perkovca, Kolomana Bedekovića, M. Kraljevića, br. Drag. Kušlana, Dr. Šrama, Mate Mrazovića i samoga predložitelja.

U oči ovoga zaključka i obzirom na to, da će zemaljski odbor doskora u život stupiti, sabor priznava već sada zem. odboru pretresivanje predloga o odšteti dužnoj njekojim žiteljem u Hrvatskoj i Slavoniji radi vojničkih njihovih davanjah u ugarskom ratu godine 1848., a uslied toga odustaje od biranja odbora, što ga je iz 44. sjednice jedino za taj predmet izaslao.

Nakon ovih zaključakah prešlo se je na dnevni red, to jest na viećanje o članku o desetini, koja se uz drugu daću davala od jednoga te istoga gornjega zemljišta. Osim izpravakah predloženih na ovaj članak u posljednjoj sjednici bijahu u današnjoj još sliedeći podnešeni i to:

1. Odnašajući se na cieli članak:

a) Predlog dotično izpravak g. bar. Kušlana, neka se sabor izjavi u načelu, dali se imade posao urbarski per

excerpta (na izvadke) preduzeti i razpravljati, ili pako u jedno cielosti, po sustavu vladajućem u c. kr. razteretnom patentu od 2. ožujka 1853. Ako se sabor nebi ovomu predlogu odazvao, to je predložitelj na cieli članak dao izpravak, usljed kojega bi cieli ovako glasio:

§. 1. Svaka desetina, što ju bivši podanici uz običnu gornicu od jednoga te istoga gornjega zemljišta davaju, u koliko se dokaže, da je naravi crkvene, ukida se bez svake odštete.

§. 2. Narav ove desetine ima se po povjerenstvih ustanovljenih člankom odborovim o odkupu odkupljivih zemaljah iztražiti službeno uz uticanje dotičnih stranakah.

§. 3. Zaostatci od ovakove desetine nesmiju se utjerivati, a sve što je do sada od g. 1848. u ime crkvene desetine utjerano, ima se kano indebite praestitum povratiti dotičnim desetinjakom.

b) izpravak narodnoga zastupnika Roberta Zlatarovića, da se cieli članak u oči javnih obstojećih zakonskih ustanovah zabaci, kao neumjestan i neshodan.

c) izpravak g. zastupnika Krajačića, koji takodjer smjera na zabačenje članka, nu ujedno sadržava u sebi predlog, neka sabor izašalje iz svoje sredine odbor trojice, koji, bi putujući od gospoštine do gospoštine, temeljito proučili narav daćah, koje se uz gornicu davaju od jednoga te istoga gornjega zemljišta, te nacrt osnove o zakonskom članku saboru podnieli.

d) Predlog g. Miroslava Kraljevića, da, pošto se obzirom na obstojeću razlikost upitnih davanjah u pojedinih priedjelih nemože jedan te isti zakon uporaviti na cielu zemlju, pojedine županije prije svega se pozovu, neka za svoje područje odnosnu zakonsku osnovu izrade, te da se na temelju ovih nacrtah zametne saborska viećanja o dotičnom zakonu.

2. Na pojedine §§. istoga:

aa) izpravak g. zastupnika M. Mrazovića po kojem §. 1 upitnoga članka imao bi glasiti ovako:

§. 1. Svaka desetina, što se dava uz gornicu od jednoga te istoga gornoga zemljišta, ako se protivno nedokaže, očituje se klerikalnom, te je zakonom već ukinuta.

bb) Izpravak narodnoga zastupnika g. D. Blažića na §. 1. rečenoga članka, koji bi po tom glasio: Svaka desetina, koju bivši podanici uz običnu gornicu od jednoga te istoga gornoga zemljišta davaju, smatra se crkvenom, ako tražitelj protivno nedokaže, te se ovim ukida.

cc) Izpravak g. narodnoga zastupnika Ž. Kirjakovića, da se u zak. članku iza rieči „običnu gornicu" dodaje još „ili motičarinu" s razloga što se u više slavonskih predielih ovim imenom gornica označuje.

3. Kao dodatak k zakonskomu članku.

aaa) Predlog narodnoga zastupnika g. B. Kraljevića da se cielomu zakonskomu članku doda još sliedeća ustanova:

Nagodbeni odkupni ugovori, u koliko su glede upitne desetine sa bivšimi podanici ma u kojem vlastelinstvu jur sklopljeni, svoju kriepost takodjer gube, a osim toga na temelju pomenutih ugovorah primljene od bivših podanikah glavnice imadu se po dotičnih vlasteljih istim povratiti.

Iza podužega viećanja o samom članku i odnosnih izpravcih, tečajem kojega g. Br. D. Kušlan svoj izpravak na 1 i 2. §. zakon. članka, a g. D. Blažić svoj izpravak na §. 1., napokon g. Miroslav Kraljević svoj 46. sjednici podnešeni izpravak opozvaše, pridružujući se sva trojica izpravku stavljenom po narodnom zastupniku g. M. Mrazoviću na §. 1. često pomenute zakonske osnove, glasovalo se je prije svega i to poimence o odborovoj redakciji upitnoga članka, koja je većinom glasovah to jest sa 50 glasovah proti njih 43 zabačena.

Za odborovu redakciju sa „da" glasovahu sliedeći saborski članovi:

Sa da!

Akurti,	Pavlinović,
Babić,	Ostriš Andrija,
Babić,	Petričević,
Blažić,	Pintar,
Ceboci,	Popović Samoilo,
Čepulić,	Prukner,
Derenčin,	Fabiančić,
Fiamin,	Stahuljak,
Farkaš,	Starčević,
Hrvat M.,	Sviličić,
Jakić,	Šafarić,
Kolarić,	Šram,
Kovačević J.,	Špun J.
Lalić Pavo,	Špun Dr. Nap.
Laudenbach Ivan,	Torbar,
Lovrić Franjo,	Veber,
Melinčević,	Virag,
Muhić,	Vončina,
Miškatović,	Zidarić,
Nikolajević St.	Zorac,
Nović,	Zoričić.
Ožegović Martin,	

Proti redakciji glasovahu

Sa ne!

Akšamović,	Mihalić Slavolj.,
Angjelić,	Mrazović,
Bedeković,	Nikolić P.
Bogović,	Ožegović Ivan,
Boleslavski,	Ožegović Tito,
Briglević,	Ostriš A.
Broz,	Pavleković,
Bukvić,	Petrović Dane,
Car,	Petrović Luka,
Haulik,	Predoević,
Hrvoić Stjepan,	Rauch Levin, bar.,
Jelačić Dragutin,	Rogulić,
Jelačić grof Gjuro,	Soić,
Jordan,	Sokolić,
Jelačić Kaž.	Stojanović,
Jančo,	Šedel,
Kralj biskup,	Šuljok,
Kirjaković,	Taller,
Kiš Ladislav,	Toljan,
Kraljević Miroslav,	Urpani,
Kraljević Benj.	Vakanović,
Kugler Stjepan,	Vinsky,
Kušević Aur.,	Zlatarović,
Kušlan bar.,	Žužel,
Maller,	Brlić, Dr.

Neglasuju:

Kukuljević, Regen,
Mrzljak, Živković.

Po propaloj redakciji glasovalo se o izpravku g. Mate Mrazovića na §. 1. zakonskoga članka, te bi isti nadpolovičnom većinom glasovah usvojen.

Po tim usvojen je nadalje predlog g. D. br. Kušlana, polag kojega, po opozvanju ostaloga sadržaja gore navedenoga njegovoga izpravka, §. 2. zakonske osnove ima glasiti: Zaostatci od ovakove desetine nesmiju se utjerivati i sve što je dosada od godine 1848. u ime crkvene desetine utjerano, ima se kao indebite praestitum povratiti dotičnim desetinjakom. Napokon primljen je nadpolovičnom većinom glasovah gore navedeni dodatak gosp. narodnoga zastupnika B. Kraljevića cielom zakonskomu članku, koji će uslied posljedka glasovanja biti sliedeći:

„Članak o desetini, koja se uz drugu daću davala od jedinoga te istoga gornjega zemljišta.

§. 1. Svaka desetina, što se dava iz gornice od jednoga te istoga gornoga zemljišta, ako se protivno nedokaže, očituje se klerikalnom te je zakonom već ukinuta.

§. 2. Zaostatci od ovakove desetine nesmiju se utjerivati i sve, što je dosada od god. 1848. u ime crkvene desetine utjerano, ima se kao indebite praestitum povratiti dotičnim desetinjakom.

§. 3. Nagodbeni odkupni ugovori u koliko su glede upitne desetine sa bivšimi podanici ma u kojem vlastelinstvu jur sklopljeni, gube takodjer kriepost svoju, a osim toga na temelju pomenutih ugovorah primljene od bivših podanikah glavnice imadu se po dotičnih vlasteljih istim povratiti.“

Po zaključku, da se ovaj članak imade stilizirati do trećega čitanja, prelazi sabor na odborovu osnovu članka o bližnjem opredieljenju propisa §. 2. čl. VI. 1832—36, koji bje bez debate većinom glasovah usvojen, i ovako glasi:

„Prije nego li se zakon o uredjenju kraljevskoga prava krčmarenja izdade, odredjuje se u tumačenju §. 2. VI. 1832/36 sliedeće:

§. 1. Občine imadu pravo svoje urbariainoga krčmarenja izvršivati u onoliko krčmah, u koliko krčmah izvršava vlastelinstvo svoje kraljevsko pravo krčmarenja.

Nakon toga predje sabor na viećanje o odborovoj osnovi članka o odkupu odkupljivih zemaljah, nu izza prvoga čitanja pomenute osnove po odborovom izvjestitelju g. M. Hrvatu bje na predlog R. Zlatarovića, odlučeno, radi važnosti same osnove i kasne ure viećati u budućoj sjednici ponajprije o načelu predložene osnove, a u današnjoj sjednici zametnuti viećanje o kojem predmetu od manje važnosti. Izza kako bude ovaj predlog primljen u sabor jednodušno izjavi, da će popuniti današnju sjednicu pretresivanjem izvješća saborskoga odbora za zemaljski proračun o zemaljskoj razteretnoj zakladi.

Prije nego na ovo pretresivanje predje zaključi na predlog g. vel. župana B. Smaića i obzirom na odlučenu odgodu sabora uprositi predsjedničtvo, da se na svietloga bana obrati molbom, da odboru za saborske troškove stavi na razpoloženje svotu potrebitu za namiriti dnevnice narodnih zastupnikah i putni trošak, o kojem, na pitanje g. predložitelja kao predsjednika odbora gore pomenutoga, sabor zaključi, da narodne zastupnike zapada i u slučaju odgode sabora. Potrebitu u tu svrhu svotu pako da će gosp. predložitelj predsjedničtvu saobćiti.

Zametnuto je zatim generalno viećanje o izvješću o zemaljskoj razteretnoj zakladi te po razloženju osnove odborovim izvjestiteljem g. Miroslavom Kraljevićem, bje zaključeno, da će se sabor upustiti u specialno viećanje upitnoga izvješća, koje na buduću sjednicu odgodi.

Time bje ova sjednica zaključena i buduća urečena po predsjedniku na 10. o. m. u 10 satih prije podne.

Dr. Mirko Šuhaj,
I. podpredsjednik

Dr. M. Derenčin.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ja bi molio, da g. bilježnik napomene u zapisniku moju prijavu o tom, da sam g. Vraniću dopust na 8 danah podielio. Ujedno molim, da vis. kuća izvoli do znanja uzeti, da sam gg. zastupnikom Kralju i Lukincu takodjer dopust podielio na 3 dana.

Br. Drag. Kušlan: Ondje, gdje se kaže, da se odgadja sabor, mislim, da bi se moralo reći, da se odgadjaju sjednice; jer to je bitna razlika. Kad se sabor odgodi, mora se opet sazvati, a kad se sjednice odgode, treba samo ustanoviti dan, kad se ima sabor opet sastati.

Predsjednik: Primjetba g. bar. Kušlana je temeljita, i zato mislim, da će vis. kuća na to pristati, da se zapisnik onako izpravi. (Prama tomu se zapisnik izpravi).

Imadeli još primjetbe proti zapisniku? (nitko se nejavi. Ako neima, zapisnik se odobrenim proglašuje.

Imadem čast vis. saboru prijaviti. da se je g. Ladislav Kukuljević izpričao, da jučer i danas bolesti radi u sjednicu doći nije mogao.

Bilježnik Venceslav Urpani: priobćuje podneske, i to:

1). Izviešće sab. odbora za uredjenje župničkog dohodka. (Na odbor za dnevni red)

2). Molbenica obćine preložke radi nastavljenja priekopa Save. (Peticionalnomu odboru).

3). Predlog preuzv. g. biskupa Soića od 15 članovah podpisan, u pogledu desetinske odštete kaptola modruškoga.

4). Molba starješinstva grada Bakra u poslu odcjepljenja obćinah kotara Bakra. (Uvažiti će se kod debate ob ovom predmetu).

5). Predstavka obćinstva županije virovitičke, kojom podupire predstavku grada Karlovca glede željeznice. (Na željeznički odbor).

6). Obćinstvo županije sriemske šalje pouzdanicu na sabor radi toga, što se je obratio na nj. veličanstvo za priobćenje zaključakah srbskog kongresa svomu i ugarskom saboru, i u kojoj moli, neka bi sabor izposlovao, da se što prije sazove srbski kongres.

Biskup V. Soić: Ja sam se usudio taj predlog s toga razloga učiniti, što je vis. sabor priznao pravo kaptola modruškoga, koje mu pripada na odštetu desetine; ja bi molio, da vis. sabor to zakonskim članko̧m ustanovi i posebnom predstavkom njeg. veličanstvo umoli, da se §. 56. patenta od 2. ožujka 1853. i na kaptol modruški protegne, jer inače se svrha nebi mogla postići.

Predsjednik: Ja bi mislio, da se ovaj predlog predade odboru za dnevni red, koji će imati priliku, da sutra kaže svoje mnienje. Pristajeli vis. kuća na to? (Pristaje!)

*

Dr. Mihajlo Polit: Neka se čita, ima još drugi petit. (Glasovi: nek se čita, i: ad akta!)

J. Živković: Moguće, da je koja rieč unutra, koja bi mogla gospodu neugodno dirnuti, zato mislim da je bolje da ide ad akta. (Na obće zahtievanje pročita ovaj podnesak — budući cirilicom pisan — g. Živković).

Dr. Nap. Špun: Meritorni petit, izražen na koncu ove predstavke, takve je naravi, da će biti sasvim umjestan predmet viečanja onoga odbora, kojega je vis. sabor imenovao, da pretrese srbsko pitanje: zato predlažem, da vis. sabor izvoli izručiti ovu predstavku onomu odboru.

Predsjednik: Pristaje li vis. kuća uz taj predlog? (Prima se.)

Dr Polit: Pošto je ovomu odboru povjeren i drugi posao, da naime iztraži, što je srbsko ime, to ja sa srbskoga gledišta predlažem, da ovaj odbor ujedno i opredieli, hrvatsko ime (smieh). jer ima kod Srbah takovih, koji drže obratno, da su svi Hrvati, koji su katoličke vjere i koji u Hrvatskoj žive.

Ako ćemo već prevraćati stvar, koja je po historiji poznata, nalaziti će svatko, koji se je iole literaturom bavio, da je moj predlog takodjer opravdan.

Ant. Vakanović: Čuo sam čitati u ovoj predstavki da se sriemska županija imenuje srbskim municipiom. Ja u trojednoj kraljevini poznajem samo sriemsku županiju, kao cieloviti dio D. H. i Sl., ali nepoznajem srbskoga municipia; zato molim, da se to u današnji zapisnik upiše.

Predsjednik: Mislim, da te stvari sve spadaju na djelokrug odbora za srbsko pitanje.

Odbor, koji je bio izaslan da ustanovi dnevni red, već je gotov, i molio bih g. izviestitelja, da pročita izviešće.

Ivan Perkovac: Ja ću samo ustmeno izviestiti vis. sabor, jer to nije niti zakonska osnova niti kakov predlog, o kojem bi trebalo zaključak stvoriti, nego je samo ustanova o dnevnom redu. Odbor držao se je jučerašnjega zaključka, da će sjednice samo do subote trajati, pak je prama tomu ustanovio dnevni red, koji bi bio ovakov: Najprije bi se imalo riešiti izviešće o razteretnoj zakladi, zatim nastaviti viečanje ob urbarskom operatu; nu budući je sav taj operat jako velik, mislio je odbor, da bi se urbarskomu odboru naložilo, neka do sutra saboru dade izviešće, koji bi se predmeti za sada mogli i morali riešiti. Treći predmet bila bi osnova zakonska ob odciepljenju Kraljevice i ostalih občinah od municipija bakarskoga po već učinjenom zaključku saborskom, četvrti predmet je predstavka o željeznicah, koja je već davno štampana; nu budući je ova stvar velika i važna, misli odbor, da bi se za pretresivanje te predstavke poseban dan odredio, tako, da članovi saborski barem jedan dan prije budu znali, da će sutra o tom biti viećanje: zato, ako je moguće, bilo bi najshodnije, da bi se to sutra u pretres uzelo. Zatim bi došao na dnevni red: zakonski članak o protestantih, izviešće odbora za zemaljski odbor i izviešće odbora za zadruge. Nu ob ovom posljednjem predmetu mislio je odbor, da bi se odboru za zadruge dao nalog, da barem do četvrtka podnese saboru predlog, koje ustanove da su svakako potrebne te bi ih trebalo već sada učiniti. Nadalje izviešće pravosudnoga odbora. I to je takovo djelo, da bi trebalo barem godinu danah za temeljito pretresivanje; a kad se pita, koji posao da je najvažniji, mora se reći, da je jedan tako važan, kako drugi; nu odbor je ipak našao jednu stvar, koja bi se već sada riešiti mogla s toga, što je svakomu poznato, da je tako zvani nagodbeni postupnik ubitačan ne samo po vjeresiju nego i po samu vjeru, jerbo širom otvara vrata prevari: i tu netreba ino, nego restituirati onaj zakon, koji je prije obstojao. Napokon je molba gospodarskoga družtva. Odbor je mislio, da bi se ta molba izručila molbenomu odboru, neka on svoje izviešće o njoj podnese.

Ako vis. sabor ovo u svem prihvaća, dobro; ako ne, onda morat ćemo o pojedinih predlozih i operatih viećati.

Jos. Torbar: Ja mislim, da bi vis. kuća, i nečekajuć predlog urbarskoga odbora, danas mogla s mjesta zaključiti, što bi se od urbarskoga operata još moglo preduzeti. Danas je na dnevnom redu članak o odkupu odkupljivih zemaljah, koji je tako obširan, da bi na viećanje o njem mogli 2—3 dana i više potrošiti. Zato držim, da bi se sav taj operat mogao odgoditi, do prvoga sastanka sabora; a mjesto toga mogao bi se danas još uzeti u pretres članak o obustavi odkupnih i izriešivih poslovah.

Josip Špun: Glede dnevnoga reda imao bih ja samo to opaziti, da ja nescienim, da bi pitanje o občinah crkve evangeličke bilo tako važno, kao što je pitanje o zadrugah; zato predlažem vis. kući, da bi se ovo pitanje riešilo prije protestantskoga.

Rob. Zlatarović: U savezu sa primljenim predlogom svetoivanskoga zastupnika, da naime glede molbe gospodarskoga družtva peticionalni odbor ima svoje izviešće podnieti, neka mi dopusti vis. sabor još to dodati, da, budući smo mi samo jedanput sjednicu držali, a možebiti ima medju molbami, koje su upućene na peticionalni odbor, takovih, koje su zaista važne, da bi glede ovih molbah odbor mogao svoje mnenje vis. saboru predložiti.

Smaić: Ja podupiram predlog g. Perkovca, i ako bi se primio, onda bih vis. predsjedničtvo samo molio, da bi izvolilo naglasiti, da će se sutra pretresivati posao željeznice.

Predsjednik: Molim, da se vis. kuća izraziti izvoli. da-li prima predlog g. izviestitelja odbora za dnevni red? (Prima se.)

U smislu toga zaključka izjavljujem, da će se sutra željeznički predmet preduzeti.

Benj. Kraljević: Molim, da se još rieši predlog g. Torbara.

Predsjednik: Budući je primljen predlog g. Perkovca, to se o predlogu g. Torbara nemože više glasovati.

Jos. Torbar: Ja držim, da predlog moj još nije pao, jer je g. izvjestitelj rekao, da bi odbor urbarski imao predlog učiniti za one poslove, koji su najprešniji i koji bi se još preduzeti mogli; a to će tek sutra biti. Ja sam pako rekao budući je danas na dnevnom redu urbarski predmet, da bi se vis. kuća izrekla, da odustaje od viećanja o ovom obširnom članku i mjesto toga preduzme članak mnogo kraći.

Predsjednik: Izvolite se samo malo potrpiti, dok dodje na red urbarski predmet, jer sada stoji na prvom redu izviešće o razteretnoj zakladi.

M. Mrazović: Ja mislim, da bi se najprije imalo preduzeti treće čitanje članka o desetini.

Predsjednik: Ako vis. kuća na to pristane, onda molim g. bilježnika, da pročita dotični članak. (Bilj. Derenčin čita ga.)

Prima-li vis. kuća u cielosti zakonski članak o desetini u onoj redakciji, kako je sada pročitana?

Molim, da ustanu ona gg., koja su za redakciju. (Čini se.) To je manjina, dakle je ovaj članak pao.

Dr. N. Špun: Ja bih se usudio predložiti, da izvoli vis. kuća naložiti urbarskomu odboru, da do sutra predloži novu redakciju.

Stjepan Hrvoić: Iz toga, što je ova redakcija pala, ja uvidjam to, da je pala s onoga uzroka, što je bila ova osnova preko noći učinjena, i mislim, da će i nova redakcija isto tako pasti: zato sam ja toga mnenja, da bi odbor u svoje vrieme imao načiniti i predložiti bolju redakciju.

M. Mrazović: Já se usudjujem ovomu zaključku, da odbor urbarialni ima predložiti novu redakciju, dodati još tu molbu, da bi se pozvala u odbor i sva ona gg., koja su izpravke podniela, da mogu javiti svoje razloge, i da se ti razlozi mogu uvažiti.

Filip Taler: Ja podupirem mnenje onoga g. predgovornika, koji je kazao, da je redakcija pala s toga, što smo se prenaglili, a to isto moglo bi se dogoditi i sutra, i budući je za sutra već pitanje o željeznici stavljeno na dnevni red, mislim, da se nebi imali s novom redakcijom opet prenagliti.

Mirko Hrvat: Ja moram g. zast. Hrvoiću primietiti, da osnova, kako ju je odbor podneo, nije se porodila kroz noć, već da je plod viećanja kroz mjesec danah; ja dakle mislim, da bi odbor svakako sutra već mogao podnieti svoj predlog, koji će se dakako tek prekosutra u pretres uzeti, budući je za sutra već željezničko pitanje opredieljeno.

Fr. Žužel: Ja sam htio kazati ono, što je kazao g. Hrvat, samo bi imao još dodati, da smo i jučer u sabornici ovdje čuli sva moguća mnenja i sve moguće razloge, da je dakle stvar bila zrelo prosudjena, i da se nemože reći, da je preko noći skovana.

D. N. Špun: Pristajem uz predlog g. M. Hrvata.

Predsjednik: Molim, da ustanu ona gg., koja su za predlog dr. Špuna, da urbarski odbor sutra ima predložiti novu redakciju, koja će se prekosutra u pretres uzeti. (Većina se digne.)

Prima-li se još onaj dodatak g. Mrazovića? (Glasovi: Prima se!)

Dr. Jov. Subotič: Pošto je sada zaključeno, da se urbarskomu odboru pridruže i sva ona gg., koja su izpravke podniela, a možebiti ja neću moći poslie podne saznati imena svih, to molim, da se svi danas u 5 satih ovdje sastanu.

Predsjednik: Na redu je izviešće o razteretnoj zakladi.

Miroslav Kraljević: Prije nego što nastavim svoje razlaganje u pogledu ovoga izviešća, moram izjaviti, da se u svoje i u ime odbora svečano ogradjujem proti onomu podmetanju, koje se je ovdje razumjeti moglo, kao da bi odbor htio predloženom štednjom prouzročiti to, da domaćih zavodah nebi bilo, da sudovah nebi bilo. Kad sam se na taj način ogradio, prelazim, gospodo! da čitavu stvar razložim, kako i što je odbor mislio, da se uvidi, da tu nije bilo nikakovih obzirah na osobnosti, (Glas: Na stvar!) nego da bi tu bila jedina ta nakana, narodu, koji nosi težki teret na svojih ledjih, koliko toliko pripomoći. Zemaljska vlast metnula je u svoj proračun trošak od 45.310 za stol sedmorice, banski stol i županijske sudbene stolove.

Nu in specifico nigdje se nekaže n. pr. to je za savjetnike itd., nego glasi ovako: (Čita.)

Dakle u tom nestoji, koliko je za ovu ili za onu osobu opredieljeno, nego tu stoji samo toliko, da naša zemaljska razteretna zaklada mora 45 hiljadah dati za uzdržavanje tobožnjih urbarialnih sudovah. Ja pitam, gospodo! je-li za obersten Gerichtshof, koji obstoji u Beču, koja zemlja posebice daje i jedan krajcar? Ne! nego on se plaća iz poreza.

To, a nikakve pojedine misli, bilo je uzrok predloga odbora, da se ovo skine sa ledjah naroda i da se dade od onuda, od kuda bi se dati imalo. Ja sam prije njekoliko danah dokazao, da 5 milijunah odlazi u Beč, od kojih mi ni krajcara ni pare nevidimo, i da osim toga moramo takodjer financijalne vlasti našim porezom uzdržavati. Ja sam onda dokazao, kolik teret na našem narodu leži, pa da onda imade on još ovo podnašati! Ako tko na to pristaje, meni je pravo. Nadalje, gospodo! nije-li bilo i onda nečovječno, kao što se veli, da je ovdje, kad su se prije 2—3 godine ljudi, bez da su krivi, od municipiumah odpušćivali tako rekuć preko noći i bez ikakve nagrade: 400.000 for. bilo je onda odkinuto, a nitko nije graknuo, nitko nije viknuo ni rieči, jer se je kukavnih municipijah, bedemah našega ustava, ticalo. (Živio!) Kad bi se kazalo: ako se ovo izpusti, nećemo imati sudovah, nećemo imati septemvirata; onda ja pitam, što će onda biti, kad ove zaklade nestane? Da-li onaj trošak na nju spada ili nespada, to neka vis. sabor sam izvoli razsuditi.

S toga ja opet predlažem, da se ovdje uztegne ova svota i pridrži za namirenje velikih troškovah, koji još čekaju ovaj fond.

Mirko Hrvat: Ja priznajem, da je nepravda, da se njeka strana pravosudnih troškovah u našoj zemlji mora namirivati iz domaćega fonda, dočim se u svih drugih zemljah namirivajui z drž. blagajne; nu s obzirom na to, da je vis. sabor usljed izviešća odbora za budget zaključiti izvolio, da se on u nikakovo pretresivanje proračunah, učinjenih na nezakonitom temelju, upustiti neće, predlažem, da se i ovaj operat u nikakav obzir neuzme. Nu budući ima gg., koja se boje, da bi usljed ovoga zaključka naše razteretnice izgubile vriednost, činim i drugi predlog, da vis. sabor po primjeru sabora od 1861. godine zaključi, da zemlja prima na se garanciju za izdane hrv. slav. razteretnice; a da u ostalom proračun ovaj vraća namj. viećn.

Predsjednik: Imadem samo tu primjetbu učiniti, da je već jučer bilo zaključeno, da se ovaj proračun ima u pretres uzeti.

M. Hrvat: Ali zato se ipak još može zabaciti.

Bar. Kušlan: Ja bih u tom predmetu samo to imao primietiti, da se meni čini, kao da je ovaj prepis na razteretnu zakladu učinjen tim povodom, što je Reichsrath uzkratio onu dotaciju, i da je to samo za ovu godinu. Ako je tomu tako, onda ja nemogu pristati na predlog odbora; zato bi svakako od potrebe bilo, da nas o stanju stvari izviesti vladin koji čovjek, jer na samih konjekturah nemožemo praviti zaključakah.

Josip Špun: Ja mislim, da se predlog g. M. Hrvata može primiti uz sve ono, što je rečeno, da se je u načelu već jučer primilo ovo izviešće, jer jučer je bilo samo zaključeno to, da ovaj operat ima doći do viećanja, a ne, da se više nemože zabaciti.

Fr. Lovrić: Ja podupirem predlog baruna Kušlana, i mislim, da bi se u sutrašnju sjednicu mogao pozvati čovjek od namiestničtva, koji će nam tu stvar raztumačiti.

Fr. Žužel: Pitanje ovo spada medju ona pitanja glede obće i posebne financije, dakle medju pitanja državopravna, koja ćemo mi tek riešiti imati. i za kojih riešenje već je odbor izabran. Ova naša državopravna pitanja do sada nisu

uredjena bila i zato se je i pitanje financijalno neustavno rješavalo, a mi smo se tomu podvrći morali, jer nije bilo nikakve pomoći. Jer su se pako ova pitanja financijalna neustavno rješavala, zato mi nismo htjeli nikada miešati naše ruke u taj posao, nego smo kazali: Sili se podlažemo, ali sudjelovati nećemo, već ćemo čekati sgodnije vrieme, gdje ćemo moći sili odoljeti.

Ovoga načela držala se je vis. kuća onda, kad je obći budget ovdje podnešen bio, te je zaključila, da prepušta upravljajućoj oblasti, neka ona s tim obavlja, kako je obavljala i do sada, dok mi na ustavni način te stvari neriešimo. Ja mislim, da taj uzrok ostaje i danas, a k tomu dolazi još uzrok dosljednosti. Ja sam dakle mnenja g. Hrvata, da mi sada o toj stvari viećati nemožemo, jer ustavno nemožemo razpravljati tu stvar, a neustavno nećemo; isto tako prigrljujem i drugi predlog g. Hrvata, da razteretnice primamo pod zaštitu našu, kako je to i do sada bilo.

Rob. Zlatarović: Ja ću biti posve kratak, budući sam već jučer o tom predmetu progovorio.

Ona gg., koja misle, da od ove subvencije zavisi obstanak naših sudovah, neimaju čistih pojmovah o toj stvari; jer ja mislim, da stečevine naše autonomije nemogu se osnivati na tako neznatnoj subvenciji. Genesis ove subvencije jest pako to, što su obstojali posebni urbarialni sudovi, koji su morali prestati i sdružiti se sa županijskimi itd. sudovi i u to ime porodila se je ova subvencija.

U tom obziru neima dvojbe, ja barem držim, da se sudbene stečevine naše domovine osnivaju na sasvim drugih načelih nego je ova subvencija; nu s druge strane ja sam opet uvjeren, da bi se barem za ovu godinu mogle poroditi kojekakve smutnje, budući su troškovi za uzdržavanje sudovah već opredieljeni. Zato bih ja pristao uz taj predlog, da se za sada nedira u to pitanje, nego da sabor samo izreče, da obzirom na druge zemlje smatra ovo postupanje nepravednim.

Pošto je naime jučer prihvaćeno načelo, da se ovo pitanje ima uzeti u pretres, to ja držim, da se sada predlog g. zastupnika djakovačkoga već radi formalnosti primiti nemože, i zato vis. kući preporučam moj predlog.

Jovan Živković: Ovo je svakako odlomak od onoga predmeta, kojega smo prije njekoliko danah odstranili od debate u ovoj vis. kući, i ja bih uvažio predlog g. Hrvata Žužela, ako bi se to sada učiniti moglo.

Pošto je naime jučer zaključeno, da se ovo u načelu prima, onda ja nemogu u takav grieh pasti, da ono, što sam jučer stvorio, danas obaram. Sada se samo to pita, da-li se može odmah u pretres uzeti ili ne. Ovaj predmet svakako je putem vis. naše zemaljske oblasti došao u ovu vis. kuću. Je-li, nije-li u onom operatu, u kojem je ovamo došao, takodjer sadržano potanko ubavieščenje, zašto i kojim povodom je ovih 45 hiljadah bačeno na razteretnu zakladu, to neznam. Ako nije, onda dakako meritorno već sada ovoga predmeta riešiti nemožemo. Ja zato predlažem, da se ovaj predmet natrag uputi na namj. vieće, za da se sabor potanko obaviesti o stanju stvari.

Škender Virag: Ja se slažem sa predlogom gosp. Hrvata s toga razloga, što se nismo htjeli upustiti u pretresivanje proračuna zemaljskoga, a ovih 45 hiljadah nemogu se od nikuda izvesti van iz proračuna, dakle ovaj je predmet s onim prvim istovjetan.

Dr. Pavao Muhić: Ja pristajem uz predlog gosp. Zlatarovića, jer mi se čini najpraktičniji. Cielo pitanje dâ se svesti na to, da li se ovih 45 hiljadah može baciti na državnu blagajnu ili ne; a predlog gosp. Zlatarovića imat će to dobro, da visoku oblast pozornom učini na tu okolnost.

Antun Jakić: Ja mislim, da ovdje neima nikakvoga srednjega puta, nego da bi sasvim dosljedno radili, kad bi ovaj proračun vratili namjestničkomu vieću, neka ono radi š njim, što zna. Zato se slažem s predlogom gosp. Hrvata.

Izvjestitelj Miroslav Kraljević: Visoki sabore! Kako vidim, sada će i ovaj operat istu sudbinu dieliti sa proračunom; medjutim dužnost je moja, da ubaviestim visoki sabor, da je ovo sasvim čista stvar, i da tu netreba nikakva dalnjega upućivanja. Ja sam već prije pročitao, da se je kancelarija sporazumjela sa ministeriumom financijah, da u ime tobožnjih urbarialnih sudovah zemlja imade davati toliko i toliko hiljadah forintih. Ja mislim, da je to tako jasno, da, došao izviestitelj vlade ovamo ili ne, nitko toga nemože kazati jasnije. Da se ovi novci neodnose samo na ovu godinu, vidi se iz toga, što je ovo učinjeno odmah s početka ustrojenja sudovah. Dalje moram kazati, ako inače imate volje, da se ta stvar sruši, da je velika razlika medju proračunom zemaljskim i ovim. Proračuna onoga naša zemlja u nijednom saboru nije priznala za svojega, a ovoga je sabor god. 1848. i god. 1861. izrekao za vlastitu svoju stvar: dakle nemože se sada tako lako zabaciti, i to već s toga, što ima jako veliki upliv na javnost, jer ako se na bečkoj bursi bude kazalo kojemu velikanu. Sabor hrvatski nikako nepriznaje uz ovu stvar"; budite uvjereni mjesto 71 pasti će naše razteretnice na 30. Dakle nemojte tako odbaciti tu stvar nego izvolite glasovati o njoj, kao što ste u načelu već glasovati, i ja se moram samo čuditi, da se proti poslovniku danas prigovara jučerašnjemu zaključku, i zato se neufam, da će baš u načelu biti odbačena. A što se njekoja gg. boje, da bi se tim uztegnućem stvar njekako poremetila, na to odgovaram sam, da odbor nepredlaže, da se baš za ovu godinu moraju uztegnuti 45.000 forintih, i zato je odbor vrlo mudro kazao, ne da briše, nego da uztegne.

Predsjednik; Ako bi visoki sabor usvojio predlog gosp. Mirka Hrvata, koji svakako sadržava načelno pitanje, i o kojem se ima najprije glasovati, t. j. ako kaže, da se za sada iz onih istih razlogah, s kojih je proračun zemaljski odbio, nemože upustiti u pretresivanje ovoga pročuna, nego da razteretnice uzima pod svoju zaštitu, i da u tom obziru ponavlja zaključak od 1861. godine: onda ja mislim, da bi se stim predlogom dao spojiti i predlog gospodina Zlatarovića, naime, da visoki sabor izrazi želju, da bi visoka oblast o tom nastojala, da se ovaj trošak od 45.000 forintih iz zemaljskoga fonda prenese na državni. Ako visoka kuća misli pristati na tako kombinirani predlog gg. Mirka Hrvata i Zlatarovića, onda molim, da izvoli ustati. (Većina se digne.) To je dakle većinom glasovah zaključeno.

Drugi predmet današnjega dnevnoga reda jesu urbarski odnošaji.

Josip Torbar: Ja ovdje ponavljam prijašnji svoj predlog, da bi se od pretresivanja jučer pročitanoga članka odustalo, i mjesto toga uzeo u pretres članak o obustavi odkupnih i izriešivih poslovah ove osnove.

Škender Virag: Ja se slažem s g. predgovornikom; medju tim mislim, da bi se danas mogao riešiti i članak o ukinuću prava mlinarenja, koje je takodjer zaostatak feudalisma.

Dr. Jovan Subotić: Ovdje se radi o tom, hoće-li se odmah i bez odlaganja u pretres uzeti članak, koji u iz-

viešću stoji na prvom mjestu o tom, mislim, da je sada na redu viećati.

Ja mislim, da se u pretresivanje ovoga članka nemožemo upustiti dotle, dok neznamo, hoćemo-li što svršiti glede odkupa odkupljivih zemaljah, i to je tako obširan članak, da, kad dodje na pretresivanje, bilo to sada ili poslje našega sastanka, sigurno prije 8 danah nećemo biti gotovi. Pitam ja, što smo učinili, ako u ovoj neizvjestnosti i primimo ovaj članak, o kojem unapred možemo znati, da ga kruna nemože potvrditi, jer nemože znati, što se njime namjerava?

Ja dakle mislim, da se za sada razpravljanja ovoga članka okanimo.

Dr. Antun Stojanović: Ja sam samo htio primietiti, da nalazim za jako pogibeljno i neumjestno, ako se ovdje proglašuje načelo to, da buduć vlada neće potvrditi zakona, netreba ga nam niti stvarati; tako se je postupalo u reichsrathu, gdje je dosta bilo, da je Schmerling kazao: ovoga zakona vlada neće potvrdit, i odmah se je odstupilo i od daljega pretresivanja istoga predmeta; ali ja odbijam odlučno od sebe presumciju, kao da bi se i u ustavnoj i slobodnoj zemlji ovako moralo postupati.

Mirko Hrvat: Razlogom, s kojega je odbor načinio taj članak, bile su svestrane tužbe naroda i isto izkustvo članovah odbora, koji je uvidio, da se postojećim postupanjem čine najveće nepravde; a razlozi navedeni zato, da se ovaj članak nebi uzeo u pretres, po mom mnenju nestoje. Jedan gosp. predgovornik kazao je, da je još neizvjestno, kakov će se zakon stvoriti ob odkupu zemaljah, a ja kažem, da baš radi toga, što je ovo neizvjestno, a što je s druge opet vjerojatno, da visoki sabor podnipošto neće odobriti dosadašnje postupanje u tom poslu, treba da se ovo obustavi, jer za vrieme ono, dok se novi bolji zakon stvoriti i prev. sankciji podnieti može, urbarski sudovi svršili bi već sav posao, tako da novomu zakonu nestane predmeta. S toga jesam ja za to, da se već sada obustavi ovo poslovanje.

Predsjednik: Molim, da bi ona gg., koja su za to, da se pretresivanje ovoga članka odmah preduzme, ustajom to izrazila. (Čini se.) Koliko mogu razabrati, to je većma.

Izvjestitelj Mirko Hrvat: (Čita). „Članak o obustavi odkupnih i izriešivih poslovah.

Svi poslovi o odkupu i izriešivosti zemljah, koji su uslied propisah carskoga patenta od 2. ožujka 1853. u tečaju, bilo to kod političkih oblastih ili pako kod urbarskih sudovah, imadu se do dalje zakonske odredbe obustaviti."

Ja sam već prije kao razlog za taj članak naveo tužbe naroda i vlastito osvjedočenje članovah odborah, da se osobito formalnom stranom dosadanjega postupka narodu najveće nepravde čine, i buduć da se novi zakon za tako kratko vrieme neće moći stvoriti, predlaže odbor taj članak, da se barem u ovo medjutrajno vrieme narodu nečine nepravde.

Dr. Luka Petrović: Ja sam proti ovomu mnenju zato, što se ono temelji na tom načelu, da sve, štogod biva na temelju ovoga patenta, biva na krivom temelju. Ovo, što se ovdje predlaže, ima više u obziru poljodjelce, nego li vlastelu, a ja mislim, da treba zadovoljiti pravednim zahtjevom jedne i druge strane. Stranke su na temelju patenta učinile već znatne troškove, njekoji poslovi već se nalaze u trećoj instanciji, a sada po ovom predlogu, sve to bilo bi učinjeno za badava, i to ja mislim, može biti samo na štetu obiuh stranah. Zato predlažem, da visoki sabor izvoli izreći, da dotične naredbe patenta od 2. ožujka 1853. još obstoje sve dotle, dok nije štogod boljega u ovom obziru odredjeno.

Dr. Lavoslav Šram: Ja moram iskreno priznati, da je veoma težko govoriti o ovom članku kao posebnom predlogu, jer držim, da je odboru, kad je sastavljao ovaj članak, morao pred očima lebditi njeki savez nutarnji sa svim ostalim predmetom. S toga ja sa svoje strane moram se tamo izjaviti, da držim, da je ovaj članak onakove naravi, da bi po logičnom redu uprav za svimi drugimi članci imao doći u pretresivanje. Ja ću si uzeti slobodu, u tom pogledu ponješto obrazložiti svoje nazore. Ovdje se veli: (Čita članak); a od gosp. izvjestitelja čuo sam kao glavni argumenat taj, da se ovim postupkom mnoga krivica nanosi dotičnikom. Ako to jest, što za sada pobijati neću, to držim, da je ovo tako heroički liek, što ga odbor predlaže, da ga moram uprav prispodobiti onomu riešenju gordičkoga čvora, naime jednostavnomu presječenju. Imade dakako slučajevah, gdje treba služiti se ljekovi heroičkim, ali ja mislim, da bi se odtuda u ovom pitanju porodile mnogo veće nekoristne nego li koristne posliedice, jer od tuda nastala bi onaakova neizviestnost pojmovah, onakova neizviestnost odnošenjah, da bi zbilja za obće blagostanje mogla pogibeljna biti. Ja ću samo jedan primjer iznieti, pa ću reći, da članak o odkupu odkupljivih zemaljah u svojih točkah imade takodjer onakovih čestih, koje se neodnose na ono odnošenje, koje je možebiti izključivo slavnomu odboru pred očima lebdilo, kad je predložio ovaj članak o obustavi odk. i izr. posl.; jer držim, da je odbor po svoj prilici tu htio pred očima imati odnošenje gorničko. A članak o odkupu odkupljivih zemaljah ide još mnogo dalje. Izvan toga držim, da bi ovaj članak o obustavi odkup. i izr. posl. jošte onu neizvjestnost u sebi sadržao, da bi se tu zbilja pomisliti moglo, da je takodjer zabranjeno, putem posebne nagodbe ustanoviti odnošenje glede tih pravah medju dotičnici; jer ja nevidim, da bi taj slučaj ovdje bio izključen, buduć se ovdje govori, kao da bi se sam posao odkupa imao obustaviti; a mi svi znamo, da je mogućnost, obaviti ovaj posao putem privatne nagodbe.

Ja dakle, buduć je već zaključeno da se visoki sabor imade upustiti u pretresivanje toga predloga, svakako moram biti toga mnienja, da se ovaj zakonski članak za sada neprimi.

Dr. Ignjatija Brlić: Ja sam istoga mnienja, koje je izrekao gosp. dr. Lavoslav Šram, da bi se naime obustavom ovoga postupka narodu mogla nanieti možebiti još veća šteta, još veća krivica, i zato ću glasovati proti redakciji.

Miroslav Kraljević: Ja bih smatrao ovaj članak za vrlo dobar, za vrlo shodan u njegovoj cielosti, t. j. ako bi se, takodjer što sliedi za njim, uredilo; nu što će biti, ako se ovaj članak ovako primi? Obustavit će se svi poslovi; i premda smo mi malo prije 45,000 for. dozvolili za urbarialne sudove, oni neće imati ništa raditi. Podanici, kao i vlastelinstvo napastovat će sudove, a ovi će im kazati: Nemože sada biti, jer je sve obustavljeno. A ja smatram za najgorje na svietu, kad se čovjek nemože pomiriti, bilo bielo ili crno.

Josip Špun: Ja mislim, da jedni se interesiraju u tom predmetu sa strane povlaštenikah, i s toga da govore proti redakciji, drugi pako da izvadjaju svoje razloge proti redakciji iz logičnoga saveza, te nazivaju ovaj članak njekakvim heroičkim liekom, s kojim bi se imalo pospješiti to, da se čim prije učini novi zakon. Ja držim, da ovaj patent svakako mora biti povoljan povlaštenikom, a s druge strane

vidim, da je težkom mukom jednom došlo do toga, da se ovaj predmet na saboru uzme u pretres. Sva gg., znadem ja, da su o tom uvjerena, da se narod tuži, da je sadašnji zakon po njega jako tegoban. Ja sam dakle u interesu naroda za to, da se upotriebi ovaj heroički liek, jer onda će podanici i povlaštenici jednako biti interesirani, da se čim prije dodje do stvorenja novoga zakona.

Franjo Žužel: Iz razpravah, koje su se jučer ovdje vodile o desetini, mislim, da je mogao svaki uviditi, da zbilja imade priedjelah, gdje je naš narod krivičnim načinom desetinu davao, i gdje je političnim putem do toga dotjerano, da mu se radi ogromnih zaostatakah ovrha učini. Istina je dakle konstatirana, da imade u tom poslu krivice za naš narod. Ako je to konstatirano, onda valja, da se toj krivici liek traži; a liek u tom obziru mogao bi samo dvoji biti. Ili zakon jedan, kojim bi se te stvari sasvim uredile, ili zakon jedan, kojim bi se do dalje odredbe krivično izvršivanje ovrhe zapriečilo. Zakona onoga, koji bi pitanje glede desetine sasvim izcrpio, nismo stvorili, a neznam, hoćemo li ga stvoriti, prije nego se odgode sjednice. Valja dakle, da brižljivo idemo za drugim liekom, i taj nije ništa drugo nego ovaj članak. Onu gg., kojoj se to čini drastičnim njekim liekom, molio bih ja samo, da nam predlože drugi koji liek. (Mrmljanje.) Koje će posljedice biti, ako se ovaj članak neprimi? Izrečeno je, da se desetina krivo daje: (Glasovi: to nespada ovamo, tu neima govora o desetini!). Ja sam onda stvar krivo shvatio.

Dr. Jov. Subotić: Članak ovaj o obustavi izriešivih i zakupnih poslovah stoji u savezu sa člankom o zakupu odkupljivih zemaljah, a naročito sa §. 8. ovoga na drugom mjestu spomenutoga. Mi imamo zemljah gornih, koje imaju posjednici zadržati, a daću odkupiti. U pogledu na ove zemlje, koje se odkupljivimi nazivaju, neima propisa za prisilnu razpravu, ovdje sve od nagode zavisi, i za to u pogledu na ove zemlje nije nuždno ovaj članak o obustavi donositi. Druge zemlje jesu one, koje vlastelji od današnjih posjednikah oduzeti mogu, ali ovim uložene svote povratiti moraju. Kod ovih bi po §. 8. članka o odkupu predaja zemlje vlastelinu po sadašnjem posjedniku sliedstva imati mogla, s obzirom dakle na ovu okolnost imao bi članak, o kom je sad rieč, zaista povoda i smisla u pogledu na nagodbenu ili ovršbenu predaju izriešivih zemaljah.

Ali počem se nezna, hoće li ovaj sabor §. 8. primiti ili ne, kako možemo donositi zakon, koji predpostavlja, da je taj §. već primljen?

Osim toga mi idemo na to, da narodu dobro što pribavimo, a u pogledu na to moramo svagda pred očima i drugoga faktora zakonotvornoga tiela imati. Ako to nečinimo u ovih stvarih, možemo lahko štetno stanje prouzrokovati.

Zato sam ja za to, da najprije članak o odkupu odkupljivih zemaljah pretresemo i ustanovimo, pak onda obustavu predložimo, ako se ova potriebnom ukaže.

Av. Ćepulić: Na koliko sam ja shvatio gg. predgovornike, svi se slažu u tom, da materialni zakon o urbarskih poslovih, ako nije baš posve nevaljan, barem nije onakav, kakav bi biti morao; da neodgovara svrhi, koja mu je stavljena. Ja znadem iz izkustva, a imade gg. ovdje, koja mogu još više znati iz izkustva nego ja, da se proti ovomu zakonu tuže ne samo seljaci nego i vlastela: ja barem znadem to, da u riečkoj županiji narod izvedenjem toga zakona propada, da se dapače narod faktično mora seliti radi toga, što se ovaj zakon neda izvesti. Da je dakle materijalni zakon o urbarskih poslovih nevaljan, to vis. ovo tielo barem u načelu priznaje, jer je već to zaključilo, da se članak o uredjenju urbarskih poslovah imade preduzeti. Kroz taj zaključak faktično je vis. sabor priznao to, da je prieka nužda, da se ovaj zakon preinači. Ja mislim, da iz toga, što se je jedanput priznato, da je zakon jedan nevaljan, naravski sliedi to, da ga valja obustaviti dotle, dok se nestvori nov zakon; s toga sam ja za to, da se ovaj članak primi.

Rob. Zlatarović: Govor g. predgovornika nuka me na to, da i ja njekoliko riečih progovorim. Meni se čini, da je to sasvim nova teorija g. zastupnika bakarskoga, jer i drugi parlamenti priznavaju nevaljanost obstojećih zakonah, a zato ih ipak neobustavljaju, dok nisu stvorili novih, boljih zakonah.

Glede same stvari imao bih ja činiti tu opazku, da kad se već ima štogod odlučiti, neka se barem ne subsumiraju pod ovo obustavljenje takodjer privatne nagodbe. Ja bih dakle ovaj članak ovako formulirao. (Čita). Glede stilizacije imam primietiti, da bi po mom mnienju bolje bilo reći, da se obustavi nego: imade se obustaviti.

Ivan Perkovac: Moram se povesti za primjerom štovanoga predgovornika (Zlatarovića) i prije svega očitovati, da ni ja nebih govorio ob onom predmetu, da nije govorio on, kao što nebi on govorio bio, da nije govorio što ja znam koji predgovornik. A na pose potaknut samo tim da govorim, što je štovani g. zastupnik grada Zagreba naveo načelo, koje nestoji; rekao je naime, da se prije, nego što se stvori meritorni zakon, nemogu učiniti prelazne naredbe. To nestoji, i zato mu spominjem samo jedan slučaj, gdje je takova naredba jamačno bila na korist onim interesom, koji se ovdje na poseb naglašuju, premda nije bila učinjena putem ustavnim; a to je bila tako zvana naredba o moratoriju, kad se iza dokinute tlake nisu smjele od vlastele utjerivati glavnice dotle, dok nisu dobila razteretnu naknadu. Ova naknada bila je glavna, meritorna, stvar; a moratorium prelazna naredba. Ondje ima, čini mi se, dosta analogije.

U ostalom je sve, što je do sada u tom obziru obstajalo, neustavno bilo, i ja se čudim ustavnoj sviesti one gospode, koja se ovdje pozivaju na njeki zakon. Tu još neima nikakova zakona, i ovo, što sada namjeravamo učiniti, biti će prvi zakon u tom poslu.

Pošto je već sto putah priznano, ne samo od seljakah, nego i od vlastele, da je patent ob urbarskih odnošajih ne samo teretan, nego upravo neizvediv: to se opet moram čuditi, kako se tko može tomu protiviti, da se izreče načelo, da valja stvoriti nov zakon i učiniti privremenu naredbu, kojom će se doskočiti nedostatkom patenta. Tim, što sada činimo, pokazujemo namjeru, da hoćemo stvoriti zakon, koji će odgovarati svim interesom. Ovdje se radi o transakciji izmedju opriekah i o kompenzaciji različitih interesah; i zato netreba stvoriti jednostrani zakon, a da se stvori dobar zakon, tomu treba više vremena, nego što je jedan dan. Nu kako je nevaljalost tako zvanoga zakona ob urbarskih odnošajih obće priznata, treba svakako učiniti njekih privremenih naredbah, da se zaprieči zlo, koje bi iz njegova posvemašnjega izvadjanja svakako sliediti moralo. A naredbom, koju odbor predlaže, postići će se još i to, da se novi, temeljitiji i pravedniji zakon neće moći više izbjeći, nego će se morat stvoriti.

Ovo je moje mnenje o tom predmetu i zato glasujem za redakciju.

Bar. Kušlan: Ja sam jučer imao čast kazati, da mi se ovo pertraktiranje per extracta zakonah, koji su u medjusobnom savezu čini jako pogriešno, i danas već se po-

kazuje, da je to istina. Kad bi sada bio na dnevnom redu zak. članak o odkupu odkupljivih zemaljah, onda bih ja absolutno morao glasovati proti ovomu članku, o kojem se sada debata vodi. Nu sada bih ja svakako rado, da se preprieči krivica, ne pako, da se krivicom još poveća, i zato mislim, da buduć već sada nemožemo stvoriti novoga zakona, svakako valja ovu stvar prosjeći. Mnogi su naime poslovi polovicom već svršeni, i mene je strah, da kad se opet sastanemo, ako to baš nebude već mjeseca svibnja, nebude sve svršeno, dakako na krivom temelju, i onda nam oduzeta mogućnost, postići onu svrhu, koju sigurno svi postići želimo.

Zato ja pristajem sasvim uz razloge navedene po g. Perkovcu, samo još dodajem to, da bi se po mom mnenju stilisacija ovoga članka obzirom na § 9. članka o odkupu odkupljivih zem. imala ovako promieniti (Čita.)

Ja mislim, da će se tim ono postići, da se zakonodavno tielo čim prije lati ovoga posla.

Dioniz Blažić: Kad bi se za riečju „imadu“ dodale još ove rieči: „na zahtievanje jedne ili druge stranke“, onda bih ja glasovao za redakciju.

Jovan Živković: Ovdje je već postala ta navada, da se uviek i uviek naglasuje jedini taj razlog: „ovo ili ono služi narodu na korist, a narodu valja učiniti polakšicah,“ tako, da svaki koji bi bio drugoga mnenja, dolazi kao neprijatelj naroda. Gospodo! Ja mislim, da je taj način najshodniji za prepriečiti slobodu mnenja. Da li to može narodu služiti na korist, to neka svaki sam prosudi. Ja barem mislim, da ako ćete vojevati jedino takovimi razlozi, da će onda ljudi, koji inače znadu, ili misle, kao što Dr. Subotić, da imadu temeljitih razlogah zašto se ove redakcije boje, ti će u buduće šutiti, jer nitko neželi, da dodje u miskredit pred narodom, koji ga je izabrao.

Mnoga su gg. već izrekla, da bi glasovala za redakciju, ali na drugi način. Ja samo to preporučam vis. kući, da izvoli uviditi, da je ovaj članak sasvim sastavan dio članka o odkupu odkup. zem., i da bi se spojiti dao sa §. 9. istoga članka. Ja neznam, da li nam služi na čast ili ne, ali svakako vidim, da baš velika dosljednost ovdje nevlada. Jučer smo stvorili jedan članak, kojega smo danas tako rekuć jednoglasno zabacili, jer je u osnovu unišlo nješto, radi česa se je ciela redakcija morala baciti. Ovdje se radi o tom, da se zakon obustavi, a zakona, koji bi ga zamienio, nebi bilo. Ovo je svakako postupanje, koje praktičnosti neodgovara. Ako se njeka gg. pozivaju na to, da ima načinah ukinuti, obustaviti zakon, bez da se novi zakon substituira, to mislim, da se na ovaj slučaj aplicirati neda. Kad je u Austriji uveden gradjanski zakon, koji je obustavio sve što je njemu bilo protivno, onda se je uzeo cieli corpus juris, pa se je po svuda naredilo, kako da se ima što po novih propisih u tečaj staviti. A što bi uradio ovaj prvi članak sam po sebi? On bi sve ukinuo, sve obustavio, bez da bi bilo novih propisah; a to, ja mislim, prouzročilo bi največu konfusiju u zemlji i mjesto jedne imali bi 10—20 novih pravdah.

Ja dakle držim, da se ovaj članak dovede u logičan savez s onim, s kojim zbilja u savezu stoji, i da s njim jednu sudbinu dieli. Zato preporučam vis. kući, da se spoji jedno s drugim, jer ako se već ima predložiti što, onda neka se predloži ono, što je praktično i cieli shodno.

Predsjednik: Ako ona gg., koja su načinila izpravke, nebi želila govoriti, onda ima zadnju rieč g. izvjestitelj

Izv. M. Hrvat: Obustava, koju ovaj članak predlaže, nedira u ničija prava, niti stoji ono, što je kazao g. zastupnik kaptola zagrebačkoga, da je vlastelinstvo već imalo velikih troškovah, buduć su se svi poslovi izriešivosti na državni trošak radili, a ne na trošak vlastelinstva. Već je kazao jedan predgovornik, da baš radi toga, što se glavni članak o odkupu nemože sada u pretres uzeti, treba da se ovaj članak zaključi. Zastupniku Dr. Šramu moram kazati, da bi bilo bolje, kad bi bio on, kao član urbarskoga odbora, izvolio razloge svoje tamo navesti. U ostalom moram kazati, da se ovim člankom nečini nikakvo pomiešanje pojmovah, nego samo to, da se nepravda više nemože vršiti; dalje, da se njim neobustavljaju oni poslovi, u koje se vlast neingerira. Zastupniku Dr. Subotiću moram takodjer primietiti, da bi jako dobro bilo, da je i on razloge svoje odboru naveo naročito kao predložitelj ovoga članka, proti kojemu je sada.

Dr. Jov. Subotić: Vi ste ga predložili; u ostalom nije parlamentarno, da izvjestitelj na posljedku, kad mu nitko više odgovoriti nemože, u osobe dira.

Izv. M. Hrvat: G. Zlataroviću moram kazati, da valja razlikovati medju zakoni privatnimi, gradjanskimi, i zakoni feudalnimi, koji se tako rekuć juris publici smatraju. Što se tiče pobune i smutnjah, imam samo opaziti, da bi onaj zaključak, gdje se kaže, da se vis. sabor neće upustiti u razpravljanje zemaljskoga nameta, isto tako mogao učiniti u narodu pobunu.

Predsjednik: U pogledu toga članka imademo redakciju; izpravak g. Zlatarovića, da se umetnu rieči: izuzamši nagodbe; imademo izpravak g. Blažića, da se umetnu rieči: na zahtjevanje jedne ili druge stranke; izpravak bar. Kušlana, da se §. 9. članka o odkupu odk. zem. ovamo uzme; napokon izpravak Dr. Šrama, da se cieli ovaj članak zabaci.

Prije svega molim, da ustanu ona gg., koja su za redakciju bez ikakva izpravka ili dodatka (Većina se digne).

Većinom glasovah primljena je redakcija i tim bi za sada poslovi urbarski svršeni bili.

Sada dolazi na red predlog administrativnoga odbora glede odciepljenja občinah od municipiuma bakarskoga.

Bilježn. dr. Derenčin: (Čita izviešće): „Izviešće administrativnoga odbora saborskoga glede izručena mu predloga zastupnika dra. M. Derenčina: da se občine kotara bakarskoga odciepe od istoimenoga municipija.“

Visoki sabore! Povodom pismenoga, administrativnomu odboru po zaključku saborskom izručenoga predloga zastupnika narodnoga dra. Marijana Derenčina: da budu občine kotara bakarskoga odciepljene od istoimenoga municipija, zaključio je isti odbor, s obzirom na razloge, kojimi pomenuti g. zastupnik predlog svoj podkrepljuje, vis. saboru predložiti u osnovi sliedeći zakon o odieljenju občinah kotara bakarskoga od istoimenoga municipija:

„Čl. I. Občinam kotara bakarskoga dozvoljuje se odieljenje od istoimenoga municipija, u koliko to dotične občine uzžele.

Čl. II. Kr. namjestničko vieće se ovlašćuje, da na molbu upitnih občinah odieljenje njihovo od municipija bakarskoga izvede, utjeloviv jih podjedno županiji riečkoj. Političko-administrativni odbor saborski. U Zagrebu, 6. veljače 1866. J. Vončina v. r., predsjednik. Dr. Napoleon Špun v. r., izvjestitelj.“

Predsjednik: Želi-li vis. kuća, da se prije, nego-li se taj predmet uzme u pretres, pročita takodjer protupred-

stavka grada Bakra? (Glasovi: Dakako, da ju moramo saslušati.)

Bilj. dr. Derenčin. (Čita protupredstavku; u čitanju ga prekine!)

Vel. žup. B. vitez Smaić: Ja žalim iz svega srca, da si onaj, koji to piše, izabra ovakov način, za da se uteče k ovomu vis. tielu; ali s druge strane moram ipak iskreno kazati, da nijedan od onih razlogah, koje je toli podžupan, zastupnik novljanski, kao i dr. Derenčin naveo, — dopušteno mi budi to izreći, jer ja neželim uvriediti osobe nijednoga niti vis. ovoga tiela — da su neistiniti. (Porodi se žamor i smieh.) [Dr. Derenčin: To morate dokazati!] Kazano je, da bakarski distrikt sam imovinom obćinah radi i razpolaže. To nije istina, jer svaka obćina radi i barata svojom imovinom, kako se njoj najbolje dopada; druga je stvar, što one smatraju, da im se njekim načinom oduzimlje, što im nespada, t. j. ima u kotaru bakarskom dohodakah, koji pod imenom „regalni“ dolaze. Ti dohodci obstoje u lovu tunah, pravu mlina i u vinotočju, i ti dohodci upotrebljivaju se za uzdržavanje municipiuma; (Glas: Činovničtva!) istina, činovnikah, ali ove činovnike neimenuju bakarski gradjani, nego kotarsko zastupstvo, i oni nisu bakarski gradjani, nego su bakarski zastupnici. Ako pako visoki sabor već želi u tom smislu ustanoviti jedan zakon, tada neka se taj predlog samo promieni u toliko, da se mjesto obćine kotara bakarskoga kaže: „Obćine u našoj domovini, koje neželе spadati k jednomu municipijumu, neka se pridruže drugomu ili županiji“, i ja onda neimam ništa proti tomu predlogu, a i obćinam kotara bakarskoga će tim zadovoljeno biti.

Dr. Derenčin: Pošto mi je slučajnim i nenadanim odsućem odborovoga izvjestitelja braniti predlog administrativnoga odbora, to ću se ja toj zadaći rado podvrći i poglavito razlagati stanovište, iz kojega je odbor pošao, a samo u kratko obraniti svoju osobu od nedostojnoga napadanja, kojim protupredstavka obćine bakarske obiluje.

Kao što su saborski administrativni i molbeni odbori god. 1861. tako je i ovosaborski administrativni odbor pošao iz načela, da se obćinam kotara bakarskoga nemože uzkratiti pravo, da ustavnim putem izposluju svoje odciepljenje od bakarskoga municipija i utjelovljenje županiji riečkoj. Odbor, kad je ova načela prihvatio, mislio je, da su tako zvani slobodni kotari bili ustrojeni jedino u svrhu, da gradjanstvu obrtnosti i trgovini pružaju zemljište, na kojem bi se mogli slobodnije kretati i razvijati, zemljište, koje bijaše uzkraćeno po načelu zastupstva, koje je onomadne u županijah vladalo. Ovi kotari, usljed promienjenoga načela o zastupstvu županijskom, jesu uredbe, koje se preživiše, nisu nego historički spomenik okolnostim, kojim u našoj domovini neima više traga, te toga radi odbor nije ni časa oklievao, da na zahtjev područnih obćinah njihovo ukinuće predloži.

Ja sam u svojem predlogu medju ostalimi rekao, a odbor je ovaj moj razlog usvojio, da ustrojstvo municipija bakarskoga prieči autonomni razvitak podčinjenih si obćinah; to nije težko dokazati. I sam g. veliki župan Smaić priznaje, da se stanoviti dohodci kotara, koje on naziva regalnimi pravi, obraćaju na uzdržavanje činovničtva u magistratu. Ovi dohodci jesu svojina svih obćinah, koje sačinjavaju kotar, te time, što se obraćaju na svrhu po njem naznačenu, uzkraćivaju se samim obćinam. Kad se godine 1854. municipij bakarski u više političkih obćinah razstavio, upitni dohodci bijahu razmjerno podieljeni medju obćine. Ovaj je postupak bio sasvime pravedan i uz njega prijanja i sadašnje namjestničko vieće, pa ovi dohodci nisu bili dozvoljeni jedino gradu Bakru, nego svim obćinam onoga municipija, dakle i svaka pojedina obćina ima pravo na razmjerno uživanje ovih dohodakah.

U ostalom ako ovi dohodci izviru zbilja iz pravah, koja spadaju u vrstu regalnih pravah, to će pitanje, tko da ih uživa, riešeno biti tek onda, kad se urbarialni odnošaji u našoj domovini ustavnim putem urede. Dok toga nebude, sve obćine, kojim su ovi dohodci po kraljici Mariji Tereziji bili dozvoljeni, moraju i nadalje biti dielnice istih.

Svakako pitanje o uživanju dohodakah spada na izvedenje predloženoga članka, a ovdje se neradi nego o tome, da se sabor izjavi, da-li kao zakonodavno tielo pristaje uz ukinuće municipija bakarskoga po želji područnih obćinah.

Da obćine odruženje žele, to je izvan svake dvojbe. Nebrojene predstavke tegobe i molbe, što ih iste tečajem evo pet godinah podnose i nj. veličanstvu sredstvom osobitih poslanstvah i višjim našim oblastim, ovu želju sjajno dokazuju.

Nu odbor u predloženom članku hoće, da se ova želja još jednom konštatira, i ako ovršujuća oblast bude ovo učinila, time će zadovoljiti i samomu g. Smaiću (smieh), koji kaže, da to nije volja ovih obćinah. (Ovdje prekida govornika g. Smaić, a predsjednik ga opominje na red.)

Što je g. Smaić naveo, da bi on pristao uz taj predlog, kad bi se obćinam ma kojega municipija na volju ostavljalo, da se drugomu municipiju pridruže, to nestoji, jer odbor svojim predlogom nedira u stožerni županijski sustav, u cjelokupnost županijah; već u posebno iznimno ustrojstvo municipija, koji neima razlogah, da dulje obstoji.

Novak u parlamentarnom životu, ja se neću doista natjecati s g. Smaićem, vičnim ustavnoj borbi (opetovano ga prekida g. Smaić), u izrazih, kojim se on poslužio, kad je oprovrgavao moj predlog prosto time, što je označio, da nisu istiniti razlozi, kojimi ga podupirah. Dopustite mi konačno, da na obranu svoje osobe navedem još ovdje, da ja nisam bio izabran po municipiju bakarskom, da prava njegova branim, kao što kaže obćina bakarska u sada pročitanoj predstavci, već da me u sabor poslalo pučanstvo jednoga priedjela bakarskoga kotara u izjavljenoj po njem namjeri, da učinim ovaj predlog, i da nijedan pošten zastupnik kotara bakarskoga nije se mogao oglušiti pravednim željam svojih komitentah. (Živio!)

Avelin Ćepulić: Stvar ova tako je bila prenagljena da nitko nije mogao doći do govora. Čitanje je prekinuo g. veliki župan riečki, i odmah zatim govorio je g. izvjestitelj. Ja dakle ovaj njegov govor držim za prvi govor. (Glasovi: Tako jest!)

U ostalom, gospodo! ja nebih o toj stvari govorio, da slučajno nisam zastupnik kotara Bakra, (dr. Derenčin: Grada Bakra!) i upravo grada Bakra. Ja sam uviek držao, da se mora javno mnenje štovati, i ako itko, to sam ja prijatelj tako zvane suffrage universele; i uprav zato bih ja želio, da prije nego se što o samoj stvari učini, da se sasluša narod dotičnih obćinah. Ako se većina očituje za taj predlog, onda neka se štuje mnenje naroda, a povelje neka se stave onamo, kamo spadaju, ja ih neću nikada braniti. Nego ovako ja kažem, da ciela ova stvar neide u redu; jer ja držim, da svaki zakon je praeceptum, on mora reći: tako da bude ili tako nesmije biti. Ali da se vis. sabor upušta na njekakve premise, koje bi tekar za sobom ustanovile zakon, zato, gospodo! ja nisam. Ja nisam zato, da se obćinam kaže:

ako želite itd., nego ja sam zato, da idemo svojim redom i da najprije konstatiramo, jeda-li se obćine zbilja žele odciepiti se od municipiuma.

Kad to bude jedanput vis. saboru službeno poznato, onda neka im se dozvoli.

Ja sam dakle za to, da se administrativna vlast, poimence namj. vieće pozove, da konstatira, jeda-li to zbilja želja i volja dotičnih obćinah, i onda neka se na temelju potankoga izviešća stvar uzme u pretres.

Mirosl. Kraljević: Ja ću govoriti proti predlogu g. predgovornika i to s toga razloga, što nam je svim bivšim na saborih od god. 1848., 1861. i 1865. poznato, da su uviek molbe i tegobe onih obćinah, koje su bakarskomu municipiumu pridružene, ovamo dolazile. Da je ovaj zakon tako donešen, da bi se peremtorno kazalo: ova i ova mjesta odieljuju se od municipiuma; onda bih ja zahtievao, da se prije stvar mora još razviditi; nego ovako ja pristajem na čitav ovaj predlog, samo bih molio, da bi se kazalo: na molbu i privoljenje upitnih obćinah.

Jov. Živković: Ja sam mislio, da je ova stvar podpuno već izcrpljena i da nam predlaže data, koja konstatiraju, da je to zbilja želja dotičnih obćinah; nu sada vidim, da je to samo predmnjeva g. izvjestitelja, koji možebiti i zna, da to javno mnenje ondje vlada. To je njega moglo nukati, da predlog načini, ali nemože nas, da o njem odlučimo. Ni za to nemogu biti, da se nam. vieće pozove, da nam konstatira stanje stvari, jer ono nije nam podčinjena vlast. Je-li vis. sabor sam može što izviditi, onda dobro; ako nemože, onda cieli ovaj predmet za zakon nije još zreo. Ja barem ovdje nemogu ni bielo ni crno reći, tim manje, što niti protupredstavke, u kojoj ipak imade možebiti važnih datah, nismo htjeli slušati.

Osim toga dolazi još ovaj razlog, što mi svi znamo, da će uredjenje municipiumah imati sliediti kada tada za sve u jedno vrieme. S toga nevidim razloga, zašto bi se prijila iznimka glede jedinoga bakarskoga municipiuma, prije nego nam dotične obćine same stvar izvidjenu ovamo nepodnesu. Zato predlažem, da se za sada ovaj predmet odstrani.

Vel. žup. B. vitez Smaić: Ja ću, gospodo, i opet govorit. Poslovnik dakako zabranjuje, da se dva puta govori o istoj stvari, ali ja mislim, da meni bude sada dopušteno; jer ono, što ću kazati kao kapetan grada Bakra, posve je neobhodno potrebno i to ću kazati samo jednom riečju: zastupnik drugoga kotara izvolio je javiti, da nijedan pošten član kotara bakarskoga nemože biti za to, da se one obćine neodciepe, a meni je poznato oficiozno i mogu javiti, da je pod mojim predsjedničtvom jedna od onih obćinah i to trsatska u skupštini grada i kotara Bakra opozvala tu želju, da bi se odciepila od dotičnoga municipija, i to mi je službeno poznato, što službeno stavljam do znanja vis. saboru.

Ivan Perkovac: Držao sam vazda, da je dužnost zakonarstva, osobito našega, koje se tako riedko sastaje, da tegobe naroda, čim prije uzmogne, dokine. Ovdje se dakle samo o tom radi, da li je molba obćinah, spadajućih ili privezanih ne municipiju nego gradu Bakru, temeljita i pravedna. Tko god pozna naše zakonarstvo, počamši od g. 1848. zna, da se glas za odkinuće Kraljevice i ostalih obćinah od Bakra nečuje sada prvi put, nego upravo treći put. Ako je dakle priznato, da se tegobam naroda zadovoljiti mora, onda neznam, kako će se odbiti molba, koja se toliko putah ponavlja i koja se tako glasno i tako uztrajno podiže, da se već radi samoga toga nemože dvojiti o njezinoj pravednosti i temeljitosti.

Ovdje se radi ob instituciji, koja je postala u stara vremena. Svim nam je poznato, da su gradovi u staro doba dobivali neko gospodstvo nad narodom svoje okolice, koje su upotrebljavali na svoju gradsku korist. To je bivalo i u Bakru, a danas više bivati nemože; jer se obćine knjemu spadajuće hoće da emancipiraju. Svim nam je poznato na dalje, da one obćine propadaju, neimajuć čim da si pomognu. Što god bakarski municipij ima dohodakah, to se sve u Bakru potroši, a Kraljevica strada na školah i svih javnih institutih, dapače strada i na samoj vodi.

Što je presv. g. veliki župan riečki kazao o regalnih dohodcih grada Bakra, to mu se zareklo; on je hotio reći, da su to regalni dohodci kotara Bakra t. j. svihkolikih obćinah onoga kotara. Ako se dakle kotar ide dieliti na obćine, to onda, što na Kraljevicu spada, mora Kraljevica i dobiti. Ovdje se neradi o drugom, nego o obstanku Kraljevice, koja ima najbolju luku u našem Primorju. Znam ja, da samim odciepljenjem Kraljevice od Bakra ona još neće procvasti; hoće se tomu još koješta, što je potrebito za podignuće trgovine i prometa u obće; al to je svakako istina, da bi Kraljevica već sada mogla bolje stojati nego što stoji, i da bi se već tim znamenito pomogla, kad bi imala čim nabaviti si sladke vode, koje svakoj luci prije svega treba. Zato mislim, da se predloženoj molbi oglušiti nemožemo.

Što se tiče daljnjega iztraživanja, da li je molba Kraljevičanah pravedna, to mi se čini, da je ono suvišno; jer tko se hoće o tom uvjeriti, mogao se je već do sada dovoljno uvjeriti. Protupredstavka grada Bakra osniva se, da u kratko rečem, na samom sumnjičenju i na pustih psovkah, kojim se po mom mnenju nikakva važnost dati nemože. Zato ja glasujem za zakonski članak, kako ga je odbor predložio, da se naime obćinam dade mogućnost odciepiti se od grada Bakra, velim naročito grada, a ne municipija.

Hoću još samo da obratim pozornost vis. kuće na to, zašto je odbor taj članak permisivno stilizirao. Obćine kotara Bakra uticale su se već od njekoliko godinah izvršujućoj vlasti, a ova se je u svojih odlukah pozivala na zakonodavnu vlast, budući da je bakarski municipij god. 1861. po starih granicah i njekadašnjem uredjenju reštauriran, te se nemože na novo urediti po samoj vladi bez privoljenja sabora. Pošto su rečene obćine jedva tu priliku dočekale, da se mogu uteći saboru, to mislim, da nam je dužnost njihovoj molbi zadovoljiti i ja nedvojim ni malo, da će exekutivna vlast ovu dozvolju drage volje prihvatiti i saborsku odluku izvršiti,

Biskup: Soić: Ja u mojem položaju jesam prijatelj Bakra, prijatelj Kraljevice, prijatelj čitave diecese, i želio bih, da svaka obćina slobodno cvate kako najbolje može. Ja ću samo na ono, što je g. Perkovac kazao, da je tobož Bakar kriv, da kraljevička luka nije u redu, odgovoriti, da se luke budi riečka, budi kraljevička, budi bakarska neuzdržavaju iz domaćih dohodakah, da dakle Bakar tu ni najmanje nije kriv. U ostalom se zastupstvo kotara Bakra sastoji samo iz 6 Bakranah, a svi ostali članovi jesu iz kotara, dakle nikada Bakrani nemogu majorisirati ostale.

G. vel. župan kazao je, da njekoje obćine nežele odciepiti se od Bakra; sada ja neznam, kako bi se moglo zahtievati, da se odciepe proti njihovoj volji. Zato želim, da se kod svake obćine konstatira, hoće li se odciepiti ili neće.

*

U ostalom moram g. izvjestitelju kazati, da glavna škola u Kraljevici nikada obstojala nije.

V. Urpani: Ja nisam protivan tomu, da se obćinam dade pravo odciepiti se, ako one zbilja to žele. Nu ja mislim, da se ove obćine neimaju nikako tužiti na grad, jer u municipalnih skupštinah imade grad samo 7—8 zastupnikah, dočim ih ostali kotar imade preko 30: dakle sudbina cieloga kotara je u rukuh obćinah, a ne grada Bakra. Meni se ciela ova stvar čini nejasna, ponješto zapletena, i zato se pridružujem predlogu g. Ćepulića, da se, prije nego se stvori odluka, stanje stvari još razvidi ili putem administrativne eksekutivne vlasti, ili putem posebnoga izaslanstva saborskoga.

A. Vakanović: Ja moram unapried izpovjediti, da sam ja veliki prijatelj grada Bakra, takav prijatelj, da možebiti nijedan Bakranin nije takav; jer taj grad jedina je podpora naše narodnosti u Primorju, on se je uviek borio proti navalam riečkoga gubernia; nego s druge strane moram izpovjediti, da sam i ja imao čast 1861. g. izabran biti u jednoj obćini kotara Bakra. Tek sam dobio kredicionalno pismo, već su došle neizmjerne molbenice na me, gdje me zaklinju, da neka nastojim, njihovo odciepljenje od grada Bakra izposlovati. Jeli imaju za to pravi uzrok, to naravski ja nisam mogao iztraživati, to moram prepustiti njihovomu nutarnjemu osvjedočenju, niti mislim, da bi ovaj vis. sabor imao iztraživati, jesu li oni ljudi, koji što traže, bedaci ili pametni ljudi, koji znadu, zašto to kažu. Zato ja mislim, da bi se volja naroda i ovdje imala uvažiti.

Janko Car: Po ovoj redakciji mogla bi se jedna obćina odciepiti, a druga ne, dakle već s toga čini mi se da ovakova redakcija nemože stajati.

Dr: Derenčin: Ja ću biti što kraći, te navesti jedino, da su prigovori g. Ćepulića, kojim se i g. Urpani pridružio, čisto formalne naravi, i da oni po tom predlog nepobijaju, ako budu odstranjeni. Odstranjeni su pako po onom, što je o njih g. Perkovac naveo. — Još jedno visoki sabore imam primietiti. Neću da u domoljubna vaša čuvstva diram, pa da opišem dogodjaje, koji su se zbili na Rieci g. 1861. i 1866., već kažem vam gospodo, da mi moramo na hrvatskom primorju stvoriti faktor, koji će se opirati protunarodnim težnjam riečkim, a municipij bakarski dokazao je dosadanjim svojim djelovanjem, da toj zadaći ni na ustavnom ni narodnom polju dorasao nije. Da budem kratak, pozivam ovime, neka mi g. veliki župan Smaić zaniece, ako može, da je on morao protegnuti vlast riečkoga municipalnoga redarstva na kotar bakarski, u području kojega su se pod obranom municipalnih vlastih bakarskih izvadjale od strane njekoličine Riečanah protunarodne demonštracije, koje su u samom gradu Rieci bile zabranjene.

Predsjednik: Ja neznam, koliko imade tih obćinah, koje žele ili nežele odciepiti se, nego to znam, da u saborskih spisih, koje sam ja redigirao imade 6—7 tabakah, gdje su ove obćine isto molile, predstavke i protupredstavke činile, dakle nješto mora biti u toj stvari. U ostalom mislim, da ova zakonska osnova u fakultativnoj njezinoj formi niti municipiju niti administrativnoj vlasti ni najmanje nesmeta.

Prije svega molim, da ustanu ona gg.; koja su za redakciju, kako ju odbor predlaže (većina se digne) Većinom je dakle zaključeno primiti ovu osnovu.

Sutra dolazi na dnevni red pitanje o željeznici, i molim, da se gg. članovi točno u 10 satih sastanu.

Petdeseta saborska sjednica,

držana dne 14. ožujka 1866. u 10 satih prije podne, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvarajuć današnju saborsku sjednicu molim da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježn. Vencesl. Urpani: Čita zapisnik posljednje sjednice:

Zapisnik

četrdeset i devete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u Zagrebu dne 13. ožujka 1866. pod predsjedničtvom pogl. i veleuč. gospodina I. podpredsjednika dra. Mirka Šuhaja.

Pročitani prije svega zapisnik posljednje sjednice od 12. tekućega mjeseca bi odobren.

Zatim budu priobćeni sliedeći podnesci:

1) Izviešće saborskoga odbora za uredjenje župničkoga dohodka. Odlučeno, da se preda odboru za dnevni red.
2) Molba župne obćine preložke radi nastavljenja prekopa Save. Odboru peticionalnomu.
3) Pismeni predlog presv. g. biskupa Soića, da vis. sabor svoj učinjeni jur zaključak o naknadi modruškomu kaptolu pripadajućoj na zakonski članak povisi i nj. velič. na potvrdu podnesti blagoizvoli. Ovaj predlog dostavlja se odboru za dnevni red.
4) Predstavka obćinstva županije virovitičke, kojom podupire onu grada Karlovca glede željeznice. Odboru za željeznice.
5) Molba starešinstva grada Bakra u poslu odciepljenja obćinah kotara. Uzeti će se u pretres pri meritornoj razpravi ovog predmeta.
6) Predstavka obćinstva županije sriemske, kojom se ovomu saboru pouzdanica daje za to, što se je obratio na nj. velič. za priobćenje zaključakah srbskoga kongresa ovomu i ugarskomu saboru, i u kojoj se moli, neka bi vis. sabor izposlovao, da se što prije sazove kongres srbski. — Ovaj spis bi upućen odboru jur odredjenomu za srbsko pitanje.

Iza toga uslied predloga dotičnog odbora bi ustanovljen sliedeći dnevni red saborskih predmetah, o kojih se po redu bude viećalo:

I. Izviešće o razteretnoj zakladi.

II. Urbarski predmeti, i to pošto ih mnogo imade — imati će urbarski odbor u budućoj sjednici označiti najsilnije i najvažnije.

III. Zakonska osnova o odciepljenju obćinah kotara bakarskoga.

IV. Predstavka o željeznici., za koji predmet po naročitoj izjavi vis. kuće bi odredjena sjednica na 14. t. m.

V. Zakonski članak o protestantih.

VI. Izviešće odbora za zemaljski odbor.

VII. Izviešće odbora za zadruge.

VIII. Iz pravosudnoga odbora nagodbeni poštupak.

IX. Molba gospodarskoga družtva.

Prešlo se je zatim na dnevni red, treće čitanje zakonskoga članka o desetini, kako je u specialnoj debati izpravljen bio, te bude većinom glasovah ovaj zakonski članak zabačen.

Povodom ovog zaključka bi odlučeno: da odbor urbarski novu redakciju članka o desetini priredi, sutra izviešće svoje podnese, o kom se bude prekosutra viećalo, a ujedno svi članovi sabora, koji su na onaj članak izpravke činili — neka sudjeluju u tom odboru.

Iza toga prešlo se je na pretresivanje izviešća odborova o proračunu zem. razteretne zaklade.

U načelu povela se rieč, da-li će se sabor upustiti u specijalnu razpravu ovoga predmeta, te bi zaključeno:

Sabor se u specialno razpravljanje proračuna o razteretnoj zakladi neupušća iz istih razlogah, iz kojih nije zemaljski proračun u pretres uzeo, nego razteretnice svoje uzima pod zaštitu i suglasno zaključku god. 1861. odredjuje, da se dotični spisi kr. nam. viećи ustupe s tim, neka nastoji, da zemaljska zaklada za buduću i ostale godine bude lišena onog tereta, izdatka u ime sudovah.

Viećalo se iza toga o zakonskom članku, o obustavi odkupnih i izriešivih poslovah, te bi većinom glasovah redakcija ovoga članka primljena, i glasi:

„Svi poslovi o odkupu i izriešivosti zemaljah, koji su uslied propisah carskoga patenta od 2. ožujka 1853. u tečaju bilo to kod političkih oblastih ili pako kod urbarskih sudovah, imadu se do dalnje zakonske odredbe obustaviti.“

Uzeto bijaše zatim u pretres izviešće administrativnoga odbora o odciepljenju obćinah kotara bakarskoga te predloženih zakonskih članakah redakcija bi usvojena većinom glasovah i glasi:

„Čl. I. Obćinam kotara bakarskoga dozvoljuje se odieljenje od istoimenoga municipija, u koliko to dotične obćine uzžele.“

„Čl. II. Kr. nam. vieće ovlašćuje se, da na molbu upit-

nih občinah odieljenje njihovo od municipija bakarskoga izvede, utjeloviv ih podjedno županiji riečkoj."

I time bi zaključena sjednica, a buduća urečena na dan 14. t. m. u 10 satih u jutro.

Dr. **M. Šuhaj,** v. r.
I. podpredsjednik.

V. Urpani, v. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako nikakve primjetbe neima, zapisnik se odobrenim proglašuje.

Mirko Hrvat: Uslied zaključka jučerašnje sjednice ima urbarialski odbor čast sliedeći članak o desetini predložiti: (Čita.)

„Članak o desetini, koja se uz drugu daću davala od jednoga te istoga gornoga zemljišta.

§. 1. Svaka desetina, što se je davala uz gornicu od jednoga te istoga gornoga zemljišta, pa bilo to i u smislu gornoga lista, naravi je desetine svešteničke, koja je zakonom već ukinuta, ako se protivno nedokaže.

§. 2. U županijah požežkoj, sriemskoj i virovitičkoj imade se od vinogradah], koji nisu zasadjeni na selištnih zemljah, davati samo pinta ili motičarina, t. j. jedna oka od svakoga akova priroda.

§. 3. Zaostatci od desetine, koja se u smislu §. 1. ovoga zakona ukinutom smatra, zatim u županijah požežkoj, sriemskoj i virovitičkoj zaostatci od drugih daćah vinogradskih osim §. 2. ovoga zakona napomenute pinte, nesmiju se utjerivati."

Predsjednik: Jeli želja vis. kuće, da se ovaj članak tiska? (Jest)! Sutra će se uslied zaključka saborskog u pretres uzeti.

Bilježnik Ivan Stahuljak: priobćuje podneske, i to:

Molbu učeće mladeži zagrebačke za izposlovanje, da se učiteljska stolica za narodni jezik u Zagrebu ustanovi. (Naukovnomu odboru).

I. Stahuljak: Povodom tim, što je vis. sabor u prekjučeranjoj svojoj sjednici držanje daljih sjednicah na neizviestno vrieme odgoditi za shodno pronašao, biahu jučer stavljeni na dnevni red njekoji predmeti, koje bi radi njihove osobite važnosti obzirom na interese i potreboće naroda neodložno t. j. još za vrieme sadašnjega zasjedanja riešiti valjalo, a medju ostalimi takojer osnova zakonskoga članka o uredjenju zadrugah i seoskih diobah. Nu medju ovimi predmeti nalaze se njekoji, koji su veoma obsežni, te se u njihovoj cielosti za ovo kratko vrieme riešiti absolutno nebi mogli, kao što je osnova zakonskoga članka o zadrugah i o seoskih diobah: zato je vis. saboru jučerašnjoj svojoj sjednici odboru za zadruge naložiti blagoizvolio, da se o tom predmetu posavjetuje, te u današnjoj sjednici predlog svoj učini glede onih točkah rečene osnove, koje bi neodložno riešiti valjalo. Pomenuti odbor, kojega izvjestiteljem biti ja čast imadem, sastao se je jučer, te je o istom predmetu podulje viečanje zametnuo i došao do uvidjenja, da bi zaista neumjestno bilo upustiti se u pretresivanje pojedinih točakah pomenute dosta obširne osnove, jerbo je nedvojbeno, da svaka pojedina ustanova iste osnove stoji u uzkom savezu sa svimi ostalimi ustanovami, i zato nije mogao zaključiti ništa ino, nego to, da predloži vis. saboru, da se za vrieme sadašnjega zasjedanja vis. sabor nebi upušćao u pretresivanje pojedinih točakah ove osnove, nego da odloži viečanje o cielom tom operatu na buduće zasjedanje, koje će ako Bog da i onako brzo sliediti. Neka dakle sada vis. sabor u tom obziru odluku svoju izreći blagoizvoli (Glasovi: prima se!)

Predsjednik: Na današnjem dnevnom redu stoji velevažno pitanje željezničko; molim dakle dotičnoga g. izvjestitelja, da nam pročita predstavku i to od točke do točke, buduć je u svojoj cielosti jedanput već pročitana.

Izv. Dr. Jordan: Čita prvu točku predstavke:

1. (Preponizni, u Zagrebu sakupljeni sabor trojedne kraljevine dalm.-hrv.-slavonske smatrao si je za jednu od najsilnijih dužnostih, da ozbiljno i potanko u pretres uzme gospodarske odnošaje zemlje ove. Domaće gospodarstveno stanje nam je, žalibože, u svakom pogledu posve nepovoljno. Zapela je trgovina, zlo ide obrtnost, a po tom nam je slabo blagostanje.)

Ova stvar je i onako neznatna.

Predsjednik: Ako neima nitko progovoriti, onda se prva točka prima.

Izv. Dr. Jordan: Čita točke 2—16:

2. (Okolnosti ove tim su žalostnije, kad se promisli, da je providnost našoj zemlji u obilnoj mjeri podielila živaljah, kojimi inače uspieva napredak puka. Očevidno dobri darovi duha i tiela u našem narodu, sretni geografički položaj i prirodno blago naše zemlje bili bi kadri nas dignuti do onakve mjere i imućnosti, u kojoj danas vidimo ostale prosviećene pukove Europe, kad nebi nam se bile raznimi uplivi sapele ruke, kad nebismo bili na prevažnom ovom polju državnoga života osudjeni sasma na nerad, u mjesto da prema sretnim življem razvijemo narodno gospodarstvo).

3. (Zadalo bi tugu otčinskomu srcu Vašega Veličanstva kad bi obrazložili sve uzroke nesretnoga ovoga našega gospodarskoga stanja, u koje je naša zemlja eto pala. Smetnuti ćemo oči s toliko pogrešakah, s kojih nam prošlost bila zanemarena, pa uzdajuć se u mudrost Vašega Veličanstva nadamo se boljoj budućnosti, koja će sigurno biti novoj našoj gospodarstvenoj zgradi, pošto je i samo Vaše Veličanstvo preporodjenje našega državnoga života u svih čestih veledušno pomislilo, a pošto smo i mi od naše strane spremni na više one svrhe posvetiti svu snagu našu).

4. (Vaše Veličanstvo! Dovoljna sredstva brze komunikacije jesu potrebita, da posreduju izmedju obilja i potrebe, da dovedu plodove ratarstva i obrtnosti na tržište, da im pribave cienu i da nadju prihod i zemlji i radu).

5. (Sredstva komunikacije jesu glavni uvjet razvitku trgovine, a po tom i uvjet razvoju obrtnosti i ratarstva, dakle cieloj zemaljskoj kulturi, materijalnomu i duševnomu blagostanju naroda i države.)

6. (S toga scieni vjerno odani sabor, da glede narodnoga gospodarstva ima Vašemu Veličanstvu ponajprije o željezničkih pitanjih želje svoje preponizno podnieti.)

7. (Kraljevina Hrvatska i Slavonija s vojničkom krajinom u površini od 733 □miljah ima do sada samo 16 i pol milje željeznice. Po tom odpada ovdje jedna milja željeznice na $45\frac{7}{8}$ □miljah. Iz ovoga razmjerja se vidi, da su obstojeće željeznice u ovoj zemlji nedostatne, osobito ako se u obzir uzme, da u Francezkoj $\frac{1}{7}$ milje, u Njemačkoj $\frac{1}{6}$ milje, a u Belgiji i Englezkoj pače i više nego pol njemačke milje željeznice na svaku četvornu milju površine dodje. Ali prema ostalim čestim iste ove monarkije vidi se, kako slabo je za našu domovinu skrbljeno, budući ine zemlje po jednu milju željeznice na svakih 13 □miljah imaju.

8. (Vaše Veličanstvo! Već od mnogo godinah, baš od kada se željeznice stale razvijati, uvidili smo, da je od potrebe željeznica, koja bi kroz našu zemlju uzduž ići, na jadransko more kod Rieke i Senja doprieti, a na drugom kraju se s ugarskom željezničkom mrežom spojiti imala).

9. (Budući je ovakovoj željeznici svrha, veliku i plodovitu dolinu Dunava najkraćim pravcem svezati s jadranskim morem i produljenjem preko Zemuna otvoriti najkraću komunikaciju izmedju jadranskoga i crnoga mora: to biva očito, da je pomenuto poduzeće od najveće znatnosti po cielu cesarevinu toliko u pogledu vojničke pozicije, koliko s obzirah narodno-gospodarstvenih i trgovačko političkih).

10. (Ova željeznica odavna je predmet najvruće želje narodne u užjoj našoj domovini kao i u inih zemljah ugarske krune u obće).

11. (Već u ugarskom saboru god. 1836., član. 25. §. 1., u saboru god. 1840. čl. 40., i u ugarskom saboru god. 1847/8., član. 30. smjeralo se na izvedenje pomenutoga najkraćega puta od dunavskih priedjelah na jadransko more.)

12. (Municipalne oblasti i trg.-obrtničke komore naše domovine obratile su se takodjer u novije doba opetovano molbami na Vaše Veličanstvo, a predstavkami na visoke upravne oblasti. Uvažujući ove tolikoput očitovane želje i otčinskim srcem zabrinuto za boljak zemlje, blagoizvoljelo je Vaše Veličanstvo jur pod danom 13. travnja 1863. izdati kr. dalm.-hrv.-slavonskoj dvorskoj kancelariji previšnje riešenje, da ista odmah odredi predbježne radnje, štono su potrebite u svrhu čim skorijeg izvedenja željeznice od Zemuna do Rieke, te blagoizvoljelo takodjer deputaciji grada Rieke dne 29. srpnja 1864. obećati, da će se zamoljeno poduzeće naznačene željeznice čim prije u pretres uzeti, pa da će se i glede skora sagradjenja krila Sveti Petar-Rieka shodni koraci brzo učiniti.)

13. (Uslied pomenutoga previšnjega riešenja od 13. travnja 1863. dobilo je jedno belgijsko društvo od iste dvorske kancelarije, po sporazumljenju ove s c. kr. ministarstvi rata i trgovine, pod danom 25. svib. 1863. predbježnu dozvolu za trasiranje željeznice od Zemuna na Rieku s ogranci na Senj, Osiek i Brod. Godinu danah kasnije, pod 3. svibnja 1864., dobilo je takodjer jedno ugarsko družtvo, kojemu se zatim i više englezkih glavničarah pridružilo, koncesiu, da poduzmu prve radnje za prugu Osiek-Rieka, koja pruga bi se imala u jednu cjelost složiti s alföldskom željeznicom).

14. (Belgijsko družtvo je trasu napomenute pruge i ogranakah ovršilo do mjeseca listopada 1864. — Zatim je ovu trasu po c. k. ministarstvu trgovine u sporazumljenju s ministarstvom rata odredjeno povjerenstvo razvidilo, ter po c. kr. ministarskom vieću je trasa od Zemuna do Karlovca odobrena; glede željeznice izmedju Karlovca i Rieke pako odobriv istu u načelu, odredilo je c. kr. ministarstvo trgovine vlastite vještake, da pronadju i odbodu novu povoljniju prugu, što bi mjeseca rujna 1865. dovršeno).

15. (Medjutim, na naročitu želju i po neposrednom uplivu vlade Vašega Veličanstva, zbilo se mjeseca ožujka 1865. združenje naznačenih željezničkih družtvah ugarskoga i belgijskoga, priuzdržale su se pako i nadalje glavne pruge kao što su po obijuh družtvah u namienjenih željezničkih mrežah projektirane).

16. Poslje svega toga mislilo se u našoj zemlji, da neima više zapreke dogovoru izmedju vlade i poduzetnikah, i da će poduzetnici dobiti uz navadnu garanciju kamatah konačnu dozvolu, da grade naznačenu željeznicu i da na istoj rade).

Sve ove točke budu bez debate primljene.

Izv. Dr. Jordan (Čita točku 17).

17. (Nu dozvola takova nije dana. Sada tek navodi se, da po koncesiji od god. 1858. pripada južno-željezničkomu družtvu prioritet, da može preuzeti gradnju one željezničke mreže pod istimi uvjeti, koje bi ini poduzetnici ponudili.)

Koncem prosinca prošle godine pisalo je ministarstvo trgovine dvorskoj našoj kancelariji, da se je ministarstvo pravosudja izjavilo, da prioritet ovoga družtva obstoji. Ovaj je prioritet velevažan glede svih željeznicah, koje bi se imale graditi na desnoj obali Dunava, u našoj domovini, u koliko bi naime usljed dotičnih ustanovah §§. 23. 24. i 25. ugovora sklopljenoga sa južnim željezničkim družtvom to družtvo moglo staviti zapreke tomu, da bi se dozvolilo drugomu kojemu družtvu gradjenje novih željeznicah; i kao što se vidi, dok obstoji taj prioritet, nebi se mogla po vladi nikakva koncesija dati inače, nego da se vlada ponajprije upusti u razpravu sa novim družtvom, koje bi za dozvolu kompetiralo, pak onda već dovršenu razpravu priobći južn. želj. družtvu, koje bi iza 4 mjeseca imalo izjaviti, da li hoće samo preduzeti izvedenje te željeznice. Kod toga prioriteta nije niti moguće, da bi drugo koje družtvo i ponudu svoju htjelo činiti, jer se zna unapried, da kad bi podhvatu povoljan, to će ga j. ž. družtvo samo preduzeti, i to tek izza 4 mjeseca, dočim bi ono prvo družtvo kroz cielo to vrieme moralo držati pripravljene novce, i već stoga mnogo štetovalo. A kad posao nebi bio baš povoljan, onda ga se j. ž. družtvo dakako neće latiti, a time će ujedno posao taj pred novčanim svietom osuditi, tako da bi novo družtvo gubilo sav okoliki svoj kredit. S toga se je naročito i sdruženo belg. ugarsko engl. družtvo očitovalo, da ono nemože činiti nikakve ponude, dok god se ovo pitanje prioriteta nerieši. (Točka se prima).

(Čita točke 18, 19, 20, 21, 22 23, koje se bez debate primaju.

18. (Dok se južno-željezničkomu družtvu takovo preimućtvo priuzdržuje, neće združeno englezko-belgijsko-ugarsko družtvo predložiti uvjete, uz koje bi htjelo naznačene željezničke mreže graditi, već je očitovalo posve odlučno, da se neće upušćati u razpravu s vladom tako dugo, dok se ono pitanje prvenstva nerieši, i naznačilo je rok, do kojega će na riešenje to čekati).

19. (Na ovo očitovanje vlada nije dala nikada odgovora).

20. (Tako se odgadja toli žudjeno poduzeće, dočim ipak glavnice za isto bivaju ponudjene, i premda na pripravne radnje preko 200.000 fr. jur potrošeno je).

21. (Kod takova postupka neće se dakako u Austriji glavnice na poduzeća ulagati, ili svakako se može naći novacah samo uz velike kamate i glede istih onakovih poduzećah, od kojih se najpovoljnijemu uspjehu nadati može).

22. (Vaše Veličanstvo! Povlast, koju južno-željezničko družtvo iz ugovora od godine 1858. izvadja, tiče se ljuto naše zemlje, jer kad bi obstojala, priečila bi sve do godine 1955., do konca koncesije, da se izvede neposredna, kratka sveza podunavskih pokrajinah s morem. Posve bo je nevjerojatno, da bi južno-željezničko družtvo uz ustupljenu mu prugu preko Zidanoga mosta htjelo graditi u natečaj si drugu prugu na hrvatsko primorje, a s druge strane nije nade, da kod pomenutoga prava prvenstva koje drugo druž-

*

tvo bi poduzelo razpravljati o uvjetih gradjenja one željeznice).

23. (Dužan je pako Vašemu Veličanstu vjerno odan sabor prostodušno ovdje izjaviti, da ustanove poveljnoga ugovora godine 1858. trojednu kraljevinu po pravu vezati nemogu, budući je ugovor sklopljen u vrieme, kad je starodavni naš ustav bio faktično obustavljen, a sabor ove kraljevine i kasnije nije nikada privoljeo, niti može ikada privoljeti na onaj za materijalni i duševni život toli ubitačan teret).

Izvjestitelj čita točku 24:

24. (Dopisom svojim od 27. prosinca 1865. broj 2059. na kr. dalm.-hrv.-slavonsku dvorsku kancelariju očitovalo je c. kr. ministarstvo trgovine, da, dok se nerieši načelno ono pitanje prvenstva, nije moguće velike željezničke projekte, kao što osiečka mreža, izvesti, a da se to takodjer za to činiti nemože, jer kod današnjih nepovoljnih novčanih odnošajah mogle bi se potrebite velike uložne glavnice dobiti samo pod nerazmjerno velike žrtve, budući izkustvo posljednjih godinah uči, da državna uprava kod dosadašnje sisteme garantiranja kamatah na uložene u željeznice glavnice osebnim družtvom zajamčiti ima ne samo $5^2/_{10}$, već u istinu 8—9 i više postotakah.)

Ovo je jedna od glavnih točakah; u napomenutom dopisu ministarstva trgovine, koji govori o načinu, kako bi se mogle potrebite željeznice izvesti, napominje se, da u današnje vrieme koncesioniranje željeznicah nije ino nego veresijska operacija, i da vlada, kad hoće da dobije novacah, mora ne samo po $5^1/_2$ nego u istinu i po 8—9 postotakah zajamčiti. S toga se je ministarstvo izjavilo proti dosadašnoj sistemi, i izreklo, da će s izvedenjem novih željeznicah čekati, dok se financije nepoboljšaju, ili se nepronadje drugi koji način, kojim bi se prepriečiti moglo, da si družtvo nenaračuna tako velikih glavnicah, buduć naime belgijsko družtvo traži za Zemunsko-Riečku prugu 45 milijunah, premda bi se ona po najnovijem projektu sa 25 milijunah, izvesti mogla. (Točka 24. se prima). Izvjestitelj čita.

25. (S toga istim dopisom upućuje c. kr. ministarstvo trgovine zemlju, da od svoje strane misli o načinih, kako bi se izvedenje projektiranih željeznicah olakšalo, i čim shodnije i jeftinije uredilo).

Ako vis. kuća dozvoli, ja ću ovdje jednu stranu onoga dopisa pročitati. (Čita: točka se prima. Čita točku 26.)

26. (Po tom, uvaživ sve okolnosti, mnije sabor, da bi pomenutu svrhu najbolje polučiti mogao zemaljski odbor, koji bi se iz odličnih domoljubnih muževah sastavio).

Želji ili zahtievu izraženomu u sada njekom stranom pročitanom dopisu mislio je želj. odbor, da bi najbolje mogao zadovoljiti zemalj. odbor sastavljen iz domoljubnih i odličnih muževah, jer bi po svoj prilici zemlja naprije bila sklona na žrtve, kad bi znala, da će se novci upotrebiti saviestno, i da će biti na korist baš istoj zemlji, a ne stranomu kojemu dužtvu, i jer se može uzeti, da bi zem. odbor odgovoran saboru doista nadgledao gradnju tako, da bi se obavila štedljivo; a ujedno mogao bi zem. odbor najbolje nastojati o tom, da bi se ciela mreža gradila onim redom, kako to zahtievaju ne pojedinih miestah nego interesi ciele zemlje, kako to zahtievaju razlozi narodno-ekonomički i trgovačko-politički za razvitak i blagostanje cjelokupne domovine. Takodjer bi tu bila i ta korist, da za ono vrieme, kad nebi bilo sabora, bio bi ipak jedan organ saborski, koji bi se zauzeo za ovu stvar prema vladi i kod vlade.

Nedavno baš, ovih danah, pisana je brošura u njemačkom jeziku o toj stvari, i u toj brošuri osobito se naglašuje, da je na uštrb bilo našoj zemlji, što ona kod dosadašnjih družtvah nije bila zastupana po svojih muževih, kaošto vidimo, da Zichy i Trefort zastupaju Ugarsku. Drugi razlog takodjer je taj, što bi zemlja, kad bi znala da će zem. odbor saviestno upravljati njezinimi novci, spremna bila takodjer na žrtve čim veće, na pr. takodjer na garanciju kamatah od $1^1/_2$%. Ovim načinom mnije željeznički odbor, da, kad se i nebi ukinuo ugovor sklopljen sa južn. želj. družtvom, ipak bi se svakako mimoišle one zapreke, koje su do sada uviek bile stavljene družtvu belgijskomu s onoga ugovora, i to zato, što §. 23. istoga ugovora kaže, da bi južn. želj. družtvo imalo pravo prvenstva pod istimi uvjeti, na koje uvjete bi se drugo koje družtvo htjelo vezati, uz onu garanciju kamatah, koju bi država obećala poduzetniku; a nimalo se §. 23. neobazira na onu korist, koju bi obećao drugi koji faktor, u tom slučaju zemlja, za sebe. Kad bi dakle po spomenutom projektu Vernera trebalo za ovu prugu 25 milijunah, a **saborski odbor** bi uz garanciju od $5^1/_2$ 6% kamatah od strane vlade htio poduzeti gradnju za tih 25 milijunah: to mislim, da na osnovu belgijskoga družtva, koje zahtieva 45 miliunah, južno. želj družtvo nebi podnipošto htjelo pristati, dočim bi saborski odbor po smislu Vernerova projekta, kad bi mu se dale sve povlastice, ipak mogao posve lako obaviti taj posao.

Predsjednik: To je svakako načelno pitanje, koje se u ovoj 26. alinei nalazi, i zato pitam visoku kuću, da-li tko želi progovoriti o tom, da bi se saborskomu odboru povjerio posao željeznički?

Slavoljub Mihalić: Velika važnost ovoga predmeta nuka mene, da njekoliko riečih progovorim. Osnova representacije, koja stoji u pretresu, dosta je uvažila prieku potrebu željeznice, koja bi se imala graditi od dolnjega Dunava do mora jadranskoga, koja bi, iduć kroz Slavoniju i Hrvatsku, otvorila nam nov izvor blagostanja. Nadalje ova osnova napominje sva stadia, kroz koja je ovo pitanje išlo, dok je došlo u sadašnje stanje, ona napominje, da je belgijsko družtvo najprije koncesiju imalo i da je svoju trasu g. 1864. mjeseca listopada dovršilo, poslie pako da je i družtvo ugarsko i englezko dobilo koncesiju 5 mjesecih prije, nego je belgijsko svoju radnju svršilo i da je s porazumljenjem dospjelo do toga, da se je mjeseca ožujka g. 1865. zbila fuzija ovih družtvah. Proti ovomu izbrajanju faktah i okolnostih, koje su u to pitanje uticale, mislim, neima nitko ništa primietiti; i ja ću se stegnuti na način, koji se predlaže, da se ovoj nevolji doskoči. Znano je, da je ministarstvo trgovine još prošle godine, mislim mjeseca prosinca, svojim odpisom izjavilo, da je sa južn. želj. družtvom sklopljen takav ugovor, po kojem mu zbilja pripada pravo prvenstva, i kazano je u onom odpisu, da neka se zemlje same brinu za način, kako bi se najjeftinije i najshodnije do sada projektirane pruge dale graditi? Sada gospodo! stoji na nas, da mi pronadjemo najshodniji način, i to ne samo u teoriji, nego način onaj, koji je izvedljiv, koji je moguć; valja da stupimo na takav put, koji će nas čim brže dovesti do žudjene svrhe; jer gospodo! čekanja tu neima, ovdje, gdje se najveći dio naroda bori uprav za eksistenciju. Odkada je naime trgovina uzela onaj nenaravni put od Siska preko Zidanoga mosta, od onda nastala je najveća bieda od Karlovca pa sve do Rieke, u gornjoj Krajini i u Primorju. Gospodo! Tu je već narod uprav do zdvojenja došao. Ali nije to jedini momenat. Ovdje moralo bi se, po mom mnenju, najvećma naglasiti to, što ja u osnovi opazio nisam, da je u najvećem interesu naše državne eko-

nomije, ako se konkurencija s Odesom uzdržati može; a to je moguće samo onda, kad bude projektirana pruga u život uvedena. Koliko sam ja razabrao, kaže se u osnovi, da neka se umoli Nj. Veličanstvo, da se nagodbenim putem sa južn. želj. družtvom odstrani ona zapreka, koja je obstajala do sada kroz ustupljeno ovomu družtvu pravo prvenstva. Ja mislim, da se tu možemo malo ili sasvim ništa nadati uspjehu; jer južno želj. družtvo od svoga prava prvenstva odstupiti neće, a kad bi već htjelo odstupiti, zahtievati će sigurno tako znatnu naknadu, da vlada u sadašnjoj novčanoj oskudici nebi niti mogla uz to pristati. Što se tiče poziva osnove na tu okolnost, da je ugovor ovaj mimo volje narodah po absolutnoj vladi bio utanačen, to ja takodjer mislim, da neće imati nikakva uspjeha, jer je više toga učinjeno pod absolutnom vladom, česa posljedice mi ipak još i danas trpiti moramo.

Predsjednik: Ja bi molio g. govornika, da se izvoli ograničiti na točku, koja nam sada predleži: da li se ima naime ovaj posao željeznički povjeriti saborskomu odboru ili ne?

Slavoljub Mihalić: Jako se je u novije vrieme po javnih listovih razširio glas, da je ministarstvo trgovine napravilo nov nacrt ugovora sa južn. želj. družtvom, da bi se pod novimi uvjeti postiglo porazumljenje glede onoga po nas ubitačnoga §. 23. Ti pako uvjeti jesu po nas isto tako ubitačni. Vis. sabore! To je nečuveno, da se sada, kad nam je ustav povraćen, o sudbini, tako rekuć o životu naroda kocka baca, bez da se narod pita. Zato nam sada drugo nepreostaje, nego da se predloži čim prije zem. odbor, koji bi dobio koncesiju za sve u našoj domovini projektirane pruge pod tim uvjetom, da se najprije lati najnuždnije pruge Zemunsko-Riečke, i da, ako bi poslje htjelo družtvo koje gradjenje ove pruge poduzeti, tako utanači uvjete, da se bez svake štete za zemlju odstupiti može. Zato ja glasujem za redakciju.

Franjo Lovrić: Što se tiče prava prioriteta južnoga družtva, može g. predgovorniku služiti za umirenje, da se baš sada u Beču radi o tom, da se ovo družtvo odreče ovoga prvenstva, i zato ja scienim, da će ova naša representacija uprav u shodno vrieme gori doći; jer izjava naša, da mi toga ugovora nepriznajemo, sigurno će družtvo malo u strah natjerati. Što se pako tiče zem. odbora, opazio bih ja samo to, da bi svakako dobro bilo, da u taj odbor dodju i njekoji ljudi izvan ove kuće, kao takodjer, da se posavjetovanja radi mogu pozvati i vještaci. Ja glasujem za redakciju.

Predsjednik: Ako neima nitko govoriti proti redakciji, izjavljujem ju primljenom.

Izv. Dr. Jordan: (Čita: alineu 27.)

27. (Za materialni razvitak naše zemlje jesu najznamenitije i najpotrebitije i najsilnije one pruge, štono su projektirane da se grade:

a) od Karlovca do Rieke i Senja;
b) od Siska do Zemuna s ogranci od Djakova u Osiek i Brod;
c) od Kotoribe do Zagreba;
d) od Zagreba do Osieka, koja pruga bi se preko Erduda do Velike Kikinde produljiti imala).

Ovdje nije baš točno ustanovljen red, kojim bi se željezničke ove pruge imale graditi, jer to mora da bude slobodno dotičnomu odboru, da prema okolnostim ovu ili onu prugu prije preduzme graditi. Nu svakako mislim, da će ponajprije stati graditi prugu od Karlovca do Rieke, buduć je ta pruga baš izlazna vrata našoj trgovini; isto ovo naglašuje se i u brošurah, koje su pisane o tom predmetu, danaime svako družtvo morati će ponajprije tu prugu graditi. Važan je takodjer razlog, kojega je naveo g. zastupnik valpovački, da bi se naime domaćom željeznicom imala dignuti takodjer politička samostalnost troj. kraljevine, tim većma, što vidimo u novije doba, da representacijami i adresami slabo uspieva cielokupnost i samostalnost trojedne kraljevine. Onih 16 miljah željeznice, koje imamo dosada, slabo svjedoče za napredak naše domaće trgovine, jer ova željeznica služi baš u tu svrhu, da se sva trgovina koncentrira u onostranih austrijskih pokrajinah, tako, da nam je domovina učinjena uprav kolonijom, koje plodovi se izvažaju na tržište u Trst, grad njemačkoga saveza. Proizvodi Sriema i Virovitice izvažaju se sada na more ne najkraćim putem ne kroz našu domovinu, nego voze se Dunavom, kroz, Ugarsku Štajarsku, Kranjsku i onda tek na more. Kako Sriem i Virovitica Ugarskoj, isto tako je Rieka anektirana faktično Istriji. Treba nam dakle svakako i ponajprije jedne željeznice, koja bi spojila jednu čest naše domovine s drugom, Sriem i Viroviticu sa Primorjem, tako, da naša trgovina može doći u neposredni doticaj sa narodi, koji netraže nad nami nikakvoga političkoga preimućtva; jer tek onda, kad bi naša domovina materialno bila samostalna, tek onda mogla bi laglje odoljeti napadajem, koji se do sada na nju čine od strane preimućnih nam elemenatah; a sada je tim silnije, da mislimo, kako da si otvorimo neposredno domaća vrata na more, iza kako se glasa po novinah, da je ministarstvo trgovine nakanilo, kod dogovaranja sa južn. želj. družtvom, dati mu dozvolju, neka si gradi prugu iz Kaniže do Pećuha i čim bi naša zemlja za mnogo decenijah u nazadak bila bačena. Ona projektirana željeznica od Karlovca do Rieke bila bi osim toga za 10—14 miljah kraća, nego što je sadašnji put od Siska preko Zidanoga mosta na Trst.

Ja bih samo ovdje htio još još napomenuti onu prugu, što je projektirana od Čakovca na Zaprešić: Prirodno blago varaždinske županije naime svakako zaslužuje, da se obzir uzme i na ove priedjele, i od zem. odbora će zavisiti, da i tu prugu graditi dade u shodno vrieme. Isto tako bih ja mislio, da se radi malene štednje nebi imao baš glavni grad ove županije mimoići, kako je to projektirano po belgijskom družtvu, po kojem bi se najviše 3 milje na duljini prištedile.

Antun Jakić: Gospodin izviestitelj izvolio je napomenuti, što sam ja želio da predložim kao izpravak, naime, da se iza 3. točke kao 4. umetne: Od Čakovca preko Varaždina u Zaprešić; i to tim više preporučam visokoj kući, što zbilja moramo gledati na to, da koliko moguće sve poveće gradove naše domovine povučemo u savez željeznički. S toga mislim, da se neće nitko protiviti, ako se uzme i ovaj pravac unutra.

Miroslav Kraljević: Ja smatram, da je ovo razdieljenje u točki prvoj i drugoj jako ubitačno za nas, naime za dolnje krajeve. Zato bih ja želio, da se to u jednu točku stavi. Ja bih kazao ovako:

1. Od Rieke do Zemuna dolinom Orljave sa ogranci od Karlovca do Senja, zatim od Djakova u Osiek i Brod.

Kazat ću takodjer razloge. Gospodo! Ako naša zemlja bude toliku garanciju davala bez da se osobiti obzir uzme na prugu od Siska do Zemuna, koja bi se ujedno imala graditi sa prugom od Rieke do Karlovca: onda mi nismo nikomu u prilog učinili, nego uprav južnom željezničkomu družtvu, jer će si ovo izposlovati koncesiju, da zgotovi doljnju Dravsku prugu i mi onda onaj komadić željeznice od Siska

do Zemuna kada ili nikada viditi nećemo. Zato preporučam, da se ove 2 alineje spoje u jednu tako, da kad se udari lopatom na Rieki, istom onda mora se udariti i u Zemunu, jer inače mi od pruge Karlovac-Rieka nećemo imati nikakove koristi. U ostalom ja nisam protivan tomu, da se za onu prugu, koju je teže graditi i od strane zemlje obeća njeka pripomoć, nu svakako sam protivan onakvomu razciepanju.

Koloman Bedeković: Ja podupirem predlog gosp. Jakića, i molim, da se uvaži, i to iz razlogah onih, koje sam imao čast navesti onom prigodom, kad osnova ove predstavke ovdje pročitana biaše; jer sam uvjeren, da blagostanje cjelokupne domovine samo onda osigurano biti može, kad se u pojedinih priedjelih promet promicati bude mogao; a po ovom predlogu bilo bi preko 36 miljah bez svake željeznice. Ako pako već skrbite za jednu stranu domovine, morate skrbiti i za drugu.

Veliki župan Ljudevit Vukotinović: Ja se s ovimi prugami, koje su u izviešću naznačene, sasvim slažem u načelu; samo bih želio, da se njekoje točke ponješto točnije precisiraju, da nebude sasvim samovolji odboru prepušteno voditi ove pruge, kuda i kamo bi mu se svidilo; nego da bi mu se medju izhodištem i svršetkom takodjer njekoje druge točke naznačile. Ja bih n. pr. predložio, da bi se u 3. točki kazalo: od Kotoribe preko Križevca do Zagreba. Ako bi se glede toga povela kakva razprava, pridržavam si rieč za obranu svojega predloga.

A. Vakanović: Što se tiče predloga g. Vukotinovića i g. Kraljevića, ja se s njima podpuno slažem, nego samo imam primietiti, da si družtvo južne željeznice u svojoj privilegiji naročito pridržava točku Osiek-Zemun. Dakako ni to nije još definitivno zaključeno, ali toliko barem znamo, da si družtvo ovo pridržava prugu Osiek-Zemun. Postavimo dakle slučaj, da družtvu tomu zbilja podje za rukom održati prvenstvo nad ovom prugom, onda bi nam od zadobljene koncesije preostalo graditi samo prugu Karlovačko-Riečku. Osim toga nitko nemože tajiti, da je ova pruga najsilnija, dapače g. Kraljević je rekao, da se nijedan neće latiti ove pruge prije, nego je pruga Sisak-Zemunska gotova. Ja mislim, da bi ovdje bilo uzalud boriti se proti factom, koja su u tom poznata: znano je, da je grof Petar Pejačević već dobio potvrdjenje na gradnju ove pruge od Erduda do Vel. Kikinde. Iz ovih razlogah, koje sam po mogućnosti naveo, ni ja nisam zato, da se napominje više miestah.

Miroslav Kraljević: Baš me je uvjerio g. predgovornik, u kakovoj pogibelji se mi nalazimo; ako je P. Pejačević naime već dobio ovu koncesiju, onda će raditi što bude za njega probitačnije, a ne, što bi hasnilo cieloj domovini. Nadalje moram kazati, da zato, što bi se predlog moj uvažio, nebi se nikako pokvarilo gradjenje pruge od Karlovca do Rieke, jer kad imamo jedanput koncesiju za cielu prugu, onda ju je lakše činiti kraćom nego duljom. Nije me dakle nijedan od gg. predgovornikah ni najmanje oprovrgnuo, a ja mislim, da kad daje i kauciju jedna strana naše domovine, onda je i pravo, da i na nju uzme obzir.

Mirosl. Špun: Ja nalazim prije svega, da je ono, što je naveo g. Kraljević, sasvim temeljito, i to zato, jer mislim, da narod na saboru sakupljen najbolje zna, što je potrebito za domovinu, i što iziskuju interesi domovine, a najprije, kojim pravcem da ide željeznica. Ja mislim, da nije probitačno, da narod imajuć sada priliku točno naznačiti taj pravac, ostavi ovako važnu stvar budućemu njekomu odboru, o kojem se nezna, u kakove će okolnosti doći, i kojim će pravcem njegovo mnienje udariti; tim potrebitije je to, što je Nj. Veličanstvo pod 13. travnjem g. 1863., kašto se i u ovoj representaciji navadja, baš ovu prugu blagoizvolilo potvrditi i što je uslied te potvrde trasiranje već učinjeno i pravac naznačen. Zato se ja podpuno pridružavam g. Kraljeviću i molim, da visok. sabor njegov predlog uvaži.

Vel. žup. Lj. Vukotinović: Ja podpuno uvažavam to, da sabor neima točno odlučiti pravac, kuda bi se imala željeznica voditi; nu ipak mislim, da svakako će se uvažiti mnenje, koje bude izrečeno ovdje u ime naroda, ne samo od strane vlade, nego i od strane poduzetnikah. S toga razloga učinio sam ja svoj predlog, da bi se medju Kotoribom i Zagrebom naznačila barem još jedna točka.

Ako bi visoki sabor podupro i primio ovaj moj predlog, učinio bi time veliku uslugu županiji križevačkoj i svim onim priedjelom, koji će tim načinom doći u bližnji doticaj sa trgovačkim svietom, a ujedno bi se razbistrila ovim malenim umetkom mnogo situacija prema južnomu družtvu.

Predsjednik: Prije nego li bi se prešlo na pojedine točke, mislim, da bi svakako bilo potrebito, da se o predlogu g. Kraljevića predbježno glasuje. (Glasovi: redakcija!) Po poslovniku dakako mora se najprije glasovati o redakciji. Postupajući odbor dakle predlaže 4 točke: (Čita:)

„1) od Karlovca do Rieke i Senja;

2) od Siska do Zemuna s ogranci do Djakova u Osiek i Brod;

3) od Kotoribe do Zagreba:

4) od Zagreba od Osieka, koja pruga bi se preko Erduda do Velike Kikinde produljiti imala."

Koja su gg. za redakciju, kako je pročitana, neka se dignu (Manjina se digne). Buduć je dakle većina proti redakciji, predložiti ću sada točku po točku. Glede točke 1. imamo izpravak g. Vakanovića, da se naime dodadu rieči „preko Kraljevice i Bakra." A g. Kraljević predlaže, da se prva i druga točka spoje u jednu, te da se kaže: (Čita) „1) od Rieke do Zemuna dolinom Orljave sa ogranci od Karlovca do Senja, zatim od Djakova u Osiek i Brod." Ako je s voljom vis. kuće, možemo najprije o tom glasovati, a dodatak g. Vakanovića možemo poslie uzeti. Koja su dakle gg. za predlog g. Kraljevića? (Većina se digne).

Glede treće točke imamo izpravak g. vel. župana Vukotinovića, koji želi, da se kaže: „od Kotoribe preko Križevca u Zagreb." Isto tako predlog g. Ostriša, da se kaže: „od Kotoribe preko Križevca, Koprivnice i Sokolovca u Zagreb." Koja su gospoda za formulaciju g. vel. žup. križevačkog, neka izvole ustati. (Većina se digne.) To je takodjer većina.

Onda imamo dodatak g. Jakića, po kojem bi ovdje imala sliediti nova točka, i ta bi sada bila četvrta. (Čita:) 4) „od Čakovca preko Varaždina do Zaprešića". Koja su gg. za taj predlog? (Većina se digne.)

Sada još molim, da se izjavi vis. kuća glede dodatka g. Vakanovića.

Vel. žup. Bart. vitez Smaić: Primiti ovaj dodatak, značilo bi po mom mnenju toliko, koliko željeznicu nemogućom učiniti, jer glavni aksiom kod gradjenja željeznicah uviek jest taj, da budu moći konkurirati s trgovinom čim kraće i čim jeftinije. (Neprima se izpravak!)

Predsjednik: Po tom bi dakle ciela ta alineja ovako imala glasiti (Čita: Glasovi: prima se!)

Izv. Dr. Jordan: (Čita a'. 28—31.)

28. (Ove željeznice sve na jedanput nemogu se izvesti, no u očigled skrajne nevolje svakako je neobhodno potrebito, da se odmah počme graditi pruga, koja je i glede odnošenja svojega prema ostalim prugam i s obzirah na okolnosti dotičnih pridjelah najznamenitija).

29. (Prema većoj ili manjoj potrebi pako imala bi se graditi jedna pruga za drugom. Zemaljskomu odboru bila bi zadaća, izvedenje ciele naznačene željezničke mreže urediti sustavno po jednakih načelih, bez obzirah mjestnih, onim redom, kako to sveobći interesi zemlje iziskuju).

30. (Zemaljski odbor mogao bi prema okolnostim koju prugu pod vlastitom upravom graditi, ili gradnju pojedinih prugah osebnim poduzetnikom ustupiti).

31. (Ovakov zemaljski odbor mogao bi svoju potežku zadaću najlaglje, i po državne financije najkoristnije izpuniti, kada bi mu se kao podhvatnomu družtvu podielila definitivna gradjevna koncesija na pravac „Karlovac-Rieka", a uvjetna dozvolja na sve ostale pravce).

Kod al. 31. zametnu prepirka, da li se ima preinačiti ili ne,budué je 27. alinea preinačena.

Predsjednik: Razlika je ta, da dočim ovdje stoji: pravac „Karlovac-Rieka," s druge strane imade prigovorah, da bi se sada imalo kazati: pravac: „Zemun-Rieka."

Molim dakle, da izvole ustati ona gg., koja su za redakciju t. j. da se kaže: Karlovac-Rieka. (Manjina se digne) A sada ona gg., koja su za izraz: Zemun-Rieka (Većina se digne).

Izv. Dr. Jordan: (Čita al. 32.)

32. (Budué je pravac „Karlovac-Rieka najtežju gradnje med svimi ostalimi, te razmjerno i najvećega troška iziskuje, s toga bi odbor i najveću pomnju ovoj gradnji posvetio, te neimajuć vlastite koristi, o tom nastojao, da za gradnju potrebitu glavnicu jeftinom cienom dobavi, pa svojski bdijuć nad svimi poslovi, izveo bi gradnju najvećom štednjom. Uz sviestnu štednju, kad bi se odboru od strane države i zemlje još glede odkupljivanja zemljišta, nabave gradjevnoga drvenoga i kamenoga materiala na ruku išlo, pa kad bi se pomenuti pravac „Karlovac-Rieka" na 50 godinah svakoga državnoga poreza oprostio, a s druge se strane od koncesioniranoga odbora nebi gradjevna kaucia tražila, nebi sagradjenje dotičnoga krila „Karlovac-Rieka", pravcem od mjernika vlade Vašega Veličanstva, gospodina Vernera, već trasiranim, po sudu strukovnjakah nipošto 25 mil. for. troška premašilo).

Ja sam već prije kazao, da je g. Werner proračunao savkoliki trošak za cielu ovu prugu na 27 milijunah. Nu pošto bi se mjesta i trgovišta uputila, da doprinesu žrtve tim načinom, da dadu vozove i težake, takodjer i zemljište za gradjenje ili bezplatno ili pako uz akcije: mislio je odbor željeznički, da bi se uz ove polakšice onaj trošak mogao obaliti na 25 milijunah. „Od strane države" kaže se tu radi toga, što baš u onih stranah, po slunjskoj regimenti, imade država velike šume, te bi tako odboru sa gradjevnim materijalom, i sa zemljištem uz jeftinu cienu mogla na ruku ići.

Predsjednik: Želi-li tko progovoriti?

Dor. Ignj. Brlić: Glede glavnoga sadržaja ove točke neimam ništa primietiti, nego samo radi jasnije stilizacije prema prijašnjoj točki predložio bih ja, da se ovdje u početku kaže: „Budué je u pravcu Zemun-Rieka pruga Karlovac-Rieka itd." (Glasovi: prima se! Prepirka.)

Predsjednik: Ja mislim, da tim više možemo dalje ići, budué se je već većina izrazila za predlog g. Brlića.

Adolfo Veber: Budué se je već dvaput govorilo o stilizaciji, držim si i ja za dužnost, takodjer nješto u tom obziru u kratko napomenuti. Ja sam opazio već više putah, da su se u naše novine uvukle kojekakve pogreške, kad se prevadja iz njemačkoga na naš jezik. Isto tako rieč: „Zemun-Rieka" u našem jeziku neznači ništa, nego mi moramo rabiti pridavnik „Zemunsko-Riečka" pruga, što je možebiti težko za tudja usta, ali za hrvatska težko biti nemože (Glasovi: dobro!)

Izv. Dr. Jordan: (Čita al. 33.)

33. (Ovu glavnicu od 25 milijunah mogao bi rečeni odbor bez velike težkoće nabaviti, kad bi uz podieljenje gradjevne koncesije na 50—70 godinah dobio podjedno od strane države i jamstvo kamatah od 5 ½ do 6% na glavnicu pravo uloženu, a od strane naše zemlje još posebno jamstvo od 1 ½ do 2%, jer ako i jest gotovina u sadanjih okolnostih nešto skuplja, nemože se ipak sumnjati, da bi se glavnicah dosta našlo uz osigurane kamate od 7 ½ do 8%. Osim toga nemože sadanja novčana kriza na dugo trajati i okolnosti će se pouzdano poboljšati, dok odbor svoje djelovanje bude započeti mogao).

Ovdje imam opaziti, da se od strane zemlje za sada još stanovita svota kamatah definitivno neustanovljuje, već da se samo unapred volja izjavljuje, da bi zemlja od svoje strane takodjer htjela preuzeti njekoji dio onih kamatah.

Predsjednik: Je li vis. kuća pristaje uz redakciju? (Većina se digne).)

Izv. Dr. Jordan: (Čita al. 34. 35. 36.)

34. (Ovaj je preponizni sabor uvjeren, da je u sadanje doba ovo najshodniji način željezničke osnove u našoj domovini životu privesti, osobito pravac od Dunaja na Rieku, od kojega zavisi bolja budućnost Slavonije, spašenje gornje vojničke krajine i hrvatskoga primorja od velike biede i nevolje, kakva ove nesrećne strane već sada nemilo pritišće, a u napredak će jamačno i jače još pritiskati, da će se napokon razseliti morati, — ako se skoro dotična željeznica nesagradi).

35. (Ako Vaše c. kr. apoštolsko Veličanstvo ove naše, na vještačkih podatcih utemeljene razloge uvažiti i odobriti blagoizvoli, onda nam je čast, Vašemu apoštolskomu Veličanstvu na znanje dati taj zemaljski odbor, koga je ovaj preponizni sabor iz svoje sredine, te iz onakvih licah, koja po svom dostojanstvu i položaju, po dobrom glasu i domoljubju svako povjerenje uživaju, dakle i dovoljnu garanciju za predloženi podhvat pružaju, u tu svrhu izabrao, da se glede potankostih daljnjih ustanovah u dogovaranje sa vladom Vašega c. kr. apoštolskoga Veličanstva postavi, te nakon toga, da mu se gore razloženim načinom gradjevne koncesije podiele).

36. (Taj zemaljski odbor sastavljen je iz sliedeće gospode):

Tu bi se imao odbor izabrati.

Predsjednik: Glede ovoga odbora mislim, da bi bilo najbolje, da se naloži željezničkomu odboru, da ga on predloži.

Izv. Dr. Jordan: Odbor željeznički složio se je do sada u tom, da od svake županije i trgovačkoga grada bude po 1 ili 2 lica.

Vel. žup. B. vit. Smaić: Odbor scienio je takodjer, da bi se za tako važan posao imala izabrati ne samo lica

iz sredine sabora nego i druga, koja bi osobito u financialnom pogledu mogla dostojno zastupati domovinu.

Predsjednik: Je-li vis. kuća dopušta, da dotični članovi nebudu samo iz sredine sabora uzeti? (Većina se digne). A što se tiče broja, mislim, da bi se po prilici mogao ustanoviti na 15. — Pristaje-li sada vis. kuća i na to, da želj. odbor lica imenuje? (Većina se digne.)

Izv. Dr. Jordan: (Čita al. 37. 38.)

37. (S navedenih prevažnih razlogah moli dakle ovaj preponizni sabor, da bi Vaše c. kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo milostivo odrediti, da čim prije nagodbom izmedju vlade Vašega Veličanstva i južno-željezničkoga družtva odpadne pomenuta povelja ovoga glede željeznicah, koje bi se u trojednoj kraljevini graditi imale, pa zajedno da bi Vaše Veličanstvo blagoizvoljelo gore imenovani zemaljski odbor za domaće željeznice potvrditi, te istomu na gradjenje naznačene željezničke mreže dozvolju podieliti.)

38. (U smjernoj odanosti očekuje ovaj preponizni sabor brza i korjenita lieka nabrojenim tegobam naše domovine od blage milosti Vašega c. kr. apoštolskoga Veličanstva).

U Zagrebu dana 7. ožujka 1866. Iz sjednice sabora trojedne kraljevine.

Vašemu c. kr. apoštolskomu Veličanstvu prepozni sabor trojedne kraljevine. Bartol vitez Smaić, predsjednik odbora. Dr. Antun Jordan, izvjestitelj odbora."

Alinee ove se primaju.

Mirosl. Kraljevć: Ja scienim, da važnijega predmeta za našu domovinu, osobito što se tiče njezinoga materijalnoga blagostanja, neima; i zato, gospodo! usudjujem se, predlog taj učiniti, da bi vis. sabor iz svoje sredine 2—3 lica izvolio izabrati, koja bi ovu representaciju Nj. Velič. osobno predala a ujedno i ministra Wüllersdorfa pohodila, te mu po mogućnosti okolnosti razjasnila i osobito opreznim učinila na to, da se zakon o gradjenju željeznicah u koliko moguće po primjeru amerikanskoga promieni; napokon umolilo bi takodjer dvorsku našu kancelariju za podporu.

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na to? (Prima se).

U savezu s ovim predmetom, koji je sada riešen, stoji predstavka glede tarifah. Ako vis. sabor pristane, mogao bi ju g. Jakić pročitati.

A. Jakić (Čita predstavku:) Vaše c. kr. apoštolsko Veličanstvo, kralju naš premilostivi! Gledeć na komunikacije sadanjoj dobi odgovarajuće, naša je domovina najlošije sreće od svih gotovo kraljevinah i zemaljah austrijske monarkije. U nas su rieke neočišćene, ceste nesavršene i manjkave, osobito u Slavoniji, a željeznice su istom na jednom okrajku u našu domovinu prodrle, da jedva $16\frac{1}{2}$ miljah pokrivaju hrvatskoga zemljišta. Pa i to malo željeznice, mjesto da se na što veću korist našemu prometu prepušća, uzteže mu se samovoljnom kombinacijom tarifa, pod kojim ljuto trpi, niti se razvijati može.

Neznamo, da li po pravu utemeljenom na ugovoru ili ne, družtvo južne željeznice obara i povisuje vozarinu na svojih prugah posvema nepravedno. Tako je ovo obalilo vozarinu za stanovite vozne predmete na pravcu ugarskom daleko izpod vozarine, koju pridržava na pravcih hrvatske željeznice.

Izmedju ostalih prevoznih predmetah navesti ćemo samo drvo za gorivo: od jednoga hvata drvah pobira južno družtvo na hrvatskoj željeznici za 1 milju 2 for. 99 novč., a na ugarskih željeznicah samo 1 for. 60 novč.; na 3 milje kod nas 8 for. 19 novč., na ugarskih 3 for. 70 novč.; na 4 milje kod nas 9 for. 49 novč., na ugarskih 4 for. 75 novč.; na 5 miljah kod nas 10 for. 79 novč., na ugarskih 5 for. 80 novč.; dakle na hrvatskih linijah dvostruku vozarinu. Tim načinom radi pomenuto družtvo na očitu štetu hrvatske trgovine i prometa, koje struke baš u našoj domovini najjače podpore trebaju, budnć su dosele medju svimi kraljevinami i zemljami najmanje njege uživala.

Takovo postupanje nemože se s nikojega gledišta opravdati, pa dolazilo ono od koje mu drago strane; jer ako je providnost božja našu hrvatsku domovinu europskomu zapadu bližje položila nego li Budim-Peštu, neima nitko vlasti, taj prirodni položaj umjetnim načinom na štetu naše domovine promieniti, a najmanje koje podhvatno družtvo, kakvo u svakoj dobro uredjenoj državi pod kontrolom vlade stoji, što no imade bditi, da se nikomu krivica nečini.

Scieneći ovaj sabor, da bi dalnje trajanje zapostavljanja vrlo ubitačno bilo po materialne interese naše domovine, jer bi sve to većma trgovinu i promet od naše zemlje odvraćalo; s toga se utječe s preponiznom molbom, da bi Vaše c. kr. apoštolsko Veličanstvo svojim dotičnim oblastim naložiti blagoizvoljelo, neka bi shodnim načinom kod družtva južne željeznice izposlovale, da one pomenute nepravedne ustanove, koje u nazadak bacaju promet i trgovinu naše domovine, čim prije odstrani, kako to zahtieva pravda i pravica."

Fr. Lovrić: Ja sam već onda, kad je ova representacija prvi put ovdje bila pročitana, imao čast kazati, i to ponavljam i sada, da se ja š njom slagati nemogu, akoprem vidim, da ide najviše u prilog Sisku. Neslažem se š njom u načelu, što znam, da postići nećemo, što ištemo, i to zato, jer sam osvjedočen, da južno. družtvo na prugi od Siska do Zidanog mosta veće vozarine pobirati nesmije, nego je ustanovljena, a znam, da je družtvu slobodno na drugih prugah i badava voziti ako hoće. Kad je dakle družtvo vidilo, da ima na jednoj strani odviše posla, dočim mu na drugoj činovnici dangube, umalilo je ondje vozarinu, da oživi promet. Ja mislim, da će Nj. veličanstvo odgovoriti, da družtvo ima po ugovoru pravo umaliti cienu vozarine gdje hoće, dakle je ova reprezentacija već u načelu suvišna.

A što se tiče toga (Čita predzadnju stavku) ni s tim se ja slagati nemogu, i ostajem kod mnenja, koje sam već prije izrekao.

A. Vakanović: Glede razloga, da reprezentacija ova neće imati uspjeha, mislim, budnć da smo već više reprezentacijah poslali, koje nisu imale uspjeha, da zato možemo i ovaj put riskirati tu predstavku.

Rob. Zlatarović: Ja se slažem sa mnenjem g. Lovrića, jer ovo što je primietio g. Vakanović, činio je, ako se nevaram, ponajviše iz šale, i ja bih držao, da u ovoj vis. kući takovim šalam neima mjesta. Ako bih ja već glasovao za redakciju, onda bih prije svega želio, da se izpuste ona predbacivanja, koja su u predzadnjoj alinei involvirana; i da se nj. veličanstvo prosto zamoli, da kroz svoje organe blagoizvoli izhoditi preinačenje tarifah kod južnoga družtva; jer ako što korist družtva sobom donosi, onda mi nemožemo kazati, da ono čini to iz neprijateljstva proti nam, i nemožemo mu zamieriti.

Dr. A. Stojanović: Ja sam svakako toga mnenja, da sadržaj ove predstavke nemože biti predmetom jedne reprezentacije, koja se kralju šalje. Neću da opetujem razloge, koje su naveli gg. Lovrića i Zlatarovića; samo bih primietio,

da ćemo se ovom reprezentacijom uprav učiniti smiešnimi pred svimi ljudmi, koji znadu, što je ugovor.

A. Jakić: Svoj trojici predgovornikah odgovaram zajedno. Zaisto moram se čuditi, da se ovdje ovako brani nepravda. Meni se čini, da nijedan od one gg. ugovora glede tarifah nije čitao. U točki ugovora govorećoj o tarifi kaže se dakako, da družtvu nije slobodno više ići od te i te mjere, a da niže može poći; nego ja mislim, da mi nitko nemože kazati, da kad družtvo ima ciele kraljevine u svojoj povlasti, onda ono ima pravo za takovu kombinaciju tarifah, kako ovdje.

Razlika u daljini od Pešte i Siska u Trst jest 36 miljah, a u vozarini samo 4 novčića. Ovdje se neradi o tom, što je družtvo vlastno činiti, nego valja kazati kralju, da je stvar ova podpuno nepravedna. Neznam, zašto da mi nebi činili, što bi zaista činio svaki drugi, kad bi se isto ovo dogadjalo u njegovom području, i zato mislim, da bi se redakcija primiti mogla.

Predsjednik: Koja su gg. za redakciju ove predstavke? (Većina se digne.) Prima se dakle.

Po jučerašnjem zaključku dolazi sada na red izviešće odbora glede evangjelikah.

Izv. dr N. Špun: Povodom podnesakah evangjeličkih obćinah zaključio je odbor podnieti vis. saboru zakonsku osnovu, koja se nalazi u rukuh gg. članovah. (Čita:)

„Izviešće administrativnoga odbora, izaslanoga iz sabora trojedne kraljevine glede izručenih mu podnesakah evangjeličkih obćinah zagrebačke i daruvarske, molećih, da jim bude podieljena sloboda vjerozakonska.

Visoki sabore! Administrativni saborski odbor zaključio je u svojoj dana 22. t. m. obdržavanoj sjednici, da povodom upravljenih na vis. sabor podnesakah evangjeličkih obćinah zagrebačke i daruvarske, te s obzirom na operat osrednjega saborskoga odbora od g. 1861. predloži vis. saboru sliedeću zakonsku osnovu o ravnopravnosti evangjeličkoga vjerozakona helvetskoga i augsburžkoga izpoviedanja.

Čl. I. Evangjelikom helvetskoga i augsburžkoga izpoviedanja podjeljuje se podpuna sloboda vjere u trojednoj kraljevini pod tim uvjetom, da se sljedbenici istoga vjerozakona ustroje kano samostalna crkva u trojednoj kraljevini, te da se kano takova podvrgnu domaćemu poglavarstvu crkvenomu.

Čl. II. Pravo vrhovnoga nadzora nad crkvom evangjeličkom u trojednoj kraljevini izvršuju jedino domaće oblasti političke.

Čl. III. Glede školarstva valjaju za evangjelike obćenite zemaljske ustanove.“

Bit ću slobodan, vis. saboru obzirom na kasno vrieme, što moguće kraće obrazložiti ovu stvar. Svakomu je izobraženomu čovjeku poznat tečaj, kojega je imao ovaj veleważan predmet u historiji razvitka čovječanstva. Vjera, ovaj temelj moralnoga života, od velikoga je zamašaja i za državni život; nu uprav iz razlogah više državnih, nego-li crkvenih našla se je često prilika, da se vjera, kano temelj i zakon ljubavi medjusobne, izvrgne uprav na protivno. Što se tiče života državnoga, mislim, da nitko neće podvojiti, da taj ište slobodu vjere, jer svrha države nije druga nego uvjete svestranoga razvitka narodah živućih u njoj osigurati. Glede stanja evangjelikah u trojednoj kraljevini valja konstatirati, da su sljedbenici ovoga vjerozakona zaista razsuti po cieloj našoj zemlji, i da mogu od države zahtievati, da im se pruže uvjeti za organičan razvitak baš glede njihove vjere.

U pojedinih obćinah drže si svojega svećenika, nu taj neživi u zemlji našoj, niti imade vlast domaća ikakav upliv na njega. Na granici ugarskoj dolazi iz Ugarske, na granici zapadnoj iz provincijah zapadnih. S toga će biti u interesu naše zemlje, da se organiziraju, kano samostalna crkva, gdje će onda prestati tudji upliv, te nastupiti upliv domaći.

Odbor administrativni nalazio je, da netreba obširnoga zakona, već samo da se izreknu 3 glavna načela: da imadu pravo izvršivati svoju vjeru, da pravo nadzora pripada domaćim političkim oblastim, i da se glede školarstva imadu smatrati sasvim kao domaći.

Osobitu važnost polaže odbor na točku 1. ovoga članka, gdje se kaže, da se imadu ustrojiti kano crkva samostalna. Ovdje nije precizirao odbor, u čem da ima ta samostalnost obstojati; jer historički razvitak crkve evangjelikah sam po sebi tumači, u čem da sastoje njezini organi; ne samo u našoj carevini nego i u cieloj Europi jesu to seniorati i superintendenture. Seniorata po svoj prilici kod nas biti neće, nego samo da bude domaći superintendent. Nadalje odbor nije držao za nuždno precizirati upliv domaćih vlastih na tu crkvu, jer se i taj upliv iz historije sam po sebi tumači.

Moram jedino to još primietiti, da odbor predlažuć ovaj zakon nije se nimalo upuštao u pitanje vjerozakonsko, jer se tu radi jedino o tom, da se osigura položaj jedne sastavine jednoga diela trojedne kraljevine.

S toga molim svu gospodu već unapried, da svaki karakter vjerozakonski ovomu predlogu uztegnu, jer on neima takova značaja, nego je proiztekao iz načela, da državljani noseći jednake terete treba da uživaju iste koristi.

Bar. Dr. Kušlan: Ja bih samo ovdje radi veće jasnoće medju riečmi „podvrgnu“ i „domaćemu“ dodao rieč „svojemu“.

Biskup Venceslav Soić: Težko je u tom obziru govoriti, osobito crkvenjaku, da se nebi mislilo, da divanim ovdje iz kakve sebičnosti. Gospodo! Nikakva sebičnost, nikakav drugi uzrok, nego uprav stroga ljubav prema domovini mojoj nuka me, da divanim proti tomu predlogu odbora.

Gospodo! Narod naš uprav živi u strogoj ljubavi jedne i druge crkve; ima u nas toliko rimo-katolikah, koliko sliedbenikah iztočne crkve, i svi živu u najvećoj medjusobnoj ljubavi. Ja nebih htio, da bi se uvedenjem tih evangjelikah upravo poremetilo ono sporazumljenje, i da bi se nesloga širila sve to više u našoj domovini.

Religioznih motivah, gospodo, ja neću uvažiti, jer to nespada na tribunu saborsku, već u crkvu; nego uzmite samo u obzir onaj momenat, da mi imamo u crkvah naših narodni naš jezik, i osobito, što se tiče senjske biskupije, toliko mi je ova svetinja na srcu, da ja od ove privilegije nipošto odstupiti neću, nego ću ju braniti do zadnje kapljice krvi, dapače želim, da se ova senjska povelja sve to više širi u našoj domovini. Pitam vas ja sada, gospodo! hoćemo-li uvedenjem tih evangjelikah učvrstiti našu povelju? (Glasovi: Hoćemo!) Bog vam dao, ali ja dvojim od svoje strane; ja nebih htio, da se poremeti mir i da se nesporazumljenje uvede u naš narod i to iz gledišta narodnosti, koja nam svim na srcu leži. (Nemirni glas: Redakcija!) Čujem, znam, da sam glas vapijućega u pustinji, znam, da neće uspjeti moj govor, ali, gospodo! dužnost mi nalaže, da govorim.

Nu pošto znam, da će to težko biti, ja ću divaniti samo iz gledišta narodnosti, te kazati, da se tim načinom iznevjerujemo svoj našoj prošlosti, svoj našoj dogodovštini.

Ja vam neću opisivati, kako su se naši otci borili za jednu i drugu našu crkvu proti svakomu tudjemu uplivu,

nego ja ću u kratko izreći, da tim zaključkom hoćemo ukinuti svu našu prošlost. Ja sam dakle proti redakciji i to ne samo iz gledišta religioznoga nego i iz gledišta narodnosti, koje interesi zahtievaju, da se samo ove dvie crkve u narodu našem uzdrže.

Dr. Luka Petrović: (Glasovi: Redakcija! Čujmo!) Ja sam nakanio govoriti samo sa gledišta državnoga blagostanja.

Državno je blagostanje samo ondje moguće, gdje je mir, a mir moguć je ondje, gdje je sloga; gdje je nesloga tu je gotov nemir. Sloga je ondje moguća, gdje su složna ili jednaka načela; gdje su načela nesložna, nemože biti sloge. Ja moram iskreno reći, da medju vjeroizpovjednicim dosada bivšim u trojednoj kraljevini, i onimi, koji se ovdje namjeravaju povlastiti, nisu jednaka načela vjeroizpoviedanja. Ja govorim u objektivnom obziru. Što katolička, što grčka crkva izpovieda, definitivno je ustanovljeno, i tko toga nedrži, niti je katolik, niti iztočne crkve sliedbenik. Na pr. ako katolik ili kod iztočne crkve tko nevjeruje, da je duša neumrla, on prestaje biti članom te crkve. A kolika je tu razlika medju nami i protestanti! Vi znate, da protestanti i to uče, da čovjek nije stvoren kao čovjek, nego da je postao iz majmuna, iz opice. (Smieh; glasovi: Redakcija! Nemir.)

Jedna i druga domaća crkva zapovieda, da čovjek drži njezin nauk; a za biti protestant, to nije treba; samo da tko reče: Ja ništa nevjerujem, može biti protestant. (Oho!) To je istina! (Smieh.) Ako su dakle ta načela vjerozakonska toliko različita, načela, koja zasiecaju u dušu, u bitnost života čovječjega: je-li moguća sloga, hoće-li biti stalan mir, je-li moguće blagostanje? Onda još drugo.

Ovdje odbor nije dokazao, koliko da ima tih vjeroizpovjednikah u Zagrebu. Ovdje se samo veli: „obćine zagrebačka i daruvarska."

Mi dakle stvaramo zakon za njekoga, za kojega neznamo, da-li je ovdje ili ne.

Predsjednik: Imade ih u Zagrebu najmanje 180.

Dr. L. Petrović: A po zakonu potrebito bi ih bilo najmanje 500, da mogu činiti obćinu, i gdje ih nije toliko, tu nemože se niti o obćini govoriti.

A kako možemo stvarati zakon za onoga, kojega neima? (Glasovi: Redakcija! Nemir.) Ja to negovorim duhom nesnosljivim, jer sam činio dosada i činiti ću i nadalje polag zakona vjere, koju izpoviedam, svakomu čovjeku bez razlike vjere, svako moguće dobročinstvo i svako djelo kršćanske ljubavi. Ali velim, da je netemeljit čin, kojim se stvara naprečac državni zakon za onu obćinu, od koje se nezna, da imade, što zakon zahtieva, da se može nazvati obćinom, u prilog njekolikim nevjernim odpadnikom ili inostranim pridošlicam, i to na uštrb mira i blagostanja dosadašnjih vjernih gradjanah. Zato opetujem, da sam proti redakciji, pridržujuć si za specijalnu debatu posebne prigovore.

Ivan Vončina: Ja mislim, da mi netreba mnogo govoriti za opravdanje redakcije, jer su nas gospoda predgovornici osvjedočili o pravednosti redakcije, naročito je presv. g. biskup Soić sam priznao, da neće uspjeti svojim govorom.

Ja se nimalo nebojim, pa mislim, da se i nitko drugi bojati neće, da će se uvedenjem u život ove ustanove zakonske širiti mržnja medju sljedbenici jedne i druge crkve. Najmanje mogu izvoditi onu konsequenciju, koju je g. biskup senjski izvodio, da bi tim nastao njekakav nesklad ili metež glede crkvenoga jezika. Ja sam rodjen i živio sam u onoj biskupiji, u kojoj je crkveni jezik naš narodni jezik, a na Rieci, gdje sada stanujem, je latinski, u zagrebačkoj i djakovačkoj biskupiji je latinski; ali ja vidim, da ljudi u dobrom prijateljstvu i ljubavi živu s onimi, koji se služe u crkvi jezikom hrvatskim; isto tako nesmeta ništa sljedbenikom zapadne i iztočne crkve, što se oni služe latinskim, ovi staroslavenskim jezikom. Poznato je, da su protestanti, budi kalvini, budi luterani, kojih jako mnogo ima u Ugarskoj, najbolji, pravi koreniti Magjari, da dakle razlika vjere na narodnost nedjeluje, i nikakav uštrb narodnom životu nenanaša. Na koliko sam se osvjedočio, bivši u Slavoniji medju protestanti, — to treba da navedem osobito za umirenje g. kanonika Petrovića — to su protestanti stvoreni sasvim na sliku i priliku božju, kao i drugi ljudi; i da te razlike medju njimi i drugimi kršćanici neima, tomu je najbolji dokaz, što ih u Zagrebu ima, kako se glasa 180, a preč. g. kanonik nezna za nje, niti ih je vidio, a jamačno bi bio imao priliku opaziti jih, da te razlike ima.

Namjera ovoga zakona upravo je ta, da se sljedbenici protestantičkoga vjeroizpoviedanja, kojih više ima u našoj zemlji, umire glede svoje budućnosti, da se dignu one stege, koje proizlaze iz onih tamnih vremenah vjerozakonske intolerancije, gdje su se sljedbenici drugih vjeroizpoviedanjah, koja u zemlji nisu u gospodstvu bila, proganjali. U našoj zemlji neima faktično glede uživanja gradjanskih pravah nikakve razlike medju sljedbenici vjeroizpovjedanja protestantičkoga i ostalih; a što je proizišlo iz duha i značaja našega naroda, što je faktično nastalo, mislim, da je doba, da se to jedanput i zakonom ustanovi; jer zahtievati dandanas, da ovaj nesklad i anomalija u faktičnom životu i zakoniku još nadalje obstoji, ja bi to smatrao za zahtjev, da se progonstvo njekakvo vrši nad onimi kršćenici, koji slučajno katolici ili pravoslavni nisu; jer uzkratiti komu gradjanska prava je progonstvo, u uporabi blažije i čovječnije, ali u načelu svom onako nečovječno, kao što je i ono, koje kulminira u sredovječnom načelu, da je inovjerna brata slobodno daviti i sažgati u što veću slavu božju.

S toga ja mislim, da će vis. sabor redakciju primiti, te netreba, da ju preporučam (Glasovi sa svih stranah: Redakcija!)

Dr. Antun Stojanović: Meni je vrlo žao, prvo, što se ovako velevažno pitanje na ovakav način razpravlja, kojemu načinu su povod dala 2 blagovjestnika; a žao mi je, drugo, što se to dogadja u našoj zemlji, da se naime na onaj stepen stavljamo, da bi bar drugi narodi, koji nas inače za divljake držati običavaju, zaista misliti mogli, da smo mi još gorji od Tirolacah. Medjutim ja nepodižem rieč i glas, da obranim dobru stvar, jer ova stvar najveću i najbolju je obranu postigla onda, kad su se 2 blagovjestnika na ovakav način protivila toj osnovi; nego meni stoji osobito do onoga drugoga punkta, da naime refutiram izreke, i oprovrgnem tvrdjenja gg. predgovornikah. Prečastni g. biskup senjski kazao je, da on impugnira taj predlog iz obzirah na narodnost, a prečastni kanonik Petrović iz obzirah na mir i blagostanje.

Gospodo! Ja svečano odbijam od našega naroda tu presumciju, da bi interesi naše narodnosti i našega blagostanja zahtievali od nas, da protestante tjeramo iz naše zemlje.

Prečastni biskup, pokazujuć svoj intolerantizam i svoj obskurantizam, hoće da ga obori na ledja narodnosti i veli, da je to u interesu narodnosti. Ja se proti tomu svečano ogradjujem, te nemogu dopustiti, da ako je tko intolerantan, da razloge izvadja iz narodnosti a ne iz sebe i svojega stališa. Najviše su ona gospoda intonirali to, da mir zahtieva, da

protestanti nedobiju slobode vjeroizpoviedanja, jer mir je samo ondje, gdje vladaju načela jednaka.

Ja velim, da ako bi to stajalo, onda nebi nam preostalo drugo nego učiniti predlog, da se imaju iztjerati svi protestanti.

Hoće-li to biti mir? U koliko ja svoj narod poznajem, jako liepa sloga i mir, osobito medju prostim narodom vlada; nu moram na žalost svoju izpovjediti, da nemir čine uprav ona gospoda, koja bi imala samo mir i ljubav propoviedati svietu. (Živio!) Ako pako već hoćemo tjerati, onda hajdemo narediti inkvisiciju.

Ja bih zapitao onu gospodu, kako bi njima bilo, kad bi se s njimi jednako postupalo.

Doklegod dosiže katoličanstvo sve diže larmu na Rusa, kojim da on divljačtvom napada katolike; dakle ja mislim: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.

Najposlie ja nemogu mukom mimoići jedan izraz prečastnoga kanonika Petrovića, koji kaže, što da je od potrebe, da tko postane protestantom, samo da tko kaže: ja nevjerujem ništa — dosta je.

Ja nemogu misliti, da se prečastni g. kanonik šali, ali mislim, da bi to mogao možebiti kazati jedino onaj, koji nije nikada škole učio. Ovakovu dakle presumciju takodjer svečano odbijam od svojega naroda.

Izv. dr. N. Špun: Prvo moram samo na kratko, ne budć pozvan braniocem presv. g. biskupa Soića, izjaviti, da ga ja držim za hrvatskoga patriota, a nipošto za tirolskoga mračnjaka.

Što se tiče samoga predmeta, moram izjaviti, da sam očekivao od g. biskupa, da će učiniti izpravak, jer viditi je bilo, da njemu stoji jedino do toga, da zajamči hrvatski jezik u crkvi evangjelikah; i ja mislim, da ćemo upravo ovim zakonom postići to, da će oni početi služiti se jezika hrvatskoga; isto tako vladaju glede školarstva obćenite ustanove, kojih će i protestanti u buduće držati morati. Narodnost dakle sigurno s te strane neće trpiti nikakva uštrba.

Glede izpravka baruna Kušlana, molim, da bi rieč „svo jemu“ činila pleonazam, jer čim se reče, da se imaju ustrojiti kao samostalna crkva, razumije se već, da domaće poglavarstvo nemože biti drugo, nego njihovo vlastito.

Barun Dr. Kušlan: Ja mislim, da nije pleonazam, nego da je jasniji izraz.

Predsjednik: Premda se u ovoj stvari nije sasvim po redu t. j. poslovniku našemu išlo, budúć su se gg. već sada u specijalnosti upustila, usudjujem se ipak, što je osnova i po sebi jasna, i što neima nikakva posebnoga izpravka, staviti pitanje, da-li se ova osnova zajedno sa umetkom g. baruna Kušlana prima? (Dignu se skoro svi članovi saborski.)

Ogromnom većinom je dakle taj zakonski članak primljen, te ćemo ga sutra po drugi put pročitati. Onda molim, da se gg. priprave za izbor srbskoga odbora, te da se sastanu u 10 satih.

Petdeset i prva saborska sjednica,

držana dne 15. ožujka 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Izjavljujuć današnju saborsku sjednicu otvorenom, molim, da se ponajprije zapisnik posljednje sjednice pročita.

Biljež. Ivan Stahuljah: Čita zapisnik:

Zapisnik

Petdesete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 14. ožujka 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gosp. Dr. Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

Sjednica započe u 10¼ satih prije poldne čitanjem zapisnika posljednje saborske sjednice od 13. t. m., koji bje bez svake primjetbe odobren i izpravnim proglašen.

Čitan je zatim podnesak na sabor stigavši, naime molba učeće se mladeži na pravoslovnoj akademiji zagrebačkoj, podpisana po njih 103 za izposlovanje, da se u Zagrebu podigne učiteljska stolica za slavjanske jezike i književnosti.

Koja molba bude upućena na znanstveno-naukovni odbor.

Zatim je zastupnik Ivan Stahuljak, kao izvjestitelj odbora za zadruge, pozivno na zaključak u jučerašnjoj sjednici donešeni, vis. kuću izviestio, da prepomenuti odbor nenalazi za shodno i umjestno vis saboru predložiti njekoliko samo točakah iz osnove zak. članka o uredjenju zadrugah i seoskih diobah, koje bi se njihove prešnosti radi jošte prije odgodjenja saborskih sjednicah u pretres uzeti imale, budući sve ustanove rečene osnove zakonskoga članka od jednako velike važnosti jesu, naime pako takove, koje se jedna bez druge radi njihovoga tiesnoga saveza uspješno ni razpravljati nemogu, ter shodno tome učini u ime odbora zadružnoga predlog, da se u obće viećanje ob osnovi zak. članka o uredjenju zadrugah i seoskih diobah dotle odgodi, dok ovaj sabor poslje pomenute odgode svoje sjednice nastavio bude, onda pako da se viećanju ob ovom predmetu svakako prednost, koja ga ide, ustupi.

Ovaj predlog bude primljen, i po tome se viećanje ob osnovi zak. članka o uredjenju zadrugah i seoskih diobah neće niti u obće niti pako per excerpta preduzeti za vrieme saborskoga zasjedanja do uključivo 17. ovog mjeseca. —

Time se je prešlo na dnevni red, naime viećanje o izviešću saborskoga odbora za željeznice, imenito pako o dotičnoj po odboru izradjenoj predstavci, koja bi se glede toga pitanja Njegovu Veličanstvu podnieti imala.

Čitana je ta predstavka po odborovu izvjestitelju gosp Dr. Antunu Jordanu, te bude u alinejah 1. do uključivo 26. zatim u alineah 28. 29. i 30. nemanje 33. 34. 35. 36. 37. i 38 u cielosti po redakciji odborovoj, kako je pročitona, bez svake debate primljena. —

Na alineju 27. pako budu predloženi sliedeči izpravci:

a) izpravak g. Antuna Jakića, neka se iza treće točke umetnu kao četvrta ove rieči: od „Čakovca preko Varaždina do Zaprešića:" po čemu bi sadašnja četvrta točka odborove radakcije imala biti petom;

b) izpravak g. zastupnika Miroslava Kraljevića, neka se prva i druga točka redakcije spoje u jednu, koja bi imala ovako glasiti: „1. od Rieke do Zemuna dolinom Orljave, sa ogranci od Karlovca do Senja, zatim od Djakova u Osiek i Brod;"

c) izpravak g. velikoga župana križevačkoga Ljudevita Vukotinovića, neka se 3. točka odborove redakcije jasnije označi ovako: „od Kotoribe prieko Križevca do Zagreba;"

d) izpravak g. narod. zastupnika Antuna Vakanovića, neka se 1. točka odborove redakcije jasnije označi ovako: „od Karlovca do Rieke i Senja preko Kraljevice i Bakra;" — napokon

e) izpravak g. zastupnika Andrije Ostriša odnosno na izpravak g. vel. župana križevačkoga Ljudevita Vukotinovića, neka se 3. točka odborove redakcije ovako formulira: „od Koturibe preko Križevacah, Koprivnice i Sokolovca do Zagreba."

Pri preduzetom glasovanju o cieloj alineji pala je ta alineja zaključkom većine glasovah, uslied čega je preduzeto glasovanje o pojedinih točkah rečene alineje. —

Najprije bude izpravak g. Miroslava Kraljevića odnosno na prvu i drugu točku odborove redakcije, da se naime ove dvie točke ujedno spoje, većinom glasovah primljen, a po tome usvojeni izpravci g. vel. žup. Vukotinovića odnosno na treću točku redakcije i izpravak g. A. Jakića odnosno na umetak medju treću i četvrtu točku odborove redakcije; dočim su izpravci gg. zastupnikah Andrije Ostriša i Antuna Vakanovića zabačeni.

Po tome dakle imade ciela 27. alineja odborova izviešća ovako glasiti.

„Za materialni razvitak naše zemlje jesu najznameni-

tije, najpotrebitije i najsilnije one pruge, štono su projektirane, da se grade:

1. Od Rieke do Zemuna dolinom Orljave sa ogranci od Karlovca do Senja, zatim od Djakova u Osiek i Brod.

2. Od Koturibe preko Križevacah do Zagreba.

3. Od Čakovca preko Varaždina do Zaprešića.

4. Od Zagreba do Osieka, koja pruga bi se preko Erduda do Velike Kikinde pruduljiti imala:"

Isto tako predložio je g. zastupnik Filip Taller odnosno na 31. alineju izpravak, neka se naime obzirom na primljenu novu redakciju 1. točke alineje 27. u ovoj, najme 31. alineji, rieči u predzadnjem redu ovako glaseće: „Karlovac Rieka:" zamiene riečmi: „Zemun Rieka:" koji izpravak bude uvažen i većinom glasovah primljen. —

Što se alineje 32. odborova izviešća tiče, to bje ova u cielom sadržaju primljena, jedino na predlog g. zastupnika Dr. Ignjatije Brlića, obzirom na zaključenu novu redakciju 1. točke alineje 27. u prvom redu stilistično izpravljeno, te tako se mjesto riečih: Buduć je pravac „Karlovac-Rieka najteže gradnje" imadu sliedeće rieči nadomjestiti: „Buduć je na pruzi „Zemun-Rieka pravac Karlovac-Rieka najteže gradnje itd."

Zatim bude na predlog g. zastupnika Adolfa Vebera zaključeno u cieloj osnovi odborove predstavke stilistički izpraviti tako, da se svagdje mjesto riečih pruga ili željeznica „Zemun-Rieka" ima kazati: „pruga ili željeznica zemunsko-riečka".

Konačno bude jošte na predlog odborova izviestitelja g. Dr. Antuna Jordana odnosno na 36. alineju zaključeno, da se upitni zemaljski odbor sastojati ima od prilike iz 15 članovah, ter prepušteno željezničkomu odboru, da kako broj upitnih licah, tako i ista lica poimence ustanovi i do prve iduće sjednice vis. ovoj kući predloži, nu pri predlaganju rečenih licah svakako pravedan obzir uzme na pojedine županije, a i ostale važnije gradske municipije, a ne samo na članove vis. ovoga sabora.

Pošto bi tako debata o izviešću saborskoga odbora za željeznice u obće, a napose o dotičnoj po odboru izradjenoj njegovom veličanstvu podastrieti se imajućoj predstavci dovršena bila, učinio je g. zastupnik Miroslav Kraljević predlog: „neka bi visoki ovaj sabor iz svoje sredine izabrao dva ili tri lica, kojih bi zadaća bila upitnu predstavku osobno Njeg. veličanstvu predati uz prepokornu molbu za premilostivno uvaženje i povoljno riešenje iste predstavke; nadalje osobno predstaviti se popečitelju trgovine i istomu cieli predmet naših željeznicah potanko i razložno predočiti; napokon i istu našu vis. kr. dvorsku kancelariju zašto krepčije podupiranje tih naših pravednih i zakonitih željah željezničkih umoliti.

Koji predlog bje jednoglasno primljen s time: da će se upitni odbor u prvoj budućoj sjednici izabrati.

Prošlo se je zatim na viećanje ob osnovi predstavke njegovom veličanstvu radi obaljenja željezničke tarife pri nas obstojeće podnieti se imajuće, na dnevnom redu stojeće, i sa malo prije riešenim izvješćem saborskoga odbora za željeznice u uzkom savezu stojeće.

Pošto bi redakcija pomenute predstavke po dotičnom odboru sastavljena pročitana bila, učinjen je od strane g. zastupnika Franje Lovrića predlog, da bi se ciela ta osnova već u načelu zabacila, budući se od iste nikakovom uspjehu nadati neimademo, a nije ni temeljita.

Pri glasovanju o tome bude ciela prepomenuta osnova odborove predstavke, kako u načelu tako i od točke do točke, kako je po odboru sastavljena i pročitana, većinom glasovah primljena, a prema tomu predlog g. Franje Lovrića zabačen.

I tako se zametne viećanje o izviešću administrativnoga odbora izaslanoga iz sabora glede izručenih mu podnesakah evangjeličkih obćinah zagrebačke i daruvarske, molećih, da jim bude podieljena sloboda vjerozakonska, koji predmet na dnevnom redu stoji.

G. zastupnik Dragoilo barun Kušlan predlaže jedino izpravak, da bi se u članku I. rečene osnove u zadnjem redu medju rieči: „podvrgnu i domaćemu:" umetne bolje jasnoće radi još ova rieč: „svojemu;" a gg. biskup Venceslav Soić i kanonik Dr. Luka Petrović predlažu i to, prvi snarodnoga i religioznoga, a drugi s gledišta blagostanja javnog, da se cieli predlog odbora kao neumjestan zabaci.

Posljedak glasovanja bje taj, da je ciela osnova zakonskoga članka po odboru izradjena sa izpravkom g. baruna Dragoila Kušlana većinom glasovah primljena, a naprotiv, da su predlozi gg. biskupa Venceslava Soića i kanonika Dr. Petrovića zabačeni.

Time bje sjednica današnja u $1^3/_4$ satih poslje podne zaključena, a buduća po vis. predsjedničtvu za sutra t. j. 15. ožujka t. g. u 10 satih prije podne urečena.

Dr. Mirko Šuhaj,
I. podpredsjednik

Ivan Stahuljak.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Imade-li kakve primjetbe? (Nitko se nejavi); ako neima, zapisnik odobrenim proglašujem.

Bilježn. Janko Car: priobćuje podneske, i to:

1.) predstavku županije sriemske o tom, da se srbskom narodnom pozorištu u Novom sadu opredieli podpora iz zemaljske konkurencialne zaklade. (Peticionalnom odboru.)

2.) predstavku županije sriemske, da se postavi kod vis. vlasti školski savjetnik srbske narodnosti i iztočnoga vjeroizpovjedanja, nadalje srbski kateketa na onih gimnazijah, na kojih ima priličan broj srbske mladeži.

Franjo Lovrić: Ova bi molbenica spadala na tri odbora, školski, administrativni i peticionalni. (Zaključeno, da se najprije dade peticionalnom odboru).

3.) predstavku gradsko-kotarskoga poglavarstva bakarskoga proti težnjam smjerajućim na razkomadanje bakarskog municipija. (Ide medju spise, jer je sabor u tom predmetu već zaključak izrekao).

4.) Molbenicu Jos. Kovačića, žup. zagr. začast. pristava za godišnju podporu od 200 for. iz hospitalarne zaklade. (Peticionalnom odboru).

Predsjednik: U nadopunjenju jučerašnjega zaključka, imao bi ponajprije odbor željeznički lica označiti, koja bi mislio, da dodju u zem. odbor.

Dr. Jordan: Po nalogu vis. sabora držao je željeznički odbor sjednicu u svrhu, da izabere članove za zem. odbor. On se je držao kod izbora načela, što je jučer poprimljeno, da naime po mogućnosti budu zastupane sve čest́i naše domovine u tom odboru, tako, da budu mogli dotični članovi kod pojedinih zaključakah u obzir uzeti posebne interese dotičnih mjestah. Sbog toga nije se mogao broj stegnuti na 15 već se na 25 članovah povećao. Iz županije zagrebačke uzeo je odbor nješto više članovah s toga, što po svoj prilici središte toga odbora biti će Zagreb. Ovo je zapisnik sjednice. (Čita ga).

Franjo Sviličić: Usudjujem se predložiti, da se ovomu odboru pridruži još mjernik Augustin, i to s toga, što je strukovnjak u poslu željezničkom.

Skender Virág. Ja vidim, da kod imenovanja ovih osobah nije uzeto nikakvo razmjerje na županije; zato predlažem, da bi se za županiju požežku još dodale njekoje osobe.

Predsjednik: Izvolite nam kazati, koje mislite pò prilici.

Skender Virág: Špun Miroslav i biskup Gruić.

Ivan Vončina: Prije nego se zaključi, usudjujem se ja prigovoriti proti predlogu, da bi se ovomu odboru pridružili knez Lippe i grof Pejačević.

Ova gg. tražila su i već dobila koncesiju za prugu, kod koje se nimalo neobaziru na interes ciele zemlje, već samo na vlastiti svoj interes.

Ja mislim, da ondje gdje treba da složno radi taj odbor, imajuć pred očima jedino dobro i korist ciele naše zemlje, nemože se nadati mnoge podpore od ove gg. S toga mislim, da nebi baš trebalo činiti joj time komplimentah.

Vel. žup. B. Smaić: Što je g. predgovornik vis. saboru predložio ob istoj stvari, bilo je govora i u odboru, i odbor je, s uzroka, što bi se time možebiti kakovo sporazumljenje postiglo, smatrao, da se ova gg. imajuć veliki upliv i u Beču i kod kapitala, uzmu u obzir.

Što se je iz Zagreba uzelo više osobah, učinilo se je samo s toga razloga, što je ovaj odbor prevelik, da bi mogao uspješno dielovati, ako neimenuje pododbor, koji bi radio u Zagrebu. To sam imao primietiti.

Jovan Živković: Ja vidim, da je zaista velik broj članovah ovoga odbora; a ujedno moram opaziti, da od strane Sriema ima samo jedna osoba, o kojoj znamo, da nemože dolaziti ovamo; dočim imade u Zagrebu više Sriemacah. Tu sam ja, g. Subotić itd. Ja bih dakle želio, da bi se i sriemskoj županiji dao barem jedan glas u odboru, preko kojega bi svoje želje i nazore kazati mogla. (Glasovi: Subotić!)

Av. Ćepulić: Osim onoga razloga, što ga je naveo g. Vončina, da gg. se Lippe i Pejačević izpuste iz ovoga odbora, imam ja još jedan drugi razlog. Ja kažem, da bi bilo uprav jako pogibeljno, ako ova gg. unutra dodju: jer ona imaju posebne svoje interese, i karakter kao članovi odbora mogao bi samo doprinieti k tomu, da pod tom firmom vlastite svoje interese zastupaju. To nije sumnjičenje, to je ljudska narav, da kad tjeraju svoj interes služe se sa svimi mogućimi faktori. Zato želim, da se ova gospoda, bila ona inače makako čestita i poštena, iz ovoga odbora izpuste.

Predsjednik: Ja bih razdvojio ovaj predlog, te prvo pitao, da-li vis. kuća pristaje na to, da se odbor sastavi iz članovah, koje je odbor predložio; ako to padne, onda ću pitati, da-li vis. kuća na to pristane, da se izpuste gg. Lippe i Pejačević i da se još dodadu gg. Augustin, Špun, Gruić i Subotić. Dakle molim, da ustanu ona gg., koja su za to, da ostanu lica predložena po odboru. (Manjina se digne.) Koja su pako zato, da se izpuste gg. Lipe i Pejačević i dodadu gg. Aug. itd.? (Većina se digne.) Ovo je dakle primljeno.

Drugo zaključio je sabor jučer izabrati posebnu deputaciju, da tu predstavku nj. veličanstvu podnese.

Svakako valja prije ustanoviti, da-li se ima ova deputacija sastojati iz 2 ili 3 lica.

Fr. Lovrić: Ja se usudjujem predložiti, da bi se željeznički odbor sam u bližnju sobu udaljio, te nam predložio dotičnu gospodu.

Predsjednik: Pristaje-li vis kuća na predlog g. Lovrića? (Pristaje se!) Ja mislim, da bi se to učinilo najlaglje medju odmorom.

Prisvaja-li vis. kuća takodjer predlog željezničkoga odbora, da se ovomu odboru stavi na razpoloženje svota od 5000 for.? (Prima se!)

Na dnevnom redu sada stoji treće čitanje osnove o vjerozakonskoj slobodi evangjelikah.

Izv. dr. N. **Špun:** (Čita ju.)

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na ovu osnovu zakonsku u njezinoj cielosti, kako je jučer prihvaćena i sada od rieči do rieči pročitana? (Većina se digne.)

Nadpolovičnom većinom je dakle primljena.

Dalje stoji na dnevnom redu članak o desetini.

Izv. M. **Hrvat:** Odbor urbarski je u jučerašnjoj svojoj sjednici zaključio, vis. saboru predložiti, da se osim članka o desetini nikakvi drugi članci u pretres neuzimaju, i uslied toga je njeke molbe, koje su još neriešene ostale, predao u pisarnu, za da se poslje opet u pretres uzeti mogu. (Čita članak o desetini; vidi u 50. sjednici.)

Ovaj novo predloženi članak mislim, da netreba podupirati, buduć je proizišao iz sporazumljenja sve one gg., koja su prije prigovore činila.

Josip Špun: Glede sada umetnute druge točke usudjujem se ja izpravak ovaj učiniti, da ovako glasi: §. 2. U županijah požežkoj, sriemskoj i virovitičkoj *ukida se kao desetina tako i pinta iliti motičarina od vinogradah, bili oni selištni ili ne, te neima se utjerivati.* Na prvi pogled činiti će se ovaj moj izpravak suvišan, nu ja ga nalazim sasvim potrebitim i pravednim, i to zato, jer u tih županijah desetine u obće neima, medjutim se je ona ipak njekim načinom uvukla, tako, da u njekojih miestih obstoji, dakle ova desetina mora se ukinuti polag 1. paragrafa. Drugo, veli se ovdje, „od vinogradah, koji nisu zasadjeni na selištnih zemljah“ dakle već ovo suponira, da se od onih, koji su na selištnih zemljah, davati neima. Slavonski narod dava takodjer od vinogradah, koji su na selištnih zemljah, desetinu; dakle je po mnenju odbora tu desetinu krivično davao. Zatim je još ovaj razlog, što se točno precisirati neda u ovih županijah, koji vinogradi su selištni, koji izvanselištni.

Od vinogradah selištnih jesu dotična vlastela dobila odštetu, ali narod polag sve odštete, koju je platio, takodjer u naravi motičarinu sveudilj dava. Što se tiče onih vinogradah, koji nebi bili selištni, mislim, da se oslobode od te motičarine ili pinte, buduć je vis. kuća priznala načelo, da se u obće ovo feudalno odnošenje dokinuti ima. Ako se pinta i nadalje davala bude, onda niti feudalno odnošenje ukinuto neće biti.

S toga ja preporučam moj izpravak, jer je u istinu pravedan.

Predsjednik: Buduć se je već više govornikah prijavilo, bilo bi najbolje, da točku po točku preduzmemo.

Izvj. M. **Hrvat:** Čita: §. 1. Svaka desetina, što se je davala uz gornicu od jednoga te istoga gornoga zemljišta, pa bilo to i u smislu gornoga lista, naravi je desetine svešteničke, koja je zakonom već ukinuta, ako se protivno nedokaže.

§. 2. U županijah požežkoj, sriemskoj i virovitičkoj imade se od vinogradah, koji nisu zasadjeni na selištnih zemljah, davati samo pinta ili motičarina, t. j. jedna oka od svakoga akova priroda.

§. 3. Zaostatci od desetine, koja se u smislu §. 1. ovoga zakona ukinutom smatra, zatim u županijah požežkoj, sriemskoj i virovitičkoj zaostatci od drugih daćah vinogradskih osim u §. 2. ovoga zakona napomenute pinte, nesmiju se utjerivati.

Janko Boleslavki: Ja bih želio, da se prvomu §. dodadu jošte ove rieči: „Desetina pako, koja se je davala u ime gornice i nadalje obstoji." Imam razlogah, zašto to predlažem. Kad to danas sutra dodje van i kad ludi ljudi, koji neznadu razsuditi, budu čitali: „ukida se desetina", dogoditi će se kojekakvi eksces.

Zato za izbjeći nesporazumljenje, bune i smutnje želio bih, da se ovo dodade.

Josip Torbar: Ja držim, da je ova opazka sasvim suvišna, jer ako imade desetine bez gornice, to je onda sasvim jasno, da ova ostaje, budući se tu samo kaže: Ukida se svaka desetina, koja se daje uz gornicu.

Ferdo Krajačić: Ja bih želio, da se kaže u prvoj alinei: Svaka desetina, „bila u naravi ili u novcu" itd., s toga uzroka, jer se u mojem kotaru jedino u novcu daje.

Dr. Ignj. Brlić: Vis. saboru je poznato, da se po načelih našega ustava zakonom nazivati može samo ono, što je vis. sabor s jedne strane zaključio, a s druge strane nj. veličanstvo potvrdilo. U prvoj stavci dolazi izraz, da je svaka desetina zakonom ukinuta; onaj propis pako, kojim je desetina ukinuta nemože se u smislu našega ustava zakonom nazvati; zato predlažem, da se rieč „zakonom" izbriše.

Franjo Lovrić: Glede §. 1. neslažem se sa zastupnikom kaptola čazmanskoga, jer kad bi se njegov izpravak primio, onda bi se moglo misliti, da se ova desetina s vremenom nebi mogla ukinuti, ali ja pristajem uz predlog g. Krajačića.

Benj. Kraljević: Meni se čini predlog odbora glede desetine sličan članku, koji je prije njekoliko danah ovdje propao, nu, istina Bog, ova nova osnova je ponješto liberalnija, ali ipak nije baš posve liberalna, i zato, da bi se ovaj članak sasvim usavršio, neka mi bude dopušteno, da i sada kako i onomad predložim vis. kući ovaj dodatak kao §. 4. (Čita): „Nagodbeni odkupni ugovori, u koliko su glede upitne desetine sa bivšimi podanici možda i ma u kojem vlasteljinstvu jur sklopljeni, svoju kriepost takodjer gube; a osim toga na temelju pomenutih ugovorah primljene od bivših podanikah glavnice imadu se istim po dotičnih vlasteljih povratiti."

Ja mislim, da radi ovoga mojega dodatka cieli onaj članak nije pao, dapače ja sam uvjeren o tom, odnosno ja sam vidio, da je skoro ciela vis. kuća za ovaj moj izpravak glasovala, i tako se ufam, da će si ona ostati konsekventna i sada. Ja neću, da drugimi razlozi ovaj izpravak obrazložim, već samo jedino to hoću ovdje da kažem, da može zakon i povratnu moć imati, jer se je to već više putah slučilo, a kad se i nebi, ipak bi moj dodatak sasvim pravičan bio.

Sličnu ustanovu je potvrdila prošla naša domaća vlada. U koliko se sjećam, mi se u al. 4. naše adrese nismo baš najpovoljnije izjavili proti vis. našoj vladi, a ja ovdje velim, da je u tom vis vlada vrlo pravično postupala; dakle ja apeliram na vis. sabor, da on neće biti manje pravičan, manje domoljubiv. Moram jošte kazati, da ja tu radim sasvim objektivno, da-li se to ticalo Petra ili Pavla.

Stjepan Hrvoić; Ja ponavljam ono isto, što je kazao g. Brlić, i usudjujem se upitati g. izvjestitelja, kako da on misli tumačiti ovu rieč, da je desetina zakonom već ukinuta, i kad budem čuo tumačenje ovog izraza, onda ću dalje rieč povesti.

M. Mrazović: Kaošto sam već u posljednjoj sjednici, kad je ovaj predmet bio na dnevnom redu, razložio, povod ovoga zak. članka stoji u tom, što je sigurno, da se u krajevih vinskih, osobito pako, koliko je meni poznato, u krajevih Hrvatske uz običnu gornu daću pobira takodjer svećenički desetak; a povod tomu, da je bilo moguće dotičnim sudovom ovako postupati, jest u patentu od 2. ožujka 1853., gdje se u §. 61. naročito kaže, da se imade striliš do god. 1848. u podancih uzdržati i na zahtievanje gospoštine likvidirati.

Naravna stvar, uredi, koji su gledali samo na izprave, koje je gospoština dopriniela, držali su, da nije nihova dužnost iztraživati, jeli ovaj desetak gorne ili svećeničke naravi. Seljačtvo dakako toga nije moglo dokazati, budući lišeno svih dokazah. Iz toga se je porodilo, da se je u velikih vinskih priedjelih Hrvatske t. j. u cielom Okićkom priedjelu pobirao uz običnu gornu daću i desetak, o kojem se može dokazati iz izpravah prečastnoga kaptola, stranom i iz gospoštinskih izpravah, i napokon iz urbarskih spisah, da je svećenički desetak. Seljačtvo neuko, osobito u političkom postupku, gdje se nije niti se je smjelo služiti zastupstvom vieštakah, nije ništa činilo, da odbije od sebe tražbinu, koja je već ukinuta. Uslied toga se dogodilo u priedjelih prije napomenutih, da je mnogo obiteljih, otimajuć se sveudilj ovomu podanku, u zaostatak i silan dug palo, i ovim obiteljim zbilja prieti propast, ako se zakonodavnim putem tomu kraj neučini. Gledeć dakle na ovu okolnost, a drugo gledeć na to, da zakonom nije bila normirana desetina kao podanak, osim desetine svećeničke, držao je odbor, da je naprama pravdi i napram pravici, ako se svakomu onomu, koji ovaku desetinu u buduće tražiti želi, nametne dokaz, da ta desetina nije svećenička. Ovdje se dakle neradi o novom materijalnom zakonu, kojim bi se koji podanak do sada obstojavši ukidao, nego se radi o tom, da se već ukinuti nepravedno više neutjeriva; ovaj dakle zakonski predlog više je formalne naravi. Ovo se je činilo pravedno s toga, što vlastela i onako u posjedu sviuh dokazalah jesu, i što jim je kao izobraženoj klasi, pristup u dotične arkive mnogo laglji, iz kojih može dokazati, da je ova ili ona gora, ili kako se kaže promontorium, prosta od svećeničke desetine; činilo se je takodjer pravedno zato, što zakonom ovaj podanak nije bio normiran, nego je bio, neću reći proti zakonu, nego uz zakon uveden u njekojih okolicah, i to uprav u onih gdje je svećenički desetak obstojao.

Odboru je pred očima lebdilo izkustvo pojedinih članovah, koji znadu, da je ista gospoština, imajuć u zakupu desetinu svećeničku prečastn. kaptola zagrebačkoga, imala i svoje vinograde, koji ovoj desetini nisu bili podvrženi, i ove poslie duga vremena što je svećenički desetak već pobirala, svećeničkomu desetku podvrgnula.

To je izkustvo članovah odbora potvrdilo, premda se nemože kazati, da uprav kod svake gospoštine imade o tom evidencije; nu ovo izkustvo navelo je odbor na to, da nije onako beznvjetno, kako je bila prva stilisacija, i sada svoj predlog učinio, da je naime svaki desetak svećeničke naravi, nego je mislio, da će biti pravedno, ako se vlasteli, imajućoj sva sredstva u rukuh, i prilika dade, da dokaže, da taj desetak, što ga pobira, nije svećeničke naravi.

Ovdje se mora još na jednu okolnost obzir uzeti. Ima-

gospoštinah, koje su desetak svećenički poslie uvrstile putem novih pogodbah u svoje gorne listove, tako da se je u gornih listovih trag zametnuo, gdje se sada više nemože vidjeti, jeli taj desetak gorne ili svećeničke naravi.

Mislio je dakle odbor, da mora vis. saboru naročito preporučiti, da se gorni list neuzima sam po sebi kao dovoljno dokazalo, da dotična desetina nije naravi svećeničke; nego da treba, da se uz taj dokaz još i drugi doprinesu. Kako rekoh, to će biti vlasteli tim laglje, što se to stranom nalazi u urbarskih spisih, a stranom se u njekojih priedjelih, osobito, gdje su u novije vrieme zasadjeni vinogradi, pa je možebiti desetina uz gornicu normirana, dade dokazati svjedočanstvom živućih ljudih, da ova desetina podnipošto nemože biti naravi svećeničke, već zato, što je u novije vrieme nastala. Ovim je dakle na njeki način predlog onaj, što sam ga ja ovih danah imao čast braniti, jasan, s toga što se ovdje izključuje mogućnost, da samo gorni listovi budu normativ dotičnoj oblasti, koja bi imala račun izmedju vlastelom i podaničtvom učiniti. Tu je dakle, koliko sam mogao za opravdanje §. 1. navesti, navedeno.

Što se pako tiče predloga učinjenoga po g. Špunu, ja moram iskreno priznati, da su takodjer gg. iz onih priedjelah u odboru bila, nu da nije nitko za shodno našao, ovaj predlog onda učiniti, da bi se bio mogao potanko premisliti; i na prvi mah čini mi se, da razlog, kojega je naveo g. Špun za svoj predlog, kao da se urbarski vinogradi nebi mogli razabrati od neurbarskih, nije posve utemeljen, jer vinogradi urbarski popisani su u dotičnih tabelah, ako se i nemože kazati, da su i neurbarski popisani. Što se tiče izpravka preč. g. Boleslavskoga, da se ovdje naročito još umetne, da desetina, koja se u ime gornice dava, još i nadalje obstoji, čini mi se, da je ovaj izpravak suvišan, što se ovdje pravni odnošaj medju vlastelom i podanici ne normira materialno nego samo formalno; isto tako suvišnim čini mi se izpravak g. Krajačića, jer kad se kaže, da je ukinuta svaka desetina, onda nije izključena nikakva, davala se u naravi ili u novcu; dapače kad bi se umetnula ova alternativa, moglo bi se kazati, da gdje se desetina na drugi koji način daje, još i nadalje obstoji, ovaj bi dakle dodatak prije mogao škoditi nego li koristiti.

Što se tiče izpravka g. Brlića, da se izpusti u §. 1. rieč „zakonom“ s toga, to pozivljuć se na ustavno pravo trojedne kraljevine g. predlagatelj tvrdi, da naredba, kojom je ova desetina ukinuta, nemože se po pravilih ustavnih zakonom nazvati, to bih se ja usudio ovdje napomenuti samo to, da je zbilja zakonom od g. 1848. na ugarskom saboru ukinuta i na ovaj zakon se vladina naredba i pozivlje. Sada, što se tiče zakonah 1848. god., ja mislim, da se više putah nastoji izazvati to, da ovaj sabor sam sobom u protuslovje dodje, nepriznavajuć ovih zakonah, nu ipak ovdje pozivljuć se na ovu ustanovu kao zakon. Mislim, da neće biti neshodno spomenuti, da trojedna kraljevina zakonah od 1848. god. nije priznala, nije proglasila na svojem saboru, navlastito zato, što je onimi zakoni državopravni položaj trojedne kraljevine napram Ugarskoj bez njezina privoljenja promienjen na njezinu štetu, i što je bilo, neću reći državno, nego ću reći municipalno pravo, da trojedna kraljevina nije vezana zakoni, na ugarskom saboru stvorenimi, ako nisu i na našem saboru proglašeni.

Drugo je pitanje, što se tiče zakonah onih, koji se protežu na privatno-pravne ustanove. Ovi zakoni samo zato neimaju u trojednoj kraljevini još dosada obvezanosti, jer na saboru hrvatskom još nisu proglašeni radi ustanovah onih, kojim se promjenjuje državo-pravni odnošaj. Nu pošto se sada o tom radi, da se odnošaj medju trojednom i kraljevinom ugarskom na konac izvede, i stalno uredi, sigurno će se i to u razpravu povući, koji zakoni učinjeni g. 1848. na saboru ugarskom mogu takodjer u Hrvatskoj svoju zakonitu valjanost imati.

Buduć je dakle onimi zakoni desetina sveštenička zbilja ukinuta i buduć je sabor trojedne kraljevine g. 1848. taj zakon naročito primio u svojem članku 27., to ja mislim, da ovaj izraz u odborovom predlogu nemože biti nikomu zazoran.

Osim toga u trojednoj kraljevini i u Ugarskoj nije bilo svagda zakon samo ono, što je bilo napisano, nego se je i zakonski običaj valjanošću i kriepošću samoga zakona stvorio, tako glede državnoga kao privatnoga prava; kad se je volja naroda, očitovana u životu, neću reći sukobila nego snašla sa voljom krune.

Ako dakle prekinuće svešteničke desetine na ništa drugo nesvedemo nego na volju naroda, kojoj kruna nije protuslovila, to će mi svaki dopustiti, da je to napram dosadašnjemu ustavnomu običaju trojedne kraljevine postalo zakonom. Ako se dakle ova rieč i ostavi u osnovi, mislim, da nemože ničija ustavna sviest biti povriedjena, i da bi najmanje kruna bila, koja bi ovomu prigovorila.

Iz navedenih dakle razlogah podupiram ovu redakciju, kao što sam ju i u odboru podupirao.

Av. Čepulić: Ja sam do sada već toliko mnenjah čuo, da zbilja neznam, kojemu bih se pridružio, i zato želim u interesu naroda udariti srednjim putem. Svi priznajemo, da nam je tu svrha pomoći narodu. Ja sam već toliko putah čuo, da narod propada tim desetkom. Ako nam je, kao što i zbilja jest, namjera ta, da se narodu pomogne, dokinimo svaki desetak, pa mu je gotovo pomoženo.

Mnogi će se možebiti time skandalisirati, ali ja kažem, da time neće biti ničije pravo povriedjeno; jer ako se o pravu govori, treba gledati, kako je to pravo postalo, koji mu je naslov. Ovomu pravu naslov jest onaj isti, koji i svim drugim feudalnim pravom, koji se još u naših zakonih amo tamo nalaze i čas po čas izčezavaju, t. j. sila Gospodo! ja objektivno govorim i pozivljem za svjedoka historiju. —

Kad su odlične klase našega naroda tako jake bile, da su mogle raditi što su htjele, onda su medju ostalimi podatci stvorile i desetinu. Možebiti su imale i naslov taj, da se je svećenstvo bavilo podučavanjem puka, a plemstvo administracijom i vojevanjem; dakle ako ćemo stvar analisirati, plemstvu i svećenstvu pripadali su svi oni tereti, koje sada narod nosi, i zato su uprav one dvie klase imale toliko privilegijah. Buduć pako da su sada svi tereti prestali, što je naravnije, nego da prestanu i povelje, koje im uprav zato bile podieljene, da mogu onaj veliki teret podnieti? Ja dakle u ukinuću te desetine nevidim nikakve povrede prava, jer ono pravo je prestalo, pošto je prestala dužnost.

Zato sam ja za ukinuće svake desetine; a ne samo to, nego jesam i zato, da se kaže, da se sve ono, što se je izza g. 1848. platilo u ime desetine, imade povratiti.

Roberto Zlatarović: Kad je bio članak o desetini prvi put na stolu vis. kuće, glasovao sam proti njemu, jer mi se je činio onako sastavljen, kao da smjera na ukinuće desetine. Po stilisaciji, koja nam danas predleži, smjera ovaj zakon na to, da se konstatira narav desetka. Po-

gledom na obstojeće razmirice u tom obziru, držim ja, da bi bilo svakako probitačno, da zakonodavno tielo što opredieli, s toga gledišta ja takodjer pristajem na redakciju. Jedino bih želio, da se izpuste rieči „pa bilo to i u smislu gornoga lista," jer mi se čine suvišne. Ako gorni list konstatira, da se desetak ima davati, onda nije treba držati se drugoga, nego što je ovdje u prvom redku kazano, da se protivno dokaže. Kad bi dakle gorni list ipak sadržavao data, koja bi bila kadra dokazati protivno, onda ja nebih rodo, da se izključi.

Što se pako tiče pitanja ovdje potaknuta, koji zakon da se ovdje razumieva, usvajam posve mnenje g. zastupnika dugoselskoga, tim većma, što se i ja kod svake prilike, gdje se radi o tom, da se tko pozivlje na zakone ugarske od g. 1848., držim toga, da se na zakone, koji se tiču privatnoga prava, može svaki pozvati bez uvrede našega državnopravnoga položaja. Pa kad i toga nebi bilo, mogao bi se ovdje razumievati zaključak našega sabora od g. 1848. i g. 1861. koji makar nije sankcioniran po Nj. Vel., efektivno ipak je izveden; u tom dakle izrazu „zakon" ja nevidim nikakve pogibelji.

Dr. A. Stojanović: Za umirenje g. Hrvoića i za konstatiranje pravnoga, zakonitoga temelja imam to navesti, da je ovaj izraz „zakonom već ukinuta," osobito što se Slavonije tiče, ovdje svakako umjestan, jer ugarski zakoni od 1848. jesu n. pr. u županiji sriemskoj, gradu Osieku itd. publicirani, a svi oni članci, koji se tiču podaničkih odnošajah, jesu i u virovitičkoj županiji proglašeni.

Stjepan Jančo: Ako već ima kakav zakon, kojim se ukida desetina, onda je nov zakon suvišan, nego samo treba da se prvi pročita, da vidimo, je li odgovara duhu vremena i nuždi, i ako nije dosta jasan da što umetnemo. Ja bih se dakle predložiti iusudio, da se taj pročita i eventualno razjasni.

Stjepan Hrvoić: Kad sam malo prije zamolio bio g. izvjestitelja, da mi razjasni, koji se zakon razumievati ima, što se u §. 1. članka glede ukinuća svećenskoga desetka navodi, da je njime isti ukinut, to sam učinio s toga razloga, da saznam, na čemu se isto navadjanje temelji.

Nu g. predgovornik zastupnik dugoselski Mrazović protumačio je to tako, da se ovdje kao zakon smatrati može, i ima zakonski članak XIII. ugarskoga sabora od g. 1848., jer da su članci tih zakonah, odnoseći se na privatno-pravna odnošenja, isto tako valjani i za nas, da se je moći nanj bez svakoga uštrba za naše javno pravo kao zakone pozivati.

Prihvaćajuć ovu izjavu, moram reći, da mogu sada bez bojazni svakih predmnievah, koje su inače u ovom visokom saboru proti rečenim zakonom u obće u tolikoj mjeri zavladale, pristupiti na valjani i zakoniti temelj članka XIII. zakonah ugarskih od g. 1848.

I ja držim, da u slučaju rješavanja pitanja o ukinuću svećenskoga desetka, neima druge pravovaljane zakonite ustanove osim ove od g. 1848.

A kad je tomu tako, to bi ja želio bio, da bi se u predstojećem zakonskom članku rečena zakonita ustanova zakonah od g. 1848. i to čl. XIII. naveo, što bi se na svaki način tim laglje učiniti moglo, pošto je rečeni g. predgovornik zastupnik dugoselski bivši i član dotičnoga odbora, koji je upitni osnovni zakonski članak redigirao, naročito sada priznao, da se pod onim navodom u §. 1. „koja je zakonom ukinuta," prije navedeni zakon razumieva, dapače, da se je slobodno na takav, bez uštrba našega javnoga prava, pošto isti i za nas valjati ima, pozivati.

Kad pako izražujem ovu želju, to ujedno nemogu s vida propustiti, da u članku predloženom za viećanje, dočim se desetina crkvena ukinutom proglašuje, neima ujedno navedena načina, kako će se onim, koji protivno dokažu, da nije naravi iste, takova ili odštetiti po zemlji, ili odkupiti po dotičnih posjedateljih teretnih vinogradah.

Ja držim, kad se u sličnih slučajevih zakonska ustanova po zakonodavnom tielu stvara, kojom se naime jednoj stranci uz oduzimanje prava i koristi druge kakve polakšice davaju, da pravda sobom donosi, da se i drugoj strani za izgubljenu korist primjerna naknada shodnim načinom dade. Dakako ovdje bi mi valjalo sada navadjati, komu i kako da ta naknada, pošto je svaki crkveni desetak ukinut, pripasti imade.

Nu mene toga posla lišava upravo zakonski članak XIII. od g. 1848., na koji se je sada, kako to jur u početku svoga govora navedoh, slobodno i bez uštrba našega javnoga prava temeljiti.

Taj zakonski članak, na kom se osniva i §§. 55. i 56. carskoga patenta od 2. ožujka 1853. naročito navodi, komu se naknada t. j. odšteta i to u ime ne crkvenoga, nego vremenom takovu narav izgubiloga desetka po zemlji dati imade.

Visoki sabore! Zakonodavac stvarajući čl. XIII. od g. 1848. imao je sigurno i bez svake sumnje pred očima sve moguće momente, kako se je ta crkvena desetina mienjala, nemanje i sve u tom obziru jur prije postojale zakone; te je u sliedstvu toga naročito u §§. 2. i 3. izrazio pravedno, komu odšteta pripada.

Neznam dakle, zašto nije saborski odbor, stvarajući predloženi nam članak zakonski, dočim se pozivlje na zakon, kojim je desetina crkvena ukinuta, kako je to u §. 1. predloženoga članka naročito navedeno, i dočim se pod tim zakonom, kako sam naveo i kako je to g. predgovornik zastupnik dugoselski priznao, onaj zakonski čl. XIII. od god. 1848. razumievati ima, velim, zašto nije isti saborski odbor, ujedno i ostale ustanove toga zakona u ovaj nam predloženi zakonski članak primio, ja bo nemogu nipošto dopustiti, da bi se mogao samo jedan dio postojećega zakona na korist ma čiju tumačiti i primiti, dočim bi se drugi dio istoga, koji je osnovan na pravu i pravici, samo jednostavno i to na štetu trećega mukom mimolaziti smio.

Budući držim, da je visokomu saboru, stvarajuć ovu zakonsku ustanovu, tvrda volja i odluka, obaziruć se na sve razloge i okolnosti, te na pravo i pravicu i postojeći u tom obziru pravovaljani zakon, pravedan i svrsi shodan zakon stvoriti: s toga i oslanjajuć se na rečene razloge podnašam visokomu saboru sliedeći dodatak:

§. Na koliko je crkvena desetina ili darovanjem kraljevskim (donatio regia) ili perenualnimi ugovori prešla u vlastničtvo pojedinih privatnih obiteljih, imade se za istu nakon učinjena izvidjenja odšteta po zemlji dati.

§. Da nebi ukinućem crkvene desetine niže svećenstvo (curatus clerus) u svom uzdržavanju nikakve štete trpilo, to mu se imade primjereno popisu crkvenih dohodakah od g. 1802. primjerena odšteta od zemlje pružiti.

Dočim ovaj svoj dodatak činim, ujedno predlažem visokomu saboru, da ga primiti izvoli, a obrazložit ću ga potanje, kada na mene za govor red dodje.

Izv. Mirko Hrvat: Što se tiče izpravka g. Boleslavskoga, mislim, da se sam pobija, jer se nemože nikada zakon takov stvoriti, kojega nebi mogao onaj, koji, hoće zlo razumjeti; isto tako je suvišan izpravak g. Krajačića, buduć se ovdje nekaže: desetina koja se je u naravi davala; dakle bilo u naravi ili ne, to je ovdje sve jedno.

Na izpravak g. Brlića i Hrvoića imam odgovoriti, da je odbor mislio na članak 27. sabora trojed. kraljevine god. 1848., koji je po Nj. Vel. sada vladajućem kralju godine 1850. sankcioniran; osim ako ona gg. možebiti misle, da kralj, koji nije jošte krunisan, neima niti prava zakone sankcionirati; nu meni je iz povjestnice protivno poznato.

G. Čepuliću moram odgovoriti, da ako on misli podpuno ukinuti desetinu, morao bi posebnu osnovu predložiti, jer se ovdje neradi o ukinuću ičija prava, nego samo o tom, da se preprieči zloporaba već obstojećih ustanovah, da se predusretne nezakonitosti; s toga nemože biti niti mjesta i kakvoj odšteti, kako ju je gospodin predgovornik zahtievao.

Predsjednik: Pošto je g. B. Kraljević sam priznao, da se slaže sa §§. 1. 2. i 3. ove osnove i da samo želi, da se njegov izpravak dodade kao §. 4., hoćemo na koncu o njem glasovati.

Što se tiče izpravka g. Čepulića, to sam ga ja tako shvatio, da on nije činio posebnoga predloga, da se svaka desetina ukida, nego da je time samo htio podkriepiti izpravak g. Kraljevića, i zato mislim, da nije njegova želja, da se o tom glasuje.

Avelin Čepulić: Ja sam zbilja za to, da se dokine sve.

Predsjednik: To je onda nov predlog, o kom se mora posebice glasovati.

Onda imamo još izpravke od gg. Boleslavskoga, Krajačića, Brlića i Zlatarovića i napokon izpravak g. Hrvoića.

Krajačić: Ja odustajem od svoga predloga.

Predsjednik: Dakle ponajprije molim, da ustanu ona gg., koja su za redakciju 1. točke, bez ikakva izpravka (Većina se digne). Redakcija je dakle primljena.

Izv. M. Hrvat: čita §. 2.

Dr. A. Stojanović: Ja činim predlog, da se ovaj §. 2. kao sasvim suvišan izostavi, a suvišan je zato, što imamo u županiji požežkoj, sriemskoj i virovitičkoj istovietan zakon.

Ja neznam dalje, kako bi nazvao ovo njekakvo nastojanje, da se i najmanja siena od zakonah 1848. g. iztisne; ja vidim da se niti ne priznaje kraljevina Slavonija, nego da se samo per županije traktira.

Ja dakle neznam, čemu se ova ustanova sada uvadja, akoprem to kod nas već obstoji. Za dokaz tomu neka čitam ove rieči čl. 7. god. 1836. (Čita:) In comitatus autem itd.

Za slučaj pako, ako bi većina bila za ovaj §., onda neimam ništa proti tomu, da se ponovi ono što je dobro, nu svakako valja, da se pozovemo i na ovaj zakon od godine 1832—36.

Filip Taller: Što se tiče izraza g. predgovornika, da se ovo isto zbilja i skoro istimi riečmi nalazi u zakonu od g. 1832—36, to i ja nalazim za ponovljenje, ali ponovljenje takovo, koje nije baš istimi riečmi izrečeno. . . . A vineis exsessionalibus, ovdje ja nalazim malu kontroversiju. Ima tri vrsti vinogradah, prva je vrst onih, koji su zasadjeni na selištnih, a druga onih, na izvanselištnih zemljah, koje su ipak podaničke bile, od kojih se mora daća odkupljivati. A ima treća vrst vinogradah, koji su na alodijalnih zemljah zasadjeni, pa uz pogodbu davani na obradjivanje. Ova treća vrst bila bi za vlastelina sasvim izgubljena, jer ovdje u osnovi se kaže: od svih vinogradah, a to bi bila nepravda za vlastelina.

Zato bi ja mislio, ako se ovaj paragraf nebi sasvim izpustio, što je repeticija zakona od g. 1832—36, da se pridoda na kraju paragrafa sliedeći dodatak: „Nu ovim se nedotiču vinogradi alodialni i pod osobitimi ugovori stojeći."

Živoin Kiriaković: Ja bi bio za ovaj §. 2, ali se bojim stvarih, koje bi možebiti od tuda sliediti mogle. Ovdje stoji: „. . . . od vinogradah, koji nisu zasadjeni na selištnih zemljah." Kad bi u Slavoniji samo dvie vrsti vinogradah bile, onda bi ja to mogao razumjeti, da od svakoga vinograda pripada samo pinta. Ali meni je znano, da ima u Slavoniji exsessionalnih vinogradah, gdje se je osim pinte 15 kr. od svakoga jutra plaćalo. Sada, što ćete raditi, kad čovjek posjeduje od god. 1848. vinograd, koji nije zasadjen na selištu, nego n. pr. na šljiviku? Doći će to, da će vlastelin kazati: ja neću 15 kr., ja hoću sada pintu.

Zato mislim, da bi to trebalo pobliže označiti, i ovako kazati: „. . . . od vinogradah, koji nisu zasadjeni na selištnih zemljah, ili na drugoj kojoj zemlji, koja drugoj kakvoj daći podleži, davati samo pinta itd.

Josip Špun: Moj izpravak glasio je ovako: (Čita.) Da se iza rieči „virovitičkoj" uvrsti: „ukida se kao desetina, tako i pinta iliti motičarina od vinogradah, bili oni selištni ili ne, te se neima utjerivati"; a ostalo da se izpusti. Razlozi, koje sam naveo, poznati su vis. kući, i sam g. Mrazović našao ih je za pravične, nego potrebu izpravka stavio jedino time u dvojbu, što se sve može izviditi iz tabelah. Ja znam, da je to običan način dokazivanja u županijah hrvatskih, gdje je vlastelinstvo manje, dakle očevidnost veća; ali u Slavoniji tu neima baš nikakve očevidnosti. Vlastelin može dakle tvrditi, štogod ga volja, a seljak mu nemože dokazati baš ništa; ali da je mnenje naroda, da su svi vinogradi bili njihovi, nu da ih je vlastelinstvo poslie usurpiralo, to mislim, da nitko, koji poznaje narod, kojega ja zastupam, neće oprovrći. Kako dakle rekoh, i sam g. Mrazović priznaje, da su razlozi za moj izpravak pravedni, nu on misli, da je izpravak suvišan, buduć se sve može dokazati iz tabelah, a ja mu kažem, da se nemože dokazati. §. 2. dakle, kako ovdje stoji, neodredjuje baš ništa, s toga, što se nemože izviditi, koji su vinogradi selištni, koji ne. Kako g. Čepulić tako mislim i ja, da se mora ovaj feudalni odnošaj ne samo uredjivati, nego sasvim ukinuti, buduć vremenu neshodan, jer ja sam osvjedočen, da će se blagostanje naše domovine najbolje podići, ako svaki seljak bude slobodan čovjek u slobodnoj zemlji.

Mato Mrazović: Ova druga točka nije bila u prvoj redakciji, nego su ju predložili uprav gospoda iz Slavonije, i zato sam zaista zatečen bio prigovorim od iste strane; jer dakako mi iz Hrvatske nismo se htjeli u to pačati, jer nisu nam sve okolnosti tako točno poznate, a razlike njeke ipak ima, ne samo u običaju, koji nam nije tako poznat, nego i u zakonu. Najkompetentnijá u toj stvari dakako su ona gg., koja zastupaju te priedjele, koja poznaju dotične običaje. Ja ću ovdje samo vis. kuću pozornom činiti na onu razliku, koja je izmedju redakcije ovoga §. i izmedju članka od god. 1832—36. Razlika je ta, što se ovdje govori u obće o zemljah, koje nisu selištne, dočim se u onom zakonu govori samo o ekstrasesionalnih zemljah.

Ekstrasesionalne zemlje po pojmovih urbarskih jesu zemlje

različite od selištnih i suprasesionalnih; dakako samo po sebi se razumieva, da su još više različite od gornih i alodialnih. Ovom su dakle redakcijom uzeta nesamo zemljišta extrasesionalna nego i suprasesionalna i gorna, i to je razlika medju zakonom od g. 1836. i predlogom odbora. Glede nepravde, koja bi se možebiti jednoj ili drugoj strani ovom različitom stilisacijom činila, mislim, da su jedino kompetentna gg. iz Slavonije.

Ja sam ovo naveo samo s toga, da se znade, kako da je odbor došao do toga, da je uvrstio §. 2.

Što se tiče stilizacije, kojom se g. Stojanović uvriedjenim nalazi, čini mi se, da njegova sviest nije vrlo tanka, jer u zakonih od g. 1836. i u svih ostalih ugarskih zakonih, na koje se on toliko putah pozivlje, o kraljevini Slavoniji nit spomena nije; nu ovdje nije se htjelo štogod od historičkoga prava Slavonije dokinuti, nego navele su se županije samo radi veće jasnoće, i što je dosada obstojalo, u koliko i kako je obstojalo, obstojat će i nadalje, ako i vis. kuća primi ovu redakciju.

Iskreno samo moram još očitovati, da je vrlo nepatriotično, napram svojemu domaćemu zakonodarstvu činiti prigovore, kojimi se njeka tobože uvriedjena ćut pred sviet na vidjelo iznosi, koja se proti tudjemu zakonarstvu nikada neočituje (Živio!) i koja uviek voli drugomu nego sebi. (Živio!)

Glede same stvari, kako rekoh, ja mislim, da se vis. sabor nebi imao prenagliti, nego da gospoda iz Slavonije izvole izjaviti, da-li ima u ovoj stilisaciji kakve pogibelji za pravo jedne ili druge strane?

Miroslav Kraljević; Glede samoga §. 2. neimam ništa drugo opaziti, nego da se slažem s onimi, koji su za to, da se ovaj §. podpuno izpusti, pošto zakon za taj odnošaj već imademo. Samo imam odgovoriti g. predgovorniku, koji se njekim načinom tuži na ćut Slavonacah, da baš takovim postupanjem i podmetanjem može se ćut Slavonacah najlaglje uvriediti.

Ant. Vakanović: U ime sloge i umirenja braće Slavonacah mislim, da bi se moglo reći: „U kraljevini Slavoniji t. j. u županijah itd.“ (Glasovi: Dobro!)

Dr. A. Stojanović: Oslanjajuć se na razloge, koje sam naveo, kad sam predlog učinio, ja nebih bio više nijedne rieči progovorio, da g. dugoselski zastupnik nije snašao, da i ovom prilikom bocne u nas Slavonce. (Ah! To je dosadno!) To i ja kažem, da je dosadno, nu nalazim za nuždno odgovoriti na sva njegova izvijanja macchiavelistička, kojimi hoće, da me pred narodom ocrni, podmetajuć mi sada ovo sada ono.

G. Mrazović meni podmećava, da neimam tako tanke sviesti, kad citiram tudje zakone, nego kad govorim o domaćih.

Ja, gospodo! nebih se bio nikada tomu nadao, da ćemo na hrvatskoj zemlji, na saboru trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, koja je zemlja od 1000 godinah ustav imala i slobodno živila, doživieti to, da nebude slobodno govoriti o zakonih, nego da se bude moralo eliminirati sve, i pridržati samo ono, što kojemu u prilog ide; i kad ja napomenem izborni red ugarski, akoprem mu negiram valjanost za Hrvatsku buduć nije publiciran, onda nisam patriot. Ja se ogradjujem proti svakomu patentiranomu domorodstvu. Nitko neima pravo kazati: Ja sam domorodac, a ti nisi. Mi Slavonci vazda smo držali zakon i branili ga već zato, što zakon ostaje zakon, dok se nepromieni zakonitim putem. Do onoga vremena treba i dužnost je poštovati zakon, ne samo ondje gdje ga tko treba, nego i gdje bi ga rad promienio.

G. Mrazović navodi za dokaz tomu, da je moja saviest vrlo tanka, što sam citirao i zakone od 1848. god. Ja pozivljem vis. kuću na to, da sam ja onda sasvim objektivno govorio.

Barem nam Slavoncem, ako i vi Hrvati nećete — —

Josip Prukner: (Proti Stojanoviću.) Nemojte misliti, da svi Slavonci ovako misle . . . . . (Živio! Glasovi: Dnevni red!) Prosvjedujem, da govornik u ime moje i Slavonacah govori.

Predsjednik: Ja žalim duboko, da su se povodom ovoga suhoparnoga članka opet počele strasti razpaljivati. U ime sloge molim gospodu govornike, da odustanu od stvarih, koje strogo nespadaju na dnevni red.

Pavao Kolarić: Ja takodjer, kao Slavonac, moram izjaviti, da g. Stojanović u moje ime više negovori. (Glasovi: Dnevni red!)

Predsjednik: Molim gospodo, da se vratimo na dnevni red.

Izv. M. Hrvat: Samo imam primietiti g. Špunu, da se njegov izpravak nemože niti u pretres uzeti, buduć je u prvom članku već ustanovljeno načelo, da se gornica neukida.

Uslied želje g. Stojanovića pako ja bih predložio, da se §. 2. ovako stilisira. (Čita: U Slavoniji t. j. u županijah itd.)

Predsjednik: Načelno je pitanje, da-li ovaj §. imade izostati ili ne, onda, ako ostane, da-li imade ostati bez izpravka ili ne. Molim dakle najprije, da izvole ustati ona gg., koja su za to da ostane. (Većina se digne.)

Sada molim, da se vis. kuća izrazi, imade-li §. 2. ostati, kakav je, ili sa izpravkom g. Stojanovića. (Glasovi: Sa izpravkom Stojanovića!) Dakle izjavljujem, da je izpravak primljen.

Izv. M. Hrvat: (Čita §. 3.)

Predsjednik: Koja su gg. za redakciju, kako je sada pročitana? (Većina se digne.) Dakle je nadpolovičnom većinom glasovah redakcija primljena. Sada imademo još dodatak g. B. Kraljevića i dodatak g. Hrvoića. Želi-li vis. kuća, da se razprava povede? (Glasovi: glasovati!)

Benj. Kraljević: (Čita svoj dodatak). Ja mislim, da mi netreba više razlogah navadjati za podupiranje ovoga predloga.

Predsjednik: Koja su gg. zato, da se ovaj dodatak kao §. 4. zakonskomu članku pridade? (Većina se digne).

Većinom glasovah je primljen dodatak g. B. Kraljevića. Sada imamo još dodatak g. Hrvoića, koji bi želio, da se dodade još sliedeće: (Čita).

Stjepan Hrvoić: Kad sam poznati dodatak k zakonskoj osnovi o ukinuću desetine pred visoku kuću donio, nisam, po duši izpoviedam, imao druge namjere, osim da se upitni zakonski članak osnuje na pravu i pravici, te da bude u suglasju sa postojećim u tom obziru pravovaljanim zakonom, na kojem se takodjer i carski patent od 2. ožujka 1853., uslied koga se je do sada poznati zakonski članak XIII. izvesti imao, temelji.

Visoki sabore! pogibeljno je načelo, sve samo ukidat i rušit, a ništa uza to nova nestvarati. A to je tim pogibeljnije, kad se u tom obziru postojeći zakoni — ne samo neuvažavaju, nego upravo nogama gaze.

Dopuštam, da bi se ovim načinom moglo bilo možebiti odmah nakon g. 1848. postupati, ali sada gdje je od to doba

mnogo vremena prošlo, i gdje su uprav u obziru raznih urbarskih odnošenjah, koja tada odmah konačno dokinuta nisu, kasnije posebne previšnje naredbe, premda neustavnim putem, izašle, na kojih temelju su uprav ta preostala odnošenja uredjivana, kao što je to i sa u pitanju stojećom svećenskom desetinom bivalo, to visoki sabore, mislim, da se ovako naprečac bez obzira na postojeća fakta sve na jedanput pravednošću dokinut nebi moglo.

Ja držim, da je ovoga zakonskoga stavka zadaća, da se ova vrst njekoga obveznoga odnošenja izmedju pučanstva i dotičnih vlastelinstvah, što je desetina, najpače naravi svećenske, sasvim dokine i razpača. Ali u koliko vidim iz ovoga članka, koji navodi, da je svaka desetina uz gornicu naravi svećenske, a ova da je zakonom ukinuta, na koliko se to protivno nedokaže: to se ovim načinom upitno podnašanje teretno nipošto sasvim nedokida, dapače se njekim načinom samo na novo urediti nastoji; čega svega, moja gospodo! nebi trebalo, kad bi se samo postupajući odbor obazreo bio na u tom obziru jur postojeći valjani zakon. Ovim zakonom ne samo da je ukinuta svaka desetina svećenska, nego je za uviek prestalom proglašena i ona, na koliko bi bila takova vremenom svoju narav promienila, kao što se to u mojem dodatku prvoj točki navodi, ali uz odštetu po zemlji se dat imajuću. Toga visoki sabore! u predloženoj nam zakonskoj osnovi neima. nego se uprav kao posljedica naravska onih riečih „na koliko se protivno nedokaže“ pokazuje, da desetina crkvena, promieniv vremenom svoju narav, što je samo bivalo na onaj način, kako se to u mojem dodatku kaže, i nadalje, nu neznam uslied kakovih naredabah, obstojati ima. Ovakovim postupkom, visoki sabore! nelieče se korenito rane narodu, ovakvimi ustanovami čini se samo nješto u formi, dočim napokon materija ostaje još uviek ona ista, koja je bila. A to se čini samo zato, jer se nedržimo u tom obziru jur postojećih zakonah i to čl. XIII. od g. 1848., koji je carskim patentom od 2. ožujka 1853. i to §§. 55. i 56. izveden.

Zato, visoki sabore! preporučam ovaj svoj dodatak, koji je osnovan na postojećem zakonu.

Odgovorit mi je gosp. izvestjitelju i g. zastupniku križevačkomu, koji su pobijajući mene uztvrdili, da zakonski članak XIII. od g. 1848. nemože biti pravilom u ovom slučaju, jer da je crkvena desetina dokinuta člankom XXVII. našega sabora od g. 1848., koji je uz potvrdjenje kraljevo g. 1850. zakonom postao.

Neka mi bude dopušćeno, visoki sabore! za uzbiti ovo navadjanje čl. XXVII. našega sabora od g. 1848. pročitati, gdje se u §. 2. kaže: „Krepost i valjanost banske povelje (diplome); kojom bi ukinuće urbarskih službah i daćah i crkvenoga desetka predtečno osigurano, potvrdjuje se ovim zakonom“ — zatim u §. 5. istog članka se navodi „država jamči vlastelom, da će dobiti naknadu za ove službe i daće, kao i za štetu itd.“ — Posebni državni odbor opredielit će račun i izvor ove naknade, i podniet će svoje djelo bližnjemu saboru.“

Druge ustanove u tom članku neima, dakle su se gg predgovornici dovoljno uvjerili, da na temelju ovoga članka o kakvom konačnom razriešenju dotične desetine niti spomena neima, dapače uslied ovoga članka imala bi se ista u smislu §. 5. istoga članka svestrano bez iznimke odštetiti.

U ostalom, u koliko se ovaj članak zakonom smatrati može, najbolje dokazuje to, da mu potvrdjenja, kao i svim ostalim njegovim drugovom, do danas bilo nije. — Dotično ukinuće desetine netemelji se dakle na ovom članku, već bi se imalo jedino temeljiti na patentu od 2. ožujka 1853., koji je nakon obustave našega ustavnoga djelovanja, zakonsko mjesto zauzeo.

Nu ako pogledamo malo i u tu neustavnu naredbu, to ćemo se na prvi mah, pročitav §. 55. i 56., uvjeriti, da se isti temelji na poznatom čl. XIII. od g. 1848., koji je mukom i za našu domovinu obveznim uveden i priznan, kako je to i g. zastupnik dugoselski malo prije izrično priznao i naveo.

Iz ovoga se dakle jasno vidi, da se u predloženoj zakonskoj osnovi u §. 1. i to pod riečmi „koja je već zakonom ukinuta“, neima razumievati patent od 2. ožujka 1853., a niti se može predmnjevno pomisliti čl. XXVII. našega sabora od g. 1848. pošto nije nikada previšnje sankcije zadobio, niti je takova našemu narodu poznata, već da se može i mora kao jedino ustavnim zakonom priznani poznati čl. XIII. od g. 1848., držati i misliti.

Zašto gg. predgovornici toliko zaziru pred ovim zakonom, toga neznam; no toliko znam, da bar ovaj, pošto se odnosi samo na privatopravno odnošenje, sa onimi, koji su u istinu za našu domovinu pogubni, i koji se priznati nikad nemogu, u nikakvu pogibelj niti nas niti naš narod zavesti nemože.

Predsjednik: Molim, da gg. koja su za taj dodatak g. Hrvoića izvole ustati. (Manjina se digne.) Dakle je pao. Ja bih sada molio, da se vis. kuća za 10 minutah uztrpi, za da se odbor žezljeznički glede poslanstva dogovoriti može. (Sliedi odmor.)

Vel. žup. Bart. Smaić: (Poslie odmora) Odbor željeznički, kojemu je vis. sabor zadaću opredielio, da predloži osobe, koje će Nj. veličanstvu predstavku o poslu željeznice predati, za da okolnostim zadovoljiti može, usudio se je na mjesto 2 osobe 3 vis. saboru predložiti, i to su sliedeće: veliki župan sriemski Kušević, g. Mirko Bogović, i g. Antun Jakić. Veliki župan ide na svoj trošak, a ostaloj dvojici imao bi se dakako trošak namiriti (Glasovi: prima se!)

Predsjednik: Želi li vis. kuća odbor za srbsko pitanje sutra izabrati? (Glasovi: sutra!) Samo molim, da se gg. članovi saborski sutra točno u 9 satih sastati izvole. Time zaključujem današnju sjednicu.

Petdeset i druga saborska sjednica,

držana dne 17. ožujka 1866. u 9 satih prije podne, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Današnju saborsku sjednicu otvorenom proglašujem i molim g. bilježnika, da nam zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježn. Janko Car: Čita zapisnik:

Zapisnik

petdeset i prve sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 15. ožujka 1866. pod predsjedničtvom pogl. i veleuč. gospodina I. podpredsjednika dra. Mirka Šuhaja.

Najprije bje zapisnik 50. saborske sjednice proglašen i odobren.

Zatim bješe proglašeni spisi na sabor prispjeli, i o njih je odlučeno, i to:

Pod br. 658 predstavka županije sriemske iz glavne skupštine od 10—22. veljače o. g. podnešena o tom, da se srbskom narodnom pozorištu u Novom-Sadu opredieli podpora iz zemaljske konkurencionalne zaklade.

Ova je na molbeni odbor upućena.

Pod br. 659 predstavka županije sriemske iz glavne skupštine od 10.—22. veljače o. g. o tome, da se postavi kod vis. vlasti školski savjetnik srbske narodnosti i istočno pravoslavne vjeroizpoviesti; nadalje da se bar na onih gimnazijah, na kojih se priličan broj pravoslavnih djakah na, javi, poseban stalni kateketa za iste namjesti; — napokon da se oduzme uprava kaznione Lepoglavske od milosrdnih sestarah, i tamo za stalno pravoslavni sveštenik postavi.

Predstavka ova po svom sadržaju radi pretresanja spadajuća na odbor naukovni i školski te administrativni, najprije upućena je na naukovni odbor za pretresanje.

Pod br. 660. predstavka gradsko-kotarskoga poglavarstva bakarskoga od 12. o. m. br. 505 protiv težnjam smjerajućim na razkomadanje bakarskoga municipija; — koja se, dočim je ovaj predmet već u saboru riešen, stavlja medju spise.

Pod br. 663. molbenica Josipa Kovačića, žup. zagreb. zač. pristava, molećega za godišnju podporu ad 200 for. iz hospitolarne zaklade; koja bje upućena na molbeni odbor.

Poslje toga pretresano bijaše izviešće saborskoga odbora za željeznice pod br. 664. u smislu zaključka saborske sjednice od 14. o. m. podnešeno, kojim on predlaže ona lica, koja bi imala sačinjavati zemaljski odbor glede koncesije za gradjenje željeznicah, i kojim čini predlog, da se za namirenje troškovah na djelovanje toga odbora neobhodno potrebnih iz komercialne zaklade istomu zemaljskomu odboru doznači uz obvezu polaganja računah svota od 5000 for.

Viećanju ob ovom predmetu posljedak je taj, da je sabor primio predložena lica za zemaljski odbor, izim gg. grofa Petra Pejačevića i kneza Lippe-Šaumburga, koji teže za gradjenjem druge željezničke pruge, nego-li ju sabor ovaj namjerava, — i da je u taj odbor još imenovao g. Miroslava Špuna, biskupa Nikanora Gruića, Gjuru Augustina i dr. Jovana Subotića; po čemu zemaljski odbor ovaj sastojati imade iz sliedeće gospode:

Svetozar Kuševića, biskupa Jos. Juraja Strossmajera, Josipa Pruknera, grofa Julija Jankovića, Miroslava Kraljevića, Ljudevita Vukotinovića, Ferdinanda Inkeja, baruna Levina Raucha, Kolomana Bedekovića, grofa Miroslava Kulmera, grofa Jurja Jellačića, baruna Ambroza Vranicanija, Dor. Mirka Šuhaja, baruna Lazara Hellenbacha, Mirka Bogovića, Ivana Perkovca, Antuna Jakića, Antuna Čopa, Dor. Antuna Jordana, Bartola viteza Smaića, Ivana Ciotte, Iginija Scarpe, Jose Baraca, Miroslava Špuna, biskupa Nikanora Gruića, Gjure Augustina i Dor. Jovana Subotića; — nadalje da je na temelju istoga izvješća zaključeno: da se vis. kr. dalm. hrv. slav. namjestničko vieće pozvati imade, neka za namirenje troškovah s djelovanjem ovoga zemaljskoga odbora skopčanih istomu odboru doznačiti izvoli iz komercialne zaklade svotu od 5000 for., i da je isti odbor obvezan vrhu troškovah svojih račune položiti.

Napokon izabrana su tri lica, koja će predstavku glede gradjenja željeznicah u jučerašnjoj sjednici odobrenu nj. veličanstvu lično podnieti, i ova jesu sliedeća: gg. vel. žup. Svetozar Kušević, Mirko Bogović i Antun Jakić. Dočim je g. vel. župan Svetozar Kušević izjavio, da će ovo poslanstvo na svoj trošak obaviti, što je pohvalno primljeno, zaključeno bje, da će ostala dvojica na trošak zemaljski ovo putovanje poduzeti. Iza toga bje preduzeto treće čitanje zakonskog članka o slobodi vjerozakonskoj evangelikah helvetskoga i augsburskoga izpoviedanja, te je isti zakonski članak u svojoj cielosti većinom glasovah primljen.

U daljnjem djelovanju današnjem predje se na viećanje o članku pod br. 665. po urb. odboru u smislu zaključka saborskoga od 13. o. m. predloženom o desetini, koja se uz drugu daću davala od jednoga te istoga gornoga zemljišta, te su na §. 1. istoga članka sliedeći izpravci predloženi:

Izpravak g. Janka Boleslavskoga, da se na kraju istomu paragrafu dodade sliedeće: desetina ona, koja se u ime gornice davala i nadalje obstoji; g. Ferdinanda Krajačića, da se u početku paragrafa za riečmi: svaka desetina dodade: bila ona u naravi ili u novcu.

G. Dra. Ignatije Brlića: da se u ovom paragrafu rieč zakonom izpusti.

G. Roberta Zlatarovića: da se u ovom §. rieči pa bilo to i u smislu gornoga lista izpuste. A učinjeni su i novi predlozi, i to g. Avelinom Ćepulićem: da se neka svaka desetina ukine, i da se sve povratiti imade, što je u to ime podavano od god. 1848.; — i g. Stjepanom Jančom, da netreba o tom novi zakon praviti, nego da se dotični zakon na ugarskom saboru stvoreni pročita, i u koliko nebi bio dosta jasan, da se razjasnjenjem nadopuni.

Po zaključenom viećanju, dočim je gosp. Krajačić svoj izpravak opozvao, bje glasovanjem odlučeno, te je većinom glasovah redakcija odborova primljena i tako padoše gori navedeni izpravci i novi predlozi.

Po tome §. 1. glasi ovako: Svaka desetina, što se je davala uz gornicu od jednoga te istoga gornoga zemljišta, pa bilo to i u smislu gornoga lista, ako se protivno nedokaže, naravi je desetine svešteničke, koja je zakonom već ukinuta.

Na §. 2. predložili su sliedeći izpravke:

Gospodin Josip Špun, da se za riečju virovitičkoj uvrsti: ukida se kao desetina tako i pinta iliti motičarina od vinogradah, bili oni selištni ili ne, te neima se utjerivati; a ostalo da se u istom paragrafu izpusti.

G. Dor. Antun Stojanović: da se ovaj §. kao suvišan izostavi; ako bi pako ostati imao, onda neka se pred riečmi: u županijah požežkoj, sriemskoj i virovitičkoj reče: u Slavoniji t. j., a na kraju §. da se pridodade: kao što je to zakonom od g. 1832/6 ustanovljeno.

G. Filip Taler: da se na kraju §. dodade sliedeće: nu ovim se nedotiču vinogradi alodialni i pod osobitimi ugovori stojeći.

G. Živoin Kirjaković: da se medju riečmi zemljah i davati uvrsti: ili na drugoj kojoj zemlji, koja drugoj kakvoj daći podleži.

Glasovalo se je najprije obzirom na prvu čest izpravka g. Stojanovića o tome, da li imade ostati u obće ovaj paragraf, ili se ima kao suvišan izostaviti? te je većinom glasovah zaključeno, da ostati imade; — poslje toga je druga čest izpravka g. Stojanovića, i uz ovu redakcija odbora većinom glasovah primljena, i tim ovaj §. glasiti imade ovako:

§. 2. U Slavoniji t. j. u županijah požežkoj, sriemskoj i virovitičkoj, ima se od vinogradah, koji nisu zasadjeni na selištnih zemljah davati samo pinta iliti motičarina, t. j. jedna oka od svakoga akova priroda, a po tom su ostali izpravci zabačeni.

Na §. 3. predložen je izpravak narodn. zastupnikom g. Dor. Brlićem, da se za riečju: zaostatci u drugoj alineji uvrsti: kako od desetine tako i; te čim je dosljedno izpravak na §. 2. primljen i ovamo protegnut, bje uz to većinom glasovah redakcija primljena, po čemu §. 3. glasiti imade: Zaostatci od desetine, koja se u smislu §. 1. ovoga zakona ukinutom smatra, zatim, u Slavoniji t. j. u županijah požežkoj, sriemskoj i virovitičkoj zaostatci od drugih daćah vinogradskih, osim u §. 2. ovoga zakona napomenute pinte, nesmiju se utjerivati.

K ovomu predloženi su dodatci i to zastupnikom nar. g. Benjaminom Kraljevićem tog sadržaja kao paragraf sliedeći:

Nagodbeni odkupni ugovori, u koliko su glede upitne desetine sa bivšimi podanici možda i ma u kojem vlastelinstvu jur sklopljeni, svoju kriepost takodjer gube; — a osim toga na temelju pomenutih ugovorah primljene od bivših podanikah glavnice imadu se istim po dotičnih vlasteljih povratiti; — i zastupikom naroda g. Stjepanom Hrvoićem sliedeći:

§. 4. Na koliko je dotična crkvena desetina ili darovanjem kraljevskim ili personalnimi ugovori prešla u vlastničtvo privatnim obiteljem, imade se nakon učinjenog izvidjenja po zemlji odštetiti.

§. 5. Da ukinućem svešteničke desetine niže svećenstvo (curatus clerus) u svojem uzdržavanju štetu netrpi, imade mu se primjerno popisu dohodah duhovničkih od g. 1802. podieliti odšteta iz zemaljskih dohodakah.

Po glasovanju je većinom glasovah dodatak g. Benjamina Kraljevića primljen, a onaj g. Stjepana Hrvoića zabačen i po tom imat će §. četvrti istoga zakona glasiti ovako.

§. 4. Nagodbeni ukupni ugovori, u koliko su glede upitne desetine sa bivšimi podanici možda i ma u kojem vlastelinstvu jur sklopljeni, svoju kriepost takodjer gube; a osim toga na temelju pomenutih ugovorah primljene od bivših podanikah glavnice imadu se istim po dotičnih vlasteljih povratiti.

Time je razprava ob ovom zakonsk. članku dovršena, i treće čitanje cieloga članka u budućoj sjednici odlučeno.

Napokon je izvjestitelj urb. odbora g. Mirko Hrvat povodom tim, što je poslovanje sabora odgodjeno, predao neriešene spise na urb. odbor upućene, i to pod br. 599. 610. 618. 629. i 630. i na to je odlučeno, da se ovi spisi vis. predsjedničtvu saborskomu predadu, da ih ono, kad sabor opet djelovati započme, urb. odboru za pretresanje izruči.

Tim je sjednica ova zaključena, i buduća na dan 17. o. m. u 9 satih prije podne urečena.

Dr. **M. Šuhaj,** v. r.
I. podpredsjednik.

Janko Car, v. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako nitko neima nikakve primjetbe, zapisnik odobrenim proglašujem.

Bilježnik V. Urpani priobćuje podneske i to:

1.) molbu Vilima Mauhardta, bivšeg nadporučnika II. banske pukovine, da mu se povrati služba, iz koje je nepravedno odpušten bio. (Peticionalnomu odboru).

2.) g. vel. žup. Ivan Kukuljević poklanja zemaljskomu arkivu deset izvornih listinah i poveljah iz dobe kraljevah hrvatskih.

(Izražuje se g. darovatelju osobita zahvalnost).

3.) evangjelički pastor Herman Soedel poklanja jugoslav. akademiji više skupocjenih knjigah.

(Prima se dar sa zahvalnošću i preda odboru jugosl. akademije).

Bilj. Dr. M. Derenčin: Čita izviešće odbora za sa-

borske troškove, kojim se predlaže konačni glavni račun. (Odobren).

J. Stahuljak: U 47. sab. sjednici izvolio je vis. sabor izabrati poslanstvo, koje će stupiti u dogovor sa sličnim poslanstvom sabora ugarskoga glede riešenja državo-pravnih pitanjah trojedne kraljevine, naprama Ugarskoj s jedne strane, a s druge naprama cjelokupnoj monarkiji; a u 46. sab. sjednici bilo je zaključeno da se ovo poslanstvo imade providiti vjerodajnicom. Ja sam sastavio tu vjerodajnicu, i mislim, da bi shodno bilo, ako vis. kuća dozvoli, da se pročita. (Čita vjerodajnicu).

Miroslav Kraljević: Imam dvie opazke, prvo, da se kod svakoga metne: zastupnik naroda, a druga, da su s instrukcijom poslani.

Bar. Dr. Kušlan: Ja imam tu primjetbu, da se kaže da je Dr. Šuhaj prvi, a g. Dr. Subotić drugi podpredsjednik sabora.

Antun Vakanović: Ja bi dodao, da se na prvo mjesto metnu.

Iv. Stahuljak: Što se toga tiče, ja sam se držao načela, tko je više glasovah dobio. Medjutim ja pristajem uz g. Kušlana, kao i uz to, da se napomene, da su inštrukcijom poslani.

Predsjednik: Želi-li vis. kuća, da se to napomene, da su naputkom providjeni? (Jest)!

Usudjujem se samo još to predložiti, da vis. sabor mene ovlasti, da ja članove poslanstva ubaviestim i pozovem, poslje kako povoljni odgovor iz Pešte dodje, kada se imadu uputiti u Peštu. (Prima se!).

Ponajprije stoji na dnevnom redu treće čitanje zakonskog članka o desetini.

Bilj. J. Car: čita ovaj članak.

Predsjednik: Primali vis kuća zakonski članak o desetini u svojoj cielosti onako, kako je sada pročitan? (Ustane većina).

Predsjednik: Po zaključku posljednje sjednice imao bi se danas odbor birati, koji će predstavku županije sriemske u pretres uzeti. Želi-li vis. kuća o tom ceduljami glasovati, ili da predlog učinim? (Glasovi: glasovati)!

Dakle molim, da svaki član vis. sabora izvoli napisati 7 imenah.

Fr. Lovrić: Ja bih se usudio predložiti, da bi se danas uzeo u pretres predlog pravosudnoga odbora, o kojem je već razgovora bilo prije njekoliko danah. Ja mislim, da je to tako važna stvar, da zaslužuje, da se danas rieši.

Antun Jakić: Ja moram podupirati predlog gosp. predgovornika.

Predsjednik: To stoji već na dn. redu (Predavaju se cedulje za srbski odbor). Ceduljah imade 99. Ja bih se usudio umoliti g. Fiamina, Blažića i Talera, da bi skrutinium u obližnjoj sobi preduzeli, a mi bi dotle dalje išli. (Učini se).

Odbor, kojemu je bilo naloženo, da poslovnik načini za zem. arkiv, takodjer je gotov; molio bih dakle prečastnoga g. kanonika Račkoga, da nam kao izviestitelj dotičnoga odbora pročita izviešće i poslovnik.

Izv. Dr. Rački: (Čita izviešće odbora, zatim ustanovu o porabi pisamah zemaljskog arkiva:

Poraba arkiva za javne oblasti i pojedine ljude ustanovljuje se kako sliedi:

a. Poraba pisamah nalazećih se u zemaljskom arkivu dozvoljava se javnim oblastim i pojedinim osabam, nu za nju je arkivar odgovoran u smislu §. 2. zakona o uredjenju zemaljskoga arkiva. —
b. Pisma mogu se prepisivati i izpisivati pod pazkom dotičnoga osoblja samo u prostorijah arkiva, ter se izvan njih nesmjedu iznositi. Odbori ipak saborski vlastni su potrebita jim pisma, a vrhovna oblast zemaljska pisma novija od god. 1830, u svrhu upravnu iznositi iz arkiva u matici, posvjedočiv to prijamnicom.
c. Sukromnim osobam a napose učenim ljudem, dozvoljuje porabu pisamah sam arkivar, ili kada bi ovaj presprečen bio, pristav arkiva
d. arkivar s pomoćnim osobljem imade arkiv urediti i pismene spomenike čuvati, ter arkivom upravljati po posebnom naputku.

Predsjednik: Prima-li vis. sabor ovu osnovu u cielosti, kako je sada pročitana? (Većina ustane).

Samo glede odbora, koji bi se po predlogu imao sastojati iz trih licah, dopustit će možebiti vis. sabor, da predlog učinim. — Ja bi predložio gg. vel. žup. Kukuljevića, Dr. Račkoga i Dr. Muhića. (Prima se).

Po zaključku od 49. saborske sjednice dolazi sada na dnevni red postupak nagodbeni iz operata sudbenog odbora.

Izv. Dr. Polit: Zadaća izvjestitelja ob ovom predmetu, gdje se radi o ukinuću nagodbenoga postupka, vrlo je laka, jer ne samo strukovnjaci, nego i javno mnenje već se je izrazilo proti tomu postupku, tako, da kad se spominje nagodbeni postupak associra se idea prevare. Meni je samo žao, što čitavi operat pravosudnoga odbora nije mogao doći na dnevni red, naime, što se nije moglo doći do viećanja o stečajnom postupku jer; tu bi se moglo dokazati što je najbolje jamstvo za vjerovnika, kad je dužnik insolventan.

Kad se obzir uzme na postanak toga nagodbenoga postupka, i kad se vidi, da su tu najviše uplivale lokalne okolnosti bečke, može se reći, da je on najbolji dokaz tomu, da absolutizam nezna granicah. Taj nagodbeni postupak bio je uprav vrhunac absolutizma prije talijanskoga rata. Nije moglo u odboru biti govora o tom, da li se ima taj nagodbeni postupak, koji je bio god. 1858. i u H. i Sl. uveden, zadržati ili ne, nego se je mogla povesti rieč samo o tom, da li se nebi mogao uvesti nagodbeni postupak kojega je Reichsrath 19. prosinca g. 1862. u zemljah preko Litave uveo. Nu i tu vlada načelo nejuridičko, da naime njekoji vjerovnici, s kojimi se je možebiti potajno sporazumio dužnik, mogu nadglasati ostale, i tako su i tu otvorena vrata prevari. Odbor je dakle scienio, da nemože niti taj novi postupak usvojiti, te predlaže, budué sada već nemože doći na dnevni red viećanje o čitavom stečajnom postupku, da vis. sabor izvoli primiti članak sliedeći: „Nagodbeni postupak, uveden u Hrvatskoj i Slavoniji naredbom c. kr. aust. ministarstva pravosudja i trgovine od 18. svibnja god. 1859. ukida se.“

A. Zoričić: Ja se sasvim slažem sa ovim §. 1. nego samo bi još imao dodati nješto. Mora se naime svakako ustanoviti njekoja naredba glede onih nagodbenih postupakah, koji se u tečaju nalaze. Zato bi ja predložio od prilike ovakav §. 2. „Nagodbene parnice, koje nisu zaključene, vrhu njih otvara se stečaj.“

M. Mrazović: Ja se slažem posve sa predlogom g. Zoričića, jer se zbilja zakon, koji je dosada u krieposti obstojao, nemože ukinuti tako, da svim njegovim posljedicam, koje u praktičnom životu ima, s mjesta nestane traga. Tre-

ba dakle da se normiraju za prelazno doba prelazne ustanove za one osobe, koje su već stanovita prava stekle po istom ovom zakonu. Što se same redakcije, koju je gosp. Zoričić predložio, tiče, to scienim ja, da se ovako na prvi mah nemože redigirati s mjesta, jer ovakovu stvar treba razmisliti, i osobito treba se osvrnuti na praktični život, zato mislim, da se nemože ovako s mjesta u sjednici učiniti redakcija, koja bi odgovarala svim slučajem praktičnog života, da nebude nikakve dvojbenosti. U predlogu odbora, mislim, da bi se posljednja riec „ukida se" mogla zamieniti sa stavlja se izvan krieposti. U ostalom podupirem predlog gosp. Zoričića.

Baron Dragojlo Kušlan: Uzamši ono za pravilo, da ovaj postupak samo prevari vrata otvara, ja mislim, da ovdje nije treba prelaznih ustanovah, nego da se ukida svaki ovakov postupak, nalazio se u tečaju ili ne. Nu za razjasnjenje moglo bi se umetnuti ovo: (Čita) „Nagodbeni postupak, uveden u Hrv. i Slavu., bio u kojemgod štadiumu, ukida se ili stavlja se izvan krieposti."

J. Živković: Molim, kako glasi predlog g. Zoričića; ja bi o njem htio nješto progovoriti.

A. Zoričić: Ja nisam prije o tom mislio, nego sam sada predlog učinio. Nu ja držim ovu stvar za vrlu važnu, i zato usudjujem se predložiti, da dvojica ili četvorica otidju u bližnju sobu, te redigiraju ovu stvar.

Predsjednik: Meni se čini, da bi bio predlog g. Zoričića sasvim umjestan.

Dr. Polit: Ja imam samo to opaziti, da nagodbeni postupak nije poseban postupak, nego samo kao njeki appendix stečajnoga postupka. Ako se kaže, da se taj ukida, to se razumije, da se ima stečajni postupak uporaviti. Ako se dakle ovdje već hoće štogod jasnije kazati, moglo bi se reći, da u ovakovih slučajevih imao bi se poslje uporabiti stečajni postupak.

Dr. L. Šram: Ja svakako podupiram predlog gosp. Zoričića, jer mislim, da se tu nepita kakva, je narav nagodbenog postupka, koju ja držim za sasvim različitu od stečajnoga postupka; nego tu valja ustanoviti naredbe glede onih predmetah, koji se već u tečaju nalaze. Zato mi se čini predlog g. Zoričića sasvim umjestan.

J. Živković: Ako sam dobro shvatio predlog gosp. Zoričića, to on tamo smjera, da se učini njeka norma glede onih slučajevah, koji se sada u tečaju nalaze. Ako je tomu tako, onda držim, da je predlog sasvim suvišan. Ovdje se neradi o parnicah, koje su sada u tečaju, nego radi se o zakonskoj naredbi, dali ona i nadalje obstojati ima ili ne; a to se svakako razumieva, da će se i parnice, koje su sada u tečaju, obaviti po istoj naredbi, koja se ukinuti ima, t. j. po nagodbenom postupku, jer zakon neima retrogradne moći, nego naredjuje, kako se ima postupati u buduće, a ne za one slučaje, koji se slučajno u tečaju nalaze.

Ako je tomu tako, pitam ja, trebali kakovih prelaznih normah? Ako nećemo štogod slična da stvorimo mjesto nagodbenog postupka, mislim, da netreba, jer naredba o stečajnom postupku ostaje u svojoj kriepesti, a ova se naredba stavlja samo u toliko izvan krieposti, da se u buduće više po njoj postupati nemože.

Budué ciela stvar nije došla u pretres, mislim, da i s ovom baš tako nehitrimo; ja bi ne samo to, nego cieli operat relegirao na odbor ad hoc, da se u svoje vrieme u saborsko pretresivanje uzme.

A. Vakanović: Ja se takodjer slažem sa g. Zoričićem. G. predgovorniku je stvar jasna, ali imade nas, kojim nije jasna, a dobro je, da je zakon sasvim jasan; zato bi ja predložio odbor od tri lica, i to g. izvjestitelja, gosp. predlagatelja Zoričića i g. bar. Kušlana, da otidju u bližnju sobu, te redakciju saboru predlože. (Glasovi: i g. Mrazović, i g. Šram).

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na to, da se redakcija povjeri posebnomu odboru? (Prima se!).

Dakle ja mislim, da će vis. kući biti po volji, ako umolim gg. Mrazovića, Dr. Šrama, bar. Kušlana Zoričića i g. izviestitelja, da nam novu redakciju načine (Prima se; dotična gg. odlaze u drugu sobu).

Napokon imademo još saslušati predlog peticionalnoga odbora, da se molba kap. modruškog svakako još u pretres uzme.

Biskup Soić: Zaključkom svojim od 2. ožujka blagoizvolio je vis. sabor priznati kaptolu modruškomu pravo odštete desetine. U sliedstvu toga imam čast predlog učiniti, da vis. sabor izvoli ustanoviti to pravo odštete posebnim zakonskim člankom, te ovaj članak posebnom predstavkom na Nj. Vel. potvrde radi odpremiti. Ako vis. sabor dozvoli, ja ću tu predstavku pročitati skupa są istim zak. člankom (Čita).

Jančo: Gdje se presv. g. biskup poziva, da se je više svećenstvo odreklo desetine, dodao bi ja, da se i napomene, gdje se je odreklo, naime na saboru ugarskom. (Glasovi: glasovati!).

Rob. Zlatarović: Prije nego se konačno glasuje o tom predmetu, predložio bih ja, da se rieši i molba kaptola riečkoga, koja je na istom temelju osnovana, te bi se onda jedna i druga dale u jednu spojiti.

Biskup Soić: Ja bih mislio, da bi se za kaptol riečki poseban članak načinio.

M. Hrvat: Ja neznam razloga, zašto da bi se za svaki kaptol poseban članak i posebna predstavka pravila, buduć da je isti temelj, ista potreba kod oba ova kaptola.

Antun Vakanović: Nije jednak temelj. Modruški je kaptol zbilja desetinu kupio, a riečki ju nije kupio. Boji se dakle kaptol modruški, da bi poradi netemeljitosti molbe riečkoga kaptola propala i njegova.

Vinko Mrzljak: I ja bih molio, da se ove dvie molbe razdiele iz ovoga važnoga razloga, što je kaptol modruški $^1/_3$ odštete već primio, a u ime ostalih $^2/_3$ dobiva svaki član kao Lebensunterhaltsbeitrag 500 fr., dočim kaptol riečki nedobiva ništa.

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na to, da se za svaki kaptol napose učini predstavka? (Prima se!)

Robert Zlatarović: Kad vis. kuća na to pristaje, glasio bi članak za kaptol riečki ovako: (Čita. Glasovi: Dobro!) i predstavka ovako: (Čita.)

Predsjednik: Prima-li vis. kuća ovu representaciju kako je sada pročitana? (Prima se.)

Dakle tim bi načinom sada zakonski članak i reprezentacija za svaki kaptol primljena bila.

Prije nego dalje idemo, imadem čast vis. saboru priobćiti rezultat glasovanja za odbor glede srbskoga pitanja. Od 101 predanoga glasa dobili su najviše gg. dr. Subotić, dr. Rački, Prica, Perkovac, Mrazović, Kušlan, bisk. Gruić. Glede posljednjega imadem opaziti, da neima absolutne većine. (Glasovi: Prima se!)

Izv. R. Zlatarović: Vis. sabor izvolio je u sjednici od 14. t. m. odrediti, da molbeni odbor imade još u pretres uzeti prošnju hrv.-slavonskoga gospodarskoga družtva

molećega za podporu i osim toga za glavnicu, koja bi služila za promicanje domaćega svilarstva; da imade dalje odbor peticionalni takodjer glede onih molbah, koje se tiču javnih interesah, predlog svoj učiniti.

Držeć se toga zaključka vis. kuće, ponajprije je odbor uzeo u pretres molbu gospodarskoga družtva, koje traži: 1) da mu se na promicanje pučkoga gospodarstva podpora na 3000 for. povisi; 2) da mu se izruči svota od 10.000 for. na promicanje svilarstva.

Da je svrha i djelovanje voga družtva za domovinu blagotvorno, o tom neima nikakve dvojbe, jer je poznato, da svi izobraženi narodi takova družtva svimi mogućimi sredstvi podupiru. Da naše družtvo nije još učinilo golemih korakah u napredovanju, tomu je krivo to, što nije imalo dosta sriedstvah. Molbeni odbor dakle podpuno uvažava razloge, koji su navedeni u toj molbenici; nu buduć riešenje ovoga pitanja stoji u savezu sa riešenjem, koje će sliediti glede zemaljskih zakladah, to misli odbor, da se vis. sabor u konačno riešenje nemože sada upustiti, nego predlaže, da se ovo odgodi do budućega zasjedanja saborskoga. (Glasovi: Prima se!)

Fr. Žužel: Što se tiče ovoga pitanja, mislim, da ako hoćemo, da svilarstvu bude pomoženo, mora se već sada riešiti tako, da se može obznaniti, za koju cienu će se čaurice kupovati.

Znano je, da odgojivanje započne onda, kad počimlje murva lišće dobivati; to će biti za njekoliko danah, i ako uzčekamo na drugo zasjedanje, nećemo za ovu godinu sasvim ništa učiniti. Ja bi dakle molio, što se tiče svilarstva, da se barem nješto od strane sabora učini, ili pako da se stvar uputi na namj. vieće, jer kad je jedanput list velik, onda se za svilarstvo ništa više učiniti nemože.

M. Kraljević: U proračunu, koji je na dnevnom redu i tako nesretan bio, da je propao, bilo je i glede svilarstva i gospodarstva proračunano. Vis. sabor je scienio, da se iz načela nemože upustiti u njegovo pretresivanje. Ja dakle mislim, da se i ov meritum nemože u pretres uzeti, nego neka se uputi na namj. vieće, da ono odredi, što misli, da bi najshodnije bilo.

A. Jakić: Gospodarsko družtvo već je prije 2 godine dobilo 10.000 for., a sada traži još 10.000. Ovo meni nije sasvim jasno, jer mi je poznato, da namj. vieće nije onih prvih 10.000 fr. reklamiralo; neznam dakle, da-li se tu govori o onih 10.000 for., koje već imade, ili o drugih.

Izv. Rob. Zlatarović: Kao što leži ovdje molba gospodarskoga družtva, neima tu ni rieči o nabavljanju čahuricah. Govori se samo o boljem uzdržavanju družtva i o promicanju njegove svrhe. Dobrovoljačka zaklada uzajmila mu je naime 10.000 for. i družtvo sada moli, da bi mu se ovih 10.000 for. izručilo kao svojina.

Što se pako tiče nabavljanja čahuricah, to je poseban predlog g. Žužela.

Odbor o tom ništa nepredlaže, jer se u molbenici o tom baš ništa negovori. Ako bi dakle vis. kuća htjela uslied predloga g. Žužela što odlučiti, to bi se imao glede toga učiniti poseban zaključak i namj. vieću za izvedenje odstupiti.

Predsjednik: Prima-li vis. kuća, da se ovaj predlog na buduće zasjedanje odgodi? (Većina ustane.)

Izv. Rob. Zlatarović: Odbor peticionalni držao je takodjer, da je od potrebe odrediti štogod glede molbe, koja je predana po g. bar. Prandau, poduprta po 15 članovih vis. sabora, i koja smjera ouamo, da se podpora godišnja, koju glasbeni zem. zavod uživa, od 800 na 1200 for. povisi, i ovaj zavod pretvori u konservatorium, a kad bi se to učinilo, da se povisi podpora na 7500 for.

Što se tiče te molbenice, odbor svakako drži, da je ovo pitanje u načelu od važnosti. Ima doista ljudih, koji kažu, da glasba samo za zabavu služi, te da nikakve veće znamenitosti neima, nego odbor ju nesmatra samo s gledišta materijalnoga, nego da je glasba kadra i sposobna mnogo doprinieti za izobraženje čuvstva. Premda odbor dakle priznaje i potrebu, da se ovakov zavod svimi mogućimi sredstvi podupira, ipak nije mogao na ino, nego da iz onih istih razlogah, koji su ga vodili u obziru molbe gospodarskoga družtva, vis. saboru predloži, da bi se ova molba na buduće zasjedanje odgodila. (Glasovi: Dobro! Prima se!)

Zatim ima odbor čast predložiti molbenicu sbora ljekarah radi prekorednoga broja ljekarnicah.

Ako vis. kuća scieni, da se taj predmet tiče javnoga interesa, onda ću imati čast izviestiti, što je odbor u tom pogledu zaključio. (Čita.)

Iz ove molbenice proizlazi to, da su proti mnienju sbora liečnikah, proti mnienju apotekarah, proti mnienju gradskoga zastupstva pa i namjestničkoga vieća od vis. dvorske kancelarije dozvoljene dvie apoteke u Zagrebu, odnosno da je sada 7. i 8. na novo otvorena. Predmet taj tiče se interesa pučanstva, buduć da se prekomjernim brojem apotekah u pogibelj stavlja zdravstveno stanje pučanstva. Po običnih ustanovah ima se najviše na 4000 ljudih dozvoliti jedna apoteka. Po statističnom izkazu dolazi u glavnom gradu monarkije u Beču na 11.000 stanovnikah jedna apoteka, u Brnu na 7000, a u Zagrebu sada na 2000.

Odbor peticionalni priznavajuć temeljitost navedenih razlogah scienio je, da se nemože za sada u potanje razlaganje tog predmeta upustiti, jer nam je osobito do toga stalo, da potraži kod oblastih potrebitih anteaktah, i da sasluša mnienje onih, koji su vlastni u tom obziru temeljito razjasnjenje dati, kao što praliečnik: zato je odbor predložio, da se i ovaj predmet za konačno riešenje na buduće saborsko zasjedanje odgodi, nego da se već sada izreče mnienje, da se prekomjerno umnožavanje apotekah neosniva na dobrom redu, niti na onih zakonih, koji u tom pogledu obstoje. Medjutim buduć naročita zakona u tom obziru neimamo, pridržava si odbor pravo, kad će se stvar na novo u pretres uzeti, da načini zakonski članak, koji bi u tom obziru za normativ služiti imao, samo bi rada znati, hoće-li vis. kuća na to pristati, da se u dotičnom zakonskom članku uzme za mjerilo i pravilo ono, da apoteka nemože biti dozvoljena nego na 4000 dušah jedna. (Glasovi: U svoje vrieme!)

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na to, da se predmet odgodi na buduće zasjedanje? (Većina ustane.)

Robert Zlatarović: Zatim je molbenica glavnoga sbora ljekarah Hrvatske i Slavonije za izlučenje apotekah od trgovačke komore. I ovaj predmet nije jošte zreo za konačno riešenje, te se odgadja na buduće zasjedanje saborsko, jer će svakako u pretres doći pitanje o slobodi obrta. (Odgodi se.)

Ovdje su još tri molbenice, od kojih drži odbor, da su takodjer važne, nego u kojih se riešenje vis. sabor nemože upuštati, buduć se moraju putem administrativnim riešiti, to je prvo molba obćine fužinske, da se popravi karolinska cesta, drugo, molba obćine preložke, za nastavljanje prekopa Save, a treće predstavka županije sriemske za obustavu ovrhe

radi poreza. Odbor predlaže, da se ustupe namjestničkomu vieću, da shodna odredi. (Primljeno.)

Najposlje predlaže odbor vis. kući jedan predmet, koji je privatne naravi, te se tiče kastelana ove kuće županijske. Buduć da je predsjednik ovomu odboru razložio, da bi bilo svakako od potrebe, da se ova molbenica povoljno za toga čovjeka rieši, da mu se nagrada od 150 for. iz sredstvah za saborske troškove podieli, buduć da je ovaj kastelan kroz čitavo vrieme zasjedanja saborskoga nadgledao prostorije sabora i osobito namješćavanjem pokućtva i drugih predmetah si mnogo truda dao, te tako bio od velike koristi: to drži odbor, da će vis. kuća na to pristati, da mu se zamoljena nagrada podieli. (Prima se!)

Predsjednik: Odbor za stilizaciju zakonskoga članka o ukinuću nagodbenoga postupka gotov je svojim poslom.

Dr. Mihajlo Polit: Izaslani odbor suglasio se u tom, da bi imao dotični članak ovako glasiti: (čita.)

„Članak o ukinutju nagodbenoga postupka.

§. 1. Nagodbeni postupak uveden u Hrvatskoj i Slavoniji naredbom c. kr. austrijanskoga ministarstva pravosudja i trgovine od 18. svibnja 1859., stavlja se izvan kreposti.

§. 2. Sve razprave nagodbene, koje kriepost ovog zakona u tečaju nadje, imadu se prilagodno propisom obstojećega stečajnoga reda nastaviti i savršiti.“ (Glasovi: Prima se!)

Predsjednik: Prima-li vis. kuća ovu redakciju? (Većina ustane.) Buduć da je stvar jednostavna, mislim, da tim odmah prvo, drugo i treće čitanje obavljenim izjaviti mogu.

Buduć da se saborske sjednice od danas odgadjaju, a ipak će još posla biti, osobito sa dnevnikom, molio bi ja vis. sabor, da izvoli odlučiti, da saborska pisara i nadalje ostati i osoblje za svoje djelovanje potrebito zadržati imade. (Prima se.)

Medjutim molim vis. kuću, da se za pol sata uztrpiti izvoli, dok se zapisnik sastavi.

Ant. Vakanović: Predlažem, da vis. kuća pri zaključenju gg. predsjednikom i bilježnikom priznanje i zahvaljenje izrazi. (Živili!)

(Odgodi se sjednica na $1/2$ sata radi sastavljanja zapisnika. Poslje odgodjenja:)

Robert Zlatarović: Narod je naš uvjek znao spojiti sa slobodoumljem svojim onu uljudnost, koja nije biljeg servilizma, nego izobraženja. S toga gledišta stvar smatrajuć usudjujem se predlog učiniti. — Buduć da ćemo se za dulje vrieme razstati, i nezna se, hoće-li doći opet sva ova gospoda, ili će doći mjesto njih drugi, promienah će svakako biti u licah: da se imenuje mali odbor, koji bi se poslje sjednice potrudio k preuzv. g. banu, kao našemu zakonitomu predsjedniku, te se u ime čitave kuće od njega oprostio. (Prima se.)

Predsjednik: Tko da odbor predvodi? (Glasovi: G. predsjednik!)

Ja bi se dakle usudio moliti gg. biskupe, gg. vel. župane Smaića i Kukuljevića, gg. bar. Kušlana, Vakanovića i drugu gospodu, koja žele, da se iza sjednice odboru pridruže.

Dr. Mihajlo Polit: Ovo je još kratka predstavka radi zakonskoga članka o ukinuću nagodbenoga postupka. (Čita ju. Primljena bje.)

Bilježn. Venceslav Urpani: Čita zapisnik ove sjednice:

Zapisnik

Petdeset druge sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 17. ožujka 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gosp. Dr. Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

Pročitani zapisnik posljednje sjednice od 15. t. m. bi bez primjetbe odobren.

Zatim biahu pročitani podnesci:

1.) br. 674. molba Vilima Manhardta, bivšeg nadporučnika II. banske pukovnije, da mu se izposluje povratak službe, iz koje je nepravedno odpušten bio.

Ustupljuje se peticionalnomu odboru.

2.) Izjava pismena vel. župana Ivana Kukuljevića, kojom poklanja zemaljskomu arkivu deset izvornih listinah iz poveljah iz dobe kraljevah hrvatskih. — Domoljubni ovaj dar prima se sa zahvalnošću i pohraniti će se u zemaljskom arkivu.

3.) Evangjelički pastor Herman Soedel poklanja njekoliko dragocjenih knjigah jugoslavenskoj akademiji. Prima se učinjeni ovaj dar sa zahvalnošću i predati će se odboru jugoslavenske akademije.

4.) Izviešće odbora za saborske troškove, kojim se predlaže konačni glavni račun vrhu izplaćenih narodnim zastupnikom putnih troškovah, i ostalih saborskih potreboćah u ukupnoj svoti od 86.241 for. $57\,^{5}/_{10}$ novč.

Podnešeni ovaj račun odobrava se i ubilježuje se u zapisnik priznanje pomenutomu odboru za revno djelovanje.

Pročitana bi zatim vierodajnica za članove odbora izabranog u sjednici od d. 11. tek. za stupiti u dogovor sa odborom ugarskim, koja bi usvojena sa dodatkom, da su odbornici providjeni posebnim naputkom.

Ujedno s razloga da se sjednice od danas odgadjaju, bi opunovlašćeno saborsko predsjedničtvo, uslied odgovora sabora ugarskoga da pozove članove odbora u svoje vrieme, kad budu imali se uputiti u Peštu.

Prešlo se je zatim na dnevni red, treće t. j. čitanje zakonskoga članka o desetini, te bi redakcija članka u special-noj debati izpravljenog primljena i glasi:

„Članak o desetini, koja se uz drugu daću davala od jednoga te istoga gornoga zemljišta.

§. 1. Svaka desetina, što se je davala uz gornicu od jednoga te istoga gornoga zemljišta, pa bilo to i u smislu gornoga lista, ako se protivno nedokaže, naravi je desetine svešteničke, koja je zakonom već ukinuta.

§. 2. U Slavoniji, to jest u županijah požežkoj, sriemskoj i virovitičkoj imade se od vinogradah, koji nisu zasadjeni na selištnih zemljah, davati samo pinta iliti motičarina, to jest jedna oka od svakoga akova priroda.

§. 3. Zaostatci od desetine, koja se u smislu §. 1. ovog zakona ukinutom smatra, zatim u Slavoniji, to jest u županijah požežkoj, sriemskoj i virovitičkoj zaostatci od drugih daćah vinogradskih, osim §. 2. ovoga zakona napomenute pinte, nesmiju se utjerivati.

§. 4. Nagodbeni odkupni ugovori, u koliko su glede upitne desetine sa bivšimi podanici možebiti ma u kojem vlastelinstvu jur sklopljeni, gube takodjer svoju krepost; a osim toga na temelju pomenutih ugovorah primljene od bivših podanikah glavnice imadu se istim po dotičnih vlasteljih povratiti.

Preduzet bi zatim izbor 7 članovah odbora za srbsko pitanje i to tajnim glasovanjem, posljedak koga proglašen biti će tečajem ove sjednice.

Iza toga bi pročitano izvješće odbora izaslanoga da popuni §. 4. zakona o uredjenju zemaljskoga arkiva, te predložena:

Ustanova o porabi pisamah zemaljskoga arkiva primljena bi po visokoj kući kao posebni dodatak zakonskomu članku o arkivu, te glasi:

Poraba arkiva za javne oblasti i pojedine ljude ustanovljuje se kako sliedi:

a) poraba pisamah nalazećih se u zemaljskom arkivu dozvoljava se javnim oblastim i pojedinim osobam: nu za nju je arkivar odgovoran u smislu §. 2. zakona o uredjenju zemaljskoga arkiva.

b) pisma mogu se prepisivati i izpisivati pod pazkom dotičnoga osoblja samo u prostorijah arkiva, ter se izvan njih nesmjedu iznositi. Odbori ipak saborski vlastni su potrebita jim pisma, a vrhovna oblast zemaljska pisma novija od god. 1830. u svrhu upravnu iznositi iz arkiva u matici, posvjedočiv to prijamnicom;

c) sukromnim osobam, a napose učenim ljudem, dozvoljuje porabu pisamah sam arkivar, ili, kada bi ovaj preprie-čen bio, pristav arkiva;

d) arkivar s pomoćnim osobljem imade arkiv urediti i pismene spomenike čuvati, ter arkivom upravljati po posebnom naputku.

Odobrena bi takodjer predložena po odboru prisega za arkivara te glasi:

„Ja N. N. zaklinjem se živim bogom, blaženom bogorodicom Marijom i svimi svetci i božjimi ugodnici: da ću sva pisma i pismene spomenike, štono su u arkivu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, i štono će se u buduće u njega smjestiti i meni povjeriti, vjerno čuvati i u dobrom redu u smislu zakona držati; da neću pustiti, da se išta od njih izgubi, izopači ili uništi; da si neću ni ja ma koje pismo usvojiti, niti propustiti drugomu, da si ga usvoji; da ću napokon u svem zadovoljiti zakonu saborskomu i naputku o arkivu i dužnostih arkivara, ter nastojati, da to isto čini ostalo osoblje zemaljskoga arkiva; tako mi bog pomogao i svi svetci!"

Istim načinom po predlogu odborovu imennje sabor odbor u osobah gg. Ivana Kukuljevića, kanonika dr. Račkoga, i dr. Muhića, koji u interesu uredjenja i umnožanja arkiva imati će:

1.) u ime sabora nadzirati arkiv, u porazumljenju s arkivarom izraditi poslovnik i naputak, te o stanju arkiva sabor izviestiti;

2.) za arkiv prirediti veće i shodnije prostorije ili u banskoj kući, gdje je sada, ili u inoj zemaljskoj sgradi. Osim prostorijah, u kojih bi bila smještena pisma, imati će jednu sobu arkivar, jednu ostalo osoblje, a jedna imala bi biti za radnju osobam upotriebljujućim arkiv. U koliko se već sada nebi mogle ove prostorije doznačiti, opunovlašćuje se odbor da jih pronadje.

3.) Odbor ovaj imati će nadalje nastojati, kako bi se u arkiv prenesla pisma tičuća se trojedne kraljevine i nalazeća se u pismohranah kr. dvorske kancelarije ugarske i kr. bivše dvorske komore ugarske.

Posljednji posao povjeriti će se povjereniku naše vlade, koji imade odieliti od ugarskih zaklade trojedne kraljevine. Isto tako imaju se u arkiv prenesti stara pisma, donešena jur iz Budima, a predana ovdašnjemu c. k. financ. zemaljskom ravnateljstvu.

Imati će se pozvati naša vlada, da nastoji i odredi, kako bi se pisma bivše gubernije riečke, zatim samostana dokinutoga reda sv. Augustina na Rieci, ter stara pisma nalazeća se u starom kaštelu banskom — prenesla ovamo u arkiv.

Napokon pozvati se imaju županije, bivša „loca credibilia", imenito kaptoli zagrebački, senjski i bosansko-djakovački, zatim diecezanski biskupi, ter sukromni ljudi osobito pako plemićke obitelji, da stara pisma nalazeća se u njihovih arkivih i sbirkah, u zemaljski arkiv pošalju ili u matici ili u vjernom prepisu, ili da bar podnesu točne regeste i popise.

Uzet bijaše zatim u pretres predlog pravosudnog odbora glede nagodbenog postupka. Glede toga za popunjenje manjkavog ovog članka bi izabran odbor u osobah gg. Mrazovića, bar. Kušlana, Dr. Polita, Zoričića i Dr. Šrama, koji će još tečajem ove sjednice svoj predlog podnieti.

Medjutim bi u pretres uzeta osnova zakonskog članka o odšteti desetinskoj pripadajućoj kaptolu modruškomu. Ona bi usvojena, te glasi:

„Zakonski članak ob odšteti desetinskoj pripadajućoj kaptolu modruškomu.

§. 1. Pošto stolni kaptol modruški kao Capitulum curatum non privilegiatum obavlja župničke dužnosti u svojih sborovih Novom, Bakru i Bribiru, pripada mu odšteta za desetinu kao nižemu svećenstvu."

Ujedno u tom pogledu sastavljena predstavka bi odobrena.

Istom prilikom pročitana bi osnova zakonskog članka ob odšteti desetinskoj pripadajućoj riečkomu kaptolu ta bi bez izpravka usvojena i glasi:

Članak ob odšteti desetinskoj kaptolu riečkomu.

§. 1. Sbornomu kuratnomu kaptolu riečkomu kao nižemu svećenstvu, pripada odšteta za njegov dio uživane prije desetine.

Ujedno glede toga sastavljena predstavka bi odobrena.

Proglašen bi zatim posljedak glasovanja za izbor odbora za srbsko pitanje, te bijahu izabrana gg. Subotić, Rački, Perkovac, Mate Mrazović, baron Dragojlo Kušlan, episkop Gruić. —

Iza toga bi pročitano izvješće peticionalnoga odbora, te u pretres uzeti sliedeći predmeti i izrečeni zaključci, i to:

a. O molbi gospodarskoga družtva za povišenje godišnje podpore; —

b. o molbi narodnog zem. glasbenog zavoda za godišnju podporu od 800 for.;

c. o molbi glavnoga sbora ljekarnikah u Zagrebu prituživšeg se zbog dozvoljenoga prekorednoga broja liekarnikah; —

d. o molbi glavnoga sbora ljekarnikah Hrvatske i Slavonije za izlučenje ljekarnikah iz trgovačke obrtničke komore, bi zaključeno, da konačna riešitba sviuh ovih molbah odgadja se na buduće zasiedanje saborsko. — Zatim

e. molba obćine fužinske radi popravka ceste karolinske;

f. molba obćine preložke za nastavljenje prekopa Save;

g. predstavka obćinstva županije sriemske za obustavu ovrhe poreza radi do jeseni — ustupljuje se kr. namjest. vieću.

h. Franji Likeviću županijskomu kastelanu na njegovu

molbu doznačuje se u ime nagrade iz sriedstvah za saborske troškove svota od 150 for.

Predje se zatim na pretresivanje osnove zakonskog članka o ukinuću nagodbenog postupka, kako ju danas izaslani odbor predlaže, te glasi:

Članak o ukinuću nagodbenog postupka.

§. 1. Nagodbeni postupak uveden u Hrvatškoj i Slavoniji naredbom c. k. austrijanskog ministarstva pravosudja i trgovine od 18. svibnja 1859. stavlja se izvan krieposti.

§. 2. Sve razprave nagodbene, koje kriepost ovog zakona u tečaju nadje, imadu se prilagodno propisom obstojećega tečajnoga reda nastaviti i završiti. —

Redakcija ovog članka kao i pročitane predstavke dotične biše usvojene.

Poslje toga bi zaključeno, da premda se saborske sjednice odgadjaju, za da djelovanje pisarničkog osoblja nezapne, pisara saborska i na dalje obstojati ima.

Napokon iza kako vis. kuća izrazi gospodi podpredsjednikom i bilježnikom pohvalno priznanje za dosadanje njihovo djelovanje, pozove predsjedničtvo bilježnika da stante sessione zapisnik sastavi, koji bi i sastavljen, pročitan, odobren a sjednica zaključena.

Dr. Mirko Šuhaj,
I. podpredsjednik.

V. Urpani.
saborski bilježnik.

(Odobren bez primjetbe.)

Predsjednik: Završujuć ovako za sada djelovanje naše, nemogu na ino, već da se vis. saboru i pojedinim članovom najsrdačnije zahvalim na blagonaklonosti i prijaznosti, kojom su moje djelovanje primili i podupirali. Gospodi odilazećoj u svoj zavičaj želim sretan put. Napokon neka mi bude dopušteno iz duboka srca svih nas želju izraziti, da nam božja providnost čim prije razprši tamne oblake, koji se dižu na našem političkom, osobito ratnom obzorju, za da se što skorije opet u bratskoj slozi sakupiti uzmognemo, pa da se onda po nj. veličanstvu sretno početo djelo sporazumljenja izmedju krune i narodah žudjenoj svrsi privede, a mi našoj domovini trajni i čvrsti temelj bolje i sretnije budućnosti pribavimo. (Dugotrajni: Živio!)

Petdeset i treća saborska sjednica,

držana dne 19. studenoga 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: U smislu našega poslovnika, god. 1861. izradjena i člankom 38. od iste godine preinačena, treba, kada se vieća i odlučuje, da bude prisutna absolutna većina ovjerovljenih zastupnikah. Za vrieme prijašnjega našega zasjedanja bilo je tih zastupnikah 118, dakle treba da nas bude sada 60. Buduć da dvojbe nikakvé neimade, da nas u tom broju podpuno imade, s toga izjavljujem sjednicu otvorenom, te imam prije svega čast, njekoliko prev. kr. odpisah vis. kući prijaviti, koji su prispjeli za vrieme, odkad smo se rastali.

Bilježnik Janko Car: Čita:
1.) kr. reskript, glede odgodjenja sabora;
2.) kr. reskript, kojim se opet otvara sabor na 19. stud.
3.) kr. reskript, kojim se preinačena osnova o uredjenju sabora povraća.

Predsjednik: Želi-li vis. kuća, da se te osnove pročitaju? (Glasovi: nek se čitaju!)

Bilježnik Janko Car: Čita osnovu o uredjenju sabora.

Bilježn. Vencesl. Urpani: Čita osnovu o izbornom redu.

Predsjednik: Vis. dvorska kancelarija obnašla je ove preinake primjetbami i opazkami poduprieti; želi-li vis. kuća, da se i te primjetbe i opazke pročitaju? (Glasovi: nek se čitaju!)

Biljež. Vencesl. Urpani Čita ove opazke i primjetbe.

Bilježnik Janko Car: Čita 4.) kr. reskript, kojim se članci o desetini nepotvrdjuju.

Predsjednik: Čuvši sada kraljevske predloge, mislim, da ću volju vis. kuće pogoditi, ako izjavim, da se ovi predlozi prije svega tiskati, medju članove razdieliti i na dnevni red staviti imadu. (Prima se.) Dakle izražujem zaključkom vis. kuće, da se kr. odpisi prije svega tiskati, medju članove razdieliti i u svoje vrieme na dnevni red staviti imadu.

Dopustit ćete mi preuzvišena, presvietla i prečastna gospodo, dopustit ćete mi slavni zastupnici naroda, da vas srdačnim „dobrodošli!“ pozdravim, i njekoliko riečih progovorim.

Osam je upravo mjesecih minulo od onoga dana, kad smo se posljednji put u narodnom ovom hramu sastali, pa uz izjavu goruće želje i razstali, da Bog dade, te se sretno razpršili tamni oblaci, koji su se već onda na političkom i ratnom obnebju pojavljivati počeli, za da se opet čim skorije sakupiti i djelo sporazumljenja i sveobćega izravnanja nastaviti, pače i metnuv na stranu sve ono, što nam je njekim jazom medjusobnim bilo, u bratskoj slozi, sretno i uspješno kraju dovesti uzmognemo.

Želja ta ostade u glavnom njezinom sadržaju bezuspješna, kao što su ostale bezuspješne i neuslišane mnoge želje, tegobe, molbe i predstavke, što smo ih iz saborah od 1861. i 1865. god. uz živi izraz neuzkolebive podaničke vjernosti na podnožje Nj. Veličanstva, premilostivoga našega kralja i gospodara, za previšnje uvaženje, uslišanje i potvrdjenje podnieli bili. Ali ne samo, da s te strane narodu našemu nije sudjeno bilo, da si koji listak svoje povjestnice radostnim kojim pojavom izpuni, pače smo žalostnim srdcem vidjeti morali, da se je on sve to više u crno zavijati morao, (Živio!) buduć je nemila sudbina htjela, da je mnogo gorkih udaracah pregorjeti i tako ozbiljnih i kobnih okolnostih doživjeti morao, koje mu politički vidik sve to više i više i na toliko obastiru, da se i najmisaoniji državnici, duboko osjećajuć važnost vremena, i položaja u kojem živimo, težkoj bojazni oteti nemogu i to radi toga, jer nigdje nevide dovoljno izražena pravca, kojim bi se djelo ustavnoga preporodjenja sigurno i na spas pojedinih narodah, kao i ciele ukupne carevine, oživotvoriti moglo.

Neću vas, gospodo! izbrajanjem tih ranah, na kojih naš narod još sveudilj težko boluje, neću vas ni crtanjem kobnih kojim na susret idemo vremenah, zadržavati, nego stegnut ću se samo na njekoliko okolnostih, kojih mukom mimoići nemogu.

Kraljevinski odbor, koji se je po volji vis. sabora u glavni grad ugarski uputiti i ondje sa sličnim poslanstvom sabora ugarskoga ob ustavnoj razmirici dogovarati imao, još nije niti na put krenuo bio, kad mu je nemila sudbina otela jednoga od njegovih članovah, otela mu je člana, u kojem je svakolika domovina kriepostna gradjanina, vjerna supruga, radina gospodara, brižljiva otca, izvrstna municipalna činovnika, istinitoga prijatelja puka, žarkoga domoljuba i vješta i gorljiva branioca njezinih pravah štovala i za to se na njegovu gubitku duboko razžalostila bila. Ja scienim, da ću misao vašu pogoditi, ako vas zamolim, da se u znak duboka razžaljenja sa sjedalah naših dignemo, (digne se ciela kuća), da nad gubitkom velecienjenoga i velezaslužnoga zastupnika kotara banijskoga dr. Josipa Vranicanija, kojega

hladna zemljica krije, tužnim srcem zavapimo: Slava mu! (Sa svih stranah: Slava mu!)

Da saborski onaj odbor, koji se je uputio pred Njeg. Veličanstvo u poslu željeznice Zemun-Riečke, žudjenim plodom urodio nije, pa da se to životno za nas pitanje ni za jedan korak unapried pomaknulo nije; da se željeni zavod jugoslavenske akademije radi kojekakvih prieporah, radi formalnih u tom obziru mahnah do sada oživotvoriti nije mogao; da napokon kralj. odbor, koji se je sa sličnim odborom u Pešti imao razgovarati, posao onako, kako je želio, nije mogao dovršiti, — sve to ćete razabrati iz spisah i izviešćah, koji će se za koji dan na stol vis. kuće položiti. Napomenuti mi je u tom poslu samo to, da su mirno i hladnokrvno djelovanje kraljevinskoga toga odbora priečile silne one priprave, koje su se sve to više pred njegovim očima u ono doba činile za rat, koji je na skoro nastati imao, i koji je u istinu nesamo skoro buknuo, nego i za kratko se vrieme svršio, načinom, kojega nijedan od nas ni očekivati, ni slutiti nije mogao, naime da će nas lišiti jedne pokrajine, koja je krvlju tisućah i tisućah naših junakah natopljena, da će i drugoj miloj nam na sjeveru pokrajini zadati dubokih i težkih, za dugo vrieme neizcjeljivih ranah, te da će uz ostale nevolje donieti nam pošast, koja kako u svih priedjelih carevine biesniti, tako i u našoj domovini žrtvah svojih tražiti i naći je znala. Ako uzprkos svim tim nepovoljnim okolnostim, koje su odasvuda na nas navalile, ipak duhom klonuli nismo, pače ako smo se bistrim okom i vedrim čelom opet ovdje sastali, mislim, da se ovo samo onoj okolnosti pripisati može, što je providnost božja htjela, da baš u ono kobno doba Hrvati na sjajni posvema način na vidjelo iznesu dva sjajna bilja, koja je providnost božja čovječanstvu u srdce usadila, da ih njeguje, da se njimi kriepi i tješi, i da mu budu podporom i podbodom, kadno crni dani na njega navale, te mu gustom magljuštinom zastirati počmu staze i puteve, kojimi mu nepomično ići i napred stupati valja. Jedna od ovih bilinah jest uspomena slavne i dične prošlosti, a drugo nada boljoj i sretnijoj ako Bog da budućnosti. Uspomenu slavne i dične prošlosti slavismo tristogodišnjicom neumrloga bana i junaka Nikole Zrinjskoga, junaka, kojega podpunim pravom svojim nazivljemo, junaka, koji je mačem u ruci podlegao dičnoj smrti, znajuć dobro, da će slavnim padnućem svojim za krst i slobodu zlatu ne samo ime svoje, nego i ime naroda ovjekovječiti, kojemu je dušom i tielom pripadao. Obće slavlje, koje se je u svih skoro priedjelih naše domovine za pomenutoga neumrloga viteza i junaka stranom obavilo, a stranom sada jošte priredjuje, jasnim je dokazom, koliko zna narod naš cieniti muževe, koji su za njega zaslužni, i kako im umje u svomu srcu staviti spomenik, koji je dragocjeniji nego-li ikoji drugi, i koji će trajati, dok bude svieta i vieka. Ako se tim slavljem pred cielim svietom ponositi možemo, to ponos taj znatno umnožava ova radostna okolnost, da je u isto vrieme takodjer prvi čvrsti kamen postavljen boljoj i ljepšoj budućnosti našoj, postavljen odličnim onim domoljubom, kojega naš narod već odavna prvim svojim dobrotvorcem nazivlje, postavljen po mužu, koji poput Zrinjskoga netraži za se slave, nego lebdeći jedino za tim, da narod svoj sretnim, dičnim, naprednim, moćnim i uglednim učini, položio je na žrtvenik domovine znatnu svotu, u tu plemenitu i spasonosnu svrhu, da se što skorije u srcu mile nam trojednice osnuje i podigne višji hram znanosti, iz kojega bi se blago prosvjete i napredka, svestranoga izobraženja i svihkolikih državljanskih kriepostih po svemkolikom narodu našem što obilatije širilo, pa u plodu svomu nam i potomkom našim najčvršće jamstvo pruža, po kojem ćemo i mi i oni sve, budi već zadobljene, budi božjom pomoći postići se imajuće stečevine najkrepčije učvrstiti, obraniti i proti svim navalam sviestno i kriepko obezbiediti moći. Živahni odziv, na kojega je uzvišena misao utemeljitelja jugoslav. akademije i jugoslav. sveučilišta u svemkolikom obsegu domovine naše naišla, jasnim je dokazom, da je blagonosnom svojom pomisli upravo u živac naroda našega i najmilijih mu svetinjah dirnuo i plamom ga uzplamtio; a oduševljenje, kojim je misao njegova po svuda u nas poprimljena, sigurnim je poručanstvom, da si je imenu, poput po svem svietu proslavljenoga Nikole Zrinjskoga, postavio temelj za neoborivi spomenik, koji će u harnih grudih naroda našega sjati, dok bude svieta i vieka!

Držeć se ovih dviuh glavnih pomislih, uspomene naime slavne prošlosti i nade bolje budućnosti, i budući osvjedočen, da neima nijednoga medju nami, koji nebi uza nje svom snagom prionuo, mislim, da će nam, ako samo budemo imali dobre volje, lasno biti sakupiti se pod jedan barjak i složno nastojati, da od svoje takodjer strane dom i rod svoj što dičnijim, sretnijim i slavnijim načinimo.

Pozdravljajuć vas u to ime još jedanput, nemogu na ino, van da vas, slavna gospodo! umolim, da mi i za predstojećega zasjedanja neuzkratite one blagonaklonosti, podpore i uztrpljivosti, kojom ste mene u prijašnjem zasjedanju usrećiti blagoizvolili. (Sa svih stranah: Živio!)

Tim bih zaključio današnju sjednicu i molio bi gospodu, da se prekosutra u 10 satih opet sakupiti izvole.

Petdeset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 21. studenoga 1866. u 10 satih prije podne, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvaram današnju sab. sjednicu s molbom, da gosp. bilježnik izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilježn. Janko Car: Čita zapisnik:

Zapisnik

petdeset treće sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 19. studenoga 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

U ovoj sjednici proglašeni su sliedeći previšnji kralj. odpisi:

1. Previšnji kr. odpis od 21. travnja 1866. br. 278 Pr. na bana trojed. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, preuzvišenoga gosp. baruna Josipa Šokčevića upravljeni, kojim se obustavlja djelatnost hrvatsko-slavonskog sabora i preko vremena svojevoljne odgode njegove t. j. preko 1. svibnja t. g., te se sabor odgadja na neizviestno vrieme.
2. Previšnji kr. odpis na sabor od 21. listopada o. g. br. 508 Pr., kojim se previšnjim odpisom od 21/4 o. g. br. 278 Pr. odgodjeni sabor opet na dne 19. o. m. otvara.
3. Previšnji kralj. odpis sabora od 20. listopada o. g. br. 511. Pr., kojim, se uslied podnešenih predstavkom od 3. ožujka t. g. osnovah zakona o uredjenju sabora i o izbornom redu, kojim se dostavljaju osnove zakona o uredjenju sabora i o izbornom redu i priobćuju potrebne preinake tih osnovah, po vis. kr. dal. hrvat. slav. kancelariji dvorskoj načinjene, za rasudjenje, te se izražuje nada, da će sabor skorim sporazumljenjem to mogućim učiniti, da se zakonodavni ustroj primjerno odnošajem vremena i potrebam zemlje dovrši.

Ujedno su pročitane priložene ovomu prev. odpisu osnove, i u posebnom spisu navedeni za preinake osnovah razlozi vis. kr. dvorske kancelarije. Zaključeno je: da se svi ovi spisi imadu tiskati, tiskani članovom sabora porazdieliti i na dnevni red staviti.

Nakon toga je predsjedajući podpredsjednik povodom tim, što se djelovanje sabora ovoga opet započe, pozdravio sve članove sabora i razložio sadašnje političko stanje zemlje, napominjuć, kako sada stoje glavni predmeti poslovanja saborskog, kao željeznice, jugoslavenska akademija, i kako u obće poznati veledušni dar prvog dobrotvorca domovine za jugoslavensko sveučilište stvara temelj boljoj budućnosti; i napokon kako kraljevinski odbor, izaslan na dogovor s kraljevinskim odborom ugarskim ob odnošenju trojedne kraljevine napram kraljevini ugarskoj, nije mogao onako dovršiti svoj posao kako je hotio; — te napokon izrazio želju i nadu, da će svi članovi sabora pod jednim barjakom sloge što najuspješnije djelovati za sretniju budućnost domovine.

U svom govoru spomenu, kako je sabor ovaj i izabrani kraljevinski odbor prije započeta djelovanja svoga izgubio vrla člana svoga Dr. Josipa Vranicanija, koga nagla smrt ote, i tim potaknu sabor, te ovaj u znak štovanja prama pokojniku ustade i ganutim srcem jednoglasno izreče: Slava mu!

Tim bje sjednica zaključena, i sliedeća urečena na dan dne 21. o. m. prije podne u 10 satih.

Dr. **M. Šuhaj,** v. r.
I. podpredsjednik.

Janko Car, v. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako neima nikakve primjetbe, to se zapisnik ovjerovljenim i odobrenim proglašuje.

Meni je čast priobćiti podneske, što su na sabor prispjeli:

Mandat su položili i kroz to zastupnici naroda biti prestali, osim Dr. J. Vranicanija, koji je 26. ožujka umro, gg. Hinko Padavić za trgovište Vrbovsko, Mrkopalj i Ravnagora, Ivan Pinter za kotar Velikogorički, Ivan Stahuljak, za kotar valpovački i Ante Sokolić za kaptol senjski. Budući da su novi izbori već razpisani, a stranom već i obavljeni, mislim, da se to uzme samo na znanje. (Uzima se na znanje).

Vjerodajnice su predali novo izabrani zastupnici gg. Dutković za kotar velikogorički, Užarević za kotar valpovački, Baltić za trgovište Pakrac, Čop za kotar banijanski, Mance za trgovište Mrkopalj, Vrbovsko, Ravnagora, Grković i Koić za trgovište Ruma i archimandrit Popović za manastire sriemske. (Verifikacionalnomu odboru!)

Gosp. zastupnik Thaller moli za dopust od 14 danah radi primanja nove službe gradskoga sudca; g. Dr. Brlić javlja, da radi obdržavanja velike skupštine županije virovitičke do 25. o. m. na sabor doći nemože, g. Kozulić javlja. da radi raznovrstnih silnih poslovah na sabor doći ne-

*

može. Glede g. Brlića i Thallera mislim, da će vis. kuća na to pristati, da im se dopust podieli; ali g. Kozulić nije naznačio, hoće-li doći i kada. Ja mislim, da mu se rok od 14 danah stavi, ako za to vrieme nedodje, da se smatra, da je mandat položio. (Prima se).

Knez Bathyany, grofovi Petar Pejačević i Gyulay, barun Rudolfo Bedeković izpričavaju se, da radi bolesti na sabor troj. kraljevine doći nemogu. (Uzima se na znanje).

Luka i Simo Vrkljan, krajišnici ličke pukov., traže novčanu pripomoć povodom tim, što su požarom kuće i staje svoje izgubili, te time na prosjački štap pali.

Mislim, da se ima kroz predsjedničtvo sabora vojničkom zapovjedničtvu ustupiti. (Prima se).

Mart. Šarić, saborski pisar, moli za nagradu, isto tako Janjanin, što su radili za vrieme, kad sabora nije bilo. Buduć obadva zaslužuju tu nagradu, usudjujem se predložiti, da vis. sabor svakomu 20 fr. dopitati izvoli. (Prima se).

Občinstvo županije virovitičke, moli neka se vis. sabor za to zauzme, kako da se razsipnosti državnoga blaga i zemaljskih težakah na put stane i da se u dolnjih krajevih iste županije na mjesto projektiranih cestah sagrade druge, više potrebite ceste, naročito cesta medju Josipovcem i Koškom. (Odboru administrativnomu).

Jovanović, pisar pri magjarskoj kuriji, moli za nagradu, što je godine 1849. Hrvatom liek podavao. (Peticionalnomu odboru).

Kad je vis. sabor poslanstvo kraljevinsko izabrao, onda je takodjer odlučio, da se ono ima na put krenuti, čim odgovor od predsjedničtva ugarskog sabora prispije o tom, da je i ug. sabor takovo poslanstvo izabrao. Želi-li vis. kuća, da se taj odgovor pročita? (Glasovi: samo na znanje!)

Predstavka zastupničtva sl. i kr. grada Varaždina, da se izposluje preinaka obrtničkoga reda. (Odboru za preradjenje obrtničkoga reda).

Mjesto Petrijanec u varaždinskoj županiji moli za odredbu u njekom izvanrednom urbarskom predmetu. (Urbarskomu odboru).

U ruke predsjedničtva položili su ovdašnji trgovci g. August Vaisz 100 i g. Vaso Dizdar 100 for. za utemeljenje jugosl. sveučilišta. Ja sam te novce odpravio na odbor za jugosl. akademiju i sveučiliste, te jedno i drugo visokomu saboru ovime do znanja stavljam. (Sa „Živio!“ na znanje uzeto).

Bilježn. Venceslav Urpani: Čita dopis kr. namjestničkoga vieća, u kojem traži mnienje visokoga sabora glede segregacionalne parnice, što ju je dotično vlastelinstvo glede jamničkog vrela povelo. (Zaključeno, da se predmet u pravosudnom odboru odmah rieši, i operat njegov saboru podnese.)

Predsjednik: Vis. kr. namjestničko vieće dostavlja računske zaključke o regnikolarnoj zakladi za g. 1865. (Na odbor za zaklade.)

Vis. namj. vieće dostavlja, uz dopis. vis. dvorske kancelarije, spise odnoseće se na razpravu medju dvorskom oblašću i ministarstvom financijah glede tražbine regnikolarne zaklade. (Na odbor za zaklade)

Vis. namj. vieće dostavlja računske zaključke za god. 1865. o sirotinskoj zakladi, o zakladi Husslerovoj, Kollhoferovoj, Monsbergovoj, zatim o hospitalarnih zakladah županije zagreb., varažd. i križevačke itd. (Na odbor za zaklade.)

Vis. namj. vieće dostavlja računske zaključke od g. 1865. o komercionalnoj zakladi. (Na odbor za zaklade.)

Ivan Pflancer moli za naknadu štete, što je god. 1848. bio ulovljen. (Na peticionalni odbor.)

Ilija Radošević tuži se, što si je lička pukovina, prem da je iz krajiškog saveza odpušten, vlast nad njim prisvojila, te tiskarsku parnicu proti njemu podigla, i što je g. Urica protuzakonito s njim postupao; on moli, da se u tom poslu što učini. (Na peticionalni odbor.)

Isti moli, da se uzme za saborskog pisara. (Gosp. drugomu sab. podpredsjedniku.)

Vel. žup. Svetozar Kušević: Prilikom posljednjeg zasjedanja saborskog meni je i g. Bogoviću i g. Jakiću čast. u dio pala, da predstavku ovog vis. sabora u pogledu željeznice Zemun-Riečke na podnožje prestola Nj. Veličanstva podnesemo. Mi smo se tomu pozivu radostno odazvali, te po želji naroda ovu predstavku nj. veličanstvu našemu premilostivomu kralju i vladaru, najvećom preporukom podastrli. Mi smo taj predmet nj. veličanstvu i vis. dostojanstvenikom najtoplije preporučili, i podnašamo vrhu poslanstva našega ponizno izviešće naše s najtoplijom željom, da Bog da, te ovaj po naš narod velevažan predmet čim prije željenim plodom urodi.

Bilježn. Vencesl. Urpani: Čita ovo izvješće. (Zaključeno, da se ima odboru željezničkom predati.)

Bilježn. Vencesl. Urpani: Čita izvješće prvog predsjednika i tajnika jugosl. akademije o učinjenih koracih poradi konstituiranja akademije, zatim predstavku istog predsjednika akademičkog, neka se vis. sabor zauzme za to, da se za konstituiranje akademije potrebita mjesta popune. (Upućeno po predlogu g. predsjednika saborskoga na dotični saborski odbor s pozivom, da tako glede jugosl. akademije kao i glede oživotvorenja jugosl. sveučilišta i narod. muzeja a i glede potrebitih za te zavode sgradah obrazložene predloge prije ili kasnije podnese.)

Predsjednik: Sada sliedi izviešće kraljevinskoga odbora.

Izvj. Ivan Perkovac: Čita izviešće kraljevinskog odbora.

To je samo izvješće; ako želi vis. kuća, mogu se i prilozi, na koje se izviešće pozivlje, pročitati. (Sa svih stranah: Nek se čitaju!)

Izvj. Ivan Perkovac. Mislim, da će najbolje biti, ako se najprije pročitaju zapisnici, koji su vodjeni u zajedničkih sjednicah. (Čita prvi i drugi zapisnik.)

Sada je na redu prvi prilog našega izviešća, naime primjetbe, koje je ugarski odbor učinio na naš članak 42. od g. 1861.

Dor. Ant. Stojanović: Ja sam toga mnienja, da je čitanje ovog obširnog izviešća, sa svimi prilozi suvišno, jer nitko nemože jednoputnim čitanjem sve točke shvatiti, te neće na nikoga nikakva upliva imati: to će onako doći u svoje vrieme na red. (Glasovi: čitati!)

Dr. Nap. Špun: Nemogu pristati uz mnienje g. Dr. Stojanovića, jer mislim, da čitanje nije nipošto suvišno. Neće nitko, istina, potanko shvatiti pojedinih točakah, ali svaki će obris ciele stvari zapamtiti, zato držim, da će biti za pospješenje kasnije razprave i grupiranje stranakah od važnosti. Ja molim dakle, da se čita.

Predsjednik: Buduć je vis. kuća već s početka odlučila, da se ima čitati, mislim, da se kod toga ostati ima (Sa svih stranah: Čitati!)

Bilježn. Janko Car: Čita primjetbe ug. odbora na članak 42.; zatim očitovanje kraljevinskoga odbora hrvatskoga na ove primjetbe.

Bilježn. Vencesl. Urpani: Čita odgovor ugarskog odbora na očitovanje hrv. odbora.

Izvj. Ivan Perkovac: Ja mislim, da je sada toliko pročitano, koliko je potrebno, da se znadu i poznadu nazori i mnienje ugarskog kraljevinskog odbora. Što je pako naš odbor glede pravnih pitanjah odgovorio, to mislim, da vis. sabor sam znade, jer i on to isto misli i misliti mora o našem državnom pravu, što je i odbor mislio. Zato se usudjujem predložiti, da se sada pročitaju samo još spisi, koji razpravljaju meritorna pitanja, to jest oni, u kojih se čine predlozi, a to su samo još dva pisma.

Usljed ovog odgovora kraljevinskog odbora ugarskoga glede naših pravah, predali smo mi ovo očitovanje. (Čita).

To je bilo posljednje naše očitovanje; na ovo dobili smo mi sliedeći odgovor, a to je opet posljednji odgovor ugarskog odbora: (Čita).

Predsjednik: Mislim, da će biti po volji vis. kuće, da se svi ovi spisi, pročitani i nepročitani, tiskaju, medju članove razdiele i u svoje vrieme na dnevni red stave. (Primljeno).

Avelin Čepulić: Medju ostalimi spisi nalazi se takodjer zapisnik o razpravah, koje su bile vodjene po kraljevinskih odborih, i buduć sam ja kao član poslanstva takodjer svoje mnenje izrekao, te se ovo mnenje neslaže sa nazori, koji su izraženi u našem deputacijalnom očitovanju: to ja molim, da bi se i ono napose tiskalo. (Glasovi: sve će se tiskati!).

Predsjednik: Medju članovi, koji su se odrekli zastupničke časti, nalazi se i g. bilježnik Stahuljak, a gosp. Derenčina neima ovdje, i buduć su se i sadašnji bilježnici gg. Urpani i Car odrekli te časti, koje odreknuće, mislim, da se primi uz izraz priznanja, to scienim, da bi se preduzeo za budućnost izbor novih bilježnikah.

Stranom što treba, da se i glede rekonstruiranja naših odborah, imenito glede censorah za dnevnik, stranom i glede svetkovine Zrinjskove privatnim načinom dogovorimo, usudio bi se umoliti gg., da se sutra u 10 satih ovdje ili u maloj dvorani na privatnu konferenciju sakupiti izvole. (Glasovi: ovdje! — dakle ovdje!)

Time zaključujem današnju sjednicu, a buduću ću ureći, kada budu gotove tiskati se imajuće stvari, da se dnevni red ustanoviti uzmogne.

Petdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 24. studenoga 1866. u 10 i pol satih, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvaram današnju sjednicu s molbom, da gosp. bilježnik zapisnik prošle sjednice pročitati izvoli.

Bilježnik Venceslav Urpani: Čita zapisnik:

Zapisnik

petdeset i četvrte sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u Zagrebu dne 21. studenoga 1866. pod predsjedničtvom pogl. i veleuč. gospodina I. podpredsjednika dr. Mirka Šuhaju.

U započetoj u 10 satih sjednici po pročitanju i odobrenju zapisnika posljednje sjednice od 19. stud. t. g. bijahu oglašeni sliedeći podnesci:

1. Očitovanje Hinka Padavića, narodnoga zastupnika za povl. trgovište Vrbovsko, Ravnugoru i Mrkopalj, Ivana Pintara, zastupnika kotara vel. goričkoga, Ivana Stahuljka, zastupnika kotara valpovačkoga, i bivšeg zastupnika kaptola senjskoga Antuna Sokolića, kojimi polažu svoj mandat.

   Pošto su već putem predsjedničtva saborskoga dotična odredjena, da se novi izbori preduzmu i jur ovi sliedili i novi zastupnici na sabor prispjeli, to se ova očitovanja primaju do znanja.
2. Vjerodajnice novoizabranih zastupnikah Augusta Dutkovića za kotar veliko-gorički, Luke Užarevića za kotar valpovački, Mojsije Baltića za trgovište Pakrac, Antuna Čopa za kotar banianski, Mije Manceta za trgovište Mrkopalj, Ravnugoru i Vrbovsko, Koste Koića za trgovište Rumu, Jovana Grkovića za trgovište Rumu i Dioniza Popovića za manastire sriemske predati se imaju odboru za ovjerovljenje.
3. Molbe dr. Ignjata Brlića i Filipa Thallera, narodnih zastupnikah, za dopust prvomu do 25. tek. mj., a drugomu od 14 danah.

   Dozvoljuje se zamoljeni dopust.
4. Očitovanje zastupnika Kažimira Kosulića, da radi silnih poslovah sada već na sabor doći nemože — primljeno do znanja time, da ako za 14 danah rečeni zastupnik na sabor nedodje, smatrati će se, kao da se je odrekao mandata.
5. Filip knez Batthyany, baron Rudolfo Bedeković, grof Gjulay i grof Petar Pejačević izpričavaju se, koji radi bolesti, koji radi starosti, da na sabor doći nemogu.

   Očitovanja ova služe do znanja i postavljaju se u spise.
6. Molba Luke i Matije Vrkljana, graničarah, kojom radi nesreće, dogodivše im se vatrom, mole novčanu pomoć.

   Odlučeno bi: ustupiti ovo ovdješnjemu c. kr. zapovjedničtvu vojnomu.
7. Molba Teodora Janjanina br. 771. i Martina Šarića br. 696. za podieljenje nagrade radi obavljenja pisarničkoga poslovanja u saborskoj pisari.

   Zaključeno: da se svakomu podieli nagrada od 20. fr. a. vr.
8. Predstavka občinstva županije virovitičke br. 700. za izposlovanje, da se dotacija, koja se na gradjenje ceste Feričansko-Bukovačke i Virovitičko-Gradačke troši, upotriebi na gradjenje cestah u dolnjih krajevih županije, imenice cestnog poteza medju Josipovcem i Koškom.

   Ide administrativnomu odboru.
9. Molba Dimitra Jovanovića, pisara pri magjarskoj kuriji br. 712. za odštetu ili nagradu za to, što je Hrvatom g. 1849. u Budimu se nalazećim ljekovah podavao, — ustupa se odboru peticialnomu za shodan predlog.
10. Dopis predsjedničtva zastupničke kuće sabora ugarskoga od 26. ožujka t. g., br. 16, kojim ovo dojavlja: da je ugarski sabor uslied izaslanja kraljevinskoga odbora od strane sabora trojedne kraljevine od svoje strane takodjer izabrao odbor kraljevinski od 12 licah.

    Ovaj spis prima se do znanja.
11. Predstavka zastupstva sl. i kr. grada Varaždina broj 720. o tom, da se obrtnički red od 20. prosinca 1859. pram okolnostim preinači, — ustupiti se ima obrtničkomu odboru.

12. Molba zastupničtva občine Petrianec, varaždinske županije br. 716. o prepornom predmetu urbarialnom i odnošajih zemljištah rečene občine naprama gospoštiji Zelendvor, — ustupa se urbarskomu odboru.

12. Očitovanje Augusta Vaisza i Vase Dizdara, kojim poklanjaju za jugoslavensko sveučilište svaki po 100 for. i položiše u ruke I. sab. podpredsjednika.

    Položena svota od 200 for. izručena bje od strane predsjedničtva odboru, a od strane ovoga sabora izražuje se ovime pomenutim darovateljem u zapisniku zahvalno priznanje.

14. Dopis predsjedničtva kr. namj. vieća od 31. listopada t. g. br. 15489/2713., kojim se pozivlje vis. kuća na preferentno rješenje predmeta o zakladi jamničkoga vrela, — ide sudbenomu odboru.
15. Dopis kr. namjest. vieća br. 775., kojim dostavlja sastavljeni po c. kr. komorskom glavnom računovodstvu u Beču za god. 1865. računski zaključak regnikolarne zaklade — ustupa se odboru za zaklade.
16. Dopis kr. namj. vieća br. 777. sa svimi spisi o razpravi tekavšoj izmedju kr. dvorske hrvatske kancelarije i ministarstva financijah glede medjusobnih tražbinah kraljevinske zaklade i državne blagajne, — ustupa se odboru za zaklade.
17. Dopis kr. namj. vieća br. 778., kojim se odstupljuju računski zaključci za godinu 1865. zakladah sirotinjske, Unttlerove, Kohlhoferove, Monsbergove, zagrebačke, križevačke i varaždinske bolnice, — ide odboru za zaklade.
18. Molba Ivana Pflanzera br. 789. za odštetu radi nepogodah, pretrpljenih u ratu g. 1848. Ustupljuje se odboru peticialnomu.
19. Dopis kr. namj. vieća br. 801., kojim se dostavlja računski zaključak zaklade komercionalne za g. 1865. — ide odboru za zaklade.
20. Molba Ilije Radoševića br. 802., da se visoki sabor zanj zauzme proti progonstvu vojničke oblasti. Ide peticionalnomu odboru.
21. Molba Ilije Radoševića br. 803. za podieljenje mjesta saborskoga pisara, — izručuje se p. n. gosp. II. podpredsjedniku za shodnu odredbu.
22. Izviešće poslanstva saborskoga ad hoc br. 711. u pogledu podnošenja predstavke radi gradjenja željeznice, — ustuplja se odboru za željeznice.
23. Izviešće odbora za jugoslavensku akademiju br. 807. o tom, kako nije uspjelo konstituiranje akademije, — ustupa se dotičnomu odboru saborskomu za akademiju.

Iza toga Ivan Perkovac, izvjestitelj kraljevinskoga odbora, podnaša na stol vis. kuće izviešće rečenog poslanstva sa svimi dotičnimi spisi, o kojih poslje pročitanja bje odlučeno: da se imadu tiskati i porazdieliti medju članove.

Predsjednik saborski dojavlja, kako se je saborski bilježnik Ivan Stahuljak odrekao zastupstva, a bilježnici dr. Derenčin, Car i Urpani bilježničtva, zahvaljujuć se saboru na tolikom po nje odlikovanju, te pozivlje na izbor novih bilježnikah; uslied toga bi odlučeno, u dojdućoj sjednici preduzeti nov izbor bilježnikah.

Na to bje zaključena sjednica u 1 sat poslie podne s izjavom predsjedničtva, da će buduću naknadno i posebno ureći.

Dr. Mirko Šuhaj,
I. podpredsjednik.

V. Urpani.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako s nikakve strane neima primjetbe, zapisnik se ovjerovljenim proglašuje.

August Dutković: U suglasju sa zaključkom, učinjenim u posljednjoj sjednici glede riečkoga zastupnika g. Kozulića, usudjujem se predložiti, da se sličan zaključak donese i glede ostale gg. zastupnikah, koji do sada na sabor jošte prispjeli nisu. Ja držim, da gospoda, koja su bila do sad zapriečena, da su saboru to imala prijaviti: zato predlažem, da vis. sabor zaključiti izvoli, da se i ova gospoda pozovu, te da im se stavi rok, za koji doći imadu, ili svoje nedošašće opravdati, da se mogu potrebiti novi izbori preduzeti.

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na taj predlog? (Većina.)

Meni je čast u kratko izviestiti vis. sabor o sliedećih medjutim na sabor prispjelih podnescih:

G. zastupnik Virag javlja, da radi bolesti prije 1. prosinca saborskim sjednicam prisustvovati nemože. (Uzima se na znanje.)

Skupština municipija Bakra moli za odobrenje četvrtog poklisara. (Upućeno na administrativni odbor.)

Urbarska obćina Borova, županije virovitičke, moli za uredjenje urbarskih odnošajah. (Urbarskomu odboru.)

G. zastupnik Barčić moli za dopust od 6 nedjeljah, buduć da je težko obolio; priložio je liečničku svjedočbu, zato mislim, da mu se dopust dozvoliti može. (Dozvoli se.)

Obćina Gačište kotara varaždinskog proti uredjenju urbarskih oblastih. (Urbarskom odboru).

Obćina Brezovica kotara vučinskog isto. (Urbarskom odboru).

Obćinstvo županije križevačke iz male skupštine moli, da vis. sabor izposlovati izvoli, da se odustane od već odredjenog novačenja. (Administrativnomu odboru).

Obćina Rušan županije virovitičke moli za uredjenje urbarskih odnošajah. (Urbarskom odboru).

Obćina Gradina, kotara vučinskoga, podnosi tegobe proti postupku kod rješavanja urbarskih odnošajah. (Urbarskomu odboru).

Obćine Bazje kotara vučinskog za pregledanje i izpravak urbarskih zakonah. (Urbarskom odboru).

Obćina Lukač županije virovitičke moli za pregledanje urbarskih zakonah i postupnika. (Urbarskom odboru).

Obćina Dugoselo žup. virovitičke moli isto. (Urbarskom odboru).

Obćina Budrovac moli za zakonsku odredbu, da se kmetovi u posjedu pravah do god. 1848. uživanih uzčuvaju. (Urbarskom odboru).

Gosp. trgovac Veiss položio je danas dvie razteretnice po 100 for. za utemeljenje sveučilišta (živio!). Novce ću odpraviti dotičnom odboru, koji je za to postavljen.

Gosp. zastupnik Ciotta moli za dopust od 14 danah. (Dozvoljen).

Vjerodajnica g. Jurkovića, zastupnika grada Senja. (Verifikacionalnom odboru).

Odbor verifikacionalni podneo je svoje izvješće; ja bi molio, da ga g. izvjestitelj pročitati izvoli.

Izv. Mirko Hrvat: Čita izviešće verif. odbora, kojim se predlaže odobrenje izborah gg. Augusta Dutkovića, Luke Užarevića, Mojsije Baltića, Mije Mancea, Koste Koića, Ivana Grkovića i Dionizija Popovića, a glede zastupnika Antuna Čopa nadopunjenje izbornog zapisnika.

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na ovo izviešće? (Većina).

Nadalje imam čast vis. sabor izviestiti o resultatu konferencionalne sjednice u pogledu izbora bilježnikah i rekonstruiranju odborah saborskih. Za bilježnike su izabrana g. Stjep. Hrvoić, August Dutković, Roberto Zlatarović i Martin Ožegović. (Živili!) Umolit ću dakle novo izabrane bilježnike, da u budućoj sjednici mjesta svoja zauzeti izvole, a izbori se dakako imadu posebnom predstavkom Nj. veličanstvu do znanja staviti.

Za censore dnevnika izabrana su gg. Ćepulić, Dr. Derenčin, Regen, Car, Dr. Jordan, Dr. Napoleon Špun, Broz, Torbar, Užarević, Kralj župnik, Milanković, Zoričić, Akšamović, Šram, Zorac.

U odbor za saborske troškove dodju gg. Smaić, Lovrić Kiš, Ivan Ožegović, Dr. Petrović, Dr. Derenčin, Baltić.

U verifikacionalni odbor dodju gg. Mrazović, Stojanović, Dr. Špun, M. Hrvat, Mihalić.

U peticionalni odbor gg. Kukuljević Ivan, Zlatarović, Ciotta, Peičić, Mihalić, Špun, Barčić, Šram, Zoričić, Kirjaković, Kušević Aurel.

U znanstveno-naukovni odbor gg. biskup Strossmajer, Kukuljević Ivan, Mrzljak, Muhić, Rački, Stojanović, Starčević, Soić, Torbar, Toljan, Veber, Fiamın.

U odbor urbarski gg. Briglevič, Subotić, Šram, Zoričić, Jellačić Drag., Hrvat, Špun Miroslav, Blažić, Ćepulić, Nikolajević Stjepan, Babić, Laudenbach, Lalić, Zidarić, Ožegović Tito. —

U odbor za zadruge gg. Baltić, Prica, Mrazović, Kušljan, Ožegović Ivan, Žužel, Šauer, Vakanović, Akurti, Jellačić Kažimir, Špun Joso, Dr. Koić, Kraljević Benj., Krajačić.

U odbor za željeznice gg. Bogović, Jakić, Dr. Jordan, Prukner, Nikolić, Smaić, Čop, Baltić, Maller, grof Kulmer, Bedeković, Kraljević Miroslav, Vukotinović, Kukuljević Ladislav.

U odbor za zaklade gg. Vakanović, Akurti, Jellačić Drag., Kolarić, Kraljević Miroslav, Lovrić, Dr. Petrović, Pinterović, Farkaš, Muhić, Ožegović, M. Peičić, Šuljok, Hrvoić.

U odbor administrativno-politički gg. Angjelić, Babić, Milanković, Ostriš, Dr. Špun, Vončina, Šafarić, Zlatarović, Grković, Horvat Petar, Rogulić, Barabaš, August Dutković, Kovačić.

U odbor pravosudni gg. Barčić, Begna, Ćepulić, Farkaš, Kušlan, Mihalić, Dr. Polit, Prica, Šram, Urpani, Zorac, Živković, Koić, Suppe, Dr. Jordan.

U odbor za preinaku obrtničkog reda gg. Perkovac, Lovrić, Prukner, Jakić, Vranić, Kozulić, Zadravac.

U odbor za jugosl. akademiju, sveučilište i muzej gg. biskup Strossmajer, Rački, Šuhaj, Torbar, Veber, Subotić, Muhić, Bogović, Mesić, Jagić.

U odbor za sušenje lonjskoga polja, gg. Grof Kulmer, Vukotinović, Špun Miroslav, Kraljević Miroslav, Zlatarović, Bogović, Lovrić, Maller, Ožegović Ivan, Subotić.

U odbor za reguliranje župničkih daćah gg. Žužel, Ožegović M., Predoević, Regen, Stojanović, Broz, Mrzljak.

U odbor za zemaljski arkiv gg. Kukuljević Ivan, Rački, Muhić.

U odbor za srbsko pitanje gg. Subotić, Rački, Prica, Perkovac, Mrazović, Kušljan, Gruić biskup.

Napokon obstoji nadalje odbor za pristojbe i plaće županijskih činovnikah, koji je već prije imenovan bio.

Nadalje bilo je zaključeno, da se posebni odbor imade sa centralnim odborom za Zrinjskovu svetkovinu dogovoriti, kako da vis. sabor kod te svetkovine učestvovuje. Ja bi molio, da nam g. Smaić kaže, što je zaključeno.

Vel. župan B. Smaić: Kako je sl. predsjedničtvo izvolilo kazati, dobili smo g. drugi podpredsjednik Subotić, g. zast. Mrazović i ja zadaću tu, da se stavimo u sporazumljenje sa centralnim odborom glede učestovanja sabora kod Zrinjskove svetkovine. Mi smo to i učinili te, da ukratko kažem išlo je naše i odborovo mnenje tamo, da bi vis. sabor

1. izvolio prisustvovati kod svečane mise in corpore, te da to učini onim načinom, da se pol sata prije ove mise ovdje u dvoraui sakupi i svoga zakonitoga predsjednika presv. bana pozove, da ga izvoli voditi k misi.
2. Da vis. sabor izvoli svečanosti, koja će se držati u kazalištu, u sjajnom odielu prisustvovati.
3. Da kod kršćenja trga, koji će nositi u buduće ime slavnoga junaka, izvoli vis. ovaj sabor kroz jednu deputaciju udioničtvovati.

Mi dakle predlažemo, da vis. sabor izvoli ovo primiti.

Antun Starčević: Ja ću se i u tom poslu s vami razstaviti. Kaže se, da je ta svetkovina namienjena Nikoli Šubiću Zrinjskomu Sigetskomu. Dok sam i ja sa tudje glave mislio, smatrao sam toga čovjeka hrvatskim Leonidom; ali je razlika očita: Leonida pade, braneć svoju domovinu, a taj Zrinjski pogibe, braneć neprijatelje svoje domovine. Kaže se, da su Magjari početnici te svetkovine; ja se neću miešati u posle Magjarah, kao što netrpim, da se oni upliću u posle Hrvatah. Nu ako su Magjari zadovoljni, što ih je Nikola Zrinjski branio od Turčina za Austriju, ako su zadovoljni sa svojom 340godišnjom prošlosti u Austriji; ako su Magjari zadovoljni s budućnošću, koju im je Austrija pripravila; ako sciene, da su sretniji od Bugarah, da nereknem Rumunjah; ako je Magjarom to sve po ćudi, prosto im bilo to svetkovanje. Nego za Hrvate neima razloga svetkovati uspomenu toga čovjeka, osim onih Hrvatah, koji nalaze u njem svoje ogledalo, čovjeka, kojega je Hrvatska rodila i obogatila, a on ju je zato tudjincem žrtvovao.

Sva je ta svetkovina pletivo Austrije; ona je danas ovdje, sutra ondje po ukazih i uz austrijanske lumbarde po svoj Hrvatskoj obavljana, ter će sada, čujem, na nju doći i onih Hrvatah, kojim, tomu su dva ljeta, bijaše zabranjeno doći na našu narodnu izložbu. Što u tom pletivu leži, buduć ga nedadoste pretresivanju, neću ga ni ja pretresivati: nu meni je stalo, da se opravdam pred narodom, koji mi je svoje zastupanje povjerio, zašto sam proti toj svetkovini. Jedno izmedju sriedstvah, kojimi se narodi drže u sužanjstvu, jest to, da se narodu nedade čas mira, za da razmišljava o svojoj nevolji, nego se radi, da se zabavlja kojekakvimi obmamami i obsjenami, ter tim da pogiba, bez da bol ćuti. Tom vašom svetkovinom obsjenjivao se je narod već njekoliko mjesecih po svoj Hrvatskoj.

Austrijski črčkari piskarahu, nebi-li Bosna kako pod Austriju došla. Ako bi drugi Austriju pustili s mirom, ona bi utegnula na iztoku vodu zamutiti, a to bi čisto lahko bio posljednji rat, što bi ga ona zavrgla. Tim ratom postaje Hrvatska razbojem, te bi narod izgubio i ovo hrbinah i kolibah, koje još nisu prodane za štibru Austrije. A što je najljepše, svetkovina je ova tako prikrojena, da njom svetkujete i ukaze, kojimi smo ovih danah počašćeni. Ta zvona, koja imadu zvoniti, te lumbarde, koje imadu pucati, namienjene su, da zvone i pucaju nad grobom naše narodne slobode i samostalnosti.

To je moje mnenje o toj svetkovini, i zato očitujem, da neću narod obmamljivati ni razjarivati, za da on brani svoje sužanjstvo, i da se veseli nad svojom sramotom i nesrećom, da neću rat navlačiti na Hrvatsku; da Hrvatom Turske, bnduć im nemogu pomoći, neću ni škoditi, da se neću veseliti nad timi pogrdnimi ukazi, jednom riečju, da neću biti dielnikom te svetkovine, koju vi narodnom zovete, a vi ju svetkujte, kako vam drago.

Predsjednik: Ako nitko više nebi želio progovoriti, to bi se ja usudio staviti pitanje: da li vis. sabor prisvaja izviešće, što smo ga sada čuli iz ustiuh gosp. vel. župana? Koja su gg. zato, molim, da ustanu. (Većina se digne).

Prvo dakle bilo bi, da se sutra u pol 9 satih ovdje sakupimo, te da svietloga bana pozovemo, da se stavi na čelo, te nas u hram božji vodi.

Drugo, rečeno je glede kazališta, da gg. članovi sabora prisustvuju u svečanom odjelu. (Obrativ se proti vel. županu Smaiću) Je-li glede miestah već što odredjeno?

Vel. žup. Smaić: Već sam porazdielio njekoliko ulaznicah, a gg. koja ih još nisu dobili, mogu se prijaviti kod mene.

Predsjednik: Treće jest, da vis. sabor putem deputacije učestvuje kod svečanosti, koja će se prekosutra na novom trgu, koji se ima krstiti trgom Zrinjskim, obaviti. Neka se dakle vis. sabor izvoli izjaviti koliko bi ih tamo išlo, i koja bi gg. u taj odbor došla? (Poslie kratka dogovora). Ako je vis. saboru po volji, usudio bi se ja predložiti za taj odbor sliedeću gg.: Smaića, Vukotinovića, biskupa Kralja, i gg. zastupnike, Ožegovića Ivana, Dr. Jordana, Dutkovića. (Glasovi: Šuhaj kao vodja!)

I ja ću se dakle pridružiti ovoj deputaciji.

U ostalom zaključujem današnju sjednicu i uričem buduću za sriedu u 10 satih u jutro.

Petdeset i šesta saborska sjednica,

držana dne 28. studenoga 1866. u 10 satih prije podne, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvarajuć današnju saborsku sjednicu, molim g. saborskog bilježnika, da nam zapisnik prošle sjednice pročitati, a novo izabranog bilježnika g. Hrvoića, da zapisnik današnje sjednice voditi izvoli.

Bilježn. Janko Car: Čita zapisnik:

Zapisnik

petdeset pete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u Zagrebu dne 24. studenoga 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

Sjednica se započe čitanjem zapisnika petdeset četvrte saborske sjednice, koji bje odobren i ovjerovljenim proglašen. Zatim je predložio nar. zastupnik g. August Dutković, da se oni nar. zastupnici, koji još nisu prispjeli, pozovu, da na sabor dodju, i da jim se rok stavi, do kada doći, ili svoje nedošašće opravdati imadu, da se u slučaju potrebe mogu novi izbori preduzeti.

Predlog ovaj bje većinom glasovah primljen i zaključeno, da se nar. zastupnici, koji još nisu došli, niti svoje nedošašće izpričali ili dopust zadobili, pozvati imadu, da u roku od 14 danah na sabor dodju, ili svoje nedošašće opravdaju, inače će se smatrati, da su mandat položili; ovi zastupnici jesu sliedeći: gg. Dr. Derenčin, Petar Horvat, Kraljević Benjoš, Ivan Martini, Mihajlo Pavlinović, Škender Peičić, i Ernesto Verneda.

Poslje toga proglašeni su podnesci na sabor prispjevši, naime;

1.) Pod br. 810. očitovanje narodnog zastupnika Škendera Viraga, kojim javlja, da radi bolesti prije 1. prosinca o. g. saborskim sjednicam prisustvovati neće moći. To je uzeto na znanje.

2.) Pod br. 811. predstavka skupštine municipija slob. grada i kotara Bakra, kojom moli za odobrenje glede četvrtoga poklisara.

Ovo se upućuje na odbor administrativni.

3.) Pod br. 813. molba zastupnika Erazma Barčića za šestnedjelni dopust, obložena liečničkom svjedočbom.

Zamoljeni dopust je dozvoljen.

4.) Molbenice občinah Borova, Gačište, Brezovica, Rušan, Gradina, Bazje, Lukač, Dugoselo, Budrovac, svih iz županije Virovitičke, o predmetu uredjenja urbar. odnošajah pod br. 812, 814, 815, 817, 818, 819, 820, 821, 822, koje se sve predat imadu odboru urb. za pretresanje i izviešće.

5.) Predstavka županije križevačke pod br. 816., kojom moli, da bi sabor izposlovao, da se odustane od odredjenoga sada novačenja.

Ova predstavka se ima predat administrativnom odboru za pretresanje i izviešće.

6.) Molba nar. zastupnika Ciotte za dopust od 14 danah pod br. 824.

Zamoljeni dopust je dozvoljen.

7.) Vjerodajnica za g. Antuna Jurkovića zastupnika sl. kr. grada Senja pod br. 125.

Predat se ima odboru verifikacionalnomu.

8.) Pod br. 823 izviešće g. prvoga podpredsjednika Dra. Šuhaja o tom, da je trgovac ovdašnji g. Jakob Weiss poklonio dvie razteretnice po 100 fr. za utemeljenje jugoslavenskog sveučilišta.

Ovo je zahvalnim priznanjem primljeno, i odredjeno, da se ovaj dar odmah dotičnomu za to postavljenomu odboru predade.

9.) Pod br. 826. Izviešće verif. odbora, na temelju kojega proglašeni su ovjerovljenimi izbori sliedećih nar. zastupnikah: gg. Augusta Dutkovića, Luke Užarevića, Mojsije Baltića, Mije Mancea, Koste Koića, Ivana Grkovića i Dionizija Popovića; glede izbora zastupnika g. Antuna Čopa pako je odlučeno, da se izborni zapisnik o tom;

a) da li su u smislu propisa kod izbora imenovani bili prisjednici izbornog odbora?

b) Koliko imade u kotaru Banianskom ukupno biračah?

c) Ako ih imade više, nego dvanaestorica, koji su kod izbora sudjelovali, da li su ostali na izbor pozvani bili?

nadopuniti ima, te pošto su pronadjene mane samo formalne, da g. Antun Čop, dok se izborni zapisnik izpravi, prava ovjerovljenih članovah sabora uživati može.

Nakon toga na temelju medjusobnoga porazumljenja i privoljenja sabora bješe predlogom predsjedatelja jednoglasno primljenim izabrani za bilježnike saborske gg. Stjepan Hervoić, Augusto Dutković, Roberto Zlatarović i Martin Ožegović, te zaključeno, da ovi neka u prvoj budućoj sjednici svoja mjesta zauzmu, i da se izbor njihov posebnom predstavkom nj. veličanstvu do znanja staviti ima.

Istim načinom obzirom na promjenu nar. zastupnikah nadopunjeni su i sliedeći odbori, te su izabrani sliedeći članovi sabora, i to:

U odbor za censuriranje sab. dnevnika:

Gospoda Ćepulić, dr. Derenčin, Regen, Car, dr. Jordan, dr. Nap. Špun, Broz, Torbar, Užarević, Kralj župnik, Milanković, Zoričić, Akšamović, dr. Šram, Zorac.

U odbor za saborske troškove:

Gospoda Smaić, Lovrić, Kiš, Ivan Ožegović, dr. Petrović, dr. Derenčin, Baltić.

U odbor verifikacionalni:

Gospoda Mrazović, dr. Stojanović, dr. Špun, M. Hrvat, Mihalić.

U odbor peticionalni:

Gospoda: Kukuljević Ivan, Zlatarović, Ciotta, Peičić, Mihalić, Špun Josip, Barčić, dr. Šram, Zoričić, Kiriaković, Kušević Aurel.

U odbor znanstveno-naukovni:

Gospoda: biskup Strossmayer, Kukuljević Ivan, Mrzljak, Muhić, Rački, Stojanović, Starčević, biskup Soić, Torbar, Toljan, Veber, Fiamin.

U odbor urbarski:

Gospoda: Brigljević, dr. Subotić, dr. Šram, Zoričić, Jelačić Drag., Hrvat, Špun Mir., Blažić, Ćepulić, Nikolajević Stjepan, Babić, Laudenbach, Lalić, Zidarić, Ožegović Tito.

U odbor za zadruge:

Gospoda: Baltić, Prica, Mrazović, bar. Kušlan, Ožegović Ivan, Žužel, Šauer, Vakanović, Akurti, Jelačić Kažimir, Špun Josip, dr. Koić, Kraljević Benjamin, Krajačić.

U odbor za željeznice;

Gospoda: Bogović, Jakić, Jordan, Prukner, Nikolić, Smaić, Čop, Baltić, Maller, grof Kulmer, Beděković, Kraljević Miroslav, Vukotinović, Kukuljević Ladislav.

U odbor za zaklade:

Gospoda: Vakanović, Akurti, Jelačić Dragutin, Kolarić, Kraljević Miroslav, Lovrić, dr. Petrović, Pinterović, Farkaš, Muhić, Ožegović M., Peičić, Šuljok, Hrvoić.

U odbor adminstrativno-politički.

Gospoda: Angjelić, Babić, Milanković, Ostriš, dr. Špun, Vončina, Šafarić, Zlatarović, Grković, Horvat Petar, Rogulić, Barabaš, Dutković, Kovačić.

U odbor pravosudni:

Gospoda: Barčić, Regen, Ćepulić, Farkaš, Kušlan, Mihalić, dr. Polit, Prica, dr. Šram, Urpani, Zorac, Živković, Koić, Suppé Jordan.

U odbor za preinaku obrtničkoga reda:

Gospoda: Perkovac, Lovrić, Prukner, Jakić, Vranić, Kozulić, Zadravec.

U odbor za jugoslav. akademiju:

Gospoda: biskup Strossmayer, dr. Rački, dr. Šuhaj, Torbar, Veber, dr. Subotić, dr. Muhić, Bogović, Mesić, Jagić.

U odbor za izsušenje lonjskoga polja.

Gospoda; grof Kulmer, Vukotinović, Špun Mir., Kraljević Mir., Zlatarović, Bogović, Lovrić, Maller, Ožegović Ivan, dr. Subotić.

U odbor za reguliranje župničkih daćah:

Gospoda: Žužel, Ožegović M., Predoević, Regen, dr. Stojanović, Broz, Mrzljak.

U odbor za zemaljski arkiv:

Gospoda: Kukuljević Ivan, dr. Rački, dr. Muhić.

U odbor za srbsko pitanje:

Gospoda: dr. Subotić, dr. Rački, Prica, Perkovac, Mrazović, Kušljan, Gruić biskup.

Odbor za plaće i pristojbe županijskih činovnikah ima obstojati, kako je prije sastavljen.

Napokon je od strane odbora, koji bje iz posljednje sjednice izaslan, da se sporazumije sa centralnim odborom Zrinjskove svetkovine, kako da vis. sabor kod te svetkovine učestvuje, izviestio ustmeno član istog odbora, gosp. veliki župan Smaić posliedak dogovora, koji glasi:

1. da bi sabor izvolio prisustvovati kod svečane mise dne 25. o. m. in corpore, u koju svrhu da se sakupe članovi sabora u pol 9. uri u saborskoj dvorani, odakle će odborom pozvati preuzvišenoga bana, kao svoga zakonitoga predsjednika, da sabor vodi k svetoj misi u prvostolnu crkvu;
2. da sabor izvoli prisustvovati u sjajnom odjelu svečanosti, koja će se držati u kazalištu;
3. da kod kršćenja trga, koji će nosit u budnće ime slavnog junaka Zrinjskoga, izvoli sabor kroz deputaciju udioničtvovati.

Uz to pristade sabor, po čem bje zaključeno, da se polag toga članovi sabora ravnati imadu, te u odbor, koji će kod kršćenja sabor zastupati, izabrani su veliki župani Smaić i Vukotinović, biskup Kralj i narodni zastupnici Ožegović Ivan, dr. Jordan, Dutković, i kao vodja odbora prvi podpredsjednik dr. Mirko Šuhaj.

Tim bje sjednica zaključena, i sliedeća urečena na dan dne 28. o. m. prije podne u 10 satih.

Dr. **M. Šuhaj,** v. r.
I. podpredsjednik.

Janko Car, v. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Neima nikakve primjetbe? (Nitko se nejavi). Onda se zapisnik odobrenim proglašuje.

Bilj. Janko Car: Čita predstavku, kojom se novi izbor bilježnikah saborskih Njeg. Veličanstva do znanja stavlja.

Dr. Mihajlo Polit: Samo rieč „pokorno" mislim da se izostavi. (Prima se).

Predsjednik: Imam čast vis. sabor izviestiti o prispjelih podnescih:

G. zastupnik Dr. Klaić polaže mandat. Ja sam se već obratio na namjestničko vieće, da se novi izbor razpiše, s toga mislim, da se na znanje uzeti ima. (Na znanje uzeto).

Telegram u Pragu učećih Hrvatah, kojim mi javljaju da su za jugosl. sveučilište sabrali 300 for. i ovamo poslali. (Na radostno znanje).

Tegobe obćine Cabuna i obćine Pčelić županije virovitičke kotara Vočinskoga glede urbarskih odnošenjah. (Na odbor urbarski).

Kr. namjestničko vieće dostavlja putne račune gg. zastupnikah, koji su išli u Beč, stranom koji su prisustvovali komisiji glede sušenja lonjskoga polja. Budué da računovodstvo neima u tom nikakva mjerila, da vis. sabor o tom nješto odredi. Ja mislim, da bi najbolje bilo, da se uputi na odbor za saborske troškove. (Primljeno).

Molba grada Bakra na svietlog bana, da mu izvoli izposlovati četvrtog poklisara. (Administrativnom odboru).

G. vel. žup. Delimanić izpričava se, da radi bolesti na sabor doći nemože. (Uzima se na znanje).

Vjerodajnica g. Alexandra Vukašinovića za kotar čerevički. (Predana verif. odboru).

Netom što smo svršili jednu narodnu svetkovinu na sjajan posve način, evo nas čeka druga, to je odkriće spo-

*

menika neumrlog junaka bana Jelačića. U tom poslu prispio je dopis od preuzv. g. bana, u kojem razlaže, da su troškovi na 104.136 fr. 52 novč. izračunani, da je putem poklonah i prinesakah 44.890 for. 36 novč. nabrano, a da je iz zemaljskih naših zakladah 48.680 for. predujmljeno; ostaje dakle manjak od 10.561 fr. 36 novč. odnosno 8860 for. 36 novč., buduć dotični odbor jošte 1.701 for. na razpolaganje imade. Obraća se dakle na vis. sabor, da on ovo pitanje u pretres uzeti izvoli. Ako vis. kuća želi, mogao bi se dopis pročitati, ako ne mislim, da se predade odboru za zaklade. (Odboru za zaklade).

Terezija Köröškeni moli podporu za svoga sina. (Peticionalnom odboru).

Vjerodajnica g. Zadravca za grad Varaždin. (Verifikacionalnom odboru).

Županija zagrebačka iz glavne svoje skupštine, 12. studenoga i sliedećih danah obdržavane, moli, da se zakon o popuni vojske preinači prema potrebam vremena. (Odboru administrativnomu.)

Na stolu vis. kuće leže tiskani kr. odpisi, koji su onomad na sabor prispjeli bili. Prvi radi o tom, da se je sabor odgodio bio; glede njega mislim, da neima ništa da se učini. Drugi radi o urbarskih poslovih; glede toga mislim, da bi najumjestnije bilo, da se odboru urbarskomu predade, da svoje mnienje o njem izreče. Treći odpis glasi o sazovu našega sabora, i buduć da ima u njem prešnih stvarih, o kojih treba, da se razprava što prije na kraj dovede, to ja mislim, da se imade na onaj odbor, koj će imati izviešće kraljevinskog poslanstva u pretres uzeti, uputiti. (Primljeno).

I tako bi ostao još 4. odpis, koji radi o uredjenju sabora i o izbornom redu; tu bi trebalo, da vis. sabor nov odbor izabere. Molim dakle, da se vis. kuća izraziti izvoli, iz koliko članovah da ima ovaj odbor stastojati. (Glasovi: devet! sedam! pet!)

Dr. J. Subotić: Ja mislim, vis. kućo! da bi odbor imao sastojati od 7 članovah; devet bilo bi skora preveć, a pet opet premalo.

J. Živković: Ja bi se usudio predložiti, da se u tu svrhu odgodi sjednica na 5 minutah, da se dogovorimo, i to mislim zato, buduć da su svi predmeti, na koje je previšnji odgovor došao, bi-li izliv svih trih stranakah, koje su onda postojale; bilo bi dakle najpravičnije, da svaka stranka — ja nekažem da ih još ima — nego u koliko bi ona gospoda još iste nazore imali, bude u tom odboru zastupana po osobah, u koje bi ona imala svoje povjerenje, da može svoje nazore naprvo donieti. Ako smo na putu sporazumljenja, treba da to u istinu pokažemo, da nedodje jednostrani elaborat, koji bi dao povoda žestokim borbam, koje se mogu tim načinom izbjegnuti, ako se različita mnenja u odboru već iztroše, što pako nebi bilo, da jedna samo stranka ovo djelo uzme u ruke, zato predlažem, da se sjednica odgodi na 5 minutah.

Predsjednik: Imamo dva predloga, jedan, da bi odbor imao sastojati od sedam licah, drugi, od devet. (Glasovi: Sedam!)

Neka dakle izvoli vis. kuća to ustajom izraziti. Koja su gospoda za 7, neka izvole ustati. (Većina ustane.)

Većinom jest dakle zaključeno, da odbor ovaj ima sastojati od sedam licah. A misli-li visoka kuća, da za to na njekoliko minutah sjednicu odgodimo? (Glasovi: Jest!)

Dakle za deset minutah odaljiti ćemo se u pobližnju dvoranu. (Članovi odlaze u pobližu dvoranu; poslje 5 minutah vrativ se, glasuju ceduljami.)

Predsjednik: Predano je 110 ceduljah, ako tko još nije predao, molim, neka to učini. (Predadu se još 3 cedulje.)

Ja bi se usudio umoliti gg. dra. Luku Petrovića, Mallera, Blažića i bilježnika Dutkovića, da bi skrutinium preduzeli. (Obavlja se skrutinium.)

Predsjednik: Čast mi je, vis. saboru priobćiti resultat glasovanja. Od 113 glasovah dobio je g. Bedeković 110, g. Mrazović 106, g. Prica 104, g. Perkovac 103, g. Čepulić 101, g. Mirko Hrvat 98, g. bar. Kušlan 62 glasa, za njim sliedi g. Živković sa 61 glasom itd. Po tom bi izabrana bila gg. Bedeković, Mrazović, Prica, Perkovac, Čepulić, Mrko Hrvat i bar. Kušlan.

Tim zaključujem današnju sjednicu, i uričem buduću na subotu u 10 satih.

Petdeset i sedma saborska sjednica,

držana dne 1. prosinca 1866. u 10 satih prije podne, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Molim, da se prije svega zapisnik prošle sjednice pročita.

Bilježnik **Stjepan Hrvoić**: Čita zapisnik:

Zapisnik

petdeset i šeste sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u Zagrebu dne 28. studenoga 1866. pod predsjedničtvom pogl. i veleuč. gospodina I. podpredsjednika dr. Mirka Šuhaja.

Prije svega proglašen je zapisnik posljednje saborske sjednice, koji bje odobren i ovjerovljen.

Zatim su pročitani sliedeći na sabor pripjevši podnesci:

1. Pod br. 827. Dr. Mijo Klaić, zastupnik kotara severinskoga, brzojavnim putem polaže svoj mandat, a izjavom saborskoga predsjednika zamoljeno je kr. namjestničko vieće, da nov izbor odredi, te je zaključeno, tu objavu na znanje uzeti.
2. Pod br. 828. Brzojavna viest, kojom učeći se Hrvati u Pragu čestitaju svim rodoljubivim Hrvatom, bavećim se u Zagrebu, te obznanjuju, da za jugoslavensko sveučilište 300 forintih poklanjaju, uzeta je na radostno znanje.
3. Pod br. 829. i 830. Tegobe obćinah Cabuna i Pčelić, županije virovitičke a kotara voćinskog, proti uredovanju postojećih oblastih u urbarskih poslovih, upućene su na urbarski odbor.
4. Pod br. 831. Dopis kr. namjestičkoga vieća od 22. studenoga 1866. br. 17071., kojim se predsjedničtvu saborskom vraća putni račun narodnih zastupnikah Mirka Bogovića i Antuna Jakića o poduzetom putovanju uslied saborskoga zaključka pred lice nj. c. kr. ap. veličanstva u poslu zemunsko-riečke željeznice, zatim pomenutoga narod. znastupnika Mirka Bogovića u poslu izsušenja lonjskoga polja, odnosno uredjenja rieke Save, sa molbom, da se u pogledu odmjere pripadajućih dnevnicah shodan zaključak učini, predaje se odboru za saborske troškove.
5. Pod br. 832. Molba gradsko-kotarskoga municipija bakarskoga, kojom moli, da mu se dozvoli i četvrtog poklisara na sabor u smislu §. 3. izbornog reda odabrati, upućena je na administrativni odbor.
6. Pod br. 833. Prijava velikoga župana županije virovitičke g. Ladislava Delimanića, da nemože radi bolesti na sabor doći, uzeta je na znanje.
7. Pod br. 834. i 838. Vjerodajnice zastupnikah: kotara čerevićkoga Aleksandra Vukašinovića, i slob. i kralj. grada Varaždina Vjekoslava Zadravca upućene su na verifikacionalni odbor.
8. Pod br. 835. Dopis preuzviš. gospodina bana baruna Sokčevića od 24. studenoga 1866. br. 1563/pr. u poslu troškovah za podignuće spomenika Jelačića bana, upućen je na odbor za zaklade.
9. Pod br. 837. Molba Tereze Köröskényi, radi podpore za njezinog sina Ottona Köröskény-a, predaje se peticionalnomu odboru.
10. Pod br. 840. Predstavka županije zagrebačke iz glavne skupštine od 12. i sliedećih danah mjeseca studenoga 1866. u pogledu preinake postojećega zakona o popuni vojske, upućena je na administrativni odbor.
11. Budući su sva četiri previšnja kr. odpisa tiškana, to je saborski predsjednik predložio, da se prvi od 21. travnja 1866. br. 278. i drugi od 21. listopada 1866. br. 508. glaseći o odgodjenju i sazovu sabora upute na odbor, koji će imati odnosne spise kraljevinskog odbora pretresivati, treći pako od 27. travnja 1866. br. 288. odnoseći se na desetinu i izriešive daće, da se predade odboru urbarskomu. Što je i primljeno.

   Što se pako tiče previšnjeg kr. odpisa od 20. listopada 1866. br. 511. o izbornom redu, to je na predlog II. podpredsjednika dra. Subotića zaključeno, isti previšnji odpis sa odnosnim izbornim redom i primjetbami kralj. dvorske kancelarije predati na pretresivanje i izradjenje predloga posebnomu odboru od sedam saborskih članovah; a na predlog narodnog zastupnika Ivana Živkovića odgodjena bje sjednica na kratko vreme radi dogovora o osobah a i o samom načinu izbora tih odbornikah.

Poslje toga sliedilo je glasovanje ceduljami, koje je poseban odbor, sastojeći od zastupnika kaptola zagrebačkoga dra. Luke Petrovića, zatim narod. zastup.: Makse Mallera, Dionisa Blažića i Augusta Dutkovića, prebrojiti imao, a uspjeh toga proglasio je predsjednik sabora tako, da su u pomenuti odbor absolutnom većinom izabrani od 113 glasujućih saborskih članovah i to:

Koloman Bedeković sa 110,
Mato Mrazović sa 106,
Makso Prica sa 104,
Ivan Perkovac sa 103,
Avelin Ćepulić sa 101,
Mirko Hrvat sa 89 i
bar. Drag. Kušlan sa 62 glasa.

Tim bude ova sjednica zaključena i sliedeća urečena za subotu, t. j. na dan prvoga prosinca t. g. u 10 satih prije podne.

Dr. Mirko Šuhaj,
I. podpredsjednik.

Stjepan Hrvoić,
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ja bi imao samo malu opazku glede zapisnika. Valjda me gospodin bilježnik nije bio dobro razumio: glede prvih dvajuh kralj. odpisah predložio sam bio, da se na onaj odbor upute, koji će izviešće kraljevinskoga odbora prosuditi, a ne na kraljevinski odbor. Ako u ostalom nikakve druge primjetbe neimade, proglašujem zapisnik odobrenim.

Čast mi je izviestiti visoki sabor, da sam ja 29. studenoga onu gospodu, koja su izabrana bila u odbor za izborni red i uredjenje sabora, pozvao, da se u smislu §. 34. našega poslovnika konstituiraju, t. j. predsjednika i izvjestitelja izaberu. Gospoda su zbilja došla, nego prije konstituiranja je g. Bedeković izjavio, da on u tom odboru učestvovati nemože. To je bilo povodom, da su ostala gospoda zaključila, da se o tom sabor imade izviestiti i konstituiranje tek onda preduzeti, kad bude broj članovah popunjen. Praksa naša i običaj od god. 1861. i 1865. bio je taj, da, ako je tko iz kojega odbora izstupio, da je došao na njegovo mjesto onaj, koji je poslje njega imao najveći broj glasovah, ako je taj broj bio dovoljan za nadpolovičnu većinu. Ja mislim, da bi i sada tim putem mogli poći: dakle bi došao u taj odbor g. Živković, koji ima nadpolovičnu većinu. (Glasovi: dobro!)

Jovan Živković: Kad bi se ova praksa i glede moje osobe uvažiti htjela, onda bi ja morao već onaj isti dan u odbor pozvan biti, nego sada ja ovaj izbor smatram njekim novim izborom. Prije svega pako imam primietiti, da smo već dosta vremena izgubili. Mi smo dobili ovaj predmet već pečatan u ruke, mi smo ga proučili, a javna je tajna, da smo ga i medju sobom pretresivali. Nitko dakle nemože kazati, da mu je nepoznato, što sadržaje; za uskoriti dakle riešenje ovoga predmeta, i za prištediti vreme, predložio bi ja, da bi se stvar, premda je već odboru predana, odmah u sjednici u pretres uzela, jerbo nam je svim dovoljno poznata.

Mato Mrazović: Ja mislim, da se predlog g. Živkovića nemože već zato primiti, što je sabor odlučio, da se taj predmet imade odboru predati. Sada neima razloga, da se odustane od ovoga zaključka; a ja držim u ostalom, da je pri tako važnoj stvari, kao što je izborni red i gledeć na samu stvar i gledeć na primjetbe, koje je stavila dvorska kancelarija, željeti, da se stvar pripravljena donese u vis. kuću. U ostalom neradi se o novom izboru, pošto je, po resultatu izbora toga odbora, sada red na g. Živkovića i odbor može se odmah poslie sjednice konstituirati i poslovanje svoje započeti. Ako je taj posao tako lak, kao što g. Živković drži, to će i onako odbor vrlo malo vremena trebati, da tu stvar vis. saboru sa svojim predlogom predade; ako pako je stvar zamršena i mučna, to će njegov predlog, koji će na temelju razprave osnovan biti, tim bolje pospješiti razpravu saborsku. Tim držim ja, da će se na vremenu mnogo prištediti.

Josip Briglević: Mi smo već 2 dana izgubili, što smo čekali na izvješće odbora. Meni se takodjer vidi, da je temeljito, što je g. Živković naprvo doneo, da ipak svi već poznamo reskript, i ja bi rekao, da bi ga mogli preduzeti bez odbora.

Predsjednik: Prije nego se usudim pitati, da-li imade predlog g. Živkovića dovoljne podpore, stavit ću pitanje o tom, da-li se kod onoga zaključka, što ga sabor onomadne doneo, ostati imade. Zato molim onu gg., koja su za to, da stvar ide na odbor i da odbor čim prije svoje mnienje imade saboru podnieti, da ustati izvole. (Ustane većina!) Molim dakle gg., koja su u odboru, da se odmah poslie sjednice sastati i konstituirati izvole.

Ivan Vončina: G. Živković nije se izvolio izraziti, da-li prima izbor ili ne. (Glasovi: prima!)

Predsjednik: Na kraju mi je čast vis. saboru priobćiti podneske i to:

Bajza moli za podporu. (Na peticionalni odbor.)

Dopis svietlog bana glede grada Cetina. Stvar je u kratko ova: Kad je g. 1865. ministarstvo rata odlučilo, da se ovaj po našu historiju veoma znameniti grad porušiti imade, obratio se je svietli ban na dvorsku kancelariju i ona na ministarstvo rata, da bi se to rušenje obustavilo; nu ministarstvo je kazalo, da od svoje odluke odustati nemože; ali obzirom na predstavku sabora ipak je ta stvar bila do sada odgodjena, i sada pozivlje ministarstvo putem bana vis. sabor, da se on za način i sredstva uzdržavanja ovoga grada pobrinuti, i svoje mnienje o tom čim prije izreći izvoli. Ja mislim, buduć je ova stvar prešna, da ju predademo odboru od 3 – 5 licah, koji bi imao čim prije predlog svoj podnieti.

Pristaje-li vis. kuća na to? (Glasovi: dobro!)

August Dutković: Mislim, da bi za prištediti vrieme, najbolje bilo, ako bi nam g. predsjednik predložio članove za taj odbor.

Predsjednik: Poslovnik kaže, da se ima glasovati.

Antun Vakanović: U ovoj stvari je težko mnienje svoje izreći. Na koliko ja taj grad poznajem, on je vojnički grad. Trebalo bi dakle, da si dotični odbor pribavi točan plan ovoga grada, na temelju kojega moći će predlog kakav učiniti.

Rob. Zlatarović: Ovaj predmet već je bio pretresivan u odboru peticionalnom; nebi-li dakle najshodnije bilo, da nam ovaj odbor svoje mnienje podnese?

Mato Mrazović: Ja mislim, da već gledeć na sami predmet ova stvar nemože se uputiti na peticionalni odbor. Ovdje se radi o vještačkom mnienju, radi se takodjer o obzirih na uspomenu historičku, radi se o sredstvih materijalnih, a to sve nezasieca u područje peticionalnoga odbora, nego bi trebalo upravo, da se kod izbora ovoga odbora uzme obzir koliko moguće na vještake, i da se odbor ovlasti, da u svoj krug pozove još druge vještake.

Predsjednik: Mislim dakle, da ćemo stvar predati posebnomu odboru. Molim sada samo, da se vis. kuća izreče, ima-li se ovaj odbor sastojati iz 3 ili iz 5 licah? (Glasovi: pet!) a birati ćemo poslie sjednice. Dalje imam još javiti: Franjo Likević kastelan moli, da mu se i nadalje dade nagrada, koju je imao do sada. (Ima se predati drugomu podpredsjedniku.)

Ana Hrčko udova traži podporu (peticionalnomu odboru.)

Josip Hotovec moli, da se rehabilitira. (Peticionalnomu odboru.)

Ivan Miletić nadporučnik u miru moli podporu. (Peticionalnomu odboru.)

Mjeseca svibnja izaslala je vlada osobito povjerenstvo, koje bi imalo pregledati Lonjsko polje i ostale nizine posavske. Tomu povjerenstvu dodieljen je od strane našega saborskoga odbora g. zastupnik Mirko Bogović. Ja mislim, da će vis. sabor na to pristati, da se dotično izviešće sada pročita. (Glasovi: dobro!)

Mirko Bogović: Visoki sabore! Prije nego stanem čitati ovo svoje izviešće, molim, da mi dopušteno bude prosboriti njekoliko uvodnih riečih.

Neima dvojbe, da materijalna pitanja vazda duboko zasiecaju u politiku, te joj bud posredno, bud neposredno smjer i pravac podjeljuju. To nas uči dogodovština stara i nova, navlastito najnovija, kojoj smo nedavno i sami svjedoci bili. Idee ma kako liepe, uznosite i veličanstvene bile, same po sebi uspjeti neće bez podloge materijalne. S toga vidimo dan danas, kako narodi prosviećeni, sa duhom vieka napredujući i samosviestni, a isto tako i vlade slobodoumne, posve ustavne i odgovorne, svimi mogućimi silami o tom nastoje, da unaprede materijalna pitanja, te se s toga brinu, da podignu svoje ratarstvo, svoj obrt, svoju trgovinu svimi mogućimi sredstvi na kopnu i na vodi. Neću ovdje da govorim o narodih nezrelih, radi gluposti ili neznanstva svoga u robstvo ugrezlih, a neću da govorim ni o vladah samovoljnih, na izliku samo ustavnih i nikomu pod Bogom neodgovornih; jer akoprem i ovakovi narodi i ovakove vlade u njekom obziru za materijalna pitanja mare, to one čine samo u toliko, u koliko se ta pitanja razumievaju u najprostijem smislu rieči. Narodi takovi, smatrajući vlade svoje njekim načinom kao providnost zemaljsku, drugo dakako od njih neištu, nego da im dadu mirno uživati ono malo jela i pila, što im preostade; isto tako i vlade takove od podanikah svojih neištu drugo, nego da im dadu, kad uztreba, porez i vojnike, ili drugimi riečmi: novac i krv, da se mogu i nadalje s njimi i sudbinom njihovom titrati i loptati, medjusobno ih zavaditi, iz te njihove zavade za se crpiti nove snage i koristi, a za narode snovati nov bič i jaram. (Živio!)

Predsjednik: Molim mir na galerijah.

Govornik: O tih narodih, gospodo! i o tih vladah neću ovdje da govorim, jer se nadam, da ću imati priliku na drugom mjestu o tom prosboriti obširniju i ozbiljniju rieč, nepazeći tom prilikom na milost ili nemilost makar čiju. —

Sada pako prelazim na materijalna pitanja u uzvišenom smislu rieči. Da smo mi Hrvati, pa isto tako i naša braća Srbi, odkako se pridigosmo iz mrtvila narodnog, u koje nas je uvalila nemila ruka sudbine, da smo se, kao što rekoh, od ono doba uz naše nastojanje na duhovnom polju, nješto više pobrinuli za materijalno blagostanje, to bi dan danas svakako za nas bolje bilo, nego u istinu jest. Da smo mi to učinili, nebi se u mnogom obziru snašli u biedi, u kojoj se evo nalazimo.

Medju materijalna pitanja, od velike važnosti za našu domovinu, spada i osušenje Lonjskoga polja i ostalih nizinah posavskih. Ovo pitanje, gospodo! nije novo, nije od danas ili jučer, nego je pitanje već staro. Ima tomu skoro čitavo stoljeće, što je ovo pitanje potaknuto, i to je bilo pod kraljicom Marijom Terezijom god. 1775., kad je izaslan kao kraljevski povjerenik u tom poslu Šomšić, a iza njega bilo je isto tako izaslanih više komisijah u to ime, i to sve do god. 1840., gdjeno bijaše posljednji pod kraljem Ferdinandom u to ime imenovan povjerenik pokojni naš zemljak Inkej, ujedno veliki župan zvolenske županije. Mnogo se je doduše putem toga komisioniranja radilo, a još više govorilo, ali uspjeh ipak nije odgovorio stvari; mnogo se je tintarnicah, a još više čašah u isto ime osušilo, ali posao nije napredovao, nu Lonjsko polje, kao što i ostala polja na lievoj obali Save, naime: Krljevo, Jelasko, Mokro, Mramorsko i Bićko ostadoše mokra i močvarna, kao što su i prije bila. Istom je sada u najnovije vrieme sabor hvale vriednom revnošću opet to pitanje potaknuo, te izaslao iz svoje sredine kraljevinski odbor, dvorska pako naša kancelarija istom je revnošću prihvatila stvar, te se zauzela kod ministarstva rata i trgovine, da stvar pospješi. I zbilja budu od strane naše vlade vještaci u to ime izaslani, i to c. kr. minist. savjetnik vitez Passetti, vještak glede hidro-tehničkih gradnjah na glasu, koji je medju ostalim u Ugarskoj regulirao Tisu; zatim minist. inšpektor Walland, isto tako na glasu vještak, koji je regulirao rieku Maroš zvanu. Ovi dakle budu izaslani ovamo u Zagreb. Jedva se to ovdje pročulo, to je odmah revan za blagostanje domovine svoje predsjednik izaslanog iz sredine sabora kraljevinskoga odbora, g. grof Kulmer, sazvao odbor taj s mjesta u sjednicu i tu mene zapade čast, te budem izabran i upućen, da se pridružim rečenoj komisiji i da ju pratim uz cieli put, a poslie da odboru, a zatim i vis. saboru, izviešće o tom podnesem. Ja sam drage volje odazvao se tomu častnomu pozivu i to tim više, što sam scienio, da ću time moći po slabih silah svojih koristiti stvari, a s druge strane, što me predmet taj veoma zanima, budući mi nije nepoznat, jer jur god. 1840., kad je u to ime pokojni Inkej izaslan bio, pratio sam i ja — i to prije, negoli se posvetih juridičko-političkom zvanju — kao pomoćnik mjernički istu komisiju.

Ova dakle u najnovije vrieme od strane vlade izaslana komisija sastade se u Zagrebu dne 23. svibnja t. g., gdjeno je ona ponajprije od 23. do 26. svibnja točno razgledala osnovu, što ju je već prije njekoliko godinah sastavio vještak barun Zornberg, i to velikim trudom, i po svih pravilih hidrometričnih i hidrografičnih.

Pošto je dakle komisija ta osnovu ovdje pretresla, dade se na put dne 26. svibnja. Na tom putu probavila je pet nedjeljah danah, i tom prilikom nije se plašila ni zapare sunca ni silne prašine, već je vozeći se po 8—10 satih na dan, i to ponajviše na seljačkih kolih i gazeć močvare radila, da si na licu mjesta točno znanje predmeta pribavi, i da tu sve glavne točke sravni sa točkami u osnovi naznačenimi.

Resultat toga djelovanja stavilo je dotično povjerenstvo u četiri zapisnika I tako bude prvi zapisnik sastavljen u Novoj Gradiški, drugi u Brodu, treći u Mitrovici, a četvrti u Zemunu.

Prvi zapisnik tiče se desnoga i lievoga kraja Save; na desnoj strani il obali tiče se odranskog naplavnog priedjela, i to od Jakuševca počamši ća do ušća Odre u Savu kod Siska. Na lievoj strani tiče se lonjskoga polja i ostalih nizinah posavskih od Rugvice ća do stare Gradiške. Drugi zapisnik, kao produljenje prvoga, tiče se takodjer lieve obale savske, i to onih nizinah, koje se nalaze izmedju Save i

gradiškog prigorja ća do Broda. Treći zapisnik tiče se širokog onog i znamenitog polja poznatog pod imenom „Bičko polje“, gdjeno teku poveći potoci za plovitbu uredit se imajući: Bosut, Spačva i Studba. Četvrti napokon zapisnik tiče se onih nizinah, koje se protežu od Mitrovice ća do Zemuna.

Tko je god pomno pročitao te zapisnike, ili tko će god pozorno saslušati ovo moje izviešće, taj će se uvjeriti, da su ništetni svi oni prigovori, koji su do sada glede izvedenja te važne po našu domovinu stvari učinjeni. Prigovaralo se je pako, da prvo: stvar u obće nije izvediva, navlastilo tamo u Bičkom polju glede rieke Bosuta. Kazalo se nadalje, u slučaju kad bi i izvediva bila, da bi to bilo s ogromnimi troškovi skopčano, te bi ovi iznosili i preko 12 milijunah. Jedno pako i drugo nestoji; jer komisija je kroz svoje djelovanje točno evo u ovom izviešću naznačeno dokazala i to crno na bielu, da je cieli posao izvediv, i da osim 3 velikih ustavištah (Kammerschleussen) na Bosutu, i njekoliko splavih i mostovah, neima drugoga posla osim težačkoga uzduž sviuh tih nizinah, počamši od Lonjskoga polja do Broda, zatim od Mitrovice do Zemuna, i da će tu ponajviše posla imati lopata i motika. To je dakle stvar jasna. Što se pako troškovah tiče, to je takodjer aproksimativno dokazano, da izsušenje Lonjskoga polja, ako se predmet odieli od drugoga glede ostalih posavskih nizinah, neće iznositi više od 2½ miliuna, izsušenje pako ostalih savskih nizinah ne više od 3½ miliuna, dakle ukupno 6 miliunah. Predmet pako taj morat će se po svoj prilici dieliti, jer Lonjsko polje s veće strane pripada oblasti civilnoj, izuzamši jedan mali dio Lonjskoga polja, što pripada križevačkoj i banovačkoj regimenti, dočim sve ostale nizine savske spadaju pod vojničku oblast.

Glavna dakle stvar je tu, kao svagdje, gdje se o materialnih pitanjih radi, novac, i s toga pita se: quis et quibus auxiliis? — Hoće-li vlada to graditi? Možebiti da bi ona to htjela, ali zaista nemože, jer ju pritište osim tereta od tri milijarde državnoga duga još i drugih trista jadah i nevoljah. Hoćemo-li mi, t. j. Hrvatska i Slavonija to graditi? Težko da ćemo moći; jer oni kod nas, koji su prije imali primjerno mnogo, imadu sada malo, a oni, koji su onda imali malo, neimadu sada po gotovu ništa. Dakle tko će? —

Prije nego odgovorim na ovo pitanje, neka mi bude dopušteno, svratiti pozornost vis. kuće na stvar, koja će po svoj prilici većini članovah ovdje prisutnih poznata biti, da naime države, koje nas u svakom obziru daleko nadkriljuju tako glede svoje političke slobode, kao i glede materijalnog svojeg blagostanja, nikada same takovih poslovah negrade. Eto dokazom biti nam može Englezka, Belgija, Holandija i dr. Tamo država samo osnuje osnovu, stavi uvjete, a zatim se nadje kapital, koji se posla prihvati i pod nadzorničtvom vlade posao izvede. Okanimo se dakle toga, da to očekujemo od vlade, koja toga nemože, pa pošto i mi sami nemožemo, treba da se pobrinemo, kako glavnicu u tu svrhu potrebitu dobijemo sa druge strane. Ali, gospodo! glavnica je, kao što je poznato, vrlo plaha zvierka, te se žaca svakog nesigurnog temelja. Zato i ovdje glavničari pristupiti neće, dok nebudu imali dovoljne garancije. Što se tiče priedjelah spadajućih pod vojničku oblast, neću da se upuštam u ovu stvar, jer to će njihova briga biti, premda bi i mi mogli informativno u stvar uticati; što se pak tiče Lonjskoga polja, to mi je poznato, da je jedno solidno družtvo, naime belgičko, svar već proučilo, i da se za nju brine. Ali ni to družtvo neće se htjeti posla latiti, dok nebude sigurno i stalno stanje i red uveden u našoj domovini, t. j. dok se politička pitanja naša konačno nerieše, drugo, dok zakon o expropriaciji nebude stvoren, treće, dok nebudu visoke oblasti u tom složne, a i sabor od svoje strane dok nebude poduzetnikom išao na ruku, da se bude amortizacija, uz koju će se po svoj prilici novčari posla prihvatiti, redovito plaćala od strane dotičnih obćinah i ostalih povećih komposesorah, koji se u ostalom nipošto neće moći izključiti, ako će htjeti udioničtvovati i pristati novčanimi svotami uz poduzetnike.

To je dakle, gospodo! što sam reći imao. Stvar je veoma važna, jer kad se na um uzme, da se tu radi o osušenju prostorije, koja iznosi u cielosti svojoj do 67 [] miljah, t. j. 670.000 jutarah zemlje, koja bi mogla biti Kanaanom naše domovine, a uz to, da će se tim prepriečiti i na put stati kužnim bolestim, koje postaju izparivanjem tih močvarah, to je korist očevidna, i s toga mislim, da u vis. kući neima nikoga, koji neće korist toga poduzeća priznati.

Sada mi pako ništa nepreostaje, nego stvar preporučiti vis. kući, i moliti ju za malo uztrpljivosti. Predmet je doduše nješto suhoparan, ali, gospodo! ako promislite važnost i korist istog za našu domovinu, to ćete ga vrlo blagohotno saslušati. (Živio! Čita izviešće.)

Predsjednik: Želi-li vis. kuća, da se izviešće ovo tiska ili da se predade odboru saborskomu u tu svrhu već imenovanomu?

J. Živković: Ovo izviešće sadržaje stvarih i datah, koja će sigurno zanimati i obćinstvo ne samo sabor; a buduć će svaki od nas, akoprem ga je sada čuo, ipak već sutra mnogo zaboraviti, to bi ja želio, da se ta vrlo važna data tiskaju, da ih imamo pri ruci.

Antun Jakić: Ja se slažem sasvim s onim, što je sada rečeno, nego bi se usudio samo još predlog taj učiniti, da odbor obstojeći za osušenje Lonjskoga polja i ostalih nizinah, pokraj ovih tehničkih podatakah pronadje i način, kako da bi se mogla dobiti ona glavnica, potrebita za izvesti ovo djelo, jerbo od operata ovoga štampanoga neimamo jošte ništa. Pošto je pako poznato, da je odbor onaj bio mnogobrojan, i da su gospoda iz Krajine odstupila, to bi ja želio, da se popuni, ako u njem neimade dovoljno članovah.

Predsjednik: Što se tiče popunjenja odbora, to je već učinjeno u konfidencionalnoj konferenciji, i javio sam to takodjer saboru. A glede glavnice mogao bi se zaključak taj učiniti, da bi dotični odbor imao u svojem izviešću i svoje mnienje o tom izraziti, kojim putem da bi se moglo doći do one glavnice, koja je dakako za tako ogroman predmet potrebita. Napokon leži sada na stolu vis. kuće tiskano izviešće kraljevinskoga našega odbora, nego sa žalošću moram opaziti, da je pomutnjom knjigovezca, koji je cielu noć o broširanju radio, kod razprave pod brojem VI. pol tabaka izostalo, to će se naknadno morati dodati.

Medjutim ovo ipak nepriečí, da vis. kuća već sada izreče svoje mnenje o tom, što da se ima učiniti s ovim izviešćem.

August Dutković: Ja mislim, da će vis. kuća primiti moj predlog, tim većma, što je predmet ovaj sigurno jedan od najvažnijih, koji će tečajem ovoga zasjedanja našega u razpravu doći. Zato treba, da se tim pomnije i pozornije pretrese, da se u tu svrhu povjeri odboru, koji će mnienje svoje vis. kući predložiti. Za taj odbor bi ja predložio, da bi se imenovalo 12 članovah. (Glasovi: 13! drugi: 11!)

Predsjednik: Predlog gosp. bilježnika ide na to, da bi se dvanaestorica imenovala. Koja su gospoda za to, nek izvole ustati. (Većina se digne.)

Većinom je dakle zaključeno, da će se odbor od 12 članovah sastojati. I ja bi sad molio, da svaki od gospode napiše dotična imena na cedulju.

Mirko Hrvat: Prigodom izbora odbora za izborni red dogodilo se je, da se isti odbor nije mogao niti konstituirati, buduć jedan član nije udioničtvovati htio; da se nebi isto ponovilo i kod ovoga odbora, predložio bi ja, da se prije izbora zaključak izreče, da, ako bi se izabrani u taj odbor koji član odrekao, preostali jesu vlastni, i bez obzira na njega, konstituirati se. (Glasovi: dobro!)

J. Živković: Usudjujem se samo još pitanje staviti. Mi znamo, da nitko u svojoj stvari sudcem biti nemože. Možemo-li dakle sada birati i one muževe, koji su bili članovi kraljevinskoga odbora?

Ivan Vončina: Ja nemogu uvidjeti, kojim pravom bi mi kojega člana izključiti mogli, i s razloga toga mislim, da se predlog g. Živkovića u nikakov obzir uzeti nemože, nego da svaki bira po svojoj volji.

Predsjednik: Buduć dakle da predlog gospodina Živkovića neima podpore, i buduć da i u naravi stvari leži, da svaki po svojoj sviesti bira, mislim, da nitko nije izključen iz ovoga odbora.

M. Mrazović: Malo prije bilo zaključeno, izabrati još jedan odbor, ja bi dakle molio, da se ovo vrieme i za biranje onoga odbora upotriebi.

Predsjednik: Molim dakle, da izvole gospoda članovi sabora na jednu cedulju napisati 5 imenah za odbor za Cetinj-grad, a na drugu 12 za taj odbor, i u tu svrhu odgadjam sjednicu na pol sata.

M. Mrazović: Molim da se odmah odredi, koja će gospoda cedulje primati.

Predsjednik: Bilježnici saborski, gg. Hrvoić i Dutković primati će cedulje za odbor glede Cetina, a gg. Zlatarović i Ožegović za odbor glede izviešća kraljevinskoga odbora. (Sliedi glasovanje ceduljami i skrutinium.)

Predsjednik (kad je bio ovaj posao obavljen): Čast mi je vis. saboru javiti resultat glasovanja. Za odbor za Cetingrad predano je 90 ceduljah, te dobi g. Čop 86, g. Ivan Kukuljević 77, g. biskup Soić 61, g. Bogović 61 i g. Akurti 62 glasa; svi su dakle absolutnom većinom glasovah izabrani.

A za odbor, koji će imati izviešće kraljevinskoga odbora u pretres uzeti, i predlog svoj o tom podnieti, predano je 75 ceduljah, absolutna dakle većina iznaša 38 glasovah; a dobili su gg. Ćepulić 72, Prica 72, Subotić 71, veliki župan Smaić 69, baron Kušlan 69, dr. Šuhaj 69, Perkovac 68, Rački 68, Mrazović 67, biskup Strossmayer 66, Car 66, Kraljević Miroslav 65.

Usudio bi se sada umoliti onu gospodu, koja su izabrana za odbor o izbornom redu, da se izvole potruditi u pobližnju sobu, te se konstituirati, isto tako i gospoda, izabranu za odbor za Cetin-grad, da se konstituiraju u sobi na desno, a gospoda izabrana za posljednji odbor, da ovdje ostanu takodjer u svrhu konstituiranja.

U ostalom obzirom na to, što u smislu poslovnika spisi tiskani imaju biti barem tri dana u rukuh zastupnikah, i što u ponedjeljak braća naša pravoslavna imaju veliki svetak, uričem buduću sjednicu za utorak u 10 satih i time zaključujem današnju.

Petdeset i osma saborska sjednica,

držana dne 4. prosinca 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvaram današnju saborsku sjednicu tim, da će se najprije zapisnik prošle sjednice pročitati; zapisnik današnje sjednice će g. bilježnik Zlatarović voditi, govornike pako g. bilježn. Ožegović bilježiti.

Bilježn. A. Dutković: Čita zapisnik:

Zapisnik

Petdeset i sedme sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 1. prosinca 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

Odmah iza otvorene u 10 satih sjednice čitan bje zapisnik 56. saborske sjednice, i nakon učinjena po predsjedniku u tom smislu izpravka, da kraljevski odpisi o razpustu i sazovu sabora nisu predani u svrhu pretresivanja kraljevinskomu, već onomu odboru, koji će o izvješću kraljevinskoga odbora podastreti visokomu saboru svoj predlog — bude isti zapisnik odobren. —

Podpredsjednik sabora izvješćuje visoku kuću, da se izabrani u 56. sab. sjednici odbor za pretresivanje previšnjega kralj. odpisa o izbornom redu nije mogao constituirati s toga, što se je nar. zastupnik g. Koloman Bedeković odrekao povjerenog si odborničtva, za oto da bi, po vladajućem običaju, imao stupiti na njegovo mjesto narod. zastupnik g. Živković, koji je iza ostalih izabranih članovah toga odbora imao najveću nadpolovičnu većinu.

Učinjeni zastupnikom Živkovićem u tom predmetu predlog, da se pretresivanje upitnog svim saborskim članovom i onako dovoljno poznatog kralj. odpisa uzme odmah od sabora u pretresivanje, bude većinom glasovah zabačen, i izrečen zaključak, da u mjesto izstupivšeg iz napomenutog odbora za pretresivanje kralj. odpisa o izbornom redu narod. zastupnika Kolomana Bedekovića, imade u isti odbor stupiti narodni zastupnik g. Živković.

Zatim priobći podpredsjednik na visoki sabor prispjele dopise:

Br. 841. Molbenica Vatroslava Bajze za dopitanje novčane podpore iz kojeg državnog fonda.

Odpućena je na petitionalni odbor.

Br. 842. Dopis svietlog bana od 27. studena 1866. br. 1585., kojim se vis. saboru priobćuje, da su uslied saborske predstavke od 26. veljače o. g. br. 6202, učinjeni kod ckr. popečiteljstva rata koraci za uzdržanje tvrdje Cetinske ostali bezuspješni; nu da se je ipak za njeko vrieme odustalo od daljnega razorivanja rečene tvrdje, a visoki sabor se poziv-lje, da učini predlog, kako bi se ista tvrdja svoje historične znamenitosti radi udržati mogla, za da trošak taj nepade na teret visokog vojnog erara.

Glede ovog predmeta učinjen je zaključak, da se izruči posebnomu odboru od 5. članovah, koji će ga svestrano pretresti i visokomu saboru predložiti, što da bi najshodnije bilo u tom obziru učiniti.

Uslied naknadno preduzetog tajnog odvjetovanja, budu u taj odbor sa nadpolovičnom većinom od 90 odvjetujućih izabrana sliedeća gospoda:

Čop Antun, sa	86	odvjetah
Kukuljević Ivan,	77	„
Soić biskup,	61	„
Bogović Mirko,	61	„
Akurti Dragutin	52	„

br. 843. Molbenica Likevića Franje žup. kastelana, prosećeg da mu se nagrada od 1. for. na dan za čuvanje saborskog pokućtva i za buduće dozvoli.

Izručena je II. saborskomu podpredsjedniku Dr. Suboticu za uvaženje.

Br. 844. Molbenica Ane udove Hrčko, proseće iz koje državne zaklade milostinju.

Odpućuje se na peticionalni odbor.

Br. 845. Josip Hottovec, odpušteni c. kr. financialne straže povjerenik, moli visoki sabor, da se opet namjesti u prijašnju službu, — da mu se dozvoli kakova godišnja milostinja, ili da se vodjena proti njemu iztraga ponovi.

Molbenica ova povjerena je peticionalnomu odboru.

Br. 846. Molbenica Ivana Miletića, nadporučnika u miru prosećeg podporu. Odpućuje se na peticionalni odbor.

Br. 847. Kraljevinski odbor za izsušenje Lonjskoga polja i savskih nizinah izvješćuje, da je izabrao iz svoje sredine narodnog zastupnika Mirka Bogovića, i da mu je podielio naputak, neka se pridruži onomu povjerenstvu, koje je u svrhu osušenja Lonjskoga polja od strane vis. vlade izaslano, te neka u svoje vrieme o uspjehu poslovanja istoga povjerenstva odbor — a zatim vis. sabor izviesti.

Uslied toga pročita na poziv predsjednika narodni zastupnik g. Bogović svoje izviešće sastavljeno na temelju zapisnikah povjerenstvenih, koji su vodjeni u Novoj-Gradiški, Brodu, Mitrovici i Zemunu, i razloži od kako velike važ-

nosti bilo bi za materialni boljak naše domovine, kad bi se posao upitnog izsušenja uživotvoriti mogao.

Na predlog narodn. zastup. Živkovića bude zaključeno da se isto izvješće sa dotičnimi zapisnici tiska, i medju saborske članove razdieli, a zatim da se podnešenje dotičnog predloga povjeri imenovanomu jur ad hoc odboru, koji je, kao što predsjednik vis. kući javi, u 55 saborskoj sjednici popunjen. Ujedno je pako na predlog narodn. zastupnika Jakića istomu odboru preporučeno, neka vis. saboru predloži pobližje načine i sredstva, kojimi bi se najlaglje dala postići po izvjestitelju g. Bogoviću zagovarana svrha.

Prvi saborski podpredsjednik javlja vis. kući, da je izvješće kraljevinskoga odbora skupa sa prilozi štampano i da leži na stolu vis. kuće. Učinjeni u tom predmetu predlozi narod. zastupnikah A. Dutkovića i Mirka Hrvata budu po vis. saboru prihvaćeni, i izrečen zaključak, da se za pretresivanje izviešća kraljevinskoga odbora izabere odbor od 12 saborskih članovah, koji će se odbor imati constituirati, i predlog svoj učiniti i u onom slučaju, ako bi se koji od izabranih odbornikah naknadno na toj časti zahvalio.

U svrhu izbora za taj odbor, koji se je imao tajnim odvjetovanjem obaviti, odgodio je g. saborski podpredsjednik sjednicu na pol sata.

Iza odgodjenog tog vremena otvori saborski podpredsjednik g. Šuhaj opet sjednicu i prijavi vis. saboru sliedeći uspjeh glasovanja.

Od 75 glasujućih zastupnikah izabrani su:

Čepulić Avelin	sa	72	odvjeta
Prica Makso	„	72	„
Dr. Subotić	„	71	„
Vel. žup. Smaić	„	69	„
Br. Kušlan	„	69	„
Dr. M. Šuhaj	„	69	„
Perkovac Ivan	„	68	„
Dr. Rački	„	67	„
Mrazović	„	67	„
Strossmayer	„	66	„
Car Janko	„	66	„
Kraljević M.	„	65	„

Predsjednik pozove izabrane danas odbore, neka se odmah nakon zaključene sjednice constituiraju, te digne u 1 ½ sata poslje podne današnju sjednicu i ureče buduću za utorak dne 4. prosinca 10 satih prije podne.

Tim bude zapisnik ovaj zaključen i podpisan.

Dr. Mirko Šuhaj s. r.
I. podpredsjednik sabora.

August Dutković s. r.
bilježnik.

Predsjednik: Imade-li tko štogod primietiti? (Nitko se nejavi).

Ako neima, zapisnik je odobrenim proglašen.

Čast mi je u smislu poslovnika priobćiti podneske:

G. zastupnik Lukinac javlja, da je brzojavnim putem kući pozvan, te se toga radi kod predsjedništva nije mogao javiti; moli za dopust od 14 danah, jer se prije neće moći vratiti. (Dopust dozvoljen).

Zastupstvo i poglavarstvo grada Karlovca javlja, da je zaključilo za utemeljenje sveučilišta 2500 for. u pet godišnjih obrocih položiti; šalje zato zakladnicu i prvi obrok sa 500 for.

(Uzima se na ugodno znanje i novci će se poslati gospodarskom odboru za akademiju i sveučilište).

Obćina trgovišta Virovitice moli za ustrojenje nižje gimnazije mješovito sa nižjom realkom u Virovitici. (Upućeno na znanstveno-naukovni odbor).

Obćina trgovišta Virovitice moli za odredbu za pospješenje urbarskih parnicah. (Upućeno na odbor urbarski.)

G. zast. Perkovac javio mi je danas, da radi odlučnih političkih razlogah mandat polaže. (Ima se nov izbor razpisati).

Napokon imade ovdje njekoliko izviešćah, imenito izviešće odbora za akademiju i sveučilište, kojim se vis. saboru glede oživotvorenja akademije predlog čini. Ja bi molio g. izvjestitelja, da ga izvoli pročitati.

Izvj. Dr. Pavao Muhic: (Čita izviešće).

Vis. sabore! Neimam ovomu izviešću ništa dodati, nego da zamolim vis. kuću, da se izvoli odlučiti u smislu 3. točke izviešća; tako će otvoriti put, da se otvori zavod toli koristan i sačuva čast sabora i akademije same. (Glasovi: prima se!)

Predsjednik: U smislu poslovnika ima vis. sabor pravo, da o kojem izviešću odborovom odmah vieća ili za to odredi vrieme. Buduć da neima nijednoga medju nami, koji nebi želio, da taj zavod skoro u život stupi, neće biti zapreke, da se vis. sabor odmah u viećanje upusti. Ja bi se usudio još prije pitati, da-li je želja vis. kuće, da se i onaj spis, kojim akademija svoje pravo, da može ona sama članove izabirati, iznimice za ovaj put na sabor prenaša, takodjer pročita? (Glasovi: neka se pročita!).

Izvj. Dr. P. Muhić: Čita taj spis.

Franjo Žužel: Ja sam stalno uvjeren, a i svaki je član ovoga sabora uvjeren o tom, da je prosvjeta vrelo blagostanja, vrelo jakosti, vrelo slobode svakoga naroda. Može narod koji stanovati u jako plodnih priedjelih, pa mora gladovati, jer je glup; a može s druge strane narod stanovati, na tvrdih pećinah, ali ipak svega u izobilju imati, jer si znade pribaviti blago, da od drugud dodje. Jest dakle prosvjeta vrelo blagostanja, ali ona jest i vrelo jakosti i slobode. Ma najači orijaš neće odoljeti najslabijemu onomu, koji imade umjetno sačinjenu pušku, pa će se s njom boriti proti njegovim jakim šakam. Prosvjeta i njezina moć pokazala se je u zadnjem boju, jer prosvjeta je odlučila. S toga gleda se i na to, da se narodi, kojimi se nebi rado dati daleko se popeti, u gluposti udržavaju. Ako je pako prosvjeta vrelo blagostanja, vrelo jakosti i slobode, valja, da svaki zastupnik naroda za nju bude zauzet. Druga istina opet jest ta, da je akademija ono vrelo, odkuda se prosvjeta širiti ima. Svi su narodi to uvidili, te su takove zavode uveli; i to je uzrok, s kojega je i naš narod uz to pristao, da mu se akademija osnuje, kao ono vrelo, odkuda bi se svakovrstne znanosti širile, i po tom i sreća, blagostanje i neodvislost naroda. Žalibože, kako smo iz izviešća sada čuli, oživotvorenju toga našega zavoda, koji je poluga sreće naroda, stavljene su svakojake zapreke, da se čovjek upravo diviti mora, da se je ovo sve tako dugo ovako ništetnimi razlozi zategnuti moglo. Ljudi, koji su do sada nastojali oko toga, doista nastojat će i nadalje, da i u buduće tu stvar zategnu, koliko je moguće.

Buduć je pako nam do toga stalo, da se taj zavod čim prije u život uvede, buduć nam je dužnost za njega boriti se, i kao zastupnikom naroda za njegovo dobro brinuti se, zato nam je sada zadaća, da gledamo, kako da se čim prije

*

taj zavod u život uvede. Način pako, kojim se taj zavod čim prije u život uvesti može, jest u ovom spisu, koji je ovdje sada pročitan, jako dobro razložen i naznačen. Spis je ovaj po mojem uvjerenju tako sastavljen, da je unutra za ukinuti sve zapreke jedino sredstvo naznačeno, kako da mi čim brže do akademije doći možemo. Ja sam uvjeren, da ako se sada neuredi stvar, da kasnije mogu opet ljeta proći, i da mi akademije još sveudilj imati nećemo. Zato, gospodo! ja činim predlog taj, da mi ovo izviešće en bloc primimo, jer to je jedini put, da do akademije čim prije dodjemo. (Živio! Glasovi: Primamo!)

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na to? (Sa svih stranah: Pristaje!)

Ako je tomu tako, onda mislim, da ćemo djelo uskoriti, ako odredimo, da se odbor onaj, koji je u tu svrhu izabran bio, pozove, da četvoricu novih članovah predloži, i njihova imena, kako i prije, zapečatena predade, da se uz predstavku Nj. Veličanstvu potvrde radi podnesu. (Glasovi: Dobro!) Ja dakle ovo izričem zaključkom saborskim; i sada bi mogli još pročitati predstavku u tu svrhu već sastavljenu, da se sutra odmah može odpraviti.

Biljež. Robert Zlatarović: (Čita predstavku.)

August Dutković: Ja bi imao samo primietiti, da ako sam dobro razumio, nazivlje se akademija u predstavci „družtvom," dočim se, na koliko se sjećam, u statutih akademije nigdje družtvom neimenuje. Ja bi dakle mislio, da bi se i ovdje moglo kazati: „potvrdjenje toga zavoda." (Glasovi: Dobro!)

Predsjednik: Ova će se dakle rieč izmieniti, i ako u ostalom nitko neimade što prigovoriti, predstavku po saboru primljenom izričem.

Uslied toga zaključka usudio bi se umoliti preuzviš. biskupa Strossmayera, kao predsjednika dotičnoga odbora, da odbor vrhu izbora četiri novih članovah čim prije sazvati izvoli. Sliedi sada izviešće verif. odbora, koje je tako kratko, da će ga g. bilježnik mjesto g. izvjestitelja pročitati moći.

Biljež. Aug. Dutković: (Čita izviešće verif. odbora.)

Predsjednik: Prima-li se ovo izviešće? (Prima se!)

Nadalje je podnešeno već izviešće u pogledu grada Cetina. Ja bi molio, da se pročita.

Biljež. August Dutković: (Čita izviešće.)

Antun Vakanović: Mjesto Cetin imade znamenitost za narod hrvatski poradi onog čina, što je tamo god. 1527. narod hrvatski izabrao Ferdinanda I. za kralja hrvatskog. Čin taj, kako je iz povjestnice poznato, učinjen je u samostanu fratarskom sv. Marije. Ja sam u svojoj mladosti imao priliku više mjesecih u Cetinu boraviti, meni je sva okolica poznata. Samostan fratarski nenalazi se u gradu Cetinu, nego izvan njega na brdu, a u gradu je samo kapelica, koja je poslje za porabu vojnikah, jerbo uvjek jedna satnija vojnikah posadu drži, sagradjena. U toj kapelici neima nikakovog napisa i nikakve starinske znamenitosti.

Ako bi dakle vis. sabor odlučio, da imade deputacija tu stvar iztražiti, mislim, da se ovoj deputaciji naročito nalog dade, da kod prostog puka popita — jer gospoda se za starine mnogo nebrine — gdje je razvalina staroga samostana. Ali na svaki način moram pristati uz predlog odbora, da se eraru prepusti, da se tvrdjava ruši, jer ako sabor odluči, da se neruši, onda se mora i pripraviti, kako će svake godine 10—15 hiljadah for. — jer se u tvrdjavi posada držati mora, da se u nju neugnjezde Turci ili hajduci — plaćati bez ikakve koristi.

Dr. Ignjat Brlić: Što je dalo povod razpravi o gradu Cetinu? Ja mislim ništa drugo, nego nalog vojničke oblasti, da se ruši grad Cetin, za kojega se velika historička uspomena veže. Mi smo se u našoj brigi zauzeli za taj grad, jerbo smo mislili, da je to onaj grad, u kojem su naši stari izabrali sada vladajuću kuću za svoje kraljeve. Ali budući da izviešće odbora kaže, da isti grad neobstoji više: to neima povoda, da se predlog odbora primi, t. j. razlog je pao, s kojega da se zauzimamo, da se grad od rušenja čuva. Ja sam zato protivnog mnienja od odborovog izviešća i predlažem, da se vojničkoj oblasti prepusti, da se grad Cetin ruši.

Predsjednik: Ako nitko više progovoriti neželi, usudio bi se ponajprije pitanje staviti, da-li vis. kuća usvojava predlog odbora, budi prosto, budi s dodatkom g. Vakanovića, i ako taj neprodre, da o predlogu g. Brlića glasovati izvoli.

Dakle ona gospoda, koja su za to, da se povjerenstvo na zemaljske troškove izašalje, da stvar pregleda, molim, da bi ustala. (Učini se.) To je manjina.

Sada ide predlog gosp. Brlića, da se stvar sasvim vojničkoj oblasti prepusti. Koja su gospoda za to, neka izvole ustati. (Većina ustane.) Dakle većnom glasovah je predlog g. Brlića usvojen.

Napokon je ovdje izviešće pravosudnog odbora u pogledu prešnog pitanja onomadne potaknutog glede vrela Jamnice. Molim gosp. izviestitelja, da ga pročitati izvoli.

Izviest. Dr. Mihajlo Polit: (Čita ovo izviešće.)

Predsjednik: Sabor imade u smislu poslovnika imenito čl. 36. pravo, dnevni red ustanoviti. Pitanje je sada to, želi-li vis. sabor da u kratko priobćim stvari, koje su iza našega prijašnjega zasjedanja dogotovljene, i želi-li vis. sabor u njihovo pretresivanje upustiti se ili ne; to je zakonska osnova o izvanjskih obćinah, izviešće odbora o zemaljskih bolnicah, izviešće odbora za kiselicu Jamnicu, izviešće odbora o narodnih učionah, izviešće odbora o hospitalarnoj zakladi, izviešće odbora o županijskih nepokretninah. Stvari su ove već tiskane; pitanje je sada, da-li će se visoka kuća u pretres upustiti i kada. (Glasovi: Zadruge!)

Glede zadrugah je zaključeno u prijašnjem zasjedanju, da se imade operat, kad se sabor opet sastane, odboru za zadruge povratiti; to je već učinjeno.

Želi-li vis kuća, da se odbor imenuje za dnevni red? (Glasovi: Bio je već odbor imenovan!) Dakle isti odbor, koji je već izabran, da se pozove, da nam priredi dnevni red? (Glasovi: Dobro!)

U tom odboru bila su gospoda: Rački, Perkovac, Vranicani, Kraljević, Kukuljević Ladislav, Vakanović i Stojanović. Ostalo bi ih sada samo još pet. Ja mislim, da bi ih bilo dosta. (Glasovi: Još dva neka se izaberu!)

Franjo Lovrić: Ja pristajem sasvim na to, da ovaj odbor dnevni red ustanovi, nego želio bi samo, da nam barem jedan dan prije kaže, što će se sutra ili prekosutra preduzeti; jer inače došao bi svaki predmet kao dotičnim izvjestiteljem, tako i svim drugim iznenada. Zato treba da odbor već unapred ustanovi: to će se sutra, — prekosutra preduzeti, da se svaki može pripraviti.

Dioniz Blažić: Ja bi predložio, da se dva nova člana mjesto gg. Vranicania i Perkovca izaberu.

Dr. Ignjat Brlić: Predlog gospod. Lovrića nemože stajati, jer nemože se danas već opredieliti, što će se sutra, što prekosutra itd. preduzeti, bnduć je moguće, da se pred-

met, koji je za sutra opredieljen jako brzo svrši, a sjednica bi se morala time zaključiti, kojim načinom gubilo bi se mnogo vremena; nego mogu se predmeti numerirati, koji će onda redomice u razpravu doći.

Predsjednik: To je sasvim naravna stvar. Odbor će naznačiti predmete, i sabor izviestiti, a sabor će onda odlučiti, što da ima najprije doći.

Jovan Živković: Ja se podpuno slažem, da se odboru predade, da utanači dnevni red; samo bi se usudio staviti pitanje ovo: da-li se ti predmeti smatraju iste važnosti, kako oni, koji stoje uslied prev. reskriptah na stolu visoke kuće, t. j. izborni red i operat kraljevinskoga odbora. Ja bi rado znati, barem je to moje mnenje, da ova dva predmeta sa drugimi u nikakvom savezu nestoje, to će reći, da kad bude jedan ili drugi tih dvajuh predmetah za razpravu priredjen, onda se mora on odmah preduzeti, i svaka razprava o ma kojem drugom ima se prekinuti.

Antun Vakanović: Usudjujem se činiti visoku kuću pozornu na to, da je u tom odboru bio gospodin Ivan Perkovac izvjestitelj. Mjesto njega treba mladjih silah i zato bi predložio, da bi izabrali još gospodu Janka Cara i Brlića.

Predsjednik: Želi-li vis. kuća ceduljami ili ustajom još 2 člana izabrati? (Nemir.)

Janko Car: Kad je u zadnjoj sjednici gosp. Dutković predložio, da bi se biralo samo uzklikom, zaključila je visoka kuća baš protivno, da se naime imade glasovati po propisu poslovnika, t. j. pismeno, i ja mislim, da bi se i sada kod toga zaključka ostati moglo.

Predsjednik: Koja su dakle gospoda za to, da se ovaj posao uzklikom obavi, neka izvole ustati. (Većina se digne.)

Ja bi se dakle usudio predložiti gospodu Cara i Brlića. (Živili!)

Uslied želje preuzvišenoga biskupa Strossmayera, kao predsjednika odbora za akademiju, čast mi je umoliti članove ovoga odbora, da poslje sjednice ovdje ostati izvole.

Nadalje mi je čast uslied želje gosp. Price, predsjednika odbora za izborni red, umoliti članove istoga, da se poslje podne u 4 sata sastati izvole ovdje u maloj dvorani. Isto tako umoljavam i gg. predsjednike i članove ostalih odborah, da gradivo za saborsko viećanje čim prije prirede, a ja ću onda odmah, čim mi od jedne ili druge strane prijavljeno bude, da je predmet koji priredjen, sjednicu ureći, i pošto to već za koji dan biti može, s toga bi ja povodom danas pročitanoga podneska g. Lukinca umolio takodjer gg. članove sabora, ma i nadaleko od Zagreba prebivališta imajuće, da se nipošto iz Zagreba odaljili nebi.

Mirko Hrvat: Obće je poznato, da je u njekojih priedjelih naše domovine javna sigurnost jako poremećena. Premda nije dužnost toliko zakonodavnoga tiela, koliko izvršujuće oblasti, poprimiti one mjere, koje su potrebite za uzdržavanje javnoga mira, čini se ipak, da ove oblasti neimaju velike brige za uzdržavanje javne sigurnosti. S toga ja predlažem, da izvoli vis. sabor izabrati jedan odbor iz članovah onih priedjelah, gdje je javna sigurnost najviše poremećena, t. j. iz županije zagrebačke, požežke i križevačke da on shodna sredstva i mjere predloži. (Živio!)

Jovan Živković: Ja vidim, da se to odobrava, ali ja nisam toga mnienja. Ono stoji, što je g. predgovornik kazao o javnoj sigurnosti, ali ja znam, da su in prima linea pozvana uprav ona municipija, u kojih se ovi dogodjaji sbivaju, da se, na koliko neimaju u ruci potrebitih sredstvah, za prepriečiti ove zločine, obrate na višje mjesto; ali sabor neimade pravo natjerivati exekutivne oblasti, i zato ja mislim, da se preko ovoga predloga predje na dnevni red. —

Miroslav Kraljević: Ja se sa predlogom g. predgovornika neslažem, nego pristajem uz predlog g. Hrvata iz razloga, što su municipija svekoliko učinila, da ovoj nesreći doskoče. Iskala su vojničke pomoći, pisala su na namjest. vieće, na dvorsku kancelariju, na sve strane, pa sveudilj ljudi, koji toliko poreza plaćaju, neimaju sigurnosti, i razbojnici čine, što im je drago. Zato pristajem uz predlog g. Hrvata.

Predsjednik: Ja bi se usudio staviti pitanje, da-li se podupira predlog g. Hrvata? (Većina se digne.)

Ja mislim, da bi najbolje bilo, ako ovaj izbor u budućoj sjednici preduzmemo, da se medjutim i o licih možemo malo porazumjeti. (Prima se.)

Uslied želje g. predsjednika administrativnoga odbora pozivlju se dotična gg. za sutra u 10 satih u sjednicu.

August Dutković: Prije njekoliko danah javili su listovi naši, da je putem velikog sudca rumskog naloženo ravnateljstvu katoličke škole u Rumi, da se ima kod predavanja izključivo služiti njemačkim jezikom. Ja se doduše nebi bio usudio predloga, dotično interpelacije na predsjedničtvo staviti, u nadi, da će dotične oblasti same učiniti shodne korake, da se takovoj zloporabi na put stane; ali čujem opet s druge strane, da su se zastupnici naroda u istinu zato pobrinuli i upitali na dotičnom mjestu, kako je moguće, da se takovi nalozi šalju, a ipak, da nisu dobili dovoljna, dapače posve nikakva odgovora. S toga usudjujem se vis. predsjedničtvo saborsko interpelirati, da se ono kod dotične oblasti upitati izvoli, da-li je to istina, što su naši listovi javili, i ako jest, odkuda taj vjetar puše, odkuda su takovi nalozi stigli; a kad on to priobći, da vis. sabor shodne korake učiniti izvoli, da se ovoj doista velikoj zloporabi na put stane. (Živio!)

Stjepan Jančo: Meni je stvar poznata, da se u katoličkih školah njemački predava, jer je pučanstvo rimokatoličko u Rumi većom stranom njemačko, pa su zato zaključili, budući da djeca nerazumiju naš jezik, da se predava u njemačkom jeziku, ali je polag njemačkog jezika dozvoljen i jezik hrvatski.

August Dutković: Imam samo to opaziti gosp. zastupniku Jančo-u, ako obstoji u istinu onaj dopis na velikoga sudca, kojega su listovi priobćili, da onda nestoji ono, da je uz njemački takodjer dozvoljen naš narodni jezik, jer tamo se naročito kaže, da se ravnateljstvo imade izključivo njemačkim kao nastavnim jezikom služiti.

J. Špun: Razlog, da se predava njemački, što ima tamo Niemacah, nije dovoljan; ako ima Niemacah, neka budu kod kuće Niemci, a u javnoj učioni neka budu Hrvati. Ja mislim, da mi neće nitko za zlo uzeti, ako se ja trsim, malo nješto hrvatizirati, kao što se i drugi trse, druge narodnosti usvojiti. Ja kao zastupnik naroda neću da priznam u našoj domovini takovih korporacijah, koje se služe drugim jezikom osim hrvatskim. Ja mislim, da je dužnost sabora postarati se svakako zato, da se tomu zlu doskoči, i da se zapovjedi rumskoj učioni, neka se tamo djeca uče hrvatski, i neka se predava hrvatski.

Robert Zlatarović: Da je ova naredba svakako kadra, da pozornost vis. kuće probudi, to stoji; ali kako je vidjeti, nismo o stvari dovoljno obavieśćeni. Zato sam ja za predlog g. Dutkovića, da se vis. predsjedničtvo na dotičnom mjestu upita, i u svoje vrieme sabor izviesti.

Predsjednik; Ja ću drage volje dotično mjesto upitati, i u svoje vrieme vis. sabor obaviestiti.

Time bi današnju sjednicu zaključio.

Nastavljanje dne 5. prosinca 1866.

Predsjednik: Kad se je jučer sastao bio odbor, kojemu je po vis. saboru povjerena zadaća, da u pretres uzme zakonsku osnovu o uredjenju sabora i o izbornom redu, nametnulo se pitanje, da-li se može u pretres rečene zakonske osnove upustiti ili ne, s toga, što je član toga odbora, g. Perkovac, svoj mandat položio. Poslje poduže razprave složio se je odbor u tom, da se stvar ima saboru priobćiti i vis. sabor pozvati, da mjesto g. Perkovca drugoga člana izabere za taj odbor. Ja bi dakle umolio vis. kuću, da jednoga člana izabrati izvoli, koji bi mjesto g. Perkovca u taj odbor stupiti imo.

Ant. Vakanović: Za zasjedanja sabora od g. 1861. kao i takodjer za zasjedanja ovog, više putah se je dogodilo, da je koji član iz odbora izostao, ali to nikad nije došlo na stol vis. kuće, da odbor nemože sjednicah držati; jer ako bi to stalo, onda se kraljevinski odbor, koji je najvažniji od svih, nebi bio smio u Peštu uputiti, jer je jedan umro. Po mom dakle mnienju to nebi imalo nikada zaprekom biti. K tomu dodje još to, da je vis. sabor na predlog g. Mirka Hrvata zaključio, ako koji član iz odbora izostane ili odstupi, da se to nesmie u obzir uzeti, nego da odbor ima djelovati. Odbor je dakle svojim predlogom proti tomu zaključku saborskom sagriešio; medjutim sagriešio ili ne, ja činim vis. saboru predlog, da izvoli jedanput za svagda odlučiti, da-li može takovo odreknuće biti zapreka konstituiranju i djelovanju odbora ili ne, da se onda toga u buduće držimo.

August Dutković: Što je vriedni moj g. predgovornik napomenuo glede predloga zastupnika virovitičkog, g. Mirka Hrvata, mislim, da se onaj predlog nemože na nazočni slučaj uporaviti, zato, jer znam naročito — buduć da sam isti dan zapisnik vodio — da predlog glasi samo za onaj jedini slučaj, t. j. za izbor onog odbora, koji ima predlog učiniti o izviešću kraljevinskoga odbora, a ne i za ostale. Dakle se onaj predlog nemože uporaviti i na ovaj slučaj.

Josip Brigljević: G. zastupniku virovitičkom imam njekoliko riečih odgovoriti. Istina, to je običaj bio i prije, da kad nije bilo svih članovah u odboru polag, da se nije drugi izabirao. Ali je to velika razlika, ako jedan član slučajno izostane, ipak dodju drugi; ali kad se jedan odriče, to drugi nemože unutra doći. Ja bi dakle rekao, da se ima odbor popuniti.

Fr. Lovrić: Na temelju našega poslovnika smatra se još uvjek g. zastupnik Perkovac kao član sabora, samo što nedolazi u sjednice, jer po našem poslovniku nesmie nijedan član, koji mandat položi, sabor ostaviti dotle, dok mu zamjenik nedodje. Ja smatram ovu stvar ovako, kao da ja ili koji drugi izostane 2—3 dana iz sjednice, ako nemože doći; ali se zato nesmatra, da nesmije više doći, jer svaki član mora dotle ovdje biti, dok njegovo mjesto nije drugim članom popunjeno. Stranom dakle s toga razloga, stranom s razloga, što ga je g. Vakanović napomenuo i uslied primljena po vis. kući predloga g. Mirka Hrvata, nedržim ja za nuždno novo izabiranje, ako koji član izostane.

Dr. Miroslav Špun: Razlozi g. Lovrića, koji se je pozvao na poslovnik, zaisto su sasvim temeljiti, i čitav ovaj slučaj rješava se jedino po poslovniku. G. Perkovac, koji je mandat položio, jest po poslovniku dužan obavljati posao tako dugo, dok narod neizabere drugoga zastupnika, jerbo se stvar neima smatrati kao osobni posao, već kao posao kotara, koji ga je ovamo poslao, a taj bi kotar inače ostao bez zastupnika. S toga ja sasvim pristajem uz predlog g. Lovrića, jedino mislim i ja, kao što je g. Dutković primietio, da se zaključak sabora, učinjen uslied predloga g. Mirka Hrvata, neproteže na sve slučajeve, već samo na onaj jedini. Imade se dakle g. Perkovac izjaviti, da-li misli ići u sabor ili ne; ako se on izjavi, da neće, onda tekar može nastupiti zaključak uslied predloga g. Mirka Hrvata učinjen, i ja činim predlog, da vis. sabor izvoli za slučaj, ako bi se koji član odrekao, stvoriti zaključak, da se neuzme u obzir takovo odreknuće, i to jedanput za svagda, da nebude od tuda više zapriekah.

Predsjednik: Za razjasnjenje stvari napomenuti mi je samo to, da sam i ja bio protivnog mnienja, te se s odborom slagao nisam, jerbo čl. 38. sabora g. 1861. ustanovljuje, ako se koji član zastupstva odreče, da se imade zastupnikom smatrati donle, dok mu zamjenik nestigne. Taj razlog sam ja g. Perkovcu i osobno napomenuo i takodjer odboru priobćio, medjutim onaj je kazao, da nikako i nikako neće pristupiti, buduć da su ga političe okolnosti nukale, da je mandat položio. Odbor, koji je počeo raditi, nije se mogao složiti u tom, te je zaključio, da se stvar ima saboru prijaviti, da on odluči. Ako bi vis. kuća na to pristala, da se predlog g. zastupnika virovitičkoga generalnim načini, onda bi stvar bila spašena, ali bi se onda morao zaključak tako promieniti, da se neproteže samo na onaj jedini slučaj, nego da u

obće za buduće valja; ako bi vis. kuća na to pristala, onda prestaje potreba novog izbora.

F. Žužel: Da imade zaključak sabora od god. 1861., ako se koji član odreče zastupstva, da ostane član sabora tako dugo, dok mu nedodje zamjenik, to je stalno: nego se to po mom mnienju više proteže na onaj slučaj, kada tko iz razlogah budi zdravlja budi poslovah itd. ide kući, ili se odriče zastupstva. Da-li se to proteže i na slučaj onaj, kada tko kaže, da se s političkih razlogah odriče zastupstva, toga ja neznam, i ja bi prije toga mnienja bio, da ne.

Što se toga tiče, da je običaj bio uvjek taj, kad je koji član iz odbora izstupio, da to nije smetalo odbora u djelovanju, to mnenje ja nemogu dieliti, jerbo znam, da su se višeputah naknadno birali članovi u odbore, buduć da su njekoji izstupili. Predlog g. Mirka Hrvata je upravo protivan dokaz onomu, što bi njekoja gospoda ovdje rada izvesti; jer ako bi se samo po sebi razumjelo, da odbor može djelovati, ako i koji član izstupi, onda je predlog g. M. Hrvata sasvim suvišan. Upravo tim, što je predlog po vis. kući primljen, izrazilo se je, da to pravilo nije, već da je to iznimka upravo za onaj slučaj stavljena. Dakle onaj predlog jest iznimka od običaja i potvrdjuje obće pravilo, ako koji član izstupi, da se ima drugi na njegovo mjesto birati.

Nadalje se kaže, da bi se ovo pravilo, t. j. ako koji član izstupi, da to odbora nesmeta u djelovanju, za obće pravilo priznalo. Ja nemogu toga mnienja dieliti; jer moglo bi se pripetiti, da izostanu ili odstupe iz odbora jedan ili dva člana, koji su upravo duša odbora; onda je jako težko djelovanje odbora, ako se zamjenici neizaberu. Dapače moglo bi se i to dogoditi, da iz odbora izstupi većina članovah, tako da samo dvojica, trojica ostanu, pa će onda dvojica raditi u ime cieloga odbora. Mi bi dakle po tom pravilu, da ako koji izstupi, da to nesmeta odbora u djelovanju, kad bi ga poprimili, došli u veliku anomaliju. Zato je moje mnienje to, buduć da je običaj bio, da se drugi član izabira, ako je koji izstupio, da i sada biramo, jerbo predlog gosp. Hrvata je samo iznimka, koja obće pravilo potvrdjuje.

J. Živković: S početka sam i ja u odboru bio medju onimi, koji su bili zato, da se djelovanje odbora imade započeti; nu iza podulje debate složili smo se u tom, da se ovo pitanje ima podnieti riešenju vis. saboru zato, što nismo uvidili, da se onaj zaključak, koji je učinjen uslied predloga g. M. Hrvata, proteže na sve slučaje. Ja sam tu kondiciju stavio, ako sab. sjednica bude odmah sutra t. j. danas, da odbor može svoje dielovanje započeti; ali ako se sjednice nemogu držati svaki dan, to je samo odbor opravdan, da bar on radi; ali gospodo! nedržati sjednice i po odborih temporizirati, to ja nemogu opravdano smatrati. Dakle ja s moje strane smatram, da bi po poslovniku bilo to pitanje riešeno, naime tako, da se g. Perkovac dotle članom sabora smatra, dok mu zamjenik nedodje. Ali s druge strane nemožemo ignorirati tu okolnost, što je on očitovao, da neće da dodje; ja mislim, da mi ovo njegovo očitovanje moramo uzeti na znanje kao fakt, i po tom se ravnati, jer nam nepreostaje ino, nego smatrati stvar ovako, kao da je koji član umro.

S tih razlogah sam ja za to, da se 7. član izabere, i to tim više, što je u pojedinih odlukah potrebito, da bude broj neravan, jer inače nije moguće do većine doći.

Antun Vakanović: Ja sam imao čast. vis. saboru predlog učiniti, moram dakle jošte nješto da zaključim.

Što se tiče načela, ako koji član odbora nedodje u sjednicu, da se onda odbor nemože konstituirati i djelovanje započeti, ovo načelo držim ja za takovo, koje je kadro sjednice svih odborah osujetiti, i zato mislim, da se ima posve zabaciti, i to tim više, što je vis. sabor ovo načelo zabacio, kad je dvorska kancelarija konstituiranju akademije stavljala zapreke, što se je jedan član odrekao; što je vis. sabor glede vlade zabacio, mora zabaciti i glede sebe. Jer ako mi izaberemo 7 članovah: tko nam garantira, da neće opet jedan doći, i s političkih razlogah kazati, ja se odričem, i tako nećemo iz toga nikada van izaći. Zato ponavljam predlog, da se u zapisniku izreče, da izstup člana nemože konstituiranja odbora i njegova djelovanja zapriečiti.

Predsjednik: Ako nitko više neželi progovoriti, ja bi se usudio u kratko formulirati pitanje. Pitanje oko toga se vrti, da se 7. član za odbor izabere, dočim su druga gospoda za to, da se od novog izbora odustane.

Koja su dakle gospoda za to, da se 7. član izabere, neka izvole ustati. (U čini se; radi neizvjestne većine opetovalo se glasovanje ustajom tri puta, te napokon izreče zaključak:)

Predsjednik: Dakle većinom glasovah je zaključeno, da se nov izbor preduzeti ima; sada molim neka se vis. kuća izrazi za osobu, i da-li želi glasovati, ili da možebiti odbor sam koga predloži. (Glasovi: Šram!).

(G. Dr. Šram bude većinom izabran).

Predsjednik: Ja mislim, da se ovo smatra kao nastavljenje jučerašnje sjednice, jer nije vriedno o tom poseban zapisnik voditi. (Primljeno). Tim zaključujem.

Petdeset i deveta saborska sjednica,

držana dne 12. prosinca 1866. u 10 satih prije podne, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvaram današnju saborsku sjednicu s molbom, da se prije svega zapisnik prošle sjednice pročita.

Bilježn. Rob. Zlatarović: (Čita zapisnik):

Zapisnik

petdeset i osme sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije dne 4. prosinca 1866. pod predsjedničtvom pogl. i veleuč. gospodina I. podpredsjednika dr. Mirka Šuhaja u Zagrebu držane, te dne 5. prosinca i. g. nastavljene i dovršene.

Iza kako bi predsjedničtvo sjednicu otvorenom proglasilo, bude prije svega pročitan zapisnik 57. saborske sjednice, te u svojoj cjelosti bez svake primjetbe odobren i ovjerovljen.

Zatim bijahu uzeti u pretres sliedeći saborski podnesci:

Br. 851. Molba narodnoga zastupnika A. Lukinca, koji radi prešnih njekih posalah kući pozvan moli za dopust od 14 danah. Dopust taj bude molitelju dozvoljen.

Br. 852. Zastupstvo grada Karlovca javlja, da je zaključilo položiti za utemeljenje jugosl. sveučilišta svotu od 2500 for. u petgodišnjih obrocih po 500 for., polažuć prvi obrok sa 500 fr. i podnašajuć zakladnicu glaseću o tom zaključku.

Plemeniti taj dokaz žarkog domoljubja bude uzet do radostnoga znanja, te novci položeni i zakladnica upućena gospodarstvenomu odboru za jugoslovensku akademiju i sveučilište.

Br. 854. Molba obćine trgovišta virovitičkoga moleće za utemeljenje nižje gimnazije i realke u Virovitici upućuje se na saborski odbor znanstveno naukovni.

Br. 858. Molba iste obćine tužeće se radi nedovršene urbarne parnice o segregaciji i komasaciji proti vlastelinstvu kneza Lippea, upućuje se na saborski odbor urbarialni.

Br. 859. Narodni zastupnik kotara sv. Ivanskoga Ivan Perkovac polaže svoj mandat, s toga bude odredjeno, da se putem kr. namj. vieća odredi novi izbor.

Br. 850. Izvjestitelj odbora za jugosl. akademiju i sveučilište pročita izviešće ob oživotvorenju jugosl. akademije i dopis iste akademije u tom poslu, te preporuči predlog odborov, da bi sabor ovlastio dotični odbor saborski, da izabere još manjkajuća 4 člana za jugosl. akademiju, pak neka se posebnom predstavkom obrati na Nj. Veličanstvo, da potvrdiv ta 4 člana akademiju konstituiranom priznade.

Sabor prihvaćajuć jednoglasno taj predlog, ovlasti odbor za jugosl. akademiju, da izabere 4 manjkajuća člana, te da imena njihova pod pečatom priključi predstavci na Nj. Veličanstvo po prenapomenutom odboru izradjenoj, pročitanoj i jednoglasno odobrenoj.

Br. 857. Bude pročitano izviešće odbora verifikacionalnoga, kojim se predlaže, neka se izbor narodnih zastupnikah Ante Jurkovića i Vjekoslava Zadravca valjanim proglasi, a zapisnik ob izboru narodnoga zastupnika Aleks. Vukašinovića radi formalnih njekih manah popuni; medjutim pako da taj zastupnik uživa sva prava ovjerovljenoga zastupnika. Taj predlog bude jednoglasno prihvaćen i glede izpravljenja pomenutoga zapisnika potrebito putem predsjedničtva odredjeno.

Br. 856. Pročita se izviešće odbora saborskoga glede tvrdje Cetinske, kojim se predlaže, neka se na lice mjesta izašalje jedan odbor sastojeći se iz člana sabora, člana historičkoga družtva i mjernika kao vještaka, koji će odbor imati točno razgledati, što bi se od tamošnjih sgradah radi historičke uspomene imalo uzčuvati.

U tom predmetu bude prihvaćen predlog narodnoga zastupnika Ign. Brlića, koji je predložio, da se rušenje tamošnjih sgradah ostavi na volji vojnoj oblasti, budući da se po glasu samoga izviešća odborskoga točno konstatirati neda, da li su postojeće tamošnje zidine i sgrade zbilja one iste, kojih se napomenuta historična uspomena drži.

O tom zaključku ima se svietli g. ban putem saborsboga predsjedničtva obaviestiti.

Br. 855. Izvjestitelj pravosudnoga odbora Dr. Polit pročita izviešće tičuće se razprave o vrelu jamničke kiselice, te polaže na stol kuće zapečaćenu informaciju i vještačko mnienje, scieneć, da nebi bilo probitačno podvrgnut ga javnomu pretresu, koje bi moglo biti tečaju parnice na uštrb. Sabor pristaje uz taj predlog, te opunovlašćuje predsjedničtvo, da tu informaciju dostavi kr. nam. vieću.

Nakon dovršenoga pretresivanja prenavedenih podnesakah priobći predsjedničtvo, da su mnogi saborski odbori svoja izviešća podnieli, te bude zaključeno, da se imade ustanoviti dnevni red, po kojem će se u saboru razpravljati dotični predmeti. Taj dnevni red imade saboru za odobrenje predložiti postojeći već u tu svrhu odbor, kojemu budu radi pomanjkanja dvajuh članovah kroz aklamaciju pridruženi narodni zastupnici Car i Brlić.

Ujedno bute prihvaćen predlog narodnoga zastupnika

Živkovića sastojeći se u tome, da se imadu izviešća odbora za uredjenje sabora i za izviešće kraljevinskog odbora, čim dovršena i podnešena budu, praeferenter u pretres uzeti.

Iza toga predlaže narodni zastupnik Mirko Hrvat, da se imenuje saborski odbor, koji će imati predlog učiniti saboru, kako da se toli poremoćena javna sigurnost obezbiedi. Predlog taj bude većinom glasovah primljen, te odredjeno, da se u budućoj prvoj saborskoj sjednici odbor sastojeći se iz 5 osobah izabere.

Nadalje bude uslied predloga narodnoga zastupnika Dutkovića zaključeno, neka se saborsko predsjedničtvo na dotičnom mjestu opita i obaviesti, što je istine u onih viestih raznešenih putem novinah, da je u učionah rumskih uveden njemački jezik za predavanje, i podučavanje; te si sabor pridržuje dalnje u tom obziru odredbe naprama obaviesti, koju od strane predsjedničtva saborskoga za buduću sjednicu očekiva.

Napokon javlja predsjedničtvo, da se je kroz to, što je narodni zastupnik Ivan Perkovac položio svoj mandat, i ustmeno se odrekao svakoga dalnjega saborskoga sudjelovanja, porodio manjak u osoblju odbora za uredjenje sabora i izborni red izaslanoga, te stavlja s toga pitanje, da li je sabor valjan izabrati mjesto Ivana Perkovca drugoga člana odbora ili pristati na to, da se ostali članovi odbori prihvate razpravljanja upitnoga predmeta.

Sabor većinom glasovah zaključi, da se ima mjesto Perkovca izabrati drugi član odbora, te bude uslied toga većinom glasovah za sedmoga člana rečenoga odbora izabran narodni zastupnik Lavoslav Šram.

Time bi sjednica saborska zaključena, i odredjeno da se buduća sjednica ureče, čim bude potrebiti u tu svrhu material po dotičnih odborih priugotovljen i predsjedničtvu podnešen.

Dr. **M. Šuhaj**, v. r.
I. podpredsjednik.

R. Zlatarović v. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako nikakve primjetbe neima, zapisnik se odobrenim proglašuje.

Čast mi je vis. saboru priobćiti podneske medju to na sabor prispjele, i to je:

Molba Bernata za nagradu radi izvanredna službovanja.

Molba Čobelića, pisara kot. suda za podporu.

Molba Radića i Kirijaka, koji se tuže, da im je radi zaostala poreza kuća i kućište prodano, i mole, da im se opet povrati.

Pritužba Galenića, svećenika nadbiskupije zagrebačke, proti duhovnomu stolu radi nasilja na njegovu osobu i imetak počinjenog, ujedno moli revisiju konkordata.

Molba udove Tončić za podporu.

(Svi ovi podnesci upućeni su na peticionalni odbor.)

Nadalje mi je čast vis. saboru javiti, da su se od one dvanaestorice, što su bili u odbor izabrani, koji imade saboru glede izviešća kraljevinskoga odbora svoj predlog podnieti, gg. J. Car i M. Kraljević odborničtva odrekli. Isto tako imadem vis. saboru prijaviti, da je g. zastupnik Skender Virag 9 prosinca, g. zastupnik dr. M. Derenčin 10. prosinca na sabor prispio. G. zastupnik Brigljević molio je radi prešnih poslovah dopust od 6 danah, kojega sam mu u smislu poslovnika podielio. Nadalje prispjela je vjerodajnica g. kanonika Marića, zastupnika kaptola senjskoga (Predana verifikacionalnomu odboru.) G. Filip Taller moli za dopust od dalnjih 14 danah, jerbo javlja da nemože još doći. (Dozvoljen.) G. zastupnik Ciotta polaže mandat, ja sam to prijavio namjestničkomu vieću, da nov izbor razpiše. (Uzeto na znanje.)

Obćina Bistrica, županije virovitičke, moli za uredjenje urbarskih odnošajah.

Obćina Sladoevci, županije virovitičke, moli isto.

Obćina Tenje, županije virovitičke moli isto. (Sve tri molbe upućene na urbarski odbor.)

Odbor za spomenik Jelačića bana pozivlje vis. sabor, da u nedjelju kod svečanosti odkrića spomenika prisustvovati izvoli. Ja pozivljem gospodu, koja kane svečanosti prisustvovati, da se u nedjelju u 10 satih ovdje sakupiti izvole.

Dr. Antun Starčević: Ja neznam, što vi držite do pitanja o javnih spomenicih, t. j. do pitanja o javnih odlikovanjih ili častih; nu ja smatram to pitanje temeljem svih državnih zakonah, tako, da se na njemu samu svi zakoni državni ne samo grade, nego i graditi moraju, pa bili oni kakvi mu drago. Kad ste scienili za pametno, da ovaj predmet nepretresivate, naravski, neću ga ni ja pretresivati, nego ja ću se opet i tu od vas odieliti. Stojalište javna prava i ono državja nemogu ja ovdje pretresivati, nego upravo moram ići na ovaj slučaj.

Pokojni Jelačić bijaše muž, s kojim ja nikada u nikakvom odnošaju . . .

Predsjednik (proti Starčeviću): Dopustite, da izrazim, da ovdje debate neima; ja sam gospodu molio, da koji kane svečanosti prisustvovati, da se u nedjelju u 10 satih ovdje sakupiti izvole; a tko neće, neka ostane. (Nemir; vika: Čujmo! drugi: Nećemo slušati!)

Dr. Mihajlo Polit: Ja mislim, da se nikomu nemože rieč uzkratiti, kad hoće, da se izpriča. (Opet vika.)

Bar. Dr. Kušlan: Ja mislim, da ovdje nije nijedan zastupnik pozvan, da čitavoj kući lekcije čita. Ako gosp. Starčević misli nedoći k svetkovini, to mu je prosto, nu zašto on to činiti neće, to nama znati netreba. G. Starčević neka bude uvjeren, da će slabo tko opaziti, došao ili nedošao na proslavljenje javne uspomene Jelačića bana, kojemu on, dok je bio živ, nije bio vriedan ni obuće odriešiti. (Živio!)

Predsjednik: (priobćuje dalje podneske.) Županija virovitička moli vis. sabor, da predmet o novačenju u ustavno pretresivanje uzeti izvoli. (Na administrativni odbor.)

Gospoda trgovci Veis, Hiršler i Frankl darovali su za jugoslavensko sveučilište 600 forintih. (Na radostno znanje uzeto.)

Mijo Dolovčak, bivši poslužitelj u saborskoj pisari moli za izplaćenje zaostavše plaće.

Akurti moli za naknadu, što je korekturu spisah kraljevinskoga odbora obavljao. (Oba podneska predana su g. II. podpredsjedniku saborskom dr. Jovanu Subotiću.)

Nadalje imam čast podnieti vis. saboru izjavu namjest. vieća na interpelaciju glede učione rumske.

Bilježnik August Dutković: (Čita ovu izjavu.)

Biskup J. J. Strossmayer: Ja nebi u ovoj stvari ništa progovorio, da nisam čuo u sada pročitanom spisu, da se naša vrhovna vlast pozivlje na njeke stvari, koje su po mom čvrstom uvjerenju i osvjedočenju upravo naperene proti javnom pravu ove zemlje i proti organičkim zakonom ove zemlje. Gospodo! istina je prava, da je u rumskoj školi

već od davna nered, a nered taj ima dva glavna izvora. Prvi je izvor taj, što naša vlada nezna po dužnosti svojoj zakonom zemlje posvuda onaj ugled ono štovanje i onaj posluh pribaviti, koji zakonom zemlje ide.

Naseljivaju se u nas ljudi njemačkog i magjarskog porekla, i po svoj prilici imati će vis. kuća priliku s otim naseljivanjem ozbilno se baviti, jer ovo biva načinom, koji interesom zemlje neodgovara. Kad se Niemci ili Magjari u ovoj zemlji naseljivaju, ja još nikada nisam čuo, da su ti ljudi ma ikakav državopravni ugovor ma s ikim činili, nego samo su došli, da dobročinstva ove zemlje uživaju; ali zakone i terete ove zemlje od sebe odbijaju. Ja velim, da je svakomu državljanu trojedne kraljevine dužnost, javnomu pravu i zakonom zemlje se pokoravati, a vrhovna vlast ima dužnost neosnovane tužbe neprimati, nego svakoga državljanina pozvati na obdržavanje zakonah zemlje.

To je jedan izvor nereda u rumskoj školi, a toga će biti u našoj zemlji dotle, dok se tomu radikalnim načinom na put nestane; a taj je jedini način taj, da budu vrhovne oblasti regalne zakone zemlje strogo držati i čuvati i narodu zbog toga strogo odgovarati.

Drugi izvor nereda, koji u rumskoj školi, a po svoj prilici glede istog predmeta i drugdje možda vlada, jest taj, što naša javna uprava, mogu reći, nikakve energije, nikakve odvažnosti neima.

Razprava o rumskoj školi vodi se već 2, 3, godine. Istinu mi je reći, da visoko namjestničko vieće liepe naredbe u smislu zakonah zemlje izdaje; ali žalibože dva, pet, deset, putah biva, da podčinjeni organi ništa nečine, da ono, što je u smislu zakona odredjeno, u život stupi. To je u toliko istina — ja pred cielom kućom i narodom kažem — da sam ja, koji sam duhovnom stolu načelnik, prisiljen bio, da namjestničkom vieću odprto kažem: Gospodo! ako nemate energije i krieposti dosta, da ono što u ozbilju zapoviedate, vaši organi u život uvedu, molim vas nečinite nikakvih naredbah; jer dočim ih činite, a nebdijete da se obdržavaju, rušite moralni ugled zakonah, rušite moralni ugled samih oblastih.

Nered u rumskoj školi još i dan danas i to neizrečeni obstoji. Občina rumska, po svoj prilici jedna od bogatijih i imućnijih u našoj zemlji, osim toga ima dakako znatnih dohodakah, i samo bi se o tom radilo da se ti dohodci na nuždne i potrebite svrhe upotrebljavaju. Občina ta imade specijalnu fundaciju za školu, o kojoj mi je mimogred samo to opaziti, da se iztražuje, tko je tu zakladu učinio, na koju svrhu, u čijih je rukuh administracija tih novacah, i u kakvom je stanju; to se njekoliko godinah već traži, i tako traži, da dandanas niti ja, niti oblasti ništa o tome neznadu.

Ja samo na protuslovje opominjem, koje se u tom pokazuje, da se dan danas od viših oblastih podupire to, da se u Rumi dvie škole fundiraju; jer se samo po sebi razumie, ako se djeca mužka od ženske odluče morale bi biti u Rumi četiri škole. Ja velim, što se od godine do godine sa svih silah nastoji, i naredbe izdavaju, da se u Rumi polag mužke škole i ženska uredi, da polag svega, što je občina bogata, što ima špecialnu fundaciju, još dan danas ništa učinjeno nije.

Rumska občina imade učiteljah, da nemože biti gore, učiteljah, koji su se jur preživili, koji niti neimaju pojma o tom, kako treba uzvišenome zvanju zadovoljiti.

Od godine do godine čine se naredbe i zahtieva se, da se ti učitelji, koji su nesposobni, u stališ mira stave, da se u tako ozbiljnom zvanju namjeste ljudi, koji će svoje zvanje shvatiti.

Od godine do godine se to zapovieda i zahtieva, ali do dan danas nije učinjeno ništa, jer si naše više oblasti neznadu posluha i ugleda kod svojih organah pribaviti.

S toga biva, da upravo ovi učitelji intrigiraju i spletke čine, i siromašno nevino pučanstvo zavadjaju.

Nadalje imade rumska občina jako liepu sgradu za školu, a meni je dužnost vis. saboru reći, da sam se prije jedne ili dvie godine, kada sam u Rumi bio, upravo sgrozio, u kakovih škuljah siromašna mladež skoro čitavi dan probaviti mora. To su vam škulje podzemne i močvarne i tako blizu zahoda, da siromašna mladež s prve ruke smrad uživa. Dočim je zgrada jako liepa, učitelji su najbolje sobe za se uzeli, a mladež stisnuli u te škulje, gdje ne samo duhom, nego i tielom okržljaviti mora. Od godine do godine radi se o tom, da se tomu na put stane; ali stvar stoji tamo, gdje je i dosad stajala. Što se tobože nepravde tiče, koja bi se Niemcem rumskim naniela, što se po organičkih zakonih zemlje čast i štovanje narodnom našem jeziku daje, to vas gospodo uvjeriti mogu, da stvar tako nestoji, jer prvo: kao što ste čuli, njemačkome jeziku je jur ono mjesto ustupljeno koje ga ide i koje okolnostim odgovara; drugo, pučanstvo rumsko nije jučer ili prekjučer u našu zemlju došlo; svaki Rumljanin zna naš narodni jezik, osim možebiti njekih najnovijih doseljenikah, za koje se opet organički zakoni zemlje neće mienjati. Rumska škola nije samo za Rumu, nego za svu okolicu rumsku, i za naš sviet u okolici, koji pravo ima na to, da je i njemu moguće, da svoju djecu u školu šalje. Preinačiti organičke zakone zemlje, značilo bi, naprečac hrvatskom i srbskom narodu nepravdu učiniti.

Još dalje gospodo; ja s cienim upravo da je u interesu pučanstva u Rumi, da mu se prilika pruži, da naš narodni jezik zna i umie; jer ti su ljudi došli u našu zemlju, ne samo da terete iste podnašaju nego da i dobročinstva zemlje uživaju s nami. Ja pako pitam, bez znanja srb.- ili hrv. jezika koji upliv mogu ti ljudi imati u županiji, občini, u koji stališ mogu stupiti, ako neznadu našega narodnoga jezika? Ja vas mogu uvjeriti, da bi ti ljudi mirni i zadovoljni bili s organičnimi zakoni zemlje, da nema spletakah i intriguah, kojimi se nevin i pošten puk zavadja. U ostalom ja vas mogu samo o dviuh stvarih glede toga sigurne učiniti, ako je jedna žalostna, to je druga utješna. Jedna opazka je, da ovaj nered, koji danas u rumskoj školi vlada, da će vladati i odsele i da će vladati dotle, dok nebude radikalnim načinom našim žaobam odgovoreno, dok naša zemlja neće imati vlade, koja bude za svaki korak saboru i narodu odgovorna. (Živio!) Druga pako opazka je ta, da uvjereni budete, dok djakovački duhovni stol bude pojmio dužnost svoju naprama zakonom zemlje, i dok ja budem na čelu toga duhovnoga stola, da dotle nitko na svietu našemu narodnomu jeziku nepravde učiniti neće. — (Živio!).

Stjepan Jančo: Kad je gosp. Dutković u toj stvari svoj predlog učinio, ja sam već onda tako slobodan bio izraziti se, da u rumskoj občini imade preko 8 hiljadah dušah. Od tih 8000 imade 5000, koji su Niemci; 3000 Srbah;

a) imade oko 250, koji su bili njekada Magjari a sada su Hrvati. (Smieh). Magjari su došli, nisu imali prilike jezik svoj dalje upotrebljavati, pa su naučili hrvatski. U rumskoj toj občini Niemci, koji su stariji, govore

jezik srbski; ali neka mi dopusti preuzv. g. biskup, da djeca od 7, 8, 10 godinah neznadu ni slova srbskoga jezika; nego kada kašnje dodju s drugimi ljudi u obćenje, nješto nauče. Rumska škola ima 4 učitelja, koji njemački predavaju i 4 koji hrvatski. Ja mislim, kada se hoće da djeca štogod uče, mora im se predavati u onom jeziku, kojega dieca mogu razumjeti. U rumskoj školi predava se izključivo hrvatskim jezikom, a samo dva sata preko nedjelje njemački, dakle djeca sjede tamo, pa nerazumiju što se predava.

Što se zdanja onoga tiče, što je preuzvišeni g. biskup kazao da je nezdravo, to je istina, da je tako bilo; ali sada neka se izvoli preuzvišeni gosp. biskup osvjedočiti, da je škola popravljena i da potrebam odgovara.

Mi smo slušali, da su u Ugarskoj, — prem ja nemogu kazati, da je tako bilo — Magjari natjerivali, da u svojih kućah djeca moraju magjarski učiti; ja sam se uvjerio, da su Magjari u onih obćinah, gdje Srbi stanuju, uveli jezik srbski, a gdje su Niemci, njemački; ali da je baš istina, ja to neodobravam, dakle neidimo istim putem.

Ja dakle molim da visoki sabor odlučiti izvoli, da se predaje u onom jeziku, kojega djeca razumiju.

Dr. Fr. Rački: Ja nebi progovorio o toj stvari, jer je preuzvišeni g. biskup, koji upravo priliku imade o stanju naših školah toliko se ubaviestiti koliko i ja, stvar ovu tako razložio i istinito sve naveo, kako rekoh, ja nebi progovorio da nije gospodin predgovornik rieč uzeo. Ja moram kazati, da ono, što on navadja glede jezika, neodgovara istini t. j. da on nije dobro ubavieščen bio. Godine 1863., kaošto se u ovom izviešću namjestničkoga vieća kaže, naredjeno je, koji nastavni jezik mora biti na glavnoj učioni rumskoj, pak je kao glavno načelo izrečeno, da je u 1. i 2. razredu nastavni jezik njemački, a pored ovoga da se dieca imadu vježbati u našem narodnom jeziku. Dalje u 3. i 4. razredu prelaz biva iz njemačkoga jezika u naš, ali tako, da je ujedno jezik njemački obligatan. Tko pako pozna sadašnji sustav školski, taj će znati, što znači predmet obligatan, t. j. da na temelju dotične slovnice i čitanke, kada jezik uče, moraju djeca i čitati i odgovarati u onom jeziku. Isto tako je i u rumskoj školi; kada se uzme čitanka hrvatska, odgovaraju djeca hrvatski, a kad je propisano vrieme za jezik njemački, odgovaraju djeca u njemačkom jeziku; tako je dakle njemačkom jeziku tako široko polje otvoreno, da se po pravdi razprostraniti nebi moglo.

S toga ono, što je gosp. predgovornik kazao, da se u rumskoj školi izključivo srbskim jezikom podučava, nestoji; o tom je on zlo ubavieščen. Ako bi on možebiti mislio, da to nije istina, može se upitati kod namjestničkoga vieća, koje će po mome mnenju pripravno biti, pa mu pokazati dotičnu naredbu; isto tako može zaviriti u zapisnik glavne škole rumske, pa će se o tom nbaviestiti.

Uzrok ima se drugdje tražiti, najme ondje, što je preuzvišeni gosp. biskup već napomenuo, a ja opet ponavljam, da obćina rumska, ako želi nastojati oko napredka svojih obćinarah, morala bi udariti drugim putem; jer doista nije na čast obćini, koja imade 8000 stanovnikah, što se nastoji već preko 3 godine, da se djevojačka učiona utemelji, a do sada još ništa izvedeno nije. U drugih zemljah takove obćine imadu i realke i gimnazije. S toga, kako kažem, je u rumskoj školi njemačkome jeziku podieljeno takovo područje koje samo okolnostim i pravednosti odgovora.

A. Kušević: Svi narodi uče, što neznadu, zato ja želim i ufam se, da će to bivati i kod nas; jer oni, koji hrvatski neznadu, sigurno učiti moraju hrvatski, a oni, koji njemački neznadu, zlo rade, ako neuče taj jezik. Naša sjajna dinastija govori jezikom njemačkim, državnikah austrijanskih je jezik njemački, slavne vojske jezik upravni je njemački (Mrmljanje; nemir). Ja se dosta čuditi nemogu, da se ono, što na exekutivnu vlast spada, ovdje ponavlja; medjuto za izpričanje namj. vieća moram reći, da je sigurno jako težko krojiti čižmu na sagnjilu nogu, da netišti. Iz te nevolje ufam se, da ćemo izići naučavanjem i izobrazivanjem mladeži; slavno svećenstvo i učiteljstvo imade eminentnu dužnost za to, ako nećemo, da nas naša mladež danas sutra proklinjala bude, da smo odbili od nje znanosti izobraženih narodah. Polag sadašnjih vjekovah, polag sadašnjih obćilah, mislim, da netreba graditi kinezkih zidovah oko naše domovine. To je moje mnienje.

J. Špun: Što je g.. zastupnik Jančo rekao, da imade u Rumi 5000 Nemacah, a 3000 Slavjanah, pa iz toga izvadja, da bi imali Niemci njekakvo pravo, da se njemački jezik uved u rumskoj školi, to mislim da gosp. zastupnik sam jako lokalizira to pitanje. Ja mislim, da se tih 5000 Niemacah, ako jesu tamo — jer se kaže, da su se već poslavenili, samo se djeca još nisu — imade pokoriti zakonom zemlje, u kojoj živu. G. zastup. Jančo kaže, da su Magjari uveli, da se tamo, gdje Srbi stanuju, takodjer srbskim jezikom podučava. Ja cienim ovo, što su Magjari uveli, ali cienio bi još više, da su to magjari uveli dobrovoljno, ali tomu nije tako. Kad budu u našoj domovini drugi elementi tako zavladali, kaošto u Ugarskoj slavenski, onda nas neće više pitati, što se ima u škole uvesti, nego će sami uvesti. Nu kod nas do toga još nije došlo, element slavenski je prevažan. Znam takodjer, da ima u požežkoj županiji selah, gdje su Niemci u pretežnom broju prama Slavenom, ali se zato ipak u školi nepredaje njemačkim, nego hrvatskim jezikom. Ondašnji Niemci su to dobro znali uvažiti, pa su naučili slavenski, te su sada dobri Slavonci.

Što je g. zastup. A. Kušević rekao, što naša prejasna dinastija govori njemačkim jezikom, da bi se zato moralo u rumskoj školi njemački predavati, to mislim, da je nękako absurdum. Ako hoćemo školski jezik po dinastiji uvadjati, to mislim, da bi prije možebiti morali stvar obratno okrenuti. Nismo zato illojalniji prema prejasnoj dinastiji, ako mi Slaveni. hrv.-srbski govorimo, nego oni, koji njemački govore; nego onda ćemo biti podpuno lojalni, kad budemo podpuno Slaveni i naša narodna prava uživati.

Faustin Suppe: Ja nebi bio progovorio u tom poslu, nego nuka me opazka g. zastupnika rumskog, koji ovdje uzporedjuje magjarski tolerantizam sa našim tobože intolerantizmom. Ja moram u vis. kući prosvjedovati proti tomu, da se kod nas u Hrvatskoj, koja je zemlja u carevini austrijskoj najčistija, neprizna, da imade u našoj zemlji ikoji drugi narod, osim hrvatski. Doseljenici ili koloniste, koji dolaze k nam, upravo imadu dužnost podvrći se običaju i štovati zakone zemlje i naš narodni jezik. Ako bi to stojalo, što je u dopisu dvorske kancelarije navedeno — kojega sadržaj ja težko razumijem — to bi zlo i naopako po našu domovinu bilo, ter bi ja kao Riečanin predložio, da se u Primorju uvede jezik talijanski, jerbo i tamo ima stanovnikah taljanskih, koliko u Rumi Niemacah, dočim su ovi već odavna tamo naseljeni, te je zbilja za nje sramota, što još nisu naučili zemaljski jezik; dapače to bi dokazivalo njeku mržnju i odpor proti jeziku one zemlje, u koju su došli živiti, da nješto steku, ne pako, da mi od njih što

dobijemo. Koji k nam dolazi, neka se pokorava zakonom zemlje, a niti se nemože uzporedjivanje s Ugarskom ovdje u obzir uzeti, jer u Ugarskoj živu kompaktni ini narodi, kao što Slovaci, a ne, kao kod nas, njekoliko stotinah (Zivio).!

Predsjednik: Čini mi se, da su se gospoda predaleko odaljili od pitanja. Stanje rumske škole nije posve takovo, da bi odgovaralo našemu očekivanju, o tom neima dvojbe; ali nije bilo pitanje o tom, da-li će vis. sabor ovu školu danas organizirati, nego radilo se je o tom, da-li je to istinito, da se ondje njemački jezik kao jedini nastavni jezik naprečac uvesti hoće. Iz odgovora namjestn. vieća pokazuje se, da to nije istinito, pa da je vis. namjestničko vieće postupak rumskoga poglavarstva, koje je stvar krivo shvatilo i u didaktičke, na njega nespadajuće odredbe se upustilo, ukorilo, a pod jedno od dotičnih organah dalnje izviešće zahtievalo. Ja mislim, da bi se tim za sada umiriti mogli. Kad dodje izviešće, imati će vis. sabor priliku ex professo izraziti se o stvari, i ako bude od potrebe, putem saborskoga svojega znanstveno naukovnoga odbora predložiti i pripraviti si dati organizatorni statut, koji će se ne samo za pojedinum, u pitanju stojeću učionu ograničiti nego na svekolike njih obzirati morati. (Primljeno).

Nadalje imade odgovor odbora, koji je onomadne izaslan bio, da ustanovi dnevni red. Ja bi molio g. izvjestitelja Brlića, da ga pročita.

Dr. Brlić: Vis. sabore! ja mislim, da nas je vrlo malo ovdje, koji sa narodom, koji nas je amo poslao, neobćimo; a svaki, koji takova saobćivanja imade, znade, kako nestrpljivo narod očekiva konac njegove patnje, kako željno upire svoje oči u nas, kako ljubopitno izčekiva svaki dan, koji smo korak učinili, da se njegovim pravednim željam zadovolji. Evo već smo ovdje mjesec danah, ali uspjeha postigli nismo nikakva. Može se kazati, kao glavni razlog te naše neradnje jest taj, što se u razne odbore izabiraju isti te isti članovi. Liepo je, kad sabor polaže povjerenje u pojedinu gospodu, ali to netreba, da je prepona naše radnje. Ja bi rado, da nas narod neokrivi radi toga, ali ja mu toga nebi mogao zamjerivati pokraj bezakonja, koje mu se sveudilj nanosi. Krug umnih muževah nemože biti ograničen samo na njeku gospodu. Ja mislim s podpunim pouzdanjem, da smo vrieme Domina Murgua, onu žalostnu epohu rumunskoga naroda, već preživili. Mnogoj gospodi biti će poznato, što hoću time da kažem, ali vriedno je ipak, da se pripovjedi. Kad je god. 1848. narod rumunjski u Ugarskoj živeć proti magjarskim zakonom ustao, našao je u svojoj zemlji samo jednoga muža političko-znanstveno izobražena, a to je bio Domin Murgu. Kad su Rumunje upitali: što želite? Kazali su: kazat će vam Domin Murgu. A kad ovaj kaže, da želi za svoj narod kapetanat, komitate itd., upitani Rumunji, koga želite za vel. župana, kažu: Dom. Murgua, a koga za podžupana? Dom. Murgua; a koga za sudca? Dom. Murgua; napokon i za pandura nisu znali za drugoga muža nego Dom. Murgua (Smieh).

Ja to spominjem, ne sa kojim predlogom, nego sa molbom na vis. predsjedničtvo, da učini vis. sabor kod takovih izborah opreznim, da ne izabira u svaki odbor istih muževah, budući je to prepona našoj radnji.

Kad je dakle u posljednjoj svojoj sjednici vis. sabor odredio, da se po odboru imade dnevni red ustanoviti, i kad je i meni sreća u dio pala, da u taj odbor izabran budem, odazvali smo se pozivu g. predsjednika Vakanovića i držali još isti dan sjednicu, te smo se požurili, da još isti dan izviešće sastavimo i podpišemo. Tako dovršujuć, čitam sada izviešće. (Čita.)

Antun Vakanović: U sjednici, koju je g. izvjestitelj u svojem izvješću napomenuo, bio je zbilja dnevni red ustanovljen. Iz onoga dnevnoga reda već su svi predmeti u saboru pretresivani izim 3 predmetah. Ta tri predmeta jesu: prošnja gospodarske škole križevaćke za podporu. Ovaj predmet bio je stavljen na dnevni red; ali dočim ovdje neima još izviešća peticionalnoga odbora, mora se taj odbor urgirati, da čim prije svoje izviešće ob ovom predmetu postavi na stol vis. kuće. Drugi predmet na dnevnom redu je izradjenje zakonske osnove za stalni zemaljski odbor. Odbor dotični držao je sjednice, i g. Perkovac bio je izvjestitelj, ali nije došao do zaključka, i dočim je g. izvjestitelj izstupio, morati će se izabrati drugi izviestitelj, i onda će odbor taki moći podnieti svoj operat. Nu sada je svakako stvar ova prevrnjena, jer je vis. naša vlada izbrisala onaj paragraf uredjenja našega sabora, koji glasi o stalnom zemaljskom odboru, i zato mislim, da bi se moralo čekati na izvješće odbora za uredjenje sabora, i onda bi i ovaj operat o zem. odboru eventualno mogao naprvo doći.

Treći predmet, koji je bio još postavljen na dnevni red, tiče se zadrugah. Novo imenovani odbor danas tekar mogao je prvu svoju sjednicu držati, dakle ni ovaj predmet nemože se uzeti u pretres, dok dotično izviešće nije podnešeno. Jedino dakle, što preostaje iz staroga dnevnoga reda, to su pitanja urbarska. Medju ovimi pitanji jest i pitanje desetinsko, koje je već riešeno; zatim dodje pitanje o krčmarenju, o kojem je izviešće odbora već porazdieljeno. Zato je odbor mnio, da se ovaj predmet najprvi može uzeti u pretres, naravski izuzamši predlog o izviešću kralj. odbora, i o uredjenju sabora. I sada izvolite gg. decidirati, hoće-li se ovo pitanje prvo staviti na dnevni red.

Bar Drag. Kušlan: Već iz ovdje ustanovljenoga dnevnoga reda vidi se, da odbor pitanja urbarska za najprešnija, za najvažnija smatra, jerbo ih je postavio na prvo mjesto. Mislim, da o tom nitko nedvoji, a tko bi dvojio, neka se sjeti najnovijih dogadjajah u Podgradju, i onda će sigurno kazati, da prešnijih pitanjah, osim državo-pravnih, ne samo za pojedine žitelje nego za čitavu domovinu našu neima, nego što su pitanja urbarska, i zato ja mislim, da se odbor urbarski nebi imao ograničiti samo na ovo pitanje krčmarenja, nego da bi djelovanje svoje protegnuti imao na svekolike odnošaje urbarske, koji su kod nas dosta zamršeni.

Ovi odnošaji, žalibože, potekli su iz absolutnom vladom izdanoga patenta, koji je nesrećom tako udešen, da se je provalio kao jaz medju vlastelu i narod; a niti su krivi vlastela niti je kriv narod, nego su krivi oni, koji onda, kad se radiloo odšteti, nisu riešili i drugih stvarih, koje su ostale in pendenti, samo da se nebi razdor, zloba i nemir u narodu probudio. Žalibože ona gg., koja su onda upravljala tim poslom, smetnula su to s uma; a evo posljedicah, koje danas vidimo, a i bojati se je, da će to sve dalje ići, ako se urbarski odnošaji mirnim i pravednim načinom neriešе. Zato bi ja bio toga mnenja, da urbarski odbor ima poslovanje svoje protegnuti na uredjenje svih urbarskih odnošajah, a specialno i na revisiju onoga patenta, da se uredi i popravi ono, što se još urediti i popraviti može. U ovu svrhu izabran je već odbor iz dosta mnogobrojnih licah, ali, u koliko ih ja poznajem, to bi mnio, da u njem ima premalo vještakah, t. j. ljudih, koji poznaju urbarske odnošaje ne samo iz svakdanja prakse, nego koji su ih npravo ex professo i teo-

retično i praktično proučili, koji znadu za najveće mahne i za sredstva, kako bi se im doskočiti i narodu u pomoć doći moglo. Zato činim predlog, da se odbor još poveća sa 3 osobe, koje bi kao vještaci sudjelovali.

Dr. Jovan Subotić: Samo radi ubaviesti želio bi 2—3 rieči progovoriti. Neznam, da-li je odbor, koji je imao dnevni red ustanoviti, sakupio sav materijal, koji je već gotov, ili ne, nu meni se čini, da nije. Zašto? Zato, što je urbarski odbor podneo vis. kući ne samo članak o krčmarenju, nego mnogo više stvarih. Tu je bio odbor prešao cieli patenat, tu je govoreno o regalnih pravih, o odkupu izriešivih zemaljah, tu je članak, koji glasi o šumah, pašnjacih itd., tako, da odbor samo još nije dovršio postupak urbarski, a i o tom je on već radio, kad je sabor bio odgodjen, i kad je dotični izvjestitelj imao podnieti svoj predlog. Dakle ja mislim, da bi odbor za dnevni red imao iztražiti sav materijal, pak onda učiniti predlog; a što se one stvari tiče, koja još nije gotova, to će se medjutim dogotoviti.

Rob. Zlatarović: Da je naša sveta zadaća sa svom energijom upotrebljavati dragocjeno vrieme na radnju, koja smjera na probitak našega naroda, to stoji. Buduć sam o tom uvjeren, probudila je skroz i skroz moju pozornost ona primjetba, koju je izvolio gospodin izvjestitelj u svojem govoru navesti, naime, da imade preponah, koji otegoćuju našu radnju u tom, što su jedna te ista lica u više odborah imenovana. Ja bi dakle želio, da nam on naznači i način, kojim bi, uklanjajuć ove zapreke, mogli pospješiti radnju, koju narod od nas očekuje.

Glede samoga predmeta ja pristajem uz predlog g. bar. Kušlana, jer i ja držim, da uredjenje urbarskih odnošajah sačinjava životno pitanje po naš narod. Zato bi ja želio, da se u načelu izreče, da čim bude svršen operat odbora za uredjenje sabora i onoga za izviešće kraljevinskoga odbora, imaju se urbarska pitanja praeferenter u pretres uzeti.

Jovan Živković: Ja bi se usudio u tom predmetu pozornost visoke kuće obratiti na to, da treba imati u ovoj stvari najveće obzire, i delikatno ovo pitanje sa delikatne strane smatrati. Ja dopuštam, da je urbarsko pitanje životno, ali s otim još nije ni daleko dokazano to, da mi to pitanje već danas u pretres uzeti možemo. Odbor, koji je tu stvar već pretresivao, podneo je i vis. kući obrazloženi predlog, kojega smo usvojili i kruni na potvrdjenje podnieli; a svi znamo, kakav smo odgovor dobili. Dokle ona prepona postoji, da naime kralj kaže: patenat stoji na putu, i ja ga zato opet oživotvaram — dok se dakle ova zapreka neodustrani, mislim, da će nam ostati sav posao bezuspješan, da dakle nesmijemo obmanjivati narod, da misli, da mi pomoći možemo i ondje, gdje mi lieka dati nemožemo. Gospodo! da do toga dodjemo, da možemo učiniti, što želimo i što narod od nas zahtieva, nije dovoljna sama representacija na kraljevski odpis, nego treba da učinimo prije svega ono, što kruna od nas zahtieva, t. j. „riešite državopravna pitanja, pak će onda doći na red sva ostala pitanja, koja su bila na dnevnom redu i god. 1861. i god. 1866.“

Mi netrebamo, da se oglušimo ovoj svetoj istini, jer dok se to neizvida, ja sumnjam, da mi sa uspjehom ovdje zakone stvarati možemo. Ovi su pojavi takve naravi, da nam valja tu stvar dobro promozgati; jer narod naš nezna, što je po zakonu, što nije, on nezna, koliko da u ovom poslu ima težkoćah: nego on samo znade, što je po njega dobro, a bacio bi na nas ljagu, da nismo ovih pitanjah riešili onako, kako ih riešiti možemo. Zato ja nestavljam toga pitanja na prvo, nego na treće mjesto, a medjutim bi mogao odbor tako predmet priredjivati, da bude podlogom visokoj našoj vladi, da ona suo tempore predlog staviti može, kojega bi sabor onda valjano riešio. A u koliko se u izviešću odbor za uredjenje sabora pozivlje, da se požuri, to moram ja kao član istoga odbora opaziti, da taj odbor, premda imenovan već prije deset danah, nijedne sjednice držao nije. Ja neću interpelirati vis. sabor, neću interpelirati niti predsjedničtvo, nu bojim se, da razlog tomu zatezanju jest baš onaj, kojega je g. izvjestitelj naveo, naime, da su ista gospoda izabrana u oba odbora. Gospodo! jedan i drugi predmet vrlo je po nas važan, jedan i drugi mogao bi se riešiti za ovih 8 danah, i zato bi se usudio predložiti vis. kući, da onomu odboru, koji je postavljen za uredjenje sabora i za izborni red dade nalog, da ovaj posao u rok od tri dana na stol visoke kuće metne.

Josip Torbar: Ja sam mogao iz riečih gospodina predgovornika razabrati, da on želi, da na prvom redu bude razprava o naših državopravnih pitanjih, odnosno o adresi, a da na drugi red dodje izborni red. Ja, gospodo, mogao bi se složiti s tim mnienjem, ali nebi se nikako slagao s tim, da se pitanje urbarsko odgodi na drugi sabor, koji bi tekar imao sazvan biti na temelju novoga izbornog reda (Glasovi: Nije tako kazano!); nego ja želim, da dodje umah poslje izbornog reda, buduć je eleborat velik i predmet prešan.

Dr. Ignjat Brlić: Ja se mogu sasvim u kratko izraziti. U našoj je domovini za cielo težko, buduć ima toliko zapriekah u upravi, opredieliti, koji je predmet najprešniji. Nu kad bi upitao narod, on bi sigurno kazao, da urbarski predmet je najvažniji, koji želi, da se najprije uredi. Odbor ponajprije je izpitao, da-li je za prijašnjega zasjedanja već što bilo opredieljeno o tom, koji predmeti kao prešni, imaju se metnuti na dnevni red. Uslied toga pronašao je zbilja u dnevniku saborskom, da je sabor u 49. sjednici dnevni red već opredielio, i mislio je, da se posve toga zaključka saborskoga držati imade. Kad dakle odbor predlaže saboru dnevni red, on nepredlaže ništa nova, nego ponavlja samo ono, što je vis. sabor već zaključio, koji se predmeti, kao prešni, najprije na dnevni red staviti imadu. A kao takovi potvrdjeni su u rečenoj sjednici predmeti urbarski. Gospodin Subotić po svoj prilici nije dobro razumio ovoga izvješća, kad ovomu odboru predbaciva, da nije sav predmet izcrpio. Svi mogući spisi, koji su već gotovi, bili su na stolu, kad je odbor zasjedao, i buduć su pitanja urbarska kao prešna naznačena, to je odbor samo jedan predmet, naime krčmarenje, kao takav označio, koji bi se mogao odmah u pretres uzeti, prepustiv odboru urbarskomu, da on naznači, kojim bi redom ostali predmeti poslie krčmarenja sliediti mogli. Glede pitanja, potaknutoga po gosp. Živkoviću, da je izvješće o regnikolarnoj deputaciji i o izbornom redu najprešniji predmet, o tom ni odbor nije sumnjao, i mislio je, da mu samo za podnieti podpuno izvješće svoje treba spomenuti ove predmete, te kazati, da se isti odbor požuriti imade. Nadalje, ako se hoćemo držati zaključka, donešena u 49. sjednici, imalo bi se poslie urbarskih predmetah preduzeti izviešće odbora za zemaljski odbor. Napokon je odbor, za izcrpiti podpuno stvar, još naveo sve ostale predmete, koji su štampani. Gospodin zastupnik Zlatarović me je upitao, kako bi se u buduće izbjeći moglo, da se isti članovi nebiraju u razne odbore, te da ova nebude preponom naše radnje. Ja sam to naznačio time, što sam molbu stavio na predsjed-

sjedničtvo, da bi kod izbora novih odborah izvolilo vis. sabor činiti opreznim na članove, koji su već članovi kojega obstojećega odbora.

Što se tiče predloga g. bar. Kušlana, ja ga prhvaćam u koliko je nuždno, t. j. u koliko stvar urbarska nebi bila podpuno dogotovljena, a to je samo glede postupka. U ostalom preporučam vis. kući, da primi predlog ovoga odbora.

Predsjednik: Mislim, da buduć u tom obziru medju nami sporazumljenje imade, mogli bi odustati od daljnjega pretresivanja. Po želji svih govornikah ponajprije ima doći na red predlog o izviešću kraljevin. odbora, onda pako izviešće odbora za zakonsku osnovu o uredjenju sabora i o izborn. redu. To je već zaključeno, dakle tu pitanja više neima. A zatim mogla bi doći urbarska pitanja, a stvar će biti dotičnoga odbora, da nam čim više priredi. Dakako, ako ovoga materijala nebi bilo dosta, to vis. kuću neće priečiti, da drugu koju stvar u pretres uzme, ako ju bude volja. Samo nastaje pitanje; želi-li vis. kuća po predlogu g. bar. Kušlana umnožiti odbor urbarski? (Glasovi: da!). U ovom odboru bili su dosada sliedeća gg. (Čita imena). Sad neka izvoli vis. kuća naznačiti osobe, koje bi još kao vještaci u taj odbor doći imale (Glasovi: Kušlan, Suppe!).

Faustin Suppe: Ja dapače želim, da budem u tom odboru radi osobitih u tom pogledu odnošajah u Primorju. (Glasovi: Mrazović!).

M. Mrazović: Ja moram iz onoga razloga, što sam već u njekojih odborih, a naročito u odboru za uredjenje sabora i za izb. red, moliti, da vis. kuća ovo povjerenje, na kojem se ja liepo zahvaljujem, od mene oduzme. (Glasovi: Vakanović!).

Dr. P. Muhić: Buduć da u novom odboru neima posjednikah, ili da ih neima toliko, koliko bi trebalo, to bi ja predložio, da bi se iz stališa posjednikah jedan ili dva imenovala. (Glasovi: Bedeković Koloman!).

Alek. Vukašinović: G. Kirijaković, koji naše sriemske okolnosti poznade.

Predsjednik: Dakle ja mislim, da će se vis. kuća složiti u ovih licih: bar. Kušlan, Suppe, Vakanović, Kirijaković i Bedeković. (Glasovi: dobro!).

Nadalje pitam: je-li želja vis. sabora sada birati odbor, koji je bio onomadne glede javne sigurnosti predložen, ili da se čita izviešće o kraljevinskom odboru? (Glasovi: izviešće!).

J. Živković: Molim, je-li moj predlog, da se naime odboru dade terminus praeclusus od 3 dana zabačen ili ne?

Predsjednik: Ja mislim, da je to stvar veoma težka odboru kojemu dati rok preklusivan, no kazati se može neka čim prije posao svoj dovrši.

A. Vakanović: Molim g. predsjednika, da dozvoli pozvati se na §. 40. našega poslovnika, koji veli: „Izim izvanrednih slučajevah imaju se odborna izviešća i predlozi barem tri dana prije čitanja natiskani, podieliti medju članove.“ Uslied ovoga paragrafa ja predlažem, da se izviešće odbora, koje je danas vrhu djelovanja kraljevins. odbora podnešeno, štampa, razdieli medju članove, i tekar poslje tri dana čita.

M. Mrazović: Ja neznam, kako se je sada na jedanput snašao onaj smisao ovoga paragrafa, kojega mu g. predgovornik dati želi. Do sada barem su se predlozi odborah najprije čitali, proglasili, i onda tekar se je odredilo, imaju li se tiskati ili ne.

Ovo čitanje, o kojem govori §. 40., jest ono čitanje prije same razprave. Ja se u tom obziru mogu pozvati, na to, da niti izvješće g. Bogovića glede osušenja lonjskoga polja nije se prije tiskalo, nego odmah čitalo, i onda tekar odlučila je vis. kuća, da se ima tiskati.

A. Vakanović: Ja nisam stvorio ovoga paragrafa, nu svaki, koji ima oči, može čitati, i naći će, što sam i ja našao. Ovdje stoji: 3 dana prije čitanja.

Predsjednik: Istina je, da to stoji, ali stoji i sliedeći paragraf, koji veli: „Kad se pročitaju izviešća kojega odbora, sabor o njih vieća ili odmah ili u tu svrhu odredi vrieme.“ To je bila i praksa naša, jerbo se nemože za svaki predlog znati, da-li se hoće tiskati, ili odmah u pretres uzeti. Dakle ja bi molio, da se izviešće pročita.

Izvjest. Mato Mrazović: (Čita izvješće i osnovu adrese).

A. Dutković: Izviešće, koje je danas na stol vis. kuće stavljeno, jest za cieli naš narod i za cielu našu domovinu veoma važno, pače reći se može punim pravom, životno. Ja mislim, da je razprava i pretresivanje toga izviešća toli nuždno, da bi nam svako zatezanje uprav pagubno biti moglo. Uz to mnenje pristati će svaki, koji iole razmatra politiku današnjega vieka. U izviešću odbora za dnevni red kazano je ovako, da će se izviešće o kralj. odboru i o izb. redu ponajprije u pretres uzeti. G. zastupnik Vakanović protivio se je istomu čitanju pozivajuć se na §. 40. poslovnika. Nu vis. kuća je zaključila, da se ima čitati i §. 40. drugačije tumačiti nego-li ga je tumačio g. Vakanović; ali ja i nadalje mislim, da nam ovdje predleži upravo jedan od onih izvanrednih slučajevah, u kojih se po glasu §§. 40. i 41. razprava odmah započeti može. (Glasovi: danas!) Mislim na koliko moguće danas. (Glasovi: Oho! nemir). Ja se pozivljem na slobodu rieči, koja i meni pripada, kako svakomu drugomu. Ja dakle činim i preporučam taj predlog, da vis. kuća mimoiduć §. 40. izvoli zaključak učiniti, da se ovo izviešće odbora, dotično adresa, na koliko moguće danas, na koliko nije moguće sutra ili prekosutra u pretres uzeti ima.

Dr. Ant. Stojanović: Ja imam u ovoj stvari poseban predlog (Čita).

Mirko Bogović: U smislu poslovnika pripada svakomu članu sabora pravo, predlog podastrieti vis. kući. Ja se pozivljem na to pravo, i evo predlogom jednim dolazim pred vis. kuću, podpisanim u smislu poslovnika od 15 članovah. (Čita).

M. Hrvat: Meni u smislu poslovnika nije poznato, da bi koji član imao pravo, kad vis. sabor u jednom predmetu odbor izašalje, o istom predmetu praviti svoj predlog. Meni je s druge strane poznato, da svaki član imade pravo izpravke praviti. S toga ja vis. saboru predlažem, da se ovi predlozi smatraju kao učinjeni proti poslovniku; a dotična gg. mogu kod razprave odborova predloga svoje amendements vis. kući za uvaženje predložiti.

M. Mrazović: Mislim, da predlog zastup. Dutkovića još nije riešen.

Dr. Ign. Brlić: Po samom dokazivanju g. Dutkovića jest ovaj predmet, koji sada na stolu vis. kuće leži, ne samo važan i prevažan, nego takodjer, kaošto ga je on sam naznačio, životan. Ja mislim, da ovakav predmet nespada medju slučajeve §. 40., nego ako ikada to treba sada dobro

paziti na ustanovu §. 40. i zato sam za to, da se 3 dana čeka.

J. Špun: Ja se upravo čudim, da se g. predgovornik sada protivi pretresivanju adrese, onaj, koji se je malo prije htio pred narodom čistiti radi zatezanja djelovanja saborskoga, i time htio narodu da laska, što sabor nazivlje mlitavim. Sada pako, kad se radi o tom, da se jedan predmet rieši čim prije, da onda mogu doći na red i druge stvari, on se tomu protivi i navadja za razlog to, što je predmet važan i nemože se naprečac riešiti. Ja mu mogu odgovoriti, da se ovo naprečac neradi, jer dosadašnja neradnja sastojala je uprav u tom, da se pojedini članovi čim bolje posavjetuju o ovom elaboratu.

Dr. Lav. Šram: Ako se ima sada razpravljati predlog g. Dutkovića, to ja moram sa svimi silami izjaviti se proti tomu predlogu. Neću drugih potanjih razlogah navesti, nego pozivljem se samo na ono, gdje je g. predgovornik Brlić naglašivao, da je ovaj predmet životan, velevažan, tako rekuć obsižuć pitanje narodnoga obstanka: a s druge strane nisam čuo izim razloga prešnosti, nijednoga razloga od g. Dutkovića, koji bi me mogao uvjeriti, da će unutra 3 dana, ako držimo poslovnik, okolnosti zbilja takove nastati, da predmeta nebi mogli onako riešiti, kako danas. Svakako pako, ako i jest istina, da imade gg., koja su o tom predmetu podpuno ubvješćena, morate dopustiti, da ima i mnogo gg., koja nisu tako sretna. Ja sam dakle za to, da se svakomu članu pusti podpuna ravnopravnost.

Predsjednik: Mislim, da nije vriedno o tom debatirati, tim manje, što mislim, da neima nikoga medju nami, koji bi druge siliti htio.

Predlogu g. Dutkovića dala je po mom mnenju povod opazka g. Brlića, da se neradi. Poslovnik ište, da tiskano izviešće tri dana bude u rukuh zastupnikah, i ja mislim, da ću najbolje raditi, ako u smislu poslovnika predmet stavim za subotu na dnev. red. (Glasovi: ponedjeljak! subotu! Nemir). Koja su gg. zato, da se sjednica drži u subotu? (Većina se digne Glasovi: nasilje!).

Meni je dakako mjerodajna volja vis. kuće, nego ja mislim, da ako bi na subotu odredio generalnu debatu, došla bi specijalna n ponedjeljak na red. (Glasovi: subotu! ponedeljak! Nemir).

Dr. A. Stojanović: Mi znamo i ja znam to, da je odbor izabran, koji će nam predlog učiniti ob operatu, koji glasi ob odnošajih izmedju nas i Ugrah. Najedanput čujem danas ovdje, da je taj odbor i onakove poslove radio, za koje ga niti ovlastili niti pozvali nismo. (Ah! nemir). Mi nismo pravo dali odboru, niti vlast, da organizira Austriju; mi mu nismo nalog dali i vlast, da nam adresu nameće na vrat s nasiljem, da ju stante pede prihvatimo (Nemir). Mi nismo ljudi, koji će se dati silovati. (Vika). Ja to, znam da je pitanje, što se tiče februarskog patenta i listopadske diplome, ili drugimi riečmi, kako Hrvati kažu, pitanje o Reichsrathu, zaključkom saborskim već riešeno. Ja nisam niti mislio, niti je narod naš o tom slutio, da će se to pitanje secundis curis na novo pregrijavati. Nismo od naroda dobili mandat, da organiziramo Austriju, kaošto vi mislite. U tom slučaju molim, da se za razpravu ovog izvanrednog predmeta dulji termin postavi, da se s narodom i mojimi komitenti porazumjeti mogu (Ah! Smieh). Ja želim, prije nego se o tom važnom pitanju vieća, porazumjeti se sa mojimi komitenti, ja zahtievam, da se razprava do nove godine . . . . (Ah! Smieh i pljeskanje; nečuje se dalje).

Stjepan Jančo: Izaslani odbor preporučio nam je, da mi njegov posao prigrlimo. Ja se bojim, kad bi ga ja odmah prigrlio, da bi ga odmah ugušio; da ga neugušim, zato molim, da mi date vremena, da ga proučim.

Predsjednik: Glede samog dana stvar je već riešena, jerbo je zaključeno, da će u subotu biti debata. (Nemir i vika; Stojanović: To je nasilje, tri dana mora ležat!).

Bar. Drag. Kušlan: Ova gospoda (ljevica) misle, da su u sudnici; tamo se neračuna onaj dan, kada se što primi, jer se uzima, da se primi na večer; ali ovdje su se spisi razdielili u 12 satih, dakle može biti razprava u subotu, tim se zakonu zadovoljava. (Nemir).

Dr. M. Polit: Nije tajna nikakva, da je ova adresa iz sporazumljenja dvijuh stranakah potekla, da su one skoro dvie nedelje o njoj viećale i prepirale. Nam trećoj stranci o toj čitavoj radnji ništa poznato nije. Danas je došla ta adresa na stol vis. kuće, i mi se pozivljemo, da u dva dana svoje mnienje damo. Ja to ostavljam parlamentarnoj lojalnosti naših protivnikah, ja neznam toga običaja, da se jedna stranka može siliti. Zato predlažem, da bude debata u ponedjeljak. Gosp. bar. Kušlanu moram se čuditi, da on kao odvjetnik nezna, kako se vrieme računa. Nu ako se već hoće računati ovaj dan, neka se vieća u subotu, ali (gleda na uru) upravo u pol 2. (Vika i nemir).

I. Vončina: (Pod vikom). Interpeliram predsjedničtvo i pozivljem ga, da nam izvoli kazati, dali je to prama dostojanstvu vis. kuće, da se debata dopušta o predmetu, koji, je već riešen. (Nemir; vika na lievici: to je nasilje!).

J. Živković: Ako ćemo ovim načinom tomu životnomu pitanju ići na susret, onda blago našemu narodu! (Glasovi: ah!). Ah sim ah tam, ali što veli sviet, koji to gleda i čuje. Moram reći, da se ovdje radi samo o pukoj formi a ne o stvari; radi se naime, hoćete-li dati jedan dan više ili manje; dakle ako bi dali jedan dan više, nebi pogriešili.

Ako i jesmo, napose ja, za najprešniju radnju, to još nedokazuje, da sam tako bistra uma, da mogu u dva dana prosuditi ovo dugačko izviešće — već na samo čitanje je više od sata prošlo — koje četiri predloga sadržava, i koje posebi mora biti predmet viećanja, i onda drugi predmet adresu, i oba spisa sravniti, dali je sve u skladu. Zato mislim, gospodo! da važnost predmeta zahtieva, ako baš nebi u poslovniku stalo, da mora tri dana ležati, i ja bi kazao, da nam prema važnosti predmeta treba dati malo više oduške. Da je vrieme prešno, na to imam opaziti to, ova tri dana neće nas spasiti, ako je već kasno; ova tri dana neće poremetiti pravca, kojim poći hoćemo, jer se već znade, što je zaključeno, i da će to većinom primljeno biti. Dakle dozvolite i ovoj stranki, koja neradi u interesu svojem nego u interesu naroda, da bar kaže svoje mnienje, da se ova važna stvar neprecipitira, te da se radi ove forme nezavadjamo. Zato pristajem uz predlog, da bude u ponedjeljak prva sjednica.

L. Šram: Ja mislim, da možemo tu stvar riešenom smatrati, jer je vis. kuća odlučila, da se imadu tri dana ostaviti za debatu. Radi se samo o tom, dali ta tri dana iztiču u subotu ili nedjelju. Ja mislim, da tu netreba velika računa; ako se računa četvrtak i petak, i ako se uzme, da je subota već dan, kada debata ima početi, onda je salviran poslovnik (Vika).

Bisk. J. Strossmajer: Znam za cielo, da je odlučeno današnjim saborskim zaključkom, da se debata otvori u subotu. Buduć da protivna stranka u tom nazire nasilje, pozivljem gospodu, da zadovolje želji protivne stranke, da se ureče debata u ponedjeljak.

Predsjednik: Pristaje-li na to vis. kuća? (Glasovi: pristajemo!). Dakle će biti u ponedjeljak. (Vika).

M. Hrvat: U smislu poslovnika sabor proti svojim zaključkom prigovora netrpi. Vis. je predsjedničtvo zaključak izjavilo, da će izviešće u subotu doći u pretres; s toga nikomu više pravo nepripada, zaključak preinačiti (Vika).

Predsjednik: Ja sam kazao, da tu stvar riešenom smatram, i kazao sam, da mi je glavno mjerilo volja vis. kuće (Vika). Da pako činom pokažemo, da nam je do sloge i porazumljenja stalo, i da nam nitko prigovoriti nemože, da smo koga silili, zato uričem sjednicu u ponedjeljak u 10 satih.

Šestdeseta saborska sjednica,

držana dne 17. prosinca 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Izjavljajuć današnju sab. sjednicu otvorenom, molim da se prije svega zapisnik prošle sjednice pročita.

Biljež. Martin Ožegović: Čita zapisnik.

Zapisnik

Petdeset i devete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 12. prosinca 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

Čim bi u 10 satih prije poldana sjednica otvorena, bude zapisnik 58. saborske sjednice pročitan, i bez svake primjetbe odobren.

Poslie toga budu sliedeći na sabor prispjeli podnesci priobćeni i riešeni kako sliedi:

Molba Vjekoslava Bernata, poslužnika saborskoga, molećega, da mu nagrada za čišćenje saborskih prostoriah kroz vrieme od 1. travnja do 19. studenoga 1866., obavljano bez da mu ikakav pomoćnik pridieljen bijaše, u primjernom iznosu podieljena bude, kao br. 860 — upućuje se na peticionalni odbor. —

Pod br. 864. upravljena molbenica Rajmunda Ćubelića, bezplatnoga pisara kod središnjega kot. suda zagrebačkoga o tom, da mu se novčana podpora dotle, dok stalnu službu dobije, dopita; —

Molba Gjure Režića br. 10. i Štefana Pirjaka br. 12. seljakah iz Grede kot. sisačkoga, o tome, da im radi poreza razprodana selišta, ma kojim načinom povraćena, a c. kr. porezni uredi ukinuti itd. budu, kao br. 867; — zatim

Molba Janka Galenića, svećenika nadbiskupije Zagrebačke za sad u Gornjoj Voći br. 879. označena, proti preč. nadbiskupskomu stolu zagrebačkomu radi nanešenoga javnoga nasilja osobi mu i imetku, radi povratka štete i revizije konkordata upravljena; isto tako

Molba Mudroljube udove Dončić-eve br. 883. za milostivu podporu, upućuju se na saborski peticionalni odbor.

Zapisnik izborni pod br. 865 o tom, da je mjesto mandat položivšega g. Antuna Sokolića zastupnikom za kaptol senjski na sabor trojedne kraljevine izabran preč. g. kanonik zagrebački Josip Marić, upućuje se na verifikacionalni saborski odbor.

Molbi g. Filipa Thallera zastupnika grada Požege pod br. 871., da mu se dopust na daljih 14 danah radi službenih posalah s preuzimanjem pisamah i izpravah skopčanih podieli, dozvoljuje se tako, da se taj dopust od 6. prosinca 1866. počamši računati imade. —

Prijava, da g. Ivan Ciotta zastupnik grada Rieke polaže svoj mandat br. 878 — prima se do znanja, dočim je već putem sabor. predsjedničtva uzv. kr. namj. vieće pozvano, da novi izbor odredi. —

Molbe obćine Bistrice u županiji Virovitičkoj br. 877.; zatim urbarske obćine Sladojevci u kotaru i županiji Virovitičkoj br. 880. o tome, da se posjed bivših vlastelinskih kmetovah do godine 1848. obstojali uzčuva i odnošaji shodno tomu urede, i obćine Tenje u županiji virovitičkoj br. 882., da ju vis. sabor u svoju zaštitu uzme i od daljih napadanjah od strane vlastelinstva oslobodi, priobćuju se urbarskomu sabor. odboru za razvidjenje i predlog.

Povodom dopisa odbora za spomenik Jelačića bana ovdje pod br. 866., za da vis. sabor kod odkrića spomenika na 16. prosinca 1866. učestvovati izvoli, pozvani su gg. članovi sabora, da se u 10 satih prije poldana u dvorani saborskoj sakupiti izvole u svetčanom odielu, koji svetčanosti prisustvovati žele. —

Županije virovitičke dopis iz glavne skupštine 15. studenoga 1866. držane kao pod br. 868., da ovaj sabor predmet novačenja u ustavno pretresivanje uzme i zakonito rieši — ustupljuje se administrativnomu saborskomu odboru za predlog.

Prijava, da su gg. zagrebački trgovci Samojlo Weiss, Samojlo Hiršler i Ivan Frankl za utemeljenje jugoslavenskoga sveučilišta svaki posebice 200 for., indi ukupno 600 for. u razteretnicah hrv. slavonskih sa kuponi od 1. studenoga 1866. poklonili br. 869., dočim su novci gospodarskomu odboru jugoslavenske akademije i sveučilišta već predani — uzimlje se ovdje do ugodnoga znanja, a darovateljem izjavlja se zahvalnost.

Izza toga bi priobćena molba Mije Dolovčaka bivšega sabor. poslužitelja pod br. 870, molećega, da mu se naknadno izplati zaostatak zaslužbine za ožujak 1866. sa 17 for. a. vr. — upućuje se na II. sabor. podpredsjednika gosp. dr. Subotića za razvidjenje i odredbu.

Isto tako bude molba Ant. Sv. Akurtia br. 875. gdje moli, da mu za korekture spisa kraljevinskoga odbora i to tri arka za svaki 3 fr. doznačena budu, jer je posao noćju obavljao, upućena g. dr. Subotiću II. saborskom podpredsjedniku za riešenje.

Poslje toga bi čitan dopis kr. namj. vieća od 6. pros. 1866. br. 18084 kao br. 876., povodom upitanja saborskoga, kako se imade stvar, da je poglavarstvo obćine Rume na temelju naloga žup. kot. sudca odredilo, da se imade u tamošnju glavnu učionu uvesti jezik njemački za nastavan?

Kr. namj. vieće odgovara, da je ukorilo postupak obćinskoga poglavarstva zato, što si prisvaja u pitanjih didaktičkih pravo, koje ga neide, i da je odredilo, da se polag odredbe vis. kr. dvorske kancelarije od 3. kolov. 1863. br. 2154. u toj učioni uzpored upotriebi jezik hrvatski i njemački, osobito u dvih prvih razredih, njemački da ostaje obligatnim predmetom u svih razredih, ujedno si pridržaje rečena zemaljska oblast učiniti dalje shodne odredbe, čim zaiskani podnesci stignu. — Odgovor ovaj uzet je predbježno do znanja, dok dalja priobćena nebudu.

G. I. saborski podpredsjednik prijavlja, da su gg. narodni zastupnici Šandor Virag daruvarski i dr. Marian Derenčin bakarski i to prvi 9. a drugi 10. prosinca 1866. na sabor prispjeli, a g. zastupnik Josip Brigljević, da je dopust na 8 danah radi silnih kućnih poslovah dobio. Ovo se do znanja primi.

Izviešće odbora za ustanovljivanje dnevnoga reda pod br. 873., u kojem se navadja, kojim redom i koji predmeti imadu biti u pretres uzimani, primljeno je s tim, da se odmah poslje izviešća, koje će podnieti odbor izaslan, da predlog povodom podastrtoga operata kraljevinskoga odbora sastavi, zatim poslje predloga odbora za izborni red, u razpravu uzmu urbarski predmeti, a urbarski odbor da jošte manjkajuće predloge, osobito ouaj o desetini, povodom kr. odpisa sastavi i predade. —

Nadalje, da se urbarskomu odboru kao strukovnjaci pridadu gg. zastupnici Kušlau, Faustin Suppe, Živoin Kirjaković, Koloman Bedeković i Antun Vakanović, jer su se tečajem vremena urbarski odnošaji u raznih priedjelih razno razvili; napokon preporuča se odboru za izborni red, da svoj operat čim prije dogotovi i podnese. —

Poslje ovih čitao je gosp. zastupnik Matija Mrazović, kao izvjestitelj odbora, kojemu je nadležalo povodom operata kraljevinskoga odbora u Peštu izaslanoga shodno izviešće i predlog učiniti, najprije izviešće toga odbora, a zatim osnovu adresse, koja bi se nj. c. kr. ap. Vel. podnieti imala, pak je i za toga izviešće i osnova adrese članovom sabora podieljena. —

Kad bi ovo pročitano bilo, čitaše svoj predlog gosp. zastupnik Ante Stojanović, a iza njega opeta svoj predlog g. zastupnik Mirko Bogović o istom predmetu, stavljajuć ujedno te predloge na stol vis. sabora, jer su po dovoljnom broju članovah podpisani. Povodom ovih predlogah bude iza podulje prepirke zaključeno, da se predlozi gg. zastupnikah Stojanovića i Bogovića tiskati dadu i da medju sabornike porazdieljeni budu, a zatim da i izviešće odbora i oba ova predloga u pretres uzeti budu u sjednici 17. prosinca 1866.; jer predlog g. zastupnika Dutkovića, da se odmah razprava povede, primljen nebi.

Dr. **M. Šuhaj,** v. r.
I. podpredsjednik.

M. Ožegović v. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Pošto nitko nikakve primjetbe nečini, zapisnik se odobrenim proglašuje, samo bi mislio ja glede one stavke, gdje se kaže „uzvišeno namjestničko vieće," da ostanemo kod dosadašnjega naslova „kralj. namjestničko vieće." (Ovaj se naslov izpravi).

Čast mi je vis. saboru na znanje staviti, da su se gg. zastup. Briglević i g. Lukinac povratili; g. Pejčić, zastupnik za kotar velički podneo je opravdanje radi nedošašća svoga, i moli za dalnji dopust od 14 danah. (Dopust bude dozvoljen).

G. Mirko Bedeković, kandidat pravah, položio je 100 for. za jugoslavensko sveučilište. (Sa „Živio" na znanje uzeto).

Molba obćine Orešice, žup. virovitičke za uredjenje urbarskih odnošajah. (Urbarskom odboru).

Verifikacionalni odbor predlaže, da se gg. zastupnici Marić i Milić, buduć su izborni zapisnici u redu, ovjerovljenimi proglase.

G. zast. Dr. Šram podneo je izpravak, koji se litografiran već u rukuh gospode nalazi, i koji će se uvažiti, kad dodje do specialne debate.

Bilježnik Stjepan Hrvoić: Čita ovaj izpravak.

Predsjednik: Po zaključku vis. kuće stoji na dnevnom redu izviešće odbora, koji je imao vis. saboru ob operatu kraljevinskog odbora predloge učiniti. Otvarajuć o tom generalnu debatu, molim, da g. izvjestitelj svoje nazore razviti, ujedno molim g. bilježn. Zlatarovića, da zapisnik današnje sjednice voditi, a gosp. bilježnika Dutkovića, da gg. govornike bilježiti i u onom redu, u kojem su upisani, pozvati izvoli.

Izv. Mato Mrazović: Vis. sabore! U sjednici od 19. pr. m., koja bi otvorena čitanjem kr. odpisa od 21. listopada 1866., bijaše zaključeno, da će se ovaj prev. kr. odpis priobćiti onomu odboru, koji bude imao učiniti svoje predloge o izviešću kraljevinskoga odbora. U sjednici od 1. prosinca t. g. bio je izabran odbor, kojemu se je predalo izviešće kraljevinskog odbora u tu svrhu, da na njegovom temelju shodne predloge vis. kući učini; i naravska je stvar, da naprama zaključku od 19. studenoga bijaše predan istomu ovomu odbora takodjer prev. kr. odpis od 21. listopada 1866. Imajući ove spise u rukuh po vis. kući izabrani odbor scienio je, da mu je dužnost, materijal, što ga je u ruke dobio, spojiti i u savezu pretresivati. Ovo je odbor i učinio, kao što izviešće pokazuje. Iz toga je naravskim načinom teklo, nesamo da je odbor predloge svoje, koji su vis. kući poznati, učinio, nego da je takodjer predložio, u smislu istog predloga, adresu na Nj. veličanstvo, kao odgovor na prev. kr. odpis od 21. listopada 1866.

Ovo sam napomenuo samo za to, da se vidi, u kojem savezu stoje predlozi odbora po visokoj kući izabranog sa predloženom adresom, da se vidi, da je visoka kuća ovlašćujuć odbor učiniti predloge o izvješću kraljevinskog odbora, i ovlašćujuć ga u savezu s tim pretresivati prev. kralj. odpis, isti odbor naravskim načinom pozvala, neka od svoje strane takodjer predlog učini, kako se ima riešiti predhodno prev. kr. odpis od 21. listopada 1866. U običaju dosadašnjem bivalo je, nesamo u vis. kući, nego i u drugih zastupničkih kućah, da se je na kr. odpis ili prestolnu besjedu odgovorilo adresom. S toga je razloga i odbor scienio, da će svoju dužnost izpuniti, ako visokoj kući predloži, da adresom odgovori na prev. kr. odpis, koji medju ostalim veli i to: (Čita). „Sada pako, gdje je gore naznačeno veleважно pitanje državopravno već bilo predmetom razprave, i gdje su medjutim nastala i mirna odnošenja, posvema je umjestno,

da se o posljedku te razprave sabor izviesti, ter da se ista razprava uspješno dokonča." Kako se vidi iz ovog sadržaja, kruna očekuje od vis. sabora, da će preduzeti izviešće kraljevinskog odbora, kojega je na dogovor u Peštu izaslala, i da će na tom temelju glede onih pitanjah, koja su mu zadaćom bila, dalje postupati, i da će ih uspješno dokončati.

Kaošto je vis. kući poznato, predmeti, koji su ovomu saboru za riešenje predloženi bili, odnosili su se stranom na odnošaje naše naprama kraljevini Ugarskoj, stranom na odnošaje naprama ukupnoj monarkiji. Što se tiče odnošajah naprama kraljevini Ugarskoj, izviešće kraljevinskog odbora kaže njegov uspjeh; a što se tiče odnošajah naprama ukupnoj monarhiji, onaj put i onaj način, kojim je vis. sabor u ovom zasjedanju i u prvoj polovici prijašnjega pošao, vidi se, da uspjehom željenim nije urodio. Pitanje se dakle nametnulo samo po sebi, imali ovaj sabor naprama pozivu krune ostati nedjelatan, ili pako o predlozih kraljevskih koji su u prev. kr. odpisu od 2. stud. 1865. predloženi, dalje viećati, razpravljati i zaključivati. I to je navelo odbor, te je on takodjer ovo pitanje, naime pitanje o državopravnih odnošajih naprama ukupnoj monarkiji, vis. saboru sa svojimi predlozi za razpravljanje i riešenje predložio.

Ovo budi za opravdanje postupka odborova. Što se tiče samih razlogah, na koje je izaslani po vis. saboru odbor upro svoje predloge, oni su u izviešću potanko navedeni, te će o njih tečajem debate biti potanjega govora, i ja scienim, da uz razloge, koji su u izviešću navedeni, neima zasad od moje strane potrebe, da novih navedem, s toga molim, da izvoli visoka kuća podnešeno izviešće u pretres uzeti. Da-li je vis. kuća povoljno, da se izviešće još jedanput pročita, ili da se ide odmah na predloge? (Glasovi: netreba čitati!). Ako vis. kuća scieni, da netreba čitati, onda ću na svaki način moliti, da mi se dopusti, da čitam prvi predlog.

Dr. Ant. Stojanović: Ja sam podneo predlog, i zato molim za rieč u generalnoj debati.

Mirko Bogović: I ja kao predložitelj predloga isto molim.

Predsjednik: Buduć da je to sasvim u redu, jer §. 42. poslovnika to propisuje, s toga imade sada prvi rieč g. Stojanović.

Dr. Antun Stojanović: Visoki sabore! Ja moram iskreno izpovjediti, da je poslje onakovih i tolikih dogodjajah i pretresivanjah, kakova su bila u saboru ovom, i u onih okolnostih uzdrmanih, u kojih se i ciela domovina naša, i Austrija, i Ugarska, a i sama visoka ova kuća nalazi, da je, velim, veoma težko govoriti o predmetu tako važnom, koji odlučuje domovinom našom. Imade predsudah, a to znamo, da smo mi već dotle dotjerali, da slabo kapacitetu mjesta biti hoće i može, da su se stranke tako konsolidirale, da nijedna već radi časti i ugleda od svojih načelah odstupiti neće i nemože, i to tim manje, što svaka za se alegira osvjedočenje. I svaka stranka punim pravom kaže, osvjedočenje moje jest takovo, jerbo držim, da domovini najbolje tako služiti mogu. Naravski, da je dužnost svakoga pojedinoga čovjeka, osobito ustavnog — kakovi, ja mislim, Hrvati i Slavonci uvjek biti hoće — tudje mnienje počitovati; ja držim, da je to temelj patriotizma, i da nije slobodno niti u redu, da se svakomu podmeću kojekakve misli i nakane, ili da se kaže: ti nisi mojega mnienja, ergo nisi patriot, te neljubiš domovinu. To nisu razlozi, s time nećemo nikada dalje doći, a tim opasnije je to kod nas, jer je od vjekovah u našoj domovini ta nesreća bila, buduć mi položeni medju dva jaka faktora, naime medju Ugarsku i Austriju, da su se uvjek nalazili ljudi, koji su kazali, po našu domovinu biti će bolje, ako se držimo Beča, a drugi opet su kazali, bolje će biti, ako se budemo držali sveze sa Ugarskom. Neima dvojbe, i bilo bi grjehota pomisliti, da jedna i druga stranka nebi iz velike ljubavi prama domovini tako mislila i tako radila.

Težko je, kao što rekoh, govoriti svakomu, a meni je možebiti ponajteže, što se je, neznam kojim povodom i kojim slučajem dogodilo, da se je našlo ljudih u domovini, da kad sam budi slučajno, budi iz kakvoga povoda u ovom vis. saboru i u prošastom ovaj ili onaj predlog učinio, da su navalili sa svih stranah, podmećuć mi bog zna kakove namjere i tvrdeć, da tu čistih namierah biti nemože, te su a priori već kazali, taj se je Magjarom zavjerio dušom i tielom. Naravska stvar, to mene nije ženiralo, niti me sada ženira, buduć da mi je pred narodom sviest čista, i nebojim se nigdje i nikada se bojati neću braniti moje osvjedočenje, i braniti zakonitost i ustavnost ma proti komu.

Ja sam to zato naveo, da, kao što se već samo po sebi razumieva, da obratim pozornost vis. kuće na to, i da ju umolim, da imade uztrpljenje, dok do kraja moje misli izvedem, u koliko budem kadar to na čisto izvesti, da se u ovom važnom predmetu možemo odlučiti za crno ili bielo.

Što se samoga predloga ili izviešća, što ga je odbor podnio, tiče, to imadem ja bitnih prigovorah već u samih generalitetih. Ja iskreno, i ako hoću pravo da kažem, moram prije svega kazati, da ja ovo izviešće i ovih do sedam u njem sadržanih predlogah po mom osvjedočenju za parlamentarni unicum držim, i to odtuda, što je ovdje tako konglomerirana stvar i ovako važni predmeti, sbacani u jedan, da nije moguće uredno za svaki predlog i debatu voditi i jedan s drugim spojiti i votizirati.

Kao što sam već sreću imao izjaviti, izjavljujem i sada, da je odbor, što smo ga mi izaslali, da učini predlog ob operatu kraljevinskoga odbora, prekoračio granice svoga mandata i to u veliko. Njemu je bila podieljena vlast, da kaže, kako stoji stvar sa dogovorom ob odnošajih naših naprama kraljevini Ugarskoj, i što je na ono rečeno, gdje je kraljevinski odbor ugarski rekao, da se nemože upustiti u razpravu ob odnošajih vis-à-vis ostalim zemljam nj. veličanstva. A odbor je mimoišao to, te prelamajuć lievo i desno, prešao na sasvim drugi predmet, koji nas je sve zatekao, naime riešenje državopravnog pitanja od strane ovoga sabora vis-à-vis svim zemljam nj. veličanstva.

Danas se je g. izvjestitelj pozvao na vis. kr. reskript, pak kaže, pozvani smo, da ovu razpravu uspješno dokončamo, ergo imali smo predložiti operat i mnienje i predlog, kako da riešimo zajedničke poslove austrijske monarkije. A ja kažem, da to nitko na svietu nemože iz toga reskripta izvoditi. Kad kralj kaže: „Sada pako, gdje je gore naznačeno velevažno pitanje državopravno već bilo predmetom razprave, i gdje su medjutim nastala i mirna odnošenja, posvema je umjestno, da se o posljedku te razprave saboru izviesti, ter da se ista razprava uspješno dokonča." Tu — medjutim ja neću nikomu moje mnienje narivavati — nikako nemogu najti, da mi predlog učiniti imamo, kako se Austrija organizirati ima, i kakav da bude organ, koji će te stvari urediti; dapače mi se upućujemo, da tu razpravu uspješno dokončamo, i buduć da je dogovora bilo sa Ugri, ergo riešite ga s njimi.

*

Ja mislim, da mi ovako razpravu voditi nemožemo, kao što je ovdje predloženo. Tu imade sedam predlogah. Prvi je taj, da mi izjavimo, da nam čl. 42. od 1861. god. sveudilj ostaje nepromjenljivim temeljem i ravnilom u pitanju o državopravnom odnošaju trojedne kraljevine naprama kraljevini Ugarskoj; drugi, da izjavimo, da trojedna kraljevina neima ni prava ni dužnosti, a ni zakonitoga načina stupiti u sabor kraljevine Ugarske; treći, da mi izjavimo, da ćemo samostalno rješavati državopravno pitanje ob odnošajih naprama Austriji; četvrti je predlog, da rečemo, da činimo siguran predlog, gdje priznajemo zajedničke poslove; peti je predlog o formi, naime ob organu, koji će razpravljati zajedničke poslove; šesti, da ima ovaj organ biti dogovoren medju kraljevinami i zemljami po njihovih zakonitih zastupstvih; sedmi je predlog, da se adresa pošalje kao odgovor na prev. kr. reskript od 21. listopada 1866.; a osmi je predlog conditio sine qua non, da se sabor neće upuštati u ustanovljivanje zakonske osnove ob uredjenju državopravnih odnošajah, dok cjelokupnost trojedne kraljevine istinom nepostane; još jedan predlog ima, i to je deveti, da se sabor neće upuštati u sastavljanje zakonske osnove ob uredjenju državopravnih odnošajah, dok odgovorna vladavina u trojednoj kraljevini nepostane živom istinom.

Ja po mom mnienju neznam, kako da mi ovako možemo uspješno debatu voditi, sve da i dopustim, da u ovaj par imade vis. sabor upuštati se u razpravu o tih važnih pitanjih. Ja držim, da je zadaća naša, da su upravo prva tri predloga predmetom razprave naše, jer upravo ovi preciziraju to, što mi imamo raditi na ono, što je izradjeno u Pešti medju kraljevinskim odborom našim i ugarskim.

Ja bi dakle predložio, da se ovo secernira i označi predmetom debate i votiziranja i zaključivanja, a za drugo, što se u izviešću nalazi, da rečemo, da sada ovamo nespada, niti ćemo se upuštati u to. Ako vis. kuća toga neprihvati, onda je naravski, da se mora o svih predlozih govoriti i votizirati. Ja bi samo rado znati, da nebi poslje zabune bilo, kako će se debatirati i votizirati, i kojim redom, i u tom slučaju imao bi ja i ob onih drugih predmetih govoriti.

U koliko mi je mnienje vis. kuće poznato, ja držim, da neće odustati od toga, da se sve ovo u pretres uzeti imade; ja ću dakle za taj slučaj protegnuti moj govor na sve predloge, i neobziruć se na to, da kao predložitelj imadem moj predlog obrazložiti, slažem se sa mnienjem g. izvjestitelja, da odmah in specie moje mnienje izrazim, osobito, ako još drugih govornikah neima upisanih. Dakle ja ću moje mnienje odmah izraziti o prvom predlogu.

Ja držim to i tvrdim, da nit dogovaranjah sa kraljevinom ugarskom glede naših odnošajah prekinuta nije, i da i mi od strane našega sabora izjaviti imamo, da se dogovaranja nastaviti imadu. Predlog odbora kaže, da neka vis. kuća opetovano izrazi, da nam čl. 42. od 1861. god. temeljem i ravnilom i nadalje ostati ima; i ja kažem, da to stoji, ja kažem, da ja pristajem na to. A nije ni pitanje to, da-li se imade promieniti taj članak, ili izmieniti njeki uvjeti; neradi se o promjenah toga članka, niti ga mi imamo mienjati, držimo mi taj članak. Ali po mom osvjedočenju ovaj predlog neće da drži taj članak; u jednom ga drži, a u drugom ga držati neće, t. j. njemu ovaj članak smeta, jerbo su mu tim člankom ruke vezane. Dakle se kaže, ugarski je kraljevinski odbor rekao, neka bi sabor promienio njeke uvjete toga članka; ja kažem, da se to više ovako razumjeti imade: držite vi vaš članak, pa ćemo doći prije do kraja, i ja to kažem. Što stoji u tom članku? stoji zemljištna cjelokupnost. Glede te cjelokupnosti, osobito glede Rieke, pristao je naš kraljevinski odbor, da se zemljištna pitanja odstrane, i druga razpravljaju, i to u nadi, ako se sporazumijemo u drugih pitanjih, da će onda i ova riešena biti. Kad je ugarski odbor to predložio i naš odbor poprimio, tada nevidim razloga, zašto bi u tom obziru imali što mienjati, i zašto bi to zapreka bila, da dogovaranja nenastavimo, osobito, što je upravo ugarski odbor to naglasio. Ova će se pitanja sama po sebi riešiti, ako naime trojedna kraljevina bude solidarnost, ne samo u načelu, nego i činom vršila. Dakle u zemljišnoj cjelokupnosti nemožemo naći zapriekah dogovaranju.

Što se tiče autonomije, koju čl. 42. označuje, ovu je priznao ugarski kraljevinski odbor i rekao, da će ju predložiti ugarskomu saboru za primljenje onako, kako je označena u čl. 42.

U tom je članku nadalje krunitbena zavjernica. Ja mislim, da ta točka nije zaprekom ni kraljevinskom odboru bila, a i nam neće biti, što to već dokazuje, da je ni odbor nije u predlog stavio: a mi znademo, da je to s razloga učinio, jer kod jedinstva krune nemogu biti dvie zavjernice, nego samo jedna; a sam je preuzviš. gospodin predsjednik kraljevinskoga odbora u svom govoru izrikom izjavio, da to, da-li jedna ili dvie zavjernice biti imadu, neće naše poslovanje otegotiti.

U tom je članku, što da se imade učiniti sa ostalimi predmeti, koji na našu autonomiju nespadaju. Tu se naznačuje, da su ti drugi predmeti eo ipso predmeti naše sveze sa Ugarskom. Što se u izvješću odbora kaže: „bitne su točke ovoga članka: a). cjelokupnost zemljištna, b). autonomija, i c). odnošaj obijuh kraljevinah prama ukupnoj monarkiji,“ od toga, što se u ovoj trećoj točki nalazi, nisam ja ništa našao u nutra. Ali imade u nutra nješto drugoga; u §. 6. ovoga članka kaže se, da ovaj članak ima biti predložen ugarskom saboru kao propositio regia. A što to znači? To znači, da se i ugarski sabor imade izjaviti na to, što smo mi zaključili. Ja pitam, gospodo! da-li se je ugarski sabor glede toga izjavio? Mi smo putem krune to molili, red je, da mi opet putem krune dobijemo odgovor ugarskog sabora. Jesmo-li taj odgovor dobili, makar kakav bio? Nismo. Dakle ja vas pitam, gospodo! kako možemo mi kazati, da mi smatramo, da je stvar sa Ugarskom sasvim svršena? Mi držimo čl. 42., a idemo razpravljati zajedničke poslove. To nemože biti, red zahtieva, da pričekati moramo odgovor i izjavu ugarskoga sabora.

Ja mislim, da nitko neće kazati, da je ono izjava ugarskoga sabora, što je odbor alegirao u replici i duplici; nego što će sabor odlučiti, biti će izjava sabora, a dotle nesmijemo podmetati, da je sabor ugarski kazao, da nepriznaje našu zemljištnu cjelokupnost.

Kad vi hoćete, da vas čl. 42. veže, morate ga per extensum držati, a §. 6. upravo kaže, da mora biti propositio regia.

Ja nisam za to, da se stvar zategne ili ad graecas calendas odloži; ja samo kažem to, da mi imamo drugi način, da netreba prekinuti nit dogovaranjah; jer ako se prekine, onda nestoji, da mi hoćemo čl. 42. pravilom i ravnilom držati, jer moramo ga držati posve, ili kazati: smeta nam: i to tim više, što taj članak upravo kaže, zajednički poslovi izmedju nas i Ugrah, zajednički zakoni.

Ja nekažem, da je taj izraz neumjestan, ali kažem, da je takov, koji označuje upravo naš položaj, i da smo mi dužni štovati i izvršivati ustanove i držati se izriekah, koje su u nutra sadržane.

Ja nemogu pod izrazom „zajednički zakoni“ drugo razumievati, nego takove zakone, koji se moraju ujedno donieti, ne u dvijuh, triuh ili više kućah. Ja nemogu dokučiti, kakav bi drugi način bio, ako ja što zajedno s kim radim, moram i zajedno doći. Taj je izraz i u čl. 42.; nemojmo se mistificirati i sada drugo kazati, dajmo svakom izrazu svoju oznaku, pa će red biti.

Ovimi opazkami već je ponješto riešena ustanova čl. 42., koja kaže, da je i administrativna i zakonotvorna uprava izmedju nas i Ugrah pravno prestala.

Ja kažem to, da naš sabor podpuno pravo imade od svoje strane izjaviti: neću, da budem više tvoj saveznik; o tom neima dvojbe, ali to nikada dopustiti neću, da se eo ipso sveza prekinutom smatrati ima, čim sam ja to kazao. (O!) Ali već sama ova ustanova §. 6. toga članka, koja kaže, da se mora kao propositio regia predati ugarskom saboru, involvira, da ima sliediti izjava ugarskoga sabora. Jer da je to već sasvim svršena stvar, da je to takav zakon, kojega smo mi stvorili sa krunom, glede kojega nitko više ništa kazati neima, pitam vas, gospodo, kako se može dati taj zakon drngomu, da svoje mnienje o njem izjavi? A članak upravo to odredjuje, da mora doći kao propositio regia. Dakle, gospodo, budimo iskreni, držimo se točno toga članka, ili kažimo izrično, — nemojmo se mistificirati — da nam nije nepromjenljiv temelj. Ja ga se držim, meni je dobar, ali vam, gospodo, nije, vi jedno držite, a drugo izpušćate.

Ja dakle kažem, da ovaj prvi predlog odbora neima nikakva temelja, da nije ni najmanje osnovan, dapače upravo naperen proti svem onom, što je sadržano u tom članku, i u kratko da reknem, ovaj prvi predlog ništa nije, nego mistifikacija.

Bar. Drag. Kušlan: Ja bi na temelju poslovnika.... (Nemir, vika.) Ja se pozivljem na poslovnik, i to na §. 50. točka 3., te navadjam to, da se sada grieši u tom, što se g. predložitelj, mjesto da podupira predlog svoj, upušća u pobijanje izviešća in specie, t. j. da prelazi u specialnu debatu, dočim se sada generalna debata voditi, naime samo o načelu predloga viećati ima; jer §. 43. naredjuje: „pošto je izvjestitelj centralnoga ili posebnoga odbora podnio predlog, onda se u vrieme, koje će sabor odrediti, započme viećanje o načelu predloga.“ To ima i sada bivati. Zatim §. 44. govori: „Zatim se pretresuju redom pojedini članci i na nje se protežući izpravci.“ Dakle molim vis. predsjedničtvo, da u smislu poslovnika g. predložitelja pozove, da se drži načelah: neka izvoli svoj predlog podupirati, a ne upuštati se u pobijanje pojedinih točkah izviešća, buduć da to na specialnu debatu spada.

Dr. A. Stojanović (proti Kušlanu): Zašto niste to prije kazali?

Bar. Drag. Kušlan: Jerbo nisam znao, da ćete se upustiti u specialnu debatu, zato sam morao čekati; ali sada sam iz vaših zadnjih riečih razabrao, da ste pobijali prvi predlog odbora, s toga je sada vrieme, da se to kaže, inače bi vi prešli i na druge predloge.

Dr. A. Stojanović: Ja sam upravo predlog taj učinio, da seceruiramo stvari, i da onako razpravljamo i votiziramo, pa i g. izviestitelj je odmah prvi predlog htio čitati i specialnu debatu o njem voditi. Ja sam sada izjavio i predlog učinio, da se secernira i ovako pretresa; ali je vis. kuća šutila, i ja sam držao, da je na prędlog pristala, da ja odmah na specialne predloge predjem. Ako vis. kuća to neće, ja mogu otići na mjesto i poslje govoriti.

Predsjednik: Svakako ću moliti g. govornika, jer se radi o načelih, da ako što navesti hoće, da izvoli podupreti svoj predlog.

Dr. Ant. Stojanović: U tom se slažem sa g. izvjestiteljem, gdje kaže, da je ono, što se kao razlozi navesti može, u izviešću, i da su ondje sadržana načela, i da ćeka, kad će biti specialna debata, da će ih onda opravdati. Ovako je navedeno razlaganje moje, a kad bude tko impugnirao, onda ću ja odgovoriti i braniti.

A što je g. bar. Kušlan kazao, to mu moram odgovoriti, da ja imam, kaošto i svaki, svoj način braniti predlog, i ja neznam, (prama Kušlanu) da ste vi predsjednik ovdje i da imate lekcije i ukore davati (Nemir, vika).

Br. Drag. Kušlan: Ja sam se samo pozvao na poslovnik, i nisam vam ništa propisivao, kako da imate predlog praviti i braniti; ali buduć da ste se upustili u specialnu debatu, to mi je kao članu sabora dužnost bila, a i pravo, da to kažem. Medjutim ako mnienje vis. kuće nije isto, ja odustajem.

A. Vakanović: I ja se pozivljem na poslovnik. Polag §. 43., istina, ima se najprije viećati o nečelu predloga. Ako se o načelu hoće viećati, mora se znati, koje je načelo. Odbor nam je predložio izviešće i projekt adrese: ja dakle molim g. izvjestitelja, da izjavi, koje je načelo izviešću i koje adresi, da se može o njih viećati.

Izvj. Mato Mrazović: Ja mislim, da je ovdje malo neporazumljenje, koje će se lako ukloniti sa njekoliko riečih.

Ako se razprava o nazočnom predmetu prilagodi propisom poslovnika, to će se vis. sabor odmah uputiti, da ovdje generalne debate biti nemože, jer ovo nije jedan predlog, nego skup predlogah, a nemože se mimoiti, da se o svakom pojedinom s mjesta nedebatira. Prvi je predlog, kaošto je g. Stojanović posve dobro opazio, taj, neka vis. sabor izvoli izjaviti, da nam članak 42. od g. 1861. sveudilj ostaje nepromjenljivim temeljem i ravnilom u pitanju o državoprav. odnošaju troj. kraljevine naprama kraljevini Ugarskoj. Sada, ako što iz kojega izpravka zasieca u ovaj predlog, to je sasvim pravo, da se ovdje pobija. Dakle mislim, u koliko je g. Stojanović u opreci sa ovim predlogom, da je na njemu red, dapače dužnost, svoj predlog braneć, ovoga pobijati.

J. Živković: Ja bi istoga mnienja bio, da prekinemo bezuspješnu generalnu debatu, jer ovdje ima više načelah; nemože se generalna debata voditi, gdje je sedam predlogah, i svaki ima drugo načelo. Zato mislim, da mi kaošto je g. izvjestitelj vrlo dobro opazio, idemo od predloga do predloga, pa da onda svaki govori, koji imade kakav predlog svoj.

Dr. M. Polit: Ja nisam toga mnienja, da nebi moglo biti generalne debate; svaki spis, osobito tako važan, kaošto je ovaj, što na stolu vis. kuće leži, u bitnosti ima njeku jezgru, njeka načela, koja se u obće moraju izraziti, prije nego se na pojedinosti predje. To je sasvim novoga što, da o adresi neima generalne debate. (Glasovi: adresa nije na redu!).

Izvj. M. Mrazović: Molim, ovdje se nerazpravlja o adresi, buduć ona još nije na redu, nego o predlozih odbora: dakle je naravska stvar i red sa sobom to donosi, da

se predlozi pojedinice razpravljati moraju. Jedino bi mogla biti generalna debata o tom, imadu-li se ovi predlozi u pretres uzeti ili ne, drugačije nerazumiem.

Dr. Lavoslav Šram: Ja mislim, da bi se generalna debata voditi mogla, i to u pogledu toga, što leže ovdje, koliko sam ja shvatio, dva predloga, koja su si, reć bi, bitno protuslovna. Jedan je predlog onaj — ja govorim iz gledišta generalnog — kojega vidimo kao resultat izviešća odborova, kojega odbor sam označuje kao resultat i počelo svoga djelovanja, a to je predlog, da se ima odgovoriti na prev. kr. reskript adresom. Ja mislim, to je predlog, koji bi mogao služiti predmetom generalne debate. S druge strane opet imade dva predloga, koji nepristaju uz to, da u tom predmetu u obće dolazi adresa. Ja mislim, ako se u generalnoj debati imade uzeti obće stanovište, to se mora generalna debata utemeljiti na „ultima differentia“, a ta ultima differentia upravo sastoji u tom pitanju, imade-li se odgovoriti adresom ili ne.

Ako će vis. sabor ovo pitanje niječno riešiti, t. j. da se neima odgovoriti adresom, onda mislim, da bi bilo trošenje vremena, preći na specialnu debatu o adresi, jer sva ona načela, što su u izviešću izražena, izvedena su u adresi.

Ja moram reći, da težko vidim red u pretresivanju, ako se nebudemo ovog reda držali: generalna debata nemože se nastaviti, ako nepodjemo na ta načela; ali tih imade raznovrstnih, imade ih više, zato treba, da se iz gleda obćenitosti pretresuju, prije nego-li se podje na njihovo užje specialno znamenovanje. Ja mislim, da tim neće prejudicirano biti nikomu, jerbo je vis. kuća svakako vlastna izjaviti, dali se želi poslužiti tim, i podnieti adresu na prev. reskript, i ako to pitanje rieši, drugoga podloga neima, jer drugo nepredleži. Zato iz svih razlogah, što su ih navela gg. predgovornici, mislim da utanačenjem ovoga glavnoga načela možemo svršiti generalnu debatu i preći na specialnu i tu izraziti se vrhu svakoga pojedinoga načela.

Predsjednik: Mislim, da je g. predgovornik stvar malo drugačije shvatio, negoli se shvatiti imade. Tko je potanko pročitao izviešće odbora, taj je opazio, da ima u njem više predlogah, i da je adresa posljednji predlog, i o tom će govor biti, kad na to red dodje. Iz predložiteljevih riečih vidi se, da on prije svega svukoliku debatu stegnuti želi na pitanje „imade-li se nj. vel. na previšnji kr. odpis od 21. listopada t. g. posebnom adresom odgovoriti ili ne“? Nu buduć se predložena po postupajućemu odboru adresa samo koncentriranim izljevom svega kolikoga izviešća njegovoga smatrati ima, s toga svakako valja prije svega o izviešću razpravljati, i budući da gg. Stojanović i Bogović protivu izborovu izviešću govoriti kane, s toga bi se rieč dati imala g. Stojanoviću, da protupredlog svoj svestrano obrazloži.

Dr. Ant. Stojanović: Ja nisam toga mnienja; ja sam toga mnienja bio, da se predmet u glavne dvie strane razdieli. Tri prvi predlozi sačinjavaju prvu stranu, a drugih šest predlogah, koji dalje sliede, takovi su, koji se netiču ovoga operata, nego su sasvim novi, naime ob organiziranju Austrije i centralnog organa. Ako, kaošto sam napomenuo, vis. kuća na to pristati neće, onda je naravski, da ću ja vrhu svih predlogah svoje mnienje sada izreći.

Predsjednik: Moram napomenuti, da je to nov predlog, kojega g. predložitelj u svom predlogu niti napomenuo, niti obrazložio nije, i budući se ovdje može sada samo govoriti o predlozih, koji su zbilja podnešeni, to bi ja molio, da se g. govornik ograniči na svoj predlog.

Dr. A. Stojanović: Ova su tri predloga u opreci sa mojim predlogom, a drugih šest nespada u moj predlog, ali kao član sabora naravski pridržao sam si pravo, i o njih svoje mnienje kazati. Ja mislim, da ćemo pojednostručiti razpravljanje, ako kažemo: vrhu svih predlogah ćemo govoriti i votiziranje će ići pojedince; ili votiziranje će ići ovako, vrhu trih prvih, i onda vrhu šest ostalih.

Adolfo Veber: Ja bi htio nješto za razjasnjenje te situacije navesti, koja je dosta zamršena, jer je vis. predsjedničtvo generalnu debatu otvorilo o cielom postupku, pa su se članovi vis. sabora pozivali, da ovo razlaganje predložitelja nespada ovamo, a s druge strane opet se zahtieva, da se kaže načelo ovog posla. Ja mislim, da je načelo svih predlogah, tako ovog, što je odbor predložio, kao što i protivne strane, u tih riečih: želimo-li državnopravno pitanje naprama ostaloj Austriji samostalno riešiti ili u zajednici sa Ugarskom. Kad bi se to pitanje postavilo, onda bi vidio vis. sabor, da sve rieči i sve misli u tom sastoje, hoćemo-li državopravno pitanje naprama ukupnoj Austriji u solidarnosti sa Ugarskom, ili samostalno riešiti. Ako se to pitanje rieši, onda sve drugo na specialnu debatu spada; ako pako vis. sabor ovo neprihvati, generalne debate biti nemože, nego se mora poći od točke do točke, a ne, da se govori o svih točkah na jedanput. (Glasovi: Dnevni red!)

Predsjednik: Ja bi molio vis. sabor, da ostane kod dnevnog reda. Istina, poslovnik zahtieva, da se najprije o načelu predloga viećati ima; ako dakle tko misli generalno progovoriti, to mu prosto stoji, nego svakako mora se rieč dati onim, koji su protivan predlog učinili, na koliko žele predlog svoj obrazložiti i na koliko hoće u obće progovoriti, a onda poslie ćemo se upustiti u specialnu debatu. (Prama Stojanoviću): Dakle molit ću.

Dr. Ant. Stojanović: Nastavljajuć moje razlaganje o predlogu prvom, opazujem ovdje, gdje se kaže, da je opreka tomu, da nismo mogli i da nemožemo doći do ugovaranja o medjusobnih odnošajih, i to, što je ugarski kraljevinski odbor izjavio, da ćemo samo osobni glas sada na ugarskom saboru imati kod razpravljanja inaguralne diplome i zajedničkih poslovah, — neznam, kako je ta motivacija došla, jer neznam, da-li je istina, da je to kraljevinski odbor ugarski kazao, i da-li je to njegovo mnienje, nego nas upravo pozivlje, da kažemo, kako želimo biti zastupani na ugarskom saboru. Dakle ta motivacija nestoji, niti je u suglasju sa operatom.

Nadalje opazujem to, gdje se kaže, da je potrebno, da se ugarski sabor izjavi, da smo mi dva jednaka i ravnopravna faktora. Uzmimo stvar, kako jest. Ugarski sabor to još nije izjavio uredno, ali de facto je priznao ravnopravnost našu, dok se je upustio u dogovaranje, već u načelu. Dakle to nemože biti motivacijom, da mi držimo čl. 42. nepromienljivim temeljem i ravnilom, i da je to uzrok zašto ga držati moramo To je po mom mnienju takovo protuslovje, koje se nemože nikako u logični red dovesti.

Ostaje od čl. 42. još onaj kobni izraz „pravno“, koji je već tolikim prepirkam povoda dao. Ja sam već kazao, ako su dva saveznika, mora se jedan i drugi izraziti, što drži o nastavi saveza. Nije to moje mnienje, niti ja držim, da ako drugi neprivoli, da onda nikada nebude ništa, te da ja moram ostati uvjek robom; ja toga mnienja nisam, i ja mislim, i nitko. Nego to je samo prividan razlog, s kojim se pri-

govara, da kad bi to stajalo, onda bi ja morao na vjeke privezan biti, osobito, kako je jedan govornik ovdje kazao, da bi takovo tvrdjenje, da i drugi saveznik pristati mora, bilo zatajanje i ubijanje samoga sebe, osobito kad saveznik takove naredbe u život uvadja, koje su mojemu biću pogibeljne, kao što se tvrdi, da su zakoni ugarski od god. 1848. Dapače ja sam protivnog mnienja, i kazao sam, da nedvojbeno mora se jedan i drugi izraziti. Mi smo se izjavili, a da bude posao pravno svršen, moraju i oni kazati. I sam kraljevinski odbor naš je držao, da je privolja drugog saveznika zaista potrebna. U operatu na str. 3. pod VI. izviešćem dolazi ovaj pasus ovako: (čita) „Ovaj položaj trojedne kraljevine i njezinoga sabora naprama saboru ugarskomu nemora dovesti u sukob ni jedne ni druge kraljevine sa kraljevinskimi preimućtvi i dužnostmi, jer je zajednički kralj obvezan zakonom čuvati i zajednička i posebna prava svake kraljevine, pak potvrdjujuć zaključke zajedničkoga sabora, nije mogao svoje privolje dati, nego u smislu temeljnoga državnoga saveznoga prava. Proti ovomu podieljeno potvrdjenje na štetu jednoga saveznika bez njegova privoljenja bilo bi isto tako bezkriepostno, kao što je i sam zaključak drugoga zakonotvornoga faktora.“ Ovo je alegat našega kraljevinskoga odbora, i što u ovom slučaju biva: quod uni justum, alteri aequum. A na strani 5. operata izrično kaže naš odbor: „Neobziruć se dakle na ratne sgode god. 1848 obstojavša do tada izmedju Ugarske i trojedne kraljevine zakonarska i upravna sveza prekinuta je s jedne strane voljom ugarskoga sabora u zakonih od 1848., s druge strane zaključkom hrvatskoga sabora.“ Dakle implicite priznaje, da je potrebna volja ugarskog sabora, dakle u načelu priznaje, da se mora svaki izjaviti.

Ali najveću važnost nalazim ja u onoj argumentaciji glede onog drugog predloga, gdje se kaže: (čita) „Iz ovoga se prev. kr. poziva očivjestno vidi, da se je nj. veličanstvo pogledom na izjave u adresah obih kućah sabora ugarskoga pouzdalo, da će sabor ugarski po svojem poslanstvu prihvatiti preduvjete čl. 42. od 1861. god. i priznati cjelokupnost, autonomiju i na tom temelju ravnopravnost trojedne kraljevine u razpravi glede državopravnoga pitanja.“

Gospodo! do moga znanja nikada Ugri nisu kazali, da mi nismo ravni i ravnopravni faktori. Meni je žao, što neimam adrese ugarskog sakora od god. 1861. pri ruci; u njoj se izrično kaže, da smo mi posebna država, da imademo posebno zemljište, da mi s njimi ugovaramo kao narod s narodom, da mi nismo dužni uputiti se u njihov sabor kao osobni glasovatelji, nego da kao narod kolektivno glas svoj damo i svoje pravo branimo, t. j. da nadglasivanju mjesta biti nemože i da oni to nezahtievaju. Ja nigdje nisam čuo, da oni nas nepriznaju ravnopravnim faktorom, dapače su, kako sam kazao, činom to pokazali i priznali, dočim su se u razpravu s nami upustili. Oni samo kažu, i mi to navodimo, da smo mi bili kollektivno na ugarskom saboru zastupani kao državopravna osebina, nu samo zakoni od 1848. god. izključuju zastupstvo trojedne kraljevine kao državopravne osebine na ugarskom saboru. Ovo je istina, da ugarski zakoni od god. 1848. zaista izključuju nas, da budemo ondje kao državopravna osebina zastupani. Ali upravo to je, o čem se razgovaramo: jest istina, kažu oni, vi ste bili uvjek kao državopravna osebina zastupani, ali ako vi mislite, da zakoni od god. 1848. ovo ruše, mi to koprenom zastiremo, nego kažite vi, predložite načiu, kako hoćete doći u nutra. Dakle nemože im se kazati, da mi zato nemožemo ići na ugarski sabor, što nećemo biti osim kao državopravna osebina zastupani. Ja nisam toga mnienja, da bi mi sada drugčije postupali, nego smo do god. 1848. postupali, i moj predlog neizključuje ni najmanje mogućnost tu, sve da bi i potrebno bilo, da ma odbor sa odborom razpravlja državopravno pitanje; ja samo kažem to, da to mora ugarski sabor od svoje strane takodjer zaključiti i to je glavno pitanje, koje se mora internacionalnim ugovorom utanačiti, i zato sam ja naglasio; da budemo ad hoc zastupani. Dok se ovaj internacionalni ugovor nerieši, neizključuje moj predlog mogućnosti, da se mi — odbor sa odborom — dogovaramo, ali ja nevidim razloga, da mi nit dogovaranja prekinutom smatramo.

Na pitanje, koje je postavljeno u izviešću, naime: „hoće-li da bude trojedna kraljevina zastupana na saboru kraljevine Ugarske, sazvanom na 10. prosinca 1865?“ mislim, da nemože polag onoga, što sam kazao, predlog taj stojati: „da trojedna kraljevina neima ni prava ni dužnosti, a ni zakonitoga načina stupiti u sabor kraljevine Ugarske, što je sazvan u Peštu na 10. prosinca 1865. i dotično na 19. studenoga 1866.“

Neima prava ni dužnosti. Ja od svoje strane držim da ima pravo, a svakomu pravu odgovara dužnost. Sasvim je drugo pitanje to, kako ćemo se mi dogovarati, ili u saboru ili sa saborom. Oni upravo to predlažu, da ustanovimo način, kako ćemo riešiti to pitanje. Moje mnienje o zajedinstvu, koje smo i mi priznali, jest to, da ima u jednom tielu to zajedinstvo i ta solidarnost i u jednoj kući tako izvršivana biti, da smo organ ili sustavni dio toga tiela. Ja neznam drugog načina, niti mogu dokučiti, u čem bi se imala izraziti solidarnost, u čem zajedinstvo, i kako može, zajedinstvo krune obstojati, ako mi, mimoišav taj zajednički organ, razpravljamo jednostrano pitanja državopravna. Dakle po mom mnienju je ovaj drugi predlog još manje utemeljen.

Nadalje je izviešće naglasilo to, da osim toga, što trojedna kraljevina neima ni prava ni dužnosti, da je i pravno i praktično nemoguće, da bude na saboru ugarskomu zastupana. Ja izjavljujem od svoje strane i kažem, da je praktično, i upravo da bude praktično, predlaže nam se, da mi način ustanovimo; ja sam u mojem predlogu kazao način, naime, da se dogovaranje nastavi, i kao što sam napomenuo, taj predlog je ad hoc, i upravo se tiče jedino toga predmeta, i tu će se ugovoriti, kako ćemo nadalje zastupani biti.

„Ako se osvrne na državnu povjest trojedne kraljevine, nedvojimo, da će vis. sabor zauzeti naprama ovomu pitanju ono stanovište, na kojemu su naši predji stajali god. 1527., 1712. i 1848., i ravnopravno sa kraljevinom Ugarskom uzeti u pretres i riešiti svoj odnošaj naprama ukupnoj monarkiji.“ Gospodo, bilo je mnienje za mene i onu stranku, kojoj ja čist imam pripadati, kao da mi ove stvari ignoriramo, t. j. da se neosvrćemo ni najmanje na ono, što se je dogodilo god. 1527., i na pragmatičku sankciju. Na to imam odgovoriti, da imamo upravo zato pravo i sada ovako govoriti, jer smo to pravo onda imali, jer smo mi onda bili posebna država, koja je izvršivala sva prava države, samo je razlika to, što smo mi izvršajuć ta prava takodjer u zajedinstvu sa Ugarskom na saboru ugarskom te iste čine obavljali. Istina, naši stari, ili upravo da rečem, jedna stranka je u Cetinu izbor držala, jer je druga strana bila pod Turčinom, ali smo zato isto tako kod izbora Ugarske sudjelovali. Isto tako glede pragmatičke sankcije neima dvojbe, da smo mi pravo imali izreći ju, ali je takodjer istina, kako smo mi pragmatičku sankciju utanačili, da nam ona jako slabe garancije

glede naših pravah pruža; mi smo njom primili dužnosti, ali prava skoro nikakvoga. Sankcija i za naša prava podieljena je na ugarskom saboru, gdje smo i mi zajedno na saboru bili. Po mom mnienju, kad se radi sada o tom, da se modificira ili tumači pragmatička sankcija, mora se tumačiti na istom mjestu, gdje je učinjena, a sankcionirana je na ugarskom saboru, dakle sam ja toga mnienja, da mi kod tumačenja pragmatičke sankcije takodjer prisutni biti moramo.

God. 1848.! Ja mislim, gospodo, da ovdje treba jako dobro razlikovati, i tražiti jezgru te godine. Uviditi oduševljenje i pokret od god. 1848. znači po mom mnienju toliko, koliko uviditi diplomu nobilitatis inclitae gentis Dalmacije, Croatiae et Slavonije; i tako ja razumievam, da smo mi pokazali, da smo narod sviestan, i da smo narod živ. A ovo naše osvjedočenje i znanje nije u savezu sa onim drugim pitanjem, da su čini svezu eo ipso prekinuli, i da je sasvim tabula rasa napravljena. To ni najmanje nesliedi, i to se mora jedno od drugoga razlikovati.

Gospodo! naši su stari u istih okolnostih bili, kao što mi danas, a oni su uvjek za uredno našli, da se drže sveze sa Ugarskom, za da se uklone od bure i oluje. Ja mislim, ako mi već hoćemo prekinuti savez, to mislim, da se to može na svoj način učiniti, ili odprto Ugrom izjaviti, ti i ti uvjeti jesu, ili da kažemo, mi nećemo više s vami saveza imati. To smo mi dužni izjaviti, da se ta stvar razpravi.

Kad ja vidim to, da u narodu našem imade jaka stranka, u inteligenciji osobito, koja zazire od saveza sa Ugarskom, ja to podpuno pojmim i razumijem; kad se kaže, mi hoćemo i vlastni smo samostalno odnošenje naše riešiti sa krunom, ja i to razumijem i kažem, da imamo to pravo, jer je medju nami samo to pitanje, kojim načinom, jeda-li, kad smo pod jednom krunom i ako smo saveznici, jeda-li možemo i smijemo, bez da Ugrom kažemo, neposredno stvar rješavati. Gospodo! ja, kao što velim, razumijem to, kad se kaže, mi nećemo saveza sa Peštom, ali nikako nemogu razumjeti to, da kad nećemo imati saveza sa Peštom, da moramo ići u Beč. To ja nemogu nikako da dokučim. Ako smo mi samostalni, ako nam je sveza sa Ugarskom pogibeljna, ako nam je dodijalo robstvo od jednoga, zašto se drugomu u ruke bacamo? (Živio! s ljevice)

Ja nikako nemogu uviditi, da je to takav strašan i izvanredan patriotizam realnu svezu sklapati sa Niemci, i ja nenalazim, da je to izvanredan dokaz naše samostalnosti, ako idemo mjesto u Peštu u Beč. Gospodo! ako je hora, da mi saveznika netrebamo, ostanimo u Zagrebu; nam je dobro ovdje, i ovdje srca kucaju; ali bježeć iz jedne vatre u drugu, to nije nikakav razlog.

A molim vas gospodo, što će nam nov saveznik kazati! Mi smo 800godišnju svezu sa Ugarskom prekinuli najvećim preziranjem, što će si nov saveznik misliti? „Ti si moj saveznik, nu kako ti radiš, radit ću i ja, pa idem od tebe kad me bude volja.“ Na taj način neće nas nitko rado u družtvo primiti, niti se mnogo na nas oslanjati. (Živio! s ljevice; nemir.)

Nam se kaže, čim spomenemo savez sa Ugarskom: to je naopako zlo, ovi hoće da prodaju zemlju; gdje je tu domoljubje, tražiti savez sa Ugarskom. A ja pitam, gdje je tu domoljubje, što vi tražite savez s Niemci, (Živio!) gdje vi idete stari savez uništiti a drugi sklapati? Kao što sam kazao, i ja vas zaklinjem svetinjom naroda, osobito one muževe, koji narod vode, da sto putah promisle prije, nego ovu rieč izreku.

Ako smo mi junaci i momci, ostanimo kako već rekoh u Zagrebu, tu nam je dobro. Nije o tom pitanje, da-li mi imamo pravo rješavati državopravne poslove i tako zvane zajedničke interese. Mi imamo to pravo, to nitko zatajio nije; i u koliko su nam krivica zakoni od god. 1848., to nam Ugri kažu: evo dodjite, da izpravimo, kažite, kako ćete biti zastupani. Dapače, kao što sam već napomenuo, nije niti to zapreka, da se medju nami može ustanoviti, da se odbor sa odborom dogovaramo, jerbo neznamo još, što će ugarski sabor kazati, on neima puta se izjaviti, buduć je dogovaranje prekinuto, a još manje imade put pro hic et nunc precizirati državopravne poslove. I na taj način, da mi Ugrom ništa o tom nejavimo, ja kažem, da imamo pravo to činiti, ali forma je manjkava, a upravo forma je u takovih stvarih od velike bitnosti; po mom mnienju se poslovi zemaljah krune ugarske mogu samo onda zakonito, ustavno i valjano rješiti, ako svi faktori sudjelovali budu kod toga rješavanja. Ako će narodi, koji pod ovu krunu spadaju, sami za sebe predlog učiniti, t. j. s krunom savršivati posao, i mi ćemo precizirati i kazati, što mi mislimo, da su zajednički poslovi, i naš će odbor sa odborom ugarskim se dogovarati i toga naputka se držati, kako mi stvar riešimo. Naravski, ako Ugri nebudu s nami jednoga mnienja, onda je vrieme, da mi kažemo, mi nemožemo više biti saveznici. —

Dakle ja se u ono, što je ovdje poimence kazano o zajedničkih interesih, upušćati neću, niti ću kazati, da-li su ovi poslovi zajednički ili ne. Ja sam toga mnienja, da je to takav posao, koji za sada ovamo nespada, i da na to odbor mandata dobio nije, i kad se je pitanje o tom zametnulo, da-li i to u razpravu uzeti ima, to mu je dužnost bila, da najprije mandat i vlast od vis. sabora traži, a ne da samovoljno u tako važnom predmetu postupa, na jedan put sa tako ogromnim predlogom dodje naprvo, koji s temelja hoće da okrene svu našu zemlju. Naravski u tom smislu po mom mnienju neima ni mjesta adresi, da se predlaže.

Što se pako veli, da se mi u pretres zajedničkih poslovah upustiti nećemo dotle, dokle god nebude cjelokupnost trojednoj kraljevini povraćena, ja, gospodo, kažem to, ako je to vaša želja, ja neimam ništa proti tomu, ja pristajem na to, jer to je naša stara tegoba, i mi imamo pravo zahtievati to od krune; kad smo mi našu dužnost svršili, mora ju svršiti i vlada, drugačije neće biti mira i blagoslova, kao što ga i neima. Dakle ako mi odprto kralju kažemo: to želimo, ako nedaš, mi neimamo sile, da se protivimo, ali to si dužan svršiti; ja nebi imao proti tomu ništa, samo u tom slučaju neznam, kako se to razumjeti ima: mi kažemo, nećemo se upuštati u ništa, osobito u ovaj važan predmet, a to kaže i kruna, neimate drugoga posla, nego riešiti izborni red i izviešće kraljevinskoga odbora. Kao što znamo, austrijska vlada nikada nije bila u brigi, što će sa uvjeti i klausulami. Ona će kazati, što ste priznali, na to pristajem, a što vi zahtievate, o tom i onako neima razprave. (Živio! s ljevice.) Tako nam je bilo g. 1527., g. 1712. i g. 1848., a tako će biti i sada, te kako.

Gospodo! mi nemožemo ona prava naša, koja su toliki kraljevi najsvečanijimi zakletvami potvrdili, da dobijemo natrag, ni mi ni Ugri, niti smo ih mogli izvršivati, dok smo u zajednici bili; a kako ćemo mi sami to izvojštiti, to nikako dokučiti nemogu. Savezničtvo bilo bi, da mi dobijemo ta

prava od vlade solidarno sa Ugri, jer neimaju ni oni, ni mi ništa. Mi se razgovaramo o ustavu, i govorimo, kako ćemo dieliti, a neimamo ni mi ništa, a neima ni Austrija ništa, jer ona neda. (Smieh.)

Austrija ovako radi, i ja vjerujem ponješto austrijskoj vladi, jer Austrija je onda najsigurnija, ako absolutno vlada, ali ona sama uvidja, da nemože absolutno vladati, da će propasti.

Pitanje je, da-li može ustavno? I tu se najprije nameće pitanje, da se u Beču centralni parlamenat stvori. Gospodo! ja neznam, nisam toliko kompetentan, da odlučnu rieč kažem, ali moje je osvjedočenje to: onaj čovjek, onaj muž, koji narode austrijske prvi u Beču u jedno tielo sakupi, on će podpisati dekret rasula Austrije, jer će tek tamo vidjeti, da nemogu skupa biti. (Razni glasovi.)

Zato ja kažem, da moj predlog neškodi ništa tomu, da nećemo ništa raditi, dok nam se cjelokupnost nepovrati, nu samo kažem to, da ćemo mi to sve dobiti jedva pomoćju Ugarske, bez nje nikako; Austrija jedva čeka, da se mi odciepimo od Ugarske, da može dividirati i vincirati. (Živio!)

M. Bogović: Visoki sabore! Akoprem neima dvojbe, da su članovi visoke kuće pročitali moj, istinabog, kratak, nu ipak jasan predlog, ipak moram da progovorim obširniju o predmetu, stojećem na dnevnom redu, i to u obćenitih oblicih.

Gospodo! Evo nas opet na razkršću, i to na razkršću političkom, gdje se tako rekuć jur koleba temelj izpod naših noguh, te s toga jedni hoće, da staru, vjekovi posvećenu, nu, kao što se njima čini, jur trulu i omraženu svezu posve i naprečac prekinu, a u mjesto nje da prigrle i sklope novu, kaošto se oni nadaju, bolju i njima povoljniju. To, gospodo moja! nije ništa novoga, jer biva i drugdje, samo je pitanje: kako i kojim uspjehom? Tamo, gdje su narodni organizmi zdravi, mladi i čili, te se mogu oprieti svakomu uplivu protivnomu, dolazio on ma od kojegod strane, tamo je dakako dobro; ali tamo, gdje su ti organizmi još slabi, nerazvijeni, gdje su nesrećom hudom ili medjusobnom strašću i neslogom raztočeni, a gdje se uz to i sa vladine strane malo za njih haje ili posve nehaje, pa gdje se možebiti od strane vlade uz to još i razvratna politika tjera, tamo, gospodo! zlo i naopako.

Rieč je, kako je znano, da je svaki čovjek kovač svoje budi sreće budi nesreće; ali se ta istina može nesamo na pojedine ljude uporaviti, već i na čitave narode. Gdje je narod samosviestan i krepak, te ide složnom silom prama stanovitu cilju, tu će sigurno prije ili poslje steći zlatnu krunu gradjanske slobode; gdje je usuprot narod medju sobom nesložan, te bez razbora srće napried, a putem svuda i na svakoga nasrće, tu, gospodo! može se iznenada snaći u težkom sindžirgvoždju bez svakoga branitelja i bez svakog dobrog prijatelja.

Gospodo! Poznata je i ta rieč: „historia testis temporum, lux veritatis, magistra vitae." I to je dokazana istina, te u koliko se nas tiče, mislim, da bi, prevrćuć listine historije domaće, liepe i koristne nauke iz nje crpiti mogli. Ja izpoviedam iskreno, da historik nisam, te s toga neću da se upuštam u podulje dedukcije historičke, ali to reći mogu, da sam na pouku svoju vlastitu, a neće škoditi, ako bude i na pouku drugih, crpio stranom iz regnikolarnih naših spisah, stranom iz zakonika ugarsko-hrvatskoga, a stranom iz posljednje epohe, koju smo svi proživili, njeke točke, koje treba da si dobro utuvimo u glavu, i koje — kao što sam na početku govora rekao, gdje sam napomenuo, da na razkršću stojimo — krstiti moram razkršći našega naroda.

Prelazim dakle u kratko na te dobe.

Bilo je godine 1102., gdje su Hrvati, izgubivši smrću posljednoga kralja domaćega, slobodnom voljom na svoj priestol pozvali kralja ugarskoga Kolomana. Od ono doba hrvatska kraljevina postavi se samosviestno kao osebina pod zaštitu krune sv. Stjepana.

Bilo je zatim god. 1527., gdje i opet kralj ugarsko-hrvatski Ljudevit, iz kuće Jagelonah, na Muhačkom polju pade, te se u Ugarskoj isto tako kao i u Hrvatskoj pojaviše dvie protivne stranke, i to jedna za Zapolju, a druga za Ferdinanda I., iz kuće Habsburgah. U toj dobi, gospodo! poslao je Ferdinand habsburžki svoje tako zvane povjerenike u Hrvatsku, da mu ovdje u političkom smislu što moguće više zemljišta pribave; i to doduše učiniše stanoviti Oberstein, Katzianer i Puchler u Cetinu, sazvavši stališe i redove Hrvatske kraljevine, kamo mnogi sbilja i dodjoše, te tu Ferdinanda I., iz kuće habsburžke, uz liepa obećanja tih povjerenikah u njegovo ime, izabraše za svoga kralja. Naravski kašnje, i to god. 1538., kad je Ferdinand I. čvrsto zasjeo prestol i zavladao u Ugarskoj i Hrvatskoj, o tih obećanjih, prije u Cetinu podatih, niti spomena više bilo nije. —

Godine 1712., kad se radilo o tom, da Karlo III., odnosno VI., iz kuće habsburžke, pribavi nasljedstvo svojoj kćeri Mariji Tereziji, dogodi se i opet nešto sličnoga, te namjestnik banske časti, tadašnji Mirko grof Esterhazy, biskup zagrebački, sazva u svoj grad biskupski gospodu hrvatsku, i tu opet uz liepa obećanja utanačiše pragmatičku sankciju, nu samo u toliko, u koliko se nasljedstva ticala, jer glede osiguranja starih pravah u toj sankciji tako rekuć ni spomena neima. Tri godine kašnje, naime god. 1715., dodjoše hrvatski poklisari, kako se iz actah vidjeti može na ugarski sabor, i tu čl. 3. pristadoše uz stališe i redove ugarske, koji nehtjedoše onako, kako je predložena bila, sankcije pragmatičke primiti. Kašnje istom, naime god. 1723., primiše Ugri i Hrvati čl. 2. zajedno podpunu sankciju pragmatičku, gdje im svetčano bijahu obezbiedjena sva njihova ustavna prava.

Od ono doba opet je nešto vremena proteklo i morao bi prieći upravo na godinu u svakom obziru znamenitu, naime godinu 1848. Nu prije, nego-li to učinim, dopustite mi, da neke stvari napomenem, koje su se prije toga dogodile, i koje svakako znati valja.

Već koncem prošastoga stoljeća, kad su Hrvati imali vlastito svoje namjestničtvo, zahtievali su i molili, da ga se rieše, jer im je u nekom obziru dosadilo bilo gospodstvo i nepravda domaćih ljudih, te su uprav s toga kašnje pristali na to, da se s ugarskim sjedini.

Početkom ovoga stoljeća, i to u prvoj četvrtini, kad je onaj dio naše domovine, što se prekosavskim zove, iz rukuh Francezah prešao u ruke njemačke, te je bio više godinah pod njemačkom upravom, ali je napokon uplivom ugarsko-hrvatskih stališah izposlovano, da se taj dio zemlje naše opet materi zemlji priklopi, u ono dakle doba našlo se je ljudih s onu stranu Save, koji su podpisali predstavku na nj. veličanstvo i molili pokojnoga Franju I., da bi ih i nadalje ostavio pod liepom njemačkom upravom. A to su bili porugljivo tako zvani „sibcigeri", jer ih je bilo upravo 70 na broju.

Nekoliko godinah kašnje, kad su Magjari na ugarskom saboru pohotnom doduše rukom posegli u tudje narodnosti, hoteći im prilično nasilno nametnuti jezik svoj, iztakne se hrvatski neki dostojaustvenik, te ih umoli, da toga nečine; a moleć je naveo razlog: „omittant nobis nostram caram paternam linguam latinam“.

Skoro zatim počeo je i ovdje krila svoja razmahivati novi duh vieka našega, kojemu je geslo narodnost. Tadašnja mladež svojski je o tom nastojala, da u tom obziru, uzprkos mnogim te mnogim nepovoljnim okolnostim, što moguće više polja zadobije, te joj je to prilično i za rukom pošlo. Ali, gospodo, evo nove neprilike u ono doba! Ja se sjećam, i sjećat će se mnoga gospoda toga, da su samo da njekim načinom paraliziraju te narodne težnje, ljudi bečke vlade, ili bolje rekuć reakcije, uplivom svojim izposlovati znali, da su stranom od ugarskoga namjestničtva u Pešti, a stranom od ugarske kancelarije u Beču, prispievali intimati i reskripti, koji su, ako ih je čovjek sravnio, prem istodobni, bili u očitom protuslovlju, dapače dogodilo se je — kao što ja znam za dva slučaja — da su veliki župani u ono doba dobili druge naloge javne i očite, a druge opet tajne. (Glasovi: To je i sada!)

I tako, gospodo, malo po malo prispije spomenuta godina 1848. Znamo, da su idee u ono doba izjavljene, poletivše iz Francezke, i našom domovinom okrenule, i da se je mislilo, da će nastati nova, ljepša i sretnija doba. Ali, gospodo, i onda, premda su Hrvati radi priličnoga nasilja svojih susiedah Magjarah imali nešto povoda (Glasovi: ne nešto, već mnogo! Nemir, nepovladjivanje) tužiti se, nastojali su uzprkos tomu ipak oko toga, da neprekinu savez š njimi, i to posve. U ono doba, evo kako čl. I. našega sabora od god. 1848. svjedoči, izjavio se je i isti tadašnji ban Jelačić u tom smislu, gdje medju ostalim kaže: „Ali budući da je po željah naroda, koje su i moje želje, savez sa krunom ugarskom izrečen, koja kruna je i naše domovine kruna, jer ukrasuje glave onih kraljevah, koji su vladali i vladaju nad hrvatskom, slavonskom i dalmatinskom zemljom: zato dužan sam pozvati vas i opomenuti, da glede naših odnošenjah napram Magjarom takova si uzmemo načela, uslied kojih će se uzdržati savez s rečenom krunom ugarskom, tim vendar načinom, da jednakost pravah i slobodno razvijanje narodnostih svim narodom, koji živu pod ugarskom krunom, prosto i nezapriečeno ostane.“

Istina, to je tada ban Jelačić kazao, akoprem je nekoliko mjesecih kašnje u Varaždinu jasno očitovao — te sam i ja čuo te njegove rieči: „da više netreba računati sa Magjarizmom i Ilirizmom, nego raditi o tom, da se podigne velika, možna i jedinstvena Austrija.“ To je bilo oko sredine mjeseca listopada, kad je vojska hrvatska imala prieći preko Drave, i to u onaj čas, kad je takodjer nestalo i narodnih barjakah, koji su lebdili donle pred četami hrvatskimi, i koji su u Varaždinu sahranjeni. Boj se zatim započe, al ne boj hrvatsko-magjarski, već boj austrijsko-magjarski, te od ono doba de facto prestade dalnja sveza izmedju nas i Ugrah.

Što je poslje bilo, to znamo. — Gospodo! Nastala su crna vremena, i to vremena Bachovoga strahovanja, gdje smo mi Hrvati u ime nagrade za lojalnost i privrženost našu od visoke vlade upravo tako nagradjeni bili, kao što Magjari, koji su se bili podigli proti njoj. (Živio!) Nastala su, kao što rekoh, vremena crna, i u istinu bje tako; jer navališe u našu domovinu tudjinci, te stadoše rodoljube goniti i progoniti, dapače gdjekoje tjerati i u tamnice i u negve. Nu neka bude, bilo je pa prošlo! —

Gospodo! sad treba, da progovorim koju i o godini 1861. —

God. 1861. — pošto već prije topovi kod Solferina i Magente razbistriše ponešto obzorje, — mislili smo, da će nam osvanuti nova era. U ono doba načinismo na saboru našem čl. 42.; nu osim drugoga takodjer prigrlismo zaključkom i zakone ili bolje rekuć „ukaze“ Bachove dobe, naravski — privremeno. I tako je gospodo, opet prolazilo neko vrieme i nastade druga doba, Bachovoj u mnogom obziru podobna, naime doba Šmerlingovoga pseudoustavnoga ševrdanja. (Povladjivanje). Znamo vrlo dobro, kako je bilo i za ove dobe, gdje se bitno nije ništa promienilo, samo što su tudjinci odavle otišli, i domaći nastupili, pa što su ovi isto tako domaće sinove proganjali i tjerali kao i oni prije. (Živio! — Predsjednik: Molim mir, osobito na galerijah!)

Gospodo! o sadašnjoj epohi, koju krstiše, i to punim pravom, epohom obustavljajuće politike (Sistirungs-Politik), neću da govorim, jer još nije zaključena, akoprem mislim, da i ona reakciji u prilog radi.

Pitat će me valjda gdjekoji član vis. kuće, što se učimo iz svega toga? Ja kažem, gospodo, dosta. Tako se medju ostalim učimo i to, da smo mi Hrvati i nehotice uz najplemenitije naše nastojanje u svakom obziru, i što se narodnosti i ustavne slobode tiče, uvjek bili nekim načinom, hoćeš nećeš, orudje reakcije; ovdje bo je bila s ovu stranu Litave njezina tako zvana Vendé-a, odavle su se operacije počimale vazda, kada se je radilo o tom, da se ustane ili da se odpor ili tisak učini proti ustavu ugarskom, koji je bečkoj vladi vazda bio zazoran. (Živio!) Odavle, gospodo, poteklo je mnogo toga i nama i drugim štetnoga.

Kad nas je god trebalo, bilo je odozgor „mile lale“, a kad nas nije više trebalo, pokazaše nam prstom vrata, te se s toga punim pravom poslovica narodna na nas uporaviti može, koja liepo kaže: „Kada je vojsku vojevati, onda viču: kamo junak Kraljeviću Marko, a kada je šićar dieliti, onda ga pitaju: odkuda si neznana delijo?“ (Živio!)

Gospodo! Tako jeste, a to je bivalo ponajviše s toga, jer se razvratnom silom svedj o tom nastojalo, da se malo po malo uguši pravna sviest u Hrvatah, i jer se tjerala dosljedno politika, koja nas je dovela do ovdje, gdje sada stojimo.

I tako je, gospodo! evo opet nastala hora, da nešto rečemo. Ja mislim, da nam se je osovíti i uprieti o naše staro pravo, koje zaigrali nismo, te s toga mislim, da i sad budnu imamo držati pravnu sviest. U tom će nas podkriepiti takodjer historija, koja nas uči, što tamo biva, gdje se ta pravna sviest njeguje, što li tamo, gdje se posve izgubi. To možemo medju ostalim najbolje vidjeti iz sravnjivanja Englezke sa Francezkom. Gledajte silne te države, koje glede kulture u Europi tako rekuć kolo vode, kako su u tom obziru različite! U Francezkoj od vajkada nastojahu Burboni dosljedno oko toga, da uguše pravnu sviest u narodu, i zbilja dotjeraše stvar onamo, kamo je dospjela koncem prošastoga stoljeća. Od ono doba, navlastito od g. 1790., promieni Francezka do dana današnjega, kao kakav galanthomme svoje rukavice, 12 putah svoj ustav iza silnih prevratah, što ih je od ono doba prešla. Englezka usuprot na svom starom temelju nepomično stoji, uzprkos velikom svom prevratu u

17. vieku, koji se — premda se to čini paradoxonom — glede posljedicah svojih ni najmanje prispodobiti nesmije sa prevrati francezkimi, buduć da je u Englezkoj iz revolucije sve to čvršća i sjajnija proizašla sloboda naroda, dočim je u Francezkoj proizašlo uvjek protivno, nova naime samovolja. Englezka stala je i stoji uviek na nepobornom temelju svoje magne charte i 11 stožernih aktah, te neima te sile na kopnu il na moru, koja bi ju iztisnula odanle. A tomu, vjerujte, ništa drugo nije uzrok, nego jedino to, što je Francezka izgubila pravnu svoju sviest, te, kao što oštroumni neki Francez reče: dobro umije tek revolucije kao i vaudeville praviti, dočim je Englezka učvrstila kroz svoj veliki pokret još bolje svoju slobodu.

Ako se obazremo na naš stari ustav, to ćemo naći mnogo sličnosti sa ustavom englezkim. I mi imamo nekim načinom magnam chartam, a to je, ako se hoće strogo obdržavati, sankcija pragmatička. I mi imamo skoro upravo toliko glavnih točakah našega stožernoga prava, navlastito što se tiče blaga i krvi, a to su čl. 3. i 8. od g. 1715., čl. 22. od g. 1741., čl. 19. od god. 1790/1. glede prava dozvoljavanja ili uzkraćivanja poreza; zatim član. 66. od godine 1681., čl. 59. i 63. od g. 1741., i čl. 5. od g. 1808. i to glede prava dozvoljavanja ili uzkraćivanja novakah; a osim toga ima još sva ta prava ukupno garantirajućih članakah naime: 10. i 12. od g. 1790/1. Da smo se mi u tom složno držali staroga saveza, da se nismo svadjali toliko sa našimi susjedi Ugri, mogli bi možebiti i dandanas još stajati na nepobornom i stalnom temelju naših pravah. (Glasovi: jest istina: da se nismo svadjali!)

Kad se evo skupismo na tom saboru, opet nekim načinom oživi utrnula, reć bi, pravna sviest naroda našega, te je s toga posve umjestno sabor naš iz svoje sredine ljetos izaslao odbor, koji je imao utanačiti na podlozi čl. 42., sa odborom izaslanim od strane Ugrah uvjete, pod kojimi bi se, ako ikako mogńće, opet s njimi sdružiti mogli.

Ja sam, gospodo! pozorno čitao spise kraljevinskih odborah, tako ugarskog kao i našeg, te moram reći, da se ciela debata tih odborah manje više kreće oko trijuh glavnih točakah, i to: oko autonomije, oko krunitbene zavjernice i oko cjelokupnosti naše. Što se prvih dvijuh točakah tiče, tu, kao što mislim, nebi bilo velike prepirke, ali tim više stvar zapinje o trećoj točki.

Moram iskreno izpovjediti, da stvar, akoprem se odbori re infecta razstadoše, ipak završena i koncu privedena nije. Zašto? to sam jur kazao u kratko u svojem predlogu, a kažem i sada: jer kr. odpisi, stigavši na naš sabor tako godine 1861. kao i sada, naglašuju želju toga medjusobnoga sporazumljenja; jer nadalje i mi u naših adresah, tako g. 1861. kao i ove godine kralju podastrtih, neniječemo potrebe ili shodnosti toga saveza; a napokon: jer je i sam kraljevinski odbor naš priznao, da radi te nastavše razmirice ipak nesmatra nit dogovaranja prekinutom sasvim. Kad je dakle tomu tako, gospodo! onda nam drugo nepreostaje, nego bar tako dugo čekati, dok po običaju parlamentarnom i diplomatičnom nečujemo, što će o tom pitanju ugarski sabor reći. Da negubimo dotle vremena badava, evo posla dosta: izborni najme red i druge domaće prešne stvari. I s toga molio bi, ako je ikako moguće, da se ništa konačno u tom obziru dotle neodluči; — jer višeputah se čovjek može pokajati, ako naglo i naprečac što učini, al skoro nikad, ako štogod učini promišljeno. (Glasovi: Istina!)

I to je, tako rekuć, sve, što sam imao kazati glede moga predloga. Što se pako tiče pojedinih točakah dotičnoga odbornoga predloga, malo prije po gospodinu izvjestitelju obrazložena, to se u tom obziru manje više slažem sa razlozi, što ih je jur razvio moj štovani predgovornik i prijatelj g. Stojanović.

Sada, gospodo! dopustite, da vam još nešto kažem. Ja nisam prijatelj politike tako zvanoga oportuniteta niti politike konjekturah, te volim da se stavim na pozitivno stanovište ustavnih zakonah. Politika oportuniteta i konjekturah može se lako iznevjeriti; ali, gospodo! zakon, ako čovjek na temelju njegovom čvrsto stoji, makar čovjeka i nestalo, ipak najposlje pobiediti mora, jer je — kao što naš pjesnik kaže: „pravo pravo vazda, makar kako da se reče."

Mi, gospodo, još moramo u politici da se držimo — pa će probitačnije biti po nas — više faktah nego ideah, jer moramo svakako da računamo sa obstojećimi činbenici, a ne sa idealnimi; s toga scienim, da su i naši odnošaji tako naprama Ugarskoj, kao i naprama Austriji, takovi činbenici, kojih nikada iz vida izgubiti nemožemo, i s kojimi tako rekuć računati moramo, pa mi to htjeli ili nehtjeli. Ja doduše priznajem, da vrlo liepo zvone rieči: narodna samostalnost, cjelokupnost, neodvisnost i suverenost, ali ja neznam, dapače jako dvojim o tom, hoće li nam te zlatne jabuke u dio pasti prije, ako se razkrstimo posve sa Ugarskom, pa ako prionemo mal ne bezuvjetno uz Austriju, (nemir) ili ako razpravimo posao na pošten način sa našimi susjedi Ugri, i ako zauzmemo onaj položaj, što nam pripada po dostojanstvu naroda našega.

Gospodo! Čudna su vremena, lako bi mogla i nas zateći, te s toga treba, da nastojimo svimi mogućimi silami, da se čim prije konsolidiramo, da nas nezateče vrieme nepripravne i negotove; jer bi mogao doći, kao što sv. pismo veli: „iz sjevera dim", te nastati silna bura i oluja, koja bi uz strašan urnebes mogla i temeljem naše zemlje potresti, pa bi tom prilikom — kako representacija banske konferencije od g. 1861. vrlo dobro reče: „pravedni mogli, a nepravedni morali propasti." (Živio! i pljesak.)

Biskup J. J. Strossmayer: Nesretni dogodjaji najnovije dobe uzdrmali su silno cielim carstvom, odkrili užasnim baš načinom grdne njegove rane, ter razlomili još veća jaz, koji cieloj državi prieti, ako se doskora skrajnim naporom svih silah nespasi i od nevolje svoje neoslobodi. Varao bi se svaki, koji bi izvor najnovijega poraza tražio u nesmišljenosti, neznanosti, nehajstvu i neradu pojedinih ljudih. Pojedini ljudi mogu doduše, kad važna mjesta u državi zauzimaju, u odlučnih slučajevih jako škoditi: ali ma kolika bila njihova neznanost, ma koliko njihovo nehajstvo: oni nemogu naprečac razlomiti organizma, ako je njegova unutrnja narav inače zdrava i čila. Nerazmjerje najnovijih nestretnih dogodjajah znakom je, da ono, što na površju stoji, samo je simptom, a bolest da jako duboko u tielu države već odavna leži. Gospodo! ja ću uzroke i izvore te bolesti navesti, nu za sada dosta je samo reći, da su stare i nove nevolje države, pak i najnoviji nesretni slučajevi djelovali dakako na pojedine česti te i na nas, ter su u trojednoj kraljevini stvorili položaj neizmjerno ozbiljan, neizmjerno opasan, tako, da možebiti u povjestnici našega naroda ozbiljnijega i opasnijega nije bilo.

Zato narod od sabora današnjega, kojemu je sveto svoje pravo, svoje interese i svoju budućnost njekim načinom povjerio, punim pravom zahtieva i očekuje, da mu bude rād i djelovanje prema ozbiljnoj opasnosti okolnostih, u kojih ži-

vimo; a moje je uvjerenje, da se ovimi predlozi, koje odbor u izviešću svojem čini, i adresom, koju on predlaže, pouzdanju i očekivanju naroda zadovoljava, te mi je to sada po mogućnosti opravdati. —

Dršavni naši poslovi diele se, kao što je svakomu znano, na dvoje: jedni su nutrnji, a drugi su vanjski. Ja ću o jednih i o drugih govoriti, ter načela adrese, koliko moguće bude, razviti i opravdati.

Glede nutarnjih pitanjah zahtieva izviešće i adresa 1) glede nutrnje uprave i vlade: odgovornost, 2) glede oštećenosti zemljištne i državne ište konačno izcieljenje. Što se prvoga tiče, znamo svi, da je jedan od najobilnijih izvorah državnih bolestih ono, što se zove absolucija i birokracija, koje su u najnovije doba samo svoju formu promienile, a nipošto narav svoju; absolucija i birokracija, koje svaki plemeniti smjer i razvitak duševnih i materijalnih silah u državnom životu prieče, te sve sile iz sebičnih razlogah na svrhe pagubne i neplodne troše. Jedna od najpagubnijih posljedicah absolucije i birokracije jest ta, da svojim uplivom prieče umni i naravni razvitak državljanah. Za riešenje visoke i težke državničke zadaće hoće se bistra uma, duboka znanja i izkustva, plemenita srca, čvrsta osvjedočenja i čelična značaja; a jedna od posljedicah absolucije jest, da je njezinim uplivom učinjeno, te su takovi ljudi jako riedki, pak ako ih ima, znade absolutistička sistema uviek učiniti, da budu zazorni, da se proglase pogibeljnimi, da se absolucija i birokracija od njih vrlo čuva. Zato biva, da u najvažnijih zgodah jednu nesposobnost uviek još veća nesposobnost nasliedi, zato i biva, da se u najodlučnijem momentu rukom mora zasegnuti za tudjinstvom i u tudjinstvu zajme činiti. Ja pako velim, da je to svakoj državi pogibeljno, najpače državi, koja po nutarnjoj naravi svojoj najspecijalnije poznavanje zahtieva, državi, gdje često najumniji i najmučniji ljudi na jednom kraju neznaju, što se na drugom kraju sbiva, gdje ljudi, koji su dobro učili, i dobro znaju razsuditi pravedne želje jednoga naroda, niti nepoimlju najpravednijih željah i aspiracijah drugoga naroda. Tu uzajmiti, rukom za tudjinstvom segnuti, jako je opasno, te država plaća više putah vrlo skupo takav zajam.

Gospodo! ovo, što rekoh, nije ništa nova, ovo je ozbiljnom riečju sa istoga posvećenoga priestola priznano, te opetovano izrečeno, da se toj bolesti tražiti ima jedini liek u ustavnih i slobodnih institucijah, pak svi iskreni privrženici i krune i države nastoje, da posvećena rieč vladalačka neostane neplodnom, nego da u život stupi. Ako ikoji narod uz to rado pristaje, to sam uvjeren, da će i naš narod, koji je od pamtivieka ustavan i prijatelj slobodoumnim načelom, tim prije uz ta načela pristati, jer je u nas skroz i skroz prodrlo uvjerenje, da čim ova vladalačka rieč poopuno u život stupi u cieloj državi, oslobodit ćemo se sigurno starih i novih ranah, koje nas tište. (Živio!)

Gospodo! Kažuć to o narodu našem, nekažem toga bez velikoga razloga. Ja ću sada nješto o nutrnjem našem stanju reći, a Bog mi je svjedok, da se na osobe neobzirem, nego na sam fakt; te ako bude možebiti i malo oštrih izrazah, neka bude visoki sabor uvjeren, da u srcu mom oštrine neima, ona leži u samoj stvari.

Svaki od nas znade, da je naša današnja vlada i uprava prema zadaćam, koje ima riešiti, neizmjerno slaba i manjkava. Vladi i upravi povjerava narod interese svoje, povjerava joj zakone, povjerava pravo, povjerava često i poštenje državljanah, slobodu i svaki napredak. Zato vlada i uprava ima veliku odgovornost pred Bogom i svietom, vlada i uprava je sa njeke strane živi simbol one moralne sile i snage, koja u narodu djeluje i na obću korist radi.

Gospodo! Ja srce vaše i um vaš za svjedoka pozivljem — da bi strani čovjek učio i sudio narav vlade i uprave naše po uspjehu i posljedicah, recite, nebi-li taj sud veoma loš bio? Možete-li dakle narodu našemu zamjeriti, što on o vrhovnoj svojoj vladi i upravi isti taj sud izriče, što neima u trojednoj kraljevini možebiti niti jedne duše, koja se nebi na sva usta na vladu i upravu svoju tužila. (Živio!)

Za čudo je, kao što i jedan od gospode predgovornikah takodjer reče, za čudo je, kako se je našoj vladi i upravi brzo priliepio duh absolucije i birokracije, koja mnije, da se naravita okretnost državnoga života dade skučiti u spone absolutističkih paragrafah, a sa duhom ustavnosti izčezne i duh okretnosti, radinosti i iniciative. Svake je vlade uprav najuzvišeniji zadatak, da u narodu samosviest budi; naša pako vlada ne samo da toga nečini, nego nečuvenim načinom iniciativi naroda iz predsudah, iz formalnih razlogah na put staje. (Živio!) S toga je, visoki sabore! siromašni narod zamislio već prije pet — šešt godinah akademiju znanostih, pa evo čuli smo prije njekoliko danah razloge, s kojih mi akademije još danas neimamo; s toga još danas u Zagrebu neimamo sveučilišta, koje bi, šireć znanje i umienje u viših sferah, sto putah naknadilo onu neznatnu žrtvu, što bi ju državna blagajna obvezana bila narodu hrvatskomu davati (Živio!) Naša vlada i uprava, koja je imala srce iz domaćega budgeta izbrisati 300.000 forintih, ona nije imala srca i odvažnosti zahtievati, da se i u Zagrebu iz državne blagajne plaća ono, što se plaća u Insbruku, u Beču, u Pragu i svuda. S toga, gospodo! o željeznici zemun-riečkoj još sveudilj niti govora neima; s toga, ako si nebi bili energijom svojom znali pomoći, koliko je to dakako pod uplivom absolucije moguće, kod nas o vjeresijskih inštitucijah niti govora nebi bilo, premda je ekonomičko naše stanje tako kukavno, da kukavnije biti nemože. Ja znam priedjelah, gdje naš puk upravo zbog pomanjkanja prometa svaku forintu svojega poreza sa 5 forintih plaća, jer mu se putem eksekucije plodine, koje vriede 5 for., prodaju za 1 for., i plodine, koje vriede 25 for., za 5.

Što se napose naše vlade tiče, ona svakim svojim činom dokazuje, da pravnoga stanja zemlje niti najmanje nepoznaje, niti velike volje ima pravno to stanje čuvati i braniti; ona svakim svojim činom pokazuje, da nezna ili neće da haje za zemaljske i državne zakone, na kojih se ravnim načinom i pravo krune i pravo naroda osniva. Odatle, gospodo, dočim u reskriptu na ugarski sabor posvećeni vladalac obećaje odgovornu vladu; u reskriptu na naš sabor govori se o Krajini kao o feudumu privatnom, obsudjenom za uvjek na vojničtvo i marcialne zakone; odatle, premda obstoje zemaljski i državni zakoni, da se u ovoj zemlji nesmije proglasiti nikakva neustavna naredba, in specie nikakav patent — da se naša vlada opet, i to u najznamenitijem, najdelikatnijem pitanju, bez brige a i bez blage volje prosto na patent poziva. (Živio!)

Gospodo! to je jako pogibeljno i u obična vremena, u vremena pako ozbiljna i opasna, kao što su danas, gdje treba sve zemlje urediti, gdje treba čim prije nezadovoljstvu konac učiniti, gdje treba sve mjere poprimiti, da se porazumljenju izmedju narodah i kralja čim prije put prokrči, — u takvo vrieme takovo je postupanje veoma opasno.

Što se tiče naše legislative, po zdravih državoslovnih načelih i po teoriji neima dvojbe, da je medju legislativom naroda i medju vladom uprav najuži savez, i da, ako je sveta dužnost saboru stvarati zakone, koji odgovaraju potrebam naroda, isto tako je sveta dužnost vlade i uprave, po zakonih se vladati i zakone u život uvadjati; jer oni inače ništa nekoriste, ako vlada i uprava za nje nemari, ako se ona nebrine za to, da se izvršuju. Ako je ikada kojemu saboru trojedne kraljevine zadaća bila težka i uzvišena, to neima dvojbe, da je upravo ovomu saboru težka, jer mu je, kao što sam već rekao, sve u zemlji urediti i stvoriti: imaju se stvoriti organički zakoni glede svih poslovah, koje smo se mi gledom na našu autonomiju pridržali; imaju se urediti občine, županije i sam sabor: imaju se čim prije na čisto izvesti urbarski odnošaji, da nedoživimo sa velikom štetom i sramotom još više onakovih dogodjajah, koji su se ovih danah dogodili. Gospodo! posve dokučujem onu revnost plemenitih zastupnikah naroda, da se čim prije zakoni narodu koristni stvore; ali ja vas uvjeravam, da pod ovakovom upravom i pod uplivom ovakove vlade, kao što ju mi danas imamo, ne samo nećete organizirati zemlje, nego ni najmanjega zakona nećete stvoriti. (Živio!) Legislativna funkcija ovoga vis. tiela pod uplivom ovakove vlade upravo je nemoguća i sabor naliči onomu osudjeniku, kojemu je sudjeno težak kamen uz brdo valjati, koji fatalno uvjek strmoglavljen, na novu i novu, te vječitu radnju nagoni.

Ovo, što sam rekao, bjelodano dokazuje, da glede nutrnjih naših pitanjah mora biti narodu našemu alfa i omega zahtievati, ne samo u interesu naroda, nego i krune, odgovornu ovomu saboru vladu. Vis. sabore! Neće se time ograničiti sveto pravo vladaoca, nego se jedino zahtieva, da se to pravo izvršuje onako, kako je naravju stvari same i najskrajnijom nuždom ograničeno.

Narod ima pravo moliti i zahtievati od krune, da se u ovo doba na kormilo vlade pozovu ljudi, koji znadu, što je pravo zemlje, te znaju to pravo u svakom odnošaju braniti; narod naš imade pravo zahtievati i moliti, da na kormilo vlade dodju ljudi, u kojih srcu svaka se nužda i potreboća naroda živo odziva, koji sa dužnostmi prema posvećenomu vladaocu znaju sjediniti vjernost prama narodu svojemu, i to vjernost, koja jedina pred Bogom i svietom vriednost ima, to jest onu vjernost, koja je sa čistom sviešću i čvrstim uvjerenjem spojena; jer druga neima vriednosti, pače vjernost bez sviesti i osvjedočenja može biti prama posvećenoj osobi kralja izdajstvo!

Glede tih strukah izmislili su u najnovije doba njeki državnici, osobito glede Sedmogradske i Hrvatske, posve smiešnu teoriju, t. j. da se imaju na kormilo vlade pozvati ljudi bez svakoga političkoga značaja i bez svakoga političkoga života. Gospodo moja! Neću o tom ništa drugo kazati, nego da će to reći: imati liepi brod, pun krasnih dragocjenostih, pak u vrieme bure i oluje povjeriti ga ljudem, koji nikada na moru bili nisu. (Živio!)

Što se drugoga tiče, t. j. cjelokupnosti naše zemlje, teritorijalno pitanje trojedne kraljevine mora u srcu svakoga vjernoga sina trojedne kraljevine najturobnije čuti probuditi. Mi smo četiri duga vieka krv našu riekom prolievali za krst sveti i slobodu zlatnu; mi nismo tečajem četiri duga vieka nikada ni za jedan čas sa zakletim dušmaninom kršćanstva i kršćanske civilizacije nikakva saveza učinili; mi smo se tečajem stoljećah tako hrabro i junački borili, da dočim je Beč treptio, dočim je Pešta 150 godinah pod Turčinom stenjala, svetoga ovoga mjesta i svete ove zemlje tursko kopito nikada oskvrnilo nije. (Živio!) Mi smo se pod vojvodstvom Frankopanah i Zrinovićah tako hrabro borili, da smo od ciele Evrope častni naslov zaslužili: antemurale christianitatis.

Gospodo moja! Antemurale christianitatis, to će reći: najsvetija obveznica ne samo Austrije, nego čitave Evrope, i sveti njezin dug prama trojednoj kraljevini. A žalibože! dug taj još ni danas izplaćen nije; jer na koju god stranu pogledali, što vidimo? Vidimo, da smo mi iz toga boja izašli osakaćeni i oštećeni na sve četiri strane svieta: Dalmacije, glave naše, neima ovdje. granica nije naša, a nesretna braća naša preko granice još danas pod sramotnim jarmom turskim stenju. (Odobravanje.)

Pa kad se pita: „Zašto se bar ono neučini, što se učiniti može, a po pravu i mora?“ onda se mora kazati, da je zahtjev našega naroda ne samo pravedan, nego i tako umjestan i urgentan, da kad bi narod trojedne kraljevine i bio tako mlitave sviesti, te nebi sam toga zahtievao, najvažniji politički i materijalni razlozi imali bi vladu upravo prisiliti na to, da nas ona proti našoj volji ocieli i ojača. Dosta je spomenuti aspiracije na Dalmaciju, dosta je obazrieti se na ogromno pitanje orientalno, koje je Bog na dnevni red stavio — pa neima ljudske sile, koja bi bila u stanju odstraniti ga sa dnevnoga reda; orientalno, velim, pitanje, koje ogromnim načinom na vrata naše upravo države kuca, s kojim će pitanjem upravo njezino biće ili nebiće spojeno biti. Pa kad takovi razlozi zahtievaju, da se trojednoj kraljevini zadovolji, onda se može pomisliti, kolika je odgovornost onih državnikah i savjetnikah krune, koji se tomu pravednomu zahtjevu još danas opiru. Glede Dalmacije stvar je posve jasna. Dalmacija je upravo kolievka naroda našega u ovih stranah Evrope; ona je začetak državnoga našega bića i života; u Dalmaciji stanuje jedan dio najplemenitijeg i najštedrijega naroda našega, koji će se, ako se uklone umjetne prepone, svim srcem sdružiti s braćom svojom preko Velebita. Naši kraljevi nisu nikada nosili drugoga naslova nego: kralj Dalmacije, Hrvatske i Slavonije; naši banovi nisu se nikada nazivali inače nego: ban Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, naši sabori nisu se nikada zvali inače, niti u ono vrieme, kad su vapili: „Nos rudera, nos reliquae regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae.“ God. 1527. predsjedovao je u Cetinju Andrija biskup kninski, Dalmatinac, a god. 1712. podpisali su pragmatičku sankciju stališi i redovi Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. To su sve sveti izrazi pravne sveze, koja medju nami i Dalmacijom obstoji, koja će obstojati uviek, niti će ju moći ikakva politička kombinacija izvrći.

Treba pako upravo u sadašnje vrieme da sabor zahtieva u tom obziru izpunjenje svojih davnih željah, sada, gdje ističe vrieme saboru dalmatinskomu, a lako će se izvesti, da budući sabor bude pravi i nepokvareni izraz volje naroda; i kada to bude, tada je sdruženje sigurno oživotvoreno.

Što se granice naše tiče, suvišno je reći, da granica u današnjih naših okolnostih u ovom stanju ostati nemože, suvišno je opaziti, da danas, gdje se o tom radi, da se ustavnost i odgovornost u svih djelovih države uvede, da granica nemože ostati i nadalje feudum privatum; neima dvojbe, da ako je ustavnost dobročinstvo, neima naroda, koji bi bio više zavriedio toga dobročinstva nego Krajina naša. Meni je medjutim u tom pogledu samo nješto opaziti. Sabor naš je u posljednjem svojem zasjedanju iz važnih razlogah postupao najumjerenijim i najpopustljivijim načinom, dočim je

samo to tražio, da se ustav protegne na onu stranu pučanstva, koja pod sabljom nestoji, a drugu je žrtvovao tako zvanoj obranbenoj sili carstva; ali tom popustljivošću ništa drugo nije postigao, nego da se je vlada u istoj mjeri udaljila od naših željah, u kojoj smo joj se mi htjeli približiti. Jer naš posljednji reskript naziva granicu ne samo blagodatju, t j. dobročinstvom zemaljskim, nego upravo blagoslovom — dobročinstvom nebeskim, kao da su oni ljudi, koji su granicu stvorili, nebom bili inspirirani; a kad je tomu tako, mora se onda pitati: odkuda su one inspiracije vlade, koje ju vode na to, da se u cielom carstvu ustavnost ima uvesti? (Živio!) Vlada je pako za ove rieči, koje su probudile neizmjerno nepovjerenje, ne samo narodu, nego i posvećenoj kruni odgovorna. Gospodo! obranbena sila! Neka oprosti vis. sabor, ako reknem, da je narodu našemu upravo radi popustljivosti njegove s otom obranbenom silom velika nepravda nanešena. Istina je, da država mora biti sigurna, da svaki državljanin i svaki narod ima doprinositi, da država bude ohranjena od svakoga neprijatelja; ali ja neznam, gdje bi to bilo pisano, da mi u ime obranbene sile 5—6 putah toliko krvi prolievamo, koliko drugi narodi? Zar možebiti zato, što smo 4 vieka uprav riekom krv našu prolievali? Gospodo! Skrajnje je vrieme, da tomu na put stupimo u ime najsvetijih interesah naše zemlje, u ime krvi našega naroda, koja je upravo savjesti našoj povjerena, u ime sirotinje, u ime sirotčadi i udovicah, za koje narod mora skrbiti. Tim svjestnije, tim sdušnije je to pitanje, ako se spoji s drugim pitanjem veleva̋žnim, a to jest: čemu u današnjih okolnostih granica? Jedan od najobilnijih izvorah bolestih državam je i to, što države, koje se brojem pučanstva i obsegom svojim medju najodličnije države Evrope broje, što države, imajuće neizmjerno važne nutrnje zadaće, upravo ostavljaju same sebe, ostavljaju svoje nutrnje zadaće, te središte težišta svojega traže izvan sebe. Država naša upravo je po naravi svojih težnjah u Njemačkoj, a po naravi političkih zamršajah bila je uprav ona zaprekom jednomu od najkulturnijih narodah; pak si je mjesto počitanja i privrženosti odurnost i mržnju navalila najnovijim ratom, koji se je tako nesretno svršio, da mu možebiti ravna u svietu neima. Gospodo! Pitanje nastaje, da-li je polag svega, što danas biva, moguće, da se opet takov rat i za iste interese zametne? Ja mislim, da tko god si to pitanje ozbiljno stavi, reći će, da je takov rat ne samo mogućan, nego, rekao bi, skoro vjerojatan. Ima državnikah, ima i narodah, koji misle, da će Bog zna šta time steći, ako izposluju rat sa Njemačkom; nu ja mislim, da tko vjetar i oluje sije, nemože nego nesreću žeti, ja mislim, da se tim ponor za ponorom radja. Jak nasip može se porušiti; ali bujici granice opredieliti nipošto nije moguće. Ako si pako vis. sabor na to pitanje odgovori, da je rat u tom smjeru ne samo moguć, nego upravo vjerojatan, onda je skrajne vrieme pobrinuti se, da kad nesretni taj rat već bukne, narod naš opet 5—6 putah toliko krvi neprolieva, koliko ikoji drugi narod.

Gospodo! Prelazim na pitanje drugo, t. j. na pitanje vanjsko, kojim se je već manje više dosadanjih govornikah bavilo. Vanjsko pitanje dieli se na dvoje: t. j. na odnošaj naš naprama Ugarskoj, i na odnošaj naš naprama ukupnoj monarkiji. Što se prvoga tiče, ja mislim, da neima nikoga, koji bi, pročitav bez predsude spise kraljevinskoga odbora, istomu to svjedočanstvo uzkratiti mogao, da je iskreno i iz svih silah o tom nastojao, da mandat svoj vjerno izpuni i porazumljenje postigne. Kraljevinski je odbor u tom poslu upravo do skrajnje granice zasegnuo, pače, meni se čini, da ju je njekim načinom prekoračio, ter mu je upravo s toga pred narodom se opravdati. Kad je kraljevinski odbor do skrajne mjere popustljiv bio, nije niti htio, niti mogao prejudicirati pravu trojedne kraljevine; jer posljednja i posljednja odluka u cielom poslu mora pridržana ostati saboru, kao naravitomu čuvaru i branitelju pravah trojedne kraljevine i njezinih odnošajah naprama trećemu. Kraljevinski odbor je mislio, da mu neće priznanje i odobravanje niti svietle krune niti naroda svojega falıti, ako popuštanjem, kojim se pravno stanje nealterira, uzvišeni cilj svoj postigne, ter praktičnim sretnim riešenjem same stvari svaku razpravu i prepirku o znamenovanju i domašaju trulih i ponješto zamršenih starih i novih državopravnih normah i ugovorah suvišnom učini: jer se je bojao, da bi ovakova diskusija jaz, obstojeći već medju 2 junačka naroda, još više razlomiti nego-li premostiti mogla. Ja sam čvrsto uvjeren, da će se svaki novi pokušaj, koji bi tim pravcem pošao, ma bili tu i najumjereniji, najučeniji, najplemenitiji ljudi u najboljoj želji i namjeri, da će se svaki pokušaj o istoj klisuri razbiti. (Živio!) Kraljevinski odbor crpio je razloge umjerenosti i popustljivosti svoje iz velike važnosti stvari same, iz velike odgovornosti, koju je pred Bogom i pred narodom na dušu svoju uzeo, pa ja mogu reći, da uspjeh našega dogovaranja mirnom dušom povjeravam sudu naroda i kasnijega potomstva, jeř sam uvjeren, da će taj sud biti pohvalan. Ako je sdruženje i porazumljenje trojedne kraljevine sa Ugarskom za naš narod od velike važnosti, mislim, da neima nikoga, koji bi tajio, da je to porazumljenje za Ugarsku, ako ne od veće, to sigurno od iste važnosti i znamenitosti. Ugri se još danas bore, u borbi pako toj neima dvojbe, da bi se sila Ugrah znatno pomnožala porazumljenjem sa Hrvatskom. To su pokazali najnoviji dogodjaji, kad smo se sjedinjenimi silami proti centralističkomu institutu borili. Ugri teže za svjetskim obćenjem, nu neima dvojbe, da im samo sloga sa Hrvati put do mora prokrčiti može. Ugri žele najvažnija pitanja riešiti, stvoriti državne inštitucije i granice za razvitak različitih narodah i njihove narodnosti: neima pako opet dvojbe, da bi porazumljenje Ugarske sa trojednom kraljevinom ugodno dirnulo narode u Ugarskoj, i da bi uzdignulo njihovo pouzdanje i povjerenje u ugarski sabor, dočim bi protivni uspjeh protivna čuvstva u narodih ugarskih probudio. Kraljevinski odbor je mislio, da će ugarski odbor iz istoga izvora crpiti razloge pomirenja i popustljivosti svoje, ali žalibože, mi smo se u nadi našoj prevarili; jer odbor ugarski ne samo da nije prigrlio sućutnih preduvjetah naših i načina, koji smo mi predložili, da do toga dodjemo, dapače je stavio u ime ugarskoga sabora, u ime datoga mu po ugarskom saboru naputka, takove zahtjeve na odbor trojedne kraljevine, da ih ovaj niti po savjesti, niti po dušnom osvjedočenju, niti po nalogu ovoga sabora prigrliti nipošto nije mogao. Strogo uzimajuć stvar, visoki sabore! ugarski odbor kraljevinski sve je skoro trojednoj kraljevini odrekao, što se autonomije tiče, bez koje je trojedna kraljevina lišena sućnih uvjetah državnoga i narodnoga svojega razvitka, jer bi onda narod naš prestao na ovom svietu živjeti. Glede te autonomije naći ćete u spisih kraljevinskoga odbora sliedeće izraze: autonomija ta je „ukočena," autonomija ta izvrći će se u njekakov varavi „fantom" ili „meteor," za kojim se sama djeca zavadjaju. U spisih poslanstva ugarskoga nalazi se i to, da on jedva vjeruje, da bi autonomija, koje priznanje naše je, poslanstvo tražilo, u praktičnom životu promicala

prave interese, budi pomenutih kraljevinah, budi njihovih gradjanah — kao da bi ona tekar priznanjem ugarskoga sabora pravu valjanost steći imala!

Glede Rieke ugarski je kraljevinski odbor izrikom i svom odvažnošću odrekao trojednoj kraljevini pravo na Rieku, koja je 40 geografičkih miljah od Ugarske odaljena, koja je po narodnosti i narodnih običajih, po povjestnici i svetom pravu uprav tako spojena sa zemljištem trojedne kraljevine kao što je ova desna ruka sa tielom ovim; (dugotrajni Živio!) pa sam uvjeren, da neima nijednoga vjernoga sina trojedne kraljevine, da neima niti Hrvata niti Srbina, koji nebi prije pripravan bio desnu si ruku od tiela svojega odsjeći, nego da ikada Rieka od tiela zemljištnoga trojedne kraljevine odciepljena bude. (Dugotrajni Živio!)

I onaj zahtjev kraljevinskoga našega odbora, stavljen u ime zajedinstva i obćenitosti krune i prava njezinoga, da se krunitbeni čin prije obaviti neima dok zahtjevi trojedne kraljevine na cjelokupnost njezinu i na vladu unutrnju nebudu k svrhi privedeni, i taj zahtjev je po svoj prilici navlaš ugarski kraljevinski odbor šutom mimoišao i nije ga niti napomenuo u svom odgovoru. Najglavniji pako u cieloj stvari zahtjev kralj. odbora ugarskoga jest to, da trojedna kraljevina čl. 42. god. 1861. i to upravo u državopravnom smislu svojem promieni.

Visoki sabore! Pouzdanje u naravnanje imati, i još nadalje želje u tom obziru gojiti, a s druge strane zahtievati, da se trojedna kraljevina onoga državopravnoga stanovišta odrekne, koje čl. 42. odredjuje — to nije ništa drugo, nego svaki temelj porazumljenju porušiti i svako porazumljenje obsolutno nemogućim učiniti. Narod naš učvršćuje upravo čl. 42. u državopravnom smislu i znamenovanju njegovom medju epohalne članke u životu svojem političkom, upravo tako, kako i članke od gg. 1527., 1712., 1848. (Živio!) Zahtievati od trojedne kraljevine, da se u državopravnom smislu odreče čl. 42., znači toliko, koliko zahtievati od naroda trojedne kraljevine, da se odrekne i zataji znamenitost svoju, znači zahtievati, da se sve ono, što se je od godine 1848. do danas u javnom životu narodom sbilo, žigom nezakonitosti, nepravednosti, i nepravovaljanosti žigoše, znači zakone ugarske od god. 1848., proti kojim je naš narod jednodušno ustao, u njihovom državopravnom domašaju na trojednu kraljevinu razširiti, (Živio!) znači ništa drugo, nego zahtievati od trojedne kraljevine, da se u jednom od najbitnijih po narodni život pitanjih podjarmi tudjemu skrbničtvu. Ja mislim, da narod naš toga nikada učiniti neće, i da kad toga čl. 42. i nebi imali, nijedan ipak čestiti član ove kuće toga narodu našemu savjetovati nebi smio.

Visoki sabore! Kad je kraljevinski naš odbor odboru ugarskomu u interesu toli važnoga porazumljenja predlog učinio, da se red pitanjah prevrati, ter da se nagadjanje u posljednjem najvažnijem pitanju započme: tada je mislio naš kraljevinski odbor, da kad bi mu za rukom pošlo porazumljenje postići glede sadržaja onih zakonskih predlogah, koji bi danas sutra mogli odlučiti odnošaj naš prama ukupnoj monarkiji, lako bi onda bilo moguće iznaći način, kojim bi se i formalna valjanost ugovorenomu zakonu priskrbila. Ali kad je naš odbor toli pomirljivi predlog učinio, zaista se nije mogao nadati, da će mu od protivne strane u ime sabora ugarskoga odgovoreno biti: „Gg. niti se o tom neradi, da se porazumijemo glede odnošaja naprama vam, niti glede onoga napram ukupnoj monarkiji, nego se jedino radi o tom, da nam kažete način, kojim hoćete u sabor ugarski uljezti, jer tu se ima ovo pitanje riešiti.“ Gospodo moja! to zahtievati, pak zahtjev taj tim podupirati, da čl. 42. upravo glede državopravnoga smisla promienimo, to, budite uvjereni, ništa drugo neznači, nego: evo vam naših zakonah od 1848. god. ovi vam otvaraju vrata u ono tielo. Gospodo! stvar je ozbiljna i velim vam, da to učiniti ništa drugo značilo nebi, nego narodu našemu grob kopati, na samoumorstvo glede državnoga života nasiliti ga. Jest istina, da je narod naš silno zapušten, jest istina, da na sto ranah boluje, ali hvala Bogu! još prebiva u srcu svakoga Hrvata i Srbina sviest svoje neovislosti, još narod taj želi živjeti, želi providencialnu svoju svrhu, koja mu je u ovih stranah opredieljena riešiti, ne samo na svoju korist, nego na korist cieloga čovječanstva. (Dugotrajni Živio!)

Pitanje dakle vrlo važno nastaje, što glede toga učiniti valja. Ja mislim, da vis. ovoga sabora glede toga nikakova druga zadaća biti nemože, nego jasno i glasno pred cielim svietom izreći, da se naš narod članka 42. i onoga državopravpravnoga stanovišta, koje mu on opredjeljuje, nikada odreći neće. Zadaća naša je, jasno i glasno izreći, da trojedna kraljevina od vlastitoga svojega teritoriuma nikome za ljubav odustati neće; zadaća sabora našega naroda je izjaviti, da ako nigdje na drugome mjestu, on će u srcu i sviesti svojoj, u odvažnosti i značaju svojem dovoljno poručanstvo naći, da se neće krunitbeni čin obaviti, dokle glede cjelokupnosti i autonomije pravedne njegove želje izpunjene nebudu.

To izreći, svoju dužnost ovako vršiti, svetu stvar Bogu povjeriti, pa mirno u budućnost gledati, to je zadaća našega sabora glede toga pitanja.

Ali gospodo! postoje još dva važna pitanja, koja po mom mnienju u stvar uprav odlučno zasiecaju. Ako smo mi ovom izjavom stvar s Ugarskom svršili, pitanje nastaje: 1. da-li trojedna kraljevina ima pravo upustiti se samostalno i samosvojno u razpravljanje svojih odnošajah napram ukupnoj monarkiji? 2. ako trojedna kraljevina to pravo ima, da li iz vrlo važnih razlogah nemora to upravo sada učiniti? Moje je uvjerenje, da se trojedna kraljevina punim pravom može i da iz obzirah nužde i velike koristi svojega naroda upravo se mora ovaj čas upustiti u riešenje svojega odnošaja napram Austriji Ja ću po mogućnosti i jedno i drugo dokazati.

Što se prvoga tiče, naš je narod u svih zgodah državnoga života svoga uviek nedvojbenim načinom svoju državopravnu neodvislost konstatovao; naš je narod učinio to i onda, kad je po mom uvjerenju posrnuo te smjerom pošao krivim na vlastitu štetu; učinio je to god. 1774., kad je svoje namjestničko vieće sa ugarskim spojio, što je obilnim i neizmjernim vrelom željah postalo, odkada je državni život u Ugarskoj uzeo izključivo magjarski značaj. Ali i pri tom je naš narod svoju osebinu osigurao, te kazao: istina je, da smo sadasdruženi, ali o mojoj samo volji i ob okolnostih visi, da se opet povratim u staru svoju neodvislost.

Učinio je to i god. 179$^{0}/_{1}$., kad je od straha pred bečkom samovoljom odredjivanje svoje štibre na ugarski sabor prenio; jer je to učinio pod takovimi kaucijami, da niti u najvažnijih državnih poslovih nemisli sebe vezati i pod tudje skrbničtvo staviti. Odlučna dakako u tom poslu je pragmatička sankcija od god. 1712., zato odlučna, jer se ne samo izvan trojedne kraljevine, nego i u trojednoj kraljevini nalaze muževi, koji misle, da se državopravnomu znamenovanju pragmatičke sankcije od god. 1712. prejudicira onom od godine

1723. Ja nisam toga mnienja, a reći ću i svoje razloge. Stvar je dakako obsežna i dade se samo na glavne misli svesti. Karlo III., kralj trojedne kraljevine, bojeć se, da bez mužkoga otroka ostane, obratio se je svečanim poslanstvom na narod trojedne kraljevine, ter molio, da pravo nasljedno i na tanku krv dinastije prenese. Ja mislim, da se je već tim priznala državna neodvislost trojedne kraljevine. Narod je najsvečanijim načinom razloge za i proti prebirao, ter na posljedku iz važnih razlogah posve samosvojno, i to u najsvečanijoj i lojalnoj formi, u formi članka pravo nasljedstva na tanku krv prenesao, a putem poslanstva kralju to javio. Kralj, pun veselja, hvalio je narod trojedne kraljevine, i tom prilikom izrekao, da će se trsiti, da se ono isto, što se je postiglo kod stališah i redovah trojedne kraljevine, postigne i kod Ugarah:

„Daturi operam, ut quae cepistis consilia, ea II. Status et Ordines Hungariae quoque amplectantur."

Gospodo! ako se sviestno i sdušno svi spisi diplomatički na ovaj se čin odnoseći, pročitaju, tada vas uvjeriti mogu, da neima izraza, neima rieči, neima poteza, kojim nebi bila neodvislost naša za uvjeke bjelodano konstatirana. Narod naš je tu sa svojom prejasnom dinastijom upravo dvostruki ugovor sklopio, temeljni državni zakon, na kojem se osnivaju prava krune i naroda. Tom prilikom je i izrečeno, da budué trojedna kraljevina na se prima nove dužnosti, da se svečanim načinom potvrdjuju za uviek sva prava ovih kraljevinah. Kralj je to učinio sliedećimi riečmi:

„Vicissim vobis verbo Regio spondemus: Nos totos in eo fore, ut quae a Nostris Praedecessoribus, istorum Regnorum olim Regibus, pro egregiis avorum vestrorum meritis, concessa unquam iis fuere privilegia, libertates, praerogativae ac jura, ea omnia et singula vobis non modo sarta, tecta, illibata manuteneantur ac conserventur, verum quandocunque id res postulaverit, etiam in majus augeantur et amplificentur, id ipsum pro haeredibus iisque successoribus Nostris Regibus aut Reginis Austriacis promittentes."

Gospodo moja! da i neima čl. 42., da on i nije po nj. veličanstvu potvrdjen: nije-li državopravni položaj trojedne kraljevine već ovimi posvećenimi kralj. riečmi za uviek potvrdjen? I dok ovaj dvostruki ugovor obstoji, dok narod dužnost svoju vrši, dotle mora i kruna državopravnu neodvislost njegovu proti svakomu braniti. (Živio!)

Ali se veli: „pragmatičkoj sankciji od god. 1712. prejudicirano je pragmatičkom sankcijom od god. 1723., koju su i Hrvati podpisali." Što se podpisa tiče, ja mislim, da neima nikoga, koji bi tomu podpisu državopravnu obvezanost pripisivao; jer aristokratički plemićki ustav tim podpisom ništa nije drugo činio, nego liepim uresom, liepim plaštem zakone svoje uveo, te se je reklo: „kad se je ovaj zakon dao, bio je u Ugarskoj palatin taj, i primas taj, u Hrvatskoj ban taj. Ima i zakonah od 1848. godine, na kojih je podpisan Jelačić-ban naš, bez da bi se ikakva obvezanost iz toga izvesti mogla.

Što se tiče mnienja, kao da bi pragmatička sankcija od god. 1723. prejudicirala pragmatičkoj sankciji od godine 1712., budite uvjereni gospodo, da je naš narod proti takovoj interpretaciji najsvečanijim načinom prosvjedovao, kao što prosvjedujemo i mi proti krivoj interpretaciji članka 42. Godine 1722., kano i god. 1712. i 1715., dao je naš sabor od prilike sliedeću instrukciju svojim poslanikom na ugarski sabor (Čita):

„Publicis quidem regni Hungariae viribus et libertatibus atque diplomatibus divorum regum, in favorem etiam horum regnorum emanatis, inhaerebunt; nisi quod de successione augustissimae domus austriacae factae declaratioui et resolutioni, superindeque condito statuto et articulo, si et dum eo ventum fuerit, derogari non patientur, minus ipsi ullo pacto ab eodem statuto recedent."

Vis. sabore! Kad su stališi i redovi naši kazali: „Nulla ratione praejudicari sinent" onda je očevidno, da je po njihovom osvjedočenju stvar, što se nasljedstva tiče, obavljena navjeke, da se u tu stvar nitko više pačati neima, i da štogod bi sabor ugarski učinio, to za nas nikakove obvezanosti neima. Ali još jedan slučaj mi je navesti, koji očevidno dokazuje, da trojedna kraljevina nikada nije bila toga mnienja, da bi se pragmatičkom sankcijom ugarskom prejudicirati moglo našoj.

Kad je Marija Terezija prva zasjela uslied pragmatičke sankcije naš priestol, tada se je po savjetu njekih ljudih pozvala na čl. 1. i 2. sankcije ugarske. Što su pako naši stališi i redovi odgovorili kraljici? „Mi se doduše spominjemo na taj članak prvi i drugi, ali znaj kralju, da ti članci nas nevežu. Mi smo bili uprav prvi, koji smo ti prokrčili put, i zasluga je toga našega čina, da su nas druge zemlje i kraljevine nasljedovale." Ali da svega toga i nije bilo, pak da bi zbilja pragmatička sankcija od 1722. prejudicirala našemu narodu, ja u toj pragmatičkoj sankciji ništa nenalazim, nego samo dva članka, koji bi se na trojednu kraljevinu odnositi mogli. Člankom drugim izrazuje se nerazdielivost zemaljah i kraljevinah krune ugarske. Člankom trećim potvrdjuju se prava ne samo Ugarske, nego opet svih kraljevinah i zemaljah krune ugarske.

Gospodo! Iz toga izvesti nješto proti ustavnoj neodvislosti trojedne kraljevine značilo bi, postaviti jako pogibeljnu teoriju. Nerazdielivost zemaljah i kraljevinah izrečena u obće, izražena je u pragmatičkih sankcijah i Ugarske i nasliednih pokrajinah, niti će ikada državoslovci ugarski dopustiti, da bi se tim prejudiciralo na štetu državopravne i ustavne neodvislosti ugarske. Iz toga pako sliedi već po samoj logičkoj dosljednosti, da ni trojednu kraljevinu nemože vezati napram Ugarkoj nerazdielivost izrečena u ugarskoj prag. sankciji; a drugim putem u tom obziru poći, značilo bi glede Ugarske staviti se na stanovište Deáka, a glede trojedne kraljevine na stanovište Schmerlinga i Lustkandla.

Gospodo! Samo jednu opazku još glede toga. U 18. vieku bilo je zbilja ljudih, koji su rekli: trojedna kraljevina neima se u taj posao sama upuštati iz znamenitoga razloga, da je trojedna kraljevina udes svoj spojila sa Ugarskom, te su se razlogom upotrebili i obziri na ustavnu slobodu, koji zahtievaju, da se mi u pragmat. sankciju neupuštamo sami, nego sa Ugarskom. Gospodo! Odgovor, koji su stališi i redovi naši na takov savjet dali, neizmjerno je slavan i neumrle uspomene vriedan, te po prilici ovako glasi: (Čita.)

„Nulla vis, nulla captivitas nos Hungaris addixit, sed spontanea nostra ultroneaque voluntate non quidem regno, verum eorundem regi nosmet subjecimus; ipsorum omnino etiamnum profitemur regem, quamdiu austriacus fuerit."

Gospodo moja! Ja se tomu štedromu, junačkomu i slobodnomu duhu praotacah naših duboko klanjam i velim, da će i njihovi unuci znati čuvati proti svakomu neoskvrujenju baštinu neodvislosti. Jako liepa rieč je sloboda, nesmie ipak

postati cienom, kojom se život, kojom se eksistencija naroda na kocku stavlja. Zatočnici slobodnih institucijah dan danas nisu samo Magjari, nego svi narodi u prostranom carstvu, i Bog je svakomu narodu samo jednoga zatočnika slobode postavio, a taj nestanuje na ovom svietu, nego u sviesti i u srcu naroda. Narod, koji ima sviesti, poštena srca i značaja, najveće ima zatočnike slobode, a svaki drugi zatočnik ništa drugo nije, nego obsjena, pak bi se prije ili poslie upravo u verige i veliko sužanjstvo preobratiti mogao.

Prelazim na drugo velevažno pitanje, da-li, kad se već narod naš po pravu može upustiti u samostalno rješavanje svojega odnošaja napram Austriji, da-li neima danas, upravo u ovaj čas, neizmjerno važnih razlogah političkih, da to učiniti mora? Ja mnijem, da jest tako. Ugarski sabor je dao odrješit naputak svojemu kraljevinskomu odboru, da se medju trojednom kraljevinom i Ugarskom o ničem drugom neradi i raditi nemože, nego da mi čim prije dodjemo u ugarski sabor, gdje će se odnošaj zemaljah krune ugarske naprama ukupnoj monarkiji rıešiti. Ugarski je sabor u punoj akciji, što najnovija adresa očevidno svjedoči. Mi biskupi i dostojanstvenici pozvani smo na ugarski sabor magjarskimi listovi; a to po mom mnienju znači, da mi nebi sada imali ovdje sjedeti, nego da je naše mjesto u ugarskom saboru. Naša vlada, mjesto da prava trojedne kraljevine brani, ona tudjim namjeram služi. Državnici oni, koji bi iz položaja monarkije veoma važne razloge crpiti mogli za neodvislost trojedne kraljevine, smatraju ju kao dar, da na drugoj strani drugih stečevinah steku. Gospodo moja! To će reći, da nam krov nad glavom gori: a mi da prekrštenih rukuh čekamo, dok ciela kuća i sav naš imutak neizgori? (Živio!) Ako se i u privatnih odnošajih, kad pogibelj prieti ovoj ili onoj stranci, sve moguće kaucije čine, da se odvrati pogibelj: zar da mi ondje šutimo, gdje se očevidna šteta čini, ne samo pojedinomu privatnomu čovjeku, nego cielomu narodu troj. kraljevine? Zar da mi barem činom nepokažemo, da proti onomu svemu, što bi se bez nas odlučilo, svečano prosvjedujemo? Neka mi vis sabor vjeruje, da će upravo protivnici naši mjeriti snagu i silu našu po snazi i sili one energije, kojom se budemo tomu podhvatanju protivili. Rečeno je ovdje: „što mi imamo glede toga posla u Beču tražiti? ostajemo radje u Zagrebu;“ ja pako velim, da bi onaj g. morao u Peštu ići, pak isto magjarskomu saboru reći: „Što vi šurujete sa bečkom vladom, zašto neostanete u Pešti?“ (Dugotrajni opetovani Živio!)

Još jedan razlog politički po mom uvjerenju savjetuje našemu narodu, da se bez ikakva krzmanja upusti u riešenje svojega odnošaja naprama monarkiji, a taj razlog crpim iz sadržaja predloga ugarskoga saborskoga odbora, i iz težnjah, koje u tom obziru i u Pešti i u Beču vladaju. Gospodo! jedan od najobilnijih izvorah svih tugah i nevoljah, koje narode u Austriji tište, jest taj, što se je dugo vremena skrajnim naporom svih silah i neizmjernim troškom o tom nastojalo, da se ustroji državni organizam, koji samo jednomu narodu da na korist bude, dočim bi ostali narodi prosto i potišteno zvanje imali, da na svoju štetu taj organizam brane i uzdržavaju. To je bio smisao onoga Reichsratha, koji smo mi od sebe odbili, te ga odbijamo i danas. Nepravdi toj, nad kojom mač božje osvete visi, protivila se je pravna sviest ne samo Ugarah i Hrvatah, nego i Čehah i svih narodah, kojim je pogibelj prietila. Gospodo moja! o čem se danas radi? Danas se radi, da iskreno kažem, da se mjesto pokojnoga jednoga centralnoga tiela ustroje dva tiela istovietne naravi, i da se gospodstvo u Austriji, kad već pod žezlom jednoga naroda nije moglo obstojati, barem podieli medju dva naroda.

Gospodo! jedinstvo, koje iz pragmatičke sankcije proiztiče, jest pravno, ali jedinstvo to ima biti tako udešeno, da ne samo jednomu narodu ili dvama, nego ravnim načinom svakomu bude pravna zaštita, pravna podpora. Kád bi se jedinstvo izvrglo, da bude jednomu na podporu, a drugomu na propast, onda ima narod sveto pravo proti takovu jedinstvu ustati, te tražiti u sviesti svojoj onu silu, koja bi to skršila. Zar je feudalizam iz družtvenih odnošajah samo za to prognan, da se preseli u državni oranizam, pa da tu opet sramotnim načinom narod načini robom naroda? (Živio!) Gospodo! niti je historički, niti je naravski pozivati se na glas makar od sto zakonah; jer glas taj zamuknuti mora pred gromkim glasom vječite pravde, da, gdje su jednaki tereti, i jednaka prava budu. Zato je uprav od neizmjerne važnosti, da polag takovih težnjah, o kojih nitko nemože tajiti, da zbilja obstoje, narod hrvatski prosvjeduje i činom se opre, a za to se hoće, da neodvlačno u akciju stupimo.

Sada mi je samo u kratko još kazati, što ob odnošaju našem napram ukupnoj monarkiji mislim.

Ugri su odbili veljački patent i oktobarsku diplomu; a neima dvojbe, da narod hrvatski onom istom odvažnošću i energijom te spise od sebe odbija. Priznali su Ugri zajedničke poslove, koji proiztiču iz pragmatičke sankcije, i koji se ravnim načinom tiču svih kraljevinah i zemaljah ukupne monarkije; dakako, da će se svi ti predmeti pitanje precizirati, da će se formalni zakon o njihovu razpravljanju tekar po predlogu i pod uplivom odgovorne vlade stvoriti moći. Važno dakako jest pitanje to: 1. kako se ima stvoriti taj organ za obćenite poslove? 2. kakova ima biti u sućnih crtah narav toga organa? Što se prvoga tiče, trojedna kraljevina ima se u tom poslu nepomično držati temeljnoga svoga zakona: Nihil de nobis sine nobis.

Radi se o jasnoj i duhu vremena shodnoj interpretaciji pragmatičke sankcije od g. 1712.; to pako pravo interpretacije pragm. sankcije izključivo je pravo trojedne kraljevine. Trojedna kraljevina ima dakle svietloj kruni reći, da se mi toga stanovišta držimo, i da nikada nećemo u tielo stupiti, koje bi bilo stvoreno bez sudjelovanja i privoljenja ovoga sabora. Razlozi više pravde zahtievaju, da ovaj organ nebude stvoren nego sudjelovanjem svih na to zvanih faktorah, i za to je tolikim oduševljenjem primljen bio rujanski manifest, kojega neka se i nadalje čvrsto i nepomično vlada drži.

Što se tiče naravi toga tiela, samo se po sebi razumieva, da ako taj organ bude stvoren ravnim uplivom svih kraljevinah i zemaljah, da narav njegova nikako neće biti nepravedna i na to udešena, da poslovi, koji se tiču svih narodah, upravljaju samo dva tako zvana gospodujuća naroda; neće narav njegova biti zapletena i zamršena, kako bi bila institucija delegacijah, koje, ako se u najvažniji čas sastanu, obsudjene su na mutizam; neće, ako svi narodi stvore taj organ, biti tu prave pravcate absolucije, koja kruni dar čini neizmjerno opasan, jerbo bi se kruna stavila onda medju stranke, a na svaki način jednu cielu polovicu carstva činila nezadovoljnom.

Pravni i realni simbol državopravne osebnosti svakoga naroda jest sabor njegov, on je pravi i realni izraz njegove volje, elementi dakle ukupnoga organa nemogu od drugdje nego iz saborah doći; narav dakle bit će mu prvo korporativna. Druga vlastitost toga tiela jest ustavnost, t. j. da se legis-

lativne funkcije obavljaju po zastupstvu i kruni i da u najviših poslovih vlada bude tomu tielu odgovorna; to zahtieva već sama dosljednost, jer ako se u Ugarskoj, u Českoj, Poljkoj itd. svi poslovi imaju obavljati posve ustavnim načinom, bila bi najveća inkonsekvencija, kad bi se najviši poslovi manje vriednim i manje dostojnim načinom obavljali. Drugi razlog jest taj: Ako se nevaram, tomu organu biti će zadaća čuvati i braniti ustavnost kao blago svih narodah; da taj organ pako tomu uzvišenomu cilju odgovoriti može, ima mu skroz i skroz ustavna narav biti.

Ob ovom, što sam sada rekao, sudi se dakako ovako i onako. Ja pako mislim, da kad bi ono, što narod trojedne kraljevine u svojoj adresi predstavlja, prosudio areopag najučenijih muževah, ja sam uvjeren, da sud za naš narod nebi loš bio, dapače da bi se u prilog našemu predlogu izrekao. Vis. sabore! Ja sam uvjeren, da ako vis. sabor u ovo ozbiljno i opasno doba prigrli načela izviešća i adrese, da je pouzdanju i očekivanju trojedne kraljevine zadovoljio, pa sjeme bacio u plodnu zemlju, koje će sigurno liepi plod nositi, i da će najkasnije potomstvo blagosloviti ruku, koja je to sjeme bacila u zemlju.

Trojedna kraljevina nije kadra drugim načinom iz današnjega se meteža izvući i nebrojene svoje rane izvidati; što adresa predstavlja, odgovara ravnim načinom interesom i krune i ciele države. Istina je, da ovaj naš predlog jedino narodu trojedne kraljevine temelj i mogućnost daje, da rad svoj na korist svoju i ciele države nastavi; ali je i moguće, da opet novim borbam i pitanjem na susret idemo, niti po mom mnienju neima predloga na svietu, koji bi mi zajamčio to, da naš narod novim pitanjem i borbam u susret nepodje. Ja mislim, da i ide, jerbo ima ljudih, koji zazornim okom gledaju na temelj ovoga sabora; ali meni neka bude dozvoljeno reći, da temelj ovoga sabora isto tako čvrsto stoji, kao što i temelj ugarskoga sabora, i da se bez neizmjerne nepravde i štete nemože nikako bez sudjelovanja i privoljenja ovoga tiela promieniti. Možebiti, da opet novim borbam u susret idemo, ali će onda narod silu tražiti i naći, gdje ju je toliko putah u prošlosti našao: u poštenoj svojoj sviesti, u poštenom srcu, u odvážnosti i značajnosti; a utjehu će tražiti narod u tom, da ništa nije povjestnica tako bjelodano dokazala, kao što i najnoviji dogodjaji, naime da sve ono, što je na nepravednoj podlogi osnovano, pa makar bilo još tako sjajno, i imalo još toliko zatočnikah, oluji i buri prkositi nemože, nego da je sagradjeno na piesku, i da se prvom olujom ruši; tješiti će se narod time, da uvjek ono, što se osniva na pravdi i pravici, prije ili poslje pobiediti mora. Tom će utjehom narod činiti svoju dužnost, pak si usvojiti poslovicu onoga junaka, kojemu se jučer slavni postavio spomenik: „Što Bog dade i sreća junačka!“ (Dugotrajni, opetovani Živio!)

Br. Drag. Kušlan: Budući se pojavlja nemir, to bi ja predložio, da se sjednica za jedan ili dva sata odgodi, (Nemir, vika.) i onda opet nastavi. (Njekoji hoće da otidu.)

Predsjednik: Molim malo ustrpljenje. Želi-li još tko progovoriti u obće? (Javi se g. dr. Šram.)

Zaključujem i izjavljujem nastavljenje sjednice u 6 satih na večer.

Nastavak 60. saborske sjednice dne 17. prosinca u 6 satih na večer.

Predsjednik: Nastavljajuć generalnu debatu o predlogu, kojega je odbor glede izviešća kraljevinskog odbora vis. saboru podneo, imao bi sada g. Šram da rieč uzme; nu budući njega sada ovdje neima, s toga je red na gospodinu Dr. Politu.

Dr. Mihajlo Polit: Visoki sabore! Kad su prije podne ovdje one rodoljubive rieči pale, koje su zaista svakoga zastupnika potresti morale, budite uvjereni, da su i mene u najnježnijih čuvstvih ganule, jer i ja kao i svaki Srbin ponjam sve ono, što se s razlogom proti Magjarom i proti savezu s Ugarskom navesti može: ali iz onih premisah, koje su se navele, i koje ja podpuno odobravam, iz onih premisah o našoj samostalnosti, historičkoj prošlosti i budućnosti, ja bi sasvim druge konsekvencije izvodio.

Da je ovakovu adresu, kao što na stolu vis. kuće leži, sabor ugarski, da su Magjari ovakovu adresu sastavili, ja bi to ponjao, jer od Magjarah, obkruženih od tudjih elemenatah, neimajućih baš najsjajnije budućnosti, dalo bi se ovo izviniti.

Ali sabor trojedne kraljevine, sabor naroda hrvatsko-srbskoga, da on takovu adresu gradi, narod, kojemu sjajna budućnost predstoji, kojemu se baš sada vrata te ljepše budućnosti otvaraju, da se taj narod takovom adresom u naručaj Austrije baca, to je ono, što čuvstvo i osiećanje svakoga Srbina i Hrvata vriedjati mora (Ah!). Vi, gospodo! ovdje u adresi gradite Austriju, hoćete, da centralni organ Austrije ustanovite (Ah!)

Meni se to dopada od prilike onako, kao kad se kakova sgrada s temelja ruši, a stanovnici, mjesto da se spase, misle na to, kako će krov da zakrpe, da se unutarnje razvaline nevide. Ali ja vam, gospodo! velim, da niti vaša adresa, niti adresa ugarskog sabora, niti adrese svih saborah austrijskih neće zagladiti ono, što je katastrofa kod Kraljičina gradca počinila.

Adresa, na stolu vis. kuće ležeća, kao da se nevješta čini toj velikoj katastrofi, i ako ju nagovješćuje, to ju shvaća sasvim s protivnog gledišta, nego što bi ju imao shvatiti svaki Srbin i Hrvat. Gospodo! neću se upuštati u politiku konjekturah, ali ću naglasiti politiku, koja mi se vidi praktičnija, nego ona, koja računa sa faktori od danas do sutra, a gubi iz vida velike motore povjestnice.

Gospodo! ako se nećemo obzirati na izvanjske okolnosti, ako se nećemo ravnati po politici s višega gledišta, onda o našoj budućnosti mnogo govora biti nemože.

Bitka kod Kraljičina gradca nije bitka, koja se danas gubi, a sutra dobija, nije bitka, za koju se danas sutra revanche uzeti može, nije bitka, koja se računa po hiljadah onih, koji su tamo poginuli, nije bitka, koja zadaje samo udarce i rane, već je katastrofa u povjestnici svieta.

Kod Kraljičina gradca pokopana je neistina, a rodila se istina. Tako zvano sveto rimsko carstvo njemačkog naroda, koje bješe laž, njemački savez, koji bijaše savez knezovah proti narodom, komu savezu Austrija bijaše duša, to je zakopano kod Kraljičina gradca. Nova sgrada državna, odgovarajuća geniju njemačkog naroda, velika Njemačka, kojoj hoće Pruska da bude duša, i koja budućnost ima, ta se porodila kod Kraljičina gradca.

S druge strane europski iztok, koji stajaše pod tutorstvom njemačko-austrijskim, hoće da se emancipira. Poslje 300 godinah evropski iztok u svoj naravan položaj dolazi, i posliedice bitke muhačke nalaze svoj dovršak u bitci kod Kraljičina gradca.

Gospodo! više putah se je ovdje i u obće austrijskim državnikom predbacivalo, što su se držali njemačke politike, što su udržavali savez Austrije s Njemačkom, pa ipak je, gospodo! taj savez, za koji su se austrijanski državnici toliko zauzimali, temeljnih razlogah imao. Austrija već po samoj rieči ima sačinjavati dio Niemačke; Austrija iztisnuta iz Njemačke, nije više Austrija, već postaje podunavskom državom.

Danas još može biti govora o preustrojenju Austrije kao podunavske države, ali o preustrojenju sadašnje Austrije govora biti nemože. I zbilja, kako hoćete vi da preustrojite današnju Austriju? Hoćete da uporavite centralizaciju, federaciju ili dualizam?

Proti centralizaciji su svi narodi austrijski, a poslje Kraljičina gradca i sami Niemci; jer centralizacija za austrijske Niemce znači nesjedinjenje sa velikim njemačkim tielom, i izgubiti nadu, ikada se Njemačkoj pridružiti.

Hoćete-li federaciju? Proti federaciji su dva tako zvana gospodujuća naroda (A!) ja mislim, da sam se korektno izrazio, kad sam rekao tako zvana, jer se mi baš zato borimo, da nebudu više gospodujuća. Niemci su proti federaciji, jer bi za njih federacija značila izgubiti gospodstvo nad drugimi narodi, a ipak neimati nade pridružiti se Njemačkoj. Proti federaciji su Magjari sa svom onom snagom, koja je bila kadra, g. 1848. i 1849. biće Austrije u opasnost staviti, protivni su pako zato, što bi federacija za njih značila odreći se državnoga prava svoga, kao samostalna država. Proti federaciji, hoću reci još su Rumunji i Srbi (O!). Ovo ima razloge, koji se netiču unutarnje, nego spoljašnje politike.

Federacija značila bi u nečem konsolidaciju današnje Austrije, te bi pri rješavanju iztočnog pitanja zapadu dala povoda, da Rumuniju i Srbiju Austriji pridruži, a protiv tomu bi se Srbi preko Save, dokle je u njih mišicah, iz sve

snage borili. Tko je dakle za federaciju? Ja bi rekao, jedini Česi, jer o Poljacih neću ni da govorim, pošto su njihove težnje i njihove želje sasvim poznate, te ih netreba ovdje navadjati.

Ja mislim na posljedku, gospodo! da niti rodoljubivi Hrvati nemogu biti za federaciju današnje Austrije (O! A!) Ja ću navesti razloge. Ja držim, da Hrvati svoju sudbinu od sudbine Srbah odieliti nemogu, i ako bi to učinili, to bi u budućnost bili prišipetlje magjarske, i to je razlog, da rodoljubivi Hrvati moraju biti proti federaciji današnje Austrije.

Preostaje dakle još dualizam. Pod dualizmom obično se razumieva gospodstvo Niemacah u jednoj, a Magjarah u drugoj polovini carevine.

No, gospodo! i ovo poslje katastrofe kod Kraljičina gradca u podpunoj mjeri nepostoji; jer rodoljubivi Niemci teže k svojemu središtu njemačkomu i neće si mnogo trti glave, kako se narodi ovdje ustroje. Što se tiče Magjarah, oni nikada zakonah gradili, niti programah pravili nisu, kako da se druga polovina carevine ustroji; oni samo prosto zahtievaju izvedenje zakonah od god. 1848., te kažu, ustrojavajte se vi u drugoj polovini carevine, kako hoćete (A!). Ja mislim, da bi ovo, što ovdje navadjam, moralo svakomu poznato biti, jer ja neznam, da sam ikada čitao, da su Magjari programe za preustrojenje druge polovine carevine činili.

Što znači pako izvedenje zakonah od g. 1848.? Znači ustrojenje samostalne ugarske države; ugarska država pako već je po svom pojmu protivna austrijskoj državi. Zato bečka vlada na takav dualizam, kao što ga Magjari žele izvesti, nikada pristati neće: ona će im dati možebiti sakati dualizam, ali samostalnu državu ugarsku nikada. Osim toga bi bio ovakav dualizam, kao što ga Magjari žele, gori nego podpuna neodvislost Ugarske, jer bi bečka vlada uviek dala povoda, da narodnosti Ugarske i trojednu kraljevinu proti Magjarom potiče, a ipak ih žrtvuje onda, kad hoće koncesije od Magjarah da dobije.

Što sliedi iz svega toga, kad se za današnju Austriju niti centralizacija, niti federacija, a niti dualizam uporaviti neda? Sliedi to, da o preustrojenju i sudbini Austrije kao podunavske države neće odlučiti unutarnje nego vanjske okolnosti, a naime riešenje poljskog i iztočnog pitanja.

Ja moram i ovdje predusresti onaj prigovor, kao da prelazim na politiku konjekturah. Istina, imade tako praktičnih politikah, koji od samih drvah šume nevide, i ti se nikad na višê gledište uzvisiti neće, odkuda bi šumu ugledati mogli. Ali meni se vidi, da je baš vanjska politika vrlo praktične naravi, i to zato, što sa vrlo praktičnimi sredstvi, najme sa topovi i puškami, radi. —

Tko se iole malo obazire na vanjsku politiku, tomu nemože nepoznato biti, da se baš u ovaj mah velike pripreme medju velevlastmi čine, i da se te pripreme stranom, ili bolje reći, baš najviše iztočnog pitanja tiču, koje je po nas od najveće važnosti. Iztočno je pitanje u ovaj mah do onog stupnja došlo, da se nemože više na mnogo godinah odgadjati. Porta može ustanak u Kandiji ugušiti, može još više ustanakah, koji se svake godine ponavljaju, pokoriti; ali porta nemože ugušiti javno mnienje u Europi, da je Turska anomalija medju europskimi državami, nemože više učiniti Grčku, Srbiju i Rumuniju pašalucima turskim, a dok toga nemože, nemože prepriečiti, da ove danom prilikom svojoj braći u pomoć nepriteku. Istina, da niti Grčka, niti Srbija, niti Rumunija neće Tursku oboriti, ali hoće pripomoći, da se ista obori, čim to u prilog jednoj ili drugoj velevlasti i izviestnim kombinacijam i aliancijam uzbude. Kojoj velevlasti pako razpad Turske u prilog ide, to dvojbeno biti nemože. To je ona velevlast slavenska, na koju su oči svih Slavenah uprte, kad vide, kako se od tudjih elementah proganjaju, kako im je sve neprijateljsko, kako ih svi mrze; pa kad tako hoće skoro sami o sebi da očajavaju, onda se tješe, da slavenstvo propasti nemože, dok Rusije ima. Ja nevelim sadašnju Rusiju, Rusiju absolutističnu, nego Rusiju, koja biva, i koja hoće da postane. Već današnja Rusija mora se obazreti na duh naroda i nemože tjerati kabinetsku politiku. Baš sbog toga je i iztočno pitanje za Rusiju od velike važnosti, jer je to pitanje za ruski narod pitanje časti narodne, pitanje velevlastnog položaja, pitanje slavensko. Izgledalo je, kao da će Francuzka iztočno pitanje u svoje ruke uzeti (Glasovi: na stvar!). Ja mislim, da baš ovo na stvar spada, jer onog, koji bi htio iz vida izgubiti, da trojedna kraljevina kod iztočnog pitanja posla neima, toga bi ja vrlo sažaljavao. Velim izgledalo je, kao da hoće Francuzka u svoje ruke uzeti riešenje iztočnog pitanja po onom, što je učinila za Rumuniju, Srbiju i Crnu Goru. Ali na žalost vidimo danas, da Francuzka na sramotu svoje civilizacije uz Tursku stoji. Gotovo je nevjerojatno, da može ta civilizovana Francezka Tursku podpomagati, i zato je sva prilika misliti, da i ona hoće rješavati iztočno pitanje, ali na način, koji bi tomu riešenju sasvim drugi vid dao, sasvim protivan interesu naroda srbsko-hrvatskoga, i u tom slučaju bolje bi bilo za naš narod, da još pod Turskom ostane, nego da ga ta zlosretna kob zadesi. Ako je Francuzka pri riešavanju iztočnog pitanja nakana za zamjenu Galicije, koja bi Poljskoj imala doći, Austriji dati jugoslavenske zemlje sadašnje Turske, to bi najnesretnija ideja bila, koju bi Francezka imati mogla (A!). Bar narod srbski preko Save branio bi se proti takovoj kombinaciji dok mišicah ima, i volio bi ostati, gdje je, nego da iz robstva opet u odvisnost dodje.

Ova kombinacija težko da će se izvesti, jer kako je vriedni moj prijatelj g. Starčević njeki dan rekao, ako bi se Austrija u takav rat upustila, to bi njoj po svoj prilici posljednji rat bio, kojega bi ona zavrgla.

Ja govorim ob ovom pitanju baš zato, što držim, da je od veće važnosti, nego sve kombinacije, koje vi o ustrojenju Austrije činite, jer ja ovo pitanje shvaćam s višega gledišta, s gledišta narodnosti.

Načelo narodnosti održalo je pobjedu u Italiji, ovo načelo hoće da preustroji Niemačku, te je preostalo još, da preutroji iztok.

Izgleda, gospodo! kano da ima samo jedan narod na iztoku, koji hoće da se tomu protivi, da se iztok po načelu narodnosti preustroji, a taj narod jesu Magjari (Živio!).

Dopustite, da i ovdje moje mnienje izjavim, u koliko je katastrofa kod Kraljičina gradca položaj naš naprama Magjarom i položaj njihov naprama nam bitno promienila. Ja moram ovdje onaj prigovor, onaj ukor predusresti, koji se je često Srbom učinio, kao da oni tobože iz neke simpatije prama Magjarom savez s Magjari žele, i da hoće trojednu kraljevinu u ždrielo magjarsko da bace. Tko znade osjećanje, tko znade sviest Srbah, tko se spominje strašnoga boja, što ga Srbi skupa sa Hrvati god. 1848. proti Magjarom biše, taj toga vjerovati nemože. Budite uvjereni, gospodo! kao što svaki Hrvat ovo zemljište trojedne kraljevine ljubi, da ga i svaki Srbin ne manje, nego možebiti još u većoj mjeri ljubi,

jer je za ovu trojednu kraljevinu, ako ne više, ono bar toliko srbske, koliko hrvatske krvi proteklo. Ako smo mi Srbi u obziru saveza s Magjari gdjekoji put prekoračili granice, koje nam naša narodna sviest stavljaše, učinismo to s višeg gledišta, naime budućnosti naše na iztoku. Možda smo se u obziru tog saveza magjarskog prevarili, ali nam se taj grieh može oprostiti, kad se na um uzme, da su nam namjere čiste bile. Mi scienismo, da će Magjari preobraženje i preporodjenje europskog iztoka u svoj svojoj važnosti, u svoj svojoj veličini pojmiti, i da će oni svom svojom snagom prionuti, da u nekom obziru i iniciativu poprime Mi smo držali, da će izvedenje zakonah od 1848. god. prekrhati i svladati moć one bečke vlade, koja našemu razvitku na iztoku svuda velike prepreke činjaše, i koja sa Turčinom protiv kršćanom u savezu stajaše.

To je razlog, gospodo! zašto mi htjedosmo Ugarsku konstituiranu na zakonih od god. 1848. Ali moram priznati, da smo se u Magjarima prevarili. Magjari, nesamo da iniciativu u tom poprimili nisu, nego su baš iz sve snage proti tomu radili. Kad se je ove godine rat porodio, tada izobražena Europa, tada narodi, koji su za načelo narodnosti, stajahu uz Prusku; Magjari pako sa programom barona Eötvösa braniše velevlastni položaj Austrije u Frankfurtu! Pa i sada poslje katastrofe kod Kraljičina gradca, kad je Austrija u obziru iztoka oslabila, kad se pojaviše druge kombinacije za preobraženje europskog iztoka, sada baš Magjari hoće da pruže ruku austrijskim Niemcem, i to zato, kako su njeki govornici u ugarskom saboru nagoviestili, da budu sigurniji proti narodnostim u Ugarskoj i proti trojednoj kraljevini. (Tako je!)

Gospodo! taj napor Magjarah radi takovoga saveza nemože uspješan biti, jer savez Magjarah sa austrijskimi Niemci poslje katastrofe kod Kraljičina gradca smisla neima, pošto Niemci, kao što više putah rekoh, svomu središtu njemačkom teže, i oni bi se Magjarom zahvalili, kad bi ih htjeli zadržati u naručaju svom, da nemogu u svoje središte otići. Ako su si Magjari sviestni svoga položja, to bi morali pojmiti, da njim druge budućnosti neima, nego u savezu sa ostalimi narodi na iztoku. Ako će se oni tomu protiviti, to će ih vihar-vjetar pri rješavanju iztočnoga pitanja zahvatiti, i možda talas sa sjevera tako obuhvatiti, da neće znati, gdje su, i kamo će. (Živio!)

Kad sam tako moje gledište ustanovio, mislim, da me nemože prigovor taj zastati, da prevelike simpatije gojim za Magjare. Kao što rekoh gg! one premise, koje su se prije podne navele, odobravam, prigrljujem; ali konsekvencije one nikada prihvatiti i prigrliti nemogu. Da je sabor trojedne kraljevine rekao: prekinut je savez sa Magjari, nama toga saveza netreba, — ja bi na to pristao; ali kad narod trojedne kraljevine, narod srbsko-hrvatski, kojemu velika budućnost predstoji, sebe u naručaj Austrije baca, to nikada odobravati neću. Šta se sbilja hoće sa ovom adresom? Zaista hoće se nekim načinom Austrija konstruirati, ustanovljuje se za Austriju neki centralni organ, daje se Austriji krv i novac, hoće da se centralizira austrijska vlada. Sabor trojedne kraljevinê zaista se više brine za Austriju, nego Austrija za trojednu kraljevinu!

Ja bi mogao, gospodo! iz više gledištah tu adresu pobijati, ali hoću baš samo najsjajniju stranu njezinu izabrati, naime cjelokupnost i odgovornu vladu.

U tom obziru moram sažaljivati one, koji bi zbilja toga uvjerenja bila, da će bečka vlada cjelokupnost trojedne kraljevine oživotvoriti. Meni se to od prilike tako dopada, kao kad bi Srbija iskala od Stambula pridruženje Bosne i Hercegovine. Što se tiče odgovorne vlade za trojednu kraljevinu, ja se tu posve slažem sa onim, što je ovdje već kazano, i meni nije nikako smiešno, da bi trojedna kraljevina mogla imati svoje ministre hrvatske, dapače ja odgovornu vladu za nješto vrlo pametnoga i nuždnoga držim.

Ali ja opet velim, da onoga sažaljevam, koji misli, i koji nade ima, da, kad se jednom po ovoj adresi ustanovi bečka centralna vlada sa centralnim organom, da onda još može govora biti o hrvatskoj odgovornoj vladi. Dopustite, gospodo, ovo je velika iluzija, jer centralna ova vlada imala bi takovu moć, da, kad bi vi na ovom saboru o odgovornoj vladi za Hrvatsku govorili, da bi vas ona sve na odgovor pozvala! (Dopadanje.)

Nu ja čujem već sa više stranah: nećeš bečke centralne vlade, nećeš austrijskoga, ali hoćeš magjarsko ministarstvo, hoćeš magjarski „országgyülés.“

Dopustite, gospodo, da i ovdje moje stanovište označim, i tim više, što se u tom obziru bitno razlikujem od njekih članovah stranke, kojoj prinadležim.

Ja smatram i svagda sam smatrao trojednu kraljevinu kao državu posve ravnopravnu Ugarskoj. Zato neću nikada na to pristati, da nas pragmatička sankcija Ugarske veže, i da Hrvatska god. 1712. nije imala prava posebnu pragmatičku sankciju sklapati, kao ni na to, da ona nemože iskati posebne inauguralne diplome.

Istina bog, da se historično dade mnogo govoriti o toj pragmatičkoj sankciji od god. 1712., kao i o tom, da li je oportuno i shodno, kada u savezu sa Ugarskom stojimo, posebne inauguralne diplome iskati. Ali, gospodo, ja velim, da sklapati ugovor sa vladarom i o tom iskati izprave, to su bitni atributi države i radi toga ću uvjek te atribute za trojednu kraljevinu vindicirati, te radi oportuniteta od toga neodustajati.

Ja mislim, da je sve ono pogriešno, što se s ove i s one strane o zajedničkom pravu sa Ugarskom navadja, a osobito da Magjari griešе, kad vele, da naš savez s Ugarskom pravno prekinut nije, nego da nas u tom obziru zakoni ugarski absolutno vezati moraju. Kad mi se ovakovo što, kao i ono o zajedničkoj pragmatičkoj sankciji i u obće o tih zakonih ugarskih govori, meni se zaista krv uzmuti; jer ako ćemo strogo po paragrafih corpus jurisa ići, to bi težko bilo, da bi se trojedna kraljevina iz naručaja Ugarske izvinuti mogla. Ja mislim, da je velika i glavna pogrješka nesamo u našoj domovini, nego da je baš glavna pogrješka Magjarah, što oni u svih odnošajih hoće da uporave načela privatnoga prava, gdje samo načela javnoga, medjunarodnoga prava mjesta imaju. Bitna je razlika medju privatnim i javnim medjunarodnim pravom. Kod privatnoga prava kompaciscenti imaju trećega za judex executionis, kod javnoga medjunarodnoga prava pako jesu kompaciscenti svaki za sebe judex executionis. Kad takav državni ugovor negodi više narodu, kad se protivi njegovu biću ili samo razvitku, on ga razdere. (Živio!)

Da to tako nestoji, gospodo, onda nikad napredka nebi bilo. Da ugovori od god. 1815. postoje, i da razderani nisu, Evropa bi još čamila pod neslobodom. Italija nebi se bila nikada konstituirala, a i Njemačka nikada se preobrazila nebi. A tako isto da parižki ugovor od god. 1856. na vieke obstoji, riešenju iztočnoga pitanja izlazka bilo nebi. Nego u javnom pravu, kad koji ugovor, kao što rekoh, biće

naroda nijeće, onda ga narod prekine, a to smo mi god. 1848. naprama Ugarskoj i Magjarom učinili, i zato je taj savez pravno prestao. (Živio!)

Dakle sva argumentacija, koja se od strane Magjarah o pravnoj neprekidnosti prama Hrvatskoj izvodi, sasvim je pogriešna, jer hoće da uporavlja načela privatnoga prava, gdje samo načela javnoga medjunarodnoga prava mjesta imaju. (Živio!)

Nu gospodo! kad sam ovako svoje gledište i u tom obziru razložio, nastaje pitanje: što bi nam valjalo u naših okolnostih činiti? Ovo je pitanje, koje si nesamo ovaj vis. sabor, nego koje si gotovo svaki sabor u Austriji stavlja, a odgovora nikako neima. Ja s moga gledišta iz ovoga našega položaja izlazka nevidim, i kao što sam nagoviestio, o sudbini Austrije kao podunavske države, kao i o sudbini trojedne kraljevine neće unutarnja, nego vanjska politika, a naime riešenje iztočnoga pitanja odlučiti. Ako bi dakle htio moje mnienje o tom izraziti, što da činimo, nikako nebi mogao radikalno sredstvo preporučiti, nego samo sredstvo, koje bi bilo expediens, a taj expediens vidi mi se u predlogu zastupnika grada Zagreba, gosp. Mirka Bogovića.

Taj predlog hoće samo da čuje još odluku ugarskoga sabora o učinjenih priegovorih obijuh regnikolarnih deputacijah. Istina, moram priznati, da i taj predlog neće možebiti imati nikakvoga uspjeha, ali sigurno niti škoditi nemože; jer oni razlozi, koji su se naveli, da valja baš u ovaj mah našu domovinu urediti, nesamo da nepostoje, nego su, po mom mnienju, kao što iz svega, što sam naveo, proizlazi, baš protivni onomu, k čemu mi težiti imamo.

Ja shvaćam naš savez s Ugarskom nikako drugčije, nego samo kao savez obrane prama trećemu. Ja mislim, da je prosta logika, da kad dvojica imadu trećega za protivnika, da nevalja da se medju sobom razdvoje, ma kakove ih okolnosti na to nukale. Mi možemo ovo ili ono mnienje o Magjarih imati, mi možemo sve navesti, što se proti njim navesti može, ali jedno zaboraviti nesmijemo, da mi Magjare na evropskom iztoku niti iztriebiti, niti u Aziju protjerati nemožemo.

Mi i u budućnosti sa Magjari u doticaj doći moramo, ali ja se nadam, da će se tada prije naša, nego njihova slušati.

Jedini expediens za sad nalazim u predlogu gosp. Bogovića. Istina, da nevidim ni odtud, kao što već jednom rekoh, velika uspjeha; ali gospodo! sav naš rad, rad svih saborah austrijskih težko će plodom uroditi, jer mi se vidi posao Sisyfusa, to jest posao, koji nikada plodom uroditi, nikad cilju doći nemože. U tih okolnostih ništa nam nepreostaje, nego čekati ljepše naše budućnosti, te pridružiti naš glas vapijućemu glasu naše braće preko Save i Une, i s njima se tješiti: „Trpljen spašen.“ (Živio!)

Dr. Lavoslav Šram: Moram prije svega izjaviti, da mi je vrlo težko orientirati se u ovoj debati, a razlog tomu moram navesti u tom, što sam si ja predstavio bio, da će tečaj ove debate biti onaj, da će se ponajprije uzeti u pretres adresa kao résumé, kao sadržaj svih predlogah onoga odbora, koji je bio izaslan, da o izviešću kraljevinskoga odbora svoj predlog postavi, i prema tomu sam ja udesio svoj izpravak, a mnogo drugačije se imade stvar, kad se je debata povela o samom izviešću i o načelih, koja u tom izviešću dolaze; jer je u adresi i njezinom sastavu ostavljeno veliko polje parlamentarnoj dialektiki, pa je tu moći mnogo toga iz razlogah upravo te parlamentarne dialektike izjaviti onako, da nebude u preciznoj opreci sa izrazi, kojimi se je služio dotični odbor. Nu kad se je već debata povela o samom izviešću, i o načelih u tom izviešću izraženih, to moram dakako da se i ja izjavim glede tih načelah, te najprije glede onog prvog načela, što ga slavni odbor izrekao u pitanju, odnosno u odgovoru na pitanje, da-li će visoki sabor unapred priznati članak 42. kao nepromjenljiv temelj i ravnilo u pitanju o državopravnom odnošaju trojedne kraljevine naprama kraljevini Ugarskoj. Glede toga načela ja neimam ništa opaziti, nego ja pristajem sasvim uzanj.

Drugo načelo je sadržano u odgovoru na pitanje, da-li će trojedna kraljevina u saboru ugarskom sazvanom na 10 prosinca 1865. i 19. studenoga 1866. zastupana biti? I tu ja pristajem sasvim uz mnenje, što ga slavni odbor u dotičnom odgovoru očituje.

Treće pitanje, što je po slavnom odboru stavljeno, i u odgovoru na koje pitanje ja nazirem dalnje načelo, jest pitanje, koje glasi ovako, — ja ga moram upravo čitati:

„Drži-li još i sada za shodno da se preciziranje najviših državnih posalah, svim kraljevinam i zemljam monarkije zajedničkih, i ustanovljivanje načina njihova zajedničkoga razpravljanja preduzme i rieši u zajedinstvu sa kraljevinom Ugarskom.“ Na koliko ja shvaćam ovo pitanje, izcrpio bi se njegov sadržaj u tomu, da-li visoki sabor još scieni za shodno, da se u zajedinstvu sa Ugarskom riešenje državopravnih pitanjah u pretres uzme? A odgovor na ovo pitanje prelazi ovaj sadržaj na daleko jer odgovor sadržava tri načela. Odgovor taj najprije veli: „Trojedna kraljevina očituje po svojem zakonitom zastupstvu, da uz dogodjaje, nastale nakon 12. veljače 1866. u odnošaju izmedju nje i kraljevine Ugarske, drži za pravno i praktično nemoguće u zajednici s ovom kraljevinom razpraviti državopravni odnošaj naprama ukupnoj monarkiji.“

I to bi bio, ja mislim odgovor, koji odgovara sadržaju pitanja, koje je slavni odbor postavio; ali odgovor polazi dalje te veli takodjer: „Zato nadalje očituje, da se drži po svojem državnom pravu i vlastnom i dužnom samostalno stupiti u porazumljenje sa krunom, te da će, idući na susret odluci njeg. Veličanstva od 20. rujna 1865. i pozivu od 2. studenoga 1865., u pretres uzeti prev. preloge, sadržavane u prev. ces. diplomi od 20. listopada 1860. i patentu od 26. veljače 1861 . . . . .“

Tu se dakle izjavljuje, da odbor drži, da je vrieme shodnosti zajedničkoga razpravljanja toga pitanja minulo, te to bi bio odgovor na pitanje, što je gore postavljeno. Uz to je izjavljeno, da je trojedna kraljevina vazda vlastna samostalno upustiti se u razpravljanje toga pitanja i stupiti sa krunom u porazumljenje, a to bi bio drugi dio odgovora, i ja pristajem i na taj, te nisam nikada dvojio, da je trojedna kraljevina državo-pravna osebina i vazda vlastna upustiti se u pretresivanje i samostalno rješavanje toga pitanja, pače idem jošte dalje i dodajem još i to, da bi i onda vlastna bila, kad bi zajedničko postupanje upravo za shodno držala, jer u toj shodnosti neleži nikakva zapreka samostalnoga rješavanja; ali odtuda nesliedi po mom mnienju ona konsekvencija, da je zato dužna upustiti se već u ovaj par u samostalni dogovor sa krunom, te nesliede niti dalnje konsekvencije, koje su u izviešću naznačene. Kad bi kod te izjave izviešće odbora zaključilo onom stavkom, gdje se veli, da se neće upuštati trojedna kraljevina u dogovaranje, dok njezina cjelokupnost nebude izvedena, i dok odgovorna vladavina nebude oživotvorena, to bi ja sasvim razumio tu politiku i uz nju pristao, ali kad se s jedne strane veli, da samo samo

uvjetno voljni, latiti se rješavanja toga državo-pravnoga pitanja, a s druge strane izvadjaju se konsekvencije, koje idu do najdalnjega detaila, koje idu, meni se čini, i preko pragmatičke sankcije, i koje ja sa moga gledišta odobriti nemogu, onda mislim, da je uprav predaleko pošao slavni odbor, kad je uz one prve dedukcije dodao ove daljnje o preciziranju tih zajedničkih poslovah, i o zajedničkom organu. Slavni odbor držao se je, na koliko sam ja to ovdje shvatiti mogao, toga nazora, da čim je visoki sabor ovdje stao izjaviti, da se drži vlastnim samostalno rješavati ova državopravna pitanja, da je već i hora nadošla, gdje se ovim rješavanjem nesmije ni jedan čas okljevati, a ovoga mnenja ja dieliti nemogu.

Tu imade, prije nego se u riešenje ovoga pitanja upustiti mogu, jedno predhodno pitanje, koje se sastoji u tom, kako i na koji način hoće ovo preustrojenje i preporodjenje Austrije, koje kod rješavanja ovoga pitanja dakako svakomu pred očima lebditi mora, kakvim će to načinom sliediti? Tu moramo, moja gospodo, ponajprije na čistom biti o pojmu, što ga imademo o Austriji. Austrija, kao što vam je znano, jest konglomerat državah, koje su se tečajem vremena sastale u savez teritorialni pod jednim vladarom, i koje zemlje i države u mnogo točkah neimaju organičkoga saveza. Austrija je dakle jedno cielo, koje sa svim time, što su mu česti već od davna vremena sjedinjene, jošte nije ulilo u te pojedine česti onoga zamjenitoga organičkoga života, da bi se te česti zbilja bile u jedno organičko cielo stopiti mogle. A to nije drugačije niti moguće, jer Austrija je sastavljena iz raznih čestih i po narodnosti, i po historičkom pravu, i po povjestnici, koje razne česti dakako nemogu organičku saveznu nit naći, nego u jednoj višoj ideji, koja bi bila dosta snažna, da absorbira sve, ako ne baš centrifugalne to barem sve one sile, koje od centruma prema periferiji teže. Imade politikah, koji drže, da je Austrija zbilja država koju je providnost na to postavila i za to odredila, da bude jakim njekim središtem europskim, tako rekuć moderatorom u životu evropskih narodah i u njihovom kretanju. Ako bi se u tu ideju htielo povjerovati, onda bi se morala dopustiti i ta ideja, da bi ta Austrija, koja bi kadra bila, zbilja biti jakim središtem evropskim, i odgovarati morala tomu zadatku, da bi u toj Austriji morao biti sistem sa temelja preinačen, i dok to nebude, tako dugo Austrija neće tomu zadatku odgovarati moći. Ja razumiem pod sistemom tim u Austriji, sve ono, što je Austrija predstavljala, hoću reći, samo od vremena restauracije ovoga vieka pa do god. 1848., i od god. 1849. sve do danas. Prije 1848. god. bijaše Austrija identična sa idejom stabiliteta, konzervatizma i svega toga, što je zastarjelo i trulo, a iza god. 1848. simo nastade doista njeki kret i život u čestih Austrije, ali bi reći, od jače sile nego li je volja i pravo narodah, nemogaše taj kret, taj život uroditi željenim plodom. Ja tako nevidim nigdje, da bi ideja takove Austrije realizirana bila, koja bi mogla vieku današnjemu i zahtjevom vremena odgovarati; ali ja nevidim ni pripravah, i mnogo dobroćudnosti treba, ako smo voljni vjerovati, da će taj čas zbilja nastati uz osobitu onu konstelaciju, u kojoj se česti Austrije nalaze. Ja držim, da ako je Austrija moguća, da je moguća zbilja samo na temelju federativnom; ali ja pod federalizmom razumievam možebiti sasvim drugo nego mnogi od onih, koji velę, da je federalizam i onda u Austriji moguć i obstojatan, kad se uz njeku zemaljsku autonomiju i njeka centralizacija uvede. Ja kažem, da nerazumievam ovu federaciju, nego ja mislim, da Austrija unapried uz oživljenje svojih narodah, uz pobudjenje samosviesti narodah u tom vieku, gdje je upravo pitanje narodnosti najglavniji faktor, gdje se potrebe i zahtjevi duha vieka u pogledu slobode i u smislu liberalnog duha već nedadu ušutiti, ja mislim, da je Austrija moguća samo onda, ako će dotičnici imati onu snagu, da se pozadovolje time, da Austrija bude sastavina jakih pojedinih čestih; jer u tom leži sva mogućnost jakoga života, ali ne u tom, da pojedine česti opet budu u najbitnijih pitanjih podredjene ideji centralizacije. Ja vidim, da je u tom izviešću ta ideja autonomije provedena, te da ova autonomija imade nas tako rekuć odštetiti za to, što bi njeke strane državnoga našega života stupile u zajednicu, u centrum, u centralni organ. Po mom mnenju gospodo tako dugo nije moguće misliti na autonomiju i na čisto autonomni državni život za trojednu kraljevinu, dok se zbilja svaka centralizacija neukine, i dok se mi s tom idejom u Austriji sasvim nerazstanemo. Ja neću da budem u tom pogledu odviše obširan, ali jedno, gospodo, što nemogu mimoići, da nenavedem za primjer je to, da mi imademo i sada u više strukah tako rekuć autonomiju, autonomni obstanak, da imademo autonomnu našu vladu, ali ta vlada jest podredjena i odviseća u svih pitanjih, i u pitanjih domaćih nesamo od centralne vlade, nego i od one vlade, koja je nad centralnom, od one nevidljive vlade, koje žaliboże u Austriji još uviek ima. Kao što sam rekao gospodo ja držim u Austriji federalizam samo u tom smislu za moguć; i ako Magjari sa svojega gledišta zahtievaju podpunu autonomiju i odgovornu vladu, to nisu Magjari krivi, ako se iz toga izvadja ideja dualizma, jer tko brani nam i ostalim zemljam ono isto i za sebe zahtievati? Ali onda nebude dualizam, nego bude pluralizam.

Ja držim gospodo, da federalizam i pluralizam jesu u Austriji identični, jer ja držim, da ona federativna ideja, gdje bi se zajednički najviši interesi u centralnom parlamentu razpravljali, u Austriji, kao savezu samostalnih državah, nije moguća, i to iz svih onih razlogah, što sam ih prije kazao.

Ja ću i onako kod specialne debate o adresi, ako se inače ta specialna debata hoće povesti, imati priliku, svoje nazore, što sam ih prema tomu u svojem izpravku razvio, dalje razvijati i braniti, ali za sada mislim, da bi najshodnije bilo, ako neće visoki sabor sa zadnjom stavkom toga izvješća zaključiti „da se naime neće upustiti itd. dok nebude trojedna kraljevina zbilja cjelokupna, i dok se zbilja odgovorna vlada neuvede," onda ja mislim, da se nikako nebi odaljili od temelja, koji je za nas zakonit, to jest od temelja pragmatičke sankcije. Po toj pragmatičkoj sankciji imade zbilja zajedničkih dužnostih, glede kojih obstoji solidarnost svih čestih Austrije, i te dužnosti nazirem ja u dužnosti obrane, i u dužnosti doprinašanja k toj obrani u vanjskom zastupstvu i jedinstvu vladara. A ako imade još daljnjih točakah, koje bi prema koristi trebalo dovesti u zamjeniti doticaj svih zemaljah, to ja ipak nevidim potrebe, da se već sada izjavimo za onaj modus, onu formu, po kojoj bi se svi ovi poslovi imali rukovoditi u centralnom organu (nemir u kući, njekoji članovi se medju sobom razgovaraju.) Oprostite gospodo, ako sam nješto spor u govoru, ali vjerujte mi, da je poleg dugotrajne debate zbilja jako težko sasvim biti sabranim, i onako stupati sa debatom, kako bi to bilo, kad bi bilo dopušteno, da se opet sasvim oporavim, što bi bilo, kad bi se na primjer sjednica sutra bila nastavila. Dakle oprostite, pa imajte nješto strpljivosti. Ja mislim, da je položaj trojedne kraljevine zbilja ponješto naličan snažnoj, liepoj i mladoj djevojci, koja imade dva snuboka. Jedan ju snubi, da

ide do njega preko Drave, a drugi, da ide do njega preko Sutle. Kad se kaže: magjarski elemenat nam je pogibeljan, Magjari nisu pokazali one pripravnosti i lojalnosti prema nam, da bi mi zbilja u njih našli utočište i osiguranje našega državnoga života, to ja ovo dokučujem i razumijem; ali nedokučujem i nerazumijem, kad se odtuda izvadja konsekvencija, da sad nepreostaje drugo, nego odmah i naprečac odreći se one samostalnosti, s kojom smo se uviek gradili, kad se je radilo o utanačivanju našega odnošenja prema Pešti, da se sada, velim, odmah valja naprečac te samostalnosti odreći, pa stupiti u tiesni savez sa zemljami, koje, ako i imadu nješto nam srodnih elemenatah, opet imadu i takovih elemenatah, koji nam srodni nisu, koji još ni s daleka prestali nisu težiti za onom svrhom, koja je najglavniji svoj izraz našla u patentu od 26. veljače 1861. i koji još sada snuju, ne o gravitiranju Austrije prama Njemačkoj, nego o pretvorenju Austrije više manje opet u Njemačku državu.

To su po prilici ideje, što sam ih prema tečaju današnje debate i prema umornosti, koja me je zauzela, mogao razviti, te sada samo još naglašujem, da jezgru svojega mnenja stavljam u to, da, ako je visoki sabor već nakanio dalje od konklusije toga izviešća poći, da onda svakako nebi išao preko pragmatičke sankcije i preko onih točakah, koje sam ja naznačio u svojem izpravku, i da nikako nebi pristao uz zajednički organ; a prigodom specialne debate o adresi imat ću onako priliku braniti svoj izpravak i opravdati svoje mnenje. (Živio!)

Dr. Antun Starčević: Ni Granica, ni Dalmacija nisu nikoga izabrale ni odpravile na to vaše ugovaranje u Peštu; oni nisu, što bi ja znao, nikoga učinile svojim skrbnikom, za-da za njih ili u njihovo ime promjenjuje ili makar kako pretresiva njihovo javno pravo.

To će reći, da neima toga vašega ugovaranja ni toga izvješća o njemu za Granicu ni za Dalmaciju, za tu znamenito veću stranu naše domovine, koja je još danas pod Austrijom.

Granica nije nikada priznala tu sablazan, koju nekoji zovu interesi Hrvatske s Austrijom.

Ni Dalmacija nije priznala te vaše interese. Jer pučanstvo Dalmacije niti zna, niti se zakonito pita za ono, što Austrija zanj u njegovo ime, svojimi slugami, budi u Zadru, budi u Beču, proti zakonom kraljevine snuje i radi.

Što, dakle, znamenuje, htjeti riešiti to pitanje ne samo proti očitoj volji Granice i Dalmacije, nego i bez da su obe ove zemlje kod toga rješavanja zakonito zastupane?

Evo što to znamenuje:

Ako kanite stegnuti te vaše izjave samo na obseg sedmih županijah, onda ciepate i našu domovinu, koja je jedna, i trgate njezino javno pravo, koje je takodjer samo jedno, onda radite ono isto, što je Austrija učinila i drži proti zakonom Hrvatske.

Ciepati domovinu, ili trgati njezino javno pravo, to je posao, na koji, osim slobodne volje svih njezinih sinovah, nitko neima nikakovo pravo. (Živio!)

Scienite-li te vaše izjave protegnuti na svu našu domovinu, dakle i na Granicu i na Dalmaciju, onda znamenitu većinu naroda lišavate svakoga uticanja u javno pravo njegove domovine, pak ovu većinu podlažete volji manjine.

Braniti prava, nastojati prava učvrstiti i koliko treba i moguće je, nova steći, to je, sudim, sveto državnstvo svakoga sina domovine. To državnstvo ja sam i godine 1861. i ove, izpunjivao, koliko sam znao i mogao, pa ću tako i u buduće raditi.

Ali, obvezati koga, navaliti na koga breme, proti njegovoj volji, proti njegovu pravu, samo na njegovu štetu, bez-da je on upitan, bez-da za to i zna: taj postupak neka bude svakomu drugomu na čast i u dobri čas; nu ja ga svom snagom od mene odbijam. (Živio!)

Za sve lanjske i ovogodišnje sjeditbe nenadjoh, nenalazim ni u tih vaših izjavah, da nastojite oko pravah Hrvatske, nego svagdje i u svemu samo dužnosti navaljujete na našu domovinu. U tih izjavah vežete udes i budućnost Hrvatske s udesom i budućnošću zemaljah, o kojih niko nezna, kamo bude koja možda do koji čas pristati. (Živio!)

Znam, da tako drugda prakticirahu i otci naši, znam, da se i oni izdavahu za zastupnike pučanstva, koje oni u istinu nezastupahu. Toga njihova prakticiranja mi uživamo plod, toga ploda, barem ja sam sit. (Smieh i Živio!)

Znam takodjer da je i Austrija, osobito za Hrvatsku, tako prakticirala i da danas prakticira, nego biti će kraj i tomu njezinu prakticiranju. (Živio!)

Pitanje o tih interesih već je riešeno u našoj domovini obćim glasovanjem naroda.

Jer ljetos, kad-no svaki taj interes napose, i oni svi, skupa s obstankom Austrije, bijahu u pogibelji; kad-no iz svih ostalih zemaljah, koje se broje pod Austriju, hrlijahu dobrovoljci na obranu Austrije, u ono doba, gospodo, u supor svemu i svakomu nastojanju, nenadje se u našoj domovini ni duša, koja bi se bila javila u dobrovoljce, ni jedna duša, koja bi bila htjela braniti Austriju ili te interese. (Razni glasovi.) Bilo to pravo, bilo krivo, to je učin.

Nakon toga, kako jednoglasna, tako svetčana očitovanja, što ga je dao narod hrvatski, ako Austrija i još tko mnije, da je u tih vaših izjavah izražena volja i jednoga Hrvata, da je tu zastupana ijedna duša hrvatska, onda ja nemogu na ino, nego čestitovat Austriji i svim onim, koji misle, kako ona. (Smieh i Živio!)

S toga vami, koji rješavate taj posao proti očitoj volji svega naroda hrvatskoga, ja želim dobar uspjeh; nu mene nebudete u tomu poslu imati drugom, ter se sada ovdje, jednom za vazda, očitujem proti svemu tomu postupku, proti svakoj stavki tih spisah, i proti cielim spisom. (Razni glasovi.)

Predsjednik: Rieč imadu još gg. Stojanović i Bogović. (Odriču se obadva). Posljednju rieč imade gosp. izvjestitelj.

Izvjest. Mato Mrazović: Gospodo, preko nade, ja moram kazati, i preko reda, koji bi bila već jasnost sobom nosila, upustili su se svi gospoda govornici ne u pojedine točke i predloge, kao što je bila sa više stranah želja očitovana, nego u razpravu čitavoga operata. Ovo dakako otežćuje govornikom položaj, osobito pako meni, koji imam sada sve sabrati i mnenja i razloge odbora izvesti.

Ja ću po mogućnosti pokušati, da ovoj svojoj težkoj zadaći zadovoljim, i ako bi gdjegod u samom redu posrnuo, to će visoki sabor imati dobrotu, da ovo odbije zbilja na onaj nered u debati, i na onaj napor, koji je svakoga pojedinoga člana obuzeo tečajem toli duge razprave.

Prije svega mi se je po redu svrnuti na primjetbe g. Stojanovića. Gosp. Stojanović misli, da je odbor, kad je ovaj predlog učinio, prekoračio svoj mandat. Ja sam već u početku današnje sjednice imao čast, izvesti razloge, zašto da

je odbor ovako radio. Meni se čini, da gosp. osiečki zastupnik nije mojih razlogah shvatio, ili sam se ja nejasno očitovao, ili pako je njegova pozornost bila odvraćena, jer inače nebi moguće bilo, odboru ovo prigovoriti. Ja sam ipak nakanio za umirenje gosp. Stojanovića i za opravdanje odbora, kao što prije, tako i sada, još njekoliko na kratko navesti.

Kad je vis. kuća povjerila odboru ovo izvješće kraljevinsk. odbora, da o njem, t. j. na njegovu temelju, predlog učini visokomu saboru, a ujedno mu povjerila i kralj. odpis od 20. listopada 1866., da i o njem shodan predlog učini: to je odbor onaj, kojega misli ja čast imam zastupati, scienio, da, kad se ovaj materijal u savez stavi, nemože izostati, da mu se prvo, resultat dogovaranja kraljevins. odborah nepriobći, a pošto mu taj bude priobćen, i on na tom temelju svoje predloge učini, da se pozivu njeg. Veličanstva, koji je očitovan u kralj. reskriptu od 21. listopada 1866. neodazove; i posljedica toga dakako bila je adresa.

Moglo bi se samo još pitati, kako da je došlo odboru na um, da je išao predlagati stanovita načela, koja se odnose na riešenje državopravnih odnošajah naprama cjelokupnoj monarkiji, pošto se to niti u reskriptu od 21. listopada 1866., niti uprav u izvješću kralj. odbora nerazlaže, dakle nikakav povod nedaje. Nu odbor, kojemu je sabor ovo djelo povjerio, držao je, da je djelovanje njegovo moralo ondje početi, gdje je uslied bezuspješna rada kraljev. odbora to djelo zapelo bilo. a zapelo je uprav kod rješavanja kraljevskih predlogah, koji u sebi sadržavaju listopadsku diplomu i veljački patenat. To je dakle bilo predloženo ovomu visokomu saboru, i to ima već po samom sadržaju najnovijega reskripta od 21. listopada 1866. na svaki način na novo doći u prestresivanje u ovoj vis. kući. Ja držim s toga, da povjerenje, što ga je visoki sabor u odbor stavio, i nalozi, koje mu je podielio, u svojoj konsekvenciji sobom nose, da je odbor ovako i nikako drugačije postupati morao. U ostalom odbor je svoje predloge učinio, kako je sudio, da će oni najbolje odgovarati zadaći, povjerenoj mu po saboru; i ako visoki sabor neprimi tih predlogah, dokazat će, da nije odobrio njegova djelovanja, ili s toga, što drži, da nije temeljito, ili s toga, što drži, da je odbor prekoračio svoj mandat. O tom će visoki sabor imati priliku izreći svoj sud.

To neka bude rečeno za opravdanje odbora, zašto se je on upustio u rješavanje pitanjah, na koje on tobože nije bio pozvan.

Što se tiče prigovorah proti pojedinim predlogom, to mi je, koliko bude moguće, ići onim istim redom, kojim su išla gospoda predgovornici. Prije svega se je gosp. Stojanović obratio na prvi predlog koji glasi: (Čita ga).

Gosp. zastupniku osiečkomu je to pravo, jer i on pristaje uz ovu izjavu, nego on drži, da odboru, koji je taj predlog učinio, da njemu ovaj sadržaj članka 42. nije prav.

Za ovo tvrdjenje je, barem koliko se mojega osvjedočenja tiče, gosp. Stojanović ostao dokaz dužan. Razlozi, s kojih je odbor scienio predložiti ovakov zaključak, razlozi ti su u izvješću navedeni, i svaki pojedini član visoke kuće je sigurno ove razloge dobro promislio, a isto tako promislio ih je i gosp. osiečki zastupnik; nu proti ovim razlogom on nije naveo nijednoga proturazloga, koji bi ih bio razbio. Pravi motiv, zašto je ovaj predlog učinjen, jest sadržaj izviešća kraljevins. odbora, a naročito izjava kraljevins. odbora ugarskoga, koji je posrednim načinom predložio, neka se članak 42. od god. 1861. preinači u njekih točkah, da prestanu zapreke našemu daljnjemu porazumljenju. Stojeć mi uz ovo očitovanje ugarskoga kraljev. odbora, nismo ga mogli mimoići, nismo ga mogli zašutiti, nego smo scienili, da je naša dužnost, predložiti ovoj vis. kući, da, se izjavi, je-li, nije-li nakanila promieniti ovaj članak, odnoseći se na naš odnošaj napram Ugarskoj. Odbor je scienio, da, iz razlogah u izvješću navedenih, nebi bilo probitačno, nego dapače pogibeljno, kad bi sabor trojedne kraljevine privolio na promjenu ovoga članka, nevideć u njem onih zapriekah za porazumljenje medju trojednom kraljevinom i kraljevinom ugarskom, što ih nazire kralj. odbor ugarski, dakako sa gledišta posve drugoga i u namjeri onoj, koju kraljev. odbor trojedne kraljevine nije podupirati mogao. —

Ovomu se predlogu, po mom mnenju, neprotivi poseban predlog zastupnika osiečkoga, jer on kaže, neka se dogogovaranje nastavi, neka se izabere nov odbor, neka se taj odbor s naputkom providi, pa u dogovor stavi sa kraljev. odborom ugarskim o tom, kako bi trojedna kraljevina zastupana bila na saboru ugarskom. Ovo je možebiti jedan korak dalje od članka 42., ali ovomu našemu predlogu, u koliko je u sadašnjem stadiumu razprave potrebito uzanj stati, njemu se neprotivi, jer protivno bi bilo onda, kad bi bio on predložio, neka se članak 42. promieni, ili neka se članak 42. zabaci.

Niti predlog gosp. zastupnika zagrebačkoga neprotivi se ovomu prvomu predlogu odbora, jer on kaže, da se sada nikakva odluka neizreče o resultatu dosadašnjega dogovaranja, da se još neizrekne, da li je prekinuto ili nije. On sam postavlja se na isti temelj, na koji je ovaj sabor stao onda, kad je odbor svoj u Peštu slao, jer i on predlaže čl. 42. za daljnje držanje ovoga odbora.

Ja do sada zaista iz razlogah, što su ih gg. predgovornici naveli, neuvidjam, kako bi se i zašto bi se mogao ovaj predlog ili zabaciti, ili u obće, zašto ga nebi visoka kuća mogla prihvatiti, buduć da on neprejudicira niti trojednoj kraljevini niti Ugarskoj. Ako bi gosp. osiečki zastupnik, kao što bi se možebiti moglo iz njegova predloga izvoditi, mislio, svojim predlogom u njekih točkah ipak promieniti članak 42., onda se dakako njegov predlog protivi predlogu odbora: nego onda bi željeti bilo, da je u njegovu predlogu jasnije ta želja izražena, što po mom mnenju nije.

Negledeć obćenitih razlogah, koji se protežu na prihvat ovoga predloga odborova, više su se gg. predgovornici na sve predloge i na čitavo obrazloženje obzirali, te su sve svoje razloge sveli na dvie glavne grupe.

Razlozi njihovi naime preporučuju, da se mi neodreknemo i za buduće zajedinstva sa kraljevinom ugarskom, i da se neupuštamo samostalno u razpravu glede državo-pravnoga odnošaja našega napram ukupnoj monarkiji. Razlozi, što su ih gg. predgovornici naveli za to, da se neodreknemo zajedinstva sa kraljevinom ugarskom, kad bi ih po redu metnuo čovjek na sito i rešeto, mislim, da bi prije viskomu saboru služili na uvjerenje protivno, nego što bi bilo ono, na koje su gg. predgovornici smjerali; i razlozi oni, koji su iz samoga članka 42. navedeni, naročito moram kazati, da se na krivom tumačenju istoga članka osnivaju. Kad je naime gosp. zastupnik osiečki kazao, da već po §. 6. istoga članka 42. nije vlastan ovaj sabor, upustiti se sa krunom u dogovor glede zajedničkih poslovah, onda ja držim, da je ovaj §. 6. po njem sasvim krivo tumačen, jer §. 6. kaže samo to: „Imat će se taj zaključak saboru ugarskomu znanja radi priobćiti.“ Gosp. Stojanović misli, da bi

isto privoljenje ugarskoga sabora imalo sliediti na ovo očitovanje sabora trojedne kraljevine, te da će onda tekar zaključak biti valjanim i temeljnim zakonom. U onom mi je obziru sve razloge, koji su potrebiti za oprovrgnuće mnenja osiečkoga zastupnika glede valjanosti članka 42., sve te razloge dao mi je gosp. doktor Polit na ruku, koji netumači toga članka po načelih privatnoga, nego jedino po načelih medjunarodnoga i saveznoga prava. Na ovom temelju stojeć takodjer je i kraljevin. naš odbor svoje nazore očitovao i kazao, da državo-pravno prekinuće odnošajah medju trojednom kraljevinom i Ugarskom leži u onom učinu ugarskoga sabora od god. 1848., kad je ugarski sabor, prekoračivši granicu svojega pravnoga djelokruga, zasegnuo u djelokrug trojedne kraljevine, te njezinu individualnost onako uništio.

Tri su glavne točke, kao što je vis. saboru poznato, koje su u čl. 42. kao bitna jezgra navedene. Jedna se od tih točkah odnosi na cjelokupnost, druga na autonomiju, a treća na odnošaj trojed. kraljevine napram Ugarskoj i napram ukupnoj državi. Čl. 42., stojeć na onoj predpostavi, da je odnošaj medju trojed. kraljevinom i kraljevinom ugarskom tako u zakonodavstvu, kao i u upravi i sudstvu, prekinut, nije scienio, da je za valjanost ovoga njegovoga očitovanja potrebno privoljenje ug. sabora, jer je stajao na stanovištu onom, koje su Hrvati toliko putah u prošlosti izjavili, da se naime nisu podložili kraljevini ugarskoj, nego kralju ugarskomu; i kad je članak 42. zahtievao priznanje ove autonomije, nije ništa drugo zahtievao od ug. sabora, nego da priznaje u dogovaranju paritet; jer tko mene nepriznaje za osobu, koja imade pravah i koja može prava steći i dužnosti preuzeti, s onim ja nemogu ugovarati. I tako je trojedna kraljevina mislila g. 1861., da se ugarska kraljevina istom mora očitovati, da ju ona kao državnu osebinu priznaje, što pako god. 1861. nije učinila. Nije dakle trojedna kraljevina tražila autonomiju od Ugarske, kao da bi za njezinu autonomiju toga privoljenja trebalo, nego je tražila samo to, da bude unapried znala, može-li ili nemože se upustiti u dogovor, t. j. bude-li htjela ili nebude htjela?

Tečajem razprave izmedju kraljevin. odbora, kaošto spisi takodjer dokazuju, kraljevin. je odbor ug. o našoj autonomiji rekao, da ju priznaje, i da će i ug. saboru preporučiti, da ju priznaje; dakle jedan od preduvjetah priznat je napokon, ali isto tako bitni uvjet državne individualnosti je takodjer cjelokupnost; cjelokupnosti pako kraljevin. odbor ugarski nije priznao, dapače, jer trojed. kraljevina tražeć svoju autonomiju, želi promieniti dosadašnji položaj svoj napram Ugarskoj, uzeo je uprav ovu okolnost za povod, teritorialne prepone odriješito na svoju korist riešiti, kad je očitovao, da će saboru ugarskomu izviestiti, da kraljevina ugarska imade nepobitno pravo na grad i kotar Rieku.

Nije dakle kraljevin. odbor ugarski stvar onako shvatio, kaošto su njekoja gg. predgovornici, kad je rekao, da se teritorijalno pitanje može riešiti povoljnije, kad bude poznat položaj državo-pravni troj. kraljevine napram kraljevini ugarskoj; nego je tim očitovao uprav svoje negodovanje i tim odriješitije i odlučnije ostao na onom zahtjevu glede grada i kotara Rieke. Ako se dakle gg. predgovornici osvrnu točno i potanko na razpravu, koja se je vodila izmedju kralj. odbora, i na izjave jedne i druge strane, to će se osvjedočiti, da neima nikakve nade, da bi kraljevin. odbor ugarski preporučio, da sabor ugarski priznade cjelokupnost trojedne kraljevine, što se tiče njezina realnoga obsega.

Što se tiče odnošajah troj. kraljevine napram Ugarskoj i napram ukupnoj monarkiji, to je samo naravna posljedica onoga, što sam već do sada imao čast kazati, da kralj. odbor ug. nije mogao drugačije postupati, nego kazati, da se on s odborom trojd. kraljevine glede zajedničkih odnošajah napram ukupnoj monarkiji nemože upustiti u razpravu nikakvu izvan sabora ugarskoga; jer već tim, što je uzkratio priznanje državo-pravne individualnosti sa stanovitim teritorijem zaniekao je već troj. kraljevini paritet,, a kad neima pariteta izmedju obiuh kraljevinah, onda jedna ili druga mora biti podredjena, i kraljevin. odbor ugarski scienio je, da to mora biti troj. kraljevina. O ovih dakle točkah moralo se je po naročitom smislu čl. 42. razbiti svako dalnje dogovaranje i to zato, što u istom čl. 42 imade zbilja odnošaja, koji se tiče ravnim načinom Ugarske i troj. kralj. napram ukupnoj monarkiji, što je taj odnošaj zbilja i naznačen, akoprem je g. Stojanović danas rekao, da ga neima, jer čl. 42. kaže naročito: (Čita).

Ovdje leži zajedinstvo trojed. kraljevine sa Ugarskom napram ukupnoj monarkiji, dakako u koliko se to neprotivi samostalnosti trojed. kraljevine; a uprav ta samostalnost je ona točka, koje kraljevin. odbor ugarski nije htio priznati i nije priznao. Ovo su nazori i razlozi pravni, radi kojih je scienio odbor, da na temelju operata kraljevin. odbora imade vis. kući predložiti, da akoprem bi se imalo i nadalje ostati kod čl. 42. god. 1861., kao nepromienljiva temelja za odnošaj izmedju obiuh kraljevinah, obzirom nadalje na kraljevske predloge i na unutarnje okolnosti države, u kojoj živimo, da očituje ovaj vis. sabor ono, što je u drugom predlogu ovoga izvješća predloženo, da naime troj. kraljevina neima niti prava niti dužnosti, a niti zakonitoga načina stupiti u sabor ugarski, što je sazvan na 10. prosinca 1865. u Peštu.

Ob ovom se je predlogu takodjer govorilo, i navedeni su razlozi, zašto se ovaj predlog nebi mogao opravdati. Nu s razloga, koji je u samom izviešću naveden, naime, da je i kralj. odbor ugarski a i ovaj sabor opetovano priznao, da neima načina, kojim bi stupila troj. kraljevina kao kraljevina u sabor ugarski, koji razlog priznala je i sama kruna: s toga dakle razloga već ovaj je predlog opravdan, da neima načina; a da neima niti prava, niti dužnosti, to sliedi već odtuda, što je troj. kraljevina god. 1848., respektivno god. 1861. izrekla, da je zakonodavna sveza izmedju nje i kraljevine ugarske pravno prestala, i što je vladalac ovaj članak potvrdio, i tim izrekao takodjer od svoje strane, da troj. kraljevina zbilja neima niti dužnosti, niti prava, u sadašnjih okolnostih stupiti u sabor ugarski. A što u trojed. kraljevini njezino zastupstvo zakonito sabrano i njezin vladalac zajednički ugovore, to je za trojed. kraljevinu bez obzira na druge zemlje i kraljevine pod žezlom i vladom iste osobe stojeće, zakon, koji za ovu zemlju valja.

Treći predlog kralj. odbora je samo posljedica ovih 2 prijašnjih; jer ako troj. kraljevina stoji još dandanas na temelju čl. 42. i radi toga nemože stupiti u sabor ugarski, a pozvana je od krune, da odnošaj napram ukupnoj monarkiji rieši: onda sliedi, da se troj. kraljevina mora očitovati, hoće-li to uraditi samostalno, ili će se vezati uz nepoznate i neizviestne kombinacije državnikah ugarskih. Ja nisam onoga mnienja, koje se je danas ovdje očitovalo, da se naime politika ima po stanovitih, pozitivnih zakonih voditi, jer ja razlikujem politiku od prava; jer ako i ima politiki vazda cilj biti pravo, to mislim ipak, da se politika imade takodjer obzirati na druge momente državnoga života, a ne samo na pozitivno pravo, i upravo za to, neglede na samo pravno pitanje, koje je u prijašnja 2 predloga riešeno, držim, da u

sadašnjih okolnostih trojedna kraljevina ima ne samo pravo, po njezinu državnom pravu, nego takodjer da je njezina dužnost iz ovoga neizviestnoga stališa jedanput izaći na čisto.

Ja dokučujem, gospodo, onu politiku, koja ide na razsap Austrije, ali ja nebi nikako dokučio, kad bi se ta politika tjerala u saboru, jer ja držim, da se zakonodavno tielo ima kretati samo u granicah ove positivne države, a revolucija čini se izvan zakonodavnoga tiela, koje nemože nikada preduzimati takove mjere, što idu na razsap, nego mora tako udesiti svoje predloge, kako drži, da će mu biti u prilog razvitku i moralnomu i materijalnomu. Gledeć na to nastaje pitanje za trojednu kraljevinu, ide-li njoj u prilog, da u sadašnjih okolnostih, pozvana po kruni, svoj odnošaj naprama ukupnoj monarkiji, koji je do sada absolutnim načinom pridržan bio samovlasti, na stanoviti pravni temelj postavi, i da nastoji svoje djelovanje i svoj upliv na stanoviti, positivni i pravni podlog postaviti, ili pako da li joj više ide u prilog, da se i nadalje odrekne svakoga uticaja u najbitnije zadatke države, te ga ostavi i nadalje u samovlastnih rukuh?

Ja gg.! nebi mogao nikada savjetovati nijednomu narodu, niti zemlji, niti državi, da svoj neizviestni i bezpravni položaj ma i za koje vrieme produlji, jer ja držim, da i najgorji pravni red je bolji nego-li bezpravni; a bezpravje je, u kojem smo od god. 1848. živili, i ako sada svoj položaj u zajedinstvu zemaljah i kraljevinah Austrije na pravni temelj položimo, to naš položaj i narodni i državni može u svakom obziru i pogledom na stanovite političke eventualitete samo povoljnijim nastati. S toga je i odbor scienio, da mu je dužnost predložiti vis. saboru, da se glede ovih odnošajah napram ukupnoj monarkiji ima upustiti u dogovor sa zakonitim svojim vladaocem, a kad je ovdje u 3. predlogu naveo ujedno i to, da ide u susret odluci nj. Velič. od 20. rujna 1865. g., te uzima u pretres diplomu i patenat, nije mislio, niti misli, da je došao sa sobom u protuslovje, kao što je jedan od gg. predgovornikah rekao, niti misli, da je više rekao u konsekvenciji, nego što premise sobom nose, jer kad se kaže, da se želimo upustiti u dogovor sa njegovim veličanstvom glede odnošajah napram ukupnoj monarkiji, onda je obćenito izrečeno ono, što se pobliže i potanje kaže, kad se uprav kraljevski predlog pobliže označi; a ovdje ništa drugo učinjeno nije, nego naznačen je pobliže kraljevski predlog, koji sadržaje onu odluku, što je u premisah izrečena.

Ja sam slušajuć danas gg. govornike na svoju radost slušao i to, što mojemu osvjedočenju podpuno odgovara, da naime pravno osvjedočenje i pravna sviest jest velika garancija ne samo obstanku, nego i razvitku slobodoumnomu u svakoj državi. Pravno osvjedočenje je takodjer jedna od bitnih garancijah, da se narodi i da se države kao takove uzdržavaju, da svoj obstanak osiguraju, i da svoje sile upru u to, da im ga nikakove kombinacije iz rukuh oteti nemogu. Nu iz pravne sviesti, kako se je ona motivirala po stadiah u našoj povjestnici, sliedi upravo to, da se trojedna kraljevina, gledeć na svoju povjestnicu, imade na vlastite svoje noge postaviti, i da imade o svojem državnom bitku sama za sebe u porazumljenju sa krunom odlučiti.

Nebi zaista bio posao pravne sviesti našega naroda, kad bi trojedna kraljevina drugomu narodu, drugoj zemlji povjerila svoju sudbinu, da joj ona uredjuje položaj, u kojem imade bivati i razvijati se Povjestnica naša ako i jest bogata takovimi dokazi pravne sviesti u troj. kraljevini, žalibože imade i dokazah, da se je ta pravna sviest počela u nas utrnjivati, i da je već daleko u tom utrnuću došlo, jer po mom uvjerenju nebi inače moguće bilo niti ono, što je jedan od gg. predgovornikah napomenuo, da su Siebzig-eri predložili, da prekosavski predjeli ostanu pod upravom njemačkom, niti bi se moglo dogoditi, da drugi siebzig-eri predlažu, da ostanemo pod tutorstvom onim, radi kojega smo morali mač trgnuti i proti kojemu se je sav narod listom digniuo (Živio), i kaošto je tudje tutorstvo pravnu sviest u onom pravcu promienilo, tako, čini mi se, pravna se je sviest i sa ove strane zatrla, kad se još sada uz ovakovo izkustvo, koje je trojedna kraljevina učinila u svojem najnovijem nastojanju, da se približi kraljevini ugarskoj, kad se sada još vjeruje, da je moguće častno i pošteno, sa kraljevinom ugarskom spojiti se (Živio). Istina je, da uz ona gorka izkustva, koja su učinjeod g. 1723. pa do g. 1848., da trojedna kraljevina g. 1848. nije još imala toga izkustva, koje dandanašnji ima, i da je g. 1848. u svojem zaključku saborskom izrekla, da se imade prijateljska sveza sa narodi ugarskimi i nadalje uzdržati, ali dakako uz podpunu ravnopravnost obiuh stranah.

Nu moram ovdje primietiti, da niti u ovom predlogu odbora, kojemu je vis. sabor povjerio spise kraljevinskih odborah, neima nigdje razgovora o tom, neka se savez s Ugarskom prekine. Ovaj savez osnovan je na pragm. sankciji, ovaj savez utvrdjen je jednim te istim vladaocem; on se dakle, dok ti zakoni obstoje, prekinuti nemože i nitko nepredlaže njegovo prekinuće. Nu odbor scienio je, da iz ovoga još nesliedi, da trojedna kraljevina nebi mogla sama na svojih noguh stajati na temelju svoje povjesti i javnoga svojega prava.

Gg. govornici kazali su takodjer, da se od saveza s Ugarskom nadaju većoj, boljoj i jačoj garanciji u uzdržavanju ustavne slobode. Nu gg.! ovdje neće suvišno biti spomenuti i opomenuti gg. članove sabora na onaj resultat, koji se vidi iz spisah kraljevin. odbora i preporučiti, da se uzporedi ovaj resultat sa operatom, što ga je odbor petnaestorice za ugarski sabor priredio. Resultat djelovanja kraljevin. odbora pokazuje, da Ugarska nije protivna savezu sa trojednom kraljevinom, nu savezu onakovu, koji se pravim imenom nazivlje inkorporacijom, jer želi, da troj. kraljevina pošalje svoje zastupnike na sabor ugarski, prije nego je odnošaj medjusobni uredjen, i da njezini zastupnici budu imali o s o b n i glas. To pako po izkustvu znači, da, bilo ovih zastupnikah koliko mu drago, budući imaju samo pojedini glas, kad bi se ugovarala inauguralna diploma, kod ovoga najvažnijega dogovora, koji odredjuje odnošaj zemaljah krune ugarske napram monarkiji, da onda je postignuto ono, što je zakonim od 1848. g. i onako već zaključeno, t. j. da bi se inauguralna diploma potvrdila proti manjini, to jest proti trojednoj kraljevini, i da bi trojedna kraljevina imala stupiti u onaj odnošaj, u koji ju je smjestio sabor ugarski od god. 1848. To je dakle, po mom uvjerenju, ona sloboda, koja nam se obećava od saveza s Ugarskom.

Što se pako ustavnih garancijah tiče, naročito onih, koje su potrebite, da se upliv zastupstva u državne poslove uzdrži, tu preporučam predlog ugarskoga saborskoga odbora petnaestorice, iz kojega će se vidjeti, da je uprav sadašnji sabor ugarski pošao onim putem, gdje će svu silu i odlučnu vagu imati baš kruna, a nipošto zastupstvo naroda; uz takove pako garancije, koje su sasvim nalične patentu, u nijednoj državi ustavna sloboda uspjeti nemože.

Ja mislim, da sam ovdje razloge, koji su do sada navedeni bili, prilično reasumirao, osim onih g. Dr. Šrama, koji je za to, da se čitav jedan predlog sa svimi u savezu stojećimi točkami izostavi, i to iz razloga, što on scieni, da se država austrijska, ustrojavajuć ju na federativnom temelju, neima u ničem centralisirati, s kojim se ja sistemom nemogu složiti, niti ga poimljem, jer onda nebi bio federalizam, nego savez državah, što po mom mnenju nije državopravna, nego medjunarodno-pravna federacija.

Moram samo primietiti još jedno. Sa više stranah je napomenuto, da su ovdje precisirani zajednički poslovi, što je po mnenju mnogih suvišno. Suvišno je dakako onda, ako bi se odlučio visoki sabor na to, da se s monarkijom i sa vladaocem neće u razpravu upuštati, nego da će se postaviti na stanovište podpune negacije; ako pako visoki sabor želi upustiti se u dogovaranje i jednom svoje nutrnje i izvanjske odnošaje na pravni temelj postaviti, onda se nemože kazati, da je suvišno, dapače je potrebito. Samo može nastati pitanje, da li je u ovoj mjeri, kako je ovdje navedeno, i nije-li u ovoj mjeri pogibeljno? Od gospode predgovornikah nije nijedan razlogah naveo proti tomu; ali ja ću ipak samo za obranu ovoga nabrajanja i precisiranja načelah, a ne zajedničkih poslovah, to navesti, da je ovo i formom i čitavim sastavkom navedeno ne u oblici zakona, ili zato, da se već sada u obliku zakona stavi, nego da su ovdje stanovita načela navedena zato, da se vladalac osvjedoči, u kojih poslovih drži trojedna kraljevina, da zajedinstvo obstoji, obstojati može napram pragmatičkoj sankciji i napram izjavam u adresi od 10. veljače 1866. god. učinjenim, gdje se kaže, da trojedna kraljevina priznaje zajedničke poslove i da za shodno drži njihovo zajedničko razpravljanje. Što se pako načina tiče, ovdje nije predložen dosada nijedan način, nego rečeno je samo, da se želi, da, kad bude shodan predlog od strane vlade učinjen, da bi se na sliedeća glavna načela vlada imala obzirati, i da na ovih zajednički organ bude osnovan. Ovdje su navedena načela, koja sigurnost trojedne kraljevine i izkustvo ustavnih državah za potrebita nalaze.

U ovih načelih, samih po sebi, koliko sam barem do sada od gospode govornikah čuo, nemože biti ništa pogibeljna, a i nije nitko kazao, da je što pogibeljna u njih.

Napokon su u izviešću učinjena 2 predloga, ali bi se dali u jedan predlog svesti; a to je, da će se napram ovdje izraženim načelom trojedna kraljevina upustiti u zakonarsku razpravu osnove, koja će se joj predložiti na temelju ovih načelah, tako glede zajedničkih poslovah, kao i njihova obavljanja, istom onda, kad trojedna kraljevina bude izciepljena i kad bude odgovorna vlada ustrojena. Proti ovomu se nijedan od gospode govornikah izjavio nije, dapače su se sva gospoda govornici za to izjavili.

Ovo su daklė načela adrese, i svedši sve u jedno cielo, scienio je odbor, da kad bi visoki sabor ove predloge izvješća prigrlio, da ih obzirom na previšnji odpis od 21. listopada sabrane u adresi na podnožje priestola njeg. Veličanstva podnese.

Sada je pitanje samo to, hoće-li visoki sabor, da se od točke do točke ova stvar pretrese, ili, buduć da su se svi govornici već o svih točkah izrazivali, da se o čitavom operatu ujedno odluči. (Živio!)

Predsjednik: Kako je vis. kuća iz podulje današnje debate razabrati mogla, to imade 4 predloga, koji su više manje obrazloženi, i o kojih se je više govorilo nego bi uprav kod generalne debate od potrebe bilo.

Neću reasumiranjem tih predlogah vis. kući dosadjivati, nego ću ih samo na kratko navesti, pak pozvati vis. kuću, da se za jedan ili drugi od njih odluči, da tako dobije temelj specialne debate. Prvi predlog je sadržan u izviešću odbora dvanaestorice, koji nesamo negativno djelovanje kraljevin. našega odbora razlaže, nego takodjer obzirom na državno pravo trojedne kraljevine i na sadašnje političke konstelacije positivne dalnje predloge čini. Drugi predlog je onaj zastupnika osiečkoga, koji tamo ide, da se počteto dogovaranje nastaviti, te novi odbor izabrati i s naputkom u Peštu poslati imade. Treći je predlog gosp. zastupnika grada Zagreba Bogovića, koji misli, da se ciela ta debata imade odgoditi dotle, dok se nebude odluka sabora ugarskoga u tom predmetu saznala. Četvrti napokon je predlog gosp. Starčevića, koji misli, da se izviešće i svi predlozi zabaciti imadu, buduć mi, koji smo zastupnici samo 7 županijah, u ime većega diela našega naroda u tako važanom pitanju govoriti nismo zvani.

Po smislu poslovnika najprije ću formulirati pitanje glede izviešća, te ću pitati vis. kuću, da-li ovo izviešće u načelu za temelj i podlog specialne debate prima.

Padne li ovo izviešće, onda ću redomice staviti pitanje o drugih predlozih.

Jovan Živković: Ja se sasvim slažem sa predloženom formulacijom, ali mislim, da tim nije izključeno, da se kod specialne debate obzir uzme i na one predloge, koji baš u razpravi stojeći predlog izviešća alteriraju, a ovdje se radi samo o tom, da-li ovo izviešće ima služiti temeljem specialne debate ili ne. Ja tu opazku činim zato, jer se nisam htio miešati u generalnu debatu, buduć nisam našao, da je ona na svojem mjestu. Ovo izviešće, koje sadržava toliko načelah, nemože se inače nego glede svake točke njegove posebice u pretres uzeti. Zato molim, da se ovdje glasuje samo o tom, da-li ovo izviešće imade služiti za podlog specialne debate, bez da se time izključe oni predlozi, koji izviešće u jednoj ili drugoj točki alteriraju.

Avelin Čepulić: Ja mislim, da je ova opazka gosp. Živkovića sasvim suvišna, jer kad bude specialna debata, on može medju ostalimi razlozi navesti i one, koje sadržavaju pojedini predlozi, i zato predlažem, da se simpliciter preko nje ide.

Predsjednik: Ako proti formulaciji neima dalnjega prigovora, formuliram pitanje još jednom ovako: Prima-li visoki sabor izviešće odbora dvanaestorice u načelu za temelj i podlog specialne debate? Onu gg., koja su za to, molim da ustanu. (Većina se digne.)

O tom dvojbe neimade, da je većina gospode članovah ustala, te se izjavila u načelu za izviešće. Time daklė generalnu debatu završenom izjavljujem, i molim gospodu članove sabora, da se sutra u 11 satih ovdje sastanu, da onda specialnu debatu započmemo. Tim zaključujem današnju sjednicu.

Šestdeset i prva saborska sjednica,

držana dne 18. prosinca 1866. u 11 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Molim, da se prije svega zapisnik jučerašnje sjednice pročita.

Biljež. Stjep. Hrvoić: Čita zapisnik.

Zapisnik

Šestdesete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 17. prosinca 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

Prije svega pročitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, te je uz primjetbu saborskog predsjednika, da se naime na mjestu, gdje se govori uzvišeno kralj. namiest. vieće, ona riec „uzvišeno" izpusti, odobren i ovjerovljen. —

Predsjednik sabora javio je saboru, da su se narodni zastupnici gg. Josip Briglević i August Lukinac sa podieljenog im dopusta vratili, te na sabor prispjeli, što je uzeto na znanje.

Poslje ovoga proglašeni su sliedeći na sabor prispjeli podnesci:

1. Broj 887. Narodni zastupnik kotara veličkog gosp. Škender Ivan Peičić podnaša opravdanje svojeg nedošašća na sabor i moli za dalnji dopust od 14 danah.

Upitno opravdanje uzimlje sabor kao dostatno na znanje, te iz razlogah u molbi navedenih podjeljuje molitelju dalnji dopust od 14 danah.

2. Broj 890 Mirko Bedeković kandidat pravah daruje 100 for. za jugoslavensko sveučilište.

Buduć je upitna svota saborskim predsjedničtvom predana gosp. odboru za jugoslavensku akademiju i sveučilište radi dalnjega rukovanja, to se rečeni podnesak kao darovnica uzimlje na radostno znanje.

3. Broj 891. Prošnja urbarske obćine Orešac kotara i županije virovitičke radi uredjenja urbarskih odnošenjah u pogledu pašah i šumah, upućena je na urbarski odbor. —

4. Broj 892. Proglašeno je izviešće saborskog ovjeriteljnog odbora vrhu izborah gg. Josipa Marića kanonika metropol. kaptola zagrebačkog za kaptol senjski i Vinka Milića za kotar severinsko-ribnički. —

Buduci su u smislu istoga dotični izborni zapisnici posvema u redu obnadjeni, to se smatraju ovim upitni izbori ovjerovljenimi, te sabor prima gg. izabranike kao svoje prave članove.

5. Broj 894. Pročitan je izpravak narodnoga zastupnika g. Dr. Lavoslava Šrama k predloženoj po izaslanom iz sjednice od 1. prosinca 1866. odboru adressi na nj. c. kr. apoštolsko veličanstvo. —

Zaključeno ovaj izpravak uvažiti prigodom specialne debatte o adressi. —

Nakon ovih izjavio je saborski predsjednik, da na dnevnom redu stoji izviešće i predlog odbora izaslanog iz saborske sjednice od 1. prosinca 1866. za pretresanje operata kraljevin. odbora, i da o tom otvara generalnu debattu.

Pozvao je saborskog bilježnika narod. zastupnika g. Augusta Dutkovića, da bilježi redom prijavit se imajuće govornike.

Zatim je prvi na redu progovorio izvjestitelj upitnog odbora narodni zastupnik g. Mato Mrazović, a za ovim predložitelji posebnih predlogah narodni zastupnici gg. Dr. Antun Stojanović i Mirko Bogović, i napokon preuzvišeni g. biskup djakovački Juraj Strossmayer.

Pošto se je tako primaklo vrieme do na $^3/_4$ 3 ure poslje podne, a s veće strane u saboru pojavili su se glasovi za odgodjenje današnje saborske sjednice: to je predsjednik sabora na predlog narodnog zastupnika gosp. bar. Dragoila Kušlana, da se naime ova sjednica za njeko vrieme odgodi, nu svakako još danas dalje nastavi, pošto je stojeći na dnevnom redu predmet važan, te vrieme sili, da se što prije rieši, sjednicu zaključio time, da se ista u 6 satih poslje podne nastavila bude.

U 6 satih poslje podne otvorio je podpredsjednik sabora g. Dr. Mirko Šuhaj nastavljenu saborsku sjednicu time, da je u predmetu generalne debatte o izvješću i predlogu odbora za pretresanje operata kraljevinskog odbora, pozvao ponajprije na redu stojećega govornika narod. zastupnika g. Dr. Šrama, i pošto ovoga u onaj čas u sabornici bilo nije, to je ob istom predmetu progovorio narodni zastupnik g. Dr. Mihajlo Polit, za ovim tada u to vrieme u sjednicu došavši g. Dr. Šram i napokon narodni zastupnik g. Dr. Ante Starčević, koji je ujedno ustmeni predlog stavio, „da se naime toli ovaj na dnevnom redu stojeći odborski predlog kao i svi ostali posebni u tom poslu odnoseći se predlozi pošto i onako k svrsi nevode, zabace."

Pošto se nakon toga nitko više od saborskih članovah za govor prijavio nije, to je predsjednik sabora pozvao predložitelje posebnih predlogah, naime gg. Dr. Antuna Stojanovića i Mirka Bogovića, da imadu rieč, i pokle su se ovi takove odrekli, progovorio je, kao posljednji rieč imajući, izvjestitelj odbora g. Mato Mrazović, a nakon toga izjavio je predsjednik sabora, da su u predmetu, o kom je generalna debata vodjena i zaključena učinjena četiri predloga naime:

a) predlog saborskog odbora dvanaestorice.
b) predlog narodnog zastupnika gospodina Dr. Antuna Stojanovića,
c) predlog narodnog zastupnika g. Mirka Bogovića, i
d) predlog narodnog zastupnika g. Dr. Ante Starčevića, i pošto je glavna debatta zaključena, to je predsjednik sabora u smislu saborskog poslovnika stavio na sabor sliedeće pitanje: „Prima-li visoki sabor u načelu izviešće odbora dvanaestorice za temelj i podlogu specialne debatte?“ —

Na što je sabor ustajom većinom glasovah u smislu po saborskom predsjedniku stavljenog pitanja zaključio, da prima u načelu izviešće saborskog odbora dvanaestorice za temelj i podlogu specialne debatte, prigodom koje će se i ostali predlozi narodnih zastupnikah gg. Dr. Stojanovića, Mirka Bogovića i Dr. Starčevića uvažiti imati.

Time bude današnja sjednica u pol 9 satih na večer zaključena, i buduća za sutra t. j. na dan 18. prosinca 1866. u 11 satih prije podne urečena. —

Dr. Mirko Šuhaj s. r.
I. podpredsjednik sabora.

Stjepan Hervoić s. r.
bilježnik.

Predsjednik: Buduć nitko primjetbe nečini, zapisnik se odobrenim proglašuje.

Zapisnik će danas voditi g. bilj. Dutković, a govornike bilježiti g. bilj. Zlatarović.

Buduć nikakvih podnesakah neima, može vis. kuća odmah na dnevni red prieći, naime na specialnu debatu o predloga, što ga je odbor glede izviešća kraljevinskog odbora podneo.

Izvj. Mato Mrazović: Prvi predlog odbora glasi ovako: (Čita). „Neka vis. sabor izvoli izjaviti, da mu čl. 42. od 1861. god. sveudilj ostaje nepromjenljivim temeljem i ravnilom u pitanju o državopravnom odnošaju trojedne kraljevine naprama kraljevini Ugarskoj.“

Već prigodom glavne debate imao sam priliku napomenuti, da je povod ovomu predlogu od strane odbora u onoj želji kraljevinskog odbora ugarskoga, što ju je izjavio, da ako se čl. 42. od 1861. g. promieni, da bi tim porazumljenje laglje za rukom pošlo. Glavne točke, na koje bi se ova promjena mogla odnositi, vide se iz same razprave jednog i drugog kraljevinskog odbora, naime pitanje o prekinuću sveze izmedju trojedne kraljevine i kraljevine Ugarske, da-li je ova sveza prekinuta pravno ili nepravno; drugo je pako način razpravljanja zajedničkih poslovah ili državopravno pitanje naprama ukupnoj monarkiji, glede kojega je kraljevinski odbor ugarski scienio, da nemože nikako pristupiti na razpravljanje toga pitanja sa kraljevinskim odborom trojedne kraljevine, nego da je svakako ugarski sabor kompetentno mjesto, u kojem bi se ovo pitanje razpravljati i riešiti imalo.

Gledeć na ovaj zahtjev kraljevinskog odbora ugarskog scienio je odbor ovaj, da se ovo pitanje ima riešiti prije svega, i zato je takodjer, iz razlogah u izvješću navedenih, što naime članak 42. od 1861. god. izrazuje pravnu sviest naroda glede državopravnih odnošajah naprama Ugarskoj za prošlost, i za budućnost obsiže ona jamstva, koja su za razvitak i obstanak trojedne kraljevine potrebita, za to, da se ovaj članak nepromieni.

Ovo su razlozi, koji su ponukali odbor na ovaj predlog, o kojem će se vis. kuća imati sada izjaviti.

Predsjednik: Ako neželi nitko progovoriti, usudjujem se pitanje formulirati ovako: Hoće-li zastupstvo trojedne kraljevine, da mu članak 42. od 1861. god. ostaje sveudilj nepromjenljivim temeljem i ravnilom u pitanju o državnom odnošaju trojedne kraljevine naprama kraljevini Ugarskoj? (Glasovi: prima se!)

Dakle molim, neka visoki sabor izvoli to ustajom izjaviti. (Velika većina).

Nadopolovičnom većinom glasovah je dakle ovaj predlog primljen

Ivan Vončina: Ja bi molio, visoki sabor, da se oni, koji su proti tomu, pobilježe. (Glasovi: dalje!)

Predsjednik: Glasovanje je svršeno, ja sam zaključak izrekao, znamenita je većina ustala, neka se izvoli visoki sabor, da negubimo vrieme, tim umiriti.

Izvjestitelj Mato Mrazović: Drugi predlog odbora glasi ovako: (Čita) „da trojedna kraljevina neima ni prava ni dužnosti, a ni zakonitoga načina stupiti u sabor kraljevine Ugarske, što je sazvan u Peštu na 10. prosinca 1865. i dotično na 19. studenoga 1866.“

Već iz predjašnjega predloga, što ga je visoka kuća prihvatila, sliedi njekim načinom ovaj drugi predlog kao njegov korolar. Članak 42. od 1861. god. naročito kaže, da je sveza izmedju trojedne kraljevine i kraljevine ugarske u zakonarstvu pravno prekinuta, i pošto je ovaj članak i nadalje temeljem i ravnilom glede odnošajah trojedne kraljevine naprama kraljevini ugarkoj uzdržan: to samo po sebi sliedi, da trojedna krajevina, prekinuvši svezu zakonarsku izmedju se i kraljevine ugarske, neima niti prava niti dužnosti, osim toga pako, pošto su zakoni od 1848. god. zastupstvo trojedne kraljevine kao takovo, t. j. kao osebinu državo-pravnu upravo ukinuli, neima niti načina, da bude na saboru ugarskom zastupana. Ovdje je naročito kazano: sabor kraljevine ugarske, što je sazvan u Peštu na 10. prosinca 1865. i dotično na 19. studenoga 1866.; jer pridržav nadalje temelj glede odnošajah trojedne kraljevine naprama Ugarskoj, nije sabor prekinuo nit sadržaja članka 42. od 1861. god. po kojem ovo pitanje glede odnošajah i nadalje otvoreno ostaje; nu za ovaj sabor, pošto dogovor za rukom pošao nije, dakako ostaje istinito i tvrdo to, da trojedna kraljevina neima niti prava niti dužnosti, niti načina, da stupi u sabor ugarski.

To su razlozi, koji su ponukali odbor, te je ovaj predlog visokomu saboru učinio.

Jovan Živković: Visoki sabore! U ovoj točki (II. i III. odborova izviešća, kojima se nit daljnjega dogovaranja sa kraljevinom Ugarskom izriče prekinutom,) molio bi i ja za njekoliko riečih.

Sa ovom točkom predloga odborova stoji u savezu odmah sliedeći predlog, glaseći, da trojedna kraljevina, prema tomu, što nemogaše ići na ugarski sabor u Peštu, uzima u svoje ruke, da rieši državopravno pitanje prama cjelokupnoj monarkiji.

Gospodo, težko je govoriti u ovom pitanju, jer se njekim načinom narušava sloga, koja je, ako igdje, ovdje potrebna; ali još je teže ugušiti svoje protivno osvjedočenje u onom trenutku, gdje je svaki trojedne kraljevine sin, a naročito narodni zastupnik, pozvan, da svoje unutarnje osvjedočenje javno pred licem naroda izkaže.

Ova točka je onaj Rubikon, o kojem je njeki dan u javnom listu govora bilo, gdje trojedna kraljevina izriče, da sa Ugarskom ništa više posla neima, te da će drugim pravcem poći, nego do sada.

Gospodo, ili nam se valja staviti na stečevine naše od god. 1848., ili na ruševine našeg ustava, tertium non datur. Prigrlite jedno ili drugo, ali tjerajte dosljedno. Za jedno i drugo ima dovoljnih razlogah, jedno i drugo dade se braniti s narodnog gledišta, a stranom s prava historičkog; ali ja naglašujem izrično: tertium non datur, jerbo mislim, da je baš ovo treće dosad ovim saborom kretalo, i rekao bi, da je baš s toga, što je naš sabor oba stanovišta prigrlio, njegov rad do sad bezuspješan ostao.

Gospodo, onaj, koji u ovako odvažnom času hoće što da radi, valja da prije svega račun na čisto izvede, da li naime misli, da ono, što učiniti hoće, uspjeha imati može. Što se moga mnienja tiče, — ja nestojim s nikim u nikakvoj solidarnosti — ja ću ovdje očitovati svoje duboko uvjerenje.

Ja sam uzeo jedno i drugo stanovište u pretres, stečevine naime od godine 1848. i ruševine našega staroga ustava. —

Što nam pružaju stečevine naše od god. 1848., u kojima se duh našega narodnoga poleta ogleda? Pružaju nam to, da smo se istina od Ugarske odciepili, ali još neznamo, da li smo svoji, i na koliko smo svoji. Nastala je doba iza g. 1848., za koju se nemože reći, da smo svoji bili, kako smo mislili. Iza te absolutne dobe nastade god. 1860., koja nam istina naš ustav oživotvori; ali baš od to doba nezna se, na koliko smo svoji; Austrija i Ugarska otimaju se, da što za sebe dobiju, i nezna se, da li će za nas što ostati. Ja dakle smatram ove stečevine za vrlo problematične i prekarne, nego da bi mi mogle temeljem biti za dalnji moj rad, ako hoću uspjeha imati.

Na drugoj strani stoje ruševine starog ustava, kao po visokoj vladi pruženi nam temelj, gdje se kaže: stare ustanove i zakonski običaji, koje ste nasliedili od vaših otacah, neka vam budu ishodište dalnjemu obrazovanju.

Meni se svidilo, da se ovog drugog temelja latim, jer kako ću u mom kratkom govoru obrazložiti, vidim, da mi pruža dovoljnu podlogu, da mogu na njem osnovati ono, za čim težim.

Narodna samostalnost i zemaljska samouprava za trojednu kraljevinu, označena u članku 42. od godine 1861., leži i meni pred očima, kako sam to malo prije mojim glasovanjem za isti članak dokazao. No zato ipak s ovog mog gledišta smatram ja, da se ovaj II. i III. predlog odbora neda niti s pravnoga, još manje s političkoga gledišta opravdati.

Što se prvog tiče, moram reći, što sam već toliko putah opetovao, kad uzmem stanovište, na koje je stupila kruna naprama nam, da onda vidim, da ima i naše stanovište i ono od Ugarke jedan te isti izvor, koji leži u pragmatičkoj sankciji.

Ja sam dakle prije svega moj račun morao staviti ovako, da vidim, da li su garancije pragmatičke sankcije dovoljan kriterium za našu narodnu samostalnost u smislu čl. 42. od god. 1861.

Što zahtieva pragmatička sankcija od nas? Ništa više i ništa manje, nego nerazdruživost kraljevinah i zemaljah krune ugarske, t. j. jedinstvo kraljevine Ugarske naprama cjelokupnoj monarkiji. Naravski, da to jedinstvo svakako predpostavlja ma i najmanju realnu svezu, u kojoj bi se ono imalo manifestirati (ogledati.)

Gospodo, ovo gledište dielio je naš sabor od 1861. i 1865. god., napokon je i kraljevinski odbor naš u Pešti u smislu članka 42. izrično naveo, da preko onog, što je u §. 4. tog članka označeno, još mnogo predmetah imade, koje je stavio u izgled i želio, da glede tih predmetah stupimo u bližnju svezu sa kraljevinom Ugarskom; naš kraljevinski odbor izrično se je pozvao sa njekoliko riečih, koje govore sasvim za ovo načelo užje sveze, gdje veli: „Ove zajednice s krunom ugarskom nije trojedna kraljevina narušila ni onda, kada je god. 1712. na svojem saboru samostalno prenesla pravo nasljedstva na ženski spol vladajućega doma habsburžkoga, kako svjedoče naputci, koje u tom pogledu dade svojim poslanikom na ugarski sabor god. 1715. i 1722/3. Pak i ugarska pragmatička sankcija od god. 1722/3., naglasivši §. 4. članak 1. „nerazdruživost“ kraljevinah i zemaljah krune ugarske izrazila je samo ono državopravno stanovište, s kojega je i trojedna kraljevina vazda smatrala svoj odnošaj naprama ostalim kraljevinam i zemljam krune ugarske.“

I ovdje naglašiva zajedničko državno pravo na temelju pragmatičke sankcije u svojoj razpravi proti kraljevinskom odboru ugarskomu.

Tu sveudilj obstojeću zajednicu sa Ugarskom imao je pred očima i sadašnji sabor, kad je rekao, da se to pitanje državopravno najshodnije u zajednici sa kraljevinom Ugarskom riešiti može.

Ja dakle ovdje ništa novoga nevelim, nego ono, što su sabori od god. 1848., 1861. i 1865. poprimili, naime, da mi od jedinstva krune ugarske odciepljeni nismo, t. j. od one sveze, koja je ustanovljena pragmatičkom sankcijom, koja je temeljni zakon kraljevine ugarske i ciele monarkije.

Kako sam već gore kazao, velim i sada, da sam, ostaviv izhodište god. 1848., morao biti sebi dosljedan, ter stupiv na temelj ugarsko-hrvatskog ustava morao najprije gledati, da li i kruna još na tom temelju stoji, i ja vidim, da ona i sada stoji na istom temelju više nego ikada, te da je to jedini put, kojim mogu doći do svrhe, ako je sloga i porazumljenje izmedju nas i Ugarah moguće.

Ovo je načelo i njime označeni pravac poprimio i naš sabor u svojoj adresi, kad je kazao, da se ovo državno pitanje cjeli shodno u zajedinstvu sa kraljevinom ugarskom riešiti može.

Gospodo, stupivši naš sabor na ovaj temelj, kad je do izvedenja došao, dopustiti morate, da se je od toga pravca udaljio, i onda je dao takav naputak odboru, koji je ovo zajedinstvo izvrnuo u paritet sa Ugarskom naprama Austriji, t. j. koji je vojevao za državnu osebinu trojedne kraljevine naprama ukupnoj monarkiji, i tako isto i prama Ugarskoj.

Gospodo, svatko od nas je onda znao, da na tom temelju izgleda za uspjeh neima, niti biti može. Zašto? Jer smo mi baš tim načinom odstupili od onoga glavnoga načela,

koje jedino nas i Ugre u sporazumljenje staviti može, da bude izhodište njim i nam jednako, t. j. da se članak 42. sa pragmatičkom sankcijom u sklad dovede.

Kad mi idemo na dogovaranje u Peštu, pa zahtievamo od Ugarah: „priznajte vi, da smo mi ravnopravni, jednaki faktori, ne samo u dogovaranju glede naših medjusobnih odnošajah, nego i to, da smo i u ovoj državopravnoj razmirici prama Beču i mi i vi ravnopravni faktori“ — takovo priznanje od Ugarah očekivati, koje narušava temelj, na kojem mi i Ugarska i kruna stojimo, bilo je svakako vrlo naivno. (Oho!)

Ja se nimalo nečud.m ovomu uspjehu, kojega smo postigli, te da smo u tom najvažnijem pitanju dobili onaj odgovor, naime, da se odbor ugarski nesmatra vlastnim to državno pitanje s našim odborom meritorno razpravljati, pa da je zato samo i jedino ugarski sabor pozvan, da ga rieši.

Ovaj odgovor podpuno odgovara temelju i pravcu naše adrese, a i izraženim nazorom našega kraljevinskoga odbora, koji u razpravi kaže, da želi to pitanje u zajedinsvu sa kraljevinom Ugarskom riešiti. Je li je pako to zajedinstvo: ići u Peštu samo na dogovor, pak onda doći kući i samostalno riešenje toga preduzeti; ali to: dogovoriti se o načinu, kako da se stupi u to zajedinstvo, koje bi tada tu zajedničku nam ustavnu razmiricu zajednički (u jednom te istom tielu) a ne napose riešiti imalo?

Gospodo, nas i naš sabor na ovakav postupak nije nukalo samo gledište pragmatičke sankcije, nego i okolnost ta, što je kruna prama nam stala na takovo dvojako stanovište, koje nam kaže, da i nebi bilo pragmatičke sankcije, cjelishodnost ili oportunitet nas upućuje, da tako postupamo. Ona naime kaže u prvom pitanju: dajte meni ovo i ovo, sve, što diploma listopadska zahtieva, sve što je nad §. 4. članka 42.; a što se ostaloga tiče veli; „idite u Peštu, pa se glede te Vaše autonomije tamo sa saborom ugarskim dogovorite, a želja je moja, da to i svršite.“ Svakako je dakle u izgled postavila, da osim toga, što od nas ište, glede ostaloga sa Ugri računamo, i da je želja krune, da se o tom dogovaramo. Krunisanje nemože se obaviti, dok zakonski temelj nije na čisto izveden; ovo, što je moje, daj meni, a glede ostaloga računaj s onim, koga se to pobliže tiče.

Kad je tomu tako, i to je pravi smisao kralj. odpisa: je-li bilo što bolje i pravilnije, nego stupiti s onim u dogovor, koji ista prava brani, s kojim ako želimo u tom poslu zajednički postupati, da mu se bar prilika pruži, da se izjavi ob onih uvjetih, što su u članku 42., §. 4. označeni, naime o narodnoj samostalnosti?

Ovaj se političi razlog pobiti neda, mi smo poglavito radi toga kazali, da želimo u zajedinstvo sa kraljevinom ugarskom stupiti.

Što nas je dakle ponukalo, da smo se tomu načelu iznevjerili u jedanaestom času, to neznam; ali vidim, da to dobrim plodom uroditi neće; tim načinom neima mjesta sporazumljenju, jer mi u paritetni dogovor sa Ugarskom u tom pitanju prama Austriji doći nećemo.

Gospodo, ovo pitanje sasvim za sebe stoji, a dolazi u savez s onim, što smo mi mogli učiniti, da drugo izbavimo, t. j. da-li bi mi, ako bi popustili u ovom pitanju, mogli izvojevati ono, što takodjer za rukom pošlo nije. Zato dopustite, da i ob onom njekoliko riečih progovorim, t. j. što se naših medjusobnih odnošajah tiče

Stvar je zapela o našem pokušaju glede pariteta naprama Austriji, i ovo je takova točka, da ako mi nepopustimo, sporazumljenja neima; zapela je dalje o našoj cjelokupnosti, o Rieci i Medjumurju; zapela je o zavjernici, i napokon zapela je o tom, što Ugarska drži, da ovu svezu, — što se zahtieva od nje, da kao uvjet našega dalnjega dogovaranja prizna, — pravno prekinutom priznati nemože, pače, da nije od potrebe sklapati novu svezu, nego da na temelju stare sveze što više moguće našu autonomiju možemo razširiti. Ovako sam ja shvatio odgovor ugarskoga kraljevinskoga odbora glede toga pitanja.

Što se Rieke tiče, istina je, da je na to pitanje ugarski odbor rekao, — i sigurno bi i ugarski sabor to isto kazao, — da nepopušta, najmanje da nepopušta u onom položaju stvari, gdje vidi, da mi glede naše sveze pod krunom jednom te istom, takav korak upotrebljavamo, koji nas izvan zajedinstva takove stavlja, to jest, mi pravimo „reissaus“; jer koji od mene odciepljenje sasvim traži i samo u ličnu uniju stupa, da mu ja još činim koncesije glede cjelokupnosti, koju ja formalno za sebe imati mogu, to znači: daj ti meni sve, a ja tebi nedam ništa.

Gospodo, neima nijednoga izmedju nas, koji bi u pitanju glede Rieke popustio; ali baš zato ja mislim, da bi se to pitanje sasvim u drugom vidu pokazalo, da smo mi u onom, na čem Ugarskoj najviše leži, u borbi naime naprama Austriji, njoj u istinu druzi, kako nas pragmatička sankcija poziva, t. j. ona ista, koja i naša prava ujamčuje.

Ja nemislim, da Ugarska na to ide, da onu staru svezu opet ponovi, da bi nastupili opet slučaji od god. 1848., a to najviše ona okolnost pokazuje, što su Ugri kazali, da nebi bili protivni, da autonomiju našu priznadu, kako ju članak 42., §. 4. sobom donosi.

Ovaj §. 4. daje nam podpunoma samostalnu upravu, naše zakonarstvo, što danas još podpuno niti neimamo, jer bili smo gg. 1861., 1865. i 1866. samo ad hoc sazvani, netreba, da si tu iluzije pravimo.

Kad ja vidim, da su Ugri voljni u tolikoj mjeri sići sa svoga pravnoga gledišta, zakonah naime 1848. — jer su ih fakticno ignorirali, kad su se pustili s nami u dogovor — onda moram reći, da kad bi se mi držali načelah naše adrese, bilo bi lahko moguće, da riečko pitanje nebi bilo kamenom smutnje, kao što je sada.

Ja ću dobiti još kašnje priliku, da o našoj autonomiji govorim; ali u koliko ugovaranje „posebne“ zavjernice takodjer čini kamen smutnje, neće biti s gorega, ako i tu stanovište naše označim.

Glede toga moram reći: ako mi imamo izgleda za savez sa Ugarskom, pa bilo to samo u jednoj točki t. j. samo glede njekojih predmetah, onda moramo dopustiti baš u smislu čl. 42. glede tih zajedničkih predmetah zajedničko zakonarstvo i tomu odgovarajuću zajedničku vrhovnu upravu; jer se baš u tom sastoji i ogleda integritet krune ugarske. Zato se glede toga nam i Ugrom zajedničkoga prava nemože od svakoga diela napose sa krunom ugovarati, jer onda se narušava jedinstvo krune, ako bi svaka strana jednoga tiela mogla i o toj točki, koja se na zajedinstvo ustava odnosi, sa krunom „napose“ ugovarati; onda neima one sveze, koju mi u istinu postići smieramo, onda neima zajedničkoga ustava i uprave ni u nijednom poslu.

Zato sam ja i mislio, a mislim i sada, da bi u ugovaranju „posebne“ zavjernice po pravu moglo biti govora samo ob onih predmetih, koji su izključivo naši, ter da s pravnoga gledišta, stupivši mi ma i u najmanju realnu svezu

sa Ugarskom, o posebnom ili dvostrukom ugovaranju diplome glede zajedničkoga ustava govora biti nemože.

Vi ćete mi kazati, ako to dopustimo, prestala je državna osebina trojedne kraljevine naprama ukupnoj monarkiji. Ja dopuštam, da, u koliko mi stupimo ma u najmanju realnu svezu sa Ugarskom, da tim prestajemo biti napose državna osebina naprama Austriji; ali neprestajemo biti državna osebina, i jesmo to u pravnoj mjeri naprama Ugarskoj. (Oho!)

Gospodo, ja štujem svakoga mnenje i osvjedočenje, ali ja se držim načela i stanovišta moga dosljedno, te izvadjam iz njega ono, što odtuda nuždno proizlazi.

Iz svega, što sam do sada rekao, mislim, da po mom nazoru i po nazoru krune, onaj pravni temelj, na kojem stoji kruna, temelj, na koji se je postavila Ugarska, temelj, koji i mi danas njekim načinom prigrljujemo, nedopušta drugoga izhoda, nego pripoznati, da se ovo pitanje niti s pravnog, niti sa gledišta cielishodnosti neda riešiti izvan zajednice sa Ugarskom.

Ja ću sada prieći na drugu stranu pregovora t. j. da se predlog odbora, — kako rekoh, — neda opravdati niti sa političkoga gledišta.

Ovo pitanje dopušta sve razloge oportuniteta; nu da vidimo, da li je politički mudro onako postupati, kako se ovdje predlaže.

Veli se, ako mi nebudemo ništa radili u tom poslu, te odsudili naš narod na njekakav nerad, da bi to po njega najveća opasnost bila.

Ja baš velim protivno.

Znano nam je, da se to pitanje sada nalazi na dnevnom redu u saboru ugarskom, a znamo i to, da se radi o tom sa svom revnošću, da se čim prije svrši.

Samo je ova alternativa moguća: ili će se sporazumjeti ugarski sabor sa krunom, ili ne. Ako se nesporazumije, onda ovo naše kretanje neće istina ništa škoditi, ali neće ni pruditi; jer nebude li sporazumljenja sa Ugarskom, poprimiti će vlada onda onaj pravac, koji si je ona za taj slučaj već označila; niti će se onda na novu našu radnju osvrtati.

Nu kako stojimo, ako se Ugarska porazumije sa vladom?

Ja velim, da onda najveća pogibelj za nas u tom leži, da smo ovo učinilo, što se ovdje predlaže.

Ako se ovaj pravac poprimi, i mi reknemo Ugrom „s bogom,“ a oni se sporazumiju s vladom: s kakovim obrazom može onda ovaj sada sakupljeni sabor stupiti u kakav dalji dogovor sa Ugarskom? S kakvom dosljednošću može nastaviti nit dogovaranja, kad je ovim korakom put k tomu presjekao i sebe njekim načinom blamirao; kad je poprimio stazu, koja je zabačena? Dočim naprotiv, ako bi s ovim još preranim korakom malo pričekali i ovu stvar za sada po predlogu gosp. Bogovića in suspenso ostavili, a ugarski sabor medjutim sporazumije se ili se upusti u riešenje državopravnoga pitanja bez nas, još nije naša posljednja izrečena, još bi ulučili priliku, izjaviti sve uvjete, još bi mogli sve *ponoviti,* za izbaviti ono, što se izbaviti može.

Ja mislim, gospodo, da mi u ovoj razmirici neidemo na obrazovanje Austrije i naše domovine drugimi sredstvi nego umom i perom u ruci, ili valjda nećemo misliti na godinu 1848.: s toga valja na sve okolnosti obzir uzeti, koje nam presiecaju put, da nemožemo natrag!

Gospodo, ja uvidjam, da je za onu gospodu i za naš sabor težko, kad je jednim putem udario, pa se uvjerio, da svrsi nemože doći, da onda udari natrag; jer u tom leži nekakva sramota; ali svakako politička mudrost sa sobom donosi, da nečinimo onoga koraka, koji se više povratiti neda. Zato ja mislim, da je izreka, da se ostavi ova stvar in suspenso, svrsi shodna, jer time bar ništa nebi pokvarili, a u Beču znade se već i onako, što smo naumili: nezatvarajmo dakle vrata prama Pešti, za da joj pruženom prilikom možemo diktirati, što diktirati moramo, da izbavimo našu narodnu samostalnost i autonomiju.

Vi ćete možda pitati: da bismo mi to dogovaranje nastavili, i da bismo se mi na temelju adrese sa Ugarskom u dogovor upustili, pak da bi i taj način bez uspjeha ostao, šta bi onda činili? Gospodo, ako bi to sve i bilo, da bi mi na tom temelju išli u Peštu, pak propali, i onda bi drugo ja radio, nego što Vi radite. Kad sam stao na temelj zakoniti, kojega mi kruna pruža, onda bi kazao kralju i narodu: ovo je unutar granicah tih zakonah moje, ovo su uvjeti narodnoga moga života i obstanka, ja očitujem, da od toga odustati nemogu; a što preko toga ide, dajem onomu, na koga to spada t. j. u zajedinstvo narodah krune ugarske; a proti svakoj navali na to, da mi se ono, što je moje, budi s koje strane oduzme ili okrnji, ogradio bi se i ostavio sili, neka vrši, kad se zakon gazi; pak što sudbina sobom donese! (Živio!)

Gospodo, ovim bi mi putem opravdali stanovište naše i zakoniti temelj, a ja jako dvojim, da bi se budi iz Beča, budi iz Pešte onim putem udarilo, da nam se ovo stanovište naruši, koje je i naše i krune i ugarsko, i da bi se mi silom na onakovu svezu tjerali, proti kojoj bi mi prosvjedovali.

Ali ovakva zaključka vi nečinite, jer već sada kažete: s bogom Pešto, s tobom neimam posla više. U tom koraku leži najveća pogibelj za našu najbližu budućnost!

Jučer je jedan od gospode govornikah naglasio u svojoj podužjoj sjajnoj besjedi jednu okolnost, koja je moju pozornost na se obratila, jer ja sam jedan od onih, koji će svagda kapitulirati, kad im se što dokaže.

Okolnost ta je vrlo važna, jer se dovodi baš iz same pragmatičke sankcije.

Kao što je poznato, pragmatička sankcija zajamčuje nerazdruživost zemaljah cjelokupne monarkije, a tako i krune i kraljevine ugarske napose. Na osnovu toga reče gosp. govornik: da kao god što se Ugarska naprama Austriji na temelju pragmatičke sankcije bori za ličnu uniju, da se s toga gledišta i naša nerazdruživost naprama Ugarskoj nemože drugačije tumačiti, nego da i mi prama istoj samo u ličnoj uniji stojimo, i s toga da jim kažemo: i mi nećemo prama Vam u drugu svezu stupiti, nego Vi naprama Austriji.

To, kako rekoh, dalo mi je odmah misliti. Ja sam odmah pragmatičku sankciju potanje pregledao, ali moram reći, da toga smisla u njoj našao nisam; jer, dočim prva točka, t. j. nerazdruživost (Untrennbarkeit) zemaljah pod žezlom cesara austrijskoga samo to jednom riečju označuje, ondje, gdje se nas ili kraljevinah i zemaljah krune ugarske tiče, ojamčuje se nerazdruživost i integritet svijuh zemaljah iste krune, dalje obdržavanje njekih ustavnih pravah, povlasticah, zakonah i zakonskih običajah.

U ovoj definiciji nalazim ja, obzirom na onda postojavše okolnosti, više nego samo ličnu svezu ovih zemaljah krune u osobi kralja; dočim, što se Ugarske i njezinoga položaja naprama Austriji tiče, svi državnici austrijski, kad bi god više nego ličnu uniju Ugarske naprama Austriji iz pragmatičke sankcije dovodili, to čine pozivom na duh i smjer pragmatičke

sankcije; a ne na ovu jedinu rieč „nerazdruživost.“ Dakle je, što se onih riečih tiče, drugčije bila označena sveza zemaljah krune ugarske, a drugčije ona ukupne monarkije. Zato, gospodo, mislim, da onaj razlog, koji bi inače bio od velike važnosti, nije dovoljan, da bi se mi na njega mogli osloniti; za njega nisam niti zato, što mislim, da mi više, nego naš članak 42. označuje, zahtievati i više za nas tražiti nemožemo, i da nam više za našu potrebu niti nije. (O!)

Gospodo, mi svi govorimo, da neidemo na raztrojstvo Austrije; to je liepo rečeno, ali ako bi mi tražili u toj mjeri samoupravu i u toj mjeri državnu samostalnost, da bi mi sve predmete napose s krunom obavljali, kamo bi došla Austrija? —

To je jedino proces, kojega vodi Ugarska, a da i mi za takov državopravni položaj vojujemo i za sebe vindiciramo, ma to kako liepo bilo, ja nikako nevidim mogućnosti za nas to izvojevati.

Gospodo, moram još na jednu okolnost doći; istina, težko je braniti ovakove prem praktične nazore u ovom momentu, kad vidimo, što se oko nas sbiva.

Mi smo čuli od glasovitog vodje ugarskoga sabora, rekao bi ugarskoga naroda, kako on o našoj trojednoj kraljevini misli. Ja ću o tom da koju rieč probesjedim, jer se je čuo glas, da je to već dovoljno, da se mi, koji za izravnanjem sa Ugarskom težimo, sada toga okanimo i priedjemo na drugi temelj. Ja onu izjavu tog inače slavnoga muža, gdje kaže, da nepozna trojedne kraljevine po ustavu ugarskom . . (Nemir) držim, da nije bila baš političnо mudra, i to tim manje, što isti slavni muž pokazuje, da u praksi tako nemisli; jer da se je on i sabor ugarski držao strogo ustava ugarskoga, onda naš kraljevinski odbor s njime nebi bio ni u dogovor stupiti mogao.

Dakle je on već sam time više rekao, nego u istinu misli prama trojednoj kraljevini. (Ah!)

Ako čovjek hoće koju stvar da osudi, treba uzeti smisao cieloga govora, a ne samo pojedinih riečih; uzmite cieli njegov govor, pa ćete viditi, kako on misli: „da u istinu ova prijateljska sveza na sporazumljenju obiuh stranah što skorije za rukom podje,“ viditi ćete, da on, a po njegovu mnenju i ciela kuća, na to idu, „da ništa propušteno nebude, što bi ovo prijateljsko sporazumljenje kraju dovesti moglo.“ Dakle iz ovog ja sudim, da se ugarski sabor u ovoj našoj medjusobnoj razmirici naprama nam nestavlja na svoj ustav od god. 1848.

Gospodo, još njekoliko riečih. Ja sam u početku moga govora naveo i obrazložio dva stanovišta i rekao: i jedno i drugo načelo ima za se stanoviti pravac, ali rekao sam ujedno i to, da ono postupanje, da mi čas prigrlimo god. 1848., a čas opet se poklanjamo staromu ugarsko-hrvatskomu ustavu, k svrsi vodilo nije, te se toga valja ostaviti.

Ali na žalost vidim, da i ova predložena adresa opet prigrljuje oba ova načela.

Zato se bojim, da će svietla kruna, bude li nas trebala, primiti nazore od god. 1888., ako nas nebude trebala, iz naših spisah primiti ono, gdje mi prigrljujemo starodavni ustav; svakako će imati u jednom i drugom slučaju naše oružje u ruci, čim će nas tući. Vi ćete kazati, to su prazne rieči, ali gospodo, u istinu jest tako.

Mi se u našoj borbi prama Austriji stavljamo — kao i Ugri — na pragmatičku sankciju, dakle naprama Austriji priznajemo valjanost njezinu, dočim to naprama Ugarskoj negiramo; a ja velim, gospodo, jedan te isti temeljni državni zakon, u jednom te istom spisu naprama Austriji priznati, a naprama Ugarskoj ignorirati, pače negirati, to nikako neide.

Gospodo, ako vidimo, da ovaj put, kojim smo pošli, zaista nije bio svrsi shodan, treba počekati ono vrieme, koje će nam pokazati u istinu, s kojimi faktori imamo računati.

Naš je položaj u tome mnogo kritičniji nego ostalih provincijah austrijskih; jer premda svi znamo, da pokrajine austrijske mnogo manje autonomije imadu nego mi, pače da one imadu i manje prava na ovakovu samostalnost nego mi: to je za nje ipak uspješna ona okolnost, što imadu samo s Austrijom posla, a s nikim više, a mi imamo dvojicu pred sobom, Austriju i Ugarsku, a in prima linea Ugarsku.

Ja s toga tako daleko idem te velim: da se Ugarska s Austrijom sada sparazumila nebi, da i nadalje ovo pitanje neriešeno ostane, opet ćemo mi s njom — t. j. s Ugarskom — računati morati; jer dok je Austrija Austrija, ona se temelja svoga, pragmatičke sankcije, odreći neće, odreći nesmije.

Čuo sam jučer ovdje govoriti, i javna je tajna, da se o Austriji govori kao o njekom tielu, koje je suhobolji podpalo, te svakako da mu je konac izviestan. Nu ja se nemogu staviti na ono neizviestno stanovište, da ravnam politikom domovine obzirom na izvanjske okolnosti.

Što će biti Austrijom u buduće, i što će biti, ako bi ona propala, ja toga neiztražujem; no držim, svakako je ova slaba Austrija još toliko jaka, da u svojih zemljah na dugo reda i mira zavesti može, te da će još naši potomci posla imati sa ovom tako zvanom „slabom“ Austrijom. Mi da zidamo na onom, šta pred očima neimamo, da se miešamo u izvanjsku politiku? Ja mislim, gospodo, da je to malko smjelo, na takovom temelju zidati budućnost svoje domovine.

Ja mislim, da sam jedno i drugo gledište razjasnio dovoljno, ter da niti s pravnog niti s političkog gledišta nemožemo biti zato, da pitanje ovo prekinutim smatramo, i da već sada izreći možemo, da sa saborom ugarskim posla imati nemožemo. Zato predlažem, da se ovaj predlog odbora zabaci. (Živio!)

Predsjednik: Molim mir na galerijah.

Stjepan Hrvoić: Ja vidim, da se iz galerije ljevici njekim plašilom grozi; ja jučer nisam od vis. predsjedničtva ni rieči glede galerije progovoriti čuo, dočim uvjek kad se tko od ljevice diže, na mir opominje. (Nemir).

Predsjednik: Ja se svečano ogradjujem proti ovoj izjavi, i ja mislim, da će mi vis. kuća to svjedočanstvo dati da kadgod su se na galeriji kakavi glasi pojavili, da sam, g. questora molio, da gleda, tko viče.

Bilježn. Roberto Zlatarović: Na redu je preuzv. gosp. biskup Strossmajer.

Biskup J. Strossmajer: Ja sam dosta slab i umoran, te nebi govorio zaista danas, da nisam njekim načinom po g. predgovorniku izazvan: zato neka mi dopusti vis. sabor, da njekoliko riečih rečem.

G. predgovorniku vide se zazorne stečevine od god. 1848., i to mu prosto stoji; ali neka uvjeren bude, doklegod bude naroda trojedne kraljevine, njemu te stečevine nikada zazorne biti neće, nego će mu biti svetinja, koju će čuvati (Živio!). Ako on izvadja to, da su te stečevine krive, da mi danas ustava neuživamo, pitam ga ja, što je Ugrom krivo, da ustava neuživaju? (Živio!).

Što se tiče sankcije pragmatičke, to sam jučer na široko razložio i svoje osvjedočenje izjavio, da ugarska pragmatička sankcija od godine 1723. nikakvim načinom nemože prejudicirati niti neprejudicira našoj pragmatičkoj sankciji od godine 1712., i da se je naš narod svečano i najsvečanijim načinom proti takovoj interpretaciji, kaošto smo ju danas čuli, ogradio. Ja ću ipak, ako vis. sabor dopusti, još jednu okolnost navesti, koja bjelodano dokazuje, da naša pragm. sankcija naprama ugarskoj posve samostalno stoji, da je dvostrani ugovor, koji s jedne strane narod obvezuje na nove dužnosti, a s druge strane obvezuje krunu, da sva prava i povlastice naroda brani i čuva.

Kad je naime pragm. sankcija u svih kraljevinah i zemljah austrijske carevine primljena bila, tada je vis. dinastija željela, da se taj čin i taj temeljni zakon cieloga carstva svečanim i diplomatičkim načinom autonizira, sankcionira i legalizira, i zato su iz svake kraljevine i zemlje samostalne upućene bile svečane deputacije, koje su se u Beču sastale, i od svake kraljevine i zemlje samostalne je pragm. sankcija samostalno podpisana bila. Da je pragm. sankcija od g. 1723. prejudicirala našemu narodu, da je uništila njekim načinom državopravnu znamenitost naše pragm. sankcije: tada nebi bila išla deputacija iz Zagreba u Beč, nego bi bila išla iz ugarsko-hrvatskoga sabora zajedno sa ugarskom. Ja vas pako uvjeravam, da je narod naš znao, da naša pragm. sankcija u podpunoj pravnoj znamenitosti stoji, i da su striliši i redovi iz svoje sredine poslali deputaciju u Beč, koja je pragm. sankciju posve samostalno podpisala.

U ostalom, ako ima u spisih kraljevinskog odbora njeke stvari, koje sam ja jučer takodjer priznao i naveo, moram reći, da smo mi činili sve moguće, da smo do skrajne mjere popustljivosti, pače preko nje išli, uvjereni budući, da se visoki, uzvišeni i zamašni čini nemogu izvesti unutar uzke granice pisanih zakonah; ja velim, pošto kažu i oni ljudi, koji se na pisane zakone pazivlju, da u životu narodah uzvišeni i zamašni čini po viših njekih zakonih valja da se udese, ne pako unutar uzke granice pisanih zakonah. (Živio!).

Gosp. predgovornik rekao je, da on nevidi, temeljitost jučerašnje moje opazke, kano da se iz nerazdruživosti zemaljah može njekakva subjekcija izvesti. Ja moram kazati, da sam se ja upravo na ono stanovište stavio, na koje je Deak i Szalay stao, kad je iz svoje pragm. sankcije dokazivao, da Austrija neima prava, uapsiti državno pravo Ugarske; dočim se svi protivnici stavljaju na ono stanovište, na kojem je stao u Austriji Šmerling i Lustkandel. Ja nevidim, da je g. predgovornik jednim samo razlogom to moje osvjedočenje oprovrgnuo.

Gospodo! još jedno Ja nisam štio toga, što je u ugarskom saboru ovih danah govoreno, znam samo, da je govoreno za narod trojedne kraljevine vrlo opasnim i nedelikatnim načinom. Ja sam jučer kazao, da u spisih kraljevinskog odbora ugarskog ima izrazah vrlo uvrjedljivih; jer kad se narodu trojedne kraljevine kaže: „ta tvoja autonomija neima doduše nikakvog temelja, nego je njeka ukočena stvar, ti si se za tom autonomijom zaveo, kao diete za varavim meteorom, ta tvoja autonomija može se izvrnuti na štetu tvojega naroda“, kao da je ikada narod na svietu, ako se je inorodnomu narodu i brigi predao, bolje sačuvan bio. (Živio!). O autonomiji trojedne kraljevine govorilo se tako, kao da je ona tek sada pravni temelj i priznanje zadobila; a ja velim, da autonomija trojedne kraljevine netreba priznanja od nijednoga tiela, niti od ugarskoga, nego da na pravnom svom temelju postoji.

Gospodo! ja sam te izraze na svoje uši čuo; ja mislim, ako pred saborom trojedne kraljevine, pred slobodnim i ponositim narodom trojed. kraljevine reknem, da se ti izrazi sa čašću, sa poštenjem, sa ponosom ijednog Hrvata i Srbina slagati nemogu, da sam istinu rekao, (Živio!) i da sam istinu rekao, da je skrajna neprovidnost, skrajna nepolitičnost, tako rekav, bila, s jedne strane u oči najplemenitijih i najodličnijih sinovah troj. kraljevine, služiti se takvimi izrazi, a s druge strane o stvari, u kojoj su njeki državnici ugarski popustiti htjeli; ako su htjeli popustiti, pitam ja, zašto te izraze upotrebljavati?

Gosp. predgovornik interpretira po svom osvjedočenju pragmatičku sankciju. Ja mislim, da ta njegova interpretacija nit u ugarskom saboru odziva našla nebi, da bi upravo proti tomu Deak tako protestirao, kaošto ja od strane trojedne kraljevine protestiram.

Deak dakako da on trojedne kraljevine nepriznaje; to je obično i to kod svih državnikah ugarskih, da trojednu kraljevinu nazivlju „pars adnexa.“

Gospodo moja! pars adnexa! Žaliboże, od zakonah ugarskih još do dandanas neima znanstvenog, neima kritičkog izdanja, ter kad se pozivlješ danas na corpus juris, tada ti je dužnost, sve zakone znanstveno i kritično izpitivati, dali je ono autentično, što se u toj knjizi nalazi. Ja sam uvjeren, da se taj izraz „partes adnexae“ nikada trojedne kraljevine ticao nije. Koliko ja znam, u corpus juris se taj izraz najprije tako rabi: regnum Hungariae et partes eidem subjugatae. Ovi izrazi, koji se g. 1526. prvi put u corpus juris nalaze, odnašali su se bez dvojbe na one strane Ugarske, koje su pod Turčinom bile, i od kojih su deputirci kradomice dolazili na ugarski sabor, a ugarski sabor da uzdrži i dokaže državopravnu svezu s onimi stranami, nazvao se je: „comitia regni Hungariae, partiumque eidem subjugatarum.“ Što se pako izraza „partes adnexae“ tiče, neima dvojbe, da se taj izraz i na Sedmogradsku odnaša. Ja pako u ime ponosa trojedne kraljevine sa svom indignacijom odbiti moram od nje izraz ili „pars subjecta,“ ili „pars subjugata,“ ili ma kakav pars. Jedno jedino mjesto ima u corpus juris, i to od g. 1608., u kom se taj izraz „partes adnexae“ o trojednoj kraljevini rabi; ja vam pako velim, da ovo autentično nije, jerbo i prije i poslje, gdjegod se o naših kraljevinah govori, one se zovu uvjek kraljevine.

Neka mi dozvoli vis. sabor još jednu opazku učiniti. Kako je providno i probitačno biti sa narodom inorodnim, sa narodom, koji je svomu državnomu biću skroz i skroz izključivo svoj narodni značaj podielio, i u tom pravcu, premda ga glas pravde opominje da ga ostavi, još dandanas radi, kako je providno i probitačno, ja ću iz izkustva nješto navesti.

Dok sam bio u Pešti — sjećati će se i ostala gospoda — bio je zakoniti posao ug. sabora budgetna razprava i to radilo se o tom, da se svi kulturni, ekonomički i razni instituti iz obćenitih državnih dohodakah dotiraju, i tu se je dotirala jako liepo i akademija ugarska i svi ostali zavodi obiljno i preobiljno. Ja mogu kazati, da hvalim i u zviezde kujem darežljivost naroda ugarskog glede svojih institucijah; ali sa velikom žalošću srca svoga sam oćutio, da ugarski sabor za institucije ostalih narodah iz državne blagajne, u koju doprinaša i naš narod, i narod srbski, rumunjski, slovački, nije htio niti krajcare dati! Gospodo! tko želi i hoće

*

narodu trojedne kraljevine takav udes pripraviti, prosto mu bilo, što se mene tiče, meni će prije živomu srce iztrgnuti, nego da ja narodu trojedne kraljevine takav udes pripravljam. (Živio).

Dr. Antun Stojanović: G. izvjestitelj uztvrdio je ovo, da pokle je vis. sabor poprimio predlog prvi, sada kao korolar toga predloga sliedi predlog drugi. Ja pako kažem, da uprav to nesliedi, dapače da sliedi protivno. Ja se zaista nisam mogao jučer zadosta načuditi dosljednosti u dokazivanju i u oprovrgavanju, koju je g. izvjestitelj jučer pokazao; naime on po svojoj volji iz §. 6. izpušta one rieči, koje mu nisu po ćudi, i slaže sebi paragraf kako hoće, pak veli, buduć ništa dokazati nemože, da i drugi nije ništa dokazao. Ja sam se baš specialno provocirao na §. 6. čl. 42. a taj paragraf hoću ja s dopuštenjem sabora pročitati per extensum, a ne onako, kako ga je jučer pročitao g. izviestitelj (Čita §. 6. čl. 42. g. 1861.)

Tako glasi taj paragraf onoga članka, kojega smo mi prije njekoliko minutah primili. Pitam ja sada gosp. izvjestitelja, da-li mu ostaje temeljem i ravnilom čl. 42. ili ne? Ako mu je, onda neka kaže, ja bi to rado čuti, hoće-li se ga posve držati ili ne. Ovaj članak u §. 6. kaže, da se ima kao proposicia regia na ugar. sabor poslati, a mi znamo, da je nj. Vel. zaista ovako radilo. Zato pitam ja sada; kako može naš sabor odluku izreći o tom poslu, dok mu nije odgovor ugar. sabora istim putem priobćen? Ja nemislim, da može naš sabor za pol sata u ovakovu nedosljednost doći, te ponajprije kazati: ja čitav ovaj članak primam; a poslje pol sata opet kazati: Ja toga paragrafa netrebam, on je suvišan, ja se ga dakle niti ne držim.

Ja sam to već jučer nazvao mistifikacijom i ja držim, da narod nas ovako raditi neće. U koliko je ipak sabor proti svojemu zaključku takov korak učinio, to ja od svoje strane kao zastupnik naroda najsvečanije prosvjedujem proti takovomu nezakonitomu postupku. Zato ja, držeć se toga i štujuć član. 42. predlažem, da se ovaj predlog, jer ne samo da neizvire kao korolar iz prvoga predloga, nego je upravo protivan prvomu predlogu, zabaci, i da se poslje toga moj predlog stavi na votiziranje, a zatim predlog g. Bogovića.

Samo bi još obzirom na to, da je uprav ova točka jezgra cieloga razpravljanja, mislio, da će mi vis. sabor dozvoliti, da koju rieč još progovorim o toj stvari. Ja ću biti tako slobodan, samo na 2—3 okolnosti moje opazke učiniti. Ja sam već jučer a i danas opetovano imao priliku uvjeriti se, da je zaista mučna stvar, protiviti se govorniku, kojemu možebiti u cieloj Evropi danas neima para, što se tiče sile i snage govorničke, kad on zaokrene mnenjem, i osobito mnenjem ljudih, koji o stvari mnogo ne razmišljavaju, nego kako god im čovjek k srcu govori . . (Nemir. Oho!)

Možebiti, da sam se proti mojoj volji izrazio drugačije, nego sam mislio. — Ja kažem, da njegove rieči idu od srca, pak jako srce zamame. Samo o srcu govorim, a razum ostavljam na stran (Smieh).

On je u svojoj uzhićenosti daleko, možebiti i dalje išao, nego je sam mislio. Ja sam jučer i danas čuo rieči, kojimi je on kazao, da pisani zakoni nisu njemu ništa. (Nemir, Glasovi: Nije tako!).

Ja gg. veoma dobro ponjam one čiste namjere, s kojih je on to kazao, jer znam, da su takovi izrazi u strastvenosti izrečeni, ali po mom mnenju bilo bi veoma opasno, kad bi se naš sabor, koji stoji na starodavnom ustavnom temelju, držao toga mnenja, da pisani zakoni ništa za njega nevriede. Ja priznajem to, da zakoni, koji su pisani i ustavnim putem donešeni, dakako nisu vjekovječiti, da nisu neumrli, nego da se prema okolnosti, izmieniti i dadu i moraju; ali gg.! svi zakoni se donle imadu poštovati i držati kao zakoni dok se urednim ustavnim putem nepromiene. Tako su radili i govorili uvjek ustavni narodi, a ja mislim, da smo i mi ustavni narod i da nećemo sada kazati, da pisani zakoni ništa nevaljaju; jer onda nevalja ni temelj, na kojem mi ovdje stojimo i govorimo, onda nevalja ni pragm. sankcija, onda nevalja ništa ni čl. 42. god. 1861., i ovako bi mi mogli jako jako daleko doći, kad bi se držali ovoga načela. Ja od svoje strane tu eksplikaciju sa svom silom odbijam. Bila je još napomenuta jedna veoma zanimiva stvar, a to je eksplikacija pragm. sankcije. Ja držim ovu točku za tako važnu, da bi po mom mnenju u redu bilo, da bi se, prije nego-li vis. sabor zaključak učini, formalna debata u tom predmetu odrediti imala (Oho!) i da se ova uredno voditi može, da se najprije jedan odbor izašalje, koji bi imao svoj predlog o tom učiniti (Oho! Nemir.)

Molim, imajte samo malo strpljivosti. Ja sam dakle toga mnenja, da bi trebalo odbor imenovati, koji će predlog svoj učiniti saboru. Medjutim stvar ova, ako ju uzmemo kako je, neće imati nikakvih potežkoćah, jer je posve jednostavna, buduć pragm. sankcija od g. 1723. nemože prejudicirati našoj. Gg. to nikada nitko nije kazao, da pragm. sankcija od g. 1723. prejudicira našoj, i ja neznam, zašto da se ovo tvrdi; dapače ja kažem uprav protivno, da je naime naša sankcija pragm. izraz našega državnoga prava. Iz toga sliedi, da se tim njeka sjena baca na nas, kano da mi temelj državnoga prava naše domovine podkopavamo, i ja takove insinuacije najsvečanije od sebe odbijam. Mi kažemo samo to, da je zajedinstvo naše s Ugarskom osnovano u tom, što smo zakonarnu vlast kroz toliko stoljećah zajedno u jednom tielu izvršivali, a da ni to nije jasnimi zakoni ustanovljeno, nego da nas je nužda na to navela, da nas je nužda naučila, da se najvažniji državo-pravni poslovi nemogu upješno razpravljati nego u jednom tielu: dakle mi kažemo, da glede ovih i onih poslovah, koje čl. 42 u izgled stavlja, obstoji realni savez, obstoji zajedinstvo, i to odgovara i pragm. sankciji, a ne da iz pragm. sankcije sliedi eo ipso realni savez. Dakle samo u dalekom smislu izvoditi se može iz pragm. sankcije realni savez, a to još ne iz nje same, nego i iz onih okolnostih, koje su privolile naše predje, da su de facto pristali uz zajedničko zakonarstvo sa kraljevinom ugarskom. Samo ću još to da kažem: Kad se je ta pragm. sankcija na saboru ug. ustanovljivala. gdje je naša domovina i zastupana bila, onda su naši predji prosvjedovali, a gdje? Na ugar. saboru.

„Publicis quidem regni Hungariae juribus et libertatibus atque diplomatibus divorum regum, in favorem etiam horum regnorum emanatis, inhaerebunt; nisi quod de successione augustissimae domus austriacae factae declarationi et resolutioni, superindeque condita statuto et articulo, si et dum eo ventum fuerit, derogari non patientur, minus ipsi ullo pacto ab eodem statuto recedent.“

Ako dakle i mi zakonito postupati, hoćemo, radimo kako su radili naši stari; ako hoćemo braniti naše pravo, protestirajmo i to tamo, gdje su i oni, na ug. saboru. (Oho!

Nemir). Tako to, gg. moja, stoji. To zahtieva jedinstvo krune to zahtjeva zajedinstvo u zakonodavstvu, to je osnovano i u pragm. sankciji (Nemir). Da odbijem onu insinuaciju, kao da mi hoćemo da podkopavamo naše državno javno pravo, budući se veli, da mi nećemo da znamo za izbor g. 1527., da mi nećemo da znamo za našu pragm. sankciju, ja ću svoje mnenje u kratko formulirati ovako: Pragm. sankcija ug. neprejudicira našoj, nego jedna drugu brani i štiti. Ako smo mi saveznici, onda moramo, kad je nužda, i sjedinjenimi silami raditi, a ne baš onda, kad je najveća nužda, okrenuti savezniku ledja, pa iza njegovih ledjah proti njemu raditi. (Nemir).

Tako su prosviećeni narodi uviek postupali ali, ja sam uvjeren, da će i sabor ovih kraljevinah tim načinom postupati. Kad se je već ovdje u saboru pretresalo, što je Déak govorio, ja od svoje strane moram glede toga izjaviti, da se to mene netiče ništa, što Deàk govori, ili na ulici govorio ili na kojem drugom miestu, meni nikako nije mjerodavno ono, što Deak kaže. Medjutim ja moram ovdje navesti, da se je g. zastupnik irižki krivo izrazio. On je naveo to, kao da Deák troj. kraljevine nepriznaje, kao da ju je on uništio. Gg.! nije to, nego Deàk je samo kazao, da izraz taj neokurira u ug. zakoniku. (Nemir). Čemu gospodo! sada remonstrirati i atakirati jednoga, koji se braniti nemože! On je samo kazao to, da taj izraz nije diplomatičan, a i mi smo ga u svojoj adresi uviek izbjegavali, nu kad u bitnosti neima ništa proti tomu izrazu, neće biti ni zapriekah, da se uvede u diplomaciju, a dokle nije uveden, dotle je neumjestan, i ja ga u javnih svečanih spisih nikada neupotrebljavam. Dapače Deák kazao je izrikom, da su se odbori u njekih stvarih složili, i da u drugih imadu odlučiti oba sabora, te da se on nada, da će ovako sporazumljenje za rukom poći. Dakle ja mislim, da moramo prije počekati, da stigne odgovor ug. sabora, i da onda tekar možemo izreći našu odluku.

Veliki župan Ivan Kukuljević: Nebi doista ni progovorio, da nisam slušao dva predgovornika, gospode zastupnika irižkoga i osiečkoga, koji su ovdje takova načela razvijali, s kojimi se ja, i kako mislim, malo tko od onih, kojim išta do zakonitosti hrvatske stoji, slagao bude. Na koliko sam razumio, stavljaju se ova gospoda na različite temelje, stranom na temelj zakonitosti ugarske, stranom na temelj politike čekanja, želeć, da ovaj naš sabor, kad mu je već posljednja hora, ništa neradi, nego da trpljivo gleda, što u svietu biva, i što će se zaključiti, bilo u Ugarskoj, bilo u ukupnoj carevini, te da onda tekar korakom svojim makne naprvo. Ja činim pozornu svu onu gospodu, koja misle, da se politikom čekanja što god valjana postići može, da se u sadašnje vrieme, kad sila pare i elektriciteta tako veliku moć ima, da se u svakom obziru najhitrijim korakom napred ići mora. Gospodo moja! Politika čekanja strmoglavila je god. 1848. francezku i austrijsku vladu; politika čekanja učinila je, da je Rusija poražena kod Sevastopola; politika čekanja uzrok je bila našemu porazu kod Kraljeva gradca; politika čekanja uzrok je, da je još sveudilj čitava carevina i takodjer Ugarska u najvećem metežu; politika ta, gospodo, može i nas tamo dovesti, da će za koji mjesec Hrvatske i trojedne kraljevine nestati, pa da narod naš nezavisan i samostalan više ostati neće. Nastaje dakle i pitanje, gospodo, da li mi imamo uzroka i političkih razlogah, kao što je g. zastupnik irižki kazao, i nadalje čekati, ili pako, kao što g. osiečki zastupnik želi, na ugarski sabor odmah ići i tim nastaviti naš posao na temelju zakona ugarskoga. Ja mislim, gospodo, da, što se čekanja tiče, mi u ovom položaju, kad su nam ruke sa dvie strane svezane, da nereknem, okovane, nipošto čekati nemožemo: jer na što hoćemo čekati? Da li na ono vrieme, kad se Austrija ili austrijska vlada sa kraljevinom ugarskom možebiti na naš trošak i na našu najveću štetu nagodi? Ili hoćemo čekati na odgovor ugarskoga sabora, koji će nas možebiti jošte mnogo te mnogo godinah čekati dati, osobito onda, ako se nagodi sa austrijskom vladom? Pa kakav odgovor napokon da izčekivamo od Ugarske? Ta sadašnji ugarski sabor sa najnovijim reskriptom nije od svoje vlade ni pozvan na to, da odgovori na ono, što je predložio naš kraljevinski odbor, dočim je naš sabor sa previšnjim reskriptom upravo na to pozvan, da ugarsko pitanje svojemu koncu privede. Što će to reći: koncu privesti? Neznači li to: odvažiti se ovamo ili onamo, neznačili to: jedanput odgovoriti vladi: ovako hoćemo, ili onako. A što nam odgovoru našemu daje pravac? Daje nam pravac članak 42., iz kojega necitiram onaj §. 6., koji nespada ovamo, nego citiram, što je najbitnije u članku 42., naime §. 2., gdje se kaže: „da je trojedna kraljevina pripravna, prema koristi i potreboći zajedničkoj, s kraljevinom Ugarskom stupit u još užju državopravnu svezu, čim od kraljevine Ugarske gori naznačena neodvisnost i samostalnost, a tako i gore pomenuti realni i virtualni teritorijalni obseg trojedne kraljevine pravovaljano priznani budu.“

Pitam sada, gospodo, što je u ime sabora ugarskoga izaslani odbor ovoj kraljevini putem našega odbora priznao? Da li je priznao, kao što se ovdje napominje, našu autonomiju? Ja sam pazljivo čitao sve zapisnike obijuh odborah i našao sam, da su od strane ugarske dotična gospoda odbornici uviek i uviek nijekali valjanost našega sabora i valjanost našega zakonodavstva, te uvjek samo priznavali predožujska občinska spravišta i njeko štatutarno pravo, a to se s podpunom autonomijom, kao što ju mi barem shvaćamo, nipošto neslaže. Od strane Ugarske cjelokupnost trojedne kraljevine priznata nije, dapače je izrikom proti njoj protestacija zabilježena; od strane Ugarske virtualno pravo na djelove trojedne kraljevine priznato nije; od strane Ugarske dapače isti paritet ove kraljevine nepriznaje se; jer govorila njeka gospoda i tumačila rieči prvoga ugarskoga vodje kako im drago, on u izrazu: partes adnexae nalazi uviek onaj smisao Verböci-a, da su ove kraljevine podčinjene Ugarskoj i da je naš sabor podčinjen ugarskomu saboru.

S druge strane pitam gospodu protivnike, da li bi bilo probitačno čekanje kako nam se od njih predlaže? Ogledajmo se samo malko po svietu, što u sadašnje vrieme oko nas biva?

Evo uprav prekjučer završli smo odkrićem spomenika najznamenitijega muža našega naroda iz novijega vremena prvo doba godine 1848; a danas već kuca na vrata drugo doba 1848. godine, i to tako dobro kod nas, kao što i Ugarskoj, tako dobro kod austrijskih Niemacah, kao što kod svih austrijskih Slavenah i Rumunjah, a kuca i na vrata kod najbližih susjedah naših, kod narodah kršćanskih na iztoku.

Gospodo moja! Da-li je dakle u tako važno vrieme probitačno jošte čekati; da-li je probitačno u takovo vrieme svoju volju podčiniti, svoju samostalnost povjeriti onomu narodu, proti kojemu smo 1848. god. mačem izvojevati morali svoje pravo i samostalnost? (Živio?)

Gospodo, kod nas je njekoliko godinah unišlo tako rekuć u modu, ili stajalo je na dnevnom redu, vazda u javnom životu, kao što smo i danas vidili, povadjati se za magjarskom politikom, povadjati se za onimi nazori, koji u susret idu današnjoj magjarskoj politici. Ako je to već u modu unišlo, to molim privrženike ovoga načela, da mi kažu, zašto se nepovadjaju u svemu za Magjari, zašto nesliede ono, za čim upravo sada i Magjari idu? A što rade Magjari? Magjari sa svom silom nastoje oko toga, da godinu 1848. sasvim povrate, tako dobro glede svoje nezavisne vlade, kao i glede svojih zakonah od prvoga paragrafa do posljednjega; od onoga, kojim su svojega palatina drugim kraljem naznačili, do onih svih, kojim je naš narod i trojedna kraljevina, kojimi su svi narodi u Ugarskoj tako rekuć zakopani. Narod magjarski ide ovim putem napried u smislu god. 1848. — da će doći i do debrecinskih zaključakah, to nespada na nas: ali toliko spada na nas, da i mi malo promislimo, nebi-li probitačno bilo, da istim putem idemo, kojim su oni pošli, naime putem godine 1848.

Gospodo moja, godine 1848. makar se i ovdje nazivala godinom reakcionarnom glede našega naroda, ipak moramo priznati, da je najslavnija u povjesti našega naroda, jer g. 1848. stupio je u novije vrieme naš narod prvi put na svoje noge kao samosviestan narod; godine 1848. upoznao je sviet sa njegovim imenom, silom i snagom; god. 1848. znao je izvojevati onu autonomiju, što ju danas još imade. (Na lievoj: Oho! liepe autonomije!) — Svakako veće, nego ju je imao pod Magjari prije god. 1848. (Živio!) God. 1848., znao je izvojevati silnom rukom ono zemljište, koje mu pripada po Bogu, po narodnom pravu i po historiji; g. 1848. gospodo, razvio je naš narod prvi barjak narodnosti, te prvi utemeljio pokraj slobode i ideju veliku ravnopravnosti narodah i narodnostih, koju su svi drugi narodi za njim poprimili. Pak ako je poslje 1848. god. i naš narod nesreća stigla, ako je iza god. 1848. silnom rukom absolutizma i pravo historičko i pravo narodno stranom konfiscirano a stranom kontumacirano, ali gospodo, velika ideja, koja se je porodila 1848. god. nedade se konfiscirati ni kontumacirati.

Velika ta ideja napredovati će poput silne bujice izpod tamnih gorah, pak kuda provali, ona će sve prolomiti, dok do svrhe svoje nedodje. Što će reći sila ove ideje narodnosti, vidismo tako na jugu talijanskom, kao na sjeveru njemačkom, i ako Bog da, do skoro vidjeti ćemo i na iztoku slavjanskom. Ako je tomu tako, onda neznamo razloga, zašto da mi nesliedimo i nenastavimo ono, što smo tako slavno god. 1848. započeli. Mi smo god. 1848. kao sviestan narod, proračunavajuć sve moguće okolnosti, prekinuli savez s Ugarskom, jer smo vidili, da u onakovu savezu, kojim nas ona želi prikovati uz sebe, nemožemo napried; mi smo prekinuli taj savez, i naš kralj, bio on krunjen ili nebio krunjen, to baš nam Hrvatom nije toliko za nezgodu, — potvrdio je ovo prekinuće ponajprije 7. travnja 1850. načinom svetčanim: podpisom svojim i svih tadašnjih ministarah, potvrdio ga je iz nova, kad je potvrdio članak 42. god. 1861. Ovo je dakle svakako zakonitim putem učinjeno na temelju prava i zakona našega, te mi stojimo na temelju podpune naše zakonitosti, ako kažemo, da nalazimo prekinuće saveza s Ugarskom za posve pravovaljano. Gospodo moja, govorilo se ovdje što mu drago za povratak onakova stanja, kakovo je bilo prije 1848. god., ja nemogu nikako pomisliti, da imade ikoga izmedju članovah ove visoke kuće, koji bi želio onakov savez s Ugarskom, kakov je zabilježen u zakonih ugarskih god. 1848.; govorio tko što mu drago, budite ujereni, da je narod naš jedanput odlučio se duhom vremena na temelju ravnopravnosti napred ići, i da ga od ovoga puta nitko svratiti neće. Neka se sila i oluja pripravlja s jedne ili s druge strane, dati će mu Bog toliko uma i sile, da će se moći svakoj strani oprieti; ali budite i uvjereni, da nas liepe rieči: „ustav i sloboda“ neće zamamiti; jer narod budan i samosviestan neće primiti ustava, koji na zlatnoj zdjeli nosi najljepša obećanja, najslobodnijih inštitucijah, a unutra sadržava otrov, koji mu živalj životni truje, koji mu njegovu narodnost, njegov obstanak, njegovo pravo historičko, nasljedbinu djedovah, podkopava. S toga mislim, da bi suvišno bilo, još koju rieč progovoriti i pristajem uz predlog i točku odbora. (Živio!)

Bar. Lazar Hellenbach: Ja nebi ustao, da nije presvietli g. predgovornik kazao bio, da mi dragocjeno vreme gubimo, ako stvar odgadjamo. Koliko je meni poznato, to je predlog zastupnika grada Zagreba kao takodjer izpravak g. Dr. Šrama.

Avelin Cepulić: Hoću da govorim o poslovniku. Ovo je generalna debata. Sve što je g. veliki župan zagrebački kazao, i sve što g. barun Hellenbach kani kazati, nije ništa drugo nego generalna debata, koja je jučer svršena. Zato predlažem. . . . (Nemir. Glasovi; nije to generalna debata! Vika).

Br. Lazar Hellenbach: Neka izvoli g. govornik samo malo čekati, pa će viditi, da to nije generalna debata. Mi samo kažemo, da jedno i drugo odgadjamo samo dotle, dok se ugarski sabor nije izrekao. Ja pitam g. predgovornika, ja pitam vis. sabor, da-li u istinu misli, da će vlada uporabiti ponudu našu prije, nego se je sabor ugarski izjavio, prije, nego vlada znade, kako stoji u pitanju s Ugarskom. Ako je tomu tako, onda se ovo pitanje, koje je sada na stolu vis. kuće, samo po sebi odgadja do onoga vremena, do kojega i mi želimo da se odgodi t. j. dok se sabor ugarski izjavio bude.

Dalje je kazao g. predgovornik, da iz političkoga gledišta jest vrlo važno, da se sada već izjavimo takvim načinom, kakvim treba u onoj velikoj diplomatičkoj bitki, koja se možebiti u Beču bije. Ja priznajem, da je to jako važno, kako se koji sabor izjavi u današnje vrieme, ja priznajem, da je to još važnije, što se tiče našega sabora; ali ja priznajem i to, da ona stranka, koja zastupa predlog odbora, punim pravom gleda, da svojim djelom čim prije tamo dodje, gdje si još obećaje od svoje adrese njeki upliv, samo bi ja kazao, da je ova adresa imala onaj upliv, koji će po mnenju protivne stranke na dotičnom mjestu imati, kad tamo dodje, da ga je već imala od onoga dana, kad se je znalo, da su se 2 stranke složile, jer onda već se je po prilici znati moglo, kakova da bude ta adresa, jer se je znalo, kakove koncesije mora i može praviti jedna stranka drugoj. Nego ako i toga nebi bilo, to se meni čini, da danas, gdje se već znade, kako glasi ova adresa, gdje se znade, da je većina zanju, nebi bilo mnogo razlike glede upliva i uspjeha, da-li adresa leži na stolu vis. ove kuće, ili da je u rukuh vladaoca (Oho!) Dakle ciela koncesija, koja se traži, u koliko sam ja razumio g. Živkovića i još druge predgovornike, je samo ta, da se ta stvar odgodi nadulje i to dotle, dok se neizjavi sabor ugarski. Ja mislim, da je to takova koncesija, koja bi se sasvim lako učiniti mogla, jer time niti politički položaj protivne stranke ništa izgubio nebi.

Ja ću dakle glasovati proti predlogu odbora, i kad bi se adresa već zaključila, onda bi ja svakako glasovao za izpravak g. Šrama.

Izv. M. Mrazović: Neima dvojbe, da je predjašnja debata krenula sa puta specialne debate u toliko, u koliko su se razpravljali i drugi predmeti, koji su pridržani sliedećoj razpravi. Ja neću tim putem sliediti, nego ću se držati uprav samoga predmeta, koji se sada vis. saboru za riešenje predlaže. Predlog pako taj jest: neka se vis. kuća izjavi „da trojedna kraljevina neima ni prava ni dužnosti, a ni zakonitoga načina stupiti u sabor kraljevine Ugarske, što je sazvan u Peštu na 10. prosinca 1865. i dotično na 19. studenoga 1866." Proti predlogu tomu, u koliko se ja sjećam, nije razloga navedena sa protivne strane. Razlozi su navedeni proti dalnjemu predlogu 3., koji očituje, da se trojed. kraljevina upušta u samostalno razpravljanje njezinog odnošaja napram monarkiji, ali tim nisu pobijeni razlozi predloga sada na redu stojećega. Gospodo, ja sam već prvom prilikom kazao, da je ovaj predlog samo korolar predloga, što ga je sabor malo prije primio, kad je na novo usvojio čl. 42. kao nepromjenljivi temelj našega odnošaja napram Ugarskoj. To je s jedne strane pobijano, i rečeno, da ovo nije samo korolar, nego uprav protivno od čl. 42. Čl. 42., kaošto sam već prije rekao, kaže izrikom, da je izmedju trojedne kraljevine i Ugarske zakonarska sveza pravno prestala. Ova izjava sabora trojedne kraljevine primljena je takodjer po kruni za temelj i izhodište budućemu nagadjanju. Dok ova izjava stoji, mislim, da neima mogućnosti ni jednoga razloga navesti, kojim bi se dokazalo, da trojed. kraljevina imade budi pravo, budi dužnost stupiti u sabor ugarski. Čl. 42. još nije nikada do sada niti u publicistiki, niti u ovoj sabornici onoga tumačenja izkusio, što ga je danas vis. sabor čuo u svojoj sredini, t. j. da ovaj članak ima za trojed. kraljevinu istom onda valjanost, kad bude sabor ugarski, kojemu se imade kao proposicija regia predložiti, na njega odgovorio. Kad bi se ovo tumačenje od ovoga vis. sabora prihvatilo, onda bi to dakako značilo, da se čl. 42. g. 1861., kao prepona politici Ugarske, imade kasirati, jer ako od ugar. sabora zavisi valjanost ili nevaljanost ovoga članka za trojed. kraljevinu, onda je sigurno za samostalnost troj. kraljevine posljednja ura kucnula. Nu tumačenje §. 6. istoga članka, kako ga je g. osiečki zastupnik izvolio naglasiti, uprav je proti samim riečim istoga paragrafa, koje kažu, da se on imade ug. saboru na znanje dati, — to je glavni biljeg — ne zato, da ga ug. sabor potvrdi, nego zato, da se on o njem izjavi, da se znade, da li ug. sabor priznaje onaj preduvjet, o kojem zavisi dalnje dogovaranje sa saborom ugarskim; i ja se nadam, da će i vis. sabor uviek prosvjedovati proti ovakomu tumačenju, po kojem bi se njegovi zaključci na milost i na volju ug. sabora izručili. (Živio!).

Dok god pako ovaj članak stoji, ne samo kao volja hrvatskoga naroda, očitovana po njegovom zakonitom zastupstvu, nego i kao volja po zakonitom vladaocu prihvaćena, i dok sabor ug. na temelju istoga članka nebude učinio onoga koraka, koji se predpostavlja, da bude moguć dalnji savez, kojega onaj članak naglasuje, dotle stoji nepobijena istina, da trojedna kraljevina neima za sada niti prava niti dužnosti stupiti u sabor ugarski. U ovom smjeru, mislim, da nijedan govornik nije naveo, niti nastojao navesti razlogah, kojimi bi se ova istina pobila. Osim toga neima niti načina; a nijedan govornik nije izvolio na to se osvrnuti, jer kaošto se od svih stranah priznaje, jer neima stranke, koja to nebi bila izrikom priznala: zakoni od g. 1848. u ug. saboru donešeni upravo su zastupanje troj. kraljevine, kao državne osebine, ukinuli. Buduć dakle zastupnici trojed. kraljevine neimaju mjesta u ugar. saboru, to neima niti načina, da trojed. kraljevina u sabor ugar. stupi. Neće mi nitko kazati, da zakoni g. 1848. opriedjeljuju mjesto zastupstvu trojed. kraljevine jer oni doduše pojedinim korporacijam, kotarom, županijam i mjestom podjeljuju mjesto u zastupničkoj kući, ali o troj. kraljevini niti spomena neima, a ovdje se neradi o zastupstvu pojedinih kotarah, nego se radi uprav o zastupstvu troj. kraljevine kao takove.

Buduć dakle troj. kraljevina neima niti načina, niti prava, niti dužnosti, da stupi u sabor ugarski, to ja držim, da kad se predlog odbora još sa tom kantelom preporuča, gdje se ova izjava ograničuje uprav na sabor sazvan na 10. prosinca g. 1865. odnosno na 19. studenoga g. 1866., predpostavljajuć ovako, da nije još dovršeno sve dogovaranje s Ugarskom, kad se dakle i ova kautela predlaže, onda mislim, da se neradi unatoč čl. 42., koji je po vis. kući prihvaćen, nego da se je svim nazorom svih stranakah ovoga sabora ugodilo i zato preporučam, da se i ovaj predlog primi.

Predsjednik: U smislu poslovnika imade se vis. kuća prije svega izraziti o predlogu, što ga je odbor učinio; i ako bi taj pao, onda tekar o drugih predlozih. Predlog odbora glasi ovako: (Čita.)

J. Živković: Ja mislim, da je ovo najvažniji predmet i zato predlažem, da se o njem poimence glasuje. (Glasovi: poimence!)

Predsjednik: Dakle ona gg. koja su za predlog odbora, neka se izvole sa; „da," a koja su proti tomu predlogu, sa „ne" izraziti (Sliedi glasovanje poimence).

Predsjednik: (Poslje glasovanja). Resultat glasovanja je ovaj 86. članovah sabora izjavilo se je za predlog odbora, 44 proti njemu, a 4 nisu glasovali. Po tom je predlog odbora nadpolovičnom većinom glasovah primljen.

Izv. Mato Mrazović: Treći predlog odbora jest sliedeći:

„Trojedna kraljevina očituje po svojem zakonitom zastupstvu, da uz dogadjaje nastale nakon 12. veljače 1866. u odnošaju izmedju nje i Ugarske, drži za pravno i praktično nemoguće, u zajednici s ovom kraljevinom razpraviti državopravni odnošaj naprama ukupnoj monarkiji, i zato nadalje očituje, da se drži po svojem državnom pravu i vlastnom i dužnom samostalno stupiti u porazumljenje sa krunom te da će, iduć na susret odluci nj. Vel. od 20. rujna 1865. i pozivu od 2. studenoga 1865., u pretres uzeti previšnje predloge, sadržane u prev. car. diplomi od 20. listopada 1860. i patentu od 26. veljače 1861., odnoseće se na državopravni njezin odnošaj k ukupnoj monarkiji pogledom na one najviše zadatke državne, koji se tiču ravnim načinom svih kraljevinah i zemaljah ukupne države i na način njihova zajedničkoga obavljanja."

Bar. D. Kušlan: Mislim, da se je o tom već sada glasovalo, jer i gg. govornici, kad su pobijali drugi predlog, protegnuli su svoje govore i na ovaj predlog.

J. Živković: Ja mislim, da je debata već izcrpljena, ali glasovanja o tom nije još bilo.

Predsjednik: Želi-li tko još govoriti? (Dr. Šram ustane). Onda ima rieč najprije g. izvjestitelj.

Izv. M. Mrazović: Koji su razlozi, koji su odbor sklonili, te je ovaj predlog učinio vis. saboru? Razlozi su oni, koji leže u okolnostih nastalih nakon 12. veljače 1866. 10. veljače 1866. zaključio je vis. ovaj sabor u adresi podnešenoj nj. Vel., da će iz razlogah shodnosti stupiti u zajedinstvo sa Ugarskom i u ovom zajedinstvu riešiti državopravne odnošaje, koji se tiču ravnim načinom svih zemaljah krune ugarske napram ukupnoj državi. U ovu svrhu očitovao je nadalje vis. sabor u svojoj adresi, da, ako se ug. sabor, po nj. Vel. na 10. prosinca 1865. sazvan u Peštu, očituje, da je pripravan, na temelju podpune ravnopravnosti sa troj. kraljevinom utanačivati uzajamni odnošaj, da će zastupstvo troj. kraljevine odmah poslati odbor, koji će se sa ravnim odborom ug. sabora imati porazumjeti o organu onom, u kojem bi se zajednički poslovi imali pretresivati i zaključivati, i da ako bi se porazumio ob ovom organu, i kad budu u inauguralnoj diplomi ustavni zakoni utvrdjeni, da će onda prilikom krunitbe ovaj sabor biti zastupan na saboru ugar. onim načinom, koji se bude ugovorio. Kruna je uslied ove izjave pozvala sabor, da mimoiduć formalnosti, osobito ono očitovanje zahtievano od ug. sabora, da on priznaje paritet troj. kraljevine, pogledom na sadržaj adresah obijuh kućah sabora ug., pošalje odbor u Peštu, koji bi se sa ravnim odborom ug. imao dogovarati. Kruna je u ovom reskriptu preskočila prvi stadium, što ga je adresa naznačila, t. j. preskočila je potrebu dogovaranja o organu, koji bi imao zajedničke poslove pretresivati, i kazala je: Ova odbora jednoga i drugoga sabora neka razpravljaju odnošaj napram ukupnoj monarhiji i medjusobni odnošaj obijuh kraljevinah. Uslied toga pisalo je predsjedničtvo ovoga sabora na predsjedničtvo sabora ugarskoga i javilo mu, da je na temelju odpisa od 27. veljače izabran odbor, koji će se u porazumljenje staviti sa ravnim odborom ug. sabora; zato je i nadalje pozvalo predsjedničtvo ug. sabora, neka mu javi, kada bude od strane ug. sabora odbor ovakav izabran. Predsjedničtvo ug. sabora javilo je u svojem dopisu od 26. ožujka, da je u porazumljenju obijuh kućah izabran odbor, koji će sa odborom troj. kraljevine stupiti u dogovor o jednom i drugom odnošaju, i naročito se odpisuje, s jedne strane o uzajamnom državo-pravnom odnošaju, s druge strane o odnošaju napram carevini. Na temelju toga dopisa nije moglo dvojbe biti, da je sabor ug. zbilja odlučio, kaošto je bilo i od strane krune naznačeno, da će stupiti u dogovor sa odborom ovoga sabora glede državo-pravnoga odnašaja napram ukupnoj monarhiji. Na već prije, nego je naš odbor pošao u Peštu, govorili su ljudi dobro ubaviešteni, da se se ugar. odbor neće s našim odborom glede odnošaja napram ukupnoj monarkiji niti u dogovor upustiti. To se naprama jasnomu sadržaju dopisa, što ga od predsjedničtva ug. sabora dobismo, nije moglo niti misliti, a još manje vjerovati. Nu kad se je razprava izmedju odborah započela, i kad je odbor troj. kraljevine prije svega zahtievao, da se izjavi kraljevina ugarska na temelju čl. 42. ob onih uvjetih, za koje je ovaj sabor privezao mogućnost dalnjega dogovaranja: odmah se je opazilo, da ovo dogovaranje neće željenim plodom uroditi, jer, kaošto takodjer operat kraljevin. odbora dokazuje, ugarski je sabor scienio, kaošto se takodjer u ovoj kući od njeke strane tvrdi, da od njegove volje zavisi po tvrditi čl. 42. ili ne, troj. kraljevini priznati ili nepriznati njezinu cjelokupnost i autonomiju; a nije shvatio čl. 42. u onom smislu, u kojem ga shvaća troj. kraljevina i sama takodjer kruna, da je naime preduvjet nezaviseći od Ugarske. Nu pošto ovoga priznanja nije bilo moguće od kraljevin. odbora ug. polučiti, samo je sobom teklo i to, da se kraljevina ug., držeć troj. kraljevinu sebi podredjenu, sebi anektiranu, nije mogla upustiti u paritetično razpravljanje odnošaja napram ukupnoj monarkiji, i u tom očitovanju, što smo ga dobili od strane kralj. odbora ug., leži samo dosljednost njegova, kojoj se je bilo i nadati. Nu napram toj izjavi kralj. odbora ug. sada nastaje pitanje, što ima troj. kraljevina učiniti? Ovo je glavno pitanje, na koje odgovara predlog odbora, kojega sam pročitao; samo moram osim razlogah, koji su dosada navedeni, navesti još ostale, koji su odbor sklonili, da je ovaj predlog učinio.

Ti razlozi su sliedeći: Kraljevin. odbor ug. nije mogao zanjekati, da se kod ustanovljenja odnošaja napram ukupnoj monarkiji nemože mimoići ustavni upliv nijedne kraljevine, koje spadaju pod krunu ugarsku, nego je mislio, da se taj upliv od strane troj. kraljevine može vršiti samo u saboru ugarskom, a da troj. kraljevina nebude glede načina u nikakvoj dvojbi, naznačio je takodjer kraljevin. ug. odbor, da bi troj. kraljevina imala svoje zastupnike poslati u sabor ug., koji zastupnici imali bi pojedine glasove, kaošto i zastupnici županijah i gradovah ugarskih. Smatrajuć dakle iz ovoga razloga kraljevin. ug. odbor, da je troj. kraljevina zbilja samo inkorporirana strana, koja svoju sudbinu mora uviek uzeti iz rukuh većine dotičnoga zastupstva, nije se moglo zaustaviti djelovanje, koje je Ugarska preduzela napram ukupnoj monarhiji, i kaošto je poznato, izrekla se je zastupnička kuća ug. sabora, da će i nadalje raditi onaj odbor, kojemu je povjereno, da radi o nagodbi izmedju Ugarske i ukupne monarhije. Kad je dakle Ugarska ovako nakanila kontumacirati trojd. kraljevinu, kad je nakanila sve priprave činiti, za to, da se nagodi sa krunom i dotično sa zemljami austrijske monarhije: nastaje i iz ovoga posve političkoga razloga opet pitanje, što u tom položaju trojed kraljevina da uradi? Hoće-li, da ovo kontumaciranje njezinim privoljenjem zbilja u kriepost predje, ili će se postaviti na ono stanovište, na kojem je uviek u najodlučnijih momentih stajala, kad je scienila, da je njezina državna individualnost u pogibelji? Obzirom na ovu poviestnu istinu, da je trojed. kraljevina toliko pravne sviesti uviek u prošlosti uzdržala, i da je tu pravnu sviest na način, rekao bi, više nego odlučan g. 1848. očitovala: držao je odbor, da nemože na ino, nego predložiti vis. saboru, da očituje, da za sada, pošto ug. sabor nakanjuje sam ta pitanja napram ukupnoj monarhiji rješavati, pošto neće da se upusti sa odborom troj. kraljevine u razpravu glede zajedničkih poslovah, da u ovih okolnostih nemože niti troj. kraljevina prekrštenih rukuh gledati, i da se mora i obzirom na svoje državnopravo i obzirom na političke okolnosti odazvati onomu pozivu, koji leži u previšnjem reskiptu od 21. listopada, gdje se ovaj sabor pozivlje, da svoje nazore i svoj zaključak o listopadskoj diplomi i o veljačkom patentu izreče, velim, zaključak, jer već je bilo u ovoj vis. kući očitovano, i tako tumačen previšnji kralj. reskript, kao da bi se troj. kraljevina pozivala u njem na prost prihvat. To pako tumačenje neodgovara smislu i sadržaju kralj. odpisa, koji doduše, kaošto takodjer odpis na ug. sabor, kaže, da nam kruna ovaj predlog čini, da ga prihvatimo, ali kaže se i nadalje, da ga pretresemo i svoj zaključak priobćimo. U ovih dakle ne samo političkih nego takodjer pravnih razlozih, kao i u dogodjajih, što su se

nakon 12. veljače 1866. u odnošaju troj. kraljevine napram kraljevini ugarskoj zgodili, leži nužda za troj. kraljevinu, da se očituje za samostalni postupak, i kad se za to očituje, to se nemože inače izraziti, da se njezina odluka i smjer ove odluke upozna, nego da obzirom na kralj. reskript od 2. studenoga kaže, da će se u razpravu onih poslovah upustiti; a na što se protežu ovi kralj. predlozi, to je vis. kući poznato. Napram predjašnjim predlogom, koje je vis. kuća prihvatila, drži odbor, da se ovaj 3. predlog niti ukloniti nemože, ako troj. kraljevina neće sama sebe odsuditi na čekanje bez izviestna izgleda i bez ikakva cilja.

Dr. Lav. Šram: Ja moram, makar i dosadjivao jednoj strani vis. sabora, opetovati ono, što sam sinoć glede ove točke kazao u generalnoj debati, gdje sam naglašivao, da u toj trećoj točki imade više načelah i više sustavnih idejah. Ja smatram, kaošto je i priznano, da su načela u kojem sastavu, u kojem spisu, u kojoj izreci one primarne temeljne ideje, iz kojih izviru ostale pomisli, i na koje se dadu i moraju dati svesti iste sekundarne ideje ili pomisli. Ovakovih primarnih idejah može se spojiti više u jednom spisu; ali onda nije moguće, po mom barem mnenju, da se na čitavi predmet s jednim „da" ili ne odgovori u onom slučaju, ako se tko sa jednim ili drugim načelom nebi sasvim slagao. U tom slučaju nalazim se ja, jer se u ovom trećem predlogu mnogo nalazi, s čim se ja slažem, a nalazi se i mnogo, s čim se ja slagati nemogu; te uz to ja držim, da ova načela nestoje u zamjenitom, nuždnom, organičkom savezu, da neizviru jedno iz drugoga; ja držim nadalje i glede samih tih nazorah, da nije bilo niti potrebito, niti shodno, da su se ovdje uzporedili. Ja držim, kaošto sam i jučer naglasivao, da je troj. kraljevina vazda vlastna sama, kao državna osebina, razpolagati sudbinom svojom: ali ja nemogu priznati, da je i dužna sada stupiti u samostalni dogovor sa monarkijom, i da je dužna uzeti u pretres carsku diplomu i veljački patenat. Toliko sam mislio navesti, da opravdam sebe, što o toj točki neću glasovati, a kad adresa dodje u specialnu debatu, imat ću priliku opravdati svoj izpravak.

Izv. M. Mrazović: Ja mislim, da g. predgovornik tumači ovu točku onako, kako nije shvaćena po odboru, i kako se iz njezina smisla nedade tumačiti. Ovdje nije rečeno, da je troj. kraljevina i vlastna i dužna sada stupiti u dogovor, nego se kaže, da se troj. kraljevina po svojem položaju i po svojem državnom pravu drži dužnom i vlastnom; ali nije nigdje rečena, da ona tu dužnost drži na ovaj momenat privezanu. Ja mislim, da se time tumačenje gosp. predgovornika samo po sebi pobija.

Predsjednik: Želi-li vis. kuća, da se još jednom pročita taj predlog? (Glasovi: Ne). Jezgra jest ta, da se troj. kraljevina drži vlastnom i dužnom stupiti u dogovor sa krunom glede najviših zadatakah državnih, koji se jednakim načinom tiču svih zemaljah ukupne carevine. Koja su gg. za taj predlog odbora, neka izvole ustati. (Većina se digne). Nadpolovičnom većinom glasovah primljen je i treći predlog odbora.

Bar. Drag. Kušlan: Ja bi se usudio predložiti, da se, kaošto jučer, i danas poslje maloga odmora opet sastanemo u 6 satih na večer. (Glasovi: Sutra! Danas! Nemir).

Predsjednik: Obzirom na tu okolnost, da smo danas malo kasnije t. j. tekar u 11 salih počeli, dižem za sada sjednicu, i uričem nastavljenje na 6 satih poslje podne.

Nastavak 61. saborske sjednice dne 18. prosinca u 6 satih na večer.

Predsjednik: Nastavljajuć specialnu debatu o predlogu, što ga je odbor glede izvješća kraljevinskog odbora vis. sabora učinio, molio bi gosp. izvjestitelja, da izvoli čitanje nastaviti.

Izvjestitelj Mato Mrazović: Pošto je visoki sabor poprimio predjašnja tri predloga, to je sada samo konsekoencija toga, da se očituju ona načela na temelju predloga kraljevskog, koji je vis. ovaj sabor naumio uzeti za temelj dalnje nagodbe i utanačivanja nagodbe. Prihvativši visoki sabor već adresom svojom od 10. veljače t. g. glavnu misao diplome listopadske, misao naime onu, da se ima jedinstvo monarkije na temelju pragmatičke sankcije obdržati i občuvati, nastaje dalnje pitanje: koji su uvjeti potrebiti za uzdržanje toga jedinstva? I odbor je scienio, da na temelju sveze, što je obstojala dosada izmedju trojedne kraljevine i ostalih zemaljah monarhije austrijske, dokazane takodjer izkustvom dosadanjim, da su ovo po prilici načela, po kojih bi se potanja zakonska osnova opredieliti imala o utanačivanju odnošenja naprama ukupnoj monarkiji, naime: (Čita).

„Iz nerazdieljivosti i nerazdruživosti kraljevinah i zemaljah monarkije austrijanske, koja je pragmatičnom sankcijom zajamčena, sliedi:

„1. Da je trojednoj kraljevini jedan te isti vladalac, koji je i ostalim kraljevinam i zemljam monarkije austrijanske. Od ovuda potiče, prvo, dužnost trojedne kraljevine, da s ostalimi zemljami prinosi na trošak s tim skopčan, drugo shodnost, da se proračun dvora vladaočeva ustanovljuje zajednički s ostalimi kraljevinami i zemljami.

„2. Obrana zajednička iziskuje shodno upravljanje izvanjskih posalah. I ovi se poslovi tiču ravnim načinom svih zemaljah i kraljevinah ukupne monarkije. Potrebno je dakle, da se svim ravan upliv na nje podieli i pravedno je, da u ravnom razmjerju nose trošak s ovom upravom skopčan.

„3. Obrana zajednička iziskuje isto ovako zajedničku vojsku. Poslovi dakle vojinstva zajednički su, u koliko se tiču uprave, vojvodstva, nutarnje strukovne organizacije vojske i načelah za popunitbu vojske i za ustanove o trajanju službovanja.

„4. Naprama ovomu, troškovi vojinstva i rata ravnim se načinom tiču trojedne kraljevine kao i ostalih zemaljah i kraljevinah ukupne monarkije.

„5. S toga su i financijalni poslovi u toliko zajednički, u koliko je zajednički trošak gori pomenutih posalah. Samo ob izplaćivanju i utjerivanju onoga diela rečenoga troška, koji bude ustanovljen za trojednu kraljevinu, zatim o predavanju njegovu u zajedničku središnju blagajnu, imao bi odredjivati sabor trojedne kraljevine i odgovorna mu vlada.

„6. Isto tako tiču se svih kraljevinah i zemaljah ukupne monarkije razmjeri izvanjske trgovine i ona temeljna načela, na kojih se ima osnivati monopolstvo, carinstvo i neizravni danak, u koliko se ovo odnosi osobito na obrtničko proizvadjanje. — S toga je shodno, da ovi poslovi budu predmetom zajedničkoga zakonarstva i uprave. Ravnim načinom i zakonarstvo o kovanu novcu, i o državnoj vjeresiji.“ —

To su ona načela, o kojih je odbor mislio, kad bi se po visokomu saboru prihvatila, da bi bila shodna podloga dotičnoj odgovornoj vladi, da na ovom temelju osnovu priredi, koja bi dakako bila predmetom dogovaranja i zaključivanja visoke kuće.

S toga je predlog odborov nadalje samo kao posljedica ovog izbrajanja, da se nemože preporučiti visokomu saboru, da i ostale poslove u čl. 2. diploma od 20. listopada 1860. godine prizna za poslove zajedničke. Tim su dakle ostali poslovi, koji se navode u diplomi listopadskoj, izključeni.

Ob ovom dakle neka se izvoli visoki sabor izraziti.

Dr. Ignjatija Brlić: S razloga toga, što je vis. kuća dojakošnjim pretresivanjem izvješća i predlogah odbora ona politička načela poprimila, koja se s našim uvjerenjem i osvjedočenjem neslažu, čast mi je u ime stranke, kojoj čast imam pripadati, naime u ime stranke ustavno-narodne izjaviti, da mi u dalnjem pretresivanju toga izviešća učestvovati nadalje i glasovati nećemo.

Predsjednik: Želi li još tko progovoriti? (Nitko se nejavi). Ako nitko progovoriti neželi, usudio bi se ja pitanje staviti na visoku kuću: da-li pristaje uz načela, malo prije po gosp. izvjestitelju označena, da se naime troškovi za dvor zajedničkoga vladaoca, zatim upravljanje izvanjskih poslovah, poslovi vojinstva, u koliko ih ovaj predlog označuje, izvanjska trgovina i zakonarstvo o kovanom novcu i o državnoj vjeresiji, imadu po vis. saboru izjaviti kao zajednički svim zemljam i kraljevinam monarhije austrijske? Koja su gospoda za to, neka izvole ustati. (Većina se digne.) (Glasovi: Osobno glasovanje!)

Barun Dragojlo Kušlan: Ovdje sad netreba osobna glasovanja, jer već se znadu ona gospoda na broju 44. poimence, koja neće glasovati za ovaj predlog. (Nemir).

Dioniz Blažić: Pita se, da-li uz izjavu gosp. Brlića pristaje sva stranka, koju je on naznačio?

Predsjednik: Kad je gosp. zastupnik valpovački u ime stranke to očitovao, a nitko se nije tomu protivio, to se mora uzeti, da je to zaključila ciela stranka. Ja dakle držim osobno glasovanje za suvišno i zato ovaj predlog po ris. kući primljenim očitujem.

Izvjestitelj Mato Mrazović: Dalnji predlog odbora odnosi se na kraljevski predlog od 26. veljače godine 1861. i ob ovom predlaže odbor, da ga visoki sabor kao neshodan s počitanjem odkloni, i to iz onih istih razlogah, koje je samo njegovo Veličanstvo u svojem proglasu od 20. rujna označilo, i iz onih takodjer razlogah, koje je ovaj sabor, osobito u svojoj adresi od 10. veljače t. g., izjavio. Predmet dakle razprave jest taj, je-li visoki sabor prihvaća predlog, da se veljački patenat, kao kraljevski predlog, označujući formu, u kojoj bi se imali zajednički poslovi u buduće razpravljati, s počitanjem odklanja. (Glasovi: Neka se čita!) Predlog odbora glasi ovako: „s toga se ovaj previšnji predlog kao neshodan s počitanjem odklanja."

Predsjednik: Ako visoka kuća na to pristaje, molim, da ustane. (Većina se digne). I ovaj predlog je dakle primljen.

Izvjestitelj Mato Mrazović: Nadalje ište se kraljevskim odpisom od 2. studenoga god. 1865. od ovoga sabora, da on ne samo negativnim, nego i pozitivnim načinom postupa, i da naznači svoje zaključke o onoj formi, u kojoj bi se imali zajednički poslovi obavljati. Odbor, kojemu je visoki sabor taj posao povjerio, scienio je, da sada nije na dobi, da se ova forma potanje precisira i zato „već sada nebi mogao preporučiti visokomu saboru, da se upusti u potanko ustanovljivanje iste, bez shodnoga predloga od strane krune sredstvom odgovorne vlade."

Ovdje dakle predlaže odbor samo to, da se visoki sabor neupušta u pretresivanje i ustanovljivanje forme, kojim bi se razpravljali zajednički poslovi, sve dotle, dok nebude od krune putem odgovorne vlade shodniji predlog, nego što je veljački patenat, učinjen.

Predsjednik: Koja su gospoda za taj predlog, neka izvole ustati. (Većina se digne.) Nadpolovičnom dakle većinom glasovah i ovaj predlog primljenim očitujem.

Izvjestitelj Mato Mrazović: Nego odbor je scienio, da mu je dužnost preporučiti njeka glavna načela, koja bi se od ovoga sabora očitovala kao podlog budućemu predlogu od strane krune glede razpravljanja zajedničkih poslovah. A ta načela jesu sliedeća:

„1. Organ zajednički za obavljanje najviših zadatakah državnih, koji se ravnim načinom tiču svih zemaljah ukupne monarkije i koji su kao takovi priznani, ima biti dogovoren medju kraljevinami i zemljami po njihovih zakonitih zastupstvih.

„2. Sastavni dio zakonskoga predloga ob ovom organu ima biti zakon ob odgovornosti ministarstva.

„3. Ovaj organ ima biti tako udešen, da nebude moguća prevaga jednoga od zakonodavnih faktorah nad drugim u obavljanju skupnih poslovah; s druge strane da bude kraljevinam i zemljam zajamčen jednak upliv u te poslove i da bude u njem njihova državna osebnost izražena.

„4 Zastupstvo kraljevinah i zemaljah neka razpravlja i zaključuje o zajedničkih poslovih u jednoj komori.

„5. Zastupstvo kraljevinah i zemaljah neka bude jedino vlastno po predlogu odgovorne vlade ustanovljivati proračun zajednički i prosudjivati godišnji račun i resultate godišnjega poslovanja financijalnoga. Al samo se po sebi razumieva, da danci neuvršćeni u godišnji proračun, nemogu se utjerati.

„6. Zastupstvo kraljevinah i zemaljah neka nije vlastno bez privoljenja svih kraljevinah i zemaljah razširiti svoje naležnosti; izvršujuća pako vlast zajedničkoga organa ima se u svojih poslovih služiti autonomnimi exekutivnimi organi dotične kraljevine i zemlje. Napokon

„7. Trojedna kraljevina očituje po svom zakonitom zastupstvu, da neće nikada pristati uz organ zajednički, koji bi se stvorio bez njezinoga privoljenja."

Ova načela sama su po sebi jasna, i mislim, da od strane izviestitelja netrebaju razjasnjenja.

Gjuro Ceboci: Proti ovim načelom ja nebi imao ništa, samo mislim, da nisu na svojem mjestu, dapače da su u opreci sa predlogom baš sada primljenim, gdje se kaže, da se sabor neće upuštati u potanko pretresivanje forme bez shodnoga predloga od strane krune, a ovdje se upuštamo u ustanovljivanje te forme, i u tom ja nalazim nedosljednost, zato ja za ovaj predlog glasovati nemogu.

Izvjestitelj Mato Mrazovićć: Ja mislim, da gosp. predgovornik nerazlikuje izmedju načelah, koja se ovdje postavljaju i izmedju forme, koja će se na temelju ovih načelah tekar izvesti imati. Kad bi se po ovih načelih zastupstvo kakovo sastalo, to se sigurno nebi moglo kazati, koliko će članovah biti, kako će viećati, niti kakove će imati prerogative, koji upliv će pojedine zemlje i kraljevine u tom zakonodavnom tielu imati. Ovo su potanja izvedenja, koja se istom od zakonske osnove očekuju. Ovdje su samo glavna načela izražena, a ova naročito tamo smjeraju, da ustavna sloboda i upliv zakonodavnoga tiela bude u ravnovjesje stavljen sa uplivom krune, da nebude jedan faktor drugomu na štetu samo mogao odlučivati, kao što na primjer po veljačkom patentu; ova načela smjeraju nadalje i tamo, da ohranjuju upliv pojedinih zemaljah i kraljevinah, t. j. da njihova osebnost nebude absorbirana po jednom ili drugom elementu. Tu je dakle bitna razlika od zakonske osnove, a glavna načela činilo se je od potrebe naznačiti već sada, s toga, da vlada nebude dvojila o smjeru, kojim je nakanila trojedna kraljevina kod toga važnoga zakonodavnoga posla sudjelovati. Iz ovoga može se jasno uviditi, da tu neima nikakova protuslovja, kad se kaže, da se sabor neće upuštati u potanje preciziranje forme, pa se ipak glavna načela već sada označuju.

Predsjednik: Sedam imade glavnih načelah, koja je odbor naznačio i koja je visoka kuća iz ustiuh gosp. izvjestitelja čula. Ako želi, da se ipak još jedanput pročitaju, to će se učiniti. (Glasovi: Netreba!).

Ako pako odustaje od toga, onda bi se ja usudio pozvati kuću, ako je sporazumna sa timi glavnimi načeli, da to ustajom izraziti izvoli. (Većina se digne.) Nadpolovičnom većinom glasovah primljen je i ovaj predlog.

Izvjestitelj Mato Mrazović: Posljednji predlog, visoki sabore! jest onaj, koji je u izviešću u 2 točke razdieljen, a taj predlog meritorno glasio bi ovako: „da se ovaj sabor neće upuštati u sastavljanje zakonske osnove o uredjenju državo-pravnih odnošajah na temelju gori naznačenih načelah, dok cjelokupnost trojedne kraljevine i odgovorna vladavina ze nju istinom i činom nepostane." Ja bi molio, da bi se ovo kod glasovanja ovako spojilo, buduć je u izviešću jedan te isti predlog samo radi motivacije razdieljen na 2 strane.

Barun Dragojlo Kušlan: Meni se čini, da je ovdje gosp. izvjestitelja mimoišla jedna točka, naime predzanji predlog, da se imadu svi ovi predlozi izviešća, u koliko su prigrljeni po visokom saboru, putem adrese njeg. veličanstvu na znanje i milostivo uvaženje predložiti. To je poseban predlog, jer na taj način adresa postaje sastavni dio izviešća.

Izvjestitelj Mato Mrazović: Nije ovaj predlog moje pozornosti minuo, nego ja mislim, da će on bolje u redu doći kao posljednji, nego kao predposljednji, budué je sam red i razvitak idejah sobom donio, da je u operatu došao na ono mjesto, akoprem spada na zadnje mjesto.

Predsjednik: Molim, da se visoka kuća izjavi, pristaje-li uz mnenje gosp. izvjestitelja glede reda, koji bi se imao kod glasovanja obdržavati. (Glasovi: Dobro!)

Kardinal Juraj Haulik Varaljsky: Visoki sabore! Već u prvoj banskoj konferenciji, držanoj godine 1860., podupirao sam slabim glasom svojim želju trojedne kraljevine, glede utjelovljenja Dalmacije i ukinuća vojničničkoga sustava u krajini našoj. U saboru iste godine držanom, tako i u ovom saboru, izjavio sam se takodjer za to, da se glede tih željah podnese molba visokoj vladi. Jedino u tom nisam se slagao s mnenjem većine, da se to izjavi u odgovoru našem na previšnji kraljevski odpis, iliti u adresi našoj, nego sam predložio, da se putem preponizne predstavke stvar tako udesi, da, što se Dalmacije tiče, oba sabora, naš i dalmatinski, odrede deputaciju, koja bi se u medjusobno porazumljenje stavila glede uklonjenja obstojećih zapriekah, te o načinu, kojim bi se čim prije i uspješnije toli željno utjelovljenje Dalmacije s trojednom kraljevinom izvesti dalo. Glede krajine pako, da se žudjena svrha čim prije i sretnije, te bez velikoga poremećenja reda kraju privede, mislio sam, da će najshodnije biti, ako se takodjer odredi poseban mješovit odbor, koji bi predmet taj, prama njegovoj važnosti svestrano izpitao, i zrelo presudio, a po tom, da se stvar putem našeg sabora njegovomu Veličanstvu u posebnoj predstavci podnese.

Toga bi ja bio mnenja i sada, gospodo moja, budući uvjeren, da bi tim putem i sjegurnije i uspješnije postupali.

Sa svim tim nedržim se tako okorno svoga mnenja, da bih se protivio svakomu drugomu, od većine primljenu predlogu, samo ako ima nade, da put, kojim će se poći, k-svrsi vodi. Nu, budué se nenadam, da će visoki sabor uz rečeno moje mnenje pristati, s druge pako strane, jerbo želim, da adresa naša, poradi drugih u njoj, od prevelike važnosti pitanjah, čim prije na previšnje mjesto stigne, nisam slabim svojim glasom protivan, da se obje pomenute želje u prepoponiznoj našoj adresi navedu, i što krepčijimi razlozi podupru. Ali onoga mnenja nebi bio, da se budi ov, budi u sliedećih dolazeći zahtjev glede odgovornosti vladavine, stavi kao conditio sine qua non, daljega našega ugovaranja.

Okolnosti monarkije naše, gospodo moja, su takove, da je dvojiti moći, da će vlada, i najboljom voljom kadra biti već sada, naime prije nego se ustav za cielu monarkiju ustanovi, promieniti odnošenje i effektivno obstojeće uzporedjenje kraljevinah i pokrajinah, i da će sada, u ovaj čas, kadno su izvanjski odnošaji carstva tako nesigurni, da puni pogibeljih — da će se velim već sada lišiti i odreći toli znatne vojničke pomoći, kakova je junačka naša krajina.

Prva briga, kako kod svake obitelji, pače pojedinih osobah, tako i carstvah i kraljevstvah, mora da bude prirodjena čovjeku skrb za uzdržanje samoga sebe, niti bi pametno bilo nadati se, a niti pravedno tražiti od onih, kojim je udes narodah povjeren, da privole na zahtjeve, obstanku i biću monarkije možebiti pogibeljne, dapače pogubne.

Stara latinska poslovica veli: *„Quidquid agis, respice finem.“* Treba, po mojem mnenju, dobro promotriti posljedice, kad bi sabor naš stavio takove uvjete, na koje vlada po svoj prilici nebi mogla pristati, U takovom slučaju, ne samo vjerojatna, nego upravo nuždna posljedica toj kondiciji sine qua non bila bi, da bi se sabor naš razpustio; a kakova bi pogibelj iz takova razpusta nastala, netreba mi dokazivati; svatko bo, koj iole znade uvažiti sadanje vrieme i okolnosti, uvidja, da je težko ikada bilo toli kritično, i za naš narodni obstanak, a imenito za autonomiju našu tako pogibeljno vrieme, kao što je uprav ovaj, našega poličkoga života čas. Svatko velim može, dà, mora uviditi, da bi domovina naša, po razpuštenom na takav način saboru, poput ladje bez sidrah i vesalah, lasno, dapače vjerojatno, žrtvom pala tolikim i tako silnim vjetrovom, koji vladaju na uzburkanom sadanjem političkom moru.

Pogibelji toj, u koju bi domovina naša, poradi takove kondicije sine qua non, dospjeti mogla, bi moći, po mom mnenju, s promjenom samo dvijuh riečih predusresti; kad bi se naime, u mjesto: *„Da se neće naš sabor upuštati u sastavljanje zakonske osnove o uredjenju državopravnih odnošajah na temelju gori naznačenih načelah,* dok cjelokupnost trojedne kraljevine istinom i činom nepostane.“ kad bi se velim kazalo: „Da bi se veoma težko mogao upuštati, i tako dalje. Tako isto u predposljednjoj točki, u mjesto: *„i zato da mu nije moguće upuštati se u sastavljanje zakonske osnove o uredjenju držovo-pravnih odnošajah, dok odgovorna vladavina u trojednoj kraljevini nepostane živom istinom,“* da se stavi: i zato da bi mu pretežko bilo upuštati se itd. —

Ov moj predlog neproizlazi iz drugotne kakove svrhe, van iz vruće želje, doprinieti po mogućnosti k blagostanju naše domovine, koji visokomu saboru što toplije za uvaženje preporučam.

Starac sam, gospodo, koga dani na riedko su izbrojeni, nit si obećajem godinah, van po koji mjesec, i po koji dan. Vi ćete, gospodo moja, bar veća stran Vas, još mnoge dane živjeti, dok će jur kosti moje u hladnom grobu počivati; strah me je, veoma me je strah, da će se mnogi, — ako se ti zahtjevi kao conditio sine qua non njeg. Veličanstvu podastru, — radi toga, sto su tu kondiciju svojim glasom i odvjetom podupirali, kasno, ali gorko pokajati. (Živio!)

Predsjednik: Ako nitko drugi progovoriti neželi, imade posljednju gosp. izviestitelj.

Izvjestitelj Mato Mrazović: Visoki sabore! Njegova uzoritost gosp. predgovornik nije upravo nikakva meritorna razloga neveo, iz kojega bi se ovaj zahtjev kao nemoguć predstavio. Obrana monarkije, koju je jedino naglasivao, i za koju po mom mnenju neima samo trojedna kraljevina skrbiti, nego sve Njeg. Veličanstvu vjerne zemlje, obrana monarkije, ako o samoj granici stoji, onda se mora priznati, da na jako žalostnih noguh stoji; jer granica sama na svaki način nije kadra, toli razširenu monarkiju naprama tolikim mogućim navalam izvanjskim obraniti. U ostalom pako nije niti potrebito, niti nenosi predlog odbora sa sobom kao nuždnu posljedicu, da obrambena snaga monarkije ukinućem granice i najmanje oslabi, jer dosadašnjim napredkom u vojničkoj znanosti došlo se je već dotle, da se čitavi narodi kao obrana države organiziraju, da jednom riečju

sav narod u jednoj zemlji njezinu obranu sačinjava, a ne samo pojedini priedjeli, pojedine kaste pučanstva. Sigurno je ustrojstvo vojničke krajine zaostatak iz onih nesretnih feudalnih vremenah, gdje se je mislilo, da dočim jedna strana pučanstva u hladu i miru gradjanskog života i u blagoslovu državnog poredka počiva, da jedina granica imade bditi, svoju krv, imetak i razvitak humanitarni imade žrtvovati čitavoj državi. Ako se taj zahtjev od ukupne države još dandanas bude postavio trojednoj kraljevini: to bi morala trojedna kraljevina takodjer očitovati, da njoj do takove državne sveze, od koje neima baš nikakove koristi, za koju dapače daje sve životne uvjete svojega dalnjega obstanka, da njoj niti do obstanka takove državne sveze nije stalo. (Dugotrajni Živio!)

Dosada je uviek i vazda trojedna kraljevina u svakoj prigodi povjestnice austrijske pokazala, da ona uz ovo zajedinstvo, uz ovu državnu svezu stoji, a ovaj sabor je dokazom velikim, kojim je rodom urodilo postupanje austrijanske vlade naprama tako postojano-vjernomu narodu; jer toliko predlogah i toliko očitovanjah, koliko je u ovoj vis. kući učinjeno tečajem razprave ovoga odborskoga operata, nedokazuje ništa drugo, nego da je povjerenje do dna tako razklimano, da je težko dandanas glas podići, da se još podupire. Ako dakle misli država austrijska, da se zahtjevi trojedne kraljevine niti sada nemogu izpuniti, da trojedna kraljevina i njezin narod mora biti jedini helot u državi, da dočim se svim drugim narodom ustavne inštitucije obećavaju i davaju, da znameniti dio trojedne kraljevine mora uviek pod oružjem stajati na obrani, a nezna se niti proti čemu, dapače najviše na obrani proti uplivu civilisacije, — akobude država austrijska i dandanas ove žrtve zahtievala: onda će morati trojedna kraljevina, kako se iz izjavah u ovom saboru čuvenih razabrati može, i ono uzkratiti, što bi uz ravnopravnost medjunarodnu rado podniela na ukriepljenje monarkije. (Živio!)

Gospodo moja, stvar će biti odgovorne vlade, da nadje način, kako će se to izvesti, da se granica ukine, a da se moć monarhije neoslabi; njezina će biti briga, takove naredbe i predloge učiniti ovomu saboru, da iz ovoga sadašnjega položaja vojnička granica predje na ustavni bez uštrba obrane monarkije i svih interesah, koji su si medjutim ondje svoja prva stekli. Ovaj se sabor dakako u potanko precisiranje takovih naredabah upustiti nemože, jer neima niti potrebitih u tu svrhu sredstvah; a odgovorna vlada, imajuć i podatakah i umnih silah dovoljno, koje će joj na ruku ići, sigurno će znati stvar tako udesiti, da će se to bez ikakve pogibelji za monarhiju izvesti moći. Moguće je, da će austrijska vlada i opet kazati, akoprem smo mi ovako odvažno i lojalno stupili njoj na susret želeći, da se država koliko moguće uredi, moguće je, da će ona uprav glede onih uvietah, o kojih bitak i razvitak ove domovine zavisi, i opet kazati, da ih odbija po primjeru povjestničkom toliko putah opetovanom; nu ja kažem, da trojedna kraljevina kao sastavni dio monarkije učinila je od svoje strane svoju dužnost; a monarkija austrijska, ona će zapoviedati svojim narodom, dok bude mogla, a narodi će slušati, dok budu mogli, a kad nebudu narodi više mogli slušati, onda ni ona nebude više mogla zapoviedati, i onda će svojoj svrsi dospjeti. (Dugotrajni Živio!)

Predsjednik: Izmedju predloga odbora i predloga njegove uzoritosti bitne i meritorne razlike neimade, jer odbor predlaže, da se sabor muževno i svojski zauzme za cjelokupnost i za odgovornu vladu, a njegova uzoritost ni proti jednomu ni proti drugomu načelu ni rieči progovorila nije. Razlike imade samo formalne na toliko, na koliko odbor predlaže, da buduć je izkustvo naučilo trojednu kraljevinu, da sve preponizne molbe i predstavke nisu urodile željenim plodom; da kaogod što sabor pruža i priznaje ono, obstanku sveukupne carevine treba, da isto tako i on svom odvažnošću traži ono, što trojednu kraljevinu ide; dočim njegova uzoritost, u namjeri vrlo plemenitoj, kojoj vis. kuću štovanja uzkratiti nemože, u bojazni koju je izjavila i glede obstanka samoga sabora i glede naše autonomije, predlaže, da bi se mjesto riečih: „da se neće upustiti“ metnule rieči; „da bi se ovaj sabor veoma težko mogao upustiti.“ (Živio!)

Meni je dakako dužnost najprije formulaciju predloga odborova na glasovanje staviti; ona glasi ovako: (Čita.)

Molim sada gospodu, koja su za formulaciju, kako sam ju sada pročitao, da ustati izvole. (Većina se digne.) Nadpolovičnom većinom glasovah primljena je formulacija odbora. —

Izvjestitelj Mato Mrazović: Pošto je visoki sabor predložena po adboru načela izvolio prihvatiti, posljednji predlog odbora jest taj, da se sva ova sada prihvaćena načela putem adrese kao odgovor na previšnji reskript od 21. listopada Njeg. Veličanstvu na znanje i uvaženje podastru.

Neka izvoli dakle visoki sabor sada još o tom se izjaviti. —

Predsjednik: Ako nitko progovoriti neželi, to pitam visoku kuću: da-li pristaje uz to, da se načela u izviešću izražena i po visokoj kući primljena putem adrese Njeg. Veličanstvu na znanje i uvaženje podnieti imadu? (Većina se digne.) Nadpolovičnom većinom glasovah dakle je i adresa u načelu primljena.

Izvjestitelj Mato Mrazović: Na redu je sada adresa, ako visoki sabor izvoli, to ću ju čitati. (Glasovi: Netreba!)

Baron Dragojlo Kušlan: Buduć da adresa nije drugo, nego izliv ovoga odborova izviešća, koje je u svih točkah primljeno, to bi značilo samo vrieme tratiti, da opet adresu čitamo, i da opet idemo od točke do točke, zato bi ja predložio, da se po propisu §. 46. našega poslovnika sutra u jutro glasuje o cielom zakonskom predlogu, naime o adresi, koja nije ništa drugo, nego izliv izviešća.

Predsjednik: Potaknuto je ovdje pitanje, da-li se adresa imade pročitati ili ne.

Dr. Luka Petrović: Ja mislim, da bi visoki sabor svakako na to pristao, da se stvar prije pročita, nego li primi. (Glasovi: Netreba!)

Predsjednik: Buduć da nitko predloga zastupnika kaptola zagrebačkoga nepodupire, mislim, da je volja visoke kuće, da se po drugi put adresa nečita. Glasovi: Jest!). Ako je dakle volja visoke kuće, da se sutra po treći put i u cielosti o adresi glasuje, zaključujem ja današnju sjednicu i uričem buduću na sutra u 10. satih.

Šesdeset i druga saborska sjednica,

držana dne 19. prosinca 1866. u 10 satih prije podne, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Sjednica je otvorena, molim, da se zapisnik prošle sjednice pročita.

Bilježnik August Dutković: Čita

Zapisnik

šestdeset i prve sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 18. prosinca 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

Na poziv predsjednika čita saborski bilježnik Stjepan Hrvoić zapisnik 60te saborske sjednice, koj bude ovjerovljen; jer mu u nijednoj točki prigovoreno nebi.

Zatim pozove predsjednik bilježnike Dutkovića i Zlatarovića, prvoga da vodi zapisnik današnje sjednice, drugoga da bilježi govornike.

Predsjednik prijavlja visokomu saboru, da neimade nikakva podneska, koj bi se visokoj kući priobćiti imao, zato otvara specialnu debatu ob izvješću odborovu, koje je u jučerašnjoj sjednici za temelj i podlog debate primljeno.

Izvjestitelj odbora zastupnik Mrazović čita i opravdava prvi predlog izvješća, i budući da se nijedan govornik neprijavi, stavio je predsjednik sliedeću formulaciju prvoga predloga:

„Hoće li zastupstvo trojedne kraljevine izjaviti, da mu čl. 42. god. 1861. sveudilj ostaje nepromjenljivim temeljem i ravnilom u pitanju o državnopravnom odnošaju trojedne kraljevine naprama kraljevini Ugarskoj?"

Izim jedinoga glasa Aurela Kuševića primljena je ova formulacija jednoglasno.

Izvjestitelj Mrazović čita drugi predlog izvješća, navadjajuć razloge, koji su odbor na predlog taj prinukali,

Čim bi se više govornikah za i protiv predlogu izjavilo, stavljena je, po predsjedničtvu sliedeća formulacija:

„Primali vis. sabor predlog odbora, da trojedna kraljevina neima prava nit dužnosti, a nit zakonitog načina stupiti u sabor kraljevine ugarske, sto je sazvan u Peštu na 10. prosinca 1865, i dotično na 19. studenoga 1866?"

Na predlog narodnog zastupnika g. Živkovića, da se u tom važnom predmetu glasuje poimence, pozove predsjednik članove visoke kuće, neka oni, koji su za predlog odbora, glasuju sa „Da", a protivnici predloga sa „Ne".

Uspjeh toga glasovanja je sliedeći:

Sa da!

glasovahu sliedeći članovi saborski:

Angjelić,
Babić, Josip
Babić, Stjepan
Baltić,
Begna,
Blažić,
Briglević,
Bukvić,
Ceboci,
Čepulić,
Čop,
Derenčin,
Dutković,
Fabiančić,
Farkaš,
Fiamin,
Grković,
Gruić,
Haulik,
Hrvat M.,
Jakić,
Jelačić A.
Jelačić Dragutin,
Jelačić Gjuro,
Jordan,
Jurčić,
Jurković,
Koić,
Kolarić,
Krajačić,
Kralj biskup,
Kralj župnik,
Kukuljević,
Kušević Sv.
Kušlan bar.,
Lalić Pavo,
Laudenbach Ivan,
Lovrić Franjo,
Mance,
Mažuranić,
Mihalić E.,
Milanković,
Miškatović,
Mrazović,
Mrzljak,
Muhić,
Marić kanonik,
Mihić,
Nikolajević biskup,
Nikolajević St.
Nikolić P.
Ožegović Ivan,
Ožegović Martin,
Ožegović Tito,
Subotić,
Sviličić,
Šafarić.
Šauer,
Špun J.
Špun M.,
Špun Dr. Nap.
Šram,
Strossmayer
Suppe,
Torbar,
Užarević,
Popović D.,
Petrović Luka,
Predoević,
Prica,
Prukner,
Rački,
Regen.
Smičiklas,
Soić,
Veber,
Virag,
Vončina,
Vranić,
Vukotinović,

Zadravec,	Zoričić,
Zidarić,	Žužel,
Zorac,	Popović Samoilo.

Sa ne!

glasovahu sliedeći članovi:

Akšamović,	Kušević Aur.,
Bedeković,	Lukinac,
Bogović,	Maller,
Boleslavski,	Najpar L.,
Brlić, Dr.	Ostrıš Andrija,
Broz,	Stojanović,
Barabaš,	Šedel,
Car,	Sermage,
Hellenbach,	Šuljok,
Horvat Stj.,	Toljan,
Hrvoić Stjepan,	Urpani,
Jančo,	Pavleković,
Jelačić Kaž.,	Pejačević L.,
Josipović,	Petričević,
Kavanagh Emil,	Pinterović,
Kirjaković,	Rauch
Kiš Ladislav,	Rogulić,
Kovačić J.,	Rukavina,
Kraljević Miroslav,	Vakanović,
Kraljević Benj.	Zlatarović,
Kugler Stjepan,	Živković Jovan.
Kukuljević L.,	

Sliedeća gg. članovi nisu glasovala:

Akurti,	Starčević,
Polit,	Vukašinović.

Prihvaćen je dakle sa nadpolovičnom većinom 2. predlog odbora kao zaključak.

Izvjestitelj Mrazović čita i obrazlaže treći predlog izvješća, koji nakon podulje debate bude nadpolovičnom većinom u sliedećoj formulaciji primljen kao zaključak:

„Trojedna kraljevina očituje po svojem zakonitom zastupstvu, da uz dogodjaje nastale nakon 12. veljače 1866. u odnošaju izmedju nje i kraljevine Ugarske drži za pravno i praktično nemoguće u zajednici s ovom kraljevinom razpraviti državo-pravni odnošaj naprama ukupnoj monarkiji, i zato nadalje očituje, da se drži po svojem državnom pravu i vlastnom i dužnom samostalno stupiti u porazumljenje sa krunom, te da će idué na susret odluci njegova Veličanstva od 20. rujna 1865. i pozivu od 2. studenoga 1865. u pretres uzeti previšnje predloge, sadržane u previšnjoj cesarskoj diplomi od 20. listopada g. 1860. i patenta od 26. veljače 1861., odnoseće se na državopravni njezin odnošaj k ukupnoj monarkiji pogledom na one najviše zadatke državne, koji se tiču ravnim načinom svih kraljevinah i zemaljah ukupne monarkije i na način njihova zajedničkoga obavljanja.“

Izvjestitelj zastupnik Mrazović čita i obrazlaže 4. predlog izvješća i 6 nanj protežućih se točakah.

Počem nijedan član vis. sabora nije hotio ob ovom predmetu progovoriti, pozove saborski predsjednik visoku kuću na glasovanje.

Narodni zastupnik valpovački dr. I. Brlić očituje u ime svoje i u ime, kao što reče, ustavno-narodne stranke, da pošto su glavna načela izviešća protiv njihovom uvjerenju po vis. saboru riešena, to niti on, niti njegova stranka kod dalnje debate i glasovanja o na dnevnom redu stojećem izvješću i adresi, — udioničtvovati neće. Buduć da proti ovom očitovanju ništa opaženo nebi, izrekao je predsjednik, da ga vis. kuća na znanje prima. Poslie toga bude o 4toj točki predloga i dotičnih 6 točakah glasovano, te je isti predlog nadpolovičnom većinom primljen kao zaključak u sliedećoj formulaciji:

„Iz nerazdielivost i inerazdruživosti kraljevinah i zemaljah monarkije austrijanske, koja je pragmatičkom sankcijom zajamčena sliedi:

a) Da je trojednoj kraljevini jedan te isti vladalac, koji je i ostalim kraljevinam i zemljam monarkije austrijanske. Od ovuda potiče, prvo, dužnost trojedne kraljevine, da s ostalimi zemljami prinosi na trošak s tim skopčan; drugo shodnost, da se proračun dvora vladaočeva ustanovljuje zajednički s ostalimi kraljevinami i zemljami.

b) Obrana zajednička iziskuje shodno upravljanje izvanjskih posalah. I ovi se poslovi tiču ravnim načinom svih zemaljah i kraljevinah ukupne monarkije. Potrebno je dakle, da se svim ravan upliv na nje podieli i pravedno je, da u ravnom razmjerju nose trošak s ovom upravom skopčan.

c) Obrana zajednička iziskuje isto ovako zajedničku vojsku. Poslovi dakle vojinstva zajednički su, u koliko se tiču uprave, vojvodstva, nutarnje strukovne organizacije vojske, i načelah za popunitbu vojske i za ustanove o trajanju službovanja.

d) Naprama ovomu, troškovi vojinstva i rata ravnim se načinom tiču trojedne kraljevine kao i ostalih zemaljah i kraljevinah ukupne monarkije.

e) S toga su i financialni poslovi u toliko zajednički, u koliko je zajednički trošak gore pomenutih posalah. Samo ob izplaćivanju i utjerivanju onoga diela rečenoga troška, koji bude ustanovljen za trojednu kraljevinu, zatim o predavanju njegovu u zajedničku središnju blagajnu, imao bi odredjivati sabor trojedne kraljevine i odgovorna mu vlada.

f) Isto tako se tiču svih kraljevinah i zemaljah ukupne monarkije razmjeri izvanjske trgovine, i ona temeljna načela, na kojih se ima osnivati monopolstvo, carinstvo i neizravni danak, u koliko se ovo odnosi osobito na obrtničko proizvadjanje. — S toga je shodno, da ovi poslovi budu predmetom zajedničkoga zakonarstva i uprave. Ravnim načinom i zakonarstvo o kovanu novcu i o državnoj vjeresiji.“

Isto tako budu nadpolovičnom većinom primljena 5ti i 6ti predlog izvješća odborova u sliedećoj formulaciji:

„Neka visoki sabor izjavi: buduć da ni u vis. patentu od 26. veljače 1861., ni u temeljnom zakonu od istoga dana neima potrebitih podlogah, da se iz njih razvije inštitucija, koja bi proti premoći krune dovoljno zajamčila zastupstvu narodah radi upravnoga ravnovjesja potrebiti upliv u najviše državne poslove; naprotiv toga buduć da je u njih postavljen za umjetnu absorbciju historičke i narodne osebnosti različitih narodah i zemaljah temelj; budući napokon inštitucija, koja bi se na ovom temelju osnivala i svomu se vlastitome razvitku opire ili ga barem znamenito otežčava: s toga se ovaj previšnji predlog kao neshodan s počitanjem odklanja.

Buduć se pako od strane ovoga visokoga sabora išće positivni zaključak, koji se odnosi na formu, kojom bi se obavljali zajednički poslovi, drži ovaj odbor, da već sada nebi mogao preporučiti visokomu saboru, da se upusti u potanko

ustanovljivanje iste bez shodnoga predloga od strane krune sredstvom odgovorne vlade, nego da samo očituje glavna načela, na kojih bi imao takov predlog osnovan biti.“

Sedmi predlog odbora, sa 6 na njega spadaućih točakah bude primljen nadpolovičnom većinom u sliedećoj formulaciji. (Počim je opazka narodnog zastupnika malotaborskoga Cebocia, sastojeća u tome, da se predlog sedmi smislu predloga šestoga izviešća odborova protivi od vis. kuću mimoidjena:)

a) „U tom smjeru preporučuje odbor vis. sabora sliedeća načela: Organ zajednički za obavljanje najviših zadatakah državnih, koji se ravnim načinom tiču svih zemaljah ukupne monarkije i koji su kao takovi priznani, ima biti dogovoren medju kraljevinami i zemljami po njihovih zakonitih zastupstvih.

b) Sastavni dio zakonskoga predloga ob ovom organu ima biti zakon ob odgovornosti ministarstva.

c) Ovaj organ ima biti tako udešen, da nebude moguća prevaga jednoga od zakonodavnih faktorah nad drugim u obavljanju skupnih poslovah, s druge strane da bude kraljevinam i zemljam zajamčen jednak upliv u te poslove i da bude u njem njihova državna osebnost izražena.

d) Zastupstvo kraljevinah i zemaljah neka razpravlja i zaključuje o zajedničkih poslovih u jednoj komori.

e) Zastupstvo kraljevinah i zemaljah neka bude jedino vlastno po predlogu odgovorne vlade ustanovljivati proračun zajednički i prosudjivati godišnji račun i resultate godišnjega poslovanja financijalnoga. Al samo se po sebi razumieva, da danci neuvršćeni u godišnji proračun, nemogu se utjerati.

f) Zastupstvo kraljevinah i zemaljah neka nije vlastno bez privoljenja svih kraljevinah i zemaljah razširiti svoje nalježnosti; izvršujuća pako vlast zajedničkoga organa ima se u svojih poslovih služiti autonomnimi eksekutivnimi organi dotične kraljevine i zemlje. Napokon; trojedna kraljevina očituje po svom zakonitom zastupstvu, da neće nikada pristati uz organ zajednički, koji bi se stvorio bez njezinoga privoljenja.“

Kod razpravljanja predloga 8. izviešća odborova primieti izvjestitelj zastupnik Mrazović, da se sa predlogom ovim imade spojiti posljednja alinea izviešća, te uslied toga, da se imade poslie riečih „dok cjelokupnost trojedne kraljevine“ pridodati jošte rieči „i odgovorna vlada“ istinom itd.

Uzoriti kardinal Haulik izjavio je želju, da bi se u mjesto rječih „da se neće upuštati itd. upotriebile rieči „da bi mu veoma težko bilo upuštati se itd.“

Kod preduzetoga glasovanja primljen je nadpolovičnom većinom 8. predlog izviešća odborova u sliedećoj formulaciji:

„Da se neće upuštati u sastavljanje zakonske osnove ob uredjenju državopravnih odnošajah na temelju gori naznačenih načelah, dok cjelokupnost trojedne kraljevine i odgovorna vlada istinom i činom nepostane.“

Predlog 9. izviešća odborova glaseći o adressi primljen je nadpolovičnom većinom u sliedećoj formulaciji:

„Da se imadu svi u ovom izviešću učinjeni predlozi, u koliko su po visokom saboru prigrljeni, nj. Veličanstvu putem adresse kao odgovor na prev. kr. odpis od 21. list. 1866. na znanje i premilostivo uvaženje predložiti.“ Tad izjavi predsjednik specialnu debatu na dnevnom redu stojećeg izviešća odborova dovršenom.

Predlog zastupnika prečast. kaptola zagreb. dr. Luke Petrovića, neka bi se prije razprave adrese ista jošte jedanput pročitala, ostade u manjini.

Saborski podpredsjednik zaključi današnju sjednicu, i ureče buduću na sutra 19. prosinca u 10 satih prije podne u svrhu rapravljanja adresse.

Tim bude zapisnik ovaj zaključen i odobren.

Dr. **M. Šuhaj,** v. r.
I. podpredsjednik.

August Dutković v. r.
saborski bilježnik.

Gjuro Ceboci: Ja sam čuo čitati, da je predlog odbora glede čl. 42. primljen nad polovičnom većinom glasovah ali ja znam, da je bio primljen ako ne jednoglasno, to bar ogromnom većinom, jer sam vidio, da je ostala možebiti samo jedno desetorica članovah sjedeć. Nadpolovična većina je već, kad je jedan glas preko polovice, a meni nije svejedno, dali se kaže nadpolovičnom ili ogromnom većinom, zato bi predložio, da se to u zapisniku izpravi.

Bilj. Stjepan Hrvoić: Što se prigovora proti zapisniku, učinjenoga po g. predgovorniku tiče, čini mi se, da neima mjesta, i da pada sam po sebi, ako izrazim, da se je g. predsjednik upravo tim izrazom služio, da je predlog primljen nadpolovičnom većinom glasovah.

Nu ja imam drugi prigovor, i to, gdje veli g. bilježnik u zapisniku, da je g. Brlić u ime svoje i kaošto reče u ime ustavno-narodne stranke izjavio itd., da se rieči: „kao što reče“ izpuste, jer držim, da se je ova stranka onim pravom tako nazvala, kojim i ostale dvie stranke, jedna narodno-liberalna, a druga narodno-samostalna, te proti tomu nazivu nitko nije prigovora učinio u vis. kući, niti u zapisniku.

Franjo Lovrić: Ja mislim, da sabor u zapisnik neima uvršćati stranke i kako se koja zove, to spada u saborske spise; svaka stranka može se nazvati, kako hoće. Zato se slažem sa g. Hrvoićem, da se rieči „kao što reče“ izpuste, i zapisnik da se tako izpravi, da se samo kaže: u ime svoje stranke.

Dr. Ant. Stojanović: Ja mislim, da gosp. bilježnik neima cenzurirati predloge i govore, on imade samo navesti ono, što je rečeno, a za drugo njega briga nije, da epiteta dava i opazke čini na izjave govornikah. Ovo su rieči gosp. Brlića: da je on to u ime svoje i u ime svoje stranke ustavnonarodne izjavio, i tako mora doći u zapisnik, jer je tako rečeno; kakovu važnost to ima ili ne, to na bilježnika nespada, zato zahtievam, da se one rieči „kaošto reče“ izpustiti imadu.

Dr. I. Brlić: Ja se podpuno slažem sa mnienjem g. predgovornika s ovih razlogah. Ove su rieči: „kao što reče“ suvišne, jer ih nisam kazao, dakle nemogu doći u zapisnik; a drugo, iz ovih bi se riečih moglo izvesti, da samo ja tako krstim ovu stranku. Pošto je pako poznato, da se je ciela ova stranka tako nazvala, i da ju i novine i javno mnienje tako nazivlje (Ah!) — Čitajte „Pozor“ pa ćete naći, — zato je suvišna ona primjetba, i ja sam zato, da se izostavi.

M. Mrazović: Ja mislim, da se ove rieči u zapisniku „kaošto reče“ neprotežu na epitet, što ga je dao g. Brlić svojoj stranki, jer kad se je on tim imenom poslužio, to je dužnost g. bilježnika bila, to navesti; nego ove

rieči „kaošto reče“ protežu se na slog zapisnika, protežu se upravo na povlast g. Brlića, koju je on izvršivao, kad je onu izjavu učinio. Ove rieči ovdje neškode ni jednoj ni drugoj stranki, i ninajmanje neizopačuju stvar i istinu, jer g. Brlić je rekao, da u ime ustavno-narodne stranke tu izjavu čini. Ako se dakle ove rieči neprotežu na epitet taj, kojega im nitko uzeti neće, onda mi se čini, da opazka g. Hrvoića odpada.

A. Ćepulić: Ovdje su dvie opazke proti zapisniku učinjene: prva je od gosp. Ceboci-a, koji reče, da nije točno bilježena okolnost, kad se je glasovalo o čl. 42. od 1861. On je kazao, a i ja velim, da je taj članak jučer primljen ogromnom većinom. Gospodo! ja se nedržim pukih formalitetah, ja se držim životnog pitanja, koje je upravo sabor imao riešiti; ja držim, da se za potomstvo upravo mora konstatirati to, da je sabor izjavio, da hoće da živi, da hoće da narod živi. U čl. 42. konstatirano je to, da narod hrvatski neće da više trpi tudjega robstva. A kod takovoga pitanja da se je samo nadpolovičnom većinom odlučilo, ja mislim, da to nebi služilo na čast niti saboru niti narodu. Zato ja držim, da je to meritorno važno, da se konstatira, da je članak 42. ogromnom većinom primljen, i ja bi još dodao: proti neznatnoj manjini. Ja sam jučer dobro pazio, i nakoliko se je meni vidilo, moglo ih je biti 10—12, koji nisu ustali. Dakle je sasvim pravo, da se stavi u zapisnik: ogromnom većinom proti neznatnoj manjini.

Kad se ovo pitanje rieši, pridržavam si pravo i glede drugog pitanja govoriti.

Bilj. August Dutković: Što se tiče opazke gosp. Ćepulića, moram priznati, da je posve istinita i u redu učinjena; nu samo za opravdanje zapisnika moram primietiti to, da je dužnost bilježnika uvrstiti u zapisnik ono, što je učinjeno. Ovdje se kaže, da je g. predsjednik izrazio zaključak, da je čl. 42. nadpolovičnom većinom primljen, i to je istina. Kad gospoda nisu zadovoljna bila s tim, to je jučer vrieme bilo, tu primjetbu učiniti, onda naime, kad je g. predsjednik to izrekao. U ostalom ja se tomu neprotivim, ja ću izpraviti.

Predsjednik: Kad sam se jučer služio izrazom „nadpolovičnom većinom“, to sam obzir uzeo na gospodu, koja su zbilja ostala sjedeć, a s druge strane sjetio sam se praxe sabora iz prošlog zasjedanja, gdje je o tom govor bio, i gdje je, neznam na čiji predlog, zaključeno, da se ti izrazi „znatnom većinom, ogromnom većinom, itd.“ u zapisnik uvršćati neimaju, nego samo „jednoglasno“ ili „nadpolovičnom većinom“. Ja sam se dakle držao praxe i poslovnika takodjer, jer nadpolovična većina odlučuje. Nu ako vis. kuća hoće, može se to izpraviti. (Glasovi! „Ogromnom“).

A. Vakanović: Što se tiče točke u zapisniku, koja govori o čl. 42., ja mislim, da je taj članak jednoglasno primljen, jer su sve stranke za njega plaidirale. Dakle se nemože kazati: ogromnom većinom, nego: jednoglasno. (Glasovi: Dobro, prima se!).

Predsjednik: Da tu stvar na čisto izvedemo, i da se dalnja debata preprieči, usudio bi se ja danas gospodu pozvati, koja su proti čl. 42. da ustati izvole! (Nitko neustane).

M. Hrvat: Buduć se je već rieč povela o toj stvari, to ja predlažem, da se u zapisniku reče, da je članak 42. jednoglasno, osim glasa gospodina Aurela Kuševića, primljen.

Stjep. Hrvoić: Ja to doista nemogu dokučiti, ako se jedan dan nješto zaključi, i kad se drugi dan taj zaključak u zapisniku publicirati ima, da se još jedanput votizira. Ja bi želio, da se taj unikum našega sabora u današnjem zapisniku konstatira.

Predsjednik: Gosp. predgovornik je krivo shvatio stvar; neradi se o promjeni zaključka, nego o formulaciji zapisnika.

Dakle neka se vis. kuća izvoli izraziti, dali pristaje na to, da se u zapisniku, gdje se govori o čl. 42. kaže, da je ona točka jednoglasno, izuzamši jedan glas, primljena. (Prima se!).

Stjep. Josipović: Ja bi molio, da se kaže da-li je ona tačka danas ili jučer jednoglasno primljena. (Glasovi: Jučer!).

Dr. A. Stojanović: Ja mislim, da je to jako pogibeljno, (Nemir) opozivati danas uslied novog predloga jučerašnji zaključak. (Nemir, Glasovi).

A. Vakanović: Ja mislim, da to nije nov zaključak, nego korektura texta jučerašnjeg zaključka. (Glasovi: Tako jest!).

A. Kušević: Da na ovom mjestu učinim svoju dužnost (Radi buke nemogoše brzopisci sve razumjeti) Vjerujte mi gospodo! da ja drugog načela neimam da štujem zakon, da štujem govor (Buka, nerazumljivo) dočim je sam kraljevinski odbor u svojoj instrukciji čl. 42. (Buka, nerazumljivo) da ja zakonotvorne moći nepoznam nego polag izraza, da je zakonotvorna vlast podieljena med krunom i narodom: potestas leges ferendi, interpretandi (Buka nerazumljivo).

Ako je ona sveta dužnost utemeljena na pravu naroda (Buka, nerazumljivo) mnienje neštuje, da revolucije nemienja i slobodne revolucije neima u ovom narodu (Buka, nerazumljivo) dokazao jesam, da sljedim moje osvjedočenje.

Predsjednik: Rieč se bila povela, da-li se to ima izpraviti u jučerašnjem zapisniku ili u današnjem; koja su gospoda zato, da se jučerašnji zapisnik u tom smislu izpravi, neka izvole ustati. (Većina).

A. Ćepulić: Drugo je pitanje o tom, da-li se ima u zapisniku zabilježiti, što je jučer kazao g. Brlić: da će se on i stranka ustavno-narodna, kojoj on pripada, uzdržati dalnjega učestvovanja u tom predmetu, da-li se u ovom izrazu u zapisniku ima zabilježiti „kaošto reče.“ Bog sačuvaj, ja nedvojim o narodnom čuvstvu nijednoga člana vis. sabora, dapače sam osvjedočen, da je nam svim, Hrvatom i Srbom, do toga stalo, da usrećimo domovinu, da usrećimo narod; jedni smo jednim, drugi drugim putem udarili, ali cilj se nemjenja; zato sam ja osvjedočen, da se svaki onako očituje, kaošto mu savjest njegova, narodno čuvstvo i sadašnje političke okolnosti savjetuju. Nego ja pristajem uz ono, što je malo prije rekao jedan član vis. sabora, da saboru niti neide u prilog, niti da dužnost ima, da on krsti pojedine stranke, koje se u saboru nalaze. Ako se ovaj izraz: „kaošto reče“ izostavi, onda će vis. sabor implicite priznati, da ta ustavno-narodna, da samostalno-narodna i da liberalna narodna stranka zbilja obstoji; ali ja sam proti tomu, jer to na sabor nespada. Sabor sastoji samo iz članovah sabora, iz zastupnikah naroda, a ničega drugoga. Zato velim, ako se iz kontexta izpuste one rieči, to bi se upravo razumievalo, da zbilja obstoji njeka ustavno-narodna i druge stranke. To se nesmie konstatirati u zapisniku, to spada na publicistiku, u „Agramer-Zeitung,“ „Narodne-Novine“ „Prešu“ ili druge novine.

Ako hoćete, da se drugim načinom stilizira, to se može ono, što je g. Brlić predložio, uvrstiti kao citat, ali nikako da se tako stilizira, da bi se razumievati moglo, da tobož ustavno-narodna, samostalna narodna i liberalna narodna stranka obstoji. (Glasovi: Redakcija).

Bilj. A. Dutković: Ja mislim, da mi kao bilježniku pripada pravo, da opravdam što sam napisao. Ja sam htio za opravdanje navesti ono, što je gosp. Čepulić naveo, samo nemogu propustiti, da g. Stojanoviću neodgovorim, i da mu rečem, da on kaošto obično u svom animozitetu mieša stvari sa osobnosti, tako je umiešao ovdje bilježnika. Ja sam kao bilježnik napisao, ono što sam mislio, da će vis. kuća prihvatiti; zato nije potrebno bilo, da je g. Stojanović na bilježnika udario, nego je mogao o stvari govoriti.

Predsjednik: Razlozi, koji su navedeni glede tog izraza „kaošto reče“ tako su jasni, da će se, mislim, napokon gospoda sama umiriti, jer se te rieči neprotežu na epiteton, nego na stilizaciju zapisnika. Molim dakle gospodu, koja su za redakciju, da ostaje tako, kako je g. bilježnik pročitao, neka izvole ustati (Većina ustane).

Zapisnik današnje sjednice vodit će g. bilj. Zlatarović, a govornike bilježiti g. bilj. Ožegović.

Podnesakah neima; samo imadem čast vis. kući priobćiti, da je prije sjednice g. bar. Drag. Kušlan predao dvie hrv. slavon. razteretnice ukupno od 1000 fr., i to jednu sa 500 fr za jugoslav. sveučilište, a jednu od 500 fr. za jugoslavensku akademiju. (Uzima se sa „Živio“ na znanje, a papiri će se na svoje mjesto odpraviti).

Na dnevnom redu stoji razprava o adresi po odboru predloženoj.

Izvj. M. Mrazović: Čita osnovu adrese.

Bar. Drag. Kušlan: Iz sadašnjega čitanja adrese mogli su se osvjedočiti svi članovi vis. kuće, da ova adresa nije drugo, nego sadržaj izviešća onoga, o kojem se je ovih danah vodila i generalna i specialna debata, i koje je tako rekuć zaključkom jednoglasnim po vis. kući primljeno. Buduć to, kad bi se sada specialna debata zametnula, t. j. kad bi se adresa od alinee do alinee pretresu podvrgnula, ništa drugo nebi bilo, nego opetovanje onoga, o čem je vis. kuća već odlučila, kad je izviešće odbora jučer primila: zato, da se prištedi vrieme, i da se neopetuje stvar ista, usudjujem se vis. kući predložiti, da se adresa en bloc primi (Živio!).

Predsjednik: Prije nego bi se o tom predlogu viećalo, molio bi g. Šrama, da rieč poprimi, jer on je izpravak podneo.

Bar. Drag. Kušlan: Molim, g. Dr. Šram imao je jučer priliku svoj amendement naprvo donieti; kad to nije učinio, na taj se je način odrekao.

Dr. Lavoslav Šram: Kad bi ja htio progovoriti, to me razlog g. bar. Kušlana ninajmanje nebi uputio, da neprogovorim, jerbo je razprava o mojem amendementu zaključkom vis. sabora odgodjena na specialnu debatu o adresi (Tako jest). Ali buduć da sam osvjedočen, da ova razprava, koja bi se o mom amendementu povesti imala, zbilja nebi imala drugog uspjeha, nego da bi se i opet adresa primila prema načelom, koja su primljena u izviešću, to ja pristajem na to, da se preko mog izpravka postupa dalje.

Predsjednik: Predlog dakle g. zastupnika jastrebarskog na to ide, da se adresa pročitana en bloc primi. Ako su gospoda za taj predlog, neka se izvole ustati! (Učini se). Dakle ogromnom većinom vis. kuće adresa pročitana primljenom se očituje. (Živio!).

U savezu sa ovim zaključkom nastaje pitanje: kojim će se putem i načinom ova adresa nj. veličanstvu podnieti, da-li putem pošte, dali putem kojega je vis. sabor već poprimio, naime putem poslanstva? (Glasovi: Poslanstva!). Dakle držeć se običaja, kojega je vis. kuća tečajem prijašnjih zasjedanjah poprimila bila, usudjujem se pitanje staviti, da ona gospoda, koja su za to, da se posebnim poslanstvom adresa nj. veličanstvu podnese, ustati izvole! (Većina ustane) Dakle većinom glasovah je primljeno, da se putem poslanstva ima podnieti.

Pitanje je sada, iz koliko licah da ovo poslanstvo sastojati ima? (Glasovi: Deset; Nemir).

Bar. Drag. Kušlan: Ja bi se usudio predložiti, da se ovo pitanje sada nerieši, nego da se poslje podne sjednica ureče, i za toga vremena da se dogovorimo (Ljevica se protivi; Nemir). Gospoda, koja sada proti tom viču, odrekla su se svakoga upliva, a sada nedadu govoriti! Dakle ja mislim, da se prije dogovorimo, i onda da se u saborskoj sjednici odredi, kolik bi broj bio. Ja mislim, što se tiče broja, da nebi bio velik, jer sjajnost poslanstva nesastoji u broju, nego u licah, koja se izaberu. (Glasovi: Primamo!).

Predsjednik: Gosp. bar. Kušlan predlaže, da se ta stvar odgodi, da se gospoda mogu medju time dogovoriti, a poslje podne da se sjednica u tu svrhu ureče. Dakle koja su gospoda za to, da se na večer u tu svrhu sjednica ureče? (Većina ustane). Većinom glasovah je dakle zaključeno, da se ima sjednica na večer držati.

Usudjujem se drugo pitanje potaknuti, o kojem ima vis. kuća odlučiti, pitanje naime, što će vis. sabor učiniti glede božićnih praznikah, hoće li nastaviti ili odgoditi za to vrieme djelovanje svoje? da i o tom na večer odredi.

Biskup J. J. Strossmajer: Neka mi dopušteno bude, da jednu stvar meni po odličnom jednom gospodinu preporučenu, pokroviteljstvu i osobitoj zaštiti vis. kuće preporučim. Stvar ova odnaša se na lipičke toplice, koje po mom mnienju i svih vještakah uvjerenju veliku znamenitost imadu u higieničkom, humanitarnom i ekonomičkom vidu. Znano je, da vještaci lipičke kupke medju najznamenitije kupke broje, pače lipičke kupke bez dvojbe jesu europejski unikum, jer u cieloj Europi neima toplicah, koje sadržavaju jod u tolikoj kolikoći, i osobito u tolikoj toplini, u kolikoj lipičke; nigdje neima takovih toplicah u stanju toplom, nego sve su u stanju mrzlom, te se moraju umjetnim načinom grijati, što je dakako velika razlika, dali je toplina naravska ili umjetna. Lipičke pako su toplice tako tople, da su uvjek na 38°R, a doktori vještaci i balneologi vele, da kako se danas razvija narav njeke bolesti u Europi, da su lipičke toplice baš upravo njeki specifikum, ter da neima dvojbe, ako budu u dobrom stanju, da će se u tolikom broju pohoditi, u kolikom možebiti nijedne toplice u Europi.

Vis. sabore, jedna od najplemenitijih i najčovječnijih brigah u svakoj dobroj ustrojenoj državi i zemlji jest ta, da zemlja i pučanstvo ima dobre i izvrstne hospitale; to je stvar, koja sigurno medju najprve, najčovječnije i najplemenitije brige svake države spada. Ako je tomu tako, onda dakako mora biti vis. saboru i zemlji ovoj prva briga, da se toplice lipičke čim prije u dobro stanje stave, jer toplice lipičke biti će najizvrstniji hospital, ne samo za ovu zemlju, nego, budite uvjereni, i za cielu Europu.

Što se ekonomičkih posljedicah toga podhvata tiče, to nemože biti dvojbe, da će te biti jako povoljne i uspješne.

Družtvo akcionarno sastavilo se iz licah odličnih; na čelu stoji g. grof J. Janković; najodličniji doktori su u družtvu; oni su račun po prilici učinili, ter vele, ako bi se 1000 akcijah po 250 fr. upisale, činile bi kapital od 250,000 fr. ter tim temeljem prisvojile toplice, a ostalo bi se u kuće i sgrade investiralo. Svaka akcija po najlošijem računu unašala bi 11%. Dakako da nije probitak ekonomički veliki samomu mjestu nego i cieloj zemlji. Možebiti su gospoda i sama čula, da su lani ili onomlani doktori savjetovali englezkoj kraljici, da ide u lipičke toplice; ona je zaiskala sto i toliko sobah za se; dakako toga bilo nije, i tako nije mogla doći.

Gospodo, ja iz svega srca i sve duše podupirem taj institut, i želim narodu trojedne kraljevine, da gleda da ove toplice upravo u takovo povoljnu stanje postavi, u kojem su ma ikoje u cielom carstvu, dakako da treba sve blagodati, koje je Bog zemlji podielio upotriebiti, jer gdje se neore i neznoji, tu nitko neće žeti. Ja sam sám medju podpisnici sa 10.000 fr, a najodličnija lica podpisnikah izjavila su od svoje strane, da će to poduzeće svimi silami podupirati.

Meni je polag toga posla jedna druga takodjer misao na pamet pala. Neima dvojbe, da će lipičke toplice upravo zbog osobite svoje naravi i vriednosti danas sutra postati moći obiljnim vrelom dohodakah za cielu našu zemlju. Bilo bi gledeć na budućnost i ekonomički probitak toga podhvata možebiti vriedno, da se pitanje razluči, da li nebi možebiti probitačno bilo, da mjesto privatno akcionarno družtvo, da bi možebiti zemlja sama o tom mislila, kako bi si lipičke toplice prisvojila i kako bi one uvjete uživotvorila, koji su potrebiti, da iz lipičkih toplicah bude što, i da upravo onaj ekonomički probitak, koji će iz podhvata sliediti, bude zemlji na korist.

Stvar se može, bar po mom sudu, ako nebi zemlja htjela, i drugačije izvesti. Ima domaćih institutah vrlo dobro dotiranih, moguće bi bilo, da možebiti domaći koji institut stvar prihvati, i prisvoji toplice lipičke. N. pr. ja znam dobro, da ima grad Osiek sirotište. Kod nas je uprava tako točna i tako sviestno sdušna, da već blizo sto godinah ima, odkad fundacija ta existira, da se po želji fundatorah ovaj institutna korist sirotčadi čim prije u život uvede. Eto sto godinah, nijedna sirotinja nije imala koristi. Druga je stvar, koja meni kao svećeniku na srcu leži. Gospoda, koja su učinila dar znameniti za taj institut, odredila su, da se ima svaki dan misa čitati, i da pri toj misi ima siročad prisustvovati, koja uživa blagodati instituta; ni ta misao se do dandanas nije izvela. Ipak to njeku korist za zemlju i institut ima, jer imutak bio je s početka 40—50,000 fr., danas, po mom računu, ako se administrira fundacija, kako se ima administrirati, mora ta fundacija sigurno 500,000 forintah visoka biti. Novci većom stranom uloženi su — ja bar mislim, jer mi stanje nije poznato — u Ugarskoj. Ja scienim, da je upravo u ekonomičkom obziru to za našu zemlju velika šteta, jer ako igdje treba kapitala, veresijnih institutah, to sigurno ovdje treba, te ove dotacije treba da državljanom ove zemlje čim prije na korist budu. Ja nedvojim, ako uprava naša bude pojmila stvar, da će se pobrinuti, da kapitale te čim prije u našu zemlju unese, da se na korist naše zemlje upotriebe. Ja mislim, da bi 125,000 t. j. polovica te fundacije zadosta bila, da se orfanotrofium u Osieku utemelji, a možebiti — to je moja misao samo — da bi se ostala polovica mogla uložiti u ovaj podhvat, jer upravo, kaošto rekoh, tada bi domaći institut korist imao, koju će imati inače privatno akcionarno družtvo.

S toga ja predlažem i molim vis. sabor, da bi jedan mali komité imenovao, koj bi ovlašten bio, da vještake, doktore dakako i tehnike, koji najbolje znadu rasuditi, što se u stvari učiniti ima, prisluša, i čim prije vis saboru predlog u tom važnom poslu predstavi. Budué da je stvar prešna, budué da se radi o tom, da družtvo čim prije uspjeti može, s toga molio bi vis. kuću, prvo; da ovo poduzeće, koje je sigurno neizmjerno važno — jer ako ima u našoj zemlji toplicah, koje su vrlo izvrstno sredstvo za izliečiti razne bolesti, treba da učinimo ono, što smo učiniti dužni — vis. sabor pod svoju moralnu zaštitu uzme; drugo: da mi dopusti, da ja listinu, gdje se podpisi vis. saboru predlažu, otvorim, da ako koji član izvoli akcije uzeti, predsjedničtvo opet na me listinu uputi, da ju mogu dotičnoj gospodi povratiti; treće: moglo bi se od strane vis. sabora to učiniti, da se namjestničko vieće pozove, da izvoli stvar priobćiti velikim županom, obćinam, i drugim korporacijam, da koliko moguće akcijah podpišu, i ako moguće isti instituti domaći koliko moguće participiraju. (Živio!)

Ako vis. sabor pristaje na to, da se komité imenuje, to nije potrebno da se baš danas imenuje, jerbo treba misliti, koji su ljudi najsposobniji, koji o tom viećati i predlog učiniti mogu.

Predsjednik: Ako sam dobro shvatio predlog preuzv. g. biskupa, koji sigurno duboko zasieca u dobrostanje naše domovine, to ide na to, da sabor sad izrazi, da lipičke toplice pod svoju osobitu zaštitu i pokroviteljstvo uzima. (Glasovi: Prima se.) Dakle to se zaključkom vis. kuće smatrati ima. Zatim, da se odbor vještakah imenuje, koji bi o tom dalje radio. Ja mislim, da bi najprobitačnije bilo, da umolimo preuzv. g. biskupa, da nam sám njekoliko licah u tu svrhu naznači. (Primljeno.) Treći je predlog, da se namjesničko vieće pozove, da ovo poduzeće velikim županom, obćinam itd. preporuči. (Prima se.) Ako je to zaključak vis. kuće, ja ću stvar namjestničkomu vieću priobćiti.

U savezu sa pitanjem izbora molio bi ja gospodu, da se takodjer posavjetuju o licih, kaja bi se uzela u odbor glede javne sigurnosti, koji iz 5 licah sastojati ima: zato molim, da se gospoda takodjer za na večer prirede. Tim dižem sjednicu, i uričem nastavljenje u 6 satih na večer.

*

Nastavak 62. saborske sjednice dne 19. prosinca u 6 satih na večer.

Predsjednik: Sjednicu po zaključku vis. kuće na njeko vrieme odgodjenu ovaj par nastavljenom izjavljujem.

R. Zlatarović: Po smislu zaključka učinjena u današnjoj sjednici prije podne držanoj, imalo bi se sada ponajprije viećati o broju članovah deputacije, koja će imati adresu vis. kuće podnieti nj. veličanstvu. Ja u tom pitanju moram ponajprije na susret ići onomu mogućemu prigovoru, da ja spadam medju onu gg., koja su se odrekla viećanja i glasovanja u tom predmetu. To je istina i ja bi nedosljedno radio, kad se stvar ova nebi protezala preko onoga predmeta, radi kojega smo se mi viećanja i glasovanja odrekli. Stvar ta odnosi se na pitanje novčano, koje se svih nas tiče; i ja držim, da nije od potrebe razlagati potanje, da nam valja štediti u svakom obziru, te buduć su troškovi, pod kojimi narod stenje i onako veliki, da netreba bez skrajne nužde povećavati teret, pod kojim narod već dosta nevolje trpiti imade. — Kad dakle u tom obziru rieč prihvaćam, držim, da neradim nedosljedno naprama zaključku stranke, kojoj ja pripadam. U tom obziru dakle, naime da se trošak pričtedi, usudjujem se ja predložiti vis. saboru, da se glede broja one gg., koja će imati kao odbor izaslani od strane ovoga vis. sabora ići pred prestolje nj. vel., držimo običaja do sada obdržavana i g. 1861. kao i u prijašnjem našem 1866. zasjedanju, da se naime ograniči broj članovah deputacije na dvojicu. (Živio! s ljevice).

F. Lovrić: Ja mislim, da imade vis. kuća odlučiti od kolike važnosti drži ovu stvar, t. j. poslanstvo, koje imade odnieti adresu. Kad nebi bio napomenuo g. predgovornik to, što je malo prije kazao, ja bi bio držao, da bi kuća najmanje 18—20 osobah imala poslati; (Oho! glasovi s lieve: Dakako, cieli sabor!) nu ja omedjašujem ovaj broj, te mislim da sam pogodio želju vis. kuće, ako predložim, da bi se barem 12 osobah izabralo u taj odbor.

Stjep. Hrvoić: Kad ja nebi bio prisustvovao saboru od 1861. g., kad nebi bio član sabora g. 1865. i 1866. a i sada, tad bi ja možebiti mislio ono, što misli moj g. predgovornik. Ali kad gg.! to predstavljam, tad moram kazati i to, da narodu hrvatskomu nepreostaje ništa ino, nego u svaki čas, a najviše u onaj, gdje se radi o njegovom biću i nebiću, raditi onako, kako je radio prviput g. 1861. a i g. 1865. i 1866. Najglavnije gg.! što je bivalo u saboru hrvatskom, bila je ona deputacija, što je g. 1861. poslana u Beč, da je odniela adresu, a dva su člana tamo bili poslani, jedan član Hrvatske, a jedan član, rečeno je bilo naročito, iz Slavonije. Kad je g. 1865. i 1866. t. j. u prvom našem zasjedanju adresa bila zaključena, branili su gg., koja bi ju imali nositi, dok napokon nije bilo odlučeno: ovaj i ovaj neka ide, a dva su samo pošla u Peštu. A sada gg.! kad su one 2 stranke svladale našu treću, koja zastupa, dopustite da reknem, barem polovicu naroda, (Oho! Oho! nemir.) ja kažem gg.! polovicu naroda (Oho! Oho! Glasovi: čujmo, Nemir). i ja kažem po treći put: polovicu naroda (sve to veći nemir, smieh i vika).

Predsjednik: Molit ću g. govornika, da se drži načela, da ovdje svaki zastupnik cieli narod zastupa. (Pravo!)

Stiep. Hrvoić: Kazao sam gg.! polovicu naroda (smieh)! Vi mene gg. možete zašutkati, ali mi slobode moje govorničke nemožete nikada ušutkati, (Glasovi: na red, nemir.) i ja ću govoriti. Ja sam kazao: polovicu naroda (Oho! nemir, vika glasovi: Na red).

Predsjednik: Molim mir gg.!

Stjep. Hrvoić: Dakle gg.! nije po vašem mnenju, da kažem, polovicu naroda; ali ja ću numerički dokazati, što sam rekao, 36 zastupnikah narodnih broji ona stranka kojoj ja čast imadem pripadati, to je gg. 360.000 dušah naroda hrvatsko-slavonskoga. (Smieh sve to veći, nemir).

Predsjednik: Molim g. govornika, da se drži stvari, jer parlamentarni običaj nedopušta, da se govori o stvari koja je sasvim oddaljena.

Stjep. Hrvoić: A uz tu stranku stoji cieli veliki posjed hrvatski i slavonski izuzam dvojicu trojicu. (Nemir). To ćete vi dopustiti mojemu smjernomu mnenju, koje se ja ovdje izraziti usudjujem, da polovica naroda hrvatsko-slavonskoga. (Smieh i nemir u saboru, a na desnoj galeriji čuje se piska).

Petar Horvat: Molim, da se galerija izprazni (Glasovi: Van galerija; vika i buka, njekoja gg. s levice hoće da odlaze).

Predsjednik: Žao mi je, da su se takovi prizori pojavili u ovoj vis. kući; nego meni u smislu poslovnika ništa drugo nepreostaje, nego da odredim, da se desna strana galerije imade izprazniti i u tu svrhu za pol sata dižem sjednicu. — Gospoje dakako mogu ostati — (Pošto se je desna strana galerije izpraznila, nastavi se sjednica).

Stjep. Hrvoić: Ja nisam mislio, da ću pobuditi u ovom troj. kraljevine saboru toliko nesporazumljenje onimi riečmi, što sam ih malo prije nedužan izustio. Budite uvjereni, da onaj čas, kad sam počeo govoriti, bilo mi je toliko rodo- i domoljubja u srcu mojem, koliko svakomu članu ovoga vis. sabora. Ali kad sam uvidio, da se predlaže u ovom vis. saboru toliko licah, koja će nositi adresu, koja je danas ogromnom većinom primljena, tad sam ja doista kao zastupnik naroda u obće, a napose kao zastupnik moga kotara sv. križkoga, pomislio o tom, tad sam si gg.! stavio pitanje, je-li danas nastalo to, da može biti veći broj čla-

novah deputacije treba, koja će nositi adresu nego što je bio onda, kad je bila adresa gotovo jednodušno primljena godine 1861., i mogu kazati gospodo, jer granice ovdje neima, i g. 1865/6. To su razlozi, koji su me ponukali, koji su me prisilili, da sam ustao govoriti proti predlogu, koji je bio ovdje vis. saboru predstavljen. Varao bi se svaki pojedini, a gg.! vjerujte meni, koliko u meni hrvatsko srce kuca, u koliko u meni domoljubno čuvstvo bije za narod hrvatski i srbski, a uz to i za dalmatinski. (Smieh).

Kazat ću, zašto. Dopustite mi, gg.! i to da vam kažem, zašto nisam za onaj broj članovah, koji bi poći imao u Beč i podnieti adresu. Možebiti biti će vis. kući suvišno, jer to znade, što sam odlučio ovdje predstaviti.

Došla je doba njekoč, da smo primili sankciju pragmatičku god. 1712. Što se gg. slučilo? Primljena bje u hrvatskom saboru, ali ta sankcija pragm. bje odnešena u Beč i tamo bje primljena; čl. 7. bje ustanovljen. Što se poslje toga slučilo? Slučilo se to, da je 14 godinah poslje sankcija pragm. u Beču istom bila stilizirana, a pošto je bila stilizirana, što se je slučilo s hrvatskim narodom?

Bje u ugarskom saboru g. 1715. bje g. 1723. pragm. sankcija ustanovljena; a vi gg. bježite sada tamo, hoćete u Beču ustanoviti sankciju pragm. novu t. j. ograničit ćete.

Predsjednik: Pošto sam g. govornika već 2 puta opomenuo na red, to vis. kući pristoji pravo odrediti, što da se imade učiniti. (Nemir, glasovi: Na red!). Dakle neka se g. govornik izvoli izraziti.

Stjep. Hrvoić: Neka dozvoli vis. sabor, da poslie tolika i tako mnoga protivljenja ja nemogu više protiviti se onomu, što g. predsjednik izrekao. Nu ja sam htio samo izvesti iz toga (Smieh, nemir).

M. Mrazović: Ja sam do sada vidio, da se je predsjedničtvo svojski zauzelo za dostojanstvo ove vis. kuće napram občinstvu: molim zato, da ga i napram pojedinim članovom ove kuće u zaštitu uzme.

Predsjednik: Ja sam već kazao, da sam govornika 2 puta na red pozvao, a sada, neka vis. kuća odredi, što da se učiniti imade. (Nemir, glasno razgovaranje medju članovi).

A. Cepulić: Ja držim, da nam prije svega mora stati do dostojanstva vis. sabora: svi smo razabrali iz govora g. Hrvoića, da on govori o koje čem, nego o samoj stvari da negovori. G. predsjednik ga je opomenuo 3 put naročito, neka o stvari govori, a on o stvari neće da govori. Mi imamo u tom obziru paragraf poslovnika, koji naročito veli, da onaj član, koji smućuje red, mora se opomenuti po g. predsjedniku, a onda da sabor ima odrediti, što da se učini. Ja, zato prelažem, da se g. predgovorniku rieč oduzme.

Predsjednik: Je-li se prima predlog g. Ćepulića, da se g. govorniku za sada rieč uzkrati? (Prima se).

Mirko Hrvat: Kad ja nebi bio g. 1848. i 1861. članom sabora, kad nebi znao, da je adresa od 1. svibnja g. 1861. ne kroz dva člana, nego deputacijom možebiti od 20 članovah u Beč nj. Vel. odnešena; kad nebi bio uvjeren, da se sada radi o biću ili nebiću naroda našega: rekao bi, da se ne kroz dva člana, nego poštom pošalje. Nu buduć da se radi o biću ili nebića naroda našega, te da u takovom slučaju treba odličnih muževah, da se sa savjetnici nj. vel. posavjetovati mogu, s toga sam ja za to, da se odbor od 11 članovah ustanovi.

J. Špun: (Ustane, da govori, glasovi: Primamo; zato odustane).

Dr. Ignatija Brlić: Samo njekoliko riečih molim za razjasnjenje same stvari. Ja mislim, da se predlog gosp. Zlatarovića neprotivi u bitnosti ostalim predlozom gg. predgovornikah, t. j. glede broja; ali glavna je točka glede troškovah, a glede troškovah se nitko nije izrazio, i ja mislim, da bi to još bio predmet debate, naime, hoće-li gospoda ići svi na troškove zemaljske, ili na svoje; i buduć onaj razlog stoji, što ga je naveo g. Zlatarović, to ja mislim, da bi veća deputacija imala ići o svojem trošku, a manja o trošku zemaljskom.

Predsjednik: Dva su predloga učinjena; jedan po g. Zlataroviću, da se šalju samo dvojica, a drugi po gosp. Lovriću, da idu dvanaestorica. Ponajprije dakako govoriti i odlučiti nam je glede broja. Koja su gg. za predlog g. Zlatarovića, molim, da ustanu. (Manjina se digne). A koja su za to, da idu dvanaestorica? (Većina se digne). Većinom je dakle zaključeno, da 12 članovah imade ići.

Što se pako troškovah tiče, to mislim, da vis. sabor sam sebi dosljednim ostati imade; a u sjednici od 17. veljače pod brojem zaključeno bje, što se sličnim poslanstvom, koja pred lice nj. vel. idu, dati ima. Tko želi ići o svojem trošku, nitko mu dakako toga zamjeriti neće. (Glasovi: Kako glasi taj zaključak?). Glasi ovako, da svakomu članu pripada 15 for. na dan, i da mu se plati i željeznica, prvi red.

F. Lovrić: Sada bi dakle na redu bilo izabrati ona lica, koja će adresu nj. Vel. podnieti; nego buduć smo i onako već mnogo vremena izgubili: to bi ja mislio, da ću pogoditi želju veće strane ove vis. kuće, ako umolim gosp. predsjednika, da nam on izvoli predložiti članove ovoga poslanstva, ali svakako, da on sam nebi bio izključen. (Glasovi: Prima se!).

Predsjednik: Ona lica glede kojih su se gg. složili, jesu sliedeća: biskup Strosmajer, Subotić, Nikolajević biskup, grof Gjuro Jelačić, Jelačić Dragutin, Andjelić, Vončina, Kolarić, Mrazović, Jordan i Supe. (Glasovi: i Šuhaj!).

F. Supe: Akoprem bi ja drage volje primio ovo poslanstvo, zapriečuju me ipak moji poslovi, da ga nemogu primiti. (Glasovi: To je saborski posao, to ide prije svega).

A. Dutković: Ja sam želio predlog jedan učiniti vis. saboru, prije nego se pitanje glede odbora, koji bi se imao izaslati k nj. vel., povede. Nu buduć su gg. Zlatarović i Hrvoić rieč prihvatili, prije nego je ikakav predlog učinjen bio, to sada ja predlažem vis. saboru, da izvoli ustajom iz svojih sjedalah priznati velike zasluge, koje si je kraljevinski odbor tečajem svojega poslovanja stekao, i zato molim vis. predsjedničtvo, da izvoli dotično pitanje na visoki sabor staviti.

Predsjednik: Ako vis. kuća na to pristaje, da se kralj. odboru priznanje izrazi, molim, da se ustati izvoli. (Većina se digne i čuje se: Živili!).

Nadalje bilo je zaključeno, da se odbor sigurnosti izabrati imade. Ako vis. kuća želi, ja ću priobćiti lica naznačena mi u tu svrhu. (Glasovi: Dobro!). U taj odbor imali bi doći: Ivan Kukuljević, Ožegović, Špun Josip, Virag i Zorac (Glasovi: Prima se!).

Isto tako zaključila je vis. kuća, da se uslied predloga preuzv. g. biskupa Strosmajera glede lipičkih toplicah odbor izabrati imade, i da g. biskup sam dotična lica naznači; nu buduć je on bolešću zapriečen, poručio je meni, da bi petorica dosta bila, tim većma, što će se taj odbor i onako sa vještaci u porazumljenje staviti. U tu svrhu predlaže: Velik. župana Špuna, Mirosl. Kraljevića, Baltića, i Čopa; dakako da ću volju vis. kuće pogoditi, ako preuzv. g. biskupa kao predsjednika označim. (Prima se!).

Nadalje bi valjalo obzirom na predstojeće blagdane nješto zaključiti.

F. Lovrić: Ja bi imao još nješto predložiti. Buduć da će ovaj sabor možebiti još dalnje vrieme saborovati, nego samo do konca ovoga mjeseca, osobito, ako poslanstvo sretno dovrši svoj posao, a kroz to bi se sredstva za saborske troškove opredieljena mogla izcrpiti: s toga činim predlog, da se putem vis. predsjedničtva prijavi namj. vieću, da se ono pobrine za dalnja novčana sredstva.

Predsjednik: Pristaje-li vis. kuća na predlog gosp. Lovrića? (Većina).

Glede samih praznikah molim, da vis. kuća izvoli nješto odrediti, imadu-li se naime sjednice nastaviti ili odgoditi. (Glasovi: Nastaviti!). Dakle poslje blagdanah na 28. prosinca mogli bi se opet sastati; ako nebi izvanredne kakove zapreke bilo.

A. Dutković: Ja mislim, da je zapreka već u tom, što su oba podpredsjednika u poslanstvo izabrana; ja mislim, da bi se za ovaj slučaj moglo to kazati: dok se podpredsjednici povrate.

Predsjednik: Dakako u odborih će se raditi medju tim, imenito mislim, da se odbor za izborni. red pozvati imade, da čim prije stvar dovrši.

P. Horvat: A kad će sjednice prestati?

Predsjednik: Danas bi zadnja bila, odbori bi radili, a 28. prosinca opet da se sastanemo. Ako je to volja vis. kuće, (Jest!) to bi ja današnju sjednicu zaključio. a buduću uričem na 28. prosinca u 10 satih.

Šestdeset i treća saborska sjednica,

držana dne 29. prosinca 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Izjavljajuć današnju sab. sjednicu otvorenom, molim, da se prije svega zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik Roberto Zlatarović: Čita

Zapisnik

šestdeset i druge sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije dne 19. prosinca 1866. pod predsjedničtvom pogl. i veleuč. gospodina I. podpredsjednika dr. Mirka Šuhaja u Zagrebu držane.

1. Zapisnik 61. saborske sjednice bje pročitan i poslje prigovora u pogledu toga, što se u obziru zaključakah odnosećih se na predloge odbora izaslanoga uslied izviešća kraljevinskog odbora kaže, da je čl. 42. od god. 1861. primljen „nadpolovičnom većinom", u toliko izpravljen, u koliko su mjesto toga izraza metnute rieči: sa svimi glasovi osim jednoga; u ostalom bude redakcija zapisnika u svojoj cjelosti odobrena i zapisnik ovjerovljenim proglašen

2. Predsjedničtvo javlja, da je zastupnik baron Kušlan poklonio dvie razteretnice po 500 for., jednu za jugoslavensku akademiju, drugu za jug. sveučilište. Ove obveznice da su odmah predane gospodarskomu odboru za prerečene zavode postojećemu.

Ova se prijava uze na radostno znanje.

3. Budući da je na dnevnom redu debata ob adresi, to izvjestitelj dotičnoga odbora Mrazović pročita osnovu adrese sa strane istoga odbora saboru predloženu.

Zastupnik naroda baron Kušlan predlaže, da se ta osnova primi en bloc, budući da bi bila suvišna specialna debata o njoj, pošto su i onako po većini saborskoj prihvaćena načela, na kojih se adresa osniva.

Prije nego li se predje na glasovanje o tom predlogu, odrekne se zastupnik dr. Šram prava rieči, koje mu pripadaše kao predložitelju izpravka.

Zatim bje o predlogu zastupnika barona Kušlana ustajanjem sa sjedalah glasovano, te predsjednik izrekne zaključak, da je ogromnom većinom glasovah osnova adrese en bloc primljena.

Iza toga bude istom većinom glasovah odlučeno, da se ta adresa putem posebnoga poslanstva predade njeg. veličanstvu.

Glede izbora članovah toga poslanstva odluči sabor, da se ima u tu svrhu sjednica poslje podne u šest satih nastaviti.

4. Preuzvišeni g. biskup djakovački preporučuje saboru, neka se zauzme za lipičke toplice u Slavoniji, kojih su svojstva od izvanredne znamenitosti po domovinu.

U tu svrhu predlaže, da se imenuje odbor, koji bi imao učiniti predlog saboru, kojim da se načinom i sriedstvom predmet taj najshodnije i najuspješnije uredi. Ujedno predlaže, da sabor predmet taj uzme pod svoju zaštitu, budući da će ta moralna podpora samoj stvari služiti na veliku korist.

Tom prigodom položi g. biskup na stol kuće listinu akcionerah, pozivajuć članove sabora, da se po mogućnosti podpisivanjem akcijah u tomu velekoristnomu podhvatu pridruže.

Svi ovi predlozi bijahu jednoglasno primljeni, listina pako akcionerah bi upućena na predsjedničtvo, kod kojega se oni, koji žele stupiti u kolo akcionerah, podpisati mogu.

Nastavak sjednice poslje podne u 6 urah.

5.) U smislu prijepodnevnoga zaključka bude ponajprije uzeto u pretres pitanje o broju članovah poslanstva, koje će imati adresu podnieti nj. veličanstvu.

U tom pogledu učinjena su dva predloga. Jedan da se po primjeru poslanstva za prvu adresu ovog sabora i po primjeru poslanstva za adresu sabora od g. 1861. izaberu samo dva člana saborska, koja će adresu podnieti nj. Velič.; drugi, da se u prizrenju važnosti sadanje adrese odredi poslanstvo od 12 članovah saborskih.

Ovom se prigodom porodi na jednoj strani galerije nered, radi kojega predsjedničtvo odredi, da se sjednica na pol sata odgodi, a da se s onim dielom galerije, gdje se je nered zametnuo, postupa po smislu §. 91. poslovnika

To bi učinjeno, te čim se red povrati i sjednica opet nastavi, bude na predlog zastupnika Lovrića, da se ima poslanstvo sastojati iz 12 članovah saborskih, većinom glasovah primljen, te na predlog istoga zastupnika pročita prvi podpredsjednik sliedeća imena članovah saborskih za to poslanstvo sporazumno predloženih, naime: biskup Strossmayer, biskup Nikolajević, dr. Subotić, grof Gjuro Jelačić, Dragutin Jelačić, Arhimandrit. Angjelić, Ivan Vončina, Pavao Kolarić, M. Mrazović, dr. Jordan, Faustin Suppe.

Sabor očituje se većinom glasovah s ovim izborom posve sporazumnim, dodav mu još prvoga podpredsjednika dra. Mirka Šuhaja.

6. **Iza** toga predlaže zastupnik Dutković, neka sabor ustajanjem sa svojih sjedalah priznaje zasluge, što si ih je kraljevinski odbor djelovanjem svojim u Pešti stekao.

Tomu se je predlogu odazvala većina saborskih članovah ustajanjem sa svojih sjedalah.

7. U sliedstvu zaključka 58. saborske sjednice bi preuzet izbor članovah za odbor sigurnosti, te usklikom sliedeći članovi izobrani: Ivan Kukuljević, Ivan Ožegović, Josip Špun, Aleksander Virag i Vladovit Zorac.

8. U odbor glede lipičkih toplicah izabrano je 5 članovah i to: biskup Strossmajer kao predsjednik odbora, Miroslav Špun, Miroslav Kraljević, Mojsija Baltić i A. Čop.

9. Na predlog zastupnika Lovrića bi zaključeno, da se putem saborskoga predsjedničtva prijavi kr. namjestničkom vieću, da se pobrine za dalnja novčana sredstva, ako bi sabor iza nove godine dalje trajao.

10. Napokon pita predsjedničtvo, imadu li se sjednice nastaviti, ili povodom predstojećih božićnih blagdanah na koje vrieme odgoditi.

U tom pogledu bje zaključeno, da se danas sjednice završe, a 28. prosinca tekuće godine u 10 satih prije podne nastave.

Tiem bi sjednica zaključena i zapisnik podpisan.

Dr. Mirko Šuhaj s. r.
I. podpredsjednik sabora.

R. Zlatarović v. r.
bilježnik.

Predsjednik: Buduć od nijedne strane nikakve opazke neima, zapisnik se odobrenim proglašuje.

Meni je čast naprama vis. saboru opravdati, zašto jučer sjednice obdržavao nisam. Kad je naime vis. sabor u sjednici od 19. prosinca zaključio, da se sjednice 28. o. m. nastaviti imadu, to sam tečajem iste sjednice molio odbore, da što marljivije rade i čim više gradiva priprave. Drugi dan usudio sam se pozvati gg. predsjednike odborah, da se sporazumiju, kako se imadu sjednice držati, da nebude sukoba, jerbo su njekoji članovi u jednom i drugom odboru. Kad su se ovdje gospoda glede toga sporazumjela, molio sam gg. predsjednike, da kad bude koji god odbor gotov svojim poslom, da to do 27. ili 28. o. m. meni do znanja stavi. Vrativ se kući, dao sam za jučer sjednicu naznaniti; medjuto 28. o. m. do 9. ure još od nijednog odbora nikakve viesti nije bilo, da je gotov; zato sam mislio, da nebi umjestno bilo, da se sjednica drži. Buduć je sada odbor za sveučilište izjavio, da je gotov, i takodjer odbor, koji je bio u Beču svoje izviešće sastavio, te ga može danas vis. saboru podnieti, to sam danas urekao sjednicu. Toliko za opravdanje, što se nije onako, kako je vis. sabor zaključio, baš jučer sjednica držala.

U ostalom imam čast vis. saboru prijaviti, da je g. Hrvoić dopust od 5 danah molio, kojega sam mu podielio u smislu poslovnika.

Županija zagrebačka šalje izpravljen izborni zapisnik o izboru g. Čopa; bilo je njekoliko formalnih pogriešakah, koje su sada izpravljene. Budući da je sada zapisnik u redu, ako je volja vis kuće, to se g. zastupnik Čop odmah ovjerovljenim proglasiti može. Pristaje li vis. kuća na to? (Primljeno!)

Evo izviešća deputacije saborske, koja je nosila adresu nj. veličanstvu; molim g. izvjestitelja, da ga pročita.

Izvj. Mato Mrazović: Čita ovo izviešće.

Predsjednik. Ja mislim, da ću mnienje vis. kuće izraziti, ako izjavim, da se ovo izviešće do znanja uzeti ima.

U ostalom u savezu s tim izviešćem usudjujem se jedan predlog učiniti.

Kako vis. sabor znade, u sjednici od 19. prosinca bijaše zaključeno, da se adresa imade putem deputacije nj. Velič. podnieti. Deputacija krenula je 22. pros. na put, dakle trebalo je adresu dan i noć prepisivati, i zbilja su dva pisara dva dana radili, jedan koji je prepisivao hrvatski tekst, a drugi koji je prepisivao njemački prievod. Obzirom na ovaj izvanredni posao, kojega su pisari obaviti morali, usudjujem se predložiti, da vis sabor izvoli svakomu tih pisarah 15 for. u ime nagrade opredieliti. (Prima se!)

Nadalje imademo izviešće odbora za sveučilište i narodni muzej: molim g. izvjestitelja da mjesto svoje zauzeti: i stvar obrazložiti izvoli.

Izvj. Dr. P. Muhić: Čita ovo izviešće, kojim se u bitnosti predlaže:

1. da bi se u dosadanjoj akademičkoj sgradi smjestila dva fakulteta sveučilištna, i to juridički i filozofički, dočim bi se treći fakultet, naime bogoslovni i nadalje ostavio u u sgradi nadbiskupskog sjemeništa;

2. da se zagrebačka gimnazija smjesti privremeno u tako zvanoj bolničkoj sgradi, dok se nebude u dolnjem gradu sagradila nova gradska viećnica, te dok se tako nebude gimnazija mogla smjestiti u sadanjoj gradskoj viećnici u gornjem gradu, kao što je to do sad u gradskom zastupničtvu zaključeno;

3. da se ostale dvie zemaljske sgrade, tako zvani stari kasino i narodni dom, adoptiraju za narodni muzej, u koju svrhu od potrebe je,

4. da se od družtva narodnoga doma na zemaljski trošak odkupe dosad još neizplaćene dionice narodnoga doma.

Osim toga skrbljeno je tim izvješćem i za buduću sveučilištnu knjižnicu, gdje da se ona smjesti.

Ovo je izviešće odbora o sveučilištu, koje namjeravamo ustrojiti u Zagrebu, i o narodnom muzeju, kojega pravila su stekla prev. odobrenje nj. veličanstva. K ovom izviešću neimam ništa pridodati, nego cieli ovaj rad odbora radi velike važnosti što toplije preporučam vis. saboru, da ga uvaži, i ako bi vis. sabor primio predlog ovaj, sastavio sam representaciju na temelju istoga predloga.

Predsjednik: Primali vis. sabor u obće ovo izviešće? (Prima!) Dakle mogla bi se i representacija odmah pročitati, ako je volja vis. kuće? (Glasovi: Neka se čita!)

Izvj. Dr. Pavao Muhić: Čita representaciju.

V. Milić: Medju razlozi u predstavci, navedenimi takodjer u izviešću, čini mi se da je najvažniji izpušten, što se pravoslovnog fakulteta tiče; jer ako mi predlažemo svojstva sveučilišta pogledom na pravoslovni fakultet, i hoćemo se obazreti na potrebe ostalih jugoslavenskih zemaljah, t. j. Dalmacije, Istre, Krajnske itd.: to mislim, da bi morali navesti upravo razlog taj, da legislacija naša positivna, juridička obstoji ona te ista, kao i u onih pokrajinah; dočim je poznato, da se u Ugarskoj uporabljuju sada zaključci judexcurialni od g. 1860. Pošto pako se je vis. sabor izrazio, da će se držati glede pitanja ob odnošajih državopravnih i autonomije članka 42. od g. 1861.: to će imati pravo o legislaciji sam ovaj sabor odlučivati, ako sadašnje zakone preinačio bude; i akoprem će imati svoje zakonodavno tielo glede pozitivne privatne legislacije, ipak će u

onom razmjerju jednaki razvoj legislacije sliediti i napredovati istom skoro paralelom. Dakle taj razlog bio bi u predstavci upravo mjerodavan i kriepostan, upravo glede toga, da se ustrojstvo sveučilišta nemože zatezati, jer glede teoretičke strane pravoslovja ova obstoji po svuda jednaka, a positivna privatna legislacija po njezinom razvitku unutrnjem u načelih po istoj će paraleli ići, ma bili mi vlastni u različitom zakonodavnom tielu zakona stvarati, a u inom Istra, Kranjska, Gorica, Koruška i dolnja Štajerska, za koje jugoslavjansko sveučilište takodjer se ustrojava, negovoreć o Dalmaciji, koje realno sjedinjenje sa Hrvatskom i Slavonijom u adresi tražimo. Ovaj posebni, ali po mom mnenju odlučni razlog, morao bi se u predstavci naročito napomenuti.

Izvj. Dr. Pavao Muhić: U zakonskoj osnovi od g. 1861. sve je to navedeno, što g. predgovornik navadja; ja mislim, da smo se mi u sastavljanju ovog izviešća sasvim na susjedne pokrajine obzirali, jer smo kazali, da se domaće pravo ima predavati s obzirom na pravo svih ostalih zemaljah austrijskih, a to upravo u predstavci napose navadjati činilo nam se suvišno. Mi smo izcrpili sve razloge, za koje smo mislili da su važni, i koji će uputiti vladu na dozvoljenje.

Izim toga razlog g. predgovornika mogao bi se još navesti, ako vis. sabor želi (Glasovi: Redakcija!).

Predsjednik: Ja molim, da vis. sabor izvoli ustajom izjaviti, da-li prima u cielosti reprezentaciju, kako ju je gosp. izvjestitelj pročitao. (Ustane većina). Ogromnom je dakle većinom primljena reprezentacija.

Nadalje je odbor za uredjenje sabora i za izborni red svoj posao dovršio.

Franjo Žužel: Ja bi molio jošte za rieč.

Dr. P. Muhić: Ja bi imao još nješto da vis. saboru preporučim.

Kad je god. 1861. narod prinašao za ustrojenje jugoslav. akademije, onda je sabor stvorio članak, u kojem se priznavaju zasluge utemeljiteljah i svih veledušnih darovateljah. Sad je evo u kratko vrieme stranom u gotovom, stranom u obveznicah, stranom pako, obećanjem sakupljeno za sveučilište skoro 200,000 fr. Ja mislim, da bi bilo sasvim shodno i praveduo, da, kaošto je g. 1861. člankom izražena bila zahavlnost utemeljiteljem i darovateljem, da to isto učinimo i sada; (Glasovi: Dobro!) i ja bi predložio članak ovaj ovako: (Čita).

Ovdje su pobilježeni svi — podpuna imenika još neima — bar oni, koji su poveće svote darovali, i to pojedinci, i korporacije, občine itd.

Predsjednik: Prisvaja-li vis. kuća ovaj članak? (Glasovi: Da!); dakle se ima uvrstiti u zapisnik i saborske spise.

F. Žužel: Jedna strana onoga, što sam htio govoriti odpada sada, nego ja sam jošte sa velikom radošću ovdje opazio, da smo svi, kolikogod nas ovdje ima, u tom složni, da je sveučilište od velike važnosti za budućnost našega naroda, za potomstvo naše. Svi kolikogod nas ovdje ima smo sa radošću pozdravili ovo izviešće, koje je sada pročitano; zato mislim, da bi svi polag mogućnosti počeli doprinašati k ovoj velikoj svrsi, i zato predlažem, prvo, da bi jedna listina išla ovdje u sabornici za podpise; drugo, u narodu pokazuje se veliko oduševljenje za otu svrhu, koje treba po mogućnosti upotriebiti, s toga predlažem, da se kr. namjestničko vieće pozove, da shodne korake učini, da bi se po cieloj domovini za tu svrhu sabiralo. (Glasovi: To je već učinjeno).

Predsjednik: Dakle glede listine neima zapreke, u ostalom su već koraci učinjeni po dotičnih oblastih glede sabiranja prinesakah.

Nadalje je odbor za uredjenje sabora i izborni red gotov, ja bi molio g. izvjestitelja, da bi tako dobar bio, i pročitao izviešće.

Izvj. A. Čepulić: Ako vis. sabor želi, ja mogu potanko čitati sve, što se napose navodi u osnovi; nego ja držim, da bi to vis. saboru dosadilo, te mislim, da ću običnim formulam najbolje zadovoljiti, ako reknem, da je odbor za uredjenje sabora i za izborni red ostao kod osnove, koju je ovaj vis. sabor već ove godine izradio i nj. veličanstvu za potvrdjenje podneo bio; preinačio je jedino u osnovi za uredjenje sabora §. 1. §. 2. i §. 3. itd. do §. 18. Bitne su promjene u §. 1. §. 3. i §. 11.

Napose glede §. 1. koji glasi u osnovi saborskoj ovako: (Čita) „Nj. veličanstvo kralj ili njegov namjestnik ban sazivlje sabor trojedne kraljevine svake godine u Zagreb“ i kojega je vis. dvorska kancelariju formulirala ovako: (Čita) Nj. vel. kralj sazivlje sabor trojedne kraljevine svake godine, ako se drugčije neodredi, u glavni zemaljski grad Zagreb“.

Ovaj je paragraf odbor preinačio tako, da je pristao uz predlog vladin na toliko, na koliko se ima izpustiti „umetak: „ili njegov namjestnik ban“, nu ipak je preinačio predlog vladin na toliko, na koliko se imadu izpustiti rieči: „ako se drugčije neodredi“, i tako bi ovaj paragraf sada glasio ovako: (Čita) Nj. vel. kralj sazivlje sabor trojedne kraljevine svake godine u glavni zemaljski grad Zagreb.“

Odbor je ovdje držao za zakonito i pravedno i obstojećemu napredku legislativnomu cieloj Europi suglasno, da se nj. veličanstvu podieli izključivo pravo sazivanja, odgodjivanja i takodjer razpusta sabora. Zato je ovaj odbor držao za shodno, izpustiti umetak: „ili njegov namjestnik ban“, i to tim više, što po naših positivnih zakonih ovaj je passus tako umetnut, da može i ban sazvati sabor, ako je na to već prije pristalo nj. veličanstvo, jer se naročite kaže: cum annutu regis.

Dakle odbor je držao, da se to i s našimi positivnimi zakoni slaže, a s druge strane slaže se takodjer sa znanstvenom teorijom svih državah konstitucionalno-monarhičkih u Europi.

Odbor je nadalje mislio, da se ima izpustiti iz vladina predloga umetak: „ako se drugčije neodredi,“ jerbo je držao to za vrlo pogibeljno. Umetak ovaj može se gramatikalno na dva načina tumačiti, jerbo se može odnositi na vrieme sazivanja sabora ili pako na mjesto, u koje se ima sabor sazvati. Ako se odnosi na vrieme, onda je najveća opasnost, jer bi se sabor mogao sazvati i isti dan razpustiti, a moglo bi po ovoj stilizaciji doći do toga, da se sabor nebi nikada konstituirao, ili bar da svojoj legislativnoj zadaći nebi mogao zadovoljiti. Odbor je pred očima imao i to, da bi se moglo kazati, da je to njekakvo nepovjerenje naprama svietloj kruni. Na to se dade tim odgovoriti, da to nije nikakvo nepovjerenje, jerbo narod, dočim čuva i štuje prava krune, treba da i svoje pravo čuva i brani.

§. 2. je primljen, kako stoji ovdje, iz vladina predloga

§. 3. glasio bi ovako: (Čita) „Zasjedanje sabora zaključuje nj. veličanstvo kralj, komu pripada i pravo sabor odgoditi najdulje na tri mjeseca, a i razpustit ga prije izmaka zakonske periode; ali onda valja da se razpišu odmah novi izbori, i da se drugi sabor sastane najkašnje tri mjeseca iza razpusta prijašnjega."

Kako će vis. sabor opaziti, ovaj je paragraf sastavljen iz §. 3. vladina predloga, a stranom takodjer iz §. 2. saborske osnove. Ovdje je opazio odbor, da je u vladinu predlogu izostala upravo ona zaporka, koja jedino tako rekuć garanciju pruža saboru i narodu, da će se sabor zbilja držati svake godine, kaošto je u §. 1. rečeno, i da će trajati stanovito vrieme, dok bude mogao svršiti sve svoje poslove legislativne. Vidi se iz §. 3. vladina predloga, da se nj. veličanstvu kralju ostavlja pravo sazivanje sabora, onda razpusta sabora prije izmaka zakonarske periode, u kojem se slučaju imadu razpisati novi izbori. Po ovoj stilizaciji mogao bi se sabor sazvati, a sutra razpustiti, a dalje nebi se ništa učinilo. Zato je pronašao odbor za shodno i potrebito, da, kaošto je sabor već rekao u prvoj svojoj osnovi, da se za slučaj budi odgodjenja budi razpusta sabora opredieli stanovito vrieme, do kad se može odgoditi, i za slučaj razpusta, kad se opet nov sabor sastati ima.

Antun Vakanović: Neka mi dopusti g. izvjestitelj, ja mislim, da bi se najprije moralo odlučiti, hoćemo-li uzeti razlaganje g. izvjestitelja kao prvo čitanje, ili podlogu za pretresivanje. Ako ćemo uzeti kao prvo čitanje, onda razlogah i nazorah odbora navadjati netreba; ako ćemo pako uzeti za podlogu pretresivanja, onda mislim, da idemo odmah od §. do §., tako ćemo pretresivanje prikratiti.

Jovan Živković: Kad smo čuli ova dva pitanja, ja sam za drugo, jer to će stajati mnogo vremena, da se dvaputa čita, i kod svakega §. isti razlozi i nazori odbora navadjaju. Zato mislim, da će najbolje biti, da se upustimo odmah u debatu po točkah. Po načelu, da se kod čitanja navadjaju razlozi, tomu samo treba već čitav dan, a kod pretresivanja će se opet isti razlozi morati navadjati. Zato mislim, da idemo odmah na debatu po točkah, ili ako se to nemože učiniti, neka nam se dade više oduška, da si svaki može sud svoj o stvari pribaviti, te može biti u ponedjeljak na tu debatu predjemo.

Predsjednik: U smislu poslovnika ima se svako izviešće najprije čitati, i onda sabor odlučiti, hoće-li se odmah upustiti u pretresivanje, ili za to odrediti vrieme. Ja sam to uzeo za prvo čitanje; nu ako vis. sabor želi, da se odmah danas upusti u pretres, to neima zapreke. Ja bi dakle molio gospodu, koja su za to, da se odmah od §. do §. ide, t. j. da se odmah specialna debata povede, da izvole ustati. (Većina ustane)

Izvj. Avelin Ćepulić: Po ovom dakle načelu, koje je sada primljeno, može svaki govoriti o §. 1.

Predsjedniik: Redakciju § 1. kako ju odbor predlaže, čuli smo malo prije; ja bi molio izvjestitelja, da ju još jedandut pročita.

Izvj. Avelin Ćepulić: Čita: „§. 1. Nj. veličanstvo kralj sazivlje sabor trojedne kraljevine svake godine u glavni zemaljski grad Zagreb." (Glasovi: prima se!)

Predsjednik: Pošto se nitko neprotivi, §. 1. se jednoglasno primljen očituje.

Izvj. Avelin Ćepulić: §. 2. bi glasio ovako: (Čita) „Zakonarska perioda sabora ustanovljuje se na tri godine." (Glasovi: prima se!)

§. 3. bi glasio ovako: (Čita) „Zasjedanje sabora zaključuje nj. veličanstvo kralj, komu pripada i pravo, sabor odgoditi najdulje na tri mjeseca, a i razpustiti ga prije izmaka zakonske periode; ali onda valja da se razpišu odmah novi izbori i da se drugi sabor sastane najkašnje tri mjeseca iza razpusta prijašnjega." (Glasovi: Prima se!)

§. 4. bi glasio ovako: (Čita) „Mandat zastupnikah traje koliko i zakonarska perioda. Izprazni-li se mjesto zastupničko prije izmaka toga vremena, i kad sabor nesaboruje, ima se učiniti nov izbor prije nego se sabor opet sakupi; sbude-li se to pod zasjedanjem, ima se izbor obaviti najkašnje za tri nedjelje danah." (Glasovi: Prima se!)

§. 5.; ovdje predlaže odbor, da §. 4 saborske osnove ostane, a §. 5 vladina predloga da se sasvim izostavi.

Vladin predlog glasi ovako: (Čita) „Sabor se sastoji iz članovah s virilnim glasom i iz zastupnikah, i to:

a) iz nadbiskupa zagrebačkoga, metropolite doljnjo-karlovačkoga, svih diecezanskih biskupah obijuh crkavah, priora vranskoga i ujedno velikoga predstavnika prvostolnoga kaptola zagrebačkoga, službujućih pravih velikih županah; upravljateljah županijah i župana turopoljskoga:
b) iz velikašah u smisln §. 11. ovoga zakona;
c) iz 56 zastupnikah iz provinciala;
d) iz 20 krajiških zastupnikah, ako budu isti naročitom zapoviedju njegovoga veličanstva na sabor pozvani.

O izbornom redu i o izborih samih odredjuje, što je potrebito, izborni red."

Ovdje je naročito §. 11. ovog zakona naveden; ja mislim, da se mora pročitati i ovaj, za moći točno suditi o točki a.) ovog paragrafa; a §. 11. vladina predloga je ovaj: (Čita) „Kao velikaš ima pravo glasa na saboru svaki u zemlji rodjen ili kao indigena u hrvatsko-ugarski zakonik inartikuliran knez, grof i baron, ako izim svojstvah propisanih u §. 10. ter je navršio 24 godinu posjeduje u Hrvatskoj ili Slavoniji upisano u gruntovnici na svoje ime imanje, s kojim je bila skopčana jurisdikcija, i to nerazdieljeno, kakono je bilo početkom god. 1848. Posjeduje li njih više takovo imanje, pripada pravo osobnoga glasa na saboru najstarijem."

A §. 4. saborske osnove glasi ovako: (Čita) „Sabor se sastoji iz članovah sa virilnim glasom i zastupnikah i to:

a) iz nadbiskupa zagrebačkoga, metropolite karlovačkoga svih diecezanskih biskupah obijuh crkvah.
b) iz velikašah u smislu §. 10. ovoga zakona.
c) iz 66 zastupnikah iz provinciala.
d) iz 23 zastupnika krajiška.
c) broj zastupnikah iz Dalmacije ustanovit će se porazumno sa izaslanici dalmatinskimi, kad se bude viećalo o sdruženju Dalmacije sa Hrvatskom i Slavonijom.

O izbornom pravu i o samih izborih odredjuje što treba izborni red."

Kad se usporede ova dva paragrafa, 4. saborski i 5. vladin, vidi se, da su bitno različni, i to mahom u prvoj točki a.)

Odbor je držao, da se ima ostati kod osnove saborske, i to s razloga, jer je odbor u sastavljanju ciele ove osnove, kako je vis. saboru poznato, već početkom ove god, kad, se je prvobitna osnova sastavljala, pošao s onog gledišta, da se naš sabor poput drugih saborah europejskih ima sastaviti na vladajućem sada representativnom sistemu. Nas je, kako znamo svi, iznenadila god. 1848.: do te godine bio je

naš sabor naravi sasvim feudalne; naš sabor, kao i ostali sabori u Europi, bio je sastavljen iz tako zvanih stališah i redovah. To je prestalo, sada je zavladao representativni sistem, po kojem je sav narod in massa u saboru zastupan po stanovitom ključu. Dakle odbor je pred očima imao taj sistem, da i našemu saboru za podlogu i temelj služiti ima, nu obazrio se je i na to, da se neda jednim potezom uništiti sve ono, što prošlost sobom donosi, i što njekim načinom i sada cjelokupni dio našega prava sačinjava. S toga se nemogu ni dandanas ostatci feudalni sasvim ignorirati. Ostatci ovi feudalni zastupaju njekim načinom upravo konservativni elemenat, koji se uvažuje u representativnom sistemu kroz tako zvani veleposjed „Interessenvertretung.“ Dakle je odbor ovaj držao, da se konsekventno sa prijašnjim odborom i u suglasju sa osnovom saborskom ovaj elemenat zadrži u ovoj formi, kako jest; s toga razloga primio je u načelu, da budu zastupani t. j. da imadu pravo virilna glasa velikaši u smislu §. 10, i onda prelati; nego s istoga razloga, da se nebi ovim umetkom feudalnim uništila glavna vlastitost sabora, t. j. representativna, mislio je odbor, da se upliv ovoga moderateura ili konservativnog elementa mora stanovitimi medjami ograničiti. Zato ga je snizio na onaj stepen, da nemože prekomjernim uplivom smetati zakonodavnomu tielu u njegovoj zakonodavnoj zadaći.

Vladin predlog, bi reć, da se nije na to obazrio, ili ako se je obazrio, to upravo s protivnog razloga, koji nas vodi, da se držimo više representativnog sistema; jer po vladinom predlogu bi toga elementa očevidno odviše unišlo, te, ako se broj virilnih glasovah sa brojem zastupnikah usporedi, kako je ustanovio sabor, a kamo-li s onim vlade: to postaje očevidno, da bi uz ovo, ako se uzmu svi velikaši, koji su pod lit. b.) navedeni, da ova dva faktora nesamo možebiti nebi bila jednaka, nego bi broj virilnih glasovah možebiti premašio onaj drugi faktor. Iz toga bi se porodilo to, da bi ovi faktori po naravi svojoj priečili razvitak i napredak slobodoumnih ideah. S toga je razloga ostao odbor kod prve točke § 4. saborske osnove.

Dodati mi je još razlog, koji je vodio odbor glede velikih županah.

Kako je vis. saboru poznato, kad je početkom ove god. prvobitna osnova predložena bila, onda je rečeno, da naši veliki župani po sadašnjem sistemu nisu više ono, što su njekada bili. Sada su veliki župani, ako i jesu veliki dostojanstvenici, svakako kr. činovnici, koji po današnjem sistemu dobivaju naloge i naputke, koji ih vežu budi na ovo budi na ono. S toga se držalo, da bi ovakovi faktori polag okolnostih mogli pogibeljni postati. S toga ih je odbor izpustio.

Glede župana turopoljskoga držao je odbor, da je ovo najveće protuslovje sa našimi positivnimi zakoni. Ja nekažem, da po našem starom običaju nije imao župan turopoljski glasa u saboru, nego nikako se nemože brojiti niti med velikaše niti med prelate. A glavni razlog, s kojega mu je zakon dao to pravo, jest taj, da nebi ciela turopoljska obćina, kao što bi inače bivalo, in massa dolazila na sabor, nego da bude zastupana kroz svog župana. Ali iz toga se nemože izvoditi, da bi župan turopoljski imao pravo virilna glasa i na sadanjem zakonodavnom tielu. S toga razloga je njega odbor izpustio, i to tim više, jer u §. 1. izbornog reda navedena je turopoljska obćina kao takova, koja imade jedan glas, ona će dakle svakako zastupana biti.

To su razlozi, koji su vodili odbor na to, da pridrži od §. 4. točku a.)

Ja mislim, ako tko štogod hoće prigovoriti, mogao bi ja sada prestati, jer inače će se stvar preveć komplicirati, ako podjemo dalje.

Dr. Luka Petrović: Vis. sabore! ja činim opazku u obziru priora vranskoga; on je od vajkada uvjek imao nesamo u ovih naših saborih mjesto i glas, nego i u saborih ugarskih u tako zvanoj tabuli magnatum. Ja nevidim nikakve pogibelji, koju g. izvjestitelj navadja, koja bi nastati mogla našemu narodu, ako bi prior vranski imao u saboru trojedne kraljevine mjesto i glas. Ja ću na kratko reći, da ako je komu ležeće do blagostanja, koristi i sreće domovine, da je to doista ležeće u obće svećenstvu, a posebno prioru vranskomu, kao visokomu svećeniku i velikomu posjedniku; nikomu nije više ležeće na blagostanju domovine, nego svećenstvu, jerbo jedino svećenstvo s narodom stoji i pada. Zato predlažem i molim vis. sabor, da se prioru vranskomu polag predloga vis. vlade i nadalje dopusti u saboru trojedne kraljevine mjesto i glas.

Što je g. izvjestitelj kazao, da bi to zato pogibeljno bilo, da bi vlada ovim življem slobodoumno djelovanje zakonodavnoga tiela trojedne kraljevine prečila, ja mislim, da to sasvim temeljito nije, jer i kod svećenstva je iluminacija i sve, što na blagostanje domovine smjera, nalazi veliku podporu u svećenstvu. Što biva u drugih saborih, gdje su dvie komore, to se ovdje navesti nemože; jer ondje je gornja komora dolnjoj moderateur, kako je g. izvjestitelj kazao, s toga bi dobro bilo, da bude i u našem saboru, neimajućem gornje kuće njeki temperateur, kao zastupnik konservativnih živaljah.

S toga razloga predlažem, da prioru vranskom ostane i nadalje pravo mjesta i glasa u saboru trojedne kraljevine.

Adolfo Veber: Kao što sam ja u prvobitnoj razpravi ob ovom predmetu glede prava priora vranskoga vis. kući predlog učinio, isto tako danas podupirem predlog. preč. g. kanonika dra. Petrovića, da se ovo pravo prioru vranskomu uzdrži, i to s razlogah ovih.

Rečeno je ovdje, kad bi se kod ove osnove ovako postupalo, da bi njeki konservativni elementi mogli narasti i prevagnuti elemente po narodu izabrane; da se pridržanje glasa prioru vranskomu neslaže sa sadašnjim sistemom, jer bi virilni glasovi mogli na štetu izabranih dielovati, a to se nebi sudaralo sa sistemom sadašnjim izbornim. Na to odgovaram, da se slažem s tim načelom, ter uvidjam potrebu, da se virilni glasovi nješto prikrate; ali ja držim, da je tim, što je i u prijašnjem zasjedanju kod ove razprave isto načelo vladalo, te se kaptolom oduzeo glas na saboru, da je s te strane ovaj elemenat dovoljno prikraćen. Ja nevidim, da bi se razlozi, koji su navedeni, mogli na priora vranskoga aplicirati, nego vidim, da se ovdje drugo nemože učiniti, nego kazati, tako hoćemo, tako biti mora. Zašto? zato, jer prior vranski niti je u službi, da sluša kakove naputke, kojimi su možebiti drugi vezani, a s druge strane opet posjeduje sve uvjete, koji su potrebiti, da bude čovjek sasvim samostalan. Ja samostalnost čovjeka osnivam najprije na prosvjeti, drugo na njegovom materialnom stanju. Čim je čovjek prosvećeniji, tim je sigurno i samostalniji, sigurno se nedade lahko ovako ili onako upotrebljavati. Prioru se vranskomu prosvjeta odreći nemože, koliko je potrebna za samostalno prosudjivanje svih u sabor dolazećih pitanjah, a s druge strane prior vranski toliko posjeduje, da netreba, da itko na njega materialno djeluje.

Zato se svi razlozi po g. izvjestitelju navedeni, na priora vranskog aplicirati nemogu, nemogu zato, jerbo je tim, što je

kaptolom glas oduzet, dovoljno ograničen konservativni elemenat, a povrh toga prior je vranski i velikaš, imajući sve uvjete propisane za druge velikaše. Osim toga on je uvjek i biskup dakle prosviećen čovjek, neodvisan i samostalan, i ja nevidim da bi time ikako mogao prevagnuti broj virilnih glasovah na štetu izabranih, osobito nemogu dopustiti, da bi glas priorov priečio razvoj slobodoumnih načelah; jer ako bi se to dopustilo, to bi se moralo tvrditi, da crkveno zvanje prieči razvoj slobodoumnih načelah, a to ja od crkvenoga zvanja nikako dopustiti nemogu, dapače tvrdim, da su se ova načela uprao u strogo katoličkih državah najviše razvijala i uzgajala. Dakle ako ništa neprieči, nevidim razloga, kako bi se prioru vranskom glas, koji je on dosada uživao na ugarskih i na naših saborih, sada uzkratiti mogao.

Zato ja preporučam i danas, da se ovaj predmet uzme u glasovanje, da narod pokaže, da li želi uvažiti onaj stališ, koji je zbilja u svakoj zemlji, a najviše u našoj domovini, najviše podpomagao ono uzdržavati, što do sada uživamo; da li je voljan onu osobu, koja je zbilja najsamostalnija, uzdržati u svojem zakonodavnom tielu, ili ju pako želi izključiti.

Janko Predoević: Svakoga pojedinoga narodnoga zastupnika najsvetija dužnost mora biti, dušom i tielom onih se političkih kombinacijah držati, koje idu narodu u prilog, koje za narodnu korist rade; inače tlači povjerenje, i postaje biti zločest tumač mislih i željah svojih povjerenikah. Zato bojim se i ja, nebili se u ovoj vis. kući, tko našao, i mene slušajuć kazao: evo ovaj čovjek braneći stvar koja narodu baš na toliko u prilog neide, sam je nad sobom osudu izrekao. Medjuto ja dobro znadem, da se svako mnienje opravdati i na pravu stazu svesti dade, a k tomu oslanjajuć se na čuvstvo i prostodušnost ove vis. kuće, a oslanjajuć se takodjer na to, da trojedna kraljevina svoje znamenitosti, ticala se ona ukupne trojedne kraljevine, ili pojedinih dostojanstvenih muževah, nikada oprovrgla nije i neće, makar bile okolnosti kako nezgodne: to kažem, da prior vranski već po svojoj znamenitosti mora imati u saboru glas. Medjuto ja se ovdje neprepuštam na prostodušnost i čuvstvo, jer kao što se u obće kaže, koliko ljudih toliko ćudih, nego idem na razloge, koje, ja se ufam, nitko neće tako lahko pobiti moći.

Mi znamo za stalno, da se veliki predstojnici kaptola zagrebačkoga, uživajući to pravo, nikada domovini iznevjerili nisu, pače svojim umom, svojom učenošću, svojim izkustvom narodu jako koristili. Veliki predstojnici zagrebački živu med narodom, i porabu sve što imadu med narodom, te se narodnjaci svakim pravom nazivati mogu. Drugo, prior vranski imade posjed znamenit, te je po tom znamenitom posjedu i dohodcih samostalniji od drugih kojih dostojanstvenikah i velikašah domovine naše. A treće kažem i to, da su ovi dostojanstvenici vazda odličnu čast u našoj domovini obnašali, a odkad je ova čast skopčana sa čašću velikoga predstojnika zagrebačkoga kaptola, naša domovina nikada nije prestala štovati tu historičku znamenitost kao talisman na prsih svojih. Najzadnjić ja pitam: hoćeli moći trojedna kraljevina one ugarske saborske pozivnice, koje prior vranski dobiva i kad se doznade, da je ovdje odbačen, jošter boljma dobivati hoće, to je jedno, a drugo, jeli moguće kad bi drzovitost jednoga ili drugoga priora vranskoga bila takova, da na magjarski poziv ide, bili ga mi mogli izdaicom domovine proglasiti? (Glasovi: Bi!) Ja dvojim.

Dakle za uzdržati historičku znamenitost, za uzdržati staru slavu domovine, za prepreičiti svaku buduću neugodnost, ja sam za to, da se prioru vranskom glas na saboru nipošto neuzkrati.

Robert Zlatarović: Kad se je u početku ovog sabora zametnulo pitanje ob uredjenju sabora, onda se je u glavnom pitanju na dvoje razdielilo mnienje vis. kuće, kaošto to dokazuju zapisnici i dnevnik. Jedni su bili, koji su branili to pitanje glede virilnih glasovah, većina je bila proti tomu, a uspjeh toga je §. 4. saborske osnove. Već onom prigodom izcrpili su se svi razlozi i nazori, koji se u obziru ovog paragrafa s jedne i druge strane navesti mogu. Ja držim, da sada nanovo debatu voditi nebi ništa drugo značilo, nego ponavljati sve ono, što je u vis. kuće već na široko rečeno i dokazivano s jedne i druge strane. Ja držim, da kad bi se već debata zametnula ob ovom pitanju, da bi se morala protegnuti samo na one razloge, na koje dvorska kancelarija svoje preinake osniva, t. j. da bi se debata imala ograničiti samo na povladjivanje ili oprovrgavanje onih razlogah. Što se tih razlogah tiče, to ja držim, da nisu dostatni onu gospodu, koja su onda proti redakciji bila, o protivnom osvjedočiti, kaošto i nisu kadri gospodu, koja su onda za taj paragraf vojevala, navesti na drugo osvjedočenje. Ja bi dakle u interesu pritšednje vremena vis. kući predložio, da bi se jedino o tom glasovalo, da-li se redakcija prima ili ne; jer ako se upustimo u ponavljanje razlogah, koji su već u vis. kući navedeni, onda će se isto tako kao za ovaj, i svaki drugi virilni glas naći zatočnici, a tim se neće ništa postići nego samo ponavljanje; to nije u interesu stvari niti vremena, jerbo razloge pro et contra znamo. Dakle na koliko nije nužde upuštati se u povladjivanje ili oprovrgavanje razlogah dvorske kancelarije, mislim, da bi se naše djelovanje ograničilo samo na glasovanje.

Mato Mrazović: Iz onih istih razlogah, koje je g. predgovornik Zlatarović naveo, sigurno nebi ja tražio rieči, da nisam čuo za obranu glasovah virilnih takove razloge navadjati, koji bi mogli ipak, ne samo pojedine govornike, nego čitavu vis. kuću u sumnju staviti, da zaključke čini iz premisah, koje nijednim načinom nisu obstojatne. Navodi se ovdje za podporu virilnog glasa svojstvo svećeničko, da je svećenstvo uvjek prianjalo uz blagostanje domovine. Ja moram sa zahvalnošću priznati, a priznati će i vis. sabor, da je naše svećenstvo u svakoj prilici prianjalo uz napredak narodni, te ga podpomagalo iz svih silah: ali ja držim da odtuda nesliedi povlast za ovaj stališ, da bude više i u drugom razmjerju zastupan, nego što zahtieva dobro promišljen sustav zastupstva narodnog, takov naime sustav i takav sastav zakonodavnog tiela, koji nebude na zaustavu, nego koji bude reformatorom napredka u svakom obziru. Čitava osnova o uredjenju sabora, koliko se ja sjećam kao član ovog odbora, proračunana je na statističkih datah, i upravo svaki interes, koji ima po osnovi zastupan biti, metnut je u onom razmjerju u čitav broj članovah, da ako se ikako ovo razmjerje poremeti, da će se to kašnje osjetiti u zakonodavnom djelovanju sabora. Razlog dakle ovaj, što je naveden iz rodoljubnog ponašanja našega svećenstva, taj može narod i sigurno će ga sklonuti na zahvalnost, ali nebi mogao i nebi imao djelovati tako, da se ravnovjesje interesah u saboru zastupanih poremeti; jer ako je svećenstvo uvjek prianjalo uz narodni napredak, to će svećenstvo takodjer priznati, da je i svaki drugi razred i stališ po mogućnosti prianjao, te se nastojanje svih u tom stiče.

Niti onaj razlog neodvisnosti, što ga je jedan g. predgovornik naveo upravo za mjesto priora vranskoga u saboru, nemože osobitim načinom vojevati, jer smo mi vidili, što nam je još dobro u pameti, da je jedan prior vranski

upravo radi osobnog svog mnienja postradao; dakle se nije osobita neodvislost mnienja osobito sjajnom i tvrdom pokazala.

Razlog, što ga vlada navadja za uzdržanje mjesta priora vranskog u saboru, jest upravo protuhistoričan, jest osnovan na onom razlogu, koji se neslaže ni najmanje sa stanjem stvari; jer ovdje se kaže, da je kao veliki predstavnik i zastupnik prvostolnoga kaptola zagrebačkog imao glas do sada, da mu to pripada dakle i sada; a to se upravo neslaže niti sa zakonom niti sa prošlošću vranskoga priorata, jer prior vranski nije imao glasa na saboru kao predstavnik i zastupnik prvostolnog kaptola, nego kao prior vranski, a ne kao takav, nego jer je radi velikog posjeda bio uvršćen medju velikaše. Ovaj je razlog odpao sada, jer znamo iz izkustva saborskog, već god. 1861., što se je činilo, da se prioru vranskom povrati posjed. Dakle onog posjeda sada neima, glavna je dakle qualifikacija, na kojoj se je upravo pravo njegovog glasa osnivalo, odpala. Ja mislim, da niti neima u ovom razlogu nikakva temelja, koji bi vis. kuću mogao na to privoliti, da od zaključka, što je već jedanput izrečen i takodjer kruni predložen, odustane. S toga predlažem, da se predlog odbora prihvati, t. j. da se izpusti prior vranski, kaošto je u saborskoj osnovi izpušten.

Predsjednik: Ako neželi nitko više progovoriti, to ima g. izvjestitelj rieč.

Izvj. Avelin Ćepulić: Ja nebi niti govorio, nego moram g. Veberu kazati, i svečeno pred narodom odbiti imputaciju, da ovdje ima vladati načelo: sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas; to je htio g. Veber kazati, veleć, da se prior vranski izključuje bez ikakvog razloga. Razlozi su tako obširno navedeni, da bi suvišno bilo, još jedanput ih navadjati, nego moram opetovati, što sam s početka kazao, da odbor to smatra takodjer za ostatak feudalni, i budući da je sabor pronašao ove ostatke što moguće izključiti, to je i priora vranskog izključio iz svih onih razlogah, koji su obširno navedeni.

Predsjednik: Pošto se za vladin predlog nitko nije pojavio, to nepreostane drugo, nego da se samo o predlogu odbora glasuje, koji ovako glasi: da se mjesto §. 5. vladina predloga primi §. 4. saborske osnove i to točka a) kako je ovdje tiskana, naime: (Čita ju) dočim gg. Dr. Petrović, Veber, i Predoević žele, da se dodaje još prior vranski.

Najprije usudjujem se pozvati onu gospodu, koja su za redakciju, kako je ovdje predložena, da izvole ustati. (Večina ustane).

Većinom je dakle redakcija §. 4. točke a) primljena.

Izvjestitelj Avelin Ćepulić: (Čita): „b.) iz velikašah u smislu §. 11. ovog zakona." (Glasovi: Glede velikih županah! Drugi: Riešeno!).

Ja sam prije čitao ovaj §. 11. i to zato, jerbo držim, da je nuždno znati njegov sadržaj za riešenje točke b) §. 5. Zato bi molio najprije, da mi vis. sabor dozvoli, da navedem razloge, koji su vodili odbor, kad je preinačio upravo ovaj §. 11.

Odbor predlaže, da ima §. 11. glasiti ovako: (Čita) „Kao velikaš ima pravo glasa na saboru svaki kao indigena u zakonik unešeni ili u zemlji rodjeni knez, grof i baron, koji je sam, ili kojega su predji dosada ovo pravo uživali, ako mu osim svojstvah §. 9. propisanih ima 30 godinah, zatim ako posjeduje u Hrvatskoj ili Slavoniji imanje na svoje ime u gruntovnici upisano, s kojim je jurisdikcija skopčana bila, i to nerazdieljeno, kakvo je bilo početkom god. 1848., i napokon, ako stalno u domovini prebiva. Posjeduje li njih više takovo imanje, spada pravo osobnoga glasa u saboru na najstarijega. Tko u napredak zakonitim načinom postane velikašem, ima pravo glasa na saboru samo onda, ako mu to pravo bude podieljeno zakonom posebnim."

Ovaj je paragraf odbor sastavio ponukan upravo opazkom preinake vladine. Vlada naime kaže u obrazloženju svoje preinake: (Čita).

Pošto svaki po nj. veličanstvu kralju u stališ velikašah povišeni sin zemlje tim povišenjem ipso facto stiče pravo osobnog glasa, mogu se u upotrebljenoj stilizaciji samo oni strani velikaši raumievati, kojim se u svrhu izvršavanja njihovih zakonodavnih pravah mora podieliti indigenat.

Pošto velikaši imadu uz to zastupati važne materialne interese, bilo bi nepravedno, izvršavanje toga prava učiniti zavisnim od stalnoga prebivanja u zemlji, budući da oni mogu izvan zemlje boraviti, budi u kraljevskoj službi, budi radi inih presilnih okolnostih, ostajući oni zato ipak ne manje vriedni sinovi domovine.

Odbor je našao, da je temeljit prigovor vlade, gdje se kaže u saborskoj osnovi: „svaki u hrvatsko-ugarski zakonik unešeni knez grof i baron", jerbo zbilja imade obiteljih u našoj domovini, koje nisu unešene u zakonik, a ipak izvršavaju ovo pravo glasa na saboru. Dakle je temeljit prigovor vlade, da bi se po ovoj stilizaciji samo oni razumievali, koji su kao indigene naročito unešeni u zakonik, a drugi, koji na stare obitelji spadaju, a ipak nisu u zakonik, upisani, da bi tim načinom mogli izostati. Zato je odbor preinačio stilizaciju ovog §. u toliko, da se ova dvojba izključuje, i zato veli u svom predlogu: „Kao velikaš ima pravo glasa na saboru svaki kao indigena u zakonik unešeni knez, grof i baron, koji se sam, ili kojega su predji do sada ovo pravo uživali itd." Po ovoj stilizaciji neće biti nitko više izključen, koji je dosada ili sam, ili kojega su predji to pravo uživali, ako ima svojstva propisana.

Nu budući da je ovdje vis. vlada i tu opazku učiniti za dobro pronašla, da svaki po nj. vel. na čast velikaša kneza grofa i barona povišeni već eo ipso stiče pravo glasa na saboru, to je mislio odbor, da to mukom mimoiti nemože. Prvo nestoji to po mnienju odbora, da svaki po nj. vel. na čast velikaša kneza grofa i barona povišeni eo ipso stiče to pravo; to nestoji u naših zakonih, dapače ovi se tomu protive, jerbo makar povišen bio, tim on ovog prava nije stekao, ako nije posebnim zaključkom sabora to pravo dobio, izuzamši stare obitelji, koje su ex usu to pravo imale; dan danas je praxa, ako se koji knez grof ili baron imenuje, da neima pravo glasa na saboru, dok mu ga sabor nepodieli. A to je i u naravi same stvari, jer ako bi se ovo načelo priznalo, onda se može sav sabor kroz noć paralizirati, jerbo nije težko kroz noć imenovati 24 kneza, grofa ili barona, a onda smo gotovi.

To su glavni razlozi, koji su vodili odbor na preinake ovog paragrafa i na dotični dodatak.

Robert Zlatarović: Ja se slažem sa predlogom odbora, izuzamši samo onaj passus, gdje se kaže, da magnati moraju imati 30 godinah i da stalno u zemlji stanuju. Ja sam već prigodom prve debate u prijašnjem zasjedanju sabora toga mnienja bio, a nevidim ni sada, zašto i po kojoj nesreći su magnati tek u 30. godini majoreni. U tom

želim, da se primi predlog vlade, da se kaže, ako imadu 24 godine, jer to je godina zakonita u obziru svih nas. I glede toga prihvaćam predlog vlade, ako nestanuju u zemlji; jer ja držim, da mogu ipak biti vrli sinovi domovine, ako su i primorani radi osobnih okolnostih u inostranstvu stanovati. Slažem se pako napose sa ovimi preinakami i pristajem na predlog odbora glede dodatka, samo želim, da se doda jošte to, i metne odmah s početka, da svaki velikaš ima osobni glas na saboru, ako imade 24 godine, a onaj uvjet, da mora u zemlji stanovati, da se izpusti. (Glasovi Redakcija!)

Izvj. Ćepulić: Opazka g. Zlatarovića glede dobe magnatah prividno je temeljita; nego ja mislim, da je gosp. Zlatarović upravo onaj glavni razlog, koji je vodio odbor, kad je primio dobu od 30 godinah za magnate, mimoišao. Ja sam s početka kazao, da je odbor smatrao i smatra velikaše kao konservativni element. Neniječe odbor sposobnosti i zdrava razsuda i onim velikašem, koji imaju samo 24 god., dapače uz sredstva njihova morali bi oni po naravnom tečaju stvarih prije do toga doći, nego buduć oni kao konservativni element moraju moderateur biti, zato moraju biti stariji. To nije samo kod nas; gledajte sva zakonodavna tiela u Europi, gdje se 30, 32 i takodjer 40 godinah zahtieva. To je razlog, mi smo tim zrelosti i upravo moderacije nadali se najti.

Na ono glede rieči pravo „osobnog glasa“ bi ja pristao.

Predsjednik: Ovdje ima se vis. sabor nesamo o točki b). §. 5. nego i o §. 10. i §. 11. izjaviti, jer se osnova na ove §§. poziva. Mjesto §. 10. saborskog ima vlada §. 11., kojega je odbor preinačio. Dakle dočim se radi o redakciji odborovoj ponajprije, a zatim o predlogu g. Zlatarovića, koji želi, da se glede dobe za magnate metne 24 godine, da se mjesto „pravo glasa“, kaže: „osobni glas“ i da se uvaži predlog vlade, ako i nestanuju u zemlji, usudjujem se ponajprije formulaciju, kako je odbor predložio, vis. kući predstaviti. (Čita predlog odbora). Koja su gospoda za redakciju, kako ju je odbor predložio, neka izvole ustati. (Većina ustane). Dakle većinom je redakcija primljena.

Izvj. A. Ćepulić: Vladin predlog, §. 5. lit. c). glasi: „iz 56 zastupnikah iz provinciala“, a predlog saborski: „iz 66 zastupnikah iz provinciala.“

Ovdje, kako se vidi, obalila je vlada broj zastupnikah upravo za 10. Odbor je držao za shodno, ostati kod osnove saborske s toga razloga, da se neporemeti razmjerje, koje je sabor pred očima ima, kad je osnovu gradio; jer da se primi predlog vladin, onda bi se ovo razmjerje zbilja poremetilo, i onda bi se zbilja dogodilo, da bi jedan elemenat prevagu dobio nad drugim. S toga odbor predlaže, da se zadrži slovo c), u kojem se kaže, da sabor sastoji: iz 66 zastupnikah iz provinciala. (Glasovi redakcija!).

J. Živković: Ja na toliko primam predlog vlade, što ona nam daje dva zastupnika više, i to za sriemsku i virovitičku županiju po jednoga, t. j. da onomu broju, kojega već imamo, ova dva zastupnika pridamo.

Izvj. A. Ćepulić: G. predgovornik jednostrano tumači predlog vlade; intencija vlade jest, umaliti broj zastupnikah. Ako bi mi dakle to primili, što g. Živković misli, onda bi još više proti vladinom predlogu radili.

Predsjednik: Koja su gospoda za redakciju, koja glasi: „c) iz 66 zastupnikah iz provinciala“, neka izvole ustati. (Većina).

Izvj. Avelin Ćepulić: Lit. d). vladina predloga glasi: „iz 20 krajiških zastupnikah, ako su isti naročitom zapovjedju nj. veličanstva na sabor pozvani;“ a saborski predlog glasi: „iz 23 zastupnika krajiška.“

Ja mislim, da je ovdje suvišno o tom govoriti, koji su razlozi vodili odbor, da je ostao kod osnove saborske (Glasovi: Redakcija!)

I. Živković: Ovaj razlog, na kojega se ovdje vlada poziva, nije takove naravi, da ga mi tako lakom rukom odbacimo; zato neka mi vis. kuća dopusti, da koju kod toga razloga prosborim.

Vis. vlada ovdje veli, da dokle krajina u današnjem sustavu ostati mora, dotle njezin poziv na sabor izključivo zavisi od nj. vel., resp. od vis. vlade. Ako mi ovo izpustimo, kaošto i ja želim, da se izpusti, to još nije pomoženo tomu, što mi izbjeći želimo, naime da će Krajina samo onda doći na sabor, kad se gore svidilo bude. Zastupstvo Krajine na ovom saboru je njeka anomalija, jer po našem predlogu imaju na svaki sabor doći 23 zastupnika krajiška, a već je to auomalno stanje, da zastupnici Krajine grade zakone, koji se njih netiču. Da bi mi izbjegli ono, da nebude Krajina ovdje samo onda, kada se bude gore htjelo, nego i onda, kad budemo mi htjeli: ja mislim, da bi mi ovo samo tako izbjeći mogli, ako bi ovo slovo d). ovako modificirali, da se kaže: iz 23 zastupnika krajiška, kad Krajina na ustavno uredjena bude. Buduć neznamo, kada bude Krajina na ustavno uredjena, ali svakako želimo i na to idemo, da Krajina glede stroja i uprave sa materom zemljom izjednačena bude, da se bar ovo reče: dok Krajina glede stroja i uprave s materom zemljom izjednačena nebude. Dok to nebude, nemožemo niti željeti, da bude ovdje zastupana, jerbo utiče u zakone, koji ju nevežu. Buduć izostanje ovih riečih krunu neprieči, te ipak može učiniti što hoće, treba da se i mi ogradimo za onaj slučaj, da Krajina nedodje, kad se njim gore hoće, a nam ne.

Zato bi ja ovaj izpravak predložio, da se baš povodom toga razloga vladina uvrsti: dok Krajina glede stroja i uprave s materom zemljom izjednačena nebude.

V. Milić: Ja sam proti predlogu g. predgovornika; po zakonih ugarskih od g. 1848 imade granica upravo doći na sabor ugarski. Isti razlozi, koje su onda državnici ugarski na to naveli, valjda su valjali i za sadašnji predlog odbora.

Ako je ovdje anomalije, bilo bi je i tamo, a g. predgovornik, koji rado sliedi onaj pravac, neće ju kod Ugrah predpostavljati. Ako bi mi primili ovu klausulu, onda smo takodjer odvisno činili od milosti vladara ustavno uredjenje krajine. Dakle s toga razloga, što se isti pravac u zakonih ugarskih nalazi, i što isti razlozi upravo za pospješenje ukinuća krajine valjaju: zato sam za predlog odbora.

Dr. Ignatija Brlić: Za cielo bi bilo zanimivo saznati razloge, s kojih je ugarski sabor granicu, kako je g. 1848 stajala, pozvao, da učestvuje na saboru u Pešti. Gosp. se predgovornik simpliciter poziva na te razloge, ali kazao ih nije, zato ih i ja ovdje pobijati nemogu; samo jedno hoću da kažem, i da poduprem predlog g. Živkovića, naime to, da je granica na ugarskom saboru, kaošto je osnovan na zakonih od 1848., u tako malom broju zastupana, da nikada nemože dati odlučnoga glasa, ili mnienjem okrenuti: Iz svake regimente nedolaze naime više nego samo dva poslanika. Kod nas je pako izkustvo pokazalo, da je za vremena

kad je granica ovdje bila zastupana, ona uprav odlučivala. Radi toga mislim, da predlog g. Živkovića samo hoće da predusretne sličnim dogodjajem, i zato ga podupirem.

Josip Špun: Argument čudan mi se vidi, kojega g. Brlić navadja, da je ugarski sabor mjerodavan glede našega sabora. Ako ugarski sabor zna oktroirati našoj granici, to neka Brlić neuči oktroirati naš sabor; kaošto ovaj sabor nije podčinjen ugarskom, tako neće od njega da što uči.

Roberto Zlatarović: Ja držim, da ono, što je g. zastupnik severinski naveo glede ugarskog sabora za mjeru ovog sabora, ja mislim, da to ovdje mjesta nebi imati moglo. Već prigodom prvog zasjedanja ovog sabora učinio je, ako se nevaram, g. zastupnik vrbovski amendement u tom smislu, da se doda, kad Krajina na ustavno preustrojena bude. Ja sam prihvatio taj amendement, jerbo držim, da je vrlo umjestan. Ako g. zastupnik severinski misli, da se tim dodatkom subsumira strah, da se to može onako tumačiti, da od milosti vladara zavisi ustavno uredjenje Krajine, ja držim baš protivno, da bi se iz toga dalo tumačiti, kao da mi dvojimo, da će se Krajina na ustavno urediti, i zato preokupiramo zastupstvo Krajine, koje nam onako po pravu pripada, jer je Krajina cjelovit dio trojedne kraljevine.

Kad bude Krajina na ustavno uredjena, prestati će ime Krajine, te će biti ono, što su ostale naše županije. Zato držim, ako to dodamo, da se nikakvim konsekvencijam neizvrgavamo, dočim bi nam posljedice, štono ih je g. zastupnik irižki napomenuo, lako još jedanput u dio pasti mogle, kaošto nam već jedanput jesu.

Ja, kao što sam već prije kazao, velim i sada, ako ćemo ob ovom amandementu, kojega je g. zastupnik vrbovski prigodom prijašnjeg zasjedanja učinio, opet glasovati, da ćemo opet sve one razloge opetovati; zato držim, da se i ob ovom predmetu samo glasuje za redakciju pro et contra. —

Fr. Žužel: Ovdje, nakoliko sam opazio, žele svi, da bi Krajina zastupana bila na saboru, nego jedni kažu, odmah, drugi, kad na ustavno uredjena bude. Ja bi želio, da Krajina čim prije na ustavno uredjena bude; nego ja sam uvjeren, da će tomu, da bude čim prije na ustavno uredjena, takodjer isti duh, koji će u Krajini vladati, jako mnogo doprinieti, dapače više nego naše želje. Jer ako bude želja Krajine, da ostane Krajina, onda ćemo težko to postići; ako pak bude u Krajini vladao duh i želja, da se s nami sdruži i na ustavno uredi, i ako Krajina naprama tomu postupa, onda će to čim prije sliediti. Da se pako taj duh u Krajini razširi, tomu će jako mnogo doprinieti to, ako se bude Krajina s nami družila, a čim više se bude od nas ciepala, tim manje će se razširiti duh ustavnosti.

Ona s nami ima priliku idee ustavnosti crpiti, i za nje se boriti, kad dodje na sabor, ovdje joj je škola za ustavnost njezinu, a izkustvo je takodjer potvrdilo, odkad dolaze zastupnici krajiški ovamo na sabor, da su idee ustavnosti kod njih mnogo više dozrele, nego prije kroz duga vremena.

Mirko Hrvat: Ja bi bio za predlog g. zastupnika irižkog onda, kad nebi bio u ovom zakonu o biranju zastupnikah u vojničkoj krajini naročito §. 7. Nu budué ovaj §. 7. obstoji, koji mi daje dovoljne garancije, da izbori nebudu komandirani, s toga podupirem predlog odbora.

Ivan Vončina: Meni se čini, da u pitanju krajiškom sada na drugom temelju stojimo, nego smo stajali onda, kad je prvi operat odbora predložen bio. Ja mislim, kad je od vis. saboru predloženo i takodjer primljeno bilo, da Krajina bude zastupana po 23 zastupnika, da je onda vis. sabor imao pred očima ono načelo u veljačkoj adresi izrečeno, da se u Krajini gradjanska uprava od vojničke odieli. Na ovom temelju više nestojimo, jer sadanjom je adresom predloženo, da se vojnički sustav u Krajini posve ukine, i da se ona u svakom obziru ima sa materom zemljom spojiti. Ako to stoji, onda Krajini više nego 23 zastupnika pripadaju, kad bude u svem ravno stajala sa provincijalom.

S toga nemogu pristati uz predlog odbora, a isto tako nemogu pristati uz predlog g. Živkovića; jer ako se zbilja ono izvede, što se od krune zahtieva, da se Krajina provincializira, onda mislim, da nismo vlastni već a priori sada zakon za nju stvarati. S toga sam ja za to, da se ovo sasvim izostavi; jer ako ostane Krajina što jest, onda mislim, da neće nitko težiti, da bude ovdje zastupana; ako se pako Krajina digne, i sasvim s nami uzporedi, ako bude jednake terete s nami nosila, onda će biti vrieme, da se glede toga zakon stvori.

Jovan Živković: Ja odustajem od svojega predloga i prihvaćam predlog g. Vončine.

Mato Mrazović: Bojazan, iz koje je potekao predlog g. irižkog zastupnika, bila bi temeljita tek onda, kad bi se točka d.) §. 4. sama po sebi uzela, negledeć u kojem savezu stoji sa ostalim ovog istog zakonskog predloga. Nu iz ovog zakonskog predloga se vidi, prvo, da se sabor trojedne kraljevine ima svake godine sazvati. Od ovog sazivanja nisu izključeni zastupnici krajiški, dapače upravo po stilizaciji se ima razumievati, da se i oni svake godine imadu sazvati. Drugo, u §. 12. predloga saborskog i dotičnog §. 14. vladina predloga, naročito se kompetencija sabora označuje, ovim se proteže kompetencija sabora na sva zemljišta, koja su zastupana u ovom saboru.

Nazočna osnova saborska onako je učinjena u nadi, da će se usljed adrese veljačke ustrojstvo krajine promieniti; a sada, pošto je vis. sabor još dalje pošao, i naročito kao uvjet svakoga dalnjega zakonarskoga djelovanja, osobito što se proteže na uredjenje državopravnih odnošajah, upravo odvisnim učinio od toga, da se toliko stogodišnje tegobe ove kraljevine rieše, to držim, da je upravo dužnost i da je u savezu i smislu željah na prev. prestolje nj. veličanstva odaslanih, da se već sada skrbi za onaj slučaj, jer inače krajina nebi imala niti načina stupiti u sabor.

Ja nedržim ni onaj razlog za odlučan, kojega je g. zastupnik novljanski naveo, da mi zakone stvarati o krajini nemožemo. Dosada, bar u najnovije vrieme, sabori toga nisu učinili, ali činili su to uvjek u prošlosti; kad je koji dio pod neprijateljskom silom stajao, stvarali su oni zakone i za onaj dio, i ovi su zakoni valjali, čim je zapreka bila ukinuta. S toga držim, da nas ovaj razlog upravo ima ponukati na to, da način, kako ima krajina zastupana biti, jedanput riešimo. taj razlog ima nas upravo ponukati, da to uredimo sada. U ostalom netreba se bojati da će krajine upravo nestati . . . . jer krajina će ostati krajina, dokgod će turskog carstva biti; ali to je razlika, hoćeli biti vojnička krajina?

Ja se dakle slažem s predlogom odbora.

Antun Vakanović: Poznato je i nepobitno načelo, da samo onaj uticati može u zakonodavno tielo, koji se dotičnim zakonom pokoriti mora; jer nigdje još nije vidjeno, da utiču faktori u zakonodavstvo, koji one zakone slušati nemoraju. Mi prvi primjer davamo u toj struci, dočim ljudi, koji su ovdje u stvaranje zakonah uticali, kad dodju kući, mogu nam

*

se smijati, jer ih nijedan zakon ovdje stvoren neveže. Zato nisam pristao niti ću ikada pristati na to, da krajišnici mogu prije sudjelovati na ovom saboru, nego dok se zaključkom sabora pokoravati moraju. Zato pristajem uz predlog g. Vončine, da se ovaj pasus sasvim izpusti, tim više, jer se bojim, i skoro sam uvjeren, da će vlada ovu točku pridržati, kako je predložena, i krajinu komandirati u sabor, kad bude vladi u prilog, da kakvu presiju na sabor hoće učiniti.

Izvj. Avelin Čepulić: Ja ovo pitanje s dva gledišta motrim, s gledišta pravnog, i s gledišta političkog.

Ja sam osvjedočen, da neima u vis. saboru nikoga, koji bi štogod prigovorio glede prvoga, da trojedna kraljevina ima nepobitno pravo na krajinu; o tom nitko nedvoji. Dakle ne samo da je shodno već potrebito dapače neobhodno nuždno, da se vis. sabor ovom prigodom, kad za cielu trojednu kraljevinu stvara zakon, obazre takodjer na onu veću polovinu.

Nego ja to držim i iz političkog gledišta za potrebno, dapače idem još dalje, te kažem, da bi vrlo pogibeljno bilo pristati uz predlog vis. vlade. Mi znamo, kako se prihvaća svaka najmanja pogreška, svaka najmanja okolnost, koja neide u prilog našemu pravu.

Tko nam, gg! jamči, da se nebi upravo ova okolnost, što bi se krajina izpustila, u tu svrhu prihvatila, da se krajina nedokine? Zato držim, da se iz političkog razloga ima primiti načelo, da Krajina već sada na ovom saboru mora zastupana biti.

U ostalom ja nedielim one skrbi po njekoj gospodi izraženoj, da će zastupnici krajiški moći biti sliepo orudje vlade u pojedinih okolnostih, kad se bude vladi svidilo, da ih pozove na sabor; jer krajina ima pravo na ovaj sabor po ovom operatu uz naročiti dodatak: (Čita:) „Ustanove ovog zakona valjaju i za hrv.-slav. vojn. krajinu; nu dok ona nebude izjednačena s materom zemljom, odredjuje se za nju napose ovo.“ Dakle sve ustanove valjaju i za krajinu, nesamo §. 7., kojim su sigurno slobodni izbori zajamčeni. Da bi danas sutra krajišnici došli, a izbori nebi bili obavljeni, kako propisuje ovaj izborni red: onda ih nećemo verificirati, nego da se već sada toj mogućoj sumnji žrtvuje krajina, toga umienja nisam, nego sam zato, da se pridrži točka d.) §. 4. saborskog predloga, koji glasi: „iz 23 zastupnika krajiška.„

(Glasovi: Redakcija!)

Predsjednik: Koja su gospoda za redakciju, kako je pročitana, naime da se kaže: „iz 23 zastupnika krajiška„ neka izvole ustati. (Većina ustane.)

Dr. Luka Petrović: Ja želim k ovom §. dodatak .... (Glasovi: Nije još svršen!)

Izvj. Avelin Čepulić: Sada dolazi §. 4. saborskog lit. e.) koja ovako glasi: (Čita:) „broj zastupnikah iz Dalmacije ustanovit će se porazumno sa izaslanici dalmatinskimi, kad se viećalo bude o sdruženju Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom.

Razlog je ovdje opet jasan ..... (Sa svih stranah: Prima se!)

Predsjednik: Prima-li vis. kuća redakciju? (Prima!)

Izvj. Avelin Čepulić: Sada dolazi konačna alinea ovog §.: (Čita:) „o izbornom pravu i o samih izborih odredjuje, što treba, izborni red.„ (Glasovi: Prima se!)

Dr. Luka Petrović: Neka mi vis. sabor oprosti, ako budem dosadjivao jednim dodatkom. Jaću u kratko kazati, a stvar će se tim brže svršiti, ako vis. sabor odmah primi, što ću predložiti. (Smieh).

U odpisu visoke vlade stoji u dodatku §. 5 : (Čita) Medju članove sabora, kojim se nadalje još dopitati ima pravo osobna glasa, spadaju:

1.) Prior Vranski kao veliki predstavnik i zastupnik prvostolnoga kaptola u našem glavnom gradu Zagrebu, jednako znamenita po svojoj častnoj starodavnoj prošlosti i vrlo znatnom posjedu svojem. (Nemir.)

Vis. je sabor oduzeo glas prioru vranskomu, onda uzeo je glas i kaptolu zagrebačkomu, a vlada daje prioru vranskomu glas kao velikom predstavniku i zastupniku kaptola zagrebačkoga. (Nemir, vika: Riešeno!)

Predsjednik: Prečastni gosp. se je izrazio, da želi dodatak predložiti.

Dr. L. Petrović: Ja sam kod svake točke kazao, da želim predložiti dodatak, pak se uvjek kazalo, da još nije svršen §. (Smieh).

Kaptol zagrebački posjeduje u trijuh županijah velikposjed i nosi velike terete, a u nijednoj županiji neima prava izabirati; na taj način neće biti u nijednoj županiji zastupan, a ja mislim, da kaptol u Zagrebu ima ipak veće pravo, nego koji zanatlija koji 10 fr. poreza plaća. Visoki sabore! ako se bude radilo o blagostanju domovine, to će doista nastojati kaptol zagrebački, da se ovo promica, i ako itko, to će kaptol zagrebački nastojati, ako se bude radilo da bude trh manji, da budu daće manje, tu će kaptol zagrebački prvi biti koji će to podupirati. (Smieh i pljeska). Jeli, vis. sabore! pravedno, da jedna korporacija, koja tolike terete nosi, nebude zastupana u saboru? K tomu kaptol zagrebački upravlja sa različitimi zakladami, s kojimi je blagostanje skopčano od preko 1000 obiteljih.

Ja molim, dakle, neka vis. sabor to uvaži, i neka dade kaptolu zagrebačkomu pravo glasa i mjesta u saboru.

R. Zlatarović: Ako vis. kuća pristane na to, da se može predlog preč. g. kanonika kao dodatak ovomu §. u pretres uzeti, onda molim za rieč, jer moram kazati, da ga podupirem.

Izv. A. Čepulić: Ja mislim, da je ta stvar zbilja riešena. Ovdje se preč. gosp. kanonik poziva na motivaciju §. 5. vladina predloga. Svi razlozi ove motivacije bili su uzeti u obzir, kad se je radilo o prvoj točki ovog §.: prioru vranskomu sabor nije dozvolio osobna glasa, govorilo se i o kaptolih (Njekoji glasovi: nije!) barem je bilo natuknuto. Pitanje o kaptolih riešeno je već prije, i to prigodom prijašnjega zasjedanja, pri kojem riešenju su zaključkom saborskim svi kaptoli izključeni. Ovdje dolazi samo prior vranski, samo o njegovoj osobi se radi, a što se kaptol spominje, to ništa drugo nije nego motivacija.

Ja mislim dakle, da se o tom nesmie niti povesti rieč. —

Dr. L. Šram: Ja mislim, da je sada najprije pitanje o tom, dali gosp. Dr. Petrović imade pravo staviti dodatak k članku, koji je sada primljen, ili ne. Ja mislim, da mu se to pravo uzkratiti nemože.

Ako je preč. g. stao podupirati predlog svoj argumentacijom, u toj argumentaciji mislim neleži zapreka, da on nebi mogao staviti dodatka, već se mora ovo pitanje shvaćati sa gledišta obćenitog i riešiti prema tomu: da-li je u obće članu sabora dopušteno, stavljati dodatakah kojem članku; a na to nemože se nego ječno odgovoriti. Zato mislim, da je g. Dr. Petrović vlastan staviti dodatak, i da mu se rieč uzkratiti nemože.

Predsjednik: Ja bi se usudio obzirom na parlamentarnu praksu izjaviti, da se ova stvar riešenom smatrati

imade, t. j. da preč. g. nije povoda imao ovaj predlog učiniti; jer to će mi gospoda dopustiti, da kad dodje predlog, kojega je sabor kruni podneo, opet u razpravu, da se onda samo o tom govoriti može, hoćeli sabor kod svojega predloga ostati, ili ne, treće se ovdje nemože pomisliti; jer ako bi htjeli sada na novo što dodati, to bi rušili ono, što smo prije sagradili. Buduć o kaptolih tu govora neima, s toga mislim, da je predlog neumjestan.

Dr. Luka Petrović: (Stane govoriti; nemir, vika, glasovi: Neima rieči; i: sloboda govora!).

Predsjednik: (Prama Dr. Petroviću). Predlog može se učiniti, ali visoka kuća može zabacitı predloge, koji nisu umjestni, i buduć je vis. kuća prihvatila moj nazor, to mi je žao, da preč. g. dalje rieči dati nemogu.

Dr. A. Stojanović: Ja mislim, da saboru pripada pravo odlučiti, da-li ima tko pravo predlog učiniti ili ne. (Nemir).

Dr. L. Petrović: Vis. je sabor danas dokazao, dočim je tri dodatka primio, da se dodatak primiti može. Ja nemolim glas za kaptol kao takav, nego kao veliki posjednik. (Vika; glasovi: Glasujmo!).

Predsjednik: Dakle za umirenje preč. gosp. molım onu gospodu, koja njegov predlog podupiru, da izvole ustati. (Po prilici 6—7 članovah ustane).

Debatu o zakonskom članku nastavit ćemo drugi put.

Bar. Drag. Kušlan: Po ovoj dosada vodjenoj diskusiji o odborskom izviešću glede uredjenja sabora i izbornoga reda vidi se, da bi se stvar mogla zategnuti odviše na dugo, jer za cielo vrieme ove diskusije došli smo samo do §. 4. Moglo bi se dogoditi, da nas nepredvidjene okolnosti zateku, te da se ona opasnost, koja nam prieti, izlije prije nego ovu stvar svršimo, i kad ju svršimo, da ovaj izborni red nepostaje još zakonom. Zato, kao i povodom predloženih nam po uzvišenoj kraljevskoj dvorskoj kancelariji u tom pogledu bitnih i to onakovih preinakah, na koje nijedan slobodan narod pristati nebi mogao, a jamačno ni ovaj sabor pristati neće: usudjujem se predlog, po 15 članovah poduprt učiniti, neka vis. sabor u oči predstojeće našemu narodu hrvatskomu i njegovoj državnoj, političkoj i narodnoj slobodi goleme opasnosti zaključiti izvoli.

Da zakonito u ovom saboru sakupljeni narod trojedne kraljevine proti svakomu jednostranomu, po kruni izvest se imajućemu, uredjenju sabora trojedne kraljevine i uvedenju izbornoga za nju reda svečano prosvjeduje, očitujući: da donle, dok se ujedinjenom voljom naroda i svietle krune zakonitim načinom sabor trojedne kraljevine neuredi i za nju izborni red neuvede, narod trojedne kraljevine i njegovoga kralja veže i vezati ima jedino zakoniti izborni red od g. 1848., koga su nesamo narod, već i njihova veličanstva kralji Ferdinand V. i sada sretno vladajući Franjo Josip I. primili, i na kojega temelju saborovali su sabori od godinah 1848., 1861., i 1865/6., te svoje znamenite po narod naš odluke i zakone stvarali; napokon da će narod naš samo onaj trojedne kraljevine sabor za zakonit priznati, koji će se na prediducém temelju sazvati. (Živio!)

J. Živković: Ja smatram, da je izborni red najvažniji zakon i najprešniji, i baš zato, da nas nebi snašlo, što je gosp. bar. Kušlan napomenuo, molio bi ja da se sjednice češće drže, makar i poslje podne, da stvar unapredimo i čim prije svršimo. A što se stvari meritorne, predloga, tiče, to držim, da je od velika zamašaja, nego da bi ga odmah u pretres uzeti mogli; zato ja želim, da se predlog stavi na papir, jer ja tako važna zaključka na brzu ruku donieti nemogu. (Glasovi: Neka se napiše!)

Br. Dragojlo Kušlan: Predlog je pisan, evo ga (Čita:)

J. Živković: Ja mislim, da ćemo poslje podne o njem viećati. (Glasovi: Odmah se prima!)

A. Vukašinović: Ja bi se usudio vis. saboru predložiti, bi-li se ovdje moglo metnuti: narod hrvatsko-srbski mjesto: narod trojedne kraljevine (Glasovi: Dobro!)

Predsjednik: Koja su gospoda za to, da se predlog g. bar. Kušlana odmah u pretres uzme? (Ustane većina s izjavom: Primamo predlog!)

Roberto Zlatarović! Vis. je kuća izvolila većinom glasovah primiti predlog g. bar. Kušlana, stvar je dakle riešena, ja neimam ništa proti tomu, nego to znamo iz naše praxe, da najsvečaniji protesti nevaljaju toliko, koliko dobar zakon: zato predlažem, da poslje podne sjednicu nastavımo, te svakako nastojimo unarediti tu stvar, da budemo imali zakon, jer ako nas zakon nebude štitio, prosvjed nas neće. (Prima se!)

Dr. J. Subotić: Imadem jedan važan predlog glede administracije kuće. Kad je predsjedničtvo ove vis. kuće nastupilo svoje zvanje, našlo je za nuždno reorganizirati saborsku kancelariju. Osoblje, koje predsjedničtvo našlo, zadržalo je, jer je potrebno: ali predsjedničtvo nije imalo autorizacije od vis. sabora: zato molim da vis. sabor izvoli to odobriti i predsjedničtvo autorizirati, da može dalnje potrebe kancelarijske, kaošto: papir, olovke, drva, svieće itd. nabaviti i izplatiti, i to: (Čita; gledaj zapisnik ove sjednice), (Glasovi: Prima se!)

Predsjednik: Po želji g. predsjednika odbora za saborske troškove neka gospoda danas po podne predadu svoje račune do konca prosinca.

Nastavljenje sjednice uričem u 6 satih na večer.

Nastavak 63. saborske sjednice dne 19. prosinca u 6 satih na večer.

Predsjednik: Nastavljajući današnju saborsku sjednicu molim g. izvjestitelja, da §. 6. osnove obrazložiti izvoli.

Izvj. Av. Čepulić: (Čita:) „§. 6. Ostaje §. 5. saborske osnove. Izostaje §. 6. osnove vladine."

§. 5. Saborske osnove glasi ovako: (Čita:)

„Sabor otvara i zatvara njegovo veličanstvo kralj, ili njegov namjestnik, ban trojedne kraljevine; predsjeda mu pako po saboru izabrani predsjednik ili podpredsjednik ili podpredsjednici §§. 20. 21. poslovnika saborskoga").

A predlog vladin u §. 6. glasi ovako:

(Čita): „Sabor otvara i zatvara njegovo Veličanstvo kralj ili njegov namjestnik, ban trojedne kraljevine; predsjeda mu pak jedan po njegovom veličanstvu imenovani predsjednik, ili kad je ovaj zaprie čen, jedan od dvajuh po saboru izabranih i njegovom veličanstvu potvrdjenih podpredsjednikah."

Odbor, kako rekoh, predložio je, da se pridrži §. 5. saborske osnove, a razlog bio je taj, što je odbor držao, da je sabor trojedne kraljevine naravi eminentno reprezentativne. Odbor je držao i drži, da je sabor trojedne kraljevine neodvisan legislativni faktor s jedne strane, a s druge strane, da je neodvisan legislativni faktor kruna. Nadalje je držao odbor to, da kao štogod se nesmie sabor miešati u prava krune, tako isto ima se braniti proti preteżnom uplivu i umiešanju krune u njegova prava. Buduć pako da predsjednici in ultima analisi nisu drugo nego članovi samoga sabora: stoga je držao odbor, da predsjednici kao takovi moraju biti od njega izabrani. Istina, da se ovdje može prigovoriti to, da naš sabor nije reprezentativne naravi, već kaošto sam rekao prije podne, naravi takodjer feudalne, i dotično, da se u našem saboru po teoriji prijašnjih naših saborah stiču dvie komore, barem fictione juris, naime g r-nja i dolnja, — moglo bi se dakle reći, da bi gornjoj komori morao predsjedati predsjednik po kruni imenovan. Nu buduć da komore gornje neima, te je ona pomiešana sa komorom zastupničkom, po toj teoriji bi se morao priznati kao predsjednik onaj, kojega bi kruna imenovala. Nego odbor je držao, da je sabor naš eminentno naravi reprezentativne, s toga razloga da moraju biti predsjednici emeentno naravi reprezentativne, t. j. da moraju biti izabrani po saboru.

J. Živković: Ako uzimam rieč kod ovog paragrafa, to činim zato, što držim, da je ovo jedna od najglavnijih točakah izbornog reda; po mom mnienju je još jedna, koja je od tolike važnosti, da će o njoj biće ili nebiće ovoga zakona visiti.

Ovdje se je vis. sabor stavio na jedan extrem, a kruna na drugi; kruna hoće exklusivno pravo da imenuje predsjednika, a sabor kaže: ovo je pravo moje.

Gg.! po onom zaključku, kojega je danas vis. kuća učinila, da prosvjeduje proti svemu, što bi kruna htjela, oktroisati u ovom pravcu, mislim, da neće s gorega biti, čuti i protivne razloge onim odbora, da-li ovdje nebi probitačno bilo, poprimiti politični razlog, da se, ako je moguće, s krunom nagodimo, t. j. da izbavimo, što izbaviti želimo, a to je sankcija ovog izbornog reda.

Ja sam već opetovano rekao, da je dandanas, dok nemožemo znati djelokruga našeg sabora, njekakva anomalija graditi izborni red; jer mi se to vidi onako, kaošto graditi kuću bez izviestnoga plana, neznajući hoću-li zidati na 2 ili 3 ili više katah; ali graditi ju hoću svakako.

Zato ja smatram ovo samo za prelazno vrieme. Dok neznamo, kakav će biti stroj iliti organizam naše domovine, kakav nas djelokrug čeka, dotle ob ovom il onom načelu, da-li je naime sabor naš eminentno naravi reprezentativne, govora biti nemože.

Gg.! naš je sabor poprimio s početka, kad je ovu osnovu gradio, ono načelo, da prilagodi stare ustanove potrebam i duhu vremena, te da ih s duhom novog vremena u sklad dovede, dok iz ovog neizvjestnog stanja na čisto neizadjemo; tim je dakle rekao, niti valja posve ono, što je historično, niti se može uzeti samo ono, što moderni sistem reprezentativni sobom donosi, t. j. mora se poprimiti medium, da tako izadjemo na čisto sa krunom, da dobijemo izborni red.

Gg.! kad pogledam, kako je kruna ovaj svoj razlog glede ove točke naglasila, onda moram reći, da joj je mnogo ozbiljnije do ove stvari stalo, nego joj je stalo do §. 5., gdje se radi o velikaših i dostojanstvenicih; jer tu vlada možda će i popustiti, ili bar, koliko ja vidim u razlogu njezinom, da to nije kamen smutnje, kaošto vidim ovdje u ovom paragrafu. Što kaže kruna ovdje? Ona veli: „Kako god što kruni nepobitno pristoji pravo imenovanja banskoga namjestnika, mora joj isto tako osigurano ostati i imenovanje njega zamjenujućega predsjednika sabora." Dakle kruna drži, da ju to pravo nepobitno ide.

To znamo svi, da je predsjedovao do sada ban, kao zakoniti predsjednik sabora po našem ustavu. Mi hoćemo dakle, da ovo dosadašnje stanje preokrenemo, t. j. da ban nebude više predsjednik, a ban, kako znamo, odvisan je od vladara, od krune, tako isto i namjestnik njegov.

Ako se dakle ovdje kruna pozivlje na bana, to ima za sebe historiju; a s druge strane mi stojimo na temelju reprezentativnog sistema, mi se branimo samo po modernom ovom načelu, te velimo, da kuća ima pravo sebe urediti, kako ona za dobro nadje bez upliva krune.

Ja nebranim ovdje nazore krune, da mi to pravo iz ruke damo; ali ja vidim, da se ona ima za što uhvatiti: „moj je bio ban, moj je namjestnik, ergo je moj i predsjednik“, a mi imamo za se ono što tražimo, t. j. da se uvede reprezentativni sistem, o kojem kao sasvim čistom danas još nemože govora biti.

Zato bi ja, što vidim, da bi ova točka bila, o kojoj bi se mogao razbiti ovaj izborni red, toga mnienja bio, da mi ovdje na susret idemo kruni, ali ne kako ona predlaže; jer saborski predsjednik nije kraljevski komisar, nije član vlade, nemože se dakle izključivo po kruni imenovati, ali njekim načinom bi joj se upliv dati mogao, u toliko, da pravo izbora predsjednika pripada saboru, ali da ga predstavi kruni na potvrdjenje, t. j. da učinimo ono, što kruna zahtieva glede podpredsjednikah, da bude ona imala pravo potvrde, a mi si vindiciramo pravo izbora. Ja mislim, da bi ovo politički razlog bio, da mi ovdje u toliko popuštamo, da pravo izbora zadržimo, a potvrda kruni da ostane, da tako stari naš ustav sa modernim sistemom novijeg vremena u sklad dovedemo, za da izbavimo izborni red.

Gg.! meni bi se moglo prigovoriti, ako ćemo u svem ići vladi na susret, ondo je najlaglje, primiti sve, što je ona rekla, pa je izborni red gotov. Baš to nećemo, jer to bi opasno bilo u sadašnjih okolnostih. Vi ste vidili, gg.! da nisam nigdje stao na branik vlade, nego baš kod ove točke, jerbo vidim, da je od velike važnosti, i to od tolike, da ako kruna nebude niti potvrde imala, ona popustiti nemože, niti neće. Ja još dalje idem, te velim, da je onaj naš današnji zaključak od tolike važnosti po vladu, da će on ju, ako uzvidi, da se nemože ovo pravo uzdržati, na to prinukati, da ono učini, čega se mi najviše bojimo, t. j. oktroisanja. Gg.! je-li bolje pustiti najmanji upliv kruni, ili pako na drugi terrain preći, pa sve staviti na kocku? to treba svaki od nas da dobro promisli. Ja smatram, da bi bilo vrlo opasno, da bi pogibeljnije nego ikad bilo, da nam vlada danas oktroiše izborni red. Ako dakle to nećemo, treba da stavimo sve na vagu, gdje bez uštrba principa biti može; jer kako rekoh, ovaj zakon nije definitivni, niti može biti definitivni, treba da idemo srednjom stazom, mi izabiramo predsjednika, a kruna neka potvrdi; i to bi možda bio razlog, na kojega bi kruna možebiti privolila, da bi ovaj akt došao do sankcije, koju mi ovako po mom dubokom uvjerenju očekivati nemožemo.

Dr. Ignjat Brlić: Glede §. 5., koji sada u pretresu stoji, imam samo njekoliko riečih da kažem o drugoj stavki. Prva stavka mi je sasvim jasna; a što se tiče druge: „predsjeda mu pako po saboru izabrani predsjednik ili podpredsjednik il podpredsjednici (§§. 20 i 21. poslovnika saborskoga).“ Ova stavka mi nije jasna. Ja mislim, da se u ovoj stavci dva načina predsjedanja saboru preporučaju, te ova alternativa stavlja, da tu ili predsjednik ili podpredsjednik predsjeduje, ili pako, da predsjeduju podpredsjednici u smislu §§. 20. i 21. poslovnika. Ja mislim, da se ima jedan način uzeti, a drugi izostaviti, da bude zakon sasvim jasan. Budući da imamo poslovnik saborski, po nj. velič. potvrdjen, koji nam bez dvojbe pravo daje, da izabiremo dva podpredsjednika, to sam ja za to, da se ova stavka radi jasnosti ovako preinači, da se naime reče: „predsjeda mu pako po saboru izabran predsjednik, ili jedan podpredsjednik, koji je u smislu §§. 20. i 21. poslovnika po saboru izabran.“

I Vončina: Ja podupirem predlog veleštovanoga g. zastupnika irižkoga, i to s toga razloga, jerbo želim, da sabor bude u svih ustanovah koliko moguće dosljedan, da načela, koja s jedne strane prihvati, nevriedja s druge strane.

Vi ste, gospodo, u §. 4. b.) priznali velikašem osobni glas u sboru, i to na temelju historičkog prava, urediv ga tobože po zahtjevih sadašnjega vremena i po načelih reprezentativnoga sistema. Ako ste napram velikašem, odnosno naprama njihovom historičkom pravu, pravedni bili, nevidim razloga, zašto da budete nepravedni naprama historičkomu pravu krune. Kako je g. irižki zastupnik naglasio, do god. 1848. predsjedao je saboru ban ili banski namjestnik po kralju imenovan. Ja neću, ja neželim, da bude odsele tako, ali ja mislim, da mi imamo pred očima držati, da živimo u državi ustavno-monarhičkoj, da treba urediti sabor tako, da se oba faktora u potrebitom ravnovjesju uzdrže, da jedan faktor nad drugim nezadobije prevage, a to ćemo postignuti tim, ako medju narodom i kraljem ustanovimo potrebito sporazumljenje.

Tim, što mi krunu izključujemo od svakoga upliva u imenovanje predsjednika, vriedjamo krunu u njezinom historičkom pravu, tim uzimamo veći obzir prama jednomu stališu naše zemlje, nego prama kruni, a tim nastaje njekakav nesklad izmedju naroda i krune, koji nikako nije od potrebe.

S toga, ako sam dobro shvatio predlog g. zastupnika irižkog, mislim, da bi se i interesom krune, a isto tako i interesom i pravom naroda vrlo dobro zadovoljiti moglo, kad bi se ovaj § ovako formulirao: „predsjeda mu pako predsjednik, kojega imenuje za svako zasjedanje kralj na trojni predlog sabora.

Mato Mrazović: Ja neću razglabati onih razlogah shodnosti, koje su gg. predgovornici naveli za to, da se njekim načinom kruna skloni, da druge predloge sabora primi, ako joj koncesije glede predsjedničtva učinimo. Ja u to neću dirati, jer držim, da se to samo po sebi sudi, i jer držim, da kruna više znade uvažiti položaj sabora i predsjedničtva, nego da bi se tim mogla dati podmititi na to, da druge nepovoljne po nju predloge sabora prihvati; neću, velim, dirati u to, nego držati ću se samih razlogah, koje je kruna navela za obranu preinake svoje ovog §.

Kaže se naime u razlozih vlade, da je nj. veličanstvu vazda pravo pripadalo, banskog namjestnika imenovati, i budući da je banski namjestnik na mjesto bana mogao predsjedati saboru, to bi imalo imenovanje predsjednika sada kruni preostati.

Koliko je meni poznato, — možebiti da se varam, te molim, da me izpravi tko je bolje ubavješten — znam, da do najposljednje doba nije bio nikada namjestnikom banskim po kruni nitko imenovan, dok je bansko mjesto popunjeno bilo, i kad su bili biskupi zagrebački locumtenentes banales, nikada nisu te funkcije izvršavali, dok je banska stolica popunjena bila. Kad je tomu tako, to je predlog vlade, ištuće, da uz popunjeno mjesto bansko jošće namjestnika banskoga, još posebnoga funkcionera imenuje, to je velim vlada za jedan korak dalje išla, nego joj je na historičkom temelju pripadalo. S toga ja mislim, da razlog, kog je sama vlada navela, sam po sebi kao u historiji neosnovan, pada, i da i svi raz-

lozi, koje gg. predgovornici na ovom osnivaju, sami po sebi padaju.

S toga, i s razlogah takodjer po g. izvjestitelju navedenih, pristajem uz predlog odbora.

V. Milić: Ja se izrazujem za predlog odbora. Preimućtvo krune naći će doista spasenja na svaki način, koji je naznačen u §. 1. i 2., t. j. da nj. veličanstvo kralj sazivlje sabor, da ima pravo odgodjenja i razpusta sabora, u obće pako sankcionirati dotične predloge zakonske kao drugi legislativni faktor. Dakle sva preimućtva krune sastoje bitno u tom; ako dakle vis. sabor dalje postupa u preinačenju dotičnih faktorah i kategorijah u ovom saboru, kaošto velikašah, to može tako isto i u ovom §. modificirati dosadašnje običaje i prava krune, jer je to preimućtvo u drugih §§. sadržano. Dakle ja neuvidjam nikakve povrede prava krune, bilo strogo uzeto, bilo historičko.

Kako je poznato, i po zakonih ugarskih od god. 1848 takodjer se bira predsjednik po kući samoj, a neostavlja se pravo imenovanja kruni, dakle ako je to sabor ugarski modificirao, to možemo i mi dalje ići i usavršiti naše pravo ustavno.

Gospoda, koja za predlog vlade plaidiraju, išla su mnogo dalje, nego vlada preko Litave sa svojim ustavom od 26. veljače 1861., gdje vlada imenuje predsjednika, ali iz onih članovah, koji su izabrani po narodu, te kakovo takovo povjerenje imadu. S toga ja mislim, da mi, ako nepostupamo sasvim neodvisno glede biranja predsjednika, barem dalje ići možemo, nego je za prekolitavske pokrajine učinjeno, gdje predsjednika bira vlada izmedju članovah po narodu izabranih.

Dakle ja nevidim nikakve povrede ustavnih pravah krune, i zato se slažem sa predlogom odbora.

Baron Lazar Hellenbach: G. zastupnik Mrazović kazao je, da budući da nikada nije locumtenens banalis uživao ono pravo kaošto ban, s čim se ja sasvim slažem, te iz toga, što je ban predsjednik sabora, nesliedi, da bi i locumtenens banalis predsjednikom sabora biti mogao; nego ja mislim, da tim nije pobijen razlog g. Živkovića, koji kaže, da to stoji, da je ban, imenovan od krune predsjednik našega sabora, dakle svakako da ima kruna do dandanas ovo pravo. Ako dakle kruna ima to pravo, ne imenovati predsjednika, nego bana, to mislim, da mi od naše strane nemožemo skočiti najedanput na drugi temelj, i tražiti od krune, da ona nam dopusti, da izabiremo predsjednika, ako ona ima svoga predsjednika. Zato ja mislim, da je predlog g. Živkovića, koji pridržuje saboru bar pravo izbora, a kruni samo potvrdu, za sadašnji naš položaj najshodniji, i zato pristajem uz njega.

Dr. Ante Stojanović: Ja držim, da je izborni red i uredjenje sabora za život naš politički tako važan, tako od odlučne važnosti, da se bolje izrazim, da bi ja i proti mom uvjerenju u ovih naših izvanrednih okolnostih pripravan bio, za da bez izbornoga reda neostanemo, ma i onaj izborni red, što nam ga vlada nudja, primiti, samo da nedodjem u tu pogibelj i da nepružam ikakvu priliku vladi, da nam ona oktroiše izborni red ma samo za jedan sabor. Ja kažem, da nisam osvjedočen o tom, da niti je moje uvjerenje, da uz ona načela, što nam ih vlada nudja, pristanem i da ih usvojim, nego ja samo konstatiram onu pogibelj i kažem, da bi ja prije pripravan bio, ma i ovaj izborni red, kojega vlada preporučuje, en bloc primiti, (Glasovi: Oh!) nego da ostanemo bez izbornog reda; jer glavno je to načelo, da ja nikada priznati neću, niti neželim narodu, da mu vlada oktroira štogod, najmanje pako uredjenje sabora i izborni red. Ja to kažem pogledom na izvanredni položaj domovine naše, a in specie, što se tiče za sad, da s ovimi okolnostmi moje osvjedočenje u sklad dovedem, to bi ja svakako pristao uz predlog g. Živkovića, i ja ću moje nazore samo ovako navesti.

Što je g. bar. Hellenbach kazao, da kruni nedvojbeno pravo pripada, bana imenovati, a ban je zakoniti predsjednik našega sabora; ako kruni to pravo pripada, onda ga može ona po toj konsequenciji i izvršavati. Ako je naša želja i predlog, da ban radi dostojanstva nepredsjeda, iz toga nimalo nesliedi, da kruni to pravo nepovriedjeno ostati neima.

Ban je bio zakoniti predsjednik sabora, nedvojbeno mora kruna imati upliva u tom obziru. Nego ja kažem, težko nama, koji bi rado otresti ono, što je staro, i što se neda u suglasje dovesti sa representativnom sistemom, težko nama, kad ban nije više predsjednik, da bi kruna imala pravo predsjednika imenovati, i da bi mi dužni bili priznati njega, da-li je taj predsjednik član sabora ili ne, a bojati se je i toga, da dodje onakov, koji nije član sabora.

Zato ja kažem, da naš sabor neće faliti, ako bude pristao uz predlog g. Živkovića, te da reknemo: mi izabiremo predsjednika, a kralj ga potvrdi. Ja mislim, da ovakovo pustupanje može opravdano biti sa više stranah.

Mi u saboru ovom jesmo već njekoliko putah po politici oportuniteta postupali. Zato mislim, da i u ovom slučaju neće vis. sabor ni najmanje faliti, ako ovaj predlog primi, te tako se salvira pravo krune, a nam pravo, koje je potrebito, ostane.

Mirko Hrvat: Ja bi volio, da vlada oktroira izborni red, nego da mi po vladi priredjen predlog primimo; ja volim, da vlada učini nezakonitost i odium na sebe uzme, nego da mi primimo izborni red, za kojega znamo, da je tendenciozno učinjen na njekoje stanovite svrhe. Dakle ja se oktroiranja nebojim, primila vlada predlog naš ili ne.

Ja neznam, dali su gg. zastupnici irižki i baron Hellenbach organi sadašnje vlade, da nam oni u njezino ime obećati mogu, da ako primimo predlog, da mi imenujemo predsjednika, a vlada ga potvrdi, da će onda vlada ovaj izborni red primiti. To nam neka ova gospoda točnije izjave.

Razlozi, s kojih gospoda pristaju uz predlog g. irižkoga zastupnika, glavna mi se čine dva. Prvi, na koji se osobito g. zastupnik novljanski pozivlje, jest taj, da kad bi mi izbor predsjednika samo saboru pridržali, da bi onda vlast zakonodavna nerazmjerno razdieljena bila, t. j. da bi nastala prevaga jednoga zakonodavnoga faktora nad drugim. Ja to neuvidjam. Zakonodavna vlast je samo na toliko podieljena izmedju vladaoca i naroda, na koliko ima vladar pravo sankcije. Ako vi dopustite vladi upliv u izbore ili u rukovodjenje sabora, onda neće zakonodavna vlast podieljena biti izmedju vladaoca i naroda, nego će nastati neizmjerna prevaga krune nad saborom. Dakle držim, da je ovaj razlog ništetan.

Drugi je razlog taj, što gospoda kažu, da vlada ima pravo imenovati bana, koji je predsjednik sabora bio, i ako bana nije bilo, onda je bio zakoniti predsjednik namjestnik banski. Ja to priznajem, nu kažem, da se je vlada, izpustivši u svojem predlogu bana kao predsjednika, toga svoga prava odrekla; (Živio!) o tom dakle više govora neima. Ostaje dakle samo još namjestnik banski. Kruna je reskriptom od 30. srpnja 1861. naročito kazala: buduć da predsjedničtvo ban-

skog namjestnika neodgovara više sadašnjemu ustroju sabora, uzimamo do znanja odluku sabora, da imadu u pomanjkanju bana podpredsjednici, po saboru imenovani, predsjedati." Kruna se je dakle odrekla prava svoga, što je sa banskom čašću skopčano bilo predsjedničtvo, a reskriptom od 30. srpnja 1861. naročito je kazala, da banski namjestnik nije sposoban za predsjedničtvo sabora.

Ja mislim dakle, da su razlozi gospode, koja hoće vladi veće pravo dati, negoli ga ona sama traži, pobiti, i s toga držim, da je predlog odbora sasvim pravedan. (Živio!)

Jovan Živković: Ja nisam bio formulirao svoj predlog, sad ću ga formulirati, jer su me njeka gg. predgovornici zlo razumjeli. Ja sam predložio to, da sabor izabira predsjednika izmedju svojih članovah, i na potvrdjenje kruni predstavi. Tako sam ja mislio, a ne onako, kako je gosp. Vončina shvatio.

Imam opaziti onomu g. predgovorniku, koji je kazao, da su ona gospoda, koja za vladin predlog govore, mnogo dalje išla, nego vlada u saborih preko Litave, — da je to izopačenje mojega govora i predloga. Ja nisam rekao, da se primi predlog vlade, nego da mi izabiramo predsjednika, a kruna da ga potvrdi; neka se dakle uzme pitanje tako, kako se reče.

Onaj g. predgovornik pako, koji nemože svršiti da nedirne malo u osobnosti, to mu ja kao odgovora nedostojno prelazim. Ta danas ste rekli, da se ogradjujete proti svakomu oktroju, a sad opet stavljate sve na kocku i predpostavljate oktroiranje svakomu i najmanjem popuštanju. To skakanje ja nepojmim, meni se svakako bolje vidi, da se nagodimo s krunom, nego da ju silimo na drugu stazu, da oktroirati mora. Dakle iz oportuniteta i političnih razlogah, što sam rekao, da naš starodavni ustav sa potrebami novijega vremena u sklad dovedemo, a ne zato, što bi to možebiti najbolje bilo, predložio ja sam, da srednjim putem udarimo. Zato opet ostajem kod predloga.

Izvj. Avelin Čepulić: Meni vrlo malo preostaje da navedem za obranu predloga odbora, jer gospoda, koja su govorila za ovaj predlog, dovoljno su stvar razjasnila. Ipak nemogu propustiti, da bar na kratko navedene razloge, kaošto sam ih shvatio, nerekapituliram, jerbo mislim, da će uticati u odluku, koju će vis. sabor stvoriti.

Ponajprije moram kazati, da se slažem sa neposrednim g. predgovornikom, što kaže, da mi kao ljudi ustavno-monarhički moramo braniti načelo monarhičko; ja dušom i tielom pristajem uz to, ali upravo zato, što hoću da branim monarhičko načelo, hoću da branim sveta prava krune proti svakoj nepravdi. Ta prava su pozitivna i negativna. Pozitivna su ona, koja joj po zakonu pripadaju, a negativna bila bi ona, kad bi ja na primjer krunu branio, da ona dira u prava tudja.

Predpostaviv to, držim ja, da je sabor organ, da je geslo naroda. Gospodo, kad mi ovdje govorimo u ime naroda, to govori trojedna kraljevina bez upliva ma ikojega drugoga faktora; to stoji u naravi reprezentativnoj ovog sabora. Ja držim, da svietla kruna, kad što traži, kad se u dogovor stavlja sa trojednom kraljevinom, upravo to hoće, da zna, što govori trojedna kraljevina kroz svoje geslo. Svietla kruna neide na to, — dapače sam osvjedočen, da je ona u svom pravdoljubju proti tomu, da ikoji drugi faktor utica u slobodno geslo naroda.

Sada prelazim na konkretni slučaj. Znamo iz praktičnog života, koliku vlast imadu dostojanstvenici, napose koliku vlast može imati predsjednik saborski. Neću kazati, da će predsjednik uticati u čitavi sabor, nego ipak može uticati u pojedine osobe; ali nam mora biti do toga stalo, da nijedan član nebude podvržen kakovom tudjem uticanju. Zato sam ja upravo za predlog odbora, da biranje predsjednikah jedino saboru pripada, za da ovi predsjednici ili podpredsjednici uživaju podpuno povjerenje sabora, i da nemogu nikakvim tudjim uplivom na pojedine članove ili čitavi sabor uticati. To sliedi iz same naravi reprezentativnog sistema, i dotično iz samog sadašnjeg sastava našeg sabora.

Što se pozitivnih zakonah tiče, već su njeka gospoda po mom mnienju vrlo dobro napomenula, da se naše viećanje u ovom predmetu ima omedjašiti upravo na predlog vlade. Što kaže vlada? ona u §. 6. veli: „. . . . predsjeda mu pako jedan po nj. veličanstvu imenovani predsjednik, ili kad je ovaj zapriečen, jedan od dvajuh po saboru izabranih i po nj. veličanstvu potvrdjenih podpredsjednikah." Njeka gospoda kažu ovdje, da kruni pripada pravo izabirati bana, ban je zakoniti predsjednik sabora, ergo pripada mu pravo predsjedati saboru. Ali kako se vidi iz predloga vladina, ona se je toga prava sama odrekla, upravo zato, što vidi, da nije više vremenu shodno. Nadalje je g. M. Hrvat obširno naveo, da je kruna u reskriptu od 30. srpnja 1861. takodjer izrikom rekla: (Čita dotičnu stavku reskripta.) Iz toga se vidi, da se je kruna odrekla i locumtenensa, i da je pustila pravo imenovanja predsjednika saboru. Ja neznam dakle, zašto bi se mi, osobito kad nam je stroga dužnost prava naroda braniti, silom nametavali svietloj kruni za odvjetnike.

Dakle prvo je razlog državo-znanstveni, da budać da je naš sabor naravi strogo repruzentativne, da zato jedino njemu pravo izabiranja predsjedničtva pripadati mora; a drugo takodjer obzirom na pozitivni zakon, naime dotični passus reskripta držim ja, da jedino saboru to pravo pripadati može, i da se saboru to pravo imade pridržati, i s toga sam za to, da se pridrži §. 5. odborova predloga.

Glede stilizacije po g. Brliću napomenute moram opaziti, da nevidim, da stvar nebi jasna bila. Jedino, što bi se opaziti moglo, jest, da je ovdje drugi naziv „ili podpredsjednik" suvišan, dakle moglo bi se reći: „. . . izabrani predsjednik ili podpredsjednici . .", t. j. moglo bi se izpustiti: „ili podpredsjednik."

Predsjednik: Glede §. 6. imademo predlog odbora, koji predlaže, da se za §. 6. pridrži §. 5. stare osnove saborske, i to ili onako, kako je tiskan, ili s promjenom po g. Brliću predloženom, da se rieči: „ili podpredsjednik" izpuste. Ako bi redakcija pala, onda ide red na predlog g. Živkovića i g. Vončine, medju kojimi je ta razlika, da g. Živković predlaže, da sabor izabira predsjednika, a nj. veličanstvo ga potvrdi, a g. Vončina predlaže, da nj. vel. imenuje predsjednika za svako zasjedanje na trojni predlog sabora.

Dakle molim najprije, da se vis. kuća glede redakcije odborne izraziti izvoli; glasi ova redakcija ovako: (Čita); ja sam ujedno izpustio „ili podpredsjednik.

Koja su gospoda za ovu redakciju, neka se izvole ustati: (Većina). Većinom glasovah je dakle redakcija primljena, kako sam ju pročitao.

Izvj. Av. Čepulić: (Čita) §. 7. Prima se §. 7. iz vladine osnove. Izostaje §. 6. saborske osnove.

§. 7., koji bi se imao primiti, glasi ovako: (Čita) „funkcija predsjednika i podpredsjednika traje dok i zakonarska perioda;" a §. 6. saborske osnove, koji bi izostati imao,

glasi ovako: (Čita:) „Vlast predsjednika i podpredsjednikah traje dotle, dok i vlast sabora.“

Vis. sabor može se ovdje uvjeriti, da je isti smisao, samo da je rieč „vlast“ izpravljena sa riečju „funkcija.“ Odbor je predložio, da se primi predlog vlade. (Glasovi: Prima se!)

Predsjednik: Dakle §. 7. primljenim očitujem.

Izvj. Av. Ćepulić: (Čita:) §. 8. Ostaje saborski §. 7., s kojim se slaže vladin §. 8. Taj paragraf glasi ovako: (Čita:)

„Bilježnike, rednika kuće i pomoćno osoblje bira si sabor u smislu poslovnika za svako zasjedanje“. (Prima se!)

§. 9. Prima se §. 9. vladin, s kojim se slaže saborski §. 8., i glasi ovako:

„Zastupnici nedobivaju nikakove nagrade; nestanujući u Zagrebu dobivaju osim naknade putnoga troška 3 f. na dan.“

Glede ovog paragrafa moram napomenuti, da se je o tom poveo govor u odboru, i odbor je uvažio razloge, da ovaj paragraf možebiti nebi mogao danas sutra odgovarati svrsi s kojekakvog gledišta, da bi se ovim §. naposljed mogli možebiti upravo odlučni faktori od zakonodavstva izključiti, jer da je ova naknada premalena. To ima i razloga za se, nego odbor je držao i to, da sada neimamo povoda, da ovaj paragraf preinačimo, jer kako je predložen, vlada ga je primila, dakle da ga sada preinačimo, značilo bi nedosljednost sabora. Nego ja mislim, da to samoj stvari škoditi nemože, jer držim, da je vis. sabor vlastan, na koliko ova ustanova nebi odgovarala okolnostim, da dotičnim članovom poveća dnevnicu, tim više, jer sabor razpolaže sa svojimi fondi i zakladami, i može tu činiti preinake, bez da privoljenja od koga traži.

Jedno dakle s razloga, da se spasi dosljednost sabora, a drugo što je vis. sabor vlastan, prema okolnostim, veću naknadu dati članovom, predložio je odbor, da se ovaj paragraf primi (Glasovi: Prima se!).

Predsjednik: Buduć nitko neprigovara, ovaj se paragraf primljenim izjavljuje.

Izvj. A. Ćepulić: (Čita:) §. 10. Ostaje §. 9. saborski. Izostaje §. 10. vladin.

§. 9. saborski glasi ovako:

„Zastupnik naroda može biti svaki po zakonu sin trojedne kraljevine:

a) ako je navršio 24 godine i ako nije pod skrbstvom;
b) ako je pismen čovjek, to jest, ako zna bar čitati i pisati;
c) ako nije obsudjen ili u posebnoj iztrazi radi prostoga zločina ili prekršaja počinjena s koristoljubja;
d) ako nad njegovim imutkom nije otvoren stečajni postupak.“

Vladin pako predlog glasi ovako:

„Zastupnikom može biti izabran svatko, koji se po zakonu može smatrati za sina trojedne kraljevine, imajućega pravo izabiranja:

a) ako je navršio 24 godine i nije pod skrbstvom;
b) ako je pismen čovjek, to jest, ako znade barem čitati i pisati;
c) ako nije obsudjen ili u posebnoj iztrazi radi zločina ili prekršaja počinjena s koristoljublja;
d) ako nad njegovim imutkom nije otvoren stečaj.“

U ovom paragrafu dvie su odlučne okolnosti, u kojih se razlikuje predlog saborski od vladina. Prva je okolnost dodatak od strane vlade: „imajućega pravo izabiranja,“ Ovdje je vlada na toliko omedjašila pravo pasivnoga izbora, na koliko traži, da svaki, koji hoće da bude izabran zastupnikom, mora imati ona ista svojstva, koja se traže u izborniku; a koja su ta svojstva, vidi se u izbornom redu.

Onda u 3. točki kaže vlada: „ako nije obsudjen ili u posebnoj iztragi radi zločina itd.“, a mi smo bili rekli: radi prostoga zločina.“

Za moći prosuditi vladin predlog, i za moći poduprieti predlog saborski, mislim da neće biti suvišno, da se upravo dotični razlog pročita, kojega je vlada navela za svoju preinaku. Vlada kaže:

„Zemlji može biti samo većim jamstvom za sposobnost zastupnika, ako se uz ustanovljena već svojstva još oni uvjeti zahtievaju, koji su za postignuće izbornoga prava potrebiti, pošto je tim više zajamčeno, da su osobni interesi zastupnikah u uzkom suglasju s interesi zemlje“.

Ovaj razlog, po svietloj kruni naveden, mislim da zaslužuje svakako obzir; jer da narod ima svakako veće jamstvo, veću sigurnost za izvršivanje dužnostih od strane zastupnikah, ako bude on i materialno vezan, to se neda tajiti. Nego razlog, koji je već početkom ove godine, kad se je prvobitna osnova sastavljala, naveden bio, jest, da se ni najmanje neograniči pravo pasivnoga izbora, a tim se je razlogom dao voditi i ovaj odbor. Mi znamo, da su naše ekonomičke okolnosti takove, da ima zbilja vrlo inteligentnih ljudih, koji ni toliko imutka neimaju, da plaćaju porez, koji se traži od izbornika, a vis. je sabor već u prošlom zasjedanju priznao načelo, da se inteligenciji neima nametati nikakav porez, t. j. da se inteligencija neima mjeriti po novcu i po imutku, već po njezinoj unutrnjoj vriednosti. To je razlog, zašto i sada odbor predlaže, da se ostane kod predloga saborskog.

Glede rieči: „prosti zločin“ vlada navodi razlog ovaj:

Kod rieči „zločin“ izpušten je pridavnik prosti, i to s toga, jer u obće posljedica svakoga u zakonu zabranjena zločina mora biti gubitak prava sudjelovati pri zastupstvu, da inače netrpi dostojanstvo zastupnika.

Ja na to sasvim pristajem, i mislim, da nikoga neima u vis. ovom saboru, koji nebi na to pristao. Ja mislim, da nitko nebi trpio, da bude u onakvom vis. tielu, kašto je sabor, takav čovjek, koji je ožigosan kakovim zločinom. Da mi imamo takav kazneni zakonik, gdje bi se zbilja pravi sam zločin kažnjivimi očitovali, onda bi se na to moglo bez prigovora pristati; nu mi znamo, da ima u zakoniku činah, koji po sebi absolutno zločinstva nisu. Neću da druge navedem, nego ću navesti onaj paragraf odmah s početka, gdje se kaže, da je zločin, ako tko govori ili piše štogod n. pr. proti njemačkomu bundu; a toga bunda sada više neima. Ima i drugih stvarih u kaznenom zakoniku, koje su u redu bile, kad se je stvorio ovaj zakonik g. 1852., a sada više na svom mjestu nisu. Zakonik taj, osobito što se tiče političkih prekršajah i zločinah, stvor je upravo policajnog sustava; buduć pako da je sada država u obće, a napose naša domovina ustavna, dakle ne više policajna, to držim, da je svakako potrebno, da se u saborskom zakonu izostave svi izrazi, koji bi ikojoj dvojbi mogli povoda dati, i da se pridrže svi izrazi, koji mogu doskočiti ili odstraniti takove dvojbe.

Jedino, što bi se moglo glede izraza „prost zločin“ prigovoriti, jest to, da zakon upravo nerazlikuje zločine na proste i kakove neproste; nego praxa kriminalna razlikuje ih zbilja na proste i obične. Prigovoriti bi se moglo to, da bi se moglo kazati, da n pr. veleizdajstvo buduć političní

zločin, nije prost zločin. Ja držim, da je to najprostiji zločin u državi ustavno-monarhičkoj, dakle niti nije moguće podvojiti, da se takov slučaj nebi subsumirao pod proste zločine. Ja dakle držim, da ova rieč nesmeta ništa, a svakako izključuje zločinstva, koja su dan danas qua obsoleta priznana, i čuva takodjer sabor od kojekakvih dvojbah i kojekakvog tumačenja našega pruživoga kaznenog zakonika. Zato je predložio odbor, da se pridrži §. 10., kako ga je sabor predložio.

Predsjednik: Dakle §. 10. imade glasiti onako, kako glasi §. 9. saborske osnove, naime: (Čita ga: Glasovi: Prima se!)

Izvj. Avelin Ćepulić: §. 11. već je riešen.

Vladin §. 12. izostaje; glasi ovako:

„Za stvaranje saborskoga zaključka potrebno je da bude prisutno preko polovice svih članovah sabora, a za valjan zaključak absolutna većina glasovah prisutnih članovah."

Razlog vlade za ovaj §. jest sliedeći:

„Pitanje, pod kojimi uvjeti zaključci sabora postaju zakonito valjani, takove je važnosti, da u tom obziru nemože biti odlučan samo poslovni red kuće, nego se pitanje to mora urediti putem zakona, potvrdjena po njegovom veličanstvu kralju."

Odbor, kako rekoh, predlaže, da se ovaj paragraf sasvim izpusti, a razlog je naveden u osnovi odborovoj. Mi znamo, da se jako liepo može dogoditi slučaj, da možebiti njekolicina članovah izstupi iz sabora.

Ako se već unapred kaže: toliko ih mora biti prisutnih, — to bi upravo u okolnostih moglo povoda dati, da se tim načinom paralizira djelovanje sabora, a to bi moglo biti vrlo pogibeljno po djelovanje sabora. Zato je držao odbor, da je shodno i probitačno, da si to sabor pridrži, tim više, što imamo zakon, t. j. poslovnik naš i dosad obstojavše običaje. (Glasovi: Prima se!)

Predsjednik: Dočim nitko neprigovara, izjavljujem, da je primljen predlog odbora, naime, da vladin §. 12. ima izostati.

Izvj. Avelin Ćepulić: §. 13. Ostaje saborski §. 12. Izostaje §. 14. vladin.

Saborski §. 12. glasi ovako:

„Budući da je u smislu temeljnih zakonah, naročito čl. 12. god. 1790/1. zakonska vlast podieljena medju zakonito krunjenim kraljem i zakonito zastupanim narodom: to sabor trojedne kraljevine sudjeljuje kod zakonarstva u smislu zakona i zakonitoga običaja u svih državnih poslovih, na koliko svoje zakonarske vlasti nepodieli s drugim kojim zakonarskim tielom."

A kruna predlaže:

„Na djelokrug sabora spadaju predmeti, tičući se interesah zemlje s ograničenjem, koje uvjetuju državo-pravni odnošaji prama kraljevini Ugarskoj i ukupnoj monarkiji."

Razlog za ovu preinaku naveden je od vlade sliedeći:

„Načelo, da u dielokrug sabora spadaju svi oni predmeti, glede kojih se on sam neodrekne razprave, nemože se s obzirom na historičko pravo (i proiztičuća odtud preimućtva krune), zatim u interesu moći i ugleda njezina priznati u očigled neopredieljena položaja zemlje prama Ugarskoj i cjelokupnoj carevini, dapače imao bi se djelokrug sabora polag privite formulacije predbježno ustanoviti".

Vis. sabor vidi ovdje, da je sadržaj paragrafa saborskog po vladi bitno preinačen; jer ovdje se već unapried rješava naše kobno državno pravo ob odnošajih i naprama Ugarskoj i naprama cjelokupvoj monarkiji. Odbor drži ovdje, da nije mjesto, niti vrieme, da se rješava državopravno pitanje; a buduć da je to upravo smjer toga paragrafa, ili bar se može tako tumačiti, bar je implicite rješavanje: s toga je razloga odbor predložio, da se primi §. 12. saborske osnove.

Ovo je jedan paragraf — što mi je kao članu sabora napomenuti — gdje se nisam s odborom složio, i to s dva razloga. Glede uvoda, gdje se naime kaže: „budući da je u smislu temeljnih zakonah naročito čl. 12. god. 1790-1 zakonska vlast podieljena medju zakonito krunjenim kraljem i zakonito zastupanim narodom," glede toga uvoda, mislim ja, da se s kodifikacionalnoga gledišta sasvim izpusti, jer motivacija nespada u zakon; a drugo, zašto temeljimo samo na jednom zakonu? Ja držim, ako smo mi ustavni, da nam zakonarska vlast isto tako pripada kao i kruni, tim smo rekli sve. To je moje mnienje, a odbor predlaže, da se sav ovaj članak primi.

Dr. Napolen Špun: Ja sam već prigodom prvog zasjedanja pismen izpravak učinio, da se preinači stilizacija ovog paragrafa. Taj moj izpravak slaže se u nječem sa onim, što ga je g. izvjestitelj predložio, nego mnogo više slaže se sa izpravkom, kako ga vlada predlaže.

Ja držim, da je stilizacija ovog paragrafa vladina podpuno korektna, nego jedino imadem primietiti opet, da nedodjem u protoslovje sa onim što sam prigodom prvog zasjedanja rekao, da bi se ove rieči: „koje uvjetuju državnopravni odnošaji" imale zamieniti izrazom obćenitim.

Ja ću tako slobodan biti, svoje mnienje glede saborskog paragrafa najprije reći.

Prije svega je evidentna stvar, da argumentacija nikada u zakon nespada i spadati nesmije; jer kako glasi stanoviti članak, zaista ima možebiti polovina članovah zanj drugu motivaciju, a druga polovina opet drugu. S toga svaki temeljni zakon obično sadržava i tu ustanovu, da se pri votiziranju nemože razlog dati; i ova ustanova samo je posljedica logična ustanove one pravoznanstvene, da nikada zakon nesmije argumentirati. Nu kad bi zakon i smio argumentirati, ja nebi ovako argumentirao. Zašto? to sam imao čast prigodom prvog zasjedanja obširno reći, te neću sada da opetujem.

Ovo, što g. izvjestitelj predlaže, da se izpusti prva polovina ovog praragrafa, a druga da se primi, držim, da opet neima pravoga suglasja; jer ako bi mi po mnienju g. izvjestitelja stvar poprimili, onda ništa drugo nebi izišlo, nego da mi opet primimo ono, što je rečeno u uvodu, samo drugimi riečmi. Kad se prvi dio ovog paragrafa pozivlje na čl 12. od 1790-1. god.; g. izvjestitelj se nemože s tim složiti, nemogu ni ja; nego g. izvjestitelj veli dalje: „sabor trojedne kraljevine sudjeluje kod zakonarstva u smislu zakona i zakonitog običaja u svih državnih poslovih . . . .", te ovdje predlaže ono isto, što se gore veli. Izreka ova „u smislu zakona i zakonitog običaja" sasvim je obćenita, koju će svatko na svoju ruku tumačiti, a bit će ih, koji će punim pravom kazati, ovaj zakon i zakoniti običaj je upravo taj članak 12. od god. 1790-1., pa će oni, koji tako argumentiraju, sasvim logično govoriti.

S toga nalazim, da nijedan predlog neodgovara načelom kodifikacije. Vladin je predlog dobro stiliziran, te ja na-

njega pristajem. Samo da svaka dvojba prestane, dali možda ovaj paragraf prejudicirao našim državopravnim odnošajem, to činim ja taj izpravak, da se rieči: „koga uvjetuju državno-pravni odnošaji prema kraljevini Ugarskoj i ukupnoj monarkiji" zamiene sa sliedećimi: „na koliko sabor nepodieli svoje zakonarske vlasti s drugim kojim zakonarskim tielom." Tim neće nitko naći, da se prejudicira saborskim zaključkom glede državo-pravnih pitanjah u ovom ili onom pravcu. Po mom bi dakle izpravku ovaj paragraf glasio ovako: „Na djelokrug sabora spadaju svi predmeti zakonarski, u koliko sabor nepodieli svoje zakonarske vlasti s drugim kojim zakonarskim tielom."

Jovan Živković: Ovo je druga točka, o kojoj sam rekao, da ču govoriti; jer držim, da je i ova glavna, i po mom mnienju još važnija od one prijašnje, o kojoj sam govorio. Ova je točka tako stilizirana, da se sankcionirati nemože, jerbo ovdje se traži po mom mnienju ono, što je posve nemoguće a priori. Ja ću to dokazati.

Gosp. je izvjestitelj rekao, da se je ovdje od strane vlade umiešalo riešenje državopravnog pitanja, na koliko nas stavlja u odnošaje na prama Austriji i Ugarskoj, te veli, da nesmatra za shodno, da se to pitanje na ovom mjestu rješava. Taj razlog i ja dielim, i mislim, da nije na mjestu, da mi putem izbornog reda rješavamo državo-pravno pitanje. Ali baš zato, što ovo načelo stoji, kažem ja, da smo mi tim paragrafom riešili naše državopravno pitanje; jer što smo rekli? „sve je naše," na koliko mi od toga nepodielimo s drugim kojim zakonarskim tielom. Ako kruna to sankcionira, mi smo s našim državopravnim položajem gotovi, onda će od naše volje zavisiti, hoćemo-li komu što dati ili ne. (Njekoji glasovi u kući i na galeriji: „Pa dobro") A pitam ja, gospodo! imamo-li mi i najmanje nade, možemo-li to sa razlogom očekivati, da će kruna takova šta ovim putem potvrditi? (Glasovi.) Molim, da se galerija nemieša u stvari, koje na nju nespadaju.

Mi znamo, da je u adresi kazano, da smo voljni uz uvjete cjelokupnosti i odgovorne vlade prihvatiti nazore listopadske diplome, te popustiti kruni glede zajedničkih poslovah, dakle da time čekamo ograničenje djelokruga našega zakonarstva. Ako je tomu tako, kako možemo sada kazati, da je sve naše, kako možemo to kazati, što još niti sabor ugarski učinio nije?

Ja velim, i to je sveta istina, to je faktum, koji se tajiti neda, dok se pitanje državopravno nerieši, dotle mi djelokrug našega sabora neznamo, niti utanačiti možemo. Ovaj je paragraf u najužem savezu sa riešenjem državopravnog pitanja, i tkogod bi se sada htio ovdje pozitivno kretati, da u tom pogledu što opredieljenoga rekne, on mora zabasati u njeku nedosljednost.

Dakle, dok kruna nevidi, hoće-li se i kako će se riešiti ovo državopravno pitanje, može-li se sa razlogom pomisliti, da će kruna prije toga riešenja sve iz ruke dati?

Ja ovdje samo slabu stranu ovog paragrafa navodim, neka to gospoda, ako se dade, oprovrgnuti izvole, ja ću pristati.

S toga, neželeći vezati si ruke već sada u pogledu Ugarske i Austrije, kako nas to predlog krune upućuje, a s druge strane, što vidim, da nije moguće ustanoviti djelokrug našega sabora prije riešenja državopravnog pitanja, koje se nedade ovdje nego drugim putem riešiti, ja bi predložio, da bi mi jedno i drugo ovako spojili, da se na onom mjestu, gdje se kaže: „na koliko svoje zakonarske vlasti nepodieli s drugim kojim zakonarskim tielom," ovako izpravi: „na koliko mu zakonarska vlast zakonitim riešenjem državopravnih pitanjah ograničena nebude."

Tim neprejudiciramo sebi ništa, tim smo si već pravo i način uticanja u riešenje ovih pitanjah pridržali, koji nas ide, a svakako izbjegavamo ono, da se nerazbije ovaj izborni red, jer onaj zahtjev osnove ovdje po mom uvjerenju kruna potvrditi nemože.

Ja imam još i taj razlog, da se niti neslaže sa položajem jednog zakonodavnog tiela, što se kaže: „na koliko svoje zakonarske vlasti nepodieli." Zakonarska vlast nije samo naša, nego mi smo jedan faktor, a drugi je kruna. Velika je razlika, ako bi se to kazalo, kad su oba faktora složna, ali mi nemožemo dieliti sami bez krune, a i kruna ne bez nas. Dakle taj se izraz neslaže niti sa ustavnim niti sa monarhičkim principom, nije korektan izraz.

S razloga dakle, što nije moguće označiti djelokrug sabora prije riešenja državopravnih pitanjah, koja se ovdje riešiti nemogu, da se ovo u sklad dovede, bez da sebi prejudiciramo, predlažem, da rečemo, da je sva vlast naša, na koliko nedude ograničena riešenjem državo-pravnih pitanjah, kako sam to malo prije formulirao.

Josip Špun: U §. 14. vladina predloga nalazim ja veliko protuslovje sa mnienjem vis. ove kuće, jer kad smo izrekli našom adresom, da nam čl. 42. od 1861. izhodištem i temeljem glede naših državo-pravnih odnošajah služiti ima, to mislim da je anomalija, kad nam vlada kaže: na koliko nam pravo naše ograničuju državopravni odnošaji naprama Ugarskoj, jer mi smo u čl. 42. kazali, da je svaki odnošaj trojedne kraljevine naprama Ugarskoj pravno prestao. S toga neznam, kako bi Ugarska saboru trojedne kraljevine ograničavati mogla pravo u djelokrugu njegovom.

Ja mislim takodjer, da ono, što je navedeno u §. 12. predloga odbora u uvodu, da nije umjestno do riečih: to sabor trojedne sudjeluje; jer ovdje se navadjaju njeki zakoni naročito čl: 12. od g. 1790/1. Ja priznajem, da je taj zakon njekada bio valjan i temeljit. Zakoni, ja mislim neprave se po paragrafih, nego moraju izrasti upravo u životu naroda. Zakon od g. 1790/1. nije ništa drugo bio, nego tužna precedencija g. 1848.; narod naš nalazio se je u nepovoljnom stanju, te je učinio njekakvu koncesiju naprama drugomu, koju je poslje krvavo morao platiti g. 1848. Zato držim, da je suvišno zastarjele članke navadjati, i mislim, da bi ovaj paragraf ovako glasio: „Sabor trojedne kraljevine sudjeluje kod zakonarstva u smislu zakona u svih državnih poslovih, na koliko svoje zakonarske vlasti nepodieli s drugim kojim zakonarskim tielom." Rieči „zakonit običaj" sam izpustio, jer znamo, da takodjer nasiljem bivaju običaji, jer tko je jači, može učiniti, da se što 2—3 put opetuje, pa se onda to nazivlje običaj. Ja nisam za običaje, jer je to nejasno.

V. Milić: Ja bi samo u kratko opazio na predlog g. irižkog zastupnika, da on djelokrug sabora zavisnim čini od riešenja državo-pravnih pitanjah, a ne od sabora, to jest po načelu ugarskog odbora 67. bez našega uticanja, samo nedopušta, da sabor može svojom voljom i vlašću riešiti državopravna pitanja, t. j. da je on zavisan od trećega tiela. Tomu mislim, da vis. kuća na temelju adrese i manifesta od 20. rujna pr. g. pristati nemože, jer tu smo mi jednaki faktor kao i kruna glede svih državo-pravnih odnošajah od najvišega do najnižega, naprama Ugarskoj i naprama ukupnoj monarkiji.

Samo to bi dodao predlogu odbora, da se na kraju §. metne: „ukupne monarhije", da se nebi moglo pomisliti, da mi možebiti s kakvim zakonarskim tielom izvan monarhije hoćemo našu vlast podieliti. Inače sam za izpuštenje motivacije.

Ignatija Brlić: Da nije g. predgovornik podmetnuo predlogu g. Živkovića drugi njeki smisao, za cielo nebi bilo vriedno, da se dalje što navede za taj predlog; nego radi napadanja dužnost mi je opravdati ga (jer sam ja za taj predlog), te izraziti, kako je g. Živković mislio i kazao, naime: na koliko mu zakonarska vlast zakonitim riešenjem etc.; ako je on tako kazao, i ako je to smisao njegova predloga, onda ću glasovati zanj, i odbijam nasrtaj g. predgovornika na taj predlog.

Mato Mrazović: Odboru, koji je radio na tom predlogu, nije bilo do toga, da sad na novo stilizira nov izborni red, nego da ga pridrži onako, kako je po saboru predložen bio, ili pako da preinake po kruni učinjene prihvati. Držeć se toga, — premda su članovi odbora uvidili, da bi se §. 12. mnogo bolje i shodnije stilizirati mogao, osobito prva strana, — ipak su ostavili predlog sabora, misleći, da će vis. sabor to, ako mu se svidilo bude, i onako mimo predloga odborova učiniti.

Što se druge strane §. 12. saborskog predloga tiče, ova se pobija s jedne strane radi toga, što tobože unapried njekim načinom odredjuje državo-pravni položaj trojedne kraljevine, kad si tobož pridržuje svu vlast glede svih državnih poslovah, dapače si pridržuje i dieliti tu vlast s drugim kojim tielom zakonarskim. Ja mislim, predlog odbora stoji na istom onom stanovištu, na kojem stoji sva razprava o državo-pravnih pitanjih: dosad nije državo-pravni položaj trojedne kraljevine riešen niti naprama Ugarskoj, niti naprama ukupnoj monarhiji, i kad bi se reklo, da se zakonarska vlast ograničuje u toliko, u koliko to uvjetuju državo-pravni odnošaji prama kraljevini Ugarskoj i ukupnoj monarhiji, to držim, da bi se vis. sabor upustio sada uzgredno pače bi zbilja vrlo meritorno riešio pitanje državo-pravno ob odnošajih naprama kraljevini Ugarskoj i ukupnoj monarhiji; jer čim se u vladinu predlogu kaže: „koje uvjetuju državopravni odnošaji prama kraljevini Ugarskoj i ukupnoj monarhiji", tim je već riešen odnošaj u toliko u načelu, da se znade, da njekakav odnošaj naprama kraljevini Ugarskoj i ukupnoj monarhiji obstoji. Do sad pako stojeći na zakonitom temelju i obziruć se na razvitak ove razprave moramo priznati, ako hoćemo dosljedni ostati svojim načelom u adresah od godine 1861., 1865. i 1866. izraženim da sbilja dosadašnji odnošaji neuvjetuju nikakva ograničenja zakonarske vlasti sabora trojedna kraljevine. Ja držim dakle, da vis. sabor neima razloga stanovište, koje je već zauzeo, promieniti, najmanje sada; gdje se mimogred o tom radi.

Ja mislim, da je ona opazka g. predgovornika, kao da si sabor preveliku vlast opredjeljuje, što ovo aktivnom formom izrazuje: „na koliko svoje zakonarske vlasti nepodieli s drugim kojim zakonarskim tielom", ja mislim, da bojazan, koja se je onom opazkom porodila proti ovoj stilizaciji, nije temeljita; jer to je živa i stalna istina, da ako se želi odnošaj trojedne kraljevine budi prama Ugarskoj budi prama ukupnoj monarhiji riešiti, da se nemože zakonitim načinom riešiti bez privoljenja ovog sabora; on dakle mora dieliti tu vlast, a na što on, neprivoli, to držim, da nije zakonito. Buduć da neima dvojbe, da smo u ustavno-monarhičkoj državi, gdje se zakoni stvaraju nesamo privoljenjem zastupstva, nego i privoljenjem krune, to držim, da bi bilo upravo suvišno, to napose ovdje napominjati; jer u obće nemože nikakvog valjanog zakona stvoriti narod bez krune, niti kruna bez naroda. Ja držim, da je ova stilizacija posve jasna, i neprejudicira odnošajem niti naprama Ugarskoi niti pram ukupnoj monarhiji, nego da su nam ruke posve razriešene; jer kad nam nebi bile razriešene, nebi nas kruna pozvala, da odnošaje ugovaramo napram Ugarskoj i napram ukupnoj monarhiji.

Što se tiče stilizacije čitavog članka, to se ja nebi mogao složiti sa predlogom g. Dr. Špuna, koji kaže, da bi se prva strana vladina predloga mogla primiti, koja veli: „Na djelokrug sabora spadaju predmeti, tičući se interesah zemlje." Ja molim, neka vis. sabor izvoli uzporediti ovaj vladin paragraf sa svimi dotičnimi paragrafi svih „Landtagsordnungah" u čitavoj Austriji, pa će se uvjeriti, da je to jedna te ista stilizacija, i na temelju te stilizacije se je dogodilo, da je ljubljanski sabor dobio od vlade samo predlog o živoderih. Na temelju te stilizacije bi i mi onda dobivali sve predmete za razpravu, to su oni predmeti, koji u interesu zemlje stoje. Sigurno je, da se je na to išlo ovim predlogom, jer niti se slovcem nespominje zakonarska vlast, nego se taj izraz vrlo brižno izbjegava, nego se samo kaže: predmeti tičući se interesah zemlje. To je od prilike onako, kao da se kaže: na tvoj djelokrug spadaju ovi predmeti, ali nećeš ipak s njimi upravljati, nego ovako, kako će ti se označiti.

Ako bi vis. sabor držao, da bi radi bolje kodifikacije potrebito bilo, da se ovaj paragraf promieni, to bi ja na to takodjer djelimice pristati mogao, jer, akoprem član odbora, pridržao sam si u tom kao i ostala gospoda, slobodno mnienje, te bi ja onda predložio stilizaciju ovako: „Na djelokrug sabora spada zakonarstvo glede svih državnih posalah, na koliko on svoje zakonarske vlasti nepodieli s drugim kojim zakonarskim tielom." (Glasovi: Dobro!)

Dr. Nap. Špun: (hoće da govori)

Bilj. August Dutković: G. zastupnik čabarski ima rieč.

Dr. Nap. Špun: Samo na osobnosti . . . . (Prekinu ga)

Predsjednik: Ja mislim, napadanja na osobnosti nitko nije našao, zato ću moliti strpljenje, kao predlagatelj imate onako još pravo rieči.

Adolfo Veber: Ako g. Mrazović tim svojim novim predlogom to misli, da se imade protaza ovog paragrafa sasvim izpustiti, onda prestaje moj govor; ako pak misli, da se protaza imade sadržati, onda ću proti tomu govoriti.

Predsjednik: G. zastupnik Mrazović predlaže formulaciju ovako: (Čita) „Na djelokrug sabora itd."

Adolfo Veber: Onda ja pristajem uz njega.

Miroslav Kraljević: Ja ću braniti redakciju, kako je predložena u §. 12. saborske osnove, a nemogu se slagati sa predlogom nijednim, nego upravo s ovim, kako je ovdje pisano u §. 12.; ne zato, da ja nebi priznao, da nije baš tako kodificiran, kaošto je od potrebe, nego što je zakonarska praksa, ili da se kod onoga, što se jedanput rekne, konsekventno ostane, ili da se ono primi, što vlada dade. Ovo, što je vlada predložila, meni se nedopada, meni se bolje dopada predlog saborski, zato ostajem kod redakcije bez obzira na predloge ostale.

Dr. Nap. Špun: Ja imam samo toliko napomenuti, da bitne razlike izmedju predloga g. Mrazovića i mojega neima; jer što se tiče prigovora glede izraza: zakonarska

vlast, to nije nikakav prigovor; jer su u mojoj stilizaciji svi zakonarski predmeti sadržani, koji na zakonarsko tielo spadaju.

J. Živković: Na koliko se možebiti nije shvatio smisao mojega predloga, prihvaćam razjasnjenje g. Brlića, da se svaka sjena nejasnosti odstrani, da se kaže: „na koliko mu zakonarska vlast zakonitim riešenjem državopravnih pitanjah ograničena nebude."

Što se tiče druge stilizacije, što je g. Mrazović predložio, rekao bi, da je ovaj nazor prihvatio odbor, naime, da se nismo našli vlastni, upustiti se u kritiku stilizacije, koja je u vis. kući već primljena bila, nego samo u toliko, koliko hoćemo da ju prilagodimo predlogu vlade, jer inače bi svaki novi paragraf vladi povoda dao, da ona opet repliku daje. Zato s tog formalnog gledišta o novoj stilizaciji govora biti nemože.

Pošto vidim, da gg. predgovornici nisu mog gledišta oborili, da naime nismo kadri za sad pozitivno označiti djelokrug našeg sabora, zato ostajem kod svog predloga.

Josip Špun: Budué da se moj predlog u ničem nerazlikuje od predloga g. Mrazovića, nego u pojedinih riečih, s toga odustajem od svog predloga, i pristajem uz predlog g. Mrazovića.

Jedino imam g. Živkoviću kazati to, da mi nismo mislili, da dielimo zakonarsku vlast s kojim drugim zakonarskim tielom u tom smislu, da ju možemo podieliti njekako na uštrb našu sa krunom; jer mi jako dobro znamo, što pripada kruni, i što pripada nam, nego smo mislili, da bi mi s drugim kojim zakonarskim tielom, koje takodjer dieli svoja prava s krunom, tu vlast mogli podieliti.

Mato Mrazović: Jedna je samo opazka, na koju držim da mi je dužnost odgovoriti, a to je opazka g. Miroslava Kraljevića, da mi neimamo drugo pravo, nego ili prijašnji predlog svoj ili pako predlog vladin prihvatiti. Ja mislim, da ovo mnienje nije tvrdo, dapače, da je vis. sabor od toga mnienja tečajem razprave ob ovom zakonskom predlogu odustao, a to, ako se nevaram, u §. 3. predloga vladina. Naime, ja držim to, da ima još srednji put osim onoga po g. predgovorniku M. Kraljeviću napomenutog, pridržati ili svoj predlog, ili poprimiti predlog vlade — a taj put jest, da se na predlog krune mogu još popravci učiniti; pa upravo to je ovdje učinjeno. Jer kako je vlada predložila §. 14., mislim, da se taj popravak može učiniti: od § 12. saborskog izostavlja se prva strana, pak se prilagodimo predlogu krune, a i taj predlog može se promieniti, i ovo je treći način, koji je vazda u porabi bio.

Predsjednik: Posljednju rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. Avelin Ćepulić: Prije svega imam jednu formalnu opazku. Svakomu je predložitelju po poslovniku slobodno, od svog predloga odstupiti.

Ovdje je odbor predložio, da se primi §. 12. saborske osnove. Ovaj odbor, može biti prinukan važnimi razlozi, mogao bi odustati od svog predloga; nego budući da ima 7 članovah u tom odboru, to bi ja kao član ovog odbora predložio, da vis. sabor dozvoli, da se sastane odbor možebiti samo na 2—3 časa u bližnjoj sobi upravo u tu svrhu, da možebiti odustane od svog predloga, jer onda nije potriebno, da se o njem glasuje.

Predsjednik: Želi-li vis. kuća glasovati o predlogu odbora, ili želi pristati uz g. Ćepulića? Koja su gospoda za to, da se o predlogu odbora meritorno glasuje, neka izvole ustati (Većina ustane.)

Izvj. Avelin Ćepulić: Budué da će se o predlogu odbora meritorno glasovati, dužnost mi je uzeti posljednju rieč. Neću mnogo govoriti, jer je stvar izcrpio gospodin Mrazović.

Ovdje bi bile dvie zapreke, jedna formalna, druga meritorna.

Što se formalne zapreke tiče, da se vis. sabor nemože upuštati u preinaku stilizacije, upravo zato, što ga je vlada pozorna učinila na bolju stilizaciju: to moram opaziti, da je to već učinjeno u §. 1. 3, i 11., gdje je po predlogu krune sabor poprimio drugu stilizaciju; to je glede forme. U ostalom ja neću nikada meritum žrtvovati formi.

Ja držim, da je ova preinaka upravo u prilog merituma. Čuo sam večeras rieči, koje upravo diraju u glavno pitanje, kojim se vis. sabor već od početka bavi; o tom pitanju neću da govorim, samo kažem to, da je ovo pitanje neriešeno, dakle nemojmo ga ni mi ovdje rješavati.

S toga ako poprimimo predlog g. Mrazovića, koji in ultima analisi ništa drugo nije nego bolja stilizacija, to nismo prejudicirali niti pravu krune, niti našemu pravu, niti pravu kojega drugoga, s kojim bi mi u smislu čl. 42. od g. 1861. htjeli našu vlast podieliti. Da si pako sabor to pravo neće sam prisvajati, to će svaki zakonodavac znati, da sabor dieli vlast sa krunom, to se dakle razumie, da će i kruna uticati.

Predsjednik: Glede §. 13. imademo više predlogah. Odbor predlaže, da se za §. 13. primi ono, što je u §. 12. izvorne osnove naznačeno. Dr. Špun predlaže sliedeću formulaciju: (Čita:) G. Milić htio je odborovu predlogu dodati rieči: ukupne monarhije. G. Mrazović predlaže ovu formulaciji: (Čita:) na koju bi takodjer g. dr. Špun pristao s tom promjenom, da se kaže (Čita:) Napokon g. Živković je predložio, da se ostane kod §. 12. saborskog do rieči: „na koliko," te da se ovdje dodaje: „na koliko mu zakonarska vlast zakonitim riešenjem državo-pravnih pitanjah ograničena nebude."

Dakle prije svega imam čast odborovu formulaciju predložiti, koja glasi ovako: (Čita:)

Koja su gospoda za redakciju ovu, neka se izvole ustati. (Neizvjestna većina; glasovi: Poimence glasovati!)

Ja točno razabrati nebi mogao; čujem glasove: poimence, jeli to želja vis. kuće? (Jest!) Stvar je u sebi važna, ja nemogu točno razabrati, ja bi dakle molio, da se glasuje poimence.

Koja su gospoda za redakciju odbora, neka se izvole sa „da," a koja su proti njoj, sa „ne" izraziti.

(Sliedi glasovanje poimence.)

Predsjednik: Za odborovu redakciju glasovala su 42, a proti njoj 51 član. Dakle je nadpolovičnom većinom glasovah redakcija odborova pala.

Sad ide na red predlog g. Živkovića, koji predlaže, da se §. 12. osnove saborske sadrži do zadnje stavke, nego ondje da se kaže: „na koliko mu itd." (Kao gore.)

Koja su gospoda za ovaj predlog g. Živkovića, neka izvole ustati! (Manjina.)

Napokon je na redu predlog g. Mrazovića, uz kojega je takodjer gospodin A. Ćepulić pristao, i koji ovako glasi: (Čita ga:)

Koja su gospoda za tu formulaciju, neka izvole ustati. (Većina ustane.)

Većinom je dakle primljena formulacija gospodina M. Mrazovića

Izvj. Avelin Ćepulić: (Čita): „§. 14. Ostaje §. 13. saborski, koji se slaže s vladinim §. 15.," te glasi ovako:

„Pravo iniciative pripada i kruni i saboru."

(Prima se!)

§. 15. Ostaje §. 14. saborski, s kojim se slaže vladin §. 16." i glasi ovako: „Poslovanje sabora uredjeno je posebnim poslovnikom."

(Prima se!)

§. 16. Prima se vladin §. 17., koji glasi ovako:

„Vlada je vlastna, a i dužna u sabor pošiljati zastupnike svoje, kojim je dopušteno u svako doba govoriti; ali glasovati samo onda, ako su članovi sabora."

Izostaje saborski §. 15., koji glasi ovako:

„Dok vlada trojedne kraljevine nije uredjena po načelu odgovornosti, vlastna a i dužna jest ona u sabor pošiljati zastupnike svoje, koji mogu govoriti u smislu poslovnika, al glasovati samo onda, ako su članovi sabora."

Odboru se vidilo, da je to jedno te isto izrečeno, samo da je bolje stilizirano u predlogu vladinom.

(Prima se!)

§. 17. Prima se vladin §. 18. koji glasi:

„Svakomu je članu sabora prosto, ako ga podupre drugih 5 članovah, ustmeno ili pismeno upitati zastupnika vlade o naredbah vladinih i njezinih namjerah zakonarskih, a ovaj je dužan u primjerenu roku za istoga zasjedanja odgovoriti, ili uz obrazloženje odgovor uzkratiti."

Izostaje saborski §. 16., koji glasi ovako:

Svakomu je članu sabora prosto ustmeno ili pismeno, ako ga podupre 5 drugih članovah, upitati zastupnika vlade o naredbah vladinih i njezinih namjerah zakonarskih, a ovaj je dužan odgovoriti u primjerenom vremenu za istoga zasjedanja."

Kako se vidi, i ovdje je isto rečeno, samo u predlogu vladinu obširnije i točnije.

(Prima se!)

Onda zadnji paragraf odborova predloga jest §. 18., kojim se predlaže, da se pridrži §. 17. osnove saborske, koji glasi o zemaljskom odboru, naime:

„O zemaljskom odboru, koji ima upravljati zemaljskim imutkom i pripravljati osnove, stvorit će se poseban zakonski članak."

Ovaj je članak sasvim izpušten u osnovi vladinoj, a razlog zato je od vlade naveden sljedeći:

„Spomen odbora za rukovanje s vlastitimi zakladami imao bi se izpustiti, pošto nespada u zakon o uredjenju sabora, niti je u organičkom savezu s predućimi ustanovami."

Kašto se je mogao vis. sabor osvjedočiti iz razloga po odboru u izviešću svom navedena, to je razlog, s kojega odbor predlaže, da se §. 17. saborske osnove pridrži, taj, što ovaj odbor nesmatra kao vis. vlada ovaj zemaljski odbor samo za takav, koji upravlja zemaljskim imutkom, već mu je zadaća upravo ova, koja je u zadnjoj stavci napomenjena, naime da pripravlja zakonske osnove. Mi smo se osvjedočili tečajem ovog i drugih saborah, da sam sabor postavlja odbore ad hoc, da izrade predloge, jer kad stvari idu na odsjeke, to se obično ad calendas graecas odlažu. Ova bi ustanova dakle vrlo shodna i spasonosna bila, kad bi obstojao odbor, koji bi od jednog do drugog zasjedanja pripravljao zakonske osnove. Istina, da se tim u ustavnih državah bave vlade same, koje imadu dosta strukovnjakah; nego kako sada stvari kod nas stoje, težko bi se mogao sabor kao zakonodavna vlast tim faktorom služiti; tu imade kojekavih zaprekah; jer naše vlasti dosada su tako uredjene, da imadu mnogo posla sa zadaćom svojom službenom, te se nebi mogle, i ako bi se i mogle, to bi se samo onako sekundarno bavile takovimi zakonskimi osnovami.

Dakle od ove strane nije se uspjehu nadati, zato je odbor držao, da bi vrlo dobro bilo, da takav odbor saborski stalno obstoji, koji bi pripravljao osnove; a s druge strane bi to dobro bilo, jer bi ovo barem fictione juris njekakva kontrola bila državnim upravljajućim vlastim.

S toga je razloga odbora predložio, da se ovaj §. sadrži, tim više, što je tek samo u principu kazano: kad se to potvrdi, da će se tek onda zakon o tom odboru stvoriti.

M. Kraljević: Ja sam za to, da se ovaj paragraf izpusti. vis. je vlada ovaj §. 17. izpustila radi toga, što bi se glede zakladah drugi zakon donieti imao. Što se pako osnove tiče, kad bi se ovdje htjelo, da se pozitivni zakon stvori, i onda bi ja proti tomu bio; jer mi smo u našoj adresi iskali odgovornu vladu, i to bi ovdje u sukob došli saovim zemaljskim odborom, jer takovi zakoni o inštitucijah, kašto su giunte u Dalmaciji, i kakovih prekolitavci, imadu nisu u suglasju sa odgovornom vladom. Zato nalazim za shodno, da se ovaj §. nikako nenapominje.

Dr. Ign. Brlić: Ja ću s praktičnog gledišta poduprieti g. predgovornika. Stavimo, da ostane ovaj paragraf, i da ga vlada sankcionira, što smo tim postigli? jer mi sami kažemo, o tom će se tek zakon donieti. Dakle nebi nikakve cieli postignuli. Drugo, ako ostanemo kod tog paragrafa, opet pravimo prepone, da vlada taj izborni red nesankcionira, a prepone praviti bez razloga, držim ja za suvišno. S toga sam ja za to, da se ovoj paragraf, budući da je bez ikakve koristi, sasvim izostavi.

M. Mrazović: Ja sam za to, da se ovaj §. izpusti, i to iz svih razlogah, što su dosad navedeni; ja držim zemaljske odbore za surogat u ustrojstvu zemaljskom, gdje neima odgovorne vlade i gdje neima nade postići odgovornu vladu. Znamo iz izkustva, da je zadatak odgovorne vlade osnove zakonske predlagati, i ako to konkretno na trojednu kraljevinu uporavimo, nebi se nikomu, nego upravo odgovornoj vladi povjeriti mogla ta zadaća, ako zemlja nije nakanila dvostruki trošak imati na uzdržavanje dvojih oblastih.

Jedino jest to, što je g. izvjestitelj naveo, da bi se taj odbor imao smatrati kao kontrola obstojeće vlade. Kad bi to bilo, to bi imali razloga da pridržimo ovaj paragraf; nu o tom neima u samom paragrafu niti rieči, i nezna se, kojim bi načinom tu kontrolu i glede koga taj odbor izvršivao; o tom neima niti slovca.

Ja dakle, gledeć na to, što držim, da bi to bio opet nov teret za zemlju, i da je to surogat dikasterialne ili u obće neodgovorne vlade, i napokon, što scienim, da ovim paragrafom samim još nije postignuta svrha ona, koju je postignuti želio vis. sabor, kad je to zaključio — jer niti u prijašnjem niti u sadašnjem zasjedanju nije stvorena osnova zakonska, kojom bi se djelovanje i područje tog zemaljskog odbora za potvrdjenje podnielo: s tih razlogoh držim, da bi bez potrebe i koristi bilo, da se vis. sabor naproti mnienju vlade i nadalje ovog paragrafa drži.

Izvj. A. Ćepulić: (Odustaje od posljednje rieči).

Predsjednik: Odbor predlaže §. 18., dočim su se svi govornici, koji su ustali, proti njemu izjavili.

Koja su gospoda za to, da se pridrži §. 18., onako ka-

ko ga je odbor predložio, naime: (Čita ga) neka izvole ustati. (Ustane samo njekolicina).

To je manjina, s toga se većinom dakako ogromnom onaj §. propalim očituje.

Jedna je još okolnost, koju mi je dužnost vis. saboru napomenuti. Kad smo mi po nalogu vis. sabora s našimi brzopisci utanačivali ugovor, bijaše ustanovljeno, da imadu dobiti za svaku sjednicu 30 for., nego kad smo mi na večer sjednicu, držali, kad se je manja kakva stvar, kakav izbor odbora obavljao, to smo kao nastavljenje smatrali. Nego takove sjednice, kaošto su ovih danah bile, n. pr. danas od 10 do pol 3 i poslje podne od 6 do 9 ure, mislim da se računaju za dvie. (Glasovi: Dvie!). Dakle to prima vis. sabor.

Tim zaključujem i uričem buduću sjednicu na ponedjeljak u 10 satih.

Šestdeset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 31. prosinca 1866. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Sjednica je otvorena, i molio bi gospodina bilježnika, da nam zapisnik prošle sjednice pročita.

Biljež. M. Ožegović: (Čita zapisnik):

Zapisnik

šestdeset i treće sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 29. prosinca 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

1. U 10 satih bude sjednica otvorena, a zapisnik 62. sab. sjednice pročitan i, jer primjetbe nebijaše stavljene, odobren i uvjerovljenim proglašen.
2. G. saborski prvi podpredsjednik prijavlja, da 28. prosinca 1866. zato sjednice nebijaše, što, vrativ se iz puta svoga, nije našao i nebi izviešćen, da su dotični odbori s predlozi gotovi; — a jer mu je tekar okolo poldana prijavljeno, da je odbor sa predlogom o sveučilištu gotov, pa isto tako, da je saborski odbor izaslani za uredjenje sabora i izborni red, svoj operat dovršio, to je sjednicu za danas urekao. Ovo se primlje do znanja.
3. Prijava g. prvoga podpredsjednika, da je g. Stjepanu Hrvoiću, zastupniku kotara Sv. križkoga, povodom molbe br. 908. petdnevni dopust od 28. prosinca 1866. do 2. siečnja 1867. uključivo podielio. Uzeto je do znanja.
4. Županija zagrebačka dopisom svojim ovdje pod br. 906. podnaša izpravljeni izborni zapisnik uslied saborskoga zaključka od 24. stud. 1866., iz kojega proizlazi, da je g. Antun Čop za zastupnika u kotaru banijanskom polag propisa izabran, dočim su u zapisniku samo njeki formaliteti slučajno izpušteni, a i oti su sada uklonjeni.

   Povodom ovim, jer je izborni zapisnik u redu, dočim su manjkajući prije formaliteti naknadno izpravljeni, proglašuje se g. Čop ovjerovljenim.
5. Sada čitaše g. dr. Pavao Muhić, kao izvjestitelj sab. odbora za sveučilište i muzej izaslanoga, odborske predloge brojem 913. označene, i to:

   I. Predlog o tom, da se sveučilište u Zagrebu ustroji, i tò bogoslovni, pravoslovni i filozofički fakulteti najprije, dočim bi se sa primaljskim zavodom, isto tako sa medicinskim fakultetom gdjekoju godinu pričekati moglo; — na dalje predlaže odbor, da se živinarski zavod uz gospodarsko-šumarski zavod u Križevcih podići može.

   A jer za ovu uzvišenu svrhu novacah treba, to je predložio odbor, da će trošak spomenutih triuh fakultetah i knjižnice iznašati 49.550 fr.
   a živinarsk. zavoda 3.550 fr.
   iliti ukupno 53.100 fr.
   kada se sve uvede.

   Ovaj trošak imao bi se, na koliko kamate od glavnice za sveučilište darovane zadosta nisu, i ako državna blagajna novacah dala nebi, iz zemaljskih zakladah i to sirotinske, komercijalne, regnikolarne i kuće regnikolarne plaćati.

   Da pako ovo laglje bude, valja zatražiti oprost od dohodarine, zatim bolju upravu s naukovnim dobrom Kutjevom, koje kad što, kad ništa nenosi, odkad c. kr. financija njim upravlja.

   II. Predlog o uredjenju zemaljskoga muzeja u Zagrebu sa godišnjim troškom od 5.440 fr., koji se namirivati imade iz vlastitoga imutka sa 300 fr. i opeta iz regnikolarne zaklade godišnjih prihodah.

   A jer i knjižnica čest starinarskoga razdjela nar. muzeja sačinjava, to predlaže trošak godišnji iste sa 4200 fr., koje bi regnikolarna zaklada iz godišnjih kamatah takodjer plaćati imala. — Ujedno valja ovo kroz administrativne oblasti izvesti, na koliko se muzeja i knjižnice tiče. A jer se odbor nada, da ovi predlozi po vis. saboru prihvaćeni budu, to sastavi ujedno i predstavku na njeg. c. kr. apošt. veličanstvo pod III., koja bi pročitana, i kojom se moli, da osnova potvrdjena bude, za da sveučilište već početkom godine školske 1867/8. u život stupi.

   Tako predlozi, kao i predstavka budu prihvaćeni jednoglasno, dočim čitavi sabor željno izgleda dan, kada će već davno izgledanu želju, oživotvorenje sveučilišta, izpunjenu viditi.

   Napokon predlaže isti odbor članak a darovih za sveučilište pod IV., gdje se ujedno poimence i darovatelji spominju sliedećega sadržaja:

Budući sveučilište jedan od poglavitih uvjetah, uza koje će moći i južni Slavjani stupiti u kolo napriednih narodah, smatra ovaj sabor dužnošću svojom, da upiše u svoje spise imena onih, koji su učinili svojimi žrtvami, te naš narod može danas pouzdanije očekivati, nego-li igda prije, da će postići za svoju darovitu mladež visoko učilište, za kojim već odavna čezne.

Namjeravajući tim ovaj sabor domoljubnoj vrlini javno priznanje podieliti, bilježi ponajprije za vječnu uspomenu i krepku pobudu za potomstvo djelo riedke darežljivosti i uzvišena domoljubja biskupa Josipa Jurja Strossmayera, koji je, žudeći da narod digne dostojan spomenik neumrlomu svojemu junaku Nikoli Zrinjskomu, prigodom njegove tristogodišnje slave zamislio i otvorio sabiranje darovah za sveučilište, poklonivši mu sam u to ime 50.000 fr., što s prije već u istu svrhu njim darovanim novcem čini svotu od 57.050 for.

S istom namjerom i s jednakom zahvalnošću spominje ovaj sabor i ostale korporacije i pojedince, koji su već do sada za kratko vrieme sabiranja darovah za sveučilište znatnijih žrtvah prinieli za veliku narodnu svrhu.

Ti pako jesu:

Občinstvo križevačke županije pokloni	fr.	1060
„ požežke „ „	„	1670
„ sriemske „ „	„	700
„ virovitičke „ „ koje je namienilo sveučilištu trećinu svoje stare domaće blagajne.		
Jelisava Prasnička obeća	„	500
August Vais, trgovac u Zagrebu pokloni	„	100
Vaso Dizdar, „ „ „ „	„	100
Dr. Josip Hoffmann, kralj. javni bilježnik u Zagrebu pokloni	„	100
Gjuro Crnadak, trgovac u Zagrebu	„	300
Baltazar Baćo, nadarbenik u Jaski	„	100
David Neuwirth, trgovac u Virovitici	„	100
Škender Oblak, trgovac u Djakovu	„	150
Ilija Okrugić, župnik u Levanskoj varoši	„	100
Josip Lukić, župnik u Vrbici	„	100
Kaptol djakovački	„	500
Mirko Hrvat, odvjetnik i nar. zastupnik	„	300
Ivan Kukuljević, vel. župan	„	100
Jakov Weis, trgovac u Zagr.	„	200
Iavn Kralj, posv. biskup	„	1000
Juraj Haulik Varaljski, stožernik	„	10000
Jure Daničić, nar. pisac	„	100
Sl. i kr. grad Karlovac obeća 2000 for. i položi	„	500
Petar Bučar, župnik u Mrežnici	„	100
Samuel Weiss, Samuel Hirschler i Ivan Frankl	„	600
Mirko Bedeković, kandidat pravah	„	100
Vjenceslav Turković, trgovac u Karlovcu	„	500
Dr. Antun Jordan; odvjet. i nar. zast.	„	100
Franjo Türk, trgovac u Karlovcu	„	500
V. Bleiveis, „ „ „	„	100
D. Banjanin „ „ „	„	100
A. Musulin star. „ „ „	„	100
P. Ressman „ „ „	„	100
Franjo Kalabar, opat i kanonik u Zagrebu	„	100
Bar. Dragojlo Kušlan, odvjet. i nar. zast.	„	500
Mato Bancso, trgovac u Varaždinu obeća	fr.	500
Sl. i kr. grad Zagreb odluči	„	50000
Zastupstvo zagrebačke županije namieni trećinu svoje hospitalarne zaklade, što čini	„	42000
Sbor prebendarah prvostolne crkve zagreb.	„	1200
Prvostolni kaptol zagrebački	„	5000
Ferdo Babić, kanonik u Senju	„	100
Povlast. trgovište Samobor obeća	„	500
Sl. i povlašt. trgovište Sisak	„	500
Vlastnici prvoga hrv. mlina na čigru u Karlovcu	„	100
Dr. Vjekosl. Gvozdanović, odvjetnik u Karlovcu obeća	„	200
Janko Adležić, trg. u Karlovcu	„	100
Mavro Broz, župnik u Voći i nar. zast.	„	100
Više rodoljubah u Vinici pokloniše	„	109
Antun Čop, začastni žup. mjernik i narodni zastupnik obeća	„	100
Benj. Lukšić, trgovac u Karlovcu	„	500
A. Živojnović, „ „ „	„	200
Mijo Krešić, gradjanin	„	100
Mato Župčić, župnik u Dubovcu	„	100
Dr. Ivan Šimunčić, odvjetnik u Karlovcu	„	200
Mihajlo Sopčić, župnik u Žakanju	„	100
Josip Tomašić, kot. sudac u Ribniku	„	787
Josip Turković, žup. u Ivanić-gradu obeća	„	100
Škender Šimunčić, dvorski savjetnik	„	100
Drag. Čegel, kot. sudac u Sv. Križu	„	100
Ljudevit Sartori, župnik, obeća	„	100
Mirko Šandor, odvjetnik „	„	100
Ladislav Tompić, kot. pristav u Sv. Križu	„	100
Josip Borovečki, duhovni pomoćnik u Krapini obeća za svaku god. po	„	20
Franjo Weiser, vlastelin u Krapini obeća	„	100
Jedanaest občinah kotara sv.-križkoga obeća po 50 fr.	„	1050

Napokon se ovim u ime naroda izjavljuje dostojna hvala i za svaki drugi budi veći, budi manji dar, koji je već do sada položen, ili će se unaprieda položiti, da se uposred našega naroda podigne hram višjoj znanosti.

6. U savezu s ovim posljednjim predlogom odbora stavi narodni zastupnik g. Franjo Žužel umjestni predlog, da se otvori listina u sabornici, koja će okolovati i u koju će svaki upisati za sveučilište, koliko uzhtije; — zatim da se kr. namj. vieće pozove, neka sve oblasti na kupljenje darovah za sveučilište naputi.

   Ovo bi primljeno jednoglasno s tim, da g. saborski podpredsjednik listu otvori i u sabornicu izloži.

7. Saborski odbor, koji bi u Beč izaslan, za da adresu ovoga sabora nj. c. kr. apošt. veličanstvu podnese izvješćuje, da je to izvršio, a g. Mrazović dotično izvješće pročita, iz kojega proizlazi, da g. Faustin Suppe u Beč neprispi, a adresa da je predana. Ovo je do znanja primljeno.

8. Gosp. drugi sab. podpredsjednik dr. Subotić predloži, da se trošak saborske pisare, i to:
   1. za questora na mjesec 50 fr.,
   2. za dva stalna pisara na svakoga 1 fr. na dan,
   3. za dva stalna pisara za svakoga posebice 50 novč. na dan.

4. za dva pisara za pripomoć, kad uztreba, na čitav dan 1 fr., a na pol dana 50 nv. svakomu,
5. za dva podvornika, za jednoga 1 fr., a za drugoga 70 nov. na dan.

Zatim za red i sigurnost

6. za kastelana 1 fr. na dan,
7. za četiri pandura, za svakoga 60 nvč. na dan,
8. za tri pomoćnika pandura, za svakoga 20 nv. na dan,
9. za dva pećara sa nadnevnicom 60 nvč.
10. za garderobeura sa 50 nvč. na dan,
11. za billeteura nadnevnicu od 50 nvč.,
12. za sobara sa mjesečnom plaćom 45 fr.,
13. za pralju sa mjesečnom plaćom 4 fr.,

a isto tako i za ine potriebštine pisare odobri, a ujedno da se predsjedničtvo ovlasti, da sva potrebna nabaviti i izplatiti može, što se sve pod br. 914. potanje razlaže.

Predlog ovaj bude primljen s tim, da se broj osoblja i plaćah odobrava, a podpredsjedničtvo ovlašćuje, neka potrebna nabavi i izplati.

9. Prvi saborski podpredsjednik g. dr. Šuhaj prijavlja ustmeno, da je zato, što je kratak rok za predaju adrese ustanovljen bio, adresu hrvatski i njemački i noćju prepisivati dati morao, u tu svrhu dva pisara upotriebio, koji su zbilja noćju radili, i da zato predlaže, neka se svakomu od dvajuh pisarah za ovo upotrebljenih, nagrada od 15 fr. dozvoli.

S obzirom na navedene razloge dozvoljuje se nagrada, a predsjedničtvo saborsko se ovlašćuje, da ju izplati. —

10. Poslie ovih prešao je sabor na dnevni red, a izviestitelj odbora za uredjenje sabora i izborni red izaslanoga g. Avelin Ćepulić, stane razlagati predlog odbora i čitati već razdieljenu osnovu zakonskoga članka o uredjenju sabora.

A dočim su predlozi i sabora i vlade već prije razdieljeni, to bude odmah razprava vodjena po §§. sliedećim načinom, i to o članku o uredjenju sabora:

§. 1. predloga odborova bude jednoglasno primljen i glasi:

Nj. velič. kralj sazivlje sabor trojedne kraljevine svake godine u glavni zemaljski grad Zagreb.

Za §. 2. prima se vladin predlog jednoglasno i glasi:

§. 2. Zakonarska perioda sabora ustanovljuje se na tri godine.

Odbor predlaže, za §. 3. novu, formulaciju sliedećega sadržaja:

§. 3. Zasjedanje sabora zaključuje nj. vel. kralj, komu pripada i pravo, sabor odgoditi najdulje na tri mjeseca, a i razpustit ga prije izmaka zakonske periode; al onda valja da se razpišu odmah novi izbori, i da se drugi sabor sastane najkašnje tri mjeseca iza razpusta prijašnjega.

Ovaj §. bi primljen većinom glasovah.

Za §. 4. predlaže odbor §. 4. vladin i taj §. primljen ogromnom većinom, te glasi:

§. 4. Maadat zastupinkah traje koliko i zakonarska perioda. Izprazni-li se mjesto zastupničko prije izmaka toga vremena i kad sabor nesaboruje, ima se učiniti nov izbor prije, nego se sabor opet sakupi; sbude-li se to pod zasjedanjem, ima se izbor obaviti najkašnje za tri nedjelje danah.

Za §. 5. predlaže odbor §. 4. saborske osnove i bude razpravljen po točkah. —

Glede §. 5. a) stavi ustmeni izpravak g. zastupnik dr. Luka Petrović, da se iz vladina predloga §. 5. a) iza stavke „svih diecezanskih biskupah obiuh crkavah“ uzme i u sadašnji §. 5. a) uvrsti: „priora vranskoga i ujedno velikoga predstavnika prvostolnoga kaptola zagrebačkoga“, te tako bi §. 5. a) glasio: „iz nadbiskupa zagrebačkoga, metropolite karlovačkoga, svih diecezanskih biskupah obiuh crkavah i priora vranskoga i ujedno velikoga prvostolnoga kaptola zagrebačkoga“.

Poslie podulje debate dodje na glasovanje, prima-li vis. sabor iz predloga odbora §. 5. a)? te redakcija bude većinom glasah primljena, a izpravak pade, i tako će §. 5. glasiti: Sabor se sastoji iz članovah sa virilnim glasom i zastupnikah i to:

a) iz nadbiskupa zagrebačkoga, metropolita karlovačkoga i svih diecezanskih biskupah obiuh crkavah.

Za da se §. 5. točka b) riešiti može, predlaže odborov izvjestitelj, da se razpravlja §. 11. njegove osnove, jer će onda tim' i §. 5. točka b) riešena biti.

Na razpravu toga §. 11. prodje sabor, a narodni zastupnik g. Zlatarović stavi ustmeni izpravak, da se iz vladina predloga §. 11. primi i riečca „osobnoga glasa“ uvrsti, te tako izpravak glasi:

Kao velikaš ima pravo osobnoga glasa na saboru svaki u zemlji rodjen ili kao indigena u hrv.-ugarski zakonik inartikuliran knez, grof i barun, ako izim svojstvah prepisanih §. 10. je navršio 24. godinu, posjeduje u Hrvatskoj ili Slavoniji upisano u gruntovnici na svoje ime imanje, s kojim je bila skopčana jurisdikcija, i to nerazdieljeno, kakono je bilo početkom god. 1848.

Posjeduje-li njih više takovo imanje, pripada pravo osobnoga glasa na saboru najstarijemu.

Kod preduzetoga glasovanja o §. 11. prima-li vis. sabor §. 11. predloga odborova o uredjenju sabora? bude redakcija većinom glasovah primljena, i tako izpravak pade.

Glasi pako taj §. 11. kako sliedi:

„11. Kao velikaš ima pravo glasa na saboru svaki kao indigena u zakonik unešeni ili u zemlji rodjeni knez, grof, baron, koji je sam ili kojega su predji do sada ovo pravo uživali, ako mu osim svojstvah § 10. ovoga zakona prepisanih ima 30 godinah, zatim ako posjeduje u Hrvatskoj ili Slavoniji imanje na svoje ime u gruntovnici upisano, sa kojim je jurisdikcija skopčana bila, i to nerazdieljeno, kakvo je bilo početkom godine 1848., i napokon, ako stalno u domovini prebiva. Posjeduje-li njih više takovo imanje, spada pravo glasa u saboru na najstarijega.

Tko u napredak zakonitim načinom postane velikašem, ima pravo glasa na saboru samo onda, ako mu to pravo bude podieljeno zakonom posebnim“.

Iza ovoga prihvaćena bude većinom glasovah redakcija §. 5. b), a ta glasi: „b) iz velikašah u smislu §. 11. ovoga zakona“.

§. 5. c) bude većinom glasovah redakcija primljena i zato će glasiti u §-u 5. c) iz 66 zastupnikah iz provincijala.

Na točku d) §. 5. odborova predloga stavi nar. zastupnik g. Ivan Vončina ustmeni izpravak, da se točka d) „iz 23 zastupnika krajiška“ sasvim izpusti, a taj predlog prihvati i g. nar. zastupnik Jovan Živković, dočim od svoga odusta. Poslie podulje razprave bude glasovano, i tada je većinom

*

glasovah primljena redakcija, zato glasi §. 5. d) „iz 23 zastupnika krajiška“

Točka e) odborova predloga bude bez svake razprave primljena, a ta glasi §. 5.: „e) broj zastupnikah iz Dalmacije ustanoviti će se porazumno sa izaslanici dalmatinskimi, kad se viećalo bude o sdruženju Dalmacije sa Hrvatskom i Slavonijom“. —

Posljednja alinea odborova bude takodjer bez prepirke prihvaćena kako sliedi:

„O izbornom pravu i o samih izborih odredjuje, što treba, izborni red.“

Te tako je §. 5. dovršen.

Sada se opet pomoli g. dr. Luka Petrović, zastupnik prvostolnoga kaptola, da za kaptol zagrebački glas na saboru zahtieva; ali bude prekinut u besjedi iz razloga, što je to pitanje već riešeno konačno. —

Prije nego se članovi sabora razidjoše i prije nego sjednica za sada dignuta bude, ustade g. narodni zastupnik bar. Dragojlo Kušlan, te prosbori, a poslje predade evo ovo pismeno, da se u zapisnik uvrsti i po visokom saboru prihvati:

„Povodom započete diskusije o netom pročitanom izviešću odborskom glede uredjenja sabora i izbornoga reda, kao i povodom predloženih nam po uzv. kr. dvorskoj kancelariji u tom pogledu bitnih i to onakovih preinakah, na koje nijedan slobodan narod pristati nebi mogao, a jamačno ni ovaj sabor pristati neće, usudjujem se, poduprt petnaestoricom saborskih članovah, vis. saboru predložiti: da u oči predstojeće našemu narodu i njegovoj državnoj političkoj i narodnoj slobodi goleme opasnosti zaključiti izvoli: da zakonito u ovom saboru sakupljen narod trojedne kraljevine proti svakom jednostranom po kruni izvest se imajućem uredjenju sabora trojedne kraljevine i uvedenju izbornoga reda za nju svečano prosvjeduje, očitujući: da donle, dok se ujedinjenom voljom naroda i svietle krune zakonitim načinom sabor trojedne kraljevine neuredi i za nju izborni red neuvede, narod trojedne kraljevine i njegova kralja veže i vezati ima jedino zakoniti izborni red od godine 1848., koga su ne samo narod, već i njeg. veličanstvo kraljevi Ferdinand V. i sada sretno vladajući Franjo Josip I. primili i na kojeg temelju su saborisali sabori od godinah 1848., 1861. i 1865/6., te svoje znamenite po narod naš odluke i zakone stvarali; napokon, da će narod naš samo onaj trojedne kraljevine sabor za zakonit priznati, koji će se na predidućem temelju sazvati.“

Ovaj zaključak bude ustajom po ogromnoj većini prihvaćen, a g. narodni zastupnik Vukašinović pridoda: da se stavi narod hrvatsko-srbski, što bi takodjer primljeno.

Ustmeni predlog g. narod. zastupnika Živkovića, da se radi priešnosti predmeta i u večer ova sjednica nastavi, za da se sva moguća za izraditi izborni red upotriebe, bi prihvaćen i ujedno po g. podpredsjedniku izrečeno, da sjednica ova u večer u 6 satih nastavljena bude.

Sjednica u večer u 6 satih.

G. izvjestitelj odbora Avelin Ćepulić razlaže §. 6. osnove odborove.

G. Živković stavi na ovaj §. 6. ustmeni izpravak, da se iza „ban trojedne kraljevine“ uvrsti: „predsjeda mu pako po saboru izabrani, a po kralju potvrdjeni predsjednik ili podpredsjednici.“

G. dr. Brlić pristajuć uz ovaj izpravak predlaže, da se rieč „ili podpredsjednik, ili podpredsjednici“ izpusti kao suvišna. —

G. pako zastupnik Ivan Vončina stavlja izpravak ustmeni: „predsjeda mu pako predsjednik, kojega imenuje za svako zasjedanje kralj na trojni predlog.“ —

Izza razprave dodje do glasovanja tako, da se u odborovu §. 6. iza rieči „predsjednik“ rieč „ili podpredsjednik“ izpušća, te tada bude redakcija većinom glasovah prihvaćena i zato će glasiti §. 6. ovako:

„§. 6. Sabor otvara i zatvara njeg. veličanstvo kralj, ili njegov namjestnik, ban trojedne kraljevine; predsjeda mu pako po saboru izabrani predsjednik ili podpredsjednici (§§. 20. i 21. poslovnika saborskoga.)“

Odborova predloga §. 7. bude bez razprave velikom većinom prihvaćen i glasi:

„§. 7. Funkcija predsjednika i podpredsjednikah traje dok i zakonarska perioda“.

§. 8. odborove osnove bi takodjer bez razprave velikom većinom primljen i glasi kako sliedi:

„§. 8. Bilježnike, rednika kuće i pomoćno osoblje bira si sabor u smislu poslovnika za svako zasjedanje“.

Isto tako bi prihvaćen §. 9. odborove osnove većinom glasovah u sliedećoj formulaciji:

„§. 9. Zastupnici nedobivaju nikakove nagrade: nestanujući u Zagrebu dobivaju osim naknade putnoga troška 3 for. na dan“. —

Proti §-u 10. odborove osnove nebješe ništa navedeno, već bude i otaj većinom glasovah primljen, a primljeni glasi:

„§. 10. Zastupnik naroda može biti svaki po zakonu sin trojedne kraljevine:

a) ako je navršio 24. godinu i ako nije pod skrbstvom;
b) ako je pismen čovjek, to jest, ako zna bar čitati i pisati;
c) ako nije obsudjen ili u posebnoj iztrazi radi prostoga zločina, ili prekršaja počinjena s koristoljubja;
d) ako nad njegovim imutkom nije otvoren stečajni postupak“.

O §-u 11. bi već kod §. 5. b) navedeno, kako je riešen i zato se ovdje neopetuje.

§. 12. odborove osnove bude bez razprave velikom većinom primljen, i glasi:

„§. 12. Zastupnici neprimaju nikakovih naputakah, a glasuju samo osobno“.

Kod §. 13. odborova predloga, gdje se o djelokrugu sabora govori, bude više izpravakah stavljeno, i to po g. zastupniku Živkoviću ustmeno sledeći, neka se taj §. iza riečih državnih poslovih ovako završi: „na koliko mu zakonarska vlast zakonitim riešenjem državopravnih pitanjah ograničena nebude“, a po tom da izostane sadašnji zaključak toga §-a.

Zatim ustmeni predlog g. dra. Nap. Špuna, da se mjesto §. 13. odborove osnove stavi sliedeći:

„§. 13. Na djelokrug sabora spadaju svi predmeti zakonarski, u koliko sabor nepodieli svoje zakonarske vlasti s drugim kojim zakonarskim tielom“.

Nadalje po nar. zastupniku g. Matiji Mrazoviću, da se formulacija §. 13. odborove osnove izpusti, a mjesto nje sliedeća uzme:

„§. 13. „Na djelokrug sabora spada zakonarstvo glede svih državnih poslovah, na koliko on svoje zakonarske vlasti nepodieli s drugim kojim zakonarskim tielom“.

Uz ovo je izvjestitelj g. Ćepulić predložio odmah iz po-

četka, da se iz §. 13. odborove osnove izpusti „budući itd. do uključivo „to“, jer razlog u zakon nespada. —

Poslje dulje razprave bude preduzeto glasovanje i to najprije o redakciji, i jer se većina razabrati pravo mogla nije, bude glasovanje poimence obavljeno o sliedećoj formulaciji: prima-li vis. sabor §. 13. redakcije odborova predloga o uredjenju sabora?

Sa da!

glasovahu sliedeći članovi saborski:

Akurti,
Begna,
Brlić, Dr.
Broz,
Barabaš,
Fabiančić,
Fiamin,
Horvat Petar,
Jakić,
Jančo,
Jelačić Kaž.,
Kirjaković,
Kiš Ladislav,
Kraljević Benj.
Kraljević Miroslav,
Kugler Stjepan,
Kušević Aur.,
Kušlan bar.,
Mance,
Mihalić E.,
Muhić,
Najpar L.,
Ožegović Martin,
Pavleković,
Petričević,
Pinterović,
Popović D.,
Rački,
Rogulić,
Soić,
Šedel,
Stojanović,
Strossmayer,
Torbar,
Urpani,
Ostriš Andrija,
Vakanović,
Vukašinović.
Zlatarović,
Zoričić,
Hrvat M.,
Maller.

Sa ne!

glasovahu sliedeći članovi:

Babić Josip,
Baltić,
Blažić,
Car,
Ceboci,
Čepulić,
Dutković,
Farkaš,
Hellenbach,
Jelačić Dragutin,
Jurković,
Koić,
Kolarić,
Kovačić J.,
Krajačić,
Kralj župnik,
Kukuljević,
Kušević Sv.
Lalić Pavo,
Laudenbach Ivan,
Lovrić Franjo,
Mažuranić,
Mrazović,
Marić,
Milić,
Nikolajević St.
Ožegović Tito,
Ožegović Ivan,
Popović Samoilo,
Petrović Luka,
Prica,
Prukner,
Regen,
Starčević,
Subotić,
Sviličić,
Šafarić,
Šauer,
Špun J.
Špun M.,
Špun Dr. Nap.
Toljan,
Užarević,
Veber,
Virag,
Vukotinović,
Zadravec,
Zidarić,
Zorac,
Žužel,
Grković.

Neglasuje!

Živković Jovan.

Odavle proizlazi, da je redakcija §. 13. odborove osnove sa 51 glasah proti 42 glasa pala.

Poslje je glasovano ustajom o predlogu g. Živkovića, koji je takodjer ogromnom većinom zabačen.

Kod glasovanja o predlogu g. Mrazovića, ukazà se, da je taj izpravak velikom većinom prihvaćen i polag toga glasi §. 13. ovako:

„§. 13. Na djelokrug sabora spada zakonarstvo svih državnih poslovah, na koliko on svoje zakonarske vlasti nepodieli s drugim kojim zakonarskim tielom.“ —

Iz odborove osnove bi primljen §. 14. bez razprave i to ogromnom većinom, a taj §. glasi:

„§. 14. Pravo iniciative pripada i kruni i saboru.“

O §-u 15. spomenuti valja to, da je bez razprave velikom većinom prihvaćen, kako ga odbor predloži, i taj glasi:

§. 15. „Poslovanje sabora uredjeno je posebnim poslovnikom.“

Osnove odborove §. 16. primljen jeste takodjer bez svake razprave, ogromnom većinom, i taj će glasiti:

„§. 16. Vlada je vlastna, a i dužna u sabor pošiljati zastupnike svoje, kojim je dopušteno u svako doba govoriti; ali glasovati samo onda, ako su članovi sabora.“

Isto tako bude ogromnom većinom bez svake razprave prihvaćen §. 17. odborove osnove, koji ovako glasi:

„§. 17. Svakomu je članu sabora prosto, ako ga podupre drugih 5 članovah, ustmeno ili pismeno upitati zastupnika vlade o naredbah vladinih i njezinih namjerah zakonarskih, a ovaj je dužan u primjerenu roku za istoga zasjedanja odgovoriti, ili uz obrazloženje odgovor uzkratiti“.

Proti §. 18. odborove osnove stavi nar. zastupnik g. Miroslav Kraljević izpravak, da se izpusti posve, a kod preduzetoga glasovanja: prima-li vis. sabor §. 18. odborove osnove o uredjenju sabora? pade redakcija, i tako se taj §. posve izpušta, a to bje zaključeno ogromnom većinom. —

Tim bje članak o uredjenju sabora posve riešen.

G. saborski podpredsjednik dr. Mirko Šuhaj predloži molbenicu brzopisacah br. 922. označenu, da se ono, ako se u jutro i uvečer sjednice drže, to glede nagrade brzopisacah polag sklopljenoga ustmenoga ugovora, ne za jednu, već za dvie sjednice smatrati imade, i jer brzopisac u tom slučaju nagradu za dvie sjednice traži, da mu se nagrada takova i dozvoli.

Ovaj predlog se odobrava s tim, da se brzopiscu onda, kad je i u večer sab. sjednica, za dvie sjednice nagrada dozvoljuje.

S ovim bje sjednica u $^3/_4$ na 9 razpuštena, a buduća za 31. prosinca 1866. u 10 satih s jutra opredieljena.

Dr. Mirko Šuhaj s. r.
I. podpredsjednik sabora.

M. Ožegović v. r.
bilježnik.

Predsjednik: Glede zapisnika imao bi ja njekoliko primjetbah učiniti. Ovdje g. bilježnik navodi, da je vis. sabor glede proračuna sveučilišta sa 49.000 for. odnosno sa 53.000 for. učinjena odlučio namiriti otaj trošak iz zaklade regnikolarne i t. d.; nu bilo je prije svega naročito u izviešću navedeno, da se imadu kamati glavnice, koja je već dobrovoljnimi prinesci sabrana, u tu svrhu upotriebiti, a onda iz raznih zemaljskih zakladah uzeti još onoliko, koliko treba.

Bilj. M. Ožegović: Molim, to stoji tako (Čita dotični pasus!)!

Predsjednik: To su zaklade za akademiju i bogoslovni fakultet, a ne glavnica za sveučilište. (Neka se dakle izpravi).

Nadalje, ako sam ja dobro razumio, zaključeno je bilo glede predloga g. Žuzel-a, da se listina imade izložiti, a da se nam. vieće neimade pozvati, buduć da je to i onako već učinjeno. Napokon glasio je predlog zastupnika novljanskoga ovako: da predsjednika za svako zasjedanje uz trojni predlog sabora nj. vel. imenuje; dakle rieči: „za svako zasjedanje“ izpuštene su u zapisniku. (Prima se!).

Dr. Nap. Špun: Imam malu opazku glede izpravka, kojega sam ja učinio na §. 12. odnosno 14. Moj izpravak bio je modificiran po meni samom, te je glasio ovako: (Čita ga).

Predsjednik: Molim, da ga izvolite predati gosp. bilježniku, pak će se uvrstiti u zapisnik.

Dr. I. Brlić: Ako nam je nastojati o tom, da se u javnih spisih svaka stvar svojim imenom zove, onda imam ja na to, što se u izviešću kaže, da je bio zaključen članak zahvalnosti utemeljiteljem i darovateljem za sveučilište, primietiti to, da se taj zaključak člankom nazvati nemože, jer člankom zove se ili zakonska osnova, koja se nj. vel. za potvrdjenje predlaže, ili jedan dio ili stavka pojedinoga kojega zakona; dakle ovdje moglo bi se samo kazati: očitovanja ili izjava zahvalnosti, a ne članak.

M. Hrvat: Sabor 1861. god., kad je zaključio izreći zahvalnost utemeljiteljem i darovateljem za jugsl. akademiju, isto je učinio, što čini sadašnji. Nu uzmimo i magjarske zakone od 1848. god., i tamo su inartikulirani članci zahvalnosti za magjarsku akademiju, museum, kazalište itd. Dakle kad smo mi već jedanput tako radili, kad je i ugar. sabor tako radio, onda ja zbilja neznam, zašto bi sada od toga odstupali.

A. Vakanović: Ako je poseban članak načinjen glede sveučilišta, onda bi posljednji paragraf mogao izreći zahvalnost utemeljiteljem i darovateljem; ako nije načinjen poseban članak glede sveučilišta, onda ja neznam, kako bi drugačije izreći mogli svoju zahvalnost, nego da načinimo za to poseban članak, i tu se ja nemogu složiti sa mnenjem g. Brlića.

Predsjednik: Redakcija dakle glasi ovako; (Čita dot. pasus). Koja su gg. za redakciju, neka ustanu. (Većina se digne.) Tim se zapisnik odobrenim proglasuje.

Izmedju podnesakah čast mi je samo najprešnije napomenuti:

1. Zastupnik kotara turopoljskoga g. Josip Akšamović polaže radi zvaničnih poslovah mandat svoj. Ako bude sabor dulje trajao, imao bi se dakle nov izbor razpisati.

2. Zatim mi je čast priobćiti 2 dopisa po svietlom banu na mene upravljena.

Bilj. R. Zlatarović: (Čita dopis bana, kojim priobći preinake, po vis. dvorskoj kancelariji u zak. osnovi o zem. arkivu predložene).

Predsjednik: Obzirom na to, da zem. arkiv medju najznamenitije naše zavode spada, te da se već kroz 16—18 god. u provisornom stanju koleba, usudio bi se predložiti, da vis. sabor taj predmet prešnim proglasiti i administrativnomu odboru naložiti izvoli, da u budućoj sjednici mnenje svoje podnese. (Prima se!).

Bilj. R. Zlatarović: (Čita dopis bana, kojim priobćuje, da je južno željezničko družtvo od prava prednosti glede gradjenja prugah, izuzam Osiečko-Kanižke, na 7 godinah odstupilo).

Predsjednik: Prepis toga dopisa ima se odboru željezničkomu predati: da on takodjer čim prije svoje mnenje nam priobći (Dobro!). Nadalje sab. odbor za saborske troškove predlaže vis. saboru svoje račune vrhu svih troškovah za mjesec studeni i prosinac za odobrenje. Želi-li vis. kuća, da se odboru posebnomu na pregledanje predadu, ili će ih, kako je i do sada činila, odmah odobriti?

R. Zlatarović: Ja bi sasvim pristao uz to mnenje, nego samo u formi čini mi se čudnovato, da se ono odobri, što se nije niti čulo; zato neka se prije pročita, pa onda odobri.

Dr. Luka Petrović: Ja mogu vis. kuću uvjeriti, da su ti računi jako točno napravljeni. (Glasovi: dobro; odobravaju se!).

Predsjednik: Na dnevnom redu stoji razprava o zakonskoj osnovi članka o izbornom redu.

Rob. Zlatarović: Neka mi dozvoli vis. kuća učiniti jedan predlog, koji se neposredno odnosi na predmet sada na dnev. redu stojeći. Osnova članka o uredjenju sabora prihvaćena je u posljednjoj sjednici. Načela, nazori i ustanove, koje su u toj osnovi prihvaćene, one su većom stranom — rekao bi u svem — služile za temelj one osnove, koja se odnosi na izborni red. Radi prištednje vremena usudio bi se dakle predložiti, da g. izvjestitelj pročita odborov predlog, da ga možemo onda, ako vis. kuća za shodno pronadje, u njegovoj cjelini primiti. Što se mene tiče, ja sam ga pročitao, i ja bi već sada uzanj mogao pristati, nego s obzirom na formalnost želio bi, da se ipak prije pročita, te onda tekar primi.

Predsjednik: Želi-li vis. kuća, da se cieli predlog pročita i onda u cjelosti primi? (Jest!).

Izv. Avelin Ćepulić: (Čita zakonsku osnovu o izbornom redu).

Dr. L. Petrović: Vis. sabor neka mi dopusti, da preporučim pravici i razsudjenju vis. sabora naredbu ustanovljenu u §. 15., te da se ova u sklad stavi sa §§. 12. i 3. U §. 12. kaže se: „Koji budi sam itd. (Čita). A polag ovoga izbornoga reda kaptol zagrebački nebi mogao izbirati nigdje, niti neposredno, niti posredno, nego samo za grad Zagreb zastupnika, dočim on posjeduje ne samo kuće nego i vlastelinstva u više okrugah.

U županiji varaždinskoj posjeduje Varaždinske toplice, gdje više nego hiljadu fr. izravnoga poreza plaća, a po ovom izb. redu kaptol ništa nebi mogao uticati u izbor dotičnoga zastupnika, dočim se jednomu seljaku, koji posjeduje jednu kuću i plaća 30 for. poreza daje, pravo neposrednoga izbora. U okrugu sisačkom kaptol posjeduje više kućah i takodjer više od hiljade for. poreza plaća; onda u okrugu

jastrebarskom, u okrugu zagrebačkom u okrugu dugoselskom posjeduje i kuće i vlastelinstva, i veliki porez plaća. Je-li pravo, da kaptol zagreb., koji tolik trh nosi, manje pravo ima nego ikoji seljak? (Glasovi: Netreba!) Ja netražim za kaptol više pravah nego ikoji seljak imade u trojednoj kraljevini. Ako bi se dakle vis. sabor sklonio na to, da izpravi §. 15., ja bi se onda usudio predložiti, da bi se na koncu dadale rieči: „izvan kaptola zagreb." (Oho! nemir) Ja ću dakle reći: osim kaptola zagrebačkoga i onih vlastelinah, koji u više okrugah posjeduju takovih nepokretninah, od kojih najmanje 100 fr. poreza plaćaju.

Onda bi kaptol zagrebački izbirao u Zagrebu, u varaždinskih toplicah, u sisačkom okrugu, u jastrebarskom i u dugoselskom. Ja preporučam vis. saboru, da ove razloge, koje sam na kratko naveo, uvaži.

Dr. N. Špun: Ja sam samo htio svrnuti pozornost vis. kuće na §. 6. u dodatku, gdje bi se imala sada citacija promieniti; i u ostalom treba, da se točno kontrolira sadašnja citacija.

F. Sviličić: Ja bi imao samo tu malu opazku, da se rieč: Križevac zamieni sa riečju: Križevci, jer narod tako zove taj grad. (Dobro!).

Biskup Soić: Ja bi imao opaziti glede biralištah u Krajini, da bi se mjesto: Lovinac i Mihovil, imalo kazati Lovinac sv. Mihovil, jer su dva Lovinca: jedan: Lovinac sveti Mihovil, a drugi: Lovinac sveti Rok. (Dobro!).

Ad. Veber: Ja imam malu opazku glede rieči: kandidira. Ova je uzeta iz evropejske terminologije; a u našem jeziku može se rabiti ili aktivno ili pasivno, dakle ja nemogu kandidirati, kad se ponudjam, i u §. 37. imala bi po tom dodati rieč: „se" — kandidira sam sebe. (Dobro!).

Rob. Žlatarović: Ja imam samo jedno malo pitanje, jer se mene tiče, buduć da vodim zapisnik današnje sjednice G. biskup Soić izvolio je napomenuti, da bi se imalo u §. 4. dodatka kazati Lovinac sveti Mihovil. Je-li to jedno mjesto? (Glasovi: Jest!). A što se tiče predloga zastupnika kaptola zagreb., mislim, da se može primiti kao predlog, buduć nitko nije proti njemu ustao.

M. Mrazović: U §. 11., čini mi se, uvukla se je takodjer pogrieška tiskarska, gdje se kaže: Pravo izbora ovršuje se posredno i neposredno. Mislim, da je prvi tekst glasio: posredno ili neposredno (Tako je bilo!).

Dr. I. Brlić: Takodjer glede Pazove moralo bi se kazati, da-li stara ili nova Pazova. (Glasovi: Stara!).

Predsjednik: Buduć da druge opazke neimade, to bi sad viećati imali o predlogu zast. kaptola zagrebačkoga.

R. Zlatarović: Što se mene tiče, to bi ja pristao uz taj predlog, jer mi se čini pravedno, da takov veliki posjednik, kaošto je kaptol zagrebački, koji toliki porez plaća, izvršiva najplemenitije pravo i ondje, gdje dotični posjed leži, akoprem on sam drugdje stanuje.

Br. D. Kušlan: Ja nebi progovorio, da mi se ovaj predlog nebi činio upravo nespretnim, jer ovdje se zahtieva, da se kaptolu zagrebačkomu kao korporaciji glas dade. Nu svaki od gg. kanonikah imade glas. Ja bi rado znati, na koji bi se praktični način dalo izvesti, da bi kaptol kao korporacija glasovati mogao; jer kaptol kao korporacija glasovati nemože, gg. kanonici morali bi se razdieliti u izborne kotare, ili kako bi se to moralo izvesti.

Dr. N. Špun: Što je g. predgovornik naveo glede nemogućnosti izbora, potvrdjuje mnenje, koje sam htio izraziti, da se naime predlogu gosp. Petrovića još to dodade, da imade kaptol odrediti posebnoga zastupnika, koji da izvršuje to pravo. U ostalom ovdje nebi se kaptolu dao glas kao korporaciji nego kao veleposjedniku. Ja sam dakle za to, da se dozvoli, da kaptol izašalje izaslanika, koji će izvršivati to pravo.

Mato Mrazović: Ja mislim, da ovdje nije govora o tom: može li se kaptolu zagrebačkom kao veleposjedniku poseban glas dati, nego sada se radi upravo o pravu izbora. Prečastni g. zast. kaptola zagrebačkog scieni, da je pravedno, da onaj, koji u više kotarah posjeduje nepokretninah sa stanovitom dužnosti poreznom, ondje takodjer pravo izbora izvršuje. Ja držim, da ako se ovo na kaptol protegne, onda neima razloga, da se ikomu drugomu uzkrati, koji je u istih okolnostih sa svojim posjedom, pak bi onda najlaglja stvar bila agitacijam političkim i svakojakom kortešovanju, koja se upravo imadu, koliko je bar namjera ovog izbornog reda, odstraniti Agitacije su u političkom životu dopuštene, ali u stanovitih granicah, a to se ovdje čini.

Ja držim, da ili se imadu svim, koji imadu ovako kvalificiran posjed u više izbornih kotarah, dakle i u gradu Zagrebu, dati po više glasovah, ili svim uzkratiti, kaošto je to ovdje učinjeno, i to s razloga vrlo važnoga, kojega je odbor već onom prilikom naveo, kad je §. 15. redigirao, gdje je rečeno, da nitko nije vlastan na više mjestih birati, a i stoga, što nigdje u nijednom izb. redu nije to, da bi jedna te ista osoba birala na više mjestah. Zato držim, da bi se moglo ostati kod redakcije.

Antun Vakanović: Gg. predgovornici izcrpili su već materiju, da skoro čisto ništa neimam dodati, nu samo ću još to napomenuti, da kaptol zagrebački imade sada veće pravo nego bi imao po predlogu g. Petrovića; jer sada imade 28 glasovah, dočim bi kao korporacija imao samo jedan votum.

Ako pako slavni kaptol želi votizirati u svih kotarih, gdje imade posesorijah, neka se jedan od gospode kanonikah ondje naseli, pa će onda i glasovati: (Smieh.) Ja se slažem sa redakcijom, jer se slažem sa načelom, koje je po cielom svietu priznato, da se pravo izbora samo osobno izvršivati može, a ne kroz kredencialia, koja smo vremena hvala Bogu preživili.

Josip Špun: Ja imam samo na ono, što se je reklo o vlastelih, primietiti to, da je to upravo smiešno, jer onda bi jedan, samo ako ima dosta novacah, izbirati mogao i 20 zastupnikah, jer on bi se mogao u više kotarih nabaviti imanjčićah, pak ondje namjestiti dosta činovnikah ad hoc, koji bi onda takodjer svi birali. Zato ja glasujem za redakciju.

Dr. Luka Petrović: Ja imam najzadnjemu govorniku najprije odgovoriti to, da ta želja neće doći nikomu, a niti njemu, jer ovdje se zahtieva porez od 100 fr., a to se od malih imanjčićah neplača (Smieh.) G. Vakanoviću imao bi odgovoriti, da ako se želi, da u vrieme izbora koji kanonik na imanju stoji, to će biti: poći će koji, pa će tamo biti, osobito je u proljeće ugodnije tamo bivati, nego-li u gradu, (Smieh.) a ja mislim, da svaki ondje stanuje, gdje porez plaća. Važnije je to, što je napomenuo g. Mrazović, ali ja imam odgovoriti ovo: da ako je tko sin trojedne kraljevine, te u više okrugah posjeduje vlastelinstva, od kojih svakoga najmanje plaća 100 fr. poreza, i ako taj u svakom okrugu imade pravo birati zastupnika, to neće nikada biti na štetu nego uviek na korist naše domovine. Ja zato preporučam svoj predlog.

Izvj. Avelin Čepulić: Vis. sabore! Ja preuzimam težku zadaću, da branim prečastni kaptol proti izpravku g. dr. Petrovića. (Smieh.)

Molim, ja branim prečastni kaptol i to nemogu inače, ako se upravo ne pozivljem i strogo nedržim redakcije; jer kad bi ja htio pristati na izpravak g. dr. Petrovića, onda bi po svoj prilici zagrebački kaptol zlo prošao. To su već potaknuli i obrazložili vriedni članovi ovoga sabora stranom g. Mrazović i stranom g. Vakanović; jer ako bi se primio izpravak g. predlagatelja, a nebi se promienili prema tomu svi drugi paragrafi, koji zasiecaju u sustav cieloga izb. reda, onda bi najveća dvojba nastala, i buduć bi ovaj konkretni paragraf morao doći u sukob sa ostalimi paragrafi izb. reda, to se ovaj paragraf nebi mogao na korist prečastnoga kaptola tumačiti, nego tumačio bi se po svakom juristi po načelih izraženih u ovom izb. redu tako, da zakon sam sobom nedodje u protuslovje. Ovdje stoji paragraf, koji naročito kaže, da nitko nije vlastan budi izbornika budi zastupnika birati na više miestah. To je načelo. Ako se sada bude iznimka činila glede zagreb. kaptola, onda su širom otvorena vrata kojekakvim izpravkom. Jer ako to pravo priznajemo kaptolu zagreb., onda ja neznam, kojim bi razlogom to isto uzkratili drugim: mi bi dakle eo ipso dozvolili, da svaki, koji posjeduje makar kakova imanja na više miestah, ima i pravo na više miestah glas ovati, dakle po tom bi se morao srušiti §. 15. Nadalje imamo ustanovu glede velikašah, gdje se kaže, da oni moraju redovito stanovište imati i da ondje imaju pravo; ako se dakle g. predlagatelj pozivlje na ovu paralelu sa velikaši, onda ja mislim, da kaptol nemože drugdje imati prava, nego uprav u Zagrebu, gdje je njegovo redovito stanovište, a ne u Varaždinu, i neznam, gdje da sve ima svoja imanja. A što se materialnoga prava tiče, ja mislim, da je najbolje pogodio g. Vakanović, kad je kazao, da bi kaptol zagrebački po predlogu g. dr. Petrovića izgubio upravo toliko glasovah, koliko ih sada imade više od jednoga, jer sada ih imade ovdje 28, a vani nebi imao ništa više nego jedan. A na ono, što je g. Petrović prihvatio ponudu g. Vakanovića, te kazao, da ako budu gg. kanonici htjeli imati glas na imanjih kaptolskih, da mogu tamo ići obitavati, ja mogu samo odgovoriti talijanskom poslovicom, koja veli: Fatta la legge, studiata la malizia.

Ali ja se kao zastupnik naroda ograničujem proti takovu tumačenju, jer to bi značilo, samo izbjeći zakon, kvariti i krivo tumačiti zakon. S ovih razlogah ja nemogu na ino, nego vis. saboru preporučiti, da ostane kod redakcije.

Predsjednik: Neka dakle vis. sabor izvoli najprije o redakciji glasovati, i ako bi ona pala, onda će doći na glasovanje izpravak g. dr. Petrovića. Redakcija glasi: (Čita §. 15.) Koja su gg. za redakciju, neka se izvole ustati? (Većina se digne.) Većinom glasovah primljena je dakle redakcija.

Alek. Vukašinović: Ja sam tako slobodan preporučiti vis. saboru, da bi, budući je dao glas Koprivnici, Križevcem, Sisku, sasvim malenim mjestom, koja nebroje više od 3000 dušah, izvolio takodjer Iloku, koji broji preko 6000 dušah, te jest za obrt vrlo važno mjesto, dati jednoga posebnoga zastupnika. Ja to činim za to, što su me moji komitenti molili, da se na saboru zauzmem za to, da Ilok kao grad dobije glas na saboru.

Andrija Ostriš: Budući je g. predgovornik kazao, da Koprivnica, Križevci i Sisak jesu tako malena mjesta, da samo 3000 dušah broje, to neka mi oprosti, ako mu kažem, da se on' nebi bio tako izrazio, da znade, koliko žiteljah imade Koprivnica. U 37. sjednici od 26. veljače je zastupnik grada Zagreba g. Jakić statistički dokazao, da Koprivnica imade 5800 dušah, a kod brojitbe dobismo preko 6000. Za Sisak ja nemogu stajati, niti to na mene nespada. Medjutim osniva se glede ovih gradovah pravo zastupstva na naših i na ugarskih saborih na stanovitih njihovih zaslugah, dočim Ilok slobodni i kraljevski grad nije nego samo selo.

Izvj. Avelin Čepulić: Mi smo onomadne, kad smo uzeli pretresivati ovu osnovu odlučiti, da amo nespadaju novi predlozi, nego da nam je ostati ili kod prijašnjega saborskoga zaključka ili poprimiti vladin predlog. Budući se dakle Iloku niti u saborskoj niti u vladinoj osnovi nepodjeljuje glas, to nemožemo mi sada o tom stvarati novoga zaključka.

Aleks. Vukašinović: Neka vis. sabor oprosti, što sam ja to predložio, jer su me moji komitenti za to molili, budući se prijašnji zastupnik nije za to zauzeo. A g. Ostriša preporučam za profesora statistike na sveučilištu, neka ondje daje prelekcije o statistiki, a ne ovdje. (Smieh.)

Predsjednik: Budući da g. Vukašinovića niti onoliko gge. nepodupira, koliko bi trebalo, to o njegovu predlogu nemožemo viećati.

Ako inače nitko neima šta prigovoriti, usudio bi se ja sada staviti pitanje na vis. kuću: je-li prima osnovu zakonskoga članka o izb. redu onako, kako je sada pročitana? (Glasovi sa svih stranah: Prima se.) Dakle primljena je.

U smislu poslovnika imali bi sutra po treći put o obijuh osnovah glasovati. Nebi-li umjestnije bilo, da to odmah danas učinimo? (Glasovi: Odmah!) Ako to, molio bi visoku kuću, da se ustajom izvoli izraziti, da-li osnove zakonske o uredjenju sabora i o izbornom redu u njihovoj cielosti prima. (Kuća ustane.) Dakle su obje osnove ogromnom većinom glasovah primljene.

Odbor, koji je bio iz sredine sabora izaslan za uredjenje sveučilišta, akademije i muzeja, podnaša svoje izvješće glede zgradah.

Av. Čepulić: Budući oba zakonska članka, jedan i drugi, nisu jošte kodificirana, uzimam si slobodu predložiti, da se taj posao povjeri istomu odboru, koji ih je izradio. (Dobro!)

Predsjednik: Dodao bi još, da isti odbor načini i predstavku, kojom ćemo ove zakonske osnove nj. velič. na potvrdu podnieti. (Dobro!)

Izvj. dr. Pavao Muhić: (Čita izvješće glede zgradah za akademiju, sveučilište i museum.)

Adolfo Veber: Ja imam proti njekim točkam ovoga predloga govoriti, i to proti onim točkam, koje se tiču namještenja gimnazije i namještenja sveučilišta. Ja se slažem podpuno s onim, što je rekao g. izvjestitelj o njekih gimnazijskih sobah, da su tamne, da su vlažne, da su za nauk sasvim nesposobne; ali kad su one sada takove, onda neznam, kako bi bile drugačije, kad bi ih sveučilište preuzelo. One će uviek biti tamne i vlažne, i zato za više učilište još manje sposobne, nego-li za gimnaziju. Ako pako g. izvjestitelj hoće, da se one 3 sobe, koje su sada nastale iz stare akademičke dvorane, poruše, te opet stvori dvorana, onda će se za novo učilište dobiti samo 6 sobah; ako se pako sadanja akademička knjižnica drugamo premjesti, ter od nje stvore još dvie ili tri sobe, dobit ćemo svega skupa 9 sobah.

Sada ja pitam, da-li 9 sobah dotiče za cielo sveučilište, za sve njegove aparate?

Na to neka izvoli g. izvjestitelj matematički odgovoriti. Ondje, gdje sada stoji gimnazijski fisikalni kabinet, gdje stoji prirodoslovni kabinet, ondje se na svietu baš ništa namjestiti nemože, jer to se nebi slagalo niti sa dostojanstvom sveučilišta, niti sa potrebami njegovimi. Neka se samo proračunaju potrebite sobe za jošte jednu godinu pravoslovnoga fakulteta, te onda za sve stolice, koje su predložene za filosofički fakultet: onda će izaći to, da ova zgrada već za 2 fakulteta nije dovoljna, i ako jest to, onda će još manje dovoljna biti za sve druge stvari, koje bi se s vremenom imale ondje namjestiti. Zato ja držim, da zgrada ova za sveučilište prikladna nije radi tjesnoće svoje, te bi se sveučilište kašnje moralo premjestiti iz ove zgrade u drugu. Bolje je dakle, da u njoj ostane ono, što za sve vieke ostati može, a to jest gimnasija; jer pošto da gimnasija ima već sada 11 razredah, onda bi joj upravo ciela ova zgrada dovoljna, a ništa prevelika bila, jer bi se onda one za nauk neprikladne sobe zabaciti mogle. Nu ako svega toga vis. sabor nebi htio uvažiti, to držim, da mora uvažiti i glasovati proti predlogu g. izvjestitelja, kad on gimnasiju meće u sgradu onu, koja se zove bolnicom, u sgradu onu, koju su svi do sada izaslani odbori i svi vještaci spoznali za sasvim nesposobnu i za druge stvari, a kamo-li za sveučiliste. Moram osobito napomenuti, da ova sgrada stoji na dva glavna puta, gdje u jutro i na večer kao i poslje podne neprestano kola prolaze, te se diže strašan prah i vlada neizmjerni nemir, koji mora priečiti svako tumačenje u školi, i ja bi htio vidjeti onog učitelja, koji bi ondje valjano predavati mogao. Onda je dokazano, da sgrada ova smrdi, jer radi toga moralo je izaći računovodstvo, a i ravnateljstvo realke je gledalo, da što prije odanle izadje. Zato ja nevidim, kako je odbor mogao gimnasiji namieniti ono mjesto, koje za nikakvu stvar sposobno nije. A što se g. izvjestitelj, dotično odbor nada, da će se za njeko vrieme gimnasija namjestiti moći u sadašnjoj gradskoj viećnici, to gradi u zraku kule, jer kada će grad ovu viećnicu ostaviti, pak onda drugu na Jelačićevom trgu sagraditi, toga nitko nezna, može se dogoditi za 20 godinah, a može i za 50.

Mene su barem gospoda, koja služe kod grada, uvjerila, da je o tom samo njekakov glas prošao, i da tu može još proći mnogo godinah.

Kako dakle može odbor na ovako neizvjestnom glasu temeljiti premještenje zavoda? Ako se dakle gimnasija sada nemože smjestiti u viećnici, a još manje u bolnici, onda neka ostane, gdje jest, jer sgrada ova niti je za nju pretiesna, niti preširoka, a za sveučilište je svakako pretiesna.

Izvj. dr. P. Muhić: G. predgovornik pozvao me je, da ja matematički dokažem, da će biti dosta za sveučilište mjesta u sadašnjoj akademičkoj sgradi, i tvrdi, da tu imade sobah vlažnih i tamnih, koje se popraviti nedadu. Istina je, da imade takovih sobah, nu takove neće morati sveučilište upotrebljavati, kaošto i gimnasija jedne od tih sobah kroz 2 godine nije upotrebljavala.

U ostalom sveučilište, kako ga sada ustrojiti namjeravamo, neće trebati toliko sobah. G. predgovornik veli, da neima na razpoloživosti nego 9 sobah, a to je za nas dosta. Ako bi se s vremenom ustrojio i fakultet liečnički, onda dakako ciela sgrada samo za liečnički fakultet nebi dovoljna bila, jer tu treba toliko pripravah, da bi se onda za ovaj fakultet sam prirediti morala druga sgrada, kaošto je i na drugih sveučilistih malo kada liečnički fakultet s ostalimi fakulteti spojen u jednoj sgradi. Dakle one sobe, koje sada rabi gimnazija, dosta će biti za juridički i filosofički fakultet, koji s početka netrebaju niti fisikalnih aparatah, niti muzeaza prirodoslovje, jer to sve će se uvesti onda, kad se bude razgovaralo o uvedenju liečničkoga fakulteta.

Glede bolnice i sam priznajem, da nebi bila sposobna, da se tamo za stalno, ili za dugo vrieme gimnasija ili ma koji drugi zavod namjesti, i kad je bila povedena rieč u komisijah, koje su se držale glede opredieljenja te sgrade, onda sam i ja iz svih silah nastojao, da odvratim tu neugodnost od pravoslovne akademije. Ali za 2 — 3 godine mogla bi se ipak gimnasija tamo namjestiti, jer imade nade, da će se za to vrieme nova sgrada za nju naći. A što je g. predgovornik kazao, da će izteći 20., a možebiti i 50 god., prije nego će se početi graditi varoška kuća u dolnjem gradu, to mu ja mogu odgovoriti, da postoji o tom već zaključak. Istina je, da bolnička sgrada stoji na 2 glavna puta, ali ima i veliko dvorište tako, da štropot i nemir nedopire do onih sobah, gdje će se držati predavanja. U ostalom sgrada ima jako velike dvorane, a u prostranih i visokih sobah uviek je zrak zdraviji nego li u tiesnih, kako ih imamo u akademičkoj sgradi. Napokon imam i to napomenuti, da je g. 1864. tamo bila izložba, pa se dotična gg. nisu tužila, da je velik nemir i velik smrad. Zato mislim, da bi mogao preporučiti visokom saboru, da se ostane kod redakcije.

I. Kukuljević: Premda se u ovom izviešću odborovom i od pojedinih govornikah navadja, da ona sgrada, tako zvana obćenita bolnica, koja više od 100.000 for. našu zemlju stoji, nije sposobna za namještenje nikakva zavoda, to ja ipak ustajem proti tomu mnenju i tvrdim, da na koliko sam se osvjedočiti imao prilikom posljednje zemaljske naše izložbe, da bi ta veličanstvena sgrada doisto jedina dolikovala našim narodnim zavodom tako dobro glede svojega položaja, kao i glede svojih prostorijah i unutarnjega svojega ustroja, osobito ako se glede prozorah i glede kojekakvih manjih manah poprime shodna sredstva, da se poprave. Nebi pako dolikovala po odboru predložena zdanja, ako se i navadja, da bi potrebito bilo, da se u gornjem gradu svi zavodi nastane, što ja za potrebno nenalazim; jer sve obćinstvo grada Zagreba znade, da budućnost ovoga grada stoji u dolnjem, a nipošto u gornjem. Nebi ja rekao, da se namjeste ovi zavodi u gornjem gradu već s toga, što niti položaj, niti unutarnji ustroj ovih sgradah nepriliči svrhi istih zavodah. Gg.! pogledajmo samo, u kakvom položaju jest narodni dom, i u kakom sokaku stoji tako zvana stara kasina. Neka se danas kakvom nesrećom vatra dogodi, neima niti mjesta, da se brani ova sgrada, gdje će se namjestiti toli veliko bogatstvo za naš narod. Neima nijedna kuća tako zvanih boltah ili svodovah, neima, što je najvažnije, nijedna one svietlosti, koju potrebuju prostorije one, u kojih se namješćuje museum i galerija.

Navadja se ovdje, da bi tako zvani narodni dom mogao služiti za galeriju, a tu imamo samo jednu sobu i razizemlje samo 2 sobice u kojih bi se galerija namjestiti mogla. Zašto? Jerbo neima svietlosti potrebite, da se umotvori i slike mogu namjestiti, osobito u onih sobah, koje gledaju prama financialnoj sgradi. Isto bi se manje više moglo kazati o većoj strani sadašnje kasine. S toga ja scienim, moja gg.! da bi doista neobhodno potrebno i koristno i odgovarajuće zavodom našim bilo, da se bolnica, koja toliko no-

vacah stoji, u tu svrhu upotrebi, te da se odbor vještakah odredi, koji bi stvar razvidio, te potanji predlog načinio, kako da bi se imala prirediti ta kuća, da se tamo svi zavodi namjeste. Tim prikladnija bi bila ova sgrada, što ima od svih stranah otvorene prostorije, što bi dapače s vremenom, kad bi se porušio onaj zid te načinio ljepši prostraniji trg, na istom se mogao budi kakav spomenik sagraditi.

Što se tiče gornjih sgradah, to bi se, ako u sadašnjoj sgradi neima dosta prostorijah za akademiju i za buduće sveučilište, moglo to sveučilište sasvim dobro nastaniti u staroj kasini. Što se pako predloga tiče, da se pozove administrativna oblast, da upravu narod. doma čim prije na museum privede, to bi ga ja podupirao. S toga činim predlog, da se čitavo ovo izviešće nanovo odboru predade, da on novi predlog učini.

V. Milić: Ja se podpuno slažem sa predlogom g. izvjestitelja, izuzamši zadnju točku, u kojoj navadja, da se pozove administrativna vlast, da se narodni dom upravi muzeja preda. Ja smatram, da na taj korak mogu administrativne vlasti samo onda doći, kada sadašnje družtvo nebi obdržavalo pravilah svojih; jer sada ovo zakonodavno tielo nemože preinačiti pravilah, koja obstoje, i koja su potvrdjena 1. svibnja o. g. Družtvo ovo ima pravo obstojati polag pravilah svojih, a administrativna vlast ima nadzirati njegovo djelovanje, i privesti družtvo na obdržavanje pravilah; ja bi samo onda ovu točku prihvatio, kad nebi družtvo obdržalo pravilah; to je zadnji korak, kojega namjestničko vieće može učiniti, kad vidi, da družtvo neodgovara dužnosti svojoj.

Kad bi ona gospoda u jučerašnjoj sjednici družtva narodnoga doma bila pravila obdržavala, pitanje o prelazu uprave narodnoga doma na narodni muzej bilo bi sasvim riešeno. Nu sa žalošću moram opaziti, akoprem živimo u ustavnoj zemlji, za vrieme saborujućega sabora, za vrieme, kad sabor od vladaoca traži odgovornu vladu, da u javnoj sjednici, u nazočnosti povjerenika domaće vlade, 28 članovah, položivših svoje dionice, nisu bili pripušteni ka glasovanju. Takvo bezakonje niti u barbarskoj zemlji nebi se dogodilo. Po naročitom propisu pravilah postaje članom imajućim pravo odvjeta, tko pokloni svoju dionicu; nu kad smo mi došli i zahtievali, da budemo kao takovi priznani, predsjedničtvo je izjavilo, da nije bilo vremena, da se razvidi, jesu-li ti članovi osobe bezprikornoga značaja. To su bili, gospodo! članovi jugosl. akademije, to su bili članovi ovoga vis. sabora, kojim je takova uvreda u prisutnosti zastupnika nam. vieća nanešena; premda došavši tamo mi nismo ništa drugo zahtievali, nego da odbor, koji već obstoji, izjavi, jesu-li naše dionice u redu, za da možemo glasovati o predmetu, koji je potaknut po vis. saboru, a riešenje pitanja, jesu-li članovi bezprikorna značaja i jesu-li jim dionice u redu, moglo bi bilo trajati, kako ja mislim, samo kakve 2 do 3 minute. Ali niti ovo nam nije bilo dozvoljeno, nego poslje 2 sata prepirke, bilo je sa 11 glasovah proti 28 zaključeno, da narodni dom ostaje i nadalje špilja, koju sada zemalj. muzej predstavlja, i s koje se mora zastiditi svaki sviestni Hrvat, a da se nepredade što skoriji narodn. muzeju, kako to zbilja označuju §§. 1. 2. (Čita ih) pravilah. Ali predsjedničtvo sa dotičnimi članovi odbilo je, proti naročitomu propisu zakona §. 9. i 15., u prisutnosti povjerenika nam. vieća, poklon od 1400 for., koja se je svota polagala za pospješiti predaju narodn. doma zemaljskomu muzeju, a to zato, samo da dotična gg. mogu i nadalje uzdržati upravu, kakva je bila dosada. Još moram napomenuti tu žalostnu okolnost, da sam sa žalošću morao opaziti, da se je jedan odbornik, i to osoba imajuća glas kod namj. vieća, izjavio, da su muzej, sveučilište i akademija samo naši fantomi (Oho!), jer da neobstoje. Gg.! ako se ove stvari ovako razpravljaju, onda ja neznam, kamo će doprieti svi napori ove vis. kuće i čitavoga naroda. Ja se dakle nemogu približiti mnenju g. Kukuljevića, da se imenuje novi odbor, te tim opet posao taj zavlači, buduć se ovdje samo o tom radi, da se ta zgrada odmah pribavi, i da dodje pod upravu narodnoga muzeja.

Što se tiče akademije i gimnazije, to imam gosp. Veberu, koji se u bolničkoj zgradi boji buke, opaziti, da mi nismo još u Beču ili u Gradcu. Ja sam u Gradcu slušao predavanja u sobah upravo polag živahne ceste, a to predavanju nikako nije smetalo. Nadalje mislim, da bi on morao znati i to, da na sveučilištih profesori izmjenice u jednoj te istoj sobi predavaju, te da netreba baš onoliko sobah, koliko je profesorah, dočim stvar na gimnazijah stoji sasvim drugčije. Ja mislim, da to entêtiranje za odbačenje svake porabe bolničke zgrade niti neodgovara današnjim okolnostim, niti potrebam, jer uprav sada, kad je grad Zagreb poklonio 50.000 fr. sveučilištu, te su i u druge svrhe njegova sredstva jako izcrpljena, nemože se od njega zahtievati, da radi gimnazije gradi novu zgradu za kakvih 100.000 for. Ja se dakle sasvim slažem sa predlogom g. izvjestitelja, da se navedene zgrade opredIele za dotične zavode sada odmah, jer protivni navodi jesu samo pitanja shodnosti, i moći će se s vremenom i promieniti. Opetujem, da bi u toliko promienio predlog odbora, da bi se administrativna oblast samo na to pozvala, da družtvo nadzire i prinuka, da se ono kod razpravljanja pitanja o narodnom domu točno drži pravilah; jer kad to bude, onda je ovo pitanje povoljno po narodni muzeum riešeno, dakle o tom se sada radi, da se zaključak u jučerašnjoj sjednici stvoren, proglasi nezakonitim, i namjest. vieće nastoji, da se po pravilih stvori novi zakonito valjani zaključak; nu ako družtvo nebi htjelo zadovoljiti ovoj svojoj dužnost, onda neka se precizira kao najskrajnije sredstvo po namjest. vieću, da će ono ovakovo družtvo, koje pravilah nedrži i svrhi neodgovara, razpustiti, a narodno blago preuzeti u svoju upravu, te predati zemaljskomu muzeju, komu po pravilih i po utemeljenju prvobitnom bezdvojbeno pripada.

Antun Jakić: Ja se neželim miešati u to, da-li je zgrada izložbena za škole prikladna ili ne, samo bi rekao, da je već doba, da se ova sgrada za nješto praktično upotriebi. Ona stoji već 8 godinah, a sagradjena je troškom od 400.000 for.; kad se dakle račun protegne, koliko je izgubljeno na kamate, ona sigurno stoji sada već preko pol milijuna. Ako bi i nadalje ovako prazna ostala, gubilo bi se svake godine kamatah 25.000 for., od uloženoga kapitala osim toga, što se mora davati plaća pazikući, da gleda, da se sgrada neozledi. Ja dakle mislim, da se nebi imalo baš onako strogo gledati, da-li odgovara podpuno svrhi, kojoj bi sada imala biti posvećena, nego da bi trebalo na jedno oko malo zažmiriti, pa nastojati, da zgrada badava nestoji. Jedan predgovornik izvolio je napomenuti, da zgrada smrdi. Ali to istina nije. Ja sam g. 1864. barem sto putah unutra bio, jer sam kao odbornik za izložbu imao posla, i ja mogu uvjeriti svu gg., a to i danas dokazati, da ona nesmrdi, osim možebiti samo onda, ako se sve na dugo zatvori, a to je sa svakom prostorijom Onako velike prostorije uprav je

griehota, da stoje i nadalje prazne. Predgovornik takodjer je rekao, da ondje nije moguće valjano predavati, jer zgrada stoji uz 2 glavna puta. Ja mogu svakoga uvjeriti, kad je u sobah gori, da nitko nečuje nijedna kola prolaziti, pošto su prozori tako visoki, da nadilaze mene, a kamo-li manjega kojega. (Smieh.) Ja neznam, da-li je zgrada prikladnija za sveučilište ili za gimnaziju, u to, kako rekoh, neželim se miešati; ali svakako bi preporučio, da se kod ove prilike upotriebi, ne samo zato, što se svake godine mnogo troši na uzdržavanje zgrade, nego i zato, što se na glavnicu od od pol milijuna kamatah svake godine gubi 25.000 for., a s druge strane podupirao bi to još s toga razloga, što se svake godine malo po malo jedna, druga, treća soba priključuje samostanu opaticah (Smieh, Živio!) i ja neznam, neće-li za 10 god zgrade nestati, t. j. neće-li se pretvoriti u samostan. Ovdje dakle nije vrieme oklievati, nego svakako treba, da se zgrada čim prije upotriebi.

Što se tiče narodnoga doma, to mi je samo nadopuniti g. predgovornika, na koliko se tiče uprave narodnoga doma, jerbo on je zaista točno sve ono izrekao, kako se je jučer postupalo. Ja nisam pravnik, nego kazati mogu samo iz prakse, što sam doživio. Ona pravila potvrdjena su istom 1. svibnja, a skupština bila je držana, ako se nevaram, proljetos u ožujku ili travnju — ja neznam sasvim točno U onoj već skupštini ja sam očitovanje dao, i položio svoju dionicu, da ju prikazujem narodn. domu, za da stečem glas; nu ja sam bio na prosto odbijen, dapače predsjednik družtva nije mi dao niti govoriti. (Oho!) Većina one gg.! koja upravljaju dobrom narodnoga doma, niti nisu prikazali svojih dionicah niti, su ih darovali, a kad smo jučer 28 dionicah htjeli darovati, samo da stečemo glas kod te uprave, — a ovo 28 dionicah sa kamati od 20 godinah svaka po 45 for. iznosi 1240 for. — bili smo odbijeni; a zašto? samo zato, da se njekoja gg. u svom gnjezdu sami šepire. (Smieh i Živio!)

Kazalo nam se: Dajte nam mira, da barem mi stari domorodci prije govorimo.

Ja bi starim domorodcem iz svega srca dao taj mir, da to nije dobro naroda, dobro zemaljsko. Kad bi se ova gg. izkazala dobrom i valjanom upravom ovoga narodnoga doma, onda bi ja kazao: prepustite im, dok žive, neka se valjaju u tom gnjezdu, kako im drago; nego ova uprava nevalja baš ništa, te ako će još nadalje ovako trajati, narodnoga doma možda neće biti za 18 godinah.

U račune pogledati neima nitko prava, koji nije stari član ovoga družtva, t. j. koji nije prije 20 godinah upisao akcije svoje. Ja i još 2—3 druga bili smo u skupštini samo kao slušatelji, i tu su se čitali računi. U mojoj mladosti slušao sam od starijih ljudih o glasovitih lontuših preko Sutle, u kojih bi stališi samo proglase vladine s pobožnosti saslušali, pa se najdublje poklonili jedan drugomu i kano janjci zadovoljno razišli; a tako je upravo i na skupštinah starih dionikah narodnoga doma.

Već ima njekoliko godinah, da je ova uprava narodnoga doma njekakva fikcija, i to je sasvim naravna stvar, da se pravomu stanju stvari nemože drugčije u trag ući, nego u javnih listovih. Putem novinstva je potaknuto bilo ovo pitanje, i napokon su dotična gg., tim prisiljena, publicirala račune. Ovi računi ilustrirani su kroz javne listove i dokazano je u njih, da narodni dom neima upravo ništa, a nitko živ od direkcije nije se proti tomu pojavio; a što je najviše, — nije se ni oblast, barem se to u javnosti nije pročulo, pobrinula izpitati, kako se čuva taj narodu namienjeni imutak. Napokon mislilo se je, da se ipak mora nješto učiniti, pak brže bolje učinjena su na brzu ruku pravila onakova, da nemože nitko doći unutra, koji se nedopada g. Aleksi Vancašu et Comp., što no su permanentno ravnateljstvo, a zašto? zato, što se svaki mora primiti po odboru, a odbor taj malo kada ima dosta članovah, buduć je obično jedan ili drugi bolestan.

Ova su štatuta tako sastavljena, da jedva tko može doći u to družtvo. Od tuda se dakle vidi, kakva su ta pravila. Ja dakako nisam bio u skupštine zvan, jer me nisu za pravoga člana priznavali, nego sam samo kao slušatelj dolazio. Zato nisam ni mogao pregledati računah, i ja mogu samo ono imati pred očima, što su nam oni sami dali, kad su publicirali račune mjeseca studenoga. Javni list dokazao je, ako se dobro sjećam, da su ovi računi uprav fikcija, i ja držim, da je obrazloženje onoga javnoga organa, kojemu niti direkcija nije protuslovila, valjano, a na temelju kritike, što ju je isti list priobćio, stoji stvar ovako: Sadanje ravnateljstvo izkazuje imutak narodnoga doma po prilici sa 38.000 for., ali nekaže, u čem da se taj imutak sastoji, jer je o tom jako mudro šutiti, ako ga neima. A ravnateljstvo od izkazanoga tobožnjega imutka neodbija valjda onih dužnih akcijah, koje se istom moraju platiti, nego je stavlja kao imutak. Svi oni računi, za koje se je odredila komisija, da je pregleda, te za koje je priznanje u zapisnik očitovano blagajniku, nevaljaju ništa, i kad se potegne jasan račun, onda imutak narodnoga doma neiznosi više nego po po prilici 18.000 for., a ravnateljstvo izkazuje 38.000 for. Mi dakle imamo pravo tražiti, da nam ono taj novac izkaže, drugčije moramo držati, da ga neima više nego 18.000 for.

To je mene ponukalo, da sa svom silom nastojim, da u družtvo dodjem, jer ako bude tako dalje išlo, da je godinom po 1000 for. manje, tada za 18 godinah neima od narodnoga doma ni truna više. A zašto? Ovi računi od mjeseca studenoga načinjeni su od 20 godinah.

To čudo još nitko vidio nije, jer nigdje na svietu toga neima, da družtvo javno za 20 godinah nebi obredjenih računah na dan iznosilo, nit valjano likvidiralo. Da vam kažem samo još jedno čudovište. Kaže se u prvom odsjeku izvješća, da su računi likvidirani god. 1851. za godine 1846.. 1848., 1850., 1851. i 1853., dakle u godini 1851. računi su likvidirani za god. 1853.!

To je stvar sbilja samo moguća u onom krugu starih domorodacah. Dalje kažem, da su se, kako svaki znade, u ovih 20 godinah mienjale dvie valute, t. j. god. 1858. prešlo se je sa valute konvencialne na valutu austrij. vriednosti, a tu je diferencija od 5% a od imutka od 40.000 for. iznosilo bi to 2000 for. A nigdje to nije zabilježeno, kad se je prešlo s one veće valute na sadanju manju.

Nadalje gospodo vidi se uprava sadanjega ravnateljstva i u tom, što je od god. 1846. do početka god. 1865. primilo ovo družtvo u darovanih dionicah 23.000 i njekoliko stotinah forintih, a darovatelju nijednomu nije plaćalo ništa, jer samo kaže, da nije platilo niti izvučenih svake god. 12 dionicah, a danas neima u imutku više nego po prilici 18.000 forintih.

Pita se sada, što se može očekivati od uprave, koja, ako ne samo nije sačuvala ono, što joj bje darovano, nego je od onog potrošila? Zatim gospodo ova uprava traje ovako već 20 godinah. Ako bi se uzelo po mjerilu pravnom, kojega nemože nitko tajiti, za 14, a jamačno za 20 god. imao bi se imutak podvostručiti. A kako izgleda sada? Izgleda

onako, da ga je jedva preko dvie trećine, da ga neima ni onoliko, koliko je izkazano, pa da družtvo još nije kadro ni izvučenih dionicah platiti.

Ja gospodo mislim, da bi valjalo, da visoki sabor na ovu stvar pozornost zemaljske oblasti svrati, te da ona odredi strogu iztragu o imutku narodnoga doma. Ja mislim takodjer, da je visoka oblast i dužna to učiniti, a povod tomu moralo bi već to biti, što su javni listovi počeli kritizirati račune od mjeseca studenoga i što ravnateljstvo kritike te oprovrglo nije. S toga ja mislim, da bi visoka oblast imala povjeriti komisiji posao, da strogo iztraži, kako upravo stoji taj imutak, ali ne onakovoj komisiji, koja je onomadne sabrajala brojeve, da vidi, je li se ovi sudaraju, a sav sviet znade, da će se brojevi uviek sudarati, nego tu valja poviriti u jezgru, da li je onaj kapital, koji je na papiru izkazan, zbilja i u istinu reprezentiran, a toga ona gospoda nisu učinila, kako je to javno glasilo dokazalo.

Gospodo! Ja mislim, da bi ovomu svakako trebalo kraj učiniti, jer pod ovakvom upravom za 18 god. neima ni groša više. Je-li to u interesu zemlje, kojoj je svaka zgrada, svaki zavod, svaka zaklada od najveće potrebe? Ja mislim, da nije, i da je upravo visoka oblast dužna, da spasi narodu, što se još spasiti dade.

Dr. Nap. Špun. Tečajem ove razprave predmet taj dobio je sasvim drugi vid, nego što mu ga je odbor dao. Najprije ću na kratko da izrečem mnenje svoje o predmetu, koji je potaknut izvješćem samim, u koliko se ja s njim slagati nemogu. U pitanju glede smještenja ovih naukovnih zavodah, akademije i universiteta, načelnik akademije pravoslovne, dakle vještak podpun u ovom poslu, sukobio se je ovdje sa načelnikom gimnasije, dakle opet vrstnim vještakom, a mi inkompetentni da odlučimo. Pitam ja, gospodo, imade-li tu zdrave jezgre, da mi razsudimo, da-li je dosta 6 sobah za filosofički i juridički fakultet, pošto se dva vrstna u toj struci muža nemogu složiti, koja sa hvalnim uspjehom službuju već mnogo godinah u istoj sgradi? A mi, akoprem veliki dio od gospode članovah nije niti bio u onoj sgradi, da sada dademo votum, je-li mračna, nije-li mračna, je-li vlažna, nije-li vlažna. To, gospodo, nije moguće s dobrim razborom učiniti.

Ja nemogu progovoriti ni o mnienju g. izvjestitelja, ni o mnienju g. direktora zagrebačke gimnasije, jer prošlo je već 10 godinah, odkada sam ja u toj sgradi bio, i zato se, kao savjestan čovjek, odričem svakoga glasovanja u tom poslu. Ja nemogu naći ovdje drugoga izhodišta, nego izhodište ono, koje u svih sličnih slučajevih svaki sabor prima, t. j. u specijalno opredjeljivanje sobah sabor se upušćati neimade, nego sabor neka samo načelno izreče: ove i ove sgrade opredjeljuju se za naukovne svrhe. Hoće-li sad biti ova ili ona soba sposobna za ovo ili za ono, u to se sabor upuštati neimade, jer to nije predmet zakona, što se vidi iz toga, da ako se sada zakon o tom stvori, taj se onda nemože promieniti, van opet zakonom. Ako bi se dakle sada stvorio zakon, da je za juridički i filosofički fakultet dosta 6 sobah ....

Predsjednik: Oprostite, o tom u izvješću niti spomena neima.

Dr. Nap. Špun: Glede ovih mojih riečih moram izjaviti, da su bile potaknute izrazom g. izvjestitelja, kojim je upravo numerički naznačio broj sobah.

Izvjest. dr. P. Muhić: To je bilo samo glede onih sobah, koje bi prirasle.

Dr. Nap. Špun: U ostalom ja držim, da ovo predmet zakona biti nemože. Prelazim na drugi dio izvješća odbora, tičući se narodnoga doma. Tu se ja slažem sa predlogom g. izvjestitelja, koji ide tamo, da se pozove zemaljska oblast, da ona posreduje kod družtva narodnoga doma u tu svrhu, da čim prije bude ova sgrada služila interesom zemlje.

Nego pristajuć ja polag ovoga svojega tumačenja uz predlog g. izvjestitelja, nemogu zaista da pojmim, kako su mogla gospoda, govoreća za taj predlog, navadjati takove okolnosti sa tolikom razdraženosti, tolikom vatrom, tolikom ogorčenošću (Nemir. Oho!), da je palo i riečih takovih, koje vriedjaju osobu neprisutnih ovdje ljudih. Ja neimam poziva zauzimati se za nje, nego svraćam pozornost vis. sabora samo na to, da to inače nebiva na neprisutne ljude ovako nasrnuti. (Oho!) Što se tiče napadaja glede postupka kod ove skupštine, i tužbe, da je vrlo neugodnim uspjehom urodila, to ja mislim, da je to privatna stvar, te nespada na saborsko djelovanje, buduć u nikakvom logičkom savezu sa predlogom g. izvjestitelja nestoji; jer kad se meni počme kod pretresivanja konkretnoga predloga odbora govoriti o skupštini akcionarnoga družtva, padne mi na um skok od veličanstvena na smiešno. S toga se nemogu složiti sa mnienjem gospode predgovornikah, koje ide na to, da se njeka iztraga podigne, jer to je stvar tičuća se privatnog odnošaja akcionarnoga družtva i tu je otvoren sndbeni put. U koliko vlada imade dužnost i pravo nadzirati to družtvo, put tomu nadziranju otvoren je u predlogu g. izvjestitelja, jer tu se zemaljska vlada baš pozivlje, da intervenira. Nemogu se složiti sa predlogom gospodina velikoga župana zagrebačkoga, koji smjera tamo, da se odbor imenuje, koji bi isti predmet opet pretresivao, nemogu s toga, što su muževi, koji su sada ovaj predlog učinili, prvo, zaista vješti u ovoj stvari, te ju dobro razumiju, a drugo, imaju sigurno najbolju volju; ali je ipak kraj njihove sposobnosti i dobre volje razprava do toga dospjela, da je na posljedku vrlo težko šta odlučiti. Zašto? Zato, što predmet već po svojoj naravi nije shodan, da se na saboru pretresiva i saborskim zaključkom rješava.

Kad bi dakle novi koji odbor podneo isto tako počitanja vriedan operat, kao i ovaj, došli bi upravo tamo, gdje danas stojimo.

Mato Mrazović: Ja ću se prije svega osvrnuti na predlog ili bolje da reknem, na opazku mojega neposrednoga predgovornika, koji veli, da odbor već sada razredjuje u dotičnih sgradah sa pojedinimi sobami u ovu i onu svrhu. Ja držim, da odborov predlog, ako sam ga dobro shvatio, odgovara posve predlogu, što ga g. dr. Špun predlaže, naime da se stanovite sgrade u obće u stanovite svrhe opredjele.

Glede toga mislim, da je zbilja temeljito mnienje onoga gospodina predgovornika, koji misli, da ovako velika i tvrda sgrada, na prostoru odasvuda pristupnu, zračnu i svietlu, bez ikoje koristi biti nemože. Kao što svaki od nas, mogao sam se i ja uvjeriti prilikom izložbe, da se ta sgrada, imajuć prostrane, visoke, svietle i zračne sobe, nemože već unapried nerabljivom očitovati; dapače se na prvi mah pričinja, da je radi velikih prostorijah uz shodne preinake osobito za naukovne svrhe shodna, a da nebude tom zaprekom smrad, koji tobože ondje vlada, jer gdje ima dosta svjetla, zraka i prostora, ondje se njekolikom pomnjom svaki smrad dade uklonuti. I buduć da drugoga prigovora neima, to ja pristajem uz predlog odborov i, kad se s njim slažem, neću više o tom da govorim.

Druga je stvar, što se tiče kuće pod imenom narodnoga doma.

G. predgovornik zamjerava njekoj gospodi, što su o toj stvari, kako on veli, njekom ogorčenošću i strašću govorili, te navadjali okolnosti, koje po njegovu mnienju nisu u savezu sa predlogom odbora. Ja, gospodo, nisam doduše ogorčenosti kod nijednoga od gospode predgovornikah opazio, ali kad bi je i bilo, nebi se ni najmanje čudio; jer, gospodo, ova se stvar netiče samo džepa, nego se tiče i poštenja narodnoga i poštenja narodne uprave; jer ja kažem, da se sigurnost imutka pojedinacah u državi netiče samo žepa pojedinacah, nego i poštenja i reputacije državne vlasti. Kad se je proti Udmaniću (Oho! Nemir.) kao pogibeljnu privatniku (Uviek veći nemir. Govornik krenut na onu stranu, odkud nemir dolazi, povišenim glasom:) Velim još jedanput, kad se je proti Udmaniću prieki sud odredio, onda je državna vlast očitovala, da joj stoji do reputacije, jer ona niti smije, niti može podnositi, da se narušava sigurnost privatnih ljudih, koji nose sve terete državne zadruge, da se njihova privatna i javna imovina protupravno šteti od pojedinih zlikovacah. Državna je dakle vlast onom odredbom nakanila svoju reputaciju braniti. A ja držim, da će i vis. sabor samo ravnu dužnost vršiti, ako izrazi, ne samo svoje negodovanje, nego i svoju najgorču žalost nada tim, da je moguće pod domaćom autonomnom upravom, da takav narodni inštitut, koji je u ono vrieme 1846. god. nabavljen novcem, krvavim znojem, zaslužnim i žarkim rodoljubjem snešenim za to, da služi narodnoj prosvjeti, sada da se ovakov narodni inštitut od pojedinacah, od njihove budi nevještine, budi zloće na ovako očevidan način uništuje. (Živio!) Gospodo! to je žalost velika, a nije na slavu nikomu, pa još bi žalostnije bilo, i niti bi ovomu vis. tielu na slavu služilo, kad bi se ova stvar narodnoga doma, tičuć se narodnoga imutka, učinila stvarju ikoje političke stranke; a ja opazujem, da iz riečih jednoga od gospode predgovornikah upravo ona težnja proviruje, da se ova stvar kao stvar jedne političke stranke brani. Ja mislim, da bi ovakovo shvaćanje još manje služilo na čast i poštenje ovomu vis. saboru, nego ikakva ogorčenost, koja bi se u ovoj kući sa netom čuvenih proturednostih pojavila. Ovo je stvar, koja se odnosi na poštenje pojedinih muževah, kojim je povjereno narodno blago, nego se tiče takodjer poštenja oblastih, koje imadu bditi nada tim, da se narodom sabrano, a pojedincem povjereno blago neproda. (Pljeskanje i Živio! osobito na galeriji.)

Predsjednik: Molim mir na galeriji.

Mato Mrazović: Ja držim, prije nego-li se ova sramota, kojom se upravlja imutkom narodnim, svali ili na pojedine članove od uprave, ili na zemaljske oblasti, kao da one nisu htjele ili nisu znale braniti taj imutak proti stranačkim svrham, da se pred čitavim narodom prije izreče, kako im se je dala prilika, da se opravdaju i poprave, što se da popraviti. Ja mislim, da tomu služi predlog, što ga je g Milić učinio, akoprem i to držim, da se ovaj predlog dade u dobar sklad dovesti sa predlogom, po dotičnom odboru učenjenim. — Ja bi, čini mi se, badava trošio vrieme, kad bi htio na novo pripoviedati, što je kazao g. Jakić o načinu uprave s ovom kućom. Dokazi su tako evidentni, da će si svaki, koji ma koliko nepristrano ovu stvar razsudjuje, lako stvoriti sud o tom, kamo ćemo doći za par godinah, budući po samoj naravi stvari svaka sgrada sama po sebi vremenom na gore ide kamo ćemo doći, ako se uprava nepromieni, i hoćemo-li uz dosadašnji način ikada postići onu svrhu, koja je u §. 1. kao neposredna svrha naznačena, i koja je zanosila rodoljubivu darežljivost, da se naime nabavi kuća, u kojoj bi se namjestio zem. muzej hrv.-slavonski.

Ako bude uprava ovakva, kako je ne samo po g. predgovorniku Jakiću, nego i po javnih listovih opisana, svatko može lako znati, kamo će doći, ne samo kuća, nego i one dragocjene stvari, koje su unutra bezredno nagomilane i koje nisu sada niti narodu niti pojedincem na ikakvu korist, za koje se dapače ni to nezna, jesu-li još u onoj cjelosti tamo, kako ih je brižljiva pomnja i ljubav narodna onamo snosila. — Nemojmo si, gospodo! nikakvih obsjenah gradıti, nego recimo istinu kao što jest. Uprava narodnoga doma zato je ovim putem šenula, što se je slučajno pridesila u ruke stanovitih muževah, koji su izključivo k jednoj političkoj stranki spadali; i što su ovi muževi držali, da je njihova rodoljubna dužnost, da sebi i svojoj stranci zgodno i ugodno razveselište pribave. To je, gospodo, bila glavna prvobitnoj, po utemeljiteljih narodnoga doma zamišljenoj posve protivna svrha; a tko bi me htio pobijati i reći, da to nije istina, toga bi ja pozvao na svaku zabavu, koja se u onih prostorijah drži, i on će se osvjedočiti, ne samo o tom, da se tamo zbilja samo jedna politička stranka sastaje, nego na veliku žalost svoju i na sramotu njekoje gospode, koja se nazivaju imenom, koje im nepripada, osvjedočit će se i o tom, da su ti lokaliteti upravo ono mjesto, gdje se je u konverzaciji najviše gojio i širio tudji njemački jezik. (Živio!)....

Dakle ova sgrada, ne samo da je služila političkim svrham jedne stranke, nego se je upotrebljavala na svrhu posve protivnu namjeri utemeljiteljah i darovateljah, upotrebljavala se je t. j. na širenje tudjinskoga narodnomu protivnoga duha. Ovo, gospodo! nemože dotle biti dokinuto, dok bude naša vlada takovomu postupku bez odlučnosti i hladnokrvno u oči gledala; a čini se, i držanje kralj. povjerenika u jučerašnjoj glavnoj skupštini ovu je bojazan potvrdilo, da su takodjer njekoji članovi vis. naše vlade tako jako interesirani za dalnje upotrebljavanje ove narodne kuće u ovu istu protunarodnu svrhu, jer se je zbilja jučer proti pravilom i proti očevidnomu pravu u nazočnosti povjerenika kralj. namjest. vieća, mnogoj gospodi utemeljiteljem uzkratio glas.

Gospodo! Svatko se može uvjeriti, da se pravilim nigdje nenaredjuje, da se onaj, koji je kupio dionicu, ili ju je poklonio narodnomu domu, imade u kojegod stanovito vrieme unapried upravljajućemu odboru prijaviti, da steče glas, jer se kaže u §-u 4: Tko položi 25 for., zatim, tko prikaže od trećega nabavljenu akciju narodnomu domu, on je član, dotično utemeljitelj zem. muzeja, te imude po §-u 11. glas. Nu što je učinjeno jučer u nazočnosti kralj. povjerenika? Učinjeno je, da je 28 članovah, imajućih originalne dionice, u njegovoj nazočnosti napram §-u 12. lišeno glasa, i da je ovimi 11. glasovi stvoren zaključak, koji upravo §. 1. družtvenih pravilah unatoč odaljuje narodni dom od prave svrhe.

U ovakovih okolnostih, gospodo! zaista mora ne samo srce zakipiti, nego mora svakoga i žalost i stid obuzeti, kad vidi, kako se uz tolike reklamacije radi sa narodnim imutkom. Ja mislim, da neće biti s gorega, ako se ovdje spomene vis. sabor na onu žalost i na onu tugu, koja obuzima svakoga sina ove domovine radi izkustva jedne prijašnje dobe, kad je već jednom samouprava u ovoj zemlji bila uvedena pak je u zle domaće ruke dospjela, te žalostnim po upravu po privatnu i javnu sigurnost plodom urodila. Kad se na to

sjetimo i kad svrnemo pozornost svoju na onaj pojav, da imade i danas muževah u našoj domovini, koji su se samo radi toga, što se je kod ove uprave pokazivalo nepoštenje, kojemu se nije moglo uspješno na put stati, odvratili od misli, da je ova zemlja sposobna sama sobom upravljati, ako se to sve promisli, onda će vis. sabor sigurno svom energijom sva sredstva upotrebiti, da se ova sramota u buduće preprieči, te će svoje domaće oblasti pozvati, neka po zakonu na put stanu samovolji pojedinacah; neka dokinu otimačinu i razsipavanje narodnoga dobra, koje je snosilo rodoljubje na žrtvenik domovine .Ja se s toga slažem s predlogom g. Milića, koji ide na to, da se vis. oblasti pozovu, neka nastoje, da se narodni dom izruči upravi narodnoga muzeja, kao što je i g. izvjestitelj kazao; ali prije svega potrebito je, da se napram postupanju, što je bilo jučer u glavnoj skupštini u nazočnosti kralj. povjerenika obdržavano, gdje je naime 28 členovah bilo lišeno glasa proti 11, te unatoč §. 1. pravilah učinjen zaključak, koji sve više i više odaljuje narodni dom od njegove prvobitne svrhe, da se, rekoh, proti ovakovomu postupanju odredi iztraga; da se zaključak ovaj manjine uništi, te sadanjemu predsjedničtvu naloži sazvati novu skupštinu, da se ovako dade sgoda členovom družtva, da učine zaključak, koji odgovara i svrsi sdruženja i njihovomu rodoljubju. (Živio!)

I. Živković: Ja nisam mislio ob ovom predmetu govoriti, da nisam čuo opazakah, koje me već po mom položaju kao sudiju i juristu, pozivlju da govorim. Ja ću sasvim objektivno postupati, jer meni je stvar sa strane političkoga gledišta sasvim nepoznata, dakle to za sebe imadem, da sam nepristran. Prije svega moram očitovati, da ja predlog odbora podupiram, jer mislim, da je on najbolje označio put, kojim zemlja može doći do ove zgrade. Ja ću samo kazati koju rieč o drugih predlozih, koji stoje izvan domašaja ovoga izvješća; a tu je prvi predlog gosp. Milića, koji tamo ide, da se pozove nam. vieće, da poprimi onakove mjere naprama sadašnjim upravljateljem narodnoga doma, koje će ih prisiliti, da vrše zakonito donešena pravila.

Drugi je predlog g. Jakića, tamo idući, da se pozove nam. vieće, da odredi iztragu proti dosadašnjoj upravi. Ova 2 predloga, koja su po njekojoj gg. poduprta, nukaju me, da stanovište sabora u ovom predmetu označim, jer gg.! mislim, da ako itko, to zakonodavno tielo treba da postupa korektno.

Gospodo! Je-li narodni dom privatno imanje ili zemaljsko, kako se kaže, narodno dobro? Ako je prvo, onda nebi bilo vriedno ni rieči trošiti, jer privatne stvari nespadaju ovamo; ako je pako nar. dom zemaljsko blago, ako on ima svrhu tu, da bude imovinom nar. musea, onda svakako drugčije stoji stvar; onda, kad sabor neimade uprave takovih zakladah u obće, ova pada na zemaljsku oblast, a saboru svakako pripada kontrola te uprave. Da vidimo, da-li se ovo dade aplicirati na ovaj predmet. Mi čujemo ovdje od jednog gospodina, da se je tako i tako dogodilo, i on izvodi iz toga, da su se pravila sasvim pogazila, a drugi gospodin iz vlastitoga znanja veli, da računi nevaljaju, da podpadaju kaznenoj iztragi.

Ovdje gg.! jedino može biti o tom pitanje: je-li ovo korektan put učiniti ovo, što se ovdje predlaže? Ja velim, da nije. Je-li to stoji, da mi imamo pravo uticati u eksekutivu t j. u ono, što je zemaljska oblast dužna činiti; je-li imamo to pravo ili neimamo? Ako imamo, da vidimo onda, kako se je u toj sjednici postupalo; toga nemožemo inače saznati nego oficioznim putem, moramo se dakle obratiti na zem. oblast, da nas ona o tom izviesti, pa onda ako vidimo, da oblast dužnosti svoje nevrši, možemo kazati: ovako treba da postupaš.

Što se tiče računah, što svakako u pravo in prima linea na nadzorničtvo zemaljske oblasti i zatim na našu spada, tu imamo još manje podloga, da učinimo ono, što je predložio g. Jakić; jer i račune imali bi svojim oficioznim putem dobiti. Čast i poštenje g. Jakiću, možebiti da je istina, što je on rekao, nu on nije izvor, niti može njegov predlog biti podlog, na kojem bi sabor mogao osnivati ono, što radi. Zato vrhu računah, bili kakovi god, nemožemo ništa pozitivna učiniti, nego onim putem, kojim nam pripada kontrola zemaljske uprave. Zato sam ja toga mnenja, da nam je preko oba ova predloga korektnosti postupka radi preći na dnevni red.

J. Špun: Ja vidim, da se je debata otvorila o predmetu, koji nespada na ovo vis. tielo. Ako bi pako u istinu htjeli suditi o valjanosti računah, onda morali bi takodjer imati sva potrebita data. Ako je istina, da fali 18.000 for., onda ja mislim, da je to zločin. A ja držim, da mi nismo kriminalni sudci, i kad bi već svi ovdje sudci bili, nebi mogli suditi, jer neimamo okrivljenika ovdje. Ako se ikomu od nas vidi, da je zaista što pronevjereno, onda mislim, da je najkraći put ići k državnomu odvjetniku te iztragu povesti. Ono pako, što se je navadjalo, kao da ovdje njekakvi stranački obziri vladaju, te se vis. ovo tielo sumnjičilo, kao da brani ljude, koji su 18.000 fr. zemaljskog imutka pronevjerili, to mislim, da svaki član vis. kuće od sebe odbijati mora, kao što ja odbijam. S toga mislim, da je suvišna bila ova debata, i ako se je ili bi se opet u upravi dogodio koji nered, mislim, da će već sama ova debata dovoljni povod dati onomu tielu, koje ima kontrolirati ove račune, da ih zaista kontrolira. Ako je dakle učinjeno zločinstvo, neka se povede kriminalna iztraga.

A. Vakanović: Stvar je ova već sasvim izcrpljena, samo ću ja njekoliko načelah napomenuti, uslied kojih mislim, da bi se zaključak čisto kratak učiniti mogao. Ona gg., koja su novce skupa spravila, da kupe sgradu „narodni dom," kupila su ju, kako je svim poznato, za narodni museum, i da je u ono vrieme narodni museum bio u životu, ili da je Hrvatska onda imala ikakvu zemaljsku oblast, ona gg. nebi bila ni malo kasnila, da sgrade nebi „narodnomu museumu" ili narodnoj oblasti predala; nu buduć onda zemlja nije ništa imala, bila su ona gg. dužna i prinuždena, ovu kuću u svojoj administraciji pridržati i ujedno brinuti se, da akcionari izplaćeni budu. Dakle družtvo ono imalo je dvoju dužnost: jednu administracije, a drugu izplaćivanja akcijah. Kad je naša zemlja utemeljila zbilja museum, i kad je dobila zemaljsku oblast, onda su gospoda ona imala dužnost sgradu zemlji t. j. zemaljskomu organu predati pod tim uvjetom, da taj organ izplaćivanje njihovih akcijah garantira, dočim do dandanas ostatak akcionarah, jer ih ima sada vrlo malo, buduć su većom stranom ili izumrli ili dionice prikazali, toga učinio nije. Ova gg. po mom mnenju imala bi bila dužnost reći zemaljskoj oblasti: „Gg.! naša je zadaća svršena, eto vam sgrade, upravljajte s njom kako znate u ime zemlje, nego garantirajte nam izplaćanje još izplatit se imajućih akcijah." Ali kako vidimo, gg. ova postavila su se u posessorium, te se grade kao vlastnici. Zato ja predlažem ovo: neka sabor izreče zaključkom:

1. Da on narodni dom nadvojbenom svojinom zemlje hrvatsko-slavonske imenito pako narodnoga museuma smatra.
2. Da ovaj sabor pozivlje administrativnu oblast, da ona narodni dom primi u administraciju zemlje i ujedno garantira izplaćivanje akcijah.
3. Da zemaljska oblast imenuje osobu, koja bi s komisijom sudjelovala kod prijeća narodnoga doma u upravu museuma (Živio!).

J. Briglević: Ja se nemogu složiti s onim, što je g. Živković naprvo donio, dapače mislim, da ako je samo malo istine u onom, što su gg. Jakić i Mrazović kazali, da se onda ima nam. vieće o tom ubaviestiti, i ja bi predložio da od strane sabora gg. Jakić i Mrazović idu u komisiju, te da nam točno izviešće dadu, pa ćemo onda znati, kako ta stvar stoji.

A. Ćepulić: Ova razprava približuje se sada svojemu koncu, i ja moram ipak kazati, da se sada predloži formula, po kojoj bi imao odvjetovati, ja nebi mogao glasovati, nego slutim, da bi predlog g. Vakanovića bio najshodniji, samo, ako se konstatira, je-li zbilja narodni dom svojina zemaljska.

Antun Jakić: Moj predlog je svakako krivo shvaćen od gg. predgovornikah Živkovića i Špuna; predlog moj bio je taj, da ja na temelju onih izviešćah, koja su izišla u javnih listovih smatram, da računi nisu točni; jer družtvo nije onoga niti pobijalo niti oprovrgnulo, te je s toga temeljita sumnja, da je zbilja onako, s toga neimajući drugoga puta, da dodjemo do toga, da li je to zbilja istina, moj je predlog išao na to, da višje oblasti iztragu povedu, da dodjemo na čistac glede narodnog doma. Nipošto pako, da sam ja tvrdio, da je tako, jerbo ja nisam nikada bio pozvan k računu, niti su me htjeli pozvati. Ja sam moj predlog učinio na temelju onog izvješća, na temelju one kritike, što je u javnom listu izašla, podmetati dakle meni čin javnih listovah nije umjestno, a nitko drugi nije vlastan povesti iztragu nego administrativna vlast.

Dr. Ant. Stojanović: Ja imadem živu želju, da narodni dom postane zaista narodni, i da se zaključak onako izreče, kako ga je predložio g. Vakanović; nego polag sve najbolje volje i želje, ja nemogu još za predlog g. Vakanovića votizirati, dok se nebude efektuirao predlog g. Ćepulića, jer po mom znanju neima dvojbe, da je to družtvo privatne naravi, kojemu sabor zapovjediti nemože, jer meni nitko nemože zapovjediti, što ću ja sa svojimi novci raditi. Zato bi ja mislio, da bi se odbor imenovao, koji bi nas o stanju te stvari sasvim točno imao izviestiti.

V. Milić: Ovo je pitanje vrlo važno i ja sam u tom stadiumu, da bi povukao natrag svoj predlog, i pristao uz predlog g. Vakanovića. A za riešiti pitanje potaknuto po gg. Ćepuliću i Vakanoviću mislim, da nam imaju ravnilom biti pravila toga družtva, koja su upravo ove godine odobrena. Ovdje se kaže u §. 1. (Čita pravila narodnoga doma) pa onda u § 3. 4. 15 (Čita ih) — iz kojih se vidi, da ovdje privatne kakove osobe neimade, već da uviek dolazi izvor „zemaljski muzej.“

Napokon ono, što najasnije dokazuje narav toga družtva, dotično te sgrade kao zemaljske, stoji u posljednjem paragrafu: (Čita ga.)

Dakle ako zemlja preuzima i garantira izplaćivanje dionicah, od kojih su već 2 trećine poklonjene: onda se to družtvo pretvori u zemaljski zavod, te sgrada postaje svojinom zemaljskoga muzeuma.

Ja mislim, da tu netreba tražiti dalnjega razjasnjenja, i da imenovanje odbora nebi značilo drugo, nego da se stvar na neizviestno vrieme produljiti imade. Zato ja mislim, da je predlog g. Vakanovića najshodniji, ako se inače stvar navlaš neće zavlačiti.

Adolfo Veber: Ja sam predložio, da se gimnazija nepremjesti niti u sadanju gradsku viećnicu, niti u tako zvani špital, već da ostane u sadanjoj akademičkoj sgradi. Ja kod toga predloga i sad ostajem, pak budući da sam zanj naveo jurve svoje razloge, neostaje mi drugo, nego da oprovrgnem učinjene mi prigovore. Gosp. izvjestitelju, koji tvrdi, da će se gimnazija moći smjestiti u gradsku viećnicu, jer da već stoji zaključak gradski, da se ima nova viećnica graditi, odgovaram, da od zaključka do izvedenja njegova može proteći jako mnogo godinah, kano što to obično biva kod sličnih poduzećah. Zato će se o smještjenju gimnazije u tu viećnicu samo onda moći govoriti, kad se ova izprazni. S toga mislim, da je taj prigovor tako oprovrgnut, da mi netreba ničega više proti njemu navoditi.

Onoj pako gospodi, koja sve hoće najbolje da znadu, (U kući počima razgovaranje; Glasovi: mir, čujmo!), i koji vele, da u spitalu nemogu neprestano prolazeća kola nimalo smetati predavanju, jer da se sbog prostrana dvorišta štropot nečuje u sgradi, odgovaram najprije objektivno: u onoj sgradi, gdje sa dvie strane kola prolaze, može-li biti, da se u takovoj sgradi buka nečuje? To nije moguće. Zatim kano što se oni pozivaju na svoje izkustvo, tako se i ja pozivam na izkustvo vještakah, i svoje vlastito. Bilo je mnogo odborah izaslanih u tu svrhu, pak su svi izjavili, da je ona sgrada sbog štropota, koji se jako čuje, za sve prije prikladna, nego-li za ikoji učevni zavod. Pače i ja sam sjedio u jednom od takovih odborah, u kojem su bila nazočna i njeka gospoda ove sabornice, koju sada pozivam za svjedoke, neka kažu, nije-li smetalo našemu razgovoru, što je njetko preko puta samo drva pilio, na koju sam ih ja okolnost uprav pozorne učinio. Kad je dakle to istina, koliko više neće smetati predavanju neprestano štropotajuća kola?

Što se pako smrada tiče, na to primjećuju opet ona gospoda, koja sve najbolje hoće da znadu, da u sgradi ni malo nesmrdi. A ja se opet pozivam na izjave graditeljstvenih vještakah, koji su bili u onih odborih, i koji će valjda biti kompetentniji sudci od ove gospode, te koji su izjavili, da u sgradi zbilja smrdi. Ako se proti ovomu navodi, da je u ovoj sgradi bila izložba, za koje nije ništa smrdilo, to ja opažam, ako nije onda smrdilo, kad su bili svi prozori otvoreni, nesliedi, da neće smrditi, kad budu prozori za predavanjah zatvoreni, a da onda zbilja smrdi, pozivam se na izkustvo i to c. k. računovodstva i realke, koji su se zbilja na smrad jako tužili, te jedva dočekali vrieme, da iz sgrade izadju. Onomu pak gosp., koji i opet hoće da sve najbolje znade, ter veli, gdje ima svietlosti i zraka, ondje da nemože smrditi, odgovaram, ako je mjesto, gdje sgrada stoji, nezdravo, smrdeće, da onda nepomaže ni svietlost ni zrak, koji uprav zato, što se na smrdećem mjestu razvija, može smrditi. (U kući počima sve to glasnije razgovaranje, tako da se govornik težko razumije.)

Kod nas je običaj, da se svakomu novomu zavodu posvećuje najveća pozornost; ali zadaća je ovoga vis. tiela, da se za sve domaće zavode jednako brine, pa budući da se po

predlogu g. vel. žup. Kukuljevića sveučilište može veoma shodno namjestiti u kazini, to podupirem svoj predlog, da se gimnazija ostavi u sadanjoj akademičkoj sgradi; jer kad neima opredieljene sgrade, gdje bi gimnazija stalno ostala, to bi ona morala vjekovati u špitalu . . . . (Glasovi: Redakcija!) Molim, ja imam pravo govoriti!

Sada prelazim na drugo pitanje, (Glasovi: Mir!) na pitanje narodnog doma. Ja, koji imam čast pripadati samostalnoj narodnoj stranci, prigovarao sam samo onomu dielu predloga odborova, kojim se gimnazija premješća u viećnicu, ili špital, a o drugom dielu glede narodnog doma nisam ni rieči kazao, odakle po pravilih logike sliedi, da sam tacite pristao uz onaj drugi dio predloga. Poslje mene je govorio g. Napoleon Špun, koji takodjer spada k samostalnoj stranci, (Jedan glas: Gospoda se već razilaze!) slobodno, nek idu, a ja ću govoriti, dok je tko ovdje; . . . (Njekoji glasovi: Nitko nije diktator ovdje! Predsjednik zvoni i opominje na mir.) G. dr. Špun je izrikom prihvatio drugi dio odborova predloga, samo je primietio, da neodobrava način, kojim se u saboru navaljuje na neprisutne ljude. Kad ovo ovako stoji, onda nemože nijedan uman zastupnik, koji se umom svojim valjano služi, tvrditi, da je ciela stranka saborska nakanila braniti postupanje družtva upravljajućega narodnim domom.

Dakle ona izjava onoga zastupnika, koji to tvrdi, nije drugo nego znak mržnje . . (Vika; pljeska; predsjednik opominje na red) nije, velim, drugo, nego znak mržnje, i to one mržnje, koja je već na početku ovog sabora naš narod otrovala, i na dvie, tri, četiri pače i više stranakah razciepila, razkomadala i raztočila. Ta je mržnja učinila, da smo se medju sobom tako zavadili i oslabili, da smo kod kuće izgubili pouzdanje u sebe, a u vanjskom svietu pošteno ime. Znade-li onaj zastupnik, što to znači, da saborska sranka brani ljude, koji se prispodabljaju s razbojnici? Zar zastupnik onaj nije još zadovoljan sa strašnimi plodovi te mržnje? Dokle dakle hoće da još razvrgava naš narod? Želi-li ga u atome raztočiti? A pitam onoga zastupnika, moželi on, ma koliko bio uman i marljiv, ujedno sa svojimi drugovi sam izpuniti sve dužnosti, koje nam domovina nalaže? Mi imademo toliko posla, da nam je krvavo potrebna svaka glava, koja hoće da radi na domaćem polju; ako-li se pako te glave netemeljitom mržnjom zavade i raztepu, tko će obavljati one silne poslove? (Živio! Pljeska!)

Tko dakle u ovo opasno vrieme, gdje smo dovedeni do na rub groba našega života, ovako netemeljitom mržnjom još dalje raztvara narod, njega nemogu držati, nego za najljutijega neprijatelja domovine naše. (Živio! pljeska; **Predsjednik**: ja bi liepo molio na stvar.) Ovo je u stvari g. predsjedniče, jer je odgovor na prigovore zastupnikah naroda. (Vika!) (**Predsjednik**: Molim, ja stojim ovdje na temelju poslovnika; g. Veber je predlog učinio, imade dakle pravo odgovoriti i predlog svoj braniti, i što je proti njemu navedeno, oprovrgavati; nego ovo nespada na stvar.)

Budući dakle da nevalja nijedan prigovor učinjen mojemu predlogu, to preporučam isti uvaženju ovoga vis. sabora.

Ivan Kukuljević: Premda se je ova debata . . . . (Glasovi: Neima rieči!) Ja sam predlog učinio. (Glasovi: To nije bio predlog, nego izpravak!) Ja sam predlog učinio za nov odbor. Prije svega moram se ograditi proti izjavi severinskoga zastupnika, koji kaže, da moj predlog tamo smjera, da se čitav ovaj predmet možebiti na njekoliko godinah odgodi, što nestoji, jer moj predlog tamo ide, da se predmet bolje razjasni, nego-li je sada; jer sigurno debata nebi bila postala tako duga, i nebi bilo došlo do svakojakih interesantnih pripoviedanjah, kad bi se bilo postupalo onako, kako propisuje poslovnik, a ne po volji njekoje gospode, kojoj je uviek do toga stalo, da se njihova mnienja, njihova stvar ovdje naprečac pretresuje, i da se cieli sabor upušta u stvar, o kojoj nije imao vremena razmišljavati. (Nemir.) Gospodo, ovako se neide napred, i mi opet nećemo imati nijednoga članka, osim čl. 42., akoprem smo imali već tri sabora.

Ja dakle predlažem, da se čitavo ovo izvješće predade novomu odboru, i to s toga, što gospoda, koja su u odboru, nisu pobila mojega mnienja, da je bolnička sgrada sbilja prikladna za namještenje zavodah. Ja naime tvrdim, da je ona najprikladnija tako glede svojega položaja, kako glede unutrnjega svojega stroja.

Drugo, što sam predložio, jest, da bi se sadašnja sgrada kasino bolje mogla upotrebiti za universitet nego-li za museum, kaošto se u izvješću odbora predlaže; treće sam predložio u smislu izvješća, da se pozove administrativna oblast, da se ona brine za to, da se čim prije uprava narodnoga doma predade narodnomu museumu.

Iz sve dosadašnje debate proizlazi to, da je stanje čitavo našega narodnoga doma vrlo neizvjestno, i nam nepoznato. Što se mene tiče, ja mogu glede nar. doma samo to kazati, da sam upravo prije 20 god., t. j. g. 1846. sam pravio ugovor, koji se je sklopio s tadašnjim vlastnikom te kuće, i da je u tom ugovoru stajalo to, da se kuća ova kupuje za nar. zavod, za zem. muzeum, ali tekar onda, kad budu akcionari izplaćeni, kaošto to potvrdjuju i pravila. Dakle dok nenadjemo puta, da se akcionari izplate, dotle neimamo prava nazivati tu kuću podpunim vlastničtvom naše zemlje.

Druga je stvar, kao što je g. severinski zastupnik uviek miešao, zem. muzeum, i druga opet kuća narodnoga doma. Zem. museum stajao je uviek pod upravom zem. vlade, podupiran je bio, i podupira se danas po zemaljskoj vladi, dočim je narodni dom još uviek u njekom obziru imovina posebnih akcionarah, sve dotle, dok izplaćeni nebudu. Ako se pako onaj način iznašao bude, da zemlja preuzima izplaćivanje toga duga, onda ću ja prvi dušom i tielom za to biti, da se kuća ova predade narodnomu museumu; ali dotle nemožemo privatnoga vlastnika prisiliti, da se odrekne vlastničtva svoga, te da sve u ruke zemlje predade. S toga ja, kao što su i gospoda Čepulić i Stojanović predložila, opetovano predlažem, da se stvar ova predade na pretresivanje, ili novomu ili dosadanjemu odboru, da nam on što prije nov predlog učini.

Av Čepulić: Ja mogu samo toliko kazati, da sam upravo u onom stadiumu, u kojem sam s početka debate bio. Ja sam napomenuo tu važnu okolnost, da prije nego se upustimo u riešenje toga pitanja, treba konstatirati, je-li narodni dom zbilja narodni. Na to se odazvao g. Milić, te čitao njeka statuta. Ja mu vjerujem, da su to zbilja statuta, nego se moram čuditi, kako može on kao jurista o meni kao juristi misliti, da ću vjerovati onomu komadu papira, što ga je iz džepa izvadio, a niti se neslaže sa dostojanstvom ovoga vis. tiela, da se mora vjerovati svakomu komadiću papira. Dakle mora se na temelju zakona izkazati, tko je vlastnik; ali na temelju ovakovih izjavah, kakve su se činile do sada, ja nemogu nikako glasovati.

Izvj. dr. Pavao Muhić: Buduć da je već dosta kasno, (Sa svih stranah se čuje: Glasovati! Njekoji članovi saborski već su otišli.) a mnogi članovi već se razilaze, to

ja neću oprovrgavati gospodu predgovornike. Samo ću reći g. direktoru Veberu to, da tik one sgrade špitalske imade opaticah, koje su nježne žene, i na stotine djece, pa ništa se nezna, da je mjesto nezdravo, a ima tamo i mnogo bolestnikah.

U ostalom nemogu na ino, nego da vis. saboru preporučim predlog ovaj, jer što se ovdje u zaključku kaže, slaže se sa izjavami većine od gospode predgovornikah, samo da je ovo izraz obćenit, a oni su potanje precizirali, jer ovdje se kaže: (Čita: Glasovi: Redakcija! Glasujmo!) A što se tiče opazke, da se ovdje već opredjeljuju sobe, to ovdje nigdje nije navedeno. (Glasovi: Redakcija!)

Predsjednik: Ja žalim veoma, da se je debata o ovom predmetu tako na dugo razvlačila, nu mislim, da se to ima pripisati samo toj okolnosti, što smo na naglo čuli izvješće, i nismo hladnokrvno uvažili svih pojedinih riečih i stavakah, koje su ovdje navedene. Glavna stvar se, po mom mnienju, drugčije niti nije dala stilizirati, nego je to učinjeno u izvješću odbora, jer se radi o tom, kamo da se zavodi ovi smjeste. Ovdje je u načelu izrečeno: jedan zavod dodje u ovu, a drugi u onu sgradu. O tom prepirke neimade, samo to biva glede narodnoga doma. Glede toga opet dvojbe neimade, da oni, u kojih rukuh se sada njegova uprava nalazi, imaju pravo zahtievati, da se dionice svake godine vuku i izplate. Ako bi dakle zemlja preuzela tu dužnost, i izplaćivanje garantirala, i ako bi onda zemaljska oblast pozvala družtvo, da nar. dom predade svrhi, u koju je opredieljen: onda mislim, da tu zapreke neće imati, nego da će dotična gosdoda toliko rodoljubna biti, da sami predadu ovu sgradu napomenutoj svrhi.

Zato bi se ja usudio moliti vis. kuću, da se ponajprije o redakciji izraziti izvoli. (Većina ustane.)

Avelin Ćepulić: Kako glasi izvješće?

Izvj. dr. Pavao Muhić: (Rekapitulira glavne točke izvješća. Glasovi: Primljeno je već!)

Predsjednik: Dakle većinom je izvješće odbora primljeno.

Time zaključujem današnju sjednicu i uričem buduću za prekosutra u 10 satih s time, da će na duevni red doći urbarski predmet i izvješće peticionalnoga odbora.

Šestdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 2. siečnja 1867. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Počimlje saborska sjednica time, da se zapisnik prošle sjednice pročita.

Biljež. Robert Zlatarović: (Čita zapisnik 64. sjednice):

Zapisnik

šestdeset i četvrte sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 31. prosinca 1866. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

1. Saborski bilježnik Martin Ožegović čita zapisnik 63. saborske sjednice, koji se zapisnik uz gdjekoje nebitno izpravljanje odobri, i ovjerovljenim proglasi.
2. Podneskom pod br. 929. polaže zastupnik naroda Josip Akšamović mandat; a predsjedničtvo javlja, da će se glede novoga izbora, ako bi sabor dulje trajao, potrebna svojim putem odrediti.
   Prima se na znanje.
3. Dopis svietloga bana pod br. 921., kojim priobći preinake od strane kr. dvorske kancelarije u pogledu zakonske osnove o zemaljskom arkivu predložene i to:
   a) da arkiv stoji pod nadzorom bana,
   b) da ban imenuje arkivara i ostalo osoblje zem. arkiva uslied natečaja.
   Upućuje se kao prešni predmet na odbor administrativno-politički, da u budućoj sjednici saborskoj svoj u tom obziru predlog podnese.
4. Dopis svietloga bana br. 920., kojim priobći, da je družtvo južno-željezničko od prava prednosti u pogledu gradjenja prugah, izuzam osiečko-kanižke, na 7 godinah odstupilo — upućuje se na odbor željeznički.
5. Odbor za saborske troškove predlaže izvješćem br. 932. račune vrhu saborskih troškovah za mjesec studeni 1866., koji čine u ime putnih troškovah, dnevnicah i konakovine 10.096 for. 62½ novč., u ime troškovah za pisarnicu 450 fr. 50 nvč., ukupno 10.547 fr. 12½ nvč. austr. vried.
   Sabor uvjeren o točnosti odbora u pogledu njegova djelovanja nedrži za nuždno, da uzme te račune u saborski pretres, već ih onako, kao što su mu predloženi, u svojoj cielosti odobrava.
6. Na dnevnom redu stoji predlog odbora u pogledu vladinih preinakah ob izbornom redu.
   Prije nego-li se o tome razprava povede, predloži zastupnik Zlatarović, da se pročita ciela osnova odborova, da sabor uzmogne, ako za shodno pronadje, radi štednje vremena operat odborov primiti u svojoj cjelini.
   Uz taj predlog pristaje kuća, te izvjestitelj Čepulić pročita cielu novu osnovu.
   Čim se to čitanje dovrši, učini zastupnik kaptola zagrebačkoga dr. Petrović izpravak na §. 15., predlažuć, da se kaptolu zagrebačkomu napose, a u obće svim vlastelom u više izbornih kotarah posjed imajućim, ako od njega plaćaju izravan porez od 100 for., podieli pravo izbora u svakom onom kotaru, u kojem se taj njihov posjed nalazi.
   Zastupnik pako Vukašinović predlaže na §. 1. izpravak, po kojem bi se mjestu Iloku u sriemskoj županiji imao podieliti posebni glas na saboru.
   Uspjeh glasovanja ponajprije o redakciji osnove odborove preduzetoga bijaše taj, da je ogromnom većinom redakcija u svojoj cielosti primljena, i s toga osta i jedan i drugi izpravak neuvažen.
   Napokon bi odbor pozvan, da predloži kodificiranu osnovu svoga predloga i dotičnu predstavku na njeg. veličanstvo.
   Kodificirani taj zakonski članak glasi onako, kao što je u prilogu toga zapisnika pod ./· redigiran.
7. Izvjestitelj odbora saborskoga za jugoslavensku akademiju i sveučilište dr. Muhić čita izvješće odborovo o smještenju znanstveno-naučnih zavodah u shodne za njih sgrade.
   Odbor predlaže, da se sveučilište smjesti u današnju akademičku sgradu: gimnazij pako da se privremeno, to jest dotle, dok se nebude gradjenjem nove gradske viećnice mogla upotriebiti u tu svrhu sadašnja gradska viećnica, namjesti u novu zemaljsku bolničku sgradu; jugoslav. akademiji i narodnomu muzeju napokon da se opredieli mjesto u tako zvanoj kasinskoj sgradi i narodnomu domu.
   U pogledu posljednjega predlaže odbor, da se pozovu administrativne vlasti, neka potrebita sredstva poprime, da se ta sgrada bezodvlačno predade upravi narodnoga muzeja.
   Iza kako sabor zaključi, da se to izviešće odmah u meritorni pretres uzme, zametne se sliedeća debata:

Glede predloženoga smještenja rečenih zavodah bitne su prigovore načinili zastupnik Veber i veliki župan Kukuljević. Veber s razloga, što on u obće zemaljsku bolničku sgradu radi svoga položaja i inih mjestnih nepodobštinah nenalazi sposobnom za smještenje rečenih zavodah, a napose ne za gimnaziju, koja bi po njegovom mnenju imala ostati tamo, gdje se sada nalazi. Veliki župan Kukuljević pako predlaže, da se u bolničku sgradu zemaljsku namjesti jugoslavenska akademija i narodni muzeum, a sveučilište u kasinsku sgradu, dodajući, da se imenuje odbor, koji bi uz sudjelovanje vještakah saboru predložio osnovu o potrebitih u tu svrhu preinakah i adoptiranju u rečenih sgradah preduzeti se imajućih. —

Zastupnik dr. Špun predlaže, da se obćenito izreče, da dotične sgrade imadu služiti u svrhe nastavne i znanstvene, a da se neustanovljuje ništa posebnoga, koji zavod da se u kojoj od tih sgradah smjesti.

Glede predloga odborova u obziru narodnoga doma složna je sva kuća u tome, da se ta sgrada što prije predade upravi narodnoga muzeja; no o načinu izvedenja te predaje različiti su nazori.

Zastupnik Milić misli, da je suvišno pozvati administrativne oblasti, da nastoje o predavanju te sgrade pod upravu narodnoga muzeja, već predlaže, da se te vlasti pozovu, da strogo bdiju nad točnim izvršivanjem pravilah narodnoga doma, što kad bi učinile, da će ta predaja sama po sebi sliediti.

Zastupnik Jakić predlaže, da se kraljevsko namjestničko vieće pozove, neka ono odredi iztragu proti upravljajućemu odboru narodnoga doma radi nepravilnosti postupanja svoga u posljednjoj skupštini od 30. prosinca t. g., gdje je većina prisutnih dionikah lišena bila svakoga upliva na riešenje pitanjah po narodnu tu imovinu velevažnih.

Zastupnik Živković predlaže, da se preko tih predlogah predje na dnevni red, budući da nisu okolnosti, na kojih se ti predlozi osnivaju, zvanično konstatirane, to jest, da dokaz vrhu toga u onoj formalnosti pred saborom neleži, bez koje se ovo zakonodavno tielo u meritorno riešenje toga pitanja upustiti nemože.

Zastupnik Vakanović predlaže sliedeći zaključak:

1. Sabor smatra narodni dom nedvojbenom svojinom naroda.

2. Sabor pozivlje administrativnu vlast, da uz sudjelovanje triuh u tu svrhu izabranih saborskih članovah predaju te imovine narodne pod upravu narodnoga muzeja udjelotvori.

Zastupnik Čepulić drži, da bi prenavedni predlog bio najshodniji, kad bi praemissa toga zaključka vjerodostojno konstatirana bila, što dosad nije, da bi dakle trebalo, da si sabor o tome pribavi pouzdanu informaciju.

Izvjestitelj odbora dr. Muhić, prihvativ poslje ovih predlogah posljednju rieč, razlaže, da se glavni smisao i smjer prenaznačenih predlogah ili izpravakah dovoljno izražava u predlogu odborovu, budući da, su gledom na sadanje stanje stvari, jedino administrativne vlasti zvane i kadre, da zahtjev naroda glede predaje narodnoga doma pod upravu narodnoga muzeja uspješno udjelotvore, i s toga on nanovo preporučuje predlog odborov saboru na primanje.

Predje se na glasovanje, i to po smislu poslovnika ponajprije o redakciji predloga odborova; to se glasovanje udesi ustajanjem saborskih članovah sa svojih sjedalah. Ustade pako za redakciju odborova predloga pretežna većina saborskih članovah, koja se dakle redakcija izrikom predsjedničtva očituje pretežnom većinom glasovah primljenom, te time padnu svi ostali predlozi i izpravci u tom predmetu učinjeni. —

Po dovršenoj toj debati zaključi predsjednik sjednicu i odredi buduću na 2. siečnja 1867. u 10 satih prije podne. —

Dr. **M. Šuhaj,** v. r.
I. podpredsjednik.

R. Zlatarović. v. r.
saborski bilježnik.

Adolfo Veber: Ja činim pozornu visoku kuću na jednu pogriešku, koja se je uvukla u zapisnik ondje, gde se veli, da je gosp. veliki župan Kukuljević upravo protivan predlog učinio kao ja, t. j. da se učevni zavodi smjeste u špitalsku sgradu. A ja mislim, da je on predložio, da se dole drugi kakvi domaći zavodi metnu, a ne učevni, da dakle gimnazija ostaje gdje jest, a sveučilište imalo bi doći u kasinsku sgradu.

Ako je dakle ovo istina, mislim, da bi se po tom zapisnik imao izpraviti.

Ivan Kukuljević: Na koliko se ja sjećam, to sam predložio, da se u sadašnju bolnicu premjeste svi naukovni zavodi tako dobro narodni muzeum, kao što i jugoslavenska akademija, a da bi se sveučilište, koje se ima tekar utemeljiti, moglo nastaniti u sadašnjoj kasini. Medjutim ja imam upravo u smislu zaključka u posljednjoj sjednici učinjena vis. kuću pozornom učiniti na to, da je taj zaključak u protuslovju s onim, što je bilo od strane saborskoga odbora za razvidjenje zemaljske imovine predloženo glede bolnice, koja je velikim troškom zemaljskim od prvašnje absolutne vlade sagradjena i na koju su se potrošile ili barem upotrebile sve domaće zaklade. Predlog taj išao je tamo, da saboru nepreostaje drugo nego izposlovati naknadu od centralne vlasti, koja je na ovu sgradu potrošila zemaljske novce bez dozvole zemlje, pak neka ju onda centralna vlast upotrebi kad i kako hoće. Na to je vojničko zapovjedničtvo zbilja izrazilo želju, da tu sgradu od zemlje kupi za svoju kasarnu. Medjutim bi se imala po mnienju odbora ova sgrada iznajmiti, kako se svidilo bude, nu ipak tako, da se nikakov nov trošak nečini, izuzam onoga, koji je za uzdržavanje sgrade u stanju, u kojem se nalazi potrebit.,

Ako bi sada vis. sabor ostao pri onom zaključku, da se ova sgrada za zemlju upotrebiti, i da se tamo budi koji zavod osobito sveučilište nastaniti imade, onda zemlja neima više niti sredstvah niti načina, i takodjer uspjeha neće imati, da dobije naknadu za ovu kuću, na koju su potrošeni novci svih naših domaćih zakladah.

Bilj. R. Zlatarović: Ja bi molio, da se gg. o redakciji zapisnika i o izpravku g. Vebera izraziti izvole.

Ad. Veber: Ja sam opazio, da g. veliki župan Kukuljević nije učinio predlog onakov, kakov stoji u zapisniku.

Bilj. R. Zlatarović: Buduć je sada g. predlagatelj sam precisirao svoj predlog, to bi se taj pasus u zapisniku u tom smislu mogao preinačiti.

Predsjednik: U ostalom se zapisnik odobrenim proglašuje. U savezu s tim molio bi ja g. izvjestelja Čepulića, da nam pročita predstavku, uz koju ćemo zakonske osnove o uredjenju sabora i o izbornom redu njeg. veličanstvu na potvrdjenje podnieti.

*

Izv. A. Čepulić: Čita predstavku, koja bi bez primjetbe odobrena.

Predsjednik: Br. 917. Upravljajući odbor hrvatsko-slav. gospodarskog družtva moli:

1. Povišenje godišnje podpore, i konačno ustupljenje uzajmljene svote od 10.000 fr. za promicanje svilarstva.
2. Da se iz zemaljske koje zaklade doznači godišnja svota od 1000 fr. za utrku konjsku.
3. Da se kod domaće vlade namjesti gospodarski strukovnjak kao savjetnik iste vlade.
4. Da visoki sabor pospješi nutrnje uredjenje naše domovine.

S razloga, što je peticionalni saborski odbor na prvu predstavku od 20. veljače 1866. vis. saboru svoje izvješće jur podnio, to se ova opetovana predstavka uzima na znanje

Br. 918. Upravljajući odbor hrvatsko slav. gospod. družtva moli, da se kod ustrojenja jugoslav. sveučilista medju redovite predmete uvrsti kod bogoslovnog fakulteta nauk o gospodarstvu.

S razloga, što je pitanje o sveučilištu prvo riešeno, to se ista predstavka uzima na znanje.

Br. 899. Maria Lastavica moli podporu.

Molbenica ova odbija se s toga, što sabor neimade u slične svrhe razpoloživih glavnicah.

Br. 899. Dr. Bajsler iz Beča dostavlja predsjedničtvu saborskomu svoje djelo pod naslovom „Vorschläge zu einer umfassenden und soliden financiellen Selbsthilfe,“ i moli, da se to njegovo djelo u saborsko pretresivanje uzme, ili na koliko moguće, da se porazdieli medju gg. narodne zastupnike. U sljedstvu učinjene izjave po g. sab. predsjedniku, da je upitno djelce medju gg. narodne zastupnike porazdieljeno, uzet je taj podnesak na znanje.

Br. 900. Teresia Köreskény moli vis. sabor za milostinju, kojom bi sina svoga Ottona mogla izškolati, i za slučaj, da joj se radi pomanjkanja za tu svrhu prikladna fonda zamoljena milostinja nebi mogla dozvoliti, moli, da se gospoda narodni zastupnici pozovu, neka njojzi sa dobrovoljnimi prinesci u pomoć priskoče. —

G. sab. predsjednik izjavio je, da će otvoriti i vis. kući izložiti arak u svrhu podpisivanja dobrovoljnih prinesakah.

Molbenica je uzetu na znanje, jer vis. sabor neimade raspoložive zaklade iz koje bi mogao moliteljici željenu podporu dozvoliti.

Br. 903. Anton Hartinger i sin, litografi iz Beča, ponudjaju vis. saboru na prodaju svoje novo izdane gospodarstvene tabele za porabu seoskih učionah. Dotični spis ustupit će se kr. nam. vjeću za uvaženje.

Br. 915. A. I. Vrana podnaša vis. saboru svoj memorandum za utemeljenje trgovačkog Austro-Asiatičkoga družtva.

Budnć da je g. sab. podpredsjednik dotične tiskanice medju gg. zastupnike jur porazdieliti dao, to se isti memorandum uzima na znanje.

Br. 919. Ivan Rakić izdao je na svoj trošak „uspomenicu crkvenih poglavicah“, i moli, neka bi vis, sabor njekoliko primjerakah za urešenje saborskih prostorijah nabaviti izvolio.

G. sab. podpredsjednik nabaviti će tri komada rečenih uspomenicah komad po 3. fr. a. vr.

Br. 924. Marko Stiić pritužuje se vis. saboru, da se kroz nehajstvo financialnog odvjetničtva nemože k svrsi privesti razprava ostavine Gavre Smičiklasa u Križevcu, te moli, neka se fin. odvjetničtvo shodnim putem opomene, da tražbine svoje protiv rečenoj ostavini čim prije prijavi.

Molbenica ova ustupit će se kr. banskomu stolu na uvaženje.

Br. 909. Kr. namj. vieće dopisom svojim od 22. pros. 1866. br. 18.955. dostavlja vis. saboru proračune regnikolarne kuće, zatim zakladah jamničke, Huttlerove, Kohlhofferove, Monšpergerove regnikolarne, bolničkih zakladah županijah zagrebačke, varaždinske, križevačke, i konačno zaklade dobrovoljačke za upravnu godinu 1867., u svrhu, da se isti računi saborskomu pretresivanju podvrgnu.

Računi ovi odpućuju se na saborski odbor za zaklade, neka ih pretrese, i vis. sabor o uspjehu svoga djelovanja izviesti.

Predsjednik: Po zaključku saborskom u posljednjoj sjednici učinjenom, da se naime pitanje o zemaljskom arhivu prešnim proglasi i da administrativni odbor do danas izviešće svoje podnese, imam čast prijaviti vis. kući, da je odbor tu zadaću zbilja izpunio, i molit ću gosp. izvjestitelja dr. Špuna, da nam pročita izviešće.

Dr. N. Špun: Predlažuć ovdje opazke, koje je vis. vlada učinila glede zaključka saborskoga od 8. ožujka 1866. u pogledu zem. arhiva, bit ću tako slobodan, da pročitam dopis svietloga bana, kojim su one opazke vis. saboru dostavljene. (Glasovi: Netreba!). Pošto čujem, da njekoja gg. toga nežele, to ću samo ustmeno (Glasovi: Neka se čita!).

Predsjednik: Želi-li vis. kuća, da se čita? (Jest!).

Izv. Dr. N. Špun: (Čita dopis bana).

Razlika izmedju predloga vis. vlade i zaključka saborskoga sastoji u tom, da vlada želi, da se u §. 1. posljednje rieči onako promiene, da se reče da arkiv stoji pod nazorom bana. Nadalje u §. 5. čine prve rieči diferenciju. Naš zaključak glasi ovako: (Čita §. 5.). Po predlogu vladinom imala bi se izpustiti prva linija, te ova točka početi s riečmi: (Čita).

Vis. sabore! administrativni odbor se je odazvao pozivu vis. sabora, te je odmah isti dan, kad je ovo dobio, uzeo i u pretres, ter pronašao, da razlike izmedju predloga vladina i našega zaključka nisu toliko važne, da bi mogle nadalje činiti zapreku konačnomu stvorenju ovoga zakona. Odbor je bio kod toga pretresivanja uvjeren o priekoj potrebi uredjenja toga instituta, te je s toga stanovišta pošao sasvim pomirljivo, t. j. tako, da bi vis. sabor bio voljan učiniti tu koncesiju samo u tu višu svrhu, da se već jednom dodje do konačnoga uredjenja ovoga zavoda. Predlaže dakle odbor, da se jedna i druga točka vladina primi.

Ja ću biti tako slobodan, te u podporu ovoga zaključka odborova posebnu koju rieč progovoriti. U §. 1. zahtieva vlada, da se izreče, da zemaljski arhiv stoji pod nazorom bana, dočim mi velimo: sabora. Ja sam izvješćujuć prvi put o istom predmetu imao čast zastupati isto načelo, ja sam bio onoga istoga mnenja, koje izražava ovdje visoka vlada. Ja sam držao, da je nadzor sabora nad jednim institutom, koji je takove vrsti, da stoji u neposrednom savezu sa namjestničkim viećem, sasvim problematičan, i da je više fraza, nego li ustanova, koja se može realisirati; jer svakako arhivar, koji je zemaljski činovnik, uviek će biti podčinjen glavi zemaljske uprave, t. j. banu. Ako je pako arhivar po svojem položaju podčinjen banu, onda može biti svatko uvjeren, da će svaki nadzor izvan bana biti puka izreka, ali životne snage imati neće, niti nemože. Bilo bi jedino moguće to, da se ovakovom ustanovom arhivar na nevin način u najveće neprilike dovadja, a drugi resultat sigurno nebi se postigao.

Kanogod je arhivar neodvisan glede izdavanja spisah iz arhiva, to je u tom obziru neodvisan i prama osobi bana i prama vladi, te će se jedino imati držati ustanovah njemu izdanih, tako će on i glede uprave arhiva biti jedino vezan na svoju službenu instrukciju. Dakle ako se izda zakon o izdavanju spisah i o dužnostih arhivara, onda ja zbilja neznam, koga će nadzirati sabor, hoće-li sabor odrediti 2—3 člana, da uviek idu iztraživat one sobe? A službovanje arhivara nemože nitko drugi nadzirati nego njegov zakoniti chef, t. j. ban. Zato preporučam, da visoki sabor izvoli pristati na prvi predlog vladin, sastojeći u tom, da zemaljski arhiv stoji pod nadzorom bana. Imao bi prema tomu §. 1. ovako glasiti: (Čita ga:)

Josip Briglević: Ja bi rekao, da možemo pristati na to, da arhiv stoji pod nadzorom bana, jer je ban ujedno i predsjednik sabora, i tako arhiv posredno stoji i pod nadzorom sabora.

Antun Vakanović: Ja sam onom prilikom, kad se je ovaj zakonski predlog krojio, bio proti mnenju odbora, koji je zakon ovaj gradio, i koji je predlagao ustanovu, da arhiv stoji pod nadzorničtvom sabora, i proti predlogu one gospode, koja su rekla, da stoji pod nadzorom bana, t. j. ja nisam niti za predlog odbora niti za sadašnji predlog vladin, nego sam za onaj predlog, koji mi se u smislu ustavnosti i vlastničtva arhiva, koji pripada zemlji, a ne vladi, čini najshodnijim, t. j. da se reče, da nadzorničtvo arhiva izvršava sabor kroz zemaljski odbor; dotle pako, dok se ovaj odbor neustanovi, da arhiv stoji pod nadzorom bana. Jer, gospodo, to je nepobitno, da je arhiv ovaj vlastničtvo zemlje, dakle baš vlastničtvo legislative zemaljske. Dakle nadzor može imati samo sabor; nu dočim sabor nesjedi uviek, imao bi sabor jedan zemaljski odbor od njekoliko licah imenovati, i taj bi imao nadzor. Ali buduć mi takvoga odbora još neimamo, nego smo si ga reservirali u izbornom redu . . . (Glasovi: To je palo!)

Dakle neka se onda kaže ovako: Arhiv stoji pod nadzorom bana, dok sabor posebnoga odbora neimenuje, ili dok sabor drugačije neodredi.

Ivan Kukuljević: Na koliko je meni ustroj zemaljskoga arhiva poznat, znam jedino to, da je ovaj veoma važni za zemlju zavod doista uviek stajao pod nazorničtvom sabora, kad je sabor saborisao, a pod nadzorničtvom bana, prabilježnika i podbana, kad sabor saborisao nije. I doista, ako uzmemo u obzir, kako važna pisma se u zemaljskom arhivu nalaze, koja su saboru od neobhodne potrebe u njekojih slučajevih, te da sabor ovaj uviek u njekom doticaju s onim svojim zavodom stajati može i mora, onda vidim ja njeku opasnost, ako bi se sabor svega nadzorničtva odrekao, i to još za ono vrieme kad saboriše. A tim manje išlo bi to nam u prilog, pošto upravo novi izborni red svietloga bana lišava predsjedničtva, te tako u nikakvom bližjem doticaju ovo zakonotvorno tielo sa svietlim banom stajati nebi imalo.

S toga ja predlažem, da se u smislu historičkoga razvoja i ustroja zemaljskoga arhiva i nadalje pridrži to načelo, da nadzorničtvo imade sabor i zajedno ban, što se ima tako razumjeti, da će sabor nadzirati onda, kad bude saborisao, a kad sabora nebude, pošto neimamo odbora, kojega je predložio gosp. Vakanović, da će onda nadzirati ban.

Franjo Lovrić: Ja mislim, da kad smo jedanput izrekli, da hoćemo odgovornu vladu, da od toga niti ovaj, niti ikoji drugi sabor odstupiti neće, jer u današnje doba zvala se vlada kako mu drago, odgovorna mora biti, ako narod hoće pošteno živjeti. Buduć da na taj način stoji ista vlada pod nadzorničtom sabora, slažem se ja sa predlogom odbora, da nadzorničtvo imade ban.

Aurel Kušević: Prije god. 1848. prisegao je prabilježnik kao arhivar, koji je nošen obćim povjerenjem pružao jamstvo, da se točno i vjerno čuva arhiv zemaljski, koji je sigurno od velike važnosti; a sada prabilježnika neimamo i tako arhiv nestoji pod nikakvim nadzorničtvom činovnika, koji bi bio izabran uplivom naroda. Ja sam dakle toga mnenja, da se narod ima uzdržati u pravu, i pošto prabilježnika više nebira, da barem bira arhivara. Ja čujem, da su pisma od velike historičke važnosti podpuno iz arhiva izčeznula i svakako moralo bi se znati, kamo su dospjela, ali niti ovo se neznade. To biva samo zato, što nitko narodu nije odgovoran.

Zato ja nemogu pristati uz osnovu, koju je predložio gosp. izvjestitelj.

Predsjednik: Ako nitko više neželi progovoriti, imade rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj dr. Napoleon Špun: Na prigovore učinjene ovomu zakonskomu predlogu imam čast odgovoriti sliedeće: Gosp. Vakanović učinio je izpravak na predlog odbora uz premisu jednu, koja u ostalom, kao što je i njemu samomu na um palo, odpada zaključkom saborskim glede zemaljskoga odbora. Prema tomu modificirao je on svoj izpravak tamo, da arhiv imade nadzirati ban dotle, dok sabor drugčije neodredi. Ovaj predlog, ili ga mi primili ili neprimili, ostaje uviek živ, t. j. ako bude sabor i poslie sankcije ovoga zakona za dobro pronašao, da se što promieni, onda će stupiti na temelj ovoga izpravka. Ovdje bi se po ovom izpravku samo izrikom put otvarao jednomu provizorijumu, koji je tu suvišan, jer se ovdje radi o stvorenju zakona, koji će dakako kod dobre sgode i promienjen biti, ako sabor nadje to za shodno i ako njeg. veličanstvo uz tu promjenu pristane. Dakle ovomu izpravku, mislim, da sabor neće odlučne važnosti davati.

Što se tiče primjetbe, da vlastničtvo arhiva pripada zemlji, te da ga s toga sabor imade nadzirati, to mi je sav moj odgovor izcrpio g. vriedni član ove kuće, zastupnik Lovrić, koji je rekao, da načelo odgovornosti vlade sasvim subsumira ovu formalnu kontrolu sabora glede jednoga predmeta, pače ne samo arhiv, nego i zemaljske sudove i županije i sve skupa nadzirati će sabor po principu odgovornosti vlade. Što se pako tiče prigovora, kojega je učinio veliki župan zagreb., gdje se pozivlje na stari običaj, da je arhiv uviek stajao pod dvogubim nadzorom i sabora i bana, to se po mom mnjenju ima jedino pripisati zastarjeloj formi, koja je onda glede državne uprave u obće vladala, t. j. ima se pripisati pomanjkanju ovako jasno i čisto izražene forme, kaošto je princip odgovorne vlade.

Što se tiče prigovora g. Kuševića, to mislim, da razlog što sabor više nebira protonotara, imao bi s toga birati barem arhivara, nepobija u ničem onih riečih, koje sam ja u ime odbora izustio; a naročito imadem još primietiti, da povjerenje i pouzdanje službeno, to je puka stvar osobnoga poštenja; ili bio sada činovnik izabran, ili imenovan absolutnim načinom, ako nosi poštenje u grudih svojih, onda će biti pošten, ako ne, badava svaki izbor (Oho!) S toga ja, nebudući uvjeren o obstanku razlogah proti ovomu predlogu odbora, preporučam vis. kući, da ga izvoli primiti.

Predsjednik: Dakle te razlike imade izmedju prvobitne osnove saborske i predloga vladina, da dočim sabor drži, da arhiv imade stojati pod nadzorom sabora, sada vlada predlaže, da ima biti pod nadzorom bana.

Odbor je to prihvatio, i zato ćemo najprije o redakciji odborovoj glasovati, ako bi ona pala, onda o predlogu g. Vakanovića i g. Kukuljevića, a predlog g. Kuševića, mislim, da na ovaj §. 1. nespada nego na §. 5.

Odborov predlog na to ide, da se §. 1. modificira po vladinom nazoru. Koja su gg. za taj predlog, neka izvole ustati. (Dvojbeni resultat.) Ja bi molio, da ustanu gg., koja su proti ovomu predlogu (Većina se digne.) Dakle ovaj predlog se odbija.

Sada pitam, želi-li vis. kuća ostati kod prvobitne osnove? (Glasovi: Vakanovićev predlog!) Dakle predlog g. Vakanovića ide tamo, da arhiv stoji pod nadzorom bana, dok sabor posebnoga odbora imenovao ili drugčije odredio nebi.

Koja su gg. za taj predlog? (Manjina) Treći predlog jest onaj g. Kukuljevića, da arhiv imade nadzirati i ban i sabor. Koja su gg. za taj predlog? (Većina.) Pretežnom većinom glasovah je dakle zaključeno, da arhiv imade stojati pod nadzorom i sabora i bana.

Izvj. Dr. Napolen Špun: Prelazim gg! sada na razpravu o drugom zaključku odbora administrativnoga, tičućeg se §. 5., koji radi o imenovanju arhivara. Imao bi ga po predlogu vlade imenovati ban, dočim po zaključku saborskom od 8. ožujka imao bi ga imenovati zem. odbor saslušav akademiju, a dok ovoga odbora nebi bilo, ban na predlog akademije. Za podporu zaključka odborova moram da prije svega svrnem pozornost vis. kuće na okolnost tu, da je idea zem. odbora po vis. saboru zabačena, i da s toga §. 5. glede prve svoje alinee gubi pravi temelj pred licem. vis. sabora, jer se osniva na idei odbora zemaljskoga. Preostaje dakle samo još druga točka. Promjena ova tiče se akademije znanostih.

Vlada nije pronašla pristati na tu točku, da banu predlaže akademija znanostih arhivara. Ja sam imao čast, izviešćujuć prvi put, navesti razloge, zašto je odbor to poprimio, da akademija predlaže arhivara. Imao je naime odbor pred očima interes znanstveni, koji treba da bude zastupan kod uprave arhiva. Nu na svaki način interes znanstveni jest ovdje drugotni, a glavni interes jest onaj, koji ima po javnu upravu, po sudove itd. Na obranu vladina mnenja naročito ovdje moram spomenuti, da ako mi izpustimo točku ovu, da akademija predlaže arhivara, nismo baš ništa proti interesu znanstvenom učinili, ako ga i nismo poduprli, jer znanost ni najmanje neće zapriekah naći, da crpi izvore iz arhiva, ako arhivar i jest imenovan po banu bez upliva akademije, jer se izdavanje spisah s obzirom na znanost sasvim drugom naredbom regulira, ne pako ovim zakonom.

Obzirom na to mislio je odbor, da ni ova točka nije dosta važna i odlučna, da dade povod, da ovaj velevažni zakon možebiti i opet nestupi u život, te je s toga zaključio, da se ovaj §. 5. imade modificirati, kako ga, jasnosti radi, još jedanput pročitati hoću. (Čita §. 5.)

Ja preporučam vis. saboru, da izvoli ovu točku primiti, i kad bude sabor odluku svoju izrekao, onda si još pridržajem rieč o trećem predlogu odbora administrativnoga.

Fr. Žužel: Važnost arhiva zemaljskoga jest svakomu poznata, jer u njem se sadržaje povjestno blago naroda. Valja dakle, da prema tomu bude takodjer arhivar. Ja želim arhivara, ne samo takova, koji će znati ključe nositi sobom, pak onda naći zahtievani spis za mjesec ili dva, već želim arhivara, koji će znati ponajprije arhiv tako urediti, da će se svaki spis lako naći. K tomu pako treba i sposobnosti, i marljivosti. Ja nadalje želim arhivara, koji će ne samo znati arhiv urediti, nego koji će imati i volje i sposobnosti sam se služiti, arhivom na korist narodu. Ako bude takov, onda će narod veliku hasan odtuda crpiti; jer on će svaki čas iz povjestnice naše nješto priobćiti. Ja neću tajiti vis. sabore, da svietli ban nebi mogao takove osobe imenovati; nu ja sam ponajprije iz načela proti tomu, da se u jednu ruku vlast daje tamo, gdje okolnosti neobhodno toga neiziskuju. Gdje je moguće urediti stvar tako, da je vlast kolektivna, tamo, držim, da imade uviek više garancije. Ja dakle sada uzimam slučaj, da treba arhivara imenovati.

Ponajprije mislim, da treba, da se osoba pozna, i ja nadalje držim, da znanstveni zavod, kao što akademija, koja je u doticiju sa cielom inteligencijom zemlje, može mnogo bolje prosuditi sposobnosti jedne osobe, nego ban, pa ma koji bio; jer akademija se bavi izključivo znanošću, dočim ban može biti jako učen čovjek, nego se inteligenciji akademije znanostih neće moći uzporediti (Glasovi: Da, Oho!) Da! to će mi i svaki ban dopustiti, samo njegove udvorice neće. Nadalje, gospodo! mnogo je laglje djelovati na jednu osobu, nego li na jedno tielo, na jednu korporaciju. Mi dobijemo na primjer bana, koji je do sada u vojničkoj krajini služio, i koji o ovoj zemlji tako rekuć posve nista nezna. Sada treba mjesto arhivara popuniti. On kao poštenjak nemože se oslanjati samo na sebe, nego će morati upitati ovoga i onoga, a tu je nefaljeno, da će svaki doći pa svojega klienta preporučiti, pak onda lako dobijemo arkivara, kašto sam ga s početka opisao, koji će naime samo znati ključ sobom nositi. A takova arhivara možemo dobiti za 200 fr., jer to nije težak posao. Da-li to pako služi znanosti i napredku naroda, neka visoki sabor sam prosuditi izvoli. Da pako mi svagdje koncesije činimo, jedino što vlada inače nebi našega predloga potvrdila, onda se ja bojim, da mi nećemo baš u ničem prodrieti; jer odkad bude vlada vidila, da je ovakav duh u saboru zavladao, onda će nam zakonske članke dotle uviek natrag pošiljati, dok nepristanemo uz njezine predloge, a to bi znamenovalo upravo proti interesu sabora raditi, i tako rekuć druge ljude poticati na samovolju proti saboru. Ja na to načelo popuštanja samo u onih predmetih pristati mogu, koji nisu bitni, nego nikada nemogu pristati, da narod popušta ondje, gdje se to samo sa kvarom zemlje čini. (Živio!)

Mirko Hrvat: Kad se je zakon o zemaljskom arhivu ovdje pretresivao, onda je odbor administrativni sa svimi silami dokazivao, da je u interesu znanosti, da se arhivar imenuje na predlog akademije. Sada pako isti odbor, pošto se je vlada protivno izjavila, njekom silom hoće, da nas uputi, da ima više garancije u banu nego-li u akademiji sastojećoj se iz samih učenjakah. S toga ja nevidim, zašto bi mi odustali od prvoga svojega zaključka; ako bi pako ovaj pao, onda se ja izjavljujem za predlog g. zastupnika turopoljskoga.

Ivan Vončina: Ja ću govoriti za redakciju. Zakon, što ga je vis. sabor prije njekoliko mjesecih stvorio, smjerao je onamo, da se arhivar imenuje na predlog akademije po banu. Vlada nije prihvatila te zakonske osnove, nego ju je uputila na sabor, da bude preinačena, kako nam je to g. izvjestitelj priobćio. Nam je sada ili ostati na onom, što smo jednom zaključili, ili pako prihvatiti ono, što nam predlaže vlada. Meni je gg! nada sve, da se jednom taj arhiv

uredi, koji od god. 1860. neima arhivara, jer od svih stranah čujemo od ljudih, koji imadu posla u arhivu, velike tužbe, koje sve opet na to idu, da je već skrajna potreba, da se zbilja arhiv uredi. Mi neimamo za sada akademije još konstituirane; ja se nadam, da će se skoro konstituirati; ali se nenadam, da će vlada prihvatiti onu osnovu, koju smo joj prije njekoliko mjesecih na potvrdjenje podnieli. Posljedica biti će ta, da arhiv opet neuredjen ostane, kako je bio i dosada. Jer gg! po običaju parlamentarnom u cieloj Evropi zakonski predlozi po vladi ili kruni zabačeni nepodnašaju se istomu saboru iz nova, nego tekar drugomu saboru; ja dakle mislim, da ako neodustanemo od prvašnjega našega zaključka, bez dvojbe ostat će sve onako, kako je prije bilo, i da je vlada samo onda njekim načinom obvezana prihvatit predlog jednom već zabačen, ako taj izadje iz drugoga sabora. Ovo dakle, što sada odbor predlaže, smjera samo na to, da jednoč dodjemo do uredjenja arhiva, a dužnost će biti budućega sabora, da nastoji preinačiti ovaj sadašnji provisorium prema interesom znanosti. S toga želim, da se primi predlog odbora.

V. Milić: Ja se pridružujem mnenju g. Žužela. Budući je naime u §. 1. na predlog g. Kukuljevića ustanovljeno načelo, da nadzorničtvo arhiva pripada i banu i saboru, to mi se čini, da već konsekvencija sobom nosi, da imenovanje arhivara mora sliediti uticajem vladaoca i naroda; jer ja neprihvaćam nazora g. izvjestitelja, da tu nebi dopušteno bilo, da se miešaju 2 faktora, administracija i legislacija, budući sam uvjeren, da arhiv zemaljski isto tako interesira zemlju, kao i vladaoca.

Dr. Ign. Brlić: G. zastupnik Kušević učinio je jedan predlog, naime taj, da arhivara ima birati sabor. Ja mislim, da se taj predlog ima sada u pretres uzeti. Mi smo već u 1. §. ustanovili, da nadzorničtvo nad arhivom imade voditi i sabor i ban; dakle tu imamo već dva faktora. Ako bi sad imenovanje arhivara imalo sliediti po banu na predlog akademije, dobijemo već treći faktor, o kojem ja neznam, da-li nam veću garanciju daje nego sam sabor, jer ja mislim, da onu garanciju, koju nalazi g. Žužel u akademiji, kao korporaciji, ja mislim, da ju barem u istom stepenu može i u saboru naći. Ovo sam htio navesti za predlog g. Kuševića, da sabor imade pravo birati arhivara.

Predsjednik: Gospoda predlagatelji imala bi još rieč.

Franjo Žužel: Ja bi glede opazke g. predgovornika samo toliko imao odgovoriti, da se može dogoditi, da sabor duže vremena nesjedi, onda bi po predlogu g. Kuševića pravo birati arhivara ostalo samo jednoj osobi, te se ovako čast arhivarska može popuniti osobom, koja nikako sposobna nebi bila. Zatim mogu i okolnosti nadoći, da sabor 2—3 godine neće sjediti, pak onda će arkiv kroz tako dugo vrieme biti u rukuh takove osobe. Da to nemože bez štete biti, mislim, da će svaki uviditi. Akademija pako uviek će moći uticati u izbor arhivara.

Izv. Dr. Nap. Špun: Ja ću se na kratko svrnuti na prigovore učinjene ovomu predlogu odbora. Prije svega moram prvomu govorniku, koji se je proti predlogu odbora izjavio, primietiti, da ovdje nevlada eksklusivno interes znanosti, nego, da je ovaj tu samo uzgredan, a da mnogo obširniji i više u praktični život zasiecajući jest interes javnoga, a i privatnoga prava, u koliko se sudbenosti tiče. Gospodo! Upotrebljavanje arhiva pogledom na pravo, ticat će se jako mnogo osobah, ticat će se obstanka i životnih interesah pojedinih partajah, ticat će se nadalje možebiti životnih pitanjah po javno pravo Hrvatske. Dakle to je jasno, da je tu interes pravni mnogo više nad znanstveni, jer kolikogod sam ja uviek pripravan znanosti podpuno svoje štovanje izreći, ipak moram kazati, da interes znanstveni daleko tako nezasieca u živac naroda kako pravni.

S toga ja moram izpovjediti, da kad njeka gospoda brane načelo, da sabor sudjeluje kod imenovanja arhivara, da ja nalazim, da ovaj modus bolje odgovara zvanju arhivara i svrsi arhiva, nego-li obratno drugi ekstrem, gdje se brani samo naukovni interes.

Ja moram ograditi odbor proti tomu, kao da bi on voljan bio žrtvovati interes instituta i interes ove zemlje njekoj bojazni, misleć, da ako toga neučinimo, vlada nam onda neće potvrditi zakona. Odbor mislio je ovako: je-li bolje, da arhiv ostane neuredjen, kako jest, ili da se stvori zakon, koji se svakako može promieniti i koji će barem do vanjskoga uredjenja arhiva voditi; i uvjerio se je, da tu daleko interes arhiva nadmašuje sve druge obzire, koji se tiču više teoretićkih pitanjah, gdje se veli: bilo dobro ili nedobro, mi ćemo se toga držati, pa makar i propali.

Zastupniku djakovačkomu imam samo to primietiti, da odbor administrativni nije ovdje rekao, da on više garancije traži u banu nego-li u akademiji, i da je samo mala pogrieška predbacivati odboru, da on, koji je prije svojski branio interes znanosti, sada traži, da taj interes bude zastupan po banu.

Što se tiče prigovorah g. Milića, to bi imali podpunu valjanost, da ih činio g. Kušević ili Brlić, jer štogod je g. Milić u interesu predloga g. Žužela izvolio govoriti, to je faktično, po mom barem mnienju, govorio u prilog predloga g. Kuševića

On je naveo načelo, da tu ima 2 interesanta, t. j. vlada i zastupstvo zemlje, da dakle treba da oba i sudjeluju kod imenovanja arhivara. Ali kad mi se s toga skoči, i zato, što je i zemlja interesent, da se zato na predlog akademije znanostih imenuje arhivar, tu ja nenalazim nikakva saveza.

U ostalom mislim, da je stvar već dosta izcrpljena i ja preporučam vis. saboru predlog odbora.

Predsjednik: Imademo dakle 3 predloga. Predlog odbora, koji pristaje uz vladu; zatim predlog g. Žužel-a, koji se slaže sa prvašnjim saborskim zaključkom; i napokon predlog g. Kuševića, koji ide na to, da arhivara imenuje sabor.

Koja su gospoda za predlog odbora, molim da ustanu, (Manjina.) Drugi je predlog onaj g. Žužel-a, da arhivara imenuje ban na predlog jugosl. akademije. Koja su gospoda za taj predlog? (Manjina.) Treći predlog, onaj g. Kuševića ide tamo, da arhivara imenuje sabor. Koja su gospoda za taj predlog? (Većina) Dakle ovaj je predlog većinom glasovah primljen.

Izvjestitelj dr. Napoleon Špun: Odbor, u ime kojega ja imam čast izvješćivati u ovom predmetu, zaključio je u ovom poslu još treći predlog učiniti, predpostavljajuć, da će promjena §. 5., kako ju je on predlagao, po vis. kući usvojena biti. Meni je dužnost, mislim, viskomu saboru i ovaj zaključak javiti, premda po smislu zaključka, kojega je upravo sada visoki sabor učinio, mislim, da neće biti za sada na vremenu. A zaključak odbora sastoji se u tom, da akoprem bi u smislu §. 5. ban imao imenovati arhivara, to ipak odbor administrativni, uvaživ mnogogodišnje revno i savjestno djelovanje sadašnjega upravljatelja arhiva, visoki

sabor umoljava, da istoga Alberta Štrigu za arhivara imenuje. Pošto je ovo sada nemogućim učinjeno, stavljam to samo visokomu saboru na znanje, a meritorno riešenje ovoga predmeta sliedit će onda, kad čujemo vladin glas.

Jovan Živković: Buduć smo donieli zaključak taj, da sabor ima pravo izbora, to ja mislim, da treba to svoje pravo takodjer da vrši, jer inače neima smisla. Ja dakle ovaj predlog gosp. izvjestitelja dotično odbora ovako shvaćam, da sada treba i osobu označiti. Ovo jest dakako težko. Što se mene tiče, ja moram ovdje naročito kazati, da ja u načelu dielim sve ono, što je gosp. Žužel rekao, ali priznajem uz to i ono načelo, da se mora obzir uzeti na onoga, koji služi, ako proti njegovu službovanju neima prigovora. Ja proti gosp. Štrigi ništa nisam čuo niti javno niti privatno, i zato ga preporučam za izbor.

Barun Dragojlo Kušlan: Ja mislim, da je gosp. predgovornik sada došao u protuslovje sa svojim dosadašnjim načelom korektnosti, polag kojega bi on morao čekati, da se kruna izjavi, da znade, je-li ono stoji, što je danas zaključeno ili ne. Ja mislim, da izbor tekar onda može sliediti, kad zakon bude potvrdjen.

Ivan Vončina: Ja mislim, da sve naše djelovanje nehotice na to ide, da se uredjenje arhiva do Bog zna kojega vremena neodgodi. Sabor si je pridržao pravo imenovanja arhivara, a mi znamo, da nam neima obstanka, barem toliko ne, dok sankcija nedodje. Dakle u najboljem slučaju arhiv će još više mjesecih ostati na ledjih jednoga čovjeka, koji je neizvjestan glede svojega položaja. Kad je visoki sabor zaključio, da njemu pripada pravo imenovanja arhivara, bez da se ikoji umieša, onda mislim, da je sasvim pravilno i korektno, što je gosp. Živković predložio, da ga odmah i imenuje, za da može odmah stupiti u službu, ako zaključak naš potvrdjen bude. Dakle to neprejudicira nikomu, i zato ja naročito podupiram to, da se osobit obzir uzeme na onoga, koji je do sada služio.

Franjo Žužel: Ja se nemogu dosta načuditi tomu, da gospoda, koja medju najlojalnije spadaju, nam sada nješto predlažu, što bi se u istom parlamentu englezkom smatralo kao neustavno, kao povreda krune, t. j. da ono, što mi, faktor zakonodavni, zaključimo, već jest zakon, dočim je po čitavom svietu običaj taj, da ono što je sabor zaključio a kruna nije potvrdila, nikakve obvezne sile neimade, nego je samo članak ili predlog zakonski. Ovo ja sa lojalnošću one gospode u sklad staviti nemogu; a s druge strane shvatiti nemogu toga, da onaj gospodin, koji prije, govoreć o poslu arhiva, nije mogao dosta žaliti, u kakvom se neredu arhiv nalazi, i kako se stranjski ljudi tuže, sada opet želi, da arhiv ostane i nadalje u istom neredu, jer predlaže za arhivara onu osobu, pod kojom je dosada bio taj nered. Gospodo, ja priznajem sve zasluge, koji se je za našu domovinu stekao muž, koji se ovdje predlaže, jer on je uz narod ne samo prianjao nego i mnogo žrtvah doprineo; nu ako sam si ja kao svećenik stekao zaslugah za župu, hoću-li iskati, da me generalom načine? Neću; nego ću nagradu tražiti u onoj struci, u koju spadam. Ja sam dakle iz sve duše proti ovomu predlogu, jer je proti interesom zemlje.

Ivan Vončina: Gospodin predgovornik izvrnuo je smisao mojih riečih; i zato moram da rektificiram. Ja sam kazao, da je arhiv neuredjen zato, što osoblja neima dovoljna, buduć posla imade toliko, da jedan čovjek nikako dospjeti nemože. Zato je visoki sabor zaključio, da se uredi arhiv, i u tu svrhu tamo namjesti više osobah, i na to smjerao sam takodjer ja. Ono pako, što je gosp. Žužel o lojalnosti govorio, to njemu ostavljam.

Jovan Živković: Ono se mene tiče, dakle molim za rieč. (Neda se.)

Mirko Hrvat: Ja neznam, da-li je istina, što je kazao gosp. Kušević, da su najvažnija dokumenta izčeznula iz arhiva; ali buduć nitko izjave te oprovrgnuo nije, to moram držati, da je istina. Dalje ja neznam, da li ih je nestalo baš za vrieme gospodina, koji se ovdje predlaže za budućega arhivara; ali svakako moram izjaviti, da je postupak taj neustavan, jer zaista je običaj u svakoj ustavnoj zemlji, da zakon mora prije potvrdjen biti nego li se u život uvadja. Na posljedku moram izjaviti, da ja držim, da postupati ovako, kako nam se sada predlaže, značilo bi činiti naš sabor ruglom. (Oho!) Molim, to je moje osvjedočenje. Ja sam dakle za to, da se ovaj predlog kao neučinjen smatra.

V. Milić: Vršiti zakon prije nego li zakon obstoji, to je velika absurdnost, koja ne samo po načelih ustavnosti, nego i obće jurisprudencije nemože stajati. Tomu, što su gospoda već proti ovakvomu predlogu kazala, ja neimam ništa dodati, nego ću samo glede silnosti i prešnosti napomenuti to, da mi imamo zakonskih predlogah jako silnih: o izbornom redu, o konstituiranju akademije i mnogo drugih, jer mnogo jako potrebitih institutah neobstoji niti po zakonu, a kamo-li po ovršivanju. Arhiv pako već imamo, kakov jest, i on ima nadziratelja njekakva, dakle ja mislim, da tu takove sile neimade, kakve drugdje, gdje n. pr. kod izbornoga reda ipak nismo pristupili na izbor predsjednikah za budući sabor.

Aurel Kušević: Ja imam samo još tu opazku učiniti na primjetbe gosp. Mirka Hrvata, da sam ja samo kazao, da čujem, da su se spisi sabora 1848. god. izgubili.

Predsjednik: Na ovo imadem ja primietiti, da ih je u istinu nestalo, nego da mi je prije 3—4 nedjelje danah kazano, da su opet došli natrag.

Mirko Hrvat: Gdje su bili ti spisi? (Glasovi: To nespada na stvar!)

Ivan Kukuljević: Neda se tajiti gospodo, da će po svoj prilici i ovaj naš predlog ili zakon isto tako dugo na svoj uspjeh čekati, kao što i mnogi drugi naši predlozi od 3 posljednja sabora, pošto znamo, da neimamo osim čl. 42. upravo nijednoga zakona potvrdjena., Neda se tajiti, da će posljedica biti ta, da zemaljski arhiv još nadalje neuredjen ostane, i neda se gospodo ni to tajiti, da se arhiv doista u neuredjenom stanju nalazi. A uzrok je taj, što se arhiv od godine 185$^2/_3$ uviek umnožava, jer osim starih pisamah, koja su god. 1848. bila u zemaljskom arhivu, primljeno ih je mnogo iz arhiva kraljevske komore, iz arhiva bivšeg namjestničkoga vieća ugarskoga, da nenapomenem jošte velike sbirke bivšega arhiva distriktualne stolice, koja čitave sobe napunjuje, i ostalih pisamah, koja su došla putem namjestničkoga vieća. Za urediti moći ova pisma, kako bi valjalo, treba doista personala drugoga, nego što je sadašnji privremeni adjunkt, i jedan, ili ako se nevaram 2 pisara. S toga bi ja predložio visokomu saboru, da i nadalje u ovom neizviestnom stanju zemaljski arhiv neostane, da predložimo visokoj vladi, da ona dotle, dok zakon nebude potvrdjen, barem privremeno jednoga arhivara i ostalo potrebito osoblje imenuje, a onda, kad zakon bude potvrdjen, prosto ostaje saboru izabrati onako, kako zakon bude tražio.

Miroslav Kraljević: Ja ću u predmetu ovom vrlo na kratko mnenje svoje izreći i to velim, da se slažem s onom gospodom, koja su za to, da se ponajprije očekuje po-

tvrdjenje vlade, pak onda da se imenovanje ovrši, i ja sam zato ne samo s navedenih već razlogah, nego takodjer s onoga razloga, što se nijedan zakon nemože bez zlih posljedicah vršiti prije, nego li podpunu valjanost imade.

Što se tiče potrebuće one, koju je gosp. predgovornik naveo, zato da bi iskali od vlade, da ona privremeno imenuje potrebito osoblje, to bi mi sasvim proti predlogu našemu radili.

Ako je nužda, da se arhiv uredi, onda ništa neprieči, ili da se visoka oblast za to brine, ili da ga uredi saborska jedna deputacija. S toga glasujem za to, da se pričeka potvrdjenje; samo imam opaziti još onoj gospodi koja su rekla, da njeka gospoda hoće svoju osobu da namjeste, da su baš svojom protimbom u potaji pokazala, da i ona imaju svoju, (Nemir) koju bi rada namjestili.

Dr. Franjo Rački: Ja imam činiti malu opazku samo radi toga, što se je u debatu povukla osoba sadanjega nadzornika arhiva.

Meni je naime ovdje javno zasvjedočiti, da kolikogod putah sam imao razloga potražiti njeke spise u svrhu znanstvenu, da sam od njegove strane uviek najveću pripravnost našao. Ali radi toga ipak nebi mislio, da se visoki sabor upusti u njegovo imenovanje prije, nego dodje sankcija od krune, jer načelo ustavnosti zahtieva, da se sankcija pričeka. —

Mirko Hrvat: Molim rieč radi osobnosti. (Nemir, Glasovi: Neima osobnosti!) Gospodin zastupnik požežki izvolio je kazati, da gospoda ona . . . . . (Glasovi: To nije osobno Nemir.)

Predsjednik: Ja mogu kazati, da ovdje osobnoga napadanja nisam našao, i zato molim, da se gospoda umiriti izvole. —

Jovan Živković: Ja sam učinio predlog, da visoka kuća pristupi k izboru arhivara. Ja nisam glasovao za zaključak, da sabor bira arhivara, nu kad je već ovaj učinjen, treba da se i dosljedno izvede. Svakako se razumije već samo po sebi, da bi imenovanje ovo valjalo samo in eventum, i gospoda, koja misle, da bi imalo odmah i u život stupiti, razumjela su me zlo. Gospodo, ilojalnost, absurdum, ruglo, agitacija, to su 4 razloga, kojimi se je iza mojih ledjah pobijao moj predlog; nu ja bi svakako molio onu gospodu, koja smatraju za svoj privilegium služiti se tim oružjem, da jednom od toga odustanu. (Živio! Nemir.)

Predsjednik: Pitanje je sada to, da jedna strana misli, da se ponajprije potvrda imade očekivati, dočim druga scieni, da bi se odmah i osoba arhivara imala označiti. Dakle molim onu gospodu, koja su za to, da se potvrda krune dočekati imade, da izvole ustati. (Većina.) Pretežnom većinom glasovah je dakle zaključeno, da se za sada imade odustati od izbora arhivara. Buduć da se članak ovaj imade i kodificirati: s toga mislim, da ću samo mnenje visoke kuće izreći, ako zamolim, da to odbor do sutra učini, i da takodjer kratku predstavku načini, kojom ćemo ovaj članak na potvrdu podnieti.

Ivan Vončina: Molim, gosp. veliki župan zagrebački učinio je takodjer jedan predlog.

Ivan Kukuljević: Ja sam učinio predlog, da bi se vlada umolila, da privremeno imenuje arhivara.

Predsjednik: Želi-li visoka kuća o tom predlogu napose glasovati? (Glasovi: Nećemo!)

Izvjestitelj dr. Napoleon Špun: Imam čast pročitati sada ovu osnovu u cjelosti njezinoj, kao rezultat ovoga viećanja, glasi pako ovako. Zakonska osnova o uredjenju zemaljskog arhiva:

§. 1. Zemaljski arhiv, kano sahranište svih na javno pravo kraljevine ove, ter na povjestnicu i sve grane javne uprave odnosećih se izpravah, kano i napose i svih saborskih spisah, stoji pod nadzorom sabora i bana.

§. 2. Zemaljskomu arkivu neposredno predstoji arkivar. On je odgovoran za nutarnji red arkiva i za savjestnu sahranu uloženih spisah. —

§. 3. Arkivar ima podieljena si pristava i pisara, zatim poslužitelja.

§. 4. Poraba arkiva za javne oblasti i pojedine ljude ustanovit će se posebnimi pravili.

§. 5. Arkivara imenuje sabor. Ostalo osoblje imenuje ban uslied razpisana natečaja. Plaće se ustanovljuju sliedeće: Arkivaru 1200 for., pomoćniku 800 for., pisaru 500 for., posluželju 300 for., na godinu, i to bez ikakove uzgredne pristojbe. — Osoblju ovomu pripada pravo na mirovinu u smislu obćenitih propisah.

§. 6. Upravne troškove za zemaljski arkiv nosi regnikolarna zemaljska zaklada.

Predsjednik: Prima li visoka kuća ovu osnovu u cielosti onako, kako je sada pročitana? (Glasovi: Primamo!).

U 59. svojoj sjednici zaključio je visoki sabor, da čim najprešniji predmeti budu riešeni, imadu doći na red urbarski poslovi.

Ja bi dakle molio gosp. izvjestitelja, da nam pročita dotično izviešće. (Glasovi: Odmor!)

Medjutim, ako je volja visoke kuće, to ćemo razpravu poslje maloga odmora započeti. (Sliedi odmor od 10 minutah.)

Izvjestitelj Mirko Hrvat: (Poslje odmora.) Odbor urbarski, pomnožen sa 3 nova člana, uzeo je prije svega u pretres najviši kraljevski odpis od 27. travnja 1866. Buduć da se istim kraljevskim odpisom svako djelovanje saborsko u urbarskih poslovih obustavlja, to je odbor, stranom što se patent od 2. ožujka god. 1853. nemože uzeti za ustavni zakon, i stranom s toga, što u istom patentu imade više urbarskih pitanjah neriešenih, zaključio, da imade djelovanje svoje nastaviti, a ujedno predstavkom od njeg. veličanstva tražiti, da se podnešeni već članci sankcioniraju. Uslied toga zaključio je odbor podnieti prije svega sliedeću predstavku. (Čita ju:)

Poslje toga zaključio je odbor, da se uzme u pretres članak o odkupu odkupljivih zemaljah. Odbor je taj članak u nješto preinačio, i s toga ću ga pročitati, kako je preinačen. (Čita ga:)

Dioniz Blažić: Buduć da imade znatnih i bitnih promienah, koje se nedadu na brzo prosuditi, usudjujem se želju, izraženu od više gospode predložiti, da se taj članak tiska i razdieli, prije nego se uzme u pretres.

Dr. Ignjatija Brlić: Ako je riešenje državo-pravnih odnošenjah životno pitanje glede političkoga obstanka našega naroda, to je za cielo riešenje urbarskih odnošajah isto tako životno pitanje glede njegovoga domaćega života. Ovdje bijaše čitana jedna predstavka; nu ja, akoprem sam dosta pozorno pazio, nisam shvatio ni njezina smjera, ni njezina duha. Zato bi ja predložio, da se predstavka takodjer tiska,

jer je i ona, isto tako kao članak, vrlo važna po našu domovinu. —

Izvjestitelj Mirko Hrvat: Ja mislim, da nebi trebalo ciele osnove tiskati, nego samo preinake.

Jovan Živković: Ja neznam, da li će se dati tiskati ili ne; ali svakako bi želio znati, da-li se ova predstavka imade svršenom smatrati ili ne. (Glasovi: Ne!)

Dioniz Blažić: Ja nisam za to, da se samo preinake tiskaju, jer neima paragrafa, gdje nije što promienjeno. Zato je već radi saveza od potrebe, da se ciela osnova tiska.

Predsjednik: Po želji visoke kuće ima se dakle ciela osnova tiskati? (Glasovi: Ciela!)

Predstavka takodjer? (Glasovi: Takodjer! Netreba!)

Dr. Ignjatija Brlić: Ja sam za to, da se i predstavka štampa; jer u odpisu pozivlje se vlada na patent, i ja mislim, da je tim pozivanjem uvreda cieloj visokoj kući učinjena. —

Predsjednik: Koja su gospoda za to, da se predstavka takodjer tiska? (Većina se digne.) Većinom je dakle zaključeno, da se i predstavka imade tiskati. Ja ću imati brigu, da se to čim prije učini.

Nadalje imademo jošte izvješće odbora za saborske troškove, Ja bi molio gosp. izvjestitelja Ožegovića, da nam ga pročitati izvoli.

Izvjestitelj Martin Ožegović: (Čita izviešće!)

Predsjednik: Prima-li visoka kuća ovo izviešće? (Prima se!)

Gospodin drugi saborski podpredsjednik dobio je njekoliko podnesakah, s tim takodjer nalogom, da imade svoje mnenje o tom saboru podnieti.

Dr. Jovan Subotić: (Priobćuje podneske i svoje mnenje o njih, što se sve bez debate prima; gledaj zapisnik.)

Predsjednik: Imamo na dnevnom redu još izviešće administrativnoga i 2 izvješća peticionalnoga odbora; nego buduć vidim želju visoke kuće, da se razidemo, to dižem današnju sjednicu i uričem buduću za sutra u 10 satih.

Šestdeset i šesta saborska sjednica,

držana dne 3. siečnja 1867. u 10 satih prije podne, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvarajuć današnju sjednicu, molim, da bi se zapisnik jučerašnje pročitao.

Bilj. Aug. Dutković: (Čita ga):

Zapisnik

šestdeset i pete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, dne 2. siečnja 1866. pod predsjedničtvom pogl. i veleuč. gospodina I. podpredsjednika dr. Mirka Šuhaja u Zagrebu držane.

Čim predsjednik sjednicu otvorenom proglasi, bude pročitan i ovjerovljen zapisnik 64. saborske sjednice, a za tim, poslje kako bi po g. zast. A. Čepuliću predstavka na njeg. veličanstvo kralja, kojom se izborni red za previšnju sankciju podnaša, pročitana i u svojoj cjelosti odobrena, priobći predsjednik visokoj kući sliedeće medjutim prispjevše podneske:

Br. 917. Upravljajući odbor hrv.-slavonskog gospodarskoga družtva moli:

1. Povišenje godišnje podpore, i konačno ustupljenje uzajmljene svote od 10.000 for. za promicanje svilarstva.
2. Da se iz zemaljske koje zaklade doznači godišnja svota od 1000 for. za utrku konjsku.
3. Da se kod domaće vlade namjesti gospodarski strukovnjak kao savjetnik iste vlade.
4. Da visoki sabor pospješi nutrnje uredjenje naše domovine.

S razloga, što je peticionalni saborski odbor na prvu predstavku od 20. veljače 1866. vis. saboru svoje izvješće jur podnio, to se ova opetovana predstavka uzima na znanje.

Br. 918. Upravljajući odbor hrvatsko-slavonskog gosp. družtva moli, da se kod ustrojenja jugoslav. sveučilišta medju redovite predmete uvrsti kod bogoslovnog fakulteta nauk o gospodarstvu.

S razloga, što je pitanje o sveučilištu prvo riešeno, to se ista predstavka uzima na znanje.

Br. 899. Maria Lastavica moli podporu.

Molbenica ova odbija se s toga, što sabor neimade u slične svrhe razpoloživih glavnicah.

Br. 899. Dr. Bajsler iz Beča dostavlja predsjedničtvu saborskomu svoje djelo pod naslovom: „Vorschläge zu einer umfassenden und soliden financiellen Selbsthilfe", i moli, da se to njegovo djelo u saborsko pretresivanje uzme, ili, na koliko moguće, da se porazdieli medju gg. narodne zastupnike.

U sljedstvu učinjene izjave po g. sab. predsjedniku, da je upitno djelce medju gg. narodne zastupnike porazdieljeno, uzet je taj podnesak na znanje.

Br. 900. Teresia Köröskény moli vis. sabor za milostinju, kojom bi sina svoga Ottona mogla izškolati, i za slučaj, da joj se radi pomanjkanja za tu svrhu prikladna fonda zamoljena milostinja nebi mogla dozvoliti, moli, da se gg. narodni zastupnici pozovu, neka njojzi sa dobrovoljnimi prinesci u pomoć priskoče.

G. saborski predsjednik izjavio je, da će otvoriti i vis. kući izložiti arak u svrhu podpisivanja dobrovoljnih prinesakah.

Molbenica je uzeta na znanje, jer vis. sabor neimade razpoložive zaklade, iz koje bi mogao moljiteljici željenu podporu dozvoliti.

Br. 903. Antun Hartinger i sin, litografi iz Beča, ponudjaju vis. saboru na prodaju svoje novo izdane gospodarstvene tabele za porabu seoskih učionah.

Dotični spis ustupit će se kralj. namj. vieću za uvaženje.

Br. 915. A. J. Vrana podnaša vis. saboru svoj memorandum za utemeljenje trgovačkoga Austro-Asiatskoga družtva.

Buduć da je g. saborski podpredsjednik dotične tiskanice medju gg. zastupnike jur porazdieliti dao, to se isti memorandum uzima na znanje.

Br. 919. Ivan Rakić izdao je na svoj trošak „uspomenicu crkvenih poglavicah," i moli, neka bi vis. sabor njekoliko primjerakah za urešenje saborskih prostorijah nabaviti izvolio.

G. sab. podpredsjednik nabaviti će tri komada rečenih uspomenicah, komad po 3 fr. a. vr.

Br. 924. Marko Stiić pritužuje se vis. saboru, da se kroz nehajstvo financijalnog odvjetničtva nemože k svrsi privesti razprava ostavine Gavre Smičiklasa u Križevcu, te moli, neka se financijalno odvjetničtvo shodnim putem opomene, da tražbine svoje protiv rečenoj ostavini čim prije prijavi.

Molbenica ova ustupit će se kr. banskomu stolu na uvaženje.

Br. 909. Kr. namj. vieće dopisom svojim od 22. pros. 1866. br. 18.955. dostavlja vis. saboru proračune regnikolarne kuće, zatim zakladah jamničke, Huttlerove, Kohlhofe-

*

rove, Monšpergerove regnikolarne, bolničkih zakladah županijah zagrebačke, varaždinske, križevačke, i konačno zaklade dobrovoljačke za upravnu godinu 1867., u svrhu, da se isti računi saborskomu pretresivanju podvrgnu.

Računi ovi odpućuju se na saborski odbor za zaklade, neka ih pretrese, i vis. sabor o uspjehu svoga djelovanja izviesti.

G. saborski podpredsjednik prijavljuje vis. kući, da je sab. odbor o uredjenju zem. arkiva radnju svoju dovršio, i izvješće podnio.

Izvjestitelj istoga odbora, dr. Nap. Špun, izviesti prije svega vis. kuću, da je odbor djelovanje svoje ograničio samo na one točke, koje je vis. vlada u prvobitnom predlogu odbora promienila, — a takove su samo dvie, i to prva i peta. —

Glede točke prve izvješćuje se, da je vis. vlada samo posljednje rieči iste točke promienila, tako naime, da je tekst predloga saborskoga „da zem. arkiv stoji pod nadzorom sabora“ promienila ovako: „da arkiv stoji pod nadzorom bana.“

Izvjestitelj opravda mnienje odbora, koji je promjenu po vladi učinjenu prisvojio, i preporuča vis. kući, da ju primi.

Zastupnik vrbovski, g. Vakanović želi, da bude arkiv, kao vlastničtvo zemlje, pod nadzorom po saboru imenovati se imajućega zemaljskog odbora, do toga pako, dok bude taj odbor imenovan, da ostane pod nadzorom bana.

Vel. župan zagrebački, g. Ivan Kukuljević mnije, da nadzorničtvo nad zem. arkivom pripada za vrieme saborisanja saboru, a inače banu.

Kod preduzetoga glasovanja propade predlog odbora i predlog g. Vakanovića, te bude većinom glasovah prihvaćen predlog g. vel. žup. zagr. I. Kukuljevića u tom smislu, „da arkiv stoji pod nadzorom sabora i bana.“

Izvjestitelj odbora dr. Špun izvješćuje nadalje, da je 5. točka predloga odborova, glaseća „da arkivara imenuje na predlog akademije znanostih ban“ po vis. vladi promienjena ovako: „da arkivara imenuje ban usljed predbježno razpisaná natječaja.“

Promjenu ove točke prihvatio je takodjer odbor, te izvjestitelj preporuča vis. kući, da ju i ona primi.

Nar. zast. novomarovski g. Žužel želi, da se pridrži redakcija prvobitnoga predloga, a

nar. zast. turopoljski, g. Kušević hoće, da zem. arkivara bira sam sabor.

Kod poduzeta glasovanja pade predlog odbora i predlog g. Žužela, te bude većinom glasovah prihvaćen predlog nar. zast. g. Kuševića glaseći: „da zem. arkivara bira sam sabor.“

Konačno misli izvjestitelj, da mu je dužnost prijaviti vis. saboru, da je dotični odbor naumio za slučaj, kad bi predlog odbora „da arkivara bira ban“ prihvaćen bio, preporučiti vis. saboru, neka svietlomu banu za arkivara predloži Alb. Štrigu.

Zahtievanje nar. zastupnikah irižkoga i novljanskoga, da se izbor arkivara odmah preduzme, bude većinom glasovah zabačen, i učinjen zaključak, da se izbor arkivara preduzme istom onda, kada potvrda nazočnoga zaključka od krune stigne.

Zatim pročita izvjestitelj dr. Špun osnovu o uredjenju arkiva, — koja bude u svojoj cjelosti većinom glasovah primljena.

Predsjednik sab. pozivlje izvjestitelja, neka ob upitnom pitanju sastavi predstavku, koja će se u sutrašnjoj sjednici vis. kući proglasiti.

Prijavljuje g. sab. predsjednik, da je saborski odbor za urb. poslove takodjer podnio svoje izvješće i pozivlje izvjestitelja istoga odbora, g. Mirka Hrvata, da dotično izvješće pročita.

Poslje pročitana toga izvješća i dotične predstavke bude na predlog zast. cerničkoga, g. Blažića, zaključeno, da se isto izvješće i predstavka tiska, medju gospodu narodne zastupnike porazdieli, i tada istom na pretresivanje uzme.

Preduzeto je za pretresivanje izvješće sabors. odbora za saborske troškove. Izvjestitelj odbora g. Ivan Ožegović pročita isto izvješće, kojim se predlaže, da se saborskim izaslanikom u Beč pred nj. c. kr. apost. veličanstvo u poslu zemunriečke željeznice odrede po smislu zaključka saborskoga od 17. veljače 1866. br. 555. nadnice od 15 fr. (uz običnu nadnicu od 5 fr.) i putni trošak po željeznici na 1. razredu; — gosp. pak Mirku Bogoviću po analogiji zaključka saborskoga od 10. ožujka 1866. br. 667. imade se za poduzeto putovanje u poslu izsušenja Lonjskoga polja i savskih nizinah odrediti u ime putnog troška nadnica od 10 for. za svaki dan.

Predlog ovaj primljen je većinom glasovah, te će se priobćiti kr. namj. vieću kao pravilo za obredjenje upitnih troškovah.

II. sab. podpredsjednik dr. Subotić podnosi vis. saboru svoje predloge na molbenice različitih u pisari vis. sabora poslujućih osobah, koje su zamolile stranom povećanje plaće, a stranom nagradu, i to:

1. Glede Ivana Solonje, — da je isti uz sistematisiranu plaću primljen u službu, te da neimade razloga, s kojega bi mu se podpora dopitala.
2. Glede Ant. Gogera, — da je on na svoju nagradu pristao, i da neima razloga, da bi mu se povisila.
3. Glede Franje Likevića, — da je on dobivenom nagradom već dovoljno naplaćen.
4. Glede Ant. Akurtia, — da se nije izkazao osobitim nalogom, na temelju kojega bi mu nagrada pristojala.
5. Glede Mije Dolovčaka, — da je isti u ime plaće dobio, koliko mu pripada, te da mu nepristoji, išto više tražiti.

Predlaže dakle g. II. podpredsjednik, da se sva petorica moliteljah svojimi molbami odbiju.

Većinom glasovah primljen je taj predlog i gorenaznačeni molitelji odbijeni su svojim zahtjevom.

Gosp. sab. podpredsjednik digne sjednicu, i sazove buduću na sutra, t. j. 3. siečnja u 10 satih prije podne.

Dr. **M. Šuhaj**, v. r.
I. podpredsjednik.

Aug. Dutković,
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ja imam samo glede one točke, koja se odnosi na putne troškove zastupnika grada Zagreba u poslu izsušenja Lonjskoga polja, primietiti to, da je bilo zaključeno, da se u to ime po analogiji kraljevinskoga odbora u Peštu izaslanoga imade dozvoliti po 10 fr. na dan, nego da onda obične dnevnice neteku, kojih niti članovi kraljev. odbora primali nisu.

Ako u ostalom primjetbe neimade, to zapisnik odobrenim proglašujem.

Čast mi je prijaviti vis. kući, da se predstavka i osnova o urbarskih predmetih već tiskaju i da će do poslje podne gotove biti. Ako ih gospoda žele već danas imati, neka izvole oko 3—6 satih ovamo poslati, da ih sutra u pretres uzeti uzmognemo.

Nadalje dao sam g. dr. Jordanu dopust na pet danah, kojega je od mene zaiskao; i napokon mi je čast prijaviti, da je g. dr. Špun gotov sa predstavkom glede zaključka o uredjenju arhiva.

Izvjest. Dr. Nap. Špun: (Čita predstavku: Glasovi: Dobro!)

Predsjednik: Administrativni saborski odbor predlaže svoje izvješće o podnescih, koji su na njega bili upućeni. —

Izvj. Dr. Nap. Špun: Čast mi je vis. sabor izviestiti o kurentnih predmetih, koji su po zaključku saborskom odboru administrativnomu bili povjereni. Stavljeni su ovdje svi predmeti pod izvješće isto s razloga toga, što se pri nijednom predmetu neradi o stvaranju zakona, nego su predmeti, koji će se stranom prelaznom ustanovom riešiti, stranom pako neiziskuju nikakva meritorna riešenja. S toga ću biti tako slobodan, redom ih pročitati, i predmete same i odborova riešenja, te u koliko će biti potrebno, razjasnenja još pridodati. (Čita brojeve izvješća do broja 306., dotične odborove predloge, koji se primaju i navedeni su u zapisniku, priobćenom kod 67. sjednice) (Čita broj 306., koji radi o izkazu neriešenih saborskih predmetah.) Ovdje će biti nuždno, da spomenem vis. sabor na to, da je već odbor za zemaljske zaklade učinio pismeni predlog, koji ide tamo, da se imenuje poseban odbor, koji će saboru na znanje dati sve predmete, koji su do sada ostali po vis. saboru neriešeni, zatim predmete, koji su po saboru već riešeni, ali od vis. vlade nisu dobili riešenja ili potvrde.

Ovaj predlog bio je odstupljen odboru administrativnomu. Ovaj pako odbor drži, da posao ovaj kompetentno obaviti može samo onaj odbor, koji je dnevni red ustanovljivao; jer administrativni odbor ovdje nebi imao ino raditi, nego posao ograničiti samo na mehaničko prepisivanje svih komadah iz zapisnikah. Nu za taj posao, mislim, da nije nuždan poseban odbor. Za meritorni pako dio ovoga predloga obstoji ovdje odbor za sastavljenje dnevnoga reda, koji ima i onako vlastite informacije radi te spise izvaditi, da može onda saboru predložiti ovaj ili onaj predmet kao prešan. S toga predlaže administrativni odbor, da se taj posao povjeri odboru za dnevni red.

Predsjednik: Je-li vis. kuća sporazumna sa predlogom odbora? (Jest!)

Izv. Dr. Nap. Špun: (Čita broj 307. o predstavki zastupstva grada Rieke, da bude riešeno dužnosti prilagati uz talijanske podneske prievode hrvatske.)

Vis. dvorska kancelarija naložila je naime naredbom svojom gradu Rieki, da se smije jednako služiti talijanskim jezikom, kano hrvatskim, ali da uz svaki talijanski podnesak mora biti priložen prevod hrvatski. Ova naredba dala je povod mnogim predstavkam od strane riečkoga zastupstva, i na nj. veličanstvo i na više oblasti; nu ove nisu urodile željenim plodom, jer je vlada ostala pri svojoj naredbi, u kojoj su po vladinom nazoru već dovoljno velike koncesije učinjene jeziku talijanskomu. Tečajem prošle godine opetovano je upravio ovaj municipium na vis. kancelariju dvorsku predstavku, da se ta naredba ukine, i da se dozvoli municipiumu riečkomu poslovati polag zaključka i želje pučanstva samo talijanski. Vis. dvorska kancelarija poslala je tu predstavku ovamo na saborsko pretresivanje.

Dobivši administrativni odbor na izjavu mnienja svojega ovaj podnesak, zaključio je ovako: da se nj. veličanstvo zamoli za premilostivu sankciju članka 58. g. 1861. glede službenog jezika u trojednoj kraljevini. Smisao ovoga zaključka jest taj, da se meritorno predstavka odbija, pače, da se pooštri naredba dvorske kancelarije, po kojoj je Rieki dozvoljeno pisati talijanski uz prevod hrvatski; a po smislu članka 58. g. 1861. imao bi biti hrvatski jezik izključivo službeni jezik u trojednoj kraljevini.

Prema tomu bi dakle odpalo pravo, da municipium ovaj smije pisati i talijanski. Odbor administrativni, stvarajuć ovaj zaključak, stajao je upravo na stanovištu genetičkom. Držao si je odbor pred očima statistički fakt taj, da na Rieci velika većina živi plemena našega, i da je opet manjina sasvim vješta jeziku hrvatskomu, i naročito da su to dotični činovnici, te da njim nikakve zapreke činiti neće. Da je pako zaista izvediva naredba ovoga članka, dokazuje evo spis ovdje priložen, gdje uz predstavku talijansku leži prevod hrvatski, koji je pisan jako dobrim i čistim jezikom, dapače ljepše pisan, nego-li iz mnogo gradovah naše domovine.

Dakle administrativni odbor mora sa priznanjem spomenuti, da se upravo grad Rieka odlikuje glede točna i valjana pisma, i glede čestita sastava u hrvatskom jeziku. Pošto dakle tu neće biti nikakvih materijalnih potežkoćah, s toga preporuča odbor vis. saboru, da izvoli pristati uz predlog njegov glede sankcije čl. 58. g. 1861. Ako je volja vis. kuće, ja ću ovaj članak pročitati. (Glasovi: Čujmo!) Ime ovoga članka 58. dakako nije diplomatičko, zakonito, nego je nastalo time, što su gospoda, koja su izdavala ove spise, morala ustanoviti numerički broj, te je tako na ovaj članak pao broj 58., kao što na onaj glede odnošaja napram Ugarskoj broj 42. (Čita članak 58.)

Primietiti mi je još, da članak ovaj nije kraljevskim odpisom, kojim je sabor 1861 g. razpušten bio, u cielosti svojoj potvrdjen. Nu upravo ovaj povod mogao bi upotrebiti vis. sabor za to, da iz novice zamoli nj. veličanstvo, da blagoizvoli istomu previšnju svoju sankciju podieliti.

Jovan Živković: Mi imamo tu 2 različita predmeta. Prvi je predmet došao administrativnim putem od vis. kancelarije dvorske na ovaj sabor, u koliko bi mi ovu predstavku htjeli uvažiti; a drugi predmet je taj, da se ponovi zaključak stvoren g. 1861. u smotrenju jezika narodnoga. Što se prvoga tiče, ova stvar nije došla od krune na ovaj sabor, za da bi se glede ove predstavke kruni odgovoriti moglo. Ova dakle predstavka imala bi se riešiti posebnim zaključkom bez obzira na čl. 58., i tu bi ja bio toga mnienja, da vis. kuća, obzirom na to, što je iz naredbe dvorske kancelarije uvidila, da na Rieki glede jezika ravnopravnost vlada, predstavku ovu odbije i svojim putem natrag pošalje.

Što se pako tiče drugoga predloga odbora, da se naime sada iznovice podnese na potvrdu onaj članak od 1861. g. u smotrenju narodnoga jezika, to se ja neću u to duboko upuštati, samo mislim, da su se vremena od 1861. god. do dandanas prilično poremetila, te na drugo okrenula, i da sada sve na to ide, da se mi Hrvati i Srbi složno u jedno kolo spojimo (Živio!) Ja ovdje činim vis. kuću samo pozor-

nom na to, nebi-li sada, kad je tako zvano srbsko pitanje na dnevnom redu, dobro bilo, da jezik naš krstimo onim imenom, koje mu pripada, t. j. hrvatsko-srbski jezik, i to bi ja još želio, da se ovo ili primi ili zabaci bez debate. (Glasovi: Primamo!)

V. Milić: Ja pristajem sasvim uz mnenje g. izvjestitelja, da se članak 58., koji god. 1861. nije bio potvrdjen, opet nj. veličanstvu potvrde radi podnese, buduć se tu neradi o tom, da bi se ičije pravo tim povriedilo, jer u trojednoj kraljevini neima drugoga naroda osim hrvatsko-srbskoga. Što se pako Rieke tiče, to ćete mi dopustiti da jedan izpravak donesem. Ja sam imao priliku kroz 3 godine tamo službovati, i pobliže upoznati okolnosti grada i kotara. Neima dvojbe, da u kotaru živi izključivo narod hrvatski, tu neima niti duše talijanske. Buduć da grad ima jurisdikciju civilnu i političku, za te obćine, koje su izvan grada Rieke, morao bi jezik u tih poslovih izključivo hrvatski biti. Što se pako tiče municipiuma, to opet neima dvojbe, da akoprem imade i tu velika čest čisto hrvatskoga pučanstva, ipak je zavladala talijanska inteligencija, i ta u današnje doba odlučuje važna pitanja; i kako su bile škole njihove talijanske, tako sadanje pučanstvo i ćuti i misli i drži zbilja da nije hrvatsko; ali to je samo plod dosadanje uprave i vremena. Dakle za privesti ovo pučanstvo opet svojemu pravomu poreklu, najbolje će nas služiti škola i vrieme.

Kad se dakle u čl. 58. g. 1861 veli, da municipium mora korespondirati sa svimi oblastmi zemaljskimi hrvatski, to je sasvim pravedno, tu mora prestati korespondencija sa prevodi, jer taj municipium spada k Hrvatskoj, jer svakako ovo korespondiranje sa prevodi otegoćuje posao i nije ništa drugo nego njekako salviranje namišljenog prava jednog ili drugog jezika. Ili mora onaj jezik zavladati, kojega zahtieva većina, ili onaj, kojega manjina u zemlji hoće da pridrži.

Nu glede porabe jezika u municipiumu imao bi nješto opaziti. Za da se znade, kako naše stvari u gradu stoje, treba se obazreti na to, da su u posljednje vreme agitacije mnogo pokvarile, nu mora se i priznati, da je višeputah kojekakvo nesporazumljenje povod dalo demonstracijam, kojih mi netrebamo, jer nam samo do toga stoji, da se mirno širi i razvija jezik hrvatski. Zato sam ja toga mnenja, da se izpusti ona rieč: „za sada“, i da se samo kaže, da municipiumu, u koliko se samo grada tiče, ostaje slobodno služiti se ili jezikom talijanskim ili hrvatskim, da municipium u svojem poslovanju može podneske rješavati u onom istom jeziku, u kojem mu se podnašaju, ali da glede kotara riečkoga poslovi moraju biti rješavani svakako u hrvatskom jeziku, jer tu neima ni duše talijanske, niti se talijanski razumije.

Dakle ja preporučam ovaj moj amendement pogledom na sve moguće okolnosti, koje treba uvažiti,

Robert Zlatarović: Ja imam samo jednu rieč sa dozvoljenjem vis. kuće primietiti. Kao član odbora administrativnoga, bio sam i ja toga mnenja, da se povodom ove administrativnim putem nam predane naredbe dvorske kancelarije na novo predloži članak 58. g. 1861. za previšnju sankciju.

Nego sada upravo povodom predloga g. zastupnika severinskoga, koji involvira modifikaciju ovoga članka, padne mi na um okolnost ta, da se u prev. reskriptu od 8. stud. g. 1861., kojim je odgovor stigao na ovaj članak glede narodnoga jezika, kaže, da se nemože sankcionirati radi njekojih razlogah, koji su tamo potanje navedeni. U onom trenutku u odboru ja nisam pomislio na ovu okolnost; ali sada držim, da svakako treba ili poseban odbor imenovati, ili postojećemu već kojemu odboru naložiti, da novi predlog načini o tom, kako bi se naš članak u sklad doveo sa preinakami u previšnjem reskriptu sadržanimi, te da nam to već u budućoj sjednici podnese.

Izvj. Dr. Napoleon Špun: Ja zastupam i branim kraj svih učinjenih prigovorah zaključak odbora administrativnoga.

Prije svega moram se naprama prigovoru g. zastupnika iriškoga, da neima povoda posebnoj predstavci, pozvati na praksu, koja vlada na našem saboru, gdje iniciativa pripada i saboru i vladi. Kad to stoji u obće, onda će jamačno tim više biti povoda saborskoj iniciativi, kad vlada upravi u kojem poslu dopis na sabor; a da to nemora biti baš previšnje pismo, reskript, ja mislim, da o tom dvojbe biti nemože. Zato moram iskreno reći, da mi je malo nejasna argumentacija g. predgovornika, koja tamo smiera da dokaže, da neima povoda predstavci; ja pako mislim, da baš ima, jer predmet baš je takove naravi, da išće stvorenje zakona, a na svaki način, kojim bi se paliativno riešio, mora ipak na posljedku doći do zakonskoga pretresivanja na saboru. S toga ja držim za stalno i nepobitno, da je ovdje upravo nuždan zaključak od strane sabora. Posebnoga pako zakona netreba, jer jedna osnova zakonska već obstoji, Moram još spomenuti opazku istoga g. predgovornika glede naziva jezika. Administrativni odbor nije o tom ni rieči govorio, kako da se ovaj jezik naziva, jer pod izrazom: „jezik jugoslavenski trojedne kraljevine“ razumieva se i hrvatski i srbski; nu kad g. predgovornik želi, da se kaže: „hrvatsko-srbski,“ onda ću ja biti posljednji, koji će se tomu protiviti. U interesu upravo hrvatsko-srbske razmirice, koja meni živo na duši leži, želio bi ja dapače, da se u ovom predmetu ide još za jedan korak dalje preko ove stilističke promjene, te zato predlažem vis. saboru, da se pozove onaj odbor, koji je izaslan za srbsko pitanje, da svoj operat čim većim pospješenjem predloži vis. saboru, jer onda će biti povod, da se o tom baš zakon stvori, koji će imati mnogo veći zamašaj, nego-li ova stilistička promjena.

Imadem još da se osvrnem na primjetbu g. neposrednoga predgovornika.

Što je on spomenuo o kraljevskom reskriptu i o uzkraćenoj previšnjoj sankciji ovoga članka o narodnom jeziku, to mislim, prislonio je upravo na izjavu, koju sam ja imao čast učiniti vis. saboru, da nije sankcioniran. Nu buduć se ovaj članak u onom odpisu neodbija bezuvjetno, rekao sam, da u svojoj cielosti nije sankcioniran; a vidi se baš iz riečih dotičnoga odpisa, da se samo zazire od ekstrema uporabe ovoga zakona o jeziku. Ovo bi se pako jako lako dalo protumačiti predstavkom, koju bi vis. sabor upravio na nj. veličanstvo, moleć po drugi put sankciju toga zakonskoga osnutka. Ja držim, da oni prigovori u reskriptu nisu meritorni, pače nj. velič. na način, koji svakomu od nas na ugodnu utjehu služiti može, samo spominje, koliko mu na srcu leži razvoj narodnoga jezika, i samo se govori o ekstremnoj uporabi. Tomu bi se pako doskočiti moglo time, da se ona točka u dotičnoj predstavci razjasni, i onda bi upravo odnosna točka predstavke mogla biti predmet sasvim kratkoga viećanja, čim bi se stvar znamenito pospješila, a u predmetu samom meritorno podpuno isto bi se učinilo. Ako bi se pako imenovao odbor, onda Bog zna, da-li i kada će doći ovaj veleважni predmet na saborsko pretresivanje. S toga ja u interesu ove velevažne stvari, u interesu narodnoga jezika, kojemu treba, da se

jedan put ustanovi čvrst temelj, s kojega ga nitko više ganuti nemože, u interesu ovoga po našu zemlju životnoga pitanja, molim, da vis. sabor izvoli primiti zaključak odbora, ter dozvoliti ili odboru administrativnomu, ili posebnomu odboru, ili članu kuće, da do sutra izradi dotičnu predstavku.

Predsjednik: Resultat, kojega namjeravamo, jest jedan te isti, samo jedina razlika je u tom, što g. iriški zastupnik misli, da treba posebnom predstavkom tražiti potvrdu čl. 58. god. 1861., buduć on nenalazi povoda tomu u spisu riečkoga municipuma. Ili mi sada novi odbor izabrali, ili pako administrativnomu odboru povjerili taj posao, da uvaži izpravke učinjene i glede naziva jezika i što je g. Milić predložio, mislim, da će i jedan i drugi posao do sutra obaviti moći. Ako dakle vis. kuća misli, da bi se administrativnomu odboru imalo naložiti, da do sutra načini predstavku, obzirom na previšnji reskript i podnešene izpravke, to bi mogli tim stvar zaključiti. (Prima se!)

Ivan Vončina: Ja mislim, da se članak onako, kako je sada formuliran, nemože na potvrdu podnieti. Ako dakle pristaje uz to, da ga administr. odbor do sutra polag modernih naših nazorah sastavi, to bi ja gg. Živkovića i Milića molio, da bi se potrudila u ovaj odbor.

Predsjednik: U koliko satih?

Ivan Vončina: U 4 sata.

Predsjednik: G. izvjestitelj predložio je takodjer, da se odboru za srbsko pitanje naloži, da čim prije bude moguće, zadaću svoju rieši. (Prima se!).

Izv. Dr. N. Špun: (Čita broj 464. kojim zastupstvo grada Karlovca moli izdanje zakona o uredjenju gradskih municipijah, i dozvolu obnove poglavarstva).

Vis. sabore! administrativni odbor uzeo je prigodom prvoga zasjedanja u pretres osnovu zakonsku o vanjskih obćinah, ter je zaključio nastaviti poslovanje svoje tim, da stvori i osnovu zakonsku o gradskih obćinah, i ako bude iole sgode, te sabor potraje, odbor će ju i vis. saboru predložiti. Prema tomu zaključku odbor nije mogao drugčije ove molbe grada Karlovca riešiti, nego da se pogledom na zaključak odbora, da će uzeti u pretres osnovu o uredjenju gradskih obćinah, ustupi namjesničkomu vieću dotično banu, jer polovina ovoga podneska jest sadržaja sasvim administrativnoga, te nespada na kompetenciju sabora, dočim druga polovica sadržaje zahtjev, kojega vis. sabor može svakako uvažiti. Radi dvogubne naravi ovoga podneska učinio je dakle odbor takav zaključak.

A. Vakanović: Na koliko sam ja razumio, radi se tu o organisaciji municipijah i o restauraciji poglavarstvah. Što se tiče tegobah poradi nedržane restauracije, to doista spada na administrativnu oblast. Nu ja mislim, da bi to moglo vis. saboru povod dati, da učini njekakvu presiju na administrativnu oblast, neka vrši zakon, koji obstoji, i neka restauracije odluči.

Izv. Dr. Nap. Špun: Primjetba g. predgovornika daje mi povod, progovoriti koju rieč o predmetu, koji inače u ovom izviešću nebi bio došao na red. Izvolio je gosp. predgovornik navesti, neka se administrativna oblast pozove, da obstojeći zakon točno vrši.

F. Žužel: Buduć ćete vi kao izvjestitelj zadnji govoriti, to molim ja prije za rieč.

Izv. Dr. N. Špun: Ja nisam znao, da vi hoćete još govoriti.

F. Žužel: Obdržavanje zakona je temelj reda, sigurnosti i blagostanja; gdje se zakon poremeti, ondje jači kvači. Administrativne oblasti jesu osobito radi toga, da nadgledaju, neka se zakon zbilja vrši. Zakonom se zahtievaju obnove svake tri godine, ali sada je već 6 godinah i obnovah nije bilo nikakvih. Ja nebi još ništa kazao, kad te obnove nebi bile potrebne; ali okolnosti su takove, koje obnove silno zahtievaju. God. 1860. ili početkom god. 1861. došli smo na jedanput iz stališa absolutističkoga u njekakov ustavan stališ, te su bile obnove. Ali ove obnove sasvim bile su različite od obnovah, koje su učinjene prije g. 1848., jer prije g. 1848., kad su se članovi sastali, poznali su jedan drugoga, i mogli su uvažiti, zašto je ovaj ili onaj sposoban. Nu god. 1861. sastali smo se od svih 4 stranah naše domovine u jednom mjestu, i jedan drugoga poznali smo jedva po imenu; zato je i mnogo putah izbor pao na ljude, koji onomu zvanju nisu sasvim dorasli bili. Stoga se je takodjer želja za obnovami pojavila na više mjestah. Evo zastupstvo grada Karlovca opetovano za nje moli, valjda poznaje potrebe grada. Ako svi jednodušno zahtievaju obnove, onda će valjda ove od potrebe biti i onda treba, da se zakonu i potrebi zadovolji. Osim toga, što se osieća potreba obnovah radi nezadovoljstva sa njekimi ljudmi, jest i to, što ih je od obnove zadnje mnogo izumrlo. Kod nas na pr. u križevačkoj županiji samo su dva još u onoj službi za koju su izabrana: veliki sudac križevački i pristav u Koprivnici, a drugo sve se je promienilo pod milim Bogom. Narivavaju se dapače od oblastih ljudi sasvim nepoznati, samo se kaže: Ovaj je u disponibilitetu, ovoga morate uzeti. Da-li se to slaže s autonomijom, koju kažu da imamo, to neka prosudi svaki, koji zna, šta je autonomija. Buduć dakle da spada na administrativnu oblast odrediti obnove, pristajem ja uz predlog g. predgovornika.

A. Dutković: Razlozi navedeni po zastupnicih Vakanoviću i Žuželu zaista veoma su važni. Osobito u najnovije vrieme doživili smo u županiji zagrebačkoj i takodjer u ostalih županijah ono zlo, da su se morali namjestiti, i to u važna mjesta, ljudi, kao što je g. Žužel rekao, sasvim nepoznati, i možebiti za službu svoju posve nesposobni, i to uzprkos tomu, što su se veliki župani naimenovanju takovomu opirali, što su se glavne skupštine opetovano obratile na više oblasti i uviek bez uspjeha. Gg. što se tiče obnovah tako u municipijih gradskih kako županijskih, to su naročiti zakoni, koji nalažu, da se te obnove svake treće godine obdržavati imadu. Naravski različiti su zakoni, različite su ustanove glede municipijah gradskih i glede municipijah županijskih.

Ja to naročito zato napominjem, što želim razliku učiniti u predlogu zast. Vakanovića, da se naime upravljajućoj oblasti predbaci krivnja njeka, što ona nije zadovoljila dužnosti svojoj i nije nastojala, da se u municipijih obnove drže. To bi se učiniti moglo samo glede municipijah gradskih, jer kako znamo, po zakonu i običaju prije 1848. god. bila je dužnost upravljajućih političkih oblastih, da one razpišu i obnove za municipia gradska; dočim odredjivati, razpisivati i obdržavati obnove u municipijih županijskih po naročitom smislu opetovanih zakonah stroga je dužnost velikih županah, koji nisu glede tih obnovah dužni niti pitati kojega, niti tražiti ičiju dozvolu, već imaju pod strogom odgovornošću nalog, da moraju svake treće godine skupštine restauratorne sazvati, i činovničtvo županijsko obnoviti. Dakle što se tiče municipiah županijskih, ako bi se imao tko na odgovor pozvati, to bi se jedino mogli gg. veliki župani, kojih dužnost je bila skupštine reštauratorne sazvati i kojoj

dužnosti oni zadovoljili nisu. (Živio!). Ako mi išta učiniti možemo, kaošto mislim da učiniti moramo, to se moramo staviti na stanovište zakona, na temelju kojega budemo isto tako vis. upravljajućoj oblasti, kao takodjer gg. velikim županom punim pravom reći mogli: Vi dužnosti svojoj zadovoljili niste.

Ja mislim, da je sama vis. dvorska kancelarija uzela za stanovište glede sadašnje uprave municipiah naputak Marije Teresije. Taj naputak u točki 3. naročito kaže, da se zakoni od gg. 1723, 1729. a naročito za županiju zagrebačku i križevačku od 1715. obdržavati imadu. Ja dakle mislim, da bi, pozvavši se na tako naročite zakone, kao i na instrukciju Marije Teresije, koju je i vis. dvorska kancelarija za basu sadašnje uprave uzela, mogli pozvati vis. nam. vieće glede municipiah gradskih, a gg. velike župane naravnim putem nam. vieća glede municipiah županijskih njekim načinom na račun, zašto da dužnosti svojoj zakonom propisanoj zadovoljili nisu? Nu vis. sabore, da se tom prigodom nepočini nikomu krivda, neka mi bude dozvoljeno učiniti vis. sabor pozornim na jedan fakt, usled kojega se odluka ova na g. vel. župana zagrebačkoga protezala nebi, i to za to, što nesmiemo ignorirati one okolnosti, gdje je zastupnik grada Zagreba u glavnoj skupštini interpelirao vel. župana Ivana Kukuljevića i molio ga u ime obćinstva, neka sazove skupštine restauratorne. G. vel. župan kazao je, da se nikada nije protivio tomu pravednomu zahtievanju, već da je to sam činiti htio, čim bude čuo, da je to želja i volja obćinstva županije zagrebačke, te je obrekao, da će, čim se zasjedanje sabora dovrši, bezodvlačno sazvati skupštinu restauratornu.

Zato ja mislim, da ako bi se već taj zaključak učinio, koji sadržava, neću baš reći predbacivanje kakovo napram vel. županom nego, ipak njekakvo malo nepovjerenje, tobož da dužnosti svojoj zadovoljili nisu, ova bi se odluka samo na ostale vel. župane osim zagrebačkoga protegnuti mogla.

I. Vončina: Ja dielim sasvim to mnenje, da je potreba, da se obnove preduzmu, slažem se dakle u tom sa g. predgovornikom i ostalom gg., koja su o tom govorila. Ali nješto je g. predgovornik predložio, što mi se nečini u nikakvom logičkom savezu sa njegovim govorom i na što ja pristati nemogu. On čini razliku medju vel. županom sriemskim, riečkim itd. i medju vel. županom zagrebačkim navodeć, da je vel. župan zagrebački u njekoj skupštini bio interpeliran po zastupniku grada Zagreba, zašto da županijske obnovne skupštine nije držao, i da je obećao uročiti ju, čim sabor djelovanje svoje obustavi. S toga dakle g. predgovornik u njem nenalazi nikakva razloga za pritužbu ili žaobu kakovu, što skupštine restauratorne nije držao, dočim želi, da bi se ostalim njekakov ukor ili nepovjerenje izreklo pozivom na nam. vieće, da ih ono pozove na točno obdržavanje svojih dužnostih. Ja nimalo nedvojim, da je sve to, što je g. predgovornik kazao, zbilja istina, ali iz toga ja nemogu izvoditi, da i kod drugih nije tako bilo, i drugi su možebiti očekivali da će sabor urediti tu stvar, ili da će možda čitavu organisaciju zemlje uzeti u svoje ruke. Dakle ja samo radi toga, što je g. predgovornik o vel. županu zagreb. naveo, dočim neznamo, kako su u tom drugi mislili i postupali, a znamo samo toliko, da obnove nigdje nisu obdržavane, medju vel. župani nikakve razlike praviti nemogu.

M. Kraljević: Ja molim gg. predgovornike, koji su govorili za obnove, da mi kažu, je-li se to razumieva za sve gradove i za sve županije (Jest!). Ako je tako, onda ja tomu protivan nisam. Slobodno, da se pozovu vel. župani ili posredno ili neposredno, da obnove drže. Nu ja mislim, da najveći razlog, zašto vel. župani nisu mogli držati i zbilja nisu držali restauracijah, jest taj, što naš izb. red županijski nije u skladu sa naputkom. Ako dakle želite obnove, napravite najprije izb. red, po kojem se bude znalo, tko i kakovo da ima pravo, po kojem narod pravično bude zastupan kod županijah, pak onda slobodno neka se odmah drže restauracije; ali prije ja na to nikako pristati nemogu.

A. Kušević: Polag ustavnih načelah svaki se čovjek mora držati zakona, a ne instrukcije. Buduć dakle zakon nije bio vršen, to ja sasvim podupiram predlog g. Vakanovića; jer ako mi nebudemo nastojali oko toga, da se zakon vrši, onda su sve naše želje za odgovornom vladom puka satira u naših ustijuh.

Dr. L. Šram: Naglašivano je ovdje, da je obće priznata nužda, da se municipia restauriraju, i da se tako organički njihov život regenerira, te novi življi uliju u njihov sustav. Ja mislim, da ob ovom nemože biti dvojbe nikakve, i ja držim, da prigovor g. Kraljevića nije stavljen proti načelu, nego da se odnosi na mogućnost izvedenja. G. Kraljević kazao je naime, da neima posve opredieljena načina za ovršiti ove restauracije tako dugo, dok nebude novi izborni red stvoren.

Prije svega mislim, da već u samom ovom predlogu, premda ja nimalo nedvojim, da je u najboljoj namjeri stavljen, leži zapreka, koja će izvedenje ove tako prešne mjere preko vremena zategnuti; jer izb. red mora se tekar stvoriti ovdje, pak onda na sankciju podnieti. Kako biva sa zakoni, koji se podnašaju na sankciju, znademo dobro, da veoma dugo moramo čekati na resultat, i da ovaj resultat jedva i veoma riedko sudara sa željom sabora. Nu ja mislim, da bi svejedno i uz sve zapreke stajao predlog g. Kraljevića, kad bi mi zbilja u nuždi bili, stvoriti nov zakon, te nebi imali baš nikakvih precedencijah. Ali ja kažem, da te nužde neima. Mi smo g. 1861. imali po svih municipijih troj. kraljevine obnove i to na temelju naputka. Ako se pita; tko da ima kod tih restauracijah glas, to mislim da se sudara sa pitanjem, tko da u obće imade pravo odvjeta u skupštinah županijskih. A to pitanje posve je riešeno po praksi i po naputku. Dakle tko ima osobni glas ili tko je samo zastupan u županijskih skupštinah, sudjelovat će u onom istom razmjerju kod restauracije. Dakle ja mislim, da ova zapreka neobstoji, da bi se radi nje tako važan posao imao zategnuti. U ostalom mislim, da smo se ponješto odaljili od jedne točke, koja je isto tako važna, a to je restauracija gradskih municipijah. Mi znamo gg., da u gradovih upravo rekao bi, obstoji ili usredotočuje se i materialni i duševni život, da su gradovi njekim načinom concentratores i izraz našega javnoga života. A u tih gradovih, najpače u njihovih javnih organih, koji imadu nad upravom gradovah bdīti, nastao je zbilja već radi toga nepodnosivi njekakav trulež, što se od god. 1861. ne samo restauracije neobavljaju, nego što nitko niti nesniva o njih. Napomenuti ću samo jedan slučaj, i to glede grada Zagreba, gdje se je starešinstvo stranom izstupom, stranom pako iz inih razlogah onako umalilo, da je ne samo onoj gg., koja to tielo sada još sačinjavaju zadatak vrlo tegotan, nego da više putah nije moguće ili jako težko sakupiti onaj maleni broj od 7 zastupnikah, da bi se zaključak koji stvoriti mogao. Tu je nastala zbilja, nemogu se

inače izjaviti, nego da reknem stagnacija. A da ta prestane, treba da se ulije nov život, i taj se nemože uliti nego restauracijom. Kad je jedan g. predgovornik naglašivao, da bi se glede gradovah imalo ostati kod načelah, koja su u tom obziru mjerodavna bila prije g. 1848., onda ja neznam, kako daleko bi on to htio tumačiti; ali ja svakako mislim, da se tu nikada nebi smio razumjeti onaj način, po kojem je ovo tielo vazda samo sebe restauriralo, i ja to razumievam tako, da bi se restauracije imale izvesti po onom obćinskom redu, koji je već uporavljen, i za kojega praksa govori, i koji je u mnogom pogledu podpun i savršen, tako da se na njegovom temelju restauracije mogu preduzeti.

Predsjednik: Rieč ima g. Ostriš; medjutim mi je čast priobćiti vis. kući jedan telegram, kojega je sv. ban dobio. (Čita:) Telegram visoke dvorske kancelarije, da je njeg. veličanstvo Mesića, Šuhaja, Vukotinovića i Daničića za članove akademije potvrdilo, i time da se akademija konstituiranom smatrati može. (Živio! dugotrajni).

Ostriš: (Čuju se samo pojedine rieči, govori za to, da bi se administrativnomu odboru naložilo, da još za vrieme ovoga zasjedanja, ako moguće, osnovu o uredjenju gradskih municipiah saboru predloži, na temelju kojeg bi se, čim bude kralj. potvrda stigla, obnove držale.)

Slavoljub Mihalić: Što se napose municipija grada Karlovca tiče, to obstoji slučaj taj, kojega gosp. izvjestitelj naveo nije, da je ovaj municipium molio restauraciju od dvorske kancelarije. Ali dvorska je kancelarija odlučila, da se ona neima držati polag naputka od 1861. god., nego po zakonih od prije 1848. i po onda vladajućem običaju. Gradski municipium uzeo je to u pretres, nu nije htio na to pristati, te je reprezentaciju podneo. Ali reprezentacija ova opet je niečno riešena. Dakle ono, što ovaj municipij sada moli, jest, da bi se reštauracija po naputku od 1861. držala. Da je ta restauracija vrlo potrebita, to dokazuje okolnost ta, da već polovica gradskih zastupnikah i takodjer mnogo činovnikah fali. S toga dakle razloga molio bi ja u ime gradskoga municipiuma karlovačkoga, da bi visoki sabor izvolio njega poduprieti u tom smislu, da se restauracija drži po naputku od 1861. god., jer su gradski zastupnici sami izjavili, da neće po zakonih prije 1848. god. sami sebi popuniti, i ovoliku odgovornost na se uzimati.

Ivan Kukuljević: Buduć da su veliki župani njekim načinom od njeke gospode predgovornikah interpelirani, zašto od god. 1861. obnovah držali nisu, to si ja držim za svetu svoju dužnost, ovdje prije svega izjaviti, da nije povoda dala tomu nikakva tajna ni oficiozna instrukcija, koju je izvolio gosp. Kušević napomenuti, već da nas je jedino to rukovodilo, što sadanja organizacija i ustroj županijah naših nije onako uredjen i sastavljen, kao što je bio u smislu zakonah prije 1848. god. Vi svi znate, gospodo, na kakvom neuredjenom temelju sadanje županije stoje; mi niti imamo pravoga izbornoga reda, niti znamo, da-li će i nadalje ostati, kako do sada, uprava politička i juridička sjedinjena.

Svi znate takodjer, koliko svojstvah u smislu najnovijih zakonah i kojekakvih naredabah moraju imati častnici županijski, ako hoće posve odgovoriti svetomu svojemu zvanju, i da je takvih častnikah osobito za municipija vrlo težko naći, tako, da ako se danas gdjegod restauracija povede, doista će obćinstvu i velikomu županu težka muka biti, stranom kandidirati, stranom izabrati takove osobe, koje će sasvim svojemu zvanju osobito po sadašnjih zakonih odgovarati. I to, gospodo, bio je manje više jedini povod, zašto se do sada obnove držale nisu. S druge strane nije se htio mimoići ni zakon ni ustav, jer mi znamo, da u vrieme i kad je najljepše cvao starodavni naš ustav, da je u ono vrieme mnogo i mnogo godinah proteklo, da se obnove držale nisu, dok se nije samo obćinstvo za to zauzelo i zahtievalo, da se drže. Budite uvjereni, da ako bi se u ikojoj županiji obćinstvo na velikog župana obratilo bilo, neka se obnove drže, doista upravo veliki župani bili bi najzadnji, koji bi se tomu protivili bili, (Oho!) kao što je upravo u županiji zagrebačkoj učinjeno. (Oho!) Ili sada vi to priznali ili ne, ja istinu govorim.

Na prvu interpelaciju ja sam takodjer obrekao, da će se obnove držati, i ja ću ih doista držati. Mislim dakle, da tu nisu bili krivi veliki župani, nego više okolnosti, u kojih se nalazimo. A moramo i na to obzir uzeti, da se je za ovo vrieme već po 3 put sastalo zakonotvorno naše tielo, od kojega se je očekivalo, da će preduzeti najpotrebnije predmete, osobito što se uredjenja županijah i gradovah tiče, pa se do sada još učinilo nije ništa. Ako bude jedanput uredjena naša zemlja onako, kako bi to valjalo, ako budu uredjena naša municipicija u smislu prave autonomije, koju svi zahtievamo, budite uvjereni, da takove anomalije nebude, da će se njekim načinom uviek morati zakonu zadovoljivati, barem onomu zakonu, koji je bio prije god. 1848., i koji u sukobu stoji sa zakonom novim, kojega imamo od god. 1861. U ostalom gospodo, ja mislim, da se neće nitko protiviti tomu, da se oblasti pozovu, neka nastoje oko toga, da se obnove tako dobro u županijah kao u gradovih drže, nego samo na to činim pozornim visoki sabor, da se oblasti tomu ni do sada nisu protivile, jer kadgod se je, barem u županiji zagrebačkoj, od kojega grada ili trgovišta želja pojavila, da se obnova drži, obavljena je takodjer.

Dioniz Blažić: Sva gospoda govornici slažu se u tom, da se obnove preduzeti imadu. I ja sam toga mnenja, da je to prieka nužda. Samo imadem na opazku gosp. Kraljevića primietiti to, da upravo najnovije obnove i to upravo u gradu Požegi, gdje je i gosp. Kraljević prisutan bio, dokazuju najbolje to, da nije nikakva zapreka, što neimamo baš izvrstnoga izbornoga reda. Dakle ja se slažem sa gosp. Šramom, koji kaže, da ako mi uzčekamo novi izborni red, hoćemo se dugo načekati, a medjutim će ići od zla na gore.

Ja pristajem i uz predlog gosp. Kukuljevića, koji onamo smjera, da se visoka kuća obrati na dotičnu administrativnu oblast, da ova ili odmah ili čim prije odredi obnove tako u gradovih, kao i u županijah.

Jurčić: (Nečuje se!)

Jovan Živković: Ako smo pomno slušali gospodu predgovornike, mogli bi samo toliko na čisto izvesti, da u pogledu tih obnovah i načinah, kako se one obaviti imaju, njeki mali chaos vlada. Jedni vele: držimo se naputka; drugi opet naputak odbijaju, te preporučaju zakone prije 1848. god., a treći opet stavljaju se na temelj starodavnih ustanovah, datiranih od Marije Terezije. Iz toga se vidi, da u načelu sva gospoda jesu za obnove, ali da se ove opet onako obaviti nedaju, kako bi valjalo.

Gospodo, što se toga tiče, da se u tom zemaljskoj osnovi njekakov pravac dade, ja mislim, da toga sada nikako nebi bilo moguće učiniti. Nam u tom samo 2 pravca

pred očima biti mogu, ili pozvati dotične oblasti na odgovor, zašto da obnovah držale nisu, i da u buduće vrše zakon i zakonske običaje; ili ako uvidimo, da to svrsi voditi nebi moglo, što se običaj tumači čas ovako čas onako, onda nam nepreostaje drugi pravac nego onaj, kojega odbor predlaže, t. j. ostaviti stvar, kako je tekla do danas, i nadalje dotle, dok nebude zemlja sasma organizirana; jer onda, kad se bude radilo o ustrojstvu municipijah, uvesti ćemo moći ono, što uvesti želimo. Dakle ja nisam za to, da se sada u 11. času u ovom chaosu ikoji pravac daje dotičnim oblastim.

Antun Zoričić: Koliko ja znam o odgovorih, koje su municipija moleća za obnove dobila od visoke naše vlade, to svi ovi odgovori smieraju tamo, da se obnove nemogu inače preduzeti, nego po zakonu i običaju do 1848. I to temelji visoka vlada na to, što druge zakonite norme neima. Kad bi se visoka vlada svagdje tako strogo držala ustavnosti, tad bi ja i to pregledao. Nego u ovom slučaju svakako je čudnovato, da se vlada baš tu tako strogo zakonitoga običaja drži. Jer, visoki sabore! uvesti u municipia onaj način izbora, koji je bio od 1848. god., znači onaj trulež, koji je do onda vladao, kontinuirati. Da se magistrat sam sebe restaurira, to, gospodo, nije ništa nego stvorenje oligarhije. God. 1861. restaurirali su se magistrati uslied naputka, i kazalo se je, da je to samo privremeno, i proti tomu nitko nije imao ništa prigovoriti, jer je odgovaralo podobro nazorom prava javnoga o izboru i o izbornomu pravu. Kad se je dakle već ta praksa, koja je god. 1861. bila dobra, barem u ovih okolnostih kao najbolja izkazala, onda ja nevidim razloga, zašto mi nebi toga temelja i sada zadržali kod restauracijah, koje se imadu u svih municipijih po našoj zemlji obaviti. Da pako visoka vlada izgubi sve skrupule zbog neustavnosti toga postupanja, mislim, da bi ju ovlastili, da ona naredi restauracije po onom izbornom redu, koji je obstojao god. 1861.

Veliki župan Svetozar Kušević: Ja želim samo odbiti od velikih županah onu sumnju, kano da su oni jedini bili uzrok, zašto restauracije držane nisu.

Gospodo, ja vas uvjeravam, da bi to upravo u interesu velikih županah bilo, da nije bilo od godine do godine nade, da će se jednom podpuni red u zemlji našoj uvesti, a da s druge strane nije bilo bojazni, da će se kroz restauracije u sadašnjih okolnostih opet nov metež zavesti, kao što se je to i god. 1861. slučilo, gdje je svaka županija na drugom temelju restauracije držala.

Kad dakle toga nebi bilo, onda velim, da je u interesu samih velikih županah, da se restauracije svake 3. god. drže, jer im se time samo njihovo zvanje olakšuje. Dakle nemojte misliti, niti tvrditi, da su veliki župani na putu bili. Na ono pako, što se je kazalo, da su veliki župani po zakonu držani bili svake treće godine rastauracije držati, mogu ja samo to primietiti, da prijašnji veliki župani, dotično municipija, više putah kroz 20 godinah restauracijah držali nisu. Napokon moram još kazati, da bi in specie bilo u mojem interesu držati restauraciju, budući da kod prve restauracije interveniraо nisam, dakle nemogu imati nikakva interesa u tom, da ovog ili onog činovnika još nadalje zadržim.

Mi smo već god. 1861. počeli o tom raditi, da se naša zemlja uredi onako, kako to duh vremena sobom donosi; ali žalibože do sada u tom još nijedan korak učinjen nije. Učinite, gospodo, ono, što duh vremena zahtieva, što je nuždno i potrebito, t. j. uredite županije kako valja, i ja vas uvjeravam, da restauracije neće biti zapreka, da se naš horizont razbistri.

Aleksander Vukašinović: Ja sam htio samo konstatovati, da se sada restauracije nemogu obaviti onako, kako bi mislili, da bi bilo najbolje, i da s toga držim, da je najbolje prepustiti svakomu municipiumu, da obavi restauraciju onako, kako za najshodnije pronadje.

Mirko Hrvat: Razlozi, koje su gg. predgovornici naveli proti držanju restauracijah, sliedeći su: 1. da neimade zakona za držanje obnovah. A ja kažem, da imademo zakon, i ako ne zakon, onda imademo barem statut. Poznato je, da su županije imale pravo statuta praviti. Tako su i zbilja županije kod svojega uredjivanja g. 1861. stranom primile naputak, a stranom su načinile druga statuta.

Ja dakle nevidim razloga, zašto se i sada nebi mogle restaurirati na ovom istom temelju. Drugi razlog bio je taj, da se nebi našlo dovoljno sposobnih osobah, kojimi bi se službe popunile. A ja mislim, da glavna svrha restauracijah nije toliko bacati ljude iz službe, koliko jest, da uživaju državljani ustavna prava. To je glavna svrha, a ne tjerati činovnike. Treći razlog, na koji se naročito veliki župani pozivaju, je taj, da se do sada još u obćinstvu nije pojavila želja za obnovami. A ja znam municipija, u kojih se kroz pol drugu godinu glavna skupština držala nije, a znam i municipija, gdje su skupštinari tražili obnove, dočim im je veliki župan kazao, da se to nemože dopustiti. Ja znam nadalje, da su n. pr. u županiji virovitičkoj jako važne službe, kao bilježnika, blagajnika, izpražnjene, te provisornimi činovnici popunjene. Dakle ja vidim, da su ništetni razlozi, kojimi su gg. predgovornici pobijali, da bi se mogla pozvati administrativna oblast, da municipija imadu držati obnove i to na onom istom temelju, na kojem su ih držala i g. 1861.

Dr. Ignatija Brlić: Ponajviše dolazi mnenje za obdržavanje obnovah od one gg., koja su nosila prije njekoliko danah u Beč adresu za odgovornu vladu. Odgovorna vlada izključuje izbor činovnikah, jer vlada, koja ima odgovarati zakonodavnomu tielu za sve svoje čine, mora biti i vlastna namjestiti si takove ljude, u koje ona ima povjerenje. Dakle kad to mnenje dolazi od one gg., to moram sa žalošću opaziti, da su ona slabe nade, da će se nase želje izražene u adresi izpuniti.

Ja se moram nadalje čuditi i tomu, da se tako silno navaljuje, da se obnove političke oblasti, dočim bi se županijski sudovi imali zadržati i nadalje. Spomenuvši dakle to, imam pridodati, da bi se onaj isti par, kad bi se obnovile političke oblasti, obnovili i činovnici kraljevskih sudbenih stolovah.

Dr. M. Polit: G. predgovornik natuknuo je pitanje to, da se municipalni sistem nebi mogao slagati sa odgovornošću vlade. Poznato je, da je to pitanje mnogo putah pretresivano u Ugarskoj, i da se je došlo do resultata toga, da se municipalni i ministerialni sistem sasvim dobro dadu u sklad dovesti: pogriešno je dakle, ako gospodin predgovornik kaže, da je protuslovje tražiti odgovornu vladu i ujedno obnove municipijah.

Antun Vakanović: (Digne se.)

Predsjednik: Ja mislim, da bi stvar mogli smatrati sasvim izcrpljenom.

Antun Vakanović: Ja ću samo još to kazati, kakov

smjer da imade moj predlog. Ja mislim da bi se vis. sabor obratio predstavkom na nj. velič., u kojoj bi molio za vršenje zakona. Nu dočim je glavna stvar način, kojim se imadu obdržavati restauracije, to mislim, da se naročito za sada, dok se ustavnim putem zakon nestvori, imadu obdržavati polag načina od g. 1861., jer bolje da se nedrže nikakve restauracije, nego da se drže onako, kako je to bivalo prije 1848. g., gdje bi imali votum samo plemići, a u varoših mogli bi dvojica, trojica izabirati samo svoje prijatelje, samo svoje rodjake.

M. Kraljević: Ja hoću kazati samo to, da nitko nije pobio mojega mnenja, da se najprije mora napraviti izborni red. Jer pitam ja gg. onu, ako se sada restauracije drže, polag kojeg načina? Polag naputka, kojega je izdala vlada, ili polag onoga načina, kojega su si županije same ustanovile?

A Što se tiče obnovah u gradu Požegi, koje su vrlo dobro izpale, moram kazati, da se to jedino ima zahvaliti povoljnim okolnostim i dobroj upravi bivšega komisara.

Izvjestitelj dr. Napoleon Špun: Ja ću biti tako slobodan, ovu na vrlo široko razišlu debatu na kratko sliediti sa kratkimi opazkami, ter ću opet zastupati predlog odbora administrativnoga, jer iz čitave povorke govorah nisam se ni najmanje uvjerio, da bi bilo shodno odstupiti od njega. Svi skoro govornici govorili su jednu jako često u javnom životu čuvenu frazu, koja glasi: Vrši zakon! Vrši zakon, to je jedna teoretička fraza, na koju je već jedan prijatelj i član vis. ove kuće primietio: Grau ist alle Theorie.

Vrši zakon, to je rekao g. zast. Vakanović; istu rieč govorio je g. Dutković, istu i g. zast. turopoljski. A ista rieč svaki put imade sasvim različito znamenovanje, pa to će pojmiti svaki, koji iole poznaje osobe i stanovište, na kojem one stoje. S toga ja držim, da ovdje svi su govori o svetinji zakona onaj „jači kvači“, koji ovdje neima smisla. (Oho?) Jedini prigovor, učinjen po g. Kraljeviću, imade u sebi životne jezgre, jer sadržaje nješto positivnoga, nješto po čem bi se zbilja organizam municipijah, koji sada nije nikakov organisam, učinio valjanim organismom.

Ja držim, da je najshodniji onaj pravac, kojega predlaže odbor, da naime sabor čim prije uzme u pretres zakon o uredjenju gradskih municipijah, i da medjutim ovu stvar ostavi in statu quo. Ja gg. sasvim usvajam primjetbe zastupnika Kraljevića; jer ako ćemo reći: Na istom temelju, na kojem g. 1861., onda opet nastaje pitanje: na kojem? Ili na onom, koji je bio njekim županijam silom narinut, i to je naputak, ili pako na onom, što su si ga njeke županije, držeć da su vlastne, same ustanovile. Ovo je vrlo važno pitanje, jer ako mi sada učinimo naredbu stvorenu ad hoc, za jedan akt, zakonom, onda mislim da nećemo učiniti toliko usluge organismu municipijah, koliku ćemo učiniti, ako stvorimo zakon, koji imade da vjekuje. U ostalom moram izjaviti, da je povod cielomu tomu dao gradski municipium, dočim su gg. govornici većim dielom prešli na županijska municipija. Ova su municipia svakako u savezu, te se dade razjasniti, lako razjasniti, kako je to nastalo. Nu odbor administrativni o municipijih županijskih negovori ništa, zato ja, braneć predlog odbora, držim se li gradskih municipijah. G. Mihalić rekao je, da grad Karlovac želi imati restauraciju na temelju naputka od g. 1861. Ja ću imati čast pročitati dotičnu molbenicu, iz koje ćete uviditi, kako liepo ona podupira zaključak odbora. (Čita.)

Ovo ja držim za najkorektniji postupak, jer po ovom nećemo prieći iz jednoga provisoriuma u drugi, nego ćemo izaći jednom iz ovoga meteža, koji je sa svih stranah konstatiran, na nješto stanovita. Pošto je dakle i većina govornikah branila u stvari predlog odbora, ja moram još konstatirati to, da odbor ide još za jedan korak dalje, nego oni, jer on veli, da ne samo restauracije jesu od prieke nužde, nego i uredjenje čitavoga organizma municipalnoga.

Svi su dakle govornici, braneć manje, branili implicite veće, i ja, budući stvar već izcrpljenom smatram, preporučam visokomu saboru predlog odbora, da ga izvoli primiti.

Predsjednik: Ja držim, da se predlog administrativnoga odbora sasvim dobro sa predlogom g. Vakanovića u sklad dovesti može, t. j. da se može i jedan i drugi poprimiti. Administrativni odbor predlaže, da se, buduć je od prieke nužde, da se municipia organiziraju, dotična osnova čim prije saboru imade podnieti. Proti tomu nitko nije govorio, i ja mislim, da se to može zaključkom saborskim izjaviti. S druge strane svi su se govornici više manje za to izjavili, da buduć se neznade, koji će udes biti ovoga sabora, prieka je potreba, da se obnove čim prije drže i u gradovih i u županijah, te da bi najshodnije bilo pozvati administrativnu oblast, neka ih ona odredi i to na način onaj, kojim su g. 1861. izvedene bile. Ako vis. kuća na to pristane, onda bi mogao zaključkom izreći, da odbor zakonsku osnovu o uredjenju municipijah čim prije saboru podnese, a ujedno, da se administrativua oblast pozove, da odredi obnove, kako su bile 1861 g.

Izv. dr. Nap. Špun: Samo o formulaciji imao bi jednu malu primjetbu. Odbor administrativni već je sam zaključio, da uzme u pretres ovu osnovuće, čim bude moguće, te ju onda saboru podnese; dakle to bi se samo imalo uzeti na znanje.

Predsjednik: Koja su dakle gg. za to, da se zaključak odbora ima uzeti na znanje, te da se administrativna oblast pozove, da odredi obnove na onaj način, kako su bile 1861. g. (Većina se digne.)

Dr. Ignjatija Brlić: Molim još nije votisirano o mom dodatku, da se imade i restauracija sudbenih stolovah preduzeti. (Nemir.)

Predsjednik: Hoće-li vis kuća o tom dodatku posebice glasovati? (Nemir: Glasovi! Netreba, Hoćemo!)

Ivan Živković: O ovom predlogu još nije bilo niti govora.

A. Vakanović: Ovdje je već u načelu zaključeno, da se kod ovih obnovah imade uporabiti način, koji je bio upotrebljen g. 1861.

Poznato je svim, da onom sgodom barem ogromna večina municipijah sudbenih činovnikah nije izabirala. Dakle ja mislim, da je već time odstranjen predlog g. Brlića.

Medjutim ja ga i onako nebi podupirao, jer držim, da zahtievati ono, o čem je svaki čovjek bjelodano osvjedočen, da se nemože postići, znači samo dražiti vladu, da nam i ono odbije, što bi nam drugčije možebiti dozvolila.

Kolom. Bedeković: Ako u spise sabora 1861. god. zavirimo, vidit ćemo, da nije bilo nijedne županije, koja nije

željela, da se joj povrati sudbenost, koja joj po zakonu pripada. Ja mogu vis. sabor uvjeriti, da je županija varaždinska prigodom restauracije od g. 1861. takodjer sudce izbirala te da je prijašnje prisjednike takodjer kroz 6—7 mjesecih plaćala, dok nisu dobili drugih službah.

Ja dakle neznam, zašto se to nebi moglo i sada učiniti.

Dr. Lav. Šram: Ja mislim, da ako se hoćemo orientirati u ovoj debati, neimamo zaboraviti, da je ona nastala iz toga, što sva zemlja i takodjer vis. sabor uvidja, da restauracije treba izvesti. Uz to je stavio g. Dr. Brlić predlog, da se imadu restaurirati takodjer sudbeni stolovi. Ja mislim, da taj predlog sadržaje contradictionem in adjecto, jer mi nemožemo restaurirati kralj. sudbenih stolovah, nego možemo samo drugo nješto na njihovo mjesto postaviti. Dakle ja niti neznam, kako bi mi ovdje postupali; jer g. Brlić nije udesio predloga svojega tamo, da mi tražimo reinkorporaciju sudbenosti, ili da tražimo, da se sudbenost reorganizira, nego on zahtieva, da se kralj. sudbeni stolovi restauriraju.

A dok ja nebudem dalje upućen, kako će se to izvesti, ja zbilja nemogu učestvovati niti kod debate niti kod glasovanja.

Av. Čepulić: Ja nisam bio naumio, da govorim o ovoj stvari, nego potaknuo me je na to sada predlog g. Brlića. Kakva mu je namjera, to ja neznam, nego hoću da držim, da je svakako plemenita namjera ona, da se poboljša uprava. Ja nisam onoga mnenja, kaošto je danas kazao njeki gospodin, da je svrha obnovah ta, da se državljani nauživaju svojega ustavnoga prava. To bi bilo žalostno, da su obnove samo zato, da se dodje tamo kričati i vikati. i da napokon izadje ovaj ili onaj; nego svrha jest ta, da se dobiju ljudi čestiti i za svoju službu sposobni, svrha jest dakle dobra administracija. Sada prelazim na pitanje.

Nemojte misliti, da ja govorim pro domo sua. Nego ja kažem: Stavimo ruku na srce, pa kažimo, da ako imamo kakvu diskretnu upravu, svaki će morati priznati, da najbolja najsolidnija je uprava kod kraljevskih sudovah (Nemir) i to jedino zato, što su oni najbolje organizirani. U čem pako sastoji naša uprava? Faktum je, da se više nije niti znalo, gdje je sudac, da je čovjek morao putovati od Poncija do Pilata, dok je sudca našao.

Ja neću da nabrajam druge koje zloporabe, nego faktum je, da se županijska uprava koncentrira u tom, da se više gleda na izvanjsku formu, nego na sve drugo; jer ja vidim, da panduri dvore milostive gospoje lievo i desno, ja vidim, da košarice nose po gradu . . . (Smieh.) To je glede forme.

Sada hoću kazati glede županijskih sudbenih stolovah napose. Ja kažem, da bio tko pristaša starih ili novih zakonah, sada u ovaj par nemože pristati na taj predlog. Što su bili naši stari sudbeni stolovi? Oni su imali stanovitu kompetenciju, i ako mi sada uzvršimo obnove na temelju starih zakonah, mi bi morali tražiti onu kompetenciju, koja je našim sudbenim stolovom pripadala. A mi znamo, da je sadašnja njihova kompetencija sasvim druga. Ako ih dakle svedemo na njekadašnju kompetenciju, onda će odpasti trgovačke, montanističke, gruntovne i mnogo drugih stvarih, dakle 2 trećine sadašnje kompetencije. Nadalje bi se morale povratiti u gradovih prijašnje korporacije sudbene, ali za to opet neimamo zakona. Mi bi na pr. morali vratiti sve one različite sedrije, koje su razni gradovi imali u prijašnje doba i to za svaki grad posebice.

Ja dakle velim, da će se vis. ovo tielo po mom mnenju samo sebe kompromitirati, ako izreče, da hoće da postigne svrhu, koje absolutno postići nemože. Kad se bude danas sutra izreklo načelo, da se sudci biraju, onda ću biti i ja za to, ali dok to nije, dotle sam ja iz principa proti tomu, da se drže restauracije sudbenih stolovah.

Jos. Briglević: Prije g. 1848. imali smo takodjer kralj. sudovah; ali kad bi bilo onda kojemu na um palo, da predloži, da se oni restauriraju, ja mislim, da bi svi bili kazali, da mu se pamet mieša (Smieh.) Ja dakle moram kazati, da ja ovoga predloga nerazumiem ni sada, te zato molim, da ga g. Brlić ili opozove ili pismeno sastavi.

Aurel Kušević: Iz govora g. Čepulića proizlazi, da on patent drži za zakon, a zakon za ništa. S toga ja držim, da bi mi više kompromitirali ovo ustavno tielo, ako idemo pravcem g. Čepulića, nego ako sliedimo predlog g. Brlića.

Mirko Hrvat: Ja držim patent za patent, a zakon za zakon. Iz toga sliedi to, da mi možemo tražiti, da se županijam sudbenost povrati, ali nikako, da onoga restauriramo, kojega izabrali nismo. S toga se ja izjavljujem proti predlogu g. Brlića, kojeg ja nikada učinio nebi bio.

V. Milić: (Radi nastaloga u kući razgovaranja medju pojedinimi članovi nije se moglo razumjeti. Govornik slaže se sa gospodom predgovornici Šramom i Čepulićem.)

Av. Čepulić: Ja nemogu mimoići jedne opazke g. Kuševića, koja se tiče moje časti, osobito moje sudačke časti. Možebiti, dapače ja sam osvjedočen, da g. Kušević nije zlo mislio, kad je kazao, da ja držim zakon za ništa. Ipak moram mu odvratiti, da ja držim upravo zakon. a da za patente držim sve one naredbe, koje su izašle od g. 1850. do dandanas, te da držim za patent takodjer onu naredbu, kojom je doznačena odšteta i odredjena desetina upravo onoj vlasteli, medju koju spada g. Kušević. (Živio! Nemir.)

Dr. Ant. Stojanović: Predlog g. Brlića involvira jedno pitanje, o kojem ja mislim, da se nemože ovako brzo riešiti, involvira pitanje o autonomiji županijah, koja sadržaje u sebi sudbenost; a to pitanje, ja mislim, da se nemože ovako per tagentem riešiti. U koliko bi vis. sabor ili positivno ili negativno htio riešiti taj predmet, moglo bi se onda derivirati to, da županije moraju priznati za zakon fakt taj, da one neimaju više prava na izbor svojih sedrijah. Ako hoćemo biti strikte dosljedni, možemo samo kazati, da županije imadu birati onako, kako su birale 1861 g.; a ono što su poslje oblasti radile, nespada sada na nas. Ako pako ipak hoćemo o tom pitanju mnenje svoje izreći, to se mora prije o njem voditi uredna debata i zakonitim putem zaključak stvoriti, ne pako ovako mimogred. Gospodo, nemojmo sami sebe varati; napredak i blagostanje naše nezapinje niti o županijah, niti o oblastih, niti o kancelaru, nego o tom, da je ciela naša zemlja bolestna, da nas sasvim od druge strane led bije. Ja dakle mislim, da mi sada nismo pozvani, niti bi u redu bilo, da riešimo pitanje o autonomiji županijskoj ovako tangencialno, i to mislim tim većma, što je od nas već poprimljen princip odgovorne vlade. Kolik će pako uz odgovornu vladu biti obseg autonomije županijske, to je pitanje takovo, u koje se mi sada upustiti nikako nemožemo. Županija svaka znade svoja prava i način, kojim je birala 1861. g., i zato ja mislim, budući smo

u tom predmetu već sasvim dobro svoje mnenje učinjenim netom zaključkom konstatirali, da preko ovako stavljenoga predloga predjemo na dnevni red. (Glasovi: Dnevni red!)

Dr. Ign. Brlić: Meni kao predlagatelju pripada zadnja rieč. Bez sumnje želimo svi slobodu i ustavnost.

Kad je izašao listopadski diplom, pojavili su se prvi traci slobode, i municipija bila su preporodjena onako, kao što smo željeli; ali na žalost još do danas nisu restaurirana. Kad sam ja moj predlog učinio, učinio sam ga u toj dobroj namjeri, da se spase županijam sudovi, koji su im duša. Mi smo vidili, da se u skupštinah nije mogla govoriti nijedna slobodna rieč, bez da nisu bile stavljene prepone sudbene.

G. Šram izvolio je reći, da ovaj predlog sadržaje njeku contradictiu in adjecto, da se kralj. sudbeni stolovi restaurirati nemogu. A ja ga samo pitam: kakva da je razlika medju kralj. sudbenimi stolovi i sedrijami? Nikakva nego formalna. Dočim se naime 1. oni zovu kraljevskimi, zovu se ove municipalne; 2. da su kod prvih činovnici imenovani absolutistički, a u drugih da se biraju. Tu dakle neima zapreke; ili zar se nemože, preduzeti restauracija bez da je jedna već predhodila? Onda bi ja kazao, da je bila i restauracija Kreis- i Bezirks-amtah contradictio in adjecto. Nadalje navadja se kao zapreka restauraciji sudovah različita kompetencija. A ja kažem samo to, da premda je djelokrug kotarskih sudovah manji nego-li kraljevskih, da 5 for. za siromaka toliko vriedi ondje, koliko ovdje 100 for. Ja mislim, da sam time glavne razloge, koji su bili navedeni proti mojemu predlogu, pobio!

Samo ću još g. Politu odgovoriti na ono, što je kazao, da se odgovornost vlade sa izborom činovnikah dade spojiti. On razloga nije naveo nikakva; i ja zato još sveudilj držim, da odgovorna vlada treba za svoju upravu takove ljude, u koje ona ima povjerenje, koje ona može imenovati i odpustiti; jer ako joj se nameću ljudi od sabora ili od naroda, onda je naravno, da vlada nemože odgovarati za njihovu upravu.

Ja dakle ostajem kod svojega predloga.

Predsjednik: Prije nego bi se o tom dodatku izrično glasovalo, usudio bi se ja upitati vis. kuću, da-li ostaje kod već izrečenoga zaključka; jer taj je u svojoj cielosti tako formuliran i prihvaćen, da po mom mnenju neimade nikakve potrebe uz glavne nazore jošte navadjati specialnosti, kaošto je to smjer predloga g. Brlića. Vis. kuća izrekla je naime to, da se imaju pozvati oblasti, da se obnove drže u municipijah onako kako 1861. Dakle koje su županije onda birale prisjednike, birat će ih moći i sada. Koja su dakle gg. za to, da se ostaje kod ovoga zaključka, koji i onako nije protivan predlogu g. Brlića? (Većina se digne). Možemo dakle preći na dn. red.

Izv. Dr. N. Špun: (Čita br. 350. i 488. izviešća i dotične predloge odbora, koji se prihvaćaju).

(Čita: br. 506. i dotični predlog).

A. Vakanović: Ovdje odbor kaže, da se imade pitanje o crkvenom dobru onda riešiti, kad će pitanje o konkordatu nastupiti. Kada će pako to biti, to se nezna, buduć neimamo nikakva predloga: zato bi se ja usudio predložiti, da bi se odbor administrativni uputio, da baš o konkordatu predlog izradi i nam ga priobći.

Predsjednik: Koja su gg. za redakciju ovog zaključka, kako ju je pročitao g. izvjestitelj, da bi se naime dotična razprava imala odgoditi do riešenja pitanja o obstojećem konkordatu crkvenom? (Većina se digne).

Izv. Dr. N. Špun! (Čita broj 508. — Prima se odborov predlog. Isto tako i pod brojem 529).

(Čita broj 541., kojim obćinstvo županije varaždinske traži, da do budućega preustrojenja županijah bude predsretnuto nezakonitom zastupku viših oblastih u županijah). Sadržaj podneska ovoga županije varaždinske neda se konkretno označiti, jer sastoji iz obćenitih tegobah i tužbah na sadašnju upravu, i moli, da se ovomu postupku stane na put; nu pojedine točke navedene nisu. Odbor administrativni nije znao podneska toga drugčije riešiti, nego da se odstupi onomu, koji je kompetentan da nadzire cielu zemaljsku upravu. Pošto to nije sabor nego ban, predlaže odbor, da se odstupi banu, i to s razloga, što je princip odgovornosti vlade po saboru primljen.

Stiep. Hrvoić: Ja se nemogu složiti za predlogom, što ga je administrativni odbor učinio, s razloga toga, što će vis. nam. vieće, držeć se istoga puta, kojeg se je do sada držalo, opet podieliti nalog županiji, da ona priznaje nješto takova, što ona kao ustavno tielo nije kadra priznati. God 1861. zapovjedilo je naime namj. vieće županiji, da ona imade naredbe u pogledu sadjenja duhana, utjerivanja štibre priznati i svojim putem riešiti. Županija je to u ustavnom svojem nazoru stranom metnula ad acta, stranom pako natrag poslala višoj oblasti. God. 1862. isto je nam. vieće zapovjedilo; a županija postupala je isto tako, kako g. 1862. Kaošto je poznato, moraju se zapisnici glavnih skupštinah namj. vieću za revisiju podnieti, i ovom prilikom je opet nam. vieće g. 1863. isti nalog ponovilo. Županiji tu ništa druga nepreostane, nego obratiti se na vis. sabor i od njega umoliti pomoći. S toga ja mislim, da bi se ovo imalo time riešiti, da se reče. da jedanput imade prestati ovo dopisivanje.

I. Živković: Nam svim je dobro poznato, da sabor tolikimi svojimi representacijami i tegobami tako rekuć nikada uspeo nije. Kad dakle on sam sebi nemože pomoći, kako će pomoći drugomu?

Buduć da danas, dok nedodjemo do uredjenoga stanja, sva gravamina neimaju nikakve praktične važnosti, to mislim da bi preko ovoga predloga prešli na dnevni red.

Dr. I. Brlić: Ja se sa g. predgovornikom nikako složiti nemogu. Svaki, koji županijske skupštine polazi, znade, kako se one uviek imaju boriti proti naredbam viših oblastih. Kad bi dakle mi preko ovih tužbah županije varaždinske prešli na dnevni red, ja mislim, da bi to činilo jako zločest utisak na sve županije, koje su do sada uviek barem protestiranjem branile načela ustavnosti. S istoga razloga slažem se ja s predlogom g. Hrvoića, da se ova stvar u ozbiljno pretresivanje uzme, i županijam satisfakcija donese. Ja mislim, da ćemo time samo poduprieti duh ustavnosti u naših županijah i one će se onda, ne samo kao do sada, nego još krepčije boriti proti absolutismu. (Glasovi: Što odbor predlaže?)

Izv. Dr. N. Špun: (Čita predlog odbora).

Dr. I. Brlić: Buduć je sada vrieme već jako napredovalo, to ja predlažem, da bi se debata o tom važnom

predmetu, koji zasieca svestrano u život našega naroda, sutra nastavila.

Predsjednik: Administrativni odbor predlaže, da se spis ovaj odstupi nam. vieću; g. Živković, da se preko njega predje na dnevni red; a g. Hrvoić, da se u potanje saborsko pretresivanje uzme. Koja su gg. za predlog odbora? (Manjina).

Koja su za predlog g. Živkovića? (Manjina).

Koja su napokon gg. za predlog g. Hrvoića? (Većina!) Dakle ovaj posljednji predlog je primljen. Obzirom na to, što je vrieme već napredovalo, zaključujem današnju sjednicu i uričem buduću za sutra u 10 satih.

Šestdeset i sedma saborska sjednica,

držana dne 4. siečnja 1867. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Molim, da se zapisnik prošle sjednice pročita:

Bilježnik Stjepan Hrvoić: Čita: Zapisnik.

Zapisnik

šestdeset i šeste sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 3. siečnja 1867. pod predsjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

Saborski bilježnik gosp. Augusto Dutković proglasio je zapisnik posljednje saborske sjednice, koji bje ovjerovljen i odobren uz primjetbu saborskog predsjednika, da zastupniku grada Zagreba gosp. Mirku Bogoviću, koji je od strane sabora kod povjerenstvenog putovanja u poslu izsušenja Lonjskoga polja i posavskih nizinah sudjelovao, pripada samo dnevnica od 10 for., a ne još uz to i ona obična dnevnica saborskog zastupnika od 5 for.

Predsjednik sabora javio je saboru, da je tiskano izvješće urbarskoga odbora o odkupu odkupljivih zemaljah, kao i predstavka po istom odboru sastavljena, kojom se njegovo ces. kralj. veličanstvo umoljava za milostivno svoje kraljevsko potvrdjenje podnešenih iz saborske sjednice od 10. ožujka 1866. saborskih predlogah o obustavi odkupnih i izriešivih poslovih, kao i o bližjem opredeljenju propisa §. 2. članka VI. 183$^{7}/_{6}$., te o desetini, koja se je davala uz drugu daću od jednog te istog gornjeg zemljišta; i da ih gospoda članovi sabora mogu poslje podne u saborskoj pisarni, dobiti, da se tako što prije u saborsko pretresivanje uzeti uzmognu.

Isto tako objavio je predsjednik sabora, da je narodnom zastupniku gosp. dru. Jordanu dopust na pet danah podielio, što je odobreno.

Zatim je pročitao izvjestitelj administrativnog odbora gosp. dr. Napoleon Špun predstavku upravljenu na njeg. ces. kralj. veličanstvo u poslu izbora zemaljskog arkivara, koja bje u svemu odobrena i primljena.

A napokon je isti izvjestitelj administrativnog odbora gosp. dr. Napoleon Špun čitao pod br. 930. izvješće IV. administrativnog odbora u poslu više podnesakah izručenih mu do dana 7. prosinca 1866.

Uslјed toga je sabor:

1.) na broj 282. — 1865., o molbi njekojih žiteljah trgovišta Siska, da bude u istom trgovištu preduzeta obnova poglavarstva, prihvativ predlog odbora, zaključio: da se ista ustupi kralj. namjestničkomu vieću.

2.) Na broj 305. 1866. gdje kraljevsko namjestničko vieće javlja dopisom od 8. siečnja 1866. broj 25/pr., da kraljevska dvorska kancelarija nije zadovoljila zahtjevu predsjedničtva sabora, da se razpiše izbor za još 4 zastupnika kotarska u zagrebačkoj županiji, zatim za još jednoga u županiji riečkoj, tada za još 2 za Mrkopalj, i napokon za još jednoga za Bakar — uz odobrenje odborskoga predloga, pošto je ovaj predmet medjutim riešen zaključkom sabora o uredjenju sabora, uzet je upitni dopis na znanje.

3.) Na broj 306.
Predlog saborskog odbora za zemaljske zaklade glede izkaza rečenih saborskih predmetah odpućen, je u smislu odborova predloga, na saborski odbor za sastavljenje dnevnoga reda.

4.) Na broj 307., kojim kraljevsko namjestničko vieće dostavlja pod 3. siečnjem 1866. br. 17961. predstavku zastupstva grada Rieke, da bude riešeno dužnosti prilagati uz taljanske podneske prievode hrvatske bude, preko odborovog predloga: da se naime njegovo ces. kralj. veličanstvo zamoli za premilostivu sankciju članka 58. od god. 1861. glede službenoga jezika u trojednoj kraljevini, te da se ob ovom zaključku kraljevsko namjestničko vieće obaviesti, na predlog narodnog zastupnika gosp. Roberta Zlatarovića, zaključeno: da se ovaj predmet predade natrag administrativnom odboru, da ga s obzirom na previšnji kraljevski reskript od 8. studenoga 1861., kojim se prigovori čine u pogledu sankcije čl. 58. od god. 1861. u pogledu službenog jezika, u pretres uzme, i tada primjereno tomu da shodan predlog učini.

Ujedno da bi ovaj odbor odmah i dotičnu predstavku, kojom će se odnosan zakonski članak na previšnju sankciju podnieti, saboru predložio, da se tako na jedanput cieli predmet riešiti uzmogne.

A na predlog saborskog predsjednika bude zaključeno, da administrativni odbor odmah danas poslje podne taj predmet u pretres uzme, i da tako dotični predlog sa predstavkom u sutrašnjoj sjednici u viećanje se primi.

Zajedno je zaključeno, da radi pretresivanja ovoga predmeta k odboru pristupe i gospoda narodni zastupnici Vinko Milić i Jovan Živković, pošto su već prigodom današnje debate o istom svoje uvaženja vriedne primjetbe stavljali.

Ovom prigodom, pošto se je govorilo i o nazivu jezika trojedne kraljevine, da bi se isti naime hrvatsko-srbskim nazivao, predložio je izvjestitelj administrativnog odbora gosp. dr. Napoleon Špun, da će k povoljnom riešenju ovog predmeta mnogo doprinieti riešenje o pitanju srbskom, za to da se upitni odbor, koji o tom viećati imade, požuri, da što prije svoj operat za saborsko pretresivanje priugotovi i saboru podnese, što bude po saboru i primljeno.

5.) Na broj 464., gdje zastupstvo grada Karlovca moli za izdanje zakona o uredjenju gradskih municipiah i za dozvolju obnove poglavarstva, bude predlog odbora, da će naime u pretres' uzeti i osnovu zakona o uredjenju gradskih municipijah, na znanje uzet; a na predlog narodnog zastupnika gosp. Antuna Vakanovića bude zaključeno, da se administrativne zemaljske oblasti pozovu, neka se što prije preduzmu obnove poglavarstvah toli kod gradskih koli pri županijskih municipijah u Hrvatskoj i Slavoniji, i to po načinu od god. 1861.

Predlog narodnog zastupnika gosp. dra. Ignjatije Brlića, da se naime ovom prigodom preduzme i obnova kraljevskih županijskih sudbenih stolovah kao županijskih ustavnih sudovah, bude većinom glasovah odstranjen.

U to vrieme stignuo je telegram broj 940 od preuzvišenog gosp. bana na saborskog prvog podpredsjednika, kojim predsjedničtvo kancelarije hrvatske javlja, da su za članove jugoslavenske akademije gospoda Mesić, Šuhaj, Vukotinović i Daničić od previšnjega mjesta potvrdjeni, i da je tim akademija konstituirana, što je radostnim uzklikom po saboru na znanje primljeno.

7.) Broj 488.

Predlog narodnog zastupnika gosp. Adolfa Vebera: da se občinam prepusti sudstvo do 60 for., odstupljuje se u smislu odborovog predloga sudbenom odboru sabora.

8.) Broj 506.

Na predlog narodnog zastupnika gosp. Ladislava Kukuljevića: da se uprava imutka crkvenoga povrati gradskim občinam, zaključio je sabor, uz odobrenje odboborova predloga, razpravu dotičnoga predloga odgoditi do riešenja pitanja o obstojećem crkvenom konkordatu.

9.) Broj 508.

Predlog narodnog zastupnika gosp. Ladislava Kukuljevića: da se grad Varaždin u pogledu podmirenja vojničke stanbine uvrsti u III. razred, imade se u smislu predloga odbora preporučiti banu trojedne kraljevine na uvaženje.

10.) Broj 513.

Preporuka Mavre Veisa za osnovanje družtva za osiguranje marve proti kugi, ustupljuje se u smislu odborova predloga banu trojedne kraljevine.

11.) Broj 529., gdje zastupstvo grada Karlovca moli za podieljenje gradjanske sudbenosti gradskomu poglavarstvu, odstupljuje se u smislu predloga odborova sudbenomu odboru.

12.) Na broj 540., kojim občine kotara bakarskoga mole, da budu odciepljene od imenovanoga kotara, bude uz prihvat odborova predloga zaključeno:

da povodom ovoga podneska, koji je već riešen zaključkom saborskim o odciepljenju uputnih občinah od grada Bakra, da se na njeg. ces. kralj. veličanstvo upravi preponizna predstavka radi previšnje sankcije svih zaključakah saborskih, glede kojih nije do sele stiglo previšnje riešenje.

13.) Na broj 541., kojim občinstvo županije varaždinske moli: da bude predusretnuto do budućega preustrojenja županijah nezakonitu postupku od strane predstavljenih zemaljskih oblastih: bude predlog odbora da se s obzirom na izraženi već zahtjev sabora radi uvedenja odgovorne vlade ova molba županije varaždinske odputi na kraljevsko namjestničko vieće, većinom glasovah odstranjen, te na predlog narodnog zastupnika gosp. Stjepana Hrvoića zaključeno, da se ovaj predmet u meritorno pretresivanje u saboru preduzme, a po predlogu narodnog zastupnika gosp. dra. Ignjatije Brlića bude odredjeno, pošto je već vrieme preko podne prošlo, da se isti predmet u sutrašnjoj sjednici viećanju podvrgne. —

Tim bude današnja sjednica zaključena i buduća za sutra t. j. na dan 4. siečnja 1867. u 10 satih prije podne urečena.

Dr. Mirko Šuhaj s. r.
I. podpredsjednik sabora.

Stjepan Hervoić, s. r.
saborski bilježnik.

Dr. Nap. Špun: Imadem glede zapisnika sada pročitanoga dvie primjetbe. Prva je primjetba, da zaključak vis. sabora, koji je učinjen povodom predloga g. Zlatarovića u pogledu pitanja o jeziku, nije onako točno zabilježen, kako je sliedio.

U zapisniku je rečeno, da je primljen predlog g. Zlatarovića; to nije bilo, već je primljen predlog odbora administrativnoga, glaseći, da se nj. veličanstvu predloži iznovice na potvrdjenje čl. 58. sabora g. 1861., a administrativni odbor ovlašćen je, da preduzme preinake ovoga zakonskoga članka u smislu reskripta, koji je stigao na sabor 8. studenoga 1861.

To je samo formalna preinaka, ali meritorno je primljen predlog administrativnog odbora. Buduć da to u zapisniku izrečeno nije, zato molim, da bi se onako zabilježilo, kako se je dogodilo.

Druga je primjetba o zaključku, koji je učinjen na predlog g. Vakanovića glede obnovah. Sjećam se dobro, da je g. Vakanović, predlažuć mnienje svoje u tom poslu, izrekao, da se imadu obnove onako obaviti, kako je g. 1861. učinjeno, i to je jedini izvedivi i logični način. Zato molim, da se ove rieči: kako je bilo g. 1861. propisano, uvrsti.

Jovan Živković: Imao bi i ja reći, da se slažem u toliko, što se jezika tiče, da je povodom predloga gosp. Zlatarovića odredjeno bilo, da još g. Milić i ja dodjemo u taj odbor, da prema tomu prev. odpisu od 8. stud. 1861. udesimo taj članak, koji bi se danas imao u pretres uzeti. Dakle u toliko je prihvaćen predlog g. Zlatarovića.

Bilj. Stjepan Hrvoić: Tako i glasi zapisnik.

Roberto Zlatarović: Zapisnik treba da bude živa slika onoga, što se je sbilo. To stoji, da sam ja pozornu učinio visoku kuću na reskript od 8. studenoga 1861., gdje se glede zakonske osnove o jeziku njekakve preinake stavljaju; nego i to stoji, da je po predsjedničtvu izrečeno, da se administrativni odbor upućuje, neka u smislu predloga svoga i jošte obzirom na ovaj reskript nov predlog učini, i zajedno representaciju sastavi. Da-li je moj predlog prihvaćen ili ne, na to se nesjećam, ali da je povod dao toj odluci, to stoji. —

August Dutković: Što se tiče one druge primjetbe gosp. dra. Špuna glede obnovah, da bi se ove imale ovršiti, kako je g. 1861. propisano bilo, mislim, da ta primjetba nestoji; jer je vis. kuća upravo zaključila, da se imadu ovršiti onako, kao što su g. 1861. ovršene bile; to je naročito zato učinjeno, jer su u tom njeke tegobe u sriemskoj županiji.

Dr. Napoleon Špun: Ja bi umolio g. Vakanovića, da opetuje svoj predlog, jer u zapisniku stoji, da je primljen njegov predlog.

Antun Vakanović: Istina, da sam ja imao čast predložiti, neka se obnove po običaju, kako su g. 1861. obdržavane bile, i sad ovrše. G. predgovornik drži, da se imadu ovršiti polag propisa, kako je dvorska kancelarija odlučila, dočim stranom gospoda misle, ne samo polag propisa nego i čina. Dakle ja nisam modifikacije predlagao, buduć sam vidio, da većina želi, da se polag čina obnove obave, onda ja nisam nikakve opazke činio. Ali zaključak, koliko se ja sjećam, bio je taj, da se polag načina g. 1861. obave. (Glasovi: Tako je!)

Predsjednik: Buduć prva primjetba g. dr. Špuna nije od osobite važnosti, jer je u stvari bio ipak onako zaključak učinjen, to mislim, da možemo kod redakcije zapisnika ostati; isto tako glede druge primjetbe, jer neda se tajiti, da sam ja na obću volju vis. kuće pitanje formulirao onako, da-li se obnove imadu ovršiti na način, kako godine 1861., i to je visoka kuća ogromnom većinom prihvatila.

Dužnost mi je u ostalom vis. saboru prijaviti, da sam g. dru. Fiaminu dopust na osam danah podielio, buduć da je u prešnih poslovih odputovati morao. (Na znanje uzeto.)

Zatim imam čast vis. saboru priobćiti jedan podnesak, i to molbu g. dra. Gaja.

Bilj. M. Ožegović: (Čita ovu molbu.)

Predsjednik: U smislu poslovnika, mislim, da bi se ta molba imala najprije peticionalnomu odboru predati; nego obzirom na osobitu okolnost, da su članovi vis. kuće zasluge g. dra. Gaja već priznali u posebnoj njemu izdanoj izpravi, usudjujem se predlog učiniti, da se isti odbor pozove, neka nam čim prije svoje mnienje o toj molbi podnese. (Prima se!)

Nadalje prijavljujem, da je odbor za saborske troškove pregledao račune o saborskoj pisari, te ih je sasvim u redu pronašao. Želi-li vis. kuća, da se ti računi jošte po kom pregledaju, ili želi-li povjerenje svoje prama poslujućemu odboru onako kao zadnji put izraziti, i iste račune u njihovoj cjelosti odobriti? (Glasovi: Dobro je!)

Na dnevnom redu stoji nastavljenje razprave o izvješću administrativnoga odbora, naročito članak onaj glede jezika i dotična predstavka, zatim ona strana, gdje je g. Hrvoić glede tegobah varaždinske županije predlog učinio.

Izvj. dr. Nap. Špun: Na temelju oblasti, koju je jučer podieliti izvolio visoki sabor administrativnomu odboru, uzeo je ovaj odbor, kojemu su još pridani članovi gg. Milić i Živković, iznova u pretres zakonski članak 58. od g. 1861., glaseći o narodnom jeziku.

Prva je promjena, koja je učinjena u tom članku, već unapried po vis. saboru primljena, a ta se promjena tiče naziva jezika. Ovdje se zove „jugoslavenski jezik trojedne kraljevine", a po zaključku jučerašnje sjednice je to odbor promienio, da se zove „jezik hrvatski ili srbski." Tim je izrečena istovietnost ovih jezikah, te ni jedan ni drugi nije izrečen kao prvi, kao vladajući, nego je izrečeno, da je to jezik jedan te isti. Ovo bi bilo dakle već u napried primljeno.

Odbor administrativni, izrekao je to u §. 1. osnove svoje, i prilagodio je isti paragraf §-u 5., iz stare osnove glede upotrebljavanja pisma. Ja sam jučer imao čast pročitati taj članak od 1861. god., te mislim, da je suvišno, da ga još jedan put pročitam. (Glasovi: Netreba!) Pročitati ću dakle novi članak. (Čita:)

Ja ću na kratko samo da rečem koju o ideah ovoga zakonskoga predloga. (Glasovi sa svih stranah: Prima se!)

Dr. M. Polit: Ja bi se usudio samo jednu rieč predložiti, koja bi još bolje izrazila istovjetnost ovih jezikah, jer kad se kaže: hrvatski ili srbski, to izražuje, da ipak njekakva razlika obstoji; neka se kaže: „hrvatski, inače srbski jezik. (Nemir; razni glasovi.)

Stjepan Jančo: Ovdje se kaže: hrvatski ili srbski, samo glede Rieke se kaže; hrvatski ili talijanski, ja mislim, da bi se ondje imalo kazati: hrvatski ili srbski. (Nemir.)

Predsjednik: Na koliko mogu razabrati, to je želja vis. kuće, da se ova zakonska osnova en bloc primi; ako je to volja vis. kuće, neka to izvoli ustajom izjaviti. (Ustane velika većina.)

Izvj. dr. Nap. Špun: Pošto je vis. sabor tolikom većinom izvolio primiti članak, što ga odbor izradio, imati ću čast pročitati predstavku, kojom se ovaj zaključak na prev. potvrdjenje nj. vel. podastrieti ima. (Čita predstavku.)

Predsjednik: Buduć nikakve primjetbe neima, o se predstavka primljenom izjavljuje.

Izvj. dr. Nap. Špun: Br. 514. odborovog operata bio je posljednji predmet viećanja. Občinstvo županije varaždinske moli, da se do budućeg preustrojenja predusretne neustavnom i protuzakonitom postupku administrativnih vlastih.

Buduć da je vis. sabor većinom glasovah tomu predmetu ponješto veću važnost priznati izvolio, s toga ću pročitati taj podnesak: (Čita:)

Administrativni odbor je predložio, da bi se taj podnesak, obzirom na izraženi u adresi zahtjev o uvedenju odgovorne vlade, imao uputiti na kr. namj. vieće; a g. Hrvoić ima predlog proti tomu.

Stjepan Hrvoić: Kad sam ja jučer predlog učinio proti predlogu administrativnoga odbora, to sam imao pred očima samo ono dobro, što je narod vazda očekivao od svojih ustavnih županijah. Narod uvjek smatra županije kao najčvršći i jedini temelj svoje ustavnosti i političnog života svoga. Kad su se županije g. 1861. nakon uvedenja prev. diplome preustrojile na ustavno, i to na temelju naputka, prem neustavno stvorenog, to su se one preustrojile na temelju istog naputka i to na temelju jednog paragrafa, gdje se veli, da se županijam povraća teritorialni obseg i djelokrug isti, kojega su imale do 1. siečnja g. 1848. I tako su sve županije svoj djelokrug počele.

To je tako bivalo, i sabor se je g. 1861. otvorio. Ali već iste godine, još tečajem sabora, nisu naše više zemaljske

oblasti nipošto propustile, ne samo neustavne i protuzakonite naredbe, što su ih dobivale od drugih neustavnih obstojećih u domovini oblastih, dapače i od takovih izvan domovine, pošiljati županijam, da ih izvršuju i izpunjuju, nego još su one same, kao na ustavno ustrojene ili bar ussrojit se imajuće, nalagale županijam, da se odredbam takovim pokoravaju.

U ovoj predstavci županije varaždinske naći ćete, gospodo, odpis vis. kr. namj. vieća, prvo, gdje zapovjeda, da se imade proglasiti narodu, da će se porez ovrhom utjerivati; naći ćete drugu naredbu vis. kr. namj. vieća, da se županije u svemu imadu pokoriti, što se tiče propisah o sadjenju duhana, o pobiranju pristojbah za rakiju, itd.

A naći ćete naredbu vis. dvorskog dikasterija, da se onim činovnikom, koji iz c. kr. službe u municipalnu službu stupe, te njihova beriva nebi bila takova, kaošto su bila u c. kr. službi, imade naplata dati. Ova naredba nikud drugamo smjerala nije, nego da se činovnici, koji su u municipalnu službu prešli, pripitome za netom prestali absolutistički sistem.

Županija varaždinska je proti takovim odredbam u mjesecu listopadu g. 1861. učinila tegobe na trajući onda sabor. Predstavka ta stigla je 12. stud. iste god. na sabor, ali sabor bje isti dan razpušten. Nu da sabor i nebi bio razpušten, ipak je ta predstavka postala svojinom sabora. A što se s njom dogodilo? Dogodilo se to, da je prije svega praesidium namj. vieća tu predstavku na sabor upravljenu svojim putem natrag poslao administratoru županije uz strogi nalog, da županija imade sve one naredbe, premde su kao tegobe na sabor predstavljene, izvršiti. Isto izvršenje zapovjedilo je vis. namj. vieće i kašnje, kad je riešilo zapisnik županije od mjeseca listopada 1861., te je naročito zapovjedilo, premda županiji pripada pravo stavljati tegobe na sabor, to ipak mora riešiti redovitim putem tegobe, koje su natrag povraćene, i da je to učinjeno, posebno izvješće podnieti. Županija, sluteća uvjek u sebi, da je na ustavnom temelju ustrojena, zaključila je, da sve ove naredbe po svom ustavnom pravu stranom stavi sa poštovanjem medju akta, stranom pako da ih stavi medju akta s toga razloga, što su te naredbe većom stranom već prestale bile. Nu zapisnik te skupštine od mjeseca svibnja 1862. došao je redovitim putem opet namj. vieću za pregledanje. Vis. namjest. vieće, došav na taj zaključak, jednostavno ga je odbilo, i zapovjedalo županiji, da mora prama prijašnjemu naputku redovito sve te naloge riešiti. Županija, primiv u pretres opet tu istu stvar u glavnoj svojoj skupštini, iste je zaključke učinila, kaošto i prije. Namjestničko vieće dobilo je opet redovitim putem zapisnik za pregledanje, te je opet nalazilo to isto, tako, da je ta stvar postala redovitim procesom izmedju županije i namj. vieća, a strašilo za ondješnjega administratora županije; jer se nije ufao više te predmete predložiti skupštini namj. vieću, te je s toga prije svake glavne skupštine uvjek ova stvar bila predmetom dogovaranja i privatnoga pretresivanja medju odličnimi članovi skupštine i medju administratorom, kako da ovaj iz te kolizije izadje.

Dodje god. 1865., za županiju varaždinsku godina strahovita. Tu vam je gg.! nastalo po županiji varaždinskoj proganjanje ne samo neodvisnih slobodoumnih privatnih ljudih i članovah skupštine, nego tu je nastalo i odpuštanje častnikah, a zašto? Zato, što su u skupštini njeku slobodoumnu riečcu prosborili. A nebi dosta, što su častnici odpušteni bili, nego je tu nastala doba tja od dvorske kancelarije strahovita. Tu se radilo, da županija varaždinska postane pokornicom, neznam za što, možebiti za to, da se županija varaždinska pokori onoj u ovo vrieme glasovitoj brošuri „Uvjetno ili bezuvjetno". Tu se je imenovao kr. komisar; taj je kr. komisar 3 mjeseca po županiji gospodovao. A što se je naposljed slučilo? Slučilo se to, da je prestao kr. komisar, da se je uvela disciplinarna vlast, koju je dvorska kancelarija izdala kao strašilo na sve županije, koja je kašnje opozvana, i to s razloga, što se je mislilo, da je već nadošlo vreme, da se u Hrvatskoj poprimi ono, što je onda bečka vlada zahtievala. U brošuri „Uvjetno ili bezuvjetno", koju sam natuknuo, bijaše glasno izrečeno, što je bečka vlada zahtievala od Hrvatah. Dapače što smo doživili u tom vremenu? Naći ćete tegobu, da su skupštine zabranjene bile; najljepše pokazuje dekret dvorske kancelarije od kolovoza god. 1865. (Citira dotična mjesta iz dekreta).

To su, gospodo, strahote bile, kojimi su se županije plašile od domaćih vlastitih oblastih. Zato se je obćinstvo županije varaždinske obratilo na sabor tegobami, da mu pomogne, jer drugdje lieka tražiti nije mislilo, niti moglo. S toga ja činim taj predlog, da se ove tegobe na utjehu županije uvaže, i predadu jednomu odboru, da ih pobliže pretrese, te da se predstavka na nj. vel. pošalje, ili što drugo zaključi, što vis. sabor za shodno pronašao bude, tako da županije nebudu više priečene u svom ustavnom djelovanju.

Dr. Ignatija Brlić: Predgovornik moj, gosp. Hrvoić, razložio je potanje stvar, gotovo svakomu pojedinomu poznatu. Sve od onog vremena, odkad smo mi po računu vlade na ustavno preustrojeni, sve od onog vremena pa do dandanas nesastoji naš političnı život u ničem, nego u vječitoj borbi slobodoumnih načelah proti Bachovom absolutizmu, koji u stvari i jezgri još uvjek obstoji, nego samo u gladjem obliku. Zašto? Da nas Austrija lakše zamami sirenskim glasom njemačke kulture na propast naše narodnosti. Mi svi ljubimo ustavnu slobodu, i svi želimo ustav i slobodu našemu narodu pribaviti; a tko hoće cilj, mora htjeti i sredstva, koja k tomu vode. Kao najbolje i najdragocjenije sredstvo za učvršćenje i uzdržanje našega ustava ukazala su se do sada naša municipija. Ona bijahu ne samo škola za ustavni život, nego takodjer ona čvrsta klisura, o kojoj se je badava kršio centralizam i absolutizam. U municipijah uzdržala se je naša ustavnost, i takodjer takova ostala, dok ih je god ustavna sviest ove vis. kuće pod zaštitu svoju uzela. Ova ocjena naših municipijah neće nijedan sabor, najmanje ovaj, u sumnju uzeti, jerbo je stvar poznata, jer mi ovdje bar u ovom obliku sjedili nebi, da nije bilo županijskih glavnih skupštinah.

Evo čusmo tegobe municipija županije varaždinske. Iz njih smo razabrali bezakonje, kojim se svendilj šteta našoj ustavnosti nanaša; razabrali smo borbu, koju je municipium prisiljen voditi proti neustavnim i protuzakonitim zahtjevom i naredbam. Što ćemo dakle to skrštenih rukuh gledati; zar nije moguće tomu lieka naći?

Nu svatko će uviditi, da je težko i pretežko riešenje naših domaćih pitanjah sve do onog vremena, dok se neriešē naši državopravni odnošaji; doklegod to sljedovalo nebude, za cielo je težko lieka ranam i tegobam naših municipijah naći. Samo duša mora da boli čovjeka, kad mora slušati, da imade još uvjek protimbah podpunomu uživotvorenju autonomije municipijah, koja su vazda branila i vazda pripravna bila braniti ustavna prava naša.

Ako nemožemo lieka naći, kojega želimo, tò nam je barem nastojati, da ona sredstvá upotrebimo, s kojimi nećemo dati, da klonu duhom municipija, a to je sredstvo po mom mnienju ovo, da zaključimo, da mi onaj postupak i prosvjed municipijá žup. varaždinske podpuno uvažavamo i odobravamo, te da ćemo mi odmah poslje riešenja državopravnih odnošajah ove pravedne tegobe u pretres uzeti.

M. Baltić: Ja neću oporeći, da neima ustavnom životu u našoj domovini zaprekah; najbolji je svjedok tomu vis. sabor sam, koji ima toliko prilike i povoda, i predstavke praviti, i zakonske osnove i tegobe.

Što se pako gravaminah ovih sl. županije varaždinske tiče, to sam mogao razumjeti iz iste predstavke, da se tu radi o njekih naredbah, koje su administrativnim putem izdane od domaćih, kako je izvolila županija naglasiti, ustavnih oblastih. Predmeti, o kojih se radilo, već su bili pretresani u ovom visokom saboru, naročito u najzadnjoj adresi nj. veličanstvu podnešenoj; tiču se naime monopola i neizravnog poreza.

U koliko sam mogao shvatiti predstavku, nije se tu o drugom radilo, van da se obćinstvu dadu do znanja naredbe, koje bijahu proglašene neustavno radi faktično postojavših okolnostih, radi faktične potrebe, za namiriti ogromne državne troškove. Dakle naše domaće političke oblasti nisu na ništa drugo smjerati mogle, nego da se putem županijah obćinstvu, koje im je povjereno, priobće te naredbe, da pučanstvo nedodje u pogibelj, da se neizvrgne ovrhi vojničkoj. U koliko je dakle županija obćinstvu uzkratila to proglasiti, mislim, da je sama sagriešila naprama pučanstvu sebi povjerenom. Što vis. sabor nemože odstraniti, to sigurno nisu mogle ukloniti niti administrativne oblasti u stegnutom svojem djelokrugu, dapače vidi se, da su domaće oblasti nastojale, da ublaže udes naroda u svakom onom slučaju, o kojem izčekuju da se ustavnim zakonitim putem urediti ima medju saborom i njegovim veličanstvom.

Ja dakle nenalazim povoda u toj predstavki, da se ta stvar naprama domaćim oblastim tako njekim oštrim načinom pretresa i razglaba, dapače može biti, da se neću prevariti, ako reknem, da će visoka kuća priznati, da postupak županije varaždinske nije bio pravilan, kad nije proglašivala naredabah, koje se pučanstva tiču.

Što se poreza tiče, to je poznata stvar, da su s početka bila pozvana sva municipija, da preuzmu pobiranje poreza. Municipija su to odstranila, dakle, što je preostalo, nego da se tim poslom bave neustavne financialne oblasti? Politička oblast pozvala je županiju varaždinsku, da nastoji oko toga, da narod porez plaća, da se neizvrgne ovrhi vojničkoj; predpostavljam, da županija varaždinska ništa učinila nije, već propustila narod sudbini, te je siromašni puk n. pr. mjesto 5 for. poreza morao platiti još 3 for. ovrhe, dakle 8 for. Ako bi se to proračunalo, to bi možebiti iznosilo njekoliko sto hiljadah, a to je dosta znatna šteta nanešena pučanstvu županije varaždinske.

Što se tiče drugog predmeta te predstavke, naime disciplinarnog postupka, to je stvar već pretresana dikasterialnim putem i mislim, povoljno riešena po municipija; s toga neću o tom govoriti, nego ja bi učinio predlog taj, buduć da neima dovoljna razloga, da se ta gravamina tako oštro pretresaju u saboru, neka se uvaži predlog administrativnog odbora i predje na dnevni red.

Ivan Vončina; Nemogu se upuštati u razglabanje niti povladjivanje, niti oprovrgavanje onog, što je pročitano bilo u ovoj predstavci županije varaždinske, još manje glede onog, što je naveo gosp. Hrvoić, a još manje mogu na temelju tog pisma i na temelju onog govora odvažiti se, da bi pristao na predlog gosp. Brlića, koji hoće, da mi uvažimo ove tegobe županije varaždinske, te da ih priznamo kao zbilja obstojeće, i da je imala temeljit razlog pritužiti se proti postupanju domaćih oblastih. Prije nego bi se ja, i ja mislim prije nego bi se i ostala gospoda mogla na to odlučiti, da prihvatimo ovaj predlog, trebalo bi, da sve potanko uzmemo u pretres, svaku pojedinu točku onog, što nam je gosp. Hrvoić razložio, a ujedno da prosudimo svaki pojedini čin, na koji se je smatralo prinukanim namjetsničko vieće prama županiji. Ovako s mjesta o tom se suditi neda, jer smatrajuć život svakdanji svakomu će poznato biti, da čovjek može imati danas nazore glede postupanja koje oblasti umjestne i prema okolnostim, a za koji dan može mu se činiti tò isto postupanje opet neumjestnim i neshodnim. A to će mi dozvoliti gosp. Brlić, da se je to kod njega dogadjalo; jer koliko je meni znano, to je županija virovitička upravo na predlog gosp. Brlića, velikog bilježnika, prije tri godine votirala povjerenje bivšemu kancelaru našemu, dočim . . . (Nemir) ja dakle mislim, da se nemožemo s mjesta upuštati u nikakvu odluku.

Antun Vakanović: Tegobe, koje je županija varaždinska visokomu saboru podniela, po mom mnienju nisu samo tegobe varaždinske županije, nego su tegobe ciele trojedne kraljevine. (Živio!) Jer ono, što se je u županiji varaždinskoj proti ustavu radilo, to se je radilo i po čitavoj trojednoj kraljevini i radi se dandanas. Ako mi pogledamo naš ustavni život, te ga sravnimo sa absolutnim životom u Štajerskoj ili u Salcburgu, nećemo ni najmanje razlike naći; jer ove pokrajine imadu svoj sabor kao i mi, one imadu na isti način uredjene sudove kao i mi, one imadu svoje kreisamte, koji su sasvim slični našim županijam, samo je ta razlika, da mi u sjednice dodjemo, i primimo, što nam se zapovjedi. Jer ako se neprimi, eto tegobah od vlastih, od staatsanwalta i bog zna od koga. Dakle s toga gledišta ja smatram, da su to tegobe čitave domovine, jer kod nas se neustavno porez pobira, neustavno se regrutira, neustavno se pristojbe kojekakve beru, sve se radi, što se radi i u absolutnoj državi austrijskoj.

S toga ja mislim, da se to nemože smatrati hladnokrvno kao tužba, nego kao temeljite tegobe. Dočim neimamo sriedstvah, da ovim tegobam lieka donesemo, s toga valja da ih sadržimo u spisih saborskih dotle, dok dodje doba prave ustavnosti. Zato sam ja mnienja gosp. Brlića.

Mirko Hrvat: Tegobe, koje je županija varaždinska saboru prijavila, takove su, da bi ih i svaka druga županija podniela bila, da nisu županije uvjerene, da neće nikakva uspjeha biti. Da su i drugih županijah isto takove, ako ne veće tegobe, dokazuje to, što je županija virovitička još god. 1862. jednoglasno zaključila, da će dati zastupnikom svojim na prvi budući sabor naputak, da se cielo namjestničko vieće pod obtužbu stavi radi povriedah ustavnosti našoj nanešenih. Ovo bi se i bilo učinilo, da zastupnici mogu primiti instrukciju od županijah; nu budući da zastupnikah županijah neima, nego pojedinih kotarah, s toga uzroka zastupnici županije virovitičke taj predlog učinili nisu.

Što je gosp. zastupnik novljanski opazio, da čovjek može danas ovakova, sutra onakova sredstva upotrebiti, to se nemože u obzir uzeti, jerbo znamo, da naše domaće oblasti nisu ništa drugo radile, nego samo napastovale našu ustav-

nost, dočim su svaki predlog županijah, smjerajući na boljak naroda, ostavile neriešen. Županija virovitička zaključila je još god. 1862., da se domaća blagajna podieli na 3 strane, jedna za sveučilište, druga za penzionalnu zakladu, a treća za banku narodnu. Riešenje na ovaj predlog još do dan danas stiglo nije, a na naredbe županijah smjerajuće na obranu ustava uvjek dolazi niječan odgovor.

Ja dakle nevidim uzroka, zašto da se nebi primio predlog gosp. Brlića.

August Dutković: Ja nebi progovorio, da nisam izazvan riečmi gosp. savjetnika Baltića, koji je napomenuo i naglasio našu na previšnji priestol podnešenu adresu, kao tobože da bi si mi s onimi uvjeti, koji su tamo naglašeni glede poreza i monopola, njekim načinom ruke vezali i priznali, da to pravo izključivo pripada kruni. Ono, što je u adresi naglašeno, mislim, da će nas utvrditi u onom mnienju, da je to, što je bivalo u tom dosad, bivalo uvjek neustavno, da bi mi pod onimi ustanovami pripravni bili o tom viećati, da-li i na koliko se to ima u buduće vladi propustiti. Toliko samo na rieč gosp. savjetnika Baltića, u ostalom sam dušom i tielom za predlog gosp. Brlića.

Dr. Ignatija Brlić: Evo u kratko vrieme nabrojilo se toliko griehah naših viših vlastih, da kad bi se popisati htjeli, da bi se cieli kodex napisati mogao. Neka mi bude slobodno kazati samo još to, kako su naše visoke vlasti hotimice na to išle, da se samostalnost naših municipijah dokine. Tako su na primjer u ono vrieme, kad su uvodile sedrije u njekih županijah, na jedanput uvedeni kr. sudbeni stolovi, bez da je tko to iskao. Mjesto županijskog odvjetnika postalo je suvišno, jer se imenovao državni odvjetnik, koji je imao paziti, da se u skupštinah odviše slobodoumno negovori. Županijski mjernik suvišnim je postao kroz kr. mjernika. Tako isto su mjesta, gdje su činovnici izumrli, ostala neizpunjena. To sam imao, da još nadomjestim na onaj Sündenregister naših viših oblastih.

Sada ću biti tako slobodan, da g. Baltiću njekoliko riečih odgovorim. On se neslaže sa predlogom administrativnog odbora, premda je kazao, da se slaže; jer on veli, da se predje na dnevni red, a odbor predlaže, da se ciela stvar ima predati namjestničkomu vieću. Što se tiče odborova predloga, bez ikakve uvrede budi rečeno, da je po mom uvjerenju nesmisao. Županija varaždinska obtužila je upravo namjestničko vieće: ja neznam, po kojem redu, po kojoj logici da bi se imao obtuženiku predati tužitelj, da mu on pomogne? Da se predje na dnevni red, to bi toliko značilo, kao cielu stvar od akta metnuti. Posljedica tomu bila bi, da bi sva municipija duhom klonula, da bi domaći ustavni život u municipijah sve više i više ohladnio, kad bi ova vidila, da ono tielo, koje je par excellence pozvano, da brani ustavnost našu, tegobe na stran meće.

Napokon imam još g. Vončini odgovoriti na njegovu puku i pakostnu izmišljotinu, naime, da sam ja predložio, da se bivšemu kancelaru Mažuraniću votira povjerenje; ja moram to označiti kao puku i pakostnu izmišljotinu, jer nije moguće, da mu je itko od gospode zastupnikah to kazao. U ostalom, ako se toliko interesira glede mnienja moga, kojega sam ja glede toga imao, neka pogleda u zapisnik županije virovitičke od g. 1862, pa će se uvjeriti, da sam ja predložio, da se ima kancelaru i cielomu dikasteriju nepovjerenje izreći.

Ivan Vončina. (Hoće da govori; nemir i glasovi: nema rieči!) . . . . Pozivam se na gospodu Kolarića, Užarevića i Regena, ako oni kažu, da nije istina, što sam kazao, onda sam ja pripravan g. Brliću zadovoljštinu dati. (Nemir)

Predsjednik: Ovo nespada na stvar; ja bi molio, da preko toga predjemo.

Ivan Vončina: Onda molim, da g. Brlić opozove . . . (Nemir i razni glasovi.)

Predsjednik: Ja bi molio, da se gospoda umire, jer ta stvar u sebi i onako nije važna, te se osobnimi nazori samo još ogorčava. zato molim, da preko toga predjemo.

Stjepan Hrvoić: (Odustaje kao predlagatelj od zadnje rieči)

Izv. dr. Nap. Špun: Ja ću sasvim na kratko da još jedanput progovorim koju rieč za predlog administrativnog odbora, i pošto je g. Hrvoić odustao od svog predloga, hoću samo da progovorim o predlogu g. Brlića. (Stjepan Hrvoić: Nisam odustao od predloga, nego samo od zadnje rieči.) Dakle kad sam došao već do predloga g. Brlića, to ću ga najprije uzeti malo pod kritični nož. (Razni glasovi: Čujmo!)

G. Brlić izvolio je reći, da predlog administrativnog odbora neima smisla. Ja mu odvraćam, da ima sasvim valjan smisao, dočim njegov predlog sastoji iz dva protuslovja, dakle njegov predlog smisla neima. Ja ću to s voljom vis. kuće g. Brliću na kratko dokazati. Najpred ću malo razjasniti predlog administ. odbora.

Odbor administr. veli, da se predstavka žup. varaždinske ima uputiti na namjest. vieće. Ove rieči, mislim, svakomu, koji znade jezik, što je nazvan hrvatski ili srbski, znamenuju ovo, da se sabor sam od svoje strane odriče odluke, nego kaže namjestničkomu vieću, buduć da se žup. varaždinska tuži na zloporabe, i sabor nenalazi povoda, što učiniti, da se predmet ovaj upućuje na namjestn. vieće, a to bi g. Brlić tim više priznao, da je to valjano, kad su tu priloženi izvorni koncepti, koje mi nismo vlastni ovdje pridržati, nego ih imamo vratiti onoj oblasti, odkuda su došli. (Glasovi: To je birokracija.) Molim . . . . . . mi smo ovo rekli ovdje obzirom na zahtjev odgovornosti vlade; tim smo mi, nepuštajuć se u specialno pretresanje ovih gravaminah, izrekli faktično i načelno ono, što županija u posljednjem petitu ište, i to je vis. sabor već usvojio.

Sada pristupam predlogu g. Brlića, koji glasi: Sabor uvažava i odobrava postupak županije varaždinske kao ustavan, te će njezine tegobe iza riešenja državopravnih pitanjah u pretres uzeti. — Čitajući ovo, mislim, da je valjda g. Brlić za čitavo vrieme razprave o našoj adresi od sabora odsutan bio, bio bi se inače uvjerio, da nakon riešenja državopravnih pitanjah ovakova lapalija podpuno odpadaju, jer riešenje državopravnih pitanjah biti će od takvoga zamašaja i od takvoga obsega, da će ovo biti miš prama slonu. Predmeti, koji su zaista od faktične važnosti za narod, jesu novac i rekruti. Onda, kad se ovo sve rieši, napose će se županiji varaždinskoj kazati: i tebi će se sve dati! Zato ja g. Brliću odvraćam, da njegov predlog smisla neima.

S toga predlažem i opet, da se stvar uputi na namjestničko vieće. Kad bude sgoda, da se o tom zakon stvori onda neće biti takova šta moguće, te bi mi samo tratili vrieme, da od rekriminacijah stvaramo zaključke, koje praktične važnosti imati nemogu.

S toga predlažem još jedanput, da se primi predlog administr. odbora.

Predsjednik: Stvar je velevažna, o kojoj se radi, te mislim, da se je najbolje izrazio g. Vakanović, kad je kazao,

da to nisu tegobe samo varaždinske županije, nego ciele zemlje.

Glede predloga administr. odbora danas više govora biti nemože, buduć da je jučer većinom glasovah zabačen, nego se radi o predlozih gg. Hrvoića, Brlića, Baltića i Vakanovića.

G. Hrvoić predlaže, da se tegobe žup. varaždinske uvaže i stvar preda posebnomu odboru, da svoje mnienje izreče.

Taj predlog, čini mi se, da je umjestan, jer prije negoli tko što god odobri, valja da stvar prije pročita i prouči. To bi predlog bio, koji, mislim, da najbolje odgovara dostojanstvu vis. kuće. Gosp. Brlić predlaže formulaciju, koju je g. izvjestitelj pročitao; g. Baltić predlaže, da se predje na dnevni red, a napokon g. Vakanović predlaže, da se stvar dotle medju spise sab. uvrsti, dok ne dodjedoba prave ustavnosti.

A. Vakanović: Ja sam za predlog g. Brlića, samo sam se kraće izrazio.

Predsjednik: Dakle g. Hrvoić predlaže, da se tegobe županije varaždinske uvaže, i stvar preda odboru na iztraživanje, i da odbor svoje mnienje izreče. Koja su gospoda za taj predlog, neka izvole ustati. (Ustane manjina.)

Drugi je predlog g. Brlića, koji glasi ovako: (Čita.)

Koja su gospoda za taj predlog, neka izvole ustati. (Učini se; Glasovi: Većina! Drugi: Manjina!)

Molim, vis. sabore! ja bi rekao, da je to većina. (Opet isti glasovi.)

Ja sam mogao opaziti, da je većina, dakle izjavljujem zaključak, da je predlog gospodina Brlića većinom glasovah primljen.

Izv. Dr. N. Špun: Imati ću čast nastaviti zapisnik administr. odbora, koji samo još 2—3 predloga sadržaje.

Br. 579. Predstavka zastupstva grada Bakra, molećega preinake ustanovah postojećih glede novačenja.

Odbor ovaj držao se je kod tog podneska istoga principa kaogod i glede pritužbe varaždinske županije, naime: riešit će se prigodom državopravnih pitanjah naprama ukupnoj monarhiji. Ja molim dakle, da se vis. sabor izjaviti izvoli, da-li se i kod toga principa ostati ima.

Predsjednik: Buduć se nitko nepojavljuje, predlog se dakle prima.

Izv. Dr. N. Špun: Br. 583. Podnesak upravljajućega odbora hrv.-slav. gospodarskga družtva glede čišćenja potokah i ustrojenja vinogradarske škole u Križevcih.

Administrativni odbor priznao je veliku važnost i zamašaj ovoj peticiji upravljajućega odbora gosdodarskog družtva, koja peticija je ovamo upravljena povodom predstavke podružnice sv.-ivanske. Odbor je bio sam toga mnienja, da bi ustrojenje vinogradarske škole u Križevcih bilo od najveće važnosti i najboljih posljedicah za našu zemlju. Predmet glede čišćenja potokah i gospodarskih livadah, misli odbor, da se nebi mogao uzeti u meritorni saborski pretres, nego samo onaj glede ustrojenja vinogradarske škole.

Razmatrajuć ovaj predmet, došao je odbor, kojega ja ovdje čast imam zastupati, do uvidjenja, da ustrojenje vinogradarske škole involvira promjenu čitavog sadanjega sustava, na kojem je utemeljena gospodarska škola u Križevcih. Priraštaj kod ovoga inštituta nebi mogao vis. sabor svjestno i svestrano razmotriti; stvar se ima drugdje izraditi, naime kad dodje u saborski pretres čitavo ustrojstvo ove škole, jer za to se čitavo ustrojstvo te škole mora proučiti. Na ovo pako nije se držao odbor pozvanim, a osim toga nije držao, da u obće sada spada medju prešne poslove revizija ustrojstva zavoda križevačkoga, tim manje, što je mnogo članovah odbora imalo priliku osvjedočiti se, da ovaj zavod spada medju najbolje u našoj zemlji, te vrlo plodonosno djeluje. S toga je odbor mislio, da kad dodje razprava o zemaljskom budgetu na hrvatski sabor, onda će i troškovi za sve škole doći pred lice sabora, i onda će biti povoda u ime troškovah vinogradarske škole govoriti, jer kaošto svi administrativni predmeti tako i ovaj koncentrira se naposljed u ovom, da se troškovi za školu križevačke umnože, jer se može samo tim postići ono, što predlaže upravljajući odbor gosp. družtva.

Odbor administr. pronašao je dakle, vis. saboru preporučiti to, da se ovaj podnesak preporuči svietlomu banu i to glede jednog i drugog predmeta, jer prvi, buduć sasvim policajne naravi, može se putem bana po administrativnih oblastih najuspješnije pronaći, ako se vanjskim činovnikom nalog dade, da se za to pobrinu; a glede škole vinogradarske neka se isto tako propusti administrativnim oblastim, da, koliko moguće, bez bitne promjene sustava zavoda križevačkoga, što učine; ali stvaranju zakona od strane vis. sabora, misli odbor, da sada vremena i sgode neima.

Preporučam dakle vis. saboru, da izvoli predlog administr. odbora primiti.

Predsjednik: Nitko neustaje, dakle je predlog primljen.

Izv. Dr. Nap. Špun: Br. 700. I ovo bi imao biti gravamen, jer i ovdje se tuži županija virovitička, da se dobro nemanipulira pri razdielbi gradjevne dotacije, da se dovoljno neuzima obzir na pruge cestah ovih i ovih.

Odbor je i ovdje, kao što kod predjašnjih gravaminah, opetovao svoje nazore, da glede toga nije mjesto sabor, da izriče zakon ili kakovu odredbu.

Čitava ova predstavka županije virovitičke savršuje se u zahtjevu sasvim specialnom glede cestah u dolnjih stranah ove županije, a osobito glede ceste virovitičko-gradačke i feričansko-bukovačke.

Odbor administr. mislio je, da se taj podnesak odstupi svietlomu banu na uvaženje, te da mu se preporuči i pozornost njegova obrati na to; ali za stvaranje meritornoga zaključka ili zakona od strane sabora nenalazi odbor nikakova povoda. S toga se preporučuje vis. saboru, da izvoli i ovaj predlog primiti.

Mirko Hrvat: Ja sam sa predlogom admistr. odbora stranom zadovoljan, t. j., ja bi bio zadovoljan, da se stvar ne banu nego namjestničkomu vieću preda, naročito s tom preporukom, da za gradjevne dotacije zbilja pravedniji ključ uzme.

Izvj. Dr. Nap. Špun: Moram razjasniti, što je gosp. predgovornik izraziti želio, mislim, da se sasvim slaže sa predlogom administr. odbora; jer ovdje se kaže, da se predmet ustupljuje svietlomu banu na uvaženje, to jest sve ono, što je u predstavci sadržano. A što se druge primjetbe tiče, da-li se ima ustupiti banu ili namjest. vieću, ja sam se tu upravo po želji administrativ. odbora držao načela toga, da vis. sabor sve svoje spise, koje na administrativne oblasti šalje, upravlja na bana a ne na namjest. vieće. Ovo je kao princip odbor poprimio, i ja moram kazati, da sam za svoju osobu takodjer toga nazora, i to tim više, jer držim, da od nikakve znamenitosti nije, da-li došao spis formalno na bana ili na namjestničko vieće, jer svakako zavisi od bana opremiti ga u ovaj ili onaj odjek namjestničkoga vieća, te je resultat isti.

Predsjednik: Koja su gospoda za predlog odbora, neka se izvole izjaviti. (Glasovi: Prima se.)

Izvj. Dr. Nap. Špun: Br. 811. Zastupstvo grada i kotara Bakra traži četvrtoga zastupnika saborskoga. — Riešeno osnovom izbornoga reda i zakona o uredjenju sabora. (Dobro!)

Br. 816. Predstavka županije križevačke, da se odustane od odredjenoga novačenja; zatim

B. 840. i 866. predstavka županijah zagrebačke i virovitičke za promjenu ustanovah o novačenju; riešit će se prigodom uredjenja državopravnoga odnošaja trojedne kraljevine naprama ukupnoj monarkiji. (Prima se!)

Tim je odbor administr. dovršio zadaću svoju glede svih njemu izručenih podnesakah.

Predsjednik: Na dnevnom redu bi stajala urbarska pitanja, nego je vis. sabor je u prekjučerašnjoj sjednici zaključio, da se takodjer pitanje o željeznicah prešnim smatrati ima, i buduć da odbor za željeznice njeku predstavku predložiti kani, mislim, da bi dobro bilo, da čujemo tu predstavku. (Glasovi: Dobro!) Dakle molim g. izvjestitelja.

Izv. Miroslav Kraljević: Dva dopisa predana su odboru željezničkom, i to prvo, izviešće one deputacije saborske, što je pred licem nj. veličanstva bila, s kojim je izviešćem takodjer prev. odgovor nj. veličanstva priobćen, da odbor to u pretres uzme. Odbor je ponajprije to izvješće i poslje njekoliko danah dospjevši odpis od vis. dvorske kancelarije takodjer u pretres uzeo.

Ja ću ponajprije pročitati, što je odbor mnio prije, nego mu je odpis vis. dvorske kancelarije predan bio.

(Čita zapisnik odbora željezničkoga s predlogom: da se pitanje o gradjenju željeznicah u nas dotle suspendira, dok se razprava glede željez. južnoga družtva medju Austrijom i Italijom nedokonča, i da proti svakomu gradjenju željeznicah u Hrvatskoj i Slavoniji, ma po komu se preduzelo, ako nebude u sporazumljenju i sa dozvoljom sabora dotična pruga opredieljena, sada i za buduće prosvjeduje, zato, što se sjeća, da pravo opredieljenja prugah po ustavu pripada saboru trojedne kraljevine.)

To je bio prvi predlog, kojega je odbor vis. saboru htio da predstavi. Medjutim su okolnosti drugčije okrenule i nade sasvim druge postale, kad je naime odbor dobio gore spomenuti dopis vis. dvorske kancelarije, u kojem se do znanja stavlja, da je južno željezničko družtvo od svoga ugovorom stečena prvenstva glede gradjenja željeznicah na njekoliko godinah odustalo.

To je dakle odbor uvažio i stvar po drugi put u pretres uzeo, a ja ću resultat vis. saboru priobćiti, te će sabor uviditi, da je odbor naravski od svoga prvoga zaključka odustati morao.

(Čita zapisnik odbora za željeznice sa bitnim predlogom, da bi se onaj u mjesecu ožujka po saboru imenovani kraljevinski odbor — dodavši mu još njekoliko licah — kao regnikolarna deputacija uzpostavio, i po saboru ovlastio, da on o tome nastoji, da pronadje družtvo, koje će biti voljno, a i potrebitih tomu glavnicah imati, da se što prie gradjenje željeznicah hrv.-slavonskih, a ponajprije pruge Zemun-Riečke dolinom potoka Orljave započme i koncu privede.)

Kako će uviditi vis. sabor, u ovom tužnom materialnom položaju, u kojem se naša domovina nalazi, gdje nije moguće inače do svrhe da dodjemo, nego ako sredstva i to takova dobijemo, s kojimi bi se trgovina podigla i s kojimi bi se ono, što je bog i narav dala, promicalo, odbor drugo učiniti nije mogao, nego posljednje slamke latiti se, da do kakove takove svrhe dodjemo; velim: posljednje slamke latit se, a to će zbilja vis. sabor viditi, što je odbor njekako šuteć priznao njeki zakon od god. 1854., što ga vis. sabor nepriznaje, ali gg. to je i učiniti morao, ako je htio, da postigne kakav uspjeh. To mi se vidi baš onako, kao kad tko mora ići preko rieke, te se mora mostom, kakav god bio, dotle voziti, dok se pravi most nesagradi.

S druge strane je težnja odbora ta, da odbor kraljevinski i nadalje ostane i posluje; za njega se koncesija netraži, jer niti naša domovina tih novacah ima, niti je pogledom na faktično obstojeći i gorespomenuti zakon od 1854. moguće, da taj odbor ove koncesije za sebe dobije.

Nu odbor može valjano raditi, je jer vis. sabor takova lica imenovao, koja imadu upliv u narodu, koja inače takodjer svojim krepkim podupiranjem stvar promicati hoće, velim, odbor može u porazumljenju s vladom onamo nastojati, da se družtvo pronadje, i onda koncesije za to družtvo potražiti, tako da jedan put onu svrhu postignemo, što ju čitavi narod od Adrije do Mehadije želi, da se tako bar jedan dio naše domovine od materialne propasti spasi. Zato preporučam vis. saboru predlog, što ga je odbor stavio. Ako vis. sabor taj predlog primi, onda ću representaciju pročitati.

R. Zlatarović: Nepobitna je istina, da je blagostanje materialno isto tako životno pitanje po cieli narod, kaošto razvoj umnih i duševnih silah; a da izmedju polugah materialnog napredka zauzima pitanje željezničko jedno od najprvih mjestah, i to stoji.

Od kolike je važnosti po našu domovinu željeznica u pitanju stojeća, netreba razlagati, o tom je vis. kuća dovoljno ubavieštena, to dokazuju zaključci u tom neprestano donešeni u vis. kući, to je i za čovjeka, koji nije sasvim ubaviešten, što se sbiva u vis. kući, sasvim jasno. Jer da je promet sa Slavonijom vrlo težak, tomu netreba navadjati razlogah; i zaista bi mi prije sa Englezkom mogli u promet doći, nego sa Slavonijom, osobito u zimsko doba. Što je krivo, da ova od cieloga naroda preporučana pruga zemun-riečka još nije uspjela, neznam, jer razlozi meni poznati nisu. Ja svakako smatram odstupljenje južnog željezničkog družtva od prava prvenstva iluzornim; jer dočim si družtvo pridržava gradjenje pruge osiečko-kanižke, s kojom će se alfeldska svezati, odgadja se pruga zemunsko-riečka na neizviestno vrieme, jer kako čujem, družtvo je utanačilo već ugovore sa graditelji, te se već radi na onoj prugi, i tako će ono cielu trgovinu na svoju prugu povući, koja veže Banat s Trstom. Aka to stoji, onda se odgadja ovo pitanje na neizvjestno vrieme, a to bi bilo na veliku štetu i gubitak našega naroda.

Ja dakle prihvaćam predlog odbora, sastojeći bitno u tom, da nepuštamo upliva iz rukuh, ma bio za sada i vrlo malen, u pogledu gradjenja željeznice zemunsko-riečke; nego samo u formi, kojom se predlaže, imao bi opazku učiniti glede kraljevinskog odbora. Ja držim, da će biti od veće važnosti i po odbor ovaj i po djelovanje njegovo, ako se to učini sredstvom zakonskog članka. To je bivalo i u prigodah, kad su se i u drugih predmetih imenovali kraljevinski odbori permanentni. Zato bi ja predložio, da se odbor željeznički uputi, neka sastavi zakonski članak, koji bi se odnosio na permanentni kraljevinski odbor, i da se ovaj članak uz dotičnu reprezentaciju njegovom veličanstvu podnese na potvrdjenje.

M. Hrvat: Usljed riečih g. predgovornika imao bi ja samo to primietiti, da nebi želio, da g. Baltić bude u onom odboru. Nov član ima se imenovati usljed smrti Scarpe, te ja mislim, da se ima jedan Riečanin imenovati. Drugi je razlog taj, što je g. Baltić u namjestničkom vieću izvjestitelj u istoj stvari: s toga držim, da je suvišno, da bude član odbora, nego je mnogo koristnije, da se izabere jedan Riečanin.

Br. L. Hellenbach: S istih razlogah, s kojih gosp. predgovornik neželi, da bude g. Baltić članom odbora, što je naime izvjestitelj u namjest. vieću u istoj stvari, s istih razlogah bi ja predložio, da ostane članom ovog odbora; jer kao izvjestitelj u istom predmetu u namj. vieću pružio je on već sada kojekakvih prilikah odboru, da se bolje ubaviesti o stvari.

M. Bogović: Poznato nam je, da su navlastito Riečani glede toga pitanja željezničkog vrlo sensitivni, jer se njih tiče, a to će svatko uviditi, da imadu pravo, osobito kad pomisli, da je Rieka trgovački grad. Ja dakle — neprigovarajuć u ostalom izboru g. Baltića — predlažem, da se na mjesto pokojnog Scarpe na novo opet jedan ili dva Riečanina imenuju. Od ostale Hrvatske i Slavonije ima u tom odboru 24. člana, a od Rieke samo još jedan (Ciotta). Ja bi dakle predložio ili g. Kozulića, ili sina Scarpe.

A. Vakanović: Na Rieci je najjača trgovačka kuća Scarpe. Poslje smrti Higina Scarpe vodja je kuće sin Pavao Scarpa; ja bi toga mnienja bio, da se Pavao Scarpa imenuje

(Kuća se složi u izborih gg. Kozulića i Scarpe).

Izv. M. Kraljević: Čita predstavku.

M. Bogović: Ja sam doduše kao prvi privremeni predsjednik odbora željezničkog prisustvovao prekjučer sjednici odborovoj, gdje se je čitala ova predstavka, namienjena njeg. veličanstvu; ali moram iskreno izpovjediti, da je nješto pozornost moju izbjeglo, što sam tek sada opazio i što me nuka, da učinim njeke primjetbe, za koje bi molio da se u formi stavakah uvrste u spomenutu predstavku. Ja nečinim te primjetbe kao predsjednik spomenutog odbora, nego kao ustavni član sabora.

Ja bi naime želio, da se u ovoj predstavci uvrste dvie stavke, i to ponajprije tamo, gdje se veli: „ovo premilostivo riešenje ponukalo je ovaj sabor, da" želio bi neka se uvrsti, stavka sliedeća „mimoišav prosto gore navedenim, neustavnim putem stvorenu i izdanu naredbu od 14. rujna god. 1854.—" a iza ove stavke sliedile bi zatim dalnje u predstavci spomenute rieči: „odustane od načelnog traženja koncesije itd."

To je jedno. Zatim na koncu predstavke, gdje se kaže: „da se dakle po mogućnosti odstrane sve zapreke i da se od prestojeće mu propasti sačuva naš krepki i na sve žrtve za uzdržanje najvišega priestola" želio bi da se uvesti sliedeća stavka: „i svojih nasljednih ustavnih pravah" iza koje stavke imadu naravno sliediti dalnje u predstavci spomenute rieči: „od vjekovah pripravni narod" itd.

Ja i ovdje, kao svakom drugom prilikom, preporučam visokom saboru, da se drži starog juridičkog aksioma, koji se još nikada iznevjerio nije, a taj je: „Vigilantibus jura!"

Antun Vakanović: Proti jednom pasusu ove predstavke imadem jednu opazku. U predstavki napominje se, da je zemlja naša priprav na garantirati poduzetniku 1 do 2% kamatah.

Istina, da se ovo nalazi i u posljednjoj predstavci, koja je u tom poslu odpravljena, te da je to onda možebiti pazljivost mnoge gospode zastupnikah, kao i moju, izbjeglo, nego sada ćutim se obvvezanim po duši, da pozornost visoke kuće na to obratim, jer ovaj pasus grozi nam štibrom možebiti od miljun fr. Na koliko se sjećam, kad se pretresivalo željezničko pitanje, onda je predložen bio plan, po kojem se je kazalo, da će troškovi za tu željeznica 35 miljunah fr. iznositi; a drugi su opet rekli, ako dobimo badava material, koštati će samo 25 miljunah. Ali ja kažem, da je izkustvo kod javnih gradnjah potvrdilo, ako arhitekti kažu: to će koštati 10 mil., da onda sigurno 20 mil. stoji. Ovako, mislim, da se i ovdje suditi mora, te će pruga mjesto 25 miljunah stojati 50 miljunah. Družtvo koje se je javilo bilo, tražilo je garanciju za 7% t. j. ono je reklo, mislim, da će pruga nositi 3 — 4%, a vlada da garantira 5 — 6%, a ono druga do 7% neka garantira zemlja.

Ako bude glavnica za gradjenje željeznice iznašala 50 miljunah for. to 2% čini 1 miljun fr., a tako bi mi našemu biednomu narodu, kojega olakotiti želimo, naprtili na ledja novi trh od 1 milj. fr.

Zato sam ja toga mnienja, da predstavka ostane sva, kakva je, samo ona alinea, u kojoj se kaže, da je zemlja pripravna 1—2% garantirati, da izostane. Kad dodje do toga, te se nadje družtvo, onda vis. opet saboru prosto stoji garantirati 2% ili koliko hoće.

Izvj. Miroslav Kraljević: Ja nisam protivan tomu, da se ovaj pasus izostavi; nu onako nije ovo navedeno, kao se sada predstavlja, nego samo za podkrepljenje, da se vidi, kako se narod za tu stvar skrbi, da je tom prigodom obećao i to učiniti; dakle to je samo za argumentaciju navedeno.

Medjutim ako vis. kuća misli, da bi probitačno bilo, da se to izpusti, ja nisam proti tomu.

Vel. župan Ivan Kukuljević: Ja imam primjetbe glede stilizacije s toga gledišta, da čuvamo svoja prava. Mi znamo, da se je naš sabor u svakom diplomatičkom spisu služio naslova: sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Ja sam pazljivo slušao predstavku, pa sam našao, da se uvjek samo kaže: naš narod kraljevinah Hrvatske i Slavonije. Ja mislim, da bi se ovo imalo izpraviti.

Predsjednik: Ja mislim, da su primjetbe tako temeljite, da ih sve prihvatiti možemo, i primjetbu gosp. vel. žup. Kukuljevića, i one od gg. Zlatarovića, Bogovića i Vakanovića, te da mi cielu stvar odboru povratimo, neka primjetbe uvaži, i neka takodjer zakonski članak priloži. (Prima se.)

Tako bi sada na dnevnom redu bile urbarske stvari.

Mirko Bogović: Prije nego se predje na predmete, stojeće na dnevnom redu, usudio bi se jedan predlog učiniti, te se nadam, da će me u tom obziru, te u smislu poslovnika, podupirati dovoljan broj članovah.

Poznato je vis. saboru, da su za vrieme zasjedanja ovoga sabora, osim dotičnih saborskih odborah glede Lonjskoga polja i glede željeznicah, naimenovani takodjer i kraljevinski odbori tako glede Lonjskoga polja kao i gledo željeznicah. Ovi su odbori naravi različite, jer dočim saborski odbor ad hoc poslovati može samo za vrieme zasjedanja sabora, to kraljev. odbor već po naravi svojoj poslovati može i u onom slučaju, kad se sabor odgodi ili kad se razpusti.

Ja bi dakle u sljedstvu toga predložio vis. kući, neka bi izvolila zaključiti, da se članovi, naimenovani u jedan i u drugi kraljevinski odbor, do znanja stave najvišemu mje-

stu, za da ono znade, da su ovdje kraljevinski odbori i jedan i drugi naimenovani, te da će i slučaju, ako se sabor odgodi ili razpusti, u poslu svomu i na dalje djelovati.

Predsjednik: To smo primili glede kralj. odbora željezničkoga, radilo bi se dakle samo još, da se to učini i glede kraljevinskoga odbora Lonjsko-poljskoga. (Prima se.)

Izvj. urb. odb. Mirko Hrvat: Glavna načela u predloženoj ovoj zakonskoj osnovi ob odkupu odkupljivih zemaljah jesu po prilici sliedeća: da se sva zemljišta, koja bivši podanici sada posjeduju, ili koja su posjedovali do g. 1848., osim okupacije pašnjakah, šumah ili odkupa alodialnih zemaljah, zatim osim zemaljah, koja bivši podanici posjeduju od vlastelinstvah uz pismene ugovore od prije g. 1848., da se njim ostaviti imadu.

Uslied toga je drugo načelo poprimljeno, naime da pravde izriešivosti imadu prestati, koje još nisu pravomoćno riešene.

Što se tiče odštete, ova je dvovrstna. Za zemljišta gorna i činžena u Hrvatskoj, zatim za izvanselištne šljivike u Slavoniji, kao i za vinograde, koji na selištnih zemljah usadjeni nisu, predlaže se u §. 5. odšteta druga za podavanja, koja su u novcu bivala, a druga, ako su u stalne daće u naravi davale.

Ovo su glavna načela, po kojih je izveden ovaj članak zakonski, te je napokon samo još ovo načelo, da se podavanja imadu odštetiti bez tereta države u petgodišnjih ratah.

Molim prije svega, neka se izvoli vis. sabor izjaviti o pomenutih načelih.

Baron Lazar Hellenbach: Ja moram iskreno kazati, da bi ja želio, da ovaj članak, bar što se načelah tiče, u život stupi, i to zato, jer on je ustanovio aversionalnu odštetu i glede zemljištah i glede gornice, i onda je ustanovio povjerenstvo, koje će voditi tu stvar. To su tri načela, koja ja sasvim podupiram, i zato želim, da bi imao taj članak uspjeh.

Nu ima još drugih paragrafah, i to 8. 9. i 10., s kojimi se ja nebi mogao slagati, i glede kojih se bojim, da vlada upravo sbog onih ustanovah i načelah, koja su u ovih paragrafih izražena, nebi htiela potvrditi ovoga članka. To je već po drugi put, da ja podupirem iz političnih razlogah svoje mnienje, i budući da je isti gospodin, koji je sada izvjestitelj urbarskoga odbora, već prije izvolio pitati, je-li su ona gosđoda, koja jedan ili drugi put brane nazore vlade, u savezu s njom, to mu moram unapried kazati, da vlada niti nebi htjela tako slaba zastupnika, kao što sam ja, niti bi ja htio biti zastupnik vlade, kaošto je ona.

Ja mislim, da ovi paragrafi diraju u pitanje, da-li je koje zemljište izriešivo ili odkupljivo.

Ja mislim, da muži, kad nisu mogli dokučiti, zašto je jedno gorno zemljište odkupljivo, a drugo ne, još težje dokučiti budu mogli, zašto da zemljište, koje je bilo izriešivo 16 godinah, bude sada na jedanput odkupljiivo.

Ja bi zato predložio, da cielo ovo pitanje sutra dodje na dnevni red, da možebiti budemo mogli en bloc primiti članak; nu da to postignemo, predložio bi ja i to, da odbor, koji je sastavio taj članak, poslie podne sjednicu drži, u koju neka izvole takodjer doći sva gg. članovi vis. sabora, koji imadu štogod proti ovomu članku prigovoriti, neka se uvaži njihovo mnienje.

Ja sam uvjeren, da ćemo postignuti ono sporazumljenje, da ćemo moći vladi javiti, da je ovaj članak jednoglasno primljen. (Glasovi: Dobro! Prima se!)

Predsjednik: Ako vis. kuća pristaje na predlog g. bar. Hellenbacha (Glasovi: Prima se!), to će se u 5 satih poslje podne sastati odbor, i kojigod od gg. članovah imade članku što prigovoriti, neka izvoli takodjer doći i koncertaciji glasom i savjetom svojim prisustvovati.

Dr. Ignj. Brlić: Hoće-li to privatni dogovor biti?

Predsjednik: Jest, privatni dogovor, konferencija.

U ostalom imamo još izvješće peticionalnog odbora ... (Glasovi: Sutra!) Dakle zaključujem današnju sjednicu, i uričem buduću na sutra u 10 satih.

Šestdeset i osma saborska sjednica,

držana dne 5. siečnja 1867. u 10 satih prije podne, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvarajuć današnju saborsku sjednicu, molim, da bi se zapisnik jučerašnje sjednice pročitao.

Biljež. Martin Ožegović: Čita:

Zapisnik

šestdeset i sedme sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, dne 4. siečnja 1866. pod predsjedničtvom pogl. i veleuč. gospodina I. podpredsjednika dr. Mirka Šuhaja u Zagrebu držane.

Sjednica bude u ¼ na 11 otvorena, a g. saborski bilježnik Hrvoić pročita zapisnik 66. saborske sjednice. Proti redakciji stavi opazke g. dr. Napoleon Špun i to proti točki, gdje se govori o članku narodnoga jezika i opeta proti točki, gdje se spominje saborski zaključak o obnovi municipalnih častnikah.

A jer te opazke po visokom saboru nebješe primljene, — bude redakcija zapisnika pridržana, a tim i zapisnik ovjerovljenim proglašen.

Poslje ovoga budu podnesci pretresivani:

1. G. prvi podpredsjednik prijavlja, da je gosp. Ivanu Fiaminu, zastupniku kaptola riečkoga, radi silnih posalah osamdnevni dopust podielio od 4. siečnja 1867. počamši.

   Ovo se primlje do znanja.

2. Čitana bude molba kr. savjetnika dra. Ljudevita Gaja, da mu potrebita pomoć [u ime narodne nagrade putem oblastih, pod rukovodjenjem sabora, pružena bude.

   Molba se ustupljuje saborskomu peticionalnomu odboru da čim prije shodan predlog saboru podnese.

3. Odbor za saborske troškove podnaša svotni pregled troškovah saborske pisare za vrieme od 12. studenoga 1865. do 19. studenoga 1866. — Posljedak pregleda jeste taj, da primitak od 5796 for. 15 nvč., a izdatak 5836 for. 53 novč. iznaša, zato da jošte 40 for. 38 novč. naknadno za izplatiti ostaje, jer je odbor čitavi račun točno razvidiv, redovitom pronašao. —

   Ovaj račun se odobrava po saboru posve.

   Iza ovih stade čitati

4. G. dr. Napoleon Špun, kao izvjestitelj odbora administrativnoga, usljed zaključka sjednice 66. zakonsku osnovu glede uporabe narodnoga jezika, koja bi ogromnom većinom en bloc odmah primljena, te glasi:

Zakonski članak

glede uporabe narodnga jezika.

§. 1. Jezik hrvatski iliti srbski izjavljuje se jezikom službenim u trojednoj kraljevini, a svakomu je prosto služiti se pismom latinskim ili ćirilskim.

§. 2. Sve oblasti trojedne kraljevine, zatim skupštine i sabor iste kraljevine imaju se u poslovanju svojem služiti jezikom hrvatskim iliti srbskim.

Isto valja i za crkvene oblasti u trojednoj kraljevini glede njihova medjusobna službenoga obćenja medju sobom i s inimi oblastmi, ter glede vodjenja matičnih knjigah.

§. 3. Zavodi znanstveni i umjetnički, ter učevni zavodi, budi javni, budi privatni, dužni su upotrebljivati jezik hrvatski iliti srbski kano poslovni, odnosno učevni.

§. 4. U gradu Rieci, bez kotara, ima glede uredovanja municipalnih oblastih obstojati u toliko ravnopravnost izmedju jezika hrvatskoga i talijanskoga, da rečene oblasti riešenja svoja izdaju u onom od pomenutih jezikah, kojim je podnesak stranke pisan. Unutarnji poslovni jezik kod oblastih municipalnih može biti talijanski; nego u dopisivanju s domaćimi oblastmi imaju se upitne municipalne oblasti služiti jezikom hrvatskim.

Isto valja glede pomorske zdravstvene oblasti. —

Kod kraljevskih oblastih na Rieci ima biti unutarnjim jezikom hrvatski, pridržanjem ravnopravnosti glede podnesakah stanovnikah grada Rieke.

Glede kotara valjaju ustanove kao za ostalu zemlju.

Posebnim zakonom ustanoviti će se za grad Rieku poslovni odnosno učevni jezik za naznačene u §-u 2. zavode.

§. 5. Glede službenoga jezika vojničkih i financijalnih oblastih u trojednoj kraljevini stvorit će se zakon poseban nakon uredjenja državopravnoga pitanja.

Do toga vremena imaju se financijalne oblasti služiti jezikom hrvatskim iliti srbskim u svakom doticaju sa strankami i domaćimi oblastmi trojedne kraljevine."

Jer bi ovaj zakonski članak primljen, to g. dr. Špun pročita i predstavku po odboru izradjenu, kojom se

rečeni članak njeg. c. kr. ap. veličanstvu za previšnje potvrdjenje podnaša.

Predstavka ista bude takodjer u cielom sadržaju po vis. saboru prihvaćena.

Sada bude nastavljena razprava o predlozih administrativnoga saborskoga odbora u 66. sjednici započeta pod brojem 930.

Pročitana bude predstavka županije varaždinske br. 541., gdje se pritužuje na postupak višjih oblastih radi njihovih neustavnih činah i odredbah izdanih glede kupljenja poreza, sadjenja duhana, biranja pristojbah potrošarine itd. — A jer je predlog odbora povodom ove predstavke stavljen i zabačen, to:

G. zastupnik Stjepan Hrvoić, nakon razlaganja pojedinih tegobah, predlaže, da se te tegobe uvaže i odboru predadu, koji će glede istih shodan predlog podnieti imati; gosp. pako zastupnik valpovački dr. Brlić predlaže povodom predstavke sliedeće: „sabor ovaj uvažava i odobrava podpuno postupak županije varaždinske kano ustavan, te će njezine pravedne tegobe iza riešenja državopravnih pitanjah u pretres uzeti.

Uz ovaj potonji predlog pristaje i g. zastupnik Vakanović s primjetbom, da su tegobe županije varažinske tegobe svih municipijah.

Kod preduzetoga glasovanja bi zabačen predlog g. Stjepana Hrvoića, a prisvojen većinom glasovah predlog g. dra. Brlića.

Nadalje predlaže administrativni odbor, povodom molbe gradsko-kotarskoga municipija u Bakru br. 811. za preinaku postojećih ustanovah o novačenju.

Zatim predstavke županije križevačke br. 816., da se odustane od odredjena novačenja. —

Nadalje predstavke obćinstva županije zagrebačke broj 840., da se preinači zakon o popunjenju vojske i predstavke obćinstva županije virovitičke broj 868., da se promjene ustanove o novačenju: da će se to riešiti prigodom uredjenja državopravnoga odnošaja trojedne kraljevine naprama ukupnoj monarkiji, i to bi primljeno.

Po predlogu istoga administrativnoga odbora, da se molba upravljajućega odbora hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva o čišćenju potokah i ustrojenju vinogradarske škole u Križevcih glaseća — preporuči preuzvišenomu gosp. banu za uvaženje, budu primljeno. —

Podnesak županije virovitičke broj 700., gdje traži shodno razdieljenje gradjevne dotacije za istu županiju, odstupljuje se gosp. banu za uvaženje.

Predstavka grada i kotara Bakra broj 811. i broj 832., da mu se dozvoli četvrti zastupnik na saboru: riešena jeste, jer je članak o izbornom redu i o uredjenju sabora izradjen. —

6.) Iza ovih čitaše gosp. Miroslav Kraljević, kao izvjestitelj saborskog željezničkog odbora, predlog odborski od 14. i 31. prosinca 1866. glede željeznicah.

Od ovih predlogah bi, jer odbor sam od onoga 14. prosinca 1866. stvorena odusta radi poslje nastalih promienah, prihvaćen potonji od 31. prosinca 1866., uz sliedeće primjetbe: gosp. Zlatarovića, da se o tom zakonski članak stvori i za previšnje potvrdjenje podnese; gosp. Bogovića, da se odboru mjesto Iginie Skarpe pridaju jošte, izim gosp. Mojsije Baltića namjestničkoga vieća savjetnika, i Pavel Skarpa i Kažimir Kozulić trgovci iz Rieke. —

Sve ovo bude po visokom saboru primljeno. Počem bi predlog o željeznicah primljen, pročita gosp. izvjestitelj Miroslav Kraljevic predstavku na njeg. ces. kralj. apoštolsko veličanstvo upravljenu i za izvedenje željeznicah sboreću. —

Povodom ovim porodi se razprava, tečajem koje predloži gosp. narodni zastupnik Vakanović, da se alinea o postotcih 1 % do 2 % iz zemaljskih blagajnah posve izpusti.

Gospodin veliki župan Kukuljević, da se mjesto kraljevine Hrvatske i Slavonije primi naziv „trojedne kraljevine.“ — Gosp. narodni zastupnik Bogović: da se u alinei. „Ovo premilostivo riešenje ponukalo je i ovaj sabor, da „— umetne jošte“ mimoišav prosto gore navedenu i neustavnim putem stvorenu i izdanu naredbu od 14. rujna 1854.; zatim na koncu predstavke, da se izza riečih — za uzdržavanje najvišjeg prestolja — dodadu rieči: „i svojih nasliedjenjih ustavnih pravah.“ Napokon gosp. zastupnik Zlatarović, da se u smislu njegova predloga u predstavci spomene, da se članak o tom stvoren njegovom ces. kralj. apoštolskom veličanstvu podnaša. —

Sve ovo bi primljeno i odboru vraćeno, za da članak stvori i izpravke na dotičnih mjestih shodno upotriebi i tada predloži.

Ustmeni predlog gosp. zastupnika Bogovića, da s obzirom na to, što za željezničke poslove i Lonjsko polje saborski i kraljevinski odbori obstoje, — što saborski odbor samo u vrieme sabora, a kraljevinski i u vrieme, kad sabor nesaboriše, raditi može, a i mora. jer se i onda poslovi oti obavljati imadu: da zato imena obiuh otih kraljevinskih odborah njeg. ces. kralj. apoštolskomu veličanstvu posebnom predstavkom prijavljena bude, — jeste prihvaćen i imena članovah obiuh odborah biti će njeg. ces. kralj. apoštolskomu veličanstvu prijavljena.

Kada su ova već riešena bila, predje se na dnevni red i to na urbarske poslove. —

Na dnevnom redu jeste članak o odkupu odkupljivih zemaljah, koji je medju članove sabora već porazdieljen. — Gospodin izvjest. Mirko Hrvat naznači načela, koja su urbarskomu odboru pred očima lebdila, kada je ovu zakonsku osnovu izradjivao, i ako ota priznana budu, da se na specialnu debatu o članku predje. —

Nakon toga predloži gosp. barun Hellenbach, da s razloga, što je osnova tekar danas razdieljena, što su njekoji §§. iste nejasni i velika zamašaja, i što bi dobro bilo, da se članak otaj čim većim brojem glasah prime: da se za danas razprava ota prekine i na sutra odgodi, a u večer da se članovi sabora, koji se s osnovom posve neslažu, sastanu u saborskoj manjoj dvorani, za da osnovu priredе i priugotove tako, da bude možebit en bloc primljena.

Ovaj predlog bude prihvaćen, te sjednica u 1 sat poslje poldana razpuštena, a buduća na 5. siečnja 1867. u 10 satih urečena. —

Dr. **M. Šuhaj**, v. r.
I. podpredsjednik.

M. Ožegović, v. r.
saborski bilježnik.

(Zapisnik bude odobren uz neznatan izpravak).

Predsjednik: Dužnost mi je u smislu poslovnika prijaviti, da sam g. Mirku Hrvatu, koji je telegrafičkim putem u prešnih poslovih kući pozvan, dopust na 8 danah podielio; nadalje mi je čast javiti, da mi je gosp. zastupnik Faustin Suppé poslao u državnih obveznicah ukupno 400 fr. za jugoslavensko sveučilište, i ako se ovo nebi ustrojilo, da ti novci imadu pripasti jugosl. akademiji. Isto tako je gosp. Žužel na arku, koji je medju članovi kolao, u tu svrhu podpisao i odmah položio 50 fr. Novci su odpravljeni na dotično mjesto.

Namjest. vieće priobćilo je priepis dopisa na financialno-zemaljsko ravnateljstvo toga sadržaja, da se od izvanredne dotacije za sabor zaostatak od 10.000 fr. u ruke predsjednika odbora za saborske troškove izplati; nu kaže, da je tim ciela dotacija izcrpljena, te da namjest. vieće nikakve dalnje svote za pokriće saborskih troškovah saboru na razpoloženje staviti nemože. (Glasovi: Nek se čita!).

Bilj. Stjep. Hrvoić: Čita.

Dr. A. Stojanović: Koliko sam ja razumio, to se veli, kao da mi nikakvog kredita više neimamo, niti da možemo dobiti novce. Ja predlažem, da se dade taj prepis odboru, da nam do prve sjednice izviešće podnese. (Predano odboru za saborske troškove).

Predsjednik: Na dnevnom redu stoji izviešće urbarskog odbora; molim g. izvjestitelja Blažića, da ga izvoli pročitati.

Izv. D. Blažić: Uredni izvjestitelj g. Mirko Hrvat je zapriečen, i tako je u sinoćnoj sjednici urbarskog odbora povjerena meni ova zadaća, t. j. da ga danas zastupam. Čast mi je indi kao njegovom namjestniku izvjestiti, da je po zaključku vis. kuće sinoć urb. odbor držao mješovitu sjednicu, t. j. izim urednih članovah prisustvovahu i ona gg. članovi sabora, koja su imala štogod primietiti proti ovom članku, koj se ovdje predlaže. Poslje razglabanja cielog članka složismo se jednoglasno u tom, da se u načelu nikakve promjene učiniti neimaju, već da više u stilizaciji iliti u redakciji imadu njeke promjene sljediti u 4. 7. 9. i 10. §. — Kad pročitam članak, imat ću čast naznačiti ove promjene, koje su jednoglasno za potrebite pronadjene. Sada molim, da mi se dopusti, da članak pročitam. (Čita članak ob odkupu odkupljivih zemaljah. Kod §. 4.)

U ovom paragrafu izpušta se druga alinea: „Sve dosada budi učinjene nagodbe, budi izrečene ma i pravomoćne odsude, koje se ustanovam §. ovog protive, ukidaju se.“ Taj se paragraf odnosi jedino na županiju sriemsku, požežku i virovitičku, te je naročito na zahtjev gg. zastupnikah ovih županijah ova alinea izpuštena.

Ja mislim, da argumentacije ovdje netreba, jer consentientibus non fit injuria. To bi mjesto više škodilo, nego-li koristilo i prouzročiti moglo poremećenje veliko, osobito što se nagodbah tiče, jer ima povoljnih i nepovoljnih nagodbah. Dakle ja mislim, da je sasvim osnovan taj zahtjev, te možemo ovo sasvim mirnom sviešću izpustiti; jer se je i bojati, da ćemo imati ono isto riešenje glede ovog članka, što smo ga imali glede ostalih urbarskih pitanjah. Dakle i s političkoga razloga, molim u ime odbora, da se ovo primi. (Prima se.)

(Kod §. 7.):

Ovdje su takodjer izpuštene rieči: „po obih strankah podpisane.“

To je za shodno pronadjeno, da se izpusti, jer se u tom §-u kaže: „... uz naročito valjane pismene ugovore ...“ dakle je ono suvišno, jer imade i takovih ugovorah, koji su samo po jednoj stranki podpisani. (Prima se.)

(Kod §. 9.):

Kod ovog je paragrafa mali dodatak takodjer jednoglasno zaključen, naime poslje rieči: „proteže se“ dodaje se: „uz naknadu odnosnih po vlastelih izkazanih troškovah, koji se ipak po sudu prije obrediti imaju.“

Odbor urbarski našao je, da je pravedno i umjestno, da se to doda, jer ako ukidamo te parnice, mislim, da je onda pravedno, da se odšteta daje vlastelinstvu, koja su imala troškove za te parnice. Dodalo se je ipak, da se imadu troškovi prije po sudu obrediti, jer bi se moglo dogoditi, da bi koji vlastelin prekomjerno naračunao. (Prima se).

(Kod §. 10).

I u ovom je paragrafu poslje rieči: „oduzeo“ dodano: „te takova ili za se pridržao.“ Ja mislim, da ovdje netreba razlaganja, jer je stvar čisto jasna. (Prima se).

Vis. sabore! ja mislim, da je sadržaj ovoga članka sasvim jasan; što se načelah tiče, o tom je govorio jučer uredni g. izvjestitelj M. Hrvat. Ja držim, da je po tom suvišno da tratimo dragocjeno vrieme pretresivanjem pojedinih točakah, jer onoj gospodi, koja su imala kakove promjene predložiti ili štogod primietiti, bilo je to po jučerašnjem zaključku vis. kuće nesamo prosto, nego ona su se faktično potrudila u sinoćnu sjednicu odbora, i uvažilo se je sve, što su ona gospoda proti ili za onaj članak navela, te je tako jednoglasno zaključeno, da se članak, tako izpravljen, kako sam imao čast naznačiti, primi.

Ujedno sam ovlašten po odboru, da predlog učinim, da vis. kuća upravo s onog obzira, da vrieme netratimo, te predjemo na druge isto tako važne predmete, članak en bloc primiti izvoli.

J. Car: Slučajno nisam mogao doći jučer u odborovu sjednicu, s toga molim, da mi se dopusti, da danas njeke primjetbe učinim.

Jedan od najvažnijih odnošajah u našoj domovini je podavanje šumskih težakah; i ovi bi se takodjer odkupiti imali. Meni se čini, da u ovom članku nije sadržano, da bi se i oni odkupiti mogli. U §. 5. je ustanovljen način, kako se imaju podavanja odkupiti, ali ona zemljišta, od kojih se šumski težaci davaju, koje je podavanje toliko nesreće prouzročilo, nisu navedena.

Izv. Dr. Blažić: U §. 5. je to u nutri.

Janko Car: U §. 5. kaže se, kako se zemljišta odkupuju. Samo je pitanje, da-li se polag ovoga i šumski težaci mogu odkupiti; ja mislim, da se nemogu.

Izv. Dr. Blažić: U §. 5. je kazano: (Čita dotičnu točku).

J. Car: Ali se to odnosi samo na ona zemljišta, koja su u §. 3. navedena.

Izvj. Dr. Blažić: Imate pravo, to je samo način odkupljenja.

J. Car: Onda bi se u §. 5. imala još jedna daća navesti, a to su gorni kopuni i purani. Onda molit ću još; u §. 8. kaže se: „Pravo izriešivosti, budi ma kakovih zemaljah, osim onih u §. 7. napomenutih, ukida se“, a u §. 7. nisu nikakva izriešiva zemljišta navedena.

Izvj. Dr. Blažić: Izvolite učiniti predlog, i molim, ostati kod prve opazke, inače će biti metež. Ja sam toga mnienja, da se u §. 3. poslje rieči: „u Hrvatskoj“, dodaje: „i onih, od kojih se šumski težaci davaju.“

*

J. Špun: Ja molim, da se po poslovniku postupa, te ide od točke do točke, jer privatan dogovor . . . .

Predsjednik: To je proti jučerašnjemu zaključku; jučer je zaključeno, da svaki od gospode, koji ima proti članku štogod primietiti, u odborovu sjednicu dodje. Sada se dakle samo o tom radi, dali se primjetbe primaju ili ne.

J. Špun: Ako je tako, onda molim i ja, da mi se dopusti, da jednu primjetba učinim.

Izvjestitelj Dr. Blažić: Molim, nismo još s ovom gotovi.

Predsjednik: Dakle prva primjetba je na §. 3.; ja mislim, da bi se mogla primiti stilizacija g. izvjestitelja, koji želi, da se u §. 3. iza rieči: „u Hrvatskoj“ dodaje: „i onih zemljištah, od kojih se šumski težaci davaju. (Prima se).

J. Špun: Ja imam upravo u ovom §. nješto primietiti, i vis. sabor će viditi, da imam pravo.

Polag ovoga smisla moglo bi se misliti, kao da u Slavoniji absolutno neima nikakvih gornih i činženih zemaljah. U Kutini ima takovih, a Kutina spada na Slavoniju. Zato ja mislim, da bi se imalo izpustiti rieči: „u Hrvatskoj“ i (Prima se).

Izv. Dr. Blažić: Čitavi ovaj §. bi dakle po tom imao glasiti ovako: (Čita).

Živoin Kiriaković: Ja nisam dospio u odbor, te nisam imao prilike, da, kad se je čitao §. 3. svoju primjetbu učinim, zato ću sada učiniti. Ja mislim, da bi se ondje imalo kazati: „kaošto i izvanselištnih šljivikah i livadah“ jer u Slavoniji i livade spadaju pod takovu daću. Zato molim, da se ovo uvrsti. (Prima se).

Janko Car: U §. 5. nije naznačeno, kako se mogu gorni kopuni i purani odkupiti. Ja mislim, da bi se, kod slova b.) ovog §. imalo dodati: „a 40 nvč. od svakoga kopuna i 1 for. od svakoga purana.“

Izvj. Dr. Blažić: Ja bi pristao, da se to uvrsti, samo glede ciene, mislim, da je prevelika. (Prepirka glede ciene.)

Koloman Bedeković: Ja mislim, da bi najbolje bilo, ako bi kazali, kako je običaj, da se stvar odkupi.

Barun Lazar Hellenbach: Meni se čini, da to netreba, da kažemo, koliko se ima dati od kopuna i koliko od purana. Budući da je ovdje kazano: „Čista godišnja vriednost podavanja, pronašasta po odbitku uzvratnih dužnostih, čini, pošto se odračuna jedna šestina u ime troškovah pobirnih i inih upravnih, u dvadesetostrukom iznosku od kupnu glavnicu,“ to će povjerenstvo u jednom slučaju 20 u drugom 40 nvč. itd. uzeti.

Janko Car: Dakle bi ova stilizacija mogla stajati: „a ostala po običnoj mjestnoj cieni.“ (Prima se!)

Izvj. dr. Blažić: Dakle bi slovo b) §-a 5. glasilo ovako: (Čita).

Janko Car: Još imam opazku glede §. 10. Ako ovaj paragraf ovako van izadje, to je moguće, da neizmjernim sukobom povoda dade. (Čita §. 10). Ja znam, da ima gornjakah, koji su se naravnali sa vlastelinom, i izplatiti bez svakoga upliva suda: sada po ovom §-u može gornjak kazati, „on me je preplašio, on mi je zemljište uzeo,“ pa ga usljed toga §-a tražiti natrag. Zato mislim, da bi se kojim drugim izrazom mjesto „samovlastno“ zamieniti moglo; možebiti, ako bi se kazalo: gdje je usljed toga tužba.

Izvj. dr. Blažić: Molim učinite predlog.

A. Vakanović: Ja mislim, „nasilno“ moglo bi se metnuti mjesto: „samovlastno.“

Predsjednik: Ako gospoda misle, da ta rieč bolje izražava stvar, onda bi se jedan i drugi izraz mogao poprimiti. (Glasovi: Redakcija!) Dakle koja su gospoda za redakciju? (Većina ustane.) Dakle ostaje redakcija.

August Dutković: Ja bi samo glede stilizacije §. 6. kazao, da bi se mjesto: „prisilnim putem“ kazalo: „ureda radi.“ Znači isto, ali je ipak malo blažije rečeno: (Prima se.)

Predsjednik: Ako u ostalom nikakve primjetbe od nijedne strane neima, to ja molim, da se visoka kuća o tom izjavi, dali cieli ovaj članak sa primjetbami, koje su danas u visokoj kući primljene, prima, i molim, da to ustajom izrazi. (Jednoglasno.)

Izvjest. Dioniz Blažić: Na dnevni red bi imala sada doći predstavka, koja je ovdje uz ovaj članak tiskana. Nu ova je predstavka sinoć u odboru pala, i zaključeno je, da se imade nova sastaviti, te je ovaj posao meni bio povjeren. Ja preko noći nisam mogao ove predstavke sastaviti, jer nisam imao prije podlogah i notatah potrebitih: zato molim, da se visoka kuća do prve buduće sjednice uztrpiti izvoli. Buduć mi je i druga predstavka za izradjenje povjerena, kojom će se članak ob odkupu odkupljivih zemaljah njeg. veličanstvu na potvrdjenje podnieti, to ću onom prigodom donieti i jednu i drugu predstavku. (Prima se.)

Predsjednik: U savezu sa ovim predmetom, kojega je vis. kuća sada pretresivala, imadem čast, vis. kući ovdje priobćiti kojekakve molbenice, u poslovih urbarskih vis. sabora podnešene, koje je dotični odbor takodjer riešio. (Priobćuje molbenice i njihovo riešenje po odboru, što se bez debate primi.)

Adolfo Veber: Ja sam u prijašnjem zasjedanju kao zastupnik podneo njeki predlog glede krčmarenja itd. Ja bi molio, da bi mi odbor kazao, što je s mojim predlogom učinjeno, da znam, što imam dalje raditi.

Predsjednik: Buduć da niti g. predsjednika odbora urb., niti urednoga izvjestitelja danas ovdje neima, to ću se ja kod njih upitati, te vam onda uspjeh priobćiti.

U ostalom imademo izviešće peticionalnoga odbora na dnevnom redu. Molim gosp. izvjestitelja Mihalića, da ga izvoli pročitati.

Izvj. Slav. Mihalić: Čast mi je priobćiti vis. saboru uspjeh djelovanja peticionalnog odbora. o kojem su zametnuta dva zapisnika, koja glase ovako: (Čita 1. zapisnik od 7. prosinca 1866; i to br. 427 o molbi Avrama Jagrevića, da bi se na pražkom konservatoriju dva pitomska mjesta za naše mladiće utemeljila; — br. 438 o molbi obćine Štitar u brodskoj pukovniji glede odstranjenja potežkoćah u obziru poreza, župnih daćah, drumovah itd.; — br. 530, o molbi grada Osieka za oslobodjenje naknadjivanja službene plaće Josipu Neumaieru pripadajuće; — predlažuć: da se ove molbenice neuvaže. (Prima se!)

Br. 575. Molba M. Parca iz Bribira za slobodno izvršivanje odvjetničtva sa predlogom, da bi se ista banskomu stolu dostavila s pozivom, da se molbi zadovolji.

Dr. Napoleon Špun: Ja nisam proti ovom predlogu peticionalnog odbora, samo nemogu pristati uz formu; jer nemožemo baš ovako konkretno izraživati želje napram banskomu stolu, jer odnošaj naš prama banskomu stolu nedopušta konversacije na ovakov način; mi možemo ovu stvar banskomu stolu preporučiti na uvaženje, ali pobliže označiti, kako da ju banski stol rieši, mislim da saboru nepristoji: zato pred-

lažem formulaciju ovako: da se banskomu stolu na uvaženju ustupi. (Prima se.!)

Br. 446. Molba A. Aidukovića i dr., da bi se u Udbini i Lupcu zavela vozna pošta; — i br. 589. Gornjakah dobra Cerovice proti V. Hatzu, imale bi se kr. namjest. vieću; ona pako Tome Stankovića za zaštitu proti nepravedno povedenoj ovrhi, banskomu stolu odstupiti uredovanja radi. (Prima se.!)

Izvj. Sl. Mihalić: (Čita 2. zapisnik od 22. prosinca 1866.) i to: pod br. 658. predstavku županije sriemske, da se dade novčana podpora novosadskomu kazalištu, s predlogom, da se materialna podpora tomu izvan obsega troj. kralj. ležećemu zavodu iz zemaljskih zakladah podieliti nebi mogla, nu da bi mu se duševna podpora dala time, što bi mu se od slučaja do slučaja priobćili oni kazalištni komadi, koji se za predstavljanje odobrili budu. (Prima se!) Pod br. 338. i 398: molbe i predlozi za bolju dotaciju narodnoga zemaljskoga glasbenoga zavoda, i preustrojenje njegovo u glasbeni konservatorium troj. kraljevine; — mni se da bi se predmet ovaj imao ustupiti naukovnom odboru za razsudjenje.

Roberto Zlatarović: Medju zavode, koje svi izobraženi narodi osobito njeguju, i važnost njihovu priznaju toliko u obziru razvoja duševnih silah, koliko takodjer u obziru plemenitih umjetnih silah kojih razvoj ti zavodi za svrhu imadu, medju te spadaju i glasbeni zavodi. Mi imamo primjer u srodnom narodu českom, gdje glasoviti po cieloj Europi obstoji konservatorium, koji si nije samo u svojoj zemlji nego i po cielom izobraženom svietu neizmjernih zaslugah stekao.

Naš je glasbeni zavod do sada još samo specifično interese grada Zagreba zastupao, ipak je dokučio velike resultate, što će znati svaki, koji se je iole interesirao za napredak ovog zavoda. Taj bi zavod, kad bi imao dovoljnih silah i sriedstvah, još mnogo više raditi mogao na korist domovine; s toga je odbor prihvatio tu želju, da bi vis. kuća izvolila sile, koje su potrebite, dozvoliti, i na istoj intenciji osniva se predlog, koji je učinjen već prigodom prvog zasjedanja. Ja sam uvjeren o tom, da će vis. kuća kaošto kod svake prigode tako i ovdje pokazati svoju osobitu pripravnost, gdje se o tom radi, da se unaprede zavodi domaći, i apeliram na isto čuvstvo i želju vis. kuće, te predlažem, da ona privoli na to, da se naš glasbeni zavod pretvori u konservatorium narodni, a u tu svrhu da se potraže sredstva iz koje domaće zaklade, i potanko preciziraju uvjeti i način, kako bi se to imalo izvesti. Zato činim taj predlog, da vis. kuća izvoli to u načelu prihvatiti, te da se odredi mali odbor ad hoc, koji bi do buduće sjednice svoje mnienje izrazio o načinu izvedenja i sredstvah i izvoru njihovom, i koji bi obseg bio tog narodnog zavoda. Ali uz ono, što odbor peticionalni predlaže, nebi pristati mogao, jer to ništa drugo neznači, nego stvar odgoditi ad graecas calendas, dočim odbor ad hoc stvar odmah u pretres uzeti i do buduće sjednice svoj predlog podnieti može.

Dr. Nap. Špun: Ja moram unapried kazati, da sam za svoju privatnu osobu veliki ljubitelj muzike; ja držim, da muzika vrlo služi na oplemenjenje ćuvstva ljudskoga, te imade u tom zbilja misiju civilizatornu. Nego uza svu ljubav muzike goni me uvjerenje, da protuslovim mnienju g. predgovornika.

Gospodo! Kad se je jučer kod predloga administrativnog odbora povela riеč o gospodarskom učilištu križevačkom t. j. o preustrojenju njegovom, da mu se pridoda vinogradarska škola: onda je vis. sabor prihvatio načelo, da tako dugo, dok sabor nebude razpravljao proračun zemaljski, da se ovakovi nenadani u sistem čitavog proračuna naležeći troškovi nenameću zemaljskom imutku. Ja držim, da je to od jako velike važnosti, čuvati princip, da je u proračunu jedna stavka prama drugoj u suglasju, da čitav proračun jednu organičnu cielinu sačinjava, da narod, koji ište, da mu se najprije pružaju i otvore sredstva za materialno izobraženje, punim pravom iskati može, da se neizmjerno mnogo nepotroši na interese, od kojih se samo lokalna vriednost očekivati može. Umjetnost muzikalna nalazi bez podpore novčane od strane zemlje uvjek ljubiteljah i promicateljah kod privatnih krugovah. Tako imamo ovdje u Zagrebu dva muzikalna družtva, dočim samo jedno gospodarsko; uzmite sve struke, te ih sravnite, pa ćete vidjeti, da najviše kultivatorah dobrovoljnih imade muzika, dočim one struke, koje se tiču upravo hljeba naroda, neimaju toliko kultivatorah i gojiteljah i nenalazi se toliko ljudih, koji se dobrovoljno tolikom žrtvom za nje posvećuju. S toga ja držim, da ova stvar nije dozrela do stepena, da vis. sabor u načelu izreče, da se zavod glasbeni pretvori u konservatorium.

Što je g. predgovornik spomenuo česki zavod, to moram kazati, da je meni tečajem mog života u Pragu poznato, da taj konservatorium nije načinjen iz novacah zemaljskih, nego je učinjen od pojedinih bogatih ljudih, ljubiteljah muzike, kaošto se gradi i kazalište. Ovaj zavod, kojega je česko plemstvo na svoje troškove sagradilo, postao je tečajem vremena zemaljsko blago. A česki i naši odnošaji tako su različiti, da ih nikada u jednu paralelu metnuti nesmiemo, ako nećemo da postradamo jako. Da samo nješto napomenem, tako izobraženog seoskog pučanstva, kaošto je u Českoj, nigdje u cieloj Evropi niti u Belgiji neima; isto tako je industrija u Českoj na takovom stepenu, da se s našom ni s daleka u paralelu staviti nemože. Kroz ovakav razvitak materialni u Českoj nesmiemo mi htjeti koracati istim korakom sa Česi u struci umjetničkoj.

S toga predlažem, da vis. sabor izvoli preko predloga g. Zlatarovića preći na dnevni red, ter u obće pitanje o konservatoriumu tek onda u pretres uzeti, kad bude pred licem sabora ležao zemaljski proračun, kad će vis. sabor u stanju biti, da sravni pojedine stavke troškovah za jedan i drugi interes, te kad bude prema tomu moguće organički razdieliti troškove prema potrebam zemlje.

Jos. Torbar: Ja se sa neposrednim g. predgovornikom u toliko slažem, u koliko misli, da jošte sredstva i izvori naši sada nedotiču tamo, da bi mi kadri bili stvoriti konservatorium. Pa kaošto bi ja, a jamačno i svaki član vis. kuće želio, da to bude čim prije, to ipak s razloga prije napomenutog za sada nije moguće; ostat će dakle glasbeni zavod još njekoje vrieme. Ali pošto je već taj zavod primljen pod zaštitu zemlje, i pošto je zavod zemaljski, s toga bi se ja slagao s tim predlogom, da mu se podpora doznači i po mogućnosti poveća; nu ja bi rado prije znati, kako je taj zavod ustrojen, prije nego mu se od strane zemlje podpora dade. Ja doduše znam, da taj zavod i duže vrieme obstoji kao zemaljski; ali na kojih ustanovah kojim je načinom ustrojen, neznam ja, i to će možebiti i malo članovah vis. kuće znati. S toga bi se slagao sa g. Zlatarovićem i njekim načinom modificirao predlog njegov, i rekao, neka vis. kuća izabere poseban odbor, koji bi imao vis. kuću izviestiti o tom, na kojih je ustanovah ovaj zavod ustrojen, je-li u obće odgovara zahtjevom, koje na njega stavlja narod hrvatski, da mu narodnu glasbu goji; ako se pronadje, da prama zahtjevom narodnim

nije ustrojen, neka vis. kuća već sada opunovlasti taj odbor, da pozvavši sebi u pomoć vještake umah izradi cielu osnovu kako bi se zavod imao ustrojiti prema zahtjevom narodnim, kakvo osoblje treba da ima, u obće, kojim načinom da se taj zavod u život uvede, da bude vriedan podpore od strane zemlje. Usljed toga izviešća mogli bi onda viećati, kolika mu se ima podpora od strane zemlje dati.

Antun Vakanović: Stvar je nedvojbena, da je zavod ovaj po saboru već pod svoje okrilje primljen, jer to svjedoče članci saborski. Ja sam imao priliku osvjedočiti se o stanju toga zavoda, i mogu sa radošću kazati, da bi mogao glede upravljanja za primjer svim zemaljskim zavodom služiti; jer administracija je tako točna i stroga, da nemože točnija i strožija biti, jer našemu računovodstvu, koje inače običaje u jaju dlaku naći, u računih toga zavoda mu još to nije za rukom pošlo.

Zavod taj kao zemaljski imade njekoliko sto for. podpore. On imade učiteljah više te imade troškovah, koje nije on tako rekuć kadar namiriti; on daje koncerte itd. ali sve nije dosta.

Ovdje se sada u prvoj liniji neradi, da se podigne na konservatorium zemaljski, koji bi polag proračuna činio trošak od 4000 for., nego ovdje se samo radi o tom, da se zavod uzdrži kakav jest, da mu se za sada tolika pomoć pruži da neumire. Da se ovo postigne, mislim da je predlog g. Zlatarovića shodan u tom, da se mali odbor izašalje, koji će sabor podobro ubaviestiti o stanju toga zavoda.

V. Milić: Kad bi sve ono stojalo, što je g. Dr. Špun naveo, nebi se vis. sabor upustio bio u organizaciju sveučilišta. Radi se ovdje o tom, da se stvar in infinitum nezavlači, da se taj zavod preustroji; jer konservatorium u Zagrebu neće biti odmah konservatorium kakav je u Milanu ili Pragu. Neradi se dakle o potanjem ustrojivanju zavoda, nego da se taj zavod ne samo uzdrži, nego i razvije prema potrebam sadašnjim; konservatorium nebi prouzročio tu anomaliju, da pjevačice idu sa podporom domaćom na konservatorium milanski ili pražki, na uštrb ili bar nikakvu korist zemlje; jer što su gospodične Mallingerova i Murska Hrvatice, od toga neima zemlja nikakve koristi. Dakle ja mislim, da je prieka nužda, da se dokine ta anomalija, te da uzmemo pod okrilje taj institut glasbeni zemaljski, bilo to pod ovim ili onim imenom. Ja dakle nevidim razloga, zašto nebi podupirao predlog g. Zlatarovića, koji na to ide, da se izabere odbor ljudih, koji se razumiju u toj struci, koji bi odbor učinio predlog, kako da se taj zavod razvije i odmah dotira.

Što je g. dr. Špun naveo glede škole križevačke, u tom takova potreba neobstoji, da se već sada preustroji, t. j. da se doda vinogradarska škola, i to je bio razlog, što nije predlog taj po vis. kući primljen. Jer vinogradarstvo je na brigi svih producentah, i pojedini posjednici razvijaju vinogradarstvo tako, da smo zbilja već do toga došli, da možemo konkurirati sa producenti ostalih zemaljah.

Budući se ovdje neradi o dotaciji bog zna kakovoj, od koje bi se mogla zemlja preplašiti, to sam ja sasvim toga mnienja, da se predlog g. Zlatarovića primi u načelu; jer tim se još neodredjuje ništa, koliko granah, koliko profesorah itd. da će zavod imati, već će to odbor izraditi, pod kojim se imenom, i pod kojimi pravili imade preustrojiti i kakova će biti dotacija.

Josip Špun: Nemogu se složiti sa g. predgovornikom što on zapostavlja vinogradarstvo u našoj zemlji i dotiranje križevačke škole našemu glasbenomu zavodu, i što predlaže, da bi se taj zavod odmah dotirati mogao. Kaže g. pregovornik, da zemlja neima od toga koristi, ako se u umjetnosti muzike izuči koja djevojka, pa onda ide u tudje zemlje i tamo pjeva. Pitam ja, da-li je to koristno, čuti liepo pjevati? Ako budemo mi tako bogati, da se možemo kaošto englezki lordi i ruski knezovi nasladjivati na izvrstnom pjevanju pjivačicah, i hiljade na nje trošiti, onda neće biti prepirke o tom, hoćemo li imati konservatorium ili ne; jer onim, kojim bude omilila muzika i budu imućni, biti će kod kuće pjevačice, koje će slušati pjevati. Nego ja upravo vidim, da to nebiva, da se država toga nedrži i da svoj narod kroz to podižuje, ako imade pojedinih članovah, koji liepo pjevaju; jer Englezi Franceczi i Rusi, koji su bogati, uzimaju takodjer taljanske pjevačice, ali nikada im nije na pamet palo, da moraju nadkriliti ove. Osim toga moram napomenuti, da u Englezkoj i Ruskoj neizostane nikada porez radi siromaštva, ne upotrebljavaju se sva moguća sredstva na utjerivanje poreza, i država u svojem proračunu nevodi izkazah o neutjeranom porezu. To je dokaz, da narod tamo ima sriedstvah; a u svih ekonomijah, gdjegod sam čuo o tom govoriti, čuo sam to, da treba ponajprije potrebno, onda koristno, a najposlje tekar luksuriozno razviti. Pitam ja, na kojem smo mi stepenu glede toga, na prvom, drugom ili trećem? Sravnivajuć se s drugimi narodi, nemožemo si mi niti najpotrebnije stvari onako pribaviti, kaošto drugi narodi, i zato mislim, da nemožemo u državnoj ekonomiji odmah udariti na treći stepen, i kazati: premda neimamo bolnicah dosta, premda neimamo sirotištah dosta, premda narod u prvobitnom stanju živi kao životinja (Glasovi: O! O!) — ja govorim istinu, ja kažem, narod naš, sravniv ga s drugimi narodi, koji su na trećem stepenu, u mnogih predjelih živi upravo kao životinja, (O!) i kažem, nije on kriv, da tako živi; rado bi on živio, kao englezki lordi i ruski knezovi, (Smieh), ali dajte mu najprije najpotrebnije, da može doći prije do drugog stepena, da si može nabaviti koristno. Do sada ima samo ono, što mu je Bog dao imade život, a sve drugo, što mu dadu ljudi, jest patnja, nedadu mu se ni sredstva, da se patnje rieši. Jedno od najvećih sriedstvah, da narod oslobodimo od patnje, biti će to, ako mu budemo čim manje luksuriosnih troškovah nametali. Nije narodu našemu stalo do pjevanja, više mu je stalo do hljeba.

Ako je po mnienju g. predgovornika križevačka škola suvišna, onda ja mislim, da je još više suvišan glasbeni zavod. Premda ima u našoj zemlji puno vinogradah, nego pogledajmo, na kojem su stepenu? (Glasovi: Prekidaju govornika). — Ja mislim, da se prije nemožemo upuštati u dotiranje glasbenog zavoda, nego što uzimamo potrebno i nuždno namireno.

Što g. predgovornik kaže, da se je vis. sabor upustio u organizaciju sveučilišta, to je opet sasvim druge naravi; jer znanstvena i muzikalna struka mislim da su različite, znanost služi svakomu pojedincu, dočim muzika samo pojedinim ljudem.

Vel. žup. I. Kukuljević: Ja mislim, da se predlog peticionalnog odbora sasvim lako dade spojiti sa predlogom one gospode, koja ovdje po predlogu g. Zlatarovića za posebau odbor ad hoc govore; jer peticionalni odbor predlaže, da se čitav predmet predade naukovnomu odboru za pretres. Pošto znamo, da su članovi naukovnog odbora vještaci u svih manje više znanstvenih strukah, to će oni

najbolje znati prosuditi i mnienje izraziti glede tog predmeta, koji takodjer u naukovno-znanstvenu struku doista zasieca; a nakoliko je potrebito, da si ona gospoda, koja su u naukovnom odboru, kojekakvu pripomoć steku, to bi se moglo dozvoliti, da se mogu strukovnjaci i vještaci glede umjetnosti glasbe u odbor pozvati, i da onda odbor što prije vis. saboru svoje mnienje podnese.

A. Veber: Ja mislim, da se nikakav odbor niti ad hoc, niti koji drugi neimenuje, nego neka se vidi, da-li imademo novacah, da podupiramo sve stvari, koje su nam krvavo potrebne. Ja nisam i neću nikada biti za onaj kuriosum, da zemlji, koja najviše stoji na vinogradarstvu, netreba vinogradarske škole. Suvišno je po mom mnienju ovdje pitanje, hoćemo-li podupirati taj zavod; hoćemo dakako, ali je pitanje, da-li imamo sriedstvah za krvavo potrebne stvari; prije nego-li se za potrebne stvari račun neučini, nemože se o drugih niti govoriti.

R. Zlatarović: Meni se čini, da je prvog protivnika mog predloga, g. Dr. Špuna, preplašila rieč konservatorium. On tvrdi, da bi pogibeljno bilo za narod naš, ako bi se ugledao u primjer českih zavodah. Ja nemogu dokučiti, na kakovom se osvjedočenju to osniva; ja upravo tvrdim protivno: ako je česki narod veći, bogatiji i prosvjećeniji, to nije nikakva pogibelj, ako se u njegov primjer ugledamo.

Ja nisam predložio, da ustrojimo zavod u onoj obsežnosti i sjajnosti, kaošto takovi u drugih zemljah obstoje; nego namjera mog predloga bila je ta, da prvi korak učinimo u tom obziru, a vrieme će učiniti drugo. Zvao se sada zavod, kaošto je jedan od gospode predgovornikah dobro opazio, konservatorium ili glasbeni zavod, to je svejedno; cilj je taj, da se pruži prilika cielomu narodu, da može crpiti korist od zavoda, o kojem neima dvojbe, da je vrlo koristan. Zato sam ja samo to predložio, da vis. kuća izvoli u načelu pristati uz predlog, da se taj sada obstojeći zavod pretvori u onakav zavod, kojega djelovanje će se protezati na sve priedjele naše domovine. U tu svrhu treba povećanja sredstvah, koja sada dobiva, i koja su tako malena, da jedva mjestnim potrebam odgovara. Buduć da neznamo, da-li ima sriedstvah dovoljnih za taj zavod, upravo zato sam predložio, da se odbor imenuje, koji će to pregledati i izpitati, i potanje precisirati predlog vis. saboru.

U prvoj liniji stoji molba toga zavoda, da se pretvori u konservatorium, a u drugoj, koliko to sada nebi moguće bilo, da se dotacija povisi. Sada uživa 800 for. ja držim, da bi regnikolarna zaklada još u položaju bila, da bi mogla podvostručiti ovu podporu. Zavod ima sada 6 učiteljah; neima toliko sredstvah, da bi mogao namjestiti vrla ravnatelja, jer mi imamo vrlo malo vještakah umjetnikah. Tu ima još mnogo pitanjah, koja potanje izpitati treba, zato sam ja predložio odbor. Da-li se pako konservatorium u onom smislu ima utemeljiti, kaošto obstoji u Pragu, to ja niti s daleka nisam htio dokučiti, nego moja je namjera bila, da vis. kuća učini samo prvi korak, t. j. da se zavod tako pretvori, da bude zbilja narodni, obsižuć sve predjele naše domovine, a ne da zastupa samo specialne interese grada Zagreba.

Na primjetbe g. Jos. Špuna neimam što kazati, nego ono, što je „Presse“ pisala: dass wir schlechte Musikanten sind.

Dr. Nap. Špun: Najprije moram primietiti, da se moj predlog netiče predloga peticionalnog odbora, nego jedino one točke predloga g. Zlatarovića, gdje on veli, da se izrazuje u načelu za konservatorium u Zagrebu. Ja od protuprimietbah koje je on učinio, nedržim nijednu za temeljitu, izim one zadnje, koju je učinio u posljednjem momentu; moguće da je istina, da su Hrvati zločesti muzikanti; ali mene nije osvjedočio, da je Hrvatska dosta čvrsta, da u naukovnom položaju može preskočiti dva terraina, i uzvisiti se odmah uz gusle. Ja moram kao sviestan zastupnik naroda svečano izraziti, da sam proti tomu, da se razporeže ma $\frac{1}{2}$ novč. samo na jednoga seljaka za to, da se diže muzikalni institut u Zagrebu.

Buduć pako da g. predgovornik kaže, da se sada još o novcu neradi, već samo o načelnom zaključku, na to odgovaram, da je jako pogibeljno braniti zaključke načelne, o kojih se nemože unapried viditi, da-li se mogu izvesti ili ne. Pravljenje ovakovih zaključakah umnoži samo spise saborske, ali praktične važnosti neima, dapače baš protivno. O tom ste, gospodo! svi uvjereni, da samo oni zaključci moralnu snagu sabora dižu, koji mogu da postanu životnom istinom. Ovakove zaključke praviti, znači graditi kule po oblacih.

Naročito moram kazati, da ja nikako nemogu na to pristati, da se ovaj predmet glede muzike posebnomu odboru kakvomu predade; da se dade stvar odboru naukovnom, taj je predlog po momu mnienju još najpraktičniji, s toga neću da protuslovim predlogu peticionalnog odbora, nego moram se ograditi proti načelu, da se zemaljski troškovi u ime muzike dižu, da se težko utjerivani porez u tu svrhu upotrebljava.

Predsjednik: Rieč imade još g. izvjestitelj.

Izvj. Slavoljub Mihalić: Nazori, koji se pojaviše od više stranah, sadržavaju u sebi dva glavna mnienja. Jedno je mnienje to, da se nastoji o tom, da se sadanji narodni glasbeni zavod podigne i preustroji u konservatorium, da se toga radi odbor ad hoc imenuje, koji bi sredstva i način vis. saboru priobćio, kako da se to postigne. Drugo je mnienje, da se odustane od te namjere, već da se samo podpora dade, koja se ište.

Što se tiče prvoga umienja, to moram opaziti, da isti zavod drugo niti nemoli, nego da mu se novčana podpora dade i to 1200 for. G. Zlatarović je od svog prvog predloga odstupio, pa rekao, da nije baš za to, da bude konservatorium, već jedino da bude zavod tako obsežan, da bude nosio korist za cielu domovinu, a ne obazirao se samo na specialne interese grada Zagreba, i kazao je, da bi se podpora, koju sad zavod uživa, u tu svrhu podvostručila.

Što se ovoga sasvim novoga predloga tiče, to moram primietiti, da je to pitanje sabor već g. 1861. u pretres uzeo, pak da je isti glasbeni zavod dao ubaviestenje, koje se od njega iskalo, t. j. on je predao svoje račune saboru. Iz tih računah se je vidilo, da zavod niti netreba veće podpore od 1200 for. Drugo je naravski to, ako se ide na konservatorium. U Českoj obstoji konservatorium, koji je više postao stoga, što je muzika tamo stečevinom obrtom postala, što kod nas nije; jer znamo, da su pjevači, koji su se ovdje izobrazili, morali otići, da si traže drugdje hljeba. Dakle za sada je dosta ovaj zavod kakav je prema potrebam naše zemlje, samo da se bolje dotira, pa će se svrha postignuti.

Predsjednik: Pošto je g. dr. Špun, ako sam dobro razumio, sam odustao od svog prvobitnog predloga, da se naime preko predmeta predje na dnevni red, jerbo je mislio da se radi o konservatoriju . . .

Dr. N. Špun: Ja držim i sada, da se o tom radi, da se u načelu izreče konservatorium . . . . . . (Glasovi: Ne!) —

Predsjednik: Gospodin Zlatarović predlaže, da se zavod tako preustroji, da bude potrebam zemlje odgovarati mogao . . .

Dr. Nap. Špun: To je drugo.

Predsjednik: Dakle jedan i drugi je svoj predlog modificirao, imenito je g. zastupnik grada Zagreba Zlatarović odustao od ideje konservatoriuma, te predlog svoj ograničio na to, da se postojeći već zemaljski glasbeni zavod bolje uredi, i da mu se tu svrhu veća dotacija iz zemaljske koje zaklade podieli.

Bude-li moguće, da se za to sredstva pronadju, tim bolje; ako ne, to je zadaća odbora, da to razgleda. Razlika je samo ta, da g. Zlatarović želi, da se posebni odbor u tu svrhu imenuje, dočim peticionalni odbor predlaže, da se stvar preda naukovnom odboru. Buduć da jedan i drugi odbor sastoji od vještakah, zato mislim, da bi vis. kuća mogla na to pristati, da se naukovnomu odboru preda, da on saboru predlog učini.

Robert Zlatarović: Ja pristajem uz tu formulaciju, jedino s dodatkom; da se odboru naloži, da u prvoj budućoj sjednici izvješće podnese. (Glasovi: nemože se odboru nalagati!)

Predsjednik: To se razumije da čim prije, jer o svakom se odboru predmnieva, da što brže radi. (Glasovi: Redakcija!)

Roberto Zlatarović: To nije sljedstvo, ako se samo kaže redakcija, to još nestoji. Ja sam povukao svoj predlog natrag, želeći se prilagoditi mnienju većine; ja držim stvar za važnu, zato molim, da se metne dodatak, da odbor do prve buduće sjednice izviešće podnese.

Dr. Napoleon Špun: Ovakov predlog poremećuje dnevni red, koji je ustanovljen zaključkom visokog sabora; ja nemogu na to pristati. Životna pitanja za naš narod stoje na dnevnom redu, nemojmo udarati brešu u taj red, već konsekvencije radi od naše strane nemogu na to pristati, nego predlažem, da se primi redakcija, kako ju je gosp. izvjestitelj pročitao.

Predsjednik: Da negubimo vrieme, usudjujem se slaviti pitanje: je-li visoka kuća pristaje uz redakciju, kako je predložena . . . (Članovi sabora ustaju. Većina . . . Glasovi: Nije većina! drugi glasovi: riešeno!)

Adolfo Veber: Kad predsjedničtvo izreče, da je većina, mislim, da je stvar gotova. (Glasovi: To nestoji!)

Antun Vakanović: Ja to nedržim, nego držim, da je tu dvojba, i ja mislim, da će me poduprti 15 članovah, da se votizira još jedanput, ili poimence.

Predsjednik: Dakle molim gospodu, koja su za redakciju, kako je predložena, da izvole ustati. (Manjina.)

Neka sada izvole ustati ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora s dodatkom gosp. Zlatarovića primi, t. j. da odbor čim prije izviešće podnese. (Ustanu.)

Visoki sabore, ja nisam kadar razabrati većine, nego ja mislim, da stvar nije tako važna, da idemo poimence glasovati; ako se kaže čim prije, to će svejednako biti.

August Dutković: Ja mislim, da se to samovoljno od predsjedničtva nemože izreći, ostalo ovako ili onako; to nije red. Ja mislim, da je očita većina bila, kad se je drugiput votiziralo; ako gospoda nisu zadovoljna, neka se po poslovniku osobno glasuje.

Josip Špun: Neznam, da li je svaki član visoke kuće ili samo predsjednik vlastan izreći većinu ili manjinu; ja mislim, da je jedini kompetentan izraziti, da-li je većina ili manjina, predsjednik sabora. On je izrekao ono, o čem je bio uvjeren; on je prviput izrekao većinu, jer je vidio. Ako to njemu zanijekate, zanijekate mu dobre oči.

Predsjednik: Neimam vremena, da prebrojim, jer gospoda ustaju, pa odmah opet sjednu.

Neka dakle izvole gospoda još jedanput ustati, koja su za redakciju odbora, kako je predložena, bez ikakvog dodatka. (Članovi ustanu; predsjednik broji stojeće.). 37.

A sada neka ustanu gospoda, koja su za predlog odbora s dodatkom gosp. Zlatarovića, da odbor čim prije izviešće podnese. (Ustanu članovi: Predsjednik broji.) Preko 40, dakle većina.

Ivjest. Slavoljub Mihalić: Čita dalje broj 576. molbenica glavnog sbora ljekarah za izlučenje iz trgovačke komore i oslobodjenje od komorskog nameta sa predlogom, da se ista ustupi odboru administrativnom za riešenje. (Prima se!)

Broj 584. (Molba gospodarskog družtva, da se podpora od 1500 for. povisi na 3000 for. i da uzajmljenih 10.000 for. predje u vlastničtvo družtva, sa predlogom, da bi se ta stvar predala odboru ad hoc.)

Franjo Žužel; Ja pristajem uz ovaj predlog odbora, nego bi ujedno želio, da odbor, kojega će izaslati visoki sabor, ujedno pregleda čitavi stališ toga zavoda, te o njem takodjer izviešće dade. A to je naravski, da će u taj odbor doći vještaci financialni i gospodarski. (Prima se!)

Predsjednik: Ako visoki sabor dopusti, to ću ja. dok podjemo dalje, pobilježiti zastupnike iz svake županije za članove odbora, pak ću ih onda visokoj kući predložiti. (Dobro).

Izvjest. Slavoljub Mihalić: (Čita dalje.)

Broj 674. Molbenica W. Manhardta, bivšeg poručnika kod II. banske pukovnije, kojom rehabilitaciju svoju traži, s predlogom, da se neuvaži, pošto bi stvar jur po najvišem sudu riešena bila. (Prima se!)

Izvjestitelj čita nadalje:

Pod br. 702. Molba Dimitra Jovanovića, pisara kod magj. kurije, tražećega nagradu, što je 1848. god. Hrvatom u Pešti lieke podavao; —

Pod br. 789. Molba Ivana Pflanzera, molećeg odštetu, za počinjenu mu god. 1848. kroz magjarske ustaše štetu; —

Pod br. 802. Molba Ilije Radoševića za oslobodjenje njegovo od iztrage, koja se proti njemu — prem iz krajiškoga saveza konačno već odpuštenomu — po sudu ličke pukovnije vodi — predlaže se: da se ote molbe ustupe kralj. namjestničkomu vieću uredovanju radi. (Prima se.)

Izvjestitelj čita dalje:

Pod br. 663. Molba Josipa Kovačića,

Pod br. 837. Molba Therezije Köröskényi,

Pod br. 841. Molba Vatroslava Bajze,

Pod br. 844. Molba udove Hrčko,

Pod br. 846. Molba Ivana Miletića,

Pod br. 864. Molba Raimunda Ćubelića,

Pod br. 883. Molba udove Dončić, molećih novčanu podporu — s predlogom: da se radi pomanjkanja razpoloživih novacah uvažiti nemogu. (Prima se!)

Izvjestitelj čita nadalje:

Broj 860. Molba saborskog poslužitelja Vjekoslava Bernatha za izvanrednu nagradu za trud i trošak, što ga je imao kod čišćenja saborskih prostorijah za vrieme nedržanih

od ožujka do studenoga sjednicah, s predlogom: da bi mu se 5 for. za svaki mjesec dozvolilo iz saborske dotacije.

August Dutković: Ja mislim, da su pojedini članovi visoke kuće upravo o djelovanju ovog čovjeka toliko upućeni, da će uviditi, da je ova nagrada premala i preveć neznatna, ako se njegovo u svakom obziru revno djelovanje u obzir uzme. (Glasovi: redakcija!) (Prima se redakcija!)

Izvjestitelj čita:

Pod br. 392. Molba glavnog sbora ljekarnikah za ukinuće riešitbe visoke dvorske kancelarije od 3. prosinca 1865. broj 4412. —

Ova odluka tiče se ljekarne, koju je otvorio dr. Valčić. Sbor ljekarnikah kaže, da već toliko ljekarnah ima u Zagrebu, da dolazi jedna ljekarna na manje od 2000 ljudih, dočim u drugih gradovih svagdje na više, tako u Beču na 11,000 jedna, u Lavovu na 10,000, najmanje u Krakovu i Salzburgu na 3.600 jedna. To je dakle njeki normal, premda toga normala u zakonu obrtnom nisam našao, nego svakako je obrt ljekarnikah koncesioniran, a ne slobodan. Da nemože kod ljekarnah biti načelo konkurencije, kao što kod slobodnog obrta, to se vidi; jer ljekarna mora prodavati svoje ljekove po tarifu, ljekar mora biti diplomiran. Sada kaže sbor ljekarnikah, da je 8 civilnih i jedna vojnička ljekarna, dakle 9, za Zagreb preveć, zato da bi se ukinula riešitba dvorske kancelarije, koja je dala dru. Valčiću dozvoljenje, da može otvoriti ljekarnu u Zagrebu.

Odbor je odredio, da se ovaj molbi nemože zadovoljiti, već da sbor ljekarnikah neka od svoje strane učini molbu na njeg. veličanstvo, pa će ju sabor propratiti.

Dr. Napolon Špun: Ja imam mali prigovor proti redakciji, s kojom se inače slažem; da se naime ljekarnikom saborskim zaključkom obeća, da ćemo popratiti njihovu molbu. Ako sam pravo razumio, to je intencija odbora. Ja se nemogu s tim da slažem, već mislim, da se ima sboru propustiti, neka sam postupa. Ali da sabor već unapried obeća intervenciju, tomu ja nevidim razloga, izim, ako bi odbor predložio, da se ona naredba dvorske kancelarije sama ima u pretres uzeti; ali pošto o tom odbor meritorno nije govorio, neznam, kako bi mogao sabor, oslanjajući se na onu naredbu, činiti korake pred njeg. veličanstvo: došao bi u protuslovje sa svojom misiom legislativnom, zato sam proti ovoj točki.

Antun Vakanović: Ja se takodjer slažem sa gosp. predgovornikom u toliko, koliko se ima intervencija sabora izključiti, izim ako visoki sabor hoće zakon stvoriti. Meni je poznata ta stvar glede ove apoteke, koji je posao već išao kroz sve sudove. Ja mislim, da bi izpod dostojanstva sabora bilo, da se mieša u te privatne spletke, nego neka ljekarnici idu svojim putem.

Izvjest. Slavoljub Mihalić: Ja imam samo to napomenuti, da je odbor scienio, da je ta molba posve temeljita; jer dvorska kancelarija je dozvolila dru. Valčiću apoteku, i poziva se na jedan dražbeni čin. (Glasovi: Nespada na stvar!)

Predsjednik: Dakle želi-li visoka kuća, da se kod zaključka odborova ostane, izpustiv ono, gdje se obeća propratа? (Primljeno.)

Izvjest. Slavoljub Mihalić: (Čita dalje:)

Pod br. 867. Molba Gjure Rožića i Stjepana Perjaka, seljakah iz Grede u kotaru sisačkom, iščućih povratu kuće i selišta, za porezni dug izpod ciene im prodanih, i tražećih podjedno odštetu za kola i konje, što su ih god. 1848. u magjarskom ratu bez svoje krivnje izgubili. —

Visoki sabore, financialna prokuratura molila je ovrhu, više seljakom prodao se za mali dug cieli imutak, kuće i sva zemljišta. Tu se nemože dakako pomoći, jer ta stvar je redovitim sudbenim putem išla.

A što se tiče onog, gdje traže odštetu, koja se datira od god. 1848., u tom obziru bi se imala pozvat županija zagrebačka, da nastoji tu odštetu udjelotvoriti. (Prima se!)

Pod br. 845. Molba Josipa Hokovca, odpuštenoga povjerenika ces. kralj. financialne straže, da se u službu natrag namjesti, ili iztraga iz nova povede, i milostinja kakova podieli s predlogom, da se u nijednom odzivu neuvaži. (Prima se.)

Predsjednik: Tim bi bilo izvješće peticionalnog odbora svršeno.

Obzirom na zaključak malo prije donešen glede gospodarskog družtva, usudio bi se ja njekoja lica za odbor označiti, i to: gospodu Baltića, Bedekovića, Jelačića Kažimira, Kolarića, Kuševića Aurela, Lovrića, Titu Ožegovića, dra. Stojanovića, Brlića, dra. Špuna, Vončinu, Rogulića i Žužela.

Dr. Napoleon Špun: Moram se zahvaliti na povjerenju visoke kuće, jer neosjećam sposobnosti, da mogu u tom poslu što prilična doprinieti, nego ja preporučam iz požežke županije gosp. velikog župana. (Glasovi: Dobro!)

Predsjednik: Zaključujem današnju sjednicu; i obzirom na blagdane grčko-iztočne uričem buduću na četvrtak 10. siečnja u 10 satih.

Šestdeset i deveta saborska sjednica,

držana dne 9. siečnja 1867. u 10 satih, prije podne pod predsjedničtvom preuzvišenoga gosp. bana baruna Josipa Šokčevića.

Ban-predsjednik: Dočim današnju saborsku sjednicu otvaram, molim gosp. bilježnika, da pročita zapisnik posljednje sjednice.

Bilježnik Stjepan Hrvoić: Čita: Zapisnik:

Zapisnik

šestdeset i osme sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, dne 5. siečnja 1867. pod predsjedničtvom poglavitoga i veleučenoga gospodina doktora Mirka Šuhaja, prvoga podpredsjednika saborskoga, a uz bilježenje Stjepana Hrvoića u Zagrebu držane. —

Saborska sjednica otvorena je u $^1/_4$ na 11 satih prije podne.

Saborski bilježnik g. Martin Ožegović proglasio je zapisnik šestdeset i sedme saborske sjednice, koji bje, uz primljenu po saboru primjetbu narodnog zastupnika gosp. dra. Antuna Stojanovića,da najme u onoj točki, gdje se govori o predlogu gosp. baruna Hellenbacha o osnovi zakonskog članka glede odkupa odkupljivih zemaljah, stavka: „jer samo onda potvrdjenje istoga očekivati se može," ovjerovljen i odobren. —

Predsjednik sabora javlja, da je narodnomu zastupniku gosp. Mirku Hrvatu podielio dopust na 8 danah, što je odobreno. —

Isto tako objavljuje predsjednik sabora, da je narodni zastupnik gosp. Franjo Žužel poklonio za sada za jugoslavensko sveučilište svotu od 50 for. —

Budući su novci odpremljeni gospodarskomu odboru za jugoslavensku akademiju i sveučilište, to je upitno domoljubno darovanje uzeto na radostno znanje. —

Narodni zastupnik gosp. Faustin Suppe šalje dopisom pod brojem 947. upravljenim na prvog podpredsjednika saborskog tri državnjače od god. 1854., svaku od 100 for., pak 5 komadah obveznicah narodnog zajma od god. 1854. svaku po 20 for., dakle u iznosu ukupno 400 for. sa dotičnim kupuni, koje daruje zakladi ustrojivajućoj se za jugoslavensko sveučilište tim uvjetom, da ako se nebi taj velevažni zavod u Zagrebu podignuo, tada imadu ovi novci pripasti jugoslavenskoj akademiji. —

Pošto su ove državne i narodnog zajma obveznice putem saborskog prvog podpredsjednika predane gospodarskom odboru za jugoslavensku akademiju i sveučilište, to je ovaj hvalevriedni i domoljubni dar po saboru uzet na radostno znanje.

Broj 944. kraljevsko namjestničko vieće dopisom od 3. siečnja 1867. broj 93. priobćuje saborskomu predsjedničtvu doknadno svojim dopisom od 11. i 19. prosinca 1866. broj 18.352. i 19003 na blagovoljno znanje prepis dopisa izdanoga na kralj. financicialno zemaljsko ravnateljstvo od 3. siečnja 1867. broj 93. u pogledu izdanja još preostale svote od 10.000 for. u svrhu namirenja saborskih troškovah tim dodatkom: da je doznakom ove svote previšnjim mjestom iz državne blagajne dozvoljeni kredit od 40.000 for. sasvim izcrpljen, te da u ovom preostatku i pisarničke i sve ine saborske potreboće svoje pokriće naći imadu, budući da kr. namjestničko vieće nije u položaju ma ikoju daljnu svotu na pokriće saborskih troškovah predsjedničtvu sabora na razpoloženje staviti. —

Zaključeno ovaj dopis predati odboru za saborske troškove s tim, da vrhu istoga do buduće saborske sjednice svoj predlog učine. —

Broj 948. Molba Petra Miovića, da sabor izposluje dignuće carine za sve stvari, koje idu u Hrvatsku iz Dalmacije preko Velebita, upućena je na peticionalni odbor.

Na dnevnom redu je stajao urbarskog odbora članak o odkupu odkupljivih zemaljah, s toga je saborski predsjednik pozvao izvjestitelja odbora gosp. Dioniza Blažića, koji je izvjestiteljstvo preuzeo u mjesto na dopust odisavšeg pravog odbornog izvjestitelja narodnog zastupnika gosp. Mirka Hrvata, da pročita upitnu zakonsku osnovu i da prvi preuzme rieč. —

Isti je čitao upitni medju saborske članove porazdieljeni članak, te je u smislu konferencialnog pretresivanja u urbarskom odboru istoga, što je na temelju zaključka šestdeset i sedme saborske sjednice držano, predložio, da se u §. 4. izpusti ciela alinea: „Sve do tada budi učinjene nagode budi izrečene ma i pravomoćne odsude, koje se ustanovam §. ovog protive, ukidaju se."

Kod §. 7. da se izpuste rieči „po obih strankah podpisane."

Kod §. 9. da se nakon riečih „proteže se" dodade: „uz naknadu odnosnih po vlastelih izkazanih troškovah, koji se ipak po sudu prije obrediti imaju."

Kod §. 10. da se nakon riečih „zemljišta oduzeo“ dodade „te takova ili za se pridržao“ — nadalje da se rieč u „pravom“ slučaju, zamieni sa riečju „prvom,“ i napokon da se u mjestu rieči na povratu „vlastničtva“ stavi rieč „zemljištah.“

Ove primjetbe su po saboru prihvaćene. —

Iza toga predložio je narodni zastupnik gosp. Janko Car, da se u §. 3. nakon riečih „te gornih i činženih zemaljah“ dodade „kao i onih zemljištah, od kojih se šumarski težaci podavaju.“ —

Narodni zastupnik gosp. Josip Špun primietio je, da se nakon riečih te gornih i činženih zemaljah u Hrvatskoj, dodade „i u Slavoniji“ pošto i tamo, i to u kutinskom kotaru, ovakovih zemaljah imade. —

A narodni zastupnik gosp. Živoin Kirjaković želi, da se u istom §. nakon riečih i izvanselištnih šljivikah dodade „i livadah.“ —

Napokon narodni zastupnik gosp. dr. Ante Stojanović predlaže, da se „u §. 3. rieči „u Hrvatskoj i Slavoniji“ izpuste. —

Ove primjetbe je sabor uvažio i prihvatio, i uslied toga imade §. 3. ovako glasiti:

„Od vinogradah, koji na selištnih zemljah posadjeni nisu, od gornih činženih, kao i zemljištah od kojih se šumski težaci podavaju, kao što i od izvanselištnih šljivikah i livadah, imadu se odkupiti odnosne daće (podavanja), i to u razmjerju onom, u kom su se daće ove do god. 1848., u smislu zakona ili medjusobne nagode izmedju vlastele i gornjaka ili činženjaka plaćale; u slučaju pako onom, ako bi se od god. 1848. daće ove po obstojalih prepisih regulirale bile, tada ima za mjerilo ovih daćah odkupa služiti ona daća, koja je kod regulacije ili dobrovoljnom nagodom ili odlukom postupajuće oblasti ustanovljena.“ —

Kod §. 5. članka osnove primietio je narodni zastupnik gosp. Janko Car, da u tom §. nejma ustanove, kako da se uz gornicu podavani kopuni ili purani odkupiti imadu, te je usljed toga predložio: da se u istom §. i to kod slova b) pridade „a kopun po 40 novč. a puran pako po 1 for.“ —

Predlog ovaj nebude primljen, nego je na predlog narodnog zastupnika gosp. Kolomana Bedekovića po saboru zaključeno, da se u ovom §. kod slova b) dodade „a ostala podavanja po običajnoj mjestnoj cieni.“ I tako imade u §. 5. slovo b. glasiti:

„Stalne daće u naravi imadu se ponovčiti sa 3 for. a. v. od svakog akova vina, a ostala podavanja po običajnoj mjestnoj cieni.“ —

Kod §. 6. primietio je narodni zastupnik gosp. Augusto Dutković, da se u mjesto rieči „prisilnim putem“ stavi „ureda radi“ što je i primljeno. I tako §. 6. imade glasiti: „Odkup u prediducih §§. ustanovljen mora se izvesti ureda radi itd.“

Napokon je predložio narodni zastupnik gosp. Janko Car, da bi se u §. 10. rieč „samostalno“ zamienila drugom kojom shodnijom riečju; nu većinom glasovah bude taj predlog zabačen i pridržana redakcija. —

I tako nakon prije rečenih po izvjestitelju odbora učinjenih primjetbah imadu u svojoj cielosti glasiti i to: „§. 7. Zemlje one, koje bivši podanici posjeduju od vlastelinstvah uz naročite valjane pismene ugovore, koje imadu narav običnog uporabnog ugovora još iz vremena od prije god. 1848., nespadaju pod sankciju §§. 1. 2. 3. 4. i 5. ovoga zakona.“ —

§. 9. Ustanova §. 8. proteže se, uz naknadu odnosnih po vlastelih izkazanih troškovah, koji se ipak po sudu prije obrediti imaju, i na sve do sada glede ovakovih zemaljah pred političkimi oblastmi povedene razprave i u tečaju pred urbarskimi sudovi nahodeće se parnice izriešivosti, koje nisu pravomoćnom odsudom već riešene, te ove prelaze u narav parnicah odkupa, koje se riešit imadu po ustanovah §§. 1. 2. 3. i 4. ovoga zakona. —

§. 10. Gdje se dokaže, da je vlastelin od poslje god. 1848. gornjakom i činženjakom samovlastno gorna ili činžena zemljišta oduzeo, te takova ili za se pridržao, ili pako uz arendalne pogodbe za dalnje uživanje ustupio: ondje je gornjakom ili činženjakom u prvom slučaju prosto tužiti na povratu zemljištah, ili ako ovo već moguće nije, tražiti naknadu štete, i to tako povratak oduzetih zemljištah, kao što i naknadu štete, uz rok odgodine danah, od dana valjanosti ovoga zakona kod urbarskoga suda; u drugom se pako slučaju ovakovi arendalni ugovori za ništetne proglašuju.“

Budući proti upitnom zakonskom članku više nitko od saborskih članovah nikakve primjetbe učinio nije, to je saborski predsjednik stavio sliedeće pitanje:

„Prima li visoka kuća uz učinjene ovdje i po saboru prihvaćene primjetbe cieli onaj članak o odkupu odkupljivih zemaljah?“ Uslied kojega pitanja prihvatio je sabor jednoglasno cieli upitni zakonski članak.

Zatim je izvjestitelj urbarskog odbora izviestio sabor g. Dionis Blažić, da će do buduće saborske sjednice sastaviti dotične predstavke i tada ih za saborsko odobrenje predložiti, i to: jednu kojom će se ovaj sada primljeni zakonski članak o odkupu odkupljivih zemaljah na previšnju sankciju predložiti, drugu pako, što ju je urbarski odbor u riešenju previšnjeg reskripta od 27. travnja 1866. br. 288 zaključio, da se nj. c. kr. apošt. veličanstvu podnese radi iznovičnog potvrdjenja zakonskih predlogah o obustavi odkupnih i izriešivih poslovah, o bližnjem opredieljenju propisa §. 2. čl. II. 183 2/6, te o desetini, koja se je uz drugu daću davala od jednog te istog gornjeg zemljišta, i to ovu iznovice da će saztaviti, kako reče, jer je ona, što je sa upitnim člankom o odkupu odkupljivih zemaljah tiskana i medju saborske članove porazdieljena bila, u opetnom po saboru odredjenom konferencialnom pretresivanju urbarskog odbora odstranjena.

Ovu izjavu odborskog izvjestitelja odobrio je sabor te predstavke prihvatio, koje ovako glase:, (Čita ih.)

Nakon ovoga prijavlja predsjednik sabora, da je odbor urbarski riešio više na sabor prispjelih i ovomu za pretresivanje ustupljenih raznih podnesakah.

A takovi su sliedeći:

1. Br. 523. Na molbu žiteljah kotara vel. goričkog, bivših podanikah gospoštine Zelin-Čiče, da se za pustoseline rečenoj gospoštini pripadajuća odšteta iz državne blagajne dade, bude uz predlog odbora zaključeno: istu molbu kr. nam. vieću ustupiti.
2. Br. 573. Pritužba žiteljah kotara valpovačkoga županije virovitičke u pogledu više urbarskih predmetah, najpače šumah, ustupljuje se u smislu odborova predloga kralj. namj. vieću.

*

3. Br. 610. Molba vlastelina Vatroslava Mlinarića u ime svoje i više vlastelah za što skorije službeno odredjenje sveobće komasacije i segregacije, stavlja se u smislu odborova predloga u spise, do onog vremena, kad će se raditi o komasaciji i segregaciji. —
4. Br. 618. Predstavka županije sriemske u poslu odkupa desetine na 10 godinah, uz prihvat predloga odborova, riešena je zakonskom osnovom o odkupu odkupljivih zemaljah, s toga se uzimlje na znanje. —
5. Br. 630. Molba porezne obćine Orahovica, kojom podnaša svoje tegobe u poslu pustoselinskih zemljištah, urbarialnih pašnjakah i radi motičarine, uz prihvat odbornog predloga, riešena je zakonskom osnovom o odkupu odkupljivih zemaljah, s toga se prima na znanje.
6. Br. 716. Molba privilegiranoga trgovišta Petrianec u varaždinskoj županiji u predmetu izvanredno urbarnom ustupljuje se u smislu odborova predloga kralj. nam. vieću.
7. Br. 812. Prošnja urbarske obćine Borova, županije virovitičke, kotara voćinskog, za uredjenje urbarskih odnošenjah, najpaće u poslu vinogradah, uz odobrenje odbornog predloga, riešena je zakonskom osnovom o odkupu odkupljivih zemaljah, s toga se uzimlje na znanje.
8. Br. 814. Molba urbarske obćine Gačište kotara vučinskog proti uredovanju urbarskih oblastih, riešena je u smislu odborova predloga time, jer je u tom pogledu saboru dotična osnova zakonska po urbarskom odboru predložena, s toga se ista uzimlje na znanje.
9. Br. 815. Tegoba urbarske obćine Brezovice, kotara Vočinskog, proti uredovanju urbarskih oblastih, riešena je tako kao pod br. 814.
10. Br. 818. Tegoba urbarske obćine Gradine, kotara voćinskog u županiji virovitičkoj, proti dosadanjem postupku pri razpravah urbarskih odnošenjah, uz odobrenje odborova predloga, ustupljuje se kr. nam. vieću.
11. Br, 819. Prošnja urbarske obćine Bazje, kotara vočinskog, za pregledanje i izpravak urbarskih zakonah, ustupljuje se u smislu odborova predloga kralj. namjest. vieću.
12. Br. 817. Prošnja urbarske obćine Rušan, kotara vočinskog županije virovitičke, za uredjenje urbars. odnošenjah odnosno radi zaštite posjednih pravah do 1. siečnja 1848., predaje se u smislu odborova predloga kr. nam. vieću.
13. Br. 820 Prošnje urbarske obćine Lukač kotara vočinskog, županije virovitičke, za pregledanje i izpravak urbarskih zakonah i postupnika urbarskoga, ustupljuje se usljed odbornog predloga kraljev. namjestničkomu vieću.
14. Br. 821. Molba urbars. obćine Dugoselo županije virovitičke, za uredjenje urbarskih odnošenjah odnosno zaštitu posjeda od 1 siečnja 1848., upućuje se po predlogu odbora kr. nam. vieću.
15. Br. 822. Prošnja urbarske obćine Budrovac, kotara vočinskog, za zakonsku naredbu, da se bivši vlastelinski kmetovi u posjedu pravah do g. 1848. uživanih uzčuvaju, ustupljuje se po predlogu odbora kr. nam. vieću.
16. Br. 829. Tegoba urbars. obćine Ćabuna, kotara vočinskog županije virovitičke, proti uredovanju urbarskih oblastih, upućuje se po predlogu odbora kr. namjestničkomu vieću.
17. Br. 830. Molba urbarsko. obćine Pčelić županije virovitičke, kotara vočinskog, za što skorije uredjenje urbarskih odnošenjah, predaje se po predlogu odbora kr. namj. vieću.
18. Br. 858. Molba obćine trgovišta virovitičkog za odredbu pospješenja urbarnih parnicah, ustupljuje se po predlogu odbora kr. namjest. vieću.
19. Br. 877. Molba obćine Bistrica, županije virovitičke, moli za uredjenje urbarnih odnošenjah polag posjeda od 1. siečnja 1848., predaje se po predlogu odbora kr. namjest. vieću.
20. Br. 880. Prošnja urbarske obćine Sladoevci kotara virovitičkoga, za uredjenje urbarskih odnošenjah polag posjeda od 1. siečnja 1848., ustupljuje se po predlogu odbora kr. namjest. vieću.
21. Br. 882. Molba obćine Tenje u virovitičkoj županiji, radi uredjenja urbarskih odnošenjah izmedju one obćine i gospoštine Tenje, predaje se po predlogu odbora kr. namjest. vieću.
22. Br. 891. Prošnja obćine Orešac kotara i županije virovitičke, za uredjenje urbarskih odnošenjah u pogledu paše i šume, ustupljuje se po predlogu odbora kr. namjest. viecu.
23. Br. 938. Molba obćine kučanačke, u županiji virovitičkoj, a u kotaru dolnjo-miholjačkom, u pogledu obustavljenja komasacije i mjere zemaljah, kao i izravnanja raznih štetah kroz vrhovnog nadšumara i vlastelinskoga zastupnika Adolfa Dontelofskoga precienjenih, predaje se po predlogu odbora kr. namjest. vieću.

Nakon ovih upita narodni zastupnik Adolfo Veber, da što je s njegovim predlogom, što ga je za vrieme ovoga zasjedanja sabora u pogledu šumah u gorskom kotaru, zatim radi piva i vinotočja učinio. Na što mu je saborski predsjednik odgovorio, budući upravo sada u sjednici neima niti predsjednika niti izvjestitelja urbarskog odbora, kojemu je upitni predlog za pretresivanje povjeren, da će iste o tom predmetu upitati i tada konačno izviestiti.

Iza ovoga pročitao je izvjestitelj peticionalnog odbora g. Eduardo Mihalić zapisnike istoga odbora pod br. 926. i 927.

Na što je sabor iste u pretres uzeo, te:

1. na br. 427. gdje se radi o molbi i odnosno predlogu Adama Jagrevića, satnika u miru, da bi se na korist hrvatsko-slavonskog naroda na pražkom glasbenom konservatoriu dva pitomska mjesta utemeljila, po predlogu odbora bude zaključeno, da se ova molba odnosno predlog neuvažava, pošto se već o tom radi, da sê naš narodni glasbeni zavod u Zagrebu preustroji na glasbeni konservatoriji.
2. Na broj 438. glede molbe obćine Štitar u brodskoj pukovniji, kojom moli za uvedenje narodnog jezika u uredu, učione i crkvu, zatim za odstranjenje potežkećah u pogledu poreza, gradjenja drumovah, župnih daćah, drvarije i obćinskih bezplatnih težakah, bude, uz prihvat odborova predloga, zaključeno: da se sabor u razpravu ovih tegobah neupušta, jer bi time zasegao u

preinaku krajiškog sustava, na koju prema postojećim okolnostim nije pozvan.

3. Na broj 446. u pogledu molbe Andrije Ajdukovića i Spasenije Kosanovića, načelnikah obćinskih iz ličke pukovnije, da bi se u mjestih: Dolnji Lapać i Udbina u ličkoj pukovniji zavele vozne pošte, bude uz prihvat odborova predloga uredjeno: da se ona molba ustupi kr. nam. vieću, da ju u porazumljenju sa ravnateljstvom pošte rieši.

4. Br. 530. glede molbe skupštine slobodnog i kr. grada Osieka, kojom se moli osloboditi od naknadjivanja službene platje Josipu Najmajeru, bivšem gradskom starješini, za vrieme od 13. svibnja 1855. kao dana suspensie od službe i plaće, pak do gradske obnove u g. 1861. preduzete, uz prihvat odborova predloga, bude zaključeno, molbu ovu neuvažiti, budući je ovaj predmet kod svih viših oblastih, da i kod najvišjeg mjesta na korist Josipa Najmajera riešen.

5. Br. 562. Molba Ivana Jurkovića krajišnika sluinske pukovnije, da se njegovoj pritužbi proti kapetanu Rašiću, radi nepravednog razdieljenja zemljištah i zlostavljenja zadovolji, uz predlog odbora, nije po saboru uvažena, pošto je upitna pritužba već od c. kr. ministarstva kao netemeljita odbita.

6. Br. 575. na molbu Mate Parca iz Bribira, za slobodno izvršivanje odvjetničtva, koje mu je odredbom kr. dvorske kancelarije od 29. lipnja 1864., br. 1850 uzkraćeno, bude predlog odbora, „da se najme ista molba sa prilozi saobšti kr. banskomu stolu, s time, da isti viši sud koli s obzirom na razloge u molbi navedene, toli i s obzirom na to, što se je mnogim odvjetnikom u obsegu trojedne kraljevine još od minule absolutne sisteme na izključivom temelju odvjetničke diplome o podnietoj cenzuri podielila vlast odvjetovanja, nebi uzkratilo odvjetniku Mati Parcu izvršivanje odvjetničtva, na primjetbu narodnog zastupnika Dra. Napoleona Špuna, tamo promienjen i prihvaćen, da se upitna molba ustupi kr. banskomu stolu na uvaženje.

9. Br. 598. Molba gornjakah dobra Cerovica, spadajućeg na Vilima Haca, kojom mole, da bi se nova razprava o odkupljivosti i izriešivosti njihovih gornih zemaljah preduzela, te preinačila osuda kr. sudbenog stola, koja glasi, da su dužni zemlje vlastelinu odstupiti bez odštete i povratka uložnine, upućuje se u smislu odborova predloga kr. namj. vieću.

10. Br. 614. Molba Tome Stankovića iz kotara ribničkog za zaštitu proti nepravednoj ovrhi za stranu gospoštine Novigrad povedenoj, predaje se u smislu predloga odborova kraljevskom banskomu stolu za riešenje.

11. Br. 658. Na molbu županije sriemske, da se dade novčana podpora novosadskomu kazalištu, bude po predlogu odbora zaključeno: da se materijalna podpora novosadskomu kazalištu iz zemaljske zaklade nepodieli, pošto isto kazalište izvan obsega kraljevinah Dalmacije Hrvatske i Slavonije leži; već da se istomu pogledom na zajedničku narodno-književnu svrhu koja medju Hrvati i Srbi obstoji, duševna podpora daje time, da mu se od slučaja do slučaja priobći onaj kazalištni komad, koji se za predstavu odobrio bude. —

12. Br. 663. Na molbu Josipa Kovačića, županije zagrebačke začastnog pristava, radi stalne godišnje podpore iz hospitalarne zaklade od 200 for., stavlja peticionalni odbor saboru predlog: „da se ovoj molbi iz pomanjkanja razpoloživih novčanih sriedstvah zadovoljiti nemože.“

Ovaj predlog bude, uz neuvaženje po narodnom zastupniku g. Vakanoviću učinjene primjetbe, „da se najme ova molba ustupi kr. namjest. vieću“, po saboru primljen.

13. Br. 338. Ravnateljstvo narod. glasbenog zavoda priobćuje vis. kr. namjest. vieću izviešće o ustrojstvu i potrebštinah narodnog glasbenog zavoda, zatim račune ovoga zavoda od 1. studenoga 1858. do konca prosinca 1865., po računovodstvu pregledane, i napokon to, da je tajnik rečenog zavoda Ivan Vardian upućen, da na poziv dotičnoga saborskoga odbora taj zavod u odbornih sjednicah zastupa. U savezu s ovim stoji

14. Br. 498. gdje gospoda saborski poslanici Koloman Bedeković, Smaić, Mrazović, Prandau, Vukotinović i Subotić preporučuju podneskom svojim od 18. siečnja 1866. za uvaženje saboru molbu narod. glasbenog zavoda, sastojeću se u tom, da se taj zavod preustroji u glasbeni konservatorij kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, a do toga, dok se to izvede, da mu se osim podpore od 800 for. iz regnikolarne zaklade dozvoljene mu, dozvoli jošte stalna i redovita podpora od 1200 fr. iz zemaljske konkurencialne zaklade. —

Odbor peticionalni u riešenju ovoga predmeta predlaže: da se predmet ovaj ustupi naukovnom odboru za razsudjenje. Narod. zastupnik g. Robert Zlatarović protivi se odborovu predlogu, te predlaže: „da se u načelu glasbeni zavod pretvori u konservatorij, i da se imenuje odbor ad hoc, koji će u tu svrhu potrebita potanje precizirati i saboru predlog načiniti. — Narodni pako zastupnik Dr. Napoleon Špun predlaže: da se preko predloga g. Zlatarovića predje na dnevni red, i da se pitanje o konservatoriju onda u pretres uzme, kad se bude jednom obći zemaljski proračun pred saborom pretresivao. —

Primljen je napokon po saboru većinom glasovah predlog peticionalnog odbora, uz kasniju primjetbu narod. zastupnika gosp. Zlatarovića, da najme naukovni odbor „čim prije“ u tom predmetu svoj predlog saboru podnese.

15. Br. 576. Molbenica glavnog sbora ljekarnikah Hrvatske i Slavonije, u ime takodjer područnih zborovah, najme Riečkog, Osiečkog, Požežkog, i Varaždinskog, za izlučenje ljekarnikah iz trgovačko-obrtničke komore, i oslobodjenje komorskog nameta, po predlogu odbora ustupljuje se odboru administrativnom za riešenje.

16. Br. 584. Hrvatsko-slavonsko gospodarsko družtvo podnaša molbu, da sabor izvoli zaključak učiniti, usljed kojeg bi se podpora dosadanja u godišnjih 1050 for. družtvu namienjena povisila na svotu od 3000 for.; zatim neka se istomu gospodarskomu družtvu cjelovito izruči svota od 10.000 for., koja mu je za promicanje domaćeg svilarstva iz dobrovoljačke zaklade bezkamatno uzajmljena.

Predlog odbora peticionalnog, da se imenuje odbor ad hoc, koji će u ovom važnom predmetu svoje obrazloženo mnienje visokomu saboru podastrieti, a u taj odbor da se odabere iz svake županije po jedan član: bude uz dodatak, što ga je u saboru učinio narod.

zastupnik g. Franjo Žužel, da se najme po odboru peticionalnom izaslat se imajući odbor ad hoc naputi, da pregleda stališ gospodarstvenih i financialnih zavodah gospodarskog družtva, po saboru primljen.

17 Br. 674. Molbenica Vilima Manhardta, bivšeg poručnika kod II. banske pukovnije, da se molitelj posredovanjem vis. sabora natrag u čast c. kr. poručnika umjesti, s koje bje povodom nanešenih uvredah majoru Drakuliću, te uslied povedene proti njemu sudbene iztrage svrgnut, po predlogu odbora, pošto je ista po najvišjem vojnom sudu riešena, dapače i druga molbenica, na njeg. c. kr. veličanstvo po molitelju podnieta, istomu povraćena — nije uvažena.

18. Br. 702. Molba Dimitra Jovanovića, pisara pri magjarskoj kuriji, kojom traži odštetu ili nagradu za to, što je god. 1849. Hrvatom u Budimu se nalazećim podavao ljekovah, bude po predlogu odbora, jer je ova molba bez svakog priloga, te se iz nje neda razabrati, da-li molitelju u istinu kakova odšteta pripada, i kolika bi ta odšteta imala biti, ustupljena kr. namj. vieću za izvidjenje i riešenje.

19. Br. 789. Molba Ivana Pflancera, radi naknade štete u god. 1848. kroz magjarske ustaše njemu oduzećem odjeće rublja i drugih stvarih u vriednosti od 901 for 90 kor. nanešene, ustupljena je po predlogu odbora kr. namjestničkomu vieću.

20. Br. 802. Na molbu Ilije Radoševića molećeg, da visoki sabor onamo posreduje, da se molitelj oslobodi od iztrage, koja se proti njemu po sudu ličke pukovnije radi njekog štamparskog prestupka već jednu godinu i 5 mjesecih vodi, akoprem je carskom naredbom od 31. srpnja 1865. za takove prestupke prije iste naredbe počinjene amnestia podieljena, i akoprem je molitelj iz krajiškog saveza imenovanjem za državnog činovnika u provincialu konačno odpušten; bude po predlogu odbora zaključeno: da se kr. namjest. vieće pozove, neka bi ono sabor ovaj potanje ubaviestilo ob onih višnjih naredbah, koji se na upitni slučaj protežu, da se nepravda, u koliko bi takova obstojala, svojim putem odstraniti i za buduće prepriečiti može.

21. Br. 837. Molba Theresie Köröškény radi podpore, da može svoga sina Ottu u IV. razred glavne učione izučiti dati, nije po predlogu odbora, radi pomanjkanja kakove razpoložive zaklade, po saboru uvažena.

22. Br. 841. Molba Vatroslava Baize, bivšeg županijskog činovnika, pozivno na molbu saboru pod 12. m. prosinca 1865. br 446. podnietu, za podporu iz državnih fondah, zatim:

23. Br. 834. Molba Anne Hrčko udove u Zagrebu, matere troje djece, radi novčane podpore, nije, u smislu predloga odbora, radi pomanjkanja razpoloživih sriedstvah po saboru uvažena.

24. Br. 845. Na molbu Josipa Hotovca, odpuštenog c. kr. financialne straže povjerenika, da se u službu natrag namjesti, ili da mu se milostinja podieli, ili pako da se iztraga iznovice odredi, da može svoju nevinost dokazati, bude po predlogu odbora zaključeno, da se nijedna od ovih molbenih točakah uvažiti nemože, i to iz razloga, što je ovaj kazneni predmet već konačno riešen, i što je molitelj svojom molbom najvišem mjestu podnietom, da mu se prijašnja služba putem milosti natrag podieli, odbit, i napokon što sabor neima razpoloživih sriedstvah za dieljenje kakovih milostinjah.

25. Br. 846. Molba Ivana Miletića, nadporučnika u miru, rodom iz Bosne, radi podpore iz razloga, što je god. 1848. za narod hrvatski proti Magjarom vojevao, i više ranah dopanuo, nije usljed predloga odbora, radi nedostatka razpoloživih sriedstvah, po saboru uvažena.

26. Br. 860. Na molbu Viekoslava Bernatha, saborskog poslužnika, radi primjerene nagrade truda kod čišćenja saborskih prostorijah, bude po predlogu odbora zaključeno: da se s obzirom na to, što je molitelj bez svake pomoći u vremenu netrajanja sabora izmedju zaključenog saborskog djelovanja od mjeseca ožujka pa sve do opet započetog u mjeseca studenoga 1866., saborske prostorije u čistoći i redu držao, njemu u ime nagrade doznačuje povrh redovite plaće za svaki mjesec iznos od 5. for. (pet fr.) austr. vred.

27 Br. 864. Molba Rajmunda Čubelića, bezplatnog pisara kod županijskog kot. suda zagrebačkog, za podieljenje novčane podpore, zatim:

28. Br. 863. Molba Mudroljube Dončić udove iza Ivana Nep. Dončića, bivšeg pristava žup. kot. suda križevačkog, za novčanu podporu, nisu, u smislu odborova predloga, radi pomanjkanja razpoloživih sriedstvah, po saboru uvažene.

29. Br. 392. Molba glavnog sbora ljekarnikah u ime takodjer područnih sborovah podnieta u tome, da bi se posredovanjem sabora ukinula riešitba kr. dvorske kancelarije od 3. prosinca 1865. br. 4412, riešena je po saboru tako, da se najme glavni sbor liekarnikah upućuje, da sam od svoje strane običnu molbu upravi na nj. c. kr. apoštolsko veličanstvo.

30. Br. 867, Na molbu Gjure Rešića kr. br. 10 i Štefana Pirjaka kr. br. 12., seljakah iz Grede kotara sisačkoga, da im se povrate kuće i zemljišta, što su im za porezni dug izpod ciene razprodana, da se porezni uredi ukinu, a pobiranje poreza od županijah preuzme, i da im se odšteta za blago i kola, kao i za banderialiste, koju za kvar u magjarskom ratu pretrpljeni i za usluge tom prigodom pružene, dobiti imadu, što prije dade, bude po predlogu odbora zaključeno, što se tiče povratka kućah i zemljištah, da se u tom pogledu, jer je ovrha sudbenim putem izvedena, upitna molba neuvažava; glede druge pako njezine strane, najme u predmetu tražene odštete za blago i kola izgubljena u magjarskom ratu, odredjeno je takovu u tom smjeru na uvaženje kr. nam. vieću ustupiti.

Predsjednik sabora predlaže s privoljom saborskom članove za odbor, što će imati, uslied današnjeg zaključka pod br. 584., u poslu gospodarskog družtva za Hrvatsku i Slavoniju svoj obrazloženi predlog učiniti; ovi jesu:

„Gg. Mojsija Baltić, Koloman Bedeković, Jellačić Kažimir, Kolarić Pavao, Kušević Aurel, Lovrić, Ožegović Tito, Dr. Stojanović Antun, Dr. Ignjatija Brlić, Rogulić, Vončina i Žužel Franjo."

Što je po saboru primljeno.

Time bude današnja sjednica u 1 sat poslje podne zaključena, i buduća radi božičnih pravoslavnih praznikah na dan 10. siečnja 1867. u 10 satih u jutro urečena.

Dr. Mirko Šuhaj s. r.
podpredsjednik sabora.

Stjepan Hervoić, s. r.
saborski bilježnik.

Ban-predsjednik: Ako neima primjetbe, zapisnik odobrenim proglašujem.

Dr. M. Šuhaj: U savezu sa trećom točkom ovog zapisnika imadem čast vis. saboru priobćiti, da je odbor za saborske troškove za mjesec prosinac svoje račune podnio, u kojih izkazuje, da je u ime troškovah tiskarskih, saborske pisarne itd. 2942 fr. 6 nov., a u ime dnevnicah za gg. zastupnike 20,750 fr. nov., ukupno dakle 23,692 fr. 12 nov. izplatio. Ja molim dakle vis. sabor, da ove račune odobriti izvoli. (Računi budu jednoglasno odobreni).

Ban-predsjednik: Imam čast, jedan previšnji kr. reskript visoki kući predati, i g. bilježnika pozvati, da ga pročita.

Bilj. A. Dutković, Čita kr. odpis:

Mi Franjo Josip prvi,

po božjoj milosti cesar austrijski, kralj ugarski, česki, dalmatinski, hrvatski, slavonski itd.

Častni itd.

Uslied poziva Našega izjavile su vjernosti Vaše svoje mnenje o skupnih poslovih i o njihovu razpravljanju u svojoj prepokornoj adresi od 19. prosinca 1866.

Dočim ćemo Mi adresu i u njoj izražene želje i zahtjeve podvrći zrelu uvaženju i promotrenju, moramo si ipak Našu konačnu odluku priuzdržati do onoga vremena, dokle nam nebude podnešen uspjeh razprave sa Ugarskom i dokle nečujemo isto toliko važnu izreku Naših ostalih kraljevinah i zemaljah.

Iz ovoga razloga nalazimo Mi sabor kraljevinah Hrvatske i Slavonije na neizviestno vrieme odgoditi i ostajemo Vam s Našom kraljevskom milošću naklonjeni.

Dano u Beču itd. na 4. siečnja 1867.

Franjo Josip I. v. r.

Milan bar. Kussevich s. r.

dr. Ed. Jelachich Bužimski s. r.

Ban-predsjednik: Izjavljujuć ovim u ime nj. veličanstva, našega premilostivoga kralja, sabor zemaljski za odgodjen, želim gospodi, da se sretno vrate kućam svojim, i kad se opet sastanemo, da se u zdravlju našli.

Sada molim g. bilježnika, da stante sessione zapisnik današnje sjednice sastavi, i onda pročita. Za to sjednicu na 10 minutah odgadjam.

Biljež. A. Dutković: (pošto bi zapisnik sastavio, čita ga:)

Zapisnik.

Šestdesetdevete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 9. siečnja 1867. pod predsjedničtvom preuzvišenoga i presvietloga gospodina Josipa Baruna Sokčevića, bana rečenih kraljevinah, uz bilježenje saborskog bilježnika Augusta Dutkovića.

Preuzvišeni g. predsjednik otvori sjednicu s pozivom da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Saborski bilježnik St. Hrvoić pročita zapisnik 68. sjednice saborske, i počim nikakove primjetbe učinjene nisu, bude zapisnik po preuzv. g. predsjedniku ovjerovljenim proglašen.

Gosp. podpredsjednik M. Šuhaj predlaže izvješće odbora za saborske troškove u kojem se podnosi račun za mjesec prosinac god. 1866. Uslied ovoga računa:

izdano je za pisarnu saborsku	2942	for.	6	novč.
za zastupnike u ime dnevnicah	20750	„	6	„
Ukupno	23.692	„	12	„

Visoka kuća primila je ovo izvješće na znanje s time, da se podnešeni račun u svojoj cjelosti odobrava.

Preuzviśeni g. predsjednik javi vis. kući, da je stigao na sabor trojedne kraljevine previšnji odpis, koji bude bilježniku uručen, smjerno otvoren i pročitan.

U ovom previšnjem odpisu izdanom dne 4. siečnja 1867. br. 8. pr. izražuje njeg. c. kr. apošt. veličanstvo najmilostivije, da će adresu sabora ovoga od 19. prosinca 1866. podvrći zrelu uvaženju i promotrenju, te da si priuzdržuju izrečenje svoje konačne odluke do vremena, dokle nebude podnešen uspjeh razprave sa Ugarskom, i dokle nebudu saslušane ostale kraljevine i zemlje. S toga pronašlo je nj. c. kr. vel. premilostivno sabor kraljevinah Hrvatske i Slavonije na neizvjestno vrieme odgoditi.

Poslje pročitanja ovog previšnjeg odpisa zapisnik odobren bude po cieloj kući izražena zahvala i priznanje gospodi podpredsjednikom za izvanredno požrtvovanje kojim su se tečajem ovoga zasjedanja odlikovali, — a nakon toga zaključi itd.

Šokčević s. r.
predsjednik ban.

A. Dutković s. r.
saborski bilježnik.

F. Žužel: Svietli bane, vis. sabore! Ako se ogledamo na poslovanje našega zasjedanja, mislim, da možemo s njekim zadovoljstvom kazati, da ako baš nismo jako mnogo, to smo ipak podobro mnogo i spomnjom uradili, i to upravo u najvažnijoj struci znanstvenih zavodah i državnog našega živ ta, kaošto glede akademije i sveučilišta, uredjenja sabora i izbornog reda, i glede urbarskih odnošajah.

Ako djelovanje naše prispodobimo sa djelovanjem gdjekojega drugoga sabora, to možemo sa zadovoljstvom kazati, da smo vrlo mnogo uradili. Zasluge u tom idu nedvojbeno predsjednike našega sabora, svatko bo zna, da je predsjednik duša sabora svakoga. Ja mislim, da su si gg. predsjednici u tom velike zasluge stekli, stranom mudrim i razboritim ravnanjem u sjednicah, koje su kadkada bile i pomalo burne, te su ih gg. predsjednici znali na pravu stazu svesti, stranom što su doprinieli, da je saborska pisara bila u jako dobrom redu, tako da su poslovi točno išli, da smo se višeputah upravo čuditi morali, kako su brzo stvari uredjene

*

bile, i pred vis. kuću došle. Ako dakle sabor sa zadovoljstvom, rek bi njekim ponosom na djelovanje svoje gleda, mislim, da se i ponosom imamo sjetiti naših predsjednikah: zato predlažem, da im se zahvalnost očituje i u ovaj zapisnik stavi. (Živili!).

Dr. M. Šuhaj: Ja se svesrdno zahvaljujem na osobitom znaku povjerenja, i molim vis. kuću, ako joj ili pojedinim možebiti članovom sasvim zadovoljio nisam, da to okolnostim i slabim silam mojim i ničemu drugomu pripisati izvoli.

U ostalom molim gg. članove vis. kuće, osobito gg. izvjestitelje odborah, koji su kakve spise primili, neka ih čim prije povratiti izvole.

Ban-predsjednik: Tim zaključujem saborsku sjednicu i sadanje zasjedanje zemaljskoga sabora.

Njekoji izpravci.

Na strani 238. u drugom stupcu uvrstio se je pometnjom kratak izvadak (novinsko izviešće) mjesto cielog govora gosp. zastupnika Adolfa Vebera, koji govor ovaki glasi:

Adolfo Veber: Neka dopusti visoki sabor, da i ja, koji u generalnoj debati nisam ni rieči progovorio, ob ovom pitanju u kratko svoje misli razložim. Ja držim, da se jedna i druga stranka nalazi na krivom temelju, i to na temelju pretjerana straha od jedne ili druge strane: jedni se boje odviše Magjarah i njihova upliva, a drugi Beča i njegova upliva; jedni prigovaraju drugim: ako podjemo ovako, zlo će po nas biti; i tu se naravskim načinom može voditi debata još mjesec danah, i uviek će se naći govornici, koji imadu drugoj stranci još nješto prigovoriti, a tako nećemo nikada gotovi biti. Ja stojim na onom istom temelju, na kojem sam stajao i god 1861. t. j. ja držim još sveudilj, da su nam Magjari jednako pogibeljni kao i Niemci, a Niemci onako kao i Magjari; tko bi se jednih više bojao nego li drugih, učinio bi krivo i jednim i drugim, a krivo bi učinio i našemu narodu, kojemu su obodvojica, koliko do njih stoji, sigurno preko glave narasli. Obadva hoće da gospodare nad drugimi narodi, jedni pomoćju zakonah, stvaranih putem majorisacije, a drugi ferordnungami. U ovom položaju, bila u ovom mučnom i zapletenom pitanju nakana vlade kakva mu drago, nam se je držati svoga temelja, i to svoga prava.

Da mi svi imamo iste misli o našem državnom pravu, onda ja nebih vidio nikakva povoda, zašto bismo se razilazili na tolike stranke. Dakle, gospodo, ja držim, da nam valja najprije temelj, na koji se imamo svi postaviti, razjasniti; t. j. kazati, u čem da stoji to naše pravo? Jedna stranka kaže: Mi imamo državno pravo zajedničko s ugarskom državom; a druga veli: Mi imademo svoje državno pravo. Ja sam tečajem debate mnienja i razloge one stranke, koja veli, da imamo zajedničko državno pravo s Ugarskom, veoma pozorno slušao, pa sam čuo, gdje je poglavite te misli i u odboru, gdje sam 14 danah sjedio, razvijao onaj gospodin, koji je na tom temelju i u saboru navadjao svoje do aze; ali sada moram reći, da koliko sam prije bio blizu samoj stvari, da su me baš oni dokazi tako daleko od nje odbili, da sada, pošto sam čuo one dokaze, barem za 20 miljah dalje stojim nego li prije; a zašto? Jer sam uvidio, da se tu nepita, što sliedi iz premisah, već se kvare premise, da se izvede, što se hoće. Ja nisam pravnikom, ter mi nije zvanje, da prodrem u jezgru same svtari, pak izpitam materijalnu valjanost dokazah; već sam slušao premise i motrio, što se iz njih izvadja, pa sam vidio da je ono, što se izvadja, nelogično; a ono što je nelogično, nemože stajati.

U odboru je rekao onaj gospodin: Mi imamo zajedničko državno pravo s Ugri; a zato je naveo ovo načelo: Una eademque res a pluribus in solidum possideri nequit, pak je odatle izveo: Ako hoćemo, da imamo državno pravo, moramo ostati s Ugri u zajednici, tako, da s njimi skupa činimo jednu juridičku osobu, odakle sliedi, da se niti mi bez Ugarah, niti Ugri bez nas nemogu upustiti u riešenje državopravnih-pitanjah. Budući da je isti gospodin i u saboru ostao kod istoga izvoda, zato je meni i prosto i potrebno pobijati isti izvod. — Ako taj izvod stoji, onda sam ja iz te premise izveo konsekvencije, koje su očevidno nelogične; ako su pako konsekvencije nelogične, onda isti izvod mora da padne. Konsekvencije pako te jesu nelogične, jer: ako mi bez Magjarah (ja zovem Magjare sve one stanovnike, koji su u Ugarskoj, jer su Magjari silom ušutkali sve druge narode, tako da oni sami u njihovo ime govore), ako dakle mi bez Magjarah nemožemo riešiti državo-pravnih pitanjah, onda sliedi to, da mi moramo ili šutiti, jer još nismo s njimi u savezu, ili pako moramo, pod ma kojimi pogodbami, savez s njimi sklopiti, da nam se usta razvežu i da možemo govoriti o državo-pravnih pitanjih. To je pako protivno naročitoj izjavi njeg. veličanstva, koja kaže, da mi možemo govoriti, i da se možemo sami upustiti u razpravljanje tih pitanjah; dakle ja nevidim, kako bi se moglo kazati, da mi sami nemožemo; a drugo, da primimo kojekakve pogodbe, opet je protivno izjavi njeg. veličanstva, koja kaže, da se imademo pogadjati s Magjari, a to izključuje primanje svakojakih pogodabah.

To se nadalje isto tako protivi i koristi i ponosu našega naroda, i tako, da bih se ja, kad bi to i bila istina, uztezao njekakvim načinom priznati tu istinu, pa kad nebih inače mogao, naročito bih rekao: Ja ju nepriznajem, jer to momu narodu toliku štetu nanosi, da on nebi nikad mogao izvidati ranah, koje bi mu se tako zadale; zato ja uz taj izvod nikad pristati neću.

S druge se strane opet veli, da se Magjari bez nas nemogu upustiti u razpravljanje državo-pravnih pitanjah; kralj se pako želi kruniti, a ta se pitanja imaju svakako prije krunitbe riešiti: onda sliedi, da naš kralj mora siliti na to, da idemo razpravljat ova pitanja u zajednici s Ugri, a Ma-

gjari, znajući za tu silu, nebi nam hotjeli garantirati niti domaće naše autonomije, jer oni pogibaju uprav za našimi domaćimi poslovi, preko kojih mogu doći do svoje nakane, rasti na tudjih ledjih.

Ako nas pako kralj nebi htio siliti, onda sliedi, da bi Magjari morali po nas doći: Hrvati! Dodjite za volju božju u Peštu, jer mi bez vas nemožemo razpravljati, a mi ćemo vam dati sve što želite; i tako bi Ugri morali privoliti na sve, sto bismo mi zahtievali. To mi se pako čini njekako nelogično, zapleteno.

S druge strane, ako mi samo s Ugri možemo razpravljati, pita se: što ćemo onda, ako se s Ugri nepogodimo? Odgovoriti ćete mi valjda: Onda ćemo sami. A kako ćemo sami, ako nemožemo bez Ugarah, rekavši, da samo u zajednici s njimi imamo državno pravo? To je veliko protuslovje.

Protuslovje jest i ono, gdje se veli, da bez Magjarah nemožemo o državo-pravnih pitanjih ništa govoriti, a u 36. alinei već smo govorili, priznavši od naše strane zajedničke poslove i zajedničku formu razpravljanja, a nismo pitali, hoće li to i oni priznati ili neće: tim se ruši ono načelo, da mi bez njih ništa nemožemo učiniti; jer ako smo već jedno pitanje sami riešili, možemo isto tako i drugo.

Iz ovih na kratko navedenih razlogah vidi se, da načelo ovo sadržava u sebi veliko protuslovje, i da poradi toga istoga nestoji; nestoji već i radi toga, što su me baš oni razlozi, koje je gosp. predložitelj novoga izpravka u saboru naveo, još više osvjedočili, da to načelo nemože stajati. On je kazao, da mi imamo zajedničko državno pravo s Ugri, zato, jer smo ga imali do god. 1848. Concedo, da smo do god. 1848. zajednički razpravljali državopravne poslove, ali gospodo, reći, zato što smo to do god. 1848. činili, da i sada imamo zajedničko pravo, znači toliko, koliko skočiti u umovanju — saltare in demonstrando — a to je logična pogreška; jer poslje su se mogle razviti takove stvari, koje su činile, da nam se je nješto preinačilo, da imademo sada nješto drugo nego što imade ona druga strana. Jer ako ono stoji, onda trojedna kraljevina, koja je bila samostalna pod svojimi kraljevi ili nije imala sama sobom toga prava, ili da ga je izgubila, pošto ga je s Ugarskom dragovoljno komunicirala. Ali onoga prvoga nemože nitko bez strašnoga protuslovja uztvrditi, pošto samostalna kraljevina ima sva atributa državne moći; komuniciranje pako svoje vlasti, utemeljeno na bilateralnom ugovoru, nemože nikomu oteti one vlasti, koju je imao prije ugovora, osim ako se to naročito stipulira. Mi pako znamo, da toga ne samo nisu stipulirali naši pradjedovi, već su u svojih municipalnih pravih naročito zadržali pravo, primiti ili neprimiti zakonah zajednički stvorenih, ma se oni i na državopravna pitanja protezali. Ovo pako pravo mora tim većma pripadati trojednoj kraljevini ako se onaj ugovor zakonito razvrgne, jer onda ona stupa u ono stanje, u kojem je bila prije ugovora. Ugovor pako može stajati samo dotle, dok se obje stranke drže ustanovljenih uvietah: tko prvi prekrši te uvjete, onaj je prekinuo ugovor, pak već tim dao pravo drugoj stranci, sa svimi svojimi pravi izstupiti iz toga saveza. Da su pako Magjari, uništivši zakoni svojimi od god. 1848. našu kraljevinu i pretvorivšı ju u proste županije, podkopali temelj tomu ugovoru i riešili zato drugu stranku svake dužnosti, o tom bi mogao samo onaj dvojiti, koji bi smio tvrditi, da slobodnu čovjeku ostaju i onda dužnosti, kad su mu podrovana prava. Dakle trojedna kraljevina, izišavši iz te zajednice, izniela je sobom i sva kraljevinska prava, dakle i pravo razpravljati o državopravnih pitanjih, a to joj je pravo potvrdio i drugi ustavni faktor, to jest kralj u svojih novijih odpisih.

To je ono, što sam mislio navesti, da ono mnienje onoga gospodina nestoji; a stoji tim manje, što on veli, da državno pravo mora biti onakovo, kakovo se je na historičkom temelju razvilo, jer historija ide uprav do dana današnjega, ter neznam, zašto njekoja gospoda tjeraju historiju samo do god. 1848., a ne i dalje. Gospodo, iza god. 1848. stoji i naša god. 1861., gdje smo samostalno radili, kad smo u čl. 42. kazali: Mi one poslove, koji nespadaju u našu domaću autonomiju, nego koji su državopravne naravi, hoćemo da u buduće prenesemo na ugarski sabor. Ja mislim, da ona država, koja može to učiniti, uživa svoje državno pravo, jer dva protivna predikata nemogu pripadati jednoj te istoj stvari. Nepreostaje nam dakle drugo, nego kazati, da imamo svoje državno pravo, na kojem temelju i danas stojimo; jer ako hoćete već tjerati historiju samo do god. 1848., onda tjerajte i Magjare natrag na god. 1847., pak ćemo se tamo opet sastati; ako pako nemožete Magjarah natrag natjerati, ostavite i nas na godinah 1848., 1861. i 1865. — Drugo rekao je isti gospodin, da mi imamo zajedničko državno pravo zato, što je juridički istinito načelo, da dvie države, koje neimaju zajedničkoga organa, neimaju niti zajedničkoga javnoga prava; Hrvatska pako i Ugarska neimaju zajedničkoga organa, dakle imaju zajedničko državno pravo.

To je bio njegov dokaz, i zato hoće on da stvori nov organ. On bi pako bio imao ovako argumentirati: Dvie države, koje neimaju zajedničkoga organa, neimaju ni zajedničkoga državnoga prava; atqui trojedna kraljevina s Ugarskom zajedničkoga organa, dakle niti neima zajedničkoga državnoga prava.

Načelo onoga gospodina ni zato nestoji, što se je, oprovrgavajuć Ćepulićev dokaz o nejednakosti zakonah, kojimi se sada služi trojedna kraljevina i Ugarska, poslužio dosjetom, a dosjet ništa nedokazuje. On bi bio imao dokazati, da mi i Ugarska sada zbilja uživamo iste zakone; mjesto toga išao je dokazivat narav i valjanost Bachovih zakonah, o čem nije bilo pitanja; ako dakle mi i Ugarska sada zbilja neimamo istih zakonah, a to bi bi bilo potrebno za dokaz, da imamo s Ugarskom zajedničko državno pravo, to i s te strane sliedi, da mi imamo svoje državno pravo.

Dakle po mojem načinu mišljenja, možebiti sudim krivo ali ja sam uvjeren, da nam nepreostaje drugo, nego kazati: Mi sada, kaošto jesmo, zbilja imademo sami svoje državno pravo, i na ovom temelju možemo sami učiniti ono, što je u ovih okolnostih najbolje, pak u tom se pogledu slažem sa g. predgovornikom, koji je naročito spomenuo, da mi sada imamo svoje posebno državno pravo.

Sada se naravskim načinom pita: što ćemo učiniti s tim drž. pravom? hoćemo li ovako učiniti, kako jedni misle, ili onako, kako misle druga gospoda? Tu nastaje onaj strašni strah stranom od Beča, stranom od Pešte. Ja se jednako bojim i jednoga i drugoga, ako nenadjemo sriedstvah, da se obranimo i od jednoga i od drugoga. Najprije moram kazati da se meni krivo čini, kad se nam veli: „Ovim putem morate doći u centralizam, jerbo oni drugi narodi neimaju ustava, a vi ćete biti odtrgnuti od svoga ustava, pa će vas povući u centralizam.“ To bi moglo biti, kad bismo se mi

htjeliup ustiti u ikakvu kombinaciju sa preko-litavskimi pokrajinami bez Ugarske, onda bismo bili u pogibelji, da će s nami to učiniti, ali mi velimo:

Mi bez Ugarske nikud nikamo, pak uprav se zato želimo ponajprije dogovoriti s Ugarskom, što ona o tom pitanju misli.

Ja vam kažem, i to je zbilja moje osvjedočenje, da bez Ugarske nikud i nikamo neću da definitivno stupim; ali drugo je, hoću li se bez Ugarske dogovarati, a glede toga smo kazali u programu svojem: Mi ćemo se samo onda bez Ugarske dogovarati s krunom, ako Ugarska nikako nebi htjela pristati na to, da se s nami dogovara; ali ako ikako hoće našom se pomoćju služiti, da ona naša ustavna prava, koja su uzapćena u centrumu, izvojujemo: onda ću ja obadvie ruke i noge pružiti ugarskoj kraljevini; ali ja nedržim, da bi bilo potrebito, pače držim, da je pogibeljno, s Ugarskom se već u napred stapati, ter i neznajući jošte, kako će nam taj posao za rukom poći, već unapred sami sebi ruke vezati; jer svakako moramo i na to reflektirati, da se niti nam niti centru neće sve želje izpuniti, već će nam trebati kombinacijah i pogodabah, povodom kojih ćemo vidjeti, što smo centru odstupili, što li sebi zadržali, pak onda tekar valjano razsuditi, je li po nas korist, nije li, da to sami za sebe zadržimo, ili staru zajednicu s Ugarskom ponovimo? Zato sam ja toga mnienja, da bismo mogli ostati kod odborove adrese s izpravkom manjine, jer taj izpravak sbilja najbolje i najshodnije vodi k tomu sporazumljenju. Jer po njem se izabere odbor, koji uzme u ruke čl. 42. g. 1861., pak kaže: Vidite Magjari! mi želimo nješto steći od centra, pomognite Vi nas, a mi ćemo Vas, da izvojujemo svoja prava, koja su ondje uzapćena; pak onda ćemo vidjeti, što će biti bolje, da ih izvršivamo u zajednici ili pako svaki za se, Vi u Pešti, a mi u Zagrebu. Drugo je služiti se pomoćju Ugarske, a drugo stopiti se s Ugarskom, dotično razplinuti se u Ugarskoj. Koliko ja zazirem od gospodujuće Ugarske, toliko joj se primičem kano saveznici. Naša naime korist donosi, da se u preciziranje zajedničkih državo-pravnih posalah i ustanovljenje forme njihova razpravljanja ueupušćamo sami, već ako ona hoće, da pristanemo uz Ugarsku, koju smo voljni svesilno pomagati, da njezinom pomoćju i narodi krune ugarske i narodi cjelokupne monarkije izvojuju od vlade što slobodniji ustav, pak uprav u tom leži plemenitost našega i ugarskoga zvanja, da budemo spasitelji svih narodah austrijskih.

Ako se pako i sada još kaže, da će nam ipak naškoditi centrum, to se ja nemogu nikako slagati s tim mnienjem. Jer ako one druge zemlje nebudu imale pravoga ustava; ako nebudu izborni redovi svih kolikih zemaljah preinačeni i na pravičnom temelju osnovani; ako Ugarska nepristane na zajedničko razpravljanje zajedničkih posalah: onda ću i ja kazati, da nepristajem, jer zajednički onaj organ nije stvoren kano što mi želimo, i jer u njem nisu zastupane sve kraljevine i zemlje monarkije.

Naprotiv pako tomu smijem tvrditi, da Vi svojim putem nećete doći do žudjene svrhe, jer vi nosite sobom u Ugarsku čl. 42., pak velite, da ćete popuštati. Niti ja nebih imao ništa proti tomu, da se popušta; ali koje su granice tomu vašemu popuštanju, i što će tražiti Ugarska? Ona evo već sada traži Rieku, jer Ugarska bez Rieke biti nemože; ta već se čuje, da je napomenuto u adresi ugarskoj, da će Ugri nastojati, da nam se dade i priklopi Dalmacija, ali Rieka da bude magjarska. Ako vi popuštanje tako razumievate, da ćete učiniti, što budu oni zahtievali, činite što vas volja, ali ja kao Hrvat nikada od Rieke neodstupam (Živio!), pak ako niti Magjari nemogu od Rieke odstupiti, evo vidite, da se već radi toga nećemo nikada pogoditi, pak će doći na ono, da ćemo morati sami raditi.

Dakle ja bih svakako želio, da se u adresi, primili vi, koju vam drago, osobito i to akcentuira, da mi na svojih nogah stojimo i da možemo učiniti, kako nas je volja, i to zato, da si niti sada, nit za budući kakav eventualitet nevežemo rukuh. Ako vi to u adresi svojoj naročito kažete, onda bih ja mogao uz vas pristati, ali dok toga nebude, nikada i nikada; jer bi se lahko mogle poroditi razmirice medju nami i Ugri, pak bi nam oni mogli reći: „Vi neimajući svoga državnoga prava neimate ni prava ciepati se od nas, vi činite to proti pravu, a mi imamo pravo rekuperirati vas kojim god načinom", pak bismo se onda morali podvrći kazni, kojom pravna država kazni bezpravnu. Težko je, gospodo, našoj kraljevini u ovih težkih okolnostih i uz svoje pravo oteti se pogibeljim, a kamo li joj neće biti težko, ako ju sami lišimo samosvojnoga njezinoga prava.

Napokon na one misli, koje je tečajem debate, osobito moj predgovornik izrekao, imam samo to odgovoriti, da on imade jako mnogo mislih; ali ja mogu kazati, i obećajem, da ću to u svoje vrieme i dokazati, da te misli nisu sta jale u savezu, ter da nije dokazano ono, što se je dokazati imalo, jer već sada tvrdim, sto ću u svoje vrieme i dokazati, da njegove teorije o centralizmu, dualizmu i federaciji već na prvi mah nestoje. Zato sada opet ponavljam, buduć da sam uvjeren, da načela izražena u najnovijem izpravku na nedosljednosti vode, da ja uzanj pristati nemogu, već izrikom pristajem uz izpravak manjine odborove.

Na strani 433. u drugom stupcu od redka 11 počamši uvršćena je *osnova zakonska o uredjenju zem. arhiva* onako, kako je za viećanje predložena bila, te se ima zamieniti sa onom, kako je iz debate proizišla, naime:

§. 1. Zemaljski arkiv, kano sahranište svih na javno pravo kraljevine ove, ter na povjestnicu i sve grane javne uprave odnosećih se izpravah, kano napose i svih saborskih spisah, stoji pod nadzorom sabora.

§. 2. Zemaljskomu arkivu neposredno predstoji arkivar. On je odgovoran za nutarnji red arkiva i za savjestnu sahranu uloženih spisah.

§. 3. Arkivar ima pridieljena si pristava i pisara, zatim poslužitelja.

§. 4. Poraba arkiva za oblasti i za posebnike ustanoviti će se posebnimi pravili.

§. 5. Arkivara imenuje zemaljski odbor, saslušav akademiju znanostih; dok se zemaljski odbor neustroji, imenuje ga ban na predlog akademije. Ostalo osoblje imenuje ban uslied razpisana natiečaja. Plaće se ustanovljuju sliedeće: arkivaru 1200 for., pomoćniku 800 fr.; pisaru 500 for., poslužitelju 300 for. na godinu, i to bez ikakove uzgredne pristojbe.

Osoblju ovomu pripada pravo na mirovinu u smislu obćenitih propisah.

§. 6. Upravne troškove za zemaljski arkiv nosi regnikolarna zemaljska zaklada.

*

Na stranî 32. stupac 2. redak 5. odozdol mjesto: u cielokupnoj itd., čitaj: *nego u cjelokupnoj* itd.

Na str. 44. stupac 1. redak 2. odozgor mjesto: dodje, čitaj: *doče.*

Na str. 54 „ 2. „ 15. prosinca, čitaj: *16. prosinca.*

Na str. 111. stupac 2. redak 22. odozdol mjesto povierenje, čitaj: *uvjerenje.*

„ „ *192.* „ 1 „ 13. „ Niemci, čitaj: *učenici.*

„ „ *311.* „ 1 „ 29. „ političnim, čitaj: *finim.*

Sedamdeseta saborska sjednica

držana dne 1. svibnja 1867 u 11 satih prije podne, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Visoki sabore! Previšnjom voljom nj. Veličanstva, premilostivoga kralja i vladaoca pozvani, da pretrgnuto 9. siečnja tekuće godine saborsko zasjedanje nastavimo i po svoj prilici o budućoj sudbini našega, oči svoje više nego ikada u nas upirućega naroda, svoju izreknemo, čast mi je prije svega vis. saboru prispjele medjutim kraljevske odpise predati.

Bilj. Roberto Zlatarović čita:

1) kr. odpis, kojim se odgodjeni sabor na 1. svibnja opet sazivlje;

2) kr. odpis, kojim se odgovara na sab. adresu, te zaključak ugar. sabora ob odnošaju trojedne kraljevine naprama Ugarskoj za pretresivanje i prihvaćenje predlaže.

3) kr. odpis o tom, da se po saboru izradjeni zakon o evangelicih u troj. kraljevini nesankcionira.

Predsjednik: Mislim, da ću volju vis. kuće izraziti, ako izrečem, da se ti odpisi imadu tiskati, medju članove saborske razdieliti i onda na dnevni red staviti (Glasovi: dobro!)

Josip Špun: Javne novine pišu, da je preuzvišeni g. biskup Stossmajer otišao sada u Pariz. Ja mislim, da će te novine dobro biti ubavieštene, jer stoje u doticaju sa njegovom osobom. S jedne strane to, što je dužnost biskupa na sabor doći ili opravdati se, a s druge strane to, što njegova preuzvišenost ima na ovom saboru velik upliv, nuka me, da činim interpelaciju na vis. predsjedničtvo, neka se izjavi, da-li je to istina, i ako jest, neka se njeg. preuzvišenost pozove, da na sabor dodje.

Predsjednik: Imadem čast odgovoriti, da meni službeno ništa znano nije; ja ću se postarati i zadovoljiti koliko moguće želji ovoj.

U ostalom imadem čast priobćiti dopis upravljen od vis. dvorske kancelarije na g. bana.

Bilj. Roberto Zlatarović: čita taj dopis.

Predsjednik: Želi li vis. kuća, da se i taj dopis tiska? (Glasovi: Neka se tiska!)

Antun Vakanović: Imade više gg. zastupnikah novoizabranih, ter će trebati da se verificiraju. Medjutim izstupio je jedan član iz onoga odbora, t. j. g. Mihalić, i zato imam čast predložiti, da bi se izabrao peti član, da odbor može raditi, da neostane više gg. zastupnikah lišenih svojih pravah.

Predsjednik: Taki ću na to doći.

Dužnost mi je izviestiti vis. sabor o promjeni članovah vis. kuće. Tom prigodom nemogu, da nebi prije svega žalostnim srcem napomenuo, da nam je u to vrieme opet nemila sudbina jednoga muža otela, muža, u kojem su mnogi vrloga prijatelja, i svikoliki vrloga i žarkoga domoljuba, veoma vieštoga i odličnoga parlamentarskoga borioca štovali i poznavali, lišila nas je muža, kojega bi radi njegovih obilatih plemenitih svojstvah uma i srdca svaki parlamenat i svaki narod sa ponosom „svojim“ nazvao bio. — Mislim, da uspomenu toga člana, bivšega zastupnika trgovišta Jastrebarskoga, baruna Dragojla Kušlana dostojnije proslaviti nemožemo, nego ako ovo zastupstvo u ime cieloga naroda u znak dubokoga sažaljenja svečanu izjavu učini, ter da ću prema volji vis. kuće raditi, ako gg. zastupnike umolim, da bi ustajom iz svojih sjedalah to učinili. (Vis. kuća ustane sa uzklici: Slava; slava mu!) —

Nadalje je sriemska županija vratila izborni zapisnik g. zastupnika Aleksandra Vukašinovića, u kojem su bivše formalne pogrieške sada izpravljene.

Gospodin Mihalić, zastupnik grada Karlovca, položio je mandat.

Barun Prandau izpriča se, da bolesti radi na sabor doći nemože.

A sliedeća gg. novoizabrani zastupnici podnieli su svoje vjerodajnice: gg. Sabljić, zastupnik grada Karlovca, Šušković, zast. kaptola Križevačkoga; Perkovac, zast. sv. Ivanski; Randić zast. grada Rieke.

To bi se imalo predati odboru verifikacionalnomu. Buduć da po propisu našega poslovnika odbor taj iz pet članovah sastojati ima, a jedan izmedju bivših članovah, naime g. Mihalić, položivši mandat svoj, prestao je biti članom istoga, odbora, zato molim vis. sabor, da se prije svega izvoli izjaviti tko će kao peti član u taj odbor stupiti. (Glasovi: Izbor!)

Ako vis. kuća želi formalni izbor, neka se izvoli izjaviti. (Glasovi: gospodin Zorac; gospodin Vakanović!)

Fr. Žužel: Koji su već članovi toga odbora? da znamo birati.

Predsjednik: (Čita imena četvorice!)

Buduć se je s jedne strane pojavilo mnogo glasovah za g. Vakanovića, s druge za g. Zorca, molio bi ja, da ustanu ona gg., koja su za g. Vakanovića (Većina ustane.)

Neimajuć drugoga predmeta zaključio bi današnju sjednicu; nego imadem još jedan predmet, kojega škakljive naravi radi javnomu pretresivanju podvrći nemogu, zato molim da kad obćinstvo otide, gg. članovi ovdje ostati izvole.

Time zaključujem današnju javnu saborsku sjednicu.

Sedamdeset i prva saborska sjednica

držana dne 2. svibnja 1867. u 11 satih, pod predsjedničtvom prvoga podpredsjednika g. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvaram današnju saborsku sjednicu s molbom, da g. bilježnik zapisnik jučerašnje sjednice prije svega pročitati izvoli.

Bilježn. Roberto Zlatarović: Čita zapisnik:

Zapisnik

sedamdesete sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 1. svibnja 1867. pod presjedom poglavitoga i veleučenoga gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

U 11 satih prije podne otvori sjednicu prvi podpredsjednik saborski Dr. Mirko Šuhaj, pozdravljajuć kratkim govorom sakupljene opet članove saborske, i napominjuć važnost predmetah, što ih sabor u sadanjem svomu zasjedanju riešiti imade. Zatim javlja saboru, da su prispjeli previšnji kr. odpisi, koji se odmah proglasiti imadu, te ih predade saborskomu bilježniku Zlataroviću, koji ih javno razpečati i sliedećim redom proglasi:

Br. 1022. kr. odpis od 11. trav. o. g. br. 88., kojim se sabor, kr. odpisom od 4. siečnja o. g. odgodjen, na dan 1. svibnja t. g. opet u grad Zagreb saziva.

Br. 1023. kr. odpis od 23. trav. o. g. br. 109. kojim se odgovora na saborsku adresu od 19. pros. 1866., kojim se na uvaženje priobćuje zaključak ugarskoga sabora u pogledu hrvatskih posalah, kojim se napokon sabor pozivlje, da do 15. svibnja o. g. svoje poslanike pošalje na ugarski sabor radi sastavljanja krunitbene zavjernice.

Br. 1024. kr. odpis od 31. siečnja o. g. br. 35., kojim se zaključku saborskomu u pogledu slobode vjerozakona evangelikah potvrda uzkraćuje, uz primjetbu, da je saboru prosto predložiti preinake postojećih u tom obziru naredabah, ako mu se svidi, da su kakove preinake potrebne.

Glede ovih 3 previšnjih kr. odpisah bude zaključeno, da se prije svega imadu tiskati i medju članove saborske razdieliti.

Br. 1022. Pročita se pripis kr. dvorske kancelarije na bana, kojim se uslied previšnjega riešenja od 25. trav. o. g. četverogodišnji tečaj pravoslovnih i državoznanstvenih naukah na pravoslovnoj akademiji zagrebskoj dozvoljuje, kao i to, da zemaljski sinovi izučivši cieli taj tečaj mogu postati odvjetnici i bez doktorata.

Zaključeno: da se i ovaj pripis ponajprije tiska i međ članove saborske razdieli.

Iza toga interpelira zastupnik Josip Špun predsjedničtvo, zašto nije biskup djakovački svoga mjesta na saboru zauzeo? Predsjedničtvo primjećuje, da mu o tom nije ništa oficiozno znano, te će na interpelaciju odgovoriti, čim bude što izvjestnoga doznao.

Predsjedničtvo prihvati rieč, da priobći saboru promjene, koje su se u krugu članovah saborskih od vremena razstanka njihova dogodile, napominje ponajprije smrt zastupnika jastrebarskoga Dragutina Br. Kušlana, muža odlikovana radi riedkih svojih umnih svojstvah i gorljivoga rodoljubja; te znajuć, da su izvanredne zasluge njegove obće poznate i uvažene, predlaže — da ih saborski članovi ustajom sa svojih sjedalah proslave, što bi takodjer uz trokratno „slava“ učinjeno.

Br. 994. Županija sriemska podnaša izpravljeni zapisnik ob izboru zastupnika Aleksandra Vukašinovića.

Zapisnik taj bi upućen na obor verifikacionalni.

Br. 1006. Zastupnik grada Karlovca Ed. Mihalić polaže svoj mandat.

Prima se s obzirom na podnesak pod br. 1015. na znanje.

Br. 1011. Barun Prandau javlja, da radi bolesti nemože doći na sabor.

Uzeto do znanja.

Br. 1015. Grada Karlovca poglavarstvo podnaša zapisnik ob izboru Vinka Sabljića mjesto Ed. Mihalića, koji je mandat svoj položio.

Upućuje se na odbor verifikacionalni.

Br. 1016. Kaptol križevački podnaša zapisnik ob izboru kanonika Josipa Šuškovića mjesto bivšega zastupnika kanonika Bukvića.

Upućuje se na sabor verifikacionalni.

Br. 1018. Poglavarstvo grada Rieke podnaša zapisnik ob izboru Dr. Randića mjesto Ivana Ciotte, koji je mandat svoj položio.

Upućuje se na odbor verifikacionalni.

Povodom tim, što je bivši član odbora verifikacionalnoga zastupnik naroda Ed. Mihalić mandat svoj položio, predlaže zastupnik Antun Vakanović, da bi se u taj odbor izabrao novi član. I budući da su se u tu svrhu pojavili gla-

sovi stranom za predložitelja, stranom za zastupnika Zorca, to privoli sabor, da se ustajanjem većina glasovah konštatira.

Glasovanje tim načinom preduzeto izpalo je na korist zastupnika Ante Vakanovića, te ga predsjedničtvo proglasi za člana odbora verifikacionalnoga većinom glasovah izabrana.

Nakon dovršenih tih posalah bude sjednica sabora po predsjedničtvu zaključena uz primjetbu, da se pretvori u tajnu sjednicu, kojoj bi imalo predsjedničtvo predložiti na riešenje predmet, glede kojega drži, da nespada na javno pretresivanje. U toj tajnoj sjednici da će moći ujedno opredieliti dan prve buduće javne saborske sjednice, u kojoj će se glede predmetah na dnevni red staviti se imajućih dalnja odrediti. Sabor pristaje uz želju i predlog predsjedničtva.

Tim bude zapisnik zaključen i podpisan.

Dr. Mirko Šuhaj s. r.
podpredsjednik saborski.

Robert Zlatarović s. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako nitko nikakve primjetbe neima, zapisnik po vis. kući odobrenim proglašujem.

Josip Špun: O mojoj interpelaciji neima ništa u zapisniku.

Bilj. R. Zlatarović: Ako vis. kuća želi, da dodje interpelacija u zapisnik, ja ću to učiniti; ja sam držao, da to nije potrebno, jer se samo zaključci imadu u zapisnik staviti. (Glasovi: Nisu ni podnesci zaključci!). Ako vis. kuća želi, ja ću uvrstiti.

Predsjednik: Buduć interpelacija narav predloga imade, to bih mislio, da se metne u zapisnik. (Učinit će se naknadno!).

Predsjednik: Čast mi je vis. saboru priobćiti, da mi je jedan odbor, koji je malo prije sjednice kod mene bio, u ime obćinah Brckovljani, Dugoselo i Kraljevec za jugoslavensko sveučilište predao 556. for. 7. nč. i to 550 for. u obveznicah sa kamati od 1/1 1866. ostalo u gotovom novcu. Novce ću na dotično mjesto odpraviti; a plemeniti taj dar imao bi se sa zahvalnošću ubilježiti u naše saborske spise. (Uzklikom „Živio“ primljeno!).

Isto tako baronica Ivana Kušlan posebnim pismom na mene upravljenim očituje, da po želji njezinog supruga znatan dio njegove knjižnice poklanja akademiji, i da će upitne knjige predati, čim zemaljska naša knjižnica uredjena bude. (Sa zahvalnošću primljeno).

G. vel. žup. Špun izpriča se, da radi bolesti, koju je liečničkom svjedočbom izkazao, do 1. svibnja na sabor doći nemože, nu čim se uporavi, da će svakako doći. (Na znanje uzeto).

G. baron Rudolf Bedeković izpriča se, da stranom radi bolesti, stranom što jezika hrvatskoga nerazumije, na sabor doći nemože. (Na znanje).

Mjesto pokojnoga prote Nikolića došao je amo g. Alexander Sedlarović, koji se poziva na vjerodajnicu prote Nikolića, u kojoj se on zbilja kao njegov zamjenik očituje. Ja sam stvar predao verif. odboru.

Odbor domoljubnih gospojah u Ljubljani pošilja njekoliko srećakah po 50 novč. za lutriju, koje će žriebanje 20. srpnja o. g. biti. Čisti dohodak namienjen je za iznemogle vojnike slovenskoga naroda. Tko želi imati te srećke, neka se kod presidiuma najaviti izvoli.

Gosp. Roža, ravnatelj pomoćnih uredah kr. namjestn. vieća, podnaša nov inventar saborskog pokućtva, predlaže nagradu onomu, koji je za ovu vrieme, što sabora nije bilo, pokućtvo čistio, ište da se tražbina Lovrenčić i Dolovčaka namiri, i moli za odredjenje, tko da ima nadzirati pokućtvo, kad sabora neima.

Ja mislim, da se ta stvar predade financijalnom odboru, da izviešće podnese. (Prima se!)

Knežević, oficial kod banskoga stola, moli za podporu. Buduć zaklade za to neimade, a molitelj ima 6 diece, te zbilja kukavno živi, s toga bi se ja usudio predložiti, da gospoda, koja bi možda sklona bila, njemu kakav dar podieliti, to kod predsjedničtva učiniti izvole.

Napokon podnaša verif. odbor svoje izviešće.

Bilj. Mart. Ožegović: Čita izviešće verif. odbora, u kojem se predlaže, da se gg. Randić, Perkovac, Sedlarović, Sabljić i Šušković ovjerovljuju, a vjerodajnica g. Alex. Vukašinovića se radi formalnih pogriešakah natrag za izpravljanje vraća.

Predsjednik: Prihvaća-li vis. kuća ovo izviešće odbora? (Prima se!).

Po zaključku jučerašnje sjednice kr. reskripti su natiskani i medju gospodu razdieljeni. Vis. kuća ima sada o tom viećati, da-li želi dan opredieliti za pretresivanje, ili želi da se odboru predadu

Mirko Hrvat: Da se jučer pročitani kr. reskripti čim prije u saborsko pretresivanje uzeti mogu, usudjujem se ja na temelju čl. 34. poslovnika predložiti, da se kr. odpis pod br. 88., zatim onaj pod br. 109. povjeri odboru ad hoc, sastojećomu iz devet članovah, koji bi se po poslovniku tajnim skrutiniumom izabirati imali; zatim, da se čim prije izbor svrši, predlažem, da se sjednica na $\frac{1}{4}$ sata u svrhu dogovaranja odgodi.

Jovan Živković. Ja ću najprije prosboriti o tom, na koji način da ova stvar dodje do saborkoga pretresivanja, i kako da biramo odbor. Mi imamo 3 načina, kojimi možemo k tomu poslu pristupiti. Jedan način je onaj, o kojem mislim, da je nemoguć, to jest, kad bi se predmet upravio na onih 5 odborah, koji više neeksistiraju, jer svi znamo, da smo već za svaku struku izabrali drugi posebni odbor. Drugi način jest taj, da ako nalazimo za shodno i potrebito, ovu stvar odmah uzmemo u pretres. A treći jest onaj, kojega je predložio g. predgovornik. Za prvi način ja nisam, niti sam za drugi, jer ako i jest ovaj predmet prešan, u toliko je važniji, i ja zato mislim, da se nijedan član ove vis. kuće nebi usudio reći, da je već sada u stanju, meritorno o njem sboriti. Ja se dakle slažem sa predlogom, da se predmet taj povjeri odboru ad hoc.

Nu prelazeć na drugo pitanje, to jest ono, iz koliko članovah neka se sastoji taj odbor, razlikujem se daleko od g. predgovornika; ja naime mislim, da bi u ovom odboru imao biti najmanje 21 član. Ova stvar je takove važnosti, da treba, da se što ozbiljnije i sa svake strane tako izcrpi, da ono, što je važno, bude već u samom odboru pretresano, a ozbiljnost vremena zahtieva, da se predmet nepretresiva u saboru možebiti kakih 8 danah, već u samom odboru, ter čim bude više članovah u odboru, tim više ljudih bude pozvanih, već ondje mnienja svoja razložiti i svestrano pretresti.

Dakle predlažem, da se u taj odbor bira 21 član, jer to zahtieva i ozbiljnost vremena i važnost predmeta.

Treće pitanje, što je g. predgovornik napomenuo, jest, da se odbor, sastajao se on iz 9 ili 21 osobe, bira tajnim skrutiniom.

Kako je vis. kući poznato, ja nisam prijatelj nikakvih tajnostih, ja sam svoje mnenje svagda i u svako doba javno očitovao, očitovati ću ga i sada. Nu za sada molim vis. kuću, da se, kad primi načelo, da se ova stvar povjeri odboru, i kad se zaključak učini o broju članovah toga odbora, pretvori u tajnu sjednicu, za da se glede načina biranja postigne ono, što je najviše potrebno, t. j. sloga i sporazumljenje, i ja si pridržavam pravo, da onda izrečem patriotično svoje razloge, s kojih to predložem. Molim dakle, da, ako se kuća za odbor ter za ovaj ili onaj broj istoga izjavi, da se onda neide odmah na tajni skrutinium, nego da u tu svrhu bude tajna sjednica.

Josip Špun: Ja sam odlučno proti tomu, da bude u odboru 21 član, jer kaošto znamo, ljudi su čudne ćudi.

Nije dakle dosta, da njekoliko danah ovaj odbor u jednoj sobi svoje misli pretresava, nego ljudi vani hoće takodjer znati, što se u sabornici radi, dakle neka oni članovi saborski, koji nebudu u odboru, onda u sabornici govore i oni će time posao više pospješiti nego ako sjede u odboru, jerbo 9 ljudih prije će se umoriti govoriti nego li 21.

Josip Briglević. Što se ovoga pitanja tiče, slažem se sa g. Živkovićem, samo u tom ne, da se zaradi izbora drži tajna sjednica. Običajno je, da svaki zapiše imena na cedulju, ter ju preda, pak onda se vidi, tko da je izabran.

D. Nap. Špun: Ja bi rekao, da prvo pitanje ovdje jest to, da li će se sjednica odgoditi na vrieme ili ne; zatim da je pitanje drugo, da li će debata o načinu izbora biti predmet viećanja u javnoj ili u tajnoj sjednici.

Ja izpoviedam, da nenalazim za nikoga zazorno, i ja sam takodjer za to, da se razpravlja u tajnoj sjednici, da li će se birati po skrutiniumu ili po aklamaciji, i da bi bio samo jedan čovjek, kaošto znamo da je g. Živković zato, meni bi već to bilo dosta motiva, da mu pružamo priliku, da nam kaže svoje dvojbe, jer držim, da su takove naravi, da bi u javnosti dirnule neugodno.

Glede broja samoga mislim, da bi bila devetorica podpuno dosta, nego i to bi mogao upravo tako sposoban predmet tajnoga viećanja biti. S toga podupiram predlog gosp. Živkovića s tim dodatkom, da se i ovo drugo pitanje o broju u tajnoj sjednici razpravlja.

Franjo Lovrić: Ja mislim, da smo u tom pitanju svi složni, da se ima izabrati jedan odbor, koji će ove kraljevske predloge pretresti i predlog saboru učiniti, samo se mnienja razilaze u tom, ima li se odbor sastojati iz 9 ili 21 člana.

Ja kažem, da bi za pospješiti posao dovoljno bilo 9 članovah, slažem se dakle u tom sa predlogom g. Hrvata. Ima li se tajna sjednica držati, osobito glede ovoga izbora, to dakako po poslovniku stoji svakomu članu slobodno predložiti, i ako g. Živkovića 15 članovah podupira, onda se tajna sjednica držati mora, a u toj će se odlučiti, da li ima povoda držati ju ili ne. Ja dakle molim vis. predsjedničtvo, da bi se glasovalo 1) o tom, ima li se odbor izabrati, 2) o tom, iz koliko članovah ima se taj odbor sastojati i onda, da li se podupira dovoljno predlog g. Živkovića, da se drži tajna sjednica.

Antun Vakanović: U tom, da se pretresivanje kraljevskih reskriptah povjeri odboru, kako vidimo, sav sabor jedne je misli. Razlikuju se misli samo u drugih pitanjih t. j. 1) glede broja osobah odbora i 2) da li se ima u svrhu izbora držati tajna sjednica ili ne.

Što se broja tiče, to može vis. sabor o njem odmah sada odlučiti, ili u tajnoj sjednici.

Ako bi se sada već odlučivalo glede broja, onda bi ja pristao uz mnienje g. Živkovića, da bude u odboru 21 član, i to baš s razloga prevelike važnosti ovoga predmeta, jer uvjek će bolje biti, ako se više raznih mislih u istom odboru već malo obrusi.

To ipak ne izključuje, da svim članovom sabora nebi bilo prosto u javnoj sjednici mnienja svoja izreći. Zato mislim, da briga g. Špuna nije temeljita. Što se mene tiče, ja ću ono, što sam u privatnom krugu govorio, takodjer u javnoj sjednici očitovati. Dakle mislim, da bi shodno bilo, ako se u taj odbor 21 član izabere.

Što se tiče potrebe tajne sjednice, na koliko sam ja pojmio misli g. Živkovića, protezala bi se njezina svrha osobito tamo, da bi se možebiti razne stranke, koje obstoje u vis. ovom saboru, tako porazumjele, da bi taj izbor jednoglasno možebiti izpao. Zato ja mislim, da bi tajna sjednica bila probitačna i glasujem za nju.

Jovan Živković: Što se toga tiče, da bi broj od 21 bio prevelik, te bi onda težko došlo do sporazumljenja, znamo, da ovomu odboru stoji prosto, izabrati trojicu ili četvoricu, koji će izraditi tu stvar. Glavno je pako to, da 21 mogu sudjelovati kod debate, a to neizključuje ni onu mogućnost, da i ostali članovi sabora mogu prisustvovati debatam o elaboratu, naravno bez glasa i uticaja. Zato ja ostajem kod svoga predloga, da se 21 član izabere.

Predsjednik: Prije nego prelazim na ovo pitanje, imam činiti još jednu opazku. Jedan i drugi g. predlagatelj ograničio se je samo na 2 reskripta, dočim imamo 3, a sa dopisom dvorske kancelarije 4.

Ako je u načelu, kako mi se čini, glede prvih 2 reskriptah primljeno, da se predadu odboru, mislim, da bi se to isto i s ostalimi učiniti imalo.

Imenito imade ovdje kralj. odpisa, kojim se zaključku saborskomu i dotično osnovi zakonskoj glede podpune vjerozakonske slobode i sjedbenikom jedne i druge evangeličke crkve podieliti se imajuće, previšnja potvrda ukraćuje. Ja bih mislio, da bi se taj mogao povjeriti administrativnomu odboru, iz kojega je ova stvar proiztekla. (Glasovi: Dobro!) Isto tako mislim, da bi se pripis dvorske kancelarije glede 4. tečajá na pravoslovnoj akademiji početkom buduće školske godine uvesti se imajućega predao odboru naukovnomu, koji će najbolje znati, šta da se ima učiniti. (Glasovi: Dobro!) Što se ostalih 2 reskriptah tiče, slažu se svi u tom, da se predadu odboru ad hoc. (Glasovi: Jest!).

Samo je sada pitanje, iz koliko licah da se odbor sastoji, i kako da se bira. G. zastupnik Mirko Hrvat predlaže broj od 9 licah, a g. zastupnik Živković broj od 21 člana, te ako sam gosp. Živkovića dobro razumio, on želi, da se pitanje o broju ovdje rieši, i da se samo glede načina izbora sjednica pretvori u tajnu. Ako se dakle ono prvo pitanje ovdje riešiti želi, (Glasovi: Neka se ovdje odluči, odmah!): onda bi ja molio, da izvole ustati ona gg. koja su za to, da bude 9 članovah u odboru. (Ustanu 54 gg. saborskih članovah.) Neka izvole sada ona gg. ustati, koja su za to, da odbor ima 21 člana. (Ustanu 44 gg. sab. čl.)

Dakle većinom glasovah je zaključeno, da se odbor iz 9 članovah sastojati imade.

Drugi dio predloga g. Živkovića tamo je smjerao, da bi se vrhu načina izbiranja sjednica pretvorila u tajnu. Je li se podupire taj predlog? (Ustane dovoljan broj članovah.)

To je dovoljan broj, imade se dakle držati tajna sjednica, i budué će se to pitanje za $^3/_4$ sata moći svršiti, dižem ja od $^3/_4$12 do $^1/_2$1 javnu sjednicu. (Sliedi tajna sjednica).

Predsjednik: (Otvori opet javnu sjednicu.)

Visoki sabore! Porazumljenjem svekolike gg. sabornikah jesu u odbor, koji će imati pretresati kralj. odpis pod br. 88. kaošto i onaj pod br. 109., jednoglasno izabrana sliedeća gospoda: Mažuranić, Prica, Čepulić, Mrazović, Perkovac, Rački, Hellenbach, Živković i Stojanović.

Ja bih molio ovu gg., da se poslie sjednice sastati, konstituirati i dalnje, svoje djelovanje opredieliti a bezodvlačno započeti izvole.

Mirko Hrvat: Poznato je vis. saboru, da je g. zastupnik Jastrebarski preminuo, a nije poznato, da li je mjesto njega nov izbor odredjen ili ne. S toga molim vis. predsjedničtvo, da nam stvar razjasniti izvoli.

Predsjednik: Ja sam malo prije od g. vel. župana zagrebačkoga saznao, da je izbor ne samo u Jastrebarskom kotaru nego i u Gorici već razpisan, te da će se bezodvlačno preduzeti, i to, kako čujem, u Turopolju već u nedjelju.

Vel. župan Ivan Kukuljević: Ja mogu stvar time razjasniti, da radi toga već prije nisu bili razpisani izbori, što prije županiji zagrebačkoj službeno nije bilo prijavljeno, da su ova 2 mjesta izpražnjena; a kako je bilo, to odmah se je i naredilo, da se imade izbor preduzeti.

Mirko Hrvat: Ja sam sa izjavom vis. predsjedničtva zadovoljan, nu nisam zadovoljan sa izjavom g. vel. župana; jer mislim, da izbore neimade razpisati politička oblast, nego predsjedničtvo sabora, ter zato želim, da u buduće neidu izbori kroz te dugačke kanale.

Predsjednik: Dosad bila je konstantna praksa ta, da je predsjedničtvo sabora izpraznjenje kojega mjesta namjestničtvu prijavilo i da je ovo izbor onda odredilo.

U ostalom, ako je po volji vis. kuće, ja bi sjednicu zaključio, pa ću ureći drugu, čim mi bude koji od odborah prijavio, da je svršio posao, koji mu po visokoj ovoj kući izručen bijaše.

Sedamdeset i druga saborska sjednica

držana dne 9. svibnja 1867. u 10 satih, pod predsjedničtvom prvoga podpredsjednika g. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvaram 72. saborsku sjednicu moleći prije svega, da se zapisnik prošle sjednice pročita.

Bilježn. M. Ožegović čita:

Zapisnik

sedamdeset i prve sjednice sabora trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonske i Dalmatinske u Zagrebu na 2. svibnja 1867. pod presjedničtvom gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika, uz bilježenje Mart. Ožegovića saborskoga bilježnika držane.

Najprije pročita g. saborskoga bilježnik Zlatarović zapisnik 70. sabor. sjednice i taj bi odobren tako, da se i interpelacija g. Josipa Špuna, glede izbivanja preuzv. g. biskupa Štrossmajera iz sabora, u isti naknadno uvrsti.

Poslie toga priobći g. predsjednik sabora:

1) da su obćine Brckovljani, Dugasela i Kraljevec kroz odaslani u tu svrhu odbor položile za jugoslavensko sveučilište državnu obveznicu vrhu 550 for. sr., na 1. siečnja 1855. izdanu uz 5% kamate glaseću, sa 5% kamati od 1. siečnja 1866. tekućimi, dodavajuć u gotovom 6 for. 7 novč., i da je ta svota odboru za jugoslavensku akademiju i sveučilište predana kao br. 1041.

Velikodušni ovaj dar prima se sa zahvalnošću do znanja i ujedno se ovdje bilježi, za da ga i kasno potomstvo vriedno ocieni i spominje.

2) Barunica Ivana Kušlanova priobćuje pismom svojim od 28. trav. 1867. kao br. 1026., da bude znanstven dio knjižnice pokojnoga svoga supruga Dragoila bar. Kušljana jugoslavenskoj akademici polag njegove želje predala, čim naša zemaljska knjižnjica uredjena bude.

Stranom dar, a stranom prijava ova primaju se do ugodna znanja sa zahvalnošću i biti će skrb dotičnoga zavoda, da dar u svoje vrieme preuzme i za korist sveobću upotriebi, te tim i uspomenu darovatelja dostojno za znanje potomstvu izruči.

3) Prijava presv. g. vel. župana požežkoga Miroslava Špun-Strižića, da radi bolesti liečničkom svjedočbom dokazane za sada na sabor doći nemože kao pod br. 1027. — uzimlje se do znanja.

4) Pismo g. Rudolfa bar. Bedekovića, c. kr. komornika pod 26. travnja 1867. u Beču izdano, da radi sveudilj trajuće bolesti, a vrhu toga i radi toga, što hrvatskomu jeziku vješt nije, na sabor doći nemože, kako pod br. 1028 — prima se do znanja.

5) Povodom dopisa gospojinskoga odbora u Ljubljani pod 8. veljače 1867. izdanoga, da za korist onih, koji su u posljednjem ratu osakaćeni, ili opeta za korist udovah i sirotčadi u tom ratu palih momakah iz krajnske vojvodine lutrija odredjena jeste i da se sriećke ote lutrije svaka po 50 novč. a. vr. razprodavaju, br. 1029: pozivlju se dotična gospoda, da srećke kod predsjedničtva saborskoga uz položenje svote preuzmu.

6) G. ravnatelj pomoćnih uredah kod kr. namj. vieća Ivan Roža pod br. 1017. podnaša našastnik pokućtva i inih spravah sabora trojedne kraljevine, zatim izkaz onih stvarih, kojih u saborskih prostorijah neima, te predlaže, da se trgovcima Dolovčaku i Lovrenčiću tražbina za svieće izplati, da se Vjekoslavu Bernatu za čišćenje pokućtva i prostorijah nagrada podieli, a ujedno da se odredi, komu da se saborske stvari uz inventar za čuvanje predadu za ono vrieme, kada sjednice držane nebudu?

Ovaj dopis ustupljuje se financijalnomu saborskomu odboru da predmet razsudi i shodan predlog učini.

7) Povodom tim, što g. Franjo Knežević, official kr. ban stola, molbom br. 1009. označenom moli podporu za sebe i za svoje šestero neobskrbljene djetce — pozivlju se gg. članovi sabora, da kod predsjedničtva saborskoga molitelju kroz dobrovoljne prinoske u pomoć priteku, jer će ondje arak otvoren biti, dočim neima zaklade, iz koje bi ovaj sabor inače podporu pružiti mogao.

8) Izviešćem svojim pod br. 1030. osrednji ovjeritbeni saborski odbor predlaže, da se izborni zapisnik

a) g. Aleksandra Vukašinovića, zastupnika za kotar Iločki županije sriemske, istoj županiji vrati iz razloga, što se iz zapisnika neuvidja, da li su prisjednici izborne deputacije imenovani, ili ne, jer Nikifor Popović i Jovan Štefanović, kao takovi na zapisniku podpisani nisu; — zatim,

b) da se izbor gg. dra. Antuna Randića za zastupnika grada Rieke, —

g. Ivana Perkovca za zastupnika kotara Sv. Ivanskoga; —

g. Josipa Šuškovića, kanonika, za zastupnika kaptola križevačkoga; —

g. Vojka Sabljića, za zastupnika grada Karlovca, — te g. Aleksandra Sedlarovića, za zastupnika konsistorije dolnjo-karlovačke,

jer su zapisnici redoviti, valjanim prizna i da se zastupnici ovjerovljenimi proglase. —

Predlog se prihvaća, te dočim se zapisnik o izboru g. Aleks. Vukašinovića, županiji Sriemskoj za nadopunjenje vraća, izjavljaju se ini izbori, i to gg. Randića, Perkovca, Šuškovića, Sabljića i Sedlarovića valjanimi, te se spomenuta gg. ovjerovljenimi članovi sabora priznavaju.

9) Povodom tim, što su kr. odpisi u 70. sjednici pročitani već štampani i porazdieljeni, predlaže g. zastupnik Mirko Hrvat, da se izašalje odbor ad hoc iz 9 licah sastojeći se, koji će kr. odpise pod br. 88. i br. 109. u pretres uzeti, i predlog ovomu vis. saboru podnieti; — gosp. pako zastupnik Jovan Živković istim povodom predlaže, da se odbor iz 21 člana sastojeći izašalje, a da se izbor članovah odbora u tajnoj sjednici obavi, te u javnoj sjednici samo posledak proglasi. —

A jer je izim ovih dvajuh kr. odpisah jošte stigo i kr. odpis br. 35/pr. označen, kojim se najviša potvrda zaključku iz saborske sjednice 14. ožujka 1866. predloženu o tom, da se evangjelikom jednoga i drugoga vjeroizpovjedanja obća podpuna sloboda vjerozakonska podieli, uzkraćuje; — nadalje

jer imade štampano i riešenje kr. dvor. kancelarije, kojim se dozvoljuje, da na pravoslovnoj akademiji zagrebačkoj bude četvrtigodišnji tečaj pravoslovnih i državoznanstvenih naukah ustrojen, ako se troškovi iz zaklade za jugoslavensko sveučilište skupljene namiriti mogu: to bude zaključeno jednoglasno, da se kr. odpis br. 35/pr. o evangjelicih sboreći izruči administrativnomu: a riešenje kr. dvor. kancelarije glede četverogodišnjega tečaja na pravoslovnoj akademiji zagrebačkoj saborskomu odboru za jugoslavensko sveučilište izaslanomu predade, za da odbori čim prije predloge shodne saboru podnesu; —

što se pako tiče inih dvajuh kr. odpisah br. 88. i 109/pr. označenih, bude većinom glasovah 57 proti 44 zaključeno, da se odbor iz 9 članovah izabere, da u taj odbor svaka od dojakošnjih stranakah u saboru tri lica izabere i da se u svrhu izbora odborskih članovah sabor u tajnu sjednicu pretvori.

Sjednica saborska bude u $^3/_4$. na 12 u tajnu sjednicu pretvorena, a kad bi opeta javna sjednica otvorena i dotično nastavljena, proglasi g. prvi sab. podpredsjednik, da su sliedeća gg. u odbor devetorice jednoglasno izabrana:

Mažuranić Ivan, Prica Maksim, Čepulić Avelin, Mrazović Matija, Perkovac Ivan, Rački Franjo, bar. Hellenbach Lazar, Živković Jovan i Stojanović Ante, koji bješe ujedno pozvani, da se odmah iza sjednice saborske konstituiraju.

10) G. zastupnik Mirko Hrvat interpellira sabor. predsjedničtvo, da li je izbor zastupnika za trgovište Jasku odredjen, dočim prijašnji zastupnik bar. Kušljan umre, i ako nije, što je tomu uzrok?

Gosp. predsjednik veleuč. dr. Šuhaj odgovori umah, da je doznao, da je izbor zastupnika i za trgovište Jasku i za kotar Turopoljski već razpisan, te da bude na brzo obavljen.

Ovo se primi do znanja s tim, da se u buduće izbori pospješe tako, da se odmah dotična oblast odavle pozove, neka izbor preduzme i obavi.

Dr. Mirko Šuhaj s. r.
podpredsjednik saborski:

M. Ožegović s. r.
saborski bilježnik.

Predsjednik: Ako nitko izmedju gg. članovah sabora nikakve primjetbe neima, zapisnik se odobrenim proglašuje.

Čast mi je vis. saboru priobćiti, da su vjerodajnice predali novo izabrana gg. zastupnici, i to: Slavoljub Vrbančić za trgovište Jastrebarsko, i Ljudevit Modić, za obćinu turopoljsku. U smislu poslovnika, i za prištediti vrieme odmah sam ove vjerodajnice na dotični odbor uputio.

Nj. svietlost knez Filip Bathyani izpričao se, da radi bolesti na sabor doći nemože; isto tako presv. g. biskup Lukijan Nikolajević, da radi težko i opasne bolesti na sabor doći nemože. (Uzeto na znanje.)

Dne 3. svibnja je g. zastupnik grada Koprivnice, Toljan, mandat položio; a 6. svibnja je isto tako položio mandat svoj preuzv. g. Iv. Mažuranić. Buduć da za grad Koprivnicu nije bili zamjenika, to sam se obratio na predsjedničtvo namj. vieća, da brzojavnim putem novi izbor odredi; te je to i učinjeno. Buduć da je za g. Mažuranića imenovan namjestnik g. Paul, to sam njega brzojavnim putem pozvao, da odmah na sabor dodje.

Mirko Hrvat: Nedvojbeno je, da je vis. sabor dosadašnju prasku parlamentarnu uveo, da se mjesto narodnoga zastupnika, koji svoj mandat položi, pozove zamjenik. Buduć da se ova praska naša netemelji niti na izbornom redu, niti na saborskom poslovniku, niti na naputku, izdanom za obavljanje izborah; nadalje, buduć da se višeputah sluči, da se izmedju onoga vremena, kad je zamjenik izabran, i izmedju onoga, kad ovaj mjesto u saboru zauzme, okolnosti i mnienja biračah toliko promiene, da on mnienje biračah nezastupa, nego u istinu samo svoje mnienje: s toga ja vis. saboru predlažem, neka zaključiti izvoli, da se u buduće, kad koji narodni zastupnik svoj mandat položi, bez obzira, da li mu je zamjenik izabran ili ne, nov izbor razpiše.

Predsjednik: Želi li vis. kuća u pretres uzeti predlog g. M. Hrvata? (glasovi: Prima se!)

Dakle zaključkom vis. kuće izjavljujem, da kadgod koji narodni zastupnik mandat položi, bio mu zamjenik imenovan ili ne, da se svakako ima nov izbor razpisati.

Gg. Slamak, Hadžić i Franić, pravnici i pisari saborski mole, da im se svakomu po jedan eksemplar saborskoga dnevnika tako g. 1861. kako i g. 1865/7. bezplatno podieli (Dozvoljeno.)

Obćinstvo županije zagrebačke obraća se predstavkom na vis. sabor u pogledu povrede zakona o novačenju.

Bilj. Stjep. Hrvoić: Čita ovu predstavku.

August Dutković: Vis. sabore! kako je silno smutila ustavnu sviest naroda našega naredba o popuni vojske od 28. prosinca 1866., koje neustavne naredbe je provedenje municipijam našim naložena bilo, to je vam, gospodo!

dovoljno poznato. Municipija naša poprimiše sve moguće korake, koji im stajaše na razpoloženje, da se izvedenje te naredbe, ako ne posve, bar do onoga vremena, dok se sabor trojedne kraljevine opet nesastane, obustavi. Svi koraci u tom smjeru poprimljeni, kaošto je poznato, ostali su bezuspješni, pače isto jedino pravo, koje se još u prošastom vremenu dozvoljivalo, koje je i istim nasljednim provincijam preostalo, pravo peticije je ustavnoj Hrvatskoj zanijekano, dočim su predstavke, ne samo županije zagrebačke nego, na koliko mi je poznato, svih municipijah, bez da su previšnjemu prestolu podnešene, jednostavno natrag vraćene. Ja držim, da su tim postupkom vlade naše ustavna prava naša toliko povriedjena, da je sigurno glavna i najnuždnija zadaća vis. kuće, da se za ta povriedjena prava svojski zauzme: s toga usudjujem se predložiti vis. saboru, da za pretresivanje toga toli važnoga i nuždnoga predmeta izabere odbor ad hoc od pet članovah, i odboru tomu dade nalog, da u rok od 48 satih izvješće vis. kući podnese.

U ostalom, ako vis. kuća moj predlog primi, da vrieme netrošimo, možebiti bi vis. kuća pristala uz to, da umolimo vis. predsjedničtvo. neka lica toga odbora predloži.

Ant. Vakanović: Dočim je g. predgovornik tu stvar tako razjasnio, da se ništa dodati nemože, te stvar doista primiti treba, ja se samo na toliko razlikujem od njega, što mislim, budući da je to tako važan predmet, da svu gg. članove vis. kuće pa i cielu zemlju zanima, da bi taj odbor višebrojan bio. Ja bi predložio 13 članovah.

Predsjednik: Imademo dva predloga; jedan, da se odbor od 5, a drugi, da se od 13 članovah sastoji. Koja su gospoda za to, da se odbor od 5 članovah izabere, neka izvole ustati. (Ustane većina, te se kuća u tom složi, da će se odbor na kraju sjednice običnim načinom izabrati.)

Nadalje je ovdje predstavka municipija bakarskoga, kojom se tuži proti izaslanomu povjereniku Čehu.

Bilj. Stjep. Hrvoić: Čita ovu predstavku.

Predsjednik: U savezu sa ovom predstavkom takodjer obćine kotara Vinodolskoga isto mole, nadalje i obćine kotara Delničkoga; ove su predstavke tako rekuć jednoglasne. Isto tako gradovi Koprivnica i Križevci podupiraju predlog ili molbu municipija bakarskoga, a napokon isto tako čini to poglavarstvo i zastupstvo slob. grada Karlovca.

Dr. Franjo Rački: Predstavka rodoljubivog već od starine grada Bakra sa kotarom, poduprta cielom riečkom županijom, osim samoga grada Rieke, poduprta takodjer drugimi municipiji naše domovine, dade mi povod, da vis. saboru učinim predlog. Ovo je jedan povod mog predloga; drugi povod nalazim u previšnjem ručnom pismu od 27. travnja o. g. na predsjednika sadašnjega ministarstva ugarskog, kojim se ovomu nalaže, da grad Rieku sa kotarom pozove na ugarski sabor, na kojem bi ona po tom osebno bez i preko trojedne kraljevine kao kakov poseban municipij zastupana bila.

Što se tiče prvoga povoda, naime predstavakah, ja mislim, da to obširnije ovdje razlagati netreba, jer toli iz predstavke municipija bakarskoga, koli iz inih vjerodostojnih izvorah poznato je, da onaj kr. povjerenik, koji je na Rieku poslan u ime nj. veličanstva kralja kraljevinah Dalm., Hrv. i Slav., sam trpi dapače trpeći izaziva izgrede, namienjene proti državnomu pravu trojedne kraljevine, dakle kojimi se takodjer potresa prestol nj. Veličanstva. (Živio!)

Što se tiče drugoga povoda, ja to nikako nemogu u sklad dovesti, da dočim pitanje odnošajah izmedju trojedne kraljevine i kraljevine ugarske do sada nije riešeno, dočim izmedju trojedne kraljevine i kraljevine ugarske poslje dogodjajah od g. 1848, kaošto tvrdi čl. 42. od god. 1861. po nj. Veličanstvu odobren, neima za sada nikakve sveze niti administrativne niti zakonarske; dočim je s druge strane isto nj. Veličanstvo blagoizvolilo naložiti, da grad Rieka zastupnike svoje na ovaj sabor pošalje, dočim se, kako se vidi i iz ručnoga pisma, neima tim riešenjem prejudicirati budućemu odnošaju državopravnomu, ipak se grad Rieka već sada osebno poziva na ugarski sabor, da bude zastupana na drugi način, različit od onoga, po kojem poslje nagode može zastupana biti na ugarskom saboru.

U predstavci municipija bakarskoga moli se, da se kr. povjerenik odanle ukloni, što bi dakako pobuditi moglo u ovom saboru misao, da bi ja možebiti u tom smislu predstavku predložio; ali toli iz obzira, što je vrieme prekratko. koli takodjer iz onog obzira, što se u sadanjih okolnostih nemožemo nadati uspjehu takove predstavke, ja vis. saboru predlažem sliedeći zaključak, koji da se uvrsti u zapisnik kao obrana našega državnoga prava u tom pitanju, (Čita:) (Burni živio u sabornici i galerijah).

Predsjednik: Kod svih prosvietljenih narodah današnjega vremena drži se najviše do slobode govora, kod svih se prosvietljenih narodah sabornica kao crkva štuje, pa se nigdje nedopušta, da bi obćinstvo u razprave saborske uticalo. I naš poslovnik stoji na temelju te izreke, imenito §. 89. kaže: Obćinstvu nije slobodno dopadnosti ili nedopadnost izjavljivati. Zato pozivljem štovano obćinstvo sa svom ozbiljnošću jedanput za svagda, da se sasvim mirno i pristojno ponaša, jer ću inače prisiljen biti, pojedine ili ciele odsjeke galerijah izprazniti dati.

. . . . . . Verneda. Eccelsa dieta! (Nemir, vika, glasovi: Hrvatski!)

Predsjednik: Za vrieme prijašnjega zasjedanja je ovaj vis. sabor zaključiti izvolio, da se iznimice zastupnikom grada Rieke dozvoli govoriti talijanski. Ja mislim, da bi to dosljednost sobom donosila, da se dozvoli i za sada. (Opet vika.)

Mirko Hrvat: Istina je, da je u prijašnjem zasjedanju ovoga sabora bilo, i kaošto je vis. predsjedničtvo izjavilo, iznimice dopušteno g. Ciotti talijanski govoriti.

Razlog tomu bio je prvo, što smo htjeli pomirljivu ruku pokazati ljudem, a drugo, što g. Ciotta hrvatski nije znao. Buduć pako znano, da gosp. zastupnik, koji se digao, da govori, dobro znade hrvatski, drugo, da će jamačno govoriti u tudjem jeziku ne za obranu domovine nego proti njoj: s toga predlažem, da se njemu nedopusti, da govori u tudjem jeziku. (Živio!)

Predsjednik: Neka se dakle izvoli vis. sabor izraziti, da li se predlog g. Mirka Hrvata prima. (Glasovi: Prima se!)

Nadalje neka se izvoli vis. sabor o predlogu g. Račkoga izraziti.

(Zastupnici grada Rieke idu iz sabornice; na galerijah nemir, psikanje, usljed čega se porodi bučni nemir.)

Predsjednik: (Sve pod vikom.) U savezu sa prijašnjimi mojimi riečmi, kojimi sam jedanput za svagda opomenuo obćinstvo, da se mirno i pristojno ponaša, neugodna mi nastaje dužnost, odrediti, da se treći odiel galerijah izprazni. (Nemir.)

Ivan Vončina: Ja nemogu vis. predsjedničtvu dosta preporučiti, da nastoji obdržavati red, ali opet bi s druge strane molio, da se kod uzdržavanja toga reda neupotrebljava veća strogost nego bi bilo pravedno. Ja mislim, da su sva gospoda čuli, da je psikanje proizašlo samo od dvojice ili trojice i to na ovoj (desnoj) strani galeriji; ako bi dakle i gospoda na drugoj (srednjoj) strani galerije morali biti dionici te mjere, koja se po vis. predsjedničtvu odredjuje, sigurno to nebi bilo pravedno. U ostalom ja mislim, da bi se prepustilo obćinstvu na galerijah, neka ono samo stavi na polje takove smutljivce reda, da nebudu i druga gospoda, koja su u čestitoj namjeri ovdje, takodjer primorana otići.

Jovan Živković: Ja imam samo sa njekoliko riečih opaziti, da ako ikada, to danas treba, da zastupnik naroda nepodleži pritiskom onakovim, kakovi su se danas ovdje pojavili; jer gg. treba da sasvim mirnom dušom razpolažemo o budućoj sudbini našega naroda, koju ona gospoda ovakovim postupanjem, ili sjedila ona gore ili tu dole, ako im nije do toga stalo, da se sabor naš razprši, na kocku stavljaju. Nu onda neka i odgovornost na sebe uzmu, a ja ju od sebe odbijam.

Prelazeć na samu stvar, imam pred očima predlog g. dr. Račkoga. Taj zaključak sadržava u sebi dvoje, 1) je predložen radi toga, što znamo, da je na Rieci kralj. komisar imenom Čeh, a 2) što znamo iz najvišjeg pisma, da se Rieka pozivlje, neka neposredno svoje zastupnike na sabor ugarski u Peštu pošalje. Jedne i druge stvari radi predlaže se taj zaključak. Ja sa svoje strane, uzamši to u obzir, da nam je ono, što stoji u zvaničnih novinah, uredovno poznato, uzimam na znanje vrlo po nas neugodan čin, da je Rieka zbilja neposredno pozvana na ugarski sabor i u tom dielim sasvim nazore g. predgovornika (Živio!)

Nu gg.! ako to i dielim, ipak nemogu pristati na prvi dio toga predloga, jer ja neznam niti iz novinah niti uredovno, kojim je povodom kralj. komisar tamo otišao, pače govori se, da je dekret njegov podpisan po našem kancelaru Kuševiću, i ja onda opet neznam u kakvom kausalnom savezu to stoji sa ugarskim ministarstvom, sa ugarskom vladom, sa ugarskim kraljem. Ja neznam, je li po ustavu zabranjeno kralju, kad mu se svidi, u ovu ili onu svrhu ovoga komisara poslati, pače držim, da kralj to pravo imade. Ja dopuštam, da je ovdje jedan činovnik ugarski, kojega srce nekuca za nas, u Hrvatskoj namješćen, ali to nam još nedaje pravo, stvar tu onako motriti, kaošto g. predgovornik. On kaže, da komisar izaziva izgrede; ali nam nije poznato, kakve su naravi te izgrede, da li protiču iz naše ili iz njihove strane. Te stvari sve su uredovno vis. ovomu saboru nepoznate. S toga ja radi dostojanstva vis. sabora preporučam, da se neprenaglimo, te da se potrpimo u tom toliko, da vis. sabor ovu stvar razvidi, dočim pristajem na drugi dio ovoga predloga.

Antun Vakanović: Ja moram očitovati, da se ja i svaki rodoljub radovati mora, kad vidi naše galerije tako napunjene, jerbo to je dokazom, da se naš narod zanima sudbinom domovine, da ga ćut narodna vuče simo, da sluša kako zastupnici njegovi za sreću domovine rade; radujem se ja još više, kada vidim mladež tako mnogobrojno ovdje zastupanu, jer od nje se nadam, da je ovdje ne samo da vidi i sluša što se radi, nego da i uči od starijih, izkusnih ljudih, da bude onda mogla izkustvo svoje upotrebiti na sreću svoje zemlje.

Nu s druge strane moram se žalostiti, kad vidim, da imade ovdje ljudih, koji si arrogiraju moć, koja im nepripada; ako pako mladež, i to još mladež, koja práva uči, to čini, onda je stvar tim žalostnija.

Zato ja ono psikanje, koje smo čuli, nemogu upisati u grieh čitavomu obćinstvu, nego samo pojedincem. zato se ja nemogu složiti s time, da bi se poradi njekojih izgrednikah čitava galerija kaznila, nego ja preporučam obćinstvu, njegovomu zakonitomu čuvstvu i njegovoj slobodoumnosti, da će ono samo takovim izgrednikom znati put pokazati i dostojanstvo ove kuće i svoje uzdržati moći.

Što se tiče predmeta riečkoga, moram kazati, da se sa mnienjem g. Rački-ja sasvim slažem. Istinabog nam službeno nije ništa poznato i to bi nam moglo dati povod, ako bi htjeli sasvim formalno postupati, da interpeliramo vladu, neka nam ona priobći, što da se tamo radi; nu buduć je vrieme prekratko, buduć je vis. sabor već učinio odluku glede grada Rieke, koja se ovim samo ponavlja i na novo motivira, to nevidim razloga, zašto bi se ob ovoj stvari dalje prepirali.

Josip Briglević: Ja samo moram reći, da se čudim, kako da g. riečki vel. župan nikako nerazjasni te stvari. Ja ga dakle molim, da nam to učini. (Smieh.)

Vel. žup. Bartol vitez Smaić: Vis. saboru je bolje poznato, nego da mu ja to kažem, da ovdje neimamo vlade dužne odgovarati; nu buduć ja imam čast biti vel. županom i kapetanom grada i kotara riečkoga, neimam ništa proti tomu, da kažem, kako stvar ova stoji, i kako je Čeh ondje postupao; jer da nisam u stanju izviestiti o izgredah, ako su koji u novije vrieme na Rieci bili, to se mora pripisati tomu, da ja nesjedim sada na Rieci, nego ovdje u saboru. Stanje stvari jest pako jako jasno. Kako je g. predgovornik Živković kazao, tako stvar stoji, t. j. komisar imenovan je po domaćoj našoj vladi, i buduć sam više putah imao povod čitati dotični odpis, i ja sam u stanju, skoro od rieči do rieči vis. saboru kazati ga.

Nj. ces. kralj. Velič. blagoizvolilo je previšnjim riešenjem od 5. travnja tek. god imenovati g. plemenitoga Čeha Eduarda, penzioniranoga podpredsjednika ugarskoga namjestničtva, kraljevskim povjerenikom za županiju i za grad Rieku, zbog konfliktah porodivših se u zadnje vrieme na Rieci. Ovdje intra parenthesim moram kazati, da izraz „konfliktah“ nije dobro upotrebljen, nego da bi se bolje moglo kazati: „izgredi“. Napokon rečeno je još, da ostavivši u ostalom javnu upravu u njezinom tečaju, da se povjeri komisaru toli za županiju koli za grad Rieku vrhovno nadziranje i vrhovno rukovodjenje. To mi je čast. vis. saboru do znanja staviti, o drugom nisam u stanju dati razjasnjenja kakvoga.

Faustin Supé: G. vel. župan riečki naveo je njekoje okolnosti, koje se odnose više na formu, nego na stvar; nu ja želim o stvari samoj dati malo više razjasnjenja.

Ja prije svega ovdje moram očitovati, da se ni najmanje neslažem sa mnienjem g. zastupnika irižkoga, ako on misli, da ustav sasvim ovlašćuje nj. Velič. kroz komisare vladati u našoj zemlji. Ja toliko znadem iz naših starih zakonah i iz naše historije, da su upravo onda kralj. komisari bili izaslani, kad se nije baš najustavnije vladalo.

Ja se u ostalom u to neću upuštati, nego samo opažujem, da bi ovo načelo, kad bi valjalo, bilo jako pogibeljno za ustavnu slobodu; jer onda medju absolutismom i medju slobodnim ustavom razlike nikakve više neimade, jer ja vidim, da se kralj. komisaru, kad što zapovieda, sasvim, i to uz čudnovate posljedice, mora dati poslušnost, i onda netre-

ba nego kod svih oblastih od prvoga pa do za zadnjega činovnika imenovati kraljevske komisare, pa je absolutizam tu. Kako bi onda ja mogao rekurirati proti kakovoj taksaciji poreznih uredah, kad bi i ovi bili imenovani kraljevskimi komisari? Morao bi platiti makar i najnepravedniju taksu, za neizvrgnuti se posljedicam tobože nepokornosti. U ostalom vidim, da g. Živković želi štogod o toj stvari saznati, i ja mogu dodati još to, da se medju poslanstvom, koje je došlo na Rieku, nalazi jedan činovnik ugarskoga ministarstva, i ja bi rekao, da to nije baš najveći dokaz, da je kancelarija naša svojim nagonom to radila; a s druge strane znam, da je g. kralj. komisar došao pod magjarskimi barjaci. Ja bi dakle opet rekao, da on ima zbilja njekakvu drugu misiju nego da zaprieči izgrede. Pristajem dakle sasvim uz mnienje g. Vakanovića, da bi se stvar riešila bez dalnje razprave, jerbo inače mogao bi ja još više govoriti, što možebiti nebi bilo probitačno i ugodno u okolnostih naših.

Milić: Glede merituma predloga g. Račkoga mislim, da je sasvim točno već izcrpljen i samo glede prigovora g. Živkovića, da se nezna, koju misiju da imade kralj. komisar na Rieci, mislim, da se imenovani i osoba toga komisara mora u sklad dovesti s onim razlogom, koji je potaknut i u zaključku, naime da god. 1848. prestade medju troj. kraljevinom i Ugarskom svaka sveza u upravi i u zakonarstvu: da dakle fali ma ikoji organ u našoj zemlji, koji bi mogao izvesti izbore za sabor ugarski, koji se odredjuju kasnijim ručnim pismom, za da Rieka bude neposredno zastupana na ug. saboru. Prigovor dakle g. Zivkovića, da se predlog gosp. Račkoga nemože primiti u cjelosti već radi toga, što fale data, nemože stajati, jerbo svakako vidi se veliko protuslovje u tom, da ova osoba, akoprem je i njezin dekret podpisan po našoj kancelariji, ipak je neodvisna od naših domaćih oblastih, te prima naloge od ug. ministarstva, da izvede izbore po glasu ručnoga pisma. Ja sam podpuno za predlog g. Račkoga.

Budući da će izstup zastupnikah grada Rieke po občinstvu dotičnoga grada svakojako tumačen biti, te valjda dati i povod svakojakomu izkrivljenju: ja smatram za nužno, da se konštatira, da akoprem je postupak njekoje gg. slušateljah svakako bio nepristojan naprama dostojanstvu ovoga tiela: ipak se njihov čin, to jest izstupivših riečkih zastupnikah, opravdati neda. Mora se naime prije svega opaziti, da je g. zastupnik Verneda sasvim kadar u hrvatskim jeziku izraziti se, kaošto i gg. Martini i dr. Randić, i ja mislim, da nebi bilo umjestno niti diškretno, da se u ovom tielu govori tudjim jezikom, kojega možebiti većina ovdje nebi razumjela, samo obzirom na njekolicinu gradjanah riečkih, koji govore samo talijanski, a nesačinjavaju još nikakvoga naroda.

Bar. Lazar Hellenbach: Meni se vidi, da su gg. predgovornici krivo shvatili ono, što je g. Živković kazao. G. Živković nije priznao, da vlada ima pravo kroz kr. komisare vladati u našoj zemlji, nego on je kazao, da vlada ima pravo, komisara ad hoc poslati za koji čin. Ako sam tako dobro shvatio g. Živkovića, onda se slažem sa njegovim mnienjem.

Dr. M. Derenčin: Meni se čini, da ciela ova stvar spada u čislo običnih onih nesporazumljenjah, koja su se sve od g. 1861. glede Rieke pojavljala. Ja se podpuno slažem sa prosvjedom, što ga je predložio g. Rački, nu ja bi htio, da se osoba povjerenika Čeha sasvim izostavi. Ručno pismo Nj. veličanstva na grofa Andrassy-a je glavni predmet našega viećanja; jer njim se vriedja cjelokupnost naše domovine, a proti tomu treba da se mi ogradimo. Što se Čeha tiče, on nije drugo nego posljedica onog ručnog pisma, i znamo, da mu zadaća nije druga, nego da pripravi izbore za ugarski sabor na Rieci. Dakle mislim, da samo proti okrnjenju cjelokupnosti naše prosvjedujemo, a osoba Čeha da se sasvim izpusti.

Josip Špun: Ovo je pitanje izcrpljeno dovoljno; ja ću samo primietiti nješto g. predgovorniku Živkoviću. Cieli smisao njegova govora bio je taj, da on ništa izvanrednoga nenalazi u tom, što je Čeh kao kr. komisar poslan na Rieku, jer kaže, kralj ima pravo imenovati komisara. Ali upravo ovdje je razlika bitna, koju hoću ovdje da naglasim, i koju je on izpustio sasvim iz svog govora. Ima kralj pravo, imenovati komisara, ali u izvanrednih slučajih; ali komisari moraju biti iz one zemlje, u kojoj kralj kraljuje. Iz trojedne kraljevine da je komisar, to bi bilo sasvim u redu, ali dočim je taj komisar iz Ugarske, ugarski pensionirani činovnik, a dodan mu je ministarski pomoćnik, to se vidi, da je tudje ruke imalo magjarsko ministarstvo, i da je ono već zaseglo onamo, kamo nebi smjelo.

M. Mrazović: Ja u ovoj stvari nebi bio niti molio za rieč, da mi se nečini, da je s obranom g. bar. Hellenbacha, koju je on uzeo za izjavu g. Živkovića, ova stvar upravo još više zamršena. G. bar. Hellenbach izvolio je kazati, da se nemože zanijekati sa zakonita stanovišta pravo, da može vlada imenovati komisara ad hoc. Ali upravo u ovom slučaju nije komisar imenovan ad hoc glede kojega posebnoga čina na Rieci, gdje nebi dovoljne bile obične oblasti; nego kaošto nas je g. vel. župan riečki izviestio, on je imenovan za vrhovno nadziranje uprave ne samo u gradu Rieci, nego i u županiji riečkoj. A to je faktum, kojega nijedan ustavan čovjek nemože odobriti s gledišta zakona i zakonita običaja; jer dok obstoje oblasti, nemože se odobriti nikakvim načinom niti u državi, koja obično neima nikakve obrane proti samovolji vlade, nemože se odobriti, da vlada upravu ili nadziranje uprave izvan tečaja običnoga, i bez sveze sa dotičnimi običnimi oblastmi metne u ruke izvanrednih povjerenikah. Drugo, poznata je stvar, da g. Čeh — neda se tajiti, to je i g. vel. župan riečki potvrdio, a potvrdit će i gg. zastupnici iz onih krajevah, — ne samo u upravo imade upliv, nego da i u sudstvo zasieca, što je nečuveno u državi, koja je na zakonih osnovana; jer onu iztragu, koja je već po sudu zametnuta, je on na njeki način obustavio, dočim si je dao spise predložiti, i sam sada o tom radi. Napokon se nikako nemože postupak ovaj obraniti niti iz toga obzira u našoj domovini, što je u današnjem položaju Hrvatskoj potrebno, da bude više obzirna, nego je ikada do sada bila glede toga, kakovi joj se ljudi u zemlju pošiljaju. Kaže se, da je gosp. Čeh rodjen Sriemac. Ja neću o tom dvojiti, niti ću to iztraživati; nego to će takodjer svatko dopustiti, da je gosp. Čeh penzioniran podpredsjednik ugarskoga namjestničtva, i da je on sada polag novog ustrojstva na svaki način podredjen ugarskomu ministarstvu, da je dakle čovjek, koji je po tom već svoju domovnicu preneo u Ugarsku, te je posve i strogo Ugrin. Tudjin je dakle on za nas u ovih okolnostih, i tudjin mu je pomoćnik. To je obzir, koji se neda ignorirati, to je obzir, koji mora u narodu hrvatskom, neću reći ogorčenost, nego veliku opreznost probuditi. Ja mislim, da je ova opreznost izražena u protestu, što ga je g. Rački predložio: zato pristajem uz taj protest sa svimi motivi i u čitavom njegovom sadržaju.

Dr. I. Brlić: Po mom shvaćenju je g. Dr. Derenčin stvar sasvim razbistrio i za svakoga shvaćivom načinio. Ovdje su dva čina, radi kojih je g. Rački naumio predložiti zaključak kao obranu proti činu bečke vlade: jedan je kr. odpis, kojim se Rieka preko ugarskoga ministarstva poziva, da učestvuje na ugarskom saboru. Ovo je nepravedan i neustavan čin, koji vriedja cjelokupnost naše domovine. U tom odpisu leži povreda našega državnoga prava i naše cjelokupnosti, ja sam srcem i dušom za to, da se proti tomu činu ogradimo; drugoga sredstva neimamo.

Što se tiče drugog čina, izaslanje Čeha kao kr. komisara na Rieku, tu ja nenalazim povoda toj ogradi, i to mislim s razloga, što taj čin spada u sijaset onih neustavnih činah, što se svaki dan u našoj domovini dogadjaju. Ovaj je čin izaslanja Čeha kao kr. komisara na Rieku formalno po našoj domaćoj vladi i kancelariji izveden, te je sasvim analog činu, kojim je n. pr. križevačkoj i virovitičkoj županiji poslan kr. komisar, koji je čin isto tako nezakonit i neustavan, kaošto pošiljanje Čeha na Rieku. Ja dakle nalazim povod protestu samo glede ručnog pisma, i temeljiti razlog za obranu; a što se izaslanja Čeha na Rieku tiče, taj je čin sličan neustavnim i nezakonitim činom, koji se svejednako u našoj domovini dogadjaju. Ako bi i tomu povod htjeli uzeti za ogradu, onda treba uzeti sve tegobe svih municipijah i proti svim se ograditi. Ja dakle pristajem uz predlog gosp. Živkovića sa izpravkom g. Derenčina.

Fr. Žužel: Što se tiče ograde glede poziva Rieke na ugarski sabor, tu se ja sasvim slažem sa predlogom. Drugo je glede izaslanja Čeha na Rieku. G. predgovornik kaže sam, da on taj čin za neustavan smatra, pa ipak nije zato, da se prosvjed uloži. Samo to priznanje, da je taj čin neustavan, nalaže dužnost vis. saboru, da se proti njemu izrazi onakovim načinom, kako je najuspješnije moguće. Ja ovaj čin nenalazim samo za neustavan, nego za jedan izmedju onih, koji u svojoj dosljednosti podkapaju svaku ustavnost. Naveo je prije jedan od gg. zastupnikah, da ako se može to dopustiti, da se povjerenik pošalje, tada iluzorno biva sve. Mi imamo pozitivni zakon, da se municipija po kr. povjerenicih bez velika razloga nesmjedu obterećivati. Kad pitam za taj veliki razlog, koji na Rieci obstoji, to njega nenalazim, već nalazim, da su izgredi takovi, koji pod sud spadaju. Dakle razlog njihov dovoljan i velik nije, s kojega treba povjerenika poslati onamo, i kako je g. Suppe kazao, ako se to dopusti, onda je moći obustaviti moć svake oblasti, i pod samovolju povjerenika staviti. Svi ustavi imadu tu garanciju za sigurnost imutka i osobe, da se nitko nemože redovitomu sudcu oduzeti i drugomu podvrći; svi ustavi imaju tu garanciju, da jedino u revolucionarno vrieme mogu izvanredni sudovi suditi. Ako se uzme, da je u mirno vrieme moći djelovanje suda kojega obustaviti, pa povjerenika poslati, koji cielu stvar u svoje ruke uzme, gospodo! tada prestaje svaki ustav, tada prestaje sigurnost imutka, poštenja i života čovjeka. Redoviti sudac je garancija, i zato je on takodjer ustavno umješćen.

Ovo je povriedjeno u županiji riečkoj; redoviti je sudac ondje, stvar je bila u svojem tečaju; na jedanput dodje čovjek, koji nije sin naše domovine, te prekine djelovanje suda, i cielu stvar uzme u svoje ruke.

Pitam ja, mi koji smo prijatelji ustava, koji smo prijatelji slobode, jeli može ikoji čovjek takovo postupanje odobriti? Jest dakle ovaj čin od tolike znamenitosti, nesamo što ustavnost vriedja, nego ju u temelju vriedja i izkorjenjuje, ter sigurnost imutka i osobe u pogibelj stavlja, osim toga, što ova stvar takodjer vredja autonomiju našu. Glede ove autonomije već je prije govoreno bilo, ja dakle neću dalje govoriti, samo to ću opaziti, da je u tom tegoba skrajna, tako velika, kako ju samo ustavan čovjek nazirati može. S toga je dužnost vis. sabora, da tu svoj glas što uspješnije podigne, i kako stvari sada stoje, nepreostaje drugo, nego prosvjed položiti. S toga pristajem sasvim uz predlog g. Račkoga.

Dr. Franjo Rački: Kad bi ja bio samo konac zaključka vis. saboru predložio, mogao bi tko pitati: čemu to? Ja sam dakle, da motiviram i obrazložim konac svog predloga, uzeo mu za povod stranom ručno pismo na predsjednika ugarskoga ministarstva, a s druge strane predstavku, koja je danas ovdje pročitana, i kojom se municipij bakarski utiče pod okrilje vis. sabora, da nješto glede povjerenika na Rieci učini. Kaošto sam u početku kazao, ja mislim, da predstavka na nj. veličanstvo nebi bila umjestna, s toga predložio sam taj zaključak.

Ja mislim, da je g. irižki zastupnik, kao i druga gospoda, koja su istoga mnienja, zlo razumjela zaključak; jer u njem se samo kaže: povodom ručnoga pisma, i povodom predstavke predlaže se to i to, t. j. obrana proti povredi državnoga prava i cjelokupnosti trojedne kraljevine, na koju spada grad Rieka sa kotarom svojim.

Jovan Živković: Ja sam samo predlagao i želio, da se interpelira vlada o stanju stvarih na Rieci, i ja mislim, da vis. kuća sada znade, u čemu se stvar nalazi, te da moj predlog po sebi pada. Što se stvari i mojega osobnoga mnienja o njoj tiče, to gg.! ja moram ovdje izjaviti, da grad Rieka i sve što je naše pripada nam, kako sam i dosada držao, da Rieka jest naša i da ima naša biti. (Živio!)

Idem i dalje, te velim, da se u današnje vrieme imamo ograditi proti svakomu činu, koji bi tamo smjerao, da se odnošaji Rieke naprama trojedni kraljevini i njezin današnji upravni položaj poremeti. Proti tomu treba gg! da se ogradite.

Predsjednik: U jezgri se sva gg. slažu, da valja zaključak učiniti. Pitanje je sada to, je li ga vis. kuća prihvaća, kako je predložen, ili možebiti sa dodatkom g. Živkovića. (Glasovi: Sa dodatkom!)

Prije svega molio bi u smislu poslovnika, da g. bilježnik pročita predloženi zaključak.

Bilj. Stjep. Hrvoić: (Čita ga.)

Predsjednik: Koja su dakle gg. za redakciju zaključka, kako je pročitana? (Većina ustane.) Pretežnom većinom glasovah primljen je zaključak.

Nadalje imadem čast vis. saboru priobćiti izvješće verifikacionalnoga odbora.

Bilj. Stj. Hrvoić: (Čita izvješće.)

Predsjednik: Odobrava li visoka kuća to izvješće? (Većina ustane.)

Ovdje nalazim još banske pozivnice grofa Aleksandra Erdödy-a i marquis-a Hypolita Palavicini-a, te će ići na verifikacionalni odbor.

Nadalje je odbor, koji je onomadne bio izabran u tajnoj sjednici, takodjer svoje izviešće podneo; nu buduć je g. Toljan mandat položio, a g. Ostriš radi bolesti za 8 danah na sabor doći nemože, mislim, da od te stvari odustanemo. (Prima se.)

Prvostolni zagrebački kaptol moli, da se kruni podnese

predstavka, neka se javnim bilježnikom oduzme pravo, razpravljati ostavštine.

Ja mislim, da se dade sudbenomu odboru. (Dobro!)

Napokon mi je čast prijaviti, da je odbor devetorice, koji je imao kralj. odpise u pretres uzeti, gotov, da mi je izvješće jučer oko podne podnešeno bilo, i da sam ga ja odmah tiskati dao. Imadem još primietiti, da je odbor, za da neprekinuto djelovanje svoje nastaviti može, mjesto gosp. Mažuranića izabrao si predsjednikom g. baruna Hellenbacha. Budué da vis. sabor ništa nije odredio za slučaj, ako bi jedan član odbora izostao, s toga mislim, da to nije nikakva zapreka, da nebi izvješća odmah preduzeti mogli. (Glasovi: Dobro je!)

Izv. Mato Mrazović: (Čita izvješće i osnovu adrese odborove većine.)

Bilj. Roberto Zlatarović: (Čita osnovu adrese odborove manjine i dotični zaključak.)

Bilj. Aug. Dutković: (Čita zaključak predložen po g. Perkovcu.)

Predsjednik: Kada se izvješće koje pročita, imade sabor po smislu poslovnika ili odmah o njem viećati, ili dan viećanja odrediti. Neka dakle vis. kuća izvoli se izjaviti o tom, želi li već danas barem o načelnih pitanjih razpravu povesti ili dan opredieliti. (Glasovi: Neka se dan opredieli!)

Antun Vakanović: Ja imadem još prije jednu opazku. Akoprem nisam sasvim jasno razumio, ipak sam toliko razabrao, da je u zapisniku odbora zaključak predložen, koji je na više točakah razdieljen i kojim bi se imala prethodna načela riešiti Buduć je to stvar jako zanimiva i važna, treba da mi sasvim točno znamo, što zapisnik od nas zahtieva. Mogao bi se dakle onaj dio zapisnika već danas ili barem do sutra tiskati.

Izv. Mato Mrazović: Odbor je držao, da bi bilo suvišno tiskati izvješće, koje nesadržaje ništa nego nacrt postupka, koji se bio u odboru razvio.

Tri su pitanja, koja se tamo napominju, i ja mislim, da ako se još jedanput pročitaju, svaki će ih lako zapamtiti. Ako pako vis. sabor za potrebito smatra, da se tiskaju, to ni ja neimam ništa proti tomu. (Glasovi: Neka se čitaju!)

Predsjednik: Ja ću tako slobodan biti pročitati ih još jedanput. (Čita ih polagano, da si ih gg. članovi mogu zabilježiti: 1) Prima li se na prosto i bezuvjetno kr. odpis od 23. travnja o. g.; 2) Ima li se ova odluka zaključkom, ili adresom na nj. veličanstvo upravljenom, izraziti; 3) Ima li se povodom predstojeće krunitbe nj. veličanstva od strane sabora trojedne kraljevine u obće poslati kakav odbor u Peštu.)

Izv. Mato Mrazović: Ako bi adresa većine odborove po vis. saboru primljena bila, onda bi nastalo još pitanje o izboru odbora dvanaestorice, koji bi išao u Peštu, i o izboru odbora od 21 člana, koji bi naputak za onaj odbor izraditi imao.

Predsjednik: Ta pitanja nastaju tek onda, kad sabor adresu većine primi.

Vis. sabore! Običaj je bio, da se iza pročitana izvješća tri dana imadu opredieliti do razprave. Nu buduć da imamo ustanovu u poslovniku, po kojoj se u izvanrednih okolnostih i kraći rok može odrediti, buduć mislim, da je svaki već u ovoj stvari sa sobom na čistom, buduć da ćemo morati i obzirom na kralj. odpis pospješiti stvar: usudio bi se ja predložiti, da barem u subotu uzmemo taj predmet u pretresivanje.

Jovan Živković: Sada imamo tekar pol jedan sat, i prvo pitanje, da li vis. kuća pristaje bezuvjetno na kralj. odpis takovo je, da bi se o tom moglo i danas odlučiti. (Glasovi: Na subotu!)

Predsjednik: Dakle ako dobro razumiem volju vis. kuće, dižem današnju sjednicu i uričem buduću za subotu u 10 satih; samo još molim gg. članove, da izvole sada napisati imena za odbor petorice glede naredbe o novačenju. (Glasovi: Neka se imenuju!)

Ako je volja vis. kuće došli bi dakle u taj odbor: gg. Kirijaković, Ožegović Ivan, Dutković, Car i dr. Jordan.

Sedamdeset i treća saborska sjednica

držana dne 11. svibnja 1867. u 11 satih prije podne, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Izjavljujuć današnju saborsku sjednicu otvorenom, molim, da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilježnik Stjepan Hrvoić: Čita zapisnik.

Zapisnik

sedamdeset i druge sjednice sabora trojedne kralj. Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 9. svibnja 1867. pod presjedom poglavitoga i velenčenoga gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

Sjednica je otvorena u ¼ na 11 satih prije podne.

Saborski bilježnik g. M. Ožegović pročitao je zapisnik posledne saborske sjednice od 2. svibnja 1867., koji je bez svake primjetbe odobren.

Savezno s odobrenom po saboru izjavom saborskog predsjedatelja, da je kratkim putem predao verifikacionalnom odboru vjerodajnice novoizabranih narodnih zastupnikah, i tó gg. Ladislava Modića za II. kot. turopoljski, a Slavoljuba Vrbančića za kotar Jastrebarski, kao i banske pozivnice presv. gg. grofovah Ivana Nepomuka Erdödy-a i Ljudevita Erdödy-a, pročitano je pod br. 1052. izvješće verifikacionalnog odbora od 8. svibnja 1867., na temelju kojega se ovih ovjerovljenje po saboru ovim priznaje.

Broj 1038. i 1042. Izpričanje kneza Filipa Bathyania i biskupa gornjo karlovačkoga Lukijana Nikolajevića, da radi bolesti na sabor doći nemože, uzeto je na znanje.

Br. 1032. Predsjednik sabora javlja, da je usljed pismenog očitovanja Mate Toljana, kojim mandat svoj za grad Koprivnicu polaže, shodna odredio, da se tamo nov izbor preduzme. Uzeto na znanje.

B. 1039. Ivan Mažuranić zastupnik daruvarski polaže svoj mandat.

U sljedstvu toga prijavlja predsjednik saboru, da je brzojavnim putem pozvao na sabor zamjenika mu Josipa Paula županijskog bilježnika u Požegi — što je uzeto na znanje.

Ovom prigodom učinio je narodni zastupnik g. Mirko Hrvat predlog, da se u buduće nebi dozvolilo, da se na sabor zamjenici mandat položivših zastupnikah pozivlju, već da se svagdje takvom prigodom novi izbori razpišu i obave.

Što je po saboru prihvaćeno, te imade u buduće za ravnalo služiti.

Br. 1034. Saborski pisari Jure Slama, Milan Hadžić, i Josip Franić mole za milostivo podieljenje saborskih dnevnikah od g. 1861. 1865. 1866. i 1867. svakomu po jedan primjerak.

Zaključeno, da im se takav putem saborskoga predsjedničtva dade.

Br. 1036. Županija zagrebačka podnaša na sabor tegobu u pogledu protuzakonitog izvedenja naredbe od 28. prosinca 1866. glede preinake zakona o popuni vojske od 29. rujna 1859.

Na predlog narodnog zastupnika g. Augusta Dutkovića predaje se odboru od pet članovah, koji da u tom poslu svoje izvješće saboru u roku od 48 satih podnese.

U taj odbor imenovao je privoljom sabora predsjednik saborski sliedeće članove: gg. Kirjaković Živojna, Ivana Nep. Ožegovića, Augusta Dutkovića, Janka Cara i Antuna Jordana.

Br. 1041. 1040. 1048. 1043. 1044. 1045. Municipij Bakar poduprt tegobami obćinah kotara vinodolskoga, delničkoga u županiji riečkoj, zatim slobodnih i kr. gradovah Koprivnice, Križevacah i Karlovca, podnaša na sabor tegobu proti povredi državnoga prava trojedne kraljevine na Rieku, kao i proti postavljenju i postupanju gosp. Eduarda plem. Čeha kao kraljevskoga povjerenika za grad Rieku i županiju riečku.

Povodom ovih pravednih tegobah na predlog narodnoga zastupnika g. Dr. Franje Račkoga zaključeno je pretežnom većinom glasovah:

„Sabor troj. kralj. iz razloga, što za sada izmedju troj. kralj. i Ugarske, dakle niti izmedju Rieke s kotarom, kano sastavnoga diela Hrvatske, neima nikakove bud zakonotvorne bud upravne sveze, pak se za to nemože kano na cielu trojednu kraljevinu, tako ni na ma koji njezin sastavni dio, dakle niti na Rieku protegnuti vlast bud sabora bud ministarstva ugarskoga; — što nadalje Rieka nije ni sada, a nemože ni u buduće biti u osebnom kakovom, od trojedne kraljevine različitom, državo-pravnom odnošaju naprama kraljevini Ugarskoj; ponavljajuć tim povodom svoj zaključak jednoglasno stvoren u sjednici od 27. veljače 1866. očituje i sada: da on osebno zastupanje grada Rieke u saboru ugarskom, isto tako i miešanje tudje oblasti, ugarskoga najme ministarstva u poslove riečke, dosljedno u poslove trojedne

kraljevine smatra za povredu zemljištne i državne cjelovitosti kao državnoga prava kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, proti čemu se on svečano ogradjuje.“

Dočim je predlog narodnoga zastupnika g. Jovana Živkovića sastojeći se u tom:

Da se sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije proti svakomu činu budi s koje strane, koji tamo smiera, da se dosadanji odnošaj grada Rieke i njezin upravni položaj bez znanja i privolje sabora trojedne kraljevine budi u čem poremeti, ovim svečano ogradjuje; — nakon prihvaćenog prvoga predloga ostao u manjini, dakle pao.

Br. 1055. 1056. i 1057. Banske pozivnice od 15. travnja 1867. za presv. gg. grofove Hipolita Palavičinia i Aleksandra Erdödy-a, kao i vjerodajnice Josipa Paula zastupnika za kotar daruvarski, predaju se verifikacionalnom odboru.

Br. 1050. Odbor ad hoc izaslan iz saborske sjednice od 1. svibnja 1867. u svrhu pretresivanja podnesakah upravljenih na sabor proti zastupnikom naroda iz grada Koprivnice i to Mati Toljanu i Andriji Ostrišu, podnaša svoje izvješće.

Budući je Mato Toljan svoj mandat položio, a izjavom saborskog predsjednika, Andrija Ostriš, njegovom dozvoljom, što se odobrava, 8 danah dopust dobio, to je zaključeno odustati od čitanja i pretresivanja upitnoga izviešća.

Br. 1063. Prvostolni zagrebački kaptol moli, da se stvori i kruni za sankciju podnese zakon, kojim bi se upliv javnih bilježnikah u razprave kanoničkih ostavinah ukinuo.

Ova molba upućuje se na pravosudni odbor.

Br. 1053. Odbor devetorice, izaslan iz sjednice od 2. svibnja t. g. radi viećanja o previšnjih kralj. odpisih od 11. i 23. travnja t. g. br. 88. i 109. kroz izvjestitelja narodnoga zastupnika g. Matiju Mrazovića podnaša svoje izviešće sa dotičnimi osnovami adresse odbora većine i manjine, te sa zaključkom narodnoga zastupnika gosp. Iv. Perkovca.

Ova su u saboru, bivši tiskana, te medju saborske članove porazdieljena, pročitana, te je vrhu istih pretresivanje odredjeno na buduću subotu t. j. na **11.** svibnja 1867.

Time je današnja sjednica zaključena i buduća za subotu t. j. na dan 11. svibnja 1867. u 10 satih prije podne urečena.

Dr. Mirko Šuhaj s. r.
podpredsjednik.

Stjepan Hrvoić s. r.
saborski bilježnik.

Faustin Suppe: Ja imam opaziti glede ovoga zapisnika, gdje se kaže o zaključku radi Rieke, da je samo većinom glasovah primljen bio; ja mislim, da je jako malo iznimakah bilo, i moglo bi se reći, da je jednodušno primljen (Glasovi: nije!), ali sigurno ogromnom većinom.

Predsjednik: Ja sam izrekao bio, da je „pretežnom većinom“ glasovah primljen, jer njekoja su gospoda ostala sjedeć! Ja mislim, da bi se ta izreka „pretežnom većinom“ mogla uvrstiti u zapisnik, jer sam ju zbilja izrekao. (Primljeno.) Ako u ostalom neima nikakve primjetbe, zapisnik se odobrenim proglašuje.

Čast mi je vis. saboru priobćiti dopise, predloge izjave itd. i to prije svega vrlo znamenitu izjavu manjine dalmat. sabora.

Bilj. August Dutković: Čita sliedeću izjavu članovah manjine sabora dalmatinskog.

Visoki sabore! Čim sabor trojedne kraljevine skupljen je, da odgovori na kraljevski predlog vrhu sjedinjenja s Ugarskom Dalmacije, Hrvatske i Slavonije: doli podpisani tumačeći mnienje i požude narodnih zastupnika sastavljajućih manjinu sabora dalmatinskoga, držim za svetu svoju dužnost poslati srdčani pozdrav braći, koja sjede na saboru trojedne kraljevine i ujedno izriekom zasvjedočiti solidarnost, koja veže sudbinu svih njezinih prediela u ovaj čas, kad obća domovina izložena je najtežim pokušajem.

Skorašnji dogodjaji dokazali su i sliepim, da onaj put, koji je pokazao u svojoj adresi sabor trojedne kraljevine, jedini je, koji bi sačuvati mogao njezinu neodvislost s jedne strane, a s druge strane snagu i jedinstvo države, obzirom takodjer na stara odnošenja izmedju Ugarske i trojedne kraljevine. Vi ste umjeli, braćo, onom adresom, koja će ostati vjekoviti spomenik Vaše mudrosti, podieliti svakomu svoje: kralju što je kraljevo, narodu što je njegovo, a našim susjedom ono, što može biti zajedničkoga medju nami bez povrede naše samostalnosti i cjelovitosti.

Mi pripoznajemo da pripadamo kruni sv. Stjepana, i želimo stupiti kroz Vas u vez njezinih zemalja, i tim uživati one ustavne slobode, koje su kroz tolike vjekove njih usrećile: ovo je baš uzrok radi koga narodni zastupnici sastavljajući manjinu sabora dalmatinskoga ne htjedoše sudjelovati pri biranju poslanikah na Reichsrath. Ali želeći uljesti u vez svete ugarske krune, mi hoćemo da uljezemo zajedno s Vami kao narod imajući jednaka prava i jednake dužnosti kao što i Magjari; kao narod koji hoće da uzdrži neoskvrnjenu svoju osobnost. — Eto zašto mi pristajemo uz Vaš program, koji je jedini podoban da spasi državu od pogibelji, narod od nepravednoga progutanja, a krunu sv. Stjepana od gubića svojih zakonitih uresaja.

Mi smo navlastito s Vami u toj misli, da u doba, kad svi narodi ištu, kako će sakupiti uda razstavljena, zastupnici trojedne kraljevine nebudu privoljeli na ustupljenje ma i komu ni jednog pedlja od zemljišta trojedne kraljevine. Sila je sili se pokoriti; ali da nas našim privoljenjem ogule, to neće biti nikad za nikada.

Braćo! Jurve stopljeni dušom, i gojeći jednake zakonite požude, mi pohlepno izčekivamo onaj čas, kad sjedinjenje Dalmacije, Dubrovnika i Kotora s Hrvatskom i Slavonijom bude činom dovršeno. To sjedinjenje mi držimo da je od glavne potrebe za spasenje narodnosti naše i dostignuće prave samostalnosti, čiju smo vidjeli samo prevarnu sjenu u ovo šest godinah kušanjah od nas pretrpljenih. To će se sjedinjenje dovršiti, kad Dalmacija mogla bude slobodno izkazati svoje želje pod upravom takovog izbornog zakona, po komu bude moguće istinito, a ne pretvorno zastupstvo našeg puka.

Braćo! Hrabrenošću, vjerom i postojanošću pobiedit ćemo — Poštenost i iskrenost naših namjera moraju ploditi dobrim uspjehom oli prije, oli poslje — Vaše bolesti i naše su bolesti, vaše pobjede, i naše pobjede: od ove duševne sloge, nema ljudske sile, da nas razstavi. Živio naš ustavni kralj! Življela trojedna kraljevina!

U Dubrovniku, na uzkrs, 1867.

Na ime narodnih zastupnika sastavljajućih manjinu sabora damatinskoga.

Grof Nikola Pucić s. r. zastupnik.

Sa živili! primljena.

Predsjednik: Ja mislim, da ću pogoditi mnienje vis. kuće, kada kažem, da se ta izjava uz izraz osobite radosti u saborske spise uvrsti. (Primljeno).

Bilj. A. Dutković: Čita izviešće odbora izaslanog glede naredbe o novačenju, kojim se saboru predlaže sliedeći prosvjedbeni zaključak:

Povodom tim što je županija zagrebačka podnesla saboru ovomu predstavku, kojom se pritužuje proti tomu, što se je neustavna naredba dvorske kancelarije od 28. prosinca 1866. o popuni vojske prisilnim načinom u domovini našoj proglasivala i izvadjala, kao i proti tomu, što je ista dvorska kancelarija upravljenu na nj. apoštolsko veličanstvo za obustavu iste naredbe predstavku županiji zagrebačkoj i drugim municipijem jednostavno vratila, bez da je predstavke te podastrla previšnjemu riešenju nj. c. k. apoštol. veličanstva; nadalje povodom onim, što se izdana naredba o popunjenju vojske od 28. prosinca 1866. i sve potonje na istoj temelješe se naredbe tako s gledišta njihova izdavanja i kao i proglašenja i izvedenja moraju smatrati neustavnimi i u prava trojedne kraljevine duboko zasiecajućimi odredbami;

Isto tako i povodom, što se je sabor ovaj uvjerio, da živimo u okolnostih, u kojih se želje naroda predstavkami previšnjemu mjestu izražene malo uvažavaju, a najpače one, koje se u predmetu novačenja podnašaju, bezuspješne ostaju — kao što je ostala i ona od 20. veljače 1866. po ovom saboru glede obustavljenja o popuni vojske izdanih naredabah nj. posvećenomu veličanstvu podastrta predstavka, koja je previšnjim odpisom od 27. veljače 1866. odrješito odbita; što se je sabor taj dovoljno uputio, da bi mu svaka dalnja predstavka u tom predmetu ostala bezuspješna: to je stvoren ovaj zaključak, kojim se svetčani prosvjed tako proti neustavnom izdanju, kao i prisilnom proglasivanju i izvedenju naredbe od 28. prosinca 1866. i potonjih na istoj temeljećih se naredabah o popuni vojske, nemanje i svih sličnih neustavnih u buduće možda izdati imajućih se naredabah u ime sabora trojedne kraljevine u zapisnik uvršćuje.

Predsjednik: Želi li tko govoriti? (Nitko se nejavi.) Ako ne, to se dakle izvješće jednoglasno primljenim očituje.

Nadalje mi je čast vis. saboru priobćiti, da je g. Spišić, zastupnik grada Koprivnice, na sabor prispio, i da je g. Kozulić mandat svoj položio.

Glede ovoga potonjeg imat će se nov izbor razpisati.

Obćina Gjelekovec obraća se na vis. sabor molbom, da se predstavkom na nj. veličanstvo moli potvrda zakonskoga članka po saboru g. 1866. stvorenog ob odkupu odkupljivih zemaljah.

Molba je temeljita, a sastavljena u tom obziru osnova saborska već dugo gori leži; ja zato mislim, da bi se molbi zadovoljiti i potvrda predloženoga odavle članka iznova zamoliti mogla. (Prima se!)

Kr. namjestničko vieće predaje priposlani dopis od grada Senja, gdje traži, da mu se 200 for. vrati, što jih je zastupniku Accurtiu predujmice platio bio. (Upućeno na financijalni odbor.)

Napokon je ovdje izvješće verifikacionalnoga odbora.

Bilj. August Dutković: (Čita ova izvješće, kojim se ovjerovljuje g. zastupnik Paul, vjerodajnica g. zast. Spišića vraća se radi formalne mane, a neovjerovljuju se gg. magnati Aleksander grof Erdödi i marquis Pallavicini.)

Mirko Hrvat: Vis. sabore! U popunu predloga odborova imadem na kratko ovo navesti. Čl. 3. našega poslovnika propisuje sliedeće: „Gg. prelati, velikaši i ostali pozvanici banski morat će se pred dotičnim odborom verifikacionalnim izkazati:

1. Izvornom pozivnicom banskom;
2. velikaši napose izvadkom iz corpus juris-a ili iz spisah pismohrane trojedne kraljevine, da su kao takovi u zakonik ugarski ili trojedne kraljevine sa glasom i sjedalom uvršćeni.
3. da su punoljetni i kao takovi da o svom hljebu živu.
4. da u zemlji prebivaju ili imanja posjeduju.

G. grof Aleks. Erdödy i g. marquis Pallavicini propisu članka ovoga zadovoljili nisu. Naročito g. grof A. Erdödy nije odboru verifikacionalnomu doprineo dokazalah, da u zemlji stalno prebiva ili kakovo imanje posjeduje, a marquis Pallavicini nije dokazao indigenata u trojedni kraljevini. Nadalje buduć da se je odbor ovaj, u koliko je mogao razpitati, uvjerio, da g. grof A. Erdödy niti u zemlji stalno prebiva, niti imanje koje posjeduje, a da se je marquis Pallavicini istom god. 1852. ili 1853. u domovinu ovu preselio, i napokon što izborni naš zakon izrično kaže: „Velikaši t. j. knezovi, grofovi i baruni“ i nipošto nipriznaje nekakvih marquis-ah, s ovih razlogah zaključio je odbor verificacionalni jednoglasno, da se prisuće ovih velikašah u ovom saboru ovjeroviti nemože.

Barun Lazar Hellenbach: Predlog verifikacionalnoga odbora, barem meni se tako čini, sasvim je proti običaju dosadanjem radio. Niti god. 1861., niti god. 1865. nije nastala potreba, da bi ikoji velikaš imao doprinieti ona dokazala, i to zato, jer je sasvim lako ova sebi pribaviti, ili to zahtievao sabor, ili dotični odbor. Što se tiče prvoga uvjeta, da li jesu pravi velikaši ugarski ili trojedne kraljevine, za to imamo corpus juris, i verifikacionalni odbor god. 1861. i god. 1865. dao si je sam taj trud, da je gledao, je li jedan ili drugi od onih obiteljih, koje imaju pravo doći na naš sabor i na sabor ugarski. Što se dakle toga tiče, mogao je izvjestitelj lako naći u corpus juris, da su ova dvojica u istinu velikaši trojedne kraljevine. Što se pako tiče grofa Erdödya, kao da on možebiti ništa neposjeduje u našoj domovini, to je obće poznato, da on ima jako veliko imanje, koje se zove Setuš. (Glasovi: prodao ga je!)

Medjutim ako vis. sabor misli, da svaki velikaš mora dokazati ono što treba, to će se naravno velikaši tomu i podvrgnuti; ja se samo proti tomu ogradjujem, da je to dosada tako bilo, i da bi bio verifikacionalni odbor to ikada zahtievao. Da se pako ona dokazala donesu, to je posao samo od kakvih 10 minutah, jer tu netreba ništa drugo, nego ići u porezni ured, i donieti corpus juris. Ja dakle predlažem, da vis. sabor nepristane uz predlog odbora.

Mirko Hrvat: Pošto vidim, da nijedan član vis. kuće neće ništa govoriti, moram ja g. barunu odgovoriti. Ja sam tako 1861. kao i 1865. god. a i sada bio izvjestiteljem verifikacionalnoga odbora, s toga i najbolje mogu razjasniti, kako je taj odbor dosada postupao. Verifikacionalni odbor držao se je čl. 3. točke a., jer tako i u sabor 1861. god. kao i u ovaj do trećega zasjedanja dolazili su samo takovi magnati, koji su obće poznati, a čl. 3. točka a. kaže, da se dokazala pod 2., 3. i 4. navedena mogu za slučaj nužde nadoknaditi obćim znanjem.

Što se odbor dosada nije strogo držao zakonskih propisah, buduć su lica onih velikašah obće bila poznata, još nedonosi sobom, da i od sada nebi zahtievao strogo sve ono,

što propisuje zakon, i zato molim, da se predlog odbora primi. (Glasovi: Prima se!)

Barun Lazar Hellenbach: Ja ću govoriti samo o poslovniku. Po glasu istoga čl. 3. točka b. mogu se zahtievana po odboru dokazala nadoknaditi takodjer ujamčenjem i svjedočbom pet velikašah i pet zastupnikah; i ja vrlo dvojim, da nebi bilo ovdje toliko velikašah i zastupnikah, koji bi mogli potvrditi, da je istina ono, što sam ja prije kazao.

Predsjednik: Koja su gg. za redakciju odborova predloga? (Većina ustane!) Većinom je dakle primljen predlog odbora verifikacionalnoga, a to dakako neprieči, da za kratko vrieme donesu dotična gg. potrebita dokazala, te da se onda verificiraju.

Predsjednik: Na dnevnom redu stajale bi sada osnove glede kralj. odpisah predložene, nego prije toga zamolio me je g. Vončina za rieč..

Ivan Vončina: Mi bismo danas imali u pretres uzeti kr. reskript i izradak saborskoga odbora u pogledu odnošajah trojedne kraljevine naprama kruni i kraljevini ugarskoj. Mi svi želimo, da se ti odnošaji uglave naprama pravednosti, da se ti odnošaji uglave prema koristi kraljevine i jedne i druge; mi svi želimo, da ti odnošaji budu podobni učvrstiti i osigurati medju narodi krune ugarske toli potrebitu slogu i prijateljstvo.

Ako mi to želimo, to treba da nam je najpreča želja i najpreče nastojanje o tom, da kod svoje kuće sve odstranimo, što je kadro smetati slogi medju sinovi ove zemlje, koji su jednoga roda, jedne krvi, ali imena dvojega, imena hrvatskog i srbskog.

U ovoj razlikosti imena tražili su i nalazili neprijatelji naroda našega u svoju korist i na vlastitu štetu našu; tražit će i nalaziti i u buduće, ako mi Hrvati svečano neizjavimo, da je srbski narod u trojednoj kraljevini sa hrvatskim istovjetan i ravnopravan. (Živio!) Ako imade izmedju braće Srbah ikojega jošte, koji bi s te strane imao bojazan, ta bojazan neka od danas prestane, neka se u ovom ozbiljnom vremenu koje doživismo, i u očigled težkih vremenah, kojim na susret idemo, sav narod hrvatsko-srbski u trojednoj kraljevini raduje i tješi sa zajedničkog i ravnopravnog narodnog bivstva.

Prema tomu, gospodo, molim, da izvolite prihvatiti i sliedeći zaključak stvoriti: (čita) „sabor trojedne kraljevine izjavljuje svečano, da trojedna kraljevina priznaje narod srbski, koji u njoj stanuje, kao narod sa narodom hrvatskim istovjetan i ravnopravan." (Živio! burno i opetovano.)

Predsjednik: Pošto je sabor trojedne kraljevine od god. 1848. ovamo u svih svojih zasjedanjih čuvstvo bratinske sloge i zajednice prema braći Srbom ne samo priznao, nego i činom pokazao: s toga nemože mi se na ino, nego da na temelju izraženoga po visokoj kući obćega uzhićenja predloženu svečanu izjavu jednoglasno primljenom izjavim.

G. Tito Ožegović molio je za rieč.

Tito Ožegović: Ovdje imadem dvie obveznice narodnoga doma, koje mi je poslao g. vlast. Kramarić, i koje on hoće pokloniti, jednu jugosl. akademiji, a drugu sveučilištu. (Sa „živio!" primljeno.)

Franjo Sviličić: U njekom domoljubnom sastanku molio me je g. Fodroci i ovlastio, da vis. kuće izjavim, da je on pripravan 1000 for. doprinieti i žrtvovati budi jugoslav. akademiji budi sveučilištu. Ja želim, da se to primi na radostno znanje i g. Fodroci-u zahvala izrazi na plemenitom daru, te da se u to i ostala vlastela ogledaju. Ujedno predlažem, da vis. kuća odluči, dali taj dar akademiji ili sveučilišta pripadati ima.

Predsjednik: Ja mislim, da ću zadovoljiti želji g. predložitelja, ako izrazim, da ćemo taj plemeniti dar s radostju ubilježiti, te g. Fodroci-a pozvati, da on sam odredi, kamo da ima pripasti. (Prima se!)

Ivan Perkovac: Spremajuć se na važan i po naš narod odlučan korak, hoteć riešiti kr. odpise, koji su nam netom predloženi bili za razpravljanje, nemožemo, da se otmemo utisku, što su ga na nas učinili dogodjaji najnovijega vremena. Priznajem, što i onako svaki član ove vis. kuće zna, da svaka vlada nastoji nazorom svojim, željam i težnjam svojim put prokrčiti svimi dopuštenimi načini; priznajem, da se je žalibože mnogo toga više putah i u našoj domovini činilo, a mogu to priznati tim mirnijim srcem, što sam se nezakonitim težnjam vazda očito opirao svom snagom svojom i onom sdušnošću, koju mi nalagaše dužnost zastupnička. Nu sve to nije bilo ništa prama tomu, kako se sada na vas glas, onako po bielom danu, na očigled svega svieta izvršuje u ustavnih državah nečuven pritisak na mnenje i slobodu narodnih zastupnikah: zato mislim, da se zastupstvo narodno, ako hoće sačuvati čast svoju i dostojanstvo svoje, do njega prodirućim glasovom oglušiti nemože, mukom ih mimoići nesmije. (Živio!)

Na ovakovu stvar mislio je sabor naš već g. 1861., kad se je izza svladane dobe absolutističke povratio opet na polje ustavnoga djelovanja i u trećoj svojoj sjednici stvorio zakonski članak o nepovrjedivosti i neodgovornosti saborskih članovah, ter njeg. veličanstvu, našemu kralju, podnio za potvrdjenje. Tomu se je on nadao tim većim pravom, što je u onaj čas vidio, da su takove povlastice podieljene i onim zemljam, koje prije nisu uživale ustava poput našega ugarsko-hrvatskoga. Razstao se medju tim sabor od g. 1861. i sastao opet god. 1865., pa kad se je radilo o novom izbornom redu, imao sam čast kao izvjestitelj odbora za izborni red predložiti vis. saboru, da članak IV. od g. 1861. na novo u pretres uzme; proti tomu učinjen je drugi predlog, da se onaj isti članak njeg. veličanstvu na novo za potvrdjenje predloži. Sabor je prihvatio taj predlog. Nu od onoga vremena minula su već dva zasjedanja i sabor se je evo sakupio u treće zasjedanje, a potvrde onoga članka neima još sveudilj.

Koliko ja za sebe reći smijem — a uvjeren sam, da se to i o svih ostalih članovih ove vis. kuće reći mora — usudit ćemo se govorit, usudit ćemo se očitovat svoje mnenje i bez zakona o nepovrjedivosti. Nu zato je sabor ipak dužan brinut se za sigurnost ne samo pojedinih nego i svih svojih članovah; jer nam valja ne um uzeti, da o vladi nevise samo činovnici i častnici, nego da o njoj visi svaki član države, što imutkom svojim, što slobodom svojom. Ako se obazrem na to, da austrijanska vlada ima osim svoje činovničke discipline i vojsku, i četu žandarah, i kaznene zakone, sudove i kaznione — nemogu posumnjati o tom, da je sloboda svih nas u pogibelji. u pogibelji tim više, što znam, imavši posla s austrijskimi kaznenimi sudovi, da državni odvjetnik nepoznaje zakonah, van što ih nalazi štampanih u svom zakoniku. Malo ću spomenuti, ako reknem, da na temelju samih §§. 65 i 300 k. z. može državni odvjetnik svakoga od nas, kad iz sabornice izadje, predati iztražnomu sudcu i pozvati ga pred sud.

S navedenih razlogah usudjujem se dakle vis. saboru predložiti:

„Neka vis. sabor zaključi, da neće ni viećati ni glasovati o nikakovu predlogu, učinjenu budi inicijativom vlade, budi inicijativom njegovom, dok nj. veličanstvo neizvoli potvrditi zakonski članak o nepovrjedivosti i neodgovornosti saborskih članovah, predložen iz treće saborske sjednice od god. 1861. a reproduciran uz novi izborni red, koji je nj. veličanstvu za potvrdjenje predložen iz zasjedanja ovoga sabora od g. 1865/6. Ovom prilikom neka prosvjeduje sabor ujedno i proti svakomu izbornomu redu, koji bi se bez zakonitoga sudjelovanja naroda stvorio."

(Burno, dugotrajno „Živio!")

Predsjednik: Izvoli-li tko progovoriti? (Sa svih stranah: Prima se!) Molim dakle, da se još jedanput prije pročita. . .

Petar Horvat: Ja mislim, da taj predlog danas nespada na dnevni red; to je danas već drugi predmet, koji nas je iznenadio; neka se prije tiska i razdieli.

Ivan Perkovac: Ja moram primietiti g. predgovorniku to, da je u volji vis. sabora, da u smislu poslovnika predmet prešnim proglasi, i o njem s mjesta vieća. (Glasovi: Prima se!)

J. Živković: Istina, sudbina se čovjekom na čudesni način titra. Ja sam sinoć odlučno zaključio, da me danas ovdje više biti neće; ali ipak i opet sam se pokazao u saboru, da vojujem u posljednjem času za ono, što sam odlučio za dobro naše domovine. Ja čujem ovdje radi nekoga pritiska činiti predlog, koji tamo smjera, da svi članovi ove vis. kuće bez razlike postignu ono, čim se svaki pravi parlament u Europi davno već može radovati, da to pravo uživa, t. j. pravo slobode govora i osobe i neodgovornosti za svoje ponašanje kao člana ove vis. kuće. (Živio!)

Gospodo! mene je, istina, nužda primorala, da ovamo dodjem, jedno da mi se nemože reći, da uzmičem u odsudnom času, a drugo, da pokažem, da kr. činovnik trojedne kraljevine slobodnoga mnenja imati može. Ja dakle solenniter izjavljujem, da ja o pritisku s moje strane ništa neznam; neznam, jer neću da znadem. Ja se gospodo neustručavam u svem, što želite, pokazati, da mi ono, što i vi želite, na srcu leži, t. j. štovati i čuvati pravo trojedne kraljevine i sve što je koristno po našu domovinu; dakle ja za taj pritisak neznam, jer neću da znadem.

Nu buduć da nije svaki u stanju to očitovati; buduć nije svaki u stanju, da sve na kocku stavi za domovinu i narod, i buduć neću da se pravi izraz većine sabora protunaravno izpostavi mogućnosti manjine: radi toga, i samo s toga razloga pristajem i ja uz taj predlog, (Burni: Živio!) neka se, ako je moguće, odrieše ruke ovoj vis. kući, da radi slobodno, da svaki slobodno svoje mnenje izreći može.

Av. Ćepulić: Ja držim, da bi bilo sasvim suvišno, da još više riečih o tom trošimo; ja mislim, da smo ovdje svi ustavni i slobodni ljudi, te svaki slobodan čovjek morao bi se upravo stiditi, kad nebi glasovao za takov predlog; jerbo kad takav teret, takov pritisak nad nami stoji, onda, mislim da se nitko nemože niti usuditi bar ne pred svietom glasovati. I zato i ja glasujem za predlog. (Glasovi: Neka se glasuje! Prima se jednoglasno; gg. članovi saborski ustanu svi.)

Predsjednik: Ako nitko više neima ništa primietiti, onda izjavljujem, da je predloženi zaključak jednoglasno primljen. (Dugotrajni Živio na glalerijah i u saboru).

U nadopunjenju ovoga predloga jednoglasno sada prihvaćena usudjujem se samo još upitati vis. kuću, hoće li običnim putem potražiti potvrdu ovoga članka, ili nebi-li prema lojalnosti našoj radili, kad bi se zaključak ovaj priobćio svietlomu banu, da ga on telegrafičnim putem priobći nj. veličanstvu?

M. Mrazović: Ja mislim, g. predsjedniče, da je to stvar vis. predsjedničtva, da ono svojim putem priobći zaključke vis. vladi.

Predsjednik: Dakle ja ću to učiniti. Da verificiramo zapisnik današnje sjednice, mislim, da bi se sutra sastali. (Glasovi: Odmah bi mogli).

Stvar se ovako naprečac napraviti nedade, nego ja bi predložio, da se u tu svrhu sastanemo u 2 sata. (Glasovi: U jedan sat!) Dakle molim u jedan sat da se gg. opet ovdje sastanu.

Nastavak 73. saborske sjednice dne 11. svibnja u 1 sat poslje podne.

Predsjednik: Molim, da bi se zapisnik pročitao.

Bilj. Aug. Dutković: Čita:

Zapisnik.

73. sjednice sabora kraljevine Dalm., Hrv. i Slavonije, držane dne 11. svibnja 1867. pod predsjedstvom 1. saborskoga podpredsjednika veleučenoga g. dra. Mirka Šuhaja.

Prije svega bude po saborskom bilježniku Hrvojiću zapisnik 72. sabor. sjednice proglašen i ovjerovljen s onom primljenom primjetbom, da se u istom zapisniku glede stvorenoga za grad Rieku zaključka u mjesto „zaključak je primljen većinom glasovah,“ reče „zaključak je primljen pretežnom većinom glasovah.„

1. Na predlog odbora ad hoc pod br. 1060., koji je povodom predstavke žup. zagreb. u poslu novačenja izaslan bio, zaključila je pretežna većina saborska, da se u zapisnik uvrsti sliedeći prosvjedbeni zaključak:

Povodom tim što je županija zagrebačka podnesla saboru ovomu predstavku, kojom se pritužuje proti tomu, što se je neustavna naredba dvorske kancelarije od 28. prosinca 1866. o popuni vojske prisilnim načinom u domovini našoj proglasivala i izvadjala, kao i proti tomu, što je ista dvorska kancelarija upravljenu na nj. apoštolsko veličanstvo za obustavu iste naredbe predstavku županiji zagrebačkoj i drugim municipijem jednostavno vratila, bez da je predstavke te po dastrla previšnjemu riešenju nj. c. k. apošt. veličanstva; nadalje povodom onim, što se izdana naredba o popunjenju vojske od 28. prosinca 1866. i sve potonje na istoj temeljeće se naredbe tako s gledišta njihova izdavanja i kao i proglašenja i izvedenja moraju smatrati neustavnimi i u prava trojedne kraljevine duboko zasiecajućimi odredbami;

Isto tako i povodom, što se je sabor ovaj uvjerio, da živimo u okolnostih, u kojih se želje naroda predstavkami previšnjemu mjestu izražene malo uvažavaju, a najpače one, koje se u predmetu novačenja podnašaju, bezuspješne ostaju — kao što je ostala i ona od 20. veljače 1866. po ovom saboru glede obustavljenja o popuni vojske izdanih naredabah nj. posvećenomu veličanstvu podastrta predstavka, koja je previšnjim odpisom od 27. veljače 1866. odriešito odbita; što se je sabor taj dovoljno uputio, da bi mu svaka daljna predstavka u tom predmetu ostala bezuspješna: to je stvoren ovaj zaključak, kojim se svetčani prosvjed tako proti neustavnom izdanju, kao i prisilnom proglasivanju i izvedenju naredbe od 28. prosinca 1866. i potonjih na istoj temeljećih se naredabah o popuni vojske, nemanje i svih sličnih neustavnih u buduće možda izdati imajući se naredabah u ime sabora trojedne kraljevine u zapisnik uvršćuje.

2. Odpis manjine sabora dalmatinskoga pod br. 1061, kojim se zastupnikom bavećim se na saboru hrv.-slav. šalje bratinski pozdrav i izražuju najvruće simpatije, primljen je do radostnoga znanja, i uvršćuje se medju saborska djela.

3. Molbenica obćine Gjelekovec pod br. 1059, kojom umoljava sabor, neka se posebnom predstavkom obrati na nj. c. kr. apošt. veličanstvo za čim skoriju potvrdu zakonskoga članka god. 1866. o odkupivosti zemaljah.

Pravednomu tomu zahtievanju zadovoljiti će se, pa će se sabor obratiti predstavkom na previšnje mjesto i zamoliti sankciju rečenoga saborskoga zaključka.

4. Verifikacionalni odbor izvješćuje, pod br. 1066. da se vjerovnica zastupnika daruvarskoga za g. Josipa Paula ovjerovljuje, dočim se ona zastupnika grada Koprivnice, g. Viktora Špišića, radi njekojih manah za popravak odpravi.

Pozivnice Aleksandra grofa Erdödya i marquiza Pallavicinia Hipolita nije predložio odbor za ovjerovljenje, jer nisu zadovoljili čl. 3. poslovnika.

Predlog odbora verifikacionalnoga primljen je većinom glasovah.

5. Podpredsjednik saborski prijavlja, pod br. 1065 da je zastupnik grada Rieke Kazimir Kozulić položio svoj mandat.

Saborsko predsjedničtvo pobrinut će se za nov izbor.

6. Zastupnik naroda za kot. novljanski učinio je vis. saboru predlog, neka se u zapisnik saborski uvrsti sliedeće: „sabor trojedne kraljevine izjavljuje svečano, da trojedna kraljevina priznaje narod srbski, koji u njoj stanuje, kao narod sa narodom hrvatskim istovjetan i ravnopravan.“

Predlog ovaj bude po saboru jednoglasno prihvaćen, te se ovime u zapisnik uvršćuje.

7. Narod. zastup. za kot. bistrički, Tito Ožegović, izručio je saborskomu predsjedniku u ime Martina Kramarića dvie akcije Narod. doma pod br. 1169 i 1170. s očitovanjem, da imade jedna jugoslavenskoj akademiji, a druga jugoslav. sveučilištu pripasti: uz zahvalu darovatelju izraženu dostavit će predsjedničtvo dotične akcije svojemu opredieljenju.

8. Narod. zastup. za grad Križevac, g. Sviličić, očitovao je u ime Skendera Fodrocija, da je ovaj pripravan svotu od 1000 stot. prinieti, budi za jugoslavensku akademiju, budi za sveučilište, što se prima na znanje.

9. Odpis: kr. namj. vieća od 9. svibnja o. g. br. 6226 br. sab. 1062., kojim se dostavlja podnesak grada Senja za povratak svote od 200 for. zastupniku Akurtiu predplaćenih, odpućuje se na financ. odbor.

10. Povodom očevidnoga, protiustavnoga i nezakonitoga pritiska, što ga vlada čini na slobodu mnenja narod. zastupnikah, predložio je Ivan Perkovac, narod. zastup. za kot. sv. ivanski: Neka vis. sabor zaključi, da neće ni viećati ni glasovati o nikakvu predlogu, učinjenu budi inicijativom vlade, budi inicijativom njegovom, dok nj. veličanstvo neizvoli potvrditi zakonski članak o nepovriedivosti i neodgovornosti

saborskih članovah, predložen iz treće saborske sjednice od god. 1861., a reproduciran uz novi izborni red, koji je nj. veličanstvu za potvrdjenje predložen iz zasjedanja ovoga sabora od god. 1865/6. — Ovom prilikom neka prosvjeduje sabor ujedno i proti svakomu izbornomu redu, koji bi se bez zakonitoga sudjelovanja naroda stvorio.

Predlog ovaj primljen je jednoglasno, te je podpredsjednik dr. Šuhaj izjavio, da će zaključak taj vis. vladi svojim putem do znanja staviti.

Time bude sjednica ova dignuta i za proglašenje ovoga zapisnika za jednu uru odgodjena.

11. Prije zaključenja ovoga zapisnika očitovao je nar. zastupnik irižki g. Živković u ime braće Srbaljah saboru trojedne kraljevine iskrenu i srdačnu zahvalu na učinjenoj i uvrštenoj u zapisnik ove saborske sjednice, izjavi sabora trojedne kraljevine, glede braće Srbaljah, koje očitovanje primljeno bje velikim i obćim uzhićenjem i uvršćeno u ovaj zapisnik.

Dr. Mirko Šuhaj, s. r.
podpredsjednik saborski.

Aug. Dutković, s. r.
saborski bilježnik.

J. Živković: Vis. sabore! Za zaključiti ovaj zapisnik usudjujem se samo njekoliko riečih prosboriti. Na onu plemenitu i jednodušnu izjavu naše braće Hrvatah i vis. ove kuće, kojom se Hrvat uz Srbina i Srbin uz Hrvata ravnopravnim uzpostavlja, budi od strane Srbah za sada samo toliko odgovoreno: živila naša jednokrvna i ravnopravna braća Hrvati, koja ovim plemenitim činom udariše živ pečat našoj odsada uzajamnoj hrvatskoj i srbskoj slozi (Dugotrajni Živio!); i ja želim, da ova izjava od naše strane takodjer u zapisnik dodje.

Bilj. A. Dutković: Ako vis. kuća na to pristane, ja ću to odmah u zapisnik uvrstiti i onda proglasiti. (Glasovi: Dobro! Bilježnik to učini, i umetak ovaj pročita).

Predsjednik: Ako u ostalom nikakve primjetbe neimade, to se zapisnik odobrenim proglašuje, i time dižem današnju sjednicu, pa ću se pobrinuti, da što kraćim i bržim putem do vlade nj. vel. dodje današnji naš zaključak, a dok odgovor nedodje, molim, da se gg. članovi saborski u Zagrebu uztrpiti izvole. Čim dodje odgovor, ja ću im to odmah do znanja staviti.

Sedamdeset i četvrta saborska sjednica

držana dne 14. svibnja 1867. u 10 satih, pod predsjedničtvom prvoga podpredsjednika g. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Vis. sabore! U posljednjoj dne 11. svibnja obdržavanoj sjednici blagoizvolila je vis. kuća meni naložiti, da se pobrinem, kako da zaključak u onoj sjednici donešen što bržim i kraćim putem nj. veličanstvu do znanja stavim. U smislu toga naloga obratio sam se poslje sjednice na svietlog bana, kao namjestnika našega premilostivoga kralja, te ga zamolio, da on brzojavnim putem zaključak naš vis. vladi do znanja stavi. To je svietli ban i učinio, te je sinoć odgovor dobio, na temelju kojega je poseban dopis na vis. sabor upravio, kojega evo ovdje priobćiti čast imadem.

Bilj. Roberto Zlatarović čita dopis sliedeći: Visoki sabore! Uslied brzojavne obaviesti predsjedničtva hrv. slav. kancelarije dvorske od današnjega dana pod br. 136 pr. zaključak je saborski od 11. t. m., premda nebijaše predložen u formi shodnoj, ipak podnešen previšnjoj odluki Njegova cesarsko i kraljevsko-apostolskoga Veličanstva.

Njegovo Veličanstvo kralj, na preponizni predlog, da se tverdnja, izražena u rečenom zaključku, o neustavnu i protuzakonitu pritisku od kraljevske vlade na slobodno mnienje članovah sabora zemaljskoga, oprovrgne što odlučnije, blagoizvolilo je premilostivo skloniti se i preponiznom predstavkom od 4. studenoga 1861. podnešenoj osnovi zakonskoj o nepovredivosti članovah sabora zemaljskoga podieliti sa svim sadržajem njezinim previšnju svoju potvrdu, da se tako odstrani svaki povod otezanju u pogledu zadaće, koju ima riešiti sabor zemaljski uslied previšnjega odpisa od 23. travnja t. g.

Previšnju tu odluku čast mi je dati ovim na znanje visokomu saboru.

U Zagrebu dne 13. svibnja 1867.

Šokčević s. r. ban.

M. Mrazović: Po zakonitom običaju u trojednoj kraljevini priobćivalo je Nj. veličanstvo putem svoje vlade potvrdjenje zakonah samo previšnjimi kr. reskripti. U pripisu sv. bana daje se na znanje vis. saboru, da će takav reskript stići; ali nikako se nemože sam pripis sv. bana uzeti za kr. reskript. S toga predlažem, da se u dosljednosti zaključka od 11. svibnja uzme pripis sv. bana na znanje i počeka sa dalnjom zazpravom, dok nestigne kr. reskript (Živio!).

Dr. A. Stojanović: Ja se u načelu slažem sa predlogom g. zastupnika dugoselskog, nego nisam u načinu izvedenja s njim složan. Obzirom na kratkoću vremena smo mi naš zaključak nj. veličanstvu telegrafičkim putem podnieli, i Nj. je veličanstvo na taj zaključak u toj formi tim načinom i tim putem podnešen, odluku izdalo onim istim putem, kojim smo ga mi predložili. Dakle, što se tiče forme, nemože joj se prigovoriti, kad smo mi istu formu i put poprimili. Zato mislim, da taj prigovor nemože stojati, da bi mi čekati imali sa razpravom dotle, dok u urednoj formi reskript nedodje; nego ja predlažem, da mi to uzmemo na znanje, a putem predstavke Nj. veličanstvo umolimo, da nam u zakonitoj formi previšnji kr. odgovor dostavi, medjutim pako da mi razpravu o poslovih na dnevnom redu stojećih nastavimo, kaošto to zahtieva i red, i kaošto to zahtieva i ona lojalnost, koju smo mi Nj. veličanstvu dužni; buduć mi nismo vlastni točniju i jasniju formu zahtievati, nego što smo ju mi sami izabrali.

I. Vončina: Gosp. veleštovani moj predgovornik je mnienja toga, da mi možemo primiti ovo na temelju dopisa sv. bana, te nastaviti saborsko djelovanje, sa razloga, što smo mi zaključak naš telegrafičkim putem do znanja stavili Nj. veličanstvu. Mi zaključak naš nismo nikomu priobćili a još manje podnašali telegrafičkim putem na ikoju stranu; nego mi smo stvorili zaključak, da se mi prije negoli se prev. sankcija podieli zakonskom članku podnešenom pred toliko godinah Njeg. veličanstvu, nećemo upuštati u nikakvo zakonodavno djelovanje. (Glasovi: Tako jest!). Mi smo stvorili taj zak. članak prije šest godinah, ter ga podnieli redovitim putem, ne telegrafičkim, nego tako, kako se takovi članci Nj. veličanstvu podnašaju; mi smo ponovili molbu prije dvie godine predstavkom, da se tomu zak. članku našemu od g. 1861. podieli previšnje odobrenje, a njeki dan smo jedino to zaključili, da mi nastaviti nemožemo naš posao, dok se tomu članku prev. odobrenje nepodieli. S toga dakle nestoji, što je štovani moj g. predgovornik rekao i uztvrdio, da smo mi dobili odgovor onakovim načinom, kakovim smo naš zaključak na odobrenje podnieli. S toga ja podupirem predlog. gosp. Mrazovića.

Aurel Kušević: Prigodom izradjivanja izbornog reda i uredjenja ovog sabora bilo je pitanje u odboru, da-li da se činovnici mogu birati u sabor ili ne. Ja sam onda moje nazore o tom izjavio, naime, da narod treba čestite činovnike i vlada takodjer, a takovi ljudi, koji su viešti, i u koje narod i vlada pouzdanje ima, da se biraju u sabor. Samostalnost i neodvisnost činovnikah u javnom životu nezavisi o

članku, što smo ga mi g. 1861. Nj. veličanstvu na odobrenje predložili, nego ima temelj u zakonih naših. Da nepriličan nebudem u izbrajanju zakonah, navesti ću samo čl. 18. od g. 1790., koji ovako glasi (Čita):

„In omni iustitia et aequitate fundatum, imo et e re proprii sui servitii regii esse agnoscit sua sacra regia Majestas, ne quispiam erga simplicem denunciationem officio suo privetur, sorsque haec innocentes tangat, et ideo non prius quisquam de praegesto servitio dimittatur, quam puncta accusationum delato talismodi officiali ratione per suam majestatem pro circumstantiarum varietate determinanda, communicentur, atque illi plena sese purgandi praebeatur occasio."

To su jasne rieči, kojim se načinom postupa s činovnikom, kode nakane javnu službu mu uzeti. I ja sam bio činovnik, pa su mene pitali: kako to biva, da sam ja uvjek u redu opozicije? Na to sam ja odgovorio, da se ja kroz to, što sam u javnoj službi, neodričem pravah mojih i dužnosti prama domovini, i dok je ustavna sloboda trajala, moje javne službe lišen nisam. Mi se Hrvati zaista tužiti nemožemo, da slobode govora i slobode štampe neimamo (Ah!), mi obzirom na ozbiljna vremena, koja doživismo, i obzirom na obću nesreću deržave i naše domovine, treba da svimi mogućimi poštenimi načini nastojimo, da čim prije iz anarhičkog stanja izadjemo. Zato sam ja za predlog g. Stojanovića.

Dr. J. Subotić: Uzimam povoda govoriti od riečih gospodina predgovornika. On veli, da je ovdje stvoren zaključak, kojemu su dali povoda činovnici. Moram priznati, da prije tri dana, kad je onaj zaključak stvoren, nisam čuo spominjati činovnikah, a držim, da je sabor, kad je onaj zaključak stvorio, vodilo dobro samoga sabora. Činovnici su što i drugi zastupnici: jednaka imaju prava, jednake dužnosti. Ja sam činovnik, te znadem dužnosti prema Bogu, kralju i narodu, i hoću ih izpuniti sviestno i s požrtvovanjem. To stoji, da o činovnicih prilikom prijašnjega zaključka nije rieči bilo, i ja konstatiram ovim, da gospodin predgovornik neima povoda, a neima ni razloga sada miešati činovnike u razpravu, u kojoj o njih nije bilo razgovora. U ostalom neka svaki od nas čini svoju dužnost, pak ako mu bude dobro, i pravo je, a ako nebude, pomoći će mu i Bog i ljudi.

Petar Horvat: Ja se neslažem sa predlogom gosp. Mrazovića. To će mi vis. kuća dopustiti, da sam i ja ustao za ovaj zakon o imunitetu saborskih članovah, nego s druge strane dopustiti će mi takodjer, da forma, koju je vis. kuća poprimila, nije bila korektna (Oho!), nije bila pravedna. To se i u drugih saborih dogadja, da se predlozi saborski podnašaju za odobrenje Nj. Veličanstvu ali praksa i u ugarskom i koliko je meni poznato, takodjer u drugih parlamentih uviek je ta bila, da se takovi predlozi Nj. Včstvu. preponiznom predstavkom za odobrenje podnesu; a ne, da se stvori zaključak, koji se samo putem vis. predsjedničtva Nj. Včstvu. do znanja stavlja. Po mojem dakle uvierenju je tu u formi faljeno, a ja ću to i proti većini ovoga sabora izraziti, jer se nedam terorisirati. (Nemir).

Nu i forma, u kojoj nam je odluka Nj. Včstva. priobćena, osobito možda radi kratkoće vremena nije sasvim takova, kakovu bi mi želeli. Ja sam ipak za to, da se nastavi viećanje o adresi iliti o osnovah odborovih, kaošto stoje na dnevnom redu. Ako bi se medjutim vis. kuća tomu protivila, onda bi ja molio u smislu čl. 66. našega poslovnika, da se glasuje poimence, jer se ufam, da će se naći barem 15 članovah, koji će me u tom predlogu podupirati.

I. Perkovac: Učiniv onomadne predlog, koji je vis. kuća, kaošto svjedoči zapisnik, jednoglasno prihvatila, nisam se mogao nadati, da će se u istom zasjedanju podignuti glas proti pravednosti toga zaključka. (Živio!). —

Tako jest! — Prigovor zastupnika narodnog gosp. Petra Horvata, moram odbiti što jače po naročitom smislu našega poslovnika, koji neveže samo većinu, nego i manjinu.

Što se same stvari tiče, molio sam za rieč za to, da izjavim, da nisam nikako u stanju, i da bi povriedio svoju pravnu sviest, kad bi se preko jednoglasno stvorena zaključka upustio u viećanje i glasovanje o budi kojem predlogu, dok se zaključku našemu zbilja i sasvim nezadovolji; a da se dosada zadovoljilo nije, mislim, da je posve jasno svakomu pojedinomu članu ove vis. kuće, i to tim jasnije, što i sam g. zastupnik kotara osiečkog mora priznati, da odgovor, što smo ga dobili, nije izdan korektnom formom. A na ono, što je on izvolio uztvrditi, da je taj odgovor prama načinu, kojim smo mi svoju tobože predstavku učinili, moram samo to opaziti, da smo mi na prosto zaključili uzdržati se od viećanja i glasovanja o budi kojem predlogu, dok se nepotvrdi zakonski članak o nepovredivosti saborskih članovah, koji je već prije predstavkom nj. veličanstvu za potvrdjenje podnešen, a sada je predsjedničtvo svojim putem i svojim načinom prijavilo vladi, da je takov zaključak učinjen. Netražimo mi sada potvrdu toga našega zaključka, koji samo za nas valja, a potvrdu IV. zakonskoga članka od g. 1861. tražili smo drugimi predstavkami. Dok te predstavke nebudu riešene, i to riešene formom, kakvom se predstavke rješavaju, t. j. kraljevskim odpisom, izjavljujem, da nisam kompetentan ni viećati ni glasovati o budi kojem predlogu.

Dr. L. Šram: Ja mislim, da je sa svih stranah dopušteno i konstatirano ono, što priznaje i sam svietli ban u pripisu na vis. sabor, da forma u sjednici od 11. svibnja nije točno obdržavana bila. Ali ja mislim, dočim je i u dopisu svietloga bana izrečeno, da sasvim time, što forma nije bila obdržavana, ipak je izvolilo Nj. Vel. osnovi zakonskoj o immunitetu zastupnikah podieliti previšnju sankciju, ja dakle mislim, da onda neima nikakva druga povoda zadržavati se na formi, preko koje je samo Nj. Vel. prešlo. Tu se dakle sada nepita o formi, u kojoj je zaključak podnešen bio, nego pita se o formi, u kojoj se stvaraju zakoni. A glede te forme neima nikakve dvoumnosti, ta je forma jedna jedina i leži u izričnoj kraljevskoj sankciji; a ja mislim, da nitko neće uztvrditi, da pripis svietloga bana može suplirati kralj. sankciju, (Živio!) i upravo zato, što želim vjeran ostati u svakom pogledu načelom posve ustavnim, ogradjujem se ja proti tomu, da bi se pripis ma kojega poglavarstva mogao uzeti za suplement kraljevske sankcije. S toga pristajem na predlog g. Mrazovića. (Živio!)

M. Kraljević: Ja bi se sa gg. predgovornici, koji hoće i nadalje obustaviti djelovanje naše, slagao, kad u dopisu svietloga bana nebi stajalo obećanje, da će najviši reskript ovamo doći. Ja mislim, da je naše vrieme ovdje kratko, da Nj. Vel. želi kruniti se čim prije, a mi dan za dan obustavljamo naše djelovanje. Ovaj sabor i onako dosta košta naš narod (Nemir!). Molim gg. meni je slobodno to kazati, ako vi mislite drugčije, molim za dokaze. Iz navedenih dakle razlogah, i pošto se, kaošto sam rekao, obećaje, da će reskript doći, a mi barem toliko podufanja možemo imati proti našemu kralju: ja sam za to, da ne obustavimo našega djelovanja, nego da se latimo posla, kaošto to predlaže g. Stojanović.

J. Špun: Što je rekao neposredni moj g. predgovor-

nik, da se obećaje potvrda zakonskoga članka u formi reskripta, toga ja čuo nisam. Niti toga obećaje Nj. vel. niti itko drugi, nego se samo kaže, da je onaj članak primljen, i ja niti toga neznam, jer je sabor već izjavio, da telegrami nisu nikako autentični. A ono, što je g. predgovornik kazao, da ovaj sabor košta mnogo naš narod, mislim na kratko oprovrći time, da ako i naša zemlja sada koju hiljadu plati, kad se radi o tako važnom predlogu, za koji sam ja i prijatelji moji, to je ipak jako malena svota, ako uzmemo u obzir ono, da bi podjeljujuć zakonitu moć ovomu telegramu naš narod morda upropastili i smrt njemu nanieli. Dakle ja mislim, da će svaki žrtvovati 1 ili 2 hiljade, prije nego-li da sam sebi radi ovih hiljadah grob kopa.

Dr. A. Starčević: Samo da razjasnim svoje stanovište u ovom pitanju, progovoriti ću njekoliko riečih. Ja sam se vazda smatrao neodgovornim za svoje saborsko djelovanje, niti sam sumnjao, da to može zavisiti od potvrdjenja ikakvog novog zakona. Godine 1861. načinjen je dakako članak in forma articuli legis, ali taj članak ništa nova nezahtieva. Ja sam bio tako sretan, da sam radio predstavku, kojom se je od Nj. Vel. iskala potvrda naših starinskih zakonah. Ja sam onda bio na zakonitom temelju, a jesam i sada; došlo to potvrdjenje kada ili nikada, ja ću raditi onako, kako mi nalaže pravo domovine, a onim, koji čekaju sveudilj to potvrdjenje, pak vuku nadnevnice, ja im nebi savjetovao, da se drže za zastupnike naroda. To dakle u pogledu immuniteta. Što se pako tiče pitanjah, koja hoćete, da pretresivate, ja sam već više putah kazao, da tih pitanjah neima, niti bi ih ja, kad bi i bila, bez podpuna zakonita sabora rješavao. Ja dakle u tom pitanju neću glasovati.

Predsjednik: Ako nitko više neželi progovoriti, onda imaju gg. predlagatelji posljednju rieč. (Javi se još gosp. Ćepulić).

Avelin Ćepulić: Razlozi, što su ih naveli gg. Dr. Stojanović, Petar Horvat, a osobito Miroslav Kraljević sklonuli su me na to, da glasujem za predlog gosp. zastupnika Mrazovića. Ona gg. kažu, da već počitanje, koje smo dužni Nj. Včstvu. od nas zahtieva, da se predstavkom obratimo na Nj. Vel. Gg.! i ja sam za to načelo, nego ja neću, kaošto njekoja gg., da se titram sa svetinjom krune. Mi iz onoga dopisa iliti odpisa vidimo to, da Nj. Vel. vrlo dobro znade, kaoštogod dobro znadu i svi oni, koji ga okružavaju, da su u ovom predmetu već 2 predstavke podnešene, jedna je i ondje naročito napomenuta. Ja mislim, da bi nova predstavka, koja bi se sada imala sastaviti, bila nepristojna za vjerna podanika Nj. Včstva., jer se nebi mogla drugčije tumačiti, nego upravo kao njekakva presija. Buduć da te predstavke stoje, buduć da se u dopisu veli, da je prva tih predstavakah upravo podnešena bila Nj. Včstvu. i da je Nj. Vel. upravo na tu predstavku odgovorilo, s toga ja mislim, da konsekvencija i to stroga konsekvencija zahtieva, da mi nove predstavke nečinimo.

A drugo gg.! ja mislim, da bi još veća nedosljednost od strane ovoga vis. sabora bila u tom, kad bi sada, poslie 2 dana odustali od onoga zaključka, kojega smo učinili 11. ovoga mjeseca. Mi smo onda rekli jednoglasno, da se mi u nikakvo dalnje razpravljanje upustiti nećemo, dok nebude potvrdjen članak, koji je god. 1861. Nj. Včstvu. podnešen. Dakle ja mislim, da već osobna čast svakoga pojedinca, a i dostojanstvo cieloga sabora zahtieva, da poslie 2—3 dana neodustanemo od onoga zaključka. Buduć da ja nemogu onomu zaključku dati onaj smisao, koji mu pripisuju njekoja gg., koja hoće njekakvom lojalnošću ovdje se graditi, to sam ja za to, da ostajemo kod zaključka, i da počekamo na kralj. reskript, kojim se potvrdjuje onaj zakonski članak. (Živio!).

Dr. A. Stojanović: Ja sam svoje mnienje u kratko i jasno razložio, te nebi dalje govorio, da nisu sliedile važne izjave. Ja gg.! i sada ostajem kod svojega predloga, naime, da mi možemo ovaj dopis svietloga bana, koji sadržava sankciju podpunu i posvemašnu, kaošto je u zaključku zahtievana, na znanje uzeti, a medjutim Nj. Včstvu. kratkom predstavkom da javimo, da smo to sa zadovoljstvom primili, i da nam Nj. Vel. u zakonitoj i pravnoj formi potvrdjenje javiti izvoli.

Glede predmeta imam opaziti, da je po mom mnienju povod našemu zaključku bilo to, što se je reklo i tvrdilo, da se očevidna presija čini na kraljevske činovnike. (Jedan glas sa brda desnice: Nije istina!)

Govornik: Ja i to primam.

G. zastupnik Bobotski Septemvir Subotić veli danas, da on tu ništa o činovnicih nezna, da tu o činovnicih niti govora nije bilo. Ili to stoji, ili nestoji. Ako stoji, onda vas pitam, koji predmet je bio povod našemu zaključku? Onda mogu kazati, da niste nikakva povoda imali, da je takov zaključak bio samo izlika za njeke druge svrhe. A ja hoću još dalje ići i kazati, da je sabor naš učinio zaključak o predmetu jednom, glede kojega nikakvih stanovitih podatakah imao nije; jer po mojem mnenju u redu bi bilo, da se je od strane dotičnih činovnikah kraljevskih saboru predložila bila izprava, iz koje bi se sabor osvjedočio, tko da presiju čini, i da li je presija, počem na ono, što se na ulicah i u žurnalistiki govori, nemože sabor obzir uzeti. Dakle primite tu stvar kakogod hoćete, meni je svejedno; ako to nije bio povod, onda kažite, koji je bio; ja barem držim, da je tako i to tim većma, što sam ja u tom smislu predlog još u odborovoj sjeduici potaknuo, a upravo gg. činovnici su kazali, da netreba prenagljivati, da je još prerano. Ako dakle jest ono što ja tvrdim, predmet i povod onomu našemu zaključku, onda ja neznam, kako može zastupnik Bobotski septemvir g. Subotić kazati, da tu o činovnicih neima govora. Ja kažem samo to, da će naš zaključak, i povod istoga zaključka, našemu narodu - bezdvojbeno na čast služiti, a na još veću čast služiti će mu to, što imade takovih kralj. činovnikah, koji su vrstni svoje osvjedočenje braniti. Ali, ako je istina ono, što tvrdi g. Subotić, onda samo i opet molim, da mi pokažete temelj i povod našega zaključka, jer i g. Živković izjavio je, da on nezna za nikakvu presiju, dočim su ostala gg. činovnici šutila.

Ovdje bilo je opetovano rečeno, da smo mi jednodušno onaj zaključak učinili. Ja kažem: da jesmo. Ali danas je razprave predmetom sasvim druga stvar, jer glavno ono, što smo zahtievali, postigli smo takodjer, i radi se samo još o formi potvrdjenja. Dakle nemože se reći, da mi sada želimo uništiti ono, što smo prije uradili. Druga je naime razprava o tom, da li vis. sabor želi, Nj. Včstvu. izjaviti to, da potvrdu u podpunoj i zakonitoj formi reskripta pod vlastitim podpisom naknadno saboru poslati blagoizvoli.

Veli se još i to, da pripis svietlog bana nesadržaje nikakve sankcije. Gg.! To je načelno pitanje. Jest istina. Ovaj pripis svietloga bana neima onu formu sankcije, koja strogo zakonom i ustavom je propisana, ali ja tvrdim, da niti kralj nemože nam je za sada u ustavnoj i zakonitoj formi dati, jer sankciju može dati samo okrunjeni kralj (Nemir; Oho! Na

lievici: tako je! Živio!) Gg.! veoma je pogibeljna stvar, kad se presija čini na narodnoga zastupnika, bilo to odozgor ili odozdol, i ja mislim, da nijednomu narodu to nemože služiti na diku. Ja vas molim, da kakono mi štujemo vaše mnienje tako i vi štujete naše, i da nam nepodmićete drugih svrhah nego ih javno kažemo. Vi kažete, da vi želite sreću naroda, to kažemo i želimo i mi; dakle nemojte presije činiti ni u saboru, ni izvan sabora, ni ovim ni onim putem; jerbo znate, da se mi toga i onako ustrašiti nećemo (Nemir). Dakle ja kažem, da mi sada druge sankcije dobiti nemožemo osim one, koja je bila višeput u običaju kroz toliko vjekovah, naime, da kralj prije krunitbe potvrdjene članke poslie krunitbe opet podpiše, koji istom onda svoju podpunu sankciju dobivaju. To je jedno; a drugo rekao je ovdje jedan g. zastupnik, ako sam ga dobro razumio, da mi nemožemo pripis svietloga bana uzeti za podpunu stvar, da nemožemo pouzdanja i vjere imati u ono, što se telegrafičkim putem javlja. Ja abstrahiram od toga, da-li je to telegrafičkim putem došlo ili ne, te kažem: Mi imamo ovdje dopis svietloga bana vlastoručno podpisan, u kojem se previšnja volja Nj. Včstva. obznanjuje i kaže, da isto posve potvrdjuje taj članak. Gg.! Zlo bi bilo po narode i kraljeve, ako bi jednom do toga došlo, da bi se prvi zemaljski dostojanstvenik, naš poglavar, usudio mistificirati i zavoditi sabor, tako, da štogod u ime kralja kaže, što istina nije, ili da mi podpunu vjeru u to imati nemožemo. Ako bi kod ikojeg naroda već do toga došlo, onda po mom mnienju netreba o ničem više razgovarati, ništa više zaključivati.

Zato ja ostajem kod svojega predloga i mislim, da ćemo mi samo našoj dužnosti zadosta učiniti, i da ćemo podpuno naše pravo izvršivati, ako tako postupali budemo.

U ostalom kod tako važne stvari, koja nam za riešenje predleži, moramo pred očima imati, da mi, za kazati ono, što hoćemo, nikakvih izlikah nit odgadjanjah netrebamo, nego da kao ustavni i slobodni ljudi, kao što uviek tako i sada, odprto svoje mnienje kažemo.

Tu neima nikakve dvojbe, da je to samo izlika jedna, da je to samo cjepidlačenje, kad se kaže, da nije bila točno obdržavana forma. Nego pristupimo k poslu, te kažimo svoje osvjedočenje, a što bude većina zaključila, to će i narod za izjavu svoju smatrati, dok nebude kruna rekla: Ja s tim nisam zadovoljna, pitat ću još jedanput narod.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Kad sam svoj predlog učinio, nisam mogao ni slutiti, da će se o njem tolika debata povesti; jerbo držim, da je on posljedica zaključka, što ga je vis. kuća prije 3 dana jednodušno učinila, izrekavši: da se u nikakovo pretresivanje niti glasovanje upustiti neće, dok nebude potvrdjen zakon o imunitetu narodnih zastupnikah. — Ovdje je izjavami dosadašnjih gg. govornikah izvan svake dvojbe stavljeno, i o tom će domaće obćinstvo i izvanjski sviet suditi, pa i vlada Nj. Velč. već u interesu nerazdionosti veličanstva potvrditi, da se jedinomu vladaocu pristojeće pravo sankcije putem druge ili treće ruke nemože i nesmije obavljati. To nebiva na cielom svietu, to je protivno zakonitomu običaju naše zemlje. Budući izvan dvojbe stoji, da je zaključak, što smo ga 11. svibnja stvorili, i danas u svojoj krieposti, to se vis. kuća, hoće li dosljedna ostati, u nikakva razpravu dotle upuštati nemože, dok zahtievana sankcija nedodje od samoga vladaoca.

Sve ono, što su gospoda s protivne strane prigovarala zaključku od 11. svibnja t. g., nemože i nesmije se u obzir uzeti, kad i nebi dosljednost toga sobom donosila, već radi samoga poslovnika, koji kaže, da sabor proti svojim zaključkom nikakovih prigovorah neprima. Neću ovdje izvoditi, kakova je dosljednost gospode od protivne stranke, koji danas proti onomu govore i ono pobijaju, za što su glasovali prije tri dana, neću razglabati čvrstoće njihovoga uvjerenja; nego ću prije svega pitati, da li je zaključku saborskomu od 11. svibnja t. g. zadovoljeno ili ne? pak moraju i protivnici priznati, da nije. — Kojim je povodom onaj zaključak stvoren, ovdje se po mom mnienju razpravljati neima. Sabor je sigurno u svoj duši bio osvjedočen, da je imao temeljita povoda, ako se i nije obzirao na jednoga ili drugoga činovnika. Nije to stvar poznata iz uličnih razgovorah ili novinah, već je isto tako dobro poznato onoj gospodi, koja sada o tom neće ništa da znadu, da se je onim zaključkom hotjela osigurati sloboda svakoga pojedinoga člana saborskoga, proti kojoj je vlada upotriebila nečuvena do sada sredstva.

Nemože se doista dokučiti, što može biti povodom gospodi predgovornikom protivnim, kad su se od dosadašnjega zakonitoga običaja tako naprasno odaljili, te pripisu svietloga bana pripisuju istu moć, koja ide neposredno i jedino podpisu nj. veličanstva. Nu ja bi rekao, da je to vrlo sklizak i pogibeljan put. Ovakovo ignoriranje, ovakovo zanemarivanje i prebacivanje preko zakonitih i ustavnih formah vrlo je pogibeljno, i mnogo pogibeljnije, nego su tobožnji pritisci od galerije ili od same vis. kuće. Ako u to privolite danas, da se uzme za sankciju ono, što u nijednoj zemlji, a što nikada u Hrvatskoj sankcijom bilo nije: to ćete sve svoje zakone budi dosada učinjene, budi u buduće stvoriti se imajuće izvrći pogibelji promjenljivosti i opozivnosti, ter uzeti jim svaki temelj tvrdosti i postojanosti; jer ste pogazili vladalačka prava.

Ovdje se izvodi stranom glasno, stranom poluglasno, da ako se vis. kuća neće upustiti u nikakvu razpravu, dok sankcija nedodje, da će to zemlju mnogo stajati. Ja mislim, da je taj razlog samo prividan; jer pošto je svietli ban ubavješten, da je potvrda već gotova, to će se čekanjem najviše 24 sata izgubiti. A ja mislim, da trošak tim skopčan nevaži toliko, koliko sigurnost pravah zemlje i sloboda zastupnikah narodnih.

Ja ostajem dakle kod predloga, ter ga preporučam vis. kući, i samo ću se svratiti na jednu primjetbu jednoga od gospode predgovornikah, koji reče, da se zaključkom saborskim od 1861. god. ništa nova netraži, ili bar da se ništa potrebna netraži, jer da je sve ono, što se tim zaključkom traži u starih zakonih isto onako izraženo. Ja mislim, da je to velika bludnja kod g. predgovornika, i da se ta bludnja upravo kod njegove osobe nedade opravdati, jer i sam priznaje, da je god. 1861. on na predstavci radio, kojom se je iskala sankcija čl. IV.; a odbor, kad je onaj članak stvarao, uzeo je stari zakonik u ruke, i osvjedočio se ujedno sa predgovornikom, da se pod obćenitim izrazom „salvus conductus“ nezna, u kojem obsegu i u kojih slučajih i uz koje se forme zajamčuje sloboda narodnoga zastupnika. Dapače je praksa dokazala, da sudovi ovoga jamstva ni nepriznavaju. Ovo uvjerenje povelo je odbor, te je predložio saboru, neka traži onu garanciju, koju imadu i druga zakonodavna tiela u svih ustavnih državah. Zato je i zakonodavno tielo trojedne kraljevine tražilo, da se zastupnikom dade ova garancija, bez koje neima slobodnoga mnienja, bez koje neima slobodne izjave vlastitoga mnienja.

Moram se konačno još osvrnuti na ono tvrdjenje, da dan danas nemožemo od nj. veličanstva sankcije niti očeki-

vati, niti dobiti, ter da ona njekim način nebi valjala, kad nj. veličanstvo naš kralj nije kıunjen. Ako hoćete gg., da se vjeruje u ozbiljnost ovoga tvrdjenja, onda vam valja pristati na sve konsekvencije, onda se izvolite razići, jer nas je isti neokrunjen kralj amo pozvao, da se saberemo; isti neokrunjen kralj zove nas u Peštu, dakle se ni taj poziv primiti nemože.“

Predsjednik. Dva su predloga vis. saboru učinjena, i to: predlog g. zastupnika dugoselskoga, koji tamo ide, da se dopis svietloga bana na znanje uzme, nego sabor, da se u razpravu pitanjah na dvevnom redu stojećih neupušta, dok sankcija nedodje; drugi je predlog g. zastupnika kotara osiečkoga, da se dopis sv. bana predbježno na znanje uzme, te predstavkom njeg. veličanstvo zamoli, da reskriptom podieli sankciju zak. članku, a sabor da medjutim prodje na razpravu pitanjah na dnevnom redu stojećih. Napokon je još predložio g. Petar Horvat, da se poimence glasuje. Je li se taj predlog podupire? (Ustane dovoljan broj članovah.)

Ivan Perkovac: U smislu poslovnika dopušten je prigovor proti pitanju. Na pitanje, kako ga je vis. predsjedničtvo formuliralo, ja nisam u stanju glavovati, jer bi ovo pitanje pobijalo jasan smisao zaključka onomadne stvorenoga. Ja zato od svoje strane izjavljujem, da nisam u stanju ni polag najbolje volje ni viećati ni glasovati o kojem predlogu, dok se onomu zaključku nezadovolji. (Odobrava se; članovi na desnici i centrumu razilaze se.)

Predsjednik: Budući da se je već veći dio gg. članovah razišao, a poslovnik zahtieva, da pri viećanju i glasovanju absolutna većina verificiranih zastupnikah prisutna biti mora, pa toga očevidno sada neima: s toga mi nepreostaje, nego da sjednicu za danas zaključenom i dignutom izjavim.

Sedamdeset i peta saborska sjednica

držana dne 18. svibnja 1867. u 10 satih prije podne, pod predsjedničtvom gosp. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Uz izjavu, da je previšnju kr. reskript, onomadne očekivani, doista stigao. otvaram današnju sjednicu, moleći prije svega, da se zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilj. Roberto Zlatarović čita:

Zapisnik

sedamdeset i četvrte sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 14. svibnja 1867. pod predsjedom poglavitoga, veleučenoga gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika.

Otvorivši prvi saborski podpredsjednik dr. Mirko Šuhaj sjednicu u 10 satih prije podne izviesti sabor, kako je zaključak posljednje sjednice doglašen nj. veličanstvu, pak da je odluka na taj zaključak putem pripisa svietloga bana ovamo stigla, koji se pripis imade proglasiti.

Usljed toga bi pročitan pripis banov od 13. svibnja o. g., br. 825. br. sab. 1077., glasom kojega se saboru do znanja stavlja, da je zaključak saborski od 11. svibnja o. g., premda nebijaše predložen u shodnoj formi, ipak podnešen nj. veličanstvu, koje je blagoizvolilo osnovi zakonskoj o nepovriedovosti članovah saborskih predstavkom od 4. studenoga 1861. podastrtoj podieliti sa svim sadržajem njezinim previšnju kr. potvrdu, da se tako ukloni svaki povod otezanja u pogledu zadaće naložene saboru previšnjim kr. odpisom od 13. travnja o. g.

Iza proglašenoga toga pripisa digne se zastupnik naroda Mrazović, te razloživ, kako se sabor ovim pripisom zadovoljiti nemože, budući da se u smislu ustava kr. potvrde na zakonske osnove imadu izdati kralj. odpisom, predlaže, da se dosljedno saborskomu zaključku od 11. svibnja o. g., naime, da se o nikakovu predmetu viećanje nenastavi, dok nebude zakonska osnova o nepovriedivosti članovah saborskih savršenim zakonom, pripis banov uzme do znanja, te da se počeka na kr. odpis, pa da se tek onda prekinuto saborsko djelovanje nastavi.

Za njim prihvati rieč zastupnik naroda Stojanović, koji primjećuje, da se sa mnenjem predgovornika u načelu slaže, glede načina ipak daljnjega postupanja saborskoga predlaže, da se banov pripis uzme do znanja, a ujedno da se putem predstavke nj. veličanstvo umoli, da banovim pripisom doznanjenu potvrdu u zakonitoj formi kr. odpisa izdati blagoizvoli; medjutim pako, da sabor neimajući razloga dvojiti o naknadnom izdanju previšnjega kr. odpisa, razpravu o poslovih na dnevnom redu stojećih odmah nastavi.

Za jedan i drugi predlog diglo se je više govornikah, a iza toga držali su predložitelji svoje zaključne govore.

Poslje svršene debate stavi predsjedničtvo pitanje, po kojem bi se imalo glasovati bud o jednom bud o drugom predlogu.

Na to uzme rieč zastupnik naroda Perkovac, te prigovarajuć formulaciji pitanja predsjednikova, očituje, da se pored zaključka od 11. svibnja o. g., kojemu još nije zadovoljeno, nemože za sada o ničem ni viećati ni glasovati, te izadje iz sabornice a za njim mnogo članovah saborskih.

Predsjedničtvo na to izjavljajuć, da neima dovoljnoga broja zastupnikah za moći zakonito stvarati odluke, digne sjednicu.

Dr. Mirko Šuhaj s. r.
podpredsjednik saborski.

Robert Zlatarović s. r.
saborski bilježnik.

Jos. Špun: U zapisniku je rečeno, da je za g. zastupnikom sv. ivanskom mnogo članovah izišlo; ja mislim, većina je izišla.

Bilj. Rob. Zlatarović: Ja nemogu kao bilježnik u zapisniku to kazati, da je većina izišla; to bi mogao tek onda kazati, da je vis. predsjedničtvo to izreklo.

Predsjednik: Ja mislim, da možemo kod redakcije ostati, i tim se zapisnik odobrenim proglašuje.

Bilj. Mart. Ožegović: čita kr. reskript, kojim se potvrdjuje čl. 4. od g. 1861. o nepovredivosti i neodgovornosti saborskih članovah, a zatim rečeni reskriptu priložen čl. 4. od g. 1861.

Ivan Perkovac: Čuvši previšnji kr. odpis, u kojem nam se milostivo oglašuje, da je zadovoljeno zaključku našemu, i da je potvrdjen zakonski članak, stvoren u saboru g. 1861., mislio sam, kad se bude čitao potvrdjeni članak, da će odgovarati rieč po rieč našoj osnovi. Ja sravniv našu osnovu s pročitanim člankom, morao sam se uvjeriti, da je u njekih točkah — da li bitno ili ne, to nemogu sada razsuditi, ali je svakako promienjena. Ovakovo mienjanje nemože se prihvatiti kao sankcija; može se prihvatiti kao predlog vlade ili predlog kraljevski, pa se sabor može nanovo u

razpravu predloga upustiti, ter ako misli, da odgovara pravu naroda, može uzanj pristati. Ali ovo samo držati kao sankciju, mislim, da po ustavnoj praksi nebi moguće bilo.

Vis. će sabor znati, kakov bi ja predlog sa svoje strane baš i morao učiniti, nego da nam se nerekne, da mi hotimice zavlačimo razpravu o pitanju možebiti za druge narode i druge interese vrlo važnom, nego za nas možebiti ubitačnom, ja predloga toga naravski činiti neću, nego molim, da se sjednica bar za $^1/_4$ sata odgodi, da se dogovorimo, što smo čineći glede predmeta sada čuvenoga, i glede toga, što se potvrdjeni članak sa našom osnovom neslaže.

Roberto Zlatarović: Ja to nedokučujem, kako bi moguće bilo, da se ovaj članak, koji je iz saborske sjednice g. 1861. nj. veličanstvu podnešen, nebi slagao sa osnovom g. 1861. učinjenom; u kr. odpisu stoji naročito, da je u svojoj cielosti i u cielom obsegu potvrdjen. Sada je pročitan ovaj članak, a g. zastupnik sv. ivanski izvolio je tvrditi, da se neslaže s osnovom saborskom.

Ivan Perkovac: Za razjasnjenje moram kazati, da sam ja članak kod čitanja sravnio sa saborskimi spisi, koji su službeno izašli. Ako to nije pravi tekst, onda ja dakako neimam pravo. Nu ako se misli, da to nije pravi tekst, tomu se može lako doskočiti: neka se izvadi članak, kako je stvoren g. 1861. i sravni sa pročitanim člankom.

Predsjednik: Ja mislim, da bi tim više mogli pristati uz sadržaj članka, buduć da je po g. Vardianu, koji je onda sab. bilježnik bio, podpisan, dakle onako povraćen, kako je, na temelju učinjenoga po mene predloga, gori poslan bio, dočim je možebiti kod redakcije saborskih spisah slog onaj upotrebljen bio, koji je iz redakcije kodifikacionalnoga odbora proiztekao.

Ivan Perkovac: Uslied toga usudjujem se odustati od svog predloga, te predlažem, da se vis. kuća, budući da je našemu zaključku onomadne stvorenom zadovoljeno, upusti odmah u razpravu pitanjah na dnevnom redu stojećih; medjutim ipak da se imenuje odbor od sedam članovah, koji će vis. saboru u svoje vrieme predlog učiniti glede toga kr. reskripta i zakonskoga članka.

Roberto Zlatarović: Ako vis. sabor prihvati predlog g. Perkovac, to ja držim, da nebi bilo potrebno, da se nov odbor izabire, nego mislim, da bi se predmet mogao istomu odboru povjeriti, koji je i prijašnje kr. reskripte pretresivao.

Predsjednik: Je li vis. kuća predlog g. Perkovac podupire? (Ustane većina!) Većinom se dakle predlog primljen očituje, da se odbor sedmorice izabere, koji će u svoje vrieme vis. saboru izviešće i predlog o kr. reskriptu i zak. članku podnieti.

Prije nego li glavnu debatu o pitanjih na dnevnom redu stojećih otvorim, čast mi je vis. saboru ovdje jednu interpelaciju priobćiti.

Bilj. M. Ožegović: (Čita interpelaciju g. zastupnika Vrbančića, upravljenu na svietloga bana, u tom sastojeću:

1. Da li je sv. ban o dogodjajih ubaviešćen, i da li je u tom slučaju sv. ban razložio nj. velič. našemu kralju, kako se njegove u otčinskoj brižljivosti izdane naredbe izopačuju po kr. povjereniku Čehu na način, koji je podoban u oči naroda kompromitirati veličanstvo priestola i uvriediti zasvjedočenu vjernost hrv.-srb. naroda prama svojemu kralju?
2. Što je dosele sv. ban naredio, da zaprieči opisane izgrede riečke i očevidna napadanja na cjelokupnost naše domovine?
3. Ako dojakošnje njegove naredbe nisu, ili nebi rodile žudjenim plodom, što kani odrediti, da svojoj svetčanoj prisegi, da dostojanstvu bana, časti i poštenju trojedne kraljevine zadovoli?

Slavoljub Vrbančić: Vis. sabore! Ja niti iz daleka nisam nakanio, da bi s ovom interpelacijom hotio nastupak razprave o državopravnih pitanjih, koja nam predstoji, zategnuti. Mi ako i jesmo raznolikih nazorah glede našega budućega odnošaja prama kraljevini ugarskoj, to smo ipak svi u tom složni, da nećemo odnošaja, koji bi bio osnovan na nepoštenju narodnom.

Ja gg.! nespadam u one, koji bi si htjeli prisvajati kakov privilegium domorodstva, jer držim, da svaki mora čuvati i braniti poštenje narodno, čuvati i braniti poštenje svoje.

Gg.! Dogodjaji, o kojih su stigle viesti, najnoviji dogodjaji na Rieci u kotaru riečkom i bakarskom vriedjaju poštenje narodno, oni su kadri pomutiti redoviti tečaj razprave o državopravnom odnošaju, i zato ja nimalo nedvojim, da će vis. kuća usvojiti moju interpelaciju i pristati uz daljni predlog, da vis. kuća stante sessione izabere odbor od 15 licah, koji bi ovu interpelaciju predložio svietlomu banu.

Dr. Ignjatia Brlić: Za mene predmet, o kojem je govorio g. predgovornik, nije tako zamršen, kaošto ga je g. vrlo štovani predgovornik nacrtao. Za mene je stvar sasvim jasna i imali smo već u našem saboru sličnih praecedencijah baš u istom predmetu. Ono, što se dogadja sada u bakarskom municipiumu, nije ništa drugo nego nastavljenje one nezakonitosti i neustavnosti, koja je počela izašiljanjem kralj. komisara pl. Čeha na Rieku. Ovaj predmet već je jedared pretresivan u ovoj vis. kući, i donešen je o njem već zaključak.

Tim je pako učinjen njeki praecedens, i za konsekventno raditi mislim, da nebi imali sada interpelacije staviti, koja stanje stvari ni najmanje razjasniti neće, nego će nas ostaviti u onom istom stanju znanja.

Mislim dakle, da u ovom predmetu treba konsekventno raditi, te razširiti već učinjeni zaključak i na ovaj slučaj. Nitko, gospodo! neosjeća više nepravdu, koja se ovako silovitimi učini narodu i zemlji nanosi, nitko neuvidja bolje nepovoljne posljedice, koje iz takovoga nasilja sliedovati mogu, nego kaošto baš oni, koji za svoju zadaću drže nastojati oko koristne, poštene i pravedne užje sveze sa kraljevinom Ugarskom.

Ako išta, onda su takovi izgredi, takova nasilja u stanju, da potresu pouzdanje u sretno pospješenje sporazumljenja i savèza sa kraljevinom Ugarskom.

U nas je težko naći izvor nezakonitosti, koja se počimlje po našoj zemlji širiti, jer u nas, treba priznati: niti se znade, tko zapovieda, niti se znade, tko sluša; njekoji misli, da se zapoviedi iz Beča, a drugi da se iz Pešte davaju, i tako je došlo do toga, da njeki krivnju radi svega, što se nama nanosi, bacaju na Magjare, buduć upravo od onoga vremena, kad je postavljeno ugarsko ministarstvo, kad je upliv ugarskih državnikah stečen u Beču, upravo od to doba datira nesporazumljenje — da upotrebim najblaži izraz — i buduć se od strane peštanske zbilja njeke krivnje nanose našoj domovini.

Ja sam uvjeren, da kad dodje čas, nitko od nas neće biti posljednji, koji bi za obranu prava naše domovine na

stražnjem mjestu postojati htio; ali u ovom pojedinom slučaju ja držim, da krivnja što se našemu zemaljskomu pravu nanaša, nedolazi niti iz Beča niti iz Pešte, nego mislim, da su to učini pojedinih, privatnih ljudih silovitih, koji se grade, da su veći Magjari nego li Magjari sami. Ja držim, da ovi učini proizlaze od agitatorah riečkih, od ljudih, o kojih se može kazati, da su takovi prijatelji Magjarah, koji im služe više na štetu, nego li na korist, i da Bog neka oprosti Magjare od njihovih prijateljah u Hrvatskoj, od neprijateljah oprostit će se već sami.

Kad sam ja sada ovako konstatirao izvor nepravdah, kad sam kazao, da je to nasilje počinjeno od privatnih ljudih, onda mislim, da sam ujedno označio sredstvo, koje bi upotrebiti valjalo, da se ovo nasilje nedogodi; jer po nazoru svakog prava i privatnoga i javnoga slobodno je silu silom proćerati u isti hip, kad se sila nanaša, i ja moram kazati, da veoma sažalujem, da u onom trenutku sviest našega naroda nije bila toliko uzbudjena, da bi bila porabu učinila od ovoga svojega prava. Kad to nije, onda nama nepreostaje drugo, nego učinjeni već zaključak razširiti i protestirati proti dosadanjim i budućim takovim učinom. Ja dakle nisam za interpelaciju.

Jovan Živković: Ja mislim, da se ova 2 mnienja g. predgovornika i g. predlagatelja in merito spojiti dadu. Mi smo prije njekoliko danah donieli zaključak, koji je tamo smjerao, da se ogradjujemo proti svakomu činu, došao on odkuda god, koji bi tamo išao, da se pravni odnošaj Rieke napramo trojednoj kraljevini i njezin upravni položaj u ičem poremeti bez privolje ovoga sabora.

Nu gospodo moja! ova ograda neizključuje ono, što je gospodin Slav. Vrbančić predložio. Mi znamo svi, da pitanje, koje je na dnevnom redu, zahtieva svu moguću mirnoću i razboritost duha, i da je dakle dužnost vis. kuće sa svakim mogućim sredstvom odstraniti sve ono, što tamo ići može, da se u tom pravcu poremeti ono razpoloženje duha, koje je potrebito.

Gg., ako stoji u formi to, da je kralj. komisar na Rieci njekim načinom komisar naše zemlje, i ako je ona forma poprimljena, proti kojoj mi protestirati nemožemo: to mislim da smo mi dužni interpelirati našu vladu, ako je postupak toga komisara kadar pobuditi i najmanju sumnju, da nije radio u interesu naše domovine, interpelirati tim većma, što znamo, da su one iztrage, koje su bile povod izašiljanju toga komisara, pale, dakle prestao povod dalnjemu obstanku toga komisarstva. Zato mislim, da ništa nije proti tomu, naročito da neobaramo zaključka već stvorena u tom predmetu, ako prihvatimo predlog g. Vrbančića, koji ide tamo, da se ovo izvanredno stanje na Rieci jedanput dokine.

Hoćemo li uspjeti, to dakako zavisi od odgovora, koji ćemo dobiti.

Dr. Ant. Stojanović: Ja se pridružujem posve mnienju g. Živkovića, jedino sam tako slobodan, pozornost vis. kuće svratiti na jednu bitnu izreku, koja se sadržaje u ovoj interpelaciji, naime tu, gdje se, ako sam dobro shvatio, veli, da je i preko granicah riečkoga municipiuma prenešena agitacija na municipium bakarski, kojeg pitanje nije prieporno. Ja od svoje strane držim, da taj izraz nestoji, da nije opravdan niti zaključkom ugarskoga sabora, jer u njekom smislu drži taj zaključak, kao da je cielo pitanje riečko, i grada i municipiuma riečkoga in suspenso, dočim se po izrazu ove interpelacije držati može, da je grad Rieka zaista ugarski territorium, (Oho!) a Bakar da nije.

Ja dakle pristajem na ovu interpelaciju, jer nevidim tu protuslovja nikakva sa prijašnjim našim zaključkom, samo kažem, da izraz onaj korektan nije, i da ja na njega pristati nemogu.

J. Briglević: Ja mislim, da mi nepriznajemo ništa prieporna o Rieci i o Bakru, kao da bi ona spadala k Magjarskoj, a ovaj k Hrvatskoj, i ako to stoji u predlogu g. Vrbančića, onda ja na to nebi pristao.

Slav. Vrbančić: Ako se budu dotične stavke još jedanput pročitale, vidit će se, da nije ovdje smisao onaj, kao da bi mi uzeli Rieku za prieporni izmedju nas i Magjarah; ali neda se tajiti, da je ugarski sabor o Rieci zametnuo prepirku, faktum je, da je on zahtievao, da Rieka u njem bude neposredno zastupana, dočim o Bakru neima pitanja. Dakle smisao je taj, da je agitacija prenešena i preko Rieke na terrain, koji nikada nije bio prieporan, koji se niti sa iste strane Ugarske od nas nezahtieva. Gg.! Ova igra, koja se danas igra, nije nova; mi znamo, da su se i onda, kad još nije bilo ministarstva ugarskoga, vazda, kad se je radilo o odnošaju našem naprama Ugarskoj, stavile barem njekakve zapreke, koje smućuju čuvstvo i slobodu izjave o tom pitanju. Neka gg. budu na oprezu, da se ona ista igra, koja se danas igra na Rieci, za kratko vrieme nezaigra u Erdelju i u Košicah (Živio!) Dakle svakako, ako hoćemo hladnokrvno razpravljati pitanje na dnevnom stojeće, treba, da barem vidimo što će nam svietli ban o toj stvari kazati, što je on čuo, i što odredio?

Predsjednik: Ja bi molio, da ustanu gg., koja su za predlog g. Vrbančića, idući onamo, da se interpelacija posvoji po visokoj ovoj kući, pa da se ista odmah putem odbora do znanja svietloga bana stavi. (Svi ustanu). Dakle oba su predloga jednoglasno primljena i ja bi sada vis. kuću molio, da izvoli imenovati ili birati lica, koja bi išla k svietlom banu. (Glasovi: G. predsjednik neka ih imenuje!) Ja bi se dakle usudio predložiti sliedeću gg.: Vrbančić, Bedeković Koloman, Veber, Žužel, Stojanović, Farkaš, Milić, Kraljević Miroslav, Lovrić, Jakić, Rogulić, Regen, Kiriaković, Kiš, Josip Špun. A medjutim, dok se ovaj odbor povrati, molio bi, da gg. glasuju za onaj odbor sedmorice. (Sjednica prestane, dok se poslanstvo vrati).

Predsjednik: (Kad je došlo poslanstvo). Izaslano poslanstvo vratilo se je, da dakle čujemo odgovor.

Slav. Vrbančić: Visoki sabore! Mi smo se, kao što bi jasmo napućeni po vis. saboru, uputili k nj. preuzviš. banu, i pročitav mu sadržaj interpelacije, zamolismo za odgovor. Nj. preuzvišenost odgovorila je po prilici sliedeće:

Glasom odpisa predstojnika vis. dvorske kancelarije od 9. travnja t. g. imenovalo je Nj. Vel. previšnjim riešenjem od 5. travnja t. g., povodom konfliktah sbivših se na Rieci, kralj. povjerenikom za županiju i grad Rieku gospodina Eduarda plem. Čeha, penzioniranoga podpredsjednika ugar. namjestničtva; ostavivši u ostalom javnu upravu u dosadašnjem tečaju, te povjeriv rečenomu povjereniku vrhovno rukovodjenje i nadziranje u gradu i kotaru riečkom i županiji riečkoj.

O najnovijih izgredih da mu je prispjela prva prijava od sudca municipija bakarskoga, ovaj da mu je prijavio, da je magistrat bakarski, povodom tim, što Riečani namjeravaju na territoriju bakarskom kod kapele sv. Ivana iztaknuti magjarske barjake i time vriedjati narodnu sviest ondašnjega pučanstva, naložio exponiranom u Sušaku povjereniku sigurnosti, da nastoji, te demonstracije na koliko se

*

na zemljištu bakarskom izvesti kane, osujetiti, ma bilo i pomoćju oružničke sile.

Povodom tim, da je on (svietli ban), pozvao kr. povjerenika Čeha, da učini od svoje strane korake, da se svakoj razdražujućoj demonstraciji od strane Riečanah krepko na put stane.

Iza toga, da mu je (svietlomu banu) prijavio kr. povjerenik Čeh, da je Marko Pintarić, organ municipija bakarskoga, pomoćju oružničtva dao skinuti iztaknute na kapeli sv. Ivana barjake, povodom česa se je medju desivšimi se ondje porodio sukub. Pa pošto bakarski kotar nespada pod njegovu vlast, da je o cielom dogadjaju izvjestio dvorsku kancelariju. Malo zatim javilo je preuzv. banu poglavarstvo županije riečke, da je riečka svietina napala kamenjem župan. sudca Padavića, pa da je gradsko riečko poglavarstvo ovaj napadaj prekrštenih rukuh gledalo.

Povodom tim da je svietli ban opet pozvao povjerenika Čeha, da od svoje strane poprimi mjere za uzdržanje javnog mira i reda, a podjedno da je zamolio dvorsku kancelariju, da bi izdala shodne naloge, da se jedared konac učini sličnim provokativnim demonstracijam.

Isti dan da mu je prispjela brzojavna viest od predsjedničtva dvorske kancelarije, kojom mu se javlja, da je Bakar sa kotarom usljed previšnje zapoviedi podčinjen vlasti provjerenika Čeha i njemu za slučaj potrebe stavljena na razpoloženje ondašnja pojnička posada.

O svih do znanja stavljenih mu izgredih i o stanju stvari da je (svietli ban) podneo svoje izviešće ravnatelju dvorske kancelarije.

Toliko nam je nj. preuzvišenost odgovorila na točke naše interpelacije, a podjedno izjavila se pripravnom kad joj bude pismeno priobćena interpelacija, dati o svih točkah pismeni odgovor.

Usljed toga usudjujem se ja vis. saboru predložiti, da se onomu odboru, koji će se izabrati, da podnese svoj predlog o proglašenom danas kr. reskriptu, preda upitna interpelacija, da s obzirom na odgovor preuzv. g. bana podnese o tom pitanju daljni predlog visokom saboru.

Predsjednik: Prima-li vis. kuća predlog, da se interpelacija istomu odboru preda? (Prima se!). Taj bi se odbor iz 7 licah sastojati imao. Gospoda, koja su sa poslanstvom išla, molim, da svoje ceduljе naknadno takodjer predadu, buduć da je skrutinium već započet.

Nadalje mi je čast prijaviti vis. saboru, da su obćine kotara Banijanskoga, i to: Banija, Kupčina dolnja, Draganić i Zorkovac za utemeljenje jugosl. sveučilišta posvetile svotu od 1655 fr., te u tu svrhu 326 fr. već položile. Istim načinom darovali su za sveučilište domoljubi u Osieku i to: Melkior Spišić, 100 fr., Eduard Kovačić 100 fr., Ivo Crnadak 100 fr., sva trojica 27 fr. 16 nov., Eduard Sova 50 fr. Andr. Brkić 10 fr., priposlavši u to ime 3 državn. zadužnice od g. 1860. sa kuponi od 1 svib. t. g., a u gotovom 87 fr. 20. nv.; — a osim toga, da je Maria Bojudčić jednu dionicu narodnoga kazališta zagreb. u vriednosti 25 for. a dva rodoljuba četiri takove dionice u vriednosti od 100 for. poklonila.

Ja mislim, da bi vis. sabor sve to do radostnoga znanja primio, pošto sam državnjače, dionice. i gotovinu svojim putem gospod. odboru za jugosl. akademiju i sveučilište jur dostavio.

Quaestor vis. kuće podnaša račun o kojekakvih troškovih učinjenih do sada, i o pristojbah pripadajućih pisarskom i inom osoblju. Opaziti mi je, da je visoki sabor već u prijašnjem svojem zasjedanju točno odredio plaću, i da je ona i kod ovoga predračuna za temelj uzeta, te da se sada samo o tom radi, da visoki sabor obzirom na to, što nisu svi poslužitelji i pisari upravo prvoga svibnja, nego njekoji već 16., 18. ili 20. travnja uzeti bili, odobrenje svoje podieliti izvoli, da im se plaća od onoga dana, kada je koji uzet, doznačiti i izplatiti uzmogne. (Prima se).

Nadalje imadem ovdje cielu povorku telegramah, koji su usljed zaključka onomadne stvorenog prispjeli na vis. sabor, i to od gradskih municipijah križevačkoga, karlovačkoga, od obćine Djakovačke, od Dalmatinacah na Rieci stanujućih itd. izjavljajućih saboru stranom zahvalnicu, stranom pako čestitku nad tim, što je pravo naroda našega tako odvažno braniti umio.

Telegrami ti već su bili priobćeni putem novinah; dakle mislim, da se samo uzmu do ugodnoga znanja.

Napokon imadem ovdje izpravak g. Vrbančića na adresu, o kojoj ćemo viećati, i ja mislim, da bi se ponajprije čitao, da se onda i štampati uzmogne.

Bilj. Ožegović: (Čita taj izpravak).

Predsjednik: Po običaju će se i taj izpravak tiskati i medju članove razdieliti.

Obćine kotara čabarskoga u županiji riečkoj podnašaju tegobu proti postupanju kralj. komisara Čeha na Rieci (Dade se pomenutom odboru sedmorice).

Priobćivši tako sve podneske, u smislu zaključka otvaram generalnu debatu o izviešću odbora devetorice i predloženih po njemu osnovah adresse i zaključka.

G. izvjestitelj Mrazović imade prvu rieč. Ako vis. kuća želi, da se osnove još jedanput pročitaju, moglo bi se to učiniti. (Netreba!)

Onda molim, da se gg. govornici u generalnoj debati čim kraće izvole izjaviti.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Previšnjim reskriptom od 23. travnja t. g. pozvani, da se očitujemo o državo-pravnom položaju svojem napram kraljevini Ugarskoj, naročito pako, da uspješne korake poduzmemo i podupremo želju. Nj. Veličanstva, koje je nakanilo sve zakonite zapreke ukloniti, da se krunitbom zakonito stanje čim prije izvesti može: izaslali smo odbor, koji bi imao predlog svoj učiniti o odgovoru, što se ima dati na previšnji kralj. reskript od 23. trav. O tom odgovoru predlažu se ovdje vis. saboru 3 osnove, 1) osnova većine odborove, 2) osnova manjine, 3) osnova zaključka po pojedinom članu odbora viš. saboru predložena.

Meni je čast ovdje u kratko razložiti osnovu odgovora, što bi se imao dati Nj. Veličanstvu u ime većine odborove.

Odborova većina scieni po načelu u monarhičkih državah vladajućem, da se u svih prieporních pitanjih, koliko moguće, ima štediti odnošaj povjerenja i pouzdanja medju narodi i vladaocem, s toga je mislio odbor, da se želji Njeg. Veličanstva, koliko je to ikad moguće bez uvriede prava trojedne kraljevine zadovolji.

U tu svrhu predlaže većina odborova, da se očituje pripravnost vis. sabora odaslati odbor, koji će sudjelovati kod krunitbe, kod izradjivanja krunitbene diplome i u obće kod onih svečanostih, koje će se ovom prilikom obdržavati.

Nu pošto je prev. kralj. reskript ovaj sabor pozvao, da ove poslove obavlja kao član sabora ugarskoga, kao dio sabora ugarskoga, i da svoj odbor pošalje u Peštu u sabor ugarski: to je scienila većina odbora, da joj je dužnost, predložiti vis. saboru, da se ovomu pozivu vis. vlade nemože za-

dovoljiti i to iz razlogah, koje ću u kratko ovdje napomenuti.

Od g. 1848., iza kako je više stoljećah sveza obstojala medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonskom, dogodjaji svim poznatimi prekinuta, nije nikada sabor trojedne kraljevine, kolikogod putah je bio pozvan, da se očituje o državopravnom položaju, zanijekao svoje pripadnosti ka kruni Ugarskoj. Toga nije zanijekao 1848. g., to je dapače g. 1861. u čl. 42. potanko formulirao i ujedno očitovao želju, da se ova sveza u onih točkah, u kojih je prekinuta, na novo opet naveže i pridržao je trojednoj kraljevini unapred samo onoliko sumostalnosti, koliko je scienio, da je neobhodno potrebito za narodni razvoj. Od g. 1861., kad je sabor ovu odluku izrekao, nije pošlo za rukom, da se sveza medju trojednom kraljevinom i kraljevinom Ugarskom potanko dogovori. Krivnju za to, što se ta sveza nije dogovorila, nemože sabor niti sebi, niti saboru ugarskomu pripisati, jer od god. 1861. pa do g. 1865. nije bio nikada na to niti pozvan. Kao što je poznato, g. 1865. sabor ovaj bio je pozvan, da posao dogovaranja glede sveze medju troj. kralj. i kraljevinom Ugarskom preduzme. Vis. saboru je poznata njegova odluka i pripravnost, koju je očitovao u adresi, i zaključak, kojim je odredio odbor za ugovaranje ove sveze. Koje su zapreke nastale izmedju jedne i druge kraljevine, a naročito izmedju odborah, to je takodjer vis. saboru poznato iz izviešća kraljevinskoga odbora, što je bilo u prošlom zasjedanju g. 1866. pročitano. Nu bilo kakomu drago, historički razvitak to stalno dokazuje, da se do sada bez krivnje trojedne kraljevine, bez krivnje njezinoga zastupstva nije došlo do utanačenja ugovora sa kraljevinom Ugarskom, da odnošaj izmedju jedne i druge kraljevine još nije uslovljen.

U ovom neizviestnom položaju pozivlje kruna trojednu kraljevinu, da pošalje svoj odbor u sabor ugarski. Većina odborova je mislila, da nemože preporučiti vis. saboru, da se onaj odbor sada odmah pošalje u sabor ugarski kao član istoga sabora, iz posve prostoga razloga, što odnošaj trojedne kraljevine napram kraljevini ugarskoj nije uredjen, a pristupljenje u zakonodavnomu tielu bilo koje zemlje znači posve uredjeni odnošaj izmedju jedne i druge zemlje. Ovo je razlog, zašto je odborova većina scienila, preporučili vis. saboru, neka u smislu prijašnje adrese izjavi, da za sada nepošilja svojega odbora u Peštu u ugarski sabor.

Drugo glavno pitanje u previšnjem kralj. odpisu jest, da sabor ovaj zakonitim načinom pristupi k onim ustanovam, što ih je Nj. Veličanstvo utanačilo sa kraljevinom ugarskom o odnošajih zajedničkih i o načinu njihova razpravljanja.

Iz onoga razloga, iz kojega sabor trojedne kraljevine nemože slati svoju deputaciju u sabor ugarski i nemože biti dielom članom ugarskoga sabora, samo već po sebi sliedi, da nemože niti na ovo drugo zahtievanje Njegova Veličanstva dotično vlade Njegova Veličanstva pristati; jer ako se trojedna kraljevina imade bojati, da stupi prije opredieljenja svojega odnošaja u bilo koje zakonodavno tielo, to već namjena, da po drugom saboru bez njezinoga uticaja učinjenu zakonsku osnovu prizna, za svoju primi i nepoznavajuć je, predpolaže superioritet, gospodstvo jednoga sabora nad drugim. A toga saboru trojedne kraljevine nije mogla preporučiti većina odborova.

Iz ovih predjašnjih pitanjah i načina njihova riešenja sliedi na lako riešenje trećega pitanja, koje se iz prev. kralj. reskripta pomalja, t. j. da se pošalje odbor do 15. svib. u Peštu, neka udioničtvuje kod sastavljenja krunitbene diplome. Buduć da sabor troj. kraljevine nemože biti učestnikom sabora ugarskoga, buduć nemože nepoznatih zaključakah sabora ugarskoga usvojiti, niti si ih predpisati dati: to je naravna stvar, da već po samom tečaju vremena ovaj sabor nemože svojih zastupnikah do 15. svibnja onamo poslati.

Druga osnova, koja je presudjivanju istoga odbora povjerena, jest zaključak ugarskoga sabora, kako ga je učinio o izviešću kraljevinskoga odbora, t. j. o odnošaju izmedju jedne i druge kraljevine. Ovaj zaključak ja smatram pravim sadržajem kraljevskoga reskripta, a jedino, što imadem napose napomenuti, jest, da je ugarski sabor mislio dosadašnje priepone izmedju jedne i druge kraljevine, sve dosada neriešene, ostaviti potonjemu vremenu poslie krunitbe, za sada pako na tom ostati, da troj. kraljevinu poziva na ugarski sabor u istu svrhu, u koju ju i kralj. reskript pozivlje. Odborova većina je scienila, uzevši u obzir izkustvo, koje je tečajem razprave medju troj. kralj. i kraljevinom ugarskom crpila, da bi bilo vrlo pogibeljno po troj. kraljevinu, stupiti u zakonodavno tielo ugarsko prije, nego budu uredjeni odnošaji izmedju jedne i druge kraljevine barem u glavnih točkah, u točkah onih, koje imadu sadržavati jamstvo potrebite i do sada zahtievane samostalnosti, da bi bilo vrlo pogibeljno dogovor o tih točkah ostaviti kašnjemu vremenu. Odborova većina scienila je, da bi to bilo pogibeljno već radi toga, što bi se tečajem vremena o svih neriešenih pitanjih medju jednom i drugom kraljevinom mogle zametnuti nove zadjevice, koje bi konačno porazumljenje osusjetile. Svakdašnje izkustvo, današnja interpelacija i današnji izpravak, što ga je jedan g. saborski član predložio na adresu većine, dokazuju, da se vazda, kadgod se radi o izmirenju ovih razdvojenih sestarah, da se uviek nadju od nevidjene ruke zadjevice, koje smućuju mir i koje svakoga pojedinoga razpolažu više na razdor nego li na slogu i pomirenje. Ovakova zakučasta pitanja ostaviti do poslje same krunitbe neriešena činilo, se je odboru većine, da bi značilo sve djelo same krunitbe koje prividno ima biti posvećeno ovim ustavnim načinom, opet na novo u pitanje staviti, jer će neriešena ova pitanja uviek moći nevidjena ruka upotrebiti, da jednu i drugu kraljevinu u novi razdor, u novo neprijateljstvo strmoglavi. S toga si je držao odbor za dužnost, predložiti vis. saboru, da prije svega, prije negoli sabor trojedne kraljevine sa svojim odborom stupi u sabor ugarski, prije nego li pristupi k ugovaranju krunitbene diplome, prije nego-li udioničtvoje kad krunitbe same, — stalne garancije ište, koje će za buduće bar obezbiediti mirno dogovaranje izmedju jedne i druge kraljevine. Ove stalne garancije, gospodo! držao je odbor, dotično većina njegova, da su u garantiranju, ali zakonitom garantiranju one autonomije i onog teritorija, koji je već člankom 42. od g. 1861. kao posebno državno pravo trojedne kraljevine izražen, i koji je članak takodjer po nj. vel. potvrdjen. Nu osim garancijah, koje trojedna kraljevina ima pravo zahtievati, stupajuć u savez sa kraljevinom Ugarskom, imade i drugih garancijah, koje imade trojedna kraljevina na temelju svojega državnoga prava zahtievati od same krune, a to su garancije cjelovitosti zemljišne, koja se osniva ne samo na čl. 42. od g. 1861., nego takodjer na starijih tolikoputah potvrdjenih zakonih, kojih izvršenje je mnogoputah obećano; ali nikada izvedeno bilo. S toga je scienio odbor, da se imade naputak dati onomu odboru, što bi se imao izaslati na dogovaranje sa saborom ugarskim, neka zahtieva na novo, da se zakonom izreče utjelovljenje vojničke krajine i pridruženje Dalmacije. Ova ga-

rancija, nesamo što je na državnom pravu trojedne kraljevine utemeljena, nego je takodjer prema današnjemu razvitku i potrebam našega naroda uvjet, od kojega njegov dalnji obstanak i razvitak zavisi; jer trojedna kraljevina sa ovo 7 županijah, stupila ona u koju joj drago svezu, biti će uvjek u pogibelji ne samo majoriziranja, koje se neda u svih okonostih prepriečiti, nego će biti i u pogibelji absorbcije, jer neima dosta široka temelja za duševni i materialni razvitak svoj. Dok se neskine zapreka, koja obstoji u sustavu vojničke krajine, dotle se nemože naša knjiga, naš obrt, naša trgovina razvijati. Isto i za Dalmaciju, valja gdje znameniti dio naroda našega niti ima razvoja duševnoga i materialnoga, niti nam bez njih.

Ovi uvjeti narodnog obstanka i narodnog sretnijeg razvitka potrebiti su već i radi sveze, u koju imamo stupiti i u kojoj faktično stojimo, pa i radi vlastitog obstanka. Većina odbora scienila je dakle, da se i ovi uvjeti metnu kao takovi, o kojih zavisi sudjelovanje trojedne kraljevine kod dalnjeg ugovaranje krunitbene diplome, i kod dalnjeg ugovaranja glede zajedničkih poslovah.

Druga osnova, koja se vis. saboru predlaže, jest osnova manjine odbora. I ova se osnova obazire ne samo na ono „quid juris", nego i na „quid consilii." Razlika izmedju osnove manjine i one predložene po većini jest ta, da dočim se osnova većine odborove upire na državno pravo trojedne kralj. tvrdo i nepomično, misli osnova manjine, da se već sada može i mimo prava trojedne kraljevine, uzdajuć se u politički razbor i veledušje kraljevine ugarske, upustiti u dogovaranje, prije negoli se izpune sućni uvjeti, koje osnova većine zahtieva. Osnova manjine primiče se dakle više zaključku ugarskog sabora, nego-li osnova većine odbora.

Napokon je treća osnova predložena po g. Perkovcu, koja upravo odgovara samo na „quid juris", i ako se právo samo u obzir uzme, to je ova osnova neoprovrziva. Nu razlozi oportuniteta, jedino ti razlozi, koji se u državi monarhičkoj nikako s uma smetnuti nemogu, sklonili su odborovu većinu, te nije ove osnove usvojila.

Gospodo! sve tri osnove leže na stolu vis. kuće, ter su joj poznate: preporučam ih zrelomu razsudu, a osobito za prihvat osnovu većine odbora.

Jovan Živković: Prije svega moram opaziti, i vis. kuća sama će viditi, da će moje obrazlaganje biti veoma kratko, i zato sam mogao i iz svojega sjedala govoriti; nu ja nisam protivan, da vis. kuća sve čuje, što ja reći mislim. Ponajprije vidi se, da se manjina odborova u formi razlikuje od većine; jer dočim većina odborova predlaže adresu, u kojoj sve izlaže, što reći misli, poprimila je manjina drugu formu, odlučujuć adresu od zaključka. A zašto? Kad vidimo, kakov je sadržaj prev. odpisa i priloga toga odpisa, zaključka sabora ugarskoga, onda nam se nameće ono uvjerenje, da je glavna stvar zaključak ugarskoga sabora, akoprem je prilog, i da previšnji odpis samo formalno popraćuje onaj zaključak, izlagajuć one točke, na koje odgovoriti treba. Mi dakle smatrasmo i smatramo, da je prilog taj, zaključak ugarskoga sabora, pars integrans, sastavni dio previšnjega odpisa i da dakle onim istim načinom, kao što je učinio ugarski sabor, odgovoriti moramo, jer reskripta od zaključka odlučiti nemožemo.

Što se same stvari tiče, gosp. predgovornik započeo je razvijati, ali mislim da nije dovršio, razliku i to načelnu razliku medju osnovami većine i manjine. Ova razlika je načelna, i vis. kući već dovoljno poznata: ipak si za dužnost smatram, samo njekolikimi riečmi nacrtati ju, da se točno vidi, u čem da sastoji. Temeljna misao i načelo odborove manjine leži, istina je, u zajedničkom ugarsko-hrvatskom državnom pravu, dočim naprotiv temeljna misao i načelo adrese odborove većine leži u posebnom državnom pravu troj. kraljevine. Ovo gg! pobiti se neda, i ja to priznajem. Razlog, što je manjina odborova prihvatila ono prvo načelo, t. j. načelo zajedničkoga državnoga prava ugarsko-hrvatskoga, osniva se na naših nazorih, po kojih smo i dosada vjerni ostali zajedinstvu krune, koje je zajamčeno u pragmatičkoj sankciji. Zajedinstvo krune pako predpostavlja i zahtieva neobhodno živi jedan izraz, u kojem se manifestira. Taj živi izraz istinom da postane, traži kao minimum to, da sve kraljevine i zemlje krune ugarske, u svih svojih odnošajih, u kojih dolaze naprama trećemu kao državna cjelina, u jedno spadaju. U to zajedinstvo, nalazimo mi, da bi se imala trojedna kraljevina sa kraljevinom Ugarskom spojiti u formi, koja bi zavisila o sporazumljenju ove vis. kuće s jedne i sabora ugarskoga s druge strane.

Gospodo! Ako shvatimo to načelo, koje sam ovdje izrekao i sravnimo ga sa načelom, koje je prihvatio ugarski sabor, nećemo se čuditi ni najmanje, da smo mi prihvatili sve ono, što iz zajedinstva krune dosljedno sliedi: t. j. da smo prihvatili 1. i 2. točku na toliko, na koliko Ugarska kao država s nami zajedno sa ostalimi zemljami Nj. Veličanstva izvan krune ugarske stojećimi u doticaj dolazi. Nu gg! mi smo stajali na tom temelju ne samo zato, što na njem stoji i kruna i ugarski sabor, što je to zajedinstvo i naš sabor priznao god. 1861., nego jošt iz toga razloga, što za to pravno stanovište govori i ona velevažna okolnost, da se u tom okviru zajedinstva krune ugarske sve dade izvojevati, za čim nam je najviše stajalo i uviek stati mora, ako želimo, da naša domovina bude samostalna, da njezin narodni obstanak bude osiguran. U taj okvir spada svakako naša od Ugarske neodvisna domaća samouprava, koja je tako rekuć temelj i jamstvo narodnoga obstanka i budućega razvoja. Zatim gg. prihvatismo to načelo i s toga razloga, što to načelo zajedinstva krune i njezinih zemaljah naprama ostalim zemljam Nj. Veličanstva govori i vojuje takodjer za nas, za našu cjelokupnost napram Ugarskoj; jer tim načelom možemo opravdati sva ona traženja, da postignemo ono, šta neimamo t. j. cjelokupnost. Gospodo! ako je tomu tako, onda vidite, na koliko mi prihvaćamo sve ono, što sliedi iz zajedinstva krune, te da smo, neimajući više vremena da možemo izvesti sve ono, što bi se izvesti dalo, da naš dogovor sa Ugarskom bude podpun, da smo ujedno uvjete našega narodnoga obstanka stavili, koji bi se pri krunisanju izvojevati imali, a ti su uvjeti: naša podpuna samouprava i naš današnji teritorialni obseg. Sve ostalo pako, što nespada na one poslove i odnošaje, u kojih sve zemlje ugarske napram trećemu kao jedno državo-pravno tielo dolaze, sve odnošaje te naravi kao i one, koji našu autonomiju označenu čl. 42. §. 4. god. 1861. nadmašuju, ostavili smo daljemu paritetnomu dogovaranju kao odbor sa odborom uz odobrenje obijuh saborah.

Ovim bi bio u kratko nacrtao razliku izmedju adrese odborove većine i zaključka našega. Nu ako i jesmo to na temelju našem, na kojem smo do sada stojali, predložili, ipak danas stvari drugčije stoje. Ja priznajem, da je bilo vrieme, kad smo mi možebiti mogli ono izvojevati, za što ovaj predlog manjine glasi, a to je možda najzad onda bilo,

kad je Ugarska vojevala za právo svoje državno proti Austriji, kad smo išli, da razpravljamo to pitanje u Peštu. Da smo onda na tom stanovištu bili, moguće je, da bi i ono, što bi sada po našem predlogu in suspenso ostati imalo, izravnali bili, i vjerojatno je, da bi tada bili izvojevali ono, za što ovaj predlog vojuje.

Sada pako moje je osobno uvjerenje to, da je prekasno, da je i ovaj predlog odborove manjine illusija. Sve to, što oko nas biva, što se govori, vidi i čuje, a baš i predlog g. Vrbančića, nuka me na to uvjerenje, da kad bi ja za predlog svoj vojevao, vojevao bi za život djeteta, koje je mrtvo rodjeno; ne samo zato, što sam uvjeren, da je prekasan, nego i zato, što se je s druge strane smatralo, ako se i nije baš očito govorilo, da ovaj predlog manjine smjera tamo, da podkopa samostalnost troj. kraljevine.

Gospodo! Ja nesmijem dati toj pomisli mjesta, da je to moglo ikada biti smjer manjine odborove, niti moj, i zato ako bi bila i u jednom članu vis. kuće ta misao mjesto zadobila, dužnost mi je, tako od odborove manjine, kako od mene tu misao odstraniti za vazda. Pitat ćete me gg! za kakov predlog bi ja bio, kad je ovo illusija: da-li bi možda politika passiviteta danas za označenu smatrao? Ja na ovo pitanje samo toliko odgovaram, da mi se ova posljednja forma postupanja prikladnija čini, nego-li vojevati za adresu a priori bezuspješnu. Nu ja toga predloga nestavljam, nego razlozi, što sam ih malo prije naveo, osobito pako što mi se svidi, da se je velika bojazan porodila, da ovaj predlog manjine nesmiera na dobro domovine, nalazim se prinukanim ovaj predlog sasvim na prosto natrag uzeti. (Dugotrajni „Živio!“)

Iv. Perkovac: Gg. predgovornici, izvjestitelji većine i manjine odborove, pomrsili su osnovu moga govora, jer su kazali meni do sada nepoznate i nenadane stvari, a pretekli su me izjavom, da će u kratko govoriti. I ja sam to nakanio, uvjeren budući, da ću tim mnogim prijateljem ugoditi. Govoriti obširno čini mi se tim suvišnije, što mi se predložitelji osnove adrese, i za većinu i za manjinu, vide kao liečnici, koji dolaze k bolestniku na smrt bolestnu, pa premda znadu, da mu pomoći nemogu, ipak mu propisuju ljekove jake i žestoke. Ja pod tim bolestnikom nerazumievam ni narod ni domovinu našu, koja će, ako Bog da, još dugo živiti, nego onu nagodbu, oko koje se sada nastoji s jedne strane izmedju Beča i Pešte, a s druge strane izmedju naše domovine i kraljevine Ugarske. Premda sam već od davna uvjeren, da sve naše adrese i predstavke nemogu imati uspjeha, i da s njimi nećemo postići cilja, koji smo kao takov u njih očito izražavali, to sam ipak dugo oklievao, dok sam učinio svoj predlog, a oklievao sam zato, što sam zastupnik naroda, za sada malena, naroda sumnjičana, naroda klevetana, nesamo od davnih mu protivnikah nego i od samih tobože prijateljah njegovih; zastupniku takova naroda nepristoji se graditi bog zna koliku politiku. Nu kad sam napokon sve to pobliže promotrio, uvjerio sam se, da se njekoji razlozi mojega predloga slažu sasvim s izjavami samoga Nj. Veličanstva, a prigovori, koji bi mi se mogli učiniti, da dolaze od najvećih i najvrućih privrženikah Nj. Veličanstva. To mi daje slobodu i smjelost svoju osnovu i sada uzdržati.

Najjače može se prigovoriti mojemu predlogu to, što sam se usudio kazati tobože nečuvene stvari, da je sabor trojedne kraljevine dosad bio vlastan razpravljati o najviših državnih poslovih. U kr. odpisih, koji su nam stigli god. 1861. i 1865., bili su nam predloženi upravo najviši državni poslovi za riešenje; neima bo dvojbe o tom, da diploma listopadska i veljački patent uredjuju poslove najviše znamenitosti. U ono doba nije to nitko držao za čudnovatu stvar, možebiti u nadi, da je ta naša kompetencija bila samo na izliku, te nam se onolika vlast nije dala za drugo, nego da se je sami odrečemo. Za utjehu gdjekomu budi opaženo, da sam u svom predlogu naročito smanjio izraz naše samostalnosti, rekavši, da smo se smatrali, a da se smatramo i sada pozvanimi razpravljati o najviših državnih poslovih zato, što naši odnošaji naprama kraljevini Ugarskoj još nikako uredjeni nisu. To involvira mogućnost, da ćemo kašnje takova pitanja rješavati u zajednici s Ugarskom, i onda valjda ta samostalnost neće biti tolika sablazan.

Drugi je razlog moje osnove taj, što smo mi po samom smislu čl. 42. od g. 1861. vazda držali njekoje točke ovoga članka za preduvjet svakoga dogovaranja s Ugarskom. Sada se je pako preko toga prešlo, i Njeg. Veličanstvo u prev. svom odpisu tih uvietah niti nespominje, premda savjetnici Nj. Veličanstva moraju dobro znati, da se njim nesamo nije zadovoljilo, nego da se dan danas upravo proti njim radi. Mi smo glede naše toliko putah zahtievane cjelovitosti držali licitaciju na manje; svaki put smo manje tražili, i svaki put zbilja manje i dobili. U previš. reskriptu od 8. studenoga 1861. smatra se vojnička krajina još sastavnim dielom trojedne kraljevine bar u načelu, jer do onih dodirnih točakah ja nisam nikad ništa držao. U kašnjem odpisu kaže se bar još to, da je vojnički sustav u krajini blagoslov, i da kao takav obstati mora, a sada se već niti neodgovara na to, premda adresa od 19. prosinca pr. g. kaže, da se sabor u nikakvo državopravno pitanje upuštati neće dotle, dok se tim uvjetom podpuno nezadovolji. Gospodo! Još tražiti, još moliti, kad se takovi odgovori dobivaju, držim ja, da više nereknem, za političku nemogućnost.

Zamjerilo mi se kao predložitelju zaključka, što sam se usudio uztvrditi, da je sabor naš po ustavnih pravih naših vlastan dozvoljivati novake sve dotle, dok se odnošaji naši prama Ugarskoj neurede. Meni se je i ta stvar činila sasvim naravna, jer vlada, zvala se ona kako mu drago, po ustavu ugarsko-hrvatskom nije nikako vlastna uzimati novake po svojoj volji. To mislim, da je jasno bar za nas kao sunce, i ja sam o tom u razpravah ugarskih saborah našao množinu dokazah, dapače više nego što ih treba. Ako smo mi priznanjem i odobrenjem Njeg. Veličanstva za sada oddruženi od Ugarske, ako mi sada napose izvršivamo zakonodavnu vlast, i ako smo zbilja rečeno pravo u zajednici sa Ugarskom izvršivali: to neznam, kako ga sada za sebe nebi mogli izvršivati. Mogli bi, mislim, tim više, što se od sabora trojedne kraljevine nemože predmnievati, da će zanijekati potrebite uvjete za obstanak monarkije; sabor trojedne kraljevine bio je vazda tako lojalan, da se u tom obziru Njeg. Veličanstvo proti njemu potužiti nemože. Ugarskomu je saboru ono pravo povraćeno, a nam uzkraćeno bez ikakva dobitka za monarkiju, bez ikakva dobitka za ugled Njeg. Veličanstva, bez ikakva dobitka za naše čuvstvo monarkičko! Smatrajuć se mi ravnimi s Ugarskom, moramo joj ravni biti i u štovanju samoga sebe.

Moram vas medjutim, moja gospodo! pozornimi učiniti na to, da sam ja i ovdje ograničio samostalnost našu dodatkom, da je sabor naš izza razkinute sveze s Ugarskom i dok se ona na novo neutanači, vlastan sam za sebe dozvoljivati novake.

*

Ovo su glavni razlozi, što sam ih za predložení po meni zaključak navesti imao.

Naveo sam i druge dvie stvari, koje se činiti mogu mimogredne, ali su u istinu i one bitne. Nadam se, da će se vis. sabor sav sa mnom složiti u tom, da zakonodavna moć sabora nemože valjati upravo ništa, ako joj neodgovara eksekutiva. Sabor može razpravljati sva moguća državopravna pitanja, sabor može govoriti o ústavnoj slobodi koliko ga volja: ako neima vlade, koja će prama tomu raditi, uzalud mu je sav posao. U nas čini ona što hoće, kao da nas ovdje i neima; tužili se mi proti njoj, koliko mu drago, ona za to mari i nemari. A kako do sada sve naše predstavke i adrese u tom obziru nisu ništa pomogle, neimamo se nadati, da će vlada krenuti drugim pravcem, dok i mi nepodjemo drugim putem.

Napokon naveo sam iz našega ustavnoga života dva primjera samo zato, da pokažem eklatantno i jasno, kako vlada Njeg. Veličanstva nimalo nemari za to, da mi izvršavamo ustavna prava. To se bar tajiti neda, pa koliko-god se dosada zaslužni narod hrvatski prezirao, da je sabor njegov vazda vlastan bio razpravljati o vjerozakonskih i urbarskih poslovih: a ono je ipak vlada njeg. veličanstva savjetovala svoga kralja i gospodara, neka nam odgovori, da mi nismo vlastni dirati u odnošaje, koji su uredjeni nezakonitimi patenti. Poznavajuć ja dispoziciju sabora od god. 1861., uvjeren sam, da bi on skočio bio na noge, te zbilja prekinuo svako dalnje djelovanje, da mu se takovim načinom odgovorilo; onaj bo je sabor velikom većinom glasovah očitovao, da prosvjeduje proti nezakonitoj samovlastnoj i ničim nezakrivljenoj obustavi ustava, da prosvjeduje proti svim posljedicam, koje bi se odtud izvodile, ili izvoditi mogle. U očigled takova očitovanja naroda saboru još kazati, da ga nije briga za ono, što je nezakonitimi patenti uredjeno, to je mislim više, nego i dobroćudan narod hrvatski podnositi može!

Dakako, ovo su sve stvari formalne, ovo su sve stvari strogoga prava! Al moja gospodo! ima-li politike brez pravnoga temelja?

Al tražit će se od mene da kažem, koji su me politički razlozi ponukali, da predložim vis. saboru svoju osnovu zaključka, i kako ću ga opravdati u očigled silne potrebe, koja nas tjera na to, da nastojimo, kako bi jednom i u našoj domovini zavladalo uredjeno stanje, po kojem bi različni faktori državnoga života mogli raditi složno prama jednomu te istomu cilju državnomu? Ja sam prvi, koji tu potrebu priznajem, ja sam jedan od onih, koji su u saboru, a i drugimi načini, oko te svrhe nastojali, tu misao i želju zastupali i branili. Nu prigovarajuć ja sam sebi ovako, uvjerio sam se, da se našim potreboćam neće nikada zadovoljiti, podjemo-li pravcem vladinim, ter da se odnošaji, koji su sada poremećeni, urediti nemogu niti na temelju predloga, što ga Nj. Veličanstvo čini našemu saboru, niti na temelju zaključka, što ga je Nj. Veličanstvo izvolilo uglaviti sa saborom ugarskim.

Evo mojih razlogah: Ponajprije da vam reknem, moja gospodo, kakova se od nas traži nemoguća stvar! Nj. veličanstvo pozivlje nas, da od svoje strane zakonitim načinom pristupimo zaključku uglavljenu sa saborom ugarskim o državopravnom položaju zemaljah ugarske krune u pogledu zajedničkih posalah. Što to znači pristupiti onomu zaključku zakonitim načinom? Pozivljemo se s ove i one strane, da pošaljemo poslanike u ugarski sabor. Ako to učinimo ,može-mo-li zakonitim načinom pristupiti zaključku, koji je zakonitim načinom već uglavljen, niti se na njem išta promieniti može u saboru ugarskom? Ako se pako hoće, da se o tom zaključku razpravlja na našem saboru, jer bi mi zakonitim načinom samo ovdje uzanj pristati mogli, zašto nas pozivlju na ugarski sabor?

Nadalje, ako bi sabor ugarski, slažuć se za sada s intencijami Nj. Veličanstva, hotio, da se trojedna kraljevina s Ugarskom nagodi, pa da joj ovako bude moguće pristupiti zakonitim načinom k zaključku o zajedničkih poslovih — njegova bi prva briga morala biti, da se sve rane te trojedne kraljevine izciele. Moja gospodo! ja sam se uvjerio upravo do kraja, da Magjari trojedne kraljevine do sada nisu smatrali za drugo, nego za plien, koji se nemože oteti na jedan put, nego na komade; za plien, koji netreba jačiti nego slabiti i drobiti, da se tim laglje progutati uzmogne. (Živio!)

Mene je o svem tom uvjerila najviše razprava s kraljevinskim odborom ugarskim. Naš je kraljevinski odbor ugarskomu odboru, rekao bi, natuknuo sasvim lojalnim i prijateljskim načinom, neka Ugarska, ako želi imati privrženikah u trojednoj kraljevini, ako želi imati privrženikah medju nami, kojim je stalo do narodnoga razvoja i napredka dakle i do zemljištne cjelovitosti, očituje jedan put službeno, da je voljna taj naš zahtjev podupirati odlučno. Al je ugarski kraljevinski odbor ovaj naš poziv velikom diplomatičkom finoćom prešutio i nespomenuv ga nigdje i nikada, niti u razgovorih prijateljskih, niti u dogovorih službenih niti u razpravah pismenih, spominjuć drugo koješta i preko potrebe.

Premda pitanje o Dalmaciji nije tako važno, kao ono o vojničkoj krajini, to je ugarski sabor Dalmaciju ipak jednom spomenuo u jednoj adresi, a poslie zanemario sasvim. Što se pako krajine tiče, neima sumnje, da državnici ugarski rade porazumno s državnici austrijskimi, iliti s muževi, koji imadu veliki upliv na volju i odluku Nj. Veličanstva. Ovako je dakle dogovoreno, neka se Ugarska, ako hoće steći što želi, kani vojničke krajine, jer je njezina zadaća priečiti razvoj istočnoga pitanja, dok njemački, ili napokon ćak magjarski narod nedodje do te snage, da ga rieši po svojoj volji.

Koliko god tko medju nami očitovao nebrige, koliko god kazao, da nevoli politizirati u veliko, osobito u iztočnom pitanju, to ipak priznati mora, da se iztočno pitanje sbilja razvija, i to tako očevidnim načinom, da taj razvitak ni austrijanski ni ugarski državnici zapriečiti neće. (Živio!) To pitanje razvija se i samo po sebi i pomoćju europejskih velevlastih, kojim austrijski i ugarski državnici ništa nahuditi nemogu. (Živio!) Da nas iztočno pitanje zanima, to je, mislim, gotovo više, nego naravna stvar; ali ljudi govoreći s ugarskoga gledišta o tom pitanju, vele, da nas zanj nije ni briga.

Ovoliko u kratko o našem odnošaju prama Ugarskoj. Nu elaborat ugarskoga odbora 67-morice, koji se u prev. kralj. odpisu od 23. travnja o. g. zove zaključkom, uglavljenim s ugarskim saborom o zajedničkih poslovih, nije udešen prama tomu, da se na temelju njegovom izvede nagodba s prekolitavskimi kraljevinami i zemljami monarkije. Ako bi me tko glede ove izjave htio koriti nečednošću, što se to bože usudjujem prigovarati djelu, sastavljenu po vještih i odličnih državnicih, po državnicih, koje i ja sam radi njihove vještine zbilja štujem, to se tomu prigovoru otimam, pozivljuć se na mnenje drugih isto tako odličnih državnikah ugarskih. Na temelju rečenoga zaključka ili se neće nagodba

izvesti, ili će iz njega niknuti i porasti toli perhorescirani centralni parlamenat. Može Ugarska i onda, ako bude ovo posljednje, postati samostalnom, al samo po tom, što će se tim načinom odviše navaljivati na njezinu samostalnost i neodvislost, te će napokon prisiljena biti da skoči na ozbiljnu obranu njezinu.

Koliko god bi se dalo govoriti o zaključku ugarskoga sabora glede zajedničkih posalah, svesti ću svoje mnenje o njem samo na dvoje, te se usudjujem uztvrditi naročito: 1. da po njem u Austriji neće nikada biti odgovornoga ministarstva za tako zvane skupne i zajedničke poslove, a 2. da po načelih njegovih nemože nikako riešeno biti pitanje ob ogromnom državnom dugu austrijanskom.

Što se tiče odgovornoga ministarstva, moram najprije opaziti, da se bez odgovorne vlade nemogu koristno po narode rješavati ni najmanji, a kamo-li najviši državni poslovi. Tko hoće tomu dokazah, neka izvoli promisliti najnoviju prošlost austrijanske monarkije i neizmjernu štetu nanešenu narodom posljednjih godinah s toga, što su se krvavi ratovi vodili po neodgovornoj vladi, i što neima sumnje, da ih nebi bilo moglo ni biti, kad bi narodi po odgovornoj vladi sudjelovali bili kod najviših državnih poslovah, kuda dakako spadaju i poslovi ratni.

Zašto da na temelju ugarskoga zaključka o zajedničkih poslovih nemože biti odgovorne vlade, to dokazati, mislim, da je sasvim lako. Ob odgovornom ministarstvu za zajedničke poslove govori §. 27. ovoga zaključka, pa veli naročito, da će svaki član središnjega ministarstva glede svih poslovah, koji na njega spadaju, odgovoran biti, a odgovorno da će biti zajednički svekoliko ministarstvo za sve svoje naredbe, koje zajednički učini. Nu budući da vlada nemože o svem, što se zajedničkih poslovah tiče, sama za sebe odlučivati, a samostalnost Ugarske nepodnosi, da o njih odlučuje budi podpuni Reichsrath, budi ikakav zajednički centralni parlamenat — izmišljene su tako zvane delegacije.

Ono zajedničko ministarstvo — za izvanjske, ratne, njekoje financijalne i trgovačke poslove — imalo bi dakle odgovorno biti tim delegacijam. Da se ovdje misli na podpunu i pravu, t. j. parlamentarnu odgovornost, sliedi sasvim jasno iz samih riečih §. 27., a osim toga još iz §. 24. i 25., u kojih je rečeno, da je prava i podpuna ustavnost ne samo u Ugarskoj nego i u ostalih zemljah nj. veličanstva glavni i temeljni uvjet svekolike nagodbe o zajedničkih poslovih.

Da pako uz delegacije nije moguća podpuna odgovornost vlade, dokazao je ovako jedan od najodličnijih članovah ugarskoga sabora, koga, mislim, da netrebam ni imenovati, jer će mu se svatko i sam dosjetiti.

Ako se hoće, da vlada bude odgovorna u parlamentarnom smislu, to ona mora bezuvjetno odstupiti, kad se većina zastupstva, s kojim ona posla ima, proti njoj izjavi. Nu da se vladi uzmogne nametnuti ta dužnost, treba joj podieliti i pravo, da razpusti zastupstvo, s kojim se nemože slagati, pa da, apelirajuć na narod, sazove drugo zastupstvo; drugčije bi svaki sabor za njeko vrieme mogao tiranizirat i i vladu i narod.

Al vlada, koja bude imala posla sa delegacijami, neće nikada odstupiti uslied votuma njihova, budući da neće biti ovlaštena razpustiti te delegacije. Kad bi vlada za zajedničke poslove mogla to učiniti, morala bi imati vlast da razpusti i ugarski sabor, budući da se delegacije mogu samo u saboru ter iz sabora birati, a razpuštajuć ona sabor ugarski, pačala bi se u samostalne poslove Ugarske i tako upropašćivala neodvislost njezinu.

Ima duduše jedan palijativni način, po kojem bi se tomu doskočiti moglo, a to je taj, kad bi u isti čas, gdje središnje ministarstvo razpušta delegacije, ugarsko ministarstvo razpustilo ugarski sabor; jer neima sumnje, da bi drugčije taj sabor iste one poslanike poslao u delegacije, koji su netom kući odpravljeni bili. Nu taj način ruši neodvislost Ugarske jednako kao i onaj prvi. A ugarski sabor brani drugdje tu neodvislost vrlo oprezno, te neće ni toga dopustiti, da bi ministri u za zajedničke poslove ma koje još druge poslove obavljali, samo da ti zajednički ministri neimaju nikakva posla sa samim saborom ugarskim.

Umovanje onoga ugarskoga državnika, na koga se ja pozivljem, čini mi se jasno kao sunce i oštro kao mač, te mu nije mogao prigovoriti ni kolovodja ugarskoga sabora.

Uvjeravam vas, moja gospodo! da sam svom pomnjom tražio po spisih ugarskoga sabora, nebi-li gdje naišao na oprovrgnuće toga umovanja. Nu koliko god sam tražio, nisam našao nego obširno pripoviedanje o tom, kako su se njekada zajednički poslovi obavljali, što u corpus juris-u ima o izvanjskih i ratnih poslovih, kako je Ugarska glede tih poslovah slabu samostalnost uživala; — al toga nisam nigdje naći mogao, kako će u buduće ti poslovi po odgovornoj vladi obavljani biti, a da se neupropasti samostalnost Ugarske.

Rekao sam, da se po zaključku uglavljenu s ugarskim saborom o zajedničkih poslovih nemože po mom mnenju riešiti ni pitanje o državnom dugu austrijanskom. Ugarska veli, da držeć se strogo svoga ustava nije dužna plaćati dugovah, koji su učinjeni brez njezine zakonite privolje; ona je medjutim ipak pripravna s političkih razlogah i po pravičnosti preuzeti jedan dio tereta nastavšega s državnoga duga, a o tom se putem predbježnih dogovorah porazumjeti s ostalimi zemljami Nj. Veličanstva. Ovako je sasvim jasno, da taj dio teretah za stran Ugarske nevisi više o samoj njezinoj dobroj volji, jer se ona o tom hoće da dogovara i porazumie s ostalimi zemljami monarkije; ovako će dakle zahtievati prekolitavske zemlje, da Ugarska preuzme stanoviti dio dugovnoga tereta. Ako se rečeni zaključak izvede, Ugarska će plaćati ne samo više nego, upravo dva puta toliko, koliko sada plaća.

Al da se dokaže, što sam uztvrdio, treba da učinimo proračun ugarskih dohodakah i troškovah. Izvolite ovo sa mnom računati, pa ćete se uvjeriti, da je tako. Ja sam ovdje uzeo kraljevine ugarske krune ujedno, jer se držim supozicije, da će se u smislu elaborata ugarskoga te stvari zajednički rješavati. Moram medjutim unapried opaziti, da nisam Hrvatsku zato pribrojio Ugarskoj, da budget Ugarske obteretim. Kako nas obavješćuju izkazi statističkoga bureau-a bečkoga — drugoga žalibože neimamo — Hrvatska se u plaćanju vrlo malo razlikuje od Ugarske, a od Erdeljske je puno jača.

Ugarska čini po prostoru 35% ciele monarkije, a 31% po pučanstvu; Hrvatska i Slavonija 3 po prostoru, a 2.77 po pučanstvu; Erdeljska 8.8 po prostoru, a 6 po pu-

čanstvu. Plaćaju pako te zemlje ovim načinom: izravnoga poreza Ugarska 27 mil., Hrvatska i Slavonija malo-ne 2 mil., Erdelj nješto više od 3 mil. Erdeljska je gotovo tri puta tolika, kolika Hrvatska i Slavonija, morala bi dakle plaćati 6. mil. Ovo neka je, kako rekoh, samo zato navedeno, da se vidi, kako nisam hotio bogatoj Ugarskoj nikakve krivice učiniti sa siromašnom Hrvatskom.

Proračun pako Ugarske biti će po mom računu, koji je vrlo vjerojatan, evo ovaj:

Čist dohodak čini s izravnoga poreza po izkazu od g. 1864. 32,900.000 for., s neizravnoga poreza 42.300.000, dakle ukupno 75 mil. for. Za god. 1867. proračunan je ukupni dohodak na 80 mil. for. Ako se proračuna trošak zemaljah ugarske krune bez obzira na svotu, koju će one plaćati u ime državnoga duga, vidit će se, da je sadašnji dohodak jedva dovoljan za trošak. Politička administracija, policija, pravosudje, bogoštovje i nastava stajala je do sada preko 15. mil. for., a financ. uprava preko 8 mil. ukupno dakle 23—24 mil. for. Osim toga troši se sada, pa će se i u buduće trošiti, za kraljevski dvor, za sabor ugarski, za ministarsko viećc, za središnju upravu ministarstvah zajedničkih za poslove izvanjske, financijalne, ratne i pomorske, zatim za nova ministarstva ugarska; taj trošak činiti će oko 13 mil. i tako će trošak ugarski, osim za rat s pomorstvom i držav. dug, doseći blizu 38 mil, Za potrebe pako ratnoga i pomorskoga ministarstva plaćati će Ugarska oko 40 mil.

Jedna od najvažnijih stvarih u zaključku ugarskom glede zajedničkih poslovah je pitanje o prinesku za potrebe rata i državnoga duga. Austrija je za kopnu vojsku i pomorstvo godine 1864., koja je bila mirna godina, potrošila 128 miljunah; ja sam taj trošak računao samo na 100 milijunah.

U zaključku ugarskom veli se, da će se o tom prinesku viećati i odlučivati putem delegacijah, pa ako se delegacije nebi porazumjele, da će se to pitanje razpravljati neposredno izmedju jednoga i drugoga sabora, pa ako se još ni ovako nebi mogao nikakov uspjeh postići, da će napokon odlučiti nj. veličanstvo. Koliko god je velika moć njeg. veličanstva, to ja ipak mislim, da preko same mogućnosti nemože ništa učiniti, a mogućnost je ta brojevi fixirana, Kraljevine ugarske krune broje popreko 14 mil. dušah, ostale zemlje 20 mil., dakle su one prama ovim kao 14: 20 ili kao 7: 10. Ako se ratni troškovi razdiele po ovom razmjerju, doći će na Ugarsku, kako rekoh, oko 40 mil. Tim troškom i onim ostalim potrošit će se sav dohodak Ugarske, a ostat će za plaćanje još malen trošak od 75. mil. za potrebe državnoga duga; jer je god. 1864. toga troška bilo 183 mil: kad se to razdieli po navedenom razmjerju dolazi na Ugarsku ono, što rekoh.

Ja sam uvjeren, da Ugarska toga tereta za sada podnositi nemože, jer ona uslied dosadašnjega financijalnoga gospodarstva austrijskoga jedva smaže porez, što ga sada plaća, te će trebati i počinka i velikoga napora, dok uz mogne plaćati više. Tješe se medjutim njeki državnici ugarski — ja bi želio, da pravo imadu — da teret Ugarske neće ipak biti goropadan, jer da će se ona oteti suvišnomu plaćanju, budući da je jednim §-om zaključka o zajedničkih poslovih ustanovljeno, da se quota Ugarske za potrebe državnoga duga neima odrediti načinom, koji je ustanovljen za quotu ostalim zajedničkim troškovom. Ugarski sabor mislio je to postići onom ustanovom, da će s ostalimi zemljami nj. veličanstva dogovarati se o državnom dugu kao slobodan narod sa slobodnim narodom. Nu ta je sloboda ograničena već samim zaključkom ugarskim, budući da se u njem govori o dogovoru i porazumljenju, a tko je vlastan dogovarati i porazumjeti se, vlastan je što god i zahtievati. Zato ja mislim, da zastupstvo prekolitavskih zemaljah neće privoliti u nikakvu nagodbu s Ugarskom, niti će pristati uz zaključak uglavljen s nj. veličanstvom o zajedničkih poslovih, dok Ugarska neprihvati razmjerni dio tereta s državnoga duga. To bi zastupstvo moglo dakako i odstupiti od toga, al u interesu svom nemože nikako dopustiti, da Ugarska plaća manje od 50 mil. Uzamši i ovdje razmjerje pučanstva, koje je za Ugarsku povoljnije od razmjerja po prostoru, morala bi Ugarska plaćati, kako rekoh, 75 mil. Ako se od toga za dobru volju Magjarah štogod i odbije, manje ipak neće doći na Ugarsku, nego dvie trećine razmjernoga diela.

Ovo je po prilici, što ja o tih stvarih mislim, premda se negradim vještakom u takovih poslovih; mislit ću medjutim i na dalje ovako o njih, dok nebudem drugčije upućen. a biti ću zahvalan svakomu, tko to učini. —

Nastaje dakle pitanje: zar se upravo ništa nemože računati na materijalni razvoj Ugarske i zašto se na to ni malo neobzirem? — Neima sumnje, da bi se porezna snaga Ugarske uz stanovite okolnosti znamenito povećati mogla. Ako se pogleda na broj, kojim je označena veličina Ugarske, ako se pobroje onoliki milijuni ralih plodne zemlje u Ugarskoj, ako se u obzir uzme, koliko za zemlju može učiniti vlada domaća i odgovorna: priznati se mora, da bi se bogatstvo Ugarske moglo povećati za čudo. Promislimo n. pr.. da je Ugarska po prostoru četiri puta veća od Česke, a da ova plaća poreza gotovo koliko i ona — krunovine česke plaćaju ukupno više nego kraljevine ugarske krune — pa ćemo dokučiti, dokle bi se Ugarska mogla podignuti! Nu i to zna svatko izmedju nas, da zemljište samo po sebi nije dovoljno za materijalni razvoj i napredak; hoće se tomu mnogo više. Pa da u kratko reknem, Ugarskoj krati se u napried sve, što bi u tu svrhu trebala; ona će po zaključku svoga sabora prije biti sapeta, nego počme za sebe raditi, oslobadjati se i podizati.

Pošto neima ničega na svietu bez cilja, i pošto se naročito o poslu ugarskih državnikah nemože pomisliti, da su ga učinili utaman i bez ikakve svrhe, nastaje pitanje: koja je ta svrha? Dokučuje se lako, da zaključak ugarskoga sabora ima po narod magjarski vrlo dobru i plemenitu svrhu; jer pošto je njeg. veličanstvo nanj privolilo i pristalo, mogu Magjari postići što žele, samostalnost naime svoje domovine, ako i ne ovim, a ono drugim putem. Prvi je dakako korak k tomu, da Ugarska ima svoj poseban sabor i tomu saboru odgovorno ministarstvo. Ovo je pravi smisao zaključka o zajedničkih poslovih, izdan i izrečen vrlo važnimi muževi, sadašnjim naime ministrom pravosudja i samim kolovodjom ugarskoga sabora. Moram priznati, da sam se upravo lecnuo kad sam čitao izjavu vodje ugarskoga sabora, a lecnuo zato, što nisam mogao ni pomisliti, da bi onako mudar državnik, kao što je on, hotio odati svoje tajne i najtajnije namjere; nu promišljavajuć o tom podulje, dokučio sam, kako se je to sbilo. Natjeran on u škripac, da upropašćuje samostalnost Ugarske, nije si znao drugčije pomoći, nego da kaže cielu istinu . . .

Ja, kao što rekoh, odobravam nakanu ugarskih državnikah, i hvalim ju; al ako Ugarska hoće, da ju mi u njezinoj nakani podupremo, neka nam mjeri onom istom mjerom, kojom hoće, da njoj bude mjereno; neka nas pomogne, da i mi postignemo svoj cilj. Sad je već uzalud govoriti, da smo narod malen, netreba nas brojiti samo ovdje u provincijalu, ima nas i preko toga s jedne i druge strane. Ovako brojeć i cieneć hrvatsko pleme može se svatko uvjeriti, da nezaostaje ni malo za plemenom magjarskim. Moja gospodo! Jugoslavenska plemena složit će se i izjednačiti prije nego će Magjari pomagjariti 2½ ml. Slovakah. 2½ mil. Rumunjah, i 600.000 za Magjare žalibože, a za nas hvala Bogu žilavih Srbah! (Živio!)

Zovuć nas oni u pomoć za svrhu odobravanu, odazvat ćemo se tomu pozivu, al želimo, da prije stečemo, što narodu našemu prije svega treba. Kako sam uvjeren, da neće ništa biti od nagodbe, o kojoj se toliko govorilo, te nam je trebalo gorkoga izkustva, dok smo naučili, što nam znati valja — tako se nadam, ako se raztepe sadašnji pokus o nagodbi, da mora opet doći vrieme, gdje će se nagodba izmedju trojedne kraljevine i Ugarske kušati na temelju sasvim novom. A dok se Ugarska sadašnjim naukom pouči, biti će Hrvatska jača, svjestnija, stojeća na svojih noguh, nenamećuć se ni Beču ni Pešti. (Živio!)

Ovo je što sam u obranu svoga predloga kazati imao, koji nisam učinio u nadi, da će se prihvatiti, premda ta nada nije izključena bila. Al nisam ja taj predlog učinio ni zato, da tobože pokažem njekakvo osobito slobodoumje! Moja gospodo! sumnjičali su me do sada drugim načinom, mogu dakle i to podnesti, ako mi se rekne, da ovako govorim, jer mi je stalo do pleskanja i povladjivanja! Moja je sva namjera zakrčiti jednom puteve dosadašnjoj politiki, neka hrvatski narod prestane ići po dva puta — desno i lievo — i neka počme ići jednim i to svojim putem (Živio!)

Predsjednik: Upisanoga za rieč neima nikog više. Nu prije svega bi se ja usudio pitanje staviti na g. izvjestitelja manjine odbora, budući da je potrebno to znati: da-li je g. izvjestitelj samo u svoje ime ili takodjer u ime manjine odbora od osnove odustao?

Jovan Živković. Ne samo u ime svoje, nego takodjer u ime manjine odbora.

Bar. Lazar Hellenbach: Ja se slažem s onim, što je g. predgovornik kazao, da je on i u ime manjine odbora natrag uzeo predlog, nego nebi se sasvim slagao sa motivi, koje je on u svom govoru neveo, zašto je to učinio. On je naime kazao, da je zato predlog natrag uzeo, jer je predlog taj iluzija.

Ako g. predgovornik tako shvaća, da je iluzija, da će taj predlog dobiti većinu, onda i ja pristajem. U drugom smislu ja za nikakvu iluziju neću da znam. Ja imam dodati još drugi razlog; jer smo uvjereni, ako bude odborova manjina natrag uzela predlog, da ćemo tim svakako mnogo vremena prištediti, budući da neimamo ništa braniti niti toliko oprovrgavati. To je onda drugi motiv, zašto sam i ja pristao uz mnienje g. Živkovića.

Predsjednik: Po tom bi bilo samo pitanje to, želili vis. kuća prihvatiti predlog većine odbora, ili predlog pojedinog člana odbora g. Perkovca.

Prije svega usudjujem se pitanje staviti ovako: (Čita) „Pristaje-li vis. sabor na predlog po većini odbora učinjen, da se na previšnji kr. odpis od 23. travnja t. g. posebnom adresom odgovori?“ (Glasovi: Dobro!). Molim, ja ću još jedanput pročitati: (Čita).

Koja su gospoda za to, neka izvole ustati. (Ustane većina). Dakle pretežnom većinom glasovah primljeno je, da se na kr. odpis od 23. travnje t. g. ima odgovoriti posebnom adresom.

Buduć da sada, pošto je manjina odbora odustala, različitih adresah neima, to nepreostaje drugo, nego da se označi osnova adrese većine odborove za temelj, te ju treba od točke do točke preduzeti. Nego pitanje jest, da-li vis. kuća želi, da se odmah specialna debata otvori ili poslje podne? (Većina glasovah: Odmah!) Dakle odmah.

Medjutim bi se ja usudio proglasiti resultat izbora za odbor sedmorice. U taj su odbor izabrana gg.: Perkovac sa 85, Kirijaković sa 83, Dr. Šram sa 83, Dr. Derenčin sa 81, Dr. Jordan sa 81, Mirko Hrvat sa 80, i Vrbančić sa 78, glasovah. Ja bi molio ovu gospodu, da se poslje zaključene sjednice odmah konstituirati izvole.

Sl. Vrbančić: Ja sam danas predložio izpravak na predlog većine odbora. Pošto je već odredjeno, da se izpravak taj ima tiskati, te će se uvažiti kod specialne debate, to neće biti moguće, ako se specialna debata odmah započme. Ja bi molio, da se bar na jednu uru sjednica odgodi.

Predsjednik: Za jednu uru takodjer nemože izpravak tiskan biti; nego mi ga možemo ovdje odmah čitati, kad do dotičnih alineah dodjemo.

Izv. M. Mrazović: (Čita adresu točku po točku, od 1. do 9. koje budu sve bez debate primljene; medjutim progovori:

Dr. J. Subotić: Ja bi molio, buduć da je adresa poznata svim, te da se prištedi vrieme, da se pročita amendement g. Vrbančića, i da se en bloc sve primi. (Primamo!).

Izvj. M. Mrazović: Po amandementu g. Vrbančića imale bi se u alinei 16. izpustiti rieči: „pa i izabire odbor.“ (Glasovi: Prima se!).

U alinei 30. ima se poslje rieči „utvrditi“ ostala čest ove alinee izostaviti, a sliedeće uvrstiti: (Čita).

Naprama tomu izpravku bi se onda alinea 31 imala samo preložiti, i ovako glasiti: (Čita). Glasovi: Primamo!).

Sl. Vrbančić: Ja ću samo za opravdanje toga izpravka... (Glasovi: Primamo!). Ja mislim odgovor svietlog bana, što nam ga je dao na interpelaciju dovoljno opravdava ovaj izpravak. (Glasovi: Primamo!).

Predsjednik: Usudjujem se pitanje staviti, da-li vis. kuća adresu sa izpravkom gosp. Vrbančića en bloc primi? (Ustane većina). Dakle ogromnom većinom glasovah (Glasovi: svih proti 7!) primljena je adresa sa izpravkom gosp. Vrbančića.

Odbor postupajući predložio je takodjer u izviešću, da čim bude adresa prihvaćena, da se poseban odbor od 21 člana izabere, koji će potanko formulirati jamstva, koja u krunitbenu diplomu doći imaju. O tom se dakle sada radi, da-li vis. kuća na to pristaje, da se posebnomu odboru taj posao povjeri. (Glasovi: U ponedjeljak!).

Dakle u načelu se prima (Jest!), a birati će se odbor u ponedjeljak.

Po poslovniku ima se drugi dan iza onog dana, kad se svrši glasovanje po člancih, o cielom predlogu glasovati. Nego ovdje, kad je adresa en bloc primljena, ova potreba prestaje. Zato bi se ja sada usudio po treći put pitanje staviti, da-li visoka kuća adresu pročitanu sa izpravkom gosp. Slavoljuba Vrbančića prihvaća? (Ustane većina kaošto prije).

Petar Horvat: Molim, to je proti dosadašnjoj praksi; jer po poslovniku ima se tek drugi dan o cieloj osnovi glasovati.

Predsjednik: Ja mislim, da to ovdje neima svrhe; to bi bilo u redu, da su pojedine rieči ili točke preporne bile, nego kad je ta stvar tako jasno očitovana, mislim, da potreba, da se drugi dan glasuje, odpada. Dakle adresa se po treći put primljenom izjavljuje.

Tim zaključujem sjednicu, i molit ću u ponedjeljak u 10 satih, da se rieč povede, stranom o odboru a stranom, kako da se adresa Nj. Veličanstvu podnese.

Sedamdeset i šesta saborska sjednica

držana dne 20. svibnja 1867. u 10 satih, pod predsjedničtvom prvoga podpredsjednika g. Dr. Mirka Šuhaja.

Predsjednik: Otvarajuć današnju sab. sjednicu molim, da se prije svega zapisnik prošle sjednice pročita.

Bilj. M. Ožegović: Čita:

Zapisnik

75. sjednice sabora kraljevine Dalm., Hrv. i Slavonije, držane dne 18. svibnja 1867. pod predsjedstvom 1. saborskoga podpredsjednika, veleučenoga g. dra. Mirka Šuhaja.

Čim bi sjednica otvoritom izjavljena, pročita g. saborski bilježnik Rob. Zlatarović zapisnik 74. sjednice, i taj bi odobren bez primjetbe.

Izza toga predade g. sab. podpredsjednik vis. kralj. odpis na sabor stigli.

1. Otaj kr. odpis u Budimu na 16. svibnja 1867. br. 141. izdani, bude pročitan i njim se saborski članak o nepovriedivosti i neodgovornosti saborskih poklisarah odobrava, a ujedno se isti članak najviš. kr. odpisu prilaže.

Kraljevski ovaj odpis bude stojeć posluhnut, a priloženi mu zaključak glasi:

Članak

o nepovriedivosti i neodgovornosti saborskih poklisarah.

U duhu našega ustava i ustavnih naših zakonah utemeljena je neodgovornost i nepovriedivost članovah saborskih, dakle da:

a. nijedan član sabora nije nikome osim saboru samome odgovoran za mnienja izjavljena pri razpravi kojega predmeta, ili pri glasovanju o kojem predmetu u saboru, ter da se toga radi nemože na ikoji način progoniti ili kazniti;

b. da svaki član saborski stoji, dok traje sabor, pod osobitom zaštitom naših zakonah glasećih o „salvus conductus", dakle da se svaka uvrieda nanešena kojemu članu sabora ima kazniti po ovih zakonih; a tako isto, da se nijedan član sabora nesmije, izim ako se zatcče na samom djelu, za vrieme sabora bez osobite dozvole sabora radi kakova kažnjiva djela zatvoriti ili progoniti, i da proti nijednome članu sabora nije, dok traje sabor, dopustiv zatvor osobito radi duga kakova. —

Dočim je članak ovaj potvrdjen onako, kako bi predložen, to bi, mimo predloga po g. zastupniku Perkovcu stavljenoga, da se ovaj članak uzporedi s onim u sabor. spisih godine 1861. čl. IV. obilježenim, zaključeno, da se ovaj najviš. kr. odpis i s priloženim mu člankom, zatim s pripisom preuzv. g. bana u 74. sjednici pročitanim predade odboru od 7 licah sastojećemu, i da taj odbor odmah danas propisanim načinom izabran bude, a onda da shodan predlog saboru podnese. —

2. Čitana bijaše interpelacia g. zastupnika Slavoljuba Vrbančića, poduprta po 18 sab. članovah, radi izgredah na Rieci i kotaru te obližnjem okolišu sbivših se, poslje, što se na Rieci kr. povjerenik g. Eduardo Čeh nalazi, na sv. bana upravljena i tražeća neodvlačni odgovor na sliedeća pitanja.

1. Da li je sv. ban o dogodjajih ubavieśćen, i da li je u tom slučaju sv. ban razložio Nj. Veličanstvu našemu kralju, kako se njegove u otčinskoj brižljivosti izdane naredbe izopačuju po kr. povjereniku Čehu na način, koji je podoban u oči naroda kompromitirati veličanstvo priestola i uvriediti zasvjedočenu vjernost hrvatsko-srbskog naroda prama svojemu kralju?

2. Što je dosele sv. ban naredio, da zaprieči opisane izgrede riečke i očevidna napadanja na cjelokupnost naše domovine?

3. Ako dojakošnje njegove naredbe nisu, ili nebi rodile žudjenim plodom, što kani odrediti, da svojoj svetčanoj prisegi, da dostojanstvu bana, časti i poštenju trojedne kraljevine zadovolji?

Uz ovu pismenu interpelaciju predlaže g. Vrbančić, da se stante sesione izašalje odbor 15 licah iz sabora k preuzv. g. banu, i da njemu interpelaciju priobći, te odgovor dobljeni saboru saobći. —

Na sadržaj interpelacije opažuje zastupnik g. Stojanović, da onaj navod, da je zemljište kotara bakarskog nepreporno, supponira, da je zemljište kotara riečkoga preporno, a da ovo nestoji, niti stojati nemože, u ostalom predlog podupire. —

Predlog g. Vrbančića bi jednoglasno po saboru prihvaćen s tim, da se odbor 15 licah k preuzv. gosp. banu izašalje i da članove predsjedničtvo imenuje, a sabor će odgovor čekati.

Na temelju ovoga imenova g. sab. podpredsjednik sliedeću gg. u odbor: Eduarda Vrbančića, Kolomana Be-

dekovića, Franju Žužela, Dr. Antuna Stojanovića, Adolfa Vebera, Vinka Milića, Mirosl. Kraljevića, Žigu Farkaša, Jovana Rogulića, Franju Lovrića, Antuna Regena, Josipa Špuna, Antuna Jakića, Živojna Kirjakovića, Ladislava Kiša, a imenovani odbor odè umah k preuzv. g. banu, dočim sabor odgovor čekaše.

Kad se izaslani odbor vrati, priobći g. Vrbančić, da je preuzv. g. ban odgovorio, da je on o sbivših se prijavljenih dogodjajih na Rieci kr. dvor. kancelariji izviešće podnio, odkale će i dalja odredba sliediti, da je uslied sbivših se neredah na Sušaku imenovan gosp. Čeh kr. povjerenikom za grad i kotar Bakarski, i da je rečenomu kr. povjereniku na razpoloženje za slučaj potrebe stavljena i ondašnja vojnička posada, a ovo da je brzojavnim putem odredilo predsjedničtvo kr. dvorske kancelarije povodom izviešća povjerenika g. Čeha; ujedno izjavlja preuzv. g. ban, da hoće saboru dati i pismeni odgovor na interpelaciju, čim interpelaciju čitavu dobije. — Shodno ovomu predlaže isti g. Vrbančić, da se interpelacija ova na preuzv. g. bana upravljena, a i njegov odgovor priobće odboru sedmorice, koji se izabrati imade, za da o kr. odpisu predlog podnese.

Ovaj predlog bi prihvaćen i predana će biti interpelacija odboru uslied zaključka pod 1. izabranomu.

3. G. sab. podpredsjednik javlja pod br. 1071., da su občine kotara Banijanskoga, i to Banija, Draganić, Kupčina dolnja i Zorkovac sredstvom zapisnikah za utemeljenje jugoslavenskoga sveučilišta u Zagrebu svotu 1055. for. poklonile, te na račun toga odmah 326 fr. 66. nov. položile; — zatim da su zapisnici i gotovina gospodarskomu odboru za jugosl. sveučilište i akademiju predana. —

Nadalje prijavlja isti g. predsjednik, da su u Osieku za sveučilište zagrebačko podpisani iznosi, po gg.

Melkioru Špišiću	100	for.	
Eduardu Kovačiću	100	„	
I. Crnadku	100	„	
istoj trojici	27	„	26. novč.
Slavoljubu Sovi	50	„	
Andriji Brkiću	10	„	

a ujedno otaj iznos plaćen, jer su spomenuta gg. darovatelji 3 državne zajmovne zadužnice od godine 1860. svaku vrhu 100 for. glaseću, sa kuponi od 1. svibnja 1867. a k tome u gotovini 87 for. 20 novč. položila.

Isto tako da je za sveučilište u Zagrebu poklonila gdja. Marija Bojničić dionicu narod. kazališta od 25. fr. sr., a dva rodoljuba 4 dionice narodnoga kazališta u 100 for. sr., te da se zadužnice i dionice gospodarskomu odboru za jugoslavensko sveučilište izručuju.

Dočim se predaja spomenutih novacah gospodarskomu odboru za jugosl. sveučilište do znanja uzimlje; ujedno se imena darovateljah ovdje bilježe, za da ih kasno potomstvo sa zahvalnošću spominjati može, i da im harno bude za prinose novčane, kojimi se prosvjeta postigava.

4. Prispjele brzojavke gradskog municipija križevačkoga br. 1074., braće Srbah iz Požarevca br. 1075., Dalmatinacah na Rieci br. 1082. občine Djakovačke br. 1084., zastupstva grada Karlovca broj 1085., kojimi se ovomu saboru radi zaključka stranom zahvalnost, stranom čestitka, što prava naroda odvažno brani, izražuje, primljene su do ugodnoga znanja.

5. G. narodni zastupnik Vrbančić podnaša izpravak alinee 16., 30. i promjenu 31. osnove adresse po većini odborovoj podnešene, koji će poslie razviti.

Izpravak se prima, i imade se tiskati, te članovom sabora porazdieliti.

6. Tegoba občinah kotara Čabarskoga u županiji riečkoj, kao br. 1080., da se kr. povjerenik Čeh iz Rieke makne, jer je pokazao, da nezna, il da neće izvesti, što zahtieva pravda i pravica, a uz to očituju, da je Rieka cjelokupni dio trojedne kraljevine, ustupljuje se odboru sedmorice, za da shodan predlog učini i saboru podnese. —

7. G. sab. podpredsjednik priobćuje, da je izbor odbora sedmorice, koji će predlog povodom kralj. odpisa o nepovriedivosti i neodgovornosti sab. članovah podastrieti, obavljen, da su cedulje pregledane, i da su od 121 glasa dobila glasovah gg.:

Perkovac Iv.	85,	Dr. Derenčin M.	81,
Kirjaković Živojno	83,	Dr. Jordan A.	81,
Dr. L. Šram	83,	Hrvat Mirko	80,
Vrbančić Slav.	83,		

indi absolutnu većinu dočim dobiše od 121 glasa, gg.

Dr. Stojanović A.	36,	Vakanović A.	28,
Zlatarović R.	33,	Živković Jovan	27,
Bedeković Kol.	31,	Kraljević Mirosl.	25,
Dr. Brlić Ig.	29,		

i zato su u odbor gg. Perkovac, Kirjaković, Šram, Vrbančić, Jordan, Derenčin i Mirko Hrvat izabrana, što se do znanja primlje s tim, da se odbor odmah konstituira.

8. G. kvestor saborski Mikec predlaže pod br. 1076. predračun troškovah osoblja sabor. pisarnice za vrieme od 20. travnja 1867. do 19. svibnja 1867. uključivo sa

	391	for.	35	novč.
i opet ostalih troškovah sa	277	„	73	„
ili u ukupnu iznosu	669	„	8	„

za da izplaćeni budu.

S obzirom, što je osoblje njeko i prije započetih sjednicah potrebno bilo, za da se prostorije urede, i što je iznos pojedinih plaćah i nagradah onako računan, kako bi po saboru već prije odredjeno, bude predračun odobren i i izplata stavakah u izdatak stavljena u iznosu 669 fr. 8 nov. a. vr.

Poslje toga predje sabor na dnevni red, i to na generalnu debattu predlogah adrese i zaključka povodom kr. odpisah od 11. i 23. travnja 1867. izdanih.

Izviestitelj većine odborove g. zastupnik M. Mrazović razvijaše načela osnove adrese po većini odborovoj podniete i preporuči, da istu vis. sabor prihvati;

G. zastupnik Jovan Živković kao izviestitelj adrese manjine odborove razloži stanovište iste, a ujedno opozivlje adresu danas.

G. zastupnik Ivan Perkovac u poduljem govoru branjaše osnovu zaključka svoga.

A dočim poslje izviestitelja nitko govoriti htieo nije, zapita podpredsjednik saborski, da li je g. Živković u ime svoje, ili stranke adresu opozvao? na što barun Hellenbach podupirući g. Živkovića odgovori: da u ime manjine odborove.

Poslje ovako zaključene generalne debate, dodje do glasovanja, i bude po predsjedničtvu stavljeno pitanje: „Pristaje li vis. sabor na predlog po većini dotičnoga sabor. odbora učinjeni, da se na pomenuti prev. kraljevski odpis od 23. travnja 1867. posebnom adresom odgovoriti ima?

Glasovanje bi obavljeno ustajom i ogromnom većinom zaključeno „da se adresom odgovori!" —

Odavle proizlazi, da iz razloga, što se adresom odgovoriti imade, a jeste samo jedna adresa, i to većine odborove na stolu kuće, to da ista za temelj i podlogu specialne debate primljena je.

Dočim bi ovo obavljeno, prodje sabor na dalji predlog po odboru većine stavljen i izviešćem dotičnim označen, te glaseći o naputku. —

Na formulaciju po predsjedničtvu povodom tim stavljenu: „Prihvata li vis. sabor predlog odborove većine, da se odbor od 21 člana izabere, neka formulira ona jamstva, štono u krunitbenu zavjernicu doći imadu, i one uvjete, o kojih u smislu primljene adrese visi nagodba s kraljevinom Ugarskom?" bi većinom glasovah odgovoreno sa „d a," i tako i ovaj predlog prihvaćen s tim, da odbor od 21 člana u bližnjoj sjednici izabran bude.

Pošto bje adresa većine odborove za temelj i podlog specialne debate prihvaćena, bude odmah u ovoj sjednici i specialna debata pojedinih allineah povedena i zato izvjestitelj većine odborove gosp. Mrazović stade čitati pojedine alinee, te budu alinee 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. i 9. bez primjetbe velikom većinom glasovah prihvaćene. Na to usta g. zastupnik dr. Subotić i predloži, da zašto ćemo dan gubiti u ovih prešnih okolnostih čitanjem alineah pojedinih, koje su nam poznate, već da valja izpravak g. Vrbančića u obzir uzeti, pa onda sve alinee adrese, ako li izpravak prihvaćen bude, ovaj š njim primiti, a ovo bje većinom glasah i zaključeno, i tako radjeno. —

Nakon toga bude predloženo, da se po izpravku g. Vrbančića u alinei 16. u 2. redku izpuste rieči „p a i i z b i r a o d b o r" i to bje većinom glasovah primljeno i 16. alinea glasit će ovako:

16. „Vrućom željom potaknut, očituje se pokorno podpisani sabor pripravnim, i sada izabrati odbor, koji će zastupati troj. kraljevinu kod čina krunitbenoga, čim budu uklonjene zapreke zakonitomu stanju na putu stojeće."

Nadalje k alinei 30. redku 1 stupca 2. stavlja gosp. Vrbančić izpravak, da se alinee sadržaj iza rieči „utvrdilo" izpusti, a kod rieči ote da bude točka. — Izpravak bi prihvaćen većinom glasovah i glasiti će ciela alinea 30. ovako:

„Nu mi smo već u svojoj prepokornoj adresi od 19. prosinca 1866. napomenuli, da se mi od sadašnje neodgovorne vlade nenadamo predlogom, smjerajućim na popravak državnoga prava trojedne kraljevine, ni odredbam, kojim je cilj narodni razvoj. Ovo se je naše uvjerenje od poslie još većma utvrdilo.

Dogodjaji, što se od 6. travnja t. g. sbivaju u gradu Rieci s kotarom i u ostalom primorju hrvatskom, uvjeravaju nas, dapače i o tom, da muževi, kojim je Vaše Veličanstvo povjerilo kormilo vlade za trojednu kraljevinu, pod štitom neodgovornosti zastupaju kod priestola Vašeg Veličanstva interese trojednoj kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji protivne, ter služeć se ugledom državne vlasti i sredstvi ukupne države, čine izvanredne naredbe takove, koje smjeraju na to, da se osvoji zemljište trojedne kraljevine, proti očitomu pravu i proti izrazitoj volji Vašega Veličanstva, za kraljevinu Ugarsku.

Dužnost vlastitoga uzdržanja i glasno očitovana volja naroda nami zastupanoga neodoljivo nas sile izjaviti Vašemu Veličanstvu, da nam nije moguće sa saborom ugarskim stupiti u nikakov dogovor, niti u ovu svrhu birati odbor, dok nebude u gradu Rieci s kotarom, isto tako i u gradu Bakru s kotarom, ter u županiji riečkoj uzpostavljeno zakonito stanje, kako je do 1. travnja 1867. obstojalo.

Mi se dakle po tom nemožemo upuštati u nikakov dogovor sa saborom ugarskim sve dotle, dok se neuklone izvanredne naredbe za gradove Rieku i Bakar i njihove kotare, ter dok se ovi nepodčine redovitim vlastim trojedne kraljevine. —

Kada budu uklonjene ove faktične zapreke zakonitomu stanju, odmah ćemo pristupit k izboru odbora za dogovaranje s ravnim odborom ugarskoga sabora, ter ćemo naputiti svoje poslanike, neka izhode uvrstbu zakonskoga jamstva u diplomu krunitbenu: da se u napredak u troj. kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji nebude vladalo neodgovorno."

Shodno ovomu glasi izpravak nadalje, da se alinea 31. prenapravi, za da razumljivija bude, a ovo bi i prihvaćeno većinom glasovah, te izpustiv alineu 31. osnove odborove, glasiti će 31. alinea kako sliedi: „Vaše Veličanstvo! ako je naprama ovomu sabor Ugarski pripravan od svoje strane izaslati odbor, koji bi s našimi poslanici kao kraljevinski odbor stupio u dogovor, te budu uklonjene zapreke, koje mute pouzdanje naše naprama vladi Vašega Veličanstva, a vlada Vašega Veličanstva bude gotova s istim našim odborom stupiti u dogovor glede sadržaja krunitbene diplome: uputit će se naš odbor, da se tomu pozivu odazove, te uspjeh svoga poslovanja ovomu saboru za konačno odobrenje podnese."

Ostale alinee adrese i to: 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 32. 33. 34. 35. 36., kako bješe po većini odbora predložene, jesu većinom glasovah i primljene. —

Dočim bi ovim načinom pojedine alinee adrese po vis. saboru prihvaćene bile, stavi g. podpredsjednik pitanje: želi li vis. sabor o cielom sadržaju odmah glasovati, ili opet tek u dojdućoj sjednici, kako to poslovnik propisuje?

Ovomu protivan predlog stavlja g. zastupnik Petar Horvat, da se polag poslovnika drugi dan o cielom predmetu glasovati mora, te da se to i sada vrši. —

Ali dočim je predmet ovaj priešan, i dočim alineah nitko pobijao nije, već su bez razprave prihvaćene, te tako razlog poslovnika pada: bude većinom glasovah izrečeno, da se glasovanje o čitavoj adresi odmah danas obavi.

Poslje toga stavljeno bi po predsjedničtvu pitanje: „Prima-li vis. sabor adresu po člancih prihvaćenih i s izpravkom g. Vrbančića u cielom sadržaju?

Glasovanje bude obavljeno stajuć i bude ciela adresa i s dotičnimi izpravci ogromnom većinom glasovah prihvaćena.

S tim bude sjednica zaključena i dojduća na 20. svibnja 1867. u 10 satih urečena.

Dr. Mirko Šuhaj s. r.
podpredsjednik.

M. Ožegović s. r.
saborski bilježnik.

J. Briglević: Sada sam razumio iz zapisnika to, kao da je izpravak na adresu većine odbora, predložen po gosp. Vrbančiću, primljen. To je proti poslovniku; mi smo taj izpravak tek danas ovdje našli, a tako važna stvar mora se čitati i znati prije nego se primi; jer zašto ga je danas ovamo dao, nego da budemo o njem viećali? Izpravak bi mogao sve preinačiti, što je odbor predložio; odbor većine je rekao, da će naš sabor odmah zastupnike poslati na ugarski sabor, koji će naše uvjete pretresivati, a ovdje u izpravku kaže se, da neće, dok se zakonito stanje na Rieci nepovrati.

J. Špun: Osnova adrese većine odbora bila je u smislu poslovnika onoliko danah porazdieljena medju članove, koliko je nuždno, a prigodom debate učinjen je izpravak. O izpravku nestoji ono, što stoji ob osnovi ili o glavnoj stvari, zato, jerbo je prigodom debate svakomu članu prosto učiniti izpravak kakav mu je volja. A glede pitanja onog, zašto je danas porazdieljen, kažem zato, da se pročita, metne u žep i odnese kući. (Smieh!)

Predsjednik: Mislim, da prigovor g. zastupnika Briglјevića odpada; jer kad se je bio izpravak g. Vrbančića pročitao, bilo je odredjeno, da se ima tiskati i porazdieliti, a to je učinjeno tom namjerom, da će možebiti drugi ili treći dan tekar do specialne debate doći. Nu budać da je u isti dan još došlo do specialne debate, to nije preostalo, nego da smo ga kod dotične alinee još jedanput pročitali.

Nego biti će drugih primjetbah, imenito bi ja imao napomenuti glede one svote po osiečkih rodoljubih za sveučilište u Zagrebu darovane, da je g. Eduard Sova dao 50 for. a ne 27, a g. Crnadak, Špišić i Kovačić, da su povrh poklonjenih po svakom njih 100 for. jošte zajedno 27 for. dodali (Bilježnik izpravi)

Petar Horvat: Ja imam samo toliko zapisniku prošle sjednice prigovoriti, u koliko sam razumio da se u njem kaže, da je vis. predsjedničtvo drugo pitanje stavilo, kad je prvo, naime, da-li vis. kuća želi odgovoriti na prev. kr. odpis adresom ili zaključkom, riešeno bilo, te da je kao drugo pitanje stavilo ono, uzima-li vis. kuća osnovu adrese većine odbora za podlog specialne debate. Ja sam prisutstvovao sjednici, i dobro se sjećam, da pitanje nije ovako stavljeno bilo, premda bi se bilo po poslovniku i redu onako staviti moralo. Medjutim to se učinilo nije, i to je upravo razlog bio, što je velika množina članovah samnom jednako misle-ćih iz sabornice izišla, te sasvim se natrag povukla.

Ja molim dakle, da se zapisnik onako izpravi, kako se je g. predsjednik izrazio; on nije, niti pitanja stavio, nego je rekao: budać da druge osnove adrese neima, nego ova, to ja izjavljujem, da ima ova osnova služiti za podlog specialne debate.

Ako bi se tomu prigovoriti moglo, to se pozivam na dnevnik, kojega pišu brzopisci.

Predsjednik: Istina, da je g. bilježnik metnuo formulaciju, kojom se ja služio nisam; nego i to stoji, da je sabor ogromnom većinom izjavio, da se na prev. kr. reskript ima adresom odgovoriti. Kad je sabor to izjavio, i kad su gg. Živković i bar. Hellenbach u ime manjine odbora odustali od svoje osnove, te tako preostala samo jedna osnova adresse: onda mi se je činilo suvišno, još pitanje staviti, koja adresa da ima služiti za podlog specialne debate? (Živio!) U tom smislu, molim, da se takodjer zapisnik izpravi.

Dr. Ign. Brlić: Ja ću tako slobodan biti njeke primjetbe proti sada pročitanomu zapisniku učiniti.

Najprije moram primietiti to, što nalazim nebitne stvari spomenute, dočim su njeke bitne sasvim izpuštene; tako na pr. nalazim, da su osim imenah onih članovah, što su u odbor sedmorice izabrani, navedena i imena onih, koji se nisu izabrali; zatim ono, što je g. Stojanović u debati glede interpelacije govorio o prepornosti ili neprepornosti grada Rieke, dočim nalazim, da je moj protupredlog, kojega sam proti predlogu g. Vrbančića učinio i dosta obrazložio, i koji bi kao protupredlog morao doći u zapisnik, izostao.

Druga je primjetba glede glasovanja. Kad se tamo veli, da je ciela kuća proti 7 glasovah pristala na predlog većine odbora, onda treba i jednu bitnu stvar napomenuti, naime, pošto je većina ljevice ostavila sabornicu. (Na ljevici: Tako jest!)

Dakle to bi bile moje dvie molbe, da se moj protupredlog takodjer stavi u zapisnik, a drugo, tamo gdje se kaže „proti sedam glasovah," da se umetne: pošto je velika strana ljevice ostavila bila sabornicu.

Ivan Perkovac: Jedan prigovor g. predgovornika proti izpravnosti zapisnika priznajem za temeljit, a to je, što njegov protupredlog nije u zapisniku zabilježen; to, mislim, da se izpraviti mora.

Što se pako ostaloga zahtjeva tiče, da bude u zapisniku konstatirano, da su budi koja stranka, ili budi koji članovi ostavili sabornicu, to se, mislim, nikako konstatirati nemože, jer nitko nije izjavio, da sabornicu ostaviti mora. Moram kazati, da sam i ja onom prilikom iz sabornice izišao, ali ne radi toga, što nebi htio sudjelovati, nego što sam bio umoran. Naročito hoću da to konstatiram proti prigovorom g. zastupnika Petra Horvata, koji veli, da se razlog tomu izašašću u tom tražiti ima, što pitanje po g. predsjedniku nije bilo onako stavljeno, kako bi bilo moralo biti. Moguće, da je to bio uzrok, ali budać da u ono doba taj razlog po nikom naveden nije bio, s toga se nikako nemože u zapisniku konstatirati.

Petar Horvat: Ja nisam molio, da se taj razlog u zapisniku konstatira, nego da se zapisnik tako izpravi, budać da predlozi moraju doći u zapisnik. Ja sam prekjučer naročito molio, da se nebi odstupilo od propisa čl. 46. poslovnika, koji veli: kada se svrši pretresivanje po člancih, onda se drugi dan iza toga dana glasuje o cielom zaključku predloga. Dakle to molim samo da se u zapisniku konstatira, da sam ja tomu prigovorio.

Dr. Ant. Stojanović: Ja držim, da je to upravo predlog bio g. Petra Horvata, da se po poslovniku sutra o cielom sadržaju pročitane adrese glasuje; nego većinom glasovah bilo je zaključeno, da to mora biti odmah. A što se stilizacije zapisnika tiče, gdje se kaže, da je ogromnom većinom glasovah osnova adrese primljena, dočim je samo 7 članovah ostalo sjedeć, ja tomu dodatku moram prigovoriti, s razloga, što ova formulacija od strane visokog predsjedničtva izražena bila nije; ovo je g. bilježnik iz svoje glave sam umetnuo, za tobože konstatirati, kako je sav sabor pristao uz tu adresu, dočim sav sviet znade, da članovi ustavno-narodne stranke uz načela ove adrese pristali nisu. Ja dakle zahtievam, da se to izbriše, jer od strane predsjedničtva izrečeno bilo nije, a bilježnik iz svoje glave neima ništa umetati. Za slučaj, ako se nebi htjelo to izbrisati, ja si pridržavam rieč.

Mato Mrazović: Ako vis. sabor pristane na to, da se u zapisniku spomene predlog g. Petra Horvata, gdje je on

zahtievao, da se treće čitanje u budućoj, tobož u današnjoj sjednici preduzme: onda molim, da se stavi unutra i to, da predloga toga očevidnim načinom nitko nije podupirao.

Dr. Antun Stojanović: Ova opazka g. Mrazovića dokazuje samo to, da je u ovoj vis. kući zavladalo načelo takovo, da poslovnik jedanput valja, a drugi put opet nevalja. Zato bi trebalo svaki put prije sjednice, konstatirati, da-li će se ga većina držati ili ne.

Predsjednik: Imam g. Stojanoviću samo to opaziti, da smo već više putah imali takovih osnovah, o kojih smo i drugo, i treće čitanje preduzeli u istoj sjednici, i da je g. Stojanović sam za nje glasovao, da dakle tu inkorektnosti neima nikakve. U ostalom treće čitanje imade smisla samo onda, kad se o kojoj točki predložene osnove porodi prepirka; ali kad se osnova ciela bez ikojega prigovora primi, onda treće čitanje prave svrhe neimade. U ostalom mislim, da se predlog g. Hrvata i g. Brlića u zapisnik uvrstiti može, nego samo bi molio g. Brlića, da nam svoj predlog u kratko formulirati izvoli.

Dr. Ign. Brlić: Ja sam predložio, da se samo stvoreni već o Rieci zaključak razširi i na ovaj slučaj u Bakru.

Mirko Hrvat: Ja imadem prigovoriti ovomu zapisniku s toga razloga, što je ovaj zapisnik, ne kao dosadašnji saborski zapisnici, nego kao diarium sastavljen. Sabor je već više putah zaključio, da se u zapisnik po §. 55. poslovnika imadu uvrstiti samo ona pitanja, o kojih se je glasovalo i resultat glasovanja, nipošto pako predlozi ili protupredlozi, o kojih se nije niti glasovalo, ili koji su propali bili. S toga predlažem, da se ovaj zapisnik, premda nije u formi shodnoj sastavljen, odobri, u buduće pako, da se u zapisnik imadu metnuti samo oni predlozi, koji su bili primljeni

Roberto Zlatarović: Ja ću svoju opazku ograničiti na zadnju točku glede glasovanja samoga, gdje se kaže, da je adresa primljena ogromnom većinom glasovah proti 7, koji su ostali sjedeć. Ja pristajem uz razloge, što ih je naveo g. zastupnik svetoivanski u pogledu toga, što su mnoga gg. izišla iz sabornice, nego držim, da ovakova formulacija stoji u zapisniku proti dosadašnjoj praksi; jer to se je dosada samo onda konstatiralo, kad se je glasovalo poimence, budnć se inače nemože znati, da-li bi ona gg., koja neustanu, htjela glasovati ili ne, te kad bi se poimence glasovalo, moglo bi se dogoditi, da pojedini neće glasovati. Proti načelu adrese, u koliko ja znam, nije nitko bio, jer sva su gospoda bilo za to, da se adresom odgovori, izuzam zaključak zastupnika svetoivanskoga, i razlika u mnienjih bila je samo glede osnove adrese većine i manjine odborove. Budnć se dakle to dosada nikada nije stavljalo u zapisnik, ja sam za to, da se i sada izbriše, tim većma, što nisam čuo, da bi bilo vis. predsjedničtvo u ovoj formulaciji izreklo resultat glasovanja.

Predsjednik: Budnć je factum, koji se tajiti neda, da sam ja adresu ogromnom većinom primljenom izjavio: s toga mislim, da ostanemo kod redakcije, te da se rieči „izuzamši 7 glasovah“ izpuste.

U savezu sa zapisnikom čast mi je vis. saboru predložiti prepisanu i podpisanu adresu, moleć, da vis. kuća izvoli odrediti, kojim načinom se ova adresa Nj. Veličanstvu podnieti imade. Običaj je do sada bio taj, da su se adrese posebnim poslanstvom na prestolje Njegova Veličanstva polagale; nego imadem čast javiti, da je svietli ban dobio telegrafičku viest, gdje se kaže želja Njegovog Veličanstva, da čim prije moguće adresa službenim putem u njegove ruke dodje, to bi bilo dakle najkraće, ako se adresa pošalje putem pošte. Pitam dakle, da-li vis. kuća na to pristaje, ili želi, da se izabere posebno poslanstvo.

Dr. Ign. Brlić: Dočim adresa odborove većine, koja je po vis. saboru usvojena, takova načela involvira, koja su našim nazorom protivna i od kojih mi sretno i uspješno riešenje državopravnih naših odnošajah niti prama cjelokupnoj carevini austrijskoj, niti prama posestrimi kraljevini ugarskoj očekivati nemožemo: to imam čast vis. kući u ime stranke ustavno-narodne očitovati, da mi u dalnjoj razpravi ovoga predmeta učestvovati nemožemo, te da se i aktivnoga i pasivnoga sudjelovanja odričemo, kao što smo to već u specialnoj debati učinili.

Ivan Perkovac: Produljuje se danas razprava koja je već dovršena. Očitovanje g. predgovornika imalo se je navesti prilikom debate. Mi smo medjutim zadovoljni, ako se ove rieči po običaju i po poslovniku zabilježe u saborski dnevnik. U ostalom odzivajuć se pozivu vis. predsjedničtva, usudjujem se predlog učiniti, da mi adresu pošaljemo Njegovomu Veličanstvu po deputaciji od dva člana, i to po g. septemviru dr. Subotiću, i g. Šramu.

Predsjed: Je-li se predlog g. zastupnika Svetoivanskoga prima? (Većina ustane.) Većinom glasovah je dakle zaključeno, adresu putem poslanstva Njegovu Veličanstvu podastrieti i to po g. Dr. Subotiću i g. Dr. Šramu.

Čast mi je vis. kući prijaviti, da je g. Jakić 15. o. m. na sabor došao, te se je izpričao, da do onoga vremena nije mogao prisustvovati radi toga, što je bio na parižkoj izložbi. A da me je s druge g. Dr. Polit zamolio za dopust od njekoliko danah, isto tako i gg. dr. Subotić, Angjelić i Vakanović, kojega sam takodjer podielio. Buduć će g. Subotić u obiteljskih poslovih preko Beča ići, s toga bi mu se današnji izbor brzojavom mogao priobćiti, neka čeka, dok mu drug neprispije, da uzmognu adresu podnieti.

Viktor Pap kamenički župnik moli, da mu se plaća i pristojba njegova odredi na stalne 400 for. —

Buduć da odredjivanje plaćah pojedinih župnikah na sabor nespada, usudjujem se predložiti, da se ova molba ustupi namj. vieću, da ju ono u sporazumljenju sa duhovnim stolom uvaži i shodno odredi. (Prima se!)

Nikola Madjarović u Daruvaru moli pokorno, da mu se posredovanjem sabora povrati karakter kapetana 1. razreda sa skopčanom š njime penzijom. Buduć da je ta stvar prošla već sva stadia vojničkih sudovah, s toga bi mislio, da bi se ova molba vojničkomu zapovjedničtvu ustupila. (Prima se.)

Gradjani zagrebački Mirko Mihailović moli podporui Buduć zaklade za to neimademo, izložit će se u pisari predsjednički arak za onu gospodu, koja bi pripravna bila njemu u pomoć priteći.

Poglavarstvo grada Koprivnice vraća izpravljeni izborni zapisnik g. Špišića (Uzima se na znanje.)

Nam. vieće šalje razpravu jednu, koja se tiče g. zastupnika Mačvanskoga od g. 1861. glede dnevnicah, što ih traži. Mislim, da ćemo tu stvar predati odboru za saborske troškove, da nam čim prije izvješće podnese. (Prima se.)

Nadalje imademo izvješće odbora naukovnoga, molio bi dakle g. izvjestitelja Muhića, da ga pročita.

Dr. Pavao Muhić: (Čita izviešće.)

Vis. sabore! Od jedno 6 godinah već mi četvrt put častna zadaća u dio pala, da govorim o sveučilištu i da ga preporučam vis. saboru.

Predmet ovaj tako je izcrpljen, da sada nemogu ništa više dodati, nego umoliti vis sabor, da pristane na ovo izviešće. Ako bi vis. sabor to učinio, gotova je i predstavka, kojom se Nj. Veličanstvo umoljava, da izvoli dozvoliti sveučilište (Glasovi: Neka se čita predstavka! Izviestitelj ju pročita.)

Predsjednik: Pristaje li vis. sabor na predlog postupajućega odbora naukovnoga i na predstavku sada pročitanu? (Glasovi: Primamo!) Dakle se primljenimi izjavljuju.

Isto tako je posao svoj dovršio odbor za saborske troškove.

Bilježnik Stjepan Hrvoić: (Čita izviešće)

Predsjednik: Postupajući odbor predlaže dakle vis. vis. saboru, da se u pogledu manjkajućega pokućtva kastelan županije zagrebačke pozove na odgovor, zatim da se onomu, koji je čistio saborske prostorije podieli nagrada od 15 fr. na mjesec i tako takodjer u buduće; napokon, da se za vrieme, kad nebude sabora, manje pokućtvo sahrani u manjih prostorijah, ostalo pako da se županiji zagrebačkoj uz jamstvo predati imade. Pristaje li vis. kuća na ovo izviešće? (Prima se!)

Isto tako je gotov odbor sedmorice, koji je izaslan bio, da o kraljevskom odpisu od 16. svibnja i takodjer o interpelaciji glede Rieke predlog učini. Izvjestitelj je gospodin Derenčin.

Izvj. Dr. Marian Derenčin: (Čita sliedeće izviešće odbora sedmorice:)

Visoki sabore!

Iz 75. saborske sjednice izaslan je odbor sedmorice, kojemu visoki sabor dosudi zadaću da čini predlog:

a) o previšnjem odpisu od 16. svibnja 1867. Br. 141 sadržavajućem sankciju zakonske osnove o neodgovornosti i nepovriedivosti saborskih članovah.

b) o odgovoru svietloga bana na interpelaciju narodnoga zastupnika Slavolj. Vrbančića glede najnovijih izgredah riečkih i protegnuća vlasti kr. povjerenika Ed. pl. Čeha, na municipiji bakarski, pa o tegobi obćinah kotara čabarskoga u županiji riečkoj proti djelovanju istoga kr. povjerenika.

Iza kako odbor, sastojeći iz gg. zastupnikah Ivana Perkovca, Mirka Hrvata, dra. Lav. Šrama. Ž. Kirjakovića, dra. Derenčina, Sl. Jordana, Sl. Vrbančića, izabrà predsjednikom gosp. Živoina Kirjakovića, a izvjestiteljem dra. Mariana Derenčina, zaključi nakon potanje razprave predložiti visokomu saboru što sliedi:

ad a) Pošto se odbor uvjerio o podpunoj istovjetnosti potvrdjenoga zakonskoga članka o nepovriedivosti i neodgovornosti saborskih članovah sa osnovom podastrtom Njegovomu Veličanstvu iz saborske sjednice 4. studenoga 1861., scieni, da se previšnji kr. odpis 16. svibnja 1867. br. 141 primi kao redovita sankcija upitnoga zakonskoga članka i kr. namjestničko vieće pozove da shodno odredi da se ovaj zakon običnim načinom proglasi.

U savezu s navedenim prev. kr. odpisom uzeo je odbor u pretres pripis svietloga bana od 13. svibnja t. g., te premda se u ovom pripisu naročito veli, da je Njegovo Veličanstvo podielilo previšnje svoje odobrenje zakonskoj osnovi o neodgovornosti saborskih članovah, da „oprovrgne što odlučnije“ tvrdnju izraženu u odnosnom saborskom zaključku 11. t. m. o neustavnom i nezakonitom pritisku od strane kr. vlade na slobodno mnienje pojedinih saborskih članovah: to odbor nemože ipak na ino nego izjaviti, da se je uvjerio o podpunoj istinitosti predpostavah, povodom kojih bje stvoren zaključak 11. t. m. Scieni medjutim, da se sabor u oči kr. sankcije IV. raz. članka, kojom se nezakonito i protuustavno djelovanje vladinih organah pred cielim narodom pobija, može prihvatom ove izjave zadovoljiti.

ad b) Svietli ban u svojem odgovoru na pismenu interpelaciju narodnoga zastupnika Sl. Vrbančića pod br. . . . . priznao je naročito na temelju stigavših mu službenih izviešćah, da su istinite viesti o inih protunarodnih demonstracijah, izgredih i nasiljih počinjenih u gradu Rieci, to u kotaru bakarskom, koje se obširno navadjaju u gore pomenutoj pisanoj interpelaciji. Suvremeno potvrdio je svietli ban viest, da je g. Eduardo Čeh uslied previšnje zapoviedi Njegovoga Veličanstva preuzeo upravljanje municipija bakarskoga. Pošto je visoki sabor usvojio zaključak i prosvjed, predložen preč. g. zastupnikom dr. Račkim i izpravak, predložen narodnim zastupnikom Sl. Vrbančićem na 16. 30. 31. alineu adrese, što odlučnije se ogradjuje proti posljedicam, koje bi se na uštrb zemljištne cjelokupnosti trojedne kraljevine izvoditi mogle iz imenovanja g. Eduarda Čeha kr. povjerenikom za grad Rieku, municipiji bakarski i županiju riečku, i pošto se je sabor i do sada podpunoma uvjerio, da su uz neodgovornost vlade, sve izjave sabora proti načelnikom naših vrhovnih oblastih ostale bez uspjeha: scieni odbor, da nijedna dalnja saborska izjava u tom predmetu nebi odgovarala dostojanstvu zakonotvornoga ovoga tiela, uzdajuć se, da će se svim tegobam našim doskočiti obćenitim povratkom i uzpostavom zakonitoga stanja, za koji se narod troj. kraljevine dokazom, dosadašnjih izjavah i odlukah saborskih, bori i boriti neprestaje.

Ovime mnije nadalje odbor, da je riešena i gore pomenuta predstavka obćinah kotara čabarskoga.

U Zagrebu dne 19. svibnja 1867.

Dr. Ignatija Brlić: Ja nesmatram ovo izviešće za podpuno i to glede prve strane istoga; glede druge neimam ništa prigovoriti.

Kad je naime sankcionirani zakonski članak o imunitetu bio pročitan, nije se slagao sa tekstom, koji se nalazi u saborskih spisih. Ovo je jedna stvar, koja svakako treba da se razjasni. Ja sam se dakle nadao, da će odbor glede autenciteta dotičnih knjigah za umirenje pojedinih članovah kakovo razjasnjenje dati.

Izvj. Dr. Marian Derenčin. (Čita dotičnu točku izviešća.)

Istina je, da se u saborskih spisih nalazi poseban članak; ali je redakcija, kako tamo stoji, kašnje sliedila, kad su saborski spisi izdavani; ali odbor se je uvjerio o podpunoj istinitosti sankcioniranoga teksta.

Dr. Ign. Brlić: Ja o tom nesumnjam, samo neznam, kako je ta redakcija mogla druga biti, nego-li je ona po saboru primljena.

Ivan Perkovac: Ja ću sasvim na kratko jednu opazku učiniti. Kad sam onomadne na temelju teksta sadržanoga u saborskih spisih usudio se prigovoriti sankciji zakonskoga članka IV: 1861.: to mi se je baš od one stranke, za koju govori g. Brlić, prigovaralo, da se na ovo obzirati nemožemo, buduć pred nami leži autentični članak podpisan po saborskom bilježniku. Ako smo se mi sada o toj autentičnosti uvjerili, onda, mislim, da svaka debata o tom pitanju prestaje i prestati mora.

Mirko Hrvat: Ja nebi progovorio, da g. izvjestitelj odbora nije stvari jedne izjavio, koja nestoji. Stvar ova ima

se tako. Kad je sabor g. 1861. bio razpušen, nije ostalo nikakve pisarne, niti su bilježnici ostali, nego je svietli ban sa bivšim bilježnikom Vardianom dotične zaključke i representacije Njegovom Veličanstvu ekspedirao. Kad se je ekspedirao ovaj članak 4., onda je bilježnik pogrieškom svojom, mjesto da ekspedira kasnije po saborskom kodificirajućem odboru stilisiran članak, ekspedirao predlog, kojega je g. današnji podpredsjednik učinio bio. U ostalom medju kodificiranim i verificiranim člankom neimade baš nikakve razlike, osim samo stilističke. Dakle nestoji ono, što je g. izvjestitelj kazao, da je članak ovaj poslie stilisiran; a iz toga sliedi, da se nemože proti autenticitetu saborskih spisah nikakov prigovor činiti.

Josip Špun: Ja mislim, da je ova debata suvišna (Smieh: Glasovi: dakle prestanite!)

Predsjednik: Samo pitam još g. dra. Brlića, da-li je zadovoljan s ovim razjasnjenjem?

Dr. Ign. Brlić: Ja se izjavljujem zadovoljnim.

Petar Horvat: Ja stavljam samo pitanje, hoće li se ovo izviešće odmah u pretres uzeti, ili se tiskati dati? Za slučaj prvi pridržajem si rieč.

Predsjednik: To zavisi od volje vis. kuće. Želi-li vis. kuća odmah uzeti u pretres ovo izviešće? (Većina ustane.) —

Petar Horvat: Onda bi ja molio, da se druga točka o nepovriedljivosti saborskih članovah još jedanput pročita.

Izv. Dr M. Derenčin: (Pročita ju.)

Petar Hrvat: Molim, ako bi vis. kuća prihvatila izjavu ovu, da se je naime odbor zbilja uvjerio o pritisku, to ja moram izjaviti, da ja neznam, kako stvar stoji, da ja u tom mogu reći samo toliko, da ja toga uvjerenja neimam. U koliko bi se dakle taj dio ovoga predloga htio primiti, onda bi ja molio, ako se nadje 15 članovah, koji bi me podupirali, da bi se javno i poimence glasovalo o njem.

Jovan Živković: Ovdje je potaknuta njeka stvar, naime ta, da je odbor postigao podpuno uvjerenje, koje preporuča vis. kući. Naravna je stvar, da prije nego li i mi postignemo to uvjerenje, treba da znamo, na čem da se osniva. Vis. kuća može dakle punim pravom pitati: odkuda to uvjerenje, da se je u istinu to i to dogodilo? Gospodo, izvolite uzeti u obzir važnost toga predmeta. Nu prije svega ja vas pitam, da-li je odbor mogao postignuti to uvjerenje ili ne.

Ako mislite, da jest, onda sam ja prvi, koji se nestidi, da uvjerenje svoje izreče; ali se bojim, da je odbor tu izmetnuo jednu stvar na vidjelo, o kojoj sám želi a i vis. kuća želi, da se neizrekne. Gg! dostojanstvu ove kuće, časti naroda našega i napose kraljevskih činovnikah najviše odgovara ona istinita okolnost, da je Njegovo Veličanstvo kasnije podielilo sankciju onomu zakonu, kojim se svaki budi prividan, budi tajni pritisak odstranjuje, kojim se odvezuju ruke svim članovom saborskim. Usudjujem se dakle predložiti vis. kući, da se u ovoj točki izvješća kaže, da je ta stvar po sebi pala kasnijom sankcijom zakonskoga članka.

Dr. Lavosl. Šram: Ja mislim, da izviešće kojega odbora izaslanoga po vis. kući jest u toliko svojina odborova, u koliko odbor u njem razlaže motive, koji su ga sklonili na ovaj ili onaj predlog, da ga učini vis. saboru. Predlog je dakle predmetom debate, jer predlog je ono, što neposredno na sabor spada; ali motivaciju može ovaj imati ovu, a drugi onu. Predlog odbora je dakle to, da se vis. sabor zadovolji sankcijom zahtievanom. Tko nije s ovim predlogom zadovoljan, on će dakako govoriti proti predlogu odbora. Ali što se motivacije tiče, ja mislim, da se odboru nemože nametnuti drugi motiv, nego ga je zbilja imao.

R. Zlatarović: Ja ću samo na kratko nješto primietiti na ono, što je izvolio kazati g. zastupnik Šram. To stoji, da nitko nemože odboru predpisivati kakvih motivah, nego i to stoji, da vis. kući pripada pravo onako motivirati zaključke, kaošto većina odvjetah zaključi. U tom smislu shvatio sam ja predlog zastupnika irižkoga. Smjer toga predloga nije, da odbor odustane od svoje motivacije, nego taj, da ono, što se zaključi u vis. kući, nebude motivirano istim onim razlogom, koji je naveden u osnovi odborovoj. U ostalom ja pristajem uz predlog odbora, samo zahtievam, da se izpusti motivacija, koja je u drugoj točki navedena.

Dr. Nap. Špun: Ja nenalazim razlike nikakve izmedju predloga odborova i predloga zastupnika irižkoga. Ja scienim, da bio predlog makakov, nikada nedolaze u obzir motivi, koji su dotični odbor na predlog sklonili. Uvjeren sam o tom i zaista uvjeren je i svaki član ove kuće, da ono nije moguće, što je g. predgovornik izvolio napomenuti, da se naime što god zaključi iz toga i toga motiva, a ne iz onoga. Ja držim, da će zaključak saborski svakako glasiti sasvim apodiktično uprav po principu: Lex imperat sed non docet. Izviešće odbora predlaže, da se vis. sabor zadovolji sankcijom zakona o imunitetu budnć — tumačim ja — podpuno odgovara zahtjevu, koji je bio 11. svibnja izrečen. Drugi će reći: I ja sam za to, budnć se je to i to dogodilo. Ja dopuštam i to, jer je to stvar osobnoga uvjerenja, a svi smo složni u tom, da se sankcijom zadovoljavamo. Kad pako g. zastupnik irižki čini tobože protu-predlog, sasvim mi je to nerazgovietno, jer njegov predlog posve je suglasan sa predlogom odbora, i on se zadovoljava sankcijom, te će učiniti korake, da se putem administrativnih oblastih taj zakon proglasi u županijah i municipijih. Mislim, da je težko naći kojega člana vis. kuće, koji bi sankciji još imao što prigovoriti, jer previšnja ta sankcija toliko je već pretresivana iz formalnih i materialnih obzirah, da nedvojim ni malo, da će sav sabor primiti jednoglasno predlog odbora. A na motive se nemože sabor obzirati, motivi niti u zaključak doći nemogu, i kad se bude zaključak u budućoj sjednici čitao, kazat će se: Sabor je zaključio, zadovoljiti se tom sankcijom. Ja dakle nevidim nikakva načina, kako bi, već obzirom na lojalnost prama osobi Nj. Veličanstva, mogli drugo učiniti, nego ovo bez obzira na ikakve motive, jer to stvar zaključka biti nemože.

J. Briglević: Mene veliki strah zauzima, kad mi već tako dugo viećamo o sankciji, kao da ju stavljamo u dvojbu. Mislim, da moramo jako zadovoljni biti, da smo ju dobili, da je ono sankcionirano, što smo gore poslali. Jeli se sad ovo od rieči do rieči slaže sa knjigom, to, kaže i sam g. Perkovac, koji ju je čitao, da nije važna stvar. Dakle mislim, da bi morali primiti sankciju, a ne još debatirati.

Dr. A. Stojanović: Ja mislim, da je ova stvar već sasvim na čistom t. j. da sabor motivacijah neprima u svoje zaključke; nego ja imadem drugu primjetbu — (Glasovi: Neka se ovo prije rieši!). Ali ja se bojim, da onda nebi odmah ustala većina, tako, da kad bi ja htio još govoriti, kazalo bi mi se po običaju: Riešeno je već. Ja si dakle prije konačna glasovanja još pridržajem rieč.

Ivan Perkovac: Samo njekoliko riečih za razjasnjenje. Ako se ovomu predmetu ima dati znamenovanje, koje su mu dali njekoja gg. predgovornici, onda ja mislim, da su

oni u protuslovju sa samim sobom. A to protuslovje protiče odaule, što sam ja sa lieve strane kuće čuo prigovarati, da se debatom ovom i predlozi do sada učinjenimi nakanjuju zavlačiti vrlo važne po našu domovinu razprave. Gospodo! ako se tkogod odrekne sudjelovanja u kojoj stvari, to mu još iz toga ne sliedi pravo, svojega protivnika priečiti, da on izvadja tu stvar svojim načinom. Ako je većina kuće našla, da adresa ide za svrhom, za ciljem po domovinu probitačnim: ovaj se joj put mora ostaviti prost. (Glas s lieve: To nespada ovamo!) To spada ovamo na toliko, što se sada preko samo formalnoga znamenovanja ovoga izvješća ide razpravljati o bivšem pritisku i o znamenovanju same adrese.

Ja mislim, da u toj točki odbora neima nikakva drugoga predloga, nego što ga je izvolio označiti g. Dr. Špun, član odbora. Ovdje se kaže, da se prima previšnji kralj. odpis za sankciju članka 4. g. 1861., i da se vlada poziva, neka taj članak običnim načinom kao zakon publicira. Vis. sabor ima dakle ova dva predloga prihvatiti, ili odbiti; a što se u ostalom u izvješću govori o pritisku, to je mnienje odbora. Nu odbor onoga pritiska nije niti naveo, jer kaže: premda je uvjeren o tom, to ipak ništa drugo nepredlaže, nego što je gore rečeno. O tom se sada ima odluka izreći, a o ničem drugom.

Av. Ćepulić: Ja držim, da će se čitav sviet čuditi, kad bude čitao ovu današnju našu razpravu; jer je danas prvi put u parlamentu došlo naprvo to, da se imaju motivi u zaključak staviti. Njekoja su gospoda navela, jeda-li se iz onoga razloga, što ga je naveo odbor, prima predlog odbora. Već je spomenuo Dr. Špun, da svaki pojedini član može pristati uz ovaj predlog iz osobitoga kojega razloga, te da je onomu, koji nije sa odborovim razlogom zadovoljan, slobodno, navesti drugi razlog, koji ga nuka, da pristaje uz predlog; mene n. pr. na to nuka ta okolnost, što sam zadovoljan sa riešenjem Nj. Veličanstva, te mu se klanjam. Ako tko ima koji drugi razlog, neka ga navede — prosto mu je. Ja mislim, da ciela ova debata nebi se bila porodila, da joj nije povod dao g. Zlatarović; i njemu stoji prosto, navesti drugi koji razlog, ako ga ima.

Slav. Vrbančić: Da sam ja uvjeren o tom, da je u istinu pritisak činjen ili kušao se činiti na pojedine članove ove kuće, to svoje uvjerenje ću ja ovdje opravdati, opravdati možebiti pozivom na poštenje onih članovah, koji su pronašli danas prigovarati ovomu zaključku. To je moje uvjerenje, i povodom toga uvjerenja, mnijem, da je vlada bečka naša domaća zlo rabila ime Nj. Veličanstva, zlo upotrebila svoju vlast, kad je u ime Njegovoga Veličanstva pritisak pokušavala činiti na pojedine članove ove kuće, i da je sve to radila i preko znanja Nj. Veličanstva, što se takodjer vidi iz pripisa svietloga bana, gdje se to pobija time, da se veli, da je Nj. Veličanstvo, za odustraniti tim većma tu bojazan vis. sabora, sankcioniralo onaj članak. — Kad sam ja dakle s navedenih razlogah u odboru htio dalnje korake činiti, to už nje odbor nije pristao, pak je kazao: Uz sve to, što smo mi uvjereni o tom pritisku, ipak saboru dalnjega predloga činiti nećemo. Ali gospodo! buduć mi imamo to uvjerenje, pitam vas ja, kojim pravom nam ga vi možete oduzeti, ili nam uzeti pravo, da ga i nadalje imamo? Buduć dakle da mi povodom našega uvjerenja nikakva predloga učinili nismo, o uvjerenju našem vi neimate ništa govoriti (Dobro!)

R. Zlatarović: Provociran po g. Ćepuliću moram da opravdam svoj položaj. Kaže naime g. Ćepulić, da sam ja prouzročio ovu debatu. To nestoji. Predlog je učinio g. zastupnik Petar Horvat, i ja sam se ograničio na pitanje, da li se i ova motivacija ima primiti po vis. kući, jer predlog je zaista onako stiliziran, da bi se imala primiti i motivacija u zaključak. Ovdje se naime radi o zaključku, a ne o zakonu. Nego, ako vis. kuća izvoli predlog onako tumačiti, kako ga je tumačio g. Dr. Špun, onda se ja zadovoljavam.

M. Mrazović: Ovdje je naprama predlogu odbora učinio g. Petar Horvat predlog, koliko sam ga razabrao, da se osobno glasuje o odborovom predlogu. Ja se neću upištati u nikakvu razpravu o samu predmetu, koji mi se čini, da je već sasvim izcrpljen; nego mi budi dopušteno, da se izrazim o smjeru predloga, da se glasuje osobno. Po mom mnienju nesmjera na ništa drugo, nego, da se presija ona, koja se je činila prije 11. o. m., produlji i danas, jer se hoće, da činovnici očituju javnim svojim glasom, da je na nje zbilja presija bila činjena, a tim da izazovu dalnji pritisak i progonstvo na sebe od one strane, odkuda je onaj pritisak potekao.

Što se tim nadalje namjerava, to znadu oni, koji taj predlog podupiraju, i onaj, koji ga je učinio. Medjutim ja sam uvjeren, da ako dodje pitanje na vis. kuću, da o ovom predmetu osobno glasuje, da će za njega svi onako, kaošto za zaključak od 11. o. m., glasovati, te imence pokazati opet, da nedadu pritiskivati svoje slobodne volje, svojega poštenoga povjerenja (Živio!)

Gospodo! danas staviti u dvojbu je-li bila, nije-li bila presija, pošto je sav sabor bez jedne iznimke 11. o. m. na temelju svojega osviedočenja o tom svoj zaključak učinio, i pošto su taj zaključak podupirali i oni, koji su danas proti njemu, to gospodo! dokazalo bi, da se je 11. o. m. glasovalo za ono, što se nije razumjelo, to bi dokazalo, da se žele opet na novo kolizije i presija. stvarati. Zato da pokažemo da mi više štedimo vrieme i novac, nego ona gospoda, koja to naglasuju svagda, kada žele da se najvažnije stvari prieko vrše i krše, predlažem ja, da se kraj učini ovoj neplodnoj debati, i ako se zahtieva osobno glasovanje, da glasujemo: ja glasujem. (Živio!)

Jovan Živković: Na koliko se misli, da sam ja drugi predlog stavio, moram očitovati, da ja toga učinio nisam. Ja sam samo rekao, da bi po mojih nazorih najbolje bilo, ako se te rieči izostave. U ostalom ja nikada nisam glasovao, bez da sam znao, što sam radio. Ja sam i kod one prilike kazao svoje mnienje; ali ja nikomu nemogu pobiti ili uzeti njegovo uvjerenje; jer ja neću, da diram u osobno uvjerenje drugih ljudih, nego dužan sam očitovati još jedanput, da ja kao slobodan član ove kuće neću da znam za pritisak, niti ću se pritužiti, ako sabor i godinu danah traje.

Dr. Antun Stojanović: G. Mrazović je provocirao nas, a in specie mene kao da ja prigovaram danas zaključku, za koji sam 11. o. m. glasovao. Ja to svečano od sebe odbijam, niti mislim, da je on to dobro promišljeno kazao. Ja sam 11. o. m. glasovao za stvar za koju sam podpuno znao, koju sam čuo i vidio. Ali čitavoj ovoj debati povod dala je izjava g. Subotića, gdje je on javno u saboru kazao, da tu o činovnicih ni govora neima. Ako dakle sad hoćete, da se i mi uvjerimo o pritisku učinjenom na činovnike, donesite nam ovamo izprave, iz kojih možemo uviditi, kojega sadržaja je bila ta presija. Dakle ja svečano odbijam, da mi prigovaramo zaključku a ne samo motivaciji.

Aurel Kušević: Onaj članak 18. od g. 1790., koji sam onomadne spomenuo, negovori samo o neodgovornosti,

nego prva njegova strana sadržaje takodjer dužnosti činovnikah. U onom članku se veli, na koliko se ja spominjem na njegov sadržaj: (Nije se moglo razumieti, što je citirao) Ja naime plaidiram za podpunu neodgovornost ne samo činovnikah nego i svih članovah ove kuće, u tom, da imaju upliv u svaku reformu i u svako preinačenje zakonah. Dok pako obstoji zakon, po krunisanom kralju potvrdjen, dotle mislim, da treba, da se mu svi klanjaju, a isti članovi vladajuće kuće, jerbo svi su podložnici Njegova Veličanstva, svi su dužni na sveto i pokorno štovanje zakona Ja sam osvjedočen, da ne samo činovnici, nego i svi drugi članovi ove kuće bili su onomadne u pogibelji, i zato sa zahvalnošću primam sankciju Njegova Veličanstva, jer ako ja hoću suditi i misliti za dobro domovine, onda mora biti, da mogu i slobodno govoriti; ali simo spada i to, da mene zato, kako glasujem, djaci na ulicah nenaganjaju i po noći nelupaju mi prozorah. Ako Bog dade, da se doskoči nesretnoj carevini, onda se ja nadam, da će se i naš ustav povratiti svečanim načinom, i zato želim da odustanemo od te razprave, buduć je želja Njegovoga Veličanstva, da mu se adresa čim prije podnese.

Predsjednik: Ja mislim, vis. sabore! da je valjda predlog g. Petra Horvata proiztekao odanle, što je on i motivaciju kao sastavni dio cieloga zaključka smatrao; nu o motivaciji glasovati htieti, bilo bi po mojem mnienju najmanje smiešno, i u istinu takov zahtjev, na kojega ja od svoje barem strane nikada pristati nebi mogao. Resultat je dakle taj, da odbor predlaže, da se sabor zadovoljava sa previšnjom sankcijom, da se pozovu administrativne oblasti, neka sankcionirani članak razglase, te da se pripis svietloga bana uzima na znanje. To je jedino o čem se raditi može (Glasovi: Primamo!) Ja bi dakle molio, da vis. kuća od debate, koja nas samo medjusobno razdražuje, odustane i stavio bih pitanje: je-li vis. kuća pristaje na predlog odbora, da se sabor zadovoljava sa sankcijom, da ju sa zahvalnošću prima i valjanom priznaje, te da se putem administrativnih oblastih zakon razglasi, a pripis sv. bana da se na znanje uzme? (Većina ustane.)

Dr. Antun Stojanović: Ja sam se već prije ogradio proti tomu, da bi se glasovalo ovako naprečac. (Glasovi: Primljeno je!)

Predsjednik: Vi imate pravo još govoriti.

Dr. Antun Stojanović: Ja glede merituma imam prigovoriti ovomu izvješću sliedeće: Ovdje se veli, da sabor prima ovu sankciju, te da umoli eksekutivne oblasti, neka ovaj zakon publiciraju. Ja se tomu protivim iz sliedećih razlogah. Mi smo u svih javnih spisih uviek intonirali to, da se oni zakoni, koji se nalaze u corpus juris, isto tako tiču i Ugarske i nas, i da mi imamo pravo, pozivati se na te zakone. Ja ću citirati onaj zakon od g. 1790, koji kaže, da prava leges ferendi et interpretandi habet rex legitime coronatus. Ja na temelju toga zakona primam tu sankciju kao takovu, koja će moći u život stupiti, kad se kralj okruni, i ja nemogu pristati na to, da se ovaj zakon publicira prije krunisanja Njegovoga Veličanstva, jer dotle mi, ako želimo ustavno i zakonito postupati, na to privoliti nemožemo.

Vel. žup. Ivan Kukuljević: Iz razlogah navedenih po g. predgovorniku vidimo, da doista ima u našoj domovini jedna stranka koja se uvjek stavlja samo na temelj prava ugarskoga, a zaboravlja, da osim prava ugarskoga ova trojedna kraljevina od pamtivjeka imala je i ima svoje državno pravo domaće. Ili mi u starija vremena pogledali, ili u novije sve do g. 1848, znamo bar to, da je trojedna kraljevina i sabor njezin to pravo uživao, uvjek svoja municipalna prava ovdje stvarati i da je ova prava naš kralj, koj je bio ujedno i kralj ugarski, za ovu zemlju napose sankcionirao. Znamo i to, da upravo u obćenitom zakoniku ugarskom, u toliko putah citiranom corpus juris ima čl. 110 od g. 1715, koji naročito veli, da se državno pravo, ili kako hoće oni da ga zovu, municipalna prava trojedne kraljevine na ugarskom saboru niti pretresivati nesmie. Ako to stoji, i ako mi znamo, da smo toliko zakonah učinili, od kojih originale imamo u našem arhivu, koji su potvrdjeni po kraljevih naših, onda nevidim, zašto da ovako važan članak nebi priznali za pravni, kaošto ga doista priznati moramo.

S druge strane poziva se opet g. predgovornik, da kralj, koji nije krunjen, zakone sankcionirati nesmie i nemože, i da takovi zakoni za svu kraljevinu nisu valjani. Ja moram iskreno kazati, da ja naročitog zakona o tom nepoznam, premda bijaše u običaju, osobito u Ugarskoj; ali kad vidimo, da ima u zakoniku ugarskom zakonah, koje je kralj prije krunisanja potvrdio, i koji su vrlo bitni; ako vidimo, da naša tako zvana braća ustavna u Ugarskoj imadu zakone i naredbe, koje od neokrunjena kralja dolaze, neznam, kako bi mi onoga kralja, kojega smo sve od g. 1848 uvjek za zakonitoga priznali, od kojega imamo potvrdjenje našega državnoga prava od g. 1850. sve do 1860. i 1861., kako ga nebi pred čitavim svietom za zakonita priznali. Ja ću uvjek po načelu i smislu pragmatičke sankcije nasljedne kralje bivše kao i sadašnjega zakonitimi smatrati, bio on okrunjen ili ne. Zato ja, gospodo! mislim, da je ova sankcija zakonita i da zakonita ostane, dok u ovoj zemlji samosviestan narod živi na temelju svoga starodavnoga državnoga prava. (Živio!)

Mato Mrazović: Ja bi od svoje strane predložio izpravak na ovaj predlog odbora u toliko, u koliko se kaže, neka bi se taj zakon proglasio. Po dosadašnjem običaju u Ugarskoj i Hrvatskoj uzelo se je, da je zakon proglašen, kad je poslje podpisa kraljeva javno u saboru pročitan. Zato ja nebi kazao „da se proglasi“, nego „razglasi“ t. j. narodu na znanje dade ili obnaroduje; onda pristoji zakonu ovomu od dana proglašenja u saboru nepobitna zakonska moć. Ovo se neće moći oprovrći niti izvadjanjem iz corpus jurisa, niti zakonah od g. 1790; jer poznato je svakomu, koji je u corpus juris natrag od. g. 1790. zavirio, da ima zakonah, prije krunitbe izdanih, pak se ljudi dandanas u javnom i privatnom pravu na nje pozivaju podpunim ponosom i pouzdanjem. U ostalom ja štujem svačiju ustavnu sviest, ali mislim, da ta ustavna sviest nebi imala biti skrupulom, koji bi pravni temelj mogao podkopati; jer kad bi ovo načelo odobrili, da naš vladalac koji prema dosadašnjim okolnostim još nije krunisan, nije vlastan zakonom podieliti sankciju: onda bi mogli uzimati jedan drugomu iz žepa, što ima; jedan drugomu kuću zapaliti, ubijati, itd., jer svi zakoni, na koje se gradjanska sigurnost, javno i privatno pravo upira, svi su izdani od istoga ovoga vladaoca, a svi ih sudovi priznavaju i po njih nam sude: oni su čuvari našega imutka i osobe, i kad mi ove blagodati državnoga zajedinstva želimo štititi, pozivamo se na ove zakone. Ustavna sviest nije tako skrupulozna u Magjarah; a neće škoditi, ako se od njih učimo, jer su oni mnogim, barem kod nas, kao uzor ustavoljubja; oni su godine 1861. sastavili „judex curialnu komisiju,“ koja je sastavila zakonske osnove za regulaciju privatnoga, kaznenoga, mjenbenoga i trgovačkoga prava. Ove su osnove odobrene po Nj. Veličan. te imadu obćenito obveznu moć redovita zakona za sve

žitelje kraljevine Ugarske. Ovakovi bi skrupuli ustavni mogli vrlo pogibeljni biti, a najpogibeljniji za naše javno pravo; jer postavite to načelo danas, da od nekrunjena kralja potvrdjene ustanove neimadu krieposti zakona, onda ste srušili članak 42. od g. 1761. Premda nemislim, da se je tim mislilo i smjeralo na to — ali bi to bilo vrlo pogibeljno. Zato ja mislim, da se o tom posljedku, kako bi rekao, poremećenih ustavnih pojmovah nebi više govorilo, jer nebi našemu saboru ni na dika služilo.

Predsjednik: Ja bi se usudio tu stvar u kratko ovako formulirati: Predlog ide tamo, da se vis. sabor sa previšnjim potvrdjenjem Nj. Veličanstva, podieljenim našemu čl. 4. od g. 1861. zadovolji, da se članak putem administr. oblastih razglasi, i da se time pripis svietlog bana rješava. Ako su gospoda za to, neka izvole ustati. (Većina ustane).

Dr. Antun Stojanović: (Prigovara formulaciji; nemir.) —

Predsjednik: (Prama Stojanoviću) Meni je žao, onako je većina vis. kuće primila, kako sam ja izjavio; nu ako nebude pravo, neka izvole gospoda sutra, kad se bude čitalo, prigovarati.

Dr. Antun Stojanović: Ja pako od svoje strane . . . . (nemir; glasovi: riešeno!) molim, u zapisnik moj prosvjed . . . . (Glasovi: riešeno; sabor proti zaključkom neprima prigovara!)

Ja molim gosp. predsjednika, neka izjavi, da-li je meni pravo dao, da mogu prigovoriti formulaciji.

Predsjednik: To je istina, ali vi niste ustali; nego je vis. kuća ustala na moju formulaciju.

Koloman Bedeković: Istina, poslovnik to kaže, neka se svako pitanje po predsjedniku formulira, i prije pročita. Ja mislim, da je to tim više od važnosti, u ovom poslu, što smo vidili, kakova se je razpra o tom porodila, koja se opet i sutra poroditi i nova borba nastati može, kako da se to formulirati ima. S toga ja mislim, da je u našem interesu, da se stvar danas rieši, da se sada formulacija učini, da sutra nebude prigovora.

Predsjednik: Ja nemogu dati nove formulacije o stvari, o kojoj je već glasovano bilo. Vis. se je sabor izrazio, debatu dakle zaključenom izjavljujem.

Izvj. Dr. Marian Derenčin: Čita dalje izviešće odbora glede Rieke.

Milić: Ja pristajem uz predlog odbora, samo bi želio, da se preinači izraz ondje, gdje se kaže, da je došla viest, da po zapovjedi Njeg. Veličanstva mora Čeh preuzeti upravljanje.

Mi smo čuli iz dopisa svietlog bana, da ima povjerenik Čeh samo vrhovno rukovodjenje uprave preuzeti. Taj izraz sakriva nješto drugo, jerbo se kaže u dopisu, da uprava ostaje u dosadašnjem tečaju.

Ja dakle nebi želio, da mi idemo dalje nego vlada, nego da se isti izraz upotrebi, koji se nalazi u dopisu, naime „najviše rukovodjenje uprave".

Predsjednik: Ja mislim, da je primljenom adresom, imenito izpravkom g. Vrbančića stvar riešena, jer tim smo stvar tako precizirali, da se bolje nemože. Dakle mislim, da ta stvar sada odpada. (Prima se!).

Ovdje imade njekoliko brzojavnih viestih, ovamo malo prije prispjelih, i to obćinstva županije virovitičke, križevačke zatim obćine Kraljevica, Martinske-Vesi, i poglavarstva povelj. trgovišta Samobora, kojimi čestituju saboru i izražavaju svoju zahvalnost na krepkoj obrani pravah trojedne kraljevine; podjedno potonje t. j. samoborsko poglavarstvo priobćuje, da je članove odbora što su adresu većine izradjivali, počastnimi svojimi gradjani imenovalo.

Scienim, da bi se ta izjava na ugodno znanje uzeti mogla. (Prima se!)

Napokon imamo molbu hrv. slav. gospodarskoga družtva, kojom moli, da se kod namj. vieća posebna sekcija ustroji za gospodarstvo.

Ja mislim, da se ta stvar najprije dade administrativnom odboru predloga radi. (Prima se!).

Franjo Lovrić: Vis. kućo! gg. zastupnici naroda! Današnjim danom kapnula je opet jedna godina u more vječnosti, odkad se je preselio naš dični junak, naš nezaboravljivi slavni ban Jelačić u viečnost. (Slava mu!) S toga ja predlažem vis. saboru i gg. zastupnikom naroda, da bi blagoizvolili zaključiti, da će službi božjoj, t. j. zadnšnicam, koje će se služiti sutra u prvostolnoj crkvi u pol 10 satih, zatim u pravoslavnoj crkvi u pol 11, prisutstvovati, i usljed toga, da se ništa neodgadja, u 12 satih sjednicu držati. (Glasovi: primamo!)

Predsjednik: Pristaje-li visoka kuća? (Pristaje!).

Imam čast moliti vis. sabor za odredbu jednu. Zemaljski odbori moravski, dolnjo-austrijanski, bukovinski i goričko-gradiški šalju nam dnevnike svoje.

Ja mislim, da uljudnost njekim načinom zahtieva, da im mi našim dnevnikom odvratimo, buduć još njekoliko eksemplarah ima, te da ih pošaljemo ne samo pomenutim zemaljskim odborom, nego sličnim odborom sabora kranjskoga, českoga, štajerskoga i dalmatinskoga. (Prima se!)

Ivan Perkovac: Pošto su stvari na dnevnom redu stojeće riešene, . . .

Predsjednik: Molim, još nisu; imamo još odbor od 21 člana birati.

Iv. Perkovac: Ako to, onda se to slaže, jer i ja želim jedan odbor predložiti.

Bilo bi možebiti suvišno, da razlažem stanje naše štampe nedalje nego od g. 1861. ovamo. Priznajem doduše, da današnje naše okolnosti nisu prema tomu, da se bavimo zakonarskimi poslovi; ali kada promislim, kolika je poluga slobodna štampa za ustavnu borbu, onda mislim, da će vis. kuća uz moj predlog pristati: neka visoka kuća izvoli izabrati odbor od 9 členovah, koji bi u što kraćem vremenu učinio predlog vis. saboru, da-li bi se u ovom zasjedanju mogao učiniti štamparski zakon, i ako bi se mogao, kojim načinom, da nam o tom odbor svoj predlog učini.

Predsjednik: Prihvaća-li vis. kuća predlog? (Prima se!) Dakle imao bi se odbor od 9 članovah za ovaj posao imenovati, a odbor od 21 člana za izradjenje instrukcije. Ja bi dakle molio gospodu, da na jednu cedulju 21 ime a na drugu 9 zabilježiti izvole. (To se učini.). Za skrutinium molio bi gg. Miroslava Kraljevića, Blažića i bilježnika Hrvoića.

M. Kraljević: Je-li to za ovaj odbor devetorice? Za ovaj ja hoću, ali za onaj drugi ne.

Predsjednik: Jest, za odbor devetorice; a za odbor od 21 člana molio bi gg. Dr. Petrovića, Ožegović Tita i bilj. Dutkovića. Medjutim ćemo za pol sata sjednicu dignuti. (Skrutinium bude obavljen u pol sata; iza toga nastavi:)

Predsjednik: U odbor devetorice, koji imade vis. saboru predlog učiniti o tiskarskom zakonu, izabrana su gg.: Perkovac sa 76, Živković sa 76, Čepulić sa 75, Mrazović,

sa 74, Blažić sa 74, Prica sa 74, Jakić sa 73, Milić sa 73 i Vrbančić sa 73 glasa.

U odbor od 21 člana. koji imade naputak za kraljevinsko poslanstvo izraditi, izabrana su gg.: Čepulić sa 78, Mrazović sa 68, Kirijaković s 68, Ožegović Martin sa 68, Dr. Rački sa 68, Popović Dioniz sa 68, Hrvat Mirko sa 67, Dr. Jordan sa 67, Kralj biskup sa 67, Perkovac sa 67, Prica sa 67, Dr. Šram sa 67, Veber sa 67, Vončina sa 67, Suppé sa 66, Marić sa 66, Dr. Špun sa 66, Vrbančić sa 66, Žužel sa 66, Milić sa 65 i Gruić biskup sa 64 glasa.

Molio bi, da bi se ovi odbori čim prije konstituirati, i svoje djelovanje započeti izvolili.

U savezu sa prijašnjim zaključkom o adresi usudio bi se ja vis. sabor moliti, da pisaru, koji je jučer cieli dan adresu prepisivao, običnu nagradu od 10 for. dozvoliti izvoli. (Prima se!).

U ostalom molio bi gg. sabornike, koji će učestvovati sutra kod zadušnicah, da se sutra poslje 9. ure u svečanoj odjeći ovdje sastati izvole.

R. Zlatarović: U savezu sa sutrašnjom svečanošću crkvenom mislim, da nebi shodno bilo, da se sutra sjednica drži, jer ovo je dan tuge narodne, zato predlažem, da se sutra sjednica nedrži. (Prima se!).

Predsjednik: Usudjujem se dakle samo toliko izjaviti, da ću saborsku sjednicu odmah ureći, čim mi koji odbor prijavio bude, da je povjereni si posao dogotovio. Tim dižem današnju sab. sjednicu.

Sedamdeset i sedma saborska sjednica

držana dne 27. svibnja 1867. u 10 satih prije podne, pod predsjedničtvom preuzviš. gosp. bana baruna Josipa Šokčevića.

Ban-predsjednik: Dočim današnju saborsku sjednicu otvaram, molim g. bilježnika, da zapisnik posljednje sjednice pročita.

Bilj. Stjep. Hrvoić Čita:

Zapisnik

sedamdeset i šeste sjednice sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 20. svibnja 1867. pod predsjedom poglavitoga, veleučenoga gospodina Mirka Šuhaja, prvoga saborskoga podpredsjednika

Sjednica bje otvorena u četvrt na 11 satih prije podne.

Saborski bilježnik g. Martin Ožegović proglasio je zapisnik posljednje saborske sjednice od 18. svibnja 1867.

Proti ovomu zapisniku učinjene i po saboru prihvaćene su sliedeće primjetbe:

Na prigovor narodnoga zastupnika g. Petra Horvata imade se izpustiti iz zapisnika po saborskom predsjedniku nepostavljeno pitanje: „da li se po saboru prima adresa većine odbora podlogom za specialnu debatu“? te se usljed izjave saborskoga predsjednika u mjesto toga pitanja imade uvrstiti u istinu tada po njemu ustanovljeno sliedeće pitanje:

„Pošto je sabor ogromnom većinom zaključio, da se na previšnji kr. odpis od 23. travnja 1867. adresom odgovori, i pošto je manjina odborova od predložene po njoj osnove odustala, to se samo o predloženoj po većini odborovoj osnovi viećati, te ova za temelj specialne debate uzeti može.

Otvorajuć dakle ovu, molim da g. izvjestitelj pojedine njezine alinee čitati izvoli.“

Na zahtievanje istoga narodnoga zastupnika imade se u proglašeni zapisnik uvrstiti njegov u saborskoj sjednici od 18. svibnja 1867. nakon dovršene specialne debate o adresi učinjeni, nu po saboru neuvaženi predlog:

„da se treće čitanje ciele osnove adrese preduzme u budućoj sjednici.“ —

Na prigovor narodnoga zastupnika g. Dr. Ignjatije Brlića, da se njegov protupredlog, učinjen proti interpelaciji podnešenoj na preuzvišenog g. bana po narodnom zastupniku g. Sl. Vrbančiću u pogledu izgredah na Rieci i kotaru i obližnjem okolišu uvrsti u zapisnik, bude zaključeno, da se takav u svojoj cielosti u rečeni zapisnik staviti imade.

Naproti na prigovor istoga narodnoga zastupnika imade se iz zapisnika u onoj strani, gdje je ubilježeno, da je adresa većine sa dotičnimi izpravami ogromnom većinom glasovah prihvaćena, onaj dodatak „dočim je samo 7 členovah sabora sjedeć ostalo“ izostaviti.

Nakon toga izjavljuje predsjednik, da je adresa po saboru primljena na čisto prepisana, te budući je preuzviseni gos. ban od previšnjega mjesta brzojavom upućen, da se ista što prije službenim putem na svoje mjesto podnese, stavlja pitanje: da li će sabor takovu poštom ili može biti poslanstvom Nj. Veličanstvu podastrieti?

Prije nego se je sabor o tom očitovao, učinio je narodni zastupnik gos.p dr. Ignj. Brlić u ime svoje, i kao što reče, sljedbenikah ustavno-narodne stranke sliedeću izjavu:

„Dočim adresa većine odbora, koja je po saboru osvojena, takova načela involvira, koja su našim nazorom protivna, i od kojih mi sretnoga i uspješnoga riešenja našega državopravnoga odnošaja niti prama cjelokupnoj austrijanskoj cesarevini, niti prama kraljevini Ugarskoj očekivati nemožemo: to mi je čast ovdje u ime ustavno-narodne stranke očitovati, da mi u dalnjoj razpravi toga predmeta učestvovati nemožemo, i da se usljed toga aktivnoga i pasivnoga sudjelovanja odričemo, kao što smo to već pri specialnoj debati o adresi učinili“.

Narodni zastupnik g. Ivan Perkovac predlaže, da adresu Nj. Veličanstvu nose i predadu dva člana sabora, i to: drugi saborski podpredsjednik g. dr. Jovan Subotić i narodni zastupnik g. dr. Lavoslav Šram.

Ovaj predlog primljen je većinom glasovah.

Predsjednik sabora javlja, da je narodni zastupnik g. A. Jakić dne 15. svibnja 1867. u sabor došao, i da je narodnim zastupnikom gg. Dr. Politu, Dr. Subotiću, Angjeliću i Vakanoviću zamoljeni dopust na njekoliko danah podielio. Uzeto na znanje.

Br. 1078. Molba župnika kameničkoga Viktora Papa radi ustanovljenja godišnje plaće sa 400 for., ustupljuje se kralj. namjest. vieću za uredovanje.

Br. 1079. Molba Nikole Mladjenovića, da mu se povrati njegov kapetanski karakter i s ovim skopčana penzija, predaje se c. kr. glavnomu vojnomu zapovjedničtvu.

Br. 1086. Emerik Mihalović moli iz razloga uboštva podporu od saborskih članovah.

Usljed izjave saborskoga predsjednika izložen je arak za dobrovoljne priheske u predsjedničkoj sobi, te prosto stoji svakomu članu sabora svoj poklon prinieti.

Br. 1089. Poglavarstvo slob. i kralj. grada Koprivnice povraća popunjeni izborni zapisnik o izboru narodnog zastupnika g. Viktora Spišića. Uzeto na znanje.

Br. 1088. Kralj. namj. vieće svojim dopisom od 16. svibnja 1867. br. 6840. priobćuje saboru spise odnoseće se na račun putnih troškovah i dnevnicah bivšeg godine 1861. narodnog zastupnika gosp. Pavla Mačvanskoga, za konačno riešenje.

Upitni spisi ustupljuju se odboru za saborske troškove s time, da čim prije svoje izviešće saboru podnese.

Br. 1090. Izvjestitelj naukovnoga odbora g. Dr. Pavao Muhić pročitao je izviešće, kao i na Nj. Veličanstvo upravljenu predstavku u pogledu dozvoljenja jugoslavenskoga sveučilišta.

Izviešće i predstavka primljene su jednoglasno, te se predstavka Nj. Veličanstvu podastrieti imade.

Br. 1096. Hrvatsko-slavonsko gospodarsko družtvo u Zagrebu moli, neka sabor odluči, da se kod našega kralj. namj. vieća ustroji posebna sekcija za narodno gospodarstvo, kojoj će kano upravitelj na čelu stajati jedan strukovini vještak s naslovom namjestničkoga savjetnika.

Ustupljuje se administrativnomu odboru za izviešće.

Br. 1072. Na temelju izviešća odbora za saborske troškove podnešena usljed zaključka sabora u sjednici od 2. svibnja 1867. zaključi sabor:

1. Glede manjkajućih u inventaru saborskoga pokućtva, četrnaest slamom prepletenih stolacah, jednoga trstikom prepletenog naslonjača, dviuh pljuvaljkah i pet tintarnicah od crne kamenjače imade se svojim putem na odgovor povući kastelan županije zagrebačke: Franjo Likević, kojemu je saborsko pokućtvo za čuvanje povjereno bilo i koji je u to ime nagradu od sabora primio; svi pako ostali predmeti, što su u izkazu kao manjkajući i nestali navedeni, neka se iz našastara (inventara) izbrišu.
2. Vjekoslavu Bernathu saborskomu podvorniku dozvoljuje se nagrada od 30 fr. radi čišćenja saborskoga pokućtva za vrieme nezasjedanja sabora i to za cieli ožujak i travanj 1867., te se ujedno odredjuje nagrada na mjesec danah od 15 for. za buduće onomu, koji za vrieme nezasjedanja sabora upitno pokućtvo čistio bude.
3. Ono pokućtvo, koje se lako pokvariti može, kao što je priestol i tapetirani predmeti imadu se za vrieme, kad sabor zasjedao nebude, spraviti u sobe za garderobu i za brzopisce sada služeću, a svekoliko našastno pokućtvo i ina sprava saborska neka se uz inventarno jamstvo predade županiji zagrebačkoj.
4. Saborsko predsjedničtvo neka izplati iznos od 8 for. 61 nov. Dolovčaku i Lovrenčiću za podanih na račun saboru 12 funt. sviećah.

Br. 1107. Narodni zastupnik g. Dr. Marijan Derenčin izvjestitelj odbora sedmorice pročitao je odnosno odborovo izviešće o previšnjem odpisu od 16. svibnja 1867. broj 141. i odgovor svietloga bana na interpelaciju narodnoga zastupnika g. Slavoljuba Vrbančića glede izgredah riečkih i imenovanja g. pl. Čeha povjerenikom za municipij bakarski.

Ovo izviešće uzeto je, nakon učinjenog većinom glasovah po saboru zaključka, odmah u pretres. Nakon podulje raprave zaključi sabor:

1. Da prima sa zadovoljstvom i zahvalnošću previšnji kraljevski odpis od 16. svibnja 1867. broj 141. kojim se redovita sankcija zakonskoga članka IV. g. 1861. o nepovriedivosti i neodgovornosti saborskih članovah podjeljuje, te da se kralj. namj. vieće naputi, neka shodna odredi, da se ovaj zakon običnim načinom razglasi;
2. predlog odbora u pogledu interpelacije narodnoga zastupnika g. Vrbančića glede izgredah riečkih i kraljevskog povjerenika g. Eduarda pl. Čeha sada ovdje sam po sebi prestaje, dočim je uprav glede toga prigodom viećanja o adresi podpuno prihvaćen po saboru izpravak istoga narodnoga zastupnika.

Br. 1094. 1097. 1120. 1121. 1122.

Obćinstvo županije virovitičke, križevačke, zatim zastupstva obćinah Kraljevice, Martinske vesi kao i poglavarstvo povoljenoga trgovišta Samobora, koje posljeduje prijavlja, da su za počastne gradjane u Samoboru izabrani članovi odbora većine, što su adresu izradjivali — čestitaju saboru i izražuju svoju zahvalnost na krepkoj obrani pravah trojedne kraljevine.

Uzeto na znanje.

Narodni zastupnik g. Franjo Lovrić predlaže, da bi cieli sabor na uspomenu pokojnoga Jelačića bana sutra t. j. 21. svibnja 1867. prisustvovao zadušnicam i to u stolnoj crkvi u pol 10 a u pravoslavnoj crkvi u pol 11 satih prije podne, što je sabor uz izjavu saborskoga predsjednika, da se najme članovi sabora u svetčanoj odjeći u 9 satih u saborskoj dvorani sakupe, prihvatio.

Saborski predsjednik predlaže, neka sabor dozvoli, da se zemaljskim odborom, koji šalju svoje saborske dnevnike, šalju dnevnici našega sabora.

Zaključeno, da se dnevnici dostavljaju saborom bukovinskomu, dolnjo austrijanskomu, goričkomu, českomu, kranjskomu, koruškomu i štajerskomu.

Narodni zastupnik g. Ivan Perkovac predlaže, neka se izabere odbor od 9 članovah, koji da saboru predlog učini, bili se mogao zakon o štampi još u ovom zasjedanju stvoriti i ako se može, da odmah saboru podnese odnosnu osnovu.

Taj predlog je primljen. Predsjednik sabora pozivlje sabor, da bira ceduljami dva odbora i to jedan od 9 članovah za djelanje tiskovnoga zakona, drugi opet od 21 za izradjenje naputka za odbor, što će imati ići u Peštu na sastavljanje inauguralne diplome.

Za preduzeće skrutinija i to za odbor od 9 članovah imenovan je odbor po predsjedniku sastojeći se od gg. Miroslava Kraljevića, Dioniza Blažića i Stjepana Hervoića, a za odbor od 21 člana gg. Dr. Luku Petrovića, Titu Ožegovića i Augusta Dutkovića.

Dok je glasovanje i sbrajanje ceduljah trajalo, sjednica bje odgodjena.

Za pol sata priobćio je predsjednik uspjeh glasovanja za oba odbora.

Za odbor od 9 glasovalo je 76 saborskih članovah, a izabrani su sliedeći narodni zastupnici: gg. Ivan Perkovac sa 76, Jovan Živković sa 76, Avelin Ćepulić sa 75, Dioniz Blažić 74, Makso Prica 74, Mato Mrazović 74, A. Jakić 73 Vinko Milić 73, Slavoljub Vrbančić sa 73 glasa.

Za odbor od 21 glasovalo je 68 glasovah, a izabrani su: gg. Ćepulić sa 68 Mrazović 68, Kirjaković sa 68 Ožegović Martin 68, Rački 68, Popović Dioniz 68, Hrvat M. 67, Dr. Jordan 67, Kralj biskup 67, Perkovac 67, Prica

67, Dr. Šram 67, Veber 67, Vončina 67, Suppe 66, Marić 66, Dr., Špun 66, Verbančić 66, Žužel 66, Milić 65, i biskup Gruić sa 64, glasa.

Predsjednik sabora predlaže, da bi se pisaru Šariću, koji je adresu na čisto pisao, dala nagrada od 10 for.

Što je dozvoljeno.

Napokon priobći saborski predsjednik, da će saborsku sjednicu sazvati, čim koji odbor svoje izviešće podneo bude.

Tim bude današnja sjednica u pol 2 sata poslje podne zaključena.

Dr. Mirko Šuhaj s. r.
podpredsjednik saborski.

Stjepan Hrvoić s. r.
saborski bilježnik.

M. Mrazović: Ja bi molio, da se u zapisniku izpravi ono mjesto, gdje se napominje izjava g. Dr. Brlića, te se kaže, da je on u svoje i u ime ustavno-narodne stranke učinio tu izjavu. Ja mislim, da u ovom saboru stranakah neima, niti narodno-ustavne niti narodno-neustavne, dapače, ako se o strankah može govoriti, to držim, da je cieli sabor jedna stranka, i to narodna i ustavna. Ja mislim, da bi tim izrazom bilo naznačeno nješto nepoznatoga za sada, jer svaki pojedini zastupnik je zastupnik čitavog naroda, a ne pojedinih političkih stranakah. S toga mislim, da bi bilo korektnije, da se kaže, da je g. Brlić ovu izjavu učinio u ime svoje i u ime svoje stranke.

Bilj. Stjep. Hrvoić: Kad sam ja to pisao, imao sam pred očima o tom stvoren zaključak vis. sabora, gdje je g. Brlić sličan predlog učinio: tada je g. Dutković zapisnik vodio, te reči pridodao: „i kako reče u ime ustavno-narodne stranke". To je vis. sabor prihvatio, i ostalo je u zapisniku.

Milić: Istina, da se je to dogodilo; ali onda se je poimence glasovalo, te se je moglo znati, koja su gospoda tu izjavu dala.

Sada se nije glasovalo poimence, dakle se nemože znati, koja su gospoda takovo očitovanje dala; ovo je dakle sasvim drugi slučaj, zato pristajem uz predlog g. Mrazovića.

Dr. M. Šuhaj: Dvojbe neima, da je istina, što je g. bilježnik kazao, da je o sličnom predmetu govora bilo; onda su se rieči dodale: „kaošto reče," i ja mislim, da bi se tim umiriti mogli, da se i ovaj put kaže: u ime svoje i kako reče u ime ustavno narodne stranke. (Prima se!)

Ban-predsjednik: Ako neima druge primjetbe zapisnik odobrenim proglašujem.

J. Špun: Ja mislim, da se nikako na to pristati nemože, da se kaže: kaošto reče: (Glasovi: primljeno je već!)

Mirko Hrvat: Ja imam primjetbe proti zapisniku. U zapisniku se kaže, da je na predlog odbora sedmorice glede najvišeg kr. reskripta, kojim se potvrdjuje imunitet zastupnikah, zaključak učinjen, da se isti kroz namjestničko vieće proglasi ili razglasi. Takav zaključak nije učinjen, već je na predlog g. Mrazovića zaključak učinjen, da se obnaroduje. (Glasovi: upravo ta rieč: razglasi!).

Imam jošće drugu primjetbu. Posljednja je saborska sjednica zaključena izjavmo vis. predsjedničtva, da će se prva sjednica. . . .

Ban-predsjednik: Molim, ovdje imamo sada samo glede zapisnika govoriti.

M. Hrvat: To se tiče zapisnika. Vis. je predsjedničtvo izjavilo, da će se prva saborska sjednica držati, čim koji odbor svoj elaborat dovrši. Nam je poznato, da su ovi odbori . . .

Ban-predsjednik: Molim, to je druga interpelacija, to možete poslje učiniti, . . .

Mirko Hrvat: Osim toga je poznato, da sam ja sa još 15 članovah vis. kuće na temelju čl. 79. poslovnika zahtievao, da se kao za jučer saborska sjednica ureče . . .

Ban-predsjednik: To nespada u verifikaciju zapisnika, nego pitanje je sada, ima-li tko proti zapisniku što primietiti, ako neima. . . .

M. Hrvat: Ja molim, da se zapisnik izpravi, ili da nije tako zaključeno, ili ako je, zašto se nije sjednica držala.

Dr. Mirko Šuhaj: Istinu moram izpovjediti, da sam ja kazao, čim mi odbor koji prijavi, da je s poslom gotov, da ću sjednicu sazvati. Ja bi to i učinio bio, da nije bilo kojekakvih zapriekah. Buduć se ove i mene kao predsjednika tiču, imao bi o tom obširnije progovoriti; ja ću to i učiniti, kada red na to dodje, buduć da stvar u istinu na zapisnik posljednje sjednice nespada, i buduć preuzv. gosp. ban imade kr. reskript predložiti, koji se po običaju prije svega čitati ima.

Ban-predsjednik: Imam čast vis. saboru priobćiti prev. kr. reskript, i molim g. bilježnika, da ga pročita.

Bilj. A. Dutković: (otvori i čita kr. reskript od 25. svibnja 1867. sadržaja sliedećega):

Mi Franjo Josip prvi.

po božjoj Milosti cesar austrijanski, kralj ugarski i českí, kralj dalmatinski, hrvatski, slavonski, galički, vladimirski i ilirski; arkivojvoda austrijanski itd.

Častni, poštovani, poglaviti i velemožni, ugledni i plemeniti, mudri i obzirni, ljubljeni, vierni Naši!

U previšnjem kraljevskom odpisu našem od 23. travnja tekuće godine pozvasmo vas, uzdajući se u vjernu privrženost vašu da se pobrinite, da Hrvatska i Slavonija kod predstojeće krunitbe bude zastupana na ugarskom saboru, da i od svoje strane zakonitim načinom pristupite zaključku, uglavljenu s rečenim saborom o državopravnom položaju zemaljah ugar. krune u pogledu zajedničkih posalah, te da time otvorite put izravnanju postojećih još razmiricah. Mi učinismo to u nakani, da najkraćim putem omogućimo povrat zakonita stanja i bratinski sporazumak svih kolikih narodah krune ugraske, priobćiv vam ujedno zaključak sabora ugarskoga, kojim Vas je isti bratinski pozvao, da izključivo u gore naznačenu svrhu odašaljete punovlastnike na ugar. sabor, ter Vam je podjedno obrekao, da će Vam dati željenu od Vas autonomiju u obsegu što moguće širjem, ter da će u krunitbenu zavjernicu uvrstit ne samo zajedničko državno pravo krune ugarske, nego i zakonita prava kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Isti sabor dao Vam je takodjer na volju, da članove, koji će se birati u zajedničku delegaciju krune Moje Ugarske, izaberete ili zajednički sa saborom ugarskim, ili pako po svom saboru; priznao Vam je nadalje pravo, da poslanike svoje odašaljete ne prama odredbam zakonah od 1848. godine, nego prema načinu, koji ćete ustanoviti sami, očitujuć ujedno, da nije voljan iz prihvata tih predlogah izvodit ma kakovih posljedicah za konačnu odluku u pogledu neriešenih još pitanjah. Prema tomu scienismo, da podpunim po-

uzdanjem možemo očekivati posljedak dotičnih viećanjah Vaših, te da najbitnije zapreke svestrano zadovoljujućemu izravnanju možemo smatrati odstranjenimi.

Nu adresa, koju je zaključila većina hrvatskoga sabora, uzprotivila se je u svih točkah otčinskim namjeram Našim.

Iskrena bi želja otčinskoga srdca našega bila doduše viditi zastupan i sabor kraljevine Hrvatske i Slavonije prigodom krunjenja Našega; ali pošto je većina hrvatskoga sabora načinom peremptornim stavila zahtjevah, koji budući su stranom posvema, a stranom radi kratkoće vremena neizpunjivi, smjerahu učiniti upravo nemogućim svaku ustavnu nagodbu; te pošto je kralj. volja Naša, neodgadjati dalje žudjena svestrano krunjenja; prisiljeni smo ovim razpustiti hrvatsko-slavonski sabor, nebuduć Nam moguće očekivat povoljan uspjeh od daljega djelovanja njegova pod uplivom sadanje većine.

Nećemo se pako odreći nade, da će vjerno stanovničtvo milih nam kraljevinah Hrvatske i Slavonije, dostojno uvažujuć i pravo shvaćajuć otčinske namjere Naše, promicati prema silam svojim djelo izravnanja u vlastitom dobro promišljenom interesu svom, i da će lojalnim sudjelovanjem svojim omogućiti zavedenje zakonita stanja.

Priuzdržajuć si dakle sazvati opet naskoro zastupstvo Hrvatske i Slavonije, ter očitujuć kraljevskim odpisom Našim od 11. travnja 1867. u slob. i kr. grad Naš Zagreb sazvani sabor ovime za razpušten, ostajemo Vam u ostalom cesarskom i kraljevskom Našom milosti i prijaznj blagonaklonjeni.

Dano u cesarskom glavnom i prestolnom gradu Našem Beču dne dvadeset i petoga mjeseca svibnja godine spasa tisuću osam sto šestdeset i sedme, vladanja Našega godine devetnaeste.

Franjo Josip I. s. r.

Milan bar. Kussevich s. r.
general topničtva.

Po previšnjoj zapovjedi Njegova posvećenoga cesarsko - kraljevsko - apostolskog Veličanstva

Dr. Eduardo Jelachich Bužimski s. r.

Ban-predsjednik: Izjavljujem u ime Nj. Veličanstva, premilostivoga našega vladara i kralja, sabor zemaljski za razpušten, i molim ujedno g. bilježnika, da stante sessione zapisnik sastavi; zato na četvrt sata sjednicu odgadjam.

(Pošto bi zapisnik sastavljen).

Bilj. Aug. Dutković: Čita

Zapisnik

sedamdeset i sedme sjednice sabora kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 27. svibnja 1867. pod predsjedničtvom preuzvišenoga gosp. bana Josipa baruna Sokčevića, uz bilježenje saborskoga bilježnika A Dutkovića.

Pročitan je zapisnik 76. saborske sjednice, koji je takodjer nakon njekih primljenih i u zapisnik ubilježenih izpravakah autenticiran.

Preuzvišeni g. predsjednik uruči bilježniku previšnji kralj. odpis, koji bude otvoren i saboru proglašen.

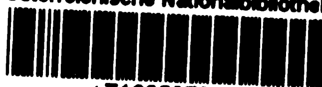
Previšnjim ovim odpisom od 25. svibnja o. g. br. 166. očituje njeg. c. kr. apošt. veličanstvo, da prinukano okolnošću onom, što se većina zasjedajućeg sabora nije sklonila zadovoljiti previšnjemu pozivu od 11. travnja o. g., razpušta sabor kraljevinah Hrvatske i Slavonije.

Poslje pročitanja prev. ovog odpisa proglasi preuzv. g. ban u ime Nj. c. kr. apost. Vel. sabor trojedne kraljevine razpuštenim, i zaključi današnju sjednicu s time, da se zapisnik stante sessione sastavi i proglasi.

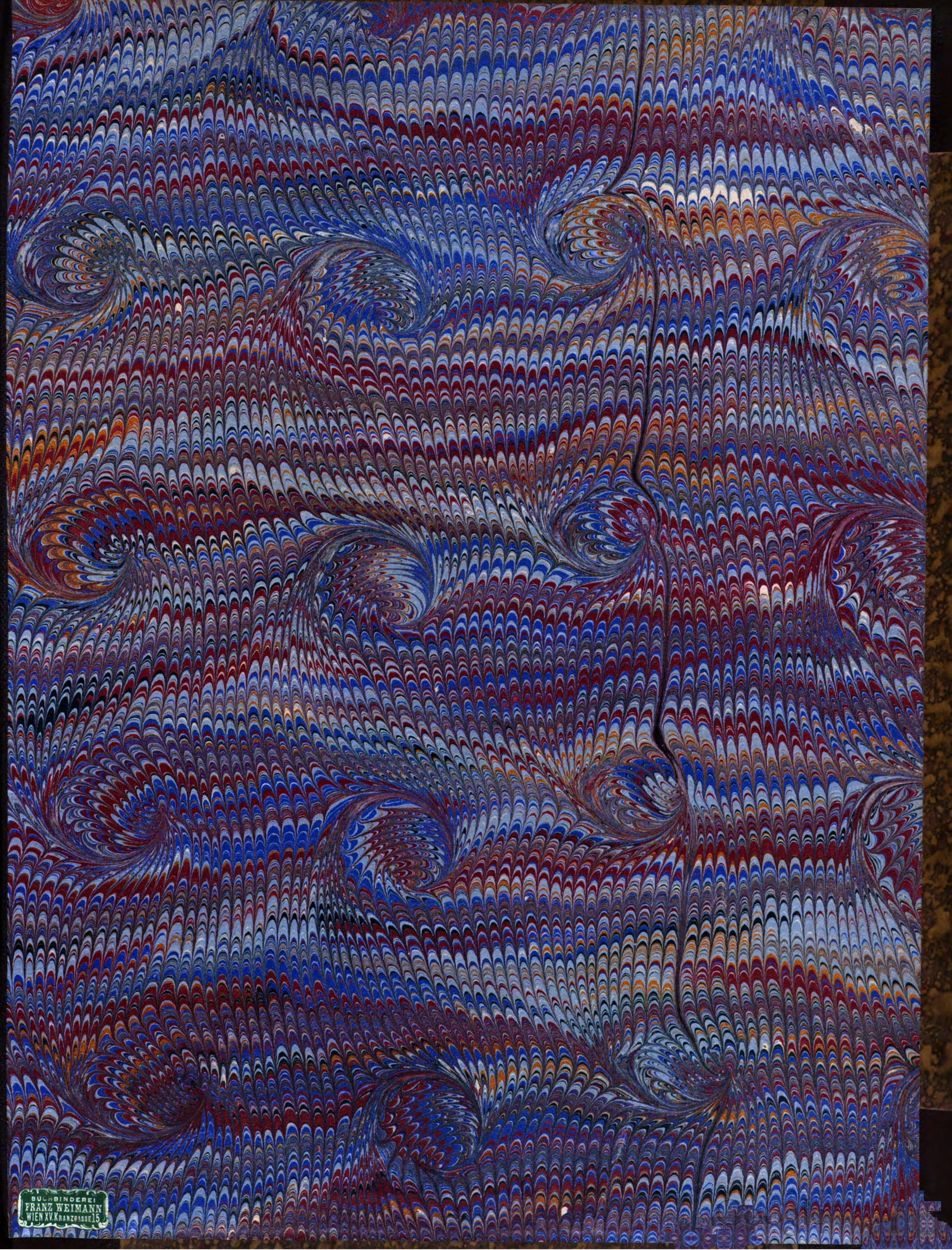
Šokčević s. r.
ban.

A. Dutković s. r.
saborski bilježnik.

Ban-predsjednik: Tim zaključujem sjednice ovoga sabora, i želim svoj gospodi, da se sretno vrate kućam svojim. (Članovi sabora razidju se uzklikom: Živio kralj! živila domovina!)

BUCHBINDEREI
FRANZ WEIMANN
WIEN XV. KRANZGASSE 15